INSIGNIS, ATQVE
vtilissimus TRACTATVS
DN.

CELSI BARGALII PATRICII

Senensis, in Patrio atque in Maceratensi Gymnasio præstantissimi Professoris LL. Primarii

DE DOLO

HVIC IN FINE SVBIECTÆ SVNT Orationes viginti, ab eodem Authore in celeberrimis Senensi & Maceratensi Academiis in Doctorum promotionibus habitæ & recitatæ.

Adiectus est INDEX rerum & verborum necessarius.

HANOVIÆ.
Typis Wechelianis apud Claudium Marnium, & heredes Iohannis Aubrii.

M. DC IIII.

Cum gratia & Priuilegio Sacræ Cæsareæ Maiestatis.

Summa Priuilegii.

CÆSAREÆ *Maiestatis priuilegio cautum est Andreæ Wecheli heredibus, Claudio Marnio, & Iohanni Aubrio, ne quis hunc Tractatum de Dolo à Celso Bargalio I.C. conscriptum, intra Sacri Romani Imperii & omnium regnorum ac prouinciarum Imperialium fines, eodem vel alio charactere excudere, aut vbicumque recudendum dare, aut alibi impressum importare, vendere vel distrahere palàm vel occultè ausit. Idem priuilegium eis concessum de aliis etiam auctoribus in Philosophica, Medica & Iuridica facultate, aliisque disciplinis liberalibus, ad sex cuiusque editionis annos. Quod Sacræ Maiestatis interdictum si quis neglexerit, non modo libris expressis, verum etiam insuper decem marchis auri puri, imperiali fisco, fraudis vindici & dictis Wecheli heredibus, ex æquo soluendis mulctabitur, vt latius in Cæsareo diplomate declaratum est, Dato Viennæ* XXVI. *Mensis Maii Anno Domini* M. D. LXXXII.

Rudolphus.

V. Io. Bapt. Weber.

Ad mandatum S. Cæsareæ Maiestatis proprium.

P. Obernburger.

ILLVSTRISSIMIS SENATVI, ET PRIORIBVS CIVITATIS MACERATENSIS,

in Picena prouincia primariæ, Dominis suis, &c.

SCIPIO BARGALIVS.

Cvm inter schedas Domini Celsi fratris, quæ post eius obitum in manus meas inciderunt, illa sese obtulerit, breuis admodum, & plusquam currenti calamo exarata; tanquam solius memoriæ nota: cuius initium videlicet: Nuncupatoriæ Epistolæ subiectum, hoc interim succurrit, &c. qua Tractatum à se de Dolo absolutum, propediem in lucem editurus, nomini vestro dicare decreuerat; vt summæ eius obsequerer voluntati, non alienum existimaui rationibus meis, si inchoatam Epistolam ab eo, & quasi per transenniam scriptam, vel interruptam, insererem potius, quàm nouam quampiam meo marte, licet eiusdem argumenti, conscriberem. Verba porrò schedulæ sunt hæc.

Nollem vos, egregios viros, cogitare me laudis desiderio, vel gloriæ cupiditate vllo pacto adductum, hæc, quæ vobis dico, qualiacunque sint, edidisse: tum quia ingenii imbecillitate, me eam assequi posse diffido; tũ quod si maximè assequi confiderem; non idcirco opus hoc aperto in lumine collocarem, quoniam id homini Christiano non magni quidem censeo faciendum. Vox enim Pii Secundi Pont. Max. decantata, meas circumsonat aures: Post mortem eum, qui ad inferos detrudatur, nullum ex fama apud mortales parta, fructum capere: quod si ad superos abeat, eiusdem etiam contemptorem fieri. Idque etiam aliis rationibus apud Franciscum Petrarcham de Remedio vtriusq; fortunæ depromptis confirmari potest. Num fortasse alios iuuandi causa ad opus tale promulgandum compelli possem? Cum omnes Platonis sententia, patriæ, parentibus, atque amicis nati simus. Hoc sane, cum nil pulchrius sit, nil homine dignius, fecissem, si me assequuturum sperassem. Sed, vt verum fatear, ea me ratio impulit, vt vobis villicationis meæ, qualem, qualẽ rationem redderem, Cum per annos plures vestra in vinea laborauerim, & diurnum denarium æque à vobis acceperim (licet sera, & debilis fuerit operatio) atq; aliis dedistis; quorum opera plus fructus, nominis, & splendoris Macera-

nus àger attulit. Saltem, vt intelligeretis, me tota die non stetisse ociosum: Deinde id ea ratione mihi faciendũ esse putaui, vt huic primo ingenii mei filiolo, infirmo admodum, & recẽs nato, quem à me ferè statim abdicaui, & penitus emancipaui, quasi Tutores vos, Præstantes Viros, constituerẽ. Etenim si patres paterno officio tutorem filiis debent relinquere, cum per ætatem, multorum sint iniuriis expositi; ita ingenii mei partum, qualiscunque sit, non minus carum, imo cariorem filium, plurimorum obtrectationibus expositum, ingenti patrocinio prouiderem. hactenus ille.

Cum igitur Celsus frater, morti proximus, in lectulo decumbens, excessurum se breui cognosceret è vita; duo potissimum statuere, legareque decreuit: alterum, vt Sacellum sanctissimæ, & indiuiduæ TRINITATI dicatum, non sine dote, quamprimum erigeretur; alterum, vt liber de DOLO, laboribus maximis, multisq; vigiliis confectus, Orationibus adiunctis quibusdam, typis imprimendus daretur. Cuius libri recognoscendi negocium Excellentissimo I.V.D. FRANCISCO ACCARISIO, carissimo olim eius discipulo, orans obsecransq; mandauit. Atque vti iam marmoreis, nec rudibus columnis Sacellum, nec vulgaribus figuris depictum, ornatumq; Senis, in sacra Diui Augustini Æde, absolutum aspicitur, pariter in opere de DOLO, omnis adhibita est diligentia: pro cuius desiderio, nõ paucos quotidie ardere aiebant, vt in hominum conspectum prodiret; postquam omni studio, diligentiaq; ab eodem Excellentissimo ACCARISIO; semel iterumque perlectum est: vt liberali promisso, liberaliorem adderet fidem. & hoc amoris sui, beneuolentiæque in ipsius Authorem, vltimũ, maximumq; præberet testimonium. Quemadmodum ipsi cõtigisse videmus, vt in illius Cathedrã in Senensi Gymnasio statim sufficeretur: quæ aduenæ Doctori a serenissimo Principe decreta fuit; & ad quã primus ciuis ab eodem Principe a Macerata vestra Doctor Celsus fuerat euocatus. Igitur cũ frater de huiusmodi labore dicando, ne vlli quidem verbum, nec aliud præter ipsam schedam reliquit indicium; quæ casu fere, atque fere. atque fere ex tenebris eruta est; minime tamen dubitare potui, quin vestro omnium nomine cohonestatũ prodiret in vulgus, vt eo quo maiore possem argumento, Authoris extaret testificatio sempiterna, quã ipse Maceratinis Ciuibus deditus, ac deuinctus semper fuerit, ob honorẽ, dignitatẽ, atq; humanitatẽ? qua priuatim, & publicè eum sunt prosecuti: qui etiam ter in decennium, quod in ipsorum Ciuitate consumpsit, stipendio ipsum auxerunt; & ea voluntate atque opere demum erga ipsum animati fuerunt, quo erga quamplures, cũ Iuris Ciuilis, tum Philosophiç Senenses Doctores, sese præstiterunt. à quorum nominibus, tanquam mentibus vestris insculptis, in præsentia supersedebo: quib. dignissimum Maceratense Gymnasium regendum, illustrandumque superiorib. annis, tradidistis: & hodie in his qui eidem Gymnasio p[illegible]ant, Excell. D. Horatius Sergardius viget: qui fratris nostri non veretu[r] fateri se fuisse auditorem, sub eoque meruisse. Ego vero susceptum hoc munus, eo sanè libentius persequar, & absoluam; quo ingenuos viros, peritissimosque liquido affirmare accepi Tractatum hunc de DOLO, veluti purum, perennemq; fontem, vtilitatis plurimum, nõ sine iucunditate iuris intelligentiam habentibus, esse allaturum: vt dubitari minime possit, quin eius subiectum,

æquitate refertum, dignaque honestate insignitum, nobilissima vestra sit defensione non indignum sese ostensurum: quemadmodum nulla quidem melior potiorue vnquam ei cötingere potuisset. Vos etenim huic Operi, non solum dum sese in lucem profert nobilissimi fortissimiq; Tutores esse potestis, ope, ac scientia consultissimorum Alumnorum, qui hac tempestate in patria, nec non in totius orbis principe Romana Curia vigent, ac emicant; verum etiam eorum virtute, ac sapientia, quos altera indies procreabit, & altera procreatos dum stabit orbis ad cælum fulgentes ætas extollet. Quorum similes nunc mirifice splendentes inspicitis, Amalphitanū Rossinæ stirpis Archiepiscopum: Dominum Ceccolinum Referendarium Apostolicum, ac Protonotarium D. Alexandrum Petrum. D. Alexandrum Centium. D. Marcum Antonium Amicum; & huiusce roboris, & scientiæ non paucos quidem. Nihil est igitur, vt vos, eximios Viros, verbis fatigem, vel precibus onerem, vt huius filioli, tanquam proprio parente, & patruo Hieronymo Bargalio I. V. D. orbati, tutelam suscipere, benignitatisque vestræ, vel potius pietatis clypeo tegere dignemini; cum quæ donantur alicui, & dicantur, vti è re illius sint propria, & tanquam ex eodem met genita, ab eodē suscipiantur, & omnibus horis oculis, auribus, complexu teneantur. Ego quidem parentis vice, ac nomine, ipsum vobis librum, qua maiori possum animi alacritate do, dono, dicoq; & qua voluntatis significatione valeo, maxime commendatum cupio, atque exopto: dum vobis maximam à DEO Optimo Maximo salutem precor, augurórque felicitatem.

SENIS.

(?) 3

ELENCHVS CAPITVM IN HOC TRACTATV DE DOLO D. CELSI BARGALII IC. CLArissimi contentorum.

Liber Primvs.

LIBER SECVNDVS, IN QVO agitur tum de definitione, tum de diuisione doli mali.

LIBER TERTIVS, IN QVO de personis, quae dolum faciunt, ac de rebus, quae dolum recipiunt, disputatur.

LIBER QVARTVS, IN QVO effectus proficiscentes ex dolo, veluti actio, exceptio, replicatio poena doli, probatio atq; purgatio eiusdem pertractantur. 436.

LIBER QVINTVS, IN QVO de cognatis doli, nempe culpa, de fraude, de mendacio, de perfidia, de Calumnia, de mala fide, de mora, de simulatione differitur. 555.

15 De

INDEX ORATIONVM EIVS-DEM AVTHORIS, AB EO SELECTA-rum, quæ post huius Operis finem subiectæ fuerunt.

SENIS HABITÆ.

MACERATÆ HABITÆ.

CELSI

CELSI BARGALII

IVRISCONS. SENENS. TRACTATVS VTILISSIMVS

De Dolo.

PRÆFATIO.

1 ***A**D moralem Philosophum pertinet non modo virtutem, sed etiam vitium cognoscere.*

2 *Medici officium, antidoti, & veneni habere notitiam.*

3 *Iurisconsulti munus, & Dialectici quodnam sit.*

4 *Eiusdem facultatis est, considerare opposita.*

5 *Iurisconsulti definitio.*

6 *Iurisconsulti officium est dolum cognoscere.*

7 *Officium sapientis, quodnam sit.*

8 *Ducis quæ sit præcipua commendatio.*

9 *Dolus est Iurisconsultis quod Medicis venenum; Philosophis moralibus vitium, Dialecticis Elenchus.*

10 *Iurisconsultus est Medicus, Philosophus, & Dialecticus.*

11 *Dolus laqueus; scorpio.*

12 *De dolo tractatum nemo adhuc composuit.*

13 *Exhibere, Quid sit.*

14 *Persius ex vno libro magnam laudem consequutus est.*

15 *Scriptorum in propria laude vitium.*

16 *Plinii sententia nobilis.*

17 *Vtilitas huius operis.*

18 *Vtilitas Diuisionis, ex Quintiliano.*

19 *Diuisio operis in sex partes.*

ORALIS Philosophus ad humanam illam, quam cupide semper inquirit fœlicitatem consequendam, deber
1 non modo virtutis pulchritudinem † intueri; sed vitii quoque deformitatem respicere: atque vtriusque bene
2 cognouisse naturam. † Medici officium est, vt in ægris corporibus sanitatem inducat; & conseruet inductam; non tantum salubrium: sed letalium quoque herbarum; & non solum antidoti, sed etiam veneni perfectam ha-
3 bere notitiam. Dialecticus † veritatem, cuius maxime est sollicitus, haud recte inquireret, si præter demonstrationem, argumentumque topicum, non litigiosum quo-
4 que syllogismum intelligeret. cuiusque enim facultatis est considerare opposita. † Ideo Iurisconsultus quoque Iustitiam, cuius merito Sacerdos appellatur, rite colere;
5 æqui bonique notitiam profiteri † non posset, nec Sanctum suum, & venerabile nomen sustinere; si legum, & consuetudinis eius, qua priuati in Ciuitate vtuntur, & ad
6 agendum, & ad respondendum tantummodo peritus esset; & non † omnem etiam dolum, fallaciam, machinationem denique omnem cognosceret. nam iudicando decipi, consulendo falli, & circumueniri Iura condendo posset facillimè, cum multæ sint
7 hominum latebræ multiq; recessus. Et ob id iniuria sibi vindicaret nomen † Iurisconsulti, quippe sicut sapientis est, primũ non mentiri: mox posse manifestare mentientes, vt magna authoritate dixit Philosophus in Ethicis, ita Iurisprudentis in primis non committere dolum, deinde sua prudentia, quæ est rerum diuinarum, & huma-
8 narum scientia, dolosos posse detegere, & quemadmodũ optimi Ducis prima † videbatur Aristidi commendatio; præscire hostium consilia; sic quoque egregii Iurisperiti est, malorum hominum, qui perniciosi sunt hostes Ciuitatis, dolos explorare, lege

ne committantur præcauere; cõmissos autem iusta pœna punire, ita fit, vt quod Medi-
9 cis est venenum, moralibus vitium, Dialecticis † est Elenchus; hoc Iurisconsultis est
10 dolus, neq; profecto mirum: quemadmodum Iurisconsultus est medicus † animi, cu-
ius venenum est dolus, est præterea Philosophus morum, leges ferendo, consulendo,
iudicando mores hominum componit, quorum corruptor est dolus: & tandem con-
uenit ei nomen Dialectici; propterea quod ad æqualitatem inter ciues conseruandã,
interdum geometrico, nonnunquam Arithmetico medio, quasi validissimo argumẽ-
to vtitur. Merito itaq; in hanc curam, & cogitationem debet totus incumbere, vt doli
naturam, vires, effectus teneat quàm planissime & sciat quo pacto illum veluti laque-
11 um effugere, aut ceu scorpionem euitare † oporteat; ne simplices homines incautosq;
ciues capere valeat, aut interimere. Cum verò de secundo hoc iurisconsulti officio ad
12 hanc vsq; diem (quod viderim) scripserit † nemo; de primo vero multi multa egregiè
literis cõmendauerint; operæ precium me facturũ putaui, si ex multis iuris nostri par-
tibus, diuersisq; nostrorũ interpretum cõmentariis, veluti ex viridissimis pratis flores
in vnum fasciculum colligerem; tractatum nempe doli componerem, ad studiosorũ
vtilitatẽ darem in lucem Quem multis vigiliis annuente Deo cõfectum, tibi benigne
13 Lector, exhibeo, hoc est, vt *Paul. ait in l. 2. ff. ad exhibend.* † in publico potestatem facio,
experiundi nunquid enixæ meæ voluntati, quam habui promouendi aliorum stu-
dia, saltem ex aliqua parte respondeat effectus. mecum certe agi putauero præclaris-
sime, si illa, quæ in nobis fuit ab initio, & perseuerauit vsque in finem, iuuandi cu-
piditas, nostrum hoc excusabit opus; quod nec gloria potest extollere, nec fama, ne-
que enim tanti hunc librum facio meum, vt ab eius virtute, sperem obtinere, quod
14 Persium † ex suo consequutum affirmat *Martialis*

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazzonide.

Et Quintil. dixit multum, & veræ gloriæ quamuis vno libro Persius meruit, nec
15 in eo ita mihi plaudo, † vt timeam in illud Horatianum incidere:

Gaudent scribentes, & se venerantur, & vltro
Si taceas, laudant, quicquid scripsere beati.

16 Hoc plane non despero † conuenire illi Plinii sententiam, Nullum librum esse
tam malum, quin aliqua ex parte prodesse possit, eaque ratione non dedigneris obse-
cro hunc DOLI libellum, sincera mente tibi oblatum, legere sine dolo, quod si
17 initio pro tua humanitate feceris, spero in progressu, pro † lectionis vtilitate factu-
rum te esse libentius, quod non modo doli fallacias, machinationes, iustum odi-
um, quo lex odit illum, ac pœnas, quibus eum acerrimè plecti dilucide intelliges
(id quod est per se præclarum) verum etiam quàm frequens, & quotidianus sit eius
vsus in foro, & quantum sit vtilis in schola, vbi iurisconsulti munus illustre perfici-
18 tur, planè senties. Porrò autem, cum † materia, sicut Quintilianus admonet, quæ
exponenda est, diuisione fit illustrior, & is qui legit intentior, ac docilior redditur,
si sciuerit nõ solum quid tractandum, sed & quo ordine exponendum sit. Vniuersum
19 hoc, qualecunque est, opus in sex partes † distribuimus; singulas partes, singulis libris
complectentes.

Prima, itaque, etymologiam Doli; generalem eius definitionem; summam-
que diuisionem ipsius continet: boni præterea doli materiam pluribus quæstioni-
bus explicat.

Secunda, Definitionem doli mali, atque illius multiplicem partitionem com-
plectitur.

Tertia, indicat personas, quæ dolum faciunt, ac res illas declarat, in quibus
dolus solet committi.

Quarta, ostendit effectus proficiscentes ex dolo, actionem, scil. exceptionem,
replicationem, & pœnam doli; nec non quo pacto probari Dolus, & probatus pur-
gari debeat, exponit.

Quinta, de cognatis & affinibus Doli; nempè de culpa, fraude, mendacio, ca-
lumnia, & aliis id genus multis, accurate disputat.

Sexta, varias regulas in materia Doli, congerit, enucleatq; congestas.

Harum vero partium antequam enucleationem iuxta propositum ordinem, &
declarationem ingrediar; Deum optimum maximum precor humiliter (quod fecit
Esdræ)

Esdræ) vt accendat in corde meo lucernam intellectus, quæ non extinguatur quo ad vsque finiantur, quæ incœpi scribere.

LIBER PRIMVS.

Quid sit Dolus Cap. I.

1 *Plato magnæ doctrinæ & authoritatis apud Græcos.*
2 *Vlpianus à Modestino Iureconsulto, ab Alexandro, à Diocletiano, à Iustiniano laudatur.*
3 *Galeni opinio de definitione confutata.*
4 *In quolibet tractatu, prima debet esse quæstio definitionis etiam ex Iurisconsultorum sententia.*
5 *Modestinus discipulus Vlpiani.*
6 *Definire non modo ad Philosophum, sed etiam ad Iurisconsultum pertinet.*
7 *Duplex est definitio, nominis & rei.*
8 *Vtrum nominis sit negligenda, disputatio.*
9 *Galeni opinio de nominis disputatione reiicitur.*
10 *Vtilitas disputationis nominis.*
11 *Iurisconsulti de verborum proprietate sunt maxime solliciti.*
12 *Disputatio nominis pertinacibus relinquenda, quomodo intelligatur.*
13 *Galenus defensus à contrarietate.*
14 *Etymologia Doli non inuenitur apud leges.*
15 *Dolus, vox græca siue à verbo græco deducta, quod significat ligare, & capere.*
16 *Alia Doli etymologia, Dolus à dolando dictus; dolare significat diminuere.*
17 *Dolones, quid sint.*
18 *Dolus, est nomen generis.*
19 *Difficile est ars bene diffiniendi.*
20 *Gallus, Aquilius, Seruius, Labeo, Vlpianus, non dolum in genere definiunt, sed in specie dolum malum.*
21 *Doli definitio ex intentione Authoris.*
22 *In furto quando adsit simulatio.*
23 *Seruius defenditur à reprehensione Labeonis in* l. 1. ff. de dolo.
24 *Labeonis reprehensio contra Seruium, in qua parte vera sit.*
25 *Dolus innominatus, de quo in edicto Prætoris, semper est in simulatione.*
26 *Dolosus Taurus, Dolosi cineres.*
27 *Definitio doli mali data à Gallo Aquilio.*
28 *Dissimulatio non semper est mala.*
29 *Doli secunda definitio Authoris.*
30 *Doli, tertia definitio, ex D. Thomâ.*

RACTATVRVS de Dolo, ab eius definitione ducendum exordium arbitror; tum quia in omni bene
1 ordinato sermone (vt dicebat magnæ apud Græcos † doctrinæ & authoritatis Plato) definitionis princeps est quæstio; tum enim quia Vlpianus, quem † Iurisconsultorum
2 præstantissimum Modestinus appellat, in egregio illo suo de excusationibus libello; Imperat. Alexand. *in l. 4. Cod. de contrahend. stipulat. & in l. 4. C. locati.* parentē, & amicum suum vocat, Diocletianus *in l. Diuo Marco Cod. de quæst.* prudentissimum, Iustinianus *in l. vlt. Cod. de institut. & substitut.* disertissimum, & *in l. vni §. ne autem. Cod. de Cad. Toll.* summi ingenii virum nominat, vt merito omnis eius actio mea debeat esse instructio, edictū Prætoris interpretaturus, inquirit ante omnia cum Labeone atque Sulpitio quid sit Dolus. Nec mihi con-
3 uenit hoc loco cum Galeno, † qui de pulsuum differentiis (sicut cum refert *Tiraq. in 1. quæst. 1. Primog.*) monet ne quis sese coniiciat in definitiones; quoniam ad tradendas disciplinas non est opus, vt ipse ait, definitione essentiali; & illa quæ notionis dicitur, his qui rem cognoscunt, est superuacua, ignorantibus autem non necessaria: Quippe displicet hoc Aristoteli quem tamquam fontem intellectus nostræ leges

sequuntur *Bal. in l. fin. C. de fideicom. libert.* is enim *lib. 1. ethicorũ*, est de definitione valde sol-
4 licitus, deinde aduersatur † rationi. quæ principio, rei de qua est tractandum notitiam
postulat; nemo attamen melius videtur rem noscere, quã qui possit quid illa sit aptè &
breuiter explicare. *Agricola de inuent. dial.* quem citat *Euerard. in loco à definitione*, ac
5 demum dissentit à Modestino eiusdem Vlpian. discipulo. studiosum † enim suum
nuncupat.

Qui *in l. 1. ff. de testam.* & *in l. 1. ff. de ritu Nupt.* suum cœpit de Test. & de Nupt.
à definitione tractatum; id quod obseruatum est ab aliis Iurisconsultis *in l. 1. ff. de spon-
sa in l. 1. ff. depositi.* & probauit *Iustinianus in titulo de Iust. & iure, de oblig. de testam. de action.*
vt propterea minime mirandum sit grauissimos nostræ ætatis viros propositæ sibi
ad tractandum materiæ principium, a definitione duxisse: nempe *Bald. de præscript.
Vant. de Nullit. Negusat. de Pignor. Riminal. de donat.* Qui omnem tractatum esse à
definitione inchoandum, non dubitat asserere. Inuestiganda igitur nobis est de-
finitio Doli tanto libentius, quanto *Bald.* scribit *in l. prima per illum text. ff. de Dolo*,
6 non modo Philosophi esse proprium † officium definire, verum etiam Iurisconsulti.
Porro autem cum res quælibet duplici modo consueuerit definiri scilicet respectu
7 nominis, quæ definitio, † notatio, vel etymologia vocatur, & respectu rei; quæ sub-
stantiæ definitio; nuncupatur; vtroq; modo dolum definiemus: ab ea quæ nominis
dicitur incipientes, solet enim ordine præcedere. *Aristotel. 1. moral. cap. 4.* Stoi-
8 ci; † qui semper a nomine dixerunt inchoandum. *Vlpian. in l. prima ff. de pact. in l.
1. ff. de Iust. & iure in l. 1. ff. si cert. pet. in l. 5. in fin. ff. de Pecul. Paul. in l. 1. ff. de fid. in-
strument. Caius in l. 1. ff. Qui satisdare cogant. in l. 1. ff. de furt.* quanquam etiam non me
lateat iuris nostri conditores aliquando definitionem rei præposuisse, vt *in l. 1. ff.
de Nouat in l. 1. ff. Deposit. ac in tit. Inst. tut. de tutel. in §. 1. Institut. de obligat. quæ ex delict.
nasc. l. 1. & 2. ff. de sponſ.* Nec obiiciat aliquis vanam esse nominum disputationem
per *tex. in l. fin. Cod. de const. pecu.* ibi (sed vt subtilitati eorum satisfiat qui non sensum sed
vana nominum vocabula amplecti desiderant) & notant, eo loci Bal. & Salic. & pro-
pterea relinquendam esse pertinacibus, ex authoritate Cicero dixit *glossa in Rub.
9 ff. solut. matrimonio*; Nec non *Galenus* † *de differentiis febrium*, relatus à *Tiraquell. de No-
bilit. cap. 31. numero 460.* scriptum reliquit, nullam esse sibi curam nominum, sed
illa exemplo Platonis contemnere rerumque scientiam tenere; nominibus enim
siue proprie vtare, siue improprie ad ægrotos id parum pertinet: cum scire me-
dicinam sit non verba tenere, sed vim ac potestatem habere. Quod mirifice con-
venit Iurisconſ. quibus compertum est quod scire leges non est callere verba ea-
rum; sed vim: *l. scire leges ff. de legibus*; Ideoque ad pondera rerum penetrandum, non
ad verborum amœnitates diuertitandum, & sanguinem medullamque introspicien-
dam esse; omissa cute ac verborum cortice, dixit ille sapiens. Quo factum est, vt error
in nomine non soleat dispositioni vitium afferre *l. 4. vbi Iason quomodo ex quib. casibus
procedat.* latè declarat *ff. de leg. 1.* Nemo inquam hæc opponat, quippe cum bene intel-
10 lecta sine magno negocio diluantur. Etenim vtilissima vere est † nominum, verbo-
rumq; accurata interpretatio, siquidem viam ad rerum cognitionem sternit, & pro-
pterea *Arist. 4. Physic.* scire quid nominis principium dicit esse doctrinæ. Alius ve-
ro tradit appellationes rerum vim illarum exprimere. Plato existimat in Cratilo eum
bene res nosse, qui nomina ipsarum nouisset. Quam ob causam Anthistius Labeo
Iurisconsultus celeberrimi nominis: latinarum vocum origine, atque interpretatione
ad enodandos implicatos Iuris ciuilis nodos vtebatur, sicut retulit *Gell. lib. 13. c. 10. noct.
Att.* Cæteri quoque iuris authores de verborum, & rerum significatione diligentissi-
11 me scripserunt † vt dilucide apparet ex *titulo de verb. significatione in Pand. & in Codic.*
quin etiam *tractat. de leg. 1. 2. & 3.* nec *titulus de auro, & argento leg. de riculo, vino, &
oleo legato*: & alii id genus multi nihil aliud, quam verborum vim, sensum, ac pro-
prietatem declarant; hinc Iurisconsultorũ circa verborum naturam summũ esse labo-
rem *Quintil.* dixit *prope fin. lib 1. Institut.* præcipue verò nominum etymologiam fu-
isse insectatos tum ex supradictis locis est perspicuum; tum ex *l. 2. ff. si cert. pet.* ex
*l. 1. ff. de acq. poss. l. nationem §. instrumentorum l. augurit l. 2. Alphenus l. pupillus §. territorium
ff. de verb signif.*

Non vrgent allegata ex aduerso, quandoquidem toties vera sunt quoties rei de
12 qua † agim', notitiã aliunde teneamus, nimirũ ab effectu, vel ab aliqua demõstratione,
quæ

quæ vice nominis fungatur *l. certum ff. si cert. pet.* id quod perraro accidit, cũ nomen
dictum sit, quasi noimen, sc. quia rem notam faciat, cuius naturæ & substantiæ de-
monstrandæ cuasa frustra inuentum fuisset, si illo neglecto, verũ rerum sensum, pos-
sint homines haurire, hoc itaque casu, quando rei nota sit qualitas, nihil est quod mul-
tum de nomine laboremus & ita intelligitur *Institut. in sua Const. C. de constit. pecun.* vt
illa verba lex non obscure declarat (sed possibile est, omnes res in pecuniam con-
uerti, si enim certa domus, vel certus ager, vel corpus homo, vel alia res quæ expressã
est in constituendis rebus ponatur. quid distat à nomine pecuniæ) alioquin sibi repu-
gnaret cum in §. *est, & aliud Institut. de Donat.* studeat nomina, efficere rebus conse-
quentia; & in §. 3. *Institut quib. mod. Test. infirm.* singulas causas singulis appellatio-
nibus distinguendas esse definiat, suffragatur nostræ solutioni *l. ad recognoscendam C.
de ingen. & manu* ex §. *si quis in nomine. Inst. t. de leg.* ex *l. si in nomine. ff. de dot. præleg. §. fin. l. r.
ff. de adempt.* confirmo ex *Quintiliano libr. 3. cap. 6.* ibi; non interest dicentium, quibus
quidque nominibus appelletur, modo res ipsa manifesta sit, ex *lib. 5. cap.* 10. Non sum
inquit, de nominibus anxius vocet enim vt voluerit quisque dum vis eorum nota sit,
13 & perspicua. In hunc quoque sensum † accipiendum dictum Galeni ne videatur à se
ipso dissentire, quando in *libro 1. de differentiis pulsuum* tradit, occupationem circa no-
mina nobis etiam inuitis esse necessariã; quod palam etiã fecit in libris, quos de nomi-
nibus medicinalibus scripsit, indicãs sanguinem quidem & medullam introspicien-
dam esse, quemadmodum paulò supra dictum, sed ad illam sine cute, & vel cortice,
non posse proueniri. Nam, vt est apud Plautum; Qui è nuce nucleum vult comede-
re, nucem frangat oportet; similiter qui velit ex libris sententias eruere, verosque sen-
sus elicere, operæ precium est, vt corticem nominum verbo tumq; ante rumpat, siqui-
dem tunc panduntur interiora, cum exteriora patescunt; sed vt iam è semita, in viam
redeamus; Etymon Doli inuestigemus. Cum verò, nec nostræ leges, nec illarum in-
14 terpretes quos viderim; † illud deduxerint, ab aliis probatis authoribus mutuo acci-
15 pere necesse est, & præcipue à Græcis. Dolus enim græca vox est deducta † à verbo
Deo, quod significat ligare propterea quod homines dolo inducti sæpe ligãtur obliga-
tionem aliquam suscipientes, vnde facile non possint explicari; Deriuatur etiam ab
alio verbo græce Delo, quod significat allicere, & veluti esca quadam capere, capi-
untur enim qui dolo decipiuntur; quare, capti dicuntur, qui dolo circumueniuntur
l. 3. §. ergo l. verum §. sciendum. ff. de minor. l. quæro, ibi; alioquin emptor capiatur *ff. de act.
empt.* Virg. 2. Æneidos.

Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis, lacrimisque coacti,

Et Cydippe Acontio apud Ouidium:

Verba quid exultas, sua si mihi verba dederunt;
Sumque parum prudens capta puella dolis.

A verbo itaque Dolos, dictus est latine dolus, sicut à verbo græco Theophilos;
dicitur latine Theophilus; & hoc verbo vtuntur Græci ad significandam omnẽ speciẽ
deceptionis, vel fraudis; tam in rebus grauibus, quam in leuibus, omnem fallaciã
16 lenociniũ, vtcunq; sit, serio ad lubitũ, vel ioco. Dolũ propterea † sunt qui à dolando di-
ctum asseuerent, id est, diminuendo, quippe dolare est diminuere, vt apud fabros;
cum materiæ complanatur asperitas; hinc dolatus, id est, leuigatus. *Iuuenalis* Dolato
confisus ligno, & *cap. 6. Gen.* dixit Dominus ad Noe, fac tibi Arcam de lignis leuigatis,
quasi quod dolus diminuat cum qui decipitur. Inde Dolones, id est, virgæ, siue conti,
17 in quibus tanquã in vaginis † latent pugiones, dicti a fallendo, quod decipiant ferro,
cum præ se ferant speciem ligni; *Suetonius in Claud. cap. 13.* reperti sunt equestis ordinis
duo, cum dolone, ac venatorio cultro & *Virg. in Æneid.*

—Iciesque portant in bella Dolones.

Est in hunc sensum tex. *in l. 1. §. 2. in t. dolone,* non dolare, vt prius legebatur cor-
rupte: & *l. 53. §. post. ad legem Aquil.* ibi illi flagello, quod in manu habebat, in quo dolon
inerat, verberare Tabernatium cœperat. Budæus eo loco exponit, Dolon est flagel-
lum, intra cuius virgam latet pugio, quicquid Accurs. dicat.

Hactenus quo ad nominis definitionem; succedit ex ord. illa, quę rei dicitur, siue
substantiæ, & sane cum dolus sit nomen generis, sicut adoptio, cognatio, & iurisd:
18 † boni maliq; doli species continens *l. 1. §. 1.* ibi veteres etiam bonum dolum dicebant

ff de dolo Bal. Iason & alii in l. iurisg. §. sed si fraudandi ff. de pact. Fort. Garsia de vlt fine iuris ciui. num. 279. verb. item considera *Bon. de Curt. in suo tract. de nobilit. part. 6. num.* 8. in eo sensu acceptum definiemus, seu potius describemus quando per difficilis est ars vera de-
19 finiendi † & vt eam numeris omnibus absoluas magnum vsum postulat, vt ait *Tiraquel. in 1. quast. Primog. in 1.* eò magis quod nemo ex iuris nostri Authorib ita sumptum
20 dolum definit; Etenim G. Aquil. Seruius Sulpitius † Labeo, Vlpian⁹ doli mali dumtaxat definitionem tradunt *Cic. lib. 3 de off.* & in *Topicis*, & const. ex *l. 1. ff. de* Dolo.

Dolus itaq; simpliciter consideratus, non ineleganter videtur ita definiri, Dolus
21 est † iuuandi nocendique causa adhibita simulatio; Genus erit simulatio, cætera quę sequuntur verba, formam, seu mauis specificam differentiam constituunt, siquidem nullus est dol⁹ qui aut iuuādi causa, cuiusmodi est dolus bonus, aut nocēdi, qualis dolus mal⁹ nō adhibeatur; nec officit obiectio Labeonis in *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, nēpe dolū reperiri etiā absq; simulatione, vt in furto rapina iuxta exemplū *gl. ibi.* nam dolū accipimus, put in Edicto Prętoris scilicet, qui nō cadit in speciale nomē delicti, nec speciale producat act. *d. l. 1. in verb si de his alia actio non erit.* in quo dolo innominato, semper inest simulatio, nā etsi in furto, rapina, & similib⁹, insit dolus, in tantū quod absq; dolo non cōmittantur, *l. 1. ff. de furt §. 1. Inst. de obl quæ ex delict. nas. §. gallin. Inst. de diuis.* ideoq; datur contra furem iuramentum in litera *Plot. in l si quando num. 189. C. vnde vi. Paris. cons. 109. lib. 3. Clar. in §. furtum. verbo. item contra.* tamen furtum, aut rapina, non est dolus; Addo in
22 furto saltem † occulto simulationem inesse, item in eo quod non incipit à delicto, sed a contractu; vt si depositarius, vel commodatarius vtatur re commodata ad aliū vsum, quam acceperit *l. si quis re sibi commodata l. fullo. l. si pignore l. qui iumenta ff. de furt.* non potest negari simulatio, cū simulet se ad vnum vsum rem accipere, & conuertat in alium;
23 † Quibus cōsequens est Sulpitiū male reprehensum a Labeone in ea parte, quod detur dolus sine simulatione: nam Sulp. dolum prout edicto Prætoris continetur definiuit,
24 † & vera est in alia parte tantum quod reperiatur simulatio sine dolo malo, nempe
25 cum dolum bonum facimus † rem nostram, vel alterius defendētes *d. l. 1.* ibi. sicut faciunt, qui per huiusmodi simulationē tuentur sua, vel aliena, proinde nostra definitio ęqualis videtur cum suo definito, vtrumq; dolum comprehendens, quippe in vtroque
26 adest simulatio. † Dolosum taurum vocat. *Horat. lib. 3. Carm.* quando Iuppiter sustulit Europam. Ode incip. Impios Parre.

Sic Euterpe niueum doloso
Credit Tauro latus,

Et dolosum cinerem nuncupat *lib. 2. carm. ode 1.* cinerem illum, qui absconditum continet ignem.

Periculosæ plenum opus aleæ
Tractas, incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.

27 Conficitur etiam ex ante dictis † Aquilianam illam definitionem doli mali relatam à *Cic. 3 de off.* vt sit dolus mal⁹ cum aliud agitur, aliud simulatur, non esse probandam: quamuis Cic. eo loco Gallum virum definiendi peritum appellat; angustior est namq; suo definito, quando certum est dari simulationē sine dolo malo, cui proximum est, nec illud esse verum quod idem Tull. eo loco inferebat; Ex omni vita simulatio-
28 nem, dissimulationemq; tollendam: quippe illam tollere, † quæ dolum bonum comprehendit perniciosum est, vtpote quæ nostra tuetur, & aliena *d. l. 1. §. non fuit*, ibi, & pro solertia, & *Bart. d. loco* virtutem appellat, nec tamen eloquentiæ pater debet reprehendi; quando sub conditione loquitur, non absolute his verbis. Quod si Aquiliana definitio vera est, ex omni vita simulatio, dissimulatioq; tollenda est, & vt coronidem huic cap. imponamus, aliter quoq; dolum describentes dicimus: Dolus est ad nocēdum iuuandumq; machinatio; seu mauis loco machinationis ponere fallaciam,
29 vt † Dolus pro genere machinationē habeat, vel fallaciam; reliqua a. verba exponenda sunt, vt in præcedenti definitione, sed non est prætermittenda, alia definitio *D. Tho-*
30 *mæ* † *2. secunda quæst. 45. art. 4.* Dolus est, inquit, executio astutiæ. qua excogitatæ fuerūt viæ non bonæ ad exequendum aliquem finem bonū, vel malum; nam videtur vtrūq; dolum continere, vt illis verbis finem bonum, vel malum, & nomen astutiæ vtriq; dolo conuenit, ideò manet loco generis.

Dolus quotuplex sit Cap. II.

1 *Definitioni succedit diuisio.* 2 *Definire quid sit.*

3 Vtilitas

3 *Vtilitas diuisionis quanta sit.*
4 *Iuris nostri Authores à definitione, progrediantur ad diuisionem.*
5 *Doli dua sunt species, boni sc. & mali.*
6 *Doli diuisio exemplis probatur, & ratione.*
7 *Venenum bonum, & malum; & declarat vtrumque.*
8 *Consilium bonum, & malum; exponiturque vnum, & alterum.*
9 *Bonis, & malis auibus.*
10 *Ludus bonus, & malus; vterque explicatur.*
11 *Bona, & mala fides; vna, & altera definitur.*
12 *Bonum, & malum odium; vnius, & alterius affertur declaratio.*
13 *Iræ bona, & mala; enucleantur amba.*
14 *Bona, & mala Zelotypia ibidem; quid vnaquæque sit.*
15 *Homo animal zelotypum.*
16 *Ratio cur reperiatur bonus, & malus dolus; quæ etiam valet ad explicandum cur bonum, & malum consilium detur.*
17 *Cur bona, & mala ira; bonum, & malum odium.*
18 *Ratio cur inueniatur bonum, & malum venenum.*

DEfinitioni doli, quæ superiori capite continetur, coniuncta est eius diuisio: nam
belle tradit *Rodolph. Agricol. de inuent. dialectica cap. 7.* cum quid sit vnum definie-
1 ris, proximum † est deinde quotuplex sit ostendas: perquam vtilis est enim diuiden-
di ratio, sicut idem affirmat eodem loco, ad rei scilicet quæ diuiditur naturam de-
2 monstrandam; tum etiam ad definiendum. Quippe † definire, non videtur esse ali-
ud, quam ex genere per differentias diuiso, in species descendere; præcipue verò ad
3 disserendi disputandique copiam. Conferunt etiam, quæ † de vtilitate diuisionis scri-
bit *Accur. in proœm. Instit. § igitur post quinquaginta. in ver. easdem.* sed & hunc ordinem
4 seruasse † antiquos Iurisconsultos palam fit ex *l. 1. & 2 ff. de furt. ex l. 1. §. huius studii. ff. de
instit. & iure.* & Iustin. in suis Institutionibus raro illum neglexisse perspicuum est ex
*§. 1. & 2. Instit. de obligat. §. 1. & 2. Instit. de act. §. 1. & 2. Instit. de obligat. quæ de delicto nasc.
§. 1. & 2. Instit. de interd. §. finali. Instit. de iustit. & iure.* Quem imitantes *Neguf. de pignor.
Vant. de nullit. Balb. de præscript.* a definitione progrediuntur ad diuisionem. Doli ita-
5 què summa † diuisio in duas species deducitur, aut enim bonus dolus est, aut malus *l.
1. §. non fuit. ff. de dolo.* (ibi quando veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro so-
lertia hoc nomen accipiebant) not. ibi *Bartol. & in l. quod Nerua. num. 3. & 4. ff. deposit.
Ias. in l. mora. num. 4. ff. solut. matrimon. Corne. consilio 52. numero 30. volum. 2. & consil. 6. col.
1. vol. 3. Tiraquel. in præfatione retract. nu. 71. verb. & his quoque fit. Fort. Garg. de vltimo fine
iuris Canon. nu. 274. & seq. Paris cons 67. num. 58. vol. 3. Bald. contro. 396. colum. 2. ver. respon-
deo. libro 4. Barbat. l. 1. §. si stipulanti colu. 5. ver. vnde contra. ff. de verborum obligat. Canon. in
rubr. extra de dolo, & contumacia. Abbas in cap. nostra num. 7. de sepultur.* Et non modò
6 authoritate probatur, hæc doli partitio, sicut ostēdi, verum etiam exemplis † & ratio-
7 ne confirmatur, & vt ab illis incipiam, dicitur in iure bonum, & malum † venenum
l. qui venenum. ff. de verb. signific. in qua Caius ait qui venenum dicit adiicere debet bo-
num an malum sit, nam & medicamenta venena sunt, & apud Græcos tam medica-
menta; quàm quæ nocent, hoc nomine continentur, sicut *Homerus* admonet:

Commoda consulte medica composita sub arte,
Multa legens Pharia, solers tellure venena
Noxia permistim carpens quoque commoda multa.

Quare adiectione alterius nominis inter vtramque distinctionem fieri, idem Caius *citata l. scribit.* nec simpliciter venenum appellatum facile inuenies, siue ad bonos authores, siue ad leges nostras respexeris. Virgil. *lib. 1. Georg.* malum virus nuncupat; & *Seruius* ibi inquit, bene addidit malum; nam virus bonum est, & malum, vt venenum, quod idem est, conuenit *l. 2. ff. ad l. Aquil. l. quod sæpe. §. qui veneni mali. ff. de contra. empt. l. 4. §. primo. ff. famil. erciscund.* iuncta *gloss. l. 7. ff. ad legem Pompeiam. l. 3. ff. de sicariis. Capoll. consilio vltimo, Grammat. consilio 30. num. 38. &* Decisio. 2 *numero 33. Abbas consilio 72. Alexan. consil. 115. volu. 3. Alciat. in d. l. qui venenum.* vt igitur bonum, & malum inuenitur
in iure venenum, ita quoque non est absurdum, malum, & bonum dolum repetiri:
8 Cui accedit consilium † quod etiam bonum, & malum appellatum licet inuenire. *l.
prima, ff. de seruo corrupt. l. sæpe. ff. de verborum signification.* & factus est locus adagio:
Malum consilium, consultori pessimum; in eos solitum vsurpari, in quorum caput
recidit, quod aliis perperam consuluerunt; quemadmodum accidisse lupo

græcus Apologus non inue . ustus memorat, à quo videtur prouerbii origo fluxisse, & *Plut.* refert carmen.

Damna parans aliis, proprio parat epati damna;

9 Non absimile est quod circumfertur in Auguriis; Bonis, & † malis auibus, cum rem feliciter, aut secus cedere significamus; ab Augurum obseruatione sumptum *Horat. in odis.*

Mala soluta Nauis Exit alite.

10 Ludus quoque aut † bonus dicitur, aut malus: & sanè bonus est, qui fit ad honestam animi recreationem, sine vlla mala circumstantia; consistens in factis, & verbis: cum fit verbis iocus appellatur; cum factis, ludus vocatur, & est virtus, quam *Aristot.* Eutrapeliam vocat, & iacet inter excessum inordinatum ludendi, & inter defectum inordinatũ ab eo abstinẽdi. *D. Thom. 2. secunda Quæst. 168. art. 3. & 4.* ludo enim, & ioco parce condienda est vita, ac sale cibi, sicut admonet *Cicero 1. de off.* ludus vero malus est, qui lege prohibetur *l. 1. ff. de aleæ lusu & aleat.* quæ pœnas contra ludentes, & receptatores eorum scriptas à Prætore commemorat, & in *l. 2 sub eod. tit.* ludum bonum esse declarat, quem virtutis exercendæ causa iuuenes frequentant, hasta, vel pila, saliendo, luctando, pugnando ludentes, vt *Caccialup. & alii.* qui de ludo scripsere, vno
11 ore testantur. Bonæ † insuper & malę fidei vbique iura nostra meminerunt, vt in *l. bona fides ff. deposit. in l. bonam fidem C. de act. & oblig. l. 3. in fin. ff. pro soc* quibus locis significat quicquid contrariũ est fraudi vel dolo, & in hoc sensu intelligit regula ex qualitate personarum præsumi bonam, aut malam fidem, *Bald. in l. cum his §. transactum* per illum *tex ff. de transact. l. creditores ff. de priuileg. cred.* item, & illa quod bonam fidem tenemur agnoscere. *l. quoties §. sicut ff. de admin. tutorum Albert. in l. præses in pr. C. de transact. Tiraq. in l. si vnquam in t. donat. largitus numero 202. C. de reuoc. donat.* Bona fides interdum significat animi scientiam, vel ignorantiam; quoties rem quã possidemus, nostram esse existimamus, vel ignoramus alienam *l. 3. ff. ad Flau. de plagiar.* hinc bonę fidei possessio *l. qua ratione §. sed non vti ff. de aeq. rerum dominio. sed etsi ff. de publ. in rem act. l. bonæ fidei ff. de verb. sig.* qui ignorat rem alienam esse, aut putauit eum qui vendidit habuisse ius vendendi. Quemadmodum à contrario mala fides dicitur conscientia rei alienæ, & malę fidei possessio qui scit rem alienam esse, aut qui vendidit ius non habens vendendi, & ita sumitur bonæ, & malæ fidei possessio *in tit. ff. de vsucap. in tit. de vsucap. transform. C. in tit. de longi tempor. præscript. & simil.* sic dicimus bona fide possidentem hæreditatem non reddere culpæ rationem, quasi rem suam neglexerit. *sed si lege §. consuluit ff. depósit. hæred. l. si quid possessio. §. sicut eodem tit. Tiraq. de retractu consanguineo ad fi-*
12 *nem tit. numero 70.* His accedunt † bonum, & malum odium, bona, & mala ira; bona, & mala Zelotipia. Odium malum quando aliquis deliberatè odit Deum, quod quidem ex genere suo est maximum peccatorum secundũ *D. Thomam 2. secunda Quæst. 34. art. 2.* ratio est quia sicut amor Dei est actus maximè bonus *cap. 2. charitas de pœnit. dist. 2* ita odium ei contrarium continet actum maximè malum; cùm actus, qui opponitur rei summè bonæ, sit summè malus, per *Aristot. 2. Ethicorum.* Odium quoque contra proximum est malum, in tantum, vt homicidio actuali comparet illud D. *Iacobus in sua Epistola Canon.* dicens. Qui odit fratrẽ suum homicida est, & prohibeatur in illo pręcepto decalogi (nõ occides) & *D. Chrysost. supra Matth. Hom. 13.* odium, inquit, est spiritus tenebrarũ: & *Hom. 43.* Odium omne malum suggerit: Bonum vero odium est dum non odimus hominem, sed eius peccata; sicut dixit *Leo Papa*: Odio habeantur peccata, non homines; quẽadmodum non potest Deum amare, qui hominem odit: & sicut Rex in imagine sua honoratur, sic Deus in homine diligitur, & oditur, vt author est *D. Chrysostomus 22. Hom. supra Matthæum.* Ira † mala est, quæ vt ait *Arist. 2. Eth. corum*
13 factiua est odii & inimicitiæ, & vt *Salust. inquit, de bello Iugurt.* ira, & cupido sunt consultores pessimi, de eadem *Ouid. lib. 1. Amor.*

Sed nunquam dederis spaciosum tempus in iram;
Sæpe simultates ira morata facit.

Sic & *D. Augusti.* ait *in Epist.* quemadmodum acetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit; sic ira corrumpit cor, si in alterum diem durauerit, de hac loquitur tex. in *l. in ipsius. famil. hercisc. & in l. 1. in pr. ff. de adult. edict.* dum ira dispositionem testamento factã facile

facile reuocari,& iracundum seruum tanquam vitiosum posse constituit redhiberi:
ira quoque bona est, imo, vt tradit Arist. sæpe necessaria, nec quisquam sine illa po-
test expugnari, nisi illa impleat animum, & Spiritum accendat. vtendum tamen il-
la est, non vt Duce, sed vt milite. de eadem sentit *Seneca libro secundo, de ira.* dicens ira-
scendum est sapienti, quãtum scelerum indignitas exigit. siquidem irascens peccatis
14 misericors est. *Chrysost. sup. Epist. ad Corinth. Hom.* 14. Tandem est zelotipia bona † &
mala, *gloss. in c.* 2. *de offic. custod.* inquiens dari malam, & bonam zelotipiam, non secus
ac dolum bonum,& malum; est autẽ mala zelotipia secũdũ *Chrysippũ*, ęgritudo animi
ex eo proueniens, quod timeas, ne adsit alteri, quod cum nemine velis habere, com-
mune de qua copiose more suo *Tiraq. in l.* 16. *Connub. num.* 1. *cum mult. seq.* in quo vitio
15 propensi maxime sunt homines, adeo vt animal † zelotipum inprimis esse dicatur,
quoniam ita amare solet rem quampiam, vt valde sollicitus sit, ne quis alius ea fru-
atur, eod. *Tiraq. teste* in *l.* 13. *connub. num.* 28. & 33. vbi palam fit, mulieres præcipue in
id vitium ferri præcipites, nec mirum, quoniam *Salomon prouerb. cap.* 6. Zelus ait, &
furor non parcet in die vindictæ; nec acquiescet cuiusque precibus, nec recipiet pro
redemptione dona plurima. de hac est text. in *nouellis const.* 107. loquens denuo, qui
Spiritu zelotypiæ vexatur; quod suspectam habet vxorem de adulterio. Bona vero ze-
lotipia est, quæ ex desiderio virtutis nascitur, aut alterius cuiuspiam boni, veluti ne
publica quies quorundam hominum improbitate perturbetur, vel ne quispiam sci-
entia, doctrinaque præstet: magis quoque æmulatio potest non ineleganter applica-
ri. Quippe apud Græcos zelotypia verbi etymologia æmulatio est. Secundum hanc
Deus Opt. Max. in sacris litteris zelotes dicitur *Exod. cap.* 20. *Deut. cap.* 5. Quod ipse so-
lus velit amari; nec patiatur quicquam præter ipsum amari, nisi propter ipsum quo-
que ametur, de eadẽ sentit Propheta, cum dicit: Zelus domus tuæ comedit me, & ibi
zelaui pacem peccatorum videns. si igitur tot sunt nomina, quod hactenus ostendi-
mus, in quibus boni, & mali significatio est; mirum esse non debet, si dolus, de quo
sumus initio loquuti in bonum, & malum quoque sensum capiatur. Cuius sane rei
16 præstat † afferre rationem. Vna vero videtur satis probabilis, quam tenebo donec me-
lior occurrat cogitanti, nempe quia cum dolus in animo consistat *Doct. in l. Dolum. C.*
17 *de dolo animi* Quædem passio siue affectio est, non secus ac ira † amor, odium, spes, de-
siderium. passiones vero, siue affectiones animi si ratione moderãtur, bonæ sunt, sin a-
liter malæ; & omnis actus exterior, qui ex his proficiscitur rationi recte conformis,
est bonus; dissonans illi malus est. quicquid dixerint Stoici existimantes omnes ani-
mi passiones esse malas. Nam eorum aut falsa est opinio, aut certe intelligenda de pas-
sionibus à recta ratione dissonantibus, sicut explicat *D. Tom.* 2. *secũda quæst.* 24. *art.* 2. &
ideo amor bonus est, & malus, desiderium bonum, & malum; odium similiter bonum
& malum; consilium itidem bonum, & malum non minus, quã dolus pro vt recte ra-
tioni consentiant, vel discordent ab illa, & licet hæc ratio non conueniat, veneno,
18 cum dicatur bonum, & malum, tamen nec illud procedit sine ratione † quam expri-
mit Iurisconsultus in *l. qui venenum ff. de verbor. significat.* Quia eo nomine contineatur omne
quod cum est adhibitum, naturam eius, cui adhibitum esset, mutat. Ideoque sicut ad-
iectione alterius qualitatis, vnum venenum ab altero distinguimus, ita vnum dolum
adiectione alterius qualitatis ab altero separamus *d. l.* 1. *ff. de Dolo.*

De Bono Dolo Cap. III.

1. *Cur nam author incipiat à dolo bono.*
2. *Qui de bono dolo loquuntur.*
3. *Quo ordine procedat author in materia doli boni.*
4. *Quid sit dolus bonus, ex definitione Authoris.*
5. *Exempla doli boni.*
6. *Dolus bonus beati Athanasii cont a sica-rios ad declarandum definitionem.*
7. *Dolo bono, licet malum excludere, et fallere fallentem.*
8. *Dolo bono licet cum bannito negociari.*
9. *Medici dolo bono vtuntur ad fallendos pueros ægrotos; & Philosophi ad rudes homines docendos.*
10. *Dolus bonus quo vsus fuit B. A[illegible]*

Arsenius, ad conuertendam Meretricem.
11 *Declaratio definitionis doli.*
12 *Codri Regis, pro salute Reipublicæ bonus dolus.*
13 *Doli boni exemplum pro salute Roman. Respub.*
14 *Caroli V.I. Imperatoris dolus bonus pro iustitia.*
15 *Pro religione dolus bonus.*
16 *Origo doli boni à natura fluxit, ipsa enim cum ad propriam, tum ad amicorum, & propinquorū, tum ad Respub. vtilitatem, tum ad religionem iuuandam, bonum dolum suadet.*
17 *Iuuenes cur bonæ indalis multis vocentur.*
18 *Dolus bonus latè patet, & in contractibus reperitur, in vltimis voluntatibus, & in indutiis.*
19 *Dolus bonus quando committatur in testamento & quos pariat effectus.*

DE vtroque igitur dolo tractaturi, ab eo, quem bonum appellant, incipere quodammodo compellimur, sicut enim bonum in electione semper est præferen-
1 dum malo; ita bonus dolus in expositione † priorem sibi merito locum vendicat; de
2 quo † *Bartol. Angel. & alii in d. l. 1. §. non fuit. ff. eod.* & ibi *gloss. in verb. seruant. Azzo in sum. Cod. eod. Cagn. & Dec. in l. ea est natura. Cuiac. ff. de reg. iuris. Ias. in l. mora num. 4. ff. sol. matr. Giboll. Cotta in verbo dol. Capra reg. 87. num. 48. Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 27.* &
ibi apost. *Tiraquell. in præfatione retract. num. 64. & seq. Ang. in §. præterea num. 36. instit. de act. Neuizz. in silu. nuptiali num. 135. part. 4. verb. est nubendum. Bartol. in authen. ingressi n. 22. C. de sacro. eccles. Imol. in l. Captatorias. ff. de hered. inst. Corn. cons. 6. n. 4. & vol. 3. cons. 52. n. 3. vol. 2. Paris. cons. 67. n. 28. vol. 3. Decis. Delphin 755. prout & Bened. in c. Rainutius de test. Host. & alii in tit. extr. de dolo & contumacia. Abb. in c. in natura num. 70. & de sepultur. Fel. in c. afferte extr. d. præsumpt. Mar. Socc. in c. si quis numer. 4. de homici. gloss. in c. 1. in t. simula-*
3 *tit. txt. de eo quod metus causa.* Exordiamur itaque à definitione, † tradituri postea diuisionem eiusdem, & licet nemo, quem inuenerim ex nostris, quidnam sit dolus bonus, definitione, aut descriptione declarauerit, tentabo tamen si non ad viuum exprimere; saltem aliquo modo adumbrare veram imaginem doli boni hoc modo:
4 † Dolus bonus est seipsum, vel alterum, proprias res, vel alienas iuuandi, inuenta simulatio. Quæ definitio plane colligitur ex *d. l. 1. §. 1.* in illis verbis (sicut faciunt, qui huiusmodi dissimulatione seruant, & tuentur sua, vel aliena) vel alio modo. Bonus dolus est priuatim, vel publicè iuuandi facta simulatio, siue malis dicere, fictio,
5 aut commentum, vel astutia; priuatim vbi quis † seipsum, vel alium, propria bona, vel aliena, priuata tamen seruat atque defendit; excogitata aliqua simulatione, sicut
6 scriptum legimus de B. Athanasio, qui † cum à Iuliani Apostatæ satellitibus conquireretur ad necem; quia fugiebat nauicula conuersa in contrariam fluminis partem, his qui se insequebantur ex industria occurrit, & quærentibus nunquid de Athanasio sciret, respondit, se non longe illum naui euntem vidisse, atque ita illos contra-
7 rium cursum tenentes effugit, ac ita bono dolo quod permissum est, malum † exclusit.
Paris. cons. 67. n. 58. vol. 3. ex hac definitione infertur ad doct. *Soci. senior. in Rub. ff. de verb.*
8 *oblig. & in l. 1. numer. 14. eod. titul.* Quod tractans † cum bannito ad bonum finem, vt eum dimoueret à peccato, nempe ad vxorem ducendam, dimissa prius concubina, non incidit in pœnam banni, vel statuti. Alia præterea exempla doli boni recenset, *Azzo in sum. C. eod. Host. in t. extr. eod.* quibus fit perspicuum ex hac dissimulatione quam dolum bonum appellamus, nostra sæpe, & aliena in tuto collocari, id quod *Bal. d. l. 1. §. dolum malum.* ostendit his versibus

Tutius vt agerem laici sub imagine Romam,
Fas fuit vt sinerem luxuriare comam.

Conuenit text. in *l. doli clausula in fin. ff. de nouat.* ibi etiam si sciat, dissimulare debet, celebre etiam in hanc speciem doli boni exemplum præbuit Abbas Arsenius,
9 † Qui famosam suæ tempestatis meretricem Iesu Christo lucraturus, deposito proprio habitu, nouoque sumpto vestitu, in ostio domus inuentam cœpit auri non parua quantitate demonstrata, ad turpem voluptatem inuitare; ea tamen conditione, vt nullus posset oscula intueri, vel amplexus. annuit bona mulier, facto que viro vna secum in interiori thalamo producto, inquit, hic nos solus Deus visurus est; cum B. Arsenius, ergo in Dei optimi maximi præsentia agēdum nobis est tam turpe facinus; & tu qui in atrio nō auderes quemquam, ne te homines intuerentur, amplexari,

hon

non dubitas Deo spectante tam fœdè peccare, aliosq; tecum ad peccandum allicere,
propriam simul, & aliorum animas perdituram infelix mulier, cogita, quod benigni-
tas Creatoris te ad pœnitentiam adducit, cogita quæ te pœnæ maneant, nisi mores, vi-
tamque in melius mutaueris. Ego sum Abbas Arsen. qui non corpus tuum utpote
sterquilinium niue coopertum, & sepulchrum dealbatum, sed animam tuam Salua-
tori, qui eam suo proprio sanguine redemit, acquisiturus accessi. Quibus verbis acu-
to telo vulnerata fœmina, nec non viri sancti, quem initio non cognouerat præsen-
tia commota, & spiritus sancti gratia cooperante, veniam petiit. Medici quoque bo-
10 no hoc dolo nonnunquam vtuntur, † vt inquit Lucretius

Sed velut pueris absynthia tetra medentes,
Cum dare conantur; prius ora pocula circum
Contingunt melle dulci, flauoque liquore.

Et *Maximus Tyrius sermone* 29. dicit sicut Medici cum fastidientibus ægrotis
porrecturi sunt saporis amari medicamentum; dulci ipsum liquore aspergunt, sa-
lutare amaritudinem tegentes, eundum dolum bonum, adhibuerunt veteres phi-
losophantes, vt antiquorum hominum rudes animos ad percipiendam disciplinam
allicerent, nam salutares sententias, sanctaq; documenta fabularũ velis contegebant,
11 ac carminum suauitate molliebant: sequitur † in definitione illud verbum (vel pu-
blicciuuandi) vt sunt hi, qui pro Patria contra hostes vel pro iustitia, vel pro religio-
ne aliud agunt, aliud simulant; de quo est text. *singularis in cap. inutilem 22. quæst.* 2.
quam rem egregiam calliditatem, & ab omni prorsus reprehensione remotam di-
12 cit *Valer. lib. 7. cap. 4.* immo summa laude dignam esse ostendit † Codrus Rex Athen.
qui vt patriam tueretur ab hostibus; sciens eos ab ipsius Regis cæde abstinere, quod
in eius vita sita esset contra Atticos victoria; depositis insignibus imperii, familiarem
cultum induit, ac pabulantium globo sese obiiciens, vnum ex his falce percussum
in cædem suam compulit, atque ita dolo bono Regis, ne Athenæ occiderent, effe-
ctum est, sicut scriptum extat apud *Valer. lib. 5. cap. 6.* Memorabile etiam doli boni mo-
13 nimentum reliquit † Metellus, qui cum bellum in Hispania aduersus Celtiberos gere-
ret, vrbemque Trebiam caput eius gentis viribus expugnare non posset, intra pectus
suum multum, ac diu consiliis agitatus, viam reperit, qua propositum ad exitum per-
duceret, nam itinera magno impetu ingrediebatur, alias, atque alias regiones pete-
bat, hos obsidebat montes, paulo post ad illos transgrediebatur, & postquam exerci-
tum suum ignorantia, & totam Celtiberiam errore implicauit, cum alio cursum di-
rexisset, subito ad Trebiam reflexit, eamq; inopinatam, & attonitam oppressit; adeò
quod, ait Valerius, nisi mentem suam dolos scrutari coegisset, ad vltimam ei sene-
ctutem apud mœnia Trebiæ armato sedendum foret. Nec possum præterire exco-
14 gitatum a Carolo 2. imperatore pro † iustitia dolum; quo nocentem puniret, & inno-
centem absolueret: Accusabantur pater, & filius homicidii certumque erat alterum
eorum id facinus perpetrasse; sed vter id fecisset incertum, vafro consilio iussit fili-
um suspendi; quod resciscens pater; filium à morte vindicaturus, in se pœnam tran-
stulit, sponte crimen confessus; ideoque suspensus est, liberato filio, vt retulit *And.
de Iser. in cap.* 1. *§. publica latrones ad fin. titu. de pace tenenda. Barbat. inc. in præsentia de pro-
bat. & in l. cũ acutiss. col. 23. C. de fideicom. Paris à Puteo de syndicat. art. pen. Ias. in repet. l. si is qui
pro emptione col. 42. ff. de Vsucap. Martin. l. 1. col. pen. de Quæst. Tiraq. in præfat. l. si vn-*
15 *quam numero* 8. *l. de reuoc. donat.* † Pro religione, dolo bono vsi sunt multi sancti Mar-
tyres, & his temporibus vtuntur; plerique religiosi ex vtilissima Christiano orbi so-
cietate Iesu, qui in Angliam seculari habitu incedunt, vt tutius fidelium iuuare ani-
mas possint, huc refero simulatam Solonis insaniam; Lycurgi reditum; Bruti stul-
titiam; & similia multa tradita à *Rebuffo in l. lata culpa* 233. *ff. de verb. significatione,*
16 siquis vero de origine doli boni inquirat, eam à Naturæ fonte † fluere vt arbitror,
inueniet, eaque suadente illum exercent homines. Quippe nos ipsos tueri, primum
docet *l. vt vim ff. de Iustit. & iure.* vbi Doct. & in *l.* 1. *C. unde vi. Cicero* 1. *de offic.
& in oratione pro Milon.* hæc est non scripta, sed nata lex: quam ab ipso fonte Naturæ
arripuimus, vt si quando vita nostra in hostes, aut latrones inciderit, omnis sit hone-
sta ratio expediendæ salutis; dolus autem bonus nos nostraque tuetur *l.* 1. *§.* 1.

de Dolo, vt contigit Hannibali Pœnorum Duci. Qui nauali prælio victus, timens classis amissæ pœnas dare, offensam bono dolo auertit, vt author est *Valer. lib. 7. c. 3.* Nam ex illa infelici pugna priusquam cladis nuncius domum perueniret, quẽdam ex amicis compositum, & ornatum Carthaginem misit, qui postquam ciuitatis eius curiam intrauit, consulit, inquit, vos Hannibal, cum Dux Romanorum magnas secum maritimas trahẽs copias aduenerit, an cum eo confligere debeat: acclamauit vniuersus Senatus non esse dubium quin oporteret, tum ille, conflixit, inquit, & superatus est, ita liberum his non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse iudicarãt. Cum etiam cognationem inter homines natura constituerit *d. l. vtrum.* eadem suadet ad proprinquorum tutelam amicorumque præsidium dolos excogitare, vt *gloss. in d. l.* 1. §. 1. reddit exemplo conspicuum. Accidit quoque, quod sicut ad religionem impellit, ita ad patriæ charitatem *l. veluti. ff. de iust. & iur. Cicero lib. 1. de natura Deorum.* Itaque pro salute Patriæ, vel pro religionis cultu dolum bonũ suggerit, quo aduersus hostes memorabile aliquod facinus moliamur, vel religionis cultum amplectamur, *d. c. vtilem 22. quæst. 2.* Adeò vero dolus plerunque sonat in bonam partem vt *Azzo in sum. Cod. eodem titul. & Host. ext. de dolo, & contumacia*, dixerint, bonam indolem iuuenis, à bono
17 dolo appellatam; vt cum pronunciamus iuuenem † aliquem bonæ indolis esse, signi-
18 ficamus bonum dolum habere. Præterea dolus bonus † tam latè patet vt in contractibus sæpe inueniatur, in vltimis voluntatibus, nec non in iudiciis, & sane quo ad contractus, & actus inter viuos est *l. 1. §. non fuit ff. eod. Corn. cons. 8. litt. c. vol. 3.* respectu vltimarum voluntatum est tex. *in l. recusare. §. Titius. ff. ad Trebell.* quem ad hoc not. *Bellon. §. sed quia n. 3. Inst. de fideicõ. hered.* cõuenit text. in *l. 18. ff. de libert. & posth. in l. 12. & l. 47 ff. de bon. libert.* in quibus agitur de illa exhæredatione quæ dicitur fieri non notæ causa
19 † sed bono consilio, etenim testator aliud agit, aliud simulat, videtur namq; hereditatem voluisse auferre, dum agit, vt tutius conseruetur in eo, cui vult esse consultum, dum à lubrico ætatis, quæ sæpe sua imbecillitate iuuenes in grauissimos errores impellit, vel à furoris, & demẽtiæ periculo, simulata exheredatione defendit: bono autẽ dolo facta filii exheredatio videtur, quando testator grauauit scriptum heredem restituere filio post certum tẽpus totam, vel saltem legitimam hereditatis Ias. in *l. multi non notæ causa. ff. de lib. & posthu. Vasq. de success. progressu. §. 14.* per tex. *in l. Seius Saturninus. ff. ad Trebell* & talis heres appellatur fiduciarius, nec detrahit quartã, & aduersus hoc testamentum non datur querela per *l. fideicommissum. §. vltimo ff. ad Trebell.* & ibi *Rom. & Imol. Ias. in d. l. multi ex l. filius matrem. Cod. de inoff. Test. nota.* 4. isto dolo bono vitiatur testamentum. *Bal. in l. 1. col. vlt. C. si quis aliq. test. prohibuer. in iudicio.* vt quando iudex ex bono dolo inducit reum ad confessionem delicti. Exemplo Alexandri 3. Pont. & Caroli 2. Imperatoris.

Diuisio doli boni Cap. IV.

1 *Prima doli boni diuisio ab effectu.*
2 *Secunda Diuisio à fine.*
3 *Tertia Diuisio à re, in qua dolus committitur bonus.*
4 *Subdiuisio doli boni.*
5 *Deus lux, veritas, maiestas, pietas, salus, principium.*
6 *Deus vtrum vtatur bono dolo.*
7 *Rationes, quibus ostenditur opinio negatiua.*
8 *Argumenta quibus probatur contraria sententia, & verior.*
9 *Saluator humani generis dolo bono aliquando est vsus.*
10 *Angeli dolum bonum quandoque commiserunt.*
11 *Patriarcha Ioseph bono dolo non abstinuit.*
12 *Prophetæ quoque bonum dolum, non spreuerunt.*
13 *Dauid dolo bono Nathan Propheta conuersus est ad Dominum.*
14 *Salomon ob dolum bonum, veram matrem inuenit infantis viui.*
15 *Paul. Apostolus dolo bono gloriatur decepisse Corinthios.*
16 *Alex. 3. summus Pontifex dolo bono mediante simoniacum Episcopum detegit.*
17 *Simplicitas sumitur bifariam.*
18 *Dolus sæpe verbo committitur.*
19 *Mendacium materialiter, & formaliter bonum, & malum.*

Vidimus quid sit dolus bonus: intueamur quotuplex sit, & sane nullam huius doli datam à Doctoribus diuisionem reperiens, ipse quo nam pacto diuidẽdum putem,

paucis

1 paucis aperio. Prima itaque diuisio, vt mihi videtur, sumi potest ab † effectu, diducen-
do eam in duas species. Nam altera est species doli, qua nos, & nostra tuemur; altera,
qua alios defendimus, & aliena *l.1.§.2. in illis verbis, sicut faciunt.* paulo supra memora-
2 ta. secunda diuisio est sumpta a fine † & duplex est dolus, alius nempe ad priuatam, a-
lius ad publicam vtilitatem inuentus. Sicut palam est ex data à nobis supra definitio-
ne doli; & probant iam relata exempla, confert *d.l.1. §. non fuit. in tit. maxime. si aduersus*
3 *hostem latronemq́.* Rursus & tertio distribui potest dolus a re † in qua dolus committi-
tur, cuius etiã sunt duæ species. Nempe dolus, aut in re temporali commissus, aut in re
spirituali; vt si quis dolo induxerit aliquem ad ingrediendam religionem *Bart. in auth.*
ingressi n. 22. C. de sacrosf. eccl. Capra in reg. 67. n. 48. Bened. in c. Rayn. de test. ext. Alb. in c. 1. & 2.
de his quæ vi metusue causa in decis. Delph. 755. in 2. par. Fort. Garg. de vlt. fine iuris cano. n. 281.
4 Sed illa species doli in re temporali, non ineleganter subdiuiditur † in tres species:
Etenim, aut committitur in contractibus, siue in actu inter viuos; aut in vltimis vo-
luntatibus, aut in iudiciis vt superius ostendimus. Ex iam traditis diuisionibus atq; ex
secunda præsertim quod dolus, aut publice, aut priuatim simulando prosit, dedu-
cuntur multæ quæstiones, quæ dignum tractatum habent, quarum illa est omnium
consensu principalis: Vtrum sc. Deus optimus maximus qui publicè, & priuatè pro-
dest, & à quo bona cuncta procedunt, qui nos custodit, vt pupillam oculi sui; Quique
5 sicut scriptum reliquit *D. Bernardus de consid. libr. 5.* amat, vt caritas, nouit † vt veritas;
sed & vt æquitas, dominatur, vt maiestas, regit, vt principiũ, tuetur, vt salus, operatur,
6 vt virtus, reuelat, vt lux, assistit, vt pietas; vtrum inquam vtatur aliquando bono † do-
lo. Excitat sane quæstionem *Bart. in d. l. 1. §. non fuit contentus ff. de dolo,* attingit eam *Garg.*
de vlt. fine iur. canon. num. 81. & seq. constanter affirmatiuam sententiam probat. tractat
eam *Archid. in d. c. vtilem. Gemin. in c. si in quemcunque 2. quæst. 1. Fel. in c. afferte. ext. de præ-*
7 *sumpt. in 1. not.* Et sane opinio negatiua † videtur ad veritatem propensior. Primo quia
Deus simplex est, vt *D. Bernardus ad fratres sermone 3. Fort. Garg. nup. citato loco.* Ideoq;
simplicitatem amat, dolus vero etiam bonus continet simulationem, sicut ex defini-
tione perspicuum est, quare simplex nõ est, secundò suffragatur, quod apud Isaiam de
illo scriptum legimus, peccatum scilicet non fecisse, nec dolum fuisse inuentum in o-
re eius. Igitur, nec quidem dolum bonum propter eo rationem indefinitam, quæ vni-
uersali æquipollet *l. si pluribus,* vbi *Bart. & doct. ff. de leg. 1. Did. lib. resol. cap. 3.* Tertio cõfert:
quod in dolo bono sæpe mendacium inest, vt cum aduersus hostes machinamur ali-
quid vel contra latrones, *d. l. 1. §. non fuit. ff. de dolo:* At mendaciũ in solũ hominẽ cadit,
iuxta illud: omnis homo mendax, & in patrẽ mendacii Diabolũ, Ideoque maxime de-
testabile est, cuiuscunque sit generis vt *22. quæst. 2. per tot.* Deus autem veritas est, & so-
lus veritatis Doctor, vt tradit *August. lib. 6. confess. cap. 6.* Rursus 4. loco eandem senten-
tiam munit, quod in dolo bono videtur inesse peccatum saltem veniale, sicut non ob-
scure colligitur ex definitione doli tradita à *Caiet. in sua summa in tit. de dolo.* relata a *Cag.*
in l. nihil dolo. ff. de reg. iur. siquidẽ, ait, dolus est astutię executio, siue p verba, siue p facta
ad decipiendum ordinata, & est peccatum verę prudentię contrariũ, quandoq; mor-
tale, quandoq; veniale, vt cum intenditur deceptio iocosa: peccatum autẽ quantum-
cumq; veniale longissime est a Deo. verum a sentẽtia Bart. non est recedendum, ex ea
8 † primum ratione quam ipse adducit in *d. §. non fuit.* Nempe dolus est bonus, Deus
autem omnem bonitatem operatur, bonitas propria est Dei, in tantum, quod ipse do-
lus bonus est, testis est *Psalm. 135.* dicens, confitemini Domino quoniam bonus, & *1.*
Sapient. sentite de domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum. *D. Au-*
gustin. contra Manich. summum bonum est, sine quo vir bonus esse non potest ex sen-
tentia *Senecæ epistol. 4.* proinde qui boni sunt imago Dei sunt; quemadmodum *Diogen.*
Laert. sapienter commemorat, quare si omne bonum operatur *Aristot. 6. eth.* ergo &
dolum bonum, vt non iniuria dixerit *Æschilus Poeta.* relatus à *Cal. Rhodigin. lib. 15. cap. 1.*
& ab *Alciato in l. ea est natura cauillat. ff. de verborum significat.* fraude iusta non abstinet
Deus.

Secundo, dolus bonus est virtus *l. 1, §. non fuit de dolo.* Deus autem potens est o-
perari omnem virtutem, ipse enim Deus est virtus *Psal. 45.* & ipse fecit virtutem, *Psal.*
115. ibi. dextera Domini fecit virtutem.

Tertio, iuuat eandem sementiam, Experientia, quæ dicitur rerum magistra *l. qui*
Romæ. ff. de verb. oblig. & ibi *Ias.* qua ostenditur Deum quandoq; vsum fuisse dolo bono,
atq; ita verum esse sermonem: Quoniam cõcordat cum rebus sensatis *l. milites, in ver.*

oportet: C. de quæst. Iaſ. in d. l. qui Rama. §. Callimachus. Euerard. in loco à vero ſimili num. 10. e-
tenim *c.* 22. *Gen.* dixit Abrahã tolle filium tuum vnigenitum, quẽ diligis Iſaach, & vade
in terram viſionis atq; ibi offeres eum in holocauſtum ſupra vnum montium, quem
mõſtrauero tibi, quem nolebat Deus à patre imolari filium vt ait. D. *Ambroſius relatus*
c. 20. *infra* 22. *quæſt.* 2. nec impleri hoc munus nolebat; qui ouem pro filio imolandum
obtulit; ſed tentabat affectum patris, ſi Dei præcepta filio præferret; ſimulauit igitur
filii holocauſtum (& ſimulationem hanc fuiſſe dicit *Fel. in c. afferte in* 1. *not. de præ-*
ſumpt.) vt patri benediceret, illiusq; ſemen multiplicaret, ſicut ſtellas cæli, & velut are-
nam, quæ eſt in littore maris. Quarto confirmatur ex his quæ habentur *in d. c. vtilem*
2 2. *quæſt.* 2. nam loquens ibi D. Hieronymus de ſalute. D. noſtro Ieſu Chriſto ait, non
habens peccatum, nec carnem peccati, ſimulationem peccatricis carnis aſſumpſit,
vt condemnans in carne peccatum, nos in ſe faceret iuſtitiam Dei, & *gloſſ. ibi in verb. ſi-*
mulationem afferens rationem illius ſimulationis, inquit, vt falleret Diabolum, ait e-
nim D. *Auguſtin.* ſi diabolus eum filium Dei ſciuiſſet, numquam eum à Iudæis occidi
paſſus eſſet. Fuit ergo ſimulatio aduerſus hoſtem, merito Dolus bonus apparuit;
9 quo Dei filius † videtur etiam fuiſſe vſus, quando ſe præſentauit duobus diſcipulis
euntibus in Emaus; & prope caſtellum ambulantibus finxit ſe longius ire; vt ſcilicet
rogatus maneret, ac veritatem ſuæ reſurrectionis manifeſtius oſtenderet in fractione
panis. Quinto adſtipulatur, quod ſummi Dei miniſtri, ab hoc dolo non abſtinuerant
10 ſcil. Angeli † ſancti exemplum illius imitantes, docet Raphael Angelus qui in ſpecie
iuuenis præcincti; & quaſi parati ad ambulandum, obtulit ſeſe Thobiæ filio in ciui-
tatem Medoram iuſſu paterno proficiſcenti, ſimulauitq; ſe Azzariam Ananiæ magni
filium; promittens ſanum ducere puerum, & ſanum reducere patri ſuo; vt legitur
11 *Thob. cap.* 5. Amicos quoq; Dei ita factitaſſe, exemplo eſt in primis magnus ille † Patri-
archa Ioſeph, ſecundus Rex Ægypti, *quando cap.* 44. *Gen.* relato in *capite cauſ.* 22. *quæſt.* 2.
præcepit diſpenſatori, vt ſcyphum ſuum argenteum, & precium, quod dederunt
tritici eius fratres, poneret in ore ſacci iunioris; quo fratribus ſuis ſe daret poſtea co-
12 gnoſcendum. Conſtat etiam ex propheta † Nathan, quando vt in *cap.* 12. *Reg.* facta
13 illa ſimulatione diuitis præripientis pauperi vnicam ouem, Dauid regem † ad agni-
14 tionem ſui peccati leniter perduxit. Notiſſimum eſt etiam exemplum eius † filii Sa-
lomonis, quando in iudicio mulierum excogitata fallacia, iuſſit diuidi infantẽ viuũ vt
veram matrem deprehenderet *lib.* 3. *cap.* 3. *Reg. cap. afferte* vbi *Fely. extr. de præſumpt.*
15 Præteriri quoque non debet D. *Paulus qui* 2. *ad* † *Corinth.* gloriatur quodam-
modo, quod bono dolo deceperit illos, dicens *cap.* 12. Ego vos non grauaui; ſed
cum eſſem aſtutus, dolo vos decepi. Refert *Tiraq. de Retractu conſanguineo in præfat. nu.*
16 71. Eodem quoque dolo bono vſum † legimus Alexand. 3. Pontificem maximum
conciuem meum, vt inquit *Archid. in d. c. vtilem filii in d. c. afferte. Iaſon in l. ſi mora nu.*
4. *ff. ſolutio. matrim.* nam accuſatum Epiſcopum Simoniacæ prauitatis habens præ
manibus, promiſit ſecrete ſe cum illo diſpenſaturum, ſi palam delictum fateretur, &
confeſſum, deinde coram Cardinalibus depoſuit, & fuit valde laudatus ſecundum
Archid. *d. loco*; vbi amplius dicit, quod ſi quis cum Saracenis conueniret illorum fi-
dem ſequi, quo illam cognoſceret, & cognitam deinde confunderet, non peccaret:
imo mereretur, ſicut aſſerit etiam *Gemin. in cap. nos in quemque* 2. *quæſt.* 1. cum itaque
Deus per ſe, per miniſtros, per amicos, vicarios ſuos dolo bono quandoque ſit vſus;
hæc opinio vtraquẽ manu videtur tenenda; vtpote melioribus munita rationibus,
& pluribus authoribus comprobata ſiquidem vltra Bart. commendat *Archid. Gemin.*
& Fely. in locis ante citatis.

Nec vrgent allegata ex adverſo & primum quidem euertitur: quẽadmodum ſim-
17 plicitas bifariam ſumitur, † altera eſt, quæ opponitur dolo malo, *tex. in c. ſi cupis* 16. *quæſt.*
1. ibi, habeto ſimplicitatem columbæ, nec cuiquam machineris dolos. ſicut & illa quæ
dicitur veritatis amica. *c. veritatis ex. de iureiur. Bellan. in d.* §. *quia nu.* 2. *ver. ſimplicitas. Inſt.*
de fideicom. hæred. atq; ita rectitudinem animi ſignificat; vt per Plateam relatũ ibi à Bel-
lono, remotam à malitia, & iſta ſimplicitas cadit in Deo, ſed non excludit bonam ſimu-
lationem, quæ virtus eſt, & ſolertia nuncupatur. Altera eſt ſimplicitas prudentiæ, &
diſcretioni contraria, & fatuitas non iniuria vocatur, de qua in *l. ſeruus. ff. quod vi*
aut clam. l. reg. ff. de iuris, & facti ignor. & iſta longiſſima eſt à Deo, in quo prior illa
reperitur; & excluditur illa duplicitas, quæ malitiam arguit, ſecundum quoque ar-
gumentum tanquam vas figuli confringitur, ſiquidem dolum malum intelligit Iſaias,
vt plane

vt plane colligitur ex illo adiuncto, qui peccatum non fecit &c. voluit nanque insinu-
18 are, nec facto deliquisse, nec verbo, quo plerumque dolus committitur † vt *psalmo 14.*
Qui loquitur veritatem in corde suo, & dolum non egit in lingua sua; & *psalmo 90.* cu-
ius maledictione os plenum est amaritudine, & dolo, & *psalmo 35.* verba oris eius ini-
quitas, & dolus *Butrius in c. sup. litteris col. 2 ext. de rescript. Blasius Parad. & disputationum c.*
19 *2. Ad III.* solutio fit, reperiri etiam bonũ mendaciũ † sicut & dolum bonum, & ream
linguam, non nisi rea mens facit *c. fin. 22. quaest. 2. & Euripid.* lingua iuraui, mentem iniu-
ratam gero; & sic quod mẽdacium inest, sanè materialiter inest non formaliter; immò
vt plurimum in dolo bono non dicitur mendacium, sed occultatur verum *c. quaeretur.*
ibi sed voluit veritatem celari, non mendacium dici. *22. quaest. 2.* Tandem non officit
vltimum siquidem *Caiet.* definitio est doli mali, palam est dum ait dolum esse pec-
catum veræ prudentiæ contrarium, nam dolus bonus est coniunctus prudentiæ & so-
lertiæ *dicitur l. 1. §. non fuit*, & quæ maior prudentia, quam in dolo Salomonis *in d. c. affer-
te*, & Regis Israel nomine Iehu. de quo in *c. vtidem. 22. quaest. 2.* confirmatur, Quia cum
dolus sit bonus non potest habere peccatum, in quo nulla bonitas reperitur.

De dolo bono in temporalibus Cap. V.

1 *Vtrum hosti fides data, sit seruanda.*
2 *Hostis appellatione multa continentur: & vnde hostis appelletur.*
3 *Hostis quo modo accipiatur in hac quaestione seruanda fidei.*
4 *Hosti fides aliquando à priuata, aliquando à publica persona committitur, tum de re publica, tum de re priuata.*
5 *Hosti fidem non esse seruandam, probatur, authoritate, iure, & ratione.*
6 *Agesilai dictum.*
7 *Furii Camilli egregium facinus, & Cleomenis Philosophi sententia militaris.*
8 *Virgilii locus, & Homeri.*
9 *Hosti fides non est seruanda de iure diuino naturali, ciuili, & canonico: sed contraria paulo infra.*
10 *Multiplex ratio, non seruãda fidei hostibus.*
11 *Hosti fidem esse custodiendam, confirmatur authoritate, iure, & ratione.*
12 *Populus Romanus domitor Regum.*
13 *Gallorum Regis Iohannis, fides cum hoste, & M. Attilii Reguli.*
14 *Pompeius filius magni Pompei, hosti fidem seruauit.*
15 *Ex Philosophorum sententia fides data hosti est seruanda, itidem testimonio Poetarum.*
16 *Hosti fides custodienda est iure diuino, naturali, ciuili, atque canonico.*
17 *Multiplex ratio seruanda fidei, hostibus praestita.*
18 *Euertuntur argumenta opinionis cõtrariæ.*
19 *Ampliatio dictæ opinionis affirmatiuæ.*
20 *Limitationes eiusdem.*
21 *Iustum bellum, quod nam sit: nempe si authoritas Principis, & iusta causa fuerit indicendi bellum.*
22 *Iusta causa belli indicendi multiplex.*
23 *Vtrum contra infideles sit iusta belli causa, ex hoc tantum quod sint infideles.*
24 *Infidelitas non priuat dominio infideles.*
25 *Distinctio in dicto articulo.*
26 *Iustæ causæ gerendi bellum contra Turcãs.*
27 *Nõ licet frãgere iusiurãdũ datum hostibus.*
28 *Vtrum hosti liceat dare pecunias ad vsurã.*
29 *Vsura fingitur bellua, quæ quotidie argentum generat, & pecuniã addit pecuniæ.*
30 *Vtrum liceat mulierem hostis adulterare, sine peccato.*

COnstat ex vltima data à nobis doli boni diuisione, alium in re temporali commit-
ti, alium in spirituali, quatenus de vno, & de altero proposita est disputatio, priori
loco; de dolo in temporalibus disserendum est, Qui aut à publica persona fit, aut a pri-
uata; videamus de dolo publicæ personæ, tractaturi postea de dolo priuatæ, & sanè ad
dolum pub. personæ pertinet illa quæstio, & priorem locum sibi vendicat. Vtrum Ho-
1 sti fides data, sit seruanda, † nam cum *Vlp. d. l. 1.* definiat esse licitũ aduersus hostes ma-
chinari, nõ iniuria fit locus propositę dubitationi quę vt clarior reddatur, & illustrior,
2 bene est in limine exponere, Quid sit Hostis; cum variè sint huius † nominis acceptio-
nes; siquidem *Cic. 1. de off* & *Festus* inquiũt, peregrinum hac appellatione solitos esse si-
gnificare antiquos, feudistæ hostẽ, castra & exercitũ vocant, in *l. 12. tabularum.* aduer-
sariũ litigantẽ hostis ostendebat, si status dies sit, cum hoste venito. In hoc vero articu-
3 lo hostẽ intelligimus, quem definit *Iurisc on.* † *in l. hostes ff. de verb sig. in l. quos nos. ff. eodem
titulo in l. hostes. ff. de capt.* vbi hostes sunt, qui populo Romano publice bellũ indixerũt;
vel quibus à populo Romano est publice bellũ indictũ; cæteri latrones aut prædones.

sunt. Appellatus verò est hostis ab hostio; quod est æquo, tum quia hostes suis, vt nos
nostris vtentes legibus pares nobis videntur; tum etiã quia in conflictu ex æqua causa
pugnã adire solent; Ideoq; non inelegans est translatio ad litigatores quos supradixi-
mus hostes nuncupari, nam pari iure de eadẽ causa contẽdunt, vt victoriã consequã-
tur. Et victos, ac victores dicimus maxime cum vulgatam reg. pronunciamus, victum
victori in expensis condẽnari *l. properandam. §. sin autem alterutra C. de iud C. si C. de fruct.*
& lit. expens. c. calumniam de pœnis. huius quæstionis duæ sunt positiones Altera quando
fides est hosti præstita à publica persona, & de re publica vt a duce belli iuxta *l. conuen-*
4 *tionum, & ibi Bart. Ias. & alii ff. de pact.* Altera † est quando priuatus nẽpe miles, vel alius
similis de re priuata priuatim dederit hosti fidem, siquidem fides de republica præsti-
ta a priuato nullius est momenti; nec obligationẽ inducit *l. iurisg. §. si paciscar. ff. de pact.*
iurisgentium &c. nec ex prætorio. *ff. de reg. iur. l. ius publicũ. ff. de pact.* In primo casu articulũ
disputantes videamus an sententia negatiua validis muniatur argumentis.

5 Probatur autem authoritate, iure, & ratione † Authoritas, cuius solet in iure va-
lidum esse fundamentum *l. antiqui. ff. si pars hered. pet. l. septimo mense. ff. de statu hom. l. si pa-*
ter ff. de sol. c. omnes principes, vbi *Io. Andr. de maior. & obed.* est autem Regum, Ducum,
6 Philosophorum, & Poetarum, & vt à Regibus incipiam. Agesilaus † Lacædemonio-
rum Rex sicut refert *Plut. in Laconicis* dicebat; fœdera rũpere; & hostibus imponere non
modo laude dignum; sed & iucundum, & lucrosum esse, quoniam nullo discrimine
virtutis, ac doli prosperi omnes laudari debent bellorum euentus, sicut etiã sentiebat
Antigonus, qui interrogatus quo modo oporteret hostes aggredi; aut dolo respondit,
7 aut vi Secundo confirmat Furii Camilli egregiũ † facinus, & memorabile, nam cũ Gal-
li vrbe capta & diu Capitolio obsesso fœdus cu Romanis fecissent, & iuxta cõuentio-
nem iam pacta soluerentur; superueniens Camillus cũ exercitu pacem fregit, pecu-
niam refundi vetuit, & intra ipsa vrbis mœnia hostibus ad vltimã necem profligatis
patriæ, labentem, tum dignitatẽ, tum libertatẽ restituit Tertio suffragatur Cleomenis
Philosophi militaris illa sententia, quippe interrogatus, quid oporteret Regem bonum
agere? respondit amicis quidem benefacere, hostibus autẽ male fidẽ igitur eis esse frã-
8 gendã non obscure insinuabat; Quarto conuenit his notissimus Virg locus † latinorũ
Poetarũ principis *§. sed ius quidem ciuile instit de iure naturali gen. & ciu.* cuius authoritatẽ
citat *Mart. in l. 6. ff. de rerum diuis.* dum Æneidis libro inquit, Dolus, an virtus quis in ho-
ste requirat, recenset *Iason. in l. si rem. ff. de præscript. verbis. & Dec. in l. ea est natura ff. de reg.*
iur. similis est sententia *Homeri 1. Odyss.* Quemadmodũ Brocos in domibus suis occidat
vel dolo, vel palã. Secundo principaliter eadẽ sententia defenditur, iure nẽpe diuino,
9 naturali, ciuili, atq; † canonico. Et vt à præstantiori ducã exurdiũ, confert sacra pagina
lib. 4. c. 10. Regum. relata in *c. vtile 22. quæst. 2.* vbi Iehu Rex Israel, vt occideret Prophetas
Baal populi Israelitici hostes insidiose sicut ait scriptura conuocauit eos in templu, di-
cens: sacrificiũ hodie grande est mihi, quo Baal colã veniant igitur omnes vt sanctifi-
cent diem solemnem. Ad stipulatur ius naturale *§. singulorum inst. de rer. diuis.* scilicet
bona fides *ff. depos.* vbi res depositæ licet sint restituendæ deponenti, tamẽ ibi aduersus
ius gentium Reipub nun hosti est facienda restitutio; tertio conuenit ius ciuile per *d.*
l. 1. §. non fuit contentus, dum ait Vlpianus bonũ dolum esse: siquis aduersus hostes, latro-
nesq; machinetur, in quo expendo hostes, & latrones, quo ad machinationẽ æquipa-
rari. Latronibus autem fidem non esse seruandam, affirmat *Cic. 3. de off* obseruo quoq;
dolum bonũ esse in machinatione aduersus hostes, merito vt bonum dolum, id est, so-
lertiã adhibeamus, fidem frangere non dubitemus, similis est tex. in *l. nihil. ff. de capt.* ni-
hil interest inquit *Florent.* quoquo modo captiuus reuersus sit, vt postliminiũ habeat,
vtrum dimissus, an vi vel fallacia, hostium potestatem euaserit, atque ita supponit ius
esse dolo atque fallacia aduersus hostes vti; Apertius probat *Imp. in l. 2. C. de Commer. &*
Mercat dum suo rescripto interdicit aurum pro redemptione captiuorum seruorum
promissum ad Barbaros deferre, graue suppliciũ illis imponens, qui contrafecerint,
accedit tandem ius canonicum in *c. dominus 23. quæst. 2.* sic enim ait. cum iustum bellũ
susceperis, vtrum aperte pugnes, an ex insidiis nihil ad iustitiam interest, quoniã Do-
minus in sacra veteri pagina dicit ad Iesu Naue, vt cõstituat retrorsus insidias, id est, in-
sidiantes bellatores ad insidiandũ hostibus quare *gloss. ibi in verbo ex insidiis notabiliter*
ait quod si aduocatus bonam causam habeat, licite potest aduersariũ decipere argu-
mento *c. 1. quarta quæst. 4* de qua nos paulo infra; Tertio eandem sentẽtiam adiuuat ra-
tio, quæ æqui valet legi. *C. cum ratio. ff. de bon. damnat. Ias. in l. quamuis. ff. de in ius voc. & c.*
fin. ext.

10 *fin.ext.de præscr.* † eaque est triplex prior vero deducitur ex *l.iuris g.§.prætor ait.ff.de pact.*
in qua prætor negat se illa pacta seruaturum, quæ vi, aut metu facta sunt, & quis dubi-
tat promissiones factas hosti, metu vel vi plerunque fieri? secunda est ex *l.1.ff.de bon.eo-
rum, qui sibi mort.consc.* quæ definit indulgendum esse eis, qui qualitercunque sanguinē
suum redemerint, qua ratione impulsi *Doct.in l.transigere.Cod.de transact.* dicunt, con-
cessam esse transactionem in causa sanguinis, conceditur ergo fallaciis vitam nostram
& bona nostra, quæ vitæ comparantur ab hostibus redimere. Tertia ratio sumitur ex-
ipsomet fonte naturæ, cuius celebris est explicatio apud *Tull.in oratione Miloniana*; est,
inquit, hæc non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, aut legimus, verum ex na-
tura ipsa arripuimus; vt si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, si in tela latronū, ini-
micorumque incidisset; honesta omnis esset ratio expediendæ salutis, facit *l. vt vim.ff.
de inst.& iure not.* in *l.1.Cod.vnde vi.*

Plane contraria sententia, siue de belli Duce (de quo præcipuè est instituta dispu-
tatio) siue de priuato loquamur, sicut ad veritatem propensior est, ita quoque videtur
esse receptior *Ias in l.conuentionum nu.3.Bal. Bartol. Alber. Rom.Salyc.* huius opinionis al-
legans *ff.de pact* Quod vero pertinet ad personam priuatam *Hottom.quæst.illustr.q.2.* cui
suffragatur tex.in *c.noli 23.quæst.1.* ibi hosti etiam seruanda fides, & *Cicer.1.de off.* inquit,
quæ siquid singuli temporibus adducti hosti promiserunt, & in eo ipso fides seruanda,
quicquid dixerunt *Bart.& Ias.in d.l.conuentionum.* soluentes contrarium ex *l.1.§.nō fuit.*
11 *ff.de dolo* probatur autem hæc opinio iisdem argumentis nempe † authoritate, iure, at-
que ratione; & authoritate quidem regum, Ducum, Philosophorum, Poetarum. Atq;
12 a Regibus primum initium capiens de populo Romano dicam † qui cum regum do-
mitor fuerit, inter reges non iniuria connumeratur, præsertim cum reges, tum virtu-
te, tum imperio superauerit. Is inita pace cum Porsena Etruscorum rege, obsidioneq;
soluta celebratæ pacis pignus obsides, to. patritiorum filios vtriusque sexus accepit,
facta autem virginibus balneandi copia; quia custodes honoris causa secesserant il-
læ nudæ Clelia traiecto amne, penè omnes Romā abierunt. in eis Valerii consulis fi-
lia erat; qui superato paternę caritatis affectu senatui persuasit, vt virgines ad Porsenā
13 mitterentur: ita publica fides hosti data mansit illæsa. Gallorū quoq; † Rex Iohannes
huius nominis primus, prælio victus, captusque ab Odoardo Britanorū Rege, postea-
quam magna vi auri, nec non oppidis quibusdam redemptionē suam pactus, data fide
ad ea cōparanda, quæ ex pactione debebat, in Galliam redire permissus est; cæterū cū
cognouisset ex ea te nimium regnum diminui, fidem hosti datam seruaturus in Brita-
niam reuersus est; eiusdem sententiæ consul & Dux Romanorum M. Attilius regulus
ad supplicium redire maluit, quam hosti fidem datam fallere, vt ait *Cic.1.de off. & Iuris-
con.in l.postliminii ius ff.de capt.* docens ad Attilium non videri post liminio rediisse: quia
iurauerat se Carthaginem reuersurum. Non minor etiam alterius Ducis fides enituit
14 Pompei † sc. Magni illius Pompeii filii, nam cū diu post patris mortē, & C. Cęsaris obi-
tum cum Octauio, & Antonio Triūuiris bello decertasset; facta tandem pax fuit: data,
acceptaque fide per legatos ad cœnam inuitatos Antonium, & Octauium excepit in
sua triremi; & dum epulis opera intēderetur Menodorus Pompeianæ classis præfectus
dixit Pomponio meminisse in triremi sua habere ea, per quæ fraternam fratrisque ne-
cem vlcisceretur, insuper imperio toto potiri posse. respondit; fidem hosti datam, san-
guinis sui vltioni, atque imperio populi Rom. anteferre horum ducum egregiā fidē
15 † Philosophorum grauissimus cōfirmauit *Cic.relatus in l. Cic.ff.de pœn.* non minus Phi-
losophiæ secum clarus, quam oratoria facultate celebris in loco paulo supra à nobis
relato & *Seneca epist.89.* fides inquit sanctissimū humani pectoris bonum est, nulla ne-
cessitate ad fallendū cogitur, nullo corrumpitur præmio: simile est ex Poetis testimo-
nium, tanto aliis validius, quanto diuino quodam spiritu canere existimantur. *Ouid.*

Est Deus in nobis agitante calescimus illo.

Vt merito illis multum nostræ leges tribuant, vt in *tit.inst.de Don.in tit.de empt.& vēd.*
fidem autem hosti esse seruandam *Silius Italicus ait.*

Mu[illegible] optimus ille
Militiæ, cui postremum est, primumq; tueri.
Inter bella fidem.

& alibi.

Fœdera mortales sano ne rumpite ferro,
Sed castam seruate fidem.

16 Secundo loco hæc eadem sententia communitur iure diuino, naturali, ciuili, atque † canonico, & quo ad primum perspicuũ est ex Iosue, qui loco Moysi Dux populi Hebræi fuit constitutus, & cuius oratione sol & luna steterunt, cũ missus esset ab Augusto ad liberandos Gaboanitas, iusiurandũ a Gabaonitis vi & fraude extortũ seruauit, quid autem credimus facturum legitimis hostibus, si fraudulentibus putauit fidẽ seruandam? secundo, de iure naturali fidem esse custodiendam, docet tex. in *l. fin. ff. de legato.* ibi: si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur, itaq; eum qui legatũ pulsasset Q. Mutius dedi hostibus, quorum erant legati, respondit vtilius, etiam cõfirmat *l. bona fides. ff. deposit. ibi,* si tantũ naturale ius, & gentium intueamur latroni, & perduellionis reo depositum est restituendum; quanto ergo magis legitimo hosti? Iure deinde ciuili constat per *l. nam & seruus. ff. de negoc. gest.* in qua soluens precium pro redemptione captiuorũ hostibus illis, quibus captiui promiserunt se redituros, habet cõtra eos negociorum gestorum actionẽ, id quod manifeste probat illos, qui fidem astrinxerunt hosti se redituros, nisi precium redemptionis afferrent, obligatos fuisse: alioquin denegaretur negociorum gestorum actio, tanquam si soluisset indebitum *l. si. quis ff de neg. gest.* munitur etiã *l. 5. ff. de pact.* quæ loquitur in persona publica tandem hanc sententiam adiuuat ius canon per *tex. in c. noli 23. quæst. 1.* ibi: fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quẽ bellũ geritur. id quod obtinet etiam in priuato, vt tradit *Paul. Lancell. lib. 2. de reg. iur. can.* cui patrocinatur egregium factum Senatus Romani relatum à *Cic. 1 de off.* Nam pacti erãt aliqui captiui se redituros, nisi permutationem obtinuissent, aut precium redemptionis attulissent; vnus quasi rei vnius oblitus paulo post reuersus est ad hostes, se a fide data liberum esse credens: sed fraude cognita, Senatus reddendum hostibus censuit.

17 Tertio est in hanc sententiam euidentissima ratio, nempe † quia fides est iustitiæ fundamentum, *Cic. 1. de off.* iustitia autem debetur etiã inimicis, sicut dixit *in epistolis D. Ambrosius,* & probat definitio *iustitia in l. iustitia. ff de iust. & iur. §. 1. inst. eod. in illis verbis, ius suum cuique tribuens.* quę sua generalitate hostes quoque cõprehendunt, patet idipsum ex definitione *Cic.* iustitia est virtus suam cuiq; tribuẽs dignitatẽ, cuique, ergo, & hosti, necnon ex ea, quam tradit *Arist.* est animi habitus, qui tribuit quod suum est cuique. At hostis est quod ei promissum est, si igitur hostibus iustitia est facienda, ergo fides seruanda, quæ est iustitiæ fundamentum. Accedit secunda ratio quoniam hostis, sicut initio expositum fuit, appellatus est ab hostio, quod est æquo, & parem facio; æqualitatem, paritatemque denotans, pares enim nobis sunt, suis sicut nos nostris legibus vtentes, si pares sunt, par, & æquale ius cum illis seruãdum est, ac inter nos ipsos seruari solet; fides autem nobis inter nos custoditur, igitur, & hostibus custodiẽda: pares enim sunt causæ & æquales personæ not. in *l. Pomp. scribit. ff. de neg. gest. l. si socer a genero vbi gloss. & Bal ff. sol. mat.* tertio confirmatur, quia si non esset seruanda fides inter hostes; nec iura belli essent custodiẽda; quæ tota consistunt in fide, & iustitia belli pręcipue colenda; declarat vniuersus *tit. de re militari & tit ff. de capt. & c. 1. cum seq. 23. quæst. 2.* & inde fit satis apertum, quod iura belli sunt de iure gentium *l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure §. ius autẽ gentiũ inst. de iure naturali,* &c. alioquin nec fœdera firma manerent, induciæ non essent ratæ, nec tutæ legationes, sine quibus nequit consistere bellum, hanc sententiam & in priuato veriorem dicit *Cagn. in l. ea est natura nu. 20. & ibi Dec. ff. de reg. iur.* & late persequitur *Garg. in l. conuentionum. ff de pact.*

18 Proximum nunc est ex ordine vt respondeamus † his quæ fuerunt deducta in contrarium; & ad primum de authoritate Agesilai, aperta est solutio fidem enim fregerat Tissapherni quia ille prius fidem sibi violauerat, vt refert *Plut. citato loco,* nec turpe putauit Agesilaus dolis illũ petere, qui violato fœdere, Deos fefellisset, & homines, & vulgari illa regula defenditur; quod frangenti fidem fides frangatur eidem *l. quaro. §. inter locatorem. ff. locat. c. esto subiectus dist. 95. c. peruenit extr. de iure iur.* & in hoc præcipuè casu limitatur cõmunis hęc conclusio: nempe quãdo prius hostis fidem nobis fefellisset, facinus quoque Camilli non obest. quoniam cum fuisset electus dictator, omnes alii Magistratus deponunt imperatorem vt author est *Plut. in vita Fabii,* & passim ex Liuio colligitur, illi igitur iurisdictione carentes pacem cum Gallis fecerũt; quę nullo iure valebat; & hanc fuisse causam rupti fœderis memorat *Liuius, lib. Decad.* neq; enim fidẽ rite datam fregisset Camillus, qui *Faliscos* noluit dolo superare, cũ posset oblata occasione à Pædagogo, qui pueros nobilissimos illius ciuitatis ad Camillum astu perduxerat in castra, quo pignore ciues, & vrbẽ ad deditionẽ compellere, sine dubio

potuisset;

potuisset;& tamen vinctum magistrum, puerorũ tradidit potestati, eosq; parentibus restituit incolumes. Philosopho Cleomeni Aristo Philosophus respondit, quanto melius inquiẽs si ex inimicis, amicos reddidisses. Quod responsum, & Crœso dedisse Socratem tradunt, glorianti, quod ex regno duo maxima esset cõsequutus; amicis benefacere, & inimicis male; rectius egisses ait, si & illos amicos adiuuisses. Locus Virg. euitatur; siquidem dolus aduersus hostes est permissus, sed non perfidia; quæ committitur cum fides hosti data frangitur, ideoque ante fidem præstitam nihil prohibet dolo vti, ea vero concessa, si violatur, incipit esse perfidia, quæ improbatur, *Dec. & Cagn. in d.l. ea est natura nu. 29. Hottom. d. quæst. 7. & Cagn. d.l. ea est.* aliam solutionẽ *afferunt quod* sc. Poeta non ex ore suo sapienti, sed ex mente loquentis hominis, & passionati cecinit. Secundum quoque fundamẽtum in iure consistẽs sine negocio cõmouetur, & quod attinet ad ius diuinũ ante pedes solutio est, propterea quod Rex Israel nullã dederat fidem Prophetis Baal. sed iussu Domini Dei sui illos occisurus, astute, & callide vocauit in templum sub obtentu sacrificii, ideoq; & in *d.c. vtilem.* Regis hanc vtilem simulationem applicat ad ius naturale. *Ex l. bona fides depos.* respõsio est in aperto, quippe quia tex. concludit in fine, depositum latroni, vel perduellionis Reo minime restituendũ; & illud merum ius gentium temperandum esse cum præceptis ciuilibus, atque prætoris cum non sint ibi legitimi hostes, sed latrones, vel damnati ad mortem; ad ius ciuile ex *d.l. 1. §. non fuit de dolo, & ex l. nihil ff. de capt. solutio.* non est in abscondito, nõ quidem ex intentione *Bart. & Ias. in d.l. 5. ff. de pact.* habere locum eas leges in priuato, cui licet fidem frangere, ostendimus enim contrarium, & probatur, quoniam si fidẽ frangere turpe est in Duce, non potest esse honestum in priuato milite: & quod delictũ est in vno, non potest in alio tanquam virtus laudari, rectius igitur soluitur nodus dicendo, dolum in hoste, tum Duci, tum priuato esse permissum ante fidem præstitam; postea prohibitum, quando non amplius agitur de dolo, sed de perfidia, & in his quoque terminis procedit ius canonicum in *d.c. Dominus.* id quod fit inde manifestum, quia *d. c. noli 23. quæst. 1.* in quo dicitur fidem datam hosti seruandam esse & *d.c. Dominus.* sunt ex *D. Augustino ex epist. ad Bonifac.* quare aut D. Augustinus sibi non constat, aut ille locus eam declarationem recipit. *Lex 2. C. de commer. & Mercat.* vim non habet siquidem ibi Imp. prohibet mercaturã cum hostibus Populi Romani ea speciali ratione, ne alieni regni (quod non conuenit) scrutentur arcana. euitantur etiam rationes, & ad primũ ex *§ prætor ait.* non est supra spem difficultas accommodare responsum, scilicet nos de illis pactis disputare, quæ nec vi, nec metu facta sint, id quod crebro potest contingere, vt in promissione pro redimendis captiuis, in conuentione induciarum, in permutatione captiuorum tolluntur quoque duæ sequentes rationes, nimirum quia procedunt quoties aliquis in discrimine vitæ, constitutus vitam, corpusque suum defensurus hostem aggressorem interficit, & in his terminis loquitur non modo *l. vt vim ff. de iust. & iure, & l. 1. ff. de his, qui sibi mort. cons.* sed & *Cic. in Miloniana.* vt enim persuaderet iudici Clodium iuste fuisse à Milone interfectum diluide ostendit Clodium, insidias struxisse Miloni, necemque parasse, cessat vero hæc ratio in quæstione nostra, in qua siue captiuus promiserat pretium redemptionis suæ, securus erat, nam tempore promissionis ira belli pepercerat, & seruatus erat vt in *§. serui autem. inst. de iure personarum.* siue publice erat data fides, pro induciis, vel pro fœdere nullum verebatur discrimen vitæ.

19 † Ampliatur conclusio quo ad fidem datam à persona publica & de re publica, vt eam teneatur non modo illæsam custodire intra suum territorium, sed etiã extra *Bal. in l. illustras §. ne potentioris col. 2.* & ibi *Alex. col. 4. de off. præsid. Ang. cons. 363. Ias.* qui prædictos refert in *d.l. 5. nu. 3. ff. de pact.* non videtur esse, quia alioquin facile committeretur fraus & per indirectum frangeretur fides, exemplo illius, qui vt *Cic. ait 1. de off.* factis aliquot dierum induciis populabatur agros, dierum non noctium pactas esse inducias affirmans, siquidem transeuntibus hostibus in quibus inita pax esset per alienũ territorium pararentur insidiæ, & qui hosti numerasset precium suæ redemptionis per excogitatam machinationem in alieno territorio non difficulter eriperet. Quare non debet per indirectum concedi *capit. cum quod vna via de reg. iur. l. scire oportet. §. si mater. ff. de tutor. & Curat. dat. ab his. l. 3. §. liberis l. si post mortem. § ex hereditate. ff. de bonorum poss. contr. tabul. Dyn. in dict. capitul. cum quod.* vbi declarat habere locum cum prohibitio fit in odium prohibiti atq; ita conciliat multa iura, quibus videbatur

20 illa regula destrui † limitatur autẽ si hostis prior fidem fregisset, tunc enim potest sine

crimine fides eidem frangi vt diximus paulo ſupra reſpondentes fundamentis cõtrariis partis per *tex. in l. cum proponas l. 2. C. de pact.* quam *Bart. Bal. & Doct.* ſumant hoc modo frangenti fidem fides frangatur eidem *l. qui fidem. ff. de tranſact. Fel. in c. ſicautio extr. de fid. inſtr. Soc. conſ. 113. vol. 2.* Quippe ſicut non eſt dignus legis auxilio qui committit in legem *l. non dubium. Cod de legibus* ita fidei alienæ non debet implorare præſidiũ, qui contra propriam fidem venerit *Dyn. in reg. fruſtra ſibi de reg. iur. in 6.* & tacitam conditionem videtur habere conuentio, ſi aduerſarius fidem ſeruauerit; & adeo eſt vera limitatio, vt vendicet ſibi locum, etiam ſi iuriſiurandi religio ad fidem acceſſiſſet *gloſ. pen. in §. 1. de noua forma fidelit.* qua traditum eſt vaſallum, non aſtringi ad fidem ſeruandã cum Dominus quod promiſerit non obſeruat, etenim in iure iurando tacita ineſt conditio, ſi is cui datur non violauerit fidem argumento *l. quidam cum filium. ff. de verb. obligat. l. quæro. §. inter locatorem. ff. locat Cagn. in l. ea eſt natura numer. 17. ff. de reg. iur. Abb. in capit. ext. de iuretur.* & in *conſ. 61. videtur. volum. 2. Rom. conſ. 244. pro euidentia Deci. conſ. 245. numer. 4. Bauer. de iuramento priuil. 72. Hipp ſing. 155.* vbi ad prædictam Reg. affert quatuor fallentias datas à *Iacobo de ſancto Georgio* & ipſe *eodem loco* addit quintam *Soc. in reg. 149.* affert 7. fallentias *Fely. in capitul. peruenit d. 2. de iure iur. Alex. in l. vt reſponſum Codic. de tranſact.*

Limitatur quoque ſicut initio conſtituiſſe videmur, vt procedat in legitimis hoſtibus, ac iuſto bello. *l. hoſtes. ff. de verb. ſignif. l. hoſtes. ff de capt.* ſecus ſi arma gerantur contra latrones, atque piratas. *l. 1. §. 1. ff. de Dolo Marſ. ſing. 177. Cagnol. in dict. l. ea eſt natura numero 17. ff. de reg. iur.* neque enim veri, ac legitimi ſunt hoſtes, quemadmodum, nec cũ
21 illis iuſtum bellum geritur, nam duplici ratione iuſtum † bellum definitur, nempe ex authoritate indicentis, nec non ex rationabilibus indicendi cauſis; competit autem ius indicendi regi, imperatori, Pontifici, & principi non recognoſcenti ſuperiorem *Innoc. in cap. olim. & populo extr. de reſtit. ſpol. 66. Abb. in cap. ſicut de iure iur. nu. 7. gloſ. & Doct. in cap. in ſumma 23. quæſt. 2. Bart. in l. hoſtes num. 14. ff. de capt.* & ita ſe habere com. opinio affirmat *Did. in reg. peccatum part. 2. §. 9. numer. 1.* vbi multos in hanc ſententiam Theologos
22 deducit, iuſta vero cauſa non vnica allegatur, ſed † multiplex; quarum illa præcipua cenſetur quod bellum fiat ad defenſionem reip. ne illa à Tyrãno per vim opprimatur, nec non ad defenſionem proprii imperii, & prouinciarum ad id pertinentium quaſi fiat ad euictionem perſonarum, & rerum argumento *d. cap. olim, & d. l. vt vim iuncta l. 1. Cod. vnde vi l. furem. Cod. ad l. Corne. de ſicar. l. itaque. ff. ad l. Aquil.* ſecũda probatiſſima cauſa videtur quoties bellum geritur ad vlciſcendas iniurias inique illatas *Cicer. 1. de of. D. Auguſt. libr. 6. quæſt. in 10. quæſt.* ſuper Ioſue iuſta inquit, bella ſolent definiri, quæ vlciſcuntur iniurias *Azzo, & gloſſ. in l. nullus. Codic. de iud. Alexand. & Iaſ. in l. miles. § qui iudicata. ff. de re iud. Fely. in capit. 2. de homic. Panormitan. in capit. 1. numer. 42. Cod. de iud.* tertia proponitur iuſta belli cauſa contumacia, ſeu rebellio inique recuſantium imperium cum ſubditi aduerſus Principem inſurgunt ei recuſantes obedire, tametſi fuerint admoniti, ratio eſt, quoniam nõ ſolum Principi, ſed Deo quoque fit grauis iniuria *capit. olim extr. de cenſur.* vbi reſiſtens poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit; quare in *capit. 2. regum.* Dauid bellum mouit aduerſus Seba filium Prochi propterea quod populum cõmouerat, vt à Dauid Rege ad ipſum deficeret; Hoc ipſum conſtat ex *Ariſtot. lib. 7. cap. 14. Polit.* ad finem vbi bellum iuſtum eſſe cenſet, quo rediguntur in ſeruitutẽ hi, quos ſeruire oportet, atque his, qui ſeruitute digni ſunt, legitime dominemur, licet *Innocen. in dict. capit. olim d. 2. de reſt. ſpol.* potius eſſe executionem iuriſdictionis, & punitionem rebellium, quod bellum dicat ideoque concludit captos in hoc bello non fieri ſeruos capientium confert *text. in l. amiſſione. §. qui deficiunt. ff. de capit. dimin. l. ſiquis ingenu. §. in ciuilibus. ff. de capt.* His quarta adiungitur cauſa cum bellum indicitur ad repetendas res, quæ per violentiam ab hoſtibus detinentur *dicto capitulo ſecundo regum,* in quo Dauid mortuo Saulo geſſit bellum contra eius filium, qui occupare nitebatur Regnum Iſrael; quod Dominus per Samuelem Prophetam tradiderat Dauidi, *Couarru. dicto capitulo peccatum part. 2. §. 9. numero quarto,* vbi ſubnectit. Quinta iuſtum bellum gerendi cauſa eſt ob illatam nobis iniuriam in tranſitu per territorium alterius, ſi modo tranſitus ille erat innoxius Domino territorii; quia iure humanæ ſocietatis debetur, eamq; cauſam ait probari ſacra hiſtoria *Numer. cap. 21.* quo loco ſcriptum eſt filios Iſrael pugnaſſe contra Reges Amorrẹorum propterea quod illis noluerant concedere tranſitũ innoxium ad terram, quam illis promiſerat Dominus, facit *tex. in c. vlt. 23. quæſt. 2.* dixit

Iaſ. in

Iaſ.in l ex hoc iure.ff.de iuſt.& iur. Putant etiam plerique iuſtam eſſe belli cauſam, atque
23 ita ſextam conſtituunt, ſi aduerſus infideles † confligamus; quaſi ipſa infidelitas iu-
ſtum bellum faciat,& legitimos hoſtes conſtituat Hoſt.& Panorm.in c.quod ſuper his ext.
de voto Oldr.conſ.72 illa adducti ratione, quod ob crimẽ infidelitatis Deus auferat illis
Regnum,& in Chriſtianos transferat iuxta illud Matthæi auferetur à vobis Regnum
Dei,& dabitur genti facienti fructum eius,& c.10.Eccleſiaſt. Regnum à gente in Gentẽ
transferetur propter iniuſtitias. Didon.in allegata regula peccatum part.2.§.15. ſed nihi-
lominus contrarium probauit bellum nempe quod aduerſus infideles hoc ſolo quod
ſint tales,nec cum Authoritate imperatoris; vel Papæ iuſtè poſſit indici probans ex l.
Chriſtianis.C.de pagan. & ſacra pag ex capit.diſpar.23.quæſt.8. vbi definitum eſt bellum
aduerſus Saracenos, tunc iuſtè geri à Chriſtianis, cum Saraceni Chriſtianos perſe-
quuntur,eóſque ex vrbibus pellunt; Non igitur eo ſolo quod Saraceni ſint, iuſtè ad-
24 uerſus eos bellum geritur, probatur etiam quoniam infidelitas † non priuat infideles
Dominio,quod habent ſcilicet iure humano,vel habuerũt ante legem Euang. in Re-
gnis,& prouinciis vt plane colligitur c.2. Daniel. in quo extat præclarum ea de re teſti-
monium.erat Nabucdonoſor infidelis, & tamen ei dicitur a Daniele tu Rex Regum
es,& Deus Cæli Regnum, & fortitudinem,& imperium, & gloriam dedit tibi, hoc i-
pſum obſeruauit D.Thomas.22.quæſt.10.artic.10.& placuit.Innoc.& Card.in d.c.quod ſuper
25 his,ex de voto,quemadmodum recenſet ibi Did.& reſpondet † contrariis quatuor cõ-
ſiderans caſus ex Theologorum,& Canon. intentione, in quibus iuſte contra infide-
26 les bellum geritur,quorum ille primus † eſt cum infideles occupãt,& detinẽt prouin-
cias,quæ olim ad Chriſtianorum Principum iuriſdictionem pertinebant, etenim ad
recuperandas amiſſas prouincias iuſtiſſime Chriſtiani armis impetunt,cui conſequẽs
eſt iuſtam eſſe contra Turcas belli cauſam Chriſtianis Principibus,cũ innumerabiles
prouincias Chriſtiani olim Imperii inuaſerint;ſecundus eſt caſus quãdo infideles of-
fendunt Chriſtianos eoſq; perſequũtur. licet enim eos moleſtare bello defenſiuo,nec
non etiã vindicatiuo ad ſatisfactionẽ & vindictã iniuriarũ, quas intulere Chriſtianis.
tertius eſt caſus ſi infidelis ſubditus Chriſtiano Principi,eius imperiũ,& leges detre-
ctet,eo ſiquidẽ caſu conceſſũ eſt Principi illũ bello perſequi. quartus eſt caſus quoties
fidẽ noſtram Catholicam infeſtant,prauiſque perſuaſionibus impediunt legis Euan-
gelicæ liberã prædicationẽ prohibentes, ratio eſt quoniam fit Chriſtianis iniuria qui
habent ius prædicandi Euangelium per vniuerſum orbem,iuxta illud; euntes prædi-
cate Euangelium omni creaturæ, cui conſonat illud in omnem terram exiuit ſonus
eorum,& in finẽ orbis terræ verba eorum ex quibus deduci facile poteſt eaſdem eſſe
iuſtas belli cauſas non modo contra infideles,ſed etiam contra quoſcunque alios, re-
lati namque caſus iuſtum bellum contra quemcunque Principem Chriſtianum con-
ſtituerent.

Plane, vt ad quæſtionem principalem quaſi ex ſemita in viam redeamus ſtante
opinione,quã veriorẽ dixit Cagnol.in l.ea eſt natura.ff.de reg.iur. vt ſcilicet priuato quoq;
homini nedũ publico fides hoſti data ſit ſeruanda infertur falſam eſſe ſententiam exi-
27 ſtimantium iuſiurandum hoſtibus præſtitum poſſe frangi inter quos † videtur fuiſſe
Nen.Zan.ſylua nupt.lib.4.in tit.non eſt nubendum nu.135. cum plus eſſe videatur fidem ab-
ſtringere cum iuramento quã ſimpliciter promittere propter reuerentiam religionis
Bauer.in ſuo trac.de iur. Euerard.in loco à vi,& energia iuram. Seraph.ſenenſ.in egregio ſuo tract.
de iuram. dum multa ſignificantia colligunt; quæ fauorẽ obtinent iuramenti non vali-
tura quoties non intercederet iuriſiurandi religio. Si itaque ſimpliciter hoſti fides ac-
commodata debet cuſtodiri lõge magis iurata auth.multo magis C.de ſacro.Eccleſiis, præ-
ſertim cum iuramentum ſit toties ſeruandum, quoties poteſt ſine peccato obſeruari c.
cum dilectus extr.quod metus cauſa c.ſi vero ext.de iur.iur.c.quamuis de pact.in ſexto.

Illud vero paulo maiorem dubitationem habet, vtrum hoſti liceat fœnerari ſine
28 peccato quod plerique non inficiantur,quaſi quod quemadmodum eſt conceſſum
illum occidere multo magis ſit permiſſum in ære,& facultatibus lædere,& ſi recte in-
fertur iniuria,recte,& patrimoniũ eius diminuitur adiuuat præterea ICtorũ ſentẽtiã.
Quod vſura furtũ eſt,& rapina.c.ſiquis,& c.ſeq.14.q.4. in hoſtes autẽ furtũ & rapinã ex-
ercere nõ eſt prohibitũ,cũ in bello capta fiant capiẽtiũ §.itẽ ea quæ ab hoſtibus inſt. de rer.
diu. Doct.in l.1.ff.de acq poſſ & in tit ff.de acq.rer.dom.in tit.ff.de capt. Adſtipulatur prędictis
ſacra pagina in c.22.Exod.& c.25.Leu.in t. dicit Domin⁹, ſi pecunias dederis mutuo po-
pulo meo qui habitat tecũ nõ opprimes Vſuris, illa verba populo meo nõ verificãtur in

populo infideli, in secundo habetur Pecunias non dabis fratri tuo ad vsurã, hostis autem infidelis non est frater, immo ethnicus, & publicanus petens a te vitam, & sanguinem, verum & hoc casu æquius esse puto vsuram interdici. Primum, Quia rationes prohibendæ vsuræ conueniũt, & hosti, & illa præcipue congruit, quam adducit *Arist. lib. 1. cap. 6. Polit. & lib. 5. Ethicorum.* Artem vsurariam inquit merito reprobari cum petat Quæstum a nummo, qui non est ad hoc constitutus, sed commutationis gratia inductus *l. 1. ff. de contrah. empt. §. item pretium. Instit. de empt. & vend. l. 1. ff. de rerum permut.*

29 Ideoq; recte fingitur ab Aristophane vsura † bellua quædam, quæ argentum quotidie generat, pecunias iugiter addens pecuniæ. Accedit quod vsura vtriusque sacri testamenti præcepto damnatur *c. supra eo. 41. de vsur. c. quia in omnibus. eod. tit.* & nihil est clarius Euangelio. dict. Mutuũ dantes nihil inde sperãtes; Amplius dico vsurarũ conuentionem esse sua natura prohibitam; quam persona hostilis non reddet licitam; præsertim cum illa prohibitio magis dantem respiciat, quã accipientem ad vsuras, & sic-

30 ut nullus assereret licitum esse † adulterium, cum muliere hostium, quoniam adulterium est iure diuino, & naturæ interdictum, idem iuris in vsura, quæ vtroque iure est prohibita; Nec quicquam ius belli videtur posse hic operari, vt agit quo ad captiuos, quo ad libertatem, & seruitutem, quo ad fœdera, & ad inducias cum istæ conuentiones necessitate quadam dicantur inuentæ §. *ius autem gentium inst. de iur. naturali. l. ex hoc iure. ff. de iust.* Quæ certe necessitas cessat in vsura cum sola auri fame sit inuenta, ideoque constitutio vsuræ inter leges iurisgentium non inuenitur, imo natura prohibetur. Nec aduersantur quæ deducta sunt in contrarium, & primum euertitur; hostis iure occiditur, pro sui ipsius corporis, vel Reip. defensione, quoniam natura permittit & belli constitutio, sed in vsura ius belli nihil constituit, & natura vetat secundum nõ vrget vsuram esse furtum, quod cõtra hostes est permissum; quippe quod hosti eripitur, non debet furtum nuncupari, cum iure fiat, & leges nunquam furtum appellent, sed occupationem §. *præterea que ab hostibus. rerum diuis.* & in vniuerso *titulo de acq. rerum dom. III.* negotiũ non faciunt citatæ ex sacra pagina Authoritates, primum quia quandoque geritur bellum iustum inter Christianos vt supra est explicatum, quibus conueniunt illa verba Domini (populo meo) & illa (fratri tuo) sicut est clarius, quam egeat probatione, sed etsi contra infideles decertatur, eadem verba conueniunt: quoniam Dominus dixit per *Isai. cap. 18.* animæ omnes meæ sunt, & merito cum omnium ipse sit Creator, & rector, vt eius Propheta *Dauid psal. 24.* ait; Domini est terra, & plenitudo eius Orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo.

De eodem dolo bono Publicæ personæ Cap. VI.

1 *Banniti sunt hostes Ciuitatis, & possunt impune offendi.*
2 *Vtrum saluus conductus datus bannitis sit seruandus pro negatiua.*
3 *Homicidis, adulteris, virginumque raptoribus non est danda fides, nec data seruanda.*
4 *Cic. locus quis sit Pirata.*
5 *Senatus ius facere potest, & quare, est enim pars corporis principis.*
6 *Senatus Subaudiæ fidem non seruauit latroni.*
7 *Leo X. Pont. Max. Bannito fidem non seruauit.*
8 *Lysandri dictum.*
9 *Pactum à Communi vtilitate remotum non valet.*
10 *Opinio affirmatiua quod Bannitis debeat seruari publice data fides est cõprobata.*
11 *In Principe nihil magis refulget, quam recta fides, & Princeps minister est, & imago Dei.*
12 *Nemo sub publica fide decipiendus.*
13 *Quintiliani sentẽtia de iudice, & Principe.*
14 *Fides tantũ debet valere apud Principem, quantum iuramentum apud priuatum, & quæ sit ratio.*
15 *Princeps etiam latroni datam fidem debet seruare.*
16 *Princeps debet subditos præcedere non dolo, sed prudentia.*
17 *Mendacis pœna est, vt postea verum dicenti non credatur.*
18 *Sixtus Quintus Pont. Max. datam fidem latronibus seruauit.*
19 *Exemplis non est iudicandum.*
20 *Senatus Romanus publice datam fidem seruauit.*
21 *Deus tarditatem supplicii grauitate compensat.*
22 *Qui pro peccatis non luit pœnam in hoc seculo, pendet in futuro sacrorum, & Ethnicorum testimonio virorum.*
23 *Limitatio prædictæ opinionis affirmatiuæ*

tum

cum ratione limitationis.

24 *Minor non habet imperium in Maiorem.*

25 *Actus nullus, nullum producit effectum.*

26 *Vtrum si ad inueniendum occultos latrones, fuerit publice promissa impunitas si quis se reuelaret, & omnes vnus post alium se reuelauerit, omnibus sit danda venia.*

27 *Præmium si fuerit propositum ei, qui vexillum hostium acciperet intelligitur de prima captura.*

28 *Actus agentium non operatur vltra intentionem eorum.*

29 *Legis dispositio intelligitur toties, quoties opus erit.*

30 *Semper est facienda illa interpretatio per quam euitatur fraus, vel dolus.*

31 *Nemini dolus suus debet patrocinari.*

32 *Reg.* l. boues. §. hoc sermone. ff. de ver. sign. *In quibus terminis procedat, &* l. semper. *loquitur, semper in viridi obseruantia.*

33 *Frater, qui semel dotauit sororem, non tenetur iterum dotare, licet soror sine dolo dotem perdiderit.*

34 *Pater tenetur iterum dotare filiam, si absque dolo amiserit dotem.*

35 *Præmium propositum, ei qui ceperit vexillum hostium duobus eodem tempore capientibus, debetur omnibus idem iuris, si inter currentes ad brauium duo simul peruenerint ad metam, vel duo eodem tempore vallum hostium conscenderint.*

36 *Quid iuris quando præmium sit indiuiduum, an sit locus gratificationi.*

37 *Vtrum iudex fidem impunitatis datam Deo si confiteatur peccatum teneatur seruare.*

38 *Iudex quando pœnam legibus statutam augere possit, vel minuere.*

39 *Confeßio dolo extorta non valet ad condemnationem.*

40 *Confeßio metu facta, vel dolo, æquiparantur.*

41 *Dolus opponitur prudentiæ, & debet esse talis quod falleret prudentem virum.*

42 *Dictum Alcibiadis.*

43 *Confeßio habita in tormentis non valet, nisi fuerit ex interuallo ratificata.*

44 *Iudex non tenetur promißionem impunitatis seruare.*

45 *In malis promißis non expedit fidem seruare.*

46 *Alex. III. summus Pont. promissum non seruauit episcopo Simoniaco.*

47 *Pro eruenda veritate licet reos subiicere tormentis.*

48 *Iudex non potest remittere pœnã, & quæ sit ratio.*

49 *Iudex non debet esse, nec clementior lege, nec seuerior.*

50 *Et pœnam non potest permutare.*

51 *Impunitatis promißio sæpe inducit reum ad confitendum.*

52 *Distinctio in articulo an iudex poßit, & debeat fidem impunitatis seruare.*

53 *Iudex vir bonus est, & viri boni nomen in iure ad iudicem plerumque refertur.*

54 *Duareni opinio circa promißionem impunitatis factam Reo.*

55 *Iudex promittens impunitatem promittit factum alienum.*

56 *Contractus est inutilis multis modis, nempe ratione rei, ratione personæ, ratione publicæ vtilitatis.*

57 *Alia distinctio in promißione impunitatis Iulii Clar.*

58 *Alia distinctio Viuii in eadem causa.*

59 *Iudex Reo ad Ecclesiam fugienti promisit in pristinum illum locum restituere, si ad se veniret, an teneatur fidem seruare.*

1 CVm banniti sint velut hostes † ciuitatis maxime quando impune possunt offendi *Ias. in l. in suis. nu. 27. ff. de lib. & posthum. Doct. in l. 1. C. de hæred. Instit.* & in *l. vt vim. ff. de iustit. & iure.* non ab re postquam de veris hostibus, verba fecimus, nunc de his tractandum proponimus, quærentes vtrum his præstita fides à Principe, vel à iudice sit seruanda, an vero quasi dolus bonus videatur contra illos machinari, non sit imputandum promittenti, nisi steterit promissis, exemplum est ex traditis à *Bart. in. l. si qui reus num. 12. ff. de publ. iud.* Bannitus ex vno delicto fuit post bannum de nouo crimine
2 accusatus; Princeps præstitit † securitatem, tum, vt se possit purgare, tum vt facilius rei veritas, quo ad alios inquisitos detegatur; Nunquid sine labe promittentis possit data fides frangi, vel sumatur exemplum a Ias. in *l. conuentionum. num. 5. ff. de pact.* Quod cum in ciuitate à plurib. committerentur homicidia, vel latrocinia, & ignorarentur latrones, & homicidæ, fuit ad inueniendum delinquẽtes impunitas promissa ei qui primo se, sociosque reuelaret, & sanè frangi posse fidem verius esse videtur ex multis, & primo quidẽ per tex. *in Auth. de mand. prin. §. sed neq. & in §. neq; maxi. iuncta gl. in ver.*

3 *neque expressum est in eo.* §. *homicidis.* † *Adulteris, virginumque raptoribus cautelam minime*
tribuendam esse, & *Accurs.* ibi inquit, & si dederis non serues. quippe q; nō poterit con-
tra te legem, vel iustitiam inuocare quam contempsit arg. *l. auxilium. ff. de minor.*
Secundo suffragatur *l. 1.* §. *non fuit. ff. de dolo.* in quo solertia appellat, & bonus do-
lus dicitur contra hostes, & latrones machinari, & sibi imputet, qui sub illa fide ve-
nit, cum non debuerit se se proprio inimico credere *c. cum transmissa, de restit. spoliat. c. ac-*
cedens. extr. vt lite non contest.

Tertio accedit his egregius *Cic.* locus in *3. de off.* relatus à *Cagnol. in l. ea est natura,*
num. 17. ver. pro opinione tamen. ff. de reg. iur. si prædonibus ait pactum pro capite pre-
4 cium non attuleris, nulla fraus est ne si iuratus quidem id non feceris, nam Pirata†
non est ex perduellionum num. definitus, sed cōmunis hostis omnium, cum hoc non
fides esse debet, non iusiurandum commune.
Quarto quod exemplo fit iure fieri dicitur *l. fin. iunct. glos. c. in causis* & ibi *Fely.* &
5 Doct. *de re iud.* argum. *c. criminis de collus. deteg.* Senatus enim serenissimi Ducis† Sabau-
diæ, sicut refert *Cagnol. d. l. ea est. nu. 18.* qui videtur posse legem facere argum. *l. non am-*
bigitur. ff. de leg. quoniam est pars corporis Principis *l. quisquis. C. ad l. Iul. maiest.* & de nu-
6 mero Senatorum est Princeps *l. vni Senatorum. C. de dignit. lib. 12.* Cum dedisset saluum†
conductum insigni latroni, & seditioso, & is sub fiducia securitatis venit inciuitatem
Taurini, in qua statim captus fuit, & supplicio traditus, saluo conductu ad eius collum
7 appenso. Id quod fecisse Leonem X. Pont.† max. contra Nobilem ciuem Perusinum
8 memoriæ proditum est, & defenditur ex naturali sententia Lysandri,† qui cum probro
dari sibi audiret, quod plerumq; astutia simul, & dolo gereret, non palā virtute confice-
ret, ridens dixit; vbi quod vellet non assequeretur Leonis exuuium, ibi vulpinū appli-
candum esse: non secus igitur in specie nostra, in qua versatur publica vtilitas pro deli-
ctorum pœna *l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.* Quarto quoties pactum à cōmuni vtilitate
9 remotū † est, non valet *l. iurisgentium.* §. *si paciscar.* cum ibi not. *ff. de pact.* at certū est hanc
securitatē esse remotam a publica vtilitate, quæ desiderat malis hominū purgari pro-
uinciam *l. congruit. ff. de off. Præsid. l. 1 ff. de off. præfect. Vigil.* Contrariam sententiam pro-
bant Dd. & *Cag. in d. l. ea est natura ff. de reg. iur. Mars. in prac. crim.* §. *postquam. col. 2.* & *cons.*
52. col. 4. dicēs iuri, & æquitati esse consentaneam *Paris. cons. 68. col. 18. n. 177. vol. 4. Ias. in*
l. conuentionum. col. 2. ff. de pact. Bart. in l. is qui. Reus. n. 12. cum seq. ff. de publ. iud. vbi Apostil.
multa cumular, *Rom. in l. recusare.* §. *si quis alio ff. ad Trebell.* & in *l. 3.* §. *si seruus. ff. de acq. poss.*
10 adeo, vt videatur hæc opinio frequentiori calculo probata † teste *Cagn. d. loco n. 19.* di-
cit enim com. esse & tenendam, & Dec. ibi ait esse veriorem. Primum, Quia iste ban-
nitus, etsi vere hostis esset, deberet illi tamen fides seruari arg. *l. 1. ff. de pact.* §. *prætor ait.*
l. iurisgentium. ff. eod. tit. l. 1. ff. de const. pecu. quæ generaliter loquuntur, & indistincte, &
ideo locus est regulæ *l. de pretio ff. de public. in rem act.* & in terminis est *text. in d. c. noli 23.*
11 *quæst. 1.* Secundo in Principe † nihil est quod magis refulgeat quam recta fides *Mars.*
cons. 267. relatus a *Cagnol. d. n. 19.* & Principes Ministri sunt Dei *Anselmus in epist. Paul.*
ad Rom. ad curam, & salutem hominum destinati, vt bona quæ Deus illis largitur par-
tim distribuant, partim seruent sicut *Plut.* ait de Doct. *Princip.* immo vt idem scriptum
reliquit de *disciplina Philos.* Deorum sunt discipuli, & Dei imago appellatur, Deus ve-
ro præstitam semel fidem nunquam deserit. iuxta illud, cœlum & terra transibūt ver-
ba autem mea non transibunt. & alibi Deus verax est, conuenit ergo tales eius esse di- 1
scipulos, atq; ministros. Tertio munit eandem sententiam reg. Quod nemo est deci-
12 piendus † sub publica fide *l. 1. C. de his qui veniam ætat.* ne proficiscantur iniuriæ, vnde
iura debent oriri *l. meminerint. l. vnde vi. 4.* suffragatur doctrina *Bart. in d. l. is qui reus nu-*
mero 12. in fin. dum ait ad inuestigandum crimen plurimum conferre qua trepidatio-
ne reus, quo vultu loquatur *l. de minore.* §. *tormēta ff. de quæstio. l. 3. ff. de testib.* ibi tu melius,
& propterea ad inueniendam veritatis fidem debet dari, & seruari fidantia, Quippe
13 vt ait *Quintilianus libro 8.* † Princeps, & Iudex qui vult omnia scire, necesse est mul- 2
ta ignoscat. Nec officiunt allegata ex aduerso, & ad primum respondet, *Bart. in l. is qui*
reus. nu. 12. agi in eo tex. de fidantia (verbum est *Bart.*) data a parte, nostra quæstio est
in saluo conducto præstito a superiore. Rursus fidantia ibi concessa est ne cognosca-
tur de delicto in specie, nostra fides data fuit vt detegatur delictū, quod fieri posse, tum
ex antedictis probatum est, tum ille tex. confirmat iuncta glos. & laudat *Old. in terminis,*
quando bannitus sit reus crimine, ad cuius defensione nō potest interuenire Procur.

iuxta

iuxta *l. fin. §. ad crimen ff. de public. iud. II.* quoque argumentum destruitur, tanquam cera
à facie ignis, procedit enim ex *Dec. & Cagn.* sententia quãdo nulla est data fides, cũ hic
certum sit publice fidem exhibitam, nec aduersatur quod non debuit Bann. se com-
mittere fragilitati cautionis, quippe tãtum valet, sola fides apud principem, quantum
14 † iuramẽtum apud priuatos, quemadmodum dicere solitum accepimus Alphonsum
Neapolit. Regem *authore Panormitano de rebus gest. Alphon. lib. 1.* & recte quidem cum
Princeps rationem suæ potentiæ ad obseruantiam conuentionis apud iudicum tribu-
nal compelli non possit, Tertiũ etiam confringitur tanquam vas figuli; quandoqui-
dem de latrone insigni, & publico loquitur Cicero aduersus quem iura armantur
gladio vltore, multaque contra communes iuris regulas sunt inducta *l. capitalium §.
grassatores & §. famosos ff. de pœnis Auth. vt nulli iudicum §. pro furto l. famosi ad l. Iul. Maiest.
l. 3. ff. de offic. præfect. Vigil. l. prouinciarum C. de feriis*, qua sancitur contra insignes latro-
nes posse etiam in die Paschæ procedi, & vt ibi *ait Bald.* qualibet die ad furcam suspen-
di, & vere cum his latronibus publicis non est fides, non est iuramentum comm. quia
sunt omnium communes hostes, nos vero supponimus bannitum non publicum la-
tronem, cui obstet bannum non publici infamia latrocinii. Bannitus autem non est
15 hostis cõmunis. Præterea & in latrone † fidẽ datam à principe inuiolabiliter custodi-
endam non dubito, alioquin posset insimulari perfidię, nec quid mereatur ille, cui da-
16 tur fides, spectandum est; sed quid deceat illum qui dedit, nam † Princeps subditos
præcedere debet prudentia nõ dolo, cui ratio adstipulatur efficacissima. Quẽadmodũ
creditur princeps, non temere, sed ex Reip. vtilitate fidem præstitisse ad detegendum
grauius crimen & ad prodendos sceleris socios, quod si liceret fidem frangere non
17 posset in posterum, (nemine illius fidem sequente) cum mendacis illa sit pœna, vt †
nec ei vera credãtur, occulta delicta, ignotosque grassatores inuenire, vt in alia Quęst.
18 tradit *Ias. in l. verba n. 5. ff. de pact.* nec tam facile Sixtus Quint. † Pont. Max. Bannitos,
& latrones à prouincia Piræni deturbasset, quam miris modis vexauerant vsque ad
annum 1585. nisi datam fidem his seruasset, qui consocios interemissent, & promissa
præmia præstitisset, licet itaque illi digni sint, quibus fides frangatur, interest tamen
Reipub. rationem maioris boni inuiolatam custodiri qa de exemplo senatus Pedem.
sine negotio commouetur, tum quia vt ait *Cag. d. loco*, illud factum multi damnarunt.
19 tum † quia exemplis non est iudicandum, quæ prodita sunt ꝛv. inferiore principe *l.
nemo C. de sent. & interlocut. in Iud. Ias. in l. Marcellus num. 20. ff. ad Trebell. Euerhard. in loco*
20 *ab authoritate numer.* 5. Confirmatur quando Senatus † Rom. de quo veriloquitur *l. non
ambigitur*, & qui vicem populi tenebat in lege condenda §. *Senatusconsultum Inst. de iu-
re naturali &c. l. 2. §. Senatus ff. de reg. iur.* sæpissime datam fidem hostibus seruauit etiã
his qui fidem prius non custodissent, sicut literis commendauit *Valer. Max. lib. 6. cap. 6.*
Vltimum quoque facilè diluitur ex ante dictis, siquidem probatum est in solutione.
præcedentis argumenti hoc pactum fidei promissæ non esse à communi vtilitate re-
motum, immo secundum Reipub. vtilitatem, præsertim, cum data fides non dimit-
tat crimina, sed ignoscat ad tempus, nec remanent propterea impunita, sed tantũ dif-
21 fertur supplicium, cuius † tarditatem solet Deus grauitate compensare, & qui viuen-
22 tes non senserint peccatorum pœnam non † effugient illam post mortem; *Virg. in
Æneidos.*

Gnosius hæc Rhadamantus habet durissima regna.
Castigatque auditque dolos subigitque fateri.
Quæ quisque apud superos furto lætatus inani.
Distulit in seram commissa piacula noctem.

Proinde *D. Augustin.* admonet, *in quæst. de vtroq. testa.* quando impunita non debẽt
esse peccata puniantur à te, ne tu pro illis puniaris; peccata tua iudicem te habeant,
non patronum.

23 Hæc vero cõmunis concl. limitanda † est vt procedat tantum, quando saluus con-
ductus datus sit Bannito per eum iudicem, cuius sententia incidit in bannum, aut sal-
tem promulgata sit sententia banni ab inferiore illius, qui præstat securitatem, ceterũ
si inferior concederet saluũ conductũ pro illo banno, ꝙ enunciatũ esset à superiorib.
24 non teneretur † seruare etiam iureiur. munitum *Bart. Bald. Ang. relati à Ias. in d. l. con-
25 uentionũ n. 5. de pact.* cuius limitationis ratio est ante pedes tum quia actus † nullus, nul-
lum parit effectum, tum quia paria sunt aliqd non esse factum, vel nulliter gestum *l.
quoties ff. qui satisdare cogantur l. si ore oportet §. sufficit ff. de excus. tutor l. 4. §. cõdemnatum ff. de*

re iud. Iaſ. in d. l. quoties. & in l. 1. ff. ſi quis in ius voc. non ierit. & ratio rationis videatur, quoniā
minor non habet imperium in maiorem l. minor magiſtratus ff. de minor. l. 3. l. vlt. cum l. ſe-
quenti ff. de arbitr. verb. minor naturaliter tenetur ſeruire maiori Iaſ. in l. cū quo. n. 34. in 2. lectu.
ff. ſi cert. pet. aut ſaltem reuerentiā maximam præſtare, late Tiraq. de iure primogen. in præ-
fat. nu. 141. & 143.

Ex hac communi cōcluſ. fidem bannito datā eſſe cuſtodiendā infert Iaſ. in d. l. con-
uentionum nos, ex mente Fulgoſ. in l. fin. §. ſed quia col. 2. de iure deliber. ad quęſtionem, quam
dicit accidiſſe de facto in Ciuitate Venetiarum, in qua cum eſſent nefarii quidam ho-
mines, qui per vicos minus frequentatos, & à commercio ciuium remotos viato-
res ſpoliarent, ac ſæpe etiam occiderent, Sereniſſ. Reip. Venetianorum (occultabant
enim ſe latrones, vt pœne videretur impoſſibile illos inuēire) publico præcepit edicto;
Quod ſiquis ex eis reuelaret conſocios impunitus abiret, ac mille ducatorum pręmiū
ferret, acceſſit vnus & de ſociis rempubl. fecit certiorē, mox deinde ante quam cape-
rentur, venerunt vnus poſt alium ſe ipſos, ac ſocios prodentes fuit nō mediocriter di-
26 ſceptatum; vtrum fides eſſet ſeruanda, et ſi debet ſeruari; numquid omnibus † ſit cu-
ſtodienda: Iaſ. citato loco, inquit, Fulgoſ. mouere quęſtionē; ſed ad inſtar Solis Mēſis Mar-
tii non reſoluere, ipſe vero quo ad 1. partem Diſp. non dubitat quin debeat. Senatus il-
læſam fidem cuſtodire quoniam frequentiori calculo Doctorum probatum eſt fidem
publice pſtitā eſſe ſeruandā pſertim in hac ſpecie; ſiquidem fruſtrata ſemel fide nullus
in poſterum veniret ad propalādum, vt dixit Durantes in d. l. conuentionum ff. de pact. arg.
tex in l. ſi quid minor §. non ſemper ff. de minor. quam ciuilem rationem eſſe dicit, & ſubdit.
adeſſe rationem quoq; naturalem fidei ſeruādæ l. 1. ff. de pact. Planè quod attinet ad ſe-
cundam dubitationem, an ſit omnib. ignoſcendum concludit negatiue dicens. Pri-
mo tantum ſecuritatem eſſe ſeruandam, & pręmium tribuendū adductus ex reg. l. bo-
ues §. hoc ſermone ff. de verb. ſignif. & l. dotis promiſſio, & ibi Bart. ff. de iure dot. nempe ſermo-
nem ſimpliciter prolatū de primo intelligi, id eſt, primo atq; vnico actu conſumi atq;
finire, ita vt amplius locum non habeat, eamq; in omni diſpoſitione locū habere tradit
Alex. conſ. 16. breuiter in caſu præmiſſo col. 2. n. 9. lib. 4. Curt. Iun. conſ. 132. Iaſ. conſ. 36. in cauſa
mota col. vlt. lib. 3. inquiens omni materiæ conuenire, ſicut copioſe tradit Tiraq. in d. §.
hoc ſermone. Deinde ſecundo loco confirmat ex doct. Bar. in l. hoc artic. col. vlt. de hered. in-
ſtit. quam laudat Alex. d. conſ. 16. n. 4. Nat. in in repetit. Clem. ſæpe in princ. col. 6. ver. hoc dictum
27 de verb. ſignif. Quod ſi ſtatutum ſit pręmiū ei, qui vexillum † hoſtium acciperet, intelli-
gitur de prima captura ita quod ſi plures ſimul capiant, vnū pręmiū debet præſtari di-
ſtribuendū inter omnes non ſingulis vnum in ſolidum; Verum eſt idem fundamentū
cum primo quēadmodū doctrina Bar nititur in alleg. §. hoc ſermone. Addo vltra Iaſ. 3. loco,
quod per primā reuelationē ſatisfactū eſt intētione ſenatus, quæ fuit habere notitiam
28 latronū, vnde † ſuccedit diſp. l. non omniū ff. ſi cert. pet. & confirmatur, quia legis diſp in-
telligitur, quoties opus erit Raphael. Com. conſ. 14. ſtatutū. dictat per tex. in l. veluti §. 1. de e-
dend. & ideo ſtante ſtatuto, vt de cōtrouerſiis inter conſang. debeat fieri cōpromiſſum;
ſemel fuit factū, & per eum lis deciſa, nō eſt iterum faciendū, quia ſatisfactum eſt in-
29 tentioni ſtatuentiū, quę eſt dirimere lites, nec amplius op† eſt cōpromiſſo Tiraq mul-
ta cumulās in l. boues §. hoc ſerm. limit. n. 3. ſuffragatur quod ſicut durante ratione ſtatuti
durat & ipſum ſtatutū diſp. l. 2. §. vlt. ff. de donat. l. veluti §. hac vox iūcta l. praced. in §. præt.
ff. de eden. ita quoq; ceſſante ratione debet ceſſare ſtatutū. Accedit quod non leuis da-
retur occaſio fraudis, facile enim conuenirent iſti ad præmiorum multiplicationē, &
30 vnus poſt alium detegeret ſocios, illa ſemper facienda eſt interpret. per quam † euita-
tur fraus l. 8. §. tranſact. aliment. l. 9. §. qui per fallaciam ff. de tranſact. Tiraq. de leg. Connub. gl.
5. n. 6. n. 115. & 192. vbi multa cumulando oſtendit eſſe inducta aduerſus Iuris reg. ne
lex circūueniatur, quæ interpretationē ſuadet, & illa regula ꝙ nemini debet ſuus † do-
31 lus patrocinari l. verum §. hoc quoq. ff. pro ſocio l. ne ex dolo ff. de dolo & c. ex literis ext. de Dolo,
& contu. Alba. conſ. 9. n. 51. & vulgo receptū eſt fraudibus eſſe obviandū. l. in fundo ff. de rei
vēdit. not. gl. in c. cupientes in verb. malignantiū. de elect. in 6. & in c. dominus noſter 24. quæſt 2.

Cæterum videtur prædictis obſtare quod Iaſ. opinio ſubnixa eſt in fundamento 7. §.
32 hoc ſermone † cuius regula procedit in diſpoſitione hominis non legis, vel ſtatuti aut e-
dictis per tex. in d. l. veluti §. hac vox, & ibi Cyn. Bald. & Iaſon. Roman. conſilio 504. Socin.
conſil. 5. ſuprascriptis col. 3. verb. confirmatur iſta ratio libro 4. Dec. conſil. 287. & 512. latiſ-
ſime. Tiraquel. dicta limitatione 9. noſtra autem diſputatio eſt in edicto ſenatus, &
ſic in lege. l. non ambigitur ff. de legibus. Cuius natura eſt, vt perpetuo diſponat

hon

non vna, vel altera vice, ne sit mutila, aut imperfecta l. 1. l. de his quibus vt indign. nec non vt perpetuo loquatur l. 1. ff. de cond. ex l. Bart. in l. vlt. ante finem ff. de legator. & semper in obseruantia viridi existat, & etiamsi loqueretur per verbum præsentis temporis ad futura porrigitur ex dicta ratione Bar. in l. si ita esset act. 1. verbo circa 1. ff. de aur. & arg. leg. 111. nō leuiter obstat quod reg. d. §. hoc sermone. cessat in dispositione lucratiua, & obtinet in concessione onerosa Tiraq. ibi in 27. limitatione. Quare Alex. in l. diuortio §. ob donationes col. 3. verb. 2. limitat. ff. solut. matrim. restringit dictum Baldi dicentis, quod si quis vendit fructus cuiuspiam horti in quo bis fructus colligantur in anno, intelligitur tantum de primis vt sc. procedat in titulo oneroso, in quo ipse Bald. loquitur, secus in lucratiuo, nam tunc inquit perpetuo intelligitur per l. si seruitus ff. de seruit. vrban. prædiorum. vt vt tamen res sit Ias. sententia constanter tenenda est tum ex ratione ipsius, tum ex regulis nostris quibus nihil officiunt opposita, sicut nec Ias. ratiocinationē conuellunt; & ad primum solutio in conspectu est, nempe dicta limitatio procedit in dispositione legis communis in qua verificātur allegatę rationes limitationis, quod natura legis est perpetuo prouidere, semper loqui, atque in viridi esse obseruantia, secus si ex speciali legis beneficio quidpiam competat, vt accidit in proposito quod enim latrones seipsos prodētes, reddantur immunes, immo præmium pro pœna, consequantur speciali Senatus beneficio est inductum, atque hinc est quod frater, qui
33 specialiter tenetur † inopem dotare sororem not. in l. cū plures §. cum tutor. ff. de admin. tutorum & in l. non omni C. eod. tit. Tiraq. in tract. primog. quæst. 6 2. si semel eam dotauerit, non tenetur amplius dotare, & si nullo sororis dolo, aut culpa dos amissa fuerit Bartol. in l. si cum dotem §. 1. ff. solut. matrim. & apertius Bal. in l. vlt. act. 2. verbo sed numquid eo casu. C. de dotis promis. ex l. si socius pro filio ff. pro socio, & apertissimè in authe. quod locum, & ibi quoque Roma. cons. 2. verbo item inducitur C. de collat. At pater qui iure communi dotare
34 filiam † tenetur. l. fin. C. de dot. promis. auth. sed quamuis C. de rei vxor. act. iterum dotabit eam quæ nullo suo dolo, aut culpa dotem amiserit l. qui liberos ff. de ritu nupt. Bart. in d. l. si cum dotem. §. 1. Tiraq. d. § hoc sermone limita. num. 4. & numer. 14. dicens hoc modo conciliari multas leges, quæ inuicem dissentire videntur ex mente Socin. cons. ; col. 3. verbo. ad 2. responde. cum multis seq. lib. 4. secundus quoque nodus non est Herculeus, primum quia illa differentia tituli lucratiui, & onerosi, fundata est in dicto Alexandri, Qui parum sibi ipsi constat sicut rectè ostendit Tiraq. d. §. hoc sermone d. limit. 29. n 2. in fin. & n. 30. Amplius dico nos esse in causa onerosa non lucratiua, etenim causa principalis spectanda est edicti vel banni quæ non fuit principaliter conferre lucrum scelestis hominibus, sed ad purgandam facinorosis hominibus ciuitatem præmium dare, & cum non speraret Senatus nepharios inuenire mercedem inuentoribus promisit, ita fit vt talē inuentionem ex titulo oneroso Venetorum Respublicā cōsequatur, proinde iure fit locus d. §. hoc sermone. & incolumis remanet prior cōclusio; quam crederē esse limitandam, seu declarandam, vt sc. omnes debeant euadere supplicium & insuper ferre præmium si omnes simul sese deferrent: nam verba edicti conueniunt (si quis reuelauerit socios) vna est enim omnium delatio inuicem, sed deferentium quoniam singuli reuelant socios, nec læditur dispositio. §. hoc sermone: quippe vnum datur præmium diuidendum inter omnes. Et vna immunitas, à pœna, namque cum sit indiuidua conceditur in solidum. Probatur à simili per Doct. Bar. in d. l. hoc artic. numero nono, ff. de hæred. Inst. Nempe facto edicto à Lucensibus, vt quicunque cœperit primus Ve-
35 xillum Florentinorum † cum quibus bellum gerebant eo tempore quo Bart. Pisis legebat, centum præmii loco ferat, si duo simul cœperint, ita vt cognosci nequeat vter eorum primus cœperit, ambo debent præmium ferre non quidem in solidum, sed totum simul, hoc quoad lucrum pecuniarium quod recipit diuisionem, sed quo ad immunitatem pœnæ cum non patiatur diuisionem, præstatur in solidum, quemadmodum in non dissimili specie de currentibus ad brauium dixit Ioseph Montard. Vercell. in rub. C. publicæ lætit. volu. consul. lib. 12. verbo nunc aliam fol. 70. Alber. in præm. ff. rum in §. discipuli & in 1. parte statutorum quæst. 107. Quibus rectè conuenit sententia superioris Affricani, nam cum ex suo edicto dandum esset præmium muralis coronæ illi qui primus murum vrbis nouę Carthaginis conscendisset duobus hunc honorem repetentibus in re dubia, vtrumque Scipio corona donauit. testes sunt Liuius de bello Punico d. libro sexto, Plut. in vita Scipionis. Alciatus in l. 1. ff. de verbor. signific. quam Aphricani sententiam puto etiam Bartolo nostro placuisse, cum in dict. l. hoc articulo in ead. quæstion. de ascensione murorum illud ipsum quod Aphricanus de iure respōdet per

exemplum ponit *Dionysius Halicarn. lib. 7. antiquit. Roman.* cum apud Canones aliquando dubitaretur, vtri ex duobus Aristodemo, an Hippomedonti corona daretur, censuerunt seniores vtrique eum honorem impertiendum, & siquis obiiciat quod ita dicendo frustrabitur statuentium intentio, quæ fuit nephatios punire, responde id esse tollerabilius quam contra fidem omnes interficere, cum vni magis, quam alteri venia dari non possit, præterea hoc assequuntur statuentes, quod illi in futurum non committent delicta, nec popul. sentiet amplius iniuriam, siquidem obtenta venia non est verisimile eos cum discrimine vitæ iterum peccaturos, & si modo pœnam effugiunt, non euitabunt in posterum, cum peccatum trahat vi sua peccatorem ad pœnam, nec vllum delictum sit inultum, sicut nec vllum bonum irremuneratum ex Theologorum sententia rursus, & allegant doctrinam *Baldi in l. cum inter C. de fideicomm. libert. post med. in proœm. ff. orum.* Quod cum est propositum præmium ei qui
36 primus hostium castra sit ingressus, & præmium sit indiuiduum locus † erit gratificationi si plures sunt simul ingressi, ergo idem in specie nostra in qua præmium est indiuiduum, poterit Senatus vni gratificari, & cæteros punire, respondetur aliam sententiam quod immo præstetur omnibus, esse longe æquiorem & pluribus authoribus munitam; Insuper loquitur *Bald.* in proœm. de indiuiduo tali indiuiduitate, vt non possit simul dari duobus, veluti si vnus sit tantum tribunus in exercitu promissumque sit præmiũ tribunatus, ei qui primus castra inimicorũ esset ingressus, præmiũ verò immunitatis potest eod. tempore pluribus cõcedi q. certius est, quam oportcat probare.

His proxima est vetus illa dubitatio iudex cum non posset tormentis, aut testibus inducere reum ad confessionem delicti, fidem ei dedit impunitatis, si confiteretur
37 † peccatum facta est confessio spe veniæ proposita an possit quasi dolo bono vsus frangere fidem, ac merita pœna afficere, Tractant articulum vtriusque fori aduocati ex Legistis, *Dec. Cagn. in l. ea est natura ff. de reg. iur.* Duaren. *fortiss. & alii in l. conuentionum ff. de pact. Mars. sing. 201. num. 4. Imol. cons. 169. viso. Paris. de Syndic. in c. de torturis verbo sequitur quæstio quotidiana, &c. Saluus conductus, Iacob.* Belus *in practica criminal. in titulo de quæst. num. 140. Cuccal. in add. ad* Decium *in d. l. ea est. cum multis citatis à Viuio lib. 1. Com. opin. in verbo Iudex promittens,* ex Canonistis *Fel. in c. afferte. de præsump. in c. accedẽs. extra. vt lite non contest.* Archid. *& Gemin. in c. vtilem 22. quæst. 2. & in c. quilibet eadem quæstione.* & in *c. nos in quemq. 2. quæst. 1.* Porro autem fidem à iudice esse seruandam communem dicit *Cagnol num. 18. & Dec.* appellat veriorem sententiam. Primo quia fides data est custodienda *l. 1. in 1. lib. iuris gentium §. prætor ait ff. de pact. l. 1. ff. de const. pecun.* etiam hosti *c. noli 23. quæst. 1.* maximè si persona quæ suam fidem astrinxit sit persona publica cuiusmodi est iudex, & nihil magis fulget in superiore quã recta fides. *l. inter claras. C. de summa Trinit. & fide Catho.* Sed euitatur hoc argumentum, quando obtinet in his quę sunt in potestate promittentis, at pœnæ remissio non est in potestate iudicis, Sed legis, & principis *l. 1. ff. ad Turpilia.* cum multis infra deducendis. Secundo munitur ea ra-
38 tione quod in iudicantis authoritate, positum † est augere, minuere, & in totum etiam remittere pœnam, *l. etsi seuerior C. ex quibus causis infam. irrogatur,* & ibi *gloss. & Doct.* hodie vbi *Bartol. ff. de pœnis. Bald. cons. 34. casus est talis, Guido lib. 1. Innocent. in c. de constit. 11.* est text. in *l. quid ergo §. pœna grauior ff. de his qui not. infam. l. 2. verbo & si persona. C. vt infra cert. tempus. c. quoniam frequentior §. vltimo extr. vt lite non contest. l. non omnes ff. de re milit.* Tiraq. multa cumulans *in præfat. de pœnis leg. numer. 16. 17. & 18.* Verum solutio est in promtũ quippe iudex eam potestatem habet, ex magna causa non pro arbitrio, alioquin & liceret quandocunque vellet; Reum impune dimittere contra *l. ita vulneratus ff. ad l. Aquil.* nec dicat quispiam magnam adesse causam: scilicet cõfessionis neq; enim est iure probata, sed est vel atrocitas facinoris ad deterrẽdos homines cum pœnam auget, vel causa virtutis cum illam diminuit, sicut dictis iuribus continetur.

Tertio *Imol. cons. 164. Cagn. d. l. ea est num. 17.* arguunt ex not. in *c. hanc ext. de renunciat.* in quo nemo debet sustinere dispendium, vnde misericordiam conuenit expectare, & glos. inquit decepto, ex alterius promissione subueniendum esse conuenit *l. item si pretio §. fin. iuncta gloss. in verbo circumscribere,* & *l. seq. ff. locat.* sed eodem modo diluitur, neq. si esset in potestate iudicis facere pœnæ remissionẽ, deberet vtiq; fidẽ seruare,
39 1 v. *Imol. eo loco* ait hãc cõfessionẽ esse dolo † extortã, quãdo ex impunitatis promiss. emanauit, & dolose versat⁹ iudex videt, & machinationẽ adhibuisse ad aliũ decipiẽdũ cũ aliud egerit, aliud simulauerit *l. 1 §. 1. ff. de dolo;* confessio autem dolo extorta, non valet ad condemnationem cõfitentis sicut nec iuramẽtũ dolo extortum non nocet iuranti

l. cum

c.cum contingat de iureiur.c. quamuis de pact in 6. loco probatur. Quia confessio dolo ex-
40 torta † comparatur ei, quæ est facta metu, adnot. *in d.c.cum contingat*, metu autẽ elicita
confessio non officit confitenti: not. *in l. 1 ff.de Custod.reorum.* Commouetur autẽ fun-
damentum, quippe vt dolo facta confessio videatur, debet talis fuisse dolus qui cade-
ret in prudentem virum. Doct. *in l. cum postea C.de pact.* in *l. interpositas C.de transact. Can.*
in cap. cum dilectus.extr. quod metus causa, quemadmodum necesse est in metu vt cadat
in cõstantẽ virum, quo dici possit metu extorta *l.6.ff.de eo quod metus causa l. vani timoris*
41 *ff.de reg.iur.* ratio est quia dolus † opponitur prudentiæ, sicut dixit *Caiet. in sua summa in*
titulo dolus.relatus à Cag.in l.nihil dolo ff.de reg.iur. At ista promissio dolosa prudentem vi-
rũ nõ deciperet quia nemo est, qui nesciat, iudicem cũctari, rimari, & vt veritatem in-
ueniat nihil intentatum relinquere, & quod caput est, illum reorũ esse inimicum, vn-
42 de celebre est dictum Alcib. † Qui interroganti, respondit, nulli temere credere, ner-
uos, & artus esse sapientiæ; Nec bene comparatur eiusmodi confessio illi quæ me-
tu sequuta est tormentorum, nam tortura dicitur grauior pœna; quam vtriusq; ma-
nus abscissio *Paris.de syndic. in t.tortura.* etiam confert *tex.in l. 1. §. siquis vitro ff. de quæst.*
l. de minor. § tormenta. eodem tit. adeo vt confessio habita in tormentis, non valeat nisi
43 fuerit ex interuallo ratificata, † *Marsil.in singulari 56. Bart. in l.pen.ff.de quæst.* & ibi com.
Doct. nec nõ *in l.1.C.de cõfess. Abb.in c.qualiter & quãdo, & cl. 2.in fin.ext.de accus.* p̃sumitur
enim metu tormentorum facta magis, quã ex veritate, atq; ex his patet etiam quod
posset allegari, hanc cõfessionem per errorem esse factam, scilicet sub fide iudicis pro-
mittentis ex not. à *Ias.in l.error col.3.C.de iur.& fact. ignoran.* & tanquam inualidum non
nocere, quippe per imprudentiam videtur emissa magis quã per errorem. Contrarias
vero partes *Cynus* velut Coriphæus probauit in *l.præsenti C.qui ad Ecclesiã confug.* eiusq;
opinionem frequentius esse receptam inquit *Alciat. in l. natura ff.de verb.sig.* item *appo-*
still.ad Dec.in d.l.ea est natura, Vin.dict.loco & Clar.§.fin. quæst.55.verb.circa pr. dicens suspi-
cari hanc magis esse cõm. sed contrariã æquiorem, sicut etiã appellat magis receptam
Boss.in tit.de Confess.per torturam num. 12. cui fauet in primis quod iudici ad inuestigan-
dam veritatis fidem, licet vti cauillationibus, vel simulationibus, argumẽto *c.afferte, 6.*
ext.de præsumpt dicitur enim vtilis simulatio *d.c.vtilem 22. quæst. 2. & c. non enim volebat*
eadem quæst. Sed reiicitur tanquam puluis ante faciẽ venti, quoniam in proposita spe-
cie deceptio est, & perfidia potius iudicis quã simulatio ideò *Clar. d. quæst. 55. & Duar.*
d.l.conuentionum, inquiunt non bene conuenire Salomonis exemplum; Quippe ni-
hil in iudicio mulierum promiserat, atque ita vere simulatione vsus non mendacium
dixit, quod in vniuersa illa *causa 22.* improbatur. Secundo iuuat eandem sententiam
vulg. regula, Quod in malis promissis, non expedit fidem seruare *c. in malis, & ibi Dyn.*
de regul.iur. in 6. l.generaliter & l.veluti ff.de verb.significat. etiam si interuẽerit iuramẽtũ
Dyn. in c. non est obligatorium de reg.iur. in 6. & talis est præsens impunitatis promissio
44 cum aduersetur publicæ † vtilitati *l.ita vulneratus ff.ad l. Aquil.* Proinde, nec iuramento
muniatur *Bar. in l.si quis 1. eo. ff. de fideiussor.* Verũ confringitur facilime negando malũ
id esse promissi genus *l.1. §. in causa verb.sed neq; passim ff.de quæst.* à cõtrario sensu, indi-
cat enim propter confessionem posse impunitatem concedi, imo quandoq; maxime
vtile esse eius generis p̃missionem ostendit *Duaren.in d.l. cõuentionũ ff.de pact.* & cõpro-
bar exemplo senatus Rom. qui promissam à Cicerone consule veniam illis, qui con-
iurationem detexerant, ratam habendam putauit, amplius dicit idem *Duarenus*, quod
bonus iudex vti debet ea promiss. non quidem ad condemnationem, sed ad indicium
p̃ inuestigãda veritatis fide, siquidẽ ex illa confessione possunt multa circa testes, cir-
ca complices, circa locum, vel tempus addiscere. Quibus reum deinceps nõn difficul-
45 ter conuincat amplius, & illa reg. procedit in sponsione † de re turpi, vt hominem oc-
cidere, aut adulterium committere *d.l.generaliter; & §.quod turpiter Inst. de inutil. stipul.*
in hoc vero veniæ promisso, nemo dixerit turpitudinem inesse. Tertio adstipulatur
46 sentẽtia Alex. 3. † Summi Pont. quæ cum principis fuerit vim legis debet in omni casu
habere *l.fin.C.de leg.l.1.ff.de const. Princip.§.sed quod principi. Inst.de iure naturali* & proinde
trita illa in scholis regula; exemplis nõ esse iudicandũ, cessat in sentẽtia principis. *Euer-*
hard.in loco ab Auth.nu.7: ille vero, vt refert *Ias.in l.si mora ff.sol.matr.* & nos diximus sup.
Episcopo Simoniaco datam fidem non seruauit. Planè resoluendo dicitur, vnicum
esse exemplum quod nec laude dignum esse ait *Alciat.in l.ff.de verb.signif.* & multa pos-
sent ex aduerso allegari in quibus fidem præstitã principes obseruarũt naturalem ra-
tionem sequuti; quæ suadet fidẽ seruare, & ciuilem prudẽtiã amplexi, ne alii in simili

causa fiant tardiores ad reuelandum de fide principis parum confisi, & cum multi sint qui dubitent de minore iudice in principe tamen omnes consentiunt habendam esse rationem fidei *Clar. in d. quæst. 55. Duaren. d. l. conuentionum.*

47 Quarto plurimum confert quod pro inuenienda veritate licet reos torquere † & aliis tormentis subiicere *l. 1. & seq. ff. de quæst*, quanto magis igitur permissum est blanditiis, & bonis verbis allicere reum ad confitendum præsertim cum nihil referat quomodo veritas habeatur dummodo habeatur, argumento *l. cum seruus ff. de verb. obligat.* sed euertitur; quia lõge diuersa ratio est inter impunitatis promissionem, & torturam, etenim ista probata est à lege, tanquam legitimus modus eruendæ veritatis, & fuit inuenta in defectum probationum *Ang. in l. fin. nu. 4. & 5. C. de quæst. Boer decis. 163. n. 1.* & ideo si posset aliunde veritas probari, non esset Reus torquendus *Mars. in l. 1. nu. 7. ff. de quæst. Did. Pract. quæst. 23. quæst. Clar. d. §. fin. quæst. 64. verbo debet etiam Marant. de ord. iud. part. 6. in titulo de quæst.* Et in ea non potest dici reus deceptus, si moderata fuit, & conformis indiciis *d. l. de minore §. tormenta Clar. d. §. fin. quæst. 64 verbo debet igitur*, proinde sibi imputet si confiteatur, Cæterum in promissione veniæ secus, facile enim homines credunt quod volunt *Cæsar libr. 1. comment.* falsum est præterea non curari de modo inueniendæ veritatis, nam explorati iuris est confessionem factam sine legitimis indiciis inutilem esse, quamuis postea ratificatam *Mars.* dicens *com. opin. sing. 55 in pr. Bart. in suo tract. de quæst. in tit. plenius col. 12. Ang. Imol. Castr. in l. qui aliena §. Celsus ff. de acq. hæred.* Sed facta cum legitimis indiciis, & ratificata ext. tormenta valet ad condemnandum *Marant.* vbi supra *Bart. & alii in citato loco. & d. l. seruus.* loquitur in diuersis terminis Quinto tandem, & vltimo loco pro hac sententia veluti palmarium argumen-
48 tum est quod etiamsi iudex teneatur maxime fidem seruare tamẽ remittere † pœnam non po est, quæ in sua potestate non est *l. 1. ff. ad Turpil. l. ordine ad Municip. l. si operam C. de pœnis l. si qua pœna ff. de verb. sig.* absurdum enim esset vt inferior tolleret, aut mutaret legem inferioris, tot vigiliis, & laboribus conditam, argumento *l. si quando C. de in offic. test. c. inferior 2. distinct. c. ecclesia vestra de elect.* tradit *D. Thom. 2. secundæ quæst. 67.* dicẽs duplici ratione iudicẽ impediri, ne reũ à pœna iure statuta liberet prima ex parte accusatoris cuius p'æ nq; interest condẽnari, secũda ex parte Reip. cui etiã est inutile delicta non remanere impunita, & ideo inquit in his, quæ determinatá sunt secundũ legẽ diuinam, vel humanam, non est iudicis misericordiam facere, cui consonat *§. oportet*
49 *in auth. de iud.* in quo iudex non † debet esse clementior lege, sicut à contrario non debet esse lege seuerior *Bald. cons. 296. quæritur virum. libr. 2. col. 1.* & prædicta adeo sunt vera, vt ne commutare pœnam legis iudici sit concessum, & aduersus eam talia molientem plurimæ, & grauissimę sunt statutę pœnæ, quas copiosè refert *Tiraq. in præf. de pœnis nu. 8. cum multis seq.* Et celebris est illa *Salomonis sententia in Prouerb.* Qui iustificat impium; & qui condemnat innocentẽ æquè abominabilis est Domino. Resp. sit quod
50 licet nõ possit condẽnare, aut pmutare pœnã, † nõ sequitur igit illũ debet condẽnare, quãdoquidẽ nõ est legitima cõfessio, quare nõ debet valere ad cõdẽnationẽ, lautissime *Ias. in l. error C. de iur. & fact. ignor.* dicens non omnẽ confessionẽ pjudicare confitenti siquidẽ dolo videtur extorta, & eo quidẽ dolo, q cadat in prudentẽ virũ (quicqd supra-
51 dictũ sit in solutione argumentorũ) tũ quia homines natura proni † sunt ad credendũ id q maxime cupiũt & *vulg. Poeta* dixit, Miser homo solet facile his quæ desiderat fidẽ prę̃stare; tũ quia facile quisq; adducitur vt credat in manu iudicis constitutã nõ minus indulgentiã esse q̃ pœnã, & Iuriscon. tantũ est scire pœnã nõ esse in arbitrio iudicantis, sed legis, & *Duar. d. l conuentionum* ait eum qui in atrocis alicuius pœnæ discrimine est constitutus nõ facinoris conscientiã magis, quam istius promissionis fiducia cõfiteri.

52 Pro cõclusione tres mihi vidẽtur casus † distinguẽdi, & I. aut q̃rimus vtrũ iudex debeat ad eruendã veritatẽ impunitatis promissionẽ facere II. est an quãdo ita fidẽ suã adstrinxerit teneat illæsã custodire, III. est casus dato q nõ possit ne ord. pœna punire, proinde, ac si testib. esset cõuictus; ad primã dubitationẽ respõdeo tuti', & æquus mihi videri, vt ab id genus spõsionib. iudex abstineat ut dixit *Iacob. in sua praxi crimin. in rub. de quæst. Vin. in loco sup. citato Clar. de quæst. 55. verb. circa 1. Cag. & Dec. in d. l. ea est. Did li. 1. c. 2. n. 16, variarũ resolut.* & ppterea Senatus Mediolanẽ. vt ibidẽ *Clar* retulit mulierẽ quãdã blãditiis iudicis crimẽ confessã ab ord. illius delicti pœna liberauit extraord. irrogata,
53 & iure quidẽ, quoniã iudex vir † bonus est *l. cõtinuus ff. d. l. obl. in §. cũ ita* ibi totã rẽ ad iudicẽ i. ad virũ bonũ *l. sed si vnius § p̃tor ait ff. de iniur* ibi prętor ait, arbitratio iudicis quasi boni viri *l. cetera §. 1. ff. famil. hercisc.* nihil aũt magis videtur alienũ à bono viro, dolo, aut

fraude,

fraude, & non aliter ꝓpter calumniantium iniquitatē expellere quæ legitimos trami-
tes §. 1. *Inst. proam. et maxim.* debet leges obseruare iuxta illud *Hor lib. 1. Epist. ad Quintum.*

Vir bonus est quis.
Qui consulta patrum, qui leges, iuraq; seruat;
Quo multa magnaq; secantur iudice lites.

54 Plane *Duarenus* † *d. l. conuentionum* hunc modum in veniendæ veritatis spernen-
dum non putat, non quidem animo condemnandi reum ex illa confessione, sed ad in-
quirendum indicia, quibus facilius ad cognitionem facti queat perueniri, cæterum
nec laudabilem hāc perquirendę veritatis formam iudico; Quippe accessorium est e-
iusdem naturæ, cuius est principale, proinde illud sequitur *c. accessorium de reg. iur. in 6. c.*
supra gratia de offic. deleg. in 6. Bal. cons. 30. *in 1. vol.* 1. siue inducendo, siue confirmando, si-
ue tollendo principali tractetur *Dyn. in d. c. accessorium*, cum itaque principalis confes-
sio sit captiosa dolo extorta, talis est omnis probatio, quę inde profecta est, & quemad-
modum illa prohibita est, ita nec ista concessa esse debet argumento *l. inter ff. de spons.*

Ad secundum respondens dico, quod iudex qui fidem interposuit tenetur eam ex
parte sui custodire, argumento *l. 1. ff. de const. pec. c. quod semel placuit. de reg. iur. in 6. l. 1. ff. de*
pact. l. non minorem. C. de transact. cæterum ex parte Rei promissæ obligatio est inutilis:
55 quia rem non sui arbitrii promisit *d. l. 1. ff. ad Turpil.* sed factum † alienū spopondit, quā-
do remissionem est pollicitus, facti vero alicui sponsio inutilis est. *l. Stip. ista § 1. ff. de ver.*
oblig. Bart. in l. si duo §. hac autem ff. de const. pecun. Dec. cons. 2. nec quidem mirum, nam sæpe
56 contractus est inutilis ratione rei super qua interponitur, nonsecus † ac ratione per-
sonæ quæ contrahit, vel formæ, quæ adhibetur, vel publicę vtilitatis ex singular. Doct.
Bart. in auth. sacramenta puberum C. si aduersus vend. & in l. si quis prin. eo ff. de fideiuss.

Ad tertium nunquid debeat, vel possit, pœnam illam irrogare, quę foret irrogan-
da, si Reus legitime esset confessus *Appost ad Dec. in d. l. ea est in vlt. appost.* distinguit in-
quiens in foro cōtentioso posse, & debere d. pœnam eandem infligere, in foro autem
animæ nequaquam, quoniam tenetur fidem semel præstitam seruare, admonetq; iu-
dices, ne huiuscemodi promissiones faciant in perniciem animarum suarum: Verum
obstat quod tradit *Fely. in d. c. & afferte. Viuius libro 1. in tit. iudex promittens.* nempe iudi-
cia posse damnare Reum ex promissione impunitatis confessum sine timore peccati,
& recte, nam iudex non proprio motu; sed legis obtemperans præcepto condem-
mnat, quæ a. ex necessitate fiunt nec laudem merētur, nec pœnam *Azzo in summ. de pœ-*
nis ratio estquia necessitas excludit delictum, ergo & pœnam: Accedit secundo quod
cum non sit in potestate iudicis pœnam remittere, sicut conspicuum est ex antedictis
nullo modo debet esse obligatus in foro animæ, cum impossibilium nulla sit obligatio
l. si stipulor. in 1. resp. ff. de verb. oblig. c. nemo potest & c. ad impossibile de reg. iur. in 6. l. impossibi-
lium ff. de reg. iur. adeò, vt nec pœna promissa in obligatione impossibili, committatur
Dyn. in d. reg nemo num. 15.

57 Quare † *Iulius Clar. in d. quæst.* 55. §. *fi.* aliter distinguens ait aut Iudex promittens
Reo impunitatem, est talis, vt pœnam possit condonare, velut Princeps, qui legibus est
solutus *l. digna vox cum ibi not. C. de legib. § fin. Instit. quibus mod. test. infirmentur*, & debet
fidem seruare, cum rem sui arbitrii, & potestatis spoponderit, & quemadmodum non
decent stultum verba composita, ita nec principem labium mentiens *Boss in tit. de tortu-*
ra. dicens quod semper vidit, ita seruari, etiam ab his qui à Principe talem authorita-
tem haberent: aut est inferior à Principe, in quo verificantur verba *d. l. 1. ff. ad Turpil.*
quod scilicet pœnæ persequutio non est in arbitrio iudicantis, & non licet pœnam
condonare, & subuertit *Clarus*, quod nunquā hunc condemnaret ordinaria pœna de-
licti, nisi aliis quoq; indiciis foret grauatus, verum æquior videtur opinio, vt nullo pa-
cto ex huiusmodi confessione de dolo extorta sit condemnatus, quemadmodum nec
ex alia confessione illegitime condemnaretur, quando ex hac sola impunitatis spe e-
manasset confessio *Alciat. 3. reg. præsumpt. 27. in fin.* Alia est distinctio Com. suffragio re-
58 cepta † quā retulit *Viuius loco nup. cit.* Quippe aut Reus quādo est factus certior iudicē
fidem non seruaturū, reuocat confessionem suam, quasi sub conditione emissam, vel
spe promissionis, non consciētia sceleris habitā, ad effugiendum tędium Carcerum, &
pro tormētorū liberatione factū, & nō debet subire cōdēnationē pindeac si cōfessus nō
esset, ne simplices homines fraude iudic. incidāt in scyllā cupiētes euitare Carybdin. Et
ne iudicātes omisso legū tramite, machinationib. & dolis Reos circūueniant, aut v. Re-
us, quis cognita iudicis fallacia, & ita sua spe frustrat⁹ ꝑseuerauit in cōfessione; & poterit

omnium consensu damnari, *Didac. lib. 1. cap. 2. num. 16. variarum resolut.* illa vt mihi videtur, ratione, quando dolus iudicis adhibitus in promittendo censetur purgatus in perseuerando ex parte rei, neq; enim creditur dolo circumuentus, qui ita perseuerat, vt accidit à simili, cum quis metu promissam pecuniam posteà sponte soluit, perdit enim actionem quod metus causa, per spontaneam solutionem metu purgato; infertur quoq; ex superioribus ad quæstionem, quam excitat *Fortun. Garg. d. l. conuentionum*
29 *nu. 15.* vtrum † iudex qui Reo fugienti ad ecclesiam fidem præstitit, quo ab ecclesia abduceret, se in pristinũ illum locum repositurũ, teneatur stare promissis, & teneri, eũ respondit: quia se non delicti impunitatem pollicitus est, id quod non erat in eius potestate, sed restitutionem in ecclesiam, quam salua iustitia præstare potest, siquidem ex illa reus quandoq; discedet, & facile capietur. argu. *not. in c. debitores. extr. de iuretur.* atq; ita in contingentia facti obseruasse quendam Hispaniæ Comitem & certe alicuius Prouinciæ præsidem commemorat.

De Dolo bono priuatæ personæ, Cap. VII.

2 *Vtrum Aduocatus in lite iusta possit ad obtinendam victoriã vti dolo, vel fraude, pro negatiua.*
2 *Qui sit Aduocat⁹, & an differat à Patrono.*
3 *Cauillationes reiiciuntur a lege, & iudicis officio repelluntur.*
4 *Iuramentũ Aduocati in principio causæ.*
5 *Non sunt faciẽda mala, vt eueniant bona, immò malum bono vincendum est.*
6 *Non possum, nec debeo falsum instru. solutionis producere aduersum eũ, qui falsum instrumentum mutui cõtra me producit, nec possum sine timore periurii dicere, me nihil recepisse ab illo, cui vere solui.*
7 *Cõmunis est opinio, quod* Aduocatus *in bona lite possit uti fraudib. & cauillationib.*
8 *Argumenta communis sententia, quæ refellitur* num. 14. & num. 20.
9 *Iudicium est velut bellum, in quo litigantes dicuntur aduersarii, & Aduocati vocantur milites.*
10 *Solutio argumentorum contrariæ partis.*
11 Clauũ *clauo trudere, malis cohærent mala, malos ad mala. Prouerbia similia.*
12 Ampliatio *conclusionis in Procuratore.*
13 *Iudex interdum futili mouetur argumento, qui valido non adducitur.*
14 *Communis opinio reprobatur, & ibi sunt rationes, cum seq.*
15 *Veritatis quantæ sint vires.*
16 *Iusta causa, iustis rationibus vincenda.*
17 *Cauillatio tribus modis sumitur.*
10 *Subtilitates sunt in duplici differẽtia. Quarum aliæ improbãtur in iure, aliæ recipiuntur, quib. qui vtũtur subtilitatib. laudem acquirũt, vt Papinianus; & primos honores inter Aduocatos gerunt.*
19 *Argumentum ab enumeratione partium, validum est in iure.*
16 *Refelluntur argumenta cõmun. sententia.*
21 *Scriptus hæres nõ potest repudiare ex testamento, vt adeat ab intestato, declaro vt*
22 *Regula dolo facit, &c.* (inf.
23 *In pari dolo potior est causa possidentis.*
24 *Vtrum, qui pacem facit cum Bannito, possit quasi bono dolo vsus, illam frangere.*
25 *Qui sint Banniti, ex sententia Alciati.*
26 *Bannitus æquiparatur excõmun. & quare.*
27 *Aposynagogi qui apud Hebræos.*
28 *Differẽtiæ inter Bannitũ, & excõmunicatũ.*
29 *Bannitorum duæ sunt species, nam alii impune possunt offendi, alii nequaquam, sed minor offendenti pœna imponitur.*
30 *Quæstio de Bannito, qui potest impune offendi habet duo capita.*
31 *An faciens pacem cum inimico suo, qui postea fuit ex suo delicto positus in banno, possit sine timore violatæ pacis illum interficere, pro negatiua.*
32 *Qui potest facere actũ nomine suo, & nomine alieno, & fecit, creditur in dubio fecisse nomine suo proprio.*
33 *Facultas concessa vniuersis de iure publico non potest tolli quo ad omnes; sed quo ad promittentem.*
34 *Opinio affirmatiua in hac quæstione cum rationibus.*
35 *Bannitus non est ciuis, & qui illum occidit, dicitur facere tanquam minister legis.*
36 *Aduersus eum, qui prior pacem fregit impune frangitur pax, &* Bannitus *est inimicus suis ciuibus factus.*
37 *Nemo in dubio præsumitur delinquere.*
38 *Ius occidendi Bannitum, est ius publicum, cui non potest renunciari &* num. 63.
39 Bannit*us perdit omnia iura sua ciuitatis, scilicet, quæ faciunt in eius fauorem, nõ quæ tendunt in eius perniciem.*
40 Bannit*us non perdit iura de iure gentium, nec iura ciuitatis Romanæ.*
41 Ius *occidendi bannitum, competit omnibus de ciuitate, vt vniuersis.*
42 *Ciuis est membrum ciuitatis.*
43 *Fides hosti data à priuato est seruanda in his, quæ priuati sunt iuris, siue per contractum iuris gentium.*

44 *Vtrum*

44 *Vtrum iniustum vectigal fraudare liceat, quasi bonus Dolus sit.*

45 *Duplex est vectigal. alterum quod pro rebus inuectis, vel euectis ex ciuitate soluitur, alterum quod reipub. pendi solet, ex prædiis conductis.*

46 *Principes iustũ vectigal exigunt. Quia in hoc sunt tanquam Dei ministri propter labores quos sustinẽt pro ciuiũ vtilitate.*

47 *Improbe agunt subditi, si iustum vectigal fraudãt, & peccant mortaliter, & tenẽtur ad restitutionem.*

48 *Iniustum vectigal quod nam sit.*

49 *Cõmunis est opinio põsse fraudari iniustum vectigal sine peccato, quia fraus principis in imponendo iniquo vectigali potest fraude repelli.*

50 *Intellectus ad* c. omnis anima. extra de censibus.

51 *Inique carceratus potest licitè, aliqua excogitata fraude frugere.*

52 *Damnatus ad mortem si iusta sit condemnatio, non debet si poßit aufugere, & peccat mortaliter aufugiens.*

53 *Vtrum in cursu ad brauium, licitũ sit fraude quasi dolo bono vti. & 63. 67.*

54 *Brauium quod sit.*

55 *Variis præmiis afficiebantur, qui in cursu, vel in stadio vincebant.*

56 *Varia ludorum genera de quibus in legibus nostris.*

57 *Pancratiũ quid esset. qui pedibus velociter currens, qui Palestricus, qui pugil est atq; duobus ex his locis praecellit omnes, Pancrasticus dicitur, qui omnib. Pentathlus. Primus ex tribus Dromicus dicitur, siue carcer, secũdus qui luctator, tertius pugil. Prima Pẽtathlus erat qui generib. quinq; ludorum eadem die pugnasset, nempe hasta, disco, saltu, iaculatione, luctatione.*

58 *Intellectus ad* l. hac actione §. si colluctationis. ff. ad l. Aquil.

59 *Locus Quintiliani, & Gellii declaratus.*

60 *Honor præmium virtutis est.*

61 *Brauium à quo primum sit institutum, & eius origo ad Herculem videtur referenda.*

62 *Palestræ inuentor Hercules.*

63 *Brauium duplex spirituale, sc. & temporale.*

64 *Temporale brauium itidem duplex sc. alterum, quod proponitur iis, qui pedestres currunt, alterum iis, qui insidentes equis cursum concitant.*

65 *Multa leges de vtroq; brauio loquuntur.*

66 *Cum plures in certamine cursus tenderent ad brauiũ, alter porrecta manu supra caput alterius equi, frenum ab eius manu deduxit, atq; ita citius ad metam peruenit, an huius doli tanquam bonus sit, debeat ferre præmium.*

67 *Fauent doloso sex rationes cum numeris sequentibus, & legis authoritas.*

68 *Pugnant contra eum plures rationes.*

69 *An si certatur inter aliquos virtutis gratia, & inter eos sponsio facta sit, an posit ab vno ex certantibus interponi impedimentum.*

70 *Doctrina* Bar. in l. pen. C. de spectacul. lib. 12. *declarata.*

71 *Multum interest quando ludentibus datum est impedimentum, an is qui dedit, sit extra ludum, an de ludentibus.*

72 *Cicero iuris ciuilis admodum peritus fuit.*

73 *Conclusio contra eum qui frenum ex capite alterius equi depulit.*

74 *Euertuntur argumenta contraria.*

75 *Quæstio de ludo alearum. An sc. qui in primis aleis habeant punctum, siue maiorẽ numerum, qui posit haberi, licite augeat sponsionem.*

76 *Ludi definitio, & declaratio definitionis.*

77 *Ludus causa recreationis, omnibus est permissus.*

78 *Ludus necessarius est, ad vitam hominis.*

79 *Ludi, aut publici, aut priuati.*

80 *Acquisita in ludo illicito, dummodo non sit adhibitus dolus, non sunt in animæ iudicio restituenda.*

81 *Rationes in fauorem eius, contra quem est facta auctio sponsionis.*

82 *In omnibus ludis sunt certæ leges, quas debent inter se ludentes custodire.*

83 *Rationes in fauorem augentis sponsionem.*

84 *Euertuntur argumenta contraria.*

EGimus satis, vt arbitror, diligẽter de bono dolo à publica persona commisso, proximum est, vt de illo disseramus, quo priuati homines aliquando vtuntur, & primũ de eo quẽ causarum patroni ad iustę causę patrociniũ adhibẽt *Doct. max. Dec. & Cagn. in l. ea est natura. ff. de reg. iur. Alc. reg. 3. præsump. 27.* Bologn. *auth. habita col. 44. C. ne filius pro patr.* T*iraq. in præfat. retract. consang. num. 70. verb. & ideo Didac. lib. 1. c. 2. in pr. resolutionum*
1 *Dec. cons. 690. col. 1. Ancor. cons. 135. Corn. cons. 6. vol. 3.* Quærunt vtrum aduocatus † in bona iustaque lite aduersariorum cauillationes, & malitias aliis cauillationibus, & malitiis repellere licite possit, quasi dolo bono cõtra hostem vsus, Aduocatum hic in-
2 telligo: quem † definit *Vlpian in l. 1. §. Aduocatus. ff. de variis & extr. cognit.* nempe qui causis agẽdis quoquo studio operatur, nõ tamen eũ, qui pro tractatu nõ ad futurus causis

honorarium acceperit Aduocatorum numero pono, sicut explicat *Asconius Pedianus in Verrem*; qui ius in iudicio suggerit, & præsentiã suam amico commodat, siue vt placet *Imp. in l. quisquis C. de postula.* qui iurgantibus in iudicio patrociniũ præstat. Nec cũ separo a Patrono, *l. velamento C. de postulando l. aduocati iuncta Rub. C. de Aduoc. diuersorum iud.* vtetur ergo malitiis, & cauillationibus ad obtinendã victoriã in bona, iustaq; causa; & sanè non posse non leuibus argumentis ostenditur, eorumq; primum est quod
3 cauillat. odit, & improbat † ext. vt in *l. 2. ff. de regul. Caton. ibi an Cauillamur. & per cauillat. & fallaciam argumentamur. l. fin. C. de legib.* ibi quam subtilitatem tam nimius, augetur vis argumenti, quando iudex debet eas ex officio suo repellere argumento *l. actio. ff. de negotiis gest. l. sicut. §. pro debito. ff. quibus modis pign. vel hypoth. sol* 11. deducitur ex *l.*
4 *rem non nouam. §. patroni. C. de iud.* ibi iuramentum præstat. † quod omni quidẽ virtute sua, omniq; ope, quod verum, & iustum existimauerint clientibus suis inferre procurabunt, & ibi, vel ex mendacibus allegationib incidet ergo in periuriũ, si cauillationib. & nimiis subtilitatib. indulserit Aduocatus, cauillationes enim sunt iniustæ & aduersantur veritati, siquidẽ ea est natura cauillationis, vt per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt perducatur *d. l. ea est.* Tertium accedit funda-
5 mentũ quod non sunt facienda † mala, vt eueniant bona *Nauar. lib. 1. Manual. cap. 11. n. 19.* dicens maleficium, aut incantationem alio maleficio, vel incantatione, non posse licitè dissolui, sicut tradit *D. Thom. 4. distin. 34 quæst. 1. art. 3. arg. l. nullus, & l. nemo C. de malefic. & D. Paul. ad* Roman. *c. 12.* ibi; nullum malũ pro malo reddentes, malum bono dicit esse vincendũ, & *Salom. prouer. c. 20.* ne dicas reddam malũ pro bono. Quarto vehementer vrget, *Bal. doct. in* Rub. *C. de fide instrum. ad. pen. verb incidenter.* quæritur, refert, & sequitur *Ias. in §. bonæ fidei. col. pen. inst. de act. Beho. in §. sed quia n. 2. Inst. de fideicom. hæred.* quod si tu produceres in iudicio contra me falsum instrumentũ mutui, non possum
6 exhibere aduersus te falsum instrumentum † solutionis. aliàs vterq; nostrum puniretur de falso; quare, nec Christianum, nec prudens cõsil. illius Aduocati fuit, qui monuit vt fertur, suum clientẽ, vt per falsos testes probaret se soluisse illam pecuniã; quã sibi mutuò datam esse per falsos itidẽ testes fuerat ab Aduersario probatũ, suasit namq; peccatum nimis in foro animæ pertimendũ, & subiecit periculo pœnæ falsi, si detecta fuisset rei veritas. Hinc etiã deducitur nõ rectè sensisse. *Dec. in d. l. ea est. ff. de reg. iur.* quando ex mẽte *Butr. in c. 1. ext. de mutui petitio* quod si vere quã mutuaueras pecuniã tibi restitui, possum cũ iuramẽto affirmare a te nihil recepisse, quippe improbant Doct. in *l. manifestè ff. de iureiur. max. Ias. numer. 7.* quando falsum est nihil me recepisse, docentes illam cautelam, quam laudat *Cagn. d. l. ea est num.* 13. vt iuret nihil se recepisse, ex quo sit obligatus.

Alia tamen sententia vno omnium ore probatur, nam Doct. initio disputationis allegati nomine prorsus dissentienti illam amplectuntur dicentes concessum Aduo-
7 cato in causa iusta † Aduersarium Cauillis, & malitiis conuincere, & aduersus malitiam, cum malitia resistere communis opinionis est testis *Alc. in l. natura nu. 11 ff. de verb.*
8 *signif.* † Primum ex gloss. magistr. ad quam velut ad sacram ancoram confugiunt scribentes in *c. cupientes. in verb. malignantium de elect. in 6. in c. dominus noster. in 1 gloss. secunda quæst. 2.* & monetur ex illa regula Quod malitiis est obuiandum *l. in fundo iuncta gloss. ff. de rei vend.* & iuxta illud Ouidianum.

Iudice me fraus concessum est repellere fraudem.

Conferunt huic sententiæ multa iura deducta a *Tiraquell. in loco supra scripto n. 67. inf. nempe l. seruus dotal s. ff. sol. matrimon. l. qui ex suum. ff. de condit. & demonstrat. l. si vsusfructus. ff. de iure dot.* sed omnium maximè hunc sensum adiuuant tria iura, primum *in l. cum pater Titio. ff. de leg. 2.* vbi hæres institutus a fratre, & indebite grauatus fideicommisso potest repudiata successione ex testamẽto, adire hæreditatem ab intestato contra *reg. l. 1. ff. siquis omiss. caus. test.* quoniam inquit Iurisconsul non dolo videtur fecisse cum fraudem excluserit, Secundum in *l. 1. Cod. de Caduc.* vbi cum odiosa esset vetus de caducis dispositio, antiqui prudentes multas excogitauerunt cautiones ad euitanda caduca, ibi ipsis prudentibus viris displicebant multas inuenientibus vias per quas caducum ne fieret. Tertium est in *l. vltim. §. fin ff. de dolo malo ex quo not. Bald* eum qui per dolum, vel mendacium, quod suum est, recuperauerit non teneri ad restitutionem, &
9 Tiraquel. multas ad idem authoritates congerit *num. 70.* Quibus præterea † multum suffragatur, Quod iudicium est velut bellum, vnde litigantes passim aduersarii dicuntur in iure, & milites appellantur Advocati *d. l. Aduocati*, atque ea ratione habeut

pecu-

peculium quasi Castrense §. 1. *Institu. per quas person. nob. acqu.* Vt igitur in armato bello
quando est iuste sumptum aperte pugnes, an ex insidiis, nihil interest, de Doctoribus
10 tantundem respondendum est in bello togato.† Atqui his non pugnant allegata ex
aduerso, & inprimis reg. quæ prohibet subtilitates, & cauillationes afferre, cessat quã-
11 do illis ad repellendas inimicorum cauillationes vtimur † quippe est velut clauũ cla-
uo trudere sicut est in adagio, & malis cohærent mala, teste *Philosopho lib. 5. cap. Pen. po-
lit.* vbi reddens rationem, cur nam Tyrannis amici sint improbi, & adulatores, inquit
hoc demum illis vtiles esse quippe malos ad mala eodemq; modo resoluitur difficul-
tas ex *dict. l. rem non nouam*, quoniam vbi malus est dolus ibi malus quærendus est, & *c*
iuxta vulgare prouerbium, cui congruit illud *Sophoclis*.

Remedio amaro, bilem amaram diluunt.

Nec absimile est quod vulgo iactatur malum malo mederi, 3. vero argumentatio
procedit in foro animæ, non autem in isto, quam vocant exteriorẽ; Vltimum quoque
non vrget quamuis sit palmarium, nempe quia allegata communis opinio toties est
vera quoties nihil sit concessum falsitatis *Bellon. in d. §. quia Cagn. d. l. ea est; Tiraq. citato num.*
12 *70.* ita declarantes ex mente *gloss. in d. c. cupientes.*† Atq; ista concl. (vt meum est iudiciũ)
vindicabit sibi locum in procuratore, qui licet in multis iuris partibus differat ab ad-
uocato, & alius sit titul. de Procurat. Alius de Aduocat. diuersorum Iud. & tradit gloss.
commu. probata in *Rub.* vbi *etiam Ias. C. de Procur.* tamen quoad hanc causam nullam
video discriminis rationem, merito eadem debet esse iuris dispositio *l. illud ff. ad l. Aquil.
l. a Titio ff. de verb. obl. l. fin. C. ad l. Falcid.* Verũ & si hæc opinio vsq; adeo ꝓbetur a nostris
vt etiam pro consilio tradant plurimas semper rationes iudicibus afferendas, verisque
falsas immiscendas, quod plerique indocti qui iusto argumento fidem non adhibent,
13 futili † mouentur, quemadmodum dixit *Alciat. in d. l. natura cauillationis num. 11.* atta-
men eam laudare non possum, præsertim cum vir ille doctiss. explodendam putet,
14 & consonantem inueniam *Did. lib. 1. cap. 2. Resolut.* † Siquidem ait Alcia. nunquam
conuenire graui, bonoque viro magis victoriam, quam veritatem quærere, & qui vi-
ctoriæ potius, quam veritatis est sollicitus, incidit in vitium prudentiæ contrarium, &
15 iusta causa, † iustis est argumentis vincenda, præsertim cum tanta sit veritatis † vis, &
16 potentia, authore *Tullio in Catilinam* vt nullis machinis, aut arte possit subuerti, & se i-
psam sine patrono tueatur, atque defendat; non igitur sunt necessariæ cauillationes
aut nimiæ subtilitates, & vt de cauillationibus primum eloquar, ostendi paulo supra
17 *per tex. in l. ea est. de reg. iur.* in his falsitatem inesse, tribus nanque modis † cauillatio ac-
cipitur, & in his omnibus falsitas reperitur, vt per *Alciat. d. l. ea est.* Cauillatur, inquit, qui
calumniose agit, qui aduersariũ sermone captat, & qui sciens falsa prodit, vt suã sen-
tentiam tueatur, specialius vero cauillari dicitur, qui eo assumpto, quod euidenter est
verũ, dissimiliter arreptis terminis quod falsum est infert, ipsi vero Doct. consentiunt
nihil falsi miscendũ esse, sicut nuper est dictum in solutione vltimæ argumentationis,
fateantur ergo necesse est abstinendum esse a cauillationibus.

Quod attinet ad subtilitates, aut de his quærimus; quas lex vanas, nimiasq; ap-
pellans irridet, & abiicit, de quibus diximus in *1. arg. oper. contra com.* & tunc nullo mo-
do sunt adhibendæ, vel quia his aduersarius non vtatur, atque ita censet non clauum
trudendũ clauo, vel quia licet illas proposuerit; Iudex ex officio suo repellet; si vero de
18 his loquamur, quæ sunt veræ, & reales † subtilitates, legis, vel rationis fundamẽto sub
nixæ, & quæ viris qui illas excogitat laudem non minimam adferãt, vt Papiniano *in l.
cum acutiss. C. de fideicom* & ad inuestigandã in vnoquoque negotio iustitiam, ex circũ-
stantiis factorum, & personarum laborare solet in iudiciis, de qua in *l. si ita fuerit §. fin.*
ibi per subtilitatem iudicialem *ff. de rebus dubiis l. si tibi ff. si certum petat.* ibi. sed hæc intel-
ligenda sunt per subtilitatẽ verborum *l. ita vulneratus §. vlt. ff. ad l. Aquil.* ibi *subtilem ra-
tionem l. si fundus §. si pluris ff. de pignor.* ibi quod ego quantum ad iuris subtilitatem pro-
bo. & hoc casu nemini dubium est, concessum aduocatis passim eas in omni casu de-
ducere, in tantũ vt ii demũ priorem locum honoris occupet, qui sciũt illis vti; & de his
19 non est disputatio nostra, proinde a partib. ni fallor benè † enumeratis, quod genus
arg. stabile, firmumq; est in iure § 1. *& 2. Inst. de obl. Quæ ex quasi delicto. Euerard. in loco
ab enumeratione partium* probatum est non decere Aduocatũ in bona causa cauill. su-
mere, quicquid com. voto statuãt interpretes. Quorũ sententiã minimè adiuuãt iura
20 citata. vere. n. † in his agit̃ de subtilitatib. quas sup. posuim' in 2. gradu, & reales appel-
lamus, & nulla in his cauillatio, nullaque subtilitas scrupulosa continetur, quando-

quidem sicut in aliis iuris articulis, aut irridentur, aut reiiciuntur, ita ibi non proba-
rentur. Et vt cæteros omittam, quia sunt paulo clariores paucis agam de §. Titio. in
quo suppono vnum quod est testatissimum per l. 1. ff. si quis omiss. caus. test. Quod scilicet
21 scriptus † hæres. non potest repudiare ex testamento aditurus ab intestato ad
hoc, vt illos circumueniat, quibus aliquid ex iudicio defuncti deberi potuit, si non ab
intestato possideretur hereditas, hæc ratio cessat in eo text. siquidem repudiando
ex testamento nemini fit iniuria & maximum commodum accedit repudianti, quan-
do per viam repudiationis peruenit ad fideicõmissum ex alterius testamento, nõ eius,
cuius hæreditatẽ testamentariam repudiauit quia ex iniquitate secundi testatoris erat a-
missurus, si illius adiisset hæreditatẽ ex testamento. Minimũ quoque vrget quod alle-
gauimus ex Bal. in l. fin. ff. de Dolo, cum multis deductis à Tiraq. de poen. nu. 7c. tum quia
Bald. in lib. meo non dicit, tum quia si diceret apertissima esset solutio. Nam cum rem
meam dolo sum adeptus, quam alius à me petat, ille sic petens in dolo est, siqui-
22 dem statim esset restituturus † c. dolo facti, de reg. iur. in 6. l. dolo de except. doli, l. in cõdemna-
tione. §. dolo ff. de reg. iur. quando autem vtraq; pars est in dolo potior habetur causa pos-
23 sidentis † l. si ob turpem §. porro autem ff. de cond. ob turp. caus. l. 2. l. fi. ff. de cond. sine caus. l. si pro-
curator ff. de except. doli l. cum par delictum. & l. impar. caus. ff. de reg. iur.

Ad bonum dolum priuati, ptinet ẽt illa quæstio nobilis de eo, qui pacem fecerit cũ
24 bannito † an quasi dolo bono vsurus possit illam frangere bannitum occidendo, aut
vulnerando, ita vt in pœnam statuti, aut conuentionis non incidat, finge statutũ esse
in ciuitate, quo certa inponitur pœna frangenti pacem, itidem & aliud statutũ repe-
riri, vt banniti de homicidio impune possint interfici, pacem itaque feci cum bannito,
ac illum pòstea necaui. Vtrum teneatur subire pœnam frangentis pacem; libet hoc
25 loco priusquam disputationem ingrediar explicare, qui dicantur banniti, † & quot
sint species eorum, priorem dubitationem declarat Alciat. lib. 2. cap. 2. Parerg. inquiens
apud Græcos eos, qui homicidium non sponte commisissent, amissis bonis iudiciali
sententia per annum exulare solitos, quod exilii genus græco quondam verbo appel-
labatur, quod latine subannationem sonat, a qua subannatione, inquit, dictos videri
posse bannitos, ita vt bannitus quasi abbannitus, quia in exilium annum exactus est,
sicut idem Alciatus de singulari certa. cap. 23. diserte scriptum reliquit, eodemque loco
26 bannitum excommunicatum vocat, nec equidem mirum cum excommunicato † cõ-
paretur in iure, vt per Io. de Arnon. singulari 27. num. 71. Bart. in quaest. Lucana Ciuitatis nu-
2. verb. nono probatur. Abbas in c. voluntate de sent. excõmun. ea vt arbitror ratione, quod si-
cut excõm. sunt priuati à Com. fidelium c. nihil ex 11. quaest. 3. & apud Hebræos olim
27 † Aposynagogi dicebantur; quasi synagoga eiecti, ita bãnitos à cõmunione suorũ Ciui-
um separatos, rursus sicut excõmunicatio propter cõtumaciam contingit c. ex parte &
1. ext. de verb. signif. ita & bannum ratione contumaciæ promulgatur, atque hinc etiã
fit quod quemadmodũ excõmunicatus non potest in Ecclesia sepeliri c. sacris extr. de sent.
excommun. c. fin. vbi Doct. extr. de sepult. Ita bannitus nõ potest sepeliri in Ciuitate, ex qua
est Bannitus, Bart. singulari 53. inter singul. Doct. argumento tex. in l. si quis insulam ff. de
Cadau. punit. quam legem dicit esse notabilem, quia non reperitur alibi, nam depor-
tatus insulam in inconsulto Principe nõ est in sua ciuitate sepeliendus, & ratio esse vi-
detur, quod quando eum in vita non possit in ciuitate morari, nec mortuus mane-
re debeat in ea, & sicut excommunicatis, nec viuis, nec mortuis communicamus
de sacris, pari ratione ciues cum bannito, siue mortuo, siue viuo non debent com-
municare, ideo nec ad sepulturam recipere, non tamen tanta est similitudo vt per o-
28 mnia liceat de excommunicato ducere argumentum ad bannitum, etenim † excom-
municatus à iudice competenti, vbique est excommunicatus, & Bannitus nisi quoad
territorium bannientis, cum extra nõ possit impune offendi. Auctor. in c. canonum statut.
est de const. latè Modern. Repetentes in l. 2. act. 2. fall. ff. de iurisd. om. iud. Imo. in clem. pastor. col.
4. Iud. ratio verę differentiæ est pulcherrima, quippe excõmun. fit circa animam, quæ
non circumscribitur loco, glossa in c. Episcopum 10. quaest. 2. Innocent. & alis in c. fin. ext. de
foro comp. Iohannes de Arnono singulari 27. num. 2. sunt & aliæ differentiæ quibus separan-
tur ad inuicem, vt p Bart. de quaest. Lucana Ciuitatis verb. saluatoris domini num. 4. Vt vero
secundum aggrediamur, bãniti sunt in duplici differẽtia alii nempe qui possunt occidi
29 impune, † & dicantur esse extra protectionem iuris Mant. singulari 136. vbi ex multis
pœnis bannitorum probat id genus hominum esse legibus odiosum, alio etiam modo
dicuntur extra protectionem cõmunitatis Bal. in l. 1. C. si pendent. appell. mors interuener.
id ve-

id vero accidit, quando statuto expressum est. Alij vero sunt qui non offenduntur impune, sed tamen minori pœna plectitur occidens q̃ si alium nõ bannitum interficeret
30 *Bar. de disputatione Lucana verb. saluat. n. 13.* Prima species ad nos pertinet, † quæ duas habet partes, vt per *Bald. in. Licin. §. si paciscar. ff. de pact. Card. Alban. in Rub. & l. 1 ff. de Dolo Mars. singulari 325.* incipit, sæpius Prior est quando feci pacem cum inimico nondum bannito, sed qui paulo post cõmisso graui delicto incidit in bannum nunquid illum occidendo cõmissa dicatur pœna, tum statuti loquentis de pace rupta, tum pœna conuentionalis. Posterior vero pars disputationis est quando contraxi pacem, cum particulari meo inimico, tũc temporis bannito, mox deinde nacta opportunitate ipsum interficio numquid feram impune, an potius in statutariam, vel cõuentionalem pœnam
31 incidam? †

Ad primam dubitationem videtur respondendum locum esse pœnæ eo argumento quod præsumor, vt inimicum occidisse magis, quã vt bannitum, & ad vindictam potius priuatam, q̃ publicam, nam quando quis potest facere actum nomine
32 ꝑprio & † nomine alieno, creditur in dubio facere nomine ꝑprio *in l. Papinianus ff. mãd. l. & magis ff. de solut;* Sed poterã occidere nomine meo, nẽpe ratione priuatæ vindictæ, & nomine Reip. nempe pro vindicta publica, igitur atq; inde fit quod occidens bannitum ad propriam vindictã non consequitur præmium propositum occidentibus bannitos; *Petrus singulari 14. num. 4.* Idipsum videtur statuendum in secundo quæsito, nam facultas pluribus, vt vniuersis concessa de iure publico licet priuatorum pactionibus tolli non possit quantum ad omnes, tollitur tamen quantum ad ipsum promitten-
33 tem, † vt scil. ipse contra promissionem venire non possit *l. venditor ff. Com. præd. in 1.* confert in *l. profundum ff. de seruit. rust. præd.* Quare licet potestas occidendi bannitum sit à iure publico; Ideoq; renunciatio facta non valeat *l. ius pub. ff. de pact. l. nec ex prætorio ff. de reg. iur.* est verum quantum ad omnes non respectu promittentis; Contrarium tamen sequitur *Bald. in l. iurisgent. §. si paciscar.* dicens in vtroq; casu cessare pœnam; tã conuentionalem, quam statutariam, & secundum suam opinionem iudicatum esse
34 Florentiæ, atq; eius opinio probatur; quoad primum † dubium ex doctrina *Bartol. in l. qui seruum ff. de verbo. obligat.* vbi ponit quæst. in terminis, & aduersus Oldradum concludens ait, in pœnam non incidere quoniam promittens non offendere intelligitur, nisi lege promittente, argumento *l. Quæro §. interlocutorem ff. locati*, ratio ait Bald. Quia non videtur cogitatum quod posset exbanniri, nec verosimile est, vt ego considero, quod voluerit se obligare ad non offendendum in casu superuenientis banni, cum sit contra publicam vtilitatem; Accedit quod promisi nõ offendere Ciuẽ, quãdo
35 autem incidit in bannum, desinit esse † ciuis, immo fit hostis ciuitatis, vt ergo hostis, sic & iste sine pœna iure occiditur; Eo magis quod non ego; sed vt legis minister videor occidere *Bald. in l. reos Cod. de Accusat.* confirmo noua ratione, si noua super veniret causa priuata, & ipsum offenderem, non committerem pœnam *Mars. singul. 204. numer. 1. D. Anth. & Imol. c. 2. de renunciat.* ergo longe magis pœnam euitabo, ex noua superueniente causa publica, ideoq; non miror doct. omnes esse concordes in fauorem occidentis, vt dicit *Bald. in citat. l. iurisg. §. si paciscar. ff. de pact.* Quorum plurimos cõgerit *Apost. ad Bart. in d. l. qui seruum*, & longe plures cumulat *Mars. singulari 352.* sæpius vidi. Quibus, & ipse accedens munio illorum sententiam nouo argumento. Etenim vbi
36 bannitus postquam incidit in bannum, atque ita factus est hostis ciuitatis, prior ipsi † pacem fregit, nam cum euaserit hostis, factus est omnibus ciuibus inimicus & mihi in consequentiam; Aduersus autem eum qui prior frangit pacem potest pax rumpi, *glossa & doct. in l. cum proponas Cod. de pact. Ioan. Andr. in c. frustra de regulis iuris in 6. Speculat. in titulo de treuga, & pace in primo Alex. cons. 96. ante fin. vol. sexto. latissime Mars. singulari 337.* sequutis homicidiis. Quibus suffragatur, quod cum factus sit mihi inimicus, desinit esse pax inter nos, frangere itaq; illam non videbor, cum non entis nullæ sint qualitates *l. decem ff. de verb. oblig.*

Nec huic sententiæ repugnat: fundamentum supra deductum, tum quia diluitur ex hac posteriore argumentatione, tum quia in dubio credor fecisse nomine alie-
37 no ad publicam vindictam, siquidem nemo creditur delinquere † *l. merito ff. pro soc.* sed si præsumeretur occidisse ad vindictam priuatam; præsumeretur deliquisse, nec officit regula *l. Papinianus ff. mandat. & l. magis ff. de sol. quando fallit*, quando per hoc quis præsumeretur deliquisse; vt in proposito *Petrus Gerardus singulari 14.*

num. 11. *& 12. dicens esse not. limit.* Rursus sententia *Bald.* quæ pluribus suffragiis recepta est defenditur in 2. *capite vulgari* illa ratione, quod scilicet ius occidendi bannitum
58 est ius publicum, cui † non potest renunciari pacto priuatorum *l. ius publicum causa vulg. ff. de pact.* nec etiam cum iuramento, vt cum oppositione pœnæ *Bald. in §. si pacti-scar. d. l.* 1 *Lucrisgent.* Munitur etiam ex dictis *Bart. in sæpe alleg. quæst. Lucanæ ciuitatis verb. saluat. nu.* 5. *& n.* 8. inquit enim Bartolus, quod Bannitus est hostis ciuitatis, & ei bellum indixit promittendo impune occidi, & constituit officiales & ministros ad illum capiendum, deinde quia subditus se rebellans à Domino dicitur hostis argumento *l. si seruus de his qui ad eccles. confug. in fin.* bannitus autem rebellauit à sua ciuitate igitur hostis. Qui cõtra fidem datam à priuato potest decipi, nec quisquam nisi persona publica tenetur fidem seruare *l. conuentionum ff. de pact. not. Bart. & alii in l.* 1. *§. non fuit ff. de dolo*, secundũ declarationem de qua infra, interficitur ergo impune; Tertio arguit *Bar.* bannitus prodit iura suæ ciuitatis, vt certius est quam opus sit probare, perdit ergo illud ius ita vt frangẽs pacem tali pœna plectatur, in eo ergo non potest fieri fundamentum, nec obiciatur quod perdat etiam, & aliud ius statutum quod bannitus impune
59 possit occidi cum omnia iura, perdat, † quandoquidem amittit illa tum quæ commodum illius respiciunt, non quæ tẽdunt ad eius perniciẽ, alioqui superuacuæ essent statuta; quæ bannitis pœnas infligunt *Bar. 7. verb. saluatoris n.* 8. dicens quo ad pœnam statuti esse indubitatum ex ratione prædicta, & plusculum difficultatis reperiri quo ad pœnam conuentionalem, vtrum scilicet ipsa sit commissa, quippe si pacto, vel stipulatione promissa sit firma censetur, pactum enim iurisgentium est, & stipulatio iuris ciu. Romanorum, bannitus autem, nec iura gentium, nec iura, quæ sunt com. ciuita-
40 tis Romanæ † perdit, sed suæ ciuitatis tantum, *doct. in l.* 1. *C. de hered. Instit. in l. quod ergo § si heres ff. de leg.* 1. *Sylucst. Aldobrand. in §. item relegati. Inst. quibus mod. ius. patris pot. sol. Bart. citato loco n.* 8. & ideo bannitus dictæ obligationis conuentionalis est capax, merito is qui contrafacit, est puniendus. Verum tamen hoc non sufficit ad hoc vt valeat obligatio, sed opus est vt promittens sese possit obligare, & quod res eiusmodi promittatur, quę venire in obligationem possit, horum neutrum contingit hic. Nam ciuis bannito nõ potuit obligari, insuper illa obligatio dirigitur contra publicam vtilitatem ciuitatis imponentis bannum, cui sicut prædiximus non potest renunciari merito, nec principalis valuit scilicet de pace, nec accessoria de pœna *d. l. iurisg. § si pacti scar. & §. generaliter ff. de pact. l. non dubium, & ibi not. Cod. de legibus l. pacta quæ contra C. de pact.* Quibus nõ refragatur obiectum sumptum ex *l. vend. ff. Com. præd.* primo quoniã in ea vterque contrahens erat capax obligationis, hic vero secus ibi ex illa promissione non lædebatur nisi ius promittentis hic etiam ius publicum. Tertio ius de quo in *gl.* compe-
41 tebat pluribus, vt singulis, ius autem occidendi bannitos competit pluribus † vt vniuersis eiusdem ciuitatis, quia non Titio, vel Mæuio, vt tali, sed vt ciuibus eiusdem ciuitatis datur facultas occidendi, merito ibi valet renunciatio, hic vero non tenet.

Nec prædictis quispiam opponat quod fides hosti data sit seruanda *c. Dominus* 23. *distinct.* cum his quæ supra copiose diximus, idcoque, & bannito, qui *Bartolo* etiam consentiente hostis est ciuitatis, siquidem procedit in his quæ sunt iuris priuati, vt in precio redemptionis in promissione de redeundo, si precium non soluatur non in illis, quæ ad ius publicum spectant, eiusmodi est pacem facere, & incolumitatem hosti promittere, quoniam repugnat rationi quod vniuersa ciuitas sit inimica, & mortem
42 hostis expetat, vnum autem membrum † ciuitatis, talis enim est vnus ciuis q. vitam, & pacem spondeat, addo hic ciuis, qui ita pacem contrahit, publicum officium Ducis, vel Imperatoris quantum in se est vsurpat ad not. *in d. l. conuentionum ff. de pact.* Quare pax facta cum bannito nullius erit valoris, eaq; ratione intercidet promissio pœnalis, cum tanquam accessoria corruat suo deficienti principali *c. accessorium.* vbi *Dyn. de reg. iur. in* 6. *l. cum principalis ff. eod. l. nihil dolo. §.* 1. *eod. tit.* In his itaque quæ sunt iuris priuati
43 promissio erit bannito seruanda, † cum res quæ promissa fuit venire in obligationem possit, & eorum quæ iurisgentium sunt, vel iuris ciu. Roman. fit capax, vt constat ex antedictis, hinc *Mars. singulari* 352. *ex mente Bald. & Salyc.* ait quod si facultas occidendi bannitum competeret iure priuato, posset ei per pactum renunciare, & id ipsum confirmat, & dicit esse notandum in *sua pract. crimin. cart.* 166.

Supra

44 Supradictis similis est quæstio vtrum † doli boni munus sit iniustum, atq; iniquum
vectigal, calliditate, aut versutia fraudare, dixi iniustum quoniam respectu iusti ve-
45 ctigalis expeditum non licere, est autem duplex † vectigal alterũ quidem; quod pro re-
bus in ciuitatẽ inuectis, vel ex ea euectis soluitur, olim octaua pars erat debita, *glo. præ-
statione C. de vectigal.* hodie pro arbitrio constituentium. Alterum est quod reip. ex fun-
dis, & prædiis a cõductoribus præstatur *l. 1. ff. si ager vectig. vel emphit. pet l. eum qui vecti-
gal.* & ibi *Alciat. ff. de verb. signif.* & in *lib. 3. disputat. cap* 10. atque hinc fundi vectigales di-
46 cuntur, qui Principi tributum pendere tenentur, iuste enim † Principes tributa im-
ponunt, & iuste subditi illa persoluunt, quoniam, vt inquit *Paul. ad Rom. 13.* Ministri
Dei sunt, in hoc ipsum ei seruientes, plurimos namque labores Princeps subit pro
populo cũ prospiciat rebus publicis, regnum bello & armis defendat, annonam pro-
curet, ac ciuium saluti, quasi pater filiorum incolumitati semper inuigilet; iure igi-
tur vectigal exigit, siquidem dignus est mercenarius qui operatur mercede sua, sicut
47 *Lucæ cap.* 10. continetur, proinde † improbe agerent subditi, si fraude, aut simulatio-
ne debito iustoque tributo Principem fraudarent, tenerenturque sub mortali pecca-
to ad restitutionem, vt copiose *Did. in reg. peccatum in 2. part. §. 5. numer. 4. verb. id-
circo quæstione.* verum non leuis videtur esse quæstio, an bono dolo adducti dicantur
hi, qui iniustum vectigal quacunque possunt arte deludunt, Iniustum autem vecti-
48 gal dicitur altero de duobus † modis, vel quia sit impositum ab eo, qui ius imponen-
di non habeat, nempe si à Principe qui recognoscat superiorem. *l. vectig. Cod. vectig.
noua. Bartol. & Dd. in l. placet C. de sacros. Ecclesiis.* vel quia non ad expensas necessarias
defensioni, & administrationi reipub. iustamque laboris mercedem sed potius ad
luxum, siue ad delicias. *Did. d. loco num. 4. & 5. verb. quod si vectigal.* & sane fraudari non
posse, nec bonum dolum in hac simulatione contineri, sed malum probatur *ex cap. o-
mnis anima extr. de censibus.* omnis anima, inquit, potestatibus sublimiorib. subdita sit, nõ
enim est potestas infra Deo, itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, ver. ex
l. 1. ff. de constit. Princip. §. sed quod Principi Inst. de iure naturali &c. vbi quod Principi placet
vim legis habet, ipse iudicat, & non iudicatur in auth. de Cõsul. nemoq; debet imperi-
alẽ sensum contemnere *l. fin. C. de legib.* 1 11. lex quamuis dura seruanda est *l. prospexit. ff.
49 qui & à quib.* Cęterũ in contrariam sententiam cõm. suffragio itum est † *Did. allegato loco
n. 5. v. quod si vect.* ductus à Bar. 1. excogitatũ in *l. vect. ff. d. publican. & vect.* eamq; deinceps
frequentissimo omnium consensu posteriores Dd. esse locutos confirmatur ex cumu-
latis à *Tiraq. in præfat. retract. consang. n.* 68. vbi innumeros vtriusq; fori rogatos, enume-
rat huius sententiæ assertores & nullum contradictorem deducẽs. Ratio vero est quia
Princeps iniustum vectig. imponens primus peccat & suos subditos defraudat, vt pa-
lam est, & fraus potest fraude repelli, sicut clauum clauo trudimus, & ratio rationis vi-
detur, quoniam non est dolo vti sed fraudem excludere intentio. n. simulantis non est
principẽ dolo circumuenire, sed damnum euitare. *Tiraq. d. loco numer. 69. per text. in l.
cum pater. §. Titio. ff. leg.* 1: ibi *non dol. fecit, fraudem exclusit.*

Allegatis autem in contrarium nec ardua, nec difficilis est responsio, primum, e-
50 nim & secundum obiectum † diluitur, quippe quia procedit quoties principis ordi-
natio iusta sit, & æquum superioris placitum, argument. *tex. in c. erit lex distinct. 4. & pro-
uerb. cap.* 8. per me Reges regnant, & conditores legum iusta decernunt, Tertia habet
locum in lege dura non autem iniqua, & iniusta quia non dicit lex quãuis iniqua &c.
Huic non assimile est quod addit *Tiraq. citato loco* ad comprobationem prædictæ con-
51 clusionis, nempe eum qui inique † detinetur in carcere posse clanculum aliqua frau-
de, vel simulatione composita, licite fugam capere ex gloss. mag. in clem. pastoralis. *in
tit. per violentiam de sent. extrauag. quam commun. probant omnes & Iurist.* sequuntur quos
copiose congerit *Tiraq. d. num. 69.* & inter eos *Ias. in 2. lect. l. administrandi ff. de iureiuran.
in 1. lect. num. 61. in 2. num. 175.* vbi refert *Bartol. in l. relegati. ff. de pœnis*, dicentem ex The-
52 olog. sententia damnatum ad mortem † ex iusta & probata legibus causa peccare mor-
taliter, si aufugiat, secus si iniusta esset sententia, concessum enim esset tunc fuga san-
guinem suum redimere argum. *l. 1. ff. de bonis eorum qui ante sent. l. transigere vbi Doct. l. d.
transact.* quod sane tot dignum est, imo si data opportunitate nõ fugeret, peccaret. *Di-
dac. lib. 1. cap. 2 num. 15.* sexto eadem ratione cum seq. vbi de eo qui iuste damnatus sit,
videtur sentire contrarium si non aufugiat.

Fit præterea locus conuiuiali quæst. occasione eiusdem doli boni, cum plures in
53 certamine cursus tenderent ad brauium duo † cęteros prętervecti erãt quorum alter,

vt alterum superaret, manu porrecta super caput alterius equi frenum ab eius ore, &
collo deduxit, factumque est vt cũ Sessor equi regendi potestatẽ non haberet cursum
tardius perficeret, atque ita Adversarius dolo deiecti freni, citius metam contigit, so-
rius ad destinatum locum sine illo dolo venturus, in dubium reuocatur, an boni hu-
ius doli ferre premium debeat, in cuius rei disputatione libet primum declarare quid
sit brauium. Deinde à quo primum institutum, mox quotuplex sit, & de quo sit nobis
instituta disceptatio, priori dubitationi respõdens dico, quod etsi à nemine definitum
aut descriptum brauium inuenerim; tamen potest hoc modo, non ineleganter descri-
54 bi † Brauium est prẹmium in certamine cursus in signum honoris velociori praestari
solitum. dixi praemium simpliciter, nec qualitatem adieci, quoniam varium fuit pro
55 temporum & locorum varietate, † etenim in Olympia, qui vincebant coronabantur
oleastro, in Pythiis lauro, & ante quam laurus esset; esculea corona donabatur, *Ouidius 11. Metamorphos.*

Hic Iuuenum, quicunque manu, pedibusue, rotaue
Vicerat, esculeae capiebat frondis honorem.

Mox succedente tempore certis rebus ad arbitrium proponentis victores donaban-
tur quemadmodum aperte constat ex *Marone v. Æneidos.*

Primus equum Phaleris insignem victor habeto,
Alter Amazzoniam pharetram, plenamque sagittis, etc.

Nostris vero temporibus pallium passim proponi solet, vel sericeum, vel laneum pro
dignitate offerentis, vel pro qualitate currentium. Dixi in certamine cursus, vt distin-
56 guerem ab aliis praemiis. quae in diuersis generibus constituuntur, † nempe pugilum,
colluctationis, pancrastii, de quibus in *l. hac actione, ff. ad l. Aquil.* item saltus, disci, iaculi
57 iaciẽdi *l. solent. ff. de alea lusu.* Admonet hic locus, vt explicem quid Pancratium † sit, tum
quia praestat intellectum *d. §. si colluctationis*, tum quia Gellii lepidam quandam histo-
riam declarat, & Quintil. nobilem sententiam exponit: petenda est autem huius no-
minis interpretatio a *Caelio Rhodig. antiq. lectio libro* 13. *cap.* 30. qui ad mentem *Aristotel. 1 Rhetoric.* atque ex propriis verbis ipsius ita interpretatur, qui pedibus, diu ac certissi-
me mouetur, Dromicus est siue cursor, qui Aduersarium premere, ac retinere valet,
Palestricus i luctator, qui vero plagas impingere potest pugil ac percussor, qui his
duobus praecellit Pancrasticus, qui his omnibus Pentathlus. *Barbarus in annot. Plinian. lib.* 34. *cap.* 8. videtur his addere, vt Pancrastici nomen conueniat opus esse
ea die, pugnis, & lucta certare & insuper victoriam reportare, Pentathlao vero satis
erat, vt generibus illis quinq; pugnaret eodem die nempe disco. hasta, saltu, iaculatio-
58 ne, luctatione in quibus certari virtutis gratia respõdit Iurisconsin *d. l. solent* atq; ex his
59 creditur planus † sensus. *§. si in colluctatione*, nec est obscurum quid senserit † *Quintil. in* 1. *Orat. instit. in illis verbis Peritus.* non si docendum Pancrastiastem susceperit, pu-
gno ferire, vel calce tantum, aut nexus modo, at & in his ictus aliquos docebit, sed
omnia quae sunt eius certaminis, facile etiam intelligitur *Gell. lib.* 3. *cap.* 15. Diagorę
celebratam historiam referens, ait enim Diagoras tres filios adolescentes habuit, v-
num pugilem, Alterum Pancrastiastem, tertium luctatorem eosq; omnes vidit vin-
cere, coronariq; eodem Olympiae die prae gaudio in manibus filiorum animam effla-
uit. Dixi in signum honoris, quia gratia virtutis certatur *d. l. solent*, honor autem prae-
60 mium, & argumentum virtutis † est *Arist.* 4. *Ethic. & 1. Rhetor.* honor inquit est bene
facti, ac operationis signum vt etiam *Virg. lib. v. Æneid.*

Gnosia bina dabo, leuato lucida ferro
Spicula, caelataque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit honor vnus. & paulo infra.
Sic ait, & geminum pugnae proponit honorem.

Veniens modo ad secundum dico, cum eodem *Rhodig. lib.* 13. *cap.* 17. ad Her-
61 culem referri † sacri huius certaminis originem, & ab eo Olympia nuncupatum, quia
is cum ex Cretae insula cum fratribus suis in Olympiam venisset, Peoneto, Epimede,
Iasio, Ida omnium nexu maximus existens Hercules ad currendi certamen victorem
coronauit Oleastro ramo, & quinto quoq; anno instituit celebrari quod fratres quin-
62 que num. fuerint. Ab eodem quoq; institutum fuisse palestram videtur † innuere idẽ
Calius Rhod. & narrat cũ in palestrã Hercules multos prolectaret, nec auderet aliquis, cũ
eo congredi, luctatorẽ assimulans Iupp. illi se obtulit, cũq; nutans diu stetisset victoria
filio

63 filio demum se aperuit pater. duplex autem esse brauium reperio,† alterum spirituale, quod omnibus hominibus summi Dei beneficio in hoc stadio mundi currentibus propositum est, iuxta illud: Deus vult omnes homines saluos fieri, atq; ad agnitionem veritatis venire; quod *D. Paul. 3. Philip.* brauium diuinę vocationis appellat. Alterum est temporale, quod inter homines alicuius ciuitatis, vel Prouinciæ, Lætitiæ tempore, vel statis anni temporibus a superiore aliquo nempe Magistratu, vel principe solet proponi *l. pen. C. de spectac. libro 12.* cuius meminit *Bartol. & post eum Iason Alex. & alii in l. 1. §. item acquirimus, & §. per eum ff. de acquir. possess. & in l. qui fundum ff. quemadmodum seruitus amittatur in l. 1. §. quæsitum ff. de aqua quotid. & æstiu. idem Bart. in l. pen. 6. de spectacul. &*
64 *scenic. lib. 12.* Hoc vero alterum bifariam diuiditur, † aut enim pedestres homines currunt, cuius exemplum ponit *Virg. 5. Æneid.* facit *text. in d. l. solent ibi, vel currendo,* aut equis vel curribus insidẽtes, de quo brauio præcipue tractant. *Bar. & alii, dd. locis.* quęrentes an si vnus equus excusso sessore, primus & solus peruenerit ad metam deinde a-
65 lius cum sessore accesserit, cui pręmium deferendum † sit, de eodem est *tex. in l. plenum §. equitis ff. de vsu & habit. ibi: equitis legato vsu,* si forte auriga fuit, cui vsus equorum relictus est, non puto Circensibus iis vsurũ. *text. est etiam in l. apud laborem ff. de præscript. verbis,* in qua ait Iuriscõsultus, si ego equum meum venalem tibi volenti emere experiundũ dedero, tuq; desultor cum eo cucurreris, & viceris, deinde emere nolueris mercedem certaminis, vnà cum equo reddere debes, ad idem est quoq; *tex. in l. fin. C. de spectac.* ibi: nemo iudicum ex quacunq; ciuitate in aliud oppidum, vel ex eo prouinciæ solo, equos curules aurigas tenet traducere. his similis & alius *text. in l. scire debemus ff. de verb. obl. in l. pecuniam §. quadrig. ff. de leg. 2.*

De temporali itaque brauio, legibus, & rationibus nobis differendum est, ad spirituale autem fide, spe, caritate, & humilitate semper aspirandum, reperio propositum articulum in terminis tractatum per *Iosephum Montardum Vercellens. in Rub.* (vt publicę letitiæ, vel consulum nunciatores *libro 12. proposito fin. §. 71. nu. 4. verb. duo sunt.*
66 qui in fauorem deiicientis † frenum ab ore alterius, equi multa deducit, † & primo vul-
67 gat. *Virgilii versum, Dolus an virtus quis in hoste requirat,* multis exemplis munitum maxime vero Troianorũ, qui Clypeos, Galeas, & arma Græcorum induti per agmina ipsorum procedentes ignoti multos interemerunt, Quod & fecerunt Eurial. & Nysus apud *Virg. lib. 9.* dum Rutulorum Latinorumq; exercitus vino, somnoq; sepultus iacebat in campis.

Sic memorat, vocemq; premit. simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur.

Tum caput ipsi aufert domino truncumque reliquit, sanguine singultãtem. Secundo quia hæc pugna conditionalis videtur sc. si vicerit eorum aliquis, sed licet resistere, ne vincatur argumento *l. vt vim ff. de Iust. & iure,* in terminis est gl. *in l. in exequutione §. ff. de verb. obl.* dicens in certamine iaciendi iaculum posse impediri ne vincatur. Tertio quemadmodum cum pugna sit conditionalis sufficit conditionem ipso facto impleri *l. Mauius ff. de cond. & demonst.* iv. ex *l. 1. §. nõ fuit ff. de dolo* quæ definit adversus hõstes cocessum esse machinationem, & virtutis nomen, v. vltra ipsum suffragatur sententia *Virg. in persona Æneæ d. lib. 5. Æneid.* nã ille max. Teucrorum ductor succumbenti per dolum alterius promissum præmium denegat; atq; concedit illi, qui non propria virtute, sed aliena malitia vicerat

Emicat Eurialus, & munere victor Amici
Prima tenet plausuq; volat fremituq; secundo rum;
— Magnis saltus clamoribus implet
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem,
Tum pater Æneas vestra inquit munera vobis
Certa manent pueri; & palmam mouet ordine nemo
Me liceat casum miserari insontis Amici

Quibus cõuenit cursus Hyppomanis; & Atlantę Virg. apud *Ouid. libro Metamorph.* Quippe iuuenis amans, vt fuit à Venere edoctus, iactu triũ aureorum pomorũ puellam in illis colligendis morantem anteuertit, sine illo dolo postremus in cursu futurus, & tamen victor declaratus pręmii loco (vt erat cõuentũ inter eos) Virginis nuptias est consequutus. vt. ex *l. qua act. §. si in colluctatione ff. ad l. Aquil.* in qua damnũ datum non est emendandũ. Quia gloriæ, & virtutis non iniuriæ gratia damnum videtur illatum, noluit enim iniuriam facere qui frenum deiecit, sed acquirendæ gloriæ causa.

Vltimò quoniam vigilantibus non dormientibus iura subueniunt *l. pupillus §. de his ff. quæ in fraud. cred. l. vt perfectus, & l. vlt. C. de annal. except.* qui sancit differentiam esse debere inter desides, & vigilantes, ideoq; infertur ad praxim. quod si caueatur statuto, vt in aliquo casu nulla currat præscriptio, videtur tolli tantum præscriptio longi temporis X. vel XX. annorum, non etiam longissimi temporis nam contra desides & sui iuris contemptores introductæ sunt huiusmodi præscriptiones *Tiraq. multa cumulans in retractu conuent. §. 1. glo. 2. num. 12.* Neglexit autem iste bene aptatum equo suo frenum habere, & bene colligatum, non aliter casurū fuisse malitia Aduersarii, ferat ergo suæ
68 negligentiæ pœnam, & ille vigilantię premium consequatur. † Contrariam sententiam probant *d. Moderni in Alleg. Rubr. C. vt publ. lætitia,* vel consuli argumento tex. in *l. qui foueas in l. si ex plagis §. cum pila ff. ad l. Aquil.* sed prior ille locus, tanquam a materia nostra nimis remotus potest contemni. & rei magis cohæret secundus, sed tamen facile euitatur, quoniam ille seruus q. pulsum erus fregit non erat de ludentibus, vt colligitur, ex verbis tex. Quicquid dixerit glossa supponit enim tex. ludentes esse liberos: Et dixit quidam ex his seruulum & c. quod si fuisset de ludentibus tex. non tacuisset, sicut nec reticuit in d. §. si in colluctatione, & patet ex l. item mela in 1. eod. tit. quam glo. allegat pro concordanti in *d. §. cum pila,* vbi seruus non erat de ludentibus Secundo quoq; loco ratio citatur si inter aliquos certatur virtutis gratia, & inter eos sponsio facta sit interponēs impedimentum quo alter non certet: vicisse non dicitur *l. solet ff. de alea lusu, & aleatoribus,* quæ nihil probat, & *l. in exequutione §. fin. ff. de verb. obl.* vbi obligatus sub conditione si præstiterit impedimentum perindè tenetur, ac si impleta conditio fuisset verum facile commouetur, quia is qui currit non est alteri conditionaliter obligatus, deinde vbi glo. declarat, & laudat Iaf. ex mente Doctorum si in ludo, sit aliquis conditionaliter obligatus, puta si me viceris; disco; palestra, vel saltu; iuxta *l. solent, & d. § si in colluctatione,*
69 decem † dabo. possum tamen impedire ne vincas, dummodo per actum virtutis impediam resistendo totis viribus, aut omni quia potero pertinacia currēdo, vt in casu præsenti industria enim & magna celeritas fuit; sic frenum discutere, sed hoc dictum sit ex abundanti quādoquidē sumus extra terminos *d. l. in exequutione,* neq; enim quisq; currentium est currentibus obligatus, sed obligatio est contracta inter dominum qui brauium attulit & illum qui citius metam contigerit.

Tertio loco vltra præfatos Modernos confert huic sententię doctrina Bart. à ne-
70 mine quod videt im ponderata *in l. pen.* † *& fin. C. de spectac. lib. 12.* nota istam legem cōtra eos qui Raganticos existentes supra equos currentes ad brauium [illegible] iendo ire illos ad alium locum deterrēdo, equum currentem ad brauium, vel faciendo eum cadere, vel equum ne currat, quod punitur tamquam legis violator, hic vero impediuit, ne curreret recta via, cum sine freno regere equum non possit, fecit etiam quantum in ipso fuit, vt sessor caderet, cum deiecto freno non valeat gubernare; Verum euertitur obex dicendo Bart. doctrinam habere locum in his qui non sunt in num. currentium,
71 sed † extra ludum, & in his terminis Bart. loqui sit manifestum quod non bene inferret à iudicibus qui non ludunt ad ludentes, recte autem currit illatio ad alios extra ludum positos; Cæterum quamuis allegatæ rationes fragiles sint, aliis tamen validioribus adductus adhæreo huic posteriori sententiæ pro vt est grauissima. *Cic.* authoritate qui *in 3. off.* in hæc verba loquitur, vt & qui in stadio currit, eniti, & cōtendere debet vt vincat supplantare eum qui cum certet, aut manu depellere nullo modo debet, sic in vita sua sibi quęq; petere quod pertineat ad vsum non iniquū est, alteri diripere ius nō est, ex qua similitudine infero, sicut semper iniustum est, alteri ius suum diripere, ita semper iniquum eum, cum quo certes supplātare, aut depellere. Ciceroni autem non
72 minus † videtur tribuendum quā Iurisc. nam Iurisc. & quidem eruditū sese ostendit in *libris suis de legibus, itē de Repub.* Quis enim de legibus scribere tam accurate potuisset, nisi maxima foret iuris prudentia ornatus? eandem peritiam in *libris Topc.* patefecit, in quibus argument. locos iuris ciuilis exemplis illustrat, in *oratione pro Milone,* tractat materiam *legis, vt vim ff. de iust. & iure. in orationibus in Verrem* de iurisdictione, & edicto prætoris disputat acutissime. *In libris de oratore, & de inuentione,* omnia complet præceptis & exemplis iuris ciuilis, & ibidem de bono, & æquo, quod iuris nostri funda-
73 mentum est disserit sapientissime. † Accedit secūdo quod id genus certaminis virtutē continet, quando virtutis, & glorię causa pugnatur *d. l. qua actione §. si colluctationis, & d. l. solet,* nō decet ergo actū fraudis & malitiæ intermiscere, qualis apparet act⁹ deiectionis freni, licet. n fiat cū industria in se tamen habet fraudem, industria est etiam alium

murum

fitur ũ cõscendere, si tamen ascẽdens furetur in domo, fraudi nõ industriæ ascribitur, sed virtutis actibus aspirandum est ad victoriam, nempe meliorẽ partẽ stadii accipere, velociorem, dociliorẽq; equum eligere, antequam dies currendi venerit, de equo sępius periculum facere, Quid si sessor alterius equi, nõ frenum, sed sessorem depelleret alterius equi, aut frangeret baculo crus equi, credo neminem daturũ illi premium illa ratione quod in ludo virtutis, virtute non fraude certare oportet. quis autem negauerit in deiectione freni fraudem contineri, velociori promittitur brauium nõ calidiori, & ei qui virtutis velocitatis prior metam attigerit, Tertio licet resistere, ne aduersarius vincat, sed per actum virtutis *Ios. gloss. & alii in d. l. in executione § fin.* virtus autem consistit in cursu, & in his quæ ex natura ludi adiuuãt cursum, vt exemplis doctorum ibi apertissimum est, nemo vero dixerit actum illum deiectionis pertinere ad virtutem, cum sit potius supplantatio vt in primo argumento ex Cic. authoritate, atq; ita fraudibus occurritur.

Fundamenta autem contraria facile commouentur, & primum diluitur per Modernos in *d. Rub.* quoniam procedit in vero bello, & inter veros hostes, non in bello vmbratili, & inter vmbratiles hostes, qui virtutis causa decertant, & allegat. *Parid. de Put. in tract. de re milit. in quæst. de prouocat.* in bello autem vero, pugna suscipitur causa dominandi, vt ait *Sallust. de coniur. Catil.* vbi bellorum causa dominandi libido, vel ad defentionem rerum nostrarum vt quiete, & pacifice possideamus illas *Cic. 1. de off.* bella suscipienda sunt, vt in pace sine iniuria viuatur, & D. *August.* bellum geritur, vt pax acquiratur nec quæritur in bello; quis magis honore sit dignus, sed quis debeat imperare. Idem *Cic. 1. de off.* referens dominium Pyrrhi ibi: nõ aurum posco, &c secundum euertitur quia licet resistere, ne vincatur sed per actum virtutis vt dictum est, non fraudis. Tertium destruitur velut cera ante faciem ignis, negando hanc pugnam esse mere conditionalem, si vicerit quippe subintelligitur si modo vincatur secundũ naturam ludi, nimirum per actionem virtutis, sicut est certamen virtutis *d. l. solent*, dispositio autem promittentis brauium accipitur secundum naturam actus argumento *l. cum quod ff. si cert. pet. l. 3. cum ibi no. ff. de leg. 1.* alioquin si liceret quoquomodo impleri conditionem sequerentur multa inconuenientia, de quibus in secũdo nostræ opinionis fundamento. Quarto argumento satisfactũ est ex solutione data ad primũ. Quinto occurritur dupliciter, & primo quando impedimentum illatum Salio metam iam iam contingenti, non emanauit ab Eurialo victore, sed à Niso vno ex currentibus, qui depulit Salium, vt faueret Eurialo amico ipso tamen ignorante patet ex illis vers.

Non tamen Eurialt, non ille oblitus amorum.
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens.

Secundo quoniam si datum primum præmium fuisset Salio secundum erat dandum Eurialo, qui verè post Salium propinquior erat termino, atq; ita relictus erat sinè præmio Diores, qui proximior post Eurialũ venerat. At veniente Eurialo ipse quoq; secundum præmium acquirebat, quare hoc sentiens,

Magna proclamat voce Diores
Qui subiit palmæ frustraq; ad præmia venit,
Vltima si primi Salio reddantur honores.

Negotium etiam non facit *locus Ouidianus*. Euitatur enim multifariam, & ante omnia quia fuit in potestate puellæ non colligere poma, sed cursum perficere, & ideo suæ cupiditati imputet, volenti enim non fit iniuria, nec dolus vllus infertur. *Rom. & alii in l. cum donationis. C. de transact. Socc. cons. 42. lib. 4.* *Tobias cons. 61. nu. 19. 11.* Iuuenis amans de salute sua contendebat si quidem victus erat ex conuentione moriturus; quamobrem licuit sanguinem suum quocunque modo redimere *l. 1. ff. de bon. eorum qui sibi mort. &c. & Doct. in l. transigere Cod. de transaction.* Tertio quoniam ibi agebatur causa matrimonii, cui semper fauendum est ad not. in *l. 1. ff. sol. matrimonio.* Sextum obiectum soluitur ex argumentis contrariæ partis quippe ostendimus frenum deiicere non esse actum virtutis. vltimum tandem fundamentum tollitur, quia non in dormiente sumus, aut negligente, sed magis in decepto, cui succurrendum esse definit tex, *l. in eo §. mulieribus*, & *ibi Dec. & Cagnol. ff. de reg. iur. l. 2. §. verba ff. ad Velleianum l. penultim. Cod. si minor, maiorem se dixerit c. inter dilectos extra. de donation.* negligens autem, vel dormiens fuisset dominus equi si frenum sua sponte cecidisset, aut fractum esset. illud

Non puto etiam prætereundam ſilentio aliam quæſtionem iucundam ſane, &
75 ad veniendum in foro procliuem † quippe ad ludum pertinet, in quo dolus bonus
interdum verſatur, quamuis ſæpius inueniatur malus in eo, magna cum iuuenum ia-
ctura, vt experientia compertiſſimum eſt. Dubitatio vero ita ſe habet, vnus ex ludenti-
bus habens in ſuis aleis numerum, qui poteſt, in eo ludo contingere, omnium ma-
ximum, adeò vt penes ipſum certa ſit ludi victoria, auget ſponſionem & præmium du-
plicat victoriæ ſi placeat ſociis, quorum alter rei ignarus, & credens ſe ſatis amplum
habere numerum conditionem acceptauit augmenti, & detectis manifeſtatiſque a-
leis ſe victum agnouit, quæſtionis eſt, vtrum is, qui in clara apertaque victoria non
dubitauit duplare ſponſionē debeat quaſi doloſe verſatus dictum augmentum in a-
nimæ iudicio reſtituere, an vero quia potius ſit dolus bonus non teneatur. Priuſquam di-
ſputationem ingrediar cuiuſdam præludii loco declarandum arbitror ante omnia,
quid ſit ludus, neminem autem reperiens noſtrorum auorum, qui iſtam, quam quæ-
76 rimus definitionem afferat, puto ſic craſſa Minerua definiendum; Ludus † eſt actus à
pluribus lucri, recreationis, vel virtutis cauſa celebratus, dicitur a pluribus: quoniam
nemo ſolus ludit, ſicut eſt apud noſtrates in adagio de eo, quem volunt indicare lu-
dis oblectari, nemo vidit vnquam ludere ſolum (lucri) vt accidit in ludo taxillorum,
alearumue, magna aliqua ſumma pecuniæ propoſita, nam ludi non ſufficeret ad ar-
guendam cupiditatem lucri, niſi quantitas vel eximia rei qualitas interueniret, nem-
pe in re modici valoris non debet præſumi lucrandi voluntas, Id vero ludi genus non
modo diuino iure prohibitum eſt, ſed etiam humano, not. Doct. in *l. decernimus C. de E-
piſc. & Cleric. & in §. illud in proœm. digeſtorū. in l. 1. & ſiu. ff. de olea luſu, & aleatoribus* Sc non
ſolum laicis, de quibus prædict. iura loquuntur, ſed etiam Clericis *c. Epiſcopus 35. di-
ſtinct.* in quo pœnæ Clericorum ludentium enumerantur *c. Clerici, & ibi Abb. col. 6. ext.
de vit. & honeſt. Clericorum.* Dixi recreationis, quando ſcilicet ſtudiis, aut negociis ferē-
tibus, vel aliis defeſſi ludimus, quo recreati alacriores ad laborē, & acutiores ſurgamus
ad ſtudia, id vero tum præcipue aſſequimur, cum de re leui in loco, & tempore opor-
tuno, breuique ſpatio ludum aliquem exerceamus, quæ ſpecies ludi, vſque adeò con-
77 ceſſa † eſt, vt virtus etiam Eutrapeliæ appelletur à Philoſopho, à quo monemur etiam
illum adhibere, id quod etiam facit *Auſonius.*

Interpone tuis interdum gaudia curis;
Vt poſſis animo, quemuis ſufferre laborem:

Nam, vt *Ouid* ait.

Quod caret alterna requie durabile non eſt.

78 *Et Ariſt. X. Ethicorum* ait, cum non poſſint homines continuo operari, indigent †
requie, ludumque ait in vita eſſe neceſſarium, de hoc ludo eſt text. in *l. quod in conuiuio
iis 1. ff. alea luſu.* Qui non ſolum ad priuatorum ciuium recreationem inuentus eſt,
ſed ad totius populi oblectamentum inductus, vt palam eſt ex Scenicis ludis, de qui-
bus in *titulo de ſpect. & Scen. lib. 12. & in l. 2. §. ait prætor qui in ſcenam ff. de his qui not. infam.*
Eſt autem Scena, vt ibi *Labeo* definit quæ ludorum faciendorum cauſa quolibet loco,
79 vbi quis conſiſtat, moueaturque ſpectaculum ſui præbiturus poſita ſit in publico † pri-
uatoue rurſus apparet ex circenſibus ludis, & Theatralibus, quorum mentio eſt in *l.
plenum. §. equitis. ff. de vſu, & habit. in l. 1. ff. de muner. & honor. in l. 122. ff. de leg. 1. l. pen. C. de
Diuort. & repud.* Dixi virtutis: quoniam eius ſæpe exercendæ cauſa ludimus cum pre-
cipue corpore laboramus, vt lucta, curſu, haſta *l. ſolent obl. ſeq. ff. de olea luſu l. hac actione.
§. ſi in colluctatione. ff. ad l. Aquil.* In primo autem genere ludi, verſatur noſtra diſputatio
80 ex tribus modo enumeratis, quod tamen, & ſi illicitum ſit, † & lege improbatum tamē
quæ in eo ſunt acquiſita minimè veniunt in foro animæ reſtituenda, dummodo non
ſit commiſſa fraus, ſicut frequentiorem dicit eſſe Theologorum ſententiam *Did. in rē.
peccatum part. 2. §. quarto num. 2.* Ea ratione quod ludus alearum, eſt quidam inter lu-
dentes contractus conditionalis, quo inter eos conuenit, vt cui alea iſto, vel illo modo
contigerit teneatur alter oppoſitam pecuniam reddere, igitur, quod ex libera eius vo-
luntate acquiſierit non tenebitur reſtituere etſi ludendi cauſa conuentum fuit, argu-
mento *l. 1. §. ſi conuenerit ff. Depoſit. cap. 1. ext. d. pact. cano. in c. pen. extr. de vita, & honeſt. Cle-
ricorum*, Si modo in eo non ſit dolus adhibitus ab eo quod ſupra lucrauit *D. Thom. 2. ſe-
cunda quæſt. 33. art. 7. ex notiſſ. reg.* Quod fraus, & dolus non debet cuiquam patro-
cinari, text. eſt in *l. neque ff. de dolo, Alba conſ. 9. num. 7. Boer. conſ. 40. nu. 41.* Et quo ad do-
lum malum res expedita eſt, merito igitur dubitamus de dolo bono iuxta propoſitam
ſpeciem

ſpeciem quam deducit *Did.d. loco nu.5. verb.* hinc pulchra. Et in primis arguit pro ſen-
81 tentia affirmatiua † ex Bartoli egregia doctrina *in l. quaro. ff. de action. empt.* in qua ſcri-
ptum reliquit vendentem alteri frumentum certo precio tempore quidem vendi-
tionis iuſto ſcientem tamen ſecrete, & occulte, à Senatu decretum eſſe; vt prope di-
em maiori precio vendatur, ſi emptor decreti huius ignarus emerit, obligatum eſſe
emptori quantum eius interſit maiori precio emiſſe, & idem tenet in animæ iudicio
Corrad. de contractibus quaſt. 62. Ioann. à Medin. de reſtit. quaſt. 35. nam venditor certus de
precii diminutione, tenetur ignoranti ob ſuam malam fidem, confirmat etiam au-
thoritate *Ciceronis in 3. de offic.* Qui in hac prorſus diſceptatione fraudem indicat eſſe
in hac venditione niſi venditor quod ſciuit manifeſtum fecerit emptoribus; & ideo
non eſſe honeſti Ciuis officium conuentionem dolo tractari, Ergo fraudulenter ſe
gerit in ludo, qui augendo ſponſionem ad certum lucrum adſpirauit ſine timore
aut periculo iacturæ. ſecundo ad ſtipulatur huic ſententiæ, quod in ludo tunc videtur
iuſta acquiſitio quando lucramur ex dubio euentu, id eſt, quando hic ſtatus eſt ludi,
vt non minus iacturæ, quam lucri periculum, ſubeſt; argument. *l. in naue Scapliti.* & ibi
Caſtr. ff. locat. in t. nauigantis extr. de iur. in l. Titio. ff. de verb. obligat. & ratio eſt aperta; quia
æqualis eſſe debet conditio contrahentium, vt ſcilicet vterque poſſit acquirere vel
neuter *l. Alphonſus à Caſtro de poteſt. legis pœnalis c. 2. Concl.* 2. dicas quod ſicut ludens cum
filiofam. qui non habet liberam rerum adminiſtrationem tenetur ad reſtitutionem
patri in cuius eſt poteſtate; Ita quoque filius vincendo tenetur illi reſtituere, quamuis
eſſet maior, & ſui iuris.

Contrariam tamen ſententiam *Didac.* putat veriorem, & ad illam firmiter mu-
niendam iacit ſolidum fundamentum, nempe ludum, tam alearum, tam etiam taxil-
82 lorum ſuas † habere leges, ſuamque naturam, vt accidit in quolibet contractu eam-
que naturam eſſe ſeruandam, eaſque leges cuſtodiendas per gloſſ. mag. in *l. in executio-
ne. §. fin. ff. de verb. obligat. in l. in iure ciuili. ff. de verb. obligat. l. ſi rem. §. vltim. ff. de praſcript.
verb. in l. ſi ex plagis. § fin. ff. ad l. Aquil. Iaſ. d. § fin.* veluti aleas non eſſe ſignatas, taxillos nõ
eſſe falſatos, vt non plures vel pauciores dentur aleæ, quam natura ludi requirat, aut
83 taxillos non fraudulenter iactando † ſiquidem horum vnum facere eſt dolum malum
adhibere, ſed qui ſeruata ludi natura, dolo & verſutia vincat, iuſta potitur victoria
argumento *l. 1. §. non fuit. ff. de Dolo*, quandoquidem dolus eſt bonus, exemplum in
ludo alearum iuſtam prius, quam illam iacturæ aleam ſubire, & cum aleam aduerſarii
poſſem capere, de induſtria nolle capere vt ipſum ita alliciens tutius ſuperem; In ludo
taxillorum manum aduerſarii hac potius vice quam alia retinere, bono tribuen-
dum eſt; quippe non violantur leges ludi, ſicut euenit in natura, naturalis etenim lex
ex tacito vtriuſque conſenſu hanc conditionem habet, vt cuique ludentium conce-
datur, ad ſponſionem augendam; aduerſarium inuitare, modo nulla alia fraus lateat,
& ita inquit tenere *Ioan. a Med. de reſtit. quaſt. 22. & Decius conſ. 115.* & ratio, vt mihi vide-
tur, eſſe poteſt, quoniam maximus ille punctus potuit & aduerſario contingere, & for-
ſitan paulo poſt eueniet, cum ſit in arbitrio fortunæ; rurſus cogitare potuit me animo
deterrendi augere velle ſponſionem, & ſibi imputet quod conditionem augen-
dæ ſponſionis acceptauerit; ideoque his rationibus motus Didaco puto adhæ-
rendum.

84 Non faciunt negotium alleg. in contrarium † & ad Bartol. doctrinam aperta
eſt reſponſio *ex D. Thoma ſecunda ſecunda quaſt. 77. art.* 1. Emptione ſcilicet non teneri
quamuis malefecerit; & talis denunciatio eſſet cuiuſdam perfecti hominis magis;
quam ordinarii ciuis. Secundo quoniam, vt mei iudicii eſt, diſſimilis caſus apparet, ſi-
quidẽ emptor nõ potuit, nec debuit veroſimiliter cogitare precii diminutionẽ ſuperi-
oris decreto, in terminis vero noſtris potuit vero ſimiliter ex natura ludi, & ex arbitrio
fortunæ de maiori numero meditari: Ad rem etiam non pertinet Secundum, etenim
licet valeat conuentio, cuius lucrum, vel damnum pendet à futuro euentu, deductis
iuribus, non tamen inde ſequitur emolumentum ex certo euentu, non poſſe contin-
gere vt explicat *Did. loco de quo ſupra numero 2 verb.* & ne fortaſſis vſque in finem. præ-
terea conſidero; & in hac ſpecie adeſſe futurum euentum ſaltem in
genere, quia ſimilem ſortis aleam potuit ſubire aduerſarius,
& alia vice fortaſſe ſubibit, damnum facile com-
penſaturus.

De Dolo bono in Spiritualibus, Cap. VIII.

1 Duæ quæstiones principales tractantur in hoc cap. & quæ sint.

2 Spiritualia differũt in multis à temporalibus.

3 Spirituale, quod nam sit, unde appelletur.

4 Matrimonium sacramentum est nouæ legis, spiritualibus annumeratur, & gratiam confert.

5 Vtrum dolus dans causam Matrimonio, vitiet illud.

6 Opinio negatiua magis communis est.

7 Valet argumentum de Matrimonio spirituali ad carnale.

8 Distractus est eius natura, cuius est contractus.

9 Contrahens matrimonium cum pacto quod à socero instituatur hæres non potest distrahere coniugium etiam si pactum institutionis non seruetur.

10 Iuuenis dolo inductus ad contrahendum matrimonium cum muliere quasi valde esset diues, fraude reperta, non potest dirimere nuptias.

11 Matrimonium ad solatium virorum est inductum, & nomen vxoris non est magis dignitatis quam voluptatis.

12 Apud Hebræos qui ducebat vxorem, habebat annuam vacationem à bello, vt cũ coniuge sua lætaretur.

13 Sententia Salomonis de viro, & vxore.

14 Fœminæ honoris, & dignitatis maritalis, fiunt participes.

15 Pudicitia semel amissa restitui non potest.

16 Iacob Patriarcha, Lyam, & Rachelem vxorem habuit.

17 Dolus dans causam contractui bonæ fidei annullat ipso iure.

18 Contractus matrimonii est bonæ fidei.

19 Regula comprehendit personas, & causas etiam priuilegiatas, nisi in eo, de quo agitur sint specialiter priuilegiatæ.

20 Noua ratio cur matrimonii contractus sit bonæ fidei, scil. quia contrahebatur per emptionem & venditionem quæ est bonæ fidei.

21 Matrimonium tribus modis celebrari solitum apud Romanos.

22 Vxores Romæ maritos emebant, contra apud plerosque populos vxores emebantur à maritis.

23 Matrimonium metu contractum, nullum est, & quare.

24 Dolo deceptus in conditione personæ potest dirimere matrimonium, fallit numer. 38.

25 Deceptus in contractu matrimonii grauius læditur, quam in alio contractu.

26 Concedebatur ratione deformitatis repudium.

27 Deformitas odiosa, & mali ominis apud Antiquos.

28 Occursus Æthiopis Imperat. Septimio prænunciauit mortem.

29 Lepida vxoris definitio ex Simonide.

30 Alia vxoris definitio ex Rudolpho.

31 Distinctio pro solutione quæstionis an dolus annullet matrimonium.

32 Error in persona, vel in conditione personæ Matrimonium vitiat, & quæ sit ratio.

33 Non est vera ratio quod matrimonium propter dolum non dirimatur quia sit dolus bonus & num. 59.

34 Dolus in matrimonio, non circa personam, sed circa qualitatem, vel circa fortunam personæ non vitiat, & ibi ratio.

35 Dolus circa qualitatem, vel circa fortunam personæ quomodo consideretur.

36 Dotis titulus est onerosus, & quare.

37 Dolus vel error circa fortunam, vel qualitatem vxoris non impedit consensum in persona.

38 Dolus in persona, vel in conditione personæ non dirimit matrimonium si fuerit dolo cognito perseueratum in eo.

39 Non sunt veræ rationes Doctorum, cur dolus dans causam matrimonio non annullet.

40 Si quis dolo alterius sit ingressus religionem, vtrum possit ad seculum redire.

41 Opinio negatiua est magis communis.

42 Dolus annullat pactum, quando deceptus est in damno, non si melior eius efficiatur conditio.

43 Dolus velatus, est minor dolo aperto.

44 Deus vult militem voluntarium, & bonum, ita demum est tale, si sit voluntarium.

45 Ad annullandum actum procedunt à pari, dolus & violentia.

46 Violentus ingressus est nullus propter violentiam.

47 Distinctio in artic. Aut dolus est exclusiuus consensus, & vitiat ingressum religionis. aut non est exclusiuus, & nõ vitiat n. 50. & ibi: quod minori ingresso religionem post professionem non competit restitutio.

48 Exempla quando dolus excludat consensum, & quando non excludat.

49 Non

49 *Non est vera ratio quod vbi dolosus ingressus tenet, fiat, quia dol⁹ sit bonus, hac alia rationes doctorum, & intellectus regula multa facta tenent &c.*

50 *Dolus non annullans ingressum religionis, non excludit consensum.*

51 *Vbi dolus non vitiat ingressum, impedit acquisitionem bonorum ingredientis monasteriũ, quo minus pertincat ad Monachos, & vocantur successuri ab intestat.* & num. 55.

52 *Dolus Abbatis, vel Monachorum quibus coniecturis detegatur.*

53 *Valet interdum principale, licet non teneat accessorium propter diuersitatem rationis.*

54 *Quando dolus non impedit matrimonium carnale, quoad vinculũ potest quoad dotem, vt succurratur deceptis in dote.*

55 *Vtrum ad impediendam acquisitionem bonorum Monachorum sit necessarius dolus, Capituli an sufficiat dolus superioris vel Abbatis. & quando dolus Abbatis, vel prælati nocere possit monasterio, sc. in acquirendo.*

56 *Ingrediens monasterium in fraudem matrimonii facit actum validum, & matrimonium dissoluitur.*

57 *Ingrediens monasterium in fraudem substituti non præiudicat substituto & remanet in monasterio.*

58 Dolus *in spiritualibus, quando rescinditur sit rescissio officio iudicis.*

IN ea, quam initio constituimus doli boni diuisione diximus, alium in temporalibus committi, alium in spiritualibus. Egimus de priori, satis vt arbitror diligenter, proximum nun est ex ordine, vt de posteriori verba faciamus, in quo exponendo duas tantũ
1 quæst. discutiemus † cæteris, quæ ad hanc materiam pertinent, insigniores Altera est vtrum dolus dans causam contractui matrimonii illum reddat inutilem, an vero eo nõ obstante sustineatur contractus: Altera vero nunquid dolo inductus ad ingrediendũ religionẽ, possit prætextu doli ad seculũ redire, ex qua disputatione intelligemus, an sit differẽtia inter dolum bonum adhibitum in temporalibus, & commissum in spiritua-
2 libus; deinde sciemus numquid spiritualia, quæ in multis aliis iuris † articulis sunt priuilegiata (etenim non recipiunt æstimationem *Specu. tit. de 1. & 2. decreto. §. 3a. 70. in summa*, & in illis transfertur dominium sine tit. *Canon. in c. venerabilem*, & *in c. ad nostram ext. de elect.*) ita quoque in hac parte aliq, priuilegium habeant; confert autem ad intellectum propositæ disputationis declarare, quid nam sit spirituale, & vnde appellatur, vtrũq; suggerit nobis *Nauarrus in suo manu. c. 23. n 99. verb. hic locus videtur*, inquiens spiri-
3 tuale id omne dici † q, pertinet ad spiritũ, & addit ex mente *Canon. in c. consulere extr. de Simon. nec non Theolog. in quarto dist.* 25. spirituale esse donũ supra naturale à Deo datum ad animarum salutem atq; hæc definitio quæ satis colligitur ex *c. gratia, & c. qui studet 1. quæst. 1. diffuse ab eod. Nauarr.* declaratur *d. loco*, & in eo quod dicitur in definitione salutem animarũ, inquit contineri quoq; sacramenta, inter quæ Matrimonium esse omnibus Christi fidelibus est notissimum, tum ex aliis multis, tum ex definitione sacramenti *Concilii Tridenti. sessione 24. canone. 1.* cum à Domino nostro fuerit institutum iuxta illud *D. Pauli* Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo, & in Ecclesia & gratiam confert quam immaculatus Agnus sua nobis passione promeruit,
4 † merito itaq; spiritualib. adnumeratur, *gl. in c. dudum, in c. ex parte, in c. veniens, de conuers.*
5 coniungat *Bened. Capra consil. 87. numer. 46. verb. nam. & dolus inducens.* † Accedentes
6 ergo ad priorem dubitationem dicimus secũdũ communem Doct. consensum † ex dolo matrimonium non annullari testis est *Capra supra cita loco, Mant. sing. 316. num. 4. Picus in l. pactum quod bona fide C. de pact. Alex. cons. 99. vol. 3. Euerardus in sua Centuria. in loco à Matrimon. spirituali &c. Sebastianus Medic. de fortuit. casibus quæst. 10. numer. 37. ex Canon. Butri. Imol. Abb. in cap. cum dilectus extr. de his, quæ vi metusue caus. fiunt post gloss. in c. dudum, & in c. ex parte extr. de conuers. coniug. & ibi Innoc. Host. in titulo de Dolo, & con-*
7 *tumacia. §. quæ sit pœna.* Et probatur argumento sumpto à matrimon. spirituali, † ad matrimonium carnale, quod genus argumenti validum est, vt ex mente omnium probat *Euerardus allegato loco per text in cap. quoniam frequenter. §. porro ex. vt lit. non contest. cap. inter corporalia, & cap. fin. de translat. Episcoporum Saly. & alii in auth. nisi rogati Cod. ad Trebell.* ingressus autem religionis, atque ita spirituale matrimonium dolo alterius non vitiatur *dict. cap. dilectus*, in quo gloss. ita argumentatur textus
8 illi loquuntur de distractu, qui eiusdem est naturæ, cuius est † contractus *Doctor. in leg. ab emptione. ff. de pactis* adstipulatur glossa *in leg. A Diuo Pio. ff. de ritu nuptiarum* dicens, dolo matrimonium non perimi, quippe bonus est

dolus, iuuat enim & non decipit, non absimilis est *gloss. in c. dudum in tit. species in c. veniens in verb. captiose in c. 4. in verb. falsa ext. de Conuer. coniug.* Tertio iuuat eandem sententiam doctrina, *Bald. in l. cum Archemidoram C. vt in poss. legat.* quàm refert, & sequitur *Ias. in l. pacta nouiss. C. de pact. col. 4. & in l. pactum quod dotali. Cod. eodem in tit. §. in actionum. Inst. de act.* Mant. *singulari* 316. *num.* 3. *Cagnol. in l. 2. num.* 63. *C. de rescind. vend. Decis. Delphi. part.*
9 2. *decis.* 755. duxit aliquis filiam Titii in vxorem sub spe pacti quod socer promiserat † illam hæredem facere, frustratus iuuenis illa spe volebat dirimere matrimonium, sed non esse audiendam, *Bald. ait*, cui consonat *doct. Innoc. in d. cap. ex parte*, siquidem definit nõ dissolui coniugium, si mulier, quo iuuenem alliceret persuaserit illi malitiose,
10 longe plures sibi facultates † esse, quã deinde reipsa deceptus maritus inuenerit. Quarto, dolus tunc demum soluere debet contractum, quando damno aliquo afficit contrahentem, argumento *l. 1. in pr. ff. de dolo*, ibi ne illis malitia, sit lucrosa vel istis simplicitas sit damnosa, Dolus autem suadens matrimonium non est eiusmodi, quando tendit ad acquirendum *l. in rebus Cod. de iure dot. l. doce ancillam C. de rei vendic.* & ad virorum solatium inductum est, vxorisque nomen non mod. dignitatis, vt dixisse memo-
11 rant Ælium Verum Imperatorem sed etiam voluptatis † id quod aperto sacræ paginę testimonio comprobatur, cum acceperit homo nuper vxorem, non procedat ad bellum, nec ei quicquam necessitatis iniungatur publice, sed vacabit sine causa domi, vt
12 vno anno lætetur † cum vxore sua, & *Faber. instit. de nupt.* citat in hanc sententiã *Salom.*
13 *prouerb. cap.* 5. lætare inquit cum muliere adolescentiæ tuæ, † & in amore eius delectare
14 iugiter, fiunt quoque vxores honoris, & dignitatis maritalis participes † *l. fœmina ff. de Senator. l. cum de nuptiis* & *l. vlt. C. de nupt. l. vlt. C. de Incolis lib. 10. l. 1. & l. mulieres Cod. de dignit. libr.* 10. Quarto dolus debet rescindere conuentionem, quando res in pristinum
15 statum potest restitui † *arg. l. 7. §. si dolo, & l. 9. in pr. ff. de dolo.* Matrimonio vero contracto cum iam sit cognita mulier, restitui amplius amissa pudicitia non potest. *Ouid.* Epist. 5.

Nulla reparabilis arte.
Lapsa pudicitia, deperit illa semel.

Et Imper. in l. 1. in pr. C. de rapt. Virg. ibi cum virginitas, vel castitas semel corrupta restitui non potest. *D. Basil.* Virginitas, ait, est naturalis, & amissa irrecuperabilis & *D. August. de Christ. fide* inquit, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam, nempe valet à pœna liberare, sed nõ valet coronare corruptam vt. siquid in hac re esset obscuritatis illuminari quasi luce solis posset exemplo Iacob *c. 29. Genes.*
16 relat. in *c. 1. verb. sed obiicitur 29. quæst.* nam hic non consenserat in Lyam, † sed in Rachelem, Lya fuit dolo soceri sibi supposita, & tamen fuit legitimum coniugium, licet Iacob libenter dissoluisset illud, vt patet ex illis verbis *d. c. 29.* dixit ad Socerum suum, quid est quod facere voluisti, nonne pro Rachele seruiui tibi, quare imposuisti mihi?
Sed aduersus frequentiorem sententiam non minimũ vrget reg. probatissima quæ
17 definit ob dolũ contractus bonæ fidei dissolui † & quidẽ ipso iure *l. eleganter cum ibi not.*
18 *per Doct. ff. de dolo*, igitur, & cõtractus matrimonii cũ † sit bonæ fidei § *fuerat Instit. de action.* & ibi *Ang. Ias. & alii Alex. in l. si cum dotem §. si mulier ff. solut. matrim.* Regula enim comprehendit causas, & personas quantumuis priuilegiatas, nisi specialiter in eo,
19 de quo agitur † inueniantur priuilegiatæ *Dec. Cagnol. & alii in l. 1. ff. de regulis iuris*, ratio vero cur matrimonium sit bonæ fidei, non ea sola mihi videtur, quam de cæteris contractibus affert *Duaren. in l. in actionibus ff. de in lit. iur. num. 13. & 14.* sed & illa vltra scri-
20 bentes, quoniam matrimonii contractus fiebat † per empt. & vendit. Quæ dubio pro-
21 cul est bonæ fidei *d. §. actionum Institut. de action.* Etenim † tribus modis celebrabatur matrimonium ferè cum sacerdotibus solis vsu, siue vsucapione sed raro demum per coemptionem, & iste modus erat frequentissimus ad hunc morẽ respexit *Virg. lib. 1. Georg.* cum dixit:

Teq. sibi generum Thetis emat omnibus vndis.

Vt *Seruius* commentator exposuit, & rem omnem eleganter exponit *Sigon. lib. 1. de antiquo iure Ciuium Romanorũ*, sed & apud alias gentes hæc consuetudo fuit emendi,
22 sed è contrario. Romanæ namq; mulieres † virum emebant, verum aliarum gentium Virgines, quib. mos iste obseruabatur, à maritis emebãtur, & Indi pari boum vxores cõparabant, Græci quoq; in vicem sibi coniuges emebant, author est *Arist. lib. 2. polit. cap. 6.* refert *Tiraq.* multa cumulans in gloss. *Inst. de donat.* ita matrimonium bonæ fidei quoniam per emptionem contrahebatur; secundo loco huc pertinet quod matrimo-

nium

nium metu cōtractum nullum est, nec confirmatur præstito iuramento *c. veniens ext.*
de sponsal. c. cum delectus à contr. sensu extr. de his qua vi. metusve. ratio est quia matrimonia
debent esse libera *c. requisisti c. cum solum de spons.* nimirum quia solo consensu contra-
huntur *c. sufficit 22. quæst. 2.* ergo & dolo contractum, quoniā & dolus impedit consen-
sum, dolo enim captus erat, consensui autem, nihil est magis contrarium q̄ error *l. si per*
errorem ff. de iurisd. omn. Iud. l. alioquis ff. de contrah. emptione. Tertio additur his tex. *in c. 2.*
24 *& in c. fin. ext. de coniug.* seruorum, vbi dolo deceptus † in conditione personæ duxit v-
xorem Titiam Ancillam credens esse liberam, auditor volens distrahere connubium,
siquis etiam contraheret cum Maria, credens contrahere cum Caterina, potest si
velit illa dimissa ad alias nuptias conuolare *Didac. de sponsalibus part. 2. cap. 3. §. 7. numer.*
1. congruit prædictis tex. *in l. si Dino pro ff. de Ritu nupt.* in quo senator à libertina decep-
tus non tenetur stare matrimonio si vti in aliis contractibus bonę fidei dolus annullat,
longe magis matrimonii conuentionem debet dirimere quando longe plus incom-
25 modi, & detrimenti patitur, is qui dolo capitur † in matrimonio, & in hoc differt ista
ratiocinatio à priori, quippe illa procedit à pari, ista ducta est de minori ad maius, in a-
liis namq; contractibus damnum irrogatur in bonis, At in matrimonio læditur pri-
mum libertas, nam, vt canit poëta.

Non bene pro toto libertas venditur auro.

Sæpe deturpatur honor familiarum siquis plebeiam pro patricia, corruptam-
que duxerit pro virgine, frequenter facultatibus damnum irrogatur, si pauper pro di-
uite accipiatur coniux, sæpissime affligitur animus, si turpis pro speciosa, sit traducen-
da quæ pœna est adeo molesta, q antiquis Hebræis concessum esset propter deformi-
26 tatem repudium. † *Deuter. cap. 24.* & repetitur *cap. non satis 34. quæst. 2.* si vxor (ait) non
inuenerit gratiam in oculis viri propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii,
deformitatem etiam antiqui Romani ita abhorrebant, & detestabantur vt deformi
27 personæ occurrisse infelix atque inauspicatum † omen haberetur, hinc Imperator
28 Septimius Seuerus ex Æthiopis † cuiusdam occursu ingruere sibi mortē concepit *Au-*
thore Ælio Spartiano in eius vita, vt vero paucis verbis omnia quæ proueniunt ex inuito,
29 aut erroneo matrimonio incommoda colligam, vxoris definitionem † subiicio,
quā alii *Secundo Philosopho*, tribuunt alii *Simonidi*, & etiam inquit *Tiraquell.* esse verissi-
mam *in l. 9. Connubial. numero 218.* Vxor est viri naufragium, Domus tempestas, quie-
tis impedimentum, vitæ captiuitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sum-
ptuosum bellum, exornata scylla, animal malitiosum, & necessarium malum; quis i-
gitur non dignum iudicet auxilio Prætoris illum qui dolo captus cupiat tot tantaque
mala subterfugere. Vltimo loco has partes defendit alia vxoris definitio quam ele-
30 ganter tractat *Rhodolp.* † *Agric. de inuent. dialect.* Vxor inquit est mulier liberorū causa le-
gitime accepta, ex qua definitione certe deducitur vxorē nō esse, q̄ nō sit legitime ac-
cepta, quis autem dixerit legitime accepisse vxorem, quam dolo inductus acceperit.

Quid igitur magis probandum? arbitror omnem controuersiam esse distin-
31 ctione componendam duosque casus † principales constituendos. Etenim primus est
quando dolo captus fuit in persona vxoris, veluti maligne persuasus fuit Claudiam
esse Catherinam, quam sibi cupiebat matrimonio copulare, & sub nomine Catheri-
32 næ accepit illam, vel fuit deceptus † in conditione personæ, nempe dolo alterius ad-
ductus accepit Titiam seruilis conditionis cum credidisset esse liberam, & in hoc ca-
su dirimitur matrimonium *Didac. d. §. septimo cap. 3. Nauarr. Manual. cap. 22. num. 22. ex d.*
c. 2. & fin. ext. de coniug. seruorum, in quibus agitur de dolo commisso in conditione per-
sonæ, & *c. 1. 29. quæst. 1.* vbi disponitur de vtroque tam personæ quā conditionis; ratio
est quo ad dolum personæ quia deficit consensus, qui est in matrimonio velut anima
in corpore, non enim consensit in hanc, sed in eam quam putabat, sicut emptor non
dicitur consentire in aurichalcum, quem venditor aurum esse dolose persuadet *l. in*
venditionibus ff. de contrahend. empt. & d. c. [illegible] quæst. 22. In dolo autem circa personæ con-
ditionem ratio videtur propter alium d[illegible]m in substātiali actu matrimonii, nem-
pe in mutua corporum potestate, serua enim vel seruus liberam nō habet potestatem
sui corporis quam possit facere quemadmodum oportet marito, vel vxori *Did. d. loco n.*
2. verb. 15. autem qui contrahit ex authoritate *D. Thomæ 4. Dist. quæst. 7. col. 3.* sensit *Be-*
ned. Capra concl. 87. nu. 46. verb. quod tamen. dum inquit com. opin. veram non esse, vbi
dolus esset talis, qui excluderet consensum; Inquiens ita sentire *Imol. in d. c. cum delectus.*
Ex quibus conficitur, veram non esse illam rationem Doctorum, vt dolus non diri-

33 mat matrimonium quia bonus † sit dolus non malus, nec illa quia castitas corrupta
nō possit restitui, quippe stante illa, vel ista ratione dolus in duobus supradictis casi-
bus, tanquam bonus nō officeret matrimoniis cum tamen apertissima iura sint in cō-
trarium, & in his terminis procedit posterior hæc sententia quam etiam tacitè admit-
tunt qui com. opin. sequuntur dolo scilicet non dirimi matrimonia contracta, vt col-
ligitur ex *dicto loco, de quo supra num. 3.* Siquidem euitari non possunt allegata iura.

Secundus est casus quando dolus intercessit circa qualitatem, vel circa fortu-
34 nam personæ & tunc, siue iste † dolus sit incidens, siue dederit causam, vitium non af-
feret matrimonio *Did. vbi supra num. 3. verbo. ex his etiam gloss. Abbas Bald. in Rub. ext. de
Ind. gl. in d. l. à Diuo Pio* quam dixit singularem *Bald. in l. 1. colum. 2. plus valere quod agitur
Curt. Iun. in l. interpositas C. de transact.* & omnium fundamentum est in *d. c. 1. 29. quæst.*
35 *1.* in quo declaratur error, vel dolus fortunæ hoc modo: † si nubet pauperi putans do-
lo alterius esse diuitem iuxta exemplum Innocentii vel si quis consentiret in prælatu-
ram alicuius Ecclesiæ quam circumuentus ab aliquo opulentam esse credebat, idem-
que iuris, si nobilem existimauit vxorem dolo alterius circumuentus, quæ vere ple-
beia erat *Burg. in c. cum dilect. numer. 56. extr. de empt. & vend.* Qualitatis dolus circa mo-
res versatur, vt in *d. cap. 1. in fin.* si meretricem duxero, vel corruptam, quam dolo alte-
rius castam esse existimem, aut virginem, atque in hoc dolo fortunæ, vel qualitatis
accipienda est communis sententia etiam ad mentem ipsorum Doctorum, vt plane
colligitur ex *Did. d. n. 3.* Quam sententiam sicut ita restrictam veram esse arbitror, ita
falsam esse puto illam rationem quoniam scilicet sic dolus sit bonus siquidem text. in
d. c. 1. aliam rationem deducit, nimirum quia sic dolus non excludit consensum, ibi:
error fortunæ, & ibi: non hæc, tum etiam quia si vera esset ratio communis nullus do-
lus matrimonium dirimeret, rursus, nec illa quod semel corrupta castitas non potest
restitui, per eam enim omne matrimonium substineretur, Tertio quoniam humano
more loquendo, non est dolus bonus, cum tot onera sint in matrimonio, tot incom-
moda liberorum, & amissæ libertatis, vt non iniuria titulus dotis onerosus appelletur
36 † *l. pro oneribus C. de iure dot. Doct. in l. 1. ff. sol. matrim.* Ratio vero rationis cur talis error
non excludat consensum redditur *a Did. in supra citato loco numer. 15.* dicens quia error
in qualitate, seu in fortuna non impedit consensum in illā fœminā, qui consensus est
coniugalis, & sufficit, voluntas nempe mea est ducere Meuiam, licet causa, qua com-
pellor ad consentiendum sit erronea, vel dolosa, non est ergo hic error, circa illos a-
ctus, quia sunt de substantia matrimonii, quando ad esse illius non pertinent nobilitas
37 pulcritudo † moresve vxoris, aut mariti. Cōstituo aūt ex antedictis duas conclusiones
prima est dolus in conditione personæ vel in psona coniugis dirimit matrimonium,
fallit si dolo, erroreve cognito perseueret deceptus in matrimonio, tunc enim redin-
38 tegratur † matrimoniū, nō quidē ex pcedenti consensu, qui nullus erat, sed ex subse-
quēti volūtate, & ita pcedit q. de Patriarcha Iacob, & de vxore Lya dictū est, sicut be-
ne respōdet tex. in *d. c. 1. 29. quæst. verb. his ita,* Iacob. n. placuit habere Lyā postquā sibi
suppositā esse cognouit, & totidē annis seruire, vt pulchrā Rachelē lucrifaceret, vt ibi-
dē expressū est, & ideo si deceptus ancillā duxero, & dolo postmodū cognito, voluero
stare cū illa, vires assumit matrimoniū *c. 2. & c. fin. ext. de coniug. seruorū.* Hæc concl. ita li-
mitata, pōt ampliari vt pcedat, quādo nullus est in matrimonio dolus adhibitus, sed a-
lia intercessit causa exclusiua cōsensus, pp̄ter eandē rationē *d. c. 1. 29. quæst. 1.* Quo loco
generaliter de errore psonæ, vel cōditionis agitur; II. conclusio dolus circa qualitatē,
39 vel circa fortunā coniugū nō irritat matrimoniū nō quidē ex illis, † rationib. Docto-
rū: quia dolus bonus &c. vel q. a semel corrupta castitas &c. siquidē nō procedit nisi in
muliere, & non ex parte viri; cæterum quoniam hic dolus non excludit cōsensum; reie-
ctis autem dictis rationibus multa concidunt argumenta quæ fundabantur in illis.

Fit modo locus secundæ quæstioni in qua disputatur, vtrum ingressus Monaste-
40 rii dolo alterius factus vitietur, adeo vt dolo deceptus possit † ad seculum redire, in
qua videtur supponendum fluxisse tem[illegible]obationis, nam eo non dum elapso lice-
ret ingredienti sine vllo doli prætextu; ex simplici pœnitentia ad secularem conuersa-
tionē reditū facere not. *Doct. in auth. ingressi C. de Sacro. Ecclesiis,* & in *c. ad Apostolicam & in*
41 *c. ad nostram ext. de regular. c. non solū eod. tit. li. 6.* Receptior opinio † negat occasione doli
ingressum annullari *Capra reg. 87. nume. 48. Abb. Imol. Butr. in c. cum dilectus de his, quæ vi,
metusue caus. Decis. Delphinatus 755. in 2. parte post consilio. 124.* & ad eam adiuuandum
affer-

afferturinprimis text.in d.c.cum dilectus in verbo.non obstante etiam dolo, nam ait Pontifex
suæ fatuitati debet imputare, & ibi not, Bellamer.in 3.not. quod vbi ex parte vnius do-
lus, ex parte alterius concurrit fatuitas, ista præponderat dolo, secundo huius senten-
tentiæ fundamentum velut Achilles est in c.dudum in verbo.quidam ipsam deceptione al-
lexerunt & ibi: seductus pariter, & illectus, iuncto vers. De fratrum consil.extr.de conuers.con-
iug. nec non in c.veniens in verb.captiose iuncto vers.sup.reuocatione ipsius non est audienda c.
ex parte in verbo.quamuis falsa sit causa eod.titul.de conuer.coniugat, tertio velut palmarium
argumentum ducitur ex c.constituit 20.quæst.3.ibi hi vero qui illecti comam deposue-
runt in eo, quod acceperunt perseuerare coguntur, vt supra verbo quoslibet homines cir-
cumuenientes, quarto nō modo authoritate munita est, sed etiam ratione, nempe quia
42 dolus toties rescindit actum quoties damnosus est † Abb.in d.c.cum dilectus num.12. ar-
gumento l.1.ff.de dolo, at in his terminis dolus non lædit deceptum, imò iuuat cum il-
lum Christo coniungat, gloss. in d.cap.constituit & gloss. in d.c. dudum in verbo spes ait.
Quia talis dolus est bonus, cum non decipiat nec ad malum inducat imo faciat con-
ditionem ingredientis longe meliorem, bonus autem dolus non est prohibitus gloss.in
d.c.ex parte, & in c.veniens.

Contrarias partes illa in primis ratio, quasi murus aheneus tuetur quod dolus ve-
43 latus † quamuis sit leuior dolo aperto Natt. cons.17. volum. 1. Alex.cons.103.numer.5.
Vlp. irritat ingressum religionis c.1.& 2.extr. quod metus caus. Capra conclus 87.num. 46.&
49. igitur, & dolus verus per reg. Dialecticorum si de quo minus videtur inesse, & in-
est, ergo, & illud de quo magis auth. multo magis C. de Sacro. Ecclesiis secundo confert
quod Deus vult militem voluntarium c.præsens 3.quæst.3. iuxta illud psalmographi vo-
44 luntarie sacrificabo tibi, & bonum debet esse voluntarium non † coactum, nam vt
ait D.August.lib.1.retractat. voluntas est, qua peccatur, & qua bene viuitur, cessat au-
tem in eo, qui deceptus est, spontanea. Christo seruiendi voluntas; Tertio ad annul-
45 landum actum procedunt à pari dolus & violentia † c.quamuis de pact. in 6.& c.cum con-
tingat.ext.de iur.iur. l.Iurisgen.§.prætor ait ff.de pact. Dyn.in c.scienti de reg.iur.in 6. Inqui-
ens quod dolosa persuasio est plusquam violenta coactio l. 3. §.si quis volentem ff. de li-
ber.hom.exhibendo l.1.§.persuadere ff. de seruo corrupto, violentus autem ingressus reddi-
46 tur nullus † propter violentiam c.4 vigesima, quæst.prima. Igitur, & propter dolum ir-
ritabitur. Quarto, Dolus in matrimonio carnali, quando est exclusiuus consensus in-
ducit nullitatem actus, vt in superiori articulo probatum est, merito tantundē dicen-
dum est in spirituali cum rectè procedat de vno argumentum ad aliud. auth.nisi rogati,
& ibi Doct.C.ad.Trebell.c.quoniam frequenter §.porro extr. vt lite non contest. Quinto ma-
ior est ratio annullandi in dolo, quam in violentia, quippe in ea adest aliqua voluntas
quamuis coacta, verum in dolo nulla voluntas est, dolus enim arguit errorem ni-
hil est autem magis contrarium consensui quam error l.si per errorem.ff. de Iurisd. omn.
Iudicum.

47 Vt autem rectè concludatur, puto † distinguendum sic vt in super.articulo. Aut
dolus est eiusmodi, vt excludat ingredientis consensum, & non dubito posteriorem
sententiam tenere ex allegatis rationibus, exemplum autem doli remouentis consen-
48 sum † est, veluti si cuperet ingredi religionem fratrum obseruantiæ & per dolum al-
terius circumuentus, ingressus fuerit religionem conuentualium quippe est similis
ei, qui in matrimonio carnali, vellet ducere Bertam in vxorem, & malitia alterius Sul-
pitiam duxerit pro Berta, Aut dolus est talis, vt sua vi non videatur exclusiuus con-
sensus, & adhæreo communiori sententiæ cuius exemplum est in eo qui ingressus est
Monasterium Cisterciensium, quia dolo alterius persuasus fuit non passurum incen-
tiua carnis, vel quod in eo Monasterio liceat Monachis vesci quocunque cibo: Ete-
nim hic dolus est quasi in matrimonio carnali dolus in qualitate fortunæ, non cadens
in virum prudentem, & ita restringendam esse puto frequētiorem sentētiam ex Doct.
Abb.in d.c.cum dilectus n.13. vbi Butrio consonantem citat, nec non ex decis. Delphin.in 2.
part.decis.755.quæ Felyn. Imol.& alios allegat concordantes Benincasa in tit.de act. §. omni-
um n.294. inquiens ita tenere omnes Modernos; & in his terminis doli excludētis cō-
sensum sentio accipiendū illam concl.de qua in d.c.cum dilect.per gl. Abb. & Bal. nec nō
per Euerard.in loco à matrim.carnali &c. Minori religionē ingresso post professionē non
cōpetere in integrū restitut. non quia minor fecisset suā conditionē meliorē vt tradūt
Doctores, vide Odd.de restit.Part.2.quæst.61.art.5. Sed qa cū nullus esset cōfessus, nullus
esset quoq; ingressus, atq; ita locus foret ord.remedio nullitatis, Idemque iuris, si qui,

dolo consensus exclusiuo beneficiũ acceptasset nullius momenti esset acceptatio, &
ita interpretor Rebuff. in praxi benef. sub titulo de causa resignationis, verbo: non
refragatur. Ratio autem cur dolus in suprad. casu, non irritat ingressum Monasterii
secundum Doct. est, quoniam videtur dolus bonus non lædens, sed faciens conditio-
nem ingredientis meliorem, verum illum refellit *Benincasa Inst. de act. §. omnium num.*
49 *296.* eo argumento, quod † non licet committere etiam paruum peccatum, & venia-
le ad euitandum maius, vt *1. distinct. in Decreto*, Dolum vero committere, vsque adeò
peccatum est, vt sit contra ius diuinum. merito itaq; vt sequatur bonum religionis, nõ
est permittendum malum in dolosa persuasione, & deinceps nouam allegat rationem
ex reg. *l. patre furioso ff. de his qui sunt sui, vel alieni iuris*, quod scilicet multa facta tenẽt, quæ
prohibentur fieri ab initio, in quorum numero inquit ibi *Bartolus* est religio, matrimo-
nium, & similia; sed non videtur iusta reprehensio, siquidem dolus persuadens, bonus
supponitur, in quo nullũ peccatũ est, cũ illo, nec Deus q natura est impeccabilis, inter-
dũ abstineat sicut ostendimus, & *Decis. Afflict. loquentis in crim. falsi*, de malo dolo intelli-
gitur. Præterea nec puto ꝓbandũ rationẽ ipsius, primũ quia ea stante, nullũ matrimo-
niũ aut carnale, aut spirituale dirimeretur ob dolũ, nã semp opponeretur regula multa
facta tenẽt &c. deinde quoniã regula obtinet quãdo initiũ fuit legitimũ, & postea su-
peruenit aliq d extrinsecũ impedimentũ, vt cõstat ex illa lege, in qua legitime fuit cõ-
tractũ matrimoniũ, & mox successit furor in persona cõiugis, in specie vero nostra, in-
itium non fuit legitimum: probabilior itaq; est ratio superius adducta (nimirum: quia
50 dolus ille excludit † cõsensum quemadmodũ, colligitur ex *c. cum dilectus*) dum ibi Põ-
tifex inquit dolum esse tribuendum fatuitati Cisterciẽsium: etenim si dolus fuisset ca-
dens in prudentem virum qui requiritur, vt destruat actum non tribueret fatuitati,
& ea verba, *Abbas*, declarans ait, quia falso fuit illis persuasum aliquid contra ius diui-
num, vel cõtra ius naturale positiuum quod fatuum fuit credere in *c. dudum*, doli de-
ceptio fuit in persuasione quod licebit ingresso comedere quoscunq; cibos, quod erit
concessum retinere suum patrimonium. Ideoq; similis dolus non cecidisset in virum
prudentem, quid igitur mirũ si non redditur nullus ingressus, & ibi principalis volũtas
fuit seruiẽdi Deo, vt palã est, & tãdẽ in aliis quoq; capitulis; aut dolus nõ est exclusiuus
cõsensus, aut nõ est talis q cadat in virũ prudentẽ, ideoq; irritare matrimoniũ nõ valet.

Porrò .a. Com. opinio ita declarata debet intelligi, quo ad ingressũ, vt scilicet non
51 vitietur spirituale matrimoniũ non autem quo † ad acquisitionẽ bonorum faciendam
Monasterio. Etenim si constiterit dolo Abbatis, vel Prælati iuuenẽ fuisse circũuentũ
quoniã spẽ direxerint in bona illius iuxta *d. c. constituit 20. quæst. 1.* ibi: in auaritiã & tur-
pe lucrũ nõ in fructũ animarũ, bona acq rũtur veniẽtib. ab intestato nõ Religioni, cu-
ius habitũ assumpserit & ibi res veris eorũ hæredibus reddantur, *Innoc. in d. c. dudũ*, cui
Doct. cõmuniter consentiũt *teste Bal. in auth. si qua mulier, col. fi. l. de sacro. Ecclesiis, Capra d.
concl. 87. n. 50*, declarãs id esse verũ, quando Abbas, vel Prælatus, principaliter ob auari-
tiã, bonorũq; auiditatẽ iuuenẽ seduxisset ad religionẽ, vt non obscure significãt verba
d. c. constituit, & addit hunc dolũ probandũ esse cõiecturis, cũ directo probari nõ possit,
l. dolũ C. de dolo. vnã vero coniecturã esse putat, si facultates iuuenis notæ fuissent Abbati
vel † prælato, nec esset adolescẽs, egregiæ indolis, aut excellẽtis virtutis ex quibus col-
52 ligitur vnũ singulare nẽpe, validũ esse principale, nẽpe ingressũ, & nõ tenere accessoriũ
ob rationis diuersitatẽ † *Dyn. in c. accessoriũ de reg. iur. in 6.* Id quod accidit etiam in ma-
53 trimonio carnali, siquidem consistit matrimonium non obstante dolo (secundum. de-
clarationem factã) sed succurrit, quo ad dotem, vt placet *Al. Im. in l. si cum dotem. §. si mu-*
54 *lier. ff. sol. mat. Capra de concl. 87.*

Q. 3. Sed hic bellissime q̃ritur, vtrũ requiratur dolus tendens ad auaritiã totius Mo-
55 nasterii ita quod vniuersum † capitulũ fuerit in culpa, an vero sufficiat solius Abbatis,
vel superioris dolus, vt sc. bona nõ pertineãt ad cõuentũ, verũ ad ingrediẽtis hæredes.
Dominus Nicolaus in d. c. dudũ est in ea sentẽtia vt credat dolũ totius Monasterii esse ne-
cessariũ, ꝓpterea q delictũ Prælati non debet obesse Monasterio *c. cum venerabilis ext.
de except. c. si episcopum 16. quæst. 6.* ibi: Prælati delictum non debet redundare in Ecclesiã.

Contrariam tamen opinionem probat *Capra d. loco nu. 56. per tex. in d. c. constituit,
ibi vt episcop. siue Abbates*, II. Quoniam alias comm. opinio nunquam, aut raro locum
haberet, si totius Monasterii, & ita capitulariter exigeretur dolus, non vrget argumen-
tatio Nicolai quandoquidem procedit, si de damno agatur euitando, non si de lucro
captando, siquidem lucri, & damni non est par ratio *l. fin. Codic. de Codicillis gloss.*

in l. post

in l. post legatum §. *qui accusauit in verbo affuerit ff. de his quibus vt indig.* Tandem vt huic ar-
ticulo finem imponamus, addimus prædictis duo quæ definit *decis. Delphin. in 2. pare.*
56 *decis. 755.* primum est quod siquis ingrediatur Monasterium in fraudem † substituti
valet professio, nec præiudicatur substituto. Alterum est quod suscipiens habitũ Mo-
57 nachalem, in perniciem matrimonii, tenet ingressus, & matrimonium† dissoluitur; &
in quibus casibus diximus dolum in spiritualibus quæ gesta sunt rescindere, officio
58 iudicis fit rescissio † *Abb. in cap. cum inter extr. de renunciat.*

Appellatio doli vtrum in dubio referatur tantum ad dolum malum, & numquid dolus bonus sit proprie dolus Cap. IX.

1 *Doli simplex appellatio ex opinione multorum refertur ad dolum malum.*
2 *Nomen industriæ sonat in bonam partem.*
3 *Dolus proprie accipitur tãtum in malum, abusiue autem in bonum ex* D. *Thoma.*
4 *Dolus bon⁹ nõ producit actionẽ ad agendũ.*
5 *Veneni vocabulo, malum significamus in dubio, sed vide infra nu. 19.*
6 *Nomen famosus, in dubio refertur ad malum, sed vide* num. 18.
7 *Siquis accuset aliquem de veneno, an debeat in libello accusationis, exprimere venenum malum.*
8 *Alia opinio quod doli, vocabulum, ad bonum potius referatur quam ad malum.*
9 *Leges non sine ratione, loquentes de dolo, faciunt adiectionem mali.*
10 *Authores latinæ linguæ non vsurpãt solum nomen doli, sed cum adiuncto mali.*
11 *Opinio Authoris in hoc articulo est, vt dolus sua vi non referatur magis ad bonum quam ad malum, sed vtrumq; contineat, sicut testamentum non magis ad nuncupatiuum quã ad testamentum in scriptis, & Peculium non magis ad Castrense, quã ad quasi Castrense &c.*
12 *Quãdo doli simplex appellatio refertur, aut ad malũ, aut ad bonũ nõ fit potestate verbi, sed vel ex subiecta materia, vel ex aliquo adiuncto, vel ex qualitate personæ loquentis, vel persona de qua loquimur.*
13 *Doli simplex appellatio propter subiectam materiam sonat in malum.*
14 *Ex persona loquentis.*
15 *Ex persona, de qua loquimur, vel contra quam loquimur.*
16 *Dolus simpliciter prolatus ex persona loquentis sonat in bonum.*
17 *Ex materia subiecta.*
18 *Ratione adiuncti.*
19 *Veneni appellatio, itẽ famosi nomẽ, ex subiecta materia in bonam, & in malã partem accipitur.*
20 *Omnia nomina quæ duplicem sensum habent, & ad bonam, & ad malam significationem possunt accõmodari, vtrum in bonam potius partem, quam in malam accipiantur ex subiecta materia, ex persona, vel ex aliquo adiuncto cognoscitur.*
21 *Amor, desiderium, Ira, odium, tristitia, spes in vtramq; partem sumuntur scilicet bonam & malam, & ponuntur exempla.*
22 *Vtrum dolus bonus sit proprie dolus.*
23 *Statuta cur sint stricti iuris, duplex ratio deducitur.*
24 *Dolus bonus non est proprie dolus, ex opinione quorundam, quia in eo non est deceptio, sed falsum est.*
25 *Cõtraria opinio quia dolus bonus est species doli, species autem æque proprie continẽtur sub suo genere, redduntur instantia.*
26 *Multæ species sunt in iure sub eodem genere comprehensæ, quarum aliquæ proprie sunt tales, aliquæ vero improprie, vt donatio inter viuos, et donatio causa mortis; contractus vltro citroque obligatorii, & ex vno latere tantum, substitutio directa, & fideicom.*
27 *Qualitas bonitatis, vel malitia non mutat proprietatem hominis ita nec proprietatem doli.*
28 *Definitio doli continet vtrumque dolum,*
29 *Proprietas nominis sumitur à definitione, ab Authoritate legis, ab etymologia.*

VT doli materiam absoluamus, relinquitur propositarum quæstionum explicatio.
In quarum prima inuenio grauissimos doctissimosque viros respondentes do-
1 lum in dubio sine adiuncto boni † in malam significationem accipi. *Festus* ex antiquis
dixit doli vocabulo hodie in malo tantum vtimur, apud antiquos etiam in bono, ex
recentioribus; *Socinus in c. si quis numer. 4. extr. de homic.* dolus inquit simpliciter prola-
tus sumitur in malam partem, cum adiuncto accipitur etiam in bonam, quemadmo-

2 dum vice versa nomen industriæ † sonat in bonam partem, nisi ratio adiuncti osten-
3 dat contrariũ *D. Thomas 2. secunda quæst. 45. art. 4* ait dolus accipitur proprie tantũ † in
malo, abusiue etiam in bono; *Parpat. in l. 1 ff. de acq. poss. Dec. consi 100. col. 2. Fortun. Garg.
de vlt. fine iuris can. numer. 417.* adeo quod ista opinio plures suffragatores habet *Cag. l. o-
mnis definitio num. 68. ff. de reg. iur.* confirmatur primò ex *Rub. ext. de dolo, & contum. in-
cto cap. 1.* vbi dolus simpliciter enunciatus est, & sonat in malum, adeò vt Pontifex
prouideat de remedio. Secundo patrocinantur *l. 1. & 2 C. de dolo iuncta Rub. quæ inscri-
bitur de dolo malo*, & illa iura definiunt ex dolo actionem dari, ergo dolus in dubio re-
4 fertur ad malum vt respondeant *Rub. max.* quia dolus † bonus non videtur produce-
re actionem ad agendum. Tertio conferunt *l. dolus emptoris C. de rescind. vend. l. dolo C.
de inutili stipul. l. dolum Authoris C. de act. empt.* in quibus dolus simpliciter prolatus, re-
fertur ad malum; conuenit his illud psalmographi in *Psalmo 14.* ait enim, Domine quis
habitabit in tabernaculo tuo, . aut quis requiescet in monte sancto tuo, qui loquitur
veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua; Quarto, iuuat a simili quod
5 venenum † habet vtramque significationẽ; boni sc. & mali *l. qui venenũ* & ibi *Alciat. ff.
de verb. signifi.* & tamen simpliciter prolatum sonat in malum ex vulgari consuetudi-
ne, & bonũ venenum medicamentum appellamus sicut affirmat *Alc.* Quinto huc spe-
6 ctat quod hoc nomen † famosum, tametsi in bonum quoque sensum accipiatur;
Auth. iusiurandum quod præstat. ab his in verbo famosissimis præfectis prætorio, & not. Accur.
confert *tex. in c. 6. Genesis*, ibi, sunt potentes a seculo viri famosi; nihilominus in du-
bio in malam partem accipitur, vnde famosos latrones dicimus, & famosos fures *l. 31
§. 1. ff. de officio præfect. Vigil. l. neque famosi ff. ad l. Iul. Maiest. l. capitulum §. famosos l. fin. ff.
de pœnis*, famosas quoque actiones quæ infamiam irrogant *l. 1. ff. de his qui not. infam.
§. ex quibusdam de pœn. temere litig.* famosum carmen, quod in alterius iniuriam inscri-
bitur *l. 21 ff. de testibus l. 6. §. generaliter ff. de iniur.* famosa etiam iudicia, quæ damnatos
reddunt infames *l. 2. ff. de iniur.* famosi quoque libelli; Qui famam alicuius sugillant
in t. C. de famos. libell. §. 1. Inst. de iniur. l. 10. ff de pœn. famosi homines qui sunt infamia no-
tati *l. 2. §. fin. ff. de his qui not. infamia.* Sexto suffragatur regula, quod dolus est bonæ fi-
dei contrarius *l. 3 §. vlt. pro socio, Fortun. Garg. in tract. de vlt. fine iuris canon. num. 417.* in-
ferens contra *Alex. in con. 203. vol. 2. & cons. 116. vol. 4.* in quibus dicit se saluasse aliquos;
7 qui fuerunt accusati de dolo, aut de veneno, & non erat expressum in accusatione † de
dolo malo, aut de veneno malo nam ait id genus defensionis propter communem v-
sum loquendi, non esse bonum.

8 Ex adverso, quod doli simplex appellatio referatur ad bonum, probatur. † *Epist. D.
Pauli ad Corinthos 2. cap. 12.* His verbis: ego vos non grauaui, sed cum essem astutus do-
lo vos decepi, si dolus sumeretur in malum Paulus non gloriaretur in eo. Secundo ad-
stipulatur quod si dolus simpliciter prolatus caperetur in deteriorem significationem
9 frustra in legibus nostris fieret † adiectio doli mali, vt in *Rub. ff & C. de dolo malo in Rub.
de doli mali, & metus excep* cum legibus subiectis, Tertio latinæ linguæ Authores quoq;
cũ dolũ malum volũt demonstrare, nunquam solo nomine doli vtuntur, sed cum ad-
10 iuncto doli mali † *Terentius in Eunucho*, iam tum erat suspicio dolo malo hæc fieri o-
mnia. *Cicero in oratione pro Flacco.* Adductus est in iudicium de dolo malo & illi vers.
Poetæ.

At nisi fallaces, tum patuere doli.

Id ipsum tradunt *Corne. Bal. & alii* citati à *Tiraq. in præfatione Retractus consanguinei n. 71.*
11 Ego sane † vt quod mei iudicii sit interponam. Puto simplicem appellationem doli, sua
vi non referri magis ad malum quam ad bonum, quoniã vtrumque continet, sicut te-
stamenti vocabulum non refertur magis ad scriptum, quam ad nuncupatiuum, nec
peculii nomen ad castrense potius, quam ad quasi castrense, præsertim cum doli sim-
pliciter accepti definitio, omni dolo conueniat, cum in vtroq; adsit machinatio. *l. 1. §.
non fuit in verb. siquis aduersus hostem, latronemve machinetur*, iuncta definitione doli
mali, in qua machinatio stat loco generis, cum in vtroque adsit simulatio secundum
definitionẽ à nobis traditam, & hanc sententiam aperte probat *Alexand. in supra ci-
tatis consiliis* ostendens, ita se obtinuisse in foro, quando igitur simplex appellatio do-
12 li, † aut ad malum refertur, aut ad bonum non fit potestate verbi, sed, vel ex subie-
cta materia contingit, vel ex adiuncto, vel ex qualitate personæ loquentis, vel per-
13 sonæ, de qua loquimur, exemplum, quo † ad materiam subiectam sit in *l. 1. & 2.
C. de dolo malo*, nam cum *Rub.* sit concepta de dolo malo, necesse est quod leges illius de

dolo

dolo malo loquantur alioquin non congruerent titulo. idem vsu venit in *l. dolus em-*
ptoris in l. dolo, in l. dolum Authoris, in quibus cum de annullando actu, vel de puniendo
dolo disponatur; quis dubitat dolum in malam partem accipi, cum dolus bonus, nec
14 irritet actum, nec pœnam mereatur. Ex persona † loquentis, exemplum affertur in
auth iusiurandum quod præstatur ab his in quo iudex iurat se administraturum pro-
uinciam demandatam ab Imperatore sine dolo, de malo vtique intelligimus, siqui-
dem bono dolo iudex potest vti argumento *c. afferte ext. de præsumpt. Doct. in l. ea est na-*
tura ff. de reg. iur. Similiter si iudex criminalis dixerit in inquisitione formata contra
15 reum dolo Titium † occidisse ex persona contra quam loquimur, de dolo malo acci-
16 piendum est, A contrario in loco nuper citato D. *Pauli* ex persona † loquentis bonum
dolum interpretamur, præterea si de dolo commisso contra hostes, vel contra La-
17 trones, verba faciamus nemo est qui ex materia subiecta † dolum bonum non acci-
piat, & tantumdem dicimus in famosi, aut in veneni vocabulo, etenim cur nomen fa-
18 mosi *in d. auth.* Iusiurādum † similiter in bonam partem certè ratione adiuncti Præfe-
cturæ, quæ non nisi viris dignis concedi solet *l. 1. infra ff. de offic. præfect. prætor.* In La-
tronibus autem, & furibus cur sonat in malum, nisi ratione personæ quæ facino-
rosa est, cur libellus famosus dicitur, nisi quia continet alterius infamiam, si dixero
19 Titium sumpto veneno † sanatū esse, in bonum sensum venenum intelligimus, si ve-
ro contra asseram Titium potato veneno obiisse in deteriorem sensum venenum ca-
pimus, cum illius prodesse, istius vero nocere sit proprium atque hoc ipsum in omni-
bus vocabulis accidit; quorum duplex est significatus vt scilicet in bonam, vel malam
20 partem accipiantur, pro † vt vel subiecta materia vel persona, vel adiunctum suade-
ant, quemadmodum subiectis multis exemplis docet *Nauarrus in suo manual. in prælud.*
21 *ver. num. 4. & 5.* inquiens † amorem, desiderium, odium, iram, desperationem, tristi-
tiam, spem in vtramq; partem accipi bonam, sc. & malam, & quando in istam, vel in il-
lam subiecta præcipue materia explicabit. de amore bono, est illud *Prouerb. 29.* Qui
amat sapientiam lætificat patrem suum, de malo *Ecclesiast. 10.* Nihil est iniquius, quā a-
mare pecunias; De bono desiderio *Psalm. 118.* Concupiuit anima mea desiderare iu-
stificationes tuas, de malo *Psalm. 111.* desiderium peccatorum peribit, de bono gau-
dio *Matthæus in Euangelio*, intra in gaudium Domini tui, de malo *Iob. 20.* gaudiū Hypo-
critæ instar puncti, de bono odio *Psalm. 118.* iniquos odio habui, de malo, *Psalm. 108.* o-
dium, pro dilectione mea, ecce manifeste probari verbum diuersæ significationis
in hanc, vel in illam partem accipi, sicut materia subiecta docet, & ita diluitur sextum
argumentum ex *l. 3. ff. pro soc.* nam ille text. ex subiecta materia intelligitur de dolo
malo, cum dicat bonæ fidei contrarium esse, & societatem annullare.

22 Sequitur declaratio alterius quæstionis, nempe vtrum dolus bonus sit proprie †
dolus, quæ dubitatio est sanè vtilis ad intellectum statutorum, in quibus fiat simplex
doli mentio, sine adiuncto boni, vel mali, & materia sit indifferens ita, vt in vtramq;
partem accipi possit, etenim si proprie dolus non esset non contineretur statuto quod
23 propriè, & strictè debet intelligi Doct. *in l. quicquid astringendæ ff. de verb. oblig.* & ratio †
est quia statuta fiunt ad instar stipulationis per interrogationem & responsionem ar-
gument. §. *lex est Inst. de iure naturali gent. & ciuil. in l. 1. ff. de constitut. princip. Bart. in l. omnes*
populi in 2. quæst. princip. ff. de iust. & iure; altera ratio est, quoniam scriptura est de substā-
tia statuti in hoc enim differt à consuetudine. §. *ex non scripto Inst. de iure naturali*, scri-
ptura autem non recipit, nec magis, nec minus *Tiraq. de leg. connub. gloss. 5. numer.* 43.
ibi, quoniam Stipulationem vero esse stricti iuris quia non ponitur in §. *actionum Inst.*
clarius est quam egeat probatione.

In hoc art. *gl. in reg. scienti de reg. iur. in 6. & in c. constituit 20. quæst. 1.* nec nō *Abbas in c. di-*
lecti col. 2. de empt. & vend. existimant dolū bonū non esse propriū dolū, eo pcipue argu-
24 mēto Quod qui dolum bonum passus est nō dicitur deceptus † & ita in dolo non inest
deceptio, quæ est de substātia doli, & ideò qui dolo alterius inductus beneficium ac-
ceptauerit, non dicitur circumuentus nec etiam captus, si religionem aliquam fuerit
ingressus, cum meliorem fecerit suam cōditionem, verum fragilis est argumentatio,
quandoquidem, etiam in dolo bono reperitur deceptio *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, ibi si aduersus
hostes machinetur? Deceptus etiam fuit in religionis ingressum, sed in bonum cessit
deceptio, non in malum; contrariam sententiam palmaria quædam ratio defendit; si-
25 quidē dolus † genus duas species cōprehendens bonū, sc. & malū *d. l. 1. §. nō fuit*, species

autem sub eodem genere comprehensæ, ęque omnes sunt proprię species, cum genus
propriè de suis specieb. prædicetur in eo q, quid: vt dialecticis notissima est regula &
Iuristis nō incognita in *l. omnis definitio ff. de reg. iur.* hinc testamentū ęque propriè dici-
tur de scripto, ac de nūcupatiuo cęterū solutio nō est in abscondito, nēpe id genus ar-
gumēti firmū esse magis apud philosophos, quā apud Iuristas, ad quorū normam diri-
gimus modo disputationem nostram. multæ enim sunt in iure nostro ad hoc argumē-
tum instantiæ eius consequentiam tollentes argumento §. *pauonum Inst. de rerum diuis.*
26 Etenim donatio tanquam genus continet duas † species, donationem scilicet inter vi-
uos, & causa mortis, & tamen earum vna tantum est propria donatio *l. 1. ff. de donat. in-
ter viuos.* Hæredis quoq; duæ sunt species directus, & fideicōmiss. & tamen substitutio
fideicōmissaria est im,ppria species substitutiōis *Doct. in l. Centurio. ff. de vul.* sic Dominii
duę sunt species, directū, & vtile, illud autem solum est propriè dominium secundum
Doct. ex l. 1. ff. si ager vectig. Bart. in l. si quis in §. differ. ff. de acquir. poss. Contractus duæ sunt
species alia est, quando obligatio ex vno latere tantum, vt in mutuo, in donatione, alia
cum producit obligationē ex vtroq; latere, quæ proprie species est *l. Labeo ff. de verborū
signif.* Vsusfructus duæ sunt species formalis, & causalis & tamē formalis tātū est ,ppria
species *Doct. in §. 1. Inst. de vsufructu.* In hanc posteriorem sententiam inclinat *Fort.
Garg. de vlt. fine iuris canon. n. 282.* vna, & altera adductus ratione. Prior est quia sicut o-
mnes homines sunt æque propriè tales, quamuis eorum aliqui sunt boni, aliqui mali,
27 propterea quod illa qualitas bonitatis, vel malitię † non mutat substantiam, & proprie-
tatem: Quoniam est accidentalis in homine, ita in dolo ex puritate rationis non alte-
rat quidditatem doli. Secunda ratio est quod vterq; dolus continet deceptionem, &
simulationem siue dicere velis machinationem, quemadmodum, & nos supra proba-
uimus. Tertio confirmatur hæc opinio. Quæ nobis videtur ad veritatem propensior à
28 definitione doli, quam supra nos assignauimus: competit enim æque dolo bono, & †
malo, proprietas autem nominis, aut ab Etymologia, aut ab authoritate legis aut à defi-
29 nitione † sumitur; *Bart. & Doct. in l. 1. ff. si cert. pet.* idem *Bar. in l. omnes populi. in 6. quæst. 1.
quæro vnde sumatur. ff. de Instit. & iure, & in verb. l. librorum §. quod tamen Cassius col. 3. &
4. ff. de leg. 3.* inquit ad ostendendam proprietatem cæteris definitionem præferri.

De Idolo boni doli Cap. X.

1 *Declaratio Idoli, siue figura doli boni.*
2 *Salus, honestas, vtilitas publica, vel priuata dolum bonum antecedunt.*
3 *Solertia, industria, vigilantia, comites sunt doli boni.*
4 *Laus, honor, gloria, bonum dolum sequuntur.*

1 Dolus bonus est aspectu virili, vultu sereno, alatos pedes † habet, explicatasque manus, & quasi ad aliquid agendum expeditas, virilis est aspectus, quoniam viri tantum, & cordati homines non timidi hunc dolum committunt, serenus est vultus, quia turbata, commotaq; facie arduum est quemquam decipere, vtpote quæ latentis in animo secreti præbeat indicium, Alati sunt pedes propterea quod velociter euitandum est, quod instat periculum, explicatæ manus quoniam non debent esse impeditę ad bonum, quod se se offert capiendum.

2 Duces boni doli sunt, & illum anticedunt. Salus † honestas, publica & priuata vtilitas, nam ad salutem, vel ad honestatem, vel ad priuatum, vel ad publicum bonum respicimus, cum ad bonum dolum committendum inuitamur.

3 Comites eius sunt solertia, industria, prudentia, vigilantia. † Etenim sine istarum virtutum auxilio nihil vnquam ad optatum exitum dolus bonus perducit.

4 Dolum bonum sequuntur, † laus, honor, & gloria, quippe qui, vel hostem decipiat, vel discrimen salutis, ac vitæ periculum effugiat, qui sua tuetur, vel aliena, quæ præcipue sunt doli boni operationes, laudem semper honorem, & gloriam acquirit, &c.

Explicit liber Primus.

TRACTATVS DE DOLO LIBER SECVNDVS, IN QVO

AGITVR TVM DE DEFINITIONE tum de diuisione Doli mali.

Quid sit Dolus Malus, Cap. I.

1 *In definitione doli mali Labeo Iurisconf. dissentit à Sulpitio.*

2 *Vlpianus Iuriscon. indicat secundam Labeonem.*

3 *Seruius Sulpitius Ciceronis amicus proximum post eum locum tenebat in causis orandis, & alia multa de ipso.*

4 *Tres fuerunt Labeones Iurisconsulti praclariss. Antistius Labeo Pater & filius, & Domitius Labeo.*

5 *Quis ex trib. fuerit, qui Sulpitium in definiendo dolo reprehēdat incertum, quoniam solo nomine describitur.*

6 *Antistius pater inter Auditores Seruii Sulpitii ponitur, & alia multa de illo.*

7 *Antistius filius Tuberanis, & Offilii discipulus, oblatum ab Augusta cōsulatum respuit, totum annum ita studiis diuiserat, vt Roma sex mensibus cum studiosis esset, & sex mensibus secederet, qua conscribendis libris operam daret, fuit author illius secta Iurisconsultorum, quot Cassianos appellabant.*

8 *Domitius Labea floruit sub Adriani Imperatoris temporibus, & Episthomatum vnum epistolarum plures libros conscripsit.*

9 *Vlpianus à compilatoribus, velut Iudex datus inter Sulpitium, & Labeonem in cōtrouersia definitionis doli mali.*

10 *Vrbs Phœnicia in Syria fuit patria Vlpiani Iurisconsuti.*

11 *Vlpianus Papiniani discipulus, & eius laudes.*

12 *Definitioni doli à Seruio tradita duo opponit Labeo, nempe quod non competit omni definito, & quod conuenit alteri, quam definito.*

13 *Definitio Seruiana, defenditur à Cagnolo, sed non tutis rationibus.*

14 *Eadem defenditur, nouiter ab authore contra primum obiectum.*

15 *Prator in suo edicto de dolo, non comprehēdit omnem dolum sed illum pro quo nulla est nominatim actio prodita.*

16 *In furta, in homicidio, in adulterio, sape reperitur simulatio, ita vt doli conueniat definitio.*

17 *Dolus in furta, rapina in homicidio, palam factis nō significat simulationem, sed studiosum animum faciendi illa delicta, prauamque voluntatem delinquendi.*

18 *Defenditur Sulpitius à secunda obiecta, & ostenditur, quod definitio ipsius non competit dolo bono.*

19 *In dolo bono adest simulatio, iuuandi tantū causa non nocendi, nam id proprium est doli mali.*

20 *Dolus bonus, aut nō nocet, aut nocet secūdario, non principaliter ideo nō dicit nocere.*

21 *Vlpianus in* l.1.ff.de dolo, *videtur reprehendere definitionē Sulpitii dum approbat definitionē Labeonis, & in* l.iurisg. §.pactor. verb. *dolo malo ait prator. Sulpitium sequitur.*

22 *Definitio doli data à Labeone, secundum Ricardum deterior est definitione Sulpitiana.*

23 *Definitio Labeonis videtur oppugnari ex tribus. Primo, quia non competit omni definita. Secundo, quia conuenit alteri, quā definita. Tertio, quia est data à causa finali non à formali.*

24 *Cagnol. non recte Labeonem tuetur, & de significatione verborum in definitione doli mali.*

25 *Labeo iisdem mediis defenditur, quib. Sulpitius, & de illa prouerbio, admirabiles in nectendis machinis Ægyptii.*

26 *Vtrum Vlpianus improbare videatur definitionem Sulpitii, negat Cagnol. sed Doctores communiter affirmant.*

27 *Approbatio definitionis doli tradita per Labeonem magis est Compilatorum, quam Vlpiani, sicut illorum sunt, non Labeonis reprahensiones contra Sulpitium ex opinione Rodulphi Prathei.*

28 *Varii definiendi modi à causa materiali, & formali simul, à sola causa efficienti, à finali, & efficienti, & materiali, & finali, ab omnibus causis simul.*

29 *Duo alii definiendi modi; Alter per sufficientem exclusionem aliarum specierũ alter per negationem.*

30 *Declaratio verborum definitionis Doli remissiue, & num. 25. & illa verba Machinatio, fallacia, calliditas continent triplicem dolum, in faciendo, in dicendo, in tacendo veritatem.*

31 *Plures definitiones Doli, vltra Sulp. & Labeonem, à Baldo, à Socc. à Cuiacio, Bart. Isidoro tradita.*

32 *Dolus plures habet gradus, veluti maior est dolus occidere, quam furari, & maior dolus occidere virum vtilem Reip. quã facinorosum; & minor dolus facere leue furtum, quã magnum furtum.*

33 *Dolus nunquam caret voluntate committentis, nec ignorantibus accidit, malitia quomodo ab errore cognoscatur.*

34 *Scorpio terrestris doli symbolũ, Itẽ laque⁹, et ham⁹ sunt eiusdẽ doli Hieroglyphicũ. Perdix quoq; dolũ, & astutiã repræsentat.*

EGimus quantum exiguæ vires nostræ tulerunt de bono dolo aggrediamur ex ordine doli mali expositionem ab eius definitione incipientes, in qua grauis est in-
1 ter † Sulpitium & Labeonem, dissensio *in l. 1 ff. de dolo*, vbi Vlpianus quasi honorarius
2 Arbiter constitutus † secundum Labeonem iudicat. cum vero litigantes sint Illustres,
Iudex quoque sit splendidus, nec non causa de qua est iudicandum sit præclara, recte
facturum puto, si de illis prius verba fecero, mox deinde Sulpitii definitionem ex-
cussero, disputans vtrum iure à Labeone reprehendatur tandem an iustum in fauo-
3 rem Labeonis sit Vlpiani iudicium, Sulpitius itaque (vt ab † illo incipiam) adolescen-
tiæ suæ annos eloquentiæ exercitationibus, & Philosophiæ impendit, eiusque adipi-
scendæ gratia Rhodum est, cum Cic. profectus. quo cum semper postea coniunctis-
sime vixit, ibique tantum profecit, vt proximum post Cic. locum teneret *l. 2. §. Seruius ff. de orig. iur* sed vel quia mallet in iure ciuili primum locum quam in eloq. Cicer. proximum obtinere, aut quod contumelia affectus à Q. Mutio P. Max. fuerit, nam cum Sulpitius datum iterum atque iterum quoddam de iure responsum non intelligeret, dixit vir ille summus, turpe esse Patritio & nobili viro, & causas oranti ius in quo versatur ignorare, ad ius Ciuile se contulit, Gallo Aquilio, & Lucilio Balbo præceptoribus vsus in iuris disciplina ita præcelluit, vt non modo eiusdem ætatis omnes, sed eos etiam qui ante fuissent longe superauerit, nec equidem iniuria, etenim licet iuris ciuilis magnum vsum multi ante Seruium habuerint, is tamen primus arte quadam eam scientiam pertractauit, Dialecticam nanque adhibuit, qua confusum antea ius in partes distribueret, definiret, regulamque denique haberet, qua vera à falsis dignosceret, Cum autem in legatione periisset, statuam ei populus Romanus posuit, & suo ad huc tempore extare pro rostris Augusti recenset *Pomp. d. l. 1. §. Seruius* dicens centum octuaginta de iure ciuili libros conscripsisse, innumerosq; suæ disciplinæ alumnos celeberrimos postea Iurisconsultos euasos, Quæstura, Prætura, consulatu, dignissime functus est. Sulpitia ex qua natus est familia Romæ nobilissima & antiquissima fuit, ex qua originem duxit Galba Imperatore.

Sed iam ad Labeonem qui Sulpitium reprehendit nostra dirigatur oratio sanè
4 tres Labeones † reperio de Iure ciuili optime meritos, Antistium scilicet patrem, & fi-
5 lium, & Domitium Labeonem, de quo vero Vlpianus, hic intelligat in ambiguo † est
quando solo nomine describitur relicto prænomine, quæ dubitatio nõ modo ad præsentem locum, sed ad alios multos pertinere, in quibus sententiæ, opiniones, responsaque Labeonis commemorantur vt in *l. Labeo. ff. de verb. significat. item apud Labeonem ff. de iniuriis l. 39. & seq. ff. de condit. & demonstrat.* Quas II. *Cotta in suo memor.* nec non definitionem doli cæteraque omnia, quæ Trebonianus in libris Pandectarum inseruit sub nomine Labeonis, Antistio tribuenda censuit, sed *Reual.* cuius sententiam probat *Rutilius de vitis Iurisc̃on.* Domitio refert accepta, verum eum nullam exploratam coniecturam istius, vel illius opinionis inuenerim, quæ in hanc magis quam in illam partem impellat liberum cuique suum iudicium relinquens singulorum breuissimam at necessariã tamen notitiam tradam. Antistius primo inter Aud. Ser-Sulp. ponitur. à *Pomp. d. l 2. verb. ab hoc plurimi*, & iuris ciuilis sapientia Illustris, vnus ex occisoribus Iulii Cæsaris dictatoris fuit in Pharsalica pugna *d. l. Bruto*, cuius erat legatus iniquitate fortunæ superat: locum in Tabernaculo ad sui corporis modum effodit, &
6 a † proprio seruo, vltro iugulum offerens necem impetrauit, tentorium pro sepulcro
eligens, quo hostium manus effugeret.

Anti=

8 Domitius † autem Labeo, vt ad tertium veniamus floruit sub Adriani temporibus libros Epithomatum vnum epistolarum complures reliquit quisquis ergo ex his Labeo fuerit in definitione doli aduersatur Sulpitio & quasi ambo causam coram iudice Vl-
9 piano agant, inter eos ex mandato compilatorum † iudicat qui iudicem litigantibus parem, ne dicam Iuris scientia, & dignitate superiorem dederant; Etenim natus est
10 Phœniciæ † Syriæ Vrbe, sicut ipsemet *in l. 1. ff. de Censibus.* testatum reliquit splendidis-
11 simam Coloniam appellans fuit, Papiniani discipulus † & postea in præfectura prætorio Assessor. Consiliarius Alex. Seueri, & Magister Scrinii fuit; qui tantum Consilio prudentiæ, & bonitati tribuebat, vt nō modo amici nomine, sed etiam parentis appellatione illum publice in rescriptis nominaret *l. 4. C. de contrah. stip. l. 4 ff. locati,* Præfecturamq; prætorianorū vltro illi daret, à quibus non multo post impie interfectus fuit, de illius doctrina & sapiētia extat Dioclet. Imp. testimoniū in *l. à Diuo Marco C. de quæst.* nec non Iustiniani *Imp. in l. vlt. C. de Inst. & substit.* & *in l. vni §. ne autem C. de Caduc.* in quibus disertissimi ingenii vir, & prudentiss. appellatus inuenitur.

Intueamur ergo doli mali definitionem traditam à Sulpitio ex intentione, & verosimile est Galli Aquilii sui præceptoris qui sicut primus inuenit de dolo malo formulas, primus etiam definiebat dolum, dicens dolum malum esse, cū aliud agitur, aliud simulatur sicut retulit *Cic. 3. de off.* Seruius autem paucis mutatis ait machinationē quandā esse alterius decipiēdi, cū aliud agitur aliud simulatur; Huic definitioni Labeo, duo
12 † opponit, primum est quod nō competit omni definito, siquidem reperitur dolus alterius decipiendi causa adhibitus sine vlla simulatione nempe vt declarat in furto, & rapina, idem dici potest, & in homicidio. Secundum est quoniam conuenit alteri, quā definito, nimirum dolo bono in quo etiam aliud agitur, aliud simulatur *d. l. 1. §. 1. verb. sicut faciant, & verb maxime si aduersus hostes,* vt accidit in his, ait *tex.* Qui per huiusmodi dissimulationem sua tuentur, vel aliena? id quod videtur profectò singulare vt scilicet vna, eadēq; definitiò nimis angusta sit nō cōtinēs omne definitū, itē nimis ampla cō-
13 plectēs plus, q̄ definitū, cæterū licet neminē viderim p̄ter *Cagn.* † *in l. omnis definitio n. 66. & seq. ff. de reg. iur.* qui Seruiū à Labeone defendat, tamē arbitror nō desperatā eius esse
14 defensionē, ex rationibus à Cagn. nō cōsideratis, Is a. † diluit primum obiectum dicens in furto, & rapina dolū præsumptū contineri, qui dolus est improprius, Suspitius autē proprium definit Secundo euertit, quia in his est potius vis, quam dolus, nam vis ablatiua dicitur, verum prima solutio non vndique tuta, quia dolus præsumptus est proprius ex opinione multorū (vt infra suo loco copiosius ostendā) imo *Bar. in l. quod Nerua,* inquit dolum præsumptum in hac definitione contineri, illud certum est in edicto prætoris dolum præsumptum comprehendi, vt ex *tit. ff. de Dolo & de minoribus*, palam esse potest in quibus ob verum dolum negat minori restitutionem: cōcedit autem ob dolum præsumptum. Secunda etiam solutio est periculosa, quippe dolus in his principaliter attenditur, adeo quod dolo cessante, cessat furti actio §. *gallinarum. Inst. de rerum diuis. l. 1. & 2 ff. de furt. §. 1. cum seq. Inst. de oblig. quæ ex delict. nascuntur.* Addo his aduersus Cagn in furto, & rapina verum esse dolum, quoniam sine malo animo non committuntur, Cæterū quia contra furē non debet probari; sed propter delictū præsumitur, donec ostendatur cōtrarium, potest appellari hoc respectu præsumptus. Alteram autem oppositionem *Cagn.* confutat *nu. 67.* animaduertendum siquidem ait ex mente Philosophorum quod omnia verba definitionis per se sumpta, latius patent, re definita, sed simul iuncta conuertuntur cum ea, & ideo quamuis simulatio per se separatim accepta latius vagetur dolo malo, tamen accepta cum cæteris verbis definitionis conuertitur, porro autem minorem propositionem, non confirmat Cagnol. nec me iudice potuit. propterea q. & iunctim accipiendo conuenit non modo dolo malo, sed etiam bono, in quo adest simulatio in decipiendo, & dolum illum committens dicitur machinari *d. l. 1. §. 1. in verbo aduersus hostes machinatur*, quamobrem est adhuc in suo robore vtraq; obiectio Labeonis.

15 Ad primam autem diluendam, † præmitto vnum, quod puto neminem esse negaturum nempe Seruium definire illum dolum malum duntaxat, quem suo edicto prætor comprehendit, alioquin non inueniretur eius definito posita ab Vlpiano in edicti interpretatione, hoc ita constituto, Prætor in edicto non complectitur omnem dolum malum, sed illum tantum, pro quo nulla est prodita actio aduersus dolosum *l. 1. in pr. ff. de dolo* verba edicti inquir Vlpianus talia sunt, quæ dolo malo facta esse dicentur, & de his rebus alia actio non erit, & iusta causa videbitur, iudicium dabo; Ergo

dolum malum qui reperitur in furto, rapina, vel in alio nominato delicto, prætor non
amplectitur, quando de his est alia actio scilicet furti; bonorum raptorum, &c. igitur,
nec Seruius hunc dolum finiuit, sed dolum prætoris in quo semper est simulatio, nul-
lusque dolus malus ex edicto prætoris datur absque simulatione; Præterea concesso
quod Sulpitius voluerit omnem dolum definire, adhuc eius definitio defenditur ac-
cipiendo dolum pro machinationibus, & fallacia, vt placet Labeoni, etenim in eo si-
mulatio semper inuenitur, & vbi non erit simulatio, ibi quoque non erit fallacia, aut
16 machinatio, quippe furta † si clàm fiant, & à domesticis personis vt plerunque con-
tingit non carent simulatione. Humicidia quoque sub nomine amicitiæ, adulteria
sub pallio affinitatis, vel cognationis conteguntur, duo amici & propinqui in vesti-
mentis ouium sunt lupi rapaces, quando etiam furta incipiunt a contractu, veluti si
Depositarius vendit, aut aliter vtitur, re deposita, vel commendatarius re commoda-
ta, quis neget, aliud agi, aliud simulari, si vero furta, rapinæ, homicidia sunt manifesta,
atque ita cesset simulatio, non tamen cessat dolus, & ita datur sine simulatione dolus,
contra Sulpitium. responde dolum dupliciter considerari, primo vt est machinatio
calliditas, & fallacia & simulatio, & iste dolus non reperitur in furto, vel rapina, & ita
in fauorem Sulpitii Secũdo sumitur dolus pro animo, & studiosa voluntate delinquẽ-
17 di, & dolus est in furto † & rapina *lege Cornelia ff. de sicarus.* ibi qui se probauerit non oc-
cidendi animo hominem, a se percussum, & de hoc dolo non sentit Seruius; ita vero
accipi dolum in furto, homicidio, &c. singulariter declarat ex mente Doct. *Hipp. Rim.
in l. 1. ff quod quisque iur. n. 144. vbi Petrum calefact. citat cons. 92. col 2. vol. 2. crim.* alioquin
sequeretur, quod si quis denunciaret Titio, vt sibi caueret quoniam vult eum oc-
cidere, & ita postea interficeret, non diceretur dolo occidisse, quoniam defuit ma-
chinatio, vel fallacia, tutus itaque videtur Seruius a primo telo Labeonis. experiamur
an possit defendi à secundo quod certe videtur iugulum premere nempe competẽ-
re eius definitionem dolo bono, in quo simulationem esse, diserte ostendit *Vlpianus
in l. 1. §. d. de dolo*, verum Clypeo veritatis repellitur quoniam Seruius definiendo non
18 dixit dolum simpliciter esse † simulationem quo casu procederet argumentatio, sed
dixit simulationem alterius decipiendi causa, & in his verbis continetur forma, side
specialis differẽtia doli mali, vt decipiat & machinetur in alterius perniciem. Dolus
autem bonus est simulatio, sed non ad decipiendum, aut machinandum, verum ad se,
& sua, vel aliena tuendum *d. l. 1. §. 1. vers. sicut faciunt qui tuentur sua, vel aliena.* nam ad-
uersus hostes, & latrones, non est principalis intentio nocendi illis, sed nos nostraque
vel aliena tuendi, vt dictum est, vt patriam, parentes, amicos defendamus, confirmo
19 præterea in dolo bono † non esse simulationem causa nocendi apertissima ratione.
Dolus malus est contrarius dolo bono. Doli mali natura est nocere *d. l 1. in princ.* Ergo
doli boni natura est prodesse, cum contrariorũ sint contrarii effectus *l. fin. §. fin. ff. de leg.
3.* & licet in consequentiam noceat dolus bonus hostibus, & latronibus, tamen atten-
dimus quod principaliter accidit & denominatio fit à principali *l. cum quaeritur ff. de
20 statu hom. Bart. in l. omnes pop. ff de Iust. & Iur.* dicens statuta odiosa, vel fauorabilia ap-
pellari, pro vt principaliter sunt inducta, vt in simili præscriptio 30. annorum, est fauo-
rabilis præscribenti, sed quia principaliter est in odium negligentium, hoc solo voca-
tur odiosa *Doct. in l. Celsus ff. de vsucap. l. fin. l. de annal. except. cum vulg.* Atque ex his liqui-
do constat, nisi me fallit opinio Seruium fuisse iniuria reprehensum à Labeone, & pro-
pterea iniuste Vlpianum aduersus eum iudicasse in qua pronunciatione est quod
21 mirer in Vlpiano nam tacite † improbat *d. l. 1. quod in l. Iurisgen. §. pactor. ff. de pact* aperte
probat cum ait dolo initum pactũ videri quoties circum scribendi alterius causa aliud
agitur, aliud simulatur, idipsum enim affirmat Seruius citato loco, & quamuis *Cagn. in
l. omnis definitio de reg. iur.* concludat Seruium ab Vlpiano non reprehendi, nos paulo
infra ostendimus id esse maxime controuersum, & communiter improbari illud v-
num est, quod mihi Sulpitio videatur obstare eum scilicet non definisse dolum in for-
mam definitionis per genus nimirum, & differentiam, verum facile potest in forma
definitionis constitui hoc modo: Dolus, malus est alterius circumueniendi machina-
tio, vel alterius circumueniendi simulatio.

Succedit ex ordine definitio Labeonis, cui etiam multa obiiciuntur in tantum
22 quod *Riccard. Vercell.* relatus † à *Cagnol. in l. omnis definitio numer. 68.* dicat longe melio-
rem esse definitionem Sulpitii, sed leuissimis, vt mihi videtur rationibus. *Cagn. l. 1 iq.
ibi, & fortiss. Garg. de vlt. fine Iur is can. num. 289.* opponunt † primo quod competat alie-
tique

ri quā definito, nempe dolo bono, siquidem & in eo adest machinatio, calliditas, & fallacia ad circumueniendum hostem, vel latronem. Secundo officit quod non conueniat omni definito scilicet furto, rapinæ, propterea quod in his dolus inest sine machinatione, calliditate, aut fallacia, cum palam, & sub luce facta sint, nam machinatio est ars decipiendi, verbo, vel facto. fallacia dicitur in verbis, siquidem fallaciæ dicuntur verba ad decipiendum composita, calliditas est astutia, & ad ingenium refertur. *Cagn. in l. fraudis inter princ. num. 5. ff. de reg. iur.* horum autem nullum cadit in manifesto furto, in rapina, in publico homicidio, & tantum dolus inest; tertio opponitur q. data est hæc definitio à causa finali, ibi: ad decipiendum, & circumueniendum, ideoque non est assignata à substantia rei quæ continetur in materia, & forma, non in causa finali, quæ remota est à substantia rei, vt habitatio est causa finalis construendæ domus, & tamen non est de substantia domus, idemque est in causa efficiente, quippe vt ait *Rudolphus* Agricola *lib. 1. de inuent. Dialect.* finis, & efficiens extra rem sunt, ita etiam declarat *Cagnol. in d. l. omnis num. 41. verbo tu aduerte.* Ad euertendum primum fundamentū Cagn. se ipso videtur inferior, quandoquidem ait probari ab Vlpiano definitionem Labeonis, sed non argumenta quibus Labeo Seruianam definitionem confutabat, quoniam si ea probasset argumenta, pariformiter Labeonis definitio destrue-
24 retur; & tamen paulo infra † *in verbo. sed ratio, quæ magis*, inquit, quod Vlpianus commendauit definitionem Labeonis illa ratione quia absque simulatione potest agi, vt quis circumueniat, quæ fuit vna ex duabus per quas Labeo, putauit infirmari definitionem Sulpitii, ergo Vlpianus non modo definitionem Labeonis damnauit, sed eius argumenta. Quibus consequens est infirmari definitionem Labeonis, vel ipso Cagno. confitente; Propterea parui refert, vtrum Vlpianus argumenta Labeonis approbauerit nec ne, lis est inspicere, nunquid Labeoni noceant, etenim si noceant, alia est quærenda solutio quam illa quod Vlpianus dictas argumentationes non laudauerit. Similiter nihil interest, an Vlpianus Sulpitii definitionem improbauerit, esto enim quod non improbauerit, vt dicebat Cagn. sequitur ne propterea bene definisse Labeonem, nisi aliunde clarescat factas ei oppositiones non officere Ad secundum vero argumentum *Cagn. in d. vers.* (Sed ratio quæ magis) respondet definitionem Labeonis non pati illam difficultatem, & propterea fuisse ab Vlpiano probatam, quod vero eam difficultatem non patiatur Cagno. nequaquam probat, & tamen probandum erat tanquam fundamentum suæ intentionis *l. Labeo parte & l. verius ff. de probat.* & nos supra in declaratione verborum definitionis ostendimus contrarium. Et si vera est eorum verborum interpretatio, vt videtur verissima, non video vllam differentiam realem inter Labeonis, & Seruii definitionem, sed solum in verborum compositione. Nam vtraque habet loco generis machinationem, vtraque continet simulationem ad fallendum, decipiendumque alterum adhibitam, siquidem tantundem
25 important † illa verba Labeonis, calliditatem, fallaciam ad circumueniendum, quantum illa Sulpitii, cum aliud agitur, aliud simulatur. etenim calliditas, fallacia, non est sine simulatione aliter si aperta fronte veniret, non esset calliditas, vel fallacia, confert gloss. magistr. in *l. item si precio §. quemadmodum in vers. circumscribere*, dicens, falli; decipi, circumscribi esse proprie cum aliqua ex parte dolus adhibetur *Cepoll. in l. Labeo §. causa huius numer. 5. ff. de adilit. edict.* accedit vetus adagium (admirabiles in nectendis machinis Ægyptii) nam de versutis, vt ait *Plaut.* & consutis dolis dictitatum. & retorquetur in Sycophantas, & delatores, qui vera falsis permiscendo nectunt calumnias.

Quamobrem sequitur, priores illas oppositiones non esse solutas, quæ non minus Labeoni nocent, quam obessent Sulpitio, cæterum pari modo Labeo, à nobis defenditur, quo Seruium defendimus, nempe illum quoque definire dolum duntaxat in edicto prætoris comprehensum, nimirum dolum malum innominatum, non vero etiam nominatum, qui in furto, aut Rapina, vel homicidio continetur, rursus quia Labeo, accipit dolum prout est fallacia, & machinatio non prout significat malum animum committendi delictum, vt sumitur, in furto, & in homicidio, *l. 1. C. ad l. Cornel l. 1. §. Diuus ff. eod. titul. Grauett. consilio octauo, col. prima in fin.* Similiter ad alterum obiectum eadem est solutio simulationem contra hostes, vel Latrones, verbis definitionis non comprehendi, quando illa est simulatio, vt dictum est ad iuuandum principaliter nos ipsos, vel alios *l. prima. §. primo, ibi: sicut faciunt. sed*

F

machinatio, & fallacia Labeonis, est ad nocendum secundum natu ram ordinatiam
doli mali.

Sed Vlpianus commendans definitionem Labeonis, vtrum videtur illam Sul-
26 pitii refellere. Doctores frequentius † putant Seruium ab Vlpiano reprehendi, sicut
communis opinionis est talis *Cagnol. in dict. l. omnis numer. 68. verbo in proposito nostro*, &
quamuis Doctorum rationes non afferat, non sunt tamen in obscuro, nam ex dua-
bus definitionibus quæritur vtra sit bona, Labeó ait Sulpitium non bene definisse,
proinde ille alio modo definit, subnectit Vlpianus, Labeonis definitio vera est, ergo
ab inclusione vnius *l. cum prætor. ff. de iud.* alteram reiicit, eo magis quod si vel illam
quoque probaret, aut non reiiciendam duceret aliquo verbo indicasset, secundo ac-
cedit, quod si Labeo Sulpitium benè confutauit, non posset Vlpianus, & ipse non e-
andem explodere, si vero malè confutasset, non reticuisset Vlpianus, alioquin pec-
casset non defendens male impugnatam definitionem Sulpitianam. Cagnol. autem
ab aliis dissentit eo præcipue argumento quod Vlpianus probat definitionem Ser-
uii in *l. Iurisgentium. §. pactorum ff. de pact.* igitur hic eam non improbat, ne videatur
sibi repugnare, proinde cum misterio dixit Labeonis definitio est vera, nec amplius
verbum addit, siquidem non inde infertur necessario, ergo Seruiana definitio est
falsa, neque enim istæ definitiones sunt oppositę, vt ad veritatem vnius sequatur fal-
sitas alterius, nec aduersatur, *l. cum prætor.* quandoquidem limitatur, quoties id
quod videtur excludi tacite per vnam legem, reperitur aperte inclusum in alia *Saly.
in l. de crimine in 2. oppos. Cod. de accusat. Deci. consil. 110. colum. 2. & consil.* 190. quemad-
modum accidit in hac definitione Sulpitii, quæ non debet videri tacite improbata
in dict. l. 1. §. 1. *de dolo.* cum palam sit commendata in *dict. l. Iurisgentium.*

Ad conciliandam hanc antinomiam, *Rodulphus Prætheus in suo Lexicon. Iuris.
ciuil. & Canon. in verbo dolum malum.* ex intentione quorundam est in noua opinione,
27 videlicet reprehensiones factas ad Sulpitianam definitionem. Compilatores † esse
Treboniani non Iurisconsulti Labeonis, sicut etiam approbatio definitionis Labeo-
nianæ non ab Vlpiano, sed à Treboniano proficiscitur, quæ si vera essent omnem
prorsus, de Vlpiano quæstionem dirimerent, quam non est verosimile discedere
ab ea definitione quam alibi disertè probauit, quæque suo tempore inter Iurisconsultos
obtinebat, nam *Paulus* qui cum Vlpiano sub Alexan. Imperatore floruit, causam re-
censet *lib. 1. recept. sentent. titul.* 8. Sed aliorum sit iudicium, etenim siue ista, siue il-
la opinio sit probabilior, ad summam rei non magni refert, sed nos expectat tertiæ op-
positionis resolutio, in qua aduersus Labeonem dicitur eius definitionem non esse
datam, à substantia rei, nempe à forma, & materia; sed à causa finali; Defensio au-
tem est in promptu; Nam optima est quidem illa definitio, quæ per materiam, & for-
mam, vtpote per causas substantiales traditur, verumtamen cum formarum maxi-
ma sit nobis penuria, sæpe definimus à causa efficiente, vel finali, hisque defini-
tionibus, non modo Iurisconsulti sed & Philosophi interdum vtũtur, immo, & Theo-
logi, vt illa, homo est creatura rationalis ad vitam æternam, & beatam à Deo creata,
28 † Ideoque ab his causis sæpe datæ in iure definitiones reperiuntur, ita vt per omnes
quatuor causas assignatæ inueniantur, sicut facile est ostendere; Nam à sola causa ef-
ficienti data videtur definitio legis §. *lex est*, item & plebiscitum, §. *plebiscitũ Inst. de iure
naturali gent. & Ciuil.* Secundo à materiali, & efficienti simul in *l. 1. ff. quod metus caus.* vbi
in definitione metus, trepidatio mentis est causa materialis, propter instantis, vel fu-
turi periculi causam, est causa efficiens, tertio à materiali, & formali simul in *l. 1. ff de
testam.* vbi iusta, id est, solemnis sententia voluntatis nostræ est materia, quæ etiam in
contractibus reperitur. De eo quod quis post mortem, & *c. forma est*, quarto à forma-
li sola in *l. legatum ff. de leg. 2.* nam illa verba testimonio relicta continent formam, sed
verius est ibi à formali, & materiali, quæ est in verbo donatio quædam. illa vero, ibi te-
stamento relicta, scilicet a Materiali, & finali *in l. 3. ff. de bonorum poss.* 6. ab efficienti, &
formali, vt *in §. sacræ Inst. de rerum diuis.* in quo dictio, rite, formam denotat: verbum per
Pontifices, efficientem importat à finali tantum vt in §. 1. *Inst. de action.* 8. ab efficienti,
finali, & materiali vt in §. 1. *Instit. de tutel. in l. 1. ff. eod. titul.* Materia est ibi vis, atque
potestas, finalis ibi: ad tuendum; efficiens ibi: à Iure Ciuili data &c. 9. Ab
omnibus causis simul in *l. 2. ff. de legibus.* efficiens est ibi inuentio, & Do-
num Dei, finalis ibi correctio voluntariorum cum illis Ciuitatis compositio,
forma

forma ibi, secundum quas omnes, Materia ibi, decretum hominum sapiētum eædem
quoque causæ conspiciuntur in definitione posita in *l. 1. ff. eod.* in qua prudentum viro-
rum consultum ad causam pertinet efficientem, sponsio reipub. secundum Bald. for-
mam denotat, commune præceptum præ se fert materiam, coërctio finem respicit,
cum vero non omnes leges delicta coerceant, vt sunt quæ testamentis & contracti-
bus normam præscribunt, arbitror Papinianum non legē absolutè, quæ alias leges o-
mnes comprehendat sua potestate, definisse, sed legem, quam non inepte crimina-
29 lem, licet appellare; † Alius tandem est definiendi modus, qui fit per sufficientem
exclusionem aliarum specierum, & per inclusionem vnius, vt in *l. mortis causa capio ff. de donat. mort. caus.* Alioquin videtur dari definitio per negationem *l. 19. §. fin. in verbo argentario ff. de auro. & argento legato.*

Reliquum nunc esset, ad vberiorem huius definitionis explanationem singula
30 eius verba † exponere, sed quoniam diximus aliqua *supra num. 25.* & satis, ac nimirum
fortassis morati sumus in ea, reiicio lectorem ad *Bart. in tract. de testibus numer. 100. verbo dolus omnino. Ad Host. in titulo de dolo, & contum ad Alciat. lib. 9. cap. 2. Parerg.* & in *l. aliud est fraus ff. de verbor. significat. ad Alberic. in dict. in verbo* Dolus, *ad Cagnol. in l. fraudis interpretatio ff. de reg. iur. ad Rodulphum Prateium in Lexicon. in verbo dolum malum*, illud v-
num tamen non prætermisero, quod cum dolus tribus modis committatur faciendo,
tacendo, dicendo, scillicet veritatem, primus dolus continetur in *verbo machinatio* se-
cundus in *verbo fallacia*, tertius in *vltimo verbo calliditas.*

Siquis vero, nec Seruii, nec Labeonis definitione contentus meliorem deside-
ret, inquirat an plereque à nostris Doctoribus inuentæ, vel à sacris Theologis traditæ
31 magis arrideant † *Bald. in l. quæ fortuitis C. de pignor. act.* ita definit; Dolus est malitia in
alterius damnum prorumpens, & paulo infra dixit: Dolus est ars nocendi contra na-
turam, idest, contra amicitiam naturalem *argumento l. vt vim ff. de Iust. & iure Bart. Socin. consil. 159. & consil. 160. volum. 2.* ait dolus est falsi asseueratio cum intentione fallendi,
quam definitionem probat *Roland. à Valle consil. 49. numer. 27. volum. 1. Cuiacius in l. 1. ff. de dolo*, inquit dolus est abscondita mentis machinatio per *l. final. C. de litigios.* Item ait
Dolus est ratio vafra decipiendi alium alio nomine vacans. *Bartol. in l. quod Nerua ff. deposit.* definit eo modo, quo Labeo, vno tamen verbo addito (manifesti) ad exclu-
dendum dolum præsumptum, sicut refert *August. in §. præterea numer. 21. Inst. de actio. Dec. cons. 110. & Plot. in l. si quando C. vnde vi.* Dolus est omittere id quod ex officio face-
re astringitur *Cassan. consil. 52. numer.* 8. Dolus est non solum cum fallendi causa ob-
scure loquimur, sed cum insidiose dissimulamus, *Caietanus* relatus *à Cagnol. in l. nihil dolo ff. de reg. iur.* Dolus ait est astutiæ executio, siue per verba siue per facta ad decipi
endum, ordinata, & est peccatum veræ prudentiæ contrarium vt pulchre explicat
Bartol. in suo tract. de testibus num. 100. cum seq. Quocunque vero modo dolus malus ac-
cipiatur, nempe secundum Sulpitii Labeonis, vel nostrorum definitionem habet
32 plures † gradus ex pulchra doctrina *Bald. in l. quæ fortuitis numer. 6. Cod. de pignor. act.*
vbi inquit in dolo esse gradus, etenim maior est dolus occidere hominem, quam fura-
ri, & maior dolus occidere sanctum hominem, vel Reip. vtilem, quam Sycophantam,
sicut maior est dolus facere magnum furtum, quam leue, & ideo inquit *Bald.* pœnæ
non sunt vniformes *l. hodie ff. de pœnis l. 3. ff. de off. præfect. Vigil. l. siquidem ff. de officio proconsul. l. sed in fustium ff. de infam. l. Liuia ff. de accus.* Similiter dolus, vt supra definitus non
33 potest esse absque voluntate † facientis, nam quod ignorantibus accidit, dolus non
est, sed imprudentia *l. siquis testimonium § fin. ff. ad l. Aquil. Bald. in d. l. quæ fortuitis num. 1. in fin.* vbi dicit quod malitia, quæ est idem ac dolus malus pertinet ad prauitatem
voluntatis, error autem sine culpa pertinet ad defectum cognitionis, qua ratione
dicitur, quod finis culpæ est non intelligere, quod omnes intelligunt *l. lata culpa ff. de verb. signif.* Doli autem mali non vnum erat apud antiquos Symbolum, sed plura, siue
mauis dicere hyeroglyphica, quæ ex literarum monumētis, vsq; ad hæc tempora per-
34 uenerunt nempe † scorpio terrestris vnde *Senarius Nicandri.*

Scorpius insidias, parua sub cute tetendit.

Laqueus, Hamus, & Perdix sicut eleganter explicat *Pierius Valerianus.*

De multiplici ſpecie Doli mali, Cap. II.

1 *Multiplex eſt doli mali ſpecies.*
2 *Materia doli mali per eius diuiſionem fit illuſtrior.*
3 *Quomodo probetur, doli mali prima diuiſio.*
4 *Vtrum omnis dolus ſit præſumptus.*
5 *Opinio quorundam affirmatiua probatur.*
6 *Contraria opinio negatiua communior eſt, & uerior.*
7 *Dolus præſumptus à lege non eget probatione.*
8 *Dolum allegãti incumbit onus probandi.*
9 *Minor reſtituitur in dolo præſumpto, & doli quadam præſumptiones, ſunt ita graues vt per eas probetur verus dolus.*
10 *Futurus dolus præſumptus poteſt remitti.*
11 *Præſumptionibus probatur, ergo præſumptum eſt non valet ſequela.*
12 *Paupertas, ſimulatio, tacita fides accommodata probantur coniecturis.*
13 *Dolus dependet ab animo, cuius ſolus Deus ſcrutator eſt.*
14 *Omnẽ dolum eſſe præſumptum, recte dicimus reſpectu modi probandi, quia probatur omnis dolus præſumptionibus nõ reſpectu ſuæ naturæ, ſecundum quam, aut verus eſt, aut præſumptus.*
15 *Dolus præſumptus duplex, aut reſpectu naturæ, & qualitatis, aut reſpectu probationis.*

EXpoſuimus quid ſit dolus malus, non tantum ex Sulpitii, & Labeonis ſententia
ſed etiam ex noſtrorum interpretum opinione, proximum eſt ex ordine vt mul-
1 tiplicem eius ſpeciem aggrediamur, neq; enim vnò modo diuiditur † dolus, verum
multifariam, multisq; modis, quos eo libentius ſingulos proſequemur, quo propoſita
2 nobis materia ex illorum explicatione fiat illuſtrior. †

Prima igitur diuiſio doli mali, in duas ſpecies diducitur, ſiquidem Dolus malus, aut verus eſt, aut præſumptus.

Secunda diuiſio qua alius eſt Dolus apertus, alius velatus.

Tertia quoq; diuiſio duas ſpecies habet, Dolũ ſc de præterito, & Dolũ de futuro.

Quarta diuiſio, eſt bipartita, quia Dolus eſt vnus ex propoſito, Alius re ipſa. do.

Quinta diuiſo duplici ſpecie cõtẽta eſt, nã ali' eſt dol' in omittẽdo, ali' in cõmittẽ.

Sexta diuiſio duas ſpecies continet Dolum ſc. incidentem, & dantem cauſam.

Septima diuiſio pariter duas ſpecies complectitur, dolũ principalis, & dolũ tertii.

Octaua diuiſio, quoniã dolus eſt duplex, nẽpe dol' Authoris, & dolus ſucceſſoris.

Nona diuiſio dolus vnus in re propria, alter in re aliena, alius in re communi.

Decima diuiſio dolus in dicendo, in faciendo, in tacendo.

Vndecima diuiſio dolus alius damnoſus, alius iocoſus.

Vt vero omnes iſtæ diuiſiones, eo quo ſunt ordine propoſitæ declarentur primam
accipimus exponendam inquirentes, primo vbi, & quo modo probetur; ſecundo an
3 bona ſit; tertio ſingula eius membra diſcutiemus, quo ad primum probatur † per *Bart.*
in l. quod Nerua n. 3. ff. depoſit. & in l. ſiquis id quod. ff. de iuriſd. omniũ iud. per Caſtrenſ. & alios in
l. vbi exigitur. ff. de edend. per Pariſ. conſ. 49. n. 30. & 31. vol. 1. per Alex. in l. Dolum C. de Dolo. &
in conſ. 103. n. 3. vol 1. per Menoch. de arbitr. iud. cauſ. lib. 2. caſu 194 nu. 38. & de recuper. poſſeſſ.
remedio 15. n. 134. cũ ſeq. per Sebaſt. Medicem. de fortuit. caſibus part. 1. quaſt. 10 quod attinet ad
ſecundum; Non de ſunt qui hanc diuiſionem improbent, nempe *Milleus in Praxi cri-*
minali nu. 68. folio 135. & tangit eam *Bart. in d. l. quod Nerua num.* 14. *Rodulphus Pratheius in*
4 *ſuo lexicon. in verb. dolum malum.* dicentes, omnem dolum † eſſe præſumptum, atque ita
vnam non plures eſſe doli mali ſpecies; eo argumento quod præſumptionibus & indi-
5 ciis ſolum † probari poteſt *l. dolum, & ibi doct. C. de dolo, & in l. quoties §. qui dolum. ff. de pro-*
bat. Iaſ. in l. ſiquis cum aliter ff. de verb. oblig. Ruin. con. 4. num. 10. vol. 1. & conſ. 73. numer. 1.
numer. 9. eod. libr. Soc. conſ. 47. conſ. 59. vol 3. & hinc eſt quod leges vtuntur hoc modo lo-
quendi, Dolo facere videtur *l. ſi procuratorem. ff. mand* dolo carere non videtur, *ff. ad l.*
Falcid. l. dolo, quod verbum fictionem, aut præſumptionem ſignificat. Cæterum nõ eſt
6 diſcedendum à Cõmun. Doctorum diuiſione † primo, Quia ſi omnis dolus eſſet præ-
ſumptus, nullus dolus deberet probari, iuris enim præſumptio releuat ab onere pro-
7 bandi, & vt Caſtr ait in *d. l. dolum.* dolus præſumptus eſt, qui ſine vlla probatione † præ-
8 ſumitur a lege, & tamẽ regula eſt quod dolũ allegãti incũbit onus probãdi † *d. l. quoties.*
§. 1. ff de probat Cõfirmatur ſecundo ex traditis à *Menochio de recuper. poſſ. remedio 15. n. 136.*
ait enim reg. illũ dolũ eſſe ꝓbandũ. locũ habere in dolo vero. tertio ſi dolus omnis eſſet
præſumptus, minor ſemꝑ aduerſus dolũ reſtitueretur in integrũ, quoniam cõtra præ-
ſumptum

9 ſumptum † reſtitutionem habet. ſed pro aliquo dolo non reſtituitur *l. auxilium cum ibi*
not. ff. de minor. & nos infra dicemus, latius igitur reperitur aliquis dolus non præſump-
tus, IV. ſi omnis dolus eſſet præſumptus non daretur dolus, dolo grauior, ſed conſe-
quens eſt falſum. *Cephal, conſ. 34.* vel primo igitur, & antecedens *Crau. conſ. 46. in 1. parte.*
Quinto licet probetur dolus præſumptionibus, tamen ſunt aliquæ ita graues vt per e-
as probetur dolum eſſe verum *Bart. in l. quod Nerua ff. depoſit. n. 14.* Sexto ſi omnis dolus
10 eſſet præſumptus, omnis futurus dolus † poſſet remitti; quippe quia omnis præſum-
ptus futurus dolus remittitur *Caſtrenſ. in l. ſi vnus §. illud ff. de pact.* ſed dolus aliquis futu-
rus non poteſt remitti *d. §.* illud merito non omnis dolus eſt præſumptus; Nec faciunt
negotia allegata ex aduerſo, imo ex eorum ſolutione cõſolidatur magis Doctorum o-
pinio quoniam non valet illatio, Dolus probatur præſumptionibus igitur eſt præſum-
11 ptus, † actus enim ſeparatus à probatione qua oſtenditur eſſe geſtus, vt ecce aliud eſt
teſtamentum aliud probatio teſtamenti, & ideo ſuccedit reg. *l. Papinianus ex vbi ff. de
minor l. non hoc C. vnde cogn l. naturaliter §. nihil commune ff. de acq. poſſeſſione,* etenim cohe-
rent iſta ſimul quod dolus verus detur, & ſola præſumptione probetur ſicut ex ſubie-
12 ctis exemplis apparebit, paupertas † vera, & realis reperitur inter homines, & tamen
præſumptione probatur, Doct, maxime *Bartol. in l. ſi conſtante ff. ſoluto matrimonio & in
l. vbi adhuc C. de iure dot.* Præterea ſæpe accidit, vt heres accommodet tacitam fidem te-
ſtatoris in fraudem legis de reſtituenda hereditate incapaci, & tamen iſta tacita fides,
licet ſit vere accommodata probatur præſumptionibus *Doct. in l. vnic. C. de his qui ſe dif-
ferunt lib. 10. & in l. fin. ff. de his quibus, vt indig.* ſimulatio quoq; in contractibus vere, &
realiter interdum committitur in *tit. C. plus valere quod agitur*, & tamen ſimulationis
probatio ſolis fit præſumptionibus, latè Cæpoll. in tract. ſimulat. verus itaque dolus re-
13 peritur, ceterum quoniam pendet ab animo, & voluntate, cuius ſcrutator † ſolus eſt
Deus, non poteſt directo probari, merito recipiuntur præſumptiuę probationes, quæ
tamen longe diſtant à dolo, cuius probationem faciunt. Non vrget etiam verbum vi-
detur, ſæpe enim veritatẽ im̃pbat *§. 2. Inſt. de ex hered. lib. l. 2. ff. de liber. & poſth.* & in legi-
bus adductis agitur de pręſumpto dolo, ideò vtũtur verbo videtur. Defendi tamen po-
teſt prior opinio ex pulchra doctrina *Bald. in l. quæ fortuitis C. de pig. act. nu.* 8. vbi ait du-
14 pliciter accipi dolum præſumptum, quandoque reſpectu † probationis quandoque
reſpectu proprię eſſentiæ, & qualitatis, de primo in *l. dolum C. de dolo* de 2. *in l. quod Ner-
15 ua ff. depoſit.* Ergo omnis dolus eſt præſumptus reſpectu probationis, † & ita ſoluit *Ce-
phal. conſ. 34. num. 25. & conſ. 62. num. 27. & conſil. 142. num. 35. vol. 1.*

De Dolo vero, & de Dolo præſumpto Diuiſio prima.

1 *Quid ſit Dolus verus & num. 6.*
2 *Vtrum dolus à perfidia differat num. 9.*
3 *Vtrum dolus ſit delictum.*
4 *Dolus verus, quo nam pacto differat à dolo præſumpto.*
5 Dolus verus; *aut nominatus eſt, aut innominatus, & rurſus innominatus duplex, alius qui criminaliter poteſt accuſari.* Alius *non poteſt; ſed producit actũ doli de qua principalis eſt tractatus.*
6 *Definitio veri doli, ſecundum* Doct. *quã ab Authore non probatur, &* Doctor. *intentio declaratur.*
7 Dolus *verus, quibus coniecturis detegatur, & quibus præſumptus.*
8 *Exempla veri doli.*
9 *An dolus differat à perfidia.*
10 *Vbi perfidia eſt, ibi mala fides, ubi mala fides, ibi dolus.*
11 *Perfidia eſt cum data fides rumpitur, & num. 14.*
12 *Damnatus iudicio contrario, non redditur infamis, quia non agitur de perfidia ſed de calculo.*
13 *Punica fides, prouerbium.*
14 *Locus Virgilii pro declaratione perfidiæ.*
15 Dolus *dicitur quoties malitia alterius alteri nocet, nec factum poteſt criminaliter accuſari, & ciuiliter nulla eſt actio prodita.*
16 *Contra perfidiam varia proditæ ſunt actiones.*
17 *Locus Plutarchi ad declarationem perfidiæ, hoſtes fallere licet, ſed non frangere fœdus.*
18 *Vbi perfidia eſt, ibi dolus, ſed non protinus vbi dolus, ibi perfidia.*
19 Dolus, *& mala fides, non conuertuntur.*

20 *Vtrum dolus malus sit delictum.*

21 Delicti, *& criminis differentia quæ sit.*

22 Dolus *non videtur delictum, quia de illo, nec in titulo de publicis delict. nec in titulo de priuatis delictis agitur.*

23 *Dolus ex communi & vera sententia delictum est, leges enim delictum, & crimen appellant. limita.*

24 *Ratio cur dolus sit delictum; quoniam, sc. est causa omnium delictorum.*

25 *Statutum loquens de delicto, vel de crimine dolum continet.*

26 *Actio ex dolo proficiscens, dicitur venire ex delicto, & vbi sumus in dolo, sumus in odiosis.*

27 *Dolus est delictum, intellige dolus verus, non præsumptus secundum Castrensem & quando dolus committitur in faciendo, non in omittendo.*

28 *Dolus velatus, & præsumptus æquiparantur.*

29 *Vtrum dolus verus, differat à præsumpto, & non differre probatur multis rationibus.*

30 *Dolus præsumptus in multis conuenit cum dolo vero. Primo in definitione. Secundo in producenda actione. Tertio in præscriptione. Quarto, in eo quod vterq; potest remitti. Quinto, in exceptione. Sexto, in ratificatiõe negocii dolose gesti. Septimo, quo ad Iuramentũ in litem. Octauo, quo ad irrogandam infamiam. Nono, circa tollendam obligationem.*

31 *Dolus verus maxime differt à dolo præsumpto, & separatam ab eo speciem constituit.*

32 Dolus *enim verus distat. Primo, definitione. Secundo, quo ad obtinendam restitutionem in integrum.*

33 *Dolus præsumptus creditur esse leuior, & colligitur ex actis in omittendo, verus autem reputatur grauior, & deprehenditur ex actis in faciendo.*

34 *Dolus verus neminem excusat, nec Rusticum, nec mulierem, nec militẽ, secus dolus præsumtus, nã excusat nõ solum prædictas personas, sed etiam ignorantem in iure, Quarta differentia dolus verus nõ recipit probationem in contrarium, præsumptus autem sic, quando sc. est præsumptus sola iuris præsumptione, secus si præsumptione iuris, & de iure. Quinto, dolus verus quandoq; criminaliter punitur, vt si incidat in crimen stellianatus, non autem præsumptus, Sexto, dolus verus futurus non potest remitti, secus autem præsumptus futurus. Septimo,* Dolus *verus eget probatione, sed non præsumptus. Octauo, verus dolus impedit ratificationem contractus dolosi, si ratificans dolum ignorabat, non ita dolus præsumptus. Nono, dolus verus grauior reputatur præsumpto.*

35 *In dolo sunt gradus, sicut in culpa, nam qui minus nocet minor est, qui plus nocet grauior.*

36 *Communis opinio quid dolus verus differat à præsumpto, cum rationibus.*

37 *Similitudines, quæ inueniuntur inter dolum verum, & præsumptum sunt generica.*

38 *Nam istæ duæ species doli conueniunt in suo genere, & tales sunt similitudines enumerata.*

39 T*estamentum nuncupatiuum, & in scriptis, differunt specie, & tamen conueniunt in multis respectu generis testamenti.*

40 *Vtrum verus dolus excludat consensum eius, qui deceptus est.*

41 Defe*ctus consensus annullat omnem contractum etiam stricti iuris.*

42 *Contractus stricti iuris non irritatur propter dolum.*

43 Dolus, *& metus æquiparantur, declara,* n. 147. & num. 59. & 61.

44 Dolus *excludit consensum ex communi opinione declara, vt infra* num. 49.

45 *Iuramentum, vi, aut dolo interpositum nõ repræsentat, minorem, maiorem.*

46 *Renunciatio* l. si vnquam C. de reuoc. donat. *facta dolo non tenet.*

47 *Qui dolo circumuenitur errat; errantis autem non est consensus.*

48 *Dolus, & metus in multis differunt.*

49 Dolus *vt excludat consensum debet esse talis, qui falleret prudentem virum.*

50 *Dolus non omnem prorsus excludit consensum, sed specificum id quod exemplis illustratur.*

51 *In Iuramento dolo extorto est necessaria absolutio.*

52 *Simulatio sicut & dolus excludit consensum.*

53 *Statutum vt contra Instrumentum non admittatur exceptio, non procedit in Instrumento simulato.*

54 *Contractus simulatus dicitur coloratus, depictus.*

55 *Violentia excludit consensum.*

56 *Violentia est necessitas imposita contrariæ voluntati.*

57 *In violentia adest etiam dolus.*

58 *Dolus verus est in violentia, & in clandestinitate.*

59 *Violentia, turbatio, vel spoliatio facta deman-*

de mandato iudicis caret dolo.

60 *Vtrum dolus, & metus æquiparentur, etiam afferuntur inter vtranque differentia.*

61 Doli, *& metus multæ similitudines.*

62 *Non bene sumitur regula dolus, & metus æquiparantur.*

63 *Vtrum dolum committens in aliquo negocio, possit ad illud rescindendum proprium dolum allegare.*

64 *Actus nullus potest improbari, etiam si improbantis detegatur turpitudo.*

65 *Actus dolosus, & simulatus æquiparantur.*

66 Dolum *proprium neminem posse allegare frequentius probant* Doct. *declaratio Authoris.*

67 Turpitudinem *suam nemini licet adducere, nec contra factum proprium venire.*

68 *Nemo debet ex suo dolo sentire lucrum.*

69 *Nec proprius dolus, nec Authoris potest allegari quamuis singularis quod declara in titulo lucratiuo.*

70 Dolus *quando reddit actum ipso iure nullum, potest à cõmittente allegari, ratio est quia defensio fundatur in nullitate, non in dolo.*

71 *Simulatio potest allegari ab eo, qui illam fecit.*

72 Dolum *proprium non posse deduci quomodo procedat,* Author *explicat.*

73 *Regu. turpitudinem suam non posse allegari.*

74 Turpitudo *sua iure allegatur, excipiendo, & replicando.*

75 *A pari procedunt exceptio, & replicatio.*

76 *Dolus proprius per exceptionem allegatur, contra eum, qui doli particeps fuit item allegatur ad proprium damnum; & quando iam publicatus est, rursus quando actus dolosus est nullus, quia fit contra leges; vel quando excluderetur aduersarius ipso iure.*

77 *Vtrum minori propter verum dolum denegetur in integrum restitutio.*

78 *Minor propter mendacium non perdit restitutionem in integrum declarat infra.*

79 *Minor de dolo commisso incommodato non tenetur nisi sit factus locupletior; declara.*

80 *Minor mulier, non petens liberis tutorem; non priuatur successione quamuis sit in dolo.*

81 *Minor exercens histrionicam artem, non subit pœnam infamiæ.*

82 *Validum est argumentum de contractibus ad delicta, & sicut Iudex tenetur seruare statutum vel consuetudinem loci celebrati contractus, ita debet imponere pœnam secundum statutum loci, in quo commissum est delictum.*

83 *Minori propter dolum restitutionem non concedi, receptior est opinio* Doctor. *ratio est.*

84 *Quia dolus delictum est, & quia.*

85 *Malitia supplet ætatem, errantibus non decipientibus subuenitur, malos mores infirmitas animi non excusat, non est digna excusatio ætatis inuocando legis auxilium propter commissum contra legem, & quia prætor qui per restitutionem vult succurrere oppressis, faceret opprimentibus.*

86 *Quasi canis ad Nilum, prouerbium.*

87 *Minor quo nam pacto, aduersus mendacium restituatur, ex Bald. ex Ruyno.*

88 Mendacium *iure diuino improbatum est, & mendaces filii* Diaboli *vocantur.*

89 *Intellectus* l. si ex causa. §. nunc videndum, verb. sed si. ff. de minor. *vsque ad num.* 88.

90 *De contractibus ad delicta non valet argumentum quando expresse reperitur decisum contrarium.*

91 *Minor in delictis restituitur, si Aduersarius quoq; fuit in dolo.*

92 *Minor restituitur in delictis, si non ad impunitatem, saltem ad minorandam pœnam, etiamsi non petatur à minore.*

93 *Vtrum alicuius ludi maxime peritus, si prædicatione suæ ignorantiæ induxerit aliquem ad ludendum, & plurimum vicerit, an possit doli exceptione repelli.*

94 *Distingue in minore, & in maiore.*

95 *Peritus ludendi per simulationem suæ inertiæ induxit aliquem ad ludendum, & vicit, tenetur in foro animæ ad restitutionem.*

96 *Sponsionem faciens super aliquo incerto futuro euentu; cum certo sciret iam euenisse, tenetur in foro animæ ad restitutionẽ ei, qui ignorans sponsionem accepit.*

97 *Si is, qui ignorabat certum euentum, prouocauit ad sponsionem illum; qui certo sciebat; an is teneatur ad restitutionem.*

98 *Vtrum dolus verus grauior sit prusumpto.*

99 Testis *æque punitur de falso, tacens verũ; ac dicens falsum.*

100 *Paria sunt, seruum occidere, vel negligere infirmum.*
101 *Tam verus dolus, quam præsumptus infamat.*
102 *Dolum verum esse præsumpto grauiorem com. est opinio quæ limitatur.*
103 *Dolus præsumptus se habet ad esse, & ad non esse.*
104 *Grauius est delictum in faciendo, quam in omittendo.*
105 *Dolus præsumptus secundum Castr. non est maleficium.*
106 *Contra dolum præsumptum, quãdo detur Iuramentum in litem.*
107 *Dolus præsumptus iuris præsumptione illa quæ dicitur iuris, & de iure non est leuior dolo vero.*
108 *Quid sit præsumptio iuris, & de iure.*
109 *Aduersus dolum præsumptum præsumptione iuris, & de iure non datur minori restitutio & conceditur quoque iusiurandum in litem.*
110 *Exemplum doli præsumpti præsumptione iuris, & de iure.*
111 *Dolus verus, maior est dolo relato.*
112 *Vtrum dolus verus & præsumptus, quo ad rescindendum æquiparentur.*
113 *Mala fides vera grauior est mala fide præsumpta.*
114 *In criminalibus plus valet verus dolus ad condemnandum, quam præsumptus.*
115 *Contractus dolose gestus gemina ratificatione conualidatur si dolus erat præsumptus, non verus.*
116 *Dolum verum, & præsumptum æquiparari, quo ad rescindendum communiter recipitur, & declaratur.*
Iuris præsumptio est liquidissima probatio.
117 *Reg. ab omni dispositione censetur dolus remotus, procedit etiam in dolo præsumpto.*
118 *Dolus præsumptus duplici modo potest venire in aliquo contractu scilicet propter immodicam læsionem, & propter omissionem solemnitatis.*
119 *Probatio per euidentiam nulla constitutione censetur exclusa.*
120 *Declaratio com. opinionis.*
121 *Omissio institutionis heredit., maior est defectus, quam omissio testium in testamento.*
122 *Homicidium veneno commissum grauius est quam ferro perpetratum.*
123 *In criminalibus est differentia inter verum dolum, & præsumptum.*
124 *Præsumptus dolus per præsumptam ratificationem remouetur.*
125 *Vtrum dolus verus ab eo, qui deceptus est. censeatur generali renunciatione remissus, in quo articulo distinguendi sunt tres casus, primus est quãdo generalis remissio est facta in actu inter viuos, secundus quando in vltima voluntate, tertius quando est facta in vltima voluntate, sed per modum dispositionis inter viuos.*
126 *Dolus in primo casu non censetur generali renunciatione remissus ex com. sententia, sed declara per distinctionem, aut dolus nihil adest, aut dolose aliquid adest.*
127 *Si dolus inest liberationi censetur extorta dolo.*
128 *Dolus ex generali remissione videtur remissus inter viuos scilicet ex titulo oneroso facta liberatione, limitatur si dolose aliquid adest, secundo fallit, si liberans verisimiliter non cogitauit de Dolo, tertio si esset manif. sta impietas, fallit si dolosus non restituisset reliqua.*
129 *Dolus in vltima voluntate non censetur remissus generali remissione triplici ratione.*
130 *Dolus in vltima voluntate censetur quãdoque remissus ex generali remissione.*
131 *Dolus per liberationem in vltima voluntate factam, sed per modum inter viuos non censetur in dubio remissus.*

Constat ex iam deductis in superiori capitulo non omnem dolũ esse præsumptum
sed verum quoque dolum inueniri, de quo disputationem aggredientes videa-
1 mus † quid sit dolus verus, Secũdo nunquid differat † à perfidia, tertio vtrum dolus sit
2 delictum † quarto quo pacto seiungatur à dolo præsumpto † quinto proximas, ac co-
3 hærentes quæstiones expliecemus priorem autem dubitationem antequam absoluam
4 præmitto vnum, his quæ sumus dicturi lucem nõ minimam allaturum, nempe homi-
5 nem dolo malo aliquando maleficium committere † quod nominatum dicitur, propterea quod elegans est ei nomen à lege tributum veluti furtum, homicidium falsum, falsum non nunquam perpetrare delictum innominatum, cui lex certam appellationem nõ imposuit, quoniam plura sunt negocia, quam vocabula *l. 4. ff. de præscript. verb.* & vt. *Seneca* ait rebus magis, quam nominibus abundamus, exemplum est si creditor in pignore quod accepit fuerit dolose versatus *l. 1. in fin. & l. inter. §. 1. de pignorat.*

Inter-

Interdum dolus commiſſus adfert læſionem ex aliquo facto quod non poteſt crimi-
naliter accuſari vt in hominũ commerciis vſu venit, variiſq; Ciuiũ negotiis contingit,
de quibus integer titulus *ff. & Cod. de Dolo*. In prima ſpecie non doli, ſed furti, vel falſi
producitur actio, nimirum quia doli relicto nomine aliud aſſumpſit in ſecunda ſpe-
cie, doli etiam appellationem non retinet, ſed ſtellionatus vocatur, *Rub. cũm nigro ff. de
crim. ſtellion. d. l. 1. l. inter.* In vltimo vero caſu, doli nomine conſeruato actionem illam
producit, quæ paſſim in iure actio doli nuncupatur & datur, vbi alia actio deficit *l. 1.
ff. de dolo. Azzo. Cod. eod. num.* 4 Ad hunc dolum pertinet edictum prætoris quod *Vlpia-
nus in l. 1.* & alii interpretantur in *ll. ſeq. ff. de dolo.* Ad eundem reſpiciunt conſtitutiones
in *tit. C. de dolo*, ideoq; ad iſtum, tanquam ſagittæ ad Scopum & quaſi lineæ ad centrum
ſunt nobis omnes de dolo diſputationes dirigendæ.

Inquiramus ergo ſecundum præmiſſum ordinem quid ſit verus dolus, & ſi credi-
mus *Bart. in l. quod Nerua num. 14. ff. depoſ.* quem refert & probat. *Menoch. de Arbitr. Iud.
6 cauſ. cent. 2. caſu 194. num. 35.* & de recuperan. poſſeſſione *remedio 15. num. 134. & ſeq.* †
Eſt qui claris, & manifeſtis probationibus detegitur, vel vt dixit *Alex. in l. dolo. ff. ad l.
falcid.* eſt qui conſtat ex perſpicuis indiciis, Idem *Bar. in tract. de teſtib.* inter varios tract.
de teſt. num. 108. ait ille dolus, verus eſt, de quo claræ præſumptiones habentur & iudex
in claram, & perfectam fidem adducitur, conuenit vt mihi videtur text. in *l. is ff. de Iud.*
ibi ſi euidens Caſtrens. in *d. l. quod Nerua nu.* 3. inquit dolum verum eſſe; qui colligitur
ex præſumptionib. conſtitutionib. in faciendo; Plane iſtę definitiones videntur magis
valere ad docendum quo modo probetur dolus verus, quam ad eius aperiendã ſub-
ſtantiam. pendet enim dolus, ſicut diximus, ab animo, cuius cum non detur probatio
directa, quo clariores ſunt cõiecturæ, eo magis apparet dolus commiſſus ſi igitur ma-
nifeſta eſt præſumptio, manifeſtus, & verus creditur fuiſſe dolus *Menoch. dict. Remed.
7 15. num.* 135. Quemadmodum † ſi coniecturæ non ſunt ita perſpicuæ dolus pręſumptus
creditur probatus. Probatio lactis in muliere, clarum argumentum præbet eam pe-
periſſe, non autem eſt partus illius ita quoque aperta probatio, vel coniectura oſten-
dit dolum eſſe commiſſum, non quod ſit verus dolus in ſua natura, quapropter arbi-
tror DD. in allegatis eorum definitionibus reſpexiſſe magis ad ſeparãdum dolum ve-
rum à præſumpto in modo probationis; quam quod crederent veri doli ſubſtantiam
8 explicare. Dolus itaque verus † videtur; qui conſulto, & de induſtria, committitur al-
terius circumſcribendi cauſa cum aliud eſt actum, aliud ſimulatum *l. Iuriſgentium §.
pactorum ff. de pact.* vel quando eſt adhibita machinatio ad decipiendum alterum *l. 1.
ff. de dolo*; qui tunc verus fuiſſe oſtenditur, cum apertis coniecturis detegitur exempla
huius doli ſumi poſſunt, ex *l. ſumma cum ratione ff. de pecul. ibi, ſed etſi intricare peculium
in necem creditorum paſſus eſt*, *Mela* ſcribit dolo eius factum eſſe, *l. vbi exigitur ff. de eden.
ibi dolo malo non edidit, qui malitioſe edidit, vel totum non edidit l. t in princip. ff. de eo, per quem
factum eſt, ibi dolum malum ſic accipimus, vt ſiquis venienti ad iudicium aliquid prænunciaue-
rit triſte propter quod is neceſſe habuerit ad iudicium non venire l. 11. in fin ff. ad l. Aquil. ibi dolus
eſt, ſiquis proiiciat in tranſeuntem per viam, cum prius illam vidiſſet.*

9 Inueſtigemus modo, † vtrum verus dolus differat à perfidia & non differre, ſed idẽ
e(videntur omnes illi Dd. exiſtimare, qui tenent hoſti fidem datam nõ eſſe ſeruan-
dam eo præcipue argumẽto quod dolus an virtus, quis in hoſte requirat, & iuxta illud
Auguſt cum iuſtũ bellũ ſuſceperis, nihil intereſt apertè pugnes an ex inſidiis, quę ſen-
10 tent.a vltra Doct. pbatur 1 quia vbi perfidia † eſt, ibi mala fides, mala autem fides do-
lus eſt & fraus *l. ſi dolo C. de reſcind. vend.* & ſicut bona fides eſt cõtraria dolo *l. 3. fin. ff. pro
ſocio*, ita mala fides eſt contrariæ naturæ cũ dolo, ergo & perfidia, II. Definitio doli in *l.
11 1 ff. de dolo* conuenit perfidiæ, Nam perfidus i. frangens fidẽ aliud agit † per machina-
tionẽ, aliud ſimulat. III. in cõtractib. bonæ fidei iuratur in litẽ ob ſolum dolũ *l. in actio-
nib. ff. de in lit. iur.* ſed in his iuratur ob perfidiã *l. 6. §. contr. iudicio ff. de his qui not. infam.* v-
12 bi expreſſum eſt q; in actionib bonæ fidei contrariis † non iuratur, quia in his non a-
gitur de perfidia, ſed in act. bonæ fidei directis iuratur, quia agitur de perfidia.

Contrariã ſententiã probat *Hottom. quæſt. Illuſt. quæſt.* 7. inquiẽs eo dolum à perfidia
diſtingui, q; dolus eſt, vbi nulla data fide, aliud agimus, aliud ſimulamus perfidia vero
cum datam fidẽ rumpimus, q; qui faciunt perfidi nõ iniuria vocantur, eoq; vitio Car-
13 thaginenſes maxime notabãtur, adeo vt ceſſaret in prouerbium † punica fides contra
eos qui fidem frangunt, & *Liuius* de Annibale; has tanti viri virtutes ingentia vitia æ-
14 quabãt inhumana perfidia pluſquam Punica. Hoc crimen Dido exprobrauit Ænec. †

Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas, tacitusque mea decedere terra,
Nec te noster Amor, nec te data dextera quondam
Nec moritura tenet, crudeli funere Dido.

Quod vero talis sit perfidia cum scilicet fides rumpitur, non probat Hott. sed
facilis est probatio ex *cap. fin. ext. deposit.* in quo dicitur, eum qui non seruat fidem in de-
posito fidei contractum ad perfidiam conuertere, & *l. 1. ff. eod.* §. *hac autem*, cum vero
extante necessitate, crescit perfidiæ crimen; Non probat etiam Hott. dolum esse, cum
nulla data fide alium decipimus, nos vero docemus primum ratione, quippe dolus est
15 quoties malitia alteri † nocet, nec potest factum criminaliter accusari, pro quo nulla
16 est alia prodita actio *l. 1. ff. eod.* at contra perfidiam variæ † sunt actiones proditæ, &
tot sunt, quot sunt contractus in quibus rumpitur fides; Deinde authoritate, nempe
17 *Plut.* † *in apoteca*, fœdera, inquit, iniuste frangere impium est, (agitur enim de perfidia)
sed hostes fallere non modo iustum, & honestum, verum iucundum quoque, & lu-
crosum, Dolus est cōtra hostes licitus, contra eosdem perfidia illicita, contra perfidū
18 certa actio comparata aduersus dolosum † non ita, merito non sunt idem, & in
hanc Hottom. sententiam procliuior sum, non modo ex adductis rationibus, verum
etiā illa me mouet quod sicut in furto, in falso dolus est, & tamen dolus, & furtum, aut
falsum non sunt idem, sic quoq; in perfidia dolus est, sed non protinus dolus est perfi-
dia, dolus enim in se plus habet: reperitur enim dolus sine perfidia, sed non perfidia si-
ne dolo, possum enim, & illum circumuenire, cui nullam ante fidem dederam vt ex-
tat celebre illud Pitii, & Cannii apud *Cic 3. de off.* exemplum. Nec vim habent allegata
ex aduerso, siquidem probant in perfidia dolum esse, quod non inficiamur, & in mala
fide dolus esse præsumitur *l. si dolo C. de rescind. vend.* non propterea dolus, & mala fides
19 † conuertuntur, ista enim latius vagatur, quippe si heres sciat defunctum emisse à non
domino, est in mala fide, non tamē est in dolo, cū mala fides sit scientia rei alienæ *Doct.*
in l. Celsus ff. de vsu cap. dolus autem semper desiderat machinationem ad alium circum-
ueniendum. Non officit quod definitio doli conueniat perfidiæ, conuenit nanq; vt v-
ni speciei, in qua dolus inest, sed non soli, vt definitio testamenti *in l. 1. ff. de test. competit.*
Nuncupatiuo, sed non soli, quia reperitur aliud testamentum, quod non est nuncupatiuū,
sicut inuenitur alius dolus, in quo non est perfidia, Demum remouetur vltimum obie-
ctum, iuratur enim in actionibus bonæ fidei ob solum dolum, sed non ob solā perfidi-
am, vbi est perfidia, iuratur propter dolum, sed & præterea iuratur, vbi non est perfi-
dia, si modo dolus reperiatur admissus.

20 Consequens est vt dispiciamus an dolus malus † sit delictum siue crimen, in qua
disputatione delicti, criminis vel maleficii nomine promiscue vtar, nullum inter hæc
discrimen constituens, quamuis sciam ea differentia separari, vt delictum sit genera-
liter, siue malo animo, siue ignoranter commissum; Crimen autem quod ex animi
21 scientia perpetratum † est, *gl. magistr. in l. 1. C. si aduers. delict.* confert *l. 1. ff. de legib. ibi: deli-*
ctorum, quæ sponte, vel per pignorantiam contrahuntur coerctio. adeò vt delictum ad
differentiam criminis significet quod citra malitiam admissum. est dictum quasi dere-
lictum, siue omissum, gl. in reg. peccatum de *reg. iur. in 6. Alex. in l. si mora. n. 14. ff. sol. ma-*
trim. vnde illud *Ovid. 2. Metamorph.*

Heu quam difficile est crimen non prodere vultu
& Iuuenalis
Rubet Auditor, cui frigida mens est. Criminibus

Scio autem eam differentiam parum esse in iure obseruatam maxime in *tit ff. de*
priuat. delict. LL. enim sibi subiectæ furtum, homicidium, delicta vocant, quæ tamen
non committuntur sine dolo *l. 1. & 2. ff. de furt. l. fin. C. de sicar.* immo in *d. l. fin.* crimen, &
maleficium dicitur, quod in Rub. vocatur delictum, & *in l. 1. dicitur crimen*, quod in
Rub. aduersus delictum vocatur. Ad propositam itaq; dubitationem accedens dico
veriorem sententiam videri quæ negat esse delictum, quamuis pauciores suffragato-
res habeat. Primo si dolus delictum est, aut publicum, aut priuatum est, neq; enim da-
22 tur medium publicū non est, quippe quia † cessat in eo, definitio publici delicti *l. 2. ff.*
de pub. iud. nec etiā priuatū, quando de eo non agitur in titulo de priuatis delictis, auge-
tur vi argumenti: Etenim si delictum est, aut ordinariū est aut extraordinarium. Ordi-
narium non est, quia certum delicti nomen non habet, non extraordinarium, quo-
niam in titulo de extraord. crimin: non ponitur; Secundo delicta non præsumuntur

l. merito ff. 1. Socc Dolus sæpe præsumitur, *l. tutor qui repertorium ff. de admin. tutor. l. 3. §. nunc videamus ff. de suspect. tutor. Nicol. Moron. de treg. & pace in prima parte quæst.* 10. Ter-
tio si Dolus esset delictum actio inde proficiscens oriretur ex delicto, vt dicitur de
actione furti, & de vi bonorum raptorum *§. ex maleficiis Instit. de action.* sed actio do-
li nascitur multoties ex contractu *l. 16. § item si quod dolo ff de Dolo l. arbitrio ff. eodem.*
13 Contrariam vero sententiam pluribus suffragiis probant † Doct. nempe *Bald. in
tract. de stat. in verb. arbitrium num.* 44. dicens dolum esse delictum, etsi speciali delicti
nomine careat *Angel. in §. præterea Inst. de act. num. 24. & seq. Alciat in l. 12. ff. de verb. ob-
ligat. Cephal cons. 76. vol. 1. Com. cons. 182. vol. 4. Iason late in §. item si quis in fraudem numer.
47. Instit. de actio* ex quo inferunt, quod omnis dolus malus est contra ius Diuinum
Afflict. Decis. 403 Quæ opinio communis probatur authoritate, atq; ratione. Authori-
tas, est multarum legum in quibus dolum delictum, crimen, & maleficium appellatur,
vt *in l. item exigit ff. de dolo*, ibi in tanto crimine vagari non oportet. Ex quo obseruo,
dolum, non modo crimen vocari, sed magnum crimen *l. si ex causa §. nunc videndum ff.
de minor.* qua cautum est minorem in delictis non restitui, & ponens exemplum Iurisc.
ait, veluti si dolo malo aliquid minor fecit in re deposita, *l. 1. iuncta gloss. in verb. crimine
ff. de fideicommissoribus tutorum l. 1. § si apud ff. deposit. in verb. doli in seruitute commissi teneri
quem debere*, cum delictum & noxa caput sequantur *l. 1. §. plane ff. de tutel. & rationibus
14 distrahend* Ratio vero est, vt ipse puto. Quoniam dolus † est fere causa omnium deli-
ctorum, quippe vbi dolus absit creditur delicti nomen abesse *l. 1. C. ad l. Cornel. de sicar.*
ibi crimen contrahitur, si voluntas nocendi intercedat, vnde succedit regula Diale-
cticorum per quod vnum quodque tale, & illud magis, vt stipulatio Dotis est bonæ
fidei propter dotem *l. vni. C. de rei vxor. act. §. fuerat inst. de act.* ergo multo magis con-
tractus Dotis est bonæ fidei, si itaque crimina sunt propter dolum, merito dolus lon-
15 ge magis est crimen. Ex qua sententia infertur, quod staturum loquens † de delicto
cõtinet dolũ & in eo locũ habet, *Bal in l. 1. §. plane ff. de tut & rationib. distrahẽd.* per illum
tex. *Ang. in §. præterea de act.* ponens exemplũ in statuto disponẽte, quod iudex de omni
delicto possit inquirere, nam poterit & de solo dolo inquisitionem facere: Inde eti-
16 am colligitur actionem ex dolo prouenientem † ex maleficio proficisci; infertur eti-
am nos esse in odiosis quando sumus in dolo cum delicta sint odiosa. Nec mouent al-
legata ex aduerso & ad primum responsio est contineri in titulo de priuatis delict. quo-
niã ea quæ ibi puniuntur crimina, furta scilicet iniuriæ nõ sunt sine dolo, nec non deli-
ctum est ordinatũ si in contractibus, vel quasi committatur extra ordinem, si in illis
criminibus versetur, quæ extraordinaria nominantur in *tit. ff. de extraord. crimin.* Se-
cundum tantum abest, vt noceat quod hanc opinionem confirmat, siquidem dolus
regulariter nõ præsumitur quemadmodum nec delictum *Castr. in l. si quis ex argentariis
§ prætor ait ff. de edend. Capra reg. 78. num. 45. & seq.* imo specialiter debet in libello dedu-
ci *l. item exigit ff. de Dolo Simon de Prætis cons. 53. num.* 191. Et casus allegati sunt speciales,
ob quasdam factorum circumstãtias vt infra cum de probatione doli tractabimus co-
piosius ostendemus. confirmatur, quia, & delicta quandoq; præsumuntur sicut & do-
lus, ad vltimum solutio sit actionem doli non ex contractu emanare, sed ex dolo facto
in contractu, nec leges allegatę probant ex contractu oriri actionem doli, id enim est
17 perabsurdum sed ex dolo ab aliquo in contractibus commisso. Coarctatur † autem di-
cta conclusio in dolo præsumpto, & procedit in dolo vero secundum *Castr. in l. si mota
n. 3 ff sol. matr.* quo loco ait dolum præsumptũ culpam esse latiorem, nec dici malefi-
ciũ, vt ex eo possit sequi criminaliter conditio, ratio est quia, cum in non faciendo cõ-
sistat, non tendit ad deceptionẽ alterius, sed quando committitur in faciendo, & diri-
gitur ad deceptionẽ alterius est verus dolus & maleficium dicitur, & potest criminali-
ter puniri, & parit actionẽ doli, quæ limitatio si vera est cui nullã inuenio cõtradictio-
18 nẽ poterit sibi vendicare locũ in dolo velato, videtur. n. ęquiparari † p̃sumpto, quoniã
minores aduersus vtrũq; dolũ habent restitutionem in integrum *Natt. cons. 17. vol. 1.*
19 *Quæst.* 3. Propositus à nobis ordo postulat, vt inuestigemus numquid dolus †
verus differat à præsumpto, sane videtur, vterq; dolus adeo coniunctus, & similis alte-
20 ri, vt nullũ inter eos versetur discrimen; Nã primo cõueniunt † definitione, *Labeo* enim
in l. 1 §. 1. de Dolo, vtrumq; dolũ cõprehendit, vt placet *Bar. in l quod Neruan. 14. & 15. &
ff deposit.* cum vterq; tendat ad circumueniendũ, & decipiendũ; secundo similes sunt,
in eorundẽ effectuũ productione, siquidẽ tam iste, quã ille dolus valet ad rescindendũ
cõtractũ *Gab. cons. 13. n. 16. vsq. ad n. 21. vol. 2. Virg. Bocc. in Const. March. gl. 8. n. 286. cart. 194.*

Tertio eandem habent efficaciam agendi, vel excipiendi, quippe ex omnibus oritur
actio doli, vel exceptio *Hostiens. in summa extr. de Dolo. §. cui datur cum seq.* I V. alia conue-
nientia est in præscriptione, quandoquidem tempus biennii vtrumque dolum con-
sumit *l. fin. in sui generalitate C. de Dolo*, & ita generaliter cũ tex. Doct. interpretantur; *Iaf.*
præterea in l. cum mota C. de transact. nu. 26. Specul. in tit. de litis contest. in verbo iusta verb. si
mittendo est in remissione. Quia dolus, præteritus, tam verus, quam præsumptus potest ab
eo, qui passus est remitti *l. si vnus §. illud.* vbi omnes *Doct. ff. de pact.* Dolus autem futu-
rus, siue verus, siue præsumptus non remittitur *Gozzad. cons. 15. num. 5.* Sexto coherent,
& in eo, vt quemadmodum si minor factus postea maior ratificauerit contractum ge-
stum in minori ætate, iuxta titulum *C. si maior factus*, ratificatio illa ob præsumptum
dolum non rescinditur, ita quoq; nec ob dolum verum, si tempore ratificationis mi-
nor de dolo esset certior factus *Cephal. cons. 62. vol. 1.* V I I. symbolum habent quo ad iu-
ramentum in litem, quippe iudex pro vtroq; concedit in litem iurare *Tiraq. in l. si vn-*
quam C. de reuoc. donat. in verb. Donatione largitus num. 163. per *tex. in l. tutor qui repertori-*
um ff. de Admin. tutor. Doct. in l. in actionibus ff. de in lit. iur. col. vlt. nam dolus inquit præ-
sumptus idem debet operari, quod verus, propterea quod præsumptiones legum ha-
bentur pro liquidissimis probationibus, sed in hoc dissentit *Plot. in l. si quando §. 50. num.*
29. C. vnde vi; dicens eam legem, quæ concedit iuramentum contra dolosum limitan-
dã in dolo præsumpto V I I I. eiuidem quoq; sunt naturæ quo ad irrogandã infamiam
etenim sicut verus dolus proprio nomine condemnatum infamat *l. 4. § item si quis furti*
ff. de his, qui not. infam. Corn. cons. 80. num. vol. 3. sic quoque dolus præsumptus afficit infa-
mia *Bal. in l. si tutor. C. interd. mat.* Vbi tutor, qui pupillam suã, sibi, vel filio suo in matri-
monium collocauerit, redditur infamis, ex suo dolo præsumpto, nam ideo præsu-
mitur contraxisse, vt non reddat rationem administrationis timore fraudis commis-
sę. Nono tam dolus verus, quam præsumptus, si in ratione legis prohibentis contractũ
sit consideratus, tollit obligationem naturalem *l. non dubium*, & ibi Bartolus ponens
in hoc pulcram doctrinam *C. de legibus Virg. Boccian. in const. Marchiæ gl. 6. n. 117. art. 124.*

Quicquid tamen sit DD. fatentur omnes vno ore has species doli plurimum in-
31 ter se distare † *Bar. in l. quod Nerua num. 10. depos. Castr. & Alex. in l. dolum C. de Dolo. Bald.*
in l. pignus C. de pign. act. in l. si constante §. maritus ff. de solut. matr. Alex. Iaf. Dec. in l si quis id
quod, ff. de iurisdict. omn. Iud. Rimin. iun. in l. 1. ff. quod quisque iur. Alex. cons. 103. nu. 13. lib. 1.
& cons. 116 & cons. 118. lib. 7. Paris. cons. 49. lib. 1. Menoch. de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 3. vbi
plures differentias recenset, & de *Recuper. poss. remed. 15. num. 135. & 136.* Prima autem,
32 est principalis † differentia. Ex qua omnes, quæ sequuntur. velut ex fonte procedunt,
est in definitione nam vterq; dolus separatã definitionem habet sicut ostendimus in
illa quæst. Quid sit dolus præsumptus, probat *Alex. d. cons. 103.* dicens verum dolum
appellari, quando de eo apparet ex indiciis manifestis, præsumptum vero quando
indicia non sunt ita manifesta, & *Bart. in d. l. quod Nerua*, definit dolum verum per defi-
nitionem Labeonis addito verbo (manifeste) præsumptum vero addendo verbum
præsumptiue, quia sit machinatio ad decipiendum præsumptiue adhibita; Secunda
est differentia quo ad restitutionem in integrum impetrandam, Etenim minor do-
lum verum committens non restituitur in integrum Bartolus communiter recep-
tus *d. l. quod Nerua num. 15. Castr. & alii in d. l. dolum per tex. qui semper ad hoc allegatur, in l.*
auxilium ff. de minor. ibi (non est excusatio ætatis aduersus præcepta legum ei, qui dum leges in uo-
cat contra eas committit) sed à pœna, vel damno ob dolum præsumptũ restitutionẽ obti-
nent *Bart. & Castr. dicto loco Natt. cons. 17. vol 1.* ea ratione quoniã dolus præsumptus cre-
33 ditur † esse leuior, *Cephal. cons. 34. vol 1. Cran. cons. 46. in part. prima*, cum habeat se ad esse,
& ad non esse, & cũ ex actibus consistentibus in non faciendo colligatur *Castr. d. l. quod*
Nerua Bart. ibi in 4. quæst. Bald. d. l. pignus. Cod. de pign. act. Alex. dicto cons. 103. ponens ex-
emplum in eo, qui non vult restituere, quod potest restituere, vel iudicis præcepto nõ
paret *per l. non potest, cum ibi not. ff. de reg. iur.* minus autem peccat, qui in omittendo de-
liquit, vt suo loco dilucidius ostendemus. Tertia est differẽtia quia dolus verus nemi-
nem excusat, nec Mulierem, nec Rusticum, nec militem, veluti si personaliter citati
34 dicerent nolle comparere, quippe facti hoc † modo contumaces non possunt appella-
re, nec illis, aut sexus, aut militia, aut rusticitas præbet excusationem. *Rola. cons. 94. num.*
32. vol 4. à dolo vero præsumpto excusantur; *Alexand. dicto cons. 103.* loquens in milite
Doct. in l. vbi exigitur. ff. de edend maxime ibi *Angelus per text. in l. penult. Codic. de his qui si-*
bi ascribunt. Rol. dicto consilio 49. inquiens quod si per negligentiam omiserint venire in

iudicium

Iudicium quando ſunt in dolo præſumpto, non remouētur ab appellatione. Huic ſuc-
cedit quarta differētia, quā ponit *Dec. in l. ſi quis id quod. nu. 30. de iuriſd. om. iud.* dicēs quod
iuris ignorantia non excuſat à vero dolo, præſtat autē excuſationē à præſumpto, quin-
ta accedit differentia quia dolus verus poſtquam eſt ſemel bene probatus non recipit
probationem in cōtrarium ſed aduerſus præſumptum datur ex aduerſo probatio per
aliam præſumptionem potētiorem argumēto *l. Diuus. ff. de in integ. reſt.* ſicut clauus cla-
uum trudit, & *Bart. d. l. quod Nerua nu. 15.* duo ponit exempla & ratio eſt ſuperius addi-
cta; quoniam dolus iſte ſe habet ad eſſe, & ad non eſſe id vero obtinet in dolo præſum-
pto ſola iuris pręſumptione, nam in illa, quæ iuris, & de iure nuncupatur aliud receptū
eſt, *Alciat. de præſumpt. in 1. Doct. in l. ſi tendum ff. de verb. oblig. Cano. in c. ſicut ext. de re iud.*
ſexta dolus verus maleficium eſt, adeo vt criminaliter, & poſſit puniri, veluti quando
incidit in crimen ſtellionatus *Caſtr. in l ſi mora nu. 13 ff. ſol. matr.* dolus autē præſumptus
criminalem pœnam non expectat *Caſtr. d. loco.* ſeptima Dolus verus futurus non poteſt
à teſtatore, vel a contrahentibus remitti, ne detur occaſio delinquendi *l. ſi vnus §. illud
ff. de pact.* & ibi *Bal. Alberic. Caſtrenſ. Iaſ. & alii.* Dolus autem præſumptus futurus poteſt
remitti *Caſtr. d. §. illud Alciat. in l. quidam cum filium num. 60. ff. de verb. oblig.* vbi citat *Butr.
& Fely. in c. fraternitatis ext. de teſtibus; incertus author in tract. de crim. læſæ Maieſt. inter tract.
criminales diuerſorum, quæſt. 8. n. 12.* Octaua dolus præſumptus inducitur a lege ſine ho-
minis probatione *Caſtr. in d. l. Dolum.* dum ait præſumptum dici illū qui ſine vlla pro-
batione præſumitur à lege, dolus autem verus ex probationibus hominis manifeſta-
tur; ideo regula eſt prodita in iure alleganti dolum probandi munus incumbere, *l. quo-
ties cum vnlg. ff. de probat.* Quæ regula pertinet ad verum dolum, vt recte inquit *Menoch.
de recuper. in 15. remed. n. 135.* Nona dolus præſumptus oriēs ex non obſeruata ſolemni-
tate, non impedit ratificationem de illo contractu factum, ſed verus dolus, ſi lateat eū
qui ratificauit tempore ratificationis, illam vtique impedit *Gabriel.* qui plura congerit
conſ. 146. n. 1. . vol. 2. ea ratione quoniam ſi dolū cognouiſſet nō ratificaſſet, rurſus quo-
niam eodem creditur dolo inductus ad ratificandum, quo fuit impulſus ad contrahē-
dum *arg. l. fin. C. de non numer. pecunia* vbi qua ſpecie, confiteor, mutuam recepiſſe pecu-
niā, eadē videor, ſuper ea iuraſſe. Decima, verus dolus grauior reputatᷣ eſſe dolo præ-
35 ſumpto *Cephal. conſ. 34. vol. 1. & conſ. 142. eod. vol.* ratio eſt quia † in dolo, ſunt gradus ſic-
ut in culpa *Bald. conſ. 143. incip. ſuper quæſt. vol. 2.* nam minor dolus qui minus nocet, gra-
uior qui plus afficit, & fit perſpicuum ex genere pœnarum quarum aliæ grauiores ſunt
aliæ leuiores *l. quod ergo §. pœna grauior. ff. de his qui not. infamia Bald. ad verbū in d. conſ.* Atq;
36 ab hac opinione omnium † conſenſu probata vt videlicet diſtent ad inuicem, verus &
pręſumptus dolus, non eſt recedendum, non ſolū ob nominis diuerſitatem argumen-
to *l. ſi idem C. de co.* verum quia ſunt duæ ſpecies doli, ſub eodem genere comprehēſæ;
quæ ſpecifica ſiue conſtitutiua differentia ſemper ſeiunguntur, ſicut Dialecticorū re-
gula eſt, Iuriſtis etiam non incognita per tex. in *l. 2. ff. de verb. oblig. in l. 1. ff. de prætor. ſtipul.
in §. 2. Inſt. de oblig. in §. 2. Inſt. de act.*
37 Nec quicquam officiunt allegata in contrarium, etenim illæ ſimilitudines † ſunt
genericæ non ſpecificæ, nam duæ ſpecies de quibus vnum genus prædicatur. cōſen-
38 tiunt in omnibus, quæ illius generis ſunt propria veluti teſtamentū in ſcriptis, † & nū-
cupatiuū differūt ſpecie, & tamē conueniunt in definitione *l. 1. ff. de lect.* quod in vtro-
que eſt ambulatoria volūtas, in vtroq; inſtitutio hęredis eſt caput teſtamēti, vtrūq; cō-
tinetur in *d. l. 1.* Quia generici teſtamenti definitio eſt. ita quoq; accidit dolo vero, atq;
39 præſumpto, conueniūt † nanq; in definitione quoniā Labeo in *d. l. 1.* dolū malū prout
genus eſt definit eademq; ratione fit, vt tantundem, valeat vterque ad reſcindendum,
nimirum quia vterque tendit ad decipiendum, ex eodem fonte fluit, vt tamen ex iſto
quę ex illo dolo actio naſcatur, & exceptio, vt etiam futurus dolus, nec verus, nec præ-
ſumptus remittatur, ſi vera ſit *Gozz. ſent. in d. conſ. 18.* ſed non caret ſcrupulo, vt cōſtat ex
argumentis cōmunis ſententiæ; dari etiam iuramentum in litem irrogare infamiā ſunt
qualitates doli ſimpliciter ſumpti, merito competunt omnibus ſpeciebus ſub illo cō-
prehenſis; allegatę autem à nobis differētiæ ſunt ſpecificæ, ita vt quæ ſunt in dolo præ-
ſumpto, non conſonent vero, ſicut in ſimili qualitates perſonalis actionis nō coherent
reali *§. 2. & §. ſic itaq; diſcretis inſt. de actio.* & quādo dubitamus an aliquæ differāt inter ſe
ad ſpecificas differētias recurrendū eſt, nō ad genus in quo ſemper ſpecies cōſentiūt.
40 *Quæſt. 4.* Ad materiā veri doli ptinet qrere; nūquid dolus † excludat cōſenſum ex
parte eius, qui deceptus eſt, ita vt nullatenus conſenſiſſe negatio videatur; in quo dolo

alterius captus est, & profecto consensum nō excludi, probatur illa velut palmaria ra-
tione, si dolus argueret defectū consensus, fieret quod cōtractus stricti iuris dolose ini-
41 tus nullus esset ipso iure; quoniā sc. deficeret consensus, sine quo nullus contractus, †
nulla oblig. valet *l. 1. §. adeo ff. de pact.* Sed consequēs est falsum *l. si quis cum alter vbi Ias. &*
42 *Alex. ff. de verb. oblig. l. eleganter, & ibi Doct. ff. de dolo,* nam tenet † mero iure; secūdò do-
43 lus, & metus † æquiparantur *l. si dolo C. de inutil. stipul.* vbi à pari procedunt dolus, vel sti-
pulatio metu contracta *Benin. de action. in §. omnium n. 239. Ias. ibi n. 26. Corne. cons. 88. vol.
3. litt. ". & cons. 258. n. 6. vol. 4.* Metus, autem non excludit consensum *l. metum. §. volenti.
ff. quod metus caus.* tertio suffragatur tex. *in c. Dudum de conuers. coniug. in c. veniens in ex par-
te eod. tit. in c. cum dilecti extr. de eo quod metus caus. c. 1. quæst. 1. cans. 29.* In quibus licet tam in
matrimonio carnali quā in spirituali sit necessarius consensus contrahentium, si tamē
dolo fuerit aliquis deceptus, quo ad facultates, & qualitatem personæ non dicitur ex-
clusus cōsensus, & valet: & valet matrimonium tam spirituale, quā carnale quod cer-
44 te non accideret, si dolus argueret defectum consensus. Contraria † tamen senten-
tia videtur omnium cōsensu recepta vt patet ex *Ias.* qui alios citat in *auth. sacramēta pu-
berum n. 29. C. si aduersus vend.* & dicit quod quemadmodū iuramentum præstitū vi non
45 repræsentat minorē † maiorē, ita nec dolo interpositū *per gloss. ord in l. 1. l. si aduers. vend.
vbi Bal. & in c. 1. §. item sacramenta in 4 quæst. de pace iuramento firm. Abb. cons. 107. vol. 2.* ea
nimirū ratione, quoniā dolo inductus non consentit, atq; ita deficit vnum ex substā-
tialibus, glos. in *Auth quod eis c. de nupt.* idipsum scriptum reliquit *Tiraq in præfat. l. si vn-*
46 *quā C. de reuoc. dona. n. 97.* inquiens renunciationē eius, l. factā dolo non tenere † eadē ra-
tione quia sc dolus excludit consensum, vt etiā consuluit *Soc. cons. 243. col. 2. lib. 2.* Adsti-
47 pulatur secundo. Quod dolo captus dicitur errare † & labi *l. 1 § doiū. ff. de dolo, ibi ad fal-
lend. & decipiendū,* vbi vero est error, ibi nō pōt esse consensus *l. nihil cōsensu. §. vlt. ad reg.
iur. ibi non videntur consentire qui errāt l. 2. ff. de iud.* ibi: error litigantiū non habet consen-
sum *l. si per errorem. ff de iurisd omn. iud.* confert tex. *in l. generali. C. de tabul. lib. 12. l. 1. §. con-
uētionis ff. de pact.* tertio confirmatur; quoniā contractus bonæ fidei dolo gestus est nul-
lus ipso iure propter defectū consensus vt DD. frequētius tradūt in *d. l. eleganter. ff. de do-
lo Benin. de actio. §. actionum n 245.* nec faciūt negotiū allegata ex aduerso & ad primū re-
spōsio colligitur ex *d. l. si quis cum alter ibi: erit quidem iuris subtilitate obstrictus, ex æquitate
autem non est obligatus.* proinde cōpetit exceptio, forma. n. cōtractus, & facies cōuētio-
nis ostēdit rē bene gestā, & propterea de iuris rigore obligatur, siquidē strictius in his
cōtractibus proceditur arg *l. quicquid astringenda ff. de verb. oblig.* secundū diluitur pro-
48 pter diuersitatē rationis, q̃ppe q̃ metu facit nō † errat, & in re de qua agitur cōsensit *Bar.
in l. elegāter n. 6 ff. de dolo* licet nō libera volūtate, sed coacta; verum dolo inductus errat,
errātis aūt nullus est cōsensus, tertiū facile cōmouetur primo. Quia sumus ibi in dolo
bono, ideo nō vitiat, sumus. n. in spiritualibus secūdò in *c. cū dilectus,* nō erat dolus cadēs
49 in prudentē † virū, is. n. dolus remouet cōsensum vt aperte indicāt illa verba, dolus ad
fatuitatē eorū cōuertitur, & not. in eo tex. *Abb. n. 12. & 13.* in aliis iuribus dolus, nō fuit
in substātialibus matrimonii, sc. in psona, aut in cōditione psonæ sed in accidētalibus,
puta in diuitiis, vel pulchritudine cōiugis, & citra laxiorē vel strictiorē reg. & his fun-
damētis munitur sentētia communis. Cui nō puto vsq; quaq; ad hætendū, sum enim in
50 ea sentētia vt credā ex dolo nō omnē remoueri cōsensum, sed specificū, † nō generalē,
nā forma cōtractus, & facies negotii cōsensum aliquē præ se fert, licet nō eo modo, vel
nō in illa rē singulari, vt existimabat ille, qui dolo captus est; *Bar. in d. l. elegāter n. 6. Bald.
de schismate col. 3. n. 16. verb. amplius si dicamus* ait. n. quādo dolus dat causam contractui
bonæ fidei, nō omnino abest cōsensus, sed quia vitiū est in modo veniēdi ad cōsensum
fingitur consensus abesse *d. l. elegāter.* pbatur quoniā dolus in genere sufficit in delictis
licet erratū sit in corpore, *Ias. in l. clā possidere. §. qui ad nundinas. ff. de acq. possessione n. 56. Ri-
min. in l. vt vim n. 100. ff. de iust. & iure.* dolus ibi non excludit consensum in genere, sed in
specie, vt est tex. in *l. eā qui. §. si. ff. de iniur. in l. 1. §. legatarius. ff. ad l. falcid.* indicat *l. si quis cū a-
liter in prin. ff. de ver. obl. Patroc. in l. maioribus in verb. reformatur, C. com. vtriusq. Iud.* vbi do-
lus est in cōtractu, & tamē rescinditur, ergo valebat, & cōsequenter aliquis aderat cō-
sensus, similis est tex. *in l. Iulian. §. contrar. ff. de act. emp.* vbi duplex adest dolus, & nihilo-
minus rūpitur cōtractus, igitur aliquo cōsensu sustinebatur, alioquin nullus esset Ipso
51 iure *d. l. 1. § adeo. ff. de pact.* suffragatur, quod iuramentum dolo extortū † obligat, adeo q̃
necessaria sit absolutio à iuramēto, glossa cōmuniter approbata *in c. si vero, in verb. pro-
priū ext. de iur. iur. Soc.* qui attestatur *de com. cons. 38. li. 3. in pr.* & ita cōmuniter intelligitur

c. cum

e.cum contingat de iur. *Abb.ibi n.12.Ancar.cons.382.in fi.Afflict. Decis. 40.* quod si propter
dolum nullus esset consensus,nō esset necessaria absolutio,nec ad rem pertinet,quod
dolus annullat contractū bonæ fidei propter deficientiam cōsensus, inficiamur enim
hanc esse rationem,ex his quæ eleganter tradit *Duaren.in l.in actionibus.ff.de in lit.iur.* &
nos infra suo loco explicatius trademus,dolo itaq; inductus ad contrahendum cōsen-
tit ipsi contractui,si verborum formā,& tenorem conuentionis inspicias,sed nō con-
sentit in modo,vel in ista re,ideoq; adest generalis consensus, deficit specialis, & hæc
est ratio sicut arbitror,cur detur exceptio Reo conuento,vel actio agenti *l.si dolo C.de*
52 *inutil.stipul.* Quartus autē dolus excludit consensum,simillimus † est simulationi, quæ
semper arguit defectum consensus,late *Ias.in l.cum ea C.de transact.latissime Tiraq. de re-*
tractu consang.§.1.gloss.2.n.11.cum seq. asserens quod si venditio sit simulata nō est locus
retractui,propterea quod nulla est venditio ex defectu consensus &addit quod simu-
53 latum instrumentum non dicitur instrumentum,quare † si disponat statutū vt aduer-
sus instrumentum, non possit opponi exceptio, licitum erit opponere contra instru-
mentū simulatum,& simulatū titulum non esse titulū simulatam traditionē, non trās-
54 ferre possessionē. Contractus simulatus dicitur coloratus,depictus † extrinsecus appa-
rens,& intrinsecus nihil habens *Tiraq.d.loco à n.11.vsq, ad n.15.* id ipsum obtinet quoque
55 in violentia,nam † & ipsa remouet cōsensum *l.1.& 2.ff.de eo quod metus caus.* vbi vis di-
citur esse necessitas contraria voluntati,maiorisq; rei impetus,cui resisti nō potest, ita
fit vt magis videatur quā simplex dolus exclusiui consensus,cū prçter vim adsit quoq;
56 dolus † *l.2.ff.de vi bonorum raptorum* doli mali mentio, *inquit Vlp.* vim in se habet, nam
qui vim facit,dolo malo facit,vt merito in *c.1.& 2.caus.15.quæst.6.* Expressum sit vio-
57 lentam promissionem, vel confessionem non obligare, hic autem dolus † qui dicitur
esse in violentia,siue in violento inuasore,nec non in damnum dante, & in omni tur-
batore verus est dolus,cum ista sint omnia de genere prohibitorum *l.fi.C.vnde vi.l.2.§.*
doli.ff.de vi bonorum raptorum,& per eum tex. *Alex.d.cons.103.n.8.vol.1.Bald.cons.119.col.*
pen.vol.2.& in l.1.C.de interd.matr.Plot.in l.si quando.§.49.n.14.C.vnde vi. dicens esse li-
58 mitandum ex traditis ab eo in *§.47.n.4.& seq.* sc.quando spoliatio,& violētia,† vel tur-
batio,esset facta de mandato iudicis,vel quando violentiam committens, iustam ali-
quam habuisset causam propter quam excusaretur à dolo.

59 *Quæst.5.* Quoniam vero diximus in superiori dolum,& metum † æquiparari ex-
periamur modo vtrum vera sit æquiparatio ista,adeo vt liceat ab vno ducere argumē-
tum ad aliud & profecto non esse æquiparandos pluribus ostenditur, & primo quidē
Metus,siue det causam contractui,siue incidat in contractu rescindit illum *Corn.cons.*
258 n.6.vol.1.Ias.§.actionum n.29.inst.de act. dolus vero incidens non rumpit *Castr.cons.*
74.n.1.& seq.vol.1. sed agitur ad interesse *Pinellus in l.2.parte 2.n.2.& 13.cum seq. & c.4.n.*
5.C.de resc.vend. Accedit quod dolus dans causam interdum annullat contractum
sc.bonæ fidei;Metus semper rescindit,vt infra suo loco exponemus.

Secundo dolus actionem famosam producit *l.4 §.item siquis ff.de his qui not.infam.* eaq; ratione non datur contra Parentes,nec contra Patronos *l.non debet.ff.de dolo;* Metus autem id genus actionē quæ irroget infamiam non producit *gloss.magistr.in l.14.§.cum qui.ff.quod metus caus.* dicēs non inueniri quod sit famosa,licet,ex famosa causa descendat, tertio dolus producit actionem subsidiariam, & vbi alia competat siue ordinaria siue extraordinaria,ista de dolo cessat, *l.1.§ si de his,& §.seq.ff.de dolo.§.item si quis.& §.idem Pomp.in ea d.l.ibi cum actionem ciuilem,vel honorariam de dolo experiri non poterit.* Actio quod metus causa conceditur,etiam si alia competat, *l.metū.§.volenti,& §.licet.ff quod metus caus.* ibi volēti autem datur & in rem actio,& in personam, & ibi finitur in rem actio,si egero in quadruplum:quarto dolus tollitur præscriptione biennii *l.fi.C.de dolo*, Metus autē præscriptione longi,vel lōgissimi temporis *l.3.& ibi gloss.magist.C.quod met.caus.in verb.munitus.* Rursus actio metus respectu quadrupli expirat anno *l.14.§.post annum.ff.quod metus caus.* Actio doli absoluti tollitur cursu biennii *d.l.fin.* quinto vbi metus est illatus, ibi quoq; & dolus esse dicitur, etenim qui metu impulit aliquem ad contrahendum dolo facit,ideoq; & pro metu competit actio cum actione quod metus causa concurrens,licet vltima consumatur per alteram *l.14.§.cū qui ff.eod.* ibi:cum qui dolo facit,& de dolo teneri certum est,cæterum vbi dolus est,no protinus est metus,imo est sua natura separatus,& dolus in metu inuentus tollitur anno respectu pçnę quadrupli sicut actio quod metus causa,non autem biennio.sexto dolus excludit consensum,vt supra expositum est;Metus autem minime *l.si mulier.§ qui metu ff.eod.* ibi q&

quamuis si liberum esset, noluissem tamẽ, coactus nolui, & gloss ibi obseruat, quod co-
acta voluntas, est volutas *c. merito is quæst. 1. c. displicet 23. quæst. 4.* sæpe dolus annullat cõ-
tractus bonæ fidei ipso iure, quando illis causam dederit *l. elegãter. ff. de dolo*, & ibi Doct.
cõmuniter. Metus autẽ ope exceptionis *l. si mulier. §. si dos iuncta gloss. mag ff. quod metus
caus.* id vero limitatur in causa dotis, in causa matrimonii, fallit etiam in eo, qui per me-
tum in aliquẽ iudicẽ consentiat *d. gloss.* quæ allegat *l. 2. ff. de iud. in pr. facit d. l. si dos in verb.
nullam* Restringitur quoq; in iuramento *c. quamuis de pact. in 6. & c. cum contingat de iura-
mento iuran.* nam his casibus metus videtur ipso iure irritare negocium, octauo separã-
tur, quoniam actio quod metus causa in quadruplũ competit intra annum *l. 14. §. 1. &
§ hac actio. ff. eod.* Actio doli in simplum, ratio diuersitatis est, quia non est ita facile ef-
fugere illos, qui metum incutiunt, ac illos qui decipiunt, non temere credẽdo *Mynsing.
de action. §. præterea n. 38.* Nono actio de dolo mere personalis est. Actio metus est per-
sonalis in rem scripta *l. 9. §. cum hac autem ff. quod metus caus. Sebast. Medices de fortuit. casi-
bus part. 1. quæst. 10. n. 43.* decimo differunt, etiam quo ad exceptionem dolus & metus
l. 4. § fi. ff. de except. doli, vtut sit *Ias. in d. §. omniũ n. 29. de actio Coru. d. cons. 258. n. 6. vol. 4. Be-
nin. in d §. omnium n. 739.* dicunt dolum, & metum æquiparari per tex. *in l. si dolo C. de in-
60 util stipul. per c. quamuis de pact. in 6. c. cum contingat de iur. iur.* † Quibus iuribus probatur,
& ista est prima conuenientia quod tam metus quã dolus in contractibus stricti iuris,
parit exceptionem, & neuter rescindit ipso iure. secunda similitudo est quod iuramẽ-
tum metu æquè, ac dolo annullatur, nec sustinet contractum, in quo interpositũ est;
tertio conueniunt quo ad annullandum matrimonium, & dotis promissionem irritã-
dam, vt supra probatum est per tex. in *l. mulier. §. si dos. iuncta gloss. nec nõ in consensu iudicis
d. l. 2. ff. de iud.* Quarto symbolum habent quia vtraque est actio arbitraria *l. arbitrio. ff. de
dolo l. 14 §. hac actio, & § seq. ff. quod metus se. caus.* Quinto sicut actio quod metus causa
non præstatur, nisi fuerit metus atrox, cadens in constantem virum *l. metus. ff. eod Ias. in
§. quadrupli iuncta gloss. inst. de act* ita quoq; non quilibet dolus rescindit contractũ, sed is
demum, qui falleret prudentem virum, *Alciat. in l. præsens n. 26. C. de pact. Ias. in l interposi-
tas col. 1. verb. sicut C. de transact. Card. Albanus in Rub. de eo quod metus caus. Innoc. in c. cũ di-
lectus ext. quod metus caus. Bald in Rub. C. de rescind. vendit. Ias. in §. actionũ n. 4. inst. de action.*
Sexto istæ actiones concurrunt *l. 14. §. cum qui metu. ff. eod.* ita vt vna intentata expiret
altera non quidem ipso iure, sed ope exceptionis in factum nempe, si vna electa, velit
ad alteram transire, repellitur per exceptionem & si vna intentata succubuerit, agẽs al-
tera depellitur exceptione rei iudicatę quæ etiam in factum dicitur, sed si per vnam sit
facta exactio, altera tollitur ipso iure gloss. mag. in *d § cum in verb alteram.*

Cum itaque ex iam dictis perspicuè pateat plures esse differentias inter dolum &
61 metum, quam similitudines, nõ procedit generalis conclusio dolum, † & metũ æqui-
parari, nec adducta iura generalem æquiparationem probant, nam *l. si dolo C. de inutil.
stipul.* agit de cõtractu stricti iuris. *c. cũ contingat de iuram.* Quare crediderim æquipara-
tionẽ non aliter procedere q̃ in casibus expressis & non errare eos, qui dixerint in du-
bio nõ valere de vno ad alterũ argumẽtũ cũ differẽtiæ superẽt numero similitudines.
62 *Quæst.* 6. Sed hoc locò pulchra suboritur dubitatio. Vtrum se dolum † commit-
tens in contractu, vel alio actu possit ad rescissionem illius, vti remedio doli, proprium
se dolum allegando, & sanè permissum esse, multæ nec quidẽ spernendę rationes per-
suadẽt earumq; prima & præcipua est, quod dolus annullat actum dolose gestũ maxi-
me si bonæ fidei sit *l. elegãter, & ibi not. omnes. ff. de dolo*, actus vero nullus à quocunq; po-
63 test improbari, etiã si improbãtis detegatur, † turpitudo *l. 1. C. de liber caus.* in qua imper.
Ant. rem illicitam, & inhonestam admisisse te confiteris, quia proponis filios, & inge-
nuos à te venundatos (sed quia factum tuum filiis tuis obesse non debet adi competẽ-
64 tem iudicem &c. secundo actus dolosus, & actus simulatus † æquiparantur; Nam do-
lus simulatio est *l. 1. §. 1. ff. de dolo l. iurisg. §. pactorum verb. dolo malo. ff. de pact.* ibi: aliud agi-
tur, aliud simulatur, simulatio autem potest ab eo, qui illã fecit allegari not. in *tit. C plus
valere, quod agitur &c.* tertio dolus, fraus, & turpitudo iure allegatur à Reo per exce-
ptionem ab actore per replicationem. Igitur valebit semper proprii doli allegatio, de
reo est tex. in *l. apud. §. Marcellus ff. de except. doli*, de actore vero est doctrina Bartoli pas-
sim recepta in *l. iusiurandum. § procurator ff. de iure iur.* quam etiam laudat *Alciat. in l. trãs-
actione finita n. 11. C. de transact. Aret cons. 65. in fin.*
65 Contraria autem sententia videtur omniũ consensu † ita probata, vt nullus for-
sitan reperiatur, qui superiori opinioni adhæreat, nam dolum ab eo, qui illum commi-
serit

ferit, minime posse deduci, tenet gloss. parua in verbo nullum & gloss. magna circa
medium in l. eleganter. ff. de dolo, & ibi Bart. in 1. col. gloss. in l. iurisg. §. prætor verbo. dolo malo
ait prætor. ff. de pact. & ibi Arg. nec non gloss. in l. à Diuo pio. ff. de ritu nupt. Bal. in l. 1. col. 3. Cod.
plus valere quod agitur, & in l. dolum e. de periculo, & commod. rei vend. Alciat. in d. l. transact.
n. 5. per illum tex. Ias. in sæpe alleg. §. actionum n. 41. maxime vero probatur citata l. transf-
action. in qua rescribit imper. quod transactio dolo facta ab eo, qui dolum commisit in
transigendo, rescindi non valet, id quod in actu bonæ fidei, videtur longe magis obti-
nere, cum illud rescriptum disponat super contractu stricti iuris confert ratio nobilis-
66 sima sumpta ex regula quod nemini permissum † est, turpitudinem suam allegare l. cũ
profitearis. C. de reuoc. donat. l. 4. C. de his, quæ in fraud. credit. l. venditrici C. de rebus alien. nõ a-
lien. l. 2. ff. de lege cõmiss. l. si creditoribus. C. de seruo pig. dato manu. cui conuenit, & illud do-
ctorum axioma, neminem posse venire contra factum proprium l. post mortẽ, & ibi Bal.
& doct. ff. de adopt. l. cum à matre C. de rei vend. quod iure optimo receptũ est, ne quis suæ
67 malitiæ præmium ferat, contra † naturalem rationem, & contra mentem prætoris in l.
1. ff. de dolo, & contra l. 4. §. Marcellus. ff. de except. doli. Nam si contractus esset vtilis, dolo-
sus taceret, & illius peteret obseruantiam, sin minus doli patrocinio vteretur ad rescis-
sionem, quo beneficio adeo legibus, visus est indignus, vt volente eo qui dolum passus
est contractus maneat Ias. in d. §. actionum n. 4. de act. extenditur dicta conclusio vt non
68 solum procedat in proposito dolo, verum etiam in dolo † Authoris Alciat. d. l. transact.
finita n. 5. ex rescripto Seueri, & Ant. in d. l. si creditorib. ibi: si fraudem fecisse audeant dicere,
audiri non debeant, nec hæredes eius l. filius C. de reuoc. his quæ in fraud. c. super de concess. prabẽd.
defunctus enim, & hæres, vna censentur persona Authent. de iureiur. à morient. præstito.
& vitium defuncti nocet hæredi §. Diutina, & ibi not. Insti. de vsucapio. & in terminis do-
li est tex. in l. 45. §. quod ex facto. ff. fam. herc. l. si in rem actio sit. ff. de rei vẽd. in qua dolus hæ-
redis, & defuncti simul puniũtur, idemq; videtur statutum in successore singulari qui
titulum habent lucratiuum Roman. in l. Meuia n. 19. ff. sol. matr. Restringitur autẽ cõclu-
69 sio, vt non procedat in his negociis quæ propter dolũ irritantur † ipso iure, vt sentit Al-
ciat. d. l. transact. in 1. ea ratione quippe quia si actus est nullus, perinde est, ac si gestus nõ
esset, proinde fundamentum intentionis allegantis non est principaliter in dolo, sed
in actus nullitate, Alciat. loca cit. n. 11. verb. vnde infertur, & ideo si vera sit opinio illa DD.
nimirum contractus bonæ fidei dolo celebratos nullos esse ipso iure, poterit in his do-
lum committens illum allegare, sed hæc illatio non videtur vera: quia ex suo dolo præ-
mium ferret, & ita resoluitur primum argumentum contrariæ sententiæ, eaq; ratione
70 contingit, vt simulatio allegetur † ab eo, qui illã fecit, quoniã sc. contractus est nullus,
porro autẽ cũ dolus negocia stricti iuris ipso iure non perimat, militabit in his frequẽ-
tior scribentiũ traditio, quemadmodũ in his terminis loquitur, d. l. transact. finita. quare
cessat secundũ argumentũ sumptũ à simili de dolo, & simulatione, quandoquidẽ do-
71 lus non semper irritat actũ ipso † iure, simulatio vero semper; nec etiã valet tertiũ ob-
iectũ quoniã vtrumq; membrũ est verũ in casu speciali, quemadmodũ statim declara-
bimus. Nos autẽ credimus, decisionẽ huius quæstionis pendere ab illa iuris regula
72 nemini permissum esse † suã, aut authoris sui fraudẽ, siue turpitudinẽ allegare, cur. n.
non liceat propriũ vel authoris dolũ deducere, nisi q̃a turpitudo proposita nocet alle-
ganti? quãobrem reg constituendã putamus allegationẽ proprii doli nõ ꝓdesse, dein-
de his eã limitationibus restringendã quibus coarctata inueniuntur regula prædicta, qua-
rũ aliquas refert Tiraq. de retractu consang. §. 1. gloss. 2. n. 15. & eod. § gloss. 18. n. 24. & 72. Nec
non Alciat. de transact. Soc. Sen cons. 264. col. 3. verb. circa tertium vol. 2. Roman. & ante eum
Bart. in l. iusiurandum quod ex conuentione §. procurator. ff. de iure iur. Bal. in l. 2. col. 19. verb. ad
solutionem. ff. de iure iur. Alex. in l. de tutela C. de in integr. restit. Panorm. in c. cum super. ext. de
73 concess. præbend. fallit verb. prædicta regula. quo ad excipiendũ, † & quo ad replicandũ,
74 nã his modis licet turpitudinẽ suã allegare cum à pari ꝓcedunt † exceptio, & replica-
tio l. 2 ff. de except. & ita procedit tertiũ argumentũ factũ in hac disputatione, ratio spe-
cialitatis in exceptione expressa est in d. l. 4. §. Marcellus. ff. de except. doli quoniã sc. æquũ
est, ex eo quod perfide gestũ est actorẽ nihil cõseq; in replicatione, est ratio modo ci-
tata quoniã replicatio est velut exceptio actoris, q̃ limitatio cõmuni suffragio probata,
75 declaratur, quo ad excipientẽ, si modo dolũ alleget contra illũ, † q̃ doli particeps fuit,
Alex. in d. l. de tutela col. 2. & cons. 59. viso instr. lib. 1. & cõs. 39. lib. . & ita loquitur §. Marcell.
& declarat Alciat. d. l. transact. n. 11. secũdo fallit, vt propriũ dedecus allegãs audiatur in
damnũ ipsius allegãtis, vt debita pœna plectatur arg. l. inde Neratius. ff. ad l. Aquil. vbi cõ-

fitenti se hominem occidisse, non est necesse ꝓbare q. occiderit, auditur.n & creditur ei Alciat.d.l.transact.n.7. tertio fallit quādo fraus ipsa est iam detecta, & publicata, vt cū à munere iudicādi se excusaret, quod aliquo crimine damnatus sit l. antep ff. de suspect. tutor. vbi tutor si conueniatur de damno publico pōt dicere, si tēpore illati damni, erā à tutela remotus tanquā suspectus, quę remotio, vt plurimū ex turpi causa fit, dolo sc. vel culpa ipsius Bart. in l.2. C. si seruus, vel liber lib. 10. vel si esset excōmunicatus Bal. in l. intelleximus de iud. quarto fallit quādo act° est null°, q. a aduersus leges sit celebratus arg. l. 2 Diui Pio ff. de ritu nupt si modo alteri damnū nō inferatur arg. c. consang. ext. de iud. Alc. d. loco. n.18. quinto limitat Ruyn. cōs. 77. vol. 5. & Bal. in l.2. C. de iure iur. per text. in l. quēadmodū C. de agr. & cens. li. 12. quādo allegādo turpitudinē suā, excluderetur ius aduersarii ipso iure. Q.7. Diximus paulo supra constituētes differentiā inter verū dolū, & præ-
76 sumptū minorē † aduersus dolum verū non restitui, sed eum multis iuribus videatur probari contrarium, ꝓpterea, rē diligētius exequamur, cū sępe contingat minores verū dolū cōmittere; planè restituēdū esse minorē, multis nec quidē leuibus argumētis.

Quorum velut Achilles est, quod sumitur ex l. si ex causa. §. nunc videndum verb. sed
77 si ff. de minor. in quo minor aduersus dolosum † mendaciū restituitur his verbis, (sed si cum ex damno dato confiteri posset, ne dupli pœna teneatur maluit negare in hoc solum restituendus, vt pro confesso habeatur) dolosum vero mendaciū dixisse minorē palā est ex illo verbo, cū posset confiteri maluit negare; secundo iuuat eandē sententiā l.1 §. fin. ff. commod. in qua minor ex dolo, vel culpa cōmissis in cōmodato, non tenetur
78 nisi sit factus † locupletior iuncta l.3. in pr. eo. tit. pœnā igitur ex illo dolo non patitur, sed tantū conuenitur, ne lucrum sentiat tertio. Huc pertinet l. fi. C. si aduers. delict. & l. pen. C.
79 ex quibus caus. infam. irrogetur, definitur in prima matrem † minorem delinquere si filiis suis non petat tutorem, non tamen illorum successione priuari; in altera expressum est
80 minores ob id q. ludicrā artē exercuerint, non subire pœnam infamiæ † quarto munit easdē partes l.1. ff. de rest. in integr. cum l.1 ff de minor. Ait Vlp. in illa prætorē sub eo titulo plurifariā hominibus subuenire lapsis, vel circūscriptis, siue metu, siue calliditate, siue ętate, minor autē delinquendo labitur ætate; quippe si maturior esset non erraret, in ista vero inquit infirmā esse huiusmodi ætatū consiliū, ꝓinde iure creditur debita illis restitutio, & illa infirmitas cōsilii, & imbecillitas ætatis faciūt, vt idē delictū sit leuius in persona minoris, quā in maiore Rolan. cōs 77. n.9. vol. 3. quinto validū est argumentū de
81 contractibus † ad delicta l. omnem. ff. de iud. auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport. c. si ext. de foro compet. Bart. Saly. & Ias. in l. cunctos populos C. de summ. Trin. & fide Cath dicētes, quod sicut iudex tenetur in decisoriis seruare statutū vel cōsuetudinē loci in quo, celebratur contractus l. si fundus. ff. de euict. ita quoq; in delictis debet pœna imponi cōsuetudine vel statuto definita, minor autē in cōtractibus restituitur toto tit. ff. de minor.

Diuersam tamen sententiā probat Bart. in l.1. § nunciatio. ff de non oper. nunciat. quam
82 omnium esse suffragio † receptā eodem loco ait Ias. n. 11. verb. circa id quod quærit, eandē placuisse Baldo, satis ostenditur cum respondeat ibi cōtrariis, idem Bart. confirmat in l. auxilium n.1. ff. de minor in l. si ex causa. §. nunc videndum eod. tit. & in tract. de test. n. 108. Alber. in l. vbi exigitur n.3 ff. de eden. Corn. cōs. 242. li. 1. Nat. cons. 16. n. 19. lib. 1. Paris. cons. 94. n. 9. & cons. 42. lib. 1. cum aliis cumulatis per clariss. Odd. compatrē, & collegā meū in Maceratensi Gymnasio in suo tract. de restit. in integr. part. 2. quæst. 83. art. secundo ratio cōmunis sententiæ,
83 quoniam verus dolus † delictum est litem exigit, ff. de dolo l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. de minor. in delictis autem minor non restituitur, ibi: placet in delictis minoribus nō subueniri l. auxiliū eod. tit. in delictis ait tex minor 25 annis non meretur restit. l.1. C. si aduersus delict ibi in criminibus minores ætatis suffragio non iuuātur l.2. & 3. C. si minor se maiorem, in quibus minori, qui alterius circumueniendi causa dixerit se maiorē de-
84 negatur restitutio, ratio autē rationis est multiplex prima quoniā malitia † supplet ætatem d.l.3. Altera quia errantibus, non decipientibus iura subueniunt d.l.2. tertia quia malos mores infirmitas animi non excusat d.l.1. C. si aduers. delict quarta quoniā nō est dignus legis auxilio, qui dū leges inuocat contra eas delinquit d. l. auxiliū quinta ratio, quia auxiliū restitutionis fuit a prætore inductū, vt subueniret oppressis, l.1 ff de minor. præstaret opem damnū inferentibus, atq; ita inducta ad vnū effectū, operantur cōtrariū contra l. legata inutiliter. ff de adim. leg. Quibus alia accedit ratio, quod iuuenes, quorū ingeniū est alienū a labore & procliue ad libidinē, vt dixit Terētianus ille senex, & Horat. de arte poet loquens de iuuene Cereus in vitium flecti. monitoribus asper. inuitarētur, ad delinquendum; nulla est enim maior, illecebra peccandi, Cic. Auth quā impunitatis spes.

Nec

Nec quemquam moueant allegata ex aduerso primum autem quasi nodum Hercu-
leum Bartolus nititur soluere, dicens minorem ibi non fuisse in vero dolo ignorant
enim veritatem, ideo negauit, non negaturus si rem habuisset exploratam; sed Bal. ait
fugitiuā hanc esse solutionē & refert *Ias. d. loco*. nescio an ad instar serui fugitiui malum
8 esse voluerit significare, an quod Bart. quasi canis ad Nilum, † qui bibit, & fugit diffi-
cultatē tantū tetigerit, non illā ingressus fuerit: destruitur. n. per illud verbū maluit, &
per illud verbu posset, cū vnū arguat sciētiā, alterū electionē, eo magis ꝙ ibi text. si be-
ne inspiciatur supponit à minore damnū esse datū, non ab eius seruo, vel Ministro in
proprio autē facto, nō cadit ignorātia *l. qui in alterius cum ibi not. ff. de reg. iur.* adeo quod
cum Bartolus dicat se respōdisse pro quodā scholari ad illum textū forsan dici possent
Bart. indigere, vt alius respondeat pro illo, quod sedulo enrauit facere Bald. dicens ibi
minorem restitui, quoniā nō cōmisit ꝓprium delictū, siquidem negare veritatem, est
delictū de iure ciuili tantū, vt *Ias. ibidē* inquit, & ꝓpterea dolum esse præsumptū, in quo
certū est minorē restitui, verus dolus est, verūq; delictū quod iure naturali, vel gentiū
prohibitū est, vt adulteriū, furtū, &c. Planè hęc solutio destruitur, quasi cera ante faciē
86 ignis ex *l. 2. l. si minor se maiorē*, in qua minor † ob mendaciū in alteri⁹ perniciē emissum
restitutionē non obtinet, accedit quod mendaciū dicere in alterius detrimentū, iure
naturali improbatū est, non solū ciuili, quippe, quia verba sunt à natura instituta, non
vt hominē fallant, sed vt quisq; vtatur eis ad significandos veros animi sui sensus, & co-
gitationes *D. Aug. in Enchirid.* immo iure diuino prohibitū est *prouerb. c. 12.* Abominatio
87 est Domino labia mendacia, ita vt Mēdaces filii Diaboli efficiātur. *c. cauete 22. quæst. 2.*
Rursus Baldus soluit inquiens, minorē non habere legitimā personā negandi, aut cō-
fitendi per tex. in *l. clarum. C. de author. præst.* sed multis nominibus reiicitur hæc resp. &
in primis quia ille tex loquitur in criminalibus, vt obuiū est cuiq; legenti & *Saly.* ibi di-
cit. aperte secundo quoniā si vera esset dicta solutio minor nec quo ad simplū, nec quo
ad duplū erat condemnandus, ad simplū: quia nō valet confiteri ad duplū ꝓpterea ꝙ
nō pōt negare, & tamē respectu simpli cōdemnatur, quasi cōfess⁹: tertio stāte Baldi so-
lutione minor nō egeret restitutione: quādoquidē, negatio esset ipso iure nulla, & cō-
peteret ordinariū remediū nullitatis, nō extraordinariū restitutionis vt bene animad-
88 uertit *Odd. d. loco n. 18.* *Ruyn. d. § nunciatio.* respondet minorē in *d. §.* nunc † videndum
non restitui contra primordialē pœnam delicti cōmissi, sed contra accidentalē veniē-
tem ex mendacio, ꝙ non putat absurdum argumento eorum, quæ ait gloss. in *l. certi cō-
ditio in fi. 2. gloss.* in qua ait *Accurt* quod certi conditio generalis si intentetur loco actio-
nis specialis, quæ inficiando crescit, non propterea illa ex mendacio argumentū acci-
pit, sed primordialē naturā sequitur, verum nec ista probanda est quoniā minor nō so-
lū dolū cōmisit in primordiali pœna, sed & in accidētali, q̄ tāto videtur grauior, quanto
est geminatus: is. n. deliquit, & suā malitiā ostēdit simile aūt adductū est valde dissimi-
le, quippe suæ facilitati imputet, qui cū posset intētare specialē elegit generalē, neq; n.
est subrogata, sed concurrit cū speciali, vt liceret actori istam, vel illam eligere.

Alia est eiusdē *Ruy.* solutio meo iudicio longe ꝓbabilior, quā ipse viderā priusquā
Ruyn. viderē, & ita mihi conscius sum, nempe *in d. §.* nunc videndum non esse menda-
ciū dolosum lucri causa dictū, sed effugiendi damnū, negauit enim, credens aduersa-
riū non probaturū, & in consequentiā condemnationē simpli euitaturū *l. qui accusare.
C. edend.* & ideò Bart. sumat illum text. (*mendacium non præsumitur dolosum, nisi causa lucri
mentiatur,*) quando verò diceret mendaciū ad lucrandū vt in *d. l. 2. videl. C. si minor ma-
iorē*, tūc indignus beneficio restitutionis iudicatur. secundū vero argumentū diluitur,
quoniā ibi minor impubes cōtrahit cōmodatum, & pubes postea factus dolū fecit in
re cōmodata, proinde ait tex. non tenere de dolo quoniam ab initio commodatū non
consistit, & hoc quādo agit de damno euitādo, cæterū si locupletior esset factus cōue-
nitur vtili actione cōmodati non de dolo *d. l. 3. ff. ibid.* vnde ex eo tex. not. *Bald.* ꝙ quādo
cōtractus est nullus defectu inhabilitatis ꝑsonæ nunquā postea cōfirmatur, cōcordat
tex. in l. vsumfructus. ff. de stipul. seruor. Tertiū vim non habet, ex illis nanq; iuribus dicitur
solutio; nēpe vnū, & alterū delictū non petēdi tutores, & prodeundi in scenam, quo ad
minores non reputari delictū, quippe illæ leges cōtra maiores editæ sunt, sicut liquido
cōstat ex illis verbis (*ū hoc in maior. matribus tantū obtineat,*) & maiores dūtaxat ludricæ
artis exercitiū infamat *gloss. in d. l. pen.* ꝓpterea non quæritur an detur restitutio, faceret
autē ad quæstionē nostrā, si tex. restituēdos diceret, nā supponeret delictū esse, & ad-
uert⁹ illud restitueret quarto aūt arg. aperta est solutio ex rationib⁹ cōmunis sentētiæ;

siquidem cum malitia suppleat ætatem, non est infirmum consilium, ipsi non labũtur,
sed faciunt alios labi, decipiunt, & non decipiuntur. vltimum fundamentum facile di-
89 luitur, cessat enim quando in iure expresse † reperitur contrarium, vt accidit in specie
nostra ex *d.l.auxilium*, cum aliis adductis, cessat quoq; vbicunq; appareat diuersa ratio
inter contractus, & delicta, quemadmodum nuper probauimus contrarium nec dum
absimilem inueniri, sublatis autem hoc modo fundamentis contrariis incolumis re-
manet conclusio minorem aduersus verum dolum non restitui.

Limitatur autem vt non obtineat, si cum dolo minoris, mixtus esset dolus aduersa-
90 rii quandoquidem facta tunc † compensatione doli arg. *l. viro atq. vxore. ff. sol. matr. l. cũ
mulier. eod. tit.* restituitur, ac si à nemine dolus esset cõmissus, vt ex communi traditione
in *l. si alterius C. si minor Maiorem & c.* notat *Odd. d. quæst. 83. art. 2. in fin.* exemplum autem
erit, si quis dolo induxisset minorem ad contrahendũ, & minor credens sibi lucrosum
esse contractum, asseruit fallaci mendacio sese maiorem; limitatur secundo vltra do-
91 ctores vt minor in delictis restituatur si non ad impunitatem, saltem † ad minorãdam
pœnam ætatis miseratione *l. auxilium. ff. de minor.* in delictis inquit iurisconsl. minor 25.
annis non meretur restitutionem, nisi quatenus interdum miseratio ætatis ad medio-
crem pœnam iudicem produxerit, leuius enim censentur delictum in persona mino-
ris *Roland. d. cons. 77. n. 9. vol. 3.* & ratione ætatis minuendam esse pœnam multis autho-
ritatibus probat, *Tiraq. de pœnis causa 15. n. 1. cum seq. & causa 7.* & Cæsar apud *Lucanum* de
Ptolomęo, Rege teneræ ætatis, qui iusserat Pompeium occidi, dicit. Sed parcimus an-
nis, donamusq; nephas. adeò vero diminuenda est pœna, vt iudex debeat facere dimi-
nutionem, etiam si petitum non sit. *Bart. & Alex. in l. & si seuerior. C. de his qui not. infam.* &
cum ista sit causa intrinseca legis multo magis si petitum fuerit.

Quæst. 8. Sed hic occurrit pulchra dubitatio, quidam ludendo valde peritus fin-
92 gens sese minus instructũ, prædicatione † suæ imperitiæ induxit aliquẽ ad ludendũ, &
notabilem in ludo pecuniæ quantitatem lucratus est, alter vero dolo cognito aduer-
sarii vult exceptione doli se tueri, ne soluat, an possit? videtur negatiue respondendum
per reg. qui sua culpa damnum sentit, & *c. damnum, & ibi Ioan. Andreas de reg. iur. in 6. l.
quod quis sua culpa*, & ibi gloss. *Dec. & Cagnol ff. de reg. iur.* suæ facilitati imputet, q. temere
crediderit aduersario, cuius consiliũ sibi debuit esse suspectũ, & cõfert illud *Horatianũ.*

Ludere, qui nescit campestribus abstinet armis,
Indoctusq. pilæ discive trochive quiescit.

93 Porrò autem in minore † videtur concludendum, aut exceptionẽ cõpetere, aut si sol-
uerit auxilio restitutionis habere repetitionẽ, infirmum est enim huius ætatis consiliũ
l. 1. ff. de minor. & multis captionibus suppositũ, multorumq; insidiis expositũ vt ibidem
Vlp. ait. in maiore autem nequaquam: ex adducta ratione in contrarium non secus ac
in aliis negociis denegatur ei restitutio, nisi ex circumstantiis iudex cognosceret iustã
aliquam sub esse causam, per quam saltem ex claus generali in *l. 1 ff. ex quibus caus. maior.*
putaret maiorem quoq; restituendum, & hæc in foro exteriori, sed in eo quem animæ
dicimus, Eum qui peritiam ludendi dissimulat, quo trahat alium imperitiorem ad lu-
94 dendum † peccare, & ad restitutionem teneri; scribit *Nauarrus in suo Manuali c. 19. n.
17.* æquiparans hominem hunc illis, qui falsis talis vtuntur in ludo, eodemq; loco ead.
restituendi obligatione obstrictum dicit esse illum, qui facit rei notabilis sponsionẽ, q̃
Italis *Scomessa* vocatur, per quã spondẽtes sibi aliquid promittũt in aliquẽ euentũ in-
95 certum præteritũ, vel futurũ, certo † sciens esse verũ, q. ipse asseruit, & tamen id dissi-
mulat, vt aliũ ad sponsionẽ inducat, dolo nanq; vtitur in damnũ sui proximi, & quãuis
id genus sponsiones sine dolo fieri possint, quia legi iustitiæ non aduersantur *l. à Titio,
& ibi Ias. Paul. Alex. ff. de verb. oblig. l. cum ad prætoris. ff. si cert. petat.* dolo tamen initæ obli-
gant ad restitutionem, perinde, ac si illam pecuniam ab ignaro surriperet; dubius. n. e-
96 uẽtus lucri, & damni debet esse vtrinq; cõmunis sed quid iuris † si ille qui ignorabat e-
uentum prouocaret ad sponsionẽ alium, certo scientẽ, & illi daret optionem negandi,
aut affirmandi Prouocatusq; eligeret affirmatiuã de qua certior erat, vtrũ teneatur ad
restitutionẽ quasi esset obligatus rẽ, prout se habebat palam facere, relinquo Theolo-
gorũ iudicio, qui generaliter solẽt definire, in ludo quæsita per fraudem esse in animæ
iudicio restituenda quoniam dolus non debet cuiquam patrocinari *Didac. in reg. pec-
catum in 2. parte §. 4. n. 4.* qui ad mentem D. Thomæ ita respondet.

Q. 9. Dictum fuit in illa quæst an dol⁹ omnis sit p̃sumptus probãdo negatiuã dolũ
97 reperiri præsumpto † grauiorẽ, quẽ dolum verũ appellant DD. q. si omnis dolus esset

præsum-

præsumptus,non daretur alter, altero grauior,& præsumptum maiorem alio præsumpto non videntur dicere doctores;videamus modo paulo diligentius vtrum iure proberur,verum dolum esse præsumpto grauiorem, & sane non probari & præsumptum esse æqualem vero dolo,ostenditur,ea primum ratiocinatione, nam testis æque puni-
98 tur † dicendo falsum,ac scienter tacendo veritatem *l.præscript.*& ibi *Bart. infra not. cap. si cõtractus,vel vtil public. ibi siue in iuris narratione mendacium reperiatur,siue in factis, siue in tacendi fraude*,probat etiam tex *in c.1.extr.de crim.falsi,ibi: vterq; eius est qui veritatem occultat,& qui mendacium dicit*,quod etiam exprimitur in *c.quisquis 11.quæst.1.*dolus autem in faciendo verus est, in omittendo autem videtur dolus præsumptus *l.1.in fin.ff.de edend. l.minor etiam ff.de minor.*& vt ait *Castrens in l.quod Nerua.ff.deposit.n.14* ille colligitur ex præsumptionibus consistentibus in faciendo, iste ex consistentibus in omittendo si igitur pro vtroq; eadem est pœna,merito idem crimen,cum pœnæ sint commensurandæ delicto *l.sanctimus* & ibi *Saly.C.de pœnis.*secundo Dominus qui promisit dare seruum
99 æque tenetur creditori, siue illum occidat,siue infirmũ curare †negligat *l.si seruum cũcta gl.ff.in verb.in non faciendo.ff.de verb.oblig.& l.quod si nolit.§.mancipium in verb. culpam ff.de edilit.edict.l.videamus in 1.ff.de vsur.*Maritus quoq; perdit lucrũ dotis,pacto vel statuto debitum,siue interficiat vxorẽ,siue infirmã curare negligat,*l.si ab hostibus.§.1.iuncta gloss.ff.solut.matr.* tertio in terminis nostris vterq; dolus tam verus, quam præsum-
100 ptus † infamat *Bal.in l.si tutor.C.de interd.matr.*& diximus supra *in quæst.8.*
101 Contraria tamen sententia videtur, communiter & verior, † & eã pro constãte ponunt *Crau.consil.546.n.6.in 1.parte.Alex.consil.103.lib.1.Dec.consil.178.& consil.407.Cepha. consil.34.vol.1.*& probatur meo iudicio,ea primum ratione, quoniã dolus præsumptus
102 quo ad veritatem naturæ habet se † ad esse,& ad non esse,& vbi lex præsumit dolũ potest in veritate naturæ non esse commissus,& propterea admittitur probatio in cõtrariũ,vt ecce si citatus non comparet,præsumitur dolose fecisse, & tamẽ nihil repugnat naturę,quin ille per incuriã,magis,& negligentia,quã ob dolũ non cõparuerit.secundo confirmatur,quoniã dolus verus colligitur,ex præsumptionibus consistentibus in faciẽdo,præsumptus in consistentibus,in non faciẽdo sicut supra dictũ est quo sic cõ-
103 stituto,succedit regula Iuris Cõmunis grauius † esse delictũ in faciẽdo,quã in omittẽdo,gloss.frequẽtius recepta in *l.si mora.ff.sol.matr.& gloss.in l.Corn.in princ.ff.ad Syllani.& in l.2.C.de libert.& eorũ liber.*tertio ad stipulatur quod minor aduersus dolum præsumptum restituitur secus aduersus dolũ verũ *Bart.in d.l.auxiliũ.ff.de minor. Bart. & Ias.in l.1.§.nunciatio.ff.de noui op.nuncia. Delph. Decis.87.in 1. Afflict. Decis.370.n.5.*per tex in *l.1.§.fi.ff.de edend.l.minor etiam.ff.de minor.*corroboratur ex doctr.*Castr.in l.si mora.ff.sol.matr.*
104 vbi ait dolũ præsumptũ nõ dici † maleficiũ,verus autẽ dolus est maleficiũ, vt supra pro-
105 barũ est in *tertia quæst.*quarto patrocinatur,quod aduersus dolũ verũ datur † iuramentũ in litẽ *l.in actionibus ibi:ob solũ dolum.ff.de in litem iur.*secus contra dolũ præsumptũ *Plot.* multa congerẽs in *l.si quãdo § 50.n.29.C.vnde vi.*sc.quãdo de dolo presũpto,nõ constat,nisi per indicia leuia,vt ibidẽ not.*n.30.*sed vbi indicia sint vrgentia, veluti quando lex dicit,talis præsumitur in dolo vt in *l.tutor,qui repertorium.ff.de admin.tutor Plot.d.nu. 30.& 31.*ponens multa exempla, iuramentũ præstatur, ita vt contra verũ dolum, semper iuretur in litẽ,contra presũptũ non item;quarto suffragatur q. si de pœna mortis agitur,requiritur dolus verus,nec sufficit præsumptus *Cephal.consil.75.n.5.& n.15.cũ seq. vol.1.tradit Bart.in d.l.quod Nerua n.15.Gabriel.consil.169.n.19.vol.2.*Deducta autem ex aduerso facile remouentur,siquidẽ allegati casus non continent dolum præsumptũ, sed dolum verum in omittendo,& primo quo ad testes colligitur ex *d.c.1.ext.de crim.falsi,* (ibi quia illi prodesse non vult)ecce dolus tacẽtis veritatem cum sciret. Amplius dico quod cum vna sit pœna falsi *l.1.§.vlt.ff.de falsis,ibi:falsi pœna deportatio est,& omnium bonorum publicatio,*& falsum duplici modo committitur tacendo sc.verum, & dicendo falsum *d.c.1.*nimirum si æque punitur, tacens veritatem, ac deponens falsitatem, quia in vtroque verificatur nomen falsi;in Domino quoq;, & marito,qui serui,vel vxoris curationem dimittit dolus est verus in omittendo, non pertinent igitur, citati casus ad quæstionem doli præsumpti; Ad tertium solutio colligitur, ex his quæ diximus supra in *8. quæst.* in qua disputauimus nunquid conuenirent dolus præsumptus, & Dolus verus,quod nimirum dolus tanquam genus ad vtrumque dolum, habet multas proprias qualitates,quas omnibus suis speciebus communicat, inter cæteras vero obtinet illam, vt doloso irroget infamiam; nostra quæstio est de dolo vero in specie, & de præsumpto.

Hanc vero conclusionem declara vt procedat in dolo præsumpto sola iuris præ-
106 sumptione non † autem in dolo præsumptione iuris, & de iure, nã dolus iste æquiua-
let vero quia habet se semper ad esse, & non recipit probationem in contrariũ, vt col-
ligitur ex definitione huius præsumptionis data ab *Alciato de præsumpt. parte. 2. n. 3.* dum
107 ait, est dispositio legis aliquid præsumentis, † & super præsumpto tanquam sibi cõper-
to statuentis, ideo maior esse reputatur, quam dolus prę́sumptus, qui contraria proba-
tione potest excludi; Rursus pro hoc dolo poterit dari iuramentum in litem, cum de
eo tanquam de vero dolo lex disponat, & dolus verus dictum iuramentũ admittit, cũ
de eo tanquã de vero dolo lex disponat, maxime quoniã vbi lex dicit aliquẽ esse in do-
lo contra eum iuratur in litem. *Plot. in l. si quando. §. 50. n. 30.* ex quo constat hunc dolum
108 esse grauiorem; Plus dico aduersus hunc dolũ denegari † restitutionẽ in integrum, &
doct. *Abbat. in c. constitutus in vlt. col. de rest. in integ.* sc. quoties lex præsumeret aliquẽ esse
109 in dolo, tali præsumptione iuris & de iure, exemplum † huius doli præsumpti, erit vel-
uti si statutum prohiberet contrahi cum filio familias nisi certa aliqua solemnitate ser-
uata; qua non adhibita præsumeret dictum contractũ dolosum, & veluti talem annul-
laret sicut Senis in Patria mea extat sub *Rub. de contractibus Minorum, & filiorum famil. in
2. distinct.* est etiam constitutio Marchiæ Anconitanæ, de qua *Virg. Boccac. in constitutio-
nibus Piceni gloss. 6. n. 117.* simile statutum viget in ciuitate Tridentina super quo consu-
luit *Curt. Iun. cons. 50. & 51. Soc. Iun. cons. 69. n. 46. lib. 1. Paris. cons. 49. lib. 1.* Ampliatur autem
110 ista conclusio vt dolus verus sit grauior dolo præsumpto, sed etiam dolo velato † *Paris.
d. cons. 49. n. 36. vol. 1. Soc. cons. 18. lib. 1.*

Quæst. 10. Ex hac conclusione quod dolus verus sit prę́sumpto grauior videtur de-
111 strui alia iuris conclusio quod æquiparantur dolus verus, & præsumptus, quo † ad re-
scindendum contractum, quare accuratius ea de re inspiciamus. *Crauett. cons. 146. n. 6.
in 1. part. cum multis ab eo citatis*, inquit dolus verus est grauior præsumpto, sicut & mala
112 fides vera est grauior † mala fide præsumpta, & propterea præscribitur breuiori tẽpo-
re, ergo debet plus valere ad rescindendum dolus verus dolo prę́sumpto. Secũdo pro-
113 batur quia in criminalibus † plus valet dolus verus ad condemnandum, quã præsum-
ptus, qui non videtur maxime in atrocioribus *Cephal. cons. 75. nu. 15. vol. 1.* idipsum ergo
respondendum est in ciuilibus, cum valeat argumentum de delictis, ad contractus *c.
si. de foro compet. clem. pastoralis extr. de iud. l. omnem. ff. de iud.* tertio patrocinatur quod con-
suluit *Cephal. n. 3. & 32. vol. 1.* nempe quod si contractus dolosè gestus tacite ratificatus
114 gemina † ratificatione, valet nec ei obstat dolus, si fuerit præsumptus, contra si verus
esset, & obtinet etiam si dolus ille præsumptus esset, surgeret ex enormi læsione *Crauet.
cons. 151. n. 31. & 32.* quod si dolus verus pluris non valeret ad rescindendum diuersum
Cephalus respondisset.

115 Alia tamen sententia videtur crebriori † calculo scribentiũ probata *Soc. Iun. cons.
50. n. 6. lib. 3. Paris. cons. 107. n. 37. lib. 3. Dec. cons. 39. n. 6. Cephal. cons. 34. n. 24. & cons. 62. n. 19.
& cons. 137. n. 72. vol. 1. Rimin. cons. 39. vol. 1. Bart. in l. fin. col. fin. C. de prætor. stipul. & in l. si duo
societatem. § arbitrorum. ff. pro socio. Ruyn. in l. 1. § nunciatio. ff. de noui oper. nunciat. Virg. Boc-
cac. in const. Marchiæ gloss. 8. n. 286. & 289.* verum prædicti Doct. videntur loqui in alle-
gatis locis, in illo dolo præsumpto, qui surgit ab enormi, vel enormissima læsione, & in
eo se præcipue fundat, quamuis, & de aliis speciebus doli præsumpti sentiant, cum ar-
gumentum ducant, ex illa regula, quod dolus præsumptus, æquiparatur vero liquidis-
116 sima est enim probatio † iuris præsumptio *l. si quis locuples. ff. de liber. caus. l. licet imperato-
ri*, & ibi *Doct. ff. d. l. 1. Curt. cons. 53. n. 10. & 11.* Insuper quia dicunt *c. quamuis de pact. in 6.* ex-
cludere etiam dolum præsumptum, ne dum verum; Nec non inquiunt, eam reg. dolũ
117 † ab omni dispositione censeri remotum pertinere quoque ad præsumptum dolum
Cephal. cons. 34. num. 24. & num. 27. & 28. Et sanè videtur generaliter in omni dolo præ-
sumpto admittenda conclusio Doctorum, nam ego considero, quod in contractu du-
118 plici modo potest interuenire † præsumptio doli, vno quidem modo re ipsa ob enor-
mem, vel enormissimam læsionem, alio, quando omissæ sunt debitæ in ea conuentio-
ne solemnitates *cap. quæ contra iura*, & ibi *Dyn. de reg. iur. in 6. Doct. in l. 1. & 2. Codic. si maior
fact. Gabriell. consilio 13. numero 16. & 17. volum. 1. Menoch. de recuperand. possessione remedio
15. numer. 135. Cephal. consilio 51. & consilio 115. volum. 1.* Quo ad primum dolum præsum-
ptum ex læsione enormi, vel enormissima contractũ rescindi, æquæ ac per verũ dolũ
probat *l. 1. in fin. ff. de except. doli l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat. confirmatur* ratione, nã
si dolus rescindit, qui probatur coniecturis, quarum nulla clarior esse potest, illa quæ
per eui-

119 per euidẽtiam facti,& re ipsa,quæ adeò vrgẽs est,vt nulla † cõstitutione cẽseatur r :ie-
cta arg.*§.1.instit.de gradibus.Ias.in l.1.in princ.col.7.de noui oper.nunc. Mars.in pract.crimin.*
§ 2.n.23.cũ seq.Rimin.cons.358.n.22.vol.1. At dolus præsumptus re ipsa eodẽ modo pro-
batur sc.per euidentiã,merito æquiualet dolo vero,siue ex proposito *Corn.con.258.nu.*
12.& 2,.lib.4.Cran.cons.142. Quod attinet ad alteram speciem doli præsumpti,per eam
etiam rescindi contractum,non secus,ac per verũ dolum aperta ratione conuincitur,
quoniã vinctus est ille dolus cũ omissione solemnitatis,quę reddit actũ ipso iure nullũ
l.pet.2.C.si maior factus e.qui contra iura l.1.C.quando decreto opus non est l.non dubium cum ibi
not.à Bal.& Bart.C.de legib. Declarant autem DD.eorum conclusionẽ vt sc. differentia
120 † sit inter vtrumq; dolum,quo ad modũ probandi pro remissione cõtractus , quippe,
is,qui ad rescindendũ fundat se in vero dolo tenetur probare duriori probatione,nẽ-
pe ex indiciis perspicuis:qui vero nititur dolo præsumpto,oneratur leuioribus proba-
tionibus. *Bart.in l.quod Nerua n.14 ff.deposit Doct.in l.dolum C.de dolo*,plane quo ad distin-
ctionem nostram de dolo re ipsa,& per omissionem solemnitatis, nec quo ad modum
probandi videtur esse differentia siquidem dolus pręsumptus re ipsa probatur per eui-
dentiam facti quæ superat omne genus probationis,alius autẽ aperta probatione defi-
cientis solemnitatis;nec me mouent allegata ex aduerso & ad primũ responsio sit non
valere consequentiã,propterea quod licet quo ad hunc effectũ rescindẽdi procedũt a
pari,in aliis verus dolus est grauior pręsumpto,exẽplo fit manifestius,defectus institu-
121 tionis † hæreditatis in testamento,grauior est quã sit defectus testiũ, argumẽto text.*in*
§.ante hæredis fruct.de leg. faciunt notata à *DD.in l.nempe dos ff.de l.1.* cũ illa sit solemnitas
substantialis,ista autem probatoria,& tamen quo ad infirmandum pari passu ambulãt
122 *l.si vnus.C.de test.* Homicidium † quoq; veneno cõmissum grauius delictum est, quam
ferro perpetratũ , & tamen quo ad condemnationẽ mortis idẽ est iuris in vtroque ; se-
cundũ euitatur quia in criminalibus cõstituta est differẽtia inter verũ,& pręsumptum
123 dolũ † *Ceph.cons.75.n.15.vol.1.* ratio est quãdo causæ criminales,tãto sunt ciuilibus gra-
uiores, quanto vita preciosior est diuitiis. Vltimũ quoq; dissoluitur ex regula *l.nihil tã*
naturale.ff.de reg.iur.l.prout.ff.de solut.l fin quibuscunq; modis vbi *Dec.& Cagn.ff. de reg. iur.*
124 præsumptus nãq; dolus † per tacitã,& præsumptã ratificationẽ, merito remouetur cũ
idẽ sit vinculũ,dolus aũt verus non tollitur per tacitã ratificationẽ , quoniã diuersũ est
vinculũ,q cũ sit expressus,tacita ratificatio illi nõ obest per regulã;expressa nocẽt &c.

Reuocatur etiã in dubiũ, quæ nã sit pœna contra verum dolũ statuta & profecto
multiplex est vt inf.opportuniori loco declarabim⁹ quãdo de pœna doli in vniuersum
differemus;præterea etiã potest in disputationẽ poni,quodnã sit discrimen,quo dolus
distinguatur a fraude, verum & huius rei explicationem infra suo loco afferemus.

Q.11. Vltimo quo ad hanc speciẽ doli veri quęto. Cũ explorati iuris sit eũ,qui do-
lo alterius circumscriptus est posse dolum remittere, vtrum generali remissione † cẽ-
125 seatur remissus,in quo articulo sunt distinguendi tres casus; primus quidem est quã-
do generalis remissio est facta inter viuos;secundus quãdo est celebrata in vltima vo-
luntate,tertius quando est sequuta quidem in vltima voluntate,sed per modũ dispoſi-
tionis inter viuos,puta in testamento præsente eo,cui fit liberatio,& acceptante.

126 Circa primum consultius † videtur negatiue respondere sumpto argumento de
contractibus ad vltimas volũtates quod est firmum in iure *l.fin.C.de legat.vbi Saly.not.l.*
pactum inter hæredes,& ibi Bart.ff.de pact.l.in iure ciuili ff.de condit.& de monstr. Ang.in l.si
diuortio ff.de verb.oblig. In vltimis autem voluntatibus per generalem remissionem nõ
creditur remissus dolus *Berous.quæst.11.n 3.& 4.Socin.sen.cons.159.verb.ex quibus infer en-*
do vol.2. Secundo probatur ex *l.Lucius.ff.de liber.leg.* in qua per generalem remissionem
non censetur dolus remissus,nisi expresse sit facta mentio doli,& ita ponderat cũ text.
Bart.in l. Aurel.§.Caius.ff.de liber.leg. Quo ad secundum casum probabilior apparet
sententia affirmatiua per textum & l.siquis rationes;& *l.cum ita.ff.de liber.legat.* in qui-
bus exprimitur quod hæres prohibitus petere rationem administrationis,& illum qui
negotia gessit liberare,non potest agere contra illum,etiam occasione doli.

Quicquid tamẽ sit in vtroq; casu contrariũ videtur magis receptũ. *Berous enim d.*
loco inquit dolum sc præteritum in dispositione inter viuos censeri in dubio remissum
in vltima autẽ voluntate nequaquã;verũ q attinet ad dispositionẽ inter viuos *Soc.sen.*
consil.159.vol.2.verb.ex quibus & consil.72.vol. , putat ita distinguendum,aut apud eum
qui dolum cõmisit nihil adest ex suo dolo nimirum quia dolum cõmiserit deteriorã-
do,vel damnificando,& tunc videatur remissus dolus per gloss. communiter appro-

baram in *l. actione. C. de transact.* & ibi *Bald. & Sali. & Bal. in l. cum necessitate. C. de fideic.* Aut apud eum qui dolum cõmisit aliquid adest, quia aliqua retinuit ex administratione, & tunc ex generali remissione non creditur remissus dolus præteritus, nisi de eo sit facta specialis mentio & ita distinguit *Bart. in d. l. Aurelius* §. *Caius*, quam distinct. probat *Bal. in l. sub prætextu. C. de transact.* Etenim in primo membro dolus censetur remissus inquit *Bald. in final. verbis* quia habet actum transeuntẽ, vnde facile purgatur per transactionem, vel remissionem sequentem, *l. 2.* & ibi *Aug. not. C. de transact. not. in l. tres fratres. ff. de pact.* in secundo autem membro quando aliquid adest doloso tunc dolus habet causam permanentem, & durat tempore remissionis, & ideo quia inest liberationi dolus non purgatur per liberationem, *secundum Iacobum de Rauenn.* Bald. & Bart. & *alios citatos à Soc. dicto cons. 22.* & ratio est quoniam sapit dolum de præsenti, & de futuro, cuius non valet remissio *l. si vnus. §. illud. ff. de pact.* & quia vbi inest ipsi liberationi dolus,
127 tunc liberatio videtur dolo extorta † quo casu non valeret etiam iurata *idem Soc. d. cons. 159. d. verb. ex quibus.* declaratam in remissione, & liberatione, quæ fiat ex causa onerosa, vt in transactione non in ea, quæ fit ex mera liberalitate remittentis, vt ait *Soc. d. cons. 72. col. 3. verb. igitur nõ fuit n. 9.* Et propterea potest constitui generalis conclusio, dolus
128 præteritus generali liberatione inter viuos † censetur remissus, & prima limitatio erit, quando doloso aliquid adesset, secunda limitatio est quando illud qui liberat, vt vero similiter de illo dolo non cogitasset, nam ad incogitata, & occulta non extẽditur *l. tres fratres ff. de pact.* tertia limitatio quãdo esset error euidens, & manifesta iniquitas. quarta limitatio, quando is qui dolum cõmiserat haberet reliqua ex administratione & nõ restituisset, tunc de illis non censetur facta liberatio, quoniam ex eo quod nõ restituit, creditur esse in dolo, vt *per Soc. d. cons. 72*, & faciunt etiã, quæ ponit in *d. cons. 190. vol. 2.*

Venio modo ad generalem remissionem factã in vltima voluntate, in qua magis
129 cõmunis sententia est negatiua † in *d. l. actione, & in d. l. si vnus. §. illud. ff. de pact.* vt testatur *Socin. d. cons. 72. col. 1. verb. si autẽ liberatio.* faciunt ea, quæ cumulat *Dec. in l. cõtractus n. 42. verb. & ista ratione. ff. de reg. iu.* Et duplici ratione munitur, prima fuit Petri *in d. l. in actione*, nẽpe quod legata non adaptãtur ad personas odiosas *l. Lucius Titius. §. Lucius Titius. ff. de leg. 2.* ratio rationis: quia legata fiunt ob merita *l. nec adiecit. ff. pro Socio.* & per hanc rationem dolus non censetur remissus inter viuos si remissio fiat ex mera liberalitate, vt diximus paulo supra in prima limitatione. secunda ratio est Bartoli in *d. l. Aurelius. §. Caio. ff. de lib. legata.* quoniã testator mortis cogitatione turbatus de dolo administrationis vero similiter non cogitauit, quæ mortis cogitatio cũ ab actu testandi causetur reperitur etiã in testatore sani corporis, vt explicat *Soc. d. loco col. 3.* qui refellit sentẽtiã August. dicẽtis non esse generalẽ ad omnẽ testatorẽ, sed ad eũ qui corpore esset infirmus additur tertia ratio Baldi in *d. §. illud. l. si vnus ff. de pact.* propterea quod legata pendẽt à voluntate vnius, sed contractus ex consensu duorum, proinde ex vnius mente non recipiunt interpretationem; Et dicta cõmunis conclusio valet etiam si doloso nihil adesset ex dolo, quippe militat adhuc illa ratio odii, & multo magis procedit si aliquid adesset, & lõge facilius admitteretur, si dol⁹ vero similiter latuisset testatorẽ, aut si dolos⁹ reliqua nõ restituisset, quandoquidẽ si his casibus nõ censeretur remissus inter viuos sicut ostendimus, quanto magis nec in vltima volũtate *Bal. in d. §. illud ver. tertio quæro.*

Nec multũ põderis habẽt, q̃ allegãtur ex aduerso, siq̃dẽ primũ de vltimis volũtatib⁹ ad cõtract⁹ solutũ est demõstrata ratione diuersitatis, secundũ d. *l. Lucius*, duplici modo diluit altero q̃ dẽ ꝓcedit in vltima volũtate altero vero q̃a ibi doloso aliq̃d aderat, ita explicat *Bart. in d. §. Caius*, & sequitur *Soc. d. cons. 159. verb. ex quib. inferendo.* & ita tuta est conclusio pertinẽs ad cõtractus inter viuos. Nõ aduersatur, etiã tex. in *d. l. siquis rationes in secũda parte*, quoniam nõ est generalis ꝓhibitio, sed specialis vt palã fit ex illis verbis sc. q̃ si q̃s velit, & hęc remittere (& ex illis) q̃ eq̃ d ab eo exegerit illa, vel illa ratione in prima aũt parte ꝓbat cõclusionẽ DD. nã hęres damnat⁹ rationes exigere, põt reliqua, q̃ administrator ille dolo apud se retinuerat iure petere, & ita generalis illa ꝓhibitio exigẽdi rationes nõ cõprehẽdit dolũ adeo q̃ cõclusio limitãda sit iuxta terminos *d. l. siquis in secũda parte* sc. quando testator grauat hæredẽ, vt liberet debitorem, etenim
130 censetur, & dolum † remisisse *Bart. in l. Aurelio. §. Caius num. 7. ff. de liber. legata.*
131 Succedit modo Tertius ille casus † quando liberatio est quidem facta in vltima voluntate, sed per modum dispositionis inter viuos, in quo *Socin. d. cons. 72. col. 2. verb. in casu nostro noua est difficultas.* idem respondet, quod in dispositione vltimæ volũtatis, reiectis multis fundamentis, quæ stabant ex aduersa parte.

DE DO-

De Dolo præ sumpto Cap. III.

1 *Quo ordine Author exponat materiam Doli præsumpti.*

2 *Quid sit dolus præsumptus, & quibus præsumptionibus probetur, ex mente DD.*

3 *Quid sit ex intentione Castrens.*

4 *An dolus præsumptus indigeat probatione.*

5 *Præsumptio duplex, alia legis, alia hominis.*

6 *Præsumptio doli, alia à lege, alia ab homine.*

7 *Quæ sint doli præsumptiones à lege, quæ ab homine.*

8 *Quid sit iste Dolus ex opinione Capræ.*

9 *Quid sit Dolus præsumptus ex intentione* Authoris.

10 *Quotuplex sit dolus præsumptus.*

11 *Dolus præsumptus ex præsumptione legis duplex, iuris tamen, & præsumptione iuris, & de iure.*

12 *Exempla doli præsumpti, ex præsumptione iuris, & de iure.*

13 *Dolus præsumptus præsumptione iuris, quid sit.*

14 *Dolus præsumptus præsumptione hominis describitur ab Authore.*

15 *Exempla doli præsumpti, ex præsumptione hominis, ut ex præcedente tractatu ex nimia festinatione.*

16 *Effectus resultãs ex differẽtia inter præsumptionẽ hominis legis, nã ex præsumptione legis infertur pœna delicti ordinaria.*

17 *An dolus præsumptus sit proprie dolus.*

18 *Opinio negatiua probatur, quia dicitur culpa latior.*

19 *Sententia affirmatiua videtur probabilior multis rationibus.*

20 *Omnis dolus est culpa, & vbi dolus, est ibi culpa.*

21 *Ex quibus causis dolus præsumatur, & Author enumerat octo causas præsumendi dolum.*

22 *Dolus præsumitur ratione officii, & sunt viginti octo præsumptiones quæ inde nascuntur.*

23 *Tutor, Curator, Notarius, Argentarius, Mater, Procurator, subditus, Negociorũ Gestor, Debitor, Arbiter, Socius, Pastor, Depositarius, Pater, Actor, Reus, Aduocatus quando præsumantur in dolo ratione officii.*

24 *Dolus præsumitur ratione personæ, & multæ sunt præsumptiones quæ ex ea colliguntur.*

25 *Vitricus, consanguinei, Rusticus, Mulier, Miles, Minor, Dissipator bonorum, Pater, Clericus, Creditor, Debitor, Inimici, fæneratores, persona suspecta, persona male vitæ quando ratione personæ præsumuntur esse in dolo.*

26 *Dolus præsumitur ratione modi negocii gesti, & sunt plures, quæ ab hoc fonte emanant præsumptiones ex modo succedendi; Ex facto prima authoritate, ex clandestinitate, ex malis artibus, ex occulto actu, ex immoderate gestis, ex fuga, ex taciturnitate, ex nimia diligentia, ex clausulis insolitis; ex persuasionibus; ex tristi nuncio, ex alienatione in emptore non denuncianti, de euictione, in fideiussore qui rem pignoratam accepit à creditore quando dolus præsumatur.*

27 Dolus *præsumitur ratione rei, & plurimæ ex ea insurgunt præsumptiones nempe propter enormem, vel enormissimam læsionem, quando agitur contra ius naturale, vel quasi, contra ius ciuile notorium, vel contra statutum, aut decretum, quod traheret originem à iure naturali, vel gentium.*

28 *Si arbitro data sit amplissima potestas, tamen ob enormissimam læsionem agi potest de dolo.*

29 *Contra dolum præsumptum, quando detur iuramentum in litem.*

30 *Dolus præsumitur in re vilius vendita, vel conducta.*

31 Dolus *præsumitur in alienatione rei subiectæ fideicom.*

32 Dolus *præsumitur ratione temporis, & non paucæ inde emergunt præsumptiones & primo:*

33 *Ex breuitate temporis in emptione, in adoptione, in matrimonio in causa retractus, & in aliis causis; si non fiat solutio in tempore conuento, item ex anticipatione gestisque anticipato tempore, si fiat aliquid tempore prohibito, si fiat in extremo vitæ spiritu, si fiat de nocte, ex his quæ fiunt incontinenti, ex tarditate temporis, ratione præteriti temporis; de præterito ad præsens.*

34 *Dolus præsumitur ratione delicti, & plures inde proficiscuntur præsumptiones; nempe in iuranti falsum si sciebat veritatem. In violento inuasore, in portante, vel expendente falsam monetam, in mendace, si ex mendacio aliquod commodum sentiat, in eo qui pro homicidio faciendo vel nõ faciendo pecuniam acceperit, in fure, in homicida, in eo qui cum posset, non obui-*

H

xuit delicto, in accusante qui opponit, quod sibi non prodest, & alteri nocet; In eo qui scienter facit rem prohibitam, & dolus recipit extensionem in delictis de persona ad personam ibid. in fine.

35 *Dolus præsumitur ratione solemnitatis omissa, & plures ex hac radice præsumptiones oriuntur, nempe si contrahendo negocio non est seruata stat. vel legis communis solemnitas, si emptio sit facta contra iura, si insolitæ cautiones sint adhibitæ si Notarius solemnitates Instrumenti prætermiserit.*

36 Dolus præsumitur, *varijs ex causis, quæ certo capite comprehendi commode non possunt, præsumitur enim ex circumstātiis, quæ præcedunt, vel subsequuntur actum.*

37 Dolus *non præsumitur in eo, qui non fecit id, ad quod sciebat se teneri.*

38 Dolus *præsumitur in verberante.*

39 Dolus *præsumitur in eo, qui ignorat id, quod omnes intelligunt.*

40 *Dolus præsumitur contra eum, qui tacet beneficium sibi competens.*

41 *Dolus præsumitur in eo, qui domum custodit, in qua natum est incendium.*

42 *Dolus præsumitur in eo, qui impetrauit rescriptum, & veritatem occultauit.*

43 Dolus *præsumitur in eo, qui facit in re sua, quod sibi non prodest, & alteri nocet.*

44 *Dolus præsumitur in eo, qui abutitur peritia sua.*

45 *Dolus præsumitur in ignorantia crassa.*

46 *Dolus præsumitur in eo, qui potest remoueri per legitimā exceptionē & nihilominus petit, Item in eo qui facit contra æquitatem, In eo, qui errat in iure naturali, In eo qui allegat errorem facti improbabilem.*

47 *Dolus præsumitur in casu* l. nomen debitoris. § filio. ff. de leg. 3.

48 *Dolus præsumitur in tutore, qui corrupit Iudicem, vt sibi decerneretur tutela.*

49 *Dolus præsumitur in fideiuss. non appellante à sententia cōtra ipsum lata, si sciebat iniquam.*

50 *Dolus præsumitur in eo, qui potest reuerti, & non reuertitur, in eo, qui potest parere conditioni & non paret, in eo, qui vtitur verbis hæreticis, si persona erat suspecta.*

51 *Dolus præsumitur in teste singulari. Item in eo, qui post datum libellum desijt possidere, Item in eo qui loquitur, quod moueat, vel mouere verosimiliter possit vulgus, in eo qui personaliter citatus est, & se abscondit, item in eo, qui scit fictum, & fecit contrarius.*

52 *Dolus præsumitur in festina morte, quandoque in litteris gratiæ, vel iustitiæ. item in receptatione; in spoliatione. itē in eo, qui scit futuram prohibitionem, & facit contra eam, in eo, qui facit contra denunciationem sibi factam, in eo qui proposita, & obiecta non soluit.*

53 *Dolus præsumitur contra eum, qui rem alienam consumit.*

54 *Dolus præsumitur in prouocante.*

55 Dolus, *qui fuit in primo contractu censetur repetitus in secundo confirmanti illum primum.*

56 *Dolus præsumitur in eo, quod est factum contra bonam fidem.*

57 *Dolus præsumitur ex vicinitate actuum.*

58 Dolus *præsumitur in eo, qui plures delictū commiserit, & in eo, qui non facit quod fieri consueuit.*

59 Doli *præsumptio cessat ratione officii: veluti in Notario nisi probetur in magistro vulnerante, in gestu coram Principe. vbi intercedit decretum iudicis, cessat quandoque in administratione.*

60 Doli *præsumptio cessat ratione personæ in Patre, in fratre, in Minore Muliere, Rustico, milite, ob interuentum consanguineorum; In occidente valde coniunctum, ex amicorum præsentia inter patrem, & filium in eo, qui est constitutus in extremis vitæ propter honestatem personæ.*

61 Doli *præsumptio cessat propter modum agendi, veluti si actus publice, & palam geratur, & multi sunt casus, in quibus ex palam gestis excusatur homo, ne incidat in pœnam,*

62 Doli *præsumptio cessat ratione rei, de qua agitur, vt in re modici præiudicii, vel modici lucri, item cessat in re permissa, vel si pro dolo nullum præmium sit.*

63 Doli *præsumptio cessat ratione temporis.*

64 Doli *præsumptio cessat ratione solemnitatis obseruatæ.*

65 Doli *præsumptio cessat varijs ex causis, si fiat quod consuetum est fieri in eo qui fraudem excludit.*

66 Dolus *non præsumitur in eo, ad cuius vtilitatem non cedit actus, cessat dolus ob leuem causam, item ex titulo etiam erroneo.*

67 Dolus *non præsumitur ex simplici mendacio, nec in impetratione rescripti ad lites.*

68 Dolus

68 Dolus non præsumitur in eo, qui facit quod facere debet, & in eo qui paratus est de iure suo docere.

69 Præsumptio doli exclusiua in dubio capienda est.

70 Dolus non præsumitur in iuris ignorantia.

71 Doli præsumptio cessat per aliam præsumptionem maiorem.

72 Dolus non præsumitur contra illum, qui vtitur Doctoris consilio.

73 Dolus non solet committi contra personam non maleuolam, nec sine animo lucrandi.

74 Dolus non præsumitur in eo, qui se ipsum, & sua plus diligit, quam aliena.

75 Dolus non præsumitur, vbi nulla est præsumendi causa.

76 Dolus non præsumitur in eo, qui facit aliquid, quod si non fecisset, idem tamen futurus esset euentus.

77 Dolus non præsumitur in eo, qui expendit pecuniam ad eum valorem, pro quo accepit.

78 Dolus non præsumitur in custode alienæ pecuniæ, si vna cum illa propria etiam custodis pecunia subtracta fuit.

79 Dolus non præsumitur, ratione publicæ protestationis.

80 Dolus sine voluntate esse non dicitur, & ideo Dolus non est in errante.

81 Dolus non præsumitur, vbi iusta aliqua causa existat.

82 Dolo dedisse, non videtur, qui dedit, vt litem effugeret.

83 De Doli præsumptione plura, sed remissiue.

84 Minor vtrum restituatur ob dolum præsumptum.

85 Opinio negatiua probatur ex doli veri, & præsumpti comparatione.

86 Præsumptiones sunt liquidissimæ probationes.

87 Statutum si requirat probationem in instrumento sufficit præsumptio legis, & probatio, quæ fit præsumptione vera esse videtur, æquè ac illa, quæ ex aliis documentis & probationum generibus.

88 Minorem, in dolo præsumpto restitui receptius est declara, num. 92.

89 Minori in dolo præsumpto minoratur pœna.

90 Facilius est præsumptam dispositionem rescindere, quam veram, ratione probatur & exemplis.

91 Mater Minor, quæ non petierit tutorem filiis restituitur.

92 Minor restituitur aduersus statutariam præscriptionem, & quomodo ei succurratur contra iuris communis præscriptionem.

93 Minor restituitur aduersus lapsum temporis statuto definiti ad dotandam sororem.

94 Dolus in quibus casibus præsumitur in Maiore, non præsumitur in Minore, sed negligentia, nisi de Dolo constiterit aliunde, quam ex natura actus.

95 Minor pro dolo præsumpto in crimine læsæ Maiestatis non restituitur.

96 Vtrum minor restituatur aduersus dolum præsumptum de futuro.

97 Vtrum in muliere propter imbecillitatem sexus, cesset doli præsumptio.

98 Opinio negatiua probatur ex multis, quæ de mulierum dolo, & malitia, tum sacris tum prophanis literis scripta leguntur.

99 Fidem mulieribus non esse habendam prouerbium.

100 Mulieres, cur ad malitiam procliues, ratio ex Zimara.

101 Mulieres mendaces & periuræ.

102 Mulieris testimonio parum creditur siue de iure canonico siue de iure ciuili.

103 Mulieris testimonium admittitur in legatis ad pias causas, in testamentis inter liberos.

104 Vulpi dolus non imputatur, quia naturalis.

105 Doli præsumptionem cessare in muliere, communiter traditur.

106 Leges propter imbecillitatem sexus, propter naturalem simplicitatem, propter infirmitatem consilii mulierib. in multis iuris partibus subueniunt.

107 Remedium l. 2. C. de rescind. vend. per iuramentum non tollitur in muliere.

108 Mulierum genus auarissimum, quæ sit ratio.

109 Mulierem esse marem occasionatũ, & defectuosum, Philosophus ait, sed Author improbat authoritate Iustiniani imperatoris & ratione.

110 Salomonis de meretrice dictum, & de muliere sapiente.

111 A muliere omne malum, ab eadem omne bonum natum est homini.

112 Vtrum confessus homicidium fecisse, sed ad sui defensionem, debeat absolui, an extra ordinaria saltem pœna puniri.

113 Iuramentum cũ aliqua qualitate interpositum, debet in totum acceptari, aut in totum reiici.

114 Responsio qualificata ad positiones debet tota acceptari, aut tota infirmari.

115 *Sententia in connexis non potest pro parte acceptari, aut pro parte repelli.*

116 *Confessus homicidium cum illa qualitate ad sui defensionem non debet prorsus absolui, ex cõmuni sententia ne deludantur iudices, tum etiam quia ex confessione oritur contra confitentem præsumptio.*

117 *Vtrum confessus homicidiũ ad sui defensionem debeat puniri extraordinaria pœna.*

118 *Opinio negatiua multis probatur.*

119 *Sed opinio affirmatiua communi suffragio probata est.*

120 *Vtrũ* l. finalis C. si maior factus, &c. *locum sibi vendicet, quando in contractu gesto à minore interuenerit dolus præsumptus, & sic an cursus quinquennii in primo casu illius constitutionis & cursus decennii, in secundo casu, ratificet contractum stante in eo dolo præsumpto, late discutitur.*

121 *Opinio affirmatiua ratificari, scil. eum contractum non obstante dolo præsumpto videtur magis probanda.*

122 *Declaratur, & limitatur, multis modis.*

123 *Vtrum constitutio* l. fin. C. vnde vi, *vendicet locum in dolo præsumpto, an sit necessarius dolus verus discutitur.*

124 *Communiter est sententia locum habere in dolo præsumpto.*

125 *Vtrũ dispositio* c. quamuis de pact. in 6. *procedat non solum in vero, sed etiam in præsumpto dolo amplissime disputatur.*

126 *In hoc articulo duos casus distinguit Auctor, in dolo præsumpto propter omissam solemnitatem, & probat affirmatiuam sententiam & in dolo præsumpto propter lęsionẽ & cõstituit aliquas conclusiones.*

127 *Vtrum agens contra legem credatur esse in dolo præsumpto, an in culpa distinctione declaratur.*

128 *Vtrum dolus præsumptus idem sit quod culpa lata, quod etiam distinctione explicatur.*

129 *Vtrum* c. si quis suadente 17. quæst. 7. & cap. si vero extr. de sententia ex communic. *quibus percutiens clericum incidit in excommunicationem, a qua non absoluatur, nisi à summo Pontifice, procedant non solum in dolo vero, sed etiam in præsumpto.*

130 *Communis opinio est negatiua, quia excommunicatio non irrogatur, nisi vbi sit dolus verus.*

131 *Alciatus distinguit, sed non probatur eius distinctio.*

132 *Iura, quæ sunt fundata in præsumptione nõ habent locum in foro animæ.*

133 *Lex disponens aliquid super certo, & non super præsumpto, obtinet in vtroq. foro ex D. Thoma.*

134 *Vtrum dolus præsumptus sufficiat ad condemnandum remissiue.*

135 *Vtrũ præsumatur dol⁹ in eo q. leges ignorat.*

136 *Vtrum præsumatur dolus in doctore Iuris ciuil. si leges ignoret.*

ABsoluimus primam speciem veri doli, aggrediamur ex ordine secũdam doli præ-
1 sumpti, & † videamus in primis quid sit dolus præsumptus, secũdo, quot sint eius species. III. nũquid sit proprie dolus. IV. in quib. causis dolus præsumatur. V. in quibus causis cesset doli præsumptio. Vltimo congruentes alias quæstiones subiiciemus.

Ad primum igitur respondentes Dd. dolum præsumptum describunt, quãdo de
2 eo † sunt præsumptiones quæ probabiliter dolũ inferunt, non necessario, ita vt ex illorũ intentione dolus præsumptus dicatur, qui ex verosimili, seu probabili cõiectura colligitur, veluti si quis iudici nõ paret *l. non potest ff. de regul. iur.* sicut verus dolus appellatur qui ex necessaria coniectura ostenditur esse cõmissus sicut in furto, aut in homicidio de industria cõmisso; *Alex. cons. 103. n. 29. vol. 1.* scribentes *in l. 1. §. nunciatio in fine. ff. de noui op. nunc. Plot. in l. si quando. §. 50. num. 30. Cod. unde vi.* Hæc vero iudicia quæ probant dolum præsumptum aliquando sunt leuiora, aliquando magis vrgentia, quod multum interest scire, quoniam contra dolum præsumptum leuioribus præsumptionibus, non datur iuramentum in litem, sed præstatur tantum contra illum, de quo constat per indicia vrgentiora *Plot. in dict. l. si quando. §. 50. numero trigesimo tertio. Plane sicut diximus in superiori cap. de verb. Dolo,* videtur hæc definitio docere magis, quo modo dolus iste probetur, quam quid ille sit in sui substantia. Ideò *Ca-*
3 *strens. in l. Dolum Cod. de Dolo*, alio modo † describens ait; Dolus est qui sine vlla probatione facti, præsumitur à lege, quam definitionem probat, *Paris. consilio 49. numero 33. & 34. vol. 1.* Sed nec Paulus rem acute tetigit, siquidem falsum est, quod in dolo præsumpto, nulla requiratur probatio facti, quia nullus est dolus à lege præsumptus, in quo non fiat aliqua probatio, aut quod lex quicquam præ-
4 sumat, † exemplum est in præsumptione doli commissi à tutore in terminis *legis tutor qui repertorium. ff. de administrat. tutor.* nam oportet probare, quod repertorium

non

non fecerit, ad hoc vt tutor præsumatur in dolo; Accedit quod non omnis dolus præsumitur à lege, sed etiam ab homine, sicut præsumptio communiter alia est a lege, alia
3 ab † homine, est autem quando lex non potest ex aliquo indicio, vel cõiectura aliquid præsumere, tunc relinquit arbitrio iudicis, qui ex circumstantiis modo facit, modo non facit præsumptionem prout tales sunt, quæ moueant ipsum, vel non moueant ad
6 credulitatem; *Menoch. in tract. de præsumpt. quæst.* 5. & ideo definitur, vt sit illa, † cuius effectus non est in iure expressus, sed in iudicis, & boni viri arbitrio remissus argumēto *l. minor. 25. annis ex aspectu ff. de minor. l. verum ff. de donat. inter vir. & vxor.* Ita & dolus
7 colligitur quoq; ex præsumptione hominis; Eritque huius doli † Exemplum, quando leuioribus præsumptionibus fuerit dolus probatus *Plot. d. §. 50. n. 30. & 31.* vbi graues præsumptiones appellat, quando lex ipsa dicit, talis est in dolo, proinde hominis præsumptiones leuiores *Plot.* intelligit. *Menoch. quoque de præsumpt. d. quæst. 5. &* ibi *Bald. Cast.*
8 *Dec. Berouum, & Abbat.* concordes allegat, *Capra † vero regula num 12.* aliter definiens ait, Dolus præsumptus est quædam machinatio ad decipiendum fallendumue alterum præsumptiue adhibita *Menoch. quoque de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 3.* alio modo describit
9 Dolum præsumptū. Nobis autē probabilior † cæteris videtur, nostra descriptio; Dolus præsumptus est machinatio, calliditas, fallacia in alterius damnum ex probabili coniectura a lege, vel ab homine pro veritate habita. loco generis est calliditas, fallacia, vt in *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, est pro genere ad verum dolum ex probabili coniectura, loco differentiæ ad remouendum dolum verum, à lege, vel ab homine, vt vtrumq; dolum præsumptum contineat.

10 *Quæst.* 2. Ex qua definitione facile est respondere ad 2. *quæst.* Quotuplex † sit dolus, constat enim duplicem esse eius speciem videlicet legis vnam, hominis alteram; Prior autem in duas species diuiditur. Nam alius est dolus præsumptus præsumptione
11 iuris, & de iure, alius dolus præsumptus † sola iuris præsumptione, primus dolus est cum lex, vel statutum præsumit in aliquo casu dolum, & super illo dolo ita præ-
12 sumpto disponit actum annullando † exemplum est in *constitutione Marchiæ Anconitanæ li. 5. sub Rub. 25. quæ ita inscribitur: Quæ forma sit seruanda in alienationibus et cõtractibus minorũ & mulierũ*, in qua expressum est, q. si in iis cõtractibus non seruetur certa solennitas, præsumitur conuentio dolosa, & tanquam talis annullatur, hic dolus appellatur præsumptus iuris, &, de iure per *Virg. Boccatinum in comment. ad eam const. glossa 6. num. 117.* ad idem est *cons. 50. Curt.* Qui loquitur in statuto Tridentino idem disponente, & *cons. Paris. 49. nu. 3. lib. 1.* simile statutum est Senis in Patria mea *sub Rub. de contractibus minorum & filiorum fam. in 2. distinct.* Alterum est exemplum in Matre Tutrice quæ transierit ad 2. vota non petito tutore, & reliquis non restitutis, vt in *Decisione 8. Pedemontana numero 33. 34.* sunt etiam in eam sententiam alia Doct. consilia quibus alia huius doli præsumpti offeruntur exempla. *Socc. Iun. cons. 69. n. 46. vol. 1.* in quo ponit exēplũ malæ fidei, contra quam non datur, probatio in contrarium scilicet quando aliquis scienter contra iura mereatur, vt est *tex. iuncta glossa in l. quemadmodum C. de Agricol. & censit. lib. 10. Bald. in l qui à quolibet ff. de contrah. empt. Barbat. cons. 70. vol. 3. Gozzad. in l. omnes populi num. 119. verb. secunda conclusio Neuizz. cons. 85. nume. 14. Roman. consil. 54. col. vlt. Menoch. de recuper possessione remed. 115. nuer. 179.* Erit ergo iste dolus præsumptus præsumptione iuris, & de iure, quando ex aliqua ratione à lege præsumitur, & super præsumpto disponitur annullando actum; super quo dolus præsumptus est, cuius natura est non admittere probationem in contrarium & in hoc maxime separatur à dolo præsumpto sola iuris præsumptione, cuius proprium est contrariam probationem recipere, ex qua differentia non nulli sequuntur effectus, vt in progressu tractatus aperiemus. Dolus
13 vero præsumptus iuris, † est ille quem lex ob aliquam probabilem causam in aliquo negocio præsumit interuenisse, quousque non fuerit facta probatio in contrarium. dicitur iuris, quia fit à lege non dicitur de iure, quoniam recipit probationem, in contrarium dicitur quoque iuris, quia plurimi sunt casus, in quibus lex dolum præsumit, lex n. definit palā. quoniam dolũ præsumit, vt in *l. non potest ff. de reg. iur. in l. tutor. qui repertorium ff. de admin. Tutor. in l. dolum ff. mand. in l dolo ff. ad l. Falcid. in l. in condemnatione §. dolo*
14 *ff. de reg. iur. in l. procuratione ff. mandat.* Dolus autem præsumptus † hominis præsumptione potest. ita describi, vt sit ille qui non est in iure expressus, sed iudicis argumento remissus quippe sicut hominis præsumptio distincta à præsumptione legis, & illa quæ cum non sit certo iure definita remittetur iudicis arbitrio argumento *l. min. 75. de*

minor. ita, & dolus præsumptus, cuius possunt clarioris doctrinæ causa plura exempla
15 deduci. † Et primo dolus præsumitur ex tractatu præcedenti, *gloss. in l. apud Celsum ff. de except. doli. Grauett. cons.* 115. *nu.* 6. Sed qualis hic tractatus esse debeat, vt dolum inferat cum non sit in iure definitum iudicis arbitrio relictum est, quare dolus iste potest appellari dolus præsumptus hominis, Secundo eiusdem generis dolus esse videtur quando aliquid agitur confuse non expressa certa causa, cur id factum sit *Grau. consil. 142. num. 19. qui citat Socc. cons. 263. lib. 2. & Bald. in l. fin. quæst. 14. C. de hæred. Inst.* III. Dolus præsumitur in eo qui non facit certiorem contrahentem de Iuribus sibi competentibus, argumēto text. in *l. quæritur §. si vēditor ff. de ædil. edict. Innoc. & Doct. in c. dilecta extra. de rescript. Castrens. cons. 421. viro facto, & dubiis mihi traditis col. 1. in fin. li. 1. Abbas cons. 65. libr.* 1. dicens præsumi fraudem in tacente ad sui commodum, & ad damnum alterius, quæ autem, & qualia tacendo inferatur dolus non est lege definitum, merito Iudicis arbitrio relinquitur; quarto ex actu insolito præsumitur dolus, gloss. & *Bartol. in l. si quis sub cond. ff. de condit. Inst.* Qui vero sit actus insolitus Iudex arbitrabitur, *verbo dolus præsumitur & ex nimia festinantia, Bald. cons. 219. vol. 2. lib. 3.* Qualis autem, & quanta esse debeat festinantia, vt dolum arguat solus iudex ex circumstātiis, iudicabit. Sexto similis est dolus, qui præsumitur ex clandestinitate *Bald. in l. error col. 4. Cod. de iur. & fact. ignor. in l. fin. de ritu nupt. in l. 1. C. de interd. matrim.* Septimo eiusdem est farinæ dolus, qui præsumitur ex nimia cautela *Bald. in l. testamentum C. de test.* Ex hac vero distinctione præsumptionis hominis, & legis *Dec. in l. vt vim ff. de Iust. & Iur.* infert ad pulcrum effectum quem refert, & laudat ibi *Rimin. nu.* 232. quod scilicet quando in cri-
16 minalibus proceditur ex præsumptione legis, tunc imponitur pœna ordinaria † delicti; non sic in præsumptione hominis, & facit not. *d. Abbatis in c. accedens extr. de accusation. Fely. in c. audiuis de præscript.* dicens ex mente Innoc. cessare ordinariam pœnam, vbi proceditur ex hominis præsumptione, sequitur *Soc. in l. non vtique column. 3. ff. de except.*

17 *Quæst. 3.* Sed iam ad 3. *quæst.* veniamus quærentes an dolus † præsumptus, sit proprie dolus, in quo articulo *Beroius cons. 195. vol. 1.* inquit dolum istum esse potius la-
18 tam culpam, quam proprie dolum † *Alex. in l. 2. ff. quod quisque Iuris, & in l. quod Nerua in 4. quæst. ff. de posit. Bald. in l. pignus C. de pignor. Act.* dicunt eiusmodi dolum culpam esse latiorem. verum *Cephal. cons. 42. nume. 33. & cons. 54. col. 1.* ait proprie dolum esse per tex. in *l. si quis locuples ff. de liber. caus.* Quæ loquitur in dolo præsumpto, ratione enormis læsionis *Natta quoque consil. 166. numero secundo*, putat proprie dolum esse, idem quoque aperte sentit *Curt. Iun. consil. 141. numero septimo, Cret. consil. 110. numero quarto, in terminis doli præsumpti ob enormem læsionem.*

19 Atque hæc sententia videtur magis † probanda; primo quoniam sicut dolus verus proprie dolus est, ita quoque præsumptus, cum sint duæ species doli sub eodem genere, & sub eadem definitione comprehensæ, quippe dolus de vtroque prædicatur, & definitio Labeonis in *l. 1. ff. de dolo.* vtrumque continet, sicut notauimus supra ex opinione *Bartol. in l. quod Nerua ff. deposit.* Secundo quia dolus præsumptus, simpliciter dolus appellatur multoties à lege, vt in *d. l. non potest ff. de reg. iur. in l. dolus ff. mand. in l. dolo ff. ad l. Falcid.* Tertio si dolus præsumptus ex enormi læsione est proprie dolus secundum *Cephal. & Natt. in sup. citatis consiliis*, & videtur probare *l. si quis cum alter ff. de verb. oblig.* quicquid dixerit *Corn. cons. 182. volum. 3.* cur non, & quilibet alius Dolus præsumptus; Nec officit quod dicatur culpa lata, vel latior ab *Alexand. Beroo, & Baldo.* Etenim omnis dolus reuera culpa est, siquidem nomen culpę conuenit omni dolo,
20 & vbi dolus † est, ibi culpa est, *Bened. Capra reg. 87.*

21 *Quæst. 4.* Relinquitur modo vt ad 4. quæst. accedentes intueamur, ex quibus causis dolus † præsumatur, & sanè multæ sunt confusè, tamen', à Doctoribus in variis locis relatæ nos autem certo ordine eas disponendo, credimus ad infra scriptas causas omnem doli præsumptionem posse deduci, vt scilicet Dolus præsumatur.

Primo, ratione officii.
Secundo, ratione personæ.
Tertio, ratione modi.
Quarto, ratione rei.
Quinto, ratione temporis
Sexto, ratione delicti.

Septimo, Ratione solennitatis omissæ.

Octauo, Variis ex causis.

Ad primam igitur causam accedens dico dolum præsumi in eo qui non facit id ad quod tenetur & scit se teneri *l. tutor qui repertorium ff. de admin. tutor l. dolo ff. ad l. falcid. Ancor. consi.* 306. in causa quæ vertitur *Corne. cons.* 116. *in fin. libr.* 1. Lucas *de Penna in l. quemadmodum C. de Agricol. & censit. libro* 12. *præsumpt.* 6. inquiens generaliter dolum

22 præsumi, in eo qui ad aliquid tenetur ratione officii † & non fecit, & propterea tutor præsumitur in dolo si non fecerit inuentarium & librum rationum non conscri-

23 pserit *d. l. tutor*, † adeò quòd iuretur contra eum in litem DD. *communiter in l. in actionibus ff. in lit. iur.* Dec. *cons.* 178. *col.* 2. Ancor. *d. cons.* 316. Ruin. *cons.* 29. *libr.* 4. *vel libr.* 5. *Plot. in l. si quando* §. 5. *numer.* 9. *C. unde vi.* Secundo pari ratione præsumitur in dolo Notarius qui non apponit instrumento clausulas consuetas *Crau. cons.* 75. *numer.* 6. dicens præsumi etiam falsum in eo tabellione, qui debitas solennitates omisit *per l. iubemus & l. volum*. *C. de Test.* Tertio tutor dicitur esse in dolo, quoties sine causa alienat bona pupilli, quia eius officium est augere bona, & rem pupilli saluam facere, *Alex. consil.* 74. *vol.* 7. IV Tutor præsumitur in dolo si sciens indebitum soluat, vel si sciens se priuatum tutela non abstinuerit ab administratione, aut si in libro rationum scripsisset, data tantum, & non accepta, de primo est tex. in *l. cum post* §. 1. *& ibi Bartol. col. pen. vers. venio ad quartam ff. de administr. tutor.* de 2. est tex *in auth. sacramentum* & ibi *gl. in verbo nupsit C. quando Mulier tutela offic. fungi potest*, & ponitur exemplum in muliere, quæ transierit ad secunda vota Ancor. *cons.* 13. 16. in quo vult etiam filium posse iurare in litem contra matrem, sequitur *Grau. consil.* 23. *Plot. vbi supra* §. 5. *numero* 11. Extendens ad illum tutorem, qui tutelæ rationes non habet separatas à suis, sed miscuit illas; de tertio tradit *Socin. consil.* 190. *memini col.* 2. *verb. ex quarto, & cons.* 159. *col.* 2. *vol.* 3. *Roland. consil.* 49. *vol.* 1. in dolo quoque tutor esse creditur, si pecuniam pupilli non dederit ad honestum lucrum, *Iodoc. in Patrocinio Pupillorum in titulo de tutor. & curat. libert.* V. In dolo esse creditur tutor qui bona minorum in proprios vsus conuertetit, quicunque is sit tutor, etiam si mater gereret tutelam. *Grat. d. cons.* 23. *& Soc. cons.* 190. Sexto qui promissa non seruat eo quo potest modo *l. dolus iuncta glossa fin. l. si procuratorem* §. *dolo ff. mand. Alex. cons.* 52. *in fin. & cons.* 84. *col.* 2. *ad fin. lib.* 6. *Corne. cons.* 116. *in fine libro primo & consil.* 228. *lib.* 3. confert *l.* 1. *C. de Dolo in l. vendicantem ff. de euict.* VII. Procurator, qui legitimum habet mandatum, & illud occultat dicitur esse in dolo præsumpto; *Crau. consil.* 172. *numer.* 5. inquiens non esse in simplici contumacia illum cuius procurator legitimus erat præsens tempore latæ sententiæ quoniam est contumacia admixta cum dolo, quando procurator tacuit nihil dicens de mandato per Abb. *consil.* 68. *libr.* 1. vbi consuluit præsumi illum in dolo, qui tacuit verum ad deceptionem alterius, & ad sui commodum, sicut in simili dolosa dicitur illa taciturnitas fideicommissaria, quando hærede alienante est præsens, & tacet, & ideo eueniente casu fideicommissi non poterit postea rem vendicare *l. si sine Cod. de Velleia. iuncta auth. ad hæc. vbi Bald. Cod. de latina libert. toll. & l.* 2. *l. si aliena res pig. data fuit*, vbi declaratur prædicta esse vera, quando illa taciturnitas sit facta in damnum alterius, quod multis modis potest accidere, vt latè explicat *Iason in l. qua dotis col.* 13. *verb. quintus casus ff. soluto matrimonio* VIII. Procurator, etiam in dolo præsumitur qui reuelauit secreta parti aduersæ *Bartol. in l.* 1. §. *is qui per illum tex. ff. de falsis*, vel si colluserit cum aduersario Domini sui *l. si procuratorem ff. mandat. l. eleganter* §. *pen. ff. de dolo*, vel si fecerit pactum de quota litis *l. litem Cod. de procurat. Bartol. in l. sumptus ff. de pact. l. si contra C. mandat. l. si remunerandi* §. *fin. ff. mandat.* ideò remouetur ab officio *l. quia aduocatorum Cod. de postul.* nisi esset procurator in rem suam, vt latè per *Plot.* §. 16. *numero* 3. *vsque ad v.* 12. *d. l. si quando*; Nono cum legibus quisque teneatur obedire *l.* 2. *ff. de legib.* proinde qui leges transgreditur præsumitur esse in dolo *Bald. consil.* 35. *quaeritur vtrum pactum col.* 1. *in fin. libro tertio Parisi. consil.* 49. *numero* 33. *vol.* 1. *Crau. consil.* 193. *numero* 3. inferens idem iuris esse in eo qui præceptum testatoris transgreditur, quasi lex sit §. *disponat. Auth. de nupt.* sicut & ille videtur esse in dolo, qui pactum non seruat, & aduersus illud aliquid molitur *l. secundo* §. *item quaeritur si quis ff. de except. doli*; decimo negotiorũ gestor vel quilibet alius administrator si pro rebus, quæ ad manus suas peruenerint, non fecerit inuentarium præsumitur in dolo, adeò, vt contra eum admittatur iuramentum in litem, *Soci. d. cons.* 190. copiosè *Plot. in*

l. si quando §. *19.* & §. *5. num. 9.* & . 10. Vndecimo Iudex etiam, qui ex officio suo tenetur scire iura §. 1. *Inst. de offic. Iudic. l. 2 verb. turpe est Patritio viro ff. de Virg. Iur. l. rem non nouam in princ.* & *Auth. hodie C. de Iudic.* si in iure aperto, & vulgato errauerit, præsumitur esse in dolo *l. 2.* & ibi *Doct. ff. quod quisque iuris Grauett. cons. 18. num. 14.* In quo testator filio impuberi dederat duos Tutores, fratrem suum, & matrem pupilli, quã transeuntem ad secunda vota Iudex decreuit tutricem personæ, bonorum vero tutorem fratrem, inquit *Grauet.* hunc Iudicem præsumi in dolo, quippe quia ignorauit satis vulgatum ius *l. 1. C. vbi pupillus educari debeat*, & *in* §. *sin autem tutelam in Auth. de Nupt.* Quorum altero, mulier, descendens ad secunda vota priuatur ipso iure tutela, altero vero prohibetur pupillam educare apud matrem, quæ vitricum ei supra induxerit. Duodecimo si fecerit aliquid contra officium pietatis maternæ præsumitur in dolo, & ob id priuatur successione *l. matres,* & *l. omnem C. ad Tertullianum Grauett. d. consil. 18. numer.* 15. ponens exemplum in ea quæ licet nulliter esset decreta Tutrix ante tempus filiam immaturam tradidit viro pauperrimo, facit enim contra officium tutelæ, nec obstat, quod nullum fuisset decretũ tutelæ, debebat enim pupilli vtilitati incumbere, ne sit melioris conditionis, quam tutor verus, & legitimus XIII. contra officium paternum facit pater, quando filium exheredat, præsumitur enim iniusta exheredatio eaque ratione hæredi incumbit onus probandi, quod iusta fuerit exheredatio §. *aliud quoque cap. Auth. vt cum de appell. cognos. Modern. in tit. inst. de exhared. liber.* XIV. Debitor obligatus ad soluendum certo loco, & tempore si tunc ibi non sit præsens præsumitur esse in dolo *Abb. in cap. fin. extr. de eo qui mittitur in possessionẽ causa rei seruand.* Decimo quinto ratione officii est in dolo mater vel auia maior 25. annis, si intra annum non petierit filio pupillo tutorem, & ob id priuatus eius successione, ad quam vocatur proximior, agnatus excluso fisco § *fin.* & *ibi Dd. Inst. de Tertul. l. Senatusconsulto l. sciunt omnes. C. de legit. hered.* idemque iuris est, si non petierit curatorem *Bart. in l. 2.* §. *si mater* per illum text *ff. ad Tertul. Dec. in c. ex parte in fine extr. de appellat.* Decimosexto Dolus præsumitur in arbitrio qui facit ratificari laudum antequam illud legatur, tacens eius tenorem *Grauett. cons. 221. nu. 10.* & *cons. 84. colum. 3.* & *cons. 141.* & *cons. 192.* Decimoseptimo. In arbitrio etiam dolus præsumitur, qui noluerit admittere probationes, in causa etiam si ex forma compromissi non teneatur coram se acta conficere, Socin. intelligitur. Quoad solemnitates Iudiciorum, non vero quo ad acta probatoria, *Bartol. in l. Societatem* §. *arbitriorum ff. pro Soc. Albergott. in l. si quis arbitratu ff. de verb. oblig.* ratio esse potest: quoniam dolus debet abesse ab omni officiali, quamuis habeat plenum Arbitrium ex forma statuti *Florian. in l. locum* §. *ex eo. ff. de vsufruct.* Decimooctauo præsumitur in dolo depositarius, qui valesiam capsam, vel cistam reddiderit deponenti, apertam, vel dissigillatam cum signatam, clausamve recepisset, adeo vt pro reb. in ea contentis detur iuramento illius, qui deposuit *Paris. cons. 24. per totum vol. 1.* & citat comm. opinionem quod & facit *Cagnol. in l. 1. C. de his, quæ pro eo quod interest nu. 130. Bal. Ang. Rom. Alex.* qui testatur de comm. in *l. in actionibus. ff. de In lit. Iur.* & *ibidem Duaren. in verbo quia Iudex latissimè Plot. in d. l. si quando* §. *10. numero sexto, vbi in verbo* & *licet Bartol.* inquit ex mente Dd. procedere etiam si non fuerit probatum, quod ipse Depositar. Nauta, vel Caupo, Cistam, aut Vallesiam dissigillauerit præsumitur enim aduersus illos, q dolose aperuerint decimonono idem Depositarius præsumitur in dolo si rem depositam deteriorauerit, si eam vendiderit, aut illa sit vsus ad proprium commodum *l. 1.* §. *si res deposita deterior ff. deposit.* & §. *si rem depositam d. l. 1.* & ibi *Bartol.* & *Dd in l. qui furtum ff. de cond. furt. l. 3. C. deposit.* & ibi *Bal.* & *alii Plot. d.* §. *10. nu. 4.* & *5.* & *numer.* 18. Vigesimo ratione officii esse præsumitur in dolo; Argentarius qui totam rationem non edit, aut qui malitiose edidit, aut qui ne ederet malitiose, desiit possidere, *l. vbi exigitur,* & *ibi scrib.* & *l. quidam* §. *is autem ff. de edend.* vel si libros argentariæ teneat in locis insolitis *Calcaneus cons. 85. nu. 13.* Vigesimo primo ampliatur in Mercatore, qui non confecerit librum rationum, aut non ediderit, videtur enim eis ex consuetudine tacitè mandatum, vt dictum librum conficiant ad effectum editionis, ita vt aduersus non edentes iuretur in litem, facit tex. in *l. vel vniuersorum ff. de pignor. act. l. fin. C. de fideiuss. Bart. Alex. Alberic. Saly. Ang. Bologn.* Qui com. sententiam allegant *in l. 1. C. de edend. Plot. d. l. si quando* §. *48. numer. 14.* & *15.* Vigesimosecundo præsumitur dolus, & Calũnia in reo, & in Actore, qui iuramentum de Calũnia præstare recusauerit, proinde alter actione priuatur, alter vero habetur pro confess. *l. 2.* §. *quod si actor* & *ibi Bald. C. de iuramento Calum. 23.* præsumitur in dolo Aduocatus qui recusauerit iurare secun-

à patrocinio præstando in illa causa. XXIIII. Iudex quoque tanquam dolosus, si iuramentum subire recusauerit ex illa *l. rem non noua.* & sententia per eum lata non valebit *glos. ibi in verbo prætereatur argumento tex. in l. non dubium C. de legibus, in l. prolatam Cod. de sent. & interlocut.* XXV. Pastoris dolo, culpa, vel negligentia censentur mortua animalia, *Lucas de penna in l. quemadmodum C. de agricol. & censit. lib. 12. præsunt. 14.* Vigesimò sexto, præsumitur dolus ratione officii, in aliis causis, & personis, vt per *Ceph. cons. 230. vol. 2. & per Mascard. de probat. concl. 523. num 124. & 148 & nu. 80.* Vigesimo septimo, præsumitur dolus in subdito, siue subiecto alterius iurisdictioni, nam cum magistratibus sit obtemperandum, *l. volunt. ff. de Inst. & iure.* præsumitur in dolo, qui ius dicenti non obtemperauerit, *l. qui restituere. ff. de rei vend. l. non potest. & ibi Dec. & Cagn. ff. de reg. iur.* XXVIII. præsumitur in dolo, Socius qui facit nomine proprio quod debet facere nomine communi argumento. *text. in l. 1. C. de dolo. Cran. cons. 142. num. 15.*

Hactenus quo ad præsumptionem doli ratione officii, accipiamus aliam,
24 quæ ‡ ex personæ proficiscitur nam, à qualitate personæ dolum præsumi tra-
dit, eleganter *Crane. consilo 310. & 319.* & primo dolus præsumitur in vitrico † qui
25 cum priuigna contrahit extorquens ab illa liberationem, vel alio modo, cum illa pa-
ciscens, præsumitur enim odio habere priuignas, *l. 4 ff de inoffic. testament. leg. 1. cum i gl. C. vbi pupill. educari debeat, Cran. cõs. 142. n. 18.* Secũdo dolus præsumitur in domesticis, & consanguineis, qui cum Minore contrahant inducentes illum ad faciendum quietationem, & liberationem, item cum muliere teneræ ætatis ad renunciandum iurib. suis, si ex tali renunciatione cõmodum aliquod ad illos peruenerit; de primo est, *cons. Ancar. 385. licet pridẽ. col. fin.* & consensum *Bal. 213. punctus est talis lib. 1.* de secundo est *cons. Federici de senis 199.* quæritur an Domino. *Cran. d. cons. 142. nu. 18. Corne. cons. 217. num. 9. & cons. 82. n. 2. vol. 51. Grat. cons. 26. n. 3. vol. 1.* Tertio, præsumitur dolus inter coniunctas personas quando est facta quietatio bonorũ paternorũ vel est facta renunciatio, si de graui læsione quietantis, vel renunciantis appareat, *Rubeus cons. 12* de simili dolo inter coniunctas personas est *text. in l. penultim. ff. de ritu nupt. in l. 3. & ibi Bart. C. de natur. liber.* Quarto, Dolus præsumitur inter personas prohibitas contrahere, etiam si contrahant nomine alieno *Corne. consi. 82. num. 2. in 3. vol.* quod probat etiam *Guido Papa in tract. de præsumpto. Inter tractat. num. 13.* inquiens dolum præsumi si actus fiat per interpositionem personæ. Quinto, dolus præsumitur de persona Minoris si in contractu inueniatur enormiter læsus, *Bertrand. consi. 337. lib. 1.* Sexto, præsumitur in dolo in eo qui contrahit cum dissipatore & luxuriosè viuente; *Natta consi. 342. num. 6.* Septimo præsumitur dolus in matre iurante filium esse minorem, cum sit maior *Ruy. consil. 194. numer. 8. vol. 1.* Octauo præsumitur dolus in Minore, Rustico, Muliere, Milite, quando occulte quid agunt; *l. 1. Cod. de interdicto matrimon. l. fin. §. penultim. ff. de ritu nupt. Roman. consi. 406. col. 1. Cran. consi. 115. num. 45.* dicens procedere etiam si certent de damno euitando. Nonò, præsumitur dolus ex qualitate personæ percutientis, & instrumenti quo percussit; *l. 1. cum gloss. Cod. de sicariis*, vbi definitur quod percutiens hominem sine animo occidendi non punitur pœna legis Cornel. de Sicariis, sed quomodo probabitur, quod non animo occidendi gloss. ait per præsumptionem probando affinitatem, & qualitatem occidentis; igitur in extraneo, vel in homine rixoso præsumetur dolus occidendi si eum instrumento apto ad occidendum fecerit, nempe cum armis, cum lapide, cum baculo. Decimo, dolus præsumitur in homine malæ vitæ: Quia semel malus &c. *Dec. consi. 32. vol. 3. num 41.* Vndecimo, præsumitur dolus in patre propter insufficientem filiæ dotationem etiam si filia consenserit, quoniam non præsumitur consensisse voluntariè, *Gozzad. cons. 28.* Duodecimo præsumitur dolus in clerico, qui magnum beneficium permutauit cum nepote qui habebat paruum beneficium, *Abb. in c. 1. de cleric. non resident. 13.* præsumitur etiam in eo clerico, qui frequentat consortia mulierum *c. clericus dist. 81.* Decimo tertio, dolus præsumitur in Mercatore dante fideiussorem qui incontinenti fugam arripuit nec ex tali fideiussione liberatur ab obligatione dandi fideiussorem; *Mars. in Rub. ff. de fideiuss. num. 76. & consi. 3 nu. 16. in 2. part.* Decimoquarto, dolus præsumitur in Prælato, qui officia lucrosa cõmittit consanguineis suis, *cap. decenter. 89. distin.* Decimo quinto, dolus præsumitur, inter personas suspectas; *Corne. consi. 82. lib. 3.* Decimo sexto præsumitur, & in illo, qui laborans in extremis vouit se, & sua Monasterio, & habitum religionis assumpsit in eo, nam videtur facere in fraudem substituti, vt euanescat fideicommissum, ideoque non irritatur; nec substitutus

excluditur. *Bald. in c. in præsentia ext. de probat. per text. in l. filiæ meæ ægræ. ff. de soluto matrimonio. Barbat. in solemni repetit. cap. in præsentia col. 30. de probat. Ancar. in c. sicut de reg. iur.* XVII. præsumitur dolus in patre q̃ filios viuentes habẽs ex primo matrimonio retinebat vnicam concubinam in domo & dum esset infirmus, & postea in extremis constitutus duxit illam in vxorem, vt legitimarentur illi naturales per *text. in cap. innotuit de elect.* atque ita efficerentur æquales in hæreditate paterna filiis primi matrimonii: videtur namque in ipsorum fraudem fecisse, quare licet valuerit legitimatio non tamen præiudicat filiis primi matrimonii tanquam dolosa *Angel. in l. nupt. Cod. de natural. liber.* XVIII. præsumitur dolus, in patre qui diuitem filiã habens ægram, & iam iam morientem emancipauit ad hunc finem, vt possit facere testamentum in quo curauit institui hæredem Amicum suum cum onere restituendi ipsi patri, dolose enim videtur facta emancipatio, propterea doloso patri nequaquam prodest. *cap. sedes Apostolica, &c. ex tenore extr. de rescript. & in l. cum pater. §. Titio fratri ff. de leg. 2.* Decimo nono præsumitur in creditore qui sciens debitorem non habere pecuniam petit, & sciens habere, petere omittit. *gloss. in l. si & per emptorem in fin. ff. de actio empt.* Vigesimo præsumitur dolus in personæ Debitoris qui transtulit possessionem suam in alium, *Bald. in l. siue §. fin ff. de pecul.* XXI. præsumitur, dolus in persona inimici, nempe si inimicus erat, qui incendium fecit, vel simile quid admisit *Bald. in leg. Data Cod. qui accusare non possunt per text. in l. capitalium. § qui ob inimicitias. ff. de pœnis* XXII. præsumitur in feneratore etiamsi debitor sponte soluat vsuras *Menoch. de Arbitr. Iud. caus. lib. 2. casu 388. num. 181. & num. 28.*

Accedo modo ad tertiam speciem doli præsumpti, quæ insurgit ex modo agen-
26 di, & primo dolus præsumitur ratione modi in † succedendo, veluti si quis omittat succedere ex institutione, & eligat viam succedendi ex substitutione *Bartol. in l. Iulianus. ff. si quis omissa caus. test.* vbi pater institutus hæres ab aliquo fuerat, & multis legatis grauatus, filiam vero propriam habebat sibi in eodem testamento substitutam, nullo onere legatorum oneratam, pater repudiata hæreditate, iussit filiæ, vt adiret ex substitutione, non caret dolo pater, inquit textus, qui proprio honore omisso propter compendium, vt scil. legata solueret alienam institutionem, scil. filiæ maluit. Eadem præsumptio doli fit à lege in vniuerso illo titulo. Quando hæres ex testamento euitaturus onus legatorum mauult adire ab intestato. Secundo, præsumitur in eo, qui non per modum iuris sed propria authoritate occupauerit possessionem vacantem, argumento *text. in l. fin. Cod. unde vi Bald. in add. ad Speculat. de restit. spoliat.* supra verbo: nota. quod contra specialiter, de testibus verbo præsumitur dolus, confert text. in *l. si ex stipulatione. ff de acq. possessione.* Tertio, Dolus præsumitur propter clandestinitatem, & in his quæ occulte gesta sunt *Bald. in l. error 4. col. Cod. de iur. & fact. ignor. l. fin. de ritu nupt. l. 1. C. de interdict. matrimonio.* Et in eo, qui dissimulat, vel occultat actum; *Natt. cons. 392. num. 5. Decis. Perusina 18.* & adeò præsumitur dolus in his, quæ occulte gesta sunt, vt non prosit allegatio ignorantiæ, vel erroris *Mascard. de probat. conclusione 640. num. 9.* Hinc est quod si actus prohibitus celebretur palam facilius excusatur, si clam committatur, dolus & contumacia præsumitur *l. 3. circa fin.* & ibi *gloss. notat. C. de natur. liber.* & sæpe plus punitur occultum delictum, quam publicum, vt est *gloss. magistr. per illum text. in l. 4. in verbo clandestinis C. de episcopis & clericis facit text. in l. 8. in fine eodem titulo.* Quarto, Dolus præsumitur in eo, qui malis artibus procurat, vt ab aliquo instituatur hæres, *Bald. in l. 1. in fine C. si quis. aliq. test. prohibuerit.* Quinto, præsumitur in eo, qui obscure, & perplexe loquitur, ne alius intelligat. *Bald. in l. fin. in 14. quæst. C. de hered. Instit. Crau. cons. 282. num. 19. l. ea quæ commendandi. ff. de contrah. empt. Cassan. cons. 52. vol. 2.* Sexto ex immoderate gestis *Crau. cons. 282.* Septimo dolus arguitur ex fuga late *Doct. in l. admonendi. ff. de iureiur.* in materia de fuga, confert lex *impuberibus. ff. de suspect. Tutor. Bald. cons. 432. lib. 1. Crau. cons. 6. numer. 37.* dicens quod innocens non solet fugam arripere, sed præsens manere, & se defendere, quippe qui fidẽ innocentiæ gerit maximam habet securitatem, *l. si non conuiuis C. de iureiur. l. cum fratrem C. de his, quibus vt indig.* Hinc *Horat.*

Integer vitæ, scelerisque purus
Non eget Mauris iaculis, nec arcu, &c.

Modus ergo in se defendendo, vel fugam capiendo dolum arguit, *Mascard. reprobat. vol. 1. concl. 531. num. 23.* Octauo dolus præsumitur ex taciturnitate in eo, quem oportebat loqui, *Crau. cons. 182.* vt in eo, qui sciebat rem esse subiectã fideicõmisso & nõ denuncia-

nunciauit *l. quaro ff. de act. empt. Alex. conf. 14. vol 5.* Nono dolus præsumitur in eo, qui non vtitur remediis oportunis ad actum, sed omittit illa *Bald. conf. 395.* Pro Domino *Rynald. col. 2. lib. 2. per l. idemque. §. si ignorantes. ff. mandat l. fin. §. illud. verb. summa ope. C. de tempor. appell.* *Crau. conf. 97. num. 7.* loquens in eo, qui portabat ensem in vagina lacera, quo fuit sauciatus quidam colluctando cum ipso, idem *Cran. de antiquitate temporum par. 1. num. 5. cart. 85.* Decimo præsumitur in eo, qui facit actum insolitum, *gl. & Bartol. in l. si quis sub conditione. ff. de condit. instit.* idemq; iuris ex pactis, & cautelis insolitis, *Corn. conf. 219. num. quo 13. Curt. Iun. conf. 178. num. 16 part. 2.* Vndecimo præsumitur in eo, qui affirmauerit aliquid pro certo, quod non sciebat pro certo *Alex. in l fin. nu. 3. C. de Dolo,* vt fecit ille, qui populo Atheniensi superasse hostes, & honorificam victoriam ex illis reportasse nunciauit tali assertione, vt ciuitas epulis, & lætitiæ per biduum operam daret, veniente autem vero nuncio cladis, populo iam erga mendacem nunciantem irritato respondit is, gratias mihi agere debetis, q. opera mea hilares facti mœrorē facilius sustinere poteritis. XII. dolus præsumitur in eo, qui persuasionibus plurimis, & cum instantia minorem, vel mulierem, inducat ad contrahendum, vel alium, ad agendum quod sibi vel aliis sit damnosum *l. cum quis, & ibi Bart. ff. de Dolo gloss. in l. apud Celsum. ff. de except. doli Hieronymus Tract. inter consilia Curt. senioris in consilio 28. in fin.* & adiuuant not. *per Bart. in l. error. C. de iur. & fact. ignor.* & *in l. non fatetur C. de confess.* Quo loco, etsi confessio erronea non possit reuocari, nisi vsque ad conclusionem in causa, tamen si fuerit extorta prauis factionibus aduersarii, reuocabitur etiam post conclusionē in causa suffragatur in simili, q. psuasio est iusta causa cōcedēdæ restitutionis *Bar. in l. 1. verb. & per hoc dico. ff. de eo per quē fact.* erit, in qua materia psuasor dicitur, qui psuadet aliq d ad sui cōmodū Bar. *in l. nō solū. §. si mand. col. 2. de iure iur.* Quin immo nimia persuasio, per quā aliquis inducitur ad aliquid faciendum, habetur loco coactionis, & impulsionis *l. si. C. de raptu; Virg. Castr. conf. 174. col. 1. lib. 1. Soce. conf. 263. col. 2. li. 2* Persuasio item ad malum, plus est, quam compulsio *l. 1. §. persuadere. ff. de seruo corrupto,* & prædicta maxime procedunt, quando is, qui persuadet mendacio vtitur in persuadendo *l. si sine C. ad Velleianum in l. 2. C. si minor se maiorem,* in quibus minor persuadens alicui per mendacium se esse maiorem non restituitur. Inde *Bald.* scriptum reliquit in *l. 1. C. ne filius pro patre.* Quod soluens ad persuasionē alterius potest repetere tanquam indebitum, siquidem ob persuasionem dicitur dolo inductus ad soluendum, sequitur *Alex. in d. l. non fatetur C. de confess.* Huc etiam pertinet quod tradit *Dec. in l. pactum, quod dotali col. 2. C. de pact.* siquis persuasionibus soceri inductus ad desponsandam eius filiam fuerit, quod esset eum relicturus hæredem, & ob id minore dote contentus contraxerit matrimonium, fide non seruata potest agere actione de Dolo ad interesse, cum aliunde potuisset longe maiorem dotem habere *Crauet. consil. 192 numero 12. vsque ad numer. 15.* vbi alios similes casus allegat dolosæ persuasionis, & ait hunc dolum esse magis ex proposito, quam simpliciter præsumptum. XIII. Dolus præsumitur in alienatione iudicii mutandi causa, nempe ex modo alienationis Quoniam alienauit sub pacto, vt sibi restituatur, vel quia acceperit prædium, vel aliam rem, vice illius, quam alienauit *Bart. in l. item si res §. idemque fieri. ff. de alienat. Iud. mutand. cauf.* XIIII. Dolus præsumitur ex nimia diligentia & protestatione, *Natt. consil. 436. per totum.* XV. præsumitur in fideiussore, qui vt deciperet curiam apparuit bene vestitus, quo magis crederetur idoneus *Bald. in l. siquis affirmauerit. ff. de Dolo.* XVI. dolus præsumitur ex clausulis insolitis, *Roman. conf. 310. numer. 12. & ibi Addit. Mondosii;* XVII. præsumitur dolus ex affectione, *Decianus consil. 32. numero 24. vol. 183.* Postremo ad materiam huius præsumptionis ex modo *Mascard. libro primo conclus. 531. numer. 91.*

27 Sequitur modo † dolus qui ratione rei præsumitur. & primo quidem doli præsumpt. enormē læsionem, quā patitur alter ex contrahentibus, dolus enim tunc dicitur esse in ipsa re *l. si quis cum aliter. ff. de verb. obl. l. si de meis. §. recepisse l. sed si seruus. § si quis index. ff. de arbit. l. summo cum ratione. ff. de pecul. l. omnes. §. Lucius. ff. quæ credit l. si superstitis C. de dolo Bar. in l fin. C. de prætor. stip. Bald. conf. 213* punctus est talis *lib. 1.* dicens ibi dolum præsumi, vbi læsio est in propatulo & in *c. 1. §. sacramenta de pace Iuramento firm.* tradit ex enormi læsione præsumi malum consilium. Durus ab enormi læsione doli præsumptionem proficisci scribit *Bartol. conf. 15. Domina terribilis col. 2.* post medium inquiens hoc procedere & si damnum passus certioratus fuisset de valore rei antequam contraheret

Castr. consil. 174. contra superius lib. 1. & cons. 215. in verbo dubio, & cons. 305. lib. 2. Port. cons. 101. Soc. cons. 214. & cons. 139. libr. 4. circa quam læsionem, quidam putant distinguendũ, Aut est nimis excessiua vltra dimidiã, & præsumitur non solũ dolus re ipsa, sed ex pposito *Corne. cons. 236. col. 5. & cons. 258. col. 5. & cons. 283. colu 4. cir. medium li. 4.* illa quæ deducitur ratio quoniam non est verosimile, quod aliquis passus fuerit se tam enormiter lædi, nisi ex alterius dolo, & insidiis inductus, conuenit his *cons. 53. num. 2. volum. 1. Socc. Iun.* Aut læsio apparet enormis, non vero enormissima detegitur, & præsumitur dolus re ipsa *Calc. cons. 11. colum. pen. in 1. Curt. Seni. cons. 44. circa medium*, vbi allegat *Cuman. cons. 18*. dicentem hoc præcipue obtinere in minore, argumento *l. siquis cum sciret ff. de vsucap. pro emptor.* Secundum intellectum frequentius probatum *Dec. consilio 180, colum. 4. & 5. & cons. 349. colum. 4. Las. in Auth. Sacra. puberum colum. 10. post med. C. si aduersus venditionem* & in *Auth. ex causa colum. 5. verb. sed tu pondera C. de liber. præteritis* Curt, *Sent, cons. 27. colum. pen.* Adeo autem præsumitur dolus ob enormem læsionem,
28 vt si fuerit † Arbitris data potestas pronunciandi alte, & basse, pro vt eis videbitur, & placebit, tamen si aliquem ex litigantibus enormiter lædant, sit aduersus eos doli præsumptio *Abbas cons. 77. colum. pen. verbo dubio libr. 2. Bellan. cons. 24. verbo in tertio. verbo casu afferens*, quod siquis renunciauerit Reductioni ad Arbitrium boni viri quantumcunque iniustum esset laudum, attamen si iniquitas laudi esset ita patens, vt quilibet vir probus cognouisset illam concederetur reductio, quin etiam renuncians enormissimæ læsioni potest nihilominus contrauenire *Butr. cons. 24. quæstio hac. column. 4. in fin.* affirmans peti posse absolutionem, à Iuramento non obstante tali renunciatione, præsumptio .n. legis est, quod qua facilitate aliquis inducitur ad cõtrahendum eadem impellatur ad renunciand. *Castr. cons. 219. libr. 2. Soc. consil. 24. libr. 1. & cons. 270. libr. 2.* cum aliis multis congestis *à Grauett. cons. 142. numer. 21. & 23. & consil. 29. & consil. 192.* conferunt quæ scribit *Mascard. de probat volumin. 1. Concl. 531. nu. 25. & seqq.*

Secundo dolus ratione rei præsumitur in eo qui agit contra illud quod dictat ius naturale vel quasi, eadem præsumptio est si agat contra ius ciuile Notorium, & indubitatum, aut contra statutum, siue decretum, maxime notum, huic præsumptioni est etiam locus si egerit aduersus ius municipale, vel decretum, quod traheret originem à Iure naturali, vel gentium, vel si statutum resisteret actui, *Plot. in dict. l. si quando §. 5. num. 43. cum seq.* quo loco scriptum reliquit contra huiusmodi dolum præsum-
29 ptum in litem † iurari, in tantum quod contra ius naturale erranti, nec mulieri, nec minori succurreretur, imo nec Rustico, nec militi, *Alciat. in 3. reg præsumpt. 30. Aug. Raph. Imol. in l. ex consensu §. fin. de appell.* vsque adeo vt criminaliter procedi posset in quatuor enumeratis casibus, ac semper daretur iusiurandum in litem sicut Alciatus ait, dicta præsumptione tertia *Bartol. in l. sed lege §. scire ff. de pet. hæred.* Tertio doli præsum-
30 ptio accipitur ex re si vilius fuerit empta † vel condicta argumento *l. 2. ff. de calumn. & c. ad nostram extr. de empt. & vend. c. illo vos extr. de pignor. Tiraq. de retractu consang. §. 1. gloss. 7. nume. 25.* Sed hæc præsumptio videtur eadem cum prima. Quarto Dolus præsumitur ratione rei, quæ alienata est, nempe si erat fideicomm. subiecta, siue ta-
31 citum, siue expressum esset fideicom. † *Gran. it. consilio centesimo nonagesimo tertio num. 5. Corne. cons. 140. vol. 2.*

Succedit nũc ex ordine alius modus præsumendi dolum scilicet ratione tem-
32 poris † primo quidem ex nimia breuitate, nam præsumptio est dolosum fuisse contra-
33 ctum si breui tempore † durauit, veluti si emptor cito, reuenderet à quo acceperat, argumento *l. 4. §. si ab ignoto ff. de manum. cum simil.* adductis à *Soc. cons. 127. quoniam in præsenti colum. 5. propterea arguitur, & vers. comprobo volum. 3. Bald. in l. per diuersas quæst. 20. C. mand.* Eiusmodi dolum præsumi solitum in adoptionibus quæ breui tempore durarent, tradit *Cornel. Tacitus lib. 15.* percrebuerat, inquit, ea tempestate prauissimus mos cum plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque inter patres sortiti, & prouincias statim emitterent, quos adoptauerant, sed & in matrimonio dolus ob temporis breuitatem præsumebatur, Ideoque Tiberius Cæsar, quem à quæstura remouisse q. vxorẽ pridie sortitione ductam, postridie repudiasset, velut in fraudẽ obtinendæ quæsturæ fecisset, sicut retulit *Suet.* in vita Tiberii cap. 35. adiuuat text. in *l. dubium C. de repud.* in quo diuortium fraudulentum ob temporis breuitatem præsumitur, ibi matrimonium breui tempore rescissum est, In materia etiam retractus ex breuitate temporis, quo durauit vẽditio dolũ argui in fraudem retractus, latissime probat *Tiraq. de retractu consang. §. 1. gloss. 7. numero 77. verbo nam & alius, & §. eod. gl. 14. num. 37.*

& ad

& ad materiam facit l. si ventri. §. vlt. & ibi Bart. & Ang. de priuil. credit. l. sed Iulianus §. sed si filius ff. ad Macedo. Secundo sumitur doli præsumptio, si debitor in tempore conuenta promissa non seruauerit Roland. cons. 57. vol. 1. Tertio capitur similis præsumptio ex gestis anticipato tempore Decianus cons. 65. num. 11. & 12. vol. 2. Quarto Dolus præsumitur quoties aliquid fit tempore prohibito, Grat. respons. 16. num. 21. in 1. volu. Quinto si statim facta alicuius rei emptione fuerit mihi super ea mota controuersia, præsumitur enim venditor fuisse in dolo ob temporis breuitatem, vt confirmat multis authoritatibus ad eam rem adductis, Ioannes de Arnono Commentario 160. inferens ad pulcrum casum. Sexto emergit doli præsumptio aduersus eum, qui emit à donatore post factam prohibitionem ad mandatum principis, vel iudicis Grau. cons. 261. cui similis est illa præsumptio malæ fidei in eo, qui emit post denunciationem factam l. si fundus, cum ibi not. ff. de rei vendit. C. bonæ fidei cum gloss. ff. de verb. signif. Septimo Dolus præsumitur in eo debitore, qui dedit fideiussorem & is statim fugam arripuit, quare obstringitur dare expromissorem idoneum: ex illa namque temporis breuitate præsumitur debitor conscius fugæ, idq; maxime obtinet in causa dotis l. si causa §. si mulier ff. solut. matr. vbi Bald. Ang. & Moderni, nec non Marsil. in Rub ff. de fideiussor. num. 76. Octauo præsumitur dolus respectu temporis in illo, qui constitutus in extremis cum esset grauatus fideicommisso se & bona sua obtulit Monasterio, proinde substitutus non excluditur, vt supra dictum est, ex annot. per Io. Andream Barbatiam in repet. cap. in præsentia col. 30. ext. de probat. & ibi Bald. per tex. in l. filia mea egra ff. sol. matr. Nono præsumitur in eo, qui in senili ætate constitutus renunciauit beneficium cuidam suo coniuncto, adeò vt renunciatio huiusmodi non præiudicet expectanti, Bald. in Auth. nisi rogati C. ad Trebell. per tex. in d. l. filia. Decimo fit doli præsumptio, in eo quod tempore nocturno factum est, Alciat. in l. non minorem C. de transact. etenim qui male agit, odit lucem c. consuluit de offic. Releg. c. 1. vers. vt occulta. extra vt Ecclesiastica beneficia &c. Abbas in c. 1. extr. de cland. desponsat. Crau. cons. 36. num. 11. Vndecimo sumitur doli præsumptio in his, quæ fiunt in continenti Stephan. Lambert. in tract. de contract. eorum &c. glossa 2. num. 54. fol. 169. vbi limitat nisi causa superueniat, & declarat quando dicatur factum in continenti numer. 56. Duodecimo dolus præsumitur in laboratore, qui post factam protestationem laborat Calcan. cons 100. Ang. in l. in rem §. si quam ff. de rei vend. Corne. cons. 105. litt. B. vol 2. Decimotertio præsumitur ex actibus præteritis, atq; ita ratione præteriti temporis, Fely. c. cum in iure ext. de officio Releg. & in c. fin. de præsumpt. Decimoquarto præsumitur dolus de præterito ad præsens l. superuacuum ff. quibus mod. pig. vel hypot. soluitur, & ideo dolus præsumitur durare etiam quando non est coniunctus cū actu gl. in l. si contra C. de nupt. Bald. in l. 1. in fin. C. si quis aliq. Testar. prohibu. Decimoquinto Doli insurgit præsumptio ex tarditate, quando quis distulit falsam accusationem, Grau. cons. 75. n. 9. Decimosexto præsumitur in eo qui in instanti procurat fieri omnia Crau. cons. 35. nu. 5. Ad materiam vero doli præsumendi ratione temporis Mascad. de probat. concl. 531. nu. 475. cum multis præcedentibus.

54 His proxima est illa præsumptio doli, quæ ratione delicti colligitur, & quod Dolus præsumitur in his, quæ sunt de genere prohibitorum Bald. in l. dolum C. de Dolo, & ibi Doct. & in l. si non conuicii C. de iniur. nisi aliqua verosimilitudo tollat istam præsumptionem. Soce. in tractat. reg. in verb. Dolus numer. 130. not. in l. 1. C. de falsis in l. 1. C. de sicariis, Angel. in l. si vacantia C. de bonis vacant. libro decimo Alex. in l. 1. ff. si quis aliquem testa. prohib. Bald. consil. 157. libro 5. ex hac præsumptione tanquam ex fonte profluunt aliæ quas modo subiiciam, & ideò præsumitur dolus in iurauit falsum si probetur sciuisse veritatem Stephan. Lambert. de contract. eorum &c. glossa 15. numer. 7. Tertio præsumitur dolus in omni inuasore, nec titulus illum excusat nisi possessionem habeat, item in omni turbatore Bald. cons. 119. numer. 4. in 2. Parte. Quarto præsumitut dolus in expendente, vel portante falsam monetam; Bald. consil. 155. vol. 3. Quarto præsumitur dolus in testificante falsum, Alciatus in l. si ex falsis. numer. 33. C. de transact. fallit ibi num. 34. Quinto præsumitur dolus in eo, qui dicit mendacium, si ex eo luctum sentiat l. eleganter §. item Pomp. & ibi Bartolus ff. de dolo C. nec exemplum C. de falsis Bald. in l. falsum C. de furt. Crau. consi. 2. nume. 13. Sexto dolus præsumitur ex violentia L. 4. ff. si quis eum, qui in ius voc. est vt exemerit. Septimo si ob homicidium faciendum, vel non faciendum aliquid acceperit aliquis. Octauo præsumitur in furto, & in homicidio Bald. in l. 1. C. de confess. Alexand. in l. 1. ff. si quis testamento liber esse iussus fuerit, & propterea in statuto loquente de furto semper est subintelligendus dolus, Secus est in statuto punienti

eum, qui amouet rem alienam, siquidem intelligitur, etiam si amoueat sine dolo. *Bar. in l. si mulier ff. rerum amotar. Alex. in l. 1. ff si quis aliq. test. prohibuerit.* Nono præsumitur dolus in parente, non obuiante delicto cum potest. *Abbas Siculus in cap. quamvis per eum tex. extr. de sententia ex com. c. qui potest iuncto precedenti c. causa 23. quæst. 3.* Decimo dolus arguitur, & quidem dolus verus, qui scienter facit rem prohibitam *Cran. conf. 193. nu. 2.* Vndecimo præsumitur in accusatione qui id obiicit, quod sibi non prodest sed alteri nocet *Crau. conf. 75. n. 10.* in quo loquitur de muliere, quæ accusauerat Notariũ de falso testamento, quæ accusatio, nec ipsi proderat, nec hæredi vniuersali, qui contra eã sententiam obtinuerat, sed Notario tantum officiebat per *Alex. conf. 174. colum pen. lib. 2. & conf 9. col. 1. lib. 6.* Adeo vero dolus ex delictis præsumitur, vt extendatur de persona ad personam nempe si cogitatum sit delinquere in vnam personam, & delinquatur in aliam, dolus extenditur, *Roman. Iun. in l. vt vim n. 112. ff. de Iust. & Iure.*

35 Accedo ad præsumptionem doli ratione solemnitatis † omissæ & primo dolus præsumitur quando in contractu, vel in alio actu, non est seruata statuti; vel iuris cõmunis solemnitas *Cephal. conf. si vol. 1. Panormit. in c. cum contingat num. 19. extr. de iureiur.* idque maxime obseruatur, si fuerit omissa solemnitas in contractu minoris *Roman. conf. 54.* & tunc debet probari, quod precium sit versum in vtilitatem *Menoch. de præsumpt. lib. 3. quæst. 84.* Secundo præsumitur dolus in eo, qui contra iura mereatur *c. qui contra iura* & ibi *Dyn. & alii de reg. iur. in 6. Grauett. sup. statut. Ferraria nume. 22 & 33. & conf. 193. num. 2.* Quo loco extenditur ad eum, qui transgreditur præceptum testatoris; quia voluntas eius lex est §. *disponat. in auth. de nupt.* Tertio præsumitur Dolus ex nimia diligentia, & cautionibus insolitis, & nimia cautela *Bald. in l. testam. C. de testam.* quarto præsumitur dolus in Notario qui solemnia Instr. prætermisit *Mascard. de probat concl. 531. num. 16. cum seq.* vbi latè declarat, quod ex defectu solemnitatis in testamento à Notario omissæ *Saly. & Fulgos. in l. iubemus*, in qua bonus est tex. *C. de testam.* de quo *Fely. in c. ex litteris n. 4.* Sed hæ præsumptiones facilè reducuntur ad vnam & parum inter se videntur differre.

36 Vltimo dolus præsumitur, variis ex causis † quæ sub certo capite facile comprehendi non possunt, & primo quidem ex circumstantiis quæ procedunt, vel quæ subsequuntur actum, vel in ipso actu fiũt, *Imol in c. sane 4. extr. de renunciat.* II. præsumitur
37 in eo, qui non fecit id, ad quod sciebat se teneri † *l. dolus ff. mand. l. 1. l. famos. libellu Roma. conf. 193 nu. 3. Folleror. conf. crimin. 140. nu. 13. Burs. conf. 94 nu. 8. in 1. parte Cran. conf. 115.* III. Dolus eius, qui tenebatur implere, præsumitur ex defectu implementi *Decian. conf. 60. nu. 46. vol. 2.* Quarto fit præsumptio ex his quæ penitus honestati repugnant *l. 1. C. de in*
38 *terd. matrim. Ias. in l. si quis id quod nu. 12. ff. de iurisd. omn. Iud.* Quinto dolus præsumitur † in verberante *l. 4. § verum est. ff. de vi bonorum raptorum*: Sexto dolus arguitur, in factore vel negotiorum gestore *Soc. conf. 190. memini vol. 2.* vbi aliquas causas huius doli præsumendi congerit VII. præsumitur dolus ex eo quod preter suam voluntatem ductus est ad contrahendum extra domum suam *Decian. conf 32. nu. 19. vol. 3* VIII. capitur doli pre-
39 sumptio contra eum qui ignorauit id, quod omnes † intelligunt *l. lata culpa ff. de verb. sig.*
40 *l. quod Nerua ff. Deposit.* Nono aduersus eum, qui tacet beneficiũ sibi competens † *Abbas conf. 66. li. 1. Castr. conf. 411. n. 6. li. 1. Mascard. de probat concl. 531. n. 6 9.* Decimo præsum-
41 ptio est, in eo qui male rem † custodiuit, vnde natum sit incendium, verum quo modo id procedat *Mascard. d. concl. 531. num. 13. & 16.* Vndecimo sumitur præsumptio in eo,
42 qui impetrauit rescriptum, & veritatem occultauit † *Crau. conf. 142. n. 20.* Duodecimo
43 in eo qui facit in re sua, quæ sibi non prodest, & alteri nocet † *Ruy. conf. 213. volu. 1. Mas-*
44 *card. d. concl. 531. nu. 57.* Decimotertio in illo qui abutitur peritia sua † *Tyndar. de testibus cap. 5. n. 6. l. professio C. de Muner. patrimon. lib. 10. L. 2. ff. quod quisque Iuris* XIIII. præsumi-
45 tur dolus in ignorantia crassa † *Mascard. de probat. vol. 2. concl. 834. nu. 6.* XV. qui summo-
46 ueri potest a petitione per legitimam exceptionem † & nihilominus petit, *Lucas de penna in l. quemadmodum C. de Agricol. & censit lib. 12. præsumpt, 14. l. qui æquitati ff. de except. doli.* XVI. præsumitur generaliter in eo, qui facit contra æquitatem, Idem *Lucas d. loco* XVI. sicut dolus præsumitur in eo, qui errat in iure naturali, ita & in eo, qui allegat errorem facti improbabilem *Iodoc. in Enchir. parium vel simil. in verb. error improbabilis.*
47 XVII. Dolus præsumitur in filio † in casu *l. nomen debitoris §. filio ff. de leg. 3.* in quo probatur absolute, quod ad excludendum dolum verba futuri temporis referantur ad
48 tempus testamenti sicut ibi *Bar.* ponit summariũ XVIII. in Tutore qui Iudicẽ † corrũ-
49 pit, vt sibi decernat tutelã *l. 3. ff. de suspect. tutor* XIX. In fideiussore nõ appellante à † sen-

tentia

tentia cōtra ipsum lata, de cuius iniustitia sibi cōstitit ex facto proprio *Bal. in l. si pro ea C.*
50 *mand.* Secundo in illo, qui potest reuerti, † & non reuertitur *l. 4. §. dolum ff. ex quib. caus.*
maior. in quo maior, qui abest Reip. causa restituitur quidē in integrū, sed eo tempore
excepto, quo reuerti potuit, & non est reuersus, & si interim passus est damnū non re-
stituitur. Quippe quia præsumitur in dolo XXI. in eo, qui potest parere cōditioni & nō
51 paret, *Bal. in l. pupillorū in fin. C. de repud. hered.* XXII. in testib. singularib. † vt in testib. Su-
sānæ *Bal. in leg. Iurisiurādi C. de testib.* XXIII. in eo possess. q. desiit possidere post datū li-
bellum, vel postquam actor dixit se daturum *Dyn. in reg. pro possess. li. 2. gl. in l. Fulcinius §.*
quisquis ff. ex quib. caus. in poss. eat. Bar. in l. qui petitorio ff. de rei vend. XXIIII. præsumitur in-
terdum dolus ex verbis, veluti si quis verba hæretica dixerit, dummodo persōna sit su-
specta, vel propter familiam, vel propter patriam. *Menoch. de præsumpt. lib. 5. præsumpt.*
31. *num.* 100. XXIIII. in illo, qui loquitur id quod moueat, aut verosimiliter mouere
debeat animum vulgi. *gl. in l. nemo C. de summa Trinitat. & fide Catholica* XXV. in eo qui
personaliter citatus est, & postea se abscondit, item in absente, qui tenetur aliquid fa-
cere, & abest. *Abbas in c. fin. de eo, qui mittitur in poss. causa rei seruandi* XXVI. in eo qui scit
factum, & agit contra ius *Bart. in l. propter venens §. nepti is ff. ad Sillan.* maxime quando a-
52 gitur de acquirendo, vt ibi XXVII. ex festina, repentinaque morte † si aliud non ap-
pareat scilicet qualitas instrumenti percussorii litem *Mella §. si plures ff. ad l. Aquil. l. de-*
nique §. idem Iulianus ff. locat. Bald. in sua Margar. in verb. Dolus vers. 1. XXVIII. In literis
iustitiæ, vel paruæ gratiæ, non magnæ *Innoc. in c. 1. de falsis. Bald. in d. Marg. in verbo* Dolus
num. 30. XXIX. in eo qui tenetur scire *Bald. in l. quicunque C. de Seruis fugit.* XXX. In re-
ceptat *d. l. quicunque* & ibi Bald. XXXI. in spoliatione etiam rerum incorporalium, siue
Iurium, sicut in Spoliatione rerum corporalium *Florian. in l. si sic constituta ff. quemad.*
Seruit. amittatur. XXXII. in eo qui scit futuram prohibitionem, aut reductionem, si ad
uersus eam faciat XXXIII. præsumitur aduersus eum, qui facit aliquid contra denū-
ciationem sibi factam de vtraque *Crau. cons. 6. nu. 76.* vbi declarat quatenus tali denun-
ciationi sit credendum, *& cons. 190. nume. 2.* Trigesimoquarto in eo, qui proposita, &
obiecta non probat *Crau. cons. 262. nu. 6. & 7.* Trigesimoquinto contra eum, qui rem
53 alienam consumit † *Crau. cons. 142. num. 18. & cons. 193. num. 5.* Trigesimosexto præsu-
54 mitur in prouocante † *Crau. cons. 2. nu. 12.* declarans quis dicatur prouocans XXXVII.
55 Dolus qui fuit in primo contractu, censetur † repetitus in secūdo confirmante illum
primum *Crau cons. 142. nu. 6.* XXXVIII, qui id asserit, vel affirmat quod ignorat; *Crau.*
56 *cons. 249. nu. 6.* XXXIX in eo, quod est gestum contra † bonam fidem, *Crau. cons. 142. n.*
57 14. XXXX. ex vicinitate † actuum *l. dolus vbi gloss. C. de rescind. vend. 41.* præsumitur in
58 eo, qui pluries delictum † commisit *Tiraq. de pœnis caus. 10. nu. 6 Marsil. in l. 1. §. Diuus nu.*
39. ff. de quæst. XXXXI in illo, qui non agit quod agi consuetū est, *Menoch, cons. 107. nu.*
16. vol. 2. In omnibus autem casibus in quibus dolus à lege præsumitur; ratio præsumē-
di est, quia is contra quem dolus præsumitur aliquid agit, aut contra legē naturalē; aut
contra diuinā vt per *Menoch. scribit de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 3. nu. 87. & 97.* Inter duos
dolos, præsumitur minor *Bal. in l. si prædium n. 27. C. de ædilit. action.* quod pro Coronide
huius quæst. præsumptionum doli dictum volo.

Ex quibus causis cesset doli præsumptio cap. 4.

Exposuimus hucusque causas, quibus præsumitur dolus, declaremus modo cō-
iecturas quibus cessat doli præsumptio, & sanè in ea re explicanda, non est recedendū
ab ordine quem in superiori articulo obseruauimus siquidem cessat doli præsumptio
hisdem fere modis videlicet.

Primo, Ratione officii.
Secundo, Ratione personæ.
Tertio, Ratione modi.
Quarto, Ratione rei.
Quinto, Ratione temporis.
Sexto, Ratione solemnitatis.
Septimo, Variis ex causis.

59 Primum itaque in Notario ratione officii † cessat doli præsumptio nisi probe-
tur. *Bart. in lege librarius. ff. de reg. iur.* Quare si probetur aliter dictum, quam scriptum
præsumitur per errorem, & non falso, & per dolum *Bar. in l. quoties §. 1. ff. de hered. Instit.*

vbi Bald. & Imol. adeo quod vbi error est tollerabilis, præsumitur iste magis, quam malitia *Bart. in l. fin. C. de his, qui sibi ascribant Fely. in c. ex litteris de fide Instrum. nume. 3.* Tertia concl, fallit, vt dictum est in omissione solemnitatis testamenti per *l. iubemus, vbi Fulgos. & Saly. C. de testam.* & quod pertinet ad dolum ex omissione solemnitatis late *Mascard. de probat. concl 531; num. 16. cum seq.* & dolum in dubio non præsumi in persona Notarii tradit *Grammat. Decis. 60. num. 6.* Secundo cessat doli præsumptio propter officium in præceptore, atq; magistro vulnerante, *l. 5. §. si magister cum l. seq. ff. de iniur. & ibi Bart. c. nullus 17. quæst. 4. Doct. in l. aut facta §. fin. ff. de pœn. l. vni. C. de emendat. propinquorum, Mascard. de probat vol. 2. concl. 996. nu. 12. & seq.*

Tertio cessat doli præsumptio in gestis coram Principe *l. probationes, & ibi gloss. C. de diuers. off. lib. 11* ibi: manu vestra subscriptæ, ita vt nullus his dolus, aut fraus possit annecti & gloss. in *verbo Dolus*, notans ait, coram Principe non solum, non cõmitti dolũ, sed nec ambitionem *l. 1. C. ad l. Iul. de ambitu.* & est *Decis. Afflict.* 403. in qua scriptũ reliquit. in scripturis Principum cessare doli præsumptionem cui conuenit consilium *Paris. 52. numer. 51. volum. 4. Rolan. cons. 83. num. 35. volum. 2. Soc. Iun. cons. 94. volum. 2.* Imo, nec metus presumetur in curia Principis *Hip. Buonacc. in repertorio. seu tract. de præsumpt. in verbo Doli.*

Quarto Dolus non præsumitur vbi intercedit Iudicis decretum *Rimin. Iun. consil. 5. & 6. & cons. 42. vol. 1. Alba cons. 11. n. 10. & seq.* fallit in dolo, ob enormẽ læsionẽ *Alba cons. 89. n. 7. Declara* scilicet quando interuenerit cum causæ cognitione, *Roland. cons. 51. vol. 1. Bart. in l. 1. per illum tex. C. de præd. Decur. lib. 10. Ias. in l. qui aliena §. Celsus ff. de acq. hæred. Rolan. cons. 90. lib. 1. Cephal. cons. 207. lib. 2. Natt. cons. 641. li. 3.* Cumulat *Simoncell. de decret. lib. 3. tit. 8. n. 45.* declarans id esse verum quando decretum sit rite, & recte interpositũ, tũc dicitur actus gestus palã, & bona fide *Riminal. cons. 5. li. 1.* quinto nõ præsumitur dolus contra administratores sed quomodo istud sit accipiendum explicat *Soc. cons. 213. lib. 2. n. 6. & n 75. Berous cons. 191. n. 18. & n. 44. 1. vol. Soc. cons. 213. vol. 2.*

60 Secũdo principaliter † cessat doli præsumptio ratione personæ & primo si pater percussisset filiũ vel frater fratrẽ, vel socius socium, creditur sine dolo fecisse gl in *l. 1. C. de sicar* consideratur, tum genus armorũ *Soc. in tract. regul. in reg. 94* Secundo cessat in Rustico, Muliere, minore *Dd. in l. vbi exigitur. ff. de edend. Medices de fortuit. casib. parte prima. quæst. 10. n. 37.* nisi egerint aliquid occulte, *Crau. cons. 8. n. 11.* Secundũ ea quæ diximus in superiori quæst. de præsumpt. doli ratione modi, III. cessat eadẽ presumptio in filia renunciante patri, ob interuentũ consanguineorũ & paternũ affectũ; *Berous cons. 50. num. 3. vol. 1.* Quarto dolus non præsumitur in affine, vel amico, qui occidit affinẽ vel valde amicũ *Ias. in l. 1. n. 23. ff. de legib. 3. Dolus non præsumitur, ratione coniunctionis sanguinis* Dec. *cons. 187. nu. 4. Gran. cons. 18 in prima parte l. si mora § fin. vbi gl. ff. de adulter. l. Senatus consultum. § eo. ff. ad Turpil. facit l. amicissimos. §. Lucius. ff. de excus. Tutor.* ibi: contra naturalem stimulũ, & In *l. qui cum maior. §. si patris. ff. de bonis libert.* facit *gl. in l. vestem. ff. de Iniur.* & ibi, *Gran. cons. 319. n. 6. Decian. cons. 27. volu. 1. Placa epitome delictorum c. 21. num. 34.* Sexto licet contra dissigillantẽ Valisiam, vel literas capiatur doli præsumptio, fallit si adhibuerit in dissigillatione honestas personas *Bal. in l. 1. §. si pecuniam. ff. deposit.* Inquiẽs hoc esse de mente Innocẽtii VII cessat doli præsumptio, ob præsentiã consanguineorũ, vel amicorũ *gl. Bal. &* Dd. *in l. pollã. C. de his, quib. vt indign. Bar. & alii in l. transact. C. de transact. Bar. in l. fin. ff. de rest. in integr. & in l. frater, à fratre. ff. de condit. indebit. Pont. in l. 1. § fuit quæsitum. ff. ad Trebell. Crau. cons. 282. n. 9. Alba cons. 12. n. 80.* VIII. cessat generaliter inter patrẽ, & filiũ, *Simon de pratis cons. 144. n. 32.* Nono cessat in eo, qui animam agit, *Fely. in c. si cautio. extr. de fide instru.* & ideo, is qui confitetur pecunias recepisse in vltima voluntate non præsumitur confessus spe futuræ numerationis; *Alex. in l. si diuortio n. 7. ff. de verb. obl. Fely. in d. c. si cautio Mascard, de probat. vol. 2. concl. 695. n. 28.* Decimo dolus non præsumitur propter honestatem personæ gl. *in l. fin. §. Seia. ff. de action.* & obligat *consilia crimen. Toleti cons. 44. nu. 12. in pr.* XI. cessat in principe per ea quæ supra proxima causa ratione officii dicta sunt.

61 Proximũ est, vt dispiciamus, quando cesset doli præsumptio, ꝓpter modũ † agendi & I. cessat quãdo actus publice & palã gestus est *Paris. cons. 51. n. 31. vol 4. Castre. cons. 9. n. 15. vol. 3.* in quo generaliter loqtur in his, q̃ palã *Menoch. cons. 98. li. 1. n. 35.* & q; in gestis palã cesset doli ꝑsumptio est egregius text. in *l. fin. ff. de ritu nupt.* vbi gloss. not. & longe plura congerit *Menoch de arbitr. lib. 2. cent. 3. casu 244*, in quo enumerat, quinque notabiles casus in quibus ex palam gestis excusantur homines, vt in pœnam non incidant.

Desinis

62 Desinit quoq; doli præsumptio † ratione rei, de qua agitur, vt in re modici prçiudi-
cii, vel modici lucri, *Soc. in c. qualiter extr. de accus. n. 445. & c. quinta vallis de iureiur. not. in*
l. duo societatem §. arbitrior. ff. pro socio, & in *Auth. nisi breuiores, & ibi not. C. de sent. ex breui*
loq. recitand. & multo magis cessat eadem præsumptio si pro dolo nullum præmiũ de-
tur, vnde *Ouid. lib. 3. amorum elegia.* 10.

Vix equidem credar, sed cum sint præmia falsi
Nulla ratam testis debet habere fidem.

Secundo cessat doli præsumptio iure permissa *Crau. de antiq. temporum part. 4. n. 19.*
63 *Afflict. de prothomis. §. licet.* Ratione etiam temporis † non præsumitur dolus, vt per *Lu-*
cam de penna in l. quemadmodum C. de agricol. lib. 12. præsumpt. 177. facit tex. in *c. 2. de Renunc.*
in 6. à contr. sensu.

64 Propter solemnitatem † obseruatã cessat doli præsumptio *Cephal. cons. 261. n. 7. vol.*
2. Similiter & in contractu Minoris, si fuerit seruata Iuris solemnitas non tenetur, qui
contraxit cum eo, docere quod precium sit conuersum in vtilitatem minoris *Menoch.*
de præsumpt. lib. 3. quæst. 84.

65 Tandem cessat doli præsumptio variis † ex causis, & ideo dolus in dubio non prç-
sumitur *l. dolum C. de dolo. l. quoties ff. de probat. Paris. cons. 28. nu. 16. vol. 4. Imol. in l. matrem.*
ff. ad Trebell. Rimin. Sen. cons. 616. volu. 4. II. dolus non præsumitur in eo qui facit quod
fieri consuetum est, quamuis sit illicitum, *Mars. cons. 90. n. 12. col. 2.* vbi infert ad multa;
Crau. cons. 6. nu. 78. Tertio non præsumitur in dolo, qui fraudem excludit *Alciat. reg. 3.*
præsumpt. 17.

Quarto cessat doli præsumptio in eo ad cuius vtilitatem non cedit actus quem
66 fecit † *Fely. in c. 3. loco nu. 2. extr. de præsumpt. Rolan. cons. 11. num. 57. volu.* 3. Idem iuris si a-
ctus resultaret in damnum facientis *Roland. ibidem*, & *Ancar. famil. quæst.* 22. Quinto
desinit doli præsumptio ob quamlibet etiam leuem causam, *Pinell. in l. 2. parte 2. cap. 3.*
num. 18. ad finem C. de rescind. vend. VI. Dolus exluditur ex titulo erroneo, & includitur
67 bona fides *Paris. consil. 66. num. 46. vol. 3.* VII. Dolus non præsumitur in simplici † men-
dacio *l. eleganter §. fin. ff. de dolo*, nisi lucrum adsit mentientis. *Simon de pratis consil. 89. Ruy.*
cons. 8. num. 4. vol. 4. Mascard. conclus. 531. nume. 19. volu. 1. Octauo dolus non præsumitur
in impetratione rescriptorum ad lites, secus ad beneficia, vel ad gratiam *Soc. consil. 82.*
68 *vol. 2. Mascard. d. concl.* 531. Nono cessat in eo, qui facit quod facere † debet; & qui rem
alienam a fure surripit vt Domino restituat *Menoch. cons. 98. lib. 1. Crau. cons. 319. nu. 2.*
Decimo non fit doli præsumptio in eo; qui paratus est de iure suo docere. *Menoch.*
cons. 2. num. 134. vol. 1. Vndecimo cessat in eo, qui agit vt sibi & rebus suis consulat *Me-*
noch. cons. 107. num. 9. vol. 2. etiam si iuris sui conseruandi ageret *l. 1. §. ait prætor. ff. de in-*
cend. Ruin. naufra. l. nullus videtur. vbi Dec. & Cagn. ff. de reg. iur. Crau. cons. 8. num. 16. Duo-
69 decimo exclusiua doli † semper in dubio capienda est præsumptio, & præualet suæ
contrariæ *Rip. in 2. resp. in tit. de requiren. reis. Roland. à Valle cons. 58. numer. 8. vol. 4. Marzer.*
70 *cons.* 21. Decimotertio non capitur præsumptio doli in eo qui errauit in iure, † quando
agitur ad euitandam pœnam *Berous cons. 57. nu. 3. volum.* 4. Decimoquarto, doli præ-
71 sumptio cessat per aliam præsumptionem maiorem † vt per Iuramentum, *Gabriel. cons.*
167. nume. 3. volum. 2. Decimoquinto non sumitur contra illum, qui vtitur Doctoris
72 consilio † *Corne. cons. 43. num. 17. vol. 1.* Decimosexto Dolus non solet committi sine a-
73 nimo lucrandi, & aduersus † personam non maleuolam *Corne. consil. 63. volu.* 3. Deci-
74 moseptimo cessat in eo, qui se ipsum plus diligit, vel sua † quam aliena *Crau. conf. 8. nu-*
mer. 16. Decimo & octauo, non creditur in dolo qui facit actum permissum *Crau.*
d. consil. 8. nume. 17. Si tamen excedat modum in faciendo pro illo excessu punitur,
Saly. in l. Gracchus. C. de adulter. Ancar. in cap. 1. de homicid. in Clem. Alex. consil. 2. & consil. 119.
volum. 7. Ias. in l. vt vim nume. 12. ff. de Iust. & Iur. Decimonono non præsumitur dolus,
75 vbi nulla † est præsumendi causa *l. si mulier in 1. ff. rerum amotarum Crau. consil. 8. nume.*
18. & 19. & consil. 25. nume. 14. Vigesimo non censetur dolus fuisse in eo, qui fecit ali-
76 quod quod si factum non esset, idem tamen futurus esset euentus † *Crau. consil. 115. nu-*
m. ro decimosexto, agens de illo, qui renunciauit appellationi, cum appellare de iure
non posset. XXI. non imputatur dolus, in expendente pecuniam ad eum valorem
77 pro quo eam accepit † *Crau. consil. 6. numero.* 106. Vigesimosecundo non præsumitur
78 dolus in custode pecuniæ alienæ; † si cum illa propria, etiam custodientis pecunia
subtracta fuit, *Crau. eod. consil. 8. 106.* Vigesimotertio Dolus non præsumitur ratione
79 publicæ protestationis † *Crau. consil. 319. num. 8.* Vigesimoquarto dolus sine voluntate;

100 Quin etiam *Zimara* † *in problemate 24* dicit ad bona esse ineptam, in malis vero
promptissimam,& hanc ait esserationem scilicet propter priuationem,quæ cum mu-
lieris natura videtur esse connexa; Quippe, vt inquit Philosophus,fœmina est quasi
mas læsus,priuationis vera ea cōditio est vt semper malum moliatur,atq; perniciē ma-
chinetur;Ex sacra vero pagina citatur dictum *Salomonis prouerb. 5*.in quo asserit, ne in-
tenderis fallaciæ Mulieris;cui adstipulatur *dict. Originis*. Mulier, inquit caput est pec-
cati,Arma Diaboli,expulsio Paradisi,Delictorū mater, corruptio legis Antiquæ. Pro-
bato ex his dolo mulierum non est difficile earumdem quoq; naturale mendacium
101 ostendere,† hoc enim asseuerat idem *Barbat. cons. 54. col. 2. verb. capto nunc lib. 1.* & pro-
pterea infert illud quod vulgo circumfertur standum esse dicto viri boni *gloss. in l. Titio
fundus. ff. de Cond. & demonstrat.* non esse intelligendum de fœminis, quorum te-
stimonium longe imbecillius est, quam virorum, & *D. Ambrosius sermone 44*. fœmi-
neus sexus inquit ad decipiendum vsitatus,suffragatur *Ouid. lib. 2. eleg.*

Verba puellarum foliis leuiora caducis.

Sed nec periurii probatio est à longe petenda, suggerit enim illam *Imperat. in
auth. de nuptiis. §. quæ vero nunc sequitur.* dicens periurium mulieribus esse promptum,
& in auth. vt sine prohibit. matr. §. *quia verb. multū*, vbi Imperat. quasi compertum ha-
bens mulieres pœne toties deierare, quoties iureiurādo quicquā asserunt, aut pollicē-
tur vt periurii tollatur occasio, veterem quandam constit. abrogat, quæ a mulieribus
iusiurandum quoque exigebat, idq; optima ratione: quandoquidem non est ei defe-
rendum iusiurandum quem verosimile est peieraturum *c. clericos extr. de cohabit. cleric.
& Mulier Panor, in c. quæstione, &* ibi etiam *Philippus Francus*, infert de appellat. græcum
erat etiam prouerbium quod latine sonat. Muliere iuranti ridet cœlum, & *Propert.
libro 2.*

Hoc perdit miseras, hoc perdit ante puellas
Quicquid iurarunt, ventus, & vnda rapit.

Quamobrem ad dolum, ad mendacium, ad periurium natæ mulieres videntur,
102 proinde † modicum illarum testimonio, tam iure ciuili quā canonico creditur & id
perspicuum est in testamento, in quo non admittuntur in testes *l. qui testamento. §. mu-
lier ff. de testam. §. testes Institut. de Test.* vbi dicit glossa rationem depromi ex *vltima l. C. de
fideicom.* nempe propter suspicionem falsitatis, id quod etiam iure can. receptum esse,
scribit *Alex. cons. 70. viso consilio. verbo. venio ad illud lib. 2. & cons. 48. col. 2. eod. lib.* Exceptis
103 legatis † ad pias causas, & testamentis inter liberos vt cumulat *Tiraq. lege nona connubiali
n. 56. cum multis seq.* ex quibus videtur posse deduci, quod si mulieri non imputaretur
104 dolus fieret ad exemplum vulpis, cui † dolum minime imputari dixit *Bald. in l. quæ for-
tuitis C. de pign. act.* quia est illi naturalis.

105 Cæterum quicquid valeant huc usq; deducta Doctores † vno ore probant con-
trariam sententiam , Dolum scilicet non præsumi in Muliere in *l. vbi ff. de edend.*
in qua *Accurs.* ampliando dicit, nec latæ culpæ præsumptionem fieri, quam gl. comm.
suffragio probatam ibi scribentes affirmant, vt de Com. est testis *Tiraq. in l. nuper dedu-
cto n. 51. verb. itaq. nescio*, idem quoq; probat *Vasq. Illustr. quæst. cap. 97. nu. 5.* Quibus adhę-
ret. *Bal. in l. vltima in pr. 3. quæst. C. de iure deliber. in l. precibus col. 5. verb. quod ergo petiit. ff. C.
de impuber.* & aliis subst. dicens in muliere bonam fidem præsumi, quia naturalis ratio,
& imbecillitas sexus hanc coniecturam inducit, & idem *Bald. in* Rub. *C. de rerum per-
mut.* ait in muliere, simplicitatis coniecturam sumi, & *in l. cum allegas col. 2. verb. sed hic
dubitatur C. de vsur.* in mulieribus non præsumi fraudis consilium per gl. ibi; Hanc ve-
106 ro naturalem simplicitatem, & leges antiquæ cognoscentes † oportunis in quantum
potuerunt remediis iuuarunt sicut ex Velleiano senatusconsulto atque *ex l. iulia. ff. de
fundo dotal. l. vnic. C. de rei vxor. act.* est plusquam manifestum; sed omnibus ferme ci-
uitatibus Italiæ muliebri sexui tanquam inopi consilii succurritur, dum vbiq; caue-
tur, vt contrahant, & testentur, cum propinquorum interuentu, atque consensu, ea-
rumq; imperitia maxime perspicua est in legum scientia, etenim ius creduntur igno-
rare, glossa in *d. l. cum allegas*, ideoque nihil præsumuntur facere in fraudem legis, nisi
aliqua coniectura contrarium suadeat, nempe si occulte quid agerent, & quoniam
dolus præsumptus consistit plerunq; in omissione eius quod lex præcipit *l. 1. §. vltim.
ff. de edend. l. etiam ff. de Minor.* cum simul allegatis in superiori conditione pro com. me-
rito non cadit in ea præsumptio doli, eaque ratione licet per iuramentum tollatur re-
medium *l. 2. C. de rescind. vend.* secundum plerosq; quos citat *Crau. cons. 192. num. 8. nu. 51*

& 51

107 & 5 tamen fallit in muliere † iurante, ficut, & in Ruſtico, & in Minore DD. commu-
niter ibi *Corn. conſ.* 89. *col.* 3. *& ſeq. lib.* 1. *Dec. conſ.* 180. late *Cran. conſ.* 142. *num.* 18. Magna
præterea eſt peritia mulierum in contrahendo, & in omni negociatione vtpote, quæ
dotibus ſemper ſint contentæ, ideoq; negociorum vſu carent, iure igitur ceſſat in
illis doli præſumptio; Accedit his naturalis imbecillitas earum qua perterritæ viros,
vtpote fortiores reformidant, nec audent excogitare quicquam mali aduerſus eos, nõ
iniuria, ergo excuſantur a dolo præſumpto, aut quãdo lex punit dolum præſumptum,
mitius agit, cum fœmina *Bald. in l. quicunq; col.* 4. *verb. & in ſumma C. de ſeruis fugit in l.* 1. *§.*
fin. de edend. mulier penitus excuſatur.

Hæc aduertantur adducta in contrarium, & primum illud, de dolo mulierum,
108 maxime pertinet ad rẽ Muliebrẽ, ſcilicet vel ad amorẽ laſciuũ vel ad auaritiã, † in qua
ſunt adeò pronæ, vt fecerint locum adagio auariſſimum genus fœminarum *DD. in l. ſi*
munus. § pactus ne peteret. ff. de pact. cuius rei cauſam diſerte explicat *Zimara. d. problem.*
24. Amorem reſpiciunt allegati verſus Poetarum, in quo ſicut plurimum ſunt arden-
tes, ita ad dolos excogitandos ingenioſæ. Quod vero tradit Zimara mulierem eſſe
109 marem † defectuoſam, & defectus eſſe naturam, vt inclinet ad malum, negauerim in
primis authoritate Iuſtiniani in *l. maximum vitium C. de liber. præter.* ibi: naturæ incuſa-
tores. etenim cũm ſciret natura hominem, ſolo homine non poſſe generari, & ob id
fœminam adiunxerit, non eſt veroſimile quod fœminas generet præter intentionem,
quaſi oporteret omnes maſculos procreare, deinde ratione quia natura raro fallitur in
opere ſuo. optima enim eſt artifex, & de ea circumfertur, quod nihil fruſtra operatur;
& perſpicuum eſt ex monſtris quæ raro gignuntur, At ſi mulier, mas eſſet occaſiona-
tus, & imperfectus nimis frequenter erraret quando certum eſt mulierum multitudi-
nẽ, ęquare, aut forſitan ſuperare virorum numerum, vt planè docet experiẽtia, ideoq;
obiici poſſet illud *Horat.* à ſimili, & cytharedus.

Ridetur chordâ qui ſemper oberrat eadem.

Quæ poſtea dicta ſunt de mendacio facile diluuntur, quippe quia viris tantun-
dem obiicitur. ſacro teſtimonio quo canitur omnis homo mendax, iura autem au-
thenticorum loquũtur in caſu ſingulari ſcilicet futurarum nuptiarum, fœmina enim
ſicut philoſophus ait appetit virum vt magnes ferrum, & propterea lex timet non ge-
neraliter, ſed in ea re illarum periurium & ſtatutum Senenſe prohibet illas in con-
tractu iurare, non propter timorem periurii, ſed propter infirmitatem ſexus, loc' etiam
110 Salomonis † non vrget, ſiquidem de meretrice loquitur, non abſolute de muliere, pa-
lam eſt ex verbis eiuſdem capituli fauus ſtillans labia Meretricis, nouiſſima autem illi-
ùs amara, velut abſynthium, nam idem *Salom. ca.* 14. Mulier ſapiens inquit ædificat do-
mum ſuam, & alibi Mulier gratioſa inuenit gloriam, & *cap.* 18. Mulierem bonam, qui
inuenit, inueniet bonum, & hauriet iucunditatem à Domino, dictum Origenis tangit
matrem Euam, cuius tamen culpa felix cantatur ab Eccleſia, quæ talem ac tantũ me-
ruit habere Redemptorẽ quẽ alia mulier, virgo peperit, de qua inq̃t Tuſcus ille poeta,
q; fletum, & lacrymas quæ in lætitiã, & gaudium conuertit, vnde *D. Gregorius* dixit, mu-
111 lier viro propinauit mortẽ, & mulier viro nunciauit † vitam. Diminuitur autem illis de
fide in teſtimoniorũ vſu propter infirmitatẽ conſilii non ob timorẽ periurii, nam ſi ra-
tio prohibitionis eſſet in periurio, denegatum eſſet illis teſtimonium in contractibus,
& codicillis, in quibus tamen recte ſunt teſtes *d. l.* qui teſtamento.

Quæſt. 3. Cum dolus ſicut dictum eſt præſumatur in delictis, hæc præſumptio
112 vſq; adeo valida eſt, vt aſſerant DD. eum qui confitetur † occidiſſe hominem ad ſui
defenſionem puniri ordinaria pœna mortis, niſi probauerit illam qualitatem defen-
ſionis *Iaſon in l. vt vim numer.* 13. *ff. de iuſtit. & iur. Viui. communis opin. lib.* 2. *litt. ff. opinione*
136. cum multis ab eo congeſtis, quamobrem de veritate huius rei diligenter inueſti-
gemus, habet vero hæc inquiſitio duas partes, prior eſt, vtrum confeſſus cum illa qua-
litate debeat prorſus abſolui, altera dato quod non, quæ nam pœna ſit infligenda. Or-
dinaria ne homicidii, an extraordinaria. Ad primũ dubium videtur reſpondẽdum eũ,
qui ita confitetur in totum abſolutione dignũ ea in primis ratione, quoniam ſi quis de-
lato ſibi per aduerſarium iuramento, reſpondeat, adiecta aliqua qualitate reſponſio e-
113 ius in totum † acceptari, vel in totum reiici debet *Io. Faber. in §. item ſi quis poſtulante in* 1.
Inſt. de act. & ibi *late Gom. num.* 12. *Iaſ. in l. iuſiurandum.* & ad pecunias §. *ait prætor numer.* 4.
& in lege manifeſta num. 8. *ff. de iur. iur.* ſic quoque iudex qui huic detulit iuramentum,

Castr.consil.174.contra superius lib.1.& conf.215.in verbo dubio,& conf.305.lib.2.Port. conf.
101.Soc.conf.214.& conf.139.libr.4. circa quam læsionem, quidam putant distinguen-
dũ, Aut est nimis excessiua vltra dimidiã, & præsumitur non solũ dolus re ipsa, sed ex
pposito *Corne.conf.236.col.5.& conf.258.col.5.& conf.283.colu 4.cir. medium li.4.* illa quæ
deducitur ratio quoniam non est verosimile, quod aliquis passus fuerit se tam enor-
miter lædi, nisi ex alterius dolo, & insidiis inductus, conuenit his *conf.53.num.2.volum.*
1.Socc.Iun. Aut læsio apparet enormis, non vero enormissima detegitur, & præsumi-
tur dolus re ipsa *Calc.conf. 11.colum.pen. in 1. Curt.Seni.conf.44.circa medium*, vbi allegat
Cuman.conf.18. dicentem hoc præcipue obtinere in minore, argumento *l. siquis cum*
sciret ff de vsucap.pro emptor. Secundum intellectum frequentius probatum *Dec.consilio*
180.colum.4.& 5.& conf.349.colum.4.Ias.in Auth.Sacra.puberum colum. 10.*post med. C.si*
aduersus venditionem & in *Auth. ex causa colum. 5. verb.sed tu pondera C.de liber. præteritis*
Curt,Seni,conf. 27.colum.pen. Adeo autem præsumitur dolus ob enormem læsionem,
28 vt si fuerit † Arbitris data potestas pronunciandi alte, & basse, pro vt eis videbitur, &
placebit, tamen si aliquem ex litigantibus enormiter lædant, sit aduersus eos doli præ-
sumptio *Abbas conf.77.colum pen. verbo dubio libr. 2. Bellan.conf.24.verbo in tertio.verbo*
casu asserens, quod siquis renunciauerit Reductioni ad Arbitrium boni viri quantum-
cunque iniustum esset laudum, attamen si iniquitas laudi esset ita patens, vt quilibet
vir probus cognouisset illam concederetur reductio, quin etiam renuncians enor-
missimæ læsioni potest nihilominus contrauenire *Bntr.cons.24.quæstio hæc.column.4.in*
fin. affirmans peti posse absolutionem, à Iuramento non obstante tali renunciatione,
præsumptio.n.legis est, quod qua facilitate aliquis inducitur ad cõtrahendum eadem
impellatur ad renunciand. *Castr.conf.219.libr.2.Soc.consil.24.libr.1.& conf.270.libr.2.*
cum aliis multis congestis à *Granett.conf.142.numer.21.& 23.& consil.29.& consil.192.*
conferunt quæ scribit *Mascard.de probat volumin.1.Concl.531.nu.25.& seqq.*

Secundo dolus ratione rei præsumitur in eo qui agit contra illud quod dictat
ius naturale vel quasi, eadem præsumptio est si agat contra ius ciuile Notorium, &
indubitatum, aut contra statutum, siue decretum, maxime notum, huic præsumptio-
ni est etiam locus si egerit aduersus ius municipale, vel decretum, quod traheret ori-
ginem à Iure naturali, vel gentium, vel si statutum resisteret actui, *Plot.in dict.l.siquan-*
do §.5.num.43.cum seq. quo loco scriptum reliquit contra huiusmodi dolum præsum-
29 ptum in litem † iurari, in tantum quod contra ius naturale erranti, nec mulieri, nec
minori succurreretur, imo nec Rustico, nec militi, *Alciat. in 3. reg præsumpt. 30. Aug.*
Raph.Imol.in l.ex consensu §.fin, de appell. vsque adeò vt criminaliter procedi posset in
quatuor enumeratis casibus, ac semper daretur iusiurandum in litem sicut Alciatus ait.
dicta præsumptione tertia *Bartol. in l.sed lege §.scire ff.de pet. hæred.* Tertio doli præsum-
30 ptio accipitur ex re si vilius fuerit empta † vel condicta argumento *l.2.ff. de calumn. &*
c.ad nostram extr.de empt.& vend.c.illo vos extr. de pignor. Tiraq. de retractu consang.§.1.
gloss.7.nume.25. Sed hæc præsumptio videtur eadem cum prima. Quarto Dolus præ-
sumitur ratione rei, quæ alienata est, nempe si erat fideicomm. subiecta, siue ta-
31 citum, siue expressum esset fideicom. † *Grau .it.consilio centesimononagesimotertio num.5.*
Corne.conf.140.vol.2.

Succedit nunc ex ordine alius modus præsumendi dolum scilicet ratione tem-
32 poris † primo quidem ex nimia breuitate, nam præsumptio est dolosum fuisse contra-
33 ctum si breui tempore † durauit, veluti si emptor cito, reuenderet à quo acceperat, ar-
gumento *l.4.§.si ab ignoto ff.de manum.cum simil.* adductis à *Soc.conf.127.quoniam in præ-*
senti colum.5.propterea arguitur,& vers.comprobo volum.3.Bald.in l.per diuersas quæst.20.C.
mand. Eiusmodi dolum præsumi solitum in adoptionibus quæ breui tempore dura-
rent, tradit *Cornel.Tacitus lib.15.* percrebuerat, inquit, ea tempestate prauissimus mos
cum plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, præturasque inter patres
sortiti, & prouincias statim emitterent, quos adoptauerant, sed & in matrimonio do-
lus ob temporis breuitatem præsumebatur, Ideoque Tiberius Cæsar, quem à quæstu-
ra remouisse q. vxorẽ pridie sortitione ductam, postridie repudiasset, velut in fraudẽ
obtinendæ quæsturæ fecisset, sicut retulit *Suet.* in vita Tiberii cap.35. adiuuat text. in *l.*
dubium C.de repud. in quo diuortium fraudulentum ob temporis breuitatem præsumi-
tur, ibi matrimonium breui tempore rescissum est, In materia etiam retractus ex bre-
uitate temporis, quo durauit vẽditio dolũ argui in fraudem retractus, latissime probat
Tiraq.de retractu consang.§.1.gloss.7.numero 77.verbo nam & alius,& §.eod.gl.14.num.37.

&c ad

& ad materiam facit l. si ventre. §. ult. & ibi Bart. & Ang. de priuil. credit. l. sed Iulianus §. sed si filius ff. ad Macedo. Secundo sumitur doli præsumptio, si debitor in tempore conuenta promissa non seruauerit Roland. cons. 57. vol. 1. Tertio capitur similis præsumptio ex gestis anticipato tempore Decianus cons. 65. num. 11. & 12. vol. 2. Quarto Dolus præsumitur quoties aliquid fit tempore probibito, Grat. respons. 26. num. 21. in 1. volu. Quinto si statim facta alicuius rei emptione fuerit mihi super ea mota controuersia, præsumitur enim venditor fuisse in dolo ob temporis breuitatem, vt confirmat multis authoritatibus ad eam rem adductis, Ioannes de Arnono Commentario 160. inferens ad pulcrum casum. Sexto emergit doli præsumptio aduersus eum, qui emit à donatore post factam prohibitionem ad mandatum principis, vel iudicis Grau. cons. 261. cui similis est illa præsumptio malæ fidei in eo, qui emit post denunciationem factam l. si fundus, cum ibi not. ff. de rei vendit. C. bona fidei cum gloss. ff. de verb. signif. Septimo Dolus præsumitur in eo debitore, qui dedit fideiussorem & is statim fugam arripuit, quare obstringitur dare expromissorem idoneum: ex illa namque temporis breuitate præsumitur debitor conscius fugæ, idq; maxime obtinet in causa dotis l. si causa §. si mulier ff. solut. matr. vbi Bald. Ang. & Moderni, nec non Marsil. in Rub ff. de fideiussor. num. 76. Octauo præsumitur dolus respectu temporis in illo, qui constitutus in extremis cum esset grauatus fideicommisso se & bona sua obtulit Monasterio, proinde substitutus non excluditur, vt supra dictum est, ex annot. per Io. Andream Barbatiam in repet. cap. in præsentia col. 30. ext. de probat. & ibi Bald. per tex. in l. filia mea egra ff. sol. matr. Nono præsumitur in eo, qui in senili ætate constitutus renunciauit beneficium cuidam suo coniuncto, adeò vt renunciatio huiusmodi non præiudicet expectanti, Bald. in Auth. nisi rogati C. ad Trebell. per tex. in d. l. filia. Decimo fit doli præsumptio, in eo quod tempore nocturno factum est, Alciat. in l. non minorem C. de transact. etenim qui male agit, odit lucem c. consuluit de offic. Releg. c. 1. vers. vt occulta. extra vt. Ecclesiastica beneficia &c. Abbas in c. 1. extr. de cland. desponsat. Crau. cons. 36. num. 11. Vndecimo sumitur doli præsumptio in his, quæ fiunt in continenti Stephan. Lambert. in tract. de contract. eorum &c. glossa 2. num. 54. fol. 169. vbi limitat nisi causa superueniat, & declarat quando dicatur factum in continenti numer. 56. Duodecimo dolus præsumitur in laboratore, qui post factam protestationem laborat Calcan. cons. 100. Ang. in l. in rem §. si quam ff. de rei vend. Corne. cons. 205. litt. B. vol. 2. Decimotertio præsumitur ex actibus præteritis, atq; ita ratione præteriti temporis, Fely. c. cum in iure ext. de officio Releg. & in c. fin. de præsumpt. Decimoquarto præsumitur dolus de præterito ad præsens l. superuacuum ff. quibus mod. pig. vel hypot. soluitur, & ideo dolus præsumitur durare etiam quando non est coniunctus cũ actu gl. in l. si contra C. de nupt. Bald. in l. 1. in fin. C. si quis aliq. Testar. probibu. Decimoquinto Doli insurgit præsumptio ex tarditate, quando quis distulit falsam accusationem, Grau. cons. 75. n. 9. Decimosexto præsumitur in eo qui in instanti procurat fieri omnia Crau. cons. 35. nu. 5. Ad materiam vero doli præsumendi ratione temporis Mascad. de probat. concl. 531. nu. 475. cum multis præcedentibus.

54 His proxima est illa præsumptio doli, quæ ratione delicti † colligitur, & quod Dolus præsumitur in his, quæ sunt de genere prohibitorum Bald. in l. dolum C. de Dolo, & ibi Doct. & in l. si non conuicia C. de iniur. nisi aliqua verosimilitudo tollat istam præsumptionem. Soce. in tractat. reg. in verb. Dolus numer. 130. not. in l. 1. C. de falsis in l. 1. C. de sicariis, Angel. in l. si vacantia C. de bonis vacant. libro decimo Alex. in l. 1. ff. si quis aliquem testa. prohib. Bald. consil. 157. libro 5. ex hac præsumptione tanquam ex fonte profluunt aliæ quas modo subiiciam, & ideò præsumitur dolus in iuranti falsum si probetur sciuisse veritatem Stephan. Lambert. de contract. eorum &c. glossa 15. numer. 7. Tertio præsumitur dolus in omni inuasore, nec titulus illum excusat nisi possessionem habeat, item in omni turbatore Bald. cons. 119. numer. 4. in 2. Parte. Quarto præsumitur dolus in expendente, vel portante falsam monetam; Bald. consil. 155. vol. 3. Quarto præsumitur dolus in testificante falsum, Alciatus in l. si ex falsis. numer. 33. C. de transact. fallit ibi num. 34. Quinto præsumitur dolus in eo, qui dicit mendacium, si ex eo lucrum sentiat l. eleganter §. item Pomp. & ibi Bartolus ff. de dolo C. nec exemplum C. de falsis Bald. in l. falsum C. de furt. Crau. consi. 2. nume. 13. Sexto dolus præsumitur ex violentia l. 4. ff. si quis eum, qui in ius voc. est vt exemerit. Septimo si ob homicidium faciendum, vel non faciendum aliquid acceperit aliquis. Octauo præsumitur in furto, & in homicidio Bald. in l. 1. C. de confess. Alexand. in l. 1. ff. si quis testamento liber esse iussus fuerit, & propterea in statuto loquente de furto semper est subintelligendus dolus, Secus est in statuto punients

eum, qui amouet rem alienam, siquidem intelligitur, etiam si amoueat sine dolo. *Bar. in l. si mulier ff. rerum amotar. Alex. in l. 1. ff si quis aliq. test. prohibuerit.* Nono præsumitur
dolus in patente, non obuiante delicto cum potest. *Abbas Siculus in cap. quam a per eum*
tex. extr. de sententia ex com. c. qui potest iuncto præcedenti c. causa 23. quæst. 3. Decimo dolus
arguitur, & quidem dolus verus, qui scienter facit rem prohibitam *Crau. cons. 193. nu. 2.*
Vndecimo præsumitur in accusatione qui id obiicit, quod sibi non prodest sed alteri
nocet *Crau. cons. 75. n. 10.* in quo loquitur de muliere, quæ accusauerat Notariũ de falso
testamento, quæ accusatio, nec ipsi proderat, nec hæredi vniuersali, qui contra eã sen-
tentiam obtinuerat, sed Notario tantum officiebat per *Alex. cons. 174. colum pen. lib. 2. &*
cons 9. col. 1. lib. 6. Adeo vero dolus ex delictis præsumitur, vt extendatur de persona ad
personam nempe si cogitatum sit delinquere in vnam personam, & delinquatur in a-
liam, dolus extenditur, *Roman. Iun. in l. vt vim n. 112. ff. de Iust. & Iure.*
35 Accedo ad præsumptionem doli ratione solemnitatis † omissæ & primo dolus
præsumitur quando in contractu, vel in alio actu, non est seruata statuti; vel iuris cõ-
munis solemnitas *Cephal. cons. si vol. 1. Panormit. in c. cum contingat num. 19. extr. de iureiur.*
idque maxime obseruatur, si fuerit omissa solemnitas in contractu minoris *Roman.*
cons. 54. & tunc debet probari, quod precium sit versum in vtilitatem *Menoch. de præ-*
sumpt. lib. 3. quæst. 84. Secundo præsumitur dolus in eo, qui contra iura mereatur *c. qui*
contra iura & ibi: *Dyn. & alii de reg. iur. in 6. Grauett. sup. statut. Ferraria nume. 22 & 33. &*
cons. 193. num. 2. Quo loco extenditur ad eum, qui transgreditur præceptum testato-
ris; quia voluntas eius lex est §. *disponat. in auth. de nupt.* Tertio præsumitur Dolus ex
nimia diligentia, & cautionibus insolitis, & nimia cautela *Bald. in l. testam. C. de testam.*
quarto præsumitur dolus in Notario qui solemnia Instr. prætermisit *Mascard. de probat*
concl. 531. num. 16. cum seq. vbi latè declarat, quod ex defectu solemnitatis in testamento
à Notario omissæ *Saly. & Fulgos. in l. iubemus*, in qua bonus est tex. *C. de testam.* de quo *Fe-*
ly. in c. ex litteris n. 4. Sed hæ præsumptiones facilè reducuntur ad vnam & parum inter
se videntur differre.
36 Vltimo dolus præsumitur, variis ex causis † quæ sub certo capite facile compre-
hendi non possunt, & primo quidem ex circumstantiis quæ procedunt, vel quæ sub-
sequuntur actum, vel in ipso actu fiũt, *Imol in c. sane 4. extr. de renunciat.* II. præsumitur
37 in eo, qui non fecit id, ad quod sciebat se teneri † *l. dolus ff. mand. l. t. l. famos. libellus Roma.*
cons. 193 nu. 3. Follerhr. cons. crimin. 140. nu. 13. Burs. cons. 94. nu. 8. in 1. parte Crau. cons. 115. III.
Dolus eius, qui tenebatur implere, præsumitur ex defectu implementi *Decian. cons. 60.*
nu. 46. vol. 2. Quarto fit præsumptio ex his quæ penitus honestati repugnant *l. 1. C. de in*
38 *terd. matrim. Ias. in l si quis id quod nu. 32. ff. de iurisd. omn. Iud.* Quinto dolus præsumitur †
in verberante l. 4. § *verum est. ff. de vi bonorum raptorum*: Sexto dolus arguitur, in factore
vel negotiorum gestore *Soc. cons. 190. memini vol. 2.* vbi aliquas causas huius doli præsu-
mendi congerit VII. præsumitur dolus ex eo quod preter suam voluntatem ductus est
ad contrahendum extra domum suam *Decian. cons 32. nu. 19. vol. 3* VIII. capitur doli p-
39 sumptio contra eum qui ignorauit id, quod omnes † intelligunt *l. lata culpa ff. de verb. sig.*
40 *l. quod Nerua ff. Deposit.* Nono aduersus eum, qui tacet beneficiũ sibi competens † *Ab-*
bas cons. 66. li. 1. Castr. cons. 411. n. 6. li. 1. Mascard. de probat concl. 531. n. 69. Decimo præsum-
41 ptio est, in eo qui male rem † custodiuit, vnde natum sit incendium, verum quo modo
id procedat *Mascard. d. concl. 531. num. 13. & 16.* Vndecimo sumitur præsumptio in eo,
42 qui impetrauit rescriptum, & veritatem occultauit † *Crau. cons. 142. n. 20.* Duodecimo
43 in eo qui facit in re sua, quæ sibi non prodest, & alteri nocet † *Ruy. cons. 213. volu. 1. Mas-*
44 *card. d. concl. 531. nu. 57.* Decimotertio in illo qui abutitur peritia sua † *Tyndar. de testibus*
cap. 5. n. 6. l. professio C. de Muner. patrimon. lib. 10. l. 2. ff. quod quisque iuris XIIII. præsumi-
45 tur dolus in ignorantia crassa † *Mascard. de probat. vol. 2. concl. 834. nu. 6.* XV. qui summo-
46 ueri potest a petitione per legitimam exceptionem † & nihilominus petit, *Lucas de*
penna in l. quemadmodum C. de Agricol. & censis lib. 12. præsumpt. 14. l. qui æquitati ff. de ex-
cept. doli. XVI præsumitur generaliter in eo, qui facit contra æquitatem, Idem *Lucas d.*
loco XVI. sicut dolus præsumitur in eo, qui errat in iure naturali, ita & in eo, qui allegat
errorem facti improbabilem *Iodoc. in Enchir. parium vel simil in verb. error improbabilis.*
47 XVII. Dolus præsumitur in filio † in casu *l. nomen debitoris § filio ff. de leg. 3.* in quo pro-
batur absolute, quod ad excludendum dolum verba futuri temporis referantur ad
48 tempus testamenti sicut ibi *Bar.* ponit summariũ XVIII. in Tutore qui Iudicẽ † corrũ-
49 pit, vt sibi decernat tutelã *l. 3. ff. de suspect. tutor* XIX. In fideiussore nõ appellante à † sen-
tentia

tentia cōtra ipsum lata, de cuius iniustitia sibi cōstitit ex facto proprio *Bal. in l. si pro ea C.*
50 *mand.* Secundo in illo, qui potest reuerti, † & non reuertitur *l. 4. §. dolum ff. ex quib. caus*
maior. in quo maior, qui abest Reip. causa restituitur quidē in integrū, sed eo tempore
excepto, quo reuerti potuit, & non est reuersus, & si interim passus est damnū non re-
stituitur. Quippe quia presumitur in dolo XXI. in eo, qui potest parere cōditioni & nō
51 paret, *Bal. in l. pupillorū in fin. C. de repud. hered.* XXII. in testib. singularib. † vt in testib. Su-
sānæ *Bal. in leg. Iurisiurādi C. de testib.* XXIII. in eo possess. q. desiit possidere post datū li-
bellum, vel postquam actor dixit se daturum *Dyn. in reg. pro possess. li. 2. gl. in l. Fulcinius §.*
quisquis ff. ex quib. caus. in poss. eat. Bar. in l. qui petitorio ff. de rei vend. XXIII. præsumitur in-
terdum dolus ex verbis, veluti siquis verba hæretica dixerit, dummodo persōna sit su-
specta, vel propter familiam, vel propter patriam. *Menoch. de præsumpt. lib. 5. præsumpt.*
31. *num.* 100. XXIIII. in illo, qui loquitur id quod moueat, aut verosimiliter mouere
debeat animum vulgi. *gl. in l. nemo C. de summa Trinitat. & fide Catholica* XXV. in eo, qui
personaliter citatus est, & postea se abscondit, item in absente, qui tenetur aliquid fa-
cere, & abest. *Abbas in c. fin. de eo, qui mittitur in poss. causa rei seruandi* XXVI. in eo qui scit
factum; & agit contra ius *Barr. in l. propter venens §. neptis ff. ad Sillan.* maxime quando a-
52 gitur de acquirendo, vt ibi XXVII. ex festina, repentinaque morte † si aliud non ap-
pareat scilicet qualitas instrumenti percussorū litem *Mella §. si plures ff. ad l. Aquil. l. de-*
nique §. idem Iulianus ff. locat. Bald. in sua Margar. in verb. Dolus vers. 1. XXVIII. In literis
iustitiæ, vel paruæ gratiæ, non magnæ *Innoc. in c. 1. de falsis. Bald. in d. Marg. in verbo* Dolus
num. 30. XXIX. in eo qui tenetur scire *Bald. in l. quicunque C. de Seruis fugit.* XXX. In re-
ceptat *d. l. quicunque* & ibi Bald. XXXI. in spoliatione etiam rerum incorporalium, siue
Iurium, sicut in Spoliatione rerum corporalium *Florian. in l. si sic constituta ff. quemad.*
Seruit. amittatur. XXXII. in eo qui scit futuram prohibitionem, aut reductionem, si ad
uersus eam faciat XXXIII. præsumitur aduersus eum, qui facit aliquid contra denū-
ciationem sibi factam de vtraque *Crau. cons. 6. nu. 76.* vbi declarat quatenus tali denun-
ciationi sit credendum, *& cons. 190. nume. 2.* Trigesimoquarto in eo, qui proposita, &
oblecta non probat *Crau. cons. 262. nu. 6. & 7.* Trigesimoquinto contra eum, qui rem
53 alienam consumit † *Crau. cons. 142. num. 18. & cons. 193. num. 5.* Trigesimosexto præsu-
54 mitur in prouocante † *Crau. cons. 2. nu. 12.* declarans quis dicatur prouocans XXXVII.
55 Dolus qui fuit in primo contractu, censetur † repetitus in secūdo confirmante illum
primum *Crau cons. 142. nu. 6.* XXXVIII, qui id asserit, vel affirmat quod ignorat, *Crau.*
56 *cons. 249. nu. 6.* XXXIX in eo, quod est gestum contra † bonam fidem, *Crau. cons. 142. n.*
57 14. XXXX. ex vicinitate † actuum *l. dolus vbi gloss. C. de rescind. vend. 41.* præsumitur in
58 eo, qui pluries delictum † commisit *Tiraq. de pœnis caus. 10. nu. 6 Marsil. in l. 1. §. Diuus nu.*
39. ff. de quæst. XXXXI in illo, qui non agit quod agi consuetū est, *Menoch, cons. 107. nu.*
16. vol. 2. In omnibus autem casibus in quibus dolus à lege præsumitur, ratio præsumē-
di est; quia is contra quem dolus præsumitur aliquid agit; aut contra legē naturalē; aut
contra diuinā vt per *Menoch. scribit de præsumpt. lib. 5. præsumpt. 3. nu. 87. & 97.* Inter duos
dolos, præsumitur minor *Bal. in l. si prædium n. 27. C. de aedilit. action.* quod pro Coronide
huius quæst. præsumptionum doli dictum volo.

Ex quibus causis cesset doli præsumptio cap. 4.

Exposuimus hucusque causas, quibus præsumitur dolus, declaremus modo cō-
iecturas quibus cessat doli præsumptio, & sanè in ea re explicanda, non est recedendū
ab ordine quem in superiori articulo obseruauimus siquidem cessat doli præsumptio
hisdem fere modis videlicet:

Primo, Ratione officii.
Secundo, Ratione personæ.
Tertio, Ratione modi.
Quarto, Ratione rei.
Quinto, Ratione temporis.
Sexto, Ratione solemnitatis.
Septimo, Variis ex causis.

59 Primum itaque in Notario ratione officii † cessat doli præsumptio nisi probe-
tur. *Bart. in lege librarius. ff. de reg. Iur.* Quare si probetur aliter dictum, quam scriptum
præsumitur per errorem, & non falso, & per dolum *Bar. in l. quoties §. 1. ff. de hered. Instit.*

vbi Bald. & Imol. adeo quod vbi error est tollerabilis, præsumitur iste magis, quam malitia *Bart. in l. fin. C. de his, qui sibi ascribant Fely. in c. ex litteris de fide Instrum. nume. 3.* Tertia concl, fallit, vt dictum est in omissione solemnitatis testamenti per *l. iubemus, vbi Fulgos. & Saly. C. de testam.* & quod pertinet ad dolum ex omissione solemnitatis late *Mascard. de probat. concl 531. num. 16. cum seq.* & dolum in dubio non præsumi in persona Notarii tradit *Grammat. Decis. 60. num. 6.* Secundo cessat doli præsumptio propter officium in præceptore, atq; magistro vulnerante, *l. 5. §. si magister cum l. seq. ff. de iniur. & ibi Bart. c. nullus 17. quæst. 4. Doct. in l. aut facta §. fin. ff. de pœn. l. vni. C. de emendat. propinquorum, Mascard. de probat vol. 2. concl. 996. nu. 12. & seq.*

Tertio cessat doli præsumptio in gestis coram Principe *l. probationes, & ibi gloss. C. de diuers. off. lib. 11.* ibi: manu vestra subscriptæ, ita vt nullus his dolus, aut fraus possit annecti & gloss. in *verba Dolus*, notans ait, coram Principe non solum, non cōmitti dolũ, sed nec ambitionem *l. 1. C. ad l. Iuliã de ambitu.* & est *Decis. Afflict.* 403. in qua scriptũ reliquit. in scripturis Principum cessare doli præsumptionem cui conuenit consilium *Paris. 52. numer. 31. volum. 4. Rolan. cons. 83. num. 35. volum. 2. Soc. Iun. cons. 94. volum. 2.* Imo, nec metus pręsumetur in curia Principis *Hip. Buonacc. in repertorio. seu tract. de præsumpt. in verbo Doli.*

Quarto Dolus non præsumitur vbi intercedit Iudicis decretum *Rimin. Iun. consil. 5. & 6. & cons. 42. vol. 1. Alba cons. 11. n. 10 & seq.* fallit in dolo, ob enormẽ læsionẽ *Alba cons. 89. n. 7. Declara.* scilicet quando interuenerit cum causæ cognitione, *Roland. cons. 51. vol. 1. Bart. in l. 1. per illum tex. C. de præd.* Decur. *lib. 10. Ias. in l. qui aliena §. Celsus ff. de acq. hæred. Rolan. cons. 90. lib. 1. Cephal. cons. 207. lib. 2. Natt. cons. 641. li. 3.* Cumulat *Simoncell. de decret. lib. 3. tit. 8. n. 45.* declarans id esse verum quando decretum sit rite, & recte interpositũ, tũc dicitur actus gestus palã, & bona fide *Riminal. cons. 5. li. 1.* quinto nõ præsumitur dolus contra administratores sed quomodo istud sit accipiendum explicat *Soc. cons. 213. l. b. 2. n. 6. & n 75. Berous cons. 191. n. 18. & n. 44. 1. vol. Soc. cons. 213. vol. 2.*

60 Secũdo principaliter † cessat doli præsumptio ratione personæ & primo si pater percussisset filiũ vel frater fratrẽ, vel socius socium, creditur sine dolo fecisse gl in *l. 1. C. de sicar* consideratur, tum genus armorũ *Soc. in tract. regul. in reg. 94* Secundo cessat in Rustico, Muliere, minore Dd. *in l. vbi exigitur. ff. de edend. Medices de fortuit. casib. parte prima. quæst. 10. n. 37.* nisi egerint aliquid occulte. *Grau. cons. 8. n. 11.* Secundũ ea quæ diximus in superiori quæst. de præsumpt. doli ratione modi, III. cessat eadẽ pręsumptio in filia renunciante patri, ob interuentũ consanguineorũ & paternũ affectũ; *Berous cons. 50. num. 3. vol. 1.* Quarto dolus non præsumitur in affine, vel amico, qui occidit affinẽ vel valde amicũ *Ias. in l. 1. n. 23. ff. de legib.* 5. *Dolus non præsumitur, ratione coniunctionis sanguinis* Dec. *cons. 187. nu. 4. Grau. cons. 18 in prima parte l. si mora. § fin. vbi gl. ff. de adulter. l. Senatus consultum. §. eos ff. ad* Turpil. *facit l. amicissimos. §. Lucius. ff. de excus.* Tutar. ibi: contra naturalem stimulũ, & in *l. qui cum maior. §. si patris. ff. de bonis libert.* facit *gl. in l. vestem. ff. de Iniur.* & ibi, *Gran. cons. 319. n. 6.* Dec*iau. cons. 27. volu. 1. Placa epitome delictorum c. 21. num. 34.* Sexto licet contra dissigillantẽ Valisiam, vel literas capiatur doli præsumptio, fallit si adhibuerit in dissigillatione honestas personas *Bal. in l. 1. §. si pecuniam. ff. deposit.* Inquiẽs hoc esse de mente Innocẽtii VII cessat doli præsumptio, ob præsentiã consanguineorũ, vel amicorũ *gl. Bal. &* Dd. *in l. pollu. C. de his, quib. vt indign. Bar. & alii in l. transact. C. de transact. Bar. in l. fin. ff. de rest. in integr. & in l. frater, à fratre. ff. de condit. indebit. Pont. in l. 1. § fuit quæsitum. ff. ad Trebell. Crau cons. 282. n. 9. Alba cons. 11. n. 80.* VIII. cessat generaliter inter patrẽ, & filiũ, *Simon de pratis cons. 144. n. 32.* Nono cessat in eo, qui animam agit, *Fely. in c. si cautio. extr. de fide instru.* & ideo, is qui confitetur pecunias recepisse in vltima voluntate non præsumitur confessus spe futuræ numerationis; *Alex. in l. si diuortian. 7. ff. de verb. obl. Fely. in d. c. si cautio Mascard, de probat. vol. 2. concl. 695. n, 28.* Decimo dolus non præsumitur propter honestatem personæ gl. *in l. fin. §. Seia. ff. de action.* & obligat *consilia crimin. Toletti cons. 44. nu. 12. in pr.* XI. cessat in principe per ea quæ supra proxima causa ratione officii dicta sunt.

61 Proximũ est, vt dispiciamus, quando cesset doli præsumptio, ꝓpter modũ † agendi & I. cessat quãdo actus publice & palã gestus est *Paris. cons, 51. n. 31. vol 4. Castre. cons. 9. n. 15. vol. 5.* in quo generaliter loqtur in his, q̃ palã *Menoch. cons. 98. li. 1. n. 35.* & q, in gestis palã cesset doli p̃sumptio est egregius text. in *l. fin. ff. de ritu nupt.* vbi gloss. not. & longe plura congerit *Menoch de arbitr. lib. 2. cent. 3. casu 244*, in quo enumerat, quinque notabiles casus in quibus ex palam gestis excusantur homines, vt in pœnam non incidant.

Desinis

62 Desinit quoq; doli præsumptio † ratione rei, de qua agitur, vt in re modici prę iudi-
cii, vel modici lucri, *Soc. in c. qualiter extr. de accus. n. 445. & c. quinta vallis de iureiur. not. in*
l. duo societatem §. arbitrior. ff. pro socio, & in *Auth. nisi breuiores, & ibi not. C. de sent. ex breui*
loq. recitand. & multo magis cessat eadem præsumptio si pro dolo nullum præmiũ de-
tur, vnde *Ouid. lib. 3. amorum elegia.* 10.

Vix equidem credar, sed cum sint præmia falsi
Nulla ratam testis debet habere fidem.

Secundo cessat doli præsumptio iure permissa *Crau. de antiq. temporum part. 4. n. 19.*
63 *Afflict. de prothomis. §. licet.* Ratione etiam temporis † non præsumitur dolus, vt per *Lu-*
cam de penna in l quemadmodum C. de agricol. lib. 12. præsumpt. 177. facit tex. in *c. 2. de Renunc*
in 6. à contr. sensu.

64 Propter solemnitatem † obseruatã cessat doli præsumptio *Cephal. cons. 261. n. 7. vol.*
2. Similiter & in contractu Minoris, si fuerit seruata Iuris solemnitas non tenetur, qui
contraxit cum eo, docere quod precium sit conuersum in vtilitatem minoris *Menoch.*
de præsumpt. lib. 3. quæst. 84.

65 Tandem cessat doli præsumptio variis † ex causis, & ideo dolus in dubio non prę-
sumitur *l. dolum C. de dolo. l. quoties ff. de probat. Paris. cons. 28. nu. 16. vol. 4. Imol. in l. matrem.*
ff. ad Trebell. Rimin. Sen. cons. 616. volu. 4. II. dolus non præsumitur in eo qui facit quod
fieri consuetum est, quamuis sit illicitum, *Mars. cons. 90. n. 12. col. 2.* vbi infert ad multa;
Crau. cons. 6. nu. 78. Tertio non præsumitur in dolo, qui fraudem excludit *Alciat. reg. 3.*
præsumpt. 17.

Quarto cessat doli præsumptio in eo ad cuius vtilitatem non cedit actus quem
66 fecit † *Fely. in c. 3. loco nu. 2. extr. de præsumpt. Rolan. cons. 11. num. 57. volu. 3.* Idem iuris si a-
ctus resultaret in damnum facientis *Roland. ibidem, & Ancar. famil. quæst. 22.* Quinto
desinit doli præsumptio ob quamlibet etiam leuem causam, *Pinell. in l. 2. parte 2. cap. 3.*
num. 18. ad finem C. de rescind. vend. VI. Dolus exluditur ex titulo erroneo, & includitur
67 bona fides *Paris. consil. 66. num. 46. vol. 3.* VII. Dolus non præsumitur in simplici † men-
dacio *l. eleganter §. fin. ff. de dolo*, nisi lucrum adsit mentientis. *Simon de pratis consil. 89. Ruy.*
cons. 8. num. 4. vol. 4. Mascard. conclus. 531. nume. 19. volu. 1. Octauo dolus non præsumitur
in impetratione rescriptorum ad lites, secus ad beneficia, vel ad gratiam *Soc. consil. 82.*
68 *vol. 2. Mascard. d. concl. 531.* Nono cessat in eo, qui facit quod facere † debet; & qui rem
alienam a fure surripit vt Domino restituat *Menoch. cons. 98. lib. 1. Crau. cons. 319. nu. 2.*
Decimo non fit doli præsumptio in eo, qui paratus est de iure suo docere. *Menoch.*
cons. 2. num. 134. vol. 1. Vndecimo cessat in eo, qui agit vt sibi & rebus suis consulat *Me-*
noch. cons. 107. num. 9. vol. 2. etiam si iuris sui conseruandi ageret *l. 1. §. ait prætor. ff. de in-*
cend. Ruin. naufra. l. nullus videtur. vbi Dec. & Cagn. ff. de reg. iur. Crau. cons. 8. num. 16. Duo-
69 decimo exclusiua doli † semper in dubio capienda est præsumptio, & præualet suæ
contrariæ *Rip. in 2. resp. in tit. de requiren. reis. Roland. à Valle cons. 58. numer. 8. vol. 4. Marzer.*
70 *cons. 21.* Decimotertio non capitur præsumptio doli in eo qui errauit in iure, † quando
agitur ad euitandam pœnam *Berous cons. 57. nu. 3. volum. 4.* Decimoquarto, doli præ-
71 sumptio cessat per aliam præsumptionem maiorem † vt per Iuramentum, *Gabriel. cons.*
167. nume. 3. volum. 2. Decimoquinto non sumitur contra illum, qui vtitur Doctoris
72 consilio † *Corne. cons. 43. num. 17. vol. 1.* Decimosexto Dolus non solet committi sine a-
73 nimo lucrandi, & aduersus † personam non maleuolam *Corne. consil. 63. volu. 3.* Deci-
74 moseptimo cessat in eo, qui seipsum plus diligit, vel sua † quam aliena *Crau. cons. 8. nu-*
mer. 16. Decimo & octauo, non creditur in dolo qui facit actum permissum *Crau.*
d. consil. 8. nume. 17. Si tamen excedat modum in faciendo pro illo excessu punitur,
Saly. in l. Gracchus. C. de adulter. Ancar. in cap. 1. de homicid. in Clem. Alex. consil. 2. & consil. 119.
volum. 7. Ias. in l. vt vim nume. 12. ff. de Iust. & Iur. Decimonono non præsumitur dolus,
75 vbi nulla † est præsumendi causa *l. si mulier in 1. ff. rerum amotarum Crau. consil. 8. nume.*
18. & 19. & consil. 25. nume. 14. Vigesimo non censetur dolus fuisse in eo, qui fecit ali-
76 quod quod si factum non esset, idem tamen futurus esset euentus † *Crau. consil. 115. nu-*
mero decimosexto, agens de illo, qui renunciauit appellationi, cum appellare de iure
non posset. XXI. non imputatur dolus, in expendente pecuniam ad eum valorem
77 pro quo eam accepit † *Grau. consil. 6. numero. 106.* Vigesimosecundo non præsumitur
78 dolus in custode pecuniæ alienæ; † si cum illa propria, etiam custodientis pecunia
subtracta fuit, *Grau. eod. consil. 8. 106.* Vigesimotertio Dolus non præsumitur ratione
79 publicæ protestationis † *Gran. consil. 319. num. 8.* Vigesimoquarto dolus sine voluntate

80 non dicitur commissus † *Bald. in l. quæ fortuitis C. de pignor. actione*, & ideò dolo caret qui
81 errat, *Bald. in l. etiã C. de furt.* XXV. cessat iusta aliqua † existente causa not. *in c. fin. &*
82 *ibi Bal. de prohibita feudi alienat.* XXVI. Dolus non præsumitur in arbitro † qui laudauit
ex consilio Doctoris, *Florea. in l. reg. §. sed, & iuris. ff. de iuris, & fact. ignorant. l. bonorum*
83 *& ibi Bertol. ff. de bonorum poss.* ad materiam autem doli præsumendi, † vel non præsumendi; *Azzo. in suis Brocard. Guido Papa in tract. de præsumpt. inter tract. tomo 13. Capra regul. 78. Lucas de penna in l. quemadmodum C. de Agricolis & c. lib. 12. Mascard. lib. 1. in verb. Dolus, conclus. 531.*

Propositus nunc in superioribus ordo postulat, vt ad alias quæst. veniamus, quæ
84 dolo præsumpto videntur conuenire: quarum prima sit vtrum minor † restituatur in integrum aduersus dolum præsumptum, in qua videtur negatiue respondendum, ea
85 primum ratione, quoniam verus dolus, & præsumptus æquiparantur in iure † nam vterq; dolus infamat, *Bald. in l. si tutor C. de interdict. matr.* pro vtroq; datur iuramentum in litem late, *Plot. in l. si quando. § 50. n. 30. C. vnde vi*, rursus æquiualet, vnus, ac alter ad rescindendũ cõtractum dolo celebratũ, *Cephal. cons. 34. n. 24. & cons. 137. n. 72. vol. 1. Dec. cons. 39. nu. 6. Socc. iun. cons. 50. n. 6. lib. 3. Bart. in l. fin. col fin ff. de prætor stipul. & in l. si societatem. §. arbitriorum. ff. pro socio. Paris. cons. 107. nu. 37. lib. 3. cum multis simil. citatis supra in 1. membro de vero dolo quæst. 15.* secundo confirmatur, ratione, nempe quia præsumptiones
86 sunt liquidissimę † probationes gl. *in l. si tutor in fin. & ibi Bal. C. de periculo tutorum*, quam gloss. dicit valde notabilem, & meliorem de iure, *Imol in l. quæsitum de re iud.* cum multis congestis a *Tiraq in l. si vnquam in verb. donatione largitur num. 158. C. de reuoc. donat.*
87 adeò quod si † statutum requirit probationem Instrumentalem, sufficit præsumptio ex instrumento quæ fit ex dispositione legis, *l. cum de in rem verso. ff de vsur. l. 3. C. de Apoch. publicis l. b. 10.* quod dictum multum singulare vocat *Ias. in l. sciendum col 8. nu. tertio vltra Bart. ff de verb. oblig.* quicquid dicat postea sibi contrarius in *l. certi cond. in 1. col. 8. circa medium. ff si cert. petatur*, & conferunt, quæ ipsemet Ias. post alios ponit *in l. si pluribus col 3. de leg. 1. & in l. licet Imper. in 3. not. eod. titul.* & propterea res, quæ probata est præsumptione æquè vera esse videtur, ac illa quæ aliis documentis, & probationum generibus demonstrata fuerit, *Tiraq. d. loco. num. 160. & num. 155.* dum copiosè probat, eam legem habere locum in donatione præsumpta, sicut in vera corrobotatur, tertio quoniam, & verus dolus præsumptionibus probatur, *Alex. in l. dolum C. de dolo & cons. 103. num. 59. vers. licet aduersus vol. 4.* Cum itaq; dolus verus, & dolus præsumptus æquiparentur, vt palam est ex antedictis: Minor aduersus verum dolum non restituitur, *l. auxilium. ff. de minor.* cum aliis cumulatis, in præcedenti capite, igitur, nec aduersus dolum præsumptum.

88 Cæterum in contrarium est frequentior Doct opinio a Iuristis, æque † ac Canonistis probata & primo, *Bart. & Doct. in d. l. auxilium. ff. de minor. l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. eod titulo in l. 1. §. nunciatio num. 32. ff. de nouis op. nunciat. & ibi Ias. gloss. Ang. & Alex. in l. vbi ff. de edend. Dec. in l. contractus num. 44. ff de reg. iur Ruy. & Crot. in d. §. nunciatio ille num. 725. & iste nu. 86. Castr. in l. si alterius C. si minor maiorem se dix. Cuman. in l. 1. nu. 4. ff. quod falso tutor Fulg. in l. minor. ff. de minor, & d. §. nunc videndum Pedem. Decis. 87. in 1. Afflict. Decis. 310. num. 5. ex canon. Abb. in c. 1. nu. 9. extr. de dolo, & contumacia, Butrius in c. auditis num. 28 ante fin. de restit. in integr.* nouissime, *Odd. de restit. parte 2. quæst. 83. nu. 4*: & munitur authoritate, ratione, & exemplis; authoritas est ex *l. 1. §. fin. ff. de edend. ex l. minor. ex l. si ex causa. §. si incommissum ff. de minor. & Odd. d. loco*, ostendens eum textum probare aduersus Crot. dicentem non posse induci, ratio est à simili pro Odd. eo loco, quod
89 minori ob dolum præsumptum minoratur † pœna, *Traquel. de pœnis caus. 15. num. 1. & 2.* deinde quia dolus præsumptus colligitur ex præsumptionibus consistentibus in omittendo *Cast. in l. quod Nerua nu. 14. ff. deposit*, atq; ita dolus præsumptus versari videtur in non faciendo, at dolus in omittendo, leuior est dolo in committendo, Dd. *commun. in l. si mora solut. matrimonio.* vbi latissime Ias. & regulariter dolus in faciendo creditur
90 esse grauior, *Crau. cons. 146. num. 6.* Insuper quia facilius est rescindere † dispositionem præsumptam, quam veram, *Bald. cons. 259. col. 2. lib. 1* dicens maiori facilitate, elidi præsumptiones quam veras probationes confert text. in *l. fin. ff. de leg. 2.* vbi facilius reuocatur donatio præsumpta, quã vera, sicut & leuiori negocio rescinditur professio præsumpta quam vera; & tacita offensa minori difficultate aboletur, quam expressa, *Tiraquel. d. l. si vnquam in verbo Donatione largitus nu. 156. ratio rationis est quoniam* præsumptio fallax est, & aliquando de re minime vera, proinde fuit inductum, vt alia grauiori præsum-

præsumptione tollatur, *l. Diuus. ff. de in integr. restit. l. licet imper. ff. d. l. c. non solum. §. denuo.*
ff. de ritu nupt. l. mater, ibi Ang. & Saly. C. de calumn. c. quia vero simile, c. illud c. litteras de
91 *præsumpt.* exemplis ostenditur nempe in † matre minore, quæ intra tempus legib. defi-
nitum non petierit filiis suis tutorem: est enim in dolo præsumpto, & tamē restituitur,
Specul. in tit. de restit. § 1. nu. 15. & 16. & ibi Appost. idem sentit. Bart. in l. 1. n. 9. C. de iur. & fact.
ignor. Alex. multa cōgerens in l. 1. §. nunciat. col. pen. verb. tangit etiam. ff. de noui op. nunciat. Ias.
in l. 3. nu. 128. & 129. C. de iure emphit. Dd. in l. iuris ignorantia C. qui admitti. *Tiraq.* plura cō-
gerens de retractu conuent. *§. 4. gl. 7. nu. 13. & seq.* alterum exemplum est in Minore,
92 qui restituitur aduersus † statutariam præscriptionem & iuris cōmunis quando agit
de lucro captando, quando vero de damno euitando, tunc contra eum præscriptio nō
currit, *l. fin. in fin. & ibi Bald. &* Dd. *C. de repud. hæred. Innoc in c. constitutus de restit. in integr.*
Abb. in c. auditis eod. tit. *Afflict.* *Decis. 370. nu. 1. vsq. ad nu. 5.* inquiens. quod stante statuto
vt nisi frater dotauerit sororem vsq; ad 17. annum sororis teneatur illam admittere in
93 partem successionis Minor, obtinet restitutionem aduersus † lapsum illius temporis,
94 Hæc verò conclusio fallit in crimine læsæ Maiestatis in quo minor ob præsumptum †
dolum non restituitur, *Cephal. cons. 304. num. 204. lib. 3. Bart. in extrau. ad reprim. in verb.*
neglexerit.

Nec officiunt allegata in contrarium citius enim dicto tolluntur omnia, nempe,
95 quod & si dolus præsumptus, & dolus verus † in multis iuris partibus æquiparantur, &
præsertim in casibus supra relatis, in pluribus tamen discrepant, maxime vero in pun-
cto, de quo agitur restitutionis minorum ex rationibus, & iuribus superius deductis,
nec equidem mirum: etenim in dolo vero certa est malitia minoris & non potest ne-
gari, in præsumpto autem potest, non adest malitia, cum præsumptio sit fallax, & de re
non vera, & sępe probatur mendax, ex alia pręsumptione validiori; Prædicta vero ob-
96 tinent † in dolo præsumpto de præterito, quid autē iuris in dolo præsumpto de futuro
explicat, *Bart. in l. 1. §. nunciatio num. 32. ff. de noui op. nunciat. & ibi Ias. num. 10. & 11.*
97 *Quæst. 2.* Reuocatur etiam in dubium vtrum in muliere † cesset doli præsum-
ptio propter imbecillitatem sexus, & infirmitatem consilii, nec id equidem quærimus
sine ratione. quoniam cum paulo supra dictum sit, in muliere. rustico, ac milite dolum
præsumi si quid clam, & occulte egerint, visi sumus asserere dolū, regulariter nō præ-
sumi; cum tamen contrarium videatur de iure respondendum, quippe quia mulieres
98 sunt sua natura † dolosæ, mendaces, & periurę, Doli autē plenas esse mulieres ostendi-
tur nostrorū Dd. testimonio, bonorum scriptorum authoritate, nec non sacrę veteris
paginæ assertione verissima quo ad nostros est, *Barb. in Repet. l. cū acutissimi col. 52. verb.*
tu ponderas C. de fideicom. & cons. 54. col. 9. verb. venia nunc ad vxorem lib. 1. & cons. 9. col. 5. lib.
4. & inter *cons. Curt. senioris cons. 67. col.* 4 sapienter optimus, & citat poëtæ versus Ani-
mum ad nocendum pectus instruit dolis, instruitur omnis fraude fœminea dolus;
conueniunt, & illi versus.

Mulier dedit cui natura pronum malo
Animum.

Inter probatos authores, *Auicenna in 1. lib. 9. de animalibus c. 1.* & ex eius authorita-
te. *Albertus Magnus lib. 8.* eiusdem tituli scripserunt fœminas esse fraudulentas fraudis-
que capaces magis, quam masculos; *Ioseph. lib. antiquit. 7. capit. vlt.* scriptum reliquit,
Alexand. Herodis filium iam defunctum Glaphyræ vxori suæ in somnis apparuisse,
99 illique prouerbium obiecisse fidem mulieribus † non habendam, *& eod. lib. cap. 5.* re-
fert Sansonem declarato per eius vxorē ænigmate exclamasse, nihil est dolosius fœ-
mina, sed & Poëtæ quorum sæpe nostræ leges vtuntur testimonio; *l. septimo mense. ff.*
de stat. hom. l. antiqui. ff. si pars hæred. pet. aperte confirmant *Propert. lib. 2. ad amicam*
scribens.

Sed vobis facile est verba, & componere fraudes
Hoc vnum didicit fœmina semper opus.

Et *Ouid. de remedio Amoris* de ipsis loquens.

At tu. nec voces (quid enim fallacius illis)
Crede, nec æternos pondus habere Deos.

Et *Euripides in Danae.* Nam si dolis (de mulieribus agit) victoriam nancisci lice-
ret, nos sane viris imperaremus, cui conuenit Poëta latinus.

Sydera non tot habet Cælum, nec flumina pisces.
Quot scelerata gerit fœmina mente dolos:

100 Quin etiam *Zimara* † *in problemate 24.* dicit ad bona esse ineptam, in malis vero
promptissimam, & hanc ait esse rationem scilicet propter priuationem, quæ cum mu-
lieris natura videtur esse connexa; Quippe, vt inquit Philosophus, fœmina est quasi
mas læsus, priuationis vera ea cõditio est vt semper malum moliatur, atq; perniciẽ ma-
chinetur; Ex sacra vero pagina citatur dictum *Salomonis prouerb. 5.* in quo asserit, ne in-
tenderis fallaciæ Mulieris; cui adstipulatur *dict. Originis.* Mulier, inquit caput est pec-
cati, Arma Diaboli, expulsio Paradisi, Delictorũ mater, corruptio legis Antiquæ. Pro-
bato ex his dolo mulierum non est difficile earumdem quoq; naturale mendacium
101 ostendere, † hoc enim asseuerat idem *Barbat. cons. 54. col. 2. verb. capio nunc lib. 1.* & pro-
pterea infert illud quod vulgo circumfertur standum esse dicto viri boni *gloss. in l. Titio
fundus. ff. de Cond. & demonstrat.* non esse intelligendum de fœminis, quorum te-
stimonium longe imbecillius est, quam virorum, & *D. Ambrosius sermone* 44. fœmi-
neus sexus inquit ad decipiendum vsitatus, suffragatur *Ouid. lib. 2. eleg.*

Verba puellarum foliis leuiora caducis.

Sed nec periurii probatio est à longe petenda, suggerit enim illam *Imperat. in
auth. de nuptiis. §. qua vero nunc sequitur.* dicens periurium mulieribus esse promptum,
& in auth. vt sine prohibit. matr. §. *quia verb. multũ*, vbi Imperat. quasi compertum ha-
bens mulieres pœne toties deierare, quoties iureiurãdo quicquã asserunt, aut pollicẽ-
tur vt periurii tollatur occasio, veterem quandam constit. abrogat, quæ a mulieribus
iusiurandum quoque exigebat, idq; optima ratione: quandoquidem non est ei defe-
rendum iusiurandum quem verosimile est peieraturum *c. clericos extr. de cohabit. cleric.
& Mulier Panor, in c. quæstione, &* ibi etiam *Philippus Francus*, infert de appellat. græcum
erat etiam prouerbium quod latine sonat. Muliere iuranti ridet cœlum, & *Propert.
libro 2.*

Hoc perdit miseras, hoc perdit ante puellas
Quicquid iurarunt, ventus, & vnda rapit.

Quamobrem ad dolum, ad mendacium, ad periurium natæ mulieres videntur,
102 proinde † modicum illarum testimonio, tam iure ciuili quã canonico creditur & id
perspicuum est in testamento, in quo non admittuntur in testes *l. qui testamento. §. mu-
lier ff. de testam. §. testes Institut. de Test.* vbi dicit glossa rationem depromi ex *vltima l. C. de
fideicom.* nempe propter suspicionem falsitatis, id quod etiam iure can. receptum esse,
scribit *Alex. cons. 70. viso consilio. verbo. venio ad illud lib. 2. & cons. 48. col. 2. eod. lib.* Exceptis
103 legatis † ad pias causas, & testamentis inter liberos vt cumulat *Tiraq. lege nona connubiali
n. 56. cum multis seq.* ex quibus videtur posse deduci, quod si mulieri non imputaretur
104 dolus fieret ad exemplum vulpis, cui † dolum minime imputari dixit *Bald. in l. quæ for-
tuitis C. de pign. act.* quia est illi naturalis.

105 Cæterum quicquid valeant huc usq; deducta Doctores † vno ore probant con-
trariam sententiam, Dolum scilicet non præsumi in Muliere in *l. vbi ff. de edend.*
in qua *Accurs.* ampliando dicit, nec latæ culpæ præsumptionem fieri, quam gl. comm.
suffragio probatam ibi scribentes affirmant, vt de Com. est testis *Tiraq. in l. nuper dedu-
cto n. 51. verb. itaq; nescio*, idem quoq; probat *Vasq. Illustr. quæst. cap. 97. nu. 5.* Quibus adhę-
ret. *Bal. in l. vltima in pr. 3. quæst. C. de iure deliber. in l. precibus col. 5. verb. quod ergo petiit. ff. C.
de impuber.* & aliis subst. dicens in muliere bonam fidem præsumi; quia naturalis ratio,
& imbecillitas sexus hanc coniecturam inducit, & idem *Bald. in Rub. C. de rerum per-
mut.* ait in muliere, simplicitatis coniecturam sumi, & *in l. cum allegas col. 2. verb. sed hic
dubitatur C. de vsur.* in mulieribus non præsumi fraudis consilium per gl. ibi; Hanc ve-
106 ro naturalem simplicitatem, & leges antiquæ cognoscentes † oportunis in quantum
potuerunt remediis iuuarunt sicut ex Velleiano senatusconsulto atque *ex l. iulia. ff. de
fundo dotal. l. vnic. C. de rei vxor. act.* est plusquam manifestum; sed omnibus ferme ci-
uitatibus Italiæ muliebri sexui tanquam inopi consilii succurritur, dum vbiq; caue-
tur, vt contrahant, & testentur, cum propinquorum interuentu, atque consensu, ea-
rumq; imperitia maxime perspicua est in legum scientia, etenim ius creduntur igno-
rare, glossa in *d. l. cum allegas*, ideoque nihil præsumuntur facere in fraudem legis, nisi
aliqua coniectura contrarium suadeat, nempe si occulte quid agerent, & quoniam
dolus præsumptus consistit plerunq; in omissione eius quod lex præcipit *l. 1. §. vltim.
ff. de edend. l. etiam ff. de Minor.* cum simul allegatis in superiori conditione pro com. me-
rito non cadit in ea præsumptio doli, eaque ratione licet per iuramentum tollatur re-
medium *l. 2. C. de rescind. vend.* secundum plerosq; quos citat *Crau. cons. 192. num. 8. nu. 31*

& 51

107 & 5 tamen fallit in muliere † iurante, sicut, & in Rustico, & in Minore DD. communiter ibi *Corn. cons.* 89. *col.* 3. *& seq. lib.* 1. *Dec. cons.* 180. late *Crau. cons.* 142. *num.* 18. Magna præterea est peritia mulierum in contrahendo, & in omni negociatione vtpote, quæ dotibus semper sint contentæ, ideoq; negociorum vsu carent, iure igitur cessat in illis doli præsumptio; Accedit his naturalis imbecillitas earum qua perterritæ viros, vtpote fortiores reformidant, nec audent excogitare quicquam mali aduersus eos, nō iniuria, ergo excusantur a dolo præsumpto, aut quādo lex punit dolum præsumptum, mitius agit, cum fœmina *Bald. in l. quicunq. col. 4. verb. & ix summa C. de seruis fugit. in l.* 1. *§. fin. de edend.* mulier penitus excusatur.

Hæc aduersantur adducta in contrarium, & primum illud, de dolo mulierum,
108 maxime pertinet ad rē Muliebrē, scilicet vel ad amorē lasciuū vel ad auaritiā, † in qua sunt adeò pronæ, vt fecerint locum adagio auarissimum genus fœminarum *DD. in l. si munus. §. pactus ne peteret. ff. de pact.* cuius rei causam diserte explicat *Zimara. d. problem.* 24. Amorem respiciunt allegati versus Poëtarum, in quo sicut plurimum sunt ardentes, ita ad dolos excogitandos ingeniosæ. Quod vero tradit Zimara mulierem esse
109 marem † defectuosam, & defectus esse naturam, vt inclinet ad malum, negauerim in primis authoritate Iustiniani in *l. maximum vitium C. de liber. præter.* ibi: naturæ incusatores. etenim cùm sciret natura hominem, solo homine non posse generari, & ob id fœminam adiunxerit, non est verosimile quod fœminas generet præter intentionem, quasi oporteret omnes masculos procreare, deinde ratione quia natura raro fallitur in opere suo, optima enim est artifex, & de ea circumfertur, quod nihil frustra operatur, & perspicuum est ex monstris quæ raro gignuntur, At si mulier, mas esset occasionatus, & imperfectus nimis frequenter erraret quando certum est mulierum multitudinē, æquare, aut forsitan superare virorum numerum, vt planè docet experiētia, ideoq; obiici posset illud *Horat.* à simili, & cytharedus.

Ridetur chorda, qui semper oberrat eadem.

Quæ postea dicta sunt de mendacio facile diluuntur, quippe quia viris tantundem obiicitur. sacro testimonio quo canitur omnis homo mendax, iura autem authenticorum loquūtur in casu singulari scilicet futurarum nuptiarum, fœmina enim sicut philosophus ait appetit virum vt magnes ferrum, & propterea lex timet non generaliter, sed in ea re illarum periurium & statutum Senense prohibet illas in contractu iurare, non propter timorem periurii, sed propter infirmitatem sexus, loc⁹ etiam
110 Salomonis † non vrget, siquidem de meretrice loquitur, non absolute de muliere, palam est ex verbis eiusdem capituli fauus stillans labia Meretricis, nouissima autem illius amara, velut absynthium, nam idem *Salom. ca.* 14. Mulier sapiens inquit ædificat domum suam, & alibi Mulier gratiosa inueniet gloriam, & *cap.* 18. Mulierem bonam, qui inuenit, inueniet bonum, & hauriet iucunditatem à Domino, dictum Origenis tangit matrem Euam, cuius tamen culpa felix cantatur ab Ecclesia, quæ talem ac tantū meruit habere Redemptorē quē alia mulier, virgo peperit, de qua inqt Tuscus ille poeta, q; fletum, & lacrymas quæ in lætitiā, & gaudium conuertit, vnde *D. Gregorius* dixit, mu-
111 lier viro propinauit mortē, & mulier viro nunciauit † vitam. Diminuitur autem illis de fide in testimoniorū vsu propter infirmitatē consilii non ob timorē periurii, nam si ratio prohibitionis esset in periurio, denegatum esset illis testimonium in contractibus, & codicillis, in quibus tamen recte sunt testes *d. l.* qui testamento.

Quæst. 3. Cum dolus sicut dictum est præsumatur in delictis, hæc præsumptio
112 vsq; adeo valida est, vt asserant DD. eum qui confitetur † occidisse hominem ad sui defensionem puniri ordinaria pœna mortis, nisi probauerit illam qualitatem defensionis *Iason in l. vt vim numer.* 15. *ff. de Iust. & iur. Viui. communis opin. lib.* 2. *litt. ff. opinione* 136. cum multis ab eo congestis, quamobrem de veritate huius rei diligenter inuestigemus. habet vero hæc inquisitio duas partes, prior est, vtrum confessus cum illa qualitate debeat prorsus absolui, altera dato quod non, quæ nam pœna sit infligenda. Ordinaria ne homicidii, an extraordinaria. Ad primū dubium videtur respondēdum eū, qui ita confitetur in totum absolutione dignū ea in primis ratione, quoniam si quis delato sibi per aduersarium iuramento, respondeat, adiecta aliqua qualitate responsio e-
113 ius in totum † acceptari, vel in totum reiici debet *Io. Faber. in §. item si quis postulante in* 1. *Inst. de act.* & ibi *late Gom. num.* 12. *Ias. in l. iusiurandum.* & ad pecunias §. *ait prætor numer.* 4. *& in lege manifestæ num.* 8. *ff. de iur. iur.* sic quoque iudex qui huic detulit iuramentum,

aut in totum recipiet confessionem & non poterit confessum in aliquo condemnare
per *l. vt vim*, in qua licita est defensio, adeò quod occidens clericum, non incidit in *c.*
siquis suadente 14. quæst. 3. c. 3. de sent. excommun. Rimin. d. l. vt vim numer. 60. aut reiiciet in
vniuersum confessionem, sine qua non est ei permissa condemnatio. Secundo suffra-
114 gatur argumentum à simili, Nam siquis † respondens positionibus, vnam fateatur cum
aliqua qualitate, ea responsio, aut in totum acceptanda, aut in totum reiicienda est,
Socc. sen. consil. 208. col. 1. cap. 1. ex quibus *lib. 2. idem Bellon. cons. 46. numer. 13. & Curt. sen. in*
tract. position. num. 565. Quare, Iudex, & ipse recipiet omninò confessum cum qualita-
te, aut nullo modo admittet. Tertio adstipulatur quod sententia in connexis, non po-
115 test pro parte † acceptari, & pro parte improbari *l. in hoc iud. & ibi Bald. ff. famil. Ercis.*
verb. item quod non potest Felin. in c. cum inter numero 5. extr. de re iud. Iason in repet. l. ad-
monend. numero 125. ff. de iur. iur. tantundem in transactione dixit *Bellon. d. consil. 46.*
numero 9.

Contrarium tamen quod ita confessus non sit prorsus absoluendus, sentiunt o-
116 mnes legistæ † non solum in *l. vt vim*, sed *in l. 1. §. siquis simpliciter. ff. de verb. oblig. Iul. Cla-*
rus in §. fin. quæst. 55. verb. forte posset. *Tiraq. de pœnis causa 27. Alciat. de præsumpt. reg. 2.*
præsumpt. 2. Viuius in loco supra citato Menoch. *de Arbitrariis Iud. casu 279. Bald. Aret. A-*
lex. in l. decem ff. de verb. oblig. Canon. etiam vt Abbas *in c. auditis numero 30. de præscript. Imol.*
& Abb. in c. cum Venissent ext. de Inst. Dec. in c. cum venerabilis n. 2. de except. ratio commu-
nis sententiæ & primum est quoniam facile deluderentur Iudicia. Reus enim semper
cum illa qualitate defensionis confiteretur argumēto tex. in *l. inter stipul. §. si Stichum ff.*
de verb. obl. gl. in l. siquidem C. de except. Vbi si Reus litem contestando fatetur se Stichum
promisisse sed non sensisse de illo, quem creditor petit, statur confessione reiecta illa qua-
litate, quippe Reus semper ita diceret. Altera est ratio, quoniā statim ac homicidiū cō-
fitetur, oritur aduersum eum iuris præsumptio quod dolose fecerit *d. l. 1. C. de Sicariis l.*
si non conuicti C. de iniuriis l. 1. C. eod. titul. eaq; fundat iudicis intentionem, donec probetur
contrarium; Tertio est ratio, quia confitenti non creditur in eo, quod habet præsum-
tionem contra se, *l. 1. & ibi not. C. de Sicar.* eoq; casu qualificata confessio potest diuidi,
& pro parte acceptari, & pro parte repelli. *Bar. commun. receptus in l. Aurelius. §. idem quæ-*
siit. ff. de lib. leg. quicquid dicat *Boer. decis. 243. n. 5. & Mars. cons. 136. n. 31. & 44. lib. 2.* vera n.
est communis cum Bart. vt tradit. *Menoch. de Arbitr. casu 91. n. 37.* & com. citat *Rim. Iun.*
d. l. vt vim, & ibi Ias. n. 13. Marant. de ordine Iud. parte 6. in tit. de confes. n. 27. & seq. Probatur
auth. tex in *d. c. cum venissent*, & ibi not. *Abb. & Imol.* in quo æque præiudicat confessio
simplex & qualificata, quando contra confitentem adest iuris præsumptio idq; adeò
verum est, vt non modò procedat in criminalibus, de quibus est disputatio, sed etiam
in ciuilibus, *Alex. in cons. 2. in fin. lib. 4.* vbi ponit exemplū, late *Gabr. in lib. Com. opin. concl.*
1. num. 2. verb. amplia. 1.

Hæc faciunt negocium adducta ex aduerso, sed tanquam vas cretæ confringun-
tur, nempe quia obtinent omnia quoties aduersus confitentem cum qualitate non est
aliqua iuris præsumptio, quæ oneret illum probatione; insuper priora duo argumenta,
procedunt in eo, qui voluntarie mandauit aduersario suo, vel iuramentum vel respō-
sionem ad positiones, vt perspicuum est ex iuribus allegatis, proinde sibi imputet qui
aduersarium suæ causæ fecerit iudicē, & testem. Vltimū quoq; argumentum diluitur;
siquidem verum est quando capitulum est ita connexū, vt diuidi non possit vllo mo-
do, & hæc confessio potest separari ex allegata doctrina Bartoli Com voto recepta
scribentium.

Sed iam transeamus ad alteram partem disputationis, in qua pleriq; scribentium
117 dissentiunt. Nā alii putant esse plectendum ordinaria pœna † scilicet mortis; Aliis a. vi-
detur magis conuenire pœna extraordinaria si modo aliunde non constet de homici-
dio, quā ex confessione illius, ita vt nec testibus, nec aliis probationibus res sit in aper-
to quippe in his terminis consentiunt omnes pœnam ordinariam infligi; Huius sen-
tentiæ Coriphęus est *Abb. in d. c. auditis numero 12.* quem defendit *Dec. in d. c. cum venera-*
bilis, & commendat *Ferrār. caut. 5. Felin. sibi contrarius in c. significasti & 2. de homic. Cap.*
decis. 115. numer. 11. Gram. Decis. 42. Boer. Decis. 164. dicens hanc sententiam esse huma-
niorem, *Felyn. in d. c. auditis*, ait esse in solemni cultu apud recentiores practicos, & re-
fert *Tiraq. de pœnis leg. causa 27. num. 7.* inquiens ex mente *Felyn.* esse stupendam limi-
tationem *Ias. vero d. l. vt vim nu. 13.* dicit fecisse sibi magnum honorem in actu practico
hanc Doct. Abbatis.

Aduersus

118 Aduersus quam *Decius in d. l. vt vim* † argumentatur ex alia doctrina eiusdem
Abbatis in c. accedens de accusat. nempe quod vbi proceditur præsumpt. legis, tunc im-
poni debet pœna ordinaria sed quando proceditur ex præsumptione hominis, tunc sit
locus pœnæ extraordinariæ, quod videtur probare etiam *Bald. in l. sciunt C. de probat. ar-
gumento l. si quis adulterii C. de adulter.* tradit etiam *Deci. in c. 3. de probat.* & fuit hæc ratio
Fely. in d. c. auditis, Iudex autem procedit hoc casu ex præsumptione legis; præsumit e-
nim lex dolum in homicidio *d. l. 1. C. de Sicar.* Secũdo inquit *Fely. in d. c. auditis*, tradit Ab-
bas minorandam esse pœnam, quia hæc probatio per confessionem, qualificatam in-
ducit præsumptionem. Quæ non sufficit ad capitalem condemnationem, sed at-
tẽta hac ratione sequeretur quod in quocunq; homicidio semper esset imponẽda pœ-
na extraordinaria eum ex pſumptione iuris semper constet de homicidio quoniã pre-
sumitur factum animo occidendi, istud vero affirmare esset valde absurdum; Tertio
Soci. in d. l. non vtique col. 3. ff. de except. & in l. 1. col. 6. ff. de vulg. & pupill. ita ratiocinatur.
Quando contra confitentem est præsumptio iuris, tantum nocet qualificata confes-
sio, quantum confessio simplex *c. cum venissent extr. de Instit.* sed ista nocet ad pœnam
ordinariam *Bart. in l. 2. ff. de Custod. Reorum, Cyn. & alii in l. 2. C. eod.* Quoniam redacta in
Actis inducit delicti probationem notoriam *l. ictus fustium de infamibus Grammat. Decis.
36. num 37.* Quarto *Parysius in d. c. auditis num. 38.* ait hæc confessio continet duo capita
separabilia, primũ quod occidit. Secundũ quod ad sui defensionẽ; qualitas enim de-
fensionis potest separari ab homicidio, facta autem separatione probatum est vere ho-
micidiũ, & plene quoniam presumitur dolo commissum, ideo succedit pœna ordina-
ria. Quinto qualitas delicti, cuius intuitu imponitur pœna extraordinaria debet à reo
pbari *Blanc. in pract. crim. in 3. parte defensionis col. pe. per tex. in l. eum qui C. de sicariis*, in quo
assertio rei, quod non voluntate, sed casu occiderit propterea quod calce percusserit
debet de ista qualitate constare, & tunc extraordinarie punitur, sed in proposito qua-
litas defensionis non probatur merito cessat pœna extraordinaria.

Contraria tamen opinio Abb. æquior & clementior est, & forsitan magis com-
119 munis & quæ magis in practica seruetur † vt ait *Gram. cons. 69. in fin. Tiraq. in d. c. 27. nu.
7.* inquit superiorem sententiam videri sibi duram, & ab opinione Abbatis non esse
temere recedendum, *ait Rimin. Iun. in d. l. vt vim. num. 240.* multos sectatores congé-
tens, quia eam late commendat *Ferrar. caut. 5.* Rationes vero istius sententiæ ponit ex
mente Abbatis, *Iaf. d. l. vt vim. num. 13.* refert *Rimin. ibi num. 219.* dicens in pœna capitis
inferenda desiderari, probationes luce Meridiana clariores *l. fin. c. de probat.* Quod
non verificatur in isto casu, cum illa confessio minime pura fuerit; sed qualificata, &
quamuis vehemens præsumptio videatur, tamen ea non sufficit ad condemnandum
criminaliter *d. c. literas extr. de præsumpt.* Secundo fundamentum est Abbatis ex Doct.
Innocentii in c. quia verisimile ext. de præsumpt. Quod iudex procedens ad condemnatio-
nem ex presumptionibus debet moderare sententiam suam, & raro procedere ad pœ-
nam corporalem. Tertio vltra *Abb. Rimin. loco citato n. 41.* confirmat ex doctrina *Ang.
cons. 27. quidam victor. col. 2.* quod quando non cõstat de homicidio, nisi per confessio-
nẽ dicentis non occidisse ex proposito, sed causaliter primo tali confessione non im-
ponitur ordinaria pœna legis Corneliæ de sicariis, sed pro culpa tantum arbitrio
iudicis idẽq; iuris quando apparet de homicidio ex confessione dicentis, quod ad sui
defensionem fecerit, vt non obscure sẽtit *Bartol. in cons. 228. incipit Catherina adeo quod
Appostill. ibi in 2. add. notat. Bartol.* à seipso dissentire *in d. §. idem quæsitt eandem* Doct. Abb.
latiss. defendit Dec. *d. c. venerabilis*, eandem probat, & admirabilẽ vocat, & summe notã-
dam *Menoch. de arbit. iud.* quem nos supra deductis scribentibus addimus *casu 229. lib. 2.*
& nos credimus esse veram hanc sententiam si ista qualitas defensionis sit verosimilis
puta quia homo necatus esset cum armis inuentus, vel fuisset homo facilis ad rixam,
item ex qualitate armorum, quibus interficit, puta baculo, vel lapide, nam aggressó-
res vt plurimum armis, & sclopetto igneo solent aggredi alioquin nisi concurreret
aliqua verosimilitudo, esset semper in potestate rei effugere pœnam ordinariã mortis.

Non habent vim argumenta contraria, nam primum 2. 3. & 4. valent quoties aliũde
constat de homicidio quã per confessionem *Rimi. d. l. n. 42. et 44.* vltra responsiones da-
tas à Decio in *d. c. cum venerabilis*; Ad quintũ respondit idem *Rimin.* quod in d. l. eũ nec
ordinaria nec extraordinaria pœna imponitur, & suadent illa verba tex. omni metu,
ac suspicione volumus liberari, & meritò, quia si casu fortuito accidit nulla intercesset
culpa, quæ deberet extra ordinem puniri.

Quæst. 4. Alia occurrit quæstio sanè elegans, vtrum scilicet lex *fin. C. si maior*
120 *factus, & sine* † *decret. lib. 5. eod.* cesset quando in contractu gesto à minore interuenerit dolus præsumptus, etenim duo disponit illa constitutio, primum quidem quod si minor iam factus maior tacuerit in maiori ætate per quinquennium, nec alienationem à se factam inquietauerit, censetur ex illo cursu quinquennii ratam illam habuisse, ita vt venire aduersus illam prohibeatur, Alterum est quod si minor donationem fecerit, non quidem propter nuptias, sed aliam quamuis liberalitatem exercuerit, & factus maior tacuerit per decennium inter præsentes, & per 20. annos inter absentes non potest amplius donationem rescindere, quæritur ergo an lapsus quinquennii in primo casu vel decennii in secundo muniat contractum stante in eo dolo præsumpto, nempe quia sit gestus sine solemnitatibus Iuris comm. vel iuris municipalis, vel quia minor sit enormiter læsus, his enim duobus præcipue modis dolus præsumptus committitur in contractu *Paris. cons. 49. lib. 1. nu. 31. & 33. & nu. 50.* vbi multa ad hoc probandum congerens *Menoch. de recuper. poss. remed. 15. nu. 181.*

Et sanè *Curt. Iun. cons. 15. Rom. cons. 54. Barbat. cons. 20. col. 3. & 4. libr. 3. & cons. 42. lib. 1.* opinantur contractum *d. const. fin.* minime ratificari primo quidem ex *l. 1. C. si maior factus &c. lib. 2. Cod.* quo loco disponitur à contrario sensu quod contractus diuisionis dolose gestus cum minore non ratificatur etiam expresso consensu, igitur multo minus ratificabitur ex consensu tacito, qualis est ille resultans ex cursu decennii, vel quinquennii. Secundo ad idem est tex. *in l. 3. §. 1. ff. de minor.* vbi sententia Iudicis absoluentis tutorem ab eo qui Minor inchoauerat iudicium, & factus maior cõprobauerat, non confirmatur si dolo fuerit circumuentus, & ibi agitur quoque de expressa confirmatione, nos quærimus de tacita, quæ debilior est argumento tex. in *l. expressa nocent. ff. de reg. iur. cum ibi nota. Dec. & Cagnol.* Tertio instatur fortius ex *d. l. 1.* in quà contractus, qui ipso iure validus est, sed per in integrum restitutionem rescindendus, non confirmatur propter dolum ex temporis lapsu, quanto magis non confirmabitur in terminis *d. l. fin.* vbi contractus, est ipso iure nullus propter defectum solemnitatis decreti; & propter dolum præsumptum, ita arguit, *Menoch. de recuper. possess. remed. 15. numer. 177. verb. declarantur duo relati casus*, quarto patrocinatur quod in omni dispositione censetur dolus exceptus *l. creditor §. Lucius ff. de his quæ in fraud. credit. Paris. consil. 49. num. 3. & 4. lib. 1.* ratio est, quia lex debet esse honesta, & rationabilis. *c. erit lex 4. dist.* nec non quia lex est virorum prudentum consultum *l. 1. ff. de legibus*, & ne veniant iniuriæ, vnde iura expectantur *l. meminerint C. vnde vi*, & re etiam detur occasio delinquendi *l. conuenire ff. de pact. dotalib.* Igitur dispositio *d. l. fin.* debet intelligi, quando contractus non est dolosus. quinto confirmantur prædicta ex doct. *Bald. in l. cum antea C. de arbitr.* quod si statutum disponat laudum, non posse reduci ad arbitrium boni viri, intelligitur nisi dolus, vel lata culpa intercesserit Arbitratoris, cui conuenit alia similis doct. *Ancor. in c. Canonum statuta quæst. 14. extr. de constit.* Quod si caueatur statuto dici non posse de iniquitate, vel de nullitate laudi, poterit tamen opponi, de dolo Arbitratoris & confirmatur quoniam si quis etiam cum Iuramento promiserit non petere reductionem laudi ad arbitrium boni viri, non excluditur à petitione stãte dolo Arbitratoris idem *Ancar. cons. 202. Rom. in Rub. de arbitr. refert Curt. Iun. d. cons. 50. nu. 6.* concludens ex his impugnari posse alienationem factam à minore sine solemnitate statuti Ciuitatis Tridentinæ, licet sit lapsum post maiorem ætatem tempus à lege definitum, quoniã scilicet in illo contractu dolus est præsumptus. Sexto dolus adhibitus in contractu Minoris ob non seruatam solemnitatem Iuris ciuilis, vel municipalis, est præsumptus præsumptione Iuris, & de iure contra quam non datur probatio in contrarium *Paris. d. cons. 49. nu. 3. vol. 1. d. cons. 50. nu. 5.* plura eumulans, qui dolus non censetur minus grauis, quam dolus verus, cum non detur probatio in contrarium, quamobrem sicut nemo negaret cessare effectum illius constitutionis *d. l. fin.* ob verum dolum, ita quoque debet quisque confiteri in dolo præsumpto ex præsumptione iuris, & de iure.

121 Contrariam sententiam putat de iure † veriorem *Paris. d. cons. 49 num. 14. vers. his tamen*, & probat *Menoch. d. Remed. 15. num. 177, vsque ad num. 182.* Eam scilicet constit. *l. fin.* procedere etiam in contractu, in quo sit dolus præsumptus, Itidem quod *d. l. 1. C. si maior factus lib. 2. Cod.* obtineat solum in dolo vero non in præsumpto quæ nobis quoque placet ea primum ratione, quoniam exploratum est contractum gestum à minore sine solemnitate decreti habere in se dolum præsumptum vt paulo supra ostendimus per

inus per

mus per tex. in *c. qui contra.* vbi *Dyn. de reg. iur. in 6. gloss. mag.* vt ibi *Bart. in l. 1. C. de fide instrum. & Iure hast. Fiscal. li.* 10 *Bald. cons.* 347. *Soc. Iun. cons.* 69. *numer. quadragesimoquinto, lib. 1.* cùm multis congestis à *Menoch. d. remed.* 15. *numero centesimoseptuagesimonono*, Et quamuis contractus in terminis *d. l. fin.* quia deficit iuris solennitas habeat in se dolum præsumptum, tamen vt ibi inquit Imperator ratificatur cursu temporis ibi definiti; atque ita tex. supponit dolum præsumptum, & tamen Imperator ait ratificari contractum, & ita argumentatur. *Menoch. d. loco citato*; Secundo considero, quod si illa constitutio non confirmat contractum initum dolo præsumpto, est prorsus inutilis, & superuacua, quod absurdius est, quàm opus sit demonstrare palam est, quoniam contractus alienationis à Minore celebratus sine decreto continet semper dolum præsumptum. Tertio iuuat hanc sententiam ratio *Paris. d. cons. 49. num.* 52. iunctis etiam dictis ab eo in præced. numeris, nempe quòd dolus præsumptus de quo in *d. l. fin.* cum præsumatur à lege creditur notus huic minori effecto maiori, quemadmodum censetur nota dicta constitutus scientia, ex quo præsumitur quisque legum habere notitiam, adeò quod sicut præsumptione legis inducitur ille dolus, ita præsumptione eiusdem censetur remissus temporis lapsu & longe magis si concurreret alia coniectura consensus ratificantis, veluti si postquam est factus maior recepisset pensiones, vt in casu *Paris. d. cons. 49. n. 15. 16. & 22.* argumento *l. Paulus. ff. rem ratam habere l. de quibus in fin. ff. de legibus.*

Quibus sic constitutis non est difficilis responsio, his quæ deducta sunt in contrarium, & ad primũ respondetur eam l. procedere in dolo vero, nõ in præsumpto, de quo nostra est disputatio, & ita quoq; euitatur *d. l. 3. §. 1. de Minor.* sicut *Paris. & Menoch. in allegatis locis* affirmant, ꝓbantes quo ad primum quoniã lex de dolo loquẽs intelligẽda est in dolo potentiore, cuiusmodi est dolus ver⁹ argumẽto *l. cũ quæritur ff. de stat. homin. l. 1. ff. si ager vectig.* Quo ad *l. 3.* colligitur ex illis verbis (si ꝓbaretur, nã dol⁹ ver⁹ indiget probatione *l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat.* *Dd. in l. dolum. C. de dolo*, præsumptus autem satis est à iure probatus, ostenditur etiam ex illis verbis) neque enim extremo die videtur solum deceptus, sed totum hoc structum siue vt legit *Anth. Goueanus* toto hoc structum, hoc est toto iudicio id actum & cogitatum, est enim verbum, struo, in illa significatione accipiendum; vt dolose aliquid machinari significet, vt apud *Terentium in Heautont.* Nam me fefellit hosce id struere clarius apud *Liuium lib. 2. ab vrbe condita*, (cum aliis alia meliori apertè bona repetentes clam recuperandi consilia struere. Cõfirmatur insuper ex *dict. gloss. in alleg. l. 3.* dum allegat pro concordanti *l. tres. fratres. ff. de pact.* quæ loquitur in dolo vero, & cõmuniter ait probari *Paris. d. consilio quadragesimonono, numero quadragesimo primo*, ex his est etiam sublatum tertium fundamentum, neque enim rectè dicimus argumentum à dolo vero, ad dolum præsumptum tanquam debiliorem, neque obstat eum contractum esse nullum propter defectum decreti; etenim rectè respondet *Paris. colu. fin. numero* 61. *& supra numero* 27. *& numero vigesimo.* Quippe cum sit factus maior, actus ille confirmatur, non pro vt ex nunc impediente nullitate sed pro, vt ex nunc: siquidem cessat illa qualitas minoris ætatis, quæ induxerunt illam nullitatem, & superuenit maior ætas, quæ sicut poterat de nouo facere illum contractum, ita pro vt ex nunc potest ratum habere proinde ac si de nouo fecisset quartum etiam non vrget, tum quia dicta regula non verificatur in dolo præsumpto, sed in vero; is enim verè creditur semper exceptus, vt respondet *Menoch. dict. remed.* 15. *numero centesimoseptuagesimonono*, ex authoritate *Soc. in l. cum filiusfam. in 1. ff. de verb. oblig.* tum quia, vt ait, *Paris. numero quinquagesimoprimo*, valet in dispositione facienda, ne detur occasio delinquendi, secus in dispositione iam facta; quandoquidem agitur de dolo præterito, qui potest remitti à sciente, & in casu nostro scientia præsupponitur, maxime quando sumus in dolo præsumpto in remittendo nam etiam futurus, videtur quod remitti possit *Fely. latissime in cap. fraternitatis extr. de testibus columm. tertia & quarta, numero septimo*, Eodem modo dissoluitur quintus nodus qui videbatur, maxime implicatus ex Bald. & Ancar. doctrinis: sunt enim accipiendæ in dolo vero; Vltimum vero argumentum dissoluitur tanquam puluis, quem proiicit ventus ante faciem terræ, ex rationibus quibus fundata est *Menoch. & Paris.* sententia nempe in *d. l. fin.* ob defectum solennitatis dolum esse præsumptum iuris, & de iure, & tamen cursu quinquennii creditur remissus. & rectè: quandoquidẽ nunquã esset locus illi constitutioni nisi procederet in dolo præsumpto, præsumptione iuris, & de iure, qui semper comitatur negocium gestum sine solennitate

Iure communi vel municipali debita. Ex quibus omnibus, *Menoch. d. remed. 15. nu. 180. & 181.* infert *Curt. Rom. & Barbat* male respondisse in consiliis initio huius quæst. alleg. & ampliat *num. 167. vers. declaratur sexto.*

122 Hæc autem vera † sunt quo ad *d. l. fin.* in dolo præsumpto ob solennitatis tantum defectum, non etiam si adesset dolus præsumptus ob enormem læsionem, sublata enim causa nullitatis, & doli præsumpti propter omissionem solemnitatis non esset perempta causa læsionis, sic probat *l. 1. C. si maior factus alienat.* & ibi *Bal. cui adheret Cremet. in l. 2. Cod. de rescind. vendi. num. 98.* ratio est, quoniam rescissio contractus ex causa læsionis, Maiori quoque conceditur *d. l. 2.* & bene colligitur ex *d. l. 1. iuncta gloss. in verb. minore*, & tradit *Menoch. d. remed. 15. nume. 184. verb. declaratur.* Quarto similiter *d. l. fin.* non habet locum in dolo præsumpto ob defectum solemnitatis, si maior factus perfecte non nouit, sed dubitauit quomodo celebratus esset contractus, siquidem non dicitur habuisse ratum ob temporis cursum *Natt. cons. 162. nume 31. & 32. lib. 1.* motus illo argumento quod dispositio *d. l. vltima*, procedit in minore sciente, non ignorante, vt ibi annotat. omnes, & dubitans æquiparatur ignoranti. *l. manifestiss. §. 1.* vbi *Bart. C. de furt.* cum aliis congestis à *Natta d. cons. 162. num. 32.* Etenim ignorans, vel dubitans creditur quod si sciret, non sineret labi tempus, sed vteretur eius legis remedio ad rescindendum contractum, nemoque est, qui iuri quod ignorat censeatur renunciare *l. mater decedens. ff. de inoffic. testam. l. cum Aquiliana. ff de transact. l. ex maleficiis. §. longe minus ff. de action.* & obligat late *Tiraq. in l. si vnquam in præfat. num. 99. verb. nam Mulier, C. de reuo. donat. Menoch.* qui hanc limit. affert. *d. loco nu. 185.*

123 *Quæst. 5.* Non absimilis est illa † quæstio in qua dubitatur, vtrum constitutio *l. fin. C. vnde vi*, quæ vna creditur esse ex 50 Iustiniani *Decis. Cagnol. in l. fin. C. de pact. Menoch. de recup poss. remed. 13. numero primo*, habeat locum in dolo præsumpto, sicut in vero, nempe quando occupans vacuam possessionem erat in dolo tantum præsumpto, proptereaquod aliquo colore, vel causa parum legitima vacantem possessionem occupauerit per quam constare potest quod non penitus animo maligno, prauaque intentione lucrandi rem acceperit & sanè hæc inquisitio duas habet partes, altera est an dolus verus, sit ita necessarius, vt præsumptus non sufficiat, altera est, dato præsumptum dolum sufficere, vt quis incidat in pœnam d. constitutionis nunquid comprehendatur & ille, qui absque vllo dolo vacantem possessionem occupauerit, quo ad primum videtur respondendum dolum præsumptum non sufficere primo ex illis verbis legis (ridiculum est dicere, quod per ignorantiam rem alienam quasi propriam & ibi omnes autem scire debent &c. nam cum Iuris præsumptione tum etiam natura conueniat, vt quis sciat ad alium pertinere quod suum non est, quæ obsecro alia coniectura quam doli capi potest aduersus eum, qui ita occupauerit, secundo suadetur ex illis verbis cum talis dispositio in actione furti &c. Quippe Imperator videtur facere comparationem inter occupantem rem alienam mobilem, & immobilem, in occupatore autem rei mobilis, atque ita in furto dolus verus esse præsumitur. Tertio conferunt, & illa verba, alienas possessiones vt proprias vsurpare ponderando, verbum vsurpare, quod praue, & dolose significat *l. si consiterit l. fin. regund. C. generali de elect. li. 6. l. quemadmodum C. de agricol. & censit.* ibi: commento fraudis id vsurpet, & illa, quoque talem possessorē vt prædonem intelligi) prædones enim sunt latrones *l. hostes. ff de captiuis*, nec non iniusti, & malæ fidei possessores *l. a 2. §. si prædo. ff. de pignor. act.* tales etiam dicuntur bonæ fidei possessores post litem contestatam *l. 35. §. sicut. ff. de petit. hæred.* quarto conuenit argumentum *Bart. in d. l. fin. num. 15.* dum ait bonam fidem in dubio præsumendum quousque non fuerit probata mala fides. *l. pen. C. de vict. l. si fundum C. de rei vend* latè *Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 5. Did. in c. possess. parte 3. §. 8. nu. 2. de reg. iur. in 6.*

124 Verum † in contrarium est communis opinio citata à *Menoch. de recuperand. possess. remed. 13. quest. 11. n. 62. & 63. Bar. n. 15. Saly. col. vlt.* mouentur Dd. ex verbis *d. constit.* ibi: omnes aūt scire debent. quæ verba supponunt dolum præsumptū attentis verbis præcedentib. in quib. occupator allegauerat ignorantiā in occupatione, credebat. n. rē esse suā, & ideo non poterat esse in dolo vero, sed quoniā omnes scire debent, pinde illa excusatio nō admittitur, & creditur in dolo esse psumpto II. vltra Dd. moueor à simili, nā sicut dolus verus, & præsumptus æquiparantur quo ad rescindendū cōtractū, maxime quādo est dolus psumptus ob enormē lęsionē, sicur plurib. ostēdimus supra in tract. doli veri, ita dolus præsumptus debet æquiparari, quo ad tollendam occupatam possessio-

possessionem valet enim argumentum de possessione ad contractum, siue ad obligationem *gloss. in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pact.* vbi *Rimin. Iun. nume.* 88. & videtur egregius tex. *in l. quamuis. ff. de acq. poss.* Immò debet procedere à maiori, siquidem ibi est color tituli, & cōtractus. hic secus, ibi est lęsio in aliqua parte, hic vero in totum, tertiò restringeretur nimis dicta constitutio, cū a dolo vero excuset quælibet colorata causa *l. igitur. § potest. ff. de liber. caus. Gabr. com. opin. in tit. de reg. iur. concl.*

Non officiunt allegata ex aduerso, & primum iam sublatum est ex prima ratione communis sententiæ, fortius vrgent ponderationes à nobis factæ in *verbo vsurpare*, & in *verbo prædonis*, sed tamen ad vtrumque accommodatur solutio, & quoad primum non infert de necessitate dolum verum, sed quod non iure & legitime factum est, etiam si aliqua causa subsit, & propterea in allegata *l.* quamuis vt dolum indicet profertur cum adiuncto fraudis, ibi cum fraudis commento legis illusor vsurpet; quo vero ad secundum, prædonis nomen non semper latronem significat, in quo dolus verus inest, verum etiam malæ fidei possessorem denotat, vt ostendimus nuper ex multis legibus, mala autem fides videtur dolus præsumptus non verus, *glo. & Dyn. in c. quæ contra iura de reg. iur. in 6. Soci. Iun. cons. 69. num. 45. lib. 2. Bart. & gloss in l. 1. C. de fide Instrum. & Iure hast. Fiscal. cum pluribus alleg. à Menoch. de recuper. possess. remed. 15. nu. 179.* Ad quartum respondet ipsemet. *Bart. in d. l. fin. num. 15.* inquiens bonam fidem præsumi quousque non probetur contrarium in eo, qui possidet cum titulo, in illo vero qui titulum non habuit cessat præsumptio bonæ fidei, si ab antiquo possessore conuentatur, cæterum si à tertio ad huc possessor creditur esse in bona fide, nisi ostendatur oppositum, quam *Bart. solut.* commendat, & pro ampliori declaratione totius materiæ præsumendæ scilicet bonæ, vel malæ fidei multis cōclusionibus illustrat *Menoch. de recup. possess. remed. 13. quæst. 10. n. 62. vsq. ad n. 23.*

Quo ad secundam inspectionem vtrum scilicet sit locus *l. fin.* quando nec verus, nec præsumptus dolus intercessit, quod tunc eueniet, cum in alterius locum succedēs à fide dignis audiuit prædium illud fuisse defuncti, cui successor extitit, haberet enim iustam ignorantiæ causam *l. qui in alterius. ff. de reg. iur. Bald. cons. 207. lib. 2.* Sine fide dignis credens, non debet accusari *gl. in l. Titio fundus. ff de cond. & demonstr. Alciat. reg. 3. præsumpt. Tiraq. de pœnis, causa 51. nu. 26. & 37.* sic, & in simili dicitur bona fide possidere, qui accepit a fide digno rem illam fuisse prædecessorum suorum *Bart. in l. Celsus. n. 4. ff. de vsucap.* Breuiter respondendum est locum non esse dictæ constitutioni fin. & ratio Concl. est efficax. Quoniam in proposito casu datur remedium *l. inuasor. C. vnde vi*, explicat *Bart. d. l. fin. nu. 3. & n. 255.* & latissime *Menoch. remed. 7. quæst. 3. nu. 13. de recuper. poss.* vbi vna cum Bart. & Dd. ponit differentiam inter vtramque constitutionem; secundo confirmatur quod *d. l. fin.* locum obtinet in eo, qui more prædonis occupat, & qui nullam coloratam causam habet inuadendi possessionem vacantem, ibi prædonē intelligi, sed in proposita specie iustis adest error, & probabilis causa.

Conuenit hic alia quæstio admodum vtilis, & quotidiana, vtrum scilicet dispositio
25 *c.* † *quamuis de pact. in 6.* obtineat non modo in dolo vero, sed etiam in præsumpto nempe si renunciatio facta sit dolo, vt inquiunt Dd. ex proposito non valet, & hoc cōstat inter omnes, dubitatio vero est, nunquid ob dolum quoq; præsumptum irritetur non obstante iuramento, quæ sanè disputatio fructuosa est non modo ad intellectū *d. c. quāuis*, sed etiam *c. cū contingat de iureiur. & c. licet eo. tit. in 6.* in quib. pactū mulieris iuratum de alienandis rebus dotalibus valet, nisi dolo, aut vi fuerit interpositum. An sufficiat dolus etiam præsumptus, vt pactum infirmetur, confert etiam ad interpretationē *l. iurisg. §. prætor. ait. ff. de pact.* num scilicet prætor nolit ea pacta seruare, quæ dolum saltem præsumptum habeant.

Inueniuntur aūt tres in hac disputatione interpretū sentētiæ I est negatiua, dolum sc. præsumptū in *d. c. quamuis.* non contineri, eamq; ꝓbat & cōm. appellat *Alex. cons. 42. col. 1. lib. 1. cons. 53. li. 3. Curt. Sen. cons. 43. Imol. in c. cum contingat n. 53. de iureiur.* dicēs admittendū esse in praxi, & multos alios congerit eiusdē sententiæ assertores *Dd. in d. c. quāuis n. 3. verb. contrariū. §. quarto in tertia parte:* Altera est affirmatiua, quam *Curt. Iun. consil. 53. nu. 10.* veriorem, & receptiorē, affirmat, *Cor. in l. pactum, quod dotali fall. C. de collat. & cons. 214. libr. 3. & cons. 10. & cons. 124. lib. 3. Aret. cons. 93. Dec. cons. 18.* dicens male Alexandrum testatum esse de communi in contrarium cum aliis allegatis a *Dd. dict. numer. 3. verb. sed et si dolus re ipsa.* Tertia est opinio inter vtranque media *Ant. Rube. cons. 12. Paris. cons. 26. lib. 3.* nempe, vt posterior, sententia obtineat vbi læsio enormis conti-

gerit in re iam quæsita, Prior autem quando læsio fuerit in re quærenda, quam conciliationem improbat *Did. d. nu. 5. verb. etenim tractabimus*; ea ratione adductus, quod enormis læsio ita contingere possit in rebus acquirendis spe futuræ acquisitionis & præsenti statu considerato, sicut in rebus iam acquisitis, & confirmatur, a simili ex his, quæ tradunt, Dd. *in l. 2. C. de rescind. vend.* dicentes in transactione haberi rationẽ læsionis non solum, quo ad præsentẽ statum verum etiam ratione spei futuri dubii euentus; alia quoq; ratione displicet Did. istorum concordia quoniam in allegato *c. quamuis* agitur de re acquirenda, & tamen Doct. tenentes affirmatiuam sentiunt ob enormem læsionem, atq; ita ob dolum præsumptum cessare eius constitutionis dispositionem.

Plane affirmatiua probatur à *Curt. d. cons. 53. num. 10. ex doctrina Bart. in l. quod Nerua col. 2. ff. Depos.* vbi ostendit, dolum præsumptum esse proprie dolũ, & supra à nobis pluribus est confirmatum, nullo igitur colore negari potest cum textum loquentem de dolo, non continere omnem speciẽ proprii doli 11. Suffragatur, quod vbi tam grauis est læsio, præsumitur ignorantia, siquidem enormiter læsus creditur ignorare valorem bonorum, in quibus est læsus, quamuis esset maior, *glos.* & *Bart. per illum text. in l. 1. C. de resc. ind. vend.* quem *Corn. not.* & forte singularem appellat *cõs. 140. lib. 3.* & *cons. 11 col. 3. circa medium lib. 5. Butri. cons. 52. Cran. cons. 192 num. 5. & num. 3. & 8.* vbi vero est ignorantia non præsumitur consensus, *l. 1. & 2. ff. de iud. l. si per errorem. ff. de iurisdict. omn. iud.* Iuramentum autem vbi deficit consensus nihil operatur, adeò vt non sit necessaria absolutio à iuramento, *Abb. in cap. cum contingat de iureiur.* cuius opinionem dicit esse communem; *Alciat. ibi in 3. not. per text. in l. fin. C. de non numer. pecu.* Tertio ad stipulatur. quod vbi tam grauis est læsio, censetur inesse dolus ex proposito, non tantum re ipsa, quippe non est vero simile quod velit iactare suũ nec quod permisisset tam grauiter sese contrahendo lædi, nisi dolo aduersarii fuisset inductus, vt arguit, *Grauet. cons. 192. num. 3. & 8. per text. in l. omnes. §. Lucius ff. de his, quæ in fraud. cred. & l. si superstite C. de dolo Bald. cons. 213. & cons. 38. lib. 1. Quarto Did. d. §. 4. par. 3. numer. 5.* ex intentione Dd. ratiocinatur quoniam non est verosimile paciscentem, etiam cum Iuramento, tam enormi læsioni præstitisse consensum ex not. à *Bart. in l. scientem. §. arbitriorum. ff pro socio. numero 24. ab Abb. in c. Quintavallis numero 32. de iureiur. & Dec. cons. 39.*

Contrariam opinionem sequentes mouentur eo in primis argumento quod cum definiatur in tex. pactum iuratum esse omnino seruandum, consentaneum est non posse aduersus eum aliquam exceptionem opponi, etiam grauissimę læsionis, *Did. d. n. 3. v. contrariam opin. 2.* adstipulatur quod Pontifex excipiens dolum videtur sentire de potentiori dolo *arg. l. cum quæritur ff. de stat. hom. l. 1. & 2. ff. si ager. vectig.* & ita de dolo vero, qui potentior est dolo præsumpto. Tertio, patrocinatur quod in *d. cap. quamuis* agitur de præiudicio filiæ renunciantis plerumq; enim amplior est successio paterna constitutæ dotis quantitate, sicut & in *c. cũ contingat.* tractatur de damno mulieris consentientis rerum suarum alienationi, & tamen præstito iuramento, non datur facultas rescindendi contractum, sicut his iuribus definitur; Quarto, arguunt à simili non obstante dolo præsumpto, si præstitum sit iuramentum tollitur remedium ex *l. 2. C. de rescind. vend. gloss. Bart. & Dd. communiter.* ibi, & *in cap. pen de empt. & vend. Alexand. cons. 133. lib. 5. Curt. sen. cons. 65. ad fin. Socc. cons. 155. lib. 2. Did. citato loco numero 4.* dicens frequentiori calculo esse receptum, ratio est quia in iurante præsumitur scientia ideoque videtur renunciare læsioni. Quinto, *Alex d. cons. 42.* arguit quia si contineretur dolus præsumptus, illa constitutio esset imposita verbis non rebus quæ igitur est
126 ad veritatem sententia propensior? Hos credimus † duos esse casus distinguendos, quem admodum, potest in contractibus dupliciter considerari dolus præsumptus; vno quidem modo si alter ex contrahentibus enormiter læditur, alio vero, quando in contrahendo, vel renunciando non est seruata iuris communis vel municipalis solemnitas, *c. quicontra* vbi gloss. & *Dyn. de reg. iur in 6. cum aliis allegatis à Menoch. De recuper. poss. remed. 15. nu. 179.* & vt ab hoc posteriori dolo incipiamus, non dubitamus eum contineri in *d. c. quamuis*, & ratio est quia defectus solemnitatis formalis inducit defectum substantiæ actus, sicut eius præsentia dat esse rei, *l. Iulianus. ff. ad exhibend. Bart. in l. si quis pro eo. ff. de fideiussor. n. 14.* at deficiente forma actus nihil potest operari iuramentum quippe non habet, cui adhæreat, nec quod confirmet, cum non entis nullæ sint qualitates, *l. decem. ff. de verb. oblig.* & ita in terminis probat, *Did. in c. Quamuis. part. 2. §. 6. nu. 2. verb. Decimaquarta conclusio.*

Quod vero attinet ad 2. dolum præsumptum ob enormem læsionem, idem puto generaliter respondendum, motus non solum ex rationibus, citatis paulo supra ad hanc sententiam muniendam, quam comm. esse bis affirmat Curt. d. consilio 53. numero 11. verum etiam ex his quæ dicit Corne. cons. 214. col. 2. vol. 3. nempe quia iuramentum non debet esse iniquitatis vinculum c. inter cætera 22. quæst. 2. C. & si Christus ext. de iure iur. imo debet habere tres comites, iudicium scilicet veritatem, & iustitiam iuxta illud Hierem. cap. 4. ibi viuit Dominus in veritate iustitia, & iudicio, alias non esset iuramentum, sed periurium c. 2. quæst. 2. caus. 22. & c. vltimo 22. quæst. 4. Did. d. cap. peccatum parte 1. §. 6. num 4. Rursus, quia, vt inquit Corn. paria sunt in esse dolum ex proposito, vel re ipsa, l. si quis cum aliter, & ibi DD. ff. de verb. oblig. l. 2. §. circa. ff. de except. dolo, & refert Buttium tenere ob hanc rationem. Auth. sacramenta puberum non habere locum in dolo præsumpto. Nec vrgent allegata ex aduerso, & primum quidem euertitur, quoniam si vim haberet, nec de dolo vero posset excipi, accedit quod tex. loquitur de proprio dolo, cuius appositione cõtinetur etiã præsumptus, secundũ etiam frangitur, quoniã dolus præsumptus, quo ad rescindendũ actum non est leuior dolo v. cum ad rescissionẽ æquiparentur l. si quis cũ aliter ff. de verb. obl adde q etsi minus grauis esset, tamen de illo quoque debet intelligi, ne contingat iuramentum esse iniquitatis vinculum. Tertiũ euitatur, quippe aliud est agi de præiudicio, aliud de enormi vel enormissimo siquidem in simplici præiudicio præsumitur adesse consensus; & abesse dolus, secus in graui, & grauissimo; Commouetur etiam quartum negando quod stante enormi, vel enormissima læsione tollatur per iuramentum l. 2. remedium, vt probat Crau. d. cons. 192. num. 8. Ad vltimum argumentum Alexandri non video quomodo deducatur quod illa constitutio esset imposita verbis, si dolum re ipsa contineret, si quis vero cupiat plenius, & exactius rem omnem cognoscere Did. videat d. ca. quãnis parte 3. §. quarto. n. 4. distinguentem in persona maioris, & minoris, & in vtroq; casu vtiliter constituentem aliquas conclusiones.

Q. 6. Sed iam fit locus septimę quæstioni in qua dubitatur, vtrum veniens † con-
127 tra legem, vel aliquid aduersus eam agẽs credatur in dubio esse in dolo præsumpto, an vero tantum in culpa, quam dubitationem ponunt Bar. Bal. & Castr. in l. sed si lege. §. scire. ff. de pet. hered. & ante eos Butrig. in l. leges sacratissimæ. C. de legibus, dicẽs esse in culpa, ea ratione, q in dubio semp est eligenda sententia benignior argumẽto l. si præses. ff. de pœnis. l. semper in dubiis. ff. de reg. iur. l. si in duabus. ff. eod. tit. l. si ita stip. fuero. ff. de ver. obl. l. mortis causa capitur. §. fi. ff. d. mort. caus. don. Secũdo quoniã errans in iure, etsi non vsucapiat, cũ sit necessaria bona fides, positiue tamen lucratur fructus d. §. scire, & ibi Bar. Fely. in c. de quarta n 31. & seq. ext. de præsc. q si errans esset in dolo, vtiq; non lucrifaceret fructus. Quãdo nemo debet ex suo dolo lucrũ reportare l. nec ex dolo. ff. de Dolo l. trans. & ibi omnes C. de trans. Tertio eandem sententiam munit, quod nemini permissus est dolus, adeo vt in muliere, rustico, & in minore puniatur l. auxilium. ff. de minor. & superius dictum est dolum neminem excusare propterea quod deceptis non decipientibus iura subueniunt, sed ignorantia iuris multis cõceditur, vt minoribus, & fœminis, in quibusdã casibus. l. reg. §. videamus. ff. de iur. & fact. ignor. l. 1. §. accusationem eod. tit. l. 1. §. accusationem, ff. ad Turpil. l. mulier. C. eo. tit. l. 1. §. quæri. ff. ad l. Cornel. de falsis l. 1. § t. C. de falsa mon. l. 2. §. fin ff. de iure fisci. Quarto error iuris excusat à vero dolo, gl. mag. in l. 1. in fin. ff. si quis ius dicenti, non obtemperauerit l. 2. §. si publicanus. ff. de vi bonorum rapt. Alex. in l. si quis id quod. ff. de iurisd. omn. iud. Quomodo igitur errans in iure erit in dolo.

In contrarium, quod veniens contra legem sit in dolo probat l. quemadmodum C. de agricol. & censit. lib. 10. & d. c. qui contra iura, vbi gl. & Dyn. in quibus emens contra iura est in dolo p̃sumpto, & in mala fide, secundo confert tex. in l. non dubiũ C. de legib. in quo omnis conuẽtio redditur irrita, q̃ contra tenorẽ legis facta sit, q si dolus non cõmitteretur vtiq; nõ annullaretur actus, verum quia natura doli est actũ rescindere. Proinde contractus celebratus contra legis tenorem irritatur. Tertio huc spectat quod in dolo esse dicitur qui ad aliquid faciendum scit se teneri l. si procuratorem. §. dolo. ff. mand. l. dolo. ff. ad l. Falcid. Crau. cons. 115. nu. 2. quilibet autem tenetur scire iura l. leges sacratissimæ. C. de leg. quod si venerit contra eas non facit id, ad quod scit se teneri. Bar. in d. l. sed etsi lege. §. scire. inter angustias deprehensus vt hunc quasi scopulum euadat, ita distinguendum putauit. Sunt quædam iura prohibentia aliquos actus, & tunc, qui facit actum contra illorũ tenorem dicitur esse in dolo, & mala fide, & ita procedit lex quemadmodũ, & c.

qui contra iura, & ratio videtur, quia cum omnes teneantur scire, & obseruare leges l. 2. ff. de leg. non facit id, ad quod nouit se teneri. Quædam sunt iura quæ nec prohibent actum, nec illi assistunt, veluti testamentum non solenne non valet. l. 5. ff. de iniust. rupt. testamēto. §. 2. instit. quib. mod. test. infir. quia lex huic testamēto nō assistit, & ideo qui condit restament. non seruatis solemnitatibus l. iubemus l. sancimus l. cum antiquitas. C. de testament. & in his iuribus errat non est in bona, nec in mala fide, est enim quoddam medium inter bonam, & malam fidem not. in l. 1. C. de acquirend. poss. in l. 3. §. fin. eod. tit. quæ licet non sufficiat ad vsucapionem in qua desideratur bona fides positiue, tamen quo ad fructus acquirendos prodest, satis est enim abesse malam fidem, & in his terminis procedit prior opinio, vt nimirum dolus non præsumatur, & in hoc sensu conceditur minori ignorare iura & iuris error excusat a dolo scilicet à vero dolo Alex. in l. siquis id quod. ff. de iurisd. omn. iud. Porro autem Bald. in d. l. leges sacratiss. alia distinctione dissidium componit dicens; Aut ius quod quis ignorat, & contra quod venit est naturale, vel trahit originem a naturali siue à naturali æquitate, quæ inest legi secundum naturam; vt abstinere ab iniuriis, & maleficio, & tunc qui errat, vel cōtra venit, præsumitur in dolo argumento l. si nō conuicii ff. de iniur. Aut istud ius sumit originē à iure positiuo, & tunc si est ius quodammodo gentium propter generalem consuetudinē, vt de gabellis soluendis q. in omnib. fere mundi partib. secundū miseriā nostrorū temporum obseruatur & tamen in princ. quā in secundo casu dolus præsumitur nō culpa, ius. n. ciuile dicitur Notorium, & indubitatum in quo errans creditur esse in dolo. Bal. in l. iuris ignorantia n. 3. C. qui admitti, late. Mascard. concl. 640. vol. 2. fo. 34. Aut vero est ius mere positiuum, non tamen vniuersale, sed alicuius loci proprium, & tunc errans, vel contraueniens, in dolo non erit, sed in culpa, conferunt his quæ tradit Mascard. d. concl. 640. Gabr. in com. tit. de reg. iur. concl. 7. Bursat. cons. 140. & cons. 157. vol. 2.

Q. 7. Sed ex Dd. Bal. datur occasio dubitandi, siquidem ait in I. & II. casu eum qui
errat in iure præsumi in dolo, atq; hunc vere esse præsumptū dolū. In alio vero iure po-
128 sitiuo, non tam generali, censeri in lata culpa, at lata culpa † & dolus præsumptus idem
esse videntur per tex. in l. magna de verb. signif. ibi: magna culpa dolus est scilicet præ-
sumptus, vt Alciat. inquit ibi n. 3. quia proxima est lata culpa dolo vero, & ideo quælibet
constitutio dolū malū dūtaxat præstari, definiens etiā de lata culpa reg. intelligitur ex
not. in l. contractus. ff. de reg. iur. Inutilis ergo videtur Bald. distinctio cū in I. mēbro, dicat
dolū præsumptū contineri, in II. latā culpā quæ eadē est cū dolo præsumpto; solut. est,
vt arbitror, q. duplex inuenitur culpa lata; vna q̃ dicitur versutiæ; Altera, quæ appella-
tur ignauiæ latiss. in l. quod Nerua. ff. deposit. & in singul. intell. lib. 1. cap. 7.

Alciat. in l. lata culpa. ff. de verb. signif. dicens priorem illum continere in se fraudem, sequentem vero ignauiam, parum à fraude distantem argumento l. si procurat. in fin. ff. mand. Dolus autem præsumptus est idem quod lata culpa versutiæ. Alia potest esse responsio; dolum præsumptum non esse culpam latam, sed latiorem, vt affirmat Alex. in l. 2. n. 4. ff. quod quisque iuris ex auth. Bart. in l. quod Nerua verb. quarto quæro placuit & Baldo in l. pignus. C. de pignor. act. & probauit Bened. Capra reg. 78. n. 12. III. huc pertinet, & parū distat à priori solutione distinctio Cag. in l. cōtractus n. 75. verb. vel aliter. ff. de reg. iur. nempe quod dolus præsumptus est duplex, vnus versutiæ alter desidiæ, & negligentiæ, ille prior, non est idem quod culpa lata posterior autem sic, argumento d. l. lata culpa ff. de verb. signif.

129 Quæst. 8. Alia occurrit quæstio † scitu digna etenim statutum est in c. siquis suadente 17. quæst. & in c. si vero ext. de sententia ex com. Laicum incidere in excommunic. à qua solus Pontifex potest absoluere, si violentas manus in clericum iniecerit, & cum sit indubitatum, eam constitutionem procedere; quando dolo vero id facinoris committetur non sine ratione reuocatur in dubium, vtrum obtineat in dolo præsumpto exemplum erit si forte Laicus Clericum in crimine deprehensum ceperit, inuitumque ligauerit, vt Alciat. thema proponit in c. cum non ab homine n. 18. & 19. extr. de Iud. & arguens pro affirmatiua præmittit vnum scilicet quod lex Canonica præsumit in dolo; quemcunq; imponentē manus in Clericum per gl. singul. in c. si Clericos in verb. iniuria de sent. ex com. in 6. vbi auferēs equū Clerico per vim, vt eius auxilio ab inimicis effugeret dicitur excōmunicatus, & tamē verosimile est nō fecisse dolose, nō alia ratione inquit Alciat. nisi quia lex præsumit dolum, hoc, sic constituto, inquit ad mentem gloss. Host. & aliorum. Qui sese ingerit in alieno officio præsumitur in dolo. l. scire oportet. §. fin. & ibi Bartol. & Bald. ff. de Tutor. & Curat. dat. ab his, & ratio est, vt ipse ait, quia præ-

sumitur

sumitur contemnere, *c. intelligimus & ibi Abb. supra eod. de iud.* Clericum autem ita deprehensum ligare non spectabat ad Laicum, sed alieni erat officii. Secundo qui facit aliquod de genere prohibitorum, licet in aliquo casu singulari permittatur, præsumitur in dolo *l. si non conuecii. C. de iniur.* not. *Bal. in l. dolum. C. de Dolo.* Tertio qui facit, quod non debet præsumitur in dolo *l. si procurat. § fin. l. dolo ff. mand. Castrens. in l. vbi exigitur ff. de edend.*

130 Contrariam sententiam in exemplo proposito amplectuntur, † Abb. Decius, & alii, eamq; communi voto probatã esse tradit, ibi Aleiat. modo fecerit sine odio, quod quæcunq; causa facile purgat argumento *l. igitur. ff. de liber. caus. l. plagii. C. de plagiariis.* confirmat Abb. eo argumento. Quod excommunicatio non infligitur; nisi existenti in vero dolo *Io. Andreas in c. quarto de sententia ex cõmunicat. & sum. ma Angelica in verb. ex commun.* hinc mediator si homine non incideret in excommunicationem si nesciret, nec esset in dolo, vt in *extrauag. exorabilis Io. 22.* Augetur à nobis vis argumenti, quippe excommunicatio est gladius spiritualis occidit enim animã, quę longe preciosior est corpore. Proinde nulla maior est pœna in iure canonico *c. corripiant. 24. quæst. 3.* ideo inquit g. ibi pro leuibus criminibus non esse imponendam, eademq; ratione dicitur meri imperii *l. imperium, & ibi Bart. ff. de iurisd. omn. Iud.* Pœna autem capitalis respectu corporis non imponitur, nisi pro vero dolo *l. 1. C. de Sicariis,* merito nec pœna capitalis animæ, cui magis adherendum? *Alciat. de c. cum non ab homine numer. 19. & 20.* di-
131 stinguendum † putauit, Abbatis, & com. sententiam in foro animæ probans, iura enim
132 quæ sunt fundata in præsumptione non habent locum in foro animæ † *Io. Andr. in c. 15. qui fidem extr. de sponsal. Bald. in l. militis. C. de relig. & sumpt.* constat hanc reg. acceptam esse à D. *Thoma* eamque idem Bald. notat *in auth. ingressi. C. de sacro. ecclesiis,* quod vbi lex
133 vel canon. disponit aliquid † super certo, & non super præsumpto obtinet in vtroque foro iudiciali, & conscientiæ. Aliam vero opinionem inquit admittendam in foro exteriori, ex deductis argumentis. Quæ fallit si clericus deprehensus in crimine paratus esset ad fugã, nititur vero ratio limitationis in reg. Ne delicta remaneant impunita *l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil.* Verum tamen opinio Alciati non est tuta, vt scilicet quis ob præsumptum dolũ incidat in pœnam *d. c. si quis suadente;* Quippe fundata esset in sola authent. gl. *in d. c. si clericos de sent. excom. in 6.* Quæ secundum vnam interpretationem probat contrarium, rursus pœna illius canonis plectitur; Qui violentas manus iniecerit in clericum, porro autem violentia præsupponit verũ dolum *l. 2. §. doli mali mentio. ff. de vi bonorum rapt. l. 4. ff. ne quis eum, qui in ius vo. vi ex.* Quin immo stante etiam dolo vero, minuitur illa pœna, si leuior fuerit offensio *c. peruenit de sententia excommunic. extr.* in quo leuem iniuriam inferens clerico potest petere absolutionem ab episcopo.

Quæst. 9. Prædictis quæstionibus proxima est illa, vtrum dolus præsumptus suf-
134 ficiat † ad condemnandum, ad cuius explicationem videndus est *Marsil. cons. 7. num. 10. Gabriel cons. 169. num. 4. vol. 2.* vbi videtur distinguere, an agatur de pœna mortis, vel de alia meliori, quæritur etiam vtrum Minor aduersus dolum de futuro, restitui possit, in quo, articulo vide *Bart. in l. 1. §. nunciatio: num. 32. ff. de nou. oper. nunciat. & Ias. ibi. nu. 10. circa medium, nouissime. Odd. de restit. in integr.* & nos forsitan infra in titulo de Dolo
135 futuro copiosius attingemus, venit quoq; in dubium an Doct. † Iuris ciuil. errans in iure præsumatur esse in dolo, vel in culpa & *Cabell. Cotta in verb. Doctor. & Bartol. in l. quod Nerua. nu. 18. & 19. ff. deposit. Alex. in l. 2. nu. 3. & 4. ff. quod quisq; iuris. Quæstionem tract. Al-*
136 *ciat. quoq; reg. 3. præsumpt. 31. n. 6.* sed † paulo generalius de quocunq; ignorante leges.

De Dolo Aperto; & de Dolo Velato Diuisio II.

1 *Dolus aut Apertus est, aut Velatus.*
2 *Dolus apertus qui sit ex Baldo.*
3 *Vis, dupliciter sumitur, scilicet in bonam, & in malam partem.*
4 *Dolus apertus committitur, tã per vim publicam; quam per priuatam.*
5 *Vis publica, & priuata, quo modo committantur.*
6 *Priuatæ violentiæ species, dolum apertum continent.*
7 *Vtrum dolus apertus contineatur in definitione doli,* in l. 1. ff. de Dolo.
8 *Dolus in delictis sumitur pro animo, & voluntate delinquendi.*
9 De Dolo velato *DD. paucis agunt.*
10 *Dolus velatus qui sit ex mente Baldi.*
11 *Ex intētione Natta, ex opinione Authoris.*
12 *Doli velati exemplum Baldi, reprobatũ ne:*
13 *Aliud exemplum.*
14 *Doli velati exemplum* Benedicti *Capra:*

15 *Dolus velatus duplex.*
16 *Dolus velatus quomodo differat à vero dolo*, & numer. 26.
17 *Minor contra dolum velatum restituitur.*
18 *Dolus velatus, rescindit, non annullat. fallit*, num. 25.
19 *Dolus velatus conuenit in multis cum dolo præsumpto.*
20 *Dolus velatus est, dolus verus, sed coopertus.*
21 *Dolus præsumptus, reputatur verus legis, vel hominis præsumptione, sed quo ad veritatem natura potest esse non verus.*
22 *Præsumptio plerumq; fallax est.*
23 *Dolus præsumptus; aut ex hominis, aut legis præsumptione.*
24 *Dolus velatus tantum facto hominis accidit.*
25 *Dolus velatus annullat ipso iure matrimonium.*
26 *Doli veri, & velati exemplum, & differentia ex Baldo.*

1 DOlus etiam, vt placet *Bal.* † *in l. quæ fortuitis. n. 9. verb. item præmitto. C. de pign. act.* di-
uiditur in dolum apertum, & dolum velatum, & apertum definiens ait eum esse
2 † qui committitur vi, quæ dicitur esse rei maioris impetus, cui resisti non potest *l. 2. ff.*
quod metus causa. siue necessitas imposita contraria voluntati, *l. 1. ff. quod metus cau-*
3 *sa.* sumitur autem tam † in malam, quam in bonam partem; vt si Magistra-
tus iure honoris quem sustinet, vel iure licito vim inferat bona vis est, non contra bo-
nos mores ciuitatis, *l. 3. ff. eod. titulo*, vt accidit quando aliquis quod sibi deberi putat nõ
per iudicem reposcit *l. 13. eod.* Bona vis etiam est, quæ virtutem significat, vt in *l. scire le-*
ges. ff. de leg. in qua scire leges non est earum verba tenere, sed vim, ac potestatem, eo-
dem sensu accipitur in definitione tutelæ in *l. 1. ff. de tutel. §. 1. inst. eod.* & ita sumpsit *Ci-*
cero quando de finibus dixit; in sensibus est sua cuique vis; Mala etiam vis dicitur, quod
nullo iure fit contra liberam alicuius voluntatem, de qua elegantissime; *Cicero in o-*
ratione pro Cecinna, & in hac significatione vis, & ius opponuntur *l. extat quod metus*
4 *caus.* & sane dolus apertus, qui ob vim malam committitur reperitur, tam † in publi-
ca vi, quam in priuata; Nam siquis per vim stuprum apertum committat in aperto
dolo est, & in *l. Iuliam de vi publica committit. l. 29. §. fin. ff. ad l. Iul. de adult.* Et qui ciuem
ad regem, ad proprium, vel ad alium superiorem appellantem necauerit, torserit ver-
berauerit, vinxerit dolum apertum committere nullus inficiabitur, dum hoc modo
5 † vim publicam facit, *Isidor. lib. 5. cap. 26. etymol.* sumens eam declarationem à *Paulo*
lib. 5. Sent. tit. 26. Quamuis, vis publica coactis, armatisque hominibus committatur *l.*
3. 4. & 5. ff. de vi pub. §. item lex Iulia. Inst. de pub. Iud. in qua dolum apertum contineri,
clarius est quam opus sit probare; vim quoque priuatam quæ congregatis ad hoc ho-
minibus sine armis de suo fundo aliquem deiiciendo committitur, *l. 5. ff. de vi priuat.*
6 apertum dolum † præ se ferre indubitati iuris est, sicut in eod. dolo est qui conuoca-
tis hominibus vim fecerit, per quam quis verberetur, pulsetur, & homo occisus non
sit *l. 2. ff. de vi priuat.* vbi vis priuata dicitur, cuius sane species, quæ plures sunt omnes
apertum hunc dolum continent, quarum prima est expulsiua, quæ si cum telo fiat di-
cta est vis armata, qua de fundi possessione quis deiicitur, & de ea agitur in titulo de vi,
& vi armata, & ad priuatam vim pertinet, licet fiat cum telo; quoniam, vt sit locus legi
Iuliæ de vi publica, debet aliquis armatis hominib. expelli de possessione domus, vel a-
gri. *l. 3. ff. de vi publ.* Altera est vis turbatiua, cum vterque litigantium se possessorem
asserens, ab alterutro deturbatur, & huc pertinet *titul. ff. vti possid.* Cicero eleganter
appellat vim quotidianam, quod possessores solent in dies vtrinque possessionem vin-
dicare; Inquietatiua vis est, cum alter in alterius solo ædificat, pertinens ad titulum
ff. quod vi. aut clam. Ablatiua cum ab inuito aufertur, rapitur aliquid, cui inseruit actio
bonorum raptorum qua tenetur etiam qui rem mobilem, vel se mouentem, vi rapue-
rit, quamuis suam esse existimauerit. *§. quia tamen, Instit. de vi bonorum raptorum. l. siquis*
in tantum. C. vnde vi eum l. seq. Compulsiua denique vis est, cum quis inuitus compel-
litur, vt alii consentiat, Aduersus quam sunt multa iuris inducta remedia, maxime
l. extat. ff. quod met. caus. l. pen. ff. de vi priuat. quæcunque igitur vis sit ex enumeratis dolũ
apertum continet, nullo etenim velo contigitur, nullaque simulatione inuoluitur,
sed aperte, & palam committitur, idem quoque dolus erit in furto manifesto: siqui-
dem nequit esse manifestum furtum, quum habeat in se dolum apertum, sicut à con-
trario dolus velatus est, in furto non manifesto, vt scriptum reliquit, *Bald. in d.*
l. quæ fortuitu. numero 9. In raptu quoque dolus apertus erit, vt in *l. 1 ff. de raptu virg.*
& in l. siquis non dicam rapere. & ibi Doct. *C. de episc. & Cleric.*

Quæro

7 Quæro cum hic dolus sit procul dubio malus, an contineatur † sub definitione
doli data à *ſe culp ff. de Dolo*, & profectò videtur contineri, quippe dolus malus ibi de-
finitur, & vt omnibus numeris constet definitio debet omnem speciem doli mali
complecti, alioquin Vlpianus in eam reprehensionem incideret qua Seruium Sulpiti-
um arguebat, quod, scil. non omnem dolum comprehenderet. Ex aduerso pugnant
verba definitionis dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinatio-
nem ad circumueniendum fallendumue alterũ adhibitum; quippe qui dolum aper-
tum committit, non decipit, non circumuenit, non fallit, sed vi publica vel pri-
uata rapit, deturbat, inquietat, compellit; solutio sit non contineri in ea definitio-
ne dolum apertum ex allegata ratione, nec propterea deficere iurisconsultum siqui-
dem dolus apertus, qui in delictis, & iis maxime quæ sunt nominata reperitur, non
8 pro fallacia, aut machinatione, verum pro animo † proposito, & voluntate faciendi
accipitur, vt scilic. qui vi expellit, aut vi turbat, dicatur dolo facere, id est, animo, &
intentione faciendi illud delictum; non casu, vel fortuna, *l. 1. C. ad l. Cornel. de sicariis*
ibi: occidendi animo, & ibi: si voluntas nocendi intercedit, *l. 1. §. Diuus. ff. eod. tit. Grant.
conſ. 8. col. 1. in fin. videas*, quæ dixi in definitione doli.

De dolo velato.

9 Relinquitur vt ad doli velati explicationem accedamus † de quo gloss. mag.
*in l. dolo Cod. de inutili stipul. Bald. in l. quæ de fortuitis Cod. de pignor. act. Cagnol. in l. fin.
numer. 254. Cod. de pact. Barbat. conſ. 4. par. 4. Soc. consil. 18. verb. circa 1. vol. 1. Paris. conſ.
49. num. 36. Natt. conſ. 17. vol. 1. Capra reg. 87. num. 38. & seq.* & videamus priori loco, quid
sit dolus velatus; Secundo, quotuplex sit; Tertio, qui sit eius effectus; Quarto, quo mo-
10 do differat à dolo vero atque præsumpto; Ad primum respondet, † *Bald. in d. l. quæ for-
tuitis.* ait dolus velatus est, qui committitur sine vi simulando, & colligitur ex *l. ea quæ*
11 *ff. de contract. empt. Natt. autem d. conſ. 17. num. 5.* addens ait Dolus velatus † est qui com-
mittitur simulando vel etiam dissimulando, *d. §. fin. cui conuenit, l. 1. §. 1. ff. de empt.* ver-
ba *d. §. fin.* sunt. (*Dolum malum à se abesse præstare venditor debet, qui non tam in eo est, qui
fallendi causa obscure loquitur; sed etiam, qui insidiose obscure dissimulat.*) Ex quibus verbis
potest dolus velatus non absurde describi, vt sit machinatio obscuro sermone, vel in-
sidiosa dissimulatione ad fallendum, vel circumueniendum alium adhibita, & *Bald.*
12 *in l. quæ fortuitis*, ponit doli velati exemplum † in eo qui clam furatur, vel in retinen-
do quod debet retinere per *l. si quis mancipiis. §. Proculus. ff. de Institut. actione.* vbi pro-
hibens ne quis contrahat cum seruo suo, & alius contraxerit, ita vt ex eo contractu
aliquid peruenerit ad Dominum prohibentem; qui velit illum creditorem à se re-
pellere, quasi dolose agat, replicatur contra eum de dolo cum velit locupletari ex
alterius iactura, videtur nanque illam prohibitionem fecisse, non vt damnum eui-
taret ex contractu serui, sed vt insidiose lucrum captaret, quod vero Bald. posuit
13 exemplum † in furto clam facto, apud me valde dubium est; quippe minor aduer-
sus dolum velatum restituitur vt paulo infra declarabimus, contra furtum vero,
quamuis occultum non restituitur; *l. si ex causa iudicati. §. nunc videndum. ff. de Minor.
ibi: nam si furtum fecit, vel damnum iniuria dedit; non subuenitur ei*; Accommodatum
mihi videtur exemplum, *in l. 1. §. venditor. ff. de act. empt.* ibi *venditor si cum sciret de-
beri sibi seruitutem celauit*, & ibi non solum si non admonuit; sed & si negauit serui-
14 tutem deberi † *Capra in tract. regul. conclusione 78. numero trigesimo octauo, & trigesi-
mo nono.* Exemplificat dolum velatum in eo; qui metum intulit, nam dolus
est velatus ab illo metu, seu in illo metu inclusus, *Bartolus tamen in leg. penultim.
§. si dos ff. quod Metus causa* negat dolum esse velatum qui includitur metu, immo
opponit illum dolo velato, & sequitur, *Baldus de Bartolinis inter repet. in leg. 1. nume-
ro trecentesimo decimo tertio. verbo. quinquagesimum. ff. soluto matrimonio. Cagnol. autem in
leg. fin. numero centesimo quinquagesimo quarto. Codic. de pact.* inquir dolum velatum
ab eo committi, qui non facit, aut non obseruat id, ad quod tenetur, probans
authoritate *leg. si procuratorem. §. fin. & leg. doli. ff. mandat.* verum hæ leges ex
mente Dd. præsumptum dolum continent, qui separatus est à velato, alio-
quin si essent idem, non consisteret assignata doli distributio in præsumptum &
velatum:

15 Quotuplex autem sit dolus † velatus non explicant quod sciam, nostri DD. Ex
dictis autem supra potest colligi bipartita diuisio, vt scilicet alius sit dolus velatus ve-
lamento metus, vt dixit Capra alius velamento simulationis, vel dissimulationis, vt per
Bald. & Nati. in locis deductis, quod vero diximus de velo metus discrepat ab eo, quod
innuimus supra dolum apertum esse in vi compulsiua. Qui sit autem effectus doli ve-
16 lati facile intelligemus si differentias † inter eum, & verum dolum, atq; præsumptum
elucidabimus, quarum prima est quia dolus verus est apertus, maior est, velatus au-
tem minor *Paris. cons. 49. num. 36. in 1. vol. Socc. cons. 18. visis verb. circa primum vol.* 1. Verus
dolus nudus, & expressus est, velatus autem, quamuis & ipse sit verus, velo tamen si-
mulationis, vel metus secundum Capram coopertus succedit, vt sentit *Nati. d. cons. 17.*
17 *verb. si velimus dicere vol.* 1. † preter ea contra verum dolum minor, non restituitur *l. si ex*
causa. §. nunc videndū l. auxilium ff. de minor, sed aduersus dolum velatum restitutionem
habet. *Nati. cons. 17. num. 2. & numer. 6.* Accedit quod dolus verus dans causam contra-
ctui bonæ fidei annullat ipso iure *l. eleganter, & ibi Bar. & Doct. ff. de Dolo.* Velatus autem
18 dolus non ita, † nam si velatus est metu, contractus tenet ipso iure, habet enim con-
sensum, quamuis coactum, in dolo autem aperto cessat consensus, *Capra d. concl. 78. nu-*
19 *mer.* 40. . Dolus autem velatus † conuenit cum præsumpto in omnibus istis qualita-
tibus in quibus discrepat à vero dolo, nam & præsumptus est minor vero, in præsum-
pto etiam minor restituitur, & rescinditur ex eo contractus, non autem annullatur.
20 Dissident autem inter se, quandoquidem dolus velatus † est verus, licet aliquo velo
21 contractus, non absolute verus, sed reputatur verus legis, vel hominis † præsumptio-
ne & quo ad veritatem naturæ potest esse non verus, præsumptio enim plerūq; fal-
22 lax est, † & aliis præsumptionibus validioribus refellitur tanquam falsa vt paulo supra
pluribus ostendimus: At dolum velatum esse verum palam est in eo, qui metum in-
cutit alicui, non potest hic vllo modo carere dolo perspicuum est ex *d. l. ea quæ § fin. ff.*
de contrah. empt. & probat *Nati. cons. d.* Videntur quoque differre quia dolus præsum-
23 tus est, aut ex † præsumptione legis, aut ex præsumptione hominis, vt latius diximus in
24 antecedentibus, velatus autem venit dumtaxat ex præsumpt. hominis, vt apertum †
est ex eo dolo, qui clauditur metu, item ex dolo, qui obscuri sermonis, vel dissimula-
tionis velo contegitur. Omittendum tamen non puto, quod tametsi dolus velatus
25 dans causam contractui bonæ fidei, non annullat ipso iure † vt ostendimus fallit tamen
in contractu matrimonii, quandoquidem ipso iure contractum tollit, ea ratione quia
in matrimonio consensus debet esse omnino liber, cum pure & simpliciter contraha-
tur *c. requisiuit de spons. c. cum locum eod. tit. c. sufficit 27. quæst. 2. Capra, vbi supra numero 44.*
quod obtinet etiam si interuenerit iuramentum per tex. in *c. veniens extr. de spons.* Do-
lus insuper velatus eo modo quo & præsumptus potest remitti *Cag. d. l. fin. n. 154. C. de*
pact. per cons. Barbat. 4. vol. 4. Aliam differentiam inter † dolum verum, siue apertū, & ve-
26 latum ponit *Bal. in l. liberos nullam C. de sacros. Ecclesiis in fin.* quippe agens de dolo prę-
lati, quatenus noceat, vel non noceat Ecclesiæ, distinguit inter dolum apertum & ve-
latum nouum ponens exemplum doli velati, & nos de dolo prælati latius agemus in
tractatu de Dolo tertii.

De præterito, & de futuro Dolo, Diuisio Tertia.

1 *Ordo seruandus in explicatione huius Diuisionis*
2 *Vtrum hæc distributio Doli, iure probetur.*
3 DD. *vno ore consentiunt præteritum, & futurum dolum inueniri, max.* in l. *1.* §. si apud seruum ff. deposit.
4 *Quod vna lege omittitur, sæpe per alias suppletur.*
5 Dolus *præteritus qui sit, & varia eius exempla.*
6 *Vtrum dolus præteritus possit pacto remitti.*
7 Dolus *delictum est.*
8 *Non debet dari occasio delinquendi.*
9 *Nemo debet locupletari cū alterius iniuria*
10 Dolus *præteritus ex communi sentētia potest remitti, & ibi qua sit ratio, sed non remittetur infamia, quæ ex illo dolo resultat.*
11 *Iniuria præterita potest remitti, & quandoque censetur tacite remissa.*
12 *Solutio argumentorū quibus videbatur cōcludi dolum præteritum, nō posse remitti.*
13 *Confessio furti cum ista qualitate quia putabam dominum permissurum non releuat confitentem.*

14 *Quan-*

14 *Quando remittitur dolus, debitor ex pacto lucratur non ex dolo.*

15 *Vtrum dolus præteritus posit in vltima voluntate remitti.*

16 *Quæ sit in hoc articulo glossatoris sententia disputant* Dd.

17 *Verbum dictum est à veritate, quod nos veritatem loqui oporteat, verba sunt signa interioris hominis secundum* D. *Hieronymum.*

18 *An per remissionem actionis, censeatur facta doli remissio, an specialis remissio, debeat fieri.*

19 Dolus *præteritus, ex frequentiori sententia non remittitur in supremis iudiciis.*

20 *Rationes diuersitatis in hoc articulo inter actus inter viuos, & vltima voluntatis.*

21 *Contraria opinio quod in vltima voluntate posit dolus remitti in puncto iuris videtur probabilior.*

22 *Distinctio ad conciliationem vtriusque sententiæ.*

23 *Legatum causam lucratiuam continet, & communis sententia ampliatur.*

24 L*imitationes communis sententiæ.*

25 T*utor allogista, qui sit, & huius verbi significatio.*

26 *Vtrum* l. si quis rationes. ff de liber. legat. *procedat in dolo præterito, an in dolo futuro.*

27 *Remissa liberatione præteritæ administrationis, non censetur remissus dolus nec reliquorum restitutio.*

28 *Centumuirale iudicium quid sit, quomodo constitutum, quæ esset centum virorum Romæ authoritas.*

29 *Centumuiralia iudicia symbolum habebãt cum iudiciis Rotalibus nostri temporis.*

30 *Prætor centumvirali iudicio præerat.*

31 *Ex centumvirali Magistratu deducebantur multi magistratus vt decem viri.*

32 *Qui hastæ præerant Decemviri litibus iudicandis Triumuiri capitales, triumuiri monetales, quatuor viri viarum vrbis, Itidem septemuiri, qui de causis inofficiosi testamenti iudicabant.*

33 *Hasta quid sit, & quam varia eius in iure significatio, signum auctionis insigne Oratoris, & centum virorum ornamentum.*

34 *Cautela pro his, qui sciunt sese teneri ad restitutionem, vel vsurarum, vel male ablatorum, vt animæ simul, et filiorum paupertati consulant.*

35 *Vtrum ad remissionem doli sufficiat generalis renunciatio, an verò sit necessaria specialis.*

36 T*antum operatur generalis dispositio, quo ad comprehensa sub genere, quantum specialis, quo ad contenta sub specie.*

37 *Specialis renunciatio ex communi sententia est necessaria pro remissione doli.*

38 *Plures rationes communis opinionis.*

39 *Vbi lex specialiter aliquid requirit, non sufficit generalis dispositio.*

40 *Filius ex verbis generalibus non censetur renunciasse supplemento legitimæ.*

41 *Generalis remissio doli sufficit, si nihil adsit Doloso, specialis est necessaria si aliquid adsit doloso.*

42 S*pecialis renunciatio doli, quando facta videatur.*

43 *Verbum speciale multifariam sumitur in iure.*

44 *Vtrum censeatur dolus remissus per remissionem actionis nobis competentis.*

45 *Remissio doli, & restitutio reliquorum procedunt à Pari.*

46 *Communis opinio probat dolum remissum per generalem actionis remissionem.*

47 D*eclaratio dictæ Communis sententiæ ex mente Dd.*

48 *Alia declaratio ex intentione Did. vt procedat in solo dolo præsumpto.*

49 D*istinctio in prædicto articulo, an per remissionem actionis censeatur facta remissio doli.*

50 *Vtrum facta generali remissione actionis* Debitori, *qui pluribus actionibus tenebatur, cẽseãtur omnes remissæ, remissione.*

51 *Vtrum facto pacto de non petendo dolus præteritus censeatur remissus.*

52 *Multi sunt modi in iure recepti remittendi dolum.*

53 *Vtrum, qui dolum se fecisse in testamento confitetur, sibi tantum noceat, an & illi in cuius fauorem dolum commiserat; testimonium dicendo, sententiam ferendo.*

54 *Confessus dolo fecisse sibi nocet.*

55 *Confessus dolum commisisse non officit illi, in cuius commodum dicitur dolus esse commissus declara numero penultimo.*

56 T*estis periuro non creditur.*

57 *Ampliatur illa Communis opinio pluribus modis, maximè in Notario, qui confessus sit falsum instrumentum fecisse.*

58 *Cautela, vt confessio Morientis probet etiam contra tertium.*

59 *Confessio iudicis in mortis articulo quod iniquam sententiam tulerit, an noceat, distinguitur.*

60 *Confessio testis, vel iudicis in articulo mortis, tertio non officit, cui tempore confessionis erat ius quæsitum.*

61 *Plures q̃stiones de dolo præterito, remissione.*

Absoluimus quantum fuit in nobis diligenter secundam doli mali diuisionem,
aggrediamur ex ordine tertiam Quæ nūc tempore sumptā in duas species dolū diducit, alium de præterito, alium de futuro constituens, ad cuius partitionis dilucidio-
1 rem explicationem reuoco † primum in dubium, vtrum iure hæc probetur distributio doli deinde à pterito dolo incipientes. Secundo quæremus qd ille sit. Tertio disputabimus, nunquid dol⁹ pteritum possit testimonio, vel pacto remitti. Quarto alias huic dolo conuenientes quæstiones subiiciemus; Ad primum articulum redeundo vide-
2 tur † nullo iure probari nostram diuisionem: Etenim *Vlp. in tit. ff. de Dolo*, Vlpianus dolū bonum, aut malum esse dicit, præteritum, & futurum verosimiliter non relicturus, si iure esset hæc diuisio consentanea & augetur ius argumenti, quod nec in *tit. C. de Dolo*, Imperator dolum ad futurum, vel præteritum refert, ita fit, vt nedum IC. sed Imper. quoque negligentiæ posset accusari; Cæterum in contrarium est, frequentior, omni-
3 um opinio, nec vllus † legistarum, vel Canonistarum est qui ab hac diuisione audeat recedere, & ab illis incipiam gloss. *Bald. Castrens. Iason in l. si vnus. §. illud. ff. de pact. Cagn. & Dec. in l. contractus. ff. de reg. iur. Bald. Alex. Iason Alciat. in l. actione C. de transact. Bald. & Saly. in l. cum necessitatem C. de fideicom. Didac. resolut. lib. 2. cap. 14. numer. 4. cum seq. Gomes. de testam. cap. fin. Menoch. de arbitr. casu 337. numer. 14. Suarez. in suo Thesaur. in verb. Dolus Decis. Genuæ 19. num. 9. Capra reg. 78. Paris cons. 84. lib. 1. & cons. 49. & 90. & in libr.* Decis *cons. 128. numer. 3.* Ex canonistis *Abb. Butrius: Felyn. in c. fraternitatis extr. de testibus.* Fely. *in c. si diligent. nu 3. ext. de testibus*, sed vltra DD probatur per egregiū tex in *l. 1. §. si apud seruum ff. deposit.* ibi non tantum præteritus dolus venit in deposit. actione, sed & futurus scilicet post litem contestatā, Addo quod dolus præteritus dicitur ad futuri doli differentiam, at doli præteriti crebra est in iure mentio, vt in *l. 28. §. si ante. & l. 13. §. fin ff. de petit. hered.* ergo præsupponitur dolus futurus, eo quo *in d. §. illud & in l. contractus ff. de reg. iur.* & in *l. conuenire ff de pact. dotal.* Nec vim habet argumentatio de-
4 ducta in contrarium, etenim † quod vna lege omissum est, suppletur per alias nempe ex *dict. l. §. per seruum. ff. deposit*, & in his terminis diuisionis Exemplum est in *tit. ff. de act. & oblig.* in quo paucas recenset IC diuisiones Actionum plures autem affert *Imp. in tit. Instit. de action.*

Q. 2. Intueamus modo, qui sit dolus pteritus, & sane doct q vehementer admiror declaratione negligunt, nullū eius descriptionem afferentes, nos autē inuenimus tex. satis appositi dolum præteritū explicantem in *d. l. 28. §. si ante*, in illis verbis, *qui vero* †
5 *prior est, & ante litē contestatam doli nomine tenetur.* Hic est dolus præteritus conuenit *l. nec nullam. §. his autem. ff. de petit. hered.* Ex quibus verbis colligitur in materia petitionis hereditatis dolū præteritum esse, qui tempore motæ litis vsq; ad litē contestatam, iam commissus erat adeò, vt in alia materia dolus præteritus, recte possit dolus appositi qui tēpore dispositionis, vel inter viuos, vel in vltima voluntate, iam factus, & comissus erat, veluti gessisti meam tutelam dolo se post minorem ætatem fecimus transactionem de dolo specialiter transigentes iuxta *l. action. Codic. de transaction.* certe de præterito dolo transactum est *cap. de eo qui tempore administrationis vsq. ad transactionem commissus erat*, Aut si testator à rationibus reddendis ob tutelam administratam tutorem olim suū liberauerit, in terminis *l. si quis rationes. ff. de liber. legat.* dolū præteritum cēsetur remitti, i. illū, qui tēpore administrationis tutelæ erat iā admissus, & ideò alio nomine dolus commissus nūc upatur *l. 1. §. si apud Celsum. ff. deposit.* Bar. *in l. pomp. n 7. ff. de neg. gest.*

Q. 3. Sequitur vt dispiciamus, vtrum dolus iste præteritus, possit testamento aut
6 pacto remitti † scilicet vt quicquid eo nomine dolosus erat soluturus, possit ab eo, cui soluendū erat cōdonari; Et sane videbatur potior negatiua sentētia In primis quia do-
7 lus delictum † est *Rom. in l. si mora. ff. sol. matr. per tex. in l. plane. ff. de test. & ration. distrah. l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. de min*, delicta autem non possunt remitti pacto priuatorū: quoniam interest Reip delicta puniri *l. ita vulneratus. ff. ad l. aquil. l. iurisg. §. si pacisc ar. ff. de pac.* & in terminis remittendi doli, ne lædatur ius publ. est tex. *in l. quidā decedens. ff. a dmin. tutor.* Secundo suffragatur quod si posset hic dolus remitti daretur occasio † de-
8 linquendi contra text. in *l. conuenire. ff. de pact. dotal. in l §. si conuenerit. ff. deposit.* quæ iura licet loquantur in dolo futuro, vigent tamen, & in dolo præterito quippe si sciant homines dolum non posse remitti, fidelius agent cum aliena negocia tractabant q, si sperent posse sibi condonari, nulla est maior peccandi illecebra, vt dicebat Cicero quam impunitatis species; Tertio accedit, quia nemo debet locupletari † cum alterius ia-
9 ctura *l. lucrum. § hæc quoq. ff. pro socio l. ne ex dolo l. Titio in 1. ff. ad Municip. c. ex literis de dolo, & contum. Rom. cons. 246. n. 4. Imol. in c. si postulatus n. 7. de Conces. præbend.*

Sed

10 Sed tamen cōtraria sententia est votis omnium recepta † per *tex. in l. si vnus §. illud* iuxta vnum intellectum magis communem *ff. de pact.* & per tex. quem in hoc ponderat, solus *Cagn. in l. contractus num.* 80. *ff. de reg. iur.* scilicet in *dict. l. si vnus. §. pacta quæ turpem, ibi; sed post admissa hæc pacisci possumus*, nam cum initio illius text. definiatur inualidum esse pactum, ne furti agam, vel iniuriarum scilicet quando furtum, vel iniuriam feceris, subnectit postea limitando, sed post admissa hæc pacisci possumus. Quibus ego addo tex. in *l. Iurisgent. §. si paciscar. ff. de pact.* vbi valet pactum, ne agas contra me ob ædes tuas a me incensas cum dolus erat iam admissus in ædibus comburendis, Ibi quoque de furto iam facto pacisci licet, vt gloss. declarat. *ver. nam & fur.* merito igitur Doct. vno omnes ore consentiunt *in d. §. illud in l. actione. C. de transact. & in dict. l. contractus & Canon. in d. cap. fraternitatis*, & ista opinio non solum probatur citatis iuribus, sed etiam ratione, quæ est a cessanti ratione *l. quod dictum ff. de pact. c. cum cessante extr. de appellat. Bart. in l. 1. §. huius rei. ff. de iurisd. om. iud. Roman. in l. si vero. §. de iure. ff. solut. matrim. fallent. 37.* nempe dolus futurus, vt infra exponemus non remittetur, ne detur occasio delinquendi, Hæc ratio cessat quando dolus iam commissus est, vt considerauit *Cagn. d. l. contractus num. 77.* verum hæc ratio non omnino cessat; vt palam est ex secundo argumento, aut saltem non est ratio inductiua, cur liceat dolum præteritum remittere, negatio enim & priuatio nihil ponunt in esse, & ideo probabilior est ratio *Accurs. in dict. §. pacta quæ turpem, in verbo possumus*; Quia hic dolus continet ius partis læsæ, siue damnum patientis, non autem tangit ius publicum Iuris autem priuati fieri posse remissionem definit *tex. in l. pen. C. de pact.* Cui similis alia ratio est de qua in *d. §. si paciscar.* nempe validum esse factum quod est de re familiari paciscentis, non reipubl. nam si furtum fecisti teneris in duplum, vel quadruplum, proinde res familiaris,

11 iure ergo remissio valet, confert quod pari ratione præterita † iniuria potest remitti *Cagnol. in dict. l. contractus num. 77. Games. de testā. cap. fin. in fin. Suarez. in Thesauro Com. opin. in verbo ingrati*; dicens tacite etiam interdum censeri remissum, vt in marito, qui conscius adulterii suæ vxoris tacuit, vsque ad mortem vt late *per Gabriel. com. opin. in tit. de crimin. Conclus. 34. num. 8. Did. in Epith. decretal. §. 6. cap. 7.* Quamuis autem dolus præteritus remittatur, non tamen facta doli remissione, censetur remissa infamia dolosa, vt notanter dixit *Alciat. in l. actione n. 38. C. de transact.*

12 Nec habent momentum † allegata ex aduerso, & ad primum responsio est in aperto, quippe dolus est delictum, sed modo publicum, modo priuatum, & hoc quidem remittitur, & de hoc sentiunt doct. vt conspicuum est ex legibus, quas adducunt in *§. illud in l. 1. §. si conuenerit. ff. deposit. in l. conuenire. ff. de pact. dotal.* Ad secundum solutio est ante pedes; quandoquidem ratio futuri doli, non conuenit dolo præterito, ex eo enim quod dolus possit remitti ab eo, qui læsus est, nemo inuitatur ad delinquendum eo modo, quo dolus est remissus antequam fiat: siquidem sperari non debet remissio cum nemo præsumatur iactare suum, *l. cum indebito. ff. de probat. Bart. in l. inter omnes. §. recte ff. de furt* dicens quod non prodest furi † confessio cum ista qualitate, quia pu-

13 tauit dominū permissurum, præsumptio enim est in contrarium quod Dominus non fuisset permissurus *d. l. cum de indebito Alex. consil. 127. volu. 4. Gabr. com. op. in tit. crimin. concl 19. nu. 4. verb. secundo amplia*, faciunt not. in *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* & licet melior sit venia, quam vindicta, quoniam illa mitis est ingenii, hæc ferarum, tamen omnes naturaliter gaudemus vltione. Tertium euertitur quod facta doli remissione, is qui do-

14 lo fecerat ex pacto † lucratur, non ex dolo, & causa immediata lucri, est ipsa remissio.

15 *Quæst.* 4. Quarto loco non ineleganter † quæritur vtrum dolus præteritus, quem diximus posse remitti eodem modo in vltima voluntate remittatur, ac in actu inter

16 viuos ponunt hanc Quæst. Dd. *in l. actione Cod. de transact.* occasione glossæ † illius legis in fine maxime. *Alex. num. 6. Dec. numer. 11. Iaf. numer. 11. verb. ex tertia parte Cyn. & Bald. & alii antiq. in l. sub prætextu C. eod. tit. Ang. & Bald. in l. si vnus. § illud. ff. de pact.* & potest diuidi in duas partes; prima erit an *gloss. in d. l. actione in verb. transactum sit circa medium*, voluerit constituere differentiam, quo ad potestatem remittendi dolum in vltima voluntate, & in actu inter viuos secunda vero circumscripta mente gloss. Quærendum est, an iure sit allegata differentia constituenda, quo ad primum concors est Doct. opinio voluisse Accursium discrimen prædictum ponere, vt colligitur ex verbis ipsius *l. Labeo. ff. de suppell. leg.* Sunt enim verba, earum, quas habemus in animo passionum notæ *l. ille, aut ille, l. non aliter. ff. de leg. 3.* nec iniuria, verbum enim vt placet

17 Varro. à veritate ducitur, quod scilic. verum † nos loqui oporteat, & D. Hieronymus pro signo interioris hominis esse verba erumpentia dicebat, & Socrates, vt Iuuenem illum cognosceret, iussit loqui *Accurs. enim dict. gloss.* quærit an facta generali transactione, cum meo tutore possim eanon obstante illum, de eo quod dolo gessit conuenire & pro dubitandi ratione respondet affirmatiue per text. *in l. Aurelio. §. Catus. ff. de liber leg.* in qua generalis liberatio in vltima voluntate non includit dolum verum, determinat contrarium in transactione, & sic in actu inter viuos, & soluens contrarium ait, illud est liberationem legare, & ita actum vltimæ voluntatis facere contra *Fulg. cui Iason. adhæret. numero 11. verbo non puto.* Ratio *Fulgos.* est, vt arbitror, quia mens, *Accurs. in verb. aliud est,* non fuit dicere, aliud est legare liberationem, id est, vltimam voluntatem facere ad differentiam actus inter viuos, sed fuit dicere aliud est relinquere liberationem, vt in *leg. auxilio.* scilicet simpliciter aliud remittere omnem actionem sibi competentem, vt fit in transactione etenim

18 per hanc remissionem † cuiuscunque actionis censetur dolus remissus, & talis remissio cuiusque actionis continet dolum, etiam in vltima voluntate facta, atque ita non est secundum mentem *Accurs.* differentia inter contractus, & vltimas voluntates, sed in modo remittendi dolum, id quod probat etiam Iason ductus ea ratione, quod glossator allegat iura quæ loquuntur in vltima voluntate non allegaturus si cogitasset non posse dolum in vltima voluntate remitti.

Succedit modo secundus articulus in quo ad iuris dispositionem sit inter contractus & supremaiudicia constituenda differentia, & communis schola Dd. probat

19 † sententiam affirmatiuam, cui non aduersatur regula trita in foro quod valeat argumentum de contractibus ad vltimas voluntates. *l. fin. & ibi. Saly. Cod. de legat. §. de Institut. de legat.* sus. canon. siquidem perdit officium suum probata ratione ali-

20 qua differentiæ Roman. in *auth. similiter Cod. ad l. Falcid.* vbi ratione † diuersitatis enumerat viginti differentias inter actus inter viuos & supremas dispositiones, Ratio vero discriminis videtur, quoniam cum legata relinquantur ex merito, *leg. nec adiecit. ff. pro Socio,* liberatione generaliter legata non includitur dolus ex verosimili mente testatoris quæ non fuit iuuare dolosum, contractus autem non contemplatione meritorum, sed ratione vtilitatis vtriusque contrahentis fieri præsumuntur, proinde facilius creditur remissus dolus. Alia quoque est ratio Baldi in *leg. si vnus. §. illud numero secundo. verbo tertio quæro ff. de pact.* nempe quia legatum interpretamur ex sola prouidentia Testatoris, qui non præsumitur voluisse prouidere doloso, contractus vero cum pendeant à voluntate duorum, non sunt interpretandi ex solius remittentis voluntate. Tertia quoq; fuit a nobis deducta ratio sup. in *tit. de Dolo vero*

a 116. *quæst.* † In contrarium quod non debeat constitui discrimen in remissione doli, suadet Primum illa regula, interpretationem fieri contra dolosum, ne ex suo dolo lucrum faciat, *l. neque, cum simul. ff. de dolo.* præsertim quia potuit latius concipere verba liberationis, & non concepit argumento, *leg. veteribus. ff. de pacto. l. quicquid astringenda. ff. de verbo obligatione.*

Secundo, adstipulatur, quod ab omni dispositione censetur dolus exclusus, *leg. prima. Cod. si maior factus, &c. Menoch. de recuper. possessione remedio 15. numero centesimo trigesimo primo.* inquiens maxime hoc obtinere in dolo vero, de quo interim agimus, & *Bald. consilio* 50. *lib.* 1. in quo dicit quod in nulla latitudine potestatis dolus includitur.

Tertio, Latior sit interpretatio in vltimis voluntatibus, quam in contractibus. *l. in testamentis cum ibi not. à Dect. & Cagnol. ff. de regulis iuris,* in quibus si generalis remissio, non comprehendit dolum, multo magis dolum excludit à contractibus.

Quarto, si in legatis, quæ relinquuntur ex merito sicut diximus nõ continetur dolus, & tamen meritum posset esse tale, quod præponderaret damnum illatum ob dolum & sæpe ex benemeritis postea sequutis præteritæ iniuriæ remittuntur, vt de ingratitudine filii, erga parentem inquiunt Dd. in *auth. ex causa C. de liber. præter. in auth. vt cum de appell. cognos. §. aliud quoque capit.* affirmantes ex benemeritis filii postea superuenientibus omnem censeri remissam iniuriam; idem quoque respondendum est in contractibus, in quibus nulla habetur ratio meritorum. Quinto has partes

adiuuat

adiuuat. Quod in vltimis voluntatibus censentur homines liberaliores, quam in actu
inter viuos. §. *primo & ibi Syluest.* *Aldobrand. de lege Fusia.* Ea n. ratione restricta erat po-
testas domini in seruis testamento manumittendis, & nihilominus ob generalem re-
missionem non præsumuntur remisisse dolum; Sexto suffragatur allegata *l. action. in fin.*
C. de transact. in qua non sufficit generalis remissio ad exclusionem doli, sicut nec in
vltima voluntate, & ita arguebat *Fulgos. ibi sicut refert Alex. nu. 6.* atq; his conferunt quæ
tradit *Saly in l. cum necessitatem C. de fideicommiss.* Quibus rationibus adductus arbitror
hanc posteriorem sententiam esse legibus magis cõsentaneam, quæuis prior sit magis
22 communis. posset autem hoc dissidium † ita componi, aut contractus in quo fit gene-
ralis remissio, celebratur ex causa liberalitatis, & dolus non includitur ad instar lega-
torum, in quibus est liberalitas *l. legatum ff. de leg. 2. §. legat. Inst. eod.* & ideo dicuntur cõ-
23 tinere † causam lucratiuam *l. 1. C. de super lucrat. descripi. lib. 10. l. hereditatẽ. ff. mandati Man-*
tuan. singul. 236. dicens legati naturam esse lucrum afferre & infert ad not. casum, & re-
linquuntur ob merita, ita quoq; in contractu ex causa liberalitatis videtur habita ra-
tio meritorum. Aut dicta remissio sequuta est in contractu ex causa onerosa, & tunc
videatur in generali remissione dolus inclusus, sicut tradit *Bald. in d. l. si vnus. §. nume-*
ro 2. verb. Tertio quaro. ff. de pact. & Socc. sen. cons. 73. vol 3. verb. secus est dicendum. Si fie-
ret ex mera liberalitate, & ratio est in promptu, quippe cum remittens ex illo contra-
ctu lucretur aliquid, videtur magis pronus ad donãdum & illud, quod dolosè gestum
est, & ille dolosus, cum aliqiud de suo dederit dignior est, vt sibi dol⁹ remittatur, quasi
illum precio redemerit. Porrò autem communis opinio extenditur vt scilicet in vlti-
ma voluntate per generalem remissionem non censeatur dolus exclusus, quamuis te-
stator prohibuisset hæredem agere, Bart. *in d. l. Aurelio. §. Caius num. 7. ff. de liber. leg.* per
24 *tex. in l. Lucius. ff. de lib. leg. & per l. non solum. §. pro eod. tit.* † Coarctatur etiam per eundem
Bart. in d. §. Caius ex tex. in l. siquis rationes in fin. ff. de liber. leg. præterea limitatur secun-
dum *Castrens. d. §. in fin.* quoniam in vltima voluntate remittetur à testatore specialis a-
ctio, nam videretur, non secus ac in contractibus facta doli remissio, id quod placuit
D*idac. lib. 2. resolut. cap. 14. num. 4. & seq.* hactenus quo ad præsentem quæstionem pro
qua præstat videre quæ diximus supra in *tit. de dolo vero quæstion. 16.* in qua frequentior
DD. hæc traditio aliis quoq; modis restringitur. Et ad vlteriora progredientes videa-
mus, an *l. siquis rationes. ff. de lib. leg.* disponat de pterito dolo vel potius de futuro, & sane
ad futurum videtur illa dispositio pertinere, vt sentit *Accurs. in d. l. actione in gl. fin.* nam
deducit *l. si quis rationes, & l. quidam decedens. ff. de admin. tutor.* pro concordantibus dicta
vero *l. quidam.* procedit in futuro dolo, vt dilucide apparet, cum testator non solum re-
linquit filiis tutorem, sed pro futura administratione constituat allogistam, id est, im-
25 munem † à reddenda ratione tutelæ, sicut ibi interpretatur *Accurs.* græcum quippe ver-
bum est, & latine sonat sine reddenda ratione, quemadmodum exponit etiam *Pract.*
Papiens. in forma libelli, quo agitur ad redd. rationẽ tutelæ in *verb. anologistas.* præterea;
& illa verba videntur futurum dolum respicere, & si quid dolo fecerit, qui rationes
gessit; verbum fecerit futuri temporis est; argumento *l. verbum oportebit & l. verbum*
erit, ibi: non solum futurum. ff. de verb. signif. Verum tamen DD. frequentius probant agi
26 eo loco de præterito † dolo, ita not. *Bart.* esse de mente *gl. in d. l. actione vbi Iason num. 12.*
& Bartolus in d. l. quidam decedens, & in d. l. Aurelio. §. Caius Bald. in l. necessitatem col. pen. in
fin. C. de fideicom. & ibi Saly.

Esse verò de mente glossæ; ita Bartolus colligit; *Accurs. loquitur de dolo*
præterito; & allegat *l. siquis rationes*; igitur sentit in ea agi de dolo præteri-
to. Confirmo ego quoniam allegat *l. petitor eod. tit. de liber. leg.* in qua etiam disponi-
27 tur † de præterito, vt indicant verba Pauli (petitor, vel possessor damnauit hæredem
suum, ne centumuirale iudicium exerceat) ecce testator petebat, & ita dolus iam com-
missus erat.

Sed quid sibi velint illa verba *centumuirale iudicium exerceatur*, si quis fortas-
28 se requirat, est enim res cognitione digna; nec rara † est huius iudicii in iure nostro
mentio, respondeo Centumviros fuisse iudices; quibus difficiles, & arduæ causæ
committebantur decidendæ, & tales erant olim Romæ quales nostra tempestate in
maioribus ciuitatibus certis tribunalibus deferuntur, quæ iudicia Rotalia dicuntur;
29 siue Rotæ † appellantur, vt existimat *Sigon. de iudiciis libro. 1. cap. 28. verb. ad centum viros*
de his loquitur *Ouid. 4. de Ponto.*

Vtque fui solitus sedissem forsitan vnus
De centum iudex in tua verba viris
& *ad Pisonem* scribens:
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum
Et firmare iubet Centeno Iudice causas.

Nam cum essent Romæ triginta quinq; tribus, terni ex singulis tribubus sunt
electi ad iudicandum, & licet essent centum & quinque numero, tamen quo faci-
lius nominarentur Centum viri sunt dicti, quos Accurs. in *d. l. petitor*, & in *l. vltima in*
verb. centum viralis. C. de petit. hered. perperam senatores appellat; causas quas iudiciali
munere exercebant, ponit eleganter *Cic. lib. 1. de Oratore* his verbis: Nam velitare in fo-
ro, iactare se in causis centumuiralibus in quibus Vsucapionum, Tutelarum, Gentili-
tatum, Agnationum, Alluuionum, nexorum, Mancipiorum parietum, luminum, stil-
licidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, Cæterarumque rerum in-
numerabilium iura versantur, quæ Cicero. authoritas legum quoque nostrarum
authoritate roboratur, etenim hereditatem ad illos pertinuisse causas est tex. in *d. l.*
fin. C. de pet. hered & *d. l. petitur* iuncta *gloss. de ruptis testamentis l. Titia. ff. de inoffic. testam.*
Valer. etiam libr. 7. testatur dicens cum improbissimis hominibus de paternis bonis
apud centum viros omnibus non solum consiliis, sed etiam sententiis superior dis-
30 cessit, confirmat *Sigon. de iudiciis libro 1. cap. 22.* Præerat huic iudicio centum † vira-
li Prætor. sicut Plinius libr. 5. Epistolarum significat his verbis, hoc facto commotus
Prætor, qui centumuiralibus præsidet, In quatuor erant consilia diuisi centum viri
Sigon. lib. 1. cap. 28. Plin. lib. 2. Epistolarum Quintil. libr. 12. & hoc indicant illa verba Va-
lerii apud centum viros, omnibus non solum consiliis, sed etiam sententiis superior
discessit; *Plin. lib. 4. Epistol.* cum apud centum viros dixissem subiit recordatio egisse
31 me hanc rem æque in quadruplici iudicio. Ex isto numero † centum virorũ eligeban-
tur Decem viri qui hastę præerant de quibus *Pomp. in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig.*
32 *iur.* ibi decem viros institutos, vt hastæ † præessent, erat autem hasta iudicii signum,
& pro iudicio accipiebatur, qui decem viri stlitibus quoque iudicandis sunt vocati
constabant *numer. 16.* virorum Ex quibus trium viri capitales trium viri mone-
tales.

Quatuor viri viarum vrbis quorum etiam officia & munera idem *Pomp.* decla-
rat & *Cuiat. explicat lib. 3. obseruat cap. 32.* in quo, & illud addit ex dictis centum viris, se-
ptem eligi solitos qui causas de inofficioso testamento iudicabant de quibus Paulus
Iuriscon. librũ singularẽ scripsit ex quo sumptæ sunt *l. 7 l. 28. l. 31.* & positę sub *tit. ff. d in-*
off. testa. vt palam est ex inscriptione, quæ secundum pandectas Florent. ita se habet,
Paul. lib. singulari de septem viralibus iudiciis. licet communis litera dicat de centum vira-
libus iudiciis. Quoniam vero hastæ verba facimus, admonet hic locus, vt breuiter
33 declaremus quid significet hasta, & sane † triplicem hastam inuenio, primam quæ
dicebatur Auctionis cuius quæ vis esset, & natura, egregiè declarat *Gellius lib. 7.* vnde
ius auctionis dicitur earum rerum, quæ publicè per præconem sub hasta præsenti
Magistratu vendebantur, de hac hasta agitur in titulo *C. de fide Instrum. & iure hast. fiscal.*
lib. 10. maxime in *Rub. & L. 4.* tradit *Sigon. de antiquo Iure ciu. Roman. li. 1. c. 10. ver. emptio sub*
corona. Altera fuit hasta, quæ Iurisdictionis hasta vocabatur, erat enim vnum ex Præto-
ris insigniis. Prætores enim certis insignibus ornati certo in loco, certis diebus, & cer-
tis horis ius dicebant, insignia fuerunt prætexta, sella curulis, hasta, & Ministri vt scri-
bę, Accensi, & lictores; hastam vero iurisdictionis insigne fuisse ex eo appareat, quod
Censores quoque ea vsi sunt, & cum vectigalia publice locarunt eam posuerunt. Præ-
torum etiam insignia duo fuerunt hasta, & gladius, illa ad Iurisdict. iste ad quæst. cri-
minalem significandam *Sigon. de iud. lib. 1. cap. 7. verb. iam vero si pratores.* Tertia hasta
fuit Decem virorum, & centum virorum, de qua in *l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. iur.*
Ouid. ad Pisonem in supra relatis versibus, vt scriptum reliquit *Sigon. lib. 1. de Iud. cap. 22.*
à quo, omnia quæ obiter diximus, sed vtiliter vt arbitror, accepimus; Verum vt iam
è diuerticulo in viam redamus apparet in *d. l. si quis rationes* agi de dolo præterito, nec
quicquam officit verbum, fuerit, siquidem natura sua ad præteritum refertur d. l. ver-
bum oportebit, eoque magis ita dicendum est quo adest illud adiunctum qui (ratio
nes gessit) & non obscure insinuat species illius tex supponit enim gesta esse negocia
testatoris ab eo, à quo prohibuit testator rationes eligi.

Cum

Cum itaque palam sit ex ante dictis dolum præteritum in actu inter viuos, æque,
ac in testamento posse remitti, infertur ad egregiam cautelam, quam tradit *Dilectus*
34 *de arte testam. 7. De tutor. & execut. testamenti cautel. 11. numer. 33.* Nam si testator † co-
gitans quæ Dei sunt, velit male ablata in testamẽto restituere & videat filios ob huius-
modi restitutionem redigendos in paupertatem, vt animæ simul consulat, filiorumq;
inopiæ subueniat remedium est, vt transigat cum his quibus est restitutio facienda,
vel cũ maiore parte ipsorum de soluendo portionẽ, facta remissione residui *l. si cum. §.*
fin. ff. de pact. nam euidentissimi iuris etiam super vsuris, & super omni dolo præterito
transigi, vel pacisci ex *d. §. illud l. si vnus Bald. cons.* 185. *lib. 2.* si vero restitutio sit facien-
da personis incertis, vel in longinquo commorantibus transigat cum Episcopo vel
studeat, vt episcopus intuitu pietatis, partem eius quod erat restituendum, vel totum
pie condonet filiis ipsius testatoris obligati ad restituendum per ea quæ tradunt *DD.*
in cap. cum tu extr. de vsur. & in cap. quam sit de iudeis per Bald. in cap. primo §. furtum
de pact. iur. firmat. Tabarell. in clement. 1. *de vsur.* & ante compositionem factam Cau-
tela *est Federici de senis cons.* 154. *incip. in quæst.* Ex cuius dictis colligitur, posse fieri moni-
tionem per publica edicta quod si qui sunt; qui aliquid possint repetere, compareant
intra certum terminum, alias restituenda habebuntur pro incertis & elapso termi-
no; ab Episcopo, vel eius Vicario pronuncietur restituenda haberi pro in-
certis; & heredem non teneri ad restituendum eis, qui sic non comparue-
rint in tempore, argumento *l. si ab eo. ff. de distract. pignor.* cum aliis deductis per
eum.

Quæst. 5. Hactenus constat dolum præteritum posse remitti, atque ita liquet de po-
testate renunciandi, inquiramus de modo quærentes, vtrum generalis renunciatio
sufficit † an vero sit necessaria specialis, & dato quod specialiter sit facienda renun-
35 ciatio inuestigemus, quo modo, & quando dicatur fieri specialiter, Porrò autem ad
primum videtur cum distinctione respondendum quippe autem loquimur in con-
tractibus, aut in alterius voluntatibus posteriori casu non operatur generalis renun-
ciatio, priori autem videtur esse satis secundum *Com. Doct.* interpretationem; quam
paulo supra deduximus, nec non ex notissima reg. Quod tantum operatur dispositio
36 † generalis, quo ad omnia comprehensa sub genere; quantum specialis, quo ad con-
tenta sub specie. *Alexand. Soc. & Aret. in l. 1. ff. de vulg. & pupill. l. si duo in fin.* & ibi
Bartol. ff. de admin. Tutor. l. si cohors. ff. de leg. 3. l. omnes vbi Bald. & Angel. not. C. de præ-
script. 30. annorum, corroboratur quoniam expressum, & in materia stricta, & odio-
sa generaliter intelligitur *Ang. in l. vltima verb. 3. quæritur. ff. de const. Principum, Tiraq. de*
legibus Connub. gloss. 7. numer. 91. & de retractu consanguineo. §. 1. gloss. 14 numer. 102. Con-
trarium tamen vno † ore affirmant Dd. *in d. l. actione per illum text. in ver. specialiter. Iason*
37 *ibi numer. 8. in 30. not.* addens duo necessaria esse, quo valeat doli renunciatio; alte-
rum scilicet vt renuncians sit legitimæ ætatis, nempe annorum 25. siquidem lex præ-
sumit in minore, quod ea fragilitate, qua minor inducitur ad transigendum, etiam in-
duceretur ad renunciandum dolo, argumento *l. doli mali. ff. de nouat.* Alterum vt spe-
cialiter fiat renunciatio quod Dec. *Alex. Alciat. Rimin. Sen.* & cæteri omnes aduer-
tunt. Item *Rimin. Iun. in §. 1. de donat. numer. 252. ver. non obstat. quod de Dolo gloss. in l. Pomp.*
ff. de neg. gest. in qua Bartolus ait sub generali remissione dolum non venire Dec. *cons.*
128 ad idem multa congerit *Mascard. libro. 3. concl. 1252. numer. 12. cum seq.* Ratio verò
cur specialis renunciatio exigatur; † vna est ex parte renunciantis, quem verosimi-
38 le est noluisse doloso consulere tanquam indigno; Altera ex parte dolosi, adversus
quem in dubio fieri debet interpretatio *Bart. in l. Pomp. numer. 3. verb. præterea ff. de neg.*
gest. dicens, leges in odium facientis dolum exigere specialem renunciationem, vt
scilicet homines deterreantur à delinquendo, desperata ferme impunitatis spe. Ter-
tia ratio est ex parte Reipub. cuius interest delicta puniri *l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.*
proinde lex vult exploratam habere remissionem; specialis autem renunciatio, ma-
gis operatur, quam generalis *Iason in d. l. actione. numero octauo per tex. vol. 3. §. quæ-*
situm. ff. si quis cautel. glossa magistr. in cap. quanquam 23. dist. Tiraquel. de legibus contrahent.
gloss. septima. numero 24. Quarta sumitur ratio ex reg. Com. nempe causa speciali no-
ta digna ex generali dispositione videtur neglecta, Litem apud Labeonem §. *hoc*
edictum. ff. de iniur. talis est causa doli si ad eius grauitatem respiciamus ex qua decisio-
ne infertur doli remissionem; non rectè fieri verbis generalib. per reg. vulgarem.

39 Quod vbicunque lex aliquid specialiter requirit, non † sufficit generalis Dispositio, *Bartolus in l. 1. in fin. ff si quis in ius vocat. non ierit.* cum multis congestis à *Iason. d. l.*
40 *actione. numero* 8. vbi infert ad multa, præcipue vero ad illud, quod filius asserens † generaliter se tacitum, & contentum relictis à patre in testamento pro omni, & toto eo, q. sibi deberetur in bonis paternis, non propterea intelligitur renunciasse supplemento legitimæ per *tex. in §. cæterum in auth. vt cum de appellat. cognos.* Vis est modo contrariis satisfacere mirifice enim obstat circa primum communis illa traditio, in actu viuentium contineri dolum quoties facta sit generalis remissio, id namque pugnat cum *l. actione*, quæ loquitur in contractu, & desiderat specialem renunciationem, & ratio Imperatoris ibi conuenit omni dispositioni inter viuos, & profecto mirum est eosdem Doct. qui eam sententiam probant obseruare omnes ex *dict. l. actionem* necessariam esse specialem renunciationem. Existimo cum *Socc.* distinguendum, is enim *consil. 73. libro. 3. & consil. 159 verb. ex quibus vol. 2.* ait, Aut dolosus ex dolose gestis nihil acquisiuit nec quicquam habet puta, quia dolose se gesserit deteriorando da-
41 mnumue inferendo, & tunc censetur † remissus dolus ex generali remissione & ita procedit communis opinio *Bartol. in d. l. Aurelio. §. Caius numer. 6 ff. de liber. legat.* Aut ex dolo aliquod ei adest quid nimirum aliqua retinuit, & tunc procedat dispositio *d. l. actio. in ver. nisi specialiter ex rationibus* ibi per *Socc.* allegatis, quarum fecimus mentionem supra de dolo vero *Q. 16.* & hinc infertur quod si renuncietur Insinuationi donationis iam præteritæ, siue omissæ, non creditur remissus dolus præteritus, ea ratione quia non est specialis renunciatio *Rimin. Iun. de donat. §. 1. num. 242. vers. dolus; & num. 252. verb. non obstat.*

Ad secundum argumentum solutio est ante pedes, nempe regulam adductam non procedere in ea dispositione in qua desideratur aliquid fieri specialiter, ita limitat *Tiraquel. de leg. Connub. gloss. 7. numer.* 119. per ea quæ vna omnium voce tradunt *Bartolus Baldus Salyc. Fulgos.* & recentiores *in l. 1. in verb. specialiter. ff. si quis in ius voc. non ierit.* ratio est, quia si generalis expressio esset satis, frustra lex specialem requireret. & non vrget etiam quod ad confirmationem dicebatur; Quandoquidem in odiosis sicut est causa doli, si lex postulet expressionem alicuius qualitatis desideratur specialis expressio, nec tanti est generalis, Iason in *l. prætor col. 2. libr. 3. fallit. ff. de noui operis nunciat. Tiraquel. d. gloss. septima numer. 16.* Quod vero dicebatur ex aduerso obtinet in lege pœnali, vult enim Respublica delicta omnia puniri, at in specie nostra, alia fit interpretatio, vt delicta non relinquantur impunita, quæ alioqui non ita facile punirentur, si generalis remissio esset satis, vt clarius est, quam sit probandum.

Quæst. 6. Cum ergo specialis remissio doli exigatur fit locus dubitationi quando
42 videatur specialiter facta † nam hoc verbum multifariam sumitur in iure, & primo quidem significat in priuilegium *Dec. Curt. Iun. & alii in l. 1. num. 47. ff. de officio* eius argumento tex. in *l. si non speciali C. de testament. & Cagn. numer. 73.* communem expo-
43 sitionem dicit esse vt refert *Rimin. Iun. d. l. 1. num. 294.* † Secundo specialiter denotat idem quod nominatim *l. 3. ff. de legit. Tutor. l. vxore. §. felicissimo. ff. de leg. 3. d. l. 1. ff. de officio.* eius. in qua Iurisconsul. quod initio dixerat specialiter infra dicit nominatim, ibi quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, & hinc speciale delictum DD. appellant quod non generali verbo, sed pluribus verbis specialiter, & nominatim designatur, vt enim quis in ius vocatus non paret, cum temere appellat, cum ius dicentem contemnit *l. secunda C. de sportul. l. 2. vbi DD. de Episcop. aud.* Tertio specialiter indicat idem quod expresse glossa *in dict. l. prima ff. de offic. eius*, & in *l. sed an vltro. ff. de neg. gest. in l. negocium & in l. vltima C. eod.* est etiam optimus tex. in *l. si expressum. ff. de appellat.* vbi appellatur expressum quod mox specialiter dicitur. Quarto specialiter exprimi dicitur, quod non potest nisi in vna specie verificari per tex. in *l. 2. & ibi DD. ff. de liber. & posthum* quem tex. dicit esse notabilem, ad hoc *Iason cons. 56. col. pen. vol. 1.* Quinto specialiter demonstrat idem quod singulariter *l. 3. §. quæsitum iuncta glossa in verb. specialiter. ff. si quis cautionis.* Quod attinet ad primam verbi significationem ea certe nostri negocii non est; Circa secundam non dubito, quin satis factum sit *d. legi Actione C. de transf. & l. Lucius. ff. de liber. legat.* si nominatim de dolo transactum sit, aut in quolibet alio contractu fiat remissio doli nominatim, scili. habita mentione doli, tunc n. vere constat de mente remittētis, idemq; iuris esse puto si in tertia significatione expsse sit facta remissio doli videl. expsso dolo; Pari ratione quando singulariter cōtingat

dolum

dolum exprimi, valere remissionem existimo, secundum aliam verbi acceptionem
idipsum responderem, si remissionis verba essent ita concepta, vt de necessitate veri-
44 ficarentur † in actione, veluti si transigerem cum tutore, & remitterem ei actionem,
etiam ob non confectum inuentarium, talis enim remissio necessario continet do-
lum, *l. Tutor qui repertorium* vbi *Bar. & alii. ff. de admin. Tutor.* probat etiã *Bart. in l. Aureliq.*
§. Caius num. 5. ff. de liber. legat. concludens quod non solum inter viuos, verum etiam
in vltima voluntate censetur dolus remissus, si remittat aliquis actionem, ex eo con-
tractu debitã in quo venit solus dolus, vt in deposito, & ratio est quoniã remissio non
potest in alio, effectum producere, & nõ debet manere sine effectu operãdi, citat *l. si ei*
eius. ff. de liber. legat. idem qnoq; videtur sentire glos. in *d. §. illud. l. si vnus. ff. de pact.* & ibi
Bald. num. 6. verb. secunda quæro, quibus accedit ex modis supradictis remittendi dolum
colligi expressam remittentis scientiam, quæ sufficiens, & efficax, videtur ad valida-
tem remissionis doli, sicut Author est *Didac. libr. 2. resoluti, cap. 4. numero 14. verbo. pri-*
mum nunquam.

Quæst. 7. Quare iure dubitatur, vtrum censeatur dolus remissus, per remissio-
nem actionis nobis competentis *gloss. in d. l. actione*, excitauit hãc dubitationem, quam
ibi etiam Dd. tractant, maxime *Ias. num. 12. Dec. num. 11. Didac. in loco proxime citato nume.*
45 *4. verb.* Secundum *etiam dicens* † *Doct.* frequentius probari sententiam gloss. affirma-
tiuam, & citat *Soc. cons. 33. colum. 1. lib. 3.* Probatur autem ex *l. si quis rationis in fin. ff. de li-*
46 *ber. legat.* in qua Vlpianus ait quod siquis † velit dolum, & reliqua remittere in testa-
mento, ita legare debet, damnas esto heres meus quicquid ab eo exegerit, illa, vel illã
ratione ideo restituere, vel actionem remittere; Deinde confirmatur ratione quam
ponit *Dec. d. l. actione num. 10. verb. in gloss. fin.* nempe quia sublata est actio sine qua ne-
mo cogere potest, cum proditum sit in iure, neminem experiri sine actione *l. quoties. §.*
item si temporali. ff. de admin. Tutor. l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg. gest. Doct. in l. vbi pactum.
C. de transact. Bart. & Iason. in l. si Titius & Seius. ff. de verb. oblig. vbi ponitur regula cum
fallent. nouissime *Menoch. lib. 1. quæst. 16. de arbitr. Iud. caus.* Tertio ego confirmo à si-
mili per Doct. Bart. in *dict. l. Aurelia. §. Caius num. 3.* ibi dum ait quod si relinquo libera-
tionem ei, qui tenebatur ex aliquo contractu, in quo venit dolus, leuis, vel leuissima
vel leuis tantum; videntur relicta omnia, ad quæ ipse tenetur ratione doli, vel culpæ,
& reliquorum, licet rem testatoris quam habet restituere teneatur per tex. in *l. non so-*
lum. §. fin. ff. de liber. legat.

Ex aduerso pugnat, velut Achilles *text. in d. l. actione* in qua fuerat actio remissa
imo deducta in Aquilianam stipulationem & per acceptilationem extincta, & tamen
non censetur remissus dolus, verum quia in ea specie, omnis alia cessat actio, conce-
ditur actio doli; confert tex. in *l. sub prætextu. C. de transact.* in qua, cum sit extincta actio
præstatur actio doli. Secũdo procedũt à pari promissio doli & restitutio reliquorũ, vt
constat ex *d. l. siquis rationes ex. l. quidam decedens in princ. ff. de administr. Tutorum.* Per re-
missionem autem actionis reliqua non creduntur remissa *l. Lucius in fin. ff. de liber. leg.* ibi
nisi expressim agatur, nec dolus, sed *Ias. ibi num. 12. & Alciat. l. nume. 36. in verb. specialiter*
respondent. quod licet Imperator in *l. actione* dicat specialiter, tamen non inquit in indi-
uiduo, proinde satis videtur esse remisio singularis actionis, quæ solutio congruit etiã
47 *l. Lucius* quare videtur † incolumis communis opinio, quæ procedit, quando generali
verbo est sequuta remissio actionis, nempe quamcunque actionẽ remisit, item quan-
do doloso nihil adest, nec superest quicquam ex dolosa administratione doloso per
Doct. *Bart. in d. §. Caius nu. 6.* quam probat *Soc. in alleg. consil. 73. colum. 2.* sicut refert *Di-*
48 *dac.* † *in loco supra citato*, licet ipse dissentiat à Dd. qnoad dolum verum, quem non pu-
tat ex illis verbis esse remissum, sed præsumptum dumtaxat, forsitan quia facilius præ-
sumitur remissus cum leuior sit, confirmo ego ex doctrina Bartoli in *d. §. Caius num. 6.*
verb. prædicta vera. nam supra tractauit quid Iuris, quando remissa est actio, vtrum cẽ-
seatur dolus remissus, & respondet; vt ibi distinguendo, postea subnectit prædicta
vera, nisi expresse sit facta mentio doli, & reliquorum, ergo sentit aperte Bartolus, spe-
cialiter, vel expresse actum non esse de dolo per remissionem actionis. Quare ar-
49 bitror † non ineleganter posse distingui. Aut debitor tenebitur actione vniuer-
sali vt petitione hereditatis, Aut generali, vt pro socio, aut particulari actione,
vt Depositi, vel ex empto; In primis duobus casibus remisio actionis, non
contineat remisionem doli; Quippe sicut actio est generalis, vel vniuer-
salis, ita generalis est non specialis remisio doli; & ita procedat *lex actione*

Egimus hactenus de primo modo remittendi dolum de præterito, nimirum per
52 remissionem actionis † consentaneum est, vt alios inquiramus, & alium nobis propo-
nit *gloss. fin. in d. l. action.* nempe quando manente lite de Dolo, de illo transigunt liti-
gantes, alium præterea licet colligere, ex *d. l. siquis rationes.* scilicet quicquid illa, vel
illa ratione debes, & exigere possem, & in ista, vel illa dolum fecisti, & demũ quicun-
que modus inueniatur, ex quo manifeste deprehendatur mens volentis remittere.
Satisfactum erit D*id. d. cap. 14. num. 4. verbo primum* est, sed modo sit locus dubitationi,
quo tempore debeat fieri doli remissio, vt valeat, & *Afflict.* Dec. 220. *n.* 8. respondet fa-
ciendam esse ex interuallo argumento *l. iurisg. §. si paciscar. ff. de pact.* non aũt in ipsa ra-
tificatione contractus, quandoquidem si fieret in continenti eadem facilitate, crede-
retur remisisse dolum qua fecit primum contractum, Aut quia si fieret in ipso contra-
ctu principali videretur magis remissio futuri, quæ prohibita est. *d. §. illud.* quam doli
præteriti.

53 *Quæst.* 20. Porro autem hic belle dubitatur, an qui † dolo facit contra alium pu-
ta falsum testimonium dicendo, iniustam ferendo sententiam, postea in extremis cõ-
stitutus præteritum hunc dolum palam profiteatur aut in præcepto quod facit hære-
dibus de restituendis turpiter quæsitis dicat iniustum sese patrocinium præstitisse, aut
proxenetã vsurarii contractus fuisse, aut Simoniæ mediatorem, vtrum hoc testimo-
nium valeat, & cui noceat scilicet confitenti tantum, an vero &, illi in cuius fauorem
sententiam tulerat testimoniumue dixerat? Duo sunt distinguendi casus prior est nũ-
quid confessio officiat Secundus an obsit tertio, qui consequutus est commodum de
54 illo dolo, & sane ad primum sententia negatiua videtur ad † veritatem propensior
ex Doct. *Bart. in l. Aurelius. §. Cata. ff. de lib. leg. num.* 12. vbi si testator dixerit in testamẽ-
to. Titium sibi plenarie satisfecisse, nullum ex ea confessione paratur præiudicium
aduersus testatorẽ, vel hæredem, nisi probetur, vere satisfactum fuisse per tex. *in l. 1. C.
de falsa. caus. adiecta leg. iud. l. Aurelius. §. fin* & tamen agitur de præiudicio confitentis,
id quod tanto magis est dicendum in casu nostro, quanto agitur de grauiore casu de
dolo scilicet quo irrogatur infamia committenti. *l. non debet cum vulg. ff. de Dolo.*

Contraria sententia pluribus suffragiis est comprobata, nempe Ang. & aliorum in
l. Lucius. ff. de his qui not. infam. Boer. *Decis.* 250. *Ang. in l. errore. C. de testam. Fely. in c. sicut in
princ. de test.* & fulcitur illa ratione, quia testator videtur fecisse ad exonerandam con-
scientiam memor æternæ salutis argumento. *l. fin. ff. ad l. Iul. pecul. c. sancimus. 1. quæst. 7:*
vbi propriç saluti; nemo creditur vllum commodum ante ponere, cum notum sit o-
mnibus illud Saluatoris quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur &c. Ac-
cedit humana ratio, qua nemo creditur, tam sui contemptor, & negligens, vt confi-
teatur in fauorem alterius quod sibi perniciosum est, nisi suadente, imo cogente veri-
tate faceret, cum ita sit natura comparatum, vt omnes melius sibi esse velint, quam al-
teri, quibus conuincit, quod nulla est maior probatio quam proprii oris confessio su-
perans omne genus probationis, nec aduersatur Doct. *Bartol. siquidem in dict. l.* 1. in
qua fundata est, probatur contrarium: testatoris enim confessio de recepto valet, vel
ad probandam solutionem vel ad ostendendam eius voluntatem procliuem ad li-
berationem debitoris, nisi liquido claruerit testatorem errore lapsum fuisse in *§. fin. l.
Aurelius*, desideratur probatio vt cognoscatur, vtrum illa pecunia sit debita vxori ex
noua causa fideicommissi an vero ex antecedenti contractu, non quod ad fideicom-
missi valorem non subsisteret illa confessio, & merito: cur enim tam varie in confes-
sione inter viuos, & in testamento per text. apertum *in tricesimaquinta, §. codicillis
illa. ff. de leg. tertia*, in quo confessio debiti probationem contra Testatorem in-
ducit, confert *lex de æquitate ff. de Interrogation. action. l. publ. §. fin. ff. de-
posit.*

Quod vero attinet ad secundum casum videtur prima fronte probabilior sen-
55 tentia affirmatiua † primo ex allegata ratione, quemque præsumi æternæ salutis me-
morem II. si loquamur in teste, confirmatur, quippe in extremis constitutus potest ex-
aminari in testẽ, quemadmodum & testamentũ facere, cum non minus sit testari, quã
testificari *l. cum lege. ff. de testam. Bal. in c. 1. §. Vasallus de pace constan. Ang. in l. cum antiquitas
§. cum autem. C. de testam. Dilect. de arte test. tit. 7. caut. 11. numero 4.* ideò *Mars. in Rub. ff. de fi-
deiussor. verb. sed in casu reprobat.* Bartolum contrarium tenentem in *l. siquis in graui. §. si-
quis moriens ff. ad. Syllan.* Tertio si agimus de Iudice *Butr. in cap.* 2. de arbitrio vero, vel
secundo & refert ibi I*mol. verb. similiter*, si Iudex, inquit Iudici credit super Iustitia

vel iniustitia suæ sententiæ longe magis si plures essent Iudices, qui eandem tulissent
sententiam, & de ipsius iniustitia confiterentur, *Iason. in l. iusiurandum. §. si procurat. nu-
mero vigesimoseptimo, verbo prædicta multum singul. ff. de Iureiur.* Verum in contrariam
sententiam itum est à Doctoribus, tam in Iudice, quam in teste, nempe *Bartol. & Ang.
Rom. in l. siquis in graui. §. siquis moriens. ff. ad Syllan. Iason in dict. l. Iusiurandum. §. procurator.
numero vigesimotertio, cum seq. Corn. consil. 186. verbo licet dictus volum. 1. & consil. 26. nume.
29. verbo facit volum. 4. Alex. consil. 124. verbo. circa secundum* Canon. maxime *Aret. in c.
sicut de testibus Fely. in c.* litteris vers. *in gloss. in verbo graui extr. de præsumpt.* latissime *Gabri.
lib. 7. Com. opin. in tit. de crimin. concl. 32. numero secundo, & septimo,* Ratio communis sen-
tentiæ est secundum *Ias. d. § procurator numero vigesimoquinto,* quoniam non omnis cō-
stitutus in mortis articulo est. S. *Iohannes Bapt. vt author facit Bald. in c. 1. §. Vasalli de pace
Constan.* Sed fragilis est quandoquidem, si nemo proxime accedit Sancto Iohanni
præsumitur tamen, velle exonerare suam conscientiam, & propterea dicere verita-
tem existimatur; Alia itaque ratio deducitur magis accommodata in *d. cap. sicut* nem-
pe quia testis hic cum iurato deposuerit & postea dixerit se falsum deposuisse pecu-
56 nia corruptum, est periurus, testi autem periuro in damnum alterius † non creditur,
& quamuis ibi summus Pontifex non agat de teste in extremis constituto, viget tamen
eadem ratio, est enim & ipse periurus, viget quoque in Iudice, quando & ille iurat,
iuste iudicare *l. rem non nouam Co. de Iud.* Iudices non aliter Iudicialem calculum acce-
pisse, nisi prius Sacramentum præstitissent omnimodo se cum veritate, & legum ob-
seruatione iudicium deposituros, conuenit text. *in cap. per tuas extr. de probat. & l. gene-
raliter. Cod. de non numerat. pec.* in quibus indignum esse dicitur, quod quis sua voce di-
57 lucide protestatus est proprio testimonio velle confirmare, Extenditur † dicta
communis conclusio si plures testes idem asseruissent; Ampliatur numero, siue in Iu-
dicio Ciuili, siue criminali deposuissent. Tertio porrigitur ad Notarium, qui assereret
falsum instrumentum fecisse *Gabriell. dicta Conclusione 32. numero tertio, quarto, quinto,
decimo, vndecimo. & decimotertio, Iason. in dict. §. procurator numero vigesimotertio, & seq.*
Ampliatur quo ad Iudicem, vt idem obtineat in arbitro, & in electore, qui per sordes
tulisse laudum, aut electionem fecisse confiteretur, *Gabriel. dict. loco numero decimo,
verbo sexto amplia* Hoc vero modo constituta opinione Communi cum suis amplia-
tionibus, non refragantur adducta ex aduerso siquidem primum sublatum est per
rationem *dict. §. sicut.* Secundum autem euertitur quia procedit, quando rite per Iu-
dicem, vel per Notarium examinaretur, tunc enim licet sit periurus, & Socius cri-
minis occultus tamen, & difficilis esset probatio, facit iudicium ad torturam *l. con-
sensu. §. super plagis, Cod. de repud. cap. fin. extr. de testibus cogend. Alexand. consilio sexagesimo
58 quarto, lib. 1.* cum aliis congestis à *Dilecto de arte Testand. de caut.* 11. in qua † admonet,
vt is, cui fauet morientis confessio, curet, vt formiter examinetur à Iudice, Ad ter-
tium solutio sit cum distinctione. Aut Iudex deponit de iniustitia suæ sententiæ,
& tunc verum est argumentum & in hoc casu limitatur dicta communis conclusio.
Gabriel. citato loco numero octauo, verbo ex quorum dictis, præsertim si plures essent Iudi-
ces de iniquitate Iudicii; parimodo confitentes *Ias. in dict. §. procurator numero vigesi-
mosexto,* reddens rationem diuersitatis inter plures testes, quibus non creditur, &
plures iudices. Aut Iudices confitentur sese pecunia corruptos tulisse sententiam &
59 tunc nulla eis præstatur fides; † ratio discriminis videtur, quia hoc posteriori casu
allegant turpitudinem suam, quæ allegatio in præiudicium tertii non valet. *Iason. in
dict. §. procurator numero vigesimoquarto,* in priori vero sola vertitur Iudicis ignorantia,
qui nesciuit secundum leges iudicare, secundo limitatur dicta communis conclusio
60 vt procedat quando tempore confessionis † erat iam tertio ius quæsitum; sed quan-
do res esset adhuc integra sane præiudicaretur; *Iason. in dict. §. procurator numero vige-
simoquinto, verbo. & sic post ius acquisitum Gabriel. dicta conclusione 32. in fin.* vbi limitat et-
iam, quando præter iustam confessionem adessent aliæ coniecturæ, quę cum illa con-
currerent ad inueniendam veritatem.

61 Tandem vt materia præteriti doli compleretur, tres † essent tractandæ quæ-
stiones. Nempe vtrum Minor aduersus dolum verum, de præterito in faciendo
possit restitutionem obtinere. Secunda nunquid aduersus dolum præsumptum
de præterito. Tertia an contra dolum verum de præterito in omittendo, Cæte-
rum priorem absoluimus in *titulo de Dolo vero quæstion.* 16. Alteram explicaui-
mus supra in *titulo de Dolo præsumpto*, Vltimam exponemus Deo fauente infra

in c.

in cap. de dolo in omittendo, atque in his præteriti doli explicatio conquiescat.

De Dolo futuro, Cap. II.

1 *Ordo seruandus in expositione doli futuri.*
2 *Dolum futurum non definiunt Dd. Authoris definitio.*
3 *Verba futuri temporis non important canonem læsa sententia.*
4 *Exempla doli futuri, ad clariorem eius interpretationem.*
5 *Diuisio doli in præteritum, & futurum an sit probanda.*
6 *Authoris aduersus Dd. opinio.*
7 *Quotuplex sit dolus futurus, secundũ primam diuisionem.*
8 *Secunda doli futuri diuisio.*
9 *Vtrum dolus futurus verus, possit remitti directè.*
10 *Valet argumentum de tempore ad tempus.*
11 *Hæres dolum futurum in bonis testatoris potest remittere.*
12 *Dolus futurus verus ex communi sententia non remittitur, cuius multiplex ratio.*
13 *Oratio negatiua extenditur in infinitum, affirmatiua verificatur in primo actu.*
14 *Precarium, vtrum sit bonæ fidei, vel stricti iuris.*
15 *Bona fides bifariam sumitur in iure.*
16 *Homines fiunt deteriores licentia.*
17 *Expedit hominem timere pœnas.*
18 *Testator non potest remittere cautionem de vtendo, & fruendo arb. boni viri.*
19 *Futura ingratitudo non remittitur.*
20 *A Iudice dato cum clausula appellatione remota, datur appellatio ob dolum ipsius.*
21 *Saluus conductus non extenditur ad futura.*
22 *Peccatum futurum, etiam à Pontificibus non remittitur.*
23 *Multa prohibentur fieri ratione futuri doli.*
24 *Non valet renunciatio exceptioni doli facta in instrumento.*
25 *Vtrum dolus futurus verus possit indirectè remitti.*
26 *Quando per indirectum dicatur dolus futurus remissus.*
27 *Intellectus* l. quidam decedens. ff. de admin. tutorum cum seq.
28 *Damnum, quam significationem habeat in iure.*
29 *Fama quid sit, & à bonis viris semper plurimi facienda.*
30 *Liberatio à reddenda ratione, non potest remitti limitatur infra.*
31 *Cautela ad remittendum dolum futurum.*
32 *Dolum futurum per indirectum non posse remitti pluribus suffragiis probant Dd.*
33 *Authoris opinio in hoc articulo.*
34 *Data communi in ea re sententia quid operetur legatum factum eo modo, vt tutori iure leg. debeatur, quicquid ratione administrationis fuerit condemnatus.*
35 *Vtrum dolus futurus possit tacite remitti.*
36 *Exemplum tacitæ remissionis.*
37 *Dolum futurum nec tacite posse remitti communis doctorum scola probat limit. infra.*
38 *Expressum potentius tacito.*
39 *Limitationes communioris sententiæ.*
40 *Vtrum dolus futurus possit cum iuramento remitti.*
41 *Iuramentũ non debet esse iniquitatis vinculum, nõ valet contra bonos mores, nec contra pub. vtilitatem præstitum.*
42 *Nõ incidit in periurium, qui deserit iusiurandum ex causa à lege concessa.*
43 *Distinctio in articulo.*
44 *Pauci sunt casus, in quibus valeat remissio futuri doli cum iuramento.*
45 *Vtrum dolus futurus, possit per hæredem testatoris remitti.*
46 *Frequentiori sententia non remittitur futurus dolus ab hærede.*
47 *Vtrum dolus futurus in omittendo, valeat remitti.*
48 *Vtrum dolus præsumptus futurus possit remitti, & data quod sic.*
49 *Vtrum sufficiat generalis remissio.*
50 *Vtrum dolus velatus possit remitti.*
51 *Vtrum dolus re ipsa remittatur.*
52 *Vtrum minor restituatur aduersus dolum præsumptum de futuro.*
53 *Duo capita huius quæstionis.*
54 *Primum est vtrum Minor restituatur in prædicto dolo, quando ex eo non sentit damnum de præsenti.*
55 *Alterum est an restituatur, quando ex eo dolo sentit damnum de præsenti.*
56 *Vtrum mulier restituatur aduersus dolum præsumptum de futuro.*

1 A Præterito ad futurum dolum transeuntes videamus † priori loco quid ipse sit, deinceps bona sit, nec ne ista Doli diuisio Alex. quot sint futuri doli species, demum cohærentes huic materiæ subiiciemus quæstiones ; & vt eo incipiamus

2 ordine quo proposuimus DD. futurum dolum non definiunt, nos credimus † ita posse describi, vt dolus futurus sit, qui non dum cōmissus est, sed quem veremur committi, vt in simili. *Casus* IC. loquitur de damno infecto *in l. 2. ff. eod.* damnum infectum est damnum non dum factū quod futurum veremur, argumento est ipsum nomen, etenim si futurus est, nec fuit, nec est ad huc commissus, igitur venturus, ideoq; non absi-
3 mile est quod per manus traditur, quod verba futuri † temporis non sunt latæ sententiæ sed ferendæ *Bart. Bald. Saly. Ang. Castr. in l. in criminal. C. de iurisd. om. Iud. Cano. in c. si diligenti extr. de foro comp.* latissime *Tiraq. in l. si vnquam in verb. reuertatur, num. 39. & seq.*
4 *C. de reuoc. donat.* exemplum † elegans huius doli est *in l. 1. §. si apud. ff. Deposit.* ibi non tantum dolus præteritus in depositi actione venit, sed etiam futurus, id est, post litem cōtestatam, cum enim iudicium incipiat à litis contestatione *c. supra quæstionum iuncta gl. in verb. litis exordium de officio de leg. & ibi Fely.* Quia illa dicitur lapis angularis iudicii *Bald. in c. 1. de litis contest.* dolus post litem contestatam commissus dolus futurus dicitur attento principio iudicii, Alterum exemplum est in *l. quidam decedens. ff. de admin. tutor.* in qua tutores quamuis allogistæ in testamento relicti, nisi præstiterint bonā fidem, id est, si dolum fecerint, in administratione damnantur; hic dolus testamento remissus per verbum, allogistas, futurus erat, & non dum commissus. Aliud exemplum ex intentione *Dyn.* recenset *Iason in l. actione numero 13. verb. Dynus in addictione C. de transact.*

Quæst. 2. Succedit secunda quæstio, in cuius disceptatione videtur potior illa
5 sententia quæ huic diuisioni repugnat, siquidem reperitur dolus præsens, † & eius exemplum est *in l. tres fratres. ff. de pact.* vt dixit *Bald. in l. si vnus. §. illud num. 6. verb. secundo quæro. ff. de pact.* Suffragatur etiam ratio, quippe dolus futurus, & præteritus dicuntur respectu temporis, vt apertius est, quam sit probandum, merito, & a præsenti tempore dolus assumere nomen conuenit.

Omnium tamen suffragiis recepta est hæc doli partitio authoritate *legis primæ. §. si apud. ff. Deposit* Quæ futuri, & præteriti doli duntaxat meminit, præsentem quoque non omissurus ibi IC. si dari cognouisset in iure. Confirmatur, quoniam dolus non modo dicitur respectu temporis, veram etiam ratione dispositionis, quæ de illo fit remittendo, vt cum testamento, transactione, vel alia dispositione remittitur. Nam si testator velit dolum in suo elogio remittere, necesse est aut præteritum remittat, nimirum ei qui sua negotia preperam gesserat, aut futurum, si tutorem filiis suis relictum, liberum esse velit à reddenda ratione iuxta l. quidam decedens. Tantundem dicendum est si fiat transactio, præteritus enim dolus erit, vt in *d. l. actione*, aut fututus, veluti si constituo procuratorem, & dolosam administrationem remisero, ita fit, vt attento tempore dispositionis factæ super dolo, nunquam dolus est præsens; Eaq; ratione doli præsentis non est facta à Doct. in hac diuisione mentio, & in *d. l. tres fratres*, dolus erat cōmissus tempore diuisionis, & ita præteritus, quia scilicet ille frater ad suas manus reuocauerat auream pecuniam fratribus suis non editurus proinde agere posse quando certa est iuris conclusio, dolū præteritū non videri in dubio remissum *Ias. in d.*
6 *l. actione n. 7. cum aliis multis supra deductis.* Plane † prior opinio est ad veritatem propensior ex apertissimo tex. *l. 4. §. quæsitum est an de procuratoris dolo. ff. de except. doli* quem miror, DD. non vidisse; Nam ait IC. de procuratoris dolo præterito excipi posse, si in rem suam procurator esset constitutus, si vero non in rem suam esset datus procurator dolum præsentem in exceptione esse, ecce supponit dari præsentem dolum, id quod etiam probat *Corneus cons. 189. num. 1. & verb. vol* 1. dicens præsentem dolum posse remitti, & in hoc præcipue dolo verificatur regula celebris, Dolus non fit volenti, aut scienti iurib. infra suo loco citandis.

7 *Q. 3.* Intueamur ex ordine, quotuplex † sit iste futurus dolus, & sane alius verus est, alius præsumptus. *Dec. Cagn. in l. contract. ff. de reg. iur. Alciat. in l. si actione nu. 4. C. de transact. Rimin. in §. 1. de donat num. 241. & 248. Bart. in l. Aurelius. §. Caius. ff. de liber. leg. Iason in l. iurisgentium. §. si fraudandi num. 5. ff. de act. in l. nemo potest in 2. lectura num. 31. ff. de leg. 1.* dum prædictis in locis disputant DD. an sit prohibitum eodem modo remittere do-
8 lum futurum præsumptū, ac remittitur verus; Diuiditur † iterum sic dolus, vt scilicet alius dicatur futurus dolus in omittendo alius vero dolus futurus in faciendo *Paris. cons. 84. numer. 31. & 32. cum seq. vol 1. & cons. 67. numero 15. & cons. 82. numero 15. vol 3.* Rursus distribuitur, vt vnus appelletur dolus ex proposito, alter, dolus futurus reipsa *Felyn. in c. si diligenti numero 31. extra de foro compet.*

Quæst. 4:

Quæst. 4. Materiam nunc per Quæst. tractaturi videamus priori loco, nunquid
9 dolus futurus verus possit directe † remitti pacto, vel testimonio accipiendo dolum
iuxta verum ex traditis exemplis, & in *l. contractus. ff. de reg. Iur. & in c. si vnus. §. illud. ff. de*
pact. & profecto posse remitti, probatur ex *l. Iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pact.* in qua
Vlpianus ait, quoties agitur de re familiari, pacisci licet, remissio autem futuri doli
continet sine dubio rem familiarem, & in eo iuri nostro renunciamus, non secus, ac
in dolo præterito contingit, cuius remissio ex ea maxime ratione sustinetur. Secun-
10 do valet argumentum de tempore ad tempus, præsertim † de præterito ad futurum
l. 2. ff. de Senat. l. sicut. §. iisdem. ff. de accus. Scribam, & ibi gloss. *& Dd. ff. de præsumpt.* ideo-
que præsumitur malus in futurum, qui semel fuerit malus in præteritum. *c. semel ma-*
lus de reg. Iur. in 6. & qui studuit negligenter Iuri Canonico creditur negligenter da-
turus operam Iuri Ciuili, dolus autem præteritus (vt constans est omnium opinio) re-
mittitur, igitur, & futurus. Tertio suffragatur text. in *l. quidam decedens. ff. de admin. Tu-*
tor. In quo valet remissio doli futuri, si testator dixerit relinquere se omne damnum
Tutori, quod ex tutela senserit id quod laudat *Alciatus in l. actione numero quadragesi-*
11 *motertio, & sequent.* Quarto hæres † dolum futurum in bonis testatoris remittere po-
test cur diuersum in defuncto, cum reputentur vna, eademque persona *Auth. de iu-*
retur. à morit. præst. in princ. §. diuturna possess. Instit. de vsucap. alioquin sequeretur absur-
dum, quod hæres maiorem haberet in bonis defuncti potestatem ipso defuncto, an-
12 tecedens probatur *Repet. volum. 5. numero 216. fol. 50.* Verum omnes † sine discrimine
concludunt oppositum in *l. si vnus. §. illud. ff. de pact. Bartol. scilicet Bald. Alexandr. Ca-*
strens. Alberic. Iason. Natt. consilio 524. numero decimoquinto, & sequent. vbi ponit exem-
pla *Ruy. consilio centesimouigesimonono, numero vigesimoprimo, volum. 5. & consilio sexagesi-*
monono, numero quarto, volum, 2. Cephal. consilio trigesimonono, volum. 1. & consilio 121. eodem
volum. Alexand. consilio sexagesimosecundo, volum. 4. Soc. consilio 121. numero septimo, libr. 3.
& consilio septuagesimosecundo, & consilio 282. lib. 2. vbi numero octauo, de Dolo per testatorem
remittendo Alciatus *in dict. l. actione numero vigesimonono,* & ante eum *Iason. Bartol. & alii*
Paris. consilio quadragesimonono, numero trigesimoquinto, & consilio nono, volum. 1. Gozzad.
consilio vigesimooctauo, numero quinto, latissime *Butr. consilio 147. numero secundo, & decimo,*
vbi citat plures testantes de communi *Fulgos. cons. 103. Menoch. de arbitr. casu 335. nume-*
ro decimoquarto, Cent. 4. Bald. & Saly. in l. necessitatem. Cod. de fideicom. Corn. cons. 221. nume.
13. volum. 2. Bened. Capra conclusione 78. Decis. Delphin. 157. in 2. parte. Medices de fortuitis ca-
sibus. parte prima. quæst. 10. numero secundo cum sequent. Iodoc. de patrocinio pupill. cap. 3. vbi
quatuor, vel quinque rationes deducit Canon. maxime. *Fely. in c. fraternitatis. column.*
4. de testibus. Confirmatur autem recepta hæc conclusio; lege primum, deinde ratio-
13 ne nimirum *l. si vnus. §. illud. ff. de pact.* ponderata † illa negatiua vniuersali, nulla pa-
ctione quæ in infinitum extenditur, & *gloss. ne. in l. hoc genus. ff. de cond. & demonstr. Old-*
rad. cons. 16. adeo quod licet oratio affirmatiua verificetur in primo actu *l. boues. §. hoc*
sermone. ff. de verb. sig. Secus tamen est in negatiua, quæ in infinitum extendetur, & pre-
terea proposita verbo, potest, vt ibi, tollit omnem potentiam, *l. nemo potest, & ibi not. ff. de*
reg. iur. & indicat pactum esse nullum ipso iure II confirmatur *ex l. in commodato iuncta.*
gl. ff. commod. In cõmodato ait Paulus hæc pactio, ne dolus præstetur rata non est, gloss.
ait, nec alibi, & illud verbum est præsentis temporis. Canonem ostendit; vt diximus;
latæ sententiæ, *Tiraq. in l. si vnquam in verbo reuertatur num. 21. C. de reuoc. donat. 3. ex l. cõ-*
tractus ff. de reg. iur. ibi: *excepto eo, quod.* Celsus putat non valere si conuenerit, ne dolus
præstetur Quarto corroboratur ex *l. conuenire. ff. de pact. dot.* ibi: illa pacta non sunt ser-
uanda, ne ob res amotas agatur. *verb. ex leg. ita demum. ff. de arbitr.* quam citat. *Marsil.*
sing. 289. quæ iura loquuntur in contractibus; pro vltimis autem voluntatibus est tex.
in *l. quidam. ff. de admin. Tutor.* vbi futurus dolus remittitur tutori per indirectum, re-
missio autem directa fieri in testimonio nequit. Accedit authoritati ratio multiplex
quarum priorem locum obtinet, quæ deducitur ex *l. contractus. ff. de reg. iur.* ibi: hoc e-
nim bonæ fidei iudicio contrarium est. & hoc iure vtimur, vt scilicet non valeat con-
uentio ne dolus præstetur, quam rationem *Dec. ibi num. 42.* inquit non esse generalem
ad contractus, etiam stricti iuris, in quibus certum est dolum futurum non posse re-
mitti *Dd. in l. si quis cum aliter. ff. de verbor. obligation. in l. dolo. Cod. de inutil. stipul.* & con-
firmatur cum in illa lege ponantur contractus tantum bonæ fidei argumento *§. a-*
14 *ctionum Instit. de action.* nam † & precarium, cuius ibi Vlpianus meminit bonæ
fidei est; *l. 1. vers. simile. ff. commod.* ibi: precarium commodato simile. & produ-

Vtque fuit solitus sedissem forsitan vnum
De centum iudex in tua verba viris
& *ad Pisonem* scribens:
Seu trepidos ad iura decem citat hasta virorum
Et firmare iubet Centeno Iudice causas.

Nam cum essent Romæ ttiginta quinq; tribus, terni ex singulis tribubus sunt
electi ad iudicandum, & licet essent centum & quinque numero, tamen quo faci-
lius nominarentur Centum viri sunt dicti, quos Accurs. in *d. l. petitor*, & in *l. vltima in*
verb. centum viralis. C. de petit. hared. perperam senatores appellat; causas quas iudiciali
munere exercebant, ponit eleganter *Cic. lib. 1. de Oratore* his verbis: Nam velitare in fo-
ro, iactare se in causis centumuiralibus in quibus Vsucapionum, Tutelarum, Gentili-
tatum, Agnationum, Alluuionum, nexorum, Mancipiorum parietum, luminum, stil-
licidiorum, testamentorum, ruptorum, aut ratorum, Cæterarumque rerum in-
numerabilium iura versantur, quæ Cicero. authoritas legum quoque nostrarum
authoritate roboratur, etenim hereditatem ad illos pertinuisse causas est tex. in *d. l.*
fin. C. de pet. hered & *d. l. petitur* iuncta *gloss. de ruptis testamentis l. Titia. ff. de inoffic. testam.*
Valer. etiam libr. 7. testatur dicens cum improbissimis hominibus de paternis bonis
apud centum viros omnibus non solum consiliis, sed etiam sententiis superior dis-
30 cessit, confirmat *Sigon. de iudiciis libro 1. cap. 22.* Præerat huic iudicio centum † vira-
li Prætor. sicut Plinius libr. 5. Epistolarum significat his verbis, hoc facto commotus
Prætor, qui centumuiralibus præsidet, In quatuor erant consilia diuisi centum viri
Sigon. lib. 1. cap. 28. Plin. lib. 2. Epistolarum Quintil. libr. 12. & hoc indicant illa verba Va-
lerii apud centum viros, omnibus non solum consiliis, sed etiam sententiis superior
discessit; *Plin. lib. 4. Epistol.* cum apud centum viros dixissem subiit recordatio egisse
31 me hanc rem æque in quadruplici iudicio. Ex isto numero † centum virorũ eligeban-
tur Decem viri qui hastę præerant de quibus *Pomp. in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig.*
32 *iur.* ibi decem viros institutos, vt hastæ † præessent, erat autem hasta iudicii signum,
& pro iudicio accipiebatur, qui decem viri stilitibus quoque iudicandis sunt vocati
constabant *numer. 16.* virorum Ex quibus trium viri capitales triumviri mone-
tales.

Quatuor viri viarum vrbis quorum etiam officia & munera idem *Pomp.* decla-
rat & *Cuiat. explicat lib. 3. obseruat cap. 32.* in quo, & illud addit ex dictis centum viris, se-
ptem eligi solitos qui causas de inofficioso testamento iudicabant de quibus Paulus
Iuriscon. librũ singularẽ scripsit ex quo sumptæ sunt *l. 7 l. 28. l. 31.* & positę sub *tit. ff. d in-*
off. testa. vt palam est ex inscriptione, quæ secundum pandectas Florent. ita se habet,
Paul. lib. singulari de septem viralibus iudiciis. licet communis litera dicat de centum vira-
libus iudiciis. Quoniam vero hastæ verba facimus, admonet hic locus, vt breuiter
33 declaremus quid significet hasta, & sane † triplicem hastam inuenio, primam quæ
dicebatur Auctionis cuius quæ vis esset, & natura, egregiè declarat *Gellius lib. 7.* vnde
ius auctionis dicitur earum rerum, quæ publicè per præconem sub hasta præsenti
Magistratu vendebantur, de hac hasta agitur in titulo *C. de fide Instrum. & iure hast. fiscal.*
lib. 10. maxime in *Rub. & l. 4.* tradit *Sigon. de antiquo Iure ciu. Roman. li. 1. c. 10 ver. emptio sub*
corona. Altera fuit hasta, quæ Iurisdictionis hasta vocabatur, erat enim vnum ex Præto-
ris insigniis. Prætores enim certis insignibus ornati certo in loco, certis diebus, & cer-
tis horis ius dicebant, insignia fuerunt prætexta, sella curulis, hasta, & Ministri vt scri-
bę, Accensi, & lictores; hastam vero iurisdictionis insigne fuisse ex eo appareat, quod
Censores quoque ea vsi sunt, & cum vectigalia publice locarunt eam posuerunt. Præ-
torum etiam insignia duo fuerunt hasta, & gladius, illa ad Iurisdict. iste ad quæst. cri-
minalem significandam *Sigon. de iud. lib. 1. cap. 7. verb. iam vero si prætores.* Tertia hasta
fuit Decem virorum, & centum virorum, de qua in *l. 2. §. deinde cum esses. ff. de orig. iur.*
Ouid. ad Pisonem in supra relatis versibus, vt scriptum reliquit *Sigon. lib. 1. de Iud. cap. 22.*
à quo, omnia quæ obiter diximus, sed vtiliter vt arbitror, accepimus; Verum vt iam
è diuerticulo in viam redamus apparet in *d. l. si quis rationes* agi de dolo præterito, nec
quicquam officit verbum, fuerit, siquidem natura sua ad præteritum refertur d. l. ver-
bum oportebit, eoque magis ita dicendum est quo adest illud adiunctum qui (ratio
nes gessit) & non obscure insinuat species illius tex supponit enim gesta esse negocia
testatoris ab eo, à quo prohibuit testator rationes eligi.

Cum

Cum itaque palam sit ex ante dictis dolum præteritum in actu inter viuos, æque,
ac in testamento posse remitti, infertur ad egregiam cautelam, quam tradit *Dilectus*
34 *de artic testam. 7. De tutor. & execut testamenti cautel. 11. numer. 33.* Nam si testator † co-
gitans quæ Dei sunt, velit male ablata in testamēto restituere & videat filios ob huius-
modi restitutionem redigendos in paupertatem, vt animæ simul consulat, filiorumq;
inopiæ subueniat remedium est, vt transigat cum his quibus est restitutio facienda,
vel cū maiore parte ipsorum de soluendo portionē, facta remissione residui *l. si cum. §.
fin. ff. de pact.* nam euidentissimi iuris etiam super vsuris, & super omni dolo præterito
transigi, vel pacisci ex *d. §. illud l. si vnus Bald. cons. 185. lib. 2.* si vero restitutio sit facien-
da personis incertis, vel in longinquo commorantibus transigat cum Episcopo vel
studeat, vt episcopus intuitu pietatis, partem eius quod erat restituendum, vel totum
pie condonet filiis ipsius testatoris obligati ad restituendum per ea quæ tradunt *DD.
in cap. cum tu extr. de vsur. & in cap. quam sit de iudeis per Bald. in cap. primo §. furtum
de pact. iur. firmat. Tabarell. in element. t. de vsur.* & ante compositionem factam Cau-
tela *est Federici de senis cons. 154. incip. in quæst.* Ex cuius dictis colligitur, posse fieri moni-
tionem per publica edicta quod si qui sunt, qui aliquid possint repetere, compareant
intra certum terminum, alias restituenda habebuntur pro incertis & elapso termi-
no; ab Episcopo, vel eius Vicario pronuncietur restituenda haberi pro in-
certis; & heredem non teneri ad restituendum eis, qui sic non comparue-
rint in tempore, argumento *l. si ab eo. ff. de distract. pignor.* cum aliis deductis per
eum.

Quæst. 5. Hactenus constat dolum præteritum posse remitti, atque ita liquet de po-
testate renunciandi, inquiramus de modo quærentes, vtrum generalis renunciatio
sufficit † an vero sit necessaria specialis, & dato quod specialiter sit facienda renun-
35 ciatio inuestigemus, quo modo, & quando dicatur fieri specialiter, Porro autem ad
primum videtur cum distinctione respondendum quippe autem loquimur in con-
tractibus, aut in alterius voluntatibus posteriori casu non operatur generalis renun-
ciatio, ptiori autem videtur esse satis secundum *Com. Doct.* interpretationem, quam
paulo supra deduximus, nec non ex notissima reg. Quod tantum operatur dispositio
36 † generalis, quo ad omnia comprehensa sub genere, quantum specialis, quo ad con-
tenta sub specie. *Alexand. Soc. & Aret. in l. 1. ff. de vulg. & pupill. l. si duo in fin.* & ibi
*Bartol. ff. de admin. Tutor. l. si cohors. ff. de leg. 3. l. omnes vbi Bald. & Angel. not. C. de præ-
scripi. 30. annorum*, corroboratur quoniam expressum, & in materia stricta, & odio-
sa generaliter intelligitur *Ang. in l. vltima verb. 3. quæritur. ff. de const. Principum, Tiraq. de
legibus Connub. gloss. 7. numer. 91. & de retractu consanguineo. §. 1. gloss. 14 numer. 102.* Con-
trarium tamen vno † ore affirmant Dd. *in d. l. actione per illum text. in ver. specialiter. Iason
37 ibi numer. 8. in 30. not.* addens duo necessaria esse, quo valeat doli renunciatio, alte-
rum scilicet vt renuncians sit legitimæ ætatis, nempe annorum 25. siquidem lex præ-
sumit in minore, quod ea fragilitate, qua minor inducitur ad transigendum, etiam in-
duceretur ad renunciandum dolo, argumento *l. doli mali. ff. de nouat.* Alterum vt spe-
cialiter fiat renunciatio quod Dec. *Alex. Alciat. Rimin. Sen.* & cæteri omnes aduer-
tunt. Item *Rimin. Iun. in §. 1. de donat. numer. 252. ver. non obstat. quod de Dolo gloss. in l. Pomp.
ff. de neg. gest.* in qua Bartolus ait sub generali remissione dolum non venire *Dec. cons.*
128. ad idem multa congerit *Mascard. libro. 3. concl. 1252. numer. 12. cum seq.* Ratio vero
cur specialis renunciatio exigatur; † vna est ex parte renunciantis, quem verosimi-
38 le est noluisse doloso consulere tanquam indigno; Altera ex parte dolosi, aduersus
quem in dubio fieri debet interpretatio *Bart. in l. Pomp. numer. 3. verb. præter ea ff. de neg.
gest.* dicens, leges in odium facientis dolum exigere specialem renunciationem, vt
scilicet homines deterreantur à delinquendo, desperata ferme impunitatis spe. Ter-
tia ratio est ex parte Reipub. cuius interest delicta puniri *l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.*
proinde lex vult exploratam habere remissionem; specialis autem renunciatio, ma-
gis operatur, quam generalis *Iason in d. l. actione. numero octauo per tex. vol. 3. §. quæ-
situm. ff. si quis cautel. glossa magistr. in cap. quanquam 23. dist. Tiraquel. de legibus contrahent.
gloss. septima. numero 24.* Quarta sumitur ratio ex reg. Com. nempe causa speciali no-
ta digna ex generali dispositione videtur neglecta, l. item apud Labeonem §. *hoc
edictum. ff. de iniur.* talis est causa doli si ad eius grauitatem respiciamus ex qua decisio-
ne infertur doli remissionem; non recte fieri verbis generalib. per reg. vulgarem:

39 Quod vbicunque lex aliquid specialiter requirit, non † sufficit generalis Dispositio, *Bartolus in l. 1. in fin. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* cum multis congestis à *Iason. d. l.* 40 *actione. numero* 8. vbi infert ad multa, præcipue vero ad illud, quod filius asserens † generaliter se tacitum, & contentum relictis à patre in testamento pro omni, & toto eo, q. sibi deberetur in bonis paternis, non propterea intelligitur renunciasse supplemento legitimæ per *tex. in §. cæterum in auth. vt cum de appellat. cognos.* Vis est modo contrariis satisfacere mirifice enim obstat circa primum communis illa traditio, in actu viuentium contineri dolum quoties facta sit generalis remissio, id namque pugnat cum *l. actione*, quæ loquitur in contractu, & desiderat specialem renunciationem, & ratio Imperatoris ibi conuenit omni dispositioni inter viuos, & profecto mirum est eosdem Doct. qui eam sententiam probant obseruare omnes ex *dict. l. actionem* necessariam esse specialem renunciationem. Existimo cum *Socc.* distinguendum, is enim *consil. 75. libro. 3. & consil. 159 verb. ex quibus vol. 2.* ait, Aut dolosus ex dolose gestis nihil acquisiuit nec quicquam habet pura, quia dolo se se gesserit deteriorando damnumue inferendo, & tunc censetur † remissus dolus ex generali remissione & 41 ita procedit communis opinio *Bartol. in d. l. Aurelio. §. Caius numer. 6. ff. de liber. legat.* Aut ex dolo aliquod ei adest quid nimirum aliqua retinuit, & tunc procedat dispositio *d. l. actio. in ver. nisi specialiter ex rationibus* ibi per *Socc* allegatis, quarum fecimus mentionem supra de dolo vero *Q. 16.* & hinc infertur quod si renuncietur Insinuationi donationis iam præteritæ, siue omissæ, non creditur remissus dolus præteritus, ea ratione quia non est specialis renunciatio *Rimin. Iun. de donat. §. 1. num. 242. vers. dolus; & num. 252. verb. non obstat.*

Ad secundum argumentum solutio est ante pedes, nempe regulam adductam non procedere in ea dispositione in qua desideratur aliquid fieri specialiter, ita limitat *Tiraquel. de leg. Connub. gloss. 7. numer.* 119. per ea quæ vna omnium voce tradunt *Bartolus Baldus Salyc. Fulgos.* & recentiores *in l. 1. in verb. specialiter. ff. si quis in ius voc. non ierit.* ratio est, quia si generalis expressio esset satis, frustra lex specialem requireret. & non vrget etiam quod ad confirmationem dicebatur; Quandoquidem in odiosis sicut est causa doli, si lex postulet expressionem alicuius qualitatis desideratur specialis expressio, nec tanti est generalis, Iason in *l. prætor vol. 2. libr. 3. s. illis. ff. de noui operis nunciat. Tiraquel. d. gloss. septima numer. 16.* Quod vero dicebatur ex aduerso obtinet in lege pœnali, vult enim Respublica delicta omnia puniri, at in specie nostra, alia sit interpretatio, vt delicta non relinquantur impunita, quæ alioqni non ita facile punirentur, si generalis remissio esset satis, vt clarius est, quam sit probandum.

Quæst. 6. Cum ergo specialis remissio doli exigatur sit locus dubitationi quando 42 videatur specialiter facta † nam hoc verbum multifariam sumitur in iure, & primo quidem significat in priuilegium *Dec. Curt. Ian. & alii in l. 1. num. 47. ff. de officio* eius argumento tex. in *l. si non speciali C. de testament. & Cagn. numer. 73.* communem expo- 43 sitionem dicit esse vt refert *Rimin. Iun. d. l. 1. num. 294.* † Secundo specialiter denotat idem quod nominatim *l. 3. ff. de legit. Tutor. l. vxore. §. felicissimo. ff. de leg. 3. d. l. 1. ff. de officio.* eius. in qua Iurisconsul. quod initio dixerat specialiter infra dicit nominatim, ibi quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, & hinc speciale delictum DD. appellant quod non generali verbo, sed pluribus verbis specialiter, & nominatim designatur, vt cum quis in ius vocatus non paret, cum temere appellat, cum ius dicentem contemnit *l. secunda C. de sportul. l. 2. vbi DD. de Episcop. aud.* Tertio specialiter indicat idem quod expresse glossa *in dict. l. prima ff. de offic. eius*, & in *l. sed an vltro. ff. de neg. gest. in l. negocium & in l. vltima C. eod.* est etiam optimus tex. in *l. si expressum. ff. de appellat.* vbi appellatur expressum quod mox specialiter dicitur. Quarto specialiter exprimi dicitur, quod non potest nisi in vna specie verificari per tex. in *l. 2. & ibi DD. ff. de liber. & posthum.* quem tex. dicit esse notabilem, ad hoc *Iason cons. 56. col. pen. vol. 1.* Quinto specialiter demonstrat idem quod singulariter *l. 3. §. quæsitum iuncta glossa in verb. specialiter. ff. si quis cautioni.* Quod attinet ad primam verbi significationem ea certe nostri negocii non est; Circa secundam non dubito, quin satis factum sit *d. legi Actione C. de transf. & l. Lucius. ff. de liber. legat.* si nominatim de dolo transactum sit, aut in quolibet alio contractu fiat remissio doli nominatim, scili. habita mentione doli, tunc n. vere constat de mente remittētis, idemq; iuris esse puto si in tertia significatione exp̄sse sit facta remissio doli videl. exp̄sso dolo; Pari ratione quando singulariter cōtingat dolum

dolum exprimi, valere remissionem existimo, secundum aliam verbi acceptionem
idipsum responderem, si remissionis verba essent ita concepta, vt de necessitate veri-
44 ficarentur † in actione, veluti si transigerem cum tutore, & remitterem ei actionem,
etiam ob non confectum inuentarium, talis enim remissio necessario continet do-
lum, *l. Tutor qui repertorium* vbi *Bar. & alii. ff. de admin. Tutor.* probat etiã *Bart. in l. Aurelio.*
§. Caius num. 5. ff. de liber. legat. concludens quod non solum inter viuos, verum etiam
in vltima voluntate censetur dolus remissus, si remittat aliquis actionem, ex eo con-
tractu debitã in quo venit solus dolus, vt in deposito, & ratio est quoniã remissio non
potest in alio, effectum producere, & nõ debet manere sine effectu operãdi, citat *l. si ei*
cui. ff. de liber. legat. idem quoq; videtur sentire glos. in *d. §. illud. l. si vnus. ff. de pact.* & ibi
Bald. num. 6. verb. secundo quaero, quibus accedit ex modis supradictis remittendi dolum
colligi expressam remittentis scientiam, quæ sufficiens, & efficax, videtur ad validita-
tem remissionis doli, sicut Author est *Didac. libr. 2. resoluti, cap. 4. numero 14. verbo. pri-*
mum nunquam.

Quæst. 7. Quate iure dubitatur, vtrum censeatur dolus remissus, per remissio-
nem actionis nobis competentis *gloss. in d. l. actione*, excitauit hãc dubitationem, quam
ibi etiam Dd. tractant, maxime *Ias. num. 12. Dec. num. 11. Didac. in loco proxime citato nume.*
45 *4. verb.* Secundum *etiam dicens* † *Doct.* frequentius probari sententiam gloss. affirma-
tiuam, & citat *Soc cons. 33. colum. 1. lib. 3.* Probatur autem ex *l. si quis rationes in fin. ff. de li-*
46 *ber. legat.* in qua Vlpianus ait quod siquis † velit dolum, & reliqua remittere in testa-
mento, ita legare debet, damnas esto heres meus quicquid ab eo exegerit, illa, vel illã
ratione ideo restituere, vel actionem remittere; Deinde confirmatur ratione quam
ponit *Dec. d. l. actione num. 10. verb. in gloss. fin.* nempe quia sublata est actio sine qua ne-
mo cogere potest, cum proditum sit in iure, neminem experiri sine actione *l. quoties. §.*
item si temporalis. ff. de admin. Tutor. l. si pupilli. §. videamus. ff. de neg. gest. Doct. in l. vbi pactum.
C. de transact. Bart. & Iason. in l. si Titius & Seius. ff. de verb. oblig. vbi ponitur regula cum
fallent. nouissime *Menoch. lib. 1. quæst. 16. de arbitr. Iud. caus.* Tertio ego confirmo à si-
mili per Doct. Bart. in *dict. l. Aurelio §. Caius num. 3.* ibi dum ait quod si relinquo libera-
tionem ei, qui tenebatur ex aliquo contractu, in quo venit dolus, leuis, vel leuissima
vel leuis tantum, videntur relicta omnia, ad quæ ipse tenetur ratione doli, vel culpæ,
& reliquorum, licet rem testatoris quam habet restituere teneatur per tex. in *l. non so-*
lum. §. fin. ff. de liber. legat.

Ex aduerso pugnat, velut Achilles *text. in d. l. actione* in qua fuerat actio remissã
imo deducta in Aquilianam stipulationem & per acceptilationem extincta, & tamen
non censetur remissus dolus, verum quia in ea specie, omnis alia cessat actio, conce-
ditur actio doli; confert tex. in *l. sub prætextu. C. de transact.* in qua, cum sit extincta actio
præstatur actio doli. Secũdo procedũt à pari promissio doli & restitutio reliquorũ, vt
constat ex *d. l. si quis rationes ex. l. quidam decedens in princ. ff. de administr. Tutorum.* Perre-
missionem autem actionis reliqua non creduntur remissa *l. Lucius in fin. ff. de liber. leg.* ibi
nisi expressim agatur, nec dolus, sed *Ias. ibi num. 12. & Alciat. l. nume. 36. in verb. specialiter*
respondent. quod licet Imperator in *l. actione* dicat specialiter, tamen non inquit in indi-
uiduo, proinde satis videtur esse remissio singularis actionis, quæ solutio congruit etiã
47 *l. Lucius* quare videtur † incolumis communis opinio, quæ procedit, quando generali
verbo est sequuta remissio actionis, nempe quamcunque actionẽ remisit, item quan-
do doloso nihil adest nec superest quicquam ex dolosa administratione doloso per
Doct. *Bart. in d. §. Caius nu. 6.* quam probat *Soc. in alleg. consil. 73. colum. 2.* sicut refert *Di-*
48 *dac.* † *in loco supra citato*, licet ipse dissentiat à Dd. quo ad dolum verum, quem non pu-
tat ex illis verbis esse remissum, sed præsumptum dumtaxat, forsitan quia facilius prę-
sumitur remissus cum leuior sit, confirmo ego ex doctrina Bartoli in *d. §. Caius num. 6.*
verb. prædicta vera. nam supra tractauit quid iuris, quando remissa est actio, vtrum cẽ-
seatur dolus remissus, & respondet, vt ibi distinguendo, postea subnectit prædicta
vera, nisi expresse sit facta mentio doli, & reliquorum, ergo sentit aperte Bartolus, spe-
cialiter, vel expresse actum non esse de dolo per remissionem actionis. Quare ar-
49 bitror † non ineleganter posse distingui. Aut debitor tenebitur actione vniuer-
sali vt petitione hereditatis, Aut generali, vt pro socio, aut particulari actione,
vt Depositi, vel ex empto; In primis duobus casibus remissio actionis, non
contineat remissionem doli; Quippe sicut actio est generalis; vel vniuer-
salis, ita generalis est non specialis remissio doli; & ita procedat *lex actione*

Egimus hactenus de primo modo remittendi dolum de præterito, nimirum per
52 remissionem actionis † consentaneum est, vt alios inquiramus, & alium nobis propo-
nit *gloss. fin. in d. l. action.* nempe quando manente lite de Dolo, de illo transigunt liti-
gantes, alium præterea licet colligere, ex *d. l. siquis rationes.* scilicet quicquid illa, vel
illa ratione debes, & exigere possem, & in ista, vel illa dolum fecisti, & demũ quicun-
que modus inueniatur, ex quo manifeste deprehendatur mens volentis remittere.
Satisfactum erit *Did. d. cap. 14. num. 4. verbo primum* est, sed modo fit locus dubitationi,
quo tempore debeat fieri doli remissio, vt valeat, & *Afflict.* Dec. 220. *n.* 8. respondet fa-
ciendam esse ex interuallo argumento *l. iurisg. §. si paciscar. ff. de pact.* non aũt in ipsa ra-
tificatione contractus, quandoquidem si fieret in continenti eadem facilitate, crede-
retur remisisse dolum qua fecit primum contractum, Aut quia si fieret in ipso contra-
ctu principali videretur magis remissio futuri, quæ prohibita est. *d. §. illud.* quam doli
præteriti.

53 *Quæst.* 20. Porro autem hic belle dubitatur, an qui † dolo facit contra alium pu-
ta falsum testimonium dicendo, iniustam ferendo sententiam, postea in extremis cõ-
stitutus præteritum hunc dolum palam profiteatur aut in præcepto quod facit hære-
dibus de restituendis turpiter quæsitis dicat iniustum sese patrocinium præstitisse, aut
proxenetã vsurarii contractus fuisse, aut Simoniæ mediatorem, vtrum hoc testimo-
nium valeat, & cui noceat scilicet confitenti tantum, an vero & illi in cuius fauorem
sententiam tulerat testimoniumue dixerat? Duo sunt distinguendi casus prior est nũ-
quid confessio officiat Secundus an obsit tertio, qui consequutus est commodum de
54 illo dolo, & sane ad primum sententia negatiua videtur ad † veritatem propensior
ex Doct. *Bart. in l. Aurelius. §. Cata. ff. de lib. leg. num.* 12. vbi si testator dixerit in testamẽ-
to. Titium sibi plenarie satisfecisse, nullum ex ea confessione paratur præiudicium
aduersus testatorẽ, vel hæredem, nisi probetur, vere satisfactum fuisse per tex. *in l. 1. C.
de falsa. caus. adiecta leg. iud. l. Aurelius. §. fin.* & tamen agitur de præiudicio confitentis,
id quod tanto magis est dicendum in casu nostro, quanto agitur de grauiore casu de
dolo scilicet quo irrogatur infamia committenti. *l. non debet cum vulg. ff. de Dolo.*

Contraria sententia pluribus suffragiis est comprobata, nempe Ang. & aliorum in
l. Lucius. ff. de his qui not. infam. Boer. *Decis.* 250. *Ang. in l. errore. C. de testam. Fely. in c. sicut in
princ. de test.* & fulcitur illa ratione, quia testator videtur fecisse ad exonerandam con-
scientiam memor æternæ salutis argumento *l. fin. ff. ad l. Iul. pecul. c. sancimus. 1. quæst. 7.*
vbi proprię saluti; nemo creditur vllum commodum ante ponere, cum notum sit o-
mnibus illud Saluatoris quid prodest homini si vniuersum mundum lucretur &c. Ac
cedit humana ratio, qua nemo creditur, tam sui contemptor, & negligens, vt confi-
teatur in fauorem alterius quod sibi perniciosum est, nisi suadente, imo cogente veri-
tate faceret, cum ita sit natura comparatum, vt omnes melius sibi esse velint, quam al-
teri, quibus conuincit, quod nulla est maior probatio quam proprii oris confessio su-
perans omne genus probationis, nec aduersatur Doct. *Bartol. siquidem in dict. l.* 1. in
qua fundata est, probatur contrarium: testatoris enim confessio de recepto valet, vel
ad probandam solutionem vel ad ostendendam eius voluntatem procliuem ad li-
berationem debitoris, nisi liquido claruerit testatorem errore lapsum fuisse in *§. fin. l.
Aurelius,* desideratur probatio vt cognoscatur, vtrum illa pecunia sit debita vxori ex
noua causa fideicommissi an vero ex antecedenti contractu, non quod ad fideicom-
missi valorem non subsisteret illa confessio, & merito: cur enim tam variè in confes-
sione inter viuos, & in testamento per text. apertum *in trecesimaquinta, §. codicillis
illa. ff. de leg. tertia,* in quo confessio debiti probationem contra Testatorem in-
ducit, confert *lex de æquitate ff. de Interrogation. action. l. publ. §. fin. ff. de-
positi.*

Quod vero attinet ad secundum casum videtur prima fronte probabilior sen-
55 tentia affirmatiua † primo ex allegata ratione, quemque præsumi æternæ salutis me-
morem II. si loquamur in teste, confirmatur, quippe in extremis constitutus potest ex-
aminari in testẽ, quemadmodum & testamentũ facere, cum non minus sit testari, quã
testificari *l. cum lege. ff. de testam. Bal. in c. 1. §. Vasallus de pace constan. Ang. in l. cum antiquitas
§. cum autem. C. de testam. Dilect. de arte test. tit. 7. caut. 11. numero 4.* ideò *Mars. in Rub. ff. de fi-
deiussor. verb. sed in casu reprobat.* Bartolum contrarium tenentem in *l. siquis in graui. §. si-
quis moriens ff. ad Syllan.* Tertio si agimus de Iudice *Butr. in cap. 2.* de arbitrio vero, vel
secundo & refert ibi *Imol. verb. similiter,* si Iudex, inquit Iudici credit super Iustitia

vel iniustitia suæ sententiæ longe magis si plures essent Iudices; qui eandem tulissent
sententiam,& de ipsius iniustitia confiterentur, *Iason. in l. insiurandum.§. si procurat. nu-*
mero vigesimoseptimo, verbo prædicta multum singul. ff. de Iuretur. Verum in contrariam
sententiam itum est à Doctoribus, tam in Iudice, quam in teste, nempe *Bartol. Ang.*
Rom. in l. siquis in grau.§. siquis morient. ff. ad Syllan. Iason in dict. l. Iusiurandum.§. procurator.
numero vigesimotertio, cum seq. Corn. consil. 186. verbo licet dictus volum. 1. & consil. 26. nume.
29. verbo facit volum. 4. Alex. consil. 124. verbo. circa secundum Canon. maxime *Aret. in c.*
sicut de testibus Fely. in c. litteris vers. *in gloss. in verbo grauis extr. de præsumpt.* latissime *Gabri.*
lib. 7. Com. opin. in tit. de crimin. concl. 32. numero secundo, & septimo, Ratio communis sen-
tentiæ est secundum *Ias. d. § procurator numero vigesimoquinto,* quoniam non omnis cō-
stitutus in mortis articulo est. S. *Iohannes Bapt. vt author facit Bald. in c. 1. §. Vasalli de pace*
Constan. Sed fragilis est quandoquidem, si nemo proxime accedit Sancto Iohanni
præsumitur tamen, velle exonerare suam conscientiam, & propterea dicere verita-
tem existimatur; Alia itaque ratio deducitur magis accommodata in *d. cap. sicut* nem-
pe quia testis hic cum iurato deposuerit & postea dixerit se falsum deposuisse pecu-
56 nia corruptum, est periurus, testi autem periuro in damnum alterius † non creditur,
& quamuis ibi summus Pontifex non agat de teste in extremis constituto, viget tamen
eadem ratio, est enim & ipse periurus, viget quoque in Iudice; quando & ille iurat,
iuste iudicare *l. rem non nouam Co. de Iud.* Iudices non aliter Iudicialem calculum acce-
pisse, nisi prius Sacramentum præstitissent omnimodo se cum veritate, & legum ob-
seruatione iudicium deposituros, conuenit text. *in cap. per tuas extr. de probat. & l. gene-*
raliter. Cod. de non numerat. pec. in quibus indignum esse dicitur, quod quis sua voce di-
57 lucide protestatus est proprio testimonio velle confirmare, Extenditur † dicta
communis conclusio si plures testes idem asseruissent; Ampliatur numero, siue in Iu-
dicio Ciuili, siue criminali deposuissent. Tertio porrigitur ad Notarium, qui assereret
falsum instrumentum fecisse *Gabriell. dicta Conclusione 32. numero tertio, quarto, quinto,*
decimo, vndecimo. & decimotertio, Iason. in dict. §. procurator numero vigesimotertio, & seq.
Ampliatur quo ad Iudicem, vt idem obtineat in arbitro, & in electore, qui per sordes
tulisse laudum, aut electionem fecisse confiteretur, *Gabriel. dict. loco numero decimo,*
verbo sexto amplia Hoc vero modo constituta opinione Communi cum suis amplia-
tionibus, non refragantur adducta ex aduerso siquidem primum sublatum est per
rationem *dict. §. sicut.* Secundum autem euertitur quia procedit, quando rite per Iu-
dicem, vel per Notarium examinaretur, tunc enim licet sit periurus, & Socius cri-
minis occultus tamen, & difficilis esset probatio, facit iudicium ad torturam *l. con-*
sensu. §. super plagis, Cod. de repud. cap. fin. extr. de testibus cogend. Alexand. consilio sexagesimo
58 *quarto, lib. 1.* cum aliis congestis *à Delecto de arte Testand. de caut.* 11. in qua † admonet,
vt is, cui fauet morientis confessio, curet, vt formiter examinetur à Iudice, Ad ter-
tium solutio sit cum distinctione. Aut Iudex deponit de iniustitia suæ sententiæ,
& tunc verum est argumentum & in hoc casu limitatur dicta communis conclusio.
Gabriel. citato loco numero octauo, verbo ex quorum dictis, præsertim si plures essent Iudi-
ces de iniquitate Iudicii; parimodo confitentes *Ias. in dict. §. procurator numero vigesi-*
mosexto, reddens rationem diuersitatis inter plures testes, quibus non creditur, &
plures iudices. Aut Iudices confitentur sese pecunia corruptos tulisse sententiam &
59 tunc nulla eis præstatur fides; † ratio discriminis videtur; quia hoc posteriori casu
allegant turpitudinem suam, quæ allegatio in præiudicium tertii non valet. *Iason. in*
dict. §. procurator numero vigesimoquarto, in priori vero sola vertitur Iudicis ignorantia,
qui nesciuit secundum leges iudicare, secundo limitatur dicta communis conclusio
60 vt procedat quando tempore confessionis † erat iam tertio ius quæsitum, sed quan-
do res esset adhuc integra sane præiudicaretur, *Iason. in dict. §. procurator numero vige-*
simoquinto, verbo. & sic post ius acquisitum Gabriel. dicta conclusione 32. in fin. vbi limitat et-
iam, quando præter iustam confessionem adessent aliæ coniecturæ, quę cum illa con-
currerent ad inueniendam veritatem.
61 Tandem vt materia præteriti doli compleretur, tres † essent tractandæ quæ-
stiones. Nempe vtrum Minor aduersus dolum verum, de præterito in faciendo
possit restitutionem obtinere. Secunda nunquid aduersus dolum præsumptum
de præterito. Tertia an contra dolum verum de præterito in omittendo, Cæte-
rum priorem absoluimus in *titulo de Dolo vero quæstion. 16.* Alteram explicaui-
mus supra in *titulo de Dolo præsumpto*, Vltimam exponemus Deo fauente infra
in c.

in cap. de dolo in omittendo, atque in his præteriti doli explicatio conquiescat.

De Dolo futuro, Cap. II.

1 *Ordo seruandus in expositione doli futuri.*
2 *Dolum futurum non definiunt Dd. Authoris definitio.*
3 *Verba futuri temporis non important canonem latæ sententiæ.*
4 *Exempla doli futuri, ad clariorem eius interpretationem.*
5 *Diuisio doli in præteritum, & futurum an sit probanda.*
6 *Authoris aduersus Dd. opinio.*
7 *Quotuplex sit dolus futurus, secundũ primam diuisionem.*
8 *Secunda doli futuri diuisio.*
9 *Vtrum dolus futurus verus, possit remitti directè.*
10 *Valet argumentum de tempore ad tempus.*
11 *Hæres dolum futurum in bonis testatoris potest remittere.*
12 *Dolus futurus verus ex communi sententia non remittitur, cuius multiplex ratio.*
13 *Oratio negatiua extenditur in infinitum, affirmatiua verificatur in primo actu.*
14 *Precarium, vtrum sit bonæ fidei, vel stricti iuris.*
15 *Bona fides bifariam sumitur in iure.*
16 *Homines fiunt deteriores licentia.*
17 *Expedit hominem timere pœnas.*
18 *Testator nõ potest remittere cautionem de vtendo, & fruendo arb. boni viri.*
19 *Futura ingratitudo non remittitur.*
20 *A Iudice dato cum clausula appellatione remota, datur appellatio ob dolum ipsius.*
21 *Saluus conductus non extenditur ad futura.*
22 *Peccatum futurum, etiam à Pontificibus non remittitur.*
23 *Multa prohibentur fieri ratione futuri doli.*
24 *Non valet renunciatio exceptioni doli factæ in instrumento.*
25 *Vtrum dolus futurus verus possit indirectè remitti.*
26 *Quando per indirectum dicatur dolus futurus remissus.*
27 *Intellectus* l. quidam decedens. ff. de admin. tutorum cum seq.
28 *Damnum, quam significationem habeat in iure.*
29 *Fama quid sit, & à bonis viris semper plurimi facienda.*
30 *Liberatio à reddenda ratione, non potest remitti limitatur infra.*
31 *Cautela ad remittendum dolum futurum.*
32 *Dolum futurum per indirectum non posse remitti pluribus suffragiis probant Dd.*
33 *Authoris opinio in hoc articulo.*
34 *Data communi in ea re sententia quid operetur legatum factum eo modo, vt tutori iure leg. debeatur, quicquid ratione administrationis fuerit condemnatus.*
35 *Vtrum dolus futurus possit tacite remitti.*
36 *Exemplum tacitæ remissionis.*
37 *Dolum futurum nec tacite posse remitti communis doctorum schola probat limit. infra.*
38 *Expressum potentius tacito.*
39 *Limitationes communioris sententiæ.*
40 *Vtrum dolus futurus possit cum iuramento remitti.*
41 *Iuramentũ non debet esse iniquitatis vinculum, nõ valet contra bonos mores, nec contra pub. vtilitatem præstitum.*
42 *Nõ incidit in periurium, qui deserit iusiurandum ex causa à lege concessa.*
43 *Distinctio in articulo.*
44 *Pauci sunt casus, in quibus valeat remissio futuri doli cum iuramento.*
45 *Vtrum dolus futurus, possit per hæredem testatoris remitti.*
46 *Frequentiori sententia non remittitur futurus dolus ab hærede.*
47 *Vtrum dolus futurus in omittendo, valeat remitti.*
48 *Vtrum dolus præsumptus futurus possit remitti, & dato quod sic.*
49 *Vtrum sufficiat generalis remissio.*
50 *Vtrum dolus velatus possit remitti.*
51 *Vtrum dolus re ipsa remittatur.*
52 *Vtrum minor restituatur aduersus dolum præsumptum de futuro.*
53 *Duo capita huius quæstionis.*
54 *Primum est vtrum Minor restituatur in prædicto dolo, quando ex eo non sentit damnum de præsenti.*
55 *Alterum est an restituatur, quando ex eo dolo sentit damnum de præsenti.*
56 *Vtrum mulier restituatur aduersus dolum præsumptum de futuro.*

1 A Præterito ad futurum dolum transeuntes videamus † priori loco quid ipse sit, deinceps bona sit, nec ne ista Doli diuisio Alex. quot sint futuri doli species, demum cohærentes huic materiæ subiiciemus quæstiones; & vt eo incipiamus

Quæst. 4. Materiam nunc per Quæst. tractaturi videamus priori loco, nunquid
9 dolus futurus verus possit directe † remitti pacto, vel testimonio accipiendo dolum
iuxta verum ex traditis exemplis, & in l. contractus. ff. de reg. Iur. & in c. si vnus. §. illud. ff. de
pact. & profecto posse remitti, probatur ex l. Iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pact. in quã
Vlpianus ait, quoties agitur de re familiari, pacisci licet, remissio autem futuri doli
continet sine dubio rem familiarem, & in eo iuri nostro renunciamus, non secus, ac
in dolo præterito contingit, cuius remissio ex ea maxime ratione sustinetur. Secun-
10 do valet argumentum de tempore ad tempus, præsertim † de præterito ad futurum
l. 2. ff. de Senat. l. si cui. §. iisdem. ff. de accus. Scribam, & ibi gloss. & Dd. ff. de præsumpt. ideo-
que præsumitur malus in futurum, qui semel fuerit malus in præteritum. c. semel ma-
lus de reg. Iur. in 6. & qui studuit negligenter Iuri Canonico creditur negligenter da-
turus operam Iuri Ciuili, dolus autem præteritus (vt constans est omnium opinio) re-
mittitur, igitur, & futurus. Tertio suffragatur text. in l. quidam decedens. ff. de admin. Tu-
tor. In quo valet remissio doli futuri, si testator dixerit relinquere se omne damnum
Tutori, quod ex tutela senserit id quod laudat Alciatus in l. actione numero quadragesi-
11 motertio, & sequent. Quarto hæres † dolum futurum in bonis testatoris remittere po-
test cur diuersum in defuncto, cum reputentur vna, eademque persona Auth. de iu-
retur. à morit. præst. in princ. §. diuturna possess. Instit. de vsucap. alioquin sequeretur absur-
dum, quod hæres maiorem baberet in bonis defuncti potestatem ipso defuncto, an-
12 teeedens probatur Repet. volum. 5. numero 216. fol. 50. Verum omnes † sine discrimine
concludunt oppositum in l. si vnus. §. illud. ff. de pact. Bartol. scilicet Bald. Alexandr. Ca-
strens. Alberic. Iason. Natt. consilio 524. numero decimoquinto, & sequent. vbi ponit exem-
pla Ruy. consilio centesimouigesimonono, numero vigesimoprimo, volum. 5. & consilio sexagesi-
monono, numero quarto, volum. 2. Cephal. consilio trigesimonono, volum. 1. & consilio 121. eodem
volum. Alexand. consilio sexagesimosecundo, volum. 4. Soc. consilio 121. numero septimo, libr. 3.
& consilio septuagesimosecundo, & consilio 282. lib. 2. vbi numero octauo, de Dolo per testatorem
remittendo Alciatus in dict. l. actione numero vigesimonono, & ante eum Iason. Bartol. & alii
Paris. consilio quadragesimonono, numero trigesimoquinto, & consilio nono, volum. 1. Gozzad.
consilio vigesimooctauo, numero quinto, latissime Butr. consilio 147. numero secundo, & decimo,
vbi citat plures testantes de communi Fulgos. cons. 103. Menoch. de arbitr. casu 335. nume-
ro decimoquarto, Cent. 4. Bald. & Saly. in l. necessitatem. Cod. de fideicom. Corn. cons. 221. nume.
13. volum. 2. Bened. Capra conclusione 78. Decis. Delphin. 157. in 2. parte. Medices de fortuitis ca-
sibus. parte prima. quæst. 10. numero secundo cum sequent. Iodoc. de patrocinio pupill. cap. 3. vbi
quatuor, vel quinque rationes deducit Canon. maxime. Fely. in c. fraternitatis. column.
4. de testibus. Confirmatur autem recepta hæc conclusio; lege primum, deinde ratio-
13 ne nimirum l. si vnus. § illud. ff. de pact. ponderata † illa negatiua vniuersali, nulla pa-
ctione quæ in infinitum extenditur, & gloss. ne. in l. hoc genus. ff. de cond. & demonstr. Old-
rad. cons. 16. adeo quod licet oratio affirmatiua verificetur in primo actu l. bones. §. hoc
sermone. ff. de verb. sig. Secus tamen est in negatiua, quæ in infinitum extendetur, & pre-
terea proposita verbo, potest, vt ibi, tollit omnem potentiam, l. nemo potest, & ibi not. ff. de
reg. iur. & indicat pactum esse nullum ipso iure Il confirmatur ex l. in commodato iuncta.
gl. ff. commod. In cõmodato ait Paulus hæc pactio, ne dolus præstetur rata non est, gloss.
ait, nec alibi, & illud verbum est præsentis temporis. Canonem ostendit, vt diximus,
latæ sententiæ, Tiraq. in l. si vnquam in verbo reuertatur num. 21. C. de reuoc. donat. 3. ex l. cõ-
tractus ff. de reg. iur. ibi: excepto eo, quod. Celsus putat non valere si conuenerit, ne dolus
præstetur Quarto corroboratur ex l. conuenire. ff. de pact. dot. ibi: illa pacta non sunt ser-
uanda, ne ob res amotas agatur. verb. ex leg. ita demum. ff. de arbitr. quam citat Marsil.
sing. 289. quæ iura loquuntur in contractibus; pro vltimis autem voluntatibus est tex.
in l. quidam. ff. de admin. Tutor. vbi futurus dolus remittitur tutori per indirectum, re-
missio autem directa fieri in testimonio nequit. Accedit authoritati ratio multiplex
quarum priorem locum obtinet, quæ deducitur ex l. contractus. ff. de reg. iur. ibi: hoc e-
nim bonæ fidei iudicio contrarium est. & hoc iure vtimur, vt scilicet non valeat con-
uentio ne dolus præstetur, quam rationem Dec. ibi num. 42. inquit non esse generalem
ad contractus, etiam stricti iuris, in quibus certum est dolum futurum non posse re-
mitti Dd. in l. si quis cum aliter. ff. de verbor. obligation. in l. dolo. Cod. de inutil. stipul. & con-
firmatur cum in illa lege ponantur contractus tantum bonæ fidei argumento §. a-
14 ctionum Instit. de action. nam † & precarium, cuius ibi Vlpianus meminit bonæ
fidei est, l. 1. vers. simile. ff. commod. ibi: precarium commodato simile. & produ-

15 eit actionem illam præscriptis verbis, † quæritur ex bona fide nec enim f. c. dixisset
precarium simile commodato si stricti iuris esset; Altera ratio, est adeo generalis,
vt non modo contractibus, sed & vltimis voluntatibus congruat *ex l. conuenire. ff. de*
16 *pact. dot.* ne scil. inuitentur † homines ad delinquendum, vnde Terentius omnes dete-
riores sumus licentia, & Claud. suadet licentia laxum, quis enim non se male gerat,
impune sibi futurum sperans, & laudabimus eum, & veri doli remissio si valeret,
17 inflammaret ad dolum † argumento, *leg. si cum antea Codic. de arbitris, & ibi Cyn.*
& Bald. Tertia est ratio deducta à Iuliano in *dict. l. quid in decedens*, ibi: Nemo e-
nim ius publicum remittere potest huiusmodi cautionibus, aut mutare formam,
antiquitus constitutam. cui conuenit, *lex. si vnus. §. pacta, quæ turpem de pact. ibi*
Quatenus publicam causam contingit pacisci non possumus, quod & in *l. iurisgen-*
tium. §. si paciscar. ff. de pact. expressum est. Doli autem remissio publicam causam
tangit, quoniam reipublicæ interest ciues suos haberi bonos, *l. 1. §. huius studii. ff. de*
Iustit. & iure. boni autem cum perpauci viuant virtutis amore, necesse est, vt ad
virtutem trahantur formidine pœnæ, & propterea expedit ciuitati, vt homines
pœnam vereantur, quo dolum, vel delictum non audeant committere, vt bene
explicat textus in *dict. §. pacta, quæ turpem.* in illis verbis: expedit timere furti, vel in-
iuriarum pœnam.

Non faciunt negotium allegata ex aduerso, & ad Primum solutio est ante pe-
des, quippe non est satis, pactum rei familiaris esse, vt valeat, sed exigitur, ne ius pu-
blicum lædat, & quamuis *in d. § si paciscar.* illa vna qualitas exprimatur, tamen supple-
tur ex aliis. Secundum, facile diluitur propter diuersitatis rationem, quæ non mo-
do illud, sed omne genus argumenti dissoluit, cum ex separatis non fiat illatio, *l. Papi-*
nianus exuli. ff. de minor l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. possessione. diuersitas
autem est in aperto, siquidem in dolo præterito cessat ratio inuitandi ad delictum, nec
remittitur ius publicum sed priuatum; Tertium, nostram potius adstruit sententiam
in sui principio iuncta ratione tex. nec illa verba (damnum vero) quicquam nocent
quandoquidem continent remissionem doli per indirectum, nostra autem disputa-
tio est de remissione directa, Vltimum autem corruit data instantia argumento, *§. pa-*
18 *uonum Instit. de rerum diuis.* etenim † testator non potest remittere cautionem de v-
tendo, & fruendo arbitrio boni viri, hæredi vero concessum est *Dd. & maxime Ias. in*
l. nemo potest. ff. de leg. 1. prætèr quam quod non est penitus exploratum, an liceat hære-
di futurum dolum condunare, cum in eo quoq; vigeat ratio, *l. conuenire.*

Porrò autem ex hac communi conclusione cum sua ratione, *Cagnol. in l. con-*
19 *tractus. numero 77. ff. de reg. iur.* infert ad futuram † ingratitudinem dicens ex mente
Dd. eam non posse remitti, & latius. *Rip. in l. fin. Cod. de reuoc. donat. Corne. consilio 102.*
lib. 1. Barbat. in c. fin. col. 5. de Donat. Secundo, ex eo deducit *Mars. singulari 289.* quod
20 si Iudex sit durus de consensu partium cum † claus. appellatione remota, pro dolo ta-
men commisso, à Iudice datur appellatio, limitando tamen vt ibi per eum *n. 3.* Tertio
21 elicit *Menoch. de arbitr. Iud. caus. 337. n. 13.* quod saluus conductus † sine securitate con-
cessa non extenditur ad futura, quippe, vt ait *Signor. cons. 103. num. 3.* delictum futu-
tum remitti non potest. Quarto, ex eod. fonte remanat, quod tradit *Ant. de Rosellis in*
22 *tract. de Concilio. §. postquã n. 7. inter tract. vol. 5.* peccatum futurum etiam † à Papa remitti
non posse, *verb. infert Bald. in c. 1. §. item sacramenta. in vltima col. per illum tex. de pace Iura-*
mento iur. mand. quod si aliquis promittat se non denunciaturũ maleficium, & iura-
23 rit, non valet Iuramentum quoniam sc. aperiret viam iniquitatis ad delinquendum †
Abb. in c. quemadmodũ ext. de iureiu. Sexto statutũ vt quilibet exbannitus soluendo mille
extrahatur à banno, nõ habet locũ in exbannitis post publicationẽ banni, sed intelli-
getur de bannitis in præteritũ, alioquin præstaret occasionem delinquendi. *Bart. Bal.*
& alii in l. cũ lex. ff. de legib. Septimo ex eadẽ ratione fluit nõ valere rescriptũ, tribuens re-
missionẽ pœnę ante delictum cõmissum, propterea q; inuitat ad peccandũ, *Saly post Ia-*
cob. Butr. in l. castitati in 1. col. C. d. adult. Ias. in l. si vnus. §. illud. ff. de pact. VIII inde prouenit in-
ualidam esse liberationem factã tutori in testamento ne reddere cogatur administra-
tionis rationẽ *Fely. in c. si diligẽti n. 34. de foro cõpet.* ratio est; qa id genus legati nõ liberat a
restitutione reliquorũ, nec à dolo, vt ergo cõstet, an tutor reliquatus sit, sic. n. loquitur
textus in *l. si quis rationes. ff. de liber. legat.* (opus est rationem reddi) & cum *Fely. Barbat.*
cons. 66. inter cons. Curt. & Socc. consilio. 74. volum. 1. Dec. cons. 178. Quare nono inducitur
quod liberatio legata à gestis, & gerendis, non liberat a dolo in administratione futura

Fulgo. consil. 103. *Parif. consilio* 84 *numero* 22. *vol.* 1. *Socc. consil.* 73. *col.* 4. *seq. vol.* 3. *Alex. consilio* 62. *volum.* 4. dicens dolum à Testatore, vel à contrahente nec quidem expresse posse remitti; Decimo, quasi ex eadem arbore colligit. *Afflict. decis.* 120. *post*
24 *numero sexto*, non valere † excepr. renunciat. doli factam in instrumento, scil. quia dolo futuro, &c. Addens, & illam rationem quoniam ea facilitate qua contraxit eadem creditur dolo renunciasse, *Bart. consilio* 90. *& in l. fin. §. item quæsitum. ff. de condict. indebit.* Limitat autem quando ex interuallo ratificatum esset instrumentum & ratio esse videtur, quia tunc non futuro, sed præterito dolo censetur renunciatum, id quod esse iure permissum, satis vt arbitror diligenter ostendimus. Vndecimo, decis. Delph. decis. centesima quinquagesima, infert non valere procurationem pactam, ad emologandum laudum antequam feratur quod etiam dixit gloss. *in l. cum antea Cod. de arbitris.*

Quæst. 5. Constat itaque ex his manifeste non valere futuri doli remissionem factam scil. directe iuxta allegatum, *Cons. Alex.* 62. *volum.* 4 quam conclusionem limitandam putant plerique, quorum in memoria nomen est, in remissione doli facta
25 per indirectum cuius † exemplum ponit, *Alexand. consilio* 165. *vol.* 5. *Seraphin. etiam in suo tractat. de Iuramenti priuileg.* 136. & ante eos *Dynus* huius sententiæ Dux, pro vt
26 refert, *Iason in sæpe allegat. l. actione numero* 13. hoc modo † Testator relinquens filiis suis Tutorem mandat vt finita tutela non possit exigi ab eo aliqua ratio administrationis, eaque exacta si condemnatus esset; tunc defunctus legat tantum de bonis suis quantum est illud, in quo fuerit condemnatus ratione tutelæ, vel occasione reliquorū: In hoc enim legato continetur virtualiter futuri doli remissio, *Dilect. de arte test.* 111. 7. *caut.* 2. quod sane exemplū deducitur ex *d. l. quidā decedens. ff. de administrat. Tutor.*
27 *in verbo. damnum*, quæ plane † lex est velut sacra ancora ad sustinendam hanc sententiam. Cui fauet ex antiquioribus *Rainer. relat. à Iason in d. l. actione*, nec non *Ang. consil.* 183. *& consil.* 144. post quos *Corneus consil.* 313. *vol.* 1. *Alexand. consil.* 54. *vol.* 2. vt eos refert, *Alciat. in d. l. actione numero* 343. & sequitur ibi. *Iason* autem inquit *Ang. in consilio* 244. sentire aduersus Dinum; Pugnat autem pro Alciato, & aliis dictum Iuliani in allegata, *l. quidam decedens*, cuius verba sunt adeò plana; vt qui aliter interpretetur violare potius, quam declarare videatur; damnum vero, ait iuris consultus quodcunque ex tutela quis senserit legari, & per fideicommissum relinqui potest, nec valet solutio quorumdam negantium Iulianū loqui de dolo, probatur enim esse falsum ex illis (nisi bonam fidem in administratione præstiterit) bona fides ibi significat quod dolo contrarium est. Alii soluentes nodum inquiunt verba Iurisconsulti ad præteritum dolum respicere, non ad futurum. Verum series illius contextus arguit plane contrarium in tantum quod Doctor. exemplum futuri doli ex ea lege deducant. Tertio, *Salicetus in l. cum necessitatem Cod. de fideicommiss.* euitaturus hunc obicem dicit Iurisconsultum intelligere de illo damno, quod sentit Tutor, quia propter tutelam auocatur à negotiis suis, neque enim est ociosum illud verbum (*damnum*) quippe si-
28 gnificat † diminutionem patrimonii, *l.* 3. *ff. damno infecto*, cæterum hanc expositionem reiiciunt illa verba (*Damnum vero quodcunque*) quæ omnem speciem damni complectuntur; *Alciatus in leg. monentium. ff. de verb. significat. Roman. in l. id tempus. §.* 1. *ff. de vsucap.* vbi loquuntur de simillimo verbo (*quæcunque*) dicentes latissimam habere significationem & semper ampliatiue, nunquam restrictiue poni, *Roland consilio secundo, volum.* 4. *Tiraquel. de retract. conuent. numero secundo. fol.* 78. Illa quoque verba Saliceto aduersantur (ex tutela quis senserit) quomodo dictio, ex, causam inmediatam significat, & secundum expositionem Saliceti tutela esset causa damni mediata & remota, siue, occasionalis; Accedit, quod illis verbis (damnum vero, &c.) constituitur limitatio antecedentium, sicut palam est ex dictione, verò, quæ sua natura aduersatur antecedentibus; in iure regula est in superioribus negatiua Tutorem allogistam si quid contra bonam fidem gesserit, nec legati, nec fideicommissi nomine, quicquam consequi posse, limitatio erit affirmatiua, vt scil. valeat legatum cuiuscunque damni ex tutela contingentis; quod vbi euenerit, erit per indirectum remissus dolus futurus. Addo his verissimum illud secundum intellectum *Saly.* carere dubitandi ratione contra *l. quod habet. ff. de Carb. edict.* quis enim dubitare potuisset valere legatum relictum Tutori ob deteriorationem etiā propriorum negociorum cum videretur fieri non modo iure compensationis damni, verum etiam in remunerationem laboris, Ego vero arbitror in *prin. d. l.* fuisse relictum Tutorem

Allogistam, etsi hæres ipsum cogeret ad rationis expositionem certum quod legati, vel fideicom nomine solueret ad effectum, vt timore legati soluendi non vocaret tutorem ad reddendam rationem villicationis suæ, & ita interpretor illum versum (*ne eo nomine ex fideicom. quicquam consequi debere*) & probatur ni fallor ex verbo superiori. (Quamuis testamento comprehensum sit vt Allogistæ essent, nec eo nomine &c. *Conuenit* ratio ibi posita) nemo enim in publicum remittere potest, & ibi, aut mutare formam antiquitus constitutam quæ est, vt tutor rationes reddat *l. 1. §. 1. & §. offic. ff. de tut. & rationibus distrah. vers. autem.* Damnũ vero, habet iudicio meo hunc sensum, vt nõ ꝓhibuerit rationes reddere testator, sed sciens reddendũ esse rationem, & quod ex ea posset tutor damnum sentire propter condemnationem, legati, vel fideicommissi nomine aliquid relinquat, & hoc modo non remittit ius publicum, non mutat formã antiquitus constitutam, cum non prohibuerit rationes reddere, nec etiã inuitatur omnino ad delinquendum, quippe illud legatum non deberetur nisi post condemnationem. Quo casu si fuerit in sententia condemnatus de dolo, erit affectus infamia *l. 1. ff. de his qui not. infam.* quam boni viri summopere timent. Nam homines, vt inquit *Cicero pro M inulio* non minus opinione famæ, quã certa re commoueri solent, & negligere, quid de se quisque sentiat non solum arrogantis est, sed etiam dissoluti, & qui fa-
29 mam suam † negligit, crudelis nominatur in *ca. volo. 22. quæst. 1.* & propterea volunt leges nec ipsos defunctos afficiendos infamia. *§. 1. cum ibi not. Instit. quibus ex caus. manu. non licet*, & in graui tantum negocio, & ex magna causa, solent pœnam infamiæ decernere *l. iusta. § de manu vind.* Quales sunt illæ, quæ continentur in *titul. ff. de his qui not. infamia.* Non dabitur igitur ex eo legato occasio delinquendi ob timorem infamiæ, pluris facientes honorem, quam emolumentum legati, in quo damnum patrimonii resarcitur, non damnum infamiæ, quod est reparabile, illud autem legatum, ne rationes reddat, inuitat ad delinquendum: Siquidem non redditis rationibus non posset condemnari, nec ad reliquorum restitutionem compelli, ignoraretur enim non facta redditione, nunquid essent reliqua, Ac demum considero duo esse respond. Iuliani in illo tex primum quidem vsq; adversum, nemo enim. Alterum, ibi damnum vero, vtrumq; debet esse verum, ne IC. parum sibi constans appareat, nec vnum alterum corrigat, cum non præsumatur correctio in continenti, quomodo autem sit locus vtrique responso, non video, nisi ex nostra declaratione, & mihi persuadeo, quod si testator faceret legatum secundum tenorẽ dicti versiculi. (Damnum) nemo quamuis maxime audax negaret validitatem legati, ne ociosus esset ille tex.

30 Contrariam sententiam pluribus † suffragiis Dd. probant, vt per *Iason. in d. l. actione numer. 13.* secundum quam dicit Salyc. se consuluisse in *d. l. cum necessitatem.* Quippe maxime iuuat pupillorum causam aduersus nequitiam tutorum, communem quoque esse inquit *Bald. cons. 68. col 4. libro. 2. Dec. cons. 178. relatus à Dilecto de art. Tesia. tit. 7. caut. 7. num. 2.* eandem sequitur, *Alex. dict. cons. 62. vol. 4. & cons. 164. præsuppono libro 5. Curt. cons. 67. sapienter vero. capio Dec. cons. 349.* consuluit, *Barbat. cons. 40. lib. 4.* illud in medium *Dilect. d. caut. 2. nume. 2.* Qui citat etiam *Ias. cons. 14. nobilis. lib. 3.* Probatur authoritate *d. l. quidam decedens ibi: nec eo nomine quicquam legati, aut fideicommissi nomine consequi debere.* Secundo ex notissima regula in *c. cum quid vna via, & ibi Dyn. de reg. Iur. in 6. l. scire oportet. §. si mater. ff. de tutor. & Curat. dat. Iason in l. cætera. §. item quæri numero 10. ff. de leg. primo & in l. si cum procurator. nume 4. ff. de re Iudic.* Tertio suffragantur quinque rationes *Salyc. dict. l. cum necessitatem*, nempe, ne videatur quid inductum per
31 quod homines † inuitentur ad delinquendum. Ne tutor suæ malignitatis præmium ferat, rursus quia legata reliquuntur ob merita, hic vero demeretur, tantum abest vt sit promeritus; Accedit quod cum sit futurus debitor hæredis, non debet eum posse liberare defunctus, sicut in simili, non licet ei remittere satis dationem de vtendo, & fruendo arbitrio boni viri; *Doctor. in l. nemo potest. ff. de leg. primo* facit *l. scire oportet. ff. vt in poss. leg.* Quarto patrocinatur tex. *in §. dict. §.* illud nulla pactione arguendo de contractibus ad Testamenta sumptoque argumento de minori ad maius: quandoquidem difficilius remittitur dolus in vltima voluntate, quam in actu inter viuos, in quo dolus censetur in dubio remissus verbis generalibus, vt ostendimus, Secius in testamento. *Bartolus in leg. Aurelius. §. Caius. ff. de liber. leg.* In contractu autem nulla pactione, & ita nec directa, nec indirecta, siquidem oratio vniuersalis negatiua non recipit restrictionem, & siquis dixerit inutilem fore dispositionem testatoris respon-

det

det *Iason in d. l. actione*, superuacuam non esse, quoniam censetur remissa leuis culpa
& scrupulosa inquisitio *Port. consil.* 147. *Pract. Papiens. in dict. verb. allogistas Dilect. de art.
test. tunl. 7. caut.* 2. quod etiam operetur hoc legatum explicat D*idac. lib. 2. cap.* 14. *numer.
5. verb. septimo Resol. Ioan. de Arnono tract. in vltima cautela fo. 573. Alex. d. cons. 164. lib. 5. Cor.
cons. 29. num. 11. vol. 1.*

Quæ communis conclusio stante nostro intellectu *ad l. quidam decedens verb. damnum quod scilicet ex eo leg.* Tutor non inuitetur ad delinquendum propter pœnam
infamiæ, nulla remanet controuersia; nam manet incolumis dispositio illius vers.
nec quicquam detrahitur de sententia communi. Sed si Doctor. velint tutorem ob
illud legatum habere occasionem delinquendi, ego profectò Alciat. traditionem
veriorem existimarem in *l. actione in fin. Cod. de transaction.* siquidem communis o-
pinio destruit illum tex. & ille tex. subuertit commune placitum, quare potior apud
me esset Iuliani, quam Doctor. sententia maxime iunctis rationibus Alciati, & re-
sponderem obiectis, atque ad principium *l. quidam* opponerem versum; Damnum
32 vero, eiusdem legis; † Ad secundam afferrem non esse nouum in iure, vt per indi-
rectum concedatur id, quod directo prohibitum est, quemadmodum multis pro-
positis exemplis explicat Dyn. in regula quod vna via, maxime vero notum est iura-
mentum calumniæ directo non posse remitti, secus per indirectum non opponen-
do illud *l. 3. §. sed quia veremur Codic. de iur. calumn. c. primo de iuramento calumn. in sexto.*
33 Tertium destruitur, quasi † nix ad faciem solis, quoniam rationes Salyc. valerent
in casu dubio, sed contra textum apertum in verbo damnum. fragiles sunt & velut
paruuli ad Petram illisæ franguntur; Vltimum autem diluitur ex apertissima re-
gula quod vna lex declaratur, & limitatur per aliam *Soccin. Iun. in l. siquis in princi-
pio numer. 3. de leg.* tertio licet autem legatum factum tutori de omni eo, in quo ipsum
34 ratione tutelæ damnari contigerit, non valeat quo ad doli futuri remissionem, † pro-
dest tamen quo ad ea, in quibus fuerit citra dolum condemnatus; cessat enim ra-
tio, ne ipse incitetur ad delinquendum, ita supponit D*ilectus in supra citata cautela* 2.
in qua addit esse notandum non pro futurum id genus legati hæredi tutoris, qui mor-
tuo tutore condemnaretur, quoniam scilicet conditio impleri non potest in persona
hæredis *l. qui Romæ. §. Augerius.* & ibi DD. *ff. de verb. oblig.* ita fit, vt in terminis *d. l. qui-
dam verb. damnum*, hæres non gaudeat beneficio illius legati nisi latius essent concepta
verba legati; veluti damnum quod tutor vel eius hæres ex tutela senserit, vel in quo tu-
tor, vel eius hæres acciderit condemnari, sic enim cõceptis verbis legati commodum
sentiet, vt ibidem *Dilect. per cons. Fulgos. 103. incipit nobilis.*

Quæst. 6. Hactenus exponimus an dolus de futuro remitti possit tam directe,
35 quam in directe, relinquitur, vt discutiam⁹, an tacite † fieri remissio possit iuxta termi-
36 nos *d. §. illud nulla in verb. quamuis. in quo vnum exemplum, tacitæ remissionis exprimitur*, †
vel secundum Decis. *Guid. Papæ 515. incipit testator fecit legat.* in qua testator dixit, & man-
dauit vxori, vt hæc vel illa mobilia reuelet hæredi, legando tamen vxori, quicquid ipsa
cœpit, & alienauit deductis mobilibus, Hæres petit ab vxore reuelari dicta mobilia;
negat vxor propter legatum sibi factum, & accipienda est quæstio eiusmodi in tacita
remissione doli futuri veri, nam de dolo futuro præsumpto paulo post agendum; Et
fieri eam remissionem posse probat *gloss. in d. §. illud.* cui adheret *Dec. in l. contractus num.
45. ff. de reg. iur.* per tex. in allegato. §. *illud verb. quamuis*, quo dicitur pactum ne depositi
agam valere, eoq; dolum remitti. Secundo ad stipulatur ratio Decii quando sæpe per-
mittitur tacite fieri, quod expresse prohibitum est, vt liquido constat in iuramento ca-
lumniæ, quod tacitè non expresse remittitur *d. l. 2. sed quia veremur. C. de iur. iur. propter
calumn.* sic & milites non possunt officio procuratoris fungi *l. militem C. de procur.* & ta-
men si hæc exceptio non opponatur ante litem contestatam, valet iudicium Clerico
etiam non licet prorogare Iurisdict. alterius etiam Episcopi sine consensu sui Episco-
pi *c. si diligenti*, & *c. significasti de foro compet. gloss. in c. insoluta 11. quæst. 1. Ioan. de Imol. in c.
cum inferior. de maior. & obedient gl.* quæ plures enumerat casus *in d. l. 2. §. sed quia, & gloss.
in l. longo. ff. de diuers. præscript.* Dec. *in d. c. dilecti de foro compet.* & tamen sustinetur iudi-
cium nulla oppositione facta.

Diuersum sentiunt Castrens. & *Iason in d. §. illud in princ.* sequentes *Bald. ibi nu-
mero secundo verb. sed ego alter.* Quibus accedit *Ruy. consil. 54. num. 13. vol. 1.* loquens in fra-

tre qui promiserat rationem administrationis non petere & simplici dicto stare, *& cons. 69. num. 3. & 4. volum. 2. Port. cons. 147. num. 3. 4. & 11.* vbi plurima congerit *Alexand. cons. 6. volum. 4. Soc. Iun. cons. 281. & cons. 282. num. 6. volum. 2. Dec. cons. 349. nume. 11. & 12.*
37 afferens testimonium † de communi *Rom. cons. 54. Igneus in l. contractus. ff. de reg. Iur.* Probatio vero communis huius sententiæ sumitur, inquit *Paul. ex d. §. illud nulla pactione* igitur nec expressa, nec tacita, siquidem vniuersalis negatiua casus omnes excludit, proinde Bald. dicebat nulla pactione, siue nuda, siue stipulatione vallata, nec ad rem pertinet *Resp. Decii in l. contractus nume. 45. ff. de reg. Iur.* eum textum esse accipiendum in pacto expresso non in tacito, quoniam tacitum est improprie pactum *Host. in tit. extr. de pact. supr. definitione pact.* & tradit ipsemet *Dec. in Rub. Cod. de pact. numero tertio*, etenim facile defenditur. *Paulus ex l. secunda, tertio, & quarto. ff. de pact.* in quibus tacitum pactum appellationem pacti, eandemque virtutem habet cum expresso, & inde fieret, quod mutus pacisceretur improprie contra *dict. l. 4.* in fine, nec non impropria lex esset tacito populi consensu facta aduersus *l. de quibus. ff. d. leg. & contra §. sed naturalis Inst. de Iure naturali gentium & Ciuil.* Addo quod ea verba nulla pactione, sua generalitate pactionem impropriam non excludunt, cum sicut dictum est vniuersalis negatiua procedat in infinitum.

Secundo patrocinatur ratio; Ne quispiam prouocetur ad delinquendum, quæ tacitæ quoque conuentioni competit, igitur & eadem dispositio Iuris, *l. illud. ff. ad l. Aquil. l. octio. de verbor. obligation.* omnes enim quoscunque casus sua dispositione comprehendit, in quibus reperitur, etiamsi illi casus essent minus proprii, vel pœnales *Imol. & Philipp. Francis. in cap. pro humana de homic. libr. 6.* Tertio vltra Castren. ratiocinatur *Iason. consilio decimoquarto, columna tertio*, dicens dolum esse delictum, & inter crimina numerari *l. 1. cum sequent. ff. de crim. stellio. l. item exigit. ff. de dolo*, crimina autem futura non possunt vllo modo remitti, sed tantum præterita. *§. pacta quæ turpem l. si vnus. ff. de pact.* Expedit enim ait Iuriscon. timeri pœnam. Quarto vltra Dd. me mo-
38 uet quod expressum regula est potentius † tacito, argumento. *l. expressa. ff. de regulis iuris Tiraquel. de leg. Connub. gloss. 7. numero vigesimoprimo*, cum multis sequentibus vbi loquitur in consensu innumeris ferè ostendens exemplis expressum consensum tacito esse potentiorem, sed expresso consensu futurus dolus non remittitur *dict. §. illud dict. l. contractus. in verbo excepto eo. ff. de regulis iuris*, merito, nec tacito. Augetur vis argumenti: quoniam in pactis valet argumentum de tacito ad expressum *l. fin. c. quæres pignor. oblig. poss. l. 2. 3. & 4. de pact.* & propterea sicut expressa generalis hypotheca trahitur ad futura, & postea quæsita *dict. l. fin. l. hac edictali. §. illud verbo. omnibus. Cod. de secund. nupt.* vbi hoc not. *Saly. & Bald. Rom. singulari 148.* ita, & tacita *dict. l. 2.* expressa itaque pactione non remittitur, ergo nec tacita, & hanc sententiam magis tutam appellat *Port. dict. consilio centesimoquadragesimoseptimo, numero vndecimo, verbo nihilominus tuto.* Cui non refragantur allegata ex aduerso; Nam aduersum primum responsio est continere dolum præteritum, quemadmodum ait Castren. & confirmatur ex § seq. in quo idem Iuriscon. ait, pactum de futuro crimine furti scilicet, vel iniuriarum remittendo non valere, sed tantum de præterito, cur enim diuersum respondisset in dolo, quem ostendimus inter crimina reputari; Dubius itaque verus quamuis ex aperto tex. in verbo pacta quæ turpem declaretur, cum non sit nouum, vnam partem legis per alteram explicari, *l. qui filius* vbi *Bartol. ff. de leg. 1. confert tex. in l. vtrum ff. de petit. hæred.* ... officit consideratio Decii, scilicet quod aduersatur præcedentibus in quibus de futuro disponitur, siquidem, aduersari concedimus, sed non in eodem casu futuri doli, tum propter identitatis rationem, tum propter seq. §. *pacta quæ turpē.* tum etiam ne videatur vna via permittere, quod paulo ante prohibuerat altera respōsio quoq; *Bald. in d. §. illud n. 2.* non omnino satisfacit, quoniam per eius solutionem futurus dolus remittitur tacite, vt placuit *Dec. ead. fol. Bald.* ponitur à Cagn. tanquam noua in *l. contractus n. 80. ff. de reg. iur.* Secundum quoq; argumentum confringitur tanquam vas figuli duplici ratione, prior est quia non currit sequela, sæpe permittitur tacite fieri, q; expresse non valet igitur hoc casu, quia regula est in contrariū, vt dictū est in IV. argumēto deinde quoniam dicta propositio est vera quando lex vlterius procedit scilicet quia non solum prohibuit expresse fieri, sed concessit tacite fieri, vt *d. l. 2. §. sed quia. C. de iur. propter calumn. Tiraq. de leg. Connub. gloss. 7. numero. 80.* Sed in specie nostra lex vlterius non procedit quippe verus quamuis de præterito dolo loquitur, quare non debet remitti, tum quia expressum est potentius tacito, tum ne prohibitum vna via

censer

39 cēseatur altera cōcessum; Verū vno † casu potest meo iudicio non male defendi sentē-
tia Decii, nempe non petendo, quod occasione doli peti potuisset, vt accidit in iura-
mento calumniæ, vel in testibus examinandis post deducta testificata, & in aliis casi-
bus enumeratis *à Tiraquel. de leg. Connubial. gloss. 7. nu.* 80. ex qua tacita remissione, non
præstatur materia peccandi propterea quod ignorat pars aduersa, quod nolit credere
desistendo dolum punire, alias limitationes, & ampliationes ponit *Medices de fortuit.
casib. parte 1. quæst.* 10. *num.* 20. *& seq.*

Quæst. 7. Sed cum dolus non remittatur, nec tacitè, nec expresse, oportune in
40 quæstionem adducitur an saltem valeat remissio iuramento munita † propter autho-
ritatē iurisiurandi, de quo dubio disputat *M. Ant. Bauer. de iuramento. n.* 102. *&* 112. *Euer-
hard. in loco à virtute iuramenti. nu.* 63. *Canon. maxime Abb. &* Innocent. *in c. quemadmodum
§. fin. extr. de iureiur.* factum est ergo pactum, ne dolus præstetur, iuxta tex. in *l. si vnus
§. illud. ff. de pact. in lege conuenire ff. de pact. dot. in l. contractus. ff. de reg. iur.* adhibitumque
est iusiurandum, nunquid teneat, & sane pótior videtur sententia negatiua; Primo
41 qa iuramentū non debet esse iniquitatis † vinculum *l. licitatio. §. illicitas. ff. de off. præsid.
c. quanto de iur. iur.* imo non seruatur nisi propter equitatis vinculum *Crauet. consil.* 225.
Secundo iuuat hanc sententiā *c. non est obligatorium de reg. iur. in 6.* quo definitur, nō esse
obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum; nam quæ sunt contra bo-
nos mores reputantur de iure impossibilia *l. filius. ff. de const. Instit.* nihil autem aduer-
satur bonis moribus magis, quam præbere occasionem delinquendi, augetur op-
pósitio quod iuramentum contra leges non obligat, nec confirmat actum de quo agi-
tur, *c. vbi. &c. Quia sæpe contingit de eccl. Ecclesiæ non alienand.* Tertio suffragatur quia iu-
ramentum contra publicam vtilitatem præstitum non arctat, quippe quia non habet
comitem, iniustitiam contra tex. *in d. c. quanto*, inuitare autem ad peccandum, vt facit,
qui dolum remittit, publice vtilitati repugnat *l. quidam decedens. ff. de admin. tutor. c. vt
famæ de sent. excom. Abb. in c. quanto. num.* 14. *circa med. de iur. iur.* Quarto iuramentum re-
cipit omnes conditiones quas habet actus, super quo interponitur *l. vltima vbi Bart.
Bald. Saly. Castr. & alii in l. fin. C. de non numer. pecun. Tiraq. in l. si vnquam in proœm. num.* 165.
C. de reuoc. don. dicens iuramentum in contractu oppositum omnes conditiones, sub-
auditiones, limitationes, exceptiones consequi, quas habet ille contractus, certum au-
tem est in omni contractu dolum præstanti conditionem esse reiectam, igitur, & à iu-
ramento. Quinto iuramentum destruitur si dolo fuerit præstitum *c. quamuis de pact.
in 6. cap. licet de iur. iur. c. cum contingat eod. titul.* quomodo ergo potest dare authorita-
tem dolo, vt faceret in hac specie si ratione iuramenti futuri doli remissio. Sexto
42 non incidit in periurium qui deserit iusiurandum ex causa a lege † concessa *l. fin. ff.
qui satisdare cog.* at de dolo agere, ne dolosus suæ malitiæ præmium fuerat, omnibus
concessum est *l. conuenire. ff. de pact. dot.* Septimo eandem opinionem maxime adiuuat
communis doctrina scribent. relata *à Iasen. in l. quidam cum filium num.* 22 *ff. de verb. oblig.*
scilicet quod Partes compromittentes in aliquem, vt in arbitrum, non possunt ex-
presse promittere, ne liceat recurrere ad arbitrium boni viri, si iniquè arbitretur, etiam
si hæc renunciatio esset iuramento vallata per tex. solemnem in *l. libertus, si ita iurane-
rit. ff. de oper. libert. Bart. in l. fin. per illum tex. ff. qui satisdare cog.* latissime *Gabriel. Com. opin.
lib. 2. tit. de Arbitr. concl. 3. num. 46. verb. tenendo primum vsq. ad num. 49.* loquens in dolo ex
proposito.

Ex aduerso Abbas *in c. quemadmodum. §. fin. numero* 14. *in fine de iur. iur. Euerhardus
in loco à virtute iuramenti numero* 63. *Bauer. de iuramento numero* 112. sentiunt futurum
dolum posse virtute iuramenti remitti, dicentes notabilem esse limitationem ad *l. si
vnus. §. illud & ad l. conuenire* adducuntur autem in hanc sententiam authoritate in *d. §.
fin.* in quo iurauit Maritus vxori eam super adulterio non impetere, & cum dubitare-
tur num id genus iuramenti esset seruandum allegatis hinc inde rationibus concludit
tutius fore, si vir propter iuris iurandi religionem ab accusatione destiterit, quo ad
diuortium faciendum, cum possit eam denunciare ad pœnitentiam peragendam. Et
quamuis Innoc. per Abb. ibi relatus tollat hunc obicem dicens accipiendam illam cō-
stit. in adult. iam commisso, & videatur probari solutio ex illis verbis (*Patronus est turpi-
tudinis, qui celat crimen vxoris. & ibi si* 1. *&* 2. *contractu respicere nollet*) attamen *Abbas nu.*
14. *verb. attende* refellit Innoc. ex pluribus, & in primis ex primo illius. §. in quo fine
controuersia agitur de futuro dolo, ergo, & in *verb. quod si expresse*, in quo ponitur
limitatio quæ debet esse de reg. & manifestius extenditur ex illis verbis (*ne per hoc*

libera præberetur peccandi facultas, & demum quia ille text. careret dubirandi ratione
cum explorati iuris sit, & sine Iuramento posse præterito dolo renunciari *dict. §. illud*
& tamen Pontifex ostendit maximam fuisse dubitandi rationem, cum arguat ad par-
tes; Non est etiã audiẽda solutio *Gulielmi* ponderãtis illud verbũ, tutius, quod cũ mã-
neat comparatiue significat non fieri contra Iuramentum si maritus accusauerit, resp.
enim Abb. Maritum nunquam accusaturum; quia Tutius &c. casus enim magis tu-
tus est eligendus in dubio *cap. Iuuenis extr. de Sponsal.* Quare ille *Innoc. gloss.* & aliorum
43 solutione reiecta his conclusionibus vniuersam hanc materiam absoluit, † Aut do-
lus siue delictum est de præterito, & indubitata est conclusio pro validitate remis-
sionis; Aut dolus siue crimen est de futuro, & tunc, aut quæris respectu accusatio-
nis criminalis, & nihil Iuramentum prodest: quia scilicet præstat materiam pec-
candi, & lædit ius publicum cuius interest ne delicta remaneant impunita *l. cum vul-
neratus. ff. ad l. Aquil.* Aut quæstio est de ratione Ciuilis accusationis ob celebrationem
diuortii, & tunc casus est *dict. §. fin.* & Iuramentum impedit accusationem, sed non
prohibet denunciationem Ecclesiæ ad agendam pœnitentiam, atque ita seruatur
Iuramentum & non datur occasio delinquendi ob timorem denunciationis, appli-
cando modo ad alios casus extra illum textum si in commodato vel deposito inter-
posito Iuramento conuenerit ne dolus præstetur, seruandum est Iusiurandum siqui-
dem agitur de re familiari, non publica, & non præstetur materia peccandi, cum sit
permissa denunciatio ad faciendam pœnitentiam.

Non valebit autem Iuramentum ad remissionem doli respectu publicæ accu-
sationis quando dolus est huiusmodi, vt possit criminaliter accusari, vt in crimine fal-
si, quibus sic constitutis nullum sequitur inconueniens, ex his quæ in argumentis
contrariis; Etenim cum possit non obstante Iuramento fieri denunciatio Iuramen-
tum non est iniquitatis vinculum, non contra bonos mores, nec contra publicam
vtilitatem quoniam licet criminaliter agere. solus vnus remanet scrupulus ex quarto
fundamento, quod iuramentum recipit omnes qualitates contractus super quo in-
terponitur, & maxime illa regula procedit in ea conditione & qualitate quæ est de
natura primordiali actus, non accidentali *Deci. cap. 1. de Iud. colum. 16. Grau. consilio 102.*
in quo latissime hanc reg. declarat, vt vero dolus præstetur, est de primordiali natu-
ra cuiusque contractus, vt clarius est quam sit probandum, & vere hoc non mini-
mum vrget, sed quid contra textum *in dict. §. fin.* tam apertum potest afferri, nisi quod
regula. *dict. l. fin. Cod. de non num. pecun.* est veluti brocardica ex his, quod tradit *Iason.
ex l. si conuenerit colum. 2. ff. de Iurisdict. omn. Iud.* vbi tot enumerat casus in contrarium,
vt contrariam ferme regulam constituant; ex his vero, quæ hactenus diximus col-
44 ligitur aperte, in paucis admodum casibus † prodesse Iuramentum ad futuri doli re-
missionem, quippe nihil proficit quando criminaliter agitur, vt dictum est, & quan-
do apud dolosum aliquod est reliquum ex dolo duplici ratione, altera quoniam po-
test denunciari ad pœnitentiam peragendam, & pœnitentia non dicitur recte pera-
cta nisi restituatur, quod male acceptum est *cap. peccatum de regulis iuris in 6. cap. perfecta
de pœnit. dist. 3.* Altera quia quando remittitur dolus futurus, is, qui remittit ignorat,
an dolosus aliquid penes se habeat, ideoque non creditur ei renunciasse *l. tres fratres.
ff. de pactis Castren. in dict. §. illud. numero quinto, verbo hoc tamen intellige.* Iuramentum au-
tem non supplet consensum *Crau. dict. consilio 102. per text.* quem omnes in hoc expen-
dunt in *l. fin. Cod. de non num. pecu. Bartol. in l. siquis pro eo colum. vltim. in princ. ff. de fideiussor.
Imol. in cap. 1. de Iud.* & ideo vbi est præsumptio defectus consensus, nihil operatur Iu-
ramentum *Bald. & Saly. in l. 1. C. commod. Tiraq. in l. si vnquam. Cod. de reuo. don. in præfat.
numero 146.*

Quæst. 8. Plane cum ex his perspicuum sit à testatore futurum dolum remitti
45 non posse, non sine ratione reuocatur in dubium, an † liceat hæredi d. remissionem
facere, & profecto sententia affirmatiua videtur ad veritatem propensior ducto argu-
mento à simili de cautione vtendi, & fruendi arbitrio boni viri, etenim testatori non
est concessum illum remittere *l. scire oportet, vt in poss. legat. l. nemo potest.* vbi *Bartol. Ia-
son. Curt. ff. de leg. 1.* tradit *Saly. in l. cum necessitatem. l. de fideicom.* & tamen ab hærede re-
mittitur, quamuis & ipsa futurum dolum contineat vt *Doct. in d. l. nemo.* vno consensu
recipiunt, & sequitur *Saly. d. loco.* Imo ad augendam vim argumenti inferunt quod te-
stator olim non prohibebat Falcidiam *Auth. sed cum testator. C. ad l. Falcid.* hæres autem
poterat soluendo scilicet integra legata, *l. fin. C. ad tit. & Dd. in Auth. nuper, alleg.* Idemq;
respon-

responsum est in legitima, quã diminuere testatori non est permissum, hæredi autem sic non agendo ad supplementum *Ias. in d. l. nemo num. 34. cum seq. in secunda lect.*

46 Cæterum contraria opinio melioribus videtur rationibus, & authoritatibus † munita, & primo ex *dict. §. illud. l. si vnus. ff. de pact.* in quo prohibitio est in rem ibi: nulla pactione. ergo nihil interest, quæ persona remittat dolum futurum, proinde transit etiam ad hæredes argumento *l. tale pactum ff. de pact.* Confirmatur quoniam si hæres remittat dolum futurum necesse est aliqua pactione remittat, sed dolus futurus nulla pactione remittitur. Accedit quod Dominus licet rei suæ moderator futurum dolum non remittit *dict. §. illud.* ergo nec hæres, qui dominus est, & de re propria agit: quia per aditionem confusum est patrimonium, & nulla est differentia inter alios Dominos, & hæredem. Vltimo munitur, quia ratio prohibitionis in testatore viget in hærede, probatur assumptum, nam triplex est ratio prohibitionis prima quia ius publicum remittere non licet, Secunda quia formam antiquitus constitutam priuatis non conceditur mutare pactionibus, quæ duæ rationes ponuntur in *dict. l. quidam decedens. ff. de admin. Tutor.* Tertia quia hæc remissio præstat occasionẽ delinquẽdi *dict. l. conuenire. ff. de pact. dot.* & hanc posteriorem sententiam veriorem iudico, & in vno tantum casu sequor priorem nimirum quando hæres non peteret, quicquid occasionẽ futuri doli potuisset in iudicium deducere, Respõsio autem allegatis ex aduerso est ante pedes propter diuersitatis rationem, siquidem testator non remittit cautionem de vtendo & fruendo arbitrio boni viri, quoniam respicit vtilitatem hæredis, vt est cõmune Dd. placitum in *d. l. nemo potest*, hæredi aũt licet dictam cautionem remittere quoniam proprio fauori renunciat, & tantumdem valet in Falcidia, & legitima *l. 1. & ibi not. C. de vsufructu. Alex. cons. 88. Cagn.* qui alios citat in *l. contractus num. 81. de reg. iur. Rimin. in §. 1. nume. 743. de donat.* inferens in simili non posse insinuationi renunciari à donatore quia non de suo, sed aliorum præiudicio agitur, nam in damnum alterius renunciatio non tenet *Bartol. Paul. Dec. in l. pen. C. de pact.* At futurus dolus non remittitur à testatore non intuitu, aut contemplatione hæredis, sed ex tribus nuper allegatis rationibus, quæ non cessant in hærede, igitur nec prohibitio.

47 *Quæst. 9.* Quoniam vero de dolo futuro hucusque peregimus, qui consistit in faciendo, differamus de illo, qui versatur in † omittendo, cuius exemplum erit per *Bald. in l. pupillorum. C. de repud. hered.* scilicet quando heres omittit implere conditionem sibi iniunctam à Testatore; & in *l. si ex causa. §. in commissum verb. quod erit. ff. de minor.* vel siquis generaliter citatus sine legitima causa sponte sua noluerit comparere; verus est dolus in omittendo, exemplum erit etiam in *l. 1. §. fin. & in l. vbi in princ. ff. de edend.* Et profecto standum videtur a sententia negatiua, siquidem, & in hoc dolo viget ratio, ne quis inuitetur ad delinquendum, vt in eo qui vectigal omittit soluere. *d. § in commissum*, vel qui malitiose edidit *d. l. vbi.* nam hic dicitur non edere. secundo probatur a simili; Nam minor aduersus dolum in omittendo non restituitur, sicut nec contra verum in committendo, vt dixit *Bald. in d. l. pupillorum in fin.* Quamuis in hoc contrarium sentiat *Alber. in l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. de Minor. Oddus de restit. quæst. 8. articulo. 3.* qui distinguit, quare sicut dolus futurus in committendo non remittitur, ita, nec futurus in omittendo. Tertio dolus verus in omittendo videtur esse maior dolo præsumpto, siquidem præsumptus potest non esse verus, Dolus autem præsumptus futurus non remittitur *Cagnol. in l. contractus num. 10. ff. de reg. iur. Castren. in l. si vnus §. illud. ff. de pact.* & ibi *Ias.* Contrarium videtur probari ex eo satis aperte quod testator potest remittere confectionem inuentarii, & libri rationum *l. fin. C. arbitr. Tutel. Bart. in l. tutor, qui repertorium. ff. de admin. tutor. l. cum tale. §. 1. vbi. Paul. ff de cond & demonstr.* Inuentarium autem non facere pertinet ad dolum in omittendo. Secundo licet testatori remittere cautionẽ vt legat. nomine *l. 1. ff. eod. tit.* Dd. *maxime Ias. in d. l. nemo potest*, porro aũt non dare cautionem dolus est in omittendo; prior tamen opinio videtur ad veritatem propensior, præsertim ex primo & tertio argumento, nam verus dolus in omittendo, veram malitiam continet *l. vbi. ff. de edend.* & dolus præsumptus versutiæ non remittitur, quanto magis dolus verus, Nec officiunt allegata in oppositum, quoniam prædicti casus non confectionis inuentarii, & satisdationis non præstitæ, non referunt verum dolum in omittendo, sed dolum omissionis præsumptum *Port. consil. 145. numer. tricesimoquinto. Did. lib. 2. Resolut. cap. 14. numero quarto, verbo. quinto dolus præsumptus.*

Quaest. 10. Offert sese hoc loco discutienda frequens illa, & à nostris maxime agitata quæstio de dolo præsumpto † de futuro; Recte enim post dolum verum futurum inquirimus de præsumpto, vtrum scil. possit remitti, & posse existimauit, *Bald. in l.* 1. *C. de vsufr.* cui ex iurisconsultis adhæret. *Alciat. in l. actione numero quadragesimo primo. Cod. de transact. Ruy. in l. nemo potest col.* 10. *ff. de leg.* 1. *Dec. consil.* 178. *Seraphin. de Iuramento princip.* 108. *numero* 4. Ex Canonistis probant, *Bald.* sententiam, *Butrius*, *& Io.* Andr. *col.* 14. *verbo* 5. fallit, nec non *Fely. in cap. si diligenti, numero* 31. *de foro comp.* & ante omnes est *glaff. in l. vbi ff. de edend.* quam *Fely. citato loco* inquit esse bonam, vtitur namque argumento à simili Minor contra verum dolum non restituitur, sed aduersus præsumptum restitutionem habet, ex quo colligitur dolum præsumtum, esse longe minorem dolo vero, sicut etiam respondit *Paris. consilio* 84. *numero trigesimo secundo, vol.* 1. vt igitur in illo conceditur Minori restitutio, ita videtur permittenda remissio, eo magis quod secundum *Butrium dict. loco* dolus iste præsumptus est incertus, & ideò leuior iustissime reputatur, vt late ostendimus in antecedentibus, Addo quod *text. in l. si vnus.* §. *illud.* ex quo solo oritur controuersia, dum loquitur de Dolo, in potiori significatione est intelligendus, *l.* 1. *ff. si ager. vectigal* atque ita in dolo vero; verba etiam eius naturaliter sunt potius accipienda, quam ciuiliter. *l.* 2. *ff. de negot. gest.* merito non intelligitur eo loco de dolo præsumpto, qui ciuilis est cum præsumptione legis ciuilis inducatur; Patrocinatur etiã quod dictum est in proxima præcedenti quæstione, nempe remitti posse confectionem inuentarii, libri rationum, & cautionum, vt legatorum nomine, & augetur robur argumenti, *ex c. fraternitatis extra de* Testib. in quo post deducta testificata conceditur nobis parte consentiente nouos testes producere, ut ibi per Butrium, licet huiusmodi renunciatio contineat dolum præsumptum.

Contrariam sententiam probant, *Castrens. & Iason in dict.* §. *illud Igneus in l. contractus numero* 123. *& numero* 32. *ff. de regul. iuris.* & *Castrens.* ducit argumentum *ex l. quod Nerua. ff. deposit.* in qua dolus præsumptus dolus est, sed futurus dolus non remittitur, ergo, nec præsumptus, atque ita ex vi verbi hæc in primis sententia probatur, cui secundo loco suffragatur quod viget in hoc dolo ratio inuitandi ad delictum; præstat enim hæc remissio peccandi materiam in suo genere, non secus, ac verus dolus. Tertio huc pertinet, quod tam pro præsumpto, quam pro vero dolo conceditur iusiurandum in litem. In hac controuersia, *Dec. & Cagnal. in l. contractus. ff. de regul. iuris. Port. consil.* 147. *numero* 35. 38. *& quadragesimo. Paris. consilio* 84. *numero trigesimo secundo. volum. primo.* distinguendum putant inter dolum præsumptum in omittendo, vt in non confectione Inuentarii, vel in non conuertendo pecunias pupilli in emptionem prædiorum & iste dolus posset remitti, maxime si Tutori, ex illo dolo nihil adsit *Port. dict. consilio & numero trigesimo quinto.* Quando vero dolus præsumptus consistit in faciendo, vt si Tutor de pecunia impuberis, sibimet prædium emisset, non possit remitti; Ne scilicet detur occasio delinquendi atque hoc modo Bald. & Castrens. contrarias sententias conciliari dixit, *Dec. in d. l. contractus numero* 44. *& consilio septuagesimo octauo.* in quo ponit exempla doli præsumpti in faciendo, probans multis rationibus & *consilio* 418. *& consilio* 349. *in fine.* Rursus & secundo, *Cagn. in d. l. contractus numero octuagesimo primo.* quem sequitur *Rimin. in* §. 1. *numero* 147. *Inst. de Donat.* alio modo distinguit, vt scilicet opinio Castrens. obtineat in dolo præsumpto versutiæ, sententia vero Bald. in dolo præsumpto desidiæ, vel negligentiæ; proinde *Rimin.* infert. non posse renunciari insinuationi donationis; Quippe iste dolus consistit in faciendo, scil. in donatione inducenda, item versutiam continet per text. *in l. data Cod de donat.* Tertio, idem *Riminald. numero ducentesimo quadragesimo octauo.* aliam distinctionem adducens ait, Aut dolus præsumitur à lege fauore eius qui renunciat, cuius modi dolus est ob non datam cautionem de vtendo & fruendo arbitrio boni viri, nam illa præsumptio fit hæredis fauore gloss. & Dd. *in leg.* 1. *Cod de vsufruct.* & talis dolus ab hærede remittitur vel ab eo, cuius contemplatione fit à lege quandoquidem permissum est propriè fauori renunciatur, *l. si quis in conscribendo Codic. de pacto.* lex enim quæ præsumebat in legato non cauente dolum ad fauorem hæredis, ob ipsius consensum, desinit amplius præsumere, sic quoque ex sententia *Butrii in dict. cap. fraternitatis de test.* dolus præsumitur in eo; qui velit examinare testes deductis iam testificatis; At si pars aduersa consentiat productioni nouorum testium cessat præsumptio legis. atque ob id non præsumitur dari materia

teria delioquendi; si vero dolus præsumatur, non fauore renunciantis, sed alterius, &
non valet remissio, vt planum est exemplo Testatoris, cui non licet remittere cautio-
nem legat. &c. vtendo, & fruendo arbitrio boni viri, siquidem non sui fauore, sed
hæredis contemplatione, lex dolum pręsumit, & hanc distinctionem inquit *Rimenald.*
esse *Ruy. cons. 49. col. fin. vol. & cons. 87. num. 6. & cons. 97. num. 8. vol. 5.* Nouissime *Mascard.*
deprobat. vol. 3. conclus. 1252. num. 19. ait dolum præsumptum posse remitti, adeò vt gene-
49 ralis quoq; † remissio sufficiat.

50 *Quæst. 11.* Huic proxima est quæstio de dolo velato, numquid † & ipse possit
remitti, nam velatus dolus maxime similis est pręsumpto, vt non iniuria post vnius ex-
plicationem alterius succedat disputatio, *Cagn. in l. fin n. 154. C. de pact.* probat affirma-
tiuam sententiā, eiusdemq; sequacem esse *Barbat.* affirmat *cons. 4. vol. 4.* sed hic adhæret
magis opinioni negatiuæ, si post longam disputationem quid ipse cooctudat diligen-
ter consideretur, quamobrem credimus in hoc articulo distinguendum, vt in quæ-
stione præcedenti de dolo futuro præsumpto, cū velatus & præsumptus dolus cogna-
tionem quandam inter se videantur habere.

51 *Quæst. 12.* De dolo futuro ex proposito hactenus, egimus, inquiramus † ex or-
dine de dolo re ipsa, quærentes nunquid huius quoq; fieri remissio possit, & vt quæsti-
onem dilucidius ex ponam, præmitto quod sit dolus re ipsa, est autem secundū *Corn.*
cons. 283. num. 9. vol. 4. vbi resultat disproportio inter contrahentes hinc inde collata,
puta, quia adest lęsio enormis, vel enormissima ex parte vnius cōtrahentis, siue quan-
do oon io contractu, sed in ipsa petitione iniquitas est iuxta text. *in l. 2. §. circa verb. licet*
enim eo tempore. ff de except. doli, secundum ea quę dilucidius exponemus in alia diuisio-
ne doli ex proposito, & re ipsa: In hoc articulo, *Alciat. in l. act. nu. 41. & 42. C. d. l. transact.*
Fely. in c. si diligent. nu. 31. de foro compet. Bald. in l. cum ante col. 2. C. de arbitr. vno consensū
putant posse remitti vnico argumento sumpto à cessante ratione, quod vrgens est in
iure. *l. quod dictum. ff. de pact. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. c. cum cessante extr. de appel.*
eoque vtitur tanquam validissimo, *Oldrad. cons. 6. incip. quod litera executoria Roman. in*
authent. similiter. col. 5. Cod. ad l. falcid. & in l. si vero. §. de viro afferi fall. 23. ff. soluto matri-
monio, cessat enim in hoc dolo ratio (ne quis inuitetur ad delinquendum) cum non ex
animo oriatur, sed re ipsa, vt inquit *Bald. in l. cum antea Cod. de arbitr.* verum facile est
ostendere, allegatam rationem inuitandi ad delictum non cessare, atque hoc modo
argumentum conuertere; Etenim qoando dolus inest re ipsa fit ratione grauis, aut
grauissimę læsionis Dd. *in l si quis cum alter. ff. de verb. obligat.* Priori casu constat de do-
lo, etiam personæ ex ipso quod petit, *d. l si quis in fin.* & declarat, *Castrens. ibin. 3. & Ias.*
n. 6. quippe si rem valoris ceotum pro vilissimo precio emisti, rem emptam petens de-
tegis malitiam tuam. cum velis locupletari ex alterius iactura, exploratum est autem
in iure hæc esse inter se paria dolum facere, & cum alterius iniuria ditari, *l. 1. §. an in*
pupillum. ff. deposit. Calcan. consil. 73. Zas. cons. 5. libro primo. posteriori autem casu læsio-
nis enormissimæ, quæ quando contingat dicemus infra, & tunc arguitur dolus ex
proposito. Quare ab initio dolus malus creditur intercessisse, cui consequens est,
huic quoque dolo conuenire deductam sæperationem, ne quis inuitetur ad de-
linquendum.

Quæst. 13. Vltima est quo ad futurum dolum inquisitio, nunquid minor ad-
52 uersus dolum præsumptum de futuro restituatur † in integrum hanc quasi duce
Bartol. tractant pœne omnes, *in l. prima §. nunciatio*, maxime *Iason ibi numero undeci-*
mo. ff. de nou. oper. nunciat. & præterea *Bartol. & alii in l. auxilium. ff. de Minor. Castrens.*
in l. 1. §. editiones. ff. de edendo. Albert. in l. vbi exigitur. ff. eod. Dec. in l. contractus col. pe-
nultim. verb. ad hoc facit. ff. de regul. iuris. Pedem Decis. 87. numero tertio. verbo non obstat;
53 *Odd. de restitutione quæstion. 83. articulo quinto.* plura cumulans; Diducitur † autem
hæc disputatio in duas, secundum Bartolum quem sequutus est, *Oddus citato loco;*
54 Prima est vtrum Minor restituatur † in dolo præsumpto de futuro, quando ex isto
dolo Minor non sentiat damnum de præsenti, exemplum est *in l. auxilium verbo sed si*
intra sexaginta dies. ff. de Minor. in qua agitur, num Minor veniat ad lucrum, se-
cunda est numquid Minori concedatur restitutio, quoties futurus dolus afferat
minori damnum de præsenti, vt accidit *in leg. prima §. accusationem. ff. ad Tur-*
pil. vbi si minor non restituatur incidit in pœnam Turpiliani.

Aggredior primam, in qua, tum verior, tum etiam æquior videtur sententia. Quæ fauet Minoribus, ea in primis ratione, quoniam minor restituitur aduersus dolum præsumptum de præterito *Bartol. d. §. nunciatio. num.* 32. in quo præsumptione legis, quæ est liquidissima probatio *l. Imp. ff. de leg.* 2. dolus iam commissus est, multo magis in futuro; in quo propter incertum euentum potest dolus non committi, & in dubio capitur præsumptio, exclusiua delicti *l. merito ff. pro Socio.* Secundo dolus futurus potest remitti, vt ex Bal. Fely. & aliis ostendimus in superioribus. Igitur & restitutio concedi aduersus illum, vt de restitutione ad remissionem arguit glossa in *d. l. vbi. ff. de edend.* & *Felyn in c. si diligenti. n. 31. ext. de foro compet.* Tertio probatur in terminis doli futuri ex *l. si qua. ff. ex quibus caus. Maior.* arguendo de milite ad minorem quod genus argumenti valet, cum vtique permissum sit iura ignorare. *§. pen. 2. Instit. de milit. Testa. l. reg. §. videamus. ff. de iur. & fact. ignor.*

Verum contra Minores communi consensu concludunt *Bart. Ias. Zas. Crot. & alii in d. §. nunciatio,* & cæteri paulo supra allegati nec non *Marian. Socc. de Testib.* 157. cum aliis congestis ab *Oddo d. quæst.* 83. Munitur autem hæc sententia lege, & ratione, & quidem lex est *l. auxilium. ff. de Minor*, in qua Maritus Minor non restituitur aduersus lapsum temporis 60. dierum, quod conceditur ad accusandam vxorem adulteram, quia inquit Iurisconsult. est deprecari veniã calumniæ: præsumit namq; lex post illum terminum in accusatore calumniam. Ratio vero est; quoniam spes restitutionis præberet occasionem delinquendi contra *l. conuenire. ff. de pact. dot.* & contra mentem Prætoris dolo nunquam patrocinantis *l. iuris gentium. §. prætor ait. ff. de pact.* & odium doli præponderat Minorum fauori. Adductis autem in oppositum, non est deplorata solutio. Primum enim argumentum diluitur propter diuersitatis rationem inter præsumptum dolum præteritum, & futurum, etenim quo ad primum lex in persona Minoris, cui conceditur ius ignorare *d. l. regula. ff. de iur. & fact. ignor.* accipit benigniorem partem, & non dolo fecisse, sed fragilitate lapsum præsumit Minorem *l. 1. §. fin ff. de edend.* adeò quod illa omissio, quę inducit in maiore præsumptionem doli, non operatur eundem effectum in Minore, sed quando dolus est ad huc futurus, quia sæpe malitia supplet ætatẽ, ne sub spe restitutionis delinquat, denegat restitutionem. Secundũ destruitur quasi nix ad faciẽ solis, tum quia satis separata est remissio doli, in qua plerunque de dolo remittentis agitur, & restitutio in qua vertitur damnum tertii; tum quia in illa quæst. de remissione doli planum fecimus multis casibus dolum præsumptum futurum remitti non posse; Tertium quoque fundamentum commouetur, quoniam in ea lege Miles Reip. operam dabat, atque ita iusto fuerat impedimento detentus, nulla autem iusta causa est in specie nostra: si qua enim adesset restitueretur ex generali clausula *legis pri. ff. ex quibus caus. maior.*

55 In secunda quæstione videtur, sicut † in præcedenti concludendum *Bart. ex l. sepulchri. ff. de sepulchro violat.* ratiocinando, vt ait *Oddus d. quæst. 83. art. 5. numer. 30.* de absente Reip. causa ad minorem. nam, & si absens ibi Reip. causa, & postca reuersus sentit damnum vt ibi gl. tamen non restituitur. Secundo ad stipulatur quod quemadmodũ Minor non obtinet restitutionem in præcedenti casu, quoniã nõ sentit damnum de præsenti, ita in proposito casu, quando sentit damnum de præsenti, tum quia datur casio delinquendi, quod debet damno minoris præponderare, tũ quia si ratio damni præsentis habenda esset in persona minoris, restitueretur aduersus dolum verum de præterito, contra ea, quæ superius firmauimus ex omnium sententia. Contraria autem opinio potior videtur *Bart. in d. §. nunciatio. num. 34. Iason. num. 11. & Zas. numero 13. ac cæteris ab Oddo relatis d. art. 5.* Robotatur autem *ex l. 1. §. accusationem in fin. iuncta. l. qui destu. ff. ad Turpil.* In qua minor restituitur, cum destitisset ab Accusatione. licet adsit præsumptio calumniæ in desistendo, quæ potest huius rei esse ratio, inquit Bartolus certè illa: quia Minor sentiret damnum, quippe incideret in Turpilianum, verum *gl. in d. §. accusationem in verb. itaque*, & clarius *Oddus, ubi supra*, dicunt eum textum pertinere ad restitutionem doli præsumpti de præterito, nempe restituitur Minor, non vt possit iterum accusare, sed vt non incidat in Turpilianum, ob accusationem prætermissam; Nos quoq; alia ratione credimus sententiam DD. inde non probari, quoniam scilicet in *d. §. accusationem*, non agitur de restitutione in integrum, sed eius dispositio procedit ipso iure, siquidem ait omnes incidere, destituta accusatione in Turpilianum excepta Muliere, & Minore, ergo minor non incidit & ob id non eget restitutione, quæ præsupponit incidentiam. & ita ille casus singularis Turpiliani

proce-

procedit ipso iure, quamobrem Secundo loco *Oddus* ducebat argumentum *ex l. scimi §. eiusdem. ff. de accusat.* arguens ab ignorantia ad minorem ætatem, planè non videtur satis firma argumentatio, primum quia restitutio ibi non fit propter damnum, sed quoniam suum persequitur dolorem, cuius maior habetur ratio, quam damni, cum eius contemplatione cōceditur accusatio, his qui aliàs accusandi ius non haberent *§. consequens Instit. de suspect. Tutor. l. videamus. §. Curatores. ff. de in lit. iur.* vel si æqualis esset respectu damni, & doloris, vt videtur probare *l. 4. in princ. ff. de accus.* tamen in *d. §. iisdem* non conceditur regulariter restitutio ob ignorantiam, sed ait tex. ex magna causa, nos v. inquirimus an Minor restituatur simpliciter ob damnum, & ibi requiritur damnum siue dolor, & præterea magna causa, quam ibi gl. declarat, ita fit, vt parum valido præsidio muniatur hæc DD. sententia & alia facile defendatur in puncto iuris ex suprascriptis argumentis.

Cæterum Com. opin. defendentes possumus aperta ratione munire, nempe quia damnum Minoris est certum, & exploratum, dolus autem futurus præsumptus est incertus, posset enim facile non committi; quare non est par, & æqualis ratio, cum præcedenti articulo, in quo cum non versetur præsens damnum Minoris, tollitur denegando restitutionem omnis occasio, quæ subesse potest delinquendi, & minor non læditur, Nec moueant adducta ex aduerso. Etenim *tex. in d. l. sepulchri*, denegat restitutionem. Quia non militat damnum Absentis Reip. sed agitur ad vindictam, vt ibi palam Iulianus ait, innuens tam obscure concessum fuisse restitutionem si de re familiari, atq; ita de damno incidisset quæstio, prohibetur restitutio, quoniam actio illa ad rem non pertinet familiarem igitur pro re familiari locus fuisset restitutioni *l. cum prætor ff. de Iud.* adeò vt alterum pro Com. sententia possit ex d. l. argumentum sumi; Ad secundum dilucida est responsio ex ratione, qua fundauimus Dd. sententiam scilicet. Quia in superiori casu damnum est exploratum, Dolus autem incertus, nec quod de vero Dolo dictum est facit negotium, quandoquidem ibi dolus est certus, & debet præponderare damno quamuis certo: indignus est enim legis auxilio qui committit in legem.

Quæst. 14. Stante ita communi sententia, & stante quod probetur *in d. l. §. accusationem ad Turpil.* in qua fuit à Bart. quasi in altissimo fundamento collocat a, infertur,
56 quod & Mulier † restituenda sit in integrum aduersus dolum præsumptū de futuro, si denegata restitutione damnum sentiret de præsenti, siquidem Iurisconsul. ibi de muliere idem ac de Minore respondet, sed quoniam ille locus, non probat ad vnguem, res est, quo ad mulierem, magis in ambiguo, vt colligitur ex *gl. in ea l. vers. itaque*, cum multa deducat aduersantia quare expedit videre *Bart. in d. §. nunciatio. num. 32. nec non Decis. Pedem. 87.*

De Dolo ex proposito, & re ipsa Diuisio.

1 *An iure probetur hæc diuisio doli, Cō. schola Dd. ait probari.*
2 *Dolus in verbis, fraus verò consistit in factis, secundum D. Thomam.*
3 *Moræ definitio, quæ sit;*
4 *Mora duplex.*
5 *Dolus in re non excludit dolum in verbis.*
6 *Dolus ex proposito quid sit ex intentione authoris.*
7 *Dolus ex proposito quo modo probetur.*
8 *Dolus ex proposito maxime videtur detegi, quando probatur enormissima læsio.*
9 *Vtrum dolus ex proposito differat à dolo, re ipsa.*
10 *Aliqua similitudines inter vtrumq; dolum.*
11 *Nonnullæ differentiæ, quibus hæ species doli distinguuntur inuicem.*
12 *Quotuplex sit dolus ex proposito.*
13 *Vtrum dolus ex proposito sit iure permissus.*
14 *Regula quod contrahentib. licet inuicem se decipere quo modo intelligatur.*
15 *In foro conscientia nullus dolus est permissus.*
16 *Iure naturali, omnis dolus improbatur.*
17 *Iure gentium secundo permissa est deceptio in precio, & quare numero.*
18 *Iure ciuili ex eadem ratione concessa est in precio circumuentio.*
19 *An iure Digestorum licitum esset contrahentib. inuicem se decipere vltra dimidium.*

20 *Vtrum nouum sit* l. 2. C. de rescind. vēd. *remedium.*

21 *Læsis infra dimidiam iusti precii, nec ciuili, nec pontificio iure succurritur.*

22 *Dolus dans causam contractui, quamuis læsio sit infra dimidiam annullat ipso iure bonæ fidei contractum; exceptione autem conuentionem stricti iuris.*

23 *Vtrum dolus ex proposito possit pacto, vel testamento remitti remißiuè.*

24 *De pœna huius doli remißiuè.*

ALIA succedit doli mali diuisio, quæ dolum alium ex proposito, alium ex re ipsa
constituit; Ad cuius partitionis explicationem, quæremus in primis (quod & in
1 superioribus obseruauimus) scilicet nunquid hæc doli diuisio † iure consistat mox
deinde primum membrum accipientes inquiremus quid sit dolus ex proposito. An
differat à dolo re ipsa, quotuplex sit, & an sit iure permissus opportunas alias quæst. tra-
ctaturi, & à proposito ordine non recedens, quæro nunquid audiri hæc diuisio de-
beat, & sanè præstantior videtur sententia negatiua. Primo ex his quæ tradit *D. Tho-*
2 *mas 2. secundæ quæst. 45. articulo 4.* Etenim ait dolum in verbis consistere, fraudem † in
factis, & propterea fraudem definiens dicto loco *quæst. 45. & quæst. 55. art.* 5. inquit frau-
dem esse executionem iniustitiæ in his quæ sunt facti, Dolum vero in verbis esse po-
situm, probatur *Psalmo* 30. ibi; *muta fiant labia dolosa*, & *Psalmo* 14. Qui veritatem loqui-
tur in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, quibus consequens est non dari
dolum re ipsa, quippe cum in facto consistat, fraus est, non dolus. Id quod secundo
loco confirmatur, ex definitione doli in *l. 1. ff. eod.* Quæ non conuenit dolo re ipsa cum
in eo non sit machinatio fraudulenta ad circumueniendum, neque enim esse potest
in re circumueniendi malitia. Quare solus reperitur dolus ex proposito. Cæterum
DD. omnes, quasi doctor vnus hanc diuisionem sine discrimine recipiunt, cum do-
lum ex proposito, & dolum re ipsa passim appellent, maxime vero in *l. siquis cum alter.*
ff. de verb. oblig. & in specie commendat eam *Castrens. cons. 413. numer. 3. vol.* 1. & laudat
Roma. in l. de quæst. num. 25. & 75. C. de pact. vbi occasionem tex. in *verb. dolo*, declarat,
vtrumque malum, inquiens, dolum tanquam genus habere sub se has duas spe-
cies. Accedit probatio ex *d. l. siquis cum alter.* in qua Vlpianus respondet competere
exceptionem doli, siue dolus intercessit stipulantis, (ecce dolum ex proposito, siue
res ipsa in se dolum habeat) ecce dolum re ipsa. Adstipulatur, quod si ambæ non essent
species doli; non oriretur ex illis exceptio doli, cum causa pariat effectum sibi simi-
lem *l. manumissiones. ff. de iust. & iure.* Quibus conuenit in simili, quod licet mora sit in
3 debito soluēdo, vel in credito recipiēdo † à iure improbata dilatio, *Bart. & Rip. in l. quod*
si. ff. si cert. pet. & ita requiratur animus, & consilium. Tamen mora est duplex ex re, &
4 ex persona † *l. mora. ff. de vsur. DD. in d. l. quod se in l. si ex legati causa*, & in *l. si insulam. ff. de*
verb. oblig. Nec vim habent allegata contraria. Et ad primum supposita veritate illius
differentiæ inter dolum, & fraudem, de qua latius agemus infra suo loco in cap. de
5 fraude responsio sit dolum in re, non excludere, † dolum in verbis ex *d. l. siquis cum al-*
6 *ter in fin.* nam tunc detegitur iste dolus re, cum petitur † ex eo contractu, in quo res
illa deducta est, ibi hoc ipso dolo facit, quod petit (confert *tex. in l. 2. §. circa. ff. de except.*
doli) ibi, licet enim eo tempore quo stipulatur nihil dolo malo admiserit, tamen dicen-
dum est eum, cum litem contestatur dolo facere eo quod perseueret ex ea stipulatio-
ne petere, ex quo soluendi modo, explicatur etiam vltimus nodus, malitia, namque &
malus animus in ipsa petitione detegitur siquidem petendo demonstrat lucro incum-
bere, cum aliena iactura contra tex. in *l. 1. §. an in pupillum. ff. deposit.* & cum leges palam
dicant in re sæpe dolū reperiri *d. l. siquis d. l. 2. §. circa.* Quis sine rubore hanc diuisionem
in dubium reuocabit?

Aggrediamur ergo dolum ex proposito, quid ipse sit primum declarantes. *Iodocus in suo tract. parium, vel similium, in verb. dolus ex proposito*, describens ait, Dolus ex proposito est, cum aliquis præmeditate, & studio proponit quibuscunque velle alterum decipere; Nobis videtur ita definiendus Dolus ex proposito, est deceptio, vel machinatio, ex malo animo in negociis adhibita, & facilè est colligere ex *d. l. siquis, ex d. l. 2. §. circa.* & siquis huc referat definitionem Labeonis in *d. l. 1. §. 1 ff. de dolo*, iudicio meo non errauerit, quib. autem modis, dolus iste censeatur adhibitus in contractu, vel in alio negocio explicat, *Cephal. consilio 62. & consilio 141. &c. vol. 1. Socc. Iun. consilio 129. numero sexagesimo octauo vol. primo & cons. 47. & consil. 59. vol. sexto Doctor. in l. Dolum Cod. de Dolo.* dicunt enim coniecturis deprehendi, easque esse iudicis arbitrio remissas

Anca-

Ancaran. quæst. famil. quæst. 21. num. 13. Decis. *Genuensis 168. num. 15. & Decis. 3. num. 27.* vt infra oportuniori loco, quando de probatione doli tractabimus copiosius exponemus, interim duas sufficiat enumerare coniecturas, quibus arguitur † iste dolus,
7 quarum prima est ex persuasionibus, Quibus vsus est vnus ex contrahentibus, vt alterum induceret ad contrahendum, nimia enim persuasio habetur loco coactionis in tantum quod suasio ad malum sit plus compulsione, vt late *Crau. consilio 192. volum. 1. Rimnald. sen. 761. numero nono.* Altera est quando in contractu, vel in alia dis-
8 positione adest læsio vnius partis multum excessiua † *Crau. consilio 28. numero 5. & consil. 142. numero vigesimo secundo. Rola. consil. 66. num. 66. vol. 4. Abba. consil. 81 numero 49.* dicens probata enormissima læsione censeri probatum dolum ex proposito, *Decis. Perus. 18.* qua definitur propter enormissimam læsionem, adeo præsumi dolum ex proposito vt nõ sit necessaria absolutio à iuramẽto licet tutius sit illam petere, & *Curt. Iun. cons. 141. num. 16.* inquit ex communi sententia dolum argui ex proposito ob grauissimam læsionem, de aliis infra explicatius agemus.

9 *Quæst.* 2. Sed opportune quæritur an iste dolus ex proposito † differat à dolo re ipsa & profecto secundum opinionem affirmatiuam videtur iudicandum, nam æquiparari eos tradit, *Rolan. cons. 7. numero 43. lib. 3. Socc. Iun. consil. 129. numero 40. & 47. vol. 1. consil. 57. & cons. 60. volum. 3. & Decis. Perus. numero 18.* quæ loquitur ad rescindendum transactionem, de qua etiam *Paris. cons. 69. 96. lib. 1.* & de eadem æquiparatione in aliis consiliis nempe *cons. 20. nu. 45. & cons. 108. & 109. vol. 1. & cons. 99. eod. vol. Socc. Iun. cons. 98. nu. 26. vol. 2. Ang. in §. sequitur. numero 21. instit. de except. Gramm. decis. 76. numer. 13. Simon de pratis. cons. 150. numer. 53.* dicens censeri semper exceptum ab o-
10 mni contractu & *Decianus consilio 39. numero 71. volum. 2.* † respondet ex vtroque dolo factam renunciationem posse rescindi. Secundo, quoniam conueniunt ad producendam exceptionem doli, *Roman. in l. siquis cum aliter. ff. de verb. obligat.* per illum text. qui probat ad literam, ibi: (*Quoniam per dolum obligatus est competit ei exceptio, idem est si nullus dolus intercesserit, sed res ipsa in se dolum habet*) munit etiam *l. 2. §. circa l. doli. ff. de except.* Tertio, suffragatur quia vterque dolus rescindit iuramentum, *Paris. cons. 75. num. 19. & 20. vol. 3.*

11 Verum in pluribus has species doli seiungi omnium est consensu † probatum, & prima quidem differentia est quod in dolo ex proposito, statim nascitur actio, vel exceptio, in alio oritur ita demum, si petatur *Castren. in d. l. siquis cum aliter numero tertio.* cui consentit text. *in d. l. 2. §. circa,* dicens huius differentiæ not. effectum recenseri à *Bart. in l. Iulianus verum debitorem ff. de cond. vel indebit.* in magna distinctione. Secundo discrepant, quoniam dolus ex proposito maior est dolo re ipsa, ea ratione, quoniam dolus surgens ex læsione est dolus præsumptus, qui leuior creditur esse vero dolo, vt copiose, *Cephal. cons. 34. num. 16. vol. 1. & cons. 92. num. 17. eod. lib.* Tertio, distant secundum *Alexand. cons. 53. volum.* 3. quippe propter dolum ex proposito in contractibus stricti iuris datur actio doli, propter dolum re ipsa competit solũ exceptio. Quarto, quia dolus ex proposito proprie dolus est, conuenit enim ei definitio doli *in l. 1. ff. de dolo,* secus in altero dolo, *gloss. in d. l. siquis, & Cagnol. in d. l. fraudis interpret. ff. de reg. iur.* verum hæc differentia non caret difficultate, vt infra suo loco vberius exponemus; Nec ad rem pertinent similitudines supra deductæ, sunt enim ex genere quippe species conueniunt in his, quæ sunt illius generis, cui subiiciuntur, opposita autem vt notissimum est apud Dialecticos, sunt circa differentias, cum enim doli mali natura sit contractum rescindere, & ob id actionem, vel exceptionem doli producere, hæc qualitas in vtraque specie doli conspicitur, enumeratæ vero differentię sunt specificę; nec mirum cum ea, quæ differunt specie, differant quoque definitione & effectu, vt alia est definitio hæreditatis, *in l. hæreditas. ff. de verb. signific.* alia definitio bonorum possessionis, *l. 3. ff. de bonorum possess.* quæ duæ sunt species successionis vniuersalis, *§. fin. Instit. per quas person. nobis acquiritur;* ex vna iura directa, ex altera iura proficiscuntur vtilia.

12 *Quæst.* 3. Propositus nunc ordo postulat vt quotuplex † sit dolus ex proposito inuestigemus; plane sumendo diuisionẽ à causa efficiente, tres possunt eius species constitui; nam hic dolus alius à stipulatore procedit, de quo in *l. siquis cũ aliter de verb. obligatio.* alius à promissore, de quo in *l. si id quod aurum. ff. eod. titulo.* alius à tertio, de quo in *l. eleganter in prin. ff. de dolo* atq. hęc diuisio colligitur ex *Ias. in d. l. siquis.* circa principium. vltra *Ias.* duci potest alia Diuisio sumpta à re in qua dolus iste committitur, &

quatuor sunt species, quippe aut fit in testamentis *l. 1. cum seq. ff. si quis aliq. test. probib. in l. cum. C. ad l. Corn. de falsis*, Aut in contractibus *l. Iulianus. §. si vend. vt §. sequitur. ff. de act. empt. & d. l. eleganter. cum aliis innumeris.* Aut in iudiciis, vt in sententia, in testibus, vt per *Bartol. in l. Iulianus verum debitorem n. 33. ff. de condit. indeb. Contard. in titul. si de Momentanea possessione sit appellat. limit. 10. DD. &* præsertim *Romin. in l. 1. nu. 85. ff. quod quisque iuris*, aut in legibus, *l. ab exequutore. ff. de appellat. Iason in l. 1. ff. de legib. gloss. in l. 1. in verb. in contractibus. ff. de except. doli. Dyn. in cap. vltimo. de reg. iur. in 6.* facit tex. *in c. quia in extr. de Simon.* Alia est diuisio: quia alius est dolus incidens alius dans causam, vterque enim ex proposito dolus est, vt constat ex his, quæ dicemus in sequenti diuisione & maxime in fine, vbi agimus de dolo incidenti.

Prædictis quæstionibus congrue subnectitur illa, vtrum hic dolus sit iure per-
13 missus, † sunt enim in vtramque partem iura pugnantia, est enim tex. in *l. in causa le. 2. §. idem Pomp. ff. de Minor*, dolum concedens his verbis Pompon. in precio emptionis &
14 venditionis naturaliter licet contractibus inuicem se circumuenire †, expẽdo verbum circumuenire, cuius natura est dolum significare *l. 1. §. 1. ibi ad circumueniendum. ff. de dolo*, atque ita ponitur ad explicandum naturam doli, deinde considero illud verbum naturaliter, quo colligitur non solum iure ciuili dolum in quibusdam casibus esse concessum, sed iure quoque naturali permissum, nec propter verbum prçcii restringenda est illius tex. dispositio ad contractum emptionis, nam & in locatione obtinere palam est, ex *l. item si precio in fin. ff. locat. in verb.* Quemadmodum in emendo, & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit minoris emere, & quod minoris est pluris vendere, & ita inuicem se circumscribere in locationibus quoque, & conductionibus idẽ iuris est, & à simili idem in omni cõtractu debet esse receptum, cur n. in his magis, quam in aliis contractibus debet contrarium introduci. Tertio patrocinatur quod in ea *l. in causa vsque ad vers. idem Pomp.* Minori decepto, & circumscripto succurritur extraordinario auxilio restitutionis, ex quo colligitur aperte dolum inter maiores adeo esse permissum, vt nullum pro eo vindicando remedium proditum fuerit. Quarto huc etiam pertinet *l. 2. Cod. de rescind. vend.* Quæ dolum emendat ita demum si vltra dimidiam iusti precii porrigatur, igitur infra dimidiã dolus adhibitus, nõ est in iure im℗batus, & ℗pterea hoc damnũ nulla lege sarciatur cuius cõstitutionis dispositio est iure quoq; canonico confirmata in *c. cum dilecti extr. de empt. & vend.* Vltimo loco prædicta iuuantur, etiam ratione; nempe quia leges vigilantibus succurrunt non dormientibus *l. pupillus in fi. ff. quæ in fraud. cred. C. vt perfectius, & l. vltima. C. de ann. exceptione.*

Ex aduerso est tex. *in l. nam hoc natura. ff. de cond. indebit. in l. iure naturæ. ff. de reg. iur.* vbi Iurisconsul. hoc natura æquum esse ait, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem, vt est etiam tex. *in c. locupletari de reg. iur. in 6.* Secundo loco adstipulatur quod Pomp. ait in *l. iure succursum. ff. de iure dot.* item bono, & æquo non conuenit, aut lucrari aliquem, cum damno alterius, aut damnum sentire per alterius lucrum, conuenit his quod *Lampridius* de Alexandro in eius vita prodidit, clamabat inquit sæpius, quod à quibusdam siue Christianis, siue Iudæis audierat, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Tertio confirmatur ex *l. actione, & l. sub prætextu C. de transact.* in quibus per dolum gesta transactio, actione, vel exceptione doli rescinditur; Quartò confert *l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat*, cui similis est *tex. in l. iurisgentium. §. prætor ait. ff. de pact.* in quo negat prætor ratam sese habituram conuentionem dolo celebratam; Iure autem canonico conuentiones dolosę, nec iuramento firmantur *c. quamuis de pact. in 6. c. cum cõtingat de iur. iur.* & ad idem respicit vniuersus titulus *ff. & C. de Dolo*, in quo dolus maximè vindicatur, ita fit vt iure naturali, iure ciuili, atque pontificio merito improbetur.

Ad resoluendam hanc difficultatem constituo ex mente Doctor. nonnullas
15 conclusiones. Quarum prior illa sit in foro conscientiæ † nullum dolum esse permissum, nec esse concessum quemquam in precio circumuenire, sub peccati mortalis pœna cum obligatione ad restituendum *Bald. & Albert. in dict. §. ideo Pompon. Tiraq. de retractu consanguineo. §. primo glossa 18. num. 64. & l. 9. Connubiali verb. ex quibus palam est. Pinell. in l. 2. parte prima. numer. 35. Codic. de rescind. vend.* dicens receptiorem esse sententiam *Didac. libro secundo cap. quarto, numero vndecimo variarum resolut. Sotus de Iust. & iure libro sexto. Nauarr. in c. nouit. numero 58. in 6. not. de iud. Fort. de vltimo fine iuris canon. numer. 275. Innoc. Panor. Butr. Ioa. An. Fely. in c. in ciuitate extr. de vsur.* Quæ roboratur

d. Apost.

dict. Apost. Paul. ad Tessal. quarto dum ait ne quis tamen in negocio fratrem circumueniat. suffragatur quoq; illud quod tibi non vis, alteri ne feceris, itaque ad forum conscientiæ non pertinent iura in fauorem prioris sententiæ deducta, quicquid *Dec. & Crot.* sentiant in contrarium; est enim omnium calculis illorum improbata sententia vt tradit *Pinel. d. loco.*

16 Alia conclusio iure naturali illo, quod primæuum ius † gentium appellatur, quo maxime suadentur honesta, & prohibentur contraria, Dolus improbatur, & ita loquuntur, *l. nam hoc natura l. hoc iure succursum est.* ratio est, quoniam cum cognationem quandam inter homines natura constituerit, consequens est hominem homini insidiari nephas esse *l. vt vim. ff. de Iustit. & iur.* ea namque verba non modo ad corporales insidias, quibus hominum vita petitur; sed ad machinationes bonorum & facultatum commode referuntur, quibus quasi sanguine, & neruis sustinetur, & prouerbia li vers.

Argentum, & anima, & sanguis est mortalibus.

His conuenit *l. 1. ff. de furt*, ibi furtum, quod lege naturali prohibitum est. siquidem furatur, qui alium in precio decipit, conuenit etiam *l. bona fides. ff. Deposit*, vbi suggerit æquitas naturalis, vt rem mihi furto subtractam, & apud te depositam, mihi non deponenti debeas restituere, quia iure naturæ æquum est neminem cum alterius iniuria fieri locupletiorem; & ita procedit *l. pupillus. ff. de cond. & demonstr.* cum multis deductis a gloss: *in d. l. nam hoc natura.*

17 Tertia conclusio de iure † gentium, quod vocant secundarium, quo commercia sunt inducta *lex hoc iure. ff. de Iustit. & iur l. 1 ff. de contrahend. empt.* §. *ius autem gentium de iure naturali gent. & ciuil.* Circumuentio, siue deceptio in precio permissa est, & ita procedunt *l. in causa. ff. idem Pomp. ff. de minor l. item precio. ff. locat*; hoc enim sibi vult illud verbum (*naturaliter*) positum in vtraq; lege, sicut explicat *gloss. in d.* §. *idem Pomp.* & eius declarationem reiectis omnium interpretationibus comprobat *Pinell. d. l. 2. in 1. parte num. 39.* nec aduersatur quod verbum (naturaliter) ad ius gentium secundarium refeatur, in hoc enim sensu sumitur in *l. cum amplius.* §. *his natura debet. ff. de reg. iur.* & in §. *singulorum tantum.* §. *item ea quæ ab hostibus. Inst. de rerum diuis. Cuiacius Tomo 4. fo. 1120. de intellectu d.* §. *idem Pomponius.* Et is cui durum videatur circumuentionem iure gentium permitti. sciat id ratione minoris mali esse permissum, scilicet ne nimia æqualitatis obseruatione commercia turbarentur, nulla enim conuentio securitatem præstaret, nunquam litium esset finis, si ob læsionem in precio conuentiones reuocarentur, quam rationem ex D. Thoma tradunt interpretes, & maxime *Fort. Garg. locis supra citatis* quibus congruit ratio *l. 6. ff. de except. rei Iud.* ibi (*probabili ratione placuit, ne alter modus litium multiplicatus summam, atque in explicabilem faciat difficultatem*) in commerciis autem publicum bonum esse tradit *Arist. lib. 1. Polit.* & probat *Cagn. in l. 2. numer. 7. & 8. C. de rescind. vend.* non ergo laudat ius gentium, aut inducit circumuentionem in precio, sed permittit ad euitandum maius malum, litium & discordiarum; quæ publico bono aduersantur, & mauult consulere vniuersorum commodo, quam paucorum, exemplo Deorum vt ait *Seneca de diuina prouidentia cap. 3.* ibi deinde pro vniuersis quorum maior Diis cura est, quam singulorum ad quod respexisse etiam videtur Imperator in *Auth. res C. comm. de leg. vbi ait tex.* Quæ communiter omnibus prosunt iis quæ specialiter quibusdam vtilia sunt, præponimus, iuuatur ex *Cic. de legibus*, salus Pop. suprema lex esto, eademque ratione inducta fuit vsucap. *l. fin. ff pro suo.* §. *1. Inst. de vsuc.* contra *l id quod nostrum. ff. de reg. iur. l. in re mand. C. mand.* & sententiis post certum tempus rei iudicatæ authoritas data *l. 6. ff. de except. rei iud.*

Quarta conclusio circumuentio in contractibus, & commerciis ex dicta ratio-
18 ne concessa fuit etiam iure ciuili Romanorum quod vocant † Digestorum vsque ad tempora Diocletiani Imperat. qui promulgauit *l. 2. C. de rescind. vend.* nam indistincte licebat contrahentibus inuicem se decipere nulla habita ratione, minoris vel minoris summæ, sicut aperte indicant verba *l. item si precio. ff. locati*, ibi: quod pluris est minoris emere; vel e contra, quod minoris est pluris vendere. & respondet generalis illa traditio in §. *idem Pomponius.* naturaliter licet contrahentibus inuicem se circumscribere, in quo Minoribus tantum auxilio restitutionis erat iure succursum; Et quamuis Doctor. omnes omnium consensu credant non esse concessam deceptionem, nisi vsque ad dimidiam iusti precii. *Didac. libro 2. cap. 3. numero 2. variarum resolut.*
19 dicentes † remedium *d. l. 2.* etiam ante Diocletianum fuisse cognitum *gloss. si quis cum*

aliter ff. de verb. oblig. tamen verior multo mihi videtur opinio, *Pinell. in d. l. 2. in 1. parte*
num. 3. vsque ad num. 12. probantis multis iuribus & rationibus, nouum esse illius con-
20 stitutionis † remedium, præcipue vero quia nulla *l. Digestorum* inuenitur quantitas
illa deceptionis, vsque ad dimidiam definita, & quod magis est in *titulo. ff. de rescind.*
vend. in quo suus præcipue locus erat, de ea re verbum nullum, etsi cuipiam videatur
durum, vt eo tempore ob grauissimam læsionem Maioribus non subueniretur, sicut
ex Pinelli traditione consequitur; responderem ego (hoc enim nõ attingit clarissimus
ille vir) in casu tam pernitioso non defuisse etiam maioribus extraordinarium restitu-
tionis auxilium ex clausula generali si qua mihi iusta causa, *l. 1. ff. ex quibus caus. maior.* e-
normissima enim læsio, cum arguat dolum ex proposito, iusta videbatur causa præto-
ri, qui dolo initas conuentiones se non esse seruaturum pollicetur in *l. iurisg. §. prætor*
ait ff. de pact. nec nobis obstat, *l. scio. ff. de restit. in integrum.* quoniam loquitur in læsione
modica.

Quinta conclusio Deceptio in precio tolleratur, vsque ad dimidiam iusti pre-
21 cii, supra vero dimidiam † datur remedium, *d. l. 2. de iure vero canonico. ex c. cum dilecti*
de empt. & vend. agi permissum est, ita vt vtroque iure, vel res sit restituenda, vel sup-
plendum iustum precium; visum enim fuit æquitati consentaneum certam quantita-
tem declarare, ad quam vsque tollerari possit circumuentio sine timore rescissionis
contractus; Nam sicut infra dimidiam læsus potest meæ facilitati imputare, ita supra
dimidiam deceptus, dignus est, cui succurratur ; Quia recedit nimium a iustitia
veri precii ; *Vacon. declarat* 38. *numer. quinto Cagn. d. l. secundo numero.* 8. dicens ea lege
non emendari læsionem infra dimidiam, ne commercia dirimerentur, in quibus cum
raro accidat læsionem dimidiam excedere dato *l.* 2. remedio non impediuntur com-
mercia, vt rerum vsus plane docet, quod vero diximus iure quoque canonico obti-
nere intelligendum est ad forum exteriorem pertinere, in foro namque conscien-
tiæ seruatur conclusio primo loco posita.

Sexta conclusio si dolus dederit causam contractui, tametsi læsio esset infra di-
22 midiam annullat illum † ipso iure, si bonæ fidei sit, vel rescindit per exceptionem, si
stricti iuris fuerit *Alciat. in l. siquis cum aliter. num.* 11. *& seq. ff. de verb. oblig.* nec id obuiat
præcedentibus, in quibus læsio est deceptio infra dimidiam non irritat contractum,
nam dolus in eo casu non dicitur dedisse causam contractui, siquidem venditor para-
tus erat vendere scilicet sicut & emptor emere, & contractus emptionis eius videtur
esse naturæ, vt venditor quanto carius potest distrahat, emptor q̃ vilissimo comparet *l.*
voluntate C. de rescind. vend. At quando Titius non vendit urus dolo alterius inducitur
ad vendendum, vel è contra is, qui non erat empturus allicitur alterius dolo ad emen-
dum, dolus, quamuis modicum lædat, annullat, quoniam dedit causam contractui.
23 *Quæst.* 4. Post hæc quæri posset opportune vtrum dolus † ex proposito posset pa-
24 cto, vel testamento remitti, rursus, & qua pœna † plectatur, inuestigari. Et sane quo ad
primum cum dolus, cuius est sermo, idem sit cum dolo vero, de quo sermonem feci-
mus in superioribus, arbitror distinguendum, vt fecimus in illo, nempe constituendo
differentiam inter dolum præteritum, & dolum futurum, nec non inter generalem &
specialem remissionem, quod vero spectat ad secundum, censeo in locum opportunio-
rem reiiciendam esse eius rei explicationem, nempe quando de pœna doli differe-
mus.

De Dolo re ipsa.

1 *Dolus re ipsa quid sit ex intentione Do-ctor:*
Doli re ipsa descriptio ex mente Au-thoris.
3 *Dolus re ipsa tribus modis contingit, scili-cet quando petitur sine vlla causa, aut ex causa iniusta, ex læsione.*
4 *Dolus re ipsa est in læsione enormi, vel e-normissima.*
5 *Læsio enormis, vel enormissima, quæ sit se-cundum Dd.*
6 *Differentia quæ sit inter vtramque læsio-nem.*
7 *Enormissima læsio quando arguat* Dolum *ex proposito.*
8 *Opinio Arii Pinelli circa grauem, & gra-uissimam læsionem.*
9 *Vtrum dolus re ipsa sit proprie do-lus.*
10 *Dolus re ipsa dolus præsumptus est secun-dum DD.*
11 *Alciati distinctio reiecta.*

12. *Vtrum*

12 *Vtrum dolus re ipsa sit dolus praesumptus.*

13 *Geminata ratificatio contractum dolo praesumpto gestum confirmat, non autem gestum dolo vero.*

14 *Dolus re ipsa est verus dol', ex opinione Authoris, quamuis in contrarium sit communis opinio.*

15 *Vtrum* c. quamuis de pactis in 6. *procedat in dolo re ipsa.*

16 *Vtilitas quaestionis.*

17 *Renunciatio iuris quaesiti, & iuris quaerendi differunt.*

18 *Iuramentum c. quamuis, videtur esse confirmatorium.*

19 *Dolus re ipsa non videtur proprie dolus, sed contra* num. 21.

20 *Dispositio cap. d. quamuis procedit secundum com. opin. in dolo re ipsa.*

21 *Quia est proprie dolus.*

22 *Dolus re ipsa, & dolus ex proposito quo ad rescindendum aequiparantur.*

23 *Dolus re ipsa excludit dispositionem* Auth. sacramenta puberum C. si aduersus vend.

24 *Statuti dispositio, excludit dolum re ipsa.*

25 *Statutum prohibens reductionem laudi ad arbitrium boni viri non habet locũ stante grauissima laesione.*

26 *Dolus verus respectu probationum dicitur esse praesumptus; Quia praesumptionibus probatur.*

27 *Probatio per euidentiam facti, maior est omni probationis specie.*

28 *In c. quamuis agitur de renunciatione iuris quaesiti.*

29 *Habet locum in hereditate eius, qui de propriis bonis dotauit, & non extenditur de persona in personam.*

30 *Non procedit in filia, quae habebat notitiam rerum, quarum renunciauit successioni.*

31 *An obtineat in renunciatione rei certa, & particularis.*

32 *Non est locus* d. c. quamuis *in donatione; sed in causa onerosa.*

33 *Nec in renunciatione facta metu, vel reuerentia.*

34 *Cautela, vt renunciatio non censeatur facta metu reuerentia paterna.*

35 *Constitutio* d. c. quamuis. *valet in foro seculari.*

36 *Etiam si filia Minor iurasset se Maiorem.*

37 *Idem in geminata renunciatione.*

38 *Vtrum enormissime laesus debeat petere absolutionem à Iuramento ad effectum agendi.*

39 *Quomodo probetur dolus re ipsa.*

40 *Laesio quot modis consideretur.*

41 *Laesio qualis esse debeat, vt Ecclesia, vel Minor possit restitui.*

42 *Laesio respectu rei ad rem, quatuor potest modis considerari.*

43 *Modica.*

44 *Magna.*

45 *Maior.*

46 *Maxima.*

47 *Vtrum probata enormissima laesione contractus absolute rescindatur, An ita demum si aduersarius nolit resarcire laesionẽ, vsq. ad debitam quantitatem.*

48 *Nunquid facta probatione laesionis enormissima restituuntur fructus.*

49 *Dolus re ipsa an diuersimode operetur in contractibus bonae fidei, ac stricti iuris.*

50 *Vtrum renunciari possit laesioni grauissimae.*

51 *Stante renunciatione Reductioni laudi ad arbitrium boni viri, an ob grauissimam laesionem peti reductio possit.*

52 *An specialis renunciatio, enormi, vel enormissimae laesioni valeat.*

53 *Renuncians laesioni, an eius praetextu valeat rescindere contractum.*

54 *Volenti, nec dolus fit, nec iniuria.*

55 *Nunquid valeat specialis, & iurata renunciatio laesioni enormissimae.*

56 *Vtrum possit renunciari* l. si quis cum aliter ff. de verb. oblig.

57 *Exceptioni doli, quae nascitur ex dolo re ipsa an valeat renunciatio.*

58 *Differentia inter generalem, & specialem renunciationem.*

59 *Renunciatio exceptioni doli re ipsa est renũciatio doli futuri.*

60 *An donatio propter dolum re ipsa possit rescindi.*

61 *Si laesio sit, in venditionis contractu, cui subiecta fuerit stipulatio; An competat duplex remediũ scilicet* l. 2. C. de rescind. vend. & l. si quis cum aliter. ff. de ver. oblig.

62 *Et si competat, An electione tantum, An cumulatiue.*

63 *Alternatiua legis proposita circa idem factum resoluitur in coniunctam.*

64 *Quid iuris quando stipulatio posita est in contractu animo nouandi.*

65 *Stipulatio super contractum bonae fidei, an sumat naturam bonae fidei.*

66 *Vtrum transactio propter dolum re ipsa rescindatur remissiue.*

67 *Vtrum venditio sub hasta propter dolum re ipsa rescindatur remissiue.*

68 *An Minor aduersus dolum re ipsa restituatur in integrum in temporalibus.*

N 4

69 *An in spiritualibus, puta in renunciatione beneficii ecclesiastici.*
70 *Minor an restituatur aduersus ingressum religionis.*
71 *Effectus venientes ex dolo re ipsa plures enumerantur.*

SEd iam ad dolum re ipsa progredientes, videamus quid ipse sit, Deinceps quibus
modis committatur, Tertio an proprie dolus sit dicendus, quarto alias materiæ cō-
sonantes quæst. afferamus; Ad primum respondet *Iaſ. in d. l. ſiquis cum aliter num. 5. ff. de*
1 *verb. oblig.* † inquiens dolū re ipsa læsionē esse in contractu absque voluntate, & pro-
posito contrahentium euenientem *Corne. consil. 283. num. 9. volum. 4.* Ait Dolus re ipsa
est vbi resultat disproportio inter contrahentes hinc inde collata, *Iodocus in Enchirid.*
Partium, vel simil. in verbo. Dolus ex proposito, inquit Dolus re ipsa est quando aliquis in fa-
cto suo, quod intendit, fraudem nullam præmeditatur, sed ipsius tamen factum inte-
rim tale est, vt propter enormem læsionem dolum in se contineat, vt de dolo commis-
2 so, accusari merito possit, nobis † videtur ita cōmode posse definiri seu magis describi;
Dolus realis (ita enim censeo eum posse appellari) siue dolus ex re est, qui ex petitione
rei, ex iniusta, vel ex nulla causa facta nascitur vt satis aperte colligitur; ex *l. ſiquis cum*
aliter in fin. ff. de verb. oblig. ex l. 2. § circa. ff. de except. doli, ex l. 1. in fin. ff. de condit. sine cauſ. Di-
citur nasci ex petitione ad differentiam Doli ex proposito, qui statim, & ab initio na-
scitur, *d. l. ſiquis.* hoc ipso dolo facit quod petit (ex iniusta causa) duobus hoc potest mo-
dis contingere, vno quidem veluti si fulloni vestimenta lauanda locaui, quæ fuerunt
ei furto subtracta, & mihi tradita, si à fullone petiero vestimenta, ex causa peto quia
locaui, sed tamen causa est iniusta, quia penes me vestimenta sunt argumento *l. 2. ff. de*
cond. sine cauſ. Altero autem si rem valoris decem emero à te pro quatuor, petens, eam
causam habeo ex contractu, sed iniustam ob læsionem enormem. (Aut sine vlla cau-
sa) nempe quoniam aliquid promissum, conuentumque fuit ob certam causam po-
stea deficientem, tunc in contractu nulla fraus intercessit, tamen si contra te agerem,
dolose agerem, quia scilicet causa non est sequuta, proinde text. in *dict. l. ſiquis* in quo
vere tractatur materia doli realis, vt dicit ibi *Castren. & in. § circa l. 2. ff de except. doli,* di-
citur, dolum in re. tunc esse cum petimus, Idem iuris esse puto in exceptione nulla vel
iniusta, veluti si ob certam causam aliquid mihi à te datum sit, quæ postea non sit se-
quuta, eius rei restitutionem, egoque excipio, certe dolus est in ipsa exceptione. Tra-
didisti etiam rem valoris. Secundo pro precio 8. petis restitutionem rei, vel supplemē-
tum, vsq; ad verum rei valorem, oppono exceptionem ex cōtractu gesto profecto do-
lum facio excipiendo, & dolus ex ipsa exceptione nascitur.

Ex hac definitione emergit solutio alterius quæstionis, quot scilicet modis con-
3 tingat dolus re ipsa scilicet tribus; ex causa † iniusta, ex causa nulla, ex læsione, & ista
dupliciter, vel quia læsio sit enormis, vel enormissima, vt in progressu dilucide osten-
dam, & posterior hæc causa est adeo generalis, vt & illam comprehendat quam po-
nit *Iaſon. in l. si constante numero centesimononagesimosexto, ff. soluto matrimonio.* nempe
quod dilapidans patrimonium dicitur esse in dolo re ipsa, læditur enim tertius, ea-
que ratione ibi defendit *Bartolum in 8. quæſt. 2. partis dict. l. si constante,* quod si dos con-
sistat, in quantitate, & Maritus consumat Patrimonium, ita quod filii sine dote ma-
terna sint remansuri, consuletur illis per officium Iudicis, vt ius suum saluum habe-
ant per text. *in l. Imperator. ff. ad Trebellium,* & cum ille text. non videatur probare;
quia loquitur in patre doloso, & in fraudem filii distrahente, non in marito, *Iaſon.* de-
fendens ait, quod ita male perdens substantiam est in dolo re ipsa argumento *dict. l.*
ſiquis cum aliter, & propterea si petentibus filiis, vt pater in tuto collocaret dotes
maternas, opponeret exceptionem, esset in dolo re ipsa, siquidem exciperet sine iu-
sta causa.

Quoniam vero Dd. de dolo re ipsa tractantes, illum potissimum explicant, qui
proficiscitur ex læsione, & illa sicut diximus bifariam consideratur, est enim inter-
4 dum † enormis, interdum enormissima; videamus quo pacto vtrumque conueniat
accipere, Declarant *Soc. Iun. conſ. 144. num. 10. & 11. volum. 2.* nec non *Ruy. conſ. 169. vol.*
5 *1, & conſ. 11. volum. 3.* dicentes læsionem enormissimam esse, quando deceptio † est in
tota summa, Frequentiori tamen voto Dd ea videntur rem deducere, vt enormis læ-
6 sio sit, quando est parum supra dimidiam; Enormissima vero † cum multum excedit
supra dimidiam; *Iaſon. consil. 113. lib. 4. Curt. Iun. conſ. 141. num. 5.* vbi dicunt com. & *Corn.*
conſ. 189. num. 13. verb. ex quo putat volu. 1. inquit quod quando læsio excedit dimidiam
in du-

in duplo, non est enormissima læsio cum *Iason. & Curt.* sentiunt *Cagn. in l. 2. numer. 89.*
verbo quando tamen Cod. de rescind. vend. & Pinell. ibi in tertia parte num. 7. & 8. Cæterum
secundum crebriorem sententiam, quando dicatur enormissima læsio relictum est
arbitrio iudicis; *Gabriel. in tit. de empt. & vend. concl 1. num. 10. Roland. cons. 7. num. 54. volu.*
3. Bursat. cons. 99. num. 13. & cons. 25. num. 5. volum. 1. Menoch. de arbitr. caus. lib. 2. casu 78.
& seq. Eamque differentiam inter vnam, & alteram læsionem constituunt, vt in enor-
mi læsione contractus non possit rescindi, sine relaxatione à iuramento, non ita in e-
normissima *Dec. cons. 329. in l. fin.* & testimonium affert, de communi plurimum con-
fert *Afflict. Decis. 322. num. 9.* cumulat Pinell. *d. l. 2. parte tertia cap. 1. num. 8. Cagn. ibidem*
num. 98. & 99. Nec non, & illud discrimen constitui debet, quod enormissima læsio
7 arguit dolum ex proposito, † vt supra expositum est, secus in læsione enormi, scilicet
quãdo læsio est in toto, aut in quasi toto, tunc enim ex grauissima læsione præsumitur
dolus ex proposito, ex congestis à *Masca. d. de probat. volum. 1. concl. 531. num. 28.* Verum
Pinellus in locis supra deductis, improbat hanc diuisionem enormis, & enormissi-
8 mæ læsionis, † multis rationibus, iudicio quidem meo non contemnendis, sed tanto
viro dignis, & respondet ad *l. si superstite C. de dolo*, quæ Doct. sententiam videtur ma-
xime probare; Planè cum hæc differentia à Scribentibus constituta, ad multos iuris
articulos pertineat, in quibus vario modo respõdent pro varietate læsionis, vt p *Afflict.*
decis. 322. Cagn. in d. l. 2. numero octuagesimonono, Pinellus ibidem in illa quæst. An illius legis
remedium obtineat in transactione, vtilius erit in hoc tractatu Dd. adhærere, quam
Pinello.

9 *Quæst. 2.* Proximum nunc est, vt quæramus vtrum dolus, hic noster proprie †
dolus debeat appellari, quod plurimum interest scire propter statuta in quibus men-
tio est de dolo, nam cum proprie intelligantur dolum re ipsa non comprehendent, si
proprie dolus non erit, conferet etiam ad intellectum *c. quamuis de pact. in 6. Auth. Sa-*
cramenta puberum C. si aduers. vend. c. cum contingat de iur. iur. Porro autem gloss. in *d. l. si-*
quis cum. ff. de verb. oblig. ait improprie dolum esse eamque sequitur ibi *Ias. nume. 8. pro-*
bat etiam Corn. cons. 181. num. 7. volu. 3. Ratio est inquit Ias. quia dolus verus, & proprius
est machinatio ad circumueniendum, *&c. l. 1. §. 1. ff. de dolo*, At in re ipsa, quæ est inani-
mata; cadere eiusmodi machinatio non potest; Secundo vltra Ias. suffragatur *d. l. siquis*
dum ait nullum dolum esse stipulantis, & non dolus simpliciter appellatur, sed cum il-
lo adiuncto re ipsa, vt recte inferre videatur Ias. non venire sub statuto loquente de
dolo, Contrarias partes sequuntur. *Cephal. cons. 142. num. 33. volum. 1. Curt. Iun. cons. 141.*
num. 6. Nat. cons. 166. num. 2. per Doctr. Bartol. in l. quod Neruacolum. 2. verb. debetis scire. ff.
10 *deposit.* nam ait dolum præsumptum proprie dolum esse, & constat dolum re ipsa, † do-
lum esse præsumptum *Curt. Iun. dict. cons. 141. num. 16. Cagn. in l. contractu. num. 101. & in*
l. fraudis interpretatio ff. de regulis iuris, & ibi. Dec. in fin. & propterea *Cephal. dict. cons.* infert
hanc speciem doli, sub statuto disponente de Dolo contineri. Confirmo alia ratione
ex *d. l. siquis, & l. 2. § circa. ff. de except. doli*, vbi dolus hic detegitur, quando petimus, &
quia petit aliquis, dicitur dolo se agere, ergo est in eo dolo machinatio propter peti-
tionem, cui consequens est verificare in eo doli mali definitionem, atque ita defini-
tum. A definitione autem nominis proprietatem colligi, tradit Bartolus quem cæ-
teri sequuntur in *Rub. ff. si cert. pet. in l. 2. §. appellata eod. titul.* Adiuuat eandem senten-
tiam quod hic dolus producit eundem effectum, ac dolus ex proposito, nempe vter-
que rescindit, contractum, vterque producit exceptionem doli *Rom. in dict. l. siquis*
cum aliter Rip. in l. in quartum. ff. ad l. Falcid. & libr. 3. respons. tit. de donat. cap. 15. dicens
ita se habere com. opin. *Soc. Iun. consilio centesimovigesimonono; numero sexagesimosepti-*
mo libro primo. & in l. ita stipulatus numero vigesimo, ff. de verbo. obligat. igitur vterque est
proprie dolus, aliter si vnus esset proprius, alius improprius, Exemplo donatio-
nis, nam alii sunt effectus proprie donationis, alii donationis improprie *l. 1. ff. de do-*
nation. Contractus item proprius mutuam producit obligationem *l. Labeo. ff. de*
verbor. signification. Improprius autem contractus parit eam ex vno latere tantum, vt
stipulatio Dd. *in Rub. ff. de verb. oblig.* Conuenit his, quod dolus tanquam genus con-
tinet duas has species ex proposito & re ipsa, merito æque proprie de his prædicaba-
tur, vt notissima est non modo Dialecticorũ, Sed Iuriscon. regula; nec pondus habet
adducta in fauorẽ Ias. primũ enim nullius est ponderis; quoniã ostẽdimus in dolo re i-
psa, ppter petitionẽ inesse machinationẽ. II. vero facile diluitur, nã vere nullus est do-
lus stipulãtis sc. tẽpore cõtractus; sed tẽpore petitionis; q a tũc dicit' nasci dol' re ipsa, &

11 quamuis † *Alciat. in d. l. siquis cum nunier.* 15. det operam præuia distinctione, Iason. defendere, vt nimirum is recte dicat, inspecto tempore contractus, *d. l.* 2. *§. circa, & §. sequitur Litem apud Celsum. § Labeo & 2. ff. de except. doli.* attento vero tempore petitionis, alia verior sententia sit, tunc enim proprie dolus omittitur, *d. §. circa & l. siquis*: tamen Alciati voluntatem defendendi laudo magis, quam ipsam defensionem, quippe tempore contractus non est dolus, nec proprie nec improprie, siquidem nullus est dolus, *d. l. siquis*, & non entis nullæ sunt qualitates, *§. seruus Inst. de capit. diminut. l. decem. ff. de verb. obligat.* & cum nominamus dolum, reipsa supponimus rem, & petitionem *d. l. siquis*, cum ibi hoc ipso dolo facit, quod petit.

Quæst. 3. De hoc dolo differentes diximus supra ex mente Dd. eum esse præ-
12 sumptum, experiamur modo an vera hæc sit conclusio, id quod recte cognoscere † magni interest, ob multa quæ in dolo præsumpto iura versantur longe diuersa à dolo
13 vero, vt ecce geminata † ratificatio confirmat contractum, quamuis sit in eo dolus præsumptus, secus ante vbi intercesserit verus dolus, *Ceph. cons.* 15. *n.* 37. *vol.* 1. Porrò *Dec. & Cagn. in l. fraudis interpr. in fin. ff. de reg. iur. Ceph. cõs.* 142. *n.* 25. *et* 33. *vol.* 1. *Curt. Iun. cõs.* 141. *n.* 16. *idẽ Ceph. cõs.* 121. *n.* 6. *vol.* 1. *vbi Dec. Cast. Calca. Crau.* aliosq; grauissimos viros citat, & *cons.* 34. *eod. vol.* 1. *Francis. Lusit. in l. si curatorem habens C. de in integr. restitutione in verbo lesis n.* 1. *Cranet. cons.* 142. *n.* 21. *Alb. cons.* 77. *n.* 24. & *cons.* 180. vno ore affirmant dolũ esse præsumptum, per *text. in l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in fraud. Cred.* cui patrocinatur ratio, etenim cum nemo credatur iactare suum. *l. cum de in debito, ff. de probat.* vbi grauissime quis læsus inuenitur, præsumitur dolo circumuentus, non consensurus sponte sua tam
14 graui læsioni. Verum re diligenter † perpensa, à Dd. sententia recedo, & verum dolum esse præsumptum facit, vt credam, *d. l. siquis*, cum in sæpe citatis verbis (*cum quis petit ex ea stipulatione hoc ipso dolo facit quod petit*) ait text. dolo facere non intelligi, non videri, non præsumi (ad idem est text. in *dict. §. circa*, ibi: tamen dicendum est eum dolo facere, cum litem contestatur, quia perseueret ex ea stipulatione petere) hæc verba sunt veritatis non fictionis, aut præsumptionis, & sunt illa eadem, quæ ponuntur in regula dolo facit, *ff. de regul. iur. in l. dolo. ff. de dolo. in l. in condemnatione. §. dolo. ff. de regul. iuris in l. dolo de except. doli*, in quibus verus dolus continetur, congruit etiam ratio quia cum iste dolus nascatur ex ipsa petitione, *d. l. siquis cum. & d. §. circa*, non potest alius esse, quam verus dolus, cum enim sciat iniustam esse causam petitionis, & tamen petat, non potest alia præsumptio capi, quam deprauati animi, & iniqui consilii, ideoque dolus verus est, iuxta definitionem veri doli supra in prima *Decis. doli cap.* 1. *Seraphin. de Iuramento*, vbi alios citat *priuil.* 136. *numero decimo octauo.* adeò vt petens contra tam grauiter læsum in manifesto dolo esse deprehendatur, volens locupletari cum aliena iactura, *Ad §. Lucius* solutio est in promptu, nempe contineri in eo casum diuersum, siquidem ibi non concurrit petitio cum re iniqua, sed sola adest eum re iniqua, scil. iniusta alienatio, & ideo, tex. ibi vtitur verbo intelligitur, in dolo autem reipsa concurrunt duo, res iniqua, quæ dolum habet, & petitio iniusta, vel nulla *d. l. siquis cum*; Ad secundum vero solutio fit, quod petendo ex tam iniusta causa est in dolo vero, non autem in præsumpto authoritate dd. legum.

15 *Quæst.* 5. Alia hic suboritur † disceptatio, nempe vtrum *c. quamuis de pact. in* 6. dum à contrario sensu improbat pactum dolose initum, etiam Iuramento in vni-
16 tum procedat non solum in dolo ex proposito, sed & in dolo re ipsa, & sane vtilis † est inuestigatio non modo propter dispositionem *dict. cap.* sed multorum iurium similium vt *cap. cum contingat extr. de iureiur. cap. licet eod. titulo. in sexto*, nec non *Authent. sacramenta puberum. Cod. si aduers. vendit.* communis opinio videtur esse negatiua, vt asserit *Alexand. cons.* 53. *lib.* 3. & *consilio* 42. *colum. penult. libro primo*, & prosequitur late *Curt. sen. cons.* 43. *Aret. in l. qui superstitis. ff. de acquir. hæred. Cagnol. in l. fraudis interpretatio. ff. de regul. iuris*: dicit hanc sententiam tenere *Dec.* sed vere non dicit, & se remittit *ad consilium* 180. Probatur autem in primis ex verbis *d. cap.* & in sui ratione, quoniam hoc pactum potest seruari sine dispendio salutis æternæ, ideò custodiendum, *Dec. consilio trigesimoprimo, numero vndecimo*, & non redundat in alterius præiudicium, quam iurantis, & ideò cessat illius text. decisio in filia renunciante successioni paternæ, si propterea remaneret indotata siquidem ageretur de præiudicio Reipubl. *l.* 1. *ff. soluto matrimonio Cephal. cons.* 152. *numero* 4. *volum.* 1. Præterea huc pertinet *consilium* 11. *Rubei* dicentis promissionem iuratam valere, & si contineat enormissimam

læsio-

17 læsionem † quãdo hæc læsio sit iuris futuri, siue quærendi, & non iuris quæsiti, & eius-
dem sententiæ est *Paris.cons.26.num.11.& 46.volum.3.* dicens aliorum opinionem pro-
cedere in iure quæsito, *& c. quamuis.* procedit in iure quærendo, cum renunciationem
18 futuræ hæreditatis contineat. Tertio iuramentum *d.c.dicitur,* † confirmatorium *Socc.*
consilio 81.numero decimo, vol.1. Castr. in Auth. Sacrament. puberum Cod. si aduersus vend. &
in l.si quis pro eo.ff.de fideiuss. Afflict. Decis.322. numero 11. & in tantum confirmatur, vt nec
restitutione in integ. videatur posse rescindi, quasi iurans censeatur renunciasse *Bart.*
in l.nam & postea.§.si minor.ff.de iur.iur. & in l.stipulandum vbi Alexa. numero tricesimoquarto,
ff.de verbor.obligation. affirmat ita se habere communem practicam, sed si alia senten-
tia esset vera iuramentum ibi nihil confirmaret. Quarto cum ille tex. excipiat dolum,
de proposito dolo debet intelligi argumento *l. non aliter. ff. de leg. 3.* At dolus re ipsa,
19 tanquam dolus præsumptus † non est proprie dolus, gloss. in *dict. l. si quis non aliter. ff.*
de verb.oblig. Corne.cons.181.numero septimo, volum. 3. Quinto accedit regula iuris quod
verba sunt accipienda in potiori significatu *l.1.ff.si ager vectig. vel emphyt. pet.* At dolus
ex proposito maior, & grauior est dolo præsumpto, & sic dolo re ipsa *Cephal. cons. 34.*
volum.1.

20 Contrarias † partes magis communis schola, tam Iuristarum, quam Canonista-
rum probat & vt ab istis incipiam Dux, & antesignan. fuit *Ancar. in c.1. de constit.cart.*
2.verb.ego etiam consului, & in reg.accessorium de reg.Iur.in 6. & consilio trigesimooctauo, pro
clariori Butri.consilio 45.iuris rigor. & in c.cum contingat colum.8.verbo quartus casus princi-
palis de iur.iur. Abb.ibi col.penul.vers.nonus casus, & consilio 107. quatuor sunt in secundo du-
bio volum.2.Fely.in cap.in præsentia numero vndecimo, verbo quamuis inter istis de probat. in-
quiens communiter teneri, vt peti possit absolutio a Iuramento, quia enormis læsio
inducit præsumptionem doli, ex Iuristis autem *Socc. Sen. consilio centesimovigesimonono,*
numero quarto, lib.1.& consil.263.copio primum.colum.3.verbo præterea facit lib.2.Ruy.consilio
120.num.2.lib.1.cons.40.num.23.lib.3. dicens in fine se Doctissimos viros, sæpe ita con-
suluere, & esse tenendam tanquam magis com. *Federi.de Senis consil.199. quæritur an Do-*
minam, & consil.194. Grau. cons.192.colum.5.verb. pluribus rationibus, confirmans *Cu-*
man.cons.80. Decius consil.180.& consil.203.num 6 & consil 216.num.8.& consil.151.nume.
2.cum seq.consilio vndecimo, & cons.124.& consil.214.lib.3.& consil.1.in libro quarto, & in l.
pactum quod dotali in 9.Pallent. C.de collat. Cephal.cons.142.n.25.& cons.34.n.20.cum seq.vol.
1, Roland.cons.96.volum.3. Afflict.decis.322.afferens id procedere in c.cum contingat in authen-
tic.Sacrament.puberum; & dict.cap.quamuis de pact.in 6.vbi Didac. *parte tertia.§. quarto,nu-*
mero tertio, cum sequent. magis communem, & magis æquam esse confirmat cui pluri-
mum adiumenti inprimis adfert, quod ille text. loquitur in dolo, & dolus re ipsa, quia
21 præsumptus proprie dolus † est *Bartol.in l.quod Nerua colu.2.verbo. debetis scire. ff. deposit.*
refert, & laudat *Curt. Iun.consilio 141.numero sexto, & in Rub. Cod.de edend. numero vigesi-*
mosexto. & dict. consilio 141. numero sexto, infert. c. quamuis cum dolum generaliter ex-
cludat, dolum quoque præsumptum excludere, præcipue quia præsumptio dicitur
vera, & liquidissima probatio *l.si quis locuples. ff. de liber. caus.l.licet Imperator & ibi Dd. ff.*
de leg.1. Rursus, & secundo probatur quoniam dolus ex proposito, & Dolus re ipsa, quo
22 † ad rescindendum contractum, æquiparantur: *l.si quis cum aliter in verbo idem est, vbi*
D*d.omnes. ff.de verb.obligat. Dec. consilio tricesimonono, numero 16. verbo nam ex enormi. &*
cons.70.colum.pen.ad fin.& cons.479.num.11.& cons.551.numero quarto, & Cagn. testis est
de *communi in l.2.num.98.Cod.de rescind.vend. Bart. in l.fin. colum.fin.ff. de prætor.stip.* vbi
definit text.in *l.cred.§.Lucius. ff.mand.* habere locum in isto dolo præsumpto, puta si-
quis plus æquo arbitraretur in dicto vero *cap. quamuis.* agitur de rescissione contra-
23 ctus; Tertio ducitur argumentum à simili, nam dolus † re ipsa excludit dispositio-
nem. Auth. Sacramenta puberum, & *Bald.in cap.1.§.Sacramenta.de pace* Iuramento *firm.*
Dec.consilio quadragesimoquinto, numero primo, Cephal. dict. consilio centesimoquadragesimo-
secundo numero tricesimoprimo, Afflict.decis.322.num.octauo, nec non. & l. 2. Cod. de rescind.
vend.Abb.consilio.77 numero vigesimotertio & consilio 100. dicens quod licet ex modica
læsione supra dimidiam venditio iurata, non possit rescindi remedio *dict. l. 2.* tamen
ex enormissima vltra dimidiam, potest non obstante iuramento quod nihil dolet
ob dolum præsumptũ, ita *Dec. in dicto cons. 180. post Corn.* quẽ allegat in pluribus consi-
liis distinguendo opin. concordat *Cag.d.l.2.n.98.& 99.* immo probatur à maiori; quo-
niã in dd. iurib. nullum verbum de dolo, & tamen dolũ excludunt re ipsa, quãto magis
24 *d. c. quamuis* in quo diserte excipitur dolus; quarto suffragatur quod statutum licet †

donatione in qua de liberalitate agitur non consideratur læsio, quarto cessat ea cõsti-
33 tutio, si renunciatio facta sit metu, vel reuerentia personæ, † cui fit *l.1.§. quæ oneranda. ff. quarum rerum actio nõ detur*, etenim si pater fuerit præsens, & læsio non sit enormissima præsumitur facta ex reuerentia paterna, & rescinditur. *Dec. in l. pactum quod dotali n. 10. l. de pact. l. pactum quod dotali. Cod. de collat. c. causam matrimonii num. 6. de offic. de legat. Alba d. cons. 77. Cephal. d. cons. 142. num. 39.* hinc est quod *NeuiZZan. in sua Silua Nupt. libr. 2. nu. 81. verb. aduertant secundo*, ponit cautelam in patre, vt scilicet is cui renunciatur ab-
34 sit tempore renunciationis, † deinde alio Instrumento ratificet, *Cephal. vbi supra nume.*
35 *42.* Rursus cessat *dict. cap.* in Maiori † iurante, & enormiter læso, non enormissime *Did. ibi parte tertia. §. 4. nu. 9. verb.* Secũda. cõclusio. impetrata absolutione rescindẽdi cõtractum, ibi: *d. num. 5. verb. tertia conclusio*; & in filia maiore *num. 9. verb. Decima concl.* Ven-
36 dicat verò sibi locum † *dict. ca. quamuis*, si filia minor iurasset se maiorem coràm matre, fratre, & consanguineis, qui scire illius ætatem possunt *Cephal. alleg. cons. 142. num. 77.* I-
37 demq; iuris si renunciatio esset geminata, † siquidem vbi dolus est commissus, non cõsideratur, duplicatus consensus *Cephal. eod. cons. n. 54. & 55. Roma. cons. 54. circa finem incipit vtsis.* Sed in hoc contrariũ probat *Did. in c. quamuis parte tertia. §. 4. concl. 8.* seruatur etiam illius *c. decis.* in foro seculari, vt affirmat. *Did. cum parte & §. 4. n 9.*

38 *Quæst. 5.* Sed hic suboritur † dubitatio, vtrum enormissime læsus debeat petere absolutionem à iuramento ad effectum agendi, sine qua intentare non possit rescissionem; rursus an ea impetrata necessariam sit, & læsione probata, denuo petere absolutionem ad finem rescindendi, & sane *Paris. cons. 45. & cons. 99. lib. 1.* multos eiusdem sententiæ assertores referens, ait necessariam esse absolutionem ne cõtrahens incidat in periurium, quippe petendo rescissionem, venit contra contractum, id est contra id; quod iurato promisit; frequentior tamen opinio videtur in contrarium ex multis cumulatis à *Cag. in l. 2. n. 98. & 99. C. de resci. vend, vbi refert Cassiadorum in decis. vnic. sub titul. de empt. & vend.* affirmare Rotàm Romanam quæ innititur æquitati, sperni in casu enormissimæ læsionis posse iuramentum aliasq; clausulas ex consuetudine apponi solitas à notariis, munitur autem cõmunis traditio ea singulari ratione, cuius sępe meminimus in superioribus, quod læsio grauissima arguit dolum ex proposito, & ille prorsus æquiparatur, eo vero dolo intercedente, non est absolutio necessaria cum excludat cõsensum, igitur nec ob enormissimam læsionem, etenim iurans non videtur in tantam læsionem consensisse, nec de ea cogitasse argumẽto *l. cum de indebito. ff. de probat*, & vix est, vt tam grauis læsio sine dolo alterius possit contingere, vt inquit Didac. *ex mente Dd. in d. c. quamuis. §. 4. parte tertia n. 5. verb. 3. concl. Crau cons. 142. n. 27. verb. amplius, vbi læsio est, tam excessiua* Decis. Perus. 18. n. 56. cum sequitur, vbi definitur, in puncto Iuris petitionẽ absolutionis haud esse necessariam, & cautius esse traditur eam petere, quod & *Cagnol. ante placuit d. l. 2. n. 99.* Sed ea non petita, non videtur peierasse ob defectum consensus; sed tamen hæc opinio in puncto iuris non est sine controuersia, cum supra probatum fuerit ex dolo non excludi consensum; Accedit quod donec non est probata læsio enormissima agens videtur esse periurus, & probatio non fit in principio iudicii; quod spectat ad II. dubitationem facilis est, & ante pedes, resolutio siquidẽ stante priori sententia vt nõ sit necessaria petitio absolutionis ad effectum agendi, quæ est velut Ianua, multo minus erit altera absolutio petenda, inest nanq; in vtroq; casu ratio deficientis cõsensus sed, posito, quod prior absolutio ad agendũ sit necessaria quęstionis est nunquid altera petitio fieri debeat ad effectum rescindendi. & profecto sententia affirmatiua videtur ad veritatem propensior; Primò, quia limitata causa, limitatum producit effectum *l. in agr. s. ff. de acq. rer. dom* prima autem petitio fuit ad agendũ, igitur non producit effectum rescindendi, II. Iuramentũ præstitũ dedit robur contractui, quæ ẽ cõfirmatoriũ dicitur, Bar & alii *in l. si quis pro eo. ff. de fideiussor.* debet ergo noua absolutione resolui, contrariũ tamẽ vt magis verũ, & æquũ ꝓbat *Castr. cons. 216. circa primum quæsitũ col. vlt. vol. 2.* quẽ refert, & cõmẽdat *Afflict. Decis. 322. n. 12.* inqt. n. Castr sicut refert Afflict. q; tametsi dicta relaxatio iuramẽti fuerit facta ad effectũ agẽdi, tamẽ ex post facto secutis ꝓbationib. vocata parte repletur, nec est necesse iterũ absolutionẽ petere sufficiẽte prima absolutione, q̃ profuit ad finẽ obtinẽdi, & cõfirmat ꝑ duo similia & potest etiã ratione nõ leui roborari, nã ex ꝓbationib. legitime factis cõstat de iniustitia cõtractus; quare nihil prodesse debet iuramẽtũ, ne sit iniquitatis vinculũ, & cũ debeat tres comites habere veritatem, iustitiam, & iudicium, probata iniquitate contractus, Iuramẽtũ remanet sine iustitia, igitur sua sponte cõcidit vno ex substantialibus deficiẽte;

39 Porro autem probatio doli re ipsa † fiet per euidentiam pacti, vt ait *Cephal. d. cons. 142. num. 37. volum. 1. Corn. cons. 181. in 3. volu.* ait probari hoc ipso, quod est probata disproportio inter contrahentes. *Boerius cons. 39. num. 6. & cons. 28. num.* 4. inquit probari ex facti qualitate, scribens etiam argui hunc dolum ex minori ætate, nec non ex fragilitate sexus, quod arridet etiã *Soccino Iun. cons. 77. n. 13. & 46. & cons. 129. n. 86. vol. 2.* dicẽs videri dolum interuenisse re ipsa, si læsio vltra dimidiam probetur. Et sic quando læsio est enormis, vel quando est facta læsio longe supra dimidium, & ista est enormissima.

40 Quæro cum dolus re ipsa præsumatur ex læsione quot modis læsio † consideretur, & sane videtur duplici modo consideranda quemadmodum dixit *Socc. Sen. consilio 286. num. 25. verbo secundo accipitur volum. 2.* Primo quidem ratione rei siue causæ habita ad qualitatem personæ, & quantitatem patrimonii illius, qui patitur damnum argumento *l. sed si susceperit §. post vbi Dd. ff. de iudicus Bart. in l. admonendi. ff. de iur. iur. col. pen. verb. sed aduertendum.* Secundo respectu causæ siue rei ad ipsam rem, puta si est damnũ in tertia, vel in dimidia, vel in tota re, vel causa *Bald. in l. pen. C. de arbitr.* & p Bartolũ in *l. Societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio, late Imol. in c. quinta Vallis pen. cart. extr. de iur. iur. Cor. aũt cons. 11. lib. 3.* addit 3. modum, & eum refert, & sequitur *Seraphin. de iuramẽto priuileg. 83. n. 87.* nẽpe quia tẽpus solutionis cõparatur summæ *l. si constante. §. quoties ff. solut. matr. l. in quãtitate. §. in diẽ, & l. qui quadringenta §. fin. ad l. Falcid.* cũ aliis adductis p *com. d. cons. 1. col. 4. vol. 3.* Hinc per manus tradit, minus soluit, q tardius soluit *l. si cui in fin. ff. de verb. sig.* & plus petit, q ante tẽpus petit *Corn. cons. 45. col. 4. in fin. vol. 1. §. plus Inst. de action.* Quo
41 ad primã læsionẽ q̃ritur, quæ, & qualis esse † debeat, vt ecclesia, vel minor possit restitui in integrũ, & certe in ecclesia magna est dissensio inter scribentes relatos à *Menoch. de arb. Iud. caus. lib. 2. cent. 1. casu 24.* Quarum crebior est, vt Iudicis arbitrio sit relictum, quòd certo iure non inuenitur definitum, idque frequentius sentire tam Cano. quam Iuristas ostendit *Soc. Iun. cons. 84 num. 43. verbo sunt etiam, qui in lib. 1. Didac. variarum resolut. lib. 1. cap. 3. numero vndecimo, verbo. quæro sane.* Quæ opinio receptior est etiam in obtinenda restitutione à Minore, vt scilicet ex arbitrio Iudicis pendeat quando minor dicatur grauiter læsus, & idem *Menoch.* pluribus congestis authoritatibus probat *d. Cent. 1. casu 25.* & ob læsionem infra dimidiam Minorem restitui dixit *Natt. consilio sexcentesimotricesimosecundo, & consilio quingentesimovigesimoquinto, & cons. 50. col. fin.* sicut etiam arbitrio iudicis remittitur, quando laudum mereatur reductionem ob grauem læsionem *Menoch. alleg. cent. 1. casu 73.*

42 Circa vero alterum † modum læsionis, videtur à Dd quadrupliciter conside-
43 rari, prima est læsio quæ modica † dicitur, vt si quis vendat rem valoris 30. pro 24. quæ propter sui modicitatem nec restitutionem habet. nec rescissionem contractus meretur *l. scio. ff. de rest. in integr. Aret. consilio decimosexto. colum. fin. verbo nec obstat præmissus, Menoch. d. casu 25.* declarat ex mente *Did. lib. 1. resolut. cap. 3. numero 11.* & hæc ad nos non per-
44 tinet, quoniam ex ea non sequitur dolus re ipsa. Secunda dicitur læsio † magna, vt accidit quando læditur aliquis circa dimidiam, nempe si vendit rem centum aureorum pro 60. quam læsionem *Bald. in l. pen. C. de arbitr.* appellat tolerabilem, *Corne. vero consil. 189. colum. 2. volum. 1.* magnam vocat, tamen non habet in se dolum, licet ob eam Minor restituatur *l. nam & postea. § si Minor, & ibi Bart. ff. de minor. Dd. in l. fin. C. de in integr. rest.* & dignoscitur in tertia parte ad quam eiusmodi læsio ascẽdit. Tertia, est læsio ma-
45 ior, † quæ communiter appellatur enormis, vt quando læsio est vltra dimidiam *l. 2. C. de rescind. vend.* iuxta exemplum gloss. ibi: quod res valoris 10. fuit vendita quatuor, vel respectu emptoris, res æstimationis 10. fuit empta 16. velut maluit *Pinellus in dict. l. 2.* res communis precii 10. fuit distracta pro 21. & hanc læsionem appellari enormem communi Dd. appellatione dixit *Gozzad. consilio 120. col. fin.* alio nomine dicitur immodica *Corn. cons. 9. col. 3. vol. 1.* Quamuis alia opinio sit etiam communis arbitrio scilicet Iudicis esse relictum, quando dicatur enormis *Abb. consilio 77. col. pen. & seq. parte secunda Fely. in cap. cum illorum de sent. ex com. colum. 4. verbo eadem gloss. Iason. in add. ad Port. in § fin. instit. de hered. qualit. & differentia.* id quod procedit etiam in læsione, per quam ratione sterilitatis est facienda remissio pensionis *Barba in cap. propter sterilitatem numero vigesimoquarto, extr. locati.* licet in hac materia sterilitatis quinque opiniones referat *Corne. consilio centesimovigesimooctauo, colum. 5. in med. volum. secundo.* Et an in ista enormi supra dimidiam subsit dolus re ipsa, non leuis est dubitatio, verius tamen creditur non adesse, siquidem valet contractus, & emptor retinet fructus;

Quinto,

46 Quarto & vltimo, dicitur læsio maxima, quæ à Dd. enormissima nuncupatur † quæ contigit fieri in toto, aut quasi sese *Castrens. cons. 255. volum. 2.* & dicitur quando est excessiua vltra dimidiam, velut in triplo, quadruplo, vel vltra, vt per *Grat. lib. 1. respons. 88. & responsi. 109. num. 19. Abb. in c. quintavallis col. 20. de iuretur. Crau. cons. 7. Alba cons. 81. Pede. decis. 33. Corn. cons. 189. col. 2. & 3. vol. 1.* dicens quòd in enormissima læsione possunt considerari gradus cum alia sit in triplo, alia in quadruplo, tamen semper dicitur in superlatiuo gradu grauissima & siue in triplo sit, siue in quadruplo dolum continet re ipsa arguens dolum ex proposito.

47 *Quæst. 6.* Sed hic quæri potest & dubitari; An probata † enormissima læsione rescindatur contractus absolute, an verò ita demum si Aduersarius nolit resarcire læsionem vsque ad iustam quantitatem; & prima fronte videtur contractus absolute rescindi, ratio est quia optio illa supplendi amittitur ab eo, qui dolum cõmisit, *Didac. lib. 2. resolut. cap. 4. verbo quoties Pinellus in l. 2. parte 1. num. 25. fol. 95. C. de rescind. vend.* Secundo, quoniam dolus re ipsa annullat contractum bonæ fidei, sicut dolus ex proposito *Seraphin. de Iuramento priuileg. 83. num. 99.* Tertio, suffragatur, quod in læsione enormissima censetur in esse dolus ex proposito, *Crau. consilio 142. numero vigesimo secundo. Cephal. consilio 110. numero 82. vol. 2.* is vero annullat, nec tribuit facultatem supplendi.

Cæterum contrariæ opinioni adhæret, *Did. in c. quamuis parte 3. §. 4. numero 7. conclusio. 11. vers. vndecima conclusio.* motus ex ratione *legis 2. Cod. de rescind. vend.* quæ fundata est in commutatiua Iustitia, cui satis est neutram partem esse in lucro, sed tantum esse in re, quantum in pretio; & tantum in datis, quantum in acceptis, vt enim quando non est tam grauis læsio, suppletur precium ne vendere sit in damno, eadem ratio est, quando grauior est iactura, quod enim vult amplius vendere quam emendare damnum, & iustum precium consequi, siue maior, siue minor quantitas desit iusto precio, modo illa suppleatur, cum *Did.* sentit, *Pinel. in d. l. 2. parte 1. cap. 4. numero 28.* expresse refellens. *Cagn.* & latius probabitur hæc sententia infra sequenti quæst. An probata enormissima læsione sint restituendi fructus; Adductis autem ex aduerso facile est occurrere, & primum quidem est verum in dolo vero, ille enim præripit optionem supplendi, non in præsumpto, nam censetur esse dolus ex proposito iuris præsumptione, *Cephal. cons. 147. num. 32. vol. 1.* non vere est talis quem iniquum est totam conuentionem rescindere, cum sit dolo ex proposito longe inferior, Secundum, diluitur negando quod asseritur in eo, neque enim *Seraphin.* probat assumptum, nec mirum, cum læsio re ipsa contineat dolum in precio, qui nunquam annullatur etiam si esset ex proposito, quia incidens est; non dans causam, Dd. *in l. eleganter. ff. de Dolo*, & nos paulo infra dicemus copiosius; Tertium, euitatur quia dolus reipsa licet arguat dolum ex proposito, non desinit esse præsumptus, qui nunquam annullat, rursus arguit dolum ex proposito, sed incidentem, cum læsio consistat in precio, incidens autem dolus quãuis ex proposito vim non habet annullandi, vt infra exponemus indiuisione illa doli incidentis & doli dantis causam.

Quæst. 7. Proxima huic, & coniuncta est alia quæstio, Vtrum probata enor-
48 missima læsione is, qui tamen † grauiter læsus est recuperet fructus, scil. omnes à die celebrati contractus, non solum à die litis contestatæ; pendet vis huius dubitationis ex eo articulo, an propter enormissimam læsionem annulletur contractus, an rescindatur; nam priori casu fructus essent restituendi, maxime ab illo qui læsisset, non ita forsitan ab eius hærede, quippe esset defunctus in mala fide præsumpta, quæ non solet nocere hæredi, quo ad fructuum restitutionem, vt est certi iuris.

Et sane quod attinet ad contractus stricti iuris expeditæ quæstionis est non irritari, cum certi iuris sit, nec per dolum ex proposito reddi nullos, *l. eleganter vbi Bartol. & alii: ff. de Dolo Dd. in l. siquis cum aliter. ff. de verb. obligat.* & in sequente quæstione copiosius ostendetur, quanto minus per dolum re ipsa qui præsumptus dicitur, & longe minor iudicatur, circa contractus bonæ fidei maior est controuersia; nam *Cagnol. in dict. l. 2. numero 81.* tradit contractum esse nullum & fructus restitui, cui adhæret, *Berous cons. 57. nu. 67. vol. 1.* eo præcipue argumento quod dolus ex grauissima læsione resultans æquiparatur dolo ex proposito vt latius probatum est in superioribus, eo vero dolo contractus irritatur *l. eleganter*, vbi *Bar. & alii ff. de Dolo*, insuper tollit priuilegium supplendi iustum precium *Dd. in d. l. 2.*

petitur *d.l.siquis infra l.2.§.circa de except. doli*, eodemque modo rescindat ope exceptionis non ipso iure.

50 Huic recte subnectitur † alia disceptatio, nempe vtrum possit renunciari læsioni enormissimæ, cuius inquisitionis duo sunt capita, primum quidem est quando est facta verbis generalibus, alterum si specialibus verbis concepta fuerit in primo capite omnium consensu probata est sententia negatiua & ponitur exemplum, veluti si in compromisso renunciatum esset reductioni ad arbitrium boni viri: virtualiter enim est renunciatum grauissimę læsioni, & tamen, ea probata licitum erit petere reductionem *Bartol. Ias. Imol. in l. quidam cum filium. ff. de verb. obligat. Cuman. consil. 50. Castrens. consi. 215. verb. secundo videndum vol. 5. Butrius in c. quintavallis verb. secundus, & tertius, de iureiur.* & ibi *Abbas* dicit hanc esse com. latissime *Gabriel. Com. opin. lib. 2. tit. de arbitr. concl. 5. num. 30. verb. 16. amplia.*

51 In secundo membro, censent plerique validam esse renunciationem specialiter, dicentes ex ea † non posse peti reductionem laudi & arbitrium boni viri, *Abbas in d. cap. quintavallis* dicit esse com. opin. *Castrens. in consi. 255. in 3. opin. vol. 2. Gabriel. d. loco. num. 39* referens plures testantes de communi, quibus accedit *Cephal. consi. 121. numero 7. verb. quinta sit vol. 1.* Ratio huius sententiæ videtur, quia volenti non fit dolus, nec iniuria *l. cum donationis Cod. de transact. l. 1. §. usque ad duo. ff. de iniuriis cap. scienti de reg. iur. in 6. l. nemo fraudare. ff. de reg. iur.* & ibi plenissime *Dec.* & quo ad reductionem ad arbitrium boni viri, est alia ratio tradita per *Butri. in d. c. Quintavallis verb. si autem per Bald. & Salyc. in l. cum antea C. de arbitris* & per eundem *Saly. in l. si societatem §. arbitror. ff. pro Socio per Abbat. in c. cum contingat*, qui testis est communis opinionis, scilicet quia nunquam datur reductio in casu à partibus expresso *Gabriel. citato loco numer. 40.* In contra-
52 rium † quod nec specialiter enormissimæ læsioni posset renunciari, probat *Alex. consil. 139. lib. 7. Iason. consi. 135. lib. 4. Dect. consi. 2. col. verb. & consi. 11. & consi. 39.* vbi dicit *Com. Cephal. qui omnes refert in consi. 142. numer. 30. verb. hinc non videtur vol. 1. Gabriel. vbi supra. numer. 44. Seraphin. de iure priu. 83. numero 103.* Et hæc sententia munitur vno, & altero fundamento, primum illud est ex læsione enormissima præsumitur dolus ex proposito ex ratione deducta supra per *Did. in d. c. quamuis parte 3. §. quarto col. 3. circa med.* & affirmat *Com. Gabriel. d. loco numer. 49. & num. 50.* Dolo autem ex proposito, non renunciatur *l. si vnus. §. illud. ff. de pact. Gabriel. eodem loco numero 49.* Alterum argumentum est, quia læsio enormissima continet dolum futurum, nempe quia non tempore con-
53 tractus † nascitur, sed ita demum si petatur *l. 2. §. circa de except. dol. l. siquis cum aliter. ff. de verb. obligat.* futuro autem dolo quamuis præsumpto, non potest renunciari, vt diximus supra ex *Cagn. in l. contractus. numero 77. de reg. iur.* Quod vltimum fundamentum sentit *Bart. consil. 90.* pro vt eum citat *Iason in l. siquis cum numero 22. ff. de verb. obligat.* Licet prior opinio secundum Gabriel. censeatur magis communis tamen *numero 59.* inquit, vel non esse verum, vel esse intelligendam in eo casu, in quo sumus certi non interuenisse dolum ex proposito verum, & si exploratissimum esset non intercessisse dolum ex proposito, adest tamen dolus præsumptus in tali læsione, & cum
54 sit futurus, viget pro hac posteriori sententia † secundum fundamentum, Abb. autem in *d. c. Quintavallis verb. & incidenter studens concordia*, inquit affirmatiuam opinionem procedere de rigore iuris, posteriorem negatiuam de ęquitate quasi videtur posse inferri, quod cum iudex debeat præ oculis semper habere ęquitatem *l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco.* officii sui erat huic secundæ opinioni inhærere, æquitatem enim rigori præferendam esse, rescribit *Imper. in l. placuit C. de Iudi.* & natura suadet dum prohibet quemque locupletari cum alterius iniuria *l. nam hoc natura ff. de Condit. indebit.* & in hoc articulo consule nouissime *Mascard. de probat vol. 1. conclusione 531. numero 51.*
55 Verum datur locus dubitationi quid si dicta renunciatio specialis sit † facta cum iuramento, nunquid confirmabit contractum. & non confirmaturum arbitror, secundum ea quæ diximus superiori in titulo de dolo futuro, in ea quæstione an dolus futur⁹ possit iuramento remitti.

Quæst. 9. Affinis est, & illa quæstio vtrum liceat renunciare beneficio *l. siquis cum*
56 *aliter. ff. de verb. oblig.* & Bart. ibi prope fin. distinguit † inter generalem, & specialem renunciationem. In prima absolute concludit non valere renunciationem adductus ea ratione quod renunciatio est donatio *l. siquis de legauerit. ff. de donat.* vbi remittens except. donat. donatio autem in dubio ad modicum refertur argumento *l. si libertus. ff. de oper. libert. hac adiectio. ff. de verb. oblig. argumento l. si de meis. §. recepisse*, & quod ibi not.

de arbitr. Altera ratio *Ias. est ibi n. 21.* quæ tamē parum habet virium, addo aliā rationem
nempe quia odiosa res est dolus, & in odiū dolosi, non creditur facta renunciatio doli,
nisi specialiter caueatur argumento *l. actione. C. de transact.* immò aduersus eū capitur o-
mnis præsumptio *Bar. in l. Pomp. de neg. gest.* qua stante sentētia infert Ias. non videri huic
legi renunciatum per generalē illam renunciationem omni legum auxilio & Bald. ibi
inquit simili renunciatione *l. 2. C. de rescind. vend.* non tolli remedium.

57 Maior dubitatio est, quādo renūciatio † sit facta specialiter nēpe renunciatū est l. si-
quis cū aliter, vel exceptioni doli, aut verbis tantundē importantib. *Bart. in hoc artic.*
parū sibi constat, quippe in *d. l. siquis prope fin.* sentit valere renunciationē vnica ratione,
dolus re ipsa cōmittitur tunc quādo petitur *d. l. siquis & l. 2. § circa. ff. de except. doli.* Sed si
huic exceptioni sit renunciatum, quādo petit nō cōmittit dolū, siquidē licentiā habuit
ob dictā renunciationē & volenti non fit dolus, eandē sententiā cōmendat *Alex. cons.*
11. vol. 2. & cons. 133. col. fin. v. 5. in quibus respondet renunciationē exceptioni doli, vel
conditioni, & omni legū auxilio valere *Ias. quoque in d. l. siquis prope fin.* accedit Bartolo,
58 quoniā renuncians huic legi, cogitat saltem in genere competere † sibi exceptionem
doli, proinde dolo de præterito videtur renunciare *l. si vnus. § illud & § seq. ff. de pact.* ex
aduerso *Bart.* contra se dimicans *in cons. 90. dilecto Domino Francisco,* negat valere renū-
ciationē eo argumento quod cum iste dolus non committatur nisi quando petitur, vt
superius dictū est, renūciatio ista, est de futuro dolo, ideo prohibita *d. § illud* cum aliis
citatis supra in *tit. de dolo futuro,* mouetur & aliis argumentis quibus respondet *Ias. in d.*
l. siquis, & confutat aliud Bald. argumentum probans priorem Bartoli sententiā. sed nō
59 puto recedendū ab hac posteriori, quandoquidem est renunciatio † doli futuri ex quo
tempore renunciationis non est cōmissus; & militat eadem ratio, quæ in omni futuro
dolo viget, nempe ne detur occasio delinquendi, Nam facta remissione peteret, & ita
dolū cōmitteret, nec est verū nisi me fallit opinio, si facta sit renunciatio, & postea pe-
tatur dolū non fieri, etenim hac stante ratione, omnis futurus dolus possit remitti; si-
quidem obtenta remissione dolus qui postea fit, non esset dolus, & ob id tutor, cui re-
missa est redditio rationū tutelæ, nec non dolosæ administrationis futuræ, dolum non
faceret ob remissionem testatoris quod tamen est falsum, & si dolus est velle cum alte-
rius iactura aliquem locupletari *Iodocus in tract. parum vel simil. in verb. dolus expressus;*
quis neget eum dolum committere, qui facta modici precii solutione rem magni va-
loris petit: & hæc posterior sententia videtur æquior & communior in qua tamen
consulo videndum *Abbat. cons. 81. n. 53. & cons. 7. num. 77.*

Quæst. 10. Cum ob dolum re ipsa cæteræ conuentiones rescindantur, oportune
60 quæritur, an eodem colore cassari, & tolli donatio † possit, & videtur potior sententia
negatiua ex his quæ diximus paulo supra in illa quæst. in *cap. quamuis de pact. in 6.* con-
tineat dolum re ipsa, in fine *verbo prætereundum, & verbo quo loci,* ait Tertio non proce-
dere, vbi cessat illius capitis dispositio in vera donatione: quoniam cum sit liberalitas
non admittit considerationem læsionis *Cephal. cons. 147. n. 51. vol. 1.* sed vide *Cagn. in l. 2.*
n. 35. C. de rescind. ven. & nouissime *Alba cons. 81. n. 55. verb. neq. etiā obstat.* vbi, & distinguit.

Quæst. 11. Aliam suggerit nobis Bartolus disputandi occasionem in *d. l. siquis cum*
nu. 4. & Ias. ibi nu. 11. post glos. vtrum si in contractu emptionis in quo sum deceptus vltra
dimidiam, atq; ita intercessit, dolus re ipsa fuerit sicut communiter contingere solet in-
61 terposita † stipulatio, vtrum inquam competat vtrumq; remedium *l. 2 propter empt. & l.*
siquis cum aliter propter dolum re ipsa & propter stipulationem. Ad euidentiorem do-
ctrinam sunt duo casus distinguendi prior est quando interponitur stipulatio sine ani-
mo nouandi, sicut præsumitur in dubio *l. fin. C. de donat.* Posterior vero quando inter-
62 cessit stipulatio animo nouandi, Ad primū videtur negandū in dubio, vnum & † alte-
rum remediū competere sc, quoniā sunt contraria vnū sc. bonæ fidei alterū stricti iuris
§ actionum. Inst. de action. contraria aūt remedia non cōpetunt cumulatiue *Dyn. in c. nul-*
lus plurib. n. 33. de reg. iur. in 6. l. 1. ff. de furt. l. fin. C. de Codicill. II ex *l. venditor in princ. ff. com.*
præd. quā expendit *Aret. in d. l. siquis.* Etenim ibi fuit celebratus contractus stipulationis
post contractam venditionem & ait I. C ex vno tamen contractu obligari emptionis
nempe, vel stipulationis.

Contrariā tamē sententiā ꝓbat cōmunis schola Dd, author est *Ias. ibi n. 11.* q̄ eo inpri
mis argumēto defendit, quo vtitur *Bar. n. 4.* nēpe q, cū nō sit inducta nouatio remanet
vtrumq; remediū *d. l. fin. C. de nouat. l. duo societatē. ff. pro socio* Munitur, & altero, q *Ias.* de-
ducit *n. 12.* scilicet quod nunquā esset locus *d. l. 2.* cum in omnib. contractib. apponatur

stipu-

ſtipulatio *Bald. in l. 2. ff. de cond. ab cauſ. l. iuriſgentium. §. quod fere. ff. de pact.* Plane hoc multum roboris non habet, cum facto contrahentium accidat, & ex conſuetudine Notarii, non ex diſpoſitione iuris; His ego addo, quod cum ſtipulatio ſit inuenta conuentionum firmandarum gratia *Paul. lib. 2. Recept. ſentent. in Rub. ff. de verb. obligat.* quæ ſunt inducta ad augmentum non debent operari diminutionem *l. leg. inutiliter. ff. de adim. leg.* Quare aut damnoſum eſſet in contractu emptionis ſtipulationem adhibere; ſiquidem vtilius erat habere actionem bonæ fidei, quam ſtricti iuris, aut ſi ſola competeret actio bonæ fidei ſuperuacuum eſſet ſtipulationem interponere, nec quemquam moueant allegata ex aduerſo; Nam regula poſita in primo fundamento fallit, quando remedia fluunt ex diuerſo fonte, & tendunt ad diuerſum effectum, vt ſic ſiquidem remedium *l. 2.* pertinet ad reſcindendum contractum, vel ad ſupplendum iuſtum precium remedium autem exceptionis doli ad repellendum agentem, & non ad reſcindendam, vel annullandam conuentionem abſolute propter dolum, vel quod dicta remedia competunt electiue, non cumulatiue, ex his quæ tradit *Dyn. in d. c. nullus pluribus. numer. 3.* nam ait, quod vbi ſunt duo remedia contraria origine vt hic, & effectu conuenientia, vt in his terminis, nam, vel ad ſupplendum, vel ad reſcindendum contractum præſtantur, vnum, & alterum, licet non cumulentur, tamen non perimuntur electione *Dyn. in cap. ſupra deducto* & poſt eum *Iaſon in §. ſed iſte col. 10. verb. pro hac opinione & col. 13. verb. probat parte Inſt. de action.* Secundum autem argumentum facile con-
63 ſtringitur vt per *Iaſon d. l. ſiquis cum num. 12. verb. contra.* Quippe ſumus ibi in alternatiua
iuris ſiue legis poſita, circa idem factum, quæ reſoluitur in coniunctam † ne lex relinquat nos in incerto, & ignoremus, quod nam remedium ex alternatiua competat *Bartol. in l. ſi is qui ducenta. §. vtrum in verb. oppoſitione. ff. de reb. dubiis Canon. & maxime. Abb. in c. inter cæteras extr. de reſcript. atque ita l. vend.* probat dati vtrumq; remedium
64 confirmans eo modo communiorem ſententiam.

Q. 12. In ſecundo caſu quando adiecta eſt ſtipulatio animo nouandi † paulo grauior eſt difficultas, nam ſolum competere exceptionem ex *d. l. ſiquis* comprobatur, quia facta nouatione, remanet ſola ſtipulatio quæ eſt ſtricti iuris *l. vni. §. ſed & etſi non ignoran. C. de rei vxor. act.* remedium autem *d. l. 2.* non datur in contractu ſtricti iuris Iaſon *d. l. ſiquis*, cum ferens teſtimonium ſit de communi non ſolum ibi, ſed etiam in *l. de quibus vigeſimanona. ff. de legib.* Secundo patrocinatur, quid ſtipulatio ſua natura non habet priuilegium *d. l. 2.* vt dictum eſt, nec recipere illud poteſt à contractu bonæ fi-
65 dei, licet in eius locum † ſit ſubrogata *Bartol. enim in d. l. quibus idem in tertia oppoſitione. ff. de verb. oblig. Iaſon. ibi & in l. ſingularia 126. ſpecialis. ff. ſi cert. pet.* inquiunt non aſſumere naturam bonæ fidei per illam ſubrogationem ratio eſt, vt ipſe puto, quoniam ſubrogatio fit eo caſu ab homine, non à lege, vt in *d. l. vni*; Secundo ratio fuit quia actio ex ſtipulatu naturam bonæ fidei habet, tantum in exactione dotis *dict. §. & ſi non ignoramus l. vni & §. fuerat Inſt. de action.* ergo illa cauſa excepta bonæ fidei naturam acquirere nõ licet, argumento *l. cũ prætor. ff. de iud. l. in agris. ff. d. acq. rerũ dom.* Tertio plurimum præſidii eſt ad hanc ſententiam iuuandã in *l. in bonæ fidei ff. de eo quod certa loco.* in qua ſtipul. interpoſita in cõtractu cõductionis, & ita bonæ fidei retinet ſuam naturã ſtricti iuris.

Contrariam opinionem commendat *Bart. in d. l. ſiquis cum nume. 4.* quam pluribus ſuffragiis eſſe receptam, teſtis eſt *Iaſon ibi numer. 11.* cuius argumentum palmarium eſt in *l. aliam. ff. de nouat. in l. 2. plane. ff. de priu. Cred.* quibus probatur in voluntaria nouatione priuilegium priſtini contractus nouari non amitti per contractum nouantem, ni expreſſe fuerit renunciatum, ibi: *niſi hoc ſpecialiter actum ſit*, & ibi: *niſi priuilegii abiiciendi cauſa ſtipulatus ſit.* Nec ferenda eſt ſolutio *Imol. in d. l. ſiquis.* cum relata per *Iaſ. num. 13.* quod ſcilicet deducta iura loquuntur; in materia proportionabili ad ſtipulationem, nempe in priuilegio prælationis ſed priuilegium *d. l. 2.* non eſt proportionabile ad ſtipul. cum procedat in contractibus bonæ fidei quorũ natura repugnat ſtipul. Nam dimiſſa ſolutio Bar. per quam ſibi ipſi aduerſatur, Duplici modo nos reſpondemus & primo q. dd. leges, dum inquiunt priuilegiũ prioris contractus tranſire in ſtip. nouante nõ reſpiciunt nunquid ſtipulatio ſit ꝓportionabilis ad illud priuilegium, ſed illud intuẽtur, num ſpecialiter actum ſit, vel vtrũ abiiciendi priuilegii celebrata nouatio fuerit, & in diſtincte definiũt trãſire priuilegiũ niſi abiiciendi &c. & niſi ſpecialiter actũ ſit &c. quippe in dubio ex natura nouationis videtur contrah. conſentire, vt prioris contractus priuilegia durent, vt conſpicuum ex *d. l. aliam*, in qua tranſeunt omnia priuilegia tutelæ in contractu nouante, & tamen priuilegia tutelæ non ſunt propor-

tionabilia stipulationi cum descendant ex contractu bonæ fidei, ita, & priuilegium, *d. l. 2* quamuis proficiscatur ex bonæ fidei conuentione secundo modo soluitur nodus, priuilegium *d. l. 2.* esse proportionabile ad stipulationem; Ideoque posse in stipulationem transfundi, vt paulo infra declarabimus in solutione argumentorum secundo loco Ias. munit eandem sententiam ex doctrina Bartoli in *l. videamus lect. 2. §. si actionem in fin. ff. de vsur.* inquit enim eo loco, quod si stipulatio interponitur super contractu emptionis, vel alio contractu bonæ fidei, quia accedit in locum emptionis, eiusque naturam assumit, veniunt fructus à tempore moræ, non à tempore litis contestatæ, vt accidit in stipulatione, sed hoc parum momenti habet. cum supponat stipulationem accipere naturam bonæ fidei quod alibi negatum esse à Bartolo demonstrauimus. Itaq; communior sententia priori fundamento, velut sacræ ancoræ tutius innitetur, cui non refragantur contraria, primum enim & secundum obiectum resoluitur negando scilicet remedium *d. l. 2.* non obtinere in contractibus stricti Iuris nam crebrius esse receptum, vt & in illis æquitas *d. l. 7.* locum habeat, audacter testatur *Arius Pinellus in l. 2. parte tertia num. 5. cum seq. & num.* 10 *verb. retenta.* dicit esse cauendum a Iasone in *d. l. si quis cum* & in *l. de quibus*, & ab aliis, qui contrarium frequentius esse receptum putauerunt, cui consequens est priuilegium *d. l. 2.* proportionabile esse ad stipulationem. ad tertium vero solutio est in conspectu, siquidem littera communis & magis emendata habet *(condicendum)* non conducendum & ideo non loquitur de contractu locationis, & ratio rem apertius docere potest. Nam in princip. illius legis I C. negat esse locum actioni arbitrariæ de eo quod certo loco in contractibus bonæ fidei cur statim contrarium. definiret in contractu locationis quæ ipsa & bonæ fidei est.

Quæst. 13. Ab his non videtur aliena illa inquisitio, vtrum transactio propter
16 dolum re ipsa possit † rescindi, tractat *Alex. cons. 42. num. 11. volu. 1. Cephal. cons. 137. vol. 1. & consil.* 110. *volum. 2.* in quo copiosè de enormissima læsione sequuta in transactione consultus respondet esse locum rescissioni, quod Iuris etiam erit in vendinone sub hasta nunquid stante grauissima læsione possit rescindi ob dolum re ipsa?

Articulus est maxime controuersus, nam Bart. in eo parum sibi constans probat affirmatiuam in *l. 1. C. de præscript.* 30. *annorum*, negatiuam autem commendat in *l. si tempora. C. de fide Instr. & iure hast. Fiscal.* In quod vitium incidit etiam *Ang.* qui in §. *si quis agens num. 3. Inst. de action.* sentit diuersum ab eo quod scriptum reliquit in *l. 1. Cod. de præscript.* 30. *annorum Cagn. in d. l. 2. C. de rescin. vend. nu.* 160. *& seq.* & *Pinell. eod. loco* asseueranter dicunt competere *d. l. remedium Iodocus autem in tract. subhastationum c. 4. nu. 25.* discordantes sententias pulchra distinctione conciliat, *Franciscus Lusitanus in l. si curatorem habens in verbo dolo num. 4. C. de in int. rest.* inquit in causa Minorum non rescindi huiusmodi venditionem nisi fuerit adhibitus dolus in limitatione. Hæc vero controuersia dirimi solet per statuta locorum, vt Senis in curia Mercatorũ vbi statuto cauetur, vt intra decennium a die celebratæ, & debitori notificatæ emptionis, liceat prætextu læsionis vltra dimidiam venditionem rescindere.

Quæst. 14. Tandem, vt coronidem imponam dolo re ipsa reuoco in dubium
17 quemadmodum feci supra in dolo vero, An Minor † aduersus hunc dolum re ipsa restituatur in integr. scilicet quando ex isto dolo læsus sit, & profecto vt dilucidius rem exponam distinguo duos casus primus est quando contingit Minorem esse læsum in temporalibus, vt in emptione aut venditione prædii, vel alia simili re temporali; & sane deneganda prima fronte videtur restitutio, ea ratione quod minoribus succurritur, quando alterius dolo, malitia; vel calliditate sunt circumscripti. *l. 1. ff. de Minor.* ibi, multorum captionibus suppositum, multorumque insidiis expositum; sed in læsione dolus non est ab homine, sed in re; alia tamen sententia longe verior est, & communiter fundata in illa trita in scholis, & in foro regula. Minores grauiter læsos esse restituendos, de qua in *tit. de Minor. in tit. de restit. Minorum* maximè vero in *l. 1.* Nam ait Plurifariam sub hoc titulo prætor subuenit hominibus, vel lapsis, vel circum scriptis, ecce quod non ob solum dolum aduersarii, sed ob lapsum proprium datur restitutio & infra siue ætate, siue ab sententia, ergo & sine dolo aduersarii læsis ob imbecillitatem ætatis succurritur, similis est *tex. in l. 8. ff. de Minor.* in qua Minor sine dolo alterius legatum repudians obtinet restitutionem, nec facit negociũ ratio ex aduerso deducta, sublata est enim ex argumento communis sententia quoniam non solum Minoribus circumscriptis, conceditur restitutio, sed etiam sua fragilitate lapsis. Amplius

dico

dico in dolo te ipsa adesse etiam dolum Aduersarii præsumptum, scil. si grauis est læsio ex proposito si fuerit grauissima vt copiose probatum est in antecedentibus, dum ostendimus eum dolum in petitione detegi, *l. 2. §. circa. ff. de except. doli. l. si quis cum alter. ff. de verb. obligat.* Secundus est casus, quando minor grauiter læsus est in spiritualibus, veluti, in renunciatione † ecclesiastici beneficii, vel in aliqua beneficiorum permutatione, puta quia pingue beneficium cum valde tenui permutauerit & Dd. communi voto adhibita distinctione respondent Minorem esse restituendum, quando res est integra, id est, beneficium non est alteri collatum contra si iam sit facta collatio, *gloss. Bart. Bald. Alber. in l. aut prætor. ff. de Minor Iason. in l. Gallus. ff. & quod si tantum ff. de liber, & posthum. Crau. cons.* 190. Quæ sententia tribus aut quatuor fundamentis sustinetur, quibus contrariam sententiam sequutus optime respondet, *Didac. libro 1. resolutionum cap.* 5. ostendens nullam rationem esse cur in spiritualibus etiam post ius alteri quæsitum, minoribus non sit præstandum auxilium. Quæri etiam potest vtrum

69

70 restituatur minor aduersus ingressum † religionis, quasi tunc læsus te ipsa sit ob amissam libertatem, disputat *Oddus* compater meus multis nominib. honorandus suo more doctissime *de restitutione in integr. parte 3. quæst. 61. art. 4.* vbi tandem concludit ex communiori sententia non competere restitutionis auxilium. Primo, quia ecclesia habetur loco parentis, & aduersus parentes non conceditur restitutio. Secundo quoniã restitutio non datur nisi læsis, minor autem ob ingressum religionis fecit conditionem suam meliorem. Tertio, quia ecclesia est loco minoris, inter duos autem minores melior conditio possidentis.

71 Superest vt aliquos effectus † enormissimę huius læsionis, qui colligi possunt ex antedictis breuiter explicemus, & primo ob istam læsionẽ nihil officit quod minor asseruerit se maiorem, quippe quia cum ex hac assertione non deceperit secũ contrahentem, sed ipse deceptus fuerit non est locus, *l. 1. C. si minor se maiorem &c. Cephal. cons. 142. num. 57. vol. 1.* vbi maxime ait procedere si ista assertió maioris ætatis esset facta consanguineis, qui iuris præsumptione credantur scire tempus ætatis suæ. Secundus, est quod ratione istius læsionis præsumitur læsus ignorasse vires sui patrimonii, tamet si asseruisset habuisse notitiam, *Cephal. vbi sup. num. 49. & 50.* dicens esse verum in assertione rei vniuersalis, & incertæ. quæ in dic. recipere potest argumentum & diminutionem non in assertione scientiæ rei particularis. Tertius est quod vbi contractus est correspectiuus, & onerosus, stante grauissima læsione rescinditur, licet dicatur esse factus per viam donationis, in qua propter meram liberalitatem non attenditur læsio, nam in contractu correspectiuo, & oneroso propter verbum donationis fit maior fraudis præsumptio; *Cephal. d. cons. 142. num. 51. & 52.* Quartus effectus est quod probata hac læsione nihil nocet læso, quod dictum fuerit in instrumento non vi, nec metu, nec per errorem *Cephal* ibidem allegans *Socc. num. 42. in fin. &c.* Quintus est quod licet renunciatio, non dicatur facta metu, vel reuerentia personæ, cui fit, nisi minæ, vel preces importunæ præcessetint tamen si filia renunciauit patri, & sit enormissimè læsa, præsumitur facta renunciatio ob reuerentiam, & potest rescindi, idem *Cephal. eode. n cons. 132. num. 38. & 39.* Sextus *Auth. sacram puberum, & l. 2. C. de rescind. vend.* etiam interposito Iuramento locum habent in hac læsione, *Cephal. vbi supra numero 32.* Septimus Dolus ex hac læsione, dicitur esse ex proposito saltem iuris præsumptione & ita non est verus dolus ex proposito, qui ex animo malitioso, & ab initio, committitur, sed exceptione iuris, *Cephal. num. 37. eod. cons.* Octauus est quod regula illa in quantumuis generali dispositione dolum non includit, *l. creditor. §. Lucius. ff. mand. l. si pater. ff. quæ in fraud. credit.* verificatur etiam in dolo re ipsa ob grauissimam læsionem, *Cephal. d. cons. numer. 26.* Nonus filia dotata à patre, licet regulariter non possit petere supplementum dotis, cum præsumatur ab eo congrue dotata, *l. nec in ea, ff. de adulter. l. fin. C. de Curat. furiosi.* tamen vbi constat de grauissima læsione potest supplementum petere, *Cephal. ibidem num. 27. verb.* pro quo facit, & *cons. 110. num. 78. cum seq. volum. 2.* vbi ampliat, & erit Decimus effectus si statim disponeret quod filia debeat esse contenta dote sibi data etenim non procederet manente enormissima læsione, *Cephal. d. cons. 110. num. 78. & seq.* Vndecimus licet præsentia Iudicis, & consanguinei faciat cessare præsumptionem fraudis, & metus, *l. transactionem C. de transaction.* fallit tamen vbi constaret de enormissima læsione, *Cephal. d. consil. 110. numer. 78.*

De Dolo dante causam, & de Dolo incidente.

1 *Authores de his speciebus doli tractantes.*
2 *Quo ordine Author exponat dolum dantem causam.*
3 *Dolus dans causam quid sit ex mente Gomesii, & Benincasæ.*
4 *Quid ex intentione Capra quid ex mente Ancarani.*
5 *Quid sit ex mente Authoris.*
6 *Dolus dans causam. in quibus rebus committatur.*
7 *Qui sint contractus bonæ fidei, & stricti iuris, vnus & idem contractus interdum bonæ fidei dicitur, & stricti iuris propter diuersitatem personarum.*
8 *Cur ita appellat.*
9 *Verbum bona fides duplicis in iure significationis.*
10 *Prætor in priuatis causis raro ius dicebat, si fauore personarum. vel causæ.*
11 *Quæ sit ratio, cur non omnes contractus sint bonæ fi lei constituti.*
12 *Dolus dans causam, an tollat ipso iure bonæ fidei contractus.*
13 *Opinio affirmatiua frequentior.*
14 *Rationes eius sententiæ.*
15 *Opinio contraria.*
16 *Dolus, & metus æquiparantur.*
17 *Contractus dolo initus, valet, si velit is, qui fuit deceptus.*
18 *Conclusio in articulo contra communem.*
19 *Multa fiunt ipso iure. quæ tamen desiderant factum hominis.*
20 *Hæc verba ipso iure fieri, quo pacto accipiuntur in iure.*
21 *Limitatio communis opinionis.*
22 *Dolus dans causam contractibus stricti iuris, vtrum annullet ipso iure.*
23 *Opinio communis quod non.*
24 *Dolus impedit consensum quo modo intelligatur.*
25 *Dolus cur operetur diuersos effectus in contractibus bonæ fidei, & stricti iuris.*
26 *Vtrum omnes contractus gesti à Principe sint bonæ fidei.*
27 *Effectus prouenientes ex opinione communi affirmatiua.*
28 *Differentia inter contractus bonæ fidei, et stricti iuris.*
29 *Nō omnes contractus gesti à Principe sunt bonæ fide·.*
30 *Princeps duplici modo potest obligari.*
31 *Contractus gesti cum Republica, vel ciuitate, quando sint bonæ fidei.*
32 *Contractus omnes an sint bonæ fidei de iure canonico communis opinio affirmatiua.*
33 *Dispositio iuris ciuilis, quando obseruetur de iure canonica.*
34 *Opinio negatiua verior pluribus probatur.*
35 *Solutio contrariorum.*
36 *Vtrum contractus constituti, qui videtur esse stricti iuris, tollatur ipso iure.*
37 *Vtrum constitututum sit stricti iuris. & an in eo limitetur regula communis quod dolus dans causam non annullet ipso iure.*
38 *Contractus partim stricti iuris, partim bonæ fidei, qui sint.*
39 *Vtrum talis contractus irritetur ipso iure, ex dolo dante causam.*
40 *Stipulatio sequitur naturam contractus, super quo interponitur, disputatur, & distinguitur.*
41 *Stipulatio multis modis, multisque de causis contrahitur.*
42 *Stipulatio super negotio interposita non sequitur illius negotii naturam, nec ad se trahit, nec trahitur ex opinione Authoris, vtrum stante nullitate contractus per dolum si fuerit sequuta traditio transferatur dominium.*
43 *Vtrum dolus dans causam, ipso iure dissoluat distractum; sicut contractum bonæ fidei.*
44 *Communis opinio affirmatiua.*
45 *Vbi contractus est bonæ fidei, ibi eius quoque distractus.*
46 *Distractus eiusdem naturæ est virtutis, cuius eius contractus.*
47 *Dispositum in contractu, obtinet etiam in eius distractu.*
48 *Authentica sacramenta puberum Cod. si aduersus venditionem procedit etiam in distractu.*
49 *Solemnitas requisita in contractu desideratur in eius distractu regulariter.*
50 *Dolus dans causam distractui bonæ fidei interdum, vel distractui, qui secum trahat solutionem an nulletur ipso iure, & res tradita fuerit, vtrum dominium intelligatur translatum.*
51 *Dolus dans causam contractui bonæ fidei, vtrum annullet absolute, an ita demum si pars decepta velit.*
52 *Mulier decepta in dote potest stare contractui; vel illum rescindere.*

53 Contra-

53 *Contractus simulatus potest rescindi vel non rescindi ad arbitrium illius contrahentis, qui ex latere suo non simulabat, sed vere contrahebat.*

54 Dolus *dans causam obligat decipientem, non deceptum.*

55 *Regula quod contractus non debet claudicare, multis modis limitatur.*

56 Dolo *deceptus non potest si velis conseruare contractus, scilic. quando lex resistit actui.*

57 Dolo *deceptus an possit à decipiente compelli, vt declaret, an velit stare cõtractui.*

58 *Nemo compellitur suo beneficio vti.*

59 *Regula quod tibi non nocet, & alteri prodest de facili concedendum est ornatur remissiue.*

60 *Minor deceptus cogitur declarare,* An *velit stare contractui.*

61 *Si de pluribus rebus sit celebratus contractus bonæ fidei, & quo ad vnum dolus dederit causam, an contractus rescindatur quo ad omnes.*

62 *Dolus dans causam* Delegationi, *non irritat ipso iure, fallit in caussa dotis.*

63 Dolus *dans causam acceptilationi, non tollit ipso iure.*

64 Dolus *dans causam exceptioni acquirenda vtrum annullet acquisitionem ipso iure, an ope replicationis.*

65 *Æquitas mater exceptionis etiam si exceptio sit odiosa.*

66 *Pacta nuda sunt stricti iuris, ideoque non sunt nulla ipso iure si illis dederit causam dolus, vide tamen in sequenti.*

67 Dolus *dans causam renunciationi, vel donationi, non reddit nullum ipso iure.*

68 Dolus *dans causam transactioni quando ipso iure annullet; quando ope exceptionis.*

69 *Quando dolus causam dederit, quo modo succurratur decepto remissiue.*

70 *Si Minor dolo* Aduersarii *in cõtractu dixit se maiorem, & iurauit, an restituatur remissiue.*

1 QVinta doli mali diuisio in duo diducitur, scil. in dolum dantem causam, & in dolum incidentem, de qua † Bald. & alii in *l. eleganter. ff. de dolo gloss. in l. qui non.. num Cod. de hæred. vel actione vendita, & in l. in contractibus. ff. ex quibus caus. maior. in l. si fraude C. de præscrips. longi temp. in d. l. eleganter verb. sed in hoc ipso. Bart. in l. Pomp. nu. 9. ff. de neg. gest.* Ias. *Gomes. Benincas. in §. omnium inst. de act. Ang. in §. actionum in prin. in verb. in ea gloss. Instit. de action. Imol. Roman. in l. si cum dotem. ff. soluto matrimonio. Pinell. in l. 2. parte 2. numero vndecimo, & duodecimo, & numero vigesimo, & 23. cap. 2. & numero sexto, cap. 4. Cod de rescind. vend. Tiraquel. de leg. Connub. gloss. 5. numero 9. Euerhard. in loco à contractu ad distractum num. 5. Capra reg. 87. nu. 45. & 60.* Ergo de vtraque specie doli agen-
2 tes videamus, † primo. Quid sit dolus dans causam quibus in rebus committatur, quę sit eius natura, & quemadmodum differat à dolo incidenti incipiens autem eo, quo constitui ordine, dico huius doli exploratam definitionem non inueniri penes nostros Dd. sed potius declarationem quandam telatam à *Gomesio in d. §. actionum num. 9.*
3 *& 12. in verbo & dicitur,* † *& Benincas num. 229. verbo nam, & tunc;* Nam sic inquiunt Dolus dicitur dare causam contractui, vel alteri negocio, quando tu induxisti aliquẽ dolosis suasionibus, ad vendendum, vt illum deciperes, qui alias non erat venditurus
4 nisi dolo fuisset inductus, nec aliud quippiam negocium contracturus † *Capra* autem citato loco addito exemplo rem manifestius declarat dicens tibi habenti pulcherrimum corpus Iuris ciuil. non alias vendituro, quidam vt sibi venderes persuasit, eo colore quod de proximo noua compilatio esset publicanda *Bartol. vero in dict. l. Pomp. numero vno*, explicat quando dolus det causam negociorum gestioni, nec non quando dicatur dare causam ratihabitioni inquiens, si cum Dominus non haberet animum ratum habendi, quod gestum erat à procuratore, dolo illum procurator induxit, vt ratum haberet, ita vt in omni negocio dolus videatur causam dare, quando ego alias mea sponte non eram facturus, sed alterius dolosa exhortatione feci, *Ancar. in c. cum dilecti col. vlt. restat modo extr. de empt. & vend.* ex mente *Cyn. in l. 2. C. de rescind. vend.* ait quod dicitur dare causam contractui, quando in contrahendo dolus committitur, *Sed Alber. in l. & eleganter numera 7.* vt dicatur, tunc quando non erat alias
5 contracturus nisi dolo fuisset inductus; quare puto † hunc dolum non ineleganter posse describi dolus dans causam est machinatio fraudulẽta, eũ qui gesturus sua sponte non erat ad gerendum negocium inducens.

Q. 1. Quod spectat ad II. sic dolus committitur in contractib. tam bonæ fidei, q̃ stricti
6 iuris † *Dd. in d. l. & eleganter, & in d. §. actionũ.* Rursus in testamentis & iudiciis *Ias. in d. §. actionum n. 32.* In legibus quoque reperitur vt ibi exprimit *Ias. n. 36. & in l. 1. nu. 7. ff. de leg.*

& *in l. hoc edicto. ff. quod quisq. iur.* Dyn. *quoqq. in c. vltimo de reg. iur. in 6.* Bart. *Bald. & Alberi. in l. contra*, & ibi glossa, & in *l. fraus. ff. de legib. & in l non dubium Cod. eodem titul.* Succedit tertio quæ sit natura huius doli, & vt de contractibus primùm agamus, quibus hic dolus causam dederit, constans est omnium opinio non eodem modo conuentiones tolli doli interuentu, sed esse differentiam in qualitate contractuum, quippe placet vniuersis bonæ fidei contractum ex dolo nullum effici; stricti autem iuris conuentionem, ope exceptionis infirmari, *d. l. & eleganter. & in d.* §. *actionum*, in quo de communi sententia perhibent testimonium. Ad cuius rei euidentiorem intellectum, præuiè de-
7 clarandum est, qui sint contractus † bonæ fidei, qui stricti iuris ex mente *Iustin. in d.* §. *actionum*, dum recenset actiones, quas vocat bonæ fidei, nam contractus ex quibus illæ proficiscuntur sunt bonæ fidei, cum effectus sit similis suæ causæ *l. manumissionis. ff. de iust. & iur.* sicut & iudicia, in quibus exercentur, vocantur & bonæ fidei, etenim simul ista conueniunt, & inuicem se consequuntur contractus bonæ fidei; Iudicium bonæ fidei, actio bonæ fidei ex aduerso autem sicut actiones non enumeratæ *in dict.* §. *actionum* reputantur stricti iuris consentaneum est etiam esse stricti iuris contractus, ex quibus descendunt, & stricti iuris iudicia in quibus exercentur, Accidit autem interdum, vt vnus, & idem contractus, respectu diuersarum personarum bonæ fidei dicatur, & stricti iuris, vt ecce, Actio de peculio quæ datur contra filium est, vel stricti iuris, vel bonæ fidei secundum qualitatem actionis orientis ex contractu gesto per filium, vt si ille contractus erat bonæ fidei, erit & actio bonæ fidei, sed actio quæ datur contra patrem, licet sit eadem, quæ præstatur contra filium, tamen quatenus aduersus patrem dirigitur, semper est stricti iuris, ita fit vt eadem actio in diuersis personis diuersam naturam sumat stricti iuris, & bonæ fidei nomen accipiens, quod esse mirabile, inquit *Caccialupus in l. frater à fratre numer. 26. ff. de condict. indebit.* & notat ad limitationem §. *actionum*, verum sicut hoc exploratum est, ita illud est
8 dubium, cur illi bonæ fidei, isti stricti iuris meruerint appellationem † Curt. Iun relatus à Duaren in *l in actionibus. ff. de in lit. iur. nu. 15.* afferebat illam rationem, quod licet dolus abesse debeat ab omni contractu immo bona fides, in quolibet desideretur, tamen in his q. sunt bonæ fidei, est magis necessaria argumento *l. si dolo C. de rescind. vend.* proinde dolus illis causam tribuens annullat ipso iure, quia bonæ fidei nihil est magis contrarium, quam dolus *l. 3. in fin. ff. pro Socio*, sed eam refellit *Duar.* ibi, & vltra ipsum considero nullam subesse rationem, cur bona fides, quatenus est contraria dolo, magis necessaria sit in istis, quam in illis contractibus, addo etiam non fuisse probatum a Curt. bonam fidem ad illorum substantiam pertinere, quos bonæ fidei appellamus, Rectius explicat *Duar. in d. l. in actionib. in verb. bonæ fidei n. 12.* nec ab eo recedit *Menoch. de arbi. Iud. cons. lib. 1. quæst. 3. n. 14. verb. quæ ex re*; Etenim ad monet in primis hoc nomen
9 bonæ fidei duplicē † sensum habere & vno quidē significare, quicqd a dolo, fraude, & calliditate alienū est, vt in *d. l. 3. in fine pro Socio.* quo significatu bonā fide pstare, bona fide possidere, bona fide vendere, dicimus *l. si cum fundum. ff. de contrah. empt. l. bonæ fidei ff. de ver. sig.* & secundum hanc acceptionē, omnes contractus sunt bonæ fidei, quippe quia in nullo debet esse dolus. *Bald. in c. vni. extr. de plus. pet. Iason. in* §. *actionum numer 4. de act.* dicens omnes contractus mundi esse bonæ fidei attenta legis intentione in contrahendo non contrahentium, in quibus sæpe est mala mens, malus animus nonnunquam bona fides vsurpatur pro eo quod bonum, & æquum est *l. bona fides. ff. deposit. l. ex maleficio. ff. de actio. & oblig.* & iuxta hanc posteriorem acceptionem appellantur con-
10 tractus bonæ fidei: Etenim prætor, qui in priuatis causis raro † iudicabat occupatus in his, quæ erant imperii, nisi specialis personæ, vel causæ fauore in se iudiciū susciperet, vt in *l. 1. § 1. ff. de rei vend* priuatorum controuersias, vni, vel pluribus ex his iudicib⁹, quos sibi subiectos habebat partim ex ordine senatorum partim ex ordine equestri *l. cum prætor. ff. de Iud* mandabat dirimendas, & pro causarum qualitate modo liberam dabat iudicandi licentiam pro vt iudici bonum, & æquum visum fuisset; dicens ex fide bona iudicato, vt in emptionibus, vel ita quod æquius, meliusue vt in dote, vel inter bonos bene agi oportet, in eo contractu, quem veteres fiduciam appellabant, atque ita omnes contractus, in quibus Prætor liberam ex æquo & bono iudicandi facultatem tribuebat, & bonæ fidei vocabantur, & sunt in § *actionum Instu. de actio.* & hinc est quod actio bonæ fidei definitur, in qua iudici permittitur ex æquo, & bono æstimare, quod quemque dare oporteat: in aliis vero causis Prætor iudici formulam quandam præscribebat in iudicando, à qua iudici Dato non licebat recedere, nec aliter pro-
nun-

nunciare, quam sibi mandatum esset, ob eamque rationem stricti iuris iudicia, vel
actiones sunt nuncupatæ, proinde definitur actio stricti iuris, in qua iudici recedere à
partium conuentione non permittitur *l. quicquid astringenda. ff. de verb. oblig.* Quærenti
11 autem cur lex, non omnes contractus † bonæ fidei esse voluerit, respondet *Fabr. in d.*
§. actionum electos fuisse magis vtiles, & magis frequentes factosque esse bonæ fidei
contractus, & probat Alciatus in *l. bona fides. ff. deposit.* addens non solum in his esse vti-
litatem euidentem, sed etiam late patere, & extendi apud omnes gentes, quod non
obtinet in stipulationibus quæ iure Romano inuentæ Romanis sunt maxime vtiles,
non gentibus, & ideo contractus stipulationis non fuit descripto in albo conuentionũ
bonæ fidei, Alii vero respondent factos esse contractus bonæ fidei illos, qui à iure gē-
tium sunt inducti, tanquam æquiores, & meliores *Duaren. vero d. loco num.* 14. leges ad
necessitatem magis, quam ad frequentiam vel vtilitatem respexisse putat, siquidem
horum contractuum adeò necessarius est vsus, vt sine his humana societas consistere
non possit, hinc refert Cicero Sceuol. Pontificem maximum dicere solitum fidei bō-
næ nomen manare latissimè idque versari in tutelis, societatibus, rebus emptis, vendi-
tis, locatis, conductis. quibus vitæ societas continetur, aliam addit rationem *Beninca-*
sa de action. §. actionum num. 226. & num. 303. & nu. 308. Sed prior ratio tollitur quia cum
iudicia bonæ fidei sint ex iure Romano fuisset stipulatio cum illis scripta veluti aliis o-
mnibus frequentior inter ciues Romanos cum in omni contractu interponatur *l. Iu-*
risgentium. §. quod fere. ff. de pact. Altera est deterior quãdoquidem illa ratione manen-
te mutuum esset bonæ fidei, vt pote à iure gentium inductum *§. ius autem gentium Inst.*
de iure naturali gent. & tamen censetur stricti iuris cum non sit in *d. § actionum.* relatum.
Hoc igitur præmisso, ac velut iacto fundamento propius ad rem accedens percurro
12 argumenta communis sententiæ quæ est ex dolo dante causam irritari ipso iure † con-
tractus bonæ fidei, *Iason. Gomes. Benincas. in d. §. actionum. Bart. in d. l. eleganter numer. 4. &*
seq. ff. de dolo. Mantua sing. 316 num. 1. & seq. Crot. in l. si is qui pro empt. num. 114. ff. de vsucap.
Galeag. in Rub. ff. de verb. oblig. nu. 98. Dd. in l. si quis cum alter. ff. de verb. maxime. *Bar. Ang.*
Imol. Ias. Duaren. in d. l. in actionibus num. 16. Bald. in l. non dubium in 7. opp. C. de legibus, Imol.
in l. si cum dotem. §. sin alter; ff. solut. matrim. Abb. & alii in c. Dilectis extr. de empt. & vend.
13 *Bald. in Rub. C. de Institut. actione † in fine* vbi dicit vnum singulare, quod in mandato do-
lus viriat ipso iure, ita demum si excedat formam mandati, alias ope tantum exceptio-
nis, Munitur autem hæc sententia (quam *Ias. in d. §. actionum num. 31.* meram veritatem
14 appellat) authoritate atque ratione, † authoritas est ex *d. l. & eleganter. ff. de Dolo.* quæ
est velut Achilles cõmunis opinionis sibi: (*aut nullam esse venditionẽ, si in hoc ipso vt vēde-*
ret circumscriptus est) secundo ex *l. 3. §. fin. ff. pro soc,* ibi societas si dolo malo, aut fraudandi
causa coita sit, ipso iure nullius momenti est; quia fides bona contraria est fraudi, &
dolo.

Tertio ex *l. si fraude. C. de præscript. long. tempo.* ibi si fraude, vel dolo licet inter maio-
res, facta venditio est sane confirmare consequens tempus non potuit. Quarto *ex l. in*
causæ lect. 2. ff. de minor. ibi si minor circumscriptus societatem coierit, nullam esse so-
cietatem, nec inter maiores quidem, ratio autem defendendi eandem sententiam est
multiplex, & prior sumitur a *Bart. in d. l. eleganter num. 4. verbo mihi videtur,* quando glos.
quomodo dolus purgatur pactionem descendentem ex eo contractu, tunc illa actio
datur contra hæredes *l. si hominem. §. datur ff. deposit. l. depositi, & l. contractibus. ff. de actio,*
& oblig. Sed quando dolus tribuit causam bonæ fidei, actio non præstatur contra hæ-
redes. *§. aliquando Inst. de perpet. & temp. actio.* Secunda ratio est nam dolus, qui dat cau-
sam distractui perimit ipso iure *d. l. & eleg. §. non solum.* ergo eodem modo annullabit
contractum, cum eiusdem naturæ iudicetur distractus, cuius est contractus *l. de tutela*
ff. de rest. in integ. l. ab empt. ff. de pact. Tertia ratio est quoniã dolus impedit consensum,
quo omnes contractus recipiunt substantiam *l. 1. §. adeo. ff. de pact.* sed fragilis est vt Bar-
tolus animaduertit in *d. l. & eleganter num. 6.* sequeretur ex ea per hunc dolum contra-
ctus, etiam stricti iuris annullari ipso iure, propterea quod & in illis consensus est de
forma, & de substantia *d. §. adeo* ibi dum ait stipulationem quoque sine cõsensu nullam
esse *l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. oblig.* & *Bald. in quæst. de Schismat. col. 3. n. 16. verb. am-*
plius & si dicamus vt quod Dolo dante causam, non abest consensus, sed quia vitium
est in modo veniendi ad consensum, fingitur abesse consensus per *dict. leg. ele-*
ganter.
15 In contrariam sententiam itum † est ab *Vltramont. duce Petro à Bella pertica* vt inquit

petitur *d.l.siquis infra l.2.§.circa de except.doli*,eodemque modo rescindat ope exceptio-
nis non ipso iure.

50 Huic recte subnectitur † alia disceptatio, nempe vtrum possit renunciari læsio-
ni enormissimæ, cuius inquisitionis duo sunt capita, primum quidem est quando est
facta verbis generalibus, alterum si specialibus verbis concepta fuerit in primo capi-
te omnium consensu probata est sententia negatiua & ponitur exemplum, veluti si
in compromisso renunciatum esset reductioni ad arbitrium boni viri: virtualiter enim
est renunciatum grauissime læsioni, & tamen, ea probata licitum erit petere reductio-
nem *Bartol. Ias. Imol. in l.quidam cum filium. ff. de verb. obligat. Cuman. consil.* 50. *Castrens.
consi.*215.*verb.secundo videndum vol.* 5. *Butrius in c. quinta vallis verb. secundus, & tertius,
de iure iur.* & ibi *Abbas* dicit hanc esse com. latissime *Gabriel. Com. opin. lib.2. tit. de arbitr.
concl. 3.num.30.verb.16 amplia.*

In secundo membro, censent plerique validam esse renunciationem specialiter,
51 dicentes ex ea † non posse peti reductionem laudi & arbitrium boni viri, *Abbas in d.
cap. quintauallis* dicit esse com. opin. *Castrens. in cons.* 255. *in 3. opin. vol. 2. Gabriel. d. loco.
num.*39 referens plures testantes de communi, quibus accedit *Cephal. cons.121.numero
7.verb.quinta sit vol.* 1. Ratio huius sententiæ videtur, quia volenti non fit dolus, nec
iniuria *l.cum donationis Cod.de transact.l.1.§. vsque ad duo.ff. de iniuriis cap. sciens de reg.iur.
in 6. l.nemo fraudare. ff. de reg. iur.* & ibi plenissime *Dec.* & quo ad reductionem ad arbi-
trium boni viri, est alia ratio tradita per *Butri. in d.c. Quintauallis verb.si autem per Bald.
& Salyc. in l.cum antea C. de arbitris* & per eundem *Saly. in l.si societatem. §. arbitror. ff.pro
Socio per Abbat. in c.cum contingat*, qui testis est communis opinionis, scilicet quia nun-
quam datur reductio in casu à partibus expresso *Gabriel.citato loco numer.*40. In contra-
52 rium † quod nec specialiter enormissimæ læsioni posset renunciari, probat *Alex.con-
sil.*139.*lib.7.Ioson.cons.*135.*lib.4. Deci.cons.2.col.verb. & cons.* 11. *& cons.* 39. vbi dicit *Com.
Cephal.qui omnes refert.in cons.*142.*numer.* 30. *verb. hinc non videtur vol.* 1. *Gabriel. vbi su-
pra.numer.*44.*Seraphin.de iure priu.*83.*numero* 103. Et hæc sententia munitur vno, & alte-
ro fundamento, primum illud est ex læsione enormissima præsumitur dolus ex pro-
posito ex ratione deducta supra per *Dec.in d.c.quamuis parte 3.§.quarto col.3.circa med.* &
affirmat *Com.Gabriel.d.loco.numer.*49.*& num.* 50. Dolo autem ex proposito, non renun-
ciatur *l.si vnus.§.illud. ff. de pact. Gabriel. eodem loco numero* 49. Alterum argumentum
est, quia læsio enormissima continet dolum futurum, nempe quia non tempore con-
53 tractus † nascitur, sed ita demum si petatur *l. 2. §. circa de except. dol. l.siquis cum alter. ff.
de verb.obligat.* futuro autem dolo quamuis præsumpto, non potest renunciari, vt di-
ximus supra ex *Cagn.in l.contractus. numero 77. de reg.iur.* Quod vltimum fundamen-
tum sentit *Bart. consil.* 90. prout eum citat *Iason in l.siquis cum numero 22.ff. de verb. ob-
ligat.* Licet prior opinio secundum Gabriel. censeatur magis communis tamen *nu-
mero* 50. inquit, vel non esse verum, vel esse intelligendam in eo casu, in quo sumus
certi non interuenisse dolum ex proposito verum, & si exploratissimum esset non in-
tercessisse dolum ex proposito, adest tamen dolus præsumptus in tali læsione, & cum
54 sit futurus, viget pro hac posteriori sententia † secundum fundamentum, Abb.autem
in *d. c. Quintauallis verb. & incidenter studens concordia*, inquit affirmatiuam opinio-
nem procedere de rigore iuris, posteriorem negatiuam de æquitate quasi videtur pos-
se inferri, quod cum iudex debeat præ oculis semper habere æquitatem *l.quod si Ephesi.
ff.de eo quod certo loco.* officii sui erat huic secundæ opinioni inhærere, æquitatem enim
rigori præferendam esse, rescribit *Imper.in l.placuit C.de Iudi.* & natura suadet dum pro-
hibet quemque locupletari cum alterius iniuria *l. nam hoc natura .ff. de Condit. indebit.*
& in hoc articulo consule nouissime *Mascard. de probat vol.1.conclusione 531.numero 51.*
55 Verum datur locus dubitationi quid si dicta renunciatio specialis sit † facta cum iura-
mento, nunquid confirmabit contractum. & non confirmaturum arbitror, secũdum
ea quæ diximus superiori in titulo de dolo futuro, in ea quæstione an dolus futur⁹ pos-
sit iuramento remitti.

Quæst. 9. Affinis est, & illa quæstio vtrum liceat renunciare beneficio *l. siquis cum
56 alter. ff. de verb. oblig.* & Bart. ibi prope fin. distinguit † inter generalem, & specialem
renunciationem. In prima absolute concludit non valere renunciationem adductus
ea ratione quod renunciatio est donatio *l siquis delegauerit. ff. de nouat.* vbi remittens
except.donat donatio autem in dubio ad modicum refertur argumento *l.si libertus.ff.
de oper.libert.hac adiectio.ff.de verb. oblig. argumento l.si de meis. §. recepisse*, & quod ibi not.

de arbitr. Altera ratio *Ias. est ibi n.21.* quæ tamē parum habet virium, addo aliā rationem, nempe quia odiosa res est dolus, & in odiū dolosi, non creditur facta renunciatio doli, nisi specialiter caueatur argumento *l. actione. C. de transact.* immò aduersus eū capitur omnis præsumptio *Bar. in l. Pomp. de neg. gest.* qua stante sentētia infert Ias. non videri huic legi renunciatum per generalē illam renunciationem omni legum auxilio & Bald. ibi inquit simili renunciatione *l. 2. C. de rescind. vend.* non tolli remedium.

57 Maior dubitatio est, quādo renūciatio † sit facta specialiter nēpe renunciatū est l. siquis cū aliter, vel exceptioni doli, aut verbis tantundē importantib. *Bart. in hoc artic.* parū sibi constat, quippe in *d. l. siquis prope fin.* sentit valere renunciationē vnica ratione, dolus re ipsa cōmittitur tunc quādo petitur *d. l. siquis & l. 2. § circa. ff. de except. doli.* Sed si huic exceptioni sit renunciatum, quādo petit nō cōmittit dolū, siquidē licentiā habuit ob dictā renunciationē & volenti non fit dolus, eandē sententiā cōmendat *Alex. cons. 41. vol. 2. & cons. 133. col. fin. v. 5.* in quibus respondet renunciationē exceptioni doli, vel conditioni, & omni legū auxilio valere *Ias. quoque in d. l. siquis prope fin.* accedit Bartolo;

58 quoniā renuncians huic legi, cogitat saltem in genere competere † sibi exceptionem doli, proinde dolo de præterito videtur renunciare *l. si vnus. §. illud & §. seq. ff. de pact.* ex aduerso *Bart.* contra se dimicans *in cons. 90. dilecto Domino Francisco*, negat valere renūciationē eo argumento quod cum iste dolus non committatur nisi quando petitur, vt superius dictū est, renūciatio ista, est de futuro dolo, ideo prohibita *d. § illud* cum aliis citatis supra in *tit. de dolo futuro*, mouetur & aliis argumentis quibus respondet *Ias. in d. l. siquis*, & confutat aliud Bald. argumentum probans priorem Bartoli sententiā. sed nō

59 puto recedendū ab hac posteriori, quandoquidem est renunciatio † doli futuri ex quo tempore renunciationis non est cōmissus; & militat eadem ratio, quæ in omni futuro dolo viget, nempe ne detur occasio delinquendi, Nam facta remissione peteret, & ita dolū cōmitteret, nec est verū nisi me fallit opinio, si facta sit renunciatio, & postea petatur dolū non fieri, etenim hac stante ratione, omnis futurus dolus possit remitti; siquidem obtenta remissione dolus qui postea fit, non esset dolus, & ob id tutor, cui remissa est redditio rationū tutelæ, nec non dolosæ administrationis futuræ, dolum non faceret ob remissionem testatoris quod tamen est falsum, & si dolus est velle cum alterius iactura aliquem locupletari *Iodocus in tract. partium vel simul. in verb. dolus expressus*; quis neget cum dolum committere, qui facta modici precii solutione rem magni valoris petit: & hæc posterior sententia videtur æquior & communior in qua tamen consulo videndum *Abbat. cons. 81. n. 53. & cons. 7. num. 77.*

Quæst. 10. Cum ob dolum re ipsa cæteræ conuentiones rescindantur, oportune

60 quæritur, an eodem colore cassari, & tolli donatio † possit, & videtur potior sententia negatiua ex his quæ diximus paulo supra in illa quæst. in *cap. quamuis de pact. in 6.* contineat dolum re ipsa, in fine *verbo prætereundum, & verbo quo loci*, ait Tertio non procedere, vbi cessat illius capitis dispositio in vera donatione: quoniam cum sit liberalitas non admittit considerationem læsionis *Cephal. cons. 147. n. 51. vol. 1.* sed vide *Cagn. in l. 2. n. 35. C. de rescind. ven.* & nouissime *Alba cons. 81. n. 55. verb. neq. etiā obstat* vbi, & distinguit.

Quæst. 11. Aliam suggerit nobis Bartolus disputandi occasionem in *d. l. siquis cum nu. 4. & Ias. ibi nu. 11. post glos.* vtrum si in contractu emptionis in quo sum deceptus vltra dimidiam, atq; ita intercessit, dolus re ipsa fuerit sicut communiter contingere solet in-

61 terposita † stipulatio, vtrum inquam competat vtrumq; remedium *l. 2 propter empt. & l. siquis cum aliter* propter dolum re ipsa & propter stipulationem. Ad euidentiorem doctrinam sunt duo casus distinguendi prior est quando interponitur stipulatio sine animo nouandi, sicut præsumitur in dubio *l. fin. C. de donat.* Posterior vero quando inter-

62 cessit stipulatio animo nouandi, Ad primū videtur negandū in dubio, vnum & † alterum remediū competere se, quoniā sunt contraria vnū sc. bonæ fidei, alterū stricti iuris *§. actionum. Inst. de action.* contraria aūt remedia non cōpetunt cumulatiue *Dyn. in c. nullus plurib. n. 33. de reg. iur. in 6. l. 2. ff. de furt. l. fin. C. de Codicill.* Il ex *l. venditor in princ. ff. com. præd.* quā expendit *Aret. in d. l. siquis.* Etenim ibi fuit celebratus contractus stipulationis post contractam venditionem & ait I. C. ex vno tamen contractu obligari emptionis nempe, vel stipulationis.

Contrariā tamē sententiā pbat cōmunis schola Dd, author est *Ias. ibi n. 11.* q eo inprimis argumēto defendit, quo vtitur *Bar. n. 4.* nēpe q cū nō sit inducta nouatio remanet vtrumq; remediū *d. l. fin. C. de nouat. l. duo societatē. ff. pro socio* Munitur, & altero, q. *Ias.* deducit *n. 12.* scilicet quod nunquā esset locus *d. l. 2.* cum in omnib. contractib. apponatur

stipu-

stipulatio *Bald. in l. 2. ff. de cond. ob caus. l. iuris gentium. §. quod fere. ff. de pact.* Plane hoc multum roboris non habet, cum facto contrahentium accidat, & ex consuetudine Notarii, non ex dispositione iuris; His ego addo, quod cum stipulatio sit inuenta conuentionum firmandarum gratia *Paul. lib. 2. Recept. sentent. in Rub. ff. de verb. oblig.* quæ sunt inducta ad augmentum non debent operari diminutionem *l. leg. inutiliter. ff. de adim. leg.* Quare aut damnosum esset in contractu emptionis stipulationem adhibere; siquidem vtilius erat habere actionem bonæ fidei, quam stricti iuris, aut si sola competeret actio bonæ fidei superuacuum esset stipulationem interponere, nec quemquam moueant allegata ex aduerso; Nam regula posita in primo fundamento fallit, quando remedia fluunt ex diuerso fonte, & tendunt ad diuersum effectum, vt sic siquidem remedium *l. 2.* pertinet ad rescindendum contractum, vel ad supplendum iustum precium remedium autem exceptionis doli ad repellendum agentem, & non ad rescindendam, vel annullandam conuentionem absolute propter dolum, vel quod dicta remedia competunt electiue, non cumulatiue, ex his quæ tradit *Dyn. in d. c. nullus pluribus. numer. 3;* nam ait, quod vbi sunt duo remedia contraria origine vt hic, & effectu conuenientia, vt in his terminis, nam, vel ad supplendum, vel ad rescindendum contractum præstantur, vnum, & alterum, licet non cumulentur, tamen non perimuntur electione *Dyn. in cap. supra deducto* & post eum *Iason in §. sed iste col. 10. verb. pro hac opinione & col. 13. verb. pro hac parte Inst. de action.* Secundum autem argumentum facile con-
63 stringitur vt per *Iason d. l. siquis cum num. 12. verb. contra.* Quippe sumus ibi in alternatiua iuris siue legis posita, circa idem factum, quæ resoluitur in coniunctam † ne lex relinquat nos in incerto, & ignoremus, quod nam remedium ex alternatiua competat *Bartol. in l. si is qui ducenta. §. vtrum in verb. oppositione. ff. de reb. dubiis Canon. & maxime. Abb. in c. inter cæteras extr. de rescript. atque ita l. vend.* probat dari vtrumq; remedium
64 confirmans eo modo communiorem sententiam.

Q. 12. In secundo casu quando adiecta est stipulatio animo nouandi † paulo grauior est difficultas, nam solum competere exceptionem ex *d. l. siquis* comprobatur, quia facta nouatione, remanet sola stipulatio quæ est stricti iuris *l. vni. §. sed & etsi non ignoram. C. de rei vxor act.* remedium autem *d. l. 2.* non datur in contractu stricti iuris *Iason d. l. siquis,* cum ferens testimonium sit de communi non solum ibi, sed etiam in *l. de quibus vicesimanona. ff. de legib.* Secundo patrocinatur, quid stipulatio sua natura non habet priuilegium *d. l. 2.* vt dictum est, nec recipere illud potest à contractu bonæ fi-
65 dei, licet in eius locum † sit sub rogata *Bartol. enim in d. l. qui bis idem in tertia oppositione. ff. de verb. oblig. Iason. ibi & in l. singularia 126. speciali. ff. si cert. pet.* inquiunt non assumere naturam bonæ fidei per illam subrogationem ratio est, vt ipse puto, quoniam subrogatio fit eo casu ab homine, non à lege, vt in *d. l. vni;* Secundo ratio fuit quia actio ex stipulatu naturam bonæ fidei habet, tantum in exactione dotis *dict. §. & si non ignoramus l. vni & §. fuerat Inst. de action.* ergo illa causa excepta bonæ fidei naturam acquirere nõ licet, argumento *l. cũ prætor. ff. de iud. l. in agris. ff. d. acq. rerũ dom.* Tertio plurimum præsidii est ad hanc sententiam iuuandã in *l. in bonæ fidei. ff. de eo quod certo loco.* in qua stipul. interposita in cõtractu cõductionis, & ita bonæ fidei retinet suam naturã stricti iuris.

Contrariam opinionem commendat *Bart. in d. l. siquis cum nume. 4.* quam pluribus suffragiis esse receptam, testis est *Iason ibi numer. 11.* cuius argumentum palmari- est in *l. aliam. ff. de nouat. in l. 2. plane. ff. de priu. Cred.* quibus probatur in voluntaria nouatione priuilegium pristini contractus nouari non amitti per contractum nouantem, ni expresse fuerit renunciatum, ibi: *nisi hoc specialiter actum sit,* & ibi: *nisi priuilegii abiiciendi causa stipulatus sit.* Nec ferenda est solutio *Imol. in d. l. siquis.* cum relata per *Ias. num. 13.* quod scilicet deducta iura loquuntur; in materia proportionabili ad stipulationem, nempe in priuilegio prælationis sed priuilegium *d. l. 2.* non est proportionabile ad stipul. cum procedat in contractibus bonæ fidei. quorũ natura repugnat stipul. Nam dimissa solutio Bar. per quam sibi ipsi aduersatur, Duplici modo nos respondemus & primo q. dd. leges, dum inquiunt priuilegiũ prioris contractus transire in stip. nouante nõ respiciunt nunquid stipulatio sit proportionabilis ad illud priuilegium, sed illud intuentur, num specialiter actum sit, vel vtrũ abiiciendi priuilegii celebrata nouatio fuerit, & in distincte definiũt trãsire priuilegiũ nisi abiiciendi &c. & nisi specialiter actũ sit &c. quippe in dubio ex natura nouationis videtur contrah. consentire, vt prioris contractus priuilegia durent, vt conspicuum ex *d. l. aliam,* in qua transeunt omnia priuilegia tutelæ in contractu nouante; & tamen priuilegiã tutelæ non sunt propor-

tionabilia stipulationi cum descendant ex contractu bonæ fidei, ita, & priuilegium, *d. l. 2.* quamuis proficiscatur ex bonæ fidei conuentione secundo modo soluitur nodus, priuilegium *d. l. 2.* esse proportionabile ad stipulationem; Ideoque posse in stipulationem transfundi, vt paulo infra declarabimus in solutione argumentorum secundo loco lasmunit eandem sententiam ex doctrina Bartoli in *l. videamus lect. 2. §. si actionem in fin. ff. de vsur.* inquit enim eo loco, quod si stipulatio interponitur super contractu emptionis, vel alio contractu bonæ fidei, quia accedit in locum emptionis, eiusque naturam assumit, veniunt fructus à tempore moræ, non à tempore litis contestatæ, vt accidit in stipulatione, sed hoc parum momenti habet. cum supponat stipulationem accipere naturam bonæ fidei quod alibi negatum esse à Bartolo demonstrauimus. Itaq; communior sententia priori fundamento, velut sacræ ancoræ tutius innititur, cui non refragantur contraria, primum enim & secundum obiectum resoluitur negando scilicet remedium *d. l. 2.* non obtinere in contractibus stricti Iuris nam crebrius esse receptum, vt & in illis æquitas *d. l. 7.* locum habeat, audacter testatur *Artius Pinellus in l. 2. parte tertia num. 5. cum seq. & num.* 10 *verb. retenta.* dicit esse cauendum à Iasone in *d. l. si quis cum* & in *l. de quibus*, & ab aliis, qui contrarium frequentius esse receptum putauerunt, cui consequens est priuilegium *d. l. 2.* proportionabile esse ad stipulationem. ad tertium vero solutio est in conspectu, siquidem littera communis & magis emendata habet (*condicendum*) non conducendum & ideo non loquitur de contractu locationis, & ratio rem apertius docere potest. Nam in princip. illius legis I C. negat esse locum actioni arbitrariæ de eo quod certo loco in contractibus bonæ fidei cur statim contrarium. definiret in contractu locationis quæ ipsa & bonæ fidei est.

Quæst. 13. Ab his non videtur aliena illa inquisitio, vtrum transactio propter
16 dolum re ipsa possit † rescindi, tractat *Alex. cons. 42. num. 11. volu. 1. Cephal. cons.* 137. *vol. 1. & consil.* 110. *volum. 2.* in quo copiosè de enormissima læsione sequuta in transactione consultus respondet esse locum rescissioni, quod Iuris etiam erit in venditione sub hasta nunquid stante grauissima læsione possit rescindi ob dolum re ipsa?

Articulus est maxime controuersus, nam Bart. in eo parum sibi constans probat affirmatiuam in *l. 1. C. de præscript. 30. annorum*, negatiuam autem commendat in *l. si tempora. C. de fide Instr. & iure hast. Fiscal.* In quod vitium incidit etiam *Ang.* qui in §. *si quis agens num. 3. Inst. de action.* sentit diuersum ab eo quod scriptum reliquit in *l. 1. Cod. de præscript. 30. annorum Cagn. in d. l. 2. C. de rescin. vend. nu.* 160. *& seq.* & *Pinell. eod. loco* asseuerante r dicunt competere *d. l. remedium Iodocus autem in tract. subhastationum e. 4. nu. 25.* discordantes sententias pulchra distinctione conciliat, *Franciscus Lusitanus in l. si curatorem habens in verbo dolo num. 4. C. de in int. rest.* inquit in causa Minorum non rescindi huiusmodi venditionem nisi fuerit adhibitus dolus in limitatione. Hæc vero controuersia dirimi solet per statuta locorum, vt Senis in curia Mercatorũ vbi statuto cauetur, vt intra decennium à die celebratæ, & debitori notificatæ emptionis, liceat prætextu læsionis vltra dimidiam venditionem rescindere.

Quæst. 14. Tandem, vt coronidem imponam dolo re ipsa reuoco in dubium
17 quemadmodum feci supra in dolo vero, An Minor † aduersus hunc dolum re ipsa restituatur in integr. scilicet quando ex isto dolo læsus sit, & profecto vt dilucidius rem exponam distinguo duos casus primus est quando contingit Minorem esse læsum in temporalibus, vt in emptione aut venditione prædii, vel alia simili re temporali; & sane deneganda prima fronte videtur restitutio, ea ratione quod minoribus succurritur, quando alterius dolo, malitia; vel calliditate sunt circumscripti. *l. 1. ff. de Minor.* ibi, multorum captionibus suppositum, multorumque insidiis expositum; sed in læsione dolus non est ab homine, sed in re; alia tamen sententia longe verior est, & communiter fundata in illa trita in scholis, & in foro regula. Minores grauiter læsos esse restituendos, de qua in *tit. de Minor. in tit. de restit. Minorum* maximè vero in *l. 1.* Nam ait Plurifariam sub hoc titulo prætor subuenit hominibus, vel lapsis, vel circumscriptis, ecce quod non ob solum dolum aduersarii, sed ob lapsum proprium datur restitutio & infra siue ætate, siue ab sententia, ergo & sine dolo aduersarii læsis ob imbecillitatem ætatis succurritur, similis est *tex. in l. 8. ff. de Minor.* in qua Minor sine dolo alterius legatum repudians obtinet restitutionem, nec facit negociũ ratio ex aduerso deducta, sublata est enim ex argumento communis sententiæ quoniam non solum Minoribus circumscriptis; conceditur restitutio, sed etiam sua fragilitate lapsis. Amplius

dico in dolo re ipsa adesse etiam dolum Aduersarii præsumptum, scil. si grauis est læsio ex proposito si fuerit grauissima vt copiose probatum est in antecedentibus, dum ostendimus eum dolum in petitione detegi, *l. 2. §, circa. ff. de except. dol. l. si quis cum alter. ff. de verb. obligat.* Secundus est casus, quando minor grauiter læsus est in spiritualibus,
69 veluti, in renunciatione † ecclesiastici beneficii, vel in aliqua beneficiorum permutatione, puta quia pingue beneficium cum valde tenui permutauerit & Dd. communi voto adhibita distinctione respondent Minorem esse restituendum, quando res est integra, id est, beneficium non est alteri collatum contra si iam sit facta collatio, *gloss. Bart. Bald. Alber. in l. aut prætor. ff. de Minor Iason. in l. Gallus. ff. & quod si tantum ff. de liber, & posthum. Cran. cons.* 190. Quæ sententia tribus aut quatuor fundamentis sustinetur, quibus contrariam sententiam sequutus optime respondet, *Didac. libro 1. resolutionum cap.* 5. ostendens nullam rationem esse cur in spiritualibus etiam post ius alteri quæsitum, minoribus non sit præstandum auxilium. Quæri etiam potest vtrum
70 restituatur minor aduersus ingressum † religionis, quasi tunc læsus re ipsa sit ob amissam libertatem, disputat *Oddus* compater meus multis nominib. honorandus suo more doctissime *de restitutione in integr. parte 3. quæst. 61. art. 4.* vbi tandem concludit ex communiori sententia non competere restitutionis auxilium. Primo, quia ecclesia habetur loco parentis, & aduersus parentes non conceditur restitutio. Secundo quoniã restitutio non datur nisi læsis, minor autem ob ingressum religionis fecit conditionem suam meliorem. Tertio, quia ecclesia est loco minoris, inter duos autem minores melior conditio possidentis.

71 Superest vt aliquos effectus † enormissimæ huius læsionis, qui colligi possunt ex antedictis breuiter expliceemus, & primo ob istam læsionẽ nihil officit quod minor asseruerit se maiorem, quippe quia cum ex hac assertione non deceperit secũ contrahentem, sed ipse deceptus fuerit non est locus, *l. 1. C. si minor se maiorem &c. Cephal. cons.* 142. *num. 57. vol. 1.* vbi maxime ait procedere si ista assertio maioris ætatis esset facta consanguineis, qui iuris præsumptione credantur scire tempus ætatis suæ. Secundus, est quod ratione istius læsionis præsumitur læsus ignorasse vires sui patrimonii, tamet si asseruisset habuisse notitiam, *Cephal. vbi sup. num. 49. &* 50. dicens esse verum in assertione rei vniuersalis, & incertæ. quæ in dies recipere potest argumentum & diminutionem non in assertione scientiæ rei particularis. Tertius est quod vbi contractus est correspectiuus, & onerosus, stante grauissima læsione rescinditur, licet dicatur esse factus per viam donationis, in qua propter meram liberalitatem non attenditur læsio, nam in contractu correspectiuo, & oneroso propter verbum donationis fit maior fraudis præsumptio; *Cephal. d. cons.* 142. *num.* 51. *&* 52. Quartus effectus est quod probata hac læsione nihil nocet læso, quod dictum fuerit in instrumento non vi, nec metu, nec per errorem *Cephal* ibidem allegans *Soc. num. 42. in fin. &c.* Quintus est quod licet renunciatio, non dicatur facta metu, vel reuerentia personæ, cui fit, nisi minæ, vel preces importunæ præcesserint tamen si filia renunciauit patri, & sit enormissimè læsa, præsumitur facta renunciatio ob reuerentiam, & potest rescindi, idem *Cephal. eoden cons. 132. num.* 38. *&* 39. Sextus *Auth. sacram. puberum, & l. 2. C. de rescind. vend.* etiam interposito Iuramento locum habent in hac læsione, *Cephal. vbi supra numero 32.* Septimus Dolus ex hac læsione, dicitur esse ex proposito saltem iuris præsumptione & ita non est verus dolus ex proposito, qui ex animo malitioso, & ab initio, committitur, sed exceptione iuris, *Cephal. num. 37. eod. cons.* Octauus est quod regula illa in quantumuis generali dispositione dolum non includit, *l. creditor.* §. *Lucius. ff. mand. l. si pater. ff. quæ in fraud. credit.* verificatur etiam in dolo re ipsa ob grauissimam læsionem, *Cephal. d. cons. numer. 26.* Nonus filia dotata à patre, licet regulariter non possit petere supplementum dotis, cum præsumatur ab eo congrue dotata, *l. nec in ea, ff. de adulter. l. fin. C. de Curat. furiosi.* tamen vbi constat de grauissima læsione potest supplementum petere, *Cephal. ibidem num. 27. verb.* pro quo facit, & *cons. 110. num. 78. cum seq. volum.* 2. vbi ampliat, & erit Decimus effectus si statim disponeret quod filia debeat esse contenta dote sibi data etenim non procederet manente enormissima læsione, *Cephal. d. cons.* 110. *num. 78. & seq.* Vndecimus licet præsentia Iudicis, & consanguinei faciat cessare præsumptionem fraudis, & metus, *l. transactionem C. de transaction.* fallit tamen vbi constaret de enormissima læsione, *Cephal. d. consil. 110. numer.* 78.

De Dolo dante causam, & de Dolo incidente.

53 Contrà-

53 *Contractus simulatus potest rescindi vel non rescindi ad arbitrium illius contrahentis, qui ex latere suo non simulabat, sed vere contrahebat.*

54 Dolus *dans causam obligat decipientem, non deceptum.*

55 *Regula quod contractus non debet claudicare, multis modis limitatur.*

56 Dolo *deceptus non potest si velis conseruare contractus, scilic. quando lex resistit actui.*

57 Dolo *deceptus an possit à decipiente compelli, vt declaret, an velit stare cõtractui.*

58 *Nemo compellitur suo beneficio vti.*

59 *Regula quod tibi non nocet, & alteri prodest de facili concedendum est ornatur remissiue.*

60 *Minor deceptus cogitur declarare,* An *velit stare contractui.*

61 *Si de pluribus rebus sit celebratus contractus bonæ fidei, & quo ad vnum dolus dederit causam, an contractus rescindatur quo ad omnes.*

62 *Dolus dans causam* Delegationi*, non irritat ipso iure, fallit in caussa dotis.*

63 Dolus *dans causam acceptilationi, non tollit ipso iure.*

64 Dolus *dans causam exceptioni acquirenda vtrum annullet acquisitionem ipso iure, an ope replicationis.*

65 *Æquitas mater exceptionis etiam si exceptio sit odiosa.*

66 *Pacta nuda sunt stricti iuris, ideoque non sunt nulla ipso iure si illis dederit causam dolus, vide tamen in sequenti.*

67 Dolus *dans causam renunciationi, vel donationi, non reddit nullum ipso iure.*

68 Dolus *dans causam transactioni quando ipso iure annullet; quando ope exceptionis.*

69 *Quando dolus causam dederit, quo modo succurratur decepto remissiue.*

70 *Si* Minor *dolo* Aduersarii *in cõtractu dixit se maiorem, & iurauit, an restituatur remissiue.*

QVinta doli mali diuisio in duo diducitur, scil. in dolum dantem causam, & in do-
1 lum incidentem, de qua † Bald. & alii in *l. eleganter. ff. de dolo gloss. in l. qui
non autem Cod. de hæred. vel actione vendita, & in l. in contractibus. ff. ex quibus caus. maior. in
l. si fraude C. de præscript. longi temp. in d. l. eleganter verb. sed in hoc ipso. Bart. in l. Pomp. nu. 9. ff.
de neg. gest. Ias. Gomes. Benincas. in §. omnium inst. de act. Aug. in §. actionum in prin. in verb. in
ea gloss. Instit. de action. Imol. Roman. in l. si cum dotem. ff. soluto matrimonio. Pinell. in l. 2.
parte 2. numero vndecimo, & duodecimo, & numero vigesimo, & 23. cap. 2. & numero sexto,
cap. 4. Cod de rescind. vend. Tiraquel. de leg. Connub. gloss. 5. numero 9. Euerhard. in loco à contractu ad distractum num. 5. Capra reg. 87. nu. 45. & 60.* Ergo de vtraque specie doli agen-
2 tes videamus, † primo. Quid sit dolus dans causam, quibus in rebus committatur, quę
sit eius natura, & quemadmodum differat à dolo incidenti incipiens autem eo, quo
constitui ordine, dico huius doli exploratam definitionem non inueniri penes nostros Dd. sed potius declarationem quandam relatam à *Gomesio in d. §. actionum num. 9.
3 & 12. in verb. & dicitur, † & Benincas num. 229. verbo nam, & tunc;* Nam sic inquiunt
Dolus dicitur dare causam contractui, vel alteri negocio, quando tu induxisti aliquẽ
dolosis suasionibus, ad vendendum, vt illum deciperes, qui alias non erat venditurus
4 nisi dolo fuisset inductus, nec aliud quippiam negocium contracturus † *Capra* autem citato loco addito exemplo rem manifestius declarat dicens tibi habenti pulcherrimum corpus Iuris ciuil. non alias vendituro, quidam vt sibi venderes persuasit, eo colore quod de proximo noua compilatio esset publicanda *Bartol. vero in dict. l.
Pomp. numero nono*, explicat quando dolus det causam negociorum gestioni, nec non
quando dicatur dare causam ratihabitioni inquiens, si cum Dominus non haberet animum ratum habendi, quod gestum erat à procuratore, dolo illum procurator induxit, vt ratum haberet, ita vt in omni negocio dolus videatur causam dare, quando
ego alias mea sponte non eram facturus, sed alterius dolosa exhortatione feci, *Ancar.
in c. cum dilecti col. vlt. restat modo extr. de empt. & vend.* ex mente *Cyn. in l. 2. C. de rescind.
vend.* ait quod dicitur dare causam contractui, quando in contrahendo dolus committitur, *Sed Alber. in l. & eleganter numera 7.* vt dicatur, tunc quando non erat alias
5 contracturus nisi dolo fuisset inductus; quare puto † hunc dolum non ineleganter
posse describi dolus dans causam est machinatio fraudulẽta, eũ qui gestutus sua sponte non erat ad gerendum negocium inducens.

Q. 1. Quod spectat ad II. sic dolus committitur in contractib. tam bonæ fidei, q̃ stricti
6 iuris † *Dd. in d. l. & eleganter, & in d. §. actionũ.* Rursus in testamentis & iudiciis *Ias. in d. §.
actionum n. 32.* In legibus quoque reperitur vt ibi exprimit *Ias. n. 36. & in l. 1. nu. 7. ff. de leg.*

nunciare, quam sibi mandatum esset, ob eamque rationem stricti iuris iudicia, vel
actiones sunt nuncupatæ, proinde definitur actio stricti iuris, in qua iudici recedere à
partium conuentione non permittitur *l. quicquid astringenda. ff. de verb. oblig.* Quærenti
11 autem cur lex, non omnes contractus † bonæ fidei esse voluerit, respondet *Fabr. in d.*
§. actionum electos fuisse magis vtiles, & magis frequentes factosque esse bonæ fidei
contractus, & probat Alciatus in *l. bona fides. ff. deposit.* addens non solum in his esse vti-
litatem euidentem, sed etiam late patere, & extendi apud omnes gentes, quod non
obtinet in stipulationibus quæ iure Romano inuentæ Romanis sunt maxime vtiles,
non gentibus, & ideo contractus stipulationis non fuit descripto in albo conuentionũ
bonæ fidei, Alii vero respondent factos esse contractus bonæ fidei illos, qui à iure gẽ-
tium sunt inducti, tanquam æquiores, & meliores *Duaren. vero d. loco num.* 14. leges ad
necessitatem magis, quam ad frequentiam vel vtilitatem respexisse putat, siquidem
horum contractuum adeò necessarius est vsus, vt sine his humana societas consistere
non possit, hinc refert Cicero Sceuol. Pontificem maximum dicere solitum fidei bò-
næ nómen manare latissimè idque versari in tutelis, societatibus, rebus emptis, vendi-
tis, locàtis, conductis. quibus vitæ societas continetur, aliam addit rationem *Benincasa de action. §. actionum num. 226. & num. 303. & nu. 308.* Sed prior ratio tollitur quia cum
iudicia bonæ fidei sint ex iure Romano fuisset stipulatio cum illis scripta veluti aliis o-
mnibus frequentior inter ciues Romanos cum in omni contractu interponatur *l. Iurisgentium. §. quod fere. ff. de pact.* Altera est deterior quãdoquidem illa ratione manen-
te mutuum esset bonæ fidei, vt pote à iure gentium inductum *§. ius autem gentium Inst. de iure naturali gent.* & tamen censetur stricti iuris cum non sit in *d. § actionum.* relatum.
Hoc igitur præmisso, ac velut iacto fundamento propius ad rem accedens percurro
12 argumenta communis sententiæ quæ est ex dolo dante causam irritari ipso iure † con-
tractus bonæ fidei, *Iason. Gomes. Benincas. in d. § actionum. Bart. in d. l. eleganter numer. 4. & seq. ff. de dolo. Mantua sing. 316. num. 1. & seq. Crot. in l. si is qui pro empt. num. 124. ff. de vsucap. Galeag. in Rub. ff. de verb. oblig. nu. 98. Dd. in l. si quis cum alter. ff. de verb.* maxime. Bar. Ang.
Imol. Ias. Duaren. in d. l. in actionibus num. 16. Bald. in l. non dubium in 7. opp. C. de legibus, Imol. in l. si cum dotem. §. si in alter; ff. solut. matrim. Abb. *& alii in c. Dilecti extr. de empt. & vend.*
13 *Bald. in Rub. C. de Institut. actione † in fine* vbi dicit vnum singulare, quod in mandato do-
lus viciat ipso iure, ita demum si excedat formam mandati, alias ope tantum exceptio-
nis, Munitur autem hæc sententia (quam *Ias. in d. § actionum num. 31.* meram veritatem
14 appellat) authoritate atque ratione, † authoritas est ex *d. l. & eleganter. ff. de Dolo.* quæ
est velut Achilles cõmunis opinionisibi: (*aut nullam esse venditionẽ, si in hoc ipso vt vẽderet circumscriptus est*) secundo ex *l. 3. §. fin. ff. pro soc*, ibi societas si dolo malo, aut fraudandi
causa coita sit, ipso iure nullius momenti est; quia fides bona contraria est fraudi, &
dolo.

Tertio ex *l. si fraude. C. de præscript. long. tempo.* ibi si fraude, vel dolo licet inter maio-
res, facta venditio est sane confirmare consequens tempus non potuit. Quarto *ex l. in causæ lect. 2. ff. de minor.* ibi si minor circumscriptus societatem coierit, nullam esse so-
cietatem, nec inter maiores quidem, ratio autem defendendi eandem sententiam est
multiplex, & prior sumitur a *Bart. in d. l. eleganter num. 4. verbo mihi videtur*, quando glos.
quomodo dolus purgatur pactionem descendentem ex eo contractu, tunc illa actio
datur contra hæredes *l. si hominem. §. datur ff. deposit. l. depositi, & l. contractibus. ff. de actio. & oblig.* Sed quando dolus tribuit causam bonæ fidei, actio non præstatur contra hæ-
redes. *§ aliquando Inst. de perpet. & temp. actio.* Secunda ratio est nam dolus, qui dat cau-
sam distractui perimit ipso iure *d. l. & eleg. §. non solum.* ergo eodem modo annullabit
contractum, cum eiusdem naturæ iudicetur distractus, cuius est contractus *l. de tutela ff. de rest. in integ. l. ab empt. ff. de pact.* Tertia ratio est quoniã dolus impedit consensum,
quo omnes contractus recipiunt substantiam *l. 1. §. adeo. ff. de pact.* sed fragilis est vt Bar-
tolus animaduertit in *d. l. & eleganter num. 6.* sequeretur ex ea per hunc dolum contra-
ctus, etiam stricti iuris annullari ipso iure, propterea quod & in illis consensus est de
forma, & de substantia *d. §. adeo* ibi dum ait stipulationem quoque sine cõsensu nullam
esse *l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. oblig.* & *Bald. in quæst. de Schismat. col. 3. n. 16. verb. amplius & si dicamus* vt quod Dolo dante causam, non abest consensus, sed quia vitium
est in modo veniendi ad consensum, fingitur abesse consensus per *dict. leg. eleganter.*

15 In contrariam sententiam itum † est ab *Vltramont. duce Petro à Bella pertica* vt inquit

Bart. d. l. & eleg. num. 4. Iaf. in d. § actionum nume. 28. & 29. quibus videtur accedere *Alber. d. l. & eleg. & in l. dolo. C. de inutil. stipul.* sequuntur *Gomes. & Beminca. in § actionum num.* ille 12. iste *numer. 271. cum mult. seq.* Adducuntur & ipsi authoritatibus, atque rationibus, & in primis ex *l. dolo. C. de rescind. vend.* vbi dolo inita venditio rescinditur, ergo ipso iure valebat, quod enim est nullum rescindi non potest *l. nam etsi sub condit. in princ. ff. de inius. test.* Deinde ex *l. Iulianus. § per contrarium. ff. de act. empt.* quam põderat in hoc *Io. Faber.* in qua dolo inducens aliquem ad vẽdendum, conuenitur actione ex empto, quod si esset nullus contractus actionem non pareret; Tertio confert tex. deductus à *Gomes in l. maioribus. Cod. comm. vtriusque iudicii*, quæ definit diuisionem dolo celebratam, etiam inter maiores esse reformandam, igitur tenebat mero iure, cui congruit *l. tres fratres. ff. de pact. in l. in contractibus. C. ex quib. caus. maior.* Suffragatur quoque ratio, e-
16 tenim dolus & metus æquiparantur † imo in metu dolus inest *l. si cum exceptione. § eum qui ff. quod met. caus.* metus autem rescindit, non annullat *l. metum. §. volenti l. 3. ff. de eo quod met. caus.* Rursus contractus dolo initus habet sua solemnia, quibus sustinetur, tametsi quoad effectum non valeat imminente remedio rescindendi Tertio *Gomes. d. § actionum num. 4. verb. & vltra*, ratiocinatur, si is qui dolo deceptus est, nolit arguere
17 de nullitate vel rescindere contractus † valet contra dolosum *gloss. sing. in l. iurisgentium § prætor ait in verb. dolo malo. ff. de pact.* quam *Ias. & Alexand.* commendant in *vlt. nota* conuenit tex. in *l. Iulianus. § si quis colludente. ff. de act. empt.* quem citat tanquam singularem ad hoc *Bald. in l. dolum. C. de peric. & comm. rei vend.* & gloss. mag. quam alii non allegant in *l. in causæ. § item* relictum est apud Labeonem, in *verbo nec inter maiores*, Amplius dicebat *Gomes.* vt Citramontanos propriis armis vulneraret cõtendunt ipsi, nullum reddi contractum bonæ fidei propter defectum consensus, quę ratio viget in cõtractibus stricti iuris, qui tamen vero iure sustinentur *l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* Sed ex ante dictis palam est nullam esse vim in hoc argumento, aliis enim rationibus communis sententia defenditur. Iuuat adhuc Vltram: ratio vltra ipsos à nobis excogitata in bonæ fidei cõtractibus inest exceptio doli, & si nihil de ea cautum sit *l. huiusmodi § qui seruum. ff. de leg. 1. l. et si ideo ff. solut. matrim.* ibi (cum doli exceptio insit de doli actione vt in cæteris bonæ fidei iudiciis) exceptio autem præsupponit actionem *l. per. 2. ff. de except.* supponit ergo validum esse contractum dolo initum, cum habeat in se tacitam exceptionem doli non secus ac validus est contractus stricti iuris, in quo de dolo cautum est partium conuentione. Augetur vis argumenti quod dolus incidens non plus potest in contractu bonæ fidei, quam in stricti iuris conuentionibus: Est sane articulus in difficilis cum appareant hinc inde iura pugnantia, & rationes vtrinque vali-
18 dissimę in fauorem tamen posterioris sententiæ non minimum vrgent † alleg. Lex dolus; & l. Maioribus, dum supponunt valerę contractum, & ex aduerso leges dicentes, contractum bonæ fidei ob dolum ipso iure non valere, nullam obligationem parere,
19 nullam venditionem, nõ carent interpretatione, etenim dicitur ipso iure fieri † quod tamen desiderat factum hominis, & petitionem, vt in compensatione in Falcidia, quæ resecat legata ipso iure *l. Lineæ Margaritarum ff ad l. Falcid.* nullam esse interpretamur id est inefficacem vt dicitur de pacto nudo quod nullam producit obligationem efficacem, nulla est emptio scilicet respectu effectus, cum rescindatur *dict. l. dolus, & dict. l. maioribus*, sed *d. l. & eleg.* accipiatur secundum comm. interpretationem non potest conciliari, cum deductis modo legibus, quæ supponunt valorem contractus. Porro autem *Duaren. in dict. l. in actionibus nume. 15. & 16.* verum vt censeo ad hunc modum explicationem affert vno ante præmisso, quod vitiis hæc rationibus cõfirmat, adeo vt
20 impudens videatur esse negare, nempe hæc verba ipso † iure fieri, ipso iure admitti, & similia eius esse potestatis in legibus nostris; vt ius ciuile significent positum ad differentiam iuris prætorii *l. fin. § fin. ff de superficiebus* (ibi; *seruitutes prætorio iure constituuntur, & ipse ad exemplum earum, quæ ipso iure constituuntur tuebatur, ex l. 1. ff. quod falso Tutore*) ibi tamę valebit per prætoris tuitionem, non ipso iure, *cum aliis deductis num. 6.* Hoc sic cõstituto admonet olim apud Priscos illos Romanos contractum dolo initum efficacem fuisse, admissique doli nullam apud iudicem solitam habere rationem nisi in bonæ fidei iudiciis, aut nisi quispiam minor fuisset circumscriptus *Cic. 3. de off.*

Atq; iste dolus malus inquit, etiam legib. erat vindicatus, vt tutela *l. 12. tabul.* circumscriptio adolescentiu *l. Lectoria*, & sine lege, in iudiciis, in quib. addit ex fide bona, in cęteris vero iudiciis impunit. erat, anteq̃ *C. Aquil.* formulas de dolo malo edidisset, quas in

iudi-

iudiciis aduersus dolosos Prætores sequerentur, ibidem *Cic.* stomachari inquit Cannius, sed quid faceret, non dum enim Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas ex his locis, quasi ex speculo perspicuum est, dolum ipso iure, id est, ciuili in bonæ fidei iudiciis vindicari, de cæteris iure tantum prætorio per actionem, vel exceptionem doli; id quod satis luculenter exprimit idem *Cic. in 1. de officiis*, dicens iam illis promissis non standum quis non videt? Quæ coactus metu, aut dolo deceptus quis promiserit, quæ quidem iure prætorio plerunque liberantur non nulla legibus, quando itaq; dicitur societas ipso iure non valet in *l. 3. ff. pro Soc.* non significat esse nullam quasi facto hominis non vt opus nullaque sit exceptio necessaria, sed denotat iure ciuili improbari in bonæ fidei causis non authoritate Prætoris, simili modo, quando in *l. in causa verb. item relatum est.* nullam esse societatem, & ipso iure prætorio ad obtinendam restitutionem quia est munitus ipso iure, id est, iure ciuili remediũ habet tantundẽ dicendũ est *ad l. & eleganter*, dum ait nulla est vẽditio, non q̃a aliquo modo non consistat, sed cum iure ciuili rescindatur, non est opus restitutione Prætoris, stante enim remedio ordinario, cessat extraordinarium. Data autem communi opinione eam ampliat *Bald. in l. 3. de except. seu præscript.* vt procedat etiam in distractu, quod est etiam ex intentione Bartoli vt conspicuum est ex secundo argumento super communi sententia, † limitatur autem per Curtium iuniorem *in l. actione. numer. 4. Cod. de transact.* ad mentem DD. in *d. l. & eleganter.* §. 1. Quando contractus bonæ fidei habuisset suam exequutionem, veluti si in venditione numeratum esset precium, vel facta traditio, siquidem tunc veniret infirmandus, non autem esset nullus, vt etiam dixit gloss. in *d. l. & eleganter post medium. in verb. vnde Bulgarus*, & in *l. de tutela C. de in integr. restit. Bald. Castr. & Bart. in l. si maior. C. de Dolo. Sed Ias. in l. sub prætextu. num. 12. C. de trans.* reprobat hanc limitationem multis fundamentis, confert *singulare 59. Dyni & infra in tit. de dolo in contractibus bonæ fidei* ponentur aliæ limitationes.

Quæst. 2. Vidimus com. sententiam testatam non solum vt supra, sed per *Cagn. in l. 2. numer. 16. C. de rescind. vend* per *Igneum in l. contractus. ff. de reg. iur.* & in *Rub. ff. de verb.*
22 *obligat. per Didac. in c. possessor. parte 2. §. 6. numer. 6.* Inquiramus modo an dolus † dans causam annullet ipso iure contractus, etiam stricti iuris, & videtur affirmatiue respondendum quoniam dolus tollit consensum; deceptus enim erat, errantis autem nullus est consensus, *l. si per errorem. ff. de iurisd. om. iud. l. 1. & 2. ff. de iud.* per defectum autem consensus, omnis contractus irritatur *l. 1 §. adeo. ff. de pact.* deficit enim materia sine qua forma nihil potest efficere secundo quoniam stipulatio dolo inita est inutilis *l. dolo C. de inutil. stipul. iuncta Rub. argumento tex. in §. præterea inutilis. Inst. de inutil. stipul.* vbi dicitur inutilis si quis ad interrogata non respondeat, & tunc certum est nullam esse stipulationem *l. 1. §. cum adiicitur. ff. de verb. oblig.* Tertio si dolus dans causam non annullaret contractum stricti iuris; sequeretur, quod tantum posset dolus incidens, quantum dolus dans causam quod videtur absurdum, tum quia alter est principalis, alter accessorius, tum quia in contractibus bonæ fidei dolus incidens minus potest, cæterum re-
23 ceptior † est opinio in contrarium, vt per *Gomes. in §. actionum. nu. 12. & 15. Inst. de action.* & probatur apertissime ex *d. l. dolo C. de inutil. stipul.* vbi dolo adhibito, vel metus exceptionem summoueri petito debet, cum detur ex eo contractu actio, & exceptio, palam est, illud mero iure valere, ad idem gloss. ibi inducit textum *in l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* Qui iure loquitur in dolo incidenti, non in dante causam, vt considerat *Iason. num. 2.* Nec vim habent, quæ sunt deducta ex aduerso, & ad primum responder
24 *Bart. d. l. & eleg. num. 6.* inquiens, quod dolus non impedit consensum † circa contractum, nec erratur in contractu, sed in causa, per quam quis inducitur ad contrahendum, quare consentire videtur sub quadam conditione, si verum est illud, per quod inducitur ad contrahendum, quod cum non sit verum, facit deficere consensum, merito contractus est ipso iure nullus, si bonæ fidei sit, in quo habetur ratio, de eo quod est æquum licet in contractu non venerit *§. in bonæ fidei Inst. de action.* At in contractibus stricti iuris, quia strictè proceditur illa causa non attenditur, *l. quicquid astringendæ. ff. de verb. oblig.* & ideo Prætor succurrit per actionem, vel per except. doli refert Curt. in *l. si is qui pro empt. nu. 114. ff. de vsucap. Mantua singulari 316.* nouam addit rationem cur dolus iste stricti iuris contractus non annullet *Duaren. in d. l. in actionibus. numer. 16. cum seq. ff. de in lit. iur.*

Ad secundum solutio est in aperto, ex *d. l. dolo*, dicitur enim stipulatio inutilis, multifariam; vel quia sit nulla ipso iure; vt in *d. §. præterea*, vel quia possit rescindi per ex-

ceptionem, tunc enim redditur inutilis, & vocatur inutilis, quia non affert stipulatori vtilitatem & in *titul. de inutil. stipul.* non modo agitur de stipul. nulla, sed de illa quoque quæ per exceptionem infirmatur: Tertium quoque diluitur, quippe quia licet dolus dans causam plus possit in contractibus bonæ fidei, quam dolus incidens, tamen non potest plus in contractibus stricti iuris, non quod ille dolus nõ sit potentior incidente, sed ea ratione; q̃ cum statutũ sit, eum dolũ non irritare conuentionem stricti iuris cõsentaneum fuit, vt hec dolus incidens, qui longe debilior est annullaret, vt ratiocinatur *Ias. in d. l. siquis cum aliter in 2. not.*

Quæst. 3. Hic vero iure quæritur nunquid idem dolus diuersos operetur effectus
25 in contractibus † bonæ fidei, & stricti iuris; *Bald. in cap. 1. de mut. petit.* quem citant, & laudant *Can. in c. cum dilecti ext. de empt. & vend.* reddit hanc discriminis rationem quia scilicet contractus bonæ fidei sunt iurisgentium, & ideo in eis attenditur principaliter consensus purus sine dolo, sed in contractibus stricti iuris, cum procedant a iure ciuili, à quo habent fomentum, & valent, nec per dolũ annullantur: quandoquidẽ in eis consensus principaliter non attenditur, sed verba Verum *Gomes. in d. §. actionum. n. 14. verb. postremo.* inquit hanc rationem esse falsam, vt falsus est Diabolus: siquidem nulli contractus iurisgentium sunt stricti iuris, vt contractus mutui, vnde consequens est, & quod dolus tribuens causam, mutuo vitiaret ipso iure, quod sit iurisgentium *l. ex hoc iure. ff. de Iust. & iure. §. ius autem gentium Inst. de iure natural. gent. & ciu.* Quod tamen est falsum, cum sit stricti iuris; Addo ego quod contractus emphitheuticus, qui iuris ciuilis est. *§. adeo Inst.* locat. & cond. videtur bonæ fidei propter omnimodam similitudinem, quam habet cum locatione quæ est bonæ fidei *d. §. adeo*; Negat præterea *Gomes.* quod in contractibus iuris ciu. principaliter non consideretur consensus per text. *in l. 1 §. adeo. ff. de pact.* vbi Vlpianus affirmat stipulationem sine consensu nullam esse. Alia ratio deduci potest *ex d. Bar. in d. l. & eleganter* relatis supra in resp argumentorum, quoniam scilicet dolus non conuenit in contractu, sed extra contractum, sicut probauit in bonæ fidei autem iudicium quod æquum & bonum est, licet sit extra contractu, sed in conuentione stricti iuris, quod venit extra contractum non attenditur quamuis bonum. & æquum sit, argumento *d. l. quicquid astringendæ. ff. de verb. obligat.* Tertia ratio cæteris, vt pote longe probabilior, quam reddit Iurisconsult. in *l. 3. in fin. ff. pro Soc.* dicens dolo, & fraude initam societatem nullius esse momenti, quia bona fides contraria est fraudi & dolo: Contraria enim mutuo se se expellunt, & propterea si dolus est in contractu, ergo non bona fides, si non bona fides igitur non est contractus bonæ fidei, quæ ratio non viget in stricti iuris contractibus, siquidem de his non dicitur quod illorum fides sit contraria fraudi, & dolo; Quarta ratio colligitur ex Duareno *in d. l. in actionibus*: Etenim lege ciuili vindicabatur dolus in contractibus bonæ fidei, vtpote ad humanam societatem magis necessariis, De dolo autem in contractibus stricti iuris nihil cauerat, quare cum Prætor, & in stricti iuris conuentionibus, voluisset deceptis succurrere, & non posset transactum iuris ciuilis authoritate firmatum tollere, erat enim iuris ciuilis custos *Cicero secundo de legibus l. 1. ff. de feriis l. 1. ff. ex quib. caus. maior. l. cum sponsus ff. de public.* Sed interpretatio, emendatioque ex æquo, & bono illi permittebatur *l. ius autem ciuile. ff. de Iustit. & iure*, ideo cepit, vel per actionem, vel per exceptionem dolo circumscriptis auxilium præstare & ideo dolus annullat contractum bonæ fidei quod interdum tollat contractum accessorium, licet non potuerit perimere principalem velut dolus dans causam matrimonio, illud non vitiat, quod est principale, contractum autem dotis accessorium irritat *Bened. Caprareg. 82. num. 58.*

Quæstion. 4. Cum itaque planum sit ex iam dictis contractum bonæ fidei, ex
26 dolo dante causam annullari, vtiliter infertur ad contractus † celebratos à Principe; nam cum omnes indistincte ab eius maiestate gesti dicantur habere naturam bonæ fidei, consequens est ex huiusmodi dolo fieri nullos, quemadmodum *Doctor. in d. §. actionum.* frequentius vno ore consentiunt, & sane si verum sit antecedens, consequens etiam erit veritati consentaneum, proinde consideremus, nunquid vere probatur contractum à Principe gestum, bonæ fidei qualitatem, & nomẽ accipere, schola Dd. vtriusq; censuræ sequitur affirmatiuam sententiam, legistæ quidem tam legendo, quam consulendo, adhærent Baldo, qui est author huius opinionis *in tit. de pace Constan. §. siquis vero in ver. not. Ias. in l. ciuitas col. 4 ver. item attende. ff. si cert. pet.* dicẽs ab alio tactũ nõ legisse, sed tamẽ tradit *Alex. in apostill. ad Bar. in l. Cæsar. ff. de publ. Caccialup. in l. omnes pop.*

pop.col. 57. ff. de Iust. & iure, Ias. in l. cum fundus in 3. Fall. ff. si cert. pet. in l. & si post tres col. fin. verb. quantum ad primum. ff. si quis caut. & in l. si insulam col. 9. verb. ista limitatio. ff. de verb. obligat. Gomes in dict. §. actionum. numer. 34. Dec. cons. 187. col. fin. & cons. 4. in prin. Corne. cons. 63. vol 2. Ioannes Neuizz. inter Albert. Brunt consil. 12. col. 5. Canon. quoque sequuntur scilicet *Dec. & Fely. in cap. 1. col. 1. de probat.* & defenditur. Primo hæc opinio ex qualitate personæ, in qua bonam fidem oportet præsumere (dicuntur enim isti contractus bonæ fidei, quia in his bona fides exuberet & hac præcipue ratione mouetur Bal. & qui eum sequuntur DD; confirmo ergo ex notissima regula in simili quod scilicet ob magnam legalitatem personæ receditur à regula iuris communis vt copiose comprobat *Iason in auth. nouimus numero 10. cum seq C. de Iud.* & facit in argumento tex. *in l. sed etsi probari ff. de excus. tutor. in verb. valde disciplinatos*, per quem textum not. ibi *Bald.* quod propter excellentiam personæ receditur à iure, quod reputant notatu dignũ *Lud. Rom. & Alex. in l. cum quod, ff. si cert. pet.* & in terminis de Principe est tex. *in l. omnium C. de Test.* Secundo idem Bald: ait optimum pro hac sententia esse textum *in l. Cæsar. ff. de public.* vbi Princeps in contractu locationis dixerat legem, ne quis præter conductionem post idus Martias cotem ex insula Greta exemeret, quidam ante dictas Calendas cum naue onusta ceperant nauigare, sed Nauis vi ventorum relata in portum fuit; & iterum post Calendas profecta erat, consulebatur, num contra legem post idus ex insula Creta exiisse videretur, & negat Iurisconsul. bona enim fides admonet initium spectari nauigationis, quod fuit ante Calendas; Ex hac opinione magni sequuntur effectus, & maxime propter contractus publicanorum initos, cum Principe in quibus licet sit dies, & pœna, tamen admittetur purgatio moræ cum sit bonæ fidei contra reg. relatam à *Bart. & Alex. in l. si Insulam. ff. de verb. obligat.* vbi est conclusio, non admitti purgationem moræ, vbi in contractu sit dies, & pœna per *l. traiectitia. §. de illo. ff. de act. & oblig. l. magnam Cod. de contrah. & committ. stipul. in l. 2. Cod. de iure Emphit.* fallit autem in contractibus bonæ fidei iuxta singulare dictum *Bald. in l. cum allegas col. pen. in 6. oppositione Cod. de vsur.* quod commendat *Iason in d. l si Insulam col. 8. verb. vnum non omitto per tex. in l. lucius ff. de actio empt.* à contrario sensu, ratio est: Quia facultas purgandi moram, est in æquitate fundata *l. si seruum. §. sequitur. ff. de verb. obligat.* Quæ magis attendetur in contractibus bonæ fidei, quam stricti iuris, argumento *l. bona fides. ff. deposit. l quia tantundem. ff. de neg. gest.*

Cæterum, & si verus esset iste effectus; qui tamen est controuersus, vt in *dict. §. actionum per Gomes: ibi numero 2: & numero 134. verb. sed aduerte.* Non tamen proflueret ex illa communi opinione quod cõtractus gesti cum Principe sint bonæ fidei; quippe contractus Publicanorum cum principe, aut est locationis, aut venditionis *d. l. Cæsar. & per totum titulum*, qui ex sua natura non propter personam principis est bonæ fidei

17 *d. §. actionum.* † Alter effectus est quoniam in contractibus bonæ fidei solet sub audiri clausula rato manente pacto, vt ait singulari *Bald. in l. si pacto col 3. C. de pact.* laudat *Iason in l. cum proponas in vltimo not. C. de transact.* & alii sunt effectus quos seriatim enumerant *DD. in d §. actionum, & Catell. Cotta in suo memor litera.* contractus facti; Plane ab ista principali conclusione Doctor. recedit, & vt mihi videtur iustissime *Gomes. in dict. §. actionum numer. 2. verb. sed tamen licet.* Primo quia contractus gesti cum Principe, non ponuntur in *dict. §. actionum*, & constans est omnium opinio stricti iuris esse eos quos ibi Imperator omittit, ita enim regulam facit optimus pater, & eximius textualis *Odofredus in l. minorum Codic. in quib. caus. in integr. rest. Bartol. in l. certi cond. col. 2. ff. si cert. pet. Bald. nouel. in tractat. dot. in prima parte col. 19:* Secundo quoniam lege non probatur, quod ita Princeps de gestis à se contractibus disposuerat, proinde censetur in dubio, vti iure communi *l. in testamento Codic. de milit. Testament. l. ex facto. ff. de vulgar. & Pupill. Angelus in l. bene à Zenone Codic. de quadrienn. præscript. cap. proposuit extr. de concess. praben.* Tertio ex doctrina *Socc. consil. 68. visis inuestituris septima col. libro primo.* in quo per multas authoritates concludit contractum feudi gestum à Principe scilicet quando alicui feudum concedit esse stricti iuris, quia non recensetur *in §. actionum.* Quarto vltra *Gomesium*, & alios probo, quia an con-

18 tractus † sit bonæ fidei vel stricti iuris, non à persona contrahentium inspicitur sed à qualitate negocii contracti, vt scilicet tale sit negocium, vt in eo liceat Iudici, quod sibi videtur, ex æquo & bono iudicare *§. in bonæ fidei Instit. de action.* Quinto aut Princeps contrahit cum priuato, vt *in titul. ff. de publ.* aut cum alio Principe, si cum priuato censetur & ipse contrahere, tanquam priuatus *Dec. in cap. primo*

extra de probat. & contrahere est iuris priuati; competens cuilibet, tanquam Domino
rei suæ *l. ex hoc iure ff. de iust. & iure. §. ius autem gentium inst. de iure naturali &c.* Contra-
ctus autem gesti inter priuatos non omnes sunt bonæ fidei *d. §. actionum & Dd. in l. in a-
ctionibus. ff. de in lit. iur.* Si vero cum alio Principe, tunc priuilegiatus non vtitur priuile-
gio contra pariter priuilegiatum *§. sed hoc præsentis in Auth. de Sanctiss. Episc. in l. verum
§. fin. cum l. seq. ff. de minor.* Sexto quando Princeps contrahit cum priuato, naturaliter
tamen obligatur non ciuiliter quia scilicet naturalis obligatio in Principe tolli non
potest. *§. sed naturalia Inst. de iure naturali &c. Imol. & alii in c. quæ in Ecclesiarum extra de
constitut. Dec. in d. cap. 1. col. extr. de probat.* dicens esse com. opinionem. Quamuis ab ea
discedat, a ciuili autem obligatione videtur solutus *l. princeps. ff. de legibus* si non obliga-
tur ciuiliter consequens est contractus ab eo gestos non posse dici ex eius persona,
29 nec bonæ † fidei, nec stricti iuris, quippe istæ sunt qualitates à iure ciuili inductæ &
iure naturali incognitæ. Septimo huic proxima est illa ratio quod contractus Princi-
pis lex est sicut sententia ab eo lata *Ias. in l. 1. numer. 10. ff. de const. Principum.* leges autem
Principis, nec bonæ fidei dicuntur, nec stricti iuris. octauo confert *tex. in l. vni. §. 2. Co.
de rei vxor. actione.* in quo specialis fit declaratio ad hoc, vt stipulatio quæ est stricti iuris
mutet naturam, & bonæ fidei qualitatem assumat in causa dotis, licet de publica aga-
tur vtilitate *l. 1. ff. solut. matrim.* igitur quanto magis necessaria fuisset constitutio specia-
lis, vt omnes contractus stricti iuris, quoties fierent à Principe bonæ fidei iudicaren-
tur. Nec satis virium habent deducta ex aduerso, & ad primum de qualitate personæ
accommodatur solutio ex his quæ diximus in verbo nostræ opinionis argumento, æ-
30 quitas enim non in persona † debet redundare, sed in negocio, vt in tutela, in emptio-
ne, *Duaren. in d. l. in actionibus in verbo bonæ fidei num. 12.* Atque inde corruit quicquid de
legalitate personæ dictum est, nec vim facit *l. omnium. C. de test.* Siquidem ibi testamen-
tum est cuiusdam priuati non Principis, & quod de Principe affirmat text. sibi vendi-
cat locum in iudice, vnde fieret quod contractus gesti à iudice essent omnes bonæ fi-
dei. *tex. vero in l. Cæsar.* non debuit meo iudicio allegari, tantum abest, vt probet com.
sententiam; nam ibi qui post legem dictam in locatione discesserat ex Insula Cretæ
non contraxerat cum Principe, & controuersia non erat cum eo sed cum illo, qui cō-
duxerat à Principe, & decisio text. non est fundata in bonæ fidei ratione, sed alibi vt
constat ex illis verbis: *propterea quod iam initio electi cotes videntur, cum ex portu nauis pro-
fecta est.*

Si tamen concedatur communis amplianda est ex mente *Iason. in l. ciuitas co-*
31 *lum 4. ff. si cert. petat.* ad contractus gestos † cum republica. Principi enim æquiparan-
tur, imo Princeps ab ea solet authoritatem accipere. *§. sed quod Principi Inst. de iur. natur.
gent. &c. l. 1. ff. de const. prin.* quare vtiliter infertur, quod in his omnib. sicut in bonæ fidei
iudiciis iurari poterit in litem ob solum dolum, licet non concurrat difficultas proba-
tionis *Plotus multa congerens in l. si quando. §. 22. n. 3. C. vnde vi.*

Quæst. 5. Infertur prætetea ad contractus de Iure Canonico, nam inspecta eius
32 iuris dispositione omnes contractus sunt bonæ fidei † sicut dixit *Bald. in c. 1. in fin. extra
de plus pet. Dd. in c. cum venerabilis extr. de except. Plot. in l. si quando dict. § 22. num. 4. Iason. in
§. quadrupli num. 90. in fin. Inst. de actio. Gomes. in dict. §. actionum nu. 4.* ita vt videatur com-
munis; probatur autem primo quia ius Canonicum in æquitate fundatur, & in multis
recedit à rigore iuris Ciuilis, & ideo licet stipulatio generalis nō expressa qualitate nec
quantitate rei in stipulatione comprehensæ nulla sit, & ex ea agi non possit *l. triticum ff.
de verb. oblig.* fallit tamen de æquitate Can. nam agitur eo iure ex omni promissione in-
certa, vt scilicet arbitrio boni viri, certificetur, vt est singulare dictum, & famosum *Ar-
chid. in c. sunt nonnulli 1. quæst. 1.* cuius authoritate dicit Ias. allegatam *l. triticum* non serua-
ri in foro Ecclesiastico. Munitur ex ratione deducta à *Gomes. in d. §. actionum.* Nam ait
esse regulam, quod quando lex ciuilis fouet rigorem licet expresse non corrigatur per
33 ius Canonicum, rigor tamen eius non obseruatur † illo iure *c. dilecti extr. de Iud. c. filius &
ibi not. Abbas de Test. am* idem *Abbas in d. c. cum esses rod. tit.* Sed qualitas stricti iuris est de
rigore iuris *l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* ibi de subtilitate suffragatur etiam dictum
Iason. in l. 3. Cod. de iure emphit. quæst. 14. in fin. Quod cum de iure Ciuili sit constituta
differentia, an emphyteuta, vendat partem rei acceptæ in emphyteusim, tanquam
emphyteusiarius, & tunc non cadat, nisi ab illa parte tantum alienata, si vero alienaue-
rit, tanquam dominus directus, cadat à toto; de iure Canonico propter æquitatem
semper cadit à parte, nunquam à toto.

Contra-

Contrariam sententiam probat sibi contrarius *Iason in l. quod te. ff. si cert. pet. in*
l. & si post tres ff. si quis caut. eandem sequitur Gomes. aliis tamen rationibus Iason enim
34 adducitur ex notissima regula, † quod vbi non vertitur materia peccati, nec materia
spiritualis si ius ciuile non inueniatur specialiter mutatum procedit etiam de *iure Ca-*
nonico cap. 1. & 2. extr. de nou. oper. nunci. Panormitanus in c. Ecclesia col. 3. libr. 2. de Const.
nam tali casu leges habent vim Canonum, & isto modo arguendi vtitur; *Alex. cons.*
213. viso, & oportune col. 2. lib. 2. at hoc puncto bonæ fidei, & stricti iuris non inuenitur
ius ciuile emendatum, & materia non est spiritualis, quod argumentum non bene
dissoluitur, a *Gomes.* dum ait in his, quæ respiciunt iuris rigorem, ius canonicum rece-
dere a iure ciuili primum quia id non est perpetuum, per text. *in d. c. fin. extr. de donat.*
accedit quod in contractibus stricti iuris, non semper rigor obseruatur *l. cum quod. ff. si*
cert. pet. vbi in mutuo quod est stricti iuris, attenditur, quod actum esse creditur, non
quod est dictum, & omissum non habetur pro omisso, Rursus in donatione, quæ est
stricti iuris cum non ponatur in *§. actionum.* fit plena interpretatio de iure Canonico.
Secundo loco probat *Ias. ex c. cum venerabilem ext. de except.* ibi: (*cum permutatio inter con-*
tractus bon. fi. numeretur) colligitur enim ex his verbis fieri differentiā de iure Can. inter
contractus, & non omnes bonæ fidei censeri, & quamuis illa sint verba partis litigan-
tis, a quibus non licet sumere argum. *C. si papa de priuileg. in 6. gl. in l. vn. C. quando non pet.*
part. vt contra Ias. considerabat *Gomes.* tamen ibi lata fuit sententia in fauorem partis i-
ta allegantis, vim ergo fecit Pontifex in ea, vt est verosimile, sicut etiam proximum ve-
ro creditur esse, illam differentiam contractuum, eo iure minime improbatam fuisse,
Quando in ea pars fundamentum fecit. Tertio loco *Gomes.* vltra Iason, ducit argumē-
tum ex *c. Ecclesia ext. de causa poss* & proprie; & in quo Pontifex probat illam reg. iurisciu.
positam in *l. solemus ff. de iud.* scilicet quod omnia censentur venire in iudicio de quibus
nominatim non est cautum, ne veniant, quæ reg. in contractibus stricti iuris non ob-
tinet, vt dicit gloss. *in d. c. Ecclesia verb. ad id venire.* & ita ostendit de iure etiam canoni-
co, aliud in stricti iuris, aliud in bonæ fidei iudiciis obseruari, quib. confert tex. in *c. cum*
dilectus ext. de arbitris. Quarto iuuat, vt ego puto, hanc sententiam argumentum a solitis
quod est in iure validum *l. si quis donationis & ibi gl. de vsufru. l. certe cond. §. si nummos,* & ibi
Bart. Ang. Alex. ff. si cert. pet. solet autem ius Canonicum quoties corrigit ius ciuile,
& magna ex causa facere, & expresse dicere, vt in materia pacti nudi *c. 1. & seq. extr.*
de pact. in materia præscriptionis *cap. de quarta extr. de præscript.* In materia iuramenti &
cum contingat *c. licet de iure iur. c. quamuis de pact. in 6.* nulla autem est causa, cur volue-
rint canones prædictam differentiam tollere, cum nec ad animæ salutem, nec ad Ec-
clesiæ vtilitatem, vel libertatem conferat, & nusquam apparet quod verbis expressis
tollat eam, etenim nullibi quod ego sciam ostenditur, quod iure canonico in cōtracti-
bus stricti iuris, veniant fructus a tēpore moræ aut quod in stipulatione omissum, non
habeatur pro omisso, siue quod dolus annullet contractus stricti iuris; Quod si isti ef-
fectus inuenirētur habere locum de iure canonico in stricti iuris iudiciis, cum proprii
sint contractuum bonæ fidei dicerem, & causam illorum esse emendatam, correxisset
deinde lex Can. bonam partem iuris ciuilis sine aliqua magna causa, quod non est di-
cendum, cum vbiq; sit odiosa legum correctio argumento *l. si quando C. de in off. Test. l.*
35 *præcipimus. §. fi. C. de appell. l. sancimus C. de Test.* † Nec faciunt negociū allegata ex aduer-
so, & quo ad primum non currit conseq. ius nempe canonicum fundatum est in æqui-
tate, igitur omnes contractus sunt bonæ fidei quippe quia & in strictis contractibus
seruatur æquitas, licet non ita exuberans, sicut in bonæ fidei, ex *l. bona fides. ff. deposit. ex*
l. cum quod. ff. si cert. pet. ex l. bonam fidem C. de act. & oblig. ex c. cum dilecti extr. de Donat.
Argumento autem *Gomes.* satisfactum est cum ostendimus iure can. etiam rigorem at-
tendi: negari præterea potest, illam differentiā stricti iuris, & bonæ fidei fundatam esse
in rigore iuris, sed in ratione maxime æqua, quam *Duaren.* deducit in *l. in actionibus. ff. de*
in lit. iur. Data tamen cōmuni sententia infertur quod in terris Ecclesiæ, in quibus ser-
uatur ius canonicū, nec non in terris imperii, quo ad personas Ecclesiasticas, in con-
tractibus stricti iuris, ob solum dolum; nulla stante difficultate probationis, poterit in
litem iurari, vt dixit *Plot. in citato. §. 22.* Nec non quod dolus dans causam eos irritabit
contractus, & vt multa in pauca conferam, quiescent omnes differentiæ quæ sunt in-
ter vtrosque contractus, vt dixit *Iason in §. quadrupli. num. 90. de actio*, & illas longa serie
vltra Dd in *§. actionum* enumerat *Vasq. de vlt. volunt. Parte 1. lib. 3. §. limit. 1. nu. 9. verb. te-*
nendo tamen. congerens. 14. differentias vsq. ad num. 10.

Illa quoq; conclusio quod dolus dans causam contractui stricti iuris non peri-
mat illum ipso iure limitanda est ex mente quorundam recentiorum in *Rub. ff. de verb.*
36 *oblig.* vt locum non habeat † in contractu prætorio, cuiusmodi est constitutum, de quo
in *tit. ff. de const. pecu.* refert, & commendat *Gomes. de actio. §. actionum nu. 15.* Etenim con-
stitutum est stricti iuris, tum quia non ponitur in §. *actionum*, tum quia fit nudo pa-
cto. § *de constituta Inst. de actio.* quod dicitur stricti iuris, *Corn. in l. cum postea. C. de pact.* ex
quo infertur contractus, non omnes esse inductos a iure gent. vel a iure ciuili. §. *ius au-
tem gentium cum glo. Inst. de iure naturali &c.* sunt enim & a iure prętorio vt constitutum,
& illud esse appellandum contractum nominatum putauit *Bart. in l. iurisgent. §. sed cum
nulla. ff. de pact. verbo igitur nuda ante fin.* cum habeat specificum, & elegans nomen, sic-
ut aliæ conuentiones nominatæ *d. l. iurisgent. in princ. & Ias. in d. §. de constituta nu. 53.* vo-
cat hanc opinionem *Bar. sing.* & peregrinam, licet eam non sequatur propter rationem
quæ leuis est, & si quis Bartolo opponeret, quod constitutum perficitur nudo pacto
d. §. de constituta. Ideoq; non possit dici contractus nominatus, qui re, verbis, litteris, aut
consensu perficitur. §. *fin. Inst. de oblig.* responderem nihil repugnare, quod nudo pacto
contrahatur, & transeat in speciale nomen contractus exemplo emptionis, quæ perfi-
citur nudo consensu *l. 1. ff. de rerum permut.* & tamen elegans nomen habet, & quamuis
nudus consensus non producat regulariter obligationem *d. l. iurisgent. § sed cum nulla*
fallit quando in speciale nomen transeat nudus ille consensus *d. l. 1. de rerum permut.*

Atque ex ea sententia Bartoli singulariter infertur, quod constitutum pro-
ducat actionem non propter geminationem nudi pacti, quæ creditur esse in eo cele-
brando, vt frequentius sentiunt *Dd. in §. de const. de act. & in Rub. ff. de verb. obl.* sed quia
contractus est nominatus, contractuum autem nominatorum proprium est actionem
parere *d. l. iurisgent.* Probatur autem limitatio prædicta ea primu ratione, quod ius præ-
torium constat ex æquitate naturali *l. 1. ff. de minor.* & præcipue eam sequitur in consti-
tuto *l. 1. ff. de const. pecu.* Secundo suffragatur vnum simile; Nam coactus adire de iure
ciuili efficitur nihilo minus hæres in *tit. ff. ad Trebell. l. mulier. §. si mater. ff. de eo quod metus
caus.* sed coactus agnoscere bonorum possessionem non efficitur bonorum possessor *l.
3. §. inuito. ff. de bonor poss.* ibi: inuito bonorũ possessio nõ acquiritur, ampliatur vt proce-
dat etiam quando metus dederit causam contractui prætorio ex allegata modo ratio-
ne. Plane subsisto, quoniam non satis mihi constat, vtrum constitutum debeat appel-
lari stricti iuris, siquidem vrget pro affirmatiua regula ex. §. *actionum*, & fauet negati-
uæ opinioni aperta ratio, quod in constituto fructus, & accessiones veniunt a tempore
moræ, vt in cæteris bonæ fidei iudiciis *l. si duo. §. ergo si item illa, & l. promissor. ff. de const pe-
cu.* in quibus tempus moræ attenditur, accedit quod durum videtur prætorem, qui in
multis iuris partibus corrigit subtilitatem iuris ciuilis. §. 1. *Inst. de bonor poss. §. fin. Inst. de
legit. agnat. success. l. filio præterito, l. posthumus præteritus. ff. de iniust. test.* contractum à se in-
uentum inter eos collocauerit, qui sunt stricti iuris, nec illi bonæ fidei naturam dede-
rit. Auget dubitationem, quod cum iste contractus constitutioni sit accessorius & ad
antecedentem obligationem respiciat *Ias. in d. § de const. num. 51.* & ante eum Angelus
ibi, videtur dicendum bonæ fidei esse, aut stricti iuris secundum naturam obligatio-
nis, super qua interponitur vt *Ias. in l. si quis cum alter. ff. de verb. oblig. num. 18. verbo tertia
conclusio.* dixit in simili, quo ad transactionem, eam nempe stricti iuris dici, vel bonæ fi-
dei iuxta qualitatem contractus, super quo interponitur, & ante eum dixerat *Bart. in l.
sub prætextu num. 6. C. de transact. & in l. in summa nu. 2. ff. de condict. Indeb.* cui patrocina-
tur regula quod accessorium sequitur naturam sui principalis, & confirmatur, quoniã
actio de peculio, quæ datur contra filium est bonæ fidei, vel stricti iuris secundum a-
ctionem orientem, ex contractu gesto per filium *Caccialupus in l. frater à fratre, n. 26 ff de
condict. indebit.* Qua stante sententia nihil esset specialitatis in constituto, nam quando
esset bonæ fidei, dolo dante causam redderetur nullum, quando esset stricti iuris, sol-
ueretur ope exceptionis.

Quæst. 7. Sed data altera opinione scilicet constitutionem esse stricti iuris, non
puto eam regulam contractuum stricti iuris limitandam in constituto quicquid di-
37 xerit *Benincasa in §. actionum n. 303. & seq.* Etenim si prætor voluit † esse stricti iuris, vo-
luit etiam naturam illorum contractuum habere, ne induceret repugnantiam. Secun-
do quoniam contractus stricti iuris in sua manens natura non producit effectum bonę
fidei, ne causa producat effectum sibi dissimilem contra *l. manumissiones. ff. de iust. & iur.*
effectus aũt bonæ fidei est annullari propter dolum, corroboratur nam de iure Canon.

& in

& in contractibus gestis cum principe dolus irritat ipso iure scilicet quia mutant naturam, & efficiuntur bonæ fidei, vt dictum est paulo supra, cum Dd. qui tacite fatentur quod si de iure Canonico vel apud principem gesti essent stricti iuris non irritarentur ex dolo, nec faciunt ad rem allegata pro communi & primum quidem dirimitur, quia, & si ius prætorium sit fundatum in æquitate, & præcipue in materia constituti *l.1. ff. de const. pecu.* tamen hoc magis probat quod constitutum sit bonæ fidei, quam quod cum sit stricti iuris debeat sumere qualitatem bonæ fidei & dolo annullari vt simili ratione, dicunt interpretes cõtractus omnes de iure Canonico esse bonæ fidei, quoniã illud ius est in æquitate fundatum; Præterea illa naturalis æquitas, quæ est in constituto respicit solum obseruantiam fidei *d.l.1.* quæ ait graue esse fidem fallere, non autem ad doli annullationem pertinet, & sensus est, vt qui fidem suam astrinxerit eam custodiat diligenter vim quoque non habet quod de metu expressum est siquidem metus dãs causam contractui bonæ fidei non annullat ipso iure *Bart. in d.l. & oleg. num. 4 & 6. ff. de dolo*, multo igitur minus constitutionem si est stricti iuris. Quod vero dictum est de bonorum possessione fallit quando quis rogatus est restituere, tunc enim inuitus efficitur bonorum possessor gl in *d. § inuito per tex. in l.1. § bonor. ff. ad Trebell.* idemq; iuris esset si metu compulsus agnosceret bonorũ possessionẽ ratio. n. *l. si mulier. § si metu* est generalis ad bonorũ possessionẽ æque ac ad hæreditatẽ. Il. *Ias. Gomes. n.15. Benincasa in § actionum n.293.* limitant q dolus dans causam contractui stricti iuris esset talis qui caperet prudentissimũ hominẽ, eo nanq; casu ipso iure redderetur inutilis Verũ hæc quoque limitatio non est pbanda, primũ quia in contractu bonæ fidei, requiritur etiam eiusmodi dolus, qui deciperet prudentissimũ virũ, alias dolus nihil operaretur *Ias. in l. si quis cum alter n.9 ff de verb. oblig.* cui consequens est, qũ vera esset ista limitatio dolus æque annullaret contractũ bonæ fidei, & stricti iuris. suffragatur *l. dolo. C. de inutil. stipul.* qua generaliter definitur in contractu stipulationis, & ita stricti iuris propter dolũ exceptionem oriri. Confirmatur propterea quod ratio per quam bonæ fidei conuentio annullatur cessat in stricti iuris contractu, vt ostendimus supra.

Quæst. 8. Egimus hactenus de dolo dante causam contractui bonæ fidei, & con-
uentioni stricti iuris, tantũ relinquitur, vt agamus de contractu bonę fidei, & stricti iu-
38 ris simul, vt † accidit quãdo dolus dedit causam venditioni, cui fuit adiecta stipulatio,
vt fieri cõsueuit in omni fere contractu *l. iuris gen. § quod fere. ff. de pact.* vt ponit exemplũ
Bal. in l. dolo. C. de inutil. stipul. & Dd. in l.2. C. de rescind. vend. & recte accõmodatur in con-
tractu locationis, vel depositi, cui sit postea adiecta stipulatio *Ang. in § sequitur n.15. Inst.*
de except distinguit. *Ias. in d § actionũ n.32. & 33.* & secutus sententiã gl. in *l. si quis cum ali-*
39 *ter in verb. per machinationẽ* † ibi alii etiã, credidit annullari stipulationẽ ipso iure, ea rati-
one q stipulatio veniat ad contractũ bonæ fidei, tanq̃ in consequentiã argumento *l. cũ*
40 *principalis de reg. iur.* in qua accessoriũ sequitur † naturã sui principalis *l. nihil dolo. § cũ prin*
cipalis eod. tit. l. non dubiũ. C. de legib. l. Aurelius. § legatũ ff. de liber. leg. & propterea rescisso
principali, videtur rescissum, & accessoriũ, *gl. in l. si patronus. § si patronũ. ff. si quid in fraud.*
patro. & si principalis contractus nõ tenet, nec accessorius valet *Bal. in l. ex test. C. de fidei-*
commiss Alex. cons. 76. lecto, & discusso lib. 2. not. Bar. in l. nemo potest. ff. de leg. 1. Rom. cons. 246.
Dec. in d. l. cum principalis eandẽ sententiã probat *Bar. in l. si quis cum alter n.4. in fin. Ias. nu.*
7. Alex. num. adductus ex doctrina *Bart. in l. sub prætextu lect. 1. Cod. de transact.* Quod
nempe transactio licet sua natura sit stricti iuris, tamen interposita super contractu
bonæ fidei annullatur ob dolum ipso iure, non secus ac contractus bonæ fidei, vt con-
siderat etiam *Alberic. in dict. l. eleganter.* Huic opinioni suffragantur multa iura, quibus
aperte ostenditur, stipulationem sequi naturam actus, cui adiicitur veluti *l.5. § con-*
uentionalet, ibi, stipulationes pendent ex negocio contracto *l. si stipulatus in principio. ff.*
de vsur. vbi stipulatio sequitur naturam actus, super quo interponitur *l.1. § bellissime. ff.*
legat. nomine caueatur in qua stipulatio interposita super legatis, & fideicommissis
eorum assumit naturam, vt scilicet fructus veniãt a tempore moræ sicut in vltimis vo-
luntatibus *l. minorum. C. de in integr. restit.* Quibus conuenit dictum *Bart. in l. fin. per illum*
text. ff. de solut. & in *l. cum quis decedens. § codicillis. ff. de leg. 3.* quod stipulatio interposita su-
per vltima voluntate regulatur secundum illius naturam, & hinc fit, quod stipulatio
iudicatur diuidua, vel indiuidua secundum naturam rei cui adiicitur *l.2. § & harum l.*
stipulationes non diuiduntur in princip. ff de verb. oblig. l. si cum § qui iniuriarum. ff. si quis caut.
vbi stipulatio de iudicio sisti celebrata super actione iniuriarũ non transit ad hæredes,
sicut, nec actio iniuriarum. Multa præterea eiusdem farinæ congerit *Iason. in Rub. ff. de*

verb.oblig.nume.14.verb.ſexto,& vltimo,& in verbo ſeptimo facit,ratiocinatur,à ſimili nam ait ſi in venditione ponatur ſtipulatio,tamen habet locum remedium *l.2.C.de reſcind.vend.* quamuis illa conſtitutio procedat tantum in contractibus bonæ fidei,vt dicit eſſe com.opin.in *d.l.ſiquis cum alter num.*18.adeo vt iudicetur actus ex principali intentione,quæ fuit vendere,& bonæ fidei contractum facere.

Contrariam ſententiam ſibi contrarius probat Bald.in *c.1.extra de plus pet.* ſicut eſt teſtis Iaſ.in *d.l.ſiquis cum num.*Iaſ.eandemque ſenſiſſe videtur *Bart.ibi num.*4.dum ait ſuper ſtipulatione & ſuper contractu emptionis,non fieri nouationem,ſed vtrumque contractum manere,& tam *l.2.quam l.ſiquis cum alter.*remedia competere, nec non in *l.ſing.in 6.ſpecialr.ff.ſi cert.petat.* definit in prædicto caſu interpoſitæ ſtipulationis ſuper contractu bonæ fidei duplicem actionem oriri ſtricti iuris vnam, bonæ fidei alteram, aperte ſentiens ſtipulationem non habere ſe ad contractum emptionis tanquam acceſſorium,proinde vitiata emptione ob dolum non irritabitur ſtipulatio, immo ipſa ſuſtinebit integrum contractum,cum illi robur,& authoritatem tribuat,& ad ſe naturam illius contractus trahat *l.ex placito Cod.de rerum permut.l.ſiue apud acta.C.de tranſact.* nam licet contractus innominatus,non producat actionem, niſi ſequuto implemento *l.1.in fin.ff.de rerum permut.l.iuriſgent.in princ.ff.de pact.* tamen ſtipulatione interpoſita ſtatim actionem parit *d.l.*ex placito, imo cum in his ſit locus pœnitentiæ *l.ſi pecuniam.ff.de condict.ob cauſ.* tamen ceſſat pœnitentia, ſtipulatione vero intercedente, vt dixit *Bald.in l.quamuis.C.de tranſact.*per textum in *l.Labeo ſcribit Bibliothecam*, & in *l.fundi partem.ff.de contrah.empt.* Huc pertinet,quod licet emptio, quæ conſenſu contrahitur cõtrario conſenſu diſſoluatur *l.ab emptione.ff.de pact.l.nihil tam naturale.ff.de reg.iur.l.pro vt.ff.de ſolut.* tamen ob interpoſitam ſtipulationẽ ex contrario conſenſu minime diſſoluitur. *l.emptio.ff.de reſcind.vend.*His quoq; cõuenit *l.miles §.de cauſa.ff.de re iud.*in qua ſtipulatio interpoſita ſuper actione noxali,non immutat eius naturam,& Imol.eo loco ait tex.eſſe ſingularem,conferunt præterea multa congeſta a *Iaſ.in Rub.ff.de verb.oblig.n.15.verb.in contrarium,cum pluribus ſeq.*

Quod magis probãdum videtur pendere iſtius quæſt.deciſio,ab eo,quod maxime controuerſum eſt inter Dd.vtrũ ſtipulatio in alio contractu interpoſita ſequatur naturã illius an vero ipſa trahat ad ſe illũ contractũ,& ad vtramq; partẽ latiſſime diſputat in *d.Rub.de verb.oblig.Alex.in l.1.in fin.C.de pact.Dec.in l.cum mota.C.de tranſact.* vbi non audens firmare pedes,facile huc,atq; illuc impellitur,& *Bart.& Bald.*ſicut oſtẽdimus parum ſibi conſtat,adeo quod in tanto opinionum conflictu difficile ſit diſcernere, quæ ſit magis cõmunis *Curt.tamen in l.ſing.col.6* dicit *Bart.ſent.ad l.ſing.* eſſe cõmuniter reiectam,& idem affirmat *Cagn.*ibi *Alex.in d.l.1.n.17.*vno modo diſtinguit,*Iaſ.in alleg.Rub.n.20.*nõ abſimilẽ diſtinctionẽ affert. Nos vero,vt quod ſit iudicii noſtri interponamus nouam ſententiã ſecuti credimus ſtipulationẽ,nec ſequi naturam contractus, cui adiicitur;nec ad ſe illius contractus vim,aut naturã trahere,ſed per ſe manere,ita vt ſuam ſtricti iuris naturã obſeruat alio contractu;cui eſt adiecta bonæ fidei manente ſuamq; producat actionem bonæ fidei vnus,alter vero pariat ſtricti iuris, ad probationẽ vero
41 noſtræ ſententiæ præmittemus † ſtipulationẽ vario modo in iure celebrari,& illo quidẽ inprimis quando ꝑ ſtipulationẽ aliq. negociũ contrahitur,nullo alio ꝓcedente cõtractu,vel negocio,ita vt ſola ſit ſtipulatio nec ad aliũ antecedẽtẽ contractũ reſpiciat, & hoc modo conſiderata ſtipulatio nõ eſt noſtri negocii.II.contrahitur ſtipulatio non ꝑ ſe,ſed in executionẽ alterius negocii,vel cõtractus,aut quaſi cõtractus cuiuſmodi eſt ſtipulatio vt legatorũ & fideicom.nomine caueatur, tẽdit.n.ad executionẽ pſtandi legatũ, adhibetur nanq; ſtipulatio vt legatarius ſit magis in tuto, ſimilis eſt ſtipulatio de iudicio ſiſti,de qua in *l.cum qui.§ ſi iniuriarũ ff.ſiquis cautio*, & hoc caſu ſtipulatio ſequitur naturã illius negocii,quippe q̃ venit in conſequentiã, & ad acceſſionẽ quandã ꝓinde deficiẽte legato vel per defectũ cõditionis, vel per aliã ſimilẽ occaſionẽ,ſtipulatio etiã: vt legatorũ &c. deficit,ſic & in actione iniuriarũ,ſi iniuriã paſſus ante litẽ cõteſtatã deceſſerat,tertio modo celebratur ſtipulatio ad conualidandũ actũ ꝑ ſe inualidũ; vt cõtractũ innominatũ,vel nudũ pactũ hoc ꝑ ſe eſt infirmũ,& ille ante implementũ, nihil iuris habet,& tunc ſtipulatio trahit ad ſe illũ contractũ,tribuẽs ili efficaciam, & ius agẽdi,& ita ꝓcedat *lex placito.C.de rer.permut.l.ſiue apud acta.C.de tranſact.* Quinto modo ſit ſtipulatio ſuper cõtractu ſua natura valido, vt quãdo adiicit̃ emptioni,locationi &c. quemadmodũ fieri ſolet ex cõſuetudine notariorũ in quouis inſtrumẽto cõtract⁹, & hic caſus maxime pertinet ad quæſtionẽ noſtrã,in quo nouiter ſentio,quod ſtipulatio nec

tio nec

42 no trahatur ab illo contractu, aut illum trahat, vt nec mutet, nec mutetur. † Primo q a si stipul. traheretur fieret bonæ fidei vt credidit *Bart. in l. siquis cum aliter. nu. 7. ff. de verb. oblig.* & *Cogn. in d. l. singul.* refert ex intentione aliorum, & hoc esse falsum ostenditur ex §. *fuerat. Inst. de act.* in quo definit Imp. Iustin. quod stipul. bonæ fidei assumit tantum in exactione dotis, indicans à contrario in exactione aliarũ rerum deductarum in alio contractu bonæ fidei naturam non assumere, corroboratur, quia induit naturam bonæ fidei quoniam subrogatur in locum actionis bonæ fidei, & subrogatio fit à lege, cum expressione illius qualitatis, At in specie nostra nulla fit subrogatio, etsi fieret non veniret a lege, sed fieret ab homine, & absq; expressione illius qualitatis. Secundo si stipulatio mutaret, aut mutaretur fieret nouatio tacite contra *l. fin. C. de noua.* qua cautum est, nõ videri factam nouationem, nisi verbis expressis hoc factum sit, sed vtramq; obligationem manere in illis verbis (*Sed contraria stare, & posteriora incrementa illis accedere, nisi specialiter rem ferit obligationem, & hoc expresserint & secundum magis pro authoribus elegerint*) Imo fieret nouatio, absq; eo quod saltem tacite constaret de animo contrahentium, contra *l. 2. ff. de nouat.* nam eædem sunt personæ contrahentium, eadem res nullaque adiecta conditio, non datus, vel detractus fideiussor, ex quibus coniecturis constabat de animo secundum dispositionem iuris antiqui. §. *præterea nouatione Inst. quib. mod. tollitur obligatio. d. l. fin. C. de nouat.* Tertio si stipulatio mutaret ut fieret contra intentionem contrahentium, quæ fuit maius robur addere cumulando remedia præsertim cum stipulationem interponimus. Quę fuit inuenta obligat. firmandarum gratia, cum enim nostra intersit plures habere actiones *l. fin. C. de Codicill. l. 2. C. com. de leg.* adiicitur stipul vt cumulatis actionibus magis sit nobis consultum, ideoq; in emptionis cõtractu qui dixerit se se deceptum poterit vti altero de duobus remediis scil. *leg 2. C. de resci. vend* aut *l. siquis cum aliter ff. de verb. oblig.* Quod si stipul. contraheretur ob contractũ venditionis daretur solum auxilium ex *d. l.* 2. si vero traheret ad se venditionem sola competeret actio, ex *d. l. siquis cum aliter* ; Quid iuuat emptorem duas actiones habere bonæ fidei si stip. trahatur, Aut duas stricti iuris, si stipul. traheret, nihil id equidem præstat vtilitatis, quoniã non interest ista magis, vti quam illa, multoq; minus, scilic. si dum stip. trahitur, vna tantum oriretur actio ex empto, Aut dum trahit sola daretur actio ex stipulatu, quod si stip. nec trahit, nec trahitur duę proficiscũtur actiones, & duo cõpetunt diuersa remedia. Quarto si stipul. traheretur nõn operaretur secundum naturam suam, nec consequeretur finem, ad quem est inuẽta scilicet firmandarum obligationum gratia Dd. *in Rub. ff. de ver. obl. Paul. li. 2. recep.* sent. ca 5. q est absurdum ideò remouendũ, *l. nam absurdũ, ff. de bon. libert.* Etenim si trahitur, magis ipsa confirmatur, quã confirmet, efficitur n. bonæ fidei, & confirmare est quod per se valebat validius efficere, vnde cõfirmatio dicitur, iuris prius habiti corroboratio *c. inter dilectos ext. de fide Inst.*

Accedit verò quod si stip. traheret, vel traheretur, confirmans fieret vnum; & idem cum confirmante, nã aut emptio efficeretur stricti iuris, aut stip. bonæ fidei cum tamen longe differãt inter se, Nam Codicilli testamento confirmantur *l. conficiuntur. ff. de iur. Codicill.* & tamen suam retinent naturam, & diuersi sunt à confirmante. Sexto hic conuenit, quod si stip. traheret, vel traheretur, vna tantum deberet actio proficisci, vel bonæ fidei, si traheretur, vel stricti iuris si traheret, & tamen volunt Dd. oriri duas, nẽpe bonæ fidei, illi qui putant, q trahatur vel stricti iuris, qui credunt stip. trahere alios contractus, solus *Bar. in d. l. sing.* existimat duas actiones oriri, vnam bonæ fidei, alteram stricti iuris ex quo aperte sentire videtur, stip. non mutare, nec mutari, sed in sua natura manentẽ robur addere cumulãdo remedia, vt dixerit etiam *Ang. in §. sequitur nu. 5. de except.* Atq; huic nostræ sent. vt tamẽ illuc redeamus vnde digressi sumus cõsequẽs est, Quod dolus dans causã contractui bonæ fidei, & stricti iuris simul; secundũ data in antecedẽtib. excpla, non infirmabit ipso iure vtrũq; contractum, sed illũ bonæ fidei, alterum v. ope exceptionis *d. l. siquis cũ aliter*: ideoq; Actor quantum ad cõtractum emptionis, carebit actione, quãtũ ad stip. poterit repelli except. doli mali. Hinc refertur ad vnum q est singulare & a Dd. in hac materia nõ consideratum nẽpe quod actio de peculio, ob huiusmodi dolum, aliquando ipso iure infirmabitur aliquando ope except. quando intẽtatur cõtra filium, quoniã est bonæ fidei, vel stricti iuris, secũdum naturam actionis orientis ex contractu gesto p filium sed quãdo actio de peculio datur cõtra patrẽ, licet sit eadem, q præstatur contra filium semper est stricti iuris; vt etiam diximus paulo supra. igitur contra patrem non infirmabitur ipso iure, sed ope except. cõtra filium, interdum annullabitur ipso iure, interdum ope exceptionis.

Quaest. 9. Ex his congruenter infertur ad vtilem quæstionem. Nunquid dolo dante causam contractui si fuerit sequuta traditio censeatur ex illo contractu nullo translatum dominium *Ang. in* §. *sequitur. num.* 5. *de exceptionib. verb. ex quo nota*, & *verb. secundo addas*, affirmat transferri ob sequutam traditionem ex *l. & eleganter.* §. *primo.* & ex gloss. notanda in *l. apud Celsum.* §. *de Authoris. ff. de except. doli*, vbi eandem sententiam sequitur *Raphael* inquiens Angelus diuersum esse in contractu simulato, in quo sequuta etiam traditione dominium non transfertur, vt est casus singularis in *l. emptor. ff. de aq. pluu. arcend.* vbi *Bar. & Ang.* inferens magis nocere simulationem, quam dolum dantem causam contractui, quod perpetuo dicit esse notandum, quia totum contrarium videretur dicendum, dummodo intelligas de contractu ficto, & simulato iuxta *l. nuda ff. de contr. empt.* & *l. imaginaria. ff. de reg. iur.* non de omni simulatione, cuius multæ sunt species, vt per Bartolum *in consilio incipit. Petrus Nicola*, & *in l. post contractum. ff. de donat. Bald. & Saly. in l. emptione*, *& in l. prima. Codic. plus valere quod agitur.* idem probat *Castrens. in l. si maior Codic. de dolo*, vbi pulchre declarat, & citant consonantem Bartolus ratio differentiæ est: quia in casu l. *nuda*, cum intentio contrahentium sit nuda contractum perficere non valet *l. nunquam nuda. ff. de acq. rerum domini*. sed in casu nostro dolosus, & vendens intendebant contractum venditionis facere, vt sic aliquem contractum, qui sit aptus natus transferre dominium *l. cum manu fata.* §. *fin. ff. de contrah. empt.* & ita tradendo transferri dominium argumento gloss. *in l. 2. cum simil. C. de acq. poss.* Confirmatur contra Angelum quoniam in contractu simulato non adest consensus vllo modo, vnde dicitur contractus pictus, & coloratus vt dicemus infra *in lib. 5. in tit. de simulatione.* At in doloso contractu aliquo pacto, consensus inest, vt tradidit *Bart. in d. l. & eleganter*, & nos exposuimus supra; Sed *Alber. in d. l. & eleganter. numero.* 10. *verb. Guid. de Suzza dicit &c.* contrarium probans ait ex doloso contractu non transferri dominium etiam si sequatur traditio argumento ducto à minori ad maius non in contractu gesto per metum si sequatur traditio, dominium non transfertur, sed remanet penes illum, qui passus est metum, *l. metum.* §. *volenti. ff. de eo quod metus causa.* multò fortius quando contractus est nullus, vt accidit in dolo dante causam, & ideo si dolo deceptus erat dominus, potest intentare rei vendicationem, si vero dominus non erat, condictionem indebiti *l. indebiti. ff. de Cond.* Conualidatur hæc opinio noua ratione in modo transferendi, differentia est inter possessionem & dominiũ, facilius n. transfertur possessio, quam dominium *l. si quis in* §. *differentia est de acquir. possess. vbi Doctor.* possessio autem transfertur ex inutili contractu *l. prima.* §. *vir. ff. de acq. possess.* ergo ex nullo contractu non transfertur dominium, alioquin procederent à pari possessio, & dominium contra *text. in d.* §. *differentia.* Suffragatur reg. quod actus nullus nullum producit effectum, & patrocinatur illa quod accessorium sequitur naturam principalis, traditio fit in exequutionem contractus, & illum respicit tanquam principalem, is vero nullus est, ergo nulla traditio, dominium autem non nisi ex vera traditione transfertur *l. traditionibus cum matr. C. de pact.* eandem sententiam multis deductis iuribus probat *Dyn. inter singularia DD. in singulari 59. incipit quod si dolus.* eidemque ad stipulantur, quæ ponit *Ioson in l. sub prætextu numer.* 12. *C. de transf.* Decisio istius articuli, videtur pendere ex illa iuris quęstione An & quando ex inutili contractu transferatur dominium, circa quam videndus est idem *Alber. d. l. & eleganter. numero sexto verb. si quaeris an dolus*, *& verb. si quaeris an ex inutili*; vbi copiosè, rem absoluit.

43 *Quaest.* 10. Hic nouus oritur Iuris articulus, vtrum dolus dans † causam sicut annullat ipso iure contractum bonæ fidei, ita quoque resoluat eius distractum parique modo, sicut contractum stricti Iuris rumpit ope exceptionis, sic quoque eadem exceptione rumpit distractum, & sane tutius esse videtur negare eodem modo per dolum vtrumque dissolui, quippe contractus, & distractus sunt contraria; contrariorum autem contraria est natura, & contrarii sunt effectus. vt post Dialectos probat *Iuris cons. cum in l. fin. ff. de leg.* Tertio in qua argumentũ hæreditatis operatur argumentum legatorum, & diminutio illius diminutionem istorum verbo simili *l. illud. ff. ad l. Aquil.* Nam defectus insinuationis in donatione excedente summam 500. aureorum licet vitiet donationem; non tamen vitiat distractum donationis *Saly. in l. sancimus. C. de donat. Ioann. Andr. in Ad. ad Specul. in titulo de Instru. edit.* §. *pen. in verb. item nota.*

Tertio in his quæ sunt separata, non valet illatio de vno ad alterum, nec positiue, nec remotiue *l. fin. vbi Bart. & Castrens. ff. de Calumn. l. naturaliter.* §. *nihil com. ff. de acq. poss.*

poss. l. Papinianus exuli. ff. de minor. l. si Maritus lect. 1. ff. de donat. quare cum distractus, & cõ-
tractus sint separata, non valet argumentum remotiue, Dolus tollit ipso iure contra-
ctum, igitur, & distractum. Quarto, Bald. in l. 3. C. de except. & præscription. arguit per il-
lum text. quod non eodem modo contractus, & distractus per dolum resoluantur,
nam dolo dante causam distractui, tollitur ope exceptionis etiam si bonæ fidei sit.
44 Contrariam sententiã probat † communis schola Dd. Authore, Bart. in l. de tutela
C. de in integr. rest. in l. sub prætextu Cod. de transact. in l. in summa C. de condit. indebit. in l. pen.
l. de Dolo Ias. in l. ab emptione. ff. de pact. in l. cum postea C. de pact. Alexander in d. l. sub prætex-
tu Euerard. in loco à contractu ad distractum nu. 5. verb. non est. Tiraquell. qui plures huius
opinionis sectatores congerit in gloss. ver. num. 9. de legibus Connub. Bald. in l. aduersus post
principium, ff. de except. & in d. l. 3. Cod. de except. & in l. 1. C. quando liceat ab emptione di-
sced. Aret. in l. si seruum ff. de verb. obligat. Roman. in l. si cum dotem. §. si mulier numero 3. v-
45 bi multa cumulat, ff. soluto matrimonio. † Munitur autem in primis illa ratione; Quia
vbi contractus est bonæ fidei, ibi distractus eius est bonæ fidei, Bart. Bald. Saly. Angel.
Iason & alii, in l. ab emptione. ff. de pact. in illis verbis (Quia bonæ fidei, ad quam hae omnia
rediguntur interpretatio, hanc quoque conuentionem admittit) similis est text. in leg. 1. Cod,
quando liceat ab emptione discedere, in qua Bald. & Castrens. dicunt quod si habitus est
46 bonæ fidei, & priuatio est quoque bonæ fidei. † Secundo, quoniam eiusdem virtutis
est distractus, cuius est contractus, ꝓpterea sicut contractus probat iustũ titulũ ad vsu-
capiendũ, ita & distractus, Ias. in l. Pomp. §. propterea. ff. de acq. poss. l. si hominẽ. ff. de vsucap. l. si
duo. ff. de diuers. & tempor. præscript. Bald. in l. 1. Cod. de vsucap. transform. & quemadmo-
dum per contractum aliquis sortitur forum in loco, in quo contrahit, l. hæres absens,
§. si quis tutelam & §. proinde ff. de iud. Ang. Ias. Alex. in d. l. Pomponius. §. præterea ita & in
47 loco distractus. Tertio, accedit, quod dispositum in contractu, † obtinet etiam
in distractu & ideò authentica sacramenta puberum Cod. si aduers. vend. licet sit exorbitans
48 & loquatur † in contractibus, porrigetur tamen ad distractus per gloss. ibi, quam
Dyn. Bartol. Bald. & alii sequuntur in eo text & singularem dicit Bald. in Rubr. extr. de
iureiur. hinc Franciscus Aret. in l. si quis cum aliter col. 6 ff. de verb. obligat. affirmat disposi-
tionem quantumuis exorbitantem, & correctoriam in contractu, locum habere
etiam in distractu; quare Bartolus recte in l. Pomponius numero 9. ff. de neg. gest. asserit
circa distractum dolo initum eandem habendam esse distinctionem doli distribuen-
tis causam, vel incidentis. Adductis autem argumentis ex aduerso, videtur satisfa-
ctum ex fundamentis communis sententiæ. Nam si distractus est bonæ fidei, quan-
do contractus est bonæ fidei, constat non esse in omnibus contraria, imo quo ad i-
stam qualitatem maxime conuenire, quæ sola qualitas est in causa, vt ipso iure vitie-
tur, perspicuum est etiam quod non sunt penitus separatæ, si in hoc articulo bonæ fi-
dei consentiunt. Vim quoque non habet alterum argumentum de insinuatione,
49 quippe quia regulariter solemnitas requisita in contractu † est necessaria in distra-
ctu, l. si ad resoluendam C. de prædiis minor. quia sancitum est decretum iudicis, esse æque
necessarium Minori in obligatione rei immobilis, ac in distractu eius obligationis,
quem textum dicit ad hoc esse notabilem Bald. in l. præses col. 2. verb. idem apparet Cod. de
transact. in l. 1. C. si aduers. transact. & cons. 220. proponitur lib. 1. cum multis congestis à Ti-
raquell. de legibus Connub. glass. ver. numero 11. & casus insinuationis deductus non ob-
stat propter diuersitatem rationis, in contrahenda, & dissoluenda donatione, cessat
enim ratio fraudis in dissoluenda donatione, cuius intuitu inuenta fuit insinuatio in
donatione perficienda vt animaduertit Euerardus in loco à contractu ad distractum
numero vndecimo. in fin. Ad l. 3. de except. & præscript. idem inet. Bald. respondet
nempe quod loquitur de replicatione doli præcedente, scilic. aliqua exceptione in-
tentionis, vel facti.
50 Hæc quoque † conclusio in distractu restringitur ex intentione, Bart. & Castr.
in l. si maior Cod. de dolo, vt non procedat quando distractus esset eiusmodi, qui statim
secum traheret exequutionem, veluti, siquis dolo inductus repudiaret hæreditatem,
in hoc enim distractu, protinus venit exequutio; amisit enim repudians iura hæred.
in actu repudiationis, hoc sane casu distractus, non annullatur ipso iure, sed rescindi-
tur per actum doli, & rationem differentiæ pulchre explicat Castrens. d. l. si maior, in qua
facit generalem conclusionem, tam in contractibus quam in distractibus bonæ fidei,
vt dolus dans causam, non annullet ipso iure quoties contractus bonæ fidei trahit se-
cum exequutionem, vt aditio hæredis nam actione doli rescinditur, sic & distractus

secum ducens suam exequutionem, vt in proposito exemplo repudiationis; Plane, hæc limitatio, tam in distractu quam in contractu, habet contradictores, vt ostendimus supra in quæst. illa, an dolus dans causam, annullat ipso iure contractum bonæ fidei, in fine.

51 *Quæst.* 11. Huc etiam pertinet illa quæstio, vtrum † dolus dans causam contractui bonæ fidei illum annullet in totum, respectu vtriusq; contrahentis, An vero quo ad decipientem tantummodo, ita quod si deceptus velit, teneatur decipiens seruare cõtractũ, & sane videtur irritare absolute ꝓ parte vtriusq; ex notissima iuris regula, quod contractus non debent claudicare *l. 1. ff. de rescind. vend. l. litigatores. ff. de arbit. l. si cum dot. §. vnde eleganter. ff. eo.* ibi absurdũ esse, visum est, in alterius ꝑsona ratũ esse alterius non, etiam ratio est, vt dicebat *Bald. cons. 18. notiss. est lit. 1.* Quia illud quod claudicat iustũ non est. Secundo fauet quia dolus est contrarius bonæ fidei *l. 3. in fin. ff. pro Soc.* & bona fides est de substantia cõtextu bonæ fidei, *Bar. in l. sub prætextu. n. 8. C. de transact. Gomes. in §. actionum n. 12. Inst. de actio.* & ideo deficiẽte bona fide deficit substantia cõtractus proinde non debet valere pro parte cuiuspiam, Cæterum Dd communi voto sentiunt contrarium sequuti *gloss. in l. & eleganter in princ. in verb. nullum,* & in *verb. ipso,* & ibi *Bart. &*

52 *Bald. qui in tract. Dot. privileg. 35. nu. 1. in fin.* infert quod mulier à marito † in dote decepta poterit rescindere contractum, vel *stare contractui* gloss. præterea in *l. à Diuo Pio ff. de ritu nupt. in l. in causa lect. 2. ff. de Minor. in l. Iurisgentium. §. prætor ait,* vbi *Alex. & Ias. ff. de pact. Iason in l. transactione Cod. de transact. Igneus in l. contractus. ff. de reg. iur. Feder. de Senis cons. 89. puto. Castrens. cons. 295. si dict. a col. 1. l. 2. Tiraq. de leg. Connub. gloss. 8. nu. 93. Ruy. cons. 198. num. 12. lib. 1.* Benincasa. *§. actionum. numer. 263. Inst. de actio. Capra reg. 87. num. 36. Canon. maxime Abbat in c. cum dilecti col. 2. de Emp. & Vendit. Fely. in c. dilectus cl. 2. verb. Tertio facit de rescript. Archid. & Aret. in c. 1. extr. de probat. Dec. in c. cum inter in 6. not. extr. de except.* Ratio est propter odium dolosi, & fauore decepti *Iason in d. l. transact. numer. 6. C. de transact.* probatur a simili ex doct. *Bald. & Saly. in l. 1. C. plus valere quod agitur,* quod si ex

53 duobus contrahentibus alter tantum simulabat, is qui vere contrahebat potest cogere simulantem, velit, nolit, stare contractui, simile est etiam quod consuluit *Aircar. cons. 141. super prædicto.* quod si actum sit, vt si contraueniretur contractui, contractus sit nullus. Vno contraueniente poterit alter cogere aduersarium contrauenientem vrgere ad implendum, & sequitur *Fely. in d. c. cum dilectus cl. 2. & in c. tuis quæstionibus col. 1. extr. de test.* Confirmatur tandem ex generali regula quod scilicet vbicunque contra-

54 ctus annullatur fauore alicuius & is velit stare contractui, non poterit contra † illam nullitas allegari *Bart. cons. 159. visa quod. col. 3.* congruit tex. *in l. cum interdicti C. de arbitr. Tut.* vbi Minor potest approbare contractum, alias nullum defectu solemnitatis & cogere emptorem, vt precium restituat, multaq; in hanc sententiam similia cumulat *Tiraq. de leg. Connub. gl. 8. quæst. 40. n. 91. vsq. ad n. 98. & in l. si vnquam in ver. si reuertatur. n. 10. C. de reuo. don. Ias. in d. § actionum. num. 43.* inter quæ recenset illud quod manumissio in fraudem creditorum est nulla, quo ad ipsos creditores, sed quo ad manu mittentẽ, valet, & hoc modo videtur obtinere dictũ *Butrio in c. dudum. n. 26. de Conuer. Coniug.* quod dolus dans causam non obligat deceptum, sed decipientem sic si velit aduersarius.

Nec officiunt, quæ sunt dicta ex aduerso, etenim regula quod contractus non de-

55 bet claudicare in multis, † perdit officium suum, nempe fauore pupilli, fauore filiorum, fauore Ecclesiæ, fauore Principis, necnon odio dolosi, vt limitat *Siluestr. Aldobrand. in §. 1. n. 33. & 34. Inst. de Auth. Tutor.* ratio limitationis est ad compescendos dolosos, callidi enim & dolosi homines videntes ob dolum nihil posse consequi, libenti-

56 us abstinent a machinationib. secundũ fundamentum verificatur † in decipiẽte, nam deceptus bonã fidẽ habet, & legis est dispensatio in perniciem dolosi, vt ex vno latere sustineatur, vt scilicet iuxta vetus adagium, malum consilium fiat consult. pessimum. Porrò a limitatur hæc conclusio, vt locum non habeat, quando contractus non valet non tantum propter odium dolosi, & fauore decepti; sed quia lex resistat actui, tex. est in simili *in l. à Diuo Pio. ff. de ritu nupt.* sentit *Tiraq. d. gloss. 8. num. 49. in verb. nisi aliter,* lex resisteret, facit apostill. *in l. Iul. anus. §. si quis colludentis in verb. dolo. de act. empt.* vbi multa cumulans ait non esse in potestate cuiusque contrahentium, alterum compellere ad obseruantiam *Benincasa in §. actionum. numer. 265.* vbi multa *Capra concl. 87. numer. 57.* imo si consentirent ambo adhuc sortiri effectum, non posset *gl. in d. l. à Diuo Pio,* plenius *Alex. in l. iurisg. §. prætor ait. ff. de pact.* latissime *Franciscus Niconius inter repet. in Rub. ff. Sol. matr. num. 141. verb. est bene.*

Quæst. 12.

Quæst. 12. Data vero communi sententia reuocatur in dubium, vtrum iste dece-
57 ptus possit à doloso compelli, † vt declarationem faciat, an velit firmum habere con-
tractum an vero irritum reddere, & æquius esse videtur, vt cogi non possit. Etenim
fauori eius iste contractus non valet, & ita demum si velit non tenet, quare sicut inuito
58 beneficium non datur ita suo beneficio vti nemo compellitur † argumento *l. inuito.*
ff. de reg. iur. & probatur exemplo mulieris quæ non vrgetur declarare, nunquid ve-
lit vti Velleiano, sicut nec filius compellitur explicare ; vtrum velit vti Macedon.
In contrariam sententiam communi suffragio itum est quam probat *Bart. in l. Iulianus.*
§. si quis à colludenti. ff. de act. empt. Alexand. in l. iurisgentium. §. prætor ait. ff. de pact. Iason in
l. transact. numer. 9. C. de transact. & in §. actionum. num. 42. verb. an dolo deceptus. Probatur
59 autem ex vulgat. reg. quod sibi non nocet, & † alteri prodest concedendum est de fa-
cili *l. 2. §. item variis. ff. de aqua pluu. arce. l. in creditore. ff. de euict.* quam exornat. *Bar. in l. sicui.*
ff. de seruit. Men. de Arbit. Iud. caus. 237. n. 19.

Hæc declaratio non nocet declaranti, & prodest ei, qui declarationem petit, vt
sciat vtrum ius habeat ex illo contractu. Secundo munitur ex *l. Iulianus. §. siquis à col-*
ludente. ff. de action. empt. ibi siquis à colludente procuratore meo, ab eo emerit an pos-
sit agere ex empto, & puto hactenus, vt aut stetur empt. aut discedat, & ibi Bart. tradit
formam agendi contra deceptum, vt declaret voluntatem suam, probatur etiam ex
doctrina. *Bart. in l. siquis Cod. de Decur. libr.* 10. & nos vltra alleg. leg. quod tibi non nocet
&c. cõfirmamus alia ratione: Etenim si dolosus agat ex illo contractu quasi valido, Aut
deceptus obiicit exceptionẽ nullitatis, aut dicit velle stare conuentioni, aut tacendo
nullam oppositionem fecit, certe omni modo erit declarata voluntas decepti ; Non
habet vim argumentum contrarium ex rationibus communis sententiæ, quibus et-
iam probatur mulierẽ, & filium compelli posse ad declarandũ. Nunquid vti velit be-
neficio Velleiano, & Macedonian. & ampliatur communis opinio, vt obtineat etiam
60 in minore circumscripto, nam & ille cogitur declarare, † nunquid velit stare contra-
ctui *Bart. in d. §. siquis à colludente.*

Quæst. 13. Vltimo quo ad contractum bonæ fidei, quæritur quid iuris si celebre-
61 tur de pluribus rebus & in earum vna interuenerit † dolus dans causam, puta quia illã
non erat venditurus nisi dolo fuisset inductus, vtrũ annulletur contractus in totũ, an
v. quo ad illam rem tantum; Excitat hoc dubium *Bald. Nouellus in tract. de dot. priu. 35. n. 2.*
parte 7. & in l. scire debemus. ff. de ver. obl. & ibi concludit, vitiari contractũ, quo ad illã rem
nõ in totũ, dicens ita esse declarandã *l. & eleganter.* Ratio sumitur ex *d. l. scire debemus*, q̃a
tot videntur esse emptiones, quot res vẽditę, confert reg. per inutile *col. l. 1. §. siquis. ff. de*
ver. obl. suffragatur in simili, q̃ defectus insinuationis non irritat totã donationem, sed
quo ad illam partẽ, quæ excedit quingentos solidos *l. Sancimus C. de don. Plane Balds* sen-
tentia admodũ est æqua, si in venditione plures sint res comprehensæ, sub diuerso pre-
cio, vel in locatione contẽtę sub diuersa mercede; ita vt res quælibet suũ precium, vel
suã habeat mercedẽ tunc enim vere militant supra deductæ rationes, cæterũ si plures
res vnico precio vendantur, subsisto, & inclino magis in aliam sententiã, indiuiduus n.
actus tunc est, vera indiuidua substãtia in vno precio consistens quare non potest pro
parte vitiari, quin annulletur in totum *l. Iulianus. ff. ad exhibend.* diuisio enim formã cor-
rumpit *Bal. in l. si seruus. ff. siquis caut.* est enim indiuidua *l. hæredes palam. § fin. de testa. l. si is*
qui, & ibi Bald. in princ. not. ff. eod. tit.

Hactenus de dolo dante causam contractui bonæ fidei, redeamus ad dolum in
contractibus stricti iuris, qui cum illos irritet ope tantum exceptionis, quẽadmodum
ostendimus supra, infertur quod dolus tribuens causam Delegationi, non ipso iure,
sed ope exceptionis irritabit illam, stricti enim iuris est cum fiat per stip. *l. delegare. ff. de*
nou. l. dolo C. de inutil. stipul. ita tradit *Imol. in l. si cum dotem. §. si mulier. num. 8. ff. soluto ma-*
62 *trim. & Rom. ibi. num. 2.* vbi limitat in Delegatione, quæ fiat causa dotis, siquidem † sta-
tim annullatur fauore dotis per eum tex. quem dicit esse singularem Rom. ratio vide-
tur, quia stip. in causa dotis, sine qua non consistit delegatio, saperet naturam bonæ fi-
63 dei. *§. fuerat Inst. de act. l. vni C. de rei vxor act.* Idemq; iuris est in acceptilatione, † cui de-
derit causam dolus, nempe quia fit per stip. *Bald. in l. si superstite C. de Dolo*, merito, nec ip-
sa irritabitur ipso iure, sed hic oportune quæritur, An dolus dans causam exceptioni
64 acquirendæ † vtrum annullet acquisitionem ipso iure, an vero ope replicationis, cer-
te videtur quod ipso iure, ea ratione quod exceptio sua natura procedit ex æquitate *l.*
qui æquitate. & ibi gl. ff. de doli exceptione. Federicus Senensis consil. quinto. casus est talis, quidam

clericus col. 5. Bart. in l. si vnus. §. fructus ne peteret. ff. de pact. hinc *Signor. cons. 13 9. col. 2. verb.*
65 *et quod hoc.* inquit æquitatem matrem esse † exceptionis & Azzo *in sum. tituli de exceptio.* ait omnem exceptionem inniti æquitate, *Angel. Aret. §. 1. col. 6. verb. sapientius Inst. de except.* dicit omnem exceptionem esse fauorabilem quamquam hoc repugnet exceptioni Macedoniani, quæ est odiosa; *sequi exceptionem ff. de except.* & ibi gloss. tradit, eam quoque exceptionem quamuis odiosam, nunquam carere tamen æquitate, proinde videtur propter dolum ipso iure impediri, cum nihil magis repugnet æquitati, quam dolus, *l. 3. ff. pro Socio* huc pertinent, quæ tradit *Roman. in l. postquam C. de pact. & Tiraq. de retractu consanguineo §. 35. gloss. 1. num. 5.* infertur præterea quod dolus dans causam pacto de non petendo, vel de non mouendo controuersiam, non irritabit
66 promissionem ipso iure, siquidem pacta nuda † sunt stricti iuris; Quare cum valeant ipso iure, producent ex natura sua exceptionem, *l. iuris gentium. §. sed cum nulla. ff. de pact.* ideoque opus erit replicatione aduersus dolum, *Corne. in l. cum posten. C. de pact. & ibi Roman. & Claud. Ancor. Butrius, Imola, Panormit. in cap. penultim. extra, quod metus caus.* & putant esse exemplum in *l. cum a te ff. de dolo*, verum sunt, qui dubitent, quo modo pactum de non petendo sit stricti iuris, cum non sit contractus, *& d. l. cum a te.* satis sit remota à proposito articulo, etenim ibi nullum est pactum de non petendo, sed non est solutio in abscondito, quia cum pactum de non petendo obliget paciscentem non petere, atque ita producat obligationem succedit regula, *l. omnem. ff. de actio. & obligat.* scil. omnem obligationem pro contractu reputari, ergo stricti iuris, cum non ponatur in § *actionum Instit. de actio.* nobis videtur quod pactum de non petendo sit aliquando bonę fidei aliquando stricti iuris, & est veluti distractus illius contractus per quem licebat petere, distractus autem est actionum eius naturæ, cuius contractus, vt copio-
67 se supra probatum est, infertur etiam quod dolus dans causam † renunciationi, non vitiabit ipso iure, *Bald. in l. penultim. Cod. de dolo.* ratio esse videtur: quia renuncians donat, donatio vero est stricti iuris, neque enim reperitur in *d. §. actionum.* infertur præterea ad transactionem cui dolus causam dederit, an sit ipso iure nulla, sanè *Bar-*
68 *tol. in l. sub prætextu numero sexto. Cod. de transaction.* inquit interpositam † transactionem super contractu bonæ fidei esse eiusdem naturæ, cuius est ille contractus, factum vero super contractu stricti iuris, naturam illius assumere. Quare interdum transactio nulla erit ipso iure, interdum infirmabitur ope exceptionis & quo modo succur-
69 ratur decepto † vltra supradicta, tradit *Benue. Strocha de sponsio. fol. 120.*

In dubium etiam vocatur quod si dolus dederit causam contractui gesto cum
70 minore qui dolo Aduersarii dixit se maiorem, & iurauit an detur † restitutio, *Castr. in l. de Tutela Cod. de in integr. restit.* sed latius *Odd. de restitutione in integr. quæstion. 24. articulo quinto.* Tractatum est hucusque de dolo dante causam contractui, de dolo dante causam testamento nec non statuto atque sententiæ dicendum esset ex ordine, ceterum oportuniori loco, hæc absoluemus, scil. quando de his rebus agemus in quibus dolus committitur.

De Dolo incidente.

1 *Quid sit dolus incidens ex intentione Capra, & Gomesii.*
2 *Quid vero ex mente Authoris.*
3 *Dolus incidens an idem operetur in contractu bonæ fidei, ac stricti iuris.*
4 *Ob dolum incidentem agitur ad supplementum.*
5 *Ratio cur dolus incidens, non annullet contractus bonæ fidei ex Gomesio.*
6 *Alia ratio ex intentione Authoris.*
7 *Dolus incidens non vitiat ipso iure contractus stricti iuris, & quæ sit ratio.*
8 *Dolus iste, tam in contractu stricti iuris, quam bonæ fidei producit exceptionē doli.*
9 *Dolus incidens an operetur pro rē minoris valoris, quam duorum aureorum.*
10 *Actio doli non datur pro re minoris valoris, quam duorum aureorum.*
11 *Vtrum ob dolum incidentem in contractu emptionis, vel locationis perdatur electio competens ex* l. 2. C. de rescind. vend.
12 *Dolosus perdit sua priuilegia, & maxime priuilegium.* l. quoties C. de rei vend.
13 *Communis opinio est, non amitti electionem* d. l. 2. *ob incidentem dolum.*
14 *Vtrum dolus incidens annullet ipso iure cōtractum dotis, contractus dotis propter metum ipso iure non valet.*

15 *Dolus*

15 *Dolus incidens, & Dolus dans causam, vterque dolus est ex proposito.*
16 *Non omnis dolus ex proposito annullat ipso iure contractum.*
17 *Dolus re ipsa aequiparatur dolo ex proposito, qui dicitur incidens, non dolo ex proposito qui dedit causam.*
18 *Dolus re ipsa comparatur dolo ex proposito quo ad rescindendum, non quo ad annullandum, & in contractibus stricti iuris.*

RElinquitur, vt de dolo incidente tractemus, de quo agitur in omnibus his locis, in quibus ostendimus superiori capitulo tractari de dolo dante causam, & propterea in gl. *l. dolo C. de rescind. vend. in l. Iulianus. § si venditor. ff. de actio empt. Capra conclusione* 87, *num.* 59. *Hostien. in tit. de dolo, & contum. in § qua sit poena, & ibi Apostill. in lit. f. Bald. in l.* 7. *ff. de dolo Cagn. in l.* 2. *num.* 17. *& num.* 50. *C. de rescind. vend. Gomes. de contract. c.* 2. *num.* 2. *Castrens. & gloss. in l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* videamus ergo qui sit dolus incidens, deinde an diuersos effectus producat in contractu stricti iuris, & bonae fidei, mox alias materiae congruas quaestiones exponemus.

1 Quo ad primum quid sit dolus incidens † *Capra* per exemplum magis, quam per definitionem declarat. dicens dolus incidit in contractu, puta cum haberem aliquem Mercantiam persuasisti vt viderem illam eo colore, quod literas haberes, quibus significabatur multas eiusdem generis Merces in eundem locum venturas, propter quod induxisti me, vt venderem minori precio, licet alias essem venditurus, vel persuasisti, vt emere cariori precio quia dolose affirmabas multas eius qualitatis merces periisse, naui tempestate maris submersa, quare tuis persuasionibus captus, carius emi, ecce hic dolus incidit in contractu, cum alias essem empturus, sequitur *Gomes. in § actionum num.* 12. *Instit. de actio verb. sed quando dolus incidit.* inquiens dolum incidentem esse, quando ego alias rem meam venditurus, tua dolosa persuasione minori pre-
2 cio vendidi tibi ementi, ipse vero † ita puto dicendum dolus incidens est machinatio fraudulenta, ad eum, qui alias negocium erat gesturus in re, super qua contractus geritur, circumueniendum adhibita: ad substantiam enim istius doli requiritur, quod ille, qui decipitur non inducatur dolose ad contrahendum sed cum ipse haberet animum contrahendi dolus interpositus fuerit in re deducta in contractu, veluti in re, & precio, quando fit contractus emptionis vel in re, vel mercede si fuisset contractus locationis.

Quaest. 2. Ad secundam dubitationem videtur respondendum idem iuris esse in hoc dolo, & in eo qui dat causam, vt scil. contractum bonae fidei annullet ipso inre
3 † conuentionem stricti iuris ope exceptionis, ea ratione quod vterq; dolus incidens, & causam tribuens est dolus ex proposito, vt vberius exponemus in fine huius capitis, dolus autem ex proposito annullat ipso iure, vel ope exceptionis, secundum datam à nobis distinctionem bonae fidei & stricti iuris. Verum contrarium communiter deciditur, nempe ex dolo incidenti, nullum contractum ipso iure vitiari, *Ias. Castr. & alii in l. si quis cum alter. ff. de verb. oblig. Castrens. cons.* 74. *num.* 2. *&* 3. *vol.* 1. *Imol. in c. cum dilecto col.* 3. *de empt. & vend.* asserens ita esse commun. opinionem. cui consequens est nullam esse differentiam, quo ad hunc dolum inter contractus bonae fidei, & stricti iuris, eo excepto, quod dolus iste in contractu bonae fidei vendicatur actione ex eo contractu in conuentione stricti iuris, vel agitur actione de dolo, vel de dolo excipitur, *Gomes. in § Actionum num.* 12. *Benincasa ubi num.* 247. *Capra vbi supra num.* 60. dicens in con-
4 tractu emptionis ob dolum incidentem agi ad supplementum † residui, vel ad restitutionem quanti pluris argumento *l. Iulianus. § sed & si venditor. ff. de actio empt.* per actionem ex illo contractu, non de dolo, & copiose tradit *Pinell. in l.* 2. *part.* 2. *num.* 12. *C. de rescind. vend.* ratio vero discriminis, cur dolus dans causam annullet, incidens
5 verò minime; ea redditur † à *Gomesio in d. § actionum num.* 12. quoniam dolus tribuens causam, repugnat consensui bonae fidei, quae à principio debet in contractu interuenire, & super ea contractus fundari, & ideò tanquam substantia deficiente contractus est nullus argumentò, *C. cum his § si praetor. ff. de transl. l. eius qui ff. de appell. recip. l. cū precario. ff. de precario.* sed quando dolus est incidens, dolus nō fuit adhibitus circa consensum quoniam fuit liber, & purus ab initio, cum alias esset contracturus, sed tantum fuit adhibitus circa valorem rei, ideò non annullat ipso iure, Caeterum haec ratio non videtur vndique tuta, supponit enim dolum annullare contractum bonae fidei, ob defectum consensus, vt etiam dixit *Capra supra citato loco numer.* 40. Quod asserit esse falsum *Bart. in d. l. & eleganter num.* 6. *verb. & illa ratio. ff. de dolo.* apertissimo fundamento;

siquidem & contractum stricti iuris annullaret, sicut in antecedentibus expositum
est, cum omnis contractus defectu consensus irritetur ipso iure *l. 1. §. adeo. ff. de pact. Be-*
6 *nincasa de actio. §. actionum num. 245.* Proinde tutius † esse credo dicere quod substantia
contractus bonæ fidei, in bona fide consistat, vnde & nomen accipit rei, vt oportet
consentaneum *Bart. in l. sub prætextu num. 6. C. de transact.* Dolus autem dans causam est
contrarius bonæ fidei *l. 3. ff. pro socio*, ideo deficiente bona fide propter dolum deficit
quoq; substantia, merito iure non consistit; Nec ratio cessat non solum in stricti iuris
contractibus, sed etiam in bonæ fidei iudiciis ob dolum incidentem, etenim cum re-
spiciat rem in contractu deductam, precium scilicet rem vel mercedem, non destruit
bonam fidem, ideo nec substantiam, quid igitur mirum si non destruatur ipso iure; E-
tenim emptio licet sequuta, sit deceptio in precio. Item locatio, licet ut fraus in mer-
cede, non desinit esse bonæ fidei argumento *l. 2. C. de rescind. vend. l. in causa. §. idem Pom-*
7 *ponius. ff. de Minor.* Ex his infertur dolum incidentem † non vitiare ipso iure contra-
ctum stricti iuris. & probatur aperte ex *d. l. si quis cum aliter.* & ibi Iaso expendit in *2. not.*
reddens rationem a maiori, etenim dolus tribuens causam contractui stricti Iuris, il-
lum non annullat ipso iure *l. dolo. C. de inutil. stipul.* quanto minus vitiabit dolus incidẽs,
qui longe debilior est, præterea si dolus iste, non irritat contractum bonæ fidei qui
rumpitur facilius, quanto minus infirmabit conuentionem stricti iuris, ex quibus col-
ligitur, quo ad contractum stricti Iuris parui referre an dolus dederit causam, an ve-
ro inciderit: semper enim integra manet conuentio, & succurritur decepto per ex-
8 ceptionem doli. †

Quæst. 3. Non incongruenter hic quæritur an dolus incidens præbeat actio-
nem etiam quando deceptio esset in modica summa, nempe infra duos aureos, & sa-
9 ne potior † videtur sententia negatiua ex *l. si oleum. §. fin. ff. de Dolo.* inspecta eius legis ge-
neralitate & secundũ hanc respondit *Crementis in l. 2. numero. 151. Cod. de rescind. vend.*
Quo loci, ait quod etsi pro dolo incidenti, agi possit vbi minor sit læsio, quam in dimi-
10 dia, tamen debet excedere † valorem duorum aureorum; contrarium probat *Pinel. in
d. l. 2. parte 2. cap. 2. num. 15.* adductus illa ratione, quia ob dolum incidentem non agitur
actione doli, sed actione ex eo contractu *l. Iulianus in princ. & in § si vẽditor, & in l. ex em-
pto. § si quis virg. ff. de act. empt. gloss. alt. in l. dolus, C. de rescind. vend.* Etenim quoties non a-
gitur actione doli, cessare debet regula duorum aureorum, quod placet etiam *gloss.
in d. l. si oleum. § fin.* quæ definit pro minori quantitate dari actionem in factum cessante
actione de Dolo. Quare Pinellus nominatim reprehendit *Crem. in d. loco*, ex allegato
fundamento.

Quæst. 4. Hic quoque oportune reuocatur in dubium, vtrum ob dolum inci-
dentem perdatur optio ex *l. 2. Cod. de rescind. vend.* quemadmodum accidit ob dolum
11 dantem causam: † Nam cum hic dolus reddat ipso iure nullum contractum *l. eleganter
ff. de Dolo*, dubitandum non est emptorem volentem, suppletur audiendum non es-
se, cum venditio nulla sit, & procedit etiam in creditore qui dolose vendit pignus, &
emptor fuit particeps fraudis, quo casu aduersus emptorem debitori competat actio,
nec auditur si velit precium supplere, sed præcise cogitur restituere per *gloss. notat.* &
receptum in *l. pen. Cod. si de vend. pignor.* agatur *Cagn. in d. l. 2. num. 211. Pinell. ibi in 2. parte
cap. 3. num. 11.* Dubitatur ergo, quo ad dolum incidentem, & sane *Castr. d. l. 2.* putat ob
hunc etiam dolum d. optionem perdi, & præcise rem esse restituendam, & eum secu-
tus *Cremensis ibi num. 14. & num. 151.* dicit egregiam esse declarationem. *Paul. ad Dect. d.
l. 2.* & dicta electio conceditur, quando læsio re ipsa committitur vt supra in præce-
denti diuisione in *cap. de Dolo* re ipsa, non autem quando vltra læsionem dolus incide-
rit, vel læsio ex dolo prouenerit, tunc enim cessat electio, quæ datur conuento, & hæc
opinio fundata est authoritate gloss. in *dict. l. pen.* in qua creditor vendit dolose pignus
emptore fraudem participante, & cum ille creditor esset venditurus, dolus interue-
niens merito dicitur incidens, ait gloss. optionem emptori non dari si fuerit à debito-
12 re in iudicio conuentus; Munitur etiam ratione, quippe dolosus amittit omnia † priui-
legia, quæ esset non commisso dolo habiturus *Rom. in l. etiam filiu. §. licet. ff. solut. matr.* vbi
maritus ob dolum perdet priuilegium, ne conueniatur nisi in quantum facere possit;
Alexand. in l. fine autem. §. si duobus. ff. de public. Marsil. in l. duobus. ff. de falsis, dicentes
propter dolum amitti beneficium *leg. quoties. Cod. de rei venditione.* Confirmatur, nam
cum dolus incidens, committatur in re, vel precio, committetur circa substantiam
contractus. *§. primo. & sequent. Institut. de emption. & vend. l. prima. ff. de Contrahend. em-
ption:*

ption. merito dolosus amissa facultate eligendi rem præcise compelletur restituere.

13 Contrarium tamen sentiunt † Dd. communiter in *l. Dolus C. de rescind. vend. Bald. in d. l. 2. col. 1. in 5. opp. Paulus in l. item si precio. §. fin. ff. locat. Gloss. & omnes Canon. in c. cum dilecti extr. de empt. & vend. Anth. Burg. in c cum causa. numer. 6. extr. de empt. & vend.* nempe quod res vendita, vel in contractu deducta, nunquam restituitur, sed damnum dolo incidenti datum resarcitur emptore supplente quod iusto precio deest, vel venditore restituente, quod plus iusto precio acceperat, non autem datum precio repetitur, id quod probat etiam *Capra d. reg. 87. numero* 60. & post eum *Pinel. d. l. secunda parte secunda cap. 2. numero* 11. & 12. Suffragatur aperte huic sententiæ. Textus in *l. Iulianus. §. si venditor. ff. de act. empt.* si venditor inquit dolo facit, vt rem pluris vendat, puta de artificio mentitus, aut de peculio, empti eum iudicio teneri, vt præstet emptori, quanto pluris seruum emisset, si ita peculiatus esset, vel eo artificio instructus, & in *verbo per contrarium.* Emptor dolo persuasit venditori rem minime valere, tenetur emptor resarcire, quanto pluris res vendita valebat, & ibi sumus in dolo incidenti, vt glossa perpendit, confert *tex. in dict. l. dolo Codic. de rescind. vend.* quem citat *Pinell. dicto loco. numero* 12. & *numero* 13. dicens consultius esse agere ratione talis doli, si probari potest quam remedio *d. l.* 2. Quandoquidem in hoc requiritur exacta probatio læsionis vltra dimidiam in damno vero propter dolum quælibet læsio emendatur secundum omnes in *d. l. & elegan ter & in d. c. cum dilecti Bal. in d. l. 2. in 3. opp.* nec faciunt negocium allegata in contrarium: Etenim *gl. in d. l. pen. C si vendito pig. agatur*, loquitur in casu valde diuerso & singulari vt ostendunt illa verba gl. hic non erat Dominus, qui vēdebat, & sic fraudulenter, ibi emptor, & venditor simul fraudulenter distrahebant pignus debitoris, hic venditor dominus erat & ob dolum incidentē fuit læsus in precio, Merito ibi creditore existente non soluendo agi debitor in subsidium contra emptorem precio restituto recuperat rem cum fructibus *d. l pen. cum d. l. 1. eod tit.* vim quoque non habet, quod secundo loco vltra Dd. afferebatur, siquidē quamuis res, & precium sint de substantia emptionis intellige, vt sic res, & precium constituatur, est de substantia, sed tātum precium maius, vel minus non est & ita *l. in causa. §. idem Pamp. ff. de minor d. l. 2. col. dolo C. de rescind. vendit. & d. l. Iulianus. §. si venditor*, nisi precium esset in vno nummo *l. imaginaria vbi Dec. & Cag. ff. de reg. iur.* Intelligenda autem communis opinio videtur, vt Reus conuentus ob dolum incidentem non cogatur precise rem restituere sed supplere quod deest iusto precio, vel restituere quod plus iusto accepit, sed non videtur habere electionē vt si velit rem restituat ex *d. l. Iulianus. §. si venditor*, & colligitur ex *Pinell. d. l. 2. parte 2 n* 12. & *n.* 13. Nam semper agitur in *d. l. Iulianus*, vel ad supplendum precium, vel ad restituendum quod plus iusto precio receptum est, quare corruit Pauli, & Crem. opinio existimantiū rem esse precise restituendam cum e contra læsus non agat, nisi ad precium, vt firmat com. schola *Dd.* Infertur quoq; ex antedictis læsionem contingentem ex dolo incidenti, non solum emendari inter personas Ecclesiasticas in foro Ecclesiastico, sed etiam in seculari, & inter personas seculares, *Pinellus loco proximè citato nu.* 14.

Communis illa traditio, vt dolus incidens, non irritet ipso iure contractum bonę fidei limitatur à *Bald. d. in tract. dotis priuileg. 38. Imol. in l. si cum d. 1. ff. sol. matr. in §. si mulier Benincasa de actio. §. actionum. num.* 258. & *seq. Bald. de Bartolinis inter repet. in l. 1. n.* 313. *ver. quinquagesimum nonum. ff. solut. matr.* limitatur inquam, vt locum non habeat in cōtractu dotis, qui ob incidentem dolum ipso iure vitiatur fauore dotis, & matrimonij; ea primum ratione, quoniam in contractu dotis ob publicam vtilitatem quæ continetur in eo *l. 1. ff sol. mat.* debet exuberare bona fides, deinde authoritate *l. si res. §. 1. ff. de iure dot. in l. iure succursum in fi. ff. eo. tit. in pr.* hęc verba continētur (*si in æstimat omnimodo circumuenta est, erit in arbitrio Mariti vtrum iustam æstimationē, an rē præstat*) in secunda si in dote danda circumuentus alteruter, etiā maiori 25. an succurrendum est Tertio ad stipulatur tex in *l pen. § si dos. ff. quod metus caus.* vbi Paul. ait si dos metu promissa sit non puto nasci oblig. quia est verissimum, nec talem promissionem dotis vllam esse. Ita ergo ducatur argumentum sicut metus regulariter non annullat contractus sed rescindit, & hoc fallit in contractu dotis *d. §. si dos.* in quo irritat ipso iure infirmare, & ita ratiocinatur *Bald. de Bart. in d. l. 1. num.* 313.

Ex aduerso pugnant *l. 1. C si aduers. dotem, & l. si ex causa. §. in dotis. ff. de minor.* in quibus decepta Mulier in dote, petit restitutionem in integrum, ergo contractus mero iure valet, alioquin inutilis esset restitutio, si conuentio foret ipso iure nulla;

nec videtur firma solutio *d. Bald. de Bartol.* in his iuribus mulierem esse deceptam sua facilitate, non dolo Aduersarii siquidem in *d.l.1.* Mulier dicitur fuisse circumuenta, & in §. *in dotis.* vocatur circumscripta; accedit regula communis qua sancitum est, dolum incidentem non tollere ipso iure contractus bonæ fidei, & qui pro se regulam habet, dicitur habere intentionem fundatam, *Dec. & Cagn. in l. 1. ff. de regul. iur.* quousque non probatur contrarium, imo regula comprehendit etiam causas, & personas priuilegiatas, nisi specialiter inueniantur à regula exceptæ, vt ibidem *Dec. & Cagnol.* affirmant, confert & illud quod contractus dotis non est magis bonæ fidei, quam sunt alii positi in § *actionum, Institut. de action.* cum bonæ fidei sit ille contractus, in quo licentia est iudici, quod sibi videtur ex æquo, & bono iudicare. §. *in bonæ fidei Inst. de actio.* quæ definitio æque competit doti, ac aliis contractibus nec admitto quod in isto magis contractu, quam in aliis exuberare debeat bona fides; rursus suffragatur quod illa ratio, per quam supra ostendimus cur dolus dans causam annullet, dolus incidens rescindat, viget quoque in contractu dotis, igitur, & dispositio *l. illud ff. ad l. aquil. l. a Titio. ff. de verb. oblig.* siue accipias rationem Dd. siue eam, quam nos præter ipsos deduximus, ideoque procliuiores sumus in hanc posteriorem sententiam tanquam iuri magis consentaneam, cui non repugnat authoritas *Bald.* quoniam non dicit id, ad quod allegatur, immo contrariũ asserit in *d. priuilegio 35. n. 2.* Nam ait si mulier volebat dotem constituere viro, non tamen in ista re, sed in alia vel in pecunia, & tamen per dolum viri fuit inducta ad dandum in dotẽ istam, quam dare nolebat, dolus incidens potest appellari, ideò valeret mero iure talis contractus, & in principio sequent. cap. retentis eisdem terminis, inquit, quod mulier decepta in dando dotem magis in vna re, quam in alia, sibi vtiliore, agere potest vel ad æstimationem sui damni, vel etiam recedere a contractu rem suam repetendo, & ideò *summariã d. quæst.* ait, dolus si incidat valebit contractus, nec minus obstat *l. iure succursum, & l. si res æstimata*; quippe supponitur in illis validitas contractus, cum maritus habeat electionem iuxta *l. 2. C de rescind. vend.* non refragatur *l. 1. §. si dos ff. quod metus caus.* 1. quia dos non inuenitur priuilegiata in dolo, sicut ibi in metu, immo contrarium ostenditur ex *d.l.1. C. si aduers. dot.* insuper ille text. non procedit in omni dote promissa metu, sed quando est metu promissa per nudum pactum, secus quando esset promissa metu, & per stipulationem vt ibi Bartolus affirmat, reddens rationem differentiæ inter vtramque promissionem, eamque distinctionem videtur probare, *Baldus de Bartolinis supra citato loco*, nec esset verum quod dotis promissio facta metu sit nulla; quamuis cæteri contractus, mero iure valeant, etenim dos cohæret matrimonio, *l. 2. & 3. ff. de iure dot. l. 1. ff. sol. matrimon.* & matrimonium metu contractum, irritum est ipso iure, scil. quia in matrimonio consensus debet esse omnino liber, cum pure, & simpliciter contrahatur *c. requisiuit cap. cum locum extr. de sponsa. cap. veniens eod. titulo c. sufficit 27. quæst. 2.* igitur, & in dote tantundem dicendum est, propter illud constituatur, *leg. pro oneribus Cod. de iure dot.*

Ex his, quæ de vtroque dolo incidente, & dante causam diximus, colligitur
15 non obscure tam vnum, quam alterum † esse dolum ex proposito, qui opponitur dolo re ipsa de quo in superiori diuisione. Etenim siue aliquis inducat Titium ad contrahendum, qui non erat contracturus, & sic dolus fuit dans causam, siue dolus inciderit in re, vel in precio iuxta text. in *l. Iulianus. §. si venditor. ff. de act. empt.* semper est ex proposito illius qui voluit dolo decipere, vtroque enim casu propositum eius fuit circumuenire, & decipere; non ita in dolo re ipsa potuit enim abesse decipiendi propositum, licet lex præsumat in tali læsione dolum ex proposito, potest tamen proba-
16 ri contrarium ex quibus infertur † eos errasse, qui tradiderant dolum re ipsa in enormissima læsione, annullare contractum ipso iure, eo colore quod dolus re ipsa, & dolus ex proposito, æquiparantur, & dolus ex proposito annullat, vt Cagnol. in *l. 2. num. 81. C. de rescind. vend. Berous cons. 57. vol.* 1. quippe non omnis dolus ex proposito annullat, Sed ille tantum qui dat causam non *leg. & eleganter. ff. de dolo*, non ille qui incidit *d.l. Iulianus. §. si venditor*, & dolus re ipsa æquiparatur dolo ex proposito, scil. do-
17 lo incidenti, qui rescindit, non vero † annullat, *Pinell in d.l. 2. parte 3. cap. 4. numer. 28.*
18 *& l. 2. parte 3. c. 2. num. 12. cum seq.* Rursus dolus reipsa, & ex proposito æquiparantur † quo ad rescindendum *Crotus in cons. 120. num. 23. & 25. vol. 1. Cephal. cons. 34. num. 24. & cons. 62. num. 18. & cons. 137. vol. 1.* insuper dolus reipsa, & ex proposito æquiparantur in contractibus stricti iuris, in quibus vterque dolus rescindit non annullat Dd.

in l. si

in l. siquis cum aliter. ff. de verb. oblig. non in bonæ fidei in quibus dolus ex proposito interdum annullat, vt si dederit causam: at dolus præsumptus contractum bonæ fidei non irritat & dolus re ipsa præsumptus est ex constantissima omniū Dd. opinione, vt supra in superiori diuisione probatum est latissime.

De Dolo in committendo & de dolo in omittendo Diuisio V. Cap. I.

1 *Dolus aut in committendo aut in omittēdo fieri dicitur.*
2 *Qui de vtraque specie doli scripserunt.*
3 *O: do in explicatione istius Diuisionis.*
4 *Quid sit vterque dolus.*
5 *An dolus in omittendo sit verus dolus &* numer. 8.
6 *Vtrum dolus in committendo sit maior, & grauior dolo in omittendo,* et n. 13. & 25.
7 *Nunquid dolus in cōmittendo, in aliis differat à dolo in omittendo. &* nu. 14. & num. 38.
8 *Dolum in cōmittendo, quod sit, & quid dolus in omittendo Doct. exemplis magis quàm definitione explicant.*
9 *Definitio, seu potius descriptio vtriusque doli ex mente Authoris, ad verbum sub* num. 4.
10 *In delictis sunt gradus, minor enim est dolus grauis, & grauissimus.*
11 *Pœnarum sunt gradus.*
12 *Idem dolus Minor est, in Minore, maior vero in maiore.*
13 *Dolum in omittendo maiorem esse dolo in committendo, Iason multis argumentis confirmat.*
14 *Plus punitur Iudex, qui omittit condemnare, quem debebat condemnare, quam si aliquem condemnasset inique sed vide* num.
15 *Minus vitiat erronea expressio, quam omissio.*
16 *Pœna Platonis in furem.*
17 *Pœna eiusdem contra eum, qui non indicauerit furem longe grauior.*
18 *Dolus in omittendo, æqualis videtur dolo in cōmittendo.*
19 *Paria sunt vxorem, vel seruum occidere, & infirmam vel infirmum derelinquere.*
20 *Necare videtur, qui denegat alimenta, & probatur multis modis.*
21 *Pauperes possunt diuitem Ecclesiæ denunciare, vt compellat dare eleemosynam.*
22 *Paria videntur extorsiones facere, & ab aliis factas non prohibere si possis.*
23 *Lacædemoniorum lex aduersus illos, qui poterant prohibere, & non prohibebant.*
24 *Eadem pœna punitur falsum dicens, & dolose verum tacens.*
25 *Dolus in committendo grauior est ex communi Dd. sententia.*
26 *Delictum tanto est grauius, quantum à virtute distat, & delictum in faciendo magis à virtute distat, quam in omittendo.*
27 *Transgressio regulariter grauior omissione ex D. Thoma.*
28 *Maior est virtus, quæ consistit in faciendo, quam quæ in omittendo ex Aristotele.*
29 *Qui furtum non facit, aut non occidit, scelestè regnum non assequetur, nisi, & benefecerit, ex D. Hieronymo.*
30 *Maiori bono, maius opponitur malum ex Aristotele.*
31 *Plus pœnæ irrogatur, ob delictum in committendo, quam in omittendo.*
32 *Solutio argumentorum Iasonis.*
33 *Plus nocet regulariter vitiosa expressio, quā taciturnitas.*
34 *Nemo omnib. horis sapit, &* Bonus quādoq; dormitat Homerus.
35 *Falsitas pluribus modis committitur, sed nō sunt pares falsitatis causæ.*
36 *Causæ exheredationis sunt 14. & quælibet ipsarum sufficit, sed vna est altera grauior.*
37 *Dolus in omittendo non facit retractari sententiam secus dolus in committendo.*
38 *Multa sunt differentiæ inter dolum in omittendo, & dolum in committendo circa contractus.*
39 *Multæ etiam differentiæ, quo ad iudicia inter vtrumque dolum.*
40 *Differentia vnius, & alterius doli, quo ad testamentum.*
41 *Plurima etiam circa rescripta.*
42 *Vtrum pro vtroq; dolo detur Iuramentum in litem, an pro solo dolo in committendo.*
43 *Sententia communiter est non competere Iuramentum, nisi pro dolo in cōmittendo.*
44 *Altera opinio probatur multis iuribus.*
45 *Distinctio in articulo.*
46 *Dolum committens, aut tenebitur iure actionis ex aliquo contractu, aut officio iudicis nobili, aut Mercenario.*
47 *Ob dolum commissum ab eo, qui tenebatur officio iudicis nobili, non iuratur in litē, & quæ sit ratio.*

PRoximum nunc est vt ad aliam doli diuisionem transeamus, quæ in duas species
1 diducitur nempe † in dolum in committendo, & in Dolum in omittendo, omnis
enim qui dolum committit, aut faciendo, aut negligendo committit, de quibus spe-
2 ciebus doli † Ias. gloss & *Dd. in l. si mora. ff. solut. matrim.* T*iraq. de pœnis, causa* 44. & est tex.
in *l. vel necare. ff. de lib. agno. in c. pasce* 86. *distinct. c. inter catera* 22. *quæst.* 4. *& ibi gl. & in l. si*
3 *ab hostibus ff. solut. matrim.* Videamus igitur quid vterque dolus † sit, Secundo nunquid
dolus in omittendo sit proprie dolus. Tertio an alter sit altero grauior, & vtrum in aliis
differant ad inuicem. alias congruentes quæstiones non omissuri. Quod attinet ad
primum Dd. non definiendo, sed exemplificando declarant quando dicatur dolus in
4 omittendo, & quando in † committendo, vt ecce si iudex per imperitiam contra ius a-
liquem condemnat in faciendo delinquit T*iraq. d. caus.* 44. *n.* 1.

Mulier etiam, quæ partum præfocat malitiosè, dolum facit in committendo,
nec non qui scribit, aut dicit falsum pro vero *l. præscriptione.* & ibi: *Bart. & Ias. Cod. si contra ius vel vtil. pub. Bald. & Bartol. in l. presbiteri C. de Episc. Ecclesia.* E contra Tutor, qui omittit facere inuentarium vel librum rationum, aut pecunias pupilli non conuertit in emptionem prædiorum, dolum facit in omittendo, *Paris. cons.* 84. *num.* 32. *volum.* 1. Testis quoque, qui omittit dicere verum in iudicio est in eodem dolo. *Mars. in Rub. ff. de falsis colum.* 3. *verb. vlt. circa hanc & in l.* 1. §. *sed & si quis eod. tit. Fely. in cap.* 2. *colu.* 1. *de test. cogen.* Notarius itidem si dolose omisit aliquam solemnitatem in Instrumento dolum fecit in omittendo prior autem dolus non male sicut arbitror potest ita describi, vt sit machinatio fraudulenta facientis ad alium decipiendum adhibita, vt ex propositis exemplis manifesti' apparet, quā sit opus declarare. Posterior vero hoc modo vt sit fraudulenta machinatio negligentis ad alterum circumueniendum excogitata, siue in alterius perniciem directa quemadmodum deducta exempla non obscure demonstrāt, fraudulenta machinatio tanquam gen' conuenit vtriq; speciei; verbum autem negligentis, & facientis alteram ab altera distinguir.

Quæst. 2. Quod spectat ad 2. quæst. dolus in omittendo videtur improprie do-
5 lus, nam dolus in committendo habet se per modum † affirmationis, Dolus autem in
omittendo per modum negationis, cui consequens est quod ille sit magis proprie dolus quia affirmationes sunt magis entia, quam negationes, quæ non dicuntur entia, vt latè probat *Seraphin. de iuramento priuileg.* 31. *num.* 55. Vnde *Bart. in l. inter stipulantem nu.* 4. *ff. de verb. oblig.* ait, quod vbi est negatiua, ibi dicitur esse priuatio, & actus omissiuus, non infert aliquam voluntatem, vel deliberationem *Dec. cons.* 79. *col.* 2. *in fin. & cons.* 151. *col.* 5. Secundo non est proprie dolus quoniam non producit effectus veri doli, pro hoc enim dolo non datur iuramentum in litem *Seraphin. d. priuilegio* 31. cum tamen dolus in faciendo illum effectum iuramenti produceat *l. in actionibus. ff. de in litē iur. & l. si quando vbi Plot. C. vnde vi.* Tertio probatur q̄a nō appellatur simpliciter dolus sed cū adiūcto dolus in omittendo, merito nō est ꝓprie talis, cū nō dicatur simpliciter talis, & ꝓpterea *Seraphin.* citato loco dicit ita communiorem esse Dd. sententiā, cæterū contrarias partes probat in primis illa ratio, quod dolus tanquam genus comprehendit has duas species doli, species autem sub eodem genere cōprehensæ sunt æque propriæ, vt adoptio, & adrogatio, vt ciuilis. & naturalis obligatio §. 1. & 2. *Instit. de oblig.* Secundo suffragatur quod definitio doli in *l.* 1. *ff. eod.* cōuenit huic dolo, quippe quia & in ipso adest fraudulenta machinatio ad circumueniendum alium adhibita, nec mirum quoniam, cum

dolus

dolus cõsistat in animo *l. Plagii. ff. ad l. Flauiam de plagi.* potest verificari, tam in faciendo
quam in omittendo III. quoniam hic dolus passim appellatur à legibus dolus, atque ita
legũ authoritate ꝓbatur, sicut in cæteris huius nominis ꝓprietas Dd. in *l. 1. ff. si cert. pet.*
Quarto confert quod hic dolus producit effectus doli veri, nempe actionem, & exce-
ptionem doli, vt constat ex his, quæ dicemus in libro sequenti in princ. in quo copiose
de effectu doli peregimus. Quinto confirmatur quoniam appellatione facti contine-
tur etiam non pactum vt arguebat Seraphin *d. loco num. 52* per textum iuncta *gloss. in §.
si res legata Inst. de legat.* per *Dec. in l. id quod nostrum. ff. de reg. iur.* per Alciatum in *l. facere
non oportere. ff. de verb. signif.* Sed hæc ponderatio parui ponderis est, siquidem allegata
regula est vera, quando sumitur factum in generali significatione & fallit quando stri-
cte sumitur ad differentiam omissionis, vt colligitur ex *Alciato d. loco*, & probatur ratio-
ne; quia sequeretur in terminis nostris quod appellatione doli in faciendo continere-
tur etiam dolus in omittendo quod est absurdum. Quare ex quatuor prioribus argu-
mentis magis veram esse arbitror posteriorem hanc sententiam, & puto esse magis cõ-
munem: Dd enim sicut communiter constituunt duas istas species doli, ita etiam cõ-
muniter sentiunt vtramque propriam esse, nec vrget quod dixit *Seraphin.* citato loco,
quoniam vere dicit tantum communem esse doctrinam quod sit constituenda diffe-
rentia in dolo in omittendo, & in dolo in faciendo, quod non inficior, sed affirmo nõ
inde sequi quod vterque non sit proprie dolus, nam inter species eiusdẽ generis, sem-
per inueniuntur differentiæ, non vrget etiam primum fundamentum, quoniam pro-
6 bat dumtaxat dolum in committendo maiorem esse dolum quam † sit in omittendo,
sed hoc non efficit hunc dolũ esse improprium, quippe furtũ manifestũ est maius furto
7 non manifesto, cũ maiori pœna puniatur, & tamen non est magis ꝓprie furtũ † secun-
dũ etiã non facit negociũ, quoniã iuramentũ in litẽ præstatur quandoq; pro dolo in o-
mittendo, vt ex subiectis apparebit, & præterea quando pro eo non præstatur, fit, non
8 quia sit minus proprie dolus sed quoniam est minor dolus, q̃ in faciendo † III. diluitur
quia fallit regula deducta quoties adiunctum sumitur a specifica differentia, vt ecce
testamentũ nuncupatiuũ dicitur cũ hoc adiuncto & tamen est proprie testamentum
qa nuncupatio separat illud specifica differẽtia à testamento in scriptis, ita in ꝓposito
adiunctum illud *(in omittendo)* sumitur à specifica differentia & distinguit illum a dolo
9 in committendo. †

Q. 3. Quarto ex ordine. Vtrum dolus in cõmittendo sit grauior dolo in omittendo,
licet. n. vterq; sit dolus tamen non est sine ratione dubitatio, cũ in delictis dentur gra-
10 dus, & in eadẽ specie delicti alterũ † dicitur altero grauius *l. 1. §. Diuus, & §. vlt. ff. de Sic.*
immo in ipsomet dolo gradus esse maioris, & minoris doli, dixit *Bald. cons. 143. vol. 2.* in-
quiens q; minor dolus est, quando parũ nocet, grauis quando plus officit, & grauissi-
mus, ex quo publica ꝓdeunt iudicia *l. seruus non in omnib. ff. de actionib. & obligationib. l.*
11 *auxilium § in delictis. ff. de minorib.* & ait confirmari ex genere pœnarũ, quarũ aliæ † mi-
nores sunt, aliæ maiores, aliæ maximæ *l quod ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui not. infam. l.*
12 *respiciendum §. delinquere. ff. de pœnis*, quib. conuenit q; dolus † in minore, dicitur minor
dolus, q̃ dolus in maiore *Rolan. cons. 77. n. 9. vol. 3.* Ad ꝓpositã dubitationẽ reuersus dico
q. Ias. in l. si mora ff. sol. matr. & in l. sancimus ver. 6. nota. C. de iudi. velut Horatius cõtra vni-
uersam Thusciã, audet aduersus omnẽ Dd. scholã firmare dolũ in omittẽdo grauiorẽ,
13 aut æque grauẽ esse dolo in cõmittendo & ita ratiocinatur † vbi grauior est pœna, ibi
grauius creditur esse delictũ, cũ ea soleat cõmensurari peccato *l. sancimus. C. de pœnis d. l.
qu. dergo §. pœna grauior.* In dolo aũt in omittendo maior est pœna, vt ꝓbatur in iudice,
14 q indebiti † condẽnando delinquit faciẽdo, & punitur arbitrio iudicis *l. fin ff. de var.
extraor. cogni. l. maleficiis. §. si iudex de act. obl.* Sed si omittat condẽnare dignũ condẽnatio
ne punitur in solidũ ad totale interesse *l. sancimus. C. de iudiciis*, & ibi *Ang. & Cast.* dicentes
grauius delinquere iudicem in omittendo. II. loco arguit ex doctrina *Bar. in l. demõstra-
15 tio falsa in 7. quæst ff. de cõd. & demõstra.* nẽpe q; minus vitiat erronea † expressio, q̃ omissio
ꝑ tex. in *l. 1 in pr. C. de rei vxor. act.* cui suffragatur authoritas Platonis q̃ quanta sit indi-
16 cat *l. 1. ff. de nũdinis*, is. n. vt refert *Tiraq. d. cons 44. n. 4. li. 9. de legib.* grauius † omissionẽ pu-
niuit, q̃ omissionem, furem. n in duplum condemnabat, eum vero qui furtũ, & furẽ si
17 sciuisset non indicabat infamem esse † iubebat. III. quod saltem æqualis sit vterque
18 dolus † probat *Iason. ex gloss. in l. si ab hostibus. §. 1. ff. solut. matrim.* vbi procedunt à pari
19 quod Maritus occidat vxorem, vel illam derelinquat † infirmam per textum *in leg. si
20 seruum in princip. ff. de verbor. obligat.* cui similis est *text. in l. necare.* † *ff. de liber. agno.*

in cap. pasce 86. dist. ibi quisquis pascendo homines seruare poteris, si non paueris occidi-
21 sti, vnde *gloss. in c. sicut hi 47. dist.* ait quod pauperes possunt diuitem denunciare † ecclesiæ vt præbeat illis eleemosinam argumento capit. ad Apostolicam de Simonia. Quarto, Ias. ducit argumentum ex *l. pen. C. de Can. larg. lib. 10.* per quam pari pœna ple-
22 ctitur officialis non prohibens † extorsiones illicitas, & sic, qui omittit & ille, qui extortiones facit, & ibi *Bald. eum text.* ad hoc expresse not. similis est text. in *c. sicut dignum. §. ills de homicid.* qui potuit inquit text. liberare à morte hominem, & non liberauit, il-
23 lum occidit, & vulgatum † est illud *Seneca* qui non vetat peccare cum possit, iubet.
24 Quinto arguit *Ias.* tam falsus est & tam de falso punitur testis, qui † verum supprimit, quam, qui falsum asserit, *l. præscriptione. & ibi Ias. Bartol. & Butr. C. si contra ius vel vtil. pub. c. 1. & ibi Innocentius, & Abbas de crim. falsi.* idq; obtinet etiam in Notario qui dolose omiserit quædam necessaria in instrumento, *Bartol. in l. si quis obrepserit verb. quaero cum part. ff. de falsis,* quibus consonant multa quæ eleganter *Tiraq.* congerit *d. causa 44. num. 16. cum seq.* Hæc sunt quæ *Ias.* sententiam adiuuant, quæ viderentur fortiora si ipse responderet multis argumentis quæ pugnant ex aduerso & ipsemet enumerat in *d. l. si mora num. 22. & seq.* neq; enim satis est suam probare sententiam nisi destruantur contraria.

Etenim Doct. omnes quasi Doctor vnus sentiunt apertissime, maius esse delicta
26 commissionis, quam omissionis, & ob id grauiorem dolum in cõmittendo † sequuti *gloss. in d. l. si mora.* quam litteris aureis scribendam dicit *Bald.* ibi & probant *Imol. Castr. Alex. Francis. Aret.* & omnes eo loco præter *Ias. Bald. in l. legis virtus ff. de legibus in l. imper. in prima lectura de stat. hom. in l. penult. ff. de eo per quem factum erit Corn. cons. 51. col. 3. lib. 4. & cons. 178. eodem lib.* vbi dicit illam gloss. communiter reputari *singul. Roman. cons. 330. Arimin. Iun. in l. 1. numer. 34. ff. quod quisque iuris;* cum multis congestis a *Tiraq. in d. causa 44. num. 23. & seq.* probatur autem argumento ex *D. Thomæ secunda 2. quæst. 79. artic. 4.* vbi post multa in vtramq; partẽ adducta concludens ait peccatum esse grauius si con-
27 sistat in faciendo † quippe delictum tanto est grauius, quanto a virtute distat, delictum autem in faciendo, longe magis abest a virtute, quam in omittendo, siquidem transgressio contrariatur actui virtutis, omissio vero importat negationem ipsius. Se-
28 cundo, maior est virtus quæ consistit in faciendo † *Arist. 4. ethicorum c. 1.* est inquit ipsius virtutis potius honesta agere, quam turpia non agere confert quod Theologi dicunt præcepta, quæ sunt in faciendo plus habere meriti, quam quæ in non faciendo,
29 nam † qui non occidit qui non rapit nullum meritum consequitur, nisi etiam benefecerit iusta sententia *D. Hieronymi in capite duo sunt. Duodecima quæst. 1.* si igitur maior est virtus in faciendo, ita plus vitii est in faciendo siquidem vt *Aristot. 7. Ethico-*
30 *rum* maiori bono malum † maius opponitur, cui suffragantur duæ illæ tritæ in scolis regulæ, idem operatur propositum in proposito quod oppositum in opposito, & contrariorum eandem esse naturam, atque disciplinam, siue vt dixit *Aristotel.* problemat. lib. 3. capite vndecimo scientiam, vel vt dicit *Bald. in l. ab emptione. ff. de pact.*
31 potentiam. Tertio, plus pœnæ irrogatur † delinquenti in committendo, quam in omittendo, igitur plus est in eo doli, atque delicti. assumptum probatur in *authentica de mand. Princip. §. leges & gloss. in verbo amputationem,* vbi Notarius omittens dolose scribere solutiones tributorum punitur manus amputatione, quod si scriptutam illicitam fecerit est comburendus. Quarto, delicta eo sunt grauiora quo sunt maioris, & perniciosioris exempli *l. 3. §. sed & Senatusc. ff. de Sicar.* sed delicta, quæ consistunt in faciendo sunt grauioris exempli, vt late probat *Tiraq. d. causa 44. num. 53.*

32 Nec multum valent, quæ pro † tutela *Ias.* deduximus, & primum quidem regeritur contra ipsum, nam pœna Iudicis dolose omittentis est inter esse partis lege, & cũ sit pœna ordinaria non potest augeri, commissionis autem pœna cum iudicis arbitrio relinquatur extraordinaria est, & potest augeri vsque ad mortem ideoque excedit pœnam interesse *Tiraq. d. loco.* ad secundum in promtu est solutio singularem nempe esse casum in *d. l. 1. C. de rei vor. actione,* scil. quando non requiritur, vt aliquid exprimatur
33 quia à lege fingitur expressum, tunc si exprimatur, & quidem inepte † minus vitiat, sed extra illum casum plus nocet vitiosa expressio, quam taciturnitas, *Dec. consil. 37.* in quo singulariter dicit quod si statutum disponat quod dicta testium valeant non expressa ratione scientiæ, & testis eam reddat sed inepte vitiatur dictum testis, & inquit eam regulam huc pertinere quod expressa nocent, non expressa non nocent, nec nobis Platonis auth. obstet, cũm habeamus iura, & rationes in contrarium, nemo enim

morta-

34 mortalium omnibus horis † sapit, vt vetus est adagium, & bonus quandoque dormitat Homerus, si credimus Flacco, quem citat *Specul. in titul. de aduo. §. iam nunc videndum ver. ex præmissis.* Ad tertium non est solutio in abscondito, quoniam homicidium est vnū, alio grauius, vterq; occidit, sed graui⁹ peccat, qui ferro vel veneno occidit, quippe ægrotanti, vel egeno potest aliquis alius subuenire, Ad quartum responde eam pœnam grassatoribus imponi & officialibus, qui eos debita pœna non affecerint, non quod par sit delictum, sed vt officiales timore pœnæ sint promtiores ad eradendum de terra viuentium scelestos illos homines; vt palam est ex illis verbis eandem pœnam formidantibus non dicit merentibus, & ibi non omnibus modis, vt ostendat diligentiam. Quintum de supprimente verum eodem modo subuertitur, sunt

35 enim in falso, sicut in cæteris delictis gradus maioritatis, falsitas pluribus modis † committitur, sed non sunt pares delicti causæ, licet omnibus idem nomen conueniat,

36 vt accidit in causis illis 14. exhæredationis † causæ sufficiunt quidem omnes ad legitimam exhæredationem nemo autem dixerit inter se habere paritatem delicti, vt constat ex §. *aliud quoq; t. aut. vt cum de appell. cognoscitur*, & regulariter plus esse creditur mentiri quam verum tacere, & dicere mendacium semper est peccatum, tacere autem veritatem, ex Theologorum sententia non semper est delictum, & quia dolus in

37 omittendo est leuior, non facit retractari sententiam, secus † in committendo, *Pedem. decisi. 71. num. 39.* & ibidem exprimitur non valere argumentum à delicto in omittendo, ad delictum in committendo.

Quæst. 4. Constat itaque ex ante dictis dolum omissionis esse leuiorem, atque

38 hæc est vna principalis differentia † inter vtrumq; dolum, ex qua multæ aliæ tanquam ex fonte riuuli profluunt, & ad eā omnes quotquot sunt reducuntur, differunt enim in

Contractibus in
Iudiciis in
Testamentis in
Rescriptis.

Et sanè quo ad contractus prima illa est differentia quod dolus commissus in faciendo est in causa, vt quis teneatur de casu licet non sit ordinatus ad casum, quia scilicet casus propter illum dolum non euenit *l. 1. §. sirem. ff. depositi*, vbi hoc notat *Castrens.* dolus autem in omittendo non facit teneri de casu nisi quando est ordinatus ad casum *l. si vehend. §. 1. ff. ad l. Rod. de iactu. lege & in totum. ff. de impensis in reb. dot. fact.* Secunda differentia est quia culpa leuissima in faciendo æquiparatur leui, & latæ culpæ in negligendo *Bartol. in l. quod Nerua in 7. Quæstion. ff. depositi.* Tertia, patet legitimus administrator bonorum filii, si male eam administrationem gerat in committendo perdit administrationem, si negligendo non ita, *Bal. in l. cum oportet. §. non autem col. 1. C. de bonis quæ liberis*, nec est inquit nouum quod aliter puniatur culpa commissionis quam omissionis. Quarta est differentia, quia difficilius admittitur moræ purgatio, quando stipulatio est commissa propter malefactum, quam propter non factum. *Bart. in l. si Insul. col. 5. in 6. quæst. ff. de verb. obligat. Aret. cons. 157. visis diligenter col. vltima.* Quinta est differentia quoniam licet agentes, & consentientes pari pœna puniantur *cap. quanto de sententia excommunicationis* intelligendum est de his, qui cooperando consentiunt, secus si negligendo, vel omittendo consentiret; sunt enim hi mitius puniendi glossa *ex Panormitan. in d. cap. quanto Ioannes de Plat. in l. placet Codic. de excusatione munerum libr. 10.*

39 Circa † iudicia prima differentia est. quod prodigus, tametsi ex delicto quod consistit in omittendo puta si hominem intereme rit, punitur etiam corporaliter *Bald. in l. furiosum in fine. Cod. qui testamenta facere possunt. Ang. in l. Fulcinius. §. adeo in fine. ff. ex quibus causis in possess. eat.* si tamen committat negligendo, puta quia non vindicauerit necem defuncti, vel mater prodiga non petiit filiis suis tutorem, non priuabitur eorum successione *d. l. Fulcinius. §. adeo verb. idem in prodigo, & Ang. ibi*, nec non *Bald. Ang. Iason & omnes fermè in l. is cui bonis. ff. de verb. obligat.* Secunda est differentia, quia regula, quod Pupillus doli capax teneatur ex delicto, intelligitur quando in faciendo consistit, secus in omittendo, notatur in *l. 1. §. impubes. ff. ad Sylla:* vbi *Dyn. Bartol. & alii & Saly. in l. 1. in 25. not. Cod. de falso modo, Bald. Ang. Roman. & alii in d. l. is cui bonis.* Tertiā licet testis in parte falsus, omnino reputetur falsus, eiusque testimonium non solum in ea parte repellitur, sed in cæteris quoque separatis *Bartol. Angel. Imol. Roman. & alii Recentiores in l. prima. ff. si quis simpliciter de verborum obligat.*

Q. 5. Occasione differentiarum quas esse ostendimus inter vtrumq; dolum non
42 leuis incidit quæstio, vtrum pro dolo in omittendo † præstetur iuramentum in litem,
43 & sane plurium sententia est non concedi, † siquidem in eo opus est legitimis probati-
onibus non priuilegiatis, vt est probatio per iuramentum per tex. in *l. Argentarius. §. cum
autem. ff. de edendo*, & ibi: *Petrus, Cyn. Bal.* Ang. *Saly. Alex. & recentiores, notat Ias. in l. si prius
in 2. quæst. pr. ff. de nou. oper. nunciat. & in l. si quando. C. vnde vi.* nam in *d. §.* cum autem ad-
uersus Argentarium non edentem probandum est damnum per legitimas probatio-
nes testium, vel Instrumentorum non per iuramentum quod etiam tradit *Curt. in l. ad-
monendi in repet. carte. 12. col. 3. verb. limita tamen.* vbi post Ang. *in d §. cum autem* limitat in
dolo in omittendo, reddens rationem discriminis: quia delictum in committendo est
longe grauius per *Roman. sing.* 406.
44 Cæterum † in contrarium est tex. in *l. in actionibus verb. plane. ff. de in litem iurando* v-
bi si promissor Stichi moram fecerit, & Seruus interim decesserit in litem pro damno
iurandū est, ecce dolus fuit in omittēdo, nempe in non restituendū seruū promissum,
& tamen probatur interesse per iuramentū, similis est tex. in *l. si cui. ff. locati.* vbi dolus est
in non restituendo Seruum conductum, & tamen iuratur in litē, confert tex. in *l. qui re-
stituere. ff. de rei vindicatione*, vbi visus à iudice restituere non pareat condemnandus est
quanti aduersarius iurauerit, & in *l. tutor qui repertorium. ff. de admin.* vbi aduersus tuto-
rem promittentem facere inuent. datum iuramentum in litem, cui consonat tex. in *l. a-
lio tu re. C. de in litem iurando.*
45 Ad conciliandam hanc † Antinomiam oportet ita distinguere, nam is qui dolum
commisit, aut erat obligatus originaliter iure actionis ex aliquo contractu, vt in *l. si cui
ff. locati.* Aut tenebatur officio iudicis nobili, vt Argentarius de quo in *d. l. argentarius. §.
46 cum aūt de edendo*, † Aut officio iudicis mercenario, vt in *d. l. qui restituere.* Si dolus iste
consistit in faciendo indistincte aduersus dolosum iuratur in litem *Ias. Alex. Paul. Ang.
& Bal. in d. §. cum aūt per tex. in l. si quando. C. vnde vi.* & in *c. fin. de eo quod met. caus.* Sed si do-
lus erat in omittendo, & dolosus tenebatur originaliter iure actionis, & competit iura-
mentum in litem *Cag. in l. 1. n. 126. verb. caus. 3. in fin. C. de sent. quæ pro eo &c.* dicens ita esse
cōmune *Ias. in d. l. si prius n. 49. verb. 2. vltra*, & ita procedunt iura pro hac posteriori sen-
tentia deducta.
47 Sed si dolosus tenebatur *off. iud. nob.* vt argentarius, † & hoc casu non fit probatio
per iuramentum sed per testes, vel Instrumenta iuxta com. sententiā testatā à *Ias. in d. l.
si prius n. 38. verb. caus. 2.* & à *Dec. in l. in actionib. n. 27.* & ita ꝓcedit prior opinio & ita limi-
tatur *d. l. qui restituere*, & declarat *Plotus in l. si quando. §. 28. n. 1. & 3. Roman. sing. 406.* iuncta
additione IV. in qua dicitur ita esse intelligenda dicta. *Tiraq. causa 44. n. 28. & 29. Dec. in
d. l. in actionib. nu. 27.* respondens ad *l. qui restituere*, in qua vertitur officium iudicis post
latam sententiam quia satis est originaliter occasione actionis actum esse, vt ibi con-
tigit per rei vindicationem & ideo non mirum, si ibi præstatur iuramentum in litem;
perinde enim est ac si dolosus conuentus esset actione, cum officium Mercenarium
eidem inseruiat; atque ita procedit vltimum caput distinctionis. Ratio autem specia-
litatis cur ob dolum in omittendo non iuretur in litem, quando dolosus tenebatur *off.
iud. nob.* redditur à *Dec. d. num. 27.* nam iuramentum prædictum est contra ius commu-
ne cum reddatur in causa propria, & propterea dicitur priuilegiata probatio *Dd. in l. ad-
monendi. ff. de iureiur.* & ideo cum leges quæ de tali iuramento tractant, loquantur in a-
ctionibus, non debent extendi ad casus, in quibus agitur *off. iud. nob.* quod nullam præ-
supponit obligationem *l. cum postulassem ff. de damno infecto*, & confirmatur, quia hoc of-
ficio tentus nulla sit obstrictus obligatione, minus videtur derelinquere, quam in iure
actionis est obligatus.

Quæst. 6. Sed quid iuris quando dolus est mixtus consistens tam in faciendo, quā
in omittendo vt accidit in Tutore, qui non confecto inuentario vel libro rationum in
48 cipit administrare tutelam dolose, † omissio enim inuentarii pertinet ad dolum in o-
mittendo, dolosa vero administratio respicit dolum in committendo & profecto vide-
49 tur cessare iuramentum prædictum, siquidem priuilegiata probatio † non est conce-
denda. nisi quando expresso iure caueatur *c. 1. iuncta gloss. de priuilegiis in 6.* Secundo suf-
fragatur quoniam casus mixtus non continetur in simplicibus, quādo materia est ex-
orbitans *l. vim passam. § præscriptione l. mariti. §. hoc quinquennium. ff. de adulteriis. Tiraq. de
leg. connub. glos 5. num. 71.* vt casus hic noster, exorbitat namque à regulis iuris commu-
nis vt aliquis in sua causa sit testis, & iudex *l. is qui. ff. de iurisd. om. iud. §. sed neque hæres*

instit. de testam. merito non debet contineri sub dispositione doli in faciendo, aduersus
quem præstatur iuramentum prædictum imo benigniorem interpretationem cape-
re, non minus iustum est quam tutum, l. semper in dubiis. ff. de reg. iur. l. benignius. ff. de leg.
Rom. cons. 62. Tertio videtur tex in terminis in l. si ex causa. §. in remissum. ff. de minoribus,
vbi delictum est in omittendo: quia non soluit vectigal. & in committendo, quia
merces asportabat, & tamen aduersus minorem nõ iuratur imo propter omissionem,
minor restituitur.
50 Cæterum contraria sententia videtur † magis recepta ex his quæ notat Plot. in d.
l. si quando. §. 28. nume. 2. & §. 5. numer. 9. verb. contra tutorem, dicens huius sententiæ esse
Doct. in d. l. Tutor qui repertorium Dec. cons. 178. in causa colum. 2. verbo & casu Ancar. consilio
316. in causa colum. 1. Ruy. cons. 29. Plura. colum. 2. volum. 1. & cons. 213. cum in præsenti colum. 2.
lib. 2. Ratio videtur quoniam sicut dolus præponderat culpæ, & ille magis attenditur
Butrius in c. cum dilectus nu. 2. & 21. extr. de his quæ vi, metusue causa, ita dolus in commit-
51 tendo præponderat dolo in omittendo, & dolus in quo agitur de lucro captando † præ-
ponderat dolo in quo agitur de damno euitando, Abb. in c. super eo num. 24. extr. de crim.
52 fals. cui concinit reg. vulg. quod causa nocens magis † attenditur; quam causa sanans
Bart. in l. si tur. ff. de vsucap. pro donato in l. si quis in graui. §. eleganter ff. ad Syllan. idque ma-
xime procedit, vbi causa nocẽs est magis conformis iuri cõmuni vt hic non cõmuni-
ter contra dolum in faciendo datur iuramentum d. l. in actionib. & d. l. si quando idemq;
Iuris est quando causa nocens est potentior, vt in hac specie, in qua dolus in faciendo
grauior est dolo in omittendo, Menoch. de arbit. lib. 1. quæst. 80. num. 27. Alciat de præ-
sumpt. reg. 1. præsumpt. 10. num. 4. cum add. Tolluntur autem allegata ex aduerso, primo
quia in dolo in faciendo sunt iura expressa, & in dolo mixto reperitur, & ille, qui con-
sistit in committendo, & præponderat dolo in omittendo; secundum obiectum eui-
53 tatur: quoniam iustum sub simplici continetur, tam † in causa fauorabili, quam odiosa,
quoties sit eadem, vel maior ratio, non quidem vi verborum, sed ex mente disponen-
tis, vt est casus celebris in l. quid ergo. §. quod ait. ff. de his qui not. infam. d. l. 1. in fin. eod. tit. co-
piose Tiraq. de leg. connub. glos. 5. num. 26. verbo cui adde. in proposito autem maior est ratio,
ne dum æqualis quando concurrit vterque dolus, ex quo maior arguitur malitia do-
losi, quippe de industria Tutor videtur omisisse confectionem inuentarii, vt tutius li-
ceret grassari in bonis pupilli, quare cessat occasio benignioris interpretationis cum
nulla sit causa excusandi Tutorem duplici dolo maculatum. Tertium etiam euertitur
non solum: quia ibi sumus in minore. verum etiam, quoniam delictum eo loco est so-
lum in omittendo propterea quod asportare merces est sua natura licitum.
Ex prædicta communi conclusione infertur ad testem, & ad Notarium, qui
deliquisset in omittendo puta quia ille non venerit ad testificandum iuxta mandatum
54 iudicis aut iste † quia non scribat, vel non edat instrumenta, cum n. nulla actione te-
neatur, sed officio iudicis non poterit contrahere contra eos in litem iurari, sed erit p-
bandum interesse partes per testes, vel alias legitimas probationes Ias. in d. l. si prius n. 49
verb pro ista, & in l. vbi n. 2. ff. de edendo Bal. Alex. in l. qui accusare in fin. C. de eden. cum mul-
tis allegatis a Ploto in d. §. 28 n. 6. vbi limitat in notario ostendens dari casum in quo cõ-
tra eum iuratur in litẽ, etiã ob dolum in omittendo, nempe quando ipse cõuenisset ab
initio de mercede expressa, vel salario, & postea nollet edere, vel scribere aut tacite ex
forma statutorum sit constituta merces, tunc enim dicitur locare operas suas secun
dum consuetudinem, vel statutum loci laxantis mercedem Dec. in l. 1. n. 23. verbo modo
iusta. C. de eden. iuncta lege semper in stipulationib. ff. de reg. iur. & ob id tenetur actione lo-
cati Quare iurari poterit cõtra eum in litem ex conclusione supra firmata, Plot. d. §. 28.
n. 6. & 7. quod certe locum habetet contra notar. Senens. quibus vigore statuti est cer-
ta pro confectione scripturarum constituta merces.
55 Q. 7. Prædictis affinis est alia quæstio valde quotidiana verum minor † restituatur
aduersus dolum verum in omittendo, nam de dolo præsumpto superius disseruimus
in c. de dolo præsumpto, Et certe Bal. in l. pupillorum. C. de repudianda hæreditate. prope finem,
negat restitutionem concedi per text. in l. si ex causa. §. si in commissum. ff. de Minoribus,
nam cum posuisset in principio regulam minorem scilicet qui in commissum incide-
rit habere restitutionẽ; affert postea limitationem qua probatur ista sententia. Nem-
pe, si dolus eius non interuenerit, Secundo vltra Bald. suffragatur quod aduersus mi-
norem dolosum in omittendo datur iuramentum in litem, Alex. cons. 103. videtur col. 5.
n. 18. verb. non obstat vol. 1. Dec. cons. 521. consti. in fine. Tertio dolus in omittẽdo quoties

verus

Verus est non præsumptus arguit malitiam, malitia autem supplet ætatem maxime in delictis *Monachus iuncta gloss. septuagesima distinctione gloss. sing.* in *cap. ex literis extra de sponsalibus*, quæ excipit vnum tantum casum, quo ad ferendum testimonium, in quo malitia non supplet ætatem, Dolus etiam arguit scientiam, quæ & ipsa supplet ætatem *l. 1. Cod. qui, & aduersus quos.* Quarto Ratio, per quam Minori denegatur restitutio aduersus dolum verum in committendo, viget in dolo in omittendo, nempe quod non debet excusatio ætatis prodesse ei aduersus præcepta legum, qui dum leges inuocat contra eas committit.

Quinto adiuuat *lex auxilium. §. dixi*, in quo minor si vxorem in adulterio deprehensam non dimiserit, non restituitur, quamuis dolus esset in omittendo.

Contraria sententia placet *Alber. in dict. l. si ex causa. §. nunc videndum num. 3. ff. de minoribus per textum in l. 1. §. fin. iuncta l. vbi. ff. de eden.* Nam maiores non edentes tenentur ita demum si dolose non edant. *dict. l. vbi* Minores autem si non edant excusantur *dict. § fin.* ergo excusantur etiam, quando dolose non edunt, alias nulla esset specialitas in Minore, & *dict. §. fin.* esset ociosus ex generali decisione *dict. legis. vbi.* Secundo adstipulatur: quia minor aduersus mendacium restituitur, & sic aduersus dolum in omittenda veritate *dict. §. nunc videndum in fine.* Tertio si Minor citatus personaliter noluit comparere aduersus veram contumaciam restituitur, similiter etiam quando negauit veritatem in iudicio restitutionem habet *Bald. in l. Minorum. ff. de minoribus. Natta consil. 17. num. 5. ex dict. § nunc videndum*, vt tradit *Oddus de restitutione parte*
56 *secunda quæst. 83. articulo 3. num. 24.* † Quis erit huius controuersiæ finis?

Oddus loco nuper citato pulchre distinguit, aut Minor tractat de lucro captando & non consequitur beneficium restitutionis aut agit de damno euitando, veluti si pœnam incurreret non obtenta restitutione, & tunc restitutio concedatur. Verum non vndequaque satisfacit primum quia si haberetur ratio damni minoris dolosi, restitueretur etiam in dolo commissionis contra *dictum. §. nunc videndum.* Secundo quia in *§. commissum.* Minor est in damno, & tamen ob dolum omissionis non restituitur. Addo quod ob lucrum scilicet quoties minor certet de lucro captando, non restituitur etiam si dolum nullum commiserit, cum æquitas restitutionis sit in læsione principaliter fundata *l. quod si minor. §. 1. ff. de minoribus l. si res. §. similiter. ff. de iure dotium*, vbi Minor pro parte factus locupletior, pro parte læsus aduersus solam læsionem restituitur, & licet ob omissum lucrum concedatur restitutio minori *l. aut prætor. §. fin. de Minoribus & per titulum. Cod si vt omiss. hæred. & per l. non omnia. Cod. de minoribus.* Tamen illud contingit quando læsus est in omittendo lucro *dict. l. non omnia, & §. illud Instit. d. l.*
57 *Aquil.* Secus quando minor petit restitutionem vt lucretur. † Quamobrem verius esse puto minorem aduersus dolum verum in omittendo non restitui, ex *dict. §. in commissum* ex tertio, quarto & quinto argumento deducto pro hac sententia, nam quo ad secundum de iuramento in litem DD. citati loquuntur in dolo in faciendo, Nec ad rem pertinent contra & quo *ad l. primam. §. fin. iuncta l. vbi de edendo* resp. ex mente gloss. *dict. legis vbi.* in verbo; *nisi dolo malo*, scilicet quod in minore ignorantia magis præsumitur, quam dolus, sed vbi dolus probatur quamuis in omittendo non restituitur, posse autem probari, ostendit textus in *d. §. in commissum*, nam alias superuacanea esset illa limitatio, nisi probari posset: quid enim si de nocte, vel non facta mercium professione transiret? valida profecto esset coniectura ad probandum dolum omissionis; Ad secũdum responsio est, quod negatio veritatis non arguit de necessitate dolum, & ibi non præsupponitur dolus, nam si esset in committendo, quia dixerit mendacium nõ restitueretur ex *§. nunc videndum*; si esset dolus in omittendo scilicet veritatem, nõ restitueretur ex *d. §. in commissum.* Tertium quoque diluitur quoniam in minore non præsumi-
58 tur dolus, sicut diximus, & propterea si minor personaliter citatus palam negasset † venire restitutionem non haberet, quasi constaret de dolo, *Natta dict. cons. 17.* facta igitur doli in omittendo probatione, minor non obtinebit restitutionem.

Quæst. 8. Potest vltimo loco non incongruenter dubitari, an dolus iste in omit-
59 tendo censeatur remissus per generalem † renunciationem & *Bartolus in l. Aurelius. §. Cato. ff. de liber. leg. Castren. in l. si vnus. § illud. ff. de pact. Socc. consilio 150. numero 19. volum. 3. Gabriel. cons. 146. num. 28. Mascard. de probat. volum. 3. concl. 1252. nu. 19.* Putant ex generali renunciatione censeri dolum hunc remissum.

De Dolo Tertii & de dolo Principalis Diuisio 6.

1 *Dolus principalis quis sit.*
2 *Dolus tertii quis esse intelligatur.*
3 *Exempla ad declarationem istius doli.*
4 *Dolus tertii vtrum annullat ipso iure contractum bonæ fidei.*
5 *Pars quando possit ex dolo tertii conueniri & de præscriptione dolo tertii causata.*
6 *Contra dolum tertii nunquid agi possit.*
7 *Dolus patris nunquid noceat filio, vel filiæ.*
8 *Ex dolo institoris an dominus teneatur.*
9 *Ex dolo Proxenetæ nunquid vitietur contractus, & quomodo ipse pro suo dolo teneatur.*
10 *Dolus Procuratoris vtrum noceat domino, & an ex eius dolo competat domino minori vel maiori restitutio.*
11 *Dolus Tutoris, vel curatoris, nunquid Pupillo noceat, vel furioso.*
12 *Ex dolo serui an dominus damnum patiatur, & obligetur ex dolose gestis per illum.*
13 *Ex filiorum dolo an præiudicium generetur patri.*
14 *Dolus filii vtrum nocere possit patri quo ad bona quærenda.*
15 *Dolus vxoris nunquid viro nocere possit.*
16 *Dolus debitoris an possit obesse creditoribus.*
17 *Dolus Prælati possit ne præiudicare Ecclesiæ.*
18 *Dolus vnius rei an noceat alteri reo.*
19 *Dolus vnius socii, vtrum officiat alteri socio.*
20 *Dolus tertii an impediat obligationẽ committi.*
21 *An dolus tertii possit mihi nocere quo ad acquirendum.*
22 *Vtrum dolus fideiussoris obesse possit principali.*
23 *Dolus affirmatoris nunquid noceat principali.*
24 *Vtrum dolus assessoris noceat magistratui, cui assidet.*
25 *Dolus tertii adhibitus in testamento noceat eis, ad quorum fauorem dolus fuit adhibitus.*
26 *Dolus tertii an possit promitti, quod scilicet abfuturus sit.*
27 *Dolum per se, vel per alium committere an sit idem.*
28 *Vtrum dolus vnius excuset dolum alterius.*
29 *Vtrum minor ob dolum tertii restituatur in integrum.*
30 *Vtrum contra tertium dolosum iurari possit in litem.*
31 *An dolus matris noceat filio; remissiue, & quid de dolo in falsis mensuris.*
32 *An dolus delegati præiudicet deleganti.*
33 *De dolo tertii in causa depositi remissiue.*

DOlus principalis videtur esse, qui vel à contrahentibus, vel ab eo qui principali-
1 ter negocium gerit commissus † est, de quo cum satis videamur egisse in superio-
rib. diuisionib. (nam tam dolus verus, quam præsumptus, tam de futuro, quam de pre-
terito, & deinceps ad negocium gerentis refertur) nihil vlterius differemus, sed in dolo
tertii præcipue consistemus, quid ipse sit declarantes, non quidem definitione, neque
enim leges aut Dd. ipsum definiunt, sed descriptione, atq; exemplis quantum erit in
2 nobis dilucidius explanabimus † Dolum itaq; tertii hoc loco intelligimus eũ qui nec
à contrahentib admissus est, nec ab his qui principaliter negocium gerũt, tametsi ha-
berent connexionem quandã ratione potestatis, vt Seruus vel filius, vel ratione offi-
cii, vt procurator, Institor, vel Proxeneta; hinc *Tiraq. de retractu consangui* §. 24. *gl.* 1. *nu.* 8.
dolum tertii nuncupat, qui non est commissus ab aliquo ex contrahentib. & citat *gl. in
l. si quis affirmauerit in verbo de dolo dandam. ff. de dolo, nec non gl. & Dd. in l. 1. C. de inst. & sub-
stit.* allegat quoq; ad exemplũ istius doli tex. in *l. fin. §. fin. ff. de eo per quem factum est*, (ibi, si
3 à fideiussore quinquaginta † stipulatus fuero, si in iudiciũ reus non venerit, petiturus à
reo centum, & dolo Sempronii factum fuerit, ne in iudicium reus veniat centũ à Sem-
pronio consequar) Sempronii dolus sicut perspicuũ est, dolus tertii est, his ego addo a-
liud exemplũ ex *l. 4. §. itẽ quæritur. ff. de doli except. & in l. 19. §. fin. & in l. 20. ff. de dolo* (in qua
Paul. inquit, si Seruum, quẽ tu mihi promiseras alius occiderit de dolo malo actionem
pleriq; in eum dandã recte putant, quia tu à me liberatus (sis) negociũ inter me, & te, e-
rat cõtractum, ille qui dolose Seruum occidit tertius est, aliud quoque exemplum est
in *l. eleganter. ff. de dolo, & apud gloss. magistralem in §. 1. verb. sed hoc ipso d. l. est quoque gloss.
not. in l. 2. in verbo sed dolo. Cod. de fideiuss.* Tutor. *& in l. 2. Cod, si quis aliq. Testari prohibu.*
4 Sed iam ad alias quæst. progredientes videamus de dolo tertii † nempe an iste
dolus

dolus contractum rescindat, vel si bonæ fidei sit, irritet ipso iure, Demum quatenus hic dolus aliis noceat, & quatenus contra tertium dolosum agi possit. Et quo ad primum videtur ex hoc dolo tertii annullari contractus bonæ fidei non secus ac ex dolo contrahentis, primo quia militat eadem ratio, vt probatur ex *Bartol. in d. l. & eleganter col. 3. numer. 6. verb. præterea non est verum*, dicit enim quod ille qui consentit propter dolum, errat in causa consensus, ideoque consentit sub quadam conditione, si verum est illud propter q. inducitur ad contrahendũ, quod, cum verum non sit facit deficere consensum, merito contractus. Ego enim dolo deceptus non consentio, nisi sub illa conditione, siue à contrahente, siue a tertio fuerim dolo inductus. Secundo munit hãc sententiam tex. *in l. 3. ff. pro Soc.* ibi: quia fides bona contraria est fraudi, & dolo, & in *l. si dolo C. de rescind. vend.* ibi: sciens contrarium esse dolum bonæ fidei hæc plane ratio verificatur etiam in causa doli, à tertio præstiti. Accedit quod respectu eius, qui decipitur parui refert à contrahente an ab alio fuerit dolo inductus ad contrahendum.

Contrariam tamen opinionem probat gl. *in dict. l. si dolo in verbo Aduersarii. Angel. in §. præterea. numero. 25. in fine Instit. de act. gloss. in dict. l. & eleganter in prin. etiam. §. pen. Imol. in c. dilecti extra de emptione & vẽd. Azzo in summa C. eod. tit. de Dolo Hostien. ext. de dolo. §. qualis in fine, Alberic. in d. l. eleganter. n. 7. Bald. in l. 7. num 6. & 7 ff. de dolo. Sebast. Medi. de Fort. casib. in secunda parte quæst. 10. n. 24. verb. 5. fallit.* Adeo quod pluribus videtur munita authorib. Qui hoc in primis fundamẽto ducũtur, Deceptus dolo tertii, potest agere contra dolosum, vt consequatur quod sua interest non fuisse deceptum *d. l. & eleganter in verb. dandam. & in §. pen. & l. fin ff. de eo per quem factum erit*, quod si redderetur nullus contractus satis esset consultum decepto per exceptionem doli annullantis, secundo confert quod si pars non fuit particeps fraudis non debet vnius dolus nocere alteri *Castrens. cons. 19. num. 12. & 16. vol. 3. l. si quis in suo. §. legis autem C. de in officioso test. c. non debet de reg. iur in 6* & hoc fuit argumentum *Alberic. in d. l. & eleganter. num. 2. gl. in d. l. si dolo in verbo aduersarii C. d. rescind. vend. Bald. quoq. in d. l. 7. ff. de dolo. num. 7.* ait quod si dolus tertii intercesserit, & qui contraxit non participauerit fraudem, siue dolus tertii fuerit incidens siue dederit causam, non redditur contractus nullus, & ponit exemplum in dolo Proxenetæ; & secundum hanc sententiam. *Sebast. Medic. sup. citato loco.* constituit regulam cum fallentiis, nec pugnant allegata ex aduerso quippe obtinent in dolo commisso ab vno ex contrahentib. non à tertio; quoniam stante eius dolo nõ potest parti opponi, fraus, vel dolus, & sic cessat *lex 3. ff. pro Soc.* Nec minus nocet quod respectu decepti parui referat, à quo sit circumuentus, est enim verum vt consulatur suæ indemnitati, non vt ille, qui non decepit, teneatur ex dolo alterius. Ideoque tertium debet conuenire non contrahentem, nisi in subsidium quando dolosus non esset soluendo *d. l. eleganter. §. pen. Bald. in sua Margarita in verbo rescriptio verb. præscriptio sit dolo*, dicens singulariter quod si præscriptio dolo tertii qui soluendo non est, fuerit completa restituitur actio aduersus præscribentem, etiam si ipse non fuerit in dolo quod scribit esse notandum *Tiraq. de retract. consangui. §. 35. num. 33. verb. sed hic in dubium*, & ego addo tex. in terminis in *l. 19. § si cuius dolo. ff. de dolo*, & quid si dolus tertii dederit causam huic præscriptioni. Vtrum eam annullet *Romanus in l. ex hoc edicto:*
3 *numero 4. ff. de eo per quem factum erit.* † Ob dolum quoq: tertii non potest agi aduersus
contahentem, nisi acquisiisset immediate ex isto dolo tertii. *Alosius de Alb. inter singularia Doct. singulari 36.*

Quæst. 9. Ex his vero quæ proxime dicta sunt non obscure colligitur solutio 3. quæst. an scilicet contra tertiũ dolosum intendi possit actio, affirmatiua namque sententia iuri, rationi & æquitati videtur consentanea. Iuri nempe *l. 4. § item quæritur si debitor meus. ff. de except. doli*, ibi: aduersus ipsum, aut debitorem meum poteris experiri *l. & eleganter in pr. in verbo: in manu missum dandam de dolo actionem l. 19. § fin. ff. de dolo*, & ibi *Bartol.* pulchre declarans in casu *d.* §. quando competat actio de dolo, vel *l. aquil. l. 4. § si cum legitima*, iuncta gloss. in verbo non potest. *ff. de except. doli l. fin. § fin.* qui tex. loquitur in terminis. *ff. de eo per quem factum erit.* Conuenit rationi, quippe quia dolus delictum est; *Angel. in §. præterea. numero. 25. Instit. de action.* Inquiens quod stante statuto vt super quolibet delicto debeat Iudex inquirere, poterit & super simplici dolo inquisitionem facere, delictum autem obligat delinquentem, & pœna tenet suos Authores *l. vigesimasexta. §. fin. ff. de noxa. action.* Congruit æquitati ne ex delicto alterius mihi damnum inferatur, & in his terminis ait

Castrens. in Rubr de eo per quem factum erit, quod si sub certa pœna promisero de iudicio sisti, & tertius me dolo impedierit, debeo pœnam soluere *l.* 1. §. *sed si Reus, & ibi Castr. de eo per quem factum erit*, merito suggerit æquitas, vt repetam à doloso, adeo quod si tertius ille non sit soluendo competit mihi exceptio, ne pœnam promissam soluam etiam si ab initio diues lapsus postea fuerit facultatibus, dummodo non possit mihi imputari negligentia argumento *l. prima.* §. *pen ff. de Magistr. conue. Castren. in d.* §. *fin. ff. de eo per quem factum erit*, & ita videntur intelligendi *Accurs. & Bar. in d. l. & eleganter.* §. *pen. prope finem. ff. pen. de dolo, & lex inde Neratius.* §. 1. *ff. ad l. Aquil. Bart. in l. is solus. ff. de condict. indebiti l. plane lect.* 2. & *ibi Bold. ff. de leg.* 1. *in l.* 2. *ff. de Instit. actione*, videtur etiam amplianda conclusio vt si pars etiam participauerit de dolo, debeat tamen prius conueniri †
6 tertius si fuerit soluendo *d. l. eleganter.* §. *pen.* in illis verbis, & puto non competere si paratus sit Reus &c. Et communis opinio videtur si tertius ille non sit soluendo agatur contra principalem in causa lucratiua non autem in onerosa, nisi participasset de fraude vt de communi testatur *Petrus Santer. de assecurat. & spons. mercatorum parte 4. numero 20. & 21. inter tractatus de assecuratoribus*: & maxime hoc obtinet in procuratore doloso, quoniam & si ille tertius, cum quo illusit procurator meus deliquerit, maius tamen est delictum procuratoris qui fidem, quam mihi præstitit turpiter fregit, facit tex. *in l. cum mandato verb. si autem ipse. ff. de minoribus.*

Quæst. 2. His subiicitur alia quæstio scilicet an dolus patris noceat filio, vel filiæ, & primo quo ad dotem, de quo † articulo per *Bartolum Romanum Imol. & alios in l. me-*
7 *dia marito. ff. soluto matrimonio* & per *Campegg. in tract. dot. in 2. parte quæst.* 90. Et probabilior videtur opinio vt obesse nõ debeat, primo ex *l. prima.* §. 2. *ff. de Carbo. edict. iuncta gloss. in verbo. Carboniano edicto*, vbi patris factum, vel dictum non præiudicat filio. Secundo quoniam in titulo oneroso dolus Authoris non nocet successori, nisi ipse de fraude participauerit *l.* 4. §. *si cum legitimi. ff. de except. doli l. pen. l. quod autem.* §. *hoc edictum C. de reuoc. his quæ in fraud. cred.* titulus autem dotis est onerosus *l. pro oneribus C. de iur. dot. l. 1. vbi gloss. & Bart. ff sol. mat.* Tertio adstipulatur quod pater ex officio tenetur dotare filiam *l. fin. Cod de dotis promissione*, adeo quod dotem datam primo viro non possit minuere in secundo matrimonio, nisi venerit ad deteriorem fortunam. Quarto confert quod dotis contractus est inductus in fauorem filiæ, *Bald. Nouellus de dote in 6. parte priui. 17. num. 2.*

Contraria tamen opinio videtur esse frequentius recepta, nam *Bart. Rom. Imol. & Campegg. locis supra citatis* respondent dolum patris nocere filiæ ex *d. l. Mauia* in illis verbis (consequi eam pretium fundi euidens iniquitas est, cum dolus prius ipsi nocere debeat) probatur etiam ratione quippe ipsa filia in dote profecta à patre habet causam ab eo, & causam lucratiuam, nam respectu mulieris dos lucratiuam causam continet quare fit locus regulæ quod dolus eius, à quo causam habeo lucratiuam mihi nocet, *l. apud Celsum.* §. *de Authoris. ff. de except. doli*; & ista fuit consideratio *Bart. in d. l. Mauia*, cui conuenit alia vltra DD. nam vitium personale cuiusmodi est dolus, nocet successori vniuersali, & ita filiæ: quia dos est ius vniuersale *Doct. in Rub. ff. sol. matrimonio, Dec. & gloss. in l. quod ipsis. ff. de reg. iur.* Non vrgent allegata ex aduerso, & ad primum vltra solutionem gloss. *in l. D. fratres* in verbo: *fuisse*, & *Dyn in d. cap. non debet.* Respondeo ibi quæst esse inter patrem, & filium, & propterea factum, vel dictum eius non debet obesse filio, vt prosit patri in *l. Mauia* erat controuersia inter maritum; & mulierem; ad secundum solutio est ante pedes, nam titulus dotis est onerosus quo ad maritum, lucratiuus quo ad vxorem, & ita loquuntur supra relati DD. ad tertium responsio est in conspectu siquidem Mulier poterat agere contra patrem, propterea virum molestare non debet, euidens namque iniquitas est *d. l. Mauia*, quibus consequens esse videtur, vt patris dolus noceat filiæ non indistincte; sed quando quæstio est inter mulierem, filiam, & maritum, iuxta textum in *d. l. Mauia*, siquidem dolus patris filiæ potius debet officere quam viro, & in his terminis dolus etiam extranei dantis dotem noceret filiæ, & non Marito cum habeat ab illo causam lucratiuam, maritus vero onerosam & non fuit particeps fraudis. Verum si ageretur inter patrem, & filiam quia forsitan pater dolose dederat in dote fundum alienum, & is à vero domino fuerit euictus, profecto dolus iste paternus non præiudicabit filiæ quominus compellatur iterum officio Iudicis dotem constituere *l. fin. Codic. de dot. promiss.* ne sua malignitate liberet se ab onere dotandi contra text. in *l. qui liberos. ff. de ritu Nupt.* id enim nec inter viuos facere potest nec in vltima voluntate, veluti si bona sub-

liceret

ficeret fideicommisso prohibendo expresse alienationem ex causa dotis *auth. res quæ C. commun. de leg.* inutilis nanque est prohibitio defectu potestatis *Curt. sen. cons. 72. n. 13. Ias. in l. auth. res. col. 4 Fanuc. de lucro dotis n. 77. verb. de not.* casu, & confirmantur prædicta ex eo, quod contra tertium dolosum, & sic contra patrem agitur ex his quæ dicta sunt in præcedẽti articulo sicut è contra dolus filiæ nõ præiudicat patri in causa dotis, *auth. è contra si filius Codic. de repudiis. Menoch. de recup. poss. remed. nono numer. 88. quæst. 7.* Pater quoque nocere in dote filii siue nurus non potest, imò ex suo dolo tenetur non solum de peculio sed in solidum per textum apertum in *l. 37.* ita fit, vt nec patri liceat filiis præiudicium respectu dotis facere, nec filiis concessum damnum inferre parenti, ex notatis à *Menoch. centuria tertia casu 242. numer. 2.* Extra causam autem dotis quomodo dolus patris possit obesse filiis, & natorum frans possit nocere parentibus ex *text. in l. apud Celsum. §. in hac except. ff. de except. doli*, ponit *Dyn. in dict. capit. non debet gloss. in d. l. Diu. fratres, & in l. quod ipsis. ff. de reg. iur.* Quibus connetit tex. *in l. 1. §. si Dominus*, vbi *Rem. ff. si quis aliquem testari prohib.*

Quæst. 3. Accedit alia quæstio sane quotidiana, vtrum scilicet Dominus teneatur ex Dolo institoris, id est, † ex dolo illius quem alicui negociationi præposuit *l. 3. & l. 18. ff. de instit. action.* Et videtur dicendum non teneri primo ex *l. quoties. ff. de noxal.* vbi Dominus pro delicto serui non alias cõdemnatur quam si eum habeat in potestate, aut dolo fecerit quominus haberet ergo instit. dolo non tenetur, nisi concurrente qualitate dominicæ potestatis. Secundo actus agentium non debet operari præter intentionem eorum *l. non omnis. ff. si cert. pet.* Intentio autem domini præponentis instit. fuit de negociis, & contractibus obligari, alioquin esset in arbitrio institoris Domino suo maxime nocere quod est absurdum, *l. nam absurdum. ff. de bonis libertorum.* Tertio sumitur argumentum *ex l. 1. ff. de institor. action.* vbi prætor ait quod sicut commoda ex contractu institorum sentimus, ita nos obligari ex eorum contractibus æquum est, tunc si ex dolo institorum non capimus aliquod commodum: prohibitum est enim ex nostro & ex alieno dolo lucrum facere, ergò ex delicto illorum non debemus obligari, vt idem operetur propositum in proposito, &c. *l. fin. ff. de legation. 3.*

Contraria sententia placet *Bartolo in l. prima. §. familiæ per illum text. ff. de public. & per l. primam. ff. de furt. aduers. Naut. caupo.* &c. probatur etiam *Angelo in §. fin per eum textum instit. de obligation. quæ ex quasi delicto*, commendat *Rota Genuens. decis. 14. numero 16. & 17.* & confirmatur non solum citatis iuribus, sed etiam ex *l. sed si pupillus in fine. ff. de instit.* ibi si institor decipiendi causa detraxit, dolus ipsius præponenti nocere debet. Adiuuatur ratione, nam Dominus qui illum præposuit commisit quasi maleficium propterea, quod vtitur opera malorum hominum *d. §. fin.* Munitur etiã quoniam debet sibi Dominus imputare quod non bene prospexerit qualem virum elegerit *l. 1. §. vnde quæris Ofilius. ff. de exercit. l. cum mandato in fine. ff. de minoribus.* & hæc opinio quæ tum verior, tum cõmunior esse videtur, declaratur, vt procedat ita demũ si institor delictum fecerit in his negociis, quibus præpositus est, non in aliis *Bart. in d. §. familiæ per illum text. facit lex quinta. §. non tamen omne. ff. de institor. l. prima. §. non autem ex omni. ff. de exercit. actione l. 3. §. eodem modo. ff. Naut. caup. &c.* Secundo declaratur, vt ita demum teneatur ex dolo institoris, si ille, qui cum eo contraxit non fuit particeps fraudis *l. sed si pupillus. §. de quo palam in fine. ff. de instit. act.* facit *Decisio tertia numer. 15. Rotæ Genuens.* in qua agitur etiam de dolo Gubernatoris Nauis, an assecuratores teneantur. Nõ faciunt modo negocium argumenta contraria, & ad primum responsio sit, obtinere, quo ad iudicium noxale, nihil est enim ibi quod Domino possit imputari secus in causa institoris. secundum quoq; tollitur, quod cum Dominus præponens malum institorem sit in quasi delicto, vt palam fecimus, debet obligari ex eo quod inde sequitur, & non videtur præter eius intentionem obstringi, debuit enim cogitare &c. tertium diluitur propter diuersitatis rationem, nam licet ex delicto instit. non debeamus sentire commodum *l. si. ff. de eo per quem factum est l. si cũ except. §. Pedius. ff quod metus caus.* Debemus tamen obligari, quoniã videmur esse in culpa *ex d. §. fi.* nõ bene explorantes, cuius conditionis hominem præposuerimus, ampliatur autem dicta conclusio vt procedat etiã in dolo exercitoris *d. § fi. & d. l. 1. ff. de furt. aduers. Naut. caup. &c.* nulla enim potest in hoc constitui ratio differentiæ inter exercitorem, & institorem.

Quæst. 4. Noua succedit quæstio de dolo Proxenetæ, tam in cõtractu Matrimonii q̃ in aliis negociis, † vtrũ sc. dolo ipsius vitietur contractus, & an, & quomodò ipse pro

dolo suo teneatur, & ante omnia non videtur præter eundem Proxenetæ verbum esse Græcum quod proprie interpretem significat, aut Pararium, cuius scilicet opera, aut interuentione inter duos negocia contrahuntur, vel nomina, vel nuptiæ, vel Assessores iudicii inueniuntur *l.3.cum gloss.ff.de Proxen.* qua in opera dolum malum debet præstare, citra dolum nulli obligatur, etiam si Proxeneticum acceperit *l.2.ff.de Proxen.* & *Plato libr. 11. de leg.* videtur statuere, vt non minus quam venditor euictionis nomine Proxeneta teneatur, quamuis hoc iure Romani Ciues, à quibus leges accepimus non vterentur. Quid ergo iuris erit si Proxeneta matrimonii asseruit dolose, mulierem esse pulchram, proceræ staturę, & non defectuosam, & tamen deformis, & breuis statur æpostea inueniatur? de qua quæstion. tradit *Silua nupt. lib. 2. in fine. num. 120.* Plane quod attinet ad conttactum matrimonii non videtur huius doli prætextu rescindendum ex his quæ dicta sunt in antecedenti Quæst. nam dolus tertii, cuiusmodi est proxenetę nō irritat contractum bonæ fidei, *Bald. in l. 7. in 2. lectura ff. de dolo.* loquens in Proxeneta. Sed an rumpatur matrimonium ope exceptionis, & rumpi sentit *Picus in l. pactum quod bonæ fidei C. de pact.* & *Alex. cons. 99. per excellentissimum vol. 3.* dum negant ipso iure rescindi. Rursus an teneatur Proxeneta decipiēs dolose, vel in dote, vel in deformitate vxoris, & quo ad primum *Alex. in l. si cum dotem. §. si mulier ff. sol. matr.* respondet teneri, cui patrocinatur *lex secunda. ff. de proxen.* ibi: Plane si dolo creditorem circumuenerit de dolo actione tenebitur. Quod vero attinet ad deformitatem non videtur obligatus, etiam si dolose fuerit mētitus, quippe quia vel nullum damnū intulit, vel leuis admodū læsio est, q̄ fecit mētiendo, arg. *l. 1. ibi: simplicitas sit dānosa. ff. de dolo,* & *l. id est. inn 3 l. præcedenti eodem tit.* vbi ꝓ modica summa denegatur actio doli, Porrò autē nullum esse detrimentum illatum palam est: quia multis incommodis est liberatus, qui deformem non pulchram duxit vxorem, primo quidem superbia coniugis formosæ qua nihil est intollerabilius, vt Comicorum Princeps *Menander* ait & *Ouid. libr. 1. Fastorum.*

Fastus inest pulchris sequiturque superbia formam.

Secundo effugit certum ferè periculum impudicitiæ, Mulieres enim formosæ vix castæ, & forma cum pudicitia magnopere dissidet *hinc Iuuen. satyra 10. Rara est adeo concordia formæ atq. pudicitiæ,* Ideoq; Bias hortabatur, ne quispiā pulcrā vxorē duceret, ne, inquit, habeat cōmunem. Tertio euitat morbum grauissimum Zelotypiæ, in quē facillime incidunt qui copulantur speciosæ puellæ, teste *D. Chrysostomo in 2. parte homilia 2.* Cruciat, ait, vxorum pulcritudo viros Zelotipia. Quarto liberantur mortis periculo, cui subiiciuntur, qui decoræ coniunguntur vxori, id quod cognoscens sanctus ille Patriarcha Abraham cum proficisceretur in Ægyptum, & postea ad Abimelech veniret, dixit vxori, noui q̄ pulcra sis Mulier, ideo ne me interficiant Ægyptii dic quod mea soror sis *Genes. c. 12. & c. 26.* quem locum exponens *D. Ambrosius.* ait non magnopere quærendum decorem in coniuge, propterea quod viro plerunq; mortem gignere solet, sed esto in pulchritudine vxoris aliquid esse commodi, breue tamen illud est, & perexiguum. Poinde breue damnum suo dolo Proxeneta intulit, res enim caduca, fluxa, & fragilis est pulcritudo, vt inquit *Crispus Salustius Romana primus in historia in titul. quem de bello Iugurtino composuit,* & *Socrates apud Diogenem Laertium,* in vita Arist. formā appellat exigui temporis Tirannidem, quare amor ille forma conciliatus, cum forma abiit, cessante enim causa cessat effectus, vnde *Bachis illa Terentiana* ait:

Forma impulsi nostra nos Amatores colunt.
Hac vbi immutata est, illi suum animum alio conferunt.

Atq; his rationibus motus, vt verosimile est *Anacharsis ille Philosophus.* Vxorem deformem accipere studiose voluit, tantum abest vt studuisset agere cōtra Proxenetam deformē pro speciosa pollicentē; Vxorem, inquit, temperantē quęrito non formosam, illa enim est thesaurus, qui surripi non potest, hæc autem, animi opinio siue persuasio.

Alia vero sententia vt immo graui damno affectus iste Maritus possit contra Proxenetam agere, probatur inprimis ex *c. non satis 34. quæst. 1.* vbi scriptum legimus si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri propter aliquam fœditatem scribet libellum repudii, confert tex. in *c. quemadmodum ver. si post* iuncta gl. & ibi *Imola,* & alii de iure iurando, quo definitur ob deformitatē notabilē, superuenientem post Spons. de futuro dari iustā causam ab illis discedendi, quæ res arguit deformitatem vxorū esse viris maxime molestam. Accedit quod deformitas corporis indicat deformitatem animi, ra-

to enim

ro enim in corpore deformi formosus animus insidet *Panorm. in c. quia diversitatem in prim. notabili* per illum tex. *de concess. praeben.* fieri nanque vix potest, vt qui omnino deformis est, bonus sit, nam *Galenus lib. de tempera. 2. c. 6.* inquit natura membra componit prout moribus animæ conuenit, hinc *Homerus* viros virtute præstantes pulcra specie decoros, & Deo similes facit. Thersitem vero ignauum stolidumque fingens deformem etiā corpore finxit, Lacedæmonii ex suæ ciuitatis instituto deformes infantes exponebāt quasi eorum vita & sibi & Reip. inutilis esset futura, his conuenit quod deformitatem antiqui vsque adeo detestabantur, vt deformi occurrere inauspicatum haberetur, hinc vt sup. etiā diximus Septimius Seuerus Imperator ex Æthyopis cuiusdam occursu ingruere sibi mortem concepit. Hinc Bias hortabatur, ne quis turpem duceret vxorem nam ait pœnam duces. Deformis præterea vxor parit deformes filios quo nihil molestius parentibus accidere solet, vt merito grauiter deceptus & graui damno affectus dicatur, qui dolo Proxenetæ deformem vxorem præter suam voluntatem acceperit & iure conuenire eum possit (stantè tamen matrimonio) vt soluat quantum sua interfit non dixisse vxorem deformem, imò pœnam, & cum aduersus dolosum in contractibus bonæ fidei iuretur in litem *Dd. in l. in actionib. ff. de in lit. iur.* poterit maritus præuio iuramento suum damnum æstimare.

Nec aduertiantur allegata in contrariū, etenim vno verbo tollūtur omnia: quoniam cū inter pulcritudinē, & deformitatē sit quoddā mediū in hoc, sicut in aliis reb. maxime laudabile, nēpe cū sit illa forma, quæ mediocrē quandā venustatē significat & quæ vulgo dici solet forma vxoria potestat his omnib. incōmodis liberari maritus, quæ viris ob nimiā pulcritudinē coniugū obuenire consueuerūt si data fuisset vxor forma inter vtranq; posita, quarū magna copia est & licet pulcritudo breue sit bonum, & forma fluxa, deformitas certe est perpetua, imo tēpore recipit augmentū, vt. n. ætas pulcritudinē expellet ita deformitatē auget, p inde sanct⁹ ille Patriarcha Iacob, ne cū turpi Lya semp traduceret æuū, aliis 7. annis voluit amore pulchræ Rachelis hoc modo inseruire.

Sequitur alia pars principalis quæstionis, nempe quid iuris in dolo Proxenetæ in aliis negociis extra matrimoniū, siquidem multa negocia tractant, & sunt huiusmodi hominum, vt in ciuitate officinæ, atq; in venditionib. emptionib. contractib. commerciis, licitis versantur *l. 3. in fin. ff. de Proxen.* in qua *Vlp.* vtiles hos esse homines perhibet nunquid ergo cōtra eos agi possit? & sane conueniendos non esse suadet regula quod nemini suum officium debet esse damnosum *l. si quis, ex signatorib. ff. quemad. testa. aperi. l. absentia. ff. de reg. iur. l. inter eos. ff. ex quib. caus. maiores* veruntamen in contrariū est text. in *d. l. 2. ff. de Proxeneticis*, ibi planè si dolo, & calliditate circumuenerit creditorem actione de dolo tenebitur sim l. sic si n. agrimensori, qui de dolo, & lata culpa obligatur *l. 1. ff. si mensor fals. mod. dixer. gl. in d. l. 2. §. act.* & quemadmodum nostra interest, ne fallamur in modi renunciatione *d. l. 1.* sic ad nos pertinet, ne in modo negocii contrahendi fallamur & nisi Proxeneta plecteretur de dolo, maxime impedirentur commercia, quippe non omnia possumus per nos ipsos gerere, & periculosum esset istorum hominum fidei se committere, atq; ita fieret contra publicam vtilitatem argumento *l. ex hoc iure. ff. de Iust. & iure, & §. ius autē gentium instit. de iure natur. &c.* Aut ergo Proxeneta solus cōmisit dolum, nec aliquis ex contrahentib. fuit particeps fraudis, & tunc contra ipsum agitur actione de dolo *Rom. in l. aquissimum. ff. de eo per quem factum erit per l. 1. C. si vendito pignore agatur*, & stante difficultate probationis, poterit aduersus eum in litem iurari; dicta causa *l. in act.* si ipse sit soluendo. i. tot habeat in bonis, vt ex his possit omne æs alienum soluere *l. soluendo. ff. de verb signif.* at si soluendo non esset, nec per se, nec per suos fideiussores *l. si plures. §. præterea ff. de fideiuss. Alciat. in d. l. soluendo*, vel non haberet bona in territorio *Bald in c. ex ratione col. pen. de appellat. & ibi Dec col. 9.* plura cumulat, licitū est agere contra eum qui ex dolo Proxenetæ lucrum sentit *d. l. fin. ff. de eo per quem factū erit in verb. plane si is qui dolo fuit*, nam & si non loquatur de Proxeneta tamen loqtur in tertio, & Proxeneta tertius est, & a Proxeneta probationē citat cum tex. *Alberic. in l. elegāter n. 10. ff. de dolo.* si vero vnus ex contrahentib participauerit cum Proxeneta de dolo; quo pacto sit subueniendū decepto, eleganter declarat *Bald. in l. 7. n. 7. & 8. in 1. & 2. lectura. ff. de dolo, & in l. 2. C. de fideiuss.* Minor, & in *l. multū C. si quis alt.* vel sibi. *Hostien. in summa de dolo, in §. & cōtra quē* facit etiā tex. *in l. 4. §. 1. ff. si quis omiss. caus. test.* Nec obstat regula q. nemini suū officium debet esse damnosum: nam fallit vbi mixta sit culpa *Bald. in l. cum in initio. ff quemad testa. apert.* & merito, nam tunc officiū euadit maleficium, & damnosum non debet esse officiū quādo bono animo, & recta intentione fuit adhibitū.

commissus *d.§ quæsitum* quo nihil expressius,& gloss.ibi in verbo excipiendum affert exemplum, & ratio esse videtur, quoniam huiusmodi procurator, dominus est etiam ante litem contest. *l.si procurat.ff. de except. doli*, ibi:his, quæ à te extraneus est, nec alienus dolus, & ibi:eamque suo quodammodo nomine exequitur. Aut sumus in procuratore in rem alienam, & tunc si rei particularis est, non totorum bonorum dolus commissus ante litem contest. domino non officit, quia scilicet cum adhuc factus non sit dominus alienus dolus est, & dicitur vt extraneus non vt procurator dolum fecisse *Ang.in d.§.*sequitur. multa cumulans citat communem sententiam & *nu. 12. verb.3. vero casu.* respondet contrariis sed si post litem contest. commissus dolus fuerit, veluti, si corruperit iudicium vt per *gloss.d. §. quæsitum in verbo præsentem.* nocet Domino *d.l. si procurat.* ibi:*post litem contest.*& ibi: *placet de dolo procuratoris excipiendum esse*, & amplia vt per *Angelum in d.§.sequitur num. 12.verbo: sed aduertas*, Aut sumus in procuratore rei alienæ, sed tototum bonorum cum libera, & eius dolus omnino damnosus est Domino ante, & post litem contest. commissus *d.§. quæsitum verbo, si autem is procurator sit cui omnium rerum* &c. *l.procuratoris iuncta gloss.ff.de tribut.act.*& ratio colligitur ex *l.procur.totorum* ex *l.procur.cui libera, & l.mandato, & ibi Bart.ff.de procurat. Ang.in §.sequitur n.12.Instit.de except.*

In secundo vero casu, quando loquimur in procuratore ad negocia, si dolo aliquem deceperit mea negocia gerens, neq; ego doli particeps fui, nec quicquam ex eo dolo ad me peruenit non teneor, ratio est quia dolus alterius nemini debet obesse *d. l. si procur.de except.doli l.non debet alteri.ff.de reg.iur. l. ignorans. ff. de procurat.* Sed si de dolo participauerim obligor in subsidium; nempe si procurator non esset soluendo, argumento *d.l.si procur ff.mandati & l. eleganter. §.si dolo malo ff. de dolo.* Secundum gloss. declarationem in *d.l.si procur.verbo sed si ibi*, dandam nempe vt detur pristina actio ad debitum principale, actio vero de dolo ad cętera damna. Cęterum si sine dolo meo ad me peruenit ex dolo mei procuratoris, teneor in quantum peruenerit *d. l. 16. §.item si quid dolo d.l.1.in fine.ff.depositi*, quippe sicut ex dolo alterius damnum sentire non debeo *d.l.si procuratoris in princ.* ita nec lucrum capere argumento *l.sicut de reg.iur.* & ne vsus procuratorum ad vtilitatem hominum inductus *l.1.ff.de procuratorib.* ad eorundem perniciem conuertatur, & fiant insidiatores, non procuratores, accedit, quod ex hoc ipso quod non restituit, quód ad se peruenit præsumitur in dolo *d.l.1.in fine. ff. depositi l. dolo.ff.mandati.* Latè *Dyn.in c.delictum personæ de reg.iur.in 6.* Et si quis occasione procuratoris doli quæreret nunquid minor, vel etiam maior restitueretur in integrum propter dolum vel culpam procuratoris, vel aduocati videat *Oddum de restitut.quæst.13.num.46.quæst.14.num.54.*

Q. 6. Altera quæstio succedit, vtrum dolus Tutoris, vel curatoris nocere pos-
11 sit furioso vel pupillo † de qua per gloss. in *l.neq. interdicto in l.1.§.hoc edicto ff.ne vis fiat ei &c.in l.si dolo.ff.si quis omissa causa testamenti Alex.Bald.Ias in l.1.§.si procurator. ff.si quis ius dicenti non obtemperauerit Mantica de coniecturis lib.tit.17.num.31.* in hoc articulo variæ sunt Doctorum opiniones putant enim aliqui pupillum omnino teneri per tex.in *l. 4. ff.de euict.in l.quod si nolit.§.quod in procuratore.ff.de adilit.edict.*& in *l.Polla.C.de his, quibus vt indignis*, nam in duobus primis locis facta venditione à Tutore impuberis nomine & sequuta euictione tenetur pupillus, etiam in solidum si Tutor soluendo non fuerit in alio textu, si Tutor pupilli nomine dicat falsum testamentũ & succumbat, infert pupillo damnum eius portionis, quæ fuerat ei testamento relicta. Quidã vero existimant pupillum nullo modo teneri, quoniam nec damnum sentire debet, nec lucrum *l. 3. §. si seruus pupilli.ff.de tribut.* ibi dolum quidem tutoris pupillo nocere non debere tutor, nec tamen lucratur esse debere *l.3.ff.quando ex facto tutoris* ibi; dolus Tutorum puero; neq; nocere, nec prodesse debet *l.neq. interdicto.ff.de reg.iur.l.Iulianus.§. idem Iulianus.ff. de actionib.empti l.his qui impuberum.§.si Tutoris.ff.quod vi. aut clam.* Nonnulli credunt distinguendum, aut tutor est soluendo, & Pupillus tenetur *l. 1. §.hoc edicto. ff. ne vis fiat ei, d.l.3.§.si seruus* ibi, & sanè hactenus tenebitur, vt actionem, quam contra Tutorem habet, præstet. Aut Tutor non est soluendo, & non obstringitur, vt probant d.iura à contrario sensu; His distinctionibus aliam addit *Bart. in l. si dolo. ff.si quis omissa causa testam.* Sed eam refellit *Alex.in l.1.§.si procur.ff.si quis ius dicenti,*&c. cui adheret *Ias eod.loco.*

Quamobrem in tanta opinionum varietate tutius videtur ita dicere, nempe, vt regulam constituamus negatiuam scilicet dolo Tutoris non fieri præiudicium pupillo iuxta *l.3.ff.quando ex facto Tutor & l.3.§.si seruus pupilli.ff.de tribut. l. neq. Interdicto. ff. de*

reg. iur. hæc regula in quibusdam causis perdit officium suum, quas vt dilucidius intelligamus opus est distinguere, Nam aut Tutor committit dolum delinquendo, aut contrahendo, aut agendo in iudicio & hoc est quod forsitan voluit dicere gloss. *in d. l. si dolo ex verbo acquisita*, ibi, aut medium inter hoc. & videtur sentire *Alex. in d. §. si procur. n. 5. verb. & hoc fuit de mente* gloss. quamuis *Bart.* ibi dixerit se non intelligere quid sibi velit gl. in illo verbo, vel medium inter hoc. Quo ad primum casum respondendum est secundum regulam dolum tutoris pupillo non obesse ex lege meminerint vbi *Bald.* & latè *Menoch. & in l. si quis in tantam C. vnde vi, ex l. 1. C. de falsa moneta ex l. quitum, C. de seruis fugitiuis, Alex. Iaf. & alii in d. l. si procur.* & ratio est, tum quia pœna suos debet tenere authores, tum quia tutor dictus est a Tuendo, non aût à perdendo, tum etiam quia dum delinquit non gerit negocia pupilli, & ideo si tutor produxerit falsos testes pupillus nõ incidit in pœnam statuti de his qui inducunt falsos testes. *Castr. in l. polla C. de his quib. vt indign.* Quo ad II. casum sc. in contrahendo videtur distinguendum, nempe aut tutor non habet vnde soluat, & pupillus non tenetur, aut soluendo est, & obligatur pupillus non de suo ære, sed ad cedẽdas actiones contra tutorẽ *l. 3. §. sed si pupillus ff. de tribut. act. l. fin. iuncta gl. in verbo tu quod. ff. de admin tutor.* neq; obstat *lex 4. ff. de euict. l. quod si nolis §. quod in procurat.* vbi pupillus si tutor non sit soluendo, tenetur in solidum, siquidem ibi non fuit, nec in vendendo, nec in retinendo partem precii commissus dolus, vt sentit gl. ibi in verbo accepto latum, quo ad III. casum sc. agẽdo in iudicio dicendum est, prò vt in *l. polla. C. de his quib. vt indig.* nocet. n. pupillo calumnia tutoris, licet ei succurratur per actionẽ tutelæ, ibi dummodo memineris si in causa non obtinueris, & portionem, quam ex testamento pupillus habet te ei saluam facturum, quam adimi pupillo necesse erit secundum iuris formam & de calumnia tua præsidem deliberaturum.

Alia præterea afferri distinctio potest breuior, & facilior ex mente *Azzo. & Vgon. relata a gloss. in l. fin. ff. de admin. tutor. in verbo tu quid* circa med. & sentit eam *Dyn. in reg. delictum personæ de reg. iur. in 6. Ang. in §. sequitur num. 12. de except.* Aut pupillus, vel furiosus ex dolo, vel culpa Tutoris aut curatoris factus est locupletior, & tunc in eo, q. ad eum peruenit, obligatur indistinctè, siue tutor sit soluendo, siue non *l. 24. ff. si quis omiss. causa testam.* siue lucrum ex delicto, vel contractu, vel quasi contractu tutoris cesserit pupillo *l. Iulianus in fine l. apud Celsum. §. illa etiam. ff. de dolo l. Dyn in d. c. delictum num. 9.* Dicens hoc etiam obtinere in Ecclesia quæ ex dolo sui prælati lucrum fecerit quoniã sicut parificantur pupillus, & Ecclesia, ita procedunt à pari, eorum administratores *l. Orphanotrophos. C. de Episc. & Cleric. l. si præses, & ibi Dd. C. quomodo, & quando Index gl. Bald. & alii in l. ciuitas. ff. si cert. petat. Angel. consilio 245.* incipit. quia omne datum optimum. Et idem iuris est in vniuersitate, quatenus ad eam peruenit ex delicto illius qui præses sit vniuersitatis prædictæ *l. si in vi. ff. de vi, & vi armata l. sed & ex dolo. ff. de dolo. §. sed an in Municipes*, Aut vero pupillus, vel furiosus non est factus locupletior, & tunc, non tenetur, etenim si tutor non habet vnde soluat, pupillus absolute non tenetur, si vero sit soluendo obligatur tantum ad præstandas actiones *dict. l. 3. ff. de Tribut. actione & l. 3. §. hoc edicto ff. ne vis fiat ei. & c.* nec officit *dict. lex 4. de euict.* Quippe ibi, vt diximus non est dolus Tutoris, sed pupillus tenetur de euictione ob naturam contractus, non aduersatur etiam *dict. l. Polla* quandoquidem actione tutelæ recuperat quod ex mala lite tutoris amisit, sed an tutor soluendo doloso creditori pupillari tantum, quod non relinquatur vnde satisfieri possit aliis creditoribus, illis præiudicet; Declarat Iuriscon. in *leg. Tutores iuncta gloss. in verbo dolo. ff. de condictione indebit.*

Quæst. 7. Quæritur † 1. an dominus ex dolo serui teneatur, de qua quæst. est gloss. mag. in *l. Seruus. Cod. de pact. Ripa in Rub. ff. de interdictis numer. 6. Menoch. de retup. poss. remed. 14. in principio* † & sane nocere domino dolum serui probat *lex 3. §. quod Seruus, & l. peregre. §. vltim. iuncta gloss. ff. de acq. poss.* vbi factum serui discedentis à fundo meo mihi præiudicat, quo ad possessionem.

12 Secundo dolus Serui obligat Dominum, vel vt damnum emendet, vel tradat ipsum pro noxa *l. 1. & 2. ff. de noxal.*

Tertio dominus ex dolo Serui tenetur quatenus est in peculio *l. licet. §. pen. ff. de peculio l. peculium. §. præterea cum seq. §. eod. tit. l. ei qui. ff. quod cum eo.*

Quarto confert tex. in *l. rem mihi. §. 1. ff. commod.* quo loco cum Seruus meus fecisset meis contubernalibus furtum, agunt aduersum me furti Serui nomine.

Ex ad-

Ex aduerso est text. iuncta gloss. *in l. seruus C. de pact. in l. seruus tuus. ff. depositi in l. si seruus legatus ff. de leg. 1. l. si seruus l. quanto magis. ff. de iureiur* quibus iuribus expressum est seruum domino suo prodesse posse, nocere autem minime, vnde per manus traditum est per seruum meum conditionem meam non fieri deteriorem, gloss. *in d. l. si seruus. §. 1. de leg. 1.* Secundo, suffragatur text. in *l. fin. C. de acq. poss.* in quo malitia serui damnum non debet domino inferre. Tertio, similis est text. *in l. si seruus C. quod cum eo*, vbi seruus in præiudicium domini non transfert possessionem rei dominicæ. Quarto, seruus nec aufugiendo potest domino damnum inferre, *l. 1. C. de seruis fugitiuis*, adeò, vt & is, qui fugientem seruū animo doloso recipiet conueniatur remedio *legis si Colonus C. de agricol. & cens. lib. 11. Menoch. de recuper. poss. remedio 10. nu. 18.* Ad dissoluendum hunc nodum sunt aliqui casus distinguendi, quorum ille prior est quando ex dolo serui aliquid ad dominum peruenit, tunc enim domino obligatur, *l. licet. §. ex furtiua. ff. de peculio*, ibi verius est in quātum locupletior factus actionem dandam idem Labeo probat: quia iniquissimum est ex furto serui dominum locupletari impune, & hoc casu locū esse *legis si quis in tantum C. vnde vi.* aduersus dominum si seruus occupauerit tradiderunt *gloss. ibi in 5. quæst. & Bart. num. 11. Saly. col. 3. Menoch. num. 63. quæst. 5. per text. in l. 1. §. quid ergo ff. de vi, & vi armata l. 31. §. fin. ff. de peculio.* Secundus casus est quando ad dominum nihil peruenit & seruus dolo fecit in rebus dominicis, & tunc domino non præiudicat, quia scil. seruus meliorem conditionem domini & c. & ita procedit text. in *d. l. seruus C. de pact.* cum aliis ibi citatis à *gloss.* limitatur verò iste casus, vt procedat in iure quæsito non autem in iure quærendo per text. in *l. 3. C. de hæred. Instit.* in quo seruus institutus hæres cogi non potest à domino adire hæreditatem si nolit, similis est text. in *l. seruo inuito ff. ad Trebell. & in l. vltima C. de acq. possessione.* etenim regula nuper allegata quod per seruum domini conditio non potest fieri deterior, tunc locum habet cū dominus damno periclitatur. Confirmatur, quoniam debitor, qui bona quæsita in fraudem creditorum prohibetur alienare oblatum sibi lucrum ex hæreditate, vel legato potest in eorundem perniciem repudiare, *l. qui autem. ff. quæ in fraudem creditorum*, adeò vt maritus lucrum sibi delatum vigore statuti, quando moritur vxor sine liberis possit in fraudem creditorum respuere, *Dec. cons. 260. Zuccard. in Rub. de pact. num. 121. Cagn. in l. non fraudantur. ff. de reg. iur. Socc. Iun. cons. 124. & 125. lib. 1.* fallit etiam si seruus se ipsum occiderit, aut vulnerauerit, damnum domino infert, gloss. magna in *l. seruus. C. de pact.* Tertius est casus; quando ad dominum nihil peruenit; & dolo facit in re aliena, damnum dando, furando, & tunc dominus si ignorauerit; vel sciuerit; sed prohibere non potuerit, obligatur tamen, vel sufferre litis æstimationem, vel dare seruum pro noxa; sed si scierit, & cum possit, non prohibuerit; tenetur in solidū, *l. 2. ff. de noxal. l. 1. iuncta gloss. in verb. euitare eod. tit. l. 1. §. quid ergo adiicitur. ff. de vi, & vi arm.* ibi & ipsos seruos noxę dedendo maleficii causa indemnis erit, & ibi, cum seruus hoc modo possit domini conditionem deteriorem facere. Quartus, est casus; quando seruus, qui dolo facit in re, vel in persona alterius, peculium habet, & obligat dominū peculio tenus *d. l. licet. § pen.* qui tamen loquitur in domino locupletato per delictum serui; facit, *l. si quis seruum. §. etiam, & l. seq. §. in dolo. ff. de peculio*; sed si dominus dolo malo fecisset, vel particeps doli extitisset, teneretur vltra peculium, quantiq; ea res est cōdemnatur, *l. in bonæ fidei. ff. de pecul.* ibi, & si quid dolo malo domini captus, fraudatusque actor est, nec prodest domino post litem motam, alienare peculium serui, nam videtur in fraudem alienasse. *l. 44. ff. de peculio* sunt tamen plurimi casus, in quibus seruus ex facto suo, nec quidem de peculio dominum obligat, quos congerit glos. magna in *d. l. seruus C. de pact.* inter quos ille est pręcipuus si id vēdiderit, aut extero mandauit emendum, *l. cum seruus extero. ff. mand.* sed an è contra dolus domini noceat seruis & quo ad acquirendū dolum nocere est textus apertus in *l. 1. §. si dominus. ff. si quis aliquem testament. prohib.* & vide ibi *Roman.* & alios.

Quæst. 12 Cum autem seruorum conditio, in multis filiorumfamil. conditioni comparetur. §. 1. *instit. quod cum eo, l. seruus iuncta l. filius. C. de pact.* non inconuenit post seruos de filiis differere, quærendo nunquid ex filiorum dolo fiat pręiudicium patri,
13 quæ † dubitatio in duos articulos rectè distinguitur; & primus sit an filius suo dolo noceat patri in bonis iam quęsitis, siue in iure quæsito. Secundus vero vtrum domino officiat in bonis quærendis, siue in iure quęrendo, hæc enim distinctio est ad mentem *Ias. in l. 3. § si filius. ff. quod quisq. iur. Doct. in l. 1. C. qui admitti.* & maximè *Bart. ibi in vlt. colum.* venio ad primum de quo scribentes in *l. si finita. §. si de vectigalib. ff. de damn. inf. Ang.*

& Iaf. in §. act. inst. de act. ille n. 13. iste n. 62. Ruin. cons. 159. & cõs. 117. n. 7. lib. 1. & cõs. 149. lib. 3. n. 13. Rolan. cons. 56. n. 10. lib. 1. Couar. lib. 2. resol. c. 8. n. 7. verb. ex his patet. Curt. Sen. cons. 60. Dux Philippus. col. 10. ver. vento ad secundũ Soci. Iun. cons. 77. n. 8. lib. 2. cum aliis multis cõgestis à *Menoc. de recup. poss. reme. 9. q. 7. n. 68. cũ seq.* nec nõ a Did. citato loco, & oẽs discutiunt in terminis peculii aduentitii, vel profectitii, quærentes an ob dolũ filii, cõmittẽtis delictum, debeat publicari dictum peculium, cui similis est dubitatio vt ob delictum filii debeat publicari legitima portio, & debita in bonis patris qui tempore sententiæ erat adhuc in humanis, vt post obitum ipsius in fiscum deferatur, Didac. vbi supra verbo: hinc apparet. & vide, quatenus de dolo filii excipiatur contra patrem. *l. 4. §. in hac. ff. de except. doli Bart. in l. si quis in tantam num. 11. Cod. vnde vi, & d. §. vectigalib. refert. Cyn. & Iac. de Aren* probantes sententiam affirmatiuam, quos postea est sequutus R*ipa in c. sæpe enim n. 76. de restitut. spol. & Paris. cons. 117. lib* 4. & priori loco vtuntur argument. text. *in l. si postulauerit. §. iubet. ff. de adult.* ibi perinde in communi partim publicatus in proprio cuius vsusfructus alienus est, nudam proprietatem; ergo in aduentitio peculio publicabitur proprietas, quæ spectat ad filiũ. Delictum patris nõ nocet filiis natis, sed nascituris, *l. 2.* & ibi *Bart. C. de liber.* Secundo loco arguit *Rip. in d. c. sæpe ex l. 3. §. idem scribit. ff. de pec.* vbi pater tenetur de peculio ꝓfectitio, ob inuasionẽ, & occupationẽ à filio factã, multò ergo magis in aduentitio, in quo pater minus iuris habet, plus iuris filius. Tertio, suffragatur, *l. clarũ. C. de auth. p̃standa*, per quã legem dicunt ꝓbari Doct. quod bona minorũ licet sint ꝓhibita alienari, ex delicto tamẽ eorũ possunt publicari, atque in fiscũ deferri, ita in proposito licet prohibita sit aduẽtitii, vel ꝓfecticii peculii publicatio, tamen sequuto delicto, erit permissa. *Paris. d. cons. 152. n. 24.* magnã vim facit in tex. *l. quinq. legib. cũ l. seq. ff. de bon. dãnat.* in qua dos mulieris ob eius delictũ publicatur, & si in ea maritus habeat vsumfructũ, cui integer reseruatur, ibi, ergo & in specie nostra saluo vsufructu parenti, publicari poterit proprietas peculii. Dolus patris in crimine lęsæ maiestatis, quoniam filiis noceat, *Bertarch. in suo repert. verb. delictum patris in crimine læsæ maiestatis*, ex aduerso, quod non publicetur peculium aduẽtitium, nec quidem respectu proprietatis, frequentiori calculo est receptum, sicut est testis, R*uyn. cons. 24. nu. 6. lib. 5. Itidem Paris. testatur esse communem cons. 154. n. 1. libr. 4.* licet non cum illa sentiat; probatur autem. *l. 3. C. de bon. damnat.* in qua damnato filio, non publicatur castrẽse peculiũ, vnde arguendo de maiori ad minus, si illud de quo magis videbatur dicendũ, q̃ possit publicari, nõ publicatur, vllo modo in ꝑiudiciũ patris; qui minus iuris habet in eo, & plus iuris filius, quãto minus debet publicari aduẽtitiũ; in quo ius vsusfructus pater habet? vt ait *Soc. Iun. d. cons. 77. n. 11. verb. nec obstat resp. lib. 2.* cui non obst. q̃ dicãt aliqui Castrẽse hodie publicari ex delicto filii. Nã tamq̃ falsum, & cõtra comm. sententiã, refellit *Didac. loco citato*, nec non *Menoc. d. loco. n. 70.* secundo hanc sententiam plurimũ adiuuat. *l. 3. §. vtrum. ff. de mino.* q̃ egregiam ex mente Imol. dicit *Alex. in d. §. si ex vectigalib.* nam expressum est ibi in fine, ex patris delicto peculium profectitium non publicari, cũ alienari illud non possit à patre in filii detrimentũ; probat enim à fortiori, cũ plus iuris habeat pater in profectitio, q̃ è cõtra filius in aduẽtitio arg. *l. profectitiũ dicitur. dot.* & suadet ratio, quia patris est vsusfruct. & proprietas in vno, in altero vero vsusfr. purus Tertio loco patrocinatur tex. in *l. cũ ancill. s. C. de incest. nup.* qua definitũ est, bona filii existentis in patria potestate, nõ publicari ob delictũ, cuius enormitate publicarentur, si in sacris paternis nõ esset cõstitutus, atq; posterior hæc sentẽtia, sicut cõm. est, ita quoq; videtur ad veritatẽ propensior, nec quicq̃ aduersantur opposita, & ante omnia tex. in *d. §. iubet*, intelligitur in eo, cui alienatio ꝑmissa est, nã tũc eius ex delicto fit publicatio solius proprietatis, q̃ retinet, vsusfructu apud aliũ existente; ac filio in aduẽtitiis inhibita est alienatio in totũ, *l. 2. C. de castr. pec. mil. lib. 12.* aliud verò arg. diluitur, q̃a obtinet ille tex. quãdo fili⁹ est cõdemnatus in aliqua pecuniæ quãtitate in iudicio in quo dicitur quasi cõtraxisse *d. §.* idẽ scribit, tũc. n. pater tenetur de peculio, q̃ cõcesserat filio, separatũ à rationib. suis, arg. *l. 1. ff. de pec.* & sic in profectitio cuius administratio est apud filiũ, secus in peculio aduẽtitio, cuius administratio est apud patrẽ gl. magna in *l. pater qui Castr. ff. de cast. pec.* & ita declarat, *Bar. in d. §. sed vect. n. 15. ver. nẽ obstat*, ad tertiũ, *d. l. clarũ*, est expedita solutio, quia illa prohibitio minoris est facta tãtũ fauore ipsius, cum in aduẽtitio tũ filii tũ patris versatur fauor. Dolus autẽ patris quatenus noceat filio in feudis, *Bertach. in v. delictũ patris nocet filio in feudis.* Vltimũ quoq; non habet vim, quãdo dos reg. ex delicto mulieris non publicatur propter vsumfr. spectantẽ ad maritũ, speciale est aũt in quinq; casib. expressis in *d. l. quinq.* vt latius, & copiosius *Menoch. de recuperãd. poss. rem. 9. quæst. 7. n. 65. vsq. ad n. 91.* vbi infert contra filium invadentẽ

propria

propria authoritate bona aduentitia existentia apud aliũ, non habere locũ remedium. *l. si quis in tantam. Cod. vnde vi. ibi numero sexagesimo quinto*, vbi ampliat etiam in eo peculio aduentitio, cuius vsusfructus non pertineret ad patrem, vt accidit, si filio esset legatum relictum, ea lege, vt nihil patri acquireretur; ratio ampliationis est, quoniam filius de illo peculio non potest testari, *l. penultim. Cod. qui testament. facere poss.* & ita ad extraneos transferri; proinde non debet venire in confiscationem bonorum. *Lura vbi Bartol. ff. de iur. patron.* amplia postea in eo casu, cum pater spem solam habet futuri vsusfructus, quia nec tunc delinquendu filius amittit. *Socc. Iun. consil. 77. numer. 13. lib. 4. Ruy. consil. 24. numero 13. verb. tertio prædicta libro 3.* ea ratione, quoniam futurum est, vt aliquo euentu, species illa sortiatur effectum, facit *l. vltra. §. filius autem. in verb. duntaxat. Cod. de bon. quæ lib.* dum negat filium posse alienare bona, in quibus pater vsumfructum habet, vel quid aliud; quod postremum intelligitur ratione spei; ampliatur etiam, vt dolo filii non publicetur portio legitima, debita filiis in bonis patris viuentis vt per *Didacum var. resolut. lib. 2. cap. 8. num. 7. verb. ex his patet.* limitat postea in eo peculio, cuius liberam administrationem filio pater reliquisset, authoritate, *Bartol. in dict. §. traditiones vectigalibus per l. cum filii. C. qui bon. ceder. poss.*

Verum ex his omnibus ego colligo, nullum esse inter Doctores discrimen quo ad principalem articulum nostrum, nunquid ex dolo filii patri fiat præiudicium; consentiunt enim omnes non fieri; nam qui aduersantur communi sententiæ, admittunt publicato peculio aduentitio, patri vsumfructum reseruari, quem in eo habebat præcipuum, vt palam est ex *l. si postulauerit. §. iubet de adult.* Communis autem schola Doctorũ concedit, vsumfructum non publicari, & addit præterea non publicari etiam proprietatem tametsi filii sit, quoniam alienare, & ad extraneos transferre non valet, igitur nec ad fiscum delinquendo. Id quod in castrensi quoque procedere ostensum est; Ex quo infertur à multò magis, vt nec profectitium propter delictum filii publicetur, cum nihil iuris habeat in eo. Quod vero, ait *Angelus in §. sequitur num. 13. instit. de except.* quod imò in causa peculiari noceat patri dolus filii, vide *Castrens. in l. 1. §. fin. C. de ann. excep.* vbi pater nõ præiudicat filio, in negotiis, & contractibus, & extra casum publicationis. Deducitur etiam ex antecedentibus sicut dolus filii non obest patri, sic quoque vicissim dolus patris non officit filio in quæsitis, rectè enim hanc sententiã probat, *d. l. 3. §. vt non. ff. de minor.* quæ definit, ꝓfectitiũ peculiũ ex dolo patris nõ publicari, & si hoc obtinet in profectitio, quãto magis procedet in aduentitio, aut castrẽsi, in quo pater minus iuris habet. hactenus quo ad priorem articulũ de bonis quæsitis.

Quæst. 13. Succedit modo, altera quæstio in iure quærendo, vtrum, scilic. dolus
14 filii noceat patri, quo ad bona quærenda †, & sanè posse nocere, dixit in terminis, *Bart. in l. 2. col. fin. C qui admitti.* per illum textum, vbi bonorum possessio filio familias delata, potest culpa filii intra debitum tempus non agnoscentis admitti, etiam in præiudicium patris, cui similis est *text in l. fin. ff. quis ord. in bon. possess. seru.* ad idem est tex. in *l. fin. circa medium. C. de acqui. poss.* arguendo de seruo ad filium. *§. 1. instit. quod cum eo, d. l. seruus iuncta. l. filius C. de pact.* vbi dolus serui, nolentis acquirere possessionem obuenientem domino, facit eam amitti. Tertio, adstipulatur ratio. Nã facilius impeditur ius quærendum, quam ius quæsitum; *l. qui autẽ. ff. quæ in fraud. credit. l. si sponsus. §. si maritus. ff. de donat. int. vir. & vxo. l. 1. §. confertur. ff. de collat. bon.* Quarto. iuuat hãc sententiã, quod regula definiens conditionem deteriorem per seruum fieri domino non posse, *d. l. seruus. C. de pact.* quæ procedit etiam, in filio, *d. l. filius. l. contra iuris. §. si filius. ff. de pact. & l. 3. §. si filius. ff. quod quisq. iur.* procedit quoties domino damnum infertur; non quoties lucrũ impeditur *d. l. fin.* quæ ita eam regulam antiquam declarat. Quinto, *l. renitente. C. de iur. delib. l. 3. C. de hæred. instit.* & hanc dicit commun. ex mente, *Zuccardi. n. 66. in l. 5. C. qui admitti Plaut. d. l. 1. in verb. cum ignorantem n. 53. in fin.* In contrarium est *glo. in l. 3. §. si filius meus. ff. quod quisq. iur.* quã Ias. ibi n. 1. *ver. & adde*, quod istum tex. ait cõmuniter esse probatum, ex dispositione illius text quæ est, vt filius impetrans ius iniquum, non officiat actionib. patri per filium quæsitis, vel quærendis. Cui suffragatur. *l. is qui heres. §. fin. ff. de acquir. hæred.* vbi filiofamilias in præiudicium patris, non licet delatam hæreditatẽ repudiare; cui conuenit, *l. 2. §. quod si in patris. ff. sol. matr.* vbi filius in actione dotis patri non præiudicat; sic quoq;, *l. si quis mihi bona. §. iussum iuncta l. in aliena. ff. de acquir. hæred.* vbi in quærendis, nũ potest, patrem inuitum, æri alieno obligare. *l. fin. §. 1. & 2. C. de bon. quæ lib.* Controuersa igitur res est, cũ vtrinq; inueniatur citata cõmunis sentẽtia. Quare *Bal in d. l. 3. §. si fili⁹*, vt eũ ibi refert *Ias. n. 3.* distinguebat, vt sc. fili⁹ delinquendo nõ p̃iudicet patri etiã in q̃rendis, contrahẽdo aũt possit p̃iudiciũ afferre, q̃ distinctionem

sequtur *Ro. ibi.* sed im, ꝓbat Iaſ q̃a facili⁹ p̃iudicat delinquendo, q̃ cõtrahẽdo, vt ipse ꝓbat in §. *præcedenti eiuſdẽ leg.* Ille vero aliter distinguẽs, ait, fili⁹ negligẽdo, cõmittẽdoq; nocet patri in iure nondũ q̃ſito, & ita videt̃ ꝓcedere *l. 1. C. qui admitti l. ſi ff. quis ordo in bon. poſſ. ſeru. in l. fin. C. de acq. poſſ.* At nõ faciẽdo nõ p̃iudicat, vt *d. l. 5. §. ſi filius. q̃ quiſq; iur.* excepto tamẽ cõtractu, nã licet cõmittat in faciẽdo, tamẽ p̃iudicat, & ratio differentię cur negligẽdo fili⁹ noceat, faciẽdo nõ, est q̃a grauι⁹ cẽſetur illud, q. cõmittitur faciẽdo, not. late in *l. ſi uniora. ff. ſol. mat.* Sed ſi grauι⁹ est delictũ in faciẽdo, cur grauι⁹ patri nõ nocet, & ipse *Iaſ.* dixit aduersus *Bal.* q. facilius obligatur delinquẽdo, q̃ contrahẽdo, Insuꝑ obstat *Iaſ. d. l. is qui hæres*, vbi omittẽdo nõ præiudicatur patri. Distingue ergo secundum Plautũ *in d. l. 1. verb. cum ignorante n. 52. C. qui admitti.* aut loquimur in his, quæ sunt tractanda in iudicio, in quo forma iudicii attenditur, & non potest filius obesse patri, nec in acquisitis, nec in acquirendis, ratio est in promptu; quoniam scilicet non potest stare in iudicio sine licentia patris *l. vlt. §. neceſſitate. C. de bon. quæ lib. l. 1. §. fin. Cod. de ann. except.* Si igitur dabit pater licentiam, præiudicabit per consensum paternum accedentem, sed si inuitus officio iudicis dedisset licentiam, vt in dicto. §. *neceſſitate*, non obesset, sicut ibi expressum est. Aut in his, quæ sunt vel fiunt extra iudicium, & tunc aut expresse, & non potest, nec de iure antiquo, vt *l. is qui hæres. §. fin. ff. de acquir. hæred.* nec de iure nouo *l. fin. §. 1. & 2. C. de bon. quæ lib. l. ſi contra iura. §. 1. ff. de pact.* confert *d. l. filius. C. de pact.* Aut tacite, & nocet, vt si dolo, vel culpa sinat labi tempus ad agnoscẽdam bonorũ possessionẽ. *l. 1. C. qui admitti l. fin. ff. quis ordo in bonor. poſſ. ſeru.* non obstat si quis allegerit hanc bonorum possessionẽ in iudicio peti *l. fin. C. qui admit.* Nam non petitur in forma iudicii, *d. l. fin.* & omnes in *d. l. 1.* ideoq; filius admittitur, vbi velit agere per ſe, ac in aliis extraiudicialibus. Similis est tex. in *d. l. fin. C. de acq. poſſ.* ibi sed si ipse accipere etiam desidia, vel dolo malo super sederit, nec obstat *l. renitente. Cod. de iur. delib.* nam responsio est ex *d. §. fin. l. is qui hæres.* sc. quod eo iure, nec pater sine filio, nec filius sine patre poterat alteri in hæreditate præiudicare, nempe, quia sicut non poterat sine volũtate vtriusq; adiri. *l. ſi quis mihi bona § iuſſum 16 ff. de acq. hæred.* ita nec repudiare *d. §. fin. per reg. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur.* Ratio discriminis inter tacitum, & expressum nocumentũ, est vel quia, cum tacito conuenit legis tacita dispositio per cursum temporis, vt in *l. 1. C. qui admitt.* vt dixit *Plaut. d. loco n. 54.* Vel vt dixit *Bart. in d. l. 1.* q̃a multa fiunt tacite, q̃ ꝓhibentur fieri exp̃sse ꝓbans multis exẽplis, vel q̃a facilius impedit̃ ius q̃rendũ, q̃ ius q̃situm, vel meli⁹, vt dixit imꝑator in *d. l. fin. C. de acq. poſſ.* q̃a regula, q. filius, vel seruus, nõ facit conditionẽ fratris vel domini deteriorẽ, vt dicta *l. 3. §. ſi fili⁹. ff. quod quiſq; iur.* ꝓcedit in dãnis inferẽdis, nõ in lucris, dispar. n. est ratio lucri, & dãni *l. fin. C. de codicil. vide* Ang. in *§. ſequitur nu. 13. inſtit. de except.* vbi ampliat ad Monachum respectu Abbatis an scilicet dolus noceat, vide omnino.

15 Q. 14. Hic elegãter q̃ritur, vtrũ dol⁹ mulieris viro nocere possit; & quidẽ obesse ꝓbare videt̃ *l. ſi cõſtante. ff. ſol. mat. §. fin. vide* Ang. in *§. ſequit. n. 11. inſtit. de except.* in quo dos ob mulieris dolũ aliquãdo in totũ, interdũ ꝓ parte publicat̃, ad idẽ est *l. ſi maritus. ff. eod. tit.* q. si marito nõ fieret p̃iudiciũ, nõ publicaret̃, sicut ostẽdimus supr. nõ publicari peculiũ aduentitiũ filii, nẽ dãno afficiat pater; nec mirũ delicto mulieris dotẽ publicari, nã ꝓpriũ eius patrimoniũ & in dominio eius esse dicit̃, *l. in reb. C. de iur. dot.* Cõtraria tamẽ sententia verior est, & frequẽtior, *Bar. in l. ſi quis in tantũ. C. vnde vi n. 11. Menoc. de recup. rem. 9. q. 7. n. 67. & n. 85.* nos vero credim⁹, distinguẽdos esse tres cas⁹: nã in primo ex dolo mulieris si aliquid ad virũ puenit tũc de eo tenet̃. *l. 1. §. fi. ff. depoſ. Dyn. inc. delictũ perſon. dẽ re. iur. in 6.* & ita in pr. casu nocet dol⁹ mulieris: II. cas⁹ est, in quo dol⁹ mulieris ꝓdest marito, veluti si mulier ex delicto, & dolo suo facta esset serua pœnæ, dos mariti lucro cedit, quasi mortua sit *gl. in verb. quinq. l. 9. ff. eod. tit. in l. ſi alia in pr. ff. de bon. damn.* Si vero mulier sit deportata cõstante matrimonio, dos apud maritũ manet, quo mortuo restituitur dos vxori, quasi humanitatis intuitu, hodie nata actione *d. l. ſi alia in fi.* Tertius est casus in quo nihil prorsus dol⁹ nocet vxoris marito; nẽpe quãdo mulieris dos sit publicata, vna ex q̃nq; legib. sc. maiestatis. *l. Iuliæ de vi pub. Parricidii, venefici, de ſicariis*, nã oẽs actiones suas, exceptionesq; saluas habet maritus aduersus fiscũ, *l. quinq. legib. & l. ſeq. ff. de bon. dãn.* adeo q. si factũ esset pactũ de lucrãda dote, saluũ sit marito gl. *in d. l. quinq.* adeo q. cũ valeat argumẽtũ de pacto ad statutũ, & nõ possit afferri ratio discriminis inter pactũ. & statutũ hoc casu, & tex in *l. 4. ff. de bon. dãn.* dicat oẽs omnino actiones marito aduersus fiscum esse saluas; suffragatur ratio. *l. ſi marito ff. ſol. matr.* vbi dol⁹ mariti, nõ obest vxori, fiscus enim publicatis bonis mariti, sicut cæteris eius creditoribus, ita & vxori tenetur satisfacere: cur ergo nõ idẽ est respõdendum quãdo bona vxoris sunt publi-

blicata, nam vt dicitur ibidem non debet mulier in perniciem mariti puniri, & ideo non obstat argumētum factum in contrarium, nam licet dos publicaretur saluū tamē manet ius mariti. Quintus est casus quādo mulier est dāmnata ex aliquo crimine non comprehenso *in d.l.quinq.legib.*& tunc non solum non præiudicat marito, sed maritus est in causa, vt salua dos sit mulieri, nam ob interesse mariti dos non publicatur, sed eius fructibus gaudet maritus perinde ac ante delictum, & condemnationem mulieris, idemque obseruatur, quod diximus in peculio aduentitio, quod ob interesse paternum non redigitur in fiscum *Doct.in d.l.si constante.§ fin.Men.d.remed.9.numer.76.& n.50.* Quibus omnib.consequens est, nec mariti dolum obesse vxori *d.l.si marito*; quippe maritus non debet puniri in perniciem coniugis. Sed nunquid istud obtineat; quādo maritus est grauatus restituere hæreditatē, vt sc.nō possit in restitutione præiudicium facere dotib. Vxoris suæ. *Ancar.in.fam.q.12.q.5.4.n.24.fol.183.*apud eum vide. *Itē Rom.in l.cū in filii.§ licet n.14.& n.16.ff sol.matr.*vbi Romanus in fauorē dotis concludit, vide.

Q.15. Non inutiliter etiam quæritur, nunquid dolus debitoris posset nocere credi-
16 toribus,† & non posse probat tex.in *l.apud Celsum,§.si ex legati ff.de except.doli.* secundo probat *text.in §.1.ibi nihil agit inst.quib.ex caus.manum.licet, vel non.l.in fraudem ff.qui,& à quibus manu.*adeo vt obtineat etiam in vltima voluntate. *l.filiusfam.§.diui.ff.de leg.1.* ibi non præiudicat nec crediroribus, nec fisco, in contrarium est tex.in *l.6.ff.quæ in fraud. cred.in §.vnde si quis,*& in *l.1.§ vtrum ff.si quid in fraud. patr.& de reg.iur.in l.non fraudātur in pr.*vbi *Dec.& Cag.& l.nemo.§.1.ff.pro socio* Pro solutione distinguendū est, aut loquimur in bonis iam quæsitis, & procedit prima opinio: Aut in quærendis, & obtinet alia sententia ita loquūtur deductæ leges pro hac sentētia, ratio discriminis inter ius quærendum & ius quæsitum ponitur in *d.l.6.*quia scilicet suum patrimoniū non diminuit, qui non vult acquirere. *l.non fraudantur*; vbi *Dec.& Cagnol.de regul.iur.*damnum n. dicitur ad diminutionem patrimonii. *l.5.ff. de damn.*Infecto &, vt supradictū & facilius impediturus quærendum, quam ius quæsitum. fallit autem prima opinio de iure quæsito in *§.licet alii Domino inst.quib.ex caus.manum.licet, vel non l.ei qui soluendo.ff.de hæred.inst. cū l.seq.l.1 in princ.C.de necess.ser.manum.ratio traditur in d.§.licet*, q̃a sc. valde ꝓspiciendū erat, ne agētes homines. quib. alias hæres extiturus nō erat, vel seruū suū necessariū hæredē haberet, ne bona à creditorib. venderentur, atq; ita defunctus iniuria afficeretur, quæ autem, & qualis esset iniuria, quæ ex bonorum venditione debitoribus irrogabatur, pulchrè, vt omnia declārat *Cic.in oratione pro Quintio* dum ait. Hercule cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama, & existimatio, cum bonis simul possidentur & reliqui vt pereum. Sed hic cadit quæstio an si seruum, vel animal à meo debitore mihi promissum, tertius aliquis occidat, an actio detur contra occisorem creditori, vel debitori. *l.19.§ fin.& ibi Bartol.ff. de dolo*, vbi distinguit vtiliter, & vide ibi
17 Doctor. alios. Altera est quæst. numquid dolus prælati, possit † Ecclesiæ nocere; de qua Iuristæ nempe gl. *Bart. Bald. Fulg.& alii in l.iubemus nullum.C.de sacros.eccl.& appost. ad Bar.*ibi, *Ias.in §.filius meus.l.3 ff.quod quisq.iur.*vide *Anchar.fam.q.in q.12.Canon.& max. Dyn.in regula delicta personæ de reg.iur.in 6.Abb.in c.1.& ibi Ant.Butr.ex.de dolo,& contumacia Panorm.in c.de hoc ex.de simonia.Appost.ad Dyn.in d.c.delictū in ver.prælato* & ꝓ affirmatiua est arg. sumptū a tutore erga pupillū, à prælato erga ecclesiā q̃ rectè ꝓcedit, cum ecclesia, & pupillus æquiparentur, & eorum administratores *l.orphanotrop.C.de episc.& cler. Euerh.eo loco Men.cons.34.n.3.4.vol.1.* Sed pupillus ex dolo tutoris obligatur. *l.1.§.hoc edicto.ff ne vis fiat ei.l. summa.§. à dolo.ff.de pecul.l.3.§ fin.ff.de trib.l.fin ff.de admin.tut.* igitur & Ecclesia ex dolo prælati, confirmatur secundo, nam si ecclesia per factum p̃lati acquirit, nota in *auth.ingressi*; & in *auth.si qua mulier.Co.de sacrosan.Eccles.* ita ex facto eius debet amittere, argumento *l.nihil tam natur.ff.de reg.iur.§.fin.ff.de l.3.* Rursus & III. patrocinatur *l.iubemus nullum l.iubemus,& authent.hoc ius porrectum.Cod.de sacros.eccles.* cui conuenit *auth.idem est de Nestorianis in fin. de hæret.* In contrariū est tex. *in c.delictū personæ* p quē tex. *Dyn.*ibi inq̄t, q̃ si Abb. vel Monachus, vel Clericus delinq̄t iniuriā faciēdo, vel damnū dādo, vel alicui⁹ possessionē inuadēdo, nō debet in damnū ecclesiæ redūdare. II. cōfirmo ex Doctrina *Bar.in l.aut facta n.11.ff.de pœnis*, dicēs ex delicto officialis nō teneri vniuersitatē, q̃ppe q̃a vniuersitas nō cōfert mandatū, vt delinquat; ita ecclesia nō debet obligari ex dolo p̃lati q̃a nō videt̃ mādasse, vt delinquat. Sicut ecclesia ex delicto, vel dolo p̃lati nō lucrat̃, vt infra ostēdā, sic quoq; nō debet ex eo damnum sentire. IV p̃latus regulariter nō pōt nocere ecclesiæ latè *Menoc.cons.39.n.26.vol.2.Castr. cons.196.lib.1.vide Ancar.fam.q.1.q.12.* Quid dicendū? distinctione op⁹ est dissonātes sententias cōciliare; nā *Bar.& Bal.in d.l.iubemus*, putāt, & ipsi distinguendū. Nostra vero di-

stinctio ita se habeat. Aut ex dolo p̄lati p̄uenit aliq̄d ad ecclesiā, aut nihil p̄uenit. Priori casu obligari ecclesiā ad restitutionē, nō dubito ea ratione, q̄ dolꝰ est locupletari cū alteriꝰ iniuria, & q̄ recusat restituere, q̄ iniustè ad se p̄uenit, in dolo est *§. fin. l. 1. ff. depos.* quāto magis id p̄cedit in ecclesia, q̄ cultrix est pietatis, & iustitiæ; sicut in simili tenetur pupillꝰ dd. ll. Quādo aūt dicat̄ p̄uenisse est tex. in *l. cū prætor. ff. de re. iur. & ibi Dec. & Cag.* vbi distinguūt, & Bart. *in l. si ipsa ret. ff. quod met. caus. l. 1. l. prouenisse. ff. de hæred. vel act. ven.* obligatur vniuersitas, in id quod dolo tutoris, vel administratoris acquisiuit. *l. si vi me. ff. de vi & vi armat. l. sed ex dolo. §. sed an in municipes ff. de dolo* & sicut pater ex dolo filii, & dominus ex dolo serui tenetur quatenus ad se peruenit. *l. 1. §. quod ergo adiicitur. ff. de vi, & vi armata* Dyn. *in d. c. delictum à num. 1. vsq; ad num.* 8. reddens rationem, quia ecclesia de suo non soluit, & ideo non videtur pati damnum, quod cōsistit in diminutione patrimonii, *l. 3. ff. de dam. infecto.* sed vrgentior est ratio, supra à nobis allegata.

In secundo casu quando ad ecclesiam nihil peruenit ex dolo prælati, imo ex eo, si obligaretur sentiret damnū, & tunc, aut loquimur in bonis q̄sitis, aut in bonis quærendis. Primo casu, aut dolus consistit in faciendo, & tunc solus prælatus non præiudicat Ecclesiæ argumento, *l. nec interdicto ff. de regul. iuris.* sed cum consensu capituli præiudicat, *Bald. in d. l. iubemus nullam in fine, in verbo sed tamen.* adde. text. *in §. si quis rapuerit in authent. de sanct. episcop. Bart. In dict. l. iubemus in fine.* dicens ita eum textum esse allegandum, fallit si solus contraheret dolose; seruata tamen legis solemnitate. *dict. l. iubemus la. 2. de sacros. eccles. & authent. hoc ius porrectum.* aut dolus consistit in omittendo, & tunc solus prælatus potest præiudicare, etsi patiatur rē Ecclesiasticā præscribi, *Bartol. & Bald. dict. l. iubemus la. 1.* iuxta textum *in authent. quas actione. Codic. de sacros. Eccles. not. in c. fin. extra de præscrip.* in altero casu, quando loquimur in bonis quærendis, & tunc siue sit dolus in cōmittendo, siue in omittendo, p̄iudicat Ecclesiæ, de priori dolo ponit exemplum, *Iason in dict. l. 3. §. si filius numero secundo*, nempe si emphiteuta ecclesiasticus ob non solutum canonem ceciderit à iure suo, & prælatus acceperit ab eo solutionem, videtur remittere caducitatem, allegat *Card. & Imol. in cap. potuit extra locati. Bartol. in d. l. iubemus* probat per *textum in authent. de Nestorianis, Cod. de hæret. in fin. vbi gloss. in verb. quotiet*; de alio dolo in omittendo, idem Ias. ponit exemplum, in bonis relictis Monasterio, non potest facere prælatus, vt non acquirantur per *Doctor. in authent. si qua mulier col. fin. Cod. de sacr. eccles.* puta non acceptando, non adeundo; Imo dicit *Bald.* ibi, quod in ipso ingressu monasterii non potest Monasterium facere, ne bona monachi ingredientis acquirantur, aut patiendo illa bona detineri à proximioribus consanguineis; Addo idem esse iuris si relicta esset bonorum possessio, & intra legitimum tempus non agnosceret illam, argumento, *l. 1. Cod. qui admitti*, ibi transacto tempore amittitur; ratio verò, cur magis præiudicet prælatus in quærendis, quàm in quæsitis, superius deducta est, facilius enim impeditur ius quærendum. Aliter distinguit, *Bald. in d. l. iubemus* facit differentiam inter præiudicium personale, & præiudicium reale; rursus inter dolum apertum, & dolum velatum, aliter etiam, *Bart.* ibi distinguendum putat. Ex ante dictis autem rectè quæritur, an solus prælatus relictam scilicet hæreditatem possit repudiare, de qua per *Ias. d. §. si filius numero tertio.* remissiue agit, citando *consil. 9. Federici de Senis Bald. l. penultim. Cod. de repud. hæred* & per notata ab ipso in *l. contra iuris ff. de pact.* & alios multos in eam sententiam citat *apostill. ad Ias. in dict. §. si filius. in verb. & solus.* & ego credo accipiendam esse quæstionem, in expressa repudiatione, non in tacita, vide etiam *Baldum in dict. authent. si qua mulier colum. vltima num.* 15. quæri etiam potest eleganter, an ob ingratitudinē p̄lati, reuocari possit donatio facta Ecclesiæ de qua *apost. ad Bar. in d. l. iubemus nullū in ver. præiudicare*, vbi allegat *Spec. tit. de donatione. §. 1. verb. quod si Bart.* quē sequitur *Abb. in c. fin. de donat. in l. si vnquā.* & *Ripa ibi; C. de reuoc. dona.* dubitari quoq; potest an dolus commissus ante prælaturam nocere possit Ecclesiæ, de qua *Panormitanus in cap. cum venissent numero 17. verb. in vita sua extra de instit. Alexand. consil. 22. volum. 1.* rursus reuocatur in dubiū, an in quibus casibus Ecclesia tenetur de dolo prælati habeat regressum contra prælatum, *Bart. in dicta leg. iubemus nullam, numero tertio verb. quid* & aperte *apost. ad d. auth. idē est. de Nestorianis ad gl. in verb. quo transacto*, dicit etiam satis aperte *Bal. in d. l. iubemus nullū in fine, in verb. aut non est verū*; & conferunt ea, quæ diximus supra de tutore, & pupillo, quatenus habeat contra tutorē tantum regressum, quādo ex dolo eius obligatur. Tandem controuerti potest quōmodo dolus iste prælati sit p̄bandus. vt cognoscamus Ecclesiā an teneatur, sed colligi hoc potuit ex his, quæ trademus in fine de doli p̄bat. interea videndus est *Burgn. Cau. can. in 1. part. suarū decis. 1. in decis. 46. n. 160. cum seq.* vbi multas coniecturas ponit, ad probandū dolū prælati.

Alias

81 Q.17. Alius exoritur iuris articulus, sc. nunquid dolus vnius rei, noceat alteri reo † accipiendo reos prout in l. 5. §. conuent. ff. de ver. obli. vbi conuentionales stipulationes sunt, quæ ex reorum conuentione fiunt, & vt sumuntur in Rub. in tex. ff. de duob. reis; etenim licet rei dici soleant, qui de aliquo crimine accusati sunt, vel qui de aliqua re in iudicio disceptant, vt Cic. 2. de Oratore. reos inquit appello non eos modo qui arguuntur, sed omnes quorum de re disceptatur, & Festus, reus est, inquit, qui cum altero litem contestatam habet, siue is agit, siue cum eo actum est, & probatur vniuerso titulo ff. de accusat. Cod. de edendo. & passim Reus ad differentiam actoris appellatur, tamen ad contrahentes hoc nomen porrectum est, d. l. 5. §. conuentionales. sed differentiæ causa, qui stipulatur reus stipulandi, qui spondet reus promittendi dicitur. l. 1. cum seq. ff. de duobus reis. l. in condemnatione. §. fin. ff. de reg. iur. l. 5. §. vlt. l. 52. §. 1. ff. de fideiuss. sicut qui credit reus credendi, & qui debet reus debendi dicitur, qui satis dat, reus satisdandi, & qui satis accipit, reus accipiendi. l. 34. §. quidam. ff. de solut. de reis ergo credendi, & debendi; intelligenda est quæstio nostra, de qua Bartol. in l. reos in 4. & 5. quæst. ff. de duobus reis in l. ex duobus numero 34. & numero 40. ff. eod. tit. in quæst. 12. in l. si vnus in prin. ff. de pact. in l. si hominem. §. 1. ff. de solutionibus. Bald. in l. si in rem communem. Cod. si cert. petat. & in l. falsus in fin. Cod. de furt. vide Imolam in l. penultim. ff. de duobus reis. vide Roncagall. in tract. de duobus reis. Ias. in l. si duo ff. si quis cautio. Menoch. in tract. de recup. possess. remed. 1. quæst. 34 numero 381. Angelus remissiuè in §. primo, numero sexto. institution. de duobus reis. videtur autem, quod dolus vnius correi noceat alteri per textum in d. l. si duo, vbi propter dolum vnius non committitur stipulatio de iudicio sisti, facta alteri correo. Secundo, facit l. si is cum quo. ff. commun. diuid. in qua propter culpam vnius destruitur villa, quæ communis erat Socio; ibi si is cum quo fundum communem habes ad delictum non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, vel arbusta succisa sunt, illa verba, ad delictum, legendum videtur, ad delectum, vt inquit Duar. disput. lib. 1. c. 4. nam inquit ex authoritate Arriani de re milit. c. 4. qui ad delectum olim non respondebant, vt proditores liberati in seruitutem redigebantur; sed, vt puto, non male etiam manet lectio communis, ad delictum non responderit, nam, quasi ex contumacia videretur confessus per delictum, similis est text. in l. pen. in prin. ff. sol. matr. vbi ex graui facinore mariti dos publicata est vxoris Liciniæ, id etiam confirmat, Plutar. in vita Gracchor. Tertio suffragatur doctrina Bald. in l. falsus in fin. C. de furt. quod si vnus ex reis credendi fuit ex delicto suorum expulsus à ciuitate, & ciuitas coegerit reum debendi soluere sibi, non tenetur soluere alteri

82 correo credendi, & sic nocet dolus illius. Quarto, vrget tex. in d. l. fin. ff. de duob. reis. vbi in duob. reis debendi alterius factum alteri nocet. Ex aduerso, quod dolus correi non debeat; confert primo quia dolus vnius, doloso, & non alteri debet nocere. Menoch. d. loco, arg. tex. in l. si vnus in 1. ff. de pact. & facit. l. prin. §. plane si ex dolo. ff. de tut. & rationib. distr. l. si communi familia de noxal. l. sine hered. ff. de neg. gest. l. qui proprio. §. procurator. vt in cæteris ff. de procur. l. ex facto. C. de neg. gest. Secundo patrocinatur; quia tantum abest, vt dolus noceat non doloso, vt intuitu non dolosi, succurratur doloso, arg. l. si commune fundum. ff. quemadmodum seru. amit. l. Aristo. ff. quæ res pign. oblig. poss. hinc licet regulariter spolians debeat omnia restituere, & spoliatus sit ante omnia restituendus, Abb. in c. literis num. 7. & nu. 31. de restit. spoliat. Alexand. in l. naturaliter. §. nihil commune numero 33. & ibi Ripa. numero 79. rubr. cap. 55. ff. de acquir. possess. cum multis cumulatis à Menoch. de recuper. possess. remedio primo quæst. 43. numero trecentesimo septuagesimo secundo, cum sequ. per textum in l. bona fides. verb. quod si ego. ff. depos. quamuis Menoch. ab eo sensu discedat. Accedit & alia regula, quod delinquenti conceditur impunitas propter socii personam, qui non deliquit, Ripa in dicto. §. nihil commune numero 80. Bertran. l. Athenis. §. de opere. ff. de aqua pln. arcen. confirmatur, quia vbi concurrunt odium, & fauor circa vnam, & eandem rem fauor odio præualet, Rip. ibidem per l. 2. Cod. de in ius voc. sed hic circa eandem rem concurrit odium dolosi, & fauor non dolosi, ergo fauor debet præualere; Quarto, Adstipulatur, quia Correus in l. fortius. damni fructus ex dolo, vel culpa socii habet contra illum actionem. l. si merces. §. culpæ. ff. locat. l. 1. §. nunc tractemus & §. seq. à contrario sensu. ff. de tut. & rationib. distr. Quinto. l. mora. §. fin. ff. de vsur. vbi mora quæ species est culpæ, vel doli vnius correi, alteri non nocet. Pro resolutione Menoc. d. loco q. 33. n. 382. videtur distinguere, vt in lucro faciendo, dolus vnius noceat, in damno vero euitando, non noceat, siue in quærendis noceat, in quæsitis non noceat, & ita dicit esse de mente Bar. in l. ex duob. reis & ad eundem Bart. d. loco, se remittit Ang. sup. citatus. Ille vero n. 33. in quæst. 12. constituit duas quæstiones alteram in duobus reis debendi; alteram in duobus reis credendi. Et quo ad primum ait si sumus in contractu, & quærimus de illa

obligatione, quæ nascitur ad interesse propter culpam, & tunc culpa vnius nocet alterj per *text. in l. eandem in fin. ff. de duobus reis quū alus ibi citatis*, & ratio esse videtur, quia factum illi etiam prodesset vt *l. eadem in fin.* ita debet nocere, argumento, *l. nam hoc natura. ff. de cond. indeb. l. nihil tam naturale. ff. de reg. iuris. Bart. d. l. ex duobus. num.* 54. *in fine verb. ratio potest*; aut sumus in obligatione, quæ statim valet, sed culpa postea commissa perpetuatur illa obligatio, vt debitor de interitu teneatur, vel ad vsuras, & tunc, aut sunt socii, & culpa vnius nocet alteri, & ita procedit *lex pen. ff. de duob. reis.* secundum vnum intellectū magis approbatum; aut non sunt socii, & tunc non nocet, & ita procedit, *d. l. mora. § fin. ff. de vsur. Dyn.* qui loquitur in mora in *c. mora in fine ext. de reg. iuris. Bart. in d. l. pen. ff. de duob. reis. Castrens. in l. mora rei. ff. de verb. obligat. Bart. in auth. hoc ita. C. de duobus reis col.* 4 *quæst.* 11. ita refert, & sequitur *Dyn. in d. c. mora*; & supra etiam in *d. l. si ex duob. num.* 34. *in fin. præd.* vero inquit *Bart.* esse limitanda in aliquibus casibus, de quibus in discursu *d. l. ex duobus*, nempe si vnus ex reis debendi interpellatus moram culpa fecisset, perpetuaretur etiam contra Correos obligatio, siue sint socii, siue non; per *l. fin. C. de duob. &c.*

In secundo capite, scil. in duobus reis credendi, & tunc aut quærimus an dolus, vel culpa vnius noceat alteri in acquirendo, & nocet si sint Socii, *l. si duo in fin. ff. si quis caut.* ibi ita demum exceptio aduersus alterum danda est, si Socii sint, ne prosit ei dolus propter societatem; & ita in lucro intelligit eum textum. *Rip. in. §. nihil commune numer.* 79. *& Rub. num.* 155. ratio esse videtur, quia ratione societatis est proinde, ac si dolus commissus esset in *d. l. si duo ab eo*, cui erat facta stipulatio de iudicio sisti, daretur occasio, vt alter Socius impedimentum afferret, vt debitor incideret in stipulationem de iudicio sisti. Aut vero loquitur in acquisitis, & *Bart. ibid. num.* 40. non loquitur explicite, sed inquit in aliis dic, vt supra dixi de mora, in qua, *numer.* 36. dicit, quod si vnus ex reis credendi sit in mora recipiendi creditum, nocet alteri conreo, indistinctè siue socii sint, siue non, ratio est, quia quilibet ipsorum potest solutionem recipere. *l. si vnus in prin. ff. de pact. l. si rem in §. si duo. ff. de nouat.* hoc stante mora eius, qui potest solutionem recipere. nocet ei, ad quem ea res pertinet, posito etiam, quod nullum ius haberet in re, sed esset nudus minister. *l. si per te. C. de vsur.* ergo multo magis quando duo sunt rei; *Menoch. autem loco sup. citato.* dicit in acquisitis dolum vnius ex reis minime nocere regulariter, confert, *text. in l. 1. §. plane si ex dolo*, cum sua *gloss. ff. de tut. & rationibus distrahen.* & ratio differentiæ est inter quærenda, & quæsita, quia facilius impeditur ius quærendum, quàm ius quæsitum, & hæc regula poterit limitari, vt non procedat in casu *Bart. d. num.* 36. & ratio specialitatis est, propter naturam solutionis, quæ est, vt oblata, ei qui potest recipere, inducat moram similiter limitari posset in acceptilatione. Nam acceptilatio facta ab vno ex reis credendi nocet alteri, etiam non socio, argumento, l. 3. §. *nunc de effectu. ff. de liber. leg. l. 2. ff. de duobus reis. Bartol. d. l. si ex duobus colum.* 2. *num.* 1. ratio specialitatis est in natura acceptilationis, quæ debitum exstinguit ad instar solutionis. Nec aduersantur, quæ sunt adducta pro sententia affirmatiua, vt scilicet indistinctè noceret dolus vnius alteri, nam quo ad *l. si duo.* dictum est quando procedat, scil. in lucro quærendo, & inter reos socios, ad secundum & tertium fundamentum, patet solutio ex legibus adductis, nam datur socio læso regressus contra socium dolosum, vt ibidem expressum est, & si ab initio constitisset iudici de interesse alterius socii, villam non intulisset, nec bona publicasset per ea, quæ not. *Bar. in d. l. Athenas. §. decipere. ff. de aqua plu. arcen.* ad vltimum etiam *d. l. penultim. ff. de duobus reis.* data solutio est. Similiter non officiunt, allegata pro contraria parte, & primum quidem fallit, vbi sunt socii duo correi, tunc si vnus reputentur & ideo nocet dolus vnius alteri, *d. l. si duo.* Secundo, verò procedit in indiuiduis, & apparet ex *dict. l. si communem fundum*, vel connexis, vt in *cap. sacris. §. fin. de sepulcr. Ias. in l. si emancipati numer. sexto. Cod. de collat.* latè *Menoch. d. Remed. primo quæst.* 33. *numero trecentesimo septuagesimo quarto. cum multis sequentibus.* Tertium, quoque argumentum diluitur, procedit enim quando vnus puniri non potest; quin lædatur & alter; itidem dicendum, quoties concurrunt odium, & fauor, vt præualeat fauor, scil. quando in eandem rem vtrumque concurrit, & separari non possunt; *Menoch. dicto loco, numero trecentesimo septuagesimo nono.* Ad quartum solutio est, quod non semper Conreus damnificatus habet actionem contra Conreum, vt palam est in distinctione data. Quintum etiam *dict. l. mora solutum est*, indecisæ quæstionis, in qua declaratum est in quibus terminis procedat.

Quæst.

Quæst. 18. Huic proxima est alia quæstio, vtrum scilicet dolus vnius socii, no-
19 ceat alteri, † & sane quod noceat probat text. in *l. 29. ff. si seruit vind.* vbi culpa alterius
ex sociis, non officit, dolus autem nocet, & ibi *Bart.* eo loco reddit rationem differen-
tiæ inter dolum, & culpam, & sequitur *Florian.* Secundo iuuat responsum *Vlpiani in*
l. loci corpus. §. si fundus ff. eod. tit. si seruit. vindic. in l. supra. §. Cassius. ff. de aqua pluu. arcend. in
quibus victoria vnius socii in lite, & causa prodest, vel nocet alteri socio, vt in *d. §. fun-*
dus obseruat Bartolus. Vide hunc articulum Decis. Rot. Genuens. *decis. 14. nu. 125. fol.*
66. Ex aduerso, quod minime noceat ostenditur, quia suus cuiq; dolus obesse debet,
non alterius *l. 26. §. fin.* vbi ad litteram, & gloss. ibi in *verb. necesse. ff. de noxal. action. l. 1. §.*
plane, iuncta gloss. 1. de tut. & rationib. distrahend. Secundo quia non debet alteri per alte-
rum iniqua conditio inferri *l. non debet cum concordantib. in gloss. ff. de reg. iur. l. cohæredib.*
C. famil. hercisc. l. si vnus. §. ante omnia. ff. de pact. c. denique 14. q. 5 Dec. *Cagn. in d. l. debet.* Ter-
tio quoniam vnius non debet alterius odio prægrauari. *l. si quis in suo. §. legis. ff. de inoff. test.*
& ibi latissime. Ias. *l. sancimus, C. de pœnis*, cum allegatis per gl. ibi Canon. & max. *Dyn. in*
regula non debet; & *in regula sine culpa de reg. iur. lib. 6.* Quarto, ex eo quod vnius socii do-
lus aliis sociis non prodest. *l. 53. ff. pro socio. §. fin.* ibi socium omnium bonorum non cogi
conferri, quæ ex prohibitis causis acquirit; & *l. seq.* ibi quod ex furto, vel ex maleficio
quæsitum est, non oportet conferri, quia delictorum turpis, atq; fœda communio est,
igitur nec nocere, argumento *l. nam hoc natura. ff. de cond. ind.* Quinto loco sunt multa
iura, quæ in terminis hanc sententiam probant *l. si merces. §. culpæ. ff. locat. l. si is cum quo. ff.*
comm. diuid. l. rei communis. ff. pro socio. l. 47. l. 52. §. venit cum duob. seq. ff. pro socio. Pro reso-
lutione videtur ita distinguendum. Aut sumus in societate facta incidenter, & sine
tractatu societatis ineundæ, vt quando idem fundus duobus legatus est, vel si eadem
hæreditas pluribus simul obuenit, nam hoc casu incidisse in societatem, non fecisse
societatem dicuntur. *l. vt sit pro socio cum l. sequent. ff. pro socio.* Aut sumus in societate ex
conuentione, & tractatu facta de qua in *l. nam tractatu. ff. pro socio.* Priori casu dolus v-
nius socii, non videtur obesse socio, nec quo ad alium, puta si is, qui cum socio doloso,
contraxit, prætendat ex eo contractu aliquid contra alterum socium; Nec quo ad so-
cios inter se, scil. quia suus cuique dolus, &c. & nemo debet alieno odio prægrauari, &
non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri; cum aliis supradictis rationibus
pro opinione negatiua, fallit in indiuiduis. *dict. leg. 19. & gloss* ibi quæ reddit rationem.
Bartol. in dict. l. loci corpus. §. fundus. In secundo casu societatis ex conuentione, & tunc,
aut quærimus an dolus mei socii mihi noceat quo ad alium, aut quo ad ipsum socium
dolosum, illo casu videtur nocere in indiuiduis per *l. 19. ff. si seruit. vendic.* nam lo-
quitur in societate conuentionali, vt ex dictis Bartoli ibi colligitur, ratio est reddi-
ta ibi in glossa in indiuiduis autem nocet, quo ad acquirendum. *l. si duo. ff. si quis cau-*
tion. In acquisitis non nocet etiam quo ad alium ex supra dictis rationibus, scil. quia
suus cuique dolus est damnosus, & nemo ex alieno dolo debet prægrauari, & sicut do-
lus, non prodest sociis, ita nec debere obesse, & multo minus nocet, quod non facit
inter se, dictis *l. rei communis, & l. 47.* cum aliis legibus supra citatis, in quibus tenetur
de dolo, & culpa sicut expressum est, adeo quod cum socius teneatur tantummodo in
quantum facere potest, nisi soluendo esset, perdit dictum beneficium, si dolo fecerit,
quominus esset soluendo. *l. 64. in princip. & in §. tempus autem & l. 69. eodem titulo. ff. pro*
socio.

Quæst. 19. Quæritur an dolus tertii impediat obligationem committi, & ex-
20 emplum † quæstionis erit si duo sint mercatores deferuntur in naui; Alter assecu-
rauit. culpa fuit commissa per gubernatorem nauis, an excuset assecuratorem. Mouet
hanc quæstionem *Petrus Santer. in suo tractat. De assecurat. ex spons. Mercat. part. 4. num.*
18. & 19. & arguit affirmatiue per textum in *l. cum proponas. Cod. de Naut. fen.* sed tamen
contrarium concludit per regulam, quod factum tertii nō impedit obligationē com-
mitti, allegat *l. quibus diebus. ff. de condit. & demonstrat. iuncta gloss.* & melius videtur fa-
cere *l. in d. Neratius. §. 1. ff. ad l. Aquil.* vbi si fuero institutus sub conditione si seruum
meum manumisero, & tu occidisti, quia tuo facto doloso, non possum implere con-
ditionem, & per consequens non adire hæreditatem, ago contra te lege Aquilia, & in
æstimationem venit damnum illius hæreditatis. Non obstat *dict. l. cum proponas*, quia
loquitur non in dolo tertii, sed in dolo principalis contrahentis, vt palam est text. ex il-
lis verbis, per quæ id vitium debitoris poterit declarari tantum, quod iste, qui læsus est,
poterit agere contra tertium dolosum, vt consequatur, quod sua interest, & si non est

soluendo iste tertius, tunc agi poterit in solidum non contra principalē, vel primo damnum consequar, siue principalis sis in causa lucratiua, siue in causa onerosa, si participasset ille principalis de dolo, vt dicit communiter teneri per distinct. *l. fin. ff. de eo per quem factum erit*, idem *Petrus in sup. citato loco num.* 23. & dictum est supra in *hoc eodem capite in quaest.* 3.

Q. 20. Quæritur vigesimo, an dolus tertii possit nocere, quo ad acquirendū, de qua
21 *Cast. in l. filia ff. sol. matr. Bart. in l. eleganter n.* 3 *ff. de dolo. Rom. in l. Rub. & l. 1. ff si quis aliq. test. proh. gl. in l.* 2. *in v. noceat. ff. de except. doli.* & tunc pro negatiua est regula supra allegata, q. suus cuiq; dolus nocere debet, non alienus. *l. iniquissimum. ff. de iur. & fact. ignor. l. si proc. egit, ff. de except. doli. l.* 26. *ff. de noxal. actio.* q. non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri, quod alterius ocio nemo debet prægrauari, *l. non debet cum ibi not. per Dec. & Cagnol. ff. de reg. iur.* secundo in hanc sententiam est text. in *l. filium. ff sol. matr.* in quo pater nuptui dando filiam emancipatam, pactus est sibi dorem restitui solut. matr per mortem filii. Cui ægræ constitutæ maritus misit libellum repudii, vt in altero casu matrimonio soluto non ad patrem, sed ad hæredes mulieris veniret dos, inquit text. dolum mariti non præiudicare patri, ergo minus dotis actionem acquirit. tertio suffragatur, *l.* 2. *§. fratris. ff. si quis testari prohib.* vbi nec dolus patris potest generare præiudicium fratri quo ad acquirendam hæreditatē. quarto adstipulatur, *l. 1. C si vend. pign.* agatur, quo loco Imperator ait, quod dolus venditoris non noceat emptori ad acquirendum, at si ille de dolo participauerit. quinto ad idem est. *l. apud Celsum. §. de authoris dolo. verb. & per hoc aque traditur. ff. de except. dol.* in qua cùm Titii hæreditas ad me pertineret ab intestato, & ille facto testamento, te instituerit hæredem, persuasi tibi dolose, vt repudiares illam, & eam repudiatam vendidi Sempronio, is vero contra possidentem re. hæreditarias egit, & an possit opponi exceptio doli mei; In primo negat tex. & similis est tex. in *l. 1. §. si autem. ff. collat. bon.* In contrariū, q. imò dolus tertii etiam ad acquirendum etiā noceat, ostenditur ex *l. p. §. si dominus. ff. si quis aliquem test. proh. b.* in qua Dominus, vel pater, sciens filium, aut seruum hæredem institutum in testamēto Titii, volentis aliud condere testamentum; prohibuit; Seruus deinde manumissus est, vel filius emancipatus, mortuo testatore quæritur, an filio, vel seruo liceat acquirere hæreditatem, & negat I. C. propter dolum patris, vel domini, quo impeditur acquirere filiis, vel seruis, in eandem sententiam citatur text. in *l. sed si ex dolo. ff. de dolo.* cuius authoritate definitur pupillum dolo tutoris non acquirere nec dominum procuratoris dolo; nec Municipes per dolum Administratoris; Pro conclusione *Castr. d. l. filia. num. 4. ff. solut. matr.* distinguit, nam in acquirendo dolus tertii potest esse impedimento in perdendo iura vestra minime, & ita procedere ait *d. l. filia*; sed obstant *Castr.* argumenta deducta pro hac sententia negatiua, probant enim hec quidem in acquirendo dolum tertii obesse. *Bart in d. l. eleganter num.* 3. ait. dolus tertii officit, quando ex aliqua causa ille tertius reputatur ille idem, quod contrahens, siue illi qui vult ex dolo illius tertii acquirere, vt est pupillus ex dolo tutoris, hæres ex dolo defuncti, Dominus ex dolo procuratoris *gl. in l. 2. in verb. noceat ff. de except. dol.* & ita procedit inquit *Bart. d. l.* sed si ex dolo, sed in *d. l. 1. §. 1. ff. si quis aliquem test. prohib.* Nam seruus manumissus, & filius emancipatus non reputantur idem cum patre, vel domino, & tamen dolus patris nocet. Quamobrem *Rom. in rub. ff si quis aliq. test. prohib. & in l. 1. in fin. eod. tit.* alio modo distinguit. Aut dolus ille tertii est causa immediata, cur ego acquiram, & tunc dolus nocet, ne acquiram, *l. apud Celsum. §. mandaui. ff de except. dol. & §. si cum legitima d. l. apud Celsum in gl. super verbo except.* tamen, & ita procedit *d. l. 1 §. autem ff. de collat. bonor.* ita debet limitari regula prima adducta, quod suus dolus, *&c. nec obstat. l. 1. C. si vend. pig.* quoniam ibi non erat causa principalis lucratiua, sed onerosa argumento *l. 4. §. aut ex causa legati. ff. de except. doli.* Aut iste dolus non est causa immediata, cur acquiram, sed mediata, & tunc non nocet etiam ad acquirendum, & ita procedit. *d. l. apud Celsum verb. & per hoc aque*, nam ibi causa immediata acquirendi Sempronio fuit emptio, non dolus meus; & ponit *Rom. in d. l. 1.* exemplum in eo, qui erat in testamento Meuii hæres institutus, & cum nollet Meuius mutare testamentum, ego dolose prohibui, atque ita non mutauit hæres ille institutus, ex dolo meo non perdit hæreditatem, quā habet immediate ex testamento, non ex dolo meo, nec obstat. *l. 1. si dominus eod. tit.* ibi seruus ille non habet hæreditatem ex dolo de mandato domini, & tamen ibi Rom. inquit ibi esse speciale propter coniunctionem quæ est inter Dominum, & seruum, inter patrem, & filium, vox enim patris vox filii, si non propter nimiam affectionem putatur pater ad commodū filiorum do-

lum

lum commisisse, vt ait Bart. vel quia præsumantur filii, vel serui conscii doli, vt ait *Cuman. in l. pen. C. de bon. quæ lib.* & nota quoniam propter filios dolum solent patres committere. Præterea puto, quod imò immediate dolus det causam acquisitionis, quia Dominus eo tempore, quo prohibuit ne fieret testamentum, seruus non erat adhuc manumissus, & sic Dominus, ad suam propriam vtilitatem prohibuerat testari; & ita postea inuenio *Gabriel. cons. 99. n. 8. vol.* 1. per tex. pulchrum *in l. 1. ff. quib. non comp. bon. poss. & ibi gl. 2.* & secundum hunc posteriorem casum intelligitur *d. l. 2. §. patris*, nam ex dolo patris ibi non acquiro immediate, sed ex testamento, in quo nó eram institutus, fallit tamen interdum vt inquit *Rom. d. l. 1. in pr. n. 4.*

Q. 21. Quæritur etiam an dolus fideiussoris nocere possit principali, & sanè vi-
22 detur † eo modo, quo supra ostendimus dolum alterius tertii puta procuratoris, tutoris obesse Domino, vel pupillo, vt sc. contra ipsum tertium postea detur regressus. Sed in terminis non inuenio, eo quod imò non debeat officere, suffragãtur multæ iuris regulæ, quas deduximus, quia suus cuique dolus &c. *l. 20. ff. de noxal.* quia non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri, *l. non debet de reg. iur.* & quia accessorium influeret in principali non é contra *Dyn. in c. accessorium n. 2.* vbi etiam resp ad quædam cõtraria *l. fin. C. de non num. pec. l. fin. ff. de const. i. princip.* quæ tanto magis obtinet, quia inuenio quod dolus fideiussoris prodest debitori principali *l. si fideiussor. ff. de dol.* Nam si quis animal promisisset, & pro eo sic fideiussisses, & ante moram domi commissum animal occideres. ego sum liberatus, vt ibi præsupponitur, adeo quod in consequentiã sit sublata etiam fideiussoria obligatio cum non consistat sine principali *d. c. accessorium*, & ibi in *tex. in verbo per consequentias* ipse quoque dimittitur, & liberatur principalis non immediate propter dolum fideiussoris, sed ex regula, quod debitor specierum per interitum ante moram, liberatur, *l. quod te & ibi gloss. & Doct. ff. si cert. petat. l. is qui l. si seruum Stichum stipulatus fuero & l. si Sticho certa die* cum gloss. & *l. si ex legati causa. ff. de verb. oblig.* vbi summarium Bartoli, ita se habet, Debitor speciei, eius interitu liberatur ante moram, & quoniã virtute accessorii liberatur, & ipse fideiussor; & videtur iniquum, quod suus dolus debeat patrocinari, ideò protestatur contra fideiussorem actione de dolo, nempe debitori, qui tenetur cedere eam creditori; si erat debitum animal ex causa onerosa, si vero ex causa lucratiua, non debet cedere, vt distinguit *Bart. in d. l. 19. § fin, in fin. de dolo*, vbi dicit se reddere rationem discriminis inter vtrumque casum in *l. si Stichus certo die. ff. de verb. oblig.* Sed in meo codice non dicit, ratio autem redditur à glossa in *l. huic scriptura. ff. ad l. Aquiliam. 14. verbo, sed cadere.* Scilicet quia interitu liberatus est; non sic videtur, quando debebat seruum ex causa onerosa; ideo debet cedere actionem, & dare quicquid apud eum est de re illa. *per l. in summa. §. si seruum. ff. de cond. indeb.* & vide *Bartol. d. l. si Stichus in fin.* dicens ita esse intelligendam glossam in *l. 19. §. fin. ff. de dolo.*

Quæst. 22. Sed quid dicendum in affirmatoris dolo, qui proximus est fideiussori, imò vicem fideiussoris dicitur sustinere: *l. tamen ostendimus in fin. ff. de fideiuss. tu-*
23 *torum.* Quare videtur † in affirmatore idem respondendum, quod diximus suprà in fideiussore, in pari enim casu, par ius statuendum est. Sed tamen distinguendum est; Nam sunt quidam affirmatores strictè sumpti, qui dicuntur affirmatores fideiussorum tutorum, de quibus in *dict. l. ostendimus*, & in his videtur procedere; quod diximus in fideiussore, ex paritate causæ. Alii sunt affirmatores, qui debitorem aliquem esse indemnem affirmant, vt in *l. 7. §. fin. ff. de dolo*, & in *leg. sequenti & in l. 1. §. cum fallo. ff de instit. actio.* Vbi affirmator dicetur, qui affirmat, cum tali homine rectè posse contrahi; & dictam affirmationem contingat aliquandò fieri voce, vel verbo, vt dd. legibus, aliquando vero litteris, quæ credentiales appellantur; de quibus late per *Bartolum in l. Lucius. ff de fideiuss.* In his vero affirmatoribus verbo factis, puto generalem conclusionem faciendam, quod nocent, per text. in *l. 1. ff. de dolo*, in quo si affirmanti dolosè, quod talis homo erat idoneus facultatibus cum scires eum labi; & propterea; quod ei rectè credere possum pecuniam, credidi, & apparet postea decoctor, certe ille contractus tenet; quia vt inquit gloss. est erratum à me in patrimonio, non in persona, atque ita sentio iacturam. Sed an detur contra ipsum affirmatorem actio de dolo Distinguendum est iuxta textum in *d. l. 3. §. fin. & l. sequ.* nempe aut cum euidẽti calumnia, & dolo affirmasti, & teneberis actione de dolo, aut sine dolo & non eris ea actione obstrictus, & ita procedet *dict. l. 1. §. sed cum fallo.*

Nam quando vel propter modicam rem, vel propter simplex mendacium

non dicitur dolus, sed vbi sui lucri causa affirmat idoneum, tunc dolus præsumitur & Bartol. ibi dicit vidisse de facto in quodam aduocato, affirmantem aliquem esse idoneum fideiussorem cum non esset, & Castrens infert contra Cardinales, qui pro lucro affirmant, aliquem esse idoneum beneficio, cum sit indignus; sed non puto id accidere in persona tam graui, & in tanta dignitate posita; quod in perniciem animæ suæ, & in re tam regia & contra honorem Ecclesiasticum, mentiretur, Cardinales enim in Rom. Curia præsentes præfectis prætorio adæquantur, gl. ab omnibus approbata in *l. vnica in verbo iudicaturus. ff. de offic. præfect. prætor.* ideoque conuenit tantum præsumere de bonitate, & integritate ipsorum, quantum præsumitur de præfecto *in d. l. vni.* quod tanto magis de illorum bonitate exprimendum est, quanto sunt sacerdotum leuitarum, de quibus in veteri testamento, *Abb. not singul. in cap. per venerabilem ext. qui filii sint legitimi*, & ideo dicuntur sacerdotes principales. *cap. secundo de offic. archidiaconi.* & appellantur pars corporis *papæ Cardin. in clement. 2. in princip. de celebr. miss.* & papa cum iis iudicat orbem terrarum *d. cap. per venerabilem, §. rationibus ver. sunt autem*, & ideo non potest cardinalis condemnare de rigore iuris, nisi cōuincatur *per 72. testes. c. præsul. 2. quæst. 3. vol. 4. Card. Diaconus 42. test. Cardinalis subdiaconus nisi 7. testib. d. cap. præsul & per glossa ordinar. in c. 1. de schismat. in sexto.* Nec non obuians Cardinalis Reo mortis dum ducitur ad locum iustitiæ habet priuilegium liberandi eum à morte *Bald. in l. addictos in fin. & ibi Petr. de Suzz. de appell. & per Felyn. in cap. quærenti in primo 3. col. de off. delegati.*

Quæst. 23. Quæritur 23. Vtrum dolus assessoris noceat officiali, siue Magistratui,
24 cui assidet; † est enim Assessor ille, qui iudici assistit, vt illum instruat ad procedendum, rectequè iudicandum *Azzo in summa Cod. de assess. Bologn. in Rub. ff. de offic. assess. nume 3.* vbi defendit hanc definitionem ab impugnationib. Mantuæ, faciunt ad hanc quæstionem, quæ ponunt *Doct. in l. 2.* per illum *tex. ff. quod quisque iuris*, licet *Alex. Ias. Castrens. Bart. & alii*, quos vidi non ponant in terminis; videtur autem negatiua sententia verior; Primo per *cons. Castrens. cons. 55. num. 12. & 16. vol. 1.* vbi inquit quod dolus vnius alteri obesse non debet; facit *Rub. C. Ne vxor pro marito, & Rno. C. ne filius pro patre*; nemo enim debet ferre iniquitatem alterius *l. 35. 1. ff. de eo per quem factum erit*, ibi non propter dolum alienum Reus lucrifaciat, & actor damno afficiatur.

Secundo sumitur argumentum ex *d. l. 2.* In qua Papinianus dicit illo edicto contineri, dolum ipsius ius dicentis & Magistratus, vt scilicet sibi noceat, iuxta regulam, quod suus cuiq; dolus, & *c. ergo non dolus assessoris*, argumento *l. cum prætor. ff. de iud.* Tertio per dictam *l. 2.* Magistratus non tenetur de imperitia assessoris; ergo nec dolo quia imperitia in adsessore, qui est iurisperitus, vel doctor, est dolus saltem præsumptus *Saly. in d. l. 2.* dicens, speciale esse in eo, qui asserit, vel asserere videtur se iurisperitum, vt est Adsessor, appellatione doli contineatur lata culpa; & videtur probare ibi *Alexand. num. 1. col. prima in fin. Ias. ibid. col. 1. num. 2.* inquiens pondera videri per hunc tex. quod imperitia in assessore, & sic in eo qui asserit se peritum est dolus præsumptus, & ita dicit notanter ad hoc *Bald. in cap. 1. §. iudices. de pace iuramento firmand. & Angel. etiam in d. l. 2.* ita videtur sentire & *Bal. in c. in nostra de procur.* notat ex illo textu quod in viro litterato faciente iniustitiam præsumitur dolus, si imperitia est dolus, ab imperitia Assessoris excusatur, ergo à Dolo.

In contrarium fortiter vrget, quia Magistratus ob dolum Assessoris priuatur officio; *Bart. in l. diem functo. ff. de officio Adsess. Iason. Niger. & Bolog. ibi numero 68. & 69. verbo ex ista distinctione, & verb. secunda colligitur*, quod autem potest esse maius præiudicium. Secundo *ex d. l. 2. ff. quod quisque iur.* Nam quicquid non est exceptum continetur sub regula not. per Doct. *in l. 1. ff. de reg. iur. §. testes autem insti. de testam. ord.* sed excipitur ibi imperitia Assessoris ne noceat, ergo includitur dolus, maxime quia in Dolo Assessoris cessat ratio, cur Magistratus ab imperitia excusetur, vt colligitur ex dicta *gl. in pr.* Tertio facit à simili, de Magistro Nauis, qui tenetur de dolo suo, & suorum Nautarum. *l. 1. l. magistrum cl. 1. & seq. ff. de exerc. exceptio casu*, de quo in §. *non ex omni.* eadē lege, sibi enim debet imputari, quod non elegerit virū assessorem probatæ vitæ, sicut & Magistri, qui nō assumunt ad istud officiū bonos viros. Pro resolutione distinguendi sunt aliqui casus, nā potest multis modis dubitari, an iste dolus magistratui, & primo an officiat quo ad pœnā illi⁹ edicti *ff. quod quisq. iuris scilicet.* q̃ si dixerit Magistratus ius iniquū p̄ dolū Ass. & ipsi Magistrat⁹ debet in causa ꝓpria, iure vti. Secūdo quo ad syndicatū ita vt faciat litē suā, si iniustā tulerit sentētiā dolo Ass. tertio an p̄iudicet quo ad offic. & Magist.

quo ad

vero ad primum videtur nocere magistratui hic dolus; ex secundo argumento sumpto, *ad d.l.2.* & ex tertio argumento a simili de Magistro Nautarum. Nec obstant adducta ex aduerso, ad primum enim responsio fit, quod dolus proprius ipsius magistratus videtur; ex quo virum facinorosum elegerit & de eius conditione non bona, se informauit; & sic diluitur secundum argumentum & quia pro dolo Assessoris tenetur, vt Magistri pro dolo Nautarum. Non vrget secundum argumentum, quoniam imperitia etiam in sua arte, non ascribitur pro dolo vero, nec dolo præsumpto, de vero plus est manifestum, de præsumpto tradit, *Alexand. & alii in d.l.2.max. Iaf. ibi numero 2.* dicens tutius esse tenere, quod imperitia sit lata culpa, dolus autem est culpa latior, & dixit, *Alexan. ibi in princ. 2. colum.* ex *d. Barto. in l. quod Nerua verb. 4. quaero. ff. deposit. per Bald. in l. pignus Cod. de pign. action.* limitanda vero videtur conclusio in hoc primo casu, quando assessor non esset electus ab ipso Magistratu; sed esset sibi datus à republica, vel communitate vel principe, vt in simili limitant *Doctor. in d.l.2.* vt officialis non teneatur in syndicatu de imperitia sui Assessoris, si istum non elegerit; in secundo casu quo ad faciendam litem suam dicendum est etiam, nocere, sumpto argumento, a multo magis; nam tenetur de imperitia sui Assessoris *gloss. in d. l. 2. in fine*, & similiter dicit ibi, igitur multo magis de dolo; limitãdo, vt in primo præcedenti casu: In tertio etiã casu, præiudicium fieri, quo ad amissionẽ magistratus; magis est cõmunis cõclusio, vt in primo argumento sententiæ affirmatiuæ, quæ tamen declaranda est, vt Magistratus habeat contra Assessorem regressum, ad interesse si tenetur assessor, quia culpa sua fuit magistratus ab officio remotus argumento, *l. merces. §. culpa. ff. locat. & l. penultim. ff. solut. matrimon.* Ex quibus iuribus, *Iaf. & Niger. in dicta lege diem functo* inferunt, quod si propter inimicitias Assessoris, præses non posset administrare officiũ, teneretur ad eius interesse, vt refert, & probat, *Bolog. in d. lege diem functo n. 26.* addens, quod præses, siue Magistratus in prædicto casu, denegabit etiam salarium Assessorum, & postea aget aduersus illum ad interesse; quemadmodum e conuerso, si assessor propter inimicitias præsidis, non posset administrare, deberet habere salarium, quia adscribitur culpæ præsidis, inferens ad Doctorem, conductum ad legendum, nam si legere non posset propter inimicitias principis, vel ciuitatis conducentis, esset ei præstandum salarium durationis, idem si propter casum impediretur legere, veluti propter pestem: de exceptione doli, duas quæstiones pulchras vide omnino apud *Marantam de ordine iudic. par. 6. in titul. de exception.* limitanda est autem principalis conclusio, quod scilicet dolus assessoris noceat, vt procedat quando dolus est commissus in his, quæ pertinent ad officium suum, non si extra officium, argumento: *dict. l. 1. §. magistrum in ea. §. non ex omni. ff. de exercit. l. quicunque. §. non tamen omni. ff. de Instit. l. in eum §. seruum. ff. eod. de instit. & l. fin. ff. quod cum eo*, confirmatur in simili, nam licet notariis credatur, adeo quod vim duorum testium vnus Notarius obtineat, *Ruyn. consil 36. numero primo, libr. 4. Menoch. de arbr. iud. caus. libr. 2. cent. 2. casu 105. numero 39.* vbi multos ad id citat authores, tamen procedit in his, quæ spectant ad eius officium, simili modo libris argentariorum creditur, in his, quæ eorũ respiciunt officium: *Iaf. Ripa*, & alii in *l. admonendi ff. de iur. Iaf. in l. age numero 3. Cod. de transaction. Dec. in cap. post cessionem num. 5. de probat. & cons. 40. num. 3. Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 9. Crau. cons. 3. numero 15. & consilio 196. numero 3: Doctor. in l. 1. C. de edendo.* sic cum agitur de adhibenda fide Campanis, sigillo, & similibus intelligitur quoad causam ipsam ad se pertinentem *Crau. consi. 196. numero 3. & cons. 222. num. 12. & 13. Menoch. de arb. lib. 2. cent. 2. casu. 91. n. 23. cum seq.* & ratio prædictorum videtur, quoniam extra officium talis nempe assessor, non est assessor, nec Notarius est, nec argentarius, talis.

Quæst. 24. de dolo tertii in testamento, vtrum scilicet noceat eis, ad quorum
25 fauorem fuit adhibitus, † nam quod doloso noceat, plus quam manifestum est ex *l. 1. & 2. C. si quis aliq. testam. prohib.* nam omnes leges loquentes de eo, qui prohibet aliquem testari, aut cogit ad non mutandum, vel mutandum testamentum, vel impellit ad testandum, locum habet non solum si ius, aut metus adhibeatur; sed etiam dolus, malafides, *l. 2. § 1. ff. si quis aliq. testam. prohib. l. Lucius. 3. Sempronia. ff. de lega. 2. Cuman. in rub. & l. 1. ff. si quis aliq. testam. prohib.* & *ibi Roman. Gabriel. cons. 990. num. 7. col. 2. verb. quo ad secundum.* Sola igitur vertitur dubitatio de dolo tertii, an noceat eis, qui dolum non adhibuerunt, & propter illum dolum senserunt commodum, veluti, si Titius me fecisset heredem in suo Testamento, & nolens postea mutare testamentum dolo Mętii, sic prohibitus nõ culpa mea, vt in *l. 1. & 2. ff. si quis ab. testar.* aut si testator nolens me hæ-

non dicitur dolus, sed vbi sui lucri causa affirmat idoneum, tunc dolus præsumitur & Bartol. ibi dicit vidisse de facto in quodam aduocato, affirmantem aliquem esse idoneum fideiussorem cum non esset, & Castrens. infert contra Cardinales, qui pro lucro affirmant, aliquem esse idoneum beneficio, cum sit indignus; sed non puto id accidere in persona tam graui, & in tanta dignitate posita; quod in perniciem animæ suæ, & in re tam regia & contra honorem Ecclesiasticum, mentiretur, Cardinales enim in Rom. Curia præsentes præfectis prætorio adæquantur, gl. ab omnibus approbata in *l. unico in verbo iudicaturus. ff. de offic. præfect. prætor.* ideoque conuenit tantum præsumere de bonitate, & integritate ipsorum, quantum præsumitur de præfecto *in d. l. vni.* quod tanto magis de illorum bonitate exprimendum est, quanto sunt sacerdotum leuitarum, de quibus in veteri testamento, *Abb. not singul. in cap. per venerabilem ext. qui filii sint legitimi*, & ideo dicuntur sacerdotes principales. *cap. secundo de offic. archidiaconi* & appellantur pars corporis *papa Cardin. in clement. 2. in princip. de celebr. miss.* & papa eum iis iudicat orbem terrarum *d. cap. per venerabilem, §. rationibus ver. sunt autem*, & ideo non potest cardinalis condemnare de rigore iuris; nisi conuincatur *per 72. testes c. præsul. 2. quæst. 3. vol. 4. Card. Diaconus 42. test. Cardinalis subdiaconus nisi 7. testib. d. cap. præsul & per glossa ordinar. in c. 1. de schismat. in sexto.* Nec non obuians Cardinalis Reo mortis dum ducitur ad locum iustitiæ habet priuilegium liberandi eum à morte *Bald. in l. addictos in fin. & ibi Petr. de Suzz. de appell. & per Felyn. in cap. quærenti in primo 3. col. de off. delegati.*

Quæst. 23. Quæritur 23. Vtrum dolus assessoris noceat officiali, siue Magistratui,
24 cui assidet; † est enim Assessor ille, qui iudici assistit, vt illum instruat ad procedendum, recteque iudicandum *Azzo in summa Cod. de assess. Bologn. in Rub. ff. de offic. assess. nume 3.* vbi defendit hanc definitionem ab impugnationib. Mantuæ, faciunt ad hanc quæstionem, quæ ponunt *Doct. in l. 2.* per illum *tex. ff. quod quisque iuris*, licet *Alex. Ias. Castrens. Bart. & alii*, quos vidi non ponant in terminis; videtur autem negatiua sententia verior; Primo per *cons. Castrens. cons. 55. num. 12. & 16. vol. 1.* vbi inquit quod dolus vnius alteri obesse non debet; facit *Rub. C. Ne vxor pro marito, & Rub. C. ne filius pro patre*; nemo enim debet ferre iniquitatem alterius *l. 35. 1. ff. de eo per quem factum erit*, ibi non propter dolum alienum Reus lucrifaciat, & actor damno afficiatur.

Secundo sumitur argumentum ex *d. l. 2.* In qua Papinianus dicit illo edicto contineri, dolum ipsius ius dicentis & Magistratus, vtscilicet sibi noceat, iuxta regulam, quod suus cuiq; dolus, & *c. ergo non dolus assessoris*, argumento *l. cum prætor. ff. de iud.* Tertio per dictam *l. 2.* Magistratus non tenetur de imperitia assessoris, ergo nec dolo quia imperitia in adsessore, qui est iurisperitus, vel doctor, est dolus saltem præsumptus *Saly. in d. l. 2.* dicens, speciale esse in eo, qui asserit, vel asserere videtur se iurisperitum, vt est Adsessor, appellatione doli contineatur lata culpa; & videtur probare ibi *Alexand. num. 1. col. prima in fin. Ias. ibid. col. 1. num. 2.* inquiens pondera videri per hunc tex. quod imperitia in assessore, & sic in eo qui asserit se peritum est dolus præsumptus, & ita dicit notanter ad hoc *Bald. in cap. 1. §. iudices. de pace iuramento firmand. & Angel. etiam* in *d. l. 2.* ita videtur sentire & *Bal. in c. in nostra de pretur.* notat ex illo textu quod in viro litterato faciente iniustitiam præsumitur dolus, si imperitia est dolus, ab imperitia Assessoris excusatur, ergo à Dolo.

In contrarium fortiter vrget, quia Magistratus ob dolum Assessoris priuatur officio; *Bart. in l. diem functo. ff. de officio Adsess. Iason. Niger. & Bolog. ibi numero 68. & 69. verb. ex ista distinctione, & verb. secunda colligitur*, quod autem potest esse maius præiudicium. Secundo *ex d. l. 2. ff. quod quisque iur.* Nam quicquid non est exceptum continetur sub regula not. per Doct. *in l. 1. ff. de reg. iur. §. testes autem insti. de testam. ord.* sed excipitur ibi imperitia Assessoris ne noceat, ergo includitur dolus, maxime quia in Dolo Assessoris cessat ratio, cur Magistratus ab imperitia excusetur, vt colligitur ex dicta *gl. in pr.* Tertio facit à simili, de Magistro Nauis, qui tenetur de dolo suo, & suorum Nautarum. *Lt. l. magistrum cl. 1. & seq. ff. de exerc. excepto casu*, de quo in *§ non ex omni.* eadē lege, sibi enim debet imputari, quod non elegerit virū assessorem probatæ vitæ, sicut & Magistri, qui nō assumunt ad istud officiū bonos viros. Pro resolutione distinguendi sunt aliqui casus, nā potest multis modis dubitari, an iste dolus magistratui, & primo an officiat quo ad pœnā illi⁹ edicti *ff. quod quisq; iuris scilicet.* q. si dixerit Magistratus ius iniquū p dolū, Ass. & ipsi Magistrat⁹ debet in causa ppria, iure vti. Secūdo quo ad syndicatū ita vt faciat litē suā, si iniustā tulerit sentētiā dolo Ass. tertio an piudicet quo ad offic. & Magist.

quo ad

Vero ad primum videtur nocere magistratui hic dolus; ex secundo argumento sumpto, *ad d. l. 2.* & ex tertio argumento a simili de Magistro Nautarum. Nec obstant adducta ex aduerso, ad primum enim responsio fit, quod dolus proprius ipsius magistratus videtur; ex quo virum facinorosum elegerit & de eius conditione non bona, se informauit; & sic diluitur secundum argumentum & quia pro dolo Assessoris tenetur, vt Magistri pro dolo Nautarum. Non vrget secundum argumentum, quoniam imperitia etiam in sua arte, non ascribitur pro dolo vero, nec dolo præsumpto, de vero plus est manifestum, de præsumpto tradit, *Alexand. & alii in d. l. 2. max. Ias. ibi numero 2.* dicens tutius esse tenere, quod imperitia sit lata culpa, dolus autem est culpa latior, & dixit, *Alexan. ibi in princ. 2. colum.* ex *d. Barto. in l. quod Nerua verb. 4. quæro. ff. deposit. per Bald. in l. pignus Cod. de pign. action.* limitanda vero videtur conclusio in hoc primo casu; quando assessor non esset electus ab ipso Magistratu; sed esset sibi datus à republica; vel communitate vel principe; vt in simili limitant *Doctor. in d. l. 2.* vt officialis non teneatur in syndicatu de imperitia sui Assessoris, si istum non elegerit; in secundo casu quo ad faciendam litem suam dicendum est etiam, nocere, sumpto argumento a multo magis; nam tenetur de imperitia sui Assessoris *gloss. in d. l. 2. in fine,* & similiter dicit ibi, igitur multo magis de dolo; limitãdo, vt in primo præcedenti casu: In tertio etiã casu, præiudicium fieri, quo ad amissionẽ magistratus; magis est cõmunis cõclusio, vt in primo argumento sententiæ affirmatiuæ, quæ tamen declaranda est, vt Magistratus habeat contra Assessorem regressum, ad interesse si tenetur assessor, quia culpa sua fuit magistratus ab officio remotus argumento, *l. merces. §. culpa. ff. locat. & l. penultim. ff. solut. matrimon.* Ex quibus iuribus, *Ias. & Niger. in dicta lege diem functo* inferunt, quod si propter inimicitias Assessoris, præses non posset administrare officiũ, teneretur ad eius interesse, vt refert, & probat, *Bolog. in d. lege diem functo n. 26.* addens, q. præses, siue Magistratus in prædicto casu, denegabit etiam salarium Assessorum, & postea aget aduersus illum ad interesse; quemadmodum e conuerso, si assessor propter inimicitias præsidis, non posset administrare, deberet habere salarium, quia adscribitur culpæ præsidis, inferens ad Doctorem, conductum ad legendum, nam si legere non posset propter inimicitias principis, vel ciuitatis conducentis, esset ei præstandum salarium durationis, idem si propter casum impediretur legere; veluti propter pestem; de exceptione doli, duas quæstiones pulchras vide omnino apud *Marantam de ordine iudic. par. 6. in titul. de exception.* limitanda est autem principalis conclusio, quod scilicet dolus assessoris noceat, vt procedat quando dolus est commissus in his, quæ pertinent ad officium suum, non si extra officium, argumento: *dict. l. 1. §. magistrum iuncto. §. non ex omni. ff. de exercit. l. quicunque. § non tamen omni. ff. de instit. l. in eum §. seruum. ff. eod. de instit. & l. fin. ff. quod cum eo,* confirmatur in simili, nam licet notariis credatur, adeo quod vim duorum testium vnus Notarius obtineat, *Ruyn. consil 36. numero primo, libr. 4. Menoch. de arbr. iud. caus. libr. 2. cent. 2. casu 105. numero 39.* vbi multos ad id citat authores, tamen procedit in his, quæ spectant ad eius officium, simili modo libris argentariorum creditur, in his, quæ eorũ respiciunt officium: *Ias. Ripa,* & alii in *l. admonendi ff. de iur. Ias. in l. age numero 3. Cod. de transaction. Dec. in cap. post cessionem num. 5. de probat. & cons. 40. num. 3. Alciat. de præsumpt. reg. 3. præsumpt. 9. Crau. cons. 3. numero 15. & consilio 196. numero 3. Doctor. in l. 1. C. de edendo.* sic cum agitur de adhibenda fide Campanis, sigillo, & similibus intelligitur quoad causam ipsam ad se pertinentem *Crau consi. 196. numero 3. & cons. 222. num. 12. & 13. Menoch. de arb. lib. 2. cent. 2. casu. 91. n. 23. cum seq.* & ratio prædictorum videtur, quoniam extra officium talis nempe assessor, non est assessor, nec Notarius est, nec argentarius, talis.

Quæst. 24. de dolo tertii in testamento, vtrum scilicet noceat eis, ad quorum
25 fauorem fuit adhibitus, † nam quod doloso noceat, plus quam manifestum est ex *l. 1. & 2. C. si quis aliq. testam. prohib.* nam omnes leges loquentes de eo, qui prohibet aliquem testari, aut cogit ad non mutandum, vel mutandum testamentum, vel impellit ad testandum, locum habet non solum si ius, aut metus adhibeatur; sed etiam dolus, malafides, *l. 2. §. 1. ff. si quis aliq. testam. prohib. l. Lucius. 3. Sempronia. ff. de lega. 2. Cuman. in rub. & l. 1. ff. si quis aliq. testam. prohib.* & *ibi Roman. Gabriel. cons. 990. num. 7. col. 2. verb. quo ad secundum.* Sola igitur vertitur dubitatio de dolo tertii, an noceat eis, qui dolum non adhibuerunt, & propter illum dolum senserunt commodum, veluti, si Titius me fecisset heredem in suo Testamento, & nolens postea mutare testamentum dolo Mętii, sit prohibitus nõ culpa mea, vt in *l. 1. & 2. ff. si quis aliq. testar.* aut si testator nolens me hæ-

redem facere, prohibitus fit teſtari, dolo Caii, ne ad me perueniret hæreditas, vt in ſimili *d. lex filia. ff. ſoluto matrimonio*, aut ſit coactus facere teſtamentum, & non me, ſed alium inſtituerit hæredem, vt in caſu ſuper quo conſuluit, *Gabr. conſi. 99. volum. 1.* diuido autem facilioris diſtinctionis gratia hanc quæſtionem in duos articulos; Quorum prior eſt, an dolus patris, vel domini, noceat filio, vel ſeruo; ſecundus eſt an dolus cuiuslibet tertii, mihi noceat; quo ad primum videtur affirmatiuè reſpondendum, per text. in *l. 1. §. 1. ff. ſiquis aliquem teſtari prohib.* ad idem eſt text. in *l. vni. ff. quibus non competat bonorum poſſeſſio*, quibus iuribus ſimul iunctis probatur dolum patris vel domini nocere filio, vel ſeruo, tam de iure prætorio, quam de iure ciuili, nam cum ſeruus, vel filius eſſent hæredes inſtituti, pater vel dominus prohibuit, ne mutaretur teſtamentum; denegatur filio, vel ſeruo hæreditas, aut bonorum poſſeſſio licet poſtea manumittantur, & ſic in caſu, in quo nec patri, nec domino licet ſperare commodum ex illa hæreditate; ratio eſt ſecundum *Roman. in d. l. 1. & 2. ff. ſiquis aliq. teſtar.* propter coniunctionem, quæ eſt inter patrem, & filium, dominum, & & ſeruum, cum aliis rationibus ſupra deductis *in quæſt. 20.* in contrarium facit dictum; *Bartol. in l. penult. ff. ſiquis aliq. teſtar. prohib. & Roman. refert. in l. 1. §. ſi dominus eod.* nempe; quod maritus prohibuit vxori, ne teſtaretur, ad effectum vt eius hæreditas pertineret ad omnes filios, & ne mater, propenſione amoris erga vnum filium, magis quàm alium alteri plus relinqueret, talis dolus filiis non nocet; nec illis aufertur hæreditas tamquam ab indignis. pro reſolutione diſtinguendum eſt. Nam aut pater vel dominus quando prohibuit ne mutaretur teſtamentum, habebat filium, vel ſeruum inſtitutum in poteſtate, & tunc noceat dolus, eſt enim ac ſi ipſe dominus, vel pater fuiſſet inſtitutus, cum cenſeatur dominum inſtituere, qui ſeruum inſtituit, & ob id dolus eſt præſcriptus ratione dictæ vtilitatis, & propter ſpem vtilitatis, quia ipſemet erat acquiſiturus hæreditatem, cum filius, & ſeruus quicquid acquirunt domino, vel patri acquirunt, & ita procedit, *dict. l. prima. §. ſi dominus, & l. prima. ff. quibus bonorum poſſeſſio* non competit. licet enim ex poſt facto ante aditam hæreditatem manumiſerit; cenſetur fraudulenta manumiſſio, *dict. leg. 1. ff. quibus bonorum poſſeſſio non competat Gabriel. dict. conſil. 69. numero oct. suo verb. qua opinio colum. 3. ex notat. à gloſſ. Bartol. Paul. Aret. in l. ſi. ſeruus quis ff. de acquir. hæred.* aut ſeruus ante prohibitionem factam à domino eſt manumiſſus, & ſic liberatus, aut filius emancipatus, dolus non nocet, quia nulla eſt ſpes vtilitatis præſentis in patre, vel domino & ita probat, *d. l. 1. ff. quibus bonorum poſſ. &c. iuncta gloſſ.* & quia dicto filio, vel ſeruo, non acquiritur immediate ex dolo patris; vel domini, ſed ex teſtamento, in quo erat conſtitutus; *Gabriel. dict. conſ. 99. nu. 8. verbo verum puto*, nec obſtat dictum *Bart. in d. l. filium.* nam procedit in ſpeciali illo caſo, & rationem ſpecialitatis affert *Romanus in l. 1. §. Dominus in fin. ff. ſiquis aliquem teſtar. prohib.* & quicquid dubitat ibi *Romanus* an verum ſit dictum Bartoli. In primo igitur caſu à filio, vel ſeruo tamquam ab indigno aufertur hæreditas relicta, non quidem odio perſonæ, ſcilicet filii, vel ſerui, qui non deliquit, ſed odio facti, *l. 2. vbi Rol. colum. 2. Saly. l. 4. C. ſiquis aliquem teſtari prohib. & Gabriell. ſupra numero nono.* dicit communiter teneri. Debet enim fiſcus accuſare patrem, vel dominum, & curare, vt condemnentur tamquam doloſi, quæ ſententia condemnatoria nocet etiam filio, vel ſeruo inſtituto ex dolo dicti patris, vel domini, & inducit communem eſſe practicam, *Corne. conſil. 2 : 9. numero vigeſimo nono. volum. 2. Bartol. & alii communiter in l. fin. ff. ſiquis aliqu. teſtament. prohib.* Alia ratio eſt, qaia vbi conſtet de voluntate etiam per teſtes, habetur perinde ac ſi teſtatus eſſet. Aduerte tamen, quod ſi conſtaret, quod ille teſtator, qui inſtituerat filium volebat mutare teſtamentum, & alium hæredem inſtituere puta Sempronium, quando fuit prohibitus, & hoc erat exploratum; tunc iſte Sempronius aget actione de dolo ad intereſſe contra dictum prohibentem, & contra eum iuraretur in litem, *Plot. in l. ſiquando. §. 45. in princ. C. vnde vi*, & ſi ipſe non ſit ſoluendo; datur regreſſus in ſubſidium contra fiſcum, vt dixit *Rom. in l. 1. in fine prin. ff. ſiquis aliq. teſt. prohib. Bart. in l. fin. eod. Alex. Iaſ. Rip. n. 32. in l. 1. § fuit quæſitum. ff. ad Trebell. ex not. in l. fin. §. 1. ff. de eo per quem fact. erit*, latè *Gabriell. d. conſ. 99. nu. 13.* ratio eſt, quia dolus prohibentis non debet nocere ei, qui erat inſtituendus. *l. iniquiſſimum. ff. de iur. & fact. ignor.* & ideo agitur contra illum ad inter eſſe, & in ſubſidium contra fiſcum, qui non debet locupletari cũ aliena iactura, arg. *d. l. 3. §. 1. ff. de eo per quẽ factũ erit*, ibi nõ propter dolũ alienum reus lucrũ faciat, & actor damno afficiatur. Et ſatis eſt ei conſultũ, q. ſi non appareat, quẽ ille teſtator nolebat inſtituere, quando fuit prohibitus mutare te-

ſtamentum

fruitur bonis illis ablatis ab hærede primo tanquam ab indigno. In secundo casu, quando filius, vel seruus, tempore prohibitionis factæ testatori, ne testamentum mutaret, erat manumissus, tunc non aufertur ab eo, tanquam ab indigno hæreditas per fiscum argumento *d.l.1. cum gloss.ff.quib.bon.poss.non competat*, quia scilicet non habet ex dolo præsumpto prohibentis patris hæreditatem. Ex quo ratione emancipationis nihil erat acquisiturus; nec ex dolo vero, quando ex testamento habet, quia scilicet fuerit institutus non immediate, ex dolo prohibitionis; ideoque dolus alterius non debet nocere, vt in simili dicitur de legato in *d.l.1.§.si dominus*, quod erat restituendum, ab eo, quod dolo fecerat; ei qui dolum nullum commiserat; Sed quid si palam esset, quando pater prohibuit, ne testator mutaret testamentum, quod in illa mutatione volebat Caium instituere; vtrum Caius agens de dolo ad interesse contra dolosum, & reperiens non esse soluendo, habeat regressum contra filium emancipatum, quasi locupleratus cum aliena iactura, & quasi non habeat voluntate testatoris, & sane non inuenio apud Doctores in terminis, putarem tamen, quod non haberet, cum non ex dolo immediate acquisierit, sed ex testamento, quod non fuit mutatum, & quia dicunt Doct. absolute dolum tertii non nocere, quoties ex illo dolo immediate nõ acquiro excepto casu *d.l.1.§.si dominus*. vbi est specialitatis ratio de qua supra; quod si contra daretur regressus, dolus ille noceret, de dolo tertii in sententia tradit *Alciat. l.sub prætextu num.22, C.de transact.* Venio modo ad secundum articulum principalem; & quæro an dolus cuiuslibet tertii, noceat mihi in testamento, quo minus legata consequar, aut hæreditatem, & videtur altero de duobus modis distinguendum; Aut dolus iste tertii, est dolus præsumptus, aut dolus verus: *gl.in l.1.C.si quis aliq.test.prohib.* inquit non nocere, quia alienum damnum in alienum lucrum conuerti non oportet. Sed additio *Bart.* dicentis ex intentione *Petri, Cyni & gloss.in Rubr.ff si quis aliquem. testa. prohibuerit* quod vbi dolus est immediate causa acquisitionis nocet tertio. Priore casu si adest spes compendii in doloso nocet, veluti si quis in testamento ascripsisset legatum, seruo suo, & Titii, Titio noceat, ita quod partem legati non possit vendicare. *l.filius.§.sequens.ff.de falsis l.impuberem.ff.eod.tit. Gabr.d.cons.99.n.11.verb.* quia tametsi dolus, & exemplum est in patre, vel domino, qui prohibet testamentum mutari, in quo filius, vel seruus non manumissus erat institutus. In posteriori vero casu, Dolus verus indistincte nocet, quando dat causam actui, ex quo acquiritur, *d.l.1.si quis aliq. testam. proh. Gabr. vbi sup.* dicens procedere etiam in ignorante dolum, quicquid in contrarium dixerit *Ias.in d.l.1.* Sed quando verus dolus non dat causam actui, ex quo acquiro, tunc non nocet, nisi adsit spes compendii in eo, qui dolum fecit, veluti si non essent heredes legitimi ab intestato, & alter eorum prohibuerit, ne testes venirent ad reddẽdum testimonium testamento, quod moriens destinauerat condere; ex dolo illius prohibentis, non fit præiudicium alteri, quia nõ habet hæreditatem ex dolosa prohibitione, sed ab *intestata.l.1.in princ.ff.si quis aliq.testari*, vel si Titius erat in testamento institutus, & eũ illud testator nollet mutare, Sempronius extraneus, prohibuit ne mutaret, non officit Titio, quippe quia non habet hæreditatem ex actu illo doloso, principaliter, sed ex testamento non mutato, sed si adesset spes compendii, licet non immediate ex illo actu doloso acqreret; dolus noceret, vt in dicto.§ *si dominus, & l.1.ff.quib.bon poss.non comp.* ista est dist. *Gabriel. dict. cons.99.numer. 11. & 12.* Roman. autem *d.l.1. §.1.* distinguit alio modo non absimili: aut dolus tertii est talis, vt ex eo immediate legatum, vel hæreditatem acquiram, & tunc mihi nocet, ratio est, quia sicut alienus dolus mihi nocere non debet, nec damnum inferre, ita nec commodum, *Castr.in l.fin.ff.si quis aliq.test a.prohib.l. 1.ff.si mulier.vent.nom.* rursus vt dictum est, non odio personæ, quæ non deliquit, sed odio facti. Aut non acquirit ex dolo tertii immediate, iuxta *l. 2. & l. 1. §. sed si legatum*, & dolus tertii non nocet, sicut ibi expressum est; fallit in dicto. *§.si dominus*, & ratio est in promptu; quia in domino prohibente aderat spes compendii, & in causa propria videbatur dolum adhibuisse, quasi ipse esset hæres institutus; fallit etiam in filio successuro matri ab intestato, si pater prohibuit, ne illa faceret testamentum, ad hoc vt tota hæreditas pertineret ad filios, vt dicit *Bart.in d.l.fin.* ratio specialitatis est, vt per *Rom.* quia est de matre agatur; & de filio, non videtur carere voluntate matris ille, qui ab intestato venit, argumento *l. conficiuntur.ff.de iur.codicill.& Ro.* etiã ait se dubitare de illa doctrina *Bart.* sed eam probat *Bald.in l.1.nu.13.C.si quis aliq.test.prohib.* Quid aũt iuris, si ille, qui ex dolo tertii adhibito in testamento possideret damnum, patitur an haberet exceptionẽ doli contra hæredem, vel legatarium sentientẽ commodum ex dolo tertii non suo, di-

stingue, aut habeo causam ab illo doloso, quia immediate ex eius dolo acquiro, vt in casu, in quo consuluit *Gabriel. dict. consil. 99. col. fi. num.* 18. & nocet mihi exceptio doli, quia causa est lucratiua *l. apud Cels. §. item quaeritur ver. praeterea & §. in hac exceptione. ff. de exceptione doli.* nam in testamentis datur exceptio doli. *l. 1. ff de except. doli & [illegible] ibi verificat in Rub. ff. & Cod. siquis aliq. test. prohib.* Si vero non habet causam inmediatam ab illo dolo tertii, & tunc non obstat dicta exceptio, cessaret enim ratio *d. l. apud Celsum:* Quando autem ille, qui ex dolo tertii damnificatus est agere possit, contra dolosum ciuiliter, nondum peracto ab illo iudicio criminali contra eundem dolosum, declarat idem *Gabr. d. cons. col pen. n. 15. cum seq.*

Quaest. 25. Quaeritur an dolus tertii promitti possit, nempe sicut in illa stipulatio-
26 ne dolum malum abesse, absuturumque esse promittimus† non adhibere dolum, nec per nos ipsos, nec per haeredes nostros, quibus possumus praecipere; ita quaeritur; an cuiuslibet extranei dolus absuturus promitti possit; & videtur sententia negatiua potior; Quia dolũ alterius ꝓmittere est ꝓmitte re factum alienum, alieni n. facti promissio non valet. *l. stipulatio ista habere licere in 1. ff. de verb. oblig. §. quique alium instit. de inutil. stipulat. l. sicut reus. ff. de fideiuss.* In contrarium videtur text. in *d. l. inter stipulantem ibi verb. & qui spondet, & d. l. stipulatio ista. §. siquis dolum malum;* vbi valet dicta promissio, si fuerit adiecta poena. Pro solutione non dubitant Doctores quin dolus iste promitti possit, sed quomodo possit, dissentiunt; Et primo conueniunt, quod ista stipulatio simpliciter concepta; promitto dolum malum abesse, absuturumq; esse, in dubio non comprehendit dolum alienum, sed dolum promittentis, & heredum; quibus prohibere potest. *Bart. in l. inter stipulantem in princ. nu. 2. Imola in l. stipulatio ista. §. siquis dolum. num. 19. Ideo Petrus de Bellapertica relatus à Bartolo in d. l. inter stipulantem. num. 2. in 1. ait,* quod promissor debet promittere non solum dolum malum abesse, se securaturũ q; dolus malus aberit; *Bar. in d. §. siquis dolũ ait,* debet dol⁹ tertii expresse ꝓmitti; adiecta poena, & ita intelligit *d. §* & videtur probari *ex l. stipulatio ista* in illis verbis 1. §. At siquis valet factum alienum promittere, poenam, vel quanti ea res est promittere potest; debet autem, vt puto, expresse promitti, quoniam in dubio no censetur quis nisi factum suum, & successorem promittere dictis legibus, debet adiici poena, quia expresse promissio sine poena non valet, *d. verb. at siquis, & d. §. siquis dolum.* Id ipsum procedere potest, si dolus tertii promittitur expresse, adiecto iuramento, cum factum alienum iuramento promitti possit. *Ant. Bassus de iur.* Et *M. Ant. Bauer. de iuramento.* & in vtroq; casu iuramenti, vel poenae interpositae pro dolo tertii, quando scilicet promisit se facturum, & curaturum absuturum dolum alterius extranei; tunc libellus non debet formari, quasi ille dolo fecerit, sed quasi per ipsum non caretur, quod dolus non fiat ab extraneo, vt per *Bart. in d. l. inter stipulantem. n. 1.*

Quaest. 26. Quaeritur an idem sit, dolum per se, vel per alium committere scilicet
27 quoad poenam incurrendam, & nihil † interesse videtur aperte probare *tex. in l. 1. §. deiecisse. ff. de vi, & vi armata,* Deiecisse autem videtur qui mandauit, vt aliquis deiiceretur, parui enim referre visum est, suis manibus quis deiiciat, an per alium, & ideo si per aliũ mandauit, vel procurator meus, ego deiecisse videor; In contrariũ aliud est facere p se aliud facere per aliũ *l. inter artifices. ff. de solut.* augetur; quia factũ ab vno, ꝓpter diuersitatẽ temporis non reputatur idẽ factũ. *l. si cum fortẽ. §. libertus. ff. de cond. indeb. Auth. de fide instrumentorum in princ.* Pro solutione dicendum est, quod quantum ad veritatem naturae impossibile est, quod dolus vnius sit dolus alterius, & quod à me dolus sit factus, sed bene quoad iuris interpretationem *l. nemo. ff. de duobus reis,* nota: in *dicto. § deiecisse.* ideo que eadem erit poena facienti dolum per se ipsum, vel per alium, & propterea sicut tenetur lege Cornelia de Sicariis, qui occidit per se, ita & qui occidit per alium *l. non ideo. C. de accusation. l. & si certus sit percussor. ff. ad Syllanianum,* & sicut punitur tamquam calumniator, qui per se detulir, & non probauit, ita & qui per alium *l. 2. §. diuius Pius. & l. non tantum. ff. de iur. fisci;* An autem qui dolo fecit per alium, dicatur ipse proprio dolo fecisse, ita quod contineatur sub statuto, loquente de eo, fecit dolum, cum statuta sint proprie, & stricte intelligenda. *l. 3. §. hac verba. ff. de negoc. gestis.* pendet ab illa quaestione, an faciens per alium, videatur ipse facere proprie, de qua *Iason in l. siquis id quod. ff. de iurisdictio. omnium iudicum, Bald. in cap. in causis. §. opizzone verbo etiam in statutis de pace Constantiae. Aretinus in proemio institut. §. igitur col. secunda. Bartol. in l. hac verba. ff. de adulter. Alexand. in l. si familia. §. fin. ff. de iurisdict. omn. iud. Abbas, & Felyn. in cap. mulieres de sentent. excommun. Alexand. cons. 65. numer. 4. Cepoll.*

cons.

conf. 34. Bald. conf. 52. volum. 3. & tandem *Romanum* vide in *l. aquiss. num. ff. de eo per quem factum erit* vbi qualiter hoc sit accipiendum in causa criminali, vt scilicet dolus vnius reputetur dolus alterius, latè declarat.

28 *Q.* 27. An dolus vnius excuset dolum † alterius, negatiue respondet *Alexan. conf. 77. volum. 3.*

Quaest. 28. Vltimò quæritur, vtrum minor 25. annis, non sua facilitate, vel culpa
29 aduersarii, sed dolo cuiuslibet tertii læsus habeat † restitutionem, in integrum, & sane videtur restituendus ex edicto de minorib. argumento *l. 1. & l. non omnia. ff. eod.* generaliter enim definiunt minorib. læsis ac aliis restitutionis auxilium concedi, pondero verbum aliis, quod tam aduersarios, quam extraneos comprehendit, item verbum læsis, quod verificatur in quaq; læsione a quocunq; veniat, & addo, rationem legis, dantis restitutionem, nempe quia scilicet fragile est & infirmum huius ætatis consilium *d. l. 1. cui conuenit etiam l. 1. ff. de restit. in integ.* vbi prætor dat restitutionem lapsis, nedum per metum, sed etiam per ætatem, vt in proposito, nam & minor ætas fuit in causa, vt non possit cognoscere dolum illius tertii. Secundo ad stipulatur tex. tunc vrgens, allegatus per *Oddum de restit. in integ. part. 1. quæst. 4. artic. 4. in princ. in l. diuus. ff. de restit. in integ.* ibi maxime si deceptio ab aduersario interuenerit; quæ dictio maxime implicat casum læsionis a tertii dolo, vt secundum suam naturam operetur, quæ est, vt extendat casum implicitum, ad explicitum, vt scilicet illud quod dicitur, magis procedat in casu explicito per comparationem. *c. fin. ad finem extra de summa trinit. gloss. singularis ad hoc in c. sacro in verbo laudabilis ext. de sententia excom municat.* & vere ista dictio includit vtrũque casum, sed ponit maioritatem rationis in altero, & idem ius statuit. *l. illud. ff. ad l. Aquiliam*, & ibi *Florian.* Tertio in terminis videtur esse textus in *§. fin. l. properandum. Cod. de iudic.* vbi si facto curatorum minoris lis expirauerit tempore, & curatores non sint soluendo, minori succurritur per restitutionem contra aduersarium. Contraria tamẽ opinio videtur ad veritatem propentior, authoritate, atq; ratione; authoritas est *Pauli in l. arbitrio. § si cuius dolo. ff. de dolo*; in illis verbis, non vt arbitrio iudicis restituatur; & ibi. à duabus eum de dolo (loquitur de tertio doloso) dandũ iudicium; & *Vlpian. in l. 2. §. fin. cum l. seq. ff. si quis caut.* ibi sed ei actio datur, aduersus eum, qui detinuit, Ratio autem est, quia cum restitutio sit extraordinarium auxilium, non competit, vbi dari possit aliud remedium, *l. in causæ ff. de minorib.* sicut in specie nostra minori prouisum est de alio remedio, ille tertius dolosus est soluendo, quod si possit emendare damnum, conueniretur actione doli dicto *§ sicuius dolo. d. l. 3. § 1. ff. de eo per quem facti erit*, certe hic cessat restitutio argumento *l. cum mandato. ff. de minor.* vbi quoties minor potest de dolo agere cum suo procuratore non restituitur, si vero non est soluendo, & tunc datur illi regressus contra aduersarium ne ex dolo alterius lucrum faciat, cum aliena iactura *d. l. 5. §. 1.* quæ in terminis hanc rationem allegat, dolus enim alterius sicut nocere mihi non debet, ita nec prodesse. Et si quis opponat quod saltem iste regressus, qui conceditur veniat per viam restitutionis, non quidem ex edicto de minori. verũ ex generali clausula; si quamdiu, vt dixit subtiliter *Oddus supracitato loco num. 17. verb. ego puto* authoritate glossæ in *dicta lege 3. in verbo actionem*, cui addo põderationem verbi, actionem restitutoriam, tamen non admodum firma videtur obiectio.

Primum quia gloss. ibi, nihil allegat deinceps, quia in ea interpretatione non se fundat Accurs. cum ponat aliam sententiam, quod imo ibi non sit restitutio, quia cõpetat directa pristina actio, quasi non esset ipso iure extincta, per iura, quę allegat; confirmatur ille regress⁹, vbi nõ agatur de pristina actione, sed de emẽdatione alteri⁹ dãni; cõpetit actio in factũ, vt læsus consequatur, quanti sua interfuit dolũ nõ fuisse adhibitum, argumento *dict. §. si cuius dolo*, suffragatur, quia licet aduersarius ab initio non fuerit in dolo, sed tertius, tamen cum sit locupletatus cum alterius iactura, incipit esse in dolo ex post facto, cum nolit restituere, argumento *l. 2. ff. de except.* doli; quippe æquiparantur, quod quis dolum adhibeat, vel cupiat locupletari cum alterius iactura; Non vrgent allegata ex aduerso, Nam si dicimus cum Oddo, quod iura in eo allegata; licet generaliter loquantur; non tamen est locus, *leg. prima. ff. de leg. præst.* & lege precio. *ff. de public. in rem actio.* Quia distinguuntur per leges alias, de materia loquentes nempe per tex. in *l. quod si minor. §. non semper ff. de minor.* ibi & nemine cum eis contrahente; indicat enim dari restitutionem, quando læsus est à secum

contrahentibus. Vide omnino *Castrens. in l. 2. & 3. ff. de eo per quem factum erit*, vbi quomodo detur iste regressus, & an detur restitutio. Alterum fundamentum diluitur, primum ex solutione Oddi, quod scilicet dictio, maxime ponitur pro, duntaxat, iuribus per eum citatis, & *l. 5 ff. de concubin.* ibi ingenuam in concubinatu esse posse traditur maxime eam, quæ obscuro loco nata est, vel corpore quæstum fecerit. idem in *l. 2. Cod. an seruus ex suo facto*; Rursus elicitur quia dictio maxime sæpe abundat, *gl. ff. in l. fin. §. fin. Cod. de manumiss. testam.* per illum tex. ibi maxime propter libertates, quoniam propter nullum alium casum, quam libertatis ea Imperatoris prouisio inuenta est, similis est tex. *in l. si dolo Cod. de rescinden.* & tradit *Zas. in l. 1. §. quæsitum est, ff. quorum legat.* Præterea dato, quod illa dictio, maneret in priori illo significatu, adhuc tamen, non includeret necessario dolum tertii. Nam potest quis decipi altero de duobus modis, primo ex fragilitate suæ ætatis, & ita verificantur illa verba siue sua culpa, & infirmitate consilii siue fraude aduersarii, & illi succurritur per restit. *l. primo. ff. de restitut. in integ.* ibi, subuenit siue metu, siue ætate. Altero modo fraude aduersarii; & vtroque modo habet restitutionē; maxime autem si fraus ab aduersario, &c. Non obstat ponderatio verbi (actionem restitutoriam) nam idem importat quod ex integro agere per *l. cum à te in fin. ff. de dolo*, & maxime stante ea declaratione *gloss. in ver. actionem*, nam si non expirauerat ipso iure actio, non egebat restitutione. Non vrget tertium fundamentum, quoniam ibi non sumus in causa doli Tertii, sed intelligentiæ Curatoris, qui censetur esse idem cum minore, per *Bar. in l. eleganter. n. 3. ff. de dolo.*

Quæst. 29. Quæritur an contra istum tertium dolosum iurari possit in litem
30 iuxta terminos. *l. si quando. Cod. vnde vi, & l. in actionibus. ff. de in litem iur.* † & sanè videtur negatiuè, respondemus per *d. l. in actionib.* nam datur per eum textum iuramentum in litem in actionibus bonæ fidei regulariter, interdum & in stricti iuris iudiciis, ita vt præstetur contra principales contrahentes occasione doli præstiti in contrahendo; At tertius est extra contractum, & hoc nomine non tenetur, qui non est ex contrahentibus, vt docuimus initio huius diuisionis; Verum alia sententia est magis vera, & magis communis, nam præstatur iuramentum contra quemcunque dolosum, in pœnam sui doli, vt per Doctores in dictis legibus & præsertim *Plotum in. d. l. si quando. §. 49. num. 12. & num. 20. verb. infero.* vbi posito pro constanti, quod contra dolosum quemcunque curetur, reuocat in dubium, an contra hæredem, & successorem illius dolosi possit iurari, item an aduersus eum, qui tenetur pro doloso; licet dolus non sit, id ipsum apertè probat in §. 4. *numero 1.* & ratio dictæ opinionis est, quia nihil est cur doloso tertio sit parcendum magis, quam contrahentibus. Nec aduersatur argumentum deductum, quoniam *in d. l. 2. lege*, non adest dictio taxatiua, & non negat; quando vltra contractus bonæ fidei, & stricti iuris, & sic vltra contrahentes non debet iuramentum præstari; sed quæritur, an is qui dolosus non est, sed tamen est obligatus pro doloso, patiatur iuramentum in litem, & contingit duplici modo, eum qui dolo non fecit, teneri tamen pro doloso, nempe aut ex forma statutorum; vt villa, vniuersitas, quæ propter statuta tenetur pro delicto commisso in suo territorio. vel pater, vt teneatur pro filio, vel dominus pro seruo, Aut iure communi, vt hæres, & successor dolosi, vel alius bonorum possessor vniuersalis, vel particulatis dicti dolosi, & in vtroquè casu cessare iuramentum dixit *Plotus d. §. 45. numero 17. verb. quarto limita, & numero 20. ver. & infero; & numero 22.* vbi limitat in hærede, quando dolus fuisset in committendo vel aduersus defunctum fuisset lis contestata, *Doctores in l. alio iure C. de in litem iuran. Bart. in d. l. in actionibus. numero 22.* ratio videtur, quia cum detur illud iuramentum in pœnam, & in odium dolosi, cessat hæc ratio in non doloso, & pœnas, & odia conuenit restringere, *ca. odio*, & ibi not. *de reg. iur. in 6.* & ea de re agemus infra in sequenti diuisione doli.

31 *Quæst.* 30. Quæritur tertiò an dolus matris noceat filio † vide glossam in *l. Diuo. ff. de iure patron. in l. emancipatum. §. fin. & ibi Bartol. ff. de senatori. Dynus in regula non debet aliquis in 6. Alexand. de Imol. in l. adoptiuum §. patronum. ff. de in ius vocando*, quæ iura citat *Bertachinus in verbo delictum fol. 49.*

Quæst. 31, Quæritur de dolo illius, qui falsas mensuras, & falsa pondera accommodauit contrahentibus, de cuius pœna, vide quæ dicam infra *in 3. lib. de titul. de dolo in contractib. bonæ fidei.*

32 *Quæst.* 32. Quæritur an delegans teneatur de dolo, vel de imperitia † delegati:

ri. Alex. *in l. hoc edicto. num. 10. ff. quod quisq. iuris*, vbi etiam quæritur an episcopus teneatur de dolo, & imperitia sui Vicarii.

Quæst. 33. Quæritur de dolo tertii in causa depositi. *l. 16. ff. depositi ibi vide.*

De dolo Authoris, & de dolo successoris Diuisio VII.

1 *Authoris nomen variè in iure vsurpatur, & quomodo in hac diuisione capiatur.*
2 *Author duplex, vniuersalis, & singularis.*
3 *An hæres teneatur ex dolo defuncti in contractibus, examinatur.*
4 *Concluditur affirmatiuè.*
5 *Contraria diluuntur.*
6 *Dolus dans causam contractui, non obligat successores actione doli.*
7 *Pœna doli in delictis, num transeat in hæredes, discutitur secundum ius ciuile, &* numer. 9.
8 *Quid iure Canonico.* & num. 11. & 24. *vbi resoluitur quæstio.*
10 *Quid in delictis priuatis.*
11 *Quid in publicis.*
13 *Distinguitur in priuatis delictis, & limitationes afferuntur.*
14 Limitatio prima.
15 *Limitatio secunda.*
16 *Limitatio tertia.*
17 *Limitatio quarta.*
18 *Limitatio quinta.*
19 *Aliæ limitationes remissiuè.*
20 *In delictis publicis firmatur regula negatiua.*
21 *Ampliatur etiam lite contestata.*
22 *Limitatur condemnatione sequuta.*
23 *Limitatur in quinque publicis delictis.*
24 *Distinguitur resoluendo de iure Canonico.*
25 *An dolus Authoris in Vsucapionibus, hæredi noceat.*
26 *Distinguuntur capita articuli.*
27 *Vitium doli reale nocet hæredi.*
28 *Vitium personale hæredi nocet in continuanda vsucapione ex defuncti persona.*
29 *Etiam si hæres bonæ fidei sit.*
30 *Mala fides defuncti nocet secundum communem sententiam iure ciuili hæredi volenti ex se vsucapionem inchoare, contra Martinum.*
31 *Tolluntur argumenta pro opinione Martini.*
32 *Limitatur communis opinio in hærede volente ex alio titulo incipere vsucapionem.*
33 *Disputatur idem articulus de iure Canonico.*
34 *Firmatur opinio affirmatiua, vt magis communis.*
35 *Quibus casibus hæres ex dolo defuncti conuenitur, actio diuersam sortitur naturam, & est communis opinio.*
36 *Notantur quatuor discrimina.*
37 *Numquid iuramentum in litem propter dolum competat contra hæredem, sicut contra defunctum.*
38 *Firmatur opinio* Bart. *communis.*
39 *Constituuntur in eodem articulo quinque conclusiones.*
40 *An dolus defuncti noceat in publiciana actione.*
41 *Publicianæ actionis duo capita.*
42 *Firmata de hæredibus comprehendunt, quoscunque vniuersales successores.*
43 *Dolus successoris vniuersalis definitur.*
44 *An dolus successoris vniuersalis æquè ac dolus authoris puniatur.*
45 Affirmatiuè *concluditur pluribus fundamentis.*
46 An *dolus hæredis alteri vt putà cohæredi noceat.*
47 *Magistralis Doctorum distinctio recensetur.*
48 *An dolus hæredis scripti noceat proximiori vel æquali in gradu, remissiuè.*
49 *Num hæredis dolus obesse possit legatariis & commissariis discutitur.*
50 *Firmatur opinio negatiua.*
51 *Contraria refelluntur.*
52 *Vtrum dolus hæredis in non faciendo inuentarium præiudicet fideicommissario vniuersali, remissiuè.*
53 *An dolus hæredis sibi noceat ad perdendam hæreditatem dolo quæsitam remissiuè.*

AVthoris nomine multa in iure significantur; nam tutor dicitur author fieri cum probat quod à pupillo agitur. *l. etiam si. l. a. 3. ff. de auth. tut. §. tut autem inst. eod. tit.* vnde auctorari, id est, authorem esse, & authoritatem interponere. *leg. & fi. ff. de author. tutor. leg. huius. ff. quod. fal. tutor. authent.* Authores pro prudentibus, & consultis, & iuris præceptoribus ponuntur. *leg. apud Celsum. §. Labeo decimo tertio. ff. de*

dol. except. l. 2. §. post originem ff. de origin. iur. verb. post hoc deinde de authorum successione in hunc sensum accipit, *Cic. 1. de Oratore* cum illum, inquit, dissidendo par esse non posset ad auctores confugisse, vt in *l. quaero. ff. de actio: emption. l. 1. C. de verb. signific.* ibi: iuris authoribus placuit. Author legis dicebatur, qui cum ea dignitate præditus esset, vt eius oratione commoueri populus posset, ab his, qui leges ferebant deligebatur, vt eas suaderet. Ita Pompeius eius legis quã tulit Lentulus de Cicerone reuocãdo, frequẽter à Cicerone author appellatur in ea, q̃ post reditum habuit oratione. Auctor seditionis dicitur in *l. eius de. §. seq. auct. ff. de sicariis. l. si quis 38. §. auct. ff. de pœnis*, qui seditionẽ prius inducit, & persuadet, tandem dicitur auctor is, à quo in nos ius transit, vnde creditorem authorem rectè appellamus, *Cicero in Verrem.* Tum illi intellexerunt se id quod à malo auctore emissent diutius obtinere non posse se ab eo, qui vendendi nullam authoritatem habebat. *leg. creditor. §. fin. ff. de action. emption.* ibi quaero an pila, quæ ab auctore domui coniuncta erat ad emptorem quoque iure emptionis transeat, *l. sed & si ff. de euict. & l. si per imprudentiam. ff. de euict.* & iste venditor, primus author dicebatur. Author vero secundus appellabatur, qui per euictionem fideiubebat, *l. illud. ff. de euiction.* illud quæritur, an is qui mancipium vendidit debeat fideiussionem, & euictionem dare, quem vulgo auctorem secundum vocant, & alio nomine venditionis confirmator, appellatur, vt apud *Anton. Augustin. lib. 3. cap. 6.* Author etiam paulo latiore significatione dicitur is, à quo quis habet causam. *l. Pomponius §. cum quis. ff. de acquirend. possess. leg. an vitium. ff. de diuers. & tempor. præscript.* an vitium authoris, qui mihi rem legauit, mihi noceat, si forte author meus iustum initium possidendi nõ habuit; hinc in iure dicitur author laudari. Quoties aliquis conuentus actione reali ob aliquam rem debet laudare suum authorem: id est, litem denunciare, ad effectum, vt possit contra eum habere recursum de euictione. *leg. emptor. Codic. de euictionibus.* *Alexand. in leg. non solum. §. morte colum. penultim. & antepenultim. ff. de nou. oper. nunciat.* & in *l. 2. §. voluntate. ff. solut. matrimonio colum. 3. in fin. & sequent.* Eodem sensu dicitur in iure nominari author; quando scilicet possidens aliquis nomine alieno, puta pro locato, pro commodato, conuentus est in iudicio; debet enim statim in principio litis nominare dominum in iudicio, siue authorem, à quo causam possidendi habet, & dicere se possidere nomine alieno, nam author nominatus venit, quando ad defendendam causam suam & ille Reus, qui nominauit, absoluitur ab instantia Iudicii, & transfunditur contra Dominum nominatum, si ante litem contestatam nominauit, *Afflict. decis. 129.* de qua materia nominationis. *Bartol. in l. 2. C. vbi in rem actio*, & plenè *Abbas in cap. quoniam frequenter colum. penult. & fin. extra vt lite non contest.*

Posteriore verò significatione authorem hic intelligimus, scilic. pro eo à quo causam habemus dominii, vt est textus expressus in *l. apud. §. de authoris, & §. sequent. ff. de except. doli*, ibi de authoris dolo, exceptio emptori non nocet, & ibi si cum legitima hæreditas. *l. vitium. Cod. de acquir. possess.* ibi: successorem authoris sui culpa comitatur, & ibi *Bald. not.* quod vitium reale in personam authoris contractum, descendit in omnem successorem.

2 Author autem † secundum hac acceptionem sumptus, duplex est, vniuersalis, scilic. & singularis, vt ex ante dictis iuribus plane colligitur. Nos agamus in primis de vniuersali Authore, & successore, postea de singulari, tum authoris, tum successoris dolo tractaturi. Vniuersalem authorem intelligo, siue à iure ciuili, vt in hæredem, siue à prætore, vt in bonorum possessorem siue à consuetudine, vt in acquisitione per adrogationem, quæ moribus inducta est. *§. post instit. de acquisit. per adrogat. in princ.* ibi filius datus in adrogationem est author vniuersalis pro omnibus bonis suis, quæ adrogatori patri acquiruntur olim in totum, hodie ex constitutione Iustin. quo ad vsumfructum; siue per constitutiones Imperiales, vt si cui adiiciantur bona defuncti libertatum conseruandarum gratia iuxta *titul. de eo cui libert. causa bona addic.* nam à constitutione D. Marci inductum est, vt ibi exprimitur, & c. vt in omnibus prædictis casibus titulus, & acquisitio est vniuersalis, ita & author est vniuersalis. Quærimus igitur priori loco de authore defuncto respectu hæredis.

Quæst. 1. Vtrum dolus authoris noceat hæredi, ita vt ex dolo defuncti teneatur, vel alio modo damnum patiatur, diuiditur autem hæc quæstio in tres articulos; & primo quidem in contractibus, vel quasi. Secundo in delictis, vel quasi. Tertio in vsucapionibus. De primo est tex. in *l. hominem. §. datur. ff. deposit. iuncta gloss. & Bart. ibi, &*

in §.

in §. *pen. iuncta gloss. instit. de perpet. & tempor. action. in l. ex deposito*, & *l. ex contractibus. ff. de actionibus & obligat. in l. quoties*, & ibi *Cagnol. & Dec. ff. de regulis iuris in l. prima Codic. ex delicto defuncti in l. 12. §. hæres. ff. ad exhibend. in l. ad ea. §. fin. & in l. hoc iure. §. fin. ff. de regu-*
3 *lis iuris.* Et non teneri defuncti dolo eius hæredem probant multa † iura, quæ *gloss. in dicto. §. datur, & in dicto. §. pen.* deducit; Et primo quidem ex. *l. prima. §. prætor ait. ff. depositi*, in qua defunctus in causa depositi facti ex incendio, tumultu, ruina, naufragio, ob inficiationem tenetur in duplum, hæres minime, sed tantum in simplum.

Secundo ex. *l. tertia. ff. si mensor fals. mod. dix.* per quam factum agrimensoris non transit ad eius hæredem, nec obligatur; ibi; in hæredem, similesque personas denegandam *Pomponius scribit*.

Tertio per *text. in l. si cum iudicio. §. iniuriarum verb. idem dicendum. ff si quis caution.* ibi: nam non competit nisi aduersus hæredem ex stipulatu actio.

Quarto ex *l. illud. §. fin. ff. de tribut. act.* vbi definitur hæredem teneri tantum de eo, quod peruenit ad illum; quia non de dolo est, sed rei persecutione continet, & duntaxat interueniente competit, *l. quia non. ff. eod. tit* Quinto ex. *l. fin. ff. de eden.* nam & illa actio, quæ præstatur contra non edentem, non datur tamen in hæredem nisi ex facto suo. Sexto suffragatur dictus §. *pen. institut. de perpet. & tempor. action.* ibi: ex contractu actio contra hæredem non competit, velut cum testator dolose versatus sit & ad hæredem ejus nihil ex dolo peruenit Dolus socii transit ad hæredem *l. 40. ff. pro soc.* Septimo vltra Docto. quia valet argumentum de delictis ad contractus. *l. omnem. ff. de iud. c. fin. de for. compet. clemen. Pastoralis de iud.* At in delictis de dolo defuncti hæres non tenetur. §. *ex maleficiis instit. de perpet. & tempor. action. l. ex iudiciorum. ff. de accus.* § *fin. instit. de obligat. ex quasi delicto*, & ratio est prædictorum; quia sicut ex dolo defuncti non iuratur, ita nec detrimentum sentit. *l. sicut pœna cum ibi notat. per Dec ff. de reg. iur.* suus enim cuique dolus non alterius obesse debet. Quoniam inter personalia non transeunt ad hæredes. *l. vitio. C. de acquir. poss. Ias. in l. Pomponius. §. si quis num. 4 ff de acq. poss.* Dolus autem vitium personæ est, quia est machinatio fraudulenta ad circumueniendum alterum adhibita, facit *l. si ex dolo. §. vltimo iuncta l. si oleum. § pen. ff. de dolo l. 4. § de authoris.*
4 Cæterum † contraria sententia verior est, vt palam est ex multis iuribus, quibus in specie deciditur proposita quæstio. nempe. *l. si hominem. §. datur. ff. depositi*, datur actio depositi in hæredem ex dolo defuncti in solidum. *l. ex contractibus. l. ex deposito. ff. de action. & obligat. ex deposito*, ait Pomponius & commodati, & mandati, & tutelæ *l. 22. ff. depos.* & quatenus hæres teneatur de dolo defuncti in his, quæ inficiando crescunt *l. 18. ff. depositi vide Cagnol. in l. toties. ff. de reg. iur.* & ob dolum malum defuncti hæres insolidum tenetur *l. hoc iure. § fin. ff. de reg. iur.* vt ibi: *Cag. pulchrè, ex l. toties. ff. eod. tit.* & in *l. 48. ex* contractib ait idem Pōponius: venientes actiones in hæredes dantur, licet delictum in eis versetur, veluti cum tutor in tutela gerenda dolo fecerit, & *Vlpian. in l. ad ea. § ff. de reg. iur.* In contractibus successores ex dolo eorum quibus successerunt, non tantum in id, quod ad eos peruenit, verum etiam insolidum tenentur, & dolum socii ad hæredem transire est *text. in l. 40. ff. pro soc.* & in *leg. hoc iure. §. fin.* idem *Vlpian.* In contractibus, ait, quibus doli præstatio, vel bona fides inest, hæres in solidum tenetur, nempe si solus est, vel si sunt plures, vt scilicet vnusquisque pro ea parte, qua hæres est, conueniatur, *d l. si hominem. §. datur*, & *d l. ad ea. §. fin.* Ratio videtur, vt in *dicto. §.* datur, quia hic dolus ex contractu, reique persecutione descendit, *Cagnol. in dict. l. toties ff. de reg. iur.* Hæres autem adeundo dicitur quasi contrahere cum creditoribus hæreditariis. §. *hæres quoque*, & ibi *Angel. in princip. instit. de oblig.* ex quasi contractu, & est communis opinio. ideoque pro delictis defuncti non tenetur hæres, nisi fuerit lis cōtestata cum defuncto. *l. 1. C. ex delic. defunctorum.* quasi tunc defunctus fuerit factus debitor, & debita hæreditaria hæres adeundo videtur promittere se soluturum quæ adeo est vera conclusio; vt interdum actio doli non detur contra defunctum, & præstetur contra hæredem, vt est casus singularis in *l. hæredibus. ff. de dolo*,
5 vbi gloss. pulchra, † nec aduersantur allegata in contrarium, nam prioribus fundamentis satisfacit *Bartolus in dict. l. si hominem. §. datur*, & *Alciat. in l. 122. §. ex facto rei. ff. de verb. oblig.*

Reliquis nos accommodabimus solutionem, primum enim est ex. *l. 1. §. prætor ait. ff. deposit.* & diluitur, quia illud duplum, nascitur ex mendacio, atque ita ex delicto, & extra contractum magis quam ex contractu, ideo, ad quæstionem nostram nou pertinet, in qua agimus de dolo in contractu, & ita concordat

cum *d.§.datur.l.si hominem eod.tit.* eodem modo euitatur, secundum de Mensore, illa enim obligatio princip. nascitur ex delicto mensoris: *Bart. citato loco.* Ad tertium responsio est. Quia stipulatio sequitur naturam negotii, cui adhæret Doct. max. *Ias. in Rub. ff. de verb. oblig.* & ibi fuit interposita super actione iniuriarum, quæ non transit ad hæredes, & tanquam accessoria sequitur naturam principalis. Ad quartum similiter resp. Bart dolum non in contractu adhibitum esse, sed in dolosa distributione; Ad quintum solutio est Bartoli, actionem illam de edendo, vel esse actionem datiuam a lege, non natiuam ex contractu, aut originem ducere à delicto, scilicet in non parendo iudici præcipienti, vt edatur. Ad sextum *d.§. instit. de perpet. & tempor. act. sol.* est agi ibi de

6 dolo dante causam, non de incidente, hanc solutionem † etiam probat *Cagn. in d. l. hoc iure. §. fin. nu. 2. verb. nec obstat,* & ideo cum annullauerit contractũ. *l. eleganter, & ibi Bart. & Doct. ff. de dolo,* non potest hæres ex contractu obligari, cum non entis nullæ sint qualitates, vel, vt verbis vtar Bart. Cõtractus ibi nullus est ob dolum dantem causam, ideo non potest purgari per actionem dependentem ex contractu, meritò contra hæredes non datur in solidum. septimum euitatur obiectum; quoniam cessat dicta argumentatio, quando reperitur expresse decisum contrarium *Saly & Cyn. in l. vnic. C. vbi de possess. agi oportet,* restat vltimum, cæteris firmius, sed euitatur ex his, quæ tradit *Corras. Miscell. iuris cap. 22. n. 6.* nempe quod actio doli, quicquid dixerit *Bart. in l. hæredibus. §. vltim. ff. de dolo,* est in rem scripta non personalis, patet, quia verba edicti sunt concepta in rem. *l. 1. ff. de dolo,* nec non quia datur contra cunctos, ad ipsos peruenerit commodum ex dolo *l. hæredibus, l. sed & si ex dolo,* datur etiam in hæredes, & cæteros successores. *l. si plures. in fi. ff. de dolo,* ideoque cum hæc actio possessorem sequatur scripta est in rem, quid igitur mihi si transeat ad hæredes; & hanc sententiam probat *Menoch. de recuper poss. remed. 5. q. 20. n. 3. & num. in fin. de action. doli.* Atq; hæc obtinent etiam in dolo facto a defuncto, in quasi contractu; non ex *d. l. ex contractibus, & ex deposit. ff. de actionib. & obligationibus.* non ex identitate rationis, valet enim argumentum de contractibus ad quasi contractus *l. si pupilli. §. siquis ibi. ff. de negot. gest. l. apud Iulianum. §. fin. cum l. seq. ff. ex quibus caus. in poss. eat. l. ait prætor. §. in princ. iuncto. §. non solum. ff. de minor.* hinc *Bartol. Iason. Ang. Saly. in auth. sacramenta puberum. Cod si aduersus vend.* inquiunt, quod sicut contractus firmatur iuramento, ita & quasi contractus. *fa. l. 12. §. hæres ff. ad exhib. vbi de dolo defuncti in hac action.*

Quæst. 2. Sequitur alius iuris articulus de dolo defuncti in delictis, an transeat

7 pœna † doli ad hæredes, de quo *Doct. in l. vnic. Ne ex del. cto defuncti. l. 1. ff. de priuat. delict. l. sicut pœna. ff. de reg. iur. l. nuptiam. § quod in hæredes* & ibi *glo. magna. ff. de reg. iur. l. toties cod. tit. §. pen. inst. de perpet. & temporal. action. Clarus in §. fin. quæst. 51. verb. vlterius quæro Did. l. b. 3 cap. 3. num. 7. resolut. Com. cap. 1. delictorum num. 85. verb. item adde, quod mortuo,* vbi plura cumulat *Dutnn. reg 13 Gabriel. comm. optu. in tit. de criminal. consil. 35. Angel. in rub. de acqu. hæred. Ruyn consil. 10. lib. 4. Suarez. alleg. 26. Vasq. controuers. illustr. cap. 96. num. 27. v. sexta limitatio;* Canonistæ & maxime *Abb. in c. fin. num. 6. ext. de sepultu. Burges. in ca. 1. col 4. de empti. & vendit Dyn. in cap. poss. ff. r de reg iur.* Et tunc videtur hæredem dolo defuncti teneri, siue in priuatis, siue in publicis delictis, siue de iure ciuili, siue de iure Can & primo de iure ciuili, & in priuato delicto, ex *l. 3 §. quod autem ait. ff quod quisq; iuris,* ibi an hęc pœna transmittatur ad hæredem. secundo ex *l. si pro fure. ff. de condict. furt.* ibi cõdictio rei furtiuæ, hæredem quoque iuris obligat. tertio ex *l. toties. ff. de reg. iur.* toties in hæredem damus actionem de eo quod ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non ex suo; In publicis etiam Iudiciis idem iuris videtur statutum, primo ex *l. fin. ff. ad l. Iul. pecul.* ibi, publica iudicia peculatus, & de residuis, & repetundarum similiter aduersus hæredem exerceentur, secundo ex *l. publicarum. ff. de accusat.* ibi excepto repetundarum, & maiestatis iudicio, quæ etiam mortuis reis, quibus cum nihil actum est, adhuc exercere placuit, vt bona eorum fisco vindicentur, *l. fin ff. ad l. Iul. maiestatis.* vbi declaratur hoc obtinere, non in omni capite legis Iuliæ sed in eo, quod incidit in crimen perduellionis. scil. quando hostili animo, erga rempublicam, vel principem fuerit animatus, tertio in crimine hæresis est expressum in *l. 2. & l. apostatarum in fine. C. de hæret.* & prædicta omnia confirmantur ex regula, quod hæres fungitur eadem persona, cum defuncto, *auth. de iur. iur. à mor. præst.* suscipitque eius commodum, & incommodum. *l. 3 ff. de bonorum poss. l. hæreditas ff. de reg. iur. l. cum hæredes. ff. de acq. poss.* & turpia lucra sunt restituenda. *l. Lucius. ff. de iur. fisci,* & ex alieno onere non debent ditescere.

8 De iure † autem Canonico videtur habere minus dubitationis, nam teneri ex dolo defuncti

defuncti hæredem hoc iure; probat tex. in c. fin. de sepultur. & ibi gl. ordinaria, & com-
muniter Doctores in c. litteris ext. de raptor. c. tua nos d. l. sua Bald. in l. vnic. C. ex delicto defun-
cti; & ratio est in promptu, quia tenetur hæres exonerare conscientiam defuncti, vt
dixit Gomes. in c. 1. delictorum d. n. 85. in fin.
9 Ex aduerso, quod imò hæres † non teneatur, ostenditur scilicet quod nec in
10 priuatis, nec in publicis delictis obligetur, & primo quo ad priuata † delicta est text. in
l. 1. ff. de priuat. delictis, vbi Vlpian ait ciuilem constitutionem esse pœnalibus actioni-
bus hæredes non teneri, nec cæteros, quidem successores, secundo ex §. penult. de per-
pet. & temporal. action. in quo Iustin. ait esse certissimum ex maleficiis pœnales actio-
nes in hæredem non competere, velut furti, vi bonorum raptorum tertio ex l. sicut pœ-
na. ff. de reg. iur. vbi inquit Pomponius, sicut pœna ex delicto defuncti hæres teneri non
debet, ita nec lucrum facere, si quid ex ea re ad eum peruenit, cui respondet text. in l.
pupillum. §. in hæredes ff. eod. tit. ait enim in hæredes non solent actiones transire, quæ
pœnales sunt ex maleficio, velut furti, damni, iniuriarum, & ratio prædictorum est,
quia per mortem del ctum, & pœna extinguuntur l. defuncto. ff. de publ. iud. l. Senatus. §.
si propter mortem. ff. de Turpill. Ancaran. cons. 273. Corn. cons. 195. colum. fin. lib. 2. l. fin. Cod. si
reus, vel accus. mort. fuer. quia scilicet mors omnia soluit. §. deinceps. in auth. de nuptiis. Dec.
in d. §. in hæredes dicens, neminem post mortem posse accusari, nec in cadauer mortui
11 sæuire suspendendo ad furcas sequitur ibidem Cagnol. Præterea † in publicis iudiciis
pœnam ad hæredes, non transire, confirmat tex. in d. l. ex iudiciorum. vbi Modest. ex pu-
blicorum iudiciorum admissis, non aliàs transeunt aduersus hæredes pœnæ bonorũ
ademptionis, quam si lis contestata, & condemnatio fuerit sequuta, ecce quod regu-
12 lariter non transit pœna ad hæredes; Rursus, nec iure quidem † Canonico tenebi-
tur hæres ex delicto defuncti, nam & si obligetur non tamen tenetur, ex delicto,
sed ex quasi contractu, vt dixit Abb. Panormit. in cap. vltim. de sepultur. nam ait Panorm.
obligari hæredem ad refectionem damni, & læsionis illatæ per defunctum, quia taci-
te saltem ipse defunctus decedens cum signis contritionis promittit, & iniungit hæ-
redi illius damni compensationem, ita quidem, vt hæres ratione huius tacitæ promis-
sionis, vel præcepti potius, quam de delicto teneatur; Repetit Abb. in d. c. litteris de raptor.
est gloss. insignis in c. à nobis in magno, de sent. excom. in gloss. vltim. Dolus defuncti qua-
tenus noceat hæredi de iure ciuili, de iure Canonico lite contestata non cum defun-
cto. Iannec. de inuent. part. 7. fol. 244. n. 69. 70. & 71. Quid ergo magis probandũ? puto di-
13 stinguendum; hoc modo, aut quærimus † de iure ciuili, aut de iure Canonico: & pri-
mo quidem capite aut sumus in priuatis delictis, aut in publicis; Aut in priuatis quidẽ
conclusio sit negatiua, scilicet non transire ad hæredem dolum defuncti. l. 1. ff. de pri-
uat. delict. §. fin. ff. de perpet. & tempor. action. l. sicut in pœnis l. pupillum. §. in hæredes. ff. de regu.
iur. & adducta illa ratione, quia morte delinquentis, pœna, & delictum extinguitur;
14 limitatur † autẽ vt non procedat, quãdo pœna est à lege imposita ipso iure, nã ea tunc af-
ficitur hæres, & ita procedit l. 3. §. quod aut. ff. quod quisq. iuris, ratio limitationis exprimi-
tur ibi in gl. fin. in vltima solutione. scilicet quia pœna erat declarata in viuẽte per legem;
secus si quis haberet actionem ad imponendam pœnam. & vt arbitror est perinde, ac
si fuisset cum defuncto lis contestata, quo casu certum est pœnam ad hæredem extẽ-
15 di; vt paulo infra dicemus; secundo limitatur † si de eo dolo aliquid ad hæredem per-
uenisset l. vni. C. ex delic. defunc. l. toties. ff. de reg. iur. l. si ipsa res. ff. quod met. caus. l. si plures. ff. de
vi, & vi armata. ex ratione dictæ legis vni. ne scilicet ex alieno scelere ditetur, & ex ra-
tione d. l. sicut. ff. de reg. iur quia sicut damnum non patitur ex dolo defuncti; ita nec de-
bet lucrum capere, ex d. l. Lucius ff. de iur. fisci, quia turpe lucrum restituendum, & ita di-
luitur tertium argumentum contrariæ partis. l. in hæredem cum l. sequenti. ff. de dolo l. cum
prætor, & ibi: Decius. ff. de reg. iur. l. 2. §. peruenisse. ff. de hæreditate vendita, idemque iuris
esset, si dolo fecisset hæres ne ad se peruenirer. l. qui re. §. & si quid. ff. de hæredi vel actione
vendita, & l 28. ff. de dolo, & quandoque hæres non tenetur de eo quod ad eum perue-
16 nit, vide Decium & Cagnol. in l. toties. ff. de reg. iur, Tertio fallit † in pœna furti, quæ por-
rigitur ad successorem, propter frequentiam furtorum, vt dixit Decius, & Cagnolus in
leze toties. ff. de reg. iur. Gomesius cap. 1. delictorum num. 85. in fine per textum in l. si pro fure. ff.
de condict. furt. & ita tollitur secundum obiectũ contrariæ sententiæ: est enim vt inquit
Bartolus, speciale in furto propter frequentiam delicti, sicut in simili dicitur de adul-
terio in l. transigere. Codic. de transactionibus, prohibitam scilicet esse transactionem
in eo propter frequentiam illius sceleris; Sed falsum est, quod pœna furti, afficiat

disputat Did. citato loco num. 8. verb. illud verò obseruatione dignum, & dicit communi cal-
culo probatam esse sententiam negatiuam; scilicet non teneri vltra vires hæreditarias,
quā ipse sequitur authoritate text. in d. c. literis, in quo expressum est, quod debet hæres
satisfacere iuxta facultates suas. Rursus, quia cum hæres teneatur ex delicto defun-
cti contra regulam; quòd mors omnia dissoluit, oportet rigorem hunc aliqua æqui-
tate temperari, licet credat in via subtilis disputationis contrariam sententiam pos-
se defendi.

Quæst. 3. Tertius succedit articulus; vtrum scilicet dolus defuncti noce-
25 at hæredi, & successori † in vsucapionibus, scilicet quo ad continuandam, vel
perficiendam vsucapionem; quem articulum disputat, Accurs. in l. nihil C. pro hærede
in l. si ego. §. partus ancillæ verb. ex omnibus igitur causis ff. de public. in rem actione. & in l. sequi-
tur. §. fructus in verb. non fuerint. ff. de vsucapion. Angel. in §. sequitur num. 10. institut. de ex-
ception. Dyn. in c. possessor de regul. iuris in 6. Iason. in l. Pomponius. §. cum quis numero vigesi-
mo cum sequenti. ff. de acquiren. possess. cum innumeris authoribus congestis à Fely. in cap.
26 si diligenti numero 6. verb. contra opinionem famosam, extra de præscript. ad clariorem † hu-
ius quæstionis doctrinam, aliqua capita sunt constituenda; & primò vtrum loqua-
mur in dolo defuncti, quod inducit vitium reale, vel quasi reale, nempè, si furto rem
subtraxerit defunctus, de cuius vsucapione agitur; nam cum in furto sit dolus, vtique
vitium reale indueit, l. si partem in fine. Cod. vsucap. pro emptore & §. furtiua institut. de v-
sucap. non sic dico in re acquisita per defunctum crimine expilatæ hæreditatis; nam
hæc non dicitur effecta vitio reali; vt late per Ias. in d. l. Pomponius. §. cum aliquis numero
sexto & septimo, cum sequentibus. vbi reddit pulchram rationem præter alios; quia in-
ter furtum, & expilationem, vt inducatur vitium reale; ista vero nequaquam, scilicet
quia in furto, adest possessor rei furatæ; at quando iacet hæreditas, nemo est qui eam
rem possideat, l. 1. §. Sceuola. ff. si quis testamento liber esse iussus fuerit. Secundo, quia in
furto adest Dominus, quo inuito res contrectatur; sed in iacente hæreditate non ad-
est, l. fin. ff. de crimin. expilatæ hæreditat. quo scilicet inuito contrectatio fiat, & ideo res
illa non afficitur vitio reali, tametsi crimen expilationis sit grauius furto; glo. in l. si te. §.
fin. C. ex quibus caus. infamia irrogatur. de vtroque vitio reali & q. reali, est gl. magna in l. 4.
§. de authoris in verb. persona. ff. de except. doli. Ias. in l. Pompon. §. cum quis. ff. de acq. poss. vi-
tium quasi reale, veluti si defunctus emisset rem minoris, pupilli, vel fisci nam licet
vitium non sit commissum, aut delictum, tamen ex priuilegio concesso personæ cen-
27 sentur huiusmodi res affectæ vitio quasi reali. Et in hoc primo capite † constituenda
est cōclusio omnium firmata consensu, nocere videlicet defuncti dolum hæredi tam
de iure ciuili; quam de iure canonico; & siue velit hæres coniungere tempora cum
defuncto, siue velit ex persona sua inchoare vsucapionem; ratio est, quia vitia rea-
lia transeunt ad quemcunque successorem, & ideo vsucapionem impediunt. l. vitia
C. de acquir. possess. d. §. furtiuam. d. l. ex parte Angelus in d. §. sequitur num. 10. Ias. in dicto §. ta-
men aliquis. num. 3. §. res fisci nostri, & in gloss. instit. de vsucapion. l. cum hæres. l. an vitium. ff. de
diuer. & tempor. præscript.

Alterum caput est, quando dolus defuncti inducit vitium personale, & vt accidit,
quando scienter, & dolose emit à non vero dominio, nec ab eo, qui habeat authoritatē
vendendi, vel donandi, vt est gloss. magistralis in d. l. an vitium in verb. an vitium per text.
in l. dolus. Cod. de rescind. vendit. Ias. in d. §. cum aliquis numero quarto. & tunc distinguen-
28 dum est. Aut quæremus vtrum noceat hæredi dolus iste defuncti † ad continuan-
dam vsucapionem, coniungendaque tempora ipsius; & expeditæ quæstionis est ob-
esse dolum successori, per textum in §. Diutina instit. de vsucapion. l. vnica. Cod. de vsucap.
transform. glo. in dicto §. cum quis, & in d. l. cum hæres. ff. de diuers. præscript. ratio est in prom-
ptu, quia mala fides ab initio nocet vsucapioni. d. §. diutina & l. fin. Cod. commun. de v-
sucap. ibi propter initii vitium vsucapio non absumit. Ampliatur conclusio etiam si
29 hæres ipse † non sit in mala fide, adhuc nocet mala fides defuncti dicto §. diutina; ibi;
quod si ille iustum initium nō habuit, hæredi licet ignoranti possessio nō prodest, ratio
est; quia cum hæres in ius omne defuncti succedat; ignoratione sua defuncti vitia non
excludet. d. l. cum hæres, & facit. l. si ergo. ff. de public. in rem actione. ibi: quia vitiorum de-
functi hæres successor est.

Aut hæres, omissa accessione ex persona defuncti; vult ex persona sua inchoare
vsucapionem, atque ita toto triennio si res mobilis est, vel toto decennio, si res est im-
mobilis; bona fide, quam habet, & iusto titulo pro hærede vult vsucapere, & tunc aut

Si de iure ciuili, & dubitamus d: iure ciuili, numquid possit; aut de iure Canonico.
tunc fit locu, disputationi inter Azzonem, Martinum, & Ioann. & Accurs. ex altera
in *glossa citatus in to quæstionis* 5. in *l. nihil pro hærede, in dicta l. si ego.* §. *partus ancillæ in ver-*
siculo causis de publiciana Illi enim duo priores sententiam affirmatiuam amplectentes,
probant tribus argumentis. & primo res de qua agitur est vsucapibilis, quia non est af-
fecta vitio reali; adest titulus, adest bona fides, nihil est ergo, quod obstet vsucapio-
ni. Secundo ex *l. 1. C. de præscript. longi temporis.* Tertio ex *dicto.* §. *cum aliquis cum d. lege*
Pomponius. §. *cum aliquis. ff. de acquir. possess.* ibi, quæritur. accessione prioris domini non
vtitur, ita nec impedienda est, & in *dicto.* §. manifeste hæc sententia deprehenditur,
cum aliquis, inquit, vtitur adminiculo authoris, vti debet cum sua causa, suisque viti-
is; ergo si non vtatur adminiculo vitium authoris ei nõ nocebit, quarto vltra glossam.
Mart. & Iohan. confert, quod si vera esset sententia contraria non foret differentia
inter vitia realia, & personalia, quod est absurdum, cum personalia sua natura non e-
grediantur personam. Quinto ius canonicum, strictius procedit in vsucapionibus,
quam faciat ius ciuile. *cap. fin. extra de præscript.* & magis prohibet lucrum iniustum, &
magis aufert causam peccandi, quàm faciat lex ciuilis. *Iason in dicto* §. *cum aliquis. nu-*
mero 26. in fine; sed ius canonicum in proposito casu permittit hæredi ex persona
sua incipere, & perficere vsucapionem; *Dyn. in c. possessor de regul. iur. in 6. Angel. in dicto.*
§. *sequitur n. 10.* igitur multo magis ius ciuile. Verũ cõtrariã sententiã sequuti sunt *Fran.*
30 *& Accurs.* quibus adhæret magis † cõmunis schola doctorũ sicut colligitur ex *Angelo,*
& Ias. dd. locis; Prima quia hæres est successor vitiorũ defuncti. *l. an vitium. l. cum hæres ff.*
de diuer. præsc. l. 2. in fi. C. de fruct. & lit. expens. l. sequitur. §. *hæres qui. ff. de vsucap.* & licet *Az-*
zo, & Martinus, respondeant id esse verum quoties hæres vtatur accessione defun-
cti argumento. *d.* § *cum aliquis & d. l. 1. C. de præscript. long. tempor.* tamen nimis genera-
liter dicta iura loquuntur, & violantur, dum ita restringuntur, maxime cum in *d. l.*
cum hæres, statim ac dixit ignoratione sua vitia defuncti non excludi, subiicit hære-
dem non vsucapere, quod defunctus non potuit, quod ibi possit inchoando vsuca-
pionem à persona sua, non ita absolutè dixisset Iurisconsultus. Insuper ait textus,
quod ignoratione sua hæres non excludit defuncti vitia; sed certè excluderet incho-
ando a se vsucapionem, similis est textus: *in dicto.* §. *hæres cui.* Secundo huic sen-
tentiæ suffragatur, quod defunctus & hæres censentur dispositione iurisciu. vna, ea-
demque persona *Auth. de iuretur. à mor. præst. in princ.* ergo vt defunctus ab initio ha-
buit non bonam fidem; ita nec hæres propter iuris præsumptionem. Tertio accedit
textus sumendo argumentum à speciali ex *l. si ego.* §. *partus. ff. de publiciana*, in qua est
speciale, vt succedens titulo singulari in ancilla furtiua, vsucapere possit partum a-
pud se bona fide conceptum, vel actione publiciana pro illo agere, si ancillam furti-
uam ignorauerit, ergo secus in successore hærede vniuersali, licet, & ille ignoret,
sicut etiam exprimit, dum ait, sed hæres furis hanc actionem scilicet publicianam,
quia defuncti vitiorum successor est &c. Quarto arguit Ioannes *ex l. vbi.* §. *interdum.*
ff. de vsucapion. sumens argumentum à contrario, nec definitur ibi si vitium reale fuerit
purgatum rem vsucapi posse; Ergo si vitium sit personale, vt est malæ fidei, licet vi-
deatur purgatum per ignorantiam hæredis, tamen obstat vsucapioni hæredis, ibi
veluti si vitium, quod obstabat, tum ex persona, tum ex re purgatum fuerit; Verè e-
nim personale vitium non videtur posse purgari, quia successor hæres vitiorum est,
& quia censetur eadem persona cum defuncto; ideoque dixit Iurisconsultus; Vitium
quod obstat, non ex persona &c. Non obstat, quæ afferuntur pro *Azzone*, & Mar-
tino; primum † enim diluitur, quippe quia non adest bona fides, quandoquidem
31 iuris interpretatione censetur esse malæ fidei, vt dictum est, cessat etiam titulus pro-
ptérea quod tunc habet locum titulus pro hærede, cum defunctus erat bonæ fidei.
l. vlt. C. comm. de vsucapi. glossa. in d. §. *partus in fin. in verb. causis, & gl. in l. cum qui.* §. *prætor*
ait. in verb. nec proderit. vers. nec proderit. *ff. de public. in rem actio.*

Ad secundum respons. est procedere in successore singulari, qui non succedit in
vitia.

Tertio potest satisfieri, vel quod non bene colligitur argumentum à con-
trario sensu ad inducendam legum supra allegatarum correctionem, vel loqui-
tur ille textus in singulari successore, quod arguit ille titulus principalis illius
legis

legis, & §. *seq.* & tunc bene argumentum sumatur à contrario, nam ita demum vtitur vitiis sui Authoris, si eius vtatur accessione. Tollitur quartum fundamentum, quoniam non propterea sequitur, vt inter vitia realia, & personalia non sit differentia, nam reale vitium si fuerit purgatum non obstat vsucapioni hæredis, vitium personale non potest purgari, aut purgatum habetur pro non purgato, *d. l. vlt. §. interdum.* Rursus vitium reale nocet omnibus tam vniuersalibus, quam singularibus successoribus, *Iason. in dicto §. cum aliquis numer. 3. & 4.* sed vitium personale singulari successore ignorante, non officit *dict. §. pretium.* a contrario sensu.

Secundum argumentum refellitur ex eo quod imo communis opinio est de Iure Canonico vt hæres inchoando vsucapionem ex persona sua non possit stante mala fide defuncti acquirere, vt testatur *Ias. in d. §. cum aliquis nu. 23.*

32 Communis autem ista † sententia limitanda ex mente Baldi, *Rom. & Iason. in dicto. §. cum aliquis numero vigesimo*, quando hæres nollet vsucapere ex titulo, quem habet, non à testatore, sed ab alio extraneo, siue illam habuerit ante mortem testatoris, siue post, ratio limitationis est, quia mala fides defuncti, ei non nocet, ex quo vsucapere posset, etiamsi hæres ei non extitisset; probatur hæc limitatio in *l. an vitium in fin. ff. de diuers. præscript.* quem textum *Bald. & Roman.* dicunt esse singularem, dum ait hæredem, in extranei locum successisse, non eius cui hæres extitit. Defunctus enim dum viuebat rem quampiam pignori dederat, & postea distraxerat. ego emi ab illo emptore; & postea successi defuncto, an vsucapiam contra creditorem pignoris, respondet textus, quod sic; quia extraneo successori, quo ad illam rem; non defuncto; Cæterum non videtur vera limitatio, licet dictum sit in se verum.

Quoniam non est de regula. Nam regula est hæredem non vsucapere, quod defunctus non potuit, vt bona sit limitatio, oportet afferre casum, in quo hæres, tanquam hæres defuncti, vsucapiat, quod à defuncto propter malam fidem non poterat vsucapi.

33 Sed quid de Iure Canonico, † vtrum hæres non obstante mala fide defuncti, possit ex persona sua vsucapionem incipere, magna est controuersia inter Doctores, tam Canonistas, quam legistas, vt constat ex allegatis à *Iason. in dicto. §. cum aliquis. l. Pomponius ff. de acquir. possess. nume. 21. verb. secundo limito. cum sequen.* & ex cumul. à *Felyn. in dicto c. si diligenti num. 6. Dyn. enim in c. possessor, & Ioan. And. in c. cum quis de reg. iur. in 6.* adhærent opinioni affirmatiuæ *Imol.* quoque in *c. illud 2. column. extra de præscription. Marianus in Rubr. de caus. possess. & propriet. in tertio tractatu artic. 4. versiculo sexto.* competit publiciana; vbi declarat *l. cum hæres. ff. de præscript. & regulis cum quis in ius alterius. de regulis iuris* quæ videbantur obstare. Contrarias partes sequuti sunt *Butrius, & Abb. in dicto cap. si diligenti. Abb. in cap. nihil supra de præscriptionibus Imol.* sibi contrarius in *ca. fin. column. 3. de præscriptionib. Butrius in cap. cura. colum. 4. de iure patro.* Ex legistis probant *Dynus* sententiam: *gloss. in dicto. §. cum quis in leg. 2. Codic. de vsucapion. pro hærede. in l. si ego. §. pareus de publicia. Bartol. in dict. leg. cum hæres de præscriptio. in leg. vitia. Codic. de acquiren. possess. Castrens. consilio 258. & consilio 290. volum. secundo* vt per *Felyn. dicto. cap. si diligenti numero sexto, verbo sed opinio Dyn. Baldus in dicta l. cum quis. §. in hoc de public. Angel. in l. 2. Codic. de præscription. longi tempor. Imol. in l. sequitur. §. hæres. ff. de vsucapion.* Aduersus *Dyn.* sentiunt Cuman. in dicto *§. cum aliquis Alexand. & Bald. ibidem*, & in *Auth. ad hæc. Codic. de vsucapionibus.* Romanus *consilio decimoquarto & consilio ducentesimoprimo, columna secunda, Abbas consilio vigesimonono, Alexand. sibi contrarius in consilio octuagesimo quarto*; in causa vertente inter Cameram, & *consilio tertio, & consilio octuagesimonono, & consilio ducentesimo tertio, volum. secundo, & consilio sexagesimo secundo, volum. quarto.*

Pro opinione Dyni est ratio satis aperta *Iason. dicto. §. cum aliquis numero vigesimosecundo*, quippe quod mala fides defuncti censeatur esse in hærede, est ex rigore Iuris ciuilis; At de Iure Canonico rigor non attenditur, sed æquitas naturalis argumento *leg. tertia; de pactis*, dicens quod pactum nudum obligat eo iure, licet de iure ciuili nullam pariat obligationem, *l. Iurisgentium. §. sed cum nulla. ff. de pactis.*

Secundo quia mala fides sicut dolus defuncti est vitium personale, at vitia personalia non transeunt in hæredem ex æquitate Canonica, vt dixit *Bartol. in dict. l. cum hæres ff. de præscription.*

Tertio probatur à simili, quia successor vniuersalis in prælatura non impeditur præscribere ex persona sua rem mala fide possessam a suo antecessore è *cura*, & ibi *gloss. & Doct. extra de iure patronatus.* Ea vero sententia declaratur ad mentem

istorum, vt procedat, quando, vel titulus non requiritur ad præscriptionem, vel quia ius commune non resistat, vel nulla sit præsumptio iuris in contrarium, iuxta textum in *cap. primo de præscript. in 6. Iason. dicto. §. cum aliquis. numer. 21.* Secundo declaratur, vt obseruanda sit in terris Ecclesiæ, non autem in terris Imperii, in quibus obseruatur iuris ciuilis dispositio, vt per *Felyn. dicto cap. si diligenti. numer. 6.* Contraria sententia confirmatur alia argumentatione *Butrii*, quam magnifacit *Angelus in dicto. §. sequitur. numero 10. de exception.* scilicet quando hæres tenetur exonerare animam defuncti, *Alexand. consil. 4. numero 21. lib. 2. & consil. 201. numero 14. vol. eod. & consil. 96. lib. 4. numer. 10. & consil. 97. lib. 7. numer. 8. cap. fin. de sepultur. cap. litteris de raptor. & cap. sup. eo illo titulo.* Sed defunctus tenebat rem alienam malæfidei, igitur eam hæres tenetur restituere, & per consequens non potest vsucapere eam rem, quam debet restituere. Nec officit responsio, quod præscriptio sit similis solutioni. *l. si pupillus. §. fin. ff. de administr. tutor.* atque adeo, sicut si soluisset hæres satisfecisset animæ defuncti, ita & præscribendo, vt ratiocinatur. *Iason dicto. §. cum aliquis. num. 23.* Nam est verum quo ad ipsum hæredem præscribentem, vt nomine suo non tenetur restituere, sed non quo ad defunctum, qui non præscripserat, nec poterat præscribere, ideo remanet eius anima onerata. Secundo hæc eadem opinio confirmatur ex argumento Abbatis, Nam hæres actionum defuncti est successor *d. l. hæres*, ergo & malæfidei, & istud non reperitur mutatum de iure Canonico, nec obstat responsio *Bald.* scilicet, quod dicta lex cum hæres procedat in præscriptione longi temporis in qua reperitur titulus, & sic quando oportet vti adminiculo simili ipsius defuncti, & ideo ibi malafides defuncti impedit hæredem præscribere, sed secus est in præscriptione 30. annorum, in qua non requiritur titulus, & quod ita loquatur dicta lex cum hæres patet, quoniam de iure Digestorum non erat cognita præscriptio longissima; Quoniam & si vera esset responsio, quo ad illum textum, non tamen est congrua solutio ad regulam, quod heres est successor vitiorum defuncti, quæ & de iure Codicis est cognita, quo iure est cognita etiam longissimi temporis præscriptio, per textum in *l. 2. Cod. de fructib. & lit. expens.* vbi ad literam exprimitur hæredem vitiorum defuncti successorem esse. A qua opinione non videtur in dubio recedendum, quippe quia est magis communis, vt Iason *dict. §. cum aliquis. numero 23. Felyn. in dict. cap. si diligenti. num. 6. verb. pauci tamen sunt*; Quam *Iason supra citato loco* confirmat, quoniam quod hæres repræsentet defunctum, & fingatur vna, eademque persona cum defuncto, procedit etiam de iure Canonico, siquidem non inuenitur correctum, *argumento cap. 1. & 2. de nou. oper. nunciat.* ista autem repræsentatio facit, vt credatur & ipse hæres malæ fidei, proinde prohibetur vsucapere. Augetur vis argumenti, quia ius canonicum plus consulit Animæ, quam ius ciuile, latius punit hæredem ex facto defuncti, quam ius ciuile. *d. c. litteris.*

Quare si de iure ciuili hæres non præscribit, merito nec de iure Canonico, Adeo quod si hæres de iure ciuili, posset à se incipiendo vsucapere, Non posset de iure Canonico propter periculum animæ defuncti, cum animarum salutem respiciant principaliter Can. & animæ sunt preciosiores cunctis rebus, confirmatur etiam quia æquitas Iuris Can. interpretanda est ita, vt ex ea non inducatur peccatū, vt foret si hæres ex sua pſona vsucaperet, & vitiū defuncti non transiret in illum, vt si cætera debita tenetur exoluere, ita & istud restitutionis rei mala fide possessæ sine qua restitutione nō remittitur peccatū. *c. pec. de reg. iur. in 6.* Nec obstant allegata ꝓ sententia Dyn. aperta n. est solutio ex ante dictis ad duo illa priora fundamenta; Tertiū autem diluitur, vt inquit *Iason d. §. cum aliquis in fine*, quia succedens in beneficio non habet causam ab antecessore præmortuo, sed à superiore conferente beneficium *gloss. in dicto cap. cum Abb. & alii in c. 1. de solut.* addo, quod nec successor repræsentat ipsum, nec fungitur eadem persona cum ipso Antecessore, quod in eo procedit iuxta terminos. *cap. 1. de præscriptionib. in 6.* scilicet quando non repugnat præscriptioni ius commune, nec iuris presumptio; Alias si pſcriptio sit talis, quę desiderat titulo, & tunc aut iste prælatus successor valet vel ad præscribendum titulo prædecessoris, & non posset vsucapere, quia est effectus ille titulus mala fide, aut ex nouo titulo acquisito, & tunc vsucaperet, sed non tamquam successor in illa Ecclesia, sed tamquam quilibet alius, argumento *dict. legis, in vitium in fine. ff. de diuers. præscript.*

Quæstio. 4. Noua hic quæstio nascitur, an in quibus casibus hæres ex dolo

defuncti tenetur, & doli actione conuenitur, talis actio fit eiusdem naturæ, cuius est quando daretur contra dolosum si viueret, & talis esse videtur; Primo quia defuncti nomine præstatur.

Secundo quia hæres sicut succedit in vitio defuncti *dicta l. cum hæres, & l. secunda Cod. de fruct. & lit. expens.* ita debet in pœna succedere.

Tertio quia causa hæredis, & defuncti debet à pari procedere *d. l. 2. in fine.* Con-
34 traria † tamen opinio proximior est ad veritatem, ex his quæ tradit *Bald. in l. in hæredem ff. de dolo*, & est quoque magis communis; Nam sunt plures differentiæ, quarum prima
35 est, quod actio † doli contra dolosum est temporalis, olim enim intra annum vtilem, hodie biennio continuo finitur, eoque transacto; si quid ex eo dolo peruenisset ad dolosum, teneretur actione in factum.

Contra hæredem vero de eo, quod ad eum peruenit tenetur perpetuò. Altera differentia est, quia actio doli infamat dolosum, si fuit condemnatus, sed hæredem condemnatum non infamat, quare in hæredem est eiusdem naturæ, cuius est actio in factum.

Tertia est differentia; quod contra dolosum datur cum causæ cognitione propter præiudicium infamiæ contra hæredem, datur sine cognitione causæ cum hæres non subeat periculum infamiæ, etiam si condemnetur *Bald. in d. lege in hæredem.* Additur, & quarta differentia, quia contra dolosum dicitur proponi ex maleficio, contra hæredem dicitur proponi ratione bonorum, vt per eundem *Bald. in l. 30. ff. de dolo.* Non obstant contraria propter diuersitatis rationem; nam cum hæres in veritate naturæ dolum non fecerit, non debet subire infamiam; & cum non afficiatur infamia, debet esse in eum perpetua actio, sicut alia ciuilis, eademque ratione, non eget cognitione causæ quando præstatur contra ipsum. Et satis a pari procedit hæres, cum teneatur ad restitutionem, sicut, & dolosus defunctus.

36 Fit locus quintæ quæstioni † numquid dolus defuncti in quibus casibus nocet hæredi, faciat, vt sicut ob ipsum contra defunctum daretur iuramentum in litem iuxta *legem in actionibus ff. de in lit. iuran. lege prima cum seq. eod. Cod. eod. tit. l. si quando. Codice vnde vi. c. fin. ex. quod metus causa*, ita etiam præstatur contra eius hæredem *Bartol. in dict. l. in actionibus numero secundo*, constituit aliquas conclusiones prout colligit *Curt. Iun. ibi numero. 34.*

Quarū prima est, quod si dolum verum fecisset defunctus, & antequam aduersus eum lis esset contestata; moreretur; relictus ab eo hæres, pati hoc iuramentum non debet; Probatur hæc conclusio authoritate *legis 2. & 4. C. eodem de in litem iuran. in dicta lege secunda*, ibi neque dolus, neque lata culpa, neque fraus hæredis conuincitur omissa iurisiurandi facultate, Iudex de veritate cognoscet; quæ etiam argumentis liquidis inuestigari potest, in *l. 4* alio iure; tutor esse dicitur, quo ad illum titulum, alio iure est eius hæres, probatur ratione fundata in regula generali. *l. 1. C. ex delic. defunc.* quod actio ex delicto non transit ad hæredem nisi lite contestata, & dolus est delictum. *l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tut. & rationib. distrahend.* est etiam pulcher textus in *l. fin. ff. de fideiuss. tutor.* ibi: Nam litis contestatione & pœnales actiones transmittuntur ab vtraque parte; & perpetuantur. Contrarium probat *Curtius Iunior dict. num. 34.* scilicet quoad dolum commissum in contractibus vel quasi, prout in his loquuntur iura sub titulo. *ff. & Codice de in litem iuran.* Mouetur per tex. in *leg. ex deposito*; vt in *lege ex contractibus de actionib. & obligation.* vbi *gl. Bart.* & omnes volunt; heredem teneri ex dolo defuncti in solidum, etiam lite non contestata, & si nihil aliud ad hæredes peruenerit. Suffragatur, quia hæres est successor vitiorum defuncti; vt sæpius dictum est nec aduersatur, inquit *Curtius; regula dict. leg. vni. Codice ex delicto defuncti*; quando procedit in his, quæ sunt merè delicta, secus quando dolus versatur circa contractus, de quibus in *dictis titulis de in litem iuran.*

37 Sed tamen † opinio Bartoli est frequentissima omnium consensu probata; vt testatur Didacus *libro secundo, capite decimoquarto; numero quinto, verbo: vltimo omittendum variar. resolutionum* & plene constat ex *Pluto in leg. si quando §. quadragesimonono, numero vigesimo, Codice de in lit. iurand. Capict. decision. 91.* Cui non obstat argumentum Curtii.

Nam aliud est hæredem in contractibus ex dolo defuncti teneri; aliud est contra illum dari iuramentum in litem, quod nisi ob dolum præstatur, quem non admittit hæres; vt ostendit *lex secunda Codice eodem:* Nam ait, si nullus dolus

vel nulla fraus ab hærede sit commissa, relicto Iuramento, Iudex de veritate cognoscit, quæ etiam argumentis liquidis probari potest. Obligatur ergo hæres ex dolo defuncti in contractu commisso, sed contra ipsum veris probationibus erit probandum damnum illatum, non priuilegiatis, & sibi imputet is, qui detrimentum passus est, si non fuerit cum doloso litem contestatus, & hanc solutionem sensit *Curtius*, sed non gustauit, nec etiam refragatur, quod hæres sit successor vitiorum defuncti nam Iuramentum datur contra dolosum, non contra successorem doli; *dicta leg. 2. Cod. eodem, & l. 5.*

38 *Quæst.* 5. Altera est † conclusio, ob dolum verum in actionibus bonæ fidei commissum ante litem contestatam, & post ipsam contestationem mortuo defuncto iuratur in litem contra hæredem, veluti si seruum venditum occidisset, antequam in iudicio ab emptore peteretur, ita quod non posset lite postea contestata restituere, & *Curtius dict. loco num.* 35. dicit hanc conclusionem indubitabilem, ratio esse videtur quia propter litis contestationem pænales actiones transmittuntur ex vtraque parte ad hæredes, *dicta leg. fin. ff. de fideiussor. tutor.* Tertia est conclusio in actionibus bonæ fidei, quando dolus est commissus post litem contestatam, si cōmittens dolum moriatur ante sententiam, non potest iurari contra hæredem quæ communi consensu reiecta, & improbata est, si Curtio credimus *citato loco num.* 36. per rationem ibi allegatam. Quarta conclusio, in actionibus stricti iuris arbitrariis, non datur iuramentum contra hæredem, etiam post litem contestatam, nisi commissus sit post primam sententiam. Et Doctores communi consensu transeunt cum Bartolo, quia tunc causatur iudicis arbitrium, quando commissus est dolus, vt deferendo dictum Iuramentum. & dolus committitur in non parendo iudici, vel faciendo, quo minus parere possit, *Bart. d. verb. si vero.*

Quinta conclusio vltra Bartolum, & Curtium in dolo præsumpto, nam prædictæ conclusiones obtinent in dolo vero, ita se habet. ob dolum præsumptum, lite nondum contestata, mortuo reo aduersus eius hæredem, non iuratur in litem, probatur *l. vltima Cod. eodem*, probatur à maioritate rationis, nam si in prædicto casu non iuratur ob dolum verum, contra hæredem, vt dictum est in prima conclusione, longe minus in dolo præsumpto, qui minor est dolus, facta autem litis contestatione ante mortem dolosi dolo præsumpto, posset iurari contra hæredem, quia pænales actiones per litis contestationem transeunt in hæredes, vt paulò supra expositum est. Sequitur *Didacus d. lib. 2. c. 4. num. 5. verb. vlt. omittendum non puto, variarum resolut.*

Quæst. 6. Quæri etiam rectè potest, an dolus defuncti noceat hæredi in illa a-
39 ctione, quæ publiciana † dicitur. Numquid scilicet prohibeatur illam intentare hæres ob dolum defuncti; pendet enim ex principali illa quæstione de vsucapione, datur enim hæc actio ei, qui est in vsucapiendi conditione, *§. sed ista instit. de actionib. l. 1. cum sequen. ff. de public.* Pro enucleatione huius quęstionis, præmittendum est, quod
40 actio publiciana à prætore Publicio inducta, duo habet † capita, vnum alteri contrarium, nam in primo capite ei conceditur, qui cum rem alienam iusta ex causa bonaq; fide aliquandiu possedisset, postea illam casu amisit. conceditur inquam aduersus eum, qui nactus est illam possessionem, modo dominus verus non sit; quia prætor æquius putauit eum, qui ex iusta causa illam prius acquisierat, quam eum qui postea casu accepit, obtinere, *l. fin. ff. de vsucapionib.* itaque permittit ei rem illam ita petere, quasi vsucepisset. *§. sed iste, & §. namque institut. de actionib. l. prima. ff. de publiciana.*

In secundo autem capite datur ei, cuius rem aliquis absens reipub. causa, vel apud hostes existens, per subiectas sibi personas vsucapiat, cum nullum in ciuitate reliquisset defensorem, aduersus quem posset interrumpi vsucapio, postea reuertitur, nam permittit prætor aduersum eum domino agere, dicendo, quod non vsuceperit, quod verè vsuceperat. *§. reuersus instit. de actionib.* Sanè hoc vltimum caput publicianæ, non pertinet ad quæstionem nostram, cum dominus præsupponatur is, qui in ea publiciana agit, vt rescissa vsucapione rem suam sibi vendicet. Primum itaque caput est quæstionis nostræ; in quo defunctus mala fide possederat aliquot annis fundum, & cum cecidisset à possessione fuit mortuus, relicto hærede; qui publiciana nolebat experiri contra nouum illum possessorem; an ei liceat? Et verius esse videtur, vt non liceat. Nam aut ille nouus possessor erat dominus & non potest, quoniam publiciana non datur regulariter aduersus dominum. *l. pen. & fin. ff. de public. Angel. in §. sed ista. num. 22.*

num.12.instit. de action. & gl. ibi, dum affert aliquas limitationes ad illam regulam, vt & facit *Accursius in dicta.l.fin.* Aut dominus non est, & tunc, aut vult vti accessione defuncti, & non vtitur publiciana, quando ei datur tantum, qui poterat vsucapere, *Angel. in dicto.§. sed ista num.6. verb. tertio præmitto,* per textum *in l. enim qui. in princ. ff. de public. ibi.* posse vsucapere, ergo publicianam habebit; At hæres propter malam fidem defuncti, ibi non vsucapit. *§. diutina instit. de vsucapion. l. vitia. C. de acqu. possess.* aut non vult vti accessione, sed per se vsucapionem inchoare, & adhuc non dabitur ei publiciana, quoniam vt supra ostendimus ex magis communi, non potest vsucapere; quia vitiorum defuncti successor est, ergo nec publicianam habere, vt probat apertissime textus in *d. l. cum qui. §. prætor ait.* aut generaliter loquens, ait. In hac actione non oberit mihi si successor sum, & dolo feci, cum is in cuius locũ successi bona fide emisset, nec proderit si dolo careo, cum emptor, cui successi dolo fecisset, & *gl. ibi not.* agi de successore vniuersali.

Hæc de authoris vniuersalis dolo dicta sufficiant, in quibus & si hæredis tantum
41 † mentionẽ fecimus, ostendentes an & quatenus dolus sui authoris ei noceat, tamen idipsum obtinere putamus in alio successore, vt initio tractatus dicti ostẽdimus, nempe bonorum possessore, arg. *l. prætor. ff. de regulis iuris, l. 2. ff. de bonorum possessione. l. prima, & secunda, ff. de possessoria hæredit. petitio.* Arg. *legis is cui. §. si hæres. ff. vt in possess. legatorum.* Vel in patre adrogatore *ex titulo instit. de acquisition. per ad rogat.* nempe, vt filii adrogati nomine teneatur. *§. finali eod. titul.* pro dolo enim filii tenebitur pater adrogator nomine filii viuentis non proprio nomine, sed post mortem filii quia dominium rerum illius consolidatur cum vsufructu patri acquisito per adrogationem ex constitutione Iustiniani. *§.1. eodem titulo. & §.2.* tenebatur iure suo, & nomine proprio, vt quilibet alius hæres. Vel in eo cui adiiciuntur bona libertatum confirmandarum gratia per textum *in §.1. institut. eod.* ibi, & si idonee creditoribus cauens de solido; quod cuique debetur soluendo.

Propositus modo ordo postulat, vt ad dolum ipsius successoris vniuersalis progrediamur; qui potest ita describi.

42 Dolus † successoris vniuersalis est machinatio fraudulenta, ab eo, qui in ius vniuersum succedit, occasione illius iuris commissa machinatio; fraudulenta est pro genere, ab eo, qui in ius vniuersum; pro differentia ad excludendum dolum successoris singularis; occasione illius iuris commissam, ad separandum alium dolum, commissum non ex causa hæreditaria; Nam si successor dolum commisisset, furando, occidendo, non diceretur dolus successoris, quia tamquam quilibet extraneus fecit, est textus in *leg. 2. Codic. de in litem iurando.* vbi hæres instrumenta hæreditaria dolose occultans, patitur iuramentum in litem, ille dicitur dolus hæredis quãdo super re hæreditaria, commissus est, & tanquam ab hærede.

Quæstio prima. Hic quæritur an iste dolus ab hærede, alioque vniuersali suc-
43 cessore commissus † reputetur, vt dolus ille defuncti, ita vt hæres de suo proprio teneatur, sicut defunctus teneretur de dolo à se commisso. & negatiue respondendum videtur ex his, quæ diximus *supra in dolo authoris. quæst. 4.* in qua plures ostendimus esse differentias inter dolum hæredis; & dolum defuncti; Verum contrarium
44 † magis est probandum per *textum in lege toties. vbi Decius, & Cagnolus. ff. de regulis iuris.* Nam probatur, quod sicut dolo defuncti conuenitur ipse defunctus in solidum; etiam si nihil ad eum ex illo dolo peruenerit, ita hæres de suo dolo proprio conuentus, tenetur in solidum, at ex dolo defuncti teneretur de eo tantum, quod ad eum peruenisset; Ratio est, quia etiam ex proprio delicto conuenitur hæres, si ipse est author principalis delicti, ideoque tenetur in solidum, non tantum pro rebus ad se peruenientibus. *leg. in hoc iudicio. ff. de seruo corrupto, facit lex prima. §. rectissime. ff. de vi, & vi armata.*

Secundo confirmatur ex *l. prima. § prætor ait. ff. deposit.* in quo hæres depositarii ob inficiationem propriam tenetur in duplum, sicut ad duplum obligaretur defunctus si ipse fuisset inficiatus.

Tertio suffragatur *lex nona, & l. 22. ff. depos.* nam in vtraque expressum est, hæredes pro dolo proprio in solidum obligari, & si vnus hæredum dolum fecerit; solus ipse tenetur in solidum, si duo fecerint dolum, quisq; oneratur pro parte, probat etiã *Alciat. in*

vi

l. ex caparte 121.§. ex facto rei. ff. de verb. obligat. motus ex *dicta lege 22.* quæ incipit si duo, qua probatur, quemq; debere proprium dolum præstare. Quarto adstipulatur, quod sicut pro dolo defuncti aduersus defunctum si viueret iuraretur in litem *l. in a. l. ff. de in litem iurand. Plotus in l. si quando. Cod. de in litem iurand.* ita & contra hæredem ex dolo proprio *dicta l. 2. Codic. de in litem iurand.* ibi si hæres instrumenta pupillaria, dolo vel circumueniendi pupilli gratia exhibere non vult, & *l. prima Cod. eodem titulo, in princip. iuncto versiculo si quid dolo*, siue esset hæres, cum beneficio legis & inuentarii siue non per ea quæ cumulat. *Plotus in d. l. si quando. §. 49. nu. 22. verb. fallit secundo. Decius consi. 137. numero 4. col. 3. verb. ista conclusio & consil. 496. numero 12. col. pen Aret. cons. 148. Angel. consil. 31.*

Quibus consequens esse videtur, vt & contra hæredem de proprio dolo duret actio tantum biennio ex generalitate *legis vltima. Codice de dolo*, & cum in hoc dolo proprio hæredis verificetur definitio data à Iurisconsulto in *l. prima. ff. de dolo*, omnes eius qualitates debent verificari. Ideoque hæres, qui ex dolo defuncti non efficitur infamis, vtique proprio erit infamis. Nec aduersatur obiectum, Nam quæ dicta sunt in quarta quæstione procedunt in dolo commisso à defuncto, quia præstatur aduersus hæredem, mitius enim agi debet cum eo, qui dolum non fecit, quam cum defuncto doloso.

Quæstio. 2. Quæritur secundo an dolus hæredis alteri nocere possit scilicet
48 † cohæredi, & minime nocere indicat textus *in l. in commodato. §. si ex facto hæredis. ff. commodati ex lege in depositi cum lege sequenti. ff. deposit.* facit *lex si plures. ff. de vi, & vi armat. l. inter cohæredes. §. quod ex facto hæredis. ff. commodati ex l. in principio. ff. familia hercis.* & quod ex facto suo vnius ex cohæredibus ex stipulatione hæreditaria præstat, à cohærede non repetit, veluti si ab re hæredeque suo dolum malum abfuturum defunctus sit stipulatus. *l. si communis familia. ff. de noxalib.* facit etiam à simili *lex quod si nolit. §. Pomponius. ff. de ædilit. edict.* facit etiam, quia si vnus cohæredum partem suam emphyteusis alienasset non propterea omnes caderent, *Soccin. in l. quarta §. Cato Iason in l. fin. Codice de iure emphyte: Corneus consil. sexagesimo septimo in secundo vol, Curtius Senior consil. septuagesimo secundo.* idem si vnus istorum male in re emphyt. versatur, non facit cadere alios, *auth. quirem. C. de sacrosanct. eccles.* In contrarium vero facit *lex quarta. §. Cato. ff. de verbor. obligat.* in qua testator promiserat per se non fieri quo minus mihi per fundum suum, ad fundum meum, ire; agere liceat, & decessit pluribus hæredibus relictis quorum vnus prohibuit ne irem, agerem, ad fundum meum, ait textus, quod omnes hæredes, tenentur pro hæreditaria portione. Secundo ex *lege in executione. §. in solidum. ff. de verborum obligat.* in qua si defunctus promisisset de euictione & mortuus esset pluribus hæredibus relictis, verbo contra facientre omnes tenentur; Tertio facit, quod vno cohæredum Canonem non soluente, cæteri cohæredes cadunt in commissum; *l. communi. ff. communi diuidundo iuncta glossa magna Bartolus in leg. fraudari. ff. de public. Alciatus in l quarta. §. Cato nu. sexagesimo quarto.*

49 Distinguunt † plerique doctorum pro solutione huius quæstionis inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris, vt scilicet in illis quidem dolus vnius aliis non officiat, & ita procedat. *l. in depositi cum lege sequenti. ff. depositi*, cum reliquis supra citatis. In istis vero pro dolo vnius cæteri quoque teneantur, & ita procedit *lex 4. §. Cato.* nempe in stipulatione, quæ stricti iuris est, sic *lex in executione. §. in solidum.* sed eam refellit distinctionem *Alciatus in dicto. §. Cato. numero 61. verbo mirari per textum in dicta lege inter cohæredes. §. quod ex facto*, nam ibi sumus in stipulatione, & tunc in *primo responso.* dolus vnius, non officit aliis, confirmatur vltra ipsum ex *dicto. §. Cato verbo. At si de eo cautum sit*, vbi dolus vnius aliis non nocet in illa stipulatione; amplius non agi.

Alia itaque distinctio affertur, aut loquimur in diuiduis stipulationibus, aut in indiuiduis, priori casu dol' vnius cohæredis aliis nō noceat, & ita pcedit prima opinio. In secundo vero dolus vnius obest aliis & secundū hæc procedit posterior sententia, & probatur *d. §. Cato ver. ab omnibus si id factū*, de quo cautū est indiuiduū sit, veluti amplius non agi, tū eū hærede; qui aduersus ea facit pro portione sua solū pœnā cōmittere declarādo, q in priori casu indiuiduæ obl. & si dolo vnius cæteri teneātur non habent re-

regressum cōtra cohæredem dolosum. *d. lege inter cohæredes* §. *quod ex facto*, quia scilicet quemadmodum ex alieno dolo lucrari non debeo, ita nec damnum sentire. *l. sicut. ff. de reg. iuris.* *Alciatus in dicto.* §. *Cato. nu. 64.* distinguit alio modo. Aut vnus cohæredem dolose facit, & venit contra id, ad quod principaliter erat obligatus dispositione legis, aut principaliter dispositione hominis.

Primo casu is, qui delinquit obligatur de suo dolo in solidum, & aliis non nocet, quia lex eum insolidum obligare potest, & legalis pœna delictum non excedit. *l. rescriptum. ff. de his quibus, vt indig.* & delictum debet suos tenere authores *l. sancimus. Cod. de pœnis*, & ideo in contractu depositi, cum illa cautio dolum malum abesse, iusit legis dispositione, cohæres contra faciens solus tenebitur, *dicta l. in deposito*, nec repetit ab cohæredibus, vt *dicta l. 4. & lege sequenti, & l. si communis. ff. de noxal.* Hinc etiam procedit dispositio, *dicta leg. quod si nolit.* §. *Pomponius. ff. de ædilit. edict.* vbi si vnus ex pluribus emptoribus rem emptam deteriorem faciat, solus, & in solidum tenetur, quia non ex contractu, sed ędilitii edicti authoritate tenetur. *l. 1.* §. *1 ff de ædilit. edicto* hinc etiam fit, quod si vnus ex cohæredibus partem suam emphit. irrequisito Domino alienat, vel male in re emphyt. versatur non nocet aliis, *Authen. l. qui rem. C. de sacrosanct. eccles.* quia dispositione legali tantum aduersatur, & contrafacit, nam pœnæ legales, vt dictum est, delictum non excedunt.

Secundo vero casu dolo vnius tenentur omnes pro portione hæreditaria, lege enim duodecim tabularum fit pro rata diuisio, vt inquit ibi *Alciatus.* Et hinc est, quod vno ex cohæredibus canonem non soluente cæteri quoq; cadunt, quia canon non authoritate legis, sed ex ipso contractu, partiumque facto constitutus est, ita videmus in euictione, in qua facto vnius, cæteri obligantur. *dict. l. in executione.* §. *insolidum.* Euictio enim non legis authoritate; sed facto contrahentium principaliter debetur, siquidem lex eam introduxit ex præsumpta contrahentium mente, consuetudineque, *l. quod si nolit.* §. *assidua. ff. de ædilitio edicto*, videas *dicto loco Alciatum.* vbi occurrit certis dubitationibus, quæ suam hanc distinctionem videbantur reddere obscuriorem.

Q. 3. Quæritur tertio an dolus hæredis scripti, noceat proximiori, vel æquali in
47 gradu † *Ancar. famil. quæst. in quæst. 76. n. 3. & 4.*
Quæst. 4 Quæritur quarto, vtrum hæredis dolus nocere possit legatariis, & fidei-
48 commissariis, & † sane nocere probatur ex dictis in proxima præcedenti quæstione,
in qua ostendimus, dolum hæredis in multis casibus nocere cohæredibus, ergo à maiori, vel saltem à pari poterit obesse legatariis, & fideicommissariis, qui minus iuris habent in testamento, argumento *auth. multo magis. C. de sacrosanct. eccles. cum simil.* Secundo probatur ex *l. si suspecta. in princip ff. de inoff. testament.* in qua definitur, quod si mota querela inofficiosi testamenti legatarii, quibus in eo testamento sunt relicta legata, vel fideicommissa; timentes collusionem inter scriptos hæredes, & eum qui de inofficioso testamento agit, possunt si volunt adesse liti; & voluntatem testantis defendere, quod si dolus non posset nocere hæredis scripti, frustra legatarii peterent assistentiam litis, & frustra appellarent, semper enim esset illis consultum per actionem doli. Tertio eodem modo probat *lex prima & vniuersus tit. ff. vt legator. & fideicommiss. nomine caueatur.* Nam per illud edictum tenetur promittere hæres de conseruandis legatis, & omnem dolum malum abfuturum, quod si dolus ille non noceret su-
49 peruacuo, peteretur illa cautio, sed tamen † contraria opinio est verior, & probatur
primo ex regula generali, quod non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri *l. non debet. ff. de reg. iur. l. nemo potest mutare. ff. eod. titul.* & alterius dolus alteri nocere non debet, *l. 26.* §. *si absente. ff. de noxalib.* & ex his, quæ diximus supra in *titulo de dolo tertii.* Sed secundo loco à simili. Nam legatarii dolus non officit hæredi, quia datur ei aduersus dolosum legatarium actio doli. *l. si legatarius. ff. de dolo*, igitur nec legatario nocebit dolus hæredis. Tertio probatur in terminis ex *lege is cui.* §. *heres, verbo dolum. ff. vt in possess. legat.* namque *Vlpianus*, ibi ait, quod non solum hæredis; sed cuiusque alterius successoris dolus aduersus legatarium, & fideicommiss. punitur ex illo edicto, imò & dolus hæredis, imo & culpa punitur, scilicet quoties dolus tendat in perniciem legatariorum, & fideicommissariorum. Quarto etiam probatur in terminis, ex titulo *ff. si quis omiss. caus. testament.* Quo cautum est, quod si hæres in testamento ille scriptus sit, qui poterat ab intestato succedere, & vt fraudaret legatarius, omissa successione, ex testamento petat hæreditatem ab intestato, debet nihilo

50 minus soluere legata, nec ille dolus obest legatariis. † Non repugnant allegata ex aduerso, & primum quidem diluitur ex diuersitate rationis, illa enim ratio supra allegata cur dolus hæredis noceat cohæredi, non militat cum legatariis, secundò quia illi cohæredes, quibus nocet, habent aduersus dolosum regressum per *legem inter cohæredes. §. quod ex facto. ff. familiæ herciscundæ.* Secundum autem, & tertium fundamentum, tantum abest, vt probent contrariam sententiam, vt illam maximè destruant, Etenim adeo lex improbat dolum hæredis contra legatarios, vt non solum puniat commissum, sed etiam prouidet, ne possit committi; Et ideo in titulo vt legatorum, & fideicommiss. compellit hæredem dare illam cautionem conseruandi legata, dolumque malum omnem adfuturum, & si non caueat mittit legatarios in possessionem rei legatæ per titulum, vt in possessionem legatorum. Similiter lex timens dolum hæredis scripti contra legatarios, quando mota est querela inofficiosi; concedit legatariis assistentiam, & si non assisteret, vt dolus committeretur ab hærede, puniretur nihilominus si de illo constaret saltem ex indiciis, iuxta *legem dolum C de dolo*, sed quando est difficile dolum probare, ideo permittitur legatariis assistere liti, & à sententia appellare. Quomodo autem possit hæres in re hæreditaria dolum committere declarat *gloss. in l. 1. in verb stipulentur. ff. vt legator. & fideicommiss. nomine*, veluti tradendo seruum venenatum; affectum fundum postea seruitute, si legatum est sub conditione, & hæres impediat conditionẽ existere, si alienaret rem legatam, & faceret desinere esse hæreditariam. *L. secur. §. in possess. ff. vt in poss. legatorum.*

Quæst. 5. Quæritur vtrum dolus hæredis vniuersalis in non faciendo inuen-
51 tarium, præiudicet fideicommissario † vniuersali, *Bald. in auth. sed cum testator. Cod. ad l. Falcid.*

Q. 6. Quæritur an dolus hæredis noceat sibi ad perdendam hæreditatem quam
52 dolo † acquisiuit, dicam *infra de dolo in vlt. quæst.*

De Dolo Authoris, & successoris singularis
Cap. II.

1 *Dolus Authoris singularis describitur.*
2 *Tituli triplex acceptio.*
3 *Vitium triplex.*
4 *Vtrum dolus Authoris singularis noceat Vsucapioni, vel præscriptionibus.*
5 *Resoluitur quæstio magistrali distinctione.*
6 *Primi capitis decisio ampliatur, & limitatur.*
7 *Secundum caput distinctionis.*
8 *Secundi capitis decisio ampliatur.*
9 *Alia conclusio firmatur attinens ad idem caput, quæ & ipsa ampliatur.*
10 *Subiicitur noua conclusio, cui succedit, & altera.* num. 11.
12 *Quæ ampliatur, ac limitatur.*
13 *Refelluntur in contrarium obiecta.*
14 *Vtrum dolus Autoris singularis, noceat Successori in actione publiciana disputatur.*
15 *Fœdere distinctionis quæstio resoluitur.*
16 *Vtrum dolus Authoris noceat in rei venditione.*
17 *Distinctione dirimitur dubium.*
18 *Limitatur.*
19 *Ampliatur.*
20 *Vtrũ noceat in actione hypothecaria, & concluditur affirmatiue.*
21 *Ampliatur conclusio.*
22 *Vtrum noceat quoad exceptionem.*
23 *Adhibitur distinctio, & plures casus considerantur.*
24 *An exceptio doli, quæ datur contra Authorem delegantem noceat ei; cui sit legatio, remissiue.*
25 *An quæ competebat contra cedentem opponatur contra Cessionarium, remissiue.*
26 *An dolus successoris singularis noceat.*
27 *Distinguuntur tres casus, & ponitur primus.*
28 *Subiicitur secundus casus.*
29 *Subiicitur tertius.*

1 DOlus authoris singularis potest non † ineleganter ita describi, vt sit fraudulenta machinatio in re, quæ in nos de iure dominii, vel possessionis translata fuit, adhibita; machinatio fraudulenta: loco generis est, in re, quam iure dominii vel possessionis; in nos translata fuit, loco differentiæ; Quia si in alia re dolum quis commisisset, non in illa, quam vendidit, aut donauit, vel alio habili titulo dedit, non esset dolus authoris

thoris mei dicitur iure dominii, vel possessionis, quippe vtroque modo meus est author, & ideo si rem titulo habili ad transferendum dominiū dederit, vt titulo emptionis, permutationis & pro ea conueniar ab alio in iudicio, debeo laudare meū authorē vt causam defendat, & vt agere possim aduersus eū euictionis nomine, si verò tradatur mihi titulo in habili, ita vt solam possessionē naturalem siue corporalē detineā, vt in re locata, & commodata, detineo nomine suo, & pro re sim: adductus in iudicio, debeo, scil. te auctórem nominare, qua nominatione facta, liberatus sum a Iudicio, vt superiori capitulo in principio exposuimus.

Secundo, præludii loco præmuniendū est, quod titulus, quatenus denotat causam acquisitionis (nā multiplex est tituli significatio, vt per *glos. & Bar. in l. non est C. famil. erc. Cynus in l. cogi in prima quæstione. C. de petit hæredita*) pcipuè tamē significat acquisitionis
2 causam, & in hunc sensum titulus acceptus est † triplex, nempe onerosus, lucratiuus, quasi lucratiuus; de duabus prioribus est *lex prima. §. 2. C. de impon. lucrat. descript. lib. 12.* de omnibus est textus *in lege 4. §. de authoris dolo, cum sequ. vsq. ad §. metus causa. ff. de exceptione doli.* tradit late *Iason. in §. item si quis in fraudem num. 27. & sequent. institut. de actionib.* titulus onerosus est, quando res ad aliquem peruenit cum onere aliquid dandi, vel faciendi, nempe quia is qui rem accipit oneratus est aliquid vicissim dare, aut facere, sicut est in omni contractu correspectiuo, vt in emptione; lucratiuus est, cum res ad aliquem peruenit sine onere, vel grauamine aliquid dandi vel faciendi, sed ex mera liberalitate, vt hæreditas, legatum, donatio iuxta tradita ab imperatore in *d. l. 1. de imponend. lucrat.* quasi lucratiuus titulus est, quando res peruenit ad aliquem cum onere, & lucro simul, & exemplum est apud Iur. consultum in *d. l. 4. § si quis autem vers. cæterum si noxa*, in eo, qui causa noxæ seruum accepit, siquidem respectu damni est cum onere; & quia plus valet, quam damnum, est cum lucro, itidem si res, quæ valebat 20. sit empta ab eo qui scienter vendidit pro 12. vt explicat *Ioannes gloss. in d. vers. cæ-*
3 *terum in verb. causa* 3. præmittendum † quod & diximus superiori capitulo, quod scilicet vitium est triplex, reale, vt in re furtiua, quasi reale, vt in re fisci, vel pupilli, empta sine debitis, & consuetis solemnitatibus, vitium personale, vt doli, vel malæ fidei *gloss. mag. in d. §. de authoris in vers. personæ per Ias. in l. Pomponius. §. cum aliquis. ff. de acquirenda possessione. num. 3. & 4.*

Quæstio. prima. Quæro autem priori loco, vtrum dolus authoris singularis,
4 noceat successori itidem singulari, quoad vsucapiendum, siue etiam † præscribendum. De qua quæstione *Castrens. in l. dolum. Cod. de peric. & commod. rei vend.* & sane res est controuersi iuris, & videtur omnino nocere. Primo quidem, quoniam valet argumentum de successore singulari ad vniuersalem, *l. Pomponius. §. quæsitum est ff. de acquir. poss.* cum enim ibi dubium esset apud Iurisconsultum numquid in accessione hæredis, idem obseruetur, quod in accessione emptoris, explosa quorundā sententia, respons. subtilius est quod in emptore est, id quoque & in hærede probari. Sed successor vniuersalis ex dolo authoris non vsucapit, nec de iure ciuili, nec de iure Canonico, vt copiosè supra probatum est, ergò nec successor singularis. Secundo, ad idem est text. in *auth. mala fides. C. de præscription. & in § rursus in auth. vt spons. largitas*, Malæ fidei inquit text. possessore alienante cessat longi temporis præscriptio. Ergo emptor, & sic successor impeditur ex dolo, & mala fide authoris vsucapere; In contrarium est *text. in l. an vitium. ff. de diuers. præscription.* in qua vitium authoris singularis, puta donatoris mihi ad vsucapiendum non nocet, puta si iustum initium non habuit possidendi, nam inquit *Vlpianus* vsucapere possum, quod author vsucapere non potuit; facit secundo loco tex. *in l. dolum. C. de peric. & commod. rei ven.* III. *l. 1. C. de præscript. longi temporis.* quar-
5 to ex *lege 4. §. de authoris. ff. de except. doli.* Ad resoluendam † hanc difficultatem oportet aliquos casus distinguere. Primus quidem casus est, quando dolus authoris induxit vitium reale; vt si rem furatus vendiderit, vel violenter possessam alienauerit accipienti bona fide, & tunc est constituenda conclusio affirmatiua. Dolus authoris nocet, & vsucapionem impedit *§. furtiua, institut. de vsucapionib.* ex dispositione. *lex 12. tabularum.* dicebat enim rei furtiuæ æterna authoritas esto; & vt notat *Angelus* ibi lex resistit vsucapioni ob vitium furti *Castrens. & gloss. in d. l. dolum. C. de peric. & commod. rei venditæ*, vel violentiæ, est ad idem textus in *l. 4 § de authoris, verbo & per hoc æque. ff. de except. doli.* ratio est, quoniam vitium reale sequitur rem, quocumque vadat, puta si vendidisset scienter rem pupilli, vel fisci, nam idem iuris seruatur, in vitio quasi reali *§. res fisci nostri institut. de vsucap.* & ibi *Doctores Ias. in d. § cum aliquis. l. Pompon. ff. de acq. poss.*

6 Primo ampliatur, siue † successor sit ex causa onerosa, siue ex causa lucratiua aut quasi lucratiua. Quippe quia impedimentum vsucapionis nascitur ex vitio rei, quod æque reperitur in alienatione ex titulo oneroso, ac lucratiuo, Ideoque appellatur exceptio cohærens rei in dicto §. *de authoris*, quam dicit ibi text. nocere etiam in causa onerosa.

Secundo ampliatur, siue de iure ciuili, siue de iure Canonico, etenim non inuenitur correctum de iure Canonico quod vitium rei impediat vsucapionem, imò strictius procedit lex Canonica in materia vsucapionis propter timorem peccati *c. finali, & ibi Canonistæ de præscription.* limitatur autem in præscriptione 30. vel 40. annorum, dolus enim iste inducens vitium reale, vel quasi non nocet quoad longissimam præscriptionem per generalitatem *l. sicuti, & l. omnes. C. de præsc. 30. ann.* nam virtute illorum iurium ipsemet fur, & violentus possessor, præscriberet, vt adnotat *Angelus in dicto. §. furtiua gloss. 1.* & ista limitatio, procedit, vt arbitror etiam de iure Canonico, quippe circa vitium rei, nihil quicquam disposuit, sed satis habet, vt præscribens ab initio fuerit bonæ fidei, quod est etiam de iure ciuili. *l. iusto. §. & possessionis. ff. de vsu capionib.* & in ea vsque in finem perseuerauerit, quod est præcipuum iuris Canonici *dicto c. fi.* ideo si per 30. annos, vel 40. rem furtiuam bona fide emptam possiderit eo quoque iure vsucapiet; Non sic fur ipse, vel possessor violētus præscriberet dicto tempore de iure Canonico propter iniustum initium, & malam fidem ab initio, ratione euitandi peccati *d. c. fin.*

7 Secundus casus † est, quando dolus singularis authoris induceret vitium personale, vt si quis dolosè fundum alienum venderet, vel donaret, vel legaret. Et tunc prima conclusio sit. Si successor singularis vult vti accessione sui authoris dolosi, & nocet, & impedit vsucapionem *Castrens. dict. l. dolum*, ratio est ex *lege Pomponius. §. cum aliquis. ff. de acquiren. possessione.* quia scilicet, qui vtitur accessione alterius, debet vti cum sua causa, suisque vitiis *l. 4. §. de authoris ff. de exceptio: doli*, ibi æquissimum visum est. Cum qui ex persona authoris vtitur accessione pati dolum authoris, comprobatur, quia dum vtitur accessione initium possessionis sumitur ab authore, quod fuit vitiosum propter malam fidem, quæ impedit vsucapionem. §. *primo*, ibi: quis à non domino bona fide, *instit. de vsucap.*

8 Ampliatur † conclusio, siue sit successor ex causa onerosa, siue lucratiua propter generalitatem *dicti § cum aliquis, & dicti. §. de authoris.* eadem enim ratio determinat, plures casus, quod genus continet sub se plures species, facit *l. illud ff. ad l. aquil. l. 2 Tuto.*
9 *ff. de verbo: um obligation.* aut successor non vult vti accessione dolosi authoris, & tunc † prima conclusio sit. Dolus authoris de iure Digestorum, & Codicis non nocet ad præscribendum. *l. 1. C. de præscription. long. tempor.* ibi: ad noua dominia & exinde noui viginti anni intercesserint, non est inquietanda, quæ nunc possidet persona, quæ sicut accessione prioris Domini non vtitur, &c Ratio est quia adest bona fides inita ex persona successoris, titulus est habilis, & res est vsucapibilis, nihil igitur est impedimento præscriptioni. §. 1. *cum ibi not. instit. de vsucap.*

Ampliatur, vt procedat etiam in vsucapione rerum mobilium propter identitatem rationis vt notat *Angelus in §. sed iste. numer. 22. verb. sed addas. institut. de actionib.* & ita procedit. *tex. in dict. l. an vitium. ff. de præscription.* quamuis Angel. non dicat, loquitur in authore singulari, ibi legauit, vel donauit, & non vsus est successore, accessione authoris, ideo responsum est vsucapere possum, quod author non po-
10 tuit. Alia conclusio † sit de iure authent. si verus rei Dominus ius suum sciat, & notam habeat rei suæ alienationem; Dolus authoris non nocet, præscriptione decem vel viginti annorum sui successoris; *Authent. malæ fidei in secundo responso*, *Angelus in dicto. §. sed iste. numer. 22.* ratio est, quia alienationis verbo etiam vsucapio continetur, quoniam vt ait Iurisconsultus in *lege alienationis. ff. de verb. significat.* vix est vt non videatur, velle alienare, qui rem suam permisit vsucapi & sibi imputet verus Dominus, qui seruit, & tacuit.

11 Tertia sit conclusio iure † authenticorum, si verus rei Dominus ius suum ignoret, & nesciat alienationem factam, Dolus authoris nocet successori quo ad præscriptionem decem, vel 20. annorum, sed non quo ad illam longissimam 30. vel 40. annorum *d. authent. malæ fidei, & dicto. §. rursus in primo responso*, ratio esse potest, quia

cum

rum ignoret, dignus est aliqua venia vsque ad 20. annos, ideo non currit aduersus illum talis præscriptio, sed non vsque ad 30. vel 40. quoniam nimis magna est negligentia in longissimum tempus protrahi, ideo punienda est, maxime propter bonum publicum, vt rerum dominia non sint semper in incerto. *l. prima & secunda ff. de vsucap.*
12 *§. primo. instit. de vsucapion.* Ampliatur † vtraque conclusio, vt procedat etiam de iure Canonico, ratio est quoniam successor singularis non succedit in vitia sui Authoris, quando non vult vti accessione, quoniam leges, quando dicunt successorem succedere in vitiis authorum, intelligunt & loquuntur, de successore vniuersali. *l. cum hæres. ff. de præscription. l. 2. Cod. de fructib. & lit. expens.* est lex cum qui. *§. prætor ait. ff. de publicia.* vbi ad litteram, quod mala fides authoris non nocet, & ipse successor particularis volens vsucapere ex persona sua, est in bona fide, ideo nihil prohibet, vt de iure Canonic. vsucapiat, modo perseueret in vsucapione vsq; in fi. de fi. limitatur posterior hæc conclusio secundum *Angelum in dicto. §. sed istæ. numero 12. verb. Addas tamen,* In vsucapione rerum mobilium, quoniam *dict. auth. mala fides* est exorbitans ergo non extendenda, quod ait placere *Bartolo in dicto. §. cum aliquis,* sed forsitan non est iure vera hæc limitatio, quoniam in exorbitantibus ex paritate rationis fieri posse extensionem receptum est, quia in his non ita proceditur stricte, sicut in correctoriis. *Imol. in l. si verò. §. de viro. ff. soluto matrimonio Alciat. de verbor. signific. libro 2. in dicta vero auth. mala fidei,* non solum adest eadem ratio in bonis mobilibus, sed maior. Nam in domino ignorante lex non vult procedere vsucapionem 10. annorum, quanto magis vsucapionem triennii, cum tunc breue tempus, multis aliis modis limitatur d. auth. per eundem *Ang. citato loco. num. 12. verb. adde. vsque ad num. 13.* & ad eum omnes recurrunt.

13 Nec vrgent allegata † argumenta initio quæstionis, quibus indistincte videbatur probare, quod dolus authoris noceret successori particulari ad pscribendum, etenim primum sumptum ex *lege Pomp. §. quæsitum de acq. poss.* tollitur, quoniam æquiparatio ibi inter successorem vniuersalem & particularē procedit in illo puncto denegandæ accessionis propter identitatem rationis, at inter vtrumque sæpe non est ratio diuersitatis, cum vnus succedit in vitiis sui authoris, alter non succedit, vnus semper sit ex causa lucratiua, vt hæres, vt bonorum possessor, alter vero aliquando ex lucratiua, aliquando ex quasi lucratiua, aliquando ex onerosa, vt probauimus, dolus authoris vniuersalis semper noceat in vsucapionibus, Alterius vero non semper noceat, sicut prædiximus.

Secundum quoque fundamentum commouetur ex *d. Auth. mala fidei,* quoniam quomodo sit accipiēdum principium illius constitutionis, ex quo ducebatur ratiocinatio; apparet ex sequentibus verbis, siquidem principium non habet orationem perfectam, sed regulatur ex subsequentibus, quæ declarant præcedentia. argumento *l. pacta nouissima. C. de pactis.*

Quæst. 2. Quæro secundo vtrum dolus authoris singularis noceat successori in
14 actione publiciana, veluti †, si à doloso, & malæfidei possessore, fundum, vel aliam rem titulo habili ad transferendum dominium bona fide acciperem, & post aliquod tempus cecidissem possessione, nunquid actione publiciana possim eius rei amissam possessionem recuperare; an verò dolum authoris, non possim, & publicianam non competere, videtur aperte probari primo ex textu *in l. sequitur. §. de illo. ff. de vsucapion.* in quo seruus ancillam furripuerat & pro libertate sua mihi dederat, concepit ancilla in domo mea, an postea editum partum vsucapere possim. Sabinus; & Cassius non putant, quod verum est, ergo nec pro partu competit publiciana, *l. eum qui, & l. si sponsus. ff. de public.* & pondero, quod non loquitur textus de Ancilla, quippe nō erat in illa dubitatio propter vitiū furti, sed loquitur in partu, qui furtiuus est, & sic dolus serui, id est, authoris nocet ad vsucapiendū, & ad intentandam publicianā. Confirmatur per text. *in l. si ancillam ff. pro suo,* vbi tenetur ancillam furtiuam bona fide, partum eius apud se conceptum, si cognouerit postea furtiuam esse ancillam, & non denunciauerit domino, non vsucapit, ideoq; nec publicianam habet.

Secundò probatur ex *d. auth. malæ fidei.* nam emens à malæfidei possessore, si ignoret verus dominus, non vsucapit nisi 30. annis, & sic non vsucapit, ergo nec publicianā habet. *d. l eum qui in pr. & l. si sponsus. ff. de pub.* In contrariū est tex apertus in *l. eum qui. §. prætor ait. ff. de publ.* ibi proinde hoc sufficit me bonæ fidei emptorem fuisse, quamuis à non Domino emerim, licet ille callido cōsilio vendiderit, neq; enim dolus venditoris mihi nocebit. Ad idem est text. in *l. si ego. §. partus. ff. de publiciana,* in quo partum an-

cillæ furtiuæ apud me ignorantem vitium furti conceptum, possum actione publiciana recuperare, ratione meæ bonæfidei, quãuis à malæfidei possessore data ancilla fuerit. Similis est textus in *l. iusto. §. & si possessionis. ff. de vsucap.* vbi si ancillam alienam bona fide accepero non tamen furtiuam, & antequam partum ederet cognoui à non domino accepisse, partum tamen eius vsucapio, ideoq; pro illo mihi publiciana compe-
15 tit, *d. l. eum qui, & l. si sponsus.* Pro † restitutione difficultatis sunt aliqui casus distinguẽdi. Quorum primus est, quando successor vult vti accessione sui authoris, qui bonæfidei est non dolus, & iste casus est, præter quæstionẽ nostrã, sed confert ad intellectum sequentiũ casuũ & in eo poterit successor, si ceciderit à possessione, intentare publicianã ad eam recuperandã, siue ceciderit ipse, & intentabit eã nomine proprio, si vero antequam author rem venditam, vel donatam tradiderit emptori, vel donatario, ceciderit à possessione, successor intentabit illam nomine sui authoris, ex quo sibi non competit, quia nunquam possedit, vt notabiliter *Angel. in §. sequitur. num. 17. verb. vnde etiam tu aduertas, institut. de exception.* Ratio est manifesta, quippe successor poterat vsucapere, ergo & publicianam habere, *dicta lege eum qui.* Secundus casus est proprius nostræ quæstioni, si velit successor vti accessione sui authoris dolosi, & nec suo nomine, nec nomine authoris, vtetur publiciana ad recuperãdam possessionem amissam, ratio est, in promptu, quoniam propter malum initium non poterit procedere vsucapio. *l. 3. ff. pro suo. l. 2. in 1.* pro emptore. *l. iusto. §. & si poss.* igitur nec vsucapio *d. l. eum qui dicta l. si sponsus,* & ratio est quia vtitur accessione non sua causa. *d. §. cum aliquis. l. Pompon. ff. de acquir. poss.* & quia æquissimum est pati dolum illius, cuius accessione vtitur, nec in hoc casu sibi vendicat locum *authen. malæ fidei*; scilicet quando propter malam fidem authoris non interdicatur omnis vsucapio, sed prorogetur vsq; ad 30. annos, nam procedit illa institutio in eo, qui emit, vel alio titulo accipit à malæfidei possessore, & non vult vti illius accessione, tamen q̃a verus domin⁹ ius suum ignorat, differt vsucapionem vsq; ad 30. annos, & quod intelligatur in successore qui non vtitur accessione palam est ex *l. præcedenti* ad cuius correctionem posita est authoritas prædicta, nam in illa agitur de successore qui nõ vtitur accessione, ibi & exinde noui viginti anni intercesserint, & ibi sicut accessione prioris domini non vtitur, Probatur etiã ratione, quippe malum initium tollit in totum vsucapionẽ, non prorogat in tempus prolixius *d. l. iusto. §. & si poss.* cum aliis prope citatis. *l. sequitur. §. de illo. ff. eod. tit. de vsuc.* at qui vtitur accessione vitiosæ possessionis, vtitur malo initio, scilicet ob malam fidẽ, quæ fuerat in authore. Tertius casus, quando vult vti quadam accessione Authoris dolosi, eo dolo, quo inducitur vitium reale, quia rem futiuam vendidit mihi bona fide accipienti, & deneganda est publiciana euidentissima ratione, quoniã cum res ceciderit in vitiũ furti, vel quasi, nõ est capax vsueapionis, igitur nec publ. *d. l. eũ qui cum aliis supra deductis.* Quart⁹ est casus, in quo non vult vti accessione dolosi, & dolus inducit vitiũ personale, & tũc de iure Digestorũ, & Codicis competit publiciana successori, si ceciderit à sua possessione, & ita procedunt iura supra allegata pro opinione affirmatiua scilicet *l. eum qui. §. præt. ait cum reliquis adductis.* Quartus casus est, quando nõ vult vti accessione authoris dolosi, & tũc de iure auth. si verus dominus ius suũ ignoret, potest dubitari an cõpetat publ. cum nõ currat præscriptio, nisi per 30 an. & non vsucapio, pro qua videtur concedi publiciana *tot. tit. ff. de publ.* Tamẽ puto hanc actionem competere, ea ratione adductus, quod per dictã auth. non est sublata in totum vsucapio, sed prorogata, vt notanter dixit Angelus in dicto *§. sed istæ. n. 12. ver. non obstat* dicta auth. igitur nec erit sublata publ. vt eodem loco argumentatur *Angel.* Imo prolixiori tempore vtetur ea, ita fit quod si successor in vno grauatur, quod dilata sit vsucapio vsque ad vigesimũ annum, releuatur in altero, vt sentiat etiam longiori tempore publicianæ commodum, atq; ex his dilatum est, secundum fundamentum sententiæ negatiuæ, cui nec primum argumentum fauet; Quippe loquuntur ea iura in casu singulari, scilicet in vsucapione partus ex ancilla furtiua, nam lex adeo prosequitur odio vitium furti, vt & illum prohibeat vsucapere partum ancillæ furtiuæ, si cognouisset prius esse furtiuam, licet partus non sit furtiuus. Quando autem non cognouerit furtiuam esse ancillam, partum vsucapit, ex quo satis apertè deprehenditur, ibi casum contineri singularem; quando in ignorante furtiuam ancillã procedit vsucapio partus, tum dd. iuribus, tum *l. ego. §. partus. de publ. & in §. de illo,* adest alia specialitatis ratio, quia illa Ancilla fuerat à seruo subrepta, & Domino tradita, in præmium suæ libertatis, ideoque Iurisconsultus respondet, possessio, quam seruus vitiose nactus sit Domino noceat.

Quæst. 3.

16 *Quæst. 3.* Tertio quæro an dolus authoris noceat successori in actione rei † vendicationis, ita vt repellatur a vendicando rem, quam esset proculdubio vendicaturus, si non obstaret dolus authoris, veluti si a doloso possessore, fundum, vel aliam rem titulo emptionis, vel donationis bona fide accepi, & ex persona mea computando tempus vsucepi, completaque vsucapione cecidi a possessione. Intento contra possessorem, vel detentorem, rei vindicationem, reus obiicit exceptionem ex dolo mei authoris. Et videbatur non nocere talis exceptio. Primo quia ego ex præscriptione dominium acquisiui. *l. doce ancillam. C. de rei vend. §. 1. instit. de vsucap. l. 3. ff. eodem.* Secundo ex *dicta l. 4. §. de authoris, ff. de exceptione doli* a contrario sensu, nam ibi nocet exceptio dolo authoris aduersus eum, qui vtitur accessione sui authoris ex ratione ibi allegata, ergo a contrario non officeret ei, qui non vtitur accessione, vt in proposita quæstione. Quod argumentum est validum in iure, vt per *Doct. in l. 1. ff. de off. eius.*

Tertio suffragatur *d. l. 4. §. Idem tract. Pomponius* verbo authoris autem dolus emptori non obiicitur. quod in omnibus procedit, qui vicem emptorum sustinent, vt in permutatione, & in datione in solutum contingit. In contrarium fortiter vrget *tex. in d. l. 4. §. si quis autem ex causa legati,* & § *cæterum si noxæ*, si quidem ad literam definitur
17 obstare successori exceptionem ex dolo authoris. † Pro concordia distinguendum est; Aut successor est ex causa onerosa, aut ex causa lucratiua, vel quasi lucratiua (quæ autem istæ causæ sint initio huius capituli exposuimus) priore quidem casu exceptio doli ex persona authoris non obstat quominus iure vendicem rem meam à me vsucaptam, & ita procedunt rationes & leges supra pro priori opinione deductæ, ratio esse potest; quoniam iste successor agit de damno euitando, ideo dolus alterius sibi non
18 habet obesse; aliud est damnum inferre, aliud lucrũ † eripere. Declaratur conclusio vt recte procedat de iure *ff.* & *Codice* sed de *iure Auth.* ita demum procedit si seruata sit in vsucapiendo forma *Auth. malæ fidei. Cod. de præscrip. long. temp.* Fallit si dolus esset commissus in ipsa actionis acquisitione, nam tunc cuicunque successori ea vtenti exceptio obiicitur, Ang. in §. *sequitur de except. num. 15. verbo sexto fallit. sed cogita.* Posteriori autem casu exceptio doli obstabit, & ita repelletur à vindicando tametsi vsuceperit, & ita procedunt iura allegata pro alia sententia in §. *si quis autem ex causa legati*, & §. *cæterum*, & totam vim decisionis pendere in vtroque capite ex causa lucratiua, vel onerosa, indicant verba dicti. §. *si quis autem*, ego puto exceptione eos esse repellẽdos, cum lucratiuam causam sint nacti aliud est enim emere, aliud ex his causis succedere, & in causa lucratiua, ratio rationis esse potest, ex *lege sicut pœna. ff. de regul. iuris.* vbi sicut ex delicto authoris pœnam pati non debet successor, ita nec lucrum sentire. argumento legis secũdum naturam. *ff. eodem titulo* Aliqua dubitatio subesse posset, in causa quasi lucratiua, si quidem in ea agitur etiam de onere, nisi Iurisconsultus idem iuris esse respondisset in ea, ac in mere lucratiua, forsan ea ratione, quod causa nocens magis attenditur, quam causa iuuans, *Bart. in l. si tur. ff. de vsucapion. pro don. & in l. si quis in grau. §. eleganter. ff. ad Syllan. Alciat. reg. 1. præsumpt. 30. cum* Appostil. ibi, *Ias. in l. si arrogator n. 47. ff. de adoption. Menoch. de recuper. poss. remed. 1. n.* 17.

19 Ampliatur † ista conclusio in causa lucratiua, vt scilicet dolus authoris, non modo noceat quando causa est lucratiua ab initio, siue resultet lucratiua ex post facto, vt in *l. Mæuia marito, §. fundus. ff. solut. matr.* & ibi notat *Raphael* & probat *Angel. in §. sequitur num. 14. verb. secundo vero casu, de exception.* Sed vereor ne ibi causa lucratiua sit ab initio, quoniam dos in persona mulieris, cui datur aperte est semper ex causa lucratiua, *Campegg. de dote in 2. part. quæst. 90.* & ideo subnectit tex. consequi cum fundi euicti existimatione; euidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat, cui consequens est in *d. §. fundus.* ampliationem non continere, quicquid *Raph. & Ang. dict. locis* existimauerint, & suffragatur ratio, quoniam quando agit, cum tunc causa sit onerosa; agit de damno euitando, non de lucro captando; & ideo si obiiceretur exceptio, nõ ad extorquendum lucrum; sed ad inferendum damnum pertineret cogita an sit conclusio de causa lucratiua, fallit si in vsucapiendo sit seruata forma *auth. malæ fidei. C. de præscript. long. temp.*

20 *Q.* 4. Quæro quarto loco an dolus authoris præiudicet successori in actione † hypothecaria i. in illa, quæ quasi seruiana dicitur §. *item seruiana de actionib.* vel vtilis Seruiana *l. 1. §. cum prædium de pignor.* est actio in rẽ, quæ creditori pignoris persequẽdi causa datur, vnde, & pignoris vindicatio & petitio, & persecutio dicitur *l. 9. in fi. C. de pigno. act. l. 2. C. si vnus ex plurib. credit. l. 59. C. ad Trebell.* Debitor. n. meus dolose fundũ mihi hy-

pothecauerat, quē dolo tenebat, cecidit à possessione, ego volo actione hypothecaria recuperare; obiicitur exceptio doli mei authoris, an noceat? Videtur distinguendum, vt in proxima præcedenti q̄stione de causa lucratiua, vel onerosa, nunquid sc. esset mihi debitor ex causa onerosa, aut lucratiua, vel quasi, quoniam & actio hypothecaria est realis, sicut rei vendicatio, de qua ꝓxime dictum est, verum contraria sententia est verior, per textum apertum in *l. 4. §. si quis aūt verbo idem tractat. de except. doli* idem tractāt in eo, qui actione Seruiana, vel hypothecaria experiatur, nā & hunc putat Pomponius summouendum sc. exceptione doli, quia res ad eum, qui dolo facit, reuersura est, quomodo aūt sit reuersura ad debitorē dolosum, docet *Ang. in d. §. sequ. tur. in 1 4. ver. secundo, si ego.* Quippe quando agitur hypothecaria pro me creditore auocatur tantummodo possessio *l. si cum venderes in prin. ff. de euict.* & pro debitore dominium *l. pignore, & l. seruo nomine*, vbi gl. & *Bart. ff. de vsucap* & per consequens fundus respectu dominii, quod est in re magis principale, & præcipuum, rediret ad authorem meum dolosum. Non obstat ratiocinatio contraria, nam in præcedenti casu actionis rei vendicationis, distinguitur inter causam onerosam, & lucratiuam, quoniam ad authorem dolosum non erat res, nec quo ad dominium, nec quo ad possessionē reditura, sed in ꝓposito ꝑ maiori parte ad dolosum authorē est reuersura, perinde, quia dominium absorbet causam possessionis *l. natural. §. nihil commune, ff. de acq. poss.* tamquam principale, possessio, vt accessoria, ideo noluit lex, vt dolus authoris, magis noceret successori bonæ fidei in re leuiori, quam bona fides successoris prodesset, authore doloso in re maioris precii. Vide *Bald. in l. 1 3. & l. 1 4. C. de dolo.*

21 Ampliatur † conclusio in actione Seruiana, q̄ de reb. in prædium vrbanum iniectis, & illatis, quæ tacito pignoris iure pro pensione, alligantur, fuit à prætore proposita *§. item Seruiana, de actionib. l. vlt. ff. de Saluiano interd.* & probatur ampliatio in *d. §. si quis in versiculo idem tractat* ibi: si Seruiana, vel actione hypothecaria, experiatur, probatur etiam paritate rationis.

Q. 5. Quæro quinto loco, vtrum dolus authoris noceat successori quoad exceptio-

22 nē, † vt si conueniatur, dū possidet & apponat exceptionē ex suo titulo, donati sc. vel legati, an tollatur per replicationē doli authoris, & videtur dicendū, q̄ noceat, primo argumento sumpto a pari *l. fin. C. ad l. Falcid.* Nam successori agenti rectè obiicitur exceptio ex dolo sui authoris, vt supra demonstratū est, ergo à pari obiicietur replicatio. Item ꝑpter causam lucratiuā repellitur successor ab agendo *l. 4. §. cum quis, & § idem tractat.* ergo repelletur etiā ab excipiendo. In contrariū est text. in *l. an vitium. ff. de præscript.* vbi iurisconsultus ait, quod dolus authoris, nec nocet, nec prodest successori possiden-

23 ti. Pro resolutione † distinguo alios casus.

Nempe aut iste successor est ex causa onerosa. Aut ex causa lucratiua, vel quasi. Priori casu conclusio sit negatiua q̄ sc. non noceat dolus authoris ad infringendā exceptionem successoris, probatur a maioritate rationis. Nam si successori ex causa onerosa agenti, & vendicanti, non nocet obiectio ex dolo authoris, secundū ea, quæ paulo superius exposuimus tertia quæstione, multo minus nocebit illa excipienti, per regulā, q̄ cui damus actionem, multo magis damus exceptionem, *l. nemo maius. §. cui damus. ff. de reg. iur. c. qui ad agendū extra de reg. iur. in 6. arg. l. per retētionem. C. de vsuris. l. 2. cum ibi notatis per Bald. C. de fideiussorib.* ratio est quia exceptio magis vestitur æquitate, quam actio *l. quia æquitate. ff. de except. doli. §. certe illud de rer. diuis.* & maxime ꝓcedit regulariter, quando ad idem tendit actio, & exceptio *Cagn. & Dec. in d. §. cui damus*, vt est in hac specie, vtroq; enim modo, successor vult rem emptā, vel alio titulo oneroso acquisitā conseruare, ideoq; sicut mulier, propter inopiam viri potest, per viam actionis ponere in tuto dotē suam *l. si constante. ff. sol. matr. l. vbi adhuc. C. de iur. dot.* ita & per viam exceptionis. *Cagn. d. §. videmus n. 2, Bal. Noue in tract. de dote in 7. part. principal. n. 18. & 24.* declaratur dicta conclusio, si successor ex causa onerosa conueniretur post completā vsucapionem, sed si ante perfectam vsucapionem, sane noceret quippe per litis contestationem interrumpitur vsucapio, notant *Doct. in l. naturaliter. ff. de vsucapion. Bal. de præscript.* etiamsi de dolo authoris nihil diceretur virtute contestatæ litis.

Secundo casu scilicet in successore ex causa lucratiua, vel quasi; & tunc aut quærimus an dolus authoris noceat successori quo ad vsucapiendum, ita quod dolus ille officiat ipso iure, & si à nullo molestetur in iudicio ipse successor, & duplex est conclusio prima de iure digestorum, & Codicis, non impedit per *l. an vitium. ff. de præscript.* ita enim ille textus procedit.

Secunda

Secunda conclusio de iure auth en. absolutè non impedit, sed si vnus dominus ignoret ius suum, & nesciat rem suam ab alio possideri prorogat vsucapionem vsque ad 30. annos. *auth. malæfidei. Codic. de præscript. longi temp.* Aut quærimus si nondum completa vsucapione, iste successor, & possessor bonæ fidei conueniatur in iudicio, & dum opponit de suo titulo, donati scilicet, vel legati, replicatur de dolo authoris, & conclusio sit vsucapionem impediri. Probatur a maioritate rationis, nam si de dolo authoris non replicaretur, vel tantum diceretur, eum accepisse ita demum impediretur vsucapio propter litis contestationem quæ ciuiliter interrumpit vsucapionem, *Doctor. in d. l. naturaliter Bald. in suo tractatu præscriptionum in tertia parte sextæ partis principalis. numero 2. & seq.* aut conuenitur post completam vsucapionem, & ipse excipit de dominio quæsito per vsucapionem, ex persona sua perfectam, & ei replicatur de dolo authoris, & tunc *glossa in l. 4. §. cum aliquis ff. de except. doli in verb. repellendos, Angel. in §. sequitur. numer. 15. verb. aduertat tamen in l. pure. §. si cum. ff. de except. doli*, putat dolum authoris non obstare excipienti, gloss. mouebatur per *l. an vitium*, sed parum facit, vt ostendi, quia loquitur ante vsucapionem completam, & quando a nullo molestatur successor in iudicio. Non vrgent argumenta initio huius quæstionis adducta, licet enim *Angel. & gloss.* non respondeant, tolluntur tamen me iudice per rationis diuersitatem, sæpe enim datur exceptio, licet denegetur actio, & sæpe refellitur quis ab agendo, & non reiicitur ab excipiendo, tum quia exceptio, vt dictum est maiori nitatur æquitate est enim æquitas mater exceptionis *Tiraquell. de retract.* & rei fauorabiliores quam actores habentur. *l. fauorabiliores. ff de regul. iuris*, & facit, quod turpius eiicitur, quam admittitur hospes, fauet multum etiam possessio, in qua reperitur. Confirmo, quia si non verus dominus conueniat hunc successorem, & non poterit de dolo authoris opponere, quia respondebit successor, quoad te liberas ædes habeo, si verus dominus, & tunc aut ignorauit ius suum, & sibi imputet, quod non intra viginti annos recuperauit iuxta *text. in auth. malæ fidei. C. de præsc.* ibi possessor præscriptione munitus firmiter eas habebit.

Quæst. 6. Quæro. 6. an exceptio doli, quæ dabatur contra authorem delegantem
24 noceat † ei, cui fit delegatio, sed vide textum *in l. doli. ff. de nouat.* & ibi *Doct.* vide *Ang. in §. sequitur. n. 18. ver. tertio principal. quæro, inst. de except.* nos tractabimus *inf. in titulo de exceptione doli.*

25 *Quæst.* 7. Quæro. 7. vtrum † exceptio doli quæ competebat contra cedentem, opponi possit contra cessionarium, tractabimus *infra in titulo de exceptione doli*, tamquam in loco magis opportuno; interim vide *Ang. in dict. §. sequitur. n. 16. ver. & ista inducuntur inst. de except.*

Quæst. 8. Hæc de dolo authoris singularis, videamus nunc de dolo successoris sin-
26 gularis, quærētes an † dolus iste noceat, & quomodo; & sanè haud videtur nocere, si author ipse fuit bonæ fidei. & dolo caruit, exemplo successoris vniuersalis, cui proprius dolus non officit, si defunctus erat in bona fide. *§. diutina instit. de vsucapion. l. cum qui. § prætor. att. l. si ego. §. partus. ff. de public. actione. l. 2. §. si defunctus. ff. de vsucap. pro emptore*, & ita dixit gl. *in d. l. 2. §. si eam rem in prin.* Confirmatur, quia nulla videtur afferri posse ratio differentiæ, cur magis bona fides authoris vniuersalis prosit doloso suo successori; quam bona fides authoris singularis iuuet suum successorem dolosum; maxime cum inter eos tempora coniungantur. In contrarium tamen est tex. in *l. 4. §. cæterum si noxa verb sufficit. enim. ff. de doli excep.* ibi (cum sit bonæ fidei emptor, vt non patiatur doli exceptionem ex persona authoris, vtiq; si ipse dolo caret, cæterum si ipse dolo non caret; peruenietur ad exceptionem doli, & patietur de dolo suo exceptionem) & id ipsum comprobat *gl. in eadem. l. ibi in verb. suo*, & sequitur *Angel. in dicto. §. sequitur. num. 15. ver.*
27 *tertio fallit.* Pro resolutione † vidētur tres casus distinguendi; Primus casus est, quando dolus non solum est in successore, sed etiam in authore, puta si venditor doloso vendat, & emptor scienter emat, atq; ita de dolo vterq; participauerit; Et tunc concludendum est, dolum nocere, atq; successorem exceptione doli remoueri, *d. l. 4. verb. sufficit.* in his terminis loquitur, & principaliter ei nocet successori, dolus suus proprius, non dolus authoris: ibi & patietur de dolo suo exceptionē, & ita debent intelligi, gl. & Angel. ratio conclusionis est, quoniam dolus nemini debet suffragari. *l. 1. ff. de doli except.* ibi, ne cui suus dolus, & *l. 2. eod. titul. l. 1. ff. de minor.* at suffragatur si non reiicitur per exceptionem; Secunda ratio est, quoniam nulla esset differentia inter successorem singularem bonæ fidei, & malæ fidei, quod est absurdum.

Tertia ratio est, quia æquitas illa, vt successor non repellatur ex dolo auth. propter causam onerosam; superatur ex maiori æquitate, vt dolus suus nemini prosit, & nulla est æquitas, vt doloso succurratur, cum enim scienter onerolo titulo emerit, videtur voluisse donare, *§. si quis in alieno solo cum sequent. instit. de rerum diuis.* His accedit, quod daretur maxima occasio delinquendi; Ampliatur conclusio, vt longe magis procedat, quando successor est ex causa lucratiua, & cum authore participauerit de dolo; quia si de quo minus videtur inesse, scilicet in causa onerosa, & inest exceptio; ergo & illud, de quo magis, *auth. multo magis. Cod. de sacras. eccles.* Ampliatur etiam, vt longe magis procedat de iure Canonico, cum illo iure quandocunq; superueniens mala fides noceat, *c. fi. ex. de præscr.*

28 Secundus casus † est, quando successor dolosus accipit titulo habili ad transferendum dominium rem aliquam à bonæfidei possessore, numquid dolus proprius ei noceat ad vsucapiendum; An vero possit coniungere tempora sui authoris bonæ fidei, & facienda est cõclusio negatiua, vt sc. vsucapere non valeat, nec vti sui auth. accessione, tex. est in hanc sententiam apertus in *l. Pomp. § fi. ver. præterea ff. de acq. possess.* ibi præterea, ne vitiosæ quidem possessioni vlla potest accedere, sed nec vitiosa ei, quæ vitiosa non est, similis est textus *in l. 2. §. si eam rem. ff. de vsucap. pro emptor.* si eam rem, quam pro emptore vsucapiebat, scienti mihi alienam esse vendiderit, non capiam vsu. Hoc tamè vrget argumentum ex aduerso, sumptum a simili de successore vniuersali ad particularem: est enim inter vtrumque diuersitatis ratio, qua constituitur meritò diuersum ius; Nam cum successor vniuersalis hæres nempe bonorum possessor, fideiussor vniuersalis censeatur, vna est persona cum defuncto, *auth. de iur. iuran. præst. dicta l. 2. §. si defunctus.* est perinde, ac si aliquis ab initio esset bonæ fidei possessor, & postea acquireret alienæ rei scientiam, ideo non impeditur de iure ciuili vsucapio, hæc ratio repræsentationis personæ cessat in successore particulari. Rursus successor vniuersalis, sicut est successor vitiorum defuncti. *l. cum hæres. ff. de præscript. l. si ego. §. partus. ff. de publ. cum alijs supra citatis,* Ita est successor virtutum, atque ita bonæ fidei, vt idem operetur propositum in proposito & cæt. vt *l. fin ff. de legat.* 1. Ergo sicut successor particularis non succedit in vitijs *l. an vitium. ff. de præscription. l. 4. § cæterum si noxæ verb sufficit enim. ff. de except. doli;* ita non est, successor virtutum, nec per consequens bonæ fidei: Amplia, vt longe magis procedat de iure Canonico.

29 Tertius est † casus, quando dolus successoris dedit causam negocio, vel incidit in negocio, cum author esset bonæ fidei; & tunc est facienda conclusio affirmatiua, quod noceat ad rescindendum contractum, vel negocium altero de duobus modis, nempe si dolus dedit causam, annullet negocium bonæ fidei, argumento *l. & eleganter. ff. de dolo,* vbi not. & diximus supra in illa diuisione, quando egimus de dolo incidente, & dante causam. Si vero dolus dederit causam negocio stricti iuris; tollitur contractus, vel negocium per exceptionem doli. Quando verò dolus erit incidens, tunc quale quale negocium sit, siue bonæ fidei, siue stricti iuris, dabitur contra dolosum exceptio, vel replicatio per ea, quæ diximus *supra in diuisione de dolo incidente, & dante causam.* Limitatur conclusio in casu, quo is qui dolum passus est; vellet stare contractui, vel negocio, tunc si in damnum dolosi, contractus valeret, vt ibidem diximus.

De Dolo nominato & innominato, Diuisio. VIII.

1 *Non est nouum diuidere dolum in nominatum, & in innominatum, cum multa sint in iure nostro similes diuisiones.*

2 *Responsa Prudentum olim, quæ dicerentur.*

3 *Delictum aliud nominatum; aliud non.*

4 *Mortis causa capio, alia nominata, alia innominata.*

5 *Dolus nominatus, in quo committatur.*

6 *Vbi admittatur innominatus.*

POtest octauo loco dolus in duas species distribui, scilicet, vt alius sit nominatus, alius innominatus, de prima specie agitur in titulo de furtis, in titulo de falsis, in titulo

tulo de ficariis & fimilibus; de fecunda vero in titulo. *ff. & Cod. de dolo: in titul. ff. de doli*
1 *mali, & metus exceptione.* Nec cuiquam † nouum videatur, à nobis ita dolum distri-
bui; funt enim in iure quam plures fimiles diuifiones fpecierum, & prior illa notiffi-
ma eft, quæ diftribuit contractus in nominatos, & innominatos. *l. iurifgentium conuen-*
tiones in princ. ff. de pactis. l. 1. ff. de præfcri. verb. Itidem vltima voluntas aut nominata eft,
aut innominata, illa quidem, quæ elegans nomen habet, vt teftamentum, codicillus,
legatum, fideicommiffum, donatio caufa mortis. Altera quæ fimpliciter in fimplici
nomine vltimæ voluntatis continetur, de qua per *Zafium fing. intell c. 1. in prin.* ius quo-
que ciuile, aliud nominatum eft; aliud innominatum, fine fpeciali nomine. Primum
illud eft, lex, Plebifcitum, Senatufconfultum, Principum conftituta. *§. conftat autem in-*
ftit. de iur. natur. gent. & ciuil. l. 2. §. his legibus latis. ff. de orig. iuris. Secundum verò eft, quod
fpeciale nomen non habens, retinet commucin appellationem, & dicitur ius ciuile;
d. §. his legib. latis: ibi, hoc ius, quod fine fcripto compofitum venit à prudentibus pro-
pria aliqua parte nō appellatur, vt cæteræ partes iuris fuis nominibus defignantur, fed
communi nomine appellatur ius ciuile & fiquis obiiciat, quod immo hoc ius elegans
2 nomen habeat dicitur enim prudentum refponfa, §. † *refponfa prudentū. inft. de iur. nat.*
gent. & ciuil. l. ius autem ciu. ff. de iur. & iur. ibi ius ciuile eft, quod principum decretis, vel
authoritate prudentum venit; crederem obiectum poffe tolli, dicendo; quod Iurifcōf.
interpretationes appellantur communi nomine ius ciuile, nec omnes, refponfa pru-
dentum; fed quæ fiebant ad leges 12. tabularum, vel ad edicta prætorum, vel principū
cōftitutiones fcilicet libero quodam fcriptoris, & interpretis officio, ius ciuile appel-
larentur, cuiufmodi funt, quæ paffim inueniuntur in iure, definitionum, regularum,
quæftionum, ad edictum tam prouinciale, quam vrbanum; ficut ex variis legum in-
fcriptionibus perfpicuum eft; vt in *l. 1. ff. de offic. ciui.* quæ ex *lib. 1. quæft. Papin*, fumpta eft
ex l. 1. ff. de pact quæ eft *Vlpiani* fumpta ex *lib. 4. ad edictum, lege actio. ff. de neg geft.* quæ eft
Pauli ex lib. 1. fenten. fed quoties iuris prudentes à Iudice interrogati, quid iuris in aliqua
fpecie dubitabili refpondebant, dantes fignata refpōfa; tunc verò iuris illa interpreta-
tio, fpeciali nomine refponfum dicebatur; vt *d. § refponfa prudentum*; vide pro his *Solo-*
3 *monīū in d. §. refp. prudentū.* Item, *vide Ang. Spannoc. b. ad l. gallus. ff. de lib. & pofth.* fimiliter †
delictū, in nominatū & innominatū, q̄ diuifio fatis aperte probatur in *l. 3. ff. de crim. ftell.*
ibi vbicunq; igitur criminis titulus deficit; illic ftellionatū obiiciemus: & ibi, & gene-
raliter dixerim deficiente titulo criminis, hoc crimē locū habet, vt fiquis merces fup-
pofuerit, vel obligatis auerterit, vel corruperit; ftellionatus reus erit, vt fic quæ delicta
particulare nomen non habent, communi appellatione ftellionatus dicantur: Tandē
4 † mortis caufa capio, duplex eft, vna nominata, vt legatum; fideicommiffum, hæredi-
tas, quippe occafione mortis alterius capiuntur; altera innominata, vt quando mortis
alicuius occafione acquirimus, & deficimus certo nomine illius acquifitionis; tunc
enim communi nomine dicitur, mortis caufa capio: tex. eft elegans, hanc diuifionem
rectè probans in *l. mortis caufa capio, quæft. 6. illius principii ff. de donat. caufa mortis.*

Sed iam ad noftram doli partitionem redeamus; in qua diximus, dolum alium
nominatum effe, alium innominatum; etenim quoties dolus cōmittitur in aliquo ma-
5 leficio, quod elegans † nomen habet, vt furtum, homicidium, periurium, falfum; &
ipfe dolus dicitur nominatus, ficut quando duorum obligatio contrahitur fuper ali-
quo negotio nominato, dicitur tunc nominata conuentio, vt in emptione, locatione,
6 focietate, vt in *lib. de furtis, de falfis. de adulteriis, de ficariis*; fi verò dolus admittatur † in
aliquo maleficio, quod fingulari nomine careat, & tunc generalem fignificationem;
& denominationem accipiens, dicitur ftellionatus; dicta *l. 3. ff. de crimine ftellionatus*, ac
fi dolus committatur in hominum commerciis, & negociis dum contrahunt, vel di-
ftrahunt, fiue in actibus inter viuos, fiue in vltimis voluntatibus dum nullum factum
interceffetit, quod criminaliter accufari poffit; & tunc fimpliciter dicitur dolus fiue
alio fingulari nomine; & de ifto agitur in *tit. ff. de dolo*, patet ex *l. 1.* ibi dum ait, quæ dolo
malo facta effe dicentur, fi de his rebus alia actio non erit, & iufta caufa videbitur iudi-
cium dabo; proinde dicebam, fuperiori libro in definitione doli, nō bene reprehendi
Sulpitium, qui fcil non omnem dolum malum definit, fed dolum malum innomina-
tum, in quo femper videtur effe fimulatio alterius decipiendi caufa; vt latius ibi expo-
fui. De hoc etiam dolo innominato agitur in *tit. de dol. mal. & met. except. in tit.*
Cod. de dolo, palam eft ex *l. 2. §. circa & l. 4. per totum*;
ff. de exception. doli.

De dolo in re propria, & in re aliena & in re communi Diuisio IX.

1 *Qui dolum in re aliena committunt.*
2 *Qui in re propria.*
3 *Qui in re communi.*
4 *In re propria, prima fronte non videtur committi dolus.*
5 *In contrarium tamen est veritas.*
6 *Contraria soluuntur.*
7 *An dolus in re propria sit punibilis.*
8 *Concluditur affirmatiuè.*
9 *Sed tamen tutius est distinguere.*

OMnis dolus, aut in re committitur aliena, aut in re propria, aut in re communi, ideoque prædictis diuisionibus hanc adiungimus; In re aliena dolum committunt
1 † tutores, curatores, negotiorum gestores, vt *in titulo de administ. tutor. in titul. de tutel. & ration. distrahend. in titul. de negot. gest.* In re propria, vt qui dolose vendit, vel alienat res suas, vt in *§. licet. l. etiam. ff. sol. matr.* qui acerbè nimis in seruos suos animaduertit. *l. 2. ff.*
2 *de his, qui sunt sui, vel alien. iuris in §. sed maior asperitas instit. eod.* † de dolo in re propria
3 in *l. 10. Cod. quæ res pignor. possint, vel non possint. tit.* In re communi. vt socius † vt *ff. pro soc. in tit. ff. com. diuid. in tit. ff. famil. hercisc.*

Quæst. 1. Verum contra hanc diuisionem opponitur, nam superuacuum videtur illud membrum doli in re propria. Siquidem in re propria non videtur dolus fie-
4 ri; Primo ex regula, quod scienti, & † consentienti non fit dolus, nec iniuria *l. cum donationis*, & ibi *Bart. Ias. Rom. C. de transact. l. nemo vbi glo. Dec. & Cagnol. ff. de reg. iur. c. scienti*, & ibi *Dyn. & gloss. de reg. iur. in 6.*

Secundo ex definitione doli in *l. 1. ff. eodem.* Est enim fraudulenta machinatio, ad circumueniendum alterum adhibita. at in re sua, nec circumuenitur, nec decipitur alius. Tertio non est dolus, qui fit lege permittente argumento *l. Gracchus C. de adulteriis.* Sed quis potest se ipsum permittere se venundari ad precium participandum, atque ita redigere in seruitutem *§ serui autem de iure personarum* & ibi gl. *mag. l. si ministerium. C. de liber. causa. l. 1. ff. quib. ad libert. proclam. non liceat*, ratio est, quoniam quilibet in re sua est moderator, & arbiter. *l. in re mand. C. mandati.* Quarto suffragatur, quod dolo non facit, qui suo iure vtitur. *l. nemo* & ibi *Dec. & Cagnol. de reg. iur.*

Quinto si dolus in re propria committeretur, etiam puniretur quia dolus delictũ est, vt supra probatum est, sed non punitur; *l. sed si lege. §. consuluit. l. sed si possessor. §. sicuti.*
5 *ff. de petit. hæred.* In contrarium † tamen vt puto veritas est, & probatur ex dicta *l. etiam. §. licet*, vbi beneficium habet maritus ne conueniatur nisi in quantum facere possit, prodit ratione doli, in propriis rebus commissi, vt ibi sumunt eum text. Doct. & air culpam in reb. propriis non puniri. sed dolum, ad idem est *tex. in l. si consonante. §. si maritus. ff. solut. matr.* & ibi *Alex. & Bar.* vbi nimia sæuitia in seruo proprio coercetur iudicio dotis, cui respondet tex. *in l. 2 ff. de his qui sunt sui, vel alien. iur.* in quo refert *Iurisconf. D. Adrianum*, in quinquennium relegasse Vmbritiam quandam matronam, quod ex leuissimis causis Ancillas suas atrocissime tractasset; & D. *Anton. in eadem. l.* iussit Iulium Sabinum compelli, seruos suos bonis conditionib. vendere; quod nimis seuere tractasset, vel infami iniuria affecisset: confert. *§ sed maior asperitas cũ seq. & ibi Syluest. Aldebran. instit. de his qui sunt sui vel alien. iur.* facit etiam tex. quem non vidi allegatum ab aliis in *l. 1. §. fin. verb. cæterum si idegit.* ibi non hic *& sibi insidiatus est ff. de collat. bonorum.* & siquis in fraudem creditorum, vel patronorũ alienet; vel fisci fraus & dolus est in re ꝓpria:
6 Non faciunt † negociũ deducta ex aduerso, & I. non obstat regula quod dolus non fit scienti &c. Nam procedit in aliis, nemo si facit contra nos dolum si sciamus, & consentiamus, quia cum sciamus nemo nos decipit, nulla est machinatio; non aliud agitur aliud simulatur, & ibi non verificatur doli definitio, igitur nec definitur; sed in re propria cadit dolus, licet sciamus, & cõsentiamus, q a alios possumus decipere, vt qui dolo se occidit animal, supplantat arbores sui prędii, vt creditorib. damnum inferat, qua solutione tollitur etiam II. obiectum, quando ex dolo in re propria, potest etiam alius decipi, & circumueniri; III. fundamentum commouetur, quia est speciale in eo, qui sese permittit vendi, quãdo certa constitutione legis ciuilis est inductũ, ea forsan ratione, quod indignus sit libertate, qui sponte sua se redigit eo modo in seruitutem, quasi lex tacita istis dicat, quod dicere solebat patronus, quando reuocabat libertos in seruitu-

tem

tem ob ingratitudinem, esto seruus, postquam liber esse nescisti. Ad quartum respondetur, non esse in dolo dominũ, dum in sui præiudiciũ male rẽ suã administrat aut dissipat. Sed dũ alteri in consequentiã officit. Vltimo fundamẽto satisfacienius in pxima quæstione, & adeo est vera ista sententia, vt in re ppria dolus interdũ pŭniatur, veluti si qs ædificet in suo, & suis sumptib si fabricatio nihil ei psit, & alteri noceat, & ideo tãquã dolosus potest phiberi, ne ædificet *Gras. conf. 31. n. 10. facit tex. in l. opus nouum, & ibi Bar. ff. de oper. publ. l. flumina §. fin. ff. de damn. infect.* cũ aliis citatis a *Duenna reg. 32 in pr. limit. Rom. conf. 52. Ias. conf. 32. vol. 1.*

7 *Q. 32.* Nunc re ioco in dubiũ, vtrũ dolus in re propria cõmissus puniatur† & videtur nõ puniri, I. ex dicta *l. sed si lege. §. consuluit, & d. l. sed si possessor. § sicut de petit. hared. & gl. ibi in ver. nulli not at.* II. ex *l. legis Aquilia ff. ad l. Aquiliã.* in qua creditor, cui debebatur seruus à Titio post morã à debitore cõmissam, seruũ occidit, non cõpetit ei legis Aquiliæ actio, reddit rationẽ, nam creditor ipse sibi potius, q̃ alius iniuriã intulisse creditur; III. ex *l. 3 ff. de bon. eor. qui sibi mortẽ consciuerunt*, vbi sine cõsciẽtia criminis se occidens, non

8 punitur, vt bona eius publicentur. In† contrariũ facit *tex. in d. l. etiã §. licet. ff. sol. matr.* vbi maritus p dolum commissum in re ppria, perdit beneficium ne conueniatur, nisi in quantum facere possit. II. suffragatur *d. l. 2. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* & *§. sed maior asperitas cum. § sequenti instit. eod. tit.* Vide *Rom. in l. etiam filiu. §. licet. ff. sol. matr.* III, adstipulatur *d. l. liber homo. ff. ad l. Aquiliã.* per quã not. q punitur, qui se ipsum vulnerat; quãuis, vt arbitror, parũ conueniat ille tex. pter rationẽ quã allegat; scilicet quia nemo est do min⁹ membrorũ suorũ, excepto vsu: nã quo ad vsum membrorũ corporis dominus est *Didac. in reg. peccatũ §. 2. nu. 2.* nã si dominus non est, videtur facere in alieno, magis, q̃ in suo, ratio v. rationis, vt obiter hoc nõ ptermittã, cur nemo sit dn. membrorũ suorũ, est; q a non nobis solũ nati sumus, vt dixit *Plato*, sed patriæ, parentib. atq; amicis, & cõfirmat

9 *Cic. 1. de off.* Ad tollendã† aũt difficultatẽ, videtur distinguẽdũ. Aut dolus cõmittitur, in re nostra animata, vt in seruo; aut in re inanimata, quo nomine bestias etiã cõprehendo; q a carent anima rationali. I. casu dolus punitur *d. l. si constãte §. si mari⁹ d. l. 2. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* & ita *Bar. & Alex. notant in d. §. si maritus*, & ratio est, q a leges pietate motæ sæuire in hominẽ non p mittunt, vt dixit *Syluester Aldobrand. in §. fi. nu. 27. in verb tandẽ gl. inst. de his, qui su nt sui, vel alien. iur.* nec obstat *d. l. legis Aquiliæ*, nã licet contra creditorẽ occidentẽ seruũ post morã debitoris nõn detur actio legis Aquiliæ, vt ibi expressum est; non se-tur, quin ille creditor puniatur à iudice per tex. *in d. §. sed maior asperitas. d. l. 2. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* Non obstat textus de bonis eorum nam ibi non fuit dolus, sed dolor, rursus licet non puniatur publicatione bonorum; punitur tamen in alio scilicet, vt careat ecclesiastica sepultura. II. casu; aut ille dolus cõmissus est in re ppria ad alterius præiudiciũ, & punitur, vt *d. §. licet d. l. etiã*, nam ibi maritus dolose versatus est, in reb. suis, vt vxor non posset recuperare dotẽ suã, ideo perdit beneficiũ, ne conueniatur, nisi in quantũ facere possit, & suadet ratio; q a conuenit definitio doli *in d. l. 1.* Quare si dolus verus est, debet puniri, quia delictum est.

Aut non est adhibitus dolus ad fraudem alterius, sed temeritate, & parum consulto iudicio, nec aut it animal, deteriorauit rem, vel extraxit, ita quod Domino tantum inferatur damnum, & tunc non punitur, & ita procedat *l. sed si lege. §. si consuluit, & l. sed si possessor. § sicut de pet. no. hæredit.* nam ibi putabat in re sua facere, & nemini præiudiciũ inferre. Cum hac tamen declaratione, quod si generaliter faciat in omnib. reb. & duret facere dolose, vt viuendo luxuriose, temere patrimoniũ suum profundat; tunc lex, quoniam interest reipublicæ ne quis re sua male vtatur, *§. finali institut. de his qui sunt sui, vel alieni iuris*, interdicit ipsam bonorum administrationem, dando curatorem *l. is cui bonis. ff. de verbor. obligation. l. 1. & sequen. de curat. furiosi*, & interdicit non quidem ad pœnam, sed ad propriam vtilitatem, & ad publicum commodum.

De Dolo aut dicto, aut facto; aut silentio commisso, Diuisio VIII.

1 *Dicto, quando dolus committatur, primo testificando.*
2 *Iurando.*
3 *Quomodolibet mentiendo.*
4 *Facto quando committatur dolus.*
5 *Dolus quando committatur, taciturnitate, ac silentio.*

DOlus quicunque, aut dicendo committitur, aut faciendo, aut tacendo, omnibus enim istis modis fraudulenta machinatio potest inueniri, ad alium circumueniendum adhibita; sentit hanc diuisionem *Angelus in §.sequitur num. 10. verb. & nota be-*
1 *nè quod dolus instit. de except.* Dicto † quidem committitur à teste qui in iudicio scienter falsum deposuerit. *l. 1. ff. de falsis c. 1.* de crimine falsi, adeo quod si deposuit in causa capitali contra innocentem punitur tamquã homicida. *l. 1. in princ. ff. ad l. Corn. de Sicar. Clarus in §. falsum verb. testis, qui falsum*, vbi in facti contingentia refert iudicio senatus, quendam Cerrutum, fuisse furcis suspensum, quia in causa criminali falsum testimonium ad offensam deposuerat, testis autem deponens falsum in causa ciuili, atque ita dolum dicendo committens punitur plerunque amputatione linguæ; aliquando fustigatur, vt declarat *Clarus dicto loco*, & refert quib. modis conuinci possit testis, quod
2 dolosè falsum dixerit. Secundo committitur † dolus dicto per eum, qui iuramentum præstat. *c. quamuis de pactis in 6. c. cum contingat extra de iureiur.* est enim iuramentum religiosa assertio sacræ rei testimonio firmata *Cic. 3. de officiis*, dicitur siue hoc iuramentum sit extraiudiciale, de quo in *l. 1.* & in *auth. Sacramenta puberum. C. si aduersus vendit.* Siue iudiciale, de quo in *l. 1. & l. 17. & Doctores in l. admonendi. ff. de iuliit. iurando.* & in *l. 1.*
3 *C. de iureiur.* Tertio committitur † dicendo mendacium vt in *l. 1. ff. de dolo*, vbi si quis lucri sui causa affirmauerit aliquem esse idoneum, cum sciret facultatibus labi, vt eum in fideiussorem acciperem, doli actione tenetur, negando depositum factum, causa tumultus, incendii, ruinæ, naufragii, iuxta tex. in *l. 1. §. prætor ait iuncta gl. in ver. in duplũ ff. depos.* negando etiam in causa legis Aquiliæ. *§. ex maleficiis verb. sed & legis Aquiliæ instit. de actionib.* & in aliis negationib. de quib. per *Iaf. in l. omnis quiiura ff. de iur. iur. vbi* etiam *Alexand.*

4 Dolus facto † committitur, vt in instrumentis falso fabricatis; in falsa moneta in *tit. C. de fals. moneta*, in falsa mensura *Pract. Papien. in forma libelli, quo agitur ad rescindendum sententiam ex falsis instrumentis, in verb. qualis, qualis* & in *verb. procurauit*, & in *verbo ita fit*, vt in hunc dolum præcipuè incidant notarii, quando pecunia corrupti, conficiunt falsam scripturam. Committitur etiam iste dolus, si in supplici libello mendacium scripserit, in iuris, vel facti narratione, vt *l. præscript. C. si contra ius vel vtilitatem publicam*; facto etiam dolum committit, qui libellum famosum edit contra aliquem. *l. 18. §. carmen. ff. de test. & l. carmen de test. l. 1. §. pen. ff. de iniur.*

Facto etiam dolum committit Hypocrita, qui sub ouina pelle insidias lupi exercet, nam fallit dolosa imagine sanctitatis, vt dixit *D. August. in homilia ad Euangelium primum quadragesima.*

5 Silentio † dolus admittitur, quando fraudulenter tacemus, quod iure erat, iustitiæ consentaneum exprimere, vt *d. l. præscript.* quæ à pari ponit, vt supplicans falsum narrauerit, ac per fraudem tacuerit veritatem vbi *Bald.* de dolo istius qui tacet veritatem, & sumi potest exemplum ex *l. si rem, quæ apud lect. 2. ff. de euict. in fine. & in l. si paterfamilias. ff. de adoption. l. sed & si hac §. patronum. ff. de in ius vocan.*

Tacendo vt si Clericus sit conuentus coram Iudice seculari, & ita contra eum fabricatus sit processus, quia dolosè tacuerit, & silentio prætererit Clericatum; valebit processus *Franc. Hicomet. inter Repetentes in Rub ff. sol. matr. n. 139. verb. hic est.*

Quoniam vero hæc doli partitio Symbolum habet cum illa, in quam diuisimus dolum, in committendo, & in omittendo, ideo his paucis satis erit illam explicasse, vt ad vltimam doli distributionem transeamus.

De Dolo pernicioso, & de dolo iocoso
Diuisio IX.

1. *Non esse superfluum de dolo iocoso tractare, pluribus demonstratur.*
2. *Dolus iocosus alius in faciendo, alius in dicendo, & exempla doli in dicendo proponuntur.*
3. *Exempla doli in faciendo recensentur.*
4. *Idem dolus diuiditur, vt alius sit incidens, alius dolus dans causam.*

VT omnem doli speciem quantum in nobis est amplecteremur, putauimus hanc quoq; diuisionem; cæteris supra enumeratis addendam: nec quispiam obiiciat, quod, vel res leuis, poterat sine crimine prætermitti; quasi vt sicut de minimis non curat prætor, ita nec de leuib. solicitus est prudens lector. Vel in alio loco conuenientior

esset

esset eius tractatio, nempe à definitione doli mali. vsq; huc doli mali species, enumera-
1 uimus, inter quas non videtur dolus iocosus connumerandus; Responsio enim † est in promptu, ad primum haud rem leuem esse, cuius dignatus est meminisse *Iurisconsultus in l. 3. ff. de seruo corrupto, Cagn. in l. nihil dolo ff. de reg. iur. Specul. in tit. de seru. non ord. ante vers. & quia*, vbi tractat quatenus iocose dictum, vel factum imputetur. *Caietanus* in sua summa in verbo dolus; Imo & *Salomon prou.* 8. delectabar inquit per singulos dies, ludens coram eo, & confert illud *Eccles.* 32. recurre prior in domũ tuam, & illud lude. Quare cum ex veteri sanctissimorum virorum sententia ludendum vnicuiq; sit domi. suæ, vt refert R*hodigin. antiquarum lectionum li. 25. cap. 11.* ipse quoq; nolui domi meæ ludere parũper, de iocoso dolo pauca verba faciens, recreandi lectoris gratia traditurus. Et quamquam vtrumq; dolum perniciosum, sc. & iocosum proposuimus, non tamen fecimus eo consilio, vt vtriusq; disputationem haberemus, sed simplici specierũ enumeratione contenti in solo iocoso dolo motaremur aliquantulum, quippe de pernicioso disseruimus satis, vt arbitror diligenter in superioribus diuisionibus Quod verò attinet secũdum dictũ.n facile diluitur, quoniam & si dolus iocosus, mali, aut nihil afferat. aut certè quod affert leuissimum sit alioquin dolus iocosus non esset, tantum habet speciem quamdam mali in eo, qui dolo iocoso deceptus est, quemadmodum subiectis exemplis fiet manifestũ, sed prius est, vt quid ipse sit definitione, aut saltem descriptione explicemus videtur autem nobis ita describendus. Vt dolus iocosus sit callida machinatio, ad ludendum, non ad fraudandum adhibita, vel sic: est simulatio al-
2 terius ridendi non fraudandi facta. Diuiditur † autem hic dolus in duas species; nã alius faciendo, alius dicendo committitur Prioris autẽ doli exemplum est apud *Plat. in Symposiacis quintæ Decadis. 2. problemate*, dum originem exponit illius adagii. *Nihil ad Parmenonis suem*, narrat enim ad hanc ferme sententiam. Parmeno quidam fuit, ex hominum eorum genere qui nostris etiam temporibus, varias animantium, & hominum voces, ita scite imitantur, ac repræsentant, vt audiẽtibus tantum, non etiã videntibus, veræ non imitatæ voces videantur, nec desunt, quos hoc artificium maiorem in modum delectet. Parmeno igitur hac arte vulgo, vt iucundissimus, ita etiam in repræsentanda, imitandaq; voce suculæ fuisse perhibetur, quem cum aliqui conarentur æmulari protinus ab omnibus diceretur illud, rectè quidem verum. *Nihil ad Parmenonis suem*. hos omnes vir vnus iocoso dolo decepturus, veram suculam sub pallio occultatã gestans, emittere vocem compellebat, quam populus imitatitiam esse credens, statim exclamauit. Sed quid hæc ad Parmenonis suem? Tunc ille sue deprompta ad risum & pudorem simul vniuersam concionem commouit, quod lepidum dolum illius in proprium errorem in iudicando cognouisset.

3 Alterius autem † doli exemplum libet petere ab illo plebano, cuius multa iocose facta, & dicta non sine laude vrbanitatis circumferuntur Etenim die quadã, dum suæ ecclesiæ restaurandæ erat magis intentus, venit præter spem amicus hospes, cum plerisq; sociis apud illum mansurus, Plebanus verò, cum nec vellet, nec posset ita repente tot hospitibus honestum, vt decens erat prandium parare, ad dolum confugit, quo sine sumptu. & sine dedecore, se improuiso onere liberaret. Itaq; missis in stabulum equis, dixit amico, cæterisq;, qui secum erant, conuiuis donec quæ sunt necessaria comparantur descendentes per viridarium ambulemus, acceperunt conditionẽ omnes, viam ineuntes. Tum Plebanus clerico suo acri ingenio iuueni, quid facto opus esset, clam edixit. Vix cæperunt, in viridario flores colligere, variosq; inter se conferre sermones, quando vicinæ ecclesiæ campanas sonantes, & defuncti alicuius indicia edẽtes audiunt. Quo sono tu cõmotus hospes (nam exorientis pestilentiæ rumor per eam regionẽ percrebuerat) interrogauit nunquid forsitan ad eam villam mortuus accessisset, Respondit Plebanus, elapso mense, multi sane migrarunt vita, cæterum paucis abhinc diebus, melius cœpit se res habere, nam heri sero decẽ corpora defunctorũ humauimus, hodie sextus est defunctus, qui dandus est sepulturæ, & vt breui tempore speremus villæ sanitatẽ. Ea voce perterrefact⁹ amic⁹ illico cõscenso cũ sociis equo, & vix salutato Plebano discessit, qui magnificis verbis nihil esse timendum fugientib. magis, quam discedentibus præ nimio timore pestis frustra addere animos simulabat.

4 Alia est † huius doli diuisio. Alius dolus est dans causam; alius incidens; illius exemplũ exstat apud R*hodiginum antiquarum lectionum lib. 11. cap. 7.* acceptum quidem ex Imp. Galieni vita, Gemmarius quidam vitreas gemmas, vt legitimas verasq; Imperatoris vxori magno precio vendiderat, mox detecta fraude irata mulier, ac indignatiõ-

ne furens, hominem ad supplicium reposcebat, cum vero rapi iussit Imperator, & conscindendum leonibus stabat miser in limine, mortis pallidus, ac terrore perfusus. At is caponem immitti mandauit, cumq; tam ridiculum mirarentur omnes, per præconem edixit: imposturam fecit, imposturam est passus, atq; ita dimitti hominē iussit & imposturæ dolum perniciosum, imposturæ iocoso dolo nocentē dimittens. Vnus enim dolus, alterius fuit causa excogitādi doli. Alterius verò doli incidentis exemplum, accipere licet à *Iosepho Montardo in rub. & l.1. vt pub. letitia, vel. asulū nunciatores. lib. 12. fol. 50. verb. tot. pariter*; ipse vero a Strabone acceptam historiam refert ad hunc fermè modū Tassus inquit incolas habet parte plurima piscatiō, & piscatu victitantes, cūm infecūda ferè sit regio, verum pisculenta. Hinc iucundum narratur factum. Ostentabat in ibi cytharedus artē, audiebant, vt tum visum est, attentius Tassei omnes; sed an ex animo facerent quidam ex cogitato dolo tentauit, vt Cytharedum derideret: nam inde discedens dedit tintinabulo signum, quod dari solitum erat quoties venditionis pisciū venisset hora. Quo sono audito confestim cum sua musica, destituto artifice, auolarunt omnes, vno vix excepto qui obleso erat auditu; proinde captum eū artificii suauitate opinatus Cytharedus, propius accedens, est quod agam gratias, inquit, & quidē maximas; tum quod musicæ negligens haud quaquam videre, tū quod despectui me prorsus non habueris, nam reliqui primum tintinabulo cecinit signū piscarium dicto citius, hinc se ꝓripuere, at is veluti cōmotior, & excitatior factus, an, inquit, increpuit æs, eo vero annuente, bene tibi sit, inquit, magister optime, ac consurgens festinabundus accurrit ad viuarium ipse quoq;, atq; ex incidenti inuento iocoso dolo; Cytharedum suæ opinionis defraudauit, dum crederet dulcedine cantus, tot homines detinere; hoc dolo nedum homines, sed gentilium Deos fictitios vsos fuisse, indicat *Lyricus Horatius lib. 1. Carminum. Ode 10 qua* incipit; *Mercuri facunde, nepos Atlantis, ibi:*

Callidum quicquid placuit iocoso
Condere furto.
Te boues olim nisi reddidisses
Per dolum amotas puerum minaci
Voce, dum terres viduus pharetra
Risit Apollo.

Et *lib. 3. Carminum Ode 26* Patræ.

Sic & Europe niueum doloso
Credidit tauro latus.

Sed & apud inferos hunc eundem iocosum dolum fuisse aliquando vsurpatum, commemorat, *Seneca in eo libello, quem de morte Claudii Cæsaris edidit*, narrat enim, quod cum dictus Claudius Imperator defunctus ascendisset in cælum, & in numero Deorum referretur, celebratis Iouis authoritate cælicolarum comitiis; dataq; omnibus facultate dicendi; obtinuit tandem, D. Augusti sententia, vt tanquam cælo indignus detruderetur ad inferos; ibiq; à Mercurio perductus Æaci iudicio, vt nebulonē Imperatorem deluderet, nouæ pœnæ addictus fuit; iussus est enim alea ludere, pertuso fritillo, vt se. fugientes tesseras quæreret, & nihil proficeret.

Nam quoties missurus erat resonante Fritillo,
Vtraque subducto fugiebat tessera fundo,
Cumque recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperque petenti
Decepere fidem, refugit, digitosque per ipsos.
Fallax assiduo dilabitur alea furto.

Ita fit, vt vbiq; gentium, gratus sit omnibus iste dolus iocosus. Nec equidem mirum, omnibus enim grata virtus. virtutis autem species est, iocosus dolus, illius scilicet virtutis, quæ Eutrapele dicitur, quando scilicet loci, temporis, & personarum habita, vt dicunt ratione dolus adhibetur; quam ob rem nec sit mirum, si legibus non puniatur, nec detur pro illo actio doli iuxta *legem 3. ff. de seruo corrupto*, virtus enim præmianda non mulctanda est. Nec peccatum etiam in foro conscientiæ inducit nisi leuissimū veniale vt dixit *Caietanus in sua summa in verb. dolus*, & refert *Cagnol. in dicta l. nihil dolo. ff. de reg. iuris.*

Finis libri secundi.

TRACTA-

TRACTATVS DE DOLO
LIBER TERTIVS.

IN QVO

DE PERSONIS QVÆ DOLVM FAciunt, ac de rebus, quæ dolum recipiunt, disputatur.

De personis, quæ dolum committere possunt, Cap. I.

1 *Omnis homo mendax, & nemo mundus à sorde.*

2 *Dolus peccatum aliquando mortale, aliquando veniale.*

3 *Homines magnopere boni, & magnopere mali pauci sunt, medii autem plurimi.*

4 *Iob vacauit à dolo, item & alii.*

5 *Vt plurimum homines dolosi à lege reputantur.*

6 *Qui per legem à dolo excludantur.*

7 *Pupillus quandoq; dici potest, qui est in potestate patris.*

8 *Pupillus vnde dicatur.*

9 *Quòd pupillus dolum committere non possit, arguitur.*

10 *Arguitur ex aduerso.*

11 *Pupillus potest exhæredationis causam cõmittere, item deportationis, item excommunicationis, item pæna corporalis.*

12 *Pupillus proximus pubertati, doli particeps.*

13 *Proximus infantia secus.*

14 *Proximus pubertati, quis nam dicatur.*

15 *An quis intelligatur nec ne pubertati próximus, Iudicis arbitrio relinquitur.*

16 *Furiosus an dolum committere possit, pro affirmatiua arguitur.*

17 *Argumenta recensentur pro negatiua.*

18 *Furioso animus deest, comparatur infanti, dormienti, quadrupedi, & rei inanimata.*

19 *Secundum Theologos non peccat.*

20 *Concluditur distinguendo.*

21 *Furiosus nõ habens dilucida interualla dolum committere nõ potest, fallit tamen, vt ibi.*

22 *Furiosus dilucida interualla habens dolum facit.*

23 *Ebrietas, insania est voluntaria.*

24 *Ebrius delinquens duplici pœna damnandus.*

25 *Ebrius dolum non committit ex communi sententia, & furioso comparatur.*

26 *Ebrius de industria non excusatur à dolo.*

27 *Ebrietas quandoq; est veniale peccatum, si vero assidua, efficitur mortale.*

28 *Deterior est vnicus dolus multiplici culpa.*

29 *Prodigus quis dicatur.*

30 *Prodigus comparatur furioso, declaratur,* num.seq.

34 *Prodigum dolum committere posse probatur.*

32 *Prodigalitas quid sit ex mente Arist.*

33 *Prodigus mentem dicitur habere sanam, mores non sanos.*

34 *Furiosus non incidit in pœnam.* l. si quis in tantam C. vnde vi.

35 *Quamobrem prodigo non imputetur dolus in omittendo.*

36 *Rusticus sagax non gaudet priuilegio Rusticorum.*

37 *Rusticus subiicitur pœna,* l. si quis in tantam C. vnde vi.

38 *Rusticus clam agens contra legum præcepta, præsumitur in dolo.*

39 R*usticus subire potest pœnam.* l. 2. §. mater ff. ad Tertul.

40 R*usticus corrumpens album Prætoris excusatur.*

44 R*usticus non incidit in crimen vsurarum, remissiuè.*

42 *In Rustico pœna veræ contumaciæ non cadit.*

43 R*usticus dolum committere potest, nec cõparatur furioso, aut infanti.*

44 R*usticorum dolo, & calliditati per Dominos satis occurri non potest.*

45 R*usticus agens contra ius naturale, gentium, vel ciuile notorium, vel clam contra alias leges præsumitur in dolo.*

46 R*usticus à dolo excusatur committens contra ius ciuile non notorium.*

47 *Mulieres facillimè decipiuntur.*

OMNES profectò homines videntur posse dolum committere, cum de his extet
1 propheticum testimonium, omnis homo † mendax; Quis homo viuit, & non peccat? & alibi sacrum eloquium canit. Nemo mundus à sorde, ne quidem vnius diei infans cui consonat *Augustinianum illud in quæstione ex vtroque testamento*: Homo sine
2 querela esse potest, sed non sine peccato, dolus † autem peccatum est quandoque mortale, ex sententia *Caietani*, quandoque veniale, vt quoties intenditur deceptio iocosa, refert *Cagn. in l. nihil dolo. ff. de reg. iur.* Quibus conuenit *vulg. dist.* inter mortales regnant fraudesque dolique. Et nulla est pietas, pectoribusque fides, & conuenit dictum Archi: is enim dicere solitus erat, quemadmodum, licet summam diligentiam adhibeas, tamen piscem sine spinis non inuenies; sic neque hominem, qui non dolosum, fraudulentum, & spinosum quiddam habeat admixtum, refert *Ælianus de var. historia lib.* 10. Verum contrarium suadet *Aristot secundo topicorum*, dicens homines, vt in pluri-
3 bus esse malos; in paucioribus bonos, & *Plato in Phædro*. homines, † ait, vehementer boni, aut vehementer mali, pauci sunt; medii autem plurimi, sentiũt enim grauissimi viri, aliquos esse, qui dolum non committant, in quorum numero Socratem forsitan ponebat antiqua gentilitas ob Delphicum Oraculum persuasa; Christiana vero religio
4 sacræ paginæ authoritate mota † Iob recenseret, verum, simplicem, & rectum, & timentem Deum, qui in his, quæ sibi diabolica inuidia acciderant non peccauit; sicut dixit destructor peccati, nec non & illum, quem rerum summus opifex secundum cor suum inuenerat. Nam etsi verum sit omnem hominem esse mendacem; neminem sine peccato reperiri, aut mundum à sorde, attamen extant nonnulli, qui dolum non faciunt, vt supponit *Regius Propheta in Psalmo.* Domine quis habitabit in Taber-

Tabernaculo tuo, ibi: qui dolum non egit lingua sua; licet absque peccato originali, aut veniali, de quibus supra dictæ authoritates intelliguntur, nemo inueniatur.

Quare cum dolus, vt dixit Sulpitius, relatus à *Iurecons. in l. 1. §. 1. ff. de dolo*, sit simulatio, vel vt dicit ibidem *tex. in princ.* sit malitia, calliditas, aut fallacia, ad alium decipiendum intenta, secundum *Labeonem in d. l. 1. §. dolum*, & homines omnes fere sint valde simulatores, authore *Tullio ad Q. fratrem*; multis simulationum inuolucris tegatur, & quasi velis quibusdam obtendatur vniuscuiusque natura; frons, oculi, vultus persæpe
5 mentiuntur; malitiosique, & fallaces † homines communiter reputentur à lege, quæ propterea malitiis hominum dicit esse obuiandum *l. cum hi. § sed cum lu. ff. de transact. l. in fundo. ff. de rei vend.* Constituenda videtur regula affirmatiua. Omnes scilicet dolum, qui est idem cum malitia *Bart. in l. quæ fortuitis in princ. C. de pignor. act.* posse committere, *l. antepen. § hoc edict. ff. de vi bonorum raptorum l. item apud Labeonem. §. conuicium. ff. de iniuriis*, quibus probatur, quod tam præsentes, quàm absentes possunt dolũ committere, ab ea vero esse nonnullos excipiendos, qui vel habitu præclaro virtutum; vel
6 magis cælesti fauore adiuti ad bonum semper inclinant, alios autem, vel ratione † ætatis, vel simplicitatis, vel sexus, vel ęgritudinis, vel personæ, vel officii, à dolo videntur alieni, quales apparent;

1	Pupilli.	4	Prodigi.	7	Minores.	9	Magistratus, & Iudices.
2	Furiosi.	5	Rustici.	8	Vniuersitates,		
3	Ebrii.	6	Mulieres.		& collegia.	10	Principes seculares.

Quæst. 1. Cæterum quoniam non satis constat inter Doct. de singulis diligentius dispiciamus, à pupillis iuxta propositum ordinem incipientes. In quo articulo accipiemus pupillum, non strictè vt in *l. pupillus ff. de verb. signif. in l. fin. §. pupillus. ff. de verb. oblig. in gloss. l. fin. ff. vbi pupill. educ. debeat*, cum se. qui cum impubes esset, exiit de potestate patris morte, vel emancipatione. Sed largissime, pro puero, quo nomine etiam in potestate
7 patris cõstitutus pupillus appellatur, si per † ætatem liceat. *l. 1. ff. de administr. tutor. l. 29. ff. eod. l. 3. ff. quando ex facto tutor. vel curat.* quo sensu dicitur pupillaris substitutio, nam cum fiat liberis impuberibus in potestate constitutis. *§. 1. instit. de pupill. substit. l. 2. &* ibi *Doct. ff. de vulg. & pupill.* sumi non debet in stricta significatione pupilli, sed in latiori, secundum quam & Seruus dicitur pupillus. *l. quam Tuberonis. § tam autem pupillum. ff. de*
8 *peculio*, nec mirum tum quia pupillus vox diminutiua † est à pupo, quæ dictio puerum significat; *Alciat. in d. l. pupillus*, tum etiam quia pueri dicuntur, donec fiant puberes. *l. mela in princ.* & ibi *Bart. ff. de aliment. & Cibar. legat.* facit. *l. pueri ff. de verb. signif.* hoc igitur præmisso, & velut iacto fundamento; Quæro an in pupillo cadat dolus adeo; vt actione doli conueniri, aliisque pœnis, quibus plectuntur dolosi, mulctari possit, & sa-
9 ne videtur negatiua sententia ad veritatem propensior. †

Primo quia pupillaris ætas quicquid videt ignorat. *l. fin. C. de falsa monet.* in qua hac ratione remititur impuberi etiam scienti pœna falsæ monetæ; similis est tex. *in l. fin. ff. de iuris, & facti ignoran.* vbi Impuberes nihil posse, vel scire intelliguntur. *Bartol. in l. Æmilius ff. de Minor. gloss. in d. l. fin. de iur. & fact. ignoran. l. pupilli. ff. quod falso tut. auth. gest. est.* ibi: *scientia pupilli non est computanda.* Vide *Tiraq. de pœnis, causa 7.* nam aliqua digna inuenies.

Secundo suffragatur *l. iurasse. ff. de iureiur.* in qua pupillus non dicitur peierasse, nec de periurio punitur, redditur ratio, quoniã sciens fallere nescit, at dolus fallacia est ad decipiendum, & circũueniendum adhibita. *l. 1. §. 1. in fin. ff. de dolo, Alex. in d. l. iurasse Bar.* ibi dicit non præsumi pupillum deierasse etiamsi constet contrarium eius, quod deposuit, id ipsum notat *Bald. in l. pactum. C. de collat. & in l. 1. col. 5. C. de seru. fugit.* nec mirum semiplenum n. intellectum habet pupillus, vt tradidit *Bal. in c. 1. §. 1. col. 1. quo temp. miles in vsib. feud.*

Tertio adstipulatur, quoniam pupillus delinquens in pupillari ætate; non modò tunc non punitur; sed nec potest plecti post pupillarẽ ætatẽ. *l. scimus. C. de pœnis, gl. in l. sciunt. C. de leg. hæred. Tiraq. de pœnis d. caus. 7. n. 8. in fin.*

Quarto pupillus vim inferens alteri sine tutore non cadit à iure suo, nec incidit in pœnam *l. si quis in tantam. C. vnde vi*, vbi *Bart. & Bald. nec non Menoch.*

10 Verum † ex aduerso, quod pupillus dolum committat. I. probatur, quoniam pupillus potest exhæredari. *§. non solum autem inst. de pupill. substit.* ibi, sed etiam exhæredatis. & ibi, si exhæredato pupillo; *Doct. in l. 2. ff. de vulg. & pupill* ergo dolose vnam ex qua-
11 tuordecim causis potest admittere, quibus permissa † est exhæredatio. *§. alind quoque*

capitulum in auth. vt cum de appell. cognosc. Secundo pupillus potest deportari. §. *item fini-*
tur; inst. de tutel. ibi si adrogati sint impuberes, vel deportati. *l. clarum. C. de authoritate præ-*
stan. vb Bar. & Bal. imo d. §. item finitur, expressum est pupillum tamquam ingratum pos-
se in seruitutem reuocari à patrono, quod fiebat illis verbis, Esto seruus, quādo liber es-
se nescisti. Tertio pupillus potest affici pœna corporali. *l. excipiuntur. ff. ad Syllanian.* vbi
pupillus dormiens in lecto ad pedes Domini in lecto occisi; punitur corporaliter, quod
Dominicam mortem postea silentio contexerit, licet ratione ætatis minoretur pœna.
Bald. in l. & si seuerior col. 2. verb. ex prædictis. C. de infam. quemadmodum nec pœna ordi-
naria statuti punitur, sed mitigatur. *Bart. in l. 2. C. de except. Abb. in c. 2. de delict. puer.* Quar-
to pupillus potest mulctari, atque excommunicari. *Ang. in l. neq. ff. de in ius vocan. Spec. in*
tit. de cont. §. fin. in fine, quinetiam potest torqueri quamuis leuius, & mitius. *l. vlt. & ibi*
Bald. C. his quibus vt indig.
12 Pro solutione distinguendum est. Aut pupillus † est proximus pubertati, aut
est infra illam ætatem, priori quidem casu; verior est posterior sententia affirmatiua,
& ita accipiuntur argumenta deducta; ratio redditur in *l. pupillum. ff. de reg. iur.* Pupil-
lum inquit Caius. Qui proximus sit pubertati capacem esse, & furandi, & iniuriæ faci-
endę, conuenit tex in *l. impuberem. ff. de furt.* & vbiq; in hoc casu leges doli capacem ap-
pellant tex. est apertus in *l. 14 §. 1. ff. de dolo.* ibi ego arbitror ex suo dolo conueniendum
si proximus sit pubertati; confirmatur *d. l. excipiuntur,* vbi quamuis Senatusconsulto im-
puberes serui excipiantur, tamen legatus Trebius Germanus etiam de impubere su-
mi iussit supplicium, & tamen ait Iurisconsult. non sine ratione, nam is puer, nec mul-
tum à pubertate aberat, & *cap. & infra* , & eius ætatis, quamquam nondum puberis,
vt rei intellectum capere possint, conferunt quæ ponit *Decius in d. l. pupillum.* & in *l. ferè*
in omnibus. ff. de reg. iur. vbi de minuenda pœna propter ætatem disputat. *ca. 1. de homicid.*
& ibi *gloss. magistr. Doct. in rub. & c. 2. de delict. puer. Duenna in reg. ætas verb. fragilitas. num.*
secundo ac de infante, puero, adolescente, iuuene, Sene, est *gloss. magistr. in dicta. l. verbo*
fere. ff. de reg. iur. quam laudat *Grammatic. decisio 34. numero secundo. Duenna dicto loco. in*
vltim. conclus.
13 Secundo autem casu quando scilicet non est † proximus pubertati; obtinet alia
sententia pupillum scilicet non committere dolum, ideo nec periurium; nec causam
iustam exhæredationis, quia cum illa ætas quicquid videt ignoret, nec post puberta-
tem plectendus est de his, quæ fecerit intra pubertatem; nec incidit in pœnam. *l.*
si quis in tantam. C. vnde vi, nec *in l. Cornel. l. infans,* ibi: innocentia consilii. *ff. ad l. Cornel.* &
ita cum hac distinctione loquuntur iura citata, & Doctores. Sed quando dicitur pu-
14 pillus proximus pubertati, † declarat *Soccinus in l. 1. §. adipiscimur. ff. de acquir. possess. Iason*
in auth. sacramenta puberum. C. si aduersus vendit. & in *l. properandum. §. & siquidem. Cod. de*
Iud. Dec. d. l. pupillum Bald. *in dict. l. excipiuntur. Didac. in epitome Decret. part. 2. cap. quinto*
numer. 5. gloss. in l. pupillus, institu. de inutil. stipulat. & in *dict. l. pupillum. Viuius com. opinion.*
in verb. pubertati proximus; & sane distinguunt inter contractus, delicta, & alimenta,
nam in illis dicitur proximus pubertati masculus, qui annum decimum, & dimidium
peregerit; fœminam si nonum annum cum dimidio compleuerit *gloss. in d. l. pupillum, &*
dict. §. pupillus, quam communiter esse probatam inquit *Ias. in d. §. & siquidem. l. properan-*
dum. Didac. *citato loco. Men. de arbitr. cent. 1. casu 77. nu. 21. Natta cons. 434. in fi. lib. 2.* & pro-
ximū pubertati definiunt, cui ad ætatem perfectam scilicet 14. annos sex tātum menses
deficiunt, *Bald. & Ias. dictis verb. & Corn. cons. 147. num. 25. vol. 1. & Viui. d. loco.* aliqui ve-
ro dicunt, hanc sententiam non modo esse veram in delictis, sed etiam in contractibus,
& in aliis quibuscunq; actibus *glo. in c. attestationes,* & in *c. continebatur de desponsat. impub.*
facit tex. *in l. notantur de excusation. tutorum, Igneus in l. 1. § impubes. ff. ad Syllan.* Eamq; opi-
nionem in contractu matrimonii dicit esse communiorē *Staphileus de litt. & grat. & Iust.*
fol. 74. Did. d. c. 5. & nu. 5. Communior tamen sententia est, id totum iudicis arbitrio esse
15 relinquendum, vt † dixerunt *Did. & Viuius citatis locis;* authoritate *Sal. in l. impunitus. C. de*
pæn. Faber. in d. § pupillus. Dec. d. l pupillum. Ana. in c. 1. de delict. puer. Antonius *in d. c. attestatio-*
nes, Abb. & Præpositus in c. continebatur de desponsat. impuber. nouiss. Menoch. de arbitr. lib. 2.
cent. 1. casu 57. numer. 44. vbi post enumeratas, & confutatas quinque in ea materia Do-
ctorum sententias, sex tantum proponit, quam receptiorem, & veriorem appellat,
nempe iudicis arbitrio relinqui, & ibi quod sit iudicis officium in examinandis cir-
cumstantiis, rei, de qua agitur, personæ impuberis, & regionis in qua habitat,
& natus est, & ex mente *Didac. allegato cap. verbo*, & ex mente sua copiosè
dispu-

disputat, quibus consequens esse dicit, *num. 15. & 16.* infantes, & proximos infantiæ
doli capaces non esse, per *l. impuberem. ff. de furt. l. in negociis* vbi *Decius numer. 9. ff. de reg.
iur.* In alimentis autem quando sunt relicta vsque ad pubertatem definitur pubertas
in masculo vsque ad decimum, & octauum in puella vsque ad decimum quartum
annum, secundum formam à Diuo Adriano datam, quam refert in *l. mela. ff. de alimen.
& cibar. legat.* dicens pietatis intuitu in sola specie alimentorum hoc tempus ætatis
esse obseruandum; declarantur prædicta vt scilicet quando pupillus doli capax tene-
15 tur ex delicto; debet intelligi ex delicto in committendo, non autem in omittendo.
Bart. in l. 1. §. impubes, & ibi *Dyn. & Bald. ff. ad Syllan.* nisi quando dolus eius argueretur
expresse, etiamsi esset in omittendo *Bart. in l. exciptuntur d. tit.* item nisi concurrerent tria,
de quib. *d. l. exciptuntur.* vt ibi per *Bar. & per Siculum in c. 1. de delict. puer.* quamuis hoc casu
mitius puniatur.

Quæst. 2. Secundo dubitatur de furioso, an scilicet ipse dolum possit committe-
16 re; & videtur † affirmatiua sententia ad veritatem propensior; Primo quoniam furio-
sus pupillis, & minoribus æquiparatur. *l. Fulcinius. § adeo ex hoc quib. caus. in possess. eatur.*
adeo vt gaudeat omnibus priuilegiis pupilli, & minoris, glossa ordinar. in *l. 2. C. de Cu-
rat. furiosi Bald. in l. 2. C. qui admitt. Ioan. And. in add. ad Spec. in* Rub. *de præscript.* *Felyn. in c.
cum non liceat circa finem. 3. colum. de præscript.* igitur sicut pupilli, & minores dolum com-
mittunt, vt superiori quæstione probatum est, & facit *l. 1. C. si aduers. delict. l. auxilium. ff.
de minor.* Secundo suffragatur, quia furiosus sæpe fingit furorem. *l. obseruare. ff. de curat.
furio.* vel ad euitandam pœnam, vel ad euitanda onera ciuilia, vel ad negociũ aliquod
perficiendum, vt de Moyse Iudæorum legislatore legitur, & de Solone altero Atheni-
ensium conditore legum tradunt *Plut. in eius vita*, & de Iunio Bruto memoriæ prodi-
dit *Liuius lib. 1. Decad. 1.*

Tertio confirmatur, quoniam furiosus sæpe delinquit, & ob delictum punitur. *l.
Diuus. ff. de offic. præsid. circa medium*, igitur, & dolum potest committere, qui deli-
ctum est.

Quarto adiuuat hanc sententiam, quod furiosus habet voluntatem consentiendi &
contradicendi. *l. 2. §. voluntatem ff. sol. matrim.* nam si filia habens pãtrẽ furiosum, potest
de dote agere, Quia furiosus pater habetur pro consentiente, dolus aũt cõsensu com-
mittitur, quia est, cũ simulatur vnũ & aliud agitur. Est calliditas, & machinatio ad aliũ
17 circumueniendum adhibita *l. 1. ff. de dolo.* In contrarium † facit *l. furiosi. ff. de reg. iur. §.
præterea instit. quib. non est permiss. fac. testam.* vbi furiosi nulla est voluntas, *l. in negociis eod.
tit. & §. furiosus instit. de inutil. stipulat.* vbi furiosus quod agit, non intelligit. *l. 2 § furios.
ff. de iure codicill.* ibi: furiosus habetur pro quiescente, & *l. 2. §. furiosus. ff. de procurat.* Vbi
18 furiosi † animus deest *l. 1. §. adipiscimur. ff. de acquir. possess.* ibi furiosus non acquirit pos-
sessionem, quia affectionem tenendi non habet. *l. Fulcinius. §. adeo. ff. ex quib. caus. in poss.
eatur.* ibi: furiosus non latitat, *Socin. cons. 47. lib. 3. conuenit. l. vlt. in fin. de adminis. tutor.* vbi
legitur, quod factum à furioso refutatur perinde, ac si casu accidisset sine facto perso-
næ suffragatur. *l. sed si quamcunque iniuriam. §. 1. ff. ad l. Aquil.* dicens damnum datum
à furioso æquè existimandum esse, ac si quadrupes fecerit, aut si tegula ceciderit, fu-
riosus mortuo comparatur, & dormienti, *l. 1. §. adipiscimur. Item infanti. l. Infans ff. ad l.
19 Corneliam de Sicariis ad l. pen. §. fin. ad l. Pompeiam de Parricid.* Ideoque apud † Theologos
furiosus non dicitur peccare *Alexand. de Alexand. in secunda parte summæ quæstione
172.* refert *Tiraquell. de pœnis capite primo numero tertio Bald. in leg. humanitatis. Codi-
ce de impub. & al. substit. l. si quis alicui de acquirend. hæred.* Dolus autem sine voluntate,
sine intellectu, sine affectione committi non potest, nec casu, nec à mortuo; proin-
de *Baldus in dicta leg. humanitatis columna quarta*, dixit in terminis furiosum care-
re dolo, nec posse exhæredari *Menoch. de recuper. possess. in l. si quis in tantam. Codic. vn-
de vi: numero nonagesimo secundo*, ait quod nec culpa, nec dolus potest furioso adscribi.
20 Conclusio † sit cum distinctione, nam aut disputamus in furioso, qui perpetuo morbo
corripitur. Aut in eo, qui habet aliquando dilucida interualla. *§. furiosi inst. quib. non est
permiss. face. test. l. 12. §. natura ff. de iud. l. 9. C. de impub. & ali. substit. l. 22. §. si marit. ff sol. matr.*
sunt enim aliqui, quorum morbus perpetuus est, aliqui quibusdam interuallis sensu
seniores sunt, eorumque furor interuallum habere dicitur *dict. §. si maritus* vel in-
termissionem. *leg. 20. de testam. leg. 6. Codic. de curat. furio.* vel inducias. *l. 9. Cod. qui testa.
21 face. poss.* priori casu non potest dolum facere † rationibus supra deductis, *Bal. l. 14. ff. de
dolo.* fallit autem secundum aliquos si sua culpa in furorem incidisset, lapsus *in Clem. 1.*

28 in duplici culpa esse, vt dicebat Pittacus; sed vnum dolum esse † deteriorem, quàm
multas culpas.

Tertium quoq; facile diluitur, nam delicta puniuntur, non solum ex dolo, sed et-
iam ex culpa *d.c.inebriauerunt d.l.respiciendum d.l.1. C.si quis Imp. maledixerit*, ibi vt ex per-
sonis hominũ dicta pensemus. Et quoniã culpa punitur mitius, quã dolus ex Legistarũ
Canonistarum, & Theologorum sententia *Tiraq.d.loco nu.3.* ideo clementius punitur
ebrius. Nostra autem disputatio est de dolo, non de culpa.

Q. 4. Quæritur quarto loco nunquid prodigus, dicatur dolũ cõmittere, & videtur
29 nullus in eo esse dolus. I. q̃a ꝓdigus est, q̃ in sermone apparet † sapiens, cæterũ in factis
insipiens est. *l.is qui.§.damus*, vbi *Bart.ff.de tutor.& curat.dat.ab his.* ibi & si mentis suæ vi-
30 deantur esse cõpotes. II. ꝓpterea q̃ furioso † cõparatur *l.1.C.de curat.fur.* ideo nec testa-
mentũ condere. *l.is cui,* & ibi *Bar.ff.de testam.§.item is instit.quib.non est per miss. fac. testam.*
nec contractũ facere, nec iudicio interesse, *Doct.& max.Bar.in l.is cui bonis.ff.de ver.obl.*
in l.certi condictio §.idem ff.si cert.pet.in l.Fulcinius.§.adeo.ff.ex quib.cau in poss.eat. Felyn.in c.
cum non liceret de præscript.col.2.in fin. eaque ratione sicut furioso, ita & prodigo filio ma-
iori potest pater exemplariter substituere. *Bal in l.humanitatis, C.de impub.& al.subst.col.*
pen. verb.quinto quæro. Itẽ non iurat in litẽ prodigus, q̃a solus dolosus præstat illud iura-
mentũ; vt in *l.videamus in pr.ff.de in lit.* & ibi Alex. III. cõfert tex *in d.l.Fulcin.§.adeo in ver.*
idem in prodigo. in qua pareitur ꝓdigo in dolo in omittẽdo. Itẽ si vocatus à Iudice nõ cõ-
pareat; non dicitur latitare si hæres factus non vindicauerit necem defuncti, aut mater
prodiga nõ petierit pupillis filiis suis tutorem, non priuatur successione, *Tiraq.de pœ-*
nis causa 44 n 16.verb.idem de prodigo.

31 A contraria † tamen sententia recedendum non est, dolum sc. posse committi
à prodigo etiam post bonorum interdictionẽ, & ratio est, quia dolus ab eo, qui discur-
sum rationis, & intellectum habet potest fieri, quippe aptus est simulare aliud pro alio,
in quo doli substantia consistit *l.1.§.1.ff.de dolo.* Rursus, quia defectus, siue vitium pro-
digi non occupat integritatem mentis, quo ad omnia, sed duntaxat quo ad bonorum
administrationem in qua vere nõ facit nec finem nec modum *l.1.ff.de curat.furios.&c.*
vbi furiosus non sanam mentem dicitur dicitur habere, prodigus non sanos mores,
ꝓinde cognoscit quid agit, delictũ faciat, an nõ, iustè an iniustè operetur, vnde rectè
dixit *Ripa in l.is cui bonis numero 53.* prodigalitatem respicere vitium in dissipatione bo-
norum, in qua nulla est voluntas, nullum animi iudicium, *Menoch. de recuper. possess.*
in l.si quis in tantam numero 98.& 99. cui conuenit, quod tradit *Arist.lib 4. Ethicorum,*
32 dum ait, quod prodigalitas est incontinentia † in pecuniarum profligatione, quare
prodigus in delictis non excusatur, imo si homicidium ex animo committat capite
plectitur. *l.furiosum, & ibi Bald.Cod.qui testam.facere poss. Tiraq. dict. cons.44. numero 16.*
Angel.in dicta l.Fulcinius §.adeo ff.ex quibus caus.in possess.eatur. pari actione incidit in pœ-
nam. *l.si quis in tantam.Cod.vnde vi, Bart.ibi num.14. Menoch.de recuper.possess.remed primo*
quæst.96. dicens ita esse communem, & tamen illa constitutio non datur nisi contra
dolosum. His suffragatur, quod prodigus æquiparatur adulto, & pupillo dolo capa-
ci, vt per *Menoch.d. loco ibi dum ait numero 98.* quod remedium *dictæ legis si quis in tantam*
datur contra pupillum, & adultum, cui prodigus comparatur. Nec faciunt negocium
allegata in contrarium, & ad primum solutio est in promptu, quod prodigus est insi-
piens in factis, scilicet in negociis contrahendis, & pecuniarum dissipatione, vt paulo
supra dictum est, & nõ obscure indicat *§.diuus*, ibi tamen sic tractare bona ad se perti-
nentia, vt deducantur in egestatem. Secũdum diluitur fundamentum, quod æquipa-
ratio procedit non in omnibus, sed in pecuniis, & negociis tractandis; non in delictis,
33 quia prodigus cognoscit quid agat, & non mentem insanam dicitur habere, sed † non
sanos mores. *d.l.1.ff.de curat.fur.* proinde furiosus de homicidio non punitur *l.diuus.ff.de*
offic.præsid.l.infans ff.ad l.Corn.de Sicar.l pen ff de Parricid. prodigus autem pœnam nõ ef-
34 fugit, vt dictum est paulo ante; furiosus etiam non incidit † in pœnam *l.si quis in tan-*
tam. ex magis communi *Bart.ibi num.13; Cyn.& Alber.ibi late Menoch.ibi quæst.8. numer.*
91. Ad tertium respondetur, quod sicut in delictis in committendo, dolum potest
committere; ita & in his, quæ consistunt in omittendo, verum in dubio non præsu-
mitur ille dolus commissus, sed potius creditur factum ex negligentia, & hæc est ra-
35 tio, vt in his delictis prodigo, sicut † pupillo, & minori parcatur, *Tiraq.d.caus.44.n. 6.* E-
go enim arbitror, quod si constaret, prodigum dolose omisisse vendicare necem de-
functi, aut petere filiis tutorem, quod non parceretur.

Quaest. 6. Sed quid in muliere dicemusne eam dolum committere, an negabimus propter fragilitatem sexus, & imbecillitatem consilii? & videtur ab iis longe dolus abesse, siquidem facillime ipsae † decipiuntur, vt dixit *Arist. lib. 9. de animalib.* & probat illud *Ouidianum in Epistola Phyllidis ad* Demophontem.

47

Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria simplicitas, digna fauore fuit,
Sum decepta tuis, & amans, & foemina verbis.

48 Secundo quoniam † infirmum dicitur esse consilium foeminarum, *glos. in l. 1. Cod. de cōfirm. tut. & in §. 1. de satisdatione tut.* & ideo imperatores in *l. si pater in fin. Cod. de sponsal.* scriptum reliquerūt foeminarum consilium plerumq; aduersus propria commoda laborare, ratio est ex *Arist. 1. polit. cap. vlt.* quia inualidū est eorum consilium, & ob hanc rationem, inualuit consuetudo, apud omnes ferme Italos, vt ipsis mulieribus interdicta sit contrahendi potestas sine consensu propinquorum, *Bald. in l. 2. quaest. 9. Cod. de rescinden. vend. in cap. si ut colum. vltima. de probat*, imò hac ratione ducta antiquitas Romana in tutela mulieres constituebat donec nuberent, *Cicero in oratione pro Murena.* Mulieres omnes propter infirmitatem consilii Maiores in tutorum

49 potestate † esse voluerunt; ob sexus istius imbecillitatem lata fuit *lex Iulia de fundo dotali. §. 1. institut. quibus ex caus. alien. licet, vel non, ibi:* (ne sexus muliebris fragilitas.) Item *Senatusconsult. velleian. l. 2. §. verba in fine. ff. ad velleian.* ibi: infirmitas mulierum. In eadem ratione fundata erat illa consuetudo Romanorum, vt mulieres propinquis non

50 † nuberent, quoniam mulieres propter imbecillitatem multorum ope egentes propinquis idcirco adiungere noluerunt, vt si quae iniuria a viris suis afficerentur, cognati opem ferrent, *Plut. in problem. cap.* 116. Huc spectat, quod fortuna muliebri forma

51 fingeretur, vt illius † imprudentiam euidentius exprimerent, & Minerua sine matre nata credebatur, quoniam in foeminis prudentia non est, cuius Dea est ipsa Minerua, quāobrē statutū requirens cōsensum consanguineorū, nō cōprehendit foeminas *Castr. cōs. 74. col. vlt. lib. 1 & cōs. 83. eod. lib. in pr. Dec. in l. 2. col. 6. ff. de reg. iur.* cū aliis innumeris congestis à *Tiraq in l. 1. connub. n. 79.* ubi haec, quae diximus, & alia multa de fragilitate, imbecillitate atq; infirmitate mulierū cumulat, quib. verificatur dictū *Ouidiana puella ad Leandrum.* *Vt corpus teneris, sic mens infirma puellis.*

Caeterum ex aduerso mulierem doli capacem esse, imo illum saepe committere, constat ex his, quae copiose diximus supra in prima diuisione doli; dum egimus de dolo praesumpto. *Quaest.* 2. Palam est etiam ex R*ubr. ff. si ventr. nomine mulier. in possess. missa, eod. possess.* dolo malo ad alium translata esse dicatur in *l. 1. d. rubr.* ibi: idcirco constituit actionem in factum in mulierem, quae in alium hanc possessionem dolo malo transtulit, cui conuenit. *l. 2. eod. tit. vbi Paul.* ait dolo facit mulier, quae in possessionem venientem nō prohibeat, sed quae circumscribendi alicuius causa. & clam, & per quādam machinationem in possessionem introducat; Probatur ex *l. si decipiendi. ff. ad Velleianum*, vbi mulier ob dolum perdit beneficium Velleiani, ait enim Paulus actionem, quae in dolum mulieris competit amplissimus ordo non excludit, cui conuenit. *l. 5. C. eod. tit.* ibi decipere noluisti, & ideo Senatuscōsulto tibi nō succurretur, quo infirmitati, non calliditati consultū est. & *l. 18. ibi* nisi creditor aliqua ratione per mulierē deceptus sit, nō tunc replicatione doli. exceptionē Senatuscōsulti remoueri constitutū est.

Pro resolutione distingue duos casus. Primus est, an mulier sit doli capax, dolumq; committere valeat, & non dubium est, quin possit, & valeat ex modo deductis

52 viribus, quae manifestiora sunt, quàm possint † cauillari; imò naturalis videtur dolus foeminarum: *Propert. lib. 2. ad Amicum.* scribens.

Sed vobis facile est verba, & componere fraudes,
Hoc vnum didicit foemina semper opus.

Cui consonat illud *Arist. de anima* 8. Mulier melioris est pietatis, quam vir, sed maioris inuidiae, & malitiosior est viro. & facilius decipit. Conuenit illud vulgatū Poetae.

Nux, Asinus, Mul er simili sunt lege legati.
Hac tria nihil recte faciunt si verbera cessent. *Pierius lib. 55. in fin. & ferula.*

Secundus casus est nunquid in casu, in quo in viro praesumitur in dubio dolus †

53 cōmissus, praesumatur etiā in muliere, & negauerim tū ex his, quae diximus in hoc articulo pro priori opinione, tum etiam ex his, quae tradidimus in prima Decisione doli, in *tit. de dolo praesumpto in 2. quaest.*

Q. 7. Septimo incidit dubitatio, an minores dolū cōmittant, & negandū videtur ex

54 *l. 1. ff. de min. 25. annis*, ibi nā cū inter oēs † cōstet fragile esse, & infirmū, huiusmodi aetatis

consilium & multis captionib' suppositum, multorumq; insidiis expositum, auxilium
eis prætor hoc edicto pollicitus est, & aduersus captiones opitulationem prætor edi-
cit, ecce tantum abest, quod dolose alios minor decipiat, vt aliorum insidiis ipse maxi-
me supponatur, eademq; ratione sit inducta in eius fauorem restitutio in integrum à
55 prætore, sed tamen † alia sententia verior est, & probatur ex *lege si ex causa. §. nunc vi-*
dendum. ff. de minor. & §. si in commissum. ff. de minor. ibi an etiam delinquentibus, vt puta
si dolo aliquid fecit minor in re deposita, vel commodata, vel alias in contractu, & pla-
cet in delictis non subueniri, & ibi quod sic erit accipiendum, si non dolus ipsorum in-
terueniat, confert. *l. auxilium. §. in delictis, & in l. 2. §. 1. eod. tit.* ad idem est text *in l. 1. Cod.*
si aduers. delict. ibi in criminibus ait ætatis suffragio minores non iuuantur, etenim ma-
lorum mores infirmitas animi non excusat. & ibi *gloss magistr. in verb. infirmitas suffra-*
gatur. l. 2. C. si minor maiorem se dixerit, si is qui minorem nunc se asseuerat, fallaci maio-
ris ætatis mendacio te deceperit, & *l. 3. eod. tit.* si alterius circumueniendi causa minor
ætate maiorem, &c. Confirmatur, nam si pupillus proximus pubertati doli capax ex-
istimatur, vt supra probatũ est in *prima quæstione*, quanto magis in adulto est idem re-
spondendum: nec vim habet ratio adducta in contrarium; quippe & mulieres propter
sexus imbecillitatem, fragiles, infirmæq; dicuntur, ob eamq; causam inuentum est se-
natusconsultum Velleianum, introducta est *lex Iulia de fundo dotali*, vt diximus paulo
supra, & tamen sæpe dolum committunt, sicut supra apertè probatum est, idemq; iuris
est in pupillo pubertati proximo, cuius tamen consilium magis fragile est, quam mi-
noris: non repugnat igitur infirmitas ætatis, quando possit illam interdum malitia
supplere, & alios decipere. *l. 3. C. si minor se maiorem dixer.*

Quæst. 8. Octauo venit in dubium vtrum vniuersitas possit dolum committe-
56 re, nempe vniuersitas † personarum, de qua in *Rub. & l. 1. cum seq. ff. quod cuiusq; vniuer-*
sitatis nomine l. 1. de libert. vniuerso. in tit. de manumiss. quæ seruis ad vniuers. pertinentibus
imponuntur, vt sunt municipia, collegia, corpora, curiæ, societates *d. tit. ff. quod cuiusq;*
vniuers. nomine. non autem vniuersitas rerum pertinet ad quæstionem nostram siue sit
iuris, vt hæreditas, vel peculium. *l. item. §. non solum. ff. de petit. hered. Doct. in Rub. ff. solut.*
matrimon. siue sit vniuersitas facti, vt in *l. 1. §. fin. ff. de rei vendic.* quæ verificatur in grege,
vel in armento, priori itaq; modo sumpta vniuersitas, videtur, quod non possit dolum
committere. Primo ex *l. sed ex dolo. ff. de dolo. §. 1.* sed an in municipes de dolo detur actio,
& puto ex suo quidem dolo, non posse dari: quid enim municipes dolo facere pos-
sunt? Secundo, quoniam vniuersitas integra consentire non potest. *l. 1. ff. de libert. ad v-*
niuers. pertinent, l. 1. §. fin. ff. de acquir. poss. vbi *Ias.* reddit rationem, cur non possit præstare
consensum, nempe quoniam inter municipes multi sunt infantes, multi furiosi, vel
mente capti, qui non valent vllo modo consentire, & hinc est, quod vniuersitas non
potest excommunicari, ne scilicet infantes, & furiosi teneantur. *c. Roma. §. vniuersita-*
tem de sent. excom. in 6. Ias. d. §. vltim. num. 1. verb. facit quod. Tertio adiuuat hanc senten-
tiam, quoniam vniuersitas est persona ficta, non habens animam, nec intellectum *Ias.*
d. §. fin. nu. 2 sine quo dolus ad alium decipiendum non potest intendi. *l. 1. §. 1. ff. de dolo,*
& ideo ex dolo eorum, qui res vniuersitatis administrant si quid ad eam peruenerit,
dari potest de dolo actio. *d. l. sed ex dolo. §. sed an.* Non autem ex dolo proprio potest
conueniri.

In contrarium est text. quem citat *Bart. in glos. in d. l. sed ex dolo Ias. in d. §. fin. tex-*
tus inquam in l. metum. §. animaduertendum. ff. de eo quod metus causa, ibi, ideo siue singula-
ris sit persona, quæ metum intulit, vel populus, vel curia, vel collegium, vel corpus
huic edicto locus erit. Secundo vniuersitas potest delinquere, ergo & dolum facere,
in quo delictum est, assumptum probatur, primo in committendo in *auth. item nulla*
communitas C. de episcop. & cleric. auth. cassa. C. de sacros. eccles. Secundo in omittendo. *l.*
iubemus nulla nauem. C. de sacros. eccles. iuncta. l. si procurator. §. si tutoris ff. mandati. latè Bart.
in l. aut facta §. nonnunquam num. 3. & 4. ff. de pœnis. Pro resolutione *gloss. & Bart. in d. l. sed*
57 *ex dolo,* & glos. in *d. §. animaduertendum,* distinguunt, aut quæris † an vniuersitas nul-
lo modo facere possit dolum, & tunc vera sit posterior hæc sententia, quia dolum cō-
mittit, aut quæris, an cum difficultate, vel faciliter, & responde, quod difficiliter com-
mittet, siquidem oportet, quod conuocato legitime consilio, veluti per sonum cam-
panæ; & per maiorem partem illorum vniuersitatis sit actum, imo quod processerit
propositio, & consilio dato sequatur doli commissio, alias non dicitur fieri per vniuer-
sitatem, sed per singulos *Curt. Iun. cons. 175. num. 5. l. aliud. §. refertur. ff. de reg. iur.* ibi *Dec. &*
Cagnol:

Cagnol. l. quod maiori. ff. ad municip. & *Bart.* ibi, cum *appost. Alex.* Ideoque ad *l. sed ex dolo,* respond. quod illa interrogatio, quid si Municipes, arguit difficultatem non impossibilitatem. alii, vt *Bald. d. l. sed ex dolo Iason in d. §. fin. l. 1. ff. de acquir. poss. & sequu. Bar. in d. §. aut facta. num. 4. verb. respondeo* propriè, dixerunt verè, & propriè vniuersitatem dolum non committere, sed ficte, & interpretatiuè, scilicet quia per ministros, & Magistratus suos, & ita inquit *Iason. d. §. fin. num. 2. verb. sic etiam intellige,* & in *d. l. sed si ex dolo,* cum sit ficta persona, carēs; animo & sensu, quomodo potest verè dolū admittere. Distinguit
58 † etiam *Marianus Soccin. in c. dilectus filius à n. 26. vsq. ad 28. ext. de simonia,* quem vide omnino, videas etiam in eodem tex. *Anc. in 2. col. ver. sed dominus.* Sed an vniuersitas constituatur in dolo, vel contumax ex contumacia Syndaci, non comparentis, *Bar. in l. non potest dolo ff. de reg. iur.* respondet affirmatiuè in his, quæ per eum fieri possunt, alias se-
59 cus. † Alii distinguunt, aut loquimur quo ad primam citationem, & tunc vniuersitas per syndacum in dolo non constituitur, quia prima citatio debet fieri actoribus ciuitatis. Quoad alias sic communem dicit Villabol. esse testatam à *Bald. de-cis. 60.*

Quæst. 9. Quæritur nono vtrum iudices dolo faciant. Iudex autem appellatur, qui
60 de aliqua re vel iure Magistratus, qui † iubendi potestatem habet iudicat, atque cognoscit. Et videtur quod non; etenim Iudex, vt refert *Budæus in l. 1. ff. de iust. & iur.* secundum *Aristo.* qui latinè Mediiurius dicitur, a medio, & iure, composito vocabulo, quoniā inter vtrāq; partē medius iustitiæ minister est. Secundo iudex est idem, quod vir bonus. *l. continuus ff. de verb. oblig. l. cæteri. §. primo. ff. fam. hercisc. l. vir bonus. ff. iud. solui. l. 1. §. si quis in fraudem ff. si quid in fraudem patron. Bartol. in d. l. continuus Alexand. consil. 3. num. 8. lib. 1. Ruy. consil. 63. numer. 1. libr. 4. Paris. cons. 168. numer. 3. lib. 4. Soccin. Iun. consil. 7. numer. 23. & consil. 22. lib. 32.* vir autem bonus dolum non committit, alioquin non diceretur bonus. Vnde *Hor. lib. 1. epist. ad Quint.*

Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges, iuraq; seruat.

§. 1. inst. de offic. iud. III. Vlp. in l. 4. incipit cæter a. ff. fam. hercisc. in qua Iudex est qui innocentis viri officio fungitur, consonat lex in *l. quæsitum. ff. de test. l. cum quem temerè ff. de iudic.* Vbi religio propria dicitur esse iudicantis; cui respondet *Cicero in Oratione pro Cluentio,* inquiens Iudicis est; atq; sapientis habere in consilio, legem, fidem, religionem, æquitatem, libidinem autem, & inuidiam, metum, cupiditates omnes amouere, maximè existimare conscientiam mentis suę, quam à Diis Immortalibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest.

Quarto adstipulatur, quod iudicis præsentia in celebratione alicuius actus, vel negocii, facit cessare doli præsumptionem in *Gramm. cons. ciuil. 131. num. 12. cum sequen. Bartol. in l. 1. C. de Præd. Cur. lib. 10. Felyn. in c. quoniam contra de probat, verb. & tenendo. num. 12.*
61 Contrarium autem vtinam † verius non esset; nec enim pœnæ essent contra dolosos iudices legibus comparatæ, vt in *l. venales. Cod. quando prou. non est necesse. l. fin. si ex falso allegat. l. seruo inuito. §. cum prætor. ff. ad Trebell. l. diuus. ff. de re iud.* In quibus à corrupto personarum iudice lata sententia, vel annullatur, vel per restitutionem in integrum rescinditur, si gratia motus iudicauerit; dicitur enim iudex corruptus, & per sordes iudicare, nempe si aliquid accipiat, vt sententiam proferat gratiosam; vel nullo modò proferat. *l. 3. l. lex Iulia. § hodie ff. ad l. Iuliam repet.* Secundo declarant iudicem sæpe dolo
62 facere famosæ illæ pœnæ à Principibus † irrogatæ iudicibus, Nempe Cambysis, qui cute à iudice iniquo detractā Tribunal ornauit, & in ea filium ad iudicandum sedere iussit, vt paternæ pœnæ consideratione admoneretur, quæ pœna maneat corruptum iudicem *Valer. lib. 6. cap. 3. Alexand. ab Alex. lib. 3. genial. dierum c. 5. Bald. in comm. ad l. 12. tabularum. l. 52.* Darii quoque Regis, qui iudicem nequam cruci iussit affigi; Alex. Seuerus si furem nunquam iudicem vidisset, dicebat se paratum habere digitum, quo illi oculum erueret. *Ælius Lamprid. in eius vita,* Antiquissima *l. 12. tabularum* capite mulctabatur iudex, arbiterue iure datus, qui ob sententiam dicendam pecuniam accepisse decreuerat, sicut author est *Gellius lib. 20. cap. 1.* quam legem egregio commentario illustrat *Balduin. nuper citato loco.* Postea ex constitutione Iulii Cæsaris, relata in *l. 3. & in l. lex Iulia. §. hodie.* cum nimis grauis videretur *l. 12. tabularum* pœna, inductum est, vt facti
63 qualitate iudices puniantur adeo, vt † arbitrariam esse pœnam dixerit *Clarus. §. fi. quæst. 73. Gram. cons. 135. n. 9. not. 25. n. 8. Boerius quæst. 153. n. 39. Bossius tract. caus. crim. in tit. de offic. corrupt. num. 7. & 8.* Contra id genus Iudicis est *l. 1. §. 1. verb. & qui iudicem. ff. ad l. Cornel. de*

inter Prælatum,& Ecclesiam coniugium perficitur spirituale,& diuinum. *D. Thom. in 3. parte sua summæ quæst. & art.* 1. ita inter Principem, & Rempub. celebratur matrimonium morale, atque politicum. Est etiam Pater, vel vt ait *Seneca de clem. cap. 4.* est veluti tutor ad pupillum, Princeps ad Populum, sed maritus sæpe vtitur dolo aduersus vxorem, in *tit. ff. rerum. amotar.* Pater erga filium. *l. pater filium ff. de collat. dot.* vt quando alienat in fraudem filii, nec habeat legitimam, quando iniustè exhæredat, adeoquod in dubio creditur iniuste exhæredasse in *auth. vt cum de appell. cognos. §. aliud quoque capitulum*, vbi onus probandi contrarium incumbit hæredibus; Tutor erga pupillum in *tit. de admin. tut.* & late probatum est supra in illa quæst. vtrum pupillus teneatur de dolo tutoris.

Tertio facit illud tritum sermone prouerbium, bonos omnes Principes vno an-
78 nulo insculpi posse, quo † significatur, paucos esse bonos, plures esse malos, qui non pos-
sunt carere dolo, & dolosos reperiri aliquos principes non obscurè ostendit *D. Paulus*,
quando admonet nos, vt non principibus bonis obediamus, sed etiam discolis, imo
accidit, vt vnus, & idem Princeps initio bonus, postea corruptus labatur in deterius,
79 quemadmodum de Nerone legimus, qui fecit locum prouerbio, *Neronis* † *Quinquennium*, in eos, qui ab initio boni, prolapsi sunt in pessima delicta; iustissime enim per quinquennium imperauit; postea immanissima factus est bellua, ut meminit *Calius Rhodig.* frustra *Claud. de 4. Honor. consulat.* tantopere laborasset Principem instituere, atque formare, si dolosus princeps esse non posset, ibi:

Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset
Clare puer terrisq; procul venerandus Eois.
——Sufficeret sublime genus.
Altera Romana longe Rectoribus Aula.
——conditio,
Et infra: in ciuem, patremq; geras, in consule cunctis.
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica vota.

Sed pro conclusione distinguendum est. Aut quærimus vtrum Princeps dolum
80 committere † possit, & solent nonnunquam admittere, & adhæreo posteriori senten-
tiæ, tum adductis rationibus, tum ex authoritate *D. Augustini de Ciuitate Dei*, ait enim
Deum regna etiam impiis distribuere, maxime propter peccata populi, nullo enim
81 modo grauiori pœna populum afficit, quam dando † ei malum principem, quod sanè
ex antiquorum historiis adeo testatum cuique esse potest, vt nemo debeat amplius du-
82 bitare, imo credere, quod dixit *Platina*, velut in mare flumina, sic † in magnas aulas vi-
tia confluere, Nec officiunt allegata in cõtrarium, Nam quo ad primum est lex anima-
ta, omniaq; habet in Scrinio pectoris iura recondita quo ad posteriorem condendi
legem *l. 1. ff. de constit. princ. §. sed quod principi instit. de iure natur. gen. & ciuil.* nec non quo-
83 ad authoritatem interpretando leges *l. 1. & l. fin. C. de legib.* non vero † quo ad sincerita-
tem mentis, & intentionis, lex enim non mouetur affectibus, vt homo quia lex respi-
cit futura *l. legis virtus. C. de leg.* non videt eos ad quos loquitur, & loqtur in vniuersum
ad omnes, nec odio nec amore mouetur; At homo, vt Princeps qa sæpe, & præsentia ne-
gotia tractat, & præsentes intuetur personas, facile corrũpitur, vt dixit *Arist. de iudice, in 1. Rethoricorũ.* eodemq; modo diluitur secundum argumentum; Tertiũ vero converti-
84 tur. Nam sæpe pastor cupiditate ductus nimis † emungit gregem, ita vt eliciat sangui-
nem, vnde est adagium, *qui nimium emungit educit sanguinem*, sæpe etiam spe lucri, ni-
mis ad viuum tondet oues, adeo vt incidat cutem. Porro autem quartum & quintum
eadem solutione tolluntur, etenim Princeps in dubio præsumitur bonus à lege, vt pau-
lo infra dicemus, & talis esse creditur, qualem esse oportet, & propterea, quia debet in
illo exuberare bona fides, contractus ab illo gesti, vel coram ipso reputantur bonæ fi-
dei, & licet ei secundum conscientiam, & in propria causa iudicare.

Aut dubitamus, nunquid Princeps præsumatur facile dolum committere, ita q;
85 in quibus casibus in alia persona dol⁹ præsumeretur, præsumatur † in Principe, & veri-
us est non præsumi, *Berous cons. 76. num. 71. lib. 1. & cons. 138. n. 10. lib. 3. Men. præsumpt. in 3.*
86 *præsumpt. lib. 5.* Est enim regula, quod talis esse princeps † creditur, qualis esse debet. *Bal. in l. 1. ff. de const. Princ. in l. ex facto. ff. de vulg. & pup.* & talis eius mens esse reputatur, qualis
est mens legis, vel rationis naturalis. *Dec. cons. 97. in pr. Bal. in c. 1. in tit. qui, vel quos controuersia prætendi diff.* idemq; in principe præsumitur iusta causa, *Fely. in c. quæ in Ecclesiarum extra de constit. Curt. Iun. cons. 20.* & quomodo istud intelligatur *cons. 49. col. 20. 21.* ibiquæ

rit an possit probari contrarium, præsumitur etiam, quod nolit damnum inferre tertio, igitur nec dolum, qui semper damnum affert. *l. 2. §. merito, & § si quis à Principe. ff. ne quid in loco publ. l. nec auus*, & ibi *Bald. C. de emancipat. liberorum Bald. in l. ex facto. ff. de vulg. & papill. Dec. consil. 606. nu. 77. Iason. in l si quis quemquam. ff. si quis caut.* & illi placere creditur, quod iustum est *Ias. in l. quod principe. ff. de constit.* ideoque si Princeps absque pro-
87 cessu mandet aliquem † suspendi, licite, ac sine peccato, potest aliquis exequi suum mandatum *Cagnol. in l. velle non creditur num. 8. ff. de reg. iur.* eademque ratione si Prin-
88 ceps rescribat cum clausula motu proprio eius tamen intentio † semper præsumitur, quod nemo debeat grauari, aut iniuriam pati. *Bald in c. ad aures de rescript. Panormit. in c. 1. de re iud. in cap. causam el. 2. de testibus*, latè *Cassanem in Catalogo glor. mundi, part. 5. consider. 24. numero* 107.

89 Hac vero † nostra ætate est, cur Ciues Deo Opt. Max. gratias agamus, quoniam Principes Christiani, & Catholici sunt tales, vt veri Patres, veri tutores, veri mariti,
90 veri pastores possint appellari, & præsertim Magnus Etruriæ Dux Ferdiuandus qui † Claudiani partes institutionum principio ita induisse ostendit, vt veri Principis imaginem factis non minùs, quam illum verbis repræsentet.

De rebus in quibus dolus committitur, Cap. II.

1 *Circa sex potissimum res dolus committi solet.*
2 *Contractus, quid sit, diffinitur ex mente Authoris.*
3 *Absque negocio non datur contractus.*
4 In l. Labeo. ff de ver. sign. *non diffinitur contractus; sed contractum.*
5 *Altera contractus diffinitio reiicitur.*
6 *Omnis contractus dolum recipere potest.*
7 *Contractus potest recipere dolum tribus temporibus.*
8 *Tribus etiam temporibus contingere potest dolus in delictis.*
9 *Tutela etiam potest recipere triplici modo, ac tempore dolum.*
10 *Dolus, ad duplicem finem tendere potest, in contractu, commissus.*
11 *Dolus in contractu, quando in fraudem hominis adhibeatur.*
12 *Quando adhibeatur in fraudem legis.*

SVperiori titulo de personis exposuimus, quæ dolum committunt modo *Iustin. in §. 1. inst. de rer. diuis. & §. fin. instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* nec non *Hermogeniani in l. 2. ff. de statu homin.* sequentes ordinem, videamus de rebus, in quibus præcipuè dolus admittitur, & quidem dolus fit, vt inquit *Paul. in l. 1 ff. exceptio. doli. Ang. in §. sequitur nu. 21. instit. de except.* †

1 In contractibus.
2 In vltimis voluntatibus.
3 In iudiciis tam ciuilibus, quàm criminalibus.
4 In legibus & statutis.

Decius, & alii in l. ex hoc edicto. ff. quod quisque iuris, & in l. quod te n. 45. ff. si cert. pet. l. 2 §. 1. & ibi Bart. ff de dolo. Mathes. *sing.* 18 *Ang. d. loco.*

5. in rescriptis, vt per scribentes in *l. legib. C. si contra ius, vel vtil publ. Canon. in c. super litteris*, & maxime per *Beroum extra de rescriptis*, nec non per alios in *c. sedes ext. eodem*, & demum in vnaquaque dispositione, vt per *Ang. d. loco.*

6. In iuramentis. *c. quamuis*, & ibi latissime *Didac. de pact. in 6. & in c. cum contingat de iureiurand.*

Exordientes autem quo proposuimus ordine intueamur, quemadmodum dolus adhibeatur in contractibus, qui ex intentione, vt nostri iudicii est, potest non in-
2 concinne definiri, vt sit † negocium, re, verbis, consensu, litterisue gestum vtrinque vel ex vno latere obligationem inducens: Negocium loco generis est, & adeo est in definitione necessarium, ad constituendam substantiam contractus, quod ibi
3 desinat esse proprie † contractus, vbi proprie deficiat *negocium §. hæres quoque. instit. de obligation. quæ ex quasi cons.* in quo Iustinianus ait hæredem pro legatis, quibus

est

est oneratus proprie ex contractu non obligari, quippe quia legatarius, nec cum hæ-
rede, nec cum defuncto, vllum negotium proprie gessisse dicatur. Dictum est re, ver-
bis, &c. quando ullus est verus contractus, qui non aliquo ex his modis celebretur,
sicut scriptum reliquit *Imperator in §. fin. instit. de obligat.* & ante eum dixerat *Caius in l. 1.*
§ obligationes tuncta glos. in verb. consensu ff. de action. & oblgat. nec ad rem pertinet, defi-
nitio Vlpiani ex mente Labeonis in *l. Labeo ff. de verb. sig.* quandoquidem explorati iuris
4 esse puto, non definiri ibi contractum, prout † est conuentio, sed prout significat ali-
quod esse contractum, sicut etiam non definit quid sit agere vel gerere, verum quod
gestum, vel actum est, ideoque vtitur Iurisconsul. genere neutro, dicens, quod La-
beo, cum, si definisset contractum, & conuentionem erat dicendum, quē Labeo, &c.
quoniam est generis masculini, id quod etiā arbitror probari ex illis verbis, contractū
obligationem esse, etenim contractus non est obligatio, sed causa obligationis, illam
enim non producit, *l. licet, §. ea obligatio. ff. de procurat*; sed aliquod esse contractum, est
obligatio, siquidem vbi aliquod contractum est, ibi est obligatio, sicut egregie decla-
rat *Albertus Bologn. scil. Roman. Ecclesiæ Card. in rubr. ff. de verb. oblig. cap. 6.* In quo copiose,
& accurate intellectum *d. l. Labeo* declarat, quod etiam facit, *Bellon. lib. 2. cap. 2. supputat.*
5 ita fit, vt soluto prædicto nodo, noua nostra definitio non ineleganter assignata † vi-
deatur, & melior fortasse sit definitione, quam postea: vide apud *Martinum, Antoni-*
um del RIO in l. contractu ff. d. regul. iur. cap. 4. dicentem quod contractus est negotium in-
ter duos pluresue data opera gestum, ne vel alter, vel vterq; inuicem obligetur. In cō-
tractu itaque, vt diximus definito, dolus committitur, qui vt dilucidius intelligi pos-
sit, aliqua præmittentes gratia disputationis quasi fundamento constituemus, mox
deinde propius ad rem accedentes disseremus.

Primo, de contractibus bonæ fidei.

Secundo, de contractibus stricti iuris.

Tertio, de contractibus innominatis.

Quarto, de contractibus nominatis.

Quæ ad dolum pertinent singulorum ante omnia exponemus, postea, quæ com-
munia sint omnium afferemus.

6 Præmittendum est itaque in omni † contractu posse dolum committi, nullam-
que conuentionem dari, quæ in se dolum non recipiat. *l. contractus, & ibi* Dec. *& Ca-*
gnol. ff. de regul. iuris. In quā contractus quosdam dolum malum duntaxat recipere in-
quit Iurisconsul. quosdam dolum, & culpam, de dolo solo quæritur in deposito, in pre-
cario, *si vt certo. §. nunc videndum, ibi solum dolum ff commod. l. 1. §. si vestimenta, & §. fin ff.*
commod. l. 1. §. si vestimenta, & §. fin ff. depos. §. præterea instit. quib. mod. re contrahi. oblig. l. quæ-
situm, in qua de precario. §. cum quoque. ff de precario; de dolo, & culpa, scil. leui, agitur in
mandato, commodato, pignore, tutela, in negociorum gestione *d. l. contractus*, quo fit,
vt contrahentes semper de dolo teneantur, sæpe vero de dolo, & culpa, in tantum, vt
non valeat conuentio, ne quis de dolo in futurum teneatur. *l si vnus. §. illud. ff. de pact.*
ibi: nulla pactione, & *d. l. contractus in verb. excepto eo.* quod Celsus putat non valere si
conuenerit, ne dolus præstetur, id quod animaduertunt; & laudant *Bart. Bald. Angel.*
Alexand. Ias. in d. § illud, idem Bart. in l. Aurelio. §. Caius. ff. de liber. legat. Bald. Saly. Castrens.
& Alexand. in l. 2. C. de transact. Alexand. *consil. 157. colum. 2 verb. nec etiam lib. 1. & cons.*
144. colum. 2. Volum. 5. & Decis. Delphin. quæst. 515. & nos diximus supra *in titulo de dolo*
7 *futuro*. Secundo, præmittendum est dolum in contractu posse † cōmitti tribus tem-
poribus ante contractum; in ipso contractu, post contractum, *Angel. in §. sequitur à nu.*
7. vsque ad num. 9. instit. de except. verb. capio secundum principale. Bald. in l. qua fortuitis C. de
pignor. actio: ante, vt cum dedit causam contractui. *l. 1. ff. de except. doli, l. dolo, de inutil. sti-*
pulat. Secundo, quando aliqood petitur ex contractu, licet antea nullus dolus fuerit
cōmissus, vt siquis agat in iudicio ex contractu celebrato sine causa, etenim licet in
principio contractus non dicatur aliquis dolus commissus, tamen dolo facit petere ex
illo contractu inutili *l. 2. §. circa ff. de except. dol.* & facit in simili *lex qua æquitatis. ff. eod. tit.*
Tertio modo videtur dolus adhiberi si facto creditoris debitor perdat pecuniam, quā
soluturus erat. *l. si opera. ff. de except. dol. l. viro atq; vxore & ibi not. in simili casu ff. solut. ma-*
trimonio. nec mirum, quod dixerim tribus temporibus dolo fieri posse; nam id ipsum
8 accidit in † maleficiis, nempe præstans opem delicto, vno ex tribus temporibus,
præsto esse potest. Ante maleficium, vt accommodando scelus; in maleficio assisten-
do delinquenti, post maleficium, associando furem, vel homicidam, & præbendo illi

sese comitem, vt copiose per *Bart. in l. in furti. §. ope. ff. de furt. Angel. de maleficiis in verbo non reum auxiliatorem. in gl. in verb. dicto maleficio*, semp assistit. Nec absimile est, quod &
10 † in tutela tribus modis & temporibus dolus committitur scil. Primo in administratione, quando tutor dolosè administrat. *Iaf. in l. 1. C. de transact.* Secundo in transigendo super iuribus tutelæ, quando, sc. dolus dat causam transactioni, de quo dolo in *l. actionẽ, & ibi Iaf. Alciat. & alii. C. de transact.* Tertio, post transactionem factam non obseruando conuenta in transactione de quo etiam dolo est tex. in *d. l. actione verb. nisi dolo*
11 *secundũ intellectũ Plat. quem Bart. & Ang.* ibi commendat. Tertio monendi† sumus dolũ in contractu ad duplicẽ finem cõmitti, nempe aut in fraudem hominis, aut in fraudẽ
12 legis. In fraudem† hominis tunc adhibetur dolus, quando hoc agimus, vt alterũ, super calliditate decipiamus & id bifariã contingere potest, siue q̀ cõsulto, studioseq́; alterũ decipiamus, q̀ re ipsa etiam si fraudandi propositum absit, alterũ fallamus, puta supra dimidium iusti precii argumento, *l. 2. C. de rescin. vend* & diximus supra in *tit. de dolo ex*
12 *proposito, & dolo incidente*; in ‡ fraudem legis dolo fit, quando contrahentes non se inuicẽ decipiunt, sed consulunt potius, vt legi, quæ eorũ voluntati obstat, fraudem faciant, vt in *l. Iulian. ff. ad Maced.* in qua cũm Macedoniano detur exceptio filiis fam. numeratam pecuniam accipientibus, mutuo datur vinum, vel oleum, vt illo vendito filiusfam nummos accipiat, etenim Senatusconsultum dicitur hoc modo circumuentum, & propterea in pœnam fraudantis competit exceptio Maced. perinde ac si numerata fuisset pecunia, vt ante per *Iaf. in §. item si quis in fraudem num. 15. & 18. instit. de action.* & in *l. non dubiũ n. 45. C. de legib. Dyn. de reg. iur. in 6.* & nos infra *suo loco* copiosius differemus.

De Dolo in contractibus bonæ fidei, Cap. III.

1 *Contractus bona fidei ab Authore describitur.*
2 *Bona fidei verbo plura continentur.*
3 *Bona fidei contractus omnes, quomodo dicantur.*
4 *Bona fides, quæ malæ fidei opponitur, etiam in contractibus stricti iuris desideratur.*
5 *Bona fides nonnunquam capitur pro æquo, & bono.*
6 *Iuxta quam acceptionem contractus bona fidei dicuntur.*
7 *Bona fidei contractus, quomodo olim secernerentur à contractibus stricti iuris.*
8 *Qui essent, & qui sint contractus bona fidei ex Cicerone, & Iustiniano.*
9 *Bona fidei contractus, quid distent à stricti Iuris.*
10 *An dolus ipso iure, annullet contractus bona fidei.*
11 *An iure Canonico omnes contractus sint bona fidei.*
12 *An contractus stricti iuris celebrati coram Principe, mutent naturam.*
13 *Principi, quare licitum in propria causa iudicare.*
14 *Principis alia priuilegia referuntur.*
15 *Contractus à ciuitate vel republ. celebrati bona fidei reputantur.*
16 *Princeps varia sustinet onera pro regimine ciuitatis, sicut Maritus onera Matrimonii.*
17 *Rudes, & ignari iniuria inuehunt in Principes.*
18 *Dolus dans causam distractui, annullat ipso iure sicut contractum.*
19 *An is, cuius gratia contractus annullatur propter dolum, cogatur declarare, ratum habeat, necne.*
20 *Vtrum quilibet dolus vim habeat annullandi contractum, & pro affirmatiua arguitur.*
21 *Arguitur pro negatiua.*
22 *Proponitur media sententia Alciati.*
23 *Alciati sententia confirmatur.*
24 *In diiudicando dolo plurimum potest Iudicis arbitrium.*
25 *Vtrum naturalis obligatio nascatur ex contractu, cui dedit causam dolus, & arguitur pro affirmatiua.*
26 *Sententia negatiua latè comprobatur.*
27 *Contraria resoluuntur.*
28 *Quæritur an contractum dotis dolus annullet ipso iure, & tres opiniones referuntur.*
29 *Super hoc articulo distinctio proponitur.*
30 *Dolus ex proposito vitiat ipso iure contractum dotis.*
31 *Ampliatur etiam in læsione infra dimidiam.*
32 *Dolus incidens non annullat dotis contractum, sicut nec alios.*
33 *Dolo re ipsa si fuerit læsa mulier promittendo dotem vltra patrimonium annullat ipsa iure.*
34 *Si huiusmodi dolus intercesserit in æstimatione*

tione rei datæ in dotem, non rescinditur datto ipso iure, sed vel per restitutionem in integrum, vel per l. 2. C. de rescind. vend.
35 *An mulieris dolus occultantis fideicommisso bona subiecta, quæ in dotem dedit vitiet dotis constitutionem.*
36 *Concluditur, quod si dolus dedit causam contractui, vitiatur.*
37 *Si vero mulier tacuit adhibetur distinctio.*
38 *Maritus tenetur explorare conditionem vxoris, cum qua contrahit.*
39 *Non existentibus aliis bonis pro danda dote, bona fideicommisso subiecta alienari possunt.*
40 *Muliere dolose afferente se diuitem, cum indigeret, non reddit nullum ex huiusmodi dolo matrimonium.*
41 *Maritus ab vxore deceptus, quod per mendacium dixerit se diuitem, succurritur expellendo mulierem de domo.*
42 *Et si postea mulier ditescat, tenetur de bonis quæsitis satisfacere promissioni dotis.*
43 *Mulier ita mendax, non gaudet beneficio Authentica præterea,* C. vnde vir, & vxor.
44 *An dolus in dote dans causã liberationis mariti, vitiet ipso iure cõtractũ remissiuè.*
45 *Si Socer promittat dolose Genero se facturum hæredem illum, vt ducat filiam suam, matrimonium non vitiatur.*
46 *Si Socer vltra dotem allitendi Generi gratia, promittat se facturum illum hæredem, non valet promissio.*
47 *Idem si nihil dotis nomine, sed tãtum successione promiserit.*
48 *Siue totius, siue partis hæreditatis.*
49 *Lex stipulatio hoc modo concepta*, ff. de verb oblig. & l. vlt. C. de pact. *proceduut tam in parte hæreditatis, quàm in tota.*
50 *Si Socer nulla dote promissa, promiserit Genero legatum promissio valet, & competit aduersus hæredes Soceri actio.*
51 *Fallit promissa nomine legati re magnæ æstimationis.*
52 *An maritus possit facere pactum, quod teneatur in solidum, si dolum fecit in rebus dotalibus remissiuè.*
53 *Quomodo maritus à dolo commisso per se, vel per aliũ in rebus dotalib. liberetur.*
54 *An si venditor promiserit dolum malum abesse emptori læso in precio infra dimidiam, detur actio aduersus emptorem.*
55 *Firmatur sententia negatiua, & contraria tolluntur.*
56 *Vtrum venditor commendans rem venalem, teneatur ex suo dolo.*
57 *Arguitur pro negatiua.*
58 *Proponuntur argumenta pro affirmatiua opinione.*
59 *Reiecta distinctione Bart. tres casus distinguuntur.*
60 *Si vẽditor verbis generalib. cõmendauerit, non tenetur, & sibi imputet emptor.*
61 *Si venditor laudauerit specialiter, tenetur actione ex empto.*
62 *Confirmatur ratione.*
63 *Fallit si commendatio esset euidenter falsa.*
64 *Si emptor nõ emptus esset, sed dolosis commendationibus venditoris fuerit inductus, habet aduersus illum de dolo actionem.*
65 *Vtrum dolus venditoris noceat emptori, quo ad vsucapiendum, remissiuè.*
66 *Venditor non denuncians emptori, vt tolleret vina sibi vendita, eaq; interim corrupta sint, tenetur.*
67 *Ampliatur huiusmodi conclusio.*
68 *Venditor sciens precium frumenti fore proximè per Principem taxandum, & vẽdens carius, tenetur restituere quantò carius vendidit.*
69 *Vtrum qui contra iura mercatur sit in dolo.*
70 *Distinguitur venditor sciens ab ignorante.*
71 *Alia distractio sumitur à qualitate rei venditæ.*
72 *In re modici valoris nõ præsumitur dolus.*
73 *Quæ nam res modici, vel magni valoris dicatur.*
74 *Numquid deceptus dolo in contractu venditionis volens rescindere teneatur restituere precium, remissiuè.*
75 *Vendens equum, vel bouem cum omnibus suis schencellis, & magagnis, sciens ex eis vnam, & non propalans, numquid ad interesse teneatur, & arguitur pro negatiua.*
76 *Affirmatiua tamen verior concluditur.*
77 *Diluuntur contraria.*
78 *Vendens equum dolentem spatulis, & dicens generaliter se vendere pro defectiuo, dolentem spatulis, & habentem omnes magagnas, an teneatur, remissiuè.*
79 *An præsumatur dolus in contrahente, qui tacet ea, quæ si sciuisset emptor verisimiliter non emisset.*
80 *An commodans falsa pondera contrahentibus, teneatur de suo dolo.*
81 *Qua pœna puniatur falsis vtens põderibus, & mensuris.*
82 *Iusta sunt, vel ne pondera, vel mensuræ, ex publicis ponderibus, vel mensuris cognoscitur.*

83 *Pœna Canonis, quæ sit?*
84 *Pœna tẽporalis, quæ? si lædatur ius publicũ.*
85 *Dardanarii, qui dicantur?*
86 *Quænam sit pœna temporalis, si lædatur ius publicum.*
87 *Arbitrariam pœnam dixit Menoch.*
88 *Vtens falso pondere ex consensu eius, cum quo contrahit, de dolo non tenetur.*
89 *Circa mensuras attenditur vsus* Regionis.
90 *Emptor deceptus in falso pondere, vel mẽsura, agit ex empto, quanto minoris, vel redhibitoria si corporis vitium sit.*
91 *Si conuenerit illam mensuram præstari, & emptor credat iustam, venditor est obligatus.*
92 *Emptor scienter decipiens falsis ponderib. vel mensuris venditorem, pluribus actionibus tenetur.*
93 *Decipiens ignoranter tenetur ex* l. 2. C. de rescind. vend.
94 *Cõmodans scienter falsa pondera, vel mensuras, tenetur actione doli, & furti, si cõtrahẽtes cõuenerint stare illis ponderib.*
95 *Si non conuenerint datur condictio aduersus eum, qui lucratus est, & subsidium de dolo aduersus commodantem.*
96 *Commodans interdum contraria commodati actione conueniri potest.*
97 *Si emptor emens cum pacto adiectionis in diem, dolosè subiecerit alium non idoneũ emptorem, eiq; fundus adiectus sit, non tenetur de dolo, sed ex empto ad id, quod interest.*
98 *Sutor incidens vestem mulieri, tenetur de dolo, ampliatur* num. 100. & 101.
99 *Artifex omittens aliquid circa ministeriũ suum, dicitur negligens, & in dolo.*
100 *Dolus in arte, vel officio proprio commissus nemini debet patrocinari.*
101 *Sutor male incidens vestem, non excusatur, dicens pannũ non sufficere ad vestẽ.*
102 *Sicuti nõ excusatur faciendo iunctam vestimento, quæ deformitatem inducat.*
103 *Nisi forte sutori absenti fuisset missa mẽsura à domino.*
104 *Si dolus tacendo fuerit commissus in contractu locationis, quonam pacto locatori succurratur, remissiuè.*
105 *Equo culpa famuli conducentis mortuo, an debeatur locatori precium famulo adhibito, remissiuè.*
106 *Si ad effugiendam solutionem decimarum quis in alienam parrochiam se contulerit, an primo plebano decimæ sint præstanda, remissiuè.*
107 *In contractu pignoris, diuisionis, in negociis gestis, in pacto subditorum, quatenus veniat dolus, remissiuè.*
108 *Contra dolosum in mandato; quomodo procedatur? remissiuè.*
109 *Quomodo in contractu depositi? remissiuè.*
110 *Quæstio quotidiana ex mente Gulielmi excitatur.*
111 *Canonicus infirmitate oppressus, permutans præbendam pinguem cum tenui, an teneatur de dolo, si alius primum beneficium in tali Ecclesia vacaturum antea impetrasset; & arguitur pro affirmatiua.*
112 *Arguitur pro negatiua.*
113 *Quæstio licet dubia sit ex regulis ciuilibus, respondetur tamen negatiuè ex iure Canonum.*

DOlum in contractibus bonæ fidei declaraturus procedã hoc ordine; etenim primo inquirã, quid sit contractus bonæ fidei; secundo, cur appelletur bonę fidei, cũ & in aliis omnibus contractib. desideretur bona fides. *l. bona fides ff. depos. l. maleficio. ff. de action. & oblig.* Tertiò, qui sint contractus bonæ fidei. Quartò, quonam modo discrepent à contractibus stricti iuris. Quinto, quid operetur dolus in contractib. istis in vniuersum, siue in communi, deinde quid particulariter operetur in singulis.

1 Ad primum autem † contractus bonæ fidei, licet à doctoribus non definiatur, potest non absurde ita describi, vt sit cõuentio, ex qua propter æquum, & bonum præstanda sunt etiam ea, quæ non fuerunt expresse dicta inter contrahentes; vel sic, conuentio est, in qua libera potestas permitti videtur iudici ex æquo, & bono æstimandi, quantum actori restitui debeat. §. *in bonæ fidei insti. de actio.* nam licet ibi Iustinian. eo modo actionem bonæ fidei definiat, non contractum, tamen hac fidei bonæ qualitate inspecta non discrepant inter se, quippe vbi contractus est bonæ fidei, ibi & actio adest bonæ fidei, & iudicium quod super ea redditur, bonæ fidei appellatur, ratio videtur, quoniam causa, quæ facit cur bonæ fidei contractus nuncupetur, eadẽ restat, vt actio bonæ fidei vocetur, vt ex subsequentibus manifestius apparebit. Hic aduerte, quod hæc sunt dicta in illa diuisione doli scilicet dolus dans causam & dolus incidens.

2 Quoad secundum † præstat scire, quod bonæ fidei verbo plura continentur, & primo quidem bona fides denotat; quidquid à dolo fraude, & calliditate, alienum est, quo sensu bonam fidem præstari dicimus, *l. si cum fundum. ff. de contrahen. empt.* in hoc significatu sumitur nobilis illa iuris regula; in omni negocio

contra-

contrahendo bonam fidem esse necessariam. *l. bonam fidem C. de action. & obligat. l. bona*
fid. 5. ff. depos. quippe ab omni negocio perficiendo, debent fraus, dolus & calliditas ab-
3 esse, & secundum hanc acceptionem omnes contractus possunt † appellari bonæ
fidei, siquidem, & in contractibus illis, quos vulgo appellant stricti iuris bona fides de-
sideratur, & dolus omnis excluditur, dicitur etiam sincera fides. *l. 2. C. de propos. pub. pæsit.*
l. 19. C. de testam. l. 10. C. de distractio pignor. vocatur etiam integra fides. *l. 1. Cod. de suff. a 10.*
Hæc bona fides exigitur quidem in stricti iuris contractibus sed in bonæ fidei; maxi-
4 mè, & † principaliter requiritur. *l. 5 C. de rescind. vend.* ibi sciens contrarium esse do-
lum bonæ fidei, quæ in huiusmodi maxime contractibus exigitur, palam est, quia in
his vsuræ veniunt ex mora, quæ in stricti iuris contractibus non veniunt, hinc malæ
fidei emptio non est emptio *l. 1. Cod. de rescinden. vend.* ibi malæ fidei emptio irrita est. *l.*
si fraude. C. de præscript. long. tempor. in qua mala fides impedit vsucapionem in contractu
bonæ fidei; malæ autem fidei stipulatio, est stipulatio, nec nisi per exceptionem doli
reperitur. *l. 36. ff. de verb. obligat. Cuiac. lib. 8. obseruat. cap. 10.* atque ex his prima potest ra-
5 tio desumi, cur isti contractus præter alios dicantur bonæ fidei. Nonnunquam † bo-
næ fidei nomen illud demonstrat, quod nos bonum, & æquum dicimus, nam ait Iuris-
consult. bona fides, quæ in contractibus exigitur, summam æquitatem desiderat,
Hinc etiam *Caius in l. ex maleficio. ff. de act. & obl.* agens de actione negotiorum gest. tam
directa quam contraria, inquit, his actionibus inuicem experiri possunt, de eo, quod
alterum alteri ex bona fide præstare oporret, sic in *l. quare ff. locati & in l. si fideiuss. §. quæ-*
dam. ff. mandati, & Cic. qui locum istum potest illustrare in *3. officiorum* ait, Magni Iudi-
cis est statuere quid quemq; ex bona fide, i. ex æquo, & bono præstare oporteat, faciunt
6 in hanc sententiam. *l. 2. §. fin. ff. de action. & obligat §. fin. instit. de oblig. ex consensu* & iuxta †
hanc posteriorem acceptionem rectius dicuntur contractus, & actiones bonæ fidei,
quia scilicet in his Iudex habet potestatem iudicandi, quicquid ex bona fide, idest ex
æquo & bono videtur, nam prior ratio insinuat certæ, hos contractus bonæ fidei ap-
pellari, sed non aperit cur alii appellentur stricti iuris, cum & ipsi bonam fidem habe-
ant, licet non ita principaliter. At alia ratio demonstrat, non modo, cur illi bonæ fidei
vocentur, sed cur aliis stricti iuris nomen conueniat, nempe, quoniam in his Iudex
nullam habet potestatem iudicandi, nisi de his, quæ nominatim in coutractu de-
ducta sunt. *l. quia tantundem. ff. de neg. gest. l. vltim. Codic. de compensat.* Exemplum est in
stipulatione, quæ cum stricti iuris sit, *l. vnic. §. sed si non ignoremus. C. de rei vxor. act.* ab eo
quod inter partes conuentum fuit, recedere Iudici non licet. *l. quicquid adstringendæ. ff.*
de verb. obligat. sicut apertius dicemus cap. sequenti, vbi de dolo in contractibus stricti
iuris agemus.

Ad tertium quot sint isti contractus bonæ fidei rectè dicitur, eos esse omnes, in
7 quibus prætor iudicandis, dabat iudici suo, qui † delegatus, Iudex datus, recupera-
torue, aut pedaneus vocabatur, *Duarenus in l. iurisgentium. ff. de pact.* liberam pronunci-
andi potestatem cum illa clausula; ex fide bona iudica, vel illa, quod æquius, meliusue
tibi videatur iudicato, id ipsum non obscurè innuit *Cicer. in Topicis ad Trebat.* in omnibus
inquit iudiciis; in quibus ex fide bona addebatur, & in *tertio de officiis*, ostendit in
hæc verba. Quintus Sceuola Pontifex maximus, summam vim esse dicebat in
his arbitriis omnibus, in quibus addebatur ex fide bona, fideiquè nomen existimabat
manare latissime, id est, tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis,
conductis, locatis, in quibus rectè societas continetur. *Duaren. in d. l. iurisgentium*; Equi-
dem Baro in §. *actionum autem. institut. de action.* dicit hanc fuisse formulam. Si pater Ti-
tium ex vendito Seio centum dare oportere, Caius Iudex ex bona fide condemnato.
8 Qui vero † essent, isti contractus, in quibus prætor iudicium mandaret cum dictis clau-
sulis, constat ex allegato *loco Ciceronis*. Ex quo videtur ferme deduxisse Iustinian. Impe-
rat. §. *actionum instit. de action.* in quo enumerat actiones bonæ fidei, quæ supponunt, ex
quib. emanant esse eiusdem iuris, nec non ab eodem Cicerone non obscure colligitur
ratio, cur hi præcipue sint facti bonæ fidei contractus, nimirum quia in his rectè socie-
tas continetur.

Ad quartum accedentes videamus in quibus discrepent, bonæ fidei, &
9 † stricti iuris contractus, & sanè plurimæ sunt inter has conuentiones differentiæ qua-
rum duas ponit Angelus in §. *præterea quasdam institut. de action. col. 4. & ibi Iason col. 3. post*
medium, quinque recenset; alias duodecim enumerat *Vasq. de vltima. voluntat. part. 2. lib.*
3. §. 21. *n. 9. limit. 1. verb. illud autem summopere*, vsq; ad vers. stat ergo solennitas; inter q...

illæ sunt præcipuè, de quibus paulo supra, scilicet quod in bonæ fidei Iudiciis fructus
veniunt a tempore moræ, in strictis vero contractibus à die litis contestationis, in illis
veniunt multa, de quibus nec actum, nec cogitatum est inter contrahentes, nam in il-
lis obligatur alter alteri, in id quod ex æquo, & bono præstati oportet, & sic veniunt
rupta, & cæsa, & similia, *l. fundum. §. si ruptum. ff. de act. empt. & §. fin. instit. de obligat. ex
consen.*

Tertia esse creditur insignis quidem illa differentia, quod dolus dans causam
contractibus bonæ fidei reddit nullum ipso iure, non ita dolus dans causam cõtractui
stricti iuris *l. eleganter, C ibi not. in princ. ff. de dolo. Canon. in c. cum dilecti. de empt. & vendit.*
atque iste videtur esse præcipuus effectus, quem dolus operatur in contractibus bo-
næ fidei.

Quæstio. 1. Ideoque vt quintæ dubitationi satis fiat, videamus numquid in bo-
10 næ fidei contractibus dolus operetur annullationem † ipso iure. Sed de hac quæ-
stione disseruimus supra in *illa diuisione doli; De dolo dante causam & incidenti.* Quibus di-
ctis addè *Didac. reg. 200. incip. dolus*, Adde etiam quid iuris quando dolus dedit causam
contractui bonæ fidei, & traditio est sequuta *Dyn. sing. 59. fol. 1c. 10.* vbi dicit communi
suffragio Doctores concludere, bonæ fidei contractus ex dolo ipso iure perimi, am-
pliat, & limitat multis modis; addo etiam *Ruy.* omnino videndum *cons. 10. vol. 1. & consil.
73. vol. 2.* & contra hanc communem disputat *Gomes. in tract. de action. numer. 239. & Se-
bast. Med. de fortuit. casib.* Addo etiam *Bald. de dot. paruul.* vbi dicit, quod si contractus bo-
næ fidei contineat plures res etiam super vna sit adhibitus dolus pro illa sola rescindi-
tur ipso iure & ego probo à fortiori ex *l. si ex falsis. C. de transact.*

Quæst. 2. Hinc infertur an contractus Iure Canonicò sint omnes bonæ fidei,
11 omnis quoq; dolus dans causam, illos destruat, & perimat ipso iure, quod & † supra ci-
tato loco disputauimus, quærentes an iure constet, secundum Canones omnes con-
tractus esse bonæ fidei, & ostendimus communem illam Doctorum traditionem, fa-
cilè destrui, & nunc addimus prædictis *Vasquium in successionum tractatu par. 1. li. 3. §. 22.
limit. 1. verb. illud autem summopere*, nam & ipse à communiori sententia recedit, sicut &
nos recessimus in *l. in actionib. ff. de in lit. iurando.*

Quæst. 3. Infertur tertio loco ad contractus gestos à Principe, vel coram Prin-
cipe, nam & iste propter qualitatem personæ in qua bona fides exuberat, censent esse
bonæ fidei Doctores, cui consequens est, quod propter dolum annullentur ipso iure,
verum & hunc articulum, sub trutina posuimus in prædicta doli diuisione, probantes
12 aduersus Doct. multis argumentis ex persona Principis, non immutari ordinariam †
naturam contractus. Communi autem sententiæ mirificè confert, quod tradit *Vasqui.
de success. tract. §. 26. lim. 31. num. 27. verb. vigesimumnonum lib. 3. imo eodem* loco confirma-
tur à simili, ad probandam summam bonitatem personæ, quod Princeps potest iudi-
care in causa propria. *l. proxime. ff. de his quæ in testam. delentur. l. & hoc Tiberius. ff. de hæred.
13 instituend.* Nec † mirum quod tantum de Principis bonitate lex confidat, & tantum
illi tribuat, quoniam Princeps habet se ad subiectos populos, vt pater ad filios, vt auus
ad nepotes. *l. si quis. l. 12. C. de inoff. testam.* ibi: sed nos, qui omnes subiectos nostros, ha-
14 bere existimamus affectione paterna, & imitatione; † pari modo depositio Principis
sine iuramento & in iudicio criminali, adeo quod probatio in cõtrarium non recipia-
tur argumento. *l. omnium. C. de testam.* nam si ibi præsentia Principis supplet omnes so-
lemnitates, quanto magis Principis depositio; huc pertinent, etiam multæ aliæ præro-
gatiuæ, multaque priuilegia Principis, quæ cumulat. *Vasq. dict. §. 26. limit. 31. à numer. 2.
vsque ad numer. 43.* sunt enim quadraginta, & vltra quibus addi possunt; quæ congerit
*Cassan. Catalog. Flor. mund. part. 5. consider. 24. Cagnol. in l. si quis maior nume. 164. Codic.
de transaction.*

Q. 4. Infertur quoque ad contractus celebratos à ciuitate, vel Repub. nam & i-
15 psi reputantur † esse bonæ fidei *Ias. in l. Ciuitas col. 4. ff. si cert. petat.* ideo per dolum red-
duntur ipso iure nulli, quoniam sc. æquiparatur Principi, immo Princeps ab ea solet
Imperium accipere. *§. sed quod Principi instit. de iur. natur. gent. & ciuil. Plot. in leg. si quan-
do. C. vnde vi. §. 22. num. 3.* Vnde diximus supra, & maritum Reip. appellari, nam quasi
iure dotis, in hoc matrimonio politico, quod inter eum, & Rempub. contrahitur, re-
gnum accipit, vectigalia, pœnarumq; compendia; *c. 1. in vsibus feudorum.* Quæ sint re-
16 galia, vt his possit sustinere † onera matrimonii sc. refectionem viarum, Pontiũ, tem-
plorum, munitam deniq; & rectam habere ciuitatẽ, vt vir ornatam tenet vxorem, in-
super

super bella getere defendere ciues, caritatem annonæ repellete, hæc enim sunt one-
ra, quæ debet princeps quasi maritus subire; nam salutem Reip. tueri nulli magis con-
17 uenit, quam Principi *l. 4. ff. de off. præfect. vigilum*. Quod si considerarent † rudes, & i-
gnari homines, non tã grauiter ferrent, quod multis pecuniis repleatur Principis mar-
supium, scientes ex his innumeris ferme sumptibus eundem vexari ad sustinendam
Principis Maiestatem, quæ addenda sunt his quæ diximus supra in doli diuisione.

Q. 5. Infertur insuper ad distractus, & an prout cõtractus sunt bonæ fidei, ita eorum
distractus sint bonæ fidei *Bart. Bald. Saly. Angel. Ias. & alii in l. ab emptione per illum tex. ff.*
18 *de pact.* conuenit † igitur, & hos ex dolo dante causam annullari ipso iure, in quo arti-
culo addo his quæ dicta sunt *Cast. & Bar. in l. si maior. C. de dolo* vbi ponunt limitationes.

Q. 6. Infertur etiam ad quæstionem, q. cum dolus annullet cõtractum bonæ fidei
ipso iure in fauorem illius contrahentis.

19 Numquid iste † cogatur, & possit propterea ratum habere contractum, vel im ꝓ-
bare; *Cagn. in l. 2. n. 62. verb. sed vbi malo dolo C. de rescind. vend. Aret. in cons. 77. in 2. dubio Fe-
ly. in c. dilectus el. 2. col. 4. & 5. extra de rescript. c. fin. col. 6. extra de iudiciis* & numquid coga-
tur ad instantiam dolosi, declarare vtrum velit stare contractui, an ab eo recedere; in
quo articulo communis est opinio affirmatiua, vt per *Ias. in l. interpositas C. de transactio.
Bart. in l. Iulian. §. si quis colludente. ff. de act. emp. Ias.* multa alia cumulat in *l. transactione fini-
ta. 6. C. de transact. Fabianus de Monte in tractat. de emp. & vend. in 5. quæst. principali nu. 48.
item gl. in l. eleganter in verb. nullum, & in verb. ipso iure. ff. de dolo, & in l. Iurisgen. §. prætor ait.
ff. de pact.* Diximus in supradicta diuisione doli *quæst. 12.* Quibus adde *Vasq. in success. tra-
ctat. 1. part. lib. 1. §. 10. n. 513. verb. in summa*, concludens generaliter, quod vbi contractus
fauore alterius ex contrahentibus claudicat alter non priuilegiatus potest opinionem
non priuilegiato dare, vt statim eligat vel vt contractui pateat vel si ab eo recedere ma-
lit, vt sic par vtriusque conditio fiat, vt per *Caballer. in tractat. de vsur quæst. 11. n. 257. Bal.
& Salyc. in l. dolum. C. de peric. & commod. rei vend. l. Iulian. §. si quis colludente. ff. de action. em-
pt. Pinell. de bonis maternis l. 1. part. 2. n. 35. vbi Capx. improbat decis. 110* & Rebuff. *in const. Gall.
Tom. 2. gl. 6. art. 2.* facit in simili, quod minor, in cuius fauorem contractus non valet,
potest dictum contractum approbare, vt latissime per *Tiraq. le mort. Sais. Leuin. parte 7.
mihi pag. 7.*

Q. 7. Sed cum ex antedictis constet, an quilibet dolus annullet bonæ fidei contra-
20 ctus opportune quæritur. † Vtrum quilibet dolus vim babeat annullandi, vel irritan-
di contractus Et profecto videtur sententia affirmatiua probabilior primo quia præ-
tor in edicto de dolo simpliciter loquitur *l. 2. ff de dolo in pr.* nec distinguit, igitur nec di-
stinguere oportet vulg. *l. de precio. ff. de publ. in rem actio.* II. quia quilibet dolus malus est
machinatio ad decipiendum, fraudandumue alium adhibita *l. 1. §. 1. verb. itaq; dolum. ff.*
9 *de dolo.* III. suffragatur, quoniam nemini debet suus dolus patrocinari *c. mora, & c. culpa
de reg. iur. in 6* sicut nec aliis simplicitas esse damnosa *d. l. 1. in princ. de dolo.*

21 In contrarium, q. imo † non omnis dolus sufficiat ad annullandũ. Sed ille tãtummo-
do, quo prudentes viri circumueniri possent, & decipi; probant Iuristæ *in l. interpositas,*
maxime *Ias. C. de transact. & in l. si quis cũ aliter ff. de verb oblig. & in § actionũ n. 5. de act. Bal.
in rub. C. de rescind. vend. Alex. in l. eleganter in add. ad* Bart. *ff. de dolo, Card. n. Alban in rub. ff.
de eo quod met. cau. Hip. de Mars. sing. 407.* Canonistæ & maxime *Innoc. in c. cum dilectus, ex-
tra q. met. cau. Abb. in c. cum dilectus de empt. & vend.* & com. opinionem dicit *Suarez. in suo
Thesauro ver. dolus.* Nititur aũt ista cõmunis opinio ea ratione, quia dolus, & metus æq-
parantur. *d. c. cũ dilect. interpositas;* ideo sicut ille ad rescindendum actũ debet esse talis,
qui caderet in constantem virum, ita & dolum conuenit esse talẽ, vt capere posset pru-
dentem cui patrocinatur regula vulgaris, q. sc. dolus non attenditur, nisi ex magna, &
euidenti causa, *Cag. in l. nullus nu. 2. ff. de reg. iur.* vt ꝓpterea leuis dolus non sit considerã-
dus, cũ sicut ait Pontifex *in c. cum dilect.* de his, *quæ vi met. caus.* non tam ad circumuentio-
onem, decepti q̃ ad fatuitatẽ debeat retorqueri. Vt vt tamen se res habeat, placet mihi
22 inter has ambiguitates † media sententia *Alciati is in l. cum posteaquã n. 9. C. de pact. in l. in-
terpositas n. 27. C. de transact. an* ex qualitate personarum, quæ dolo se deceptas allegant,
definiendum esse, nam facilius mulieres, quam viri, & Rustici, q̃ ciues, Adolescentes,
quã maiores, decipiuntur, ideoq; leuior dolus exigitur, ꝓ rescissione gesti negocii, cui
consonat, quod ait *Ias. in d. l. interpositas n. 4* scilicet, quod minor metus sufficit in fœmi-
na, quam in masculo gloss. *in c.* cum locum de Sponsal. ergo & minor dolus, quod de-
monstrat *Ouidiana Cydippe.*

alij.not.gloss.in dict.l.3. Bald in l.1. numer. 1. C. de pœnis Iud. qui male iud. nec non *l. Iubemus.*
C.ad l.Iuliam.repet.l.vlt.Cod.de pæn.iud.qui male iud. qua Iudex per sordes Iudicans offici-
tur infamis *l.1 ff.de his,qui not.infam.nouo iure. Cod.de pæna Iud.&c.* Quomodo autem di-
ctæ pœnæ quæ videntur contrariæ, non pugnent ad inuicem, imo altera non expellat
alteram,egregie *Menoch de arbitr.lib. 2.cent.4.casu.342.numer.8.cum multis sequen.* Qui-
bus omnibus plusquam manifestum est, iudices dolum committere, quamuis non
deberent,& maxime repugnet eorum officio, & multa sint incorrupti iudicis merita,
vt refert *Petr. de Palude in 4.sententiarum.* Quædam fuisse,qui dum in Francia agrum
suum foderet, inuenit humanam linguam loquētem & interrogata cuiusnam esset re-
spondet fuisse linguam hominis pagani olim Iudicis, qui eo quod nunquam protulit
sententiam iniquam Deus reseruauit animam suam in illa lingua quousque baptis-
mum reciperet,fuit baptizata,& statim in puluerem reducta. Nec vrgent,quæ afferun-
tur ex aduerso, obtinent enim, & vera sunt in bono iudice, integro, & incorrupto, ille
64 est † enim medii iuris,inter vtramque partem iustitiæ minister; ille ius dicens, & lex
animatam, ille vir bonus, ille religiosus, ille qui legis, æquitatisque memor, consci-
entiam sibi datam à Deo, minime lædit & ad hoc, vt talem se se præbeat Iudex eligi-
65 tur,& quia sui officii est talem sese præbere, de eius † bonitate confisus in dubio dolum
in illo non præsumit *Bald.in l.pacta nouissima. C.de pact.l.1. Cod. de decur. libr. 10. & l. siquis*
decurio eod tit. ius pro ipso semper præsumit. *l.2. C.de off.ciuis.iud. Gram.cons.54.n.3.* & ideo
eius præsentia facit in aliorum negociis † cessare præsumptionem doli, vt dictum est in
66 quarto argumento contrariæ partis. *Alc. in l.siquis in conscribendo C. de pac.*

Quæst.10. Decimo venit in dubium, numquid princeps temporalis dolum com-
mittat, & videtur negandum ex multis, & primo quoniam lex cum sit inventio quæ-
67 dam,& † donum Dei. *l. 2. ff. de leg.* cum sit recta ratio, secundum *Ciceronem*, iubens ho-
nesta, prohibens contraria non committit dolum, igitur nec Princeps, quippe est lex
animata in terris *Auth. de consul.§.fin.* imo plenus philosophiæ dicitur omnia iura in
Scrinio pectoris habere recondita *Ias.in l. omnium Cod. de testam. in l. cum Syllanianum. C.*
de his, quibus vt indig. ideo profitetur princeps velle se secundum leges viuere. *l. digna*
68 *vox C.de legib.§.vlt.instit.quibus mod.testam.infirm.* Cui consonat dictum Antigoni † ce-
lebratum,& relatum à *Rhodigino libro 12. ca.46.in fine*, nam asserente quodam esse regi-
bus honesta omnia, & iusta, per Iouem, inquit, hoc Barbaris, nobis vero ea modo ho-
nesta, quæ honesta sunt, & iusta, quæ iusta, & illud possumus, quod de iure possumus
argumento *cap.aliquando 11. cap. quæstion. prima l. nepos proculo. ff. de verb.signif.* Ex his,
69 secundo loco deducitur, quod Princeps potest iudicare † secundum conscientiam,
nec constringitur ferre sententiam secundum allegata, & probata *Bartol. in l. 1.* (vt
quæ desunt aduocat. suppleat Iudex nec non potest esse Iudex in causa propria, *Ber-*
tach.in verb.Iudex.numer.28. Alii verò iudices non ita. *l.2.ff.de iurisdict.omn.iudic.l.1.Cod.*
nemo in sua caus.

Tertio adstipulatur, quoniam princeps se habet ad populum, vt Pastor ad † gre-
70 gem *Abb in c.multa de preb. & in c. quæ in ecclesiarum col.6.ex.de const.* id est Pastor nihil agit
aduersus gregem dolosè, igitur nec princeps contra populum.

Quarto ad idem confert, quod Princeps iudicat tamquam Deus, qui non fallit,
nec fallitur argumento not.in *c.ad positionem de accus.* per quem textum ita voluit *Bart.*
71 *in l. Æmylius*, vbi est bonus text. *ff.de minor.* atque hinc fit, vt in eius auditorio non † cur-
72 rant fatalia. *l.fin.§.fin autem. C.de tempor.appel.* dilationes ad eius † arbitrium concedun-
73 tur. Iuris rigor relaxatur † *clem. sæpe de verb.sig. clem.dispendiosam de iud.*

74 Quinto adiuuat prædicta, quod contractus omnes † gesti à Principe, vel coràm
Principe dicuntur esse bonæ fidei, scilicet propter exuberantem bonam fidem Princi-
75 pis *Plotus in l.siquando.§ 22.nu 4. & seq. C.vnde vi.* Et prædictis suffragatur, quod † prin-
ceps habet se ad Rempublicam, vt anima ad corpus secundum *Senec.de clem.c.4.* Prin-
ceps enim est anima, vt igitur anima dolosè non agit contra corpus, ita nec princeps
aduersus Rempub.

In contrarium multa sunt, quæ allegantur. Et primo quoniam Princeps, homo
est,& omnis homo mendax, vt sacræ Paginæ testimonio constat. Dolus autem crimen
est, Nemo autem sine crimine viuit, vt dixit *Horatius.* Secundo Princeps est Maritus, &
76 † Pater Reipub. iuxta illud *Lucani.*

Vrbiq; Pater. Vrbiq; maritus.

Etenim sicut inter virum,& vxorem carnale matrimoniũ cõtrahitur,& Oeconomicũ,

inter Prælatum,& Ecclesiam coniugium perficitur spirituale,& diuinum. *D. Thom. in 3.parte sua summa quæst.& art.* 1.ita inter Principem, & Rempub. celebratur matrimonium morale,atque politicum.Est etiam Pater, vel vt ait *Seneca de clem. cap. 4.* est veluti tutor ad pupillum, Princeps ad Populum, sed maritus sæpe vtitur dolo aduersus vxorem; in *tit.ff. rerum. amotar.* Pater erga filium. *l.pater filium ff.de collat. dot.* vt quando alienat in fraudem filii,nec habeat legitimam, quando iniustè exhæredat, adeoquod in dubio creditur iniuste exhæredasse in *auth. vt cum de appell. cognos.* §. *aliud quoque capitulum*, vbi onus probandi contrarium incumbit hæredibus; Tutor erga pupillum in *tit.de admin. tut.* & late probatum est supra in illa quæst. vtrum pupillus teneatur de dolo tutoris.

Tertio facit illud tritum sermone prouerbium, bonos omnes Principes vno an-
78 nulo insculpi posse, quo † significatur, paucos esse bonos, plures esse malos, qui non pos-
sunt carere dolo, & dolosos reperiri aliquos principes non obscurè ostendit *D. Paulus*,
quando admonet nos, vt non principibus bonis obediamus, sed etiam discolis, imo
accidit, vt vnus, & idem Princeps initio bonus, postea corruptus labatur in deterius,
79 quemadmodum de Nerone legimus, qui fecit locum prouerbio, *Neronis* † *Quinquen-
nium*, in eos, qui ab initio boni, prolapsi sunt in pessima delicta; iustissime enim per quin-
quennium imperauit, postea immanissima factus est bellua, ut meminit *Calius Rhodig.*
frustra *Claud. de 4. Honor. consulat.* tantopere laborasset Principem instituere, atque for-
mare, si dolosus princeps esse non posset, ibi:

Si tibi Parthorum solium fortuna dedisset
Clare puer terrisq; procul venerandus Eois.
——Sufficeret sublime genus.
Altera Romanæ longe Rectoribus Aulæ.
——conditio,
Et infra: in ciuem, patremq; geras, in consule cunctis.
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica vota.

Sed pro conclusione distinguendum est. Aut quærimus vtrum Princeps dolum
80 committere † possit, & solent nonnunquam admittere, & adhæreo posteriori senten-
tiæ, tum adductis rationibus, tum ex authoritate *D. Augustini de Ciuitate Dei*, ait enim
Deum regna etiam impiis distribuere, maxime propter peccata populi, nullo enim
81 modo grauiori pœna populum afficit, quam dando † ei malum principem, quod sanè
ex antiquorum historiis adeo testatum cuique esse potest, vt nemo debeat amplius du-
82 bitare, imo credere, quod dixit *Platina*, velut in mare flumina, sic † in magnas aulas vi-
tia confluere, Nec officiunt allegata in cõtrarium, Nam quo ad primum est lex anima-
ta, omniaq; habet in Scrinio pectoris iura recondita quo ad posteriorem condendi
legem. *l. 1. ff. de constit. princ.* §. *sed quod principi instit. de iure natur. gen. & ciuil.* nec non quo-
83 ad authoritatem interpretando leges. *l. 1. & l. fin. C. de legib.* non vero † quo ad sincerita-
tem mentis, & intentionis, lex enim non mouetur affectibus, vt homo quia lex respi-
cit futura. *l. legis virtus. C. de leg.* non videt eos ad quos loquitur, & loqtur in vniuersum
ad omnes, nec odio nec amore mouetur; At homo, vt Princeps qa sępe, & præsentia ne-
gotia tractat, & præsentes intuetur personas, facile corrũpitur, vt dixit *Arist. de iudice, in
1. Rethoricorũ.* eodemq; modo diluitur secundum argumentum; Tertiũ vero conuerti-
84 tur. Nam sæpe pastor cupiditate ductus nimis † emungit gregem, ita vt eliciat sangui-
nem, vnde est adagium, *qui nimium emungit educit sanguinem*, sæpe etiam spe lucri, ni-
mis ad viuum tondet oues, adeo vt incidat cutem. Porro autem quartum & quintum
eadem solutione tolluntur, etenim Princeps in dubio præsumitur bonus à lege, vt pau-
lo infra dicemus, & talis esse creditur, qualem esse oportet, & propterea, quia debet in
illo exuberare bona fides, contractus ab illo gesti, vel coram ipso reputantur bonæ fi-
dei, & licet ei secundum conscientiam, & in propria causa iudicare.

Aut dubitamus, nunquid Princeps præsumatur facile dolum committere, ita q;
85 in quibus casibus in alia persona dol⁹ præsumeretur, præsumatur † in Principe, & veri-
us est non præsumi, *Berous cons. 76. num. 71. lib. 1. & cons. 138. n. 10. lib. 3. Men. præsumpt. in 3.*
86 *præsumpt. lib. 5.* Est enim regula, quod talis esse princeps † creditur, qualis esse debet, *Bal.
in l. 1. ff. de const. Princ. in l. ex facto. ff. de vulg. & pup.* & talis eius mens esse reputatur, qualis
est mens legis, vel rationis naturalis. *Dec. cons. 97. in pr. Bal. in c. 1. in tit. qui, vel quos contro-
uersia pratendi diff.* idemq; in principe præsumitur iusta causa, *Fely. in c. quæ in Ecclesiarum
extra de constit. Curt. Iun. cons. 20.* & quomodo istud intelligatur *cons. 49. col. 20. 21.* ibiquæ-

rit an possit probari contrarium, præsumitur etiam, quod nolit damnum inferre tertio, igitur nec dolum, qui semper damnum affert. *l. 2. §. merito, & § si quis à Principe. ff. ne quid in loco publ. l. nec auus*, & ibi *Bald. C. de emancipat. liberorum Bald. in l. ex facto. ff. de vulg. & pupill. Dec. consil. 606. nu. 77. Iason in l si quis quemquam. ff. si quis caut.* & illi placere creditur, quod iustum est *Ias. in l. quod principi. ff. de constit.* ideoque si Princeps absque pro-
87 cessu mandet aliquem † suspendi, licite, ac sine peccato, potest aliquis exequi suum mandatum *Cagnol. in l. velle non creditur num. 8. ff. de reg. iur.* eademque ratione si Prin-
88 ceps rescribat cum clausula motu proprio eius tamen intentio † semper præsumitur, quod nemo debeat grauari, aut iniuriam pati. *Bald. in c. ad aures de rescript. Panormit. in c. 1. de re iud. in cap. causam el. 2. de testibus*, latè *Cassaneus in Catalogo glor. mundi, part. 5. consider. 24. numero* 107.

89 Hac vero † nostra ætate est, cur Ciues Deo Opt. Max. gratias agamus, quoniam Principes Christiani, & Catholici sunt tales, vt veri Patres, veri tutores, veri mariti,
90 veri pastores possint appellari, & præsertim Magnus Etruriæ Dux Ferdinandus qui † Claudiani partes institutionum principio ita induisse ostendit, vt veri Principis imaginem factis non minùs, quam illum verbis repræsentet.

De rebus in quibus dolus committitur, Cap. II.

1 *Circa sex potissimum res dolus committi solet.*
2 *Contractus, quid sit, diffinitur ex mente Authoris.*
3 *Absq. negocio non datur contractus.*
4 *In l. Labeo. ff. de ver. sign. non diffinitur contractus; sed contractum.*
5 *Altera contractus diffinitio reiicitur.*
6 *Omnis contractus dolum recipere potest.*
7 *Contractus potest recipere dolum tribus temporibus.*
8 *Tribus etiam temporibus contingere potest dolus in delictis.*
9 *Tutela etiam potest recipere triplici modo, ac tempore dolum.*
10 *Dolus, ad duplicem finem tendere potest, in contractu, commissus.*
11 *Dolus in contractu, quando in fraudem hominis adhibeatur.*
12 *Quando adhibeatur in fraudem legis.*

SVperiori titulo de personis exposuimus, quæ dolum committunt modo *Iustin. in §. 1. inst. de rer. diuis. & §. fin. instit. de iur. natur. gent. & ciuil.* nec non *Hermogenianus in l. 2. ff. de statu homin.* sequentes ordinem, videamus de rebus, in quibus præcipuè dolus admittitur, & quidem dolus fit, vt inquit *Paul. in l. 1 ff. de except. doli. Ang. in § sequitur nu. 21. instit. de except.* †
1

1 In contractibus.
2 In vltimis voluntatibus.
3 In iudiciis tam ciuilibus, quàm criminalibus.
4 In legibus & statutis.

Decius, & alii in l. ex hoc edicto. ff. quod quisque iuris, & in l. quod te n. 45. ff. si cert. pet. l. 1. §. 1. & ibi Bart. ff. de dolo. Mathes. sing. 18 *Ang. d. loco.*

5. in rescriptis, vt per scribentes in *l. legib. C. si contra ius, vel vtil publ. Canon. in c. super litteris*, & maxime per *Beroum extra de rescriptis*, nec non per alios in *c. sedes ext. eodem*, & demum in vnaquaque dispositione, vt per *Ang. d. loco.*

6. In iuramentis. *c. quamuis*, & ibi latissime *Didac. de pact. in 6. & in c. cum contingat de iureiurand.*

Exordientes autem quo proposuimus ordine intueamur, quemadmodum dolus adhibeatur in contractibus, qui ex intentione, vt nostri iudicii est, potest non in-
2 concinne definiri, vt sit † negocium, re, verbis, consensu, litteris ue gestum vtrinque vel ex vno latere obligationem inducens. Negocium loco generis est, & adeo est in definitione necessarium, ad constituendam substantiam contractus, quod ibi
3 definat esse proprie † contractus, vbi proprie deficiat *negocium §. heres quoque. instit. de obligation. quæ ex quasi conf.* in quo Iustinianus ait hæredem pro legatis, quibus

est

est oneratus proprie ex contractu non obligari, quippe quia legatarius, nec cum hærede, nec cum defuncto, vllum negotium proprie gessisse dicatur. Dictum est re, verbis, &c. quando nllus est verus contractus, qui non aliquo ex his modis celebretur, sicut scriptum reliquit *Imperator in §. fin. instit. de obligat.* & ante eum dixerat *Caius in l. 1. §. obligationes iuncta glos. in verb. consensu ff. de action. & obligat.* nec ad rem pertinet, definitio Vlpiani ex mente Labeonis in *l. labeo ff. de verb. sig.* quandoquidem explorati iuris
4 esse puto, non definiri ibi contractum, prout † est conuentio, sed prout significat aliquod esse contractum, sicut etiam non definit quid sit agere vel gerere, verum quod gestum, vel actum est, ideoque vtitur Iurisconsul. genere neutro, dicens, quod Labeo, cum, si definisset contractum, & conuentionem erat dicendum, quē Labeo, &c. quoniam est generis masculini, id quod etiā arbitror probari ex illis verbis, contractū obligationem esse, etenim contractus non est obligatio, sed causa obligationis, illam enim non producit, *l. licet, §. ea obligatio. ff. de procurat*; sed aliquod esse contractum, est obligatio, siquidem vbi aliquod contractum est, ibi est obligatio, sicut egregie declarat *Albertus Bologn. scil. Roman. Ecclesiæ Card. in rubr. ff. de verb. oblig. cap. 6.* in quo copiose, & accurate intellectum *d. l. Labeo* declarat, quod etiam facit, *Bellon. lib. 2. cap. 2. supputat.*
5 ita fit, vt soluto prædicto nodo, noua nostra definitio non ineleganter assignata † videatur, & melior fortasse sit definitione, quam postea: vide apud *Martinum, Antonium del RIO in l. contractu ff. d regul. iur. cap.* 4. dicentem quod contractus est negotium inter duos pluresue data opera gestum, ne vel alter, vel vterq; inuicem obligetur. In cōtractu itaque, vt diximus definito, dolus committitur, qui vt dilucidius intelligi possit, aliqua præmittentes gratia disputationis quasi fundamento constituemus, mox deinde propius ad rem accedentes differemus.

Primo, de contractibus bonæfidei.

Secundo, de contractibus stricti iuris.

Tertio, de contractibus innominatis.

Quarto, de contractibus nominatis.

Quæ ad dolum pertinent singulorum ante omnia exponemus, postea, quæ communia sint omnium afferemus.

6 Præmittendum est itaque in omni † contractu posse dolum committi, nullamque conuentionem dari, quæ in se dolum non recipiat. *l. contractus, & ibi* Dec. *& Cagnol. ff. de regul. iuris.* In qua contractus quosdam dolum malum duntaxat recipere inquit Iurisconsul quosdam dolum, & culpam, de dolo solo quæritur in deposito, in precario, *si vt certo. §. nunc videndum, ibi solum dolum. ff commod. l. 1. §. si vestimenta, & §. fin ff. commod. l. 1. §. si vestimenta, & §. fin ff. depos. §. præterea instit. quib. mod. re contrahi. oblig. l. quæsitum, in qua de precario §. eum quoque. ff de precario*; de dolo, & culpa, scil. leui, agitur in mandato, commodato, pignore, tutela, in negociorum gestione *d. l. contractus*, quo fit, vt contrahentes semper de dolo teneantur, sæpe vero de dolo, & culpa, in tantum, vt non valeat conuentio, ne quis de dolo in futurum teneatur. *l. si vnus. §. illud. ff. de pact.* ibi: nulla pactione, & *d. l. contractus in verb. excepto eo.* quod Celsus putat non valere si conuenerit, ne dolus præstetur, id quod animaduertunt; & laudant *Bart. Bald.* Angel. *Alexand. Ias. in d. § illud, idem Bart. in l.* Aurelio. §. *Caius. ff. de liber. legat. Bald. Saly. Castrens. & Alexand. in l. 2. C. de transact.* Alexand. *consil. 157. colum. 2 verb. nec etiam lib. 1. & caus. 144. colum. 2. volum. 5. & Decis. Delphin. quæst.* 515. & nos diximus supra *in titulo de dolo*
7 *futuro.* Secundo, præmittendum est dolum in contractu posse † cōmitti tribus temporibus ante contractum, in ipso contractu, post contractum, *Angel. in §. sequitur à nu. 7. vsque ad num. 9. instit. de excep. verb. capio secundum principale. Bald. in l. qua fortuitis C. de pignor. actio*: ante, vt cum dedit causam contractui. *l. 1. ff. de except. doli, l. dolo, de inutil. stipulat.* Secundo, quando aliquod petitur ex contractu, licet antea nullus dolus fuerit cōmissus, vt siquis agat in iudicio ex contractu celebrato sine causa, etenim licet in principio contractus non dicatur aliquis dolus commissus, tamen dolo facit petere ex illo contractu inutili *l. 2. §. circa ff de except. dol.* & facit in simili *lex qua æquitatis. ff. eod. tit.* Tertio modo videtur dolus adhiberi si facto creditoris debitor perdat pecuniam, quā soluturus erat. *l. si opera. ff. de except. dol. l. viro atq. vxore & ibi not. in simili casu ff. solut. matrimonio.* nec mirum. quod dixerim tribus temporibus dolo fieri posse; nam id ipsum
8 accidit in † maleficiis, nempe præstans opem delicto, vno ex tribus temporibus, præsto esse potest. Ante maleficium, vt accommodando scelus; in maleficio assistendo delinquenti, post maleficium, associando furem, vel homicidam, & præbendo illi

sese committem, vt copiose per *Bart. in l. in furti. §. ope. ff. de furt. Angel. de maleficiis in verbo nec reum auxiliatorem. in gl. in verb. dicto maleficio*, semp assistit. Nec absimile est, quod &
10 † in tutela tribus modis & temporibus dolus committitur scil. Primo in administratione, quando tutor dolosè administrat. *Ias. in l. 1. C. de transact.* Secundo in transigendo super iuribus tutelæ, quando, sc. dolus dat causam transactioni, de quo dolo in *l. actionē*, *& ibi Ias. Alciat. & alii. C. de transact.* Tertio, post transactionem factam non obseruando conuenta in transactione de quo etiam dolo est tex. in *d. l. actione verb. nisi dolo*
11 *secundū intellectū Plat. quem* Bart. *& Ang.* ibi commendat. Tertio monendi† sumus dolū in contractu ad duplicē finem cōmitti, nempe aut in fraudem hominis, aut in fraudē
12 legis. In fraudem† hominis tunc adhibetur dolus, quando hoc agimus, vt alterū, super calliditate decipiamus & id bifariā contingere potest, siue q; cōsulto, studioseq; alterū decipiamus, q; re ipsa etiam si fraudandi propositum absit, alterū fallamus, puta supra dimidium iusti precii argumento, *l. 2. C. de rescin. vend* & diximus supra in *tit. de dolo ex*
12 *proposito, & dolo incidenti*; in † fraudem legis dolo fit, quando contrahentes non se inuicē decipiunt, sed consulunt potius, vt legi, quæ eorū voluntati obstat, fraudem faciant, vt in *l. Iulian. ff. ad Maced.* in qua cum Macedoniano detur exceptio filius fam. numeratam pecuniam accipientibus, mutuo datur vinum, vel oleum, vt illo vendito filiusfam nummos accipiat, etenim Senatusconsultum dicitur hoc modo circumuentum, & propterea in pœnam fraudantis competit exceptio Maced. perinde ac si numerata fuisset pecunia, vt ante per *Ias. in §. item si quis in fraudem num. 15. & 18. instit. de action.* & in *l. non dubiū n. 45. C. de legib. Dyn. de reg. iur. in 6.* & nos infra *suo loco* copiosius differemus.

De Dolo in contractibus bonæ fidei, Cap. III.

1 *Contractus bonæ fidei ab Authore describitur.*
2 *Bonæ fidei verbo plura continentur.*
3 *Bonæ fidei contractus omnes, quomodo dicantur.*
4 *Bona fides, quæ malæ fidei opponitur, etiam in contractibus stricti iuris desideratur.*
5 *Bona fides nonnumquam capitur pro æquo, & bono.*
6 *Iuxta quam acceptionem contractus bonæ fidei dicuntur.*
7 *Bonæ fidei contractus, quomodo olim secernerentur à contractibus stricti iuris.*
8 *Qui essent, & qui sint contractus bonæ fidei ex Cicerone, & Iustiniano.*
9 *Bonæ fidei contractus, quid distent à stricti Iuris.*
10 *An dolus ipso iure, annullet contractus bonæ fidei.*
11 *An iure Canonico omnes contractus sint bonæ fidei.*
12 *An contractus stricti iuris celebrati coram Principe, mutent naturam.*
13 *Principi, quare licitum in propria causa iudicare.*
14 *Principis alia priuilegia referuntur.*
15 *Contractus à ciuitate vel republ. celebrati bonæ fidei reputantur.*
16 *Princeps varia sustinet onera pro regimine ciuitatis, sicut Maritus onera Matrimonii.*
17 *Rudes, & ignari iniuria inuehunt in Principes.*
18 *Dolus dans causam distractui, annullat ipso iure sicut contractum.*
19 *An is, cuius gratia contractus annullatur propter dolum, cogatur declarare, ratum habeat, necne.*
20 *Vtrum quilibet dolus vim habeat annullandi contractum, & pro affirmatiua arguitur.*
21 *Arguitur pro negatiua.*
22 *Proponitur media sententia Alciati.*
23 *Alciati sententia confirmatur.*
24 *In diiudicando dolo plurimum potest Iudicis arbitrium.*
25 *Vtrum naturalis obligatio nascatur ex contractu, cui dedit causam dolus, & arguitur pro affirmatiua.*
26 *Sententia negatiua latè comprobatur.*
27 *Contraria resoluuntur.*
28 *Quæritur an contractum dotis dolus annullet ipso iure, & tres opiniones referuntur.*
29 *Super hoc articulo distinctio proponitur.*
30 *Dolus ex proposito vitiat ipso iure contractum dotis.*
31 *Ampliatur etiam in læsione infra dimidium.*
32 *Dolus incidens non annullat dotis contractum, sicut nec alios.*
33 *Dolo re ipsa si fuerit læsa mulier promittendo dotem vltra patrimonium annullat ipso iure.*
34 *Si huiusmodi dolus intercesserit in æstimatione*

tione rei datæ in dotem, non rescinditur dato ipso iure, sed vel per restitutionem in integrum, vel per l. 2. C. de rescind. vend.

35 *An mulieris dolus occultantis fideicommisso bona subiecta, quæ in dotem dedit vitiet dotis constitutionem.*

36 *Concluditur, quod si dolus dedit causam contractui, vitiatur.*

37 *Si vero mulier tacuit adhibetur distinctio.*

38 *Maritus tenetur explorare conditionem vxoris, cum qua contrahit.*

39 *Non existentibus aliis bonis pro danda dote, bona fideicommisso subiecta alienari possunt.*

40 *Muliere dolose asserente se diuitem, cum indigeret, non reddit nullum ex huiusmodi dolo matrimonium.*

41 *Maritus ab vxore deceptus, quod per mendacium dixerit se diuitem, succurritur expellendo mulierem de domo.*

42 *Et si postea mulier ditescat, tenetur de bonis quæsitis satisfacere promissioni dotis.*

43 *Mulier ità mendax, non gaudet beneficio Authentica præterea,* C. vnde vir, & vxor.

44 *An dolus in dote dans causã liberationi mariti, vitiet ipso iure cõtractũ remissiuè.*

45 *Si Socer promittat dolose Genero se facturum hæredem illum, vt ducat filiam suam, matrimonium non vitiatur.*

46 *Si Socer vltra dotem allitiendi Generi gratiâ, promittat se facturum illum hæredem, non valet promissio.*

47 *Idem si nihil dotis nomine, sed tãtum successione promiserit.*

48 *Siue totius, siue partis hæreditatis.*

49 *Lex stipulatio hoc modo concepta*, ff. de verb. oblig. & l. vlt. C. de pact. *procedunt tam in parte hæreditatis, quàm in tota.*

50 *Si Socer nulla dote promissa, promiserit Genero legatum promissio valet, & competit aduersus hæredes Soceri actio.*

51 *Fallit promissa nomine legati re magna æstimationis.*

52 *An maritus possit facere pactum, quod teneatur in solidum, si dolum fecit in rebus dotalibus remissiuè.*

53 *Quomodo maritus à dolo commisso per se, vel per aliũ in rebus dotalib. liberetur.*

54 *An si venditor promiserit dolum malum abesse emptori læso in precio infra dimidiam, detur actio aduersus emptorem.*

55 *Firmatur sententia negatiua, & contraria colluntur.*

56 *Vtrum venditor commendans rem venalem, teneatur ex suo dolo.*

57 *Arguitur pro negatiua.*

58 *Proponuntur argumenta pro affirmatiua opinione.*

59 *Reiecta distinctione Bart. tres casus distinguuntur.*

60 *Si vẽditor verbis generalib. cõmendauerit, non tenetur, & sibi imputet emptor.*

61 *Si venditor laudauerit specialiter, tenetur actione ex emto.*

62 *Confirmatur ratione.*

63 *Fallit si commendatio esset euidenter falsa.*

64 *Si emptor nõ empturus esset, sed dolosis cõmendationibus venditoris fuerit inductus, habet aduersus illum de dolo actionem.*

65 *Vtrum dolus venditoris noceat emptori, quo ad vsucapiendum, remissiuè.*

66 *Venditor non denuncians emptori, vt tolleret vina sibi vendita, eaq; interim corrupta sint, tenetur.*

67 *Ampliatur huiusmodi conclusio.*

68 *Venditor sciens precium frumenti fore proximè per Principem taxandum, & vẽdens carius, tenetur restituere quanto carius vendidit.*

69 *Vtrum qui contra iura mercatur sit in dolo.*

70 *Distinguitur venditor sciens ab ignorante.*

71 *Alia distractio sumitur à qualitate rei venditæ.*

72 *In re modici valoris nõ præsumitur dolus.*

73 *Quæ nam res modici, vel magni valoris dicatur.*

74 *Numquid deceptus dolo in contractu venditionis volens rescindere teneatur restituere precium, remissiuè.*

75 *Vendens equum, vel bouem cum omnibus suis schenellis, & magagnis, sciens ex eis vnam, & non propalans, numquid ad interesse teneatur, & arguitur pro negatiua.*

76 *Affirmatiua tamen verior concluditur.*

77 *Diluuntur contraria.*

78 *Vendens equum dolentem spatulis, & dicens generaliter se vendere pro defectiuo, dolentem spatulis, & habentem omnes magagnas, an teneatur, remissiuè.*

79 *An præsumatur dolus in contrahente, qui tacet ea, quæ si sciuisset emptor verisimiliter non emisset.*

80 *An commodans falsa pondera contrahentibus, teneatur de suo dolo.*

81 *Qua pœna puniatur falsis vtens põderibus, & mensuris.*

82 *Iusta sint, vel ne pondera, vel mensuræ, ex publicis ponderibus, vel mensuris cognoscitur.*

83 *Pœna Canonis, quæ sit?*

84 *Pœna tẽporalis, quæ? si lædatur ius publicũ.*

85 *Dardanarii, qui dicantur?*

86 *Quanam sit pœna temporalis, si lædatur ius publicum.*

87 *Arbitrariam pœnam dixit Menoch.*

88 *Vtens falso pondere ex consensu eius, cum quo contrahit, de dolo non tenetur.*

89 *Circa mensuras attenditur vsus* Regionis.

90 *Emptor deceptus in falso pondere, vel mẽsura, agit ex empto, quanto minoris, vel redhibitoria si corporis vitium sit.*

91 *Si conuenerit illam mensuram præstari, & emptor credat iustam, venditor est obligatus.*

92 *Emptor scienter decipiens falsis ponderib. vel mensuris venditorem, pluribus actionibus tenetur.*

93 *Decipiens ignoranter tenetur ex* l. 2. C. de rescind. vend.

94 *Cõmodans scienter falsa pondera, vel mensuras, tenetur actione doli, & furti, si cõtrahẽtes cõuenerint stare illis ponderib.*

95 *Si non conuenerint datur condictio aduersus eum, qui lucratus est, & subsidium de dolo aduersus commodantem.*

96 *Commodans interdum contraria commodati actione conueniri potest.*

97 *Si emptor emens cum pacto adiectionis in diem, dolosè subiecerit alium non idoneũ emptorem, eiq; fundus adiectus sit, non tenetur de dolo, sed ex empto ad id, quod interest.*

98 *Sutor incidens vestem mulieri, tenetur de dolo, ampliatur* num. 100. & 101.

99 *Artifex omittens aliquid circa ministeriũ suum, dicitur negligens, & in dolo.*

100 *Dolus in arte, vel officio proprio commissus nemini debet patrocinari.*

101 *Sutor male incidens vestem, non excusatur, dicens pannũ non sufficere ad vestẽ.*

102 *Sicuti nõ excusatur faciendo iunctam vestimento, quæ deformitatem inducat.*

103 *Nisi forte sutori absenti fuisset missa mẽsore à domino.*

104 *Si dolus tacendo fuerit commissus in contractu locationis, quonam pacto locatori succurratur, remissiuè.*

105 *Equo culpa solius conducentis mortuo, an debeatur locatori precium famulo adhibito, remissiuè.*

106 *Si ad effugiendam solutionem decimarum quis in alienam parrochiam se contulerit, an primo plebano decimæ sint præstandæ, remissiuè.*

107 *In contractu pignoris, diuisionis, in negociis gestis, in pacto subditorum, quatenus veniat dolus, remissiuè.*

108 *Contra dolosum in mandato, quomodo procedatur? remissiuè.*

109 *Quomodo in contractu depositi? remissiuè.*

110 *Quæstio quotidiana ex mente Gulielmi excitatur.*

111 *Canonicus infirmitate oppressus, permutans præbendam pinguem cum tenui, an teneatur de dolo, si alius primum beneficium in tali Ecclesia vacaturum antea impetrasset, & arguitur pro affirmatiua.*

112 *Arguitur pro negatiuà.*

113 *Quæstio licet dubia sit ex regulis ciuilibus, respondetur tamen negatiuè ex iure Canonum.*

DOlum in contractibus bonæ fidei declaraturus procedã hoc ordine; etenim primo inquirã, quid sit contractus bonæ fidei; secundo, cur appelletur bonæ fidei, cũ & in aliis omnibus contractib. desideretur bona fides. *l. bona fides ff. depos. l. maleficio. ff. de action. & oblig.* Tertiò, qui sint contractus bonæ fidei. Quarto, quonam modo discrepent à contractibus stricti iuris. Quintò, quid operetur dolus in contractib. istis in vniuersum, siue in communi, deinde quid particulariter operetur in singulis.

1 Ad primum autem † contractus bonæ fidei, licet à doctoribus non definiatur, potest non absurde ita describi, vt sit cõuentio, ex qua propter æquum, & bonum præstanda sunt etiam ea, quæ non fuerunt expresse dicta inter contrahentes; vel sic, conuentio est, in qua libera potestas permitti videtur iudici ex æquo, & bono æstimandi, quantum actori restitui debeat. §. *in bonæ fidei insti. de actio.* nam licet ibi Iustinian. eo modo actionem bonæ fidei definiat, non contractum, tamen hæc fidei bonæ qualitate inspecta non discrepant inter se, quippe vbi contractus est bonæ fidei, ibi & actio adest bonæ fidei, & iudicium quod super ea redditur, bonæ fidei appellatur, ratio videtur, quoniam causa, quæ facit cur bonæ fidei contractus nuncupetur, eadẽ restat, vt actio bonæ fidei vocetur, vt ex subsequentibus manifestius apparebit. Hic aduerte, quod hæc sunt dicta in illa diuisione doli scilicet dolus dans causam & dolus incidens.

2 Quoad secundum † præstat scire, quod bonæ fidei verbo plura continentur, & primo quidem bona fides denotat, quidquid à dolo fraude, & calliditate, alienum est, quo sensu bonam fidem præstari dicimus, *l. si cum fundum. ff. de contrahen. empt.* in hoc significatu sumitur nobilis illa iuris regula, in omni negocio contra-

contrahendo bonam fidem esse necessariam. *l. bonam fidem C. de action. & obligat. l. bona*
fid. 5. ff. depos. quippe ab omni negocio perficiendo, debent fraus, dolus & calliditas ab-
3 esse, & secundum hanc acceptionem omnes contractus possunt † appellari bonæ
fidei, siquidem, & in contractibus illis, quos vulgo appellant stricti iuris bona fides de-
sideratur, & dolus omnis excluditur, dicitur etiam sincera fides *l. 2. C. de propos. pub. pes.*
l. 19. C. de testam. l. 10. C. de distractio pignor. vocatur etiam integra fides. *l. 1. Cod. de suff. a 910.*
Hæc bona fides exigitur quidem in stricti iuris contractibus sed in bonæ fidei; maxi-
4 mè, & † principaliter requiritur. *l. 5 C. de rescind. vend.* ibi sciens contrarium esse do-
lum bonæ fidei, quæ in huiusmodi maxime contractibus exigitur, palam est, quia in
his vsuræ veniunt ex mora, quæ in stricti iuris contractibus non veniunt, hinc malæ
fidei emptio non est emptio *l. 1. Cod. de rescinden. vend.* ibi malæ fidei emptio irrita est. *l.*
si fraude. C. de præscript. long. tempor. in qua mala fides impedit vsucapionem in contractu
bonæ fidei; malæ autem fidei stipulatio, est stipulatio, nec nisi per exceptionem doli
reperitur. *l. 36. ff. de verb. obligat. Cuiac. lib. 8. obseruat. cap. 10.* atque ex his prima potest ra-
5 tio desumi, cur isti contractus præter alios dicantur bonæ fidei. Nonnunquam † bo-
næ fidei nomen illud demonstrat, quod nos bonum, & æquum dicimus, nam ait Iuris-
consult. bona fides, quæ in contractibus exigitur, summam æquitatem desiderat,
Hinc etiam *Caius in l. ex maleficio. ff. de act. & obl.* agens de actione negotiorum gest. tam
directa quam contraria, inquit, his actionibus inuicem experiri possunt, de eo, quod
alterum alteri ex bona fide præstare oportet, sic in *l. quare ff. locati & in l. si fide iuss. §. qua-*
dam. ff. mandati, & Cic. qui locum istum potest illustrare in *3. officiorum* ait, Magni Iudi-
cis est statuere quid quemq; ex bona fide, i. ex æquo, & bono præstare oportet; faciunt
6 in hanc sententiam. *l. 2. §. fin. ff. de action. & obligat §. fin. instit. de oblig. ex consensu* & iuxta †
hanc posteriorem acceptionem rectius dicuntur contractus, & actiones bonæ fidei,
quia scilicet in his Iudex habet potestatem iudicandi, quicquid ex bona fide, idest ex
æquo & bono videtur, nam prior ratio insinuat certæ, hos contractus bonæ fidei ap-
pellari, sed non aperit cur alii appellentur stricti iuris, cum & ipsi bonam fidem habe-
ant, licet non ita principaliter. At alia ratio demonstrat, non modo, cur illi bonæ fidei
vocentur, sed cur aliis stricti iuris nomen conueniat, nempe, quoniam in his Iudex
nullam habet potestatem iudicandi, nisi de his, quæ nominatim in contractu de-
ducta sunt. *l. quia tantundem. ff. de neg. gest. l. vltim. Codic. de compensat.* Exemplum est in
stipulatione, quæ cum stricti iuris sit, *l. vnic. §. sed si non ignoremus. C. de rei vxor. act.* ab eo
quod inter partes conuentum fuit, recedere Iudici non licet. *l. quicquid adstringendæ. ff.*
de verb. obligat. sicut apertius dicemus cap. sequenti, vbi de dolo in contractibus stricti
iuris agemus.

Ad tertium quot sint isti contractus bonæ fidei rectè dicitur, eos esse omnes, in
7 quibus prætor iudicandis, dabat iudici suo, qui † delegatus, Iudex datus, recupera-
torue, aut pedaneus vocabatur, *Duarenus in l. iurisgentium ff. de pact.* liberam pronunci-
andi potestatem cum illa clausula, ex fide bona iudica, vel illa, quod æquius, meliusue
tibi videatur iudicato, id ipsum non obscurè innuit *Cicer. in Topicis ad Trebat.* in omnibus
inquit iudiciis; in quibus ex fide bona addebatur, & in *tertio de officiis*, ostendit in
hæc verba. Quintus Sceuola Pontifex maximus, summam vim esse dicebat in
his arbitriis omnibus, in quibus addebatur ex fide bona, fideiquè nomen existimabat
manare latissime, id est, tutelis, societatibus, fiduciis, mandatis, rebus emptis, venditis,
conductis, locatis, in quibus rectè societas continetur. *Duoren. in d. l. iurisgentium*; Equi-
dem Baro in §. *actionum autem. instit. de action.* dicit hanc fuisse formulam. Si pater Ti-
tium ex vendito Seio centum dare oportere, Caius Iudex ex bona fide condemnato.
8 Qui vero † essent, isti contractus, in quibus prætor iudicium mandaret cum dictis clau-
sulis, constat ex allegato *loco Ciceronis*. Ex quo videtur ferme deduxisse Iustinian. Impe-
rat. §. *actionum instit. de action.* in quo enumerat actiones bonæ fidei, quæ supponunt, ex
quib. emanant esse eiusdem iuris, nec non ab eodem Cicerone non obscure colligitur
ratio, cur hi præcipue sint facti bonæ fidei contractus, nimirum quia in his rectè socie-
tas continetur.

Ad quartum accedentes videamus in quibus discrepent, bonæ fidei, &
9 † stricti iuris contractus, & sanè plurimæ sunt inter has conuentiones differentiæ quo-
rum duas ponit *Angelus in §. præterea quasdam instit. de action. col. 4. & ibi Iason col. 3. post*
medium, quinque recenset; alias duodecim enumerat *Vasq. de vltima. voluntat. part. 2. lib.*
3. §. 21. n. 9. limit. 1. verb. illud autem summopere, vsq; ad vers. stat ergo solennitas, inter c[illegible]

super bella gerere defendere ciues, caritatem annonæ repellere, hæc enim sunt one-
ra, quæ debet princeps quasi maritus subire; nam salutem Reip. tueri nulli magis con-
17 uenit, quam Principi. *l. 4. ff. de off. præfect. vigilum.* Quod si considerarent † rudes, & i-
gnari homines, non tã grauiter ferrent, quod multis pecuniis repleatur Principis mar-
supium, scientes ex his innumeris ferme sumptibus eundem vexari ad sustinendam
Principis Maiestatem, quæ addenda sunt his quæ diximus supra in doli diuisione.

Q. 5. Infertur insuper ad distractus, & an prout cõtractus sunt bonæ fidei, ita eorum
distractus sint bonæ fidei *Bart. Bald. Saly. Angel. Ias. & alii in l. ab emptione per illum tex. ff.*
18 *de pact.* conuenit † igitur, & hos ex dolo dante causam annullari ipso iure, in quo arti-
culo addo his quæ dicta sunt *Cast. & Bar. in l. si maior. C. de dolo* vbi ponunt limitationes.

Q. 6. Infertur etiam ad quæstionem, q; cum dolus annullet cõtractum bonæ fidei
ipso iure in fauorem illius contrahentis.

19 Numquid iste † cogatur, & possit propterea ratum habere contractum, vel im ꝓ-
bare; *Cagn. in l. 2. n. 62. verb. sed vbi malo dolo C. de rescind. vend. Aret. in cons. 77. in 2. dubit. Fe-
ly. in c. dilectus el. 2. col. 4. & 5. extra de rescript. c. fin. col. 6. extra de iudiciis* & numquid coga-
tur ad instantiam dolosi declarare vtrum velit stare contractui, an ab eo recedere; in
quo articulo communis est opinio affirmatiua, vt per *Ias. in l. interpositas C. de transactio.
Bart. in l. Iulian. §. si quis colludente. ff. de act. emp. Ias.* multa alia cumulat in *l. transactione fini-
ta. 6. C. de transact. Fabianus de Monte in tractat. de emp. & vend. in 5. quæst. principali nu. 48.
item gl. in l. eleganter in verb. nullum, & in verb. ipso iure. ff. de dolo, & in l. iurisgen. §. prætor ait.
ff. de pact.* Diximus in supradicta diuisione doli *quæst. 12.* Quibus adde *Vasq. in success. tra-
ctat. 1. part. lib. 1. §. 10. n. 513. verb. in summa,* concludens generaliter, quod vbi contractus
fauore alterius ex contrahentibus claudicat alter non priuilegiatus potest opinionem
non priuilegiato dare, vt statim eligat vel vt contractui pareat vel si ab eo recedere ma
lit, vt sic par vtriusque conditio fiat, vt per *Caballin. in tractat. de vsur. quæst. 11. n. 257. Bal.
& Salyc. in l. dolum. C. de peric. & commod. rei vend. l. Iulian. §. si quis colludente. ff. de action. em-
pt. Pinell. de bonis maternis l. 1. part. 2. n. 35. vbi Capic. improbat decis. 110. & Rebuff. in const. Gall.
Tom. 2. gl. 6. art. 2.* facit in simili, quod minor, in cuius fauorem contractus non valet,
potest dictum contractum approbare, vt latissime per *Tiraq. le mort. Sais. Leuin. parte 7.
mihi pag. 7.*

Q. 7. Sed cum ex antedictis constet, an quilibet dolus annullet bonæ fidei contra-
20 ctus opportune quæritur. † Vtrum quilibet dolus vim habeat annullandi, vel irritan-
di contractus Et profecto videtur sententia affirmatiua probabilior primo quia præ-
tor in edicto de dolo simpliciter loquitur *l. 1. ff. de dolo in pr.* nec distinguit, igitur nec di-
stinguere oportet vulg. *l. de precio. ff. de publ. in rem actio.* II. quia quilibet dolus malus est
machinatio ad decipiendum, fraudandumue alium adhibita *l. 1. §. 1. verb. itaq; dolum. ff.*
9 *de dolo.* III. suffragatur, quoniam nemini debet suus dolus patrocinari. *c. mora, & c. culpa
de reg. iur. in 6* sicut nec aliis simplicitas esse damnosa *d. l. 1. in princ. de dolo.*

21 In contrarium, q; imo † non omnis dolus sufficiat ad annullandũ. Sed ille tãtummo-
do, quo prudentes viri circumueniri possent, & decipi; probant Iuristæ *in l. interpositas,*
maxime *Ias. C. de transact. & in l. si quis cũ aliter ff. de verb. oblig. & in § actionũ n. 1. de act. Bal.
in rub. C. de rescind. vend. Alex. in l. eleganter in add. ad Bart. ff. de dolo, Card. n. Alban in rub. ff.
de eo quod met. cau. Hip. de Mars. sing. 407.* Canonistæ & maxime *Innoc. in c. cum dilectus, ex-
tra q; met. cau. Abb. in c. cum dilectus de empt. & vend.* & com. opinionem dicit *Suarez. in suo
Thesauro ver. dolus.* Nititur aũt ista cõmunis opinio ea ratione, quia dolus, & metus æq-
parantur. *d. c. cũ dilect. interpositas;* ideo sicut ille ad rescindendum actũ debet esse talis,
qui caderet in constantem virum, ita & dolum conuenit esse talẽ, vt eapere posset pru-
dentem cui patrocinatur regula vulgaris, q; sc. dolus non attenditur, nisi ex magna, &
euidenti causa, *Cag. in l. nullus nu. 2. ff. de reg. iur.* vt ꝓpterea leuis dolus non sit considerã-
dus, cũ sicut ait Pontifex *in c. cum dilect.* de his, *quæ vi met. caus.* non tam ad circumuenti-
onem, decepti q̃ ad fatuitatẽ debeat retorqueri. Vt vt tamen se res habeat, placet mihi
22 inter has ambiguitates † media sententia *Alciati is in l. cum posteaquã n. 9. C. de pact. in l. in
terpositas n. 27. C. de transact. ait* ex qualitate personarum, quæ dolo se deceptas allegant,
definiendum esse, nam facilius mulieres, quam viri, & Rustici, q̃ ciues, Adolescentes;
quã maiores, decipiuntur, ideoq; leuior dolus exigitur, ꝓ rescissione gesti negocii, cui
consonat, quod ait *Ias. in d. l. interpositas n. 4* scilicet, quod minor metus sufficit in fœmi-
na, quam in masculo gloss. *in c.* eum locum de Sponsal. ergo & minor dolus, quod de-
monstrat *Ouidiana Cydippe.*

Verba quid exultas, tua si mihi verba dederunt.
Sumq; parum prudens capta puella dolis.

Quæ ratio viget etiam in Rustico, in minori, cuius ætatem multorum captionibus esse suppositam, scribit *Vlpian. in l. 1. ff. de minor.* Confirmo † *eiusdem* sententiam
23 quoniam per manus traditum est, actionem doli ad rescindendum, agendumque dari cum causæ cognitione in qua veniunt res, causa, persona, tempus, vt declarat *Corneus in l. de dolo. C. de dolo.* Quare doctrina Innoc. vt *inquit Alciat.* toties est vera, quoties homo prudens dolose circumuentum allegat, & propterea plurimum in ea re potest iudicis arbitrium, qui habita ratione personarum, modo minorem, modo maiorem
24 † dolum rei desiderabit. eaque ratione, illa regula neminem esse excusandum ob dolum, nisi sit talis, qui cadat in prudentem virum, est secundum prædictam distinctionem intelligenda, & dolus non solum debet esse talis, vt contractum bonæ fidei annullet, sed debet esse dolus dans causam, non incidens, secundum ea quæ diximus.

Quæst. 8. Succedit alia quæstio, vtrum in contractibus, in quibus dolus dedit
25 causam, insit † naturalis obligatio, & sane opinionem affirmatiuam probat *Bart. in l. cum quis num. 21. in fin. C. de iur. & fact. ignor. in l. 1. nu. 20. in fin ff. de condict. indeb. in l. si is, qui pro emptore, in fictione priuatiua ff. de vsucap. Bal. & Petrus l. cum in d. quis, & alii Doctores in d. l. 1.* & videtur esse magis communis, vt colligitur ex *Gargia in l. si vnus. §. pactus ne peteret num. 77. verb. hinc quæritur. ff. de pact.* dum ait Bartolo consonantes esse cæteros Doctores & vnica ratione sustinetur ab illis, nempe quia hic contractus habet suã formam, & omnia essentialia, tametsi dolo fuerit initus, merito debet producere suum effectum obligationis, & confirmo à simili in sententia, quæ licet sit iniqua, & data contra ius litigatoris, producit exceptionem rei iudicatæ, & actionem, si habet suam formam, & sua essentialia. *l. prolatam à contrario sensu. Cod. de sent. l. 2. C. quando prouoc. non est necesse.*

Secundo vltra Doctores ad eorum fauorem argumentor, nam in contractibus dolo initis adest consensus, *Bart. in l. eleganter numer. 6. ff. de dolo*, dum reprehendit eos, qui existimabant contractus bonæ fidei propter dolum ipso iure annullari, quia dolus excludit consensum, etenim si vera esset hæc ratio inquit Bartolus etiam contractus stricti iuris ob dolum non valeret ipso iure, si adest consensus, ergo & naturalis obligatio. *l. 1. §. adeo. ff. de pact. §. 1. de obligat. ex consensu. l. consensu. ff. de action. & obligat.*

Tertio cum dolus, & metus æquiparentur. *c. cum dilectus extra de his, quæ vi met. caus. l. interpositas. C. de transaction.* & in contractu gesto per metum adest naturalis obligatio. Quę non est in contractu dolo celebrato. Quarto quia datur contra hos dolosos contractus exceptio, nam præsupponit obligationem *tot. tit. ff. de except. doli* & per consequens actionem.

26 Contrariam sententiam † sequitur Fortunius citato loco verbo: sed ego dubito, ductus pluribus rationibus, & primo quia naturalis obligatio trahit originem ab æquitate naturali argumento. *l. Stichum. § naturalis. ff. de solutionib.* ita vt ibi non sit naturalis obligatio, vbi non sit naturalis æquitas quemadmodum non oritur effectus, quando nulla adest causa; in contractu autem doloso, naturalem æquitatem cessare exploratum, quippe aduersus dolosam conuentionem, datur ex naturali æquitate remedium. *l. 1. ff. de except. doli l. 1. ff. de dolo. l. 1. ff. de minor.* quomodo igitur potest adesse naturalis obligatio; imo prætor. *d. l. 1. de excep. doli* profitetur, si idcirco illam doli exceptionem datur ne cui per occasionem Iuris Ciuilis contra æquitatem naturalem dolus prosit.

Secundo in contractibus innominatis, vt sunt pacta, quæ non transeunt in speciale nomen, non inest obligatio naturalis ob dolum, patet ex *l. Iurisgentium. § prætor ait. ff. de dolo*, vbi prætor, qui naturalem sequitur æquitatem, vt palam est in omnibus suis edictis, dixit se pacta dolo inita non seruaturum; merito, & idem est respondendum in contractibus nominatis, quippe respectu naturę nihil interest nominata, sit, an innominata conuentio, vtpote, quæ fidem mandat seruari, & conuentionem iustã custoditi, *l. 1. de pact. l. 1. ff. de const. pec.* Vltimo se fundat *Fort. in doctrina Bart. in l. 1. colu. pen. ff. de cond. indeb.* ibi, quartus casus, & vltimus *num. 27.* nam scribit *Bart.* quod vbicunque ex æquitate naturali, introducitur exceptio, tollitur naturalis obligatio, vt manifestissimum est ex naturali æquitate, aduersus dolum exceptionem esse comparatam. *d. l. 1. ff. de*

ff. de dolo, *& l. 1. ff. de except. doli*. Facit pro hac *Fortunii* sententia notissima regula, quod iure naturæ nemo debet locupletari cum aliena iactura, vel iniuria. *l. iure succursum in fin. ff. de iure dot. l. sicut pœna ff. de reg. iur. & ibi Cagnol. & Dec. in l. nam hoc natura ff. de condit. indebit. in c. locupletari de reg. iur. in 6. l. 1. §. cum naturale*, & ibi *gloss. ff. de iust. & iur.* nullo ergo modo potest oriri obligatio naturalis, nam ex dolo alterius nasceretur locupletatio, cum alterius iactura.

Vide eundem *Fortunium num. 37. & num. 33.* vbi de intellectu legis *primæ ff. de except. doli, & §. 1. instit. de except.* Hæc Fortunii sententia quoad contractus bonæ fidei videtur esse sine controuersia, etenim ꝓpter dolum nulli sunt ipso iure, vt frequenter tradūt interpretes, quomodo potest aliqua in his obligatio contineri, & si ciuilis obligatio in huiusmodi conuentionibus tollitur, quæ strictior est, longe magis tollitur naturalis, quæ benignior apparet, etenim quum aliquod annullatur, vel perimitur ipso iure, omnis prorsus tollitur vt in solutione, & acceptilatione potest esse perspicuum §. 1. *& 1. Inst. quib. mod. toll. oblig. ibi* solutione omnis tollitur obligatio. Corroboratur ex doctrina *Bart. in d. l. eleganter num. 6.* in qua rectissime probat interueniente dolo deceptū errare non in contractu, sed in causa contractus, ideoque consentire sub quadam cōditione, si verum est illud, propter quod inducitur ad contrahendum, quod cum non sit verum, merito deficit consensus, & ideo merito etiam est nullus ipso iure, vbi etiam reddit pulchram rationem, cur sit diuersum in contractu stricti iuris. Verum quoad illos contractus, qui non sunt bonæ fidei potest dubitari, cum strictius procedatur in illis, argumento. *l. quicquid adstringendæ. ff. de verb. oblig.* & propterea non annullantur ipso iure, cæterum & in his adhæreo Fortunio, quando respectu æquitatis naturalis, & iurisgentium omnes contractus sunt bonæ fidei, & iure naturæ, quoad obseruantiam

27 supradictis argumentis, quibus † non officiunt allegata in fauorem communis; etenim ad primum idem *Carsias respondet num. 79.* procedere quo ad obligationem ciuilem ꝓpter illam formam Iure Ciuili inductam, vel approbatam, non quoad obligationem naturalem, quoniam deficiunt ea, quæ sunt necessaria ad producendam naturalem obligationem, cui aduersatur dolus. *l. 3. in fin. ff. pro socio*, ibi; quia bona fides (quam præcipue spectat natura) contraria est fraudi, & dolo, desiderat natura, neminem locupletari cum alterius iactura, merito lucrum istud, quod in doloso contractu reperitur, excludit naturalem obligationem; eadem quidem ratione respondetur ad obiectum sententiæ iniquæ; quod præterea tollitur, quia cum victus non appellauerit videtur consentire, cuius consensus ratione rectè datur exceptio rei iudicio & sicut iniqua sententia non liberat verum debitorem à naturali obligatione. *leg. Iulianus verum debitorem ff. de condit. indeb.* ita iniuste condemnans non inducit naturalem obligationē, sed ciuilem, sicuti prætoris moris est.

Secundum obiectum diluitur ex traditis à *Bart. in d. l. eleganter nu. 6.* & ex his quæ supra diximus, confirmatur ex doctrina *Bart.* Tertio satis facit *d. Bald. d. num. 6.* vbi egregiè demonstrat differentiæ rationem inter dolosum, & & meticulosum contractum, vt sc. quoad obligationem non sit ad alterum inferendum. Ad quartum datur actio ꝓpter ciuilem obligationem non naturalem, quæ si reperiretur non daretur vtriq; exceptio illa inducta à prætore ne contra naturalem æquitatem, cuiquam dolus suus prodesset. *d. l. 1. ff. de except. doli.* Quintum euitatur, quoniā impediri, vel non impediri, soluti repetitionem in actione de dolo, quemadmodum in aliis ferè omnib. procedit ex odio, vel fauore. *l. qui except. ff. de cond. indeb.* & ideo *Castr. in l. damus num. 4. ff. eod. tit.* inqt quod cum doli exceptio non sit semper odiosa, non impedit semper soluti repetitionē *Cag. in l. 1. num. 68. verbo secundo concludit. C. de rescind. vend.* dicens, ꝗ exceptio doli, quādo contra ius commune competit, vt si in locum exceptionis Macedoniani succedit, est odiosa, quando vero datur ex æquitate naturali, vt cum succedit in locum actionis quod met. causa, tunc est fauorabilis, & idem dicit Alciat. in *l. sub prætextu instrumenti numero. 30.* vbi *Fulgos. Paul. Alexand. Iason.* citat, *Curt. Iunior.* ibi permultas authoritates *numero 25.*

Q. 9. Egimus hactenus de dolo in contractib. bonæ fidei agendum modo est singulariter de dolo, in particularibus contractibus eiusdem qualitatis, & vt à contractu

28 magis fauorabili incipiamus, quæro † mulier in dote danda fuit dolo decepta; An hic dolus reddat nullum ipso iure contractum dotis, an alio remedio sit ei succursum. Et in hoc articulo tres esse possunt opiniones. Prima quidem vt contractus sit nullus ad instar aliorum contractuum bonæ fidei nam & ipse bonæ fidei est. *§. action. omnibus ibi not.*

per *Iaf.& alios instit. de action. 2. ex l. si res. §. 1. ff. de iur. dot.* vbi mulier circumuenta, vt daret nomine dotis seruum, quem sua voluntate, nisi fuisset dolo capta, non erat datura, recuperat seruum tanquam inutiliter datum.

Secunda opinio est, quod imò stante firmo contractu competat mulieri, & eius hæredi restitutio in integrum. *l. 1. C. si aduers. dot. l. si ex causa iudicati. §. in dotis. ff. de minorib.* in dotis quoq; modo mulieri subuenitur, si vltra vires patrimonii, vel totum patrimonium in dotem dederit.

Tertia opinio est, iuuari mulierem, remedio. *l. 2. C. de rescindend. vend. & d. l. si res. §. 2.* quibus locis expressum est in potestate mariti esse, vel rem acceptam in dotē restituere, vel iustam æstimationem supplere, nam *d. l. 2.* habet locum in contractib. bonæ fidei, *Bart. in 3. quæst. & Cagnol. ibi nu. 56. & d. l. si res,* nominatim loquitur in dote. Ad
29 habendam veritatem † in hac difficultate, videtur distinguendum. Aut mulier dolo ex proposito, & dante causam decepta fuit (quis autem iste sit dolus supra expositum est) aut non fuit dolus ex proposito, sed incidens, iuxta eam, quam in superioribus declarationem fecimus, aut fuit dolus re ipsa.

30 Priore casu † siue mulier sit maior, siue minor, contractus erit nullus, quoad similitudinem aliorum contractuum bonæ fidei & ita procedet prima opinio. *Cagnol. d.*
31 *l. 2. num. 63. verb. sed vbi mulier,* quæ † ampliatur etiamsi dolus contineret læsionem infra dimidiam *Cagn. in d. l. 2. num. 63. verb. considera tamen, Stracha de Mercat. in tractatu de sponsion. nu. 120.* vbi multa exempla ponit. Quia non attenditur quantitas læsionis, sed dolus, probat *Pinell. d. l. 2. in 2. part. num. 13.* limitatur autem nam si in hoc contractu dotis plures sint res deductæ; dolus vero ex proposito, in vna tamen re dederit causam, pro illa tantum, non autem in totum annullatur contractus, *Cagn. d. l. 2. nu. 63. verb. quid si fuerit in parte tantum arg. l. qui duos. ff. de contrahen. empt.* ego soleo à fortiori allegare. *l. si ex falsis. C. de transact.* vbi transactio quæ stricti iuris est plura capitula continens in se, imitatur in totum, si in vero capitulo fuerit reuelata falsitas.

32 Secundo casu † sicut alios contractus bonæ fidei incidens dolus non annullat, ita nec dotis contractum, vt latius exposuimus, vbi egimus de dolo incidente, & dante causam quæst. 5. Declarat *Cagn. d. l. 2. nume. 63. verb. sin autem mulier volebat,* scilicet dari mulieri facultatem matrimonio etiam constante, rem illam, quam dedit, aut æstimationem repetere, iuxta *d. l. si res. §. 1.* ita vt teneatur viro eatenus, quatenus fuit prima intentio circa dotis constitutionem, si non fuisset decepta, ne remaneat indotata, quod esset iniquum. *d. §. 1. & Bald. de priuil. dotis special. 25. & seq.*

33 Tertio casu † dolus re ipsa potest duplici modo contingere, vno quidem quando mulier dotem dedit vltra patrimonium, vel dedit totum patrimonium, vel vltra vires patrimonii, vel supra qualitatem viri, vel vxoris, interest enim loqui de patrimonio, vel de viribus patrimonii vt *gloss. & Bald. in l. vni. Codice si aduers. dotem,* nam patrimonium includit debita, & credita, sed vires patrimonii non dicuntur, nisi deducto ære alieno. *l. cogi cum notat. ff. ad Trebell. Cag. l. 2. n. 64.*

Primo casu quando vltra patrimonium mulier dederit dotem, velut si erat mille aureorum, promiserit mille & centum, & nullus est contractus si mulier sit minor, *Bald. in dicta leg. vnica. Codice si aduers. dot. Cagnol. dict. leg. 2. numero sexagesimo quarto.* In aliis autem casibus scilicet quando totum dedit patrimonium, vel vltra vires patrimonii, vel vltra qualitatem viri dabitur minori fœminæ restitutio. *d. l. vnica. & §. in dotis. l. si ex causa.*

34 Altero casu † vel dolus re ipsa contingit in æstimatione rei datæ in dotem, & tunc si læsio sit vltra dimidiam, duplici remedio succurretur minori feminæ, nempe ex *l. 2. Codic. de rescinden. vendit.* quia obtinet locum in omnibus contractibus bonæ fidei, & tam in maiore, quam in minore. *Bartol. ibi in tertia quæstione Cagnol. ibidem numero quinquagesimo sexto,* & præterea beneficio restitutionis, quæ competit minoribus læsis etiam sua facilitate. *leg. non omnia. ff. de minorib. leg. in causis. §. penultim. ff. de minorib.* ita quod *dict. leg.* remedium competeret etiam mulieri maiori, vltra dimidiam deceptæ, facit. *dict. l. si res. §. 2.*

Sin vero minor mulier decepta sit infra dimidiam, sola restitutione vtitur, ita quod semper debita quantitas debeat in dote remanere, *Castrens. in d. l. vnica. & Cagn. dict. l. 2. numero sexagesimo quarto.* Ex quo sentire videntur mulieri maiori non succurri, si læsio fuerit infra dimidiam, contra quod disputat *Pinellus in dict. leg. 2. parte 2. numero decimo tertio,* vbi soluto argumentis *Cagnoli* concludit idem iuris esse in contractu dotis

 ac in

àc in minoribus ob fauorem ætatis, ideoque sicut isti restituuntur etiam si læsi sint in-
fra dimidiam, ita & in causa dotis debeat fieri emendatio, ob minorem læsionem, si-
ue ista contingat læsio in persona vxoris, siue mariti, non debent enim ad imparia iu-
dicari vir, & vxor, in causa dotis, vt placet etiam *Cagnol. dict. l. 2. numer. 63. verbo pro qua
opinione*, qui paulo *infra num. 64.* dicit prædicta limitari, si in contractu dotis interces-
serit Iuramentum ex traditis per *Campeggium de dote prima parte quæst. 31. Curt. Iun. cons.
62. in 2.* dubio.

Quæst. 10. Quæro præterea mulier dolose dedit nomine dotis bona subiecta
35 fideicommisso, † restituenda post mortem suam, qualitatem rerum non manifestans
marito. An valeat dotis constitutio, & si valeat, quonam pacto sit consultum viro?
& sane videtur distinguendum, aut mulier circumueniens maritum, dixit esse libera,
36 aut simpliciter dedit, sciens tamen illa esse subiecta fideicommisso. Primo casu, † quo-
niam dolus fuit ex proposito & causam dedit contractui, maritus enim non illam du-
xisset vxorem, nullus erit ipso iure dotis contractus, vt accidit in cæteris contractibus
bonæ fidei, vt diximus paulo supra in principio huius capituli, nec sustinebitur, nisi
marito volente, ad cuius fauorem annullatur iste contractus, per ea; quæ diximus su-
pra hoc eodem capitulo & supra in 5. diuisione doli, in dolo dante causam. Secundo
37 vero † casu iterum videtur distinguendum, aut mulier habet alia bona libera, aut non
habet; Priori casu si bona post mortem mulieris sint euicta à marito, ita vt non potue-
rit retinere lucrum dotale pacto, vel statuto sibi debitum, poterit agere de euictione
super reliquis bonis mulieris, & ex his lucrum prædictum consequi, *Alex. cons. 176. col.
pen. vol. 7. Grau. cons. 176. in fin. Bald. consil. 469. vol. 4.* vbi in terminis ponit quæstionem;
ratio est, quia grauata mulier restituere bona, in dolo est, si cum habeat bona libera,
constituat nomine dotis, eaque habet restitutioni subiecta, voluit enim eo modo
fraudare maritum lucro nuptiali eueniente post mortem vxoris, *Cyn. Bald. & Salyc. in
l. 1. Cod. de iur. dot. Corn. cons. 14 c. colum. 2. volum. 2.* quæ fraus tanto detegitur esse maior,
quanto ipsa si superstes fuisset marito, de bonis ipsius esset vere lucrata, secundum
conuentionis legem; In alio vero casu; prædicti duo casus principalis scilicet quan-
do mulier simpliciter dedit bona subiecta fideicommisso, nec ei sunt alia; videtur di-
38 cendum, maritum non posse euictionis nomine agere, sed imputare sibi quod † non
explorauerit conditionem eius, cum qua contraxit *l. qui cum alio. ff. de reg. iur. Bald. in l.
in ciuile. Codic. de furt. Cuman. consilio vigesimosexto, incipit statutum* & ideo dicta bona sunt
restituenda, & ex aliis, quia nulla sunt, non deducet lucrum conuentum, vel statuto
delatum.

Contrarium tamen, quod imò ex dictis bonis possit lucrum retinere verius esse
arbitror; quoniam res subiectæ fideicommisso, quando alia non reperiuntur bona,
39 quibus dotatur mulier possunt alienari † tamquam libera, *Auth. res quæ Cod. comm.
de legat.* & in corpore vnde sumitur, *Iason ibi* latissimè, *Bald. in dict. consil. 469. volum. 4.*
& ita euertere fideicommissum. *Roland. de lucro dot. quæst. 58. incip. vide autem si mulier*;
Nec obstat ratio adducta ex aduerso, procedit enim quoad explorandam conditio-
nem personæ cum qua contrahimus, non rerum super quibus contrahimus, vt indi-
cant verba legis, debet esse non ignarus conditionis eius &c. & ideo, qui mutuo dat
filiofamilias, non excusatur si dicet ignorare se eum fuisse filiumfamilias, debuit e-
nim explorare conditionem ipsius. *leg. pen. ff. ad Maced. Dec. in l. qui cum alio in principio*:
dicens ex eo tex. notandum, quod qui cum alio contrahit debet esse certus de condi-
tione, & qualitate contrahentis, non dicit rerum contrahentis, aliàs raro inuenire-
tur possessor bonæ fidei, semper enim imputaretur quod non bene explorasset;

Quæstio. 11. Quæro mulier dolo circumuenit Iuuenem persuadens ei, quod e-
rat diues, atque amplas habebat facultates, atq; ita induxit dolo ad matrimonium se-
cum contrahendum, quomodo sit huic decepto subueniendum, cum vere vxor pau-
per esset, & inops, excitat hanc quæstionem *Innocent.* in *c. ex parte, extra de restitut. spo-
liat.* & refert eam *Cassan. de consuet. Rub. 4. n. 32. fol. 126. verb. 3.* dic, quod licet dolus, & nō
responderit, nisi quoad validitatem matrimonii, & ideo rèctius est duo capita huius
quæstionis constituere. Primum est an subueniatur decepto, ita vt dirimere matri-
monium valeat. Secundum est, dato, quod non, vtrum ei succurrendum sit quo ad
dotem.

40 Primæ dubitationi † videtur in fauorem Iuuenis aduersus mulierem responden-
dum, non quia hic contractus matrimonii, cum sit bonæ fidei. §. *act. inst. de actio.* §. *fue-*

rat eodem tit. atq; ei dolus causam dederit, neq; erat aliàs contracturus coniugium marito ad instar aliorum contractuum debet esse nullus ipso iure, tum etiam quia deficit consensus, qui requiritur in matrimonio pro forma, deest enim cōsensus in causa cōtractus matrimonii; nam intelligitur ille maritus sub ista tacita conditione, consentire, si vera sint, quæ sibi promissa fuerunt. Cæterum Innocent. & Cassan. sententia tenenda est, nihil proficere illum dolum, ad dirimendū matrimonium, per ea quæ diximus copiose *in primo libro*, quando tractauimus de dolo bono, in spiritualibus, deducta obiecta, & alia eo loci resoluentes.

41 Quo ad secundam † dubitationem, alio de duobus modis poterit, vt arbitror, huic marito esse succursum, vno quidem, vt vxorem expellat de domo, quoniam nemo cogitur indotatam vxorem alere, *Ias. in l. si donatarius. §. si quis indebitam num. 2. ff. de condit. caus. dat.* & hoc tanto magis procedit quando dos est promissa à muliere, vt in specie nostra, in qua interuenit etiā dolus. Nam aliàs videntur dicere Doctores quod si dos sit ab alio promissa, quod tunc non potest expelli, quia esset pœna mulieris ex facto alterius, sed tamen videtur contra hanc sententiā Doctorum textus apertus in *l. generaliter. C. ad senat. cons. Velleian.* vbi imperator ait tam fœminam, quàm masculum dotem promittentem pro aliqua muliere, cum qua matrimonium licitum est, omnimodo compellatur suam confessionem adimplere, neq; enim ferendum est, mulierem fieri indotatam, & sic à viro forsitan repelli, & distrahi matrimonium, ecce dos est ab alio promissa, & tamen supponit text. mulierem indotatam posse repelli, sed in nostris terminis cessat ista dubitatio, cum & à muliere sit dos promissa, adhibito etiam dolo, qui nemini debet patrocinari, *l. 1. ff. de dolo in 2. l. 1. ff. de exceptio. doli.*

42 Alio vero modo, quod † si mulier ista venerit ad pinguiorem fortunam, licet tempore promissæ dotis nihil haberet in bonis, teneatur de bonis, postea quæsitis implere promissa, quippe quia dos est ius, & quidem vniuersale, vt per *Bartol. & alios in rubric. ff. solut. matrimonio.* ideo recipit augmentum, & diminutionem, & ideo nudum illud nomen dotis ab initio constitutum ex quæsitis postea bonis impletur, præsertim ne dolosa mulier suæ malitiæ præmium ferat, facit in simili text. cum sua materia in *c. onerandus extra de sol.* Ex his inferri posse puto, quod vxor ista, quæ fallaciter di-

43 xerat se se diuitem, cum laboraret inopia, si decesserit † interim maritus, non debeat gaudere beneficio *authent. præterea. C. vnde vir, & vxor,* & in corpore vnde sumitur in *authen. vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero, & in authen. de exhib. & introduct. reis.* non solum, quia dolum fecit mulier, & dolosus non debet ex dolo præmium sentire, imò perdit omne priuilegium, quod sibi competit de iure communi *Socc. Iun. cons. 48. n. 15. 16. & 45. & cons. 44. nu. 27. vol. 1.* sed ex verbis *d. §. quia vero,* nam ibi agitur de illa muliere, quæ scienter accepta est à marito sine dote, & de ea, quæ irrationabiliter sit expulsa de domo à marito, ergo in casu nostro, quo magis amore diuitiarum ducta est, quam affectu nuptiali, & rationabiliter propter dolum suum expulsa est, non vendicat locum illius constitutionis priuilegium.

44 *Quæst. 12.* Alia est etiam quæstio dolus dans causam liberationi mariti † annullat ipso iure, & quando est facta sine dolo mariti, an liberet ipsum, vide *Rom. in l. si cum dotem. §. si mulier. ff. soluto matrimonio.*

Quæst. 13. Quæro præterea, socer vt filiam suam daret nuptui dolose promisit futuro genero, se illum facturum in testamento hæredem, sed postea celebrato matrimonio nihil illi testamento reliquit, aliis institutis hæredibus, quid iuris aut quomodo consultum erit iuueni? Excitat hanc dubitationem. *Bald. in l. Arthemidoram. Cod. vt in possess. leg.* vide in hac quæst. *Crau. consil. 192. numer. 124. refert. Ias. in l. pacta nouissima numero 13. & in l. pactum quod dotali. Cod. de pact. gloss. est in c. constituit 20. quæst. 3. & in leg. à diuo Pio. ff. de ritu nuptiarum;* & sane vt in superiori articulo distinguendum est. Nam aut quærimus, vtrum possit deceptus gener recedere à matrimonio, aut numquid respectu dotis, & promissionis factæ liceat aliquo modo experiri. Primo

45 † casu dicendum est, vt in antecedentibus non dirimi matrimonium ex dictis in 1. *lib. de dolo bono* in specie non posse. Secundo casu iterum distinguere oportet. Aut socer dotem constituit Genero, & insuper vt ipsum magis alliceret, promisit hæredem instituere; aut loco dotis promissionem fecit de instituendo, nempe si faciam hæ-

46 redem; aut vero † promisit se facturum illum hæredem pro vna parte hæreditatis, puta in quadrante, vel triente, vel se prædium, vel domum testamento relicturum. Primo casu non valet promissio illa, quia sc. votum inducit captandæ mortis alterius, & libe-

& liberam impedit testamenti factionem, ex not. per *Doct. in l. stipulatio hoc modo concepta.ff.de verb.obligat. & in l. fin. C. de pact.* nec est, cur aliquo beneficio sit Genero succurrendum, qui dote sua debet esse contentus, quia potest onera matrimonii sustinere, *l. pro onerib. C. de iur. dot.*

47 Secundo casu non valet † promissio eadẽ ratione, quia scilicet impeditur libera testamenti factio, & inducitur votum captandæ mortis, quæ ratio tanti momẽti est apud leges; vt licet causa dotis sit maxime fauorabilis, & Reipub. intersit, *l. 1. ff. sol. matr.* & ibi nullam vtilitatem contineat, tamen hæreditas per pactum dari non potest, etiã in causa dotis, vt not. *Bald. Sal. & Ias. in d. l. pactum quod dotali in fine, & l. hæreditas. C. de pact. conuent.* ratio est inq̃t ibi *Ias. n. 6.* quia fauorabilior est causa liberi arbitrii in testat. sed tamẽ poterit Gener circumuentus expellere vxorem indotatam, per ea, quæ paulo supra diximus.

48 Tertio casu † videtur, quod promissio valeat, quia *l. stipulatio hoc modo concepta, & d. l. finalis*, loquuntur in tota hæreditate, ibi si me hæredem non feceris, tantum date spõdes hæreditatis, reseruat sibi facultatem testandi in aliis, quippe de aliis partibus hære-

49 ditatis potest testari, ita vt non procedat *d. l.* stipulatio hoc modo, à cessante † ratione, verumtamen non cessat alia ratio voti captandæ mortis, ergo succedit regula. *§. affinitatis instit. de nuptiis*, confirmatur, quia nec hæreditas, nec hæreditatis pars potest dari per pactum. *l. pactum quod dotali. C. de pact.* vbi ad litteram. *Dec. cons. 184.* dicens verum non esse, quod pars aliqua hæreditatis pacto dari possit, latè *Cagn. in l. fin. nu. 91. ver. sed instat dubium. C. de pact. argumento l. hæred. C. de pact. conuent.* propterea talis promissio non inducit obligationem *d. l. pactum quod dotali*, inferens quod dispositio *d. l. fi. C. de pact.* æque procedit in pacto portionis hæreditatis, ac vniuersæ successionis. Non vrget argumentum ex aduerso, primo quia potest negari agi de tota hæreditate in dictis iuribus cum enim simpliciter de hæreditate loquantur, & de parte possunt intelligi. Secundo quia valet argumentum de parte ad totum stante paritate rationis. *l. quæ de tota. ff. de rei vind.*

Tertio quia libera testandi facultas dicitur etiam auferri, si non possit aliquis de parte hæreditatis ad suum votum testari *d. l. pactum quod dotali*, in qua de parte hæreditatis initium erat pactum, & dicit Imp. non valere ea ratione, quia libertatem testamen-

50 ti faciendi mulieris patri auferri non potuit. In vltimo † casu quando promisit dare legatum, vel fideicommissum singulare, videtur valida conuentio Soceri, siquidem nec impedit liberam testãdi factionem, nec inducit votum captãdæ mortis, nam *l. stipulatio, & l. finali & l. pactum quod dotali.* & *l. hæreditas*, nunquam in relictis particularibus loquuntur; sed semper in hæreditate, & quicquid dicunt de coarctanda voluntate testatoris, & de voto captandę mortis respectu hæreditatis dicunt, cessante ratione legis, merito debet cessare dispositio. *l. quod dictum. ff. de pact. c. cum cessante de appell. l. adigero. ff. de iure patronat. Rom. in auth. similiter col. 5. C. ad l. Falc.* & *in l. si vero. §. de viro in 32. fall. ff. sol. matrim. Salyc. in l. 3. C. de iniur. Bartol. in l. 1. §. huius rei. ff. de off. eius. &c.* quibus consequens est, posse generum conuenire hæredes Soceri ad rei promissæ præstationem nisi forsi-

51 tan † res promissa relinqui in testamento iure legati, vel fideicommissi, esset tanti valoris, vt bonam partem substantiæ Soceri contineret, nam tunc induceretur votum captandæ mortis, & facit in simili, quod tradit *Tiraquel. in l. si vnquam C. de reuocand. don. in verb. omnia vel partem. n. 3. & 4.* dicens eam legem procedere etiam in donatione vnius rei, quæ sit magnæ existimationis, quia alias esset imponere legem verbis, & non rebus contra. *l. 2. C. comm. de leg. c. commissa de elect. lib. 6.* sicut etiam nihil refert quo ad insinuationem, donata fuerit res certa in quota bonorum, similiter, & in casu *legis & si non totam. ff. si quis omissa causa test. & l. vlt. C. de bon. vacant. lib. 11. & in casu auth. ex causa. Cod. de lib. præteritis.*

Quæstio. 14. Quæri etiam potest, an maritus possit facere pactum, vt teneatur pro

52 dote † in solidum si dolum fecit in rebus dotalibus *Campegg. de dote parte 3. conclus. 46.*

53 *Quæst. 15.* Item maritus dolo commisso per se, vel per alium in bonis † dotalibus, quomodo liberetur *Roman. in leg. etiam filii. §. licet. ff. solut. matrimonio.* Omitto illam quæstionem tractat. *Thimon. de Prater. consil. 86. numero decimo*, vide apud eum.

54 *Quæst. 16.* Sed à dotis conuentione, ad † emptionis, & venditionis contractum transeamus., in quo reuoco in primis in dubium quæstionem *Iason in leg. doli clausula. ff. de verb. oblig. numer. 3.* Vendit aliquis fundum, infra dimidiam iusti precii, & re-

nunciat beneficio *legis 2. C. de rescind. vend.* & in contractu fuit apposita clausula dolum malum abesse abfuturumq; esse, postea læsione cognita venditor intendit agere aduersus emptorem, scientem verum rei, vel rem tanquam dolosam, virtute dictæ clausulæ doli. An possit, & videtur affirmatiue respondendum.

Primo quia illa clausula cum ministerio posita est, ideo non debet manere sine affectu operandi, nullum enim verbum debet in contractibus esse ociosum, *l. si quando cum vulgarib. ff. de leg. 2. Cephal. cons. 87. numer. 10. vol. 1.* Secundo contractus ex conuentione legem accipiunt. *l. 1. §. si conuenerit. ff. depositi, vbi Castr. l. contractus, & ibi Doctor. ff. de reg. iur. l. in conuentionibus. ff. de verb. obligat. Tiraquell. de retr. consang. §. 1. gl. 10. numero 7.*

55 Contrariam † sententiam probat *Iason in d. l. doli clausula*, per illum tex. quo definitum, est doli clausulam, non referri ad ea, quæ specialiter sunt specificata, ideo ad specialem illam conuentionem renunciationis. *d. l. 2.* non debet referri, & adiuuat *Ias. per tex. in l. si sine. §. si in stipulat. ff. rem ratam haberi*; In quo Lucius Titius promisit, ratum se habiturum, & inter contrahentes aperte agebatur, vt hæredes Titii omitterentur; doli clausulam, quæ est in stipulatione interposita; difficile est, propter amissos hæredes committi, & glossa ibi ait, difficile, id est impossibile, quia nullus dolus commissus est, & idem puto sentire Iason. quod in dicta renunciatione nullus fuerit dolus commissus alioquin nulla esset, ideoque clausula doli operaretur. Simili modo; emptor non persuasit dolose dictum venditorem eam rem esse minoris valoris: nam esset dolus ex proposito incidens, & tenetur emendare damnum propter dolum incidentem firmo manente contractu, secundum ea, quæ diximus in *5. diuisione doli mali in cap. de dolo incidenti, Pinell. in dict. l. 2. par. 2. numer. 11.* sed dolus contingit ex re ipsa, & sciente emptore verum rei valorem; Intellige etiam, quod dicta renunciatio sit facta à maiore, nec non specialiter ex his, quæ tradit *Cagnol. d. l. 2. in quæst. 12. numer. 132. verb. docentes vtile esse in specie vsq. ad verb. tertia conclus. nu. 134.* Non faciunt negocium allegata ex aduerso. Nam dicta clausula quoad multa alia non erit ociosa, & is omnibus aliis specialiter non expressis operabitur effectum suum.

Quæstio. 17. Quæro etiam venditor rem, quam proposuit venalem multum do-
56 lose † commendauit, vt alliceret emptorem iuxta exemplum Pythii & Cannii relatum à *Cicer. 3. de offic.* nunquid teneatur venditor postea comperto mendacio per
57 actionem doli, & non † teneri vllo modo probat textus in *l. in causa. §. idem Pomponius. §. de minor.* quo definitur, quod naturaliter licet contrahentib. inuicem se decipere. *Alber. tractat hanc quæstio. in leg. 38. ff. de dolo*, vbi ponit pulchram distinctionem.

Secundo ex *l. sciendum. §. dictum. ff. de edil. edict.* in qua, Non debet venditor præstare, quæ ad laudem serui pertinent; veluti, frugi, & dicto audientem esse.

Tertio ex *l. ea qua. ff. de contrahend. empt.* ea quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, si palam appareant venditorem non obligant, velut Seruum speciosum, domum bene ædificatam, & in *fine tex.* dolumque malum abesse præstare venditor debet.

Quarto ex *l. quod venditor. ff. de dolo*, quod venditor, vt commendet, dicit sic habendum esse, quasi neq; dictum neq; promissum sit.

58 Ex aduerso † pugnat *Vlpian. in l. Iulianus. §. idem Iulianus. ff. de action. empt. & vend.* Vbi vendebat Titius fundum cum pluribus municipiis dare legata debere, & in tabula venditionis dixerat, vni Municipio, obnoxium esse, & postea in *l. venditionis* adiecit, siquid tributorum nomine fundus deberet, id emptorem præstare oportere; tenetur ex empto, quasi deceperit emptorem.

Rursus secundo eandem adiuuat sententiam *d. l. quod si venditori in fine.* ibi, si vero decipiendi emptoris causa dictum est. æque sic habendum est, vt non nascatur aduersus dictum, promissionemue actio, sed de dolo actio.

Tertio ex *dicta l. ea qua verb. at si dixerit*; hominem litteratum, vel artificem,
59 præstare debet, nam hoc ipso pluris vendit. Quid † dicendum? *Bartol. in d. l. quod si venditor*, dicit esse distinguendum secundum *gloss. ibi*, quam inquit esse signandam, quia non est alibi. Nobis autem tres videntur esse constituendi casus. Vnus est in quo venditor, nec de doli actione, nec alia tenetur. Secundus in quo tenetur actione ex eo contractu. Tertius est, in quo obligatur doli nomine.

60 Primus † casus est, quando verbis generalibus venditor, commendat rem ven-
ditam, scilicet domum esse bene ædificatam, seruum frugi, & dicto audientem, vt in
dict. l. ea quæ, & dict. l. sciendum, in principio. nam nullam contrahit obligationem, etiamsi
dolosa illa commendatio fuit, & ita procedunt. *d. l. quod si venditor, in princ.* aliæq; nuper
allegatæ, ratio est, vt mihi videtur, quamuis Doctores non allegent, quia cum moris
sit venditorum laudare rem venditioni expositam, imputandum est illi, qui temere
commendanti fidem præstet, nam qui citò credit, leuis est corde. dolus enim vt obli-
get dolosum, debet esse talis, qui caperet cordatũ hominẽ, sicut diximus paulo supra,
habita semper, vt illic exposuimus, ratione personarum, & hunc primum casum pro-
bat etiam gloss. *in d. l. quod si venditor in princ. vide Bald. & Saly. & Alber. in d. l. quod si ven-
ditor.* & aliam quæstionem an fraus venditoris in vendendo possit allegari, ab eius cre-
ditore contra emptorem *Corn. cons. 230. incipit videtur per totum vol. 2.*

61 Secundus casus est † quando venditor dolosam suam commendationem facit
in specie affirmans Seruum litteratum esse, vel artificem, constantem, laboriosum,
ex industria sua peculium acquirentem, vt in *d. l. ea quæ post principium & in l. si quid ven-
ditor de mancipio ff. de ædilitio edicto.* Aut vero sanum esse Seruum asseruerit, cum igna-
rus sine artificio, piger, somniculosus sit, negligens, aut vnum, vel alterum vitium rei
detegit, cum multa latentia taceat, & tunc tenebitur venditor ex eo contractu, nem-
pe, vt liceat emptori, redhibitorio, aut æstimatorio iudicio agere. *dict. l. si quid venditor
de ædilit. edic.* & ita intelligo. *d. l. ea quæ, ibi* præstari debet, nam hoc ipso pluris vendit per
d. l. sciendum, ibi: oportet id eum præstare; Vel si nolit redhibitoriis actionibus emptor
vti, agat ex empto. Quoniam æque competunt actio ex empto, & redhibitoriæ em-
ptori, *dict. l. sciendum: verbo nam,* & qui ex empto, & ita intelligo *d. l. Iulianus. §. idem Iu-*
62 *lianus,* ibi: ex empto eum teneri, quasi decepisset; Ratio † prædictorum est, quoniam
venditor ad specialem laudem descendens, videtur recipere se præstaturum quod af-
firmat, *d. l. ea quæ, & l. sciendum,* & dicta commendatio non creditur facta ad nudam
63 laudem serui; Fallit autem † si specialis illa commendatio, erat de re patenti; vt si
laudauerit seruum, quod esset sanus, & de eo interposuerit etiam stipulationem, non
tenetur, si cæcitatis morbo laboraret, nam de ea mala valetudine non videntur sensis-
se contrahentes, quæ obuia erat, & palam oculis nostris exposita *d. l. ea quæ & gloss. in d.
l. quod si venditor. in princ.*

64 Tertius † casus est, quando emptor non erat empturus, sed dolosis commen-
dationib. venditoris ita captus fuit, vt emeret, & tunc fraude reuelata, cõpetit illi con-
tra vendentẽ actio doli, non ex illo contractu. *dict. l. quod si venditor in fine, & ibi gl. ma-
gna circa medium,* & ratio forsitan est, vt non oriatur actio ex empto, quia dolus erat
dans causam, & sic irritauit contractum ipso iure, merito cessante actione ex empto,
quæ oriri non potest ex contractu nullo, cum nulla alia competat actio, datur illa, quæ
doli appellatur, & præstari solet in subsidium. *l. 1. ibi,* & alia actio non erit. *ff. de dolo, &
§ idem Pomponius, & §. merito. dict. l. 1.* atque ita videntur in vnam consonantiam iungi
prædicta iura hinc inde præallegata, restat tantum solutio ad §. *idem Pomponius l. in cau-
sa. ff. de minor.* & verè nihil obstat quia secum trahit solutionem dum ait licere contra-
hentibus se decipere in precio, & ideo loquitur, quo ad precium, non quo ad quali-
tatem, sed multum interest, vtrum in precio, an in qualitate rei contingat læsio, *Pinell.
in l. 2. C. de rescind. vend. pars. 3.*

Accedat multos esse illius §. *intellectus,* de quo supra disseruimus, vt merito non
sit in eo aliqua vis ponenda.

De dolo venditoris multa pulchra docet *Baldus in leg. dolum Codice de action.
emption.*

Quæstio decimaoctaua, Quæro vtrum dolus venditoris noceat emptori quo ad
65 vsucapiendum † hanc quæstionem excitat, & resoluit *Castrens. in leg. dolum. Codice
de pericul. & commod. rei vend.* & nos tractauimus supra in illa diuisione de *dolo Autho-
ris, & successoris singularis.*

Quæstio decimanona, Quærò vendidit Titius vina, quæ in doliis erant, ea-
que antequam ab emptore tollerentur, sua natura corrupta fuerunt, cum sciret ven-
ditor bonitatem eorum non duraturam vsque in eum diem quo tolli deberent, nec
66 admonuit emptorem, vtrum † teneatur quanti intersit admonitum non esse *glossa.
Alberic. & Fulgos. in leg. si vina. ff. de pericul. & comm. rei vendit.* distinguunt, aut ven-
ditor asseuerauit bonitatem vini vsque in diem dictum; quo debebant vina tolli

diraturum, & quia falsa asseuerauit; Aut vero sciens rei bonitatem tacuit, & non te-
netur, quasi imputetur emptori, quod non citius traditionem viri acceperit; *Saly. ve-
ro. & Bald. eodem loco* putant, vtroque casu obligatum esse venditorem, dolose enim
fecit, dum rei naturam sibi notam non denunciat emptori, *Cassan. consil. 52. nume 6. &
sequen. post vers. & si dicatur*, & est tex. non citatus à Doctoribus in *l. 1. §. 1. ff. de action.
empt. & vend.* ratio esse videtur quoniam vbi venditor, sciens, tacet rei qualitatem,
qua cognita, vel emptor non esset, vel certe minoris empturus, dicitur esse in dolo. *l.
Iulianus. §. idem Iulianus. ff de action. empt.* vt notat *Roman sing. 282. Hippol. de fideiussor. nu-
mero 88, Bald. in l. 2.* dicens, eum textum esse notabilem. *C. de pericul. & commod. rei ven.*
& posteriorem hanc sententiam probat Pinel in *d. l. 2, parte tertia numero vigesimopri-
mo verbo aliud exemplum. C. de rescind. vend.* ita intelligendum dicens. *d. l. si ruina. ff. de pe-
ricu. & commod. rei vend.* qui pulcherrimus est in hanc sententiam, quando venditor
scit, & tacet;

Et confirmatur ex *l. quaero. ff. de act. empt.* in qua *Modestinus ait*. Si quis ita fundum
venerit, vt scilicet id venditum intelligatur, quod inter tales confines venditor pos-
sideat, & sciat se intra illos confines aliquam partem certam non possidere, & non
certiorauit emptorem, & tenetur ex empto, qui alias emptor caperetur, qui certiora-
tus, ant non emisset, aut minoris emisset; vt in simili ait textus si venditor fundi dixit
ei, quae seruitutes debeantur a fundo, ab eodem praestentur, & certus venditor fuerit,
seruitutes ab illo fundo certis personis deberi, & non admonuisset emptorem, tenebi-
tur, quia illa clausula adiecta pertinet ad ea, quae ignorauit, & certiorare emptorem
nequiuit.

67 Ampliatur † conclusio in emptore si sciat rei venditae bonitatem, & vendi-
tor ignoret, nam si emerit ab illo viliori precio, praesumitur dolus *Calcan. consilio vigesi-
moquarto, colum. 4. verbo secundo* pro ista facit.

Inde *Pinel. num. vigesimosecundo*, infert re doctrinam *Bart. in d. l. quaero.* quod si ali-
68 quis de consilio Regis, vel ciuitatis, scit prope diem † taxandum, fore precium fru-
menti, vel vini, & scienter id carius vendat, tenebitur restituere, vel minuere preciũ,
iuxta id quod postea publicatur, si tamen publicatum fuerit inter hoc tempus; tunc
enim versatur fraus venditoris, non ita constitutione in longius differenda, vide pul-
chrum exemplum, apud *Valerium lib. 8. cap. 2. in princ. de Claudio.* Infert quoque idem
Pinel. numero vigesimoquinto, ad consil. Alexand. 242. libr. 6. vbi procurator Episcopi lo-
cauit reditum, & iura Episcopatus, & conductoribus ostendit librum debitorum, &
iurium, sed non affirmauit contenta in libro esse vera omnia, si postea conductores
magnam diminutionem reperiant, recursum propterea non habebunt; sed impro-
bat *Pinel.* dicens quod satis videtur asserere, qui librum ostendit, not. post *gl. Bar. Bald.
Ias. in leg. 1. §. editiones. ff. de eden. Innocen. in cap. venerabilis ext. de exception. & ibi Felyn.
numero vigesimotertio.*

69 *Quaestio 10.* Quaero an qui contra iura mercatur sit in dolo, & videtur † nega-
tiue respond. quia dolus consistit in animo, *l. dolum. C. de dolo, vbi noe. Corne. consilio 140.
numero 10. colum. 1. gloss. in §. alia instit. de action* qui cum ab eo tantum cognoscatur, qui
scrutator est cordium, in dubio debet cessare praesumptio doli ex alia praesumptione,
quod bonus quilibet praesumitur. *l. merito ff. pro socio. l. omnimodo. Co. de inofficios. testam.
cap. fin. ex. de praesumpt. Castren. in l. si quis ex argentariis. §. praetor. num. 7. ff. de eden. cum vulg.*
potuit enim sine calliditate, & ad neminem circumueniendum esse aduersus iura
mercatus. In contrarium tamen est text. in *l. quemadmodum in fine. c. de Agricol. & cens.
lib. 11.* distingue pro resolutione. Aut mercatur scienter contra iura, & praesumitur in
dolo praesumptione iuris, & de iure, vt alias diximus.

70 Aut † ignoranter, & tunc cessat in eo omnis doli praesumptio, *gloss. in dict. leg.
quemadmodum. in verbo mercatur*, ratio est, quia dolus non fit nisi à sciente; cum sit ma-
chinatio fraudulenta, ad alium circumueniendum adhibita. *l. 1. § dolum. ff. de dolo*, &
hoc quod dixi de ignorante, procedit siue esset vere ignarus, siue praesumptiue, qualis
est Rusticus, qui praesumitur in dubio iura ignorare, nam & si iste contra iura mer-
cetur; non tamen praesumitur dolose facere, *Rip. in tractat. de peste. de remed. praeser-
uat. contra pestem numero ducentesimotricesimo tertio. verbo habet tamen per legem primam Co-
dice non licere habita. matrim. libro vndecimo, & voluit Corne. consilio centesimodecimo-
quarto, Quia causa. columna secunda, libro secundo*, vbi consuluit aduersus Rusticum emen-
71 tem, tem, non seruata forma statuti, non praesumi malam fidem. Rursus † distingue in
qualita-

qualitate rei, quæ empta est, contra iuris solemnitatem, nam si modici est valoris cessat præsumptio doli, ex alia præsumptione iuris validiore, nempè, quod in modicis non præsumitur dolus, quia scilicet vbi paruum, aut nullum commodum est rece-
72 ptutus aliquis, non creditur † dolus, *Martan. Socin conf. 37. num. 30. numer. 1. Bursat. conf. 40. nu. 63. l. si ita legatur. §. species. ff. de legat.* Secundo, vbi in pœnalibus, cui consonat illud *Ouid. de Trist. lib. 3. eleg. 8.*

Vix equidem credar, sed cum sint præmia falsi
Nulla; ratam testis debet habere fidem.

Crauetta consil. 18. nu. 22. Bald. cons. 25. vol. 5. si vero res non sit modici valoris, sed ali-
73 cuius momenti, erit locus præsumptioni doli; quæ vero † sit res modici valoris, ex qualitate personarum, & negotiorum, vel temporis, poterit prudens iudex cognoscere, cuius arbitrium multum poterit in hac controuersia. Nec vrget argumentum initio quæstionis propositum, quoniam illa præsumptio bonitatis, tollitur per aliam præsumptionem emptionis contra iura factæ ab sciente; cum enim sciens contra iura emerit, non potest de illo nisi male suspicari, lex enim, quę facit illam præsumptionem, quod quis sit bonus, eadem facit, & aliam, quod emens contra iura sit † do-
74 losus. Numquid autem dolo deceptus in venditione volens rescindere contractum, & rem suam recuperare, teneatur restituere precium est *text. in l. si per vim Codic. quod met. causa, & in l. fin. eodem titul. sed tamen vide Bartol. in l. eum qui ita. §. qui ita. ff. de verb. oblig. facit l. Iulian. §. offerre. ff. de actionib. empt.*

Quæst. 12. Quæro vendit aliquis equum, vel bouem cum hac protestatione, quod
75 vendit † cum omnibus suis sehenellis, & magagnis, & cum pacto quod nolebat teneri de eis, sciebat tamen venditor de vna magagna, & non propalauit, vtrum teneatur ex empto quanti sua inter est? & videtur non teneri ex præambula protestatione, quæ releuat protestantem per ea, quæ notant Doctores, & maxime, *Ias. numer. 13. in l. non solum. §. morte. ff. de non. oper. nunciat. in l. pro hærede ff. de acquir. hered. & in l. qui aliena. §. celsus n. 26. eod tit.* Secũdo quia emptor potuit sibi cauere, cessat enim ratio *legis quæro. ff. de actione empti.* scilicet quod si sciuisset, aut non fuisset empturus, aut minoris empturus, cessat etiam ratio ex parte venditoris, quod sciuerit, & non reuelauit. *l. Iulianus. §. idem Iulianus ff. de action. empt. l. si vina ff. de pericul. & commod. rei vend.* Nam satis superque videtur reuelasse, dum protestatus est sese vendere eum omnibus magagnis, &c. sed tamen *Speculat. in titul. de empt. & vendit §. nunc videndum, & Imol. in l. si quis*
76 *cum aliter col. fin. verb item adde secundum Angelum. ff. de verb. obligat.* contrarium † verius esse sentiunt; ea adducti ratione quoniam dolo facit non denunciare vitia, quæ non sint patentia, & iudicio meo videtur incidere hic venditor in *l. ea qua in fin. ff. de contrahen. empt.* scilicet dolum esse in eo, qui non tantum fallendi causa obscure loquitur, sed etiam, qui insidiose, & obscure dissimulat; nam emptor credens equum illas habere magagnas, quæ patent, emit de occultis non cogitans prætera vitia, quæ deterrere possunt emptorem ab emendo, vel ad minus emendum hortari, in specie sunt detegenda emptori, vt colligitur ex *d. l. quæro*, vbi cum sciret venditor, se intra confines certam partem non possidere, non sese liberat generaliter dicendo, vendo quicquid intra tales confines possideo, sed debet dictam partem denunciare emptori, scil. *quæritur. §. si nominatim. ff. de edil. edict.* similiter si certus vend. seruitutes, fundum, quem habebat venalem, debere, non liberatur, per clausulam generalem, de qua ibi nisi de certis illis personis admonuerit emptorem, & confert, *d. §. idem Iulianus.* vbi si multa onera debeat fundus, & de eo sit admonitus emptor; non prodest venditori
77 generalis admonitio, insidiosa enim, & captiosa videtur, proinde † non vrgent allegata ex aduerso. Nam nec protestatio, nec admonitio fuit legitime facta sicut nec decens erat, ad effectum, vt re bene intellecta posset deliberare, numquid emere deberet, an dimittere maiori, an minori precio comparare, & hanc sententiam adeo veram putant, Speculator, & Imola, vt idem respondeant, in alia quæstione in fortioribus terminis.
78 Aliquis † vendidit equum; qui dolebat spatulis, saluo quando erat calefafactus in eundo, & venditor dixit, quod dabat eum pro strabo, & gilboso dolenti spatulis, & habente omnes magagnas, nec volo ex aliquo teneri, tamen nisi specifice propalauit alias pro his, quæ non sunt denunciatæ tenebitur, *Specul. in d. titul. §. quod si vendens, & Imol. d. loco verb.* tu adde alium pulcrum casum, hinc potest inferri ad aliam quæstionem.

79 An præsumatur † dolus in contrahente, qui tacet aliqua, quæ si expressisset alias
verisimiliter contractum non fecisset, & an sit ei contra tacentem succurrendum, *A-
lex.cons. 109.n.10.& seq.lib.4. Mascard.de probat.vol.1.fol.397.concl.532.*

Et ad illam siquis impediat me vendere, ago de dolo ad interesse. *l. rei quam. ff. de
dolo*, quod menti tenendum dicit *Anton. de Burgo in cap. fin. de emption. & vendit. nu-
mero* 8.

80 *Quæst.22.* Quæro aliquis commodauit falsa pondera, vel falsas mensuras † con-
trahentibus emptionem, & venditionem: An ille de suo dolo teneatur; an contrahen-
tes; & quomodo conueniantur? difficile sane est aperto iure respondere, quippe infi-
81 nitæ penè sunt leges, quæ de falsis mensuris, & ponderibus † loquentes diuersè defi-
niunt, nec in certam aliquam pœnam cōsentiunt; etenim. *l.29. §. de eo qui sciens ff de do-
lo*, disponit, si nulla actio detur alia, inter contrahentes præstari actionem de dolo, &
ita sumat ibi *Bartol. Vlpian. in l. annonam. ff. de extraordin. crimin.* pœnam imponit legis
Corneliæ. Pro hac materia vide *Hostien. in summa de contrahen. emptio.* §.1. vbi plene item
Alberic. in l. arburio. nu. 4. ff. de dolo vsque ad nu. 6. vbi ponit pulchram quæstionem in hac
materia. Interdum etiam datur ex eo dolo pœna relegationis in insulam in *l. siquis vxo-
ri. §. si maiora quis. ff. de furt.* iniungit furti pœnam in *l. penult. ff. de falsis*, condemnatur in
duplo eius, quod interest, & in *l. siquis à me. ff. de actionib. empt. & vend.* definit compete-
re actionem ex empto, vel ex vendito, prout venditor deceptus sit, vel ēptor in *l. in Dar-
danarios. ff. de pœn.* pœna extraordinaria imponitur. In *c. vt mensura ext. de empt. & vendit.*
datur pœna Ieiunii triginta dierum.

Quamobrem vt quo ad fieri potest tutius euadamus ex hoc complicatarum le-
gum labyrintho, distinctione, quasi Dedalæo filo, vtamur, oportet igitur, aut de pœ-
na spirituali contra istos dubitemus, qui Dei nullam memoriam habentes, falsas men-
suras, falsasq; pondera adhibent in commertiis, aut de pœna temporali & ad hanc quæ-
82 stionem, quod an mensura, vel pondus priuatorum sit iusta † vel iniusta cogno-
scitur ex mensura publica *Angel. in auth. de calcanior. §. sin autem*, & mensuræ ciuitatum
debent in publico teneri æneæ, vel marmoreæ. *l. modius*, & ibi *Bart. C. de suscept. & arbitr.
lib.*10. Quod spectat ad primam speciem, vbi grauior est animaduersio. quam insensa-
ti homines credant, nam *Salomon prouerbiorum cap. 20. nu.* 10. inquit. Pondus, & pondus,
mensura, & mensura vtrumque abominabile est apud Deum, & *Amos Propheta c.*8. au-
dite hoc, qui conteritis pauperem & deficere facitis egenos terræ, dicentes, quando
transibit messis venundabimus merces, & sabbatum, & aperiemus frumentum, vt im-
minuamus mensuram, & augeamus syclum, & supponamus stateras dolosas, vt possi-
deamus in argento egenos, & pauperes pro calciamentis, & quisquilias frumenti ven-
damus. Iurauit Dominus in superbia Iacob. si oblitus fuero vsque ad finem omnia o-
pera eorum, & cōuertam festiuitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in plan-
ctum, & inducam super omne dorsum vestrum Saccum; & super omne caput caluiti-
um, & ponam eam, quasi luctum vnigeniti, & nouissima eius. quasi diem amatam.

83 Canonica † vero constitutio, infert pœnam triginta dierum, Ieiunii in pane, &
aqua, *dict. cap. vt mensura*, vbi glossa ait, non propterea excludi pœnam temporalem,
nec minus rei ablatæ restitutionem, cum non remittatur peccatum, nisi restituatur ab-
latum. *ca. peccatum de reg. iur in 6. vbi Dyn.* quod nec pœna peccati, & confert illud Za-
chæi apud *Lucam cap. 20.* Ecce dimidiam bonorum meorum domine do pauperibus, &
siquem defraudaui, reddo quadruplum. Et pœna *d. cap. vt mensura*, est in foro animæ
inducta vno ex quadraginta Canonibus pœnitentialibus; de quibus, *Hostiens. in tit. de
pœnitentia*, vt *not. Abb. in d. c.*

84 In secundo † vero casu, quo ad pœnam temporalem. Aut fraudans pondera, &
mensuras publicum ius lædit, nempe onerando annonam, vt soliti sunt facere darda-
narii; & tunc pœna est extraordinaria in *d. l. annonam. ff. de extraordin. crimin.* quæ varia
est pro qualitate personarum, & modo delicti, in tantum vt aliquando, pœna legis Cor-
neliæ de falsis plectatur, vt ibidem expressum est, & in *l. pen ff de falsis*, idque ex edicto
Diui Traiani cuius meminit *d. l. an.* dicens pœnā eandē aduersus eos statui qui adulteri-
nis vtuntur stateris, quæ contra illum indicitur, qui testamentum falsum scripsisset si-
gnasset & recitasset. *l. dardanarius. ff. de pœnis*, aliquando pœna relegationis dd. legibus, &
Abb. in cap. vt mensura.

85 Dardanarii autem sunt, vt id obiter † non ignoretur, qui ob proprium commo-
dū insidiantur annonæ; merces supprimentes, vel carius, acerbiusue distrahentes ideo

eorum

eorum auaritiæ obuiam itum est tam constitutionibus, quam mandatis Principum,& memoriæ proditum est vrbe aliquando fuisse electos, fuerunt appellati vt putat *Accursius in dict. §. l. Annona*, Dardano factionum authore, qui maxime dabat operam emendo omnem quam inuenire poterat annonam, vt posset postea solus vendere, sicut vellet ; Verum ex Apuleio, Eum magum insignem fuisse, & inter insignes magos commemorat, creditum est enim eorum maleficiis, & venenis magicis annonā auerti in eorum horrea,& in metiendo, mensuram imminui,& eiusmodi subtrahi: hinc Dardaniæ Artes, apud *Columellam*, id est, magicæ,

At si nulla valet medicina repellere pestem,

Dardaniæ veniant artes.

86 Aut fraudans † pondera, vel mensuras læditur priuatum, & tunc lata est materia de qua est *gl. in d. l. 19. §. de eo. ff. de dolo*, quam Bart. ibi dicit esse valde pulchram, plenius quam in aliqua parte mundi, & Doctores recitant eam, vt iacet, & vltra iura supra cita-

87 ta est tex. in *l. modios Bar. & in l. fi. C. de suscept. & arch. lib. 10. in auth. de collat. §. cos* † *autem, qui* vide *Men. de Arbit. Iud. cent. 4. cāsu 313.* vbi dicit pœnam arbitrio Iudicis relictā. In quæst. proposita, gl. prædicta, tria capita constituit. Nempe in venditore primum, in emptore secundum; vltimum autem in tertio aliquo, qui contrahentibus ad vltimas mensuras, vel falsa pondera commodauerit, cui addo ego, vel cum mensor, vel ponderator esset, falsam mensuram retulit, vel falsum pondus.

Ad primum respondens Accurs. facit aliquas conclusiones,& prima est si venditor vtatur falsa mensura, sciente quoq;,& consentiente emptore,& seruanda † est con-

88 uētio, ratio esse videtur, quia scienti, & cōsentienti non fit dolus, vel iniuria, & in effectu non censetur falsa mensura; cum placuerit contrahentibus, & propius colligitur ratio ex *l. Imper. ff. de contrah. empt.* ibi: quibus negociis, aut preciis negociatores vina cōpa-

89 rarent in contrahentiū potestate esse. Secunda † conc. si cōuenerunt illi stare mensuræ attenditur consuetudo regionis. *d. l. Imp.* sed meo iudicio non probat, cum dicat hoc solum neminem compelli vendere, si aut mēsura, aut precium displiceat, præsertim si nihil contra consuetudinem regionis fiat; Accedit quod si mensura est secundum consuetudinem regionis non est falsa; aut si est contra illam cōsuetudinem, quomodo potest attendi consuetudo regionis; Si dixeris in puniendo *Accurs.* non probat.

90 Tertia conclusio † si emptor in mensura, vel pondere deceptus fuit & venditor, siue si ignoranter fecit tenetur ex empto, quanto minoris empturus erat si sciisset. *l. Iulianus circa princip. ff. de act. empti*, vel redhibitoria, si corporis vitium est, gl. in *l. 1. §. causa ff. de ædil. edict.* vbi redditur ratio, quia nihil interest emptoris, cur fallatur; ignorantia ven-

91 ditoris, an calliditate. Quarta conclusio si † conuenerit, vt illa mensura præstetur, & ēptor credat iustam, remanet venditor obligatus argumento. *l. 1. ff. de act. empti. & de hered. vend. l. nam & l. sequenti.*

92 Ad secundum respondens facit duas conclusiones. Prima est † si emptor falsis mensuris vel ponderibus sciens decipit venditorem, tenetur pluribus actionib. scil. actione furti. *l. si quis vxori. §. si maiora quis. ff. de furt.* quia scilicet inuito domino contractauit, cōditione furtiua, ad id quod plus acceperit contra domini voluntatem, *Bart. in d. l. 19. §. de eo.* Item rei vendicatio, quia venditor Dominus manet. *l. docc ancillā. C. de rei. ven.* item actione ex eo contractu scilicet ex vendito per *l. si quis à me. ff. de action. empti*, vbi elegans est in hanc sententiam tex.

93 Secunda conclusio, si emptor † ignorans falsis ponderibus decepit venditorem, & deceptio est vltra dimidiam, competit remediū *l. 2. C. de resc. ven.* sed quid si minor sit deceptus? videtur sentire Accur. venditori non subueniri, quod est iniquum per *l. 1. §. causa. ff. de ædil. edicto*, vbi nihil interest, decipiatur emptor dolo, vel ignorantia venditoris; ita est respond: è contra; à pari enim procedunt emptor, & venditor in hac specie ponderis, & mensuræ *d. l. siue à me*, & ideo illud plus rei vendicatione recuperabitur; vel actione ex eo contractu, illud. n. plus non creditur venditum, cum in eo venditor non consenserit, venditio autem consensu perficitur. *§. c. inst. de ob. ex consl. 1 ab empt. ff. de pact.* & remediū *d. l. 2.* non videtur huic negocio satis accōmodatum quippe procedit, quādo deceptio est non in re vēdita sed in precio, quia sc. rem maioris valoris, minoris distraxit, & *d. l. 2. in pr.* ita quod in tota re vendita cōsensum est, secus in proposito, nam in eo, quod est vltra iustam mensuram, non accedit consensus venditoris, ideoq; nec emptio est, nec prohibet dari actionē ex vendito, ad illud plus cum eadē præstetur etiam ad resoluendū contractum. *d. l. ab emptione*, propter exuberantiā æquitatis istius contractus.

94 Ad vltimum † de tertio commodante falsa pondera, vel adulterinas mensuras. Prima conclusio est, scilicet tertius sciens falsa pondera accommodauit, affirmans esse aequa decipiendi causa, & propterea conuenerant contrahentes, iis vti ponderibus, vel mensuris, de dolo ipse conueniri potest, & ita procedit. *l. 19 §. de eo, vt gloss. ibi in tit. & Bart.* ibi, ratio est, vt inquit *Bartol. in summario illius tex*, quia contrahentibus non potest aliter esse consultum, actione ex contractu propter illam conuentionem. Item competit contra eum actio furti. *d. l. si quis vxori. §. si maiora*, si maiora quis tibi pondera commodasset, cum emeres ad pondus, furti eum teneri venditori Mela scripsit. Secunda conclusio † si contrahentes non conuenerunt stare illis ponderibus, vel mensuris, & tun cessante actione doli, quod amplius mercis datum est, repeti condictione potest, si minora, vt reliqua merx detur ex empto agi potest. *d §. de eo*, vbi ad litteram fallit; si alter ex contrahentibus soluendo non sit, tunc enim in subsidium agetur de dolo contra commodantem argumento. *leg. & eleganter. §. si dolo. ff. de dolo gloss. in dicto. §. de eo in principio.*

95

96 Tertia † conclusio si conuenerunt stare illis ponderibus, &c. & deceptus est venditor, conuenire potest commodantem contraria actione commodati per *l. in rebus. §. vltimo qui sciens. ff. commod.* sed non videtur ille tex. in hac materia loqui; sed quando vitiosa vasa non vitiosae mensurae commodantur, & non ad effectum mensurandi, sed conseruandi vinum, vel oleum, & ibi cōmodans tenetur, non quia commodatarius in pondere, vel mensura sit deceptus, sed quia materia infusa corrupta est ideo magis furti cōpetet actio. *dict. §. si maiora & etiam actio doli d. §. de eo.* Quarta conclusio si emptor deceptus est, cum ei non fuerit commodatum, cessat actio commodati, ideo praestatur de dolo *dict. §. de eo.* & actio furti, tam contra eum, quam contra venditorem si sciuit. *d. § si maiora*, si vero tertius non cōmodauit falsa pondera, vel mensuras, id ipse mensurando, vel ponderando, falsum modium, vel pondus retulit, & responde, vt in *tit. ff. si mens. fals. mod. dixer. etc.*

Q. 23. Quaero emptor cum emisset fundum ex pacto adiectionis in diem, idest, vt si alius intra certum tempus meliorē conditionem attulisset, esset inemptus. *l. 1. cum seq. ff. de in diem adiect.* subiecit dolose alium non idoneum emptorem, qui meliorem cōditionē afferret, eiq; fundus addictus fuit, atq; ita venditor deceptus est, Quaeritur quomodo sit decepto venditori succurrendum, & videtur actio doli competere, cum emptor machinationem fecerit fraudulentam ad alium circumueniendum. *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, sed
97 tamen † in contrarium est tex. in *l. si vendit. si maluerit. ff. de in diem adiect.* qua definitum est dari actionem ex vendito ad interesse, sc. quāti sua interfit non esse id factum, & per eandem actionem fructus consequitur, quos prior emptor perceperat, & quo res deterior dolo eius, vel culpa facta sit, & ita placuisse Neruae, & Labeoni *Paul. ibi respondet.* Non facit negocium ratio deducta in contrarium, quippe praestatur actio doli, vbi alia actione non possit esse consultum. *d. l. 1. §. merito ait. ff. de dolo cum similibus.*

Hactenus quoad dolum in contractu emptionis, & venditionis. Venio ad dolum in contractu locationis, quae etiam bonae fidei est *d. §. actionum inst. de act.*

Q. 24. Quaero igitur. Sutor male vestem incidit cuidam mulieri nobili an teneatur, &
98 quomodo, & nō teneri † vllomodo probat notissima illa regula iuris, de qua in *l. qui cum alio. ff. de reg. iur.* nā qui cum alio contrahit, vel est, vel esse debet nō ignatus conditionis eius, facit *l. pen. vbi gl. ff. ad Maced.* vbi non obstat Macedonianum, nisi ei, qui sciret, vel scire deberet filium familias fuisse, cui credebat; est *tex. in l. 3. ff. de fideiuss.* in qua admittens fideiussorem non idoneum, sibi imputet. Et copiose per *Alex. in l. 2. si in fine pr. ff. qui satisdare cogant; & cons. 60. lib. 5. Bartol. Paul. de Castro. & Modest. in l. 1. ff. si quis in ius vocat. non ierit.*

In contrarium me vocat alia sententia; Nam Sutor, & quilibet alius artifex tene-
99 tur recte officium suum exercere, alias si id omittat, diceretur † esse in dolo, *Ancaran. cons. 158. Socin. cons. 50. vol. 2. vol. 1. Corne. cons. 133. num. 4. part. 1.* qui non facit id quod scit, vel scire debet pariter est in dolo *Bartol. in l. tutor col. 2. in fin. ff. de admin. tutor. l. dolus. & ibi Bal. ff. mand.* adeo vt contra illam possit in litem iurari *Plot. in l. si quando. §. 4. in 5. amplia. num. 9. vnde vi*, & ideo siue Sutor male incidit, siue accipit malam mensuram, contra
100 id quod ex officio suo facere erat obligatus, merito † tenetur ad restitutionem precii, dolus enim, & negligentia commissa in arte sua, vel in officio proprio, non debet illi patrocinari, sed damnum afferre *Mant. singul. 17. numer. 3. & sing. 642. numero. 2.*

Amplia-

101 Ampliatur † etiam si dicatur pro tutela Sutoris, non esse datam sibi tantam quan-
titatem panni, vel Serici, & fuisset sufficiens, etenim cum quilibet præsumatur peritus
in arte sua, debebat cognoscere pannum vel Sericum non sufficere ad vestem illam fa-
ciendam, eaque ratione petere plus quantitatis, vel non incidere vestem, ergo sibi im-
putet cum nun fecerit quod oportuit, *Naita consil. 158. numer. 9. vol. 2* nam cum Sutor in-
cidit vestem, & postea reperitur minor, quam deceat, præsumitur pannus furatus à Su-
tore quando scilicet in veste non reperitur positus *Aretin. in §. si tamen alienam purpuram*
102 *numer. 2. instit. de re diuis. & ibi gloss.* Ampliatur etiam, vt hæc opinio † procedat, quando
Sutor fecisset aliquam iunctam vestimento, quæ deformitatem induceret, quamuis
prædictam vestem reduceret ad iustam, & proportionabilem magnitudinem, arguit
enim maiorem dolum, saltem præsumptum in arte sua per *glo. & Ray. de Forli. in l. 1. ff. ad
Syllan. & l. excipiuntur eodem titulo. l. si mora, & l. si constante. §. maritus. ff. solut. matrimon.*
Qui dolus, & quæ negligentia probatur per euidentiam rei scilicet vestis inductæ ab
illa persona, quæ portare eam debet, qua probatione nulla est maior, *Tiraquel. coptose de
præscrip. gloss. 4 §. 1. verb. per decem annos*, adeo quod talis probatio nunquam censetur
per statutum exclusa, vt idem *Tiraquell. latè declarat de retractu consang. §. 4. gloss. 1. numer.
36. verb. has autem.* Et procedunt prædicta quando Sutor est præsens & accipit mensu-
ram super persona vestienda, & mensurat materiam, quæ sibi data est ad vestem faci-
103 endam. Sed † si absens esset, & mitteretur absenti mensura a Dn., tunc si nimis an-
gusta posteà appareret habita ratione personæ quæ debet illam gestare, nihil esset Su-
tori imputandum, sed domino, qui non iustam mensuram, & personæ minime cohæ-
rentē miserit, & de prædictis est pulchra decisio *Borgnini Caual in decis. 26. in 1. parte.* Nec
obstat prædictum argumentum licet in dicta decisione non inueniatur: responsio e-
nim est in aperto per ea, quæ ponit *Cagnol. in dicta l. qui cum alio. numer.* 11. dicens limitari
prædictam regulam, quando ignorantia est multum probabilis, nam excusatur con-
trahens, etiam quod aliter non inuestigasset rei veritatem *Alexand. in d. consil. 60.* cui
consonans est *tex. in l. siquis pater familias. ff. ad Mac.* vbi cessat Macedonianū, siquis mu-
tuauerit filiofamilias; qui sic agebat, sic contrahebat, sic muneribus publicis vti pa-
ter familias fungebatur; Verum, iustam esse ignorantiam ex parte Domini, non est du-
bium, cum palam artem Sutoriam exerceret, cum sit standum peritis in arte *l. 1. §. fin. &
ibi Bart. & Doct. ff. de vent. inspic. l. semel Cod. de re milit. libr. 12. l. septimo mense. ff. de stat. ho-
min. Speculat. de probat. §. fin. verb. hoc quoque Bald. in l. nemini. Cod. de aduocat. diuers. iud. & in
l. comparationes 1. col. in 1. not. & ibi tex. Cod. de fid. instr.* Confert. quod ponit idem *Cagn.
eod. loco. n. 17. ver. quintò limita*, vbi dicit limitari prædictam regulam in mulierib. in qui-
bus fuit supra proposita dubitatio.

104 *Quæst.* 25. Dolus commissus fuit in locato, tacendo, quomodo succurratur † lo-
catori? *Berous quæst. 7 per totum, vide. l. sed addes. § siquis dolia. ff. locati, vide Alex. cons. 109. nu.
20. & seq. li. 4. Masc. de prob. vol. 1. fol. 397. concl. 531.*

105 *Quæst.* 26. Quæro † equus culpa solius rei conducentis est mortuus, an debeat
locatori precium solui, licet famulus sit adhibitus *Alber. in l. pen. ff. de vsufructu quem-
admodum caueat. Bald. in leg. ex diui. Codice locat.* Alber. *in leg. si vt certo. §. si me. ff. com-
moda.*

Quæst. 27. Quæro Parrochianus cum multarum decimarum esset debitor Pleba-
106 no, dolose aufugit † de parrochia, & si se confert in aliam Parrochiam, an pristino ple-
bano sit restituendus cum decimis suis, *Cepol. in titul. de adil. edict. l. quæritur. § si nomina-
tim. nu. 16. fol. 52.* probat affirmatiuam sententiam. vide apud eum.

Quæstio. 28. Quæro quoad alios contractus bonæfidei, puta diuisionis, pignoris
107 & alios, quatenus † dolus veniat in illis & extendas in omnibus venire quidem dolum;
& præterea latam culpam, ac leuem, prout in singulis accidit, dicemus *inf. & vide l. 13. ff.
de pig. act. & l. 3. §. interdum. ff. de neg. gest.* vbi de actione negociorum gestorum & de do-
lo in pacto subditorum vide Men. *cons. 28. n. 14. lib. 1.*

108 *Quæst.* 29. Quæro de dolo in actione mandati, tam directa, quam contraria, & †
de contraria ait Bart. venire solum dolum *Bart. in l. seruus communis. §. quid iure mandati.
num. 4. ff. de furt.*

109 *Q.* 30. Quæro contra dolosum in deposito quomodo procedatur *Ias. in l. in † depos.
ff. de re iud. Plot. l. si quando C. vnde vi.*

110 *Quæst.31.* Quæro de vtili, & quotidiana quæstione, quam excitat *Alberic,* † *ex intentione Guglielmi in l.si dolo. ff. de dolo*, quæ congruit huic titulo, quia de dolo in contractu permutationis vertitur, quæ bonæ fidei est. §. *actionum in verb. & ea, quæ ex permutatione, competit. instit. de action.* Titius impetrauit primum beneficium vacaturum in tali
111 Ecclesia; Tunc vnus ex † Canonicis, qui pinguem præbendam habebat, infirmitate grauatus permutauit illam cum alio canonico, accipiens longe tenuiorem præbendam, & decessit. Quæstionis est an Titius possit agere contra permutantem actione de dolo, & petere pinguiorem, Et in fauorem actoris ait *Albericus* conferre textum in *l.si dolo & in l.cum quis.ff. de dolo.*

Secundo *Iacobus* confirmat ratione; Nam ille Canonicus sanus erat in procinctu habendi ditiorem illam præbendam, propter infirmitatem alterius, meritò tamquam dolosa permutatio potest rescindi arg. *l.2. § si ex bonis ff. de bon. damn. l.si maritus, ff. qui & à quib. l.filia meæ, &* ibi *Alb. ff. sol. mat.*

Tertio *Gulielmus*, ducit argumentum ex *l.fin. in fin. Cod. de proxim. sacroscriniorum libr.* 22. Quæ prohibet vnum in locum alterius subrogari in fraudem constitutionis.

112 Ex aduerso pugnat † regula, quod in dolo non videtur, qui sibi prospicit. *l. cum pater. § Titio. ff. de legat. 2. l. & qui natura. §. cum vitio. ff. de neg. gestis l. pupill.* alias incipit. *l. Iulis. ff. de acquir. hæred.*

Secundo quia ille, qui impetrauit primum beneficium vacaturum certat de lucro, vnde aliis præiudicare potuit permutando. *l. quæ autem. ff. quæ in fraudem credit. l. cum quidam. ff. de iure fisci. & l.1. C. de iure fisci. l.1. §. idem ait. de aqua pluu. arcend. & l. flumina. §. fin. ff. de damn. infecto.*

Albericus concludens in articulo inquit dubitabilem esse quæst. quo ad ius ciuile, cum legibus eius, & rationibus hinc inde consideratis res dubia efficiatur, cæterum de iure Canonico rem esse expeditam ait per tex. *in cap. si te præbendam de renunciat li. 6.* etenim loquitur in terminis nostris, definiens permutationem tamquam fraudulẽtam, rescindi, retractariq;. Planè cum materia prębendarum sit penitus canonica, ad sacros canones omnino pertinens, *t.s. ext. de præbend. & dign* canonicis tantum constitutionibus hæc quęstio dirimenda, est præsertim cum specialis sit edicta constitutio in *d. ca. si te præbendam*; possumus, itaq; sine reprehensione, dimissis legibus ciuilibus iuri Canonico
113 inhærere; Quo iure sancitum est, vt toties possit dicta permutatio rescindi, quoties † sit facta in fraudẽ illius, qui impetrauit primam præbendam vacaturam, ad probandã vero illam fraudẽ ponuntur eo loco à summo Pontifice coniecturæ, & præsertim illa grauis infirmitatis, & sentit apertè Pontifex, quod si permutatio careret fraude non esset irritanda (ibi fraudulenter ei renunciet, & ibi dummodo de præmissa fraude appareat, saltem per aliquas probabiles coniecturas) quare si permutantes essent ignari impetrationis, q͂a adhuc non constaret de ea, in dubio nõ possent videri in dolo, etenim in ignorante non potest esse machinatio ad circumueniendum alium, ideo nec dolus. *l. 1. ff. de dolo*, idemq; iuris esset si ante fuisset facta permutatio, & postea secuta impetratio, abesset enim tunc omnis suspicio doli.

De Dolo in contractibus stricti iuris, Cap. IIII.

1 *Contractus stricti iuris, non ineleganter describuntur.*
2 *Quid significet esse stricti iuris.*
3 *Statuta, & consuetudines dicuntur stricti iuris.*
4 *Stricti iuris dicitur quicquid aduersatur æquitati.*
5 *Item quod fit secundum regulas iuris.*
6 *Item dicitur, quod non est bonæ fidei.*
7 *Quinam dicantur stricti iuris contractus, & an sint omnes qui prætermittuntur in* §. Act. Instit. de actionib.
8 *Concluditur nõ esse ex d. §. argumentandũ.*
9 *Causæ exhæredationis plures esse possunt quam 14.*
10 *Stipulatio tantum stricti iuris appellata reperiur.*
11 *Circa stricti iuris contractus dignoscendos sequenda est regula Dd.*
12 *Cur non omnes essent bonæ fidei contractus.*
13 Ratio *Fabri, quod esset frequentia contractuum, reiicitur non obstante Alciat. defensione.*
14 *Improbatur ratio Alc. per Duaren.*
15 *Ratio Duar. approbatur.*

16 Re-

16 *Bonæ erant fidei contractus humano conuictus præ cæteris necessarii.*

17 *Vtrum dolus annullet ipso iure stricti iuris contractus, an vero ope exceptionis, remißiuè.*

18 *Dolus dans causam acceptilationi, non irritat ipso iure propter interuentum stipulationis.*

19 *Donatio olim stricti iuris, hodie bonæ fidei.*

20 *Infertur ad mutuum.*

21 *Infertur ad stipulationem.*

22 *In stipulatione, sicut in quolibet contractu, dolus potest committi re ipsa & ex proposito.*

23 *An, & quando stipulator dolo deceptus agere de dolo poßit, & pro negatiua imprimis arguitur.*

24 *Donans de dolo tenetur, si donatarius deceperit.*

25 *Finitur articulus distinctione; in contractu stricti iuris lucratiuo, quis non tenetur de dolo re ipsa; sed ex proposito.*

26 *In contractu vero oneroso, secus.*

27 *Tollitur obiectum* leg. si quis cum aliter ff. de verb. obligat.

28 *Vtrum transactio sit stricti iuris, & ipso iure propter dolum annulletur.*

29 *Transactio specifice sumpta, vltra Vlpian. definitur.*

30 *Bart. distinctio super articulo prædicto.*

31 *Qualis est contractus, talis distractus.*

32 *Iuramentum sequitur naturam contractus super quo interponitur.*

33 *Permutationis contractus est bonæ fidei.*

34 *Transactionem indistincte stricti iuris esse, arguitur pro sententia Alc.*

35 *Quales sunt contractus, tales sunt actiones, quæ ex iis oriuntur.*

36 *Variæ quæstiones proponuntur in materia transactionis.*

37 *Vtrum dolus dans causam transactioni, rescindat eam ipso iure.*

38 *Concluditur negatiuè, quia transactio sit stricti iuris.*

39 *An vitietur transactio ipso iure ob fauorem causæ, super qua interponitur, vt in tutela, vel cura, & concluditur pro sententia communi negatiua,* num. 41.

40 *Dolus idem operatur in liberatione, quod in obligatione.*

42 *Tutelæ causa, vel cura, non est fauorabilis, sicut causa dotis.*

43 *Dolus incidens annullat contractum dotis, non tutelam.*

44 *Transactio non est proprie distractus, sed liberatio à sententia.*

45 *Ideo est stricti iuris, quemadmodum sententia.*

46 *Vtrum transactio dolose in actu super actione doli annulletur ipso iure, & firmatur sententia glossæ negatiua,* numero 52.

47 *Exempla quæstionis proponuntur.*

48 *Infinitas legibus odiosa, & merito euitanda.*

49 *Geminatio plus operatur, quàm simplex dispositio.*

50 *Lex non recedit à discretione naturali.*

51 *Absurdum est eamdem esse pœnam simplicis, ac geminati delicti.*

53 *Commendatur authoritas gloss. ne sit ab ea in dubio recedendum.*

54 *Nec in dubium est recedendum à regula.*

55 *Si super lite calumniosa, adhibita transactio annullet ipso iure, vtrum procedat tam in calumnia actoris, quàm rei, & firmatur sententia affirmatiua,* numero 57.

56 *Fauorabiliores Rei sunt actoribus, & hæc regula pluribus actionibus, & authoritatibus comprobatur.*

58 *Transactio super lite calumniosa, concidit, tamquam sua carens materia.*

59 *Nemini est in suo delicto fauendum.*

60 *Transactio est proprie contractus, cum hinc inde obligationem producat.*

61 *Ad transactionem non deuenitur in fine causæ, ideo tunc non magis parcendum est reo, quàm actori.*

62 *Si calumnia in litigando non sit euidens, non annullat ipso iure transactionem.*

63 *Euidens quid dicatur, & plus est quàm manifestum.*

64 *Calumnia actoris in litigando, etiam si sit nota aduersario infringit transactionem ipso iure.*

65 *Sicuti quando calumnia emanauit à procuratore.*

66 *Item quando fuerit à partibus commissa ante litem motam.*

67 *Secus si interuenerit in causis capitalibus iuxta* l. transigere. Cod. de transaction. per rationem illius text.

68 *Vtrum qui dolo induxit aduersarium ad transigendum, poßit pœnitentia ductus recedere à transactione agendo actione primaua.*

69 *Et concluditur negatiuè secundum communem.*

70 *Contrariis respondetur.*

71 *Quandoque licitum sit turpitudinem suam allegare.*

72 *Vtrum dolus videatur generali transactione remissus.*

73 *Quare in vltima voluntate generaliter remissus non videatur.*

Secundum fundamentum commouetur, quoniam Iustin. non vtitur dictione ta-
xatiua, & propterea non valet conseq. igitur non sunt aliæ, exemplo. §. 1. *institut. de seruit.*
rusticorum præd. ait Imperator. iura prædiorum rusticorum sunt hæc, & quatuor recen-
set, & tamen sunt plura, & in §. *inter rusticor. eodem tit.* Tertia & quarta ponderatio non
sunt magni ponderis quoniam voluit Imperator tollere dubitationem nunquid illæ
duæ actiones essent bonæ fidei, non facere conclusionem quod aliæ bonæ fidei non
reperiantur. id quod tanto magis videtur affirmandum, quanto in §. *aliud quoque capitu-*
9 *lum, in auth. vt cum de appellat. cognosc.* enumerantur † 14. causæ exhæredationis, cum
dictione taxatiua, & tamen fatentur Doctores, & alias similes causas reperiri posse; id i-
psum affirmantes in *l. fin. Cod. de reuoc. donat.* dum ponuntur causæ iustæ reuocandi do-
nationem, cum dictione taxatiua, nempe & alias inueniri in §. *actionum*, vbi Iustin. non
vtitur vlla dictione præcisa, ita argumentantur. Sed quamuis illorum opinio non sit o-
mnino concludens, tamen certior est, quàm alia dari possit, præsertim cum de actio-
10 ne stricti iuris vnum sit in iure certum testimonium, scilicet in † actione ex stipulatu.
§. *fuerat. institut. de action* nullam aliam actionem stricti iuris appellatam inuenio. Vera
regula est quidem, vt ille contractus sit stricti iuris, in quibus prætor non dabat iudici
formulam in iudicando, vt ex fide bona iudicaret, vel prout æquius, meliusue videre-
tur, sed prout ex conuentionis verbis appareret argumēto. *l. quia tantundem. ff. de neg. gest.*
sicut bonæ fidei erant contractus, in quibus prætor mandabat iudicari ex fide bona, vt
declarauimus supra, in capit. de dolo in contractibus bonæ fidei ex mente Duareni in
l. in actionibus. ff. de in litem iuran. in l. iurisgentium. ff. de pact. §. *in bonæ fidei*, *ex Menoch. de*
arb. lib. 1. quæst. 5. sed & si vera sit dicta regula, dubia tamen & incerta est, cum recesserit
ab aula iudiciorum antiquus ille iudicandi modus; sequamur igitur regulam docto-
11 rum, donec alius † meliorem inuenerit, & ad vberiorem eius rei explicationem,
quæramus, cur nam lex non voluerit omnes contractus esse bonæ fidei, cum magis æ-
quitatem admittunt, & iudicetur in illis ex bono, & æquo *Faber. in §. actionum. institut.*
12 *de action.* putat eam † esse rationem quoniam emptio, venditio, locatio, conductio,
societas, & aliæ similes frequentes sunt & in vsu quotidiano positi, & ideo vtilitatis cau-
sa fuisse constitutos bonæ fidei argumento. *l. iusto. ff. de vsucap* at alii contractus non sunt
13 ita frequentes, cæterum † hac attenta ratione, stipulatio, & mutuum, quorum assidua
est tractatio *l. iurisgentium. §. quod ferè ff. de pact.* deberent inter contractus bonæ fidei
connumerari, *Alciat. in l. bona fides deposit.* defendendo Fabrum dicit, stipulationem,
cum de iure ciuili fuerit inducta, non tam late patere, quam contractus iurisgentium,
sed hæc defensio haberet colorem, si sola stipulatio esset stricti iuris, sed cum mutuum
sit iurisgentium. § *iusgentium. institution. de iur. natural. gent. & ciuil.* eandem naturam
habet, & sic stricti iuris.

Quid esset responsurus Alciatus non video, Accedit quod inter contractus
bonæ fidei, constituitur tutela *dicto. §. actionum*, & tamen est de iure ciuili. §. 1. *institut. de*
14 *tutel.* Improbatur etiam ratio † Alciati per Duarenum in *l. in actionib. in verb. bonæ*
fidei. ff. de in litem iur. quia cum bonæ fidei, & stricti iuris actiones à iure ciuili constitu-
antur, satis erat stipulationem de iure ciuili, & in vrbe Romana esse frequentem, & as-
siduam, ad acquirendam naturam bonæ fidei, quippe quia in his actionibus bonæ fidei,
vel stricti iuris constituendis, non quod esset apud alias gentes vtile, & quotidianum,
sed quod maxime præstaret in vrbe Romana, Prætor considerauit.

Quid ergo dicemus, sanè explorata, & inconcussa ratio reddi non potest; Proba-
15 bilis autem illa mihi videtur, quam † Duarenus loco prædicto excogitauit, nempe
prætorem ad necessitatem magis cōtractuum, quàm ad frequentiam respexisse in hac
differentia bonæ fidei, & stricti iuris constituenda.

16 Etenim † illi contractus, qui dicantur esse bonæ fidei, maxime necessarii sunt ad
humanum conuictum, & sine his societas humana consistere nequit, & ad huius rei
probationem vtitur *Cicer.* grauissima authoritate in *tertio de offic.* in hæc verba. Quin-
tus Scæuola Pontifex Maximus summam vim dicebat esse in his arbitriis omnibus,
in quibus adderetur (ex fide bona) fideique bonæ nomen, existimabat manare la-
tissime, idque versari in societatibus, tutelis, fiduciis, mandatis, rebus emptis, ven-
ditis, conductis locatis, quibus vitæ societas continetur, sed & huic rationi potest ob-
iici illud, quod de mutuo dictum fuit, nam videtur ad humanam societatem maxi-
me necessarium & tamen à Doctoribus ponitur in albo contractuum stricti iuris, cæ-

terum dixi eam rationem Duareni esse probabilem; quam qui vult omnino refellere afferat in primis probabiliorem, iuxta illud *Horatii.*

Candidus imperti, si non, his vtere mecum.

Quæst. 4. His ergo, explicatis propius accedo ad aliam quæstionem, nempe de
17 effectu doli in contractu stricti iuris; & quæro primo vtrum † dolus annullet ipso iure huiusmodi contractus, an ope exceptionis, & respondeo, vt in *secundo libro*, in verbo diuisio doli, scilicet de dolo dante causam, & de dolo incidente; & dictis eo loco, addo *Castrens. in l. siquis cum alter. num. tertio. ff. de verb. obligationib. & in l. in summa. num. 4. ff. de condit. indeb.* Adde etiam rationem illius communis opinionis, quod scilicet non annullet ipso iure, per *Duaren. in l. in actionibus. ff. de in lit. iuran. in verb. bonæ fidei*, ex qua conclusione infertur, quod dolus dans causam acceptil. non irritat eam ipso iure
18 propter interuentum † stipulationis *Bald. in l. si superstite. C. de dolo*, & ibi Doct. est enim stipulatio, sine qua non consistit acceptilatio. §. *1. & 2. instit. quibus mod. tollitur obligatio*, est inquam stricti iuris, §. *fuerat inst. 1. de actionibus*, infertur etiam ex eadem ratione ad fideiussorem, vt nec ille propter dolum tollatur ipso iure, nam ad sui substantiam requirit stipulationem. §. *fin. institut. de fideiuss. l. sciendum*, vbi not. *de verb. obligationib.*

Infertur ad donationem ante tempora Iustiniani, nam citra stipulationem non
19 valebat, & propterea dicebatur † esse iuris ciuilis, gloss. magistral in §. 1. *institut. de donation.* & ibi *Rimnal* hodie autem videtur esse bonæ fidei, vt dixit *Iason in l. siquis cum alter*
20 *numer. 2. ff. de verb. obl.* Infertur † ad mutuum, vt nec dolo deficiat ipso iure, cum sit stricti iuris.

21 Infertur ad stipulationem † ipsam per regulam, per quod vnumquodq; tale, & illud magis *l. ex diuerso. §. 1. & ibi Bald. Imol. & Alex not ff. solut. matrim. Clem. vni. & ibi Card. not. de reliq. & venerat. sanctorum*; *Euerhard. in loco à minor. 5.* nam si propter stipulationem acceptilatio fideiussorum non annullatur ipso iure, multo minus stipulatio ipsa, vt probatur in *leg. si dolo. Codice de inutil. stipulation. in l. siquis cum alter. ff. de verborum obligationib.*

22 Plane † duplici modo in contractu stipulationis, sicut & in quolibet alio contractu potest dolus admitti re ipsa, & ex proposito: Rursus re ipsa aliquando ex parte promittentis, quia scilicet re ille deceptus sit, de qua læsione agitur in *l. siquis cum aliter*, vbi *Ias. in 1. ff. de verb. obl.* Nonnunquam ex parte stipulantis, siue creditoris, quia scil. ille re ipsa deceptus sit, de qua læsione agitur in *l. si id quod aurum. ff. de verb. obligat. & ibi Iason, & in d. l. siquis cum aliter in pr.* De dolo re ipsa ex parte debitoris, differuimus in illa diuisio-
23 ne doli re ipsa, & ex proposito.

Q. 5. Inuestigemus hic † de dolo ex parte stipulatoris, quando ipse inuenitur re ipsa deceptus; an & quando agere de dolo possit, & videtur negatiua sententia verior.

Primo ex *dict. leg. si id quod aurum in fine à contrar. sensu*, ibi si sciens fefellerit, ergo si non ex scientia, sed ex ipsa contingat deceptio, actio tamen competit per illum textum 2. *ex l. Arist. §. fin ff. de donat. & l. ad res donatas ff. de adil. edicto*, in quibus præsupponendũ est donationem esse stricti iuris. quoniam iure Digest fiebat per stipulationem.
24 § 1. *iuncta gl. inst. de don.* Quo stante, donans † si donatarium re ipsa decipiat, quia donauit rem alienam sine dolo malo, eaquè post multos sumptus factos in ea fuit euicta, An donans teneatur aliquo modo donatario, negat in vtroque loco Iurisc. ibi: nullam mihi actionem contra donatorem competere, & ibi: ne liberalitatis suæ donator pœnam patiatur, secus si dolus ex proposito interuenisset. Ex aduerso pugnat *d. l. siquis cum aliter*, ibi: idem est si res ipsa in se dolum habeat.

Secundo ex *l. si sine. §. si in st. pul. ff. rem ratam haberi*, vbi siquis promiserit ratam se rem habiturum, & per imprudentiam nihil est dictum, potest promissor ex clausula doli conueniri, vt & suos hæredes obliget.

Tertio suffragatur responsum *Pauli in l. si sterilis. §. quamuis. ff. de action. empti*, nam si emptor, & venditor consentiunt in corpore, de qualitate autem dissentiuntur, veluti si mensas quasi citreas emat, quę non sunt, venditor tenetur emptori ad interesse, quanti interest eum deceptum non esse. Ecce dolo non facit venditor, tamen quia dolus adest re ipsa, obligatur.

Ad dissoluendum hunc nodum. *Ias. in d. l. si id quod aurum. nu. 3. in 3. not.* putat † di-
25 stinguendum. Et ista distinctio videtur probari per *Bartol. Castrens. Imol. Coman. Alber.* præter alios. Igitur aut loquimur in stipulatione, vel alio contractu stricti iuris interposito ex causa lucratiua, & debitor non tenetur de dolo re ipsa, sed de dolo ex proposito;

& ita

26 & ita sunt accipienda iura pro opinione † negatiua deducta, & ratio quoad donationem est, superiora allegata, scilicet ne liberalitatis suæ? quoad stipulationem inquit *Ias.* est ratio, quia & ipse debitor decipitur in re, & potest vltra *Ias* dici, ne duplici onere sine culpa sua prægrauetur, scilicet, quod rem. quam promisit debeat præstare. *d. l. si id quod*, & insuper dolum pati, quem non committit, nam vbi dolus non est, ibi non debet esse pœna. Aut vero agimus in stipulatione, vel alia conuentione facta ex causa non lucratiua, sed onerosa, & tunc præualeat alia opinio, & debitor teneatur tam in contractibus stricti iuris, quam bonæ fidei, vt per *Bar. d. l. si quis cum aliter*, & hoc modo procedunt *l. si fine*, & *l. si stertlis*.

27 Sed hæc solutio † non conuenit. *dict. l. si quis cum aliter* ideo respondetur; eo loci tractari de dolo stipulatoris, non promissoris, vt initio huius quæstionis diximus, & probat. *Iason. dict. l. si id quod. verbo tertio limita*, ponderando illa verba, idem est & facit principium *dictæ legis*, nec non suadet humanitas, succurrendum esse. Resp. etiam *Ias. ad l. si fine*, vt obtineat in stipulationibus prætoriis, in quibus æquitas multum attenditur, Prætor enim æquitatem magis, & mentem contrahentium inspicit, argumento *l. 1. in fine ff. de prætor. stipul. l. in conuentionalibus. ff. de verbor. obligat.* Ita vt *Iason.* ibi regulam constituat, in conuentione ex causa lucratiua, non teneri debitorem ob dolum re ipsa, limitat vero in causa onerosa, in dolo stipulatoris ex causa lucratiua, in contractibus bonæ fidei, & in stipulationibus prætoriis *à numero tertio, vsque ad numerum quartum.*

Quæst. 6. Infertur præterea ad transactionem, quæ & ipsa cum sit stricti iuris ob
28 dolum non redditur nulla ipso iure † *Alciat. in l. si ex falsis. C. de transaction.* vbi inquit transactionem cui dolus, vel falsitas, causam dedit valere mero iure sed cum idem *Alciat. in Rub. & in l. actione. C. eod. tit.* & in *l. sub prætexta*. non videtur absolute concedere transactionem esse stricti iuris, intueamur quod iuris; pendet enim hinc resolutio huius dubitationis. nunquid scilicet per dolum annulletur ipso iure.

29 Potest autem † transactio specifice sumpta vltra *Vlpian. in l. 1. ff. eod.* ita describi, vt sit controuersiæ in iudicio deductæ, vel deducendæ, aliquo dato, retento, vel promisso facta decisio, argumento. *l. transactio nullo. & ibi gloss. C. de transact. & l. 2. Codic. eod.* & dixi hanc esse definitionem transactionis specifice sumptæ, & prout accipitur in vtroque titulo. *ff. & Codice. de transact.* quoniam generalem significationem habet, quamcunque conuentionem, negoeiorumque gestionem significans. *leg. 2. ff si quis caut. l. . § 1. ff. de pact. l. 2. & l. admonend. ff. de iureiur. leg. 46. ff. de rei vend. leg. 1. § sicut. ff. ad Turpill.* nos autem in quæstione nostra in priori acceptione, transactionem sumemus, quæ appellata est transactio, quasi transitus, & recessus ab actione. *l. 2. cum gloss. Cod. de transact.* dixit *Ias. in dict. l. sub prætextu n. 9.*

An ergo sit omnino, & indistincte iuris stricti *Bartol. & Alciat. in dicta Rub. num. 2.* & in *l. sub prætextu Co. de transact. Curtius Iun.* qui multos Doctores antiquiores citat
30 ibi *numero vigesimoquinto*; putat † esse bonæ fidei, quoties super actione, vel contractu bonæ fidei interponatur; stricti vero Iuris quoties super simili conuentione fiat, adducta illa ratione. quod eiusdem iuris creditur esse distractus, cuius est contractus; gloss. quæ semper ad hoc allegatur in *l. de tutela de in integr. restit. Curt. Iun.* multa cumulans in *l. actione. C. de transact. leg. ab empto*, & ibi *Dd. ff. de pact.* vt latè probauimus supra in diuisione de dolo Dante causam, & incidente, & *Euerhardus in loco à contractu*
31 *ad distractum*, ideoque si contractus est bonæ fidei, ita & † distractus, locis supra citatis. Transactio autem distractus est.

Secundo suffragatur. *l. 1. in fine. ff. ad Senatusconf. Tertull.* ibi; vt iudicata debeamus ab eo accipere, cui iudicandi ius fuerit, transacta scilicet bona fide, ne valeat transactio finita.

32 Tertio vltra Doctores iuramentum sequitur naturam actus, super quo † interponitur. *leg. fin. Codice de non numer. pec. Corne. consilio centesimosecundo, numero septimo*, vbi latissime rem explicat, Iuramentum autem est species transactionis. *l. 2. ff. de iureiurand.*

Quarto actio præscriptis verbis, cum super contractu permutationis vel de æstimato proponitur. bonæ fidei est, cum sup aliis contractib innominatis, stricti iuris est,
33 ga permutationis contractus † est bonæ fidei *Bar. in l. 2. ff. de rer. permut. Imol. Rom. Aret. n. 4. in l. si id quod aurum ff. de verb. obligat. verb.* stipulatio interposita super contractu sequitur naturam illius. *l. 1. §. bellissime ff. vt legat. nomi. leg. 5. §. conuentionales. ff. de verb.*

obligat. l. 5. §. pauci ff. de priuil. credit. Alex. in Rub. ff. de verb. oblig. in vltima quaest. & ideo in contractu dotis facta stipulatio, euadit bonae fidei. §. *fuerat instit. de action. l. vnic. C. de rei vxor. action. & Ias. in d. l. sub. praetextu numer.* 21. dicit opinionem Bart. esse communiter probatam, ibi & per *Imol: & Anton. in c. 1. de deposit.*

34 Contrariam tamen sententiam, quod imò transactio sit indistinctè stricti † iuris, probat *Alciat. in Rub. & num. 15. C. de transact. & in l. actione eod. tit.* & magis receptam testatur *d. Rub. num.* 17. Primo quia transactio ex se contractus est, & non pendet ab origine praecedentis actionis, nec contractum rescindit, sed à iudicio recedit, & sententia, quae est stricti Iuris. *l. 1. C. si plures vna sententia fuerint condem. l. 1. iuncta gloss. Cod. si aduers. rem iudic. l. Paulus lect. 2. ff. de re iud. Soccin. cons.* 134. *col. pen. libr. 1. Dec. cons.* 348. *colum.* 3. *verb. quib. tamen.*

Secundo à simili: nam stipulatio super contractu bonae fidei posita, retinet tamen suam naturam stricti iuris. *l. in bonae fidei. ff. de eo quod certo loco.* Vnde Doctores disputant, an quando in contractibus bonae fidei est interposita stipulatio, & sic contractus partim est bonae fidei, partim stricti iuris, dolus dans causam annullet ipso iure, & diximus in praedicta diuisione doli dante causam, & incidente, *Bald. in l. dolo. C. de inut. stip.*

Tertio suffragatur commune argumentum quia transactio non ponitur *in §. action. instit. de action.* quo argumento vtuntur Vltramontani, vt per *Curt. in l. sub praetextu nu.* 25. *C. de transact.*

Quarto non debet de transactione iudicari an sit bonae fidei ex natura contractus, super quo interponitur, quoniam saepe ignoraremus an sit bonae fidei, vel stricti Iuris, nempe quoties super negocio vltimae voluntatis (quod nō raro accidit *leg. de his ff. de transact. cum ibi notat*) interponitur. nam ista qualitas bonae fidei, & stricti Iuris in vltimis iudiciis non cadit. Nec aduersantur allegata in contrarium, ad primum enim dicitur transactionem esse vere, & proprie distractum, quia per eam discedimus à lite. *l. 1. ff. eodem fact. l. siue apud acta C. de transact.* vbi, si non sequetur transactio, competit pristina actio, quod si negocium esset distractum minime competeret, sed ageretur ad obseruantiam transactionis.

Secundum euitatur, quia ibi bona fides significat, quod fraude, & dolo caret, nam vt in *l. 3 pro socio*, non autem ponitur ad differentiam stricti iuris, nam si ita acciperetur, probaret ille locus, quod transactio esset indistinctè bonae fidei, quod est contra Bartolum & alios distinguentem, vt supra.

Tertium tollitur, quia iuramentum super contractu est accessorium, ideo sequitur, & *c.* transactio est de per se contractus hinc inde obligatorius, deinde illa propositio, iuramentum sequitur naturam actus, recipit multas declarationes, vt per *Cran. dict. consil.* 102.

35 Quartum nihil vrget, quoniam † tales sunt actiones, quales, sunt contractus, ex quibus oriuntur, & ideo cum contractus permutationis sit bonae fidei, talis quoq; est actio, quae proficiscitur ex eo, cum alii contractus innominati sint regulariter stricti iuris, tales sunt actiones.

Quintum commouetur, non solum quid est maxime controuersum in iure, an stipulatio trahatur à contractu, vel trahat, mutet vel mutetur eius natura, vt latissime per *Iason. Soccin. & alios in Rub. ff. de verb. obligat.* verum etiam ex eo, quod in his nostris terminis bonae fidei, & stricti iuris ostendimus suam strictam naturam retinere, *Barto. in l. singularia in 6. speciali. ff. si cert. pet. per tex. cum gloss. in l. in bonae fidei. ff. de eo quod certo loco in verbo conducturum*, & ibi *Castrens. & Ias. in d. Rub. num. 19. verbo octauo facit.* Considero etiam quod opinio *Bart. in dict. l. sub praetextu num. 6.* virtualiter non discrepat ab Alciato, & aliis, nam ipse ait quod vbi transactio est interposita super contractum bonae fidei, est nulla propter dolum. Sed liberatio, quae ex ea sequuta erat, quia habet vim traditionis, rescinditur per actionem de dolo, nam cum semper ex transactione sequatur, liberatio *leg. 1. ff. de transact.* semper erit in contractu bonae fidei facta transactione, actio doli necessaria, sicuti cum facta est super cōtractu stricti iuris & si dixeris *Bar.* intelligere quando sequuta est liberatio post transactionem ex acceptilatione interposita *l. Act. C. de transact.* respondeo verba *Bart.* hoc non importare, & si ita dicerent, verum loqueretur, *Curt. d. l. sub praetextu num.* 26. Posito igitur transactionem † stricti iuris

36 esse, quaeramus de illa nonnulla, quae dignum tractatum habent, eo tamen praemisso, quod dolus in transactione tribus modis potest admitti, vt inquit diserte *Alciat. in l. actione;*

actione.& ibi *Bald.numer.7.C.de transact. Bart.in 2.lect.& Curt. Iunior. ibi in pr.* Primo quidem ante transactionem cum dolose curator administrauit. Secundo in ipsa transactione, vt quia reus dolo malo, actori persuasit, vt accepto ferret, de quo dicto, ex mente gl.& aliorum agetur in *d.l. actione*. Tertio dolus post transactionem committitur, propterea quod reus dolose non seruat, promissa non adimplet *l.elegant.§.siquis l.si non sortem.§.libertus l.36.verb.respondit.ff.de cond.indeb. Roman autem in l.sub praetextu.Cod.de trans.n.12.* dupliciter dicebat dolum in transactione contingere nempe in litigando, & in non exequendo transactionem, & obtinet dictum Romani in his personis inter quas non est controuersia, de administratione bonorum Bald.vero, & Alci.& aliorum sententia valet in his, qui de administrationis occasione litigant, vt euenit in tutoribus, Curatoribus sicut loquitur tex. *in d.l.actione*.

Quaestio. 7. Quaero autem primo. Vtrum transactio cui dolus causam dedit,
37 ipso iure sit † inualida, an ope exceptionis, sed ante declaro ex mente *Bald.in l.sub praetextu.C. de trans. num. 2. & 3.* quando dolus dicatur dedisse causam transactioni, nempe si quis probationes subtraxerit, vel instrumenta, *d.l.sub praetextu*, ibi sane si per te, vel per alium subtractis instrumentis, siue subtrahat testes, vel minis repellat à reddendo testimonio argumento. *l prouidendum.ff.de postulando*, hoc verbo sic constituto videtur in proposito articulo dicendum transactionem ipso iure annullari per textum singularem in *l.in summa.ff. de condit.indeb.* vbi *Bologn. in appostill.* inquit ex mente Baldi non esse textum ita clarum, quod dolus dans causam transactioni annullet ipso iure, ait enim de transactione agens, sin autem euidens calumnia detegitur, trans. imperfecta est, & repetitio dabitur, illud.n.verbũ imperfecta est, denotat ipso iure non valere. *l.hac consultissima.§ ex imperfecta.C.de testam l.35.ff de contrah.emptio*: ibi siue in precio dissentiunt siue in aliquo imperfecta emptio est, & ibi illud constat imperfectum esse negocium, cum emere volenti si venditor dicit, quanti velis habebis emptum, facit vltra Doctores. *l.9.§.qui per fallaciam.ff. de trans.in fine*, dum ait, quod decipitur non pascitur, Resp. vt per gloss. ibi.

Contrarium tamen, vt videmus, communis schola Doctorum probat ratione,
38 scilicet † quia stricti iuris est, vnde succedit regula *l.si quis cum alter.ff. de verb. obligat.* & authoritate *l.actione, l.sub praetextu, & l.si ex falsis in verbo retractatur.C de transact.* & in omnibus his legibus notat *Alci.*& prius dixerat in *Rub. Cod.eodem.* Nec habet vim ratiocinatio facta ex aduerso. *Alciatus ait in d.ct. l.sub praetextu n.* 28. quod scilicet verbum, imperfecta, interdum refertur ad id quod ipso iure tenet, sed quo ad effectum proposita exceptione infirmatur, vt in *l. 9. §.sed quod praetor ait. ff quod metus causa*, Sed non est tuta, cum natura huius verbi sit nullitatem actus significare, secundum suam ordinariam naturam accipere oportet in *d.l.in summa*, nam subiecta materia facit in *d. §.quod praetor ait*, vt in alium sensum sumatur.

Quare viget oppositio quae diluitur ex communi Doctorum voto, vt testis est idem *Alciat.d.l.sub praetextu nume.29.* & ante eum *Bart.ibi numer.46.vers.*quandoque vt singularem casum contineat, *d.l.in summa*, & specialitatis ratio sit, quia actor euidenti calumnia, siue dolo litem instruxit & ideo cum transactio fiat semper, tamquam in sua materia super vera lite. *l.1.ff.de transact.* quando dolose instituta lis est, caret transactio sua propria materia, merito redditur nulla, & istud considerasse Paulum in ea lege plane indicant illa verba (sin autem euidens calumnia detegitur) cui videtur esse consequens, vt in omni simili contractu stricti iuris, in quo dolus faceret, vt nulla subesset materia, vel forma, ibi dolus irritaret ipso iure, quamuis, vt arbitror, illa nullitas formae, vel materiae defectui tribuenda esset magis quàm dolo, quid enim si dolose fieret stipulatio, vel interrogatione non praecedente, vel responsione secuta ex interuallo: defectus ille potius, quàm dolus annullaret.

Q. 8. Verum dubitationis est, an alio modo praeterea irritetur transactio ob inter-
39 positum dolum, scilicet fauore causae de qua transactum fuerit, nempe super † actione tutelae, vel curae, & magis est irritari, argumento à simili. *l.illud.ad l. Aquil.l fin.C.ad l.fal. l.à Titio.ff. de verb. obligat.* Nam dolus incidens non infirmat ipso iure contractum bonae fidei gloss. magistral.in *l.eleganter.ff. de dolo*; Fallit etiam in contractu dotis propter fauorem causae, dos enim semper.& vbique priuilegiata est. *leg. 1.ff.sol. matr. l. assiduas. Cod.qui potior.in pign.habeant.Bald.de priuil.dot.priuil.36. Benincas. §. omnium numero.258 Inst. de action*:

40 Secundo, Dolus idem operatur † in liberatione, quod operatur in obligatione, quippe quia eiusdem iuris est liberatio, cuius est sua obligatio *glos. magistr. in l. de tutela. C. de in integ. restit. Curt. Iun. in l. act. n. 4. C. de träsact. l. in minor. tunct. gl. C. in quib. caus. in integr. rest* non est necessaria sed in tutela, vel cura, operatur nullitatem ipso iure, quia sc. bonæ fidei est. § *actionum instit. de action.* igitur, & in liberatione, probatur hoc argumentum à multo magis. Nam causa immediata debet magis vitiare, quam causa remota at causa in litigando calumniosa est magis remota, & annullat ipso iure, ergò causa dolosa in transigendo, quæ est proxima, longe magis debet ipso iure vitiare.

In contrarium est text. *in d. l. actione. C. de transaction.* quæ secundum lecturam Azonis communiter approbatam, vt testatur *Curtius Iunior ibi num. 4.* probat ad litteram, transactionem in causa tutelæ vel curæ, cui dolus causam dedit, ipso iure non infirma-
41 ri † palam est in verbo, in fide dolò intra concessa tempora, & *Salyc. ibi not.* dolò inductum ad transigendum habere actionem doli. Confirmatur vltra Doctores etiam ratione. Nam quod dolus irritet ipso iure, vel ope exceptionis, pendet ex eo, quod contractus sit bonæ fidei, vel stricti iuris, non ex qualitate causæ, neque enim inspicimus vtrum causa sit fauorabilis, vel odiosa, sed an versemur in strictis, vel bonæ fidei negociis.

42 Euitantur autem obiecta facili negocio, & primum quidem tollitur negando † causam tutelæ, vel curæ esse eius fauoris, cuius est contractus dotis *d. l.* neque dicit lex curæ vel tutelæ causam sicut dotis semper, & vbique esse præcipuam, nec etiam sufficit in tutela, vel cura, sicut in dote, dicere est speciale *Doct. in rubr. ff. solute matrimonio.* vel negando, quod dolus incidens annullet ipso iure causam dotis, nam Bald. potius dicit contrarium in quæst. sequent. & nos supra in titulo de dolo incidente probauimus contrarium, vel tertio, quod non rectè arguimus de dote ad tutelam, in qua textum expressum habemus in *d. l. actione.* quarto non rectè infertur, quia dolus incidens
43 † annullat contractum dotis, sed non tutelam, vel curam, cum sit speciale in dote, præterea non bene inferimus à dolo incidente in contractibus bonæ fidei, cuiusmodi dos est, ad dolum dantem causam contractui stricti iuris, vt est transactio, quia separatorum separata est dispositio. *l. Papinianus exult. ff. de inutr. l. natural. iter. §. nihil commune. ff. de acquir. possess.*

Ad secundum responsio est ex antecedentibus, scilicet quando ostendimus
44 cum Alciato in *Rubr. C. de transaction. num. 17.* transactionem † non esse proprium distractum, sed liberationem, à sententia, & lite, quę sententia sicut est stricti iuris, ita de-
45 bet esse liberatio ab ea, ita vt conuertat argumentũ, quãdo diximus indistinctè† transactionē esse stricti iuris non attento contractu, vel obligatione, sup qua interponitur.

Quæst. 9. Sed & præterea reuocatur in dubium, an prædicta regula transactionis, vt non tollatur per dolũ ipso iure sit limitanda in ea transactione dolosa, quæ sit fa-
46 cta super actione doli, quę contra dolosum proposita erat in iudicio, atq; ita † an transactiò dolosè inita super dolo valeat mero iure, exemplum est in *glo. super verbo trãsactum*
47 *sit l. actione. C. de transact.* vbi quæstionem † Accurs. proponit, quod & facit in *l. vnic. C. de plus petit. in verb. transactionibus.* & vbique tenet ipso iure valere transactionem, ita vt hic casus non sit à regula excipiendus, probat verò suam opinionem authoritate, & ratione, nempe ex *l. 1. C. de plus petit.* in qua Iustinian. Imper. ait, quod qui dolosè plus quàm sibi debitum sit, petierit, cadit à toto debito, vniuersoque iure suo priuatur, nisi transactionem ante sententiam fecerit, etiam dolosam, inquit gloss. perpendens illa verba textus talibus enim cautionibus hoc obiicere non oportet, & ita dicebat *Bulg.*
48 ratio vero est, ait glossa ne eatur in infinitum, infinitas autem † euitanda est, quia legibus est odiosa, *l. 2. C. de senten.* quæ pro eo quod interest, vbi Doctores omnes, maxime *Bologn. num. 20.* hinc est quod sententia interlocutoria bis tantum reuocari potest, *gloss. in clem. 1. de appellat Bart. & alii in l. quod iussit. ff. de re iud.* dilationes etiam eodem respectu non dantur vltra tres vices. *l. fin. ff. de fer.* Tertio, effrenata multitudo testium reiicitur, *cap. cum causam extra de testib. Roman. in l. si vero. §. de viro. ff. solut. matrimon.* cum aliis infinitis, quæ possunt de odiosa legibus infinitate citari. Sed primum obiectum euitatur ex mente, *Bart. in d. l. vnic. num. 1. oppos. 2.* dum refellit opinionem eorum qui dicebant regulam transactionis dolosæ limitari in dote, quoniam vere intelligitur de transactione facta super actione doli, sed bona fide, quoniam simpliciter de transactione loquitur Imperator quare in dubio de ista transactione debet intelligi, *l. 1. in fin. ff. ad Senatusconsultum Tertullian.* Secundum vero tollitur, etenim nego iri

go tri in infinitum, si hæc dolosa transactio facta super actione de dolo, valeret mero
iure, nam nulla reddita transactione competit prior actio de dolo, imo potius est ire
in infinitum, si trãsactio dolosa valeat, nam in effectu plures erunt actiones doli eidem
contra eundem competentes, antiquiores, quæ virtute replicationis doli sustinetur,
& ex dolosa transactione.

In contrarias partes, quod scilicet ipso iure non valeat transactio, videtur incli-
nare Bart. in dicta l. vnica. quæ confirmatur ex his; Ea primum ratione. quod adest ge-
49 minatus dolus, geminatio † autem plus semper operatur, quam simplex dispositio,
nam simplex pactum nudum non parit de iure ciuili actionem, sed exceptionem pro-
ducit, Doctores in Rub. ff. de pact. & geminatus consensus tollit mulieri beneficiũ Vel-
leiani, auth. siue à me. Cod. eod. tit. & quanta sit vis geminationis in iure tradit Mars. sing.
378. Catell. Cotta in verb. Geminatio; Felyn. in cap. si cautio numero 39. & seq. ext. de fid.
instrument.

50 Secundo arg. ab absurdo, quod validum est in iure, quia † lex non discedit à ratio-
ne naturali. Bal. in l. conuentiunculam. C. de episcop. & Cleric. & in l. Pomponius lect. 2. ff de ne-
goc. gest. Marsil. in sing. 151. ratio vltra alios, quia lex imitatur naturam, §. placet instit. de
adopt. & natura abhorret absurda, nam dolus delictum est, l. 1. §. nunc tractemus verbo
plane de tutel. & ration. distrah. gloss. & Bart. in l. 1. in princ. ff. de fideiussor. tutor. Cephal. consilio
76. num. 22. ideo cum duplex sit dolus, duplex est delictum, quod si transactionem tol-
51 leret ipso iure eadem esset pœna † geminati, ac simplicis delicti, quod est absurdum
Bart. Bald. Angel. in l. 1. per illum tex. C. de super. exact. libr. 10. Sed & his non est difficile re-
spondere. Nam vna solutione quasi vno collirio vtriq; morbo medetur nempe quod
nec geminatio est in eodem, siue ad idem, nec super eodem duplex delictum, etenim
primus dolus fuit commissus in administratione tutelæ, vel curæ, vel in simili antece-
dente negocio, & secundus dolus fuit in trãsigendo commissus, & sic in rebus diuer-
sis. Quid igitur dicendum? ego non inuenio adhuc quicquam ab aliquo Doctorum
52 decisum, & ideo donec meliora sentiam, placet in † dubio, quod dixit gloss. mo-
ueor inprimis eius authoritate, quæ quanti sit ponderis, notant omnes in l. vt vim. ff.
53 de iust. & iur. & maxime Bart. qui dicit, quod omnibus † antecellit, & Bald. in c. 1. de nat.
success. feud ait, ego in dubiis opinionibus sequor opinionem glossæ ordinariæ, quia
non possum adhærere meliori, & Saly. in l. licet. Co. qui potior. in pigno. habean. ait aduerte
tu, qui debes iudicare, & consulere, quia de facili non debes à glossa recedere, & in l. 2.
C. de sent. quæ sine certa qu intit. traditq; quod sicut qui nescit, equitare, se tenet ad arzo-
nium ita se debet Iudex retinere ad opinionem glossæ & Bald. in l. necessitatem § fin. C. de
bonis, quæ liber. Semper adhæreo carrotio veritatis, id est glossatori & præterea moue-
54 or, quia sententia glossæ nititur regula † communi, quod transactio, tamquam cõtra-
ctus stricti iuris non annullatur ipso iure, limitatio igitur est certo iure probanda, vt
fuit illa specialitas probata supra per. l. in summa. C. de condict. indeb. arg nota per Dec. & a-
lios in l. 1 ff. de reg. iur. Accedit, quod aut iste dolus in transigendo fuit à reo commissus,
& tunc transactio etiam calumniosa mero iure valet, sicut communis Doctorũ scho-
la probat, citata à Suarez. in suo Thesauro in verbo transactio. Aut actor dolo fecit, & tunc
geminatio doli, vel delicti cessat, vt puta, quia priorem dolum in administrando fe-
cerat Reus.

Q 10. Sed, vt ad illam limitationem redeamus, in qua dictum est, transactionem es-
55 se nullam ipso iure, quando sit facta † super lite calumniosa per tex in l. in summa. ff. de
condict. indeb. Doct. nempe Bart. & alii in l. sub prætextu. C. de transact. vbi vide Alex. n 8. vs-
que ad 9. & Castr. in l. 2. C. eod. tit. Bald. d. l. sub prætextu, sublimitant, vt procedat in actore
tantum, scilicet quando calumniose est instituta lis ab actore; non autem quando ca-
lumniam faceret reus. etenim tunc res facile redit ad naturam suam. l. si vnus. §. pactus
ne peteret. ff. de pact. & transactio ope exceptionis rescindenda est, & ita dicit commu-
niter teneri Castren. dict. l. 2. & Suarez. in suo Thesau. Comm. opin. in verbo transactio, cuius
56 communis opinionis ratio sumpta est ex vulg. lege † fauorabiliores. ff. de regulis iuris
l. Arrianus. ff. de action. & obligat. in c. tunc partium iura de regulis iuris in 6. in c. inter dile-
ctos in fine de fide instrument. in cap. ex litteris vbi Dec. & Abb. de probat. & Decius consil. 564.
Alciat. tract. præsumpt. reg. 3. præsumpt. 44. Castr. enim ait facilius sustinetur reus mali-
tiose sese defendendo, quam actor calumniose agendo, & summa æquitate nititur d. reg.
fauorabiliores, cuius pulchras rationes adducit, Arist. problemate quodam, relato inter
adagia Manut. nuper emendata in prouerbio, æquale calculi, Prima ratio est, quia actor

accedit paratus, ac præmeditatus, reus ad multa non prævisa compellitur respondere. II. Quia consentaneum sit reum, vt qui maiore periculo dicat. ob metum, quædam prætermisisse potius, quàm actorē. Tertia vel quod in ancipiti negocio potius ad eam partem oporteat vergere, vbi si forte erratū, peccetur leuius, & minus est malum absoluere nocentem; quam innocentem condemnare, etenim facta condemnatione iniusta non est vnde Iudex damnum resarciat erratum suum.

Contra si elabatur, poterit alio iudicio pœnas dare. Quarta vel quod accusatio propior est suspicioni maleuolentiæ, quam defensio, quare cum in cæteris nihil appareat discriminis, de actore male potius iudicamus, quam de reo. Quæ rationes verè pertinent ad causam criminalem, magis quam ad ciuilem, in qua etiam non secus procedit regula prædicta.

57 Arbitror tamen in puncto iuris longe veriorem esse contrariam † sententiam, scilicet & hoc casu nullam esse transactionem ipso iure.

Primo quia militat eadem ratio, inter calumniam actoris, & rei, igitur idem ius *l. illud. ff. ad l. Aquiliam.* etenim in actore ratio est, vt ostendimus supra ex Alciato; quo-

58 niam quando lis est calumniosa † transactio, caret sua materia, quæ est vt fiat super vera lite mota vel mouenda, certe idem defectus æque accedit, si calumnia in litigando sit ex parte rei, nam & reum calumniam facere interdum in litigando *Bart. & Castren. ex statu locis,* supponunt, & probatur in *l. 2. C. de iure iur. propter calum.* nam æque compellitur reus, sicut actor de calumnia iurare, confirmatur etiam ex his, quæ tradit *Dec. in l. nemo ex his nu. 7. ff. de reg. iur.*

Secundo trahit me in hanc sententiam, quod dolus est delictum, vt sæpius pro-

59 batum est, at in delictis nemini fauendum est, imo malitiis hominum † est obuiādum. late *Ias. in l. debitoribus nume. 2. ff. de re iud.* ne detur occasio delinquendi, & ne, vt dicebat ille Terentianus, aperiatur fenestra ad nequitiam. Vide *Rom. in l. cum donationis. Co. de transact.*

Tertio mouet me *d. l. in summam,* quæ non loquitur specifice in actore, sed simpliciter in lite euidenter calumniosa, quæ sane procedere potest etiam ex parte rei.

Quarto quando partes veniunt ad transactionem sunt contrahentes non liti-

60 gantes, si quidem transactio est contractus, & † quidem proprius, cum sit hinc, inde obligatorius, *l. Labeo cum ibi notat. ff. de verb. signif.* & in *Rub. per Doctor. ff. de verb. oblig.* contractus autem non debent claudicare, & contrahentes non sunt ad imparia iudicandi. *§. 1. à spectali. instit. de Auth. tuto.* & ibi Docto. maxime *Syluest. Aldobrand. & in l. sicut initio. C de actionibus & oblig.* Nulla est, ob calumniam actoris, igitur, & ob calumniam rei Nec aduersatur regula *l. fauorabiliores,* quam si paulo diligentius animaduertissent Doctor. in eam sententiam, vt arbitror non venissent, si quidem obtinet in decisione causæ, *Dec. ibi num. 5. Cagn. num. 8. & idem Dec. in princ.* dicens per istam regulam exuberare officium iudicis, vt pronior esse debeat in absoluendo, quam in condemnando *d. l. Arianus. ff. de action. & oblig.* merito non pertinet ad propositam quæ-

61 stionem, Accedit, quod quando actor, & Reus veniunt ad transactionem sunt † in medio, vel in princ. causæ, non in fine, qui consistit in sententia. *l. 1. ff. de re iud.* Actores autem in principio sunt fauorabiliores, in medio sunt pares. *Ias. in l. exigendi num. 12. Codic. de procurat. Dec. & Cag. d. l. fauorabiliores de reg. iur. Dyn. in dict. cap. cum sunt partium* iura, Dec in *l. non est nouum. C. de edendo.* Calumnia ergo rei, aut annullat ipso iure transactionem à multo magis, aut annullabit saltem à pari, cum in princ. sit minus fauorabilis, in medio sit æqualis.

§. 11. Sed data communi opinione quæritur, an semper sit verum, quod calumnia actoris in litigando, reddat ipso iure transactionem nullam; & *Ias. in l. sub prætextu num. 10. C. de transact.* inquit prædictam regulam non esse perpetuo veram, sed quinque casibus ex mente Doctorum limitari. Quorum primus est, quando calumnia a-

62 ctoris non esset adeo euidens, non posset aliquo modo coarctari; & † colorari, vt eius verbis vtar. *Angeli Castren. Saly. Fulgos.* authoritate confisus. Verum non est probanda, quoniam conclusio est fundata in euidenti calumnia. Quare aut color ille facit desinere esse euidentem, & sumus extra regulam. Aut colore non obstante adhuc remanet euidens, & tunc sumus in casu regulæ. Amplius dico, quod non potest probabiliter colorari, & esse euidens; Quippe euidens † est, quod apertum est, & semper

63 apparet. *Lea qua ff. de contrah. empt.* vnde vulgatum est illud. Quod in euidenti est nulla tergiuersatione celari, nec indiget, quod manifestum est, probatione, *l. eum. C de appell.*

& in

& in l. Domitius Labeo. ff. de testam. dicit Vlpianus plus quam ridiculum est dubitare, de eo, quod euidenter apparet, adeo quid sit euidens plus, quam manifestum l. quoniam sorore. Codic. de iur. delib. Confert text. in l. 3. ff. ad exhibend. & leg. quaeritur, §. fin. ff. de aedil. edict.

64 Secunda est limitatio, quando calumnia † actoris esset nostra etiam reo transigenti, etenim hoc casu valeret transactio: quippe quia scienti, & volenti non fit dolus, nec iniuria l. cum donat. C. de transact. & ibi Bald. & in l. 2. C. eod. tit. Cęterum Iason inquit se dubitare de veritate huius limitationis, siquidem dicta lex in summa, in qua est fundata regula, loquitur in euidenti calumnia, & sic in calumnia nota reo, & tamen nulla est transactio; plus dico, quia scientia rei non facit, quin transactio careat substantia, vt supra ostendimus, quia caret materia.

65 Tertia est limitatio † in transactione facta per procuratorem bonae fidei, quando scilicet lis fuisset ab actore calumniose instituta, & postea constitutus procurator cum libera, qui credens iustam fuisse litem, fecit transactionem, sed & hanc limitationem refellit Ias. ibi duplici ratione, Cui addo ego tertiam, quoniam eum transactio fieri non possit a procuratore sine speciali mandato, vel saltem sine clausula cum libera quae aequiualet mandato speciali. Actor malitiose videtur illum procuratorem constituisse, & non decet bonam fidem Procuratoris prodesse Domino doloso, & praedicta confirmantur, quia procurator agit nomine Domini, & est perinde, ac si dominus ipse transegisset.

66 Quarta est † limitatio, quando calumnia fuit ante litem motam: nam actoris intentio erat calumniose agere, sed priusquam litem instituerit, fecit transactionem, & ita debet intelligi l. 2. C. de transact. Sed nec ista probanda est, non solum quia propositum in mente retentum nihil operatur, & frustratoria est illa potentia, quae non reducitur ad actum, tum etiam, quia nos loquimur in calumnia euidenti, & nullo modo potest esse euidens, si non reducatur ad actum, litem instituendo, sicut patens esse potest ex vi huius verbi, euidens, paulo supra declarata.

67 Vera erit † limitatio in causis capitalibus, in quibus permissum est accusatori, quamuis calumnioso facere transactionem, vt sese liberet a poena vltimi supplicii per generalitatem legis transigere. C. de transact. iuncta l. fin. C. de accusat. ratio est in promptu, quia vnicuique licitum est, quomodocunque possit sanguinem suum redimere. l. & in priuatis. ff. ad Turpill. l. ab imperat. ff. de procurat. l. 1. ff. de bon. eor. l. fin. ff. de praeuaricat. & cũ tex. in accusatore quoq; producere non tantum in Reo, Bart. Ias. Alex & alii, asserunt; haec porro limitatio est intelligenda, & si Iason. non declaret, vt non solum calumnia non irritet ipso iure transactionem, sed nec ope exceptionis, quippe fauore redimendi sanguinem proprium firma est, & valida transactio, vt plane indicat dicta leg. transigere, & ibi constat inter omnes Doctores, praeter has autem limitationes, alias enumerat Soc. Sen. cons. 59. lib. 4. incipit. in causa comitis.

68 Q. 11. Quaero etiam an is, qui dolo induxit † aduersarium ad transigendum, possit deinceps potentia adductus. praetextu doli rescindere transactionem, nempe agens primaeua actione, & si obiiciatur de transactione, replicet ipse de dolo, & in fauorem dolosi est regula communis, & vulgatis, quod transactio dolo inita, valet mero iure, sed potest exceptione, vel replicatione doli subuerti, ex his, quae notauimus superius, & facit l. siue apud acta, & l. sub praetextu ff. de transact.

Secundo suffragatur cons. Bald. 312. lib. 5. Vbi vsurarius conuentus potest obiicere, quod contractus sit vsurarius. III. munit eandem sententiam, quod allegans turpitudinem suam, solet quàm plurimis causis audiri quas copiose enumerat Bart. & Iaso. & Ripa in l. iusiurandum, quod ex conuentione. §. fin. cum l. sequen. ff. de iureiur. Ias. Alciat. & alii in l. transact. finitur. C. de transact. Felyn. in c. lator ex. de re iud. & in cap. tertio loco nu. 6. ex. de praesumptio.

69 Verior † tamen est, & frequentior sententia contraria, vt constans est omnium opinio, in d. l. transact. finita & ibi Bart. Alex. Castr. Bald. Saly. quae clarior est, quàm, vt possit in controuersiã adduci, Ias. enim ita colligit in summario, qui aliquẽ dolo induxit ad transigendum, non potest petere rescissionẽ transactionis, occasione sui doli, imo criminosum esse tex. ait, ratio est, ne quis ex suo dolo commodum spectet. l. 1. ff. de dolo, rursus, quia non est audiendus, quia suam turpitudinem allegat gl. & Can. in c. inter dilectos de donat. Salyc. & omnes in d. l. transact. & l. filios debit. C. de reuoc. his, quae in fraud. cred. Tiraq. de retract. conuent. gl. 2. n. 15. §. 1. Doct. in l. 1. C. de transf. gloss. & Doct. in c. ex tenore de concess.

prab. Bart. conf. n 4. *Aret. conf.* 96. *Ancar.* 219. Tertia ratio ne detur occasio delinquendi
proposita commodi specie, contra not. *in Rub. ff. de nou. oper. nunc.* Quarta ratio, quia est
tantum, qui dolum passus est conceditur annullare, vel confirmare contractum, irritare quidem, ne alterius malitia sibi existat damnosa. *d. l. 1. ff. de dolo*, Confirmatur, ne illud quod inductum est in eius fauorem, retorqueatur in odiũ, sicut aliàs diximus, &
70 tradit in terminis *Ias. in d. l. transact. num.* 5. Nec faciunt negocium † allegata ex aduer-
so, & in primis regula deducta, recipit omnium consensu hanc limitationem, scilicet,
vt procedat in eo tantum, qui dolo circumuentus est, non in decipiente, qui tamen si
dolo suo inueniatur captus sibi non aliis debet imputare, *c. damn. de reg. iur. in* 6. menti-
ta enim esset iniquitas sibi. Ad secundum solutio sit, vel quod procedit excipiẽdo, nam
71 qui auditur etiam si turpitudinem † suam allegat, si modo de damno euitando agat, nõ
de lucro. Ad tertium parata est responsio, quia regula est non audiri suum dedecus al-
legantem, quod multis casibus restringitur, enumeratis dictis in locis adeo quod re-
gula generalis fauet communi sententiæ, eamque deinceps in terminis confirmat. *d. l. transactione.*

72 *Q.* 12. Quæro an dolus videatur generali transactione remissus. *Bald in* † *l. act. n.* 8.
C. de trans. disputans articulum ad partes adheret sententiæ affirmatiuæ, sequitur *Cast. in*
l. Pomp. nu. 5 *ff. de neg. gest.* moti authoritate gl. in *dol. act.* & quoniam in generali remissio-
73 ne † facta in vltima voluntate, non censetur dolus remissus. *l. auxilio. §. cuius. ff. de lib. leg.*
vbi late *Bar.* afferunt rationẽ differentiæ inter actus inter viuos, & vltimas voluntates,
sc. quia nituntur cõsensu duorum; Iuuat hanc sententiam ratio finiẽdarum litium quæ
publ. fauorem respicit. *l. fin. ff. pro suo, iuncta l. 1. ff. de vsuc.* vt ait *Soc. Iun. cons.* 3.. *n.* 11. *vol.* 3.
Bal. in l. fratris C. de transact. Secundo confirmat tex. in *§. illud l. si vnus. ff. de pact.* vt ponde-
rat *Bar. cum tex. in d. l. auxilio. §. Caius. n.* 6. loquens in nostris terminis transactionis, nam
si quis liberat tutorem, vel negociorum gestorem per hanc remissionem censetur re-
missus dolus, dicit *Bar. arg. §. illud*, ibi resoluendo hanc dubitationem, idem in *d. §. Caius*,
74 *num.* 6. *verb. quarto quæro*, & *verb. dicerem sic.* Quando liberatio † est facta inter viuos illi,
qui dolum adhibuerat in administratione, & tunc aut illi aliquid adest, quia videlicet
subtraxit, vel retinuit, & hoc non venit in generali remissione per *l. lucius. ff. de lib. legat.*
& l. tres fratres. ff. de pact. si vero fuit dolus adhibitus, ex quo nihil adest ei, qui illum
commisit, & tunc videtur dolus remissus, ait Bart. & ita intelligo glos. *in d. l. actione*, Al-
75 *ciat. autem in eadem* [illegible] Alio modo distinguit † dicens posse triplici modo conside-
rari remissionem doli in transactione.

Primo quidem quando transactio ipsa est facta per dolum, nimirum quia aliquis
dolose inductus fuit ad liberandum, & talis dolus ex omnium consensu non cense-
tur remissus, nisi speciali nota remittatur, licet non indiuidua sit necessaria; Aut de re-
missione illius doli quærimus, qui fuit commissus in administratione, & potest spe-
ciali transactione remitti, quia nimirum est præteritus per *l. si quis rationes in fine. ff. de li-
berat. legat.* in generali vero transactione non videtur remissus dolus magis esse rece-
ptum dixit *Alciat. aduersus Accurs. sententiam in l. actione. nu.* 39. id quod conuenit cum
his, quæ dicta sunt à nobis aliàs, quod dolus præteritus speciali, non generali disposi-
tione remittitur, in diuis. de dolo præterito, & de dolo futuro, diximus, & conferunt
prædictis. *l. age. & l. si de certa C. de transaction. l. de reb. ff. de arbitr. & l. licet. Codice de iud.* in
quibus transactio ad specificata tantum extenditur, & ita ponderat eas leges *Bar.* in hac
materia remissionis doli per transactionẽ in *d. §. cuius. n.* 6. *verb. in transact. vero*, Quare
cum dolus in generali transactione non sit specificatus non comprehenditur.

Quæst. 13. Quæro etiam an is, qui fecit solemnem transactionem, & postea ad-
76 uersus † eam veniant, litigando de rebus in illa comprehensis; vel alio modo contra-
faciendo, dicatur dolum committere, & non videtur propterea esse in dolo, Nam qui
venit contra solemnem contractum emptionis, & venditionis, non dicitur dolo agere
l. 2. Codic. de rescind. vendit. minor agens ad restitutionem contractus non iurati, sed so-
lemniter gesti, non dicitur etiam dolum admittere, authen. *sacramenta puberum. Cod. si*
77 *aduersus vendit.* Contrarium † tamen magis videtur esse receptum per Roman. in *l. si*
diuersa. numer. 7. *& in l. vbi pactum Cod. de trans. Corn. in l. si quis post. ff. de cond. indeb. Bartol.*
78 *Bald. &* Alc. *Iason in l. act. C. de trans.* nam tribus modis dicunt in transactione † dolũ ve-
nire, inter quos est, quando transigens non exequitur, siue non adimplet transactionẽ,
quod placuit etiam *Romano in l. sub prætextu. nu.* 12. *C. eod. tit. de trans.* ratio est, quia in do-
lo est, qui non facit id, ad quod sciebat, vel scire debebat se teneri. *l. si mandauero. §. fi. l. si*
quis

quis alicui.§.si mandatum.ff.mand.l.eleganter.§.idem Pomponius.ff.de dolo, melius in l.tutor.
ff.de admin.tutor.l.dolo.ff.ad l.falcid. Ancaran.cons.306.Cephal.cons.65.n.4.vol.1. imo fidem
frangit, quod graue est.l.1.ff.de pact.l.1.ff.de const.pecu adeo quod plus esse creditur, quã
dolus, quia maior est perfidia, quam dolus, quia illa nunquam est sine dolo. Plaut. in
milite. Haud vereor ne nos subdola perfidia peruincamur. & diximus in prima diuisione doli
de dolo vero quæst.6. qua stante sententia, parui momẽti sunt, quæ deducuntur ex ad-
uerso; quippe vtroque casu agitur lege permittente, vnde succedit. l.Gracchus. C. de a-
dult. alterum enim concessum est ratione minoris ætatis, alterum suggerente æquita-
te, in qua fundatur remedium d.l.2. per quam absolute rescinditur contractus, sed ita
demum si non iustum precium suppleatur, vt ibi expressum est, & not. Cagn. & alii.
declara autem dictam communẽ opinionem quod ex dicta obseruantia dolose facta,
potest annullari contractus, vt per Cephal.cons.24.vol.1.nu.14.& seq.

Quæst.14. Egimus hactenus de transactione, cui dolus causam dedit, qui dolus ex
proposito dicitur, quare consentaneum videtur, vt quæramus quid iuris de dolo re i-
79 psa, qui sc. nascitur ex immodica † læsione, an propter hunc quoq; dolum rescindi
possit transactio, & sane non inueni aliquẽ ex nostris Doctorib. qui in terminis discu-
tiant hunc articulum, sed tantum reperio in l.2.C.de rescind.vend. & in l.si quis cũ aliter.
ff.de verb.obl.& in c.cũ causa de empt.& vend. an in transactione ob læsionẽ grauem sit lo-
cus remedio d.l.2.& aliqua iura, quæ in ea disputatione citantur, conferunt etiã huic
80 quæstioni; atq; † in primis sententiæ negatiuæ plurimum fauet l. Lucius Titius.§ si.ff.ad
Trebel. in qua Iurisc. Scæuola, loquitur in hæc verba. Hæres eius, qui post mortem suam
rogatus erat vniuersam hæreditatem restituere, minimam quantitatem in bonis fuis-
se dicebat, iis quibus fideicõmissio debebatur restituit, postea repertis instrumentis,
apparet quadruplo amplius in hæreditate fuisse. Quæsitum est, an in reliquũ fideicõ-
missi nomine conueniri posset, respondi secundũ ea, quæ proponerentur, si nõ trans-
actum esset, posse. quod læsio est in quadruplo, & tamen reuocari transactio nõ potest,
81 ratio † esse videtur propter fauorẽ litium finiendarum, nam in cõpensationẽ sui da-
mni satis videtur lucrari, quod a lite recedit. Abbas in c.quintauallis extra de iur.iur. in re
illa videtur publica quædam esse vtilitas vt dictum est per l.1.& l.fin. ff. pro suo, per Doct.
Bald.in l.fratris. C.de transa. & hinc est, q statutum prohibens fieri transactionem gene-
raliter loquendo, non valet ea ratione, quia per talem prohibitionem publica quies, &
vtilitas impediretur, vt singulariter Cacetalup.in tractat.transact.in 22.quæst. qui etiam in
82 23.quæst. dicit non † valiturum Iuramentum, nec obseruandum esse, quo quis iurauit
de non transigendo, quasi videatur contra bonos mores, quod probat etiam Soce. Iun.
cons.32.n.10.vol.3. hinc etiam est, quod licet transactio sit contractus innominatus, non
est tamen locus pænitentiæ, Bart. communiter receptus in l.fratres.C.de transa. vbi Ale.
dicit, quod statutum, vt de omni lite fiat compromissum non comprehendit causam
transactione finitam; atq; ex hoc textu principaliter arguebant antiqui, & iuniores, in
transactione esse remedium d.l.2. sicut eodem tempore probat cessare actionem doli
cum dicat peti non posse, si transactum esset, sed non est indissolubilis nodus, quoni-
am termini nostræ quæstionis sunt, quando in transactione est facta magna, siue enor-
mis læsio, attento statu præsenti, quando transactio fit, nam cum d.§. instrumẽta, quæ-
dam laterent, ac essent maligne occultata, attento tempore initæ transactionis non
fuit læsio, merita enim illius causæ considerato præsenti statu, non pluris exigebant,
vel paulo plus, damnum graue apparuit deinceps, ex instrumentis postea repertis, i-
deoq; succedit regula. l.sub prætextu. Cod. de transact. quia hic nullus fuit adhibitus do-
lus ex proposito, & læsio sicut dixi debet considerari, vt erat tempore conuentionis,
argumento, l voluntate. C.de rescind.vend. quæ solutio colligitur ex Pinello parte secunda
numero 218. Codic. de rescind.vendit. vbi dicit fuisse. Crem. ibi numer. 44. gloss autem d.§.
hæres in fine. soluendo ex intentione quorundam, dicebat in eo textu subaudiri dictio-
nem (maxime) vt sit sensus. posse fideicommissi nomine agi, maxime si transactio non
esset, & dicta solutio, licet glossa, non alleget, probatur ex l.2.§.1.ff.de transact. vbi de-
tecta læsione per codicillos, nouiter repertos, resoluitur transactio. Tertio conside-
ro, quod stante communi lectura sine dictione maxime, ait text. fideicommis. nomi-
ne, agi non posse, at de doli actione agi posse nihil dicit; vnde succedit regula; quod
dolus ex proposito, & dolus re ipsa quoad rescindendum contractum æquiparantur,
Decis. Perus.18. Paris.cons.96.lib.1.& cons.20.nu.45.& cons.108.& 109.vol.1.Socc. Iun. cons.
98.n.26.vol.2.& sicut dolus re ipsa cæteros cõtractus rescindit, cur non & transactio-

neminec allegatur respectus finiendarum litium, nam vtilius est neminem tam grauiter lædi, fauor enim litium expediendarum, continere videtur principaliter vtilitatem priuatam, & publ. secundario *Alc. in l. si diuersa. num. 2. C. de transact. argumento l. fratris. C. eodem tit.*

Secundo loco munitur hæc sententia ex *l. etiam tutoribus. §. qui per fallaciam ff. de transact.* arguendo à speciali, quod genus argumenti est validum. *l. ius singulare. ff. de leg. l. 1. ff. ad municip. c. quæ à iure de reg. iur. in 6. c. in præsenti iuncta gloss. §. locatis* de præbend. *lib. 6.* vbi dolo ex proposito rescinditur transactio. ergo non dolo re ipsa.

Sane pro solutione dicendum est. ibi non arguere Iurisconsultum a speciali, semper enim loquitur in dolo dante causam, adeo vt potius regeri possit ratiocinatio, cum dolus ex proposito, & re ipsa, sicut diximus comparentur.

Tertio iuuat hanc sententiam *lex à Diuo Pio. §. pignora ff. de re iud.* cuius verba ita se habent; nam & si creditor maluerit pignora in creditum possidere, hisque esse cōtentus, rescriptum est non posse eum, quod amplius sibi debetur petere; quia velut pacto transegisse de cætero videtur, qui contentus fuit pignora possidere, ergo licet illud reliquum, de quo transegisse videtur esset magni ponderis, non posset iterum peti intuitu magnæ læsionis eum generaliter neget residuum peti posse. Sed ille tex. non loquitur in transactione, siquidem pignora erant capta in re iudicata, atque ita lite finita. *l. 1. ff. de re iud.* ideo non potuit ibi esse transactio. *l. 1. ff. de trans.* & verbum transegisse, remissionem, siue donationem rectius ibi significat, nam verè accepit in solutum rem pignoratam, quæ erat in priori credito ex ipsa acceptione in solutum sponte facta, videtur residuum crediti remisisse argumento *l. si unica ff. de pact.* ita resoluit *Pinell. par. 4. cap. 4. numer. 11. C. de rescind. vend.* remittens sese, quoad vberiorem eius. *§. intellectum, ad Alciat. in l. creditor. ff. si cert. pet. Duaren. libr. primo cap. 6. Disputation. Ioan. Robert. libro primo sentent. Iur. cap 22.*

Quarto loco suffragatur tex. in *l. in summa. ff. de condict. indeb. his verbis:* & quidē quod transactionis nomine datur licet res nulla media fuerit, non repetitur, nam si lis fuerit, hoc ipso quod a lite disceditur, causa videtur esse; Plane hic locus est. vt Delphicus gladius, nam & pro alia parte deducitur, conuertendo in fauorem alterius sententiæ affirmatiuę, ibi si euidens calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, repetitio datur. Nam *Anton. Burr. in d. c. cum causa. num. 32. Cagnol. d. l. 2. num. 78. versic. 4. Suarez alleg. 12.* dicunt ex hac læsione detegi euidentem calumniam, quæ reddit imperfectam transactionem *Pinell. in l. 2. part. 1. cap. 4. num. 21.* dicens ex communi sententia eam læsionem dolo comparari.

Quinto tandem loco facit in hanc sententiam. *l. dolum C. de rescind. vendit.* nam ait; Dolum emptoris qualitate facti, non quantitate precii æstimari, non ergo facit dolum læsio in precio, sed qualitas facti ie. quæ seruata fuit, in contrahendo, i. machinatio: Respond. *Pinell. d. l. 2. par. 2. n. 23* agi in ea constitutione de dolo incidente, nam vterq; contrahentium contrahere volebat, nec alter alterum in actu principali circumueniebat, sed circumuentio fuit in precio quę solet in emptionibus esse permissa. *l. in causæ. §. idem Pomp. ff. de minor.* at in specie nostra dolus est, in qualitate facti, quia cum grauis esset lis, multaq; bona essent restituenda quasi leuis esset, & nullius momenti, transegi, & si aliter ille tex intelligeretur, fieret, quod dolus re ipsa nunq̃ valeret ad rescindendū quia non esset in qualitate facti commissus; sed in quantitate rei, & tamen ostendimus paulo supra dolum re ipsa, æquiualere ad rescindendum, ac dolum ex proposito quidē latius exposuimus, in illa diuisione doli ex proposito, & re ipsa.

83 Sexto argumento † sumpto à simili, nam iuramentum, & sententia ęquiparantur transactione *l. non minorem. Cod. de transaction. l. 2. ff. de iur. iur.* sed ista non rescinduntur prætextu læsionis. *l. nam & postea § si damnetur. ff. de iur. iur. l. si deferente. ff. de dolo.* In qua si quis deferenti aduersario falso iurauerit detecta falsitate, non propterea rescinditur iuramentū, nec agitur actione de dolo, ratio est inquit text. quoniam per iusiurādu transactū videtur, & ita arg. *Alc. in l. quāuis. nu. 9. C. de trans.* sed certe quoad sententiā; si non dum fecit transitum in rem iudicatā ob iniquitatem, & læsionem datur ad rescindendum appellatio si in rem iudicatam transierit, non potest dici amplius sentētia ini-
84 qua Quia † facit de albo nigrū, *Ias. in rub. ff. de re iud.* & quia non appellando fatetur sententiā esse iustam, & ita quo ad istā partem argumentū conuertitur. Quoad iusiurandū in quo paulo maior est difficultas, puto nō inelegāter posse resp. primo q. actio doli cessat vbi illud cōpetit remedium. *l. 1. §. merito au. ff. de dolo*, & ibi datur actio ad periurium:

l. nam

l. nam sufficit. ff. de dolo. Secundo quod non bene infertur de illo casu ad istum, quoniam ibi propter periurium dolus est, non solum re ipsa, sed etiam ex proposito, quo casu in vera transactione Doctores fatentur dari actionem de dolo per *d. l. si superstite. C. de dolo*, Praeterea & tertio respondeo non esse perpetuum, vt quando ex iuramento videatur transactum non liceat propter periurium recedere per *l. fin. Cod. de iur. iur. in verb. nobis itaque melius.* & ibi nullumque ex huiusmodi periurio lucrum ei accedere.

85 Ex aduerso † acriter pugnat *l. qui superstite. C. de dolo*, ibi sane si laesa es immodice non de dolo propter paternam verecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est. Quibus verbis nihil videtur esse apertius, nam tanti valet actio in factum ex persona filiae, erga patrem, quantum actio doli contra extraneum, succedit enim illa in locum actionis doli contra personas, quibus debita est reuerentia. *l. non debet. ff. de dolo. l. parens. ff. de obseq. à liber. & libert. par. vel patro. praest. l. licet. ff. eo. t.* Resp. Dd. agi ibi de dolo ex proposito, non re ipsa, iuxta gl. in verb. lesa, ita quod vltra immodicam laesionem adfuit dolus dans causam, ita videtur esse communior resolutio per *Salyc. Marian. & Alexand. & Curt. Seniorem consil. 66. numero 26. referente Pinello in dicta leg. secunda par. 2. numer. 12.*

Secundo citatur in eandem sententiam. *l. 2. §. 1. ff. de transact.* in qua immodice laesus, vt constitit per Codicillis nouiter repertos gloss in *d. l. lucius. §. fi. ff. ad Trebell.* soluens ait speciale esse in causa vltimae voluntatis, nam de fideicommisso transactum erat, & codicilli postea reperti sunt, & specialitas probatur ex *leg. de his. ff. de transaction.* alioquin ille tex. mirifice pugnaret cum *dicta. leg. lucius. §. fin. ad Trebellian.* in quo reperta postea instrumenta secundum communem literam transactionem non irritant.

Tertio huc quoq; pertinet *dict. leg. in summa. ff. de condit. indebiti.* ibi si autem euidens calumnia detegitur, transactio imperfecta est, & repetitio datur, calumnia enim illa euidens, ob laesionem detegitur, sed modica ius esse videtur in hoc tex. cum ab aliis torqueatur in contrarium, vt ostendimus.

86 Sed in quam † partem magis inclinandum? posterior haec sententia aequior mihi videtur, & ab aequo, iustoque iudice amplectenda tum ratione, tum etiam authoritate, ratio est. Nã dol⁹ ipsa caeteros cõtractus stricti iuris rescindit, vt dixim⁹ supra & in diuisione illa Doli re ipsa, & ex proposito in *pr. in tit. de dolo re ipsa, maxime in quaest. 9.* cur ergo diuersum in transactione dicet fauore litium finiendarum? Respondeo cum Alciato vt supra spectare principaliter ad priuatam vtilitatem, Confirmatur, nam dolus ex proposito transactionem rescindit. *l. sub praetextu. C. eodem. titul.* & ibi notant omnes, & nemo est, qui dubitet & dolus re ipsa, & ex proposito, quo ad rescindendum aequiparantur vt ostendimus in 2. argumenti solutione pro sententia negatiua, & supra in prima diuisione doli, in tit. de dolo vero. Authoritas est ex *d. l. superstite*, ex cuius verbis palam tollitur, responsio Doct. dicentium ibi vtrumq; dolum inesse, ex proposito scilicet, & re ipsa, nam Imperator fatetur initã esse transactionem bona fide; ibi, postea trãsegisti cum eo bona fide, & tamen ait si laesa es immodice non de dolo propter paternã verecundiam, sed in verecundiam, sed in factum tibi competit actio; eamq; ponderationem (vt mihi videtur) magni facit idem *Pinell. citato loco l. 3. part. 1. cap. 4. n. 23.* Praeterea non parũ me mouet *d. l. Lucius Titius. §. fi. ff. ad Treb.* considerando duo in illo tex. vnũ quod illa laesio in quadruplum apparuit ex instrumẽtis postea repertis, nam si inspecto praesenti statu, prout sunt termini nostrae quęst. damnũ tam grande illatum fuisset, quis ambigeret ex illa enormi laesione dolũ praesumi; Sed quia apparuit ex instrumentis postea repertis, talis dolus ibi praesumi non potuit; & si ex instrumentis, quae tẽpore transactionis visa sunt, enormis esset laesio, & in *d. §.* vltimo nunquam respõsurus IC. fuisset, agi eo nomine non posse, alienum enim nimis esset ab aequitate. Alterum obseruatione dignum est, quod ille, qui grauatus erat fideicom. transegit; sed haeres eius post longum forsan tempus succedens, bonaq; mixta, & confusa inueniens iuxta *leg. fi. ff. pro suo*, laesio etiam grauis postea apparens malignitatis suspicionem nullam potuit generare secus si à grauato fuisset facta transactio, vt prudenter obseruat idem *Pinellus d. l. 2. 1. parte cap. 4. numer. 19.*

De Dolo in contractibus nominatis, Cap. V.

1 *Doli mali clausula, idem est, quod formula.* 2 *Clausula quid significaret apud Iuriscon-*

sultos variis in locis.
3 *Quid apud Canonistas.*
4 *Doli mali clausula quid sit.*
5 *Clausula huiusmodi vnde originem duxerit.*
6 *Gallus Aquilius maximæ authoritatis fuit Iurisconsultus, & plurium inuentor.*
7 *Celebre, ac memorabile illius dictum.*
8 *Iuriscivilis rationem numquam ab æquitate discessit.*
9 *Magnificam domum Romæ habuit.*
10 *Clausula doli mali duobus modis concipitur.*
11 *Dolo facit, qui contra bonum, & æquum facit.*
12 *Quænam differentia sit vno, an alio modo doli clausula concipiatur.*
13 Doli *clausula in omnibus negociis apponi potest.*
14 *Plerumque tamen stipulationibus apponitur.*
15 *Doli clausulæ sex effectus recensentur.*
16 *Vtrum stipulatio doli comprehendat extraneum, an de eius persona specialis mentio habenda sit, disputatur.*
17 *Stipulatio pœnalis regulatur secundũ naturam contractus supra quo interponitur.*
18 *Non esse extraneæ personæ in huiusmodi stipulatione doli specialem mentionem faciendam, comprobatur, & est communis sententia.*
19 *Obligari an quis possit ad factum alienum, & quomodo.*
20 *Doli clausula subintelligitur in contractibus bonæfidei, non autem exprimenda est.*
21 *Dolus ab omni dispositione censetur exclusus.*
22 *In stipulationibus, aliisq; stricti iuris contractibus doli clausula non habetur pro adiecta.*
23 *Fallit in stipulatione iudicatum solui.*
24 *Fallit secundo in cautione de vtendo, & fruendo arbitrio boni viri.*
25 *Fundamenta destruũtur pro contraria sententia.*
26 *Clausula doli generalis, si præcedat, & sequatur speciales, an referatur ad specificata.*
27 *Præsertim quæritur in materia* legis secundæ. Codice de rescindend. vend.
28 *Genus paruum derogat generi magno, & individuum derogat vtriq; sicut species generi.*
29 *Breuiloqua stipulatio nõ refert ad personas quibus specialiter promissum est.*
30 *Generalis clausula reddit superfluam specialitatem.*

ET si quæ diximus de dolo in cõtractibus bonæ fidei, & stricti iuris cõueniant quoque cõtractibus nominatis, cum eorum partim bonæ fidei, sint, partim stricti iuris; tamen vt ppositus a nobis ordo seruetur, nõ nulla etiã subiiciemus de dolo in cõuentionibus nominatis & præcipue de doli mali clausula, quæ sępe his solet contractibus inseri, differemus.

Videamus igitur quid sit clausula doli; vnde duxit originem, quomodo concipiatur; in quibus contractibus interponi soleat & qui sint eius effectus.

1 Ad primum doli clausula, & formula † doli mali recte appellatur, vt *Cic. 3. de offic.* Nondum. C. Aquilius familiaris meus inueuerat de dolo formulas, & idem *Cic. 3. de nat. Deor.* cuerriculum malitiarum omniũ iudicium de dolo malo nuncupat, quod C. Aquil familiaris noster protulit in iure tamen, doli clausula frequentius inuenitur appellata, vt In *l. doli clauf. l. 22. & l. 53 ff. de ver. obl. l si sine. §. in stip. ff rem ratam habere*; ibi; actio ex doli clausula cõpetit. *l. 13. §. cum qui. ff. de accept. l. dicitur cautio doli. l. ex ea parte. ff. de verb. obl.* appellatur etiam stipul. doli. *l. 5. ff. de vsufr. quemadmodum cau. & l. 9. eodem tit.*

2 *Quæst.* 1. Clausulæ dici solent cum à Iurisconsul. in libris Pandectarum, edictorum, stipulationũ, † testamentorũ, quædam singulares, partes, de edictis, est tex. in *l. quedã. ff. de edend.* ibi & cũ dolo malo socius negocia gessit, prætor per hanc clausulã (nẽpe de edendo) non interuenit, est. n. pro socio actio, & in *l. 3. ff. quod met. causa* iuncta. *l. 1. eo. tit.* ibi; continet igitur hæc clausula, & vim, & metum in stipulationibus, in *l. iud. solut, & l. 13. ff. iudic. solui.* Pro testamentis est *text. in l. talis scriptura cum l. sequent. de leg.* primo, nam talis scriptura quas pecunias legaui, eas hæres meus annua bima trina die dato. in *dict.*
3 *l. sequent.* clausula appellatur, In eodem quoq; sensu † sumitur per Canonistas in rescriptis, vt in *c. causam quæ ex. de rescript.* ibi nos volentes, vt clausula illa (*quantum de iure poteritis*) clausulam illam de receptione probationem procedat. Ergo constat iam quid
4 sit clausula: Ex quo non † obscure colligitur, quid sit doli clausula, illa nẽpe pars stip. quę dolũ malum abesse, absuturumq; esse comprehendit, siue pars conuentionis, qua promittitur in ea re, nihil dolo malo faciendum esse, hoc enim modo definimus doli clausu=

clausulam, quocunq; contractu interpositam, etsi frequentius stipulationib. adiici soleat quemadmodum ex *d.l. doli clausula*, cum aliis citatis *sub titulo de verb. obligat.* palam esse potest.

§. 2. Ad secundum de origine videtur esse responsum ex adductis locis Ciceronis, nempe C. Aquilium. Iuris. C. discipulum Q. Motii Scæuolæ P. Maximi & Seruii
5 Sulpitii præceptorem, vt scriptum † reliquit *Pompon. in l. 2. de orig. §. iuris ciuilis* sciā plu-
6 rimi, & maxime veri. verb. post hos Q. Mutius Pōtifex, & ibi instruct⁹ † maxime à Gallo Aquilio, præcipuæ authoritatis virum appellans, Aquilianā de suo nomine dictam stipulationem induxit. §. *item per acceptilationem inst. quib. mod. tolli oblig. l. & vno. ff. de accept.* ibi eius rei stipolatio, quam acceptilatio sequatur à Gallo Aquilio satis exposita est. Idem tribunus Plebis rogauit *l. de iniuria, & damno dato*, quæ de suo nomine sumpta appellatione, lex Aquilia vulgo appellatur. *l. 1. ff. ad l. Aquil.* formalem etiam illam induxit, qua vtiliter possent Testatores sine timore nepotum postumorum testari. *l. Gallus. ff. de liber. & posth.* eiusdem nobilis illa sententia fuit, vt aliqui posthumi, legitimi possent nobis hæredes fieri, quæ ob nimiam æquitatē cæteris præualuit *l. fin. ff. de leg. 1.*
7 ibi & obtinuit sententia Galli. Et celebre † de hoc viro, iudicium memoriæ prodidit *Valer. lib. 8. c. 2.* cum Iudex esset constitutus inter C. Visellium Varronem, & Octaciliā Luteresem, cum qua libidinis commercium habuerat; dicens. De qua re. C. Aquilius vir magnæ authoritatis, & scientia Iuris Ciuilis excellens, iudex adductus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis prudentia, & religione sua mulierem repulit. Ciceronis collega fuit in prætura, sicut ipse in oratione Cluentiana testatur, quem idem *Tullius in oratione pro Cæcinna* multis extollit encomiis, inter quæ illud extat memorandū.
8 Quod iuris ciuilis rationem nunquam † ab æquitate seiunxerit. Quod ita iustus, ita bonus vir esset, vt natura non disciplina consultus esse videretur, ita peritus, ac prudens, vt ex iure ciuili non scientia solum quædam, verū & bonitas nata cēseretur. Do-
9 mum habuit in colle nominali omnium consensu, multo † cæteris omnib. Romanis ædib. illo æuo pulchriorem, vt existimari possit secundū nostrorū hominū in veterib. pecuniis æstimandis, diligentiam, ducentis circiter millibus nostrorum aureorum valuisse *Rutilius de vitis I.C.* in vita Galli. Egregiū igitur, & illustrem authorem habuit doli clausula, siue formula, quæ quomodo esset concipi solita, nunc experiamur.

§. 3. Et sane duobus modis cōponi solitam ex plerisq; iuris ciuilis locis colligitur. I.
10 quidē quando †, pmittebatur dolū malū abesse, absuturumq; esse. *l. 5. ff. vsufruct. quemad. caueat. l. stipul. ista §. siquis dolū malū ff. de verb. obl. vers.* huic rei promissioniq; dolū abesse. *l. ex ea part. ff. de verb. obl. l. hac verba, cui rei dolus. ff. de verb. obl.* Diuersus aūt iste concipiendi formulas modus stipulationis naturā nō mutat; sed effectu est eadē, nam vtroq; casu est generalis, *Alciat. in d. l. hac verba*, p eum tex. vtroq; casu, importat, vt q spondet videtur pmisisse se curaturū, vt dolus malus absit, *d. l. inter stipul.* & tam isto, q̄ illo casu; & pmittentis, & hæredis obligatio continetur *d. l. stipul. ista debere § siquis dolum.* codēq; modo tam in ista, quā in illa conuentione; dicta clausula cōplectitur, q̄cquid contra bonam fidē, & æquitatem fit. *Duar. in l. doli clausula. ff. de verb. obl.* dicens rationem esse,
11 quia dolo facit, qui se contra bonum, & æquum † aliquid facit *l. qui æquitate ff. de excep.* Vtro modo concepta sit, ad incertos casus ptinet; qui in psentia contrahentib. non occurrunt *l. stipul. commod. ff. de verb obl.* vbi consulit IC. Iulianus, vt se nominatim cōprehendamus q̄cunq; possumus, deinde doli clausulam subiiciamus, q̄ incertos casus qui in mentē venire, antequā accidant, non facile contrahentib. potuerunt, generali-
12 ter cōplectatur, vt ibid. obseruat *Duar.* Vna † tamen differentia in hac varietate conceptionis adesse videtur in *d. l. stipul. ista habere. §. siquis dolū*; nempe q vna cōprehendat plures personas; altera pauciores; verba textus sunt; Si quis dolū malum promissoris; hæredi sque eius abesse velit, sufficere abesse, absuturumque esse stipulari. Si vero de plurium dolo cauere velit, necessarium esse adiici, cui rei dolus malus non absit vel non abfuerit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dare spondes? Et ideo *Alciat. in dicta l. hac verba*, inquit stipulationem, de qua in eo textu, generalem esse, quoad personas, quoniam vltra factum promissoris, & hæredis, alias quoque personas continet, rursus; & quo ad rem, quando omnem dolum comprehendit; tam veram, quā præsumptam, cui consequens esse videtur, vt clausulā dolum malum abesse, absuturumq; esse generalis sit, quoad rem tantā; quippe contra omnem dolum etiā præsumptū, non quoad psonas, quia continet tantū dolum successorū *l. 5. ff. de vsufr. & quemad. caueat.* Verū non est differentia in modo diuerso conceptionis, sed in adiectione pœnę

vt palam esse potest in *d.§.si quis dolum*,& ex summario Doctorum,qui ita summant,&
ita sentiunt, adeo quod si in alia conceptione adiiciatur pœna,& extranei contine-
bantur.

Q.4. Quarto sequitur,vt paucis exponamus,in quibus contractibus doli clau-
13 sula interponatur,& sane in omnibus contractibus,& negociis,potest † apponi,quã-
docunque promittatur dolum absuturum,si enim ab omni contractu, imo & ab o-
mni dispositione censetur remotus, *l.creditor.§. Lucius.ff.mandati.l.si pater.ff.quæ in frau.
cred.* R*uy.in l.1.n.26.ff.de nou.oper nunc.Paris.cons.107.n.35.li.3. Cepol.cons.117.n.15.volu.1.*
longe magis potest expresse pacto contrahentium excludi,probo ex *Ias.in l.doli clausu-
la.ff.de verb.obligat.* vbi ponit exemplum clausulæ positæ in contractu emptionis, cæ-
terum quia hæc doli absuturi prouisio, vel in stipulationibus vel per stipulationem
14 fit,ideo non inelegãter † potest affirmari,quod plerumq; stipulationib.adiiciatur,vel
per stipulationem promittatur,in aliis conuentionib.vt sc.firmior sit promissio,firmã
darum enim obligationum gratia inuenta fuit stipulatio. *Paul.lib.5.sent.tit.7.* stipulati-
onem dictam inquiens. quasi firmum adstringendæ obligationis vinculum, qua rati-
one dixerunt aliqui;clausulam doli,esse partem stipulationis,qua dolum malum ab-
esse pollicemur,& facit.*l.nouissima*,ibi;doli mali:

Q.5. Relinquitur vt.V.qui sint eius effectus dispiciamus & profectò, primus est
15 in *l.stipulat.commodiss.ff.de verb.obl* quod sc. † pertineat ad ea,quæ tempore contractus
non potuerunt præuideri à contrahentib. Secundus in *l. dolo clausula eod. tit.* quod non
refertur ad ea de quibus nominatim cautum est *Cels.Vgon.de claus.n.15.Flor.in l. si seruus
§.inquit.ff.ad l. Aquil.* Tertius quod continet nedum promittentis dolum, sed etiã suc-
cessorum, *l.stipul.ista habere.§.si quis dolum l.in stipulat.in pr.ff.de verb.obl.vbi Bar.* reddens
rationem inquit,quia eos potest prohibere ,sed *Vlp.in l.5.ff.vsufructu. quemadm. caueat.*
aliam affert rationem sc.quia in rem sit,doli mali,mentio concepta. Quartus est quia
ad omne tempus refertur,vt si aliquo tempore non abfuerit,dolus, committatur hæc
clausula,ratio est inquit *Venuleius*,in *l.nouiss.ff. iud.solui*, quia verbum illud absuturum
esse plenissimum est,&ad omne tempus refertur. Quintus est effectus quod compre-
hendat omnem dolum,quicunq;in hac re admissus est.*l.hac verba.cum rei.ff. de ver.sign.*
& ibi *Alciat.* declarat,siue verum,siue præsumptum,imò latissimã culpam, imo & do-
lum ex proposito.& dolum re ipsa,&in omittendo,& in committendo;adeo vt dolus
quoq; improprius videatur contineri;propter illa verba in tex.omnem dolũ,quicun-
que nam dictio,omnem,nullum dolum excludit, & dictio quicunq; casus etiam im-
proprios comprehendit. Alciat.in *l.mouentia ff de verb.signif.* dicens quod latissimam
habet in iure significationem,& ampliatiue,non restrictiuè sumitur *Rom.in l.id tempus
§.1.ff.de vsucap.Soc.cons.297.viso pr.lib. 2.* cum multis cõgestis a *Tiraq.de retract.cons.ing.
§.1.gl.7.n.20.verb.quarto intellige.* Sextus effectus est, vt non contineat dolum extranei
d.l.stipulat.ita habere.§ si quis dolũ,& ibi Bar. Ias.& alii,nisi sit adiecta pœna,vt ibi per Dd:

Q.6. Sed tunc fit locus disputationi,an sufficiat simplex stipulatio pœnalis doli; ad
16 hoc vt videatur promissum de dolo extranei,an verò sit necessarium,† vt exprimatur
persona extranei ipsius. *Bar.cui Ang.adhæret l.stipulatio ista habere.§.si quis dolũ*, existimat
esse necessarium,sumpto argumento *in d.l.stip.ista*,quòd & si in illa stipulatione, de ri-
gore verborum comprehendantur extranei , tamen de æquitate non,hoc sic consti-
17 tuto,stipulatio pœnalis debet limitari secundum † naturam contractus,super quo est
interposita *l.si is qui ducenta §.cum ita stipul.ff. de reb.dub.l.si eum.§.qui iniur.ff.si quis caut.*
ergo cum in proposita stipulatione non contineantur extranei æquitate, necesse est
eos exprimi,& confirmantur vltra Bartolum quia in stipulatione omissum habetur,p
omisso.*l.quicquid adstringendæ.ff.de ver.obl.* nec non quia in pœnalibus strictissime pro-
ceditur. *c.in pœnis de reg.iur.in 6.* eaq; semper est facienda interpretatio, vt pœna euite-
tur,& confert regula *l.veterib.ff.de pact.*

18 Sed contra *Bart.* videtur † esse frequentior opinio Doctorum nam *gl.in l.emptor.§.
qui aũt in verb.per omnes.ff.de act.empt.Imol.Cast.Ro.Ias.in d.§.si quis dolum. Cuman. & A-
lex.in d.l.stipul.ista in pr.Alciat.in d.l.hac verba rei dolus.ff.de verb.sign.* vbi de communi af-
fert testimonium;quæ munitur authoritate,& ratione & l: authoritate.*l.nouiss.ff. iudi-
catum solui,ibi* sin aũt adiectum sit,si huius rei dolus malus non aberit , quanti ea res est
dare spondes,etiam ob extranei dolum,promissor pœna tenebitur; quibus verbis, vt
inquit *Ias.* nihil potest esse clarius,vt merito truffa censenda sit extranea subauditio il-
la quod fuerit facta mentio extranei;

Secundo

Secundo ex *d. §. si quis dolum*, vbi disertè dicit I. C. quod si præter dolum promissoris, & hæredis velit stipulator de plurium dolo sibi caueri, necesse est adiiciat pœnā in hoc modo. Cui rei dolus malus non absit, vel non aberit, quanti ea res est tantam pecuniam dari spondes, pondero, quod illud necessarium est adiici quanti ea res est, &c. ergo extranei mentio non est necessaria, alioquin deficeret Iurisconſ. non exprimens omnia necessaria.

Tertio vltra Doctores obseruo tex. *in d. l. stipul. ista verbo at si quis*, cuius hæc sunt verba. At si quis velit factum alienum promittere pœnam, vel quāti ea res sit promittere potest, igitur sola promissio pœnæ continet extraneum.

Adiuuat has partes, & Iaſ. ratio *d. §. si quis dolum*, Nempe quia si per solam adiectionem pœnæ non comprehenderentur extranei; frustra fieret illa adiectio cū absque promissione pœnæ veniant hæredes, & successores promittendo *d. §. si quis in pr. d. l. nouissima & l. inter stipulantem in princ. ff. de verb. oblig.* Non vrget ratiocinatio Bartoli quamuis *Iaſ. & Doct.* quod viderim, non respondeant, quoniam stipulatio, de qua initio illius. §. non est pœnalis, quid igitur mirū si non contineat ex æquitate extraneos, adeo quod si quis vellet absq; pœna extraneos includere stipulatione, deberet expresse adiicere, sed quādo adiicitur pœna, satis est ad includendos extraneos, cum sit specialiter ad hoc adiectio pœnæ comparata dd. iuribus, & quia frustraroria esset quoad hæredes, vt dixit *Iaſo.* & ideo ista stipulatio pœnalis in hoc casu non sequitur naturam actus, super quo interponitur ex adductis rationibus, deinde quia cum dicta stipulatio, de qua *in l. stip. ista*, de rigore cōtineat extraneū, non de æquitate, vt ibi Doctor. affirmant, adiectio pœnæ tollit illam æquitatem, præterea cum de rigore verborum veniant extranei, non repugnat naturæ actus, vt propter adiectionem pœnæ contineantur extranei. Non facit quoq; negocium, quod a nobis pro confirmatione allegabatur, siquidem non dicitur omissum, quod ex natura cōuentionis venit *l. cum qui. l. ff. si cert. pet.* at ex natura stipulationis pœnalis veniunt extranei. *d. l. nouiss. cum aliis supra citatis*, ideoq; cessat regula *l. veterib. ff. de pact.* nihil enim potest huic stipulatori imputari, quod non latius verba conceperit natura enim actus pro stipulatore loquitur.

Q. 7. Porro aūt hoc loco potest dubitari nunquid sine promissione pœnæ possit a-
19 liquis † obligari ad factum alienum, & ex allegatis iuribus videtur negandum, quoniā
dicunt necessarium est adiicere quanti ea res est, vel pœna, *Oldrad. tamen, & Petrus de bella Pertica* sequuntur diuersam sententiam dicēres Pone quod aliquis vult teneri de dolo illius, qualiter debet promittere certe non sufficit promittere dolum malum abesse, sed oportet quod promittat se facturum, & curaturum, quod dolus malus aberit, & tunc de facto alterius tenebitur, vt refert *Bart. in l. inter stipulantem in princ. numero. 2. verbo Oldradus, & Petrus.*

Q. 8. Quæritur etiam an doli clausula necessario sit in contractibus ponenda à cō-
20 trahentib. an vero adiecta intelligatur, & si de ea nominatim cautum † non fuerit. Pono videtur potior esse sententia affirmatiua ex reg. *l. bonam fidem. C. de actione & obl.* scilicet quod ab innominato contractu, debet abesse dolus malus, & inesse bona fides; vt ibi gloss. declarat.

21 Confert. Il. reg. quod dolus censetur semper exclusus ab omni † dispositione. *l. creditor. §. Lucius. ff. mandati* cum vulg. *Duaren. ad l. in actionib. n. 9. ff. de in lit. iur. & Iaſ. in l. si id quod aurum num. 2. ff. de verb. oblig.* videtur distinguere, aut loquimur in contractib. bonæ fidei, & tunc subintelligitur apposita. adeo quod superuacuo adiiciatur. *l. huiusmodi. §. per seruum. ff. de leg. I.* ibi quia hoc iudicium bonæ fidei est, & continet in se doli mali exceptionem & *l. sed & ideo. ff. solut. matr.* ibi cum doli exceptio insit de dote actio-
22 ni, vt in cæteris bonæ fidei iudiciis. In strictis † autem iuris contractibus debent prouidentia contrahentium interponi, alias haberetur pro omissa, argumento *l. quæcunque adstringendæ. ff. de verb. oblig.* Probo ego præterea ex *l. 5. ff. quemadmod. vsufruct. caueat.* & *lege iudicatum solui ff. iudicat. solut.*, arguendo a speciali. confirmo ex definitione clausulæ doli, quam diximus partem esse stipulationis qua dolum malum abesse comprehendimus, aliæ autem partes stipulationis sunt expressæ, argumento *l. 5. §. stipul. l. 1. in pr. ff. de verb. obl. l. 1. §. 1. à speciali. C. de rei vxo. act.* ergo & illa pars doli clausulæ, ne vna eademque res diuerso iure cēseretur, *l. cū qui ædes. ff. de vsuc.* & ne diuersum sit ius in totō, ac in
23 parte cōtra *l. quæ de tota. ff. de rei vend.* Sed tamē hæc opinio † limitāda est vt mihi quidem videtur in duplici casu, nempe in stipulatione iudicatum solui, etenim in ea absq; alia expressione, doli clausulam contineri, respondet *Vlpianus in leg. 6. ff. iudicat. solut.* In-

quiens iudicatum solui stipulatio, tres clausulas in vnam collatas habet, de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo *l. nouissima. ff. eod. t.* nouissima clausula iudicatum solui
24 stipulationis dolum malum abesse. Secundo in † cautione de vtendo, & fruendo arbitrio boni viri, quam præstat vsusfructuarius per textum in *l. hac stipulatione. ff. vsufructu, quemadm. caueat*; hac stipulatione, inquit, dolum malum abesse, absfuturumq; esse
25 continetur. Fundamentum autem † contrarium facile, vt arbitror, commouetur, primo quia dicta regula *l. bonam fidem* non refertur ad doli clausulam, quæ duo continet scilicet dolum malum abesse, quod est præsentis temporis quando initur conuentio, & dolum malum absfuturum, quod futurum tempus respicit, *d. l. nouissima*, cum illa regula de dolo malo præsenti intelligatur, quod sc. tempore cõuentionis debeat abesse. Secundo responde d. reg cum sequẽti, q̃ dolus censetur exclusus, habere locũ quo ad producendam actionem de dolo. Secus quo ad producendam actionem ex stipulatu, nã quando clausula doli est apposita datur actio ex stipulatu, non ex dolo, & vt talis actio ex stipulatu detur, dicta clausula debet expresse adiici, *Ias. in d. l. si id quod aurum. nu. 2.* & stante solutione ista potest affirmari, quod dicta clausula non sub intelligatur etiam in contractibus bonæ fidei, nisi sit adiecta, nam actionem ex illo contractu non pariet, sed inerit exceptio doli, vt in legibus allegatis.

Quæst. 9. Quæro dictum est supra in primo vel in secundo effectu clausulæ doli, quod non refertur ad specificata ex *d. l. doli clausula ff. de verb. oblig.* sc. quando generalis clausula doli subiecta est iis, de quibus nominatim cautum est, vt ponderat *Ias. ibi. n. 3.*
26 illud verbum stipulationib. subiicitur, quid iuris autem si generalis † clausula præcedat, & sequantur speciales, & sane hoc casu referri ad specificata dicit *Ias. in d. l. doli clausula n. 3.* & ponit elegans exemplum, in quo si vera sit sententia *Ias.* quæ videtur esse de mente Doctorum alio modo respondendum est, si præcedat causula doli, alio modo si sequatur. Vendidi inquit ipse rem, quæ erat valoris vltra duplum precii conuenti, & renunciaui beneficio *l. 2. C. de rescind. vend. & c. cum causam extra de emptione & vend.* & postea in instrumento fuit apposita clausula, dolum malũ abesse &c. ego sentiens me deceptum, & videns agere non posse remedio *d. l. 2.* ob factam renunciationem, volo experiri ex clausula generali, an possim, certe quando clausula generalis subiecta fuit. Expeditæ quæstionis est, quod non sit audiendus ex *d. l. doli claus.* siquidem clausula generalis non deberet referri ad casum *d. l. 2.* cui specialiter fuit renunciatum, & confert
27 huic rei *l. si fine. ff. rem ratam haberi* & ex multis positis in *d. l. doli clausula in princ.* sed † cõtrouersia est, quid si fuerit initio clausulæ doli posita, & postea renũciatio *d. l. 2. Ias. d. n. 3.* ex intẽtione Doctorum affirmat, & ad casum specialem doli clausulã referri, ideoq; eius virtute posse emptorem conueniri, ratio est inquit *Ias.* quia clausula generalis pręcedens, refertur ad omnia specialia, etiã quib. fuit prouisum per tex. *in l. 4. ff. de stipu. seruor.* vbi seruus stipulatur sibi, & vni ex dominis, & illa stipulatio generalis sibi, q̃ præcedit, refertur etiã ad dominũ nominatim in stipulatione cõprehensum; & accipit dodrantem ex illa stipulatione, & quadrans datur alteri domino. Secundo adducit, *l. Titia. §. qui marcho. ff. de annuis legat.* quæ ita summatur à Bartolo, legato generali per speciale nõ derogatur, quando fit simpliciter, non ob eandem causam; & inde infert ad quæstionẽ Bar. quod si testator reliquit cuilibet fratrum prædicatorum, cappã, & Priori bibliam, tunc Prior debet vtrumq; consequi, cappam sc. & bibliam ex quo præcessit genus, quippe quia reliquit in genere omnibus fratribus, deinde in specie Priori bibliam. Verum, quæ senserit *Ias.* & alii, quos ipse sequitur in quęstione prædicta de legato Cappæ facto fratribus, vt supra, arbitror in terminis nostris doli, parui referre, præcedat clausula doli generalis, vel sequatur, siquidẽ, vt dicebat *Imol. in d. quæst. de prior. & fratrib. in l. cohæredi. §. partem. ff. de vulg. & pupil.* nõ potest bene reddi ratio differentiæ, cũ generi, per speciẽ semper derogetur, *l. in toto ff. de reg. iur. Bal. in l. hac consultissima. l. qui testam. facer. poss. & in l. executionem verb. redeo ad materiam. Cod. de execut. rei iud.* vbi dicit,
28 quod † paruum genus, derogat magno generi, & indiuiduum derogat vtrique, & speciei, & generi, & si in aliis casibus forsitan posset deduci ratio differentiæ in hoc certo nostro non videtur inueniri. Etenim quæ est ratio, vt quando clausula doli generalis subiicitur, non referatur ad speciales casus, quia illud quod specialiter excluditur, generali sermone non continetur, & quia species eximitur à genere, *glo. magistralis in d. l. doli, & in l. vxorem. §. felicissimo ad finẽ. ff. de l. 3. Bart. in l. sed si adiiciatur ff pro soc.* dicit quod genus restringitur a specie ex præsumpta volũtate cõtrahentiũ. *Ias. in d. l. doli in pr.* dicẽs
29 breuiloquã substitutionẽ, quia generalis est ad illas personas † nõ referri, q̃b. specialiter prouisum

prouisum est, de substitutione, per *d. l. cohæredi. §. partem*, hæc planè ratio militat, etiam
quando clausula generalis præcedit. Alia præterea ratio est meo iudicio; quia specia-
30 les casus † frustra exprimerentur, si illos generalis clausula cōprehenderet argumen-
to. *l. 1. ff. de leg. præstand.* quæ etiam obtinet, quando generalis clausula præcedit, non
secus, ac quando subiicitur, & vt non recedam ab exemplo *Iason.* si propositam clau-
sulam doli, sequatur specialis renunciatio. *l. 2. C. de rescind.* & ad eam specialem renun-
ciationem refertur dicta clausula doli generalis, adeo quod eius virtute, possit actio
doli intentari; nonne superuacanea est renunciatio prædicta. Nec faciunt ad rem ar
gumenta deducta; nam primum diluitur. Quia illa specialitas, quæ subiecta est stipu-
lationi generali, potest aliquid operari, præter generalem clausulam, vt dentur scili-
cet vni Domino duæ portiones, hic vero specialis casus non potest quicquam vlteri-
us operari, quia scilicet ad eundem finem tendit generalis, & specialis, scilicet dolo
contrahentem non decipi, & in *d. l. Titia*, si seruus prius vni domino, & sic specialiter,
& postea sibi, & ita generaliter stipularetur, non dubito quin idem esset Iuriscon. re-
sponsurus. Quia non video rationem diuersitatis. Non habet quoque vim textus in *d.
§ quæ Marco*, quippe ibi fit ob diuersam causam, hic vero ob eandem causam, ne deci-
piatur; patet ex summario Bartoli ad illum textum. Atque ex his etiam colligitur, nō
obstare huic nostræ sententiæ decisionem dictæ quæstionis de legato cappæ, propter
diuersitatis rationem, etenim specialis expressio Prioris, potest aliquid plus operari;
quàm generalis expressio fratrum, & est ad diuersum finem, siue diuersam causam.

De Dolo in contractibus innominatis. Cap. VI.

1 *Contractus innominati qui sint.*
2 *Contrariis multa probantur.*
3 *Valet argumentum de contractibus ad delicta.*
4 *Donatio non est contractus innominatus.*
5 *Contractus innominati plures sunt, quam quatuor.*
6 *Contractuum innominatorum alii correspectiui, alii non.*
7 *Non correspectiui pene sunt infinitis.*
8 *Dolus in contractibus innominatis, quid operetur, distinguitur.*
9 *Pactum nudum, potest dici contractus innominatus.*
10 *An ex in obseruantia nudi pacti, competat de dolo actio, arguitur pro negatiua communi.*
11 *Arguitur pro affirmatiua.*
12 *Limitatur communis opinio de iure Canonico.*
13 *Pro tribus contractibus innominatis, non datur actio de dolo.*
14 *In contractu autem facio, vt facias, actio de dolo competit.*
15 *Quænam sit ratio discriminis, late examinatur.*
16 *Opinio Alc. hac de re.*
17 *Affertur sententia Fulgo.*
18 *Recensetur ratio Conn.*
19 *Contrahētes nō debēt ad imparia iudicari.*
20 *Sententia Alb. Bolog. in superiori articulo.*
21 *Iure ciuili deficiente, confugitur ad ius pratorium.*
22 *An transactio sit contractus innominatus, remissiue.*

RElinquitur, vt de dolo in contractib. innominatis dispiciamus; in cuius rei expli-
catione bene est declarare, I. quæ sint istæ cōuentiones. II, quot sint earū species.
III. quid operetur dolus in illis. IV. an ex his contractibus detur aliqua actio de dolo.
Q. 1. Ad primum † respondet Vlpian. in *l. 1. ff. de pact.* nempe quæ non transeūt in
1 alium contractum, causam tamē obligationis habent, sicut idem paulo supra, inquit,
nominatos contractus esse conuentiones, quę in suo nomine non stant, sed accipiunt
proprium nomen contractus, plurima † enim contrariis probantur, vt ait *Quint. li. 12.*
2 *c. 2.* vnde virtus quid sit aduersa malitia detegit; & æquitas fit iniqui contemplatione
manifestior. nominati autem & innominati contractus, cum aduersentur, contraria
definitione, ab Vlpiano merito explicantur, nec mirum est contractus ita distingui,
cum & delicta, de quib. valet ad † contractus argumentum *leg. omnem. ff. de iud. Au-*
3 *thent. qua in prouinc. Codic. vbi de crim. agi oport. cap. fin. de foro compet.* ita diuidūtur, vt alia
sint nominata, alia sint innominata vt dictum est supra in alia doli diuisione Dolus
Innominatus, & nominatus, cur vero innominati contractus appellentur, idem *Vl-
pian.* non obscure demonstrat in *leg. secunda, & tertia, ff. de præscript. verb.* ibi cum

proprium nomen inuenire non possumus, & ibi: nam cum deficiant vulgata, atq; visitata actionum nomina, & ibi: quoties contractus existunt, quorum appellationes nullæ iure ciuili proditæ sunt.

Quæst. 2. Ad secundum videtur respondendum cum *Paulo, in l. naturalis. ff. de præscript. ver.* quatuor esse; nempe do vt des. Do vt facias, Facio, vt des, facio, vt facias; Quo argumento velut peremptorio, vtuntur plerique scribentium, in *d. l. naturalis & in l. iurisgentium in princ. ff. de pact.* ad probandum, quod donatio non sit contractus innomi-
4 natus, quoniam † nulli conuenit ex prædictis speciebus. Sed tamen sunt longe plures, colligitur ex *l. senatus. §. 1. ff. de donat. caus. mort. Bart. Fulg. Castrens. Iason in d. l. naturalis*, nec
5 propterea † reprehensione dignus est IC. etenim *Iason ibi num. 3. & 4.* ad mentem Doctorum distinguens ait. Quod contractuum innominatorum duæ sunt positiones, aut
6 † enim sunt correspectiui, mutuam producentes hinc inde obligationem, & isti sunt quatuor a Paulo enumerati.

7 Alii sunt non † correspectiui, & isti sunt pene infiniti: quoniam vbi non sit proprium nomen contractus, ibi innominatus, exemplum est in *l. 1. vbi Iason & Castrens. de præscript. verb.* in *l. qui gratuitam eod. tit.* exemplum est etiam pacto per gloss. singularem in *l. 1. in princ. gloss. magna de action. & obligat.* quam glossam reputat singularem *Bald. in cap. quintanallis col. secunda. de iur. iur. in l. lecta col. 7. ff. si cert. pet.* Quibus consequens est non esse palmarium illud argumentum Doctorum in articulo donationis, siquidem non est ex aliis quatuor relatis in *d. l. naturalis*, quoniam non est cōtractus correspectiuus, sed tamen potest esse nominatus non respectiuus.

Quæst. 3. Ad tertium respondeo, cum distinctione; quippe, aut loquimur in con-
8 tractibus innominatis † bonæ fidei, vt in permutatione, & in obligatione de æstimatu. *§. omnium & ibi gl. singularis in verb. de æstimato. inst. de action.* quæ ait ex quatuor illis contractibus respectiuis, vnum tantum esse bonæ fidei, scil. do, vt des, quia permutatio est bonæ fidei, Aut in cæteris, qui sunt stricti iuris.

Primo casu, dolus dans causam irritabit ipso iure, vt accidit in cæteris bonæ fidei conuentionibus.

Secundo vero rescindit ope exceptionis, dolus autem incidens, nec illos, nec istos destruet, secundum ea, quæ diximus in titulo de dolo incidente. Nec vrget dictum Alc. quippe dicit innominatos contractus esse ferè stricti iuris, non absolutè, & paulo infra ostendit duos esse bonæ fidei, iuxta distinctionem. *Inst: nta. & glossa in dicto. §. omnium.*

Quæst 4. Ad quartum respondens Quæro an ex pacto nudo, si paciscens non obseruet, quod fidei suę esse promisit detur contra eum actio de dolo, cum pactum quam-
9 uis nudum † sit contractus innominatus ex traditis a *Iason in d. §. 1. l. naturalis. ff. de præ-*
10 *script. verb.* & nos nuper diximus. Et videtur † actionem non competere, ex *l. iurisgentium. §. sed cum nulla. ff. de pact.* Primo ex illis verbis: hinc constat non posse constitui obligationem loquitur de pacto nudo, & ait non posse constitui obligationem, igitur nec actionē cum obligatio sit mater actionis, *vul. l. licet. §. ea oblig. ff. de proc. l. ex placito. C. de rer. permutat.* obseruo etiam illud verbum non posse, nam dictio negatiua præposita verbo potest, negat actum, & tollit potentiam. Latè *Tiraquell. de legib. connubiorum gl. 4. in 1.* Animaduerto etiam quod textus ait, nuda pactio actionem non parit, sed exceptionem, si daretur actio de dolo falso, diceret Vlpianus, actionem non parit.

11 In contrarium videtur † tex. in *l. eleganter. §. seruus pactionis. ff. de dolo.* in quo seruus pepigit à Domino libertatē, & dedit ei reum ea conditione, vt post libertatem transferretur in eum seruum, obligatio, manumissus postea non passus est in se obligationem transferri. Pomponius scribit habere locum actionem de dolo. Doctores maxime *Iason in d. §. sed cum nulla. num 18. in §. in personam col. 14. instit. de action. in l. lecta col. 8. ff. si cert. pet. in l. si conuenerit col. 5. de iurisdict. omn. iudic. Dec. in c. 1. de iud. & cons. 7. Alex. cons. 41. col. 2. ver. per hoc lib. 3. Card. Alban. in Rub. ff. de dolo.* Distinguunt hoc modo; Aut ex inobseruantia pacti creditor patitur damnum, eiusquè factum est ius deterius, & tunc succurritur ei per actionem de dolo, & ita est accipiendus tex. in *d. §. seruus pactionis*, sicut ibi Bart. & Bald not. dicentes eo modo limitari vniuersam materiam pactorum, idem placet. *Bald. in l. cum mota col. 2. C. de transact. Angel. cons. 1. ad finem*, Alex. *in d. §. seruum* & in *l. si conuenerit col. 2. ff. de iurisd. omn. iud.* vere enim ibi creditor facit cōditionem suam deteriorem, cum seruum manumisisset. Aut creditor læditur, nec est in damno, & cessat actio doli, atq; secundū hæc est intelligendus. *§. sed cum nulla.* Plane huic distinctioni minimè adhæreo.

Bart.

quia *d. §. seruus pactionis*, non loquitur in pacto nudo, quod tum esse dicitur, quando nulla subest causa præter conuentionem *d. §.* sed cum nulla, at ibi suberat causa manumittendi propter reum datum, & promissionem sequutã de transferenda post manumissionem in libertum obligatione, & quia aderat ibi negocium, vt patet, & aliquo existente negocio non dicitur esse pactum nudum. *l. solent. ff. de præscript. verb.*

Secundo quoniam, vt prudenter animaduertit *Alciat. in rubr. C. de pact. numer. 17. & 18.* quod in eo textu versatur contractus facio vt des, nempe manumitto seruum, vt des aliquid post ademptam libertatem, at in contractu facio, vt des præstatur actio doli, *l. naturalis §. cum facio ff. de præscript. verb.*

Tertio considero, quod vbi creditor propter inobseruantiam pacti læditur, vel aliter est in damno, ibi non erit pactũ nudum, quoniã creditor prius aliquid ipse fecit, vel dedit, vel concessit, vel remisit, propter quod est in damno, si pactum ei non seruetur, atque ita subest in illo pacto causa, & per consequens non est nudum, *d. §. sed cum nulla*, quando autem vere nudum est, id est caret causa, ibi creditor non obseruato pacto, non læditur, sed lucrum amittit, aliud est autem damnum pati, aliud lucrum amittere. *l. qui autem. §. proinde & qui repudiauit ff. quæ in fraudem creditor. l. fin. C. de codicill.* ita fit, quod vt ex pacto iure nudo, sicut alia actio, ita nec illa de dolo oriatur, etenim *d. §. sed cum nulla*, haud diceret non posse obligationem constitui denegando actum, & tollendo potentiam, si quando daretur ista actio, præsertim cum frequenter iste casus inobseruantiæ accidat, sunt enim homines proniores ad promittendum, quam ad promissa seruandum, potuit enim ob nimiam frequentiam facile à Iureconsulto præuideri.

Porrò autem data communi opinione, quamuis vt arbitror, minus vera, respondere oportet ad ponderationes factas de *d. §. sed cum nulla*, maxime ad regulam, quod negatiua proposita verbo potest: &c. & Doctores non resoluunt. Quare diluitur argumentum ex *Alciato lib. 3. cap. 4. paradox.* vbi multis authoritatib. præter omnium sententiam iuribus, & exemplis ostendit, dictam negatiuam præpositam verbo
12 potest non tollere omnem potentiam, atque hæc † communis sententia hodie iure Canonico non admitteretur, cùm nudo pacto tribuatur actio. *c. 1. 2. & 3. extra de pact. & ibi Fely. Doct. in rub. ff. de verb. obligat. in d. §. sed cum nulla*, vbi *Ias. n. 4.* cum sequenti, & de dolo, quia subsidiarium est remedium non agitur alia existente actione, *l. 1. §. merito prætor. ff. de dolo.*

Quæst. 5 Quæritur præterea, vtrum ex illis quatuor contractibus innominatis
13 respectiuis † detur actio de dolo, & sane minime dari, eo videtur argumento conuinci, quod pro his conuentionibus speciale est remedium comparatum, quod dicitur præscriptis verbis, alio nomine ciuilis incerti actio. *l. iuris gentiũ ff. de pactis. §. et ideo puto. l. 6. ff. de præscript. verb.* & ciuilis in factum actio. *l. 1. verb. item si quis precii eodem tit.* nec nõ vtilis actio. *l. 6. C. de trãsact.* vbi præscriptis vtilis appellatur, quæ rem gestã demonstrat.

Alio vero subsistente remedio, vt nuper ostendimus cessat actio doli subsidiaria, cùm satis consultum sit actione præscriptis verbis, quæ non constituit proprium nomen actionis, sed actio quædam generalis, & innominata, propter multitudinem negociorum inducta fuit, plura enim sunt negocia, quam vocabula. *l. 4. ff. de præsc. verb.* cur vero fuerit hoc nomine præscriptis verbis appellata, eleganter *Alciatus lib. 4. c. fin. dispunt. Hottomann. in §. præterea instit. de locat. & conduct. & in suo comm. verborum iuris*, à quo videtur accepisse, *Rodul. Præheius in suo lexycon. Iuris ciuil. in verb. præscrip. verbis.*

Communior resolutio est pro tribus contractibus cessare actionem de dolo, ex
14 adducta ratione, quia præstetur pro his ordinaria actio præscriptis verbis † in quarto verò, qui dicitur, facio vt des, esse locum huic actioni, si ei qui prius fecit non detur, *l. naturalis. §. quod si faciam. ff. de præscript. verbis*, ibi quid si faciam vt des, & posteaquam fecit cesses dare nulla erit ciuilis actio, & ideo de dolo dabitur.

Quæst. 6. Cæterum quia illius textus intellectus non est facilis, imo apud Docto-
15 res controuersus, ob multa, quæ † in eo videntur iura pugnare; ideo iterum reuoco in dubium, an pro contractu facio vt des; postquam factum est, si non detur, competat actio ex dolo & dato, quod sit locus prædictæ actioni, inuestigandum erit vlterius, quæ nam sit ratio discriminis, cur pro aliis tribus contractibus innominatis, non præstetur de dolo, sed præscriptis verbis. Quoad primam dubitationem secundum *Alciat. paradox. sc. c. 7. & Doct. in l. cum mota. C. de transact.* maxime *Bart. & Alex: Albert. Bolog. in rub. de verb. obl. c. 43. fol. 26. n. 10. & 11.* videtur danda præscriptis verbis actio, nõ dè

dolo per *l.cum mota C.de transaction.* vbi qui mouerat querelam inofficiosi testamenti, certa sibi promissione facta, transegit, & cum non seruentur ab aduersario promissa si non sit interposita stipulatio, præscriptis verbis competit, ecce fecit ex parte sua, Aduersarius non dat, & tamen non de dolo exponitur, sed præscriptis verbis. At idem est textus. *in d.l.solent.ff.de præscript.verb.* vbi promisit aliquis indicare seruum fugitiuum, & sic facere, vt aliquid sibi daretur, indicauit non datur, poterit experiri actione præscriptis verbis, cum aliis deductis à gloss. in *d.§.quod si faciam in fine glossæ magnæ.* Diuersam sententiam, probat. *l.naturalis §.quod si facias.* cui non immerito nituntur Doct. cũ apertissima sint verba Iurisconsulti.

Secundo *Alciat.d.loco,* citat *l.cum proponas.C.de dolo,* vbi obligatus ad factum, vt sibi detur, postquam fecerit si cessetur in dando, habet actionem doli. III, ad idem allegat *l.actione C.de transact.* in qua etiamsi non detur, quod in trãsactione promissum est,
16 ille qui transegit habet actionem de dolo. Ad resoluendam † hanc difficultatem, *Alciat.d.loco,* ait *Bart.* quem alii frequentius sequuntur, venisse in eam sententiã, vt ita distingueret sc. aut ille, qui dare promiserat ex facto explicato ab altero cõtrahente, nihil adest, & tunc fit locus actioni doli, iuxta textum in *d.§.quod si facias,* cum aliis similib. aut vero aliquid adest, & competit præscriptis verbis, sed a multis merito fuisse eã distinctionem reiectam, *Alcia.* affirmat, propterea quod generalis regula proposita, raro admodum verificaretur, cum ex facientis opera, aliquod alteri contrahenti ferè semper adest.

17 Quare † *Christoph.Castel.& Fulg.Deciusque, ille in l.cum proponas.C.de dolo,* iste in *l.cũ mota.C.de transact.* dicunt in proposita quidem specie dari actionem doli; sed eodẽ tẽpore, & præscriptis verbis competere, & quia videntur repugnare verba Pauli, nulla erit ciuilis actio, respondent, nulla erit specialis, & nominata, sed generalis, & innominata, quæ cum actione doli possit coniungi. Sed hanc sententiam confutat merito *Alex.in d.l.cum proponas,* quia cauillo, & diuinatione non careat, cui addo ego illa verba nulla ciuilis actio, esse accipienda in ea significatione, de qua supra eadem lege, in qua toties sunt repetita, supra vero semper ciuilem incerti significant, nunquam nominatam. Quare *Alciat.* supra allegato loco, reiecta quoq; quorundam Iuniorũ sententia, existimat, reg. *d.§.quod si faciam* generaliter accipiendam, ita vt pro contractu facio, vt
18 des, præstetur facienti actio doli, quod & placuit † *Connano lib.1.cap.15.* & sequutus est *Albert.Bolog.loco vbi sup.n.5.cum seq.* Et obiecta *d.l.cum mota Alc.* satis putat commoueri, quia ibi non est noster contractus facio, vt des sed potius facio, vt facias, dicens & hoc placuisse *Soc.in rub.ff.de verb.obl.col.14.* eaq; ratione cõfirmari, subiicit, quoniam nisi in eo textu hæres scriptus solũ ad se tradẽdũ obligasset, nõ actio ex stipulatu, vt verba indicãt, sed certi condictio competiisset *l.vbi aũt apparet.ff.de verb.obl.* hæc sunt verba *Alciati.* Verum *Albert.Bolog.* ex sententia Connani; aliter respondet, nempe in eo tex. atq; in transactione de qua agitur, ibi cõtractum esse do, vt des, nam ille, qui à lite discedit, de iure suo remittit, & ita dat, vt sc. sibi etiam detur per tex. in *l.in summa §.& quidem.ff.de cond.indeb.ibi* & quia q; transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, nõ repetitur, nã si lis fuerit, hoc ipsum quod à lite disceditur causa videtur esse, & ille, cui per transactionem remittitur, dat; vtcunq; sit, non erit contractus facio, vt des, cui addi potest ex abundanti, quod in *d.l.act.* etiam pro transactione datur actio de dolo. Ad *l.solent de præscript.verb.* respondet pluribus, idem *Albert.Bolog n.7.vsq; ad 212.* & præter eum, mihi videtur satis aperta colligi solutio ex vltimis verbis text. nisi quis, & in hac specie de dolo, actionem competere dicat, vbi dolus aliquis arguatur, nam cum vltima derogent primis, Iulianus in ea specie, præsumitur adhærere posteriori sententiæ, vt sc. detur de dolo actio, vt in simili dicimus de *gl.* quoties plures recenset opiniones, creditur approbare posteriorem. Declaratur tamen hæc conclusio, quod si perspicuis indiciis constaret, contrahentem qui tenebatur ad dandum non dolo, sed iusto aliquo impedimento detentus cessasset dare, deficeret etiam actio doli, vt dixit Cuiacius, solidus quidem iuris interpres in *l.Iurisgent.in princ. ff. de pact.* vt eum refert, & sequitur. *Albert. Bologn. dicto loco numero vndecimo,* & vide *Fort. Garc.in eadem l.Iurisgent. §. & ideo.*

Q.7. Sed quæro an è contra si contrahens, suum munus impleturus dederit quod conuenerat, & is, qui erat obligatus ad faciendum cesset agere iuxta *gl.in d.§.quod si faciam,* cõpetat aduersus eum actio doli, & videtur competere, quoniã cõtrahentes non

debent

9 debent ad imparia iudicari, & contractus † non debent claudicare *l. 1. ff. de rescin. uen. l. Iulianus. §. si quis colludente. ff. de action. empt. l. litigatores. ff. de arbitr.* vbi si alter pœnam, promittat, alter non, arbiter non cogitur ferre sententiam. *l. e. si cum dies. §. vnde eleganter. ff. eod. tit.* ibi: absurdum enim esse visum est, in alterius persona ratum esse, in alterius nõ, benefacit textus in *l. si socius pro filia. ff. pro socio in l. 1. C. de rep.* quæ fiunt in iudicio & hinc dicebat *Bald. in consf. 28. incipiente notissimum est lib,* 1. quod illud quod claudicat iustum non est.

Verum contraria opinio probanda est, sumpto argumento à contrario sensu, ex *d. l. naturalis §. quid si faciam*, etenim quando datum est, potest repeti si contrahens non faciat ex parte sua, igitur nascitur ciuilis actio, cessat ergo remedium subsidiarium doli, *d. l. 1. §. merito prætor. ff. de dolo.* Non obstat argumentum ex aduerso, quoniã vere cõtractus, quo ad sui validitatem, non claudicat, cum detur actio, quod vero nõ præstetur eadem, nascitur ex diuersitate rationis, vt ex sequenti quæstione manifestum fiet. Deinde attenta forma huius contractus, quæ est, vt faciam, ad hoc, vt tu des, fere semper videtur iste primus, ad faciendum: alter siquidem facit, vt sibi detur & raro præueniatur, quando vero prius daretur, vt deinde fieret, transiret in aliam speciem contractus innominati respectiui, pro quo actio præscriptis verbis conceditur, non de dolo.

Q. 8. Quæro ex ordine nunc, quænam sit ratio discriminis, vt pro vno contractu innominato competat actio de dolo, pro aliis vero ciuilis præscriptis verbis, laborat in ea re *Alciat in l. Labeo lib. 1. n. 7. ff. de verb. sig. in rub. C. de pact. n. 15. & 17. & lib. Paradoxorum* 5. *c. 7.* vbi latissime. *Fortun. Garc. in d. l. Iurisgent. §. & ideo. ff. de pact. Corn. in l. cũ proponas. C. de dolo. Albert. Bolog. in rub. ff. de verb. obl. c. 43. n.* 10. cum duob antecedentibus, & duobus sequentibus, verbo; datur porro actio, & ante omnes *gl. magn. in d. § quod si faciã verb. sed quæro.* Et prima ratio est deducta ab Accurs. ex mente Azzonis, quia ex facto contrahentis, nihil adest alteri contrahenti, quia tenebatur ad dandum, & ita dicit esse intelligendum *d. §. quid si faciam*, dicentem præstari actionem doli; sed idem glos. ait à pluribus esse hanc rationem confutatam ex *l. actione. Cod. de transact. ex l. solent de præscript. verbis.*

Secunda fuit ratio Ioannis gloss. dicentis rationem esse, quia inueniretur inæqualitas, nam ille, qui dat, potest repetere quod dedit, & etiam agere præscriptis verbis ad interesse, at ille, q facit, quod factũ est, neq; repetere, ne ergo inæqualiter cõstituatur actio, recurritur ad actionẽ de dolo. Verũ Accursi⁹ & hanc refellit, quia idẽ inueniretur in do vt facias, nam & in eo est inæqualitas prædicta. Tertia ratio citata in *d. gl.* est, quia factum grauius videtur, quam datum, & ideo durius agitur contra rumpentem fidem, argumento *l. in seruorum. §. fin. ff. de pœn.* Verum Accursius ex istis tribus laudat magis priorem; Quarta ratio fuit *Albert. Bologn.* ait enim datur actio de dolo, q a hoc postulat subiecta materia; cum. n. me adduxeris, vt id facerem, quod semel factũ amplius reuocare nõ possum, tu vero id differas dare quod promisisti, hæc cessatio arguit dolum, & licet aliquod factum videatur repetibile, vt in obligatione rem tradi, tamen *Alciat.* & ipse antea hanc rationem probauerat in *li. 5. c. 7. Paradox.* inquit ob specialem aliquem casum non debet generalis regula impediri, cum lex frequẽtiora respicere soleat. non quę raro accidunt. *l. iura. ff. de legib.* verb. idem *Alciat. in l. Labeo. ff. de verb. signif. n.* 7. reddit aliam rationem, quoniã in hoc contractu non est mutuum factum obligatorium, potuit enim factum tuum explicari absque meo, nam etiam me non consentiente tu poteris factum, ad quod tenebaris explicare, non sic est in do, vt des, vel in do, vt facias, cum dare sit dominium transferre, quod non potest nisi in cõsentientem transferri, cum ergo tibi dederim, & consequenter vtriusq; factum interuenerit, mei transferentis, & tui dominium acceptantis, merito præscriptis verbis agetur.

10 Hanc rationem † sentit idem *Albert. n. 9. verb. iam vero*, & cõprobat latius dicens, ex contractib. innominatis, ea ratione, actionem præscriptis verbis oriri, quia vel habeant mutuum factum obligatorium, quod dixit etiam *Alciat.* vel contractus alicuius nominati speciem, & similitudinem, in hoc aũt articulo, facio vt des, vtrumq; deficit; nam neq; mutuum factum obligatorium adest, neq; vlla est nominata conuentio, ad quam hæc species referri possit, vt singulas percurrendo facile inueniemus, vt supra
11 probauit Alciatus, itaque deficiente iuris ciuilis præsidio, confugitur † ad ius prætoriũ, quod non tantum adiuuandi, vel corrigendi, sed etiã supplendi iuris ciuilis gratia fuit inductũ. *l. ius aũt ciuile. §. ius aũt prætor. ff. de iust. & iur. §. 1. instit. de bon. poss.* Eandẽ ra-

tionem sequitur *Alc. in rub. n. 15. C. de pact.* dicens, cum facio, vt des; quia in huiusmodi factum nullum est ius, quod in te accipientem transeat, non existimauit lex ciuilem actionem dandam, merito prætoris auxilio opus fuit, quia propter æquitatem ne ipse, qui facio decipiar, actionem de dolo decernit. Quæ rationes cum sint omnes probabiles, diutius in his insudandum non puto, nam cum legem certam habeamus, in *d. §. quod si facio*, non debemus nimium esse solliciti, in perscrutanda eius ratione, sed proniores esse debemus ad parendum, nam lex ipsa est pro ratione *Cic. 1. de legib. lex est recta*
22 *ratio, &c.* Quæro an † transactio sit contractus innominatus dicit *Alc. in rub. C. de transact.* & nos diximus supra, quid si in ea dolus fuerit commissus? Resp. prout exposuimus supra in *tit. de dolo in contractib.* stricti iuris, vbi multas quæstiones posuimus ad dolum pertinentes.

De Dolo in vltimis voluntatibus, & maxime in testamentis, Cap. VII.

1 *Dolus in vltimis etiam voluntatib. committitur.*

2 *Quæritur an in eis dolus præsumatur, & pro affirmatiua in primis arguitur.*

3 *Dolus præsumitur in eo, qui tabulas testamenti aperit immaturè.*

4 *Dolus præsumitur in eo, qui voluntatem testatoris transgreditur.*

5 *Dolus præsumitur in eo hærede, qui rem subiectam restitutioni inter plures hæredes à creditore emit.*

6 *Dolus præsumitur in eo, qui pro parua quãtitate, inducit aliquem ad renunciandum fideicommisso.*

7 *Dolus præsumitur in eo, qui cum haberet potestatem à Testatore eligendi pauperes, elegit filiam diuitem.*

8 Dolus *præsumitur in alienante rem subiectam restitutioni.*

9 *Dolus præsumitur in patre instituto à filia prætermisso filius filia sua.*

10 *Dolus præsumitur in patre iniuste filios exhæredante.*

11 *Dolus præsumitur in hærede, qui mota de hæreditate cõtrouersia, legata sine cautione persoluit.*

12 *Dolus præsumitur, vt* l. qui testamento. ff. de probat.

13 *Dolus præsumitur in omittente causam testati, vt ab intestato succedat*

14 Dolo *præsumitur factum testamentum, si diu fuerit occultatum.*

15 *Firmatur regula in vltimis voluntatibus, dolum non præsumi.*

16 *Sicut nec in contractibus.*

17 *Casus in contrariũ adducti, sunt speciales.*

18 *Quando dolus præsumitur, an æque in vltimis voluntatibus ac in contractibus præsumatur.*

19 *Glossæ sententia.*

20 *Sententia Alexandri contraria.*

21 *Opinio authoris, vt æqualiter præsumatur in omnibus.*

22 *Inter contractus, & vltimas voluntates multa similia.*

23 *Sententia Alexandri magis recepta ab obiectionibus purgatur.*

24 *Vtrum, quæ in mortuis articulo gesta sunt vacent suspicione doli, quando aliàs in vltimis voluntatibus dolus præsumeretur.*

25 *Quis dicatur mortis articulus, & quis in eo constitutus.*

26 *Concluditur ex communi sentẽtia in mortis articulo dolum non præsumi in terminis prædictis.*

27 *Legitimatio liberorũ, nõ præsumitur fraudulenta, si per subsequẽs matrimonium facta sit.*

28 *Prædicta communis conclusio ampliatur.*

29 *Limitatur primo modo.*

30 *Limitatur secundo.*

31 *Limitatur tertio.*

32 *Numquid testamentum, cui dolus causam dederit sit ipso iure nullum, & arguitur pro affirmatiua.*

33 *Proponuntur argumenta pro contraria opinione, quæ reprobatur n. 35.*

34 *Valet argumentum de matrimonio ad testamentum.*

36 *Matrimonium dolo bono contractũ non rescinditur.*

37 *An dolus bonus dans causam testamento, illud irritet, sicut dolus malus, & concluditur negatiue n. 37.*

38 *Bona causa, malum non parit effectum.*

40 *Minor dolo inductus ad componendam vltimam voluntatem, vtrum restitutionem habeat in integrum.*

41 *Negatiua sententia verior.*

42 *Quia restitutio in actu reuocabili necessaria non est.*

43 *Si quando daretur testamentum irreuocabile, restitutio minori competeret.*

44 Minor

44 *Minor ad testandum inductus, non dicitur læsus.*

45 *Sicut etiam ad donandum causa mortis.*

46 *Ideo non est ei opus restitutione.*

47 *Fallit si fieret dicta donatio irreuocabilis, vt potest.*

48 *Inducto testatore per dolum ad testandum, an eo mortuo competat restitutio heredi ab intestato veniente, & concluditur remissiue,* num 50.

49 *Heredi restitutio datur ex persona minoris.*

51 *An ad infringendum testamentum, competat exceptio doli iuxta* l. pen. §. pen. ff. de bonor. possess. secundum tabulas.

52 Text. in §. non tamen, instit. quibus mod. testamenta infirmētur, *probat negatiuam.*

53 *Alius text.* in l. qui ex liberis. §. testam. ff. de bonor. poss. *secundum tabulas. probat affirmatiuam.*

54 *Respondetur* d. §. non tamen ex mente gloss.

55 *Respondetur ex sententia Vigli.*

56 *Capitis diminutio voluntaria, & necessaria æquiparantur.*

57 *Exceptio doli in rem est, non in personam.*

58 *Dictus.* §. non tamen. cum d. l. qui liberis *conciliantur.*

59 *Scriptum sequi, Calumniatoris est, boni vero iudicis, sequi voluntatem.*

60 *Quod nam remedium competat consanguineis per consanguineum in testamento præteritis.*

61 *Titulus.* ff. & C. si quis aliquem testari prohib. *procedit quando quis dolo, vel fraude vtitur.*

62 *An qui dolo facit ne testamentum testator reuocet, priuetur hæreditate.*

63 *Et si priuetur, cui nam hæreditas applicetur, fiscone, an hæredibus legitimis.*

64 *Distinguitur in præsenti articulo.*

65 *Vtrum rescisso propter dolum hæredis testamento, corruant legata.*

66 *Concluditur dolum hæredis minime nocere legatariis.*

67 *Fallit si legata essent relicta seruo, vel filio eius qui dolum commisit.*

68 *Ampliatur etiam si dies legati cederet post emancipationem, vel manumissionem eorum.*

69 *Vt propter dolum rescindatur testamentum, talis esse debet, qui caderet in constantem virum.*

70 *Vtrum extraneo hæredi instituto per dolum tertii, noceat illius dolus, respondetur cum distinctione.*

71 *Vtrum impediens ne testator nouum condat testamentum, incidat in titulum* ff. si quis aliquem testari prohibuerit, *& respondetur cum distinctione.*

72 *Vtrum dolum impedientis testamenti mutationem, præiudicet hæredibus scriptis, & adhibetur distinctio.*

73 *Practica tituli.* ff. si quis aliquem testari prohib. *remissiue.*

74 *Quid sit probandum, vt dolosus de suo dolo puniatur in materia illius tituli.*

75 *Qualiter testes debeant in hac materia probare.*

76 *An doli exceptio, sicut opponitur ad infringendum testamentum, ita quoque competat ad repellendum hæredem, arguitur pro vtraque parte.*

77 *Concluditur cum distinctione.*

78 *An si hæres falso persuasus hæreditatē sufficere, legata integra soluerit, habeat doli actionem.*

79 *Et concluditur affirmatiue.*

80 *Contraria tolluntur.*

81 *Depositarius, qui tabulas testamenti corrupit, an hæredi de dolo teneatur.*

82 *Et concluditur affirmatiue.*

83 Lex qui tabulas. ff. ad l. Aquiliam, & lex si quis tabulas. ff. de dolo conciliantur.

84 *Ampliatur prædicta conclusio in supprimente, vel occultante tabulas testamenti.*

85 *Ampliatur secundo in legatario manumittente seruum obligatum ex præcepto testatoris rationes hæredi reddere.*

86 *Ampliatur tertio in hærede per testatorem defraudato, de eo, quod sibi legis beneficio obueniebat, vt est patronus.*

87 *Hæredi per dolum inducto ad hæreditatem quasi opulentam adeundam, succurritur modo per actionem doli, modo per exceptionem.*

88 *Vtrum dolo persuasus ad recusandam hæreditatem, quasi damnosam actionem doli habeat.*

89 *Et in hærede minore concluditur, dandam restitutionem in integrum.*

90 *In maiore verò actionem doli concedendam.*

91 *Dolus dans causam renunciationi, non facit causam nullam.*

1 SEquitur, vt de dolo in vltimis voluntatibus dispiciamus; nam & in his posse † dolum committi probat text. in *l. 1. ff. de except. doli.* §. *hæc autem disposuimus. in authent: vt*

cum de appellat. cognos. l. 1. §. si dominus. ff. si quis aliq. testar. prohibue. Soccin. Iun. d. cons. 113. num. 1. vol. 3. Angel. in §. sequitur. num. 21. instit. de except atque ex infra dicendis fiet manifestius, & sane ex hoc articulo, qui dignum tractatum habet, quasi ex fœcunda arbore fructus, multæ dubitationes nascuntur, ad testamenta, ad testatores, ad hæredes, ad legatarios, ad fideicommissarios, atq; ad tertios extraneos pertinentes.

Quæst. 1. At in primis contingit dubitari, nunquid dolus in vltimis voluntatibus
2 præsumatur in dubio, in qua quæstione videtur affirmatiue respondendum. † Primo
ex l. Iulianus, vbi Bart. num. 1. ff. si quis omiss. caus. testam. vbi cum pater esset hæres institutus, & legatis oneratus, cum in eodē testamento haberet filiam in potestate sibi à testatore substitutam, omisit capere ex institutione, vt acquireret per filiam substitutam, præsumitur dolo fecisse, ait *Papinian.* in illis verbis, non enim carere dolo patrem qui honore proprio omisso propter compendium alienam restitutionem maluit.

3 Secundo dolus præsumitur in eo, qui tabulas aperit † testamenti ante iudicium
defuncti, Vlpian. in l. si quis ingrat. §. quod ad eam sam. ff. ad senat. cons. Syllan. & tradidit Dyn. in reg. ignor. facti. n. 13. ver. certum est enim de reg. iur. in 6.

4 Tertio præsumitur dolus & in eo, qui transgreditur voluntatem testatoris † Cravett. cons. 193. ratio est, quia eius voluntas habetur pro lege. §. disponat in auth. de nupt. & qui leges transgreditur dicitur esse in dolo, Bald. cons. 35. lib. 3. Crau. d. cons. 193. num. 5. Paris. cons. 89. num. 33. vol. 1. imo dolus præsumitur, non parere conditioni testatoris, si possis Bald. in l. pupill. C. de repudian. & abstinen. hæred.

Quarto præsumitur dolus in eo hærede, qui rem subiectam restitutioni inter plu-
5 res hæredes † emit a creditore, argumento. tex. in l. fin. §. quatuor ff. de leg. 2. Lucas de penna l. quemadmodum. num. 24 C. de agricol. & censit. scilicet inter extraneos hæredes, nam in filiis & coniunctis non præsumi, idem Lucas de penna d. l. 2. argumento. l. 1. ff. de priuil credit. l. offic. ff. de contrahen. empt. l. milites. ff. de re milit. per notata in l. coheredes. ff. commun. di. d.

6 Quinto dolus præsumitur † in eo, qui pro parua quantitate induxit aliquem ad re-
nunciandum fideicommissum argumento l. qui non dum C. de hæred. vel act. vend. l. Iu-
7 lian. §. per contrarium. ff. de act. empt. Soc. Iun. 98. n. 23. vol. 2. Sexto † præsumitur dolus in
eo, qui cum haberet potestatem à testatore eligendi pauperes elegit filiam diuitem
Paris. cons. 43. legat. num. 15. vol. 3.
8 Septimo præsumitur dolus in eo qui rem † subiectam restitutioni alienat Cor. cons. 140.
9 n. 8. li. 2. quem refert, & sequitur Crau. d. cons. 193. n. 5. Octauo dol⁹ præsumitur † in patre
si eius filia patrem instituit propriis filiis eius filię prætermissis Bald. cons. 62. vol. 4. Anan.
10 cons. 32. Gabr. cons. 16. vol. 1. Nono præsumitur † dolus in parentib. qui filios exhæredant
iniuste, est tex. in l. non est enim. ff. de inoff. testam. vbi Castr. Cagn. Curt. Iun. in auth. non licet.
11 C. de lib. præter not. in l. si ff. quod. met. caus. Decimo præsumitur † dolus in hærede, qui post
motam de hæreditate controuersiam, legata sine cautione de illis restituēdis, ex dicta
12 hæreditate persoluat l. dolo. ff. ad l. falc. Lucas de penna in d. l. quemadmodum ver. 9. † Vnde-
13 cimo præsumitur in l. qui testamento. ff. de prob. Duodecimo præsumitur † dolus in eo,
qui dimittit succedere ex testamento, & succedat ab intestato. l. 1. & toto illo tit. si quis o-
14 missa causa testamenti. Decimo tertio † præsumitur dolo factum testamentū, vel fal-
sum, si diu fuerit occultatum Barbat. cons. 88. lib. 4. Bald. in l. fraus in 1. ff. de leg. Contraria
15 tamen sententia † verior est, primo ex regula communi, quod dolus non præsumi-
tur, l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat. non omnis. §. à barbaris. ff. de re milit. l. quod adhibitis, C. de his qui sibi ascribunt in testamento, ibi, in quam te credo magis errore, quàm malitia incidisse, quem tex. dicit obseruandū. Bald. in l. 1. in fine. ff. de leg. & in l. obseruare. §. proficisci. ff. de officio proconsul. & legati Iason in l. si per errorem. numer. 10. ff. de iurisd. omnium iud. Alex. cons. 65. num. 11. vol. 1. & cons. 27. volum. 2. Dec. cons. 375. numer. 5. Nam & ad vltimas voluntates extenditur propter paritatis rationem in terminis legati l. 34. §. species iuncta gl. de legat. secundo, & quando potest sumi alia præsumptio, quàm doli, illa capienda est, scilicet si cum aurum. ff. de solut. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignor. act. scilicet quia quisque præsumitur bonus. l. merito. ff. pro Socio. l. omnimodo. Codic. de offic. testament. cap. fin. extr. de præsumption & in terminis vltimarum voluntatum dixit Soccinus iun. cons. 13. numer. 8. col. 3. vbi multa cumulat Bertrand. cons. 314. vol. 2. in 1. Mant. de coniect. vlt. volunt. lib. 2. tit. 7. num. 1. Ideoque dixit dicto loco, non præsumi testatorem dolo inductum ad testandum.

16 Confirmatur, quia in contractibus † non præsumitur dolus, ex cumulatis per Mas.

de pro-

de prob. vol. 1. consil. 532. fol. 396. in pr. igitur, nec in vltimis iudiciis, cum validũ sit de illis
ad ista argumentum §. *vnico vb gl. Fab. Ang. Syluest. Aldobr. instit. de leg. Fus. Cantna. l. fin.*
17 *vbi Salyc. not, Codic. de leg. Roman. in Authent. similiter 12. Special. Codic. ad l. Falcid.* † Nec
quemquam mouere debent allegata ex aduerso; etenim prædicti casus in quibus fit
doli præsumptio sunt speciales, atque limitationes constituunt ad regulam prædi-
ctam, quæ licet negatiue sit constituta, in multis casibus perdit officium suum, vt ver-
bis vtar *Iurisconsf. in leg. 1. ff. de reg. iur.* quemadmodum accidit & in contractibus, siqui-
dem ex illis composita est regula negatiua, quæ tamẽ multas limitationes admittit se-
cundum ea, quæ copiose diximus in *li. . instit. de dolo præsumpt.*

Quæst. 2. Quæro secundo, quid cum tam in contractibus, quàm in vltimis vo-
18 luntatibus † quandoq; præsumatur dolus an in illis facilius, quàm in istis fiat hæc do-
li præsumptio, & *gloss. Magistr. in l qui testamentum in verbo modum*, quam sequitur *Lu-*
19 *cas de Penna in l. quẽadmodũ. C. de agricol. & censit. præsumpt. 20.* tradit facilius præsumi †
dolum in vltima voluntate per *dict. leg. in fine*, ibi per fraudem legis hæc testamento
adiecisse, argumento. *textus in leg. patronus. ff. eod. titul. de probat.* in quo patronus alie-
nata à liberto quasi in suam fraudem, non potest reuocare, nisi de dolo liberti pro-
bet, vt verbis Scæuolæ constat, & ibi not. *gloss. in verbo aliquem.* Sed alienata in vlti-
ma voluntate, ex solo euentu absque probatione doli potest, siquidem dolus videtur
esse iuris præsumptione probatus, cum sit liquidissima probatio, vt glossa ibi ratio-
nem affert diuersitatis. Confirmatur vltra gl. *ex l. 1. & l. fin. Codic. qui manumittere non
possunt*, vbi ad reuocandas libertates datur per fideicommissum, tamquam fraudulen-
tas, satis est probare euentum libertatis fuisse fraudulentum, licet nihil probet etiam
de fraudulento consilio, & generaliter in alienatis in fraudem creditorum per vlti-
mam voluntatem solus euentus fraudulentus inspicitur *Ias. in §. item si quis in fraudem n.
33. verb. in ea gl.* ibi: quasi præsumptione iuris censeatur probatum.

Tertio confert *l. hac consultiss. in fin. C. qui testam facere possunt* ibi; sed ne locum qui-
dem vllum relinquant insidiis, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper
in tuto collocata manibus.

Quarto conuenit etiam *l fin. C. de fideicom* vbi propter timorem doli hæredis, ne sc.
neget per mendacium, à se fideicommissum esse relictum, cum relictum esset, com-
pellitur subire iuramentum.

20 Sed tamen contrarium † planè profitetur *Alex. consf. 18. in pr. vol. 3.* vbi plurimis Do-
ctorum authoritatib. congestis, dicit illam glossam esse communiter reiectam, & appo
stilla ad dictum consilium, plures adiicit authores eiusdem sententiæ, & præter illos e-
go adduco *Imol in l. si is, qui n. 3. ff de vulg. & pupill.* vbi glossam prædictam declarat, ostẽ-
dens non obstare; Sed qua ratione adducti scribentes in hanc sententiam venerint, nõ
inuenio, forsitan illa ratio fuit, quia testatores propinquæ mortis periculo salutis suæ
memores magis esse creduntur, quàm contrahentes, qui, quo magis videntur abesse a
periculo, eo minus Dei memoriam censentur habere, & propterea ad dolum sunt pro
niores. & hinc testator censetur in dubio de bonis propriis non autem de alienis, & fi-
deicommisso subiectis testatus *Cephal. con. 3. n. 93. vol. 1.* itidem & substitutum fecisse in
bonis suis, non in alienis Idem *Cephal. consf. 4. n. 22. vol. 1.* Sed non est generalis ad eos te-
statores, qui in sanitate sua condunt elogia nec ad legatarios fideicõmissarios, & ad ex-
traneos. qui facile possunt in vltima volũtate dolum, & fraudem facere, vt ex subiectis
21 apparebit, Ego vero si liceret meũ iudicium † interponere magis puto inter cõtractus;
& vltimas voluntates, nullam in hoc differentiam esse, nec potius in illis, quàm in istis
fieri doli præsumptionem, quandoquidem ad istos, & ad illas, æque pertinet regula ne-
gatiua, quod scilicet non præsumitur dolus; & omnibus æqualiter conuenit ratio,
quod bonus quilibet præsumitur, quodq; semper est capienda illa præsumptio, quæ est
22 exclusiua doli, & delicti. Suffragatur † etiam quod tam pro contractib. quàm ꝑ vltimis
voluntatib. sunt multæ coniecturæ; & formæ ex hisdem sedib deductæ ad probandum
dolum, sc. temporis, modi, rei, officii, quemadmodum exposuimus in *pr. li. in titu. de do-
lo præsumpto.* Comprobo etiam, quia sicut in alienatione in fraudem inter viuos, & fraus,
& euentus fraudulentus, debet probari *l. 1. §. 1. ff. si quid in fraud. patron* ita & in vltima vo-
luntate, est probandum vtrumq; vt in *l. 1. & l. fi. C. qui manum. non possunt*, & late tradit *Syl-*
23 *uest. Aldob. in §. in fraudem instit. quib. ex caus. manumitt. licet, vel non Alex. in l. 1. col. 8. ff. de leg. 1.*
stante vero *Alex. & Imol.* sententia, quæ plures suffragatores † habet, non obstant, quæ in
fauorem glossę sunt allegata, & quo ad *l. qui testam. de probat. in fin.* responsio est in aperto

quod & si in eo casu præsumatur à lege dolus in testamento, non propterea sequitur,
quod facilius in vltima voluntate præsumatur. *ad l. patronus eodem titu o*, negatur in vl-
tima voluntate spectari euentum, quia consilium fraudulentum præsumatur, & gloss.
ibi reddit aliam rationem, quam præsumpti doli, & ostenditur, nam directæ liberta-
tes testamento relictæ non reuocantur tanquam fraudulentæ, nisi malum consilium
& malus euentus simul probentur, in libertate fideicommissaria attenditur solus e-
uentus fraudulentus, quod si in vltima voluntate facilius præsumeretur dolus, etiam
in directa esset inspiciendus duntaxat euentus. Ex quo corruit tertium fundamentum.
Quartum argumentum facile diluitur quoniam agit in ea *l. Imperator.* de testamento
cæci, qui sua orbitate expositus est multorum insidiis, igitur ad obuiandum fraudibus,
tot ibi sunt inuentæ solemnitates. Quintum & vltimum commouetur, quoniam illa
solemnitas iuramenti fuit inuenta à Iustiniano legislatore optimo ad euitandum mē-
dacium, quod si facile præsumeretur dolus, deberet alia probatione, quam iuramenti
purgari.

Quæst. 3. Cum dolus, & fraus sæpe præsumantur in vltimis iudiciis, quemadmo-
24 dum ostendimus, reuoco in dubium. An quæ gesta † sunt in mortis articulo, præsu-
25 mantur dolose gesta. Mortis autem † articulus videtur esse illud tempus mortis in-
stantis; nam articulus, cum varias habeat in iure significationes, tum significat statim,
& ipsum temporis momentum. *l. fin. iuncta gloss. C. de comit. rerum priuatarum*, ideoque in
mortis articulo constitutus videtur, qui laborat in extremis & eius infirmitas ex indi-
cio medicorum erat mortalis. *Alberic in l. filia mea ff. sol. matr.* & est *tex. in l. alumnæ. § fin.
ff de adimend. leg.* ibi erat in extremis & postea ex illa infirmitate decessit, in hoc dubio
videtur dicendum doli præsumptionem fieri ex *l. filia mea, vbi Alber. Imol. Alex. ff. solut.
matr. Angel. in l. sed quæsitum est. ff de lib. & post.* vbi repudium in mortis articulo tam-
quam fraudulentum reiicitur. *Albert. Brun. consil. 15. in fin. 2.* dubii, & alii plures alle-
gati à *Bursat. cons. 40. num. 62. vol. 1.* ita, vt videatur communior opinio teste *Bursat.*

Secundo conferunt *cons. Castr. 339. in secunda parte, & Ancan consil. 23.* vbi eman-
cipatio filiæ facta in mortis articulo, ad priuandum filium primi matrimonii eorum
legitima tamquam dolosa irritatur ex illorum grauissimorum virorum consilio.

Tertio adstipulatur, quia constitutus in mortis articulo, integrum sensum, &
sinceram mentem non solet habere *Sozzin. in d. l. sed est quæsitum post Iacob. & Card. Alex.
in c. tanta, qui filii sint legit. & Rossell. in tract. legitimat. de effectu matrimon. legit. numero
38. & 41.*

26 Contrarium videtur † esse verius, & magis commune, eodem *Bursat. authore d.
consil. 40. numer. 70. ex notat. per Alexand. in l. si quis posthumos. ff de lib. & posthum.* pro-
batur primo ex regula vulgari; quod dolus & fraus nunquam præsumuntur, nisi pro-
bentur, & difficilis est probatio, *Crauet. consil. 143. numero 12.* cum aliis supra citatis.
Secundo quoniam si mortis articulus, induceret fraudis suspicionem, legitimatio fili-
orum non posset fieri in mortis articulo contracto cum concubina matrimonio, item
nec valeret ingressus religionis, quia præsumeretur factus in fraudem substituti, con-
tra notata à Doctorib. in *authent. ingressi. Cod. de sacrosanct. eccles. Gabriell. de legitim.
conclusione 1. numero 54. verb. declara primum.* Tertio omnis actus valide fieri potest li-
cet in extremo vitæ sit, late *Barb. in cap. Raynutius colum. 3. de testament.* & hinc dixit
Alexand. in d. l. si quis posthumos, verb. simile videmus in vsufructu, qui potest constitui
ab eo, qui positus est in mortis articulo. *leg. Titio, cum moreretur. ff. de vsufruct. hinc Ga-
briell. dict. numero quinquagesimo quarto*, inquit, quod legitimatio filiorum per subsequens
27 matrimonium † non præsumitur fraudulenta, ex eo quod sit facta in mortis articu-
lo, nec tum valeret dispositio testatoris, positi in articulo mortis, si ob id solum
præsumeretur dolus contra generalem textum in *leg. 1. Cod. de sacrosanct. ecclesiis, & l.
4. ff. de adimend. legat.* ibi: ambulatoria est voluntas defuncti vsque ad vitæ supremum
28 exitum, facit. *c. cum Martha de celebrat. miss. & c. vlt. 2. quæst. 22.* Ampliatur † ista con-
clusio, vt multo magis procedat, quando actus in mortis articulo celebraretur in
præsentia propinquorum; tunc enim cessat fraudis præsumptio si qua potuerit
subesse, *Bald. in cap. 1. colum. vltim. de pact. Iason. in leg. 1. §. 1. column. 3. ff. si quis ius di-
centi non obtemperat. Crauet. consilio ducentesimo octuagesimo secundo*, *numero nono. Paris.
consil. 26. numero 68. volum. 3.* Limitatur † quando præter mortis articulum adeſ-
29 sent aliæ coniecturæ, quæ fraudis inducerent suspicionem, veluti minæ, *Bursat. di-
cto consil. 40. numer. 70. volum. 1.* vel quando actus, qui fieret in mortis articulo nec in

vita,

Vita, nec in morte esset permissus, vt in *d. l. filiæ. ff. sol. matrimon.* nam repudium non est permissum. sine legitima causa, & legibus cognita. *l. fin. Cod. de repud.* vbi quia non erat causa mittendi repudium, præsumitur fraudulenta missio repudii, vt patri mulieris fieret præiudicium, vt diserté explicat textus & in his terminis etiam procedunt Consil. *Castrens. & Ancar.* vertebatur enim in illis præiudicium tertii, scilicet facta e-
30 rat emancipatio filiæ ad priuandum filium primi matrimonii, propria legitima. † Limitatur etiamsi in mortis articulo constitutus sensu deficeret, ita vt non bene esset cōpos mentis, tunc enim non valeret actus, per ea, quæ dixit *Soccin. in d. l. sed est quæsitum*, non quidem ex doli præsumptione, sed defectu mentis, & intellectus, argumento. *l.*
31 *sanum mente. C. de transact. l. Senium. Cod. qui test. facer. poss.* Fallit † quoque si constituto in mortis articulo factæ essent dolosè suggestiones, tunc enim redderetur testamentū nullum *Par. cons. 67. n. 1. c. 47. 49. 71. c. 24. vol. 3. Socc. in l. 1. §. si quis ita col. 1. ff. de verb. obl.* & *Crotus*, ibi considerans plures casus in illa disceptatione, an & quādo adulatio, vel suggestio, reddat testamentū nullū, si facta est existenti in mortis articulo & turbato mortis cogitatione per *Alex. in l. iubemus. C. de test. Cor. cons. 319. videtur, & cons. 84. col. 2. vol. 1. Socc. consil. 92. in causa col. 9. num. 26. & seq. vol. 3. & cons. 105. vol. 3. col. 3.* Nec id equidem mirum, siquidem suggestiones dolosæ, vt nouercales persuasiones contra priuigrios, sunt in causa vt testamentum factum etiam extra mortis articulum, non valeat, sed facile rescindatur. *Simon de Pratis in tract. de interp. vltimar. voluntat. lib. 5. interp. 1. fol. 482. per tex. in l. 1. ibi ex facto & l. 2. & gloss. ibi, & Bartol. & Cyn. ff. de except. doli, & per tex. in l. non est enim. ff. de inoff. test.* vbi *Albericus* notat Iuridicam esse legem, quæ dicit parentes moueri ad iniuriam filiorum propter blanditias nouercales, & ibi videndus est *Castrens.* & de istis nouercalibus odiis *Curtius Iun. cons. 8. Socc. Iun. cons. 59. col. 1. num. 3. Crauett. cons. 143. num 8. & 9.* tradit *Cagn. in d. l.* non est enim, vbi *Angelus* in pulchro casu, dicit obtinuisse contra nouercas. Quibus non obstat, *l. final. ff. si quis aliquem testam. probib. & l. fin. C. eod.* dum disponunt licitum esse blandis verbis, & persuasiuis ad testandum inducere aliquem, & sibi relinquendum, nam procedunt modo dolus absit, & fraus. *Socc. Iun cons. 105. vol. 3. Dec. Neap. 69.* & notant omnes in dict. legibus, vt inquit *Paris. cons. 67. n. 10. vol. 3.*

32 *Quæst.* 4. Quæritur etiam an testamentum, cui dolus causam dedit sit ipso † iure nullum, *Bellap, in l. 2. Iacob. Butrig. in l. 1. Cyn. in rub. & Iason in d. l. 1. C si quis aliq. testam. probib. Cuman. in Rub. ff. eod. gloss. Imol. in l. 1. de testa.* putant nullius esse valoris, disputat *Bald. in l. si frater. Cod qui testam. facer. possunt*, & arguunt à matrimonio ad testamentum argumento. *l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verb. obligatio. l. Titii in princ. ff. eodem titul.* nam metu, vel dolo contractum matrimonium non valet, igitur, nec testamentum.

Secundo confirmatur vltra Doctores: valet argumentum de contractib. ad vltimas voluntates. *§. 1. cum ibi notat. à Fabro Angelo & alijs instit. de leg Fus. Can. toll.* maxime vero obtinet quòad contractus bonæfidei, in quibus fit lata interpretatio propter exuberantiam bonæfidei, cum in testamento plenior fiat interpretatio. *l. in testamentis ff. de reg. iur.* Sed contractus bonæfidei, cui dolus causam dedit, nullo iure valet, igitur nec testamentum.

Tertio testamentum metu factum non valet, *Ias. in Rub. C. si quis aliquē test. prob. Vasq. de successionum creatio. vol. 2. lib. 2. §. 27. requisito, 22. num. 5. verb.* denique hac in re, ex *l. qui testamento. § fin. in vlt. vers. ff. de testam.* quia morientium liber debet esse stylus. *l. 1. C. de sacrosan. ecclesiis*, quia etiam testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia. *l. 1. ff. de testam.* Sed vbi metus est, ibi est sententia alterius, ergo nec factum dolo, cum inuicem æquiparentur. *l. dolo, vel metu C, de inut. stipul. Iason in §. actionum. numer. 29. institution. de action.*

Quarto quia dolus excludit consensum, sine consensu testamentum non valet, repugnat enim etymologiæ testamenti, quia non est testatio, repugnat definitio, quia non est voluntatis nostræ &c. Vide *Mant. sing. 316. n. 4. & 5 fol. 887.*

33 Contrariam sententiam † probant glossa. *Bald. Salyc. Corneus, in l. 1. Cod. si quis aliq. testar. prohib* & in *Rub & l. fin ff. eod. in l. Lucius. §. Sempr. vbi Alber. ff. de l. 2. Aret. in l. ff. de testam.* vbi gloss. reprehendit, & communem esse dicit Doctorum sententiam *Gabriel. consil. 99. num. 1. 102. vol. 1.* ratio fundamentalis est, quia dolus, vel metus non faciunt deficere substantialia. *Bartol. in l. fin. ff. si quis aliq. testament. prohibu. Bald. in l. 1. Codic. eodem titul.*

Secundo arguendo de matrimonio ad testamentum, dolus non annullat matri-
34 monium, igitur † nec testamentum *glo. in l. à diuo pio. ff. de ritu nuptiarum*, ita argumen-
tatur. *Gabriell. d. loco. num. 4. Bald. autem in l. 1. num. 27. C. siquis aliq. testam. probib. col. pen. in
fin.* sentit esse distinguendum, vt scilicet tunc sit nullum testamentum, cum dolus est
adhibitus ad damnum descendentium, per tex. in *auth. vt cum de appell. cog. §. hac autem*,
versiculo & aliquo, quoties vero dolus tendat ad perniciem alterius, mero iure valeat.
Sed *Gabriel. dicto cons. num. 5.* dicit distincte procedere communem sententiam, cui-
cunque dolus noceat, nec aduersari *d. Bald. quando in d. §. hac autem*. testamentum est
35 nullum propter dolum sed ob exhæredationem factam sine causa. Plane in puncto †
iuris, verior est prior sententia quando scilicet testator, non fuerat testaturus, nisi dolo
fuisset inductus propter æquiparationem cum bonæ fidei contractibus, imò tanto
magis, quanto est magis expositus testator aliorum insidiis, quam contrahentes, nec
obstat ratio Doctorum, quoniam non valet consequentia, dolus non facit, quomi-
nus interueniant substantialia, igitur sustinetur ipso iure, nam id accidit in contracti-
bus bonæ fidei, & tamen nulli sunt, intercedit res, & precium, quæ sunt de substantia
illius contractus, & tamen ex dolo dante causam ipso iure annullatur. Nec valet argu-
36 mentum † de matrimonio ad testamentum, quia in matrimonio dicitur esse dolus bo-
nus, quia perducit ad bonum, non lædit, nec affert perniciem. At hic secus est, quia
dolus perniciosus est, stante tamen communi, possunt euitari, quæ in contrarium sunt
allegata, & ad primum, quod dictum est, de matrimonio facili negocio diluitur ex
ante dictis, quia dolus matrimonium non irritat.

Secundum commouetur, quia posset negari æquiparatio testamenti cum con-
tractibus bonæfidei, quando hoc nomen bonæfidei non conuenit nisi contractibus,
non testamentis, prætera æquiparatio procedit generaliter, quò ad omnes côtractus,
tam bonæfidei, quam stricti iuris, at non omnes contractus per dolum annullantur, vt
palam fecimus in antecedentibus,

Tertium quoq; de metu non stringit, quoniam in contrarium est communis o-
pinio; eodem *Vasq.* affirmante, ideoq; argumentum regeritur. Quartum tollitur ne-
gando, quod dolus excludat consensum per ea, quæ tradit *Bart. in l. eleganter. §. 1. ff. de
dolo*, vt nos latius declarauimus. Sed cum dolus nemini debeat patrocinari, læsis verò
succurrendum sit, *l. 1. l. neque. cum l. seq. ff. de dolo*, quonam pacto subuenitur his, qui de-
cepti sunt, & damnum patiuntur ob dolum, Fiscus auocat hæreditatem ab eo, qui ac-
quisiuit hæreditatem, vel à tertio instituto, per dolum eius, qui per dolum decepit te-
statorem, vt illum faceret hæredem, *Bart. in l. 2. in princip. & in l. fin. numer. 5. & 8. ff. siquis
aliq. testament.* quam practicam sequitur. *Bald. in d. l. 1. C. siquis aliq. testar. probib.* latè *Cor-
neus cons. 209. numero 29. vol. 2.* Is vero, qui damnum passus est, egit ad interesse contra
dolosum actione doli, vel in factum, *l. Lucius. §. Sempronia, vbi gloss. & Doctor. ff. de leg.
2. Cyn. & alii in l. quicquid. Cod. arbitr. tutel. Alexand. Iason Rip. in l. 1. §. fuit quæsitum. ff. ad
Trebell. Veron. consil. 36.* Dilect. *de arte testandi titul. 11. caut. 4. num. 4.* vbi multa cumulat, &
si dolosus non absoluendo in subsidium agitur contra fiscum, vt notant omnes in locis
supradictis, per notat. in *l. fin. ff. de eo per quem factum est*, idem *Gab. d. cons. 99. num. 23.* vbi
etiam tractat, an agi possit contra dolosum ad duplum.

Quæst. 5. Cum autem dolus sit duplex, bonus, & malus, vt 1. *lib. in 1. diuisione doli*,
37 diximus, quæro an idem operetur dolus bonus, si testamento † causam dederit. Et sane
videtur dicendum, quod sic. Primo quia vterque est verè, & propriè dolus. *l. 1. §. non
fuit contentus. ff. de dolo.* Secundo quia tam dolus bonus decipit testatorem, qui alios e-
rat facturus heredes, quàm malus, & *Vlp. in l. 4. ff. si quis omis. caus. test.* dicit indignum es-
se circumuenire voluntatem defuncti. Contrarium tamen probat *Bald. in l. 1. C. siquis
aliq. testar. probib. num. 17. verb.* extra quæritur, vbi ponit exemplum in eo testatore, qui
erat instituturus turpem personam, & ego dolo suasi, iam præmortuum esse, atque ita
me hæredem fecit, est bonus, & irreprehensibilis dolus, ideo non punibilis argumen-
to. *l. cum pater. § Titio ff. de leg. 2.*

38 Ratio est forsitan, licet Bald. non allegat, quia bona causa non debet producere †
malum effectum argumento: *l. manumissiones. ff. de inst. & iur.* vbi eiusdem iuris est cau-
sa & causatũ, & euangelico sanctissimo testimonio constat, bonã arborẽ malos fructus
facere non posse. Nam dolus bonus virtus est, & solertia. *dict. leg. 1. in 1. ff. de dolo*, nec
rumpet igitur, nec irritabit testamentum, ne ex bona causa oriatur iste malus effectus.

Et

Et potest vltra Bald. species proponi in eo, qui bono consilio exheredauit filium, iuxta *l. 18. ff. de lib. & posth. l. 12. § sequis, l. 47. de bon. liber.* nam dolus est bonus. Quia aliud agit, aliud intendit, & dictis iurib. constat valere testamentum, Non faciunt negocium allegata ex aduerso, namq; ad primum licet dolus bonus propriè sit dolus, est tamen species contraria à dolo malo.

39 Contrariorum autem † contrarii sunt effectus. *l. fin. ff. de leg. 1.* Ad secundum, quod procedat quo ad exemplum Baldi, quamuis decipiat, tamen tendit ad bonum, nam & in religionis ingressu, decipit, & in matrimonio, & tamen non irritat actum, quia scilicet decipit ad bonum, secundum ea quæ diximus in *lib. 1. c. pen & fin. sed lex 4. ff. si quis omiss. caus. test.* loquitur quãdo circumuenitur volũtas testatoris in damnum legatariorum ibi: in necem legatariorum factum,

Quæst. 6 Quæritur sextò loco, quod si minor dolo inductus fuerit ad testandum,
40 vel aliam vltimam voluntatem faciendam, an aduersus † illam confectionem restitui possit in integrum, instituit, puta, viles personas, immeritas, præteritis consanguineis, nobilitate fulgentibus, & meritissimorum cumulo decoratis, vel extraneis legata ampla reliquit, ita vt grauiter extenuent hæreditatem consanguineo relictam, petit testamentum, an sit audiendus; Vel si filium instituisset hæredem, & dolo alterius mutato testamento, ipsum dolosum hæredem fecisset, vt ponit exemplum. *Paris. cons. 67. n. 56. & Dilectus de arte test. tit. 11. caut. 4.*

Respondendum videtur affirmatiue, Nam minor læsus imbecillitate ætatis vel infirmitate consilii, vel dolo aduersarii restituitur *l. 1. cum sequent. ff. de minor.* vbi datur restitutio læsis minoribus in bonis, & multo magis in honore, argumento. *l. isti quidem ff. quod met. causa*, quia honor cunctis rebus præfertur, *Alex. in l. sæpe, & in l. victum, ff. de re iud. Cephal. cons. 39. lib. 1. Dec. cons. 310. num. 1. Crauett. consil. 2. numer. 18.* Læditur enim fama, & honor minoris, quod viles personas instituerit, vel extraneos prætulerit Consanguineis.

41 Contrariam sententiam † veriorem esse, & pluribus suffragiis receptam, dicit *Alciat. in l. verba contraxerunt in princ. ff. de ver. signif.* Ideoque tradit sentire omnes, *in l. 1. § fuit quæsitum. ff. ad Trebell. Bart. post Iacob. de Arena in d. l. verba gesserunt. Alex. in d. Cor. Iason in l. si fratres. C. qui testam facere poss. Cepol. caut. 39. Ant. de Butr. cons. 29. Ripa in d. l. 1. § quæsitum*, & ante eum *Bar. num. 6. & Alex. num. 5.* Ratio est ex mente Bartoli, & Alciati in dicta *l. verba*, quia minor restituitur aduersus contractus, perperam factos & quando gerendo læsi sunt; *l. 1.* ibi; quod cum minore 25. annis gestum esse dicitur, & *l. ait prætor* gestum esse dicetur, verba autem gesserunt, contraxerunt, non pertinent ad testandi ius, sed non est probanda, nam aduersus multa alia restituuntur, vt in *l. 1. C. si aduers. vsucap. & d. l.* ait prætor gestum esse dicetur, gestum sic accipitur qualiter, qualiter, siue contractum, siue quid aliud, facit. *d. l. 1. de minor:* Vbi prætor generaliter dicto suo pollicetur minoribus auxilium aduersus captionem facit. *l. non omnia. ff eod. titul. de minorib.* & dixit *Oldus de restitut. part. 2. quæstio. 58. art. 8.* quod dictum Butr. procederet si loqueretur lex illa per dictionem taxatiuam. Non subsistit etiam res ista, quia validum est argumentum de contractibus ad vltimas voluntates, quando non potest afferri ratio diuersitatis, atq; ratio est, vt minori læso in contractibus succurratur, non autem damnum passo in vltima voluntate.

42 † Altera ratio est *Ripæ in dicto. § fuit quæsitum. numer. 32.* longe melior, scilicet; quod cum testamentum, & quælibet alia vltima voluntas possit ad libitum reuocari, superflua est quælibet restitutio. Confirmo, quia restitutio est remedium extraordinarium, cui non sit locus, quando competit ordinarium, at minor hic habet ordinarium remedium. *leg. quarta. ff. de adimen. legat. Alciat. in l. si frater. Codic. qui testam. facer. p. ff.*

43 Ex qua † ratione deducitur limitatio, quod siquando daretur casus, in quo non possit reuocari testamentum, tunc succurretur minori per restitutionem in integrum, licet enim testamentum semper sit reuocabile, & non videatur dari posse cautela, etiam de iure Canonico, vt fiat immutabile, tamen si quando daretur iste casus; danda esset etiam restitutio per argumẽtum à cessante ratione & ex his diluitur argumentũ contrariũ, nam paratũ habet minor ordinariũ remedium quo damnũ honoris, & famæ emẽdet. Accedit, quod minoribus nõ cõceditur restitutio, nisi in casu læsionis. *l. 1.*
44 *ff. de min.* cum vulg. At † in præsenti specie nõ est læsus, cum testamentũ, vel alia vltima voluntas viuo adhuc testat. nihil sint, sed eius morte confirmentur, vt præter IC. dixit,

D.Paulus ad Roman. c. 9. Testamentum, inquit, in mortuis confirmatum est, alioquin
non dum valet, dum viuit qui testatus est. Vide ad hanc quæstionem *Anchar. cons. 183.*
vbi consuluit in facto, & *Bald. in l. si frater C. qui test. fac. poss. num. 2.*

Quæst. 7. Infertur inde ad aliam quæstionem, scilicet. An aduersus donatio-
nem mortis causa, minor restituatur, & videtur concedenda restitutio, eo argumen-
to quod proxime accedat ad contractus. *Doct. in l. 2. ff. de leg. 1.* latissime *Tiraquell. de le-
gib. connub. gloss. 5. num. 68. 75. 77.*

45 Contraria † sententia videtur de iure verior, & communior ex allegata ratione;
Quia donatum mortis causa ad libitum donantis reuocatur, §. 1. *& ibi notab.* glos. & la-
te *Rimmald. ibi de donat.* nec obstat obiectio, primum quia videtur accedere potius vlti-
mæ voluntati per *l. illud. ff. de don. caus. mort.* vbi vltimæ voluntati æquiparatur, *l. fin. Cod.
eodem titulo de donat.* sed quoniam *Tiraquell. d. num. 77. & 75.* videtur ex multorum opi-
nione diuersum affirmare; respondeo secundo loco, quod, vt cunque sit donatio ista
46 potest semper reuocari, ideoque non † est opus restitutione, & sicut in cæteris con-
tractibus inter viuos, vbi succursum est minori alia via restitutionis, hæc denegatur, i-
47 ta & in donatione mortis causa. Huic consequens est, quod in † his casibus in quibus
donatio mortis causa esset irreuocabilis, vt in terminis. *l. vbi ita donatur. ff. de donat.
mort. caus.* concedenda esset restitutio, cessante enim causa prohibitionis, cessaret pro-
hibitio. *l. quamuis, & l. adigere. ff. de iur. patronat.* deficiente enim remedio ordinario re-
uocationis, debet fieri locus extra ordinario restitutionis.

Quæst. 8. Sed cum testamentum morte confirmetur testatoris, *D. Paul. loco nu-
per citato,* & eius obitu fiat irreuocabile. *l. 1. C. de sacrosanct. eccles.* ibi liberum, quod am-
plius non est, an tunc competat restitutio hæredi ab intestato, scilicet, qui vllo testa-
48 mento † non condito, erat ab intestato successurus quasi perperam testamentum
fecerit.

Pro affirmatiua facit, nam licet minori testanti non detur restitutio, vtique fit,
quando ei non erat necessarium, erat enim in sua potestate reuocare, conditum testa-
mentum, at hæredi necessarium est hoc auxilium, cum aliunde non sit ei succursum
similis est text. in *l. Panthomias. ff. de acquir. hæred.*

49 Ex aduerso pugnat, quia † hæredi datur restitutio ex persona minoris, quan-
do scilicet tempore mortis, competiisset minori, *l. non solum. ff. de restitut. in integrum. l.
minor autem magistratus, cum l. sequ. ff. de minor.* nam conceditur heredi, quantum fuis-
set concessum ipsi minori tempore mortis suæ, & dispositionem minoris, in vltima
voluntate factam non potest hæres infringere, *l. Aurelius. §. Caius. ff. de liberat. legat.* & a-
deo valet dicta minoris dispositio, vt dixerit *Alexand. cons. 215. lib. 6. col. 1.* quod licet
minor non possit alienare. *l. 1. cum sequ. ff. de rebus eorum,* tamen si in testamento man-
dauerit hæredi, vt aliquid alienet, poterit quidem illud alienari; Patrocinatur etiam
huic opinioni, quod si minor dolo, & blanditiis alterius inductus fuerit ad testan-
dum in fauorem extranei, & contra consanguineorum fratres, vel patruos, his scilicet
præteritis, vel exhæredatis; illo vero instituto, iuxta exemplum, *Creme. singulari 218. in-
cip.* hæres minoris. tunc hæredi ab intestato datur actio doli aduersus hæredem scri-
ptum, per textum singularem in *l. Lucius. §. Sempronia. ff. de leg. 2* quod placet, *Alexand.
& Ias. in dicta l. 1. §. quæsitum. ff. ad Treb.* & ibi *Ripa. numero trigesimo secundo.* dicit esse com-
munem opinionem Doctorum, & idem asserit in *leg. si pater. ff. qui testamentum facere
possunt,* vbi *Baldus* dicit posse dari actionem criminalem stellionatus.

50 Pro resolutione † distingue, vt per *Oddum de restitut. in integr. Quæstion. 58. in
2. part. articulo 8. num. 43. cum sequent.* videtur enim prudens, æqua atque humana eius
sententia.

Quæst. 9. Vidimus aduersus testamentum dolosum actionis remedio esse suc-
51 cursum, an † & ad illud infringendum detur exceptio doli. Exemplum est in *leg.
penult. §. penultim. ff. de bonorum possess. secund. tabul. & §. testamento facto.* in quo, Titius
testamento facto arrogandum se præbuit, ac postea sui Iuris effectus vitę decessit, scri-
ptus hæres possessionem petit, an doli mali exceptione sit summouendus a legitimo
52 hærede, & non competere exceptionem probat *Iustinianus in §. non tamen † instit.
quibus mod. testament. infirment.* in quo scriptus hæres iure petit bonorum possessio-
nem, si modo defunctus testator, & ciuis Romanus, & suæ potestatis mortis tem-
pore fuerit, & confirmatur ex *l. conficiuntur. §. si post. ff. de iure codicill.* in quo valent

codicil-

Codicilli facti etiam tempore inhabili, si ab initio tempore testamenti & postea tempore mortis erat testabilis.

53 In contrarium † est textus apertus in *l. qui ex liberis. §. testamento facto. ff. de bonorum possess. secundum tabulas*, ibi scriptus hæres si possessionem petat exceptione doli mali submouebitur, quia dando se ad adrogandum testator cum capite fortunas quoque suas, in familiam, & domum alienam transfert, & ibi *Bartol. & alii. Angel. in dicto §. non tamen*, vbi etiam *Viglius*, non obstat contrarium, nam quo ad dictum

54 §. *non tamen gloss.* ibi respondet † supplendum esse per textum in *dict. §. testamento, in verb.* plane si sui iuris effectus codicillis, aut aliis literis eodem testamento mori se velle declarauerit, voluntas, quæ defecerat rediisse intelligitur, quæ solutio facile est accommodata, sed diuinationis est ita soluere; *Bartol. in dict. §. testamento*, sentit, quod testamentum iure ciuili irritum fiat, *dict. §. testamento*, sed iure prætorio confirmetur, *dict. §. non tamen*, sed tamen repugnat, quia ille textus est positus sub

55 titulo de bonorum possessione, atque ita dicta successione prætoria; † *Viglius* ait, testamentum in *dicto §. non tamen*, ipso iure prætorio sustineri, sed postea per exceptionem infirmari, *d. §. testamento*, quæ exceptio rursus tollitur, noua accedente voluntate, sed hæc quoque solutio videtur esse contra illa expressa verba. Nam si septem testium signis signata sunt, potest scriptus hæres secundum tabulas testamenti bonorum possessionem agnoscere, si modo defunctus, ciuis Romanus, &c. verba enim sunt accipienda cum effectu; idq; comprobatur ex verbo nam si ideo irritum &c. etenim sicut ibi absolute denegatur bonorum possessio, ita in primo absolute conceditur, vnde *Ang. d. §. non tamen*, ex opinione Bart. cõmuniter, vt ipse ait, probata, sic distinguit, aut testamentum est factum irritũ voluntaria capitis diminutione, vt adoptione, siue adrogatione, aut necessaria vt deportatione, atq; ita vt non voluntarie, at coactè mutet statum, quando voluntariè procedit. §. *testamento*, quando inuite intelligitur. §. *non tamen*, ratio differentiæ est inquit *Angelus* quia quando inuitus quis mutat statum, non videtur velle mutare voluntatem; secus si volens, argumento *leg. fideicommissum. §. si rem. ff. de leg. 3.* nec obuiat si quis dixerit aduersus Bartolum

56 quod vtraque capitis diminutio voluntaria, & necessaria † æquiparantur in *dicto §. non tamen, in fine*, nam ait Angelus hoc esse verum, quando testator moritur in illa capitis diminutione, non in statu sui iuris, ita sit doli mali exceptio in proposito themate. obstabit vno tamen casu, scilicet in voluntaria capitis diminutione. Sed quid si testator post primum testamentum in quo scripserat Meuium hæredem, fecit & posterius, quod rite perfectum est, quo casu sublatum est primum. §. *posteriore Institut. quibus mod. testament. infirm.* quid si posteriores tabulas inciderit, vt priores valerent, an agens hæres ex secundo testamento contra primum hæredem, posset doli exceptione repelli, & videtur non competere per textum in §. *ex eo autem solo, institut. quibus mod. testament. infirmentur*, vbi non rumpitur testamentum ex eo, quod quis noluerit valere, ita non potest ex sola voluntate testamentum confirmare, vt contrariorum sit eadem dispositio *Doctor. in rubr. ff. de acquir. possess.* Corroboratur ratione, nam postquam est factum posterius testamentum, ipso iure sublatum est primum *dict. §. posteriore institut. quibus modis testament. infirment. l. si quis priore. ff. ad Trebell. Bartol. in d. §. testamento. l. qui ex liberis numero tertio, per textum in l. Sancimus C. de testament. & gloss. in d. §. testamento in verb. constitui & Vigl. d. §. posteriore*, dicens quod priores tabulæ vim suam amittunt & si nihil dixerit testator, rei enim ipsius natura id satis demonstrat. *Angel. Bartol. Faber*, ibidem facit. *leg. filius, qui in potestate*, quomodo igitur potest sola voluntate restitui, quod non sola voluntate conditum erat, *Argumento l. nihil tam naturale ff. de regul. iuris l. prout. ff. de solution.* & quomodo solo consensu reconualidatur quod non solo consensu fuit ruptum, sed nouo, valido que testamento.

Secundo, facit, inquit *Bartol. §. testamento numer. 3. & 4.* quia exceptio doli est in

57 rem, non † in personam, quod si obstaret, agenti ex secundo testamento, esset in persona. Responde, vt per *Bartolum* ibi.

58 Contraria † tamen sententia aperto iure probatur in *dict. leg. qui ex liberis. §. testamento in fine*, ibi non secus, ac si quis aliud testamentum fecisset, ac supremas tabulas incidisset, vt priores supremas relinqueret, ratio colligitur ex antecedenti versiculo, voluntas, quæ defecerat, recenti iudicio rediisse intelligitur, vt ibi obser-

uat *Bartolus*. Ad vtramq; dubitationem facit illa trita in scholis regula, cui damus actionem, multo magis, & exceptionem, nam si aduersus dolosum testamentum datur actio, vt dictum est supra ergo multo magis exceptio, *l. inuit. nemo. §. cui damus. ff. de regulis iuris, l. 1. §. is autem. ff. de superficiebus. l. creditori in fine, & gloss. ibi Codice de pact. cap. qui ad agendum. ex. de regul. iur. in 6.* maximè cum actio, & exceptio tendant ad eundem finem tollendi testamentum, vt per *Decium in d. §. cui damus num. 2. Bald. in l. 2. in 3. notab. Codice de fide: commiss.* Nec aduersantur quæ sunt allegata in contrarium, nam quo ad primum responsio est in aperto, quia præter voluntatem confirmandi primum adest incisio secundi.

Secundum conuellitur quoniam procedit de rigore iuris ciuilis, ille vero. *§. testamento* de æquitate prætoria. *cum. §. ille sit sub Rub. de bonor. poss. secun. tabul.* vel secundo tollitur ex eodem text. in verbo nec putauerit, scilicet quod non constituitur primum ex nuda voluntate, non enim de iure testamenti sed de iurib. exceptionis, quæ in hoc iudicio quamquam actori opponatur, ex persona tamen eius, qui opponit, æstimatur, vt *glo. ibi in verb.* constitui, declarat sensum eius litteræ esse, vt primum testamentum non resuscitetur ipso iure, sed sic, vt si agant instituti, in secundo opponatur eis exceptio. Eãdemque exceptionem obtinere in casu. *leg. si ff. de hæred. instit. in casu. l. sicut certi*, & in terminis. *l. Titius in princip. ff. de li. & posthum.* dixit eleganter *Vasq. de vltim. volunt. in secundo tomo. de success. resolut. lib. 1. ca. 4. num. 19. verb.* aliæ sex species, inquiens, quod in his omnibus, & similibus speciebus, ille qui ex verbis, & forma testamenti exclusus erat, si voluntate testatoris destitutus non erat, contra opponentem de testamento excipit de dolo. Nam & per contrarium, qui ex verbis testamenti inuitatus est, si appareat, quod est testatoris voluntate distinctus doli exceptione opposita si ex testamẽto egerit, summouebitur argumento. *l. 3. §. fi. & l. ex parte. ff. de adimend. leg. ad litteram. l. 24 §. item quæritur ele. 1. verbo præterea. ff. de except. doli.* Verba enim non tam inspiciuntur, quam mens teste *Cicerone in oratione pro Cæcinna*, verba enim, inquit, reperta sunt, quæ indicarent,
59 non quæ impedirent vestram † voluntatem, & rursus scriptum sequi, Calumniatoris est; boni vero Iudicis voluntatem scriptoris, authoritatemque defendere, facit. *l. Labeo. ff. de suppellect. leg. l. non aliter. ff. de leg. tertio, l. secunda, Cod. comm. de legat. leg. si quis in fundi vocabulo. ff. de leg. primo* & non modo dabitur exceptio ista doli, sed & in suo casu replicatio, nam si in terminis. *§. testamento*, possideret ille, qui erat scriptus in posteriore Testamento inciso à testatore, vt primas tabulas supremas relinqueret, & scriptus in primo ageret, atq; ei opponeretur de secũdo testamento, ipse replicaret de dolo, eadem suadente æquitate.

Vt autem summatim omnia, quæ ad hunc, & superiorem articulum pertinent, complectamur, monendi sumus testatores interdum facere Testamentum, instigationibus, insidiosisque suasionibus aliorum ostendens instituere, quos vel ratione morum, vel ignobilitatis, non deceat, consanguineis, quibus magis est debita iure successio prætermissis; Quo testamento sic perpetam condito, si filii læsi sint, vel parentes, querelæ Inofficiosi testamenti remedium illis proditum est. *l. 3. & 4. cum vniuerso
60 tit. ff. de inoff. testa.* vel petitio † supplementi legitimæ si sunt in aliquo hæredes instituti, *l. omnimodo. C. de inoff. testam.*

Si vero sint ex latere consanguinei, cum præter fratrem contra Testamentum fratris non habeant querelam. *leg. si fratres. Codic. de inoff. testam.* ad hoc vt hæreditatem auferant, quibuslibet non sui generis hæredibus dolo scriptis remedium est, vt actione de dolo, vel in factum agant contra scriptos hæredes, notat *Angel. in leg. quarta, ff. de inoffic. testament. & in leg. fin. Codice si quis aliq. testar. prohib. Veron. caut. 62. incipien.* licet *Alexand. in leg. si fratris. Codice qui testament. facer. poss.* & si excipiatur testamento, dabitur replicatio de dolo, & si consanguinei possideant bona hæreditaria, tunc agentibus scriptis hæredibus opponent exceptionem doli, argumento. *leg. 1. in fi. ff. de except. doli Iason. consilio. 141. circa primam colum. secundo, volum.* Dilect. *de arte testandi titulo 11. caut. 4.*

Quæstio decima. Quæro contra testamentum dolo fit in *titul. ff. & Codice si
61 quis aliquem testar. prohibuer.* nam quemadmodum † obtinet, quando per vim, vel metum, prohibetur aliquis testari, vel mutare testamentum, vel inducitur ad testandum, ita procedit quando dolo, vel fraude, *leg. prima, §. primo, ff. eod. titul. leg. fin. ibi*, nec per vim, nec per dolum. *ff. eodem titulo*, & probauimus supra in *diuisione*

ne sexta, doli in quaest. 24. Maxime per *Gabriell. cons. 99. volu.* 1. Quaero de nonnullis quaestionibus quotidianis, & primo praemitto, quod iste dolus in testamento potest committi à principali, id est ab eo qui dolose curauit, vt vel testamentum non fieret, vel factum non mutaretur, ad proprium commodum, aut à Tertio quodam scilicet, qui ad alienam vtilitatem dolum commisit, & quoniam de isto dolo tertii satis disseruimus, in allegata *diuisione sexta, quaest.* 24. tractabimus tantum de dolo principali: Cuius occasione, reuoco primum in dubium, haeres institutus in testamento Titii, cum certior esset factus, testatorem nolle Testamentum mutare, dolose fecit, ne mutaret, vel decipiendo Notarium vocatum ad confectionem testamenti, vel ipsum testatorem, dolose affirmans, non reperiri testes. qui velint accedere vide. *l. 2. in princ. ff. si quis aliq. testar. prohib.* vel alia machinatione circumueniens fecit, vt non mutaret
62 Testamentum. Quaero an priuetur haereditate, & cui sit haereditas † applicanda. Et sane haereditate illum esse priuandum, indubitati iuris est, in *titul. ff. si quis aliq. testar. prohib. l.* 1. §. 1. dolosus enim omni beneficio excluditur, quod sibi ante dolum competebat. *l. 2. §. si quis, & §. fin. ff. si quis caution.* cum aliis copiose deductis. *infra in titulo de poen. doli.*

63 Relinquitur † ergo locus dubitationi, cuinam sit applicanda, successoribus scilicet ab intestato, ipsius defuncti; An vero fisco? Illis quidem faciet ea in primis noua ratio, quod cum careat Testamentum haerede, propter eius dolum, Testamentum non valet, argumento. §. *ante haeredis institut. de legat. l. si nemo. ff. de testam. tut. l. si nemo ff. de reg. iur.* igitur defunctus decedit intestatus.

Secundo quoniam absurdum esset, quod dolus istius posset praeiudicare consanguineis testatoris, contra ea, quae not. *in l. 1. ff. si quis aliq. testar. prohibuer. in gloss. super verbo fisco,* ratio est, quia dolus vnius non debet obesse alteri, quoties scilicet ex illo dolo immediate non acquirit, *Bar. in d. l. 1. n. 7. Bald. in l. 1. C. eo.* nam consanguinei iure sanguinis immediate succedunt, non propter dolum.

Contraria tamen sententia aperte probatur *ex d. l. 1. ff. si quis aliq. testar. prohib.* ibi: denegatisque ei actionibus fisco locum fore. facit. *l. mulierem ff. de his quib. vt indign.* ratio videtur, quia dolus est delictum, & ideo in poenam illius applicatur fisco. Qui creditur auferre, velut ab indigno, facit. *l. 1. C. eodem. Bart. in dict. l. fin. in princ. & numero.* 11. *verb.* si vero ipse prohibens, vbi refellit contrariam sententiam *ff. si quis aliq. testa. prohib. & Bald. in d. l. C. eod. n.* 5. *& 6.*

64 Pro resolutione † contrariorum *Bart. & Bald. dictis locis,* ita distinguunt. Aut cōstabat quos esset instituturus testator, si non dolo fuisset inductus ad me instituendum, aut ad non reuocandum testamentū, in quo eram scriptus haeres. Aut non constabat. Primo casu, datur contra me actio de dolo, vel condictio *ex l.* ad duplum, vt notatur in *l. Lucius. §. Sempronius. ff. de legat.*

Secundo in *auth. vt nulli iudicum. §. & hoc peruenit,* & si non essem soluendo haberet consanguineus laesus regressum contra fiscum, argumento. *l. fin. in princip. ff. de eo per quem factum erit, l. plane lict. 2. §. 1. ff. de leg. 1. Gabr. cons. 99. vol. 1. secundo casu,* nullus est, qui possit queri, non dolosus perpetuum dolum, non alius, quia non apparebat de mente testatoris. Confirmo à simili nam quando haeres non vendicauit necem defuncti, vel antequam de seruis occisis, quaestio haberetur, aperuit tabulas Testamenti, priuatur haereditate tamquam indignus, & applicatur fisco, non autem vocantur proximi consanguinei testatoris. *l. 1. & 3. C. de his, quib. vt indig. in l. 1. & seq. ff. ad Syllan. Senat. cons.* in casu etiam. *l. vni. C. de his, qui se defer. li. 10. & l. cum qui ff. de his, quib. vt indign. in l. Claudius eodem tit. si quis tacitam fidem accommodauerit,* de restituenda haereditate incapaci, priuatur haereditate, applicatur fisco, & non vocantur succedentes ab intestato, sicut etiam dicemus infra in *tit. de dolo contra legem,* & ex his sublatum est secundum fundamentum, & remanet primum, quod sicut non fit à Doctorib. ita nec ab iis diluitur, solutio autem, vt arbitror est, quod Testamentum in his terminis non caret haerede, sed haeres est qui dolum fecit; sed in eius locum succedit fiscus, auferendo scilicet illi haereditatem, videtur aperte probari ex illis verbis *d. l. 1.* denegatis actionibus fisco locum fore, ecce haeres est, sed denegantur actiones, propter eius dolum: comprobatur ex illa communi, de qua supra, quod testamentum cui dolus causam dedit, valet mero iure, merito non fit locus successoribus ab intestato; Aut vero contingit ratione delicti per dolum commissi & procedit argumentum *l. mulierem, & per totum tit. ff. de his quib. vt indign.*

Q.11. Alius suboritur iuris articulus, circa legata. Nam cum certi iuris sit hæredi-
65 tatem fisco vendicari, in relata specie, quid de legatis † dicemus, an & ipsa fisco vendi-
centur, an potius conseruentur legatariis, videtur negatiua sententia ad veritatem p-
pensior. l. ex d.l.1. sed si legatum, à contrario sensu, valet enim legatum, quia legatarius e-
rat restituturus.

Secundo quia legata pendent ex validitate testamenti, & ideo cum testamen-
tum fuerit dolo factum, omnis eius dispositio creditur esse dolosa, nam si dolosa est in-
stitutio, quæ est caput testamenti. §. ante hæredu instiut. de leg. ergo solum testamentum
dolosum. III. vbi testamentum est metu factum nec legata debentur; quia tota illa vo-
luntas videtur coacta. Bar. in d.l.n.3. ff. si quis aliq. testa. prohib. ergo idem, quando dolo fit
conditum testamentum cum dolus, & metus æquiparentur maxime in hac materia
vt d.l. fin. ff. eod, ergo idem quando dolo fit conditum testamentum ibi: non per vim, ne-
que per dolum.

66 Diuersam † tamen sententiã, pbat illa ratio, quia dolus vnius hæredis non debet
nocere legatariis; sicuti dolus vnius heredis non nocet aliis heredib. d.l.1. §. fin. à contra-
rio sensu. ff. si quis aliq. testar. prohib. II quia testamentum potest esse dolosum, quoad insti
tutionem, & non quoad legata, quippe testator dolo fuerat inductus ad testandum, &
aliũ hæredẽ instituendum, sed postquam fecit testamentum, voluit aliqua legata con-
stituere, vel fecerat testamentum cum legatis, volebat mutare, aliosque facere hære-
des, dolo scripti hæredis fuit impeditus, certè in legatis nullus dolus est. III. confert in
simili tex. in l. cum quidam, cum l. hæret. ff. de his quib. vt indig. vbi quando hæreditas aufer-
tur ab hærede tamquam ab indigno legata conseruantur, imo quod plus est, prælegata,
quæ erant hæredi relicta, non auferuntur ab hærede; Ad eruendam veritatem in
hoc articulo pugnantiũ opinionũ aciem certo fœdere, oportet compescere ad mentẽ
Bar. in d.l.1.n.3. Etenim is de testamento facto per metũ, disputans, ita distinguit, si con-
stat quod testator coactus fecit institutionem, & nihil aliud constat, legata debentur.
Sed si probaretur, quod tota illa voluntas facta est ab inuito, & coacto, & tunc inter-
cidunt quoq; legata, quãdo sc. & legatarii non habent verum Iudicium defuncti, ita i-
gitur videtur in dolo respondendum propter æquiparationem dictam, & cum nulla
possit deduci ratio differentiæ: Nam si ille, qui dolo fecit, vt testaretur dolo etiam in-
duxit ad legandum; vel legatarii ipsi dolum adhibuerunt, vt sibi legata relinquerẽtur,
non possunt sustineri, quoniam omnes dolo fecerunt, d.l.1. § fin. ff. si quis aliq. testar. pro
hib. at quando hæres commisit dolum in tota institutione, & legatarii non sunt in cul-
pa, nihil prohibet legata valere, cum voluntatem, qua sola possunt sustineri l. 4. ff. de a-
dimend. legat. l. si inimicitia. ff. de his quib. vt indig. testatores habeant, confirmatur in d.l.1.
§. sed si legatum in sensu directo, nam cum sit restituturus, ei dolus legatarii non obest.

67 Limitat Bar. in d.l.1, n.12. ver. quero quando hæreditas. Quando † legata essent relicta à
filio, vel seruo eius, qui dolum fecit per l.1. §. si dominus, nam propter spem cõpendii, est
perinde, ac si domino, vel patri esset relictum legatum, l. placet. ff. de acq. hæredit. §. 1. & 2.
instiut. per quas person. nobis acquir. l. cum oportet. C. de bon. quæ liber. Amplia hanc limitatio-
68 nem, & † si tempore, quo dies legati cedit, emancipatus esset, vel manumissus, vt d. §. si
dominus iuncta gl. in verb. & si non fuerit.

Q.12. His proxima quęstio est, qui dolus sit in testamento, vel legatis necessarius,
vt sit locus titulo. ff. si quis aliq. testar. prohib. Bart. similem quæstionem ponit in d.l.1. de
69 metu, qualis † scilicet debeat esse metus, vt aliquis incidat in illud edictum, si quis aliq.
test. ar. prohib. Et respondet talem esse debere, qui facile caderet in constantem virum,
sicut accidit in metu mortis, vel cruciatus corporis. l. metum. ff. quod metus caus. sequitur
Bald. in l. 1. num. 8. C. si quis aliq. testar. prohib. Ita pariter videtur respondendum in dolo
vt nimirum sit talis, qui deciperet prudentem hominem sicut euenit in aliis Iuris arti-
culis, vt sit locus actioni, vel pœnæ doli, Iass. in l. interpositas. C. de transact. cum ea decla-
ratione vt iudex pro qualitate personarum, maiorem, vel minorem dolum exigat,
secundum ea, quæ exposuimus in titulo de dolo in contractibus bonæ fidei quæstio.
septima.

Q.13. Vidimus quando dolo feci, vt aliquis me scriberet hæredem. Quero, quid si
dolo te induxi, vt alium institueres, an iste dolus meus illi noceat, ad obtinendam hæ-
reditatem? Incidit sanè antiquæ sapientiæ dubitatio gloss. enim. in Rubr. ff. si quis aliquem
testar. prohibuer. amplectitur negatiuam, multisque Iuribus confirmat. Contrarium
Dyno, Petro, Cyno, & omnibus placere inquit Bart. in dict. leg. fin. numer. 7. si quis aliquem
testar.

70 *testar. prohibue.* & † eorum opinio videtur procedere prudenti cum distinctione, etenim aut dolus alterius est causa immediata meæ acquisitionis, tunc ille dolus mihi nocet, vt *l. si procurator. ff. de except. doli l. 1. § fiquis tamen, & §. si filius. ff. de vi, & vi armat.* & facit *l. prima ff. quib. non compet at bonorum possessio*: Sed si dolus alterius non fuit causa immediata meæ acquisitionis, tunc mihi non obstet; veluti si dolo alterius testator instituit me suum consanguineum, vel cum me fecisset hæredem, testatorem cogitantem mutare testamentum, dolo aliquis decepit, certè mihi non officeret, siquidem causa proxima meæ acquisitionis est scilicet consanguinitas, cuius amore forsitan sine dolo, me reliquisset hæredem, vel testamentum, in quo prius eram scriptus, *Bart. d. n. 7. verb. in contrariis*, quam Bartol. distinctionem sequitur. *Bald. in d. l. 1. C. eod. numer. 9.* & certe habet rationem. conferunt his ea quæ diximus de dolo tertii in testamento in *diuis. 6. doli in quæst. 24.*

Quæstio. 14. Quæro Titius volebat testari de nouo, ne scilicet decederet in-
71 testatus, ego dolo meo sum impedimento, quo minus suum condat † elogium, Quid iuris? videtur absolute concludendum, locum esse titulo siquis aliq. testar. prohib. nimirum quòd fisco sit hæreditas adiudicanda, scilicet quia sicut esset locus huic edicto, si dolo fecissem; vt aliquem institueret, ita quando dolo feci, ne testamentum scriberet, vel dictaret, quippe fui in causa, vt veniant successores ab intestato, argumento: *leg. conficiuntur in pr. ff. d. iure codicill. Bartol. tamen in d. l. fin. ff. siquis aliq. test. prohib. num. 9.* putat distinguendum.

Aut ego dolo impediens testari, sum proximior testatori ex successoribus ab intestato & hæreditas mihi aufertur, fiscoque defertur, *l. 1. ff. siquis aliquem test. prohib.* ibi qui dum captat hæreditatem legitimam, vel ex testamento, prohibuit testamentarium introire volente eo facere testamentum, procedit enim ille titulus, vt diximus paulo supra in vi, metu, & dolo non debet enim ex suo dolo eam habere hæreditatem, quam forsitan testator, si dolo non fuisset impeditus erat alteri relicturus, & confirmatur ex *l. secunda in principio eodem titulo*, siquis dolo malo fecerit, inquit, vt testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi, denegandæ sunt actiones ei, qui dolo fecit, siue legitimus hæres sit, siue priore testamento scriptus.

Aut ego anteriorem in gradu consanguineum habebam, vel æqualē, ita, vt vel alius me præcederet in successione, vel mihi esset æqualis, & dol⁹ meus illi non obesset, *dicta l. 2. §. fratris*, ibi; fratris autem factum fratri non nocet, ratio sumitur ex supradictis, quia dolus meus non est causa proxima illius acquisitionis, & ideo non nocet, Alia etiam ratio, quia cum alius sit proximior ad me non peruenit hæreditas. & ideo fiscus non pôtest in meum locum succedere, cum non sim primus in gradu, me non tangit successio, ideo mihi non possunt denegari actiones, quas non habeo, & dari Fisco. Quando autem haberem, æqualem in gradu tunc illi quidem non nocerem *dicto. §. fratris.* Sed mihi, sane quo ad portionem meam dolus officeret, & in fiscum deuolueretur; *leg. prima. in fin. ff. siquis aliq. testar. prohib.* à contrario sensu ibi, si plures hæredes sint, & omnes dolo fecerint, dicendum est, actiones omnibus denegari; & meritò, valet enim argumentum de parte quo ad partem, sicut & de toto quoad totum. *leg. quæ de tota. ff. de rei vindicat.* Non moneat argumentum contrarium, rectè enim declatat *Bartol. dicto. numer. 9. verb. respon.* si constaret scilicet, quòd obiectum procederet, si liquido constaret, quod certum hominem esset testator relicturus hæredem, tunc enim illi daretur contra dolosum actio, sed quæstio proposita militat quando constabat velle eum faceret testamentum.

Quæstio. 15. Quærò, volebat testator mutare testamentum, ego verò dolo pro
72 hibui ne † faceret mutationem, an noceat hic dolus scriptis hæredibus in primo testamento, *Bartol. in dicta leg. fin. numero 11. verb. quarto casu, & Bald. in l. 1. Codic. siquis aliq. test. prohib. numer. 12. verb. quarto casu*, adhibent distinctionem; Nam aut dolosus non erat in eo testamento institutus, & minime officit scriptis hæredibus, *dict. l. 2. §. fratris*, suffragatur ratio, quia factum dolosi non nocet legatariis extraneis eadem ratione, nec institutis extraneis. *l. 1. §. sed si legatum, & l. 2. in fin. ff. siquis aliq. testar. prohibuer.* fallit si constaret, quod testator, volebat mutare testamentum propter hæredem institutum, alias cōstitutur⁹, tunc enim in ea causa est, ac si coegisset illum instituere, scilicet, qui erat cancellandus ex primo testamento

Secundo autem erat institutus filius, vel seruus dolosi, & tunc si erat in potestate

modo refragatur, quando petit hæres ab eo debitore, à quo damnatus est non petere vt in dicta *leg.* 8. expressum est, quemadmodum & in *leg. prima.* §. *sed consulto*; nam vbi testator consulto aliquid deleuit, non est amplius in eo sua voluntas ideoque meritò refragatur mens testantis, si hæres petat ex testamento deleto, vel de industria cancellato.

Non absimile est, quod habetur in *dicto.* §. *auus nepotibus*; expressè enim ait textus obstare exceptionem, qui contra voluntatem testatoris facere videatur; Aut hæredi dum agit, vel petit non suffragatur voluntas testatoris, & tunc exceptio doli non nocet, *l. quecumque alio.* §. *non solet*, vbi *gloss. Dec. & Cagnol. ff. de reg. iur.* non solet, inquit *Vlpian.* doli exceptio nocere his, quibus voluntas testatoris non refragatur, & Accurs. ibi multis exemplis regulam istam in vtramque partem illustrat, & secundum hanc interpretationem obtinent allegata pro opinione negatiua *l. pure*, nam dum ibi pendet conditio, quia potest euanescere, hæredi petenti, non refragatur testatoris intentio, vt obseruat *Acc. dict.* §. *non solet*, sic & *in dict. l.* 2. ibi dum ait Imperator, nisi liquido probatum fuerit, matrem eius mutasse pactæ dotis voluntatem. Ita quoque in *d. l.* 1. § *sed consulto*, *versic. in consulto*, nam cum casu, & fortuito delatum sit, non de industria, voluntas testatoris non refragatur vt *Dec. in dict.* §. *solet* recte considerat. Ampliatur illa conclusio, quando hæres exceptione doli repellatur, vt procedat etiam, quod ipse actione doli conueniatur, siquid dolo fecerit, vt in *l. dolo. ff. ad l. Falcid.* nam si post motam de hæreditate controuersiam, soluat legata sine cautione, quod euicta hæreditate, legata restituantur victori, tenetur actione de dolo, nam cum omittit facere id, quod tenebatur, est in dolo. *l. procuratorem.* §. *dolo*, *& l. dolus. ff mand.* ideoque constat de eo perspicuis indiciis, vt inquit *Alexand. ibi. numer.* 2. imò constat ex præsumptione legis, quæ est liquidissima probatio *Alciat. de præsumpt. Doctor, in l. si constante. ff. solut. matrimonio.* Nec non in casu *legis is, cui.* §. *dolum. ff. vt in possess. leg.* nam ibi hæres propter dolum, vel latam culpam, vt res legata, vel per fideicommissum relicta desinit esse hæreditaria, patitur illud interdum, vt legatarius mittatur in possessionem bonorum eius, *gl. ibi in verb. dolus l.* 1. §. *qui in possessionem. ff. vt legatorum, nc fideicommissorum nomi. l. si legatorum eodem titulo.* Quibus conuenit casus. *leg. cum qui inofficiosi. ff. de inoff. testament.* in quo instituerant querelam inofficiosi testamenti, & dolo hæredis scripti, quasi tertiam partem hæreditatis, esset ei tacite rogatus restituere, reliqui illam actionem probato dolo non videor deseruisse querelam, ideoque ad pristinam actionem redire possum, nam vt ait ibi gl non tam paciscor, quàm decipior argumento. *l. qui cum tutoribus.* § *fin. ff. de transaction. & l. nihil.* § *si cum filius. ff. de inoffic. testam.* Et si mota querela timeat legatarius de fraude inter scriptos hæredes, & querelantem, potest assistere liti & appellare. *leg. si suspecta. ff. de inoffic. testament.*

Quæstio. 20. Sed cum hæres & exceptione doli repellatur agens, & conueniatur actione doli, decipiens, An si fuerit ille occasione testamenti deceptus, habeat actionem doli, finge esse oneratum legatis supra dodrantem, dolo vero alicuius ex legatariis inductum credidisse, satis, abundeque ad solida legata soluenda heredi-
78 tatem † sufficere, atque ita plene legatis satisfecerit, videtur deneganda hæredi actio doli, primo quia per ignorantiam soluit indebitum, ideoque competit condictio indebiti *l. error. Cod. ad l. Falcid. l. fideicommissa. Cod. de condict. indeb. l. regula.* §. *fin. ff. de iur. & fact. ignor.* & *l. cum quis Cod. eodem*, *ergo cessat actio doli. l.* 1. §. *merito Prætor. ff. de dolo.* Secundò videtur hæredi competere interdictum quorum legatorum, nam præstatur hæredi, vt recuperet à legatariis rem legatam ad effectum, vt beneficio legis falcidiæ non fraudetur, *l.* 1. *& ibi Bart. ff. quorum legatorum.*

Contrarium † tamen respondet *Caius in l. si legatarius. ff. de dolo.* his verbis;
79 datur de dolo malo actio si legatarius hæredi adhuc ignoranti substantiam hereditatis vltro iurando, vel quadam alia fallacia persuaserit; &c. & meritò cum alterius
80 fallacia deceptus, & læsus sit: *l.* 1. *ff. de dolo.* Tolluntur † autem facili negocio allegata in oppositum, ad primum enim *Bartol. in dicta leg. legatarius*, vbi etiam glossa resp. quod condictio indebiti propter sui generalitatem concurrit cum actione doli. De qua re copiosius agemus, infra in titulo de actione doli. Soluit etiam Bartol. quod iste est vnus ex illis casibus, in quibus cessat condictio indebiti.

Secundum conuellitur, negando in suis terminis dari illud interdictum hæredi, siquidem competit, quando legatarii propria authoritate, occuparunt rem legatã,

l.1.ff.quorum legator. ibi æquissimum Prætori visum est, vnumquemque non sibi ipsum ius dicere, occupatis legatis, sed ab hærede petere.

Q.21. Quæritur in simili specie an detur hæredi actio doli. Testator deposuit apud Titium tabulas sui testamenti, in quibus Mæuium hæredem fecerat, & quibusdam legata dederat, & postea decessit, depositarius deleuit tabulas ita, vt legi non pos-
81 sint, an † teneatur hæredi actione doli? & videtur huiusmodi actio cessare, de loco eius competere ordinaria actio depositi, vel ad exhibendum, vel legis Aquiliæ per tex. *in l. qui tabulas.ff.ad l. Aquiliam*, vbi Iulianus ad litteram amplians illam dispositionem ad quodcunq; instrumentum, depositum, & à Depositario dolosum. Confirmatur quia cum depositarius conueniatur tantum de dolo. *l.contractus quidam ff.de reg.iur.* *§.pen.instit quib.mod.re contrah.obl.* *l.1.§.si conuenit.ff.deposit.* semper danda esset actio de dolo, & cessaret ordinaria depositi, quod est absurdum. Verum in contrarium est textus aper-
82 tus in *l. si quis tabulas.ff.de dolo* ibi hæres scriptus habebit aduersus † eum de dolo actionem facta prius summaria probatione per duos testes, quod in eo fuerit institutus hæres, vt tradit *Alber* hic, argumento *tex.in l.in lege Aquilia si deletum ff ad l. Aquiliam*. Dif-
83 ficilis † est sane hic obex, & ardua conciliatio istorum iurium; pugnant enim aperto marte, & licet glossa in vtraq; lege laboret plurimum Iulianum, & Vlpianum dissentientes, concordes reddere, nulla tamen est solutio, quæ sit vndique tuta. *Bart.* laudat vltimam solutionem *gloss.in dict.l.si quis tabulas.ff.de dolo*, scilicet, quod in ea esset hæres institutus sub conditione, quam non potuit implere, cum propter deletionem, vel corruptionem tabularum, ignoraret quæ esset conditio. In lege contraria heres adiuuerat hæreditatem, sed nimis est diuinatiua, vt *Alber.* ibi, qui ex mente Iacobi, & ex intentione sua, plures affert responsiones, sed neutra transit sine difficultate, & ipsemet refellit dictum Iacob. & videtur ita nouiter soluere, vt in *l.si quis tabulas*, de dolo agatur actione doli ad damna, in lege contraria actione depositi, vel ad exhibendum agatur ad rem corruptam.

84 Et prædicta † conclusio, quod aduersus corrumpentem tabulas testamenti detur actio doli, porrigitur etiam ad supprimentem, & occultantem eas, vt in *l. si quis affirmauerit.§.fin.ff. de dolo*, ibi diu suppressæ scilicet tabulæ sint; mox mortuo filio prolatæ, hæredes filii aduersus eos, qui suppresserunt & lege Cornelia, & de dolo posse experiri, illa quidem criminaliter. *gloss. Alber. & Bartol. ibi* ista vero ciuiliter, ex quo gloss. Bartolus & Doct. notant actionem doli non impediri per aliam actionem criminalem, ratio est *ex l.1. Codic.quando ciuilis actio non præiudicet crimin.* scilicet quia vtraque est de re familiari, ibi enim ait Imperator generaliter à prudentibus esse definitum, quoties de re familiari, & Ciuilis, & criminalis actio competat, vtraque liceret experiri, siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur. Extenditur secundo in casu.
85 *l.filius.ff.de dolo* scilicet † contra legatarium, qui in perniciem hæredis manumittit seruum, qui obligatus erat ex præcepto testatoris, hæredi rationes reddere.

86 Tertio ampliatur † in eo hærede, qui fuerit à Testatore defraudatus de eo, quod sibi legis auxilio obueniebat, vt legitima patronus quæ ei est ex legis necessitate relinquenda, potest enim reuocare ex propria persona, *Cast.in l.2.n.4.C.si quid in fraud. patron. Alba.cons.73. Bursat.cons.30.n.35.vol.1.*

Quæstio vigesimasecunda. Quæro hæres dolo alterius fuit inductus ad hæreditatem adeundam quasi esset opulenta; quomodo ei succursum est? & videtur ei non esse subueniendum, quia potuit adire, cum beneficio legis, & inuentarii. *l.fin. Co.de iur.delib §.& si præfatam & §.sin vero postquam adierit.*

Verum in oppositum est tex. *in l.fin.ff.de dolo*, qua definitum est aliquando a-
87 ctione aliquando † exceptione doli subueniri decepto contra decipientem, nam si supra vires hæreditarias conuentus fuerim à creditoribus, agam actione doli contra dolosum, si vero creditor vnus dictæ hæreditatis, & is agat, vt sibi insolidum soluatur, repellitur exceptione, idemque erit si plures creditores dolo persuaserint ad adeundum, vt exceptione summoueantur.

Non vrget argumentum contrarium, quia obtinet quando sponte sua adiuuit non confecto inuentario, sibi enim imputet, & suæ facilitati adscribat, id quod in dolo alterius circumuento, non procedit, nam si subueniendum esse, prætor aperto iure clamat vt constat ex *l.1.cum seq.ff.de dolo.*

Quæst. 23. Ex diuerso quæro, hæres ad abundantem, ac locupletem hæredi-
88 tatem vocatus dolo alterius persuasus, & inductus recusauit illam † adire, quam vel

vel proximus testatoris, cognatus, vel ex substitutione vocatus, acceptauit. An habeat actionem doli, & negatiuè videtur respondendum. Nam aut iste hæres est minor, & tunc cessat actio doli, quia competit restitutio in integrum. *l. 1. §. ait prætor, §. & idem Pomponius. ff. de minor. l. & si sine doli. §. restitutus*; Aut est maior, ista repudiatio, cui dolus causam dedit, est ipso iure nulla, siquidem sicut aditio bonæ fidei est *Bar. in d. l. si maior. Cod. de dolo*, ita & repudiatio ex illa regula, quod eiusdem naturæ est distractus, cuius contractus, *Bar. in l. si maior. C. de dolo, Doctor. in l. ab emptione. ff. de pactis. Euerhardus in dialect. leg. in loco à contractu ad distr.* igitur non est necessaria restitutio, cum competat remedium ordinarium nullitatis.

89 Pro resolutione, quod attinet ad hæredem minorem, vtique absolutum est † actioni doli non esse locum propter restitutionem in integrum, vt ibi ait gloss. quod verò pertinet ad maiorem, text. in *d. l. si maior*, apertissimè probat doli actionem habe-

90 re, ibi sane † si eius vxoris tibi substitutę dolo factum est, actionem de dolo contra eam exercere poteris; ex quo textu dignè Bald. obseruat, repudiationem hæreditatis dolo factã non esse nullã, siue, vt verbis eius vtar, dolus dans causam repudiationi hæ-

91 reditatis non reddit renunciationem † nullam, quod etiam not. *Alexand.* ibi duplici ratione. Prior est, quia renunciatio trahit secum executionem. *l. 1. §. si debitori. ff. vt in possess. leg.* vbi probatur, quod in pactis liberatoriis simplex pactum, seu liberatio trahit secum executionem, dicitur autem trahere secum executionem ista repudiatio, quia vt inquit Alex. non expectat post se aliam traditionem pro executione, sed statim repudianti applicat potestatem adeundi.

Secunda quia renunciatio hæreditatis est actio vniuersalis concernens legatarios, & creditores, & multos alios, qui non commiserunt dolum. Notat etiam Bald. & dicit obseruatione dignam hanc legem, pro mulieribus inductis ad renunciandum hæreditati paternæ, vel maternæ vt fit quotidie, & de remedio ipsarum, vt scilicet nulla facultas eius adeundæ relinquatur, sed actio etiam dolo competat aduersus dolosum; Ita vt qui repudiatam hæreditatem acceptauerit, nullatenus sit molestandus, quia qui semel repudiauit non potest amplius adire. *d. l. si maior, & ibi Corneus.* Nec vrget argumentatio a contrario, eam enim, vt Bal. ait, bene resoluit *gloss. d. l. si maior*, quam etiam laudat Bartolus ibi apertius eam declarans, nempè sicut venditio, licet bonæ fidei propter dolum non annullatur, ipso iure, quando est secuta traditio, sed recurritur ad actionem doli, ita est in distractu, quando est facta executio, vt hic, nam d. repudiatio trahit, sicut diximus, executionem secum.

De Dolo in legatis, & fideicommissis Cap. VIII.

1 *In legatis, & fideicommissis dolus committi potest, & à quibus committatur.*

2 *Vtrum legatum relictum in fraudem creditorum, mero iure subsistat, & pro negatiua arguitur.*

3 *Arguitur pro affirmatiua.*

4 *Negatiua tamen, sicut communior, ita probabilior ostenditur.*

5 *Contraria resoluuntur.*

6 *Limitatur communis conclusio in casu* legis seruum filii. §. primo. ff. de leg. 1.

7 *Limitatur de iure authenticorum.* auth, sed cum testator C. ad l. Falcidiam.

8 *Affertur ratio huius limitationis.*

9 *Limitatur tertio ex mente Bald. vt procedat in legatis quantitatis, vel generis, vel speciei.*

10 *Opinio tamen Bald. in dubium reuocatur.*

11 *Quæ per Salic. reprobatur.*

12 *Argumenta pro sententia Bald. respondetur.*

13 *Quando legata dicantur in fraudem facta, an requiratur fraudulentus animus cum damnoso euentu.*

14 *Concluditur cum communi sententia eventum solum sufficere.*

15 *Quibus casibus dolus committatur per hæredem in legatis, explicatur.*

16 *Recensentur effectus sui doli.*

17 *Heres omittens petere cautionem vsusfructus in præiudicium, legatariis de dolo tenetur.*

18 *Hæres dolum committit in casu* legis si in fraudem C. de legatis.

18 *Mota hæredi controuersia super testamento, an teneatur soluere legata legatariis volentibus præstare cautionē de restituēdo,*

an vero posśit differre vsque ad finem litis.

20 *Correctio legum, quoad fieri poteſt euitanda eſt.*

21 Lex ſi in fraudem Cod. de legatis *cum duabus legibus pugnantibus conciliatur.*

22 *Tenetur hæres ſoluere legata præſtita cautione per legatarios, quando mota eſſet controuerſia de hæreditate, vel teſtamento.*

23 *Fallit ſi tantum præceſſerint minæ de lido.*

24 *Secundo fallit ſi præceſſerit colluſio inter actorem, & hæredem.*

25 *Hæres hoc pacto, colludens dicitur verſari in dolo.*

26 *Item quando omiſſa cauſa teſtamenti, acciperet hæreditatem ab inteſtato.*

27 *Ampliatur primo.*

28 *Ampliatur ſecundo.*

29 *Ampliatur tertio.*

30 *Ampliatur quarto.*

31 *Ampliatur quinto.*

32 *Dolo facit heres ſi perperam ſe gerat circa rem legatam ante aduentum temporis legati ſoluendi.*

33 *Dolo facit hæres petendo debitum, legata debitori liberatione.*

34 *Item ſi pendente conditione legati, curauerit rem deſinere eſſe hæreditariam.*

35 *Item ſi rem ſubiectam reſtitutioni inter plures hæredes, emerit à Creditore.*

36 *Similiter tranſgrediendo voluntatem defuncti, circa legatum.*

37 *Item occultando teſtamentum in perniciem Cohæredis, remiſſiue.*

38 *Item in terminis* l. 1. §. hæreditas. ff. de his, quæ in teſtamento delentur.

39 *Item in terminis* legis 33. §. filio. ff. de legatis 3.

40 *Item dolo facit hæres rem legatam deteriorando, vel extinguendo.*

41 *Similiter quando legato ſeruo generaliter, dederit ſeruum furem.*

42 *Deniq; dolo facit, ſi rem legatam de loco ad locum transferat.*

43 *Legatarius dolum committit perſuadens hæredi per fallaciam, vt adeat hæreditatem.*

44 *Item in terminis* leg. ſi ſeruus legatus. §. cum quid. ff. de legatis primo.

45 *Dolum etiam committit legatarius, propria authoritate occupans rem legatam.*

46 *Etiam tenetur de dolo, quando, & ipſe grauatus fideicommiſſario perſuaderet hæredi, vt omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato adiret.*

47 *In dolo etiam eſt ſi ſcienter acceperit plusquam ex* l. Falcidia *ſibi dandum eſſet.*

48 *Similiter legatarius in dolo dicitur verſari, ſi poſtquam recuſauit rem mediocrem ea extincta, aliam petat.*

49 *Item ſi ex vnius teſtamẽto, æſtimatione rei conſequuta, ex alio petat rem ipſam.*

50 *In dolo etiam eſt iuxta caſum* l. Papinian. ff. de ſeruitutibus.

51 *Dolo facit legatarius contraueniendo iudicio teſtatoris per ſolam libelli oblationem, dum fuit iuſſus non contrauenire.*

52 *Item ſi res hæreditarias, aliquo in loco cumulauerit, quotieſcunq; Teſtator ſibi legaſſet omnes res in aliquo certo loco conſtitutas.*

53 *Dolo facit legatarius occultando teſtamentum, ita vt poſtea petendo legatum repellatur.*

54 *De dolo etiam tenetur malitioſe contraueniendo voluntati teſtatoris.*

55 *Item propria authoritate apprehendẽdo poſſeſſionem rei legatæ.*

56 *Quid differat conſtitutio* legis non dubium C. de legatis a l. 1. ff. quorum legatorum.

57 *Fallit ſuperior concluſio, quando teſtator dedediſſet licentiam capiendi propria authoritate rem legatam.*

58 *Fallit ſecundo in legatario, qui eſſet datus executor teſtamenti.*

59 *Fallit tertio in inſtituto in re certa, licet legatario comparetur.*

60 *Fallit quarto in legatario annuorũ fructuum certi fundi.*

61 *Fallit quinto in legatario vſuſfructus omnium bonorum.*

62 *Fallit ſexto nolente hærede detrahere Falcidiam.*

63 *Fallit ſeptimo conſentiente hærede, vt legatarius poſſeſſionem apprehendat.*

64 *Fallit octauo ſi hæres dixerit laboratoribus, vt rem legatam nomine legatarii colerent.*

65 *Fallit nonò, vbi teſtator rem legatario tradidiſſet.*

66 *Fallit decimo ſi res legata erat penes legatarium depoſita per teſtatorem.*

67 *Fallit vndecimo in vxore relicta maſſaria, & fructuaria, ſtantibus liberis.*

68 *Fallit duodecimo, quando periculum eſſet in mo-*

in mora, vt in legato relicto pro sepultura.

69 Fallit tertiodecimo in legato relicto cum clausula omni meliori modo: tunc enim potest propria authoritate accipere.

70 Clausula omni meliori modo supplet titulum institutionis.

71 Extraneus, siue tertius, quando, & quomodo in vltimis voluntatibus dicatur dolum committere, remissiue.

SEd iam ad legata transeamus, & fideicommissa, nam & in his sæpe dolum committi, † probat *Martianus in l. si seruus vetitus, & in l. si seruus legatus. § in quid. ff. de leg. 1. vbi Bar.. summat. tex. hoc modo.* In legatis, & fideicommissis culpa venit, & dolus ad similitudinem contractuum *l. seruum filii. §. is idem seruus. ff. eodem tit.* Committitur autem in legatis dolus,

Aut à testatore in legando, vel fideicommittendo, Aut ab hærede, qui legatis est oneratus.

Aut à legatariis ipsis. Et sane testator dicitur dolo facere quando in fraudem Creditorum leget, aut fideicommittat, iuxta text in *d. l. seruum filii. §. si idem seruus. l. si vniuersæ C. de legat. Ias. num. 3. Faber, Ang. in §. item si quis in fraudem inst. de act. Alex. Castrens. Bald. in d. l. vniuersæ.*

Quæst. 1. Quæro itaq; primo loco an legatum relictum in fraudem creditorum vacat † mero iure, an potius sit ipso iure nullum. *Bald. in l. 1. in 8. quæstio. Codice si quid in fraud. patron. Angel. & Faber, in dicto. §. item si quis in fraudem, ille col. 5. hic tertia.* putant ipso iure non valere, adducti authoritate *d. leg. si vniuersæ.* ibi Imperatores, si vniuersæ facultates, quas pater vester reliquit debito Fiscali, aut priuato absumantur, nihil ex his, quæ testamento eius adscripta sunt valere potest, & inde inferunt, quod pro his legatis non competit actio reuocatoria, de qua in *dicto. §. item si quis in fraudem. Iason ibi numero 13. in primo & verb.* ad hoc enim ponderantes quod ibi dicitur, rescissa traditione, sed eum legata sint nulla, impossibile est, quod rescindantur, *l. nam & si sub conditione, versic. post defectum. ff. de iniusto rupto testamento*, sed si facta fuerit dictorum legatorum traditio, competit ad recuperandum, vel condictio indebiti, si creditor non habet hypothecam, vel actio hypothecaria, si habuisset bona debitoris hypothecata, vt egregie declarat *Bart. in l. fin §. & si præfatam. numero 4. Cod. de iur. delib.* Secundo vltra Doctores arguo ex. §. 1. & §. 2. *institut. quibus ex caus. manumitt. licet, vel non, habetur in primo*, quod qui in fraudem creditorum manumittit nihil agit, quæ verba ostendunt nullitatem ipso iure *Alciat. lib. 4. parergon. cap. 14. l. fin. ibi nihil agit. ff. de lib. & post. itum. l. si le... ff. de negoc. gest. Corset. in sing. in versiculo nihil agit per text. in l. nisi. ff de tutel. & ration. distrahend. vbi Bald. idem not. & reg. dict.* §. 1. habet locum etiam in vltima voluntate, vt patet ex §. sequenti, in quo ponitur limitatio in vltima voluntate, vnde præsupponit regulam vltimæ voluntatis in contrarium, & si est speciale, vt ibi dicitur, vt seruus in fraudem creditorum possit institui, & liber fieri ex ratione ibi allegata, ne defunctus decedens sine hærede, iniuria afficiatur, ergo legato, vel fideicommisso, non est valida collata libertas, quæ cum sit res fauorabilis. *§. fin. instit. de do. l. libertas, vbi gloss Dec. & Cagn ff. de reg. iur.* & tamen in fraudem creditorum est nulla, longe magis extra legata, vel fideicommissa fraudulenta; Contrarias partes acriter † defendit, text. in *l. qui autem. § fin. ff. quæ in fraud credit.* quem citat *Iason in d. §. item si quis. num. 53. verb.* ad hoc enim, vbi legata sunt relicta in fraudem, & ab hærede testatoris necessario præstita; bona postea hæredis sunt venditoribus defuncti distracta, reuocantur legata, etiam si legatarii fraudis sint ignari per vtilem actionem gl. ibi... ponit, vel Fauianam, vel in factum, neq; enim potest ad condictionem indebiti vel hypotecariam accommodari, quia directę illi competunt, non vtiles. Secundo eandem sententiam sequuti sunt in *d. §. item si quis in fraudem, Rodulph. Agricol. & Nicolaus de Neapol. relati à Iason loco de quo supra:* ille quia Prætorium remedium, de quo in *dicto. §. item*, datur etiam iuuandi iuris ciuilis gratia *§. primo institut. de bonorum possess. & l. 7. de iust. & iur.* Ideoque procedit etiam in legatis in fraudem relictis, tametsi suppetant remedia ciuilia condictionis indebiti, & actionis hypothecariæ: Quia temedia *d. §. item si quis*, plenius prouident, quam condictio indebiti, vel hypothecaria, siquidem in condictione veniunt tantum fructus, quibus est effectus locupletior: *l. si non sortem. §. libertus, & l. indebiti. ff. de condict. indebit.* in istis veniunt omnes fructus.

Tertio ego confirmo authoritate textus in *l. prima ff. si quid in fraud patron.* Verb.

sicut in legatis, iuncto verbo si alienatio, nam legata sunt facta à liberto in fraudem patroni, reuocantur, igitur valent ipso iure, neque videtur constituenda differentia inter creditores, & patronos fraudatos per gloss. sing. *in d. §. item si quis in verb.* in fraudem, vbi quod statutum est in creditore per omnia dicit habere locum in Patrono,
4 *Ias. in dicto loco numero 49.* quid dicendum? Prior opinio videtur † esse communis, nam præter Doct. enumeratos in *d. §. item si quis Alexand. Bald. Castrens. Saly. in d. l. si vniuersa*, eandem sequuntur, & etiam fortasse verior, proinde ab ea non recedendum, non solum ex supra deductis, sed etiam pondero in *dict. leg. illa verba*, nihil eorum, quæ testamento ascripta sunt valere potest, & illa verba; si quid deducto debito in delictisque superfluum est, legata salua Falcidia, præstanda sunt, ratio etiam suffragatur, quia scilicet legata non deberentur, nisi deducto ære alieno. *leg. qui autem. §. penultim. ff. quæ in fraudem credit. leg. prima §. is qui quadringenta. ff. ad Trebell. gloss. in*
5 *d. §. item si quis, circa medium.* Nec † obstant adducta ex aduerso, nam primum retorquetur, quippe si valeret legatum ipso iure, directa non vtilis competeret actio Pauliana, ita vt quo argumento Iason probat ibi non competere, condictionem indebiti, vel hypothecariam, quia essent directæ, ita aduersus eum probatur, quod si legata tenerent mero iure, directa competeret actio non vtilis; confirmatur, quia cum legatum fraudulentum est, certe nullum est, sed si res legata fuerit tradita, cum traditio sit facti, opus est eam rescindere, & rem recuperare, secundum & tertium fundamentum diluitur, quia non valet sequela, prætor sæpe adiuuat ius ciuile, ergo hoc loco adiuuat, rursus plenius est remedium, *dict. §. item si quis*, ergo in hac specie competit. Quartum, quod est difficilioris resolutionis, potest tolli dicendo tunc habere locum, cum res legata tradita sit legatario, tunc enim ex dicta ratione opus est reuocatione, quamuis legatum ipso iure non consistat, conueniunt enim actum esse nullum; & tamen traditionem esse alicuius effectus, argumento *leg. 1. §. si vir vxori, ff. de acq. poss.* Ampliatur hæc communis conclusio per *Alexand. in d. l. vniuersa in fin.* vt placet etiam Baldo ibi, vt procedat etiam in donatione causa mortis, facta in fraudem creditorum per textum *in l. 1. §. 1. ff. si quid in fraudem patron.* ibi mortis causa donationes comparantur legatis; & sicut in legatis, non quærimus dolo malo factum sit, an non sit, ita nec in mortis causa donationibus, & confert *vulg. l. illud, ff. de donat. mort. caus.* & militat eadem ratio, vt non debeantur nisi deducto ære alieno; li-
6 mitatur autem in singulari † casu, *l. seruum filii. §. 1. iuncta gloss. in vers. in fraudem creditorum. ff. de legat. 1.* scilicet quando legata essent facta sub conditione dandi tantum hæredi, quod sufficiat creditoribus, quandoquidem hæres debet illud, quod acciperet causa conditionis implendæ, soluere creditoribus, per dict. glossam, quam dicit esse singularem, nec alibi reperiri, *Castren. in d. l. si vniuersa* & laudat. *Alex. ibi num. 5. verb.* tertio limita, & ait *Castr. in d. l. si vniuersa*, quod non potest recusare hæres, vt non soluat legatario dicta legata, si ipse pareat conditioni, etiam si hæres diceret, ego soluam creditoribus, licet meo iudicio non debeat appellari limitatio, etenim aut legatarii parebant conditioni, & non erant legata relicta in fraudem, aut non obtemperabant, & legata non debebantur, ob defectum conditionis.
7 Secundo restringitur, † vt procedat de iure digestorum, & Codic. non hodierno iure Authenticorum, scilicet per *authent. sed cum testator. Cod. ad l. falcid. & §. si vero non fecerint in authent. de heredit. & falcid.* quando scilicet hæres non fecerit Inuentarium, etenim tunc obligatus est legatariis supra vires hæreditarias, vt his iuribus est definitum, ibi, quo non obseruato solida legata præstet, & si fines hæreditarios excedunt, & ibi, si vero non fecerint inuentarium, non retinebit falcidiam, sed complebit legatarios, & fideicommissarios, licet substantiæ morientis mensuram transcendat legatorum datio, ita limitant Doctor. *Alexand. Paul. Bald. in dict. l. si vniuersa, & Doctor. Aret. Faber. Angel. Iason. num. 53. in d. §. item si quis in fraudem, Ro-*
8 *land. in suo libello de Inuentario part. vltim. cap. 1.* Ratio † vero est, quia hæres in pœnam non confecti inuentarii, tenetur de propria substantia soluere fideicommissa, vel legata, ratio vero rationis est, quia lex non confecto Inuentario præsumit, quod hæres occultauerit res hæreditarias. *§. hinc nobis in authent. de hæred. & falcid. Doctor. in l. fin. §. & si præfatam. Cod. de iur. deliberan. Cuman. consilio 50. colum. 2. & consil. 73. colum. 2. Afflict. decis. 44. numero trigesimo tertio. Bald. in l. filium quem habentem colum. 22. verb. & quæro, Cod. famil. hercisc.* vnde fingitur soluere de hæreditate, non de proprio patrimonio, secundum *Bartol. in l. in ratione. §. quod vulgo. ff. ad legem falcid.* & hanc etiam rece-

receptiorem sententiam tradit *Alex. in l. in ratione la 1. §. quod vulgo col. 9. in ea gloss. ff. ad legem falcid.* *Abbas consil. 73 col. 4. vol. 2.* qua ratione præsumptionis legis stante, non mirum si legata valeant, quoniam non præsumuntur in fraudem, cum illis de hæreditate videatur satisfieri; deducitur etiam a contrario sensu, quod hodie Inuentario confecto legata in fraudem relicta, erunt sicut de iure Codicis, ipso iure nulla, cessat enim ratio præsumptæ occultationis.

9 Tertio ex mente † *Baldi* restringitur in *d. l. si vniuersa*, vt procedat in legatis quan-
titatis, vel generis, vel speciei. Nam si species legata sit in dominio testatoris, transibit
dominium ipso iure in legatarium, & si hæreditas non sit soluendo; ratio est, quia æs a-
lienum, fundum non perimit sed totum patrimonium diminuit. *l. si fideicommissum. §. tractatum est. ff. de iudic.* bene fatemur, quod poterit reuocari per creditores, *l. fin. §. licentia creditoribus. C. de iure deliber.*

Quæst. 2. Castren. dubitat de hoc dicto, inquit tamen non paruam esse authori-
10 tatem Baldi, & eius dictum † esse singulare, & si verum erit, poterit hæres compelli
ad soluendum legatum etiam confecto Inuentario, argumento *l. 2. ff. de condict. indeb.*
in verbo vel si post multum temporis emerserit æs alienum, nam condictione indebi-
ti hæres poterit legatum repetere, eandem limitationem probat, *Alex. in d. l. si vniuersæ*
num. 3. verb. sed debes respondere, quamuis non figat pedes, imo videatur sentire con-
11 trarium, in verbo & finaliter veritas; Salycetus † contrarium sentiens sic argumen-
tatur; sine titulo non potest transferri dominium. *l. numquam nuda. ff. de acquir. rerum dominij.* sed propter fraudē creditoris lex annullat titulum legati, ergo non est facta translatio dominii. Secundo moueor *ex d. l. si vniuersa.* ibi nihil eorum, quæ testamento ascripta sunt, valere potest, illa enim vniuersalis negatiua, ęquipollet de proprietate sermonis, omnia destruit, actum, sc. & potentiam, *Doct. in §. omnium instit. de actionib.* maxime *Zas.* ibi dictam regulam declarans, igitur nullum legatum potest valere, augetur, quia oratio vniuersalis negatiua, in vno falsa in totum redditur falsa, vnde si legatum speciei valeret, vt dixit, omne legatum valeret, quo nihil est absurdius. Suffragatur Tertio loco, quia militat eadem ratio in legatis speciei, scil. quod debentur, tamen deducto ære alieno, vt supra probatum est, at æs alienum diminuit patrimonium, *d. l. si fideicommissum*, & ideo si totum æs alienum deducitur, quomodo remanebit fundus legatus? ac si æs alienum patrimonium totum diminuere certum est *d. l. si fideicommissum* quomodo potest locus esse legato fundi?

Quarto loco has partes iuuat *l. finalis. §. licentia creditoribus*, vbi legata soluta repe-
tuntur per creditores à legatariis condictione indebiti, tamquam indebite soluta,
quando hæreditas nō est soluendo, & ideo his rationibus adductus procliuior sum in
hanc posteriorem sententiam, quæ etiam plures suffragatores habet, nam eam vltra
12 Saly. probat *Alex. in d. vers.* & finaliter sentit, idem *Castrens.* Nec † me mouet ratioci-
natio Baldi: sublata est enim ex tertio argumento nostræ sententiæ, etenim dum æs alienum totum patrimonium diminuit, facit nihil superesse rei legatæ, nec officit replicatio, quam pro tutela Baldi facit *Alex citato loco*, sc. quod ex futuro euentu declarabitur esse indebite solutum, quod à principio erat debitum; nam *lex si vniuersæ*, ostendit ab initio fuisse indebitum, dum ait nihil valere potest, & quia ab initio erat indebitum legatum, datur ad reuocandam solutionem ipsius, condictio indebiti, & si ab initio fuisset debita, non competeret huiusmodi condictio.

Quæst. 3. Cum ex iam dictis liquido constet, legata, vel fideicommissa, in frau-
13 dem relicta non valere, non iniuria quærendum est quando dicantur † in fraudem
facta, vtrum scil. requiratur fraudulentus animus, vna cum damnoso euentu? an verò
sufficiat perniciosus euentus? Et videtur vtrumq; necessarium per textum *in §. in fraudem instit. quib. ex caus. manumit. lic. vel non l. si quis cum haberet. ff. quæ in fraud. cred. l. 4. §. si quis autem. ff. qui & à quibus. l. 1. & l. fin. C. qui manumit. non poss.* quibus legibus probatur, legatum libertatis non videri factum in fraudem, nisi animo, & re ipsa sint fraudati creditores. Secundo in alienatione inter viuos desideratur vtrumq;, ergo & in vlti-
mis voluntatibus, cum valet argumentum *d. § 1. vbi Angel & Faber, instit. de lege Fusia ca-*
14 *nin. toll.* in contrarium † videtur magis communis opinio, *gloss. in d. §. item si quis in fraudem in verb.* in fraudem circa medium, & *in l. patronus gloss. 1. ff. de probat. Faber. Angel. Petrus de bellapert. in §. item si quis Ias. ibi num. 53. verb. in ea gloss.* & probatur apertissima. *leg. 1. ff. si quid in fraudem patroni*, ibi si enim proponis mortis causa factam alienationem, non requirimus vtrum dolo malo facta sit, sufficit enim dicere dolo malo

tamen pugnat textus in dicta *l. si in fraudem*, ibi præses solui legata iubebit, interposita
cautione, si euicta fuerit hæreditas, ea restituturum, & in *l. fin. Cod. de petit. hæred.* ibi, si-
quidem pro legato, vel fideicommisso hoc faciat, rem expeditæ quæstionis esse, cum
possit scriptus hæres cautione interposita non differre hanc petitionem, sed recte
exigit legatum, vel fideicommissum sub ea cautela, vel satisdatione, vel qualitate per-
sonarum, & ibi ponitur formula elegans cautionis. *Bartol. in l. hoc autem. §. cum duo. ff.
si cui plus*, quàm per legem falcid. *gloss. in leg. si testamentum. ff. de petit. hæredit. Castrens.
in dicto. §. si in fraudem*, quibus consentit eodem loco Alexand. conciliant has discor-
dantes leges, vt sit in potestate hæredis, vel expellere legatarios illa proposita exce-
ptione, de qua dictis iuribus continetur, vel soluere legata extincta cautione, de quà
in dicta *l. in fraudem*, id verò procedit iure veteri Digestorum, & Cod. sed hodie no-
uissimo iure ex constitutione Iustiniani *in d. l. fin. C. de petit. hæred.* cogitur hæres præ-
stita cautione legata soluere, nec potest legatarios expellere ita inquit *Cast. in fine*, ibi &
hoc iure veteri, & probat *Alex. in eodem loco.*
20 Plane † durum mihi videtur, quod vna lex Cod. aliam legem Codicis corrigat,
21 ideoq; crederem diuersum esse † casum. *d. l. fin. à l. si in fraudem, & l. 2. ff. de except. rei iud.
cum aliis citatis*, siquidem in constitutione fin. non dubitatur, de iuribus testamenti, nec
de illis est quæst. sed vel constat de eius valore, vel quia hæres ab intestato adiisset, mo-
uebatur iudicium petitionis hæreditatis, cuius exitũ nolentes expectare legatarii, aut
fideicommissarii, petebant; olim ex centumuirali iudicio repellebantur, sed ex deci-
sione Iustin. consequuntur legata præstita cautione. Creditores hæreditarii agunt, vel
contra hæredes, vel alios possessores cõuentos petitione hæreditatis, at in aliis legibus.
Quęstio erat de viribus testamenti, sc, quia petebatur bonorum possess. contra tabulas
à filio inique præterito, vel exhæredato & in *l. si in fraudẽ*, dicebatur testamentũ falsum,
meritò hæres debet aut legatarios exceptione repellere, aut soluere illis cum cautela
satisdat. quia ibi non erat tutũ ius testamenti. Vel alio modo posset etiam resp. quod
l. 2. ff. de except. rei iud. & aliæ similes modo allegatæ loquuntur, quando filius expugnat
testamentũ, quia inique præteritus, vel iniuste exhæredatus, vt verè constat ex lectura
literæ cuiusq; legis, idque sit fauore causæ & filiationis, quando vero alia occasione sit
contraria, de viribus testamẽti, procedat *d. lex in fraudem, d. l. si.* quasi non sit tantus, nec
causæ, nec personæ fauor, ita. n. euitabimus trium legũ correctionẽ, iuxta reg. *l. præcip.
C. de ap. l. sanc. C. de test.* Et cum hac vltima solutione ptranseo, donec probabiliorẽ inue-
niam, præsertim cũ *d. l.* vltima loquatur in petitione hæreditatis, *d. l. in possess. bonorũ. con-
tra tab.* correctio. n. non recipit extensionem, imò in quantum fieri potest, restringitur.
22 Conclusio † igitur est in terminis. *d. l. si in fraudẽ*, quod legatarii præstita cautione, cõ-
sequentur legata quando scilicet de hæreditate, vel testamento, mota est controuer-
23 sia. Fallit primo ex mente *Castr.* ibi si lis adhuc † mota non esset, sed pręcessissent mi-
næ de litigando, nã cogeretur hæres absq; satisd. legata soluere, quia minę possent esse
elusorię, & ad effectũ non perduci. *l. hac autẽ in 1. ff. si cui plus, quam per l. Falc.* ibi: nam ini-
quũ erat, omnimodo caueri non dum illata controuersia, cum possint elusoriæ minæ
24 fieri. Secundo fallit, † quando mota esset lis, sed legatarii possent docere collusionẽ, &
fraudem inter actorem, & scriptum hæredem, esse factam, dolus enim, sicuti suo au-
thori non debet prodesse, ita nec aliis nocere *gl. in d. l. fraudem in vers. cautione.*
25 Quibus consequens est, vt † quarto modo hæres versetur dolo in legatis, quando
scilicet in perniciem legatorum, faceret collusionem cum eo, qui moueat de hæredi-
tate controuersiam per inofficiosi querelam, & in *l. si suspecta. ff. de inoffic. test.* Qua cau-
tum est, ꝙ legatarii suspectã habentes hanc collusionem possunt assistere liti, volunta-
tẽ defuncti tueri, & etiam appellare, si contra testamentũ pronunciatum fuerit, id ꝙ
vsq; adeo est verum, vt non sit necesse legatariis, probare suspicionem prædictam, gl.
ibi quam Bar. laudat, ex illis verbis tex. si suspecta sit, & conferuut tradita per ipsum, *in
l. si prolusoriis. §. 1. de appell.* Rom. *sing.* 365. Præterea permissum est illis testes examinare;
vt constat ex illis verbis tueri voluntatẽ defuncti, & si hæreditatis Iudex, contra hæ-
redẽ pronunciauerit, non agentẽ causam, vel lusoriè agentem, nihil nocebit legatariis
l. si seruus. §. 1. & §. si quis quod placet Bar. nec non *Alb.* ibi, qui eiusdem sententiæ pluri-
mos citat antiquiores, & infert ad venditorem, vt possit adesse causæ, quæ mouetur ẽ-
ptori de re vendita, & testes producere incerto emptore, *l. si parentes. C. de euiction. & l.
2. C. de in litem dand. tut. & inst. de Cur. §. si.* Quinto loco dolo facit hęres in legatis, quãdo
26 in legatorum, vel fideicom. † necem omittit adire hæreditatẽ ex testamento; & acci-

27 pit ab intestato, iux. l. 1. §. quarimus ff. si quis † omiss. caus. test. ampliatur, vt procedat, etiã in eo
hærede, q dolo desierit hered. possidere, dolo aũt fecisse creditur, quo minus possideat
qui ad aliũ transtulit possessionẽ per fraudẽ, vt legatarii, cæteriq; q quid in testamento
acceperunt, careãt his, q sibi relicta sunt, d. §. nõ quærimus ver. & si nõ possideat, ampliatur
28 † secũdo, vt obtineat in filiis, q cũ bonorũ possessionẽ contra tabulas, essent accepturi,
& parẽtib. p edicto de leg. prestandis soluturi, maluerunt ab intestato succedere. l. quia
29 aũt, ss. §. hoc edictũ ff. eodẽ tit. Ampliatur † tertio, vt valeat in substitutis etiã, sicut in insti-
30 tutis, l. si nõ solus. §. cũ subst. & §. seq. † eodẽ tit. Ampliatur quarto in patrono, si cũ suo hære-
de colluserit, vt ambo possideãt ab intestato, & ita deludãt legatarios, l. 6. §. si patronus. ff.
31 eodẽ tit. Ampliatur quinto in pupillo, si dolo tutoris omiserit † ex test. & tenetur qua-
tenus ad eum peruenit. l. si dolo. ff. eod. tit. Quæ omnia intercedẽte dolo procedunt; quo
hæreditatẽ acquisierit, vel dolo desierit acquirere, d. l. 6. §. si non simpliciter, nõ si ex iusta,
32 concessaq; causa omiserit ex testamento, vt ibi expressum est. Sexto loco † dolo facit
hæres, quando in legatis in diem, vel sub conditione, nondum veniente die, vel con-
ditione non impleta, perperam egerit, ita vt de interitu eius timeatur, proinde tene-
tur dare satisdationẽ illam, vt legatorum, & fideicom. nomine, qua cogitur caueri dolũ
malum ab futurũ. l. 1. in prin. ff. vt legat. & fideicom. nomine, nisi talis satisdatio remissa fore-
te à testatore fuisset, quo casu etiã si propriã substantiam hæres dissipatet, & dubitare-
tur, ne inane fideicõmissum constituatur ad satisdationẽ non cõpellitur, l. qua filium, l.
1. c. 1. vt lega. & fideicom. nom. verum statim cogendus est restituere, vt inquit gl. in d. l. qua
filiũ, in vers. non cõpellendũ, arg. l. Imp. ff. ad Treb. vel fiet sequestratio arg. l. si fideiussor. §.
33 fin. ff. qui satisdare cogan. Ampliatur, vt procedat in omni successore tã prætorio, q̃ ciuili,
tam directo, q̃ fideic. l. 5. §. si hæres. ff. vt in poss. leg. vel fideic. iuncta gl. Septimo † dolo facit
hæres si debitum q est a testatore debitori remissum per legatum liberationis, petierit,
ideoq; exceptione doli potest repelli. l. 1. §. si debitori. ff. vt in poss. l. arg. l. 1. si reus. ff. de eo, per
34 quẽ factũ erit. Octauo † dolo facit, hæres, quando legatis, & fideico. conditionalib. one-
ratus, conditione, vel die pendẽte, curat vt res hæreditatis desinant esse hæreditariæ. l.
5. tit. qui in poss. l. vt lega. ff. vt in poss. legator. nam legatarii mittuntur in possessionem om-
nium rerum hæreditariarũ, si ei non caueatur, nec non & illarum, q̃ dolo, & culpa hæ-
redis desierũt hæreditariæ dd legib. fallit in tribus casib. enumeratis in l. fin. ff. vt in poss.
legator. sc. si hæres etiam dolo malo locum hæreditarium religiosum faciat, si quã rem
permissu principis conseruauerit, aut aliquẽ non in fraudem creditorũ manumisit. No-
35 no dolo facit † hæres, q rem subiectam restitutioni inter plures hæredes, emit à credi-
tore, argumento tex. in l. fin. §. quatuor. ff. de l. 2. Lucas de Penna in l. quemadm. n. 24. C. de a-
gricol. & cens. sc inter extraneos hæredes, non inter filios. vt declarauimus supra in pri-
36 mo capitulo de dolo in vltima voluntate in princ. verb. Quarto psumitur, Decimo † do-
lo facit saltem ex præsumptione legis, qui transgreditur voluntatem testatoris circa le-
gata; & fideicõmissa. Crau. cons. 139. ratio est, quia eius volũtas est lex. §. disponat. in auth.
de nupt. & qui legest ransgreditur dicitur esse in dolo Bald. cons. 35. li. 2. Crau. d. consil. 191.
37 Paris. cons. 49. n. 33. volum. 1. Vndecimo † dolo facit hæres, occultando testamentum in
38 perniciem cohæredis, vide omnino Alex. in l. 25. C. de l. Duodecimo † dolo facit hæres,
39 in l. 1. § hæreditas ff. de his, quæ in test. delentur. Decimo † tertio dolo facit hęres in l. 33. § fi-
40 lio. ff. de l. 3. Decimo † quarto dolo facit hęres rẽ legatã deteriorãdo, vel extinguẽdo, §. 1.
l. nõ amplius, & l. si seruus. § quoq. iuris, & § seq. ff. de leg. 1. l. cũ res in fin. §. culpa. de leg. 1. l. 36. §. fi.
41 C. eod. tit. l. 49. §. 1. eod. tit. Decimo quinto † dolo facit, quãdo generaliter seruũ, quẽ ipse
voluerit dare iussus, sciens furẽ dederit, de dolo cõuenitur ad soluẽdũ damnũ. l. si hæres,
& ibi gl. in verb. de dolo ff. de leg. 1. ratio est, quia pessimũ dare nõ debet, sicut nec optimũ
ibi in ver. sed quoniã, & in l. leg. generaliter. ff. de l. §. 1. l. fin. 1. C. com. de leg. q in tantũ est ve-
rũ, vt quãdo hęres dat seruũ virtute generalis legati, debet pmittere furtis, noxiisq; so-
lutũ esse, q ita dare debet, vt habere eũ liceat, quod non accidit, si furtis, noxiisq; obli-
gatus est l. si à subst. 1. §. 1. ff. de l. 1. & gl. ibi in ver. liceat ait, quod & fugitiuum non esse, pro-
mittere debet. Decimo † sexto hæres dolo facit quando res legata est in vno loco, &
42 ab hærede alibi dolosè transfertur, nisi hæres eam ibi præstet, vbi petitur, hæres con-
demnabitur doli sui nomine, si dolo fecerit, cæterum si vel non fecerit quidem, & de
suis sumptibus noluerit, rem vbi transtulit, præstare, doli non tenebitur. l. cum res lega-
ta, iuncta gl. in verb. transtulit. ff. de leg. 1. Cæterum ad dolum legatarii transeamus quæ-
rentes an in legatis dolum legatarii committant, & respondendum est, affirmatiuè
43 primo per text. in leg. lego. ff. de dolo, in qua legatarius cui † supramodum legis Falcidiæ
legatum erat, hærede adhuc ignoranti substãtiã hæreditatis, vltro iurando, vel quadã
alia

alia fallacia persuaserit, tamquam satis, abundeque ad solida legata soluenda sufficiat hæreditas, atque eo modo solida legata, fuerit consequutus, datur de dolo malo actio.

44 Secundo dolo facit † in *l. si seruus legatus viuo testatore. §. cum quid. ff. de leg. 1.* vbi tibi legatum fuit, & fidei tuæ commissum, vt mihi restituas, si nullum præterea commodum habes ex testamento, teneris mihi de dolo duntaxat, si quid dolo fecisti, ne possim legatum exigere, alioquin si quid vtilitatis accepisti, etiam culpam præstare debes, ad similitudinem contractuum bonæ fidei, in quibus si vtriusq; contrahentis cõmodum, refertur etiam culpa, si vnius dolus solus malus tantummodo præstetur; quare Bart. ibi deducit ex eo textu, quamuis nimis generaliter in legatis, & fideicommiss. dolum, & culpam venire ad instar contractuum bonæ fidei.

45 Tertio dolo † facit, quando propria authoritate, sine voluntate hæredis legata occupauit, ne beneficio vteretur falcidiæ, proinde interdicto quorum legatorum tenetur, æquissimũ enim prætori visum est, vnumquemq; non sibi ipsum ius dicere, occupatis legatis, sed ab hærede petere, *l. 1. in prin. ff. quorum lega.* id quod obtinet si legatarius posteaquam recuperaret, dolo fecerit, quo minus possideret. *d. l. 1. §. quod ait prætor,* aut dolo desiit possidere, sic accipere debemus, desiit habere facultatẽ restituendi, nec mirum, quod dolus intercesserit, & non competat actio doli, sc. quia adest ordinariũ remediũ prætoriũ, arg. *l. 1. §. merito prætor, ff. de dolo,* & sæpe accidit, vt dolus cõmittatur, nec propterea detur actio doli, vt in titulo de seruo corrupto, nam debet interuenire dolus, *l. 1. in f. l. 3. eodem tit.* & tamen non doli, sed serui corrupti cõpetit actio. Similiter contra agrimensorem, qui falsum modium dolose renunciauerit, non doli, sed in factum actio redditur, *l. 1. ff. si mensor fals. mod.* dixerit:

46 Quarto loco facit † dolo in *l. 4. §. quamquam. ff. si quis om. ss. caus. testam.* sc. quando legatarius est, à quo fideicommissum relictum fuit, & hic dolo fecerit, vt hæres omitteret ex testamento, & ab intestato adiret, cõuenitur ex illo edicto, si quis omissa causa &c. & *glo. ibi not.* quod fraudis particeps conuenitur, licet lucra ad eum non peruenerint arg. *l. ex facto. ff. de neg. gest.* sed *Bart. ibi ex Iacobo de Aretio,* ait, quod debet intelligi, q legatarius erat de illis, qui venturi erant ab intestato, & bona peruenerunt ad eum, alias tenerentur illi ad quos bona peruenerunt, quoniam ille tantum tenetur ex illo edicto; qui hoc procurat facturus aliquid lucri, *l. 1. §. non quærimus. verb. quo nunquam modo, ff. si quis omiss. causa testamenti.*

47 Quinto loco † dolo facit, si scienter, plusquam ex lege falcidia licitum esset legatum indebitum accepit, *l. 3. ff. si cui plusquam per legem falcid.* tunc enim ex doli causa, quæ in illa stipulatione continetur, tenebitur, vt ait ibi *Vlpian* non quidẽ actione doli. Quoniam doli clausula, quę dicta stipulatione cõtinetur, actionẽ producit ex stipulatu, *l. 4. §. aduersus parẽtes verb.* in stipulatione planè, *ff. de excep. doli.* in stipulatione ait doli clausula, non erit detrahẽda, q̃a ex doli clausula nõ de dolo actio intẽditur, sed ex stipulatu.

48 Sexto si † hæres grauatus dare hominem legatario, nolebat Stichum mediocrem dare, recusauit accipere legatarius, mortuo Sticho si petat dolo facit; ideoq; exceptione doli repellitur, *l. huiusmodi legatum. §. si cui homo. ff. de leg. 1.* & multo magis dolo legatarii periisset, *l. nisi iuncta glo. ff. si cui plus, quam per leg. falcid.*

49 Septimo † dolo facit, si legatarius vel ex testamento vnius, vel ex testamento duorum, qui habetur loco vnius, cum vna, eademq; re his legata, consequutus æstimationem rei, rursus peteret rem ipsam, proinde exceptione repelleretur doli, *d. l. huiusmodi. §. si Sempronius. ff. de leg. 1.* ratio est, inquit glos. quia testator legatum multiplicare, nec potuit, nec voluit, sed solutionem duntaxat accelerare.

50 Octauo dolo † facit legatarius in casu *l. Papinianus. ff. de seruit. tit. gener.* vbi prædium Titii debebat seruitutem prædio testatoris Mæuii, qui fecit hæredem dictũ Titiũ, & legauit prædiũ Caio, adita hæreditate confusa seruitus est, quia hæres factus est dominus, & res sua nemini seruit, tamẽ si legatarius petat, & nolit seruitutẽ redintegrari; exceptione doli repellitur, ibi exprimitur, & declarat glo. magistr. similis est text. *in l. 2. ff. de hæred. vend. l. 10 ff. comm. præd* tam vrban. quam rustic. id vero obtinet in seruitutib. realibus, non in personalibus, puta in vsufructu, nam legatarius non repelleretur doli exceptione, si nollet redintegrare seruitutem per tex. sing. in *l. filius. §. dominus hærede ff. de leg. 2. & l. is. cuius. ff. eodẽ tit.* in qua Marcellus ait, is, cuius in seruo proprietas erat, fructuario hærede instituto, alicui eum seruum legauit, non potest hæres doli mali exceptione vti, si legatarius vindicare seruũ velit, non relicto hæredi vsufructu, in *d. §. dominus;* idẽ expressum est, & reddit rationem diuersitatis, diuersum in cæteris prædiorum

146.col.1. lib. 4.post Oldrad.& alios, quos citat,& sequitur *Menoch.dict.remed. 5.num. 36.*

62 Sexto quando † non vult hæres falcidiam detrahere, *l.1.in fin.iuncta gloss. C.quorum legat & in l.1.in princ.ff.eadem*,& licet *Dyn.& Albericus* ibi dissentiant, tamen *Ripa in d.l.1.num.24* ratio est, quia hæres volens detrahere falcidiam, videtur dare licentiam

63 legatario, propria authoritate capiendi legatum, ex quo succedit. septima limitatio,† si hæres apprehensa hæreditate consentiat legatario, legatum occupare *Rimin.Iunior. d.§.1.num.385.vers.secundus.*

64 Octaua limitatio † si hæres dixerit laboratoribus, vt rem legatam colerent nomine legatarii, iiq; fructus conduxerint *Rim.Sen.cons.262.*

65 Nona. Quando † testator tradidisset rem legatario, *Angel.& Alex.in l.filium ff.ad Trebell.Rip.in d.l.1.nu.138* ratio est, quia videtur dedisse hæres, testator enim, qui non tenebatur tradere, tradendo videtur hæredem præuenisse, argumento leg. in *l.cum quo in fine ff.ad legem falc. Bald.& Castr. in l.Lucius ff.de leg.2.*

66 Decima si testator † apud Titium rem deposuisset, vel ei commodasset, & postea legasset, ita quod mortis tempore esset penes legatarium de voluntate testatoris *Socc. cons.11.col.4.vol.1.in d.l.1.nu.15.*

67 Vndecima in vxore † relicta domina, massaria,& vsufructuaria: nam licet stantibus liberis, hoc legatum resoluatur in alimenta, secundum consuetudinem Bulgari, de qua gl. *Bart.& omnes in auth.quod locum, C.si mul.secundo nupserit. Roman.cons.128.Dec. in cons.526.in pr.* late *Picus post alios in l.Titia.§.Titia.ff.de leg.2.* tamen vxor potest tale legatum propria authoritate vendicare, *Bar.in d.auth.quod locum, Alex.in l.nemo potest.n. 55.Ias.num.37.Crot num.26.Decius cons.418.Rim.d.§ 1.num.360.*

68 Duodecima, quando † periculum esset in mora; puta in legato pro sepultura defuncti vel pro alimentis alicuius pauperis, nam periculum moræ facit licitum, q. alias esset illicitum, *l.aut Prætor.§.si debitorem ff quæ in fraud.cred.* ita limitat *Ripa in l.1.nu 17.ff. quorum legatorum, Rim.d.§.1.n.362.* vbi pulchre deducta ratione confirmat.

69 Decima tertia, quando † legatum est relictū, alicui cum clausula omni meliori modo, id enim potest propria authoritate capere *Curt.Iun.in l.fi.n.49. C.de edict.Diu.A-*

70 *drian.toll.* ratio est, quia illa † clausula supplet titulum institutoris, vt per *Bar.& alios, in l.quoties C.de hered.instit. Soc.cons.66.n.18.vol.3. Decius cons 14.col.2. Curt.Iun.cons.71.Ias.in auth.nonniss.in 8.limitat.C.de inoff. testam. Rim.d.§.1.n 367.verb. decimus tertius.*

71 Superest, vt † de dolo extranei, siue tertii despiciamus etenim in vltimis voluntatibus dolo quoq; fit, quando testator cogitur testari, vel testamentum factum mutare, vel impeditur facere, de nouo testamentum, vel impeditur iam factum mutare, id autem accidit, Aut dolo tertii, aut dolo principalis, scilicet qui eum esset instituturus in testamento Titii prohibuit, ne testamentum mutaret, aliumque hæredem faceret, vel cum esset successurus ab intestato, fuit impedimento, quo minus testaretur, timore corruptus, ne alios scriberet hæredes, iuxta *titulum. ff. & Cod. si quis aliquem testari proh.* De dolo tertii disseruimus *in 6.diuisione doli quæst.24.* de dolo principalis super. in titulo de dolo in vltimis voluntatibus; *Quæst.10.cum sequent.* hic igitur non est repetendum.

De Dolo in iudiciis Cap. IX.

1 *Iudicium aliud criminale, aliud ciuile.*

2 *Iudicium Ciuile duplex, Iurisdictionale,& arbitrarium.*

3 *Quis,& quando dolum in iudicio committat.*

4 *In Iudiciis numquid dolus præsumatur,& negatiue concluditur.*

5 *Actor proponens in libello remedia contraria, an dolo fecisse præsumatur.*

6 *Concluditur pro sententia affirmatiua.*

7 *Contrarietas quando in libello videatur proposita.*

8 *Contraria inuicem sunt incompatibilia.*

9 *Actor quia ad iudicium accedere debet paratus difficilè meretur excusationem.*

10 *Actoris contrarietas in proponendo, excusatur de iisdem aliqua.*

11 *Actori licet contraria remedia proponere successiuè.*

12 *Actor testib. ad æternā memoriā examina-*

tis differens litem, an videtur in dolo, arguitur quod non.

13 Sed affirmatiue concluditur, & contraria refelluntur.

14 Præsumptio iuris, & de iure, quomodo, & quando probationes in contrarium admittat.

15 Dolosus est, qui litem temere mouet, vt rem alienam litigiosam faciat ad deterrẽdos eius emptores.

16 Dolosus est, qui ad impediendam vsucapionis interruptionem sese litis offert, & cũ distinctione de dolo tenetur.

17 Appellationem non prosequens intra annum, an videatur in dolo.

18 Positio quid sit.

19 Positionibus, varia, vel contraria respondens, non videtur in dolo.

20 Contrarium tamen firmatur.

21 Ad contraria respondetur.

22 Positionibus, dolo Aduersarii circumuentus respondens, an reuocare possit confessionem suam.

23 Concluditur affirmatiue ex communi sententia.

24 Dolo suo nemo debet lucrum sentire.

25 Exceptionibus vtens contrariis, an dolum committat. disputatur.

26 Respondetur tamen negatiue.

27 Exceptiones plures contrariæ proponi possunt à Reo, dummodo vnam prosequatur.

28 Possidere desinens post datum libellum, præsumitur dolo desiisse possidere.

29 Item si actor libellum non obtulerit, sed daturum se promiserit.

30 Reus absolutus ob dolum suum, an actione doli conueniri possit examinatur.

31 Sed pristina actione conueniendum communiter asseritur, & probatur.

32 De dolo cautio à reo præstita, sit ne iudicialis, an communis.

33 Cum distinctione respondetur.

34 Actor, vel reus differentes iura sua proponere an dolum committant discutitur.

35 Terminus ad agendum, vel excipiendum, quando lapsus dicatur iudicis arbitrio committitur.

36 Actor siue Reus dantes iudici pecuniam, vt in bona causa iudicet, an videantur in dolo, remissiue.

37 Iusiurandum litis decisiuum dolose deferens aduersario qui falso iurauit an de dolo agat.

38 Negatiue concluditur.

39 Periurius. qua pœna afficiatur.

40 Dolus Procuratoris, an idem censeatur, ac dolus principalis, respondetur cum distinctione.

41 Ob dolum aduocati sententiam latam, non esse ipso iure nullam disputando firmatur.

42 Corrumpens Aduersarii aduocatum, an litem perdat, resoluitur cum distinctione.

43 Aduocato corrupto quis conueniendus sit prius, aduocatus, an corrumpens.

44 Aduocati prauaricatione sequuta pro expensis, & damnis, quod remedium competat explicatur.

45 Aduocato ob prauaricationem condemnato, numquid sententiã contra corrumpentem probet.

46 Quib. modis dicatur aduocatus prauaricari.

47 Aduocatus de quota litis paciscens, quomodo puniatur.

48 Procurator alius verus, alius falsus.

49 Procurator quib. modis dolum committat.

50 Procurator falsus quomodo puniatur, item si vtatur mandato per dominũ reuocata.

51 Sententia lata ob corruptelam Procuratoris, an sit nulla, vel si valeat, an, & quomodo succumbenti consulatur.

52 Quid si precibus, vel amicitia ductus Procurator cum Aduersario colluserit.

53 Procuratore colludente, quomodo sit principali circa damna succursum.

54 Testis, quot modis in iudicio dolum committere dicatur.

55 Testis si parte præsente extra iudicium dixeris falsum sine Iuramento, an de dolo, vel de falso puniatur.

56 Quid si cum Iuramento falsum dixerit extra iudicium.

57 Testis varius dicitur multis modis.

58 Testis varians in eadem instantia, in eodem tempore, et inter easdem personas, an de dolo puniatur, & dolum præsumi concluditur.

59 Testis varians in iudicio, & extra iudicium, quomodo præsumatur dolosus.

60 Testis contraria, vel diuersa deponens pro actore & pro Reo, an sit in dolo.

61 Testis accipiens à producente pecuniam pro veritate dicenda, in dolo versatur.

62 Testis quando tacens veritatem puniatur, & quando non.

63 Testis accipiens pecuniam, vt testimonium non ferat, an de dolo puniendus sit.

64 Medicus se absentans, ne super cicatrice testificetur, tenetur parti ad interesse.

65 Testes singulares dicuntur si discrepent in vno ex decem prædicamentis.

66 Item si discrepent in aliqua ex quatuor causis, in vnaquaq; re concurrentibus.

67 Bin-

67 Singularitas adminiculatiua quæ dicatur.
68 Testes inter se singulares, an, & quando dicantur esse in dolo.
69 Dolo alicuius instantia perempta, quomodo dolum passo succurratur.
70 Instantia causæ cuiusq; quæ dicatur.
71 Instantia duplex est.
72 Instantia perempta ob dolum tertii, an detur restitutio, vel de dolo actio.
73 Quid si facto partis instantia perierit.
74 Quid si iudicis culpa.
75 Iudex quotuplex sit.
76 Iudicis maior est dolus circa processum, quam partis.
77 Dolus in iudice, an præsumatur, latè discutitur.
78 Doli præsumptio est in iudice spoliante sine citatione.
79 Præsumptio est contra iudicem negligentē.
80 Pro iudice regulariter præsumitur, & numero 82.
81 Decretum iudicis facit cessare doli, & metus præsumptionem.
83 Succumbens per sententiam præsumitur habuisse malam causam.
84 Iusta causa præsumitur in eo, qui publico iure vtitur.
85 Iudex vir bonus, verè appellatur, & qualis esse iudex debeat.
86 Iudex in iure errans, an præsumatur dolo fecisse, distinguitur.
87 Iudex ignorans ius sibi resistens, non excusatur.
88 Similiter si ius naturale, vel quasi ignorauerit.
89 Item si ius ciuile notoriū, & indubitatum.
90 Ampliatur in legum Doctore.
91 Secus si errauerit in iure ciuili perplexo, & obscuro.
92 Sententia lata contra ius ambiguum, valet.
93 Iudex multis modis dolum committere potest, & sex enumerantur.
94 Iudex si dolum commiserit, quomodo sit dolus probandus.
95 Dolum afferenti commissum, dolus probandus est.
96 Dolus cum probetur coniecturis, quænam coniecturæ sufficiant, & plures enumerantur.
97 Potentiores coniecturæ contra iudicem requiruntur, quàm contra alium.
98 Iudex dolosè iudicās an reddat nullam sententiam examinatur.
99 Cū distinctione tamen dubitatio resoluitur.
100 Iudex corruptus pecunia, minus excusatur, quàm corruptus eloquentia, quicquid Cicero magis oratoriè dixerit, quam verè.
101 Iudex acceptam pro iustitia facienda pecuniam, an restituere teneatur, pro negatiua arguitur.
102 Opinio tamen affirmatiua, velut communior, rationibus, authoritatibusq; comprobatur.
103 Turpitudine vtrinq; interueniente, cessat repetitio.
104 Iudici, an liceat pro sententia ferenda accipere instrumentum de indemnitate.
105 Fum. vēditores, qui antiquit⁹ appellarētur
106 Temere non credere, neruus est sapientiæ.
107 Delicta puniri Principi, & Reip. expedit.
108 Promittens alicui expeditum litis euentū, qua pœna puniatur cum distinctione respondetur.
109 Iudex dolo iudicans litem suam facit.
110 Litem suam facere, quid sit.
111 Iudex ob delictum facit litem suam, & tenetur in solidum.
112 Secus ob quasi delictum.
113 Ampliatur conclusio.
114 Cautela Angeli in hac materia recensetur.
115 Iudex ob impudētiam supinam insolidum condemnatur.
116 Iudex filius fam. faciens litē suā, an cōdenetur ipse, vel pater vsq; ad quātitatē legitime.
117 Iudex, qui fecerat litem suam condemnatus, an repetat ab eo, in cuius fauorem pronunciauit.
118 Iudex ecclesiasticus, dolose iudicans, an puniatur, remissiue.
119 Pœna duplici reus puniendus.
120 Iudex dolo iudicans punitur criminaliter, & ciuiliter ad interesse partis.
121 Criminalis pœna, quæ in eum irrogetur.
122 Iudex dolose iudicans, an patiatur iuramentum in lite.
123 Iudex dolosus, an teneatur si pars renunciauerit appellationi tacite, vel expresse.
124 Iudex quando dicatur plenum arbitrium.
125 An tunc dolosam ferens sententiam teneatur.
126 Concluditur affirmatiue.
127 Princeps non creditur ius alterius voluisse lædere.
128 Iudex liberum habens arbitrium, æquitatem spectare tenetur.
129 Iudex dolose non admittens appellationem, an teneatur.
130 Sententia quid sit, & vnde dicatur.
131 Sententia alia diffinitiua, alia interlocutoria.
132 Dolus in sententia non præsumitur, nec in iudice.
133 Limitatur, remissiue.
134 Causa cōmitti potest, appellatione remota.

AB vltimis voluntatibus ad iudicia transeuntes, videamus quemadmodum in his
1 dolus committatur. Cum autem iudicium † aliud sit ciuile, aliud criminale. *Bart. in l. licitatio. §. quod illicite. ff. de publican. §. in summa, instit. de iniur. Rub. quando ciuilis actio præiud. crimin. Canon. & maxime Abbas. in Rub. col. fin. extra de iudic.* Ciuile nimirum, in qua principaliter agitur ad commodum priuatum, siue talis causa descendat ex delicto, siue ex contractu; criminale, quando principaliter agitur ad publicam vindictam, *gl. & Bart. in l. prætor ait, vbi Alex. in addit. Bart. ff. de sepulchr. violato. Felyn. Bald. Francisc. Aretin. in rub. ex. de Iudic. vbi col. fin.* dicit hanc esse communem opinionem; de vtroque dolo nobis differendum est, & primo.

2 De dolo in iudicio ciuili, quod est duplex, scilicet aliud iurisdictionale, aliud † arbitrarium, siue coram arbitro, vt per *Specul. in tit. de arbitr. §. differt. Marant. de ordine Iudiciorum distinct. 4. in princ.* Iurisdictionale est autem, quod agitur coram Iudice habente Iurisdictionem, siue iudex ordinarius, siue delegatus, iudicium arbitrarium dicitur illud, quod non tollatur coram arbitro, agamus ergo inprimis de dolo in iudi-
3 cio iuris dictionali in quo primum † quæremus in genere, an dolus in iudicio præsumatur: deinde specialiter inquiremus de dolo.

1 Actoris.
2 Rei
3 Aduocati, vel procuratoris.
4 Testium.
5 Iudicis.
6 Et tandem, de sententia dolosa. Et de executore doloso & de appellatione dolosa.

4 Q. 1. Ad primam quæstionem videtur affirmatiue respondendum. Ex multis, quæ † ponit *Mascard. de probat. vol. 1. concl 531. num. 59. fol. 398. Lucas de Penna in l. quemadm. de agricol. & censit. in c. dolus præsumptu.* Contraria tamen sententia, videtur esse verior, & communiter ex regula communi, & vulgari. *l. qui duo. ff. de probat. l. non omnis. §. à Barbaris. ff. de re militar. l. quod adhibet. C. de his, qui sibi ascribunt in testam. Ias. in l. si per errorem n. 10. ff. de iurisdict. omni iud.* Alex. *consf. 65. n. 11. vol. 1. & consf. 29. vol. 1. & Dec. consf. 175. n. 5.* Nam & in iudi-

in iudiciis obtinet, *Bar. in l. 1. C. de prad. Curial. li. 10. Felyn. in c. quoniam contra verb.* & tenēdo, *n. 12. extra de prob.* dicentes, quod si fuerit celebratus contractus, coram Iudice, non licet contrahenti allegare dolum, ad rescindendum contractum, dixit etiam in terminis *Soc. Iun. conf. 67. vol. 2. Grammat. conf. ciuil. 131. n. 11.* Non mouent adducta in contrarium, sunt enim casus singulares ex communi, & ordinaria regula excepta speciali ratione.

5 *Q. 2.* Quæro secundo iuxta propositum ordinem, Actor in libello contraria † proposuit remedia, an præsumatur fecisse dolose & non præsumi, probat regula. *d. l. quoties § qui dolo. ff. de probat.* Secundo confirmat quia reus in princip. contrarias exceptiones proponens, non creditur esse in dolo, imo licite potest. *Dec. & Cagnol. in l. vbi repugnantia. n. 11. ff. de reg. iur.* Dyn. *& Phil. pp.* Fran. *in c. null⁹ plurib. de reg. iur in 6. Cag. in l. nemo ex his ff. de reg. iur.* ergo id ipsum respondendum est in actore cum in principio causæ sit fauorabilior reo, in medio vero æqualis, & in fine tantum inferior. *l. fauorabiliores, vbi Decius & Cagn. ff. de reg. iur.*

6 Contraria † sententia videtur ad veritatem ꝓpensior per ea, q̄ latè tenet *Men. d. præsumpt. li. 12. q. 41.* Contrarietas est in eadem, vel in diuersis reb. contraria, & incom-
7 patibilis qualitas, *Bal. in l. 1. col. 1. & col. pen. C. de furt. Cagn. in l. vbi repugnantia n. 2.* veluti † si in libello ageretur, præsentia, & absentia; Furor & sana mens in eadem persona & eodem tempore, actus coactus; & spontaneus, virginitas, & corruptio, & *glos. in clem. fin. de testib. Cag. in d. l. vbi repugnantia n. 2. per Alc. de præsumpt. reg. 2. præsumpt. 31. num. 2. 3.* & propterea actor repellitur, ab omni iudicio, q contraria proponit. *Men. d. quæst. 41. in pr.* Vbi ampliat.

Ratio vero conclusionis esse creditur, quia cum contraria simul esse non possint, & naturaliter inter ea repugnantia sit. *l. ius nostrum non patitur. ff. de reg. iur.* & vnius
8 inclusio, alterius sit exclusio *clemen. gratiæ extra de rescript.* quod placet etiam Philosophis, dicentib. contraria mutuo sese inuicem † expellere, siue fuerint contraria priuatiuè, siue positiue, vt album, & nigrum, tenebræ, & lux, testamentum, & codicilli de eadem re, *Bar. in rub. & l. 1. ff. de iur. codicill.* dicens, quod clausula codicillaris non valet, quando testamentum, valet, vt testamentum malum, & bonum, *Cag. in d. l.* vbi repugnantia *ff. de reg. iur. n. 1.* merito sibi inuicem fidem derogant; *l. 1. C. de furt. l. script. C. de fide*
9 *instrum. & d. ratio* colligitur ex *Cag. in d. l. vbi repugnantia n. 1.* Alia non absimilis ratio est, me Iudice, quia cum actor credatur † accedere paratus, cum debeat ante rem explorare, & tunc ad agendum procedere. *l. qui in vltimis. ff. de regulis iuris* quare cum sciat is vnum ex contrariis esse falsum, merito allegans vtrumque censetur esse in dolo, adeo quod nec legislator potest in esse deducere repugnantia *Bald & Doctor. in l. fin. Codic. de eden.* Refert *Cagnol. dict. l. vbi num. 3.* Non obstant allegata ex aduerso, & ad primum responsio est, quod regula fallit ex allegatis rationibus specialitatis; itidem solutio est, quia speciale sit, dicit *Cagnolus. in dict. leg. vbi repugnantia, in vltima limitatione numero vndecimo*, & ratio limitationis est, quia durior est causa petitoris, quam rei *l. in co. ff. de regulis iuris l in pari eodem titulo* ratio rationis est supra allegatā, quia actor accedit paratus, reus multa ex improuisò dicere cogitur, quod tradidit *Aristot. in problemate*, & relatum est, in adagiis emendatis, in princ. æquales calculi. *Menoch. dict. loco præsumpt. 42. in principio.* præterea dicta limitatio in Reo, quæ ponitur per *glossam in ca. sub delegato in*
10 *versic. contrarius de offic. deleg. in 6.* declaratur à *Franc. in dicto. cap. nullus pluribus.* Planè dicta præsumptio, quod actor allegans contraria, credatur esse in dolo potest iure † limitari, vt non obtineat, quando illa contrarietas possit aliqua decisione adiuuari, vel aliquo legitimo modo remoueri, cum quælibet disputatio sic debeat semper intelligi, ne sibi contradicat si fieri possit, *§. quibus in prima const. C. §. cæterum in auth. de fide instrument. cap. inter dilectos de fide instrument. Dec. in d. l. vbi, & in l. fin. C. de edend. & in cons. 195. col. 2. & cons. 654. Alex. cons. 156. & 170. & 190. n. 4. li. 6. Cag. in d. l. vbi repugnantia.* præter e-
11 as authoritates citatas à *Baldo, & Castrense, in l. 2. ff. ne quis eum qui.* Limitatur quoque vt non procedat, si actor allegaret † contraria remedia, non eodem tempore, sed successiue. *Cagnol. dict. leg. vbi numero septimo, ex authoritate Bartoli Iason. Alexand. & aliorum in l. naturaliter. §. nihil commune in tertia lectura. ff. de acquir. possessione.* Restringitur etiam multis modis, vt per *Menoc. d. quæst. 41. vbi à n. 5. vsque in finem sexdecim declara-*
12 *tiones, cumulat.*

Q. 3. Quæro, actor examinauit testes ad æternam rei memoriā in casib. sc. quibus † concessum est, enumeratis à *Pract. Papiensi in for. capitulorum, quando testes producantur.*

ad æternam rei memoriam num. 1. & 2. Menoch. de arbitr. Iud. casu 62. postea non intentauit actionē, ob q̄ curauit testes illos examinari intra annū, sed eo elapso, voluit de suo iure experiri. An præsumatur esse in dolo, & dato q̄ sic, quænam erit ista præsumptio, iuris tantum, an iuris, & de iure? ad primum, stādū videtur sententiæ negatiuæ, ex vulgata regula, quod inducta ad vnum effectū nō debent diuersum effectū operari. l. nō omnis. ff. si cert. pet. l. legata inutiliter. ff. de legat. 3. l. legata inutiliter. ff. de adimend. leg. examinatio rei ad æternam rei memoriam fit, ne scilicet pereat probatio, morte, absentia, vel aliquo impedimento testium, c. quoniam frequenter iuncta gloss. & ibi Innocen. extra vt lit. non contestat. Doct. in l. lege Aquilia, si deletam. ff. ad legem Aquiliam, noratur in au. hent. de testibus. §. penult. l. sed si ab aliquo. l. curent. ff. de testib. Speculat. in titul. de teste. §. nunc tractemus. Pract. Papiens. in loco supra citato numero 2. quomodo igitur potest doli inducere probationem?

13 Contraria † tamen sententia, iure probata est, per textum in d. c. quoniam frequenter, & ibi gloss. in vers. fraudem, & Bald. quoque nec non Alciat. in 2. parte præsumpt. num. 17. verb. ad supra dicta etiam facit, Menoch de præsumpt. lib. 2. quæst. 54. num 5. vbi alios allegat ratio colligitur ex d. c. quoniam contra, non aduersatur contrarium, siquidem non examinatio testium, sed procrastinatio productionis testium doli præsumptionem inducit, quoniam non est verisimile, quod si testium fecisset examinationem, ad finem ne interiret probatio, nō distulisset tam diu litem mouere. Circa secundum videtur, talis præsumptio iuris esse, tum ea ratione, quoniam admittit probationem contrariam, secus est in præsumptione iuris, & de iure. l. antiqua. C. ad Velleian. l. fin. C. ad Macedonian. l. fi. C. arbitr. tutelæ, l. à diuo Pio. §. si pignora. ff. de re iud. Alexan. cons. 47. & cons. 91. col. fin. vol. 6. Rom. cons. 350. Marsil. in l. 1. §. ad quæstionem in fine. ff. de quæst. oce mirum, quia ista præsumptio est dispositio legis, ad aliquod præsumentis, & super præsumpto, tamquam sibi comperto statuentis, Alciat. in 2. parte. præsumpt. num. 5. vbi dicit etiam appellari præsumptionem iuris, quæ vulgo est introducta & de iure, quia super illa lex inducit firmum ius, & habet illam pro veritate, antecedens probatur, siquidem potest probari, quod nondum lapsus fuerit annus, in quo erat agendum in iudicio super causa, cuius occasione erat facta testium examinatio, Alciat. d. loco num. 6. vel quod actio mouenda erat conditionalis, vel in diem, ita quod non esset in facultate actoris agere. Menoch. d. quæst. 54. num. 340. & præterea. Cæterum hanc esse præsumptionem iuris, & de iure, probat Alciat. d. 2. part. num. 17. Andreas Gayll. in lib. 2. practicarum obseruat. citatus à Menoch. d. quæst. 54. num. 3. nec ad rem pertinet allegata ratio in contrarium, nam inquit Alciat. licet aduersus præsumptionem iuris, & de iure non detur probatio in contrari-

14 um, fallit multis modis, ibi per † eum enumeratis, maxime vero per indirectas probationes, euiusmodi est illa probatio, quod non fuerit elapsus annus producendi libellum, in ea causa, vel vt arbitror, quia similis probatio non venit contra præsumptionem, siquidem anno nondum præterito, vel actione, quæ erat mouenda non purificata, non est adhuc à lege facta præsumptio, quæ ita demum fieri dicitur, si elapsus sit annus, vel purificata sit actio, & ideo illa probatio de qua in argumento contrario, tendit magis ad ostendendum, quod nō sit factus locus præsumptioni, quæ dirigitur contra præsumptionem.

Quæst. 4 Quæro quarto Titius habebat fundum venalem; Meuius vt deterre-

15 ret † emptores, mouit aduersus eum proprietatis quæstionem, nemo enim rem litigiosam emit, non solum ob molestias litium, sed ob pœnam, de qua in authent. de litigiosis, ea ratione destituitur Titius emptore, & tunc Meuius recedit à lite, an ei competat actio de dolo aduersus actorem, & ad desistentem videtur quod non, quia dolus iste non est perniciosus, neque enim attenditur dolus non nocens, integra enim ei res sua relinquitur, & poterit emptorem inuenire, præsertim cum non constat, quod aliquis emptor sit inuentus. In contrarium est tex. apertus in l. rei dolo. quem Bart. & Bald. ita sentiant; qui sibi rei tuæ venditionem impedit, tenetur actione doli, vel in factū; doli quidem si non est de personis exceptis, vt gloss. ibi perpendit, vel sola competit actio in factum, contra quemcunque si modo velit actor, ei reuerentiam habere; quippe concurrit cum actione de dolo; sicut notanter inquit ibi Bart. ratio est, quia machinatus est, in perniciem alterius. l. 1. §. 1. ff. de dolo, nec debet impedire commercium, rerumque venditionem, quæ iuris gentium est, aduersus publicam vtilitatem. leg. 1. ff. de contrahend. empt. §. ius autem gentium de iure naturali gentium & ciui. & intenditur ista actio, pro indemnitate Titii, qui opportunitatem emptoris, dolo aduersarii amisit: vt ibi ait text. sed an ad expensas, & sumptus, agere possit Bald. ibi declarat; dicens

fens cum textum esse notabilem contra eos, qui in fraudem faciunt rem aliquam religiosam vt impediant alienationem. Nec officit obiectum, siquidem verè dolus fuit perniciosus, ob omissam opportunitatem emptoris, nam mutatur facile precia rerum *l. pretia rer. ff. ad l. Falcid. l. ideo. ff. de eo quod certo loco*, nam quanti momenti sit occasio opportuna explicat *Ausonius in epigramm.* facit. *c. cum ex eo ex. de elect. Ioan. Andr. & Archid. in c. si quando, de procurat. li. 6. & Cic. 1. de inuent.* occasio inquit, est pars temporis, habens in se alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem.

16 *Quæst. 5.* Quæro cum Stichus rem meam possideret, & esset iam etiam † in vsucapionis fine, ad eam interrumpēdam iudicium moueo rei vendicationis, Caius quidam, qui rem illam non possidebat, quasi possideret, obtulit sese liti, & iudicatum solui satis dedit, & fuit absolutus, quoniam ante litis contestationē agere destiti, dicens se non possidere: Nūquid actio mihi doli competit aduersus eum? & nequaquam competere videtur, dicendum. Primum quia pœna eius, qui sese offert liti, est expressa in *l. si qui se obtulit, cum l. seq. ff. de rei vend.* vbi *gl.* colligit, hanc distinctionem in versiculo absoluendus. nempe, cum quis sese offert petitioni, siquidem actor scit, eum non possidere, tunc nec ante litem cōtestatam, nec post, potest aliquid actor imputare reo, quia ipse à se ipso decipitur per *l. sequentem & l. qui se liti. ff. de petit. hæred.* si vero actor ignoret, & reus vsque ad litem contestatā persistat in contradictione, tenetur omnimodo, nec debet absolui; *d. l. qui se obtulit in ver. si actor ignoret.* si vero ille, qui se obtulit volebat pœnitere. Iterum distingue, ait Stichus actor a certa persona volebat petere, puta a Claudio, & tunc etiam ante litem contestatam, non licet offerenti pœnitere *l. sin autem in pr. ff. de rei vendicat.* Aut actor incertus erat a quo peteret, quia adhuc possessorē ignorabat, & tūnc licet offerenti pœnitere, ex qua distinctione plane colligitur, nunquam competere actionem doli.

Secundo confirmatur, quod interposita stipulatio, iudicatum solui. quæ continet dolum malum abesse, abfuturumque esse. *l. iudicatum solui ff. iudic. solui*, debet agi ex stipulatione, non de dolo, siquidem clausula doli, actionem parit ex stipulatu *l. 4. ff. de doli mali except. l. eleganter. §. non solum. ff. de dolo.*

Tertio corroboratur per tex. *in l. ait prætor. §. fin. ff. ex quib. cauf. maio.* vbi actori, qui non potuit litem contestari ad interrumpendam vsucapionem datur restitutio, ergo cessat actio doli *l. 1. §. idem Pompo. refert. ff. de dolo.* Verum in contrarium est tex. *in l. pen. ff. de dolo*, quem *Bald.* dicit esse mirabilem contra opponentes de processib. perperam; ibi quamuis absolutus sis de dolo tamē teneberis, & ita *Sabino* placet ratio est, quia vere dolo fecit, cum in alterius damnum sese obtulerit liti, ideoq; procedit ille tex. secūdum *gl.* 1. siue definitiue siue ab obseruatione iudicii absolutus fuerit. Similis est *tex. in l. 45. ff. de petit. hæred.* vbi qui sese obtulit, iudicio petitionis hęreditatis ex dicta clausula tenetur. Nec mouent allegata ex aduerso & ad primum potest colligi solutio ex *gloss.* 1. dū ait, quod in *l. contraria*, se. is, qui se obtulit, procedit quando actor non habebat certam personam, à qua peteret, licet destinasset petere, vel ibi obtulerat se liti, sine causa, cum non possideret, nec dolo desiisset possidere, hic vero cum causa dolosa, sc. vt alter, qui possidebat, vsucaperet, ibi non constat de dolo, secus in casu nostro.

Secundum argumentum etiam diluitur ex *glo. 2. in verb. de dolo*, nimirum quod agitur ex dolo commisso, in eo quod se obtulit liti; ante commissam stipulationem iudicatum solui, non de dolo postea facto, tunc enim esset locus argumento.

Ad tertium quoq; eadem glossa respondet, procedere quando dolus fuit ab aduersario principali commissus, hic ab extraneo, ratio esse potest, quia ob delictū extranei non debet restitutionem pati is; qui bona fide compleuit vsucapionem, sed ex suo proprio; Quippe alteri per alterum non debet iniqua conditio inferri. *l. non debet iuncta gl. quæ* plura iura deduci. *ff. de reg. iur. Soc. in l. Iulian. col. 2. ff. de cond. & demonst.* Hic quæri posset, quando dolo actoris fuit lata sententia, an ipso iure valeat, vide *Bald. in l. eleganter. §. si post. ff. de condict. indeb.* & dicam infra.

Q. 6. Quæro appellat aliquis extra iudicium, quod fieri posse probat *Abb. in c. bonæ memoriæ col. 1. & 2. ex. de appell.* & ibi *Philipp. Franc. & in c. cum sit eod. t. Marant. de ord. iud. distinct. 6. n. 27. & part. 6. in t. de appell. n. 138.* & appellans non est prosequutus appellationem intra annum, an dicatur † dolo fecisse: & videtur quod non, quia appellatio nō fit ad decipiendum, vel circumueniendum, vt est natura doli. *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, sed ad reparandum grauamen illatum per sententiam, est. n. appellatio, prouocatio ad maiorem iudicem, ratione grauaminis illati, vel inferendi, *Abb. Philipp. Franc. Bal. in rub. ex. de appell.* 17

Doct. in c. vt debitum ex. de appellat. vbi & à futuro grauamine posse appellationem interponi expressum est.

Contrarium probat *Lucas de Penna in l. quemadmodum verb. 34. C. de agricol. & censit. lib.* 10. Ante eum not. *Innoc. in c. dilecti Fely. nu. 3. ex. de maior. & obedient. per tex. in c. cum dilecti ex. de dolo* Vbi vide rationem.

Q. 7. Quæro actor super deductis in suo libello formauit, vt fieri solet, positiones,

18 est autem positio breuis narratio factum continens ad eliciendam † veritatem concepta secundu *Bal. in l. 2. §. quod obseruare col. fin. C. de Iuram. calu. Specul. in tit. deposit.* §. 1. Vel est pars intentionis continens id, super quo quis petit ab aduersario responderi. *Bald. in l. generaliter. §. sed iuramento. C. de reb. cred.* ad eas aduersarius † varia, vel contraria re-

19 spondit, an credatur dolose respondisse.

Et negatiua sententia potior esse videtur, quia variatio sæpe in iure permittitur *Bar. in l. si sterilis. §. si. ff de act. empt. in l. de reb. ff. rer. amot. in l. nonnunquam. ff. de collat. bonor.* & in *d. ferut elect. vbi & alii Doct. ff. de l. 1. c. cum in multis ex. de rescript. in 6. l. in causa. ff. de procura. Dyn. Ioan. Andr. in regula mutare consilium de reg. iur. in 6. Panorm. in c. bona memoria de postu. prælat. in 4. col. Innoc. in c. nosti de electionib* dolus autẽ malus nunquam est iure permissus. Secundo facit in terminis gl in *c. vlt. ex. de iureiur. in 6. Soc. cons. 97. nu. 11. & 12. li. 4.* sed in positionibus variatio concessa est.

20 Contrariũ † tamen videtur magis probandum ex his, quæ tradit *Alciat. de præsumpt. reg. 2. præsump. 31 arg. tex. in c. 1. & benef. eccles. sine diminut. confer.* vt in terminis in *l. 1. §. si quis simpliciter. ff. de verb. oblig confert tex. cum ibi notat. in c. fin. de iureiur. in 6.* vbi respondens contraria, & discrepantia positionibus punitur amissione causæ per prædictam rationem, adeo vt varia, & contraria respondens censeatur periurus, & ob id periurii pœna puniatur nouissime *Menoch de præsumpt. li. 2. quæst.* 43. Ratio est, quia, vt arbitror, in varietate iniquitas, & absurditas inesse videtur. *l. siquis iusiurandum. C. de reb. cred.* Alia specialior ratio esse potest. Quia aut respondens positionibus non est informatus, & debet petere tempus ad deliberatè respõdendum, quod iure communi receptum est. Aut est informatus, & tũc cum veritas sit vna, variando recte videtur dolo facere, est enim aperta fraudulenti eius animi coniectura, sufficiens ad dolum probandum *l. dolum C. de dolo.*

21 Non faciunt vim allegata ex aduerso. Et ad primum responsio † est, quia & si in multis iuris articulis, non sit variatio prohibita, in terminis tamen nostris videtur reiecta, vt constat ex Alciato, & ex aliis nuper adductis. Ad secundum quoque respondetur tutius obtinere, quoties is, qui respondet varia positionibus, animo corrigendi quod prius dixerat, vt quando negauit, & postea confessus est, reuocaturus negationẽ antequam super negata positione examinarentur testes, ita declarat *Menoch. dict. quæst. 43. num. 2. & 3.* & ita loquuntur *Soc. & alii supra allegati.* Amplia vt procedat etiã in reo, qui varia respondet positionibus, vt per *Men. d. loco in princ.*

Q. 8 Quæro etiam in eadem materia positionum, Respondit aliquis positionib.

22 à reo † productis, dolo producentis circumuentus; puta quia vidisset iuramento aduersarii confirmatas, vel alio modo persuatus illius vafro cõsilio, positiones confessus est, mox dolo cognito, volebat reuocare confessionem, tanquam dolo extortam, an liceat. Videtur quod non per tex. in *l. de ætate. §. pen. ff. de interrog. act.* vbi ob culpam dolo proximam non reuocatur confessio *Bal. in l. error n. 1. prima oppos. C. de iur. & fact. ignorant.* Secundo facit in simili *tex. in l. 22. & 23. ff de dolo,* vbi propter dolum non reuocatur iuramẽtum decisiuum ergo nec cõfessio positionũ, quæ fit præstito iuramento.

Tertio facit, quia is, qui facit positionem censetur fateri, adeo vt confessionem non possit reuocare, *Alex. consil. 71. in 3. volum. Speculator. in titulo. de posit.* §. 10. *Marant. parte sexta. cap. de posit. versic. 6.* ergo à pari, nec ille reuocabit, qui confessus est respondendo.

23 Cæterum † contraria sententia frequentius recepta est, vt per Bart. *Bald. in d. ct. l. error. C. de iur. & fact. ignorant.* defendens a contrarietate *Bart. verò, vt ergo salues Bart. Ias. in d. l. error num.* 19. eundem probat, & citat *Bart. & modern. in l. 1. ff. de eo per quem factum erit, & in l. non fatetur in 3. colum. C. de confess. & in l. post legatum, colum. penul. in princip. ff. de his quib. vt indign. Bald. in l. siquidem. C. de except. & in l. de tutela. C. in integrum restit. in c. fin. §. iussus ff. de appellation.*

24 Ratio † est, quia nemo debet ex suo dolo lucrum sentire. *leg. prima. ff de dolo.* & quia in eo debet quis pœnitere, in quo deliquit, nam delictum fuit in positionibus

tionibus, vt releuetur ab onere probandi, *c. statuimus de confess. lib. 6. Speculat. in titulo de posit. §. 12. Marant. citat. loco num. 1. verb.* vnde in effectu merito ne releuetur ab illo onere debet confessio reuocari: confirmatur à simili, nam licet error post sententiam non possit regulariter allegari, fallit, vbi error processerit ex persuasionibus aduersarii, *gloss. magistral. in dict. l. error* quam laudat *Ias. ibi num. 18. verb. in quinta parte glos. Bald. ibi num. §. in tertia oppositione.* Suffragatur etiam his dictum *Bald. in l. 1. circa princip. C. ne filius pro patre* sequitur, & commendat *Alex. in l. 1. ff. de condict. indeb.* & refert idem *Ias. dict. l. error dict. num. 19* quod simplices homines, qui inducuntur persuasionibus aliorum ad soluendum in ea causa sunt, quoad repetitionem, ac si ignoranter soluissent. Ampliatur, vt procedat etiam in reo respondente propter æqualitatem rationis. Ampliatur, vt procedat etiam si constet de dolo post sententiam, vt patet ex *Baldo, & Iasone in dicta l. error num. 19.*

Nec ad rem pertinent allegata in oppositum. Et ad primum solutio est ex *Bald. dict. l. error in prima oppositione,* nam verè ibi dolus erat commissus à confitente, non autem erat alterius dolo deceptus, ibi confitens erat in lata culpa, quæ dicitur dolo proxima, hic confessus dolo fuit circumuentus. Eodemque modo dissoluitur secundum obiectum, ex *dict. l. 22.* quippe non ille dederat iusiurandum, sed is qui iurauerat dolo fuerat, rursus est speciale ibi propter transactionem, & quia peierat non remanet impunitus, cum periurii pœna plectatur *d. l. 23* at nisi in proposito non reuocaretur confessio, dolosus ille non modo non puniretur, sed lucrum sentiret.

Tertium quoque diluitur. Nam procedit vbi ex neutra parte sit dolus; confirmatur, nam licet ponens videatur fateri, nec possit reuocare positionem illam confessaram, fallit vbi constat de errore, *Specul. in dicto tit. deposit. §. 10. colum. 1. Marant. in sexta parte tit. de position. numer. 6.* verbo differunt etiam, ergo etiam confessus per responsionem debet posse reuocare, probato errore, qui maxime in dolo detegitur.

Quæst. 9. Sed iam ad dolum rei descendo; cuius occasione quæro, an reus videa-
25 tur esse in dolo, quando contrariis exceptionibus vtitur, † quemadmodum diximus paulò supra in actore qui contrarias actiones proponit, & affirmatiue videtur respondendum, quoniam actor, & reus sunt relatiua in quib. dispositio vnius porrigitur ad alium. *l. fin. cum ibi not. C. de indict. vidui. tollend.*

Secundo in terminis iudiciorum, reus in princ. & in medio causæ non est melioris conditionis, quam actor, nam in principio fauetur magis actori, in medio, æqualiter fauetur vtrique *Iason. in leg. exigendi. Codice de procurat.* & diximus supra *in quæstio. de actore.* Dolus in actore præsumitur sicut probatum est, ergo in reo.

Tertiò confirmatur ex his, quæ tradit *Soc. in l. nemo prohib. n. 5. ff. de excep. Dec. in l. nemo ex his n. 7. ff. de reg. iur.* quod scilicet reus pluribus contrariis exceptionibus vtens punitur pœna mendacii.

Quarto si reus vtatur vna sola exceptione, quæ est in se ipsa contraria, vt appello nomine meo, & nomine alieno iuxta *l. 2. §. sed alias. ff. quando appell.* sit, prohibetur experiri, propter præsumptum dolum; ergo à pari idem cogemur respondere, quando sunt plures exceptiones contrariæ, quæ enim potest allegari ratio differentiæ inter vnam in se contrariam, & plures contrarias.

26 Contraria † tamen sententia communiori suffragio recepta est, nam reo permissum est pluribus contrariis exceptionibus experiri, ergo non creditur dolosus iis vtens, quia lex dolum non permittit vnquam, imo prohibet, antecedens tradunt. *Iaso. & cæteri in l. 1. num. 22. C. de fure. Decius, & alii recentiores in l. nemo ex his. ff. de reg. iur. c. nullus pluribus de regulis iuris in 6.* Ratio conclusionis est; quia reus non creditur posse venire ita paratus ad iudicium, sicut actor, ideo illi magis fauendum; siquidem actori placet quando velit accedere ad iudicium. Reus cogitur statim respondere. Qua stante inter actorem, & reum diuersitatis ratione; tolluntur duo priora argumenta contraria.

Tertium quoque soluitur dicendo esse in his habere locum, in quibus mendacium punitur, non generaliter; & ita declarat *Soc.* allegatus, & tradit eleganter, *Menoch. de præsumption. quæst. 42. numer. 9. lib. 2.* vbi egregie hunc articulum explicat; Vltimum commouetur. primo quoniam non sequitur, prohibetur proponere vnam exceptionem, quæ in se contraria sit, ergo non fit propter dolum.

Secundo vnam exceptionem sibi contrariam allegare, prohibitum inuenitur; *dict. l. 2. §. sed si alias,* plures, aut contrarias exceptiones proponere concessum, *dict. l.*

nemo ex his de regulis iuris, Iason. in lege prima, numero vigesimosecundo, Cod. de furt. Tertio
27 diuersitatis ratio est: quia plures † contrarias exceptiones proponens, vnam tantum probat & prusequitur. *Alexand. in leg. si alienam columna secunda, ff. solut. matrimonio. Socinus in dicta lege nemo prohibetur de except.* At qui vnam exceptionem contrariam in se ipsam proponit, non potest pro parte probare, & pro parte omittere, & ideo integram prohibetur deducere, siue proponere in iudicio, vt mea fert opinio. Manet ergo firma hæc conclusio; quæ pluribus modis limitatur a *Menoch. dict. libr. 2. quæst. 42.*

Quæst. 10. Quæro. Reus actione rei vendicationis, vel alia reali conuentus, post
28 datum libellum desiit possidere; An videatur dolo desiisse † possidere; & videtur quod non, quia dolus est delictum, præsumptio autem delicti in dubio nõ est capienda *l. merito, pro socio*, fieri enim potest, vt quis desinat possidere sine dolo malo. *l. 4. §. item* fieri potest vbi *Vlpian. ait*, quod sæpe inuenitur aliquis, qui malit re carere, quam litigare, & cogitatio eius, qui lites execratur, non est vituperanda.

Sed tamen contraria sententia est magis communiter probata per *Bartol. in leg. qui petitorio. ff. de rei vendicat. in leg. sin autem. §. secundo, ff. eodem titulo in l. si rem vacam in principio ff. de exception. rei iudic. in leg. non solum. §. morte. ff. de nou. oper. nunciat. Dynus in regula pro possessore numero quarto, de regulis iuris in sext. Accursius in leg. Fulcinius. §. sed & ii qui, in verbo animas enim. ff. quibus ex caus. in possessio. eatur Petrus de Susar. in dict. leg. sin autem §. possidere. ff. de rei vendicat. facit* Alex. *cons. 73. in prima colum. volum. 3. tradit Mascard. de probat. volu. 1.*

Ratio huius opinionis videtur, quoniam cum dolus consistat in animo, & propterea non nisi coniecturis possit probari. *leg. dolum Codice. de dolo.* nulla videtur posse alia capi præsumptio quam doli, in huiusmodi alienatione post datum libellum, ideoque lex eam præsumptionem facit ex coniecturato animo alienantis post tempus dati libelli. Nec mouet ratio contraria, nam licet verum sit posse aliquem sine dolo malo desinere possidere. *dicta. lege. quarta, §. primo*, tamen non est hoc verisimile in alienatione post libelli porrectionem, sicut in simili, Emptor, cui fuit ab aliquo facta protestatio, ne emeret à Titio fundum, quia dominus sit; si emerit dicitur esse in mala fide *Bart. in l. Celsus. ff. de vsucapion.* tametsi potuerit esse in bona fide, quia crederet illam denunciationem calumniosam; Verosimilius est enim dolo fecisse, quàm tædio litium, alioqui raro eueniret, quod desinens
29 possidere censeretur dolo desiisse possidere; † Ampliatur secundum *Bartolum in dicta lege qui petitorio, & Mascardus nuper citato loco*, quando actor non dedit adhuc libellum, sed dixit sese daturum; confirmatur ex traditis per *Alexand. dicto consilio septuagesimotertio. numero secundo. volum. tertio.* dicens, quod si protestor, vel denuncio, ne illam rem, quam possides alienes, quia intendo te pro illa conuenire, tu spreta protestatione alienas, præsumeris dolo alienasse, maxime si hæc denunciatio facta fuerit, authoritate Iudiciali, ex Doctori. *Bartol. in lege non solum. §. morte in secunda specie protestat. in versic circa tertium quando per talem.* Nec non quando ille qui denunciauit certat de damno euitando, argumento *l. si fundus. C. de rei vendic. l. vt prætor. §. siquis particeps. ff. quæ in fraud. credit.*

Quæstio vndecima, Quæro reus fuit absolutus propter suum dolum, quo circumuenit actorem, cui persuasit, pecuniam, quam petebat eius seruo, vel procuratori solutam fuisse.

30 An competat aduersus † eum actio doli, & competere probat textus in *leg. Seruus. ff. de dolo. in §. si persuaseris*, nam ibi Paulus ait, Quod si mihi persuaseris nullam societatem tibi fuisse cum eo, cuius hæres sum & ob id iudicio te absolui passus dandam mihi de dolo actionem Iulianus scribit.

Secundo confert textus in *leg. eleganter. §. si dolo. ff. eodem.* In quo Iurisconsultus ait, si dolo malo procurator passus sit vincere aduersarium meum, ita vt absolueretur, an de dolo malo actio mihi aduersus eum, qui vicit, competat, & si ille, qui fuit absolutus, non sit paratus in se transferre iudicium sub hac exceptione, si collusum sit cum eo de dolo conuenitur, vt ibi à contrario sensu, id quod etiam obtinet, si procurator ille dolosus, non esset soluendo, & ibi, aduersus eum agi non possit.

Contra-

Contrarium tamen definit *Paulus in l.cum à te pecuniam.ff.eadem tit.de dolo, vbi Bart.*
& Bald.& idem Bart.in l.eleganter.§.si dolo persuaseris,& in l.si seruus.§.fin. & vbique dicit
31 communiter Doctor: ita † tenere, & ita veritatem esse, nempe agendum esse pri-
stina actione, & si obiiciatur exceptio rei iudicatæ, replicationi locum esse, scilicet
doli, *Iason.in l admonendi in prima opposit.colum.4.ff.de iur.iuran.* ratio decisionis est,
quoniam toties cessat actio doli, quoties aliud remedium competit, *leg.1.§.ait prator.*
& §.idem Pomponius.ff.de dolo, ideo cum alio modo in proposita specie mihi succurri
possit, nimirum quia ex integro agere possum, cessat actio doli, *d.l.cum à te*, quam *Bo-*
logn.in apostil. dicit esse singularem, & notabilem, ad hoc, quod sicut absolutoria lata
super vero debito non tollit obligationem naturalem. *l. Iulianus verum debitorem, cum*
ibi plene not.ff.de condit.indeb procedit etiam si creditor deceptus assentiatur sententiæ,
vt notabiliter dixit Baldus ibi: addens etiam, quod licet sententia sit retractabilis, ta-
men instantia est finita.

Non habent vim adducta in contrarium, nam *Bart.in d.l.seruus, & in d.§.si dolo,*
sequutus mentem *Accurs.* respondet ad vtrumque obiectum. Aut reus offert sese pa-
ratum suscipere iudicium, & conuenitur actione pristina, non de dolo. Aut se non
obtulit, & competit contra eum actio primum ad verum debitum, ad expensas vero,
& cætera damna, actio de dolo, & ita dicit intelligendas esse leges contrarias ex in-
tentione & doctrina & glossa in dicto. *§.si persuaseris*, quæ ponit alias solutiones,
quibus tollitur magis difficultas, nempe quod ibi erat exstincta actio pro socio, acce-
ptatione vel stipulatione, quæ licet videatur diuinatiua, tamen non caret meo iudicio
defensione, quia cum in *d.l.cum à te*, denegetur actio doli, quia alio modo sit credito-
ri succursum, in *d.§.persuaseris*, concedatur, ergo alio remedio non poterat subueniri.

Nodus etiam *d.§.si dolus*, dissoluitur, vt arbitror apertissime, nam si aduersa-
rius paratus sit iudicium suscipere. Sub illa exceptione si collusum non sit, cessat actio
doli, ex illa iam adducta ratione, quippe quia alio modo succursum est decepto. Si
vero non sit paratus iudicium accipere, non competit aduersus eum actio de dolo,
si procurator, qui passus est eum absolui soluendo sit; atque ita eadem ratione, quia
decepto creditori alio remedio subuentum est. Sed si procurator non sit soluendo,
tunc in subsidium datur contra dolosum actio doli, quasi aliud remedium non com-
petat, & ita sunt intelligenda verba textus. Alioquin de dolo actio erat danda, si cum
procuratore agi non possit, quia non est soluendo; ergo procuratore existente ido-
neo, vt glossa notat, cessaret ab initio actio doli si anteaquam intentaretur aduersus
eam actio doli, Procurator desineret esse soluendo, an detur actio doli contra prin-
cipalem, glossa ibi ait dari quidem sed per exceptionem posse elidi, argumento. *l.*
cum alii. Codic. de Curat. furio. Ego puto considerandum, an is, qui contra procu-
ratorem poterat experiri de dolo fuerit in mora, adeo quod sua negligentia nomen
debitoris sit factum deterius, argumento eorum, quæ notantur per Doctor. in *leg.*
quod si.ff.si cert.petat.in l.si ex legati causa.ff.de verb.obligat. vide *Roman.in l.1.numer.10.*
Cod.de aduocat.diuers.iud.

Quæst.12. Quæro, cautio de dolo, quæ sæpe à Reo præstatur an sit iudicialis;
32 an vero † potius communis, prætoria, & iudicialis, & sane videtur esse commu-
nis, nam quandocunq; ex mero iudicis officio proficiscitur, vt in *§.primo.inst.t.de di-*
uis.stipulat.in l.5.ff.de verbo.obligatione. ibi iudiciales sunt, quæ, duntaxat, à mero iu-
dicis officio proficiscuntur, veluti de dolo cautio, quandoque à Prætore descen-
dit, vt in *l.1.ff.sicut plus, quam per l.falcid.* ibi subuenit Prætor hæredi, & ibi quanti ea
res erit tantam pecuniam det, dolusque malus abfuturus sit, nempe quod rem de-
teriorem non fecit, nec interemit; *dict.leg.1.§.fin.* cum duobus sequent. & in *l.1.ff.*
vt legatorum nomine caueatur. legatorum nomine satisdati oportere prætor putauit, vt
quibus testator dari, fieriue voluit, eisdem & detur, vel fiat, dolumque malum ab-
futurum stipulentur. *l.1.iuncta.leg.huic stipulationi.ff.de vsufruct.quemadmodum cau-*
eatur; merito dicenda est communis ista cautio doli, quippe communes stipulatio-
nes dicuntur, quæ interdum apud iudicem, interdum apud prætorem expediuntur,
dict leg.5.in fin.1.§. vbi stipulatio rem pupilli saluam fore, dicitur esse communis,
nam prætor iubet rem saluam fore pupillo cauere, interdum, & Iudex, si aliter hæc res
expediri non potest.

33 Pro conclusione † ita distinguendum est. Aut cautio de dolo petitur princi-
paliter in iudicio, & ex se vt *dict.l.5.& §.primo.institut.de diuis.stipulat.* & tunc est

mere Iudicialis ſicut ibi expreſſum eſt. Aut cautio doli venit acceſſorie, & in conſequentiam alterius, prout eſt quando petitur reſtituendum eſſe, quod habetur in plus quam lege Falcidia conceſſum ſit, & dolum abfuturum, atque ita hoc acceſſorie, ſimiliter quando petitur præſtaturum ſe eſſe legata, & dolum abfuturum acceſſorie, ſicut in dictis legibus continetur, & tunc erit communis, vt egregie declarat *Cardinal. Albanus, in dict. l. 5. ff. de verb. obligat. numero ſecundo verſic. aduerte, facit gloſſ. in dict. l. 5. in verſic. cantion.* Nam quoties dicta cautio doli petitur acceſſorie, eſt communis, ſiquidem interdum à prætore expeditur, *d. l. 1. ff. ſi cui plus, quam per leg. Falcid. d. l. 1. ff. vt legat. nomin. caueatur*, nonnunquam à Iudice, vt *in l. creditor. ff. de pignorat. act. in l. ſi poſt acceptum. ff. de rei vendic.* quas citat Accurſius; quid ſi cōtractus ſit bonæ fidei, & ſtricti iuris ſimul, propter adiectam ſtipulationem, an dolus dans cauſam reſcindit, vide *Iaſ. in §. act. num. 33. Inſtit. de act.* vbi ſe remittit ad *Bald. in l. Dolo. C. de inutilib. ſtipulationib.*

Q. 13. Venio ad aliquas quæſtiones, quæ tum Reo, tum Actori poſſunt eſſe communes. Et quæro, An actor ſit in dolo, qui diſtulit ſua iura proponere, item an ſit in
34 dolo Reus, qui † ſuas exceptiones procraſtinetur deducere; & ſane neuter ita faciens videtur in dolo, & quoad actorem videtur eſſe plus quam manifeſtum ex *rub. & l. 1. C. vt nemo inuitus agere.*

Secundo ex *l. fin. C. de vſur. pupill. in princ.* vbi pupillus agere cum tutore, actione tutelæ non compellitur, & *l. creditor C. de pignorib.* in qua creditor vrgeri ad petitionem debiti iure non poteſt; Quoad Reum, compertum etiam videtur ex *l. plerique iuncta. l. ſeq. ff. de in ius vocan.* nam ſi non ſe defendat, mittitur actor in poſſeſſionem bonorum eius, ſatiſq; pœnæ eum ſubire, quod ait Paulus, quod aduerſarius mittitur in poſſeſſionē bonorum eius. Contrarium tamen aſſerit *Crau. conſ. 75. n. 9. verſ. 1.* quia tam in Actore, quam in Reo, nam dicit, contra mulierem dolum præſumi; quia diſtulit proponere accuſationem falſi poſt ſententiam latam contra eam in fauorem hæredis vniuerſalis in remedio *l fin. Cod. de edict. Diu. Adrian. tollen. ex tradit. à Bald. in conſilio trceſimoſeptimo quidam tabellio in fine lib. 1* quem ſequitur, & refert. *Nicolaus Boerius deciſ. 42. num. 20. probat Maſcard. de probat. concluſ. 531. numero quinquageſimonono.* Idemque iuris eſſe in reo, qui nimium differat ſuas exceptiones deducere, ſcribit idem *Grauett. dicto conſilio ſeptuageſimoquinto, numero nono, Authoritate Ancarani conſilio ducenteſimotriceſimoquarto*, Caſus eſt talis. *Paul. de Caſtrenſ. conſilio 251, colum, 1. poſt medium, & conſilio ſeq. colum, 3. ante medium lib. 1. Federic. de Senis conſilio vigeſimotertio, colum. 2. & 3. in principio.* dicens quod ſuſpicio dicitur contra Parrochianum accuſantem prælatum de crimine & petentem eum remoueri, quando non ſe oppoſuit ſtatim, cum potuit, & ob id tum debet admitti ad accuſandum per *c. cum in ſua ex. qui matr. accuſ. & Crau. conſ. 65. col. pen. in princ.* conſulens ex longo ſilentio oriri ſuſpicionem, & *conſ. 18. & Federic. conſil. 93. Maſcard. d. concluſ. 89.* Confirmatur, quia dolus præſumitur contra tacentem beneficium ſibi cōpetens. *Caſtr. conſ. 411. viſo facto, & dubiis mihi traditis poſt n. 6. & ſequ. lib. 1. & Abb. conſ. 68. videtur 1. col. 1. n. 2, lib. 1. Maſcard. d. conſ. n. 36.*

35 Sed quando terminus dicatur lapſus ad † agendum, vel ad excipiendum, cū non ſit certo iure definitum, relinquitur arbitrio Iudicis, vt mihi videtur argumento *tex. in l. 1. ff. de iur. deliberan.* & ex his, quæ tradit *Menoch. de arbitr. libr. 2. cent. 1. in proœm & in caſu primo & ſequen.*

Non aduerſantur contraria, & primo quod de actore dictum eſt obtinet ab initio, vt declarat *gloſſ. in d. l. 1. C. vt nemo inuit. agere, per auth. qui ſemel. C. quomodo, & quando iudex.* Secundo licet vera ſit negatiua, quod nemo inuitus &c. tamen nihil prohibet quin dolus præſumatur; ſi non agat, vbi iuſta poſſit oriri ſuſpicio doli, cum ex coniecturis probetur; vt ſæpe dictum eſt ex *l. doloſe. C. de dolo.* Et exemplum eſt apud *Crau. d. conſ. 75. num. 9. in fin.* Nam cum hæres vniuerſalis teſtamento ſcriptus ageret cōtra mulierem, quæ tenebat bona defuncti iure ſanguinis, intentans beneficium ex *leg. fin. Codice de edict. diu. Adrian. tollen.* Mulier paſſa eſt pronunciari in fauorem hæredis, ſeſe ipſam condemnari, & poſtea conſtituit accuſationem de falſo, quod ſi ipſa ex veritate putaret falſum teſtamentū, vtique pro cōfirmatione iuris ſui non exſpectaſſet condemnationem; ſed ante accuſaſſet de falſo, & *Bald. conſilio 37. in fine* ait, quod ille, qui longo tempore, diſtulit inſtrumentum accuſare de falſo, præſumitur diſtuliſſe dolo malo, vt ſcilicet copiam probationum aduerſario ſubtraheret, puta morte teſtium, qui poſſunt confirmare teſtamentum.

Atque hæc ſecunda ſolutio videtur conuenire reo quoque differenti opponere exce-

re exceptiones suas, vt scilicet ex iusta, & probabili causa credatur in dolo, vt in *cons.*
Ancaran.234.nu.3. vbi dicit præsumi in dolo Reum qui post sententiam opponit ex-
36 ceptionem vsurarum, quam antea potuisset proponere. † Actor, siue Reus, qui iudici
dedit pecuniam, vt in bona causa iudicaret præsumitur in dolo, & prodit causam *l. 2.*
cum gl. ff. de cond. ob turpem causam Men. de arbit. cent. 4. casu 310. nu. 4. Didac. in reg. peccatum,
parte 2. §. 3. num. 2.

Q. 14. Quarto. Vnus ex litigantibus, siue actor, siue Reus, detulit Aduersario iurisiu-
37 randum litis decisiuum & is falso peierauerit, detectoq; † periurio, volebat is qui de-
tulerat agere contra peierantem, actione de dolo, an possit. Labeo IC. relatus à Paulo
in *l. quod si deferente. ff. de dolo,* dicebat competere, his, vt puto rationibus adductus. Quia
nullum relinquebatur læso remedium, quo damnum suum emendaretur, argumen-
to *l. cum à te ff. de dolo.*

Secundo quia periurium non potest esse sine dolo, cum Deum in testem voca-
uerit. *l. fi. C. de fideic. l. 2. C. de iur. iur.*

Tertio quia aperiretur ampla fenestra ad nequitiam, & ad periurium.

Quarto quia Iuramentum vim habet rei iudicatæ. *l. 2. in fine. ff. de iur. iur.* & quan-
do sententia dolo Aduersarii lata est, permittitur decepto agere pristina actione, & non
de dolo, sicut dictum est per *tex. in l. cum à te. ff. de dolo.*

38 Contrariam † sententiam tamen sequuti sunt Pomponius, & Marcellus, quos
refert, & commendat *Vlpian. in l. quod si deferente. ff. de dolo,* quia per iusiurandum tran-
sactum videtur *d. l. 2. in princ. ff. de iur. iur.* ideo stare religioni debet. Religione enim
vt dicebat *Plinius Senior libr.* 14. vita nostra constat, & *Cicer. & Augustin. de Ciuitat. Dei*
libro 19. cap. 24. Religio vbi nulla est virtutes esse non possunt. Læso autem sufficit
periurii pœna, vt respondet *Paulus in leg. si quem quæstio. 23. & incipit.* Nam, quæ autem
sit in hac specie pœna periurii *Bald. in d. l. quod si deferente,* dicit contineri in *l. de periurio*
ff. de crim. stellion. vbi gl. nempe stellionatus in *l. 2. C. de iur. iur.*

Nec aduersantur contraria, nam vnica solutione tolluntur omnia scilicet, quod
cum periurus afficiatur pœna periurii, non deficit remedium præter actionem do-
li, rursus præcluditur via periurii, & stante pœna non debet agi pristina actione; si-
39 quidem hoc conceditur, quando alio remedio succursum non est dolum passo. *d. l.*
cum à te, pœna † enim periurii est extraordinaria. *dict. l. de periurio,* fustigatur. *l. si duo*
patroni in fin. de iur iur. efficitur infamis. *l. Lucius. ff. de Infamib. Roman. sing. 425. & latius*
de pæn. periurii. Bald. in leg. 2. C. de iur. iur. Fely. in cap. si testim. de testib. & *in c. querelam de*
iur. iuran. Guido Papa quæst. 178. Rip. in c. 2. in pr. de resc. & *Isidor. lib. 3. de summo bono,* inquit,
periuriũ tribus personis esse obnoxiũ, primũ. Deo, quem peierando contẽnit conseq.
iudice; quem mentiendo fallit, postremo innocentem, quem falso iuramento lædit.

Q. 15. Sed iam ad dolum Procuratoris, vel aduocati transeuntes, videamus pri-
mo, an dolus istorũ noceat domino, in qua quæstione resp. prout dixi, in diuisione. *sc.*
de dolo pr. q. 5. Quarto secundo an dolus Procur. in iudicio censeatur idẽ ac dolus prin-
cipalis, cũ principalẽ procurator repræsentet, argumẽto. *l. quod meo. ff. de acq. poss.* ibi *Dd.*
40 *& max. Soc. l. 2. C. de adu. diu. iud.* ibi vox aduocati, vox domini, & distinguendum vide-
tur, an † iste dolus fuerit à procurat. cõmissus ante litem contestatã, vel post eius con-
testationem, vt primo casu, idem dolus non censeatur, in posteriori vero casu dolus
idem esse credatur, per ea, quæ tradit *Lucas de penna in l. quemadmodum. C. de agricol. &*
cens. lib. 12. præsumpt. 28. dicens, quod dolus commissus à procuratore post litem con-
testatam præsumitur commissus à Domino suo; & ratio est, vt opinor, quia post li-
tem contestatam præsumitur commissus à Domino suo, & ratio est, vt opinor, quia
post litem contestatam factus est dominus litis *Bart. in l. procuratoribus. C. de procurator.*
in leg. mutari. ff. eodem, & in leg. furioso. ff. de re iud. Alber. & Felyn, in cap. 2. ext. de testib. ad
eo quod si lis fuerit cum procuratore contestata ipse debet in actibus subsequentibus
citari, non dominus causæ, alias processus esset nullus, nisi procurator esset infirmus,
vt per *Marant. de ordine iudic. distinction. 16. numer. 55.* Id quod longe magis procederet
in procuratore in rem suam. Inde sequitur pulcher effectus; quod sicut iuratur in litẽ
contra dominum ob proprium dolum Doctores in *l. in actionibus. ff. de in lit. iur. & in*
l. si quando. Cod. unde vi, ita quoque poterit iurari contra eum ob dolum Procuratoris
commissum post litem contestatam, in quo tamen dicendum est, vt per *Doct. in l. in a-*
ctionibus, & d. l. si quando.

Quaest. 16. Quaero quoad dolum aduocati, siue patroni, siue causidici, siue iurisperiti, his enim nominibus passim inuenitur nominatus, vt in *l. quisquis, & ibi Roman. in 1. notab. Cod. de postulan.* quaero, inquam Aduocatus, pecunia corruptus dolose praeuaricatus est, adeoque aduersus clientulum suum, lata sententia est, an
41 ob dolum aduocati sit ipso iure nulla. Et sane nulla † videtur, primo ex textu *in l. Praetor. §. Marcellus. ff. de iudiciis*, vbi sententia ex falsis allegationibus lata est ipso iure nulla. Secundo ex *l. 1. C. de poena iudic.* qui male iudicauit. Vbi qui diffidentia iustitiae incorruptae prorumpit, vt ibi summat *Salyc.* litem perdit. Tertio ex *gloss. in d. l. 1. C. de aduocat. diuersorum iudic.*

Contrariam sententiam probat *Roman. in d. l. 1. numero 11. sequitur Bartol. Bald. & Fulgos. quos refert ibidem numer. 7. per text. in d. l. 1. C. de aduoc. diuersorum iudiciorum.* Secundo ex *l. minor autem magistratus. §. 1. ff. de minor.*

Tertio argumento sumpto de minori ad maius, quod est in iure probatissimum, *Euerard. in loco de minori ad maius*, vt quando testes pecunia corrupti deponunt, sententia non redditur ipso iure nulla *l. Diuus ff. de re ind. & C. si ex falsis instrum. per totum.*

Quarto inquit, *Romanus d. l. 1. num. 7.* non inuenitur in iure, quod reddatur sententia nulla propter praeuaricationem aduocati, igitur non est probandum, ne sine lege loquentes erubescamus. Ratio cõclusionis est, quia aduocatus non est de trib. personis, quibus sustinet iudicium, *Salyc. in l. 1. C. de aduoc. diuers. iudiciorum numer. 4.* Atqui ita per restitutionem rescinditur in minore beneficio aetatis, in maiore ex clausula gener ad *Bald. d. l. 1. C. de aduoc. diuers. iudic. num. 3. Roman. & Salyc.*

Deducta autem ex aduerso citius tolluntur, quam formicae papauer, vt est in Adagio, & ad primum *d. §. Marcellus. Resp. Romanus d. num. 11.* esse speciale, sed non allegat rationem specialitatis, eam tamen esse puto, quia Iesus erat absens, vt supponunt Doct. qui ita summant illum text: sententia falsis allegationib. contra absentem data est ipso iure nulla, & in absente procedere tradit, *Bart. vt probat Bald. in d. l. 1. C. de aduocat. diuers. iudiciorum num. 5.* Secundo vltra Romanum, credo eum textum non probare, sententiam ipso iure nullam reddi, ex illis verbis (existimo iudicem debere querelam rei admittere) querela enim praesupponit validitatem actus arg. *in ff. & C. de inoffic. testa.* Ad secundum manifesta responsio est ex Roman. *dict. l. 1. Cod. de aduocat. diuers. iud.* nempe agi eo loco de praeuaricatione aduersarii, non aduocati, ratio est, quia in aduersario, non in aduocato substantiatur iudicium. nec ad rem pertinet tertia argumentatio quoniam obtinent in fauorem domini, vt sc. sicut dominus errorem suum ante sententiam potest emendare, ita & errorem aduocati, *d. l. 1. iuncta glo. & l. fin. C. de error. aduocatorum.* accedit, quod ibi est quaestio de errore aduocatorum nõ de dolo, nam vbi error est, ibi non potest esse dolus, cum nascatur ex scientia, & malitia committentis, *l. 1. §. 1. ff. de dolo.* non omitto tamen *Bart. in d. l. 1.* quem eodem loco sequitur *Rom. num. 5.* quod tria requiruntur quod sententia sit nulla ad corruptionem aduocati, nempe quod dolus aduersarii corrumpentis intercesserit. Secundo quod aduocatus corruptus falsas allegationes fecerit. Tertio quod sententia sit lata contra absentem.

Quaest. 17. Quaero an pars, quae aduocatum aduersarii corrupit debeat litem per-
42 dere † *Rom. in d. l. 1. C. de aduoc. diuers. iudiciorum nu. 13. vers. circa secundum*, putat ex mente Cyni, & aliorum ita distinguendum. Aut pecunia corrupit, & perdit litẽ per *l. 1. §. pen. ff de calumniat.* aut corrupit precibus, & causae nõ facit iacturã quasi minus delinquat, quippe difficilius est precibus corrumpere, quam pecunia, idem *Saly. probat in d. l. 1. C. de aduoc. diuers. iudic. nu. 4. & num. 5. vers. tertio quia*: vbi aliud membrum addit distinctioni, nam aut pecunia corrupit, & tunc recurrẽdum est ad *l. 1. C. de poena iudicu, qui male iudic.* aut precibus, vel amicitia, & tunc vel aduersarius participauit dolum, puta interueniendo cum precibus, & tunc denuo abiq; restitutione de causa quaeretur. Aut aduocatus, cum isto aduocato dolum nõ participauit, & tunc restitutio est necessaria: Ex quo *Rom. & Saly. ibi nu. 5. vers. concludamus igitur*. aiunt quod vbi dolus Aduersarii cũ aduocato interuenit sine corruptela pecuniae duplex remediũ datur actori. Vnum restitutionis petendae. Aliud intentandi primaeuam actionem, adeo vt si excipiatur de sententia, replicetur per *l. cum à te. ff. de dolo cum aliis ibi citatis*, & vnum remedium, non excludit aliud, sin vero dolus aduersarii non intercedit, tunc competit solum remedium restitutionis, ait *Salyc*, & probat.

Quaest. 18. Facta praeuaricatione per Aduocatum, quis debeat prius conueniri ad-
43 uocatus † corruptus, & dolosus, an qui corrupit, & ad praeuaricationẽ induxit? & sane videtur

videtur prius conueniendus aduocatus, quo non existente soluendo, primæua actio possit intentari, argumento *l. eleganter. §. pen. ff. de dolo, & l. fin. ff. de eo per quem factum erit* *Bartol.* autem relatus à *Salyceto in d. l. 1. Cod. de aduocat. diuers. iudic. in 6. opposit.* distinguit; nam aut Aduersarius fuit corruptus, sed non facto partis, & vera sit prædicta opinio, *Bald. probat in d. l. 1. C. de aduocat. diuers. iudic. num. 6. vers. quinto oppono.* Et potes cum hoc dicto Bartoli transire; Si vero dolo partis intercedente, secus erit, quia exceptio ordinis non poterit opponi, nam quando vterque dolũ participauit, est in potestate Actoris, contra quem eorum experiatur *Salyc. autem in d. opposit. 6.* existimat potius ė contra vt prius sit cõtra aduersariũ agendũ primæua actione, & postea, ad cætera dãda actio. doli contra aduocatum argumento. *d. l. & eleg. §. pen. ff. de dolo.* ratio est, quia contra aduocatum non competit alia actio nec mandati, nec locati, ideo de dolo, quæ contra principalem non est intentanda, quia datur remedium primęuæ actionis, & sic aliud remedium, merito ergo cessat actio doli, *l. 1. §. & c. eo prætor, & §. idem Pomponius. ff. de dolo, & d. §. pe.* non obstat, quia procedit in procuratore, in quo substantiatur iudicium *Romanus autem in d. l. 1. distinguens. num. 14. C. de aduocat. diuersorum iudiciorum*, & ipse ait, si cum dolo aduocati non intercessit dolus partis agendum contra aduocatum actione doli, quando nulla competit, scilicet nec mandati, nec locati, & eo non soluendo agitur in subsidium per actionem in factum contra aduersarium, argumento. *l. fin. ff. de eo per quem factum erit*, cui sententiæ non obstat. *l. mi. . . . Magistratus. ff. de minor.* nec *d. §. Marcellus, nec l. seruo inuito. §. cum prætor. ff. ad Trebellian.* Quibus videtur probari, actionẽ doli non cõpetere, sed alio remed o esse succursum. Nã vt ipse Rom. ait prima lex procedit in minore, cuius fauore semper est inductum, vt competat restitutio. *§. Marcell.* vbi falsæ sint factæ allegationes, *l. seruo inuito* loquitur in corruptela iudicis In quo substantiatur, iudicium si vero cum dolo Aduocati intercesserit malitia partis, & fuerit lata sententia condemnatoria aduersus reum, & tunc competit exceptio rei propter dolum partis argumento. *l. si legatarius*, & *l. cum à te. ff. de dolo*, si vero sententia fuit absolutoria, & tunc agetur pristina actione, vt si excipiatur de sententia, replicatur de dolo *d. l. cum à te*, & videtur admodum probabilis distinctio, licet fatetur eam non esse de mente *Bart. & Bald.*

Quæst. 19. Quæro quod remedium detur pro expensis, & cæteris damnis ob ad-
44 uocati † præuaricationem. Et *Rom. d. l. 1. C. de aduocat. diuers. iudic. n. 16. ver. circa quartum*,
quod detur actio doli, si eius dolus tantũ intercesserit, cæterũ concurrente dolo partis, tunc sit in electione decepti contra aduocatum agat, an contra partem vel contra vtrumq; ratio est, quia dolus hoc casu, nulla alia actione potest purgari q̃ actione doli.

Quæstio. 20. Quæro Aduocatus condemnatus est nomine præuaricatoris,
45 nunquid illa † sententia probet contra corrumpentem & nullam fidem facere videtur docere *Iurisc. in l. cum filius. §. 1. ff. de ver. obl.* vbi factum fideiuss' non nocet principali.

Secundo ex *l. si veteris C. de fide instrum.* vbi sententia lata declarans instrumentum falsum, tibi postea ex eodem instrumento pecuniam petenti non nocet, quia ait Imperator, Tu, qui non crimini subiectus eras, ab ea appellare non debuisti.

Tertio quia res inter alios acta, aliis non nocet *l. 1. & sequent. Cod. res inter alios actas, vel iudicatas aliis non nocere.* latè *Tiraquellus in dict. regula. l. Lucius in fine. ff. de his, qui not. infamia.* ibi cum non oporteat ex sententia, siue iusta, siue iniusta pro alio habita alium prægrauari, sed *Iacobus de Arena*, in hoc articulo putabat distinguendum, nam quequid sit de sentẽtia lata in aliis delictis, in hoc crimine p̃uaricationis sic distinguit, Aut pars, quæ corruperat Aduocatũ sciebat tractari aduersus eũ præuaricationis crimen, & sententia contra aduocatum nocet parti per tex. *in l. 3. ff. de præu.* Vbi accusatus fuerat aliqs de præuaricatione, & absol. Denuo accusatus ab alio, opponebat, except. absolutionis; si secundus accusator probauerit de præua. primi Accusatoris aperit sibi viam procedendi contra Reũ, quod ideo est, quia Reus sciuit, & opposuit inquit *Iacob arg. de re iud. l. sæpe §. sed scient.* Aut vero erat pars ignara iudicii, & sententię latę aduersus aduocatum, & tunc non obest argument. *§. scientibus.* Cęterum non probat text. in *d. l. sæpe*, in quo videtur Iacobi fundata opinio, etenim ait Iurisconsultus ibi scientiam nocere his, qui cum haberent principale ius in re, id est, primum ius in agendo, vel in excipiendo, scienter permittunt sequentia agere, vt si debitor sineret de proprietate suæ rei, creditorem contra alium experiri, & succubuerit, quippe quia defensio, vel actio spectabat ad debitorem, at non ita in specie nostra, quia non poterat pars prohibere, quominus ageretur præuaricatione contra aduocatum, nec

etiam poterit aduocati defensionem impedire, quare probabilior multo videtur opinio *Bald. in d.l.1. C. de aduocat. diuers. iudiciorum. numero 10. verb. vltimo quæro*, scilicet, quod sententia lata contra aduocatum præuaricatorem, aperiat viam inquirendi contra partem, quæ dicitur corrupisse ad eruendam veritatem, non vt conuincatur propter illam sententiam de crimine. Neque enim valet sequela aduocatus præuaricatus est, ergo à parte corruptus fuit, secundum ea quæ paulo supra dicta sunt in *Q. 18.* vt merito dixerit *Bald.* parti non esse auferendum beneficium defensionis, & innocentiæ.

Q. 21. Quæro quot modis contingit aduocatum posse præuaricari, & *Bald. in d.l.1.*
46 *C. de aduoc. diuers. iud.* respondet † duplici modo. Primo quidem in omittendo ea, quæ eius officii erant, vt quia scienter omittit articulare, vel allegare.

Secundo modo committendo puta reuelando alteri parti secreta causæ, instruendo alteram partem in agendo; & sane priori casu sententia non videtur esse nulla, sed per restitutionem annullanda, posterior vero nulla videtur ipso iure, ea ratione, quod maior sit præuaricatio in cõmissione, quàm in omissione, adeo quod maior debet succedere pœna, argumento *l. sancimus. C. de pœnis*. facit in terminis *gloss. in l. maiora. ff. sol. mat.* Verũ licet ista distinctio omissa vel cõmissa in præuaricatione sit vera, tamẽ non recipitur, quoad annullandam sententiam ipso iure, vel per restitutionem in integrum, vt inquit *Roman. d.l.1. num. 7.* verb. hæc tamen solutio communiter non tenetur, & confirmatur, quia semper præuaricatoris pœna est extraordinaria, & iudicis arbitrio. *l. 1. in fin. & l. 2. ff. de præuaric.* & *l. præuaricatores. ff. de verborum signific.* Alii dicunt præuaricatorem aduocatum duplici modo fieri *ex l. 1. ff. de præuaricat. & ex dict. l. præuaricatoris. ff. de verb. signific.*

Primo illum esse præuaricatorem, qui alicuius aduocatus vel procurator illud prodit detegendo illius secreta causæ. *dict. leg. prima & l. præuaricator.* Secundo modo dicitur præuaricatoris, qui cum denunciator sit, vel accusator alicuius criminis, cum Reo colludit, *l. 1. §. calumniari. ff. ad Turp.* Præuaricator enim in summa aduocatus est, qui causam prodit. *l. 1. in fin. de præuaricatoribus.* in eademq; causa est ille, qui semel accepta mercede deserit, & in aliam partem transit, *Alc. de ver. sign. l. præuaricat.* vbi refert eo crimine damnatum fuisse Tuscillum, quod Trigentenorum causam deseruisset, & negat illum aduocatum præuaricari, qui iuribus alicuius partis visis, recusat illi suum patrocinium præstare si modo aduersarium eius non adiuuet, quod sane probro datum fuisse Demostheni, quod cum vna die causam Reipub. Atheniensis defendisset, altera die muneribus corruptus, tacuit in publicum prodiens collo lana circumuoluto, se anginam pati asserens, cui vnus de populo exclamans dixit, non Anginam sed argentinam pateris Demosthenes, author est *Gell. lib. 11. cap. 9* Præuaricator aduocatus, prætor extraordinariam pœnam, siue arbitrariam, quam diximus, patitur pœnam infamiæ. *l. athletas. §. item præuaricat. ff. de his, qui not. infam. l. 4. ff. de præuaricator. Clarus. § fin. quæst. 72.* & præterea repellitur à munere suo *l. 5. ff. de præuaricatoribus.* Procurator autem, qui fuerit præuaricatus præter dictas pœnas, tenetur etiam Domino actione mandati *gl. in Rub. C. de proc. & ibi Ias. n. 2.* refert *Bossius in tit. de præu. n. 2.* His autẽ plura addit *Men. de Arbit. caus. cent. 4. casu 322.*

47 *Quæst. 22* Quæro, Aduocatus fecit pactum de quota litis, an sit in dolo & quomodo puniatur, Responde, vt in *lib. meo de iudiciis in titul. de † aduocato, & in tit. de Procurat. vide l. salarium. ff. mandati, & vide Platum in l. si quando. n. 354. in vers. aduoc. fol. 315. cum multis seq.* & hæc quæstio communis est etiam ad procuratorem.

Quæst. 23. Progredior nunc ad dolum Procuratoris, qui duplex est, scilicet pro-
48 curator † verus, & procurator falsus, de quo in *l. falsus Codice de furt. gloss. & Doctor. in l. si pup. §. pen. ff. de neg. gest.* Quæro igitur quot modis verus procurator dolum cõmittat,
49 & resp. trib modis scilicet omittendo, committẽdo, colludendo. I. quidem † quando non facit id, ad quod scit se teneri, veluti cum non prosequitur actione reali q̄ prosequi debet, noluit soluere, quod debebat ex mandato domini soluere, atq; ita fuit in mora soluendi, vel noluit Domino numerare, q̄ exegerat nomine Dñi si nolit restituere, q̄ nomine domini emerat, vel neglexit emere, quia cessit aliis pecuniam, vt emerent *l. si procuratorem. §. dolo autem. ff. mandati.* probantur prædicta in *l. dolus, vbi gl. Bart. & Doct. ff. mand.* ratione cuius doli potest aduersus eum in litem iurari. Scribentes in *l. in act. ff. de in litem iuran.* Secundo modo reuelando aduersario secreta Clientuli sui *Bar. in l. 1. §. it. qui. ff. de fals. Abb. & Doct. in c. olim de off. del.* Rursus si conuerterit in eius proprium

vsum

vium, bona, vel pecuniam Domini sui *l. idemq. §. si procur. ff. mand. Alex. in l. qui neg. ff. de neg. gest. Cast. in d. l. si pup. §. sed si quis negoc. ff. de neg. gest.*

Tertio modo colludendo cum aduersario Domini sui, vel si passus est, se corrumpi ad finem, vt ipse aduersarius obtineat. *l. si procur. in princ.* ibi: sed & si per collusionem *ff. mand. l. elegant. §. pen. ff. de dolo*; est autem collusio inter actorem, & reum, lates, & fraudulenta conuentio *glo. in c. 3. de collus. detegend. & 2. quæst. 3. §. notandum*, & collusionem faciens dicitur falsum committere, quia aliud agit, aliud simulat, eaq; interueniente, aliquando delicta remanent, impunita aliquando magis committuntur, *argum. in c. 1. c. audiuimus, & c. fin. de collus. deteg.* & committitur, tam in causa ciuili, quam in causa criminali, & etiam in causa status, vt per *Hostiens. in tit. de collus. deteg. in pr. & d. l. eleganter. § pen.* Colludit autem, non solum aduocatus, vel procurator, quando dolose patitur se superari sed etiam principalis persona, quæ ad iudicium prouocauit, vel prouocatus est *Host. d. loco. num. 2.* & in omnibus prædictis casibus aduersus procuratorem iuratur in litem ex notat. *in d. l. in actionibus ff. de in litem iuran. Plotus in l. si quando. num. 529. cum seq. ...nt. C. vnde vi.* Venio ad falsum Procuratorem, is vero dolo, facit in committendo, velut si quasi verus † procurator alicuius exegerit pecunias à debitoribus illius, est enim in dolo *l. falsus. C. de furtis glo. & Doct. in d. l. si pupill. §. pen. ff. de neg. gestis*, & propterea tenetur ad duplum, & de falso igitur aduersus eum, non modo iuratur in litem, non solum per Dominum, sed etiam per illos a quibus pecuniam exegit super eorum expensis, damnis, & interesse, *l. nummis, & ibi gloss. fin. in fin. & l. in actionibus. ff. de in litem iuran.* Prædicta vero toties locum habent, quoties gesta à falso procuratore, non fuerât à Domino ratificata, quæ enim a falso procuratore facta sunt, tam respectu sententiæ, quàm processus, & aliorum gestorum possunt per Dominum ratificari in fauorem falsi procuratoris, latè *Iason. in l. licet col. vltim. vers. breuiter. C. de procurator.* Procurator si vtatur scienter mãdato reuocato tenetur actione de dolo ciuiliter, sed & criminaliter pœna stellionatus. *Alber. l. quidam debitor. ff. de dolo*, & dicit hoc facere ad materiam de Procurat. *l. si procur. & l. 1. C. de satis dando.*

Quæst. 24. Quæro procurator fuit pecunia corruptus, ita se gessit dolosè vt eius
31 principalis in causa succumberet, An hæc sententia sit † nulla, & si est aliqua, quomodo sit, succumbenti succursum, & sane videtur esse nulla per tex. *in l. 1. C. de pœn. Iudicis*, qui male iudic. vt dixit *Rom. d. l. 1. C. de aduoc. diuers. iudiciorum. num. 17. vers.* circa corruptelam procuratoris. sic enim illum tex. ex mente, vt ipse ait gl. interpretatur dum ait, aduersarium litem perdere, si iustitiæ diffidentia, aduersario suo pecuniam dederit, in pecuniæ corruptelam spem victoriæ reponens, quod ait *Romanus, etiam Butrig.* placuisse, & ratio esse videtur conclusionis; quia procurator est vna ex personis, in quibus substantiatur iudicium, factus est enim Dominus litis, quare sicut sententia lata à iudice corrupto, nulla est *l. venales. C. quando prouocare non est necesse*, quod etiam procedit in laudo quando est corruptus arbiter *Socc. cons. 95. li. 5.* Ita quando est lata procuratorê corrupto. Cæterum quicquid dixerit *Romanus*, veriorem puto opinionem contrariã, quod imô sententia teneat per *tex. in l. si proc. ff. de except. doli in l. eleganter. § pen. ff. de dolo in l. si procuratorem. §. 1. ff. mand.* etenim in vtraq; lege supponitur sententiam latam ob corruptum procuratorem valere, ideoq; videtur ita dicendum. Aut fuit corruptus procurator Rei, ita quod iudiciali sententia fuerit condemnatus, & tunc tenet mero iure, vt manifestissime probant verba *d. l. si procur.* inquit pecunia accepta damnari passus sit, & cum domino iudicati agatur, tuebitur se doli mali exceptione, neq; enim daretur exceptio, si sentẽtia esset nulla, si verò loquitur in procuratore actoris corrupto, adeo vt Reus fuerit absol. non daretur actio de dolo contra reũ absol. actori decepto quod si sententia esset nulla, competeret ei remedium ordinarium nullitatis & cessaret de dolo. *l. 1. § prætor ait & §. idem Pompon. ff. de dolo*, & si procurator non sit soluendo, datur in subsidium regressus contra reũ principalẽ qui poterit sese defendere, si paratus sit subire iterũ iudici... sub illa exceptione, si non collusum sit &c. *d. l. § pen. §. eleganter.* Tollitur a. contraria sine negocio; Et ad primũ resp. *d. l. 1. C. de pœn. iud.* esse accipiendũ prout loqtur in eo quia principaliter aduersario, pecuniam diffidẽtia iustitiæ dederit, alioquin ex diametro pugnarent. *d. l. si proc.* quæ loquitur in procur. Rei corrupto pecunia, & *d. §.* pen. qui verbum facit de procuratore actoris colludẽte, sicut *l. proc. §. 1. ff. mand.* & non habere locũ constit. illam in procuratore corrupto quo ad nullitatẽ sententiæ, satis aptè sentit gl. ibi in ver. amittat, si a. procurator, nã ait ob lud. corruptũ ipso iure causam amitti, ob procuratoris corruptelam non item, & propterea notat, quod

verbum illud amittat diuersimode accipitur. Ad secundum etiam palam est responsio ex solutione prioris argumenti, quo demonstratum est, differentiam esse constituendam inter corruptionem iudicis, & procuratoris, maius est enim delictum in corrupto iudice quàm procuratore, nam plus deliquit, iudicem quàm procuratorem corrumpens, & maius crimen est in iudice, quam in procuratore corrupto, quod palam est ex grauissimis pœnis corruptis iudicibus, & corrumpentibus impositis, nam quid statuerint veteres erga corruptum iudicem meminit. *Val. Max. lib. 6. c. 3.* Alex. ab *Alex. lib. 3. genial. dier. c. 5. Bald. in com. ad l. 12. tab. 1. l. 52.*

Quando scilicet excoriari iudicem præceperunt & ex corio illius tribunal ornari, ibique sedere filium vt paternæ pœnæ consideratione admoneretur, quæ pœna maneat iniquos, & corruptos iudices; Quæ fuerit etiam à l. 12. tabularum statuta pœna aduersus corruptos iudices, memoriæ prodidit *Gellius lib. 20. cap. 1. noct. Atticarum*, ita dicens, iudicem, vel arbitrum capite mulctari solitum, si ob sententiam dicendam pecuniam accepisse conuictus fuisset, successit deinde pœna *l. 3. & l. lex Iulia. § hodie. ff. ad l. Iul. repetund.* Vt merito lex illa edita fuerit, quæ incipit venales, annullans ipso iure emptas, venditasq; precio sententias à iudice, non in procuratore corrupto, qui licet ad substantiandum iudicium concurrat; minus tamen delinquit eum enim iudex iustitiæ sit minister, quam pessime vendit.

De cuius pœnis copiose *Menoch. de arbitr. Iud. c. causa quarta casu 342. & sequent.*

Quæst. 25. Quæritur quid si Procurator precibus, vel amicitia, non precio cor-
52 ruptus colluserit, & † sic se vinci passus fuerit; & videtur respondendum, vt supra diximus in Aduocato, & crediderim Reum, si contra eum iudicati agatur, habere exceptionem de dolo, & actorem, actionem doli contra procuratorem, si est soluendo, quoniam respectu damni, & negocii nihil interest precibus sit corruptus procurator, vel premio, vtroq; enim casu principalis succubuit, licet procurator in se magis delinquet, si pecuniæ cedat, quàm precibus.

Quæst. 26. Quæro quo ad damnum, & expensas, quas fecit principalis, cuius
53 procurator † fuit corruptus, quo poterit remedio consequi, responde iuxta *text. in d. l. & eleganter. § pen. ff. de dolo*, quod placet *Roman. in d. l. 1. C. de aduocat. diuers. iudicum. nu. 8. vers. circa expensas.*

Quæst. 27. Propositus in antecedentibus ordo postulat, vt ad dolum testium, accedamus. Et primo quæro quot modis testis dolum in iudicio committat, & sane pluri-
54 bus modis committere compertum est omnibus, & ante † omnia, quando scienter falsum deponit, nam cum falsitas esse sine dolo nequeat, *l. cum nec exemplum l. siquis decurio. C. de fals. Can. in c. cum Ioann. de fide instr. Gram. dec. 60. n. 7. Socc. Iun. cons. 37. n. 28. li. 2. vbi* qui sciens falsum dixit sine dubio dolo facit.

Secundo si consulto verum taceat apud iudicem, est in dolo, adeo vt etiam de falso puniatur. *c. 1. ext. de crim. falsi l. præscript. C. si contra ius, vel vtil. publicam gl. in l. presbyteri C. de episcopis, & cleric. in §. honores* facit *text. in l. 1. §. 1. ff. de falsis.* Ratio videtur, quia testis, quamuis ab vna parte productus, creditur tamen iurasse dicere veritatem pro vtraque parte *l. iurisiurandi Codic. de testib. cap. de parentela 35. quæst. sexto. Iacob. Butrig. in cap. quadam forma circa testes princip. Maranta de ordine Iudic. par. 6. c. de testib.* at tacens pro vtraque parte verum non dixit, nec satisfacit iuramento, merito dolosus est. *Bald. in l. vbi exigitur. §. dolo. ff. de edendo*, & ibi extendit etiam ad notarios per illum *tex. & de mand. Princ. §. coges Inno. in c. 1. de falsis*, hæc vero indubitatè procedunt quando in iudicio dictum sit falsum, vel occultatum est verum.

Quæst. 28. Sed quid si testis extra iudicium, & parte præsente falsum dixit an
55 crimine falsi, an † pœna doli puniatur, & falsi pœnam non ingeri ca primum ratione probatur quia nec aliquo capite legis Corneliæ, nec aliquo titulo de falsis inuenitur statutum, quod sane apertius confirmatur, quoniam iuramentum nō intercessit. Verum conuenire magis huic delicto cautionem doli, ostendit tex. in *l. falsus. §. siquis nihil in persona. ff. de furt.* & facit in argumētū. Nam promisit debitor idoneos se fideiussores daturum, vel pecuniam confessus se soluturum, non facit, in furtum quidē non incidit, ait tex sed quia dolo facit, de dolo, si nulla alia competat actio, tenebitur, & posteriorem hanc sententiam tanquam humaniorem probat *Tyndar. de test. c. 5. n. 1.* Falsi pœnam non conuenire dixit *Bart. in l. siquis legatum in prin. ff. de falsis* Tyndar. *de test. cap. 3. verb. quæro an dolus n. 4.* vbi reddit rationem, quia non nocet, nec potest nocere, *gl. in l. damnus C. eodem tit.*

Nec obstat huic opinioni, si quis dixerit in pluribus, ac pene innumeris casibus, de quibus *in tit. ff. & Cod. de falsis*, punitur quis falsi pœna ex falso commisso extra iudicium, veluti aperiens testamentum viuentis punitur de falso, nec requiritur, quod hæc apertio fiat in iudicio *leg.* 1. §. *is qui. ff. de fals.* cur ergo non idem est respondendum in teste. Solutio plana est, nam aliqua sunt, quæ ad sui validitatem desiderant formam iudicialem, cuiusmodi sunt testamenta, & propterea cessante forma iudicii, cessat ipsius actus substantia, & ideo falsum tunc non punitur pœna falsi *d. l. si quis legatum.* Aliquando acta ad sui essentiam non desiderant formam iudicialem, valida enim sunt, licet gesta sint extra formam iudicii, & in his puniuntur quicunque falsum commiserunt, si incidant in aliquem casum, comprehensum sub illis titulis de falsis, vt in adducto exemplo, cui additur & illud, testis recipientis pecuniam ob ferendum testimonium, tametsi in iudicio non recipiat, *l.* 1. §. *sed & si quis ff. de falsis.*

Quæst. 29. Sed quæro quid si falsum dixerit extra iudicium, sed cum Iuramen-
56 tò, an † sit puniendus de falso, an vero (periurium sit impunitum) alia competit pœna extraordinaria, & certè videtur esse locus pœnæ falsi, etenim Iuramentum vim habet iudicii, adeo quod Iuramentum, & iudicium æquiparentur, *l. qui iurasse in fine l. nam & postea.* §. *si is. qui temporali. ff. de iureiuran. l. sed & si restituitur.* §. *ex quibus. ff. de iudic.*

Contraria tamen sententia videtur multo esse probabilior, nam pœna falsi non habet locum, nisi in casibus à iure expressis, seu in aliquo ex capitulis illius tituli. *ff. & Cod. de falsis*, secundum theoricam *Bartol. in leg. quid sit falsum. ff. de falsis, & l. nec exemplum. Cod. eodem, Bald. in l. data opera. Codice qui accus. non poss.* nec obstat argumentatio contraria siquidem procedit in Iuramento conuentionali ex conuentione litigantium delato. *l. iusiurandum quod ex conuentione. ff. de iureiuran. & l.* 1. *eodem titulo.* procedit etiam in Iuramento iudiciali, quod defertur à parte parti iudice approbante, *d. l.* 1. *in fin.* at diuersum est, si quis, nemine deferente iuret, in specie nostra, tunc enim iurans sibi ipsi iurare dicitur, siquidem ex iudicialis formæ defectu, tale testimonium est nullum, vt dixit copiose *Tynda. de testibus. c.* 4. his consequens esse videtur, vt alia pœna plectatur, ne euadat impunitus, & sibi diuinæ vltioni remittatur, siquidem ita peierando, stellionatus crimen incurrit. *lege. de periurio. ff. de crimine stellionatus*, ideoque pœna est extraordinaria. *l.* 3. §. *pœna eodem titulo.* incurrit præterea post latam sententiam, in infamiam, quia est super facto de præterito, notat glossa in *l. Lucius. ff. de his, qui not. infamia.* facit, *l. si quis maior. Cod. de transaction.* facit etiam. *l.* 2. *ff. de crimin. stellionatus*, præterea repellitur à testimonio talis periurus, *dict. gloss. in l. Lucius in fine.* de iure canonico incurrit peccatum mortale, & punitur variis pœnis, de quibus 22. *quæstion.* 1. *cap. fin.* & eadem causa *quæstion.* 5. *cap. qui iurat, & cap. si quis periurauerit* Tyndar. *nuper citato loco.*

Quæst. 30 Quæro de teste variante, an is ob variationem dicatur esse in dolo.
57 † Qua in re monendi sumus testem multis modis fieri posse varium per textum in *d. l. eos. ff. de falsis*, scilicet quando diuersa dixit inter se testimonia. Secundo quando duobus hominibus actore, & Reo, de eadem causa testimonia protulit. Planè diuersa sibi inuicem dicit pluribus modis nempe nonnunquam variat testis in eodem iudicio, eademque instantia, & inter easdem personas. Quandoque variat in iudicio, & extra iudicium, aut è contra. Interdum varius est in diuersis iudiciis, aut instantiis, *Tyndar. de testibus cap.* 2. eamque distinctionem contineri, in *dict. leg. eos* palam contendit. Quoad primum casum, quando scilicet testis variat in eadem instantia, & inter easdem personas, & eodem tempore, nempe dum de circumstantiis circa negocium principale à iudice interrogatur, sed in eadem instantia diuersis temporibus, vt puta dum à iudice repetitur ad declarandum dictum suum, vel ad reddendum rationem sui dicti, vel etiam quando super vltimis articulis deposuit vnum,
58 quod est incomputabile ad primum dolum. An igitur † ita varius sit in dolo, & non esse in dubio dolosum, probatur, quia capienda est semper interpretatio, vt quantum possibile sit, euitetur contrarietas, ne in dolum incidat, vel falsitatem, *Soccin. consilio quinquagesimo sexto. colum. penultim. libro quarto. post Baldum consil.* 247. *volum.* 1. vbi dicunt non præsumi dolum in teste, qui dicit vera esse ea, quæ ipse per ætatem scire non potuit, & quod generaliter not. *Alexand. consilio centesimo quadragesimo secundo, colum.* 4. *in* 2. *volum.*

Contraria tamen opinio, quod sit in dolo, imo in dolo nominato scilicet falsitatis. & in eam pœnam incidat, dixit *Tyndar. de testibus cap. 2. nu. 1. per textum in alleg. l. eos. ff. de falsis* eos, inquit *Modestinus*, qui diuersa inter se testimonia deposuerunt, quasi falsum fecerint præscripto legis Corneliæ teneri pronunciatum est. Confirmatur ex his, quæ tradit *Alciat. reg. 2. præsumpt. 31. num. 3. & 6.* dicens in teste variante regulariter dolum præsumi, & pœna *d. l. eos obligari*, Nec facit vim allegata ratio ex aduerso, vera est enim quoties legitimè potest fieri conciliatio, conclusio autem procedit in dubio, vt colligitur ex allegato loco, *Alciati*, Plane prætereundum non est, testem in eadem instantia, pluribus modis, variisque de causis, varia posse deponere, quos vtiliter, & copiose congerit *Tyndar. de testib. lib. 1. à cap. 3. vsque in finem libri* ex quibus colligi possunt aliquæ limitationes ad prædictam conclusionem,

Quæst. 31. Accedo modo ad variationem testis in iudicio, & extraiudicium, id
59 quod contingit bifariam, etenim quandoque testis prima vice deponit † extraiudicium, secunda vice in iudicio. Alio modo a contrario; Quæro igitur in primo capite an testis sit ob talem variationem in dolo. Et profecto affirmatiue videtur respondendum.

Primo ex regula supra deducta, quod testis varius præsumitur dolosus.

Secũdo quia parui refert, in iudicio sit varietas, vel in iudicio, & extra iudicium; ex variatione enim, tamquam ex fonte oritur ista præsumptio doli, adeo quod *Bart. in l. eos num. 8. ff. de falsis.* dixit, pœna falsi puniendum esse *Afflict. in constit. Neapol. lib. 3. titul. de periuriis num. 14.*

Alia tamen opinio est magis probanda, scilicet nec in dolo censeri, nec puniendum testem ita variãtem, cuius opinionis illa in primis non leuis est ratio, quod depositio testis facta sine forma iudicii, non præiudicat *d. l. solum*, secundum vnum intellectum, quem ibi *gl. & Bar. probant c. 1. in princ. extra de excep.* facit *tex. in auth. apud eloquentissimum. C. de fide instrum. & §. illud in auth. vt defunct. seu funer.* ratio rationis est, quoniam iudici facienda est fides non aduersario *l. 1. C. de rebus alien. l. 4. C. de condict. ob turp. caus. l. quinquaginta. ff. de probat. l. procurator. C. de edendo.*

Secundo depositio testis extra iudicium, & in iudicio inualido æquiparantur *not. gloss. in l. iubemus. ff. de liber. causa Bart. in l. cum scimus. C. de agricol. & censit. lib. 11. in versiculo confessionibus* facit *extra de iudiciis cap. at si clerici.* Sed testis deponens in iudicio valido contrarium eius, quod primo deposuerat in iudicio inualido probat, & non punitur. *gl. in c. cum causa, quæ inter. extra de testib. & gl. fin. in fin. Specul. in tit. de testib. § 1. vers. quid si idem testis, & vers. seq.*

Tertio Depositio extraiudicium non dicitur facta legitime, vnde non dicitur factum, quod legitime non est factum. *l. 3. ff. de fide instrumENT. l. quoties. ff. qui satisdare cogant. c. quæ ex timore ex. de reg. iur. & c. non præstat, & c. quæ contra ius, eodem tit. li. 6.* Quibus consequens est, quod dictum iudiciale validum posteriore loco emanatum, non debet vitiari per aliud dictum extraiudiciale inualidum, *argumento l. scimus. C. de donation. & l. vsuras. ff. de vsuris. c. vtile per inutile de regu. iuris. in 6.* Rursus, quod hic testis, de quo nostra est disputatio, non potest de iure dici varius, quia de actu nullo ad actum validum, non est dare mutationem, vel variationem sed potius creationem, sicut de non ente, ad ens, *gloss. fin. in l. tutela. ff. qui satisdare cogantur gloss. in cap. cum in nostris ex. de concess. preben.* Eandem sententiam commendat *Tyndar. de testib. lib. 2. ca. 1.* decem validissimis argumentis eandem muniens. *& cap. sequent.* quibus sit Doctorum authoritatib. suffulta palam faciens. Atque ex his rationibus, & fundamentis non obscure probatur eadem sententia, In secundo casu quando primum est dictum vnum solemniter in Iudic. diuersum postea extraiudicium. Non obstant argumenta contraria, nam ex supra scriptis fundamentis non solum constituitur dicta conclusio, sed infirmantur etiam aduersa. Cæterum à supra scripta principali sententia *Tyndar.* discedit. *Menoch. de Arbitr. centur. quarta, casu 322.* vbi ex communi sententia dicit leuiter puniri arbitrio Iudicis.

Quæstio tricesima secunda. Quæro testis duobus diuersa testimonia tulit, nempe pro reo, & Actore deposuit; vt gloss. interpretatur, *dict. leg. eos. ff. de falsis*, an sit in dolo;
60 & magna † authoritate respondet, *Modest. in d. l. eos* adeo dolose facere; vt falsi pœna puniatur, dolus enim nominatus est, verba I. C. hæc sunt. De impudentia eius, qui diuersa duobus testimonia prębuit, cuius ita anceps fides vacillet, quin crimine falsi teneatur, nec dubitandum est, quæ quoniam perpulchra sunt retulisse volui.

Q. 33. Quæ-

Quæst. 33. Quæro testis accepit à parte producēte pecuniam vt veritatem de-
61 poneret, an † sit in dolo, debeatque ob eam rem puniri & non esse in dolo aperte ꝑbat definitio doli in *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, & facit *tex. in d. l. 1. in princ. in l. 1. ff. de except. doli*, q̃ a ostenditur, eum tantū esse in dolo, qui alium vult decipere, at qui pecuniam accepit pro veritate dicenda nemini vult obesse, sed veritatem, quam semper decet adiuuare, nam, vt *Phyng. dicit apud Stobeum*, tum rem Deo similem faciunt homines, cum verita-
62 tem exercēt. Item testis ita punitur de falso, si dixit falsum, ac si † tacuit verū. fallit quatuor casibus, in quibus tacens verum non punitur. *Ias. in l. præscriptione n. 3. & n. 8. Cod. si cont. ius. vel vtilit. public.*

Contrarium probatur eo ferè palmario argumento, quod pecuniam pro testimonio ferendo recipiens punitur pœna falsi *Bart. in l. 1. §. 1. ff. de falsis.* & ibi *Marsil. num. 5. Abbas, & Felyn. in cap. 1. de crimin. falsi Iason. in l.* Diuus *num. 27 ff. de re iudic. Didac. in cap. quamuis pactum part. 1. §. 7. num. 7. de pact. in 6.* dicens esse communem sententiam, quā sequitur idem *Marsil. sing. 303. & Plot. in l. si quando num. 45. Cod. vnde vi*, falsitatis autem pœna non est, vbi dolus non est. *l. nec exemplum l. si quis Cod. de falsis. c. cum Ioannes de fide instrument. Sed Didac. dict. loco*, ait hunc testem pœna iudicis arbitrio esse plectendum, quippe quia non inuenitur hic casus aperta lege decisus.

Ideoque succedit argumentum. *l. 1. ff. de iur. delib.* Refert *Menoc. de arbitr. cent. 4. casu 310.* ex qua fit apertum, delictum esse accipere pecuniam pro testimonio veritatis, alioquin non esset aliqua pœna constituta, pœna enim sequitur delictum, vbi verò delictum est, ibi dolus est aliquis; Atque huic sententiæ non refragatur primo illa cōmunis opinio Doctorum, siquidem vt *Menoch. d. loco* probat ex mente Decii in *c. 1. n. 2. ex. de testib.* admodum dubia est; nam falsum tunc dicitur, cum rei veritas immutatur, sed qui pecuniam accipit in proposito casu veritatem non immutat, igitur non est falsi pœna plectendus, ibique Decius contrariis respondet Doctorum rationibus; Non facit etiam negocium pro opinione priori definitio doli, quia scilicet hic nemini vult nocere, sed prodesse, nam satis delinquit, quod præmio velit tātum dicere veritatem, quam sponte sua debebat ad vtilitatem proximi manifestare, vnde *tex. in cap. non sane 14. quæstione quinta*, dixit venale testimonium, non esse veritatis testimonium, vt in simili vulgo receptum est, Iudicem accipere precium non posse, vt veram sententiam ferat. *leg. 2. ff. de condit. ob turpem caus.* & supra nos diximus. cuius constitutionis rationem recte deducit. *Didacus in dicto cap. peccatum parte secunda, & §. tertio, n. 6. de reg. iur. in 6*, limitanda est autem prædicta conclusio, vt per *Menoch. dicto casu 310. numero 10. & sequent.*

Quæst. tricesimaquarta. Quæro testis pecuniam accepit, ne testimonium dicat,
63 an sit in dolo, certè adeo † videtur dolose facere, vt falsi pœna sit puniendus. Nam qui tacet in Iudicio veritatem falsarius est, *cap. 1. de crimin. falsi*, perinde ac si falsum diceret, & auget crimen acceptio pecuniæ. Sed *Bald. in cap. peruenit el. 1. de testibus cogend.* Sentit esse quidem in dolo, sed non falsi pœna plectendum, nam dolose facere negandum non est ex dicto Augustini de Agone Christiano, ait, qui veritatem occultat, & qui mendacium prodit, vterque Reus est; ille, quia prodesse non vult, iste quia nocere desiderat, pœnam autem *Bald.* eo loco putat esse debere arbitrariam, quoniā non inuenitur aperto iure definita, quod tradidit idem *Bald. in l. presbyteri n. 22. in fin. C. ne episcop. & Cleric. Alex. in l. argentarius §. cum autem de edendo. Menoch.* qui plures eius sententiæ recenset in *d. cont. 4. casu 310. n. 14.* vbi respondens contrariis, ait parem non esse rationem, eius testis, qui productus in iudicio, deinde postea veritatem tacuit, & eum qui sese occultauit, ne in iudicium adduceretur, quasi ille productus, esset veritatem dicturus; nam hic, nec Iudicis tribunal; nec iuramenti religionem violat, sed solum probationes occultat, ideoque vt probationem occultaret extraordinariam pœnam sentire debet, quod & in occultante alterius instrumenta censuit *Abbas in dicto cap. cum accepimus, & ibi Felyn. numero duodecimo, ex. de fide instrument.* Sed hunc testem probat occultantem teneri parti læsæ ad interesse, vt not. *Speculator. in titulo de teste. §. sequitur versiculo vltimo per leg. quidam in fine, & leg. tutor. ff. de administ. tutor. & l. quoniam. Codice de excusat. tutor.* ratio est; quia testificandi munus est publicum, ac necessarium, *leg. eum, & leg. si quis. ff. quemadmodum testament. aperiant. & capite primo de crimin. falsi.* præcipue vero obtinet quando testis non vult testificari, vt dixit *Bald. in d. l. presbyter. & in l. argentarius. §. fin. ff. de edendo.*

VBI *Angelus* tradit; quod Medicus, qui se dolose absentat, vt non testificetur

64 † an sit cicatrix remansura, tenetur ad interesse ciuitati, si forte non fuit facta condemnatio propter medici defectum *Tyndar. de testibus libro primo, capite nono, numero 7. 8. & nono.*

Q. 35. Quæro, sunt plures testes, qui in depositione sunt singulares, an ob istam
65 singularitatem videantur † esse in dolo, ad intellectum huius quæstionis præmittendum est, quod singularitas est duplex, vna quæ dicitur obstatiua, alia quæ appelletur adminiculatiua, vt per *Francis. Curt. in tractatu de testibus, conclus. 46. incipit duplex est singularitas num. 92. Crot. de testibus numer. 317. cum sequen. & num. 325. verbo octaua conclusio, obstatiua,* vt in testibus Susannæ qui singulares fuerunt, ratione loci, & efficiuntur singulares, quando discrepant, in vno ex decem prædicamentis, in substantia, vt si deponat vnus de equo, alius de mulo; in quantitate, vt si vnus testificetur de quinque, alius de nouem. *§. si plures l. diem. ff. de arbitris,* & sic deinceps, vt egregie declarat *Bald.* ad
66 quem omnes recurrunt in *l. testium num. 21 Cod. de testibus,* vbi etiam addit notabiliter dictam singularitatem † posse deduci ad quatuor causas, & quia testes differunt in causa efficienti, vt puta vnus testis dicit, quod Ioannes fecit, alius quod fecit Petrus, item quando differunt in modo causæ materialis, veluti vnus testis dicit fundum venditum cum domo, alter vero sine domo, Item si differunt in causa formali, vt si dixerit vnus esse promissa decem per stipulationem, alius per nudum pactum; vltimo si differunt in causa finali, puta testis vnus deponit, quod fuit celebratus contra-
67 ctus do, vt facias, alius, quod imo contractus do vt des, singularitas † adminiculatiua, quando vnus testis adiuuat, fidem alterius, vt vnus testis deponit factum esse depositum apud Titium, alter deposuit de confessione Titii, quod scilicet depositum accepit. *Curt. dicto numero nonagesimosecundo, & conclusione quadragesimasexta, & Crot. dicto loco numero 325. cum antecedentibus* plures vtiles conclusiones facit in materia ista singularitas testium,

68 In quæstione nostra de singularitate obstatiua agitur, An igitur † testes hac singularitate inter se singulares, dicantur esse in dolo, & videtur negandum. Nam singularitas facit, vt testibus nulla fides præstetur, adeo vt minus probent mille testes singulares, quam vnus testis non singularis, nam propter vnum testem potest deferri iuramentum in supplementum probationis. *leg. admonendi, & ibi Doctor. ff. de iur.* & id probanti per testes singulares non, hoc iuramentum non præstatur, vt per *Crot. dicto loco numero 318. versic.* notate tamen. vbi *Bald. Lanfran. Iason,* & alios allegat, quod vero incidant in dolum, iure cautum non est. Confirmatur, quia possunt esse testes singulares, & non dolosi, & qui deposuit Titium fecisse homicidium, ita dixerit, quia visus sit agnoscere, alius idem deponat de Caio, quia ita credat, & visus sit ita videre, *Bald. tamen in leg. iusiurandi Codice de testibus numero nono,* videtur sentire contrarium in quibusdam casibus, nam reddens rationem, quare testibus singularibus non credatur, primo dicit esse rationem, quia in testibus singularib. non est numerus testium, vnde tantum probant mille, quantum vnus. Deinde ait, quandoq; singularitas operatur quod minus probet per multos, quam per vnum testem, sc. quando ex hoc in testibus præsumitur dolus, vel repugnantia. Ecce supponit *Bald.* in tribus propter singularitatẽ aliquando dolum præsumi, per ea, quæ notat ipsemet in *l. testium. Co. de testib.* vbi *n. 19. & 20.* dicit quod ex motu ciuilis rationis, nõ præsumitur pluralitas, si ergo testes sunt in istis cohærentiis singulares, vitiatur testimonium corũ, & non solum non probant, sed ipsi puniuntur, vt in exemplo Susannæ quia ibi testes ad vnum actum, numero probandum testificãtes deponebant de doli diuersitate, propter quod ex necessitate naturæ apparuit eos falsum deponere, & ait etiã notari in glossa, si falsum ergo cum dolo, nam vt supra dictum est falsitas non est sine dolo.

69 *Q.* 36. Venio ad dolum Instantiæ, scilicet quando dolo alicuius perimitur † instantia causæ, & quæro quomodo succursum sit ei ad cuius damnum periit instan-
70 tia; & primo ad euidentiorem huius quæstionis intelllectum, præmitto quid sit † Instantia, & breuiter dico, est illa discussio, seu tractatio iudicii, quæ fit à litis contestatione vsque ad sententiam; quæ discussio in causis ciuilibus durat triennio, in causis criminalib. biennio. *l. properandum, & ibi Doct. Codice de Iudic. Maranta de ordine iudiciorum parte quinta in principio & Canon. Felyn. Imola, Butri. Abbas, in cap. penult. ex. de Iudiciis.* & hoc de Iure communi; Sed de iure municipali, quando breuior est fere in omni ciuitate Italiæ causarum instantia. erit illud tempus, quo statutum est, vt debeat causa finiri per Iudicialem sententiam, vt instantia Senensis in causis ordinariis

erit

erit 55. dierum; at quia propter statutum, vt procedatur sola facti veritate inspecta, non desideratur litis contestatio, *Bart. in extrauag. ad reprimendum in verbo summarie & decis. Pedemont. 1. in 1.* ideo tempus instantiæ incipit currere, quam primum inceptum est cognosci de meritis causæ secundum *Alexandrum in dict. leg. properandum colum. 4.* vel ab illo actu, qui fieri solet immediate post litem contestatam in causis, in quibus lis debet contestari, habet enim ille actus vim litis contestatæ, ideo ab illo actu incipit instantia currere, *Bartol. Bald. & Doctor. in l. nulla, & in l. nihil. Cod. de procurat. Dard. in clem delect. §. fin. in fin. Abbas in cap. insinuante extra de offic. de leg. Ludouic. Roman. consilio 174. colum. 2. Felyn. in cap. olim extra de accusat.* Atque ad ea quę dicturi sumus facilius

71 intelligenda præmittendum est etiam, quod instantia † est duplex, vna scil. in prima causa, & durat sicut dictum est, spacio triennii in ciuili, & spacio biennii in criminalibus. Altera est in secunda causa appellationis, & extenditur per spacium anni, & ex iusta causa biennii *authent. ei qui, vbi gloss. Bald. & Doctor. Codic. de tempor. appellat.* In prima causa dicitur triennio perire sola instantia causæ, in secunda verò, scilicet quando sumus in appellatione dicitur post annum, vel biennium instantia, & causa perire *Bart. in l. arbitrio, §. si cuius dolo ff. de dolo malo* hæc autem veluti luminaria ad illustrandam viam ad propositam quæstionem præmisisse volui.

Quæro igitur quando dolus alterius perempta est instantia, quo modo sicut consultum damnum passo, & causa facilioris doctrinæ diuido hanc quæstionem in tres articulos. Primus est quando dolus tertii absque culpa Iudicis, vel litigantium perempta sit instantia. Secundus est quando dolo partis: Tertius & vltimus quando dolo, & facto iudicis.

72 Venio ad primum, videtur, quod læso sit danda restitutio in integrum † aduersus lapsum instantiæ, ex capite minoris ætatis, si is minor esset. *l. prima cum sequent. ff. de minoribus*: vel ex clausula generali si qua mihi, si maior est. *l. 1. cum sequent. ff. ex quibus caus. maior*: nam non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri. *l. non debet cum simil. ff de regul. iuris.* competere autem restitutionem, probat *textus in l. ait prætor. §. fin. iuncta. l. 26. §. ait prætor. ff. ex quibus caus. maior.* è contra quod imo detur læso actio de dolo, manifesto docet text. *in dict. l. arbitrio. §. si cuius dolo. ff. de dolo*, vbi si cuius dolo effectum est, vt lis temporibus legitimis transactis pereat; Trebatius ait aduersus eum de dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis restituatur. Ecce non solum probat dari actionem de dolo, sed negat concedi restitutionem, & tertium in eo contineri, probat *Bartol. in dict. §. si cuius.* in verf. aut instantia periit facto iudicis, & ita alii videntur intelligere, maxime *Antonius Butrius & Abbas in cap. penult. extra de iudic.* ille *numero nono vers. si stat per extraneum*, iste *vero numero nono vers. si autem stat per tertium*, cum hac declaratione, quod si ille tertius non sit soluendo, restituitur læsus ad litem, vt not. in §. *hoc quoque in authent. vt sponsalitia larg. & Bartol. in dict. §. si cuius dolo, Abbas in d. numero nono, & verbo si autem stat, Roman. consilio ducentesimo vigesimo, numero nono.* Non nocet argumentum contrarium, nam diluitur, primo per *Bartolum in d. §. si cuius dolo.* scilicet, quod procedit, quando facto iudicis, lapsum est tempus instantiæ, ibi si cum per Magistratum factum est, & ibi: si per dilationes iudicis, & ibi si per gratiam, aut sordes magistratus, ratio differentiæ non allegatur, quam viderim à Doctoribus inter dolum tertii, & iudicii, probabilis autem mihi illa videtur quod Iudex in officio delinquit, nam cum debeat secundum leges intra tempora definita iudicare. §. 1. *institut. de offic. iudic. l. properandum. Cod. de iudiciis*, facit contra officium suum, dum curat perire instantiam, merito reparanda est per restitutionem. At si propter dolum tertii, fieret restitutio, non difficulter circumueniretur lex, nam itidir ecte per dolum tertii obtineretur restitutio, atque ita lex circumueniretur, quæ ratio consideratur in *d. §. si cuius dolo, in fine*, ibi ne aliter obseruantibus lex circumscribatur.

73 Venio ad secundum, quando scilicet periit † instantia facto partis, nimirum rei, & videtur nullum remedium competere, quia nullum damnum infertur, quia scilicet instantia non periit, *c. pen. extra de iudicio.* & non currit instantia ob fraudem, & subterfugia Rei, ne ex suo dolo lucrum consequatur, *c. sedes extra de rescript. c. contingit extra de dolo, & contumacia.*

Secundo dato, quod illud forsitan procederet de iure Canonico, quo nunquam perimitur instantia, vt videntur sentire Canon. ibi & legistæ communiter in *dict. l. properandum. Cod. de iudiciis*, ibi videtur probari, quod non debeat dari actio de dolo,

sed pristina actione, agendũ q̃ non fuit extincta, nã licet pereat instantia, non ꝓpterea perit causa. habet igitur læsus ordinarium remedium, merito destituitur extraordinaria actione doli, *argumento l.1. §. merito ait prætor. ff. de dolo arg. l. in causæ. ff. de minor, l. quadã ff. de edendo*, plene notatur *in l. in prouinciali. ff. de noui oper. nunciat.* quo argumento vtitur Roman. *conf. 220. nu. 9. & 10.*

Tertio si quod remedium competat, videtur non actio de dolo præstari, sed restitutio per tex. in *dict. c. pen. de iud.* quem in hoc ponderat *Roman. dict. conf. 220. numer. 10.* quamuis parum sibi in hoc constans, contrarium dixerit in *conf. 174. nu. 6. Bart.* tamen *in d. §. cuius dolo*, in fine aperte sentit, etiam hoc casu dari actionem de dolo, mouetur ab absurdo. Nam si concederetur, restitutio, posset vna pars alteri confiteri ipsum esse deceptum & sic ad instantiam restitueretur, & lex, quæ præfixit instantiam eo modo circumscriberetur, contra *d. §. in fin.* ibi ne aliter obseruantibus, ego præterea expendo, illa verba text. generalia, si cum dolo effectum est, & illa, sed vt tantum actor cõsequatur, quantum eius interfuit, nam ea verba conueniunt siue à Reo, siue à Tertio dolus, ad peremptionem Instantiæ sit adhibitus, & hanc sententiam cõtra Romanum sequuti sunt *Nicol. Metl. in repertorio in vers.* instantia causæ principalis. *Ioannes de Amicis conf 66. incipient. super dolo in fine.* Quos citat *Mandos. in addit. ad Roma. conf. 220. in littera f.* Non aduersantur contraria, ad primum enim responsum est, quod de Iure Can. non currit Instantia indistincte *Abb. d. c. pen. numer. 9. in princ.* & quamuis *Roman. d consil. 220 num. 11.* id reputet, & studeat probare esse falsum, tamen contra eum est communis opinio Legistarum, & Canonistarum, vt per *Imol. dict c. pen. num. 3. vers. vnde quinta lectura.* Ad secundum respond. *gloss. in d. §. si cuius dolo*, quod eius dispositio procedit in secunda instantia, in qua per lapsum temporis perit instantia, & causa, atque ita pristina actio, non potest dari, & eam videtur probare *Bart.* ibi: Cæterum diuinatio est ad illum tex. in quo non verbum vllum de appellatione, & restitut. licet generaliter loquatur. Ideo dixerim non competere primum remedium ordinarium pristinæ actionis, quia hoc remedium subsidiarium doli plenius prouidet, siquidem melius, & vtilius est cœptum iudiciũ prosequi, & interesse consequi, quàm de nouo Iudicium inchoare & nouis sumptibus fatigari, cessat autem ordinarium remedium quoties extraordinarium prouidet. *Rom. dict. conf. 228. Zasius. sing. intell cap de concursu ordinar. & extraordinar.* addo, quod si pristina actione posset experiri, dixisset Iurisconsultus vt facit in *l. si cum à te. ff de dolo.*

Ad tertium responde, per *Imolam dict. cap. pen. num. 3. versiculo vnde quinta lectura*, dicente nullum verbum in eo textu restitutionis esse, vide de hoc artic. *Marant. de ord. Iud. par. 5. cap. 1. nu. 30.*

74 Succedit tertius † Articulus, quando facto Iudicis, perempta est instantia, & in eo consentiens omnium videtur opinio, vt competat restitutio in integrum per text. *in l. sed & si per pactum. §. vt prætor. ff. ex quib. caus. maior. in auth. vt sponsalitia largit. ss. §. hoc quoque, & ibi gloss. & in Cod. de tempor. appellat. Auth. si appellatione Socinus Sen. conf. 31. num. 9. colum. 3.* Alex. *conf. 72. num. 12. & conf. 42. nu. 10. & seq. & Soc. dict. conf.* testatur de communi, & hoc casu denegari actionem de dolo, videtur probare *dict. §. ait prætor*, nam ait restitutionem competere, & si per sordes Magistratus, perierit instantia, quod certe in prima instantia, videtur indubitatum, sed in causa appellationis, forsitan restitutio in puncto iuris non est necessaria, qua tempus appellationis ipso iure non currit, si per Iudicem stat, vt notat *Bart. in dicto. §. hoc quoque*, & probant illa verba textus, sed & post hoc examinari appellationes huiusmodi, & ratio discriminis esse videtur, quia maius est præiudicium, Doct. tamen supra citati, & *Bart. in d. §. si cuius dolo in fine* communi suffragio interpretantur ibi text. vt restitutio in integrum detur, & tempus instantiæ currat, & quod iste dolus Iudicis iusta sit causa restitutionis, probat late *Oddus de restitut. quæstio: decimatertia, articulo primo*, vbi ponit exempla ex Mauritio, & ampliatur tam in dolo vero, quam in dolo præsumpto, *ibi in secundo, & quarto articulo.*

Sequitur, vt ad dolum Iudicis descendamus. Eo ante omnia vt velut fundamen-
75 to iacto, quod cum varia, multiplexque sit in iure † Iudicis acceptio, & alius dicatur ordinarius, alius delegatus, vt per *Doct. in Rubric. ff. de offic. eius, & Canon. in Rubric. de offic. delegat.* Alius maior, alius minor, alius medius, iuxta definitionem appellationis, quæ est de minori ad maiorem Iudicem prouocatio. *Azzo in titulo Codice eodem leg. minor magistratus. ff. de Iudic. & Iustinianus in Authent. de appellat. §. illud &*

iud & ibi not. Guilielm. relatus à Decio in Rubric. in princip. ff. de offic. eius. Alius super illustris, alius illustris, alius spectabilis, alius clarissimus, *gloss. in auth. vt ab illustr. in versiculo: post magnificent. Ang. in l. præcipimus C. de appellatione Alexand. in rub. de offic. eius in ver. tribuuntur Riminal. Mantua: & alii omnes in d. Rub.* In proposito tamen sumendus est Iudex, qui rei iudicandæ, ac controuersiæ finem imponendi potestatem habet, qualis,
76 qualis sit siue delegatus, siue maior, siue minor, siue medius. † Rursus præmittendum est, quod dolus iudicis plus videtur afficere processum, quam dolus partis. *Castr. in l. si procurat. num. 8. ff. de procurator.*

Quæst. 37. Et primo quæro an dolus præsumatur in iudice, & pro sententia affir-
77 matiua videtur † respondendum ex multis, & ante omnia quia vbi iudex transgreditur leges, & iura, censetur esse in dolo *Bald. cons. 233. in fin. vol. 1. Boss. in tractat. crimin. in tit. de officiali corrupto. n. 21. Roland. à vall. cons. 12. nu. 10. vol. 3.* ratio est, quia in transgressione legis præsumitur dolus *Bald. cons. 33. nu. 4. vol. 3.* & ratio rationis est, Quia cum lex illa sit, cui decet omnes homines obedire. *l. 2. ff. de legib.* & lex sit summa ratio, & bonitas, necesse est, quod eius transgressio sit malitia, maxime in persona iudicis, cuius officium est secundum leges, & constitutiones iudicare. *§. 1. inst. de offic. iud.* & qui boni, ac innocentis viri officio fungi debet. *l. 4. ff. fam. herciscund.*

Quæ præsumptio doli est etiam † in eo iudice, qui non citauit aliquem, sed spo-
78 liauit sua possessione *Bald. d. cons. 33.* ratio est, quia iurisdictione non seruata processit. *l. lex Iulia. §. fin. ff. ad leg. Iuliam repetund. Alexand. post gloss. in l. iustè possidet ff. de acquir. possess. August. Bero: in cap. super literis. numer. vigesimo primo. de rescript. Paris. de Sindacatu in §. iudices. num. 27. facit text. in cap. primo de re Iudic. in sexto & in cap. conquerente de restit. Spoliator.* pari quoque modo esse videtur in dolo, Magistratus, qui noluit sequi consilium assessoris sui *Dec. in l. hoc edicto, num. 5. ff. quod quisq. iuris*, dicens quod magistratus, qui spreuit consilium assessoris, patitur retorquutionem ex illo edicto, quod quisque iuris.

79 Quarto præsumitur dolus in iudice, negligente quia † iudex profitetur scire leges, *l. magistros C. de professor. & medicis lib. 10.* & ideo non facit, ad quod tenetur; *Alciat. in l. Gallus. num. 39. ff. de lib. & posthumis, Riminal. in l. p. n. C. de pact.* Quinto dolus præsumitur in iudice inimico capitali *Bald. in l. cum à te. ff. de dolo Plot. in l. si quando. §. 0. num. 12.* Sexto præsumitur etiam ex ignorantia iuris vnde *Decius in d. l. hoc edicto. num. 3. in 2. notab.* asserit per illum tex. quod error iuris non excusat assessorem, quia cum videatur asserere se peritum, ignorantia iuris cẽsetur dolus præsumptus in eo, qui peritiã profitetur: Contraria tamen sententia videtur esse verior, & frequentior *Bald. in l pacta no-*
80 *uissima C. de pact.* imo pro ipso † semper præsumitur. *Grammaticus cons 54. n. 3. argum. l. 2. C. de of. ciuil. iudicum*, ibi: quem, si iudex, quod minime arbitramur an de re noluerit &c. *& ideo Socc. Iun. cons. 67. vol. 2.* ait dolum non præsumi in his, quæ gesta sunt coram iudi-
81 ce, & decretum iudicis facit † cessare actionem metus, & beneficium. *l. 2. C. de rescind. vendit. Bartol. in l. 1. Cod. de præd. curial. libr. 10.* & in *l. frater à fratre in vltima carta de cond. indebit. Bald. in l. iubemus. Codic. ad Trebellianum col. prima & in l. pacta nouissima Cod. de pactis Alexand. consil. 53. vol. 4.* hinc etiam est quod ob iudicis præsentiam, cessat doli præsumptio in gestis à minore, à muliere, & rustico. *Bartol. in l. frater à fratre verbo tertio quæro quod in contractu emptionis ff. de condit. indebiti. Imol & Angel. in l. 1. §. fuit quæsitum. ff ad Trebellian. Menoch, in suo tractatu præsumpt. lib. 3. præsumpt. 128. nu. 5. & 6. Paris. cons. 52. num. 3. vol. 4.*

82 Ratio est, quia † præsumitur pro iudice, quod sit bonus, & recte faciat ea quæ suo officio incumbunt *Alciat. regul. 3. præsumpt. 9. per tex. in d. l. 2. C. de offic. ciuil. iud.* ibi, quod non arbitramur, & ratio rationis est, quia ad officium iudicandi, vt plurimum eliguntur literati, & honesti viri, vnde merito pro eis præsumitur. *cap. in vestra de procurat. cap. nisi essent. de præbend.* & ibi Abb. ideoque non præsumitur facere aliquod fraudulentum licet eius sententia retractetur, *c. cum olim, & ibi gloss. ante penult. de priuil* & ha-
83 betur in *c. cum Ioannes, de fide instrument*, & hinc est, quod † succumbens per sententiam iudicis præsumitur habuisse malam causam. *l. Herennius, vbi gloss. ff. de euiction.* Con-
84 firmatur quia † præsumitur iusta causa in eo, qui publico iure vtens aliquid exequitur. *l. iniuriarum in princ. de iniur. l. fin. Cod. ad legem Iul. repetund.* Augetur, quia est iudex tamquam minister Dei in terris *Roland. cons. 47. num. 10. vol. 3.* cui conuenit, quod lex talem præsumit esse iudicem; Qualis vero esse debeat, explicat text in *dict. l. 4. ff. fami-*
85 *lia hercisc.* ibi dum ait quod boni, & † innocentis viri officio fungi debet in *l. contin ff. de*

verbo obligatione. §. *cum ita*, ibi ad iudicem, id est, ad virum bonum, non vt *Corras.* legit ad iudicem, aut virum bonum, nam nulli emendati codices ita legunt, & in *leg. sed si vnius. §. prætor ait. ff. de iniur.* ibi arbitratu iudicis vtique quasi boni iuri, id est verè boni viri, vt in Euangelio, quasi vnigeniti à patre, non impropriè est ergo iudex bonus vir, à viro autem bono, abest longe dolus: est enim vir iste, vt ait *Horatius*, qui consulta patrum, iuraque seruat, cui conuenit textus in § *1. instit. de offic. Iudic.* declarat *Alexand. ab Alexand. lib. 6. genial. dierum cap. 1.* melius *Diuus Ambrosius relatus in cap. Iudicis 3. quæstion. 9.* bonus Iudex inquit nihil ex suo arbitrio facit & proposito domesticæ voluntatis, sed iuxta leges, & iura pronunciat, statuta iuris obseruat, & æquitatis & cætera. conferunt quæ diximus in titulo, quæ personæ dolum committant, in quæstione an Iudex dolum faciat. Non valent autem, quæ adducta sunt ex aduerso, quoniam ista conclusio, quod dolus in iudice non præsumatur, est præsumptio iuris non certa, & absoluta definitio, & ideo recipit probationem, & tollitur, vt moris est alia præsumptione validiori. *l. diuus. ff de rest. in integr.* & ideo in supra relatis argumentis præsumitur dolus, quia illæ præsumptiones tamquam validiores expellunt istam, nam in illis casibus, & in aliis quibusdam singularibus, fit doli, & fraudis præsumptio: conferunt ea, quæ tradit *Alciat. dicta regul. 3. præsumpt. c. verb. limitatur ista numero sexto, cum sequent. maxime numero 14. 17. & 26.* Animaduertendum est autem, quod vltimum argumentum de præsumptione doli in iudice propter ignorantiam non est expeditum: Nam *Dec. Alexand. Castrens.* & alii nonnulli sentiunt, iudicem ob ignorantiam iuris esse in culpa, non in dolo, dixi supra in prima diuisione doli mali.

86 *Quæstio.* 38. In † dolo præsumpto, in vltima quæstione prior tamen opinio contra *Alexand.* videtur dici communis à *Decio in l. penult. in fin. Cod. de pact. Iason. in l. si quis id, quod. in 4. notab. ff. de iurisdictio. omni. iudic.* dicit esse singularem. *Claud. de Seyssel. in l. 1. colum. 3. ff. de legibus.* Quam ob rem ad inueniendam veritatem, ego puto duo capita constituenda, Primum in eo, qui non sit iuris, legumque peritus. Secundum est in Doctore iuris. quoad primum, dico dolum non præsumi, argumento. *l. hac edicto, & ibi Doct. in principio. ff quod quisque iuris. l. sed si lege. § scire autem. ff. de petit. heredit. l. si quis in grauit. § si quis ignorans. ff. ad Syllanian. dict. l. si quis id, quod,* & ibi *Alexand. ff. de iurisdict. omni. iudic.* nec obstat si quis obiiciat, quod scire leges omnes tenentur, *l. leges sacratissimæ. Cod. de legibus* qui autem non facit id, ad quod tenetur præsumitur esse in dolo. *l. si procuratorem. §. dolus. ff mandati. l. 1. §. est autem apud. ff. deposit. l. dolo. ff. ad l. falcid. Crauet. cons. 193. numero 2. Curt. Iun. consilio 19.* ratio est quia paria sunt scire, vel scire debere, argumento, *l. quod te ff. si cert. petat. l. penult. §. cum ita,* & ibi *Bartol. ff. de aur. & argent. legat. Bald. in authent. ad hæc colum. 4. Cod de vsuris.* Nam regula legis si procuratorem procedit in his, quæ ad necessitatem suscepti officii pertinent; at de necessitate iuris nõ est, vt Iudex, vel Magistratus sciat iura, ita vt ignorans, contrauẽniat officio. *d. l. hoc edicto*, illa vero necessitas quæ omnes obligat scire leges, nedum magistratus, non arguit dolum in ignorante, sed causat in eo, vt ob suam ignorantiam nihil debeat acquirere, vel lucrari, quia sibi imputet si ignorauit, quod scire tenebatur, *l. iuris ignorantia, & l. sequent. ff. de iuris. & fact. ignorant.* Ita fit, vt non plus operetur iuris ignorantia in magistratu imperito, quam in quolibet alio, scilicet vt in aliqua culpa sit, nec ei subueniatur, limitanda est autem hæc conclusio, trifariam.

87 Prior † limitatio est, quando ignorantia est in iure resistente actui, nam qui hoc ius ignorans, contra illud veniret, præsumeretur esse in dolo. *c. qui contra iura de regul. iuris. in 6. l. quemadmodum. Cod. de agric. & censit. lib. 12.* quare si Magistratus in loco, in quo exercet officium per se, vel per alium, credens id sibi licere emerit rem emptam amittit, & in quadruplum conuenitur, quia ignorat ius resistens actui, *l. non licet. ff. de contrahen. empt. fact. l. 1. Cod de contra. iudicum. l. principalibus. ff. si cert. petat.* altera li-

88 mitatio † est, in eo, qui errat circa ius naturale, vel quasi, *Ang. Raphael. Imol. in vltim. cart. in 1 in l. ex consensu §. fin. ff. de appell.* adeo quod illa regula dicẽs quãlibet causam etiam iniustam excusari a dolo, intelligitur dummodo non sit contra ius naturale, ratio est, vt opinor, quia ius naturale, est, quod omnia animalia docuit, *§. 1. instit. de iur. natur. l. 1. §. huius studii. ff. de iustit. & iur.* proinde veniens contra ius naturale, ex malitia creditur venire, non ex ignorantia.

89 Tertia † est limitatio, in eo, qui ignorat ius ciuile notorium, & indubitatum, vt per *Ang. & Imol. in loco supracitato.* cuius exemplũ accõmodatũ est in eo, qui cũ fundum

emisset

emisset, nec precium numerasset, prætextu ignorantiæ recusaret soluere interesse recompensatiuum contra. *l. curabit. C. de action. empti*, ratio est, quia quæ sunt notoria, à nullo citra suspicionem doli possunt ignorari, etenim lata culpa est ignorare, quod omnes sciunt. *l. lata culpa. ff. de verb. significat.* culpa autem lata dolo comparatur, imò est dolus præsumptus. *leg. quod nerua. ff. deposit.* quare causa iniusta nec ab isto dolo excusatur, vt dixit notab. *Alc. reg. 3. præs. 30. n. 3. 4. & 5.*

90 Quoad † secundum caput, Aut Iudex legum doctor, errauit in iure satis noto, & vulgato. *Crau. cons. 18. num. 14. & cons. 225. num. 10. verb. & ideo error*, ratio sumi potest ex *l. 2. §. Seruius Sulpitius. ff. de orig. Iuris Saly. & Modern. in l. iuris ignorant. Codic. qui admitti.*

91 Aut errauit in iure † difficili, & obscuro; vt in materia substitutionum; diuiduorum; & tunc diceremesse in culpa non in dolo, & ita concordantur opiniones, ratio est, quia casus dubii, & difficiles sæpe à grauissimis viris ignorantur, ideoque consultus Angelus legitur dixisse triduum est, quod non vidi, sine ad Papinianum notæ inueniuntur ab Vlpiano Paulo & aliis emissæ in *l. 2. C. de veter. iur. enucle.* hinc iudices à Iurisconsultis antiquis sæpe responsa petebant. *§. responsa instit. de iur. nat. gent. & ciuil.* Hinc sæpe imperatores ex consensu Iurisconsult. rescribebant. *l. cum virum, & l. cum*

92 *acutissimi. Cod. de fideicom.* hinc lata sententia contra ius † ambiguum, valet, *Curt. Iun. cons. 6. num. 22.* vbi inquit, quod Iudex in subtilitatibus non peccat mortaliter, & ante dixerat *Bal. in l. a eo C. quum & quando Iudex*: hinc etiam error iuris ambigui excusat ignorantem, nec arguit malam fidem, *Bal. in l. celsus. ff. de vsucap.* Hinc Iudex pronuncians contra legem obscuram minus *Bald. cons. 422. in fin. lib. 1. Marianus. in l. res Iudicata. num. 35. ff. de reg. iuris Felyn. in cap. per tuas cl. 2. n. 56 de Simonia*, multa ostendit similia *Contar. de momen. poss. tit. appell. lim 12.*. Amplia primum caput huius secundi membri, vt obtineat etiam in simplice Iurisperito, non tamen in Iurisperito iudice, rationem ponit *dict. §. Seruius Sulpitius. Cranet. d cons. 225.* dicens propterea fieri, quod licet error iuris excuset quando peritiores quis consuluit, Doctor tamen errans in iure, non excusatur, licet consuluerit peritiores, quoniam iura per se scire debet. *Bar. in l. 6. norum: in fine. ff. de bonorum poss.*

93 *Quæst. 39.* Quæro quot modis iudex † dolum possit committere, & sane certa non potest esse definitio: etenim multifariè, multisq; modis Iudex dolosus esse potest, vt in sententia ferenda, quando scilicet corruptus cõtra iustitiam pronunciat. *l. venales C. quando fine app & l. filius f. & ibi Dd ff. de Iud.*

Secundo si per eum dolose factum est, vt instantia loci pereat. *l. arbiter. §. si cuius dolo. ff. de dolo. §. hoc quoque tunc & gloss. C. vt sponsal. largitas*, cum aliis supra citatis ante in superiori quæstio: Tertio si prohibuerit malitiose acta, exhiberi, *Cagnol. in l. 2. num. 51. Codic. de edendo.* Quarto si non detulerit appellationi cui erat de iure deferendum, vel quoquo modo denegauerit, vel retardauerit malitiose, iustitiam, ex traditis in *d. l. venales in d. l. filius* procedendo iuris ordinatione seruata *l. lex Iulia. § fin. ff. ad l. Iuliam repet und. cap. 1. cum gloss. in verb. calore de re iud. in 6. cum cap. conquerente, de restitut. Spoliat. Alexand. post gloss. in l. iuste possidet. ff. de acquiren. poss. Augustin. Bero. in cap. super literis. numer. 7. de rescript.* si Iudex fuisset in causa, ne probationes reciperentur, argumento *l. si dictum. §. pen. ff. de exceptionib. Tiraquell. de retract. consang. §. 2. gloss. 1. numero 910. Menoch. de arbitr. lib. 1. quæst. 72 num. 7.*

Quinto si detulit appellationi, cui non erat deferendum *Salic. in l. fin. n. 4. in fin. C. de pœn. iud.*

Sexto si declarauit pacti quam sententiam esset daturus. *Paris. de Sindic. e, 2. vers. 218.* vbi ponit pulchram quæstionem.

Quæst. 40. Quæro si dubitetur, ne alio ex iam dictis modis iudex dolum commi-

94 serit, quomodo † oporteat probare, cum regula sit quod dicenti dolum quo esse factum incumbat onus probandi vulgat. *leg. quoties. §. qui dolo ff. de probat. l. non omnis. §.*

95 *si † à Barb. ff. de re milit. ar. l. quod in adhib. C. de his, qui sibi asc ibunt in test.* ibi te credo magis errore, quàm malitia. Et sane, vt accidit in quocunque alio dolo, à quolibet persona cõmisso, vt infra suo loco latius & explicatius trademus; Dolus iudicis coniecturis probandus est *per l. dolum C. de dolo*; ad quã Dd: velut ad sacram Ancoram recurrunt;

96 Quare iterum † fit locus dubitationi, quæ possunt esse idoneæ coniecturæ, & profecto, plures inuenio apud Dd. Quas velut rosas in vnum fasciculum colligit *Contard. in suo tractatu do momentanea possess. limit. 10.* & post cum *Mascard de probat*, Tomo primo

conclus. 532. *fol.* 400. Earum vero prior est si dixerit Iudex, quod volebat ferre sententiam odio, vel amicitia *Castrens. in l. seruo inuito. §. cum prætor. numer. 2. ff. ad Trebell.* Secunda si de euidenti iniquitate gratia, iniuria, vel sordibus constet. *l. si filius familias. ff. de iudic. Alexand. conf. 127. & 131. num. 11. lib. 2. Petrus de Ancar. in sua disputat. incip. cum clericis.* Tertia ex notoria iniustitia, de qua constet ex actis; quia scilicet condemnauerit aliquem, cum ex actis constaret esse absoluendum *Alexand. in d. conf. 131.* ideoque *Bald. in c. pastoralis. §. 1. num. 4. extr. de offic. delegat.* inquit, quod licet in causa possessionis cum detur appellatio, tamen si contineret expressam iniquitatem, posset appellari tanquam à iudicis dolo. Quarta si iudex processisset ordine non seruato, *l. lex Iulia. §. fi. ff. ad l. Iul. repetund.* Quinta si iudex erat capitalis inimicus eius, contra quem pronunciauit, & propterea tunc exceptio doli datur contra petentem executionem talis sententiæ *Bal. in l. cum à te. ff. de dolo* Plot. *in l. si quando. §. 6. num. 10. C. vnde vi.* Declaranda autem sunt prædicta, vt dolus ex allegatis cõiecturis probetur, ita demum si desumantur ex actis antiquis nam ex nouis sensibus, & probationibus, non doceatur dolus, cum ignorans nõ versetur in dolo *l. 1 ff. de dolo.* etenim quomodo potest propter inimicitiam dolóse iudicasse, si post latam sententiam orta fuerit? Nam aut vult aliquis probare bonum sibi in causa ius competere & potest quidem ex nouis quoque actis, & probationibus suam iustitiam ostendere, si vero cupiat dolum iudicis probare; necesse est vtatur nouis probationibus ex pulchra distinctione *Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum ff pro socio. numer. 26. Abb. conf. 2. nu. 2. lib. 1. Butrius conf. 24. col. 5. Saly. in l. eum mortem col. pen. versi. ul. quæro octauo. C. de arbitris, Alex. conf. 101. in fin. lib. 2.* refert, & laudat *Menoch. d. arbitr. lег. t. Quæst. 72. num. 2. & 9.* quæ relatæ præsumptiones sunt adeo violentæ, vt vix equidem credam posse aduersus eas probari contrarium, etenim licet possit in rei natura inimicus etiam capitalis iustam tulisse sententiam, vt exempla sunt apud *Valerium Maxim. de his, qui authoritate boni, & æqui commoti fauerant inimicis,* tamen quis est hic, & lauda-
97 bimus eum? nec sane mirum, quod tam potentes, requirantur, probationes, nam † pro iudice præsumitur. quod omnia rectè secundum officium suum exequatur, vt diximus, ideo euidentiores debent esse probationes, *Ang in l. fi. C. vbi de ratiocinus, Bald. in l. si filius familias. ff. de iud. & in l. obseruare, §. proficisci in quinta quæstio. de off. proconsul. Guilielm. Maxim. in l. culpa est. numero 14. de reg. iur. Plotus in l. si quando. §. 30. numero 5. Cod. vnde vi.*

Quæst. 41. Quæro an iudex dolóse iudicans reddat sententiam nullam, & sane
98 videtur nulliter † iudicare per tex. *in l. venales. C. quando prouoc. non est necess. vbi Bal. Bart. Castr. & alii Soce. conf. 95. col. 1. lib. 3. ad hoc enim textum præcipue not.* Secundo à simili, nam arbitria, & iudicia comparantur. *l. 1 ff. de arbit.* sententia arbitri propter dolum est nulla *l. si in lege vbi Bart. ff locat.* ibi; quibus consequens est, vt inita sit approbatio dolo conductoris facta ponderando verbum irritum, quod significat ipso iure. *l. 1. & seq. ff. de iniust. rupt. & irrito. test. auth. ex causa C. de lib. præter l. 1 ff. de seru.*

Ex aduerso quod non sit ipso iure nulla probant Angel. *Alexand. Castr. Iason Dec. in l. hoc edicto in princ. ff. quod quisque iuris per eum* textum notant enim ibi omnes, quod iudex dicendo ius iniquum non facit actum nullum; quippe text. in *d. l. hoc edicto* supponit iudicem inique sententiando, subiectum esse pœnæ ipsius edicti q. quisq; iuris, scilicet vt patiatur retorquutionem, at si sententia esset nulla, cessaret pœna retorquutionis per *l. 1. in fin. ff. quod quisque iuris, sed Iason d. l. hoc edicto,* dixit infirmam esse hanc sequelam, etenim si esset sententia nulla, adhuc posset esse locus illi edicto. Secundo tamen idem Iason allegato loco, eandem opinionem probans, ait, quod sententia est strictè sumenda & in his quæ sunt stricti iuris, dolus non vitiat ipso iure, *l. & eleganter. ff. de dolo,* vbi per illum tex. passim dicunt Doctores contractus stricti iuris ope exceptionis doli infirmari nõ ipso iure. tertio cõfert tex. in *l. seruo inuito. §. cum prat. ff. ad Trebell.* vbi iuncta gloss. probatur aduersus sententiam ambitiose latam dari restitutionem in integrum, & ad hoc eum tex notat *Bald. in dict. l. venales.* & confert tex. *in l. sed et si per prætorem. § si ff. ex quib. caus. maior.* at restitutio præsupponit sententiam valere, nam si esset nulla hoc cessante, remedium ordinarium nullitatis haberet locum.

99 Ad eruendam † veritatem in hoc articulo, distinguendum arbitror hoc modo, Aut iudex dolose tulit sententiam iniquam quia sit corruptus; Aut alia deprauata animi malitia dolose pronunciauerit. I. casu, aut est corruptus pecunia, & sententia est profecto nulla ipso iure *dict. leg. venales, & 2. q. 6. §. venales. gloss. ordinar. in ea. quatuor modis 11 quæstio. 3.* ampliatur, vt procedat, tam in sententia definitiua; quàm in sen-

tentia interlocutoria,& potest eius nullitas proponi coràm superiori *Ripa in l. quod iussit. num. 70. de re iud. Contard. si de momentan. possess. limit. 10. num. 22.* Amplia tertio in arbitro iuris, quia Iudex est, limitatur autem in sententia arbitri simplicis. *l. 3. C. de arbitr. Imol. in c. 1. col. 10. de const.* Secundo si pecunia esset data post latam sententiam, quia si aliquo pacto non probetur ante promissa, non erit nulla, nec iudex erit mulctandus de barattora *Ancar. consil. 286. incipit de titulis crimin. in 6. col.* limitatur etiam si tres iudices essent; quorum vnus esset corruptus, sustinetur enim adhuc sententia. *Ioan. And. sing. ad speculat. in tit. de sent. probat §. iusta in pr. in addit.* quæ incipit quid si ex duobus *Bart. Socc. in tractat. fallen. reg. d. 356. fall. 1. Felyn* qui has omnes limitationes refert in *cap. tua nos. numero quinto de Simon.* Aut fuit corruptus Iudex eloquentia partis, aduocati vel procuratoris, iudicium enim vt ait *Cicer.* sæpius lingua; quam pecunia corrumpitur & tunc videtur idem, quod in pecunia dicendum; Nam *Cic.* negat se intelligere discrimen inter hanc, & illam corruptionem, dum ait, cur qui pecunia iudicem
100 corrupit pœna † dignus sit, qui vero eloquentia, laudem ferat? imo plus mali facere videtur, qui oratione, quam qui pecunia iudicem corrumpit, nam pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo autem potest, cæterum dicendum est sententiam valere, & esse in ea causa, ac aliæ sententiæ, quæ sunt, circa dolum tamē latæ, nam Iudex captus magis eloquentia, quam corruptus dicitur, & eam credit veram esse, & iustam sententiam, quam dedit, omnique dolo caret, errore enim ductus est, quare manifesta est differentia inter vtrumque casum, nam qui pecuniam accipit, sciens decipit, & male iudicat, ideoque oratorium magis, quam dialecticum est Ciceronis argumentum: ita quod nec locum esse restitutioni in integrum opinor, nisi in his casibus, in quibus alias aduersus rem iudicatam restitutio competeret: Aut est adductus alia deprauata animi malitia, nimirum, gratia, ambitione, odio, & tunc puto valere sententiam ipso iure sed posse per restitutionem rescindi ex adductis pro secunda, ratio discriminis esse videtur, quia non ita delinquit Iudex si prece, non precio corruptus iudicet. Limitatur autem si lata esset contra *Iason in lig. Diuus. ff. de re iud. Capuc. decis. 35. numero 13. Fulgos consil. 162. circa finem, Contardus de moment. possess. dict. limitat. numero 22. versicul.* ibi tamen hoc limitat. superest respondere ad *leg. si in lege. ff. locati*, & certe difficilis videtur euasio, nam licet *Bald. in rub. Codic. de instituт.* dicat, quod arbitramentum est aliquod, donec rescindatur, tamen non tollit authoritatem, ex dicto text. ego vero puto respondendum, quod cum in *l. 3. Cod. de arbitris.* probetur sententiam arbitri per sordes, vel ambitionem latam exceptione doli tolli, atque ita supponat valere sententiam in *dict. l. si in leg.* dolus non fuit commissus ab arbitro, Sed ab vno ex contrahentibus vt patet ibi, quibus consequens est vt irrita sit approbatio dolo conductoris facta, & ratio est, quæ allegatur in text. ratio vero rationis; quoniam sumus in contractu bonæ fidei, nempe locationis, quæ ipso iure, per dolum rescinditur. *l. & eleganter. ff. de dolo*, rursus verbum irritare, non denotat semper ipso iure sed facto hominis, vt in *cap. cum dilect. vbi Abbas in primo ext. de rescript. & in cap. illud ext. de iure patron.* & in hunc sensum accipi oportet *d. l. si lege*, ne contrarietur *leg. 3. Codic. de arbitr.* Pro his limitationibus vide *Men. de arbit. cent. 4. casu 343.* vbi late, & pulchre, & adde prædictis teneri iudicē si petiit consilium sapientis & illud dolose, preuit. *Speculator. de sapient. consil. numer. secundo verb. & autem*
101 Q. 42. Quæro, Iudex accipit pecuniam pro iustitia facenda; An teneatur † restituere ei, a quo accepit in præmium iusti iudicii. Et non esse restituendam probatur primo quoniam is, qui dat turpiter dat, nam etiam bonam causam habens dando pecuniam delinquit, quia fortasse iudicem corrumpit, qui aliter turpem erat sententiam daturus, Accipientis quoque iudicis, turpitudinem esse non est ambigendum; cum mercedem ferat ex eo, quod libens, & gratis erat facturus, nam vt *Cicer. de legibus*, ait iniquissimum est, iustitiæ mercedem quærere, At vbi accipientis, & tradentis turpitudo versatur, ibi cessat repetitio, & denegatur restitutio, *l. si ob turpem ff. de condict. ob turpem caus.* vbi Paul. reddit rationem, scilicet quia in pari causa oportet potiorem esse possessorem. Secundo comprobatur per text. *in l. 2 ff. eod. tit. de condic. ob turpem caus.* & ibi gloss. communiter recepta. Nam qui pecuniam tribuit iudici, quia corrumpere illum videtur, crimen contrahit, & ob id litem perdit, ibi Imperator noster constituit litem eum perdere. *l. 1. C. de pæn. iud. qui male iud* igitur longe magis denegatur ei pecuniæ repetitio, Contrariā tamen opinionē frequentiori calculo receptam esse ex *Alex. in d. l. 2.*
102 testatur *Did. in reg. pecc. † part. 2 §. 3. in pr.* scilic. quando, pro iustitia celeriter ministrādā

datum fuerit aliquod iudici, adeo quod de corruptela non possit dubitari, quod eueniet si iuxta consilium *Bald. in cap. fin. ante finem extra de appell.* relatum à *Fely. in cap. tua nos extra de Simonia* datum sit iudici, aliquibus videntibus, quod placuit *Fulgos. & Iason. in dict. l. 2. Panormit. in cap. cum ab omni, de vita, & honest. clericorum. numero octauo.* multasque alias in hanc sententiam authoritates congerit *Fely. dict. cap. tua nos, numero 5.* Probatur primo ratione, quia datio pecuniæ non tendit hoc casu ad corruptionem, Secundo per textum in *cap. non sane, 14. quæstion. 5.* quo loco Gratianus D. Augustinum refert hanc opinionem satis apertè asseuerantem, ex quo text. deducitur, quod datum iudici absque crimine corruptionis, vt iustitiam ministret, est danti restituendum, vt tenet in specie *Siluestr. in verb. restitutio col. 2. §. 1. & in vers. restitutio el. 4. §. 1.* Tertio confert regula eiusdem *Syluestr. dicto loco.* Datum ob illam causam, ad quam faciendam ille, qui accepit tenebatur ex necessitate præcepti, quod præceptum ad iustitiam pertineat, est omnino restituendum, & quidem danti, nisi & is propter aliquam admixtam turpitudinem, à lege humana prohibeatur accipere, probaturq; ea ratione, quia opera iustitiæ non sunt venalia nec iustitia est materia vendibilis, vnde *Gregorius inquit*, qui recte iudicat, & præmium remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat, quia iustitiam, quam gratis impertiri debuit acceptione pecuniæ vendidit, æque recte *11. quæst. 3.* siquidem iustus non est, qui iuste agit ob aliam causam, quam ob ipsam virtutem, *Aristotel. 6. Ethic. c. 12.* cui conuenit text. in c. 1. *de re iudic. in 6.* Quarto conuenit his text. in simili in *l. fin. ff. de condit. ob turpem causam*, vbi qui, vt rem sibi locatam, commodatum restituat domino pecuniam accipiat, debet danti restituere, quia ex natura contractus gratis restituere, pro implemento iustitiæ commutatiuæ tenebatur, & hanc sententiam vti veriorem probat, *Didac. in dict. cap. peccatum part. 2, §. 3.* ex quibus rationibus, non obscure colligitur solutio contrariorum, negatur enim ad primum dantis, & accipientis turpitudinem versari, vere enim habet locum solius recipientis. Secundum autem fundamentum euitatur, quia procedit, quando sumus in dubio, nam lex statim ac intelligit datam esse pecuniam etiam in bona causa, facit præsumptionem corruptionis, vt colligitur ex illo verbo, videtur, argumento *l. in modum*, & ibi *Doct. ff. de verb. obligat.* nos autem loquimur, quando nulla potest esse suspicio corruptionis. Sed data hac communiori sententia, recte dubitatur, an is qui dedit pecuniam, eiusque repetitionem habet, perdat nihilominus causam, cuius intuitu pecuniam dederat, & *Alexand. & Iason. in dict. l. 2.* putant illum facere litis iacturam, tametsi repetitionem dati habeat. *vide Salic. l. 1. numero 2. Codic. de pœn. iudic.* Verum *Didac.* allegato loco, vers. & quamuis aduersus eos sentit, quod sicut non denegatur repetitio, ita; nec immineat iactura causæ, adductus vnica ratione, quæ est potentissima, nēpe si conceditur dati repetitio, vtique ideo conceditur, quia ex parte dantis non sit turpitudo, nam si eius
103 quoque verteretur † turpitudo, cessaret repetitio. *l. 3. & 7. ff. de condit. ob turp. caus.* si non adest turpitudo, ergo non debet plecti amissione causæ, ne pœna imponeretur, vbi non est delictum. Hunc autem articulum, pulchriorem esse arbitror ad theoricam, quam necessarium, aut vtilem ad praxin, vix enim est; quod iudex accipiat aliquibus videntibus pecuniam, vt celeriter iustitiam ministret, & si aliter accipiat; vt aliqua possit subesse suspicionis occasio, statim ille qui dedit incidet in pœnam. *dict. l. 2. ff. de condit. ob turpem causam*, de pœna autem eius, qui dedit iudici pecuniam, vt etiam in bona causa iudicaret, *Bartol. in l. si quis vxori. §. si fugitiuum. ff. de furt. Saly. Bald. & alii in l. 1. Cod. de pœna iudic.* tandem omittendum non est, quomodo huic, qui ad corrumpendum dedit pecuniam sit parcendum, dic vt *in authent. nouo iure. Cod. de pœna iud. qui mal. iudic.*

Quæst. 43. Quæro cum non liceat iudici accipere pecuniam, etiam pro ferenda
104 da iusta sententia, an † saltem ei concessum sit accipere promissionem, vel instrumentum de conseruando eum indemnem, si tempore Syndacatus molestaretur, excitat *Bartol. in l. si quis reorum. §. si fugitiuum. ff. de furtis in l. 1. §. fin. ff. de calumn. Bald. in l. 1. Cod. de pœna iud. quæst. penult. num. 8. verbo. extra quæro*, & sane videtur negandum, quia, & hoc casu corruptus Iudex, nam cum sit per cautionem securus, audebit etiam iniustam sententiam dicere, nihil est enim ei timendum. Secundo pro hac conseruatione non potest Iudex accipere pignus, vt dixit *Bald. in d. l. 1. numer. 8.* ergo à pari, nec cautionem ex notat. à *Saly. in l. qui explicandi. C. de accusat.* vbi dicit. Sed tamen *Bart. & Bald. in locis nuper adduct.* & in *l. 1. Codic. de magistrat.* communiter contrarium concludunt

dunt, si in bona causa promissio conseruationis facta fuerit. Nam inquit *Bald.* Iudex in his, quæ facit licite, ad executionem officii sui potest recipere conseruationem indemnitatis, per *text. in l. 1. ff. de magistrat. conuenend.* ibi Magistratus stipulati sunt se eo homine indemnes futuros. Tertio inquit *Bald.* quia hęc cautio continet ipsum nihil, cum data sit cautio in bona causa, & bona causa tutum reddit iudicem. Quarto ait *Bart. in d. §. si fugitiuum* quod Iudex ex hac promissione nihil acquirit. Nec obstant allegata ex aduerso & primum tollitur, quia præsupponitur datam executionem in bona causa. Secundum diluitur vel negando, quia cum possit fideiussores accipere cur non & pignus, vel Resp. cum *Bald. in d. l. 1. C. de pœn. iud.* scilicet quod est differentia inter promissionem, & pignus, quia in pignore res interuenit, & vtitur argumento *l. litigatores. §. 1. & 2.* & quod ibi notatur de arbitr. in puncto tamen iuris dubito de hac *Bar.* & *Bald.* opinione, vereor enim, ne sit generalis, sed & procedat in casu *d. l. 1. & d. §. si fugitiuum*, sc. quando potest timere de facto alterius, vt Magistratus dando tutorem, licet reputet eum idoneum, potest tamen ab illo timere, quia multæ sunt hominum latebræ, & multi recessus, vt in *dict. l. 1. & in d. §. si fugitiuum*, ibi: duumviri volunt recipere fideiussionem de indemnitate, quia iustè timent. Sed in sententia ferenda, si iuste, & ex animi conscientia iudicet, nihil habet cur timeat à quoquam, Iudex in pronunciando, cum nullo alio respectu, quàm Iustitiæ, debeat iuste iudicare secundum ea, quę in superiori quæstione diximus, & sicut in datione pecuniæ in bona causa lex timet corruptionem. *l. 2. ff. de condit. ob turp. caus.* ita & in bona causa in promissione pecuniæ corruptio timenda est, maxime enim est probabile quod sine illa promissione non esset ita sententiam laturus.

Quæst. 44. Iudici qui pro munere sententiæ rem quampiam accipit, proximus est ille, qui ratione familiaritatis, vel officii apud iudicem, expeditum litis euentū promittit alicui, ob receptam pecuniam, ideo non sine ratione, de illo dubio proponitur quæstio, an æqua pœna mulctetur, de qua tex. est in *l. qui explicandi*, vbi *Saly. & Bal. C. de accusation. l. in comites. ff. ad l. Iuliam repet. Duar. lib 1. disputat. anniuers. cap. 25. Robertus Au-*
105 *rel. lib. 3. sent. iuris cap. 25.* & id genus † personæ fumi venditores appellabantur antiquitus, vt declaratum inuenio in adagiis emendatis, de quibus acerbas, seuerasque pœnas literis commendatas habemus apud *Lampridium in vita Heliogabali*, & in vita Alexandri Seueri, est igitur aliquis, qui apud principem, vel causarum iudicem, gratia, & fauore potens est, accepit pecunias, aliquaque munera, ab illis, qui à principe, vel à iudice, sibi aliquid concedi postulant, & ii expeditum fauorabilemque causæ euentum spondent, an sit pœnæ subiiciendus, negandum certe videtur, quia iustitiam non lædit, nec præiudicium affert, aduersario eius, à quo præmium recepit, siquidem verba dat tantum spondenn pecuniam, & nihil præterea, quam iuratis promissionibus il-
106 lum fallendo, is ergo merito sibi debet imputare, quoniam † temere non credere, neruus est sapientiæ, & *D. Bernard. de consideratione* credulitatis facilitas pessima: Contraria opinio est verior; quippe explotati iuris est hos fumi venditores, crimen con-
107 trahere, *d. l. qui explicandi*, igitur non debent esse sine pœna, tunc enim bene † se haber ciuitas, quando nullum delictum impunitum relinquitur, nullum bonum irremuneratum. *Plato* enim rempublicam dixit contineri præmio, & pœna *l. 2. & l. 1. ff. de legib.* aperte eandem sententiam probant; nec obstat argumentum contrarium, siquidem facit iniuriam principi, vel iudici, cuius fumum vendit, & turpiter decipit eum à quo pecuniam recipit, ideoque tenetur actione iniuriarum. *l. item apud labeonem. §. ait prætor. ff. de iniur. & §. idem ait.*

Quæ igitur pœna est statuenda, certè est ambiguum ex *d. l. qui explicandi*, quoniam non rectè explicat. vna pœna est expressa in *l. in comites. ff. ad leg. Iuliam repetund.* alia in *l. falsi pœna. ff. de falsis*, alia in *d. l. apud Labeonem. §. ait prætor de iniuriis.* Quamob-
108 rem † puto ita distinguendum. Aut loquitur de fumi venditore apud principem, & tunc sine pecunia accepta venderet, siue gratia, & tunc arbitrio Principis statuenda est pœna, vt scilicet ille puniat, qui læsus, & iniuria affectus fuit, seuerissima autem animaduersione vsi sunt, *Alexand. Imperat.* vt dixi, & refert eleganter *Menoch. Centur. 4. casu 344.* Minore autem vsurum Principem vero simile est in eum qui non præmio, sed prece litis euentum promiserit, quia cum minus deliquerit, pœna est commensuranda delicto; *leg. sancimus. Cod. de pœnis*, Aut loquimur in eo, qui iudicium fumum vendat accepto precio, & tunc si iste venditor sit comes Iudicis illius, & incidit in pœnam, *l. Iulia repetund.* vt dixit *Duaren. citato loco per l. in comites. ff. ad l. Iul.*

repetund. Aut comes non est, & tunc falsi pœna plectetur. *l. Pomponio & leg. falsi pœna. ff. de falsis*, item & actione iniuriarum *dict. leg. item apud Labeonem*, vt tradidit *Robertus Aurel. dict. loco*, quæ opinio dissidet à Duareno, & displicet *Menoch. loco nuper citato numero decimo*, quia fumi venditor iste de veritate negocii in se nihil mutaret, manet enim firmum, & idem apud magistratum, ideoque rectius esse probat Menoch. vt sicut dixit Bartol. pœna arbitraria imponatur ex authoritate *Pauli receptarum sententiarum libro 5. titul. ad l. Corneliam testamentariam*, quem locum retulit, *Duaren. dicto cap. 25.* qui euentus sententiarum vendunt, conuicti pro modo delicti, aut relegantur, aut capite puniuntur. Ecce pro modo delicti pœna arbitrio iudicis variat, vt annotauit *Cuiacius* ad interpretationem *dicta l. qui explicandi*, vbi & tantundem punitur, & peccat hic fumi venditor, ac ille, qui iudicem corrumpit, sed corrumpens Iudicem, arbitraria, siue extraordinaria pœna punitur, vt late *Menoch. de arbitr. cent. 4. casu 343. in princ.* Hæc verò pœna, cum pro modo delicti infligenda sit mitius vtique puniendus erit, qui non præmio, sed prece, vel gratia, vel vanitate litis expeditum euentum promiserit, vt dixit *Robert. Aurel. dict. loco*, & laudat *Menoch. allegat. cent. 4. casu 344. in fine.*

Quæst. 45. Quæro Iudex dolo iudicauit, qua pœna est plectendus? Respondent
109 omnes litem † suam facere in *l. si filiusfamilias ff. de iudiciis*, cui conuenit. *l. properandum. §. sin autem alterutra. Cod. eod. titul. Federicus in tractat. de iudic. numero 44. Contard. de moment. possess. limitat. 11. & in dict. leg. filius*, explicat Iurisconf. quando Iudex dolo videatur iudicare, & quid sit litem suam facere, his verbis: Iudex tunc litem suam facere intelligitur cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixerit, dolo autem malo tunc facere videtur, si euidens arguatur ius, vel gratia, vel inimicitia, vel etiam sordes, vt veram litis æstimationem præstare cogatur. Quare ad vberiorem huius rei explicationem distinguere opus est.

Nam aut loquimur de iudice Seculari, aut de Ecclesiastico; quo ad pri-
110 mum monitos † vos esse oportet, quod iudicem litem suam facere, est teneri in id, in quo partem læsit. gloss. *in dict. §. 1. & in dict. l properandum. §. sin autem alterutra. Cod. de iudic.* quod obtinet tam in possessorio, quam in petitorio *Bald. c. pastoralis. §. 1. numero 4. de offic. delegat.* per *dict. § sin autem Contard. de moment. poss. limit. 10. in prin.* dicimus autem iudicem litem suam facere, non solum ob dolum, sed & ob culpam, *§. primo & ibi gloss. & Doctor. instit. de obligat. quæ ex quasi delicto gloss. in d. l. si filius. ff. de indic. l. fin. & ibi gloss. ff. de variis, & extraordin. criminibus. Federicus in tractat. de re iudic. numero quadragesimo sexto Iason. in §. item si quis in fraudem numero 107. institut. de actionibus*, & ideo quandoque facit litem suam ob delictum, scilicet per dolum, quandoque
111 ob quasi delictum. *d. glos. §. 1.* His autem † consequens est quod licet vtroque modo suam Iudex litem faciat, non tamen æquo modo punitur, quippe in primo casu tenetur Iudex ad veram litis æstimationem, & sic in solidum *Iason. in dict. §. item si quis numero 187. Iacob. de Sancto Georgio post* Angel. *in d. l. si filius famil. numer. 4. & numero decimo tertio. Dec. in leg. penult. in fin. Cod. de pact. Federic. in dict. tractat. numero 49. Alexand. in leg. 1. §. hac verba numero quarto. ff. quod quisque iuris*, & ratio est, quia magis delinquit Iudex.

112 In secundo † autem casu, non in solidum condemnabitur, sed in quantum æquum videbitur religioni iudicantis, *Ias. Federicus locis supra citatis Angel. in d. §. 1. de oblig. quæ ex quasi delic.* minus enim delinquit.

113 Ampliatur † vtraque conclusio, etiam si sententia lata per culpam, vel dolum iudicantis esset nulla ob aliquem iuris, vel solemnitatis defectum, vt dixit Angel. *in d. l. filiusfamil.* nimirum respectu sumptuum, & expensarum, non quoad rem deductam in sententiam, tenebitur, quia quantum in se est delinquit per dolum, vel quasi deliquerit per imprudentiam, idem etiam si mandata esset executioni, *Felin. in cap. ex tenore extra de rescriptis.* nisi executio esset retractabilis *Dec. in leg. prima. §. hac verba numero tertio & quarto. ff. quod quisque iuris.* Ex his colligitur, quod libellus debet concludere ad condemnationem veræ æstimationis si dolus est commissus, si vero culpa debet esse conclusio vt condemnatio fiat in quantum æquum videbitur religioni iudicantis. *d. l. filiusfamilias de iudiciis, de secundo in l. fin ff. de variis, & extraordin. cognit. & §. 1. de obligat.* ex quasi delict.

114 Ex his quoque infertur ad cautelam † *Angeli in leg. ex maleficiis. §. si Iudex. ff. de action. & obligat.* quem sequitur *Angel. Aretinus in 1. §. instit. de obligat. ex quasi delicto*

Felin.

Felyn.in c.quoniam contra.numer.20.versic.gloss.pen.extra de probation. nempe quod cum dolus sit difficilis probationis *l. dolum. C.de dolo*, maxime cum præsumatur pro iudice vt dictum est, & etiam quia sententia creditur potius lata ob imperitiam, quam ob dolum, *Castrens.in l.seruo inuito §.cum prator.ff. ad Trebellian. Guilielm. Mayne. in l. culpa caret, num.4.ff.de reg. Dec.cons.8.circa finem Alban. in l.2.ff quod quisque iuris*, vt scilicet qui agit aduersus iudicem in sindicatu, petat eum condemnari, in quantum æquum videtur religioni iudicantis, nam tunc fundatur iudicium super culpa, & imperitia, & tunc probando simpliciter iniquitatem sententiæ obtinebit & condemnabitur iudex quantum sibi videbitur æquum. Quod si dolum probaueris, tunc sindacatoribus, æquum debet videri, quod iudex dolosus condemnetur insolidum ad veram litis æstimationem, iuxta *d.l.si filiusfam.ff.de Ind.*

115 Ampliatur etiam, vt † insolidum fiat condemnatio, si iudicis imprudentia esset supina, siquidē dolo æquipatabitur, *glo.in d.§.1.de obl. quæ ex quasi del.Alex.in l.fi.in apost. ad Bart.ff.de variis & extraord.cognit. Mayner.in d.l.culpa caret. nu.27. Contard. de moment. possess.limitat.11.num.10.*

Quæst.46. Quæro iudex, qui litem suam facit iodicando erat, filiusfamil. an te-
116 nebit aduersus eum condemnatio, & † breuiter respondendum est, si nihil habeat in bonis non teneri. *Angel.in d.§.1.de obligation.ex quasi delicto.numer.10. Dec.cons.8.in fine, Mayner.in d.l. Imperitia.numer.11.ff.de reg.iur.* quare cum non possit in ære, luet in corpore. *Afflict.in §.iudicis.num. 5.in tit. de pace Iuram.firman.* in vsibus feudorum, refert, & laudat *Contard. d.limitat. 11. num. 4. in fin.* id quod maxime obtinebit io causa criminali. Sed admittatur executioni contra patrem vsq; ad quantitatem legitimæ filii, vide *Castrens.in d.l.si filius.num.13.* vbi multa deducit remissiue. Sed quid si habeat peculium, tunc siue dolo, siue culpa fecerit litem suam eatenus videtur teneri, quatenus habebat in peculio tempore latæ sententiæ, per tex. singularem in *dict.l.filiusfamilias*, qui sui generalitate probat, ait enim, si filiusfam. litem suam faciat, in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc in peculio fuit, cum sententiam dicebat.

Confirmatur secundo ex verbis sequentibus, quæ declarant præcedentia, Iudex tunc litem suam facit, cum dolo malo in fraudem legis sententiam dixit. Corroboratur propter paritatem rationis, nam in vtroque casu doli, & culpæ condemnatur in ære scilicet aliquando in solidum aliquando in eo, quod videbitur æquum iudicanti Sindacatori ergo vtroque casu debet pro quantitate pecuniæ condemnari, gloss tamen ibi, *Bart. Castrens.& Bald.* distinctione tem componunt, dicentes filium ob imperitiam teneri peculio tenus, ob dolum vero insolidum, & *Bart.dict.loco*, affert rationem quia scilicet æquum debet videri iudici, vt ob imperitiam non condemnet in plus, quam habeat in peculio, secus si dolo, vt putat colligi ex *secundo respons. dict.l.si filiusfam.* & inde infert ad cautelam, quam probant *Castrens. & Bald.* quod filius iudex tempore sindacatus, quando sunt contra eum graues petitiones, dicat se filiumfamilias, & sic aut ad nihilum obligabitur, aut eatenus condemnabitur, quatenus erit in peculio, & hinc factum esse arbitror, vt consuetudo inclinaret, vt iudices tempore syndacatus dent fideiussores, ne scilicet possint eludere iudicium, quatenus autem deducatur in iudicio interesse patris, pulchrè docet *Inn.in cap.super eo, ext.quod metus causa*, & si iudex noo steterit ad syndacatū, poterit pro extortis, & allatis conueniri in patria sua, vt dixit *Castrens in d.l.si filius. num.6.* quamquam autem posterior hæc sententia plures suffragatores habet, Prior illa tamen mihi videtur verior in puncto iuris. Et de multiplici pœna corrupti iudicis, tradit *Menoch. de arbitr.cent.4.casu 242. Alciat.in l.si quis in conscribendo C.de pact.num.31.*

Quæst.47. Quæro iudex, qui fecerat litem suam condemnatus fuit, & soluit;
117 an possit repetere ab eo, in cuius fauorem sententiam dixerat? Excitat † hanc quæstionem *Castrens.in d.l.si filiusfamil. num.8.* danda videbatur repetitio, quandoquidem hoc natura æquum est, vt eum sequantur commoda. *§.1.inst. de legit.patron.tutela l. nam hoc natura.ff.de condict.indebiti.*

Additur secundo, quod cum ille de dolo participauerit, debet etiam participare de pœna *Castr.* tamen respondet legi contrariæ pulchra ratione, quia scilicet proprii delicti pœoam, quæ ratio belle deducitur ex *l.1.§.nunc tractemus. vers.sin autem dolo.ff.de tut. & rationib.distrah.* Vbi si plures tutores dolo fecerint, & vnus soluat non habet à contutoribus repetitionem, quia proprii delicti pœnam soluit.

Secundo mouetur *Castrens. argumento. l. qui seruum. ff. de interrogat. action. & l. si mancipia. C. de seruis fugit. per Bald. & Angel. ibi.* Nec aduersantur contraria. Primum enim diluitur, quia nihil commodi consequitur si dolose data est sententia, melior est enim in paritate doli causa excipientis. *l. fin. ff. de cond. ob turpem causam.* si per imperitiã, nihil est, quod imputet parti. Secundum etiam euertitur, quoniam delicti nulla est societas *d. §. nunc tractemus.*

1. Quæst. 48. Quęro in iudice Ecclesiastico, scilicet quomodo dolose iudicans pu-
118 niatur, & *Federicus d. tractatu* † *de re iud. num. 46. vers. quomodo*, remittit se ad *c. 1. §. siquis autem de re iudic. lib. 6.*

Quæst. 49 Quæro an iudex, qui dolo tulit sententiam conueniri possit ciuiliter, & criminaliter, & quæ pœna sit ciuilis, quæ criminalis, & ad primum videtur negati-
119 ue respondendum, quoniam est regula, quod nemo † debet duplici pœna puniri vulgatis iuribus, vna enim est satis, ne afflicto detur afflictio. *l. diuus. ff. de offic. præsid.* Con-
120 trarium † tamen respondet *Bald. post Iacobum de Bellis in §. iudices de pace. iurament. firmand. Tiraquell. de pœnis cons. 44 num. 62. Contard. de moment. possess. limit. 11. num. 4 Federicus Scher. in tractat. de re iud. numer. 46. & 47.* ratio esse potest, quia hic iudex, & partem læsit, & offendit Rempublicam, merito vtrique debet pœnam soluere. probatur à simili nam pro crimine falsi, & ciuiliter agi potest. *l. damus C. de falsis. l. penult.* ibi ciuiliter falso reuelato. *C. de tract vbi gloss. magistr.* ait de falso, quatuor modis agi posse criminaliter per *l. Corneliam*, ciuiliter per actionem in factum, ad interesse, exceptione, & explicatione, vt per eam; Ciuiliter ergo ad interesse partis condemnabitur, erit autem interesse, in veram litis æstimationem, quando scilicet dolo iudicauit. *d. l. si filiusfamilias. ff. de iudic.* vel si per imprudentiam, quantum videbitur æquum religioni iudicantis. *l. fin. ff. de var. & extraor. lin. cognit. §. 1. instit. de obligat.* ad probandum autem inter-
121 esse, qua via sit ingrediendum *Innocent. docet in cap. super eo ext. quod met. causa.* † Criminaliter si tulit sententiam precio corruptus pœna falsi. *l. 1. §. 1. vers.* & qui iudicem corrumpit. *ff. de falsis*, pœna infamiæ, quæ venit in consequentiam *l. fin. Cod. de pœna iud. qui male iudicauit*, aliisque pœnis afficitur, quas copiose congerit, & declarat, quomodo procedant. *Menoch. de arbitr. iudic. casu 342. num. 8. & sequent. cent. 4.* Sin vero citra corruptelam dolosam adhuc erit locus pœnæ falsi, quia dolose veritatem immutauit, argumento *d. l. 1. ff. de falsis Menoch. de arbit. iudic. caus. cent. 4. casu 310. num. 6.* Multum etiam interest, an iudex dolo pronunciauerit in causa ciuili, an in causa criminali, nam in prima condemnatur hodie in triplum dati, id est, eius, quod accepit, & in duplum promissi singulo seu dignitate amissa, in altera confiscatis omnibus bonis in exilium mittitur, *auth. vt litigantes in extraordinario litis, col. 10. § siquis autem, & auth. nouo iure. C. de pœna iud.*

Non habent vim deducta ex aduerso, nam duplici pœna nemo est puniendus, scilicet duplici pœna ciuili, aut duplici criminali, sed vna ciuili, alia criminali sic, vt patet ex empto falsitatis. Rursus duplici criminali, licet, vna veniat in consequentiam alterius *Men. de arbitr. causa 342. num. 23. cent. 4.* vbi pulchre declarat, quomodo plures pœnæ pro eodem delicto corrupti iudicis, si inuicem compatiantur, & quomodo intelligatur, pœna. *d. auth. nouo iure. num. 14.*

Quæst. 50. Quæro an contra iudicem dolose iudicantem iuretur in litem, & non iurari, videtur palmario argumento conuinci, nam datur hoc iuramentum, quando secundum præceptum iudicis res non restituitur *l. arbitrio, & ibi Bartol. ff. de dolo. Doctor. in leg. in actionibus ff. de in lit. iur.* atque ita quando præcepto iudicis non paretur, & hæc ratio cessat in iudice perperam iudicante, nihil enim habet, quod re-
122 stituere recuset, ideoque non potest videri † præcepto iudicis non obtemperasse *Bald. tamen in l. in princ. vers. ponderatus. C. de sentent. ex pericul. recitand.* supponit contrariũ per illum textum obseruando illud verbum ita, vt iudex nec fallat, nec fallatur, nam si ipse fallatur falsis testibus, vel obreptionibus non tenetur, quia scilicet bonus vir hoc non arbitrabitur, sin vero ipse Iudex fallat, semper tenetur, & iuratur contra eum in litem per *leg. arbitrio. ff. de dolo*, sentiens, vt arbitror, quod cum actio doli sit arbitraria, & detur contra iudicem, & in actionibus arbitrariis iuretur in litem, merito, & aduersus iudicem dolose pronunciantem *Seraph. de priuileg. iur. priuileg. 3. numero 100.* Adiuuatur ex his, quæ idem *Bald.* tradit in *leg. prima*

opposit.

oppofit.14.& 15. C. de fentent. quæ pro eo quod intereft, nimirum quod iuramentum in litem præftatur ad probandum interesse partis, læfæ. *l. fi quando. C. vnde vi d. l. in actionibus*, An contra iudicem agitur ad intereffe, fcilicet veræ æftimationis, *d. l. filius familias. ff. de iudic.* merito poterit iuramento probari, & cum *Bald.* videtur effe *Angel. in d. l. 2.* vt patet ex additione: ibi prima quæ citatur per *Angel. in l. 4. §. in eum. ff. de damno infecto.* Magna profectò eft authoritas Bald. maxime in caufis decidendis, vt tradit *Caftrenf. conf. 152. lib. 2. Crauett. conf. 166.* nec mirum, nam de ipfo dicitur, quod nullum text. ignorauit, *Iafon in l. lecta, col. 8. ff. fi cert.* petar: *in l. quicquid adftringendæ col. 4. ff. de verbor. obl. & in l. diuortio. §. quod in anno in 3. notab. ff. fol. matr.* fed adhuc remanet infolutum contrarium quod nec Bald nec Ang. foluunt.

Puto autem poffe euitari dicendo, quod concedatur iuramentum in litem, quando res non reftituitur arbitrio iudicis, & eius præcepto non eft obtemperatum, procedit. fcilicet quoties agitur contra partem nõ contra iudicem, in cuius perfona, non cadit contemptus iudicis, fed verificatur, quod eft principalius, fc. quod fit arbitraria, actio, & agatur ad probationem intereffe.

Secundo poteft etiam probabiliter dici, Iudicem, qui dolofe iudicauerat, teneri ad reftitutionem, fcilicet illius rei, quam dolofe abftulit vni litiganti, & per fuam fententiam dedit alteri, & ideo fi à iudice findacat. iuffus reftituere, nõ peruenit, tunc da-
123 tur aduerfus eum iusiurandum in litem, propter contemptum iudicis. An vero † contra iudicem dolofum agi poffit in findicatu, & fi renunciatum fit appellationi expreffe, vel tacitè non appellando, vel deferendo appellationem *Bald.* dicit, quod fic in *cap. fæpe. num. 11. de appellationibus*, & in *l. fin. §. fin autem C. de temp. appellat. Contard. de moment. poff. limit. 11. num. 2.*

Quæft. 51. Quæro Iudex habet, vel à lege, vel à Principe in aliqua caufa plenum, & liberum arbitrium iudicandi, dixi plenum, & liberum ad differentiam illius arbi-
124 trii, quod † ratione, atque æquitate regulatum dicitur, iuxta dictum gloffæ in *l. fideicommiffa. §. quamquam in ver. arbitrium. ff. de legat.* quando autem dicatur conceffum plenum, & liberum arbitrium, ait *Bald. in tract. ftatutum & in verb. ftatutorum*, concedit liberum arbitrium, & in *l. pœna in fine. ff. de arbitr. Curt. Senior. in l. fiquis maior. numer. 28. Cod. de tranfact.*

125 Quæro, inquam an huiufmodi iudex fi dolo tulerit † fententiam, teneatur pœnis de quibus fupra, an fit in eadem caufa, in qua cæteri iudices, & profectò dolo non obligari, videtur facilè ex multis probare, & primo ex definitione pleni, & liberi arbitrii. Dicitur enim plenum arbitrium, conceffio à lege, vel ab homine facta, qua poteft iudex remoto iure ratione & æquitate, fed proprio ductus appetitu, quod placuerit ftatuere; Secundo fi dolo teneretur nulla penè effet differentia inter liberum, & regulatum arbitrium, fiquidem in hoc poteft iudex, quod fentiat iure, & ratione, & æquitate, iudicare pendet n. à iure, & æquitate, vt dixit *Zafius, in §. præterea nu. 6. inftit. de actionib. Men. de arbitr. lib. 1. Q. 6.* Tertio fuffragatur doctrina *Butrii in clem. 1. vt lit. pend.* nam decet iudicem liberam hanc habentem poteftatem poffe tollere iura priuatorum, & contra tertium ftatuere. Quarto is iudex de culpa non tenetur, *Alexand. conf. 65. numer. 8. lib. 1. Natta clemen. fæpe. §. non fic tamen col. 29. de verb. fign. Soccin. in l. cum filio fam. n. 1. de verb. obligat.* igitur nec de dolo, quoniam culpa dolo comparatur, *l. quod Nerua, & ibi* Bart. *& Doctor. ff. depofit.*

126 Contrarium tamen † pluribus fuffragiis receptum eft vt fupponit *Parif. de fyndacat. cap. 1. in verf. arbitrium. num. 16. & 17. fol. 174.* Nam *Bald. in loco fupracitato, & in l. fi quis maior in primo not. C. de tranfact. vbi etiam Curt. Iun. num. 15. Decius conf. 651. 11. cum aliis multis*, quos congerit *Menoch. de Arbitr. lib. 1. quæft. 65.* Nititur autem frequentior ifta opinio argumento *l. in venditione. §. 1. de bonis author. iud poffid in l. creditor. §. Lucius. ff. manda.* Secundo Princeps ficut ex ordinata poteftate non creditur vnquam velle ius
127 alterius † lædere *l. 1. & 2. C. fi contra ius, vel vtil. publ. l. 2. §. merito. ff. ne quid in loco publ.* ita nec iftud ius lædendi ex dolo maxime, alteri conceffiffe videtur. Tertio dolus à quacunque difpofitione femper remotus. *d. l. creditor. §. Lucius. ff. mandat. Bart. in l. actio. ff. de adimend. legat.* quod maxime procedit in his, quæ mandato alterius geruntur, vt in fpecie noftra in qua mandatũ eft liberũ in iudicãdo arbitriũ, *Gab. conf. 99. n. 18. & 19. vol. 12.* cõfirmatur, ꝙ dolus nũq̃ debet effe impunitus, *l. 4. §. cum. dominus. ff. de nox.* imo tãto magis eft puniendus, quãto magis pub eft vt dolus iudicis. Quare inferũt Dd. hũc iud.
128 † habentẽ liberũ arbitriũ, obligatũ effe habere æquitatẽ, pro oculis ficut cæteri iud. *per*

d. l. quid si Ephesi. ff. quod cert. loco, nec posse etiam ius alterius lædere, præsertim si contra
tertium esset exercendum aut interpretandum nam contra eum intelligitur semper
concessum arbitrium boni viri *Men. d. loco lib. 1. quæst. 0*. Nec officiunt allegata ex ad-
uerso & ad primum respondetur. subintelligendam esse in dicta arbitrii definitione,
exceptionem scilic. à dolo tamen alieno, vt patet ex *Men. d. quæst. 6. in pr. nu. 2*. Ad secun
dum respond. quod adhuc erunt differentiæ inter vtrumq; arbitriũ, nam qui regula-
tũ arbitrium habet tenetur etiam de culpa, nec tam latas habet habenas. Ad tertium
facilis est resp. quoniam reprobata est communiori voto Doctrina Butrii.

Vltimum fundamentum euertitur, quoniam *Alexan. d. cons. 65.* & alii dicunt non
bene inferri, tenetur de culpa, igitur & de dolo obligatur, quoniã vbi dolus exigitur, i-
bi lata culpa dolo non comparatur. *l. 1. & l. si quis adeo. ff. ne vis fiat ei. l. 2. §. act. ff. de vi bon.
raptor.* Præterea placet mihi solutio *Men. d. l. 1. de arbitr. quæst. 65. num. 9.* quod imo ha-
bens liberum arbitrium tenetur etiam de lata culpa; nam dolo æquiparatur, imo do-
lus appellatur in *l. quid Nerua. ff. depos.* & vbi specialiter non fit contrarium dispositum,
& statutum in dolo, obtinet in lata culpa, vt in *l. 1. ff. si mens. fals. mod. dix.* Nec obstat re-
gula, quod vbi dolus exigitur, tunc culpa lata doli appellatione non continetur, nam
de ea non apparet in quæst. nostra, quia simp. est liberum arbitrium, & quæritur an Iu-
dex teneatur de dolo, & resp. est teneri, non. a. specialiter dicitur, dolum exigi, vt in *l.
vbi exigitur. ff. de edendo.* & propterea immunis erit hic Iudex à leui, & leuissima culpa,
& ex hoc distabit ab eo, cui regulatum arbitrium concessum sit.

Ampliando autem hanc conclusionem, credo habere etiam locum in dolo præ-
sumpto, puta si excessus esset immodicus, nam dolus præsumitur hoc casu etiã in his,
129 quæ iudicis arbitrio committuntur. † De iudice vero dolose non admittente appella-
tionem vide *Mar. de ord. Iud. par. 6. in tit. de app. n. 209. & 210.*

Quæst. 52, Hæc de dolo Iudicis deduxisse sufficiat, aggrediamur modo dolũ in
130 sententia, quæ nihil videtur aliud, quàm definitio iudicialis controuersię finem † per
condemnationem, vel absolutionem imponens, vt colligitur ex *dd. Abb. in rub. ext. de
re iud. col. pen. facit tex. in l. 1. ff. de re iud. Spec. in tit. de sent. prob. §. 1.* & appellata est à senti-
endo, quippe iudex per eam iudicat secundum quod sentit. *l. sicuti §. sed si sequeretur. ff.
131 si seruit. vend.* Est autem duplex † sententia definitiua sc. cui soli conuenit assignata nu-
per descriptio, altera interloquutoria, quæ dici potest inter principium, & finem cau-
sæ super aliquo emergenti, vel incidenti iudicis pronunciatio, notat *gl. in clement. 1. in
verb. definitiua, de sequestr. poss. & fructu Spec. in tit. de sent. prob. §. 2. in pr. in 2. parte*, Alex. in
rub. de re iud col. 2. dicens, quod omnis vox iudicis faciens ad causam dicitur interlocu-
toria. Idem *Bald. in l. ab arb. ff. qui satis dare cogan.*

Quæro itaque an dolus in sententia præsumatur, & respondendum est negatiuè,
132 quia pro † sententia, quod sit rectè lata, & iusta præsumitur, *l. ab ea parte in 2. resp ff. de
prob. l. manum. per lib. ff. de manum. vind.* ratio est, quia cum præsumatur pro iudice, quod
omnia rite, & rectè egerit, quæ officio suo incumbunt. *l. 2. C. de of. ciu. iud.* ibi quod non
arbitramur, consentaneum est etiam pro sententia, quę à iudice fertur, præsumi, quod
vsq; adeo verum est, vt si iudex moriens dicat se tulisse iniustam sententiam, illi tamen
non creditur, *Bart. in l. si quis in graui. §. 1. ff. ad Syllan.* o *Alex. in l. sciendum col. 22. de verb. obl.*
dicens ita communiter teneri. Porrò autem limitatur, primo in sententia, quam ali-
quis dici celauit, & occultauit *Feder. de Senis cons. 23. col. 2. & 3*, refert; & sequitur *Masc.
de probation. vol. 1 conf. 532. num. 34 sub verb. octauo limit. col.* dicens illud ipsum obtinere,
& in eo rescripto, in quo suppressa veritas est *Bal. cons. 306.* proponitur, quod quidam
133 *Ant. lib. 5. Crau. cons. 142. num. 20*. Puto etiam † eandem conclusionẽ limitandam, & in
aliis casibus, supra congestis à nobis, in quibus dolus præsumitur in iudice, etenim cũ
sit connexio inter iudicem, & sententiam; connexorum idem est iudiciũ. *l. etiã si. §. pr.
ff. de minor. l. cum filius. §. 1 ff. de verb. oblig.* cum his, quæ latè tradit *Men. de arb. cẽt. 1. casu. 95.*
veluti iudex capitalis inimic⁹, præsumitur dolose tulisse sententiam; similiter etsi nul-
lo iuris ordine seruata, at quis dubitat, vtramq; sententiam præsumi dolosam.

Q. 53. Quæro, partes litigantes communi consensu obtinuerunt à Principe, vt eorũ
134 causa † committeretur appellatione remotã, quod fieri posse scribit, *Bald. in c. vt debi-
tus col. 2. verb. pone quod partes ext. de appellat.* Iudex datus, dolose tulit sententiam, an non
135 obstante pacto possit † interponi appellatio, & videtur negandum per *tex. in l. fi. §. fi. C.
de tempor. appellation.* vbi secundum *Salyc.* iuri appellandi potest per pactum renunciari,
ac etiam conueniri, ne vllum fatale seruetur, ait enim si partes inter se scriptura

inter-

interueniente paciscendum esse crediderunt, nemini licere ad prouocationis auxi-
lium peruenire, eorum pactionem firmam esse censemus, legum enim authoritatem
in hoc casu volumus pactis litigantium mitigari. Confirmatur, quia potuerunt cogi-
tare, quod Iudices sæpè ferunt iniquas sententias, vnde sibi imputent, quod dolum
non exceperunt argumento *l. veteribus. ff. de pact.* Augetur, quia hoc pactum fauet pu-
blicæ vtilitati, vt lites, quæ primum finiuntur argumento. *l. fin. ff. pro suo, iuncta. l. 1. ff. de
vsucapion.* ideo latè interpretandum, *argum. l. vel negare. ff. quemadmodum testam. aperiant.
Doctor. in l. 1. ff. solut. matrim.* Ratio prædictorum est, quia partes censentur eo pacto re-
nunciasse appellationi, *Marf. sing. 289. incipien.* dolus agitur & dolo, cui posse renuncia-
ri dicunt scribentes maxime *Dec. & Cogn. in l. contractus. ff. de reg. iur.*

Contrarias partes communi suffragio videntur probare Doctores, sequuti *Bal-
dum in d. c. vt debitus*, nam tam Iuristæ, quam Canonistæ adhærent *Bald. maxime Philip-
pus Francus in c. pastoralis in* 8. *colum. verb. quartodecimo operatur, extra de appellat.* & *Decius
ibi num. 16. Marf. d. loco Iacob. de Sanc. Georgio in l. tale pactum §. qui pronunciauit nu. 6.* dicens
siue pars dolo Iudicis læsa, velit appellare, siue de nullitate dicere, *Contard. de moment.
possess. limitat.* 10. qui plura cumulat. Nititur vero hæc sententia trita illa, sed famosa
iuris regula, quod dolo de futuro nunquam censetur renunciatum *Plotus in d. l. si quan-
do. §. 6. num. 5. C. vnde vi. Contard. d. limit. 10. num. 6* amplius dico, quod dolo futuro, non
solum non censetur renunciatum, imo non potest renunciari, ne detur occasio delin-
quendi, & propterea testatur, futurum dolum non posse remitti tutori, secundum ea,
quæ diximus supra *lib. 2. in tit. de dolo futuro.* Vltra Doctores facit illa Doctorum ratio,
sc. quod ab omni dispositione censetur dolus exclusus. *l. creditor. §. Lucius. ff. man.* Quid
136 magis probandum? Ego puto † distinguendum, Nam aut loquimur de vera appella-
tione, quæ est de minore, ad maiorem Iudicem prouocatio, aut de appellatione im-p-
pria, quę datur per viam exceptionis; vt sc. is qui læsus est possit exceptione sese defen-
dere, quæ est quędam species appellationis, primo casu crediderim veram esse, priorē
negatiuam sententiam ex adductis rationibus. Secundo vero, inclino in Baldi & alio-
rum sententiam per textum in *l. non distinguemus. § cum quidam ff. de arbitris.* In quo cum
prohibita esset appellatio, doli mali exceptionē competere aduersus eum qui ex sen-
tentia agit, ait enim etiamsi appellari non possit doli mali exceptionem, in pœnæ peti-
tione obstaturam.

Per hanc igitur exceptionem quæ est quædam appellandi species, licebit sentē-
tiam arbitri retractare. Nec facit negocium regula, quod dolo futuro non cēseatur re-
nunciari, nec possit, nam fateor, dicens dolum suum effectum operari, quo ad appella-
tionem impropriā, dum tribuit ius excipiendi, & ita credo esse intelligendū *Bal.* quā-
do ipse præcipue videtur se fundare, in *d. l. non distinguemus. §. cum quidam*, per doctrinā
Bart. in § non solum l. liberationes. ff. de liberat. legat. Hęc vero conclusio, siue secundū nos,
137 siue secundum Baldum, & Doctores, frequentius accepta, ampliatur † in sententia, q̄
lata culpa iudicis sit dicta, nimirum quia dolo comparatur. *l. lata culpa ff. de verborum
obligationib. l. quod Nerua. ff. depositi Bald.* Francus, *Marsil. & alii in locis supra citatis* sc. quod
vel detur appellatio secundum Doctores, vel ex opinione nostra cōcedatur exceptio,
quæ vicem quandam sustinet appellationis, vt dictum est.

Q. 54. Quęro in quibusdam causis prohibita est appellatio, vel à statuto vel à le-
ge, cuius exemplum esse potest in *l. 1. C. ne liceat tertio prouocare in l. 2. C. quorum appellat.
138 non recipi*, scilicet quando aliquis est † confessus, & conuictus *Philipp. in c. cum special. §.
porro colum.* 2. vbi declarat quando quis est sponte confessus secus si per tormenta. quia
tunc appellat tertio, exemplum est *in l. 1. C. quorum appell. non recipi. l. ex consensu. §. fin ff.
de appellat.* & ibi *Bartol. & Imol. & Doctor.* nimirum in vero contumaci, qui dicitur esse
quando fuit citatus personaliter, & potuit venire in termino, & non venit, vel fuit ci-
tatus in domo, & cum postea citatio peruenit ad eius notitiā potuit comparere in ter-
mino, & non venit *Alex. in l. properandum. §. sin autem reus. C. de iudic. colum. 2. & 3. Me-
rant.* qui plura cumulat *in tit. de appell. n. 285. & n. 280. verb. istam regul.* & vers. Quis au-
tem dicatur, à statuto quādo habet clausulam appellatione remota & fuit itur exem-
139 plum in statuto Senensi. An † in his terminis prohibita erit appellatio etiam à senten-
tia dolosa, & videtur respondendum, quod sic. Primo quia licet quando prohibita sit
appellatio propter pactum datur appellatio, quando est sententia lata per dolum se-
cundum ea, quæ supra dicta sunt; tamen non bene infertur ad statutum, vel ad le-
gis dispositionem, quippe quia fortius est statutum, quam pactum, vnde regula est,

quod multa fieri possunt per statutum, quæ non possunt fieri per pactum *Dec. in l. ubi ex prætertio. ff. de reg. iur.* vbi multis decis. probat, & laudat *Cagnol. ibi nu. 6. & sequ. confert tex. in l. nemo potest. ff. de leg. 1.* Rursus; & secundo quia indefinita æquipollet vniuersali, *Bartol. in leg. si pluribus. ff. de leg. 2.* latissime *Cagnol. in lege prima, numero sexto, & septimo, cum sequen. ff. de regulis iuris vbi nume.* 10. dicit ex communi sententia procedere etiam in statutis.

140 Contraria † tamen sententia, magis communiter videtur probata, tam à Canonistis, quam à Legistis, nempe *Franc. & Bald. in c. pastoralis de appellat. & idem Franc. in c. dilecto colum. 4. vers. septimo limita, & nume 6. de appellat. Mars. sing. 289. Angel. cons. 197. Plotus in l. si quando. §. 6. num. 8. C. vnde vi*, & prima ratio communis sententiæ est, quia dolus futurus nunquam censetur remissus, quam rationem assignat ex mente *Nezzell. in concordantia tertia sub versiculo quarto fallit. Contard. si de moment. possess. limit. 10. num. 4. 5. & 6.* Alia ratio vltra Doctores est, quia malitiis hominum est obuiandum late *Cagnol. in leg. eas est natura numero vndecimo, vsque ad numerum decimumsextum, Marsil. in sing. 177. incipit malitiis*, daretur enim ampla nimis occasio Iudicibus delinquendi, si ab eorum dolosa sententia, non daretur appellatio, & semper aliquis litigantium daret operam per fas, & nefas vt haberet sententiam fauorabilem, si non posset appellatione rescindi.

Tertio suffragatur verisimilis mens statuentium, nam id semper censetur statutum, de quo si statuentes fuissent interrogati, verisimiliter respondissent velle, *gloss. magna l. pactum. ff. de pactis*, nemo est enim, qui dubitet, quod si statuentes fuissent interrogati nunquid à sententia dolosa vellent concedi appellationem, respondisset velle.

Quarto quia statutum sic semper est interpretandum, ne mereatur à sapientibus reprobari *Doct. in l. omnes populi. ff. de Iustit. & Iur.* & dignum esset profecto reprehensione, si denegaret aduersus dolosam sententiam appellationem, ideoque *Plotus al legato loco*; inquit. quod omnes leges; omnia decreta, & omnia statuta quibus cauetur, quod Iudex cognoscat appellatione remota intelligenda sunt, nisi Iudex fuerit in dolo, vel lata culpa. Ampliatur conclusio, vt procedat etiam in statuto, vel lege, prohibente de nullitate sententiæ dici, ex paritate rationis. *Plotus d. loco.* Ampliatur etiam in sententia arbitri *Contard. d. limitat. 10. num. 4. Soc. cons. 283. vol. 3. Dec. cons. 39. num. 6.* Ampliatur siue sententia sit dolosa ex parte Iudicis siue ex parte litigantis *Plot. vbi supra num. 8. & 9.* Non habent vim contraria argumenta, & ad primũ responsio est, quod licet potentius sit statutum, quam pactum, eadem tamen est interpretatio vtriusque redigenda ad æquitatẽ, & hic non de potentia, sed de interpretatione est disputatio, ad secundum vero facilis est ex prædicta responsione solutio siquidẽ non procedit vbi diuersa sit ratio, *Cag. vbi sup. n 9. & 10.* late *Didac. variar. resolut. lib. 1. c. 13. n. 9.* vbi proprie loquitur in statutis. In prædicta autem quæstione posset distingui, vt fecimus in proxima antecedenti quæstione.

Q. 55. Quæro dato quod ab hac sententia ratione doli non obstante clausula appel-

141 latione remota concedatur appellatio, An hæc † sententia dolo lata trãseat in rem iudicatam, id est veniat ad eum statum, vt nullo remedio appellationis, vel supplicationis possit retractari per *l. eleganter §. si quid est. ff. de condit. indebit. Felyn. in rub. ex. de senten. & re iudic. n. 1. Dec. & Cag. in l. res iudicata. ff. de reg. iur.* & sane videtur transire, quia regula est, quod omnis sententia, à qua non est appellatum intra 10. dies vel est quidem appellatum, sed appellatio est diserta; transit in rem Iudicatã *auth. hodie. C. de appell. c. quod consultationem de re iud. & auth. ei qui appell. C. de temporib. appell.* reg. aut continet casus omnes etiam priuilegiatos, nisi inueniantur specialiter priuilegiati *Dec. & Cagnol. in l. 1. ff. de milit. testam.* nisi in puncto de quo quæritur inuenirentur specialiter priuilegiati. At sententia dolose lata, non inuenitur specialiter à regula exempta. II. & fortius, nam qui non appellauit, vel appellationem deseruit videtur renunciasse iuri suo, dolum remisisse, & veritatem sententiæ facere, merito debet sibi præiudicare, argumento *l. si quis in conscribendo. C. de pact.* maxime quo ad dolum præteritum, cuiusmodi est dolus in sententia, postquam est lata. *Dec. Cag. & alii in l. contractus. ff. de reg. iur.*

Contraria tamen sententia; receptior est, nam eam tenet *Paul. in leg. cum à te versiculo quæro quid. ff. de dolo Plotus in dicto §. sexto, numero octauo, & sequen. Ioan. Andr. ad Specul. in tit. de appellat. §. in quibus lite. h. incipiente Goffred. circa finem. Contard. si de moment. possess. sic appell. limitat. 10. n. 7. vers. quintimo*, Ratio est secundũ *Bald. in d. l. cũ à te*, quia reus

semper

ſemper per doli exceptionem, & actor per doli replicationem poteſt ſe tueri. Confirmo ſententiam Doctorum, quia ſententia poteſt eſſe multis modis doloſa lata, veluti, quia Iudex ſit corruptus, & tunc explorati iuris eſt non tranſire in rem iudicatam. *leg. venales, C. quando prouocare non eſt neceſſe.*

Secundo quando de dolo ſententiæ conſtat per confeſſionem partis, & tunc etiam non facit tranſitum in rem iudicatam, quia illa præſumptio iuris, quæ naſcitur ex ſententia tollitur per confeſſionem actoris. *Innoc. in c. quia plerique colum. pen. ex. de immunitat. Eccleſiarum, Abbas, & Butr. in c. is, qui fidem extra de ſponſalibus* Abbas *in c. 1. in fin. de conceſſ. prabend. Iaſ. in repet. l. admonendi colum. 24. verſic. ergo inter alios, & in l. ſi duo §. idem Iulianus in 6. notab. ff. de iureiur.* Inſuper quando ex tenore ſententiæ, vel per euidentiam facti apparet de dolo, & de iniquitate ſententiæ *Innocent. in c. cum* B*ertoldus de ſententiis, & re iud. Doct. in c. inter cæteras per illum tex. eodem titul. de re iud.* B*ald. in leg. 1. Co. ſenten. reſcind. non poſſe. Marant. de ordine Iudiciorum parte 6. in titul. de ſententia, in vltima quæſtione principali num. 144.* cur ergo & in omni alia ſententia doloſa non eſt idem reſpondendum. Non obſtant allegata ex aduerſo, nam ad primum ſolutio eſt in promptu, nempe hunc caſum ſpecialiter exemptum à regula inueniri. Ad ſecũdum ſolutio ſit, quod dolo etiam præterito debet ſpecialiter, & expreſſe renunciari, nec ſufficit tacita renũciatio, Ideoque in terminis noſtris dicunt Doctores, quod contra iudicem doloſe iudicantem poteſt agi in ſindicatu, tametſi renunciatum eſſet appellationi, ſiue tacitè, ſiue expreſſe, vt diximus ſupra, & tradit *Contard. ſi de momentan. poſſeſſ. limit. 11. numero ſecundo.*

Quæſt. 56. Quæro fuit lata ſententia ex falſis allegationibus, atque ita ex dolo partis,
142 an ſit † ipſo iure nulla, videtur eſſe nullam per *Dec. in l. quod te num. 45. ff. ſi cert. petat. Deciſ. Pedem. 71. nu. 39.* Contrarium tenet *Soc. in l. ait prætor. §. ſi damnet ff. de iureiur.* ex ratione ibi allegata & ex authoritate *Baldi in l. eleganter. §. ſi poſt num. 6.* Plures authoritates citat *Odd. de reſtitut. q. 77. art. 7. num. 41, Paul. in l. 2. num. 3. ff. quod quiſque iuris Sebaſt. Medices de fort. caſib. parte prima quæſt. 11. num. 30. in fin. Angel. in l. diuus num. 4. & Bald. in leg. fin. num. 5. Cod. ſi ex falſis. Alber. dict. l. ſeruo inuito. §. cum prætor num. 5. ff. ad Trebellian. Socin. in reg. 364. num. 4. per tex. in c. ſi quis ex. de falſo, c. cum. olim de reſcript.* Et ſane diſtingue quãdo hæc ſententia ſit lata dolo partis præſentis contra abſentem legitima cauſa abſentiæ *Odd. dict. quæſt. 77. num. 39.* non videtur eſſe dubitatio per *Matheſ. ſing. 18* per *l. Marcellus. §. cum prætor. ff. de iudic.* quem dicit ſingularem, loquitur enim ille textus in ſentẽtia lata dolo præſentis contra abſentem, duo enim requirit ille. §. *Marcellus*, dolum aduerſarii, & abſentem legitimum, tum quia pendet ex principio dictæ *l.* quæ loquitur in abſente, tum etiam, vt concordet, cum *l. ſeruo inuito. §. cum prætor. ff. ad Trebell* nam ibi interuenit ambitio, & ſic dolus, tamen ſententia eſt aliqua, quia ibi fuit lata contra præſentem, quia cauſa cognita. *l. fin. C. ſi ex falſis inſtrum.* ita declarat *Alex. in l. qui Romæ. §. duo fratres num. 41. verſ. quintus. & vltimus intellectus. ff. de verbor. obligat.* vbi cum multis præcedentibus agit de intellectu *d. §. Marcellus.* Quibus conſequens eſt, quod ſententia doloſa lata contra præſentem eſſet aliqua, & poſſet reſcindi per in integrum reſtitutionem *d. l. fin. C. ſi ex falſ. inſtrument.* Ratio diſcriminis eſſe videtur. Quia dignus eſt maiori fauore abſens, quam præſens, cum propter abſentiam non ſe poſſit defendere at præſens doloſus magis videtur delinquere, cum eum circumuenerit, qui præcauere non potuit.

Q. 57. Sed tunc iterum quæritur, præſens fuit in dolo, vt obtineret ſententiam fauorabilem, ſed dolus fuit in omittendo, nimirum quia tacuit aliquam exceptionẽ abſenti aduerſario competentem, an ſit nulla perinde ac ſi dolus fuiſſet in committendo
143 † & ſane videtur affirmatiue reſpondendum, exemplo teſtis qui in iudicio tacet ſciẽter verũ, nam eſt in dolo in omittendo, & tamen æque punitur de falſo, ac ſi falſum dixiſſet *cap. 1. de crim. falſi,* & hanc opinionem probat *Butr. in c. cum Bertoldus de re iud. Abb. in c. ſi duob. de appellat.* dicunt enim, quod ſi pars pręſens tacet per dolum de exceptione competente abſenti, quod non tenebit proceſſus ad commodum præſentis, ſecũdum etiam *Innoc. in c. fin. de accuſat.* Quibus ſuffragatur ſecundo loco quod vſurarius tenetur dare contra ſe iura parti aduerſæ, & ſic non poteſt omittere exceptionem aduerſario competentem *clem 1 de vſur.* Contrariam tamen ſententiã probant *Imol. in d. c. ſi duob. & in d. c. fin. de accuſat.* & ibi *Ioannes Anania*, ea primũ ratione, quia non tenetur quis allegare ius aduerſarii. *c. 1. de probat. l. nimis graue. C. de teſtib. Doct. in l. 1. Co. de edendo Bald. in d. l. eleganter. §. ſi quis poſt rem iudicatam verb. ex quo nota. ff. de condict. indebit. allegat. l. 1. §* ii

de liber. agnosc. & ait quod nemo tenetur instruere iudicem contra se. confert dictum *Mathes. in sing. 18. cum magna oddit*: ibi. Non vrgent allegata ex aduerso. Nam quod dicitur, tacentem verum æquiparari dicenti falsum, procedit in teste solummodo, nam in aliis non procedit, vnde *Anton. Butrius in cap. 1. de probat. in 3. notab.* dicit quod tacere veritatem, ad quam propalandam quis non tenetur, non est peccatum; Non vrget etiam, quod dicitur de vsurario, nam speciale est odio vsurarum propter grauitatem peccati, vt constat ex his, quæ notant *Doctores in d. l. 1. C. de edendo*, quibus consequens est non esse probandum dictum *Angeli in dict. §. Marcellus num. 3.* quamuis *Oddus de restit. in integrum parte secunda, quæst. 77. art. 8. num. 45.* dicat esse singulare, scilicet, quod de dolo aduersarii dicitur constare aduersus absentem, non solum quando aliquod falsum scienter asseuerauerit, sed etiam quando scienter taceret veritatem eius, quod pro absente faceret, vt sic vtroque modo sententia contra absentem sit nulla, nã quoad eam partem quando omittitur allegatio, iuris competentis absenti, multos habet contradictores & est aduersus rationes allegatas pro posteriore hac sententia.

Q. 58. Fuit lata sententia præuaricatione aduocati, vel Procuratoris, an sit ipso
144 iure nulla, vel potius † rescindenda, & videtur nulla per *l. 1. C. de repudian. bonorum poss.* & ibi gloss. secundum vnum intellectum, quem sequuntur *Bald. ibi n. 4. & Alberic. n. 2.* ponderando illa verba ex integro causam agere, facit *l. consistit. Co. de pœno iudic. qui maleiudic. & l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudiciis.*

Contraria sententia, quod imo sit rescindenda ope restitutionis videtur magis communis vt per gloss. secundum alium intellectum quem alii Doctores communiter sequuntur, vt est testis *Bart.* ibi enim repetit in principio *Angel. ibi num. 1.* dicens ita tenere modernos *Fulgos. ibi num. 3. Angel. in l. seruo inuito. §. cum prætor nu. 4. ff. ad Trebell. cum aliis multis citatus per Oddum de restit. quæst. 13. artic. 9. numer. 38.* dicentem hanc esse rationem quia ex communi Doctorum placito ad hoc vt sententia sit ipso iure nulla ob præuaricationem procuratoris, vel aduocati, tria simul requiruntur, corruptio scilicet Aduocati, vel Procuratoris, dolus aduersarii, absentia partis læsæ; propterea posset in articulo ita concludi. Aut ista tria interueniunt, & est nulla ipso iure, & ita procedat prima opinio. Aut non interuenerũt, & locum habeat secunda opinio. Vide *Oddũ prædicto loco* vbi limitat, & ampliat, & respondet contrariis supra citatis nimirum *ad d. l. 1.* quod non distinguit tex; an ipso iure, vel ope restitutionis, & *Oddus per l. diuus. ff. de re iud.* Secũdo ad *l. constuit.* respond. quod ibi loquitur de præuaricatione Iudicis, in quo consistit substantia Iudicii, non autem in procuratore, & aduocato, sine quo Iudicium stare potest. *c. forus extra de verb. signif.*

Tertio ad § *Marcellus* respon. quod ibi absente parte concessa fuit præuaricatio, vt probaui supra iungendo *d. §. cum princ.* legis, vnde concurrunt illa tria requisita, de quibus nuper dictum est.

Declaranda tamen videtur prædicta conclusio, In vtroque capite nimirũ, quod sit nulla sententia tribus illis concurrentibus, ita demum si Iudex motus fuit ex præuaricatione procuratoris, vel Aduocati ad fundandum sententiã contra læsum; nam si vel non ex hoc principaliter, sed alio fundamento sufficienti per se ad ferendã sententiam, tunc non esset nulla, & in alio casu non esset rescindenda per restitutionem in integrum; probatur à simili ex com. opinione, quæ habet, quod licet sententia veniat alias retractanda ope restitutionis in integrum, si ex falsis probationibus lata fuit, *l. diuus. ff. de re iud. & ibi Doctores*; Si tamen Iudex non ex falsis probationib. motus fuit, sed ex aliis veris non retractatur sententia, nec ope restitutionis, nec ipso iure, *Innocen. in c. cum l. & ff. de re iudic.* & in *c. licet causam de probat. in princ.* & ibi *Bal. n. 23. Abbas nu. 22. Felyn. n. 28. Dec. n. 155. gl. Saly. & aliis in l. 3. l. si ex falsis instrumen.* & alii communiter in *l. si ex falsis. C. de transact.*

Quæstio quinquagesimanona. Quæro lata fuit per dolum sententia super ætate, an
145 ius faciat inter † omnes, de quibus per *Oddum de restit. in integr. quæstio. tricesimaseptima, artic. 17. in principio.* Respondetur, vt per *Bartol. in leg. de ætate numero decimosexto. ff. de minoribus.* Vbi ample distinguit. Aut sententia fuit lata, quod minor esset maior, & sententia est declaratiua maioris ætatis, & tunc, aut fuit &c. Aut fuit facta probatio super ætate minore præsente, & respondente, ita, quod cum ipso fuit causa ventilata, & si dolus aduersarii interuenit, non minoris, tunc talis sententia non facit ius inter aliquos, neque etiam cum ipso minore, probat idipsum *Bart. in l. minor nu. 5. ff. de minorib.* sequitur supra in *d. l. de ætate col. pen. per l. si alterius vers. quod si minor se maiorem dixerit*, &

hanc

hanc conclusionem *Bart.* putat vsque adeo veram, vt ampliando dixerit eã etiã procedere, non solum si iste aduersatius fuit in certa scientia. quod iste esset minor, sed etiã si in præsumptiua, scilicet quod dubitauerit ne esset minor per *leg. de tutela. Cod. de in integrum restitut.*

Secundo, aut dolus Minoris interuenit, & tunc præiudicat ipsi minori, & aduersario in ea causa, in aliis autem, neque ipsi, neque aliis præiudicat, facit, *Bartol. in d. l. de ætate per gloss. & Albericum* ibi per *dictam l. si alterius & l. 2. Cod. si minor maior. se dix. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. ff. ex quibus caus. in possess. eat.*

Tertio, aut neuter fuit in dolo, & tunc, aut minor tractat de lucro captando, & præiudicat illi talis sententia, aut tractat de damno vitando & tunc secus, ita *Bartol.* & sequitur in *dict. l. de ætate colum. penult.* secundus est casus, quando sententia est declaratoria minoris ætatis, & sic in fauorem minoris, tunc si dolus interuenerit ipsius minoris, quia curauerit dolose, vt declaretur minor, & tunc puto quod non facit Ius inter aliquos, ex regula singulari, quod dolus suus nemini debet patrocinari & quia in delictis minori non succurritur, *leg. auxilium. ff. de minoribus*, si dolus iudicis, & non minoris intercessisset, tunc puto recurrendum ad ea quæ diximus supra de dolo iudicis.

Hæc de sententia dixisse sufficiat, progrediamur modo ad dolum executoris, nam postquam sententia lata est, mittenda est executioni, ne superfluo promulgata videatur in *titul. Cod. de execut. reiud.* Executor autem sæpe dolum adhibet, in exequendo rem iudicatam.

Quæst. 60. Quæro igitur quo remedio sit succursum aduersus dolosum exe-
146 cutorem, sed ante omnia sciendum est, multiplicem esse executorem. Nam † est exequutor quidam testament *Bald. in l captatorias in fin. Cod. de testamento milit. Bald. in l. si. verf. sed nunquid in ista. Cod commun. de legat. cap. clerici 3. quæst. 2. cap. cum tibi de testibus & ibi Innocent.* Alius executor ad capienda bona fisco delata, *l. prohibitum. Cod. de iure fisci libro 10.* vel quando committitur ad exigendas pecunias publicas, *l. palatinos. Cod. de collat. fundi fiscal. libr. 11.* vel quando præponitur venditioni prædiorum pro publico debito, vt in *l. fin. & sequent. Cod. si propter public. pensit.* Alius est executor, qui dicitur litis executor, & est officialis, quoniam litis executio, & ipsius causæ præparatio iubente suo iudice expeditur, *leg. eadem. Cod. de accusat.* Quarta *quæst. 4. cap. nullus. §. al quando. cap. cum parati extra de appellat. Specul. in titul. de executore in princ.* vbi declarat hanc definitionem. Alius est executor, qui vocatur rei iudicatæ, de quo principaliter in quæstione nostra, definitur autem in *l. fin. Cod. de executor. rei iudic.* nam ait Imperator, executorem eum esse manifestum est, qui post sententiam inter partes audita omni, & discussa lite, rei iudicatæ vigorem ad effectum videtur adducere, ad
147 quæstionem igitur accedendo, quæro quo † remedio sit succursum adversus dolosum executorem, & videtur primo, quod detur remedium appellationis, quoniam ab executore, quando modum excedit, conceditur appellatio, modo exprimatur in appellatione causa excessus, & grauaminis, *Bartol. in l. ab executore. ff. de appellat. idem Bartol. & Doctor. in l. ab executione. Cod. quorum appellati. non recip. Speculator. in titul. de execut. sentent. § nunc dicendum numero 7. vers. quid si ab executore. Abbas in cap. quo ad consultationem colum. penult. extra de re iudicat. Cornens consil. 66. in colum. 4. primo vol.* & vbi executor facit aliquid dolose dicitur excedere modum per *Bald. in l. 3. §. si executor num. 9. ff de negoc. gest.*

Alia videtur esse opinio, quod competat aduersus eum actio negociorum gestorum per textum in *d. l. 3. §. si executor. ff. de neg. gest* Ait enim *Vlpian.* si executor à prætore in negocio meo datus dolũ mihi fecerit, dabitur mihi aduersus eũ actio, sc. negociorũ gestorum, vt consonet titulo, lex enim est semper interpretanda, vt faciat ad titulum argumento, *l. licet Imperator. ff. de in diem addict.* Alia opinio est, quod puniatur executor à Iudice, à quo datus est executor, per tex. *in l. 2. C. de sponsal.* in quo Iudices non solum priuatione officii punire executorem possunt, sed etiã multis afficere, ita & maiores iudices maiores pœnas, minores imponunt minores.

Quarta est opinio, quod contra dolosum executorem detur actio doli, per tex. in *l. si pignora. ff. de euiction.* in qua *Vlpian.* ait quod apparitores prætoris si dolo rem vilioris precio proiecerint, tunc de dolo actio datur aduersus eos Domino rei.

148 Quo pacto igitur tam discordantes † sententiæ sunt conciliandæ. Mihi videtur ita dicendum, quod is, qui per dolum executoris læsus est, vel etiam per latã culpam, quę

dolo comparatur, nam de vtroq; tenetur executor, & dixit *Bald. in leg. ab executione numero nono, Cod. quorum appellatio. non recipiant.* potest appellare, vt reparet damnum illatum contra eum, in cuius fauorem fuerat executio facta *dict. leg. ab executione*, & praeterea potest agere contra dolosum executorem, quia propter dolum, vel latam culpam fecit litem suam, secundum *Baldum in dict. leg. 3. §. si executor. ff. de negocijs gestis numero quarto*, & tenetur de dolo per *dict. leg. si pignora*, nec obstat, quod cui competit remedium ordinarium appellationis, denegetur extraordinarium, vt ista est actio doli, nam procedit contra eandem personam, non contra diuersam, & appellatio est contra litigantem, actio doli contra executorem, praeterea, quod ab executore detur appellatio, videtur remedium extraordinarium, cum regulariter non detur, *l. ab*
149 *executione. ff. de appellat.* duo autem † remedia extraordinaria, vt puto, concurrunt, sed suppono pro firmo, sed expecto videre Zasi. singularium intellectuum, vbi de concursu extraordinario, & ordinario agit.

Secundo modo potest concludi, quod detur actio doli per *dict. leg. si pignora*, non obstat quod detur appellatio, id enim non repugnat, cum appellatio respiciat ius aduersarii litigantis, non executoris, vt dixi, non obstat. *l. 2. Cod. de sport.* nam ibi agitur de poena ad vindictam publicam, non ad interesse, priuatum Iudicem enim offendit dolose agendo, à quo datus est. Non obstat *lex 3. §. si executor*, nam gloss. ibi soluit, & respondet multis modis, & primo quod illa verba, datur aduersus eum actio, exponuntur, scilicet actio doli, vt concordat *d. l. si pignora*, siue actio negotiorum gestorum nomine doli, & ita concordat, cum *d. l. si pignora.* Vltimo facit solutio gloss. quam Bart. ibi dicit caeteris veriorem, scil. quod actio negociorum gestorum, de qua videtur loqui dicta *l. tertia. §. si executor.* datur victori in causa, cuius negocium gerere proposuit, patet ex textu ibi, in negocio meo datus.

150 Potest quoque distingui. † Aut excessit modum non dolose, & datur appellatio, quia laeso non est alio remedio succursum, aut dolose, & tunc aut dolose est executus, in damnum victoris, & datur actio negociorum gestorum. Aut in damnum victi, & datur actio doli *dict. l. si pignora*, & ideo cessat de dolo cum detur negociorum gestorum. In *l. si pignora* datur actio doli victo, vt palam est ex verbis textus dum ait dari illam actionem doli domino rei, quae viliore precio dolo executoris distracta est, & ratio differentiae colligitur ex eo quod dixit gloss. quod executor pro victore, videtur eius negocium suscepisse gerere. Ita quod stante hac solutione, quae apud me dubia est aliquantulum, quia executor sententiae non videtur datus ad gerendum negocium, victoris, sed ad perducendum ad effectum rem iudicatam, *l. fin. Cod. de execut. rei iudic.* & sic ad vtilitatem publicam, ne sententiae sint frustratoriae, & vt lites finiantur.

151 Posset † etiam alia dari distinctio. Nempe aut executor dolose se gessit in perniciem victoris, & datur contra eum actio, negociorum gestorum per *dict. leg. 3. §. si executor.* Aut dolose exequitur contra Reum, & tunc competit actio doli per *l. si pignora*, & cum dictum sit, ita agi contra executorem dolosum, in excedendo mo-
152 dum, vtile est scire, quo pacto † dicatur excedere modum, & quando, pro quo videnda est glossa, magistralis in *leg. ab executione. Cod. quorum appell non recip. & Bald. ibi numero nono.* Ex qua distinctione infertur, quod primo casu est actio bonae fidei. *§. actionum, institut. de action. ibi negoc. gestorum*, in secundo actio est arbitraria, *l. arbitrio. ff. de dolo*, sed tamen in vtraq; propter dolum poterit aduersus executorem in litem iurari, iuxta *l. in actionibus vbi Doctor. ff. de in lit. iur. & in l. si quando*, vbi *Plotus. Cod. vnde vi.* Ex ante dictis etiam infertur, quod sicut Iudex male iudicando facit litem suam, *l. 1. C. de poena iudic. §. 1. de obligat. quae ex quasi delict.* Ita exequutor male exequendo *Bald. in dict. §. executor*, fatetur etiam, quod executor tenetur de dolo, & lata culpa *Bald. d. l. ab executione num. 9.* & quae dicta sunt in executore rei iudicatae & caeteros executores possent conuerti, cum & ipsi de dolo & culpa lata, teneantur, quae dolo proxima est, *l. quod Nerua. ff. deposit.*

Quaest. 16. Quaero deputatus est per iudicem Titius executor, ad vendendum, & precium recipiendum, vendidit, & precium percepit, sed dolose in suam vtilitatem
153 conuertit, an emptor sit liberatus, perinde, ac si vero creditori † soluisset, aut vero, domino precium numerasset: haec est insignis quaestio à Gulielmo excitata, & *d. l. 3. §. si executor. ff. de negoc. gest.* & arguit pro opinione negatiua. Primo *ex l. à diuo Pio. §. si super rebus. ff. de re iudic.* ibi: nam loquens Iurisconsult. de executore, ait, sciendum est

summa ati

summatim eos cognoscere debere, nec sententiam eorum posse debitori præiudicare, &c. ita non potest præiudicare hic in casu nostro venditori, id est, ei, cuius res vendita est ab executore.

Secundo ratiocinantur ex *l. magis puto. §. non tamen. ff. de reb.* eorum, vbi exprimitur, quod si minor cum solennitate decreti rem vendiderit, debet prætor dare viatorem, qui ei renunciet pecuniam istam ad hoc conuersam, propter quod desiderata est alienatio, vel obligatio, ergo in simili non est satis, vt pecunia sit numerata executori, nisi etiam sit conuersa in vtilitatem eius, ad quem pertinere debebat.

Contrarium tamen placet *Bald. in d. §. si executor in fine versic. extra quærit*, & se fundat in *d. §. si executor.* quia scilicet ipse tenetur actione negociorum gestorum, vel doli iuxta glossam ibi: & *leg. si pignora. ff. de euict.* & non debet creditor habere duos obligatos pro eodem debito, æque principaliter, vt accideret si non esset emptor liberatus.

Secundo quia cum emptor soluerit ex mandato iudicis ei iudex præcepit legitime soluit, argumento *l. si stipulatus la 3. ff. de solution.* Vbi debitor rei indiuiduæ, quam debet præstare pluribus hæredibus defuncti Creditoris, si de mandato iudicis soluat, non omnib, sed parti hæredum liberatur.

154 Tertio vltra Baldum facit, quia factum † Iudicis reputatur factum partis late *Tiraquel. de retract. consanguin.* sed si pars mandasset emptori, vt solueret precium huic executori; vtiq; recte soluisset, & esset liberatus, quia solutio ex speciali mandato recte fit. ergo & ex mandato iudicis optime soluit, & per consequens liberatus est. Superest modo contrariorum solutio, & Bald. contrariis minime respondet, possunt autem iudicio meo facile euitari, & ad ptimum; responsio est, quod ideo ibi non præiudicat, quia summaria est cognitio, quæ non debet sufficere, ad præiudicandum in proprietate, propter grauitatem præiudicii, ibi, summatim eos cognoscere.

Secundo respond. illam causæ cognitionem, & illud præceptum de dimittenda re, non fieri ex mandato iudicis constitutis executorem, vt his fuit facta solutio executori de mandato iudicis. Ad secundum solutio est, quod ibi sumus in causa Minoris, vel pupilli, quorum imbecillitas ingenii, & infirmitas consilii digna est speciali fauore, præterea illa constitutio facta est ad euitandã fraudem tutorum ibi, ne tutores ære alieno allegato, abutantur &c. quæ ratio cessat in specie nostra.

Quæst. 62. Reliquum est, vt tandem deueniamus ad dolum appellationis, quæ
155 est † de minori, ad maiorem iudicem prouocatio, ratione grauaminis illati, vel inferedi, ex his, quæ tradit *Bart. in l. 1. in pr. ff. de appell. & Bald. in Rub. C. eod. tit. Abb. in rub. ext. de App.* In qua appellatione tunc præcipue dolus committitur, cum frustratoriè causa
156 dilationis iniustæ interponitur † appellatio, & constat ex his, quæ tradit *Geminian. in c. cum appellationibus col. 2. verb. quæro quid importet de appellat. lib. 6.* dum ait frustratoriam, & temerariam appellationem esse; quæ interponitur sine iusta causa, quia scilicet non sit grauatus appellans, & quæ non potest vllum iuris sortiri effectum, facit text. in *leg. 2. Codic. de episcop. audiend.* ibi frustratoriæ dilationis causa ad appellationis auxilium conuolauerit, & *l eos. §. ne temere*, ibi: qui malam litem fuerit prosequutus. *C. de appellation. & l. à proconsulibus*, ibi: si iniuste, appellare videbitur *C. eod. tit. l. ab executione. C. quorum appell. non recipi.*

Quæro igitur primo, qua pœna afficiatur dolosus appellator, ob temerariam, & frustratoriam appellationem: Quæ dubitatio duas habet partes, altera est qua pœna
157 plectatur de iure ciuili, Altera vera qua mulcta afficiatur † de iure Canonico; & primo quo ad ius ciuile, videtur quod pœna sit extraordinaria pro iudicis arbitrio, per *d. §. ne temere* ibi arbitramur pœnam mediocrem à competenti iudice sustinere, qui malam litem fuerit prosequutus.

Secundo imo debet irrogari pœna amissionis causæ, & nota infamiæ per text. *in d. l. à proconsul.* ibi lite perdita notatus abscedet.

Tertio alia pœna videtur irroganda, scilicet quinquaginta librarum argenti per *d. l. ab execut. C. quorum appell. non recipi* ibi: quinquaginta librarum argenti animaduersione mulctandos.

Quid dicendum; dubia sane res est, quippe quia dictæ ll. sunt claræ, & dictas pœnas continent aduersus temerarios appellatores, & tamen est alienum ab æqui-
158 tate, vt pro eodem delicto quis pluribus pœnis afficiatur, & præterea † resultat absurdum, nimirum, quod sic leges videantur adinuicem contrariare, & pugnare;

Quamobrem *Bart. in d. l. à Proconsulibus*, affert pro conciliatione, vnam distinctionem, quam imperfectam esse inquit *Maranta de ordine iudiciorum part. 6. tit. de appellat. n. 347.* verbo super hoc est sciendum, & ibi ista distinctio est defectiua, ideoq; ipse addendo distinctioni *Bart.* sic ait. Qui temerè, & frustratoriè prouocat, aut appellat ab interlocutoria, & tunc est locus pœnæ quinquaginta librarum argenti *d. l. 2. C. de episc. audien.* ibi ante definitiuam frustratorię dilationis causa, & declarat las. ibi in vers. sanctio, ad idem est tex. in *d. l. ab executione*, nam loquitur de appellante ab executione definitiua, & tunc est recurrendum ad distinctionem Bartoli in *d. l. à proconsulibus*, quæ ita se habet, aut ista frustratoria appellatio recipitur per iudicem a quo, & punitur extraordinem. *d. §. ne temerè.* Aut non recipitur, & punitur nota infamiæ, & amissionis causæ *d. l. a proconsulibus*, patet ibi quod si victus oblatam, nec receptam à iudice appellationem affirmet, præfectos adeat, vt apud eos ex integro litiget, superatus autē, si iniuste appellare videbitur lite perdita notatus abscedet. Quæ potest esse ratio discriminis inter hos casus? Bart. non allegat, nec Bald. hæc vero nobis probabilis videtur scilicet quando Iudex, a quo non admisit appellationem, & nihilominus appellatur ad præfectum cōfugit, & postea succumbit, videtur magis detegere dolum suū, & calumniam propter non admissionem iudicis, à quo & maior videtur esse erga illum contemptus, ideo maiori pœna plectitur causam amittendo cum nota infamiæ. Quando vero iudex admisit appellationem, licet frustratoriam, propter admissionem iudicis, videtur minus calumniosè appellare, ideo mitiori pœna extraordinario iudicio punitur: Ab executione autem frustratoriè appellans 50. librarum mulctatur, quoniam non solum frustratoriè prouocat, sed etiam prouocat ab ea causa à qua non potest regulariter appellari. *d. l. ab executione*, & hanc sentit *Castr. in d. l. eos § ne temerè*, licet non sit ratio generalis, ad alias interlocutorias, à quibus ex iusta causa potest adpellari *Mar. latè in 6. parte in tit. de app. n. 209. verb. secundo limita.*

Quæst. 63. Quæro, qua pœna plectatur, temerè, & frustratoriè appellans de iure
159 Canonico, *gloss. in l. 1. §. fin ff. à quibus* † *appellare non licet.* constituens differentiam inter ius ciuile, & canonicum, ait Canonico iure puniri tantum in expensis, eamque gl. sequuntur *Abb. & Phil. in c. . . de appell.* & in amissione causæ, vt per *Castr. in d. §. ne temerè. l. eos C de appell.*

Confirmat *Bald. in l. 2. n. 2. not ab. C. de episcop. aud.* dicens de iure Canonico temere appellantem non puniri, idest pœnas iuris ciuilis non habere locum, ne detur afflictio afflicto, & satis est vt in expensis puniatur, sicut referr *Castr. in d. l. eos. §. ne temere C. de app* & ait *Bal. in d l. 2.* in terris Ecclesiæ non seruari.

Contra de iure Canonico appellans friuolè potest per iudicem à quo excommunicari, tanquam contumax, secundum *Abb. in c. sollicit. in 1. not. de ap.* friuola enim, & frustratoria appellatio arguit contumaciam.

Alia fuit opinio *gloss. in c. ad Romanam 2. quæst. 6.* sentit idem habere locum de iure Canonico quod obtinet de iure Ciuili, & *Ioann. Andreas, post. Ioann. Vincent. Goffred. & Phil. in c. debitis extra de appel.* vbi dixit, quod si calumniosè quis appellauerit puniatur in quinquaginta libris, in criminali vero perdita lite notatur infamia. *l. à proconsulibus. Cod. de appellation.*

Alia est opinio *Abbatis in ca. 2. extra de appellat. num. 2. & 3.* quod possit vltra expensas, arbitrio iudicis, alia pœna imponi extrinseca argumento *cap frequens de restit. spoliat. lib. 6. in l. non ignorat. C. de fructib. & litium expens.* & Addit Abbas, quod si condemnatus non sit soluendo poterit puniri in corpus, argumento *ca. reprobantibus extra de appellation.* Quid magis probandum, distinctione res absoluenda est. Nam aut quærimus, an temere appellans de iure Canonico afficiatur pœna extrinseca. Aut intrinseca.

Primo casu regulariter non punitur, nisi in expensis, vt dixit in glossa *dict. l. 1. § fin. ff. quib. appellare non licet*, quam communiter esse probatam inquit *Marant. de ordine iudiciorum parte 6. tit. de appellation. num. 347. in fin. & 346. verb. trigesimo limita*, fallit si de euidenti calumnia constiterit, non potest iudicis arbitrio puniri, vt dixit *Abbas dict. cap. 1.*

In secundo autem casu, habet locum pœna excommunicationis secundum *Abbatem in d. c. sollicitudinem*, & prædicta rectè procedunt, quia frustratoria appellatio ab omni actu est prohibita, nec lex ipsa vnquam admitiit. *c. cum appellat. libr. 6. not. Angel. consilio 140.*

Quæst. 64.

Quaest. 64. Quaero an Iudex à cuius sententia frustratorie, & calumniose fuit 160 interposita appellatio, afficiatur iniuria † per hanc appellationem, ita quod agere contra appellatorem actione possit iniuriarum, & negandum videtur per *l. & in maioribus. Cod. de appellation.* ibi: nec iudicem oportet iniuriam sibi fieri existimare, & quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauerit, *l. omnem honorem. C. quando prouocare non est necess.* omnem honorem saluũ iudicibus referens siquando vna pars, quasi laesa, per diffinitiuam eorum sententiam prouocatione vsa fuerit.

Contrariam sententiam probauit gloss. in *l. fin. in gl. fin. Cod. quando prouocare non est necess.* per illum textum cuius haec sunt verba. Iniuriam ex superuacua prouocatione Iudici fieri prohibentes, quam sequitur *Fely. in cap. 2. in princ. extra de appellat.* allegans gloss. expressam in *cap. si quis praepostera in 2. gloss. distinct.* 50. & infertur inde, quod is, qui ita frustratorie appellauit, potest in alia causa recusare suspectum hunc iudicem, ob illatam iniuriam, vt dixit Felyn. in *d. cap. 2. ex annotat. in cap. ad hoc el. primo eodem titul. de appellat.* Non habet vim argumentum in *l. & in maioribus*, quoniam limitatur in hoc casu frustratoriae, & calumniosae appellationis.

Quaest. 65. Quaero, appellator habuit probabilem causam appellandi, sed po-161 stea veritas dilucide apparuit, per † instrumentum forte, vel testes idoneos, & nihilominus temere prosequutus est appellationem, nunquid puniendus est perinde ac si ab initio frustratorie, & perperam appellasset. Hanc quaestionem excitat *Bald. in dict. l. eos. §. ne temere numero secundo vers.* quaero quid sit ab initio, & arguit primo pro opinione negatiua ponderando *dict.* §. *dum ait*, ne temere facultas appellandi praebeatur, & ita habet respectum ad initium, vnde succedit regula, *leg. qui ergo, iuncta l. praecedenti. ff. de his, qui notantur infamia.* vbi si pater non consentit filio, vt ducat in vxorem mulierem viduam intra annum luctus, sed postquam duxit, ratum habuit nõ propterea erit pater infamis, ratio est inquit text. quia Praetor ad initium nuptiarum se retulit, ita text noster ad initium appellationis temerariae relationem habuit, merito prosequutio non nocet.

Secundo vltra *Bald.* facit à simili de vsucapione, quae si bonum initium habuit procedit, licet postea superueniat mala fides, ex *notab. in §. 1. institut. de vsucapion. in leg. Celsus. ff. eodem. §. diutini institut. eodem titulo. leg. vnica. Cod. de vsucapion. transform. l. eum §. in hac. ff. de public. in rem action.* Tertio suffragatur regula generalis, quod initium spectandum est, *leg. si donata. §. fin. ff. de donat. inter virum, & vxorem. leg. qui vat. §. si ego. ff. de furt. §. fin. institut. quibus non est permiss. facere testament. l. 3. Cod. ad Maced. leg. cum oportet in fine. Cod. de bonis, quae lib. l. Pomponius, cum aliis pluribus deductis ab* Azzone *in suis broccard. in princ. sub tit. de iniuriis.*

Contrarium tamen probat *Bald.* vnica ponderatione ad dictum. §. *ne temere iuncta. leg. destitisse ff. de iudiciis*, ibi: qui malam litem fuerit prosequutus, ecce, quod finis spectatur, & sic non initium, & illa verba recte verificantur in eo, qui probabilem habuit causam appellandi, & postea veritate cognita persistit in appellatione; malam enim causam prosequitur; probatur ex *dicta leg. destitisse*, ibi: dum ait, planè si cognita rei veritate suum negocium deseruit, nolens in lite improba perseuerare, quam calumniae causa, non instituerat, is destitisse non videtur, suffragatur identitatis ratio, inter iniustum initium, & calumniosam persequutionem. Etenim aeque est in culpa appellator, si calumniose ab initio, interposuerat appellationem, vel postea cognita calumnia perseueret in ea; quid enim interest Reipublicae quae laeditur, ob frustratorias appellationes, cum impediatur finis litium; *leg. fin. ff. Pro suo.* frustratorie ne appellatur ab initio; an frustratorie postea; maneat in prosequutione appellationis? eodemque modo iniuria afficitur Iudex & identidem offenditur pars aduersa; quamobrem Baldo adhaereo, maxime cum allegata ex aduerso non obstent, & primo ad textum nostrum probatum est non spectari initium, sed medium, & finem prosequutionis.

Secundum etiam non facit negotium, imo conuertitur; nam in vsucapione spectatur initium, non medium, & finis, propter publicam vtilitatem, quia forte esset inanis vsucapio, & raro eueniret, vt finem litibus imponeret; & in proposito nostro, vtilitas publica est, vt ex calumniosa prosecutione committatur poena, & initium non spectetur.

Tertium etiam facili negocio diluitur, quoniam praedicta regula est broccardica, id est in vtramque partem applicabilis.

162 Nam † broccardicum, vt declarat *Ias. in l. quicquid adstringenda nume. 5. ff. de verb. oblig.* est generalis regula, quæ adeo est perplexa, respectu iurium, vel rationum, quæ inter se dissidere videntur, vtram affirmatiue, quàm negatiuè concipi possit, & ita accidit in proposito, nam & regula est. Initium non spectandum, sed finem, *Azzo in suis broccard. in princ. sub tit. de initiis.*

Q. 66. Quæro non appellauit Titius frustratorie, sed temerè, de nullitate dixit,
163 simpliciter, sine interpositione appellationis. An incidat † in pœnis, quibus subiicitur temerarius appellator. Et videtur affirmatiua sententia verior, quia valet argumẽtum de appellatione ad nullitatem, nam vtrumque est commune auxilium, siue remediũ, & vtraque est mera defensio, vt per *Vant. de nullit. c. 1. num. 7. &* 8. *Bald. in c. 1. §. iudices coltum. tertia verb. quadam sententia, de pace Iuram. firmanda & in l. scire oportet. §. fin. de excusat. tutor. & in l. 1. col. 2. C. de iur. & fac. ignoran.*

Secundo quoniam temeraria dictio nullitatis lædit Rempub. propter longitudinem litium, offendit quoque partem aduersam, dum sumptib. illam vexat, non secus ac appellatio frustratoria, igitur esse debet eadem iuris dispositio *l. illud. ff. ad l. Aquiliam l. à Titio. ff. de verb. oblig. l. fin. C. de legat. sic in d. l. Falcidia.*

Alia tamen sententia placuit *Baldo in dict. l. eos §. ne temere num* 1. *vers.* quæro numquid, & ducitur in hanc opinionem, quia *d.* §. loquitur in appellatione, vt palam est. At lex generalis prodita in causa appellationis non extenditur ad nullitatem, seorsim ab appellatione interposita per tex, *in leg. contra maiores. Codic. de inoffic. testament.* vbi agens ordinario remedio nullitatis, non excluditur ab extraordinario querelæ inofficiosi.

Secundo quoniam iste §. est odiosus, & pœnalis, ideo non extendendus, argumento *leg. post legatum in principio. ff. de his, quibus vt indign.* limitat autem *Bald.* quando nullitas esset permixta appellationi, etenim tunc puniretur, vt temere appellans, quoniam agens permixte, de nullitate, & de appellatione, sub vno libello comprehendit duo capita, nullitatis scilicet, & appellationis:

Hæc Baldi sententia Iudicio meo non est sine dubitatione, propter identitatem rationis inter nullitatem, & appellationem, vt dixi in secundo argumento, opinionis affirmatiuæ, quæ ratio, cum vnica sit, nempe ob publicam vtilitatem ne lites sint immortales, & ciues sumptibus vexentur, potest etiam in pœnalibus recipere extensionem, *Doct. & maxime Rom. in l. si vero. §. de viro. ff. sol. matr.* Sed non est vera extensio, sed comprehensio per Doctores tantum vt dixi alias.

Quæst. 67. Titius temerè, & frustratorie appellauit, mox re prudentius con-
164 siderata, non est prosequutus appellationem: Quæro an incidat in pœnas † temerarii, siue dolosi appellatoris, & incidere probat §. *ne temere*, in sui principio, dum ait ne temere appellandi facultas præbeatur, delictum igitur est semel commissum, confirmat tex. in *l. 2. Codic. de Episcop. audien.* si clericus ante definitiuam sententiam frustratorie dilationis causa ad appellationis auxilium conuolauerit, mulctam quinquaginta librarum argenti, &c. Ecce incidit in pœnam eo ipso, quod ad auxilium appellationis conuolauerit.

Tertium confirmatur ex *l. à proconsulibus C. de appellat.* ibi si iniuste appellare videbitur, lite perdita notatus abscedet.

Contrariam tamen sententiam, sequitur. *Saly. in d. §. ne temere in princ. num.* 17. ex illis verbis appellationem prosequutus, nam ibi imperator vtrumque desiderat, quod scilicet temere appellauerit in principio tex. deinde quod appellationem sit prosecutus in illo verbo prosequutus. Secundo quia verba illius tex non verificantur in eo, q tantum appellauit, & non est prosequutus igitur nec dispositio. *l. hos accusare. ff. de accusat.* præsertim cum simus in pœnalibus, non debet enim extendi extra suos terminos, vt dixit *Saly. argum. l. post legatum in pr. ff. de his quib. vt indign.* Suffragatur vltra *Saly.* quod in temeraria appellatione sine prosecutione cessat ratio pœnæ, siquidem nec ius publicum offenditur, quoniam lites non prorogantur, nec pars aduersa læditur, cũ sumptib. amplius non vexetur, iure ergo cessabit dispositio, *l. adigere. §. quamuis. ff. de iur. patron.* cum latè not. à *Tiraq. in reg. cessante causa.* & hæc opinio *Saly.* quæ consona admodũ videtur æquitati extenditur ab eo, vt vindicet sibi locũ, etiã in eo, qui est prosequutus appellationem, destitit tamen ante sententiam, nam pœnam nihilominus euitabit argumento à simili in *l. elia Codic. de his, quibus vt indign. vbi Bald. & Alex. not.* quod delictum persistentiæ purgatur per desistentiã; & non dicitur perfectum, nisi ex perseueran-

feuerantia. Nam accusans ibi testamentum de falso, ita demum perdit, quod in eo sibi relictum est, si perseueratione ea vsque ad sententiam definitiuam, & succubuit, secus si ante sententiam destitit.

Secundo expendit *Felyn. illa verba tex. in §. ne temere* malam litem fuerit prosecutus, nam ex illa dictione prosecutus colligo importare quod ad finem deduci, argum. *l. vrbana. §. pernoctare. ff. de verb. significat.* & quia ex euentu ostenditur, an causa fuerit mala, vel non. Non habent vim allegata ex aduerso. Nam primum, & secundu fundamentum euitantur ex primo argumento *Saly.* quo dictum est, duo copulatiue requiri, initium sc. temerarium, & calumniosa prosequutio.

Tertium euertitur ex verbis subsequentibus *dict. l. à proconsulib.* ibi: at si vicerit contra eum iudicem, &c. & sic desideratur ibi sententia, quod vicerit, ergo & in verbis præcedentibus lite perdita, &c. desideratur sententia, comprobatur ex illo verbo, notatus abscedet, ideo non potest fieri sine sententia, saltem declaratoriè, ideoq; merito non attenditur præcipuum temerariæ appellationis, sed prosequutio.

De Dolo in arbitriis Cap. X.

1 *Arbitriorũ duæ sunt species, quarum altera subdiuiditur.*
2 *Arbitrorum iuris exempla proponuntur.*
3 *Dolus in arbitro, an præsumatur, distinguitur.*
4 *Arbiter cum potestate landandi, vt sibi placebit, grauiter aliquem lædendo ex compromittentibus nihilominus in dolo censetur.*
5 *Futurus dolus non remittitur, & ab omni dispositione videtur remotus.*
6 *Verbum vti placebit, positum in compromissis ad boni viri arbitrium refertur.*
7 *Valet statutum, ne laudum ad boni viri arbitrium redigatur.*
8 *Reductio ad arbitrium boni viri est quadam species appellationis.*
9 *Laudum si ex prædicto statuto non sit reducibile, an reducatur propter dolum arbitri.*
10 *Item si prædictæ reductioni, pacto fuerit renunciatum.*
11 *Arbiter corruptus, recusans sententiam dicere, cogi potest ad renunciandum.*
12 *Arbiter dolose iudicans litem suam facit æque ac Iudex.*
13 *Arbiter, & Iudex in quibus differant.*
14 *In multis etiam conueniunt.*
15 *Arbitri laudum cordibus, vel precibus latum, non est ipso iure nullum.*
16 *Sed datur exceptio.*
17 *Compromissum contractui comparatur.*
18 *Exceptio doli, vt detur aduersus laudum, sufficit dolus arbitri, nec exigitur etiam dolus partis aduersæ.*
19 *Reclamans temere à sententia arbitri, an puniatur sicut appellans à sententia iudicis.*
20 *Arbitratoris laudum, an dolosum præsumatur concluditur quod non.*
21 *Præsertim si sit datum consilio sapientis.*
22 *Sapientis consilium sæpe iudices requirunt.*
23 *Quales debeant esse iurisperiti, vt à laudo Arbitratoris omnino excludatur doli suspicio.*
24 *Iuris ciuilis scientia Senis magno semper honore habita fuit.*
25 *Senenses Doctores commendantur tam viuentes, quam defuncti.*
26 *Senensium Iurisconsultorum, qui tam in legendo, quam in consulendo, quam in iudicando excelluerunt, nomina recensentur.*

Diximus in antecedentibus, iudiciorum ciuilium, aliud esse Iurisdictionale, aliud arbitrarium, id est quod coram arbitrio exercetur; de dolo in iudicio Iurisdictionali, satis disseruimus in antecedentibus, relinquitur ex ordine, vt de dolo in arbitriis disputemus.

Ad cuius disputationis faciliorem exitum, aliqua præludii loco, sunt breuiter declaranda.

1 Nempe quod arbitrorum duæ sunt species † in iure, scilicet arbiter, & arbitrator, Rursus arbiter subdiuiditur, quia alius est arbiter iuris, Alius arbiter simplex. Sane arbiter iuris dicitur, qui non ex voluntate partium principaliter, sed ex necessitate legis, vel Canonis in casibus eligitur a iure expressis tantum, vt ponit *Abb. in cap. pastoralis in princip. ex. de rescript.* vt quando iudex allegatur ab vno ex litigantibus su-

spectus, debet eligi arbitri ad agnoscendum de causa suspicionis, an iusta sit ex necessitate iuris, *l. fin. & ibi Bart. & Doct. C. de Iudic. Canon. in c. suspicionis de offic. deleg. & in ca.*
2 *ab arbitris de offic. delegat. in 6.* Aliud succurrit † exemplum, in statuto, quod in omni ferme Italiæ ciuitate viget, quod causæ, & lites compromittantur, inter coniunctos. Huiusmodi arbitri dicuntur arbitri iuris. *Abbas in c. cum dilectus colu. 7. de arbitr. Doct. in l. si quis arbitratu ff. de verborum obligat. in l. si societatem. §. arbitrorum. ff pro socio,* & cum nō sint ex voluntate litigantiū, sed ex necessitate iuris, sequitur vnum, quod est scitu dignum in praxi, quod licet alias procurator non possit compromittere, nec transigere sine speciali mandato per textum in *c. per tuas,* & ibi *Abbas in 2. notab. de arbit. & Dec. cons. 60. colum. 1. in princ. & Soc. cons. 18. colum. 14.* vers. ad compromittendum *vol. 1.* tamē stante lege, vel statuto, Quod causæ compromittantur, poterit compromittere, etiam sine speciali mandato, per *Alex. & commun. Doctor in l. si plures ff. de pact.* vbi loquitur in tutore, qui potest compromittere in arbitrum iuris, conferunt notata à *Doct. in l. præses Codic. de transact. Alex. consil. 52. in 2. vol. Socin. consil. 18. colum. 14. volum. 2. Rom. consil. 369. colum. 4. verb. tertia ratio. Corneus cons. 67. l. a. & p. colu. 3.* Vbi tractant etiam an prælatus possit compromittere super rebus ecclesiæ.

Arbiter simplex est ille, qui de partium consensu principaliter eligitur, & in eum sub pœnæ stipulatione compromittitur *Speculat. in tit. de arbitr. §. 1. in princ.* is æquiparatur iudici *l. 1. ff. de arbitr.* ideoque quoad processum tenetur seruare Iurisdictionem, tametsi compromissum reputetur quidam contractus propter illam partium conuentionem, *Bald. in leg. primo. ff. de arbitr. Speculator. in §. primo, versiculo est etiam de arbitr.*

Arbitrator est quidam amicabilis compositor, quo lites dirimet nullo seruato iuris ordine, vt per *Specul. in dict. §. 1. vers.* arbitrator, *Innocent. in ca. quintauallis circa medium de iureiurando.* dicens arbitrator est is, cui est data potestas iuris ordine non seruato. Tractandum autem est nobis de arbitro simplici, & de arbitratore, nam quo ad arbitrum iuris, cum iudici æquiparetur in omnib. dicendum est secundum ea, quæ disseruimus supra de dolo iudicis.

Q. 1. Quo ad arbitrum, quæro an dolus in dubio præsumatur in arbitro, & videtur præsumi per ea, q̃ tradit *Castr. cons. 465. viso cōpromisso col. pen. post med. vol. 1.* quem citat, & sequitur *Gran. cons. 221. nu. 11. & cons. 83. colu. 3. in fine & cons. 142. col. 5. circa medium, & in cons. 192. post med.* scilicet quod si arbiter faciat ratificari laudum à partibus antequam illud legatur, & sic taceat eius tenorem, probat *Mascard. de probation. concl. 531. num. 79. vers. trigesimo secundo.*

Secundo ex his, quæ tradit *Bart. in l. fin. ad fin. ff. de prætor. stipul. in l. si societatē. §. arbitrorum post num. 24. ff. pro socio,* quem refert & sequitur *Corrasius in l. qui liberos num. 167. ff. de ritu nupt. Mascard. dict. concl. 531. num 169.* scilicet ex eo, quod arbitratus fuerit aliter, quā oporteat. Tertio si arbiter in laudo, vnum ex litigantibus enormiter læserit, præsumatur dolose fecisse *Alex. in l. si superstite. C. de dolo Roman. cons. 68. num. 3. cum add. Mandos. Socin. Iun. cons. 10. volumine. & consilio quadragesimooctauo, numero quadragesimoquinto. vol. 1.* adeo quod stante statuto, quod laudum non possit reduci ad arbitrium boni viri, poterit tamen reduci ob enormissimam læsionem ratione præsumpti doli, *Soc. Iun. d. cons. 16. nu. 9.* vbi dicit hoc habere locum ob dolum partis.

3 Pro conclusione distingue, aut quæris an † in dubio, nulla hinc inde facta probatione præsumatur dolus, vel fraus.

Aut quæris, an in aliquibus casibus dolus præsumatur; quia ad primum respondeo negatiue non solum ex generali regula, quod dolus non præsumitur. *l. quoties. §. qui dolo. ff. de prob. l. non omnis. §. à barbaris. ff. de re milit. l. quod adhibitur. C. de his qui sibi adscribunt* verum in specie arbitri, & eius laudi per tex. *in l. Herēnius. §. Caia, vbi not. ff. de euictio. not. Soc. Iun. d. cons. 16. n. 9. vers. prima ratio.*

Secundo vero casu respondendum est affirmatiue, nam cum dolus ex coniecturis à lege præsumatur *l. dolum. de dolo* accidit interdum, vt ex variis circumstantiis, lex in arbitro dolum præsumat, vt in enumeratis casibus, nimirum quando fecerit arbiter emologare laudum antequam legatur, ratio videtur, quia creditur illam emologationē affectasse, timore ne, ob suam fraudem pars læsa reclamaret, similiter quando læsit immodice, quia si dolo fecisset, non grauiter læsisset.

Q. 2. Sed stante; quod ex enormi, vel enormissima læsione, dolus præsumatur in dubio. Quæro fuit data potestas arbitro pronunciandi & laudandi, prout videbitur

& place-

& placebit, & grauiter pronunciando lęsit, vnum ex compromittentibus, an fiat in eo
4 præsumptio † doli; videtur quod nõ propter illam latam potestatem concessam, quia
censetur remissus dolus.

Contrarium esse verius, per ea, quæ tradit *Abbas cons. 77. col. pen. in vers. dubio lib.*
2. Mascard. de probat. concl. 332. num. 3. vers. 1. amplia *Crauet. consil. 142. col. pen. numer. 22.* in
fortioribus terminis si data esset potestas arbitro laudandi, ratio est, quia non credun-
tur compromittentes de dolo cogitasse aut illum voluisse remittere cum dolus futu-
rus non censeatur remissus, imò remitti non possit, vt aliàs probatum est per notata
5 à Doct. in *leg. contractus. ff. de reg. iur.* & dolus censetur semper † ab omni dispositio-
ne remotus. *l. credit. §. Lucius. ff. mand.*

Confirmatur ex his quæ diximus superiori. *quæst.* 51. de iudice, cui à Principe,
vel à lege fuit datum plenum, & liberũ arbitrium in iudicando, tamen de dolo tenetur
non obstante tam ampla authoritate. Hinc dixit *Bal. in l. 5. num. 5. & 6. C. de arbit.* quod
si data erat potestas arbitro auferendi vni parti, & dandi alteri parti in parua vel in
magna quantitate, & *Roman. in Rub. de arbitr. numer.* 27. vbi erat data potestas faciendi
alte, & basse, quid tamen non potest arbiter enormiter lædere, & in terminis dicunt,
Bald. in c. cum antea C. de arbitr. l. si vnus. §. & sunm ff. de pact. quæst. fin. & Iason cons. 155. vol.
4. cum dolus arbitri intercesserit, vel grauissime altera pars læsa est reductio ad arbi-
trium boni viri nulla cautela potest impediri, ratio est etiam me iudice, quia compro-
missum tantum habet conditionem si æquè fuerit arbitratum *Bald. in l. 3. n. 3. C. de arbit.*
per tex. in l. si libertus ita. ff. de oper. libert.

Non obstat contrarium, qui verbum placet non absolutam potestatem deno-
6 tat, sed boni viri † arbitrium *Bar. in l. si sic. ff. de leg. primo in l. item si vnus. §. item Pomponius.*
vers. breuiter prædicta. ff. de arbitr. in l. siquis arbitratu in l. cum proponas Cod. de fideicommiss.
libert. Angel. in l. quod si nolit. §. siquidem. ff. de ædilit. edicto in leg. 1. §. si plures. ff. de exercit.
& in terminis compromissi dixit *Roman. in Rub. ff. de arbitr. numer. 12.* ibi nono pono
ex doct. *Bart. in l. si sit. ff. de legat. primo & in extrauag.* ad reprimendum in versiculo vi-
debatur.

Amplia istam conclusionem si data esset arbitro plena, & libera voluntas, nam
licet possit æquum iniquo præferri, & non possit reduci ad arbitrium boni viri, fallit
tamen vbi adesset dolus *Rom. in Rub. ff. de arbitr. num. 24. verb. reuertendum est, & numer.*
10. verb. septimo pone.

Quæst. 3. Quæro statuto Ciuitatis sublata est petitio reductionis ad arbitrium
7 boni viri, & iure † valet id genus statuti, *Roman. cons. 70. viso themate quæstionis,* & in *rub.*
ff. de arbitr. num. 54. vers. ex quibus infero. Ancaran. cons. 103. incip. Christi nomine in q. iast.
prædicta licet *Apostil. ad Bald. in l. 5. C. arbitr. in vers. Celsus adde*, videntur firmare contra-
rium, & extant in multis Italiæ Ciuitatibus statuta hoc disponentia, & maxime Senis
in patria mea in *Curia & Mercatorum cap. 27. & 28.* quo multæ, & magnæ secantur
iudice lites, nam omnes fermè Ciues volentes compromittere pro Litium expedi-
tione in dicta Curia faciunt compromissum, ad effectum, ne possit peti reductio, quæ
prohibita est per illud statutum. Est autem petitio reductionis ad arbitrium boni viri
8 (vt id obiter non ignoretur) quædam † species appellationis, & similis et *l. non distin-*
guemus. § cum quidam. ff. de arbitr. & ibi *Alexan.* dicens esse quasi appellationem, & *Bart.*
in l. societatem. §. arbitrorum in verb. calumnia vers. quæro quis erit iudex. ff. pro socio Specul. in
9 *tit. de arbitr. in 2. col. vers.* an processus. stante igitur supra dicto statuto, Arbiter † dolum
admittat in laudo, an possit peti reductio ad arbitrium boni viri *Bald. in l. 3. n. 7. C. de arb.*
arguit pro negat. sumpto argumento ex notat. *Iacob. de Aren. in l. 1. ff. aduers. lib.* Nam in-
quit Iacobi si caueatur statuto, quod de dãno dato credatur dicto syndaci, vel saltua-
rii, & iste syndacus denunciauerit falsum, debet nihilominus sibi credi, nam vbi-
cunque debet stari dicto alicuius impossibile est, quod reuocetur dictum eius ex *l.*
1. si aduers. libert. tamen officialis poterit de falso puniri ciuiliter, & criminaliter:
Bald. tamen in *d. l. 1.* contrariam sententiam sequutus ait posse peti reductionem ad
arbitrium boni viri stante dolo Arbitri, ex coniunctione duarum legum, scilicet *leg.*
diem proferre. § stari, & leg. non distinguemus. §. cum quidam, & l. 3. supra eodem, Apo-
still. ad Bald. in dict. l. 3. in vers. reductionis per consil. Ancar. 103. *Roman. de arbitr. numer. 54.*
Soccin. Iun. cons. 16. vol. primo, vbi dicit idem iuris esse, non solum si dolus sit ex parte
arbitri, sed etiam vnius ex litigantib. argumento *leg. ita demum. ff. de arbitr.*, ratio
conclusionis est, quia dolus ab omni dispositione censetur esse remotus *dict. l. creditor.*

Quæst. 5. Arbiter cum iam parasset sententiam in fauorem Titii aduersus Mæ-
uium, sordibus ab eo corruptus, recusabat sententiam ferre, cum pars in cuius fauo-
rem erat pronunciandum, vellet eum sententiam dicere. Dubitabatur ergo an cogi
11 posset, & negatiue videbatur respondendum per text. *leg. sed* † *& si in seruum.* §. 1. *ff. de
arbitr.* ibi, sunt & alii, qui sententiam dicere non coguntur, vt puta si sordes, aut turpi-
tudo arbitri manifesta sit.

Contra quod imò cogendus sit, est text. in *l.* 3. §. 1. *ff. de arbitr.* ibi, etiam Arbitrum,
vel id gratiæ dantem, vel sordibus corruptum, vel alia ex causa nolle sententiam dice-
re, quisquam ne potest negare, æquissimum fore, prætorem interponere se, vt offici-
um, quod in se recipit impleret.

Pro solutione glossa *in dict. l.* 3. §. 1. *in versic.* sordibus adhibita distinctione soluit
hanc antinomiam, & duplici modo distinguit; in *dicta leg.* 3. *cogitur*, quia erant nuda, &
aperta, secreta causæ, ibi post nudata, vtriusque intima, & secreta negocia aperta; In
alia lege non erant aperta, propterea non cogitur. Secundo in *d. l.* 3. pecunia data erat
iudici parato iustam sententiam dicere, ne pronunciaret, aut aliquam sententiam
diceret, in altera lege pecuniam acceperat, vt perperam iudicaret; postea turpitudine
manifestata nolebat iudicare, ait tex. non esse cogendũ, ratio iudicio meo est duplex,
altera quia cum propter manifestam iudicis turpitudinem ista sententia nullius mo-
menti sit futura, nam vel ope exceptionis doli, vel actionis poterat infringi *leg. arbitro-
rum. Cod. de arbitr.* ideo succedit regula, frustra expectatur, cuius nihil operatur e-
uentus; Altera est, quia indulgendum est ei, qui vult honori suo indulgere, & cu-
rare ne incidat in pœnam, nam efficeretur infamis ad instar iudicis *l. fin. Codic. de pœn.
iud. qui mal. iud. l. à procons. Codic. de appellation.* Arbiter enim in pluribus iudici compa-
ratur.

Quæst. 6. Quæro arbiter inique, & dolose iudicauit, an faciat ad instar iudicis li-
12 tem † suam? videtur negandum; quoniam Arbiter differt longo interuallo à Iudice
adeo vt differat in principio, in medio, & in fine, vt notabiliter dixit *Bal. in l.* 1. *C. de Arb.*
13 *numer.* 9. *vers.* sed è contra, in primo iudicium redditur in inuitum, sed † compromis-
sum, nequaquã: nemo enim cogitur compromittere; In medio siue in processu, quia
coràm iudice contrahitur heremodicum, sed non coràm arbitro Item differunt in fi-
ne, quoniam ex sententia iudicis regulariter oritur actio de iure, sed ex sententia arbi-
tri minime, nisi in tribus casibus, scilicet quando est iuratum & de hoc apparet scri-
ptura, quamuis videatur hoc mutatum per *auth. decernimus eod. tit.* Secundo quan-
do est expresse emologatũ; tertius quando est tacite emologatum decem dierum ta-
citurnitate, & fuerit compromissum sine pœna *l. ne in arbitr. & l. pen. C. de arbitr. Bald. d.
loco, & num.* 9. si differunt in fine, ergo arbiter non facit litem suam, & ratio differentiæ
est, quia cum fiat compromissum de voluntate partium, imputet suæ facilitati, qui
non inuenit meliorem hominem & amicum ad dirimendas lites suas, argumẽto *text.
in* §. *præterea, & in Institut. quib. mod. tollit. obligat.* §. *fin. instit. pro socio. l. cum mandato.* §. *fin.
ff. de minor.*

Contrarium tamen tenet *Roman. in* Rub. *ff. de arbitr.* & verius est, primo pro-
pter † æquiparationem inter arbitrum, & iudicem. *l.* 1. *ff. de arbitr.* quoniam in hoc ad-
14 est eadem ratio, ne detur occasio delinquendi; quoniam inique iudicando, vterque
quasi delinquit. §. 1. *instit. de obligat. ex quasi delic. l.* 4. *si iudex. ff. de action. & obligation.*
præterea tolleretur occasio compromittendi, quando proposita impunitatis spe re-
neret quicquid pronunciatur ab arbitro, qui cum bonus vir esse soleat facile prola-
beretur in belluam. Non obstat allegata differentia in principio; medio, & fine. Nam
in his tribus quoque conueniunt in primo quia coràm arbitro debet offerri libel-
lus, sicut coram iudice, *auth. generaliter. C. de episcopis; & cleric.* In medio quoniam sicut
Iudex debet recipere testes, ita & arbiter, *l. pen. Cod. de arbitr.* In fine propterea quod si-
cut iudex debet iudicare de toto, ita & arbiter in *leg. quid tamen. ff. de arbitris*, Bald.
in dict. leg. 1. *numer.* 8. *Codic. de arbitr.* Non obstat etiam, quod cum compromissa sint
voluntaria, debet suæ facilitati imputare &c. nam hæc regula non militat in fauorem
dolosi *dicto.* §. *fin. institut. pro socio*, cum aliis nuper allegatis, nam si depositarius dolo fe-
cerit, non potest allegare aduersus deponentem, tuæ facilitati imputes, quod non
meliorem amicum &c.

Quæst. 7. Quæro Arbiter, per sordes iudicauit, vel per preces, an eius senten-
15 tia sit nulla & profectò in priore casu videtur dicendum, nullam † esse senten-

tiam arguendo de iudice ad arbitrum, secundum ea, quæ superius dicta sunt, nam iudicis sententia lata per sordes non valet ipso iure, vt supra traditum est, *leg. venales. Cod. quando prouoc. non est necess.* si vero per preces non teneat ope exceptionis argumento, *leg. seruo inuito. §. cum prator. ff. ad Trebell. leg. si prator. §. Marcellus. ff. de iudic. leg. 1. & ibi gloss. & Doctor. Cod. de pœna iudic. qui male iudica. item 2. quæst. 3. §. diffinitiua & in cap. cum ab omni, de vit. & honest. clericorum.*

Secundo per textum in *leg. si in lege in fine, princip. ff. locati*, in illis verbis, quibus consequens est, vt irrita sit approbatio dolo conductoris facta, vt ex locato agi possit, & ibi *Bartol.* notat expresse, dicens arbitrium dolosè latum nullius esse momenti.

Tertiò, quia in compromisso semper inest tacita conditio, si dolo non erit arbitratum. *l. ita demum vbi Bald. ff. de arbit*: ipso iure igitur non valet, aut pœna committitur, quando dolo iudicatum est ab arbitro.

Quarto, per textum in *c. 1. extra de arbitr.* respond. ibi esse speciale propter mixturam vitii simoniæ, vt ibi per glossam vnde notabiliter dicunt arbitrium inducens Simoniam ipso iure nullum esse, idem secundum Doctores esset, si induceret vitiū vsurariæ prauitatis, & idem quando laudum contineret peccatum, quod per litigatores esset irremissibile, *Goff. ed. Hostien. Ioann. Andr. Anton. in dict. cap. 2.* Contrarias tamen partes *Bald. in rubr. Cod. de institut. Cacetal. inter tract. in tractat. de transaction. cap. 3. numero* 8. *tom.* 1. dicens quod dolus, aut culpa arbitri, non annullat laudum, sed parit

16 † exceptionem. *§. cum quidam. ff. de arbitr.* eandem sententiam probat *Ioann. Bapt. Perusin in suo tractat. de arbitrio cap. 15. num. 26. verb. ponamus inter tractat. tom. 12.* vbi multa allegat. *l. 3. Cod. de arbitr. gloss. in l. sed si seruum. §. sunt alii. ff. de arbitris*, dicens quod in hoc casu differunt arbitria a iudiciis, secundum nostros Doctores. Congerunt tradita a *Speculatore de arbitr. §. differt in princ. not. ab. per gloss. in l. si soror. C. de collat.* & ab *Angelo in l. qui Roma. §. duo fratres ff. de verborum obligation. Bal. in l. eos. §. qui temere numero 2.* Comprobatur hæc opinio *dict. l. 3. Cod. de arbitr. l. non distinguemus. §. cum quidam & §. ita demum. ff. de arbitr.* Non obstant allegata in contrarium, & ad primum aperta est solutio, quoniam cum multæ sint differentiæ inter Arbitrum, & iudicem, in hoc tamen præcipue distant ad inuicem, vt ex mente Doctor. nuper dixit *Ioann. Bapt. Perusin. loco citato*, ratio discriminis esse potest, vt arbitror, quia iudex sordibus iudicans, nedum partes offendit, sed & Rempublicam: publica enim est persona Iudex, & publicum ius lædit; Arbiter duntaxat, videtur partem offendere, siquidem compro-

17 missum est veluti † contractus, qui iuris priuati videtur, iudicium vero iuris publici *leg. 1. & ibi notat. ff. de iurisdiction. omni. iudic.* vel quia compromissis, paretur metu pœnæ, quæ cum rite fuerit ab initio promissa, ipso iure peti potest si non pareatur, & ideo, quando eam solui est iniquum, datur ex ceptio Reo, vel actio Actori, si dolosa fuit absolutio. Erit autem exceptio ex stipulatione, vel actio ex stipulatu, per quam Reus est absolutus, si erat in compromisso, vt fieri solet, adiecta stipulatio, & clausula doli, aut actio, vel exceptio doli, nascatur iuxta text. in *l. ita demum. ff. de arbitr.* Ad secundum respon. speciale, quoniam arbiter fuit vnus ex contrahentibus (ibi dolo conductoris facta, quando autem esset declaratio precii remissa arbitrio tertii non dicit Vlpianus irritam esse. Secundo compromissa non fiunt per illa verba arbitratu Lucii Titii, &c. *vt in d. l.* illa enim verba significant arbitrium boni viri. Bono autem viro nihil est tam contrarium, quam dolus, *l. 3. in fin. ff. pro Socio.* Ad tertium solutio est in primis, quod tacita conditio si deficiat, nō solet impedire natiuitatem actionis per *l. conditiones, quæ extrinsecus. ff. de condit. & demonstr.* verum non est probanda, siquidem tacita etiam conditio impedit ortum actionis, sicut expressa, vt inquiunt Doctores, argumento. *l. item quia. ff. de pactis*; proinde tutior est responsio, quod in proposito non impedit natiuitatem actionis, tacita conditio, quoniam non inest stipulationi, vt constaret ex his, quæ dixit *Caccialupus d. loco de transact. cap. 3. n. 8. ver.* sed ex actioni, merito non impedit ortum actionis, sed inducit solum exceptionem, vt per *glos. & Bart. in l. ita demum. ff. de arbitr.*

Quæstio. 8. Sed ex iam dictis fit locus dubitationi, vtrum ad dictam actionem,

18 vel exceptionem doli comparandam sufficiat solius Arbitri dolus, an † vero requiratur etiam concursus partis aduersæ. Et sane videtur vtriusque doli necessarius esse concursus ex regula, quod dolus vnius non debet alterum prægrauare. *l. electio. §. si absentem. ff. de noxal. l. 2. § fin. ff. si quis caut. l. si cum. ff. de euiction. c. nemo de reg. iur. in 6.* cui suffragatur

fragatur etiam illa regula, quod non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri *non debet de reg. iur. in 6. vbi Dec. & Car. ff. de reg. iur. l. quod seruus in fine. ff. de acq. possess.* vbi ex mala fide serui, non quæritur actio domini, nec filii vsuræ acquiruntur patri, nec a monacho illicite quæsita quæruntur Monasterio, vt post Bartolum & alios scribit *Aretinus in d. l. quod seruus. §. fin.* ita non debet ex dolo alterius sentire quis detrimentum.

Contraria opinio communi calculo probata est, *Ioann. Bapt. Perusin. in tractatu de Arbitr. cap. 15. num. 27. inter tract. fol. 48. per tex. in dicta. l. non distinguemus*, vbi ex solo dolo Arbitri, volentis propter inimicitias laudum proferre, cum esset constitutus, vt sententiam diceret, competit exceptio doli; Ratio conclusionis est, quoniam pars petendo executionem laudi dolosi, saltem tunc dolo facit, proinde contra eum de dolo potest excipi, & ita placet glossæ & omnibus in *d. l. 3. C. de arbitr. & Nicolao in c. 2. de arbitr.* Accedit, iudicio meo, alia ratio, scilicet quia exceptio doli in cõpromissis est species q̃dam appellationis *d. §. cum quidam in fin.* & ad obtinendã appellationẽ, satis est factum Iudicis inique iudicantis intercedere. Quibus rationibus tolluntur allegata ex aduerso nam ad primum respond. quod dolus partis intercedit, quando petit executionem laudi.

Secundo quod ex dolo Iudicis, non prægrauatur, sed impeditur tantum, ne ius iniquum consequatur, non sentit enim damnum, repulsus per exceptionem doli, sed impeditur ne consequatur iniustum lucrum, qua ratione diluitur etiam secundum fundamentum.

Q. 9 Quæro vnus ex cõpromittentib. temere appellauit, vel reclamauit à sentẽtia arbitri, an incidat in pœnam, *l. eas. §. nisi morte. C. de appell.* vt contingit illi qui prouocat
39 à sententia iudicis.† Affirmatiua responsio videtur tutior nam aut in arbitro est ꝓpria appellatio, & conueniunt verba *d. §. ne temere. iuncta rub.* igitur conuenit dispositio. *l. hos accusare. ff. de accusat. cum vulgar.* Aut est impropria, & tunc quoniam inter appellantem à sententia arbitri, & à sententia iudicis prouocantem, est eadem ratio, vt palam est, ne lites fiant immortales, & ne litigantes perpetuis sumptib. vexentur, succedit regula, ꝙ dispositio loquens in vno casu porrigitur etiam ad alium casum non expressum, stãte paritate rationis, si conueniunt saltem verba lato sumpto vocabulo *Od. l. si vero. §. de viro. ff. solu. matri.* vt in proposito nomine appellationis continetur etiam reclamatio, & recursus *Marant de ordin. iudic. part. 6. in tit. de appell. in 1. quæst. n. 4. verb. super ista quæst. Alber. in rub. C. de appell.* facit *tex. in l. si ab arbitro. ff. qui satisdare cogantur.* & *l. 1. arbitro. C. & l. 12. ff. an per alium causæ appell. reddi poss.*

Contrarium tamen placet *Baldo, & Salyc. in dict. §. ne temerè ille num. 2. verbo modò quæro, iste num. 20. verbo quæro quinto.* illa adducti ratione, quoniam in arbitro non dicitur proprie appellatio, sed recursus constitutio autem pœnalis debet intelligi strictè, & proprie, argumento *l. ea quidem C. si mancip. ita fuerit alien. c. in pœnis extra de reg. iur. in 6. & ibi Dynus*, & notissima iuris est conclusio, In pœnalibus identitate, vel etiã ex maioritate rationis, non fieri extensionem, Doctor. & maxime Roma *in dict. leg. si vero. §. de viro ff. sol. matrim.* sicut nec in correctoriis, *Ias. in Auth. quas actiones col. 6. cum sequentib. C. de sacrosanct. Ecclesiis, & in l. si constante col. 13 ff. solut. matr.* & ista ratio nedum confirmat hanc sententiam, sed valet ad destruendum contrarium, quod erat fundatum in potestate rationis.

Q. 10. Venio nunc ex ordine ad dolum arbitratoris; & quæro, an in eo dolus præ-
41 sumatur, in quo articulo respondeo, cum distinctione. vt diximus† supra in arbitro; sc. vt in dubio non præsumatur, quemadmodum in terminis ponit *Roma. rub. de arbitr. inter Repet. n. 79. vers. tamen in dubio per tex. in l. dolo. Cod. de dolo in l. quoties. §. qui dolum. ff. de probat. & ibi Ant. de Butr. qui Federicũ de Senis*, & alios citat, ratio est, quia semper capitur præsumptio exclusiua delicti *l. merito ff. pro socio*, & quilibet præsumitur bonus, donec probetur malus, fallit ex qualitate facti veluti si nimis aliquam partium grauasset, vt per *Roman. dict. loco argum. l. omnes § Lucius. ff. mandat. Bald. in l. 3. C. de dot. promiss. Bart. in l. fin. ff. de prætor. stipulat. in l. societatem §. arbitrorum, & ibi Alexand. ff. pro socio, Butrius in l. fin. ff de dolo, & cont. um. in c. quint. vallis extra de iureiur. Alex. cons. 47. vol. 1. Ruyn. cons. 129. num. 22. volum. 5.* Præsumitur etiam si nullam probationem à partibus recepisset, & statim laudasset *l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio.*

Præsumitur etiam si in diuisione rei communis iussisset dari omnes res magis preciosas *Roman. dicto numero septuagesimonono, & Ang. in leg. 2. ff. de petit. hæreditat. l. cum inter. ff. de pecul.*

21 Non † præsumitur autem dolus in arbitro, maxime quando laudum ex consilio sapientis, siue iuris periti, *Florian. in l. regula. §. si de iuris ff. de iuris, & facti ignor. l. in bonorum, & ibi Bart. num. 90 ff. de bonor. possess.* Vbi limitat, nisi is, qui consilium petit esset talis, quo deberet per se scire, velut in assessore, vel alio legum Doctore, *Bald. in l. iuris ignorantia, in secunda quæst. Codice qui admitti. & in l. fin. in princ. 1. colum. in secunda quæsti.*
22 *Cod. de iure deliberand.* Quoniam † vero sæpè Iudices vel sponte sua, quia sunt legum Imperiti, vel ex necessitate statuti requirunt consilium sapientis *Bald. in l. ex illo. Codice de appellat. Innocen. in c. si pro debilitate in gloss. in verbo consulere de offic. deleg.* dicens quod imperitus Iudex in causis dubiis debet consilium sapientis adhibere, & isti sapientes debent esse legum periti, & Doctores re, non nomine, quibus haud possit obiici illud antiquum, turpe est nobili & patritio viro, ius, in quo versatur ignorare. Quæri pos-
23 set, qui vere † sunt isti iuris periti, à quibus Iudex, Arbiter, vel arbitrator consilium petens, non modo excusari a præsumpto dolo debeat, sed etiam laudari, quod viri idonei consilium requisisset.

Et profecto si de Iurisconsultis Ciuitatis, & Patriæ meæ Senensis aliquis me interrogasset, multos sane hoc tempore viuentes Iuriscōsultos celeberrimos, longe plurimos iam defunctos possem recensere, semper enim ius ciuile in nostra ciuitate floruit, & in
24 magno honore fuit iuris ciuilis scientia, ex patrio namque antiquo, & perillustri † Gymnasio, quasi ex Platonis Lyceo innumeri prodiere viri de legali philosophia optimè meriti; Parcam autem nominib. multorum viuentium vt qui vel publico munere legendi in Patria, Bononiæ, Patauii, Pisis, Neapoli, firmi præclarissime functi sunt, aut funguntur, vel laudabile aduocationis officium Romæ, Senis, aut alibi huma-
25 na doctrina, atque integritate obierunt. Enumerabo autem † insigniores aliquos ex his, qui hac vita defuncti, gloria famaque perenni viuunt, quorum vel scripta impressa circumferuntur vel digna sunt vt imprimantur, plerorumque autem encomia à grauissimis viris celebrantur, veluti à *Valent. Forst. in sua, hist. Iur. ciu. Rom. Bernardino Rutil. de vitis Iurisconf. Casell. Cott. de Iurisperitis. M. Mant. viris de illustr.* & aliis authoritatibus. Ex viuentibus autem recensebo eos, quos de iure ciuili, aliquod in lu-
26 cem edidisse † comperui.

Nomina Iurisconsultorum Senensium.

B*Eatus Bernardus Ptolemæus*, qui Iohannes nuncupatus, dum ius ciuile Senis honorifice profiteretur, ad Monasticam vitam nonnullis ex auditoribus suis, secum traductis, primus in Agro Senensi sacræ Oliuetanæ congregationis fundamenta iecit.

Riccardus Petronus Neapoli professor S.R.E. Cardinalis vice Cancellarii, cuius authoritas cum esset eo tempore maxima in compilatione sexti Decretalium fuit elaborator præcipuus.

Iohannes Palaxtensis ex familia, quæ nunc dicitur Cerretanorum Baldi præceptor, & magnus textualis, à quo *Bald.* multa fuit mutuatus.

Iohannes Pagliarensis vir magnæ doctrinæ, & sanctitatis, quem *Bald.* primum sui doctorem appellat.

Bartholomæus de Senis, cuius similiter *Bald.* se auditorem fuisse dixit.

Federicus Petruccius alius Baldi præceptor eiusmodi eruditionem tam Senis, quàm Perusii patefecit, vt merito Canonum pater diceretur.

Vbaldinus ex Malcuoltis optimus sui temporis aduocatus.

Antonius Vgurgerius Paduæ legens, qui priuilegium Senensis vniuersalis studii à Carolo IIII. impetrauit.

Marianus Socinus pietate, & iurisprudentia celeberrimus.

Laurentius Lutus eius contemporaneus Romæ aduocatus consistorialis, ex cuius responsis nonnulla inter Socinorum consilia permixta imprimuntur.

Iohannes Baptista Bellantus consultor egregius.

Iohannes Baptista Sanctius laudatissimus suo tempore causarum patronus.

Bartholomæus Socinus Mariani filius, Paduæ, Bononiæ, & Senarum Professor & aduocatus insignis.

Tomas Doccius cognomento Doctor veritatis appellatus.

Bulgarinus de Bulgarinis Senis, & Bononiæ probatissimus legum interpres.

Balthasar Accarisius aliàs Rimbottus aduocatus, & Romæ Senator.

Nicolaus

Nicolaus Piccolomineus Præpositus Senensis acutissimus Iuris disceptator.

Achilles ex Ilicies comitibus Paduæ,& Papiæ lector.

Lancillottus Politus, Interpres facundissimus, qui postea in sacram Prędicatorum familiam ingressus, diuinam scientiam mirè professus est, & tandem Archiepiscopus Compsanus creatus fuit mutatoq; nomine Ambrosius appellatus.

Claudius Ptolemæus, qui episcopatum Cõrsulæ nigræ promeruit.

Benedictus Girlandus probatissimus aduocatus.

Valesius Senensis, cuius etiam consilia impressa circumferuntur.

Ludouicus Burghesius eximius lector.

Rainaldus Petruccius legit in patria egregie,& Auditor Romanæ Rotæ decessit.

Marianus Soccinus Iunior eminentissimus interpres,& aduocatus.

Alexander eius filius subtilitatum princeps dictus, qui immatura morte defunctus est, Maceratæ legens.

Hieronymus Verius lector grauissimus.

Franciscus Coscius Senens. Ecclesiæ Decanus, Canonum explicator eruditissimus.

Marcus Antonius Bardus de iureciuili scriptor optime meritus.

Marcellus Beringuccius Neapoli Professor, cui iuuenis successit Iohannes filius, qui in ea functione, cum omnium studiosorum dolore interiit.

Iohannes Mignanellus Iurisperitissimus, & S. R. Ecclesiæ Cardinalis.

Marcusantonius Bellarmatus assiduus legum explicator.

Seraphinus de Seraphinis magnus practicus.

Bonsignorius Finettus lector senarũ, Romanæ Rotæ. Auditor, Perusii gubernator, magni ingenii Iurisconsultus.

Marcus Antonius Burghesius aduocatus Consistorialis,& inter aduocatos Romanæ Curiæ facile primus.

Angelus Spannocchius Senarum, ac Salerni primum, nunc vero Bononiæ lector eminentissimus,& facundissimus.

Siluius eius frater, qui eximie functus in Patrio,& in Maceratensi Gymnasio munere legendi,& consulendi, in Florentina Rota Iudex dignissimus residet.

Horatius Spannocchius alius frater, postquã legit Senis varias functiones pluribus etiam extra Italiam locis obiuit, & de iure etiam ipse conscripsit,

Alexander Turaminus, qui ius ciuile professus est Senis, ac Romæ, tum Florentiæ laudabiliter iudicem egit nunc vero disertissime leges Neapoli interpretatur.

Hieronymus Bargalius frater meus, qui postquam Senis docuit ius ciuile, Florentię ius dixit, Ianuæ Ciuilis Rotæ fuit Auditor, ac in locum Capitiustitiæ ad tempus substitutus, & ad criminalem Rotam ibidem electus, iisdem illis diebus in Patria diem suum obiit, vbi inter principes Aduocatos vigebat.

De Dolo in iudicio Criminali Cap. XI.

1 *Delicta alia nominata, alia innominata.*
2 *Stellionatus crimen, quid sit, & vnde dicatur.*
3 *Stellionatus crimen, vnde oriatur.*
4 *Stellionatus crimen, quibus casibus committatur.*
5 *An irroget infamiam.*
6 *An in eo sit locus pœnitentiæ.*
7 *Quæ sit eius pœna.*
8 *An eius pœna conueniat cum actione doli.*
9 *Dolus nemini nocens, non punitur.*
10 *Dolo alium accusans de capitali Crimine, an sit capitaliter damnandus, remissiue.*
11 *Dolum committens, vt vni noceat, & noceat alteri, nihilominus de dolo punitur.*
12 *In delictis generaliter semper dolus præsumitur.*
13 *Qualitas personæ, & instrumenti, quo quis percutit faciunt præsumi dolum.*
14 *Homicidium qualiter præsumatur dolosum, vel excusetur, pendet ex coniecturis, de quibus remissiue.*
15 *Statutum pœnale requirens dolum, an obtineat in lata culpa.*
16 *Pupillus de dolo qualiter puniri possit, remissiue.*
17 *Index dolose capitaliter puniens, an sit capitaliter puniendus, remissiue.*
18 *Occidens capitaliter damnatum, an, & qualiter sit puniendus, remissiue.*
19 *Delicta, an ad sui substantiam requirant dolum distinguitur.*

20 *Iudex subiiciens aliquem iniustè ad torturam, qualiter puniatur, remissiue.*
21 *Iudex excommunicans contra formam capituli primi, de sententia ex communicationis in sexto licet dolo careat, puniatur.*

RElinquitur, vt ad dolum in iudicio criminali transeamus, quod autem illud sit, diximus supra quando doli in iudicio aggressi fuimus disputationem. Et primo loco quæro.

Quæst. 1. Quæ actio competat pro dolo in hoc iudicio, vel qui eius occasione com-
1 missus; & sane cum delictorum quædam sint nominata, quædam † innominata; pro his, quæ proprium nomen habent, vt furtum, falsum, & c. nominatum etiam competit remedium, vt furti, vel falsi, crimen proprio, & speciali nomine carens,
2 stellionatus appellationem † accipit, vt in *l. 2. & 3. ff. de crimin. stellion* ibi: (stellionatum autem obiici posse his qui dolo quid fecerint, si aliud crimen non sit, quod obiiciatur) eaque est differentia inter illum titulum, & *rubr extr. de crimin.* in quibus de innominatis delictis agitur, quod in crimine stellionatus nihil est quod obiiciatur, præter dolum; *in titulo de extraordin. crimin* adest præter dolum etiam delictum, licèt specialem titulum non habeat, vt declarat *Possius in titulo de extraordinar. criminibus num. 1.* reiecta declaratione glossæ in *rubr. de extraordin. criminibus, in secunda continuatione*, Porrò autem ad declarationem huius actionis, nonnulla explicanda sunt. Et primo vnde hoc nomen stellionatus deductum fuerit, ad significandum innominatum hoc delictum. Secundo quæ requirantur vt committatur. Tertio in quibus casibus contrahatur. Quarto an irroget infamiam. Quinto an in eo sit locus pœnitentiæ. Sexto quæ sit pœna eius. Septimo an conueniat cum actione de dolo.

Ad primũ respondet *Accur. in l. 1. in v. stellion. ff. eod.* satisfacit *Al. li. 1. parerg. iur. c. 46.* ... latus in *ap. ost. d. l. 2.* occurrit *Menoc. de arb. cent. 4. casu 381.* in quo de hoc crimine agẽs ex authoritate *Plin. Hist. Natur. li. 30. c. 10.* ait enim stellionẽ esse animal lacertæ simile, quo nullum fraudulentius homini inuideat, indeque ait, stellionum nomen in maledictum translatum secundum, *Saly. in rubr. Cod. eod.* dicitur à stellione animali, quia stellatum est, sicut cælum, & dolo plenum. Et si vis tibi notum exemplum, vide in scorpione, quia brachiis eleuatis tibi amplexando, blanditur, & eum cauda secreto te pungit & ideo ab his, qui habent scorpionem stellam pro ascendente, tibi caue.

3 Ad secundum † respondeo ex *Possio citato loco in fine* crimen istud oriri ex dolo in committendo, non in omittendo, quæ differentia inter dolum in committendo, & in omittendo addenda est his, quas deduximus in *libr. 1. in titulo de dolo in committendo, & omittendo.*

4 Ad tertiũ † dico innumeros esse casus, in quib. perpetrari potest delictũ huiusmodi, enumerabo aũt aliquos à Dd nostris explicatos p *Bal. se cõs. 14. & seq. vol. 1. Bart. in l. 1 §. 1. in fin ff. si quis ius dicẽti non obtemp. Abb in c. fin. ext. de rescrip. in fi. Ang in l. 1 § fin ff. de eo per quẽ fact. erit Bossius vbi sup. & Menoch. citato loco*, Veluti si quis extraneus à iudicio iudicis perturbet Iurisdictionẽ. secũdo si qs abutatur rescripto Apostolico. Tertio lacerãs litteras Aduersarii, patenter in præsentia iudicis. Quarto subtrahens alicui probationes, & subtrahens sese, ne deponat, aut testificetur in iudicio. Quinto si quis rem pignoratam vendiderit, permutauerit, vel in solutum dederit, nisi esset ita ad modicum obligata, vt possit vtrinque, & creditori, & emptori satisfieri. Sexto qui rem duobus diuerso tempore vendidit, vel donauit, *Menoch. d. loco nu. 12. vers. declaratur*, vbi pulchre hunc casum explicat & multipliciter limitat *vsque ad num. 22.* Septimo Periurus. Octauo, qui falso alicui triste nuncium attulit. Nono qui dissimulata condicione suæ personæ, vt alios alliciat, contrahit cum aliquo. Decimo, qui in foro auget precium Annonæ, vt alii carius emant. Vndecimo, qui in venditione rerum fiscalium auget precium, vt alter carius emat, nec enim permissum est licitare, vt tertio noceas. Alios vero casus si quis requirat, in quibus id genus criminis contrahatur, consulat supra allegatos Doct. & *l. 3. ff. eod*

Quæst. 2. Succedit quartum, an irroget hoc delictum infamiam, & sane con-
5 trouersi iuris est, siquidem † *Vlpian. in l quid ergo. §. crimen. qui finalis est. ff. de his qui notant. infam* apertè definit infamiam irrogare his verbis (crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum iudicium non est) verum à cõtrario sensu idem *Vlpian.* quasi parum sibi constans in *l. 2. ff. de crim. stellion.* inquit stellionatus iudicium famosum quidem non est. Ad resoluendam hanc difficultatem. *Mart. & Bulg. anti-*

qui

qui gloss. relati Accursio in d. §. crimen. in verf. publicum, dicebant condemnatum hoc crimine per sententiam fieri infamem, & ita procedere textum in *dict. §. crimen*, vt non obscure indicant illa verba, infamia irrogat damnato. Ipso iure non infamat, & ideo respondet *Vlp. in l. 2.* iudicium famosum non esse, discedit ab hac solutione Accursii, quamuis non reddat rationem, ea vero, me iudice, esse potest, quia si famosum iudicium non esset, nec per sententiam irrogaret infamiam, cum iudicium continebat etiam sententiam, & dicitur famosum iudicium, quia si fuerit declaratum Titium, puta furtum fecisse, vel falsum commisisse, ob qualitatem criminis efficitur infamis. Quare ipse ex mente Ioannis alio pacto distinguit, eamque distinctionem tacito authore refert *Duaren. lib. 1. disputat. cap. 41.* sed quia nihil occultum quod non reueletur deduxit velum: *Robert. Aur. libr. 4. senten iur. cap. 17.* vt obseruat *Menoch. loco supra citato in fine.* Nempe aut crimen stellionatus descendit ex causa, ex qua aliquis ciuiliter damnatus infamatur. Et tunc hoc iudicio infamatur. Exemplum est, si quis ciuiliter de dolo conuictus fuerit, subit infamiam in *titulo. ff. de dolo*, si ex eadem causa criminaliter conuentus damnaretur, non euitaret notam infamiæ. Aut ciuiliter damnatus non efficeretur famosus vt in *leg. tutor. §. contrarium. ff. de pignorat. actione.* & tunc crimen stellionatus damnatum nō infamat, & probatur hæc distinctio in *l. infamem. ff. de public. iudic.* vbi damnatus est priuato crimine non efficitur regulariter infamis, nisi tale crimen sit, vt de eo ciuiliter conuictus, subiret infamiam, vt in furto, si igitur in priuatis delictis est seruanda illa distinctio Iurisconf. ergo & in crimine stellionatus custodienda. quod priuatum est, *l. 1. ff. de crimine stellionat. l. stellionat. Cod. eodem*

6 *gloss. in l. quid ergo. § fin. in verf. publicum. ff. de his qui nota. infam.* † ad qnintum respondet *Bossius supra citatus num. 8.* dicens locum esse pœnitentiæ quoniam si quis satis faciat læso, vlterius criminaliter aduersus eum non queritur per text. in *l. 1. & ibi Salyc. C. eodem*, vbi pulchre declarat, an & quando in delictis sit locus pœnitentiæ. Ad sextum a-

7 perta est responsio ex *l. 1. ff. eodem*, scilicet quod est pœna † extraordinaria, siue arbitraria, & *l. 3. §. pœna eodem*, vbi quia crimen stellionatus legitimum non est non habet legitimam pœnam, sed extraordinariam, *Menoch. d. loco num. 4. ex consil. Raphal. commen. 41 in fine.*

8 Ad septimum non est † difficilis solutio, nam primo conueniunt, quod sicut in ciuili negocio deficiente particulari, & nominata actione datur actio doli. *l. 1. §. merito. ff. de dolo* ita in criminalibus deficiente titulo criminis, competit stellionatus, & propterea sicut illa est actio subsidiaria, ita est ista accusatio extraordinaria. Secundo, conueniunt, quia sicut vbi per actionem ciuilem potest dolus purgari, tunc non agitur actione doli, ita nec crimine stellionatus, & ideo quemadmodum si dolose gestus contractus est nullus, quia purgatur dolus ex nullitate contractus, ita etiam non agetur crimine stellionatus. *Menoch. d loco num. 5. & 6. facit. l. 3. ff. eod.*

Quæst. 3. Quæro vtrum dolus commissus, sed nemini nocens debeat puniri,

9 differui supra, & conclusio fuit, quod non puniatur, exemplo falsi, quod si † nemini noceat, non punitur, *Bartol. & ibi Appost. l. damus. Cod. de falsis*, sed sicut in falso receptum est, vt scilicet quando nemini nocet, non puniatur scilicet ordinaria pœna falsi, sed alia mitiori ad iudicis arbitrium si nocere potuit, per ea, quæ late ponit *Menoch. de arbitr. iud. casu 306. cent. 4. num. 14. & num. 15.* cum multis sequent. quoniam quādo falsum cōmisit, quantum in ipso fuit, qui falsum commisit, nocuit, & per eum non stetit quin noceret, ita in dolo, si non nocet, sed tamen potuit nocere & per dolosum non stetit, quo minus noceret, puniatur quidem, sed pœna mitiori, quam punitus esset, si dolus cōmissus nocuisset, vide ad quæst. *Soccin. seniorem consf. 103. vol. 1.* vide etiam supra *lib. 1. in tit. de vero dolo.*

Quæst. 4. Si probetur quem dolo alium accusasse, vt decapitaretur, qui vere nul-

10 lum crimen fecerat an poterit Iudex probato dolo suspendere, vel aliter † interficere, *Iaf. in l. & si legibus num. 2. & 3. Cod. si contra ius, vel vtil. public. vide infra.*

Quæst. 5. Quæro fuit dolus commissus, & nocuit, sed non ei, cui dolosus volebat nocere, sed alteri, ita quod fuit erratum in corpore, an sit satis ad illum puniendū, perinde ac si ei nocuisset, cui volebat obesse. & pro negatiua facit. *l. si quis in fundi vocabulo. ff. de legat.* Primo vbi error † in corpore vitiat dispositionem non secus, ac si facta

11 non esset. Secundo quia animus, & intentio distinguunt facta, & quo ad eum, qui læsus est dolosus, cum animo & intentione nō deliquit, vbi autem non est animus fraudandi, & decipiendi non est dolus. *l. 1. §. 1. ff. de dolo.*

Contrarium tradit *Iason in l. clam possidere. §. qui ad nundinas num. 56. ff. de acquir. possess. Remnald. iun. in l. vt vim. ff. de iust. & iure. num. 100.* vbi ponit exempla; est autem ratio decisionis fundata in *l. eum qui. §. fin. ff. de iniur.* confert lex 1. *§. si legatarius ff. ad leg. falcid.* & in *d. §. fin.* redditur ratio in *princ. & cuncta gloss.* confert etiam illa regula quod dans operam rei illicitæ, tenetur de omni eo quod inde sequutum est, vt per *Doct. in rub. ff. si certum petat.* Tertio quia sæpe puniuntur delicta etiam ignorantia commissa *l. 1. ff. de legib.* Quarto quia facile esset deludere legem & euitare pœnam, dicendo nõ hunc, sed alium volebam offendere. Quinto quia ita puniendo, homines sunt cautiores ad euitanda delicta. Non obstant contraria, & ad primum non bene arguitur de vltimis voluntatibus ad delicta propter disparitatem rationis, nam ibi vitiatur, quoniam ibi nullo modo constat de corpore, hic apparet de aliquo corpore, ibi deficit omnino voluntas disponentis, sed hic non cessat, quia fuit eius intentio illud delictum committere, & commisit, nam quantum ad Ciuitatem, nihil interest, iste, vel ille offensus, vel læsus sit, nam vterque suus ciuis est. Secundum non habet vim, quoniam intentio distinguit maleficia, scilicet, vt videatur hoc magis, quam illud delictum commissum, non autem quid nullo modo non sit commissum, quando vere illatum est damnum, vel iniuria alicui, Exemplũ est elegãs in *l. qui iniur. ff. de iniur.* atq; ex his rationib. deducant, q̃ in delictis sufficit dolus in genere, licet erratũ sit in corpore, declara tamen, vt per *Aret. cons. 80. n. 7.* sc. q̃ iste, qui errauit in corpore, & ita prętor propositum deliquit, non punitur, vt dolosus, nisi actus dolosus verosimiliter ad aliud delictum dirigatur.

Quæst. 6. Quæro vtrum in delictis dolus præsumatur in dubio, videtur quod nõ, primo per regulam generalem. *l. quoties. §. qui dolo. ff. de prob. l. dolum. C. de dolo.* Secundo ex gl. singulari de sicariis *Masc. de prob. concl. 531. fol. 396. num. 11. vol. 1.* vbi si pater percutiat filiũ in dubio, non p̃sumitur dolus. Tertio ex doctrina *Bart. in l. si pign. §. fi. ff. de pign. act.* vbi per illũ tex not. q̃ promittens de euictione, plus q̃ lege permittatur, nõ tamẽ cense-
12 tur in dolo. Verum † contrariũ videtur frequentius esse receptum per tex. not. in *l. si nõ conuentum. C. de iniuriis,* vbi verba iniuriosa censentur in dubio animo iniuriandi, *Corneus cons. 93. viso, & in cons. 361. viso, volum. 3. Cepoll. cons. 22. n. 5. & cons. 24. num. 8. cum seq. Rur. cons. 52. n. 33. & cons. 78. n. 16. vol. 4. Burs. cons. 94. n. 3. in pr. cumulat. Masc. d. concl. 531. d. fol. n. 10.* & ratio est, quam ibi gl. exprimit. in *d. l. si conuictu*, verba namq; prolata sunt sui natura iniuriosa, merito censentur eo animo prolata, tum etiam quia facile esset sæpe euitare pœnã, cũ dolus sit difficilis probationis, *Burs. cons. 40. n. 63 & Men. de arb. Iu. l. cons. ce n. 2. casu 11. Dd. in d. l. dolũ.* talis enim animus esse præsumitur, qualis est actus gestus, si igitur malus est actus, decet talẽ præsumere animũ facientis. Non aduersantur allegata pro alia sententia, Nã regula *l. quoties. §. qui dolo,* limitatur in doctis, in quib. cadit cõmunis ista p̃sumptio, q̃ dolus præsumatur. & quoniã p̃sumptio validior tollit p̃sumptionẽ imbecilliorem *l. diuus cũ vulg. ff. de rest. in integr.* ideo cũ pater percutit filiũ, præsumitur potius ad correctionem, quam ad perniciem filii verberasse. Tertio nõ obstat doctrina Bart. quoniã procedit quando aliquis facit actum, qui fieri solitus est, quãuis esset illicitus, & ita in terminis loquitur *Bartolus d. §. si creditor*, culposus non est, inquit, qui fecit, quod fieri consuetum erat, stante itaq; quod dolus præsumatur in delictis, dubitatur qualiter præsumatur, cui dubitationi respondet *Bald. in sua margarita, in verb. dolus, vel culpa* dicens præsumi ex qualitate instrumenti, cum quo percutitur, Ita *Innocent. in c. sign. de hom. & l. 1. ff. ad l. Corn. de Sic. l. 1. §. sed si clara.* & ibi *Iac. de Aren. Spec. de prob.*
13 Item ratione † qualitatis personæ percutientis, & qualitatis instr. *gl. not. in l. 1. C. de Sic. l. item quar. §. item Iul. ff. loc.* & si de qualitate instrumẽti non apparet, & ex percussionibus filius, vel seru⁹ moritur infra triduum præsumitur dolus. *l. 1. C. de emend. prop.* Rursus ex qualitate ictorũ præsumitur dolus, etiã si post multos dies moriatur, vt *ff. ad l. Aquil. l. mela. §. si plures in d. §. idem Iul.* vbi forma calcei, non erat instrumentũ aptũ ad nocendũ, quia circa qualitates istius instrumenti, quatuor considerantur, aptitudo, inuectio, & consuetudo, vt not. in simili in *l. 2. ff. si cert. pet. Q. 7.* Quæro an in crimine homicidii præsumatur dolus, & quomodo & ex quibus à dolo, vel alio delicto, coniecturis excu-
14 setur *Fr. Aret. in cons. 80. n. 2. vsq. in fin. ad n. 9.* & qualis debeat esse † dolus, vt inde sequi debeat pœna homicid. *Rim. iun. in l. 1. ff. quod q. iur. nu. 184. fol. 304. Clar. in § homi. ver. dolosũ cum seq.* & ad exclu. præsumptionẽ doli in homicidio, an sufficiat coniectura consang. *l. 1. vbi gl. & Dd. C. de Sicar.* q̃ sic *Bal. in l. si. in 2. opp. C. de her. inst. Sal. in d. l. 1.* si accedunt aliæ coniect. vel nõ sufficiat sola cõiect. consang. *Q. 8.* Quæro, dol⁹ à lege vel com. vel mu-
15 nicip reqritur exp̃sse ad imponendã pœnã, an suff. lata † culpa, & com. opinio est neg. p

Iason

Ias.on in l.in actionibus.num.23.ff. de in litem iur. copiosè *Didac. de Sponsal.cap. 6.§.8.num. 2.* *Angel.de malef.ver.scienter.n. 12.vide inf.in tit.de culpa.*

Quæst.9. Quæro, pupillus quatenus ex dolo possit criminaliter puniri. *August.in*
16 *Addit. & Ang.de malef.in ver.† scienter, & dolose.nu.6.* ibi tu aute, & de minore doli incapace, vide.

Q.10. Quæro, an Iudex sit capitaliter puniendus, qui dolose capitaliter aliquem
17 † damnauit *Vasq.lib.1.n.26.c.18.Illust.controuersia.*

Q.11. Quæro, Titius occidit damnatū ad mortem, an sit puniēdus, & quomodo,
18 idem † *Vasq.d.loco c.28.num.23.*

Quæst.12. Quæro an ad substantiam delicti, requiratur dolus, ita vt à dolo quid-
19 ditatem accipiat, & essentiam, & sine ipso non sint, distinguit † *Bart. in l.is qui. §.fin.ff. de furtis, & in l. quod est falsum.ff. de falsis,* & ibi appostillatio forsitan dicit, & facit pro affirmatiua, quia dolus delictum est, *Iason in l.prima.§.hoc iudicium.ff.siquis ius dicenti non obtemperauerit,numer.40.l.prima.numer. 25. Cod. de transact. l.ex ea parte.§.ex facto.ff.de verb.obligat.leg.siquis ita promisit,§. Seia.ff.de verb. obligat. Iason in §. item si quis in fraudem instit.de act.n.208.* & actio ex dolo dicitur ex delicto *Alex. in l.siquis.ff.si cert.petat. l.quod nerua.ff.depos.Ias.in l.1.§.ex maleficiis.nu.61.& 69. Inst.de act.* dicit in furto, & homicidio regulariter dolum præsumi.

Quæst. 13. Quæro qua pœna afficiatur iudex, qui indebite aliquem torturæ
20 subiecerit. † *Riminal.l.1.ff.quod quisque iur.num. 185.Menoch.de arbitr.cent.4.casu 301. numer.4.*

Quæst. 14. Iudex excommunicauit contra formam *cap. 1. de sentent. excomm. in 6.* an requiratur dolus, scilicet quod dolose excommunicauerit, vt incidat in pœnam d.capituli, *Marianus Socc.in cap.sacro.numer. 229.extra de senten.excommun.gloss. in d. cap.1.* arguit, quod dolus requiratur ex verbis tex. ibi dum ait (siquis autem iudicii temerarius violator) & sic videtur requirere dolum, argumento *l.2.§.doli mali.ff.de vi bonorum raptorum.*

21 Contraria tamen † sententia placet glossæ prædictæ, *Hostien.& Ioann.* & cum ea videtur pertransire *Soccin. d. loco. num. 229. & 230.* nempe quod Iudex incidat in pœnam *dict.cap.prim.* si ex sola negligentia, vel stultitia, vel fatuitate iudex violauerit illam constitutionem, & facit argumentum ex verbis tex. ibi temerarius violator, iuncta *l.eum quem temere.ff.de iud.& per cap.2.extr. ne clerici,vel monachi.* Nam incidit in pœnam dicti *capit. primi.* qui temere violauerit, temere autem dicitur facere, non solum qui facit dolose, sed qui facit stultè, & negligenter, vel sine causa, & violator dicitur, etiam corruptor, contaminator, seu pollutor, vnde temere polluens, & puniēs subditum, dicitur constitutionis violator, secundum *Socc.d.loco, Host. in d.c.1.*

De Dolo in legibus, & statutis Cap. XII.

1 *Dolus, aut committitur in legem, aut cōtra legem.*
2 *Dolus in lege quibus nam modis committatur.*
3 *Interpretatio legis, dicitur pars legis.*
4 *Dolus in legis latore, & in lege, non præsumitur, & quare.*
5 *Lex quid sit.*
6 *Lex vnde dicatur.*
7 *Statutum in damnum tertii, an tanquam dolosum valeat.*
8 *Distinguitur.*
9 *Statutū, Ecclesiæ præiudicare non potest.*
10 *Statutum ex rationabili causa factū, valet, licet sit alteri damnosum.*
11 *Hoc tamen casu, reficienda est damni æstimatio.*
12 *Statutum sine ratione, & alteri præiudicans, eo reclamante non valet, tacente, tenet.*
13 *Statutum, cui dolus causam dederit, an sit ipso iure nullum, an vero patiatur doli exceptionem.*
14 *Franciscus Piccolomineus Philosophus Senensis laudatur.*
15 *Lex duplici forma constat.*
16 *Statuentes sine potestate, qua pœna puniantur.*
17 *Dolosi legislatores, qua sint pœna afficiendi.*
18 *Consultor dolosæ legis, eadem pœna punitur, qua legis lator.*

POst hæc videamus de dolo in legibus, vel statutis, hoc enim est, quod fuit à nobis quarto loco propositum, cuius declarationis duæ sunt positiones. Nam aut dolus
1 committitur in legem, aut fit cõtra † legem, in *l. scilicet adm ittitur dolus*, puta dum conditur à legislatore, qui non publici boni studiosus, vt legislatorem decet, sed proprii commodi cupidus dolo legem ferat. Contra legem est gratia exempli, quando neuter contrahentium hoc agit, aut intendit, vt alterum decipiat, sed magis sese inuicem adiuuant, vt legem, vel statutum, quod ipsorum voluntati, & intentioni resistit, impedimentoque est defraudent, facit *l. non dubium. C. de legib. tradit Stephan. de Federicis in commentario primo de interpretat. iuris.* Agamus itaq; priori loco de dolo in lege, vel statuto.

Q. 1. Quæro itaque primo loco quot modis dolus committatur in lege, & videtur, quod tribus potissimum modis ex doctrina Angeli *in rub. ff. de doli exceptione*, quam refert, & probat *Sebastianus Medicis in tract. de fortuit. casib. part. 1. quæst. 10. n. 47. gl. ind. rub.*
2 *ff. de doli except.* † Primo condendo, vt fuisse Tribonianum, quorundam opinio est, vt patet ex *Suida in vita Iustin.* dum ait Tribonianum auri cupiditate, leges fixisse, atque refixisse.

Secundo interpretando, in quo dolo ille fuit, qui legem pro certis diebus induciarum inter hostes latam interpretabatur, vt noctium, non essent factæ induciæ, ideoq; iure sibi putabat licere noctu agros depopulare. Tertio occultando legẽ, ne subiecta oculis iudicis possit instruere religionem Iudicantis, & id genus doli à Iurisconsultis præcipue committitur, dum auaritia, odio, vel alia praua animi cupiditate perperam legem interpretantur, cum eorum tantummodo sit officium de iure interpretari *l. 2. §. his legib. latis. ff. de orig. iur. §. responsa prudentum inst. de iur. natur. gent. & ciuil.* III. occultando legem, ne subiecta oculis iudicis possit instruere religionẽ iudicantis. Addo ego quartum modum sc. vtendo lege, vt accidit quando falsis legibus aliquis vtitur iuxta tex *in l. fin. ff. ad l. Cornel. de fals.* vbi aqua, & igni interdicitur, qui falsis constitutionib. vtitur. 3

Sed tamen contrarium puto, sc. quod vno modo, duntaxat, dolus committatur in lege, nempe condendo, & statuendo, ita vt à solo legislatore veniat immediate licet mediate possit etiam originem habere à consiliariis Principis, vt exemplo Iustiniani potest esse perspicuum si vera sunt, quæ de ipso traduntur, nam à Iustiniano dolus esset commissus, Triboniano suggerente, & tunc vere dolus est in lege: Alii vero duo sequentes modi continent potius dolum contra legẽ, quam in lege, nam qui dolose interpretatur saluis verbis legis contra eius nititur voluntatem *l. nõ dubium. C. de legib.* nõ dubium est, inquit tex. in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem, nec pœnas insertas legib. euitabit, qui se contra iuris sententiã sæua prærogatiua verborum fraudulenter excusat. Qui vero legem occultat, vel celat venit vtiq; contra legem, ne magistratus ea perspecta secundum illam posit iudicare, & siquis obiiceret, quod dolus interpretando sit dolus in lege, nõ contra legem, ea ratione, quod interpretatio est de mẽte legis mens; aũt est anima legis *arg. §. 1. instit. de legit. patr. tutela*, insuper, quia interpretationes legum 12. tabul. proprium ius constituerunt, & appellatũ est communi nomine ius ciuile *d. l. 2. § his legib. latis.* & interpretationes Iurisconsultorum, quib. sunt pandectæ compositæ, in vim legis transierunt ex approbatione *Iusti. §. quas ex omnib in proœmio instit. & in 1. & 2. constit. Cod. in l. 2. C. de vete-*
5 *ri iure enuclean* Respondeo quod vera interpretatio legis, est pars † legis, & quidẽ præcipua sed dolosa est contra legem, cum sit lex recta ratio, iubens honesta, prohibens contraria *Cic. 1. de legib.* quando vero interpretationes sunt in vim legis receptæ, tũc si sunt dolosæ, erit quidem dolus in lege, non interpretando, sed in condendo, quippe fuit rogata lex dolosa, & nisi accessisset principis, vel populi approbatio, vim legis non habuisset, *§. sed quod principi, instit. de iur. nat. gent. & ciuil.* Quartus etiam modus non facit ad rem, quia dolus nõ est in lege, sed in eo qui vtitur pro lege, quæ non erat lex, etenim falsa lex, non est lex.

Q. 2. Cum itaque dolus in lege præcipue condendo admittatur. Quæro an dolus
4 in legislatore, & in lege præsumatur in dubio, & breuiter † respondendum est negatiue per ea, quæ tradit *Bald. in cap. in consultationibus colum. vltima extra de offic. delegat. & Rebuff. concordantiarũ c. 1. rub. de const. b. usion.* dicunt enim à legibus & legum latoribus, semper præsumitur dolus abesse & *Rebuff.* addit, de interpretib. & commentatorib cum in hoc tendat, merito leges eliciat. Ratio est, quia legis officium est non solum dolo carere, sed in quantum potest obuiare malo *Vasq. illustr. q. c. 49. n. 5. & seq.* præterea lex est

cui

cui decet omnes homines obedire, cum propter multa, & varia, tum maxime quia omnis lex est inuentio quædam, & donum Dei. *l. 2. ff. de legibus*, certe si doli præsumptio esset in aliqua lege, neminem deceret illi obedire, & non esset inuentio Dei, qui in ciuitate sunt *d. l. 2.* quod si doli esset aliqua suspicio, nullū decet et secundū eam viuere lex est etiam, secundum † quam omnes homines decet viuere, est insuper lex, vt eadem *l. 2.* dicitur, Iustorum regula & iniustorum, præceptrix faciendorum, & non faciendorum. At si dolo esset vlla in ea præsumptio, regula esset iniustorum tantum, & præceptrix non faciendorum. *Arist. Quinto moralium Nicomach.* ait leges præcipiūt attinentia ad virtutem omnē, qui leges seruat, dicitur virtutem omnium seruare præcepta; Suffragator, quod † lex a legendo dicta est, ex eo quod ex multis, quæ fieri possunt consultatione, & contentione aliqua lecta sit, græcè dicitur à mente, quasi a diuina mente prodiens per humanam mentem in vrbes emanat, & congruenter mens vrbium nuncupatur, hæc sane omnem a lege excludunt præsumptionem doli, & ex iam dictis infertur, rectè dixisse *Baldum in tractatu de statutis in verf. vxor. num. 2* a lege & statuto dolum censeri semper exclusum, quod & placuit *Ancarano in cap. canonum de const. Dec. cons. 1 1. n. 6. cons. 36. n. 8. Socc. Iun. cons. 48. n. 49. vol. 1.* inquiunt enim statutum non comprehendere casum dolosum.

Quæst. 3. Quæro conditum est statutum in ciuitate in damnum tertii, an tamquam dolosum non teneat? examinat. *Iason in l. 1. num. 7. ff de iust. & iur. in l. quominus in quæst. ff. de flum. in. 1 5.* † *Ancaran. in cap. canonum stat. in 11. quæst. de constit.* in statuto Ciuitatis Spoleti. & pro sententia affirmatiua confert non leuis ratio. Nam ciues possunt in suis subditis, & in eorum territorio, facere conditionem eorum meliorem, etiam cum damno Tertii argumento *l. Proculus. ff. de damno infecto*, scilicet quando ab illo tertio aufertur tantum lucrum, vt ibi expressum est, & not. *gloss. in verb. facere*, confirmo ego, quod in statutis inspiciendū est, quod vniuersis prodest non quod singulis est vtile, siquidem lex est communis reipublicæ sponsio, Ciuitatis communis compositio, *l. 2 ff. de legibus*, & ius ciuile est, quod omnibus in ciuitate est vtile, Alias nullum fermè statutum valeret, cum nullum sit, ex quo non inferatur præiudicium tertio. Pro † solutione distingue. Aut ille tertius, in cuius damnum conditum est statutum, est subiectus iurisdictioni statuentium, aut non est subiectus, priore casu valet statutum, si ex rationabili causa valet statutum, si ex rationabili causa, puta suadente publica vtilitate, ratio est in promptu, quia publicum bonum præferēdum est priuato, tamquam magis dignum & præstantius, & ita procedat text. *i leg. proculus*, atque illud puto ego declarandum, vt obtineat, quando principalis intentio statuētium fuerit bono publico consulere, licet sciant resultare alicuius tertii dispendium; Legis latoris enim officium est, vtilitati vniuersorum inuigilare, spreto priuatorum commodo in his casibus, in quibus publica, & priuata vtilitas non possunt simul coniungi. Quod si statuentes vt nocerent alicui ex ciuibus ediderunt principaliter statutum, quamuis vtile esset reipub. putarem iure non valere, quoniam ex eo veniret iniuria, vnde fuserat expectandum, contra *leg. meminerint. Codice vnde vi*, & careret statutum suo fine, prodesse, non obesse & ad salutem ciuium, & in columitatem conditas esse leges, Prudentissim. *Tullius* affirmauit; Alio vero casu statutum non valet Exemplum est in statuto Spoleti, cuius meminit *Iason in d. l. 7. numero. 1. ff. de Iust. & iur.* quo cautum erat, vt ciues, & incolæ mittentes frumentum ad Molendinum extra portam ciuitatis certum vectigal soluerent, & si mitterent ad molendina ciuitatis, tunc nihil soluerent.

Habebat, & Episcopus Spoleti, molendina extra ciuitatem, vbi soliti erant ciues mandare triticum ad molendum, sed cœperunt abstinere propter nouum onus gabellæ. Quare † episcopus dicebat statutum non valere, quasi in sui odium & dispendium conditum, quod non liceat. tum quia in præiudicium non subditi nihil valet constitutio, tum etiam quia in odium alterius. Consulit *Ancaran. in* fauorem episcopi, & in *consil. 13.* super dubio transmisso, & illi consilio se subscripsit collegium Bononiense, hoc ipsum probat *Panormitanus in cap. ecclesia Sanctæ Mariæ de constit. Alex. cons. 219. in 2. col. visa facti narratione*, cumulat *Iason dicta leg. prima numero 8* ratio conclusionis est, ait *Ancar.* quia non est attendendum, in quem verba dirigantur, sed contra quem effectus porrigatur. *leg. cum pater. §. duratio. ff. de leg. secundo.* nam plerunque verba distinguuntur contra vnum, & effectus est contra alium, & istud est maxime ponderandum. *leg. 4. §. nunc de effectu ff. de liberi. legat.* & propte-

rea cum effectus huius statuti, dirigatur principaliter ad Molendina Archiepiscopi,
tamquam dolose in eius odio factum, non debet valere, quoad præiudicium ipsius,
sed est intelligendum de euntibus ad alia Molendina ciuium, non ad Molendina Ar-
chiepiscopi, statutum enim seculare, non debet nec Ecclesias, nec res earum ligare,
Ex qua ratione, non obscure colligitur solutio ad argumentationem in contrarium, e-
tenim non procedit in non subdito ciuitatis, cuiusmodi sunt personæ Ecclesiasticæ.
His vero addenda sunt *dict. Felyn. in c. cum omnes n. 2. & seq. extra de consti.* vbi tres facit in
hac materia principales conclusiones.

Prima si statutum fiat ex causa rationabili, quamuis specialiter contra aliquem,
10 & in † eius præiudicium, valet ex annot. ab *Angel. in l. impetrata. C. senten. rescind. non pos.*
quod probant *Imol. & Butr. in d. c. cum omnes*, cum ibi cumulatis per *Fely. in d. n. 2.* Vbi li-
11 mitat, dummodo † læso reficiatur damni æstimatio, per ea quæ tradit *in cap. quæ in eccle-
siarum in 2. conclus. de constit.*

Secunda conclusio, statutum factum sine iusta, & apparenti causa in præiudiciũ
12 tertii, tam diu tenet, quamdiu ille tollerat, sed eo reclamante, vel † querelante, reuoca-
bitur, per *Ang. in l. 1. ff. quod quisq. iuris* nam licet ab iniquitate legis non possit appellari
l. si qua pœna. ff. de verb. sign. tamen hoc casu licet appellare per ea quæ cumulat *Ias. in d. l.
1. in pr. ff. de legib.* ratio est meo iudicio, quia quamdiu tacet, videtur suo fauori renun-
ciare, vel damnum condonare. Limitatur autem conclusio, quando statutum cõcer-
nit certum hominem per *tex. in l. fin. ff. de appell. recipiend.* secus si statutum est generale,
adeo vt possit omnibus adaptari, veluti quod filia dotata non succedat, tunc enim nõ
potest de iniquitate redargui. Sed hæc limitatio non est probanda, quia statutum non
fit principaliter in præiudicium, vel odium fœminarum sed pro conseruatione agna-
tionis. Tertia est conclusio, sicut ex causa potest fieri statutum in prædicium singulo-
rum, ita ex causa potest statui in fauorem singulorum, ex not. per *Alb. in 1. part. statutorũ
quæst. 22. & est tex. in l. neque Dorotheum. Co. de decurion. lib.* 10. nam sæpe ordinantur sta-
tuta ad bonũ singularis alicuius hominis, qui priuilegium meretur ratione virtutis, ar-
gum. *l. Aquilius. ff. de donat. & in l. 1. §. 1. cum simil ff. de tut. & cur.* ex hoc enim inquit *Fely.*
datur occasio multiplicandi virtutes vtiles Reipub.

Q. 4. Quæro dolus dedit causam statuto, an reddatur nullus ipso iure, an vero o-
13 pe † exceptionis, tangit *Ias. in §. action. n. 35.* vers. quid autem in dolo dante, institution.
de action. in *l. hoc edicto, vbi Alex. Dec. & omnes. ff. quod quisq. iur.* & profecto videtur sta-
tutum mero iure valere, per tex. *in d. l. hoc edicto, iuxta Alex.* ponderationem, nam cum
in *l. 1. § fin.* eiusdem titulo per actum nullum, non detur pœna illius edicti, *in d. l. hoc edi-
cto inquit I. C.* quod statuens ius iniquum incidit in pœnam illius edicti, ergo statutum
dolosum, & iniquum ipso iure tenet, alioquin non daretur illa pœna.

Secundo *Ias. in d. l. hoc edicto*, fortius arguens ait, statutum est stricti iuris, not. *Doct.
in l. quicquid adstringendæ. ff. de verb. oblig. l. constitutionib. ff. ad municip.* Actus vero stricti iu-
ris, cui causam dedit, non annullatur ipso iure. *l. eleganter. ff. de dolo* per ea, quæ diximus
sup. in illa diuisione doli incidente, & dante causam, igitur nec statutum quo argumẽ-
to adductus *Mantua. sing. 316. n. 4.* probat hanc sententiam, & dicit esse notandam. III.
suffragatur quia aduersus statutũ dolosum competit exceptio doli *l. 1. in fin. ff. de except.
doli iuncta rub. Bart. in l. fin. ff. de appell. recipiend. Can. in c. cum omnes de minor. in c. 1. de iudic.
Dyn. in l. quoties. C. de fideicommiss.* quod si nullum esset statutum, esset locus exceptioni
nullitatis. Contrariam sententiam quasi muro æneo defendit textus in *c. erit lex 4. dist.*
Secundo munit, & tuetur etiam *l. 1. & 2. ff. de legib.*

14 Tertio adstipulatur, quod tradit † egregius *Franc. Picolomin.* Senensis patriæ splẽ-
15 dor *in sua philosophia in gradu 10. c. 24.* ait enim † legem esse præditam duplici forma, al-
tera quæ extrinsecus est, altera, quæ intrinsecus. Veluti, quod sit publica præceptio, prodi
ens ex decreto, & voluntate principis, alia, quod æmuletur naturæ ordines, & ad id bo-
num dirigat, quod vere, & sui natura bonum sit. Prima est posita in facultate principis
altera nequaquã. Prima est forma quædam popularis, & ęterna, Altera est forma prin-
cipalis, internaq; eius essentia, legesque solum prędite sunt forma prima, ęquiuoce tã-
tum dicũtur leges, non secus, ac lapidea statua dicitur homo, quæ vero altera constãt,
absolutè, & verè suique natura sunt leges etiam si non adsit approbatio, & mandatum
principis, lex vtraq; tamẽ forma absolutissima lex consurgit, quib. sanẽ documẽtis di-
lucide apparet, dolosam legem & si populi, vel principis authoritate sancitam, æqui-
uoce legem dici, & vere non esse, & hanc sententiam in puncto iuris, credere esse ve-
riorem,

riorem cui non aduersantur opposita, & primo quidem ex *l. hoc edicto*, rectè satisfacit *Iaf. ibi n. 2.* quoniam non bene infertur statutum nullũ esset, & iudex fecisset illud seruari de facto, foret tamen locus illi edicto; secundum, quod est validius, puto ita diluendum, vt sc. de contractu stricti iuris, non bene inferatur ad statutum stricti iuris, nã contractus stricti iuris, & consensum habet, & sic materiam & formam puta in stipulatione, præcedentis interrogationis, & subsequentis responsionis. At in lege dolosa cessat intrinseca forma legis defectus autem formæ annullat, per ea quæ nuper diximus, in contractu est, cur contrahentes sibi imputent propter consensum: in statuto, cum emanet à superiori, sine consensu subditorum, nihil est, quod illis imputetur, ideo est ipso iure nullum.

Tertium non vrget, quandoquidem, vt mei iudicii est, ille textus non probat, quod aduersus legem dolosam competat exceptio doli, sed hoc exprimat tantum sc. in contractibus, testamentis, & legib. dolum committi, cæterum, quod vbi statutum sit dolosum, competat exceptio doli, non aperit, nam fieret etiam ex ea ponderatione, quod contra dolosum testamentum competeret, & tamen dicit esse falsum *Mantuan. dict. singul. 316. n. 4. in fine.* quia sc. licet videatur stricti iuris *l. alias. ff. de in lit. iuran.* tamen habet instar bonæ fidei *l. in minor. ex quib. causis in integrum rest. non est necess.* & est solum stricti iuris, quo ad suam primæuam naturam *d. l. & minorum not. Bald. in l. rescriptum § si pacti id in pen. col. ff. de pact.* pari etiam modo eueniret, quod pro omni cõtractu doloso præstaretur exceptio doli, quia ibi dicitur in contractib. dolo fieri, & tamen certi iuris est non competere, in contractib. bonæ fidei. Hæc inquam in pũcto iuris, veriora esse sentio, sed si ad commune Doctorum votum respiciamus prior opinio videtur esse frequentior, quod sc. statutum dolo factũ teneat sed detur exceptio doli, vel appellatio vt per Doct. in *d. l. 1. & l. hoc edicto. ff. quod quisq. iur.* Ang. *cons. 270. & cons. 137. Alex. cons. 160. lib. 2.*

Q. 5. Quæro ex mente *Bartoli in l. omnes populi in 4. quæstio. ff. de iust. & iur.* qualiter puniantur illi, qui fecerint statuta, cum non habeant potestatem, & respondet, quod

16 si faciant causa † occupan. iurisdictionis incidunt in *l. Iuliam Maiestatis* vt in *l. 3. § fin. ff. ad l. Iul. Maiest.* ibi qui ve priuatus pro magistratu, quod sciens dolo malo gesserit, *Appostill. ad Bart. ibi in vers. potest item*, ac puniri saltem pœna arbitraria per not. à *Bald. in l. nemo martyres C. de sacros. Ecclesiis*, vbi inquit, quod quãdo lex verat tacite punit, & pœna est arbitraria, argumento. *l. Sanctio legum. ff. de pœnis l. 1. § expilatores. ff. de exactoribus & expilat.*

Sed probabilior est opinio *Bart.* nam expresse continetur pœna *d. l. Iulia in d. l. 3. ibi.* eadem lege tenetur, iuncto *fine d. legis*, accedit ratio, quippe quia cum leges condere sit meri imperii. *Doct. in Rub. Cod. qui admitti, & in l. imperium. ff. de iurisdict. omn. iud.* non dubium est, eum vsurpare, quæ ad maiestatem populi, vel principis pertinent. *§. sed quod Principi, instit. de iure naturali gent. & ciuil. l. 1. ff. de constit. princip.* Præterea in hoc crimen incidit, qui aduersus securitatem populi vel Principis committit *l. 1. in princip. ff. ad l. Iuli. Maiest.* nulli autem dubium est quin lædat securitatem populi, qui nouas leges condit, atque promulgat. Porro autem, si non leges fecerit ad vsurpandam Iurisdictionem Principis, sed ad alium finem, vt puta, qui in priuato aliquo commercio hominem decipiat, falsam, pro vera legem ostenderit, tunc cessante lege Iulia Maiestatis, crederem locum esse *legi Corneliæ de falsis. per tex. in l. fin. ff. de falsis.*

Quæst. 6. Quæro quæ sit pœna condentis legem dolosè. Resp. *Plato in libris de*

17 *legibus* sentit aperte maiorem esse, pœna homicidii dum ait, grauius † esse delictum in lege condenda dolum committere, quàm hominem interficere, eiusmodi enim peccatum multorum per multa secula interficit animos, quanto igitur maius est scelus, animam quam corpus interimere, tanto acerbior debet esse pœna eius, qui dolo legem condit.

Conuenire etiam videtur pœna veneficii, quia sicut venenum inficit corpus, ita dolosa constitutio, vniuersam corrumpit rempublicam, quæ corpus est politicum, multis hominum officiis, quasi pluribus membris, constat, Ita vt magnum corpus veneno perimat, qui reipublicæ dolosam, & perniciosam legem seruandam promulgat, est enim dolus iurisconsulto & legum latori, vt venenum medicis, qui sicut ab eo maximè cauent, ita illi debent in lege ferenda ab omni dolo esse alieni, præterea sicut princeps, qui falsos Deos proponeret populo colendos, veram idolatriam committeret, ita qui dolosam legem edat, ciuilem idolatriam, atque politicum format, vt non veram legem, & sua propria virtute destitutam obseruet, etenim ita se videtur habere

vera lex, ad salutem respectu finis, sicut se Deus habet eminentiori modo ad salutem hominum. Accedit, quod qui dolosam legem ferat, peccat mortaliter, & tenetur in animæ iudicio ad restitutionem, ideo *Isaias cap.* 10. relatus ab *Hostiens. de pœnit. & remiss. §. quid de condentibus leges.* Vę qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis, ad cuius fugietis auxilium, & vbi derelinquetis gloriā vestram, ne incuruemini sub vinculo, & cum interfectis cadatis? extendetur eadem pœna ad illos, qui principi, vel
18 Regi fuerint authores † ferendi dolosam legem, vel constitutionem ex reg. consilii, à contrario sensu, vbi latissimè *Decius. ff. de reg. iur. c. nullus, & ibi Dyn. extra de reg. iur. in 6. Hostiens. in d. §. quid de condentibus leges,* vbi consiliarios, scriptores, iudicantes exequutores, eadem pœna plectendos affirmat.

De Dolo contra legem. Cap. XIII.

1 *Dolus contra legem, fraus etiam appellatur.*
2 *Dolus contra legem quomodo fiat, exemplis declaratur.*
3 *Durius agitur cum homine, quam cum lege, & quomodo id intelligatur.*
4 *Dolum legi facere quid sit.*
5 *Dolus legi quibus modis fiat, & primo per actum inter viuos, & num. 7.*
6 *De dolo per actum vltimæ voluntatis.*
8 *Ius prothomiseos, siue ius congrui, competit habita fraude de contractu ad contractum.*
9 *Et statur iuramento illius, qui vult iure congrui vti.*
10 *Dolus legi quomodo fiat in vltimis voluntatibus.*
11 *Dolus in vltimis voluntatibus non excluditur, ob imminentem mortem testatoris.*
12 *Dolum quibus modis soleant parentes contra legem committere in fauorem filiorum spuriorum.*
13 *Dolus ita committitur per fideicommissa particularia, sicuti per vniuersalia.*
14 *Incapacibus personis quo iure prohibitum sit tacita fideicommissa relinquere.*
15 *Incapaces personæ quæ dicantur.*
16 *Tacitum fideicommissum in fraudem legis duplici modo.*
17 *An requiratur valida promissio, vel potius sufficiat simplex.*
18 *Tacitam fidem in fraudem legis accommodans, an in foro conscientiæ teneatur.*
19 *Accusare qui possint de fideicommisso in fraudem legis.*
20 *Accusare seu deferre quilibet potest se ipsum.*
21 *In deferendo, an sit locus præuentioni, inter hæredem, & fideicommissarium.*
22 *Hæres tacite rogatus de fideicommisso in fraudem legis, potest non restituendo retinere in foro conscientiæ.*
Contraria tamen sententia in puncto iuris probabilior ostenditur, num. 24.
23 *Pœna non debetur in foro fori, non sequuta condemnatione.*
25 *Hæc regula declaratur.*
26 *Quod nemo teneatur crimen suum prodere, quomodo verum sit.*
27 *Dolus legi factus circa tacitum fideicommissum, probatur etiam coniecturis.*
28 *Ampliatur etiam adhibito iuramento.*
29 *Admittuntur tamen præsumptiones in contrarium.*
30 *An non existentibus coniecturis positiones hæredi fieri possint, quod tacitam fidem accommodauerit.*
31 *Negatiue tamen concluditur.*
32 *Rogatus restituere cui velit, non potest restituere filio spurio testatoris, ne fraudem legi fecisse dicatur.*
33 *Rogatus in fraudem legis restituere rē modici valoris, an perdat omnem hæreditatem.*
34 *Emphiteuta, qui partem Rei sibi locatæ vendit, an subeat amissionem totius.*
35 *Socium filii spurii non licet patri instituere hæredem in fraudem fisci.*
36 *Pupillariter non licet instituere spurium legitimo in bonis patris.*
37 *Vxor in bonis mariti pupillariter substitui à marito non potest stante statuto, quod vxori nihil relinqui possit vltra dotem.*
38 *Fideicommissum tacitè in fraudem legis relictum, regulariter fisco applicatur.*
39 *Fallit tamen.*
40 *Fideicommissum quando dicatur relictum expresse in fraudem legis,* & num. 41. *vbi plura exempla ponuntur.*

42 De-

42 *Deferens in fiscum fideicommissum fraudulentum, & non probans quibus pœnis puniatur.*

43 *Delatio, siue accusatio de fideicommisso in fraudem legis relicto, quo tempore fieri possit.*

44 *Probatio fideicommissi in fraudem relicti per testes singulares fieri potest.*

45 *Et quando testes singulares probent.*

46 *Si plures fraudem fisco fecerint, an omnes teneantur in solidum.*

47 *Reuocato testamento, an censeatur reuocatum fideicommissum tacitè in legis fraudem relictum*, & num. 48.

49 *Fisco pro relictis in fraudem legis, qua actione vti possit.*

51 *Fideicommissarius, cui relictum est in fraudem, si se deferat, an præmium consequatur, & quam partem fideicõmissi lucretur*, num. 50.

52 *Rogatus prius tacitè de fideicommisso, deinde palam, an incidat in pœnam, remissiuè.*

53 *Rogatus tacitè de restituendo capaci personæ, quæ tempore restitutionis euaserit incapax an pœnam subeat, remissiue.*

54 *Rogatus in fraudem legis, an perdat Falcidiæ beneficium, remissiue.*

55 *Deuoluto in fisco fideicommisso, ad quem spectet æs alienum, etiam hæredi datur restitutio, remissiue.*

56 *Rogatus tacite de restituenda falcidia, an æque peccet, ac si de hæreditate restituenda rogatus esset.*

1 COnsequens nunc est, vt ad dolum contra legem trãseamus qui rectè potest fraus
† appellari. *l. quod nerua. ff. depositi*, quia quod nominauerat dolum, paulo post nuncupat fraudem, ibi in dolo est, quia fraude non caret. Ad euidentiorem intellectum prẹmitto, quod non sunt idem fraudem, siue dolum legi facere, & homini, vt dixit notab. *Soccinus in l. att prætor la 2. §. sed si quis. ff. de iur. iur. Francis. Aret. cons. 47. num. 4.* Exem-
2 plum † est in liberto, qui alienat bona sua, vt fiat minor centenario, quo casu nulla quarta debetur patrono ex dispositione iuris, certè is alienat in fraudem legis, disponentis libertatem centenum valorem habentem, relinquere patrono legitimam, & ita loquitur text. in *d. l. si libertus. §. fin. ff. de iur. patron.* vt per *Aretin. d. cons. 47. nu. 3. verb. non obstat.* sed si libertus alienaret, non vt fraudaret tota quarta suum patronum, sed vt haberent minus quarta, tunc est in fraudem hominis alienatio. *Aretin. ibidem*, quando etiam pater donat, vt fraudet filios in legitima, non facit fraudem legi, sed homini, id est filiis, vt nihil inueniant in suo patrimonio. Et magni refert, an sit fraus facta legi, vel homini, patet quia actus gestus in fraudem hominis, puta creditoris, valet mero iure, *l. 1. cum sequen. ff. quæ in fraud. credit.* secus quando est gestus in fraudem, & dolum legis, *l. si libertus minorem. ff. de iure patronus*, ex quo *Soccin d. §. sed & si quis* infert, quod
3 quamuis dũrius agatur † cum ministro legis, quàm cum lege, per text. *in leg. Celsus ff. de arbitr.* tamen durius agitur cum lege, quam cum priuato homine *Bald. in l. 1. in 1. col. C. si quis in fraud. patron.* & in *cons. 16. d. vol. 1. per l. 8. §. transactione alimentorum leg. 9. §. qui per fallaciam. ff de transaction. & Aretin. d. consil. num. 4.* dicit durius agi, quando lex fraudatur, quam homo, nam alienatio liberti in fraudem legis, quia est nulla. Secundò quia in totum est nulla, non autem pro illa rata, quæ deficiebat, ad hoc, vt liberet, non esset minor centenario, Durius ergo agitur cum fraudatore hominis, dixit eleganter *Nicolaus Moron. in tract. de treuga. & pace parte 2. quæst. 13. num, 13. per text. in l. arbitrio. §. penult. ff. de dolo. l. libertus minor ff. de iur. patronat.* Bald. *in l. si post tres. ff. si quis caut.* & durius peccat, qui legis fraudat interpretationem. *l. ita fidei. ff. de iure fisci*, nec verum, quia fraudans legem, totam offendit rempublicam. Qua ratione factum esse c̃redo, vt multa sint contra communes iuris regulas inducta, ne dolus fiat contra legem, & ne lex circumueniatur, *Tiraquell. de legibus connub. gloss. 5. numero centesimo nonagesimo secundo, & 105. & numero 60.*

Quæstio. 1. His autem iactis fundamentis, quæro quid sit dolum, vel fraudem legi facere, & quot modis fiat, ad primum respondeo, vt supra, quando neuter contrahentium hoc agit, aut intendit, vt alterum decipiat, sed vt magis ipsi sese inuicem adiuuent, legem verò, siue statutum, quod ipsorum voluntati resistit, aduersatur, impedimentoque est, defraudent; planè cum & in testamentis, & in aliis dispositionibus, nedum in contractibus legi fiat fraus, vt paulo post manifestabitur, ea definitio, non est ad rei explicationem penitus accõmodata, quare sic potest ea res
4 describi, vt dolum fraudemuè legi facere sit, saluis † verbis legis, contra mentem, & voluntatem eius disponendo, agendoq; venire facit tex. in *l. non dubium est. C. de legib.*

Non dubium est, inquit, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, con-
tra legis nititur voluntatem. Vel cum homo, quod lege prohibetur, vere intendit, &
occultat. quod vero lege fieri permittitur verbis exprimit, & palam disponit, & vt res
fiat illustrior exemplo, prohibetur lege ne spuriis, & incestuosis filiis à patre relinqua-
tur hæreditas, vt mox fiet apertum, per *l. vnic. C. de his, qui se adfer. lib. 10.* vt scilicet deter-
reantur cines ab illicito coitu, & promptiores fiant ad nuptias, quibus repletur ciuitas
liberis, & ingenuis hominibus, *l. 1. ff. sol. matr.* meliores enim ciues lex esse credit eos,
qui ex legitimo matrimonio nascuntur, quàm qui ex damnato coitu, eadem autem
lege permittitur, quemcumque hominem, si modo sit capax, hæredem suo testamen-
to facere. §. *& vnum, &* §. *extraneum, instit. de hæred. instituend. cum vulgarib.* Pater insti-
tuit hæredem Mæuium hæreditatis capacem, & sic verbis expressit, quod erat lege
concessum nulla filii spurii facta mentione, confert titulus. *C. plus valere quod agitur &c.*
sed tacite rogauit ipsum, vt spurio hæreditatem vniuersam, vel partem eius restitue-
ret, & ita occultauit, quod erat lege interdictum. Demum quando homo ita disponit,
vt lex efficiatur elusoria, tunc dicitur dolo circumueniri, vt ex proposito exemplo fit
apertissimum. Nam elusorium esset, quod spurius non fiat hæres, si per illud tacitum
fideicommissum posset hæreditas derelinqui. Quoad secundum scilicet, quot mo-
dis legi contingat fieri fraudem, & dolum; Respondeo duplici modo, nimirum per a-
5 ctum † inter viuos, & per actum vltimæ voluntatis. De dolo per actum inter viuos,
in *l. Iulianus. §. mutui. ff. ad Macedon. l. pen. ff. quod met. caus. cum simil. Bald. in l. 1. C. de his qui*
pen. nomine. Dyn. in c. vlt. extr. de reg. iur. in 6. Bart. Bald. Castr. in l. contra, & ibi gloss. ff. de le-
6 *gib. facit. l. fraus. ff. eod. tit. c. quia in tantum extra de Simonia.* de fraude per † actum vltimæ
voluntatis est text. & ibi *Bart. & Doctores in l. in tacitis. ff. de legat. 1. in l. 1. C. de his, qui se de-*
fer. lib. 10. l. fin. & ibi Doct. ff. de his quibus vt indign. l. 126. §. in testamento. ff. de legat. Ancar. 1.
quæst. familiarum quæst. 31. Bald. cons. 75. num. 1. vol. Baleotus de notis. & spuriis c. 45. Man-
7 *tic. de coniect. vltimarum volunt. lib. 10. cap. 4.* Venio ad primum † sane inter uiuos mul-
tifariam, multisque modis dolus fit contra legem. Et primo de lege ad legem, exem-
plū est, Senatusconsulto Macedoniano non licet filiisfamilias mutuare pecunias; fœ-
nerator igitur hac lege circumuenturus mutuo dat vinum, oleum, pannum, quibus
venditis filio sit copia pecuniæ iuxta *d. l. Iulianus. §. mutui.* Secundus est persona ad per-
sonam, *Alex cons. 54. li. 7.* palam est in magistratu, cui inhibitum est subiectis suæ iuris-
dictioni impressionem facere. Magistratus per suam personam non facit impressio-
nem, sed eius contemplatione facit alicuius amicus impressionē Titio, ita vt terrore
correptus vendat rem, eam non alias venditurus, iuxta *l. pen. C. quod met. caus.* Tertio de
contractu ad contractum, *Alex. d. cons. 54. lib. 7.* veluti non est concessa donatio inter
coniuges constante matrimonio; Coniux fraudem lege facturus animo donādi ven-
dit. *l. si sponsus. §. circa. ff. de donat. inter vir. & vxor. gloss. in l. contra legem. ff. de legibus. Decis.*
Delphin. in 1. parte 573. quæritur quando, vbi infert ad pulchram quæstionem in termi-
nis soluendi laudenii, *Afflict. de iure prothom. §. 4. num. 3. verb. tertio nota*, vbi citat titul.
C. plus valere, quod agitur. Aliud in ea re exemplum est, quæ obligatur quidem ex mu-
tuo, non ex fideiussione, aliquis cupiens Meuio mutuare, & mulierem in fideiusso-
rem accipere, mutuat mulieri, & Titium in fideiussorem accipit, vt *l. 6. ff. ad Senatus-*
consult. velleian. Quarto de nomine ad nomen, puta sacerdotibus interdicta est habi-
tatio mulierum, exceptis auia, matre, sorore, ipsi concubinas suas iisdem nominibus
nuncupatas secum alunt, iuxta textum in *l. cum qui probabilem in 1. Cod. de episcopis. & cle-*
ric. sic etiam passim sub nomine interesse vsuras stipulantur. Quinto committitur do-
lus aduersus legem per additionem, vt si statutum vetet, mensuras vendi vltra sex
drachmas, caupo trib. nucibus adiectis vendat pro decem, Doct. *in d. l. contra legem. ff.*
de leg. de modo ad modum etiam fit fraus. Nam prohibita, disponi non possunt sub
conditione, vel pœna eis poni vt in *l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum obligation.*
Septimo de quantitate ad quantitatem, finge, statuto prohibetur, ne pœna exigatur,
patet quidam promisit cum hoc pacto, vt si soluat intra annum quadraginta, tunc sit
a reliquo liberatus, coniectura enim satis est aperta, quod si non soluisset intra an-
num 40. reliquo vsque ad centum erant loco pœnæ, huiusmodi vero doli, & fraudes
sunt excogitatæ ab vsurariis, vt dicit *Bald. in l. 1. C. de his qua pœnæ nomine.* & hæc omnia
habes per *Stephanū de Feder. in comment. 1. de interpret. iuris.* Præterea dolus, & fraus. 8.
modo fit legi, nempe de facto ad factum, vt vendidi tibi ancillam eo pacto, ne prosti-
tueres illam, in lupanari, aliàs efficeretur libera, tu non posuisti eam in lupanari, sed
in cau-

in caupona, vt ibi ministraret, quod idem est, quo ad effectum, ideoque ancillam potero vendicare, & in libertatem ponere. Rursus & nono de tempore ad tempus, veluti agebam contra minorem, 28. annis, & contra ipsum debebat ferri sententia, & executioni mandari in minori ætate, iudex studiose distulit ferri sententiam, vt gratiosus esset. Aduersario meo, ita quod lata est, postquam minor ille factus est maior, certe non nocet illa sententia, perinde, ac si lata non esset, & iste est modus fraudandi legem in iudicio, Tandem decimo fit fraus de loco ad locum, *Ancaran. cons. 329. numer. 4.* vt puta caueretur statuto Bononiæ, quod si aliquis emat aliquam rem debeat soluere vnum grossum pro libra, ego volens euitare gabellam, an Mutinam, & ibi feci instrumentum; non videtur valere venditio, quia facta est fraus de dolo ad locum, sed memini quondam Senis non fuisse reputatam fraudem, ex generali consuetudine; Nam erat Senis statutum, vt pequis, mulis, asinis, in ciuitate venditis certa solueretur gabella, sed extra massas Senarum non solueretur, Ciues ad euitandum onus gabellæ ibant extra massas, & nunquam vidi aliquem pro non soluto vectigali, quasi in fraudē legis de loco ad locum fecisset, posteriores hos modos ludificandi legem habes, apud summam *Rol. in 2. parte sub tit. de pact.* Vbi modos alios congerit fraudis, & doli aduersus legem,

Quæst. 2. Ex antedictis infertur ad quæstionem iuris congrui de qua per *Afflict. de iure prothomis. §. 4. num. 3 verb. primo nota.* Tenetur vicinus volens rem vendere, vicinum requirere, aliàs si illo irrequisito vendat, potest ab eo reuocari vēditio, & istud ius congrui cessat in donatione in permutatione, & aliis quibusdam contractibus, vicinus, qui erat venditurus fecit Titio instrumētum donationis, & occulte recepit precium *argum. l. fin. §. sed & quis C. mand.*

8 An vicinus, vel consanguineus habet † ius congrui, videtur negandum, quia instrumentum est donationis, quod habet pro se præsumptionem veritatis, & solennitatis præterea dicitur probatio probata, & veritas apparens. Contrarium concludit *Afflict. d. loco*; ratio est, quia est factus dolus, & commissa fraus de contractu ad contractum. vt in simili *d. l. fin. §. sed & si quis. Cod. mand. faciunt not. in cap. quanto de priuil. & in leg. fraus ff. de legib. & in reg. certum de reg. iur. in 6* Confert *titulus Cod. plus valere quod agitur.* non valet ergo donatio tamquam celebrata in fraudem iuris congrui, non aliter ac si venditio facta non esset, idem si fieret fraus de contractu venditionis, ad alios contractus, in quibus non haberet locum ius congrui non aliter, ac si venditio facta non esset. Etenim quum quid fit in fraudem legis, non valet quod sequitur ex eo. *l. non dubium C. de legib. Hostien. in sum. m. de empt. & vendit. §. qualiter rescindatur, ver. illud autem.* Sed cum dolus, & fraus non præsumantur, & *eodem loco. num. 4. vers. quarto nota*, Afflictus respondet probari iuramento † eius, qui dicitur vendidisse sub tit. donationis, & si nolit iurare, argumentum est, initæ fraudis, *argumento text. in l. manifestæ. ff. de iur. iur.* si confiteatur nulla est maior probatio, quàm proprii oris confessio. *l. qui de inof. testam.* cum multis ibi cumulatis per eum, ubi ait probari dictam confessionem extraiudicialem etiam absente parte, quia confessio huiusmodi licet nun valeat ad obligandum, tamen est valida, quandu tendit ad declarandum actum, qui poterat esse dubius. *Bart. in l. cum quis decedens. §. codicillis ff. de leg.*

9

Tertio rursus poterit probari fraus per testes, nam his creditur aduersus instrumentum *gl. in auth. de fide instrum. §. si vero a aliquis, gl. in l. illicitas. §. veritas ff. de offic. præsid. Bald. in l. 1. C. plus valere quod agitur* & si contractus esset factus in scriptis, qui ad sui substantiam exigeret scripturam, tunc non posset probari nisi per contrariam scripturam not. in *leg. generaliter. de fide Instr.* Secundo fallit quando ex scriptura resultaret probatio iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio. *cap. is, qui de sponsalibus*, nisi contra præsumptionem iuris, & de iuro esset in eo casu recepta probatio *Afflict. d. loco. num. 8. vers. 2. dico*; testes autem ad probandam hanc fraudem duo numero sufficiunt argumento *l. vbi numerus. ff. de test.* vt dixit *Specul. in tit. de instrum. edit. §. restat. verb. sed pone*; & probat *Afflict. in d. loco. §. 4. num. 8. vers. secundo dico*, quicquid dixerit *glo. in §. si vero quis in aut. de fide instr.* quod quatuor testes requiratur. Tertio idem *Afflict. eodem. §. 4. nu. 10. vers. tertio proba*, inquit probari per coniecturas, quæ autem istæ sint, late prosequitur *ibi vsq. ad num. 19.*

Veniendum est modo ad fraudem, siue dolum contra legem in vltimis volun-
10 tatibus, in quibus † sicut in contractibus, potest fieri dolus, & contra hominem, & aduersus legem. Primo quidem modo, veluti si quis ad scribendum testamentum voca-

Mm

... aliquid sibi adscripserit in testamento, lex enim suspicatur falso conscriptum esse contra mentem testatoris, & in damnum hæredis *l. 1. §. inter filium verb. ex illa. l. diuus in prin. ff. de falsis. l. 3. C. de his qui sibi adscripser.* nisi sibi adscriberet in testamento id, quod ab intestato obtinere posset *d. l. 1. §. inter filium. l. filius circa principium*, & ibi *Bar. ff. de falsis*, ideoq; si filius adscripserit ibi hęreditatē patris, cui ab intestato succedis, falsitas Prima omnino cessat. *l. 1. C. de his qui sibi ascrib. Rub. cons. 7. n. 9.*

Secundo cum aliquis rogatus restituere hæreditatem in fraudem ingrediatur religionem, ibique profiteatur, quæ fraus aduersus fideicommissum, & sic contra testatorem, & contra substitutum probatur cōiecturis, veluti si moribundus, & in mortis articulo, siue in vltimo vitæ spiritu, quis inducat habitum Monachalem, vel in nimia senectute *Bald. in auth. nisi rogati. numer. 24. Codic. de trebell. argument. l. filia mea. ff. solut. matr. l. omnis. §. Lucius. ff. quæ in fraud. credit. Mantic. de coniect. vltim. volunt. lib. 10. cap. 4. numero 18 19. & 20.* ibi dicit, quod ex sola ęgritudiōe non præsumatur fraus facta fideicommissario, si quis ægrotus suscipiat monasticum habitum sed necessariæ sunt aliæ coniecturæ.

Q. 3. Quoad secundum de dolo aduersus legem in vltima voluntate, potest pro-
11 babiliter dubitari, an committatur, & certe prima fronte videtur potior sententia †
negatiua, per tex in *l. ex hoc edicto. §. alienare. ff. de alien. iud. mut. caus. facta Imol. in l. si is qui num. 3. de vulg. & pupill. substit.* vbi probatur, quod in vltima voluntate dolus non præsumitur, quia nemo creditur immemor salutis æternæ. *l. vlt. C. ad l. Iul. repet.* & multo magis testator, cum se cogitet moriturum. *l. hac consult. verb. & cum humana fragilitas. C. qui testam. facere poss. l. 1. C. de testa. c. cum Martæ de celebrat missarum.* Secundo per doctrinam *Bart. in auth. minoris debitor. nu. 12. qui dare tutor. vel curator. possit*, quod scilicet voluntas testatoris excludit omnem fraudis suspicionem. Contrarium tamen est verius. *l. in tacitis. ff. de legat. 1 l. non intelligitur. §. tacita autem ff. de iure fisci. l. in fraud. & l. si. ff. de his, quibus vt indignis, cum not. Anc. quæst. fam. quæst. 31. à Manti. C. eod. loco*, & dilucidius constabit ex infra scriptis, nec ad rem pertinent allegata ex aduerso, ratio est, quia affectio filiorum, nepotumq; spuriorum sæpe ita nos decipit, vt de eorum commodo laborantes & solliciti forsitan nimium legem sub specie boni curemus decipere, vt ex subiectis manifestius apparebit, & ad 1. resp. quod verū est regulariter, sed lex interdū ab ea regula discedens præsumit in testatore fraudem, & dolum ex qualitate personæ, ad quam valde sit ille propensus, vt accidit in filio spurio, nam vehemens est erga eum parentis amor, eiq; non minus, quàm filio legitimo thesaurizzat, proinde sæpe nititur legem decipere, prohibentem filiis spuriis relinquere, & verbis eius non est credendum *arg. l. qui testamentum. ff. de probat.* quippe non omnis moriens præsumitur esse Iohannes Euangelista, vt dixit *Bald. in tit. de pac. const. in v. vasalli nostri temporis in fi. per l. verba C. de testam. Fely. in cap. literas n. 11 in fine de præsumpt. Natta cons. 146. n. 17.* Ad secundum resp. doctrinam Bart. procedere in ea fraude, quæ committi solet in rebus alienis, nam ea prorsus excluditur ex voluntate testatoris; Cæterum cum agitur de dolo ipsius testatoris vel de eo, quod ipse testator disponere non potuit, vt accidit quando vult dare hæreditatem filiis spuriis, quibus non potest hæreditatem pertinere, tunc ob nimiam, erga filios caritatem lex fraudem præsumit.

Quæst. 4. Quarto quot modis pater possit contra legem dolo facere, dum studet
prouidere filiis spuriis, & sane non vnus est modus, sed plures, & prior ille quidem.
12 quando in testamento pater confitetur se debere † filio per tex. *in auth. complexu* de in-
cestuosis nuptiis, nihil huiusmodi cōfessio probat, quia scilic. in fraudē legis facta pręsumitur. *l. cum quis decedens. § Titia. ff. de leg. 3. d. l. qui testamentum. ff. de prob.* ratio est propter affectum naturalem *Bald. in l. 1. nu. 4. de falsa caus. adiect. leg.* Addo vt nec d. confessio valeat quamuis sit iuramento vallata *Bart. in d. §. Titia. n. 1. de leg. III. Rom. cons. 120. n. 1 :. coniect. 9.* fallit si probatetur ex coniecturis, vel euidentib. probationibus contrarium, vt consultus respondit *Alexan. cons. 18. vol. 3.* Secundo quoties apponit aliquam conditionem testamento, per quam consultum est spuriis filiis, velut si instituas hæredes ea cōditione si iurauerint legata à se relicta præstaturos, & vnus legatarius esset incapax, tunc. n. remittitur illa conditio quia ad fraudem legū facit, quæ vetant quosdā legata capere, vt ait *Pomp. in l. si quis sub cond. ff. de condit. Institut.* Tertio si testata instituat sub conditione si eius filio mille dederit, qui spurius esset. & incapax, nam & hoc videtur in fraudem datum, & tamquam ab indigno fiscus aufert *Bart. in l. quod cond. ff. de don. cau. mort. Dilect. de art. test. tit. 1. de his qui non habent. testam. fact.*

Quarto si pater instituat spurium, & roget eum hæreditatem restituere alicui, qui fideicõmissum vero similiter nunquam petitus sit, veluti Imperatori vel regi, nam licet incapax capere possit, vt aliis restituat, *l. cogi. §. hi qui solidum. ff. ad Trebellian. Ang. in leg. id tempus. ff. de hared. instit.* tamen vere præsumitur facta fraus propter qualitatem personæ, cui est restituendum, *Bald. cons. 399.* Quo ad primum *lib. 2. Imol. in d. l. id tempus Corn. cons. 017. incip. Cheriacus li. 3. & Alex. d. § hi qui solidum & in l. 2. C. de hared. instit. Dilect. citato loco & num. 10. verb. decimum.*

Quinto, dolus contra. *l.* fit in vltimis voluntatibus, quando testator, instituit hæredem personam, quæ iure capere potest, & rogauit ipsum extra testamentum, vel codicillos, domestica aliqua cautione, vel chirographo, obligans ipsum restituere illam hęreditatē incapaci, dixi extra testamentū, vel codicillos quoniā si palam in testamento, vel codicillis rogasset nihil diceretur in fraudem legis factum *l. non intelligitur. § tacita autem. ff de iure fisci*, & tamquam inutiliter relictum, remanet apud hæredem rogatum, *Roman. cons. 478. num. 2. & 3.* Quoniam vero ista materia taciti fideicommissi quotidiana est, & paucis ab hinc annis Senis in patria mea dum iuuenis essem vsus eius incidit in magna & ardua causa Lepidi Vgurgerii filii naturalis Mag q. Achillis de Vgurg. qui tacite rogauerat, vxorem a se prius institutam, vt dicto Lepido hæreditatem suam restitueret, in qua Aduocatus dicti Lepidi fuit Hieronymus frater meus Germanus quem supra commemoraui inter celebres aduocatos Senenses, forsitan nemini secundus constitui, non sicco vestigio pertransire.

Quæst. 5. Quæro ita de multis, & in primis, an fraus, siue dolus fiat legi, in fideicommissis tacitis vniuersalibus, quam singularibus. Et videtur quod in vniuersalibus tantum per *text. in l. 1. C. de his, qui se deferunt lib. 10. in 1.* is cuius tacite fideicõmissa fuerit hæreditas statim officio grauitatis tuæ nunciet, & *c. & per text. in l. cũ tacitũ. ff. de iure fisci.* ibi cum tacitum fideicommissum is, cui datum erat, si capere nihil posse detulisset quæstionem. venit dodrantis an totius assis partem dimidiam ex beneficio Traiani ferre debeat.

13 Cæterum † verior esse creditur contraria sententia per text. in *l. si quis sub conditione. ff de condit. inst.* ibi: si inuicem cauissent se legata relicta eo testamento relicta reddituros cui consonat text: *in d. l. in tacitis. de leg. 1. iuncta rub.* quæ loquitur de fideicommissis particularibus, & non de vniuersalibus est *titul. ff. ad Trebell.* similis etiam *tex. in l. senatus. §. senatus censuit. ff. de iure fisci*, ibi. à quo tota hæreditas euicta est, vel vniuersa legata aperte sentit; *Ancaran. famil. quæst. quæst. 31. num. 7*, suadet etiam ratio, nam lex prohibet quibusdam, tam vniuersalia, quam singularia relicta, ergo si aduersus illam prohibitionem fiat lex circumuenitur, parui enim interest, quantum ad legem prohibentem, vt in isto mag. s, quam in illo relicto decipiatur, si eius dispositio ludificetur. Non faciunt negocium deducta in contrarium, etenim loquuntur in fideicommissis vniuersalibus, siue dictione taxatiua, proinde non excludunt singularia fidei-

14 commissa. Si autem quæras quo iure † sit inductum, vt tacite fideicommissa, incapacibus relinqui non possent. sane duplici iure factū existimo nimirum Senatusconsulto, & Imperatorū constitutione. De Senatusconsulto est text. in *d. l. Senatus de constitut. in l. edicto. ff. de iur. fisci*, *vbi* de constitutione Traiani. de epistola diui Adriani, de edicto D. Pii. & Diu. fratrum mentio habetur, idem in *l. 2. in fin. de iure. fisci*, *in l. cum tacitum*, vbi Traiani & Antonini *ff de iure fisci, in l. vni. C. de his qui se deferunt*, in qua

15 constitutio. D. Adriani recensetur. Illi vero sunt incapaces, quibus † lex vetat posse relinqui, & incapaces eos declarat, & profecto videntur esse triplicis conditionis. Aut enim sunt incapaces ex proprio eorum delicto, vt sunt hi, qui velut indigni repelluntur, vt sunt qui de inofficioso testamento egerunt, vel falsum testamentum dixerint, & vsque ad finem litis testamentum oppugnarunt, simili modo, & omnes indigni, de quibus in *titul. ff. de his quibus vt indign. vt l. post legatum in fin. ff. eod. & l. edicto. § ad eos. ff. de iure fisci.* Aut sunt incapaces ex delicto aliorum vt filii spurii naturales, incestuosi ex delictis parentum, qui vagam libidinem amauerunt, magis quam legitimas nuptias, nec concupiscentiam quo ad tramites legum coercuerunt *Paleo. de Notis, & spur. cap. 43. in 1. & numero quinto. verb. adeo vero & numero 8. per l. si is qui. ff. de vulg. subst. secundum com. intellectum d. leg. edicto verb. nihil autem, iuncta gloss. ff. de iur. fisci.* Aut conditione fortunæ, vt serui; qui sibi capere non possunt. *dict. l. edicto. §. adeo verb. ergo notab.* illud, & quam incapaces isti æquales esse videantur, plurimum tamen inter eos interest, quoad præmium a lege delatum his, qui cum sibi testamento re-

lictum esset detulerunt sese fisco, nam his, qui proprio delicto sunt incapaces, etiam si se detulerint a præmio summouentur, item, & hi, qui conditione fortunæ. *d.l. edicto §. ad eos. & §. sequent.* Hi vero, qui sunt incapaces delicto alterius, vt spurii, si se detulerint præmium ferunt, *dict. l. edicto. §. nihil, cum gloss.* ratio non est obscura differentiæ, cum hi aliqua venia sint digni, cum non ipsi, sed parentes eorum peccauerint, & licet quoad conditionem fortunæ sint in pari causa, tamen illi cum non sibi sed aliis acquirant, videntur differre.

Q. 6. Quæro quando fideicommissum tacitum relictum esse censetur in fraudem
16 legis. Resp. videtur duplici modo, scilicet quando † extra scripturam testamenti, vel codicillorum, testator rogat aliquem, vt hæres ab eo institutus, restituat hæreditatem, vel legatum incapaci, is qui domestica cautione, vel Chirographo obligat se ad præstandum illi scilicet, qui capere non potest, *l. in tacitis, vbi ad hoc ff. de leg. 1. & l. non intelligitur §. tacita autem. ff. de iure fisci*, ista enim duo debent necessario interuenire, scil. quod testator tacite rogauerit, hæres tacitè fidem accommodauerit, *Bart. in d. l. non intelligitur. Dec. cons. 212. in fine* dicens: hæc duo esse probanda. *Corneus cons. 310. circa med. vol. 1. Ancaran. famil. quæst. q. 3.*

Sed præterea idem iuris est, si nuda pollicitatione promiserit hæres restituturum se bona personæ quæ legibus capere ex testamento non poterat, vt dixit *Caius in leg. in fraudem. ff. de his quib. vt indign.* Quare fit locus quæstioni an sit necessaria ad constitu-
17 endum † tacitum fideicommissum, valida obligatio, an vero sufficiat simplex pollicitatio, quæ longe à promissione obligatoria differt. *l. sciendum §. dictum. ff. de pollicitationibus. Doct. in rub. ff. de verb. oblig. l. 3. ff. de pollicitat.* & per tot. titulum, & profecto videtur sufficere nuda pollicitatio. Contra sentit *Bal. in l. in tacitis. ff. de leg. 1* dicens eum, qui tacitam fidem accommodauit, tamquam indignum priuari, si modo fidem obligatoriam præstiterit, non enunciatiuam, vel pollicitatoriam, quid dicendum? *Mantica d. lib. 10. cap. 4. num. 8 adhæret Baldo; & ad l. in fraudem* respondet per verbum forte; quod intelligit de nuda pollicitatione à Chirographo, non simpliciter nuda: eam sententiam probat *Ancar. famil. quæst. 31. num. 8. & Bart. in dict. l. in tacitis* indubitanter asserit non sufficere nudam pollicitationem.

Contrarium tamen videtur asserere *Corn. cons. 310. n. 10. vol. 1.* Quibus ego adhærens, confirmo solutionem *Manticæ ad d. l. in fraudem*, hac ponderatione, nam in *l. in tacitis Vlpia.* dicit domestica cautione, vel Chirographo, & vtrumq; significat efficacem obligationem, *Caius in l. in fraudem* dicit Chirographo, vel nuda pollicitatione, ecce accipit pollicitationem, pro eo quod *Vlp.* dixit cautionem in *d. l. in tacitis*, perpendo etiam illud verbum, repromisit, sc. nulla pollicitatione repromisit, nam efficacem solet denotare obligationem *l. non cogendum. ff. de procurat.* suffragatur etiam, quia agitur de pœna quæ est odiosa, & ideo in dubio est capienda interpretatio illa, per quam minus inciditur in pœnam vt contingit si pro efficaci obligatione accipiatur, accedit quod cũ pollicitatio facta priuato, sui natura non sit obligatoria, qui nuda pollicitatione promittit, non habet animum deliberatũ delinquẽdi, & fraudandi legẽ, cum fidẽ suã non adstrinxerit. Sed nunquid aliis modis tacitũ fidei cõmissum relictũ esse videatur; *Bart. ad l. in fraudem*, addit & tertium modũ, sc. etiã quando dicta promissio fieret per instrumentum publicũ, adhibitis testib. & notario quorum fidei mãdatũ sit, ne publicetur, & videtur probari, & si *Bart.* non dixerit, quod satis est hæredem esse rogatum extra codicillos, vel testamentũ, *d. l. in tacitis*, & domestica cautione sc. quæ facile occultatur, sicut est instrumentum publicum, quando fides data est non publicandi *l. ita fidei. ff. de iur. fisci.*

Sed dubium id apud me est, quia videtur contra naturam publici instrumenti, vt occultetur, & postquam celebratum est quisq; petere potest copiam, qui prætẽdat interesse; & non accidit in his, vt in testamentis, quæ donec viuit testator non publicantur, ratione periculi, & quia non est alicuius valoris, quousq; non fuerit confirmatum morte testatoris, vt dixit. D. *Paul. & colligitur ex l. 1. ff. de test.* Rursus si is qui tacite rogatus est id aliquib. confiteatur, *Bart. in d. l. fin. ff. de his quib. vt indig.* quomodo probandi per testes tacitum fideicommissum, vsus fuit, aduocatus *dict.* Lepidi Vgurgeii, vxor. n. testatoris, quæ fuerat rogata, pluribus personis reuelauerat promissionẽ tacitæ fidei: Insuper si is, qui tacite rogatus est, passus fuerit spuriũ illa bona possidere. *Imola in leg. si is qui. ff. de vulg. & pupill. Paleot. de notis & spuriis capite quadragesimo tertio, numero nono*, quibus nõ dissimile est, si spurius omnia bona patris ab eius hærede emerit, *Bart, in l. 2. C. de*

repudi

repud.hared. aut per interpositam personam id effecerit argumento *l.omnes.* §, *L.utius.ff. qua in fraudem credit.* aut statim postquam extraneus earum rerum dominium nactus est, in spurium quocunque titulo transtulerit, *argumento l.si ventre.* §.*fin.ff.de priuil.cred.*
18 vel si in emptione non vera numeratio, sed de precio fides habita fuerit *Paleot.* † *de Not.& spurus.c.43.nu.9.* & an in foro conscientiæ teneatur fisco qui tacitam fidem accommodauit, *Vasq.Illust. quæst.lib.3.c.102.n.24.*

Q.7. Quæro quæ personæ tacito fideicommisso, de fraude contra legem facta
19 possint accusare, & sanè videtur, quod multi sint qui deferre † non possunt fisco tacitum fideicõmissum, vt mulieres propter sexus imbecillitatem, damnati in metallum, milites propter honorem stipendiorum; veterani propter amorem, & merita militiæ, item clarissimi viri propter dignitatem personæ, tutores, vel curatores causa pupillorum, vel adolescentium suorum; *Martian.eleganter in l.de fin.ff.de iur.fisci.*

Resp. pro solutione distinguendum esse, multæ sunt quidem causæ, per quas bona fisco acquiruntur, vt sunt bona vacantia §.*fisci Inst. de vsucap. cum sequ.* bona, quæ auferuntur tanquam ab indignis, bona subiecta tacito fideicommisso; & in fraudem legis, & alia, de quibus in vniuerso *tit ff de iur.fisci.* Aut igitur quærimus, quoad delationem taciti fideicommissi, aut quoad alia bona; & sane quoad hunc posteriorem casum procedit *d.l.deferre*; Quoad tacitum fideicommissum tunc subdistinguo de his qui rogati sunt in fraudem legis restituere, & de his quibus in fraudem legis est restituendum.
20 Aut de extraneo accusatore. I. casu quicumq; potest se deferre † etiam fœmina, etiã pupilli, *l.ait Traianus.ff de iure fisci* ibi ex beneficio D. Traiani deferre se permissum est & ibi pupillis etiam deferre se permissum est ex quib. non capiunt, tex.est *in l. vnic. C.de his qui se deferunt in verb.quod si vxor*, ratio est expressa in glossa *d. l. ait diuus in verb. permissum*, sc quia istæ personæ in rem suam agunt, & ego puto, quia cum de fraude legis agatur est perinde, ac si Maiestas legis offenderetur, quare sicut quando offenditur Maiestas Principis quiuis est idoneus accusator *in tit. Cod.ad l. Iul. Maiest.* ita in offensione legis, & ideo is, cui est tacitè fideicommissum, potest se ipsum deferre, cuiuscumq; sit ætatis, vel sexus, modo se deferat, antequam ab alio accusatio eius ad ærarium deferatur, & si ille morte præuentus non potuerit se deferre, tunc hæres eius si modo cõstabat de animo defuncti, potest ipsum deferre, & consequi pro precio dimidium, si vero de animo defuncti non liquebat hæres accusando consequitur tertiam præmii loco *d.l.edicto Traiani*, de iure fisci; iuncta gloss. in verbo vulgare, & in versiculo item diui fratres, vbi ait, quod de hærede dictum est esse accipiendum; si modo defunctus morte præuentus per angustias temporis deferre se non potuerit; in eodem casu puto eos, qui de tacito fideicommisso sunt rogati, vt sc. antequam præueniantur possint ipsos deferre, ita & his præmortuis eorum hæredes possint se deferre tacitam fidẽ denũciantes. Interrogatum autem est eum, cui erat tacitum fideicommissum præstan-
21 dum, an sit locus præuentioni? videtur quod † non *per tex.in d.l. edicto diui*, § *cum ante apertum testamentum*, sed resp. quod ante apertum testamẽtũ non valet preuentio *d.§. cum ante*, ibi; neque enim dignum esse præmio tam præcipitem festinationem prioris. Post apertum autem testamentum arbitror locũ esse præuentioni, nã possunt præueniri ab extraneo *d.l.edicto in princip.* ibi edicto D. Adriani significatur si quis, antequam causa eius ad ærarium feratur professus esset eam rem, quam possideret, capere sibi nõ licere &c. ecce ei, qui se defert ita demum præstatur præmium, si causa eius ab alio nõ sit ad ærarium delata. Quoad extraneum accusatorem crederem non omnibus licere accusationem facere, sed esse seruandam regulam *d.l.deferre*; etenim in extraneo cessat ratio allegata in eadem *l.verb & cum si quis.* & ratio *gl.in d.l. ait Diuus*, & post apertũ testamentum erit etiam cum extraneis locus præuentioni.

Q. 8. Quæro an hæres tacitè rogatus restituere, possit sine onere conscientiæ illa bona de quorum restitutione est rogatus retinere. *Didac. in epith.de sponsal. & matr. part.*
22 *2.cap.8.§.5 num. 5.* existimat in animæ Iudicio tutum esse, hæredem, qui ita † retineat. Primo quia huiusmodi promissio de restituendo incapaci lege improbatur, vt palam est, igitur nullam obligationem parit. *l.iurisgentium.§.prætor ait, vbi Fort.Gar. num.3.not. 20.* inquit *Didacus* quia iste verus est hæres, & ab eo nomine pœnæ aufertur à fisco hæreditas *l.1.C.de his quibus vt indign.l.non intelligitur, & l.in fidei.ff.de iure fisci.l.senatus. l.edicto eod, tit. l.1. Cod.de his qui se defer.* ego addo optimum tex. *in l.ex facto.§.fin.ff.de vulg. & pupill.* Sed pœna à legibus ciuilibus imposita in foro animæ non debetur; igi-

tur concesso iure potest hæreditatem retinere, maxime cum sit hæres, id quod est ma-
23 nifestum, quia non applicatur consanguineis defuncti, sed fisci, pœnam vero lege ci-
uili impositã † in foro poli non deberi est gl. magistr. Canonistarum suffragio probata
in C. fraternitatis in vers cum argumento *prope finem 12. q. 2.* cũq; gl. non modo sequun-
tur Canonistæ, sed miris præconiis extollunt *Felyn. num. 2. & Abb. num. 20. c. 1. de con-
stitut.* imo nec ab ea Theologi dissentiunt, vt profitetur *Didac. d. loco.* Tertio ait *Didac.*
quia nemo tenetur suum delictum publicare, ac si non possit retinere vtique publica-
24 ret &c. Contrariam sententiam † probat *Bart. in l. fin. ff. de his quib. vt indig.* Prout refert
Mantic. d. loco lib. 10. c. 4. nu. 18. Alb. cons. 42. in fin. quamuis summa prudentia se Theo-
logorum sententiæ subiiciat Bart. adhæret *Alb. d. cons.* nec non *Mant. d. loco*, Et eius opi-
nioni fauet imprimis: quia is, qui tacitam fidem accommodauit loco prædonis, est *l.
prædonis. ff. de pet. hæred.* facit *alleg. text. l. eum qui. ff. de his quib. vt ind.* in quo Iurisconsul. ait,
eum qui tacitum fideicommissum suscepit, eos quoque fructus, quos ante litem per-
cepit restituere cogendum, quia bonæ fidei possessor fuisse non videtur, quod autem
mala fide retinetur, non sine periculo retinetur, argumento *not. in cap. fin. de præscript.*
& iuxta illud Apostoli quod non est ex fide, peccatum est, nec obstat siquis dixe-
rit cum *Did. in d. l. prædonis*, non dici vere prædonem esse sed haberi loco prædonis &
sic aliud esse tale, aliud haberi. *l. mercis. ff. de verb. signif.* Nam id non prohibet, quin sit
in mala fide, & iniuste non detineat ad similitudinem prædonis.

Secundo *Mantic. d. cap. 4. num. 16. verb. ego igitur*, probat ea ratione, quia iste hæres
non habet voluntatem defuncti, non igitur iure retinet, sed loco prædonis habetur.

Tertio suffragatur quoniam communis est conclusio Dd. legistarum, Canoni-
starum, & Theologorum, quod lex positiua siue sit ecclesiastica, siue ciuilis ligat in
foro animæ quando non est nutritiua peccati. *Abb. in cap. 1. col. 7.* & ibi *alii Dd. de con-
stit.* facit quod tradit *D. Thom. cap. 2. quæst. 96. art. 40.* & late etiam *Abb. in cap. quia pleri-
que de immunit. eccles* & de condemnatione pœnali ad fauorem fisci, tradit *Felyn. d. cap.
col. 12.* secundum nouas impressiones, quamuis hoc argumentum secundum *Alban.
25 d. cons num. 19.* procedat, quando lata sententia est in fauorem fisci. Et † stante hac po-
steriore sententia tolluntur allegata ex aduerso. Et ad primum cui nec *Mart.* nec *Alb.*
respondent, ego puto dicendum, quod illa promissio de restituendo, tamquam im-
probata à lege non obliget ad restituendum ei, cui volebat testator. Ex quo incapax
est, & contra legis ordinationem restitueret, sed quod ipse possit licite retinere, cum
non habeat voluntatem defuncti sane inficior, præsertim cum dolose acquisierit,
nempe decipiendo testatorem cui promiserat se restiturum, & quem testator non
alias scripsisset hæredem, nisi illius fuisset fidem sequutus.

Ad secundum recte meo iudicio respondet *Mantica dict. num. 16. verb. sed ego puto.*
scilicet quod dicta regula limitatur, vt locum habeat in pœna, quæ est pœna ex vtra-
que parte, scilicet soluentis, & recipientis, hoc est cum quis soluit de proprio patri-
monio, & is, qui recipit, lucrum facit, non loquitur illa glossa, in qua regula fundatur, 12
loquitur in pœna furti, quæ est huiusmodi, quia soluens pœnam furti de proprio pa-
trimonio, & accipiens vltra summam recipit pœnam & ita lucratur, secus si esset pœ-
na ex parte soluentis, non ex parte recipientis, quia scilicet damnum esset passus, at
in proposito ex parte delinquentis non est pœna, quia non soluit de proprio patrimo-
nio sed tantum extorquet ab eo lucrum hæreditatis, quod detinet contra legem, &
contra voluntatem defuncti, & non est eadem ratio damnum pati, & lucrum amitte-
re. *l. fin. in fin. Codice de codicill. l. qui scit. §. similitudo. el. 2. ff. quæ in fraud. credit.* ibi nec vi-
detur iniuria affici cum ei lucrum extorqueatur, non damnum infligatur. Ad tertium
resp. primo negando consequentiam, non tenetur prodere suum crimen, ergo potest
rem, quam ex crimine acquisiuit retinere, nam & rem furatam concessum esset reti-
26 nere. Secũdo resp. nemo tenetur crimen † suum prodere, ne pœna afficiatur, & vel in-
famia, vel macula aliqua irrogetur, sed hic prodendo crimen præmio afficitur, nec
redditur infamis, nam lex, quæ declarauit delictum fidem tacite accommodare, ea-
dem ex publicatione abstergit omnem maculam ab oculis prodentis crimen. Qui-
bus etiam consequens esse videtur, quod nec testator sit tutus in foro conscientiæ
rogare de tacito fideicommisso, nam si peccatum est principi non obedire *cap. omnis
anima extra de censib.* & ita non obedire legi, quæ omnium princeps, & regina est. *l.
2. ver. lex est autem. ff. de legib.* accedit, quod vterque odit legem, & fraudat in quantum
est in illis, ergo vterq; peccat.

Quæst 9.

Quæst. 9. Quæro quomodo probetur esse accommodata tacita fides, ita vt res
legata vel per fideicommissum relicta deuoluatur in fiscum, & sane videtur, quod cũ
27 † de fraude detegenda quæratur, quæ in animo consistit coniecturis erit probanda,
argumento, *leg. dolo, vbi Alexand. & alii. C. de dolo.* sed quod coniecturæ non sufficiant
probat text. in *l. non intelligitur. §. tacita. ff. de iure fisci,* ibi manifestissimis probationibus,
dicendum est igitur cũ *Saly. in l. etiã n. 7. C. ad l. falc.* nempe probari domestica cautione,
chirographoue, *l. in fraudem. ff. de his quibus, vt in dign.* deinde per confessionem partis,
vt dixit *glos. in d. §. tacita in verb. probationib.* quæ tamen non sunt coniecturæ, sed mani-
festæ probationes. Tertio addit Saly. si ille, cui facta fuit fideicommissaria restitutio se
ipsum detulerit, nam eius incapacitas non eget probatione, quia ipse de se confitetur,
quæ sane manifestæ videntur probationes, præterea inquit Saly. probatur accommo-
datio tacitæ fidei præsumptionibus, fraus enim coniecturis probatur, *gloss. in d. l. dolo in*
its 1. *§. de dolo,* ratio rationis est, quoniam ea, quæ liquido probari non possunt proban-
tur per verosimiles coniecturas argumento, *l. Lucius. ff. de cond. & demon.* iuncta *l. filium*
definimus, de his, qui sunt sui, vel alien. iur. nec quicquam obest: text. *in d. §. tacita l. non in-*
telligitur in verb. manifestissimis, tum quia possit verificari in chirographo, in confessio-
ne, & in propria delatione, quam de se ipso facit incapax, vel is qui rogatus est, tũ quia
etiam conuenit coniecturis, cum simus in materia, quæ regulariter directa probatio-
ne non potest ostendi, ideo præsumptiones habentur manifestissimę, probationes. si-
ue liquidissimę, exemplum est in *l. si constante. ff. sol. matr.* in qua mulier ita demum con-
stante matrimonio potest à marito dotem repetere si euidentissime probatum fuerit
eum vergere ad inopiam, at illa vergentia potest probari per vulgi opinionem, aliisq;
coniecturis, vt per *Bartol. & Doct. ibi:* & per gloss. *in l. vbi adhuc Cod. de iure dot.* adulte-
rium debet probari euidenter. *leg. si quis adulterii. Cod. de adulter.* & tamen indicia
dicuntur in illa materia rem facere manifestam. Præsumptiones autem in hac ma-
teria ad probandum tacitum fideicommissum fuerunt supra enumeratæ in illa quæ-
stione quando tacitum fideicommissum relictum esse videatur; scilicet quando sub
nomine debiti, ei qui ex testamento capere nequit legatum relinquitur, etiam si iura-
28 mentum † esset præstitum. *l. cum quis decedens. § pen. cum ibi notat. de leg. 3. Lucas de Penna*
in l. quemadmodum de agricol. & cens. præsumpt. 37. in legato relicto mulieri, per militem,
in quam suspicio cadere potuit. *l. mulier. ff. de milit. testam. Lucas de Penna præsumpt. 42. in*
d. l. quemadmodum, Item si non capaci relinquatur legatum mercedis nomine, vltra ser-
uitia præstita per legatarium, *l. cum quis decedens. §. tita ff. de l. 3. Lucas d. loco præsumpt.* 38.
item cum non capaci relinquitur, nõ expresso nomine legatarii, sed dicitur, lego cen-
tum illi, quem sit Titius, *l. Lucius. §. fin. de leg. 1. Lucas de Penna in tit. C. de delat. & in l. quem-*
admodum præsumpt. 37. text. est pulcher in l. ita fidei hæredis. ff. de iure fisci, vbi testator dixe-
rat hæredi, rogo fundum des Titio, de quo te rogaui, si Titius capere non possit non e-
uitabit hæres pœnam taciti fideicommissi, simili modo, & ille, qui dixit rogo vos hæ-
redes meos in eo quod a vobis petii fidem præstetis, *vide Mantic. lib. 10. cap. 4. verb. ex*
dubiis, vbi alias ponit coniecturas, vsque ad *numerum 15. Palcot. de not. cap. 43. numero 8.*
& sequent. his vero consentaneum est, quod dicitur sicut præsumptionibus probatur
tacitum fideicommissum relictum esse, ita & † contrariis præsumptionibus exclu-
29 ditur argumento, *l. nihil tam naturale. ff. de reg. iur. l. prout ff. de solut.* propter eandem ra-
tionem, quia non esse commissum dolum dependet ab animo, & *Ruy. consilio 42.*
numero decimo sexto verbo nec obstat. affert exemplum, quando à testatore eligitur
via ad disponendum, quę est permissa non censetur in fraudem legis fieri, quoniam
id videtur facere lege permittente, quæ certam viam prohibet, non prohibita alia
via diuersa, secundum *Imol. in l. tam is. ff. de don. caus. mort.* allegat in argumentum
leg. iniuriarum actio. ff. de iniur. cap. cum ecclesia Volaterrana, de elect. & quod habetur in c.
quod vna via de regul. iur. in 6. Quid enim si testator relinquat legatum Titio capaci,
is vero postea legauerit spurio testatoris, non præsumitur in dubio fraus; in eadem
causa est, inquit *Ruy. dicto numero decimo sexto,* nisi ex aliis coniecturis probaretur
contrarium, *Mant. lib. 10. cap. 4. numero nono, verbo ex dubiis,* si spurius societatem
habeat omnium bonorum cum Titio, concessum est patri instituere illum socium fi-
lii, & ita vt spurio pro dimidia acquiratur, vt paulo infra explicabitur, quia in dubio
non præsumitur fraus; ex quo instituit socium, qui capax erat id quod placet etiam
Saly. in leg. societatis. Cod. pro socio, ideoque toties cessat fraudis præsumptio, quoties e-
ligitur illa via quæ permissa est, nisi tamẽ ex præsumptionibus aliis, alia præsumeretur

Quæst. 10. Quæro non sunt aliquæ vrgentes probationes contra hæredem quod tacitè fidem de restituendo incapaci accommodauerit, an possit, ad eliciendam pro-
30 bationem † compelli positioni respondere, quod fidem suam interposuerit, & sanè videtur cogendus per ea quæ tradit *Bart. in l. Marcellus ff. rerum amotarum*, nam ait quòd quando is, qui debet respondere positioni tractaret de lucro captando, tunc teneatur respondere positioni criminosæ, vt est in casu nostro, & si non respondeat habebitur pro confesso, addit præterea *Bart.* ibi; & cum nemo improbat, vt inquit *Curt. de positio. num.* 45. & 46. respondendum esse positioni criminosæ per quam detegeretur, aliquem detinere res ad alium pertinentes, vel esse debitorem alterius, nisi istud foret semel decisum.

Confirmo ego prædicta ex his quæ scribit *Afflict. de iure prothom.* § 4. *ver. quarto nota. nu.* 4. quod si fuerit accusatus aliquis fecisse fraudem statuto iure congrui, potest probari fraus per illius iuramentum, & ratio suffragatur; quoniam cum dolus, & fraus in animo dolosi, & fraudulenti consistant, non aliunde melius possunt, probari quàm ex confessione illius, eandem sententiam sequitur *Manti. de conect. vltim. volunt. lib.* 10. *c.* 4. *n.* 13. *v. sciendum. est*, vbi multas authoritates congerit.

31 In contrarium tamen quod † huic positioni non sit respondendum ostenditur, quia hæc petitio est criminosa, continet enim delictum pro quo est imposita magna pœna. *l. v. in fi. C. de his, qui se def. li.* 12. Positione autem criminosæ nemo tenetur respondere, & dicit communi. teneri *Curt. de posit. num* 45. *ver.* vigesimum primum erit, ne se detegat turpitudinem suam, & hoc quando positio criminosa respicit immediate personam, quæ vocatur à iudice non à parte, ad respondendum, & infert Curtius ad positionem de tacitè accommodata fide non esse respondendum ex not. *Bart. in l. fin. ff. de quib. vt indig. Imol. in l. tam tacitam. ff. eod. tit.* & cumulat *Curt. d. loco*, multas authoritates maxime *Bal. in l.* 1. *Codic. quomodo: & quando Iudex in l. constitut. Codic. de pœn. Iud. mal. iud.* quod indistincte positioni criminosæ non est respondendum, & hanc opinionem putat esse veriorem *Curt.* ibi, & *Paleott. de Nothi. & Spur. cap.* 43. *n.* 6. *in fi.* vide *Abbam. cons.* 42. *nu.* 2. Ad allegata in contrarium respondetur, & primò ad Bart. qui sibi contrarius videtur. Resp. *Curt. Iun.* quod eius doctrinam allegauit in iudicio, cum quæstio verteretur de facto & tamen fuit iudicatum in contrarium, secundũ aliam doctrinam *Bart. in d. l. fi.* respondetur etiam ex Baldo, qui indistincte ait petitioni criminosæ non esse respondendum siue agatur de lucro, siue de damno. Deinde ista doctrina Bartol. non est recepta.

Ad secundum si vera esset doctrina Afflicti, nam de ea posset dubitari per prædicta, respondeo diuersam esse rationem, nam iuramentum ita proponitur, vt possit referri, & si nolit iurare referat iuramentum, & ideò si nollet horum vnum facere esset in manifesta turpitudine *l. manifesta. ff. de iur. iur.* potest ergò euitare, ne detegat turpitudinem suam referendo iuramentum, non sic in responsione ad positionem.

Quæst. 11. Quæro testator habens filium, instituit aliquem hæredem, eumdemq;
32 rogat, vt restituat suam hæreditatem cui velit; is verò restituit filio spurio † testatoris, an nulla sit hæc restitutio, quasi sit in fraudem fisci facta, & sanè suadetur restitutionẽ tenere.

Primò quia fraus perspicuis indiciis probanda est ex not. *in l. dolum. C. de dolo.* cum in dubio nemo sit doli, & criminis arguendus *l. & merito. ff. pro socio* Secundo eò magis affirmandum videtur, quod ipsa bona, quæ restituuntur capiuntur magis ex voluntate hæredis, quàm testatoris, nam testatoris præceptum illud duntaxat cõstituit, vt bona restituantur, plane cui sint restituenda, in hoc hæredis voluntas, liberalitasque cognoscitur. Confirmatur ex his, quæ tradit *Bart. in l.* Lucius Titius. § *in testamento n.* 1. & 2. quod si quis vxorem instituerit eamq; rogauerit, vt post mortem suam restituat hæreditatem his quibus sibi visum fuerit, deinde vxor moriens instituat hæredes filios spurios testatoris, ex hoc solo non præsumitur fideicommissum in fraudem legis relictum ratio est; quia si vult liberalitatem erga ipsos exercere concessum est, quia nullo iure creditur prohibitum arg. *l. ab ea parte. ff. de probat.* eandemq; sententiã sequutus est *Bal. cons.* 242. *vol.* 2. & pleno responso pluribus argumentis muniuit *Cor. cons.* 236. *in* 2. *li.*

Contrarias partes ad veritatem propensiores existimat *Paleot. de Not. & spur. cap.* 44. *in* 1. *nu.* 2. cui adhæret *Mantica de coniect. vltim. vol. c.* 4. *lib.* 10. *n.* 12. quamuis nullam mentionem de Paleotto. Ratio, quæ grauissimos hos viros mouet, ea primũ est, quod sola hæc dispositio hæredis ex præcepto testatoris pendet, ita vt hæredis beneficentiæ

nullus

nullus sit locus, ratio rationis est, meo iudicio, nam & in illum electum ab hærede cō-
sencit testator proinde ab ipso videtur electus per viam indirectam, ita quod nō debet
hoc colore patri licere, quod recta via non est concessum, vt *Bar.* ex facto consultus
respondit *cons.* 149. & Bald. placuit in *l. id quod pauper C. de episcop. & cler. nu.* 4. Secundo
cum aliquid ex necessitate geritur hoc non ab eo, qui ita faciendū præcepit, est agno-
scendum, *Ias. in d. l. si is qui pro empt. nu.* 352. At hæres ex necessitate aliquem eligit, igi-
tur illum testator videtur eligere. Tertio *Mantica* ait, cum hæres sit rogatus restitue-
re, cui sibi visum fuerit boni viri arbitrio, hoc intelligendum est; *l. fideicommissum.* § 3.
ff. de leg. 3. *l. fideicommissaria libertas. ff. de fideicom. libert.* planè vir bonus non daret spurio,
cui pater dare non potuit, si fraudem legi faceret, & ita refert consuluisse *Bartol. cons.*
194. *incip. ciuit. Spolet. num.* 2.

Non obstant allegata ex aduerso, & primum videtur esse sublatum, quia satis claræ
sunt coniecturæ ad detegendam fraudem; simili modo conuellitur Secundum negā-
do libertatem, aut liberalitate hæredis, quia testator in electum consensit ex potestate
data. Tertio satis facit *Mantic. d. n.* 12. *dicens.* quod distinctio Bart. procederet, quādo
vxor esset instituta simpliciter, & non grauata restituere spurio testatoris, quia quicū-
que capit ex iudicio ipsius grauati, intelligitur capere à primo testatore. *l. vnum ex fa-
milia.* § 1. *de leg.* 2.

Quæst. 12. Quæro rogatus fuit hæres, rem modici valoris spurio testatoris resti-
tuere, an tota hæreditas sit ab illo auferenda & esse auferendā soluit *Bald. in l. etiam in*
33 *pen. quæst. Cod. ad l. falcid.* per illum tex. in quo † super fideicommisso tacitam fidem
accommodans vniuersa priuatur hæreditate. Accedit vltra Bald. quod lex est frauda-
ta per accommodatam fidem perinde ac si de vniuerso patrimonio fidem interposu-
isset; & ideo, cum militet eadem ratio in parte, quæ viget in toto, cur non idem iuris
esse censendum est. *l. quia de tota. ff. de rei vend.*

Huc spectat illud *D. Iacobi* qui in vno deliquerit factus est omnium reus. Suffra-
gatur enim quod lex ciuitatis de minimis etiam curat per ea, quæ tradit copiosè Tira-
quellus *in suo tractat. de iud. in reb. exiguis ferendi.* Verum hanc sententiam nimiæ seue-
ritatis nomine damnat. *Paleot. de Not. & Spur. cap.* 43. *num.* 25. posset tamen aliquomo-
do sustineri arg. *l. prospexit. ff. qui, & à quibus.* nisi esset contra tex. apertum in *l. hæres taci-
tam. ff. de his quib. vt indign.* vbi *Papinian.* Hæres ait, qui tacitam fidem contra leges ac-
commodauit in ea parte, in qua fraudem adhibuit falcidia non vtitur, sed si maior
modus institutionis, quam fraudis fuerit, quod ad falcidiam attinet de superfluo
quarta retinebitur, & Papiniano consensit *Paul in l. ex facto.* § *fi. ff. de vulg. & pupill.* nam
agēs de eo, qui tacitā fidem accōmodauit, inquit satis punitus est in eo in quo fecit cō-
tra legem, eandem opinionem aduersus Baldum, tuetur idem *Paleot. citato loco* ratio-
nib9 & exemplis, ratiocinatur enim, quia pœna delicto par esse debet *l. rescriptum. ff. de
his quibus, vt indig.* exemplis; quoniam is, cui hęreditatem alienare prohibitum est, par-
tem mancipando, ab aliis bonis non excluditur, *Iason in l. ait prætor la.* 2. *n.* 5 *ff. de iure iur.
Alciatus in l. Stichum* 15. *limit. ff. de leg.* 1. *& emphit.* qui partem † rei sibi locatæ vendit
34 solum, eius ratione pœnas sustinere, non toto iure cadere debet *Ias. in l. fin. num.* 125. *ff.
de iure emphit.*

Nec quicquam obsunt allegata in contrarium; ad primum facile est aperta so-
lutio sc. hæredem pro fideicommisso vniuersali fidem suam taciæ adstrinxisse, vt po-
test esse perspicuum, dum ait, sustineri legata, & fideicommissa particularia, quippe
non debet delictum hæredis nocere legatariis, ad secundum responsio est *d. l. ex facto.*
§ *fin.* vbi in eo debet puniri, in quo contra legem fecit, & propterea non militat eadem
ratio in parte, & in toto. Dictum *D. Iacobi*, quod in foro animæ procedit, non bene ac-
commodatur foro exteriori, tametsi verum quoque sit, eum qui in vno deliquit, pro
eo tantum puniri. Vltimum de minimis diluitur, siquidem dum lex ciuilis punit in
eo, in quo tacitam fidem accommodauit, minime rationem habet, nec illud con-
temnit.

Quæst. 13. Quæro filius spurius testatoris inierat societatem omnium bonorum
35 cum Titio, pater spurii faciens testamentum socium filiæ instituit † hæredem an iure
societatis filius debeat paternæ hæreditatis fieri particeps; an tanquam in fraudem
facta institutio, fisco acquiratur, *Ancar. famil. quæstio. in quæstio.* 31. *numer.* 12. *Dilectus
de arte testam. in tit. de his qui habent testament. factionem, caut.* 14. *numer.* 6. valere institu-
tionem putant *Tiraq. de retract.* § 16. *gl.* 1. *nu.* 30; qui & alios allegat. *Ruy. cons.* 44. *num.* 16.
in 2. & 139. *n.* 9. *vol.* 5.

Contrarium tamen suadetur, quia quod pater non potest per se illi relinquere, ne ei per mediam licet personam, *l. 1. §. sine itaque. C. de natur. lib.* & ob eam rem non potest eos filios sibi adoptare *l. legem. Cod. de natur. lib. Bartol. de adopt. in fin.* Conferunt quæ tradit *Boerius cons. 212. numer. 3.* dicit enim, quod vbi constat patrem velle spuriis aliquid relinquere, nulla via, aut causa id potest peruenire ad illos, confert regula cum quid vna via *de regul. iur. in 6.* Opinio autem communis nititur generali regula, de qua in *l. 31. §. cum generaliter. ff. pro Socio. l. commune. ff. quibus mod. seru. amitt. l. societatem. ff. pro Socio l. 1. & l. si vnus ex pluribus*, non enim acquiritur vt spurio, sed vt Socio, & licet per indirectum tamen non nunquam conceditur per indirectum, quod iure directo non permitteretur, nam tutori non potest remitti directo redditio rationum, & tamen per indirectum sic, legando id in quo fuerit condemnatus; iuramentum quoque calumniæ non potest directo remitti, & modo tacēdo per indirectum remittitur, habetur enim vt socius, no vt filius, adeo quod si socium, & filium instituisset hæredem, prima parte fili, non valeret institutio Ancar. supra allegato loco. Hanc opinionem magis communem intelligendum puto procedere in dubio, vt scilicet non præsumatur fraus ex hoc solo. Sed si aliis coniecturis posset ostendi fraudem legi factam esse, aliud dicendum foret quid enim si paulo ante testamentum conditum irrita esset ista societas? quid si socius ipse permisisset spurio capere omnem hæreditatem, nec partem suam sibi vendicasset, ita sentit *Ruy d. cons. 44 nu 16.* ita etiam *Dilect. d. caut. 14. num. 6. vbi Ias.* allegat. in *cons. 112. col. 2. par. 2.* & infert ad cautelam, quod si statuto caueatur, vt forensis non possit institui hæres, si ille cum ciue contraxit societatem, & ille eius instituatur. hæres poterit capere propter socium ex allegatis per *Barbat. in Rub. de reb. ecclesiæ non alien.*

Quæst. 14 Quæro testator filium pupillum, & legitimum hæredem instituit, ei-
36 demque alium filium spurium substituit pupillariter, an valeat substitutio, videtur † affirmandū valere. primo quia duo sunt testamenta patris, & filii, & duæ hæreditates. *§. igitur in pupillari sunct. a gl. in verb. duo*, quæ multa iura deducit, *instit. de pupill. substitut.* Secundo quia pupillo, non patri spurius ille succedit, proinde fraus non committitur aduersus legem; & hanc sententiam videtur sequutus *Paleot. de notu, & spur. cap. 43. nu. 3.* Tertio suffragatur dictum *Bart. in l. si is, qui hæres ff. de vulg. & pupill.* quod si testator instituit illum qui sit capax, & is instituit eum, qui a defuncto capere non poterat, vtique succedet etiam in bonis defuncti.

Contrarias partes astruit text in *l. si is qui ex bonis. ff. de vulg. & pupill.* dum ibi dicitur in bonis. quæ patris fuerunt non posse succedere, sed in his, quæ aliunde sunt
37 quæsita pupillo, Probat *Alber. de Rosat.* inferens ad † statutum, quo cauetur, maritum non posse relinquere vxori vltra dotem, & eam filio substituat pupillariter quod mediante tali substitutione non poterit consequi bona in quibus filius succedit patri, sed solum bona filii aliunde quæsita per illum text. ratio est, quia videtur factum in fraudem statuti: Quid dicendum? placet in hoc articulo distinctio; quæ colligitur ex dicta *l. si is qui ex bonis*, aut loquitur de bonis propriis pupilli aliunde quæsitis, & valeat substitutio pupillaris quia habet quasi a pupillo, aut in bonis, quæ pupillus habuit ex patre, & substitutio non valeat, ne fiat fraus legi. & ratio est rationis. nam talis substitutus pupillaris, nedum succedit pupillo, sed etiam testatori. *l. pater familias primis tabulis ff. de vulg. & pupill.* quid igitur mirum si succedit etiam testatori, & ex iudicio ipsius, quod excludatur, ita egregie declarat, *Ruy. consil. 44. num. 14. & num. 18.* Non obstant allegata in contrarium, & ad primum patet responsio ex iam dictis: nam in bonis aliunde quæsitis succedit pupillo in bonis patris succedit etiam patri, & ex iudicio ipsius. Non obstat doct. *Bart. in d. l. si is qui heres*, nam satisfacit *Ruy d. cons. 44. n. 14.* scil. quod procedit in hærede extraneo, qui licet dicatur succedere testatori, non tamen venit ex iudicio ipsius & ibi latius comprobat.

Quæst. 15. Quæro constat fidem fuisse tacite accommodatam in fraudem legis, an semper hoc fideicommissum tanquam fraudulentum deuoluatur in fiscum, nam
38 regulariter † hoc fieri non est dubium *Bart. in l. Lucius. ff. de leg. 1. & cons. 119. Dominus domi*; & sane *Paleot. de spuriis. cap. 43 num. 3.* ait, & non semper esse potiorem fiscum, nā
39 si testator † roget hæredem de restituendo filio spurio, & ille hæres non esset capax; certe fisco non vendicaretur hæreditas, *Cepol. caut. 36. n. 6.* Præterea si testator tantum inuolucris vsus fuerit, aliumque, circumscripto nomine spurii loco appellauerit, spurio tamen bona illa restituenda omnes intelligerent, non enim sat hoc est ad tacitum

fidei-

hærede ſcripto auferenda, ſed oportet quod hæres teſtatori tacite fidem ſuam aſtrinxerit, & vere ſeſe obligauerit de reſtituendo, *Dec. conſ. 311. in fin. Bart. in l. non intelligitur ff. de iure fiſci, Bald. in l. in tacitu. ff. de leg. 1.*

Quæſt. 16. Quæro quando in teſtamento, vel codicillis palam relictum ſit fidei-
10 commiſſum, quoniam hoc caſu certum eſt pertinere vel ad ſcriptos teſtamento † hæredes, vel ad proximiores agnatos. *l. non intelligitur. ff. de iur. fiſci Bar. in l. fin. ff. de his quib. vt indig.* quando cum ſpurii hæreditate indigni non proprio ſed alieno delicto iudicantur *l. lege. C. de nat. lib.* relicta illis portio habetur pro non ſcripta, ideo tranſit ad legitimos hæredes, vel ad ſcriptos in *ti. l. pater. l. nec apud. C. de hæred. inſtit.* Notatur *in l. auferetur. ff. de iure fiſci in prin.* Sed an hoc ſit perpetuo verũ, reſpõſio eſt negatiua, quippe illis interdum præfertur fiſcus, veluti ſi cum ſpurio colludant agnati, aliique legitime hæredes, vſque ad 10. gradum, atque interim bimeſtre labatur ſpacium, atq; illi à ſpurio bona vindicent *Bald. in l. certum. C. vnde legit. num. 12. & l. 1. C. de natur. liber Crau. conſ. 166. num.* 15. Rurſus ſi ex inceſtu natus ſit filius, nec adſint perſonæ ab imperatore præfinitæ ad ſucceſſionem iuxta *l. ſi quis inceſti. Cod. de inceſt. nupt.* Tertio ſi ſpecialis aliquis caſus coniunctos reiiciat, & fiſcum admittat not. *Bart. in l. hæreditas in prima col. C. de his quibus vt ind.*

Q. 17. Quæro hac occaſione quando dicatur palam relictum, ita vt ad fiſcum
11 non pertineat, ſed magis ad ſcriptum hæredem, quo in caſu non dicitur † fraudem legi feciſſe *l. non intelligitur in princ. & § ſi quis palam,* & ſic hæreditas ei tamquam ab indigno non aufertur, ſed remanet apud eundem, *Roman, conſ. 478. num. 2. & 3.* merito igitur quæritur, quando dicatur palam relictum & ſane inuenio textũ in *l. ita fide. ff. de iur. fiſci* a contrario ſenſu, nam verba ſunt, non eſt enim palam relinquere quod ex teſtamento ſciri non poteſt, cum recitatum eſt, igitur a contrario, quando ex teſtamento poſtquam recitatum eſt ſi ſciri poteſt quod diſpoſuerit teſtator. palam relictum intelligitur. Similis eſt textus à contrario in *l. non intelligitur. ff. de iur. fiſci,* ſcilicet palam eſt, & relictum creditur, quando ſciri poteſt, quod ab hæredibus peritum ſit, Ad idem eſt *conſ. 32. Rimin. Sen. vol. 2. nu* 17. vbi palam eſſe relictum dicitur quod per publicum inſtrumentum apparet, nec non quando eſt expreſſa perſona, cui ſit reſtituendum, quãuis aliqua qualitas perſonæ ſit occultata, velut ſi appellauit teſtator, Titium, cui mandauit reſtitui, ſed non appellauit, filium ſuum, ſed filium Sempronii quoniam facile poteſt ex poſt facto apparere an ſit filius Sempronii, nec ne, & ita accidiſſe in facto Senis mihi relatum eſt, dum eſſem Maceratæ: Nam quidam *Hieronymus Parſinus* habens filiam legitimã, & naturalẽ, nec non filiũ naturalẽ tantũ inſtituit ſpuriũ ex ꝓprio nomine ꝑſonæ, ſed & appellauit ſuum nutritium, vel vt dicitur, alleuatũ, probauit filia illum fuiſſe ſpuriũ, atq; ita fecit priuari illũ bonis in teſtamẽto relictis & ſibi adiudicari, ſed hic ſit locus dubitationi, hæres inſtitutus fuit rogatus partim tacite, partim expreſſe, quod nam magis eſt inſpiciẽdum, illud quod clam factum eſt, an quod palam, & Iuriſcon, *in d. l. non intelligitur. §. ſi quis palam. ff. de iur. fiſci Ancar. fam quæſt. in quæſt. 21. nu. 4. reſp.* attendi quod prodeſt, non quod nocet atq; ibi palam factum conſideratur, ad euitandam pœnam, eademq; ratione, paulo poſt inquit tex. quod ſi clam rogatus ſit hæres reſtituere incapaci, & tempore reſtitutionis factus eſſet capax, nõ incideret hæres in pœnam, exitus. n. eſt ſpectandus, ſicut è contra ſi tempore quo rogatus eſt hæres eſſet capax, tempore inſtitutionis incapax: exitus attenditur.

Q. 18. Quæro quæ ſit pœna deferentis, & acceptantis tacite in fraudem legis fu-
12 iſſe accommodatam fidem, & non probantis & † ſuccumbentis & ſane variis modis punitur, vt per gloſſ, *in rub. C. de delat. li. 10. & in l. ex variis eod. tit. 1.* notatur infamiæ. *l. nulla macula. Cod. eod. tit. de delator. & l. deferre ff. de iur. fiſci in §. ſed & communem & l. 2. eod. tit.* Prætereatenetur tamen ſoluere fiſco, quantum detulit. *ff. de iur. fiſci. l. ſenatus. §. Senatus. & §. diuus,* item poteſt per partem prouocatam peti, vt criminaliter puniatur *l. omnes. C. de delat. lib.* 10. Quæro etiam, quæ ſit pœna eius, qui conuictus fuit tacite fidem accommodaſſe, & ſane prima illa eſt, quod priuetur hæreditate, vel legato, de cuius reſtitutione tacite fidem ſuam interpoſuerit, vt ſupra probatũ eſt, nonnullis iurib. maxime. *l. non intelligitur. l. edicto, & l. ſenatus. de iure fiſci l. 1. C de his qui ſe deferunt.*

Secunda pœna eſt, quia tenetur etiam ad reſtitutionem fructuum, quos percepit ante litem motam, quia malæ fidei poſſeſſor eſt. Confuſæ quoque actiones, vt dotales, ſi vxor fuerit rogata, vel alia credita cum defuncto, non reſtituuntur. *leg prima. C. de his quib. vt indign. iuncta gl. dict. l. cum qui. §. de bonis. ff. de his quib. vt indig. l. indigno. ff.*

eod. tit. l. hæredē eod. tit. l. eius qui delatorē. ff. de iure fisci, sed circa dotales actiones, an per aditionem hæreditatis confundantur, vide *Rolan. consil. 65. n. 14. vol. 2.* & hoc propter actionem hypothecariam, quæ non videtur confundi per aditionem *Gozzad. d. cons. 44. n. 47. cum qui. ff. de his quib. vt indig.*

Tertia est pœna quod priuatur omni suo patrimonio, quia deportatur in insulam *d. l. vni. C. de his, qui se defe- unt.*

43 *Q.* 19. Quæro quando sit facienda accusatio de tacito fideicommisso siue † quo tempore, videtur respondendum per tex *in l. 1. C. de his, qui se defe- unt lib.* 10. statim, ibi statim officio grauitaris. & ibi & continuo, quod actum est, renunciet, id est vt declarat *Bart. in d. l. 1. statim* scilicet post apertas tabulas testamenti, consonat *tex. in l. edicto. §. cum ante. ff. de iure fisci.*

Distinguendum autem est, aut loquimur de hærede, qui rogatus est, quando debeat referre, & tunc videtur esse locus *d. l. 1* quoniam vere loquitur in hærede, qui fidem suam tacite interposuit, quia ipse statim scit, aut in eo, cui erat restituenda hæreditas, qui cum non protinus sciat, & sciens non possit statim probare, nec statim debeat accusare, aut in aliquo tertio delatore: placet tamen mihi ante apertas tabulas, neminem posse accusare *dict. l. edicto. §. cum ante*, ratio est ibi expressa, quoad hæredem, quia de iure suo confiteri potius videtur, quam alium deferre, præmatura enim nimis est accusatio, vt ibi exprimitur. Postquam vero apertę sunt tabulæ inter has tres personas melior est conditio præoccupantis in accusatione vt dixit *Bar. in l. senatus. § senatus ff. de iure fisci*, gloss. *in l. edicto. §. cum ante verb. professiones.*

44 *Q.* 20. Quæro an possit probari per testes singulares, quod tacite fuerit fides accommodata; & iane obstat regula ordinaria quod testib. singularib. fides nō † præstetur, adeo vt mille singulares tantum probant, quantum vnus *Crot. de testib.* & alii passim, maxime cum simus in causa graui, cuiusmodi hæc est accommodatæ fidei propter pœnam, quæ sequitur facientem fraudem legi *leg. prima. Codice de his, qui se defe- runt libro* 10.

Contraria tamen sententia videtur de iure verior. Nam licet probare accommodatam esse fidem Titio testatori ab hærede Mæuio de restituēda hæreditate Claudio incapaci, videatur, quod in specie tamen verum est, quod in genere, ex quo talis probatio non est coarctata nec loco, nec tempore, sed tantum agitur fidem esse accōmodatam, & non dicitur hoc loco, vel tempore, proinde probatio in genere appella-
45 tur à Doctoribus, exemplo probationis mulieris adulteræ; Nam quod Mæuia † fecerit adulterium creditur nec est in specie probandum propter personam; quia probatio non est restricta, nec ad certum locum, nec ad certum tempus, & testes deponentes de diuersis actibus venereis, iunguntur, vt plene probēt, quia tendunt ad eundem finem, & eandem originem peccati, & sic sunt in singularitate per *Zas. cons. 12. num. 11. volum. 2.* est ergo probatio in genere, & ideo sicut probatio de rupta fide in matrimonio, est quid in genere, ita & accommodatio fidei, vel inter coniuges, vel inter testatores, & hæredem, erit quædam probatio in genere, & absolutissima est iuris conclusio, quod ad probandum quid in genere recipiantur testes singulares, & simul iungantur *Specul. in tit. de inquis. §. 1. vers. quid si vnus Bald. in l. actor comprobat, Alexand. cons. 72. inspecto diligenter lib. 1. & cons. 92. lib 5. & cons. 91. volum. 1. & cons. 134. eod. volu. & cons. 247. ecclesiasticis cons 37. volum. 2.* vbi de communi testatur, prout hanc communem affirmat *Curt. Iun. cons. 64. Crau. cons. 37. volum. 1. Port. in suis commun. reg. 34. lib* 1. vbi plura de testibus singularib. ponit; & confert Alberi. *de comm. cons. 25. in pr.* atque istud eo maxime procedit, si agitur de probanda accommodata fide per confessionem ipsius hæredis, nam probatio confessionis dicitur esse quid in genere *Castr. consil. 304.* Iudex est minister, vbi dicit, quod si testes deponunt de diuersis confessionibus debiti dicitur probatum debitum, licet testes circa confessionem essent singulares. idē videtur velle *cons. 280. ver processu & cons. 330. Curt. Iun. cons. 64.* præsupponitur in facto, late comprobat *Soc. Iun. cons. 90. abunde num. 13. & 14. volum. 2.* Non habet vim allegata reg. in cōtrarium, cum sua ampliatione, nam ex antedictis aperta est solutio, quando sumus in casu limitationis prædictæ regulæ, cum de generica probatione tractatur, in qua testes singulares admittuntur, genus enim perficitur apud leguleios ex pluribus particularibus, & ideo licet testis deponat de diuersis actibus, tamen quia huiusmodi actus tēdunt ad eundem finem, probare videntur rem gestam in genere, ne impellantur tam-

tur tamquam singulares, sed plene probat, declarat, & cumulat *Viuius in lib. 1. com. opin. in verb. testes singulares sufficiunt.*

Q. 21. Quæro sunt multi, qui fraudem fisco fecerunt an omnes teneantur an pro virili, & videtur insolidum teneri exemplo furti, in quo fures omnes insolidum obligantur. *l. 1. C. de condict. furt. 2. facit. l. Arrianus ff. de iure fisci*, vbi is, cui per tacitam fidem
46 erat restituendum † fecit cum hærede transactionem, tantum debet soluere is, qui fecit, quantum fisco datum fuisset, impleta accusatio esset. III. confert. *l. 46. in pr.* in qua is, qui sciens aliquid in fraudem fisci suscepit, non solum rem, de qua fraudis ministerium suscepit, sed & aliud tantundem restituere cogitur, in contrarium est textus in *l. 46. in fin. ff. de iure fisci*, vbi si multi fisco fraudem fecerint, non vt in actione furti, singuli insolidum, sed omnes simul quadrupli pœnã pro virili portione debent, & pro non idoneis, qui idonei sunt conueniuntur, vnde *gl. ibi not.* Fiscum in ea causa deterioris esse conditionis, quàm priuatus, cui actio competeret insolidum.

Puto pro solutione distinguendum: Nam aut loquimur, de fraude facta fisco, vt quando aliquid ei aufertur, & tũc procedit *d. l. 46 in fi. vt ibi gl.* declarat *in verb. fecerint*, & patet ibi in fraudem fisci fecerint & *l. 46. in pr.* aut loquimur de fraude facta legi, in accommodatione fidei; & tunc si is, qui se detulerit post professionem factam, transegerit cũ aduersario, & procedit decisio *legis. l. Arrianus. ff. de iur. fisci.* Aut multi hæredes, qui tacite erant rogati (quãuis raro id putem accidere posse) fuerunt de fraude conuicti, & omnes supradictis pœnis teneri non dubito, quoniã omnes fraudem legi fecerunt, & quoniam lex non distinguit in vno, sed plurib. & quoniã viget eadem ratio, ab illis ergo aufertur hæreditas, tamquã ab indignis, & proprio suo patrimonio priuabũtur, vt in *l. 1 C. de his, qui se deferunt li. 10. facit lex in fraudem. ff. de iure fisci ibi æque enim.*

Q. 22. Quæro testator fecit primum testamentum, in quo tacitum fideicõmissum reliquerat ab hærede, postea nouum testamentum condit, an censeatur cũ testamẽto
47 † reuocatum tacitum fideicommissum, ita vt hæres accusatus de interposita fide non possit luere pœnã, & videtur affirmatiue respondendũ. *§. posteriore instit. quib. mod. test. infirmen. l. 2. ff. de inius. rup. test. l. si iure facto testam. ff. de leg. 3.* Præterea fideicommissum est accessorium ad testamentum *Doct. in rub. ff. de leg. 1.* & sublato testamento, & sic principali fideicommissum, vt accessorium, debet corruere. *l. cum principalis. ff. de reg. iur. & ibi Cag. l. nihil dolo. §. 1. ff. eod c. accessoriũ de reg. iur. in 6* Accedit etiã, quod ideo videtur mutasse testamentum, quia mutauerit voluntatem circa fideicõmissum, nec amplius erat eius intentio fraudandi legem. In contrariũ tamen est *tex. apertus in l. Statius Florus. ff. de iure fisci*, vbi *Bart.* ita summat, Reuocato testamẽto non videtur reuocatũ fideicommissum tacite inductum ad idem est tex. *in l. 7. ff. de probat.* vbi tacitum fideicommissum etiã in secundo testamento videtur repetitum Pro solutione arbitror ita distinguẽdum. Aut in. II testam. institutus est ille idem hæres q erat fact⁹ hæres in pr. pro eadẽ, vel maiore portione, & tunc non cẽsetur reuocatũ fideicõmissum, sed tacite repetitũ quousq; nõ probetur contrariũ, nam hæredi incumbit onus probandi mutationẽ voluntatis. *d. l. 3. ff. de prob.* vbi ponitur ratio, ibi cũ secreti susceptí ratio, *& d. l. statius.* Confirmo ego, quia cũ accõmodatio fidei sit extra testamentũ. *l. cũ fidei. ff. de iure fisci*, merito mutato testamento, non censetur mutata. Aut in secundo testamento est instituta diuersa persona à primo testamento & tunc crederẽ in dubio censeri mutatã voluntatẽ circa tacitũ fideicõmissum sumendo argumentũ à cõtrario ex *d. l. 3. ff. de prob.* nã vim facit ibi I, C. in eo, quod idẽ hæres est institutus in I. & in II. & in eadem, vel maiore portione. Ratio diuersitatis videtur, quia mutatio personæ hæredis arguit mutationẽ voluntatis, cũ testator nõ æqualiter presumatur habere fiduciã illi⁹ hæredis, secretũ. n. nõ omnib. æquè cõmunicatur, ratio est etiã diuersitatis in portione, quod si in primo testamẽto magnã portionẽ reliquisset hæreditatis, & magnũ fideicõmissum tacitũ, cũ in secundo testamento ex modica portione reliquisset hæredem.

Q. 23. Quæro q̃ actio cõpetat fisco ob tacite fidẽ accõmodatã in fraudẽ legis, videtur quod personalẽ habeat actionẽ quãdo hæres delictũ cõmisit, suaq; malitia videtur fraudare legẽ. Contrariũ tamẽ respõdisset *Vlp. in l. Imp. ff. de iur. fisci.* Imperator noster rescripsit fiscũ in rẽ habere actionẽ ex tacito fideicõmisso, & gl. ibi notat, quod q tacitũ fideicõmissum prestandũ susceepit, propter suũ delictũ ab eius dominio cadit ipso iure, per illũ tex. & arg. *l. omiss. ff. de publ. & sup. & l. 1. §. an bona. ff. de iure fisci*, ex quo infert quod cũ actio in rẽ
48 sit † multiplex, illa, q̃ hoc casu cõpetit fisco, est q̃ datur domino, & ratione dominii auocat à possessore rẽ, patet ex gl. ibi, cadit ipso iure à dominio; quod sc. fisco acquiritur, & respondet aliquibus contrariis.

Quæst. 24. Quæro hæres accommodauerat tacitam fidem de restituendo inca-
paci, postea alio aliquo delicto commisso eius bona fuerunt publicata, vtrum is, cui
tacitum fideicommissum erat relictum si se detulit, præmium consequi debeat, vide-
49 batur † negandum, quia hæres non potuit amplius retinere, ex quo fisco bona sunt ac-
quisita, tamen contrarium respōdet *Iurisc. in l. Abrianus. ff. de iure fisci*, probat gl. *ibi in ver.
relictum*, ratio, meo iudicio, videtur, quia delictum tacite accommodatum fidei, erat
prius commissum ab hærede, quam illud ex quo bona fuerūt ei postea publicata, me-
rito, quæsitum erit ius ante fiscum incapaci, cui erat fideicom restituendum, & certe
posterius delictum ei non debet obesse.

Quæst. 25. Quæro is, qui se detulit probauit veritatem delationis, nam ei incum-
bit onus probandi *l. 25. ff. de iure fisci*, quodnam præmium feret? Videtur quod tertiam
50 † partem *l. 1. in pr. C. de his qui se deferunt*, imò quod dimidiam partem *l. edicto l. senatus. §.
senatus. ff. de iure fisci* imo videtur quod dimidia pars dodrantis, non totius hæreditatis,
vel legati *l. penult. ff. de iure fisci, & Lucas de Penna l. 1. col. 3. verb. 2. casu. Cod. de his, qui se de-
ferunt*. Pro solutione responde. Aut loquimur in hærede, qui tacite fidem accommo-
dauerat & præmium est tertiæ partis *d. l. 1. C. de his, qui se defer.* aut de eo agimus, cui fi-
deicommissum erat præstandum, nec non de extraneo, qui fraudis factæ scientiam
habens detulit fisco, hæredem tamquam in fraudem legis, ac fidem accommodan-
tem, & tunc non leuis est difficultas, Nam *d. l. 1. C. de his. qui se deferunt. l. edicto iuncta gl. in
verb. partem & in verb. ex eo d. l. sen. § sen. ff. de iure fisci*, expressum est dimidiā illius, quod
in fiscum redactum est loco præmii dari, & in eligenda parte electionem, *gl. in d. verbo
partem, & d. l. 1. C. de his qui se def.* vbi prior eligat, & hoc si hæres rogatus erat capax, sed
si capax fert dimidiam, *d. l. senatus. §. senatus ibi gl. & Bar.* E contra in *l. pen. ff. de iure fisci*,
vbi is, qui se detulit, non totius hæreditatis, sed dodrātis partem capit dimidiam vnde
dodrantis semissem solū capit q̄ se detulit, & augetur ius ex illo tex. quoniā ibi diserte,
& de industria disputatio ponitur, an delatori debeatur, dimidia totius, an dimidia do-
drantis, & cōcluditur pro dimidia dodrantis. Quicquid tamen sit prior opinio videtur
magis vera, tū ex *l. 1. C. de his, qui se def.* ibi vt ex omni patrimonio mediū consequatur, &
d. l. senat. ibi & totum in ærarium colligitur, & ex eo pars dimidia secundum beneficiū
Diui Adr. restituatur, & ita secundū hanc opin. fuit iudicatum Senis in magna causa
dilationis factæ per Lepidū filium naturalē Annibalis de Vgurgeriis, qui vxorē fecerat
hæredē, & rogauerat tacite, vt dicto Lepido restitueret, Ea differēte, & negante restit.
Lepidus se detulit fisco, & dimidiā totius obtinuit de an. 1572. *ad. l. pe. resp. gl. in d. l. 1. C. de
his, qui se def. resp. Dd. in d. l. pe.* & ego resp. quod ibi hæres tacite rogatus fidem impleue-
rat, & retenta quarta, dodrantem restituerat spurius se detulit habet sibi dimidiam do-
drantis nō totius, quia retinuerat quartā, quæ erat facta de patrimonio hæredis, at pa-
trimonium hæredis solum fisco vendicatur. *d. l. 1. C. de his qui se def. in fi.* sed quando spu-
rius se defert nondum facta sibi restitutione, quia tunc nihil erat factū de patrimonio
hæredis probando accusationem totius dimidiam lucratur, & ibi loquuntur allegatæ
ll. de dimidia, Rursus is, qui se detulit debet dimidiam partem habere illius, quod in fi-
scum infert *d. l. edicto. §. ex eo*, at facta restitutione per hæredem, & retentione quartæ,
spurios non nisi dodrantē infert in fiscum, per suam delationem, quod postea punitus
hæres suo patrimonio, venit, nō immediate, sed mediate, & sic propter dilationē, non
ex delatione, vide *Dd. in l. senat. § senat. ff. de iure fisci in l. edicto. §. extat. ff. eod. tit. in l. vnic.
C. de his, qui se defunct. lib. 10.* maxime *Lucas de penna col. 3. ver. secundo casu*, vbi tenet, q. di-
midiam habet dodrantis, & longā distinct. facit. Quæ opinio dodrantis nititur ea ra-
tione, quia spurius debet habere dimidiā eius, quod erat habiturus si ei restituta fuisset
hæred. & solū dodrans erat restituēdus. Quia poterat restituere quartam, mihi a. vide-
tur, quod iure d. quarta non possit retineri, quia quarta ex Treb. potest retineri licite,
quando rogatus est in test. de restituendo, vt patet ex vniuerso *tit. ad Trebell.* & ideo si i-
pse dicit sum tacite rogatus, non debet posse retineri quia delictum fecit, & quia non
loquitur in hoc casu Trebel quare totum erat habiturus spurius filius, igitur totius di-
midiam ferre debet Nec ociose *tex. in d. l. pen. ff. de iure fisci*, loqtur in restitutione facta
per hæredem, quia de facto quartam retinuerat, & aliæ leges *l. senatus. § senatus. l. edicto.
d. l. 1. C. de his, qui se defer.* loquuntur de præmio spurii accusantis, antequam esset sibi re-
stituta hæreditas, per hæredem esset quarta retenta.

Q. 29. De eo, qui prius tacite rogatus fuerat de fideicommisso, & deinde palam, an
51 † incidat in pœnam si se non deferat. *l. 2. §. si quis, in pr. ff. de iure fisci*, sed dixi paulo supra.

Quæst.

Quæst. 30. Si probatum sit in testamento tacite relictum fideicommissum, an
32 cætera in testamento relicta † conseruentur. *l. 3. §. sed & aliis. ff. de iur. fisci*, An post de-
lationem detur pœnitentia docto de errore, *l. 2. in fin. ff. de iure fisci, & ibi gloss.*

Quæst. 31. De eo qui rogatus est restituere ei, qui tunc capax est, sed tempore
33 † restitutionis est incapax, De patre, qui pro filio tacitam fidem accommodauit vi-
de, *l. in fraudem cum l. sequen. ff. de his quib. vt indign.*

Quæst. 32. Hæres tacite rogatus an perdat beneficium *l. falcid.* vide *l. hæres qui.*
34 *ff. de his, quib. vt* † *indignis*, & an qui tacitam fidem accommodauit perdat legatum.
l. 18. ff. de his quib. vt indign. in fin.

Quæst. 33. De fructibus hæreditatis, quæ ex tacito fideicommisso est restituen-
35 da & de ære † alieno, an spectet ad hæredem soluere post restitutam hæreditatem
fisco, an pro actionibus hæreditariis, & seruitutib. confusis mereatur auxilium restitu-
tionis ad eas, *l. 18. ff. de his quib. vt indign.*

Quæst. 34. An Hæres si tacite rogatus sit restituere portionem sibi debitam ex l.
36 falcidia eodem † modo peccet, ac si de hæreditate esset rogatus, *l. 23. ff. de his, quib. vt
indig.* sed videtur in contrarium in simili, *l. 40. ff. de iur. fisci*, dum loquitur de legitima
patrono debita, qui rogatus erat tacite de quarta sua.

De Dolo in Iuramento, Cap. XIIII.

1 *Iuramentum, iusiurandum, sacramentum, pro eodem ponuntur.*
2 *Sacramentum vnde dicatur.*
3 *Vnde Iuramentum.*
4 *Iuramenti rudis definitio.*
5 *Iuramentum, quomodo definiatur.*
6 *Iuramenti duæ species principales.*
7 *Iuramenti iudicialis quot sint species.*
8 *Quot Iuramenti extra iudicialis.*
9 *Iurare in dolo quis dicatur, & quis iurare falsum.*
10 *Periurium sine dolo nequaquã cõmittitur.*
11 *Iuramentum dolo præstitum, an ipso iure sit nullum, an verò veniat rescindendum.*
12 *Laudum iuratum propter dolum rescinditur, petita absolutione Iuramenti.*
13 *Dolus, & metus, quomodo æquiparentur, & in quibus differant.*
14 *Iuramentum bonæ fidei est, compromissum vero stricti iuris.*
15 *Dolus præsumptus in Iuramento, an reddat illud ipso iure nullum.*
16 *Et an sit petenda absolutio per rescindentẽ.*
17 *Iuramentum non firmat contractum nullum, ratione minoris ætatis, vel aliam similem ob causam.*
18 *Iuratam transactionem rescindens, an incidat in pœnam,* l. si quis maior C. de transactionibus, lata culpa interueniente.
19 *Lata culpa non infamat.*
20 *Iuramentum non impedit, quin rescindatur contractus iuratus ob enormissimã læsionem, & dubitatur quæ sit communior sententia.*
21 *Distinguitur tamẽ super hoc dubio iuris articulo.*
22 *Iuramentum an impediat ventre aduersus compromissum iuratum, ratione doli, ex enormi, vel enormissima læsione.*
23 *Iurans præsumitur sub conditione iurare, si non enormissime lædatur.*
24 *Quid si super ea læsione fuerit specialiter iuratum.*
25 *Reductio laudi ad arbitrium boni viri nulla clausula impediri potest, vbi quomodo impediatur exprimitur.*
26 *Læsio enormissima inducit præsumptionem doli ex proposito.*
27 *Minor iurans se maiorem, an perdat beneficium restitutionis in integrum.*

EXpectat nos modo doli in Iuramẽto explicatio, quæ vt splẽdidior effulgeat, aliqua
velut antesignanos milites opus est præmittere, & primo quid sit iuramentum, 2.
verò quotuplex sit. 3. quid sit in dolo iurare, & ad primũ scire breuiter oportet, quid
1 nominis, Ideoq; Iuramentũ, iusiurandum, † Sacramentum, vbiq; in iure inuenitur ap-
pellatũ; vt in *tit. ff. & C. de iur. iur. de in lit. iur. in aut. sacramẽta puberũ. C. si aduers. vend.* ete-
nim æquiualent hæc nomina, quoad materiam *in ff. & C. de iurei,* vt dixit *Abb. in rub. ex.
de iurei.* notatur & *l. insiur ff. eod. vbi quãuis* sacramentũ alio sensu accipiatur in *c. pen. de sa-
3 cram. non reiter. gl. in c. venient. extra de transa.* dicitur † sacramentũ, quia sacræ rei atte-
statione firmatur, vt videtur sentire *Bart. in d. auth. sacram. puberũ,* ita accipiuntur sacra-
menta militũ. *l. miles agrum. §. ignom. de re mil.* & multa ad idem congerit *Did. in c. quam-
4 uis de pact. in 6. in pr. n. 2.* Iuramentũ dicitur † quasi iure factũ quia ad iuramentũ iure p-
standum multa requiruntur, vt ex mẽte aliorum refert *Abb. in rub. de iur. iur. n. 1.* siue est
Iuramentũ, quasi iuris astringimentũ, & sacramentũ, quasi per sacra adstringimentũ,

4 quid autem sit iuramentũ volens quidam definire, vt recẽset *Cuiac. in*† *paratitl. ff. de iur.*
5 *iur.* dixit iuramentum esse emplastrum æris alieni. *Cyn. auth. sacramenta puberum* † ait iuramentum est affirmatio, vel negatio verbis expressa, cum vera religione *Bald. in repet. l. 2. in decima carta verbo ego de primo quæsito. ff. de iureiur.* Iuramentum est actus inuocationis, seu assumtionis diuini nominis ad confirmationem seu testimonium veritatis *Host. ens. tit. ex de iureiur.* quem in rub. ead. probat *Abbas*, ait est assertio, vel negatio de aliquo licito, honesto, & possibili sacræ rei attestatione firmata.

6 Venio † ad secundum, & dico duas esse species magis principales iuramenti, sc. iudiciale & extraiudiciale vt est *gl. in rub. ff. de iur. iur. Bald. Fely. Anton. Corset. in rub. extra*
7 *de iureiur.* Iudiciale autem † multiplex est, primum suppletorium, de quo per *Doct. in l. admonendi. ff. de iureiur. in l. in bonæ fidei. C. de iureiur.*

Secundum litis decisorium *l. 1. & ibi Doct. C. de reb. cred. l. 2. & l. non erit. §. dato ff. de iureiur.* III. Iuramentũ veritatis, quod super positionib. præstatur, vt per *Bart. & Doct. in l. 2. §. quod obseruari. C. de iuram. calum. Pract. Papien. in form. poss.* IV. iur. veritatis, quod defertur testib. *in tit. ff. & C. de test. Corn. cons. 44. col. 1. vol. 3.*

Quintum iuramentum est iuramentum calumniæ, de quo in *tit. C. de iureiur. per calum. max. in l. 2. §. quod obseruari: vbi Bart. & Doct. C. eod. tit.* Sextum est iuramẽtum in litem, de quo in titulo, & maxime in *l. in actionib. ff. de in litem iurando in l. si quando. C. unde vi.* Septimum iuramentum est purgationis, de quo *in tit. extra de purgat. can.* & in *Auth. nouo iure. C. de pœna iudicis qui mal. iud. in l. 5. Cod. de falsis in l. 1. C. de sicar.* Octauũ iuramentum est quod defertur à statuto, vt sc. damnis datis, stetur iuramento damnum passi, &
8 id genus statuta vigent ferme per vniuersam Italiam. Sequitur quoq; † extraiudiciale iuramentum quod sic appellatur, quia extraiudicium præstatur, & est triplex, nã primum dicitur promissoriũ, de quo p *Bar. in l. si quis pro eo. ff. de fideiussor.* Secundũ appellatur assertoriũ, vt quãdo aliq̃s asserit, aliq̃d esse de p̃senti, vel de p̃terito, de quo in *l. si alterius in fin. C. si minor maiorẽ* se dixit, & in *c. omne, & in c. vt nouerit is 22. q. 1.* Tertiũ est iuramentũ confirmatoriũ, vt quãdo apponit̃ aliq̃ iuramentũ super actu de se inualido, ad validandũ, vt in *auth. sacr. C. si aduers. vend. in c. cũ cõtingat ext. de iureiur.* similiter in donatione inter virũ, & vxorẽ, q̃ licet non valeat *l. 1. & per totũ ff. de don. inter vir. & vxor.* tamen iuramento firmatur *Bar. & Alex. in l. Seius Auger. ff. ad l. falcid.* In omnib. aũt his iura-
9 mẽtis tã iudicialib. q̃ extraiudicialib, põt dolus † cõmitti, ideo has oẽs species retulisse placuit. Quoad tertiũ in dolo iurat, q aliter factur⁹ est, q̃ p̃mittit, *c. 1. 22. q. 2.* cũ periuriũ sit, neq̃tia decipere creditorẽ, & in *c. seq. eadẽ quæst.* dicit̃ aliud esse falsũ iurare, aliud iurare in dolo, nõ. n. omnis, q aliter factur⁹ esset, q̃ p̃mittit in dolo iurat, licet. n. Apostol⁹ aliter facturus esset, q̃ p̃mitteret Corinthiis in prima epist. cũ ait, veniã ad vos, nõ in dolo aũt iurauit mẽdaciter p̃misit, ille. n. dolo iurat, in cui⁹ mẽte est, nõ sic se facturũ, vt p̃misit ille aũt q̃ p̃misit solũ, q̃ putat verũ, nec in dolo iurat, nec mẽdaciũ p̃mittit. Præ-
10 mitto etiã q̃ dolus est causa piurii siquidẽ periuriũ nõ cõmittitur † sine dolo *Ias. in l. si quis maior in pr. C. de transact. Doct. in l. qui iurasse ff. d. iureiur. Alciat. d. l. si quis maior num. 22.*

Q. 1. Quarto an iuramentũ dolo præstitũ, sit nullũ ipso iure, an ex post facto rescindatur, & sane videtur rescindendũ. I. quia dolus, & metus æquiparantur, at iuramentũ
11 p̃stitum metu, ipso iure valet, & postea † rescindit̃ *c. 1. & c. verum ex. de iureiur. c. ad audientiam ex. quod met. caus.* & cõmunem esse opinionẽ dixit *Alc. in c. cum contingat ex. de iureiur. in 3. notab. n. 14.* II adstipulatur, q̃ tradit *Butr. in c. 1. extra de arbitr. n. 16.* sc. q̃ si quis dolo incitat̃ ad com p̃mittendum, secuto laudo iniquo, si fuit laudũ iuratũ, iuramentũ est obligatoriũ sed aduersus iniquitatẽ laudi petita absolutione iuramẽti auditur pe-
12 tens reduci illud ad arbitrium boni viri, quia iuramentũ fraude, vel dolo p̃stitum, † retractatur officio iudicis. Ratio est inq̃t Butrius, quia tale iuramentũ dolo præstitum, potest a iurante seruari sine interitu salutis æternæ. Altera ratio est, quia dolus, & metus æquiparantur. Tertia quia, compromissum est stricti iuris *c. dilectus ex. de iureiur.*

Abbas vero in *d. c. cum contingat in 3. notab.* dicit iuramentũ dolo p̃stitum esse nullum ipso iure, quia excludit consensum. Sed hoc displicet *Alciat. ibi n. 13.* p ea, quæ tradit *Bar. in l. eleganter ff. de dolo. Bal. in §. item Sacra. de pace tenẽda, in vsib. feud.* II confert *tex. in d. c. cum contingat & c. quamuis de pact. in 6.* in quib ipso iure nõ videt̃ iuramentũ valere, sed respõdetur, q̃ in vtroq; æquiparatur iuramentũ p̃stitum dolo, & metu, & istud rescinditur, nõ est nullũ. III addoc ego *l. iurisg. §. prætor ait,* in quo pacta dolo inita p̃tor negat se obseruaturũ, de iure ciuili nõ valẽt, de iure prætorio nõ seruãtur, de iure naturali nõ tenẽt, q̃a repugnat naturæ, vt q̃s ex suo dolo lucret̃, max. cũ iactura aliena, ergo nullo iure valent.

Quam-

Quam ob rem aliqui putabant distinguendum inter contractus stricti iuris, & bonæ fidei, nam si contractus iuratus est stricti iuris, iuramentum in eo dolo præstitum valet mero iure, si vero sit bonæ fidei ipso iure sit nullum. Attamen communis opinio est in contrarium, vt inquit, *Alciat. d. § cum contingat. num.* 13. & rationem vnicam allegat, quia scilicet iuramentum semper est bonæ fidei, in eo enim debet bona fides exuberare, cùm principaliter fiat Deo. *c. debitores extra de iur. iur.* at actus bonæ fidei, cui dolus causam dedit non valet ipso iure, vt latissime supra probatum est, ex quia argumentatione corruit prima distinctio. Præterea iuramentum contra bonos mores, præstitũ non est obligatoriũ, *c. non est oblig. at. de reg. iur. in 6.* dolo præstitũ est contra bonos bonos item quando est nutritiuum peccati. *Seraph. de priuil. iuram. priuil.* 61. *n.* 6. dolus autem est peccatum mortale, ibidem *priuileg.* 10. *n.* 7. diluuntur etiam allegata ex
13 aduerso. Primum de æquiparatione † doli, & metus; respondeo ego in proposito non valere, nam metus in contractu bonæ fidei non rescindit ipso iure; dolus rescindit, Ita metus, nec iuramentum, quod est bonæ fidei ipso iure irritabit, nec obstat æquiparatio metus, & doli in *d. cap. cum contingat, & in d. c. quamuis*, quoniam non procedit absolutè, sed quoad quid; nempe quoad effectum, & licet illud verbum obseruari videatur, referri ad dolum, & metum æqualiter, ita quod vna determinatio respiciens plura determinabilia debeat pariformiter determinare. *l. iam hoc iure ff. de vulg. & pupill.* tamen vnum, & idem verbum diuersis respectibus, in vna eademque lege diuerso modo sumitur. *l.* 2. *ff. de offic. procons. & leg.* vt idem *Alciat.* considerat *d. loco numer.* 14. non obstat secundum argumentum Butrii, quamuis ab Alciato, non deductũ. Nam
14 fundatur in eo q compromissum est stricti iuris. At iuramentũ † bonæ fidei est, rursus in eo quod hoc iuramentum potest seruari sine interitu salutis, sed hoc non sufficit, verum præterea requiritur, vt non sit dolo præstitum, vel vi *dd. capitulis*, nec non in eo, quod dolus & metus æquiparantur, cui supra assignata est solutio. Quibus consequẽs erit aduersum, *Caprã conf.* 7. *n.* 125 quod nõ sit necessaria absolutio a Iuramẽto, cu ipso iure non valeat. Ampliatur etiã in dolo adhibito per Notariũ *Seraph. pr.* 83. *n.* 64.

Quæst. 2. Hæc quæ nuper dicta sunt procedunt in dolo vero; Quæro in dolo præsumpto, scil. quid iuris, quando lex præsumit Iuramentum dolo fuisse præstitum, vt in statuto Senensi sub *rub. de contractibus, minorum famil.* & in constitutione Marchiæ, vt ũ
15 annullet † iuramentũ perinde ac dolus verus, & dolus præsumptus, vt diximus in prima diuisione doli de dolo præsumpto. Vide *Virginium Boccatium super constit. marchiæ, gloss.* 2. *num.* 16. *ver. & non solum, & seq.* vbi tradit non modo annullari iuramentum, sed contractum, super quo præstitum est, cum vnus actus esse censeatur, *Roman. conf.* 415. *n.* 3. *Cart. sen. conf.* 14. *n.* 4. *Corn conf.* 36. *n.* 24. *lib.* 2. secus quando contractus sit separatus à Iuramento, & disputat an sit petenda absolutio à d. Iuramẽto, quod lex præsumit dolose præstitum, & idem *Boccaci. in constit. Marchiæ gl.* 8. *n.* 117. & 118. vbi late citat hinc inde communem, *c. venerabilẽ, c. pen. de elect. vbi gl. et Dd.* & ista opinio quia probata est à Rota, potest dici communis, quia decis. Rotæ æquiparantur communi opinioni *Sarna. in proœmio reg quæst.* 2. *Verg. Bocc. d. loco glo.* 8. *num.* 117. & an pro dolo præsumpto sit petenda absolutio, *Seraph. de Iuramento priu.* 83. *num.* 19. *verb. septimo limita*, vbi distinguit, aut sumus in dolo vero adhibito per machinatorem, & non est necessaria absolutio, quia non habet consensum iuramentum ita præstitum, ideo non est opus absolutione. Aut
16 sumus † in dolo præsumpto, vel ficto per ipsam legem, vt in statutis, & constitutionibus prædictis, & tunc tutius, & securius est absolutionem petere, quia possibile est, quod non obstante fictione, vel præsumptione legis, ille qui iurauit, iure præstiterit consensum per *Corn. conf.* 99. *col.* 2. *vol.* 4. & *Crau. conf.* 142. *num.* 27. nempe quod non requiratur absolutio, testatur de communi *Gabriel. conf.* 13. *late, & Borgninus Caualcan. de tutore, num.* 268. ratio est, quia cum statutum prohibeat personam contrahere, non incurrit peccatum. Verum *Rota Romana in decis. diuers. in decis.* 21. tenuit contrarium per *conf. Alex. conf.* 39. *n.* 18. *lib.* 4. *Paris. cõf.* 49. *n.* 52. *lib.* 2. *Cagn. in l.* 2. *n.* 97. & 98. *C. de rescind. vend. Rot. decis.* 6. *in Antiquis in tit. de iurei.* quia licet Iuramentũ interpositum in contractu reprobato à iure non validet contractum, tamen iurans tenetur illud iuramentum seruare, & requiritur absolutio in casu dicti statuti, vel consti. *Dd. in c. cum contingat de iurei. & in c. quãuis de pactis in* 6. cõcludunt, q in Iuramento doloso requiratur absolutio, & opinio cõtraria posset procedere, quando cõstitutio firmata à Papa disponit Iuramentũ præstitũ super contractu doloso non valere, nã hoc casu non esset necessaria absolutio, vt per *Firm. de reb. si. iuris canon. n.* 385. at vbi hoc nõ dicitur in statuto, vel cõstitutione etiã

quod Iuramentum esset illicitum, non debet quis propria authoritate contrauenire,
sed debet sedem Apostolicam consulere.

Q.3. Quæro contractus erat inualidus, vel ratione minoris ætatis, vt in *auth. Sacr. pu-
berum. C. si aduers. vend.* vel ratione affectionis, vt inter coniuges *l. 1. cum seq. ff. de don. in-
ter vir & vxor.* fuit adhibitum in contractu iuramentum, sed p dolum, vtrum hoc iu-
ramentum confirmet, contractum, quemadmodũ confirmasset si dolo caruisset, sen-
17 tentia † negatiua proximior ad veritatẽ videtur, quæ est, vt nec contractus valeat, nec
iuramentum *gl. in l. 1. C. si aduers. vend. Card. Alban. in rub. ff. de dolo. & ad gl. ibi notat. Bal. &
in § itẽ Sacr. de pace Iuram. tenenda in quarta quæst. Saly. Cast. Ias. & alii in d. auth. Sacr. puberũ
Imola in c. cum contingat Abb. cons. 107. in IV. dubio cons. 2. Ancar. cons. 88. & cons. 126. & consil.
340. nouiss. Simoncell. de decret. li. 3. tit. 8. n. 172. verb. limitatur septimo*, vbi adducit rationẽ,
quia dolo deceptus non consentit, sed ex antedictis non videtur probanda ista ratio,
quia supra probatum est, q dolo promittens consentit per not. à Bar. *in d. l. eleganter. ff.
de dolo*, melior mihi ratio videtur, quoniã dolus, vt paulo sup. diximus, reddit nullũ ipso
iure Iuramentũ, *Sebast. Medices de fortuit. casib. part. 1. q. 10.* ideo pinde est, ac si non esset
in contractu Iuramentũ adhibitum quare sequitur, q non possit confirmare contra-
ctum inualidum, quia non entis, nullæ sunt qualitates *l. diem. ff. de verb. obl. §. seruus inst.
de capit. dimin. §. 1. inst. de libert.*

Declaratur autem ista conclusio, vt procedat, quando iurans fuit dolo inductus ad
iurandum; sed si etiã iurantis dolus, & sic vtriusq; fraus interuenisset, tunc contractus
conualidaretur, quia dolus vnius cum altero compensaretur *Bart. in l. si alterius C. si mi-
nor se maior dixerit, facit. l. si cum ambo. ff. de compens. l. viro. ff. solut. matr.* & ita declarat *Corn.
in repet. d. auth. Sacramenta puberum n. 88. circa finem.*

Q.4. Quæro venit aliquis contra transactionem à se Iuratam; de qua in *l. siquis ma-
ior. C. de transact.* an incidat in pœnam illius constitutionis, si absq; dolo periuriũ com-
18 miserit, & videtur respondendũ † affirmatiue, modo lata culpa interuenerit, Nã periu-
rium sæpe ex lata culpa committitur. *c. si. de alien. feud. pater. c. licet si de feud. fuerit cõtrouer.
inter dom. & agnat.* II. quia in his, qui ipso iure infamia notantur lata culpa dolo compa-
ratur not. per *Doct. in lege liber. §. notatur de infamib.* In contrariũ tamẽ videtur esse ma-
gis cõmunis opinio per ea, q̃ tradit *Alc. d. l. siquis maior n. 12. Ias. ibid. Doct. in l. qui iurasse ff.
de iureiur. Bal. in d. l. siquis* dicens huic constitutioni non esse locum, nisi aduersus eum,
qui dolo malo in periurium inciderit, *Alex. cons. 92. vol. 2. citatus ab Alciato d. l. siquis ma-
ior n. 12. & in l. fi. ff. qui satisd. cog.* deinde quia scribentes *in d. l. qui iurasse* aiunt periurium
19 pœna legali, non puniri, nisi dolo † malo fuerit commissum. III quia ex *d. l. infamia* no-
ta irrogatur, sed ex culpa nemo fit infamis, quantum. n. ad irrogandam infamiam lata
culpa non æquiparatur dolo. *§. suspectus instit. de suspect. tutor. gloss. in l. in actionibus. ff. de
in lit. iur.*

Qua in re, placet mihi distinctio *Zasii in sing. intellect.* aut est lata culpa versutiæ, aut
lata culpa ignauiæ, vt prima quia reddat culposum infamem, altera non reddat, & ini-
bi declarat, quæ sit vtraq; lata culpa vide Zasium, & *d. §. suspectus* & ibi *Syluest.* Non ob-
stant deducta ex aduerso, Nam resp. *Alc. d. loco ad 1. reg.* in contrarium esse, q sc. absque
dolo periuriũ non cõmittitur. Ad secundũ ait non pcedere in constitutione correcto-
ria, & pœnali simul, cuiusmodi est *d. l. si quis maior*, & vidisse testatur plerosque, qui solo
mandato principis sola attẽta æqtate ius dicere debent, quatenus ad obseruationem
contractus pertinet pter vim iuramenti. *l. siquis maior* exequi solitos, & dictos cõtra-
ctus obseruari pcepisse, quo vero ad pœnas attinet. *d. l.* eas neglexisse, tamq̃ nimis duras
& amplius dicit *Alc.* pœnis *d. l. in* foro conscientiæ locũ nõ esse, qa sint maiores delicto,
quod placuisse etiã Decio proponit, & generaliter obseruari in similib. casibus & si i-
pso iure pœnæ infligentur.

Q.5. Quæro quãdo in cõtractu adest enormissima læsio psumitur dolus arg. *l. omnes
§. Lucius. ff. quæ in fraudẽ cred.* credit *Bar. in l. vlt. ff. de prætor. stipul. l. si superstite. C. de dolo.* V-
trum ob istum dolum præsumptum rescindatur contractus iuratus? Affirmatiua vide-
20 tur esse † communior, vt ait *Dec. in c. in præsentia n. 36. de prob. & in cons. 45. & cons. 180. Soc.
Iun. cons. 53. li. 1. & cons. 144. eod. lib.* dicentes hoc maxime procedere impetrata absolu-
tione ad agendũ *Abb. in d. c. cũ contingat de iureiur. n. 23. Ancar. in reg. accessoriũ col. 5. de reg.
iur. Calder. con. 8. in tit. de iureiur. Cepol. con. ciuil. 28.* nitit ãit illa pcipua ratione, qa non est
verosimile paciscẽtẽ, etiã cũ iuramẽto tãtæ læsioni voluisse cõsentire, siquidẽ propter
doli psumptionem non videtur consensus pstitus in grauissimã læsionẽ, q notat *Bart.
in l.*

in l. societatem. §. arbitr. ff. pro soc. & hanc opinionem sex rationibus confirmat Crau. cons. 192. col. 2. & si iuramentum contractui sit appositum.

Contrariam sententiam veriorem pleriq; existimant Imol. in d. c. cum contingat. nu. 12. Alex. cons. 125. lib. 1. & eam esse communem opinionem scribunt Cur. Sen. con. 85. in fi. Alex. cons. 42. lib. 1. & in praxi est admittenda, secundum Imol. d. n. 52. ratio istius opinionis, quia cum hoc iuramentum possit seruari sine interitu salutis æternæ, non potest aduersus illud aliqua exceptio opponi.

21 Pro resolutione huius dubii articuli † recurrendum puto ad Dd. in c. quamuis de pact. in c. 6. in §. quarto. num. 3. cum multis seq. in 6. vbi pluribus conclusionibus rem difficilem explicat, & nos supra illius sententiam sequuti sumus, in illa diuisione doli, re ipsa, & ex proposito.

Prædicta vero prima opinio indubitanter videtur procedere, vbi contractus gestus est à minore, cum graui & enormi eius læsione; Per ea quæ latè tradit Ruyn. cons. 60. vol. 3. num. 22. cum multis seq. & stante enormissima læsione, non videtur necessaria petitio absolutionis à Iuramento Ioan. Bapt. in tract. de arbitr. li. 7. c. 16. & si in specie quis super dolo iurauerit se non petiturum reductionem Sal. in authent. sacramenta puberum verb. quæro an hoc sacramentum. C. si adu. vend. Imol. in c. quintauallis ver. si autem renunciatio est lætissima de iur. iur. Saly. in l. societatem. §. arbitrium ff. pro socio quæst. 13. Gabriel. in suis com. concl. in tit. de arbitr. conc. 3. num. 47. verb. 1. amplia. Sed contrariam opinionem in contractu minoris ob lęsionem enormissimam agi non posse absolutione iuramenti, non attenta, magis esse communem dixit Arrius Praell. in l. 2. C. de resc. vend. par. 3. c. 1. num. 8. Quare Rolan. cons. 49. vol. 1. dicens melius esse petere absolutionem à iuramento, & Beroius con. 50. n. 15. & 22. lib. 1. Hanc dicit se vidisse seruari Virg. Boccat. in consi. March. gl. 2. num. 28. & eam dicit esse tenendam ea ratione quia initio iudicii, an sit vel non sit enormissima læsio pēdet ex futura probatione, interea nullus esse debet Iudex in causa propria, maxime in materia peccati debet recurrere ad superiorem, ad euitandum interitum salutis æternæ, & quia in iuramento apposito super contractu illicito requiritur absolutio, & procedit distinctio Innocent. in cap. venerabilem col. fin. in verb. venire de electione.

Q. 6. Quęro quid si adsit enormis, vel enormissima lęsio in laudo, & compromissum erat iuratū, an possit veniri cōtra, ratione doli qui inest, in dicta enormi, vel enor-
22 missima † læsione, vide Seraph. de Seraph. in tract. de iuramento priuileg. 136. vbi etiam addit, quod dolus resultans ex enormi læsione dicitur verus dolus ibi, nu. 18. & an pro enormissima læsione petenda sit absolutio à iuramento. Et videntur distinguēdi aliqui casus ex mente Dd. Primus est, quando simpliciter est iuratum nō venire contra, nec petere reductionem ad arbitrium boni viri. Secundus est casus, quando est iuratum non venire contra ratione enormis lęsionis. Tertio quando est iuratū non venire cōtra rationem læsionis enormissimę. Primo casu non videtur reductio ad arbitriū boni
23 viri impedire ea ratione, quia aliter iurans intelligitur iurare † sub tacita conditione, se quatenus æque arbitrentur arbitri l. si liber. ff. de oper. libert. quod etiam voluit Dyn. in c. sciens. de reg. iur. in 6. Bar. in l. quæro. §. interlocut. ff. locati, Corn. cons. 279. col. pen. in fin. & seq. vol. 2. at ibi est læsio enormis, vbi non est æquitas, quæ æqualitatem importat, sua natura, ne aliter ex cōpromittētibus locupletetur cum alterius iactura, ęquitas in pari casu paria iura, non imparia desiderat, & vbi paritas non est, ibi nec æquitas. Bald. in l. 3. C. de dot. prom. ergo cum non fuerit cogitatum à iurante de enormi læsione, ad eam iuramentū non porrigitur, cum ad incogitata non porrigatur Iurans, si non facit quod facere debet. dicitur fraudē facere arg. l. in fraudē. ff. quæ in fraud. cred. l. dolus. ff. mand. Rom. cons. 191. n. 3. Crau. cons. 76. n. 6. & con. 100. Secundo casu videtur quod non liceat petere
24 reductionē, ex quo specifice est † promissum non venire contra, ob enormem lęsionē & sic cessat ratio, de qua in superiori casu, quia de hac lęsione fuit in specie cogitatum, vnde succedit regula, quod volenti non infertur dolus, vel deceptio. l. cum donationis. de transl. l. 1. § vsq; adeo. ff. de iniur. c. sciens de reg. iur. in 6. confirmatur quia iuramentū impedit exceptionem enormis læsionis in l. 2. C. de resc. vend. & ibi Bart. Bald. & Doct. com. Canon. in c. cum dilecti & cap. cum causam ext. de empt. & vend. & ità videtur esse communis opinio vt per Seraph. de priuil. iuram. priuileg. 136. numer. 12. motum ea ratione, quod licet per talem renunciationem dari videtur facultas Arbitro lædendi enormiter non tamen intelligitur quis voluisse, quod actu ipso lædat; qui est argumentari de voluntate potentiæ ad voluntatem actus contrarii. l. neque natales. Codic. de probation. l.

non hoc C. vnde cognat. & ideo non obstat regula, quod volenti non fit dolus, quando licet renuncians velit, quod arbitrator possit lædere, non tamen vult quod lædat, addit etiam quod volenti potest fieri dolus, quia scilicet potuerit ante esse seductus, & deceptus ad ita renunciandum, nec obstat quod iuramentum impediat remedium, *d. l. 2.* est enim verum, quia læsio ibi contingit, ex facto proprio ipsius iurantis, qui scit rem valere, & non vult vendere pro minori precio, ideo ei non debet subueniri, argum. *l. damnum, de regul. iur. c. imputari de reg. iur. in 6.* secus vbi facto alterius accidit, vt hic, sc. ex facto arbitratoris, quod non conceditur, *l. debet. ff. de reg. iur.* Confirmo ego ex his, quæ traduntur à *Bald. in l. cum antea. C. de arbitr. verb.* sed quæstio nostra. & in *l. si vnus. §. illud ff. de pact. & cons. 385. vol. 1. Gabriel.* cumulat *in tit. de arbitr. num 42. verb.* & pro ista,
25 quod nullam cautionem verborum, vel formulam † effici potest, vt impediatur reductio ab arbitrium boni viri. Accedit quod daretur arbitris occasio non leuis delinquendi, non ob illam potestatem datam non ita diligenter iura partium discuterent, & instantiam causæ examinarent, adeo quod si non ex dolo, quia in re alterius, & sine emolumento non est præsumendus dolus, nulli dubium, quod ratione illius potestatis concessæ non ita rem exacte pensarent. Verum, vt arbitror, in sola enormi læsione difficile esset obtinere in foro aduersus opinionem cõmunem, nisi probaretur, quod quis fuit dolo circumuentus, vel fraude ad faciendam huiusmodi renunciationem, & in dubio videtur dolo inductus, quis enim esset sani iudicii, qui renunciet reductioni ob enormem læsionem, atq; ita tamen aperte iactare volet quod suum est, contra *l. cum de indebito. ff. de probat.* sed si constaret de sinceritate negocii, vt quis studio litium finiendarum, vellet etiam cum dispendio molestias redimere, vel litem haberet, cum persona valde coniuncta, vt patet cum filio, maritus cum vxore, non video cur non esset locus communiori sententiæ.

Tertius casus, quando renunciatum est reductioni, etiam ob enormissimam læsionem, & tunc videtur, impediri reductio ad arbitrium boni viri. Primo quia potest seruari hoc iuramentum sine interitu salutis æternæ, iuxta *tex. in c quamuis de pact.* vbi seruatur iuramentum ab ea muliere quæ renunciauit hæreditati paternæ etiam mihilo recepto, repellitur enim ob religionem sacramenti.

Secundo suffragatur, quod nunquam conceditur reductio ad arbitrium boni viri in casu expresso a partibus. *Soce. in consi. 12. vol. 2.* dicens esse communem opinionem cum multis allegatis à *Gabr. in tit. de arbr. concl. 3. n. 40. ver. & prosita.*

Tertio facit, quia dolus est præsumptus, cui potest renunciari per notat. à *Cagnolo, & Dec. in l. contractus. ff. de reg. iur.*

26 In contrarium tamen videtur magis communis opinio. Nam stante læsione † enormissima, censetur esse dolus ex proposito, vt est commun. opinio per *Gabriel. d. consil. 3. num. 49. verb. sed tenendo,* cui non potest renunciari tanquam dolo de futuro, & ita dicit magis commun. opin. *Seraph. d. priuileg. 36. num. 15.* vbi addit. quod & si non adesset iuramentum ex proposito, tamen negari non potest quando non sit dolus re ipsa, qui æquiparatur dolo ex proposito, quoad inualidandum actum, vt per eundem *Seraph. priu. 83* Non obstant allegata ex aduerso. Et ad primum responsio sit, quod procedit vbi læsio veniat ex facto iurantis, non ex facto alterius, vt hic. Secundo respondeo filiam non fuisse enormissime læsam, cum dotem receperit à patre, ibi dote contenta, nam, filiæ plærumque de bonis paternis, nihil habent, præter dotem.

Ad secundum respondeo non habere locum quando est casus expressus quoad læsionem enormissimam, ex rationibus dictis pro communi.

Ad tertium respondeo dolum esse verum non præsumptum, *Bald. relatus per Gramm. consil. ciuil. 128. post num. 3.* & dato quod esset dolus præsumptus, adhuc tamen non posset renunciari, quia procedit dicta regula in dolo præsumpto aliter, quam per enormissimam læsionem, veluti pro omissione solemnitatis non adhibitæ, *Seraph. dict. priuil. 136. numero 18.*

Q. 7. Quæro minor dolose iurauit se maiorem in aliquo cõtractu, an perdat be-
27 neficium restitutionis? distinguendi sunt tres casus. Nam primus est † quando dubitatur, an dolose, vel per mendacium iurauerit, & tunc nisi per aduersariũ fuerit probatus dolus, vel mendaciũ iurantis, non perdit beneficiũ restitutionis, quæ minori læso reg. cõpetit, qui dicit eũ propter dolũ ab ea cecidisse, probat p ea, q̃ tradit, *Crau. cõs. 127. n. 9. vbi* multa cumulat, *Ang. cons. 16. col. pen. Abb. cõs. 7. part. 1.* sed quãdo de dolo appatet, q̃a sc. ex verisimilib. coniecturis cõstat, q̃ iurauit se maiorẽ, vt alliceret aliq̃ ad cõtrahẽdũ

vt il-

vt illum deciperet, & tunc sicut in aliis delictis, non restituitur, *l. auxil. vulg. ff. de minor.* merito nec in isto. Tertius est casus, quando constat de dolo, & iste dolus notus est ei, cum quo contrahit, scilicet ex aspectu, quia in anno 16. vel 18. iurauit, ita quod per aspectum corporis posset constare de falsa illa assertione, & tunc non denegatur meo iudicio restit. quoniã cum ille esset verosimiliter certus de falsa asseueratione non debebat contrahere, & contrahendo videtur de dolo participare, vt merito fiat indignus suo beneficio nec possit in sui fauorem allegare dolum qui de dolo participauit, cui accedit, quod in pari causa doli melior conditio possidentis. *l. 3. si ob turpem. §. 1. ff. de cõd. ob turp. caus. l. cum te. C. eod.* & ita minoris, qui est in possessione beneficii restitutionis in integrum vide *Seraph. de iuram. priu. 96. n. 22.*

De Dolo in rescriptis Cap. XII.

1 *Rescriptum quid sit secundum Hostiensem.*
2 *Rescriptum quid sit ad mentem Authoris.*
3 *Rescriptum quotuplex, & quid differat vna species ab alia.*
4 *Dolus in rescripto ad gratias facilius præsumitur, quam in rescripto ad lites.*
5 *Rescriptũ, in quo dolus committitur, quotuplex sit.*
6 *Obrepere quid sit, & quod rescriptum obreptitium, & subreptitium.*
7 *Rescriptum falsum quod dicatur.*
8 *Rescriptum contra ius obtentum, præsumitur falsum.*
9 *Rescripto non vtens intra annum præsumitur dolosus.*
10 *Rescripta non solum dolosa esse possunt ex parte impetrantis, sed etiam interdum ex parte concedentis.*
11 *Delegatus Princeps ex mendaci supplicatione, an non obstante exceptione mendaci possit de causa principali cognoscere, disputatur.*
12 *Rescripta semper implicitam clausulam habent, si preces veritate nitantur.*
13 *Rescripti subreptitia impetratio nulla est.*
14 *Canonici iuris standum est in casibus de iure ciuili dubiis.*
15 *Iudex, ad quem dirigitur rescriptum, an possit de falsitate rescripti cognoscere, & iudicare, arguitur ad partes, & concluditur n. 16.*
17 *Limitatur conclusio tribus modis.*
18 *Rescriptum ad lites, ex dolosa impressione videtur vitiari ipso iure.*
19 *Contrarium tamen firmatur, & probatur.*
20 *Soluuntur ex aduerso deducta.*
21 *Constitutio vtens verbis importantibus ipso iure, recipit interpretationem ab aliis rebus, quæ exceptionem important.*
22 *Intellectus ad capitulum super literis extra de rescriptis.*
23 *Dolus, & lata culpa, quo ad inducendum vitium subreptionis æquiparantur.*
24 *Sed tamen aliqualiter differunt.*
25 *Subreptio in beneficiis censetur maior, quam in litibus, & vitiat ipso iure.*
27 *Ampliatur conclusio in connexis, & accessoriis.*

DOlum in rescriptis explicaturi, videamus in primis, quid sit rescriptum, & quotuplex sit.

Tertio quæ sint rescripta, in quibus dolus commissus inuenitur, & sane ad primum rescriptum videtur esse solius principis, siue Ecclesiastici, siue secularis, de quo est vniuersus *titulus extra de rescript.* de secundo est *titulus, C. de diuers. rescript. in tit. C. si contra ius, vel vtilit. publ. l. rescripta. C. de precib. imper. offerend. l. 2. & 4. C. eod. tit.* est autem

1 † rescriptum secundum Hostiensem in tit. eodem, quod ab Apostolico, id est, vt explicat Abbas *in rub. eod. num. 1.* à Papa, seu à principe rescribitur ad consultationem, relationem, seu intimationem alterius, vel alicui indulgendo, quæ definitio quia capit rescriptum large, comprehendit beneficium, priuilegium, & alia rescripta, quæ emanant ad iuris obseruantiam, secundum quam significationem accipitur *in tit. ex. de rescriptis*, vt dixit *Abbas in d. rub. nu. 1.* stricte autem sumptum, est quod Princeps rescribit ad iuris obseruantiam, vt quãdo committit causam decidendam inter aliquos *Abb. ibi, & Bartol. in l. beneficium. num. 3. ff. de const. Princip. per l. falsa. Codic. de diuers. rescript.*

2 Crederẽ † ego non inelegãter posse rescriptũ ita definiri. Rescriptũ est Principis Eccl. vel secularis ad lites, beneficiũ vel gratias dispositio. Cur dixerim principis tẽporalis.

vel Ecclesiastici, perspicuum est ex antedictis, ad lites verò, beneficia, vel gratias dictū
est, quia rescripta quę emanant a superiori ad horum vnum respiciunt, ex qua defini-
3 tione facile est colligere quotuplex sit rescriptum. † Aliud est enim ad lites, aliud ad
beneficia, vel gratias, *Butrius in cap. 1 ex. de rescript. num. 2.* vbi de rescript. ad lites, & in *c.*
dilecta de except. & in cap. super eo ex. de cohabit. cleric. & mulier. idem *Butrius in cap. cum no-*
stris num. 5. de concessione praeben. vbi de rescriptis ad beneficia & in *c. ex litteris de transact.*
n. 7. in quo latissime de his rescriptis ad beneficia *Soc. Iun. cons. 82. n. 16. vol. 2. Fely. Imol.*
& alis in tit. ex. de rescript. & inter hæc rescripta sunt multæ differentiæ illa vero præci-
4 pue in materia nostra est; quod dolus præsumitur in † impetratione rescripti ad bene-
ficia, vel gratias, secus in impetratione rescripti ad lites. *Innocētius in c. accedens. de crimi-*
ne falsi per illum textum refert & sequitur *Felyn. in c. super litteris col. 3. vers. quinto limita*
gloss. Dec. & Abb. ibi, & est ratio secundum *Decium in præallegato loco.*

Quia rescripta ad lites facile impetrantur, secus in litteris beneficialib. & Gratię,
Socin. Iun. d. cons. num. 16. & Felyn. limitat in duobus casibus in quibus in rescriptis grati-
olis dolus non præsumitur, adeo quod licet in litteris gratiæ dolus præsumatur, potest
tamen probari contrarium, quia non est pręsumptio iuris, & de iure, similiter declara-
tur, dolum præsumi, vbi est magna gratia, secus si parua sit, nam in re modica non
præsumitur dolus, item præsumitur dolus in rescripto magnæ gratiæ non paruæ. *Bald.*
multa cumulans in sua Margarita in verbo dolus in litteris. Prædicta autem diuisio fuit *Me-*
noch. de arbit. lib. 2. cent. 3. in principio vbi ponit duplex rescriptum gratiæ, & iustitiæ, & i-
bi deponit alias differentias inter has species, *& casu 202.* nec non *Felyn. d. cap. super litte-*
ris num. 5. refert aliam differentiam.

5 Quoad tertium † rescriptum dolosum, siue in quo dolus est commissus triplex
est, nam aut subreptitium est, aut obreptitium aut falsum, & pulchre *Iason in l. præscrip-*
tione in principio. C. si contra ius, vel vtilitatem publicam, subreptitium est, in quo expri-
mitur scienter falsitas, obreptitium autem quando tacetur veritas, quasi obrepere cō-
sistat in taciturnitate veritatis. *l. si quis obrepserit. ff. de falsis,* obripere enim est latenter, &
6 clam venire, vnde Iuuenalis satis † obrepit, non intellecta senectus. Et *Horatium in Poe-*
tica:

Verum opere in longo fas est obrepere somnum.

Et obripere ad magistratum dicitur, qui falsa specie probitatis vel doctrinæ ad magi-
stratus adsumitur, *Cic. pro Planco.* Decet Plancum non obrepisse ad honores, sed eo ve-
nisse cursu, quo tempore, sed *Innoc. in c. dilecta de rescript.* & *ibi Panorm.* ait subreptitium
rescriptum dici, siue expressa sit in eo falsitas, siue omissa veritas. Obreptitium vero q.
sub inuolucro verborum, sic inuolute supplicatur quod princeps non percipit verita-
tem, & iuxta priorem acceptionem forsitan dixit *Butr. in c. ex parte de Cappel. vel monach.*
quod maius est vitium obreptionis, quam subreptionis; *Ias. vero in d. l. præscriptione. n. 1.*
verb. mihi autem in pr. dicit quod & leges, & Doctores promiscue vtuntur istis vocabu-
lis per tex. *in l. 1. C. si nuptiæ ex rescript. petantur.* in qua Imperator quod initio dixerat ob-
reptitium, inferius vocat subreptitium, ad hoc est videndus *Menoc. de arbitr. Iud. cons. li.*
7 *2. cent. 3. art. 8.* vbi egregie hanc rem explicat. Est † tandem falsum rescriptum quos ibi
quisq; priuatus falso composuit, neq; de cancellaria principis processit, *l. puniri secundū*
vnum intellectum C. si contra ius, vel vtilit. publ. Ias. in d. l. præscriptione, n. 1. vbi allegat gl. in c.
in memoria d. st. 1. & in c. licet de crimine falsi, quando igitur dolus est in rescriptis, vtiq; est
aut quia dolo sit occultata veritas, & sic obreptitium, aut quia sit narrata falsitas, & sic
subreptitium, aut quia sit fabricatum falsum rescriptum.

Q. 1. Quaro autem primo vtrum in rescriptis præsumatur dolus, & videtur affir-
matiue respondendum, tam in impetrando, quam in vtendo, nam † rescriptum cōtra
8 ius elicitum, & obtentum præsumitur falsum *cap. 1. ex. de rescript. in fin. & ibi Canon. Vi-*
de Felyn. & Abb. ibi.

Secundo dolus præsumitur contra tacentem veritatem in rescripti impetratione
Bal. cons. 309. li. 5. Cran. cons. 124. n. 10. Cast. cons. 411. vbi ait, præsumi dolum contra tacen-
tem, beneficiū sibi cōpetens, & *Abb. cons. 68. n. 2. li.* Insuper præsumitur dolosus qui fal-
sum expressit. *Corn. cons. 282. n. 1.* In vtendo dolus præsumitur, qui impetratis litteris nō
9 vtitur intra † annū *c. 2. ext. de rescript.* [illegible] *C. de agricol. & censit. li.*
10. præsumpt. 44. Regula aūt est in contrarium. *l. quoties. ff. de probat. l. dolum. C. de dolo,* [illegible]
[illegible] *in d. c. sup. litteris* [illegible] *ex. de rescript.* per eū tex. vbi inquit dolū impetrādis
esse probandum eo modo, quo de iure potest probari *d. l. dolum* & ibi ponit modum

proban-

probandi dolum verum,& dolum præsumptum in impetratione rescripti,vide igitur
11 *d.num.70.verb.in gloss.in vers.priori modo.* Et ista sit conclusio;casus adducti sunt † specia-
les.Et ego iuxta prædicta considero, quod dolus in rescriptis intercedere non solum
potest ex parte impetrantis,verum etiam ex parte concedentis , sicuti sup. diximus in
lege nam rescriptum species legis est.*§.sed quod principi Instit.de iur.nat.gen.& in l.prima
ff.de const.princip.*

Q.2.Quæro nunquid iudex delegatus à principe,& impetratus per falsam sup-
12 plicationem non obstante exceptione mendaciorũ possit cognoscere de causa † prin-
cipali,discutiunt hanc quæstionem Iuristæ in *l.præscript.vbi Bar.Bal.Ias.& alii.C.si cōtra
ius,vel vtilit.pub.* nec non *Canonistæ in c.super literis ex.de rescript.* maxime *Butr.Imola &
Bero.*& non solum inter se dissentiunt , sed Iuristæ etiam tamen Canonistæ adhærent
Placentino Iuristæ *Azzoni.* existimat Placentius.Delegatum nullo modo posse cogno-
scere de causa principali exceptione opposita mendaciorum.

Confert *Ias.in d.l.præscript.n.22.* Cui fauet primo *l.& si legib.C.eod.tit.si contra ius,vel
vtilit.publ.* vbi mendax precator penitus carere debet impetratis,& *cap.super literis ex-
tra de rescriptis.*

13 Secundo quoniam in rescriptis semper subintelligitur,si preces † veritate nitã-
tur,*l.fin.C.de diuers.rescript* ergo à contrario si preces veritate non nitantur non est dele
gatus *l.1.§.huius rei ff.de iurisd.omn.iud.l.inter socerum.§.cum inter.ff.de pact.dot.* corrobo-
ratur quia dicta clausula continet illã conditionẽm si preces id est,ergo falsitas supplica-
tionis vitiat rescriptum *l.cum in secundo.ff.de inusto test.l.itaq.ff.si cert.pet.* Accedit quod
mendax precator debet puniri.*d.l.& si legib.l.& si non cognitio.& l.3.eod.tit.si contra ius,
vel vtilit.public.* ergo impetratio non valet.*l.2.ff.de his,quæ pro non script.habent.* IV.suf-
13 fragatur regula generalis,quod omnis impetratio subreptitia † sit nulla.*l.1.ff.de natal.
restituend.l.cum vero §.subuentum,ff.de fideicom.libert.* V.Confert alia regula generalis,quod
dolus nemini debet patrocinari *l.si legatarius cum vulgarib ff.de dolo.l.aebutt.ff.de his qui
not.infam.* sic enim argumentatur *Bald.in d.l.præscript.n.6.verb.secundo hoc verificatur col.
2.* vbi in hanc sententiam congerit decem fundamenta,& nonnulla addit *Butr.d.c.su-
per literis n.19.col.3.*

Contraria fuit, vt dixi, *Azzonis* & Ioannis opinio, quibus adhęrent legistæ, vt est
testis *Ias.d.l.præscript.n.22.ver.secundus principalis.* sc.quod delegatus cognoscat de cau-
sa principali,ad quam probandam est velut Achilles.*l.præscript.& l.& si non cognit.eod.
tit.* Præscriptione inquit Imperator mendaciorum opposita; siue in iuris narratione,
mẽdacium reperiatur,siue in facti,siue in tacendi fraude pro tenore veritatis, non de
precantis affirmatione datum iudicem cognoscere debere, & secundum hoc de cau-
sa conueniit ferri sententiam ecce quod licet nõ constet de subreptione dolosa,tamen
iudex pro tenore veritatis,& secundum eam debet ferre sententiam,& in *l.& si cogni-
tio,* dicitur de veritate precum inquiri oportet, vt si fraus interuenerit de omni nego-
cio cognoscatur.*Iaso.dict.loco n.23.* Sequitur sententiam Placentini ductus hac ratione
quando aliquid est dubium de iure ciuili & clarum de iure Canonico,standum est
14 de Iure canonic. † etiã in foro ciuili.*c.1.& ibi not.e.x.de non.oper.nũ.* & notatur in *l.priui-
legia.C.de sacro.ecclesiis.* Sed iste punctus est dubius de iure ciuili propter opinionum
varietates,nam *Butrius d.c.super literis nu.19.cum seq.* quinque opiniones recenset *Ias.d.
num.20.*

De iure autem Canonico clare deciditur in *d.c.super litteris,* vbi exprimẽs falsum,
vel tacens verum,in rescripti impetratione malitiosa,caret prorsus impetratis & quo-
niam superest difficultas *d.l.præscriptione & l.& si cognitio.* reiectis aliorum solutionibus
nouũ affert intellectum,scilicet construendo aliter *d.l.* vt illa verba pro tenore verita-
tis,non supplicantis,affirmatione,ad iudicem datum referantur , nam ad verbum co-
gnoscere;hoc sensu,iudex datus pro tenore veritatis,non supplicantis affirmatione,&
sic non fuit datus ex mendacio,de causa cognoscit non obstante mendaciorum præ-
scriptione,sed quando princeps iudicem dedit sese fundans in mẽdacii assertione,tũc
mendax precator careat penitus impetratis , & sic procedit.*l.& si legib.* Et siquis dice-
ret hunc intellectũ esse de indubitabili, respondeo esse de dubitabili,nam propter mẽ
daciũ videbatur,quod de sola validitate rescripti esset disputandũ,& quod in pœnã mendacii
non deberet causa decidi,sed magis mihi obstat *d.l.& si cognitio.* dum ibi dicitur,quod in-
teruenie͂te fraude de omni negocio est cognoscẽdum,supponunt enim iudicem da-
tum propter mendaciũ,& tamen ait de omni negocio esse cognoscendũ;quamobrem

Bald.in d.l.præscriptione.num. 20.*verb.ad concordandas*, distinguit aliqua membra vsq; ad
*num.*24.& omnium opiniones in suo casu ostendit posse procedere, & de iure consi-
stere, vide & aliam distinctionem Butrii relatam ab *Imo.in c.super literis.n.9.ver.& ter-*
tium alium articulum col.6.circa medium.

*Quæst.*3.Quæro dolose Titius falsum rescriptum fabricauit, an iudex cui diri-
gitur rescriptum possit cognoscere si supponatur de falsitate, vt iudicatet nunquid sit
15 † Iudex nec ne? *Bartol.in l.præscriptione.numer.6 verb.quæro.vtrum rescriptum,ait*; si non
sit omnino manifesta falsitas iudicem cogniturum, & eius opinio placet *Ias.in d.l.præ-*
script.nu.26.verb.tu aduerte, vbi eiusdem sententiæ sectatores esse inquit *Cardin.in cap.*
super literis,& Abbat in cap.ex parte,el.t.eodem tit.de rescript. licet in meo Codice non di-
cat. Mouetur Bart. quia rescriptum ratione dubii constituit iudicem in quasi posses-
sione Iurisdictionis, propter quam habet cognitionem, & pronunciationem arg. *l.si*
arb.C.de sentent.l.Barb.ff.de off prætor.

Secundo confirmat a simili, licet regula sit quod sententia non valet contra sen-
tentiam fallit tamen nisi dubitetur an prima processerit. *l.1.ff.quæ sentent.sine appell.re-*
scindantur,& *l.post rem de transf.* ita quamuis vbi de falsitate constat rescripti, non possit
iudicari, vel cognosci, tamen secus quoties dubitetur. Tertio vltra Bartol suffragatur
quia semper opponeretur de falsitate rescripti ad effectum impediendi iurisdictionem,
quod sane foret absurdum.

Contraria tamen sententia communi calculo probatur à Canonistis; vt testis est
Fely,in c.super litteris.num.29.ver.fallit nono extra de rescript. testatur etiam *Ias.in d.l.præscr.*
n.24.& num.26.& inquit tam legistas, quam Canonistas sentire aduersus Bart.ex præ-
cipua ratione, quod cum ex principis cancellaria non emanauerit rescriptum; fabri-
cator falsi rescripti non potuit, cum sit priuatus, dare iurisdictionem, *l.priuatorum ff.de iu-*
risd.omnium Iud. nec in principali, nec in incidenti, vt dicit Abbas ex mente *Butrii in d.c.*
16 *super literis.num.1.quæst.vlt.* Quæ opinio eo fit † probabilior quo obuiandum est frau-
dibus, & malitiis hominum, & auferenda occasio delinquendi, inuitaretur enim ho-
mines ad fabricanda falsa rescripta, si ex his posset aliquo modo acquiri iurisdictio, &
hinc infert *Saly.in dict.l.præscriptione*, nullam futuram esse sententiam per quam Iudex
se in tali causa iudicem pronunciat, & non posse transire in rem iudicatam, quoniam
deficit substantia delegationis, & acta per eum retro sunt nulla, Adeo quod & si
reus confiteretur rescriptum esse verum, detecta postea falsitate, nihil operabitur cō-
fessio, vt dixit *Bal.in d.l.præscr.col.8 relatus ibi à Ias.n.24.Vnde Fulgos.ibi & in l.seq* affirma-
bat in mentem suam cadere non posse vt literæ penitus falsæ tribuere possent aliquam
Iurisd.at semper de falsitate posse opponi per *l.si ret C de procur.* per doct. *Bold.in l.1.C.de*
iuris,& facti ign. Ne fabricator, falsi rescripti possit aliquod commodum ex sua falsitate
reportare, vt dixit *Inn.in c.cū venerabilis extra de except.& in c.2.de dilat.* In hoc articulo
Ioan.Andr. admonet iudicem, quod si iudex videat esse probabile dubium super falsi-
tate super sedeat, & Principem consulat. Sed si dubium non est probabile procedat,
si tamen detegatur falsitas corruant omnia *Abb.autem in d.c.super literis.num.11.in fi.vl-*
tim.quæst. distinguendo conciliat opiniones, & videtur esse de mente omnium distin-
ctio tam in *d.c.quàm in d.l.præscript.* quid si rescriptum habuit primordium veritatis, id
est, quod emanauerit a Principe & sit probabile dubium falsitatis; poterit tūc de cau-
sa suæ iurisdictionis cognoscere & ita procedat opinio Bart. nam in his terminis loqui
iura per eum adducta & probat *Fely.d.c.super literis.n.30.vers.limita secundo.* Si vero pri-
mordium veritatis non habeat, quia à Principe non emanauerit, nec de eius cancel-
laria, & procedat opinio communis, cui non obstat, Tertium argumentum deductum
in Bart, fauorem, quia resp. *Bald.in l.si arbitr.C.de sent.*

Quæ tamen sententia † communis limitatur, quo ad indulgentias conces-
17 sas à prælato falso, prodest enim bona fides accipientibus, perinde, ac si à vero prælato
processissent.

Secundo per *Iason d.l.præscriptione.num.28.* limitatur quando rescriptum non es-
set falsum sed per suggestionem obtentum *Felyn.in d.c.super literis.num.*30.tunc enim
tribuit iurisdictionem tam super principali; quam super incidenti, & sententia lata si
non fuerit appellatum, transit in rem iudicatam Tertio limitatur si delegatus haberet
alias super illa causa ordinariā Iurisd. ratio est quia cessat illa ratio. quod ipse careat o-
mnino Iurisd. sed hæc limitatio est vera si delegatio esset facta his verbis, quibus vide-
atur magis excitata iurisdictio ordinaria, quam quod fuerit constitutus delegatus, nā

li vere

si verò per rescriptum fieret delegatus non valeret, vt sententia delegati, quia iurisdictionem non habet, nec vt ordinarii, quia non pronunciauit vt ordinarius. *Ioann. And. Butrius. Abbas. Imola in c. cum ex officii, extra de præscript. Felyn. in d. c. super literis num. 31. verb. limita tertio*, ibi contrarium tenet Imola.

Quæst. 4. Quæro an dolus vitiet ipso iure rescriptum dolosa expressione impetra-
18 rum ad lites & pro affirmatiua vrget tex. in *d. c. super literis, extr. de* † *rescriptis*, dū ait nullum commodum ex literis sentire eum qui dolose impetrauit, id enim importat ipso iure, alioquin si esset opponenda exceptio ad inualidandum rescriptum non careret omni cōmodo impetrator, quippe illa nō opposita per aduersariū, iudicium procederet & valeret pcessus, atq; ita aliquod sentiret cōmodū, & ita arguit *Bero. ibi n. 6.* Secūdo ex eodē text. per illa verba nullatenus cognoscat: est enim verbum præsentis temporis, quod importat canonem latæ sententiæ, *glo. in cap. in pœnis de reg. iur. in 6.* & verbum nullatorius idem importat, quod ipso iure, *gl. in auth. si qua mulier. C. ad Velleian.* Tertio per *l. si quis obrepserit ff. de falsis*, vbi Iurisconsul. loquens de obreptione dolosa, vtitur verbo, nihil aget, ergo ipso iure, facit tex. in §. *1. inst. quib. ex caus. manumit. licet vel non*, vbi *Sylvester Aldobrandinus, est text. in l. fin. ibi nihil agit. ff. de lib. & posth. in l. fideiussor. ff. de neg. gest. Corset. in sing. in verb. nihil agit per l. nisi ff. de tutel. & ration. distrah.* & ibi *Bal.* Quarto per *c. cæterum de rescriptis*, dum vtitur verbo nullius momenti quod importat ipso
19 iure. Contraria tamen † opinio, quod imo necessaria sit exceptio, & non fiat ipso iure, frequentiori calculo probata est a canonistis in *d. c. cæterum*, vt inquit *Berous in d. c. super literis nu. 7. verb. contrarium, primo ex d. c. super literis à contrario sensu l. 1. ff. de offic. eius.* nam ait, Delegatus postquam fuerit sibi facta fides, nullatenus de causa cognoscat, ergo à contrario antequam fuerit sibi facta fides poterit cognoscere. Secundo ex *l. magis puto. ff. de reb. eorum. §. fin.* in quo si obreptum sit prætori manet integra actio pupillo si hoc probatum fuerit, ergo infertur si hoc probatum fuerit, decretum in se valet, & tenet, vt illa verba conditionalia, si probatum fuerit, satis ostendunt eandem sententiam confirmat, *Berous in d. c. super literis in prima lectura n. 24. cum seq.* vbi respond. *ad tex. in l. & si legib. C. si contra ius, vel vtilitatem publicam nu. 25. verb. hæc tamen*, & probat per *l. præscriptione. C. eod. tit.* ponderando verbum præscriptione, quæ denotat exceptionem, &
20 sic non ipso iure. Nec obstant † allegata ex aduerso, & primum tollitur quia quantum ad legis dispositionem caret omni commodo, sed si non opponeretur exceptio, commodum non ex dolo sentit, sed ex tacito consensu partis, quæ non excipiendo videtur consentire, arg *l. si quis in conscribendo. C. de pact.* Ad secundum respond. *Berous d. c. super*
21 *literis n.* 8. Nam vbi † constitutio vtitur verbis importantib ipso iure, tunc illa quæ ipso iure important, recipiunt declarationem ab aliis, quæ exceptionem important, per theoricam Abbatis *in c. 2. in fin. & in c. si diligenti col. 5. de foro compet. tex. autem in d. c. super literis*, non modo verbis vtitur importantib. ipso iure, sed & aliis contrarium inferentibus, ergo & c. Ad tertium respond. declarando per tex in *d. l. magis puto*, scil. postquam de obreptione fuerit probatum, & pondero ibi, quod punitur æque, ac si falsum fecerit, sed de falso non punitur, nisi postquam de falso constiterit, ita nihil agit probata obreptio. Ad 4. respond. *Berous d. c. super literis n. 7. vers. 4. confirmo*, quod loquitur in vna specie obreptionis, quando sc. in secūdo rescripto, commissus est dolus non faciendo
22 mentionem de primo, & ita in casu diuerso, & propterea non † obstant ea, quæ in *d. c. late scribit Dec. & in d. c. cæterum*; sed cum Berous non alleget rationis diuersitatem, imò non faciendo mentionem de primo rescripto, est dolus in omittendo, falsum exprimendo est dolus in committendo. qui maior est illo, & non tollitur ipso iure, alia sit igitur responsio, & primo quod ibi non verba, quæ importent ipso iure, nam ait, quod nullā obtinent firmitatem, nam hæc verba indicant facta oppos. vel exceptione non futuras firmas literas, & ideo communiter ibi firmant, *Canon. vt not. Abb. n. 5.* Secundū rescriptū non esse nullū, sed annullandum ope exceptionis; accedat, q. super illis verbis, tres sunt opiniones vna est q. nō importent ipso iure, & est cōmunior; alia distinguit; Tertia est q̄ dicit ipso iure significare, sed in hoc articulo *Berous* distinguebat *n.* 10. *v. pro concordia.* aut loquimur quo ad effectum cognoscendi de subreptione dolosa, & de causa ipsius, & tunc dolosū rescriptū in se valebit; & ex eo cēsetur iudici tributa iurisdictio arg. *d. l. puto. §. fi.* aut vero quo ad effectū cognoscēdi de negocio principali, & tunc ipso iure ob dolosā falsitatis expressionē erit inualidū, facta prius cognitione, & declaratione super obreptione rescripti. cōstito enim de subreptione, tunc constabit etiam rescriptum fuisse retro nullum, arg. *d. l. magis puto. §. fin.* ibi manet actio pupillo si postea probatum fuerit.

Q. Quæro an dolus, & culpa æquiparentur ad inducendum vitium subreptio-
nis, & non æquiparari, probat illa ratio, quoniam dolus præponderat culpæ. Confir-
matur secundo quia simplicitas, & ignorantia, quæ culpam committunt, sæpe excusan-
tur in iure *l. iuris ignorantia, cum ibi notat. ff. de iuris, & fact. ignoran. & in l. iuris ignorantia C.
qui admitti;* Dolus autem nunquam excusatur. *l. 1. ff. de dolo. l. non debet cum leg. sequen. ff.
de dolo.*

23 Contrariam † tamen sententiam probat *Abb. in d. c. super literis n. 2. in 3. notab. Be-
rous num. 17.* per eum tex Ratio autem esse videtur, quia princeps eque non commisisset re-
scriptum, si ei non fuisset obreptum per culpam, sicut per dolum, veluti, impetraturus
rescriptum contra debitorem meum per ignorantiã, narraui, quod in patria causæ co-
gnoscuntur simpliciter, & de plano, & sine figura iudicii, princeps rescripsit causam de
plano tractandã, non commissurus si aliter narratum esset, etiam si per ignorãtiam, ita
narratum fuerit, & quoniam æque aduersario nocet, ac si per dolum fuisset aliter nar-
ratum; Cum itaque simplicitas & ignorantia hoc casu æquiualent ad inducẽdum re-
scriptum ac dolus, & ad nocendum aduersario merito æquiparantur, quoad vitium
24 obreptionis. Nec obstant † allegata ex aduerso nam cũ dolus præponderet culpæ, plus
etiã punitur, nam vitiat in totum rescriptum, subreptio autem culposa ex simplicitate,
vel ignorantia, non in totũ, sed eatenus, quatenus fuit causa concessionis, vnde si sub-
reptio fuit causa inductiua solius formæ rescripti, vitiat solum ipsam formam, non sub
stantiã rescripti, vt in supra citato exẽplo Nam cum forma rescripti fuerit, vt causa de
plano, & simpliciter tractaretur, quoniam Papa concessit, nihilominus rescriptum, in
forma communi Iudex delegatus procedit iuris ordine seruato. Sed si per dolum illud
expressisset, quod in patria de plano procedebatur, careret commodo totius rescripti,
ita declarauit *Abb sup. d. loco in secundo notabili,* Sed si verè subreptio fuisset causa totius
substantiæ rescripti, vt quia si verum fuisset expressum, aut non occultatũ, princeps nõ
concessisset tunc rescriptum in totum vitiatur, quoad cognitionem causæ principalis
Berous d. loco n. 16. vers. in sec. not. remittens se, quo ad exempla ad Abbatem *Innoc. Au-
tonium. & alios.*

Q. 6. Quæro diximus sup. quod dolosa subreptio in rescriptis ad lites non vitiat ipso
iure, q d in rescriptis ad beneficia: an vitiet ipso iure: videtur quod nõ I. quia eodẽ mo-
do est circumuẽtus princeps in rescripto ad gratias, ac ad lites, eademq; est malitia im-
petrantis, & vtroq; casu agetur de præiudicio alterius, adeo q; ratione concedentis, ra-
tione impetrãtis, & ratione damni alterius, idẽ est respondendũ in rescriptis ad bene-
ficia. II per tex in *c. si ex eo tempore de rescript. in 6.* in quo psupponitur literas beneficiales
in quib. subreptio interuenit non ipso iure, nec ope exceptionis in totum vitiari, sed ea
tenus, quatenus subreptio fuit causa concessionis. III. vltra alios quia à pari procedunt
in *d. c. sup. literis* dolus in rescripto ad lites & ad beneficia, quo ad annullandum, & irri-
tandũ in totum vt. n dolus in rescripto ad lites vitiat omnia contenta in eo, licet rescri-
ptum contineat plura separata, etiam si subreptio non fuerit causa obtinendi omnia,
ita in rescripto ad beneficia, *Abb. ibi in 1. not. n. 2. Dec. ibi num. 4. verb. successiue, vbi Innoce.
Abb. & Bald. allegat.* Ergo sicut rescriptum ad lites nõ vitiatur ipso iure, ita & rescriptum
ad beneficia.

25 Contrariam † tamen sententiam format expresse *Berous in d. c. sup. literis n. 37. in 1.
lect. verb. Doct. l. 4. communiter,* & ita videtur esse de aliorum intẽtione, vt per Dec. ibi *d.
n. 5. & verb. successiue per tex. in c. si proponente de rescript.* ibi illud velut fraudulenter obtẽ-
tum dicimus non valere. *c. 2. de filiis præsbyterorum in 6.* ibi velut per subreptionẽ obtẽta
nullius esse momenti, & *clem. 1. de præbend.* ibi gratiam huiusmodi, veluti subreptitiam,
nullius penitus esse momenti. Non obstant allegata in contrarium, & ad primum re-
26 spondeo, quod maior est dolus in rescriptis ad beneficia † respectu maioris præiudicii
nam ad lites rescriptũ dicitur esse modici *Dec. vbi sup.* ideoq; facilius præsumitur dolus
in rescriptis ad beneficia, & ideo sunt magis odiosa. *c. quãuis de præben. in 6.* difficilius p-
sumitur in rescripto ad lites propter modicitatem præiudicii. *Bal. in l. 1. C. de diuers. rescr.
c. accedens de crim falsi,* vbi non ita facile præsumitur falsitas in literis ad lites, sicut in be-
neficialib. Ad secundum respond. *Abb. in d. c. super literis in 1. not. & in c. sedes, extra de re-
scriptis,* quod ibi subreptio non fuit dolosa & ideo vitiatur illa pars gratiæ tantũ, cuius
impetrationis per simplicitatem obreptio fuit causa, & quoniam *Berous vbi sup. nu. 37.
verb. ex concl.* dicit multum restringi illum textum, & solutionem, & si diuinatum ap-
paret, arbitror posse nouiter respondeti, quod ibi non duplex beneficium fuit conces-

sum per rescriptum obreptitium, sed vnum scil. alternatiue, aut curatum, aut sine cura, patet ibi cum cura, vel sine cura, non vnum, & vltimum propter disiunctiuum, vel, quæ verificatur in vno. §. *penult. instit. de hared. instit.* hoc stante ait tex. propter vitium obreptionis ætatis illegitimæ, de curato beneficio non potest prouideri, & sic ipso iure quod ad beneficium sine cura posse, quia nulla est quo ad eam subreptio, & argumentum procederet si coniunctim de vtroq; beneficio fuisset facta concessio.

Ad tertium respondeo quod, dispositio *cap. super literis* procedit in rescripto doloso, ad beneficia, non à pari. sed à multo magis, vt per *Abbat. & Dec.* in loco paulo supra citato, & ex iam dictis rationibus in solutione ad primum argumentum, & ex illa maioritate rationis fit, vt dolus in rescripto ad beneficia non modo vitiet in totum, sicut in rescripto ad lites, sed etiam ipso iure, *Fely. in d. cap. super literis col. 4. vers. secundo noto numero 2.*

47 Ampliatur † hæc conclusio, vt procedat in connexis, & accessoriis, nam si literæ plura continerent vnum principaliter, aliud accessorium, vt est exequutio, vel aliud principale connexum; nã subreptio principale respiciens, vel ei connexum, vel accessorium, literas in totum vitiaret, *c. accessorium de reg. iur. in 6.* & quia connexorum eadem est ratio, & dispositio, *c. translato de const. c. quia sæpe de præbend. in 6. l. qui patri ff. de acquir. hered. Bero. in d. c. super literis num. 52. ver. ampliatur hac.* Limitatur vero, vt non procedat quando in literis ad beneficia expressum esset aliquid dolose, quod non fuit causa alicuius concessionis, vt puta quia esset aliquod expressum, vel tacitum, quod ad naturã literarum nõ pertineret, neq; si vitiaret hæc expressio fallitatis, *Abb. in c. super literis arguendo à contrario sensu, & in clem. 1. de præbend. & in c. sedes extra de rescript.* Confirmat *Berous ibi num. 53. in repet.* per ea quæ dicunt *Innocent. & Hostiens. in c. ex literis extra de transact.* scil. quod si subreptio commissa fuerit scienter, quæ tamen non sit causæ concessionis ea nullo modo vitiat literas, & imperans non carebit impetrato beneficio, confirmat etiam per *text. in d. c. si pro clericis de præbend. in 6. cum aliis*, per eum allegatis in *cap. ad aures de rescription.* & ampliatur hæc limitatio, vt obtineat etiam in literis ad lites, sicut ibidem asserit Berous, cùm sit eadem ratio, imo maior, ex quo facilius vitietur rescriptum ad beneficia, quam ad lites. Hæc de dolo in rescriptis nos tradidisse sufficiat, qui plura desiderat, videat *Dec. Felyn Abb. Berouum in d. cap. super literis*, vbi tamquam in sua sede, illustrem materiam, dolosi rescripti declarant: relinquitur modo ex ordine, vt ad alium librum, transeuntes,
De effectu doli dispiciamus.

Explicit liber tertius.

TRACTATVS DE DOLO

LIBER QVARTVS, IN QVO EFFECTVS PROFICISCENtes ex dolo, veluti actio, exceptio, replicatio, pœna doli, probatio, atque purgatio eiusdem, pertractantur.

1 *Diuisio præsentis libri.*

2 *An omnis dolus actionem producat.*

3 *Dolus & metus æquiparantur; sed non semper,* num. 8.

4 *Confeßio, siue metu tormentorum, siue indiciis, siue dolo extorta, non tenet.*

5 *Dolus debet esse talis, quo prudens etiam vir deciperetur,* & num. 9.

6 *Dolus ex qualitate personæ deceptæ consideratur.*

7 *Dolus arbitrio iudicis pro varietate circumstantiarum iudicatur.*

10 *Metu gesta, vt rescindantur, quid requiratur.*

11 *Actio doli quomodo definiatur.*

12 *Actionis doli altera definitio, quæ declaratur.*

13 *Definitio tertia doli ex Cicerone.*

14 *Definitio quarta.*

15 *Definitiones ex quatuor causis desumptæ laudantur.*

16 *Definientes omnia temere, ac paßim, ex Galeno reprehenduntur.*

17 *Actio doli alia directa, alia vtilis, & singulæ exemplis declarantur.*

18 *Actio doli in factum subsidiaria, quæ.*

19 *Quid à directa differat actione.*

20 *Actio doli, alia perpetua, alia temporalis, alia persequutoria rei, alia personalis.*

21 *Noxalis actio interdum ex dolo producitur.*

22 *Similiter quandoque actio negociorum gestorum.*

23 *Item quæ datur contra prohibentem, neque in iudicio sistat.*

24 *Item quæ datur aduersus falsum mensorem.*

25 *Item aduersus mulierem, quæ calumniose se dixerit prægnantem, vt in possessionem mittatur.*

26 *Item quæ competit aduersus eam, si possessionem dolose in aliam transtulerit.*

27 *Item contra falsum Tutorem, vel Curatorem.*

28 *Item quæ datur aduersus damni illati auctorem.*

29 *Item contra creditorem, qui deteriorauit rem in cuius possessionem fuit missus.*

30 *Similiter, & actio ex edicto de alienatione iud. mut. cau. fact.*

31 *Pariter, & actio in factum de calumniatoribus.*

32 *Vel de Albo corrupto.*

33 *Vel de seruo corrupto.*

34 *Cur in prædictis casibus, existente dolo, non detur de dolo actio.*

35 *Doli actio videtur iuris ciuilis.*

36 *Tamen concluditur esse prætoriam.*

37 *Gallus Aquilius introduxit de dolo malo formulas.*

38 *Doli actio ex delicto procedit.*

39 *Actio doli mixta est, scilicet partim fauorabilis, partim odiosa.*

40 *Famosum quid esse, & in bonam, & in malam partem accipitur, plerumque tamen in malam.*

41 *Actio doli infamiam irrogat.*

42 *Ampliatur etiam in ea, quæ procedit ex dolo præsumpto.*

43 *Limitatur in eo, qui alieno nomine conuenitur.*

44 *Sublimitatur in herede, qui in re deposita apud defunctum fuerit male versatus.*

45 *Actiones personales in rem scriptæ, quæ sint, & quare ita appellentur.*

46 *Actio ex dolo, quod sit mere personalis arguitur.*

47 *Quod sit in rescripta, arguitur, & concluditur,* num. 48.

49 *Actionem ex dolo bonæ fidei non esse demonstratur.*

50 *Actiones arbitrariæ, non sunt bonæ fidei, sed omnes stricti iuris.*

51 Arbi-

51 *Arbitraria actio, vnde appellatur.*

52 *Arbitraria actio, quæ sit, magna inter Dd. dissensio, & eam Antiqui non bene cognouerunt.*

53 *Arbitraria actio definitur.*

54 *Arbitrium Iudicis regulatur ab æquitate.*

55 *Arbitrariæ actiones sunt Reis fauorabiles, vt grauiorem condemnationem effugiant.*

56 *Arbitraria actio, vt dici possit tria requiruntur.*

57 *Arbitrium iudicis, in quo consistat circa huiusmodi actionem.*

58 *Doctorum sententia circa actionem arbitrariam, reiicitur in pluribus, quæ sigillatim demonstrantur, vsque ad* numerum 65.

65 *Arbitraria actio, an sit propria species actionis.*

66 *Concluditur negatiue, & diuiditur actio, ac subdiuiditur.*

67 *Actio arbitraria, alia in rem, alia in personam.*

68 *Arbitrariæ actionis nomen, non est proprium ex communi sententia.*

69 *Contrarium tamen sentit Corrasius.*

70 *Opinio Authoris in hac difficultate.*

71 *Actio doli perpetuo arbitraria nõ est, quod pluribus comprobatur.*

72 *Sententia in actione doli, quomodo ferenda sit, & an vna, vel duplex,* numer. 74.

73 *Sententiæ duæ super eadem re ferri non possunt.*

75 *Sententia sub conditione lata non valet, quia actus legitimus, quod tamen declaratur.*

76 *Sententia, quæ duplex fertur in actionibus arbitrariis, an vtraque sit diffinitiua.*

77 *An ab iis, vel ab altera tantum detur appellatio.*

78 *Actio doli, non videtur subsidiaria, quia concurrit cum multis. & 12. casus recensentur.*

79 *Contraria tamen opinio verior ex multis ostenditur.*

80 *Actio doli cessat, si contractus dolo initus, sit ipso iure nullus.*

81 *Subsidiarium remedium dicitur duplici respectu.*

82 *Actiones quædam sunt, actione doli, generaliores.*

83 *Quædam sunt strictiores.*

84 *Quædam vero æqualet, & singulæ exemplis declarantur.*

85 *Actio doli, quibus concedatur.*

86 *Et contra quos detur, vbi plures personæ, & varii casus enumerantur.*

87 *Doli actio aduersus quos non concedatur.*

88 *Qui actione doli non tenentur, cur conueniantur actione in factum.*

89 *Actio in factum, ne infamet, quomodo verbis temperetur.*

90 *Temperamentum verborum super actione in factum tollit infamiam iuris, non autem facti.*

91 *Actio in factum, non autem doli, licet detur contra patronum, secus tamen contra Patroni heredes, etiam si lis contra Patronum fuerit contestata.*

92 *Actio doli datur fratri, contra fratrem, nec verbis temperanda est.*

93 *Furtum etiam in re minima committitur.*

94 *In pœnalibus minimum quoque attenditur.*

95 *Testis dictum in minimo falsum vitiatur.*

96 *Emphiteuta deficiens in solutione vnius denarii, cadit ab emphiteusi.*

97 *Alienare prohibitus, etiam rem minimam alienando ius suum amittit.*

98 *Actionem doli pro re minima, non esse præstandam, comprobatur.*

99 *Ratio conclusionis affertur ex mente Doctorum.*

100 *Alia adducitur ex intentione Authoris.*

101 *Rei etiam minimæ rationem habendam, regula* Broccardica *est.*

102 *Actio doli, non conceditur passim propter damnum, cuicumque, sicut cæteræ actiones.*

103 *Actio doli cum causæ cognitione conceditur, & quæ in causa cognitione versentur.*

104 *In actione doli concedenda, quomodo tẽporis ratio habenda sit.*

105 *Item quomodo rei.*

106 *Item personæ.*

107 *Actiones ex dolo, an spacio 30. annorum præscribatur.*

108 *Concluditur distinguendo plures casus.*

109 *Primus casus si agatur contra ipsum dolosum.*

110 *Secundus casus, si agatur contra successorem ipsius.*

111 *Vtilis annus, & vtile tempus, quomodo in iure accipiantur.*

112 *Ignorantia quatenus successorem in actione doli excuset.*

113 *Ignorantia an producat restitutionem in integrum contra actionem doli.*

SVPERIORIBVS libris exposuimus quid sit dolus, quotuplex, à
1 quibus personis committatur, & † in quibus rebus fiat. Proximum nũc est ex ordine, vt quos producat effectos dilucide, quãtum exiguæ nostræ vires tulerint, explicemus. Plane quatuor sunt principales effectus proficiscentes ex dolo à lege, ne cuiquam sua sit malitia lucrosa iustissime contra dolosos inuenti, scilicet.

1. Actio doli. 2. Exceptio doli.
3. Replicatio doli. 4. Pœna doli.

Cum vero toties istos effectus pariat, quoties fuerit legitime probatus nec potuerit aliquo modo rite purgari. congruo ordine his enucleatis de probatione, & purgatione doli, hoc eodem libro differemus.

De actione Doli. Cap. I.

Quæst. 1. Et vt eo quo proposui ordine incipiam. Aggredior primum effectum,
& ita actionem doli exponendam suscipio. Atque ante omnia reuoco in dubium, an
2 omnis dolus actionem pariat, & præmitto cum Bart. quod † dolus quandoq; incidit in
contractu quandoq; dat causam contractui, quandoq; extra contractum cõmittitur,
Bar. in l. eleganter n. 9. ff. de dolo, & hoc vltimo casu dicit dari actionem doli. adeo vt deceptus habeat aduersus dolosum actionẽ doli, cum supra à nobis expositum sit ex mẽte Baldi in dolo sicut in culpa certos esse gradus constitutos, maiorẽ, minoremue dolum inueniri & non omnem dolum sufficere ad producendam actionem doli, frequentior videtur opinio Doctorũ tam legistarum, quã Canonistarum, & colligitur ex
3 *Alc. in l. cum posteaquã n. 10. C. de pactis*. Ea ratione quod dolus, & metus † æquiparantur
in iure. *l. interpositas ibi, ad vim tamen vel dolum arguendum. C. de transa. c. cum dilectus extra de his, quæ vi, metusue causa, vbi Abbas, Innocen.* ideo sicut non omnis metus tribuit actionem ad rescindendum contractum, sed is tantum qui cadat in constantissimum virũ, vt definit *Caius in l. 6. ff quod met. cau.* vbi cruciatus corporis, & salutis periculũ metum continẽt. *d. l. interpositis, & c. cum dilectus.* Ita nec ex omni dolo datur actio, verum ex eo duntaxat qui posset vel prudentissimum fallere, *Bal. in rub. C. de rescind. vend. n. 8. Ias. in d. l. interpositas n. 4. & in § act. n. 40. & in §. quod rupti in tit. inst. de actio. Ioan à S. Blasio in suo tract. act. n. 6. canonistæ in d. c. cũ dilectus*, & ideo inquit *Imol. cons. 109.* q. sicut confessio me-
4 tu † facta in tormentis sine indiciis non tenet, ita dolo extorta non existentibus indiciis non nocet, *Appostil. ad Bald. in rub. de rescind. vendit.* in hoc ergo articulo mihi magis placet declaratio *Alc. in d. l. cum posteaquã n. 11. C. de pact. & in d. l. interpositas n. 25.* nempe, vt

pe, vt allegata Doctorum sententia procedat eo casu, quo vir prudens dolo sese dece-
5 prum allegaret, tunc etiam deberet dolum omnimodo probare, quo & prudentes †
viri decipi potuissent, qualis legitur fuisse dolus, quo Cannius Rom. Equ. captus fuit
Syracusis in prædiorum emptione, & ille apud *Valer. lib. 7. c. 3.* de Antistite quodã Ro-
mano, qui cum natus in agro Sabino Vaccam eximiæ formæ ad mactandum Auenti-
niensi Dianæ summa cum hilaritate duceret, quod oraculorum certissimi authores
prædixissent in hoc à Diis immortalibus editum est, qui eam Dianę in Auentino sacri-
ficasset, eius patria totius terrarum orbis imperium obtineret, de qua re Antistes tem-
pli certior factus religionem hospiti intulit, ne prius victimam lęderet, quam proxima
se aqua abluisset, eoq; Alueum Tyberis petente, vaccam ipse immolauit, & vrbem Ro-
manam tot ciuitatum, tot gentium dominam, pio sacrificiũ facto reddidit, facile enim
persona Antistitis, tum religioni, tum sacrificiorum pręsumpta scientia prudentissimũ
quemq; potuisset decipere. Porro autem si mulier, si homo simplex fuerit circumuẽ-
6 tus ex qualitate personæ iudicandus est dolus † sufficiens; etenim facilius decipiuntur
fœminæ: nam *Vt tenerum corpus, sic mens infirma puellis.*
Vel idiotæ, & Iuuenes, qui ex sententia Arist. in ethicis non sunt prudentes, cum ca-
reant experientia. Alioquin raro aut nunquam his esset succursum. Secundo, consi-
derat *Alciatus* mentem edicti, quæ vt explicat *Vlp. in l. 1. ff. eod.* hæc fuit pręcipue, ne cui-
quam malitia sua sit lucrosa, aliis vero simplicitas damnosa, vult ergo simplicitati suc-
currere, ad quam decipiẽdam, minor dolus sufficit, quam ad capiendum prudentem
virum. Tertio, prohibetur etiam, ne cuiquã malitia proficiat, at sæpe ex dolo suo quis
lucrum sentiret, quia non esset talis, qui caderet in prudentem virum. Quarto, suade-
tur mihi hæc sententia ex his, quæ tradit. *Ias. in d. l. interpositas n. 4.* sc. quod ad obtinen-
dam actionem q; metus causa requiritur minor in fœmina metus quam in viro, ergo
arguendo de metu ad dolum, minor dolus circumscribit mulierem, atque ita rusticũ,
vel aliũ simplicem hominẽ. Accedit primo quod frustra constitueretur in dolo sicut
in culpa multiplex gradus si talis esse deberet, qui prudẽtem virum posset circumue-
7 nire; ideoq; plurimum in ea re versari arbitrii iudicis existimo, qui pro personarum †
qualitate modo maiorem, modo minorẽ dolum ad tribuendam actionem arbitretur.
Nec refragatur argumentũ Doctorũ, nã de metu ad dolum non recte semp arguimus,
8 & nos supra ostendimus † in multis, non bene de vno ad alterũ inferri. Nec ad rẽ per-
tinet si quis replicet in hoc puncto fieri doli, & metus cõparationem in *d. c. cum dilectus,*
vt putant Doct. nego enim id ex eo textu probari, nã quando summus Pontifex reiicit
exceptionẽ metus, quia non continebat cruciatum corporis, & ideo nõ debuerat ca-
dere in constantes viros, quando vero refellitur exceptione doli, non dicit quia non
decepisset prudentes viros, sed ait, quia fuit talis, quod potius ad fatuitatẽ, quã ad cir-
cumuentionẽ prædictorum Cistercensium debuit conuerti. Quæ verba ostendunt le-
uissimũ fuisse dolũ, quo vix fatuus fuisset circũscriptus, & adeo vt nõ mediocriter sim
admiratus, q; Dd. vim tantã in eo tex. fecerint. Alii respõdent q; ibi dolus nõ nocebat,
sed iuuabat, q; sumus in spiritualibus, & propterea quando dolus nõ nocet, potius fal-
sitati adscribitur. vt inquit *Alc. in d. l. interpositas.* & cũ Alc. sentit aperte, licet de illo nõ
faciat mentionẽ *Ioh. Crisp. de mõt. in tract. de act. n. 33. in rub. de dolo malo*, vbi pulchre dicit,
9 si intelligis, q; dolus non cadit, † nisi in prudentẽ virum, & falsum q; pupillus dolo fa-
cit, vt late probauimus *sup. in tit. quæ persona dol. fac.* aut, quod nõ excuset, nisi deciperet
prudentẽ virũ, & est falsum per ea, quæ sup dicta sunt. Porro aũt eorum data sentẽtia,
10 vt sc. dolus debeat † esse eiusmodi qui caperet prudẽtes viros, exempla metus arbitror
ex ea posse inferri ad pulchrã conclusionẽ. Nã *Castr. in d. l. interpositas in pr.* quod iustus
metus, salutis, vel cruciatus corporis requiritur, vt detur directa actio q; met⁹ causa, ex
mẽte, & ex verbis edicti, vt in *l. 1. iuncta l. 6. ff. eod.* sed quo detur vtilis actio tantũ, ex mẽ-
te edicti, sufficit metus paulo minor, *l. isti quidẽ eod. tit.* præterea ad hoc vt cõpetat offi-
ciũ iudicis ad rescindendũ, q; metu gestũ & nõ exigitur metus, sed satis est ille, de quo
in *l. fi. §. si fœnerator. ff. eod. tit. in l. modicus ff. de var. & ext. ord. cogn. in l. 1. §. qua onerandæ ff.
quarũ rerũ actio non detur*, ita quoq; ducendo argumentũ de metu ad dolũ, poterit con-
cludi, q; licet ad tribuendã directã actionẽ doli, opus sit eũ esse talẽ, quo potuisset qui-
liber prudens, & cordatus homo circumueniri, cæterũ quo ad obtinẽdã actionẽ vtilẽ,
i. in factũ, q̃ vbi suggerit æquitas, ne quis ex dolo suo lucretur: sæpe conceditur, cũ *l. non
debet, cũ l. sequenti. ff. de dolo*; sufficiens erit minor dolus, similiter ad implorãdum officiũ
iudicis pro rescissione actus dolo gesti, nec tantus est exigendus dolus vt in metu con-
tingere, nuper dixit *Castrens.*

11 *Q.2* Quarto qd sit hæc actio, quæ procedit ex dolo? puto eā non ineleganter posse †
definiri, vt sit ius persequendi in iudicio, q; sibi ex alterius machinatione debetur, illa
12 verba; ex machinatione, separant hāc actionē ab aliis. Secūdo modo actio † doli est ius
annullandi, vel rescindendi, q; fraudulenter gestū est; annullandi propter contractus
bonæ fidei, quibus dolus causam dedit. siquidē ipso iure nō valent. *l. eleganter cū ibi not. ff. de dolo*, & latius a nobis traditum est in illa diuisione doli; dans causam, vel incidens;
rescindendi, propter contractus stricti iuris, qui ipso iure tenēt, licet gesti dolo fuerint,
sed rescinduntur. *l. si quis cum alter, vbi Dd. ff. de verb. oblig.* nec non propter dolum inci-
dentem, quo actus non redditur ipso iure nullus, sed postea rescinditur, vt alias in su-
13 pradicta diuisione exposuimus. Tertio modo potest † definiri ex mente *Ciceronis 3. de Natura Deorum*, scilic. actio doli est verriculum malitiarum, dicitur verriculum, quia
per eum euertuntur fraudes hominum è vita ciuili, est enim hæc actio prodita ad ter-
rorem hominum subdolorum, vt eleganter exponit, *Budæus in tit. de dolo*. Quarto, Doli
14 actio † est remedium ad euertendam malitiam, & iuuandam simplicitatem, à præto-
re introductum vt satis aperte probatur ex *l. 1. ff. de dolo*, constat hæc definitio ex causa
efficienti, sc. a prætore, ex causa materiali, sc. remediū, ex causa finali, ad euertendum,
& iuuandum, ex causa formali, sc. euertere malitiam, & iuuare simplicitatē, quoties enim
hæc nō præstet nō est actio doli, nec est nouū, vt a quatuor causis assignetur definitio,
15 vt in *l. 2. ff. de legat.* dum ibi Iurisconsul. legis definitionem ponit; & eo † definiendi mo-
do, frequenter vtitur *Franciscus Picolomineus in sua institutione Morali*, maxime vero *gradu quarto cap.* 5. imo cæteris, videtur esse perfectior, quæ a causa efficienti tradatur, vt
in §. *lex est*, *& in* § *plebiscitum institut. de iur. natur. gent. & ciui.* vel a materiali, vt in *l. nihil est aliud. ff. de verb. obligat. in l. hæreditas. ff. de regul. iuris.* vel à materiali, & formali, vt in
l. 1. ff. de testam. vel a formali sola, vt in *l legat. ff. de leg. 2.* vbi illa verba testamento relicta,
important formā legati, vel ab efficienti & formali, vt in §. *sacra res instit. de rer. diuis.* vel
ab efficienti, & finali, vt in definitione libertatis. §. *1. instit. de iure personarum*, aut in fi-
nali tantum, vt in §. *1. institut. de action.* vel à materiali, & finali, vt in *l. 3. ff. de bonorum possess. titul. generali*, nec quasi de actionis definitione nimis fuerim solicitus, quisquam
obiiciat illud *Galen titul. 4. de pulsuum different*: Audacia intolleranda est eorum, qui
16 cum † nesciant quantum in definiendo sit difficultatis, temere omnia definiunt, a-
deo vt nec olus citra definitionem videantur empturi, etenim necessarium fuit actio-
nem doli definire, aut si minus id sum assequutus, certe describere.

Quæst. 3. Quarto quotuplex sit actio doli? & videtur vnica, quæ scilicet ex
machinatione, ad alium fraudandum, & circumueniendum adhibita nascitur, pro-
ut ex vniuerso, *titulo Cod & ff. de dolo* potest esse perspicuum, tamen apposite potest
17 dici duplex, altera directa ex verbis † legis proficiscens; Altera vero vtilis in fa-
ctum, quæ subsidiaria illius directæ appellatur vt per *Ioann. Crispin. de Mon. in suo tractatu de termin. action. numero 99. per Ioann. Baptist. à sancto Blasio in tractat. de action.* & ex-
emplis duplici modo redditur illustris.

Et primo si quis doli actionem directam habens, per biennium tacuerit, inten-
tare eam amplius ei non licet. *l. fin. Cod. de dolo*, etenim biennio, huic actioni præscribi-
tur, vt per eum textum constans est omnium opinio, tunc quia is, qui fecit dolo, lo-
cupletaretur cum alterius iniuria contra *l. nam hoc natura. ff. de cond. indeb.* loco defici-
18 entis actionis de dolo, præstatur † actio in factum, subsidiaria doli. *l. itaque ff. de dolo*, ibi & in ipsum, qui dolum commisit in id, quod ad eum peruenit locupletior est,
perpetuo danda sit in factum actio. Alterum est exemplum, quando dolus, quidem
commissus est nec est præscriptum actioni doli; sed tamen ratione personæ, contra
quam intenditur cessat, vt si contra parentem, vel patronum libertus, vel filius velit de
dolo experiri, nā reuerentiam cessat dolosa actio, & præstatur in facto actio, cum men-
tione bonę fidei in eius conceptione, ita enim doli rigor temperatur, quod obseruatur
etiā si plebeius aduersus consularē receptę authoritatis, vel deploratus aliquis, contra
hominem vitæ emendatioris. *l. non debet. ff. de dolo vbi Bart. Bal. & al. Ioan. Crisp. d. loco n.*
19 99. Differt † vero hæc actio in factū ab actione doli directa. I. in nomine II. in tēpore
quia altera est biennalis, altera perpetua. III. in effectu q; illa est famosa, hæc actio in
factum minime, quibus consequens in hac actione subrogatum, non sapere naturam
subrogati contra regulam. *l. vni Cod. de rei uxor. act.* nam cum actio succedat in locum
actionis dolosæ, nec tamen infamat, nec tēpore extinguitur. De qua tamen actione in
factū, & quomodo sit in ea cōcipiendus libellus, inf suo loco exponemus. Alia diuisio
potest

20 potest assignari, vt vna † sit temporalis, quæ datur contra dolosum, alia perpetua, quæ
præstatur contra hæredem, qui ex suo dolo locupletatur, alia personalis, alia persecu-
toria, quia contra eos datur, qui propter dolum tenentur *Cur. Iun. cons. 51. num. 4.*
Quæst. 4. Quæro an dolus exceptis his duobus casibus nuper enumeratis produ-
cat aliam actionem præter illam doli, & videtur quod non, quoniam causa debet pro-
ducere effectum sibi similem *l. manumissiones. ff. de iust. & iur.* vnde emptio, ex empto tã-
tum actionẽ parit; locatio, locati. Verior tamen, & receptior est, vt alia actio quã ex do-
21 lo proficiscatur, & quidẽ datur interdum † actio noxalis; vt in *l. quod si minor. §. si seruus.*
ff. de minor. vbi si seruus aduersus minorem dederit dolose dãnum, nec quicquã habeat
in peculio, aut verberib. castigandus, aut noxæ dedendus, & ibi *Bart.* notat. ex dolo a-
ctionem noxalem dari; & glo. ibi inquit electionem esse domini, num velit noxæ dare
seruum vel potius verberare, quæ sententia si vera sit, vix erit, vt aliquando detur ser-
uus eo casu. pro ea text. est egregius in *l. si oleum hæc actio. ff. de dolo,* ibi, de dolo actionem
serui nomine, interdum de peculio, interdum noxalem dari, & ibi Bar. dominus enim
22 semper est electurus verbera. Secundo datur aliquando actio † negotiorum ge-
storum, vt in ea *l. 3. §. si exequutor. ff. de nego. gest.* vbi si exequutor datus a prætore dolum
fecerit actione negociorum gestorum nomine doli conuenitur, vt ibi gloss. declarat.
23 Tertio datur † ex dolo, nonnunquam actio in factum, & ne exemplis deficiamus, pri-
mũ est in *tit. ff. de eo per quẽ fact. est,* quo minus quis iudicio sistat, etenim aduersus illum
qui malitiose, vel astute machinatus est, quo minus quis in iudicio sistat, veluti si ad
iudicium venienti, aliquid pronunciauerit triste, propter quod is necesse habuerit ad iu-
dicium non venire *l. 1 ff. eod.* non præstatur actio in factum, & differt ab illa actione in
factum, quæ datur ex edicto. Ne quis eum, qui in ius vocatus est vi eximat, vna enim
24 competit propter violentiam, altera propter malitiam. Quarto, alia conceditur actio †
ex dolo. quæ etiam appellatur in factum, aduersus mẽsorem, qui dolo falsum modum
mensurãq; dixerit, pro eo quod interẽst eius, qui ex falsa relatione damno affectus est
25 in *tit. ff. si mens. fals. mod. dixer.* Quinto, hæc autem actio in factum † admittitur, contra
mulierem, quæ post mortem mariti, dixit per dolum, & calumniam se esse prægnantẽ
ex eo, cum vel nõ esset pręgnans, vel esset, ex alio quam ex marito, atq; ob id missa fuit
in possessionem bonorum defuncti, quasi nascituro posthumo esset hæreditas conser-
uanda in damnum legitimi hæredis, nam habet aduersus mulierem actionem ad in-
26 teresse, *l. 1. ff. si mulier ventris nomine. §. hanc autem.* Sexto datur hæc actio in factũ † con-
tra fœminam vel eius parentem in cuius est potestate, quę cum nomine ventris missa
fuisset in poss. eã dolo malo ad alium transtulit, vel dolo parẽtis eius fuerit alius mis-
sus in possessionẽ, nã vetus heres agit ad interesse. *l. 1. & 2 ff. si vent. nom.* Septimo eadẽ
27 actio in factum prodita est aduersus † tutorem, vel curatorẽ falsum, qui dolose asserens
se tutorẽ vel curatorẽ contrahit nomine pupilli, vel minoris, vt illum decipiat; & con-
uenitur ad interesse. *l. 1. l. nouissime. ff. quod falso tutore auth. gest. est.* Octauo ista quoq; a-
28 ctio in factum mouetur contra † illum, cuius dolo malo, damnum alicui datum est, si-
ue ipse fuerit author damni dati, siue dolo malo fecerit vt alius daret, & cõpeteret do-
mino intra annũ, à die quo experiundi potestas fuit in duplũ post annum in simplum.
l. prætor ait. ff. de vi bonorum raptor. in pr. & in §. sequenti. & § loquitur, vbi expressum est eã
actionem dari, non quando res ex turba asportata est, sed fracta, corrupta, vel aliter
29 deperdita. † Nono, actio in factũ ex dolo nascitur contra creditorẽ, qui missus in pos-
sessionẽ rei seruãdæ causa, iux. *tit. ff. vt in poss. lega. & l. si finita. § Iulian. ff. de dãno infecto,* &
iuxta *tit. ff. quorũ lega. & iux. tit. de bon. auth. iud. possid.* dolo malo rẽ illã deteriorauerit, vel
percepit fructus, & consumpsit, tenetur enim per hanc actionem damnum resarcire,
& fructus restituere. *l. aut prætor in pr. §. fin. ff. de bon. auth. iud. possid.* nec potest expensas
30 recuperare, si quas dolo fecit, *d. l. prætor.* † Decimo actio in factũ ex edicto de aliena-
tione iudic. mutandi causa facta. Nam ex dolo nascitur illa actio, vt in *l. 1.* ibi idque
data opera in fraudem nostram fecerit. *ff. eod. Bart. ibi d. l. 4. eod. tit.* vbi datur ad inter-
31 esse, quanti scilicet nostra interfuit alium aduersarium non habuisse. † Vndecimo
procedit ex dolo, actio in factum de calumniatoribus, quæ conceditur aduersus eum,
qui vt calumniæ causa negocium faceret, pecuniam accepit, nam intra annum in
quadruplum eius pecuniæ, quam accepisse dicetur, post annum in simplum conue-
niri potest. *l. 1. ff. de calumn.* & late *Ias. in §. quadrupli numer. 80. & sequent. institut. de a-*
32 *ctio.* Duodecimo † ex eodem fonte doloso emanat actio de albo corrupto, vt in *l. si quis*
id quod. ff. de iurisd. omn. iud. ibi: doli autem mali. ideo in verbis edicti fit mẽtio, & in ver-

sed si alius, & datur ad pœnam quinquaginta aureorum ibi, dolo malo corruperit da-
33 tur in eo quingentorum aureorum iudicium, quod populare est. Decimo tertio † ex dolo tamquam ex proprio patre nascitur actio de seruo corrupto, sc. aduersus eum, qui dolo malo seruum alienum solicitat ad aliquid faciendum, vel cogitandum improbe, puta iniuriam, furtum, vt peculium intricaret, vt rationes dominicas intercideret, vel adulteraret, præstatur in duplum, *l.1. in prin. & in §. quis igitur seruum. §. si quoq. ff. de seruo corrupto. l. si quis persuaserit. C. eod. §. in duplum, instit. de actio.* etiam si reus confiteatur, dupli pœna tenetur, cum in *l. aquilia* ita demum si mendacium dixerit, *l. doli verbum ff. eod.* & licet directa non præstatur, nisi pro seruo corrupto, vtilis autem conceditur, & pro filiis nostris corruptis, quia nostra interest animos liberorum nostrorum nõ corrumpi. *l. vt tantũ ff. eod.* cum vero prædictæ, & aliæ etiam oriantur actiones ex dolo, non si-
34 ne ratione † potest inquiri, cur earum loco, nõ præstetur actio de dolo, vt effectus magis respondeat suæ causæ, & non est solutio in obscuro, vt arbitror, sc. quoniam relatæ actiones habent, vnde specialius appellẽtur, vt serui corrupti, de albo corrupto, noxalis de calũniatoribus; & ideo relicto nomine doli particulariorẽ acceperũt appellationẽ. In actionib. in factum Prætor specialia edicta proposuit sc. ventris nomine, de eo per quẽ factum erit, de alienatione Iudicii mutandi causa facta, quod fallo tutore authore gestum est, merito nõ est locus edicto de dolo, quod propositum est, vbi dolus sit admissus, & alia remedia cessant, *l.1. ff. de dolo in pr.* & de his causis si alia actio nõ erit, & iusta causa videbitur, iudicium dabo & quoniã in relatis edictis prætor nomen actionis nõ ponit, nõ iniuria præstatur actio in factũ, quę toties locum habet, quoties vulgaria, & vsitata deficiant nomina actionũ, *d.l.1.* Nec prædictis obstat, quod initio quæst. obiectũ fuit. Nã aut quæris vtrum dolus, de quo particulare edictum à Prætore proditum est, producat aliã actionem, quam doli, & in factum subsidiaria, vt dictum est, & nõ producit. *d.l.1. cũ seq. ff. de dolo,* aut quæ rimus absolute, an ex dolo nascatur actio præter illã, de qua in edicto prætoris de dolo. & sane producit quã plures ex varietate negociorum & causarum, in quibus interponitur appellatus, veluti serui corrupti, albi corrupti &c.

Q.5. Quæro an actio doli, sit prætoria, vel ciuilis, vt enim obligationes aut sunt ciuiles, aut prætoriæ §.1. *inst. de obl.* ità & actiones. §. *sed istæ, inst. de act.* ciuiles sunt, & prætoriæ. Merito quæstio est, cui sit tribuenda actio doli, prætorio, an ciuili iuri & videtur
35 actio ciuilis. † Nam dolus in stipulatione deducitur, *l. doli clausula. ff. de verb. oblig. l. inter stipulantẽ n.2. & in l. stipulationes n.32. ver. quæro iuxta. ff. de verb. oblig.* & notissima est illa stipulatio dolum malum abesse per *Bar. in modo citatis locis.* stipulatio autẽ Iuris ciuilis, §. *1. sanctæ gl. inst. de don.* vbi reddens rationẽ, cur donatio contineat acquisitionem iuris ciuilis, ait, quod olim fiebat stipulatione, quæ iuris ciuilis est. §. *de constituta inst. de act. & ibi not. Dd. & in rub. ff. de verb. oblig.* Secundo quia doli mali formulæ fuerunt primum inuentæ à Gallo Aquilio Iurisc. vt *Cic. in 3. de officiis* inquiens stomachabatur Cannius, sed quid faceret, nondũ enim Gallus Aquil. familiaris meus inuenerat de dolo malo formulas. At stipulatio Aquiliana ab eodẽ inducta ciuilis esse dicitur, arg. tex. *in §. 2. instit. quib. mod. tollitur obl.* & responsa prudentum sunt iuris ciuilis, non prætorii. §. *responsa inst.*
36 *de iur nat. gen. & ciuil.* Verum prætoria † est non ciuilis *ex l. 1. in prin.* Hoc edicto prætor aduersus, & §. 2. non fuit contentus prætor, & ibi ait prætor. *l. g. si olum. §. fin.* ibi; merito causæ cognitionem prætor inseruit. *l. item exigit prætor ff. eod. tit. de dolo.*

Ad contraria respondetur. Nam duplici modo respondetur, & primo quod reperiuntur stipulationes etiam prætoriæ. §. *1. inst. de diuis. stipul. l. 1. ff. de prætor. stip. l. 2. eod. tit.* Secũdo est quod sit de iure ciuili stipulatio, nihil prohibet, quia actio doli sit prętoria, etenim prætor eam induxit quando dolo malo gestum est, & nulla alia competit actio *d. l. 1. in pr. & per tot. l. sed si partes* per stipulationẽ de dolo prouiderint, dabitur actio ex stipulatu, non de dolo. *l. 1. §. non fuit contentus ver. & si stipulatione.* ibi & si stipulatione tutus sit quis, cum actionem de dolo habere non posse, vt puta si de dolo stipulatum sit, potest igitur dolus in stipulatione deduci, sed non producit actionẽ doli; meri-
37 to itaq; actio doli à prætore est. Ad 2. respondeo. Primo Gallum † Aquiliũ fuisse prætorẽ, habuit enim collegã Cic. ideoq; magna intercessit inter eos familiaritas, *Rutilius de vitis Iurisc. in vita Galli Aquil.* & tunc protulisse de dolo malo formulas, sicut & in prętura formulã instituẽdorũ postumorum nepotũ induxisse, sunt qui audeant asserere. Secũdo potest responderi, quod cũ à Pontificib primũ impetrarentur actiones. *l. 2. §. his legib. latis ver.* erant & legis actiones *ff. de orig. iur.* postea cœperat à prætore obtineri, ideoq; tunc Gallum Aquilium non actionem doli, sed formulã petenti pro dolo concedendam induxisse.

Quæst. 6.

Quæst. 6. Quæro an actio ex dolo procedens, dicatur oriri ex delicto; pendet hæc dubitatio ab illa quæstione, an dolus sit delictum vt inquit *Iason in §. item siquis in fraudem. n. 99. inst. de act. &* ideo cum dolus vere sit delictum, imo maximum delictum,
38 tendit † enim ad decipiendum, & circumueniendum alterum. *d. l. 1. §. 1. in fi. ff. eod. Angel. in §. præterea. num. 25. inst. de action. per l. 1. §. non tantum litem de dolo. ff. deposi.* & ideo infertur ad statutum quod pro actionibus ex delicto, vbi in iudicio proponuntur soluatur certa pecunia, erit soluenda etiam pro actione ex dolo. argumento eorum, quæ dicit *Bart. in l. 1. ff. de fideiuss. tut. l. 1. §. non tamen l. item. ff. deposit.* Consequens est actionem istam oriri ex delicto, vt ibidem concludit *Iason*, ex quo videtur etiam odiosam esse sed noua ratione vide gloss. *l. non debet. ff. de dolo in verb. famosa*, vbi ostendit hanc actionem magis odiosam esse, quam actio furti, quia illa datur interdum inter patrem, & fi-
39 lium, ista non *l. siquis vxor §. 1 ff. de furt.* & forsitan recte posset affirmari, mixtam † esse scilicet partim odiosam, partim fauorabilem, quoniam partim odio dolosi, partim fauore simplicitatis inducta fuit à Prætore, patet ex *dict. l. 1. ff. de dolo*, ibi ne vel illis malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas sit damnosa, vt in simili dicimus de vsucapione rerum immobilium quæ mixta appellatur, quia non fauore solo possidentium, sed odio etiam negligentium fuit inducta, vt per doct. *in §. p. institut. de vsucap. in leg. celsus. ff. eod. late Bal. in suo tract. de præscript. scriben. in l. fi. C. de edict. diu. Adriani toll. in l. traditionib. C. de pactis.*

Quæst. 7. Quæro an ista sit actio famosa, id est, an infamet? Nam verbum famo-
40 sum in bonam, & in malam partem sumitur, mediumque vocabulum † dicitur, eo cũ laude vtitur Imperator in *authent. iusiurandum quod præstat. ab his, qui administran. acc.* in malam tamen partem frequentius sumitur maxime apud Iurisconsul. nam legimus apud eos famosos fures, latrones, mulieres, pro infamibus, improbioribus, impudicis. *l. 3. § 1. ff. de off. præfect. vigil. l. neque famosi ad l. Iul. maiest. l. capitalium. §. famosos. l. fin. ff. de pœnis.* eodem sensu dicuntur famosæ actiones scilicet, quæ irrogant, condemnatis infamiam. *l. 1. ff. de his, qui not. infam.* famosi libelli, qui famam alicuius, honoremq; sugillant, *l. 16. ff. de pœnis*, famosa iudicia, quæ condemnatos afficiunt infamia. *l. 7. ff. de iniur. l. 1. & 1. ff. de dolo.* Famosi homines id est infamia notati. *l. 2. §. fin ff. de his qui not. infam.* Sed vt ad quæstion. redeam; An actio doli condemnatum infamet. Videtur respondendum negatiue.

Primo per tex. *in l. Sabinus ff. de dolo*, vbi hæres actione doli condemnatus non fit infamis, ibidemq; famosum non fieri, cui consequens est, vt nec defunctus si viueret notaretur, cum hæredis, & defuncti sit vna persona *authent. de iur. iur. à morienti præst. in princip. 2.* quia prætor in suo edicto nihil de infamia dicit *l. 1. in pr.* & constat ex *tit. C. quibus ex caus. infam. irrog.*

41 Contraria tamen sententia legibus † aperte comprobatur, & omnium Doct. calculis recipitur, tex. est in *l. 1. §. ait præt. & l. non debet. ff. de dolo*, & ibi Dd. omnes, in qua, filio, vel liberto denegatur actio doli contra parentem, vel patronum, hac sola ratione, quia est famosa, id ipsum habetur in *l. si superstite iuncta gl. de dolo. l. parens & l. licet. ff. de obseq. in liber. & libert. præst. apert. in l. 1. de his qui not. infam.* vbi de dolo malo; & fraude suo nomine damnatus, pactusue erit, *Bar. in l. si ex dolo. §. in hac actione. ff. de dolo*, etiam in eo tit. Doct. omnes, *Men. de recup. poss. remed. 5. quæst. 20. n. 85.* Ratio autem cur sit famosa, vt mihi quidem videtur est, quia si ex aliis actionibus, quæ dantur ob dolum, sequitur condemnatos infamia, vt ex actione furti, bonorum raptorum, iniur. pro socio tutelæ & c. *l. 2. ff. de his qui not. inf.* cur nõ est actio doli nam per quod vnum quodq; tale, & illud magis, *auth. mult. magis C. de sacrosanct. eccles.* & ratio rationis est vt timore infamiæ homines abstineant à dolo, solet enim iactura honoris, plusquam pecuniæ à plerisq; æ-
42 stimari. Ampliatur hæc † conclusio, vt procedat etiam in dolo præsumpto vel ficto, vt dixit *Bald. in l. si tutor per illum tex. C. de interd. matr.* ratio est quia ficta confessio idem operatur, q. vera, vt Bald. ait, & idem operatur fictio in casu ficto, quod veritas in casu vero, licet non putet *Bal. per illum tex.* hoc obtinere in statuto, q. banniti de homicidio habeantur pro confessis, nã habentur pro confessis in eo, q. loquitur statutum, sc. quoad condemnationẽ, nõ quo ad infamiã & ideo non propterea fiunt infames ex illa ficta cõfessione homicidii; Declaratur autẽ seu limitatur conclusio, vt locũ habeat tantũ cõtra
43 eũ, qui † suo nomine condẽnatus est de dolo, nã si alieno nomine fuerit cõdemnatus; nõ subit infamiã, vt definit *Iurisc. in l. 1. ff. de his qui not. inf. & l. furti. §. 1. ff. eo. tit.* siqs alieno nomine inqt condẽnatus fuit nõ laborat infamia; & ideo nec procurator vel defensor;

vel curator, vel tutor, vel hæres furti, vel ex alia simili specie cōdemnatus, infamia no-
tabuntur, ratio vero limitationis videtur, ne quis ex alieno facto detrimentum sentiat,
glo. in d. §. 1. in verb. pro. curator in fin, & quia pœna delicti suos debet tenere authores.
Non obstant allegata ex aduerso, & ad primū de hærede aperta est solutio, nem-
pe quia is alieno nomine condemnatur *d. l. Sabinus, & ibi glo.* reddit specialem rationē,
sc. quoniam cum hærede propter dolum defuncti, de calculo agitur, non de perfidia
per text. in *d. l. Sabinus. ff. de dolo*, vt in simili dicitur in *d. l. furti. §. fin. de his qui notab. infam.*
sublimitatur autem, quia heres interdum ob dolum efficitur infamis, sc. quando suo
44 nomine conueniretur, quando † sc. in re deposita apud defunctum esset male versatus
d. l. furti § mandati, ibi interdum, & suo nomine hæres damnatur, & ideo infamis fit, si
in deposito, vel in mandato male versatus sit.
Non obstat secundum quia licet in dictis locis, nihil de infamia, quo ad actionē
doli expressum sit, tamen in aliis locis est diuersa ratio.
Quæst. 8. Quæro vtrum actio de dolo sit mere personalis, an personalis in rē scri-
pta. Nam quatuor sunt actionum species Reales mere, vt in *l. 1. §. 1. & per vniuersum tit.*
ff. de rei vendic. §. 1. instit. de action. l. actionum genera. ff. de action. & oblig. vbi definitur, quid
sit actio mere realis. Rursus mixtæ sunt, de quibus in *§. quædam instit. de action. l. hæredi-*
tatis. C. de petit. hæred. item actiones personales. *d. l. actionum genera, d. l. 2. & § sic itaq. dis-*
45 *cretis instit. de action.* & tandem actiones personales in rem scriptæ, quæ sic † appellan-
tur, quia origine sunt personales ex delicto, vel quasi proficiscētes vt actio, quod met.
causa, vel ex quasi contractu, vt actio ad exhibendum; sed rem quoque persequuntur
quocunq; vadat vt est exemplum non solum in actione quod metus causa, § *animad-*
uertendum. ff. quod met causa, sed in actione ad exhibendum, *l. 3 §. fin & §. est autem per-*
sonalis iuncta gloss. ff. ad exhiben. Doctor. maxime Cagnol. & Bologn. in rubr. ff. si cert. pet. Me-
rito igitur in quæstionem ponitur an sit actio doli mere personalis, quam primus ex-
citauit, *Bart. in l. si ex dolo. § in hac nu. 2. ff. de dolo*, tractauit etiam *Rubr. in l. naturaliter. §. ni-*
hil commune num. 58. ff. de acqu. poss. & videntur omnino concludere mere personalem
esse, quod etiam asseruit *Sebast. Medices in suo tract. de fortuit. casibus par. 1. quæst. 10. nu.*
47. & citat etiam *Aretinum in §. præterea n. 24. instit. de action.* qui videtur testari de com-
46 muni. † Probatur primo inquit *Bar. ex l. sed si ex dolo. §. fin ff. de dolo*, ibi dum ait, in actione
designari oportet. cuius dolo factum sit; quamuis in metu non sit necesse nam si scri-
pta esset in rem. nō oporteret designare personam dolosam, sed esset satis probare do-
lo alterius rem fuisse amissam, vt accidit in actione metus. *d. §. animaduertendum. l. metū,*
ff. quod met. caus. Secundo confirmatur quia hæc actio, non datur nisi contra eum, qui
dolum cōmisit, non contra eum, ad quem res peruenit nisi esset hæres, vel dominus
eius, qui dolo fecit, vel similis qui iuris interpretatione sunt eędem personæ cum do-
loso, sicut est hæres cum defuncto, *auth. de iurat. à morient. præstit. & §. si quis alii inst. de in-*
util. stipul. § item quod serui. inst. per quas person. nobis acquir.
47 In contratium, quod † sit scripta in rem arguunt verba edicti in *leg. 1. ff. de do-*
lo, nam in rem concepta sunt, sicut in actione metus, ibi verba edicti talia sunt,
quæ dolo malo facta esse dicentur; si de his alia actio non erit, & eap. Iudicium
dabo,
Secundo hæc actio sequitur rem, & redditur aduersus eos, qui commodum ex
ea re sentiunt, non solum heredes dolosi sed etiam contra cæteros successores, de hæ-
redibus, est text. in *l. hæredibus, in l. in hæredē. ff. de dolo. l. itaq. § fin. ff. de dolo.* de aliis succes-
sorib. in *l. si plures. §. fin. ff. eod.* & datur non propter repręsentationem personę sed ex eo,
quod ad eos peruenit, vt dictis iuribus palam definitum est, adeo quod si nihil perue-
nisset, actione doli non conueniretur, quod non fieret, si ratione repręsentationis cō-
tra hæredes præstaretur actio, ibi duntaxat de eo, quod ad eos peruenit, & ibi, quate-
nus ad eum locupletior hæreditas peruenerit. Quid ergo magis probandum, *Bart. in*
d. §. in hac actione, sentiens rationes & argumenta huius posterioris sententiæ. Dicebat
est forte dubium, & nescio quasi soluere. Affert autem ad primum argumentum rati-
onē dissimilitudinis inter edictum quod met. causa & de dolo, nā illud est conceptum
per illa verba, quod metus causa gestū esse diceretur, & de dolo, quæ dolo malo facta
esse dicētur. Etenim verbum: gestum erit, late sumitur quocunq; modo sit gestū, ver-
bum, facta esse dicētur, strictius accipitur, & ita nō cōprehendit eum, cum quo factū
non est & de vtroq; verbo est tex. *in l. ab eo. ff. de verbor. signif.* verum scrupulosam hanc
differētiā *Alc. ibi* refellit, vt asserit, *Menoc. de recup. possess. remed. 3. quæst. 20. n. 81.* imo, vt mihi
videtur

videtur ille textus siquid probat, aduersus Bar. probat, nam generalius esse inquit verbum, actum, quam verbum gestum; siquidem ait actum generale verbum esse, siue verbis quid agitur, siue re. Gestum autem significare sine verbis factum.

Secundo respond. *Bart.* si solum edicti de dolo, primam conceptionem inspiceremus, videri in rem conceptum, sicut & ad actum metus, est tamen personale, quia prætor vlterius progressus est in personam verba dirigens, vt in *leg. item exigit*, vt comprehendatur, quod dolo malo factum sit: scire enim debet actor, in qua re circũ scriptus sit, nec licet in tanto crimine vagari, verum vt arbitror, nec diluit hæc solutio difficultatem, siquidem prætor conceptionem illam in rem apertius declarans, præstitit actionem aduersus eos, qui ex dolo commodum perceperunt, vel locupletiores facti sunt, vt supra probatum est, *& d. l. item exigit* non excludit. *l. si plures. §. fin. ff. eod.* imò videtur procedere quando agitur contra dolosum, non contra successorem, vt *l. neq. causæ. ff. de dolo*, vbi in hærede non desideratur causæ cognitio, sicut in principali. Ad secundum fundamentum respondebat virtualiter Bartol. Quod actio doli non datur contra quoscunq;, sed contra hæredes, & eos tantum, qui dolosum repræsentant sed ex his, quæ diximus in prædicto argumento hæc solutio non est probanda, siquidem
48 non datur respectu repræsentationis, vt dixit, sed lucri, & commodi. † Quamobrem *Menoch. citato loco*, ex intentione *Corrasii libro 1. Miscellan. cap. 22. numer. 6.* Concludit actionem doli esse scriptam in rem ex dictis argumentis ad instar actionis quod met. caus. Nec officit primum argumentum Bart. & Doct. sc. de persona designanda, &c. Nam istæ duæ actiones in hoc conueniunt, quod rem sequãtur, differũt autem quia actio doli plus habet, quod in ea designari debet, cuius dolo factum, quod non est in actione metus, rationem vero discriminis, eam esse putat Menoch. quia actio doli infamat. *l. 1. §. ait Prætor & l. non debet. ff. de dolo*: nam dicitur in *d. §. ait prætor*, quod famosa actio, temere non debet concedi & in *l. item exigit*. Quod in tanto crimine, non licet vagari, Id vero non contingit in actione quod metus causa, in qua sufficit metum passo rem amisisse per metum *d. l. metum. §. animadu. ff. quod met. causa*, neq; enim videtur hæc actio irrogare infamiam, vt aperte testatur *Alciatus in l. sub prætextu. n. 25. C. de transf. l. si cum. § eum qui. ff. quod met. caus. Angel. in §. sequitur. n. 41. inst. de except.* vbi latè, nam actio de dolo inter famosas actiones ponitur in *l. 1. ff. de his, qui not. infam.* actio metus nequaquam & quod sequatur possessorem, vt alia scripta in rem considero quod illa ratio expressa in hærede, ne locupletior fiat cum alterius iactura, vt in *l. ita quod. §. si res. ff. de dolo*, militat in omni possessore, ad quem res illa peruenerit, præsertim cum maius videatur esse crimen in dolo, quam in metu, vt colligitur non obscure ex *l. item exigit*, vbi crimen dolum *Paulus Iurisc.* appellat, iuncta *l. præced. in fi.* & magis videtur metu consentire actui, ille qui est metu impulsus, quã qui est dolo inductus, vt per *Bart. in l. eleg. col. 3. n. 6. ff. de dolo.*

Quæstio. 9. Quæro qualis sit actio doli bonæfidei, an stricti iuris. *Ioannes Crispin. in suo tractat. de terminis. action. n. 33. verb. secundo*, hæc actio, probat ex. *§. actionum institution. de action.* in quo non ponitur actio doli, ergo non est bonæfidei, ideoque stricti iuris.

Secundo quia monitus & condemnatus actione bonæfidei, vt depositi, tutelæ est infamis. *l. 1. ff. de his, qui not. infam.* ita & damnatus de dolo subit infamiam *d. l. 1. & l. item ait, & l. 1. §. 2. ff. de dolo.*

Sed contra quod imo sit bonæfidei, ostenditur, quia in bonæ fidei actionibus, iudici permittitur libera potestas ex æquo, & bono æstimandi quantum actori restitui debeat. *§. in bonæfidei instit. de action. Doct. in l. in actionibus. ff. de in litem iurando, in l. siquando. C. vnde vi.* In actione autem doli potestatem habet iudex ex æquo, & bono iudicare, quomodo rem dolose acceptam restitui oportet. *§. præterea in fine iuncta. l. arbitrio. ff. de dolo.*

Verum quod imo nec bonæfidei sit, nec stricti iuris, sed tertia quædam species arbitraria suadetur per *tex. in d. l. arbitrio*, quod vero arbitraria constituat aliam speciem actionis, dicunt Doct. relati à *Men. de arbitr. iud. caus. li. 1. quæst. 3. num. 4.* & præsertim *Corras. in dict. l. in actionibus, & Berous in dicto. §.* præterea refert idem *Menoch. in citato loco. numer. 8.*

49 Placet bonæ fidei non † esse, non quidem ex argumentis adductis, nam ad primum non valet consequentia, non ponitur ibi hæc actio, ergo est stricti iuris, Nam donatio hodie cum valeat nudo pacto. *l. si quis argent. C. de donat.* nec sit necessaria stipula-

rio, vt olim. §.1. *iuncta gl. inst. de don.* est bonæfidei, vt inquit, *Ias. in l. si quis cũ aliter. n. 19 ff de ver. obl.* & tamen non ponitur in *d. §. act.* Cõfirmo nam sicut non valet con quentia in § *præt.* vt sc. quæ in *eo.* §. non recensentur actiones non sint arbitrariæ, mult enim & aliæ inueniuntur, eo tex. non comprehensę, qui decem enumerat, cum Doct. 26. & vltra congerant, vt *Men. de arb. li. 1. q. 1.* nec obest quod in *d. §. action* dicat Imperator bonæfidei sunt hæ, quasi inferat alias non inueniri & in §. *prat.* vt vtatur dict. veluti, q̃ est exemplificatiua. Nam datur instantia ex. §. 1. *inst. de seruit. Rust. & Vrb. præd.* vbi l st. a t, iura prædiorum rusticorum sunt hæc, & tamen inueniuntur, & alia præter ibi relata, vt in *eod. tit. § inter rusticorum.* Simili modo non valet cõsequentia in §. *aliud quoq. capitulum in Auth. vt cum de app. cogn. in l. fi. C. de reuoc. don.* quamuis vtatur dictione taxatiua, quanto magis in *d. §. act.* in quo non collocatur mutuum, & tamen quibusdam videtur bonæfidei per *l. vinum iuncta gl. in §. petit. ff. si cert. pet.* vbi ait agi in mutuo ad vsuras, siue ad interesse quanti plurimi à tempore moræ, quod obtinet tantummodo in bonæfidei iudiciis.

Non valet etiam secundum argumentum, ratio est, quia esse bonæfidei, vel non esse bonęfidei, non pendet ex eo quod condemnatum sequatur infamia, nam condemnatus in actione ex empto vel ex vendito non est infamis, & tamen ista actio est bonæfidei *d. §. act.* sed pendet ex his, quæ ponuntur in §. *in bonæfidei inst. de act.* nec non ex his, quæ tradit *Duar. in l. in act.* scil. quod in his prætor dandis non præscribebat iudici formulam, secundũ quam deberet iudicare; sed in iudice dando vtebatur il s verbis, ex fide bona, idem *Duar. in l. iurisgent. §. in bonæfidei. ff. de pact. Menoch. d. lib. 1. de arbit. iud. quæst. 3.*

50 Ad probandum autem, q̃ non sit bonæfidei, vtor illo arg. quod actio doli† est arbitraria. *d. l. arbitr. ff. de dolo Coras. Duar. in d. l. in act. Men d. lib. 1. quæst 5. n 2.* Actio autem bonæfidei non potest fieri arbitraria, solæ enim stricti iuris effici possunt arbitrariæ, vt frequentius probant Dd. sicut communis opinionis testis est *Men. d. li. 1. quæst. 3 num. 3.* quicquid dixerit *Bolog. in d. l. in act.* cuius opinionem confutabimus & ratio est, qui in arbitrariis iudiciis versetur officiũ, & arbitrium. *d. §. præt.* superfluum erat ob id, bonæfidei effici arbitrarias, quippe satis natura sua versatur in illis iudicis arbitrium *d. §. in bonæfidei*, quibus consequens est, actionem doli esse stricti iuris, cũ arb rariæ t n tum sint stricti iuris, non q̃ omnes stricti iuris sint arbitrariæ, sed quod arbitrariæ non possint esse, nisi quæ stricti iuris naturam habent.

Q. 10. Cum actio doli sit arbitraria, quæro ad intelligentiam huius action vnde appelletur arbitraria, An sit propria species actionis, an sit proprium nomen act nis, tum de modo practicandi in ista actione doli arbitraria, tandem an sit tempe raria hæc actio doli.

51 Ad I. aperta † est resp. ex *d. § præt. inst. de act.* sc. quia ex arbitrio iudicis pendet, ibi actiones arbitrarias, idest ex arbitrio iudicis pendentes appellamus, & quamuis hoc arbitrium etiam in bonæfidei actionibus plurimum possit. *d. §. in bonæfidei inst. de actio.* tamẽ alio modo versatur, in his, alio vero in illis, vt infra manifestum fiet, & a fide bona, cuius mentio fiebat in formula à prætore præscripta, seu in const. iudicis, nõ ex arbitrio acceperunt appellationem.

52 Ad II. difficilis est † solutio quoniam in ea re maxima est inter Doct. dissen a deo vt tot videãtur esse sententiæ, quot sunt capita, & sex inuenio in ea opiniones controuersas. Prima est *Bart. in l hoc edicto n. 2. ff. de public. & in l. vni C. vbi conuen. qui certo loco. dare promis. cui Ias. in l. in act. num. 7. Dec. n. 4. Bol. nu. 13. consent.* & communem esse ait, *Corras. Miscellan. 4 cap. 12. numer. 1.* Altera est opinio *Curt. Iun. in d. l. in action. numer. 15.* Tertia *Iaco. Cuia. §. præterea instition. de action.* Quarta fuit *Aemilii Ferretti in d* . §. *præterea.* Quinta *Petri Loriotti in tractat. de action. assionale. 61.* Sexta *Duaren. in dict. l. in action, in vers. plane interdum, & Corrasii d. lib. 4. cap. 12* & ante eas *Baro. in d §. præterea.* quas opiniones copiose & eleganter recenset *Menoch. dict. lib. 1. quæst. 3.* ad quem beneuolum lectorem remitto, Mihi vero videtur ex *dicta. §. præterea*, p sse col i definitio arbitrariæ actionis, quæ sit ad eius naturam explic ndam satis ac mo-
53 data. Arbitraria actio est in † rem, vel in personam petitio ex arbitrio iudicis pendens, cui si reus non obtemperet, secundum remedii inte ati naturam, conde etur. Petitio loco generis est, nam & si stricte dicatur pet rem *l. actio in personam. ff. de action. & oblig.* latius tamen accepta, & personali congruit actioni. Nam & dos dicitur peti *Rub. ff. solut. matrim. quemadmo. dos petat*, Mutuum dicitur peti, *Rub. ff. si cert. petat.*

l. vinum

l. vinum in verb. petitum. ff. si cert. pet. & tamen vtroque casu est personalis. Dicitur in rē, vel in personam, quia arbitraria, aut realis est, aut personalis. d. §. prater. ibi ver. sed ista, dixi ex arbitrio iudicis pendens: propter illa verba, arbitrariis ex arbitrio iudicis pendentis, vt maneant illa verba loco differentiæ, dixi, cui si reus non obtemperat, &c. propter illa verba, condemnari debeat, nam in his continetur causa finalis arbitrariæ actionis, ideo si iudex arbitratur in hac actione, quemadmodum actori satisfieri oporteat, vt reus possit obtemperando, euitare condemnationem, quæ ex natura rei petitæ, vel actionis intentatæ proficiscitur, etenim si in actione, quod metus causa, reus iussus restituere ex iudicis arbitrio obtemperauerit non condemnatur in quadruplū, secundum actionis naturam, sed liberatur ob solam restitutionē, vt autem hæc definitio, atque adeo natura actionis arbitrariæ fiat illustrior aliqua præcognoscenda sunt. Et primo q; arbitriū iudicis in specie nostra non denotat simplicē voluntatē aut potestatē iudicis, hoc vel illud faciendi, vt ordinaria est huius verbi significatio, argumento. l. 4. ff. de in lit. iur. l. 1. in fin. ff. de iur. delib. l. 1. ff. ad Turpill. verum demonstrat iudicis sententiam, siue interlocutionem quandam circa faciendum, vel dandum, à Reo conuentō, quæ definitiuam sententiam antecedit; vt ante alios Doct. explicauit in tract. de action. in tit. de rei vend. cat. & credo eum accepisse à Theophilo in d. §. praeterea, cuius verba græca fideliter translata, interlocutionem significant, scilicet Theophilus quod ibi Imperator vocat arbitrium, ipse interlocutionem iudicio nuncupat, & congruo nomine dicitur arbitrium, cum declarat iudex interloquendo quid & quomodo res restituenda, exhibenda, vel danda sit; Vel quia pro arbitrio iudicis iubeat, quomodo actori satisfieri debeat.

Plane opponet aliquis, quomodo erit arbitrium, si Iudex secundum cuiusque rei, de qua agitur naturam æstimare debeat, ex æquo, & bono, vt definit Imperator in dict. § praeterea in fine, responde arbitrium in iure dupliciter considerari, nam alterum
5 4 est quod plenum appellatur, & liberum. Aliud quod † regulatum dicitur ab æquitate gl. ff. in l. fideicommissa. §. quamquam ver. arbitrium. ff. de leg. Tertio illud præse ferrt liberam voluntatem faciendi. vel non faciendi, l. si quis maior, & ibi Iason. numer. 7. C. de transact. Regulatum est hoc de quo agimus d. §. praeterea. neq; enim repugnat esse arbitrium, & esse quibusdam regulis moderatum scilicet ex rei, de qua agitur natura: res fit clarior exemplo in actione ad exhibendum, quæ est arbitraria, Iudex non iubebit rem restitui; sed exhiberi; quia talis est huius actionis natura; in modo autem, & in tempore, vel in loco exhibendi arbitrium iudicis vertebatur.
5 5 Præmitto etiam † secundo loco. Quasdam esse actiones, in quibus introductum est fauore Reorum. quibus soleat regulariter fauere. l. fauorab. ff. de reg. iur. l. qui accusare. C. de edendo, vt iudex priusquā vniuersum negocium definitiua sententia definiat, debeat post aliquam causæ cognitionem iubere Reo, & hoc vel illo modo actori satisfaciat, ad effectum, vt si obtemperauerit iudici, effugiat illam pœnam, quam fuisset subiturus. si definitiuam sententiam expectasset l. si cum exceptione. § 1. ff. quod met. caus. ibi, satis clementer cum reo agit Prætor, vt daret ei restituendi facultatem, si vult pœnam euitare. Istæ autem actiones, in quibus prætor, vel iudex ante definitiuam sententiam humanitatis gratia iubet arbitrio suo, rem restituendam, vel exhibendam, vel aliter, actori satisfaciendam, sunt veræ actiones arbitrariæ, quippe quia vt Iustinianus dixit ex arbitrio iudicis pendent, cum iudex antequam ferat definitiuam sententiam interloquatur arbitrio, quemadmodum actori satisfieri oporteat ad euitandam grauiorem condemnationem quæ sequetur ex definitiua sententia, vt bene colligitur ex d. § praeterea, quo in hac materia explicanda non est præstantior alter. Inquit enim arbitrarias actiones appellamus, idest, ex arbitrio iudicis pendentes; Verum ad constituendum arbitrium non sufficit pendere ex iudicis arbitrio, id enim totum est affine cum actione bonæ fidei, sed debet pendere iudicis arbitrio in hoc, vt Iudex possit iubere reo, vt hoc vel illo modo actori satisfaciat, ad hunc finem, vt Reus obtemperando effugiat duriorem condemnationem, sin minus in definitiua condemnetur, quæ condemnario grauat magis reum, quam si iudici obtēperasset, vt accidit in actione quod metus causa; Etenim si iussus restituere, vel soluere, quod propter metum iniustum accepit ab alio, & non obsequatur in definitiua sententia, condemnatur in quadruplum, & nihilominus rem restituet; talis est enim actionis metus natura. Quod si paruisset solarei facta restitutione liberaretur, & quadrupli condemnationem euitaret; Rursus si iussus exhibere non obtemperauit, condemnatur ad interesse eius,

cui non fuit exhibitum, & per iusiurandum in litem. *l. 3. § praeterea. ff. ad exhib. l. Cels. eod. tit.* Verum si iudici obtemperasset. Condemnationem ad interesse per iusiurandum euitasset.

56 Ex quibus † omnib. deducitur, tres praecipue esse qualitates, necessarias ad constituendam arbitrariam actionem.

Prima vt pendeat ex iudicis arbitrio. Secunda vt pendeat in hoc, quod liceat iudici iubere Reo, quemadmodum actori satisfieri oporteat. III. fiat ad fauorem Rei, vt obtemperando possit euitare grauiorem cōdemnationem, & omnes istae qualitates belle colliguntur ex *d. § praeterea in pr. vsq. ad vers. sed ista, & in his.* Ex quibus summopere notandum est, & quod in his actionibus arbitrium vere pendet, & consistit

57 in eo tantum, vt iudex pro arbitrio iubeat † restitui, vel exhiberi, vel aliter actori satisfieri: Non autem in eo, vt male opinati sunt Dd. quod si iudici paritum non sit, tunc ei liceat pro arbitrio condemnare, atq; ita arbitrium iudicis venire propter contemptũ, & exerceri in definitiua sententia, cum verũ arbitrium sit ab initio, in illa sententia interlocutoria, non in sententia definitiua, nec propter contemptum, siquidem hic cōtemptus non tribuit arbitrium, sed est in causa, vt reus grauiorem condemnationem non ex arbitrio subeat iudicis, sed ex natura actionis intentatae in definitiua sententia; quod exemplo fiet manifestius; Intētata est actio, quod metus causa; Iudex quia est arbitraria; iussit restitui per interloquutoriam, quod metu exceptũ fuit à Reo, & is obtemperauit rem restituens, atque ita euitauit condemnationem quadrupli; Hoc casu ista actio est nec arbitraria? vtique est arbitraria, quandoquidem iudicis arbitrium interpositum est, & tamen nullus est contemptus. Dicamus è conuerso reum iussum restituere, obtemperasse, & propterea, definitiua sententia fuisse condemnatum in hac condemnatione, quę fuit facta propter contemptum est ne aliquod arbitrium iudicis? nequaquam, quia iudex non pro arbitrio condemnat, sed ex natura actionis, quae nō datur in quadruplum, nullo habito causarum, vel personarum discrimine, sequitur condemnatio quadrupli quod si esset arbitrium, reciperet ex personis, ex loco, vel tēpore variationem, & ideo apposite in *§. praeter* adiicitur verbũ arbitriũ, ibi satisfecerit, vel rem restituendo, vel exhibendo, & vt alioquin condemnabitur inquit Imp. & non dicitur pro arbitrio condemnabitur, sed simpliciter condemnabitur. Eodem modo in actione ad exhibendum, Reus exhibere iussus à iudice non obtemperat, ecce contemptus, qui operatur condemnationem, an sit in ea aliquod iudicis arbitrium? minime, quia natura actionis ad exhibendum est, vt detur etiam ad interesse probandum per iuramentũ, & ita iudex condemnat, & licet iudex taxet illud interesse propter iusiur. probatum. *l. arb. ff. de dolo*, tamen illa taxatio non inducit arbitrium, nec facit arbitrariam actionem, vt credidit, sed perperam *Ias. in l. act. ff. de in lit. iur. n. 1. & 3.* Nam dari iuramentum in litem non facit arbitrariam; quippe iudex & in bonae fidei iudiciis praestito iuramento taxat. *l. 4. §. deferre; & ibi Dd. ff. de in lit. iur.* & iuramentum praestetur, vbi id natura exigat Actionis, non iudicis arbitrio. Atq; haec arbitrariae actionis declaratio, non modo ex *d. §. praet.* colligitur, sed probatur etiam. *§. item act. inst. d. action. in l. si ad except. §. 1. de eo quod met. caus. in l. qui restituere. ff. de rei vend. in l. arbitr. ff. de rei vend. in l. arbit. ff. de dolo*, quae loquitur in ista actione. & de actione metus.

58 Ex qua declaratione corruit altera Dd. regula circa arbitrariam actionē † formata nimirum, quod arbitrium iudicis esset concessum propter contumaciam Rei, nō obtemperantis, cum vero arbitrium consistat ab initio in iubendo, quomodo actori satisfieri oporteat, quod arbitriũ ex qualitate actionis Iudici in principio iudicii praestatur, quia actio intentata est arbitraria, ideo iudex arbitratur interloquendo, hoc, vel illo modo, satisfaciendũ actori, nō propter culpā, vel contumaciā. Alioquin sequeretur, quod istae actiones in odium reorũ essent inductae, cũ tamē à contrario in eorum fauorē sint cōparatae, quia scilicet illi obtēperantes, effugiũt maiorem condemnationem, ad istam verò declarationem actionis arbitrariae lucem magnam attulit *Duaren. in d. l. in actionib. ff. de in lit. iura.* Eguin: *Baro. in dict. § praeterea. Cor. lib. 4. ca. 12. Miscellan. Bol. in d. l. in action. num. 24. Mins. in d. § praeterea, & ibi Theoph. Placen. sup. alleg. in tit. C. de recep. arbit.* sicut & nos forsitan illorũ sententiā clariorem praestitimus, & ex ea velut quaedā corollaria, colligo quinq; cōclusiones, in quibus distat à frequētiori declaratione doctorũ. Et primo diximus, vna cũ recētioribus actiones arbitrarias, in fauorem reorũ inductas, vt scilicet data Iudici obtēperandi occasione euitarēt maiorē condemnationē, Doctores cōmuniter in odium, ad puniēdum contemptũ iudicis, credunt esse comparatas.

Secundo

59 Secundò putant † ibi arbitrium, in his actionibus venire ex accidenti propter contemptum iudicis. Nos contra ex natura actionis ab initio.

60 Tertio † existimant illi Arbitrium iudicis consistere in definitiua sententia, scil. post contemptum, vt tunc definitiue arbitrio iudicis condemnetur. Nos verò in sententia interloquutoria dicimus esse arbitrium constitutum.

61 Quarto nobis placet † arbitrarias esse etiam quando iudici est obtemperatum, dũmodo iudex arbitratus fuerit, quomodo actori satisfieri oporteat. Dd. contra: dummodo non sit obtemperatum.

62 Quinto sentiunt Doct. † actiones arbitrarias esse potentia, scil. ita demum si iudicis contemptus intercesserit sint arbitrariæ. Alias nõ sint Nos contra, esse arbitrarias diximus si iudex interloquitur, quamuis fuerit obtemperatum, & debet iubere omnino, licet arbitriũ sit in modo iubendi, alioquin esset in potestate iudicis facere, vel non facere arbitrarias, cum id pendeat à lege, quæ talem pluribus actionibus tribuit naturam.

63 Vltimo Doct. inquiunt, † vbi contemptus, ibi arb. & propterea dicebat *Bolognetus loco supra citato*; actiones bonæ fidei fieri posse arbitrarias, si ille iudicis contemptus intercesserit; Nos vero ex arbitrio lato super interloquutoria de satisfaciendo actori, non ex contemptu. Verum ex mente etiam Doct. Actio bonæ fidei non potest fieri arbitraria, *Men. d. lib. 1. quæst. 3. num. 213.*

64 Ex supradictis deducitur, † *Bart.* non bene dixisse in *l. si cum except. §. in hac*, dum apposuit illam sententiam, de restituendo, vel de exhibendo, vel aliter satisfaciendo actori, esse definitiuam, cum vere sit interlocutoria, & *Theoph. in d. §. præter.* interlocutionem vocat. Nam expectat post se aliam sententiam, scilicet si non fuerit obtemperatum, & sententia expectans post se aliam sententiam est interlocutoria, vt latè per *Mar. de ord. iud. part. 6. tit. de sent. n. 42. ver. vlt. super ista.* Nisi dixeris, quod sit interlocutoria definitiue, quia continet dari, vel fieri, *Bart. in l. nec quicquam. §. vbi decret. ff. de offic. procons. Mar. vbi supra num. 45.*

65 Sequitur vt † inuestigemus, an actio arbitraria sit ꝓpria species actionis ita quod sint tres species, Bonæfidei, stricti iuris, & arbitrariæ. *Men. in loco supra citato, n. 5.* videatur testari de communi, quod tres istæ actiones specie distinctæ reperiantur, & *n. 8.* allegat huius sententiæ authores. *Duar. Corras. d. l. in act.* & Baronem in *d. §. præter.* & probatur *1. ex d. §. præterea,* vbi separatim de his agitur, denotat enim illud verbum præterea diuersitatem specierum *arg. §. 1. inst. de reb. corp. & ibi prat.*

Secundo cõfert tex. in *l. ius ciuile. ff. de inst. & iure*: ibi cum additur vel detrahitur, nouum ius constituitur, scilicet ius ciuile: Nam in arbitrariis additur illa qualitas arbitrii de satisfaciendo actori ante definitiuam sententiam.

Tertio sicut illa qualitas bonæfidei, & stricti iuris, licet non sit substantia actio-
66 num, facit tamen differre speciẽ, ita ista qualitas arbitrii. Arbitror † tamen non constituere tertiam speciem, ex ratione superius adducta, scilicet, quod stricti iuris tantum actiones possint esse arbitrariæ, adeò quod vbi est arbitraria, ibi prius est stricti iuris, non quod omnes stricti iuris sint arbitrariæ, sed quod arbitrariæ sint semper stricti iuris, & propterea sum in hac sententia, vt arbitrariæ actiones constituant subdiuisionẽ. Nempe actiones, aut bonæ fidei, aut stricti iuris sunt *d. §. act.* Rursus stricti iuris, aut arbitrariæ, aut stricti iuris simpliciter, ita sentit aperte *Bol. in d. l. in act. n. 13. verb. ideo,* dum ait stricti iuris posse diuidi in stricti iuris simpliciter, & arbitrarias.

Insuper in quæstione ponitur; Quot sint actiones arbitrariæ & responde si de spe-
67 cie † quæris sunt duæ scilicet in rem, & in personam, vt disertissime probat text. in *d. §. præter.* & cõstat ex definitione supra à nobis assignata, si vero de indiuiduis actionibus inquiris, Imperator in *d. §. præterea,* enumerat, & ostendit plures inueniri, vt palam est ex illis verbis in his actionibus, & cæteris similibus, & *Men. d. lib. 1. q. 5.* recenset 26. ex variis iuris locis collectas.

Proximum est requirere, an Arbitraria sit proprium nomen actionis vt publiciana. Paulitia, Caluisiana, Seruiana *§. item Seruiana, §. item si quis in fraudem iuncta gl. in-*
68 *stit. action. & tit. ff. de publ. in rem action.* Passim credunt † omnes proprium non esse nomen actionis, sed ad actionum quandam, similem actioni de peculio, institutoriæ, exercitoriæ, quæ propria non sunt actionum nomina *gloss. in §. actiones autem de peculio, institution. de action. & gloss. in leg. si ita plures. §. 1. ff. de exercitoria, & Doctor. in dicto. §. actionum de action.* etiam affirmant de reciproca substitutione, quæ cum in specie

ſuas reſoluatur non dicitur propria ſubſtitutio, ſed quædam ſubſtitutionis adiectio, illud ipſum licet aſſerere de noxalibus actionib. per tex. *in §. ſunt autem inſtitut. de noxal.*

69 *act.* † Solus *Corraſi. citato loco* ſcribit proprium videri nomen actionis, authoritate legũ, quæ arbitrariam dicunt actionem *d. §. praeterea in l. 2. & l. centum Capua. ff. de eo, quod certo loco*, ex authoritate vero legum ſumitur proprietas, *Bar. in l. omnes populi num. 33 ff. de iuſt. & iur.* probat etiam a ſpeciali natura, quam habet hæc actio, nam & à particulari natura rei ſumitur proprietas. *l. 2. C. de iur. emphyt. § adeo inſtit. de locatio.* Verum communẽ defendit *Menoch. d. quæſt.* oſtendens autoritatem legũ non officia, ſiquidem lex actionem de peculio, tributoriam vel exercitoriam vocat, quas conſtat proprium nõ habere nomen. Quod vero dictum eſt de ſpeciali natura inficiatur. *Menoch.* quoniam iſta natura in arbitrarijs proficiſcitur ex illo accidenti, quod reus Iudici nõ obtemperet, ſed hoc à nobis non conceditur ex his, quæ diximus paulo ſupra, addit quod cum iſtæ arbitrariæ reſoluantur in ſuas ſpecies, ſcil in rem, & in perſonam. Arbitrium addit

70 ſolum qualitatem: Nobis videtur † ita reſoluenda difficultas, aut quæris an hoc ſit proprium nomen actionis, id eſt ſpecies actionis, & puto eſſe, propterea quod ſeparat, & diſtinguit has actiones ab actionib. bonæ fidei, & ſtricti iuris, nomẽ enim dicitur quaſi nouimen, quia ſcilicet rem notam faciat, & rem diſtinguit à re. Ideoq; Imperator Iuſtinianus dixit, quod nomina debẽt eſſe rebus conſentanea. *§. vlt. inſtit. de donat.* & ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtinguendas *§. 1. inſtit. quib. mod. teſtam. infirmen.* Sed per hoc nomen, arbitrariæ, cognoſcimus vnam ſpeciem actionum ab alijs ſpeciebus bonæ fidei, & ſtricti iuris igitur proprium nomen actionis, veluti ſiquis diceret actionem in rem eſſe proprium nomen ſpeciei, quoniam diſtinguit ab alia ſpecie perſonalis actionis & hoc modo actio de peculio eſt proprium nomen actionis, quippe diſtinguit ab alijs ſpeciebus actionum, quæ non dantur occaſione peculij, aut quæris an hoc ſit proprium nomen actionis, id eſt particularis, vt publiciana, & placet ſententia negatiua, & in his terminis arbitror procedere communem opinionem: ratio, quæ me mouet eſt, quia nulla eſt actio arbitraria, quæ de ſuo particulari nomine nõ appelletur, vt actio quod metus cauſa, actio ad exhibendum, & aliæ de quibus *in d. § praeteres & in gloſſ. ibi.* Confirmatur, quia nomen, quod pluribus conuenit, non recte particulari congruit; arbitrariæ autem appellatio competit omnibus actionibus *in d. §*, cõprehenſis, & alijs ſimilib. & in hoc ſenſu, nec bonæ fidei actio, eſt proprium nomen actionis, nec de peculio, quandoquidem, vt gloſ. ait *in d. § act. autem* de peculio dicitur, puta ſi fecerit mandatum ſeruo actio mandati de peculio &c.

Q. 11. Quarto dictum eſt actionem doli eſſe arbitrariam, & ea occaſione declaratum eſt, quæ ſint arbitrariæ actiones: propius nunc ad actionem noſtrã deſcendentes inquiramus. An ſit perpetuo arbitraria, & ſane ad primum videtur dicendum, ſemper eſſe talem arguendo à ſimili. *l. à Titio. ff. de verb. obl. l. illud. ff. ad l. Aquil.* nam actio bonæ fidei ſemper eſt talis, nec vnquam deponit naturam ſuam, vt ſup. probatum eſt, actio

71 quoq; in rem nõ efficitur vnquam in perſonam. Contraria tamen opinio † eſt ad veritatẽ ꝓpenſior *Hoſt. in tit. de dolo, & cont. num. n. 8. verb. ad quod detur actio d. l. arbitrio. ff. de dolo*, ibi non tamen ſemper in hoc iudicio Iudicis arbitriũ dandũ eſt, & reddit rationẽ Paulus dicens, quid. n. ſi manifeſtum ſit reſtitui non poſſe, veluti ſi ſeruus dolo malo traditus defunctus ſit, ideoq; protinus condemnari debet, in id quod intereſt actoris, ceſſante. n. cauſa, ceſſat effectus, & diuerſa ratio reformat pactum. Confert ſimile de actione ex ſtipulatu, q̃ cum ſit, ſtricti iuris natura ſua, ſpeciali tamen ratione in cauſa dotis mutata natura, efficitur bonæ fidei, & contractus bonæ fidei per ſtipulationem celebratus aſſumit naturã ſtricti iuris ſecundũ opinionẽ illorũ exiſtimantiũ, ꝙ ſtipulatio adiecta ſuper contractu trahat ad ſe illum contractum vt per *Iaſ. in rub. ff. de verb. obli. & Doct. in l. ſing. ff. ſi cert. petat.* ex quo diluitur argumentũ contrariũ. Contra hanc opinionẽ, ac deciſionẽ opponit *Bar. ibi n. 2. verb. venio ad tertiã.* reſpon. vt p eũ, & præterea reſp. ꝙ facta condẽnatione ad intereſſe, ſi reus non ſoluat, nõ reſultat nouũ arbitriũ, ſed extendi põt iudicio meo hæc concluſio ad omnes alias arbitrarias actiones, in quib. propter rei interitum, iudex non põt arbitrari, quo pacto ſit mihi reſtituendũ, ideo protinus condẽnabit in quadruplũ, ita ſi egero ad exhibendũ, nã re perẽpta, non licebit iudici arbitrari quo pacto ſit exhibẽda. II. in ipſa actione, de dolo, extenditur, vt deſinat eſſe arbitraria, non ſolum quando res corporalis perempta eſt, ſed etiam res incorporalis, veluti ſi lis dolo alterius tempore perempta fuit, vt in *dict. leg. arbitrio. § ſi cuius dolo*, vbi Iuriſconſultus ſi cuius dolo effectum eſt, vt lis temporibus legitimis

tranſactis

transactis pereat, Trebatius ait, aduersus eum de dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iud. restituatur (ecce cessat arbitriũ) sed vt tantũ actor, consequatur, quantũ eius interfuit id non esse factũ. Ne aliter obseruantibus lex circumscribatur. III. extenditur ex mente glo. & Bart. ad eum dolosum, apud quem res non est verè perempta, sed is eam alienauit, si modo non alienauit dolosè, tunc enim dolus esset pro ipsa possessione, *l. qui dolo. ff. de reg. iur.* & Bart. *d. l. arbitrio. nu. 2. in verb. quaro dicitur hic si res.* Sed quid ad ipsum qui dolo induxit, vt rem acciperet bona fide alienet, & dictum gl. verificabitur in hærede, vel alio successore, ad quem res ex dolo alterius peruenerit, iuxta. *leg. si plures. ff. de dolo*, & ipse postea bona fide, argumento: *l. quem alterius. ff. de reg. iur. §. sed aliemauer. quando, inst. de vsuc.* & hoc casu, quo non potest hæres restituere, cessabit arbitrium iudicis & fiet protinus condemnatio ad interesse, *d. l. arbitrio*, verbo ideo protinus, idque maxime verum erit, secundum Bar. proxime citato loco, in contractibus stricti iuris; in bonæfidei autem ait esse distinguendum, vt in *l. si possess. §. fin. in fin ff. de petitio. hæreditat.*

Quæst. 12. Quæro practicam in hac actione doli arbitraria, & in hoc articulo de tribus potest dubitari. Primo quomodo sit formandus libellus.

Secundo quomodo sint faciendæ probationes. Tertio quomodo sit ferẽda sententia, de primo agemus paulo infra, quãdo quæremus de forma libelli in hoc iudicio doloso, de secundo discutiemus infra in titulo de probatione doli; Relinquitur igitur, vt de vltimo disputantes videamus, quomodo iudex debeat ferre sententiam. Tangit
72 hunc † modum ferendæ sententiæ *Bart. in d. l. arbitrio num.* 1. & plenius agit in *l. si cum exceptione. §. hac autem, vbi etiam Bald. ff. quod met. causa*, vbi Bartol. loquitur de sententia in actione quod metus causa, & quia est ipsa quoque arbitraria; ideo quicquid in ea seruatur, debet etiam custodiri in aliis arbitrariis, vt *Bart. ibi: numer.* 3. ideo & in actione doli. Nempe secundum vnam opinionem, quod iudex ferre debet duas sententias, Prima est vt arbitrio suo iubeat rem, dolo, vel metu extortam restitui. Altera quod si reus non obtemperauerit sententiæ de restituendo, condemnetur, in meticulosa actione, in quadruplum computato simplo *dict. leg. si cum exceptione. §. quatenus. quod met. causa.* In actione doli, ad interesse per iuramentum etiam æstimandum, & condemnatus ad restituendum, ex prima sententia, habet tempus ad obtemperandũ, quod datur Iudicatis *d. §. quatenus nempe quatuor mensium. l. 2. de vsu rei iud.* licet olim esset duorum mensium. *l. debitoribus. ff. de re iud.* sed duo videntur huic practicæ repugnare. Al-
73 terum est, quia super eadem re non † possunt ferri duæ sententiæ. *l. 1. C. sent. rescind. non posse*, vt not. *gloss. in d. § in hac in verb. dat am* Bald. *ibid.* maxime. ab eodem iudice, qui post primam sententiam functus est officio suo. *l. iudex posteaquam. ff. de re iud.* Alterum est, quod si facultas restituendi, est intra tempus rei iudicatæ, in quo nam versabitur arbitrium iudicis, vt scilicet arbitrio suo restituat, vel exhibeat, vel aliter actori satisfaciat, iuxta *d. §. prater. instit. de actio.* quid enim si minus tempus ad restituendum præscripsisset? Ad primum autem non est difficilis solutio, primo, negando quod ferantur duę sententiæ super eadem re. Nam secunda sententia est de pœna tripli, in actione q; metus causa *d. §. quat. in act. doli ad interesse d. l. arb.* Ideoq; *Bald. in d. §. in hac num. 2.* dixit duas sententias ferri non posse super eadem re, verum propter se, sed propter aliud bene possunt, vt hic propter pœnam tripli.

Ad secundũ stante cõmuni declaratione, quod arbitrium iudicis nascatur ꝓpter contẽptũ, & in sic in secunda sententia, vt diximus supra ad mentẽ Dd reprobantes facilis esset resp. sed stante opinione nostra, quod arbitrium versetur ab initio, vt possit iudex arbitrari, quomodo actori satisfacere debeat *d. §. prater.* res est obscurior, & ideo dicendũ videtur q; nõ detur tẽpus iudicati, nec n. probat *d. §. quat.* quoniã in *ver. quod si homo*, loquitur de secunda sententia, & de homine mortuo, intra tempora iudicati, vt scil. non teneatur ad rem, sed tantum ad empti pœnam, licet in dicta secunda sententia, esset condemnatus ad quadruplũ, sed detur tempus ad obtemperandum præfixum à iudice in sententia, siue longius sit, siue prolixius. Aut vero quod Iudex arbitrio suo non possit præfigere tempus breuius illo, quod datur iudicatis, longius autem arbitrio suo, possit Vel & tertio dicas, quod si non versabitur arbitriũ in tempore restit. nõ propterea cessabit arbitriũ in hac actione, quippe quia versabitur in modo, vel qualitate restituẽdi, vel in loco, in quo iubeat restitui. Alia † fuit opinio q; vna feratur sen-
74 tẽtia, verũ sub cõditione, nẽpe cõdẽno te ad rest. & si nõ rest. ex tũc cõdẽno te ad quadruplũ (si actio erit q; met⁹ causa) vel ad interesse ipsi⁹ actor. in hac act. doli, ita dicit *Bart.*

in d. l. si cum exceptione. §. hac autem. argum. legis conductores. C. locati, vbi si conductor, rem conductam, requisitus non restituerit, sed expectauerit vsque ad sententiam condemnationis non solum rem, sed etiam eius æstimationem ad instar inuasoris præstare compellitur, confert ad idem *tex. in l. non ab re. C. vnde vi*, hanc quoque practicam pro-
75 bat ibi *Bart. d. §. hac autem actio num. 3.* Cui non officit, quod sententia sub conditione † lata non valeat *Bald. post Petrum in l. cum Iudex. C. de sent. & interlocut. & in l. non dubium C. de legib. in v. oppos. Saly. & Alber. in d. l. cum iudex. Francus in c. præterea requisisti num. 1. de appellat.* quia sententia est actus legitimus, secundum aliquos, vt refert *Bart. in l. muto. §. t. ff. de tutel.* & ideo vitiatur per adiectionem conditionis *l. actus legitimi. ff. de reg. iur. c. act. eod. tit. lib. 6.* Nam siue conditio sit extrinseca, & ad negocium, de quo agitur non pertinens sententia, mero iure valet. *l. 2. §. biduum. ff. quando appell. sit* siue sit conditio intrinseca, & ad substantiam causæ pertinens, vt est hæc cõditio, si non restitueris; præsertim cum possit impleri incontinenti post sententiam, quo casu omnes admittunt conditionem de futuro intrinsecam non vitiari sententiam; si incontinenti valeat impleri, & si non possit statim impleri, adhuc tamen valet; vt latissime in decisione *Pedamont. 146. num. 8. verb. quo vero ad secundum articulum, cum multis sequentibus* sit ad materiam copiose *Gabr. in suis commun. in verb. de sententiis, in conclusione 1.* Iterum q̃rit *Bar. in d. §. hac autẽ*
76 *actio n. 4.* An vtraq; sentẽtia, q̃ lata est in † actione arbitraria sit definitiua, & distinguit dicẽs: definitiuã sententiã duplici modo appellari, vno quoties definiat cõtrouersiam causæ. *l. 1. ff. de re iud.* tũc vtraq; est definitiua, quãdoquidẽ vtraq; definit causam suã. il. modo dicitur definitiua illa, in qua dandus est libellus, & faciẽda litis cõtestatio, & similia, & tunc secũda sententia non est definitiua sed magis executio primæ. Nos sup. diximus, priorẽ sentẽtiam esse interlocutoriam; quoniam expectat post se aliam sententiam, & facit, quia non definit totũ principale negociũ. Nam controuersia posita in Iudicio est de re, & de pœna, vel de interesse, vtrumq; potest in condemnatione veni-re, igitur non definitiua, quãuis habeat vim definitiuæ, siquidem continet dari, vel fieri, vt sup. exposuimus. Secunda aũt erit definitiua, tum quia non expectat post se aliam sententiam, tum quia totam definit controuersiã, etenim in actione quod metus causa, condemnat in quadruplum *d. § in hac & § hac aũt, & §. quatenus*, & sic definit rem, & pœnam in actione doli, vel alia arbitraria, sequitur cõdemnatio quanti actor in litem iurauerit. *d. l. arbitrio verb. vt possit*, quo iuramento omnis cõtrouersia deciditur, nec obstat quod secunda sit executio, primæ id enim negatur, cum aliud contineat, vel ratione pœnæ, vel ratione interesse, vt dixit *Bald. in d. § hac autem actio num. 2.* Non obstat etiam quod de libello, & de contestatione dicitur, quoniam, vt puto non est inconueniens, vt nouus proponatur libellus, narrans quatenus reus, iussus restituere non paruit, imo petit condemnari in quadruplum, vel ad interesse, secundum qualitatem actionis intentatæ, vel quod cum sit vnum Iudicium duarum sentẽtiarum, sufficiat primus libellus, primaque litis contestatio, vt accidit in multis iudiciis, in quib. feruntur plures sententiæ, aliquæ interlocutoriæ habentes vim definitiuæ, & aliquæ merè definitiuæ, sicut passim contingit.

Postremo reuocat *Bart.* in dubium in *d. § hac aũt n. 4. verb. item quæro.* An ab his sentẽ-
77 tiis † liceat appellare, & *gl. resp.* a prima posse appellationem interponi, à secunda vero nequaquam, propterea quod sit executio primæ, quod etiam attingit *Innocent. in c. fin. ex quod metus causa. sed Bart. & Bal.* reiecta gloss. opinione cõstanter affirmãt, ab vtraq; sententia licitam esse appellationem, dumtamen inquit *Bald.* appelletur super facto, vt quia dicat quis se non rite condemnatum, vel obtulisse, vel restituisse, nec obstat q; ab executione non appelletur, q; est verũ ab executione mera, sed ista non est mera, item non appellatur ab executione, prætextu quod sententia fuerit iniqua, sed bene appellatur propter iniquitatẽ ipsius executionis. *l. ab executore. C. de execut. rei iud.* rursus non appellatur ab executione quando est pura, & liquida, secus quando desiderat euentũ diei, vel conditionis, vt hic, appellatur etiam à pronunciatione de exequendo, vt dixit *Bart. ibi*, & probat *Bald.* vtens exemplo in taxatione expensarum, nam est quædam executio *l. ab executione infra de appellat. l. ab executione C. quorum appellat. non recipian.* tamẽ potest appellari.

Q. 13. Quæro an actio doli sit subsidiaria, ita quod præstetur omni alio deficiẽte remedio. Et videtur, quod non, ex eo quod concurrit cum multis aliis actionibus,
78 vt †. per gloss. magistralem in *l. 2. Cod. de dolo*, veluti cum actione quod metus causa. *l. si cum exceptione. §. eum, qui metum fecit. ff. quod met. causa.* Secundo cum actione in factũ,

Bart.

Bart.in l.rem quondam.ff.de dolo. III.cum certi condictione *Iason.in l.certi condictio nu.* 14.
verb nunquid.ff.si cert.pet.
Quarto cum actione ex testamento *l.repeti.ff.quib.mod.vsusfruct.amittatur ver.cum*
act.vtile, secundum *Fulg.in l.sub prætextu C.de transact.* VI.cum actione redhibitoria *Ce-*
pol.in rub.de ædilit.edict.in 3.quæst.& in l.Labeo.§.aiunt ædiles num.15. & 17.verb.oppone se-
xto. VII.cum condictione indebiti.*l.3.cum gl.in verb.iudicatum esset.ff.de condict.indebit.*
l.si legatarius,& ibi Bart.ff.de dolo. VIII.cum interdicto vnde vi *Bar.Alex.& alii in l.2.Co.*
de dolo, licet *Bart.* contrarium teneat in *l.fin.n.2.ff.de dolo.* IX.concurrit cum alia actione
cessa, *Bald.in l.arbitrio.§.si seruum.ff.de dolo.* X.cum condictione sine causa glo.in *l.29.in*
verb.extit.ff.de dolo. XI.cum actione criminali, vt de falso, *Alc.in l.sub prætextu nu.38.Cod.*
de transact. XII.cum interdicto quod vi, aut clam *Imol.in l.Athenis.ff.de aqua plu.* Con-
79 traria † tamen sententia verior est ex multis iuribus, & *l.ex l.1.in alien.1 ff.de dolo*, ibi si
alia actio non erit, & *§.2.in verb.merito*, vbi dicitur non competere, si alia actio ciuilis,
vel honoraria detur, vel si aliqua exceptione se quis tueri possit, & *§.idem Pomponius*, in
quo denegatur actio doli, si competat restiturio in integrum & *l.2.3.& 4.eod.titul.* vel si
per aliam consultum esse possit, ei qui dolum passus est, non commodatur actio doli.*l.*
19.& §.si dominus.ff.de dolo.l.2.C.de dolo, quæ supra allegatur. Item per *l.Diuus.ff.de restit.*
80 *in integ.* † Ampliatur, vt si opus mihi non sit actione doli, quia ipso iure non teneor ex
contractu gesto, non datur mihi actio.*l.1.§ idem Pomp.ff.de dolo* Item colligitur, quod
actio doli, cum officio iudicis concurrit, vt not. *Bald.in d.l.2.C.de dolo.* Ratio autē huius
conclusionis est expressa in *§.merito d.l.1.* & ibi sc. quia famosa est actio non debuit te-
mere à p̄tore decerni, si sit alia ciuilis, vel honoraria, & *l.8.Alciat.l.sub prætextu n.24.C.*
de transact. Adeo aūt est vera conclusio, vt si factū sit com p̄missum cū stipulatione doli
si per alterum ex compromittentib. dolus cōmittatur datur alteri actio ex stipulatu nō
de dolo, qua stipulatione non apposita præstatur actio de dolo, summa *Rolan.c.6.de cō-*
promiss.in 1.part & videtur esse textus apertus in *d.l.1.§.merito verb.& si stipul.* & adeo in-
quam vera est conclusio, vt actio ista sit remedium subsidiarium omni respectu. Nam
81 duplici modo dicitur subsidiariū remediū, vno modo † respectu remedii ordinarii de-
ficientis, sc. quia in subsidiū introductū est, & hoc modo restitutio in integrū pōt dici
remediū subsidiariū, q̄a in defectū ordinarii inductū est, *Albanus collect.n.755.* alio mo-
do dicitur subsidiariū, respectu extraordinarii remedii deficientis, quo casu vere sub-
sidiarium dicitur, postquā actor omni remedio, tam ordinario, q̄ extraordinario desti
tutus est quale est remediū actionis de dolo, & interdum talis restitutio in integrum,
quando datur in subsidium, quia procurator, vel alius tertius non est soluendo in *l.cum*
mandato.ff de minor.l.arbitrio.§.si cuius dolo, iuncta gl.ff.de dolo. Oddus de restitu.q.17.nu.28.
His modo est respondere cōtrariis, & sane quod pertinet ad vtilem actionem, quæ sc.
dicebatur cōcurrere cum actione doli ex mente *Fulgos.* Solutio est ex *Alc.in d.l.sub præ-*
textu n.23.& 24.C.de transact. nempe comm.opinion. Doctorū esse in contrariū, & ibi
rationes Fulgosii refellit, quoad actionem illam ex testamento quod concurrat cum
actione doli per *l.repeti.ff.quib.mod.vsufruct.amitta.* responsio est per glossam ibi, q̄ vere
datur actio sola ex testamento, sed nomine doli, vt sic nō alia doli præstetur per tex. in
l.7.§.si præsentium in fin.ff.de dolo. sed ex testamento nata occasione doli quod de actio-
ne cessa dicit *Baldus*, non est expeditum, imo contrarium colligitur ex. *l.4.ff.de dolo, &*
d.l.1.§.merito, quo ad alias vero actiones, *gloss.Bart.Bald.Alex.Castr.& maxime Cor.in l.2.*
82 *C.de dolo.* distinguunt concordi voto, tres species actionum. Nam quædam † sunt acti-
ones dolo generaliores, quædam strictiores, quædā æquales, priores sunt, vt certi con-
dictio, actio in factum, condictio sine causa, condictio indebiti, & cum istis cōcurrit a-
ctio doli, *arg.l.certi condictio.ff si cert.petat.* vbi competit p̄ omni obligatione, ratio est in-
quit *Bald.& gl.ibi in 2.opposit.* quia species non excludit suum genus, & quia vt arbitror
verum est commisso dolo, si certum quod sit doli occasione datum, verificari certi cō-
dictionem, quæ pro omni causa, & pro omni obligatione, quæ certum contineat da-
tur, *d.l.certi condictio.* similiter exploratū est, propter dolum rem indebite esse apud do-
losum, & sine causa, adeo quod si emptio sit dolose facta, & traditio sequuta actio do-
li, & condictio indebiti concurrant *l.3.§.si sciens ff.de condit.ob caus.l.his omnib.ff.de con-*
83 *dit.indebiti*, æquitati enim est consentaneum, vt restituat; Iure igitur videtur a-
ctio in factum conditio sine causa, & conditio indebiti præstari. Actiones † strictiores
doli actione sunt, vt actio q̄ met.causa, interdicta vnde vi, quod vi aut clam, actio cri-
minalis pro falso nam continent speciē doli, neq; n. incidit aliquis in his actionib. vel

interdictis, sine dolo; quamuis dolus in multis aliis casibus committatur, preter iam enumeratos, & cum istis etiam concurrit actio doli. Ratio videtur, quæ colligitur ex. *l. si cum exceptione.* §. *qui metum. ff. quod met. causa.* scilicet, quod qui metum incussit, dolum etiam fecit, ita qui vim intulit, vel clam fecit, vel falsum commisit, dolum quoque adhibuit & hanc sentit rationem *Alciat. in d. l. sub prætextu. C. de transact. in fine*, sentiunt & Doct. *in d. l. 2.* & secundum hæc forsitan dicendum est, quod sicut actio metus, licet concurrat cum actione doli *d.* §. *qui metum*, tamen vna alteram consumit, sicut ibi expressum est, ita quoque in aliis interdictis sit dicendum, quoniam nõ video rationem discriminis. Plane quod attinet ad interdicta. gloss. *in d. l. 1. merito verb. ait Pedius in verbo etiam Bart. in l. fin. ff. eod. Alex. in d. l. 2. C. de dolo* vbi testatur de communi non concurrunt cum aliis per tex. *in d.* §. *merito*, ibi etiam si interdictum sit, quo quis experiri, vel exceptio, qua se tueri possit, cessare hoc edictum. glossa ait, interdictum vnde vi, vel simili, nec obstat illa ratio, quod sc. contineat speciem doli, quoniam non valet ista cõsequentia, vt *Bart.* ait, & probat *Alex. d. locis* Nam & actio furti, nõ datur sine dolo quia furtum non committitur sine affectu furandi. §. *gallinarum instit. de rer. diuis. l. 1.* §. *fin. ff. de furt.* & tamen non concurrit cum actione doli argumento *l. arbitraria.* §. *de eo*, vbi fraudans mensuras furatur, & sola actione doli conuenitur. Nec obstat, quod dicitur de actione, quod met. cau propter omnimodam similitudinem, quam habet cum actione doli, est enim arbitraria, & restitutoria sicut actio doli §. *præterea inst. de act.* cæteræ vero inferiores, quę arbitrariæ nõ sunt simul & restitutorię, non concurrunt cũ actione doli ideo nec actio iniuriarum. quamuis de dolo participent. Dolus apertus nõ compatitur aliam actionem, sed dolus velatus sic, vt interdictum quod vi, aut clam per. *l.*
84 *metum.* §. 1 *ff. met. cau. Appost. ad Spec. in tit. de dolo & contum. in verb de dolo.* Porro † actiones ęquales cum actione doli, siue pares, vt actio ex empto, actio ex stipulatu, & similes non cõcurrunt, vt *l. non eleganter.* §. *non solũ.* verbo qui seruũ mihi debebat, & ibi sed verius est, cessare actionem de dolo, quoniam est ex stipulatu actio, ea enim ex empto actione, cessat actio doli ratio est inquit gloss. *in d. l. 2.* & referunt alii quia ista actio doli habet se ad modum inuidi, qui odit æquales, & inter pares suum venenum fundit. *Hesiodus apud Plut probl. 1.* inuidet cantor cantori. & egenus egeno, odit itaque Fabrũ faber, figuloq; molestus est figulus, simile est illud.

Ouid. Fertilior seges est alienis semper in agris.
Vicinumq; pecus grandius vber habet.

Sicut etiam æqualis æqualem delectat, vt est in adagio, similitudo enim mater est beneuolentiæ. vnde illud Terentianum; Pares cum paribus facillime congregantur, vnde versus: *Omnes hi sese venerantur, amantque. Vicini, æquales viribus, atque senes.* Vera ratio est, vt puto, quia actio doli est subsidiaria, & datur vbi alia deficit actio *d. l. 1. in prin. & §. merito.*

Q. 14. Quæro contra quos detur, & quibus concedatur, actio doli, ad hoc respõ-
85 deo breuiter, concedi damnum passo, & hæredib. eius, vt dixit *Host. in summa* † *de dolo. q. 6 l. 1. in pr. ff. de dolo*, ibi vel istis simplicitas sit damnosa. *l. ideoq. ff. eod. l. eleganter.* §. *si seruus in fin. de hæredib.* est tex. in *l. hæredib. in princ. ff. de dolo*, ad illud vero quæsitum cõtra quos,
86 resp. † contra dolosum *d. l. 1. in pr.* Hoc edicto prætor aduersus varios, & dolosos, qui aliis ob fuerũt calliditate quadã subuenit, nec distinguitur, maior sit, an minor, dumodo sit doli capax *l. auxiliũ. ff. de minor. d. l. hæredib. ver. ego arbitror. ff de dolo* vbi pupillus ꝓxim⁹ pubertati, ex suo dolo, cõuenitur, Itẽ mascul⁹ sis an fœmina, vnde ratione doli ꝑdit beneficiũ Velleiani, vt infra sum dicturus, quãdo de pœna doli tractabo. Rursus singularis sit persona, & vera, an vniuersalis, & ficta, vt vniuersitas. quando dolum cõmiserit, licet id sit per difficile. *l. sed ex dolo.* §. *sed an municip. ff. de dolo*, collegium, municipiũ, *d. enim.* §. *sed an municip.* nõ excludit dolũ à municipib. sed eo modo loquẽdi ostẽdit difficultatẽ in cõmittendo ꝑ eos dolũ, iuxta illud, est peccatũ ad mortẽ, q̃s orabit ꝓ eo? vt de pœnit. *distin. 1. § quod aũt*, simile est in *l. ad eos. ff. commod.* Explicat latius *Hostien. in d. q. 6* Præterea, & contra eum, qui dolum non fecit, si modo aliquid ad eum ex dolo peruenit *d. l. hæredib.* §. *1.* vbi contra pupillum propter dolum tutoris, & ex *l. sed ex dolo*, item vbi contra dominum ex dolo procuratoris; eadem ratione contra hæredes, & cæteros successores, scilicet de eo quod ad eos peruenit. *l. si plures. ff. de dolo*, sicut & contra dominum pro dolo serui. *leg. seruus tuus. ff. de dolo.* Datur etiam contra eum, qui rusticis suasit, ne soluerent decimas ob damnum quod ex illa priuatione illatum est, *Innoc. in c. dudum extra de decimis, arg. l. cum quis. ff. de dolo*, nec mirum, ꝑstatur. n. hæc actio

ad re-

ad recuperanda damna, *Imol. in l. seruo inuito. ff. ad Trebell. num. 6. & ibi Doct.* Præstatur & aduersus eum, qui rē alienā dolose donauit, vt donatarius faceret sumptus in ea, & si ei euinceretur postea. *l. Aristo. §. vltim. ff. de donat.* conceditur etiam contra dominum proprietatis, si aliquid agendo in re cuius vsusfructus ad alium pertinet, sit impedimento quo minus vti, & frui possit, vt *l. repeti in fin. ff. quib. mod. vsusfruct. amitt.* cui non obstat *l. arbitrio. § si dominus ff. de dolo, per vlt. solut. gloss.* ibi, competit & contra eum, qui debebat dare rem, & non perfecte dedit. *l. naturalis. §. at cum. d. vbi Ias. num. 3. & alii. ff. de præscript. verbor.* Intenditur etiam contra debitorem, cuius facto res debita periit, impetratum & contra illum cui testator certa relicta pecunia mandauit curam sui funeris, & ille accepta pecunia funus non duxit *libr. 4. § sicut. ff. de relig. & sumpt. fun.* Datur & aduersus eum, qui natura tantum erat obligatus si non obseruando naturalē obligationem, creditur esset in damno *Iason. in l. cum intelligent. § sed cum nulla. ff. de pact. & in §. in personam. colum. 14. instit. de act.* de qua re latius dicendum est. Admittitur etiam & cōtra Dominum, qui tacite reuocauit procuratorem, vt debitor ei male solueret eredēs durare mandatum *Romanus in l. si procuratori ff. de condict. causa data, caus. non sequ.* Datur & contra eum, qui tradidit scienter debitorem fallit eum *Natta con. 342. vol. 2.* nec liberatur ab obligatione, & quando dicatur scienter facere, ibi per eum.

Præstatur etiam aduersus eum, qui rei meæ venditionem impedit, puta faciendo rem litigiosam. Nam cum habeam illam venalem, tu mouisti proprietatis controuersiam, & cum vidisti opportunitatem emptoris, cui poterat vendi destitisti, *Bart. in l. et quam ff. de dolo, Bald. in consilio centesimosexto, in 3. volum.* Est etiam locus huic actioni, si tractatus de contrahendo sit diuersus à contractu, nam aliquando datur actio, aliquando præstatur exceptio. *Imol. in leg. si quis cum aliter verbo item aduerte column. 3. ff. de verb. obligat.*

Si hæres à quo sit relictus vsusfructus fundi arbores deiecisset, aut ædificium demolitus esset aut aliquo modo deteriorem vsumfructum fecisset, teneatur actione doli *Bartol. in leg. 2. ff. si vsusfruc. petat.* Doli actio in emptione animalis, vel serui quando locum habeat, *Cepol. in titulo de adilit. edict. in leg. quaritur. §. si nominatim.* Si seruus vel animal mihi debitum à te, fuerit occisum ab extraneo cui nam competit actio doli, mihi an tibi? declarat *Alber. in l. arbitrio §. si seruus. ff. de dolo.*

Præstatur actio, etiam contra illum, qui promisit aliquod opus in suo fieri ad vtilitatem alterius & postea non sinit perficere *l. si cum mihi. ff. de dolo.* Datur etiam contra persuadentem fugam seruis. *l. cum quis persuaserit ff. eodem.* & contra persuadentē repudiationem hæreditatis, optionem serui. *l. si quis affirmauerit. ff. eodem,* & contra persuadentem aliquid dolose in damnum eius, qui persuasus est. *l. seruus suus. §. fin. ff. de dolo;* & contra legatarium persuadentē hæredi, vt solida legata præstet, quasi opulenta sit hæ-

87 reditas. *l. si legatarius. ff. eod.* ratio omnium sumitur ex *l. consilii. ff. de reg. iur. à contrario sensu.*

Competit † etiam si quis me impediat, ne ego vsucapionē legitime interrumpam, quam alius contra me perficiebat.

Sed an prædicta regula siue conclusio, quod actio doli præstetur contra dolosum sit limitanda in patre, & patrono, & non videtur limitanda per tex. à simili in *l. si quis vxori. §. 1 ff. de furt.* vbi aduersus fratrem datur filio actio furti. quæ est famosa, & non est sine dolo. Contrariū tamen est respondendum per tex. in *l. non debet. ff. de dolo, & in leg. si superstit. C. de dolo.* Vbi *Bart. Bald. Castrens. Alex.* & alii, ratio limitationis fundata est in verecundia filiali *d. l. si superstite.* Quod autem hic dicitur de patre, videtur habere locum in omni ascendente; Item in patre spirituali ex sacro fonte Baptismatis, *Bald. in c. 1. §. pen. de prohibit. feudor. alien.* per Federicum, vbi dicit id ipsum obseruari contra sacerdotem Parrochialem, & contra dominum a vasallo facit tex. in *l. veluti ff. de iust. & iure,* vbi naturæ iure videtur reuerentia paterna inducta, eadem militat etiam in liberto erga patronum, quasi ipsum libertum dando ei libertatem iterum mundo genuerit. Nam serui pro mortuis habentur, & per concessionem libertatis, reuiuiscunt, & ideo voluit lex denegando actionem doli parcere eius famæ, sicut alias, & in remotione a tutela, ob suspicionem malæ administrationis parcendum esse dixit Imperator in *§. 1. instit. de suspect. l. hæ enim ff. de suspect. tutor.*

Ad contrarium respon glossa in *d. l. non debet.* & in dicta *l. si quis vxori,* & cogita an possit responderi ibi esse speciale, quia agitur de peculio Castrensi, in quo paterfamilias reputatur non filiusfam. nec enim sine ratione ponit casum in castrensi. Extenditur autem limitatio prædicta, vt procedat & in viro posito in dignitate, nam contra

cum non datur actio doli, veluti Plebeio aduersus consularem, item nec aduersus hominem vitæ emendatioris, si luxuriosus, prodigus, [illegible] alias vilis vellet de dolo ex[illegible]periri, Ratio, vt opinor, est fundata in legalitate personæ, nam multa sunt indulta [illegible] gia propter legalitatem personæ, & per eam in multis suis partibus receditur a iure [illegible] muni, vt per *Ias. in auth iubemus. C. de iudic.* Vel etiam ratio est, quia [illegible] & [illegible] ploratæ personæ debent præstare reuerentiam; Nec ab iis debet, irrogari infamia, qui vel infames sunt, vel famam negligunt, probatur autem [illegible] ex *d. l. non debet*, q[illegible] ampliant moderni *Berusin. in tractatu de act. n. 171. & seq.* Sed cum non debeat [illegible] ex dolo suo lucrari, qua actione sunt conueniendi? Inquit *Vlpi. in d. l. non debet*, per a[illegible] in factum temperando actione doli cum mentione bonæ fidei.

88 Hic moneo † duplicem difficultatem, altera est cur detur actio in factum, cum & ipsa infamet *Bart. in l. infamem n. 4. ff. de public. iudic.* scilicet quando directo [illegible] ex delicto, quod probat etiam *Ias. in §. superest n. 21. instit. de act.* Altera est quomodo possit actio doli temperari verbis bonæ fidei, cum dolus sit bonæ fide[illegible] contrarius [illegible] *ff. pro socio.* Cæterum prior resoluitur ab eodem *Bart. in d. l. infamem nu. 4* sc. actionem in factum ex delicto venientem, quamuis non publico infamiam irrog[illegible]
89 tur verbis bonæ fidei, vt inquit faciendum esse *Iurisconsult. in dict. l. non debet.* Quo pacto vero sit temperanda docet ibidem *Bart. idem in dict. l. non debet*, q[illegible] cum *lege olim. § merito nu. 2.* vbi etiam *Bald. ff. de dolo*, & in *l. si superstite. C. de dolo*, & [illegible] *Alex. Castrens. & Bald.* nempe quod contra patrem, vel patronum concluditur per [illegible] bonæ fidei, quia bonæ fidei non congruit, vt ipse cu aliena iactura locup[illegible] inquit *Bart. in d. §. merito.* Narrabo factum, quod in se continet dolum, non tamen [illegible] quod fecit dolose, & fraudulenter, & concludam.

Quare cum bonæ fidei non congruat, vt aliquis locupletetur cum alterius iniuria, ideo peto eum condemnari. Atque inde constat pro secunda diffi[illegible] quo modo possit temperari verbis bonæ fidei, actio doli. Et dicas tamen, quod quan[illegible] patronus, vel parens, actione in factum condemnetur verbis bonæ fidei te[illegible]
90 uitant † quidem infamiam iuris; sed non infamiam f[illegible] vt apertum est tex. in *l. [illegible] de obseq. à liber. vel libert parent præst.* [illegible]bi licet enim verbis edicti non habeantur infames ita condemnati re tamen ipsa, & opinione hominum non effugiunt in[illegible] eadem[illegible] conclusio per verba bonæ fidei, erit facienda quoties agitur contra alias personas, quib. est de iure præstanda reuerentia In quib. videtur, & vnum singulariter [illegible] ctum, quatenus ego obseruaui, vt volentes possint petere restitutionem in integrum, loco actionis in factum, nempe, quod qui pro actione doli debent experiri act[illegible] in factum possint illa dimissa implorare restitutionis in integrum auxilium per [illegible] gium in *l. patri pro filio. §. vltimo. ff. de minor. 25. annis* vbi *Caius I. C.* inquit, Aduersus eos quoq; restitutio præstãda est, quorum de dolo agere non promittitur, nisi quædã personæ speciali lege exceptæ sint, vt pater, & patronus.

Prædicta vero limitatio, vt actio doli siue in factum aduersus patronum [illegible]
91 & alias personas † sit bonæ fidei verbis impetranda, coarctatur, vt non habeat locum in eorum hæredib. siquidẽ hæres patroni poterit a liberto actione dol[illegible] liberti hæres, non prohibetur eadem actione contra patronum intentare duplex [illegible] potest esse ratio, sc quia in persona hæredis cessat reuerentia, quippe [illegible] debet præstare reuerentiam patrono & hæredi patroni, a liberto non debetur reuerentia, ita in hæredibus aliarum personarum, de qu[illegible] in *dict. leg. non debet*, nisi forsi[illegible] res patroni, esset filius patroni, & hæres parentis, alias esset parens, vel hæres [illegible] ris, esset alius vir consularis. Altera ratio est, quia in hęredem parentis, pat[illegible] fini in dignitate, cessat ratio infamiæ, quoniam [illegible] non con[illegible] rum ad res peruenit, & ideo calculi tantũ non [illegible] fraudis habeatur ratio *gl. in d. [illegible] & in l. hæredem ff. de dolo*, nihil est præstare actionem in factu ad effu[illegible] *Sabin. ff. eod.* sed quid si actio in factu verbis bonæ fidei tẽper[illegible] & pendente lite mortuus fuerit patronus, vel parens [illegible] *Bal. in d. [illegible] hæredib.* q[illegible] titur in actionem de dolo contra hærede, nam lite co[illegible] instantia fit condẽnatio, & *gl.* ibi dicit vnum singulare q. sc ex dol[illegible] duæ oriuntur actiones, altera in factũ contra [illegible] alt[illegible] da contra hæredẽ, q. ait fieri perspicuũ, qa alterius [illegible] tæ, & qualita[illegible] is est vna, a[illegible] altera *l. in hæred. & l. itaq; ff. de dolo.* Quæri hic perbelle [illegible] actio de [illegible] fratri contra fratrẽ, & videtur dicendũ q. non: quia frater dicitur fere alter, ideo ratione magnæ affectionis

fectionis non cogitur ferre testimonium contra fratrem. *l.4.cum ibi not.ff.de testib.* non
potest etiam exhæredari, turpi instituta persona. *l.fratris Cod.de inoffic.testam.§.2.instit.*
de inoff.testam.

92 Contrarium † tamen deciditur in *l.filius, vbi Bald.* dicit esse singulare *ff.de dolo*, non
est enim de personis exceptis in *l.non debet*, vbi infert à simili, & ait, fratrem actionem
contra fratrem posse intendere damnando propriam, non alienam iniuriam prose-
quendo. Solutio contrarii est, quia actio de dolo cessat propter reuerentiam, non pro-
pter affectionem. Confirmatur, quia actio furti non præstatur cõtra fratrem, ergo nec
doli actio vide *Bal.in d.l.filius.*

Quæst.15. Quæro an actio doli præstetur pro quacunque re etiam minima. Et
videtur affirmatiue respondendum per argumentum a simili ex *l.naturalem.§.gallina-*
rum.ff.de acq.rer.dom.§.gallinarum, institution.de rerum diuis. vbi furtum committitur in
93 gallina, & ansere, imo † etiam, vt inquit gloss. quam sequuntur omnes in ouo, & be-
nefacit tex. *in cap.putant.12.quæst.3.& c.plerique eodem loco, & ca.nauiganti, vbi Panorm.ext.*
de vsur. vbi quicquid accedit sorti per pactum quantulumcũq; sit vsura est, & furtum,
& vsura cum dolo sunt.

94 Secundo confert, quia & in pœnalibus quod minimum † est attenditur, vnde re-
gula, quod spoliatus ante omnia debet restitui, nec ante debet audiri aduersarius; pro-
cedit etiamsi vnus duntaxat denarius deesset, quod dicit esse notandum *Iason. in au-*
thent.qui rem, & in l.sancimus.col.3.verb.octauo extende Cod.de iud. idem voluit *Bald in*
c.conquer.in ver.integr.col.1.de rest.spol.Dec.cons.34.vls. Tertio adstipulatur, quia si dictũ
95 testis est falsum ex vno † nummo, totum vitiatur in *c.fin.dist.9.& ca.puta 3.q.9.& c.ni-*
hilominus eod Bald.in c.cum adeo, de rescrip. Quarto huc etiam pertinet, quod emphiteu-
96 ta ex defectu solutionis vnius denarii æque cadit † ab emphiteusi, ac si defecisset in
magna re *Cyn.Bart.Bal.& omnes in auth.qui rem.C.de sacros.eccl.Bal.in l.quamuis.ff.de cond.*
& in l.cum alleg.in 7.oppos.C.de vsur.

97 Quinto † prohibitus alienare bona hæreditatis sub pœna priuationis alienandi v-
nam rem etiã minimã, tota hæreditate priuatur, *Dec.in c.de app.ext.de app & in c.maior.*
98 *de præb.Ang.cons 168.ex isto dubio in 1.quæst.* Cæterum † contrarium de iure aperto resp.
Labeo, in *l.si oleũ § fin.iuncta.l.seq ff.de dolo.* hæc actio inquit passim indulgẽda non est,
ecce inprimis si modica summa sit, id est vsq; ad duos aureos; Quos idem apud Paulũ
valere existimo, quod apud alios I.C. in *lib.Digest.* solidi valent *l.si vero.§.prætor ait.ff.de*
his, qui deiec.vel effud. pœna enim ibi statuta est iure pãdectarum decem solidorum quę
per Iustin. expressim traditur nomine X. aureorum. *§.item is verb.cui similis, inst de obl.*
quæ ex quasi delict.nasc. similis est tex. *in l.quia vulgo.ff.de edil.edicto, in l.1.in pr.ff.de his, qui*
deiec.vel effud. quo loci pœna constituitur quinquaginta aureorum quam sub eodem
numero, & eodẽ aureorum nomine repetit. *Inst.in d.§.item is ver.ob hom.* Confirmatur,
quia in *l.libertus.ff de in ius vocan.in l.2.l.in eum.& l.vlt.ff.in ius vocati vt eant*, pœna 50.so-
lidorum exprimitur *Iust.vero in §.vlt.inst.de pœn.tem.litig.* quinquaginta solidorum di-
xit, & qui plura desiderat in hanc sententiam, videat *Did.de veter.num.potest.c.3.§.1.* vbi
quanti valeret solidus, & quanti aureus doctè declarat, efficere enim ait quartã vnciæ
partem *d.§.1.n.2.* Conuenit. *l.quoties.C.de suscept.& arch.lib.12.Alciat.lib.3.c.9.disputat.*
Ant.Aug.in emend.pand.lib.2.c.7.li.2.c.9. Probatur hæc conclusio etiam ex *l.eleg.§ fi.ff.*
de dolo, Bar.in l.infam.ff.de publ.iud.num.4.Capolla caut.107.& 160.Ripa in l.is, cui bonis.n.6.
99 *ff.de verb.obl.Fel.in c.cæterum de iud.* Ratio † huius opinionis videtur, quia hæc actio est
prætoria, & de minimis non curat prætor. *l.scio ff.de integ.rest.* ratio rationis, est quia nõ
præsumitur, quod pro modico, quis sit delictum facturus. *Alex.cons.74.viso testamento*
col.2.ver.nec iura præsum.lib.1.& cons.99.visis processibus col.5.vers.non obstat etiam si di cre-
tur lib.5. vbi per hanc rationem concludit testem non repelli propter modicũ emolu-
mentũ, quia nõ præsumitur, quod ob id voluerit deierare *Dec.cons.175.in causa falsi col.*
6.Bal.in auth.sed iam necesse ad fi.C.de don.ante nupt. scribit quod in parua quantitate; non
præsumitur fraus, neq; suspicio, facit *gl.in l.qui iurasse.§.si pater.ff.de iur.iur.* quã ibi Bart.
commendat, conuenit illud quod scribit *Quint.lib.5.orator.inst.* non esse credibile, a-
liquẽ falsum propter exiguam summam commisisse, vt non mirum videri debeat *Bal.*
in l.omnib.circa med.C.de test. tradidisse, neminẽ præsumi deierare, vbi ex hoc nullũ re-
portat commodũ; & *Fulg.cons.773.in causa inquisit.col.2.in fi.* consuluit non esse præsu-
mẽdũ quem dolo aliquid gessisse, vbi nullum, aut partũ commodũ ex hoc referret, &
super hac præsumptione videtur fundata prætoria decisio, vt pro modica summa non

præstetur de dolo actio, quamuis recte dicat Cicer. pro Milone boni nullo emolumẽ-
to impelluntur in fraudẽ, improbi sæpe paruo. Ego vero, vt quod mei iudicii sit inter-
100 ponam, puto aliam † esse rationem, prætoris intentioni magis accommodatam, nimi-
rum quod cum ista actio sit famosa *l. 1. §. merito. eod. d. l. non debet eo. tit.* non putauit con-
sentaneum prætor, pro re modica esse alicui irrogandam infamiam, cuius prætorem
habuisse rationem, fit manifestum ex *l. elegans. § fi. ex d. l. non debet ex. l. Sabin. ff. de dolo* pro-
batur etiam quia in *d. l. si oleum. §. fin.* supponit Iurisc. de dolo constare, cum negat pro
modica summa dandam actionem, corroboratur etiam, quia valet argumentum de
re ad personam, *Euer. in dial. leg. in loco à re ad personã*, sed dũ rationem personæ ait nõ de-
bet dari actio doli in *d. l. non deb.* inspicit infamiã, vt palam est, ibi quia famosa. Ergo &
quando negat dari respectu rei. Superest euertere contraria, quorũ primum de furto
arduum est, nam ex furto etiam irrogatur infamia, non secus ac ex dolo. *l. 1. ff. de his qui
not. infa. gl. in d. § fi.* respondet speciale in furto, ob frequentiã, nam facilius, & frequen-
tius fiunt in vilibus furta, quam dolus, ideo necesse fuit plus punire arg. *l. aut facta. ff. de
panis.* Confert huic solutioni *l. eleg. § fi.* ibi nisi ex magna, & euidenti calliditate, sed ta-
men quia res viles sunt, non erat danda actio famosa, cum fama tanti valeat *Bol. in ap-
post. ad eum. §.* rationem inquit esse, quia actio doli est subsidiaria, nõ ita actio furti. Pla-
ne non video, quod inde inferatur, quod sci. nõ detur pro modica summa, quia sit sub-
sidiaria, illa detur quia est ordinaria. Alia ergo sit solutio quod actio furti de iure ciuili
est, actio doli de iure prætorio, prætor de minimis non curat, ius ciuile curat, ratio ra-
tionis videtur, quia ius ciuile rigorosum, & subtile, prætor habet præ oculis æquitatẽ.
l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco. & quoniam non fuit æquũ, vt pro modica re reddere-
tur aliquis infamis, ideo &c. Quoad alia fundamẽta quibus probatur, modicæ rei ha-
101 bitã esse rationẽ in iure tam ciuili, quam Can. resp. est † regulã hanc esse Broccardicã,
But. in c. si propon. ext. de resc. nam sunt innumeræ penè leges, in quibus modica negligũ-
tur, vt in *l. omnes. ff. de impens: in reb. dot. fact. in l. in rebus. § possunt. ff. cõ. in l. Sen. §. Mar. ff. de
l. 1. in fi. ff. de ven. insp. l. omnes. C. ad sen. cons. Ter.* adeo quod parũ, & nihil, in iure æquiparentur.
c. de multa ext. de preb. Quare *Bar. in d. l. scio. ff. de integ. rest.* ait in his, quæ conceduntur de
iure cõmuni, de minimis curatur, vt in argumentis deductis, In his vero, quę cõtra ius
commune de iure speciali præstatur, de minimis nõ curatur, sicut hic, quę est actio iu-
re speciali competens sed in *l. Sen. §. Marc. in l. in rebus. §. possunt.* vt ego considero, & in *l.
omnes de imp. in reb. dot. fact.* de iure com. agitur, & tamen nõ habetur cura de minimis.
Car. in prooem. decret. & iterum in *proam. clem. post princ.* dicit regulariter modicum con-
siderari, nisi contrariũ sit in iure expressum, probat *Dec. in d. c. de appell.* sicut accidit in
specie nostra doli. & hanc Bar. solutionẽ, omnes ferè amplectuntur, vt ostendit *Tiraq.
de iudiciis in reb. exiguis, in fine ver. ex quibus plane liquet.*

Q. 16. Quæro an actio doli passim concedatur ei, qui ex dolo passus est damnũ
vt in cæteris contingit actionibus, & videtur affirmatiue respondendum ex *l. 1. in pr.
ff. eod.* ponderãdo generalitatem edicti; ibi aduersus varios, & dolosos, qui aliis obfue-
runt calliditate sua; & ibi quæ dolo malo facta esse dicentur, &c. Contrarium conclu-
102 dendũ est † ex Labeonis responso *in l. si oleum. §. vlt. ff. de dolo*, ibi merito causæ cogni-
tionem prætor inseruit, neque enim passim hæc actio indulgenda est, facit *d. l. 1 in pr. ff.
de dolo*, ibi, si de his alia actio non erit, & iusta causa videbitur, *l. 2. C. eod.* ibi causa cogni-
ta; facit aperte *l. non debet. ff. de dolo*, vbi denegatur filiis & libertis, ratio est quia infamat
l. cum non debet ff. de dolo. Non obstat contrarium, nam indefinita oratio eo lóco non æ-
quipollet vniuersali, vt probant leges pro hac posteriori sententia adductæ, nec actio-
nes aliæ passim dãtur, nam actio furti non datur inter coniuges. *l. 1. ff. rer. amot.* nec in-
103 ter patrem, & filium regulariter, nisi de Castrensi peculio, vt *l. si quis vxori. ff. de fur.* Nec
actio iniuriarum inter quasdam personas *l. 32. & l. 33. ff. de iniur.* Datur † ergo hæc actio
cum causæ cognitione, quando scilicet est actio famosa. Quæ autẽ sint, quę vertuntur
in causæ cognitione in *tractatu magno de action. in 2. vol. in §. præterea. fol. 432. num. 29. &
sequent.* dicitur quod tria veniunt scililet tempus, res, & persona, *num. 33. & 34. fol. 432.
vol. 2.* puto addendum quartũ scilicet causa quoniam non nisi ex magna, & euidenti
calliditate præstatur. *l. eleg. § fi. ff. de dolo Cagn. in l. nullus in pr. ff. de reg. iur.* ideo non quæ-
libet causa est iudicanda dolosa, & ex facto ipso, quãdo dolus sit admissus intelligitur.
l. 1. in princip. ff. de except. doli, facit *text. in l. quidenim. ff. de dolo*, ibi quæ non magnam
machinationem exigunt. Item an alia actio competat præter istam. *dict. leg. secunda
104 Codic. de dolo, & l. 1. merito cum sequent. ff. de dolo.* Quo ad † tempus inspicitur, an olim

fluxo-

fluxerit annus vtilis, à die commissi doli, hodie an præterierit cōtinuum biennium: *l.*
fin. C. de dolo, vt paulo infra latius explicabimus, vide tex. egregium *in l. quæsitum. §. fin.*
105 *ff. de pecul.* Circa † rem, attenditur quod non sit modica, id est non sit minor duob. au-
reis. *l. non debet*, cum duabus legibus præcedentibus; quo ad personam, habetur ratio
ne ista actio intentetur contra personas, quibus præstanda est de iure reuerentia, de
quibus in *d. l. non debet*, inspicitur præterea, an detur contra principalem dolosum, an
contra eius successorem, etenim contra illum in solidum, & reddit infamem, & datur
intra biennium, contra hæredem datur in quantum ad eum peruenit; non infamat, &
ideò est perpetua *l. 29. cum trib. seq. ff. de dolo* præterea contra dolosum datur cum causæ
cognitione, *d. l. si solum. §. fin.* contra hæredem, non est necessaria causæ cognitio *l. 31. ff.*
de dolo, vt egregie per *Bald. in l. 27. ff. de dolo.* Quatta est differentia, quia contra dolosum,
post biennium cessante actione doli præstatur actio in factum, *gl. in l. fin. & ibi Doct. C.*
de dolo & Ias. in l. n qui tempore. ff. de iuretur. etiam contra pupillum. *l. pupillus. ff. de auth. tu-*
tor. l. 3. ff. de negoc. gest. l. 3. ff. commod.

Contra hæredem semper datur actio doli, quæ æquiualet actioni in factum. Cō-
106 sideratur † quoq; circa personam, an vnus sit, qui dicitur dolum commisisse, an etiam
aduersarius dicatur esse in dolo, nam si ambo dolo fecissent, cessaret propter mutuam
compensationem, doli actio. *l. si duo ff. de dolo. l. fin. §. vlt ff. de eo, per quem factum est*, & *leg.*
demum. ff. de contrah. empt. l. ex facto in fin. ff. de negoc. gest. & hoc verum est si in eadem re
ambo dolum fecerint, secus si in diuersis rebus, vt per gloss. in *d. l. si duo*, & latius in vlti-
mo libro, vbi de regulis iuris agemus, sum° declaraturi; versatur etiā in causæ cogniti-
one persona pupilli, an pro suo, vel pro tutoris dolo conueniatur *l. 14. §. 1. ff. de dolo* Item
in vniuersitate *l. 16. §. 1. & sequ*, eodem. in furioso, vt habeat dilucida interualla an per-
petuò furore corripiatur, argumento. § *item furiosi instit. quib. non est permiss. facere testa-*
mentum. l. Diuus Marcus ff. de offic. præsid.

Q. 17. Quæro quanto tempore huic actioni dolosæ præscribatur? & videtur spa
cio 30. annorum, quod datur cæteris personalib. actionibus *l. sicut*, & *l. omnes. C. de præ-*
script. 30. vel 40. ann. late Balb. de præscript. est enim hæc personalis actio, vt frequentius
107 tradunt Doct. vel si est personalis in rem † scripta; secundum aliam opinionem, nam
tunc ratio personalitatis, ad 30. annos præscriptionem perducit. *l. hæreditatis. C. de petit.*
hæredit. ibi mixtæ personalis actionis ratio est, facit. *l. 1. §. 1. & 2. C. de annal. except.* Secū-
do suffragantur huic sententiæ multa iura, in quibus hæc actio dicitur perpetua, vel
perpetuo competere, vt *l. in hæredem. l. itaque §. 1. & l. Sabinus ff. de dolo.* Quibus non re-
fragatur. *l. fin. C. de dolo*, in qua definitur dolo præscribi spacio biennii continui Etenim
vt multorum sententia est relata per *Alber.* ibi, obtinet ille tex quo ad instantiam cau-
sæ in iudicio deductam; nam etsi regulariter finiatur triennio per *l. properandum. C. de*
iud tamen in causa doli quia odiosa est, & famosa, finitur instantia biennio. Cæterum
108 contrarium † decidendum est breuiori scilicet tempore finiri, ideoq; ad clariorem rei
cognitionem, putò sic esse distinguendum, aut propter dolum agimus ad rescinden-
dum, aut ad annullandum, quod dolose gestum est.

109 Primo casu, aut † experiendum est contra dolosum, aut contra eius successorē,
ad quem ex dolo authoris aliquid lucri peruenerit, si contra dolosum, præscribebatur;
olim actioni doli per annum vtilem *l. fin. C. de dolo. l. act. C. de transact.* per annum scilicet
constantem scilicet 365. diebus, in quibus actori agendi, Reo defendendi, & iudici iu-
dicandi potestas fuerit, vt declarat gloss. *in l. fin. C. de temp. in integ. restit. arg. l. 1. ff. de diuor.*
& tempor. præscrip. l. 1. ff. quando de pecul. actio est annal. l. interdum. ff. de minor; dabatur enim
iste annus vtilis, in causa doli, nec mirum; nam prætoria est actio, quæ regulariter est
annalis. §. 1. *instit. de perpetu. & tempor. act.* etiamsi sint pœnales, paucis exceptis, vt actio
furti, *eod. tit.* erat autem annalis ad similitudinem actionis quod metus causa, sicut pro
restitutione minorum, & maiorum in integrum. *l. fin. C. de tempor. in integ. restit.* vt etiam
datur in edicto de calumniatoribus. *l. annus. ff. eod. tit.* & vt erat olim in Italicis contra-
ctib. annalis exceptio. *l. 1. C. de annal except.* & de illo vtili anno est vtilissima glossa in *d.*
l. fin. C. de tempor. in integr. restitut. Sed Constantini constitutione in *dict. l. fin. C. de dolo*,
loco vtilis anni fuit inductum biennium continuum, sicut pro minoribus, vel maiori-
bus loco vtilis anni fuit statutum quadriennium. *dict. l. fin. Codice de tempor. restit.*
in integrum. ratio differentiæ videtur, quia restitutio in integrum magis fauorabilis est
pro his, qui restituuntur, & minus odiosa, pro his contra quos conceditur, quam sit

doli actio, ideo breuiori tempore voluit illam finiri. Nec obstat argumentum contrarium, regula enim. *l. sicut, & l. omnes in actione doli* expresse limitatur, quia *dict. l. fin. C. de dolo*, quæ ex interpretatione *Alberici*, ibi, in actione procedit, vt palam ostendunt verba textus non in instantia causæ, quicquid aliqui dixerint, & secundum istam interpretationem euitatur correctio *l. properandum. C. de iudic.* ita fit, vt in actione doli præscriptio concludatur biennio, *Ias. in l. cum mota num. 6. C. de transact.* & ideo in libello debet exprimi dies commissi doli, vt appareat an sit transactum biennium, vt in simili notat *Bart. in l. non solum. §. vt probari ff. de nou. oper. nunc.* nec cuiquam mirum id esse videtur, aut singulare, nam & plures aliæ inueniuntur in iure biennales præscriptiones, præcipua vero est illa de causis criminalibus intra biennium finiendis. *l. fin. C. vt intra certum tempus crimin. quæst. termin.* licet excipiantur nonnulli casus.

Altera vero est ex *l. quæro. §. inter & l. cum domini. ff. locati.* Tertia ex *l. si mulier perfecte. C. ad Velleianum.* Quarta *l. in contractib. C. de non numer. pecun.* Quinta ex. *l. 2. C. de sponsal. & l. 2. C. de repud.*

Sexta ex. *l. vltima C. de iur. dot.* Septima ex *l. vltima. C. de iur. domin. impetran.* Octaua *l. 1. Codic. de senten. præfect. prætor.* Nona ex. *l. vltima. Codic. de bonis authorit. iudic. possiden.* cum aliis pluribus, quas congerit *Cuiac. in suo libello de diuer. tempor. præscript. capite vigesimoprimo.*

110 Secundo casu † si non contra dolosum agatur, sed contra eius successorem, vel illum, ad quem commodum peruenit, & tunc ista actio perpetua est, id est vsque ad 30 annos, gloss. in *l. 29. in verb. perpetuo. ff. de dolo*, vbi reddit rationem, cur contra dolosum sit temporalis, & contra successorem perpetua, & ostendit, quod respectu effectus est etiam perpetua contra dolosum, quia elapso biennio tenetur actione in factum, ita vt mutatur solum nomen actionis, & ratio est etiam quia defunctum infamat, hæredem non infamat, & ita procedunt iura allegata; nec obiiciatur, quod contra dolosum datur perpetuo si locupletior sit factus. *d. l. itaque. §. 1.* nam transacto biennio, competit aduersus eum actio in factum non doli, vt ibi exprimitur, & facit gloss. *in d. l. fin. C. de dolo*, & ratio huius posterioris conclusionis est ne quis locupletetur cum aliena iactura. *l. non debet cum. l. sequ. ff. de dolo*, & quoad dolosum elapso biennio melior fit eius conditio, quando per actionem in factum, euitat infamiam, cum non soleat esse hæc actio famosa, sed vereor ne istud consistat per ea, quæ dicit *Bartol. in l. infamem ff. de publ. iudiciis num. 4.* scilicet quod vbi actio in factum intendatur ex delicto, infamat, nisi verbis bonæ fidei fuerit temperata, vt accidit *in d. l. non debet in fin.* Hæc vero obtinent quando agitur pro dolo ad rescindendum, verum si agatur ad annullandum, & tunc quia competit officium Iudicis per dictum *Bart.* communiter approbatum *in leg. quæ sub conditione. §. fin. de condit. Instit.* dicens ad annullandum contractum dari officia iudicis & quod non præscribitur minori tempore, quàm spacio 30 annorum, per tex. clarum in *dict. l. sicut. Cod. de præscript. 30. annorum, in verbo persecutione*, quod verbum gloss. ibi per omnes approbata intelligit de officio Iudicis. *Bart. Imol. Roman. & Iason in l. prætor ait §. vlt. ff. de nou. oper. nunc. Dec. cons. 267. col 3. verb. venio igitur, & consil. 282. viso processu. latiss. Tiraq. de retract. consang. §. 35. gl. 4 n. 41. verb. & quid.*

Confert his cons. *Curtii Iun. 51. vel 50. post expeditum*, vbi ex ea ratione consuluit quod cum vigore statuti Tridentini, contractus dolosus sit ipso iure nullus, datur dolum passo ius dicendi nullum, vsque ad triginta annos, prout id temporis datur etiam ad dicendum nullum testamentum *Bartol.* cum quo omnes consentiunt *in l. filio præterito. ff. de iniusto rupto testam.* & in terminis de nullitate.

Sed vt redeam ad priorem casum, quando actioni doli præscribitur per biennium continuum, non amplius per annum vtilẽ videnda est *gloss. Magistr. in dict. l. fin. Codice de temp. in integr. restit.* vbi vtilem annum egregiè declarat ostendens quot
111 modis sumatur vtilis annus, & quomodo † in iure vtile tempus accipiatur, & præterea, quia inde sequitur, quod absenti currat prædictum tempus, & ignoranti ex verbis. *dict. leg. final. Codice de dolo*, & ibi *Castrens. Bald. Alexandr.* Bartol. *& alii.* Quoad ignorantem, cum tempus continuum perpetuo currat. *dict. leg. fin. Codice de tempor. in integr. restit.* non attenditur scientia, vel ignorantia, sed respicitur dies commissi delicti, vt *Bald. & Alexand.* dicunt ad statutum, inferentes, vt non possit de doli delicto cognosci nisi intra sex menses, nam siue occulto fuerit factum, siue palam, siue cognitum, siue occultum fuerit delictum, intra illud tempus

currit;

currit; Sed in nostris terminis duobus in casibus est limitandum, vt *Tiraquel. de retract. conuent. §.35. gl. 4. num. 7.*

112 Primo quidem si ignorantia † procedat ex dolo, arte, vel facto aduersarii, scilicet eius, ad cuius commodum ignorans, repellitur, vt quia huius ignorantię tenebras, atque caliginem oculis, animoque ipsius ignorantis obfuderit, id est ita negocium texit, ita callide struxit, & eo artificio composuit, vt omnino non posset, aut certè vix posset venire in notitiam illius, tunc enim illi subuenitur, argumento tex. in *l. cum proponas. C. de naut. fœn. l. qui officii. §. vlt. ff. de contrah. empt. in l. 1. §. si reus. ff. de eo per quem factũ erit. l. vlt. §. sed et si stipulatio. ff. eod. tit.* facit quod voluit *Spec. in tit. de citatione. §. 1. verb. item excipitur quod actor*, confert etiam quod in simili tradit idem *Tiraq. de retract. consang. §. 1. gl. 10 n. 56. verb. sed & hoc quoque.*

Secundo quid si huiusmodi ignorantia non dolo emptoris, vel aduersarii, sed tertii factum sit, vt tempus fluxerit, an sit huic lapso, atque decepto succurrendum; *Tiraq. de retract consang §. 24. gloss. 1. num. 8. verbo modo*, ponit varios casus, in quibus ex dolo tertii, subuenitur deceptis, inter quos recenset, & vnum ex *l. vlt. in princ. ff. de eo per quem factum erit.* quem *Bald. in sua Margarita in verbo præscript.* dicit singularem ad hoc quod si præscriptio dolo tertii sit completa, & is tertius soluendo non sit restituitur actio, quæ præscripta est aduersus præscribentem, etiam si ipse in dolo non fuerit, quibus consequens est, dari remedium contra tertium dolosum, & si non sit soluendo contra principalem, ne alteri per alterum iniqua conditio inferatur. *l. alterius circumuentio. vbi Cagnol. & Dec. ff. de reg. iur. l. non debet, vbi Dec. & Cagn ff. eod. tit. & cap. non debet de reg. iur. in 6. Dec. cons. 672.*

113 Præterea quo ad ignorantem quæritur † an cum ei currat tempus biennii possit habere restitutionem in integrum ex clausula generali, si qua mihi iusta causa, & videtur neganda restitutio per tex in *l. vlt. C. de præscript, long. temp* ibi nulla scientia, vel ignorantia expectanda, prout ponderauit *Bald. in l. 1. in oppo. 24. Cod. qui admitti, Petrus de Ancar. cons. 170. num. 3* dicens, quod si ea lex intelligeretur, vt tempus currat ipso iure, esset imponere legem verbis, & ponderat etiam illa verba, ne altera dubitationis inexplicabilis oriatur occasio, nam si admitteretur restitutio, semper esset dubitatio inextricabilis, & dominia forent semper incerta contra *l. bono publico. ff. de vsucap.*

Contraria tamen opinio est frequentius recepta, vt latissime per *Tiraq. d. §. 35. gl. 4. num. 36. cum seq.* idque procedit sine controuersia, maxime in præscriptione 10. vel 20. annorum, licet quo ad præscriptionem 30. annorum sint plures, qui dubitent, vt ibi *per eundem num. 38.* & de communi testatur *ibi num. 44. verb sed communiter.* vbi etiã ampliat, quare in specie nostra videtur probare à multo magis, quia sumus in præscriptione breuiori, & ideo non obstat *dict. l fin.* & quando agitur de damno vitando & in quo solet ignorantibus succurri *arg. l. si quis in grani. §. vtrum, & ibi Bartol. ff. ad Syllan. Tiraquell. vbi supra num. 45.* facit tex *in l. iuris ignorantia & l. seq. ff. de iur. & fac. ignor.* nec videtur lex imposita verbis quia multa sunt probanda, vt detur restitutio, & sic non ex facilitate vt ipso iure concederetur, sed quo ad absentem ex iusta causa, & probabili causa, an concedatur restitutio, & sane ei quoque restitutionem concedi ex *d. clausula generali de qua in l. 1. in fin. ff. ex quib. caus. maior.* dixerunt *Saly. & Castr. in l. fin. C. de dolo. Alex.* qui alios citat in *l. non possunt. C. eod. tit.* eam vero debet petere, & iurare, vt expediatur vltra quadriennium a die cessantis impedimenti, & ita à die scientiæ, & reditus. *l. fin. C. de tempor. in integ. restit.* est enim vtile a principio illud quadriennium, quia nõ incipit currere impedito, quare dixit *Bald. in d. l. non possunt*, quod præscriptio in effectu non currit in actione doli, quia scilicet conceditur restitutio.

114 Sed hic † opportune quæritur, an hæc actio, quæ temporalis est per litis contestationem perpetuatur, & videtur dicendum quod sic, exemplo cæterarum actionũ, quæ lite contestata fiunt perpetuæ, cessat enim negligentia. *l. fin. C. de præscript. 30. annorũ* generaliter enim omnis actio lite contestata perpetuatur. *l. non solet vbi gloss. & Doct. ff. de reg. iur. & l. alium. ff. de nouat.* ratio est, quia non est similis is, qui litem cõtestatus est ei, qui penitus ab initio tacuit *d. l. fin.* & datur vsq; ad quadraginta annos à die, quo post motum primum iudicium, vtraque pars cessauit. *d. l. fin.*

Sed tamen in contrarium est omnium opinio gloss. *Bald. Alex. Bart. Castr. Corn. in l. fin. C. de dolo. Specul. in tit. de dolo, & contuma. num. 6.* Probatur ex *d. l. fin.* dum Imperator respicit neque incipiendæ post biennium; neque ante biennium completum ceptæ, post biennium vero finiendæ dolo actionis esse concessam licentiam, ratio con-

In vltimo casu, aut creditor, cui per nudum pactum facta est promissio, si non obseruetur, damnum patitur, vt exemplum, in *l. eleganter. §. si seruus pactionis. ff. de dolo*, & ibi Dd. relati per *Cardin. Albanum*, & tunc consentiunt omnes ex pacto nudo præstari actionem doli, dicentes generaliter, toties ex pacto nudo hanc actionem oriri, quoties ob inobseruantiam sit creditor in damno, *Iaf. in d. §. sed cum nulla. n. 18. ver. octauo limita*, & ibi Alex. *& in l. si conuenerit. ff. de iurisdict. omn. Iud. Bal. & Bart. in d. §. seruus pactionis*, affirmantes limitari totam materiam pactorum *Bald. in l. cum mota in 3. col. Cod. de transact. & in l. 37. in 2. lect. num. 3. ff. de dolo. Angel. cons. 1. ad finem Alex cons. 41. lib. 3. col. 2. ver. per hoc*, vbi citat hunc text. Idem *Iason in l. lecta col. 8. ff. si cert. petat. in §. in personam col. 14. instit. de action. Cardin. Alban. in d. §. seruus pactionis, de cuius. §. intellectu* Bereng. *Fernan. inter repet. in l. pacta conuenta de contrah. emptio. cap. 3. numer. 30. Prapos. Senen. in suis quast. Quarto casu, in quast. 6. princ. Moderns Hispanis in §. in personam Dec. cons. 7. & sentit in cap. 1. col. 2. ante finem, ext. de probat.* ratio est meo iudicio, quia nemini sua simplicitas debet esse damnosa *l. 1. in princ. ff. de dolo*, ratio est etiam, vt puto, quia paciscens factus est ob suū dolū indignus illa exceptione, qua regulariter est munitus, cum priuilegia propter dolum amittantur, vt mulier perdit beneficium Velleiani, & socius illā prærogatiuam ne conueniatur nisi in quantum facere potest, vt infra de pœna doli latius explicabimus, & quia ius ciuile, dum negat actionem nudis pactis daret occasionem delinquendi, limitatur autem si pro illo pacto daretur alia actio. Aut creditor ob inobseruantiam pacti nudi non patitur damnum, sed lucrum amittit, & de iure ciuili tunc cessat actio doli, quoniam prætor per hanc actionem deceptis, & lapsis succurrit, non volentibus lucrari, & in his terminis conseruatur illæsa materia nudi pacti, vt nullam producat actionem.

118 Prædicta verò † conclusio. vt quod ex nudo pacto nascatur actio doli, limitatur si ex mente omnium alia competeret actio, vt arguit Iurisconsult. *in d. §. seruus pactionis*, ibi ego moueor, quemadmodum de dolo &c. & probat. *l. 1. in prin. ff. eod.* ibi si alia actio non erat. Sed non est probanda limitatio de iure ciuili, Quippe quia si daretur alia actio non esset pactum nudum *d. §. sed cum nulla.* Melior est limitatio, vt mihi videtur, vt non procedat de iure Canonico, quo iure pro pacto nudo non præstabitur actio doli, siquidem competit actio ex pacto *ca. 3. de pact. Iason in d. §. sed cum nulla. num. 4. cum multis sequent.* & alia existente actione cessat actio doli, secundum ea, quæ dicta sunt. Nec aduersantur contraria. Nam ex pacto nudo non oritur actio scilicet ordinaria, quæ solet ex aliis conuentionibus à iure comprobatis proficisci, non subsidiaria, vt est actio doli, nec equidem mirum, vt ex nudo pacto præstetur ista actio, licet ex ca nu a competat actio quoniam natura huius actionis est ibi locum habere, vbi aliæ actiones cessent, & locum non habeat *d. l. 1. in pr. & §. 2. cum multis seq.* ex malitia enim vn us, & ex damno alterius, tamquam ex sua causa nascitur, quæ sæpe reperiuntur in pacto nudo.

Quæst. 20. Quæro certum est ex illo contractu innominato, facio vt des nascitur actio doli, quæro inquam rationem, cur ex aliis contractibus innominatis hæc actio

119 non competat. Deinde quæro quando ex isto contractu oriatur ista † actio, & quomodo? Ad primum respondeo, prout dixi *supra lib. 3. in tit. de dolo in contractibus innominatis.* vbi plures huius discriminis rationes deduxi, & vide aliam rationem *Bar. in l. cum proponas in l. lectura verb. & aduerte.* Ad secundum responsio prima sit ex *l. naturalis. §. quod si faciam. ff. de præsc. ver.* sc. quando vnus ex contrahentibus ex parte sua fecit, quod conuent i n erat. Alter vero nondum præstat quod promisit. Verum hoc loco iterum quæro in aliis contractibus innominatis duo dantur remedia ei qui pro parte sua adimpleuit scilicet actio præscriptis verbis ad obseruationem contractus, nempe si velit, vt aduersarius adimpleat contractum, nec non conditio ob causam, si malit repetere, quod dedit aduersario pro sua parte nō implente. *l. natur. §. & si quidē verb. in qua act.* An eo modo in contractu facio, vt des competat actio doli, ad vtrūque, sc. † ad obseruantiā

120 contractus, vt det ille, qui promisit, & ad repetendū quod factum est, si malit à contractu recedere. *Cast. in l. cum proponas n. 1. C. de dolo*, videtur ita distinguere, vt quando agitur ad obseruantiam contractus, vel ad interesse. *d. §. siquidem* competat etiam in isto contractu actio præscriptis, verbis, quia nulla est ratio, cur magis actio doli sit præstanda, quam præscriptis verbis aut agit ad repetendum quod fecit, & tunc si sua natura est repetibile competit conditio ob causam factam re non sequuta. Si vero non est repetibile vt est datio libertatis & tunc præstatur actio de dolo,

vt in *d.l.cum proponas*, duobus scilicet concurrentibus, alterum quod non sit repetibile, alterum, quod aduersario, cui factum est, ex illo facto adsit vt in causa datæ libertatis, nam cum ego fecerim ex parte mea tu vero non des, etiam si ex facto meo nihil tibi adsit, tamen quia ego feci quod facere debui, tu vero non imples ex parte tua, & factum quia est irrepetibile, non potest per conditionem ob causam repeti, merito quia tu fidem frangis, datur mihi actio doli, sed *Alex. in d.l. cum proponas n. 4 & 5.* dicit communem esse opinionem Dd. Aduersus *Castr. tam ibi, quam in d. §. quod si factum*, scilicet quod pro isto contractu duæ sint actiones doli, Altera quæ datur ad obseruantiam, vel ad interesse, altera quæ conceditur ad repetendum, & ita in locum conditionis ob causam, & probat illo argumento, quod sicut pro aliis contractibus innominatus dantur duæ actiones ad obseruandum scilicet præscriptis verbis, & ad repetendum condictio ob causam *d. §. & si quidem, Ias. in l. si quid aurum. n. 7 ff. de verb. obl.* ita & in hoc contractu facio, vt des, imo tanto magis, quia hæc actio præsupponit semper aduersarium esse in dolo. Nec obstat dictum *Castrens.* quia nulla sit ratio, &c. imo magnam esse rationem, vt detur actio doli, non præscriptis verbis, inquit *Alex.* probari, ex his quæ gl. Dd. tradunt in *d. §. quod si fectum. & Cyn. in l. ex placito. Cod. de rerum permutat.* Improbat etiam in eo, quod dixit duo copulatiue requiri, scilicet quod factum non sit repetibile, & nihil adsit aduersario ex eo facto per leg. cum personas, vbi si aduersario aliquid adest etiam datur actio doli, adest scilicet ius patronatus, sed quo ad hoc ait *Bart. in d.l. cum propon. in repet. ver.* sed contra hoc oppono quod non fit locupletior ex illo iure, per tex. in *in l. plane la. 2. ff. de leg. 1. § fi.* sentit autem Alexand. quod vbi factum esset repetibile non concederetur actio doli, quoniam competeret, condit ob causam, vbi si aliud remediũ adest, cessat hoc remediũ doli *d. §. quod si fa-*

121 *ctum*, ibi nulla erit ciuilis actio, & *d. l. 1. §. 2. vers. merito. prætor. ff. eod.* Prædicta † autem conclusio, quod in contractu facio, vt des præstetur actio doli fallit in casu, *Leum mota C. de transact. & in l. si profundo C. eodem. tit.* nam ibi agitur præscriptis verbis, & ita limitat *Placentinus in suo tractatu de action. inter tractatus de Act. varios tit. 27. in pr.* vbi rationem allegat, quia metus actio perempta est, & quia de dolo actio, vtpote cessante dolo, competere non potest.

Quæst. 21. Quæro an si velim agere actione primæua ex primo contractu cessare debeat actio de dolo, iuxta seriem *l. eleganter. §. non solum, ff. de dolo* in quois, qui seruum debebat, vel ex venditione; vel ex stipulatu venenum ei dedit, & sic eum tradidit, vel fundum, & dum tradidit imposuit ei seruitutem, vel arbores excidit, vel vineam extirpauit, An scilicet omissa actione doli possim agere primæua actione prioris contractus, *Bart. in d. §. non solum, num. 3.* dicit fieri a gl. ibi vnam distinctionem multum perfectam, quam etiam ponit *Dyn. in l. huiusmodi. §. ades ff. de leg. 1. & Cyn. in l. exhib. C. ad exhib.* & ipse met. *Bart. in l. Iulian. scribit ff. de l. 1.* monens tamen signandam esse gl. *in d. §. non solum.*

122 Distinguit autem hoc modo. Aut primus † contractus est bonæ fidei & tunc quocunq; modo res male præstetur agendum est primæua actione non de dolo. *l. 3. §. si reddita. ff. commodati. l. 1. §. si res. ff. depos.* nam cum actio ex contractu bonæ fidei detur etiam ad ea, quæ non sunt deducta in contractu, debet cessare de dolo, quæ subsidiaria est, amplia multo magis si in eo contractu esset interposita stipulatio de dolo, tunc enim ex stipulatu esset actio *d. §. non solum.*

123 Ampliatur ex mente glossæ in † legatis, & fideicommissis *l. Manius. nu. 2. ff. de leg. 2.* vbi si res legata non perfecte traditur, dolo hæredis competit adhuc actio ex testamento, ratio ampliationis est, inquit gl. quia instar bonæ fidei sunt legata, & fideicom. *arg. l. in min. C. in quib. causis in integ. rest. non est necess.*

124 Aut † sumus in contractu stricti iuris, & tunc si nulla est interposita stipulatio doli, & tunc si res, vel non sit tota præstita, puta quia deficiat aliqua pars aut deficiant accessoria rei & agitur.

Prima actio non de dolo *leg. etiam circa. ff. de solution.* sed si res tota præstita est sed male, vt sunt arbores fundi excisæ, & tunc cessante prima actione ex contractu, datur actio doli *d. §. non solum in fine. l. exhibitionis. C. ad exhibendum*, & ita procedit text. *in l. qui sibi. §. fin. ff. de sol.* quippe quod ibi dicitur non liberari, qui tradidit seruum vulneratum, verum est ab actione de dolo.

Aut nullo modo est tradita. Quia periit apud debitorẽ, siq; de dolo, vel culpa tenetur *l. si ser-*

l. si seruum l. mora. de verb. oblig. si vera citra culpam liberatur *l. si ex legati causa ff. de verb. oblig.*

Aut tradidit sed alii obligatum, & tunc prima competit actio. *l. qui hom. ff. de solut. & l. cum quis. § qui hominem & l. qui decem. § qui hominem. ff. de solut. & ff. de leg. 2. l. non quocunque modo.*

Quaest. 22. Quaero contractus est nullus ratione doli, quo remedio, quaue actione succurratur doloso? *Curt. cons. 51. in fi.* ait competere officium iudicis ad petendum,
125 declarari † nullum dictum contractum per doctrinam Bart. quam inquit communiter esse receptam in *l. qua sub conditione. § fin. de cond. inst.* Sed gl. in *l. 1. § 1. C. quae sent. sine app. resc.* ait dari exceptionem de dolo. Verum *Saly. in l. si dolo. C. de resc. vend.* inquit praestari actionem doli, *Bald. autem in l. 3. § fin. ff. de iniusto test am.* existimat tribus modis agi posse ad nullitatem contractus, sc. per viam actionis doli, & per officium iudicis, *Ang. in § praeterea. num. 26. in fine,* addit quartum modum per viam exceptionis, quae opiniones in suo casu possunt accommodari. Etenim si contractus sit nullus, sed absq; dolo, puta vel ex conuentione partiũ, quia placuerit annullare, vel ex legis dispositione datur actio ex eo contractu *l. ex empto. § si is qui vini l. sterilis. § quamuis ff. de act. empti. l. eleg. in 1. ff. de dolo gl. in l. dolo in ver. resc. C. de resc. vend. Bar. in l. si quod aurum. n. 3. ff. de ver. ob.* & ita procedat vera opinio. Si vero contractus sit nullus ratione doli, & tunc is, qui deceptus est, si conueniatur ab aduersario ad implendum contractum, & tunc per viã exceptionis doli, potest petere, vt declaretur, nullus contractus & vt absoluatur ab eo iudicio definitiue, quippe illa exceptio opponitur ad merita causae, vt declarat *Ang. in d. § praeterea. n. 26. paulo* post principium numeri, per doctrinam *Bart. in l. nam & postea ver. 1. ff. de iur. iur. in l. elegan. § si post ff. de cond. indeb. & in l. cum quaerebatur. § pen. ff. in d. sol,* & ita procedat alia opinio. Sin autem dolo passus nolit expectare, vt vocetur in iudicio Sed ipse anteuertens cupiat experiri, & tunc aut agit antequam ex parte sua impleuerit, aut quicquam tradiderit, & agit actione de dolo ad declarandum nullum dictum contractum. Aut vero, quia dederat vult agere ad repetendum data, & tunc si ignoranter dedit antequam sibi constet de dolo, & vtique per doli actionem, poterit experiri *Saly. in d. l. si dolo Angel in d. § praet. n. 26.* Alii dixerunt, vel per condictionem indebiti, quae cum sit generalis concurrit cum actione dolosa per ea, quae supra dicta sunt, etenim ex contractu nullo non transfertur dominium, & sic manet apud dolosum sine causa, & indebite, *l. nunquam nuda. ff. de acq. rer. domin.* Et ita procedit alia opinio. si vero dedisset scienter quia habebat notitiam doli, & nihilominus soluit, & tunc videtur cessare vtraque actio, nempe indebiti, quia emendo videtur contractum approbare per *leg. cuius per errorem. ff. de reg. iur.* vbi euius per errorem dati repetitio est, eius consulto dati damnatio est, vt ibi *Cagn. & Dec.* similiter definit actio doli, quia scienti, & volenti non infertur dolus *l. cum donationis. C. de transf.* & si dolus fuisset aliquis, esset purgatus per traditionem scientificam, vt verbis vtar *Ang. d. num. 26. Argumento l. 2. C. quod metus caus.* cui consequens est, quod actor exprimat in libello se ignoranter tradidisse, ex not. *Bart. in l. interdum circa medium ff. de condit. indeb.* Quoad officium iudicis. *Bald. in d. l. 3. & Angel. d. § praeterea. n. 26. in fine,* videtur sentire, quod vltra praedicta remedia competat per gloss *sing. in d. l. dolo,* quae ait, vel officio iudicis, vel actione doli, vel cõditione ipsoe deceptum experiri, facit tamen dubium, quia officium iudicis non videtur concurrere cum actione dolosa, vt concurrit condictio indebiti, propter generalitatem suam patet in *l. 1. § idem Pomponius. ff. de dolo. l. diuus in fi. e ff. de rest. in integ.* ideoq; verius esse arbitror vt officium iudicis competat, quando transacto biennio est praescripta actio doli, tunc enim quia officio iudicis non praescribitur, nisi triginta annis per ea, quae supra latè deduximus, & ita procedat opinio *Curt. dicto consilio 51. & Bald. dict. leg. 3.*

Quaest. 23. Quaero quomodo actio doli cum stellionatus crimine conueniat, & quo pacto haec duo remedia inuicem discrepent, & vt de similitudine primum agamus.

126 Prima est, quia † vtrumque remedium subsidiatium est *l. 3. verb. quod enim. ff. de crim. stellionat.* Nam sicut actio doli omni alia actione deficiente datur in causa ciuili ita in causa criminali cessante omni titulo criminis, cum tamen crimen est admissum, ad stellionatum recurrimus. *d. l. 3. ver. quod enim.* Rursus & secundo ex dolo vtrumque remedium proficiscitur. *d. l. 3. in princip.* Tertio sicut actio doli cessat, quando per actionem ex eo contractu potest purgari. *leg. eleganter in princip. vbi Doctor. ff. de dolo,*

ita cessat consequenter stellionatus accusatio *Bald.cons.* 14.*lib.1.* vbi consuluit, quod si filius patris nulliter cessit, non de dolo conuenitur, nec stellionatus, quia aliter per nullitatem purgatur ille dolus.

Quarto sicut actio doli infamat. *l.non debet,* & *l.1.§.merito prætor. ff. de dolo.l. diuus. ff.de restit.in integ.* ita quoq; stelloinatus per tex. in *l. quid ergo. §. vlt.ff. de his, qui not. infam,* ibi crimen stellionatus infamiam irrogat damnato, quamuis publicum iudicium non sit. Verum eget hoc declaratione propter *l.2.ff.de crimine stellionat.* in qua *Vlpianus* ait. Stellionatus iudicium non esse famosum, vbi ciuiliter agi potest de dolo, ibi criminaliter stellionatus, *gl.in d.l.3. in verb. de dolo.*

Differunt autem primo quia actio doli est ordinaria scilicet prætoria edicto promissa, stellionatus vero crimen extraordinarium *l.2. & l.3.§. pœna autem ff. de crimin. stellio.*

Secundo est differentia, quæ ex prima nascitur, scilicet quia pœna doli est ordinaria ad interesse *l.arbitr.ff.de dolo.* Stellionatus vero extraordinaria persecutio, & ob id *in d.l.3.§ pœna,* dicitur crimen non legitimũ, nec legitima pœna, id est nec ordina-
107 ria, gl. ibi, cum vtrumq; conueniat dolosæ † actioni.

Tertia differentia, quia pœna doli pecuniaria est; corporis correctionem continet pœna stellionatus *d.l.2.in pr.* & *d.l.3.§.solent autē* vbi declaratur quousq; in plebeios extendatur dicta pœna & quatenus moderanda sit in viro nobili.

Quarta condemnatus de dolo, est infamis, vt dixi, secus damnatus stellionati iudicio. Sed quoniã hoc aduersatur his, quæ paulo supra diximus, necesse est explicare, quonam pacto conciliare oporteat. *d.l.quod ergo.§.fin.ff. de his, qui not.infa.* cum *d.l.2.* & *Duaren.lib.1.disputat.cap.42.* composuit, adhibita distinctione, quam, quia tacito authore, quasi suam profert *Robert. Aurel.lib.4 sentent cap.* 17. palam facit, verum illud ex aliena lana sibi vestimentum confecisse, vera enim est distinctio *Accursii in d.§.fin.* Eaq; ita se habet, Aut condemnatus hoc crimine est condemnatus ex ea causa, ex qua si fuisset ciuiliter condemnatus subiisset infamiam, & tunc etiam in hoc iudicio fit infamis, aut ciuiliter condemnatus non infamaretur, & hoc casu nec iste crimine notatus, esset famosus, veluti si in pignoratitia contraria actione, quæ ciuiliter non infamat *l.cred.§. contr.ff. de pign.act.* & ita intelligitur *d.l.2* Probatur autem hæc distinctio argumento *l infam.ff. de publ.iud.* Vbi quoties aliquis est eo crimine damnatus, q; sententia non semper afficit condẽnatũ infamia, sed si condemnatus sit ex publ. iudicio, vel ex eo crimine, quod in iudicio priuato infamat vt crimen furt, cum autem extra ordinarium crimen hoc sit, certo titulo carens, non potest certa dari definitio, inquibus casibus sibi locum vendicet, multos certè recenset *Iurisconsul. in d. l. 3.* qui & aliis legib. probantur, vt in *l.7.§.1.ad turpil.in l 16.§.1.* & *l.36.ff de pignorat.action.l.29.§ pen.ff.mandat.l.9 §.1.ff.de stat. liber.* stellionatus autem crimen, appellatur à Iurisc. fraus omnis, dolus, impostura, quæ propriam significationem nõ habet, & in proprium delicti nomen non cadit. *d.l.7.ad Turp.* & vnde stellionatus nomen sit deductum diximus *sup.ca. 11.numer. 1.*

Q. 24. Quæro de similitudine actionis doli, & metus, & sane conueniunt, & di-
108 screpant etiam in multis. Consentiunt primo quia vtraq; † est prætoria. *l.1.ff.quod met. causa l.1.ff.de dolo.*

Secundo vtraq; est arbitraria. *§.præterea.* quasdam. *instit.de act.l.arbitrio.ff.de dolo,* quæ probat de actione doli. *l.si cum except.§.hæc.autem.ff.quod met.causa,* quę probat esse arbitrariam actionem metus.

Tertio vtraque stricti iuris, propterea quod neutra illarum ponitur in *§. actio. instit. de action.*

Quarto vtraque potest dici persequutoria, Nam actio metus est in rem scripta. *l.3.* & *4.C.quod.met.caus.* Ita actio doli quia datur in id, q; ad aliquẽ peruenit. *l.sed & si ex dolo § idem si quid l.si plures.hæc actio.ff de dolo* Quinto vtraq; pœnæ persequutoria, Nam vna agit ad quadruplum infra annum vtilem, si arbitrio Iudicis non fuerit res restituta *l.4.si cum except.§.1.* & *seq.* & *§.in hac.* & *§.hac autem actio.ff. quod met.caus.* Altera quia reus ex contumacia, si actori ad arbitrium iudicis non satisfecerit iuxta *§.præterea.inst. de actio.* condemnatur quanti iurauit actor sua interesse, quod veram excedit æstimationem *d.l.arbitrio.*

Sexto vtraque datur in simplum ab initio, de metu in *d.l.4.aliis allegatis,* & *de dolo in l.si plures.§ hæc actio de dolo.* & de vtraque in *d.§.præterea.* Septimo vtraq; datur hæredibus.

dibus

dibus. *l. quod diximus, hæc actio ff. quod metus causa. l. hæredib ff. de dolo.* Octauo datur in hæredes, vtraque de eo, quod ad eos peruenit. *d. l. quod diximus d. l. hæredib. & l. si plures ff. de dolo* Nono demum loco inter alias similitudines ista quoque esse videtur, quod vtraque dicitur restituere in integrum *gloss. in Rubr. ff. de dolo. probatur in l. 1. ff. de restitu.* vbi pro metu, & dolo competit restitutio, deinde quia inter restitutionum titulos ponuntur *tituli de dolo. & quod met. cau.* Item quia conuenit definitio restitutionis: Nam restituere est lapsos, & deceptos in pristinum statum reponere.

Dissentiunt autem in pluribus, & primo quia actio doli est famosa *l. 1. §. merito. l. non debet. ff. de dolo.* Non ita actio metus *gloss. in l. si cum exceptione. §. cum. ff. quod met. causa. Ang. in §. sequitur nu. 41. instit. de except.* Ex qua differentia sequitur secunda, scilicet quod actio doli non proponitur contra parētes, nec contra patronos, nec alias perso-
129 nas de quibus in *d. l. non debet.* Actio metus † aduersus eas personas intenditur *Angel. in d. §. sequitur num. 41. per tex. in l. apud. Celsum. §. fin. ff. de except.* vbi pulchre declarat; ratio est in promptu, quia cessat ratio infamiæ. Nec obstat siquis dixerit, quod sit famosa, ex eo quod continet dolum. *d. l. si cum exceptione. §. hæc etiam. ff quod met. causa,* & quod descendat ex causa famosa, nam hæc ratio viget in aliis interdictis, & non videntur infamare. *l. neque. ff. de vi, & vi armat.* item & in conditionibus, *l. cessat. ff. de action. & obligat.* & declarat *Bart. in l. si cum exceptione. § cum qui. ff. quod met. causa.*

Tertio actio doli est temporalis quo ad dolosum. *l. fin. C. de dolo cum aliis supra deductis.* cum biennio extinguatur, quoad hæredes, & cæteros, ad quos aliquid ex dolo peruenit est perpetua. *d. l. si plures.* Actio metus semper est perpetua quoad simplum, nam respectu quadrupli, vt dictum est durat anno, est autem perpetua quia personalis, nam personales actiones ad triginta annos extenduntur. *l. vt cunta, Codic. de const. pec. l. sicut. C. de præscription. 30. annorum.* Porro autem est consideratione dignum, quod ista actio, non porrigitur ad 30. annos, vt cæteræ personales. sed tantum durat per viginti annos, *gloss. in l. 3. C. quod met. causa in verbo mutuis,* quam Bart. dicit notandam, & ratio est secundum glossam, & *Bartol.* ibi quia cum hæc actio sit in rem scripta, & sic excedat suos terminos, cum detur contra quemlibet possidentem, exceditur à suis terminis argumento. *l. fin. Cod. de edict. diui. Adrian. toll.* & per consequens non durat, sicut aliæ actiones personales.

Quarto actio metus duplex vtilis in rem quæ datur metum passo, quando metus intercessit super incorporalibus. *l. metum. §. volenti secundum primam lecturam. ff. quod met. caus.* & actio metus causa personalis, quando super corporalibus est metus illatus, & ista personalis super corporalibus videtur directa, sed & datur alia vtilis in personam pro rebus incorporalibus; Actio vero doli non ita distinguitur. Nam alia doli est, vt contra dolosum duret biennio, vel contra hæredes de eo quod peruenit perpetuo; vel est in factum contra dolosum transacto biennio. *l. itaque in fine. ff. de dolo,* vt in factum contra parentes, & patronos *d. l. non debet.*

Quinta videtur differentia, quia actio doli subsidiaria, *l. diuus. ff. de restit. in integr. l. 1. §. merito prætor, cum vulg. de dolo.* Actio metus non ita. Sed declara vt in *l. si per vim. Cod. quod met. caus.* videlicet non esse subsidiariam, quando agitur intra annum ad quadruplum Sed quando post annum ad simplum, vt ibi *in fine legis.*

Sexta actio doli oritur ex delicto, vt supra ostendimus, sed actio quod metus causa, nascitur ex variis figuris causarum, vt dixit *Bartol. in l. 3. verbo circa hoc quæritur.* & verbo sed ego, post gloss. *magn. quod met. cau.* quasi contrahatur quædam obligatio ex sola peruentione rei, & propterea hæc actio sit in rem scripta. Sed cum in metu semper sit dolus coniunctus *l. si cum exceptione. §. cum qui. ff. quod met. causa,* videtur & ipsa ex delicto originem sumere. Septima differentia est *ex l. 26. § fin. & l. decimaseptima. ff. de dolo.*

Quæst. 25. Cum paulo supra dictum sit, quod actio doli, & metus contineant restitutionem, non ineleganter quæritur, an sit propria species restitutionis? & *Castrens.*
130 *in † Rubr. Cod. de restit. in integr.* sequitur negatiuam partem, dicens quod verbum restitutionis non contineret istas actiones. Suffragatur secundo quia isti tituli ponuntur in lib. *Cod. ante titulos de restitut.* Tertio probatur quia aliæ restitutiones competunt officio Iudicis, istæ vero duæ iure actionis *gloss in Rubr. ff. de minor. Bapt. à Sanct. Blas. in tractatu de action. numero tertio,* atque ita sentit *Oddus de restit. in integr. quæstio prima art. 16.* Sed omnibus est facilis responsio, & ad primum *Castrens.* nulla ratione defendit dictum suum, ad secūdum respond. quod licet competant iure actionis, non sequitur

quod non sint proprie restitutiones; sed quod specie differunt ab illis, quæ competit officio iudicis. Non obstat ordo compilationis Codicis, nam ante titulum quod *met. cau.* & *de dolo*, positi sunt tituli particulares restitutionis, non tituli generales de restitutionibus sed isti tituli de dolo & quod metus causa ponuntur post titulum generalem de restitut. non obstat *lex. Diuus ff. de restit. in integ.*

Nam ostendit diuersam esse istam restitutionem, quæ pro actione conceditur, ab eaq; officio iudicis datur, & non vult dari hanc de dolo, quia famosa, non quia restitutio non sit, vide. *l. fin ff. de restit. in integ.*

Q. 26. Quæro minor alterius dolo fuit deceptus, an aduersus delinquentem competat actio doli, vel exceptio. An vero restitutio in integrum? & quidem videtur actio,
131 vel exceptio † competere.

Primo quia sunt species quædam restitutionis vt dixit O*dd. de restit. quæst* 12. *articulo primo, & secundo.*

Secundo quia tam actio doli, quam restitutio sunt remedia extraordinaria, & subsidiaria, de actione doli millies supra probatum est, de restit. *l. 3 in pr. ff. de minor. l. verum* §. *ex facto. ff. eod.* ibi aduersus sententiam nullam minor non restituitur, quia est locus remedio ordinario, extraordinaria autem remedia possunt concurrere, vt dixit *Zas. singul. intellect. lib. ca.* 20. *num.* 114. III. ex *l. Diuus. ff. de restit. in integrum*, ibi quamuis etiam actio doli competere soleat.

Contraria tamen opinio videtur esse communior, vt sc. non actio doli, sed restitutio detur per *l.* 1. §. *idem Pomponius. ff. de dolo*, vbi Pomponius refert Labeonem existimare, etiam si quis in integrum restitui possit, non debere ei hanc actionem cõpetere, & *d. l. diuus*: ibi: boni prætoris est potius restituere litem, quam actionem famosam cõstituere, ad quam tunc demum descendendum est, cum remedio locus esse non possit, vide plenius O*dd. de restit. art.* 17. *art.* 1. & 5. vbi resp. ad obiecta, & ad primum dicitur, quod & largo modo restitutio, imo posita actio ad differentiam restitutionis non est restitutio.

Ad secundum vide *Zas.* nam extraordinaria possunt concurrere, sed non propterea de necessitate concurrunt, præsertim cum cesset illud quod magis extraordinarium est, vt est actio de dolo *d. l. Diuus. in fine*; *ad* tertium patet solutio ex *d. l.* [illegible] *per Odd.*

Q. 27. Quæro dolo deceptus in vendendo intendit per actionem doli ad rei suæ recuperationem. An debeat precium restituere, quod accepit? & videtur dicendum,
132 quod non. † I. per *tex. in l. si mancipiũ C. de rei ven.* vbi si mancipium, quod tibi metu tradidi, ab eo recuperare velim, cui tu vendidisti, non cogor ei precium refundere. II, ex *l.* 1. *C. de rescind. vend.* in qua factum per metum, venditionem rescindere volens, nõ tenetur inuitus offerre precium. III. ex *l. impress. nem. C. quod metus cau.* per quam si officialis, vel rector prouinciæ per impressionem impulerit aliquem ad vendendum cõpellitur rem restituere, & precium amittit. IV. ex *l.* 1. *in fin. C. de præscript.* 30. *annorum*, ibi precium, quod pro vitioso contractu datum est, malæ fidei emptorib. restitui non oportere; malæ fidei autem emptorem hunc esse nunc ambigitur.

Quinto ex *l.* 2. *C. si rei domini. ibi*, vt ne precium quidem iniquis comparatoribus reposcere liceat; Ita quod tres priores leges, cum loquantur de emptione facta per metum, quem diximus dolo comparari, probant a simili, *l. illud. ff. ad l. Aquiliam.* Duæ vero posteriores, quia loquuntur de malæ fidei emptore, in sui generalitate, probant etiam de emptore doloso. Ego adduco tex. quem non inuenio citatum in *l. si debitor, ff. quæ in fraud. credit.* vbi si vendatur fundus in fraudem creditoris, is reuocat alienationem nõ restituto precio, respondetur quod si ipse deberet precium restituere, nihil prodesset reuocari fundum alienatum, cum præterea de credito suo sibi debeat satisfacere. Cæterum Ioann. in add. ad *Spec. in tit. de dolo, & contum. in verb. de dolo lit. D. circa medium*
133 *verb. subdit ipse Ioannes.* putat precium † esse restituendum arguendo à simili per *tex. in l.* 3. & 4. *C. quod met. caus.* in altera.

Nepos succedens auo, qui per metum fundum vendiderat & precium receperat, potest quidem rescindere contractum restituto tamen precio. Altera ferme eodem modo probat, ibi reddito à vobis precio id ipsum ergo videtur dicendum in eo, qui per dolum rem comparauit, cum in metu semper sit dolus. *l. si cum exceptione.* §. *hac autem actio*, & §. *sequenti. ff. quod met. caus.* Confirmatur ratione, quam in *d. l.* 3. *deducit Castrens.* scilicet quia non est æquum, vt rem habeat, & precium, vt enim non decet te affici damno, ita non conuenit, vt lucrum facias: mens enim prætoris est in edicto de

dolo,

dolo vt nemini sua malitia sit lucrosa, nec cuiquam simplicitas damnosa *l. 1. in princ. ff. de dolo*, lucraretur autem si precium apud se retineret. Ad primum argumentum respond. vt per *gloss. in d. l. 3. C. quod met. causa*, item quod in *l. si mancipium*, precium non erat solutum, nec domino vendicanti, nec eius authori: nam ab alio emerat mancipiũ, quod a me propter metum consecutus fuerat. *Ad l. 1. C. de rescind. vend. respond.* vt ibi in *gloss.* vbi tres affert, vel quatuor solutiones. Ad tertium ex *l. impressionem respons.* est, ex gloss. *in d. l.* 3. quod est speciale ad deterrendos Officiales, & Rectores Prouinciarum, ne faciant subditis impressionem. Ad *l. 1. C. de præscrip. & ad l. 2. ne res dom. vel temp.* dixerim casus etiam esse speciales, quoniam res pessimi est exempli, vt ad faciendam fraudem interponatur authoritas fisci, vt in *d. l.* 1. in altera vero, quod res vendantur templorum vel reipublicæ. Vt propterea credere dignum sit, leges palam dicere, quoties non sit facienda precii restitutio, quippe ratio suadet in dubio, precium restitui, ne quis rẽ habeat, & precium, & ne remedium, quod inductum est, ne qui sit in damno, per dolum alterius lucrum faceret, cogita tamen super his diligentius.

134 *Quæst.* 28. Quæro vtrum si pristina actio expirauerit detur mihi actio † de dolo, & videtur non competere per text. *in l. 1. §. idem Pomponius etiam, ff. de dolo*, sed pro resolutione videntur distinguendi tres casus secundum *Albericum ibi.* Vnus est quando actio expirauit negligentia mea sine dolo aduersarii, & tunc nec restitutio, nec actio de dolo competit, aliquando, & secundus est casus, negligentia mea & dolo aduersarii, & tunc excludor à restitutione, *l. ab hostibus cum l. sequen. ff. ex quib. caus. maior.* & ago actione de dolo, *arg. §. idem Pomponius.*

Aliquando dolo aduersarii, & negligentia mea, & habeo beneficium restitutionis, *l. ait prætor. § fin. ff ex quib. caus. maior.* & cessat actio de dolo vt *d. §. idem Pomponius.*

Quæro actio doli; an detur propter damnum datum a quadrupede? & videtur respondendum affirmatiue *per l. eleganter. §. si quadrupes. ff. de dolo*, tamen pro resolutione videntur distinguendi tres casus.

Primus est si quadrupes, lasciuia & feruore suo damnum dederit ex dolo alterius. Secundus, si fuerit incitata à domino. Tertius si ab alio extraneo fuerit commota. Primo quidem procedit text. *in d. § si quadrupes*, & vide *ibi glossam in verb. dederit.* In secundo non est dubium, dominum teneri de dolo, & licet *glo. ibi in verb. debere*, opponat quod imo detur actio legis Aquiliæ, vel in factum, & postea distinguat, an omittẽdo, vel committendo damnum datum sit, tamen forsitan rectius est dicere dari vtrãq; quia supra ostendimus concurrere actionem in factum cum doli actione, quia generalior est, cum *l. Aquilia quæ inferior est.*

In tertio casu tenebitur ille tertius, qui ferã concitauit, quæ alias nõ erat damnũ factura, vt per gloss. ibi in vers. dederit. *Alber.* ibi intentione *Gulielmi, & Odofredi*, & casum alium ponit ibi Alberic. ex intentione Gulielmi. Nam tres socii simul equitabant, duo ex his habebant equos rixosos, & alius equum pacificum vnde iste equitabat in medio, ne Sociorum equi rixarentur, post aliquot passus, iste permisit socios equitare, malitiose suum equum retinens, quia equi sociorum rixati sunt, & vnus alium percussit, tenebitur igitur de suo dolo.

Quæst. 29. Quæro quomodo in hac actione debeat formari libellus? *Speculat. in*
135 *tit. de dolo. & † contumacia*, vnam formam libelli ponit ibi *num. 1.* scilicet quando dolus causam dedit cõtractui bonæ fidei, & post paulo ponit formã libelli, quando dolus incidit in contractu bonæ fidei, deinde & alium modum concipiendi libellum deducit, quando dolus incidit in contractu stricti iuris, & tandem componit libellum, quãdo dolus dedit eidẽ contractui causam. Verũ nullus ex his libellandi mod° videtur omnia continere, q̃ necessaria sunt in hac actione iux. tradita à *Bar. in l. sed si ex dolo. § in hac ff. de dolo*, sc. q̃ in libello huius actionis debent poni solẽnitates *l. libellorum. ff. de accus.* vt colligitur ex *d. § in hac* & nota gl. *in § tua ext. de proc.* & *l. Prætor edixit in 1. ff. de ini.* scil. mẽsis, & locus cõmissi doli. Ratio est q̃a hæc actio est famosa, & quando ciuiliter agitur actione famosa, omnia debent particulariter poni in libello, sicut quando criminaliter agitur, proinde ista subscriptio libelli erit necessaria. *d. l. libellorum*, ibi subscribere, nec non nominis Consulum expressio, hodie forsitan nomen Imperatoris, vel potius annus, qui per consules designabatur, quod vero solemnitas *d. l.* libellorum sit necessaria, probat etiam, *Bald. in d. §. in hac actione. Ang. quoq; in § præterea num. 27. instit. de action.* ponit aliam formam libelli, in qua tamen, & locus, & tempus deficiunt, Item subscriptio libellantis, si tamen quis diligenter consideret, *text. in d. §. in hac actione cum l. sequen.* nihil

de loco, aut tempore dicitur, sed tantum de persona, quod scilicet designari debet persona, cuius dolo factum est, nec non res exprimi, in qua dolus commissus est, & nihil vlterius exigit. Cæterum, quod attinet ad tempus vtique aliunde videtur probari, quod exprimatur, vt scilicet inde appareat, an tempore sit exclusa actio doli quæ solo biennio vitam habet, vt per hanc rationem dicunt Scribentes in *l. fin. C. de dolo* esse exprimendum tempus commissi doli. Persona ergo poni debet in libello, quæ dolum fecit, res, in qua dolum fecit, tempus, in quo dolus factus est, tandem debet ita concludi, vt Iudex condemnet ad restituendum, quod dolose traditum est, & si non restituatur tunc condemnatur quanti ea res est, probanda per Iuramentum in litem ipsius actoris, duæ illæ primæ qualitates probantur ex §. *in hac, & l. sequen.* tertia qualitas temporis probatur ex traditis in *d. l. fi. C. de dolo.* Quarta qualitas deducitur ex *l. Arbit. §. 1. vsq. ad vers. non tamen.* Aduerte tamen circa vltimam qualitatem, quod satis est dicere, & concludere, quod Iudex condemnet ad restituendum, nam si non restituit potest per nouum libellum petere, vt condemnetur quanti ea res est, probanda per Iuramentum, vt in simili format libellum, *Bart. in actione, quod metus caus.* quæ simillima est actioni doli, & eam formam libelli inquit Bartolus habere locum in omnibus arbitriis atque ita in actione doli, quę est arbitraria, ita fit, vt vel in eodem libello petat rem restitui, & si non restituatur petat condemnari, quanti ea res est, aut potest hoc vltimum per nouum libellum postulari.

136 Item aduerte † quod interdum ista actio doli non est arbitraria, vt in *l. Arbitrio. §. 1. in fine,* & ideo alio modo est concipiendus libellus, quando non est actio arbitraria.

137 Item aduerte quod aliquando dolus † in contractum re ipsa, non ex proposito, & tunc aliter videtur concipiendus libellus, quàm fecerint supra *Angel. & Specul.* qui loquitur de dolo ex proposito dante causam, vel incidente.

De exceptione Doli. Cap. II.

1 *Exceptio doli, quid sit, & eius definitio explicatur.*

2 *Aliud est dolosa actio, aliud actio de dolo.*

3 *Exceptionem doli habens, an possit, actionem doli intentare.*

4 *Exceptio doli, quare inuenta.*

5 *Author, siue inuentor actionis doli, an fuerit etiam exceptionis.*

6 *Exceptio doli, quotuplex.*

7 *Exceptio intentionis, & facti, quæ sit.*

8 *Exceptio doli, alia generalis, alia specialis.*

9 *Generalis alia ab initio contractus nascitur, alia ex post facto.*

10 *Specialis, alia directa, alia subsidiaria.*

11 *Exceptio doli, vtrum fauorabilis sit, an vero odiosa, disputatur.*

12 *Proponitur distinctio Bart.*

13 *Affertur alia distinctio communis.*

14 *Exceptione doli tutus, quo non possit solutum repetere arguitur.*

15 *Contraria tamen sententia probabilior ostenditur.*

16 *Doli exceptio aduersus quos proponatur, an contra heredes, & an contra dolosum, qui dolum commisit per procuratorem.*

17 *An contra personam fictam, puta Municipium, vel vniuersitatem.*

18 *Et an detur contra successorem singularem.*

19 *Datur etiam in contractu bonæ fidei aduersus agentem contra æquitatem.*

20 *Conceditur contra quemcunque, qui possit repelli, suadente æquitate.*

21 *Obiicitur in Actione noxali.*

22 *Pupillum, vel furiosum repelli exceptione doli quasi verum sit.*

23 *Obstat hæc exceptio, cuicumq. voluntas testatoris refragetur.*

24 *Petenti rem, & pœnam opponitur doli exceptio.*

25 *Item, an parenti, vel patrono obiici possit, & concluditur negatiue.*

26 *Quod duobus modis ampliatur.*

27 *An exceptio doli detur aduersus hæredes patroni?*

28 *Exceptio doli, & compensationis, quid differant, remissiue.*

29 *Exceptio doli, quæ poterat opponi contra cedentem, vtrum noceat cessionario.*

30 *Exceptio doli personalis est.*

31 *Actio cessa, & eadem in persona cessionarii, quæ fuerat in persona cedentis.*

32 *Distinguitur secundũ Bart. in supradicto articulo, an ista exceptio obsit cessionario.*

33 *Rursus distinguitur ex mente Ioan. And.*

34 *Ex distinctione plures cõclusiones eliciũtur.*

35 *Vtrum doli exceptio, quæ obstabat delegãti, noceat ei cui facta sit delegatio.*

36 *Arguitur pro sententia affirmatiua.*

37 *Veruntamen regula negatiua cõstituitur, & pluribus rationibus comprobatur.*

38 Eadem

38 *Eadem regula ampliatur.*

39 *Tum vero quatuor modis limitatur.*

40 *Exceptio doli, an sicut competit damnum passo, ita competat haredibus eius.*

41 *Regula* l. cui damus. ff. de reg. iur. limitatur.

42 *Exceptio doli non competit generaliter, cuicumque possidenti.*

43 *Datur contra petentem vsuras supra legitimum modum.*

44 *Item promittentibus sine causa, nec non alijs XIIII. personis infra enumeratis.*

45 *Exceptio doli, an sit subsidiaria, quemadmodum de dolo actio.*

46 *Concluditur negatiuè.*

47 *Ampliatur conclusio.*

48 *Doli exceptio quibus denegetur.*

49 *De dolo participans, doli exceptione vti non potest.*

50 *Exceptio doli, quæ subrogatur in locum exceptionis pacti, & ipsa pacti exceptio, in pluribus differunt.*

51 *An sicut exceptio pacti, non quæritur alteri per liberam personam, ita exceptio doli, distinguitur.*

52 *Exceptionis doli mali, quænam sit natura.*

53 *Cui datur exceptio, datur etiam ad liberationem obtinenda conditio.*

54 *Exceptio doli propriè dicitur exceptio.*

55 *Proprietas vocis vnde sumatur.*

56 *Exceptio vnde dicatur.*

57 *Quod præfertur cum adiuncto, non est proprie tale & quomodo hæc regula intelligatur.*

58 *Exceptioni doli, an possit renunciari, disputatur, & concluditur,* num. 62.

59 *Error in contrahendo præsumitur etiam in renunciando.*

60 *Renunciatio specialis fortior est, quàm generalis.*

61 *Renunciatio est stricti iuris, ideo strictè intelligenda.*

63 *Scienti non fit dolus.*

64 *Iudex ex officio suo commissam doli exceptionem ex processu tamen apparentem supplere non potest.*

65 *Contrarium tamen concluditur, et contrariis respondetur.* num. 66.

67 *Exceptio doli, nititur æquitate.*

68 *Exceptio doli concedenda est ne quis locupletior fiat.*

69 *Malæ fidei Possessor, pro impensis à se factis in rem, quæ melior inde effecta est, doli mali exceptionem habet.*

70 *Secus si ratione fructuum impenderit, si modo fructus ex illis sumptibus non fuerint percepti, alioquin exceptio datur.*

71 *Expensæ vtiles, si tolli possunt à malæ fidei possessore, pro eis exceptio non datur.*

72 *Exceptio doli, cum restitutione in integrum non concurrit, sed contra* numero 74.

73 *Sicut non concurrit restitutio cum doli actione.*

75 *Infamia iuris est grauior infamia facti.*

76 *Exceptio doli, an competat post lapsum biennii ei, qui habebat exceptionem non numeratæ pecuniæ ante biennium, & arguitur pro negatiua.*

77 *Verumtamen contraria sententia, sicut communior est, ita probabilior ostenditur.*

78 *Exceptio doli, & exceptio metus inter se distant.*

79 *Sed per viam Regulæ æquiparantur.*

80 *Exceptione doli tutus, an doli actionem intentare possit, arguitur pro sententia Petri, & Cyni negatiua.*

81 *Arguitur pro sententia glossæ affirmatiua.*

82 *Affertur distinctio Bartol. & reiicitur.*

83 *Comprobatur distinctio Castrens. & contrariis respondetur.*

84 *Exceptio doli, quæ competebat Reo, præstatur etiam fideiussori.*

85 *Etiam inuito Reo.*

86 *Fideiussori interdum præstatur exceptio doli, quæ Reo denegatur.*

87 *Quæ sunt temporalia ad agendum, quare sint perpetua ad excipiendum.*

88 *Exceptio doli, & rei iudicatæ perpetuo competunt, & excedunt 30. annorum cursum.*

89 *Perpetuum in iure, quomodo accipiatur.*

90 *In exceptione doli proponenda, sufficit expressio personæ, nec est necesse exprimere ea, quæ in actione proponuntur, sed vide* num. 92.

91 *Ratio differentiæ inter actionem, & exceptionem doli.*

93 *Excipiens de dolo, & non probans exceptionem, non videtur confiteri obligationem.*

94 *Contrarium tamen probatur.*

95 *Sed distinctione controuersia dirimitur.*

96 *Supposita tamen sententia negatiua, limitatur.*

97 *Eadem sententia tamquam magis communis probatur Authoritate.*

98 *Reus priuilegiatus est magis quàm Actor in pluribus usque contrariis exceptionibus proponendis.*

99 *Occidens hominem, non excusatur dicens ad sui defensionem occidisse.*

100 *Supradicta conclusio vltra Felin. limitatur.*

SEcundus effectus emanans ex dolo, siue expropositio, siue re ipsa, est exceptio doli, *Roman. in l. siquis cum aliter ff. de verbor. obligat. Azzo in summa num.* 4. de qua verba facturi sumus.

1. Primum quid ipsa sit.
2. Deinde ex qua causa sit inducta,
3. Postea quot sint eius species.
4. An sit fauorabilis, vel odiosa.
5. Quibus, & contra quos præstetur,
6. Quæ sit eius natura.
7. Qui sint eius effectus.
8. Et intra quæ tempora competat, sic enim dilucidius intelligetur hæc actio, vt inquit *Paulus in l. 1. ff. de except. doli*: eius enim exemplo nos vt eorum, quæ dicenda sunt cognitio clarior effulgeat, ista proposuimus declaranda, vt nostræ vires ferent. Et vt iuxta propositum ordinem cuncta transigantur.

Quæst. 1. Quid sit exceptio doli: & breuiter videtur dicendum, quod sit dolosæ,
1 & iniquæ actionis vel facti exclusio. Nam quemadmodum exceptio † simpliciter sumpta dicitur esse libellus Rei *l. 1. & ibi Bartol. Cod. de his, qui poten. nom. præd. possess.* & alia appellatur actionis exclusio, *Marsil. sing. 663. l. 2. ff. de excepe.* vbi ait *Vlpian.* quod est quasi quædam exclusio, quæ opponi actioni cuiusque rei solet, ad excludendum id, quod in intentionem, condemnationemue deductum est, *Specul. de rescript. præsent. §. 2. de litis contestat. Fely. in c. 1. de excep.* ita conuenit exceptionem doli, actionem dolosam repellere, ad excludendum id quod in intentionem dolosi actoris deductum est. Dixi actionis, factiue si quis contra me agat, siue actione tantũ de facto, competit mihi exceptio doli, *gl. magist. in l. qui se deberi. ff. de cond. ob causam in gl. exceptione doli vers. dolo enim.* Secundo probatur ex. *§. 1. institut. de except.* ait eo loco Iustinian. Quod si dolo inductus aliquid stipulanti promisero, datur mihi doli mali exceptio ad impugnãdam actionem. Tertio, confirmatur ex formula, qua proponebatur olim exceptio vt enim actionum, ita & exceptionum formulæ antiquo tempore erant in vsu, & earum multa in pandectis vestigia apparent, erat enim ita concepta, si nihil dolo malo actoris factum est. *l. 2. §. sequitur, & § idem quæritur. ff. de except. doli.* Sed est animaduersione dignum; quod dixi in definitione, dolosæ actionis † exclusionem, non actionis doli, si
2 quidem is, qui dolo me induxit, vt venderem, vel promitterem non doli actionem aduersus me proponit, sed ex empto vel ex stipulatu, vt non obscure colligitur ex *d. §. 1. de except.* verum quia plena doli est actio, & iniquitatis, & dolosus est actor, ita agens dicitur mea exceptio doli remouere dolosam actionem, ex qua declaratione tollitur nõ leuis contrarietas, quæ sumitur ex glossa in *l. 1. § non fuit vers. vsq. adeò in verb. etiam. ff. de dolo*, dum dicit actionem doli non excludi hac exceptione doli, quoniam ex eadem causa est exceptio inducta, ex qua fuit etiam dolus comparatus. *l. 2. §. 1. de dolo exc.* quã gloss. notat etiam *Bart in l fin. ff. de dolo*, vbi dicit esse bonum tex ad impugnandam sententiam gloss quod imo exceptio doli actionem doli excludat. Etenim *Accurs.* ibi recte loquitur in sensu suo, quoniam eius propositum est quærere, an is, qui habet exceptionem doli, habeat aduersus eundem actionem doli, ita quod conuenire illum pos-
3 sit actione doli, vel ne malit expectare agentem repellat exceptione. † An vero habens exceptionem doli, non possit intentare dictam actionem ex regula in hac materia singulari. quod cui vno remedio est consultum, denegatur alterum, & gloss. propensior est in sententiam negatiuam, non excludi actionem doli ex dicta ratione, quia scilicet ex eadem causa procedunt, *d. l. 2.* sed in eam personam concurrere, & in his terminis loquitur *Bart. in d. l. fin. & in l. 2. vbi Castrens. & alii C. de dolo.* & probat. *Iason in l. siquis cum aliter n. 10. ff. de verb. obl.* de qua re nos infra suo loco explicatius trademus: ita sit, quod incolumis relinquatur supra dicta conclusio, quod doli exceptio est dolosæ actionis exclusio, nimirum quando dolo alterius circumuentus vocatur in iudicio ad implenda promissa; nam respondet, implerem vtique, si nihil in ea re a te dolo factum esset, *dict. leg. secunda. §. sequitur*. Confirmatur ex doctrina Lucæ

de penna

de penna in l. quemadmodum. C. de agricol. & censit. præsumpt. 16. quod vbi lex dat exceptionem doli ibi præsumitur dolus. Omittendum non est, quod ait *Alb. Bolog. de verb: oblig. c. 2. nu. 2.* exceptionem doli esse euerriculum malitiarum.

Q. 2. Quæro ex qua causa hæc exceptio fuerit proposita, & videtur ad tollendã
4 † iniquitatem actionis, & ad euitandam iniquam condemnationem *d. §. 1. instit. de except.* ibi sed quia iniquum est te condemnari, & ibi, ad impugnandum actionem, sed respond. cum iureconsf. *in d. l. 2. in princ.* nempe fuisse hanc exceptionem propositam, ex qua fuit inducta actio doli, quæ est, vt inquit ibi glo. ne cui sua malitia sit lucrosa, quemadmodum, fieret si agens non repelleretur, ne alicui sua simplicitas sit damnosa, vt accideret si dolo captus non posset per exceptionem se defendere, siquidem ex his duabus fuisse actionem dolo comparatam palam est ex *l. 1. in pr. ff. de dolo* ibi, ne vel illis malitia sua sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa.

5 Sed an ista exceptio † sicut est ex eadem causa proposita, ita sit quoq; ab eodem authore inducta, à quo actio doli inuenta, & eodem tempore? & puto affirmandum, nam quo ad authorem videtur probari vtramque à prætore inductam de actione exploratum est ex. *d. l. 1. ff. de dolo*, ibi hoc edicto prætor. De exceptione colligitur ex. *l. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. ff. de except. doli*, cum sint acceptæ à Paulo, & ab Vlpiano, & à Caio ex eorum libris ad edictum, quoad tempus etiam idem respondendum; quoniam si ex eadem causa vtraque emanauit, ergo eodem tempore, quo illam inuenit quandó de actione cogitauit, ne malitia sit lucrosa, vel simplicitas dãnosa verosimile est, quod de exceptione cogitauerit.

6 *Q.* 3. Quæro quotuplex sit exceptio doli, *gloss. & Doct. in l. qui se debere. ff. de cond. ob caus.* dicunt esse quatuor scilicet. † Vna est, quæ datur, quando contractus est dolose initus ab initio, vt in *l. eleganter in pr. ff. de dolo.*

Alia, quæ datur in locum non numeratæ pecuniæ, quæ nascitur tempore petitionis *l. 2. §. circa verb. proinde ff. de doli except.*

Tertia quæ datur in locum pacti, vel Iurisiurandi *dict. leg. 2. §. item quæritur. ff. de doli except.*

Quarta quæ opponitur contra actionem intentionis, & facti nam & reus cõtra
7 eam de facto excipit, quod dolo negat nullam habere † actionem. Sed *Roman. in l. si in Iud. num. 12. ff. sol. matr. & in l. si se debere n. 6. ff. de cond. ob caus. Pract. Papiens. respon. Rei conu. in gloss. doli exceptione, Cagnol. in l. si qui cum alio § fin. ff. de reg. iur.* Addunt quintam speciẽ, scilicet exceptionem doli generalem, quæ datur in locum cuiuscunque alterius exceptionis *l. 2. § generaliter not. in l. si ex cautione. C. de non num. pecun. Ias. autem in l. si quis cum aliter num. 6. ff. de verb. oblig.* inquit duas esse species exceptionis doli. Alteram scilicet, quæ nascitur ex dolo commisso ab initio contractus, vel negocii, Altera nimirũ, quãdo contractus dolo initus est, aliquando quæ oritur tempore petitionis, & idem *Ias. in l. qui se debere* addit & tertiam speciem, nempe quæ opponitur contra actionem intentionis, & facti. *Repetentes vol. 7. fol. 164. nu. 9.* & ipsi diuidunt in duas species, in directam, & subsidiariam.

Nos ita credimus rem componendam, vt constituamus duas species doli ex-
8 ceptionis; Nempe alia sit † specialis, alia generalis, & sane generalis est, quæ in locum cuiuscunque alterius exceptionis præstatur, de qua est tex. singularis *in dict. l. 2. § generaliter*, & in *dict. leg. si ex cautione*; & generaliter ait Iurisconsultus sciendum est ex omnibus in factum exceptionibus doli oriri exceptionem, quia dolo facit quicunque id, quod quaque exceptione elidi potest, petit, nam etsi inter initia nihil dolo malo fecit, attamen tunc petendo facit dolose, nisi talis sit ignorantia, vt dolo careat confirmatur ex *l. qui æquitate. ff. de excep. doli.*

Qui æquitate defensionis infringere actionem potest, exceptione doli tutus est, exemplum huius exceptionis est, *in leg. fin. de constit. pecun. in leg. septima. ff. de condict. caus. dat. in leg. cum hic status. ff. si maritus. ff. de donation. inter vir. & vxor. in l. siue apud acta. Codice de transaction. in leg. 48. ff. ad leg. Aquiliam*, de hac sentit *Iason quando in leg. Herennius numero decimosexto, ff. de re iud.* quod concurrit cum omni alia exceptione, etiam cum illa, vt quis non teneatur, nisi in quantum facere possit.

Super hac exceptione generali ponit cautelam *Pract. Papiens. loco citato.* Specialis vero exceptio illa sit, quæ ad vnam causam spectat, vt illa, quæ obiicitur potenti ex eo contractu, cui dolus causam dedit, vel incidit. *leg. eleganter & ibi Doct. ff.*

9 *de dolo*, ista vero rursus † subdiuiditur, vt alia nascatur ab initio contractus, vel negocii dolose gesti, alia ex post facto, tempore petitionis, & ita verificatur.

Diuisio Ias quæ verius est subdiuisio exceptio doli ab initio nascens est quando ipsum negocium dolose gestum est, vt propterea statim ex dolo sit exceptio producta, vt siue dolus fuerit ex proposito, siue re ipsa *Roman. in d. l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig.* ex vtroq; enim dolo, vt ibi affirmat æque nascitur exceptio doli, siue, vt arbitror, sit dolus dans causam, siue sit incidens; siue sit contractus stricti iuris, siue bonæ fidei, siue sit dolus verus, siue præsumptus.

De alia specie ponit exempla tex, *in d. l, 2. §. circa* in stipulatione facta sine causa, nam nullus fuit ab initio dolus, sed si petatur ex ea, tunc incipit petitor esse in dolo. Secundo si promiserit numerare pecuniam, & ob id interposita sit stipulatio, pecunia non tradita, si instituatur petitio, obstat exceptio.

Tertio si contracta legitima stipulatione interponatur pactum de non petendo ad fauorem debitoris, si contra eum petatur habet doli exceptionem, cum aliis, quæ ponuntur *in dict. leg. 2. §. circa. vsque in finem legis*, & ita sub ista specie includuntur illæ duæ quando vna datur pro ea in locum exceptionis non numeratæ pecuniæ, & in locum pacti, vt palam est, ex *dicto. §. circa, in verbo proinde, & in verbo sequent. item quæritur.*

10 Præterea † exceptio doli specialis alio modo subdiuiditur, vt alia sit directa alia subsidiaria, & ita saluatur diuisio repetent: quæ & ipsa subdiuisa est; directa erit itaque illa, quæ immediate nascitur ex contractu, vel negocio doloso, quocunque modo gesta sit, vel dolo ex proposito, vel re ipsa, subsidiaria vero iuxta gloss. *in l. 13. ff. de seruit. rustic. præd. in leg. rescriptum. §. plerumque. ff. de pactis*, nempe quæ datur in subsidium exceptionis facti, nam ait tex. quia accidit interdum, vt qui exceptione pacti vti non possunt, exceptione doli vtantur, vt Iulianus scribit, & alii consentiunt, veluti si procurator meus mihi paciscatur, nam cum aliis pacisci non possit. *l. stipulatio ista. §. alteri. instit. de inutil. stipulat.* doli mali exceptio mihi proderit, & differt ab alia exceptione de qua in *dicta leg. secunda, §. circa versiculo item quæritur*, nam ibi exceptio doli concurrit cum exceptione pacti, vide, repetent. citatos, & puto sub isto membro subsidiariæ contineri & illam exceptionem doli quæ datur aduersus agentem sine actione vera, ex intentione facti, nam omni alia deficiente exceptione ista datur.

Quæst. 4. Quæro an ista exceptio sit odiosa, nam exceptionum aliæ sunt odiosæ, a-
11 liæ fauorabiles, *l. qui exceptionem. ff. de cond. indeb.* & videtur odiosa. †

Primo quoniam actio doli est in odium hominum dolosorum, *l. 1. in princ. ff. de dolo*, hoc edictum inquit prætor aduersus varios, & dolosos, qui obfuerunt calliditate quadam, subuenit, ergo & exceptio doli, cum ex eadem causa sit inducta, ex qua dolus *l. 2. in princ. ff. de except. doli.*

Secundo quia hæc exceptio infamat ex ea condemnatum, & ideo non datur nec aduersus parentes, vel patronos. *l. 4. §. aduersus. ff. de except. doli*, vbi non proponitur ista exceptio contra parentem & patronum, quia opinionem apud bonos mores sugillet id est iniuria & contumelia afficiat. *l. 11. §. decimoseptimo, ff. de iniur.* ibi, si vero non ad sugillationem domini id fecit, *leg. decima. §. octauo. ff. de in ius vocan.* Ibi vel pudorem non sugillet, proprie enim sugillare est liuido colore inquinare, translate vero pro contumelia, & iniuria, vt accipitur in dictis legibus, *Butr. in dicto. §. aduersus.*

Tertio quia est inducta principaliter in odium dolosi. *lege. 1. verb. ideo autem. ff. de except. doli.*

Ex aduerso, quod sit fauorabilis, probatur primo quia exceptio est filia æquitatis. *leg. qui æquitate. ff. de exception. doli.* vbi not. quod exceptiones sua natura, procedunt ex æquitate *Feder. Senens. consilio nonagesimo, casus est talis, Bartol. in §. pactus ne peteret. leg. si vnus colum. tertia. ff. de pact. Azzo in summa de exception.* dicens omnem exceptionem inniti æquitate, copiose *Tiraquell. de retract. consang. §. tricesimoquinto gloss. 1. numero 5.*

Rursus & secundo quia ista exceptione tutus si soluit per errorem repetit. *l. qui se debere. ff. de cond. ob causam.*

12 Pro † resolutione *Bartol. in l. 2. Codic. de rescind. vend. in 4. quæst.* distinguit dicens, quod exceptio doli, aut nascitur ab initio, quando scilicet negocium est dolose contractum, & ista est odiosa, quia scilicet in odium dolosi inducta, eo

quod

quod soluens non repetat, gloss. in *d. l. si qui debere*, Aut nascitur ex post facto propter petitionem, scilicet tempore quo agitur, & tunc est fauorabilis, nam fauore eius, qui læditur inducta videtur.

Sed hæc distinctio communiter reiicitur, vt constat ex *Alexand. in l. siquis cum aliter. numero 6. ff. de verb. obligatio. ex Cagnol. in d. l. 2. in 4. quæstio. Barto. num. 68. vers. secundo concludit*, ratio videtur; quia in *d. l. qui se debere*, non cauillando, dolus fuit ab initio, & tamen, præsupponitur fauorabilis, cum detur repetitio Accedit iudicio meo, quod æque dolo facit, qui ex post facto petit, cum non deberet petere, ac ille, qui dolum ab initio adhibuit, vt palam ex *dict. l. 2. §. circa, & §. sequente per totum*. maxime ibi, nam & inter initia, nihil dolo malo fecit, attamen nunc petendo facit dolose, vnde si ista exceptio est fauorabilis, & illa est huiusmodi, aut vtraque odiosa, & sic contra distinctionem.

13 Quare illa † distinctio frequentior est. Aut exceptio doli competit cōtra ius Com. vt quando succedit in locū exceptio. Maced. & est odiosa, quia & illa odiosa est, & sumit eius naturā, Aut datur ex æquitate iuris naturalis, vt cū succedit in locū exceptionis metus, æquitas enim naturalis dictat, vt succurratur decepto. *Alex.* qui alios citat *in d. l. siquis cum aliter. n. 6. Cyn. & Castr. in d. l. 2. C. de resc. vend. quæst. 2. Dd. in l. 2. C. quod met. caus. Cagn. d. loco. num. 68. & Dd. in l. sub prætexu C. de transact.* ego puto aliter posse distingui scilicet aut exceptio doli succedit in locum alterius exceptionis, & tunc reguletur secundum naturam illius exceptionis, & sit fauorabilis vel odiosa. secundum illam, in cuius locum succedit, ratio est, quia doli exceptio succedens in locum alterius exceptionis, limitatur, & regulatur secundum illam, *Bar. in l. 2. §. sequitur de except. doli, & in §. generaliter ead. d. l.*

Aut est de per se, in locum nullius succedens, & tunc puto exceptionem partim esse fauorabilem, partim odiosam quia partim est inducta odio dolosi, partim fauore decepti, secundum naturalem æquitatem, vt notabiliter dixit. *Alex. in d. l. siquis cum aliter. ff. de verbor. oblig. & Roman. num. 3. Castrens. & Bald. in l. 2. C. quod met causa per l. 1. ff. de dolo*, ibi ne vel illis malitia sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa, ergo idem est in exceptione, quippe, vt dictum est, fuit inducta ex eadem causa. *l. 2. in pr. & ibi gloss. ff. de except. doli* & ita debet intelligi *l. 1. verb. ideo. ff. eod.* & sic erit similis præscriptione decem, vel XX. annorum, quæ est mixta. §. 1. *& ibi Doctor. Instit. de vsucapion. l. celsus*, & ibi scribentes. *ff. de vsucapion. scribentes in leg. fin. Codice de edict. diui Adrian. toll.* Nec obstat q; talis exceptio infamat. Nam, vel fit propterea quatenus in odium inducta, vel q; non omne remediū infamans est odiosum, vt actio tutelæ, mandati &c. Itē quia ex aliqua actione q; s infamatur, tamen non est illa actio odiosa, vt actio tutelæ, pro socio, depositi. *l. 1. §. qui pro socio, ff. de his, qui not. infam.* maxime, quod hæc exceptio infamat infamia facti *dict. l. 4. §. aduersus*, ibi apud graues viros opinio non sugillet not. *Angel. §. sequitur. n. 19. inst. de except.*

Quæst. 5. Huic proxima quæstio est, an tutus exceptione doli, si soluat, possit re-
14 petere. † *Petrus in l. siquis cum aliter. ff. de verb. obligat.* quem sequitur *Angel.* ibi putat cessare repetitionem, quoniam exceptio doli est odiosa, *argum. l. qui exceptionem. ff. de condit. caus. data & c. Bartol. in leg. secunda. Codic. de rescind. vendit. in quarta quæst. & dict. leg. siquis cum aliter*, distinguit, Aut exceptio doli competebat ab initio, & denegatur repetitio, iuxta Petri, *Angel. et Gloss.* sententiam propter odium exceptionis. Aut exceptio nascitur ex post facto tempore petitionis, & tunc liceat repetere a cessante ratione, siquidem hæc exceptio est fauorabilis, ideo fit locus *d. l. qui exceptionem. ff. de condit. indeb.* & citat. *Bartol. in hanc sententiam l. si id quod vnum. ff. de ver. obligatio.* vbi propter dolum actio competit stipulatori.

Sed tertio potest generaliter probari hac exceptione tutus, non repetat ex *leg. secunda Codic. quod met. causa*, arguendo à simili de exceptione metus, & doli, vt infra de hac similitudine sumus verba facturi, nam in ea inquit Imperator quod tutus exceptione metus soluendo non repetit & sicut purgatur ibi metus per spontaneam solutionem, ita purgandus est dolus, & in hanc sententiam multas authoritates congerit *Iason in l. qui se debere. num. 2. ff. de condit. caus. data et in l. siquis cum aliter. num. 10. ff. de verb. oblig.*

15 Contrariam † sententiam dicit Iason probatam esse à *Christ. Castell. & à modernis in d. l. qui se debere, ab antiq. in d. l. 2. C. quod met. causa*, & idem *Ias. d. l. siquis cū aliter, n. 10.*

citat communem opinionem, & eam sequitur, quod præstetur soluenti repetitio, & ytitur argumento ab absurdo, nam condictio indebiti ad repetendum datur, cōtra eum, qui etiam bona fide accipit, & non daretur contra dolosum. Altera ratio est, quia hæc exceptio est fundata super æquitate, ideo fauorabilis, & in ea agitur ad euitandū damnum, eandem sententiam probat *Roman. in l. siquis cum alter. num. 3.*

Primo *ex d. l. qui se debere. ff. de con. indeb.* quæ si non cauilletur probat generaliter, quia ponit reg. quod repetit, quia erat tutus exceptione doli & ibi exceptio competebat ab initio,

Secundo probat text. *l. si non sortem. §. indebitum. ff. de condit. indebit.* vbi ponitur, quod tutus exceptione perpetua soluendo repetit, & talis est exceptio doli *l. pure in fin. ff. de except. doli.*

Tertio quia non potest negari quin iste passus sit dubius propter diuersitatē opinionum, in dubio autem melius est fauere repetitioni quàm aduentitio lucro *l. non debet. ff. de re iudicata.*

Nec aduersantur contraria, & primo ad *l. qui exceptionem* respondeo secundum *Alex. Rom. & Ias. in locis citatis*, loquitur in exceptione odiosa principaliter, vt Macedoniani vel simili. At nostra hæc æque principaliter in fauorem decepti est inducta, & in odium dolosi *d. l. 1. in pr. ff. de dolo*, vt *Rom. d. num. 3. l. siquis cum alter*, & ibi *Alex. numer. 8.* maxime, cùm sit fundata in æquitate naturali, & agatur de damno euitando; cum ex aduerso tex. *in l. qui exceptionem* procedat, vbi volens repetere tractat de lucro captando sicut in Maced. At semper longe melior conditio eius, qui tractet de damno euitādo, ac illius, qui agit de lucro captando *l. fi. C. de iur. delib. l. fi. C. de cod.* & ita dicit esse puram veritatem *Rom. in fin. nu. 3. ad l. 2. C. quod met. caus. resp.* quod illa exceptio est vere odiosa, gloss. ibi, & ideo succedit *d. l. qui exception.* Verum hæc solutio displicet *Bald. ibi numero secundo.* nec non *Castrens. numero quarto.* dicunt enim exceptionem doli, & metus ex eadem causa inductam, scilicet ex æquitate naturali, quæ suadet, vt restituas, quod dolo, vel metu extorsisti, ne detur occasio delinquendi, & ne melioris conditionis sit ille, qui deliquit, dolum, vel metum inferens quam ille, qui non deliquit, sed dolum passus est; vel metum *Sal. l. non solum ff. de nox.* ita fit, quod exceptio quoque metus sicut doli sit non tantum in odium, sed etiam in fauorem inducta, cuius in metu dabitur repetitio, quæ aduersus naturalem rationem specialiter est inducta nō obstante. *l. qui except.* quæ loquitur in mere odiosa exceptione. Soluit ergo Bald. quod non datur ad repetendum actio metus, sed condictio indebiti. *Castrens.* autem dicit, quod in *d. l. 2.* soluens non repetit, quia nec in iure errauit, nec in facto dum soluit, atque ita sit voluntaria, donatio *l. cuius per errorem cum ibi not. per Dec. & Cagn. ff. de reg. iur.* cum alias metu soluens repetat. *l. metum. §. quod prætor ff. quod met. caus* nec appareat ibi, vt putant Dd. metum esse illatū in promissione & solutione. Nos credimus nō ineleganter posse distingui, vt fecimus in proxima superiori quæstione, Aut loquimur in exceptione doli generali, & tunc regulatur secundum exceptionem illam in cuius locum datur per regulam subrogatorū, & si talis sit, vt illa exceptione tutus repeteret, & doli exceptione munitus repetat, & è contra, & istam generalem quando datur loco deficientis actionis appellat fauorabilem. *Roman. in l. si in iudicio numer. 12. ff. solut matrimon.*

Aut agimus de exceptione doli speciali, & conceditur repetitio cum non sit mere odiosa, sed æque principaliter in fauorē etiam decepti sit inducta, & præter *Alex. & Rom. in locis citatis*, credunt *Bal. & Cast. in d. l. 2. C. quod met. cau.*

Quæst. 6. Quæro contra quos datur exceptio doli. Et sane constituenda est re-
16 gula, vt † præstetur aduersus dolosum, vel hæredes, & successores de eo, quod ad illos
peruenit. *l. 2. §. circa, & sequent. l. 4. vsque in fin. ff. de excep. doli*, *Azzo in summa C. eod. num.*
4. Hostiens. eod. tit. ext. num. 7. verb. contra quem, datur autem contra dolosum, siue do-
lum fecerit ab initio, vt *l. eleganter. ff. de dolo*, siue ex post facto, petendo ex ea causa, ex
qua non fuit æquum petere, *d. l. §. circa. cum sequenti.* Et non distinguitur vtrum dolo-
sus sit maior, vel minor dummodo sit proxim⁹ pubertati, & doli capax *Host. d. loco l. hæ-
redibus. § si ff. de dolo. l. 4. §. siquis ff. de except. doli.* Nec etiam refert per se fecerit dolosus,
an per alium, vt Dominus per procuratorem, siquid ad eum peruenit, pupillus per
tutorem quando est factus locupletior. *l. sed & ex dolo in titulo & §. item siquid dolo, &
l. 4. §. item quæritur si debitor, verb. illud. ff. de except. doli, & verb. ego puto.*
17 Nihil etiam interest, vera persona dolū fecerit, an ficta, qualis † est vniuersitas, vel

Muni-

Municipium. *d.l.sed ex dolo.* §. *sed an Municipes*, vbi non negat Iurisconsultus Munici-
pes posse dolum committere, sed quod cum difficultate accidit vt committant, vt ex-
plicat *Hostiens.supra citato loco*, illa enim Interrogatio quid enim municipes dolo facere
possunt, subaudi scilicet de facili, & similes denotant carentiam, & difficultatem, iux-
ta illud si sacerdos peccauerit quis orabit pro eo? quis medebitur incantatori vulne-
rato à serpente; quis putas est fidelis seruus, & prudens? *de penit. distinct. 1.* §. *quod autem*,
quid in omnibus peccatis adulterio grauius? *c. quod in omnibus 32. quæst. 7.* quando igi-
tur dolum per se commiserit vniuersitas tenetur, & poterit per exceptionem repelli,
vel etiam per suos Rectores, & præsidentes in quantum ad eam peruenerit, sicut in
dômino & procuratore dictum est. Datur etiam contra eum, qui petit pœnam ex cō-
promisso si lata sit sententia ex dolo authoris *l. arbitrorum* & *ibi Dd. ff. de arbit.* Præstatur
contra hæredem de eo, quod ad eum peruenit, vel certum sit peruenturum, puta quia
ei acceptilatum est, *Host. d. loco num. 7. verb. si ergo dolo. d. l. hæredibus, & l. si plures, in fin. ff.
de dolo*, vbi ad cæteros successores vniuersales extenditur, nēpe eos, qui per bonorum
possessionem per fideicommissum vniuersale, per adrogationem, bonorum liber-
tatum conseruandarum gratia, successerant in bonis alicuius, *not. in* §. *fin. instit. per quas
pers. nobis acquir, in tit. instit. de acquis. per adrogat. in tit. institut. de adiect.* libertatum con-
seruandarum gratia. Contra successorem particularem, si causam lucratiuam, vel
quasi lucratiuam, habeat, *Azzo dicto loco numero quarto.* vel si lucratiuam, vel qua-
si non habeat competit tamen exceptio doli, si res sit reuersura ad dolosum, pu-
ta si creditor sit ille qui excipiat de dolo, vel agat occasione rei, in qua debitor confer-
18 ret dolum. His vero cessantibus excipitur adhuc contra particularem † successorem,
si velit vti accessione sui autoris, ratio enim est quia vtitur cum sua causa, suisque vitiis.
l. quod ipsis ff. de reg. iur. l. 2. § *& quidem*, & §. *plane*, & §. *dent*, & *l. apud celsum* §. *de authoris*,
& §. *si cum legitima*, & §. *sed & si mulier.* §. *apud Iulianum*, & §. *si quis autem. l. pure.* §. *si eum
ff. de except. doli* Azzo *d. num. 4.* & si plures sint successores, ad quos peruenit etiam mo-
dicum in solidum tenentur. *l. in hæredem. ff. de dolo*, & omnes possunt repelli de eo, quod
dolo fecerunt, ne ad illos perueniret, *Hostiens. d. loco num. 7. verb. vbi autem plures*, his au-
tem consequens est, quod eum aduersus dolosum detur exceptio doli, quod & ille e-
tiam repellitur exceptione, qui aliter contraxit mecum, quā ipse contrahere volebam,
Riminald. sen. cons. 662. n. 3. vol. 4. nec non & ille remouetur exceptione, qui petit, quod
sibi promissum est sine causa. *d. l. 2* §. *circa. ff. de except. doli, Ias. in l. filiusfamilias.* §. *Diuus nu.
7. ff. de leg. 1. afflict. decis. 389. Mars. sing. 482. Pelyn. inc. si cautio numer 26. de fide instrument.
Socein. Iun. cons. 80. num. 7. vol. 3.* fallit si iurata sit promissio, quia iuramentum etiam si-
ne causa valet, ratio est, quoniam æquiparatur sententiæ, in qua non curatur de cau-
sa, *Socein. Sen. in l. ait Prætor.* §. *1. ff. de iure iurand.* rursus, & illi obstat exceptio, qui ait
aduersus transactionem. *l. eleganter.* §. *si quis post transactionem. ff. de condit. indebiti*, ibi: do-
lo enim facit, qui post transactionem expertus, amplius petit, & paulo supra volenti
19 litem contestari, licet opponere doli mali exceptionem. Præterea † nocet exceptio
doli, in omnibus contractibus bonæ fidei quando agitur, contra æquitatem, *Ias. in l.
[illegible]* §. *qui seruum. num. 7. ff. de leg. prin.* ratio est, quia exceptio doli, sicut actio in-
est bonæ fidei iudiciis. *d.* § *qui seruum. l. si quis affirmauerit. ff. de dolo. l. sed et si. ff. sol. matrim.
Albert. Bolog. in rubr. de verbor. obligat. cap. 13. numer. 31.* præstatur quoque ista exceptio
contra pupillum qui rem suam obligatam tutori, sine decreto petit, cum pecunia ver-
sa esset in eius vtilitatem, puta quia sit eius creditori soluta cui sub pignore debeba-
tur, vel sub grauioribus vsuris, *leg. si pupillorum.* §. *fin. & ibi gloss & Doctor. ff. de rebus
eorum*, quod est notatu dignum, cum textus dicat, obligationem factam quidem
à tutore sine decreto, non valere & tamen obstare exceptionem doli, vt per *Simon-
cell. de decretis lib. 2. titul. 5. numero 25.* Conceditur etiam contra eos, qui aliqua definiti-
20 onis æquitate † poterant repelli. *l. qui æquitate ff. de exception. doli. l. 1. ff. de vacat. mune-
rum*, dolose enim facit, qui contra æquitatem agit; opponitur & iam hæc exceptio
contra executionem sententiæ latæ ex falsis allegationibus contra præsentem et per
Angel. Alexand. in l. qui Romæ. §. *duo fratres. ff. de verbor. obligat. per leg. à te*, & per *leg.
legatarius. ff. de dolo.* Contra ementem actionem dolosam opponitur exceptio doli,
Bartol. in leg. 4. §. *si nunc legitima numero secundo. ff. de exception. doli*, & gloss. ibi, quam
21 dicit notab. *l. 2.* §. *item quæritur. ff. de except. doli.* Obiicitur † quoque hæc exceptio in
actione noxali, scilicet quando Dominus actione noxali conuentus, seruum præ-
sentem, non defendit, sed duci eum permittit, veluti qualiter dolo non fecerit, vt in

potestate eius non perueniret, adhuc conueniretur actione noxali, nam doli exceptione proposita absoluendus est, *l. si plurium. §. si quis dicat. ff. de noxal. et ibi gloss. in verbo doli mali*, facit, *l. generaliter. ff. eodem titulo.* limitatur autem prædicta regula multis

22 casibus, vt infra. Sed quod dictum † est dari hanc exceptionem in pupillum, si versum sit in eius vtilitatem procedit etiam in furioso. *l. 16. ff. de exceptione.* doli, & generaliter accipi potest in omnibus, quibus propter qualitatem personæ non recte soluitur. *l. 4. §. si quis pupillus. ff. de exception. doli*, & ideo contra minorem. *d. l. 4. §. item quæ-*

23 ritur si vniones *verb. quæ in tutore.* Nocet quoque exceptio, quibus † voluntas testatoris refragatur. *l. qui in alterius. §. fin. & ibi Dec. & Cagn. ff. de regul. iur. l. fin. in fin. ff. de except. doli. l. 4. §. item quæritur verb. præterea iuncta gloss. ff. de except. doli*, vbi gloss. exemplificat, contra Dominum soli, in quo est bona fide ædificatum, nisi sumptus factos in ædificando velit restituere, *l. 14. ff. de except. doli. §. certe illud institut. de rer. diuis.* sicut in simili petens per vtilem in rem actionem, tabulam, in qua aliquis pinxit bona fide, si non soluat impensam picturę, poterit per exceptionem doli mali submoueri. *§. si quis*

24 *in aliena tabula verbo at si is, de rer. diuis.* Rem etiam & pœnam † petenti opponitur exceptio doli. *l. 4. §. Labeo ait si de homine. ff. de except. doli, & eadem lege. §. idem quæritur si cum eo.* Rursus quando res ad dolosum reuerteretur, nam obstat tunc exceptio doli. His explicitis quæro ad dictam regulam. An regula prædicta limitetur in parente, &

25 patrono † sicut actio, & videtur quod non per textum in *l. 1. §. si parens. ff. si quis à parente fuerit manumiss.* Sed respondetur contrarium esse verius quoniam ea infamat condemnatum, cessat enim exceptio hæc doli aduersus eos, quibus loco exceptionis doli obiicitur exceptio in factum, quæ vt puto verbis bonæ fidei temperanda est ad instar actionis dolosę. *leg. non debet. ff. de dolo*, nimirum his excipiens dicit, quia non conuenit bonæ fidei, quem cum alterius iactura locupletari ideo, &c. & hæc quidem exceptio infamat infamia facti. *dict. l. 4. §. aduersus. ibi apud graues viros, not. Aret. in §. sequitur numero decimo nono, Institut. de action.* Non obstat contrarium, nam procedit in hærede filii, qui patrem repellit exceptione doli; quia tenetur exhibere illam reuerentiam. *l. hæredibus. l. non debet. ff. de dolo.* Præterea in casu pecuniæ non numeratæ, quam patronus quasi numeratam petit; non exceptione in factum, sed non numeratæ pecuniæ erit repellendus, *dict. §. aduersus.*

26 Ampliatur limitatio vt obtineat † siue patronus ex suo proprio contractu conueniatur, siue ex alieno, quia ei semper reuerentia exhibenda est.

Ampliatur etiam in hærede patroni, nam à liberto conueniti doli exceptione potest, quia patrono debetur tam viuo, quam mortuo *d. §. aduersus.*

Quæst. 7. Sed hic quæritur an exceptio doli detur contra hæredem patroni, &

27 videtur † dari per *l. hæredibus. ff. de dolo*, vbi actio doli datur contra patroni hæredem, ergo & exceptio, per regulam, quod cui damus actionem, &c. tamen contrarium est decisum in *dict. §. aduersus*, vt ratio differentiæ inter actionem & exceptionem ponitur pulchra à *gloss. in d. l. hæredibus. ff. de dolo*, & ideo ampliatur etiam in hærede.

Restringitur si cum hærede liberti patronus agat, doli enim exceptione potest repelli *d. §. aduersus*, ratio est, quia hæres liberti, reuerentiam non tenetur exhibere patrono.

Quæst. 8. Quæro quæ si differentia inter exceptionem doli, & exceptionem

28 compensationis. † *Apostill. ad Dyn. in reg. dolo facit in lit. B.* remissiue tamen *Ias. in §. in bonæ fidei in verb. quæ sit differentia instit. de act. Bart. in l. qui inuicem. ff. de compensation.* sed in hoc non insisto.

Quæst. 9. Proxima præcedenti quæstio est, an exceptio doli, quæ poterat op-

29 poni contra cedentem possit † opponi contra cessionarium, veluti hæres ab extraneo institutus fuit, & a proximo consanguineo testatoris ad quem legitima hæreditas si decessisset intestatus, peruenisset, dolo inductus repudiauit hæreditatem, quam si peteret, dolosus ille consanguineus, potuisset exceptione doli repelli, sed si eam cessit Sempronio per donationem, vel emptionem, an & Sempronius possit eadem exceptione doli summoueri?

Pendet hæc quæstio ab illa generali quæstione, An exceptio quæ obstatura fuisset cedenti possit obstare cessionario, de qua per *Dynum in reg. sor. in 6. Bart. Ang. Raph. Imol. in leg. doli. ff. de nouat. Bartol. in leg. apud Celsum. §. si cum legitima ff. de except. doli per glossam & Raphael. in leg. pure. s. §. sicut, & ibi Angel. ff. de doli exceptio. Et Iacob. de Are.*

in d. l.

in d.l.doli placet affirmatiua per l.quod ipsis,& l.in omnibus.§.non debeo ff.de regul.iur. vbi quod ipsis,qui contraxerunt obstat, & successoribus eorum obstabit, & in §.non debeo,inquit text.non debeo melioris conditionis esse, quam auctor meus, à quo ius in me transit,cui confert text. in l.mutus.§.plerumque.ff.de reg.iur. vbi plerumque emptoris eadem causa esse debet circa petendum, aut defendendum, quæ fuit authoris, idem ergo videtur in cessionario:nam cedere in hac materia nihil est aliud,quàm iura, vel actiones, nobis competentes in alium transferre.l.fin.in 1.Cod.de iur. dot.l.patri. §.1.ff.de minor.l.vt tantum.§.penult.de seruit. Præterea huic sententiæ suffragatur argumentum à simili nam exceptio compensationis, quæ obstabat venditori opponi potest l.exceptio.ff.de exceptio.ff.de except.rei ind.& l.in hoc iudicio.§.si inter Socios ff. commun. diuidun.l.idemque. §.fin.pro Socio. Tertio quia exceptio doli vel metus officit. Angel. § sequent.num.77.instit.de act.

E conuerso, quod imo non noceat cessionario doli exceptio,quæ obstabat cedenti, est text. in d.l.apud Celsum §.de authoris dolo verb.si cum legitima.ff. de except. doli mali eius, qui ei cessit pati non potest.

30 Secundo hæc exceptio † personalis est. l. 2. §.sequitur verb.si in eâ re.ff.de exceptione doli,& ideo non transgreditur personam Raph.in d.§.de authoris, nec etiam per consequens nocere cessionario debebit. Per quam rationem dicunt, Doct.Ang.in d.§ sequitur nu.17.Dyn.in d.c.is qui certus, quod exceptio banni, vel excommunicationis non officit cessionario.

31 Tertio adstipulatur,quia † actio cessa, est eadem in persona cessionarii,quæ fuit in persona cedentis Angel.d §.sequitur,num.17.ver.ista tamen ratio vt in persona cedentis excludebantur per exceptionem ergo &c. Hanc sententiam probat, Bartol. in l.& hæredi.§.nos autem num.1.& gloss.mag. in cap.1.de iure patronatus in 6.

Quarto exceptio oriens ex delicto personæ non nocet cessionario,d.l.4.§.de autoris talis autem est exceptio doli,ex delicto enim oritur,cum dolus sit delictum, vt sæpe probatum est. Ad conciliandas dissidentium doctorum sententias Dyn. in d.reg. is,
32 qui † distinctionem facit,quæ placet Bart.in d.§.si cũ legit.aut exceptio cohæret rei, aut personæ,si rei cohæreat,& tunc nocet exceptio cessionario, d. l.ex exceptio. ff. de re iud. Socein.sen.consf.264.num.12.& ideo exceptio compensationis nocet, quando rei cohæret magis quam personæ.l.si quid.ff.de compensationibus,vbi datur etiam fideiussori ipsius debitoris,quod non fieret si esset personalis.l.exceptiones,quæ personæ,& §.rei.ff de exceptioni.Probat Alber.in l.doli n.13.in fin.ff de nouat.aut exceptio cohæret personæ, & tũc aut cessionarius habet titulum lucratiuum,vel quasi, & obstat exceptio, & ita procedat prior opinio. Aut titulum,nec lucratiuum,nec quasi lucratiuum,sed onerosum,& tunc non officiat exceptio cessionario.d.§ de authoris,& §.si quis ex causa legati,et §.si cũ legitima.l.4 ff.de except.doli,& ita procedat. Secunda opinio, & in hac eadem distinctione obstatura est exceptio banni, vel ex communicationis.

33 Aliam † distinctionem facit Ioan.And.in d.l.doli ff.de nouatio: aut cessionarius intentat exercitium directarum & tunc quia agit nomine cedentis obstat exceptio perinde,ac si ageret cedens,cuius nomine agitur. Aut intentat vtiles nomine suo proprio, & sibi petit aduersarium condemnari iuxta not. per Dyn.et Bart.in l.si de ea.ff.de solut.in l.qui stipen.& ibi Bart.& Dd..C.de procur.& tunc subdistinguendum est aut talis exceptio inficit actionem competentem cedenti & eius substantiam, qualis est exceptio doli, vel metus, vel compensationis,& obstat Aut vero non inficit dictam actionem vt exceptio damni, vel excommunicationis, & tunc iterum distinguendum est, nam cessionario ex causa onerosa non obstat,secus ex causa lucratiua,d.§.de authoris,et d.§. si cum legitima, verum quia secundum membrum huius distinctionis,in quo dicitur si exceptio inficit actionem,vt est exceptio doli &c. redditur falsum per d.§.si cum legitima,exceptio doli non obstat cessionario emptori. Ideo alia fuit distinctio eiusdem Ioan.Andreæ in d.c.1.de iur.patronat.in 6. Nam facit tres casus,quam probat cum quadam declaratione, Imol.in d.l.doli,et Angel in d.§.sequitur.num. 17. verb. & ista consideratio, diciturq; seruari in practica. Primus casus est, aut est vitium ipsius rei, & nocet cessionario per ea,quæ diximus de compensatione,etiam si esset ex causa lucratiua. l. vitia eum ibi not.C.de acquir.possess.

Secundus casus est, quãdo vitiũ inest ipsi actioni, & tunc iterũ distinguendũ est, secundũ declarationẽ Imol. quã facit ad Io.Andr. aut vitiũ est cõmissum in ipsa actione

quærenda, & tunc etiam obstat cessionario, etiam ex causa onerosa, *gloss. in d. §. si cum legitima Socc. sen. cons. 284. n. 13. vol. 2.* vbi pulchre, aut non est vitium in ipsa actione sed in præambulo præcedente acquisitionem ipsius actionis, & tunc adhibetur distinctio, aut ex causa onerosa, aut ex causa lucratiua, & ita procedit *d. §. si cum legitima.*

Tertius casus est si vitium non inest, nec rei, nec actioni, sed personæ tantum authoris, & tunc non obstat cessionario etiam ex causa lucratiua, & ita soluitur, per *gloss. in d. c. 1. de iur. patron. in 6. &* copiose refert *Ang. in d. §. sequitur nu. 15. vsque ad numer. 18. verb. ex quo sequitur*, vbi in hac quæstione cessionis facit ad maiorem declarationem, aliquas conclusiones.

34 Prima † est in quibus casibus diximus, exceptionem doli non obstare cedenti, procedit conclusio quando facta cessio ad vtilitatem cessionarii, secus si esset facta ad vtilitatem cedentis, tunc non obstaret. *l. apud celsum. §. de authoris verb. idem tractat.* & facit. *l. nomen. C. quæ res pign. oblig. poss. Bart. & Dd. in l. facta. §. si hæredes ad Trebell.*

Altera est conclusio, quando cessionarius succedit per cessionem actionis, tunc exceptio obstat cedenti; sed si succederet per traditionem rei, exceptio doli cedentis, non officeret, ratio differentiæ est, quoniam vbi fit cessio, dolus est in actione, ex qua actione cessionarius agit: iure igitur obstat exceptio. Sed quando per traditionem nō est dolus in ipsa traditione, ex qua immediate venit cessionarius, sed est in causa anteriori secundum *Dyn. & Bart. in d. l. doli.*

Verum hæc conclusio non transit sine difficultate, etenim improbat eam *Raphad. in d. §. de authoris*, dicens nullam esse constituēdam differentiā, inter cessionariū, succedentem per cessionem actionis, vel per traditionem rei, quoniam sicut obstat exceptio doli in primo casu, quando est apud cessionarium, illa eadem actio, quæ fuerat apud cedentem, ita est apud eundem idem dominium, quod fuerat apud tradentem, vt refert *Angel. d. loco, & num 17. verb. ista tamen ratio.*

Altera est conclusio vltra Angel. quod exceptio doli, quando cessionario non nocet conuertitur contra dolosum cedentem, & actionem aduersus eum intendit. *d. §. si cum legitima, iuncta gl. in verb. non post & d. l. 4 §. item quæritur si debitor verb.* cum non ego te circumuenerim, facit in text. *l. si quis affirmauerit primo responso. ff. de dolo. l. si mater. C. de dolo, & l. dolum. C. de peric. & commod. rei vend.* de hac quæstione & sequen. vide *Alex. in l. si quis num. 5. ff. de iureiur. & in l. qui stipendia. C. de procurat.*

Quæst. 8. Coniuncta est præcedenti; & illa quæstio. An exceptio doli, quæ
35 competebat aduersus † delegantem, competat aduersus creditorem, cui est facta delegatio, Ad cuius quæstionis dilucidiorē intellectū pręmitto quid sit delegare, & quo facto fiat delegatio, & vtrumque explicat, *Vlpia. in l. delegare. ff. de nouat.* delegare est inquiens alia dare Reum creditori, vel cui creditor iusserit, fit autem delegatio, vel per stipulationem, vel per litis contestationem. Hinc *Seneca lib. 4. de beneficiis.* Debitores nobis Deus delegat, precaturque, vt illi pro se gratiam referant. Ideoque delegatio est alterius debitoris, in suum locum substitutio. Tractant articulum Dd. com. in *l. doli ff. de nouat. Bart. Alber. Imol. Castrens. nec non Angel. in §. sequitur num. 18. institut. de action.*

36 Et videtur probabilior † sententia affirmatiua. Primū *ex l. Iulianus. ff. de except. doli*, in qua *Vlpia.* ait, quod delegatus non solum vtitur exceptione doli ad repellendum secundum creditorem, sed habet aduersus delegantem siue stipulantem, sine causa, vt liberet eum ab illa obligatione, faciens sibi acceptam pecuniam, quod etiam probat iisdem ferè verbis, *l. 2. §. 1. ff. de donat.*

Secundo suffragatur *l. sed Iulianus. §. non solum. ff. ad Maced.* vbi exceptio Maced. non solum mutuanti pecunias obstat, sed & ei cui est facta delegatio crediti, ergo multo magis & exceptio doli, quæ secundum naturalem æquitatem est inducta. *l. quia iniquitate de except. doli.*

Tertio ex *l. 4. § apud Iulianum. ff. de except. doli.* Nam ibi hæres Soceri, à quo dos petebatur per maritum de dolo mulieris excipit.

Quarto, adiuuat prædictam opionionem, quia daretur occasio fraudis, & ideo creditor sciens se posse repelli exceptione doli, delegaret debitorem, at fraudibus est obuiandum Sed respond. *Alber. d. l. doli num.* 10. quod non est nouum, vt lex permittat, vt qui experiri non potest in alium vendat. *l. acquisitam. §. cum me viuo. ff. de neg. gest. l. sed & lex. §. si communem. ff. fin. regund.*

Ex aduerso est text. *in d. l. doli ff. de nouat.* quæ in hoc articulo est velut lapis angularis, & multa elegantius etiam definit, adeo vt *Bald.* ibi dicat, propter hanc solum, legem,

gem quia iam ſciebat, fuiſſe quemdam ſcholarem approbatum, nam *Paulus ait*, doli mali exceptio, quæ poterat deleganti opponi, ceſſat in perſona creditoris, cui quis delegatus eſt, & huic legi, velut Reginæ obſequium præſtant, & quaſi famulæ dicta dominæ referunt, plures aliæ leges, nempe. *l. Herennius. ff. de except. rei iud. l. ſi quis delegauerit. ff. de nouatio. l. §. quid ſi patronus. ff. quarum rer. actio non detur. l. ſi donaturus. ff. de condit. ob cauſam. l. quid quod in fine. l. & mihi. ff. de donat. l. apud Celſum. §. idem quæritur ff. de except. doli. Lecum in fundo. §. fin. ff. de iur. dot. & omnes* ferme illa ratione vtuntur, quoniam ſecũdus creditor, dolo non fecit, ſed ſuum petit. *l. cui dolo, & l. nullus videtur. ff. de reg. iuris. Dyn.* ex hoc Laberintho tuto euaſurus ad inſtar Dedali, plura membra diſtinctionis, quas filo promit, vt refert, & declarat *Bart. in l. doli.* Ad inueniendam etiam viam veritatis *Alber.* ibidem aliam diſtinctionem ſupplet.

Angelus vero in d. §. ſequitur. num. 58. regulam conſtituit, cum ſuis limitationib.
37 *Caſtr.* etiam quæſtionem dirimit per regulam, & limitationes. Eſt † autem regula negatiua, ſcilicet.

Exceptionem doli non poſſe opponi aduerſus ſecundum creditorem, quæ valuiſſet contra delegantem; Ex *dict. l. non* & ex *l. ſi quis delegauerit. §. fin. ff. de nou.* cum aliis deductis cuius regula ſane pluribus rationibus, quaſi columnis innititur.

Prima eſt vt ait *Caſtr. n. 4.* quæ procedit ex perſona debitoris delegati, ſc. quia cum eo conſentiente ſit facta delegatio, videtur illam exceptionem voluiſſe remittere. *d. l. ſi quis delegauerit.* Duæ ſunt expreſſæ in *d. l. doli* ſc. quia non fecit contra legem ſecundus creditor, cui eſt facta delegatio, ibi nihil in ea promiſſione &c. & *l. ſi donaturus. ff. de condit. cauſ. data*, ibi maritus ſuum negocium gerit, & nihil dolo facit. Tertia ratio eſt, ibi ſc. rei autem, & ibi, quia in priuatis contractib. & pactionib. nõ facile ſcire petitor poteſt; quid inter delegantem, & delegatum actum ſit, aut ſi ſciat, diſſimulare debet, ne curioſus videatur, nam aduerſus curioſum extat adagium, inferorum tricadas quærit, & curioſum eſſe, perniciosum eſt vitæ, vt dixit *Euripid. in Hipp. & Cic. in Lælio* ſatis ſuperq; ſit ſuarum rerum cura, alienis nimis implicari, nimis moleſtum eſt. Quarta eſt ratio Angeli ſupra citato loco, quoniam ſecundus creditor nititur ſua ſtipulatione, ſuoq; contractu, in quo non adeſt vitium. Ampliatur hæc regula, vt procedat etiam in aliis exceptionib. nedum in exceptione doli, palam eſt ex. *d. l. doli*, idemq; & in cæteris ſimilibus exceptionibus, militant enim eædem rationes.

38 Extenditur † ſecundo vt procedat tam in exceptionibus mere perſonalibus, vt banni, vel excommunicationis, quàm in exceptionibus cohærentibus rei, vt exceptiõ metus, *Angel. d. §. ſequitur num. 18. in fin. Alber. numero. 4. in fine. d. l. doli Bart. ibi numero 10. in fine.*

39 Limitatur † verò primò ex *d. l. doli in verbo diuerſum* ſcil. quando ſubeſt eadem ratio emendandi doloſam exceptionem, vt in muliere & minore eſt perſpicuũ, *Bar. ſing. 3. inter ſing. Doct.* nam, & in delegatione mulieris, interceſſio eſt, & in delegatione minoris circumſcriptio, vt plane dicit *Vlpian. ibi*, & ita ceſſant rationes, & regulæ ſupra deductæ.

Secunda eſt limitatio quando pecunia quæ ſoluitur ſecundo creditori eſſet reuerſura ad delegantem, cui obſtabat exceptio doli, *l. apud Celſum. §. apud Iulianum. l. pure §. pen. ff. de except. doli d. l. ſi donaturus in fine*; *Azzo in ſumma num. 4.* vbi multa deducit. Ratio limitationis eſt, quia eſt perinde, ac ſi delegatio facta non eſſet, ex quo ad delegantem commodum redundat, vel quia ex ſuo dolo commodum ſentit perinde rectum; quippe ſi ipſe petiiſſet, reiectus eſſet doli exceptione delegando rẽ conſequeretur, ceſſat etiam & illa ratio, quod ſecundus creditor ſuum petat, cum ad delegantem ſit rediturum. Tertia eſt limitatio quãdo delegatio eſt facta ex cauſa lucratiua, vt *leg. Iulianus. ff de except. doli.* Ratio videtur, quia ex alterius dolo lucraretur, & dolus alterius ſicut non debet perniciem afferre, ita nec commodum, reſtringitur autem iſta limitatio, vt non procedat in exceptionib. mere perſonalib. quæ deleganti competebãt vt ne plus damnetur, quam facere poſſit, nam hęc exceptio non obiicitur. II. quia non egreditur perſonam *l. pen. cum gloſſ. ff. de non. l. ſi id quod. §. ſi cum. nu. ff. de donat.* niſi aliud forma promiſſionis in delegatione ſuaderet, iuxta *gl. in d. l. Herennius. §. 1.* Etenim ſi promiſerit aliquis pro marito reſtituere rem, illud quod maritus debet ex forma huius promiſſionis, opponeret delegatus exceptionem, ne conueniatur, niſi in quantum facere poſſit. *l. ſi prior. ff. ſol. mat.* Quarta eſt limitatio, ſi ille, cui eſt facta delegatio non eſt verus creditor, ſed putatiu' *d. l. Iulian. ff. de excep. doli. l. 2. §. aliud iur. eſt. ff. de don.* ratio limitationis eſt

& puto, quia stipulatio delegationis redditur sine causa, cum ille non inueniatur verus creditor. ideo succedit reg. *l. 2. §. circa. ff. de except. doli*, & quia delegatio præsupponit verum creditorē, cui fiat delegatio, *l. delegare. ff. de nou.* quam limitationem verā esse ait *Bart. d. l. doli num. 9. verb. pr. quæst.* & *Ang. d. §. sequitur, n. 18. verb.* ac etiā fallit, quādo debitor delegatus erat contra delegantem tutus tali exceptione, quæ concederet soluti repetitionem. Alias si non posset repetere a primo creditore, nec à secundo, imo postquam soluisset huic secundo creditori, primus creditor recuperaret ab eo, vt *Bart.* ait, & per consequens non opponeret contra secundum creditorē exceptionem, sed quia tutus exceptione doli repetit, vt diximus in doli exceptione, limitatio procedit indistincte.

Q. 9. Quæro quibus personis exceptio doli competat, Et videtur quod damnū passo, & hæredib. eius *l. hæredib. ff. de dolo*, nam si hæredib. datur, vt ibi, actio doli, merito &
40 exceptio per reg. cui damus † actionem, multo magis exceptionem cōpetere quis dixerit, *l. iniusto. §. cui damus. ff. de reg. iur. l. 1. §. is autem. ff. de superficieb. & l. creditori in fin. & gl. per illum tex. C. de pact. c. qui ad agendum, de reg. iur. in 6. Bald. cons. 285. incip. sup. eod. lib. 4.* Cæterum non videtur hæc opinio admittenda, quippe quia damnū passo & hæredib. eius conuenit magis actio, quam exceptio, siquidem illa recuperat agenti, quod per dolū perditū, vel amissum est, *l. si plures ff. de dolo*, vbi si plures dolo fecerint, & vnus conuētus in iudicio per actionem doli restituerit, liberat omnes, & hæredes, ideo conueniuntur actione doli, quia restituere possunt, q̃ ad eos peruenit. *d. l. si plures in fine*, sed exceptio doli non ita, quippe excipiens hoc agit, ne patiatur damnum, vt accidit debitori, qui soluit pupillo sine tutore ex qua solutione factus est ille locupletior, si iterū cōueniatur obiicit exceptionem. *l. 4. §. si quis pupillo. ff. de except. doli*, non quia damnum sit passus, sed ne iterum soluendo damnum patiatur. Confirmatur, quia in exceptione a-
41 gitur de retentione *l. per retentionē. C. de vsur.* ac ita damnū est si solueret. † Nec officit regula cui damus actionē, quandoquidem perdit officiū suū, quoties sit diuersa ratio, *Dec. ibi Abb. post Ant. in c. debitores per illum tex. de iureiur.* vt hic, veluti si quis stipulatione sine causa promiserit, si conueniatur habet exceptionē doli. *l. 2. §. circa. ff. de except. doli*, ne soluat sine causa, ecce antequam soluat, non patitur damnum, sed excipit ne patiatur, agere tamen non potest de dolo contra stipulatorem, quia stipulando dolo non facit, sed tunc quando incipit petere, *d. §. circa. Quare Azzo in summa. C. n. 4.* inquit exceptionē doli præstari dolum passo, & omni possidenti & ideo dicitur in rem ex parte opponentis eam, ex parte eius, cui opponitur est personalis *l. 2. § sequitur. ff. de except. doli.* verum nec Azo videtur rem bene explicare propterea quod exceptio non videtur dari, quia dolum passus est, sed ne dolo circūueniatur, nam si dolum iam passus esset, actionem ex emendatione damni haberet ad interesse. *l. arbitrio. ff. de dolo.* palàm est, nā qui æquitate defensionis infringere actionē potest, exceptionem doli habet. *l. 12. ff. de except. dolo*, antequam conueniatur in iudicio non est passus dolum; tunc incipit dolo de-
42 cipi, quando vocatus in iudicio, proinde excipit de dolo; Illud præterea, quod † exceptio doli, detur omni possidenti, nimis effuse videtur dictum, quid enim si actor iure agat, & reus nulla æquitatis defensione sit munitus? non erit locus exceptioni doli *d. l. 12. à contrario sensu* Quare debitor, possidenti, vel quasi, siue reo conuento, ne contra æquitatem ex malitia alterius dispendium patiatur.

43 Datur † contra petentem vsuras supra legitimum modum *Bar. post gloss. in l. Iulianus, ff. de act. empt* Conceditur ergo primum his, qui aliquam habent exceptionem in factum, nam ex omni in factum exceptione oritur exceptio doli. *l. 2. §. item quæritur. ff. de except. doli.*

44 Secundo promittentibus † sine causa. *l. 2. §. circa.* Tertio illis quibus tacite, vel expresse factum est pactum de non petendo. *dict. leg. secunda, §. item quæritur, & §. non maledictum.*

Quarto his, qui aliqua æquitatis defensione infringere actionem possunt *dict. leg. 2.*

Quinto conceditur illis, qui soluerunt his, quibus sine aliqua solennitate non recte soluitur, vt furiosis & pupillis, si non facti sint locupletiores, iterum vocantur ab illis in iudicio *l. 4. §. si quis pupillo, & §. denique. ff. de except. doli.* Sexto & illis à quibus petitur res simul, & pœna. *dict. l. 4. §. Labeo ait* si de homine. Septimo debitori delegato putatiuo creditori, vel creditori vero, sed ex causa lucratiua *leg. Iulian. ff. de except. doli. l. 2. §. 1. ff. de donat.* VIII. debitori delegato à furioso, vel pupillo quoniam mētis compotē, vel pubetem

puberem existimabat, & in rem pupilli, vel furiosi versum est, *l. si debitor. l. 4. §. item quæritur si debitor* verbo nam & de pupilli dolo. *ff. de except. doli.* Nono si tractatus habitus diuersus sit à contractu, datur contrahenti exceptio doli, *Imol. in l. si quis cum aliter col. 3. verb. item aduerte per hanc legem ff. de verb. obl.* X. datur ei, qui pecuniam quasi mutuam opinione sua accepit à Titio, qui animo donandi tradidit, nam si nummi sint consumpti, & donator petat, doli mali exceptione submouetur, quia secundum voluntatẽ dãtis nummi sunt consumpti. *l. si ego pecuniam. ff. si cert. petat.* XI. Datur generaliter ex quibuscunq; contractib. ex quib. aliquis lædi potest. *Gabr. cons. 154. n. 43.* XII. Datur & his, qui de dolo stipulati sunt si conueniantur. *l. 4. §. item quæritur si vniones verbo. Labeo & si ex stipulat.*

Decimotertio & Domino, si conueniatur ex contractu serui, & mortuo seruo durat in persona domini exceptio, *Castr. in §. si filius. l. si tibi ff. de pact.* XIV. Datur patri, vel domino ex contractu serui, vel filii de peculio in infinitum. XV. datur in vltimis volũtatibus hæc exceptio. *l. 71. §. falsum. ff. de cond. & demonst.* XVI. Debitori, qui soluit creditori creditoris, vel, qui culpa creditoris perdidit pecuniam, quam volebat soluere. *l. si opera. ff. de except. doli.*

Q. 10. Sed hic opportune quæritur. An hæc exceptio doli competat ei, qui aliam exceptionem habet. Vt sicut, aliam actionem doli habentib. non præstatur actio doli, nam ita habenti aliam exceptionem denegatur ista doli, atq; in effectu, quæstio erit,
45 an exceptio dolo sit subsidiaria, quemadmodum † actio. Et videtur affirmatiue respõdendum. I. quia ex eadem causa est vtraque introducta. *l. 2. in prin. ff. de except. doli;* palã est autem hanc exceptionem ex eadem causa esse propositam, ex qua proposita est de dolo actio.

Secundo quia vtraq; est famosa, de actione est tex, in *l. non debet. ff. de dolo, de except. in l. 4. §. aduersus. ff. de except. doli* ibi, quæ parentis opinionem apud graues viros sugillet & ideo non passim indulgenda est, vt de actione doli, inquit *IC. in l. si oleum, §. merito. ff. de dolo iuncta l. diuus Adria. in fin. ff. de restit. in integ.* dum ait tunc demum ad actionẽ famosam esse descẽdendũ, cũ alio remedio locus esse non põt; & hanc opinionẽ, q. sit exceptio subsidiaria, pbat *Ias. in l. natural. §. nihil cõmune n. 66. ff. de acq. poss.* quæ tertio cõfirma
46 tur quia sup. est dictũ exceptionẽ aliã esse directã, aliã subsidiariã. Contraria † tamẽ opinio verior est, vt ait *Ang. in §. sequitur n. 20. verb. quæro an except.* & pbat p *l. apud Celsum §. item quæritur si vniones verb. Labeo & si ex stipulatu. ff. de except. doli* ibi, & si ex stipulatu actio competat, propter doli clausulam, nocere doli exceptionem;

Secundo vltra Angel. probatur in *l. 2. § item quæritur, verb. & si generaliter. ff. de except. doli,* vbi exceptio doli datur illis, qui habent exceptionẽ in factũ III. ex *l. qui æquitate. ff. eod. tit.* in qua habẽs aliquã defensionẽ ad infringendã actionẽ tut⁹ est etiã doli exceptione. Ratio discriminis est, inter actionẽ & exceptionẽ, q a inq t *Ang.* exceptionẽ esse fauorabiliorẽ, est. n. defensio. *d. l. qui æquitate, Ang. in rub. instit. de except. l. defensiones. C. de except. l. 1. ff. de iur. & fact. ignor. l. siquidem. C. eod.* late *Ang. in rub. de excep. n. 3.* Merito fauorabilior est, argum. *l. fauorabiliores. ff. de reg. iur.* Ratio est etiã, vt puto, qa exceptio doli nascitur ex iniqua petitione actoris, *d. l. 2. quæritur, verb. & generaliter* ibi: quia dolo facit quicunq; id petit, q aliqua exceptione elidi põt *d. l. qui æquitate*; ergo ne frustra oriatur, debet cõpetere etiã si vigeant aliæ exceptiones. Preterea & illa ratio confert quia nullus plurib. defensionib. vti prohibetur, secus pluribus actionibus *l. in hæredem. §. eligere de tributar. act. l. fin. C. de codicill. c. nullus plurib. de reg. iur. ext. l. nemo ex his. ff. de reg. iur. l. nemo*
47 *prohibetur de except.* Ampliat *Angel.* † vt sæpe habens exceptionẽ doli, vti possit etiam actione condictionis, ad obtinendã plenã liberationem, vt *l. Iulian. in prin. & §. 1. ff. de except. doli. l. dolo fact. ff. eod.* vbi debitor, cui est relicta liberatio in testamento, damnando hæredẽ, exceptione munitus est, contra hẽredẽ petentẽ, & p̃terea habet actionẽ ex testamento, vt liberetur. *Castr. in l. si pater tuus n. 2. C. qui bonis cedere possunt*, dicens q tutor exceptione doli põt adire iudicẽ, & petere hoc declarari citata parte. Nec vim habent allegata ex aduerso. Primum enim euertitur. negando sequelã, nam & si ex eadẽ causa actio, & exceptio doli inducatur, scil. ne istis malitia sit lucrosa; illis vero ne simplicitas sit damnosa *gl. d. l. 2. & l. 1. in pr. ff. de dolo*; non tamen sequitur q eodem modo cõpetant; cum magna sit diuersitatis ratio, vt ostendimus. Alterũ commouetur, quia non diuerso modo infamat actio sc. infamia iuris, *l. 1. §. qui furti. ff. de his, qui not. infam.* & exceptio nempe infamia facti, quæ leuior est. *d. §. aduersus,* ibi apud bonos viros &c.

Ad *Ias. respond.* quod ipse non ait absolute, subsidiariam sed quod est differentia

inter exceptionem facti,& exceptionē doli subsidiariā,nam aliquando datur nulla alia existente exceptione,vt est,quando datur in subsidium exceptionis pacti. l. rescriptum.§.fin.de pact.l.& hæredi.§.præscribit,& l.& suum eod.tit.

Vidimus quibus competat exceptio doli. Videamus quibus denegetur. Et pri-
48 mo denegatur filus contra † parentes. Et libertis contra patronos.d.l.4.§.aduersus,& si agant datur parentibus actio iniuriarum,Spec.in tit.de accusat in ver.sed pone,item & cōtra eorum hæredes quia patrono tam viuo,quam mortuo exhibenda est reuerētia, vt & ibi expressum est,imo talis præstandus est honos,siue ex proprio, siue ex alieno cō-
49 tractu agat,& ita ait Iurisconsult.Secundo denegatur his,qui de eo †dolo,aliquid participare noscuntur & commodum aliquod inde reportare, Menoch.cons.98.n.37.vol.1.

Tertio denegatur debitori delegato aduersum secundum creditorem,cui est facta delegatio ex causa onerosa.l.doli ff.de non.Quarto & debitori cesso contra cessionarium,l.4.§.si cum legitima.ff.de except.doli,secundum ea,quæ diximus supra. V. denegatur,& his,qui iniqua petitione non conueniuntur,argumento.l.2.§.circa à contrario sensu,& §.seq.ff.de except.doli.

Denegatur etiam vbi in actu celebrando interuenerint amici,vel propinqui Cor. cons.79.n.4.vol.4.& 139.eod.vol.Item denegatur cessante causa doli Corn.cons.191.Hic esset quærendum an detur malæ fidei possessori,sed vide inf.q.16.

Q.11.Quæro an exceptio doli,quæ in locum exceptionis pacti datur,& exceptio pacti differant ad inuicem.Et videtur negandum per regulam subrogatorum,sapit.n. subrogatū,naturam eius in cuius locū subrogatur l.vni. C.de rei vx. act. §. fuerat instit. de act.hæc vero exceptio datur loco actionis pacti.d.l.rescriptum.§.fin.ff.de pact.l.& hæredi.§.quod si seruus ead.tit.cum aliis supra citatis.

Contraria tamen opinio tenenda est,vt per Alex.Bal.Castr.in l.iurisg.§.si ante aditam n.3.ff.de pact.Ias.in l.naturaliter.§.nihil commune n.66.ff.de acq.poss.sunt.n.plereq; dif-
50 ferentiæ.Prima † est,quia exceptio pacti est directa,ista doli est vtilis Ias.d.§.ante aditā in pr.Secunda est differentia,quia pactum, ex quo nascitur exceptio doli non obligat naturaliter ad non petendum,vt quādo ex pacto nascitur directa exceptio,tunc obligat naturaliter ad non petendum,vt in l.si vnus §.pactus.ff.de pact.vt ait Bald.d.§.si ante & in l.rescriptum.§.fin.ff.de pact.& Castr.dicit esse pulchrū,& subtile,ratio est,quia valet de iure communi,ideo fortius,argumento.l.eius militis,§.militia missus ff.de militar.test. quando vero nascitur ex pacto exceptio doli, sustinetur ex quadam æquitate contra ius cōmune.Tertia est differentia,quæ sequitur ex antecedentibus;quod si statutū disponeret,non posse opponi nisi exceptionem pacti non liceret hanc exceptionem opponere,ratio videtur,quia ista cum sit subsidiaria non censetur propria exceptio,vt illa directa reputatur,propria exceptio pacti. Alex.d.§.si ante n.3.

Alia est differentia posita ab Ang.in l.hæredi.§.Iulian.inf.eod. vbi Alex. promittit se de veritate dicturum. Alia succedit differentia relata à Ias.in d. §. nihil commune n.66. Quia exceptio pacti tollit naturalem obligationem ipso iure,& elidit ciuilem d. §.pactus ne peteret,secus est si in ista exceptione subsidiaria, per Bald.in l.pacta,quæ contra col. 8.C.de pact.Salyc.in l.pacta nouiss.C.de pact.Castr.in d.§.pactus,& ibi Alex.col.5.& plenius in d. §.si ante,tradit Ias.vbi hac vna excepta cæteras differentias improbat, & præsertim illā Angeli dicētis,quod exceptio pacti directa est fauorabilis,exceptio doli odiosa.Quoniam est fauorabilis,cum sit ex æquitate naturali inducta,de qua re diximus sup. Sed
51 hic congrua † succedit dubitatio,an illa sit differentia,quod sicut exceptio pacti, non quæritur alteri per liberam personam.l.& hæredi.§.idem in duob.& §.seq ff.de pact.l.si vnus.§.si à reo.ff.eod.& vbique Doct.in tantum,quod nec quæratur eidem personæ saltē directa exceptio pacti,si mutauerit statum,vt in d.§.si ante aditam,vt Alex.Ias.Bald.Castr. nat.sed detur subsidiaria doli,An etiam non quæratur alteri ista doli subsidiaria.Cast.in d.§.idem in duob.& §.seq.& in l.si vnus.§.si cum reo n.2.ff.de pact. distinguit,aut se contingunt in eadem obligatione, vt fideiussor,& principalis, & tunc si debitor pactus sit non a se,nec à fideiussore petatur, & tunc,cum non proficiat pacti exceptio ex reg.d.quia est extraneus l.& hæredi. §.nos autem de pact.& ex aliis supra deductis, competit exceptio doli,si vero se non contingat eadem obligatione tunc nō quæritur exceptio doli.

Quæstio 12. Cōsentaneum est modo,vt de natura exceptionis doli quæramus & sane multa sunt,quæ ad eius naturam pertinent, illud vero præcipuum impedire, ne cuique sit malitia lucrosa,& facere, ne simplicitas alicui damnum inferat; eiusdem est etiam contractus dolo celebratos rescindere, & dolosas in iudicio petitiones excludere

excludere. *d.l.2.§.circa & l.eleganter in pr.ff.de except.do* damnum inferat. *l.2. innct.gl. de*
52 *except.doli*,&ideo valet exceptio doli ad † retinẽdos fruct⁹,& sumpt⁹ *.l.53.ff.de petit hered.l.sumptus.ff.de rei vend.l.28.§.fin.eod.tit.§.certe illud instit.de rer.diuis.§.litera instit.eodem,& §.seq.* nempe quando possessor erat bonæfidei,vt ex dictis legibus est conspicuum,inique enim petit,à bonæ fidei possessore, qui non est paratus sumptus restituere, vel rem petit vna cum fructibus ab eo,qui bona fide possidet. Natura est etiam huius exceptionis inducere præsumptionem doli in aduersariũ; etenim, quoties lex tribuit doli exceptionem,toties dolum præsumit in agente; *Lucas de penna in l. quemadmodum C.de agric.& censit.lib.11.in præsumpt.16.* Datur autem ideo contra iniquam petitionem vt & contra statuta iniqua possit opponi *Paris. de Puteo de Syndac.§.excedunt num.17.inter tract.tomo 14.fol.75.* trahit aliquando secum & actionem,vt scil. is, cui competit ista
53 exceptio ad † excipiendum prȩstetur etiam actio,quæ dicitur condictio ad obtinendã liberationem. *Castr.in l.si pater suus.nu.2.C.qui bonis cedere possunt.l.2.§.1.ff.de donat.l.Iulianus.ff.de except.doli*, & dixi paulo supra exceptio etiam doli valet ad retinendas expensas in Iudicio familiæ erciscundæ & communi diuidundo *l.40.ff.fam.ercisc.& leg.14.ff.com diuidun.* Sed an habens exceptionem doli dicatur etiam habere actionẽ doli, paulo infra exponendum est. VII. eius natura est interdum impedire ꝓcessum,vt quando oritur ex iuramento,ex sententia,ex transactione, *Bald.in l.eleganter. § si post rem nu.22.ff.de condict.indebit.* Occasione autem naturæ exceptionis doli multæ emergunt quæst.

Q.13. Et prima,an ista exceptio sit propria exceptio, quod magni interest scire,
54 propter statuta,quæ de exceptione † loquuntur,cum proprie, & stricte intelligantur; *Doct.in l.quicquid adstringendæ.ff.de verb.oblig.not.Cagn.in c.cum dilectus extra de consuet.* & videtur potior sententia negatiua per authoritatem *Alex.in l.non solum n.8.in fin ff.solut.matr.* citantis in hanc opinionem *Bald.in l.si non sortem.§.1 ff.de condict.indeb.& in l.Pomponius.C.sent.rescind.non poss.*

Secundo quia non dicitur simpliciter exceptio,sed cum adiuncto sc.doli, quare succedit regula quod non est proprie tale id,quod non simpliciter dicitur tale *l. hoc legatum,& ibi Bart.ff.de legat.3.*

55 Verum à contraria opinione † non est recedendum, quippe cum propria significatio vocis sumatur ab etymologia,è definitione, ab authoritate *Bar.in l. omnes populi in 6.quæst.princ.ver.* quæro vnde sumatur,ab his propriam esse exceptionem cognosci-
56 tur: dicta.n.est exceptio,quasi quædam exclusio. *l.2.ff.de excep.* nam † excipere est excludere,siue magis propriè detrahere,indeq; dicta est exceptio,quod partem aliquam de vniuerso actoris iure detrahat, hinc eius formula erit nisi, si, vel si non argumento. *l.2.§.1.ff.de except.doli*, hæc vero etymologia conuenit huic exceptioni, nã & ipsum excludit agentem. Definitio exceptionis est, vt sit actionis exclusio *d.l.2.* nemo autẽ ambigit, quin exceptio doli, repellat dolosum, vel iniquam actionem, toto *tit.ff.de excep.doli,& §.siquis in aliena tabula de rer.diuis.* ibi per exceptionẽ doli mali repelli; & in *d.§.certe illud eod.tit.* ibi per exceptionem doli mali repelli.

De authoritate autẽ nihil est quod laboremus, quot enim in cœlo stellæ, tot sunt in iure leges, hanc exceptiones appellantes, maxime quæ positæ sunt sub *eo.tit.de excep.doli.* Diluuntur aũt rationes ex aduerso. Et ad primum solutio est quod *Alex.* & ab eo allegati Doctores non loquũtur de exceptione doli absolute, sed de illa exceptione doli quæ appellatur exceptio doli intentionis, quæ certe non est propria exceptio. Nã cuius contrariũ non est ꝓprium, nec eius oppositũ est tale, sed actio intentionis, & facti, quæ est cõtraria exceptioni, intentionis, non est ꝓpria actio, quoniã non est ius persequendi in iudicio, quod si debetur. *§.1.instit.de act.* ergo nec exceptio doli intentionis.
57 Secundum autem facile subuertitur, quoniam non est adiectio, sed ꝓprium nomen † exceptionis, ad distinguendũ, & separandũ, ab aliis specieb. exceptionis, eademq; ratione dicitur exceptio rei iudicatæ, exceptio pacti, quæ tamen sunt propriæ exceptiones *Alex.in l.si vnus.§.pactus nu.6.verb.item quia.ff.de pact. per tex.§.item quia instit.de except.* Vna est ergo sola exceptio doli impropria, cæteræ sunt propriæ, res autem à maiori, & præstantiori parte est denominanda.

Q.14. Quæro an exceptioni doli possit renunciari, hæc inquisitio duas videtur
58 habere positiones, Altera est, quando dolus fuit ex ꝓposito. Altera † quando re ipsa interuenit, *Bert.Ias.Rom.in l.siquis cum aliter.ff.de verb.obl.* reuocant in dubiũ, hanc posteriorem partẽ. In qua *Bar.* parum sibi constans, diuersam sententiã sequutus est confu-

vallata renunciatio, aut renuncians est certioratus à Notario de iuribus exceptionis,
63 & arbitror consistere renunciationem, quoniam scienti non † fit dolus. *l. cum donatio-*
nis. C. de transact. l. 1. & ibi Bald. ff. de act. empt aut est facta renunciatio expresse, sed vt fi-
eri consueuit à Notario ex consuetudine, vt solet, & tunc est locus dubitationi, Cum
homines plerumque ignari, & non periti iuris ciuilis, facile decipi possent & censeo
eo modo, quo valet renunciatio specialis. *l. 2. C. de rescind. vend.* per ea quæ paulo supra
dixit *Bald.* & tradit *Cagn. ibi n. 176. verbo trigesimosecundo*, vbi est dolus re ipsa, nec non
l. si vnquam. C. de reuoc. donat. vbi *Tiraqu. in proœm. n. 15. verbo nunc restat*, vbi de tam graui
præiudicio agitur ita valeat, *l. si quis cum aliter de verb. obl.* & consequenter exceptionis
doli, etenim non video rationem discriminis, inter istam, & alias leges, maxime, cum
nemo sit à sensu remotus, quod quando sui iuri renunciat, nolit intelligere quid sit &
quid referat id, cui renunciationem facit.

Q. 15. Quarto is, qui exceptionem doli poterat in iudicio opponere, & cõstabat
64 ex processu *Alex. in l. vn. n. 7. C. vt quæ desunt aduo.* omisit, an iudex debeat † ex officio suo
supplere, atq; ita agentes repellere, non leuis est dissensio inter scribentes *Arg. si vnus. §.*
pactus. ff. de pactis Cagn. & Alexan. l. lecta. ff. si cert. pet. Alex. & Ias. in l. eum qui ita. §. qui ita. ff.
de verb. obl. Bart. in l. plene. ff. de pet. hæred. Et videtur probanda negatiua, quã magnæ au-
thoritatis *Fulg.* sequitur in *d. §. pactus nu. 20.*

Primo quia iudex non impartitur officium suum, nisi petenti. *l. 4. §. hoc iudicium.*
ff. de damni infect. vbi Rip. & cæteri. II. quoniam iudex non supplet in notoriis nisi allega-
ta, & proposita fuerint *Alex. communiter receptus in l. vni C. vt quæ desunt aduoc. suppl. Iudex*
n. 4. & 6. gl. in clem. de appell. in verb. appellanti Ioann. And. in c. 2. vt lit. non contest. Bart. in l. 1.
ff. de except. & in l. 1. C. quomodo Iudex.

Tertio arguit *Fulgos.* quoniã leges, quibus nituntur aduersarii non probant; ideoq;
sine lege loquuntur in possessore malæ fidei iuris vniuersalis nempe hæreditatis, atque
in iudiciis vniuersalib. in quib. officio iudicis propter naturam iudicii ratio habetur au-
gmenti, & diminutionis, & quia impensæ vtiles, vel necessariæ augentes hęreditatem,
veniunt officio iudicis, non iure exceptionis, quæ malæ fidei possessori non compete-
rent, *§. certe illud instit. de rer. diuis.* quæ ratio cessat in *d. singulari*, in quo non continentur
officio iudicis. augmentum vel diminutio rei petitæ & ideo fructus à rei vendicatio-
65 ne petuntur, & sumptus opposita exceptione doli mali, retinẽtur, quæ malæ fidei pos-
sessori, vt dictum est, non videtur competere. A contraria † tamen sententia non est re-
cedendum, quippe communiori suffragio recepta est & ab ea solus dissentit *Fulg. vt de*
comm. est testis *Rim. Iun. in d. §. pactus. n. 263. verbo solus tamen Fulgos.*

Et fundamentum est, cui tanquam columnæ adhærent scribentes in *d. l. plene, &*
l. fin. in prin. ait ratione sumptuum etiam in prædone rationem habere benignius esse,
& id ipsum officio continebitur, nec exceptio doli mali desideratur, in altera habetur
filium emancipatũ petentẽ à patre hæreditatẽ, sibi testamento materno relictã posse
doli mali exceptione repelli, si sumptus factus à patre in Senatoria dignitate filii, & si,
hæc exceptio non opponatur satis officio iudicis consuli. Corroboro vltra Doctores
Doctorum sententiam ex his, quæ tradit *Alex. in d. l. vnica, vt quæ desunt. aduoc. nu. 7. &*
10. nam ait iudicem supplere, vbicunq; constat de calumnia agentis, *Innoc. in c. 1. de offic.*
dic. & in *c. post electionem de concess. præbend. & not. Bald. in l. peremptorias. C. sent. rescind. non*
poss. At vbi competit exceptio doli, ibi iniqua, & calumniosa est petitio. *l. 2. § circa. & §.*
item quæritur verbo & generaliter. ff. de except. doli, vbi qui potest exceptione repelli, dolo
dicitur agere, iudici autem constat ex facto proposito & ex actis reo conuenire exce-
ptionem doli, vt supponitur in arbitro, & dicit *Bart. d. §. pact. n. 21.* nempe constat vel ex
66 confessione partis, vel ex productione instrumentorum, vt dicit *Alex. in d. l. vn. n. 7.* Co-
gnoscit ergo, & calumniosam esse petitionem. Aduersis aũt † argumentis, non est ar-
duum satisfacere & ad primum quidem solutio est, quod iudex suppleat si petatur iu-
xta *d. §. hoc iudicium, Bar. & Alex. in d. l. eum, qui ita. §. qui ita. ff. de verb. obl. Bar. in d. l. fin. ff. de*
petit. hæred. dum ait intelligi semper, quod pars petat, ne dicat aliquis. quod tunc vi-
detur virtualiter opponere dictam exceptionẽ. Nam quid si fluxisset tẽpus proponen-
di, vel obiiceretur, quod sibi præiudicauerit, nõ opponẽdo, tunc non impediretur im-
plorare officiũ iudicis, q. subrogatur in locum deficiẽtis exceptionis, ne aduersarius lo-
cupletetur cũ aliena iactura, *Bald. Castr. & alii in d. l. plane, refert, & sequitur Rim. Iun. d. §.*
pact. n. 264. & 270. verbo, hãc contrarietatẽ, vel dicas, iudicẽ ex officio posse supplere,

vt videtur sentire *Castren.* relatus ab *Alex. in d. l. vn. num. 7. in fin. numeri*: seu quando non requireretur formalis facit. *l. fin. ff. de petit. hæred.* sed non teneatur nisi petatur *d. §. hoc auditum. Ias. & Alex. in d. § quin ita.* Et hoc modo euertitur etiam secundum argumentum. Tertium autem diluitur, quoniam vere illæ leges probant, vt egregiè declarat *Rom. Iun. d. §. pactus n. 265.* verbo cuius dicta, siquidē ratio est fundata in regula, ne quis locupletetur cum aliena iactura non in iudicij vniuersalis natura, ibi non enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere Ampliatur cōclusio in exceptione metus quia alias locupletaretur quis cum aliena iactura, & hic militat eadem ratio *Bar. d. l. pac. in n. 21. Rom. in num. 269.*

Q. 16. Quæro an hæc exceptio detur malæfidei possessori pro retētione sumptuū, & expensarum, quas fecit in re mala fide possessa & æquius videtur non dari. Primo per tex. in §. *certe illud inst. de rer. diuis.* ibi nam scienti alienum solum potest obiici culpa, quod ædificauerit temerè in eo solo, quod intelligebat alienum esse, ideo mercedē fabri per exceptionem doli mali non consequitur, consonat tex. *in l. 46. ff. de act. empt.* 2. ex *l. vtiles in fine. ff. de petit. hæred.* ibi nam prædoni probe dicitur non debuisse in alie-
67 nam rem superuacuas impensas facere. Tertio quia exceptio doli † nititur æquitate. *l. qui æquitate. ff. de exceptione doli l. 1. in pr. ff. de excus. muner.* & ista æquitas consideratur ex parte opponentis. *l. qui ex liberis. §. fin. ff. de bon. poss. secundum tabul.* sed ex parte malæfidei possessoris nulla est æquitas, sibi enim imputare debet &c. IV. argumento sumpto ab absurdo, nam nulla esset differentia inter bonæfidei possessorem, & malæfidei, daretur enim materia delinquendi.

Contrariam opinionem sequitur *Bart. in d. l. plane. ff. de pet. hæred.* & fuit *Mart. antiq. gl.* Primo per illum tex. nam supponit exceptionem competere, quamuis non desideretur, cum possit implorari officium iudicis secundo per rationem. Nam exceptio doli non solum ęstimatur ex parte opponentis possessoris, sed etiam ex parte petitoris. *l. miles. §. vetera. ius. ff. de milit. testam.* sed ex parte petentis est æquitas, vt præstetur ex-
68 ceptio, ne locupletetur cum † alterius iactura. tertio suffragatur *l. si a patre. §. fin. ff. de petit. hæred.* vbi per retentionem fructuum in prædone etiam rationem habendam, respondet *Iurisco.* ibi etiam in prædonibus sicut Sabino placuit. Quid magis probandū Petrus relatus à *Bart. d. l. plane* quasi mediam viam sequutus negat exceptionem competere, quia exceptio doli in prædone non habet sufficientem materiam, vnde nascatur propter eius malam fidem, sed loco eius præstatur officium iudicis, etenim cū Iudex præ oculis habeat æquitatem. *l. quid si ephesi. ff. de eo quod certo loco*, eamque consideret ex vtraque parte, cum videat adesse in proposito ex parte actoris petētis, quia certat de lucro cum alterius iactura ideo interponit officium suum *d. l. plane.* Sed sententiā Petri Bart. reiicit, ea præcipue ratione, quia ad producendam exceptionem doli, satis est adesse æquitatem ex parte petitoris *d. §. veteranus, & l. plane* supponit exceptionem competere, licet non sit necessarium illam opponere. quarto iudicis officium accommodatur petenti. Præterea non videtur officium iudicis implorandum, quia adest culpa, *dict. §. certe illud*, ergo ad resoluendam difficultatem, videtur ita distinguendum.

69 Aut † impensę necessario factæ sunt in re, & tunc si res melior reddita est, dabitur exceptio doli pro earum retentione, ex *d. l. plane in vers.* plane per rationem ibi expressam, quia non debet petitor ex aliena iactura lucrum facere; Aut res non est reddita melior ex illis sumptibus, & tunc cessabit exceptio, propterea quod cessat ratio lucri, quandoquidem nihil petitor lucratur, & ista est differentia inter malæfidei, & bonæfidei possessorem, nam is re quoque non effecta meliore per exceptionem sumptus consequitur, *d. l. plane in fine*, secus malęfidei possessori qui in casu prædicto non implorabit officium iudicis, cum deficit etiam ex parte possessoris, & petitoris; aut impensæ sunt factæ in re, sed vtiles, & tunc cessat exceptio *d. l. vtiles in fin.* Aut expensæ nō
70 sunt factæ in re sed ratione † fructuum colligendorum, quærendorum, conseruādorumq;, at tunc competit etiā exceptio doli. *d. l. si à patre. §. fi. ff. de petit. hær.* cum gloss. ibi quæ plura deducit si modo fructus ex illis sumptibus percepti sunt, alioquin denegabitur, & in hoc quoq; distabit à bonæfidei possessore, in quo ratio sumptuū habetur, tamen & si fructus nō perceperit. *d. § [illegible]* ratio est inquit ibi Iuriscon. quia nō solū ratio naturalis expostulat in bonæ fidei possessore, verum etiam in prædonibus, & ratio rationis esse videtur, quoniam sine illis sumptibus non extarent fructus, quos sibi vendicat petitor à malæfidei possessore, & ideo expediebat, petitoris [illegible] fieri. *l. quod*

quod si possessor. §. sicut, cum gl. in verb. sumptum. ff. de petit. hæred. cui conuenit, quia fructus non dicuntur, nisi deductis expensis l. fructus. ff. sol. matr. l. fundus qui. ff. famil. hercis. Confutantur autem allegata ex aduerso, & primum euitatur, quoniã obtinet in iudicio rei vendicationis, conclusio procedit in petitione hæreditatis, & ita in iudicio vniuersali, quod cum separatam habeat naturam à iudicio singulari diuersam quoque dispositionem habet, ita soluit gloss. in dict. §. certe illud in fin. sed nimis restringit, & in arctum rem deducit ista solutio, maxime quia ratio dict. lege plane est communis etiam ad iudicium rei vendicationis, scilicet ne locupletetur, &c. & propterea est contra text. in l. domum. C. de rei vend. vbi necessarios sumptus malæfidei possessor deducis. Quamobrem Aret. in d. §. illud in pr. verb. item ad l. 2. & in 2. col. in pr. verb. si vero non inchoauit, inquit, eum tex. procedere, quando de nouo ædificatum est, sec° quãdo ædificium vetus est ampliatum, vel melioratum per d. l domum, allegat pro ratione differentiæ l. siue hæreditaria. ff. de negot. gest. sed vel deprauata est allegatio, vel meo iudicio, non probat, rationẽ puto esse, quia necessarias impensas Dominus erat facturus, non ita de nouo ædificaturus. Secundus obex euitatur coarctando conclusionem ad impensas necessarias, d. l. domum, ille vero text. procedit quo ad vtiles expensas, in 71 quibus consultum est malæfidei possessori, vt sit † ei potestas tollendorum eorum, quæ sine detrimento ipsius tolli possunt. d. l. vtiles in fine, & in l. in fundo ff. de rei vend. vbi picturas corradere, vel tectorium non licet, quia nocet rei, non prodest corradenti, & in his, quæ potest auferre, est potestas Domino rei retinere illas si paratus sit tantũ dare quantum habiturus esset possessor his rebus ablatis. Tertium fundamentum conuellitur ex his, quæ dicta sunt à Bart. in dict. l. plane, scilicet ex exceptionem doli, etiam ex parte petitoris æstimare, ne lucrum faciat ex aliena iactura.

Quartum sublatum est ex ante dictis, siquidem ostendimus aliam causam esse bonæfidei possessoris, qui semper recuperat sumptus, siue melior sit res reddita, siue non, malæfidei vero in hoc casu, quo factares sit melior. d. l. plane, in expensis fructuum probauimus diuersum inter eos constitutum esse. l. si à patre. d. §. fructus cum l. seque. ff. de petit. hæred.

Quæst. 17. Quæro an exceptio doli concurrat cum remedio restitutionis in integrum, & quidem videtur concurrere, quoniam vtrumq; est remedium extraordinarium l. 2. in pr. ff. de except. doli ibi eadem causa est l. rescriptum. §. fin. ff. de pact. vbi de exceptione doli, de restitutione est tex. in l. in causæ la. 1 ff. de minor. gloss. Bart. & alii in l. 1. C. si aduer. fiscum Corn. cons. 72. col. 3. lib. 1. Rolan. à valle cons. 59. num. 2. lib. 1. Doct. in l. 2. C. ex quib. caus. minor. Duo autem extraordinaria remedia concurrunt, nec sese, inuicem perimunt, Alberic. in l. in prouinciali. ff. de nou. oper. nunc. Bartol. in l. fin. numer. 2. C. si minor se maiorem dixerit, Castrens. in l circa in fin. C. eod. post gloss. ibi Butrius in c. cum. literis ext. de restitut. integ. & Anc. ibi n. 5. ratio videtur, ne horum vnum sit ociosum. & frustratoriè inductum, potest etiam esse ratio, quod sicut duo remedia ordinaria concurrunt: l. in hæredem. §. eligere. ff. de trib. & l. fin. C. de codicill. vt plures actiones ad legatum l. 2. C. com. de leg. §. nostra autem inst. de leg. cur non & extraordinaria concurrunt, ex regula quod contrariorum est eadem dispositio Dd. in Rub. ff. de acq. poss.

72 In contrarium quod † imo non detur inter hæc duo remedia concursus, arguitur: Duo remedia extraordinaria concurrunt, quando eorum alterum est famosum: Alterũ vero nõ infamat, sed vnum tollitur per alterum Bar. Paul. Zas. in l. in prouinciali per tex. in l. Diuus. ff. de restit. in integ. vbi actio de dolo cessat, propter restitutionem in integrum exceptio autem doli famosa est, vt dixit Iurisconsul. in l. 4. §. aduersus ff. de except. doli.

73 Secundo adiuuant eandem sententiam; quod sicut restitutio in integrum non concurrit † cum actione doli. l. 1. §. ait prætor. ff. de dolo. in qua actio de dolo excluditur ab omni alio remedio ciuili vel prætorio, & in specie in d. §. idem Pomponius, ita nec cum exceptione doli cum ex eadem causa, sicut diximus vtrumque remedium inductum

74 sit. Cæterum † prior opinio est magis probanda. Primo ex allegata regula in d. l. in prouinciali. Secundo quoniam exceptio doli concurrit cum aliis remediis extraordinariis nempe actione in factum l. 2. §. fin. verb. generaliter. ff de except. doli. l. qui ex aquitat. ff. eod. quæ probat in sui generalitate, cur ergo nõ concurret cum restitutione? Nec vim habet primũ obiectum, nam diluitur, quoniã est verum, quando vtrumq; remediũ cõpetit per viã actionis, est alterũ & famosum, sed diuersum est si famosũ remediũ cõpetat per viã except. Cum. & Fulg. in l. ex. ff. de exc. ratio videtur differẽtię quoniã est

in potestate agentis quando agat, & ad agẽdum non debemus recurrere ad famosum remedium, nisi quando deficit aliud, argumento *d. l. Diuus de restit. in integ.* At quãdo quis conuenitur cum non sit in sua potestate ne conueniatur, & de iure naturæ sit defensio, excusatur exceptionem quamuis famosam opponat, argumento *l. puto. §. fin ff. de except. doli*, cum aliud remedium, quod competebat, competeret per viam actionis, & aliam exceptionem non habeat, & imputetur actori, quod iniquam petitionem instituerit, Altera sit solutio vltra Fulgos: quod dicta ratiocinatio procedat, vbi illud re-
75 medium extraordinarium est famosum infamia † iuris, quæ grauior est, vt patet in actione doli, & restitutione in integrum. *d. l. 1. §. idem Pomponius.* quæ non concurrunt, non infamia facti sicut exceptio doli secundum ea, quæ diximus ex mente *Aretin. in §. sequitur. num. 19. & 20. instit. de except.* per *d. §. aduersus.* ibi apud probos. Euitatur secundum argumentum de actione doli ad exceptionem, siquidẽ actio doli, cum nullo alio extraordinario remedio concurrit *d. l. 1. §. merito*, At exceptio, cum aliis concurrit extraordinariis, vt conspicuum est, amplius dico, quod in actione doli, & in restitutione in integrum, obstat regula, quod duo remedia extraordinaria, ad agendum non concurrunt si alterum sit famosum, vt dictum est, sed in restitutione, & doli exceptione allegata assertio non nocet, quandoquidem non competit vtrumq; remedium ad agendum. *Odd. de rest. q. 17. art. 11. n. 102. & q. 77. nu. 23. & 24.*

Q. 18. Quæro vtrum exceptio doli detur ei, qui exceptionem non numeratæ pecuniæ habebat post elapsum biennium ad opponendum, *l. in contract. C. de non nume-*
76 *rat. pec. §. 1. inst. de lit. obl.* & videtur negandum. †

Primo quoniam huic competit officium iudicis, *Bart. in l. illicitas ff. de offic. præsid. in pr.* sequitur, & dicit mirabile, *Bizzent. in c. fin. de sol. in appost.* & ratio esse potest, quia prohibitus excipere, non intelligitur prohibitus implorare officium iudicis secundũ *Bart. in l. 1. §. & parui ff. quod vi, aut clam. & Marsil. sing.* 88. vbi plura cumulat, *Rom. cons. 325. incip. quoad primum col. vlt.* vbi inquit, quod si aliqua constitutio excludat generaliter quodcunq; remedium, non intelligitur excludere implorationem officii superioris, qui consideratur æquitate, debet officium suum accommodare maxime, vbi aliquis locupletaretur cum alterius iactura argumento. *l. 1. de separat. & l. plane, & l. fin. ff. de petit. hæred.*

Secundo patrocinatur tex. *in §. 1. de lit. obl.* ibi dum post longum tempus quæri non potest, scriptura obligatur; si non potest quæri, ergo iusta est petitio agentis, merito exceptione doli non excluditur, quæ iniquę petitioni obiicitur *d. l. 2. §. sequitur. & §. item quæritur. ff. de except. doli*, adest enim in præscriptione tacitus consensus. *l. alienationis verbo. ff. de verb. significat. & notat. in termin. Bald. in leg. 1. §. siquis cum ff. de dolo in principio.*

Tertio ex *l. in contract. §. de illo C. de non num. pecun.* vbi elapso biennio non potest reus conuentus offerre actori iusiurandum, sed debet soluere, id quod argumẽto est, iure agere actorem, cum in dubiis causis liceat iusiurandum offerre; *l. admonendi. cum not. à Dd. in l. manif. ff. de iur. iur. l. in bonafidei. C. si cert. pet.*

Quarto si hæc exceptio doli posset opponi superuacuus esset contractus literarum, nec quicquam vtilitatis afferret, cum tamen sit inductus bono publico ad lites dirimendas *arg. l. 1. ff. de vsuc.*

77 In contrariam † tamen sententiam communi suffragio itum est, *Bart. Flor. Salyc. Fab. Aret.* & alii, quos refert, & laudat *Eman. à Costa in l. si ex cautione, ver. sed cũ hæc opin. C. de non num. pec. Marsf. sing. 277. licet. n. 1. Con. Host. Pan. Anc. in cap. vlt. de solut. Andr. Siculus, cons. 15. lib. 1. & cons. 8. vol. 2. Suarez. in Thes. com. opin. in ver. doli exceptio contra, & Marsf. d. sing. 277. refert. Barbat.* dicentem, quod hoc dictum sequuntur omnes Dd. ratio Doct. est, quia inique petit, cum sciat vere sibi pecuniam non esse solutã ex qua ratione; plerique sunt existimãtes exceptionẽ non numeratæ pecuniæ perpetuo cõpetere de iure Can. vt per *Ias. in l. cum quis C. de iur. & fact. ign. & in l. qui pecuniam col. 1. ff. si cert. pet.* quare, & denunciationi Euangelii locũ esse, non foret temerarium asserere propter iniquitatem petitionis, vt in simili, sententia retractatur per instrumenta de nouo reperta, ex quibus appareat iniusta *Curt. Iun. consilio. 4. numero. 4.* & testatur de communi opinione de exceptione doli in causa non numeratæ pecuniæ transacto biennio potest iudicio meo extendi ad aliam exceptionem non numeratæ pecuniæ, quæ excluditur post triginta dies, de qua *in d. l. in contractibus. §. sup. cæteris*, viget enim in maioritatis ratione, quippe si iniqua est petitio post biennium iniqua est petitio post triginta dies

tadies. Nec officit primum argumentum de officio iudicis, quippe supra ostendimus ex *Bart. in d. l. plane ff. de pet. her. & l. fin. eod. tit.* exceptio doli, & officium iudicis se compatiuntur inuicem, nec se perimunt.

Ad secundum dicitur, quod quæri non potest iuris præsumptione & propter negligentiam suam, sed quoad æquitatem naturæ potest, Rursus quia, vt superiore quęstione diximus, exceptio doli non tam æstimatur ex parte opponentis, sed etiam petitoris, *Bartol. in d. l. plane, per l. militia. §. veteranus ff. de mil. test.* & ex parte petentis æquum est exceptionem dari, cum lucrum quærat ex aliena iactura, eodemq; modo euertitur tertium Argumentum, nam in præscriptione, præsumptus, non verus adest consensus. Ad vltimum responsio est, quod si verum esset, nec officium iudicis possit accommodari, ne redderetur ille contractus sine effectu operandi, & tamen officium iudicis datur secundum ea quæ aquæ diximus, sed hæc responsio adducēs inconueniens nō soluit, cogita igitur an solui possit, quod sicut dicunt Docto. tolleratur potius, vt statutum sit superfluum, quam aliquis indebitè ex eo damnum patiatur, *Doctor. l. omnes pop. ff. de iust. etiam* ita melius est, vt iste contractus sit superuacuus quàm inique sentiat ille, qui non soluit, iacturam, sed cogita, quia non quiescit animus, cum agitur de publica vtilitate, ob lites finiendas.

Quæst. 19. Quæro an sit hæc exceptio similis exceptioni metus & non videtur esse similitudo.

78 Primo quia † exceptio doli est personalis ex parte eius, qui dolum infert, ex parte vero opponentis exceptio est in rem *l. secunda. §. sequitur. ff. de exception. doli.* Sed exceptio metus est semper in *rem l. 4. §. metus. ff. de exceptione doli*, ibi enimuero metus causa exceptio, in rem scripta est *l. si cum exceptionis § in hac, cum ibi notatis ff. quod met. caus.*

II. differunt, quia in exceptione doli est exprimenda persona, quæ dolum fecerit. *d. leg. 2. §. sequitur.* ibi personas eorum debebit specialiter numerare, metus autem exceptio, non ita, satis est enim metum allegare, & ostendere adhibitum esse in contractu celebrando, metum, nulla facta expressione personæ metum inferentis, vel patientis, *Ang. in §. sequitur. n. 41. inst. de except.* Tertio quoniam exceptio doli infamat *l. 4. § aduersus. ff. de doli, & met. except.* Diuersum in exceptione metus, *l. si cum except. §. in hac, & ibi gl. & Bal. l. ff. quod metus caus. not. gl. magn. in l. 1. ff de not. inf.*

Quarto quoniam exceptio metus cum non irroget infamiam, dabitur contra parentes, & patronos, à cessante ratione, sec⁹ in exceptione doli *d. l. 4. §. aduersus*, nec obstat *d. l. 4. § fin verb. illud sciendum est*, siquidem procedit in casu speciali, scilicet in filio constituto in potestate, & ex causa peculiari, in qua patri acquirit, Adeo quod *Ang. d. loco num. 41.* inferat, quod cum filius hodie, habeat propria, nempe peculium aduentitium *l. 1. C. de bon mater. l. cum oportet. C. de bon. quæ libert.* quod filius poterit excipere contra patrem aperto ore de metu, quod etiam prisco iure debebat obtinere in peculio Castrensi, vel quasi ex eo quod propria erant, & filius reputabatur paterfamilias in eorum administratione, infertur etiam, quod persona humilis, & deplorata, opponet exceptionem metus contra nobilem, & constitutum in dignitate, nec non, luxuriosus contra hominem vitæ emendatioris, argumento *l. non debet. ff. de dolo. d. l. apud Celsum. §. fin. à cessante ratione.* Quinta est differenria *in d. §. fin. l. 4. in verb. & quamuis*, de dolo & confirmat rub. per illam copulatiuant, &, quæ diuersitatem ostendit.

79 Cæterum † ex aduerso facit, quod vbi metus est, ibi dolus quoq; in est, *l. si cum except. §. cuius autē, cum ibi not. ff. met. caus.* dolo enim facit, qui metū infer. Secundo quia exceptio continet exceptionē metus, *l. 4 §. fin. in p. ff. de except. doli*, vbi IC ait, metus causa exceptionē *Cassius* non proposuerat doli exceptione contentus quæ generalis est. III. *ex eod. §. fin* ibi sed vtilius visum est etiam de metu opponere exceptionem, etenim distat aliquid à doli exceptione, si distat aliq d in pluribus est similis; maxime in eo, quod vtraque datur ad rescindendum; vtraque conceditur ex æquitate naturali, ne cui suum delictum prosit *l. 1. §. vers. ideo autem. ff. de except. doli.* vel aliis lucrum pariat; *d. l. si cum exception. §. in hac*, ibi, & si crimine careat, lucrum tamen sentisse: Non aduersantur deducta in contrarium quoniam & si vera sint, non tamen prohibent, quin multæ sint similitudines, in tantum, quod in *d. § fin; ver.* sed vtilius supponit IC. plures esse similitudines quàm differentias.

Esset quærendum de natura illius conceptionis dolo facis petere, quod statim, restituturus es de qua in *l. dolo facit. ff. de except. doli*, sed responde, vt infra in *libro vltimo de regulis iuris in materia.*

Quæst. 20. Quæro an exceptio doli concurrat cum actione doli; ita quod tutus
exceptione, possit etiam actionem doli intentare, ad obtinendam pleniorem securi-
80 tatem † rescisso negocio dolose gesto, *Petrus, & Cynus* existimant non concurrere per
tex. in l. fin. ff. de dolo, vbi si creditor hæreditarius dolose me induxerit ad adeundam
hæreditatem damnosam, doli actionem aduersus eum non habeo, sed sola exceptio-
ne me defendo.

Secundo probatur eadem sententia ex *l. 1. §. prætor ait. ff. de dolo*, ibi si interdictum
sit quo quis experiri possit, vel exceptio, qua se tueri possit, cessat hoc edicto, ecce quod
exceptio excludit actionem doli.

Tertio vltra Doct. vrget, exceptio doli & actio doli sunt remedia extraordina-
ria, vt clarius est quàm indigeat probatione, & sunt famosa: hoc stante, videtur quod
non possint concurrere.

Nam si non concurrunt quando vnum est famosum, alterum non famosum
per ea quæ diximus supra ex annot. *in l. in prouincialis. ff. de nou. operis. nunciat.* longe mi-
nus dabitur concursus inter ea, si ambo irrogent infamiam. Augetur vis argumenti,
Nam actio doli est remedium magis famosum, vt dixi supra, quia afficit infamia iuris,
exceptio vero est remedium minus famosum, siquidem sugillat infamia facti *An-
gel. in §. sequitur. num. 19. verb. & ibi hoc not. per tex. in l. 4. §. aduersus. ff. de except. doli.* vbi
ita dicit notare R*apha*: ergo sicut extraordinarium remedium non famosum excludit
famosum, & non datur cumulatio, ita minus famosum debet excludere magis fa-
mosum.

81 Contraria † sententia placet gl. *in d. l. 1. §. prætor ait in ver. exceptio* quam refert *Bar.
in d. l. fin. de dolo.*

E primo ratiocinatur quia actio doli, & exceptio ex eadem causa, & fonte pro-
fluunt *l. 2. in 1. iuncta etiam gloss. ff. de except. doli*, nempe ex æquitate naturali, ne cui suus
dolus prosit, vel alteri sua simplicitas noceat *l. 1. in pr. ff. de dolo*, ergo codẽ tempore pro-
ducuntur ad fauorem decepti, & ad dispendium decipientis.

Secundo arguit à simili exceptio metus concurrit cum actione metus *l. metus. §.
sed quod prætor. ff. quod metus causa*, ibi siue perfecta res, siue imperfecta sit. & actio, & ex-
ceptio detur, hanc glos. sententiam sequitur *Bal. in d. l. 1. §. ait prætor.* adductus priori ra-
tione gloss.

Tertio vltra gl. & *Bald.* vtar argum ex *d. l. fi* arguendo à speciali, nam ibi dicit so-
lum competere exceptionem, si solus creditor sit, qui dolo fecit, ibi creditor erat, & si
solus erat, vel à contrario, *Bar. in l. 2. C de dolo* adhæret gl. ex secunda ratione ipsius, nam
ait, non video differentiam, quare concursus magis concedatur in dolo velato, quàm
in dolo aperto.

82 In quam partem inclinandum? *Bart. in* † *d. l. fin* distinguendo, rem definit, quan-
doque is, qui dolo fecit per suum dolum acquisiuit, & tunc decepto competit actio ad
recuperandum quod amisit, vel si non dum tradidit datur exceptio ad se defenden-
dum argumento *d. l. quod metum. §. sed quod prætor.*

Quandoque propter suum dolum nihil sibi acquiritur, sed ius suum sibi conser-
uatur, vt in terminis *d. l. fin.* creditor enim ibi ex dolosa persuasione ad hæreditatem
adeundam, actionem nouam, non quæsiuit, sed veterem conseruauit, cum hæres
sit obligatus oneribus hæreditariis, & tunc ego dolo captus non habeo actionem doli
vt me liberes, sufficit enim exceptio, per quam me tueri possum, Cæterum considero
quo ad hoc secundum membrum distinctionis, quod non bene videtur cohærens
textui *d. l. fin.* quippe supponit, quod si plures fuissent creditores hæreditarii, daretur
contra dolosum actio, neque enim sunt absque ministerio illa verba si creditor erat,
& solus erat & tamen secundum *Bart.* daretur sola exceptio, quia dolosus creditor,
ius suum sibi tantum conseruasset.

83 Quare † *Castrens. in d. l. 2. C. de dolo*, alia visus distinctione dicebat, Aut per exceptio-
nem doli plene prouisum est ei, qui decept⁹ est, vt in *d. l. fin.* & non præstatur actio do-
li, ratio est, quia non est opus actione, Aut non plene consultum est, & tunc dabitur
etiam actio doli, vt in *d. l. fin.* à contrario sensu in plures, nam conueniretur ab illis, nec
eos posset exceptione doli repellere. Quæ distinctio *Cast.* est notanda. & per eam tolli-
tur primum fundamentum Petri.

Secundum autem ex *d. l. 1. §. ait prætor* euertitur per *Bart. in d. l. 2. C. de dolo*, scilicet
quod intelligitur in omni exceptione, præterquam in exceptione doli, melius soluit
Bald.

Bald.d.§.ait prætor, vt scilicet accipiatur ille text. in exceptione, quæ nascitur ex diuerso fonte ab actione doli, non ex eodem fonte, vt est exceptio doli. *d.l.2.in princ.ff.de except.do.* Tertium confutatur, conuertendo ipsum contra Pettum. Nam sicut duo extraordinaria remedia non famosa concurrunt, ita & duo famosa, vt eadem sit contrariorũ dispositio, ex regula, *Doct.in rub.ff.de acq.poss.* At quando vnũ est famosum, alterũ nõ debet cõcludi famosum ad euitandã infamiã, sed hæc ratio cessat, vtroq; existente famoso, Ad ponderationẽ respondetur, vel quod ꝓcederet si vtrumq; remedium cõpeteret ꝑ viã agendi ex his, quæ diximus *supra in quæst.* 17. sed hic competit vnum ꝑ viã excipiendi, vel quod iure non ꝓbetur nõ dari cõcursum inter ea extraordinaria remedia, quorum alterum sit magis famosum, alterum vero minus. Cogita an aliter possit etiam distingui. Aut is, qui dolo captus est ex negocio dolose contracto, aliquid amisit, vel ius eius est factum deterius, vt si donauit, vendidit, & tunc actionem habeat ad rescindendum, & exceptionem ad se defendendum, & ita in terminis, *d.l. fin.* si plures essent creditores, competeret decepto actio, quia per illum quasi contractum aditionis; statim ius suum est factum deterius cum illis sit obligatus. Aut non statim amisit, vel detrimentum passus est, sed ex petitione tantum aduersarii dolosi sensurus est damnum & tunc sola detur exceptio. *d.l.fin.* nam creditor ibi non aliter nocere poterat; quam creditum suum petendo.

Quæst. 21. Quæro an exceptio doli, quæ competebat reo Principali, præstetur fideiussori, & videtur non præstari. Primo, quia exceptio competens fideiussori non prodest Reo *l. fideiussoris.ff.de pact.* ibi; fideiussoris conuentio, non proderit Reo, ergò à pari; nec exceptio Rei debet iuuare fideiussorem, argumento eorum quæ not. in *l. 2. C.de edict.diu.Adr.toll.*

Secundo quia exceptiones generales, quæ Reo conueniunt, non prosunt fideiussori, siquidem ratio egreditur personam, quare exceptio competens socio, ne conueniatur, nisi in quantum facere possit, nõ releuat fideiussorẽ. *l. verum in prin.§.1.ff.pro socio.l.& si fideiussor.ff.de re iud.* vbi fideiussor mariti insolidum condemnatur, exceptio autem doli personalis videtur per *l.2.§.sequitur.ff.de except.doli.* ibi & quidem specialiter exprimendum est, de cuius dolo quis queritur, non in rem, & ibi eorum personas specialiter debebit enumerare.

84 Contraria tamen † sententia est melioribus iuribus, & rationibus munita, prior autem est, quoniam exceptiones, omnes reo competẽtes iuuant fideiussorem. *l.omnes exceptiones.ff.de except.l.in omnibus.ff.de reg.iur.l.fin.ff.de pact.l.tam.mandato, & l.fin.C.de non numer.pecun.l.defensiones.C.de except.*

Secundo quia inutilis esset reo exceptio, & Actor ex sua malitia lucrum sentiret contra mentem prętoris in *l.1.ff.de dolo, in l.1.ff.de except.doli*, nam conueniret fideiussorem, & is pro sua indemnitate ageret actione mandati contra reum.

Tertio, probatur in terminis per tex.in *l.si fideiussor.§.1.ff.mand.* ibi si fideiussor sciens prætermiserit exceptionem nun numeratæ pecuniæ, vel doli, videtur ipse in dolo versari. Deinde per tex.in *l.si stipulatus esses.ff.de fideiuss.* vbi exceptio doli, quæ competebat reo propter stipulationem factam sine caussa iuxta, *l.2.§.circa.ff.de exception.doli*, datur etiam fideiussori inuito, Rursus. *l.exceptiones la 2.ff.de exception.* vbi Iurisconsult. ait exceptionem iurisiurandi, pacti, & doli fideiussori competere.

85 Ampliatur conclusio, vt etiam † reo inuito detur fideiussori. *d.l.expensæ, & l.si stipulatus esses.Bald.in d.l.rem.*

Nec ad rem pertinent in contrarium adducta. Primo enim satisfacio negando paritatem inter fideiussorem, ac reum, nam vt ibi inquit text. nihil prodest fideiussori, vt à reo principali non petatur, sed bene interest rei ne petatur à fideiussore, quia ei est obligatus actione mandati. Secundum autem euellitur per textum *in d.l.exceptiones*, quippe palam dicit, exceptionem doli esse rei cohærentem, non personæ, ibi; rei autem cohærentes exceptiones fideiussoriæ competunt, vt rei iudicatæ, doli mali, Iurisiurandi &c. faciunt notat. per *Mirs.in rub.de fideius.quæst.32.nu.267.* nec obstat. *l.2.§.prim.quoniam* ibi est personalis ex parte eius, cui opponitur, sed est in rem ex parte opponentis, & ideo rei cohæret, vt dicitur in *l.exceptiones*, & obligationi insunt, ex re enim nascitur, non autem est data personæ in priuilegium, vt illa mariti, vel socii, vel patris, vel patroni. *d.l.exceptiones in princ.* vbi non transeunt ad alios.

Ampliatur etiam dicta conclusio, vt interdum detur exceptio doli, fideiussori,
86 quæ non competit † principali, vt in *l.fideiussor euictionis.ff.de except.doli*, nec equidem

mirum, nam & alibi in multis casib. datur fideiussori exceptio, quæ non cōpetit principali *Bald. in l. cum mulier in col. 9. verb. quæro de* vna *alia quæst ff. sol. matr.* & ponit *Marf. d. rub. de fideiuss. quæst. 32. n. 269. & 270.*

Q. 22. Quæro an tempore præscribatur huic exceptioni. An vero sit perpetua, & videtur temporalis per textum in *l. quæsitum. §. in dolo ff. de pecul.* vbi ait Iuriscon. quod in dolo obiiciendo temporis ratio habetur, nam fortassis post tempus de dolo actionis non patietur dolum obiici prætor.

Secundo exceptio non numeratæ pecuniæ, & non numeratæ dotis, proxima est exceptioni doli, siquidem dolose agit, qui dotem, vel pecuniam non numeratā, quasi numeratam peti, his vero exceptionib. præscribitur certo tempore *l. in contractib. C. de non num. pecun. §. 1. instit. de liter. obl. l. fin. & auth. ibi posita. C. de dote cauta non numerata.* Il L sicut actio præscribitur certo tempore *l. dolum. Cod. de dolo*, ita exceptio, cum ex eodem fonte vtraque nascatur. *l. 2. in prin. ff. de dolo.*

Verum tamen contraria sententia est potior, vt inquit *Angel. in §. sequitur nu. 40. verb. captamus quartum, de except. per tex.* apertum in *l. pure § fin ff. de except. doli*, inquit enim, non sicut actio de dolo certo tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda est. Nam hæc perpetuo competit.

87 Secundo munitur ratione, Nam quæ † temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum, vt inquiunt *Doct. arg. d § fin. & ponit Angel. d. loco*, Quibus suffragatur ratio ibi reddita a Iureconsulto. Quoniam reus, cuius est excipere, in sua potestate nō habet quando vtatur iure suo, atq; ita non potest imputari negligentia, aduersus quam sunt inductæ præscriptiones *§. 1. cum ibi not. instit. de vsucap. l. fin. C. de ann. except. l. omnis. l. sicut*, & ibi *Doct. C. de præscr. pt. 30. annorum Balb. de præscript.* Confirmatur vltra *Ang.* quia exceptiones sunt defensiones, ideoq; fauorabiliores, argum. *l. fauorabiliores. ff. de reg. iur.*

Corroboro ex *l. exceptiones lect. 1. ff. de except.* Vbi doli mali exceptiones, & rei iudi-
88 catæ † perpetuæ dicuntur. Et ampliatur, vt procedat etiam in duplicatione, quæ opponitur replicationi: est enim duplicatio de natura exceptionis *l. si pactum. C. de pact.* & ibi *Bald de except.* Allegata autem in contrarium, citius dicto soluuntur, & primū quidem nō facit negocium, quoniam loquitur in replicatione, nō in exceptione, quæ cū detur actori procedit à pari cum actione, vt patet, quia *Bart* ibi ita colligit illū tex. Duplicationes sunt temporales, sicut actiones, quomodo vero hoc procedat, infr. *in tit. de replicatione doli*, exponemus Ad secundum responsio est ante pedes, sc. quia est speciale in illis exceptionib. vt per *Ang. d. §. sequitur n. 40.* ratio videtur, quoniam non est verisimile, quod maritus, qui sustinet onera matrimonii confessus fuerit recepisse dotem, & tanto tempore tacuerit, quemadmodū in Chirographo longe abest à verisimili, quod scriptura dixerit se recepisse quod non accepit ideoq; citius perimitur, venit n. contra suam propriam confessionem, ideoq; non facile audiendus. *l. generaliter. Cod. de non num. pecu* Tertium diluitur ex *d. § fin. l. pure de except. doli*, vbi redditur ratio quam obrē actioni doli præscribatur, secus autem exceptione, quoniam sc. actori potuit imputari negligentia cum in sua potestate fuerit quandocunque vellet experiri. Plane emergit dubitatio. Nūquid ista exceptio, cū sit perpetua, debeat intelligi perpetua in eo sensu, quo actiones dicuntur perpetuæ, sc. vt terminetur spacio 30. annorum, sicut illæ quas perpetuas dicimus eo tempore finiuntur; *l. 3. C. de præscript. 30. annorum. l. 5. C. ad Maced. l. 6. § vlt. de re iud §. 1. instit. de perpet. & temporal. act.* vbi perpetuo durare dicū. ut iure ciuili actiones quæ triginta annis expirant Cæterum alia significatione videtur accipi-
89 endum nomen perpetuum † in exceptione nempe, vt vlla temporis definitione non excludatur, cuiusmodi est naturalis huius verbi proprietas vt *l 6. ff. quod cuiusq. vniuersit. nomin:* ibi perpetua consuetudo, quæ semper seruata est *l. 23. §. 1. ff. de seruit. rust. præd.* vbi locus perpetuus habens perennem, perpetuam, & nunquam arescentem aquam. *l. 1. § latus ff vt in flum. publ. & l. 22. § si maritus ff. sol. matr. l. pen. ff. de vacat. mun.* in quibus perpetuus morbus dicitur, qui cuiq; rei agendæ impedimento est, & cuius nulla spes est sanitatis. Accipere igitur exceptionem doli perpetuā, ita debemus, authoritate *Cai in l. except. lect. 1. ff. de except.* perpetuæ inquit exceptiones, quæ semper locū habent, nec euitari possunt, qualis est doli mali, rei iudicatæ, & pacti perpetui, idest ne omnino pecunia petatur, & ita accipitur perpetua exceptio in *l. 24. & l. 40. ff. de cond. indeb. in l. 10. ff. de verb. signif. in l. 34. §. vlt. ff. de solut.* & validatur ratione, quoniā in actione post triginta annos debet puniri negligentia non agētis, in cuius potestate fuit experiri, nō ita in exceptione, cum non sit in rei arbitrio, quando velit exceptionem proponere.

Quæst. 23.

Quæro an exceptio doli debeat ea omnia continere, quæ requiruntur in actio-
ne de dolo, nempe tempus, locus, persona, res, in qua dolus sit admissus & videtur af-
firmandum, quoniam militat eadem ratio infamiæ, vtraque enim famosa est. *l. non de-
bet. ff. de dolo iuncta l. 4. §. aduersus. de except. doli.* Secundo quia crimen doli magnum est,
siue ex parte actoris sit, siue ex parte rei, at in tanto crimine non licet negare. *l. item e-
xigit ff. de dolo.*

90 Contrarium † probat gloss. *in l. sed ex dolo. ff. de dolo. §. in hoc, in verbo Caius*, dicens
quod satis est, exprimi personam, quę fecit dolum vel si alius, quam actor fecit dolum,
debet exprimere personam, quæ fecit, si est de illis, quarum dolus nocet actori. *d. l. 2. fi.
arg. l. 2. §. 1. ff. de except.* cum in actione persona facientis dolũ, persona, cui factus est do-
lus, & res, in qua commissus fuerit, exprimuntur. *d. l. sed & ex dolo. §. in hac, & l. seq. & gl.*
91 *ibi.* Ratio † discriminis videtur, quia actio non potest mihi competere nisi mihi sit do-
lus factus, vel illi, cuius personam repræsento, actio enim non est ambulatoria de vno
in alium. *l. sed & si quis. §. si operas. ff. de vsufru.* sed in exceptione doli non fit, quippe suf-
ficit mihi, qui sum reus conuentus, te non habere ius, ad hoc, vt te excludam. *l. 1. §. 1 si
pars hæred. petat.* item quia exceptiones facilius transeunt de vno in alium, quam actio-
nes *l. si tibi. § pactum. ff. de pact. l. dolia. § fin ff. de contr. empt.* Alber. *ex mente Gulel. in l. sed si ex
dolo. §. in hac. ff. de dolo*, ex qua ratione sublatum est secundum fundamentum; tollitur
autem primum dicendo, quod exceptio non est ita famosa, sicut actio, illa enim se-
cundum ea, quæ diximus infamat infamia facti, ista infamat iuris infamia.

92 Sed tamen † aduerte, quod circa locum, & tempus doli, videtur etiam in exce-
ptione, quod proponantur. *Bart. in l. 1. ff. de iniur. Aret. in rub. instit. de except. nu. 25. verbo
tertia est*: nam probant generaliter per multa iura, quod vbi exceptio infamat saltem
de facto, debet exprimi locus, & tempus.

Q. 24. Quæro an excipiens de dolo dicatur fateri, adeo, quod non probans ex-
93 ceptionem, succumbat quasi † confessus obligationem, excitat hanc quæstionem *Spe-
culat. in tit. de except. & replicat. § viso quando n. 3. & 4.*

In qua videtur negandum. I. ex regula vulgari quod opponens exceptionem, vel
replicationem, quæ etiam exceptio dicitur. *l. 2. §. 1. ff de except.* nõ censetur fateri de in-
tentione agentis. *l. non vtique. ff. de except. c. except. de reg. iur. in 6. gl. communiter recepta in l.
siquidem in verbo contestatione. C. de except. c. cum venerabilis vbi Abb. Fely. Dec. Imol. extra de
recept.* & est communis opinio tam Legistarum, quam Canonistarum, vt per *Soc. in d. l.
non vtique*, imo nec dubiam actoris intentionem declarat, Abbas in *cap. cum venera-
bilis* relatus à Fely. *ibi numero 13. Iason & Alexand. in l. decem num. 46. & sequen. ff. de ver-
bor. obligat.*

Secundo actus agentium non debet operari vltra intentionem eorum. *l. non o-
mnis. ff. si cert. pet.* & inducta ad vnum effectum, non debent alium effectum operari, *l.
legata inutiliter. ff. de adimen. legat. l. legata inutiliter. ff. de legat. primo.* ex quibus regulis *Ias.
in l. Iulian. nu. 13. ff. de condict. indeb.* verbo *secundo beneficiu*, concludit responsionem seu
confessionẽ ab aliquo factam ad vnum effectum, non operari contrarium effectum,
dato quod verba illud innuere viderentur intentio est excipientis de dolo repellere
agentem, non eius intentionem iuuare, & vna exceptio non potest parere diuersos ef-
fectus confessionis, & negationis, *gloss. magistr. in cap. exceptionem de reg. iur. in 6.* Tertio
suffragatur à simili excipiens de sentẽtia non recte lata, non videtur fateri latam esse;
similiter negans exceptionem esse legitimam non fatetur exceptionem, & qui negat
se debere pure non censetur fateri debere se sub conditione, ita excipiens dolose ge-
stum esse contractum, non videtur fateri contractum esse.

94 Contrarium † in terminis nostris probat *Speeul.* supra citatus, Primo ex regula *l.
in exceptionib. ff. de probat.* quod reus in sua exceptione est actor, ideoque exceptionem
pacti, iurisiurandi, doli, rei iudicatę, quam opposuit probare debet, quod si nõ proba-
uerit, succumbet.

Secundo ex *l. quoties. §. qui dolo. ff. eod. tit. de probat.* qui dolo dicit factum aliquid, do-
cere debet quamuis in exceptione, dolum admissum.

Tertio conuenit. *l. dolo. C. de inutil. stipula.* vbi contractus stipulationis, dolo initus
per exceptionem debet rescindi; igitur non probata exceptione, incolumis erit con-
95 tractus, & legitimus. Quid † concludendum? *Dyn. in d. c. except.* distinguit de exceptio-
ne generaliter loquens, tum specifice de ista doli, quod in exceptionib. iuris, vt pacti,
iurisiurandi; Aut excipiendo ponit, aut simpliciter ponit, aut sub conditione, si simpli-

uer, quia dicit fecisti pactũ de non petendo obstare sententiã, & rem iudicatã, & tũc de sola exceptione tractandum est, absq; eo, quod actor intentionẽ probet, si sub conditione, puta quia dixerit, nego me debere, sed si apparebit me teneri, dico, fecisse pactum de non petendo, tunc non videtur confiteri, & ꝓpterea incũbit onus actori suam intentionem fundare, & ꝓbat per *tex. in l. siquidem. C. de except.* igitur applicãdo, aut excipiens de dolo excipit semper, & procedit opinio *Spec.* in quib. terminis ipse loquitur,
96 Aut sub conditione, & procedit alia opinio *Fely. in d. c. cum* † *venerabilis num. 15. cum sequ.* constituit regulam negatiuam, cum sex fallentiis affirmatiuis, non loquitur tamen in terminis doli exceptionis sed sunt aliquæ ex his, quæ huic exceptioni possunt accommodari.

Prima est si excipiens non probauerit, tum. n. resoluitur in vim confessionis, ergo non probans doli exceptionem videretur fateri, sed *Fely.* ibi dubiam reputat hãc limitationem, propter rationes adductas à gl. in *d. c. exceptionem*, Nam ibi inquit gl. qui allegat pactum de non petendo, non probat intentionẽ actoris, non probata exceptione, quia potest esse quod prima obligatio esset nulla, quod esset facta solutio, quod instrumentum falsum cum negetur, non põt dicere iterum quis, nego me debere, cum liceat reo plures, & contrarias exceptiones proponere *c. nullus plurib. de regulis iur. in 6. cum sic. not.* Altera est limitatio, sc. quando præsumptio esset, contra excipientem, vt si diceret, occidi, sed ad meam defensionem, debet. n. probare exceptionem defensionis; alias confessus est de crimine, in proposito nunc q excipit de dolo habet contra se præsumptionem, quia dolus non præsumitur, nisi probetur, quia bonus quilibet creditur. *l. non omnes. §. à barbaris ff. de re milit. l. merito ff. pro socio.* Ego vero, vt dicam quod sentio, ꝓ
97 cliuior † sum in sententiam negatiuam magis cõmunem, vt sc. ex hac sola exceptione non censeatur fateri de intentione aduersarii, vt sc. ex hoc solo debeat succumbere, etiam si fuerit simpliciter, & non conditionaliter ꝓposita per ea, quæ dicta sunt in prima opinione cõmuni, quam etiam sequitur decisio *Pedem. 178. nu. 9. & 11. cum seq.* cui
98 fauent rationes *d. gl. in c. except.* maxime illa tertia, quod † reus priuilegiatus est & plures, easq; contrarias exceptiones põt proponere, & ideo, qui dixit pactum fecisti de nõ petendo, rursus põt dicere, non promisi, & qui opposuerat exceptionem doli, cur nõ solutionis, vel nullitatis opponere possit? & sicut, qui negat legitimam esse sententiam, non fatetur simpliciter latam esse sententiam, ita non cõfitetur promissionem, qui dicit dolosam esse promissionem, nec mouent deducta in contrarium, & primo quæ allegat *Specul.* Nam obtinent quando actor per instrumẽtum, vel per testes, vel alia legitima probatione, suam intentionem probauit, tunc. n. reus. nisi suam exceptionẽ probauerit succumbit: & ita in allegatis iurib. per *Specul.* non dubitatur de intẽtione actoris, Ideoq; onus probandi reiicitur in reum excipientẽ, alias actore non probante reus absoluitur, & si nihil ipse præstiterit. *l. qui accusare. C. de eden. l. frustra. C. de probat. c. fina. de tortur. & vbiq; Doct.* Non vrget etiam quod secundo loco de præsumptione dicebatur etenim quãdo nocet illa confessio, occidi, sed ad meam defensionem, constat ante aliunde, quam per confessionem de homicidio, & de corpore delicti, nã † si de corpore
99 delicti non liqueret non officeret illa confessio, *Doct. in l. vt vim ff. de iust. & iur. Francis. Cason. in pract. de term. c. 1. & c. 20. in tractatu crim. diuersorũ fo.* 412. Ita de pacto, vel de cõtractu, debet aliunde constare, sc. per testes, & per instrumenta, vel per alias legitimas probationes, & tunc nisi probetur exceptio doli succumbit excipiens patet in *l. dolo. C. de inut. l. stipul.* vbi supponitur constare de contractu, quando dicitur quod per exceptionẽ infringitur doli, ita in *l. in exceptionib. ff. de probat.* ibi cum quis promisit iudicio sisti, & reip. causa abfuisse se dicat, & ibidem non stetit, probare id eum oportet, ecce cum quis promisit, textus supponit de ꝓmissione cõpertum esse. Atque ista opinio est cõmunior, & æquior, & late confirmat *Ang. d. §. sequitur n. 21.* per alias rationes, quẽ vide. Præterea respondetur, quod ista confessio dolo promisi non potest diuidi in ciuilibus sicut *Cyn. in l. . in 13. quæst. C. de confess.* & ibi *Bal. & Saly. Bar. in d. l. siquidem, & in l. Aurelius. §. idem quæsit. ff. de liber. lega. Ang. d. §. sequitur n. 26. vers. aduerte tamen.* Limitatur
100 hæc † conclusio multis modis, vt vltra *Felyn. per Angel in d. §. sequitur num. 15. in fine verbo fallit* primo. vno vero modo præcipue, ex quo maxime confirmatur regula in contrarium, scilicet quando ponatur intentio actoris separata à sua exceptione, & postea obiiciatur exceptio, tunc enim videtur intentionem agentis confiteri *gl. in d. l. non vtique*, & in *d. regula* exceptionem obiiciens puta si dicat verum est, quod promisi tibi decem, sed dico quod dolo.

De repli-

De Replicatione Doli, Cap. III.

QVaest. 1. Tertius ex dolo veniens effectus est replicatio, in cuius expositione videamus. Primo, quid ipsa sit. Secundo, quotuplex sit. Tertio, ex qua causa sit inducta. Quarto quibus & contra quos detur. Quinto quae sit eius natura.

Ad primum respondens dico, quod cum ad cognitionem speciei debeat praecedere cognitio generis. *l. 1. ff. si cert. petat. vbi* Bart. *Dec. Bologn. Cagnol.* & alii, operae precium est intelligere quid sit replicatio, ita enim cognoscemus, quid sit replicatio doli,
1 quae est species. Et sane replicatio † definitur vno modo, vt sit exceptionis exclusio, nam ad excludendam repellendamque exceptionem est inducta. §. 1. *instit. de replication.* per eam resoluitur ius exceptionis & habet se eo modo ad exceptionem, vt exceptio se habet ad actionem, & propterea inquit *Vlpian. in l. 2. verb. illud. ff. eod.* tam exceptionem, quàm replicationem exclusoriam esse, ibi illud tenendum est, omnem exceptionem, vel replicationem exclusoriam esse. Vnam sc. actionis, Alteram exceptionis.

Alio modo definitur, vt replicatio sit exceptio exceptionis, quippe sicut exceptio ita dicitur respectu actionis, ita replicatio, eo nomine appellatur ratione exceptionis, adeo vt replicatio quoque vocetur exceptio. *d. l. 2. de except. in prin.*

III. modo *Bal. in l. si pactum. C. de excep.* inquit, replicatio est actionis accessio. Dicta est autem replicatio, quod implicatam, & quasi tectam exceptionis iniquitatem replicet, vt patefaciat. His itaque tribus modis potest describi replicatio doli. Et primo, vt sit dolosae exceptionis exclusio. Secundo vt sit dolosae exceptionis exceptio. Tertio vt sit doli, vel alterius actionis accessio, nam accedit vel ad actionem doli, vel ad aliam actionem, & paulo infra erit perspicuum, accedit enim actioni ad eam iuuandam contra propositam exceptionem. §. 1. *instit. de replicat. in princip.*

Quarta est definitio *Specul. in §. fin. in princ. de except. & replic.* Replicatio est exceptio competens actori contra exceptionem rei, replicatio doli ergo erit exceptio
2 contra dolosam rei exceptionem inuenta. Eius autem † formula erat (aut si) quem admodum colligitur ex *l. 48. ff. de procur. colum. 7. §. 1. ff. de curat. furios.* ibi si haeredes

dementis easdem res vindicent, quas curator alienauit, & exceptio opponetur, si non
curator vendiderit, dari debet replicatio, aut si satisdatione interposita secundum
decretum vendiderit; erat etiam formula (si non) *§. dementem ead. l. & ibi gloss.* dicit esse
verba replicationis, & *dict. §. de replicatione* doli agens Iulianus Iuriscon. ait hæredi-
bus replicatio danda erit, si non is, qui agit satis dederit; & non modo datur replica-
tio doli, sed etiam triplicatio, *dict. §. cum demente.* ibi triplicatio doli obstabit, vt enim
ex parte rei exceptiones inuentæ sunt, & duplicationes, ita ex parte actoris replicatio-
nes, & triplicationes. *l. 2. in fin ff. de except. § 1. instit. de replicat. Specul. in tit. de except. &
replicat. § fin. in princ.*

Quæst. 2. Quæro quotuplex sit replicatio doli, & quamuis nec leges inueni-
3 am, nec Doctores huius † replicationis diuisionem afferentes opinor tamen recte
diuidi in duas species, vnam replicationem doli aduersus exceptionem doli genera-
lem, Alteram aduersus exceptionem doli specialem, colligo bipartitam hanc diuisio-
nem ex *Bart. in l. 4. §. Marcellus ait. ff. de exception. doli,* dum ibi disputans *Bart. num. 1.* an
& quando exceptio doli tollatur replicatione doli, concludit exceptionem doli spe-
cialem non elidi per replicationem doli, exceptionem vero doli generalem infirma-
ri, supponit ergo Bartol. bifariam considerari replicationem doli, & modo excepti-
oni doli generali, modo speciali opponi. Quare non secus ac duæ sunt species exce-
ptionis doli, scilicet generalis, & specialis, ita duas conuenit esse species Replicatio-
nis doli, quando ad destruendam exceptionem, fuit replicatio inducta, *d. l. 2. ff. de ex-
cept. & §. 1. instit. de replicat.*

Confirmatur ex regula Dialecticorum, nam vt definit *Aristot. 1. Topicorum*, quot
4 modis dicitur vnum † oppositorum, tot modis vsurpatur & alterum, vt ecce esse
sui iuris dupliciter contingit, aut propter potestatem patris, aut Domini, & sui iuris
esse, duplici modo accidit, scilicet quia quis nec in patris, nec domini sit potestate
§. 1. institut. de his, qui sunt sui, vel ali. iur. l. 1. ff. eodem. Exceptio, & replicatio sunt
5 opposita, cum † vna perimat, & destruat alteram. *d. l. 1. ff. de exception. & dict. §.
1. institut. de replicat.* Exceptio doli est specialis, & generalis, secundum ea, quæ su-
perius exposuimus, igitur & replicatio. Exemplum replicationis doli generalis sumi
potest ex *l. cum à te. ff. de dolo iuncta gloss.* cum habens aliam exceptionem, dicatur ha-
bere etiam exceptionem doli. *l. 2. §. & generaliter. ff. de exception.* doli, ibi opponens
exceptionem rei iudicatæ, ex qua nascitur etiam exceptio doli. *dict. §. & generaliter,
& leg. qui æquitatis. ff. eodem titul.* repellitur ait textus doli replicatione, alterum exem-
plum est apud *Speculum. § fin. in princ. de exception. & replicat.* Replicationis vero doli
specialis thema est in *l. 4. §. Marcellus. ff. de exception. doli in leg. si duo. ff. de dolo, in leg. 3.
§. fin. ff. de eo per quem factum erit in cap. dilecti extra de exception. cap. quemadmodum ex-
tra de iureiur.*

Quæst. 3. Quæro ex qua causa replicatio doli sit inducta, & nec Doctores, nec
leges, quicquam aperte explicant, puto tamen idem respondendum, quod de actio-
ne doli, dixit *Vlpian. in l. 1. ff de dolo, & gloss. in l. 1. ff. de exception. doli*, scilicet, ne ali-
6 cui † suus dolus prosit, vel sua simplicitas obsit, etenim replicatio, vt dictum fuit,
ex mente, *Bald. in l. si pactum. Cod. de exception.* est actionis accessio, & præstatur ad iu-
uandam exceptionem, id quod exemplo fit conspicuum; Mutuo dederam tibi cen-
tum, mox dolo in ductus feci pactum de non petendo, vel acceptilationem, ago
certi condictione speciali ad rem mutuatam, excipis de pacto, vel de acceptilatione,
competit mihi replicatio doli, vt eleganter *tradit Spec. in d. §. fin. d. exception & replicat.
in princ.* non certum est per hanc replicationem fieri, ne malitia aduersarii inducentis
me dolo ad paciscendum, vel accepto ferendum ei lucrum afferat, meaque facilitas
mihi noceat.

Quæst. 4. Quæro quibus detur replicatio doli, & contra quos concedatur. Ad
primum aperta est responsio, quod scilicet detur actoribus deceptis ad iuuandam a-
ctionem intentatam, atq; ad elidendam exceptionem propositam eius iniquitate de-
7 tecta, quippe † sicut exceptio doli obiicitur à Reo, ita replicatio opponitur ab actore.
l. 2. in prin. ff. de excep. & palam est ex definitionibus datis Replicationi Sed contra quos
8 præstatur? Solutio in † conspectu est, sc. aduersus reos conuentos, qui reuera iniusta
exceptione vtuntur, quãuis plerumq; prima fronte iusta esse cẽseatur. *inst. §. 1. de repli-
cat. vbi Imp.* ait interdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, inique no-
ceat, quod cum accidit alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia, quæ replica-
tio vo-

tio vocatur, euenit quoque, vt & Rei duplicatio primo aspectu iusta videatur, sed propter aliquã causam actori inique noceat, & rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio, cuius species in causa doli est in *d. l. consilio. §. cum de-*
9 *mentis. ff. de curat. fur.* sed etiam† replicationis doli exempla referamus, vt illustrior eius cognitio fiat; & primum est apud *Pomponium l. 3. ff. de pign. act.* relatum à *Spec. in d. §. fin. tit. de exception. & replicat.* vbi cum creditor statim recepturus pecuniam suam, pignus reddiderit & is non soluerit, egit creditor contraria pignoratitia, excipiente debitore de pignore reddito, replicabitur de dolo, & fraude.

Secundum est in *l. 8. §. superuacuum. ff. quib. mod. pig. vel hypot. soluit.* in simili specie debitoris & creditoris ibi, doli mali suspicio erit, quæ verba declarat *Alciat. libr. 1. Parerg. cap. 10.* translata ad præsens tempus; vt possit creditor replicationem doli mali obiicere.

Tertia est apud *Impp. in l. sub pra textu. Cod. de transaction.* in qua licet transactio bona fide facta, per instrumenta de nouo reperta non rescindatur si tamen dolo aduersarii subtracta fuisse instrumenta, quibus veritas argui poterat, probetur, licet iterum pristina actione experiri, quia non erat per transactionem penitus extincta, quia simplici pacto facta erat, & si opponatur exceptio pacti & transactionis, replicationis doli mali auxilio remouetur. *Caccialup. in tract. de transact. quæst. 18. & quæst. 28. num. 5.*

Quartum est penes Affricanum in *l. & generaliter ff. de noxal.* in qua habetur, quod cum seruus alienus à te bona fide possessus mihi damnum dedisset, & ob id in iudicio noxali, dederis eum mihi pro noxa, & postea peruenerit ad manus prioris domini, egoque contra illum egero, & ipse non sit paratus soluere litis æstimationem, de dominio excipiat, vtilis mihi doli mali replicatio profutura est, & casus sane est notabilis, quod aduersus exceptionem dominii, replicetur de dolo, quod habetur etiam in *tractatu actionum magno in duo volumina, fol. 289. num. 5.*

Quintum est *Paulo in l. pure. §. Marcellus. ff. de except. doli.* vbi donaui locum Titio, in quo Titius non dum a me tradita possessione me sciente ædificauit, perfectoque ædificio nactus sum ego loci possessionem, petit a me Titius rem donatam, & ego excipiam quod donatio supra legitimum modum facta sit, de dolo aduersus me replicandum est, dolo enim fecit, ait *Paulus*, quia passus sit eum ædificare, & non reddo impensas, & similis est textus in *l. si cum mihi. ff. de dolo.*

Sextum exemplum est ab *Vlpiano* positum in *l. 4. §. item quæritur si uniones verb. contra Senatusconsult. Macedoniani:* etenim filius, cui non competit exceptio Macedoniani, vt est casus *l. 1. & 2. C. ad Maced.* creditori exceptionem Senatusconf. opponat replicatione doli summouetur. *d. verb. contra iunct. gloss. in verb. authorum.* dolo enim facit, si tempore suscepti mutui asserat se filium famil. mox deinde quasi filius clypeo Senatusconsulti velit sese tueri.

Septimum est *Impp. in l. fœminis. Cod. ad Velleian* nam si fœmina animo decipiendi intercesserit alienã suscipiens obligationem, si agẽte postea creditore vtatur beneficio Velleiani, certo doli replicatione succumbet, facit. *l. 5. eod. tit. et l. si decipiendi. ff. eod.*

Octauum exemplum refert. *Alba. cons. 9. num. 55.* nempe si vnus ex litigantibus sit in dolo non potest allegari periurium alterius, repellitur enim doli replicatione per eũ, quæ tradunt Innocent. & *Bald. in c. insinuante extra de testibus quorum dict.* inquit esset aurea *Felyn. ibi colum.*

Nonum exemplum est si sententia sit lata absolutoria per obreptionem, & actor iterum agat pristina actione, si excipiatur de re iudicata replicatur de dolo, *Bertach. in verb. absolutor. in suo repertorio.*

Quæst. 5. Quæro quæ sit natura replicationis doli, & primo ex his, quæ de actione, & de exceptione doli dicta sunt in superioribus, pulchræ considerationis se nobis offert occasio, vtrum sc. replicatio, detur contra parentes atq; patronos, & tenenda videtur sententia affirmatiua. Primo quia lex prohibet actionem, & exceptionem doli aduersus eos proponi. *l. non debet ff. de dolo. l. 4. §. aduersus ff. de except. doli*, de replicatione non loquimur, ideo erubescimus cum sine lege loquimur. *l. illam. Cod. de collat.* Secundo quoniam, cum parens, vel patronus iniquam proponant exceptionem, quæ inique noceat, argumento *§. 1. institut. de replicat.* videntur facti indigni illa reuerentia, alloq; honore, quem exhibere liberi tenentur, & liberti, vt diximus in muliere, & filio familias, nam illa beneficium Velleiani, iste Macedoniani auxilium perdit propter iniquam exceptionem.

dementis easdem res vindicent, quas curator alienauit, & exceptio opponetur, si non curator vendiderit, dari debet replicatio, aut si satisdatione interposita secundum decretum vendiderit; erat etiam formula (si non) §. *dementis eod. l. & ibi gloss.* dicit esse verba replicationis, & *dict.* §. *de replicatione* doli agens Iulianus Iuriscon. ait hæredibus replicatio danda erit, si non is, qui agit satis dederit; & non modo datur replicatio doli, sed etiam triplicatio, *dict.* §. *cum dementis*. ibi triplicatio doli obstabit, vt enim ex parte rei exceptiones inuentæ sunt, & duplicationes, ita ex parte actoris replicationes, & triplicationes. *l. 2. in fin ff. de except.* § *1. instit. de replicat. Specul. in tit. de except. & replicat.* § *fin. in princ.*

Quæst. 1. Quæro quotuplex sit replicatio doli, & quamuis nec leges inueni-
3 am, nec Doctores huius † replicationis diuisionem afferentes opinor tamen recte diuidi in duas species, vnam replicationem doli aduersus exceptionem doli generalem, Alteram aduersus exceptionem doli specialem, colligo bipartitam hanc diuisionem ex *Bart. in l.* 4. §. *Marcellus ait. ff. de exception. doli*, dum ibi disputans *Bart. num. 1.* an & quando exceptio doli tollatur replicatione doli, concludit exceptionem doli specialem non elidi per replicationem doli, exceptionem vero doli generalem infirmari, supponit ergo Bartol, bifariam considerari replicationem doli, & modo exceptioni doli generali, modo speciali opponi. Quare non secus ac duæ sunt species exceptionis doli, scilicet generalis, & specialis, ita duas conuenit esse species Replicationis doli, quando ad destruendam exceptionem, fuit replicatio inducta, *d. l. 2. ff. de except. &* §. *1. instit. de replicat.*

Confirmatur ex regula Dialecticorum, nam vt definit *Aristot. 1. Topicorum*, quot
4 modis dicitur vnum † oppositorum, tot modis vsurpatur & alterum, vt ecce esse sui iuris dupliciter contingit, aut propter potestatem patris, aut Domini, & sui iuris esse, duplici modo accidit, scilicet quia quis nec in patris, nec domini sit potestate §. *1. institut. de his, qui sunt sui, vel ali. iur. l. 1. ff. eodem.* Exceptio, & replicatio sunt
5 opposita, cum † vna perimat, & destruat alteram. *d. l. 1. ff. de exception. & dict.* §. *1. institut. de replicat.* Exceptio doli est specialis, & generalis, secundum ea, quæ superius exposuimus, igitur & replicatio. Exemplum replicationis doli generalis sumi potest ex *l. tum à te. ff. de dolo iuncta gloss.* cum habens aliam exceptionem, dicatur habere etiam exceptionem doli. *l. 2.* §. *& generaliter. ff. de exception.* doli, ibi opponens exceptionem rei iudicatæ, ex qua nascitur etiam exceptio doli. *dict.* §. *& generaliter, & leg. quia æquitatis. ff. eodem titul.* repellitur ait textus doli replicatione, alterum exemplum est apud *Speculum.* § *fin. in princ. de exception. & replicat.* Replicationis vero doli specialis thema est in *l. 4.* §. *Marcellus. ff. de exception. doli in leg. si duo. ff. de dolo, in leg. 3.* §. *fin. ff. de eo per quem factum erit in cap. dilecti extra de exception. cap. quemadmodum extra de iureiur.*

Quæst 3. Quæro ex qua causa replicatio doli sit inducta, & nec Doctores, nec leges, quicquam aperte explicant, puto tamen idem respondendum, quod de actione doli, dixit *Vlpian. in l. 1. ff de dolo, & gloss. in l. 1. ff. de exception. doli*, scilicet, ne ali-
6 cui † suus dolus prosit, vel sua simplicitas obsit, etenim replicatio, vt dictum fuit, ex mente, *Bald. in l. si pactum. Cod. de exception.* est actionis accessio, & præstatur ad iuuandam exceptionem, id quod exemplo fit conspicuum; Mutuo dederam tibi centum, mox dolo in ductus feci pactum de non petendo, vel acceptilationem, ago certi condictione speciali ad rem mutuatam, excipis de pacto, vel de acceptilatione, competit mihi replicatio doli, vt eleganter *tradit Spec. in d.* §. *fin. d. exception & replicat. in princ.* non certum est per hanc replicationem fieri, ne malitia aduersarii inducentis me dolo ad paciscendum, vel accepto ferendum ei lucrum afferat, meaque facilitas mihi noceat.

Quæst. 4. Quæro quibus detur replicatio doli, & contra quos concedatur. Ad primum aperta est responsio, quod scilicet detur actoribus deceptis ad iuuandam actionem intentatam, atq; ad elidendam exceptionem propositam eius iniquitate de-
7 tecta, quippe † sicut exceptio doli obiicitur à Reo, ita replicatio opponitur ab actore. *l. 2. in prin. ff. de excep.* & palam est ex definitionibus datis Replicationi Sed contra quos
8 præstatur? Solutio in † conspectu est, sc. aduersus reos conuentos, qui reuera iniusta exceptione vtuntur, quãuis plerumq; prima fronte iusta esse celeatur. *inst.* §. *1. de replicat. vbi Imp.* ait interdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, inique noceat, quod cum accidit alia allegatione opus est adiuuandi actoris gratia, quæ replicatio vo-

tio vocatur, euenit quoque, vt & Rei duplicatio primo aspectu iusta videatur, sed propter aliquã causam actori inique noceat, & rursus alia allegatione opus est, qua actor adiuuetur, quæ dicitur triplicatio, cuius species in causa doli est in *d. l. consilio.* §. *cum dementis. ff. de curat. fur.* sed etiam† replicationis doli exempla referamus, vt illustrior eius cognitio fiat; & primum est apud *Pomponium l. 3. ff. de pign. act.* relatum à *Spec. in d. §. fin. tit. de exception. & replicat.* vbi cum creditor statim recepturus pecuniam suam, pignus reddiderit & is non soluerit, egit creditor contraria pignoratitia, excipiente debitore de pignore reddito, replicabitur de dolo, & fraude.

Secundum est in *l. 8. §. superuacuum. ff. quib. mod. pig. vel hypot. solui.* in simili specie debitoris & creditoris ibi, doli mali suspicio erit, quæ verba declarat *Alciat. lib. 1. Parerg. cap. 10.* translata ad præsens tempus, vt possit creditor replicationem doli mali obiicere.

Tertia est apud *Impp. in l. sub præ textu. Cod. de transaction.* in qua licet transactio bona fide facta, per instrumenta de nouo reperta non rescindatur si tamen dolo aduersarii subtracta fuisse instrumenta, quibus veritas argui poterat, probetur, licet iterum pristina actione experiri, quia non erat per transactionem penitus extincta, quia simplici pacto facta erat, & si opponatur exceptio pacti & transactionis, replicationis doli mali auxilio remouetur. *Caccialup. in tract. de transact. quæst. 18. & quæst. 28. num. 5.*

Quartum est penes Affricanum in *l. & generaliter ff. de noxal.* in qua habetur, quod cum seruus alienus à re bona fide possessus mihi damnum dedisset, & ob id in iudicio noxali, dederis eum mihi pro noxa, & postea peruenerit ad manus prioris domini, egoque contra illum egero, & ipse non sit paratus soluere litis æstimationem, de dominio excipiat, vtilis mihi doli mali replicatio profutura est, & casus sane est notabilis, quod aduersus exceptionem dominii, replicetur de dolo, quod habetur etiam in *tractatu actionum magno in duo volumina, fol. 289. num. 5.*

Quintum est *Paulus in l. pure. §. Marcellus. ff. de except. doli.* vbi donaui locum Titio, in quo Titius non dum à me tradita possessione me sciente ædificauit, perfectoque ædificio nactus sum ego loci possessionem, petit à me Titius rem donatam, & ego excipiam quod donatio supra legitimum modum facta sit, de dolo aduersus me replicandum est, dolo enim fecit, ait *Paulus*, quia passus sit eum ædificare, & non reddo impensas, & similis est textus in *l. si cum mihi. ff. de dolo.*

Sextum exemplum est ab *Vlpiano* positum in *l. 4. §. item quæritur si uniones verb. contra Senatusconsult. Macedoniani:* etenim filius, cui non competit exceptio Macedoniani, vt est casus *l. 1. & 2. C. ad Maced.* creditori exceptionem Senatusconf. opponat, replicatione doli summouetur. *d. verb. contra vncta glos. in verb. authorum.* dolo enim facit, si tempore suscepti mutui asserat se filium famil. mox deinde quasi filius clypeo Senatusconsulti velit sese tueri.

Septimum est *Impp. in l. fœminis. Cod. ad Velleian.* nam si fœmina animo decipiendi intercesserit aliena suscipiens obligationem, si agẽte postea creditore vtatur beneficio Velleiani, certo doli replicatione succumbet, facit. *l. 5. cod. tit. et l. si decipiendi. ff. eod.*

Octauum exemplum refert. *Alba. consil. 9. num. 55.* nempe si vnus ex litigantibus sit in dolo non potest allegari periurium alterius, repellitur enim doli replicatione per ea, quæ tradunt Innocent. & *Bald. in c. insinuauit extra de testibus quorum dict.* inquit esse aurea *Felyn. ibi colum.*

Nonum exemplum est si sententia sit lata absolutoria per obreptionem, & actor iterum agat pristina actione, si excipiatur de re iudicata replicatur de dolo, *Bertach. in verb. absol toria in suo repertorio.*

Quæst. 5. Quæro quæ sit natura replicationis doli, & primo ex his, quæ de actione, & de exceptione doli dicta sunt in superioribus, pulchræ considerationis se nobis offert occasio, vtrum sc. replicatio, detur contra patentes, atq; patronos, & tenenda videtur sententia affirmatiua. Primo quia lex prohibet actionem, & exceptionem doli aduersus eos proponi. *l. non debet. ff. de dolo l. 4. §. aduersus ff. de except. doli,* de replicatione non loquimur, ideo erubescimus cum sine lege loquimur. *l. illam. Cod. de collat.* Secundo quoniam, cum parens, vel patronus iniquam proponant exceptionem, quæ inique noceat, argumento §. 1. *institut. de replicat.* videntur facti indigni illa reuerentia, illoq; honore, quem exhibere liberi tenentur, & liberti, vt diximus in muliere, & filiofamilias, nam illa beneficium Velleiani, iste Macedoniani auxilium perdit propter iniquam exceptionem.

10 Contraria † tamen sententia verior est; & communiter quam primo ponit,
glos. in l. si superstite. C. de dolo, & sequitur *Saly.* probat *Castrens. in summario*, dum ita colli-
git, contra patrem nō datur actio doli, seu exceptio, vel replicatio sed loco eorum da-
tur actio, vel exceptio, vel replicatio in factum, eandem sentit, *Alex. ibi num. 4. in vers.*
per exceptionem, & nullum inueni contradictorem, probatur autem ex paritate rationis,
vt enim actio, & exceptio doli infamant. *d. l. non debet. l. licet. ff. de obsequiis à liberis & c. &*
l. si superstite. C. de dolo. & propterea denegantur cōtra parentes, & patronos dd. iuribus,
Ita quoque replicatio infamiam irrogat cum à dolo proficiscatur cuius natura est de
dolo condemnatum infamare, *l. 1. ff. de his, qui not. infamia.*

Secundo probatur ex *d. l. licet*, in qua ait *Vlpianus* de parentibus, & patronis lo-
quens. Nec exceptiones doli mali, vel patiuntur, & *d. l. 4. §. aduersus parentes*; etenim
dum negant dari exceptiones doli intelligunt etiam & replicationes, quia replicatio-
nes sunt exceptiones. *d. l. 2. in prin. ff. de except.* ibi. Replicationes nihil aliud sunt, quam
exceptiones, differunt autem ab exceptione quia illæ proponuntur ab actore, ista à
reo, vt ibi exprimitur, confirmatur ex rub *ff. de doli mali & met. except. iuncto nigro*, in
quo agitur etiam de replicatione, vt in *l. pure in l. 4. §. Marcellus in l. si procurator eod. titul.*
11 Quibus consequens est replicationem in factum † contra has personas quibus de-
betur reuerentia præstandam esse, gloss. & *Doctor. in d. l. superstite*, eamque verbis tem-
perandam vt bonæ fidei mentio fiat, vt in actione docet, *Bar. d. l. si superstite*, & nos latius
12 posuimus supra, *in titul. de actione doli*, Infertur etiam non † esse dandam hanc doli
replicationem contra personas enumeratas, in *l. non debet ff. de dolo*, scilicet plebeio con-
tra consularem; Nebuloni contra virum vitæ emendatioris.

Nec aduersantur deducta in contrarium, nam ad primum perspicua est solu-
tio, quippe loquimur cum lege, & cum ratione. Secundum, euitatur quoniam
si ea ratio valeret, vtique & exceptio doli parentibus, atque patronis noceret, sed ta-
men putauit lex eorum famæ parcendum, & satis habuit filios, vel liberos honestiori
actione, vel exceptione suum consequi,

Quæst. 6. Sed an detur hæc replicatio, contra parentes spirituales veluti con-
tra leuantem è sacrosancto fonte baptismatis, contra sacerdotem parrochialem, vel
13 vasallo † contra Dominum, excitat dubitationem, *Alexand. in dict. l. si superstite. num.*
4. & nihil determinans se remittit ad *Bald. in cap. 1. §. penultim. de prohibit. alienat. fidei-*
com. & sane denegandam esse contra eos non modo replicationem doli, sed actio-
nem, & exceptionem *primo ex text. in cap. 1. 30. quæst. 5.* in quo scribitur, ita debet di-
ligere homo eum, qui ipsum de sacro fonte suscepit, sicut patrem, quia gloss. in cap.
sequenti inquit plus deferendum esse patri spirituali in exhibitione reuerentiæ, quam
carnali, & illam gloss. dicit singularem, *Bart. in l. 2. colum. 7. de verb. obligat.* & huic si-
14 milis est alia glossa, *notab. in cap. qui dormierit 21. quæst. 2.* inquiens affinitatem † spiri-
tualem, maiorem, & superiorem esse, quàm carnalem, & gloss. in *cap. aut facta in ver-*
bo parentem de pœnit. distinct. princ. dicit non minus puniendum esse, qui occidit pa-
trem spiritualem, quàm qui carnalem quam gloss. dicit notandum, *Alexand. in ad-*
dit. ad Bart. in l. Diuus. ff. de parricid.

Secundo, suffragatur, quod quemadmodum filius non potest in ius vocare pa-
15 trem naturalem sine † venia, ita nec patrem spiritualem, *Gulіel. Cun. Bald. & Angel.*
Paul. Castren. Rom. Alex. & Ias. & communiter alii in l. generaliter ff. de in ius vocando. & Fulg.
in l. adoptiuum per illum text. ff. eod. tit. quicquid in contrarium dixerit *Ioan. Faber in §. pœ-*
nales verb. & in eum inst. de act.

16 Tertio, pater spiritualis † non potest actione furti conueniri propter reueren-
tiam *Bal. in c. 1. §. vlt. col. 4. verb. dubitatur tandem, de prohib. alien. feudi per Federi.* igitur nec
actio, vel exceptio, aut replicatio, cum eodem modo infamet. *l. 1. ff. de his, qui not. infam.*

Quarto, conuenit, quod hę personæ spirituales, de quibus loquimur, sicut paren-
17 tes, & patroni non possunt † conueniri, nisi in quantum facere possunt. *l. licet famosa. ff.*
de obseq. à liber. & libert. præstan. Faber in §. præterea verb. sed si quis, col. 1. & ibi quoq. Ioh. Plat.
Ang. Aret. vterq. col. 1. instit. de action.

18 Quinto, confert quoniam licet iudicem † recusare compatrem, aut filium spi-
ritualem partis aduersæ, *Spec. in tit. de appell. §. nunc dicamus verb. circa hoc in 2. par. Imol. in*
cap. cum speciali col. 5. verb. & nota, de appell. in 6. & ibi *Abbas col. 2. Imol. in c. prudentiam col. 6.*
verb. in glo. duob. de offic. deleg. cum aliis cumul. à Tiraq. de pœnis, cau. 21. nu. 5. ver. quadrat. De
vasallo vide *Bald. in d. c. 1. §. pen. de proh. alien. feud. per Feder.*

Quæst. 7.

Q.7. Quæro an natura replicationis doli sit perpetua, an temporalis ad instar actionis. Et videtur perpetua. Primo quia replicatio est exceptio. *d.l.2.in pr.ff.de except.* ibi replicationes nihil aliud sunt, quàm exceptiones, exceptio autem doli perpetua est, *leg. pure.§.fin.ff.de except. doli*, ibi nam hæc scilicet exceptio doli perpetua competit.

Secundo ex *l.si pactum.C.de except.* si pactum intercessit in exceptione sine tẽporis præfinitione de dolo replicare potes.

Contrarium, quod imo sit temporalis, probatur primo *l.quæsitum.§.in dolo.ff.de pecul.* vbi summat Bart. replicationes sunt temporales sicut actiones, & ibi gloss. magistralis.

Secundo confirmat gl. *in l.2.in ver. replicationes. ff. de except.* Tertio replicatio est accessio actionis, *Bal.in l.si pactum*, adeo quod in libello actionis contineatur etiã replicatio, *Bald.in l.fin.q.17.C.de hær.inst.* actio est temporalis, ergo replicatio, quia accessorium sequitur naturam sui principalis. Pro concordia, *Bart.in d.l.si pactum*, ait. Aut actio est perpetua, & tunc exceptio quoquo modo est perpetua. Aut est temporalis, & exceptio temporalis, iuxta *tit.inst.d. perpet.& temp.act.* quia replicatio regulatur secun-

9 dum naturam actionis. *d.l.quæsit* Sed † cum actio doli sit temporalis. *l.fin.C.de dolo*, sequitur quod replicatio doli sit etiam temporalis, ita quod virtualiter sequitur *Bart.* posteriorem sententiam, quam etiam sentit *Bald.* dum reprobat priorem intellectum gl. & ab ea nõ videtur recedendum, tum ex adductis rationibus, quippe quia replicatio sapit naturam actionis, & pendet ab actore, qui sicut pro arbitrio poterat actionem proponere *l.pure in fine.ff.de except.dol.*, ita & replicationem, cum censeatur virtualiter deducta in libello. *Bald.in d.l.fin.quæstio. 17.* & proponendo actionem, est in causa, vt detur locus replicationi mediante exceptione, quæ statim obiicitur actioni, & si non potest proponere actionem, iam tempore exclusus, quomodo proponet replicationem, quæ tantum datur actori?

Non faciunt negocium allegata ex aduerso, & ad primũ solutio ante pedes est, nam est exceptio in genere, in specie autem differt ab exceptione in genere cum vna Actori competat, altera reo, & sit ratio diuersitatis inter vtramque, ex quo pendet replicatio ab actore, & est accessio ad actionem, quam fuit in sua potestate proponere, secus in exceptione rei. *d.§.fi.l.pure.* Ad secundum resp. plures esse legis intellectus, & per intellectum fauentem pro d. specie contraria. *Bald.* ibi reprobat, & secundum alium intellectum quem ibi *Bald.* subtilem appellat, loquitur in duplicatione, quæ cũ detur reo ad fundandam exceptionem, sequitur naturam exceptionis, ideoq; est perpetua. Porro ad illam distinctionem *Bart. in d.l.pactum*, melius considero, quod replicatio doli datur etiam pro aliis actionibus præter actionem doli, imò frequentius in aliis & ideo si ordinaria actione agam, tu verò obiicias exceptionẽ pacti de non peten-

10 do, aut dolo extorti, dabitur † replicatio doli; quæ sicut actio erat perpetua & 30. vel quadraginta annis durabat, §.1.*de perpet.& tempor.act.l.sicut.C.de præsc.30. ann.* ita & replicatio doli. Sunt aliæ actiones prætoriæ, quæ plerumq; sunt annales, §.1.*instit.de perp. & tem.act.* & tunc replicatio erit tẽporalis *d.l.quæsit §.in dolo.ff.de pec* quæ loquitur in actione prætoria, & secundũ primum membrum distinctionis, potest intelligi *d.l.si pactum*, ex quibus colligitur actionem doli absolute temporalem esse quia certo tẽpore finitur biennio sc. Replicatio doli interdum perpetua, aliquando temporalis, scilic. quando competit ad coadiuuandam temporalem actionem & ita est discrepans ab exceptione, quæ absolute perpetua est *d.§.fi l.pure.ff.de excep.doli*, & ita mediam seruat naturam replicatio, inter actionem doli, & exceptionem doli.

Q.8. Quæro an replicatio doli detur natura sua contra exceptionẽ doli altissima

11 est † quæstio a legistis & canonistis variis in locis ventilata & iuristæ primum in *l.3.§. Marc.ff.de except.doli in l.si duo.ff de dolo in l.cum mulier.ff.sol.matr.in l. viro atq; vxore.ff.sol. matr.& l.3.§.1.ff.de eo per quem fact.erit, Spec.in tit.de except.& replic.§.fi.ver.* nunquid contra *Ang.in §.sequitur.num.22.Inst.de except. Redoar. in tract.de reb.eccles.non allen.q.22. ver. poterit tamen fol.471.* Canonistæ in *cap.intelleximus ex.de adul.* & ibi maxime *Inno.& in c.dilecti,& in c.cum ecclesiast.ext.de except.in c.nulla de accusat.in c.gaudemus extr.de diuortii*; quoniam vero scribentes vtriusque iuris, includunt in hoc articulo disputationem illius regulæ, quod dolus cum dolo compensatur. *l.si duo.ff.de dol.l.3.§.1.ff.de eo per quem factum erit*, Nos attingemus tantum quæ ad hũc locum sunt necessaria, reliqua dicturi in *lib. vlt.* in quo agemus de regulis iuris in materia doli.

Ad solutionem igitur quæstionis accedens. Dico plures inueniri opiniones. Pri-
22 ma fuit † Speculatoris *d. loco*, qui deductis hinc inde iuribus concludit veriorem esse sententiam negatiuam per *l. 4. §. Marcell.* scilicet exceptionem doli replicatione non tolli, sed aduersus aliam quamcunq; exceptionem ordinariam præstari, vt in *l. 3. ff. de pignor. act. l. sicut re. §. superuacuum. ff. quibus modis pign. vel hypot. soluitur.* cui conueniunt omnia exempla replicationis doli a nobis superius tradita, & declarat suam conclusionem, vt tunc sit ei locus, quando super eodem facto versantur exceptio doli, & replicatio, & actor in sua replicatione certat de lucro, afferens exemplum, dolo te induxi ad aliquid mihi promittendum, & tu postea dolose induxisti ad liberationem, si egero, vt promissa seruentur, & tu excipias de dolo, quo me induxisti ad promittendum, ego non possum replicare de dolo, quo me decepisti ad dandam liberationem, quippe quia nolo lucrari; & ita intelligitur. *d. §. Marcellus.*

Secunda fuit opinio *Bar. in d. §. Marcellus. nu. 5.* nam distinguens ait. aut exceptio
23 † doli, quæ obiicitur est exceptio doli generalis, & aduersus eam datur replicatio doli. Aut est exceptio doli specialis, & non eliditur replicatione doli. Primum membrũ distinctionis probat ex *d. l. 4. § Marcellus vers. sequenti*, vbi loquens I. C. de exceptione Macedoniani in causa, in qua vere non competeret, vt gl. ibi declarat: nam tollitur replicatione doli, ibi competebat exceptio doli generalis, concurrens cum alia except. Maced. arg. *l. qui æquitatis. ff. de except.* & confert. *l. cum à te. ff. de dolo. l. 3. ff. de pign. act.* cum aliis supra citatis. Secundum membrum probatur ex *d. §. Marcellus, & ex l. cum par. delictum. ff. de reg. iur.*

24 Tertia est opinio, quæ † ex dictis *Bart.* colligitur in *d. §. Marcellus*, si ambo reus, & actor certent de lucro, vel ambo de damno, vel reus de damno, actor de lucro, *Rum. cons. 34. num. 10. vol. 3.* Replicatio doli non datur cõtra exceptionem doli, siquidem in pari causa melior est conditio possidentis, tum quia iustior est causa eius, qui certat euitare damnum, quam qui lucrum captat, si actor de damno agat euitãdo, reus de lucro quærendo; tunc locus est replicationi, & videtur hoc accidere in *d. l. cum à te, & in d. l. 3. ff. de pign. act. in l. si decipiendi. ff. ad Vellei. l. viro atq; vxo. ff. sol. mat.* sed quod ad hoc vltimum membrũ, videtur declarandũ, si modo vtriusq; & Rei, & actoris turpitudo nõ versaretur, nam & si actor ageret de damno euitando, non propterea repeteret per replicationem doli. *l. 3. ff. de cond. ob turp. caus.* non ageret etiam si esset vsurarius: Nam obiicitur tex. in *c. quia frustra de vsur. Roman. cons. 285.* Quo ad primum membrum distinctionem non video quomodo ambo possint esse in damno, vel ambo in lucro, videtur enim, quod si alter de lucro certet, alter agat de damno, & è contra, nisi exemplificaret in *l. 1. §. fin. ff. eod. per quem fact. erit*, vbi stipulator dolo promissoris impeditus non fuit in iudicio & ita est in damno, & Promissor postea dolo stipulatoris impeditus fuit, quo minus ad iudicium veniret, & sic est in damno, & tunc dicitur ibi non dari replicationem doli, sed fieri compensationem.

25 Alia † & quarta est opinio *Redoans in tract. de reb. eccles. non alienan. quæst. 22. verb. poterit tamen. num. 2. fol. 472.* Nam ait, Aut actor non incipit à dolo sed reus excipiens, & tunc licita est contra exceptionem replicatio doli; veluti emptor simpliciter dicit rem venditam sibi ab ecclesia, fuisse euictam, & ideo petit, vt pro euictione precium sibi reddatur, etsi non incipit à dolo, sed reus, qui excipiens dixit non teneri, quia scienter emptor nulliter rem ecclesiæ emerit, tunc licet de dolo replicare venditoris quod ei ipse illicite vendiderit, sed si actor inciperet à dolo dicens illicite vendidisti mihi rem, quæ mihi fuit euicta, propterea peto te condemnari ad interesse, si Reus excipiat de pari dolo illicitæ emptionis, denegatur replicatio. incipere autem à dolo videtur non modo si actor expresse doli, vel fraudis mentionem faceret in libello, sed si talis esset conceptio libelli, vt dolus inde argueretur, *secundum not. in cap. 2.* de libelli oblatione, veluti si actio haberet in se dolum velatum sapientem naturam actionis, in cuius locũ successit *arg. l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.* & ita videtur esse de mente *Innocentii in c. intelleximus extr. de adult.*

Eandem distinctionem inueni apud *Alex. in l. 3. §. 1. ff. de eo per quem factum erit. nu. 4.* nouo exemplo declaratam: Nam ait, Aut actor à principio se fundat in dolo, vt puta venditor fundi agit contra emptorem, vt fundum restituat, quia nullus est cõtractus, ex quo ẽptor non soluit gabellam, stante statuto ciuitatis, quod contractus, de quo nõ fuerit soluta gabella sit ipso iure nullus, Emptor reus excipit de pari dolo, non solutæ gabellæ per venditorem, & tunc non licet ei replicare de dolo per *tex. in d. c. intelleximus, vbi*

mus, vbi Inn. ita intelligit. §. *Marc.* namq; actor in replicatione non deduxerat, nisi eundem dolum, quem allegauit ab initio, & ideo non conceditur replicatio *Bart. in pr. ff. sol. matr. per l. 2. & 3. ff. de cond. ob turp. caus.* Insuper Reus tractat de damno. Aut actor in prima petitione non se fundat in dolo, sed in eo, quod sibi conceditur *de iure com.* absque dolo rei, vt quia rem vendidit, ad precium agit. Tunc si reus excipiat, quod contractus non valet, quia actor fuit in dolo non soluendo gabellam, tunc potest replicare actori, quod reus non debet audiri, quia ipse reus fuit in eodem dolo, & propterea debet fieri compensatio. *d. l. viro & l. cum mulier. ff. de sol. matr.*

26 *Quæst. 9.* Prædictis similis est quæstio, an † testis, contra quem obiicitur exceptio infamiæ possit de infamia replicare aduersus eum., contra quem est productus, & à quo sibi opponitur exceptio, & videtur concedenda replicatio per *l. si duo. ff. de dolo,* & per *l. 3. §. pen. ff. de eo per quem pactum erit uncta gloss.* vbi delictum cum delicto, pœnam cum pœna, negligentiam cum negligentia ait compensari.

27 Secundo quia tales litigatores † digni sunt talib. testib. *l. pen. C. de hæret.* Tertio ex *l. in arenam. C. de inoff. testam.* vbi filio querelanti testamentum patris de inof. obiicitur infamia, quia pugnauerit in arena, datur replicatio eiusdē infamiæ, si pater fuit Arenarius, facit gl. *in l. 3. §. lex Iulia. ff. de testib.*

Contraria sententia placet *Bart. in l. cum mulier. num. 3. ff. sol. matr. Specul. in tit. de testib. §. 1. verb. sed nunquid excommunicatus Bald. in l. cunctos populos col. 2. C. de summ. trinit. & fid. Cathol. Idem Bald. Angel. & Imol. in d. l. cum mulier, Innocent. in cap. intelleximus de adult. Felyn. qui de communi cestatur in cap. antepen. num. 37. verb. in ea gloss. extr. de testib.* per gloss. ibi singul. quam dicit ab omnibus approbari, & *gloss. in c. significauimus tibi, in gl. 1. in fin. 3. q. quæst. 5.*

28 Probatur autem hæc opinio. Quia pars, licet sit criminosa, non tamen † repellitur à prosequutione sui iuris *ar. om. vlt. 4. q. 6.* maxime quando Reus est, quoniam legitima quælibet defensio reseruatur. *c. cum inter extr. de except.* Altera ratio est, quia ex-

29 ceptio Infamiæ quæ à parte aduersa opponitur testi non dirigitur directe † contra testem, sed contra aduersarium, cum quo lis est, *Innocent. in cap. verum ad finem de foro compet.* & cum obiiciatur contra partem, illi non potest replicari de iure testis *Fely. d. loco.*

30 Tertia est ratio quia testimoniū proprie dirigitur iudici, cui fieri † debet fides. *l. quinquaginta. ff. de probat.* At Iudex licet pars esset infamis non propterea haberet maiorem fidem teste infami, vt dixit *Bar. in d. l. cum mulier,* per ea quæ notat in simili *Innocent. in d. c. intelleximus,* neq; enim propter infamiam partis, cresceret fides testi infami. Non valent allegata in contrarium, & primum & tertium diluuntur, quoniam procedunt, quando res agitur inter easdem partes, siue inter eos, inter quos vertitur negocium, sed in proposito negocium non est inter testem, & partem, ita *Bartol.* & Felyn. *in allegatis locis.* Secūdum vero vertitur, quoniam est speciale in causa hæresis *Fely d. loco,* rationem specialitatis deducit *Bart. d. l. cum mulier,* & speciale esse probatur per *Bart. in d. cap. antep. de test.* ponderando verbum concedimus, & verbum permittimus.

De pœna doli Cap. IV.

1 *Dolus omnium maxima pœna est vltio diuina iustitiæ.*
2 *Quod Ethnici etiam cognouerunt.*
3 *Contra dolosum, & morosum omnia iura clamant.*
4 *Dolus veneno comparatur.*
5 *Lex quare tam graui odio prosequatur dolosos.*
6 *Falsas reddēs scripturas, incidit in crimen falsi.*
7 *Testis in falsum deponens in iudicio nullo, pœna falsi punitur.*
8 *In crimine falsi punitur affectus, licet non sequatur effectus.*
9 *Dolus qui nemini nocuit, nec promittebat obesse potuit, non punitur.*
10 *Si tamen potuit nocere, sola potentia facit illum punibilem & huius rei exempla proponuntur.*
11 *Ratio huius distinctionis affertur.*
12 *Doli magna pœna est annullatio actus.*
13 *Ratione doli perditur beneficium electionis, de quo in* l. 2. Codic. de rescind. vendit.
14 *Quod axioma, duobus modis declaratur.*
15 *Dolus à pluribus commissus, intelligitur cōmissus in solidum, & quare.*

16 *Clericus propter dolum perdit beneficium.*
17 *Clericus propter dolum carcerari potest, puta si fugam arriperet.*
18 Laicus *ratione de' cessionis beneficio non vtitur.*
19 *Grauatus magno ære alieno, & sciens, si contrahat plura debita, præsumitur esse in dolo.*
20 *Vsurarius dilapidans bona, ne habeat vnde restituat, ad quid teneatur tam in foro contentioso, quàm conscientiæ.*
21 *Vendens equum cum suis magaguis, an de aliquo eius vitio teneatur.*
22 *Restitutio in integrum post quinquenniũ à minore proditur.*
23 *Contractus dolosus, nec per expressam ratificationem confirmatur.*
24 *Dolosus perdit beneficium, ne teneatur, nisi in quantum facere possit, veluti maritus, & quilibet alius gaudens huiusmodi priuilegio, &* num. 26.
25 *Secus eueniet in eo, qui fuerit in lata culpa.*
27 *Beneficium restitutionis competens minori, non datur fideiussori.*
28 *Fallit si intercesserit in contrahendo dolus creditoris, quod intelligitur de dolo incidenti, non autem de dante causam contractui,* num. 32.
29 *Itẽ si minor nollet restitutionẽ impetrare.*
30 *Restitutio obtenta per minorem, prodest fideiussori.*
31 *Acta in iudicio restitutionis per minorem, fideiussori non prosunt.*
33 *Dolus tollit priuilegium,* l. quoties. C de rei vendicat.
34 *Dolus tollit compensationem lucri, & damni inter Socios.*
35 *In impositione pœnarum, sola demerita attenduntur, non autem merita præcedentia, quod etiam procedit in foro Poli.*
36 *Dolus impedit, ne vnus ex correis soluens, habeat regressum contra alios.*
37 *Ex pluribus Reis, si vnus dolum committat, an is teneatur solus in solidum, an vero omnes, remissiue.*
38 *Fideiussor propter dolum perdit priuilegium excussionis. & cedendarum.*
39 *Actio negociorum gestorum, tollitur propter dolum si quis sui lucri causa absentis negocia gesserit.*
40 *Nec impensas repetit.*
41 *Filius licet dissipauerit legitimam non perdit ius alimentorum in bonis patris, sed contra ex cõmuni sententia,* n. 44.
42 *Ius alimentorum est de iure natura.*
43 *Nec pacto tolli potest.*
45 *Delicto facilius quid amittitur, quàm renunciatione.*
46 *Creditor posterior prafertur causa dotis, dolo confessatæ.*
47 *Fideiussor propter dolum priuatur beneficio* cap. peruenit de fideius.
48 *Constitutum licet regulariter transferat possessionem, fallit dolo interueniente.*
49 *Filiusfam. ratione doli priuatur beneficio Senatuscon. Macedoniani.*
50 *Item, &* Mulier *priuilegio Velleiani.*
51 *Societas ob dolosam renunciationem, non finitur.*
52 *Societas ratione doli, per mortem non extinguitur.*
53 *Socius, qui dolum commisit perdit beneficium, ne condemnetur, nisi in quantum facere possit.*
54 *Quæ nam personæ conueniri hoc pacto possint.*
55 *Donatis in rebus, ratione doli datur redhibitoria actio.*
56 *Dolus facit quem de casu teneri, licet dolus non fuerit ordinatus ad casum.*
57 *Dolosus amittit beneficium dilationis rei restituendæ.*
58 *Princeps tenetur seruare pactum initum per subditos cum antecessare suo.*
59 Annullatia *actus, vel priuatio commodi dicitur pœna.*
60 *Quod declaratur.*
61 *Taciturnitas dolosa punitur.*
62 *Dolus filiæ liberat patrem ab onere iterum dotandi illam.*
63 *Secus si filia absque dolo priorem dotem amiserit.*
64 *Fundus dotalis quandoq; ob dolum mariti alienatur.*
65 *Sors fugitiua.*
66 A *iudicio sortis, non datur appellatio, nisi ad ipsam sortem.*
67 A *iudicio sortis, nemo dicitur læsus, nec minori datur restitutio.*
68 *Iudicium sortis, propter dolum alicuius rescinditur.*
69 *Dolus facit quem teneri de euictione, antequam euincatur, scilicet re interim perempta.*
70 *Dolus facit venditorem teneri de euictione, etiamsi pacto cautũ sit ne teneretur.*
71 *Pactum nudum, quod iure canonico parit actionem, propter dolum redditur inefficax.*
72 *Debitor liberandus ab omni ære alieno, dolose contrahens ob id mul: a debita, non liberatur.*

SEquitur, vt de vltimo effectu, nempe de pœna doli accurate disseramus Est autem
1 pœna duplex. Prima quidem, qua nulla potest humano ingenio † excogitari maior, est,

ror est, quod Deus optimus Maximus dolosos odio habet. Altera huic proxima est,
quod, & leges tum suis beneficiis omnib. eos priuãt, tum etiam eorum vlciscũtur ma-
litiam; prioris pœnę, manifesta probatio fit testimonio prophetico, *Ps. 5* Virum sangui-
num, & dolosum abominabitur Dominus. *Psalm.* 11. Disperdat Dominus omnia labia
dolosa *Ps.* 54. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos, *Prouer.* 14. Filio do-
loso nihil erit boni. Ratio diuini odii videtur, quoniam Deus bonitas est, cui opponi-
tur malitia, quæ est in dolo, *l. 1. in princ. ff. de dolo.* Rursus, quia Deus veritas est, dolus au-
tem est simulatio *d. l. 1. §. dolum autem. ff. eod.*

Tertio perfecto odio, odit eos Deus, eo quod caritas est, quæ diffunditur ad o-
mnium commodum, & vtilitatem, hi vero ad alios decipiendos fraudandosue sunt
2 intenti. *d. l. 1. §. 1. in fine*, id quod verissimum esse, Ethnici etiam † solo lumine naturali
cognouerunt, & apud eos poetæ cecinerunt, præsertim *Ouid. 13. Metamorphos.*

Inarimem, Prochytemq; legit, sterilisq; locatas
Colle Pithecusas habitantium nomine dictas.
Quippe Deum genitor, fraudes, & periuria quondam
Cercopis exosus, gentisq; admissa dolosa.
In deforme viros animal mutauit, vt iidem.
Dissimiles homini possent, similesq; videri.

Alteram pœnam probat, trita illa in scholis, & in foro regula. Contra dolosum;
3 & morosum † omnia iura clamant; *Doct. in l. quod te. ff. si cert. petat. l. si ex legat. causa. ff. de*
verb. obl. Eandem confirmat & illud axioma, quod propter dolum recedunt leges à di-
spositione iuris communis. *l. auxilium. ff. de minor. l. si decipiendi. C. ad Vellean. Repeten. vol.*
8. fo. 459. num. 146. Soc. Iun. cons. 48. num. 25. & n. 49. & 52. & cons. 44. num. 17. cum sequent.
volum. 1.

Tertio confirmat doctrina *Fortunii Gargii de vltimo fin. in. canon.* dicens, quod do-
lo malo facta nec iure ciuili, nec naturali, nec prætorio, nec canonico valent ibi *n. 458.*
4 ratio huius odii legalis, vt puto est. Quoniam dolus in actib. legalib. vt venenum in †
corporib. animalium, siquidem ad instar veneni, inficit, & corrũpit. Altera ratio, quod
cum finis legum sit, salus ciuium, ciuitatis incolumitas, hominumq; felicitas, vt inquit
Cic. 2. de legib. & scriptum reliquit *Aristot. 1. Politicorum*, eumq; finem sola iustitia conse-
quatur, dolo, & violentia iustitia præcipue impeditur, *Authore Tullio in pri. de offic.* Do-
lus quasi vulpis oculi; quasi vis Leonis, vtrumq; alienissimum ab homine, sed fraus o-
dio digna maiore, Iniustitia enim nulla capitalior est, quam eorum qui cum maxime
fallunt, id agunt, vt viri boni esse videantur, vnde *Aristot. 3. Ethicorum* inquit, quod do-
lo peccans turpior est, quam qui manifeste contradicit, ideoque Fabricius ille Ro-
manus qui in vtrum dives & pauper, dixit mos non est Romanorum pugnare dolo,
5 sed armis, & bello. Quare merito, lex † odio prosequitur dolosos, eosque punit, suisq;
fauoribus reputat indignos,

1	In contractibus.	3	In iudiciis.
2	In vltimis voluntatibus.	4	In aliis actibus.

Ita nunquam dolus debet relinqui impunitus, sed omnibus imputatur præter-
quam vulpi propterea quod est illi naturalis, vt ex *citato Cicer. loco* fit perspicuum, & af-
serit *Bald. in l. quæ fortuitis ad finem. C. de pignor. act.* & *Pindarus* ait natiuum ingenium, ne-
que dolosa vulpes, neque rugibundus leo commutare valent, & propterea vulgare
prouerbium est, cum *Vulpe habens commercium dolos caue.* Verum quoniam toties id ve-
rum esse, quoties dolus alicui noceat; tradit *Tyndar. de testib. c. 5. n. 4. arg. l. 1. §. idem Pom-*
pon. ait et l. 1. ff. de dolo. videamus ante omnia, quemadmodum hoc accipi oporteat.

Quæst. 1. Quæro an dolus neminem lædens, puniatur Et videtur puniendus. Primo
6 à simili. Nam qui † falsam reddit scripturam incidit in crimen falsi, *Butr. & Abb. in c.*
cum olim & Fely. in c. ex tenore ext. de rescript. Afflict. su. constit. de pœnis eius, qui gerit officium
iud. n. 4. Gramm. decis. 27.

7 Secundo testis deponens falsum in iudicio nullo † punitur pœna falsi in *cap.*
nobis. de simon.

8 Ratio est, quia in crimine falsi conatus subditur pœnæ, licet non sequatur †
effectus, *gloss. in cap. 1. de crimin. falsi.* Quicquid autem dicitur de falso, obtinet etiam
in dolo, quippe falsitas sine dolo non committitur. *leg. nec exemplum. leg. si quis decurio,*
Codice de falsis, cap. cum Ioann. de fide instrum. Gramm. decis. 20. num. 7. Soc. Iun. consilio
17. num. 28. lib. 2.

Contrarias partes munit in primis regula iuris, quod falsitas non præiudicialis non punitur pœna falsi, gloss. in l. domus in ver. priuatus C. de fal. vbi Bar. not. Angel. in l. qui veluti. C. de falsis, Soccin. in cons. 103. vol. 1. Ancar. cons. 14. Iason cons. 153. vol. 2. Alex. cons. 70. vol. 1. Paris. cons. 151. vol. 4. Ruy. cons. 83. vol. 4. Gomes: in §. pœnales. n. 6. instit. de act. vbi dicit communem, prout refert Gabriel. lib. 7. com. opin concl. 5. II. confert quia testis falsum deponens extra iudiciũ non plectitur pœna falsi Tund. in tract. de test. libr. 2. c. 3. & c. 4. vbi ampliat, etiam si testis esset iuratus.

9 Conclusio sit cum distinctione, † nam aut dolus commissus non solum nemini fuit noxius, sed, nec obesse potuit promittenti, vt si dolo inductus est, aliquid turpe facere, vt in l. generaliter, & l. veluti. ff. de ver. obl. gl. in l. 1. §. idem Pompon. el. t. in ver. turpis. ff. de dolo, & tunc non punitur, Tynd. de test. d. & lib. 2. c. 5. nu. 4. Aut vero non obfuit, sed tamen, talis fuit, qui potuit aliquo modo promittenti præiudicium afferre, & tamen nõ est sine pœna, probatur exemplo falsitatis, quæ licet non præiudicauerit de facto, sed præiudicare potuit, pœnam subit, & quidem ordinariam, Socc. cons. 60. in fin. lib. 4. quod
10 dicit esse memoria dignum Men. de arbitr. Cent. 4. casu 306. num. 33. attenditur † enim potentia nocendi, vt idem Menoch. tradit d. loco. num. 30. ex Doct. Bart. in l. post legatum. num. 1. ff. de falsis, & Socc. cons. 104. col. 1. verb. priores casus, veluti si scriptura falsa nocere potuit saltem ad litterarum comparationem, vel si quis in suo libro rationum falso scripsit aliquem esse suum debitorem, quoniam & si de present liber rationum fidem nõ faciat, attamen post mortem scribentis fidem aliquam facere potest, quo fit vt, aliquãtulum noceat, Socc. cons. 62. verb. V. & vlt. lib. 1. Dixit etiam Gabr. in tit. crim. concl. 5. li. 7. n. 18. ver. primo limita, secundũ quam distinctionẽ intelliguntur, quæ supra deducta sunt, & ratio videtur distinctionis, quia quando nocere aliquo modo dolus potuit, non stetit, per dolosum, & ideo cautiores reddantur homines visum est eos, non sane pœna
11 dimittere. Quando vero † nec nocuit, nec nocere potuit cessat ratio finalis edicti pretoris, quæ fuit, ne cuiquam sua malitia prosit, vel simplicitas noceat, l. 1. in pr. ff. de dolo, consentaneum ergo est, pœnã doli cessare, l. quãuis. §. adigere. ff. de iur. patr. l. quod dictum. ff. de pact. c. cum cessante de appell. Bal. in l. 1 §. huius rei. ff. de offic. eius, cui est mand. iurisd. quid autem si Notarius fecit instrumentũ falsum sed nulliter, quia substantialem solemnitatem omiserit, & sic nocere non potest, vt puniatur propter dolum, vide Iason in l. vbi pactum n. 26. C. de trans.

Quæst. 2. Hoc ita constituto intueamur iuxta prædictum ordinem, quæ sit pœna doli in contractibus. Et sane videtur esse multiplex. Prior illa est, ꝙ contra &c. quan-
12 doq; annullat † ipso iure, Interdum vero ope exceptionis rescindit secundum diuisionem à nobis datam in titulo de dolo in contractibus, scilicet stricti iuris, & bonæ fidei, & in dolo dante causam, vel incidente, ita vt vno, vel altero remedio, excludatur dolosus à suæ malitiæ lucro. Sequens pœna est, quod in arbitrio est decepti infirmare, vel ratam habere cõuentionem, Imol. in c. cum dilecti, & ibi alii, ex. de empt. & ven. nec ꝗa dolo inita sit licet decipienti ab ea discedere, quippe allegaret turpitudinem suam Ripa in l. nemo potest. n. 74. ff. de le. 1. Fel. in c. 3. de præsump. & in c. lat. de re iud. At is qui captus est inuito eo, qui dolum fecit potest ratum habere cõtractum, etiam si esset à iure reprobatus, Ias. in l. iurisg. §. præt. ff. de pact.

13 Secunda est pœna amissionis priuilegii, quod contrahentibus † à iure indultum, veluti facultas eligendi, de qua in l. 2. C. de resc. ven. nempe ad iustum precium supplendum, vel rem ipsam restituendam; etenim non datur doloso, sed præcipue competit dolum passo, vt veram esse sententiam dixit Did. Var. resol. c. 4. nu. 10. verb quoties lib. 2. &
14 communiorem testatur Pin. in d. l. 2. part. t. n. 25. verb. credo etiam fol. 94. quod axioma † dupliciter declarandum est, & primo vt id obtineat in dolo vero, non in præsumpto, qui minor est rursus in dolo ex proposito, nõ re ipsa, Did. in c. quamuis, part. 3. c. 4. n. 7. ver. vndecima. Ratio est, vt puto, quia alias non esset locus vnquam d. l. 2. cum ratione læsionis vltra dimidiam, sit dolus re ipsa.

Secundo procedit in dolo dante causam, non in dolo incidente, etenim si dolus dederit causam deceptus habet opinionem in terminis. d. legis, si vero dolus inciderit habeat læsus actionem, ad hoc, vt iustum precium integre soluatur, denegato ipsi doloso iure restituendi rem, & repetendi precium solutum, Idem Dydac. dicto verbo quoties cap. 4. Ratio principalis conclusionis est, quia dolus eius, in cuius fauorem prouisum est, facit cessare prouisionem, Bartol. in l. & primo. ff. ad Velleian. facit leg. nemo. ff. pro socio.

Donans

Donans omnia sua bona, vel partem bonorum potest renunciare, *l. si vnquam. C. de reuocand. donat.* siue expresse renunciatio fiat, siue tacite, secundum eorum sen-
tentiam, quam veriorem esse putat *Tiraq. in præfat. d. l. numer. 96. verb. cæterum vt redea-
mus*, fallit si dolo sit inductus ad renunciandum, nam tunc per huiuscemodi renun-
ciationem non censetur de liberis cogitasse ea quidem cogitatione, qua huic renun-
ciationi consensum præstitisse videatur, quia dolus excludit consensum, secundum
notata in *l. eleganter in princ. ff. de dolo*, vbi *Bart.* declarat, & ita in casu dictæ legis expres-
sum tenuit *Soc. cons. 263. incip. capio primum col. vlt. lib. 2.* & illud singulariter addit, quod
si dolus non sit sufficienter probatus, sunt tamen coniecturæ, ex quibus dubium sit,
an interuenerit nec ne, certe propter hanc dubitationem præsumemus donantē no-
luisse liberis præiudicare ex doctrina *Bart.* & aliorum in *l. Titia Seio. §. Imperator. ff. de
legat. 2. Tiraq. in præfat. d. l. n. 92. verb. potest igitur dolus.* Igitur est in causa, vt renunciatio
liberis nasciturus non obsit.

Tertia, Dolus quando à pluribus committitur, in solidum intelligitur commis-
15 sus. *Alciat. in l. 4. §. Cato num. 90. cum seq. de ver. obl.* ratio est, quoniam † dolus non potest
pro parte committi, est enim, vt ibi dicitur actus indiuiduus, & propterea omnes tenen-
tur in solidum. *l. 3. ff. si mens. fals. mod. dixerit l. si duo verbo quod si lancem ff. depos. l. 1. §. si apud
duos. ff. eod. tit. l. 26. ff. de noxal.* quod etiam probatur in culpa, vt in solidum tamen com-
mittatur. *Soc. & Bart. in d. §. Cato.* & ibi *Alciat.* allegans communem, dicens *n. 92.* in odiū
dolosi hoc esse inductum, & procedit dicta conclusio principaliter in omnib. delictis,
eam verò limitat, & pulchre declarat *Caballinus in tract. de dimid. & indiuid. in part. 3. fol.
381. num. 198. vsque ad num. 206.* quid in hæredib. depositarii, an teneantur in solidum?
idem *Caball. fol. 318. eod. tractat. Bart. in l. eleganter num. 2. ff. de dolo*, vbi declarat quomodo
teneantur.

Quarta, Dolus est in causa, vt clericus debitor perdat priuilegium capit. *Odoar-
16 dus ext. de solut.* nam per eam constitutionē † clericus, non habens vnde satisfaciat suis
creditorib. non est excōmunicandus aut aliter molestandus, sed debet præstare cau-
tionem soluēdi, cum venerit ad pinguiorem fortunam, sed hoc beneficio fit indignus
ob dolum, & ideo tex. ibi considerat illam qualitatē, quod clericus recognouerat de-
bitum, atque ita non erat in dolo, sed si negasset postea conuictus non tegeretur clypeo
d. c. vt eleganter tradit. Alc. in c. cum non ab homine n. 77. de Iud. præsumptio est enim aduer-
sus talem. *l. sed hoc ita. ff. de re iud. l. si dubitet. §. 1. ff. de fideiuss. l. rem alienam in vlt. resp. de pig.*
in dolo autem clericus esse videretur si post debita contracta, dolose fecisset, ne possit
soluere integrum debitum per *Andream Sicul. in d. c. Odoard. Alc. in d. c. cum non ab ho-
mine n. 79. Dyn. in reg. peccatum in fi. de reg. iur. in 6. princ. concl. Rota in antiquis 83. alias 22. de
restit. spoliat. Caput Aquens. decis. 278. part. 1. Puteus decis. 56. lib. 1.* vbi pulchre.

Quinta, Dolus est etiam in causa quod tametsi clericus pro debito ciuili non pos-
sit carcerari, *c. lator de pignor. d. c. Odoard. Ioan. And. in c. si cleric. de senten. ex com. in 6. Moder.
17 in l. miles in princ. ff. de re iud.* tamen rectè detrudi in carcerem † possit, si aufugiebat, nam
ita fugiens est in dolo, vult. n. creditores fraudare *arg. c. grauis ext. depos.* & capi potest in
fuga etiam à Laico, argumento *tex. in l. ait prætor. §. si debitorem. ff. de his. quæ in fraud. cred.*
& tradit ita se habere communem *Alc. in d. c. cum non ab homine nu. 71. in fin.* verbo & sic
resideo cum communi, nec mirum, delinquit enim fugā arripiēs, quare rectè capitur
ad finem, vt obuietur delicto, quod creditoris interest ne committatur *Ioan. And. Ioan.
de ligna. Abb. & cæteri in d. c. cum non ab homine.*

18 Sexta, Debitor laicus ob dolum † non potest vti beneficio concessionis, vt est cō-
muniter opinio *Doct. in §. fi. Instit. de act.* testata per *Alciat. in d. c. non ab homine n. 77. & 78.
Bald. in l. 1. n. 6. C. de transact. & n. 9.* quia est auxilium miserorum, non dolosorum, *l. fin. §.
fin. ff. qui in fraud. credit. arg. l. pen. ff. de iur. dot. Ang. Ias. & Doct. in l. 1. C. qui bon. cedere possunt.*
19 Præsumitur autem debitor esse in dolo, si sciens se nō esse soluendo † contrahit multa
debita, & allicit creditores ad sibi credendum, argumento *l. pen. ff. de iur. dot. Castr. in l.
cetum. §. 1. ff. sol. matr. Roman. in l. etiam filiis. §. licet num. 10. ff. sol. matr.* vbi infert ad quæstio-
20 nem de vsurario, qui vt non haberet vnde vsuras restitueret, dilapidauit † patrimoniū
an teneatur, & distinguit in foro contētioso, in quo dicit nō gaudere beneficio cessio-
nis, quia propter dolum creditur possidere, in foro conscientiæ, *Bart.* dicit relinquen-
dum Theologis. & Rom ponit decisionem Theologorum.

Septima Dolus operatur, vt conuentio nihil prosit contrahenti, exemplum est,
apud *Alex. in l. si quis cum alter n. 23. ff. de verb. obl.* nam ait, quod si quis vendat equum

21 cum ſuis magagnis,cum pacto,quod nolebat eorum nomine † teneri, ſi tamen cōm-
pertum erat ei de aliquo morbo,& nō detegit illum emptori, nihil ei prodeſt pactum
ob præſumptum dolum. Quam ſententiam *Alex.* probat in caſu fortiori. Dixerat ven-
ditor vendo equum habētem omnes magagnas, & omnes defectus, vtor enim verbis
Alex. & ille equus ſpatularum dolore tenebatur, nec aperuit emptori, illum morbum
in ſpem obligatus eſt ratione doli, *Alex.* ibi multa cumulans, & appoſtill. ibi allegat eū-
dem *Alex. in l. ſed & ſi quis. §. quæſitum. ff. ſi quis caut. Caball. in tract. de edilitiis act. tom. 6. c. 2. n.
24. cum ſeq.* & ſupra nos diximus.

Octaua, Dolus facit, vt contractus alienationis geſtus à minore ſine decreto nō
22 confirmetur per ratihabitionem tacitam, ſc. quando maior factus tacuerit † per quin-
quennium in tit. oneroſo, vel in tit. lucratiuo longo tempore ſi ſecundum diſpoſitio-
nem *l. vltima. C. ſi maior factus &c.* ita enim eſſe limitandam illam conſtitutionem dixe-
runt *Bald. conſ. 45. vol. 2. Rom. conſ. 54. col. pen. in fin. verb. 3 Menoch. conſ. 29. n. 49. lib. 1. & in
tract. de recuper. poſſ. remed. 15. n. 177. Gabr. in tit. de minor. concl. 4. nu.* 8. Cumulat *Simoncell.
23 de decret. lib. 3. tit. 9. n. 32. com. opin.* citat, & amplius dicit, ſcilicet, quod † contractus do-
loſus, nec per expreſſam ratificationem conſolidatur argumento. *l. 2.* ibi ſi bonæ fidei
poſſeſſor, a contrario ſenſu, & ibi ſpeciali confirmatione, *C. ſi maior factus tradit Roman.
conſ. 49. n. 5.* ſubnectit etiam procedere non modo in vero, ſed etiam in præſumpto, qui
naſcitur ex inobſeruantia ſtatuti, etenim non conualidatur ex *d. l. vltim.* Secundum *Ro-
man. d. conſ. 54. col. 2.* B*arbat. conſ. 70. col. 3. verb. præterea hoc idem vol. 3. Curt. Iun. conſ. 50. per
totum. Ruy. conſ. 179. verb. ſed videtur n. 29. li. 1. Sed in hoc vlt. aduerſatur. Hiero. Gabr. concl. 13.
n. 14. & ſeq. lib.* 1. & nos diximus ſupra, & credo idem cum Gabriele ſentire *Menoch. d.
remed.* 15. & ſi memini, illa ratio eſt huius opinionis, quia cum eadem *l. vltima* non præ-
ſupponatur ſeruata ſolemnitas legis in contractu minoris, ſi dolus præſumptus impe-
diret ratificationem nunquam eſſet illi conſtitutioni locus.

Nona, Dolus excludit maritum à beneficio, ne teneatur, niſi in quantum facere
24 poſſit, cum enim † ratione maritalis affectionis, & reuerentiæ non teneatur, niſi qua-
tenus facere poſſit, adeo vt pactum in contrarium non valeat. *l. alia cauſa. § fin. ff. ſol. ma-
trim. l. maritum cum ſequenti eod. tit. l. etiam filii. § licet eodem.* Si dolo fecerit maritus amiſ-
ſo legis beneficio in ſolidum tenetur *d. § licet. vide Campeg. de dote part. 3. q. 238. ver. no-
no fallit, & quæſt. 246.* vbi duæ ponuntur quæſtiones nempe ſi dolum fecit in reb. pro-
priis maritus, ne ſolidum ſoluere poſſit vxori.

Aut ſi in rebus dotalibus doloſe verſatus eſt, quacunque ratione id fecerit indi-
gnum ſe fecit priuilegio. Cæterum ſi non ad fraudandum vxorem ſed vt aliis credito-
ribus damnum inferret dolo fecerit in adminiſtratione rerum ſuarum exceptione il-
la ne conueniatur, vti poterit in cauſa vxoris, *dicto. § licet, & Doct. ibi maxime Roman.
numero 7.*

Q. 3. Quærit ibi etiam vtiliter *Rom.* An id priuilegium ratione culpæ maritus a-
mittat, & arguit pro affirmatiua ex gloſſ. in *leg. verum. § tempus. ff. pro ſocio, & ex d. § licet à
contrario ſenſu.* Nam ait in rerum ipſius adminiſtratione, non erat culpa ab eo exigēda,
ergo in adminiſtratione rerum dotalium culpæ habenda ratio eſt, ſecundo etiā indu-
citur ille tex. dum ait in rebus dotalibus dolum & culpam exigi à marito.

25 Verum his non obſtantib. † concludit contrarium per textum in *d. § licet* ibi in
iudicio de dote, an facere poſſit dolum dumtaxat comprehenditur vt procedit in *c. O-
doard. ex. de ſolut.* & ibi ſi dolo mariti res dotalis interiiſſet &c.

Nam ſæpe dolum repetit, nunquam dicit de culpa, quo ad amiſſionem dicti be-
neficii, & ibi quamquam, duntaxat dolum; quam opinionem poſuit *gloſſ. in d. l. vni. §
cum autem. l. verum. § tempus autem cum gloſſ. ff. ſol. mat.* tollit contraria, & primo ſoluit ar-
gumentum à contrario ſenſu, ſumi non poſſe propter prauum intellectum, qui reſul-
taret ex *dict. § licet in verbo, ſi filius,* ſi dolo mariti, nam culpam Offilius non prætermi-
ſiſſet. Secundum non vrget, quia procedit quo ad contrahendam obligationē, & quo
ad vinculum obligationis dotis, non quo ad excluſionem dicti beneficii. Notandum
eſt autem quod quando maritus gaudet hoc priuilegio, ſi venerit ad pinguiorem for-
tunam, poteſt in reſiduo conueniri *l. nec maritus. ff. ſol. matr.* quod in aliis ſimili priuile-
26 gio munitis procedit, & in *c. Odard. ext. de ſolut.* & hæc † concluſio videtur procedere in
omni doloſo, qui ex priuilegio non poterat cōdemnari, niſi in quantum facere poteſt
Alex. in l. ſi quis dolo n. 3. ff. de re iud. l. vnica. § cum aut, vbi gl. C. de rei ux. act. & de lata culpa
vide *Campeg. de dote q. 262. cum duab. ſeq. quæſt.*

Decima

Decima pœna doli est quod efficit, vt beneficium restitutionis minorum, quod
27 alias, eorum fideiussoribus † non competit, quia personale est. *l. non solum. ff. de fideiuss.*
arg. l. Marcellus eod. tit. l. 2. in prin. ff. de fideiuss. r. minorum, si tamen in principali contractu
dolus intercesserit creditoris, prodest restitutio, non tantum minori, sed fideiussori, si
28 tamen in principali contractu † dolus intercesserit creditoris prodest restitutio, non
tantum minori, sed fideiussori. *d. l. 2. in verb. verum si dolo malo.* & ibi vtrique personæ,
tam venditoris quam fideiussoris consulendum esse. Ratio est in odium dolosi, vt gl.
in verb. vtriusq; , affirmat, nam si minori succurrendum foret, citra dolum solo ætatis
29 auxilio ad illud priuilegium fideiussor non aspiraret. Extenditur † conclusio etiam in
casu, in quo minor non peteret restitutionem aut petita nollet vti, quia adhuc fideiussor
posset impetrare argumento text. in *l. si post. §. fin. ff. de bonor. poss. contra tabul. l. fin ff. de*
pactu. l. ex persona. ff. de fideiussor. Bald. in d. l. 2. in fine. porrigens ad omnem aliam defensionem,
quæ residerat in persona fideiussoris, vt ista per *d. l. 2. in verb.* vtriq; consulendũ.
Declara autem, quod à minore restitutio impetrata iuuat fideiussorem, vt interim
30 exceptione se possit munire, non autem quod & pro ipso † censeatur obtenta, debet
enim & ipse petere, siquidem vtrique competit id genus beneficii *gloss. in d. l. 2. & Bald.*
ibi num. 51. inferens ad duos notabiles effectus.

31 Primo quod acta facta † in iudicio restitutionis minoris, non proderunt principali,
quippe vbi sententia non prodest, nec acta prosunt, nota: *Innocen. in c. causam quæ*
extra de testibus. Secundo quia fideiussori cum sit maior, cedit tempus restitutionis
ex die contractus, sed minori cedit quadriennium post 25. annum, ita fit vt tempus fideiussoris,
& principalis sit difforme, quoad cursum suum. Declara etiam principa-
32 lem conclusionem, vt in *gloss. d. l. 2.* scilicet quando dolus in † contractu, cui accessit
fideiussor incidens erat, nam ex tribus solutionibus gloss. hanc probat. *Bald. ead. l. nu.*
2. etenim si fuisset dolus dans causam, contractus venditionis tamquam bonæ fidei
conuentio non valuisset ipso iure.

Vndecima, dolus tollit priuilegium. *l. quoties. C. de rei vend & l. siue autem. §. si duo-*
33 *bus ff. de publican.* nam & si re duobus vendita ab eodem † venditore, is præferatur, cui
prius tradita est, non admittitur, *Bald. in rubr. C. de reuocand. his quæ in fraud. credit. in prin.*
& ibi appostill. quos Saly. & Alber. allegat, Saly. in d. l. quoties, in 10. oppo. Alber. ibi, & præsumitur
adhibitus dolus, si secundus captus est in possessione. *Marsil. in l. qui duobus. ff. de*
falsis. Et si illi, cui a venditore tradita est participauit fraudem, in contractu onetoso,
potest ab eo possessio reuocari, si vero ex titulo lucratiuo habuit, indistincte reuocabitur
ex dolo tantum tradentis, licet ipse sit particeps fraudis, *Bald. d. l. 20.*

Duodecima, dolus tollit in societate compensationem lucri, & damni, etenim
34 licet socii † debeant habere inuicem rationem lucri, & damni. *l. Mutius cum lege præce-*
den. ff. pro socio. l. si negocia. ff. de negot. gest. tamen si dolo vnius socii datum sit in societate
damnum eiusdemque industria multa sint quæsita societati, non admittitur compensatio,
sed de suo resarcire damnum tenetur, lucrum autem communicare. *l. de illo,*
35 *& l. ob eam. ff. pro socio. vbi Bald. not. argumentum.* quod in impositione † pœnarum, solum
demeritum attenditur, & præcedentia merita nihil proficiunt, cui consequens
esse dicit, quod morienti cum peccato mortali bona ante acta opera nihil proficiunt;
quamquam in pœnis temporalibus soleat ratio haberi meritorum, vt in *l. ad bestias. ff.*
de pœnis, facit. §. *sed quod Principi de iure natur. gent. & ciuil.* ibi, nam quod ob meritum
indulsit alicui, vel fieri sine exemplo subuenit, confert text. in *l. ad omnes. §. fin. ff. de*
re milit. quem ad hoc dicit singularem. *Roman. singul. 138. And. Sicul. cons. 31. colum. 4. lib.*
4. & cons. 26. colum. 2. libr. 2. Fulg. cons. 124. colum. fin. Alexand. cons. 19. circa principium in
fine. libr. 9. Memorabile extat exemplum Populi Romani, qui Horatium Homicidii
in sororis persona Reum, ob partam ciuitati victoriam, vita donauit, imo apud Rhetores
deprecationis est locus notissimus, est enim deprecatio, in qua non defensio facti,
sed ignoscendi postulatio continetur, *Cicer. 2. de inuent.* vt si pro aliquo claro, aut
forti viro, cuius in rempub. multa sint beneficia dixeris, quibus consequens est, non
eam esse rationem, quam *Bald.* deduxit, sed illam potius, vt arbitror, quod dum socius
lucratus est, fecit secundum naturam contractus; Natura enim societatis est studere
lucro, non dispendio, *Bald. in l. in rem communem. Cod. si cert. petit.* at dum intulit dolo suo
damnum contra legem societatis venit, cui cum sit bonæ fidei, nihil est magis contrarium
quam dolus. *l. 3. in fin. ff. pro socio.*

Decimatertia dolus impedit ne vnus ex correis, & obligans insolidum soluens

6 habeat regressum † contra socios participes doli; etenim si vnus ex sociis obstrictis, in
solidum conuentus totum soluerit, repetit a sociis *l. in rem communem vbi Bald. C. si cert.*
pet. Bart. in l. reos in 4 quæst. n. 5. ff. de duob. reis, sed si omnes dolo fecerint, vel plures, & ex
his vnus vocatus in iudicio solidum præstiterit, nullam habet contra socios actionem
nec vtilis competit, nec ei à creditore sunt cededæ actiones tex. est apertissimus in *l.*
1. § plane. ff. de tutel. & ration. distrahen. cuius verba libenter subiicio, quia sunt aurea, pla
ne si ex dolo communi conuentus præstiterit tutor, neque mandandæ sunt actiones,
neque vtilis competit, quia proprii delicti pœnam subiit. Quæ res indignum eum fe-
cit, vt quod à cæteris doli participib consequeretur, nec enim vlla societas est malefi-
ciorum, vel iusta communicatio damni ex maleficio & ita debet declarari *l. 1. §. si apud*
duos ff. depos. nam dum ait, quod si ex duobus depositariis, qui dolo versati sunt in re de-
posita, vltra quod interest præstiterit, alter non cōuenietur exemplo duorum tutorū,
quorum cum alius non habeat regressum contra alium *d. §. plane*, ita & in depositariis,
vt cæteri se liberentur, non tamen a socio soluente conueniantur, licet videatur aliud
sentire *Bart. in d. l. reos in 4. quæst.* nam obstat *d. §. plane*, negans inter plures dolosos locū
esse regressui. Ex quo videtur esse falsa opinio *Bald. in l. 1. n. 6. C de sum. trinit.* quod inter
dolosos sit locus beneficio diuisionis. Sed an supradicta principalis conclusio habeat
locū inter plures obligatos in obligatione rem restitui, An vero sit locus beneficio di-
uisionis, *Repet. vol. 6. n. 107. fo. 273. & n. 99.*

Q. 4. Ex supradicta pœna doli infertur ad quęstionem, nam sunt plures, qui vna,
eademq; obligatione tenentur in solidum, vnus ex his ita obligatis, dolum cōmisit, v-
37 trum is † teneatur solus, qui dolū comisit, an vero omnes. tractat hunc articulū *Iohan.*
Crot. in l. eadem. §. Cato nu. 72. ff. de verbo. obli. & ibi cæteri repetentes, ad quos te referens
ad vlteriora pergendum existimaui.

Decimaquarta, pœna, fideiussor ob dolum amittit priuilegium cedendarū, & ex-
38 cussionis *Mars. multa † deducens in rub. ff. de fideiussor. n. 324. per l. si dubitetur in §. ita demum*
ff. de fideiuss. Bald. & Ias. in l. 1. C. de transact.

Decimaquinta, Dolus tollit actionem negociorum gestorum ei, qui non absen-
39 tis contemplatione, sed sui lucri † causa suscepit gerenda negocia *l. 6 §. sed & si quis. ff.*
de negoc. gest. in quo Iulian. reddens rationē ex mente Labeonis, ait, qui. n. prædandi cau-
sa accedit suo lucro, non meo commodo studet, proinde suum potius, quam meū ne-
gocium gessisse videtur probatur etiam. *l. ex facto. ff. eodem titulo in verbo ita tamen*, si
non sit conscius fraudis, & ibi gloss. *in verbo conscius* multa iura deducit, is tamen qui
dolose gessit potest actione negociorum gestorum conueniri, vt quantum damni in-
tulerit resarciat.

40 Porro autem † si quid ipse impenderit, hac actione non vtetur, dolo eum impedi-
ente. *d. §. sed & si quis* vbi limitatur quando Dominus factus esset locupletior, æquum
enim videtur neminem locupletari cum alterius incommodo, vt gloss. ibi in vers. a-
ctionem.

Decimasexta, Dolus eripit filio legitimam, & alimenta, *Bald. in Auth. contra roga-*
tus num. 8. verb. & facit ad duas quæst. C. ad Trebell. Alex. in l. si cum dotem num. 9. ff. sol. matri.
Etenim licet pater præstare filiis alimenta teneatur, quia sunt de iure naturæ *l. si quis a-*
liter cum ibi notat ff. de liber. agnosc. §. 1. cum ibi notat. instit. de iur. nat. gent. & ciuil. nec nō &
legitimam, relinquere *Auth. vt liceat matr. & auia in princ. Doct. in Auth. nouiss. C. de inoff.*
testam. tamen si legitimam filio pater adhuc viuens assignauerit, & is dolose eam dissi-
pauerit, iterato constituere, aut etiam dare alimenta non tenetur, vt tradit *Bald. d. auth.*
contra rogatus num 8. & *in l. 1. § ius naturale ff. de iust.* & *iur.* & in *auth. ex testam. C. de collat.*
& *in auth. quod locum eod. tit. Alex. in d. l. si cum dotem. §. 1. n. 9.* dicens ita esse de mente *Bal.*
Bart. & Moder. ibi.

41 *Quæst.* 5. Verum contrarium † sentiunt plerique, vt *Decius in l. iura sanguinis, nu-*
mero 5. ff. de regul. iur. Appostill. ad Bald. *in dict. Auth. contra rogatus in lit. C. sentit Appostill.*
ad Alexand. *in dict. §. 1. num. 9. verbo dolo*, vel culpa, & videtur huius sententiæ proprium
42 fundamentum, quoniam ius alimentorum † est de iure naturæ, quo pacto etiam
iurato non potest euerti Bald. *in l. pactum in fin. Cod. de collat. Specul. in tit. qui filii sint legit.*
ergo nec tacite potest renunciari, *argumento l. cum quid ff. si cert. petat. facit. lex Imperator.*
ff. ad Trebellian. vbi filius patri luxuriose viuenti, & dissipanti hæreditatem, quam
rogatus erat eo filio restituere, post restitutionem factam tenetur alimenta præ-
stare.

Secundo

Secundo accedit. *l. libertus, qui operarum. ff. de oper. libert.* Secundum primam lectu-
ram positam ibi in gl. *in ver. diuersa cum ibi not.* per *Iacob. de Aretio*, vbi tametsi patronus
perdiderit ius succedendi, non propterea perdit ius alimentorum ergo idem in filio,
imò à multo magis, quippe magis videntur alimenta debita filio, quam patrono. Ter-
43 tio arguit *Decius in d. l. iura sanguinis. num. 6. verb. sed considerandum.* aut pactum † de legi-
tima, vel de alimentis assignandis, inter patrem, & filium, non valet ipso iure, quasi sit
contra Ius naturale, & contra officium paternum, & tunc filius dolose dissipans partē
pro alimentis, vel legitima assignata iterum petet, quia pactum fecit, aut si pactum va-
luit, & tunc quomodocunq; consumserit non potest iterum petere, siquidem nō vi-
44 detur perdere legitimam aut alimenta, quoniam semel habuit. † Cæterū nō videtur à
priori sententia recedendum in odiū dolosi, quę communior esse videtur per ea, quæ
cumulat *Alex. in d. l. si cum dotem. §. 1. num. 9.*

Confirmatur ex parabola euangelica de filio prodigo, qui cum portionem sibi
datam à patre consumsisset viuendo luxuriose sciens de iure patrem non teneri, iterū
alere, vel nouam portionem contribuere, in se reuersus dixit, ibo ad patrem meum, &
dicam Pater, peccaui in cœlum, & coràm te, atque ita, quod iustitia se consequi non
posse sciebat, misericordia paterna sperauit sese consequuturum nec eum fefellit opi-
nio. Suffragatur, quia aliàs daretur filiis occasio delinquendi contra. *l. in fundo. ff. de rei
vendicat.*

Non aduersantur contraria, nam primum, & tertium vna solutione diluuntur, si-
quidem non est valida consequentia, multa enim per pactum fieri prohibentur, quæ
45 tamen per dolum amittuntur, vt ecce maritus per pactum † non amittit priuilegium
ne conueniatur, nisi in quantum facere potest. *l. alia §. eleganter, & ibi Bart. ff. sol. matr.* &
tamen per delictum priuatur eo beneficio. *l. si rerū. ff. de re iud. l. etiam. §. 1. ff. sol. matr.* sed
in terminis alimentorum tradit *Speculator in tit. qui filii sint legitimi, §. 1. sed pone,* dicens
quod licet iure alimentorum renunciari non possit. *l. cum hi, & ibi Doct. ff. de transact.*
tamen per dolum, & delictum suum perdit alimenta. secundum autem argumentum
euitatur, quia ibi dolus nullus intercessit, vt inquit. *Bald. in dicta authent. contra rogatus.
numer. 8.*

Ampliatur principalis conclusio & in lata culpa, secundum Baldum ibi, ea ra-
tione, quia dolo comparatur. *l. 1. ff. si mens. fals. mod. dixer.* quod ego intelligo in lata cul-
pa versutiæ, non in lata culpa ignauiæ illa ratio est, quæ vere dolo comparatur, vt tra-
dit. *Zasius in libro singular. intellect.* vbi pulchrè ostendit duplicem esse latam cul-
pam ignauiæ, & versutiæ, & ex prima infamiam irrogari tradit, non secus ac ex
dolo.

XVII. Pœna, Dolus est in causa, vt posterior creditor præferatur mulieri in dote
46 confessatā, si in † fraudem facta aliquibus cōiecturis appareat, vt videtur esse cōmu-
nis opinio *Doctor. in auth. sed iam necesse C. de secundis nupt. Alexand, & Bart. in l. 1. C. de iu-
re fisci lib. 10. Roger. de dote. §. 5. num. 30. Iason in §. item si quis in fraudem. num. 26. de action.*
etenim confessio dotis receptæ, post transitum temporis ad apponendam exceptio-
nem non numeratæ dotis, tantum valet, quantum, vera numeratio, & habet omnia,
priuilegia verę dotis non numeratæ & maxime Priuilegium *Auth. res quæ C. comm. de
leg. & nocet omnib. credentibus Roland. cons. 19. & 20. vol. 4. Cephal. cons. 132. num. 16. 12. in 2.
vol.* intellige si modo non sit facta constante matrimonio, nam tunc præsumatur facta
in fraudem creditorum præteritorum, non futurorum, nam in his requiruntur aliquę
coniecturæ, vt constet de fraude, & dolo contra futuros creditores, veluti quod breui
tempore post confessionem dotis maritus contrahat nouum debitū, idem *Rolan. cons.
74. num. 12. Roger. in tractat. de dote. §. 5. incipit. quinto oportet. nu. 30. verb. sed videamus,* vbi
citat inter alios *Bart. in l. aut prætor. §. 1. ff. de his, quæ in fraud. cred.* tractantem de his con-
iecturis, & ad materiam confessionis dotis receptæ, quando inducat præsumptionem
veræ, & numeratæ dotis quo ad prælationem in actione personali, & hypotheca. *Ro-
gerius d. loco, num. 30.* & *num. 38. verb. postremo viso,* & *Didac. lib. 1. resolut. cap. 7. n. 6.* decla-
rans quando noceat creditoribus prętеritis quando etiam futuris *ibi n. 7. vers. 2.* ex ea-
dem *Alb. coll. 46.* Palā itaq; est futurum atq; ita posteriorem creditorem præferri mu-
lieri in dote confessata, anteriori propter dolum commissum in confessione.

47 XVIII. Dolus priuat fideiussorē beneficio *c. peruenit extra de fideiuss.* Etenim si †
fideiuss. soluit ꝓ clerico, & is nō satisfaciat, cogitur. sui beneficii assignare fruct⁹ &, re-
dit⁹ tādiu sine molestia detinēdos, donec ipsa dāna resarc. fuerint, & debita sine dimi-

nutione soluta, *d.c.peruenit & gloss.ibi in verb.indemnem* disputans an fideiussor repetere vsuras possit, quas soluerit pro debitore; Hoc itaque priuilegium perdit fideiussor, si dolus intercessit in fideiussore, vt per *Puteum in decisio. Romana 394.lib.1.*

XIX. Dolus est impedimento, ne constitutum operetur effectum suum, scili-
48 cet † transferendi possessionem, *Bald.in l.1.in u.notab.Cod. de suffragio Bart.in l.licet.§.*
supervacuum ad fin.ff.quib.mod pignor.vel hypoth.solu. & in *l.post contractum colum.1.in fine*
& ibi *Roman.colum.3.ff.de donat.* Certum est enim quod constitutum licet sit fictus modus, & ficta traditio, verum tamen transfert possessionem. *gloss.in l.ab emptione in vers. constituuntur,* & ibi *Doct.ff.de pact. Bart.in l.si is, qui pro emptore colum. penultim. in 7.quaest. verb.quid dicemus.ff.de vsucap.& in l.certe.ff. de precario Bald.in l.1.ff de vsucap.* pro donato, & in *cap. cum venisset, col.1.de restitut.spoliat.Cornel.cons.343.colum.3.lib.1.& cons.8.circa primam colum.2.late Tiraq. de iure constitut. Ampliat.1.num.1.& 12.* Si tamen intercesserit fraus, vel dolus in hoc constituto possessionem non transfert per ea quae dicta sunt, id quod maxime obtinet si alias praesumptio doli, non fraudis concurrit, veluti simulatio contractus, vel quod sit contractus celebratus inter personas coniunctas, *Tiraquell.de iur.constit.part.3.limit.8.per totam. & limit.9 à num.1.vsque ad num.8.per l.data. C. de donat.& l nihil.in verb.facilior suspicio.ff.de bonis libert.*

XX. Dolus excludit filium familias a beneficio Senatusconsulti Macedonia-
49 ni, *l.4.§..Marcellus verb. contra* † *Senat.* consultum Macedonianum, & ibi, *glo.ff.de except.doli,* exemplum est si se sui iuris esse, & patrem falso persuasisset creditori. *d.l.* ratio esse videtur ex parte eius qui mutuo dedit pecunias, quia iniquitas, vt improbitas ei opponi non potest, eum si sciuisset filiusfam. non esset mutuaturus, *l.1.ff. ad Macedon.* ex parte debitoris, quia dolo suo se fecit indignum Senatus beneficio cuius intentio est succurrere fragilitati consilii, non dolo filii.

XXI. Dolus repellit mulierem à beneficio Senatuscons. Velleiani. *l.2.§. verba,*
50 *ff.eod.* ibi: sed ita demum eis subuenit, si non callide sint versati, & ibi decipientibus †
mulieribus dogma Senatusconsulti non auxiliatur *l. si decipiendi ff.eodem,* ibi, actionem enim, quae in dolum mulieris competit, amplissimus ordo non excludit. *l.si mulier eod. tit.l.si sine.§.fin.& l.foeminis. Cod.eod.* Deceptis enim, & non decipientibus iura subueniunt. *d.l.2 §.verba,* & *Bald. in d. l. foeminis* docet tribus exemplis, quomodo constare possit de dolo mulieris, scilicet quando dissimulat, quod est, vt in *l.si sine. C.ad Velleianum l.vir vxori.§.vlt.ff eod.* Secundo quando simulat quod non est vt quia se induit veste virili hot.in *l.si decipiendi.ff.eod.* Tertio, quia simulat in fraudem creditoris negocium ad se principaliter pertinere. *l.1 supra eod.* vbi not.

XXII. Dolus operatur, vt societas non soluatur renunciatione. *l.actione.§ dixi-*
51 *mus.ff.pro socio;* vbi exemplum dolosae renunciationis ponitur in eo socio, qui cum †
omnium bonorum societatem contraxisset, deinde ei obuenisset haereditas, ne illam communicaret, renunciauit societati, & subnectit textus maximam poenam, ideoque si damnum attulerit haereditas, hoc ad eum, qui renunciauit pertinebit, commodum autem communicare cogetur actione pro socio. Conferunt, quae tradit, *Bart. in leg. Fulcinius.§.quid sit latitare, & § si diuersis ff.ex quib.caus in possess.eat.* Dolus insuper fa-
52 cit societatem transire ad haeredes, licet † morte regulariter extinguatur. *leg. 66.§.*
morte.ff.pro socio, ibi vt dolus, & culpa, sed non videtur probare, vt patet ex *gloss. ibi in*
53 *verb.gesto.* Dolus etiam in societate operatur, vt socius perdat priuilegium ne † con-
demnetur nisi in quantum facere potest. *l.verum est in princ. & §. tempus autem.ff pro socio,* sed non tantam vim culpa habet, vt dictum priuilegium excludat, vt ibi expressum est. Item dolus non acquirendo non facit perdere dictum priuilegium. *l.nemo ex sociis.§.1.ff.pro socio,* sed dolus in perdendo, & desinendo possidere esse debet, vt ibi, dolus etiam facit, vt quae dolose, vel ex delicto sunt acquisita non veniant in societate. *l. quod autem cum tribus sequentib.ff.pro socio.*

XXIII. Plures sunt qui non tenentur, nisi in quantum facere possunt vt ma-
54 ritus, Patronus, † socer, socius, & alii, & omnes propter dolum perdunt priuilegium,
Alex.& Doct.in l.siquis & l.6.ff.de re iud.l.vnic.§.cum autem,& ibi gloss.& Doct. C.de caducis.d.l.verum.d.§.tempus. Vbi socius facere posse videtur si dolo fecit quo minus possit, quod inquit text. in caeteris, qui id quod facere possunt conueniuntur, accipiendum est, est autem ratio, quoniam non est aequum, dolum suum quemquam releuare vt ibi expressum est, rursus & alia ratio est, quia dolus pro possessione est arg. *l.qui dolo desit. ff.de reg.iur.in l.parem eod.tit.in c.pro possessore de reg.iur.in 6.*

XXIV. Dolo fit, vt actio redhibitoria habeat locum in rebus donatis, nam quam-
55 uis soleat † dari tantum in his negociis, in quibus precium non interuenit, *l. ad res do-*
natas ff. de adil. edicto Bald. in l. 2. num. 9. de adil. action. Cepoll. in d. l. ad res, nihil enim detri-
menti patitur donator, si res vitiosa postea appareat, vt dixit *Bald. d. l. 2. num. 9.* cęterum
si dolose versatus est in donatione, donator vtiq; redhibitoria conuenitur. *d. l. ad res in*
fine, ibi sane de dolo donator obligatus, & debet & solet, ne quod benigne consulerit
fraudis consilio reuocet, & ibi *gl. magistr. in ver. benigne l. ab illo de adil. act c. 2. n. 6.*
56 XXV. Dolus facit quẽ teneri de casu, licet non sit ordinatus ad casum videl. † quã-
do casus propter dolum non euenit, *l. 1. § si rem & ibi not. Castr. ff. de pos. & in l. fin. § sic a*
n. 3. ff. ad l. Rhod. de iactu, refert, & sequitur *Ru. tun. in l. 1. n. 47. verb. rursus dolus ff. quod quis-*
que iuris, Tiraq. de pœn. cõs. 44. n. 40. vbi declarant hoc valere in dolo in committendo,
non in dolo in omittendo, nam iste dolus omissionis, nisi fuerit ordinatus ad casum,
non obligat dolosum *l. & in totum. ff. de impens. l. si vehendo. § 1. ff. ad l. Rhodiam de iactu.*
XXVI. Dolosus perdit beneficium dilationis ad rem, super qua dolose versatus
est *l. si constante. § si vxor, Bart. & ibi Rom. num. 13.*
57 Nam si quis mihi rem commodauerit, & non prohibuerit expresse ne alteri † com-
modem, si commodauero, & apud illum deperdatur, habeo dilationem arbitrio iudi-
cis, ad rem inueniendã, & restituendã *d. § si vxor*; cęterum si contra prohibitionẽ Do-
mini cõmodauero, atq; ita in dolo fuerim versatus, denegatur mihi beneficium dila-
tionis, vt *Bar. & Rom. & alii* ad illum text. notant, & dicunt singulare.
XXVII. Princeps tenetur seruare pactum accessoris sui factum cum subditis, ni-
58 si constaret † de subditorum dolo, *Rol. cons. 45. num. 8. vol. 3.* ratio est quia fecit illã cõ-
uentio transitum in contractum, si non obseruaret, sed tolleret, ipse dolum committe-
ret, nec qui cũ illo contraheret, inueniret propter ruptam fidem; *Dec. cons. 186. n. 4. cons.*
292 n. 7. & Ias. cons. 1. col. 2. ver. III. Principaliter, vol. 1. Ratio etiã videtur, quia sicut suc-
cessit in honore, ita in onere succedere debet argumento *l. nam hoc natura ff. de con. ind.*
§ 1. inst. de legit. patr. tut. tum etiam quia obligatio videtur contracta, cum Principe, vt
Principe, & ista cum dignitate, non cum Principe, vt Traiano, vel Seuero.
XXVIII. Propter dolum annullatio, actus, vel priuatio commodi, dicitur pœna,
59 *Beroius in c. super literis per* † *illum tex. de rescrip.* & per tex. *in l. aut facta. ff. de pœnis.* Etenim
Dd. videtur generaliter regulam constituere, quod annullatio actus, & priuatio com-
modi sit pœna *Dec. in d. c. super literis in vlt. not. Can. in c. 2. extr. de const. Bero.* declarat hoc
60 esse † verum, quando annullatio est facta propter dolum, sed si annullatio fieret ratio-
ne ignorantiæ, tunc pœna esse non dicetur, sed potius prouidentia actus *d. ca. super lite-*
ris, vbi non appellat pœnam loquitur de surreptione per simplicitatem, & ignoranti-
am, licet impetratis vti non potest, ratio est quia vbi dolus est, ibi delictũ, & vbi deli-
ctum ibi pœna, & ideo stante dolo illa annullatio potest vere dici pœna, idemq; iuris,
vt pœna non esset videtur, si actus nullus esset propter defectum formæ argumento *l.*
codicillos § fin. ff. de legat. 2.
XXIX. Dolus punitur etiam in tacente, quando taciturnitas est dolosa *l. 4. in pr.*
61 *vsq. ad vers. Iul. ff de excep. doli* & † ibi *gl. in ver.* repellendã. *l. si sine. C. ad Velleian* exemplũ
est, si cum plures essent creditores hæreditarii, & mandassent Titio, vt adiret hære di-
tatem, vnus non mãdasset decipiendi eius causa, mandaturus alioquin si nõ foret iste
aditurus, deinde agat exceptione repellitur, gl. ibi quærit cur debeat repelli, quando
nec dicendo, nec faciendo dolum commisit, & responde hoc ideo, quia fraudulose e-
uenit. Ratio prima dicti est, quia dolo vel fraude tacens censetur consentire *Iason in l.*
qua dotis. n. 71. ff. sol. matr. XXX. Dolus filiæ liberat patrem ab onere iterum dotandi e-
62 am. Nã si pater semel dotauerit † filiam, & dos sine dolo, & culpa eius interierit, tene-
tur iterum dotare ex dispositione legis, vt patet per *l. vltim. C. de dot. promiss.* sed si tene-
retur ex pacto, vel ex alia dispositione hominis dote quomodocũq; semel perdita nõ
teneretur iterum dotem constituere *l. socius pro filia. ff. pro socio Ang. Bal. Imol. Alex. in d. l.*
si cum dotem, ita conciliantes illa iura, quæ videtur discrepare. Licet igitur pater, & qui
ex dispositione legis tenetur dotẽ cõstituere semel amissa dote obstringatur nouo o-
nere dotationis, tamen fallit si dolo, vel lata culpa dos amissa fuerit *Tira. in l. boues. § hoc*
ff. de sermone verb. sign. lim. 9. n. 4. ver. sed & hoc. & n. 14. nec n. tenetur dotare iterũ, quasi
63 sibi debeat imputare, Illud † v. q. obligat[9] ex lege ad dotãdũ, debeat secũda vice dota-
re, si citra culpam dotatæ personę sit amissa dos, non videtur procedere in fratre dotã-
te sororẽ inopẽ ex speciali priuilegio sorori concesso, satis est enim, q. semel dotauerit,

Ratio discriminis videtur, quia facilius amittitur beneficium iure speciali competens, quam iure communi, arg. *l. cum miles, §. militia missus. ff. de milit. test. Tiraq. qui plura i. unit. lat. in d. qu. 14. limitat. 9.* & dicit contra fratrem videndum esse *Alex. in l. si cum dote in § h. col. 1. in fin. cum seq. ff. sol. matr.*

XXXI. Dolus operatur, vt fundus dotalis, qui regulariter non potest alienari, *l. 1. cum sequent. ff. de fundo dot.* tamen ob dolum mariti interdum alienatur scilicet ne-
64 cessaria † alienatione, veluti si accepisset in dotem fundum emphiteuticarium, & non
soluisset Canonem, *Specul. in tit. de emphit. num. 136. & seq. lib. 4.* id enim in poenam doli
sancitum est.

XXXII. Ob dolum rescindi potest diuisio, quæ iudicio sortis facta fuerit argu-
mento *l. maioribus, Comm. vtriusq. iudic. vt l. si vxori ff. de aur. & arg. legato;* & prouerbium
65 est, de re per dolum celebrata, apud *Sophoclem*, quod latine † sonat, fugitiua sors. Etenim
licet à iudicio sortis non detur appellatio, *Bald. in l. vlt. C. comm. de leg.* allegans, §. *peni. in
auth. vt omnes obediant Iud.* sequitur ibi *Iason*: qui id dicit singulare & perpetua memo-
66 ria dignum, & in *l. huiusmodi. §. vlt. col. vlt. de leg.* Prima ratio est, quia grauamen † in-
fertur à fortuna, quæ in hoc mundo superiorem non habet sicut à Principe supremo,
non datur appellatio cum sit appellatio de minori ad maiorem iudicem prouocatio.
Quin imo nec contra iudiciũ sortis datur minori restitutio in integrũ, vt singulariter
voluit *Bal. in l. ait prætor. §. vlt. ff. de minor. & in l. verũ. §. secundã per eũ tex. ff. eod. t.* 2 ratio est;
quia contra aduersam fortunam non datur restitutio, & ratio rationis esse potest, quia
vbi ex incerto euentu quis potest consequi lucrum, & damnum, nullo modo lęsus di-
67 citur, si damnum † consequatur, etiam si minor sit, arg *l. de fideic. C. de trans.* non datur
inquam contra iudicium fortunæ restitutio nisi ea, vt mihi videtur, quã ipsamet for-
tuna præstare voluerit, ipsa enim quem depresserat, erigit *Ouid. 3. de trist.*

Humanaq; memor sortis, quæ tollit eosdem
Et premit;
Nempe dat quodcunq; libet fortuna. rapitq;.

68 Prædicta tamen † cessant si dolus interuenerit, vt diximus, vt sæpe accidisse Da-
rii Historia, & Cletophontis demonstrat, quorum alter scilicet Darius Persarum, al-
ter Macedonium regnum sorte fraudulenta consequuti sunt est enim diuisio bonæ fi-
dei, vt scribũt *Doctor. in §. quadam instit. de action.* ideo debet emendari *d. l. maiorib. Ti-
raquell. de retract. consang. §. & nos, & sequent. de iure primogen. quæst. 17. num. 65. & n. 10 ...
& quæst. 609. num. 9.* vbi ponit fraudulentæ diuisionis aliud elegans exemplum ex Se-
necæ declamatione; lex erat; Maior frater diuidat patrimonium minor eligat; Alia
lex, liceat filium ex ancilla tollere; quidam cum haberet filium legitimum, & a-
lium ex ancilla sustulit, & decessit, Maior frater sic diuisit, vt totum patrimonium
ex vna parte poneret, ex altera Nothi matrem, Minor eligit matrem & accusat fra-
trem circum scriptionis, quia aut patrimonio, aut matre carere, illi necesse fuit. Quæ
vero diximus de dolo procedunt non solum in dolo ex proposito, verum etiam in
dolo re ipsa, quando scilicet adesset maxima deceptio *Bald. per illum text. in dict. leg.
maiorib. iuncta l. secunda Cod. quando, & quibus quarta pars lib. 10. Tiraq. de iur. primog. quæst.
17. num. 97.*

XXXIII. Si dolus intercesserit, & res vendita, antequam euinceretur perierit,
69 tenetur venditor de † euictione quamuis re ante euictionem peremptam non tenetur,
dolo non interueniente. *l. si seruus ff. de euict. l. seruum quem a me. §. fin. ff. de action. empti. l.
si quis tibi seruum. C. de euict.* quia nemo illum euincit, sed fatum humanæ sortis *gloss. in
d. l. si quis & l. si seruus,* sed si dolus interuenerit, tenetur, quoniam in odium doloſi ha-
70 betur, ac si euictus esset, Item si quis vendens, pacto sibi prouiderit, ne de euictione †
teneatur, nihilominus tenebitur, si dolum admiserit. *l. tenetur. §. fin. & ibi Bartol. ff. de a-
ction. empt. Caball. de euict. §. 5. num. 65. & 66. verb. trigesimus secundus,* vel si venditor sci-
uit causam, ex qua euinci poterat, & tacuit, *Bald. in l. si traditio. C. de act. empt.* Rursus
quando donatio incipit à traditione donator non tenetur de euictione, sed bene ob-
stringitur actione de dolo si scienter rem alienam donauit. *l. Aristo in fine. ff. de do. Cabal. de
euict. §. 4. verb. tertius est. num. 2.*

XXXIV. Ob dolum pactum nudum de iure Canonico non producit actionem
71 licet regulariter † sine dolo producat eo iure, *Ias. in l. iurisg. §. sed cum nulla. n. 11 ff. de pact.
c. quamuis à fortiori de pactis. n. 6.*

XXXV. Præfectus vrbis Romæ, qui coronat Imperatorem habet hoc priuile-
gium

71 gium quod † Imperator soluit omnia eius debita, & satisfacit omnibus eius creditoribus de consuetudine, sed cum iam Imperator appropinquaret, præfectus audacior factus contrahit multa debita, propter spē liberationis obtinendæ a principe, hoc casu quia dolose versatus est, non debet liberari. *Bar. in l. 1. per illum tex. ff. si quis testam. liber esse iuss. fuerit*, & ita dolus tollit consuetudinem.

De Dolo in vltimis voluntatibus Cap. V.

1 *Liberatione legata ab administratione negociorum, non intelliguntur remissa, quæ dolo facta sunt.*
2 *Hæres ob non confectum inuentarium, non tenetur vltra vires hæreditatis, si dolo fuerit inductus ad adeundum.*
3 *Sententia disparium Iudicum fauore testamenti non attenditur, si dolo lata sit.*
4 *Querela inofficiosi testamenti, propter dolum amittitur per eum, qui illā erat iure communi habiturus.*
5 *Venditor hæreditatis ob dolū, tenetur præstare emptori, etiamque adeum non peruenerunt.*
6 *Hæres propter dolum tenetur restituere fideicommissum conditionale ante euentum conditionis.*
7 *Quo casu fit restitutio ipso iure, in odium grauati.*
8 *Hæres nomine legati, licet regulariter eo locō conueniendus sit, vbi res extat, fallit si dolose illam alio transtulerit.*
9 *Hæres impediens ne testator mutaret testamentum, perdit hæreditatem.*
10 *Limitatur. & ampliatur.*
11 *Hæres causans mortem testatoris, hæreditatem amittit.*
12 *Hæres legitimus, scriptus in testamento, si testamenti causam amittat, quomodo puniatur.*
13 *Hæres accommodans tacite fidem suam in fraudem legis, qua pœna puniatur.*
14 *Legatarius propter dolū occupandi rem legatam, propria authoritate punitur*
15 *Hæres dolo cessans à vindicanda nece defuncti, non solum legatum perdit, sed, & fideicommissum.*
16 *Testamentum dolose aperiens alienum, pœnam meretur.*

Q*Væst. 6.* Quæro de pœna doli in vltimis voluntatibus. Prima est pœna, quod deli-
1 beratione legata ab administratione † negociorū, non intelligitur quo ad ea, quę
gesta sunt dolo, & hoc in odium dolosi, lex enim odio quo prosequitur interpretatur
dispositionem testatoris contra dolosum. *Aurelius.* §. *Caius*, & ibi *Bart.* cōmuniter probatus. *ff. de liber. legat. Dec. in l. contractus num.* 42. vbi plura cumulat. *ff. de reg. iur.* & nulla sumetur interpretatio, quæ faueat doloso, vt diximus in pacto, nam pactum semper ita debet interpretari, vt commodum non perueniat ad dolosum. *Rom. in l. si ab hostibus ff. sol. matr.* vbi exemplum ponit.

Secunda, Dolus facit, vt hæres etiam non confecto inuentario non teneatur vltra
2 vires hæreditarias, quamuis regula sit in cōtrarium. *l. fin. C. de iur. delib.* nempe si † creditores hæreditarii dolo induxerint hæredem ad adeundam hæreditatē, quam sua spōte non erat aditurus, tex. est singularis quem in hoc expedit *Bal. d. in l. fin. ff. de dolo*, & propterea si ab iis conueniatur vltra vires hæreditarias habet exceptionem doli.

Tertia, Ratione doli non attenditur sententia plurium iudicum discordantiū quę
3 fauet testamento, nam † & si quando in querela inofficiosi testamenti pars iudicantiū contra testamentum, pars secundum id sententiā dederit, quod interdū fieri solet, humanius est sequi eius partis sententiā, quæ secundum testamentum ꝓnunciauit; fallit si de dolo iudicantiū in fauorem scripti hæredis constiterit; *l. si pars. ff. de inoffic. testa. Alex. in l. duo iudices. ff. de re iud.* dicens, quod quemadmodum quando duo iudices ferunt diuersas sententias, attenditur illa, quæ est lata pro reo, vt in *l. inter pares eod. tit.* præterquā in causa libertatis ita quādo lata est vna sentētia cōtra testamētū, alia ꝓ testamēto; valet quæ fauet testamēto, nisi euidenter appareat iniquitas, facit. *l. testam. ff. de reg. iur.*

Quarta, Propter dolum amittitur querela inofficiosi testamenti, ab eo, qui illā erat
4 iure cōmuni † habiturus. *l. nihil interest, cū gl. ff. de inoff. test.* ibi: idque fraudulento cōsilio fecerit; Nā si pater filii seruū in testamento hæredē fecerit, & is priusquā iuberet seruō, vt adiret manumiserit, vt ille suo arbitrio adiret hæreditatē, idq; fraudulēto cōsilio fecerit submouebit̃ ab actione *d. l. nihil*, & aliàs maligne instituta q̃rela inofficiosi ꝑdit q̃cunque sibi testamēto relicta sunt, si modo nō erāt ei data, cū onere restituendi alteri

maligne autem videtur instituisse si vsque ad sententiam perseuerauerit, in iudicio, *l. Papin. §. meminisse*, & ibi *Dd. ff. de inoff. test.*

Quinta, ob dolum venditor hæreditatis tenetur præstare emptori etiam quæ ad
5 eum non peruenerunt, Nam cum iure venditionis † sit obligatus tradere emptori, quicquid ad eum peruenerit de illa hæreditate, vel in futurum peruenit. *l. 2. §. 1. & sequent. ff. de hæred. vel actio. vend.* dicitur peruenisse si dolo fecerit, ne perueniret, veluti si alienauit aliquid, vel etiam accepto quem liberauit, siue egit dolo malo, ne acquireretur hæreditati. *dict. leg. 2. §. sed & si quid dolo*, vbi id etiam extenditur ad latam culpam.

6 Sexta, Dolus est causa, vt restitutio fideicom conditionalis, fiat ante conditionis † euentum. *l. imper. ff. ad trebell* vbi pater hæres institutus, & rogatus restituere filio suo, cum erit sui iuris, dissipabat bona subiecta fideic. & faciebat multa in fraudem fideic. inquit tex, patrem cogendum restituere, fideicomm. nondum impleta conditione emancipationis. *d. l. imperator.* & ibi *Bart. & Dd. & max. Alex. n. 3.* dicentes eum textum continere singularem casum, nec alibi clarius reperiri secundum Imolam, & declarat ex mente Baldi in *rub. Codic. de reu. his quæ in fraud. cred.* procederet vbi conditio esset apposita à testatore in fauorem fideicom. quia tunc hæredi dissipanti, essent totaliter auferenda bona, arg. *l. in fideicom §. cum Polidius de vsur.* sed si in fauorem hæredis grauati, bona hæreditaria, essent ponenda in loco tuto, ita quod cōmoditas medii temporis non subtrahatur grauato.

Septima, In odium dolosi restitutio ex Trebelliano Senat. fit ipso iure absq; restitutione hæredis grauati, *l. pen. § fin. C. ad Treb.* cum autem inquit Imper. aliquis hæreditatem restituere iussus est, & dolo malo, vel post litem contestatam, vel antea se cōtumaciter celauerit, ipso iure trāseunt vtiles actiones. Regulariter hæc restitutio Trebelliani fit per restitutionem hominis sc. per hæredem grauatum, vt *§. 1. inst. de fideicom.*
7 *hær. in ter. ff. ad Trebell. & d. l. pen.* arguendo à speciale fallit ob dolum † grauati, & fit ipso iure, siue vt Bald. ibi inquit, per legem, ita quod in pœnam dolosi fit restitutio legalis non hominis, vt per *Bald. ibi Castr. & Bar.* qui ponens practicam illius legis, dicit, quod fideicom. debet esse cautus, quod hæres oneratus fideicom. citetur personaliter, vel q; appareat in actis, quod citatio ad eius notitiā peruenerit, ita quod iudex possit, pnunciare hęredē latitare, vel dolo malo se occultare, neq; n. sufficeret, q; iudex pronunciaret eum simpliciter esse contumacē, quoniam oportet, eum esse verū cōtumacem, & ad perfectionem huius practicæ *Cast. ibi n. 3.* addit iudicis officium esse, pnunciare etiā hæreditatem haberi pro restituta, alias nō haberetur, dicens hoc esse de mente *Bar. in l. stipul. in fin. pr. ff. de nou. oper. nunc* & in simili non sufficit, cum fit excussio, quoad ex actis appareat eā factā esse, sed requiritur, vt Iudex pronūciet eā esse legitime factā, ita quod duo debet pronunciare Iudex, primum quod hæres est dolose contumax II. quod hæreditas habeatur pro restituta, & istud secundum reputat Cast. magis necessarium, quippe quoad primum satis est, constare ex actis de citatione, relatione nuncii & accusatione contumaciæ.

Octaua, Dolus est in causa, vt in petitione legati recedatur ab illa regula in fauorē hæredis comparata, vt sc. res legata ibi exigatur, vbi est *l. quod legatur. ff. de re iud. l. cum
8 res. §. sed si alibi. ff. de leg.* 1. nam si hæres dolo malo † eam subduxerit, & alibi transtulerit; in pœnam doli est ibi præstanda, vbi petatur, *d. l. quod legatum*, & *d. §. sed si alibi*, q; ita accipiendū est, si legatum in specie præstitum fuerit per actionem personalē, Nam quātitas ibi præstari debet, vbi petitur, nisi diuersa mens testantis colligatur. *d. l. quod legatū* vbi etiam dicitur, quod si per actionē realem semper vbi res est legata, ibi peti debet, & quod de dolo hęredis dictū est, ad culpam etiā extenditur *d. l. cum res. §. itaq; si Stichus* & de petitione legati, vbi peti debeat est gl. *sing. in d. l. quod legatur in gl. fin.*

Nona, Ob dolū commissum ab hærede, ne testator mutaret testamentum, in quo
9 scriptus erat, vel ab hærede † legitimo, ne testamentū fieret, vel vt testes non veniant, & per hoc deficiat facultas testamenti faciendi, denegantur hæredi actiones hæreditariæ, & in pœnā doli auferuntur ab eo hæreditas, tamquam ab indigno, *Dd. in l. 1. §. si dominus & l. 2. ff. si quis aliq. test. proh.* & ibi Dd. vbi extenditur ad dom. cuius seruus hæres era institutus, nā & huic hæreditariæ denegantur actiones si dolo fecerit ne mutare-
10 tur testamentū. † Limitatur vero in legatario, qui grauatus erat legatū restituere, nam & si dolo fecerit admittitur ad legatum, quod non ipse est habiturus, sed ad aliū translaturus ampliatur in hærede fideic. grauato. nam & is in pœnam doli priuatur quarta Tre-

Trebel.cuius commodum fiscus sentiat, dodrantis autem fideic.ampliatur ad patrem
cuius filius in potestate,erat scriptus hæres. *l.5.§.si pater.ff.de his quibus vt ind.*
X Propter dolum commissum ab hærede, qno factum est, vt testator,à quo est
11 institutus,moreretur,sc.† vel medicum non adhibendo, vel malum adhibendo, vel
alimenta non subministrauerit, vel aliter necesse parauerit est factus indignus hæ-
reditate,quod non modo in dolo comprobatum est,sed etiam in culpa.*l.indignum cum*
sua gl.ff.de his,quib. vt indignis.
XI. Ob dolũ hæredis accommodantis tacitã fidem testatori,in fraudem legis,sc.
12 † de restituẽda tota,vel parte hæreditatis incapaci sc.ei,qui per leges prohibitus est ex
testamẽto capere,vt sunt nothi, & spurii *l.in fraud. iuris*, & *l.seq.*fit hæreditate indign⁹,
& eius loco fiscus succedit. *l.eum,qui tacitũ.l.in fraudem.& l.sequenti.ff.de his quib.vt ind.*
l.23.cum seq.ff.eod.& dixi latius in *tit.de dolo in vltimis voluntatibus.*
XII.Ob dolũ hæres,qui omissa causa testamenti ab intestato, vel alio modo possi-
13 deat hæreditatẽ, vt fraudẽ † faciat legatariis,incidit in edictũ *ff.si quis omissa cau.test.l.* 1.
*cũ seq.eo.*Ampliatur in eo,qui à substituto accepit pecuniam,& omisit vt substitut⁹,qui
legitimus erat atq; ita ab intestato succederet exclusis legatis, nam vterq; tenetur ex
illo edicto,sed si omiserit nulla accepta pecunia, sed tamen in gratiã substituti,in necẽ
legatariorũ est locus vtili actioni ex illo edicto& pro legatis possess. hæreditatis cõue-
niatur.*l.3.& seq.ff.de pet.har.l.6.*§.*non simpl.*ibi si modo nulla collusio, & §.*si patron ff.eo.*
*tit.*soluuntur a.legata cũ beneficio legis falcidiæ. *l. duo.§.1.ff.eod.*XIII.Ob dolũ legata-
14 rius incidit in edictum.*ff.quorũ legatorũ*,sc. quando propria † authoritate occupauit le-
gatũ.*l.1.ff.quorum legat.* nã vt ibi dicitur, æquissimum est neminem sibi ius dicere oc-
cupatis legatis. XIV.Si hæres dolo non vindicauit necẽ defuncti testatoris,non modo
15 perdit eius hæreditatem, vt † in *tit.ff.ad Sillan* sed etiam fideic.quod sibi à dicto defun-
cto ex alterius testamento erat restituendũ,*l.propter veneni.* § *1.ibi dolus punitus est.ff.ad*
*Syllanian.*vbi *Bart.ait in summario*,ei,cui aufertur hæreditas, vt ab indigno propter do-
lum non restituantur actiones confusæ,dolus.a.censetur,cum scit hæres mortẽ,& non
vindicat,si potest *d.*§.1.ibi interfectũ sciẽs & *gl. ibi in* verbo dolus limitatur verbo si in-
dignus sit factus,non dolo,sed culpa,vt ibi,& gl.magistralis declarat,tunc enim fidei-
com. non perdit. XV.Ex dolo eius,qui contra edictum prętoris aperuit testamentum,
16 datur actio popularis, cuius pœna in † centum aureos ex bonis damnati extenditur
cuius pars præmii nomine datur ei cuius opera conuictus erit, pars in publicum redi-
gitur.*l.pen.§.ex hoc edicto.ff.ad Syllanianum,& ibi Bart.*

De pœna doli in iudiciis Cap. VI.

1 *Appellatio ratione doli conceditur vbi alias denegaretur.*
2 *Idem in facultate dicendi de nullitate.*
3 *Edere tenetur,qui propter dolum desiit habere edendi facultatem.*
4 *In actione ad exhibendum,nõ reiicitur exceptio doli,licet alia repellantur.*
5 *Plus debito petens, pœna doli mulctatur.*
6 *Fallit, apposita clausula,saluo iure ∽ superflui.*
7 *Dolosè se offerens liti, tenetur perinde ac si possideret.*
8 *Possessor malæfidei amittit impensas, in re aliena factas.*
9 *Titulus dolosè quæsitus, non excludit petitionem hæreditatis.*
10 *Dolus minoris excludit eum à beneficio restitutionis.*
11 *Ratio huius dicti explicatur.*
12 Limitatur *tribus modis.*
13 *Minor circũuentus in danda libertate, licet datio subsistat habet doli actionem.*
14 *Dolus tollit actionem,quod metus causa.*
15 *Propter dolum datur iuramẽtum in litem, & quæ ad hoc requirantur.*
16 *Maiores 25.annis causa doli, perdunt restitutionem,si quando eis competat.*
17 *Arbiter post causam tractatam, potest cõpelli, vt laudum ferat,si recuset,quia videtur de dolo suspectus.*
18 *Ius habens reuocandi domum, vindicando iniuriam,priuilegium suum retinet in odium dolosi.*
19 *Procurator agens ad rem nomine alieno, & succumbẽs,si postea agat nomine proprio, repellitur propter dolum.*
20 *Dolo faciens, vt res aliena pereat, non modo ad illam tenetur; sed etiam ad fructus.*
21 *Ebrius,an,& quatenus excusetur à delicto, & comparetur furioso.*
22 *Ignorans,vel affectans ignorantiam, quatenus puniatur.*

23 *Appellatio in causa possessionis admittitur concurrente iudicis dolo.*

24 *Exceptio doli est fundata in iure naturali,*

25 *Similes exceptiones statuto tolli non possunt, ideo nec doli.*

26 *Doloso non existente soluendo, datur decepto regressus contra eum, qui ex dolo lucrum percepit.*

27 *Et an hoc casu requiratur excussio dolosi.*

228 *Expensæ litis, dolo præmissa non debentur.*

29 *Statutum prohibens laudum redigi ad arbitrium boni viri, non habet locum in arbitrio doloso.*

QVæst. 1. Quæro ex ordine de pœna doli in iudicio, quæ multiplex est.
Prima, est quod Dolus facit, vt ei qui propter dolum succubuit in iudicio,
1 detur appellatio non obstante † statuto, quod non possit appellari *Franc. in c. dilectus colum. 4. vers. limita, ext. de appellat.* ratio videtur, quia ab omni dispositione præsertim legis, censetur dolus exclusus, extenditur vt dicta sententia dolose lata non transeat in rem iudicatam, licet semper tutius sit appellare siue dolus fuerit cõmissus ex parte iu-
2 dicis, siue ex parte vnius ex litigantib. extenditur etiam, vt à tali sententia dici possit † de nullitate, & si statutum, tolleret etiam dictionem nullitatis; *Plotus* multa cumulãs in *l. si quando. §. 6. n. 8. & 9. C. vnde vi.*

Secunda, Dolo desinens posse edere rationes, & scripturas, in iudicio, tenetur in
3 pœnam doli perinde † ac si haberet vnde ederet *Ias. & Doct. in l. vbi exigitur. ff. de edendo,* ratio est, quia sicut dolo desinens possidere habetur pro possessore, & ideo conuenitur rei vendicatione. *l. qui restituere, & ibi doctores. ff. de rei vend.* Scribẽtes maxime *Ias. in l. naturaliter. §. nihil commune ff. de acq. poss.* ita detinens suo dolo posse edere, perinde, ac si facultatem haberet edendi, edicto de edendo tenetur.

Tertia, Ob dolum in iudicio ad exhibendum non reiicitur exceptio doli, quamuis
4 in hac actione reiiciantur exceptiones, quæ requirunt † altiorem quæstionem & reiiciuntur in directa indicium re exhiberi iussa. *l. 3. §. ibid. subiungit. ff. ad exhibendum. l. 5. §. idem Iulian. eod. tit. l. 7. §. idem scribit eod. tit. l. 9. in pr. eod. in § si quis rem, & ibi in verb. si tibi. l. 14. eo. tit.* in quib. probatur etiam quod dolo desinens possidere conuenitur actione ad exhibendum, quibus conuenit tex in *l. rogasti § fin. ff. si cert. petat.*

Quarta, Qui per dolum cautionem pluris exigit, & plus petit litem contestando
5 in pœnam † doli perdit causam, *Soc. in reg. 44. incip. cautionem Bellon. cons. 23. n. 15. Bar. in l. edita col. 3. verb. hoc fallit. C. de edend. & ibi Purpur. n. 29. Ias. in l. ex maleficiis n. 37. de act. Rom. cons. 391. n. 6. ver. vt proposita. & cons. 346. in hac causa n. 9.*

Ampliatur, vt procedat etiam de iure Canonico *c. 1. & ibi Cum. ext. de plus petit Abb. cons. 71. n. 8. vol. 1.* si dolus enim est necessarius *l. 1. iuncta gl. in ver. nullo dispendio. C. de plus petit. §. si quis agens,* & ibi *Doct. de act. Ludouic. in decis. Perusin.* ob dolum stipulatio iudicatum solui quæ continet etiam de defendẽdo, committitur, & si reus fuerit absolutus, nam cum per dolum vicerit habetur pro non defenso. *l. ex clausula,* & ibi *gloss. & Bart. ff. iud. solui,* facit. *l. 48. & ibi gl. in ver. ex doli. ff. de petit. hær.* Fallit quando esset apposita clau-
6 sula salutaris † saluo iure superflui *d. decis. n. 10. 11. 13.*

Quinta, Qui dolose offert se petitioni hæreditatis, vel rei vendicationi, & gene-
7 raliter alicui † petitioni, restituet, in pœnam doli, ac si possideret. *l. etiam si putauit. §. non solũ. ff. de petit. hæred.* ibi Celsus scribit ex dolo eum teneri, dolose facere tamẽ qui se petitioni offerat, quam sententiam Marcellus generaliter apud Iulianum probat, omnẽ qui se offerat petitioni quasi possidentem teneri. *l. fin. ff. si vsusfr. petat. in fin. l. 48. ff. de petit. hæreditatis,* limitatur autem si actor sciat eum non possidere tunc enim non ab alio, sed ab se ipso decipitur, ideoque Reus absoluitur. *l. is qui se obtulit, & l. seq. vbi Barto. ff. de rei vend. & gl. ibi in verb. absoluendus* adhibita distinctione rem omnem absoluit nam si actor sciat offerentem se liti non possidere, nec ante litem contestatam, nec post ei aliquid imputare non debet *l. nam si actor. ff. de rei vend. & l. qui soluti. ff. de petit. hæred.* Si actor ignoret, & is qui se obtulit vsque ad litem contestatam perstiterit, in contradictionem, condemnabitur. *dict. l. is qui se obtulit,* Si vero eum pœniteat ante litis contestationem, & actor quando iste se obtulit nolebat à certa persona petere, & condemnatur. *l. sin autem. ff. de rei vendic.* sin autem non satis actori liquebat contra quem ageret, quia forsan ignorabat possessionem, & ante litem contestatam pœnitentia peracta absoluẽdus est. Sexta, Dolosus possessor circa expensas factas in re possessa, in pœnã, sui doli, est deterioris cõditionis, quã bonæ fidei possessor. *l. certe illud. & §. seq. instit. de rer.*

8 *de rer. diuis.* vbi redditur ratio, quia sibi imputet, qui sciens in † rem alienam impendit,
nam bonæ fidei possessor vtiles, & necessarias deducit. *l. plane. ff. de petit. hæred.* iste ne-
cessarias tantum, *l. domum. C. de rei vend.* ille deducit expensas legitime factas, & si res
non sit meliorata iste non nisi res sit reddita melior. *d. l. plane in fine.* æquiparantur autē
in sumptibus factis occasione quærendorum fructuum *l. si à patre. § fin. cum duabus se-
quent. ff. de petit. hæred.* & dixi *supra in tit. de except. doli,* vide aliam differentiam in *l. 28. §.
sed si consuluit. ff. de petit hæred.*

Septima, Licet titulus excludat petitionem hæreditatis, tamen fallit vbi titulus
9 esset dolose † quæsitus, *Bald. in l. quoties num. 7. Cod. de rei vend.* etiam si præsumptiue
constaret de dolo, & ibi appostill.

Octaua, Dolus minoris repellit eum à beneficio restitutionis in integrum in pœ-
10 nam suæ malitiæ. *l. si ex causa † iudicati. §. nunc videndum ff. de minor. l. auxilium eod. titul.*
11 ratio est † quia frustra legis auxilium inuocat qui in legem committit, *d. l. auxilium in fin.*
vbi etiam redditur alia ratio, quia scilicet neque in delictis, neque in calumniatoribus
prætorem succurrere certi iuris est, dolus enim delictum est. *d. § nunc videndum in ver.*
12 *nec hic subuenitur,* iuncto vers. vt puta si dolo, limitatur † tribus modis primo quidem
si in damno dato maluit negare cum confitendo, euitaret pœnam dupli. Secundo, si
potuit pro furto, cum damno decidere, & maluit litigādo quadrupli quàm dupli pœ-
nam subire, nam his casib. restituitur in integrum. *d. §. nunc videndū,* ratio videtur, quia
licet in principali negocio sit dolus, tamen in his, quæ postea sequuta sunt, sc. inficia-
tione, & recusatione, transactionis, imbecillitate consilii potius, quàm dolo, videtur
lapsus. III. Quia licet minor in dolo nō restituatur, tamen ratione miserationis ætatis
Iudex ad mediocrem pœnam descendit, *l. auxilium ver. in delictis* fauent q̄ copiose scri-
bit *Tiraq. de pœnis causa 6.* IV. limitatur in minore 18. annis, vt ei parcatur in delictis in o-
mittendo per *tex. in auth. si captiuo. cū sua gl. C. de episc. & cler. Iacob. Aret. Imol. Butri. Saly.* &
ferme omnes in *l. si quis in tantam. C. vnde vi. Corn. cons. 247. Tiraq. de pœnis caus. 44. nu. 45.*

Nona, Minor aduersus libertatem datam seruo regulariter non habet restituti-
13 onem fauore libertatis, tamen si dolo fuit † circumscriptus datur ei actio de dolo non
quidem aduersus libertatem, sed in id quod minoris inter fuit non manumisisse. *l. 10.
§. fin. cū duab. seq ff de min.* & hoc pacto consultū est minori, & salua causa libertatis, cui
fauore multa contra cōmunes regulas inducta sunt. *§. fin. inst. quib. alienare licet, vel non.*

Decima, Propter dolum denegatur actio quod metus causa ei, qui dolum fecit,
14 vt metum † pateretur. *l is qui datā opera. ff. ex quib. caus. maior.* vbi Vlp. reddens rationem
ait, quoniam nullus metus est si dolus intercedit.

Vndecima, Ob dolum iuratur in litem contra dolosum. *l. in actionib.* & ibi omnes.
15 *ff. de in litem iurando. l. si quando. vbi Plat. C. vnde vi,* quæ autem requirantur, vt † ratione
doli d. iuramentum præstetur, non solum ponunt interpretes dictis legibus, sed & *Pra-
cticus Papien. in forma libelli in resp. rei conuentis in glos. iuris iurandi nu. 18. fol. 68.* dicens qua-
tuor esse necessaria, vt sit locus huic iuramento. Primo, vt interueniat dolus aduersa-
rii. Secundo qualitas, & natura rei ad hoc apta. Tertio debita qualitas actionis. Quar-
to, habilitas personę iurātis, & singula requisita elegāter per plures numeros declarat,
& subdit *n. 20.* pro tēpore debeat esse dolus admissus, vt cōcedatur d. iuramētū in litē.

16 XII. Maiores 25 annis † in quib. casib. habent à lege restitutionem in integrum,
eam propter dolum amittunt, *l. 1.* ibi aut sine dolo malo reip. causa abesset. *ff. ex quib.
caus. maior. l. 4. eod. tit.* vbi dolum malum absentis Reip. causa eo dicitur perti nere si re-
uerti posset, & non reuerteretur cōfert tex. in *l 24. & in l. 26. §. hæc clausula et §. ait prætor,*
in quib. si dolo iudicis pareat ius actoris maior restituitur, secus si dolo ipsius actoris,
Bart. in d. §. ait præt. & alii Dd. quemadmodum è conuerso propter dolū aduersarii da-
tur restitutio, vbi non competeret sine dolo. *l. 8. ff. de restit. in integrum & l. 3. § celsus igi-
tur. ff. de minor.*

XIII. Arbiter licet alias non cogatur arbitriū recipere, aut ferre laudū quia hæc
res soluta est, & extra necessitatē iurisdictionis posita. *l. 3. §. tractemus. ff. de arb.* tamē p-
pter dolū compellet eum prætor, veluti si post causam semel, atq; iterū tractatam, post
17 nudata † vtriusq; intima, & secreta negocii aperta constaret arbitrium, vel id gratiam
dantem, vel sordibus corruptum, vel qua alia ex causa, nolle sententiam dicere. *d. §.
nunc tractemus,* sicut ex aduerso ratione doli prohibetur arbiter, qui paratus erat, ne
sententiam dicat. *l. sed & si seruuli, & ibi Doct. ff. de arbitr.*

XIIII. Qui habent ius retineandi domum, si agant ipsi in iudicio perdunt illud

18 priuilegium,& debent tunc vbi agunt, ibi pati conueniri, nisi agerent criminaliter †
vindicando eorum iniuriam, eo enim casu retinent suum priuilegium in odium do-
losi,& non possunt ibi conueniri,sed demum reuocant. *l. 2. §. item si extra prouinciam,*
cum l. sequent. ff. de re iud. vbi omnes.

XV. Aduocatus, vel Prucurator agens nomine Titii contra predium Seianum, si
succumbat, & postea ad eandem rẽ agat nomine suo proprio dicens esse suam, nocet
19 ei suus dolus, & sua † scientia. *l. inter officium cum gl. pen. & fin. ff. de rei ven.* & ibi Dd *An-*
car. videndus *consil.* 333.

XVI. Qui dolo fecit vt res periret, condemnatur non solum ad res, sed etiam ad
20 † fructus. *l. sed si lege §. proinde, & §. seq. ff. de pet. har. l. fructus ff de rei ven.* vbi declaratur,
quomodo fiat ista fructuũ computatio, nã & fructus percepti, & qui percipi honestè
potuerunt,& eo vsq; habetur ratio fructuẽ,quo vsq; haberetur si nõ periisset, id est, ad
rei iudicandæ tempus. Quid autem iuris, si inter proprietariũ, & vsum fructuariũ lis
fuerit,& res perierit, quomodo ratio fructuum sit habenda ibidem explicatur in fine.

XVII Ebrius delinquens excusatur à delicto, vt scilicet mitius puniatur quia parũ
21 abest à furioso *c. vener 35. distinct.* censeturq; veluti absens qui ebrius † est, vnde ver-
sus. Absentem lædit, qui cum ebrio litigat,& quia secundum *Bald. in c. crapula de vita &*
honest. cleric. & delinquentes per ebrietatem non dicuntur studiose delinquere, sed si-
quispiam dolo, & malitia se inebriauerit, vt in ipsa ebrietate aliquod facinus perpe-
trando, vel impunitatem vel pœnæ diminutionem postularet, non est illi parcẽdum,
vt vel in culpa solum sit, sed in dolo, *Tiraquell. de pœnis caus. 6. n. 10. ex mente Bal. in l. 1. col.*
pen. verb. extra queritur. C. *vnde vi. l. omne delictum. ff. de re mil. c. sane, & c. inebriauerunt 15.*
q. 1. fi. l. respiciend. §. delinquunt. ff. de pen.

XVIII. Qui autem casu aut imprudentia, non industria delictum admiserant,
aut non puniuntur aut leuius puniri debent. *l. 1. §. diuus. ff. ad l. C. an. de Sicar. l. absentem.*
§. vlt. l. respiciendum. § delinquunt, & ibi *glos. not. ff. de pœ.* Sed si quis ignorantiam affecta-
22 uerit, quam sibi vltro † asciuit delinquens, ne deliquisse videatur, grauius, aut saltem
æquè puniendus est, ac quilibet sciens: arg. *tex. in l. ita fidei. ff. de iure fisci.* ibi imo maio-
rem fraudem excogitasse videtur, & tradit *Tiraq. de pœnis causa 13. n. vlt. ver. ego vero,* si-
cut non est penitus absimile, quod tres tutelæ affectatę non præstent excusationem à
quarta tutela, quamuis non affectatæ præstent illã. *§. item tria onera inst. de excus. tutor. l.*
diximus. §. fi. & l. seq ff. de rit. nupt. & affectata absentia Reip. causa non prodest. *l. & qui*
tota. ff. ex quib caus. maior.

XVIIII Licet à sententia lata super possessor o non appelletur. *l. vni C. si de mom.*
23 *poss.* fuerit appellatum, fallit si dolo, vel lata culpa iudicis fuerit lata † sententia *Bal. con.*
210 *in fi. vol. 5. Cont in d. l. vni. lim. 10. & 11.* vbi etiã tradit quomodo probetur dolus iu-
dicis vel arbitri in sententia ferenda.

XX. Statutũ tollens exceptionẽ non censetur tollere exceptionẽ doli, vel simula-
tionis in odium dolosi *Fel. in c. ex parte. el. 2. n. 6. in fall. 11. & 12. ex. de off. deleg.* imo quo ad
24 exceptionẽ, videtur quod statutũ nõ possit eam tollere, quia † est fundata in iure natu-
rali. *l. qui æquitate, ff. de excep. doli,* at exceptio in iure naturali fundata statuto non potest
25 tolli *Dd. in d. c. ex parte &* † *ibi Fel. d. n. 6. vbi citat Ab. & alios Ca.* primũ dictũ tenet itaq;
Bal. in l. cum antea C. d. arb. per tex. in l. non distinguemus. §. illud. ff. de arb. quem *ibi Ro. n. 3.*
dicit esse notandum.

XXI. Si Dolosus non sit soluẽdo datur decepto regressus cõtra illũ, qui ex illo dolo
26 lucrũ sentit. *l. fin. ff. de eo, per quem fact. erit,* sed an debeat prius excuti † dolosus, & reper-
to, quod nõ sit soluendo, tunc agat contra eũ, qui percepit lucrũ ex dolo ex empto de-
bitoris principali & fideiuss. *auth. præsente. C. de fide Cast. in d. l. fi. n. 3.* dicit non esse neces-
27 sariã † excussionẽ, sed actor, qui dolũ passus est, si scit dolosum non esse soluendo, de-
bet narrare in libello, & in iudicio fidẽ facere, quod illo non est soluendo, & sufficiet,
& hoc magis placet, inquit *Paul. ad auth. præsente,* resp. quod in causa fideiussoris data est
forma, hic non reperitur data, accedit vt puto alia ratio, q̃a fideiuss. dignus est miseratio-
ne, cũ officiũ humanitatis, & liberalitatis suscepit, & agit de dãno euitãdo. At hic agi-
tur de lucro. *d. l. fi.* ibi ne propter dolũ alienũ, Reus lucrum faciat. Verũ & de illo recte
quæritur, an si ille dolosus venerit ad piguiorẽ fortunã, & fuerit factus soluendo, ille cõ-
tra quẽ actũ est in subsidiũ repetat ab illo doloso, videbatur dicẽdũ quod sic exẽplo fi-
dei. q̃ soluẽs repetit *Cast. tamẽ d. l. fi. n. 3.* negat dari exceptionẽ, motus pulchra ratione,
quia si factum illius dolosi nõ interuenisset, habuisset necesse soluere, vel restituere rẽ.

Expen-

XXII. Expensæ conuentione promissæ sunt soluendæ, nec ab illis excusat iu-
sta causa litigandi, ratio est, ad hoc, vt promissio aliquid operetur & quia non officio
iudicis debentur, sed actione, *gl. sing. in §. oportet in auth. de iud.* facit *gl. in l. fideicõ. §. si rem.*
28 *ff. de leg. 3. Alex. cons. 119. quæritur col. 5. vol. 2.* fallit † si dolo essent promissę vel dolo ageret
creditor, quia dolus nemini debet patrocinari. *c. sedes cum seq. ext. de rescrip.* idemq; iuris
esset, si is cui sunt promissæ dolo, vel mala fide aliquid expendisset, illas enim repetere
non posset. *c. cum dilecti, & ibi Dd. ex. de dolo. arg l. si vera mala fidei. ff. de rei vend.*

XXIII. Statutum tollens reductionem ad arbitrium boni viri, vt est Senis in cu-
29 ria Mercatorum, valet, fallit quando arbitrator † dolo processerit, tunc enim peti po-
test reductio, vt per *Bald. in c. cum antea num. 7. verb. sed quid c. de arbit. Rom. cons. 70. Ancaran. cons. 103. Lud. Rom. in rubr. ff. de arbitr.*

De pœna doli in aliis actibus, Cap. VII.

1 *Excommunicari non potest, nisi, qui sit in dolo vero.*
2 *Simoniæ mediator, non est excommunicatus, nisi sciens.*
3 *Excommunicatio quo ad forum fori incurritur ob dolum præsumptum.*
4 *Leges fundatæ in præsumptionibus, non habent locum in foro animæ.*
5 *Dolus plus nocet doloso, quam expressus consensus.*
6 *Dolus vnius porrigitur ad alium, ne delictũ remaneat impunitũ, quod declaratur.*
7 *Iuramentum per dolum ipso iure rescinditur,* & num. 9.
8 *Secus propter metum.*
10 *Minor dolose iurans se esse maiorem, beneficium restitutionis amittit, & quando dicatur dolo iurasse.*
11 *Dolus, qui ab initio nocere non potest, ex post facto, quandoq; contingit vt noceat.*
12 *Dolus facit, quem teneri, licet ex læsione alterius commodum non perceperit.*
13 *Dolus in re propria commissus, qua pœna puniatur.*
14 *Dolus commissus contra correum, punitur quo ad omnes, & quæ sit ratio.*
15 *Virginẽ deflorans, quæ sit pœna afficiẽdus.*
16 *Rescriptum impetrans per dolum; quam pœnam subeat?*
17 *Dolus collegii, in scolare doctorando, quomodo puniatur.*
18 *Dolus præsertim verus, facit cessare præsumptionẽ resultantẽ ex cursu temporis.*
19 *Dolus impedit præscriptionem.*
20 *Dolus contra leges, et statuta iniqua, opponi potest.*
21 *Resignatio beneficii dolose facta, est nulla.*
22 *Resignatio beneficii, liberum exposcit consensum.*
23 *Vitiosum ingressum Canones abhorrent.*
24 *Dolosus perdit omnia priuilegia sibi à lege concessa.*
25 *Dolus infamat, propria nomine condemnatos actione tutelæ, mandati, depositi, pro socio.*
26 *Secus in contractu mutui, vel commodati, & quæ sit ratio.*
27 *Rescriptum secundum ab Aduersaria impetratum, licet non faciat mentionem de primo, quo Aduersarius vsus non est.*
28 *Dolus est in causa, vt Monasterium non sit loco filii ad excludendum substitutum.*
29 *Duæ pœnæ doli ponuntur, remissiue.*
30 *Formula sententiæ latæ super dolo, reddente contractum ipso iure nullum, quia receperit ab eo causam.*
31 *Formula sententiæ super dolo, incidente in contractu bonæ fidei.*
32 *Formula sententiæ super dolo, in contractu stricti iuris.*
33 *Formula sententiæ, verbis conceptæ temperantibus mentionem doli.*
34 *Formula sententiæ ferendæ super dolo per iudicem delegatum.*
35 *Actionem doli non competere duplici potissimum de causa contingit.*

QVæst. 1. Quæro de pœna doli in aliis actibus, & profecto multiplex est, & Prima;
quidem, quod dolosus potest excommunicari; quod in tantum est verum, vt
1 excommunicari non † possit nisi, qui sit in dolo, *Ioan. And. in c. quanto in fin. de sent. ex-*
2 *com.* habetur in summa *Aug. in ver. excommunicari*, vnde mediator simoniæ non esset †
excommunicatus si nesciret, nec esset in dolo, vt in *extrauag. exorabilis Io. 22.* & clericus
delinquens posset capi à Laico & Laicus non esset excommunicatus, dummodo non
faciat id suadente diabolo; nec aliquo modo, nam tunc procederet dispositio. *c. si quis
suadente 17. quæst. 3.* & esse communem opinionem testatur. *Abbas in c. cum non ab homi-*

nc.num.19. dicens ita tenere Abbatem, Decium, & alios ibi, & hoc intelligitur, quo ad
3 forum animæ, sed quoad forum † canonicum ad incurrendam excommunicatio-
nem sufficit dolus præsumptus per gl. in cap. clericos in verb. iniuria de sent. excom. lib. 6. v-
bi ille qui equum aufert clerico, est excommunicatus, quia lex præsumit dolum, sic
in d. cap. siquis suadente, iniiciens manus in clericum præsumitur in dolo, ideoq; incidit
in excommunicationē, quod sc. obtinet in foro Can. nō in foro animæ, quia iura fun-
data in præsumptionibus non habent locum † in eo Ioan. And. in c. is, qui fidem, de spon-
salib. Abb. Alc. in d. c. cum non ab homine. nu. 20. pœna itaq; doli, tam veri quàm præsum-
ti est, vt dolosus, possit excommunicari, & in solo doloso cadat excommunicatio.
Secunda pœna est, quod dolus plus nocet doloso, quam expressus consensus per
4 tex, in l. si fine. C. ad Velle. † vbi Bal. declarat, nā si maritus obligat res proprias vxoris tanq̃.
vxoris ea pręsente, & cōsentiente, nō valere obligatio, nec mulieri p̄iudicat, tamē si ob-
liget res vxoris tamq̃ proprias, vxore p̄sente, & dolose tacēte tenet obligatio. d. l. si fine.
Tertia Doli pœna est, vt dolus sæpe circa vnam personam porrigatur ad aliam,
5 arg. tex. in l. eum qui. §. si iniuria. ff. de iniur, † vbi iniuria facta vni pro alio punitur, id vero
sic accipiendum est, Nam quando dolus in vno commissus, si non porrigeretur ad ali-
um, remaneret impunitus, & tunc ne sequamur absurdum contra publicam vtilita-
6 tem, quæ est, vt delicta non sint impunita, & tunc porrigitur ad alium, † & ita loquitur
d. l. eum qui, vbi volens vni facere iniuriam, fecit alteri, si de illa iniuria facta in alio non
puniretur, delictum esset sine pœna, & ideo ex dolo, & iniuria conuenitur. Sed vbi do-
lus punitur etiam non porrigendo ad alium, tunc non fit porrectio, & ita procedit. l.
Falcinius. §. quod ergo. ff. ex quib. caus. in possess. eat. vt ex mente Alberici declarat Riminald.
Iun. in l. vt vim. num. 112. ver. ex prædictis. ff. de iust. & iur. Quib. consequens est, quod vo-
lens decipere dolose vnum, decipiens alium in odium doli punitur, arg, d. l. eum qui, &
quia nemini debet sua malitia esse lucrosa, d. l. 1. in p. ff. de dolo. Sed dolus commissus ab
vno, non porrigitur regulariter ad alium, vt ex eo puniatur. Dolus enim non egreditur
personā cōmitentis. Neguz. in tract. pig. 1. membro pr. n. 27. inter tractatus antiquos tom. 8.
Quarta rursus est doli pœna, quia dolus ipso iure rescindit iuramentum Alc. in c.
7 cum cōntinget. n. 13 de iur. iur. per illum † tex. vbi dicit esse communem opinionem, ratio
est, quia iuramentum est bonæfidei, quæ in eo debet exuberare cum principaliter fi-
at Deo. c. debitores de iur. iur. & hoc probat etiam Seraphin in priuileg. iuram. priuil. 61. nu-
mer. 19. & ait procedere in vero dolo, & declarat ibi, quando dicatur verus dolus. Ex
quo sequitur, quo ad cognoscendum an dolus annullet iuramentum, non debemus
distinguere an iuramentum sit præstitum in contractu bonæfidei, an stricti iuris, vt i-
8 bidem, Alc. tat. obseruat, infertur etiam, quod metus non annullet † iuramentum i-
pso iure, sicut nec cæteros actus bonæfidei, & propterea est communis conclusio te-
stata per Alc. d. loco n. 14. quod propter metum non tollitur iuramentum, nisi petitā ab-
solutione. c. 1. & c. cæterum de iur. iur. nec obstat, quod in d. c. cum contingat, & in d. c. quam-
uis de pact. in 6. æquiparetur dolus & metus, nam, vt ibidem soluit Alc. n. 15. æquiparatio
procedit quoad effectum, siue respectu effectus & propterea verbum (non obseruari)
positum in textu capit. cum continget, respectu doli, intelligitur ipso iure, respectu me-
tus, petita absolutione, arg. l. 2. iuncta gloss. ff. de off. procons. & leg. Quinta pœna doli est,
quod licet iuramentū validet, & firmet contractus, auth. sacr. puberū. C. si aduers. vendit.
9 d. c. quāuis de pact. in 6. c. cū contingat de iure iur. tamen † contractū dolosum nō confirmat
nec aliud negociū, & tamen si in eo actu sit dolus non præsumptus nēpe quādo actus
reputatur dolose gestus, à iure cōmuni, vel à statuto, ex eo quod non fuerit adhibita
certa solēnitas quæ requirebatur, vt est Sen. statutū de contract. Minor. filior. fam. &
stante dicta doli præsumptione, iuramentū super eo actu interpositum, non potest il-
lum validare, secundū Bart. quē cæteri frequentius sequuntur in l. omnes populi col. 8. n.
24. de iust. & iur. Alex. cons. 151. col. 3. & vol. 7. ver. decimo octauo. vbi multa cumulat, & de-
clarat d. com. opinionē Bar. max. n. 84. Sexta pœna dolosum iuramentū p̄stitū à minore
asserēte se maiorē priuat ipsū beneficio restitutionis Cran. cons 222. nu. 9. vbi dicit hūc
dolū nō p̄sumi, sed p̄bandam esse scientiā ex con. Ang. 160. col. pe. Abb. con. 71. puto parte. 1.
10 id † q videtur declarandū si modo cōtrahenti cū minore, verosimiliter nō constaret de
dolo, vt q̃a minor iurans esset annorū quindecim, plus minus, & nihilominus iuraret
se maiorem, cum in tali casu iuramentum, sit euidenter falsum, & contrahenti cum i-
pso, facile possit constare de falsa assertione per aspectum corporis iuxta nota. per Bar.
in l. de ætate. ff. de minor. Corneus cons. 247. col. 8. vol. 1. & cons. 6. col. 4. in fin. vol. 3. & hoc casu
quia

quia iste participat de dolo, non esset deneganda restitutio minori, vt sint cauti cõtrahentes, vt non recipiant iuramentum nisi in causa verisimili, & non in dubiis præstari debet iuramentum, *Seraphin. de iuram. priuil. 96. in fin.*

Septima, Doli pœna est, quod si ab initio non potest nocere ex post facto nocet, nempe sicut faciens dolum circa rem alienam sibi præiudicaret ab initio si tũc ius ha-
11 buisset in re, ita sibi † præiudicat si ex post facto ius in ea re sibi superueniat. *l. si à Titio. ff. de rei vend.* Vbi Titius vendidit mihi fundum Sempronii, & precium recepit, postea succedens Sempronio eumdem fundum vendidit, & tradidit alteri, ait lex quod ego sum potior, quia Titio ius ex post facto superuenit in illo fundo dotali in *l. apud Celsum. §. si à Titio, ff. de except. l. cum tur. ff. de vsuc. Cran. in stat. Ferrar. n. 21. & n. 53.*

Octaua, Doli etiam pœna est, vt qui dolo fecerit teneatur ad restitutionem et-
12 iamsi ipse nullum † commodum ex læsione alterius susceperit, at si alterum læserit sine dolo tenetur ad restitutionem tantum eius quod ipse acquisiuit, & in propriam vtilitatem expenderit, *Didac. var. resol. lib. 1. cap. 3. num. 5. ex Innocent. in c. quia plerique de immun. eccles. in regula peccatum §. 3. num. 8.* inferens, quod qui sine dolo tenet rem ex illo contractu, qui potest rescindi beneficio restitutionis in integrum bonæ fidei possessor est etiam infra quadriennium, quo peti restitutio potest, nec tenetur ad restitutionem, donec aduersario concedatur restitutio, vt ibidem scriptum reliquit.

Octaua, est pœna, quod Dolus, etiam in re propria commissus punitur *Roman. in l. etiam filii. §. licet num. 16. ff. sol. matrim.* vbi rem hac distinctione declarat, aut dolus in re
13 propria commissus nemini est nociuus, & tunc † solum Deum habet vltorem, argumento *leg. 2. C. de tut. turan.* nam pœna legis non plectitur, quia rei suæ quilibet est moderator. *l. in re mandata. C. mand.* neque ad abusum, & dilapidationem *l. sed si lege. §. consuluit*, ibi sine dilapidauerunt, dum re sua se abuti putaret. Aut dolus in re propria commissus est alteri nociuus, & tunc punitur regulariter solum respectu illius, aduersus quem committitur non alium, *d. §. licet, & l. Fulcinius. §. quod si aduersus. ff. ex quibus caus. in poss. eat. cum aliis alleg. in d. § licet in verbo culpa.* & in alio gloss. fallit in casu. *l. ait præ-*
14 *tor. §. illud. ff. quæ in fraud. credit.* vbi dolus † commissus contra correum, punitur, & coercetur quo ad omnes, ratio specialitatis est, secundum *Iaco. de Beluis.* quia adest ibi dolus præsumptus contra omnes, presumit enim lex, quod sicut fraudauit illum creditorem, quem sciuit, ita fraudasse alios, si sciuisset. Alia est ratio, quia debitor fraudulentus commisit dolum, quo ad omnes creditores licet emptor qui emit ab eo vnum voluerit fraudare, quem sciebat, vt inquit *Bart. in §. licet*, & ibi refert, & probat *Rom. n. 15.* addens & alias rationes specialitatis.

Nona, Qui dolo virginem deflorauerit, quid teneatur restituere in animæ iudi-
15 cio explicat *Did. in regula † peccatum par. 2. §. 3. n. 7. verb sexto hinc*, & in *epithome ad 4. Decret. 2. par. c. 6. §. 8 n. 11.* scilicet debet damnum illatum resarcire, atq; ideo restituere debet corruptæ id tantum, quod ad illati damni æstimationem pertinet, non aũt id quod in pœnam stupri per leges exteriores reddere cogeretur, & dicit, ita intelligendũ *tex. in c. pœna. de adult.* declarat etiam *Nauarrus videndus in suo manuali, c. 16. n. 16. & 17.*

Decima, Cõmittens dolũ in impetratione rescripti expressa falsitate, vel tacita ve-
16 ritate, caret omni † commodo rescripti, & in odium doli cessat illa distinctio, an ille, q concessit sine illo dolo esset concessurus, vel ne, quippe habet locũ in ignorante, nõ in doloso, *Imol. in c. super litteris col. 2. ext. de rescript. vbi alii eam.* & nullũ videtur reddi hoc rescriptum, vt per *Sebastian. Medicem de fortuit. casib. part. 1. quæst. 10 n. 31.*

Vndecima, Si collegio Doctorum in scholare Doctorando dolose versetur, Can-
17 cellarius solus potest ipsum † approbare *Bald. in auth. habita in 5. quæst. C. ne filius pro patre.*

XIII. Dolus facit cessare præsumptionem re sultantem excursu quinquennii, de
18 qua in *l. fin. C si maior*, maxime † quando est dolus verus, nam & si idem in præsumpto obtinere quidam putauerit tamen est magis controuersum, *Borgnin. Caualcan. de tutor. & curat n. 248. Vig. Bonaccelus in constit. March class. 8. n. 281.*

XIV. Dolus impedit præscriptionem *l. quemadmodum. C. de agricol. & censit. li. 11.*
19 *Gabel. Redoanus † de reb. eccles. non alien. in rub. fo. 6. verb. item sub vocabulo nu. 10. & Castr. in l. dolo. C. de peric. & com. rei vend.*

XV. Dolus afficit contractum, testamentum, iudicium, statutum, nam contra leges
20 & statuta iniqua † potest opponi, *Paris. de Puteo de Syndicatu. §. excedunt n. 17. inter tract. tomo 14. fol 75. Medices de fortuit. casib. part. 1. quæst. 10. nu. 12.* XVI. Videtur pœna quod resignatio beneficii dolose facta, sit nulla, licet prima facie contrarium dici posset

Quest. 2. Primo, quia dolus non vitiat in spiritualibus. *c. constituit. 20. quaest. 3.* Se-
cundo, quia dolus in matrimonio non vitiat. *c. ex parte. c. Dudum de conuers. coniug.* verum
21 contraria opinio verior † est. Primo, quia sicut dolus vitiat alios actus si praebeat illis
causam. *l. eleganter. ff. de dolo,* ita & resignationem, cum non inueniatur excepta, maxi-
me cum in beneficialibus bona fides requiratur, *c. cum dilectus de election.* Secundo quia
22 licet consensus in resignatione † desideratur, *c. super hoc de renunciat.* dolus autem exclu-
23 dit hunc liberum consensum. Tertio, quia ius Canonicum abhorret vitiosum † in-
gressum. *c. 1. & seq. de eo qui mittitur in poss. caus. rei seruan. in 6.* sed nullus potest esse dete-
rior ingressus. *c. 1. & seq. de eo, qui mitti. in poss. caus. in 6.* quam dolosi, facit *l. 1. §. ideo prae-
tor. ff. de except. doli,* & ita determinat. *Rebuff. de Praxi Beneficial. subtit. de causis,* resignatio-
nem imitantibus & respondeas primo argumento ait, quod ibi deceptus fuit promo-
tus ad bonum & ideo dolus bonus est, quod factū nō annullat diuersum in beneficiis
nā qui dolo beneficiū aufert ab alio, remouet ipsum á seruitio Rei. Ad secund. respon-
deo diuersam esse rationē Quippe post cognitam virginē non est res amplius integra.
24 XVII. Pœna est, quod dolosus perdit omnia priuilegia sibi a lege concessa † arg.
l. 2. ff. ad Velleianum, ibi deceptis non decipientibus, & *Stracca de decoctoribus, part. 3. n. 9.
& 13.* vbi praecipue de beneficio cessionis disputat, *Bal. l. in l. 1. col. 2. C. de transact.* vbi de
quatuor beneficiis disputat, scilicet de beneficio diuisionis, cessionis, vtilis actionis, &
ordinis in conueniendo, & omnia negat competere doloso excepto beneficio diui-
sionis, sed nec istud competere probat, *text. in l. 1. § plane. ff. de tut. & ration. distrahen.* &
diximus supra.
XVIII. Vltima pœna est caeteris grauior, quod dolus afficit infamia eos qui pro-
25 pter dolum sunt † suo nomine condemnati vt tutores. *l. 4. in fin. l. 13. §. fin. l. 15.* & *l. 10. l.
1. §. qui furti. ff. de his, qui not. infam. l. non debet. ff. de dolo. l. Diuus ff. de restitut. in integ.* con-
demnati autem alieno nomine, vt procurator, haeres, tutor, defensor, *l. 6. §. siquis alieno.
ff. de his qui not. infam.* ratio est, quia non participat de dolo, & vt supra dictum, & pœna
doli non egreditur personam cōmittentis, nec vero quae dicta sunt obtinent sine con-
trouersia, vbi aliquis doli actione conuentus, & cōdemnatus est, & eadem quoq; cau-
sa est, si non solum in condemnatione ex delictis in *d. l. 1 & seq. ff. de his qui notan. infam.*
sed etiam in his, qui condemnati sunt in multis contractibus propter dolum in iis cō-
missum, vt in contractu pro socio, tutelae, mandati, depositi, suo nomine in iudicio ta-
men directo, non contrario. *d. l. 1. §. qui pro socio.*
XIX. Hinc pœna colligitur quod condemnatus in contractu mutui. vel com-
26 modati, non † afficitur infamia, cum non exprimantur in *d. §. l. 1.* quod probat *Alciat.
lib. parerg. 2. c. 36.* & affert rationem discriminis, quo ad mutuum ex mente, *Arist. proble.
2. problem. 29.* depositum inquit fit penes amicum, mutuum vero propter spem vsura-
rum etiam cum alienis hominib. contrahitur. In commodato autem *Alc.* rationem es-
se dicit, quia in depositario maior fides requiritur, quem quis sponte eligit, & summae
probitatis fiducia caeteris praetulit, at commodatum eum vtilitatem cōmodatarii re-
spiciat, non sponte domini contractum videtur, qui interpellanti amico non ausus est
forte denegare, cum tamen fidem cius adeo probaret.
XX. Valet secundum rescriptum ab aduersario impetratū, licet non faciat men-
27 tionem de primo quo aduersarius dolo vsus non est † *cap. si autem,* & ibi *Fely. & Canon.
extra de rescriptis.*
XXI. Dolus est in causa, vt monasterium non sit locum filii ad excludendum sub-
28 stitutum. † Nam siquis in fraudem substituti ingrediatur, Monasteriū non nocet sub-
stitutis, *Dec. inter quaest. de adoptante cons. 399. nu. 9. & c. in praesentia n. 6. extr. de probat.*
29 XXII. Pœna doli in cap. quod interrogasti cum gloss. pulchra, *dist. 27. c.* † *de-
cretis, & c. vt clerici, & ibi gloss. extr. de regul.*
XXIII. Pœna per *Caballi. in l. vnica. C. de sent. quae pro eo, quod interest; cum multis seq.*

Pro complemento quoniam pœnae doli supra enumeratae per sententiam decla-
retur, consentaneum visum est ponere in fine sententiam in causa doli à perito iudice
ferendam. in Christi nomine.
30 Nos *Franciscus* † *I. V. Doct.* & Iudex ord. in causa vertente inter Claudium actorem
ex vna, & Antonium reum conuentum ex altera causa, & occasione praetensi doli cō-
missi in venditione cuiusdam praedii in fine libelli positi, & cōsinati, inter eos facti hoc
an. 1593. mense April. Visi petitione, testib. attestationib. iurib. ex parte actoris pductis,
visis

visis etiam instrumento dictæ venditionis exceptionib. iurib actis, & actitatis pro parte ipsius rei conuenti, Auditis præterea partium allegationibus, viso processu ac vidēdis D D. N N. repetitis, dicimus, pronunciamus, & declaramus dictum contractum vendinonis fore & esse nullum & ob dolum dantem causam nulliter gestum, & successiue condemnamus dictum Reum conuentum ad dimittendum, & relaxandū dictum prædium, de quo in calce petitionis confirmatur vna cum fructib perceptis, & quæ percipi potuerunt à die celebrati contractus, vsq; ad effectualem relaxationē, & victum victori &c & ita dicimus, & pronunciamus omni mel. modo.

51 Vel sic † pronunciamus, & declaramus dictum contractum emptionis fore & esse ob dolum in eo incidentem rescindendum, & retractandum, rescindimus, & retractamus & quæ sequuntur, vt supra.

Declaratur nullus contractus emptionis quia est bonæ fidei, & quia dolus dedit ei causam, nam his duobus concurrentibus nulla est ab initio conuentio secundum ea, quæ diximus supra in diuisione doli incidētis, & dantis causam. Dicitur postea rescindendus in secunda sententia quia licet sit contractus bonæ fidei, tamen dolus incidit in eo, vt in prædicta diuisione doli latius exposuimus, sit condemnatio fructuum propter malam fidem, quæ fuit ab initio contractus.

Nos Ascanius M. V.I. Doctor, & Iudex delegatus à Serenissimo Principe in causa
52 vertente † inter Salustium D, actorem ex vna, & Æmilium S Reum conuentum ex altera causa, & occasione prætensi doli, & fraudis in contractu stipulationis inter ipsos hoc anno 1593, & mēse Aprilis celebratæ, visis delegatione in nos facta, de qua in processu libello, positionibus, responsionib. actis, deductis, visis etiam instrumento stipulationis, testibus, exceptionibus, & iuribus pro parte Rei conuenti, auditis partium allegationibus, viso processu, ac demum visis videndis, dicimus, & pronunciamus dictū contractum stipulationis fore, & esse rescindendū prout rescindimus, & retractamus & successiue condemnamus dictum Reum conuentū ad dimittendum, & relaxandū prædium, quod vigore dictæ stipulationis, habet vna cum fructib. à die celebrati contractus, vsq; ad effectualē relaxationē, & victum victori &c. In hac sententia rescinditur contractus, nō vero annullatur, qa etsi dolus causam dederit, tamē est cōtractus stricti iuris, in his aut dolus nō operatur ipso iure nā mero iure, valet dolosus cōtractus vbi sit stricti iuris, vt palā est ex his q̄ diximus in diuisione doli incidentis & dātis causam.

53 Nos Aurelius † B V.I. Doctor, & Iudex ordinarius in lite vertente inter Lælium H. Agentem ex vna, & C eius Patrem Reum conuentum ex altera causa, & occasione rerum indebite ab eo retentarum de quib. in calce petitionis, visis libello, testib. attestationib. visis etiam vtriusq; partis iurib. exceptionib. actis, & actitatis, ac demū visis videndis, dicimus, & pronunciamus dictum. C. Reum conuentū fore, & esse condemnandum, prout prætensum, condemnamus ad dimittendū, & relaxandum, præfato filio suo actori res ab eo non cum bona fide detentas, quæ in fine libelli continentur, & ita dicimus, & pronunciamus omni melimodo. Quia parcendum est famæ parētum, & patronorum non solū ex parte agentis *l. non debet. ff. de dolo*, actione doli, verbis, bonę fidei temperata, sed etiam ex parte iudicis *§. ostendimus, vbi gl & Doct. instit. de suspect. tutor.* pōt iudex parcere, vel facta mentione bonæ fidei in sententia, vel tacendo causam condēnationis *Doct. in d. §. ostendimus & maxime Sylvestr. Aldobr. sup gl in verb parcēdum*, & talis forma sententiæ erit seruanda etiam in causa vertente inter patronum, & libertum, inter plebeium, & positum in dignitate, inter luxuriosum, siue ploratæ opinionis, & hominem vitæ emendatioris. *d. l. non debet. ff. de dolo.*

54 Nos Marcellus. I. V. Doctor. & Iudex † delegatus &c. In causa vertente inter Scipionem C. agentem actione doli ex vna, & H. Reum conuentum ex altera visa delegatione in nos facta, visis libello testibus, attestationibus, iuribus, exceptionibus ex vtraque parte deductis, viso processu, ac demum visis videndis, dicimus, & declaramus dictum remedium intentatum, aduersus reum conuentum non competere, &c. & ita dicimus, & pronunciamus omni melimodo.

55 Quod actio doli intentata † non competat duplici de causa potest contingere primo quia Reus & actor, sint de personis enumeratis in *d. l. non debet. ff. de dolo.* Altera quia Reo succursum est, aliquo alio remedio ordinario, vel extraordinario, vt in *leg. 9. §. merito. cum l. seq. ff. de dolo.*

De Probatione doli, Cap. VIII.

1 *Dolus præsumi videtur præsumptione iuris diuini, iuris naturalis, & iuris ciuilis.*

2 *Hominis malitia multa.*

3 *Homo natura proclivis ad vitia, &* numer. 12.

4 *Homo tactu præditus exactißimo, & ad voluptates propensus.*

5 *Verba iniuriosa præsumuntur prolata animo iniuriandi.*

6 *Incẽdium præsumitur sequutum dolo, vel culpa custodientis, &* num. 14.

7 *Dolus regulariter non præsumitur, idque iuribus comprobatur.*

8 *Probatur etiam rationibus.*

9 *Animus hominis valde absconditus, &* n. 20. & 23.

10 *Quilibet præsumitur bonus.*

11 *Bonum sui natura expetibile.*

13 *Delicta, nisi sint spontanea, non puniuntur.*

15 *Vera probatio, quid sit.*

16 *Facta vere probantur, & delicta.*

17 *In delictis requiruntur vera, & luce meridiana clariores probationes.*

18 *Dolus veris, ac directis probationibus, ostendi non potest.*

19 *Dolus ab effectibus, & signis cognoscitur.*

21 *Dolus difficilis est probationis.*

22 *Probatio alia coniecturalis, alia præsumptiua.*

24 *Confeßio non est propria probationis species.*

25 *Dolus verus, & dolus relatus, omnino sunt probandi.*

26 *Dolus præsumptus, præsumptione iuris, & de iure probandus non est.*

27 *Dolus præsumptus præsumptione iuris tantum, an sit probandus.*

28 *Præsumptiones iuris, sunt liquidißimæ probationes.*

29 *Dolus præsumptus, præsumptione hominis, numquid probari debeat.*

30 *Quæ directe probari non possunt, probantur coniecturis.*

31 *Coniectura, quæ requirantur, ad dolum præsumendum, &* num 35.

32 *Indicium quid sit.*

33 *Quid coniectura.*

34 *Quid præsumptio.*

36 *Indicia perspicua, et manifesta, ad dolum præsumendum, quæ dicantur, et exempla eorum.*

37 *Arbitrio iudicis remittuntur.*

38 *Coniecturæ quot, & quales exigantur ad doli præsumptionem.*

39 *Simulatum contractum, duæ præsumptiones redarguunt.*

40 *Dolus præsumptus, præsumptione iuris, admittit probationem in contrarium.*

41 *Dolus per iuramentum in litem, probari non potest, nec per iuramentum suppletorium.*

42 *Animus alterius directo probari non potest.*

43 *Dolus confeßione ipsius dolosi spontanea, vel extraiudiciali coram testibus, directe probatur.*

44 *Dolus, an probari poßit, faciendo positiones ipsi doloso, disputatur, et pro opinione affirmatiua spec. arguitur.*

45 *Argumenta in contrarium proponuntur, et soluuntur.*

46 *Positioni criminosæ, respondendum esse, quomodo intelligatur.*

47 *Testibus singularibus, et rationem dicti sui minime reddentibus probari potest, &* num. 49. & num. 53.

48 *Dolus, sicut & cætera delicta, testibus probatur.*

50 *Testibus quibus causis credatur sine ratione adducta, & quibus non, &* num. 51. *remißiue.*

52 *Testes singulares qui dicantur.*

54 *Testes singulares, quando coniungantur ad faciendam plenam probationem.*

55 *Dolus re ipsa, quando commißus dicatur.*

56 *Et an directo probari poßit.*

57 *Læsio in precio ad tempus celebrati contractus referenda est, vt contractus rescindatur.*

58 *Ampliatur etiam fauore ecclesiæ.*

59 *Declaratur, vt non debeat attendi momentum temporis indiuisibile.*

60 *Item, vt attendi communis æstimatio debeat, non singularis.*

61 *Limitatur superior conclusio vno modo.*

62 *Limitatur, et altero.*

63 *Dolo desinent poßidere habetur pro poßessore.*

64 *Quomodo probetur quem dolo desiisse poßidere.*

65 *Actor probare tenetur Reum dolo desiisse poßidere, non autem Reus quod dolum non fecerit, fallit tamen,* num. 67. & num. 68.

66 *Bene meritus quis censetur, eo quod non probetur demeritus.*

69 Do-

69 *Dolus in materia turbata possessionis, quomodo probetur, si ciuiliter agatur, vt turbans cesset à turbatione.*

70 *Quid si agat etiam ad damna, & interesse.*

71 *Quid si agat criminaliter, & hoc casu adhibetur distinctio.*

72 *Si statutum puniat iniuriam personæ illatam est necessaria probatio doli.*

73 *Si verò puniat iniuriam in rē, sufficit lata culpa.*

74 *Latam culpam hoc casu, quis teneatur probare ? & concluditur teneri accusatorem.*

75 *In actione de possessione turbata, dolus indiciis probatur, & indicia ponuntur.*

76 *Dolus tamen iste excusabilis est, & excusationes proponuntur.*

77 *Tutoris dolus in conficiēdo inuentario, quomodo probetur, remissiue.*

78 *Hæredis dolus, defectiuum conficientis inuentarium, quo pacto probetur, remissiuè.*

79 *Dolus eximentis aliquem, ne compareat in iudicium, quemadmodum probetur.*

80 *Dolus inducentis ad renunciandum, quomodo probetur, remissiuè.*

81 *Dolus administrantis, an videatur ex eo probatus, quod reliqua non restituat.*

82 *Coniectura, siue inditium duplex est, dubitabile, & indubitabile.*

83 *Iudicium dubitatum probatur vnico teste, integro cum fama, vel aliis adminiculis, vt ibi.*

84 *Dolus in iudicio specialiter allegari, ac probari debet ex communi sententia.*

85 *Agens de vi publica, & probans de priuata succumbit.*

86 *Agens de dolo, & probans de lata culpa, non succumbit.*

87 *Distinguitur tamen.*

QVoniam relati quatuor effectus actionis, exceptionis, replicationis, & pœnę non aliter proficiscantur ex dolo, quàm si legitime constiterit de illo, consentaneum est, vt de probatione ipsius diligenter inspiciamus. Quærentes primo

An dolus sis probandus, & dato quod sic.

An vere probari possit, tandem.

Quibus modis probetur, his vero proximas, atque coniunctas applicabimus quæstiones.

Quæst. 1. Vt igitur priori dubitationi satisfaciamus non videtur dolus vlla egere probatione, quoniam præsumitur iuris diuini præsumptione, iuris naturalis, & iuris ciuilis: Diuino quidem, quia † omnis homo mendax, vt inquit *Psalmista*, & Deus ipse
1 *c. 6. Gen.* videns autē Deus, quod multa malitia hominū esset in terra, & cuncta † co-
2 gitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore &c. & paulo infra; cumq; vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruperat viam suam super terrā) ecce ibi omni tempore & omnis caro. Secundo præsumptione naturæ quoniam homo per naturam procliuior † est ad vitia, nec mirum, nam à sensibus vitam auspica-
3 tur, & in primis vitam sensuum viuit, sensus autē omnes voluptatem sequuntur, voluptas autē (vt scriptum vere reliquit Plato) est esca vitiorū, Confirmatur quoq; quoniā homo, vt inquiūt Philosophi, tactu præditus est † exactissimo, & ꝓpterea ad voluptatē
4 corporis propensum esse oportet, quæ corporis intemperantiā parit, omnium vitiorū seminarium; iure igitur optimo per naturam propēlior est ad vitia, id quod sentiēs Pythagoras, cum interrogaretur, quid verissimē dicitur, quod homines mali sunt, resp. ideoq; *Plato 2. de repub* poetam commendauit ita canentem.

Mortales vitium penitus labuntur in omne
Præcipites, quoniam facilis via ducit ad ipsum:
Hoc quia vel nobis iam tum nascentibus hæret:

III. adiuuatur præsumptione iuris ciuilis per tex. in *l. si non conuitiis C. de iniuriis*, vbi verba iniuriosa præsumuntur animo iniuriandi prolata, nisi † probetur cōtrarium; di-
5 xit *Corn. cons. 93. viso & cons. 360. viso vol. 3. Par. cons. 52. n. 33. & con. 78. n. 16. vol. 4. Bur. con. 94. n. 3. vol. 1.* II. per tex. in *l. vend. ff. de peric. & com. rei vend.* vbi incendium, præsumitur
6 culpa, vel dolo malo custodientis † not. *gl. in l. si modo. ff de leg. 1. & in l. 4. §. 1. ff. de off proc. & leg.* & ideo illi non incumbit onus probandi, quod incendium acciderit sine dolo; *Cast. in l. si quis ex argen. §. prætor. n. 7. ff. de edendo Ro. con. 401.* eo præsupposito. *Anc. con. 349. Masc. de prob. vol. 1. concl. incendium.* Tertio, si tutor vendat bona pupilli sine causa præsumitur in dolo nec opus est probatione *Cra. cons. 193. Alex. cons. 74. post. nu. 1. lib. 7 Paris. cons. 52. n. 13. vol 4. & cons. 78. num. 6. eod. vol. 4. Rim. Iunior in l. 1. nu. 64. verb. ego vero super illis. ff. quod quisque iuris:*

Contrariam tamen sententiam, dolum scilicet esse probandum, nec præsum-
7 ptione † iuuari longe veriorem esse probant leges tum ciuiles, tum Canonicæ & com-
mendant tam Legistæ, quàm Canonistæ, adeo quod quando præsumitur inter duos
dolus, præsumitur, *Bald. in l. si prædium num. 27. C. de adilit act.* Ciuilia quædam iura sunt
in *l. quoties. §. qui dolo. ff. de probatio. in l. non omnis. § à barbaris. l. quod adhibetis, C. de his, qui
sibi adscribunt*, ibi inquam credo màgis errore, quàm malitia incidisse, quem locum di-
cit obseruatione dignum *Bald. in l. 1. ff. de legat. in l. dolum. C. de dolo.* Canonica vero in *cap.
fin. de renunciat. lib. 6. in c. sedes, & in c. litteris, extra de rescriptis, & in c. si autem extra eodem
tit. de rescript. Legistæ. Marsil. in l. de falsis, & in lege qui ignoraris. ff. de falsis Bartol. in l. si libra-
rius. ff. de reg. iur. Castr. in d. l. siquis ex argentariis. §. 1. n. 7. & in l. transact. n. 2. C. de transact.
Fulgos. Bart. Bald.* Alex. & omnes in *d. l. dolum*, & omnes etiam consulentes copiose citati
per *Mascard. de probat. vol. 1. concl. 531. in verb. dolum*, Canonistæ, *Abbas in c. cum quidam n.
5. de iuretur.* Docet *Felyn. in c. si autem col. 1. & 2. extra de rescript. Abbas in c. accedens n. 2. de
8 crim. fals.* ita vt nemo dissentiat, Prima ratio † est quia dolus est facti cum in animo cō-
sistat. *l. bona fidei. ff. de acqu. rer. dom* facta non præsumuntur, nisi probentur, Hanc ratio-
nem citat *Soc. Iun. cons. 67. vol. 2.*

Secunda ratio est, quia dolus consistat in animo & non debet præsumi dolus, cum
9 animus lateat, & † multi sint in eo recessus, & solus Deus sit scrutator cordium, meri-
to debet probari.

Tertia ratio est, quia dolus est delictū, vt sæpe probatum est, sed delicta non præ-
sumuntur, nisi probentur ex cumulatis per *Mascardum de probat. vol. 1. concl. 415.*

Quarta ratio est huius frequentioris sententiæ, quia in dubio quilibet præsumi-
10 tur bonus † quousque non probetur contrarium. *l. merito ff pro socio l. omnimodo C. de
inoff. testam. c. fin. ext. de præsumpt.* quam esse naturæ præsumptionem dicit *Alciat. in reg. 3.
præsumpt. in 2. præsumpt. num. 1. per gl. in l. fin ff. quod met. caus.* & sequitur *Mant. cons. 44. n.
7. & cons 286. num. 34.* ita quod adsit præsumptio legis ciuilis *d. l. merito. l. canon. d. c. fin. ibi
cum prima facie præsumatur* idoneus, nisi in contrarium àliud ostendatur. & tertio præ-
sumptio naturæ vt dictum est, & vere: Nam, vt inquiunt Academici, perinde se habet
homo ad bonum, & ad virtutes, ac se habeat ad scientias, at omnis homo natura scire
desiderat, igitur est omnis homo ad virtutem, & bonum per naturam maxime pro-
cliuis.

11 Confirmatur quia boni conditio † est, & naturà, vt expetatur ab omnib. nam
bonum dicitur, quod omnia appetunt, *Arist. 1. moral. in princ.* Quæ vsq; adeo vera sunt,
vt præsumptionem cōtrariam inducant, scilicet dolū non pręsumi. *l. stipulatus. §. si lan-
cem. ff. de solut. l. quamquam in princ. ff. de aqua pluu. arcenda. l. qui autem. § apud Labeonem. ff.
quæ in frau. cred.* & adeo est vera hæc opinio, vt quando dolus requiratur in aliquo actu
per *l. debet à fisco probari, Bursat. cons. 94. n. 35. vol. 1.*

Nec aduersantur contraria, & primum quidem diluitur, quoniam & si homo sit
mendax, & nemo sit mundus à sorde, tamen non sequitur, quod continuo, & semper
12 † sit mendax, vel quod in dubio credatur mēdacium dicere, vel delinquere, sed quod
natura aptus est ad peccandum & ad mentiendum. Verum cum ratione sit prædītus,
& mente, quæ iubet honesta, & prohibet contraria, *Cic. de legibus.* secundum eam cre-
ditur operari, per quam homo esse dignoscitur; locum autem in *Sacra Genesi*, opor-
tet accipere, quòd ad illud genus hominum, quod delendum tunc cōstituit ibi Deus,
ponderando illud verbum, essent intenti, & illud, corruperat viam, tunc scil. quando
Deus cogitauit delere hominem à facie terræ.

Secundum argumentum de præsumptione naturæ tollitur ex prædictis, & præ-
terea subuertitur, quia & si sensibus homo polleat, qui inclinant ad vitia, tamen subii-
ciuntur rationi ideoque non compellunt ad malum, sed ipsi potius diriguntur ad bo-
num, alioquin si non posset hæc ratio moderari, vitia non afferrent homini vituperiū,
13 & iniquum esset puniri delicta, cum non fierent † sponte, quod tamen est contra tex.
*in l. 1. §. huius studii ff. de instit. & iur. in l. congruit. ff. de offic. præsid. in l. ita vulneratus. ff. ad leg.
Aquiliam.* Accedit quod si dolus præsumeretur non leges, non contractus, non iudi-
cia non testamenta consisterent.

Tertium autem sumptum à præsumptione iuris ciuilis euertitur, cum distin-
ctione, nam aut sumus in his, quæ sunt de genere prohibitorum, scilicet à lege, vel à na-
tura, & tunc dolus in his præsumitur, *Bart. Bald. Alex. in l. dolum, Capra reg 78. n. 49. & in-
ter com.* opinion. in verbo dolus allegat *Ioan. Monach. in regula sciens i de reg iur. in 6.* & non

eget

eget probatione,& ita procedunt argumenta contraria; quod vero dictum est de in-
cendio, specialiter procedit, vide Mascardũ in verbo incendium, aut fumus in his, quę
14 sunt de genere † permissorum, & non præsumitur dolus, sed est probandus, aut fumus
in his, quæ habent se vtroque modo, & possunt aliquando esse permissa, aliquando nõ,
& tunc si facta sint palam non præsumitur dolus, si clam fit doli præsumptio, secũdum
distinctionem *Bart. in d. l. dolum* quam dicit *Alex.* ab omnib. approbari, & ita accipien-
da est regula, & com. conclusio authore *Bald. in d. l. dolum*, aliud membrum plus, nam
distinctio *Bart.* loquitur in gestis, & factis, Angelus addit membrum in omissis, & ait,
aut fuit omissus ex certa scientia, & præsumitur dolus. Aut ignorantia, & tunc aut iu-
sta & non præsumitur, aut iniusta, & præsumitur, & omnia membra probat *Ang. in §.
praeterea num. 30. Inst. ver. postquam Inst. de act. alia vtitur distinctione.* Cum itaq; in his quæ
sunt simpliciter permissa geri, & in his, quæ sunt in differentia, & habere se possunt ad
vtramque partem, oporteat dolum probare.

Q. 2. Quæro an dolus vere, & directe probari possit; & videtur quod sic. Primo à
15 definitione probationis. Nam vera probatio est † rei dubiæ per argumenta ostensio;
glossa. & Azo in rub. C. de probat. velut ibidem dixit *Bald.* probatio est fides veris legitimis
modis, & temporibus facta cognitori causæ. Dolus autem argumentis ostenditur. *l. do
16 lum, & ibi Doctor. omnes. C. de dolo*, & legitimis modis veritas eius detegitur. II. quæ † cõ-
sistunt in facto, vere probari possunt, adeo quod illa præcipue probantur. *l. in bello. §.
facta ff. de captiuis*, dolum autem facti ostendimus supra, quia consistat in animo qui di-
citur esse facti. *d. l. in bona fides de acq. rer. domin.* III. delicta vere probati possunt, alias lex
17 non requireret in eis probationes † luce meridiana clariores. *l. fin. C. de proбat.* dolũ ve-
ro delictum esse, sæpius probatum est in antecedentibus. IV. potest probari confessio-
ne dolosi. *l. si ex causa. §. nunc videndum. ff. de minorib.* at nulla est maior probatio confes-
sione. *l. 1. C. de confessis*, & dolum in eis probari ait *Fely in c. si autem n. 2. ext. de rescriptis.*
18 Cæterum opinio † contraria, vt verior est, ita, & frequentiorib. calculis Doctorum
recepta, ita vt neminem inuenerim dissentientem, etenim affirmant omnes, dolũ ve-
re, & directe probari non posse, ratio prima est, quoniam dolus extra non apparet, ne-
que nos valeamus aliorum animum penetrare, solius enim Dei potentia est, iuxta il-
lud, scrutans corda, & renes Deus, vnde *Bald, in l. 1. col. 7. verb.* modo sequitur, eodẽ de
confessis, dixit, quod mentis, & animi nullum est directum testimonium, ex not. *in l.
iurisg. §. pactorum ff. de pactis*, refert *Tiraq. de legib. connub. gl. 7. n. 72. & in l. si vnquam n. 23.
in verb. susceperit liberos. C. de reuocan. donation.* & propterea necesse est dolum ab effectu
19 cognoscere quemadmodum cognoscitur arbor ex fructib. signa enim † exteriorũ a-
nimum interiorem indicant *§. pauonum instit. de rer. diuis.* Doctor. maxime *Syluest. Aldob.*
20 rem explicat *in §. suspectus autem tutor num. 2. instit. de suspect. tutor.* in animis † enim ho-
minum vt supra diximus multæ sunt latebræ, & multi recessus, *Cicero pro Marcello*; Cõ-
firmatur, quia si posset directo probari lex non admitteret probationes per coniectu-
ras, & indicia, & facit *in d. l. dolum c. 2. de renunciat. li. 6 per l. non hoc. C. unde cogn. per l. non
omnis. C. si cert. petat.* vbi desiderat lex probationem de necessitate concludere, at dolus
necessario probari non potest *Purpur. in l. 1. n. 128 ff. si cert. petat Ias. cons. 142. col. 3. libr. 4.*
21 Præterea si directo probaretur, non diceretur † esse dolus difficilis probationis, cum
tamen id omnes affirment, *Butr. q. 101. n. 3. & 4. Ias. nuper allegatus Menoch. de arbitrar.
cent. 2. casu 126. n. 21. Bursat. cons. 40. n. 63. vol. 1. Mascard. de probat. concl. 530.* per totum, vbi
latissime, communem hanc conclusionem probat, infinitis prope congestis authori-
tatibus. Nec aduersantur contraria, primum enim tollitur quoniam, probatio bifariã
consideratur, vno quidẽ modo quando directè, & necessario probat, alio, prout præ-
22 sumptiue † & coniecturalis; siue præsumptiua probatio dicitur. Vtraq; continetur sub
definitione probationis, quia vtraq; dubiæ facit fidem. Sed fides alia est necessaria alia
præsumptiua, vt est probatio doli, cum fiat coniecturis, quæ sæpe sunt fallaces, vt dixit
Tiraq. d. loco. sc. gl. 7. connubi l. n. 72. & in d. l. si vnquam n. 23. in verbo susceperit liberos, v-
bi refert *Bald. in l. precib. col. 7. ver. dixi ego. C. de impub. & aliis substit.* dicentem fallaces es-
23 se coniecturas, qa sæpe errant homines in coniecturanda mente alterius † hominis, p-
pter nimiã eius subtilitatẽ. Ad secundũ concedo q̃ facti sunt pbari per *l. in bello*, sed ne-
go omnia directe, & necessario pbari, etenim habere malã fidẽ in vsucapione, maritũ
vergere ad inopiã, ita vt sit locus repetitioni dotis cõstante matrimonio, q̃ in fraudem
fisci, vel creditorũ, aliquis alienauerit, facti sunt, & tamẽ nõ directo probantur, sed per
coniecturas, *Doct. in l. si constante ff. sol. matr. & in l. post contractum ff. de donat. in l. Celsus. ff.*

de vsucap. Eodemq; modo euitatur tertium argumentum, siquidem omnia delicta nō
possunt vere, & necessario probari, & ideo *tex. in d. l. fin.* inquit probari delicta testib us
instrumentis, & istæ sunt directę probationes & indiciis, quib. dolus probatur, & istæ
sunt probationes coniecturales. Ad quartum respond. vel speciale esse in confessione
partis, quæ solum scit an dolo fecerit, altera solutio sit, quod confessio non est ppria
24 species † probationis, *Doct. in rub. de probat. nam Decius n. 10* vbi testatur de communi, in-
ferens ad statutū, quod si loquatur de probatione in materia odiosa non continet pro-
bationem per confessionē quippe debent statuta proprię intelligi, & multos cumulat.

Q. 1. Quæro vtrum omnis dolus sit probandus: est enim dolus verus, dolus præ-
sumptus, dolus velatus, secundum primam diuisionem doli mali, quam dedimus in *r.*
25 *l. b. o*, & sane, quo ad verum † dolum nulla debet esse disputatio, siquidem eget proba-
tione. *d. l. quoties. § qui dolum ff. de probat.* cum aliis nuper adductis. Simili modo quo ad
dolum velatum vt qui latet in metu, etenim sicut metus probandus est, quia facti est,
Soc. Iun. cons. 67. vol. 2. Sola dubitatio est quo ad dolum præsumptum, & *Fely. in c. si autem*
n. 2. loquit, probari, interdum vere, vt in *l. quod Nerua. ff. deposit.* vbi dolus præsumptus
probatur in deposito, eo ipso quod sit facta probatio, depositarium non ea fide se ges-
sisse in reb. depositis, at in rebus propriis, interdum præsumptiue, & per coniecturas *c.*
fin. de renunciat. in 6. ex notat. à Bart. in l. post contractum. ff. de donat. Suffragatur etiam vl-
tra *Fely. d. l. quoties. §. qui dolo* indefinite. n loquitur, de dolo igitur æquipollet omni dolo
l. cum plurib. ff. de leg. 1. & ibi Bart. & cōfert tertio loco ratio probationis doli sc. quia qui-
libet creditur bonus. *l. merito. ff. pro socio*, quia delicta sunt probanda. *l. fin. C. de probat.* in-
26 ter quæ ponitur quoq; dolus. Pro resolutione † difficultatis, videtur distinguendum.
Nam quidam est dolus præsumptus præsumptione iuris, & de iure, & in hoc tantum
abest, quod sit necessaria probatio, vt non admittatur probatio in contrarium; dari ve-
ro hunc dolum præsumptum diximus in dicta prima diuisione doli mali, & tradit *Pa-*
27 *ris. cons. 49. n. 30. & n. 53. vol. 1. & Curt. Iun. cons. 51. n. 2.* Alius † est dolus præsumptus præ-
sumptione iuris tantū, & in hoc opus non videtur probatione, *Roland cons. 60. n. 42. 43.*
vol. 4. Paris. cons. 100. n. 68. vol. 1. dicunt enim non egere probatione si a lege, vel a statu-
28 to præsumatur *Castr. in l. dolum. C. de dolo.* Quia iuris præsumptiones sunt † liquidissimæ
probationes. *l. licet Imp. & ibi Alex. & Ias. ff. de l. 1. Marsil. in rub. de probat. nu. 183. verb. restat*
videre, adeo quod præsumptio legis sufficit, vbi lex requirit probationem per instru-
mentum *l. quacunq; iuncta l. fi. C. de Apoch. public. lib. 10. Alc. de præsumpt. part. 2. nu. 3.* Nec
aduersatur. *l. quod Nerua*, etenim si non conniuenti oculo inspiciatur ille tex. nō proba-
tur ibi dolus præsumptus, alioquin superuacanea esset præsumptio, sed debet probari
id super quo lex fundat præsumptionem suam, sc. quod depositarius non adhibuerit
in re deposita illam diligentiam, quam posuit in custodia rerum suarum, nam ex hoc
solo nō esset dolus depositarii probatus, nisi lex super eo facto probato non fundaret
præsumptionē doli, & ita accidit in aliis præsumptionib. etenim non ipsæ sunt probā-
dæ, sed vt dictum est forent superuacuæ, sed facta sunt probanda, in quib. sunt funda-
tæ præsumptiones, veluti nemo debet probare, quod præsumatur stipulatio in fideius
sione, sed quod fideiussio sit celebrata per instrumentum. *l. sciendum. ff. de verb. oblig. §.*
29 *pen. & fin. instit. de fideiuss.* Tertius est dolus præsumptus præsumptione † hominis, cuius
exempla ponit *Menoch. de præsumpt. vol. 1. q. 58* & in hoc dolo videtur necessaria proba-
tio. vt colligitur per eundem *Menoch. d. loco*, dum ait regulam illam, quod coniecturæ,
quibus probatur dolus sunt positæ in iudicis arbitrio, esse verum in præsumptione ho-
minis, non legis, nam super præsumptione à lege probata non cadit arbitrium iudicis,
quæ enim lege, vel consuetudine definita sunt, non dicuntur iudici arbitraria, de cō-
suetudine dixit Bald. *in l. quicunque colum. 5. C. de seru. fugit. Ioan. de Annan. in cap. Iudex*
de iudiciis, Felyn. in cap. inter cæteros colum. 4. num. 12. de rescript. & in cap. ex litteris num. 14.
eod. tit. de lege dixit *Ripa l. in constante num. 30. ff. solut. matrim. Curt. Iun. in l. 1. numero 30.*
ff. de iurisdict. omn. iud. Dec. consilio centesimo, & Menoch. qui alios refert *de arbitrar. iud. li. 1.*
quæst. 14. n. 5. & 6.

Q. 4. Cum autem dolus secundum ea, quæ dicta sunt, non possit directe, & neces-
sario probari, quæramus quæ probationes admittantur in eo, & sane consuetudo legis
est, in his quæ non possunt sui natura directam probationem recipere præsumptiuas,
& coniecturales probationes, pro directis, & concludentib. accipere, vt palā est ex tra-
ditis a Doctorib. vt à Bartolo *in l. post contractum. ff. de donat. in l. si constante. ff. solut. matr.*
constat etiam ex his, quæ cumulat *Menoch. de præsumpt. libro. 1. quæst. 58.* & probatur ex

Aristot.

30 *Aristot 1.moral. Nicomach.* ait enim esse multa, quæ ex natura † sua non possunt, de-
monstratione probari, vt quæ pertinent ad Oratorem,& in his,quæ spectant ad Mo-
ralem Philosophum,neq; enim semper vti potest demonstrationibus,in quibus cum
præcipue versetur Iurisconſ. non mirum si sæpe coniecturis,& præsumptionib. cō-
tentus perinde habeat ac si pleniores essent probationes,plurima namq; transirent si-
ne prouisione legislatoris,quod esset perniciosum ciuitati, si ad exactam probationē
essent redigenda. Perspicuum est, quia nunquam matrimonio constante liceret fœ-
minis dotem repetere,si necessaria probatione esset docendum maritum vergere ad
inopiam,itidem numquam reuocaretur donatio tamquam facta in fraudem fisci, si
fraudulentus animus esset necessario probandus,quippe non valent hæc concluden-
31 ter, directo probari. Sed iterum quæro † quæ nam, & quales debeant esse conie-
cturæ & præsumptiones validæ ad probationem doli,sed ante breuiter declaro, quid
sit coniectura, quid præsumptio,quid iudicium, nam his dolum probari traditum est
supra ex *l.dolum. Cod. de dolo*, eo tamen præmisso, quod hæc tria tum alibi, tum in hac
præsertim materia doli æquiualent & præsumptio,non improprie coniectura potest
appellari.*l.vtrum cum gloss.ff.de donat.inter virum,& vxor.l.vnic.cum gloss.in verb. conie-
ctura ff.si tabul.testam extabunt,& Socc.in l.cum anus nu.70 ff.de cond & demonstrat.* quod
32 coniectura significat præsumptionem, à qua non videtur abesse iudicium, quippe †
definitur à *Bald.in l.non hoc C.vnde cognat.verb.est enim*,indicium est coniectura ex pro-
babilibus,& non necessariis orta,à quibus potest abesse veritas,& non verisimilitudo;
Curt.Senior,in l. admonendi, n.187.ff.de iniuriis.Ruy.conſ.36.n.9.vol. 1. ita enim definitur
indicium ad probandum,nam aliud est indicium ad capturam,siue ad inquirendum,
aliud ad torquendum,siue ad torturam per *Bruni.de indiciis & tortura quæst.1.* Cōiectu-
33 ra † est opinio veri ex signo probabili deducta,vt ex habitu meretricio,mulier præsu-
mitur esse meretrix.*l.item apud labeonem.§.siquis virgines.ff.de iniur. Bal.in ea quidem.n.13.*
34 *C.de accuſ.* Præsumptio quoq; non dissimiliter † definitur,nam dicitur conceptus men-
tis,ab aliqua probabili coniectura ductus per eundē *Bal.d.l.ea quidē n. 6. per l.continuus.
§.cum ita.ff.de verb.obl.* item præsumptio est,probabilis coniectura ex certo signo pro-
ueniens,quæ alio non adducto pro veritate habetur, *Alc.de præsump.part.3.in 1.Cor.vero
in co.ſ.197.n.7.in pr.vol.3.* dicit presumptio est veritas verisimilis,nō tamen certa,Hæc
de coniectura dicta sufficiant,qui plura requirat,adeat *Quint.& Cic.* dum de statu cō-
iecturali tractant,& petat à *Mantica de coniect. vltim. voluntatum,lib. 1.titul. 1.* redeamus
ad propositā quæstionē,& inuestigemus,quæ sint istæ coniecturæ,& sane debent es-
se legitimæ, & iure probatæ,*Ancar.conſ.383.* vt dici solet de indiciis ad torturam, quæ
debent esse legitima, *Bart.in l.vlt.num.5.& ibi latius Marſil.num.4 de quæst.* facit *tex. in l.
milites.§.oportet.C.de q. Menoc.de arb.lib.1.q.18.& lib.2.par.3.caſu.270.* sed quæstionis est,
an,vt sint legitima,debeāt esse grauiora inditia,& clariora, an vero sufficiant leuiores
coniecturæ,leuiora indicia. Et profecto videntur leuiora sufficere,vt dixit *Dec.conſ.32.
n.3.vol.3* maxime vbi dolus arguatur in his,quæ secreto fieri solent,& à suspectis per-
sonis,vt paulo supra probatum est,& dixit ex mente aliorum *Menoc.de arb.lib.2.cent.2.
caſu 126.* At in his,quæ sunt difficilis probationis admittuntur leuiores probationes,vt
dixit *Bart.in l.de ætate n.7.ff.de min. Pariſ.conſ.10.n.58.lib.2.* quod cū ætas sit difficilis pro-
bationis,ideo admittitur matris testimonium.*l.etiam.ff.de probat.*& cum Deciano sen-
tit, *Corneus in conſ.122.n.4.vol 3* quem refert,& sequitur *Alba in conſ.77.num.9.*

Exaduerso quod coniecturæ debeant esse euidentes,& clara indicia probat tex.
d.l.dolum.C.de dolo,vbi *Castr. Bar. Bald. Alex. Corn.& omnes*,vbi glossa dicit tunc esse per-
spicua indicia,cum non nisi in malam partē sumi possint, *Rom.conſ.54.col.2.* dicit quod
indicia debent esse vrgentia,idem *Imola in conſ.147.Capra conſ.161.n.22.& conſ.140.n.5.*
dicit quod indicia debent esse perspicua, *Rot.Gen.deciſ.168.n.13.Bal.conſ.250.n.1.lib.1.* ex
indiciis perspicacibus, *Zaſ.conſ.18.volum.1.* quod debent coniecturæ esse euidentes;
Angel.conſ.89.Corneus.conſ.78.num.21.vol.2.& conſ.156.in 1.vol. Roland.conſ.11. quod in-
dicia debent esse manifesta, *Mar.Socc.conſ.37.num.21.nu.2.* vbi inquit manifestissimis
indiciis dolum esse probandum,item *Crauet.conſ.8.num.1.& Maſcar.de probat.concluſ.*
35 *530.num.8.* Ad resoluendam difficultatem, & † conciliandas dissidentium sententias;
opus est ita distinguere,aut sumus in probatione doli super his negociis,& causis,quæ
clam,& secreto fieri solent, vel à personis suspectis & tunc procedat prior opinio,& ita
loquitur Decius,vt palam est ex lectura eius consilii; & ita sentit, *Corneus*, alias repu-
gnaret ab eo quod dixit in *d.l.dolum*; & non obscure declarat, *Maſcard.de probat. vol.1.*

concl. 530. nu. 3. & 4. Aut vero sumus in his, quæ palam gesta sunt, vel à personis non suspectis, & est locus posteriori sententiæ.

Q. 5. Quarto quæ sint indicia perspicua, siue manifesta, quibus probandus est dolus, Castren. ex mente gl. in sæpe allegata *l. dolum*, quem refert etiam *Mascard. allegata concl. 530. in fin.* dicit tunc esse perspicua, cum non possunt interpretari nisi in malum,
36 secus, † quando in malum, & in bonum, quia tunc præsumptio fieret potius in bonam partem, exemplum glossæ est in scolaribus Hispanis, qui inuitauerunt quendam ad prandium, & ipsum miscendo vinum album cum nigro inebriauerunt, vt inducerent ad fideiubendum pro eis, nam ille actus inebriandi nō potest interpretari, nisi in malum, quod apparet ex eo, quod postea fecerunt, indicia quoque manifesta, vt mihi videtur, ea sunt appellanda. Quibus probatis lex ipsa inducit præsumptionem doli, etenim cum lex dicat dolum perspicuis indiciis esse probandum, & super quibus etiam fundet præsumptionem doli, vtique necesse est illa esse indicia manifesta, exemplum est in *leg. quod Nerua. ff. deposit*, in qua ex illo indicio, quod depositarius non adhibuerit in re deposita illam diligentiam, quam solitus est præstare in rebus suis, lex inducit præsumptionem doli, merito indicium potest dici perspicuum, & manifestum, Aliud est exemplum in *leg. dolo. ff. ad leg. Falcid.* in qua ex illo inducio, quod hæres pendente lite hæreditatis, sine cautione soluit legata, dolum præsumit, igitur est perspicuum, alias lex doli præsumptionem non faceret. Sunt itaq; inducia quædam in quibus lex fundauit præsumptionem doli, vt in exemplis propositis, & aliis deductis a *Castr. in d. l. dolum à Luca de penna in l. quemadmodum. C. de agricol & censit. lib. 10.* vbi 200. casus enumerat à *Masc. vol. 1. concl. 531.* qui non pauciora recenset, & de his non est disputandum, quando legem certam habemus, nam ei obedire non de ea disputare debemus. Alia sunt indicia, de quibus potest dubitari, an sint ita clara, & perspicua vt dolum probent, quia certo iure non sunt definita, & ideo omnium consensu remissa sunt arbitrio iudicis,, vt colligitur ex *c. de causis, de offic. deleg. ex l. 1. ff. de iur. deliber. Refert Corn. conf. 140. n. 10. lib. 2. Alc. in l. postea quam n. 11. C. de pact. Alex. conf. 56. lib. 2. cum multis citatis à Menoch. de præsumption. vol. 1. quæst. 58. numer. 22. Et Lucas de penna. quemadmodum*, vbi dicit quod iura quandoque dicunt, dolum inesse in ipso facto, quandoque ipsum præsumi, quandoque dolum passum ad illud probandum admitti. *Menoch. dict. loco*, declarat id habere locū in coniecturis & præsumptionibus hominis, non legis, vt supra innuimus; Etenim, vt res exēplo fiat illustrior, non potest iudex arbitrari dolum non fecisse hæredem soluentem legata sine cautione post motam litem hæreditatis, quippe quia lex dolum ibi præsumit, & vbi legis est declaratio
37 nullū est arbitriū iudicis ex adductis *per Men. de arb. lib. 1. q. 14. n. 2.* Iudex † ergo vbi bonus vir, & prudens ex qualitate loci, temporis, facti, & personarum arbitrabitur, clarane, & aperta sint indicia ad doli probationem sufficientia; Ex circumstantiis enim cōstare potest iudici an debeat iudicare dolum esse cōmissum, similiter iudex poterit intueri multas coniecturas, multaq; indicia considerare, quæ à doctoribus reputantur vrgentia in probatione doli, de quibus apud *Masc. d. concl. 531.* licet ibi multa sint, super quibus lex ipsa fundat præsumptionem doli, in quibus hoc debet Iudex tantum perspicere an illa sint bene probata, non vtrum ex illis probetur dolus, quandoque illis probatis dolus quoq; esse probatus censetur, multas etiam coniecturas probandi dolum ponit *decis. Genu. 168. n. 13. & decis. 3. n. 27. Par. conf. 149. lib. 4. & conf. 79. eod. lib Sebast. Med. de fortuit. casib. part. 1. q. 10. num. 18. Tiraq. de leg. connub. gl. 7. n. 72. vsq. ad n. 169. Verg. Bocc. in const. March. gl. 8. n. 191. ver.* posset per declaratione *Fel. in c. si autem ext. de rescript. Alex. conf. 193. vol. 1. Ias. in l. si quis cum aliter. n. 5. ff. de ver. obl. & ibi Dd. Idem Ias. in l. ea quæ C. de trans. in l. licet Imperator. num. 10. ff. de leg. 1. in l. qui Romæ §. cohæredis. n. 38. ff. de ver. obl.* dixi ego in *lib. 2. in 1. diuisione doli mali*, in titulo de dolo præsumpto illud tamen nō est prętermittendū, q̀ probatio per has coniecturas, dicitur euidens, expressa, & manifesta, vt per *Tir. de leg. conn. gl 7. n. 72. & seq. Mar. Soc. c. nulli. n. 6. ex de accus. Decia conf. 32. n. 14. vol. 3.*

Q. 6. Itē quæro, cū dol⁹ indiciis, & coniecturis probetur, quæ esse debeant istæ cōiecturæ, vt dicātur dolum probare, *Dec. conf. 32 n. 1. vol 3.* inquit duas sufficere, vt enim
38 duo † testes satis sunt ad faciēdam directā probationem *l. vbi numerus. ff. de test.* ita duæ coniecturæ ad constituendam probationem indirectam, & inflexam, cuiusmodi est probatio cōiecturalis, Confirmatur ex *leg. dolum. Codic. de dolo*, dum ait, dolum indiciis conuenit probare, cum non dicat quot, nec numerum definiat, indiciorū, succedit reg. *d. l. vbi numerus*. Verum obstat quod in probāda simulatione in qua dolus inest

non

non sufficiunt duo coniecturæ sed plures requiruntur, vt dixit *Bart.conſ.t 92.num.7.& con.66.n.9.* quem refert, & sequitur *Roland.conſ.47.numer.30.vol.4.* At probabilior eſt prior opinio allegata ratione, quæ poteſt confirmari ex his, quæ tradit *Bar.in l.poſt contractum col.2.ff de donat.* ponit enim duas ſufficere cōiecturas ad probandam donationem factam in fraudem fiſci, nempe quòd præceſſerit cauſa inimicitiarum, & alienatio omnium bonorum. Vel quod ſtante cauſa inimicitiarum facta ſit donatio, cōiunctæ perſonę. Nec aduerſatur dictum *Portii*, ſiquidem videtur eſſe differentia inter probationem doli, & ſimulationis, nam ad eam probandam non ſufficiunt coniecturæ hominis, *Bald.conſ.21.vol.4.* quem laudat *Rol d.conſ.47.num.30.in fin.* Rurſus quia non eſt expeditum, quod ſimulatio probetur coniecturis: nam *Caſtr.conſ.261.in princip.vol.2.* voluit quod perfectè probari debeat ſimulatio non per coniecturas, & præſumptiones refert, & probat *Rol.conſ alleg.47.num.30.* accedit, quod in contractu ſimulato adeſt culpa vtriuſq; contrahentis, in contractu doloſi vnius culpa tantum, ideo magis eſt fauēdum ei, qui ſe dicit deceptum, quam qui ſimulationē allegat; ſuffragatur etiam, quòd ſimulatio duabus coniecturis videtur rectè probari quicquid dixerit Bar.
39 Nam præſumitur cōtractus † ſimulatus, ex pacto de retro vendendo cum modicitate precii, ſc. quando excederet dimidiū, vt conciliando Doctorum ſententias dixit *Senatus Pedem.deciſ.41.* per multas autoritates, & aliquas rationes ibi congeſtas, & ad priorem ſententiam redeundo de duabus coniecturis puto declarandam ſi iudici, in cuius arbitrio ſunt poſitę, vt diximus, iudicauerit eas idoneas quemadmodum etiā puto, quod idem poterit arbitrari dolum eſſe commiſſum ex vna cōiectura, vnoq; iudicio, quod ſit valde potens, ita vt ex eo non poſſit, niſi dolus argui vt eſt in exemplo *glo. in d. l.dolū.* de ſcolaſticis Hiſpanis, qui ſociū inebriauerūt; ſunt enim quædam inditia adeò valida, vt vnum ſolū ſufficiat ad arguendū, & malitiam detegendā, vt *in l.ſi.C.de repud.* quòd illud, vnum indiciū quòd mulier ludis theatralibus interfuerit, probat mulierē eſſe adulterā illud indiciū probat dolum hæredis, quod lite hæreditatis pendente, ſoluerit legata ſine cautione, & dolum depoſitarii probat illa ſola coniectura, quod non vſus fuerit in re depoſita illa diligentia, quam in ſuis ſolitus eſt adhibere. Vna etiā præſumptio dolū probat Procuratoris in *l. dolo.ff.mandati*, & vna ſola coniectura, non cōfecti inuentarii, probat dolū in tutore, *l.tutor qui repertoriū .ff.de admin.tut.* Vt igitur lex ex vno ſolo indicio, ſæpe dolū præſumit, cur & Iudex non inueniat interdum, coniecturā adeo ꝓpotentem, & validā, vt eā ſola iudicare poſſit dolum eſſe cōmiſſum? veluti ſi probaretur. q; recipit quis pecuniam pro laudo ferendo, vt dixit *Im.in c.quintaual. cart pen.col.ſi verbo* dicit autem de iu.iur. vel ſi probaretur quod adminiſtrator alienaret, vel conſumeret bona *Crau conſ.142.n.16.ponit etiam exemplum Bart.in l.1.§.1.is quoq; in fin.ff.de coll.bono.* & probatur etiam ex his, quæ dicemus in *f.q.16.*

Q.7. Quęro dolus præſumptus præſumptione iuris non eget probatione ex ſupra notatis, ſed an poſſit probari contrariū, puta ſi tutor, qui præſumitur in dolo ob nō confectum inuentariū, *d l.qui repertoriū*, velit probare, quod nō doloſe confectionem omiſerit inuentarii, nunquid ſit admittendus, & videtur quod non. Primo quia præ-
40 ſumptio eſt liquidiſſima ꝓbatio, *l.licet* † *Imperator*, vbi *Iaſ.& Alex.ff de leg.1.* adeo quod æquipararetur probationi inſtrumentariæ *Bald. in l.1.C.de fideic.l.1.§.1.de rei vx.act.* & habet locum in ſtatuto quod requireret luciдiſſimas probationes *l.1. vbi Fulg. Codic.de teſt.mil.*

Secundo probatur ex traditis à *Par. conſ.49.n.30.& n.50.* [illegible] 1.

Contraria tamen opinio tenēda eſt tanq̃ verior, & communior, quod ſc. detur ꝓbatio in contrarium, *Lucas de penna in d.l.quemad.C.de agricolis & cen.Mant.con.236.* ratio eſt, quoniā doli præſumptio, quæ iuris eſt tantū non differt ab alia iuris ꝓſumptione, quæ probationem admittit in contrariū in aduerſarium, *Bar.in l.in illa.ff.de ver.obl.* facit *l.ab ea parte.ff.de prob.c.bonafides.ff.depoſiti Marſ.ſingulari 451.incip.decreus.* Nam actus à iure præſumptus eo ipſo dicitur probatus, quod non probatur contrarium, *gl.in l.2. C.de err.cal.l.ſi creditor.C.de pig.act.l.inteſta.C.de mil.teſt.Sicul.in rub.ex.de prob.* ita tamen, vt pars aduerſa volens probare contra præſumptionem grauetur duriore probatione per tex. vbi ponderant *Alban.Fulg.Iaſon in 6.not. in l.ſi extra rem. ff. de cond.ob cauſ. notat. Abb.in c.quia veriſimile de præſumpt.ext.l.fin.vbi gl.& Bal.ff.de eo quod met.cauſ.* adeo quod ſi iſte, qui vult probare contra præſumptionem iuris, & nō probauit, niſi per vnum teſtem non datur ei iuramentum in ſupplementum probationis gl.& *Bal.in d.l.ſi.& Marſ. ſing.451.Iaſ.in l.admonendi col.antep.nu.106.* nec ex hoc corollario. *ff.de iure iur. Marſ.*

*Rub.de prob.n.183. ver.*restat videre de alia specie. Nõ obstet prior argumentatiò, soluta
est enim ex iam dictis, est enim liquidissima probatio donec probetur contrarium:
lex enim in præsumptione iuris non figet pedes, vt in præsumptione iuris, & de iure
de qua loquitur *Bar.alleg.in secundo arg.* in qua non admittitur probatio in contrariũ si-
quidem præsumptio iuris est dispositio legis aliquid præsumẽtis, & super præsumpto,
tamquam sibi comperto statuentis, *Alc.de præsumpt.in 2.par.n.5.*
*Quæst.*8. Quæro cum dolum allegans debeat probare. *l. quoties.* §.*qui dolum.ff.de
probat.cum vulg.*an possit probare per iuramentum suppletorium de quo in *l.admonen-*
41 *di.ff.de iur. iur.* & videtur affirmandum ex multis & primo à simili, quoniam contra †
dolosum datur iuramentum in litem, de quo *in l. in act. omnibus, vbi doct. & in l. siquando.
C.vnde vi,* & ibi scribentes, vt diximus supra in pœnis doli, nec mirum, nam cõtra do-
losum, omnia iura clamant. Secundo quia ad probandum dolum admittuntur pro-
bationes, quæ aliàs iure communi non admittuntur. *l. tutor, qui repertorium vbi not. ff.
de admin.tutor. Grat.lib.2.resp.153.n.26.*
Tertio quoniam potest iurari de animo alterius, & per iuramentum de animo al-
terius probari vt per *Alex.cons.125.col.2.in pr.vol.7.* vbi vxor iuramento probat, quod
maritus certa bona tamquam hæres possidebat, dum erat in humanis. Refert *Seraph.
priuil. 1. in pr. ampli.* Cæterum à contraria opinione non est recedendum, quam ponit
Bald. licet non videatur loqui in terminis doli in *l.1.col.vlt.in 1.oppos.ad fi.C.qui & aduer-
sus quos,* & pro singulari commendat, & sequitur, *Ias.in rep.leg. admonendi col.19.ver.ter-
tio fallit.ff.de iur.iur. Cott.Seraph.de priuil.iuram.priuileg.32.n.97.verb.decimoquarto limita,*
Ratio huius sententiæ est, quia sicut diximus in præcedenti quęstione, vbi quis habet
præsumptionem contra se, non potest contra eam venire, per iuramentũ suppletori-
um, quippe oneratur duriori probatione, sed qui dicit dolo se esse deceptum contra
se habet præsumptionẽ; dolus enim præsumitur abesse, ex his quæ congessimus supra
42 *in q.1 fin.* Altera ratio est citata, per *Seraph.in d.loco.n.99.* quia nemo potest de alterius †
animo directe probare quod contingeret si alterius iuramento standum esset, qui. n.
iuraret aduersarium dolum adhibuisse, de illius animo directe probaret, in quo dolus
cõsistit, quod est impossibile, quia soli Deo patet, qui scrutatur corda & renes, de quo
ecclesia ait. *Deus, cui omne cor patet & omnis voluntas loquitur & nullum latet secretum.* dixit
gl.in c. quia plerunq. de inter.act. Ang.cons.196.col.pen. & cons.93.Rom.cons.458. & 521. Dec.
in l.in omnibus causis de reg.iur. nec refragãtur allegata in contrarium, & ad primum non
obstat ex eo, quod iuramentum illud affectionis datur posteaq; de dolo legitime cõ-
stat, & ita in odium dolosi, sed in iuramento suppletorio adhuc non constat, quod si
dolus imò præsumptio est in contrarium, vt dixi. Secũdo responde, quod si iurans cõ-
tra dolosum iurat de animo suo, non de animo alterius vt in iuramento supletorio. Ad
secundum respondeo, quod licet contra dolosum admittantur aliæ probationes quã
de iure communi solent, tamen non admittuntur probationes priuilegiatę, cuiusmo-
di est iuramentum, cum faciat indicium. Secundo admittuntur aliæ probationes, quę
non admittuntur, ergo admittitur ista per iuramentũ non valet consequentia, propter
specialem rationem diuersitatis, ad tertiũ solutio est, quod Alex. loquitur in casu spe-
ciali in persona vxoris, quę propter consuetudinem, quã habet cum viro solet cogno-
scere res mariti, & negociorũ ipsius habere notitiã, *Corn.con.165.col.7.circa medium vol.
2. & in cons.250, in fi. vol.4.* vbi consuluit quod cum vxor sit vna & eadem caro cũ viro,
& cum eo habitet, præsumitur habere notitiam testamenti per eũ conditi. *Q.9.* Quę-
ro duplex est dolus ex proposito, & re ipsa, vt latius dictũ est *in 2.libro,* quomodo igitur
probatur vterq; dolus? & primo quoad dolũ ex proposito, reuoco in dubiũ, an præter
43 modos probandi supra relatos. probare etiã possit confessione ipsius † dolosi. Id v. po-
test contingere bifariã, vel quia sponte confessus sit, extra iudiciũ coram testibus, vel
in iudicio, iuxta tex. in *l.si ex causa.* §.*nunc videndũ.ff.de min.in fi.* & tunc nulla videtur es-
se dubitatio, quin hæc probatio admittatur, cum nulla sit maior probatio, quàm pro-
prii oris confessio. *l.1.Cod de confessis,* adeo quod valeat etiam contra præsumptionem
iuris, & de iure, licet contra eam non detur probatio, *Alciat.de præsumpt.in 2.part.per gl.
magistr.in auth.de æqualit.dot.* §.*aliud, & in l.in contractibus in verb.nullo modo.C.de non nu-
mer.pec.* cum concordantibus per *Fely.in c.quoniam contra in 16. col.verb.fallit ergo quin-
to, de probation.* & hoc casu singulari directè probabitur dolus, quippe sui animi, quisq;
verus est, & directus interpres, etenim si ipse fatetur dolo induxisse aliquem ad con-
trahendũ quis ambigat recte probatur esse dolum, & quidem probatione necessaria

Maior

44 Maior dubitatio † est, an possit dolus probari per interrogationem factam doloso, et
scilicet qui dolum fecisse arguitur, possit ad instantiam partis interrogari in iudicio,
an dolo fecerit, factis positionib. est autem positio breuis narratio factum continens
ad eliciendam veritatem per responsionem partis aduersæ *Loard. in princ. de const. in 6.*
Aliter definit *Bart. in l. 2. §. quod obseruari. C. de iureiu. cal.* & alii plures qui ex professo de
positionibus tractauerunt, vt in *volum. tract. diuers.* Circa propositum vero articulum
Specul. in tit. de dolo, & contum. in 2. col. tenet quod sic, & docet modum formandi posi-
tiones, tam ex parte actoris, quã ex parte rei, & quidẽ in actore, si agatur de dolo dan-
te causam, Pono quod multum suasisti mihi, quod venderem tibi Codicem meum,
vel hæreditatem mihi à N. relictam, dicendo, quod codex erat inutilis, vel hæreditas
minima. Item pono quod propter tales suasiones tibi vendidit, alias non venditu-
rus. Si vero dolus inciderit dicas sic. Pono, quod cum ego proposuissem vendere co-
dicem seu hæreditatem, tu mihi tantum suasisti quod valeret modicum, & sic ego vẽ-
didi pro decem nummis quod valebat 30. Item quod credebam vera esse quæ mihi di-
cebas & de hæreditate quod esset modica & etiam de precio, Item quod ego homo
sum honestæ vitæ, & famæ & nobilis 4 positiones rei partæ videas apud *Speculat. dicto loco.*

Confirmatur secundo *ex l. qui petitorio. ff. de rei vend.* qui petitorio iudicio vtitur,
ne frustra experiatur requirere debet, an is, cum quo instituit actionem possessor sit,
vel dolo malo desierit possidere. Ad idem est tex. in *l. quoties. § prætor ait. ff de nox. act.* i-
bi, vtrum actor volet vel deierare iubebo in potestate sua non esse, neq; se dolo malo
fecisse, quominus esset. Tertio adstipulatur doctrina *Bart. in l. fin. ff. de his quib. vt indig. & in l. non intelligitur. §. tacita. ff. de iure fisci* vbi firmat. quod tenetur quis respondere in-
terrogationi, an accommodauerit tacitam fidem defuncto de restituendo hæredita-
45 te incapaci. In contrarium fortiter † vrget. quod nemo tenetur respondere positioni,
vel interrogationi, quæ continet delictum respondentis ex cumulatis per *Cardin. Abb. d. l. qui petitorio,* & vulgata est regula, quod positioni criminosæ nemo cogitur respon-
dere, *l. qui iurasse, & ibi Bart. & Doc. in §. si pater. ff. de iureiur. & in l. si dicte. ff de except. rei iud. Spec. in tit. deposit. §. 7. n. 19. Alex. cons. 73. col. 1. vol. 3. Barb. cons. 56. vol. 1. can. in c. inquisitionis ex. de accus. c. dudũ el. 2. ext. de elect. vbi. gl.* & *Innoc.* Sed adhærendũ est priori sententiæ,
cui nimis aperte fauent dicta iura *in l. qui petitorio, & in l. quoties. §. prætor.* Nec facit ne-
46 gocium argumentatio contraria, tollitur enim † per distinctionem *Bart. in l. Marcellus. ff. rer. amotar. & in d. l. 2. §. quod obseruari,* quam refert, & probat *Maranta de ordine iud. part. 6. in membro. 6. de interrogat. in iudicio n. 7. verb. quarto limita.* Nam ait *Bart.* aut inter-
rogatur aliquis in iudicio super eo, super quo non responderet, locupletaretur cum
alterius iactura, rem alienam indebite detinẽdo, & tunc cogitur respondere interro-
gationi, vel positioni criminosæ, vt *d. l. qui petitorio in d. l. quoties*, & similiter quãdo quis
interrogatur de tali crimine. per quod remouetur ab aliquo beneficio, cogitur quoq;
respondere, ne indebite beneficium detineat, & in his terminis loquuntur *Canon. in c. dudum & in c. inquisitionis;* nam occultando illud crimen, & non respondendo minime
locupletatur cum alterius iactura, & tunc non tenetur respondere, vt si interrogetur
quis, an sit infamis, vel excommunicatus & ita procedit secunda opinio, quæ etiam li-
mitatur quando de illo crimine, vel de illo delicto esset per prius lata sententia, vel es-
set decisum, per iusiurandum, non cogeretur respondere, vt *l. alius. ff. de iureiur.* vbi *Bar.* & idem *Bart. in d. l. Marcellus in fine,* dicens ita esse intelligendam glossam *in l. 1. ff. de offic. assessor. in gl. super verb. postulationib.* vbi interrogatur aduocatus, & cogitur responde-
re an sit infamis, se per sententiam argumento *tex. in l. decreto. ff. de suspect. tutor. l. sed & militia, §. & ignominia. ff. de excusat. tut. & Bart d. l. Marcellus in fin.* ex principali conclu-
sione colligit alius casus singularis, in quo dolus directo probetur, & necessario quan-
do interrogatus in iudicio fatetur, nam animi sui ille verus est testis. Dolum insuper
probari iuramento tradit *Seraph. de iur. priuileg. 10.*

Quæst. 10. Quæro si volo probare dolum aduersarii per testes, an possim? & videtur
quod testibus non probetur primo per *cons. Curt. Iunior. 50.* Vbi ait testibus non proba-
ri. Sed coniecturis; confirmatur ex dictis *Abb. in cap. vni. ext. commod. & in d. c. bona fides ext. deposit.* suffragatur, ratio nam cum dolus consistat in animo, sine de animo alteri-
us solus Deus potest iudicare tria enim sibi reseruauit Deus, vindictam, scientiam, si-
ue scrutationẽ cordis hominũ, & gloriam, & honorem, vt sacro eloquio compertũ est,

& ideo probatur indirecta per signa exteriora argumento. *l.in reprehendenda. Co. de re-*
stitut. & subst. sub cond. fact. ideoque dictum est, paulo supra non dari iuramentum in
supplementum. Sed tamen contraria sententia quod imo possit dolus testibus proba-
ri, verior est, & communiori omnium probata consensu, vt per *Mascard. de proba. vol. 3.*
concl. 1369. vbi tractatur, qualiter debeant testes deponere, vt probent dolum esse ad-
missum, superuacanea enim esset ista inquisitio, si dolus per testes non posset probari,
quærunt etiam Doctores, an ad probationem doli recipiantur, & fidem faciunt testes
47 † singulares, & non reddentes rationē dicti sui, ad quid ista inquisitio si testes nō pos-
48 sent dolum probare? Accedit quod delicta omnia, testibus, instrumentis, & indiciis †
probantur, *l. sciunt cuncti. C. de probat.* dolum autem esse delictum sæpius a nobis proba-
tum est. Non facit negocium consilium Curtii, quippe loquitur in dolo præsumpto à
lege, quod diximus sup. nulla egere probatione. Nec nocet dictum Abbatis, nam in-
quit non nisi coniecturis probari, vt excludat proprias, & necessarias probationes,
nam & dum testibus probatur coniecturis probatur, siquidem testes, dicunt illū dolo
fecisse ex tali coniectura, veluti si dixerit testis arbitratorem dolo tulisse laudum; quia
vidit eum accipere pecuniam, directe enim quod sit dolosus non probat, cum cogni-
tio animi, soli sit reseruata Deo, atq; ex his patet solutio ad tertium fundamentum de
iuramento suppletorio, siquidem agitur in eo de directa doli probatione.

Quæst. 10. Cum itaque testibus liceat dolum probare, an isti testes, vt probent, debe-
49 ant etiam non interrogati, dicti sui † rationem reddere? & videtur, quod probent, ta-
metsi non reddant rationem dicti ex vulgari regula, & tritā in foro, quod testes pro-
bant, quamuis non reddant rationem dicti sui, Legistæ omnes in *l. solum. C. de test. ib. De-*
cius cons. 37. num. 7. Soc. Iun. cons. 37 num. 4. vbi testatur de communi *volum. 2. Crot. de test.*
part. 7. num. 305, verb. concl. sit ista, gl. Innoc. & alii Canon. communiter in *c. cum causam ext.*
de testib. & in c. sicut de re iud. c. Ratio est, quia testis non debet esse verbosus, nec respon-
dere debet, ad ea, de quibus non quæritur, *Fely. in d. c. cum causam.* Verum alia sententia
tenenda est eo argumento, quod in his, quæ iudicio, & intellectu percipiuntur, magis
50 quam sensu corporis, vt sunt inuisibiles animi qualitates quæ extrinsecis † actibus co-
gnoscuntur, ex quibus intrinsecæ qualitates patere possunt, in his æquum testes non
probant, nisi sua sponte reddant rationem dicti sui, *Innoc. Bald. Abb. Fely in d. c. cum cau-*
sam vbi communiter dicuntur seruari, vt testes deponentes de dominio, de fama, Ti-
tium esse infamem, Mæuium esse furiosum, *Crot. de testib. loco citato, Mascard. de probat.*
sup. allegat. concl. & tales sunt testes, deponentes de dolo, siquidem dolus est inuisibilis
quædam qualitas animi, quæ sensu corporeo non ita facile percipitur, *Bertra. cons. 103.*
nihil reperio, num. 2. vol. 1.

Ratio vero, cur his casibus, sit allegan da ratio dicti per testem etiam non inter-
rogatum est, vt inquit *Bald. in d. l. solum. C. de testib.* quoniam in his, quæ consistunt in in-
tellectu testis excedit notissimos terminos officii sui, & efficitur altioris inquisitionis,
hoc est ascendentis ad rationem intellectus, & dicitur potius iudicium, quam testi-
monium, & propterea opus est, quod testis reddat rationem dicti sui, vt appareat eum
scire posse, & cognoscere quæ deponit, vt exemplo proposito nuper ostēdimus in eo
teste, qui deposuit arbitrum dolose tulisse laudum, quia vidit accipere ab vno ex liti-
gantibus pecuniam, vel quod Titius fuit inductus dolo ad fideiubendum pro schola-
sticis, qui ante inebriauerunt eum, iuxta *gl. in d. l. dolum. C. de dolo.*

Non repugnat argumentum cōtrarium, quoniam est regula, quæ limitatur in his,
51 quæ in sensum non recte cadunt, sed iudicio percipiuntur † intellectus, vt est dolus,
furor, & alii similes casus, quorum prope viginti cumulat *Mascard. d. concl. 1369.* vbi e-
tiam affert, aliquas limitationes in his, quæ percipiuntur iudicio intellectus, vt opus
non sit reddere, rationem dicti, sine interrogatione.

Q. 11. Quæro an dolus probetur per testes singulares, & ante omnia declaro qui di-
52 cantur esse testes singulares † ex mente *Bald. in l. de quib. l. 1. & ibi Bald. C. si plures vna sen-*
tentia. c. licet ex causam extra de probat. nam deponentes super diuersitate factorum sunt
singulares, & vt *Bald. d. l. de quib.* eleganter dicit quando testes variant, in vno ex decem
prædicamentis, dicuntur singulares, veluti si vnus testis dixit Titio fuisse mutuata de-
cem in tali loco, Alter dicit eidem fuisse, mutuata, sed diuerso loco, sunt testes singula-
res propter locum. Videtur autem, quod singulares testes non probent dolum, sicut
nec in alia materia *l. iurisiurandum. C. de testibus cap. licet causam de probat.* etiam si agatur de
vsuraria prauitate probanda secundum *Federicum de Senis in suo consilio 6.* incipit

quidam

quidam vsurarius in verbo præterea *Anton. in c. cum oporteat de accus. Cretus de testibus part 7 num 319.*

53 Contrariam sententiam quod imò testes singulares † sufficiant, vt inquit *Virgil. Boccat. in constit. March. gl* 8. *num.* 283. *in fin. fol.* 193. *vbi allegat Beroum cons.* 9. *n.* 3. *& 4. lib.* 2. *& cons.* & vnus visu, alter de auditu, & citat *Boerium decis.* 101. *num.* 9. exemplum si vnus testis ad probandum dolum Iudici diceret, vidisse dare pecuniam argenteam. Alius monetam æream, quæ potest esse ratio conclusionis? nempe in odium dolosi, & propter difficultatem probationis, eam conclusionem intelligerem, quando ista singularitas testium esset adminiculatiua, non obstatiua, vt quando dictum vnius testis coadiuuat dictum alterius, vt generaliter dixit *Cror. loco*, de quo supra *n.* 125. *verb.* octaua sit conclusio vbi ex mente *Castr*, in plurib. consiliis ponit exemplum si vnus testis depo-

54 nat † de confessione facta in præsentia in vno loco, & alter testis deponat de confessione iterata in alio loco, quod isti testes coniungantur ad faciendam probationem, & in terminis nostris. Si vnus testis deponeret, quod Titius in tali loco suasit, vt venderet domum, & ipse dicebat, quod non erat venditurus, & ille iterum prætendebat, & alius testis deponeret, de persuasionibus ad vendendum dictam domum, sed in loco diuerso, vtique deberent coniungi.

Q. 12. Quarto quo pacto debeat probari dolus re ipsa, & de quo tempore debeat probari læsio. Respon. probando læsionem enormem, vel enormissimam *Bald. consilio* 213. pūctus est talis *vol.* 1. *Alba cons.* 81. *n.* 40. vbi probata læsione enormissima dicit præsumi dolum ex proposito per *cons. Bald* 280. *præmisso vol.* 1. *Soc. cons.* 263. *col.* 3. *ver* ad præmissa, & *col.* 6. *verb. respondeo vol.* 2. *Corn. cons.* 168. *visis vol* 3. vide *Soc. Iun. cons.* 129 *n.* 41. *&* 45. *vol.* 1. *& cons.* 47. *& cons.* 52. *vol.* 3 Confert textus in *l. siquis cum aliter in fine. ff. de verb.*

55 *obl.* ibi sed res ipsa in se dolū habet, & hoc est, vt puto, quod voluit † dicere *Specul. in tit. de teste. §. qual ter autem verbo quomodo n.* 19. Quod dolus probetur per euidentiam facti argumentō. *l. si filiusfamil. ff de iud.* ratio est, quoniam dolus iste dicitur esse in ipsa re. *d. l. siquis*, ibi sed ipsa res in se dolū habet, merito satis est, rem ipsam siue iniquitatem eius detegere nihil quod pertinet ad cōtrahentem probato, si quidem, si dolus stipulatoris intercesserit, dolus esset ex proposito non re ipsa, huc etiam pertinet, quod dixit *Lucas de Penna in l. quemadmodum. C. de agricol. & censit.* quod dolus quandoq; est in ipso facto,

56 quandoq; præsumitur, propterea hic dolus, potest directe probari, cum † nō consistat in animo, & læsio rei enormis, vel enormissima necessario probari possit per testes, & instrumenta.

Quam ob rem ex ante dictis colligitur regulam illam Doctorum dolum non posse directe probari esse limitandā, licet ipsi nō animaduertāt, in dolo re ipsa. & ꝓcedere in dolo ex ꝓposito, quia consistit in animo Deo soli cognito. Rursus & in dolo ex proposito locum non habere, si per confessionem partis dolosæ probetur, secūdum ea, quæ paulo supra diximus, Ad secundum, de quo supra.

Vt vero secundum explicemus, sc. cuius temporis sit dicenda læsio, dicimus cō-

57 stantissimam esse opinionem omnium, habendum esse respectū ad † tempus celebrati contractus non aūt ad tempus anterius. vel posterius per tex. *in l. voluntate in fin. C. de rescindenda vendit. in l.* 3 § *diui fratres ff. de iure fisci in c. ad aures, vbi gl. in verb. tunc de rebus eccles. non alienand. c. cum dilect. de empt. & vendit. & ibi Im. n.* 2. *Bart. & Doct. in l. precia rerum. ff. ad l. Falcid. & in l.* 2. *C. de rescind. vendit. Cran. cons.* 11. *num.* 17. *& cons.* 114. *n.* 16. cum multis adductis per *Gabr. in tit. de empt. & vend. Mascard. de probat. concl.* 956. *n.* 4 *cum seq. & de magis com. Bursat. in cons.* 248. *n* 28. *vol.* 3. *&* 149. *n.* 16. *eod. vol.* ratio est, quia regula iuris est, quod in contractib. attenditur tempus celebrationis ipsorum, non quod postea superuenit, vt per *Curt. Iun. cons.* 1. *col.* 3. *in fin.* cui conuenit, quod per manus traditū est, ex euentu non crescere æstimationem damni præteriti. *l. omnis hæreditas. ff. de reg. iur. Bald. cons.* 182. *col.* 2. *vol.* 1. ideoq; *Oldrad. cons.* 109. *in fin.* ait quod in hac actione, intentanda debet esse narratio, quod res valebat tantum tempore venditionis, & ꝓcedit prin-

58 cipalis hæc conclusio, etiam in reb ecclesiasticis, ecclesia enim † prætendens læsionē tenetur illam probare secundum tempus contractus, *Ias. cons.* 13. non. n sequitur res hodie tanti est reditus, ergo olim *Alex. cons.* 77. *ad fin. vol.* 1. *Cagn. d. l.* 2. *n.* 214. intellige tamē

59 hanc conclusionem, vt † probatio læsionis non sit referenda præcise ad diem contractus, sed potest haberi relatio ad anterius & posterius tēpus per aliquot dies vel mēses ex traditis à *Bart. in l. precia rerum. §. nonnulla num.* 2. *ff. ad l. Falc. & ibi Alex.* declarat quomodo id procedat, & idem *Gabriel. in tit. de empt. & vend.* 1. *concl. num.* 49. *& Cagn. d. l.* 2.

*num.216.cum Veronens.de simul. contract.in 1.præsump.*post *nu.28.verb.quoddixi, Mascard.*
*supracitato loco,nu.10.*vbi etiam declarat d.læsionis probationem ad tempus contractus
60 faciendã esse habita ratione cõmunis æstimationis, non † singulari interesse, nec non
considerato onere, quod erat in ipsa re appositum, puta retro uenditionis, dicens contra Castren.*d.l.2.num.75.*receptionem, & veriorem esse sententiam, ex multis congestis per *Tiraquell.de retract.conuent.in præf.it.num.70. Gabriel.col.1.de empt. & vend. Cagn.*
61 *d.l.2.num.13.* limitatur † autem conclusio vt non obtineat, quando solutio differtur in tempus futurum, dubiumq; existit an solutionis tempore, res sit minus, vel plus valitura, & venditor non erat alias vendíturus, istis enim concurrentibus non attenditur in probatione læsionis tempus contractus.*c in ciuitate, & c.fin.de vsur.* Secundo, restrin-
62 gitur, quando † contractus habet tractum successiuum, & respicit futurum tempus, tunc enim habetur ratio læsionis secundum qualitatem temporis præsentis, id quod procedit quando obligatio ex mera liberalitate processit, secus quando ex causa onerosa *Mascard.d.concl.960.num.9 Ias.in repet.l.quo minus ff.de fluminib.quæst.22.Veronen.de simul.contract.in 1.præsumpt.num,5.cum sequent.*& declara vt per *Dec.cons.335. Seraph. de iutam.priuil.83.nu 95.* vbi infert etiam ad illum, qui mutilauit membrum, vel occidit, nam tenetur non solum ad operas amissas de præterito, vel præsenti, sed etiam ad operas amittendas in futurum per doctri.*Specul.in tit.de iniur.§.2.verb.*sed nunquid, refert *Abb.in c.1.de iniur.*

Quæst. 13. Quæro dolo desinens possidere habetur pro possessore, & potest rei
63 vendicatione conueniri.*l. qui petitorio. ff. de rei vendicat.c.pro possessore † de regul.iur.in 6.* quomodo probabitur, quod dolo desierit possidere: & à quo sit probandum, an scilicet reus, qui olim possidebat, quod sine dolo desierit possidere, an vero aduersarius, quod dolo desierit possidere, & quoad primam quæstionem. Respon. primo, per interrogationem factam in iudicio vt diximus ex.*d.l.qui petitorio.* Secundo, si post de-
64 nunciationem factam ne alienet, reperiatur alienasse, † *Doct.in l.non solum.§ morte.ff. de non.oper.nunc.Cephal.cons.64.vol 1.argum.l.Fulcinius,*& quod ibi notat.*gloss.in verb. vel animus.ff.ex quib.caus.in possess.eat.* Tertio, si post libellum datum alienauit, *Bart. in d. l. qui petitorio in fine.* Quarto, est textus elegans in *l.1.§.non quærimus verb.dolo autem malo.ff.si quis omis.caus.testa.* vbi dicitur dolose desinere possidere in materia illius tit. si per fraudem alienet, vt legatarii cæteriq; careãt his, quæ sibi relicta sunt, sed & si fecit maliriose, ne ab initio possidere inciperet. Probatur etiam aliis modis, ex quibus per *Mascard. de prob.it.vol.3.concl.1193.fol.105.vt in fin.latius declarabimus in lib.de reg. iur* in regula qui dolo desiit possidere, pro qua vide *Guid.Papæ sing.460.* quod verò spectat ad secundum articulum distinguendo procedemus. Primo enim agemus, quid in reo,
65 ac postmodum quid in actore & quid rei sit † probare officium sine dolo desiisse possidere, probatur primo à simili per textum in *l.si quis fundum.§.imperator ff.locati,*vbi custos caprarum tenetur probare citra suam fraudem fuisse capras à latronibus subtractas. Huic conuenit text.in *l.pen.C.de peric.tutor.*in qua Imperator rescribit non excusari tutorem testamento datum ob res tutelæ amissas, nisi ipse probauerit se ignorasse tutorem datum.

Secundo, est textus in terminis in *l.si rem meam.ff.de exceptio.rei iud.* ibi quod probaueris sine dolo malo desiisse possidere, & ibi glossa dicit ex eo text.notari duo mirabilia. Primum quod quis præsumitur possidere, quod aliquando possedit. Secundo, quod quis præsumitur in dolo nisi probetur contrarium. In contrarium est textus in vulg.*l.quoties.§.qui dolo.ff.de probation.*nam ibi quicunq; dicit aliquid esse factum dolo, probare debet etiamsi dicet excipiendo, & glo. ibi concordes multas leges adducit, & gloss.*in c.sedes in verb.dolus extra de rescript.*& alias probatum est. Posterior autem opinio magis tuta, & magis communis videtur, cui non obstat argumentum ex *d. l.si rem meam* non secundum gloss ibi, & *Fabr.in §. omnium col. 9.nu.23.instit.de action.* reus dicitur probare se dolo desiisse possidere, non quia testibus, vel aliis indiciis compellatur hoc agere, sed ex hoc ipso, quod per partem aduersam non probetur contrarium, *arg.l.super seruis in prin.. C. qui milit.possint, vel non poss.lib.12.l.omnium.C.de test:b* quemad-
66 modum probatur aliquis benemeritus † eo ipso, quod non probatur demeritus.*l.cum pater.§.rogo.ff.de leg.2.* Canonistæ autem *in c.pen.extra de except.* adhibita distinctione rem componunt, est autem distinctio, *gloss.in d.c.pen. in verb. dolo* quam communi suffragio probatam esse testatur ibi *Abbas col.2.num.8.& Ant. Butrius col. 2. numer. 8. vers.*
67 quæro, ita vero se habet, vt superior opinio † procedat, quando constabat quod reus

tem-

tēpore litis cōtestatæ possidebat, & ad obtinendā absolutionē allegauit in fine iudicii se
non possidere, tunc præsumitur cōtra ipsum, q̄ dolo desierit possidere, ideirco ꝓbare te-
netur aduersus illā præsumptionē, q̄ sine dolo desierit possidere, vt absoluatur alioquin
condēnaret̃ tamq̄ possessor, & ita accipitur *d. l si rē meā, aut. v.* nō cōstabat, q̄ tēpore li-
tis cōtestatæ, possideret, & tūc dicēti eū dolo desiisse possidere, ꝓbandi onus incūbit, &
ita est intelligēda posterior sentētia, ex traditione canonistarū, q̄ mirifice laudat *Mascar.
de prob. vol. 3. concl. 1193.* cui nō aduersantur iura adducta in argumentū à simuli, est n. in
his diuersa ratio ꝓpter qualitatē officii: officiū. n. custodis, & tutelæ inducūt cōtra tuto-
rē, & curatorē, & custodē præscript. ideoq; cōtraria ꝓbatione oportet eā elidere. Hæc
68 opinio † declarāda est secundū *Mascard. d. loco*, vt ei nō sit locus, quādo ille, q̄ possidebat
habuit malū, & vitiosū initiū, nā ipse tenebit̃ etiā si sine dolo, & sine culpa desierit possi-
dere ex respōso *Pauli in l. si vi me deiecerit. ff. de vi, & vi armata*, & dicit esse valde notandū
Faber in d. §. n. 24. verb. iterū est dare causā. illud vero, q̄ diximꝰ dolū esse ꝓbandum, & si
excipiēdo ꝓponatur, fallit in eo, q̄ opponit exceptionē doli, nō numeratæ pecuniæ, nā
creditor debet ꝓbare numerationē, & hoc ꝓcedit ex p̄rogatiua exceptionis nō nume-
ratæ pecuniæ, facit q̄ tradit *Ace. in l. q. exc. ff. de cond. ind.* & *Emanuel Costa in l. si ex caut. C. de
nō numer. pecun. Mascard. de prob. vol. 2. concl. 695* fallit etiā in eo, q̄ vocatur in iudicio intra
certum terminum, *Lucas de penna in l. quemadmodum. C. de agric. & censit, 7. præsumpt.*
69 Q. 14. Quæro qualiter probetur dolus in materia turbatæ possessionis. *Menoc. de ret.* †
poss. remed. 3. q. 76. n. 603. cū seq. late declarat, distinguēs duos casus. Primꝰ casꝰ est cū actor
ciuiliter agit vt turbator à turbatione, & modestia desistat, & tūc ait nō esse necessariū
ꝓbare dolū, q̄a sola turbatio sufficit sine aliqua culpa, vel dolo ad cōpellandū turbatorē
illū, vt à turbatione desistat, ex not. à *Pract. Pap. in forma libelli* ꝓ turbata possess. in verb &
70 ponit̃ in fine. fallit † si nō modo agitur vt reꝰ cesset à turbatione, sed p̄terea, vt cōdēnaret̃
ꝓ dānis, & interesse turbationis illatæ, tūc. n. opꝰ esset ꝓbare culpā, vel dolū. Secūdꝰ casꝰ
71 est quādo ꝓ turbata poss. † agit̃ criminaliter, idq; cōtingit bifariā, vel iure cōmuni ꝑ act.
iniuriarū. *Bar. in l. ex 1. ff. q̄ met. caus. n. 4. Ang. in l. cū filiꝰ. §. 1 ff. de v. obl.* vel ex statutorū cōsti-
tutione, vt Senis est, & ferme ꝑ totā Italiā, *Pract. Pap. in form. li. 1. turb. poss. in pr. n. 4. Ale. cōs.
82. n. 9. li. 1. Affl. dec. 84.* & tūc si agat̃ ex dispositione iuris com. reqrit̃ doli ꝓbatio, alioqn
debet seq absolutio. *Bal. in cōs. 119. stat. cau q̄ turb. col. pen. in pr. li. 2. et cōs. 289.* q̄a cōsuetudo
æquialet *col. 2. ver. 4 est præmitt. li. 4.* aut agit̃ iure statuti, & tūc si pœna esset corporalis do-
lus esset necessario ꝓbandus, nec sufficeret ꝓbatio latæ culpæ, *Bar. in l. 1. §. 1. n. 2. ff. si quis
test. lib. esse ius. fuer.* ratio est, q̄a sine dolo nō est locꝰ pœnæ corporali *Clar. in praxi crim. §. fi.
q. 8. 11.* Aut pœna est pecuniaria, & tūc distinguunt duo casus ex sentētia *Bart, in d. l. 1 §. 1.
72 n. 3. ff. si qs test. lib. esse iuss. fuer.* Aut statutū punit iniuriā illatā † ꝑsonæ puta si q̄s turbauerit
73 aliquē in sua poss. & tūc † dolꝰ est necessariꝰ *l. 3. ff. de iniur.* vbi nō infert iniuriā sine affectu
iniuriādi. Aut statutum punit turbationē illatā in rē, velut si diceret, si q̄s ingressus fuerit
74 poss. alteriꝰ, tūc † lata culpa sufficit ex tex *in § q̄a tamē inst. de vi bon. rapt. Bar. in l. si qs in tan-
tū C. vnde vi.* & in hoc casu lata culpa dolo æq̄parat̃, *Bar. in l. iuste poss. det in fi. ff. de acq. poss.*
75 & hæc distinctio ꝓbatur à *Prac. Pap. in d. loco in v. inconiti*. Quis aūt dolū ꝓbabit, vel latā †
culpā: & nulli dubiū hoc onus actori incūbere, vel accusatori, *l. quoties. § q̄ dolo. ff. de prob.*
cū nō p̄sumatur *l. patron. ff. de prob.* Etenim dolū allegās ꝓbare debet *Cast. in l. si qs ex argēt.
§ prætor n. 7. & in l. transact. n. 2. C. de transact.* Et vt tandē ad q̄stionē ꝓpositā veniamꝰ ꝓ-
babitur dolus, vt solet regulariter sc. indiciis ꝑspicuis. Primus erit cū turbās nullo modo
76 possidet, & scit aliū possidere, *Alex. con. 23. n. 2. li. 6.* † Sciētia aūt ꝓbat turbatorē nō posse-
disse, q̄a seq̄tur inde eū scire debuisse, q̄ suū nō est alteriꝰ esse *l. vlt. C. vnde vi.* II. doli indi-
cia erit ex sentētia *Cornei cons. 94. n. 12. li. 3. & cons. 280 n. 5. lib. 4.* Quādo q̄s in casu illicito
occuparet poss. alteriꝰ, vt si turbator iste hæres factꝰ occupare vellet rei poss. q̄ est apud
hūc turbatū poss. ea ratione, q̄ statutū disponat poss. defuncti cōtinuari debere in hære-
dē, vt est *Senis in 2. distinct.* hæc *Menoc. à n. 603. vsq. ad n. 626.* vbi cōsequenter etiā deducit
77 multas causas ex quib. dolꝰ iste possit excusari † late etiā *Mascard. de prob. vol 3. concl. 1192.
fe. 175.* ꝑ totū, vbi clare tractat à quo ꝓbandus sit dolus, quib. ꝓbetur indiciis, & quomo-
do excuset̃, & illud vtiliter addit, q̄ p̄dictæ causæ ita demū excusant turbatorē, quādo i-
pse ꝓbauit, se eā ob causā adductū fuisse ad ita turbandū, vt placuit *Cor. cons. 33. n. 21. vol.
4.* ad similitudinē eius q̄ dicit̃ de iuris ignorātia vt faciat cessare dolū, & sic hunc accu-
satū a dolo possit tueri, & aperte ꝓbatur in *l. sed & si §. scire. ff. de petit. hered.* tamē illud ve-
rū est quādo iuris ignorātia ꝓbat̃ *d. §. scire*: nā p̄sumit̃ potiꝰ dolꝰ, & mala fides, q̄ iuris i-
gnorātia, vt est gl. insignis, q̄ ibi sequūtur *Dd. in c. si diligēti de p̄scr. e q̄ cōtra iura de re. iur. in 6.
quēadm. C. de agr. & cens. Alex. cons. 103. sub n. 13. vol. 1.* licet ꝓbatio ista nō admodū exacta
requirat̃, & satis q̄ ex actis colligat̃ obseruādū est tamē has causas nō excusare si modꝰ

turbationis sit violentus, vt asseruit *Alex.cons.103.n.12. verb.quod autem vol.1* & *in cons.135.vol.3.*verbo & ideo *vol.3. Socc.Iun.cons.18.n.33.vol.2.* quod tradit *Men.d loco sup. vbi n 564.* declarat esse verum cum modus violentiæ armaturæ excessus est, sicut si occupatio armis sit facta ob id; quod timuerat aliquam potentiam, idq; probatur factum ad sui iuris conseruationem.

*Q.*15. Quæro quomodo probetur Dolus tutoris in conficiendo inuentario, *Iodocus*
77 † *de patroc.pupill.in tit.de tutoris & curatoris munere c.3.n.* [illegible] *ad n.23.* Videatis eum.

*Q.*16. Quomodo probetur dolus hæredis omittẽtis aliquid ponere in inuentario,
78 *Guido Papa in tractatu* † *de forma inuentarii in pr.n.5.& 6.inter tract.tom.10.cart.234.in antiquis,* hanc quæstionem pertractat.

*Quæst.*17. Quæro quonam pacto concludenter probari possit dolus eximentis a-
79 liquem, ne compareat † in iudicio, vbi à me vocatus est, tractat *Castrens. in l.quod siquis seruum §.quod prætor. & leg.5.§.docere.ff.eodem tit.* etenim non potest is, qui vocauit agere contra eximentem per actionem in factum ex illo edicto, nisi probet, quod ille exemit, fecerit animo nocendi, quare si ego feci vocari Titium, & tu in itinere, cum veniret propter inimicitias, quas habebas cum illo vulnerasti illum, vel aliter detinuisti, non vt mihi officeres, non incidis in hoc edictum, vt ait *Castr.d.§.quod prætor.* Probatur autem primo si probauero, quod sciebas Titium vocatum esse ad meam instantiam, & quod vocatum exemisti, nam probatur iuris præsumptione, quod dolo feceris, & animo mihi nocendi, ideo incumbit tibi onus probandi, quod vel ob inimicitias feceris, quas cum vocato exercebas, vel ex alia causa. *Castrens.d.§.quod prætor,* nec mirum: præsumptio enim transfert onus probandi contrarium in aduersarium, *gl.in l.2.C.de error.calcul.in l.si cred.C.de pig. act.cum vulg.*

Secundo si non possim probare scientiam eximentis, quod sciret scilicet, eum vocatũ esse à me in iudicium, tunc aliis indiciis claris, & perspicuis debet probari malus eximentis animus, quæ qualia sint iudicis arbitrio relinquitur, per ea, quæ supra d. sunt, cum certo iure non sit definitum, quando clara, & aperta sint indicia. Et an dolus tam in hoc, quã aliis casibus probetur per protestationem vide. *Rom.in l.si maior C.de transact.*

*Q.*18. Quæro quomodo probetur quod quis fuerit dolo inductus ad renunciandũ
80 vide *Cast.cons.411.col.1.* † & an dolus administrantis bona aliena probet, & hoc ipso,
81 quod apparet, quod reliqua non † restituat, vel quod librum rationũ non confecerit, vide *Rum.cons.29.n.8.vol.2.*

*Q.*19. Dolus victoris quomodo probetur si sententia falsis allegationibus lata esse dicatur *Odd.de rest.q.77.n.45.* Dolus in periurio in terminis *l.siquis maior.C.de transact.* à quo sit probandus *Boloz.ibi.n.32.& 33.* itẽ dolus quomodo probetur in equo vendito, *in tractatu de test.in ver.dolus.n.102.* inspiciendus est.

*Q.*20. Quæro dictum est dolum probari coniecturis & indiciis; quomodo probãdum estq; istę coniecturæ extent ad huius rei cognitionẽ. pręmitto, q; coniectura, si-
82 ue indiciũ est duplex. Vna & plene indubitata Altera † semiplena, & dubitabilis & indiciũ indubitatũ siue indubitata cõiectura est demõstratio rei per signa, p q̃ anim⁹ quescit, coniectura dubitabilis est, præsumptio mouens animũ ad vehementer credendũ, *Bald.in l.ea quidem.n.10.C.de accusat.Ioan.Andr.ad Specul.in tit.§.fin.ver.13.in lit.B.* plura ponit *Abb.in c.tertio loco.n.6.& seq.de prob.* His ita præmissis resp.ad quæstionem, dico ad probandas coniecturas, quæ faciunt iudicium indubitatum duos testes contestes pro qualibet coniectura esse necessarios *gloss.in l.2.in verb.legitimis.ff.de accusation.tut.Boss.de coniect.num.23.* & de his indiciis indubitatis intelligitur tex.*in l.fin.C.de probat.* sc.ad conuincendum reum *Socc.cons.54.n.9.lib.3.Par.cons.153.n.32.lib.4 Bald.cons.229.in princ.lib.5.*

83 Ad probandum indicium † dubitatum sufficit vnus testis *Bossius de par.supposito numer.36.in fine Boerius decis.101.numero 5.* testis scilicet integer cum fama probat in ciuilibus, secus autem in criminalibus, *Bossius de coniectur.numer.22.* Prætere a sciendum est adminiculum, quod confert ad probationem adiuuandam duplex esse, vehemens, quod supplet defectum probationis, sed per se solum non operans, sed cum alia probatione cooperans.*cap.fin.de successeion.ab intest. Bald.in d.l.ea quidem.nu.12.ext.de accus.* vbi vnus testis de visu, & alii de auditu à testatore probant, quia testes de auditu adminiculantur probationi de visu,

Aliud

Aliud est adminiculum non vehemens, quod est aliqualis confirmatio rei probabilis, vel est aliqua confirmatio veri tendens ad aliquem supplendum defectũ probationis, quæ per se sola non sufficeret. *Bald. in d. l. ea quidem num.* 10. & ideo bonum est, quando quis inducit aliquos testes super aliquo facto, vt approbet illos per alios testes super eo quod sunt viri probi, veridici legales, soliti dicere veritatem, & quod semper fuerunt habiti, & reputati pro talibus ab omnibus palam, & publice, & hæc probatio est adminiculum personæ testium & ista approbatio operatur, quod standum sit dicto testis approbati *Purpur. in l. admonendi numer.* 247. *& sequent. ff. de iureiur. & ibi Iason. numer.* 180.

Quæst. 21. Quæro quomodo dolus sit in iudicio allegandus, & probandus, & o-
84 mnium constans est † opinio, quod specialiter allegari, & probari debeat, *Simon de pratis consilio* 53. *num.* 19. *Tiraq. de legib. Connub. l.* 9. *nume.* 24. *arg. l. siquis in prin. test. in verbo special. ff. de leg.* 3. *& l.* 1. *§. definitionem, & ibi Bart. C. de administ. tutor. l.* 1. *C. de præd. decur. lib.* 10. *in illis verbis*, & omnes causas sigillatim, & in *clement. de iud. & Bart. in cons.* 65. *incipit Petrus Niccola*, vbi dicit non sufficere allegare in genere fraudem, aut simulationem in contractu interuenisse, nisi species fraudis, aut simulationis allegetur, quem sequitur *Castr. in l. iurisgentium. §. pactorum. ff. de pactis, Bald. in l. ab Anastasio colum. vlt. C. mand.* His cõfert, quod dicimus nõ sufficere opponere contra testes, nisi opponatur specialiter, vt est tex. *in c. in præsentiam. §. testes, de testib. lib.* 6. *Bart. in l.* 1. *in fin. C. de testib.* & ibi *Bald. in* 2. *quæst.* & omnes ferme sequuntur *Roman. cons.* 209. *col.* 1. *Dec. in c. denique, in* 2. *notab. de except.* cum multis simul congestis à *Ias. in leg. Titius, in principio. ff. de leg. primo* sic & in actione iniuriarum *l. prætor in principio. ff. de iniur.* sic & in publicis iudiciis *l. liberorum de accusation.*

Confert his, quæ de probando dolo, vel fraude tradit singulariter. *Angel. leg. fin. Codice de stipulat. seru. per Bald. de repud. hæred. Ancaran. cons.* 252. ratio huius conclusionis est, quia non oportet in tanto crimine vagari. *l. item exigit prætor. ff. de dolo.*

Quæst 22. Quæro proposuit Titius dolum in libello, & probauit tantum culpã; an debeat obtinere, vel potius succumbere; & videtur, quod non possit obtinere, vt dixit *Bald. in l.* 2. *n.* 6. *C. de prob.* Ea primum rationẽ, quia nõ est actum, ex eo capite quod probatum est, argumento legis illud, vbi est *gl. magistr. ff. de lib. caus.*

Secundo à simili, nam si intento vim factam in turba, & probo de vi, sed non in turba, reus absoluitur per illam qualitatem non probatam *l. prætor. §. doli. ff. de vi bonor.*
85 *rapt.* cui conuenit, quod † si intento *l. Iuliam. ff. de vi publica*, & probo de vi priuata, actor succumbit ea ratione, quod non probauit intentata *leg. denunciasse. §. quod tam. ff. de adulter.* Confert etiam, quod si vna actione ago, & aliam probo, nihil ago, quia super non intentato non valent probationes, propterea quod factæ sunt lite non contestata super ipsa, ita ꝓbationes sunt factæ culpa, super qua non est secuta litis contestatio, quę est lapis Angularis totius iudicii *Bal. in c.* 1. *ext. de lit. contest. col.* 1. & ea non facta vitiatur totum iudicium *Bart. & Doct. in l. prolatam. C. de sent.*

86 In contrarium † autem plurimum vrget, quod dolus; & lata culpa æquiparantur per tex. in *l.* 1 *ff. si mensor falsum mod. dix. Doctor. in l. quod Nerua. ff. depositi in l. in actionibus. ff. de in lit. iuran.* libellus autem conceptus in vno ex æquiparatis recte procedit in alio *Castrens.* quem refert *Soc. Iun. in l.* 1. *num.* 62. *verbo demum antequam. ff. de leg. primo*, dicens, quod si in libello peto rem legatam, & in testamento essent verba importantia fideicommissum, debeo obtinere propter æquiparationem legatorum, & fideicommissorum. Comprobatur secundo quia verba libelli sunt late accipiendã ad saluandã mentem libellantis; *Alex. in dict. l.* 1. *ff. de leg.* 1. *per. l. sed si possessori. §. item si iurauero. ff. de iureiur.* & ibi per *Bart.* & *alios.* at dolus lata appellatione continet culpam latiorem *dict. l. quod Nerua.* Ex quibus rationibus videtur etiam colligi solutio argumenti prioris sententiæ; quippe obtinent in his, quæ diuersa sunt, & æquiparantur inuicem: Cæterum ad pleniorem huius difficultatis resolutionem puto ita distinguẽdum esse. Aut
87 † sumus in causa criminali, aut sumus in causa ciuili.

Primo casu vera sit prior opinio, ratio est, quia culpa lata in criminalibus non comparatur dolo. *l. in l. Cornelia ff. ad l. Corn. de sicar. Socin. Iun. in dict. l.* 1. *numer.* 62. dicens ita accipiendam esse sententiam *Bald. in d. l.* 2. *C. de probat.* & vere loquitur *Bald. de percussionibus sanguinolentis, & sine sanguine*, vt scilicet deducens in libello percussionẽ sanguinolentam, & probans de simplici percussione succumbat, & fuit originaliter sententia *Iacobi de Arena.*

Secundo vero casu aut loquimur de lata culpa,& procedat secunda opinio ex adducta ratione æquiparationis inter dolum,& latam culpam; Aut vero probauit de leui culpa,& tunc etiam sit locus priori sententiæ propter diuersitatem inter dolum, & leuem culpam,& ideò reus erit in casu victoriæ tamquam actore non probante. *l. qui accusare. C. de edendo*, limitandum putarem in his locis,vbi esset statutum, quod procedatur summarie sola facti veritate inspecta,vt ferme in omni Italiæ ciuitate, nam virtute illius statuti potest vnum intentari, & aliud probari,& valet sententia non conformis libello, *Bart. in extrauag. ad reprimen. Senatus Pedamont. decis. 1. Maranta de ordine iud. distinct. 9. num. 33. & per totam.*

De Purgatione Doli, Cap. LX.

1 *Purgare significat interdum reducere ad primum statum, & sordes remouere.*
2 *Purgare quandoque denotat punire, &* numer. 4.
3 *Aliquando pœnam tollere,*
5 *Purgatio in hac materia, quomodo accipiatur.*
6 *Dolus bifariam purgatur, item metus & mora.*
7 *Purgatur crimen læsæ maiestatis, & cætera delicta.*
8 *Purgatio spiritualis quæ sit.*
9 *Purgatio canonica, quæ?*
10 *Dolus per scientiam, vel patientiam dolum passi, minime purgatur.*
11 *Aliud est impediri, ne quid fiat, aliud non fieri illud.*
12 *Inuito nemini infertur dolus, aut iniuria, ideo dolus per remissionem læsi purgatur.*
13 *Dolus non purgatur traditione rei, cuius occasione fuerat commissus.*
14 *Dolus purgatur temporis cursu.*
15 *Sed tamen distinctio adhibetur, & contraria tolluntur.*
16 *Dolus præsumptus ex inobseruantia solemnitatum, puta in contractu minoris, spatio quinquennij purgatur, si minor læsus non sit.*
17 *Dolus præsumptus in materia* legis final. Cod vnde vi, *temporis cursu purgatur, secundum communem sententiam.*
18 *Spacio 30. annorum extinguitur mala fides.*
19 *Dolus præsumptus ex regula illa, qui semel malus, &c. varijs modis purgatur, &* num. 22.
20 *Ex vnico actu virtutis, non censetur emendata vita.*
21 *Vna hirundo, vel vna dies, non faciunt ver,*
23 *Dolus per fortuitum casum, nequaquam purgatur.*
24 *Dolus commissus in alienatione rei, non purgatur per eiusdem rei recuperationem.*
25 *Emphiteuta, aut Vasallus alienantes absq; consensu Domini, pœnam caducitatis non effugiunt,* & numero 26. & numer. 27.
28 *Transactione generali dolus censetur purgatus.*
29 Declaratur ex sententia Iason.
30 *Adhibetur super hac conclusione distinctio.*
31 *Dolus in vi expulsiua commissus, non purgatur per renunciationem expulsi.*
32 *Ampliatur etiam in vi compulsiua.*
33 *Dolus inhærens violentia, purgatur per rei ablatæ restitutionem.*
34 *Quod intelligitur de vitio reali, nam personæ spoliantis remanet adhuc vitio affecta.*
35 *Dolus, qui inest liberationi, an purgetur ex liberatione postea sequuta.*
36 *Dolus in causa turbatæ possessionis 12. exceptionibus, quæ ibi recensentur, purgari potest.*
37 *Decretum iudicis facit cessare doli præsumptionem, & dolum purgat præsentia iudicis.*
38 *Minor qui se maiorem iurauerit, gaudet nihilominus beneficio restitutionis.*
39 *Iuramentum regulariter est aptum ad doli purgationem.*
40 *Iudex interdum quis est in causa propria iuramento mediante.*
41 *Dolus vtrum purgetur actione ex eo contractu, an actione doli, an verò actione in factum, & quid inter hæc inter sit.*
42 *Dolus, qui punitur ciuiliter, actione ex contractu, non potest etiam criminaliter puniri.*

43 *Me-*

43 *Menoch. tamen super hoc articulo distinguit.*
44 *Dolus quando purgetur per actionem de dolo, & nu. 47.*
45 *Quando per actionem in factum.*
46 *Quando per actionem stellionatus.*
47 *Quando per actionem de dolo.*

PVrgationis verbum diuersa secundum materiæ diuersitatem significat. Nã quo ad fontes, riuos, & vias, purgare proprie dicitur ad libramentum proprium redigere,
1 & in pristinum † statum reducere. *l. 1. §. purgare ff. de via publ.* siue reficiat, siue aliter purget. *d. l. 1. & l. 1. §. purgandi. ff. de riuis.* in cloacis purgare denotat, sordes, & immunditias eximere *l. 1. ff. de Cloac. l. de pupillo. §. si quis riuos. ff. de nou. op. nunc.* ita etiam dolus perseuerat donec purgetur, argumento: *l. inficiando. §. in fum. ff. de furt. l. sequitur. §. in potestate. ff. de vsucap. Suarez. alleg. 23. nume. 12.* ita per similitudinem dicitur purgari prouincias, quando à malis hominib. vigilantia præsidis liberatur. *l. congruit. ff. de offic. præsid.* Purga-
2 tio igitur est huius significationis, vt pœnæ luitionem † importet, probat *Francisc. Piccol in sua Philosophia morali gradu 8. c. 7.* vbi authoritate *Arist.* vocat pœnas, delictorum purgationes dicens quod ex euentu reddunt bonis bona, nam delinquentem purgãt, eamq; purgationem sequitur congruens animi constitutio, quæ bonum est, quia per
3 eam abstinemus à delictis. In causa moræ purgare est † culpam ex mora contractã re adhuc integra sic eluere, vt eius pœna euitetur, *l. si Stichum in prin. ff. de nouat. l. quoties. ff. eod. tit.* cùm scilicet facit morator, quod facere, vel præstare antea tenebatur. *l. & si post tres. &* ibi fuse *Doctor. ff. si quis caution* & copiose in *leg. si insulam. ff. de verb. obligat.* In delictis purgatiō est Innocentiæ ostensio *l. ut quis reus. ff. de public. iud.* Sic & in *tit. extra de purgat. Canon.* & dicebatur purgari zelotypia secundum naturalem morem, de quo in *cap. consuluisti, & c. seq. 2. quæst. 4.*

4 Purgare etiam † est in delictis pœnam luere pro commissis, donec sit illis congrue satisfactum, vt accidit animabus detentis in purgatorio, vt de pœnis *distinct. vlt. circa finem, & 25. distinct. ca. qualis.* In gestione negociorum purgare est necessarios sumptus, de pecuniis, & patrimonio deducere, vt in *l. liberto §. qui aliena. ff. de negoc. gest.* eo-
5 dem sensu dicuntur purgata ratiocinia. *l. pen. C. de bon. proscript.* † In terminis vero nostris altero de duobus modis, videtur purgatio sumi; Vno quidem, vt significemus per doli purgationem tolli pœnam, quæ ob doli commissionem erat præstanda, adeo vt dolosus perinde vadat impune, ac dolum non admisisset, & negocium æquiualeat, ac si bona fide gestum esset, vt quando dicimus dolum purgari remissione eius, qui dolum passus est, *Menoch. de recuper. possess. remed. 15. numer. 137.* vel rei, in qua dolus erat commissus scientifica traditione; *Angel. in §. præterea verbo alii, numero 26. instit. de act. vel præscriptione 30. annorum,* Idem *Menoch. de recuper. possess. remed. 13. quæst. 10. numero 62. & 70.*

Altero vero vt demonstremus eum, qui dolo fecit luere pœnam suæ fraudis, veluti cum dicimus dolum purgari in contractibus stricti iuris, actione ex contractu; nam luit pœnam sui doli tunc dolosus, rescinditur enim contractus. *l. si quis cum aliter vbi Ias. & alii, ff. de verb. oblig. Ias. in l. si deposit. ff. de re iud. Cagnol. in l. hoc iure. §. fi. de reg. iur.* tantumdem significamus, cum aimus actione doli dolum purgari, *Imol. Bart. & gloss. in l. Acbeius ff. de aqua pluu. arcen.* actio enim doli datur aduersus eum qui fuit in dolo ne ex eo lucretur. *l. 1. in princ. l. non debet, in fin. cum sequen. ff. de dolo,* merito dum cogitur restituere, damnumque emendare per hanc actionem ostẽdimus, purgationem, pœnæ luitionem præmonstrare præsertim cum contra dolosum iuretur in litem. *l. arbitrio. ff. de dolo,* & reddat dolosum infamem *l. non debet. ff. de dolo.* Ne cui autem sit mirũ, quod
6 † dolus purgetur, siue in primo siue in altero sensu purgationem acceperis, cætera delicta quoque purgantur & primo modo purgatur mora, vt supra dictum est, rursus vitium attentatorum, vitium litigiosi, vitium Simoniæ, vitium nullitatis, vitium institutionis, & purgatione facta, cessat pœna relata per *Lancellott. de attentatis part. 3. c. 20. in tit. de purgat. attentatorum.*

Hoc modo purgatur etiam metus, velut per contrarium actum, *Paris. cons. 66. n. 12. & 13. vol. 4. Decis. Pedemont. 142. num. 2. Ludo. Assu. in decis. Lucensi 10.* purgatur, & vltimum spolium *Alex. con. 6. vol. 3. Gabr. cons. 149. n. 12. vol. 2.*

7 Purgatur etiam † crimen læsæ Maiestatis ad euitandam atrocem delicti pœnam. *l. fin. ff. ad l. Iuliam. Maiest.* Purgatur item innocentia Rei mortui. *l. 22. ff. de iure fisci;*

nec non mortui existimatio *l. 1. §. quoties ff. de iniur.* Purgantur, & altero sensu delicta, id est puniuntur, & coercentur, palam est ex *l. ita vulneratus ff. ad l.* Aquiliam vbi reipub. interest delicta puniri in *dict. l. congruit. ff. de offic praesid. in tit. ff. de poenis.* Quibus consequẽs est ad omnem purgationis speciem hanc pertinere, Physica enim purgatio, quę
8 fit ægrotis per medicinas nostri non est negocii sed ad medicos pertinet, Purgatio † etiam spiritualis, quæ per fidei feruorem, per sacramentorum susceptionem, per spem pietatis, per aduersitatum, & tribulantium tollerantiam, de qua 8 *quaest.* 1. *& de conse-*
9 *crat. distinct. 4. cap. non potest, & 15. quaest. vlt. c. vltimo*, Theologis iure tribuitur: Purgatio † canonica, quæ per testes fit, & per iuramentum, de quo in *tit. de purgat. Canon.* est Canonistarum propria: Purgatio quoque, per abolitionem conceditur, de qua in *tit. C. de abolition.* ad iudices criminales spectat. Purgatio igitur doli duplex est, altera qua poenam euitamus, altera qua poenam luimus commissi doli. De prima igitur agentes videamus, quot modis fiat, & primo;

Quaest. 1. Quæro an purgetur dolus per scientiam eius, & patientiam qui circumuentus est & videtur affirmandum ex his, quæ tradunt Doctor & maxime *Ias. in l. sub praetextu num. 2 3. & l. cum donationis in principio Cod. de transact. Dyn. in c. scienti, de reg. iur. in 6. Dec. in l. nemo fraudare*, & ibi *Cagnol. ff. de reg. iur.* scilicet quod volenti, non fit dolus; vt enim qui non reuocat ad animum iniuriam, non dicitur iniuria affectus *l. 1. §. vsque adeo. ff. de iniur. d. c. scienti*, & ita euitatur poena, ideo dicitur purgari vitium exhæredationis per consensum exhæredati *Bart. l. si quando. §. fin. C. de inoff. testam. Alex. in Auth. non licet. C. de lib. praet. Dec. in d. l. nemo Ias. in l. cum donationis. C. de transact. Vasqu. de success. creat. tom. 1. lib. 1. §. 10. num. 130. & sequ.*

10 Verum alia sententia † tenenda est eo argumento, quod purgatio supponit dolum esse commissum: quoniam non entis nullæ sunt qualitates, *§. 1. Inst. de libert. § seruus instit. de inutil. stipulat.* non purgatur mora nisi quando commissa est. *l. etsi post tres. ff. si quis caution. l. 8 ff. de nouat.* vel vitium nullitatis, nisi quando nullitas est sequuta, ita & dolus. Nec refragatur ratiocinatio contraria, tum quia in adductis iuribus non dicitur
11 dolus purgari, sed dolus † non fieri, nemo ait textus in *d. l. nemo*, fraudare videtur eos, qui sciunt, & consentiunt, & in *c. scienti*, & consentienti non fit iniuria, nec dolus. Dd. etiam, & *Ias. in allegatis locis*, ne verbum quidem dicunt purgationis; non habet etiam vim quod de vitio exhæredationis deducebatur si quidem facili distinctione destruitur.

Aut filius ab initio dum fieret testamentum præstitit consensum exhæredationi, & non est proprie purgatio, quia propter consensum non fuit commissum vitium in exhæredatione & ita loquitur *Dec. in d. l. nemo.* Aut ex post facto sequuta iniusta exhæredatione, filius acquiescit, & suo consensu roborat testamentum paternum, & tunc est vera purgatio, quippe cum erat commissum vitium exhæredationis. ita etiam non videtur purgari dolus coniecturis quicquid dicat *Menoch. consilio 98. num. 83. li. 1.* nam vbi capi aliqua coniectura potest, cessat dolus, vt ibidẽ, vt scilicet non censeatur commissus non autem quod purgetur.

Quaestio secunda. Quæro an dolus purgetur per remissionem factam ab eo, qui dolo læsus est, & non videtur purgari ex doctrina *Bartol. in leg. prima, §. vsque adeo in principio. ff. de iniur.* dicentis, quod etiam facta remissione delicti ab eo qui passus est damnum, vel iniuriam non tollitur quominus Iudex pro interesse publico agere possit per *leg. quis laeso. §. qui vacantem. ff. de public. & leg. iurisgentium. §. si paciscor. ff. de pact.* idem *Bartol. in leg. inter omnes. §. recte verbo iuxta hoc quaero. ff. de furt. Angel. Aretin. in §. primo, in gloss. in verbo fraudulose instit. de obligat. quae ex delict. nascun.* ratio videtur, quia non modo læditur ille, contra quem dolus commissus est, sed etiam Resp. cuius ille offensus, membrum est, dicitur læsa, *arg. d. l. iurisgentium. §. si paciscar. l. ita vulneratus. ff. ad l.* Aquiliam.

A contraria tamen opinione non est recedendum per textum in *leg. si quis rationes. ff. de liber. leg. Paris. consilio quadragesimonono, numero quadragesimosecundo, & quadragesimotertio, libro primo, Menoch. de recuperand. possessione remedio decimoquinto, numero centesimotricesimoseptimo, & sequentibus* nam dolus præteritus, id est iam commissus potest tacite, & expresse remitti, & condonari d. loco, vt *d. l. si quis*
12 cautum est, & probant authores. †

Non officit, quod dictum est ex aduerso: *Decius enim in dict. leg. nemo fraudare*

in fine

in fine. ff. de reg. iur. Resp. doctrinam *Bart.* esse dubiam ea ratione, quod ille consentiendo videtur tollere, quod non sit delictum nec enim est furtum, si de voluntate domini rem amouero, cum cesset contrectatio rei alienæ inuito domino §. 1. *instit. de oblig. quæ ex delicto à contrario sensu*, & si non est delictum, Reipublicæ nullum ius est acquisitum. Verum hæc solutio non videtur bene nodum explicare, quoniam militat non in remissione doli, vel iniuriæ, vel delicti, quæ supponit iam delictum esse commissum & ita ius quæsitum Reipub. sed quoniam ab initio ante dolum, vel iniuriam constat de consensu patientis. Alia igitur solutio sit, dolum per remissionē patientis purgari, quo ad eum vt scilicet actione doli agere, vel alia pœna prosequi dolosum non valeat, non quoad rempublicam, quando læsa est. Nam quando duo passi sunt; alter non potest condonare iniuriam alterius, multo minus Reipub. *argumento leg. ius publicum. ff. de pact. dict. §. si paciscar*, & *l. nec ex prætorio. ff. de reg. iur.* limita hanc conclusionem in dolo quem quis passus est per violētiam aduersarii, nam purgatur renūciatio vt per *Suarezz. alleg. 13. n. 9. & 19. & dicemus infra quæst. 1*.

Quæstio tertia. Quæro an purgetur dolus traditione rei, cuius occasione erat dolus admissus, puta venditor dolo deceptus, non solum vendidit, sed etiam rem venditā tradidit doloso emptori, an videatur ratificasse contractum, atque ita dolum remisisse, & pro affirmatiua est tex. in *leg. 2. C. quod met. caus.* Vbi solutio, metum in promittendo adhibitum purgat, & ita actionem tollit, quod metus causa, vt *Saly. & Alex.* ibi, ita hic rei promissæ traditio dolum purgabit.

13 Ex aduerso pugnat, quoniam † verosimile est, quod eodem dolo quo vendidit, eodem deceptus tradiderit rem venditam, vel donatam, confert in simili, quod de muliere, minore, rustico receptum est in iure, nempe quod in quibus casibus contrahendo sibi non præiudicant propter eorum fragilitatem, ita nec renunciando remediis sibi aduersus contractum competentibus, quoniam creduntur eadem facilitate renunciare qua contrahunt, argumento, *l. si iudex circumuento. ff. de minor. Bald. in leg. vltima. §. item simulator in lect. antiq. ff. ad senat. consult. Velleian. Tiraquell. in præfatione l. si vnquam. Cod. de reuocand. donat. numero centesimo, verbo & licet, & verbo item qua ratione*, plane adhibita distinctione omnia ponuntur in pace. Quippe aut traditio est scienter facta ab eo, qui iam certior factus erat de dolo, & locus est primæ sententiæ scilicet censeri dolum purgatum, *argumento dict. leg. secunda*, & quia scienti non fit dolus. *leg. cum donationis. Cod. de transact.* aut est celebrata ab ignorante adhuc dolum, & procedit altera opinio, & ita distinguit *Aretin. in dict. §. præterea numero vigesimosexto, verba alii dixerunt. instit. de action.* & ideo infert ad cautelam, quod agens ad annullandum, vel rescindendum contractum dolosum, facta traditione, exprimat in libello, quod rem tradiderit ignoranter, vt dixit recte *Bartol. in leg. interdum circa medium. ff. de condict. indebit.* cum dolus per traditionem scientificam censeatur purgatus. Et cum ignorantia præsumatur, donec probetur scientia in his, quæ sunt facti *l. 1. cum seq. ff. de iur. & fact. ignor.* & onus probandi incumbit ei qui ad purgandum dolum, asseuerat traditionem fuisse scienter factam.

Quæstio quarta. Quæro an dolus purgetur temporis cursu, ita quod de eo quasi non esset admissus, quæri non possit, & potior videtur sententia negatiua.

Primo ex *l. sicut. Cod. de falsis. per quem tex. not. Bald. in l. querela. C. de falsis*, quod delictum solo temporis cursu non desinit esse delictum quod etiam notat *gl. in cap. cito in verb. multiplicis 1. quæst. 1.* quæ multa ad hoc cumulat.

Secundo quia longinquitas temporis, ne quidem minuit peccatum *cap. non debet de consang. & affinit.* Sed auget, tantoque sunt grauiora crimina quanto diutius infelicem animam detinent alligatam *Tiraquell. de pen. cau. 21* cui conuenit. *leg. inficiando. §. infans ff. de furt.* dicens quod ridiculum est, meliorem iuris conditionem esse propter continuationem furti æstimare.

14 E conuerso, quod vim purgandi dolum habeat † temporis cursus, videtur probari ex *l. si diutino. ff. de pœnis*, sed non facit ad rem, quippe ait leuius puniri delictū ob longi temporis moram non autem purgari in totum, aut remitti.

Secundo fortius vrget. *l. querela. C. de falsis*, in qua crimen falsi cæteraque crimina, viginti annorum exceptione excluduntur, vt definitur etiam per *cap. cum venerabilis. ante fin. extra de exception.* aliaque delicta minori tempore tolluntur, & ex cursu
15 quinquennii adulterium, vt *gloss. magist. in dict. leg. querela*, Ad † conciliandam antinomiam, ego puto distinguendum, aut loquimur de dolo nominato, scilicet quan-

do requiritur in aliquo delicto nominato, vt in furto, in falso, & tunc, obtinet posterior hæc sententia ex iuribus adductis, nam cum post dispositum tempus à lege modo longius, modo breuius per exceptionem crimina tollantur, palam est dolum censeri purgatum. Aut agimus de dolo innominato, quando scilicet deficit, specialis alicuius criminis nomen, & tamen delictum est, prout sumitur *in titulo. ff. de dolo*, & tunc puto dolum purgari biennio per *leg. fin. Codic. de dolo*, vbi olim anno vtili, hodie continuo biẽnio tollitur actio doli, merito videtur cursu duorum annorum facta purgatio. cum ea tamen declaratione, quod si quid ex dolo ad dolosum perueniret, potest actione in factum vsque ad triginta annos conueniri, glossa *in dict. l. fin.* ne cum alterius iniuria locupletetur, argumento *l. non debet cum l. seq. ff. de dolo. l. 1. in principio ff. eod. tit.* Solutio autem argumentis deductis ad muniendam priorem sententiã, non est in abscondito, siquidem vera sunt in his delictis, quæ non sunt momentanea, sed tractum habent successiuum siue perseuerentiam, in eo, vt crimen hæresis, vt matrimonium prohibitum, patet *dict. §. infans.* ibi propter continuationem furti æstimare, aperte dicit textus *in dict. cap. non debet de consang. & aff.* & copiose *Tiraquel. de pœnis, causa 29. num. 5.*

Quæstio quinta. Quæro an dolus præsumptus possit ad instar veri doli temporis quoque lapsu purgari, & vt plenius agamus non de omni dolo præsumpto inquiro, sed primo de illo, qui præsumitur ex inobseruãtia solemnitatis requisitæ in contractu minoris, vel præsumitur ex læsione minoris, qua læsus est in contrahendo, scilicet an purgetur spacio quinquennii iuxta definitionem. *leg. fin. C. si maior factus ratam alienat. habuerit. & l. 1. eod. tit.* & videtur standum à sententia negatiua, vt inquiunt *Paris. consilio quadragesimonono, numero septimo, libro primo Curt. consilio quinquagesimo, per totum Gabriel. consilio decimotertio, volum. 1. Roman. consilio quinquagesimoquinto, Ruyn. consilio centesimoseptuagesimo, numero vigesimonono, libro primo, in primis ex dict. leg. prima*, qua disponitur, vt dolosum contractum in minori ætate gestum, maior factus non possit ratum habere, ergo fortius non confirmabitur per tacitam ratihabitionem, quæ nascitur ex cursu quinquennii, ideo nec purgabitur, & ita à fortiori arguit *Paris. d. cons. 49.* Secũdo in omni dispositione censetur semper dolus exceptus *l. creditor. §. Lucius. ff. mand. cum allegatis à Curtio, & à Parisio dd. consiliis.*

Suffragatur, quod tradit *Ruy. cons. 170.* dicens donationem dolosam à minore celebratam non ratificari ex superueniente ætate,

16 Contrariam sententiam sequutus † est *Menoch. de recup. poss. remed. 15. nu. 178. & 179.* eamque pluribus congestis probat *Simoncell. de decret. lib. 3. tit. 9. num. 34* Cuius opinionis illud est præcipuum fundamentum quod si dolus præsumptus in casu minoris, siue propter inobseruantiam solemnitatis, vel ob læsionem cursu quinquennii nõ purgaretur nunquam esset locus. *d. l. fin.* quippe quia certum est eum, qui contrahit sine solemnitatibus requisitis à iure esse in dolo præsumpto *cap. qui contra iura* vbi *Dyn. de reg. iur. in gloss. & Bart. in l. 1. C. de fid. instrument. & iure Hast. fiscal. lib. 10. Socc. Iun. cons. 69. n. 45. li. 2.* qui dixit hanc esse præsumptionem iuris, & de iure, *Paris. cap. si diligenti nume. 26. de præscript.* & *dict. leg. fin.* in solemnitatibus non obseruatis loquitur sicut est conspicuum, ibi sine decreto, & ibi occasione prætermissi decreti Vide ad hanc quæst. *Virgil. Boccatinum in constit. Marchia. gl. 8. num. 288. cum seq. fol. 144.*

Nec officiunt deducta in contrarium, siquidem vera sunt in dolo vero, non in præsumpto, maxime dicta regula dolus ab omni dispositione, & *c. de quo etiam in d. l.* & ita in eo accipiendum est *cons. Ruyni* 170.

Quæstio sexta. Quæro de dolo præsumpto an purgetur temporis cursu in terminis. *leg. fin. C. vnde vi*, & non purgari consuluit *Ruyn. consilio 41. numero 29. & consilio 204. n. 24. lib. 1. & cons. 150. nu. 17. libro 4. Imol. in l. Celsus colu. pen.* vt ibi refert *Bald. num. 106. ff. de vsucap.* eius forsitan est ea ratio, quam tetigit *Ruy. dict. consilio quadragesimoprima, numero vigesimonono*, quia non est opus purgatione, nam stante etiam præsumptione doli, vel malæ fidei, illa constitutio in fauorem possidentis procederet quia obiectio malæ fidei, vel doli præsumpti, non noceret cum longissimi temporis præscriptio etiam ex mala fide procedat in odium negligentis: est enim odiosa præsumptio, *Dec. in l. fin. de edict. diui Adrian. toll. in pr. Dect. in d. l. Celsus.*

17 Contraria † tamen opinio frequentiori calculo est probata, vt est testis *Bald. in d. l. Celsus num. 106. & seq.* dum multos citauit, & alios plures citat *Didac. in d. c. possessor part. 2. § 8. num. 3. de reg. iur. in 6. Crau. de antiq. tempor. quarta particula 4. part. pr. nu. 20. Ruy.*

parum

partum sibi constans consil. 256. num. 10. lib. 1. consil. 38. num. 20. lib. 2. Soc. iun. consil. 125. numer. 30. lib. 2. Roland. à valle cons. 3. num. 193. cum multis congestis à Menoch. de recuper. possess. remed. 13. num. 70. verb. declaratur.

Secundo dicente durum nimis à *Bart.* sententia recedere, & addit, quod malafides,
& sic dolus præsumptus extinguitur minori tempore, si de titulo apparet, vel non cō-
18 stet de alia antiquiori possessione, Ratio est Commun. sententiæ, quia † 30. annorum
spatio extinguitur malafides & ita dolus præsumptus, *Bart. in d. l. fi. C. unde vi, n. 17.* Cō-
muniter receptus, & de communi non solum est testis *Menoch. d. remed. 13. numero
70. sed Vint. Commun. opin. lib. 2. opin. 167. litt. M.* dicens, quod malafides præsumpta 30.
annis purgatur.

Quæst. 7. Quæro quomodo purgetur dolus præsumptus ex illa regula. Quod se-
19 mel malus præsumitur semper † malus in eodem genere mali. *ca. semel malus de reg. iur.
in 6. l. sicut. § eisdem ff. de accusat. l. non omnes. § barbarus ff. de re milit. Bart. in l. Cassius ff. de
senat. & in l. sæpius in 5. opposit. 3 part. ff. de non oper. nunciat. & in d. § idem,* & videtur pur-
gari pœnitentia, quæ ex honestis, & retro contrariis appareat ex sequentibus enim
rebus in omni casu, maxime vero in his, quæ ad mores attinēt, præcedentia mirum in
modum declarantur. *l. hi, qui vbi Bald. & Doct. C. de adulter. §. vlt. & ibi gloss. in verb. ap-
pareat in Auth. de restit.* & ea quæ par. in 11. mens. & in his actionibus bonis saltem per
triennium perseuerauerit, vt est text. memoriæ præcordiis infigendus *§. primo verb.*
hinc autem nobis in *auth. de Monach.* ibi: Attamen sufficit ad meliorem purgationem
delictorum, & virtutis argumentum triennalis temporis testimonium, quod not. ibi
Angel. & Salyc. qui illum text. facit singularem *in l. si fideiussor. § si satisdatum,* & ibi *A-
lex. & Iason col. pen. ff. qui satisdare cogantur idem Salyc. in l. si minorem col. 2. verb. & ideo, vt
tollam obiecta C. de integ. restit. Lucas de penna in l. princi: et in 83. præsump. Cod. de princip. a-
gent. in rebus lib. 12. Iason,* qui illum tex. solemnem vocat in *l. si priusquam in 14. col. ff. de
non. oper. nunc Dec. cons. 163.* in causa matrimoniali *col. 7. verb. quarto,* non deponit *Tiraq.
de pœnis, causa 29. num. 5. & causa 51. num. 158. & sequent.* vbi prædictis addit tex. à paucis
in eam rem adnotatum in *cap. siquis incognitus 17. quæst. 2.* vbi laicus ignauus non est re-
cipiendus in monasterium nisi fuerit triennio probatus item per illum text. voluit *gl.*
20 *in cap. ad apostolicam,* & ibi post eam Panormitan. de regulat. Neque enim † satis est vt
semel quis, aut vnico actu bonus vir probatus fuerit, sed vt sæpissime, & in pluribus, &
diuersis actibus perspectus, exploratusq; fuerit necesse est. Nam sicut vetere prouer-
21 bio apud *Arist. lib. 1. cap. 7. Ethicorum.* vna hirundo, nec vna † dies non facit ver, quod
vsurpauit *Bald. in l. iura constitui in pr. ff. de legib.* sic nec vnus actus sufficit ad comproba-
tionem emendatæ vitæ, facit. *§. eumq; hoc,* ibi ex multis rerum argumentis, eum gl. ex
qua not. Ioan. Fab. quod ex vnico actu non debet quis iudicare bonum, aut malum
ex dicto prouerbio *Aristot.* Cuius sententiam *Ioan. Bapt. Mant.* vno carmine com-
plexus est.

Ver non vna dies, non vna reducit hirundo.

Vide tamen *Lucam de penna in l. quemadmodum verb. 1. itaque quæritur. C. de agric. & censi.*
vbi in hoc articulo distinguit.

Q. 8. Quæro generaliter dolus præsumpt⁹ quemadmodum purgetur. Resp. ex aliis
22 præsumptionibus innocentiæ, *Burs. con. 94. n. 11. vol. 1.* ratio † videtur, quia vna p̄sum-
tio tollitur per aliam validiorē. *l. diuus. ff. de rest. in integ. Ale. reg. 3. præs. in præsum. 4. Bald.
con. 34. num. 57. vol. 5.* dicens quod qui cupit doli præsumptionem excludere alleget, &
probet aliquam iustam causam, & dolum coniecturis purgāri resp. *Men. cons. 98. nu. 83.
lib. 1. Ancar. quæst. fam. 73.*

Q. 9. Quæro an dolus purgetur per fortuitum casum, exemplum est in *l. si hæres. ff. de
23 nox. act.* Resp negatiue † ex *d. l. si hæres,* quam ibi *Bald.* summat hoc modo. Dolus non
purgatur per casum fortuitū, tradit *Cast. in l. fin. § si ea. n. 3. ff. ad l. Rhodiam de iactu, Berous
cons. 144. n. 9. vol. 1. facit decis. Pedemont. t. 14. n. 5.* Ratio videtur quoniam vnumquodque
debet eodem vinculo, quo ligatum est, vel eodem modo distrahi, quo contractum est
l. nihil tam naturale de reg. iur. l. fi. ff. eod. tit. & Tira. ad multa pulchre inferens *de legib. con-
nub. gloss. 5. n. 20. vsque ad 25.* & prout quisq; contractus est celebratus ita solui debet *l.
prout. ff. de solut.* Dolus erat animo & voluntate contractus *l. dolum C. de dolo, l. 1. ff. de dolo.*
merito non debet casu fortuito purgari, accedit quod cum dolus præcesserit casum il-
lū fortuitū postea sequuturum, videtur dolosus dedisse causam, & ille casus oriretur vt
colligitur ex legibus supra citatis, & p̄batur d. cōcl. *ex l. pe. & l. 1. § recte ff. de vi, & vi arm.*

Quæst. 10. Quæro an dolus commissus in alienatione rei purgetur per eiusdem
rei recuperationem. Et videtur probabilior sententia affirmatiua. Primo per text. *in l.*
sequitur §. item Labeo. ff. de vsucap. vbi depositarius rem depositam vendidit postea du-
ctus pœnitentia, sceleris patrati, redemit eam eodemque statu habuit, siue me Domi-
no ignorante fecerit, siue sciente, est proinde ac si non vendiderit vt ibi etiam aduer-
tit. *Bar. t. ex l. ex hoc edicto. §. alien. ff. de alien. iud. mut. caus. fact.* ibi si quis alienauerit, dein-
de receperit, non tenebitur ex hoc edicto.
24 Contraria † opinio verior est per text. in *l. 1. §. si rem*, vbi *Bart. Bal. & alii ff. deposit.*
si rem, inquit Vlpianus depositam vendidisti, postea redemisti in eam causam deposi-
ti, etiam si sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi, qui semel dolum fecisti,
cum venderes, cui conuenit. *l. ea mente. ff. de furt.* in qua fur esse non desinit licet rem
domino restituerit, nemo enim inquit, *Vlpianus* tali peccato pœnitentia sua nocens
esse desinit, nec non facit *l. pen. ff. de vi bonorum raptorum*, in qua Caius ait nō prodesse
ei, qui vi rapuit ad euitandam pœnam, si ante iudicium restituat rem, quam rapuit. Et
25 inde infertur ad † emphiteutam, qui vendidit rem, siue licentia Domini, & postea
recuperauit an incidat in commissum nihil enim videtur ad euitandam pœnam ca-
ducitatis alienatæ rei recuperatio, vt *d. l. qui ea mente, vt tenet Bald. in d. l. 1. §. si rem. ff.*
deposit., & confirmatur ratione, quoniam ex ipsa alienatione rei, statim videtur do-
mino ius quæsitum, quod sine facto suo, ab eo non debet posse auelli, *l. id quod nostrum.*
ff. de reg. iur. argumento est, *l. quidam. ff. de fideicom. lib. §. Liberi.* qua disponitur, quod si hæ-
res iussus non vendere seruum; alias sit liber, & is vendidit, & recuperauit, non po-
test impedire libertatem, qui semel extitit conditio quod etiam expressum est in *l. ro-*
go. ff. eod. tit. Et in terminis est textus in *tit.* Quid iuris si post alienationem, in vsibus
26 feudorum † dum an hodie autem seipsum alienauerit, siquidem illicite, licet po-
stea recuperauerit, tamen penes eum non remanebit, vt pote domino ad quemcunque
peruenerit, apertum.
Adducta in contrarium pro sententia affirmatiua, sine negocio tolluntur. Nam
quod dicitur in allegatis legibus, sufficit quo ad purgandū vitium rei: non quoad pur-
gandum vitium personæ, *Bart. in d. l. sequitur. § item Labeo*, nam res a depositario alie-
nata, recuperata in eadem causa depositi, desinet esse furtiua, sed depositarius non
desinit esse fur, & ideo in *dict. l. qui ea mente*, dicit Iurisconsult. non desinit esse fur ex
pœnitentia non dicit, rem non desinere esse furtiuam, esset enim contra text. *in §. a-*
liquando instit. de vsucapion. cum concordantib. & gloss. ibi. Ita enim ex hoc edicto
res desinit esse litigiosa si post alienationē recuperetur. & ita purgatur rei vitium non
personæ & propterea sequitur, quod de interitu teneatur. *Bart. in dict. §. si rem*, & ca-
27 sus superueniens non purgat dolum. Prædictæ similem † disputat quæstionem *Bald.*
in l. vlt. nume. 2. C. de iure Emphiteo. vbi late *Iason. nu. 135.* vbi de Emphyteuta alienatam
rem recuperante.
Quæst. 11. Quæro an generali transactione purgetur dolus, ante commissus,
28 & videtur † purgari per *gloss. in l. actione. C. de transact. in verb. transactum* sit, quam
Bald. ibi num. 8. multum extollit & in *l. cum necessitatem. C. de fideicommiss.* reputat singu-
larem *Cyn. Saly & Castrens.* Alex *in d. d. l. actione* Cyn. & *Bald. in l. sub prætextu. C. eod. tit. de*
transact. dicunt enim sub generalib. verbis transactionis contineri, ideoque generali-
ter transigens super actione tutoris, & de dolo transegisse videtur, nec vim habet. *l. Au-*
relius. §. cajus cum alius titiatis in gloss. siquidem procedunt in legatis, & aliis relictis vltimæ
voluntatis, quæ præsumuntur relinqui propter benemerita, *l. nec aduersus. ff. pro socio*, in
doloso autem nullum meritum est, imo demeritum, iure igitur ad odibiles perso-
nas inquit Bal. non adaptantur verba legatorum. *l. Lucius Titius. §. Lucius Titius demum*
ff. de l. 2.
In contractibus autem onerosis, nec meritum, nec demeritum consideratur.
In contrarium est text. *in d. l. actione*, ibi nisi specialiter, item *d. l. tres fratres. ff. de pact.*
vbi in generali diuisione, in qua dictum erat, nihil remansisset commune, & tamen
datur actio doli, nec censetur dolus purgatus, nec valet responsio *Bald. in d. l. actione,*
num. 8. scilicet, quod ibi dolus fuisset in ipso facto diuisionis, non in gestione nego-
ciorum præterita, nam ex lectura ipsius contextus: apparet esse falsum in illis verbis
præcipue, sed postea dno cognouerunt pecuniam auream, &c. neque enim dolo sunt
inducti duo fratres absentes ad transigendum, vt supponit Bald. dicens dolum fuisse
in ipsa pactione,

Tertio

Tertio suffragatur, quia ab omni dispositione censetur dolus exclusus *l. creditor.*
§. Lucius. ff. mandat. Quarto confert quia sub generali concessione, non veniunt, quæ
quis non erat verisimiliter concessurus si specialiter fuisset interrogatus, nemo autem
dolum remissurus videtur, si de illo fuisset particulariter interrogatus. Quinto, quoni-
am communis opinio est aduersus glossam in *d. l. actione*, vt testatur *Alciat.* ibi *num. 38.*
& copiose *Rol. cons. 49. num. 58. vol. 1.* vbi declarat ex mente *Socc. consil. 72. & cons. 150. &*
29 *cons. 190. vol. 2. & cons. 92. vol. 4. Paris. cons. 88. col. 1. vol. 1.* Sed *Iason. d. l. actione* † *numer. 21.*
priorem opinionem vno casu veram esse putat, scilicet quando in transactione es-
set remissa quæcunque actio competens, censetur enim specialiter dolus remissus,
licet non indiuiduo, & ita inquit esse de mente *gl.* ibi ex iurib. per eam adductis, non
quod velit constituere differentiam inter contractus & vltimas voluntates, sed di-
uersitas consistat in modo transigendi siue liberandi. Vt scilicet tam in contracti-
bus, quam in vltimis voluntatib. si remissa sit quæcunque actio, credatur remissus
dolus; alias nec in istis, nec in illis generali remissione videri dolum purgatum, sed
& huic declarationi obstant, tertia & quarta argumentatio, refragatur etiam quod
verbum specialiter in *d. l. actione* stat pro expresse, & pro specie, vel indiuiduo, vt ac-
cipitur *in l. 1. ff. de officio eius, in §. cumque hoc Deo in verb. specialiter*, & gloss. interpreta-
tur, expresse, licet *Alciat.* ibi pro specie interpretetur; sed nec est specialis remissio
illa, quæ est facta de quacunque actione sed generalis. Quare videtur ita concluden-
30 dum aut dolo est facta transactio, quia † fuit inductus dolo ad transigendum, & non
purgatur dolus, nisi specialiter de ipso sit transactum per *d. l. actione Alciat. num. 58.* di-
cens ita esse de mente Doct. Aut dolus est, in ipsa administratione commissus, & po-
stea de negociis gestis, est facta generalis transactio, & non videtur dolus purgatus ex
communi Dd sensu contra *Accurs. in d. l. actione*, & ita procedunt rationes supracitatæ
pro opinione negatiua, & conclusio sit dolum speciali transactione censeri purgatũ,
quando scilicet nominatim de ipso cautum sit, declara, vt per *Roland. d. cons. 49. num.*
58. vol. 1. scilicet quando adest aliquid ei, qui dolum commisit, sed si nihil apud eum
remansisset, censetur dolus remissus & purgatus *Dd. in d. l. actione, & Socc.* multis con-
siliis a Rolando citatis *Bald. in l. sub prætextu. num. 14. C. de transf.* aliam distinctionem fa-
cit. Vide *Iodoc. de patrocin. pupill. in tit. de tutor. & curat. libert. num. 16 & num 17.* vbi etiam
distinguit.

Quæst. 3. Quæro dolus in expulsiua quemadmodum purgetur per restitutio-
nem rei in qua dolus erat commissus; nempe, qui dolose spoliauerat, rem spoliato re-
stituit, plane sunt huius quæstionis tres inspectiones.

Prima an sit necessaria restitutio rei ita quod renunciatio facta à Domino, qui vim
passus est non sufficiat.

Secunda an restitutio purget dolum, quo ad ipsam rem, vt scilicet non sit ampli-
us vitiosa.

Tertium an purget dolum quo ad personam, vt scilicet violentus spoliator
nequeat appellari.

Et quoad primum videtur dicendum renunciationem siue remissionem vale-
te ad purgandum argumento. *l. 2. C. quod met. caus. & l. si ob turpem. ff de cond. ob turpem*
31 *caus.* † Contrarium probat *Suarezz. alleg. 23. num. 9. & 10. ex mente Bart. in l. cum te quæst.*
2. Co. quod met. caus. vbi dicit, ꝙ spoliatus est ante omnia restituendus, nec potest obiici
aliqua exceptio. *l. momentanea C. vnde vi, & l. 1. C. si per vim*, vel alio modo, hoc est verũ
si agitur possessorio, vt ibi, sed si agitur petitorio, vt actione quod met. causa, potest
obiici exceptio quod ille metus est purgatus per aliquem alium subsequutum, vel per
expressum consensum, sentit ergo famosè *Bart.* quod interdictum vnde vi non pur-
garetur per expressum consensum postea subsequutum & ita actus, qui post spoliatio-
nem interuenit etiam consensum inducens vel renunciationem non purgat violen-
tiam, de quibus verbis *Bart. ait Suarezz.* fecit maximum festum viua voce disputando
& eius sententiæ assertorem dicit *Innocent. in cap. super hoc de renunciat. col. 2. verb.* non
32 neco ipso: vbi respond. *ad l. d. 2. & l. si ob turpem*, procedere dicit in † vi compulsiua, in
qua adest aliqualis cõsensus, sed expulsiua nullũ habet in se cõsensum, nec sunt vicinę
spoliatio, & renunciatio, sicut promissio, & datio, & solutio habet se ad promissio-
nẽ, vt executio, & ideo tendens ad implementũ promissionis meticulosę, facilius pur-
gat vitiũ ꝓmissionis turpis, vel factæ metu. Sed renũciatio nõ est cõiuncta spoliationi,

tamquam ſi eſſet eius executio, cum altero reſpectu fieri poſſit, & hinc infertur ad Doctrinam *Bald. in l. domus mea. ff. de ſeruit. Vrban. prædr.* quod ſi vna vniuerſitas remiſit alteri iniurias, & inuaſiones non videtur remittere damna, & intereſſe, vt per *Dyn. in l. non ſolum. ff. de iniur.* & plenius *Suarez. d. alleg. 23. num. 12. verb. ſexto addo.* Quoad ſe-
33 cundã inſpectionem, purgari vitium violẽtiæ, nempe reale per rei ablatæ † reſtitutionem, probat, & ait eſſe de mente omnium *Suarez. d. alleg. 23. num. 12. ex doct. Innocent. in d. cap. ſuper hoc*, dicens, quod per nullum actum, nec conſenſum purgatur vis, niſi per actum ſimilem, qui eſt reſtitutio; Sed vltra eos, eſt apertiſſimus tex. *in §. aliquando etiam inſtit. de vſucap.* ibi res vi poſſeſſa, ſi in poteſtatem Domini reuerſa fuerit, vſucapi poteſt; quia hoc modo purgandum eſt rei vitium, id quod extenditur, etiamſi in poteſtatẽ quaſi Domini reuerſa fuerit, puta tutoris: Nam qui ſpoliauit pupillum reſtituit eius tutori, vel etiam creditoris, cui res aliena fuerat obligata, vt gl. & *Dd. in d. §.* aliquando; extenditur etiam ſi res illa ſit in poteſtate Domini quaſi reuerſa, vt in *l. ſequitur. §. idem Labeo, & §. tunc. ff. de vſuc.*

34 Circa tertiam inſpectionem † opinio negatiua videtur probanda per textum *in d. l. qui ea mente ff. de furt.* vbi fur niſi reſtituat non deſinit eſſe fur arguendo à fure ad violentum poſſeſſorem, quod argumentum valet. *§. furtiua quoq; & §. aliquando inſt. de vſuc.* confert etiam tex. *in l. pen. ff. de vi bon. rapt.* in qua non fugit pœnam raptoris, qui ante iudicium rem reſtituit.

Quæſt. 14. Quæro quando dolus ineſt liberationi an purgetur per liberationem poſtea ſequutam.

35 Hæc † quæſtio bifariam poteſt intelligi. Primo ſi is, qui fecit liberationem fuit dolo inductus ad faciendam illam.

Secundo ſi is, cui fit liberatio puta ratione adminiſtrationis præteritæ aliquid retinet de adminiſtratione prædicta, & non reſtituit & vtroque caſu reſpondendum eſt dolum, non purgari, de primo dixit *Bald. in l. actione quæſt. vlt. C. de tranſact. Alciat. ibi. num. 38.* vbi limitat quando nominatim eſſet ille dolus remiſſus, & ratio eſt, quia tunc dolus fit ſcienti, & ideo vere dolus non eſt, & propterea dicitur largo modo remiſſio. *c. ſcienti, vbi Dyn. de reg. iur. in 6.*

Quoad ſecundum reſpondet *Socc. conſ. 72. num. 2. vol. 3. & conſ. 159 num. 19. vol. 4. Par. conſ. 58. col. pen. vol. 1. Roland. conſ. 49. nu. 59. & 60. vol. 1.* & allegat rationem ex mente Doctor. quia, cum adminiſtrator ille habeat apud ſe reliqua, & non reſtituat, illa liberatio ſapit dolum de præſenti, & de futuro, ſiquidem talis adminiſtrator dicitur eſſe in dolo, & propterea liberatio habet cauſam doli permanentem, vt dixit *Soccin. d. conſ. 72. & ante eum Bald. in l. ſub prætextu la. 2. in fi. Codic. de tranſactione.* vbi inquit quod in *l. tres fratres. ff. de pactis*, per generalem diuiſionem dolum non eſſe purgatum; quia vnus ex fratribus ſubtraxerat res quaſdam, & cum non reſtituiſſet; dolus ille habebat cauſam permanentem, & ſic inerat tranſactioni, nimirum ergo, ſi non purgatur ex ea.

Quæſt. 15. Quæro quemadmodum purgari poſſit dolus in cauſa turbatæ poſſeſſionis commiſſus? Reſpond. ex probatione iuſtę alicuius cauſæ, ita turbandi, & agen-
36 di, nam iuſta † cauſa dolum extinguit, & per conſequens pœnam ſubactionis tollit, *Bald. conſ. 58. quidam eſt accuſatus in fine lib. 5. Corn. conſil. 205. numer. 7. lib. 2. Menoch. de retin. poſſeſſ. remed. tertio numer. 621. verb. dolo hoc ipſo*, Cauſæ autem iuſtæ excuſantes à dolo perturbationis multæ ſunt.

Prima eſt, cum accuſatus probabiliter credit poſſeſſionem ſuam eſſe, & ſe iuſtè poſſidere. *l. 1. §. ſiquis ideo. ff. ne vis fiat ei. Soc. Sen. con. 131. col. 4. ver. amplius li. 1. Dec. con. 565. in fin. Crau con. 18. n. 9. & conſ 280. col. pen. ver. ex quibus.*

Secunda accuſatus de turbata poſſeſſione probat ſe ex cauſa amicitiæ vel familiaritatis, vel ſolatii poſſeſſionem ingreſſum. *Corn. conſ. 100. nu. 26. in fi. lib. 1. & con. 280. num. 9. lib. 4.*

Tertia eſt, cum quis ingreſſus eſt ratione iuris, quod in poſſeſſione illa habet, vt eſt Socius, qui ingreditur poſſeſſionem rei communis. *Plotus in l. ſi quando. num. 313. C. vnde vi. Alexand. conſil. 103. num. 12. verb. quod autem lib. 1.* vbi limitat, niſi ſocius exceſſerit terminos, qui ſocietati conueniunt, vt puta ſi totam rem occuparet. Quarta cauſa eſt, cum quis ex mandato alterius ingreſſus eſt poſſeſſionem *Pap. in for. libel.* pro turbata poſſeſſione in verbo animo.

Quinta cauſa eſt, cum is qui accuſatus eſt oſtendit ſe virtute contractus ingreſ-

ſus

fum fuisse, possessionem illam, *Corn. conf. 205. nu. 7. lib. 2.* ratio est, quia non videtur habere animum turbandi, sed vtendi iure suo, & illud conseruandi *Menoc. d. remed.* 30. *n.* *631. verb. quinta causa*, vbi per plures sequentes numeros declarat hanc causam, nunquid obtineat locum vbi contractus erat nullus, aut inualidus, Sexta causa est, cum quis ex licentia à iudice legitime concessa ingreditur, & occupat, *Bald. consil.* 58. *verbo præterea, vbi quis lib. 5.* quod videtur valere & si decretum esset iniustum, sed declara, vt per *Menoch. num. 64. & sequent.* nisi decretum esset nullum, aut defectu solemnitatis, aut defectu iurisdictionis. Septima causa iusta est, cum hæres, vel legatarius vel alter ex licentia concessa à testatore. *l. igitur. §. potest. ff. de lib. causa*, declara, vt per *Menoch. d. loco num. 645. & sequent.*

Octaua est iusta excusationis causa, quæ prouenit à publica fama; vt puta fama est, rem, siue possessionem spectare ad ipsum accusatum, *Bald. conf. 289. lib. 4.* Nona, cum prælatus occupat bona sui antecessoris, quem ignorabat proprio nomine possidere, cum in dubio Ecclesiæ, acquisita præsumantur, *Menoc. d. loco nu. 649. in remed. 9. de recup. possess. num.* 131. Decima est quæ prouenit à sententia lata in petitorio ad fauorem accusati, qui si est ingressus virtute illius sententiæ latæ in petitorio, excusationem meretur, cum sententia illi obiici possit, *Menoch. dict. remed. 3. quæst. 74.* Causa vndecima est, cum accusatus est protestatus, se eam possessionem ingredi causa seruandi ius suum, nam tunc excusatur, ex quo cessat animus turbandi, *Pract. Papiens. in form. libell. pro turbat. possessione in verbo animo num. 1.* si modo eam protestationem aliquo iure comprobauerit, ne videatur fictitia, & simulata.

Causa duodecima est cum actus ipse in possessione factus, non infert occupationem, vel turbationem possessionis, velut si quis simpliciter seminaret, vel vites putaret, nam hi actus, cum de se boni sint. & vtiles possessori prædiorum, nisi aliud addatur, non inferunt turbationem, *Gulielmus Perusinus inter consilia criminalia diuersorum consil. 37. libr. 1.* ibidem *Cassal. consi.* 58. *Menoch. d. remed. 3. numer 652.* vbi declarat prædictas causas toties excusare, quoties probatum fuerit, quem eam ob causam adductum fuisse ad ita turbandum, vt per *Corne. consi. 33. numero vigesimo secundo. & consilio 280. numero 6. libr. 4. cum aliis prope innumeris ibi citatis*, vide igitur *Menoch. d. remed. 3. à num. 626. vsque ad num. 663. & ad quæst. 72.*

Quæst. 15. Quæro an decretum iudicis vim habeat purgandi dolum in actu in quo interpositum est, & videtur negandum argumento a simili, nam sententia lata in fauorem possessoris malæ fidei non purgat ipsius malam fidem, *Balb. in tract. præscription. in 2. par. tertiæ partis princip. verbo, quinto quæro*, vbi Alexand. *consilio 75. visis, & ponderatis colum. vltim. & volum. 4.* alioqui graues authores citat huius sententiæ assertores.

Contrarium sentiunt fere omnes ex trita illa regula in foro, quod decretum fa-
37 cit cessare omnem præsumptionem † doli, vel fraudis. *Bartol. in leg. prima, per illum textum. Codic. de prædict. Decurt. libro decimo.* Bald. *in cap. 1. colum. vltim. de confirmat. vtili, vel inutili* Abb. *in cap. cum causa colum. 2. de emption. & vend. Castrens. consilio centesimo septuagesimo quarto, contra superius libro primo.* Paris. *consilio 39. numero vndecimo, & decimo quinto, libro quarto. Curt. Iun. consilio 69. in fin. & consilio 118. colum. 3. in princip. Natta consilio 631. numero vigesimo sexto, libro tertio. Roland. à Valle consilio 90. libr. 1. numero vndecimo. Cephal. consilio 207. libro secundo. cum aliis citatis à Simoncell. de decretis libro tertio, titulo septimo, numero quadragesimo quinto*, & hinc infertur, quod licet in donatione insinuanda sufficiat præsentia iudicis, qui det licentiam Notario scribendi dictam donationem in actis. *Cyn. in leg. vltim. Codic. qui admitti Ioan. Fab. & Aret. in §. primo instit. de donat.* vbi dicunt communem opinionem, & ibidem *Rimin. Iun. numero centesimo nonagesimo sexto. Iason. consilio vndecimo volum. 1. Gabriel. de donat. conclusio 1. numero 5. Clarus* asserens de communi in *§. donatio quæst. vigesima quinta verbo.* Item quæro, cum aliis pluribus congestis à dicto *Simoncello libro secundo, titulo sexto, numero sexagesimo septimo.* Fallit quoties consanguinei, vel alii contra dicunt donationi, dicentes fieri eam per ebrietatem, fraudem, facilitatem, metum, vel errorem, nam tunc debet interponi decretum, *Bald. in l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procons.* & leg. *Simoncell. dicto loco numero 68. Vergil.* Boccac. *in constitut. Marchiæ gloss. 5. numero 15.* ea ratione, quia decretum iudicis purgat omnem dolum. Non obstat contrarium, soluitur enim, vt arbitror, quia si post latam sententiam in fauorem malæ fidei possessoris

legitime constet de ipsius mala fide ab initio sententiæ, non facit eum bonæfidei, cum malafides tanquam consistens in animo sit facti, & sententia quæ facti sunt non possit immutare, sed si essemus in dubio, per authoritatem rei iudicatæ, præsumeretur bonæfidei, ita decretum facit cessare omnem præsumptionem doli sed si cōstaret ab initio fuisse dolum interpositum, puto quod decretum non purgaret quemadmodum in simili est in causa decretum, vt cōtractus minoris credatur, in vtilitatem eius gestus potest tamen probari contrarium, & rescindi, velut *in l. ff. de reb. eorum.*

Quæst. 17. Quæro an dolus purgetur iuramento, & non purgari probatur ex his, quæ tradunt *Doct. Bart. Castren. & alii in l. 3. C. si minor maiorem se dixerit.* vbi si minor dolo inductus dixerit se maiorem & iuramento firmauerit, non propterea purgatus cēsetur ille dolus, ideoq; competit † restitutio minori. *Afflict. decis.* 393. *Curt. Iun. cons.* 118. *n. 9. in fin. Cephal. cons.* 142. *lib. 1.*
38

Secundo quia si concederetur ista purgatio nihil facilius esset quam euitare pœnam doli, cum dolosus factus esset iudex, & testis in causa propria contra *l. nullus. ff. de testib. & l. omnib. C. eodem.*

Tertio cum dolus sit ab eo probandus, qui allegat. *l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat. l. dolum C. de dolo cum vulgar.* aut probauit, & non est locus iuramento. Aut non probauit, & Reus est absoluendus, valet enim argumentum à sufficienti partium enumeratione §. 1. *cum ibi not. instit. de obl. quæ ex quasi contractu.*

39 Contraria sententia † est magis probanda, prout eam probat *Cauolla cons. crimin.* 424. *num.* 11. & 12. *Mars. in Rub. ff. de probat. n.* 222. *Siluan. cons.* 7. *n.* 28. *Ancharan. quæst.* 78. *n.* 8. & 9. *Bursat. cons.* 49. *n.* 25.

Ratio est quia dolus in animo consistit, qui soli Deo est notus, iuxta illud scrutans corda, & renes Deus, ideo statur eius iuramento, *Angel. in l. plagii. C. ad l. flauiam de plagiar. argumento. l. Marcell. ff. rerum amot. l. præsenti. C. de his, qui ad eccles. confugiunt,* facit. *ca. 1. cum seq. de purgat. canon.*

Exemplum erit fecit, aliquis actum illicitum de iure communi, & non apparet, quod fuerit verè per errorem, non constat etiam quod vere faceret dolose, sed dubitatur errauerit nec ne, tunc in dubio præsumitur in dolo, nisi probetur contrarium, quod errauerit. Argumentum *in d. l. plagii ex mente Iacobi Butrig. per l.* 11. *C. de Suar.* Sed qualiter probabitur, quod fecerit actum illicitum potius per errorem, quam dolo, certo suo iuramento per ea, quæ dicta sunt, intellige modo concurrant aliquæ coniecturæ, ex quibus non leuiter probetur errore doctum fecisse, non dolo *Cap. d. cons.* 24. *num.* 12. vbi affert aliquas coniecturas, quæ possunt interdum esse tam validæ, vt per se valeant sine iuramento ad faciendam purgationem doli, vt per *Ancaran. d. quæst.* 78 & *Menoch. cons.* 98. *num.* 83. *lib. 1.* Contrariis vero non est arduum satisfacere, & ad primum aperta est solutio, quia est verum, quod iuramentum minoris non debet purgare dolum aduersarii, maxime cum dolus censeatur semper exceptus à iuramento. *c. quintauallis,* & ibi not. omnes *extra de iure iur. c. quamuis de pact. in 6. c. cum contingat ext. de iur. iur.* & infertur ex hoc, quod filia renuncians hæreditati paternæ, & iurans se esse maiorem, quæ vere non est poterit in integrum restitui *Castrens. cons.* 455. *num.* 5. & 6. nam videtur à patre dolo inducta, cum melius scire potuerit, ætatem, quam ipsamet filia.

Ad secundum solutio sit, quod non est nouum in iure, vt in dubiis causis pars in-
40 terdum † fiat iudex in causa propria mediante suo iuramento, vt in *l. admonendi, ib.* sæpe enim. *ff. de iur.* vbi *Bart. Ias. Ripa. & omnes, & cap. fin. §. fin.* vbi Canon. & maxime *Soccin. extra de iur. iur. in tit. de pur. Can.*

Ad tertium respondeo, partes non esse bene enumeratas, merito igitur argumentum concidit, datur enim medium inter illa duo, nimirum quando est aduersus reum aliqua præsumptio, vel coniectura. *d. c. fin. de iur. iur. gloss. in d. l. admonendi, & ibi Bart. ab omnibus approbatus col.* 2. *num.* 12. *verb. sumus expediti,* nam ex ea sola non potest condemnari. nec interim videtur dignus absolutione, & proinde datur iuramentum purgationis dd. iuribus.

Sequitur, vt ad aliam purgationem doli transeamus, quæ punitionem, siue luitionem pœnæ significat, vt ostendimus in principio huius cap. Ea vero est duplex, nam interdum purgatur dolus actione ex eo contractu. Aliquando purgatur actione doli *Roman. l. actione, numero 3. Codic. de transaction. Imol. gloss. Bartol. & alii in leg. Actius. ff. de*

aqua

aqua plun.arcend. vel actione in factũ sc. quando est inter illas personas, quæ ratione reuerentiæ, vel dignitatis, actione doli non possunt conueniri. *d.l.non debet.*

Quæst. 18. Et sane quæri potest an dolus actione ex eo contractu purgetur, an
41 actione doli, vel actione in factum, & resp. non parui referre. † Nam si dolus purgatur actione ex eo contractu, actio illa absolutè transit ad hæredem dolosi, *Cagn. in l. hoc iure. §. in contractibus. numero 2. verb. & ita intelligi*, vbi reddit rationem, quia natura contractus est, vt actiones ex eo descendentes ad hæredes transeant, & si nihil ad eos peruenerit. *l. curatoris. C. de negoc gestu. l. 1. cum gloss. C. de hæred. tut. Sebast. Med de fortuit. casib. part. 1. quæst. 10. num. 43. per Angel. in l. au. §. hac actione. num. 1. ff. ne vis fiat ei*, & condemnatum ex illa actione ex contractu, non sequitur infamia, nisi sit ex illis contractibus, in quibus condemnatus efficitur infamis, vt pro socio, tutelæ, mandati, depositi. *l. 1. ff. de his, qui not. infam.* Sed vbi dolus purgetur actione doli, tunc illa actio non transit ad hæredes, nisi lis fuerit prius cum defuncto contestata, *Bald. in l. ex deposit. ff. de act. & obligat. Cagnol. d. §. in contractibus. num. 2.* Veluti nisi ad hæredes aliquid ex dolo defuncti peruenerit, aut dolo malo fecerit, ne perueniret. *l. itaque cum l. seq. ff. de dolo. Cagnol. loco proxime citato. num. 1. & 2.* insuper condemnatus subit infamiam. *dict. leg. non debet*, & aduersus eum iuratur in litem. *l. arbitrio. ff. de dolo.* Agentes autem de primo purgandi modo, dicimus dolum purgari exceptione vel actione ex eo contractu duplici de causa, prima quidem quando dolus incidit in bonæfidei contractibus, nam cum iste dolus, contractus huiusmodi non annullet, vt copiose diximus supra *lib. 2.* quando de dolo disseruimus, altera vero, quia dolus siue incidens, siue dans causam, commissus sit in contractu stricti iuris *Cagn. in d. § in contractibus. numer. 2.* etenim nunquam contractum annullat ipso iure. *l. si quis cum aliter, & ibi Dd. ff. de ver. obl.* & ideo cum contractus valeat competit actio, vel exceptio, & proinde cessat actio doli, cuius rei occasione,

42 *Quæst.* 19. Quæro an cum dolus purgatur, siue punitur ciuiliter actione † ex contractu possit etiam puniri criminaliter, & non puniri constans videtur omnium opinio per *l. eleganter in 1. ff. de dolo Bald. cons. 15. ad euidentiam lib. 1. Castrens. consil. 411. vol. 2. lib. 1 Cranet. consil. 6. numer. 105. & consil. 280. col. 3. vers. postremo. Roland. 75. numero 32. volum. 1.*

Ratio videtur quia vbi alia potest actio competere, ibi denegatur actio doli tamq; subsidiaria. *l. 1. §. merita & §. sequent. ff. de dolo*, & infertur ad vsurarium, vt scilicet puniri criminaliter non possit propter vsurariam prauitatem, siquidem repeti possunt vsuræ actione ex eo contractu scilicet per condictionem indebiti. *c. nihil de vsur. Abbas con. 34. in fin. lib. 1. & cons. 81. lib. 1. in fin. Rol. d. consil. n. 32.* vel agi potest ex contractu, vt declaretur nullus & vsurarius, & ita aliud competit remedium. *Men. de arbit. cent. 4. casu 398. num. 19. & 20.*

43 Contrariam sententiam sequutus † est *Menoch. proxime citato loco.* vt scilicet etiam criminaliter possit puniri, nam ex mente *Coccialupi in l. cunctos populos.* distinguit duos casus.

Primus est quando dolus stat in finibus contractus, & materia non est apta natura sua ad crimen inducendum, vt videtur materia emptionis, locationis vel depositi, & procedat prima opinio:

Secundus casus est, quando dolus non stat in finibus contractus, & materia apta crimen producere, & tunc potest non solum ciuiliter, sed etiam criminaliter agi, exemplum est in materia vsurarum, quippe quia est contra canonum præceptum, & illam exercens incidit in pœnam Canonicam, præsertim cum in vsuris, furtum quodammodo reperiatur, & propterea infert Menoch. *aduersus Doctor. d. casu 398. num. 19. & 20.* quod vsurarius poterit etiam criminaliter puniri, nam licet in vsuris debitis ex conuentione adsit debitoris consensus, & scienti non fiat dolus: *cap. scienti de reg. iur. in sexto.* siquidem hæc voluntas, & consensus debitoris impedit ipsum ne agat contra fœnerantem, non tamen tollit ius fisci quin pro interesse fisci valeat illum fœneratorem punire; vt placuit *Bartolo in l. 1. §. vsque adeo ff. de iniur. & in l. inter omnes. §. recte numero primo de furt.* Angel. *Aret. §. 1. numero. 5. institution. de obligation. quæ ex delicto nascuntur. Dec. & Cagnol. in l. nemo fraudare. ff. de regul. iur. Marsil. singul. 22.* incipiente; confessio. his præterea adde; quod non est inutile; quod dolus circa possessionem

commiſſus, purgetur & ipſe per actionem ex contractu perſoluta ſcilicet æſtimatione
rei *Iaſ. in l. in depoſiti num. 9. ff. de re iud* & ibidem *nu.* 8. inquir, quod huic ita perſoluen-
ti æſtimationem debeant ab aduerſario cedi actiones ne bis idem haberet, alias poſ-
ſet non exigere, & ita bis habere.

44 Relinquitur modo ex ordine, vt ad illam purgationem doli veniamus, quæ fit †
per actionem doli, quæ verba, purgari per actionem doli, ipſum dolum ſignificant, vt
interpretatur, *Caſtrenſ. in l. curatoris. C. de neg. geſt.* & refert, *Cagnol. in d. l. hoc iure. §. in con-
tractibus. num. 2 ff. de reg. iur.* agitur de dolo, quia nulla alia competit actio. Planè aliena
eſt hæc interpretatio a proprietate illius vocis purgare, etenim eſt verum; quod actio
doli præſtatur, vbi nulla alia conceditur. *l. 1. §. merito cum ſimil. ff. de dolo*, ſed tamen nihil
commune, ad id quod quærimus ſignificandum, & verior eſt interpretatio ſupra à
nobis data, vt ſoluere, ſeu pendere, vel luere pœnam commiſſi doli demonſtret, id
quod fit manifeſtum ab effectu, nam per actionem doli redditur doloſus infamis, pa-
titur iuramentum in litem, declaratur nullus contractus, vbi dederit cauſam bonæ fi-
dei, & cogitur ſtare contractui doloſus, ſi nolit is ratum habere, qui deceptus eſt, amit-
tit ratione doli omnia priuilegia, & aduerſus doloſum actione doli cõuentum, omnia
45 iura clamant, hæ profecto pœnæ ſunt, ne quidem leues. † Purgatur etiam dolus a-
ctione in factum, vt in contractu geſto per dolum à patre cum filio. *Corn. in l. ſi ſuperſti-
te. C. de dolo*, quod obtinet in omnibus parentibus. *d. l. non debet ff. de dolo*, extenditur ad
patronos. & libertos, ad plebeios, & conſulares; ad viros honeſtæ, & integræ opinio-
nis, & luxurioſos. *d. l. non debet*, & ex hoc non ſequitur pæna infamiæ, vt ibi expreſſum
eſt, & nos copioſe diximus ſupra in *c. de action. doli.*

46 Purgatur † inſuper dolus ceſſante ciuili actione per actionem ſtellionatus quæ
criminalem pœnam irrogat iudici arbitrariam *l. 1. & 2. & 3. ff. de crimin. ſtellion. Menoch.
de arbitr. iud. cauſ. cent. 4. caſu 382. num. 5.*

Si itaque dolus cauſam dedit contractibus bonæ fidei, quoniam tunc reddit eos
47 ipſo iure nullos, & ita non poteſt dari actio ex eo contractu, dolus purgatur per † acti-
onem de dolo, *Cagnol. in d. §. contractibus. num. 1. l. 1. & l. eleganter. ff de dolo*, vbi Bartol. *in
numer. 4.* in cæteris quoque caſibus, in quibus dolus commiſſus eſt, & non
tranſit in ſpeciale nomen delicti vt furti, falſi, adulterii, pur-
gatio fit eadem actione doli.

QVARTI LIBRI FINIS.

LIBER

LIBER QVINTVS,

IN QVO DE COGNATIS DOLI,

Nempe,

DE CVLPA, DE FRAVDE, DE Mendacio, de Perfidia, de Calumnia, de Malafide, de Mora, de Simulatione differitur.

De Culpa, Cap. I.

1 *Doli comites, & affines, sunt Culpa, Fraus, Mendacium, Perfidia, Calumnia, Mala fides, Mora, Simulatio.*
2 *Culpa sæpe pro dolo sumitur.*
3 *Culpa latissime sumpta, dolum quoq; continet.*
4 *Promittens præstare damnum, quod culpa serui sui contigerit, tenetur etiam pro dolo, veluti pro furto.*
5 *Accusans in libello Titium, quod hominem culpa occiderit, recte agit, & procedit libellus, quia culpa dolum includit.*
6 Dolus *sub culpa tamquam species sub suo genere comprehenditur.*
7 *Culpa dolum continens, ab aliis dicitur latissima, ab aliis maxima culpa appellatur.*
8 *Culpa, velut genus, habet duas species, dolum, & culpam in specie.*
9 *Culpa à Dolo distincta, quomodo definiatur.*
10 *Casus fortuitus, qui sit, & quot modis cõtingat.*
11 *Culpa, multa definitiones, ex Dd.*
12 *Culpa est nauigare sine magistro Nauis, vel tempore ventorum, vel nimis onerare equum conductum, vel nimio itinere vti, vel agrum non colere.*
13 *Definitio Culpa, ex authore.*
14 *Quot sint species Culpæ.*
15 *Culpa in faciendo, & in omittendo.*
16 *Quot sint doli mali diuisiones, tot fermè sunt Culpa distributiones, siue partitiones.*
17 *Culpa diuisio data à* Bartol. in l. quod nerua. ff. deposit. *an sit probanda.*
18 *Graduum distinctio, non inducit distinctionem specierum, & probatur exemplis.*
19 *Comparatiuum poni pro positiuo.*
20 Alia *Culpa Diuisio, qua examinatur, & probatur.*
21 *Culpa leuissima quomodo separetur à Culpa leui.*
22 *Culpa latior, cum lata culpa confunditur.*

1 VPERIORIBVS libris de Dolo quantum fuit in nobis diligenter egimus, qui cum numquam solus prodire soleat, sed cum † Affinibus, & Cognatis, quasi Rex Satrapis suis magnificè comitatus incedere, nempe Culpa, Fraude, Mendacio, Perfidia, Calumnia, Malafide, Mora, Simulatione, de his ne quicquam prætermisisse videamur, restat agendum.

Et primum de Culpa, deinde de cæteris, prout res patitur dicemus.

2 Culpam igitur † definiturus, præmoneo, non eam hic nos accipere, quæ dolum
3 continet, sed ab eo distinctam, & separatam, † amplissime enim sumpta, dolum com-
4 plectitur. *Alciat. in l. lata culpa. ff. de verb. signif.* ea † ratione, quod qui dolo facit, in culpa est. Et ideo promittens præstare damnum quod serui mei culpa contigerit, si quid dolose fecerit, veluti furtum resarcire quoque tenebor, quod videntur etiam ante affirmasse. *Dd. in d. l. quod Nerua. ff. deposit:* vbi *Bart. num. 9. & 10.* ait ita accipi *per l. quod, quis sua culpa, iuncta gloss. de reg. iur.* Dolum præterea sub culpa, tamquam sub suo gene-

5 re † comprehendi scriptũ reliquit, *Capra reg. 78. nume. 4. & num. 30.* & iuuatur eo argu-
mento. Quod inuenitur culpa sine dolo, vt est leuis, & leuissima sed non dolus absq;
6 culpa, & ita in genere † sumitur apud *Horat. 2. epistal.*

Hic murus aheneus esto.
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Et apud *Iuuenalem.*
——Rubet Auditor, cui frigida mens est.
Criminibus tacita sudant præcordia culpa.

Culpa vero, quæ est in dolo, cum ipso conuertitur, eademque definitione, eius
substantia declaratur. *Bart. in d. l. Quod Nerua num. 11.* & nostri Dd. latissimam culpam
appellant sed *Bald.* rectius forsitan vocat culpam maximam *in l. quæ fortuitis num. 35. C.*
de pign. act. dicens omne reprehensibile est culpa, Dolus est maxime reprehensibi-
7 lis, igitur est maxima culpa, Ita fit, vt culpa, sit † velut adoptio, duas species continens,
Dolum scilicet & culpam in speciem.

8 Quare *Bald. in d. l. quæ fortuitis numero 35.* infert quod † si in libello, accuso Titium
quod hominem culpa occideret, valet libellus, quia culpa dolum includit, & omnis
dolus culpa est, vt ibi egregie probat. Quare hac culpa, quæ cum dolo conuertitur,
prætermissa, satis enim vt arbitror, accurate de illa disputatum est in antecedenti-
9 bus. Alteram ex ordine proposito † nunc aggredior, & quæro quid sit culpa, quæ cæ-
teras culpas a dolo separatas, vt suas species continet. *Bart. in l. quod Nerua num. 16. ff. de-*
10 *pos.* Quare computatis † aliorum definitionibus, sic definit. Culpa est deuiatio ab
eo, quod bonum est, quod per diligentiam hominis potuit præuideri, probat *Abbas*
in c. vni. extra commod. & ab ea non videntur recedere Iuristæ, refert eam *Sebast. Me-*
dices de fortuit. Casib, parte 1. q. 10. in primo verb. Addita sunt illa, quod per diligenti-
am hominis potuit præuideri ad differentiam casus fortuiti, cui humana prouidentia
occurri non potuit, cum definiatur à *Bald. in leg. quæ fortuitis numero quinto C. de pignor.*
act. accidens quod per custodiam, curam, vel diligentiam mentis humanæ, non potest
euitari ab eo, qui patitur, siue facto naturæ contingat, velut tẽpestate maris, vi aut flu-
minis, ex maxime insolitis niuibus, terrę motu, aere corrupto, generante locustarum
exercitus *l. fistulas. §. frumenta. ff. de contrah. empt. l. ex conducto. §. seruus, & §. sed si prædo, &*
l. contractus. ff. de reg. iur. l. maritus ff. locat. l. fluminum §. Labeo. *ff. de damn. infect.* Siue ac-
cidat casus fortuitus facto hominis, nempe vi latronum, violentia exercitus, falso Te-
stimonio. *Bald. d. loco*, inquiens, nihil esse tam firmum; quod vim pati non possit. *d. l.*
fluminum. §. Labeo. Verum, vt mei iudicii est, & sine his verbis à definitione culpæ ex-
11 cludebatur, quippe in casu fortuito non potest † considerari deuiatio ab eo, quod
bonum est, siquidem hæc culpa, & voluntate nostra contingit, casus autem fortuitus,
extrinsecus accidit, nec in nostra est potestate, Aliter definit culpã *Paris. consilio centesi-*
mo vigesimotertio, numero sexto, libro primo, vt refert Ludouic. *Assiss. in Decis.* 10. *Lucensi. n. 10.*
Dicens, culpa est deuiatio ab ea diligentia, quam adhibent homines diligentes eius-
dem conditionis, & professionis. Cæterum non comprehendit latam culpã dolo pro-
ximam, in qua non deuiatio ab ea diligentia, est, sed machinatio adest, ad decipien-
dum, vt per *Bart. in l. quod Nerua. num. 13. in fin. Bald. in d. l. quæ fortuitis, num. finit, ita.* Cul-
12 pa est deuiatio à prudentia naturaliter insita, vt non cogitare de casib. † naturalibus,
vt nauigare sine magistro Nauis, vel tempore tempestatis, vel nimis onerare E-
quum conductum, vel nimio itinere, vel non colere agrum suis temporibus, Porro
autem & hæc definitio non conuenit latæ culpæ. *Donatus*, Culpa, inquit, est eius, qui
13 nesciens aliquem læsit. Vltra DD. videtur ita definiẽda † Culpa est commissio per ne-
gligentiam, vel præsumptam malitiam alteri damnum inferens, Commissio est loco
generis, nam competit, & dolo, dicitur damnum inferens, quia vbi læsio non est, ibi
nec culpa reperitur, quæ in iudicium deducatur argumento. *leg. si quis in pignor. ff. de*
pignor. act, additum est per negligentiam, quia plerumque culpa per socordiam, vel
segnitiam committitur *l. fideiussor in principio. ff. mand.* ibi dissoluta negligentia prope
dolus est, & *leg. Magna. ff. de verbor. significat.* proinde sæpe lex, culpam, negligentiæ,
& segnitiæ nomine ostendit §. *præterea Instit. quibus modis re contrahat. obligatio. leg.*
prima, §. is quoque. ff. de actio. & obligat. leg. quinta, Codice de periculo & comm.
rei vendit. Dictum est insuper, vel præsumptam malitiam, quoniam sæpe fit læsio,
non mera negligentia, sed excogitata malitia, sub velo negligentiæ, quando ita lex
præsumit, vt in *dict. leg. quod Nerua*, vbi in culpa dicitur, qui eam non adhibet in
te de-

re depoſita, diligentiam, quam ſolitus eſt præſtare in rebus ſuis, id enim non ſit ſalua
fide, & propter ea, inquit *Celſus* fraude non caret, & in illis verbis continetur culpa
lata, *Bartol. dict. l. quod Nerua numer. 13. & 14. Bald. in l. quæ fortuitis numer. 33.* & ſi quis
obiiciat in hac definitione non comprehendi culpam in omittendo, propter il-
14 lud verbum, culpa eſt commiſſio, cum duplex ſit culpa, alia in † committendo,
alia in omittendo, vt paulò infra erit apertum. Reſpond. Quod ſicut appellatione
facti, continetur, aliter non factum, *Alciat. in l. facere non oportere. ff. de verb. ſignificat.*
ita appellatione commiſſionis, venit omiſſio, nam omittens, committit, & non ali-
15 quid facit. Quæro † iuxta propoſitum ordinem, quotuplex ſit culpa, Reſp. varie poſſe
pro varia partiendi ratione diuidi; & ſane in primis reſpectu modi committendi, in
duas ſpecies diſtribuitur. Alia enim conſiſtit in omittendo, alia in committendo. *Bart.
in l. quod Nerua num. 7.* ibi ſiue in faciendo malum, ſiue in omittendo bonum culpa eſt,
probatur etiam ex eo quod per manus traditur, culpam maiorem eſſe in faciendo,
quam in omittendo. *l. ſi ſeruum. §. ſequitur. ff. de verb. obligation. ex not. in l. ſi mora. ff. ſo-
lut. matrim. Bald.* hanc diuiſionem ponit in *l. quæ fortuitis num. 41. & 42. Cod. de pignor.
act.* & colligitur ex apertiſſimo text. quem miror a Doctor. non allegari in *dict. l. ſi ſer-
uum in princ. ibi*: An culpa, quod ad ſtipulationem attinet, in faciendo quidem acci-
pienda eſt, non in non faciendo, nec equidem mirum, quia culpa in multis ſymbo-
lum habet cum dolo, qui, & ipſe eodem modò diuiditur in omittendo, & in com-
16 mittendo, vt alias † oſtendimus, imo aliæ multæ, doli partitiones ſuperius expo-
ſitæ poſſent, vt mihi videtur culpæ quoque accommodari, vt culpa Authoris, &
ſucceſſoris. Culpa de præterito, & culpa de futuro. Huic proxima eſt alia
17 diuiſio † à Bartolo propoſita in allegat. *leg. quod Nerua*, & comprehendit quin-
que ſpecies, nempe culpam latiſſimam, latiorem, latam, leuem, leuiſſimam; Prior
ſpecies verificatur in dolo manifeſtò. Secunda in dolo præſumpto. Tertia ſpecies
dolus non eſt, ſed ei comparatur. Quarta negligentiam continet, in rebus alienis non
in propriis. Quinta eſt, quæ ceſſat ab exactiſſima diligentis patrisfamilias diligentia, vt
Doctor. ferme omnes tradunt Bartolum ſequuti in *l. quod Nerua, in l. contractus. ff. de reg.
iur. in §. 3. inſtit. quibus mod. re contrah. obligat. in l. quæ fortuitis. Cod. de pign. action. Canon. in
vnico. ex cõmod.* Plane hæc diuiſiò, diſplicet nonnullis Modernis, & non iniuria qui-
dem, vt arbitror etenim quod ſpectat ad primã ſpeciem, iure non probatur, ſi quidem
nullibi dolus inuenitur appellatus culpa latiſſima, & purum credo eſſe inuentum
Bartoli. Accedit quod dolus eſt ſpecies culpæ in genere ſumptæ, & ponitur, vt diſtin-
ctus a culpa in ſpecie, quæ in alias ſpecies ſubdiuiditur, Iure igitur dolus, culpæ no-
18 mine non cenſetur. Deinde culpa latiſſima latior, & lata, graduum intentione † po-
tius diſtant, quam ſpecie, quippe per magis, & minus ex quo non conſtituitur diuer-
ſitas ſpecierum. *l. fin. ff. de fund. inſtructo. l. ſi is, cui. ff. quemad. ſeruitus amittat.* Sed huic
obiecto, non eſt difficilis reſponſio negando. sc. quod per gradus ſeparentur, pro-
pterea, quod latiſſima culpa, includit dolum verum, latior continet dolum præſum-
ptum, verus autem, & præſumptus dolus, ſpecie ſeparantur, ſecundum ea, quæ ſupra
diximus, *lib. 2. in prima Diuiſione doli mali*, verum hæc ſolutiò non tollit argumentum
inter ſecundam & tertiam ſpeciem doli, nam in vtraque dolus eſt, ſecundum Doct.
& ideo ſolo gradu diſtant, quia vna latior, dicitur altera lata, graduum autem aug-
menta ſpecificam differentiam non conſtituunt, argumento eſt merum; ſiue etiam
mixtum Imperium cuius multi ſunt gradus, vt copioſe *Bart. in l. Imperium. ff. de iuriſdict.
om. iud.* & tamen vna eſt ſpecies meri Imperii, vna mixti, non plures ſecundum graduũ
pluralitatem, plures quoque ſunt gradus Agnationis, plures itidem gradus Cognatio-
nis, *l. iuriſc. ff. de grad. affin.* & tamen vna eſt Agnatorum, vna Cognatorum ſpecies, ſuf-
fragatur prædictis; quod lata culpa, ſæpe dolus vocatur in iure, vt in *leg. 1. ff. ſi menſor
falſum modum dixer.* & tamen attenta Bartol. diuiſione, dolus nullus eſt in lata culpa,
quippe dolum verum tribuit Bartol. latiſſimæ culpæ, præſumptum latiori, nullus
ergo dolus remanet latæ culpæ tribuendus, quod eſt contra textum in *dict. l. 1. leg. ſi ex
cauſa. §. ſi mulier. ff. de minor. l. 3. §. ex hoc edicto. ff. Naut. Caupo.* & ſi aliquis eſt dolus in
lata culpa deſtruitur diuiſio, *Bartoli*. Adſtipulatur, quod tam lata culpa, quam latior
dolo adſcribitur. *dict. l. quod Nerua, & l. 15. cum §. dolum. ff. vt in poſſeſſ. legat.* Alicui vero
opponenti, quod culpa latior inuenitur diſtincta à culpa lata. *d. l. quod Nerua, & l. lata
culpa de verb. ſignif.* dixit *Bald. in l. quæ fortuitis num. 17. verb. & primo quæritur de pignor. act.*
19 Reſpon. ex mente Recentiorum, comparatiuum ibi poni † pro poſitiuo, vt animad-

uertit Accurt. ornato loquendi schemate, sic in *l. si longius. ff. de iud.* comparatiuum, pro positiuo sumitur, & alibi leges furem, improbiorem, alibi furem improbum, raptorem vocant. *l. 2. §. cæterum ff. de vi bonorum rapt. §. 2. instit. eod. tit* quæ figura loquendi iurisconsultis frequens admodum est. *l. benignius. ff. de leg. l. cum pater. §. libertis, & §. rogo ff. d. leg. 2. l. 1. C. de dolo*, sed ad hunc loquendi modum Bart. purioris linguæ ignarus, cum non aduerteret facile credit latiorem, & latam culpam, specie distingui, Nec facit negocium, quod ait *Bald. d. l. qua fertuitis num.* 17. culpam latiorem esse dolum, latam autem dolo comparari, quoniam probatum est multis legibus latam culpam, dolum vocari. Præterea, quæ dicta sunt de latiori, & lata, conueniunt etiam culpæ leui, & leuissimæ vt scil. gradu tantum & magnitudine differant magis, quàm specie.

20 Quapropter alia est quærenda diuisio, & recentiores duas † constituunt species culpæ latam scilic. & leuem sub qua, tanquam sub eadem specie, leuissimam quoque culpam intelligunt, vt distinctis his nominibus facilius discernatur, quando mediocris quando temperata, quando exactior diligentia requiratur in negociis, eam nos sequemur, tamen, quia lata culpa, dolum sapit, vel dolo dicitur proxima. *l. mulier. §. sed si. ff. ad Trebell. l. impuberibus. §. si fraus. ff. de suspect. Tutor. l. quæsitum. §. cumque. ff. de precarie*, leuis autem culpa nec vno, nec alio modo creditur dolo coniuncta, id quod sane argumento est specifica inuicem differentia seiungi, tum quia Iurisconsultus vt specie distinctas huiusmodi culpas ponit in *d. l. mulier. §. sed si*, ibi, sed si cum distra-

21 here deberet, non facit † lata culpa, non leui, & consueta in rebus suis negligentia, facit *l. si putator in verb. culpa, autem ff. ad l. Aquil. l. cum rei. §. culpa. ff. de leg. 1.* tum etiam, quia facile sub hac diuisione, omnia, quæ ad culpam spectant, commodissime possunt explicari. si quidem de latissima, quę secundum Bartol. est idem quod dolus, nihil

22 est, quid disputemus, satis enim doli naturam in superioribus † explicauimus, culpa latior, sicut ostendimus, cum lata confunditur, relinquitur ergo de lata, leui, & leuissima culpa differere, ac primum de lata.

De lata Culpa, Cap. II.

1 *Quomodo lata culpa definiatur à Doct. quomodo ab Authore.*

2 *Vtrum lata culpa sit vnica, an plures species contineat.*

3 *Lata culpa ignauia, quæ sit; furiosi, & mente capti, non sunt in culpa.*

4 *Quæ lata culpa versutia.*

5 *Diuisio culpæ latæ in latam culpam versutia, & latam culpam ignauia que pacto probetur.*

6 *In quibus conueniant lata culpa, & dolus.*

7 *Sicut in dolo sunt gradus ita; & in culpa.*

8 *Dolus, & Culpa, tribus temporibus potest committi.*

9 *Qui de dolo tenetur, & de lata culpa obligatur.*

10 *Dolus, & culpa temporis cursu purgantur.*

11 *Nec dolus, nec culpa præsumitur, sed debet specifice probari, & infra,* Quæstio 16.

12 *In his, quæ sunt de genere prohibitorum, dolus, æque præsumitur, ac culpa.*

13 *Dolus, & lata culpa irrogant infamiam, declarat* num. 21.

14 *Sicut dolus, cum dolo, ita culpa lata, cum simili culpa compensatur.*

15 *Aduersus sententiam dolo, vel lata culpa traditam datur restitutio.*

16 *Quemadmodum dolus vnius alteri non nocet, ita nec culpa lata, fallit, vt ibi.*

17 *Nec de dolo, nec de culpa lata, debet quispiam lucrari.*

18 *Sicut dolus in faciendo maior est, Minor autem in omittendo; ita in culpa lata.*

19 *Sicut in accusatione doli non est vagandum, ita, nec in accusatione culpa lata.*

20 *Dolus, & culpa in quibus casibus distent ad inuicem.*

21 *Dolus irrogat infamiam, lata culpa non æque.*

22 *Honor, bonorum externorum maximum.*

23 *Nomen bonum magis permanet, quam mille thesauri preciosi.*

24 *Lata culpa quam irroget infamiam, infra* num. 29.

25 *Ex dolo potest irrogari pœna sanguinis, non ex lata culpa.*

26 *Remissio futuri doli non valet, sed lata culpa tenet.*

27 *Statutum requirens dolum etiam in causa pecuniaria, non habet locum in lata culpa, sed infra* num.

28 *Aduersus latam culpam conceditur restitutio,*

tutio, Culpa non inducit malam fidem, nec impedit fructuum acquisitionem; Nec etiam facta à pluribus committitur in solidum, & qui facit culpam, non tenetur, ex eo, quod sequutur, & purgatur casu, quae omnia cessant in dolo.

29 *Vtrum ob latam culpam irrogetur infamia.*

30 *Multum interest, an infamia irrogetur per sententiam, an ipso iure.*

31 *Periurium, an lata culpa committatur.*

32 *Errans in iure, an sit in lata, & incidat in poenam infamiae.*

33 *Mitius agitur cum lege, quam cum homine.*

34 *De causa honoris, ad causam vitae, non valet perpetuo argumentum.*

35 *Vtrum ob latam culpam, iuretur in litem.*

36 *Vtrum statutum requirens dolum in causa pecuniaria, procedat in lata culpa &* num, 42.

37 *Lex ubi requirit dolum, & culpam excludit, leuem creditur excludere.*

38 *Condemnatio ad interesse, fit ob culpam latam, aeque, ac per dolum.*

39 *Fides aeque videtur rumpi per culpam latã, ac per dolum.*

40 An *sit speciale, vt in causa tutelae iuretur ob culpam.*

41 *Diuisio latae culpae, versutiae, & ignauiae commendatur,* & num.

42 *Constitutio expresse dolum exigens in causa pecuniaria, numquid latam culpam contineat.*

43 *Non punitur is, qui rem suam rapuit ignorans esse suam, vel deiecit aliquem de possessione credens ad se pertinere.*

44 *Lapsus Bart.*

45 *Dictum egregium D. Augustini de Pharisaeis corrumpentibus custodes Dominici sepulcri.*

46 *Item iudicatur de culpa dolo proxima, ac de ipso dolo, & in interdictis, & in edictis, & legibus.*

47 *Culpa dolo proxima saepe dolus dicitur in legib. & constitutionibus, & quae sit* n.

48 *Doli vocabulum, saepe leges exponunt exemplis lata culpa vel versutia.*

49 *Vtrum in poenis corporalibus lata culpa, dolum repraesentet.*

50 *Militaria delicta, lata culpa contracta capitali poena plectuntur.*

51 *Carcerum custodes, negligentes custodiam, aut capitalem poenam sustinent, aut illam patiuntur, quam Reus fugiens erat subiturus.*

52 *Clerici incurrunt poenã irregularitatis ex homicidio, dolo, vel lata culpa cõmisso.*

53 l. 1. ff. de Sicariis, *loquitur in lata culpa ignauia.*

54 *Vtrum lata culpa malam fidem inducat.*

55 *Amens contra iura, sit in mala fide.*

56 *Inter bonam, & mala fidẽ datur medium.*

57 *Numquid ignoranti iuris contrahatur lata culpa, & distinguitur in iure naturali, vel gentium, vel in iure cõmuni, & Municipali: nec non in iuris perito, in iudice, in homine populari, in forense.*

58 *Ius municipale, in loco, in quo obseruatur, dicitur ius commune.*

59 *Dispositio, vel constitutio, loquens de iure cõmuni intelligitur de iure communi Romanorum, non de iure communi loci.*

60 *Statuta, quomodo facti esse dicantur, & quomodo iuris.*

61 *Culpa, an sit semper probanda, vel potius praesumatur.*

62 *Culpa praesumitur in prouocante; itẽ quando dubitatur an sit dolus, vel culpa, nam in dubio praesumitur culpa.*

63 *Culpa praesumitur in custode alicuius rei.*

64 *Culpa praesumitur in eo, qui immiscet se rei ad se non pertinenti.*

65 *Culpa praesumitur in eo, qui vtitur re ad vsum non destinatum.*

66 *Culpa praesumitur retinere pecunias solutioni paratas.*

67 *Culpa praesumitur intricare rationes, & in eo, qui nõ facit, quod consuetum est fieri.*

68 *Culpa praesumitur non interrũpendo praescriptionem.*

69 *Culpa praesumitur in teste, qui asserit negatiuam non coarctatam.*

70 *Culpa praesumitur in eo, qui non explorauit consuetudinem loci.*

71 *Et in eo, qui viam veterem non sequitur.*

72 *In eo, qui non adhibet in rebus alienis eam diligentiam, quam solitus erat praestare in rebus propriis.*

73 *Et in eo, qui dicit, docet, vel facit prohibita, vel qui potuit amouere impedimentum, & non amouit.*

74 *Ex quibus causis cesset praesumptio culpae.*

75 *Cessat praesumptio culpae in eo, qui fecit, quod diligens quisque fecisset.*

76 *Et in eo, qui fecit, quod consuetum est fieri, vel quod facit maior pars hominum.*

77 *In eo, qui sciuit, sed prohibere non potuit, in eo, qui fecit, quod fieri oportuit.*

78 *In eo, qui fide digno credidit.*

79 *Vitium naturale, culpae non imputatur, declara numer. 11. obtinere in homine, in quo propter naturale vitium magis praesumitur dolus, vel culpa.*

80 *Dolus, aut culpa, non ascribitur vitio, sed naturae in vulpe.*

QVæst. 1. Lata culpa videtur legibus definiri magna, siue lata negligentia. *l. tutor. qui*
1 *§. competit de administ. tutor. l. 1. C. de hær. tut.* siue † manifesta negligentia. *l. 2. C. arbit. tutelæ & text. in l. magna. ff de verb. sign.* ait magna negligentia culpa est. Nos credimus non absurde, ita posse describi, lata culpa est simulata, aut vera alterum lædens supina ignorantia, vel negligẽtia etenim lata culpa, aut per veram ignorantiam supinam, aut veram supinam negligentiam, committitur vt latæ culpæ finis, & *l. magna negligentia. ff. de verb sign.* aut per ignorantiam, vel negligentiam simulatam, & affectatam, vt egregie *Zas. declarat lib. 1. sing. intellectuum. c. 2. num.* 10.

2 *Quæst.* 2. Absoluta definitione quæro, an lata culpa † vna sit, vel plures
3 species habeat, & sane videtur esse † vna, quando Dd. nostri, nullam eius diuisionem constituunt, nec censetur posse diuidi, cum vnica sit forma, quæ ipsam efficit inmirum quod dolo sit proxima. *d. l. mulier. §. sed et si. ff. ad Trebell. l. 1. ff. si mensor falsum mod. dixit*, cæterum *Zas.* in nuper citato loco, diducit eam in duas species sc. in latam culpam ignauiæ,

ignauiæ, & latam culpam versutiæ. Hanc diuisionem commendat *Siluester Aldobrand.*
in §. suspectus autem. numer. 13. Instit. de suspect. Tut. eam sequitur *Iodoc. in tractatu Pari-*
um. vel similium in verb. culpa lata, nec non *Didac. de sponsa. parte. 2. c. 6. §. 8. n. 21.* lata culpa
3 ignauiæ, est de qua in *d. l. lata culpa* † in *l. nec Supina in l. plurimam in fin. in l. regula. §. sed fa-*
cti. ff. de iur. & fact. ignor. In. §. præterea. Inst. quibus mod. re contrahitur obligat. & licet eam
describere, vt sit supina negligentia, vitio naturæ parum perspicacis, vel ex praua e-
ducatione cõtracta, & huic culpę tribuitur, quicquid Ignaui, & Socordes homines im-
prouide gesserunt remouentur ab hac culpa furiosi, & Mentecapti, quippe in his mi-
nime cadit vlla culpa cum ratione careant, sine qua culpa, non contrahitur, arg. *l. 2.*
in fin. ff. sol. matr. l. sed et si §. & ideo. ff. ad l. aquil. Includuntur autem, qui ratione quidem
sunt prædìti, sed rudi, & crassa, ita, vel studio proprio, vel consilio alieno, possent ma-
4 gis prouide rem familiarem, vel negocia aliena tractare. lata † culpa versutiæ, est eo-
rum, qui ex versuto, & malo proposito alienas res affectata quadam negligentia ge-
runt, cum in rebus suis sint prouidi, & diligentes Dolum velamine negligentiæ
contegentes, de hac culpa est text. in *l. si fideiussor. ff. mandat.* ibi dissimulata negligentia
prope dolum est, confert. *leg. 1. §. generaliter. ff. de action. empt. l. idem. § generaliter. ff. man-*
5 *dat.* Vtraque species † culpæ, vt perspicuum est continetur, sub definitione culpæ
latæ, à nobis traditæ, & probatur in *l. Mulier. §. sed enim si quis. ff. ad Trebell.* Nam *Vl-*
pianus inquit eum, qui rogatus est hæreditatem restituere, si serui decessetint, vel a-
liæ res perierint, culpæ rationem quæ dolo proxima est, reddere debet, sequitur dein-
de; versic. sed si cum distrahere deberet, & non fecit. lata culpa, & non leui;
huiusmodi rei rationem reddet, quibus verbis manifestũ sit, duas esse latas culpas, v-
nam, quæ dolo proxima sit, aliam, quæ à dolo absit de vtraque tamen tenetur; quo-
niam diligentius res aliena gerenda est. vt culpa, quæ in propriis rebus reprehendi-
tur, in alienis puniatur; probatur etiam non obscure *ex l. quod Nerua. ff. deposit.* dum
supponit quosdam reperiri, qui in suis æque, ac in alienis sunt negligentes, eisque
ait fraude carere, quosdam vero, qui in alienis negligentes apparent, cum in suis sint
prouidei affirmans eos fraude non carere, quia salua fide non potest maior adhibe-
re diligentia in rebus propriis, quam in alienis iuuat etiam. *l. in Constante. §. si Meritus.*
ff. solut. matrimont. Confert *l. 1. §. non autem. ff. si quis testamento liber esse iuss. fuer. l. 1. §. hac*
actio. ff. si Men. falsum. mod. dix. l. si fortuitu. ff. de incend. ruin. naufr. ibi nisi tam lata cul-
pa sit, vt luxuriæ, aut dolo, sit proxima, ergo datur alia lata, quæ dolo non sit proxima.
Accedit *l. in l. ff. de Succ.* in qua de lata culpa agitur, & exempla ibi posita latam culpam
ignauiæ demonstrant.

Quæst. 3. Quæro in quibus lata culpa cum dolo conueniat, Resp. in multis, & sa-
6 ne, prima illa est conuenientia, quod sicut † in dolo sunt gradus ampliantes illum, vel
restringentes, *Bald. cons. 143. super tort quæst. vol. 2. & in l. quæ fortuitis. C. de pign. act. Bart. de*
test. in vers. leuis culpa. num. 121. Bened. Capra, reg. 78. num. 2. & 3. Vt ecce maior culpa lata
7 versutiæ, minor lata culpa ignauiæ, maiori culpa, quæ plus lædit, minor, quæ † mi-
nus, officit, minor culpa commissa à minore maior, quæ à maiore proficiscitur, *Rol.*
consil. 77. num. 9. vol. 2.

Secundo culpa quemadmodum dolus tribus temporibus committitur, nempe
interdum præcedit factum aliquando inest in facto, nonnunquam sequitur factum.
8 † *l. idem iuris. ff. ad l. aquil. Bal. in l. quæ fortuit. 5. num. 10. C. de pignor. actione. Medices de for-*
9 *tuit. casibus parte 1. quæst. 10. nu 9. & 13.* Tertio, qui dolo tenetur † obligatur regul. & de
culpa. *l. 1. ff. si mensor falsum mod. dixer. l. mulier. §. sed si hæres. ff. ad Trebel. l. 1. C. de posit*, nam
licet depositarium de dolo teneri dumtaxat respondeat *Vlp. in l. contractus. ff. de reg. iu-*
ris. l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. de Commod. ibi solum dolum in deposito, tamen & ad
culpam obligatur. *d. l. 1. & gloss. in §. præterea in dolo. Inst. quib. mod. re contrah. obl. in c. fi. in*
verb. de culpa ver. extr. deposit. Bal. cons. 210: præmittendum lib. 5. ratio est, quia dictio, tan-
tum, non excludit latam culpam. *d. l. 1. 1. ff. si mensor & c. gloss. in d. l. contractus. ff. de reg. iur.*
in l. 3. §. interdum. ff. de negot. gest. vbi Ang ait hoc esse limitandum in statuto in quo dun-
taxat, dicatur de dolo, refert. *Dec. in d. l. contractus in pr.* Quarto quemadmodum dolus
10 † cursu tẽporis purgatur secundum ea, quæ diximus *in tit. de purgatione doli iuncta gl. in*
multipl. 1. q. 1. & 2. q. 1. c. in primis, & 35. q. 8. c. de grad. & l. ven. ff. de hær. vel act. ven. & l. is qui
11 *ff. de act. ob.* III. sicut dolus non † p̃sumitur, ita nec culpa. *l. si. in ver. interdũ. ff. de cust. reorũ*
gloss. in l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat. Bald. in c. 1. de feud. siue culpa non amitt. verb. no-
ta culpam non præsumi. nisi quis conueniatur siue sit lata culpa in omittendo, siue in

faciendo, cui adhæret, Alexand.cons.100.num.3.vol.1.Crau.cons.151.nu. 11 asserens cla-
re, & specifice probandam esse culpam, Siluan, cons 46. Caprareg.78. num. 52.& 56. per.
l.si merces.§.culpa.ff.locat.in l.pen.in prin.ff.solut.matrim.l.cum res.§.species cum ibi not.per glo.
ff de leg.prim.& sicut dolus coniecturis probatur, ita, & culpa, Corn.cons. 194. volum. 2.
12 Sexto sicut dolus præsumitur in his, quæ sunt de genere † prohibitorum ex traditis
supra in tit.de probat.doli, ita & culpa, Capra d.reg.78.num.57.per l.cum duobus. §. damna.
ff.pro socio,per l.si vendita.Cod.de peric.& comm.rei vend.l.3.ff.de offic. præfect.vigil. Alexand.
consil.50. visis, & opportune, numer. 1. vers. modos libr.2.Paris.cons.159.colum.2.l br. 4.glos.
Bart. Bald. in l. creditor. Cod.de pignor. actione cumulat Mascard.de probat conclus.467.num.
13 5. Septimo vt dolus infamiam † irrogat. l.1.ff.de his, qui not.infam.l.non debet.ff.de dolo.
ita, & culpa lata saltem versutiæ ex mente recentiorum, quos refert, & sequitur. Syl-
uester Aldobrandus in §.suspectus numer. 13. institut. de suspect. Tutor. Octauo conueni-
unt quia sicut in dolo capitur illa præsumptio, per quam in dubio dolus excluditur. l.
merito. ff.pro Socio, ita quoque, & in culpa sumitur illa præsumptio per quam excludi-
tur culpa, l. exceptione vbi gloss.et Bart. num.6.ff.de fideiussor. Doctor.in l,si quis ex argenta-
14 riis.§.fin.de eden. Crau.cons.151.num.16. Nono regula dolus cum dolo † compensatur,
obtinet etiam in culpa not. in cap. intelleximus extra de adult. Doct.commun.in l.si ambo.ff.
de compens. Alexand.l.qui decem.ff.de solut.et cons.47.num.11. lib. 1. Intellige, vt lata culpa,
cum lata compensetur, non lata, cum leui, aut leuis cum leuissima. Corn. cons. 40. num.
2, vol. 2. Roland.cons.64 num.8.vol.3.Sebast.Medices de fortuit. casibus.parte 1.quæst.10. num.
9.vers.octauo nota. imo nec culpa in faciendo compensatur, cum ea, quæ consistit in o-
mittendo. Corn.d.cons.40.num.14.quia.sc.vna est altera grauior. Corn.cons. 557. volum.2.
15 Decimo quo pacto † aduersus sententiam dolo datam, datur restitutio. l. seruo inuito.
§.prætor iuncta gloss.ff. ad Trebell.eodem & aduersus illam, quæ data est ex culpa lata.
Bald. in l.1.in 4.opp.C.de condict.indebit. Vndecimo quemadmodum dolus vnius alteri
16 non debet obesse, ita nec culpa vnius alteri debet † nocere. Ias.in l.hæredit.ff.de neg. ge-
stis.l.rem hæreditariam ff.de euict.cumulat. Menoch.de arbit.cent.2.casu 181.num.47.et cent.
17 8.fallit † tamen, quia culpa patris non soluentis canonem, nocet filiis, Alexand.cons.12.
num.3.lib.5.fallit, quandoque in feudo. Alexand.cons.30.num. 9. vol. 6. Duodecimo
18 sicut dolus in faciendo, minor autem † in omittendo, ita, & culpa in faciendo minor
est qualibet alia in omittendo. Rolan.cons.95.num.81.vol.2.et cons.4.volum.3. Decimo
tertio, vt ex dolo suo, nemo debet lucrari, ita nec ex sua culpa. c.cum intelleximus extr.
de exception. & ibi Dec.num.5.Menoch. de arbitr.casu 182. num.61. vbi ponit exempla, plu-
res sane casus similes in quibus, lata culpa, cum dolo comparetur vt ex supradictis, cui-
19 que † obuiam est, maxime ex l.mulier.§.sed si hæres.ff.ad Trebell.

Quæst. 4. Quærto in quibus dolus, & lata culpa distent ad inuicem, & sane mul-
20 ta sunt, quæ inter dolum, & culpam diuerso † iure censentur, & primo ob dolum ir-
21 rogatur infamia, ob culpam non ita. §.suspectus, instit.de suspect.tutor. & ibi, † gloss.l.1.
cum gloss.ff.si Mensor falsum mod.dixerit gloss.in l.in actionibus.ff.de in lit.iur. Bartol.in l. quod
Nerua.ff.deposit. ratio videtur, quia paulo maius delictum, præsumitur in dolo, & quia
infamia est grauissima pœna, lædit enim honorem, cuius causa vitæ comparatur. l.iu-
sta.ff.de Manu.vind.l.isti quidem.ff.quod metus causa, ideo Aristot. honorem vocat bono-
22 rum † externorum maximum & Ecclesiast.cap.41 ait curam habe de bono nomine, hoc
23 magis permanebit tibi, quam mille thesauri preciosi, † proinde cum lex præcipiat
dolo infamiam irrogari, non censetur idem de lata culpa disponere. Alciat.qui has dif-
ferentias scribit in l.magna.ff.de verb sig. idque accipiendum est in lata culpa ignauiæ
secundum ea quæ dicta sunt, non in lata culpa versutiæ. Secundo declaratur, habere
24 locum, quando † infamia irrogatur per sententiam non ipso iure, tunc enim etiam ex
lata culpa inuritur infamia. l.liberorum.§.notentur, iuncta gl.ff.de his, qui not. infamia. Imol.
in cap. vni extra commod. Secundo differunt, quoniam ex dolo pœna sanguinis,
25 vel alia corporalis potest iniungi, non ita † ex lata culpa. l.in lege.ff.de Sicar. gloss. in d.§.
suspectus in d.l.in actionibus, in l.1.ff.si mensor falsum mod.dixer. Imol.in cap. sedes extr. deposit.
Tertio propter dolum iuratur in litem, sed non propter culpam. l. in actionibus, et ibi
Doct.ff. de in lit. iur. Plat.in l.si quando l.vnde vi gloss.in d.§.suspectus. Quarto dolus futu-
26 rus per pactum † remitti nequit. l.si vnus.§.pactus.ff.de pact. verum, vt non præstetur la-
ta culpa futura, conuentio valet. l.1.§.si conueniat & ibi Doct.ff.depositi c.quemadmodum
extr.de iureiur.copiose. Dec.in l.contractus num.45.ff.de reg.iur. Alexand.in l.si mora num. 2.ff.
27 solut.matrim.multa cumulans. Quinto, statutum requirens etiam in causa † pecuniaria
dolum

dolum non exercet suas vires in lata culpa. *l. ne autem. ff. vi bonorum rapt. gl. not. in l. nam, & negligentia. ff. de reg. iur.* secus si statutum disponeret, *Capra d. reg. 78. nu. 40. ver. Quinto*
28 *fallit.* Sexto aduersus dolum non competit † restitutio. *l. si ex causa §. nunc videndum. ff. de minor.* sed aduersus culpam latam conceditur. *l. vbi exigitur, cum ibi not. ff. de eden.* Septimo, Dolus inducit malam fidem, sed non culpa. *l. sed si lege. §. scire, cum ibi not. ff. de petit. hared.* Octauo, Dolus impedit acquisitionem fructuum non culpa, notatur in *d. § scire Bartol. in d. l. quod Nerua Imol. in d. ca. vni extr. commun. mod.* quibus consonant, quæ scribit. *Capra d. reg. 78. num. 33. vsque ad num. 45.* & nos de veritate harum differentiarum explicatius agemus paulo infra. Nona vltra *Capram* sit differentia, quoniam dolus, plurium dicitur commissus in solidum. *l. 1. ff. si mensor falsum mod. dixer.* non autem culpa lata. *Caball. de diuiduis, & indiuid. fol. 381. & sequen. num. 169. vsque ad nu. 104.* Ratio videtur discriminis quia granius delinquitur in dolo, vt palam est ex regul. Dolus præponderat culpæ, *Rolan. cons. 40. num. 67. volum. 3.* Decimo dolum committens, tenetur etiam de eo, quod inde postea sequitur, aliter si culpam commiserit, arg. *l. nec timorem. ff. quod metus causa c. de Benedicto 32. quæst. 1. & ibi gloss.* Ratio est, quippe quia licet alicuius culpa aliquid eueniat, non tamen imputandum est ei, quod ex tali culpa procedit, cum id quod culpa factum est, non censeatur factum ex consilio vt cætera inde sequantur, sic inquit gloss. in *cap. quia diuersitatem verb. suspensus de concess. prabend. ex c. si concupiscentia, 15. quæst. 1. & c. inebriauerunt, & c. veniens ad nos, de sponsal. Mascard. de probat. volum. 2. conclus.* 1018. *num. inferens ad praxim.* in pulchro casu. Vndecimo dolus non purgatur casu, vt in titulo de purgatione doli dictum est, sed culpa sæpe purgatur casu. *Bald. in l. quæ fortuitis. Cod. de pignor. act. in fine.*

Quæst. 5. Quarto, cum dixerim super. quæst. ob latam culpam infamiam non ir-
29 rogari. An iure † probetur, & Doct. com. voto affirmant probari. *Cap. d. reg. 78. n. 3. Bolog. in l. in actionib. n. 53. v.* secundo ampliatur de in lit iur. *Duaren. ibid. n. 33.* inquiens omniũ fere esse sent. dum sequuntur *Accurs. in d. l. in actionib. & in §. suspectus, inst. de susp. tutor.* ibi si ob dolum famosus est, si ob culpam, non æque, in *l. suspectus. C. de suspect. tutor.* & ibi *Cyn. in 3. quæst. Bart. d. l. in actionib. nu. 21.* secundo probatur, quia in causa capitali, culpa lata dolum non repræsentat. *l. in lege. C. de Sicar.* merito tãtundem dicendum est in causa famæ, & existimationis, quæ vitæ comparatur. *d. l. iusta. ff. de manu vind.* eorum verò
30 opinionem Dd. declarant procedere, quoties agitur de irroganda † infamia per sententiam, siquidem dicta sententia contra culposum non afficit infamia, secus quando irrogatur ipso iure per *gl. magist. in l. liberorũ §. notatur. ff. de his, qui not. infam.* ratio discriminis est, vt puto quoniam vbi lex sua authoritate irrogat infamiam, reputat grauius esse delictum, sunt enim & gradus aliqui in lata culpa, ideoq; in *d. §. notantur*, lex declarat infamẽ ex lata culpa ibi expressa, quia intẽtior culpa existimatur, alia ratio, est Doctorũ citata à *Bar. in d. l. in act. n. 21.* quoniã sc. in illis casib. in quib. aliqs ipso facto redditur infamis, authoritate iuris, lex adeo abhorret ipsa facta, quod illa magis notet, quam consilium, arg. *l. palam. §. penul. ff. de ritu nupt.* ibi quia factum lex non sententiam notauit. Verum hæc ratio Doct. non est omnib. numeris absoluta, si quidem lex *in d. §. notatur.* obseruat latam culpam, & in ea fundat infamiam, cur ergo diuersum, quando sententia est fundata in culpa lata? Contrariã sententiam laudant. *Bolog. Curt. Duar. in alleg. l. in action. Zas. d. lib. 1. singul. intellectuum c. 2. n. 36. Silu.* Aldobr. *in d. §. suspectus n. 13. &* 14. quo ad latã culpam versutiæ, & probatur primo non leui arg Nam actione depositi suo nomine damnatus, notatur infamia *l. 1. ff. de his, qui not. infam.* Depositarius autẽ, non solum propter dolum damnatur, sed etiã propter culpam, *l. quod Nerua. ff. deposit.* l. 1. imo pro socio, tutelæ, mandati, suo nomine cõdemnatus, subit infamiã, nec distinguit; magis ex dolo quàm ex lata culpa, quicquid dixerit, *gl. in ver. qui pro Socio*, neq; enim leges disponunt, q; in vna, eademq; act. depositi plus operetur sententia propter dolum, quàm propter culpam. Cæterum hoc argumentũ non est, vt arbitror, palmarium, defendendo gl. distinct. etenim vers. qui pro Socio *d. l. 1.* habet relationẽ aduersus præcedentẽ, in quo facti, vi bonorũ raptorum, dolo malo, ex fraude suo nomine damnatus redditur infamis, censentur itaq;, repetita illa verba dolo, & fraude. Accedat, q; si ille vers. vt iacet sine repetitione doli, esset intelligẽdus, sequeretur. q; Tutor, Socius, Mandatarius ob culpam comdemnati non euitarent infamiæ notam, quod esset absurdũ asserere. Secundo, adstipulatur, q; vi bonorũ raptorũ, vel iniuriarũ nomine damnatus, notatur infamia, *l. infamem. ff. de publ. iud. l. non potest. ff. de furt.* hæc autem crimina, non solum dolo sed etiam lata culpa contrahuntur. *l. 2. §. dolum. ff. de vi bonorũ rapt.* dum

de calliditate loquitur, quæ sublata culpa contegitur l. igitur. §. potest verbo si d net calli-
ditate. ff. de liber. caus. l. sed si bart dit ar. §. interdum. ff. ad exhib. l. ob hac. ff. de his, qui not. infam.
Porro aūt ead. coucnit solutio per d. l. 2. vers. hac actione, is demū tenetur, qui dolū ma-
lum adhibuit, nec officit §. doli mali, in verbo calliditate, siquidem eo loci agitur de simplici
dolo, ad differentiam doli, cum vi, non autem intelligit Iurifcon. latam culpam. Ter-
31 tio arguit Bolog. in dict. l. in actionibus num. 53. Periurus efficitur † infamis l. si quis maior.
& ibi Doct. not. C. de transact. Periurium autem, committitur etiam lata culpa, vt Bo-
log. dict. l. si quis maior, verum solutio in cospectu est, quod dolo tantum, & non culpa
lata periurium incurrimus, & ita est vulgaris regula gloss. in c. breus de iureiur. Canon. in c.
primo. de delict. puerorum. per Alex. & Paulum in l. qui iurasse. ff. de iureiur. Alex. cons. 92. per-
spectu col. 2 vol. 1. dicens periurium sine dolo non committi,

Quarto ducitur argumentum ex l. liberorum. §. notantur. ff. de his, qui not. infam. vbi
32 errans in iure est in lata † culpa, & tamen incidit in pœnam infamiæ per eum textum;
nec bene diluitur ex distinct. gl. ibi. An pœna infamiæ irrogetur ipso iure, an per sen-
33 tētiam vt Curt. & Duaren. animaduertunt ex notissima regula quod mitius, agitur cū †
lege, quàm cum homine. l. Celsus ff. de Arbitr. Bart. & alii in l. si insulam. ff. de verb. oblig.
præterea quia infamia, quæ per sententiam contrahitur est magis destructibilis quàm
quæ ex ipso facto procedit, cum facta aliquando excusari possint, sententia autem pro
veritate habeatur, ita fit, vt hoc vno fundamento fortius muniatur posterior hæc sen-
tentia cui mirifice suffragatur generalis æquiparatio inter dolum, & latam culpam in
materia contractuum ex not. in l. contractus. ff. de reg. iur. in l. 1. ff. si mensor falsum mod. dix.
adeo, vt nec per dictionem taxatiuam constituatur diuersa dispositio inter dolum, &
culpam, sicut dictum est, nec aduersus hanc æquiparationem est vlla ratio, nec aliquis
tex. nisi in d. § suspectus, in quo nulla vis est, vt modo fiet apertum, Quare in puncto iu-
ris magis ad veritatem propensa videtur posterior hæc sententia in lata culpa versu-
tiæ, non ignauiæ; Nec facit negocium §. suspectus, siquidem verbum ob culpam intel-
ligitur in dubio de leui gloss. vulg. in l. in vend. § fructus. ff. de bonis author. Iud. poss. d. in l. fi-
liofam. §. maritum ff. solut. matrim. Alex. cons. 45. vol. 1. Duaren. d. l. in actionib. num. 33. quo-
niam lata culpa sub doli appellatione continetur. dict. l. 1. ff. si mensor falsum modū. cuius
authoritate, nec probaret ille tex. si diceret irrogari infamiam ob dolum tantum. Nō
repugnat quoque argumentum de æquiparatione vitæ, & honoris, neque enim in o-
34 mnibus bene † de vna ad alium argumentamur, quando causa famæ, inter causas ca-
pitales recenseri non solet l. capitalium. ff. de pœnis l. licet. ff. de verb. signif. & valet in causis
fauorabilibus, vt in libertate, d. l. iusta, & ad producendam actionem quod metus cau-
sa d. l. isti quidem; Rursus ex regula sicut Bolog. ait, procedit in hominibus bonæ conditi-
onis, & famæ, non in delinquentibus; qui parui pendent famam, vnde fieret, quod
tutelæ, mandati propter dolum condemnati dici possent ad mortem condēnati quod
ridiculum videtur asserere, & licet sit pluribus suffragiis recepta prior opinio, prudens
tamen iudex in lata culpa versutiæ iustius fortan iudicaret, si pœnam declararet infa-
miæ, in culpa vero ignauiæ parceret existimationi.

Q. 6. Quæro præterea numquid vera sit illa limitatio, quod ob latam culpam
35 non iuretur † in litem, ita vt cesset dispositio l. in actionib. ff. de in lit. iur. & l. si quando. C.
vnde vi. cōmunis Schola Doctorum eam limitationem probat, vt testis est Alex. &
post eum Iaf. d. l. in actionib. Dec. ibi num. 17. Bolog. num. 50. Duart. num. 4. & Zaf. sing. intel. c.
2, num. 35. Alex. cons. 65. plura concurrere videntur. vol. pen. lib. 1. Alciat. in l. magna. ff. de
verb. signif. Abb. cap. 2. extr. de constit. Plot. in l. si quando § 49. num. 13. vbi, & ipse assertor est
communioris sententiæ. Munitur autem ratione & authoritate. Quæ primo sumitur
ex l. in actionib. ibi ob solum dolum iuratur, non ob culpam, Ratio est quoniam vbi lex
in causa pecuniaria præcise requirit dolum, tunc lata culpa non comparatur dolo Bar.
in l. quod Nerua colum. 7 ff. deposit. in l. 1. in fin. ff. si quis Test. liber esse iuss. fuer. ex l. 2. §. hac actio-
ne ff. de vi bonorum rapt. l. 1. §. si quis ideo ff. ne vis fiat ei, & prædicta sententia nititur sum-
ma. æquitate, acerbū n. & graue nimis esset, ob solā culpā puniri arbitrio Rei, vt acci-
dit in Iuramento in quo pars iurans Iudex constituitur causæ, ex aduerso pugnant o-
mnes fere moderniores Bolog. Duar. Dec. Zaf. & Burt. sequentes Fulgos. Qui ex antiquio-
ribus ausus est solus à frequentiori sententia recedere. Posterior hæc opinio fulcitur;
rationibus, & legibus.

Prima ratio opposita est ex diametro superiori, constitutio in causa † pecunia-
36 ria, dolum expresse requirens valet etiam in culpa lata l. 1. §. 1. ff. si mensor falsum mod. di-

xerit

xerit, etenim agitur de pœna pecuniaria, & Iurisconsul. doli fecerat mentionem cum
dictione taxatiua, & tamen culpam dolo proximã comprehendit cui conuenit. *l. quæ-
situm. § eum quoque. ff. de precario*, ibi: eum qui precario rogauit, solum dolum præstare,
in quo culpam dolo proximam contineri, merito quis dixerit. Altera ratio est quo-
niam aduersus eum iuratur in litem, qui dolo desiit possidere, scribentes in *dicta leg.
in actionibus, per text. in l. qui restituere. ff. de rei vend.* Dolo autem desiisse possidere, &
is dicitur, qui lata etiam culpa desiit. *l. 2. iuncta d. §. eum qui. ff. de precario.* 3. quando lex
37 postulat dolum, & culpam excludit leuem, censetur, non dolo proximam † exclude-
re, secundum ea quæ diximus in super. quæstione respondentes ad §. *suspectus institut.
de suspect. tutor.* lex vero in actionibus culpam separat à dolo, igitur de leui sentit, non
de lata, confirmatur ex *dict. l. quæsitum. §. eum qui de precario.* vbi eum dixisset de dolo te-
neri non de culpa, paulo infra ait culpam dolo proximam contineri edicto, facit. *d.
l. 1. §. non autem. ff. si is qui testamento liber esse iussus fuer.* Quarta accedit ratio, quod vbi
38 aliquis condemnatur propter dolum, tamen ad interesse † aduersarii, eadem pœna
plectitur, & propter latam culpam. *l. ubi exigitur. ff. de edend.* tunc punitur inquit, cum
dolo malo, non exhibet, sed culpam non præstat nisi dolo proximam. Quinta ad-
stipulatur ratiocinatio, etenim iuratur in litem propter fidem ruptam, cuius rei for-
tissimum argumentum est, quod in actionibus contrariis, non iuratur in litem quo-
39 niam in his non agitur de fide rupta. *l. ei apud. ff. depositi.*, quis vero ambigat fidem †
non modo ex dolo, sed ex lata quoque culpa frangi: parui enim refert rem de-
positam iusto dolo interuerterim, an simulata aliqua negligentia conniuentibus ocu-
lis patiar auferri, confert. *l. procurator & l. dolo. ff. mand.* Authoritas autem in qua ve-
lut in quadrato lapide fundata manet, est in *l. 2. & 3. Cod. de in lit. iur.* in quibus impe-
rator rescribit non esse iurandum aduersus hæredem tutoris, si neque dolus, neque
lata culpa, neque fraus hæredis conuincitur, merito argumento à contrario ob la-
tam culpam poterit contra eum iurari, nec eos esse audiendos, ait *Duarenus in dict. l.
40 in actionibus numero trigesimo quinto.* qui fauori tutelæ ascribunt † cum nulla ratio pro-
babilis tantæ diuersitatis appareat, præsertim, cum de hærede, non de tutore loqui-
tur *Antonius* inter quos, non leue esse discrimen palam facit. *Gordianus Imperator in l.
4. eodem titulo*, noc non quia paritas causæ in actione tutelæ & cæteris iudiciis eluce-
at nempe ruptæ fidei, cuius intuitu datur Iuramentum æque enim rumpitur, dolo,
& culpa dolo proxima, quemadmodum dictum est.

His verò, quæ fauent receptiori sententiæ non est arduum satisfacere, & pri-
mum quidem argumentum sumptum ex *l. in actionibus*, sublatum est paulo supra in
tertio fundamento posterioris sententiæ. Alterum vero fundamentum euertitur ex
prima Aduersariorum ratiocinatione, nec proficit, *Bart. l. 2. §. hac actione. ff. de vi bono-
rum raptor.* quando quidem loquitur in culpa lata ignauiæ, dum quis rem suam per i-
gnorantiam rapuerat, ob quam latam culpam ignauiæ, nec in litem iurari, nec irro-
gari infamiam, plerique Recentiorum consentiunt & cum hac distinctione latæ
41 culpæ per ignauiam, & per versutiam videntur † componendæ discordes scribentum
sententiæ, eandem distinctionem commendat in simili quæstione. *Didac. de Sponsal.
parte secunda; cap. 6. §. 8. numero vigesimo primo, vers.* & secundum eam, dicit esse intelli-
gendum. *Dec. in l. 2. extra d. const.*

Quæst. 7. Occasione eorum, quæ in *proxima superiori quæstione* dicta sunt pulchra,
occurrit dubitatio vtrum scilicet lex, vel statutũ precise dolum exigens in pecuniaria
42 pœna comprehendat etiam latam † culpam, de qua Bartolus in *l. quod Nerua numero
20. vers.* iste passus, *Bolog. in l. in actionibus numero* 50. *vers.* vnde ipse *Zas. loco citato*; *An-
gel. in l. si quis* id quod. *ff. de iurisdict. omn. iud. Did. in loco proxime allegato*, vbi asserit com-
muniori calculo receptam esse sententiam negatiuam, id quod testatur etiam. *Iason.
in l. in actionibus numero vigesimo tertio, Imo. & Canon.* eam admittunt excepto *Dec. in c.
2. extr. de constitut.* quæ iuuatur secundum *Bart. ex l. 1. §. si quis. ff. ne vis fiat, &c. & leg. 2. §.
hac actione. ff. de vi bonorum. rapt.* in quibus non punitur is, qui vel rem suam ignorans
43 † esse suam, vel aliquem de possessione deiecit, quia ad se credebat pertinere, atque ita
erat in lata culpa, ratio est, quoniam vtrunque edictum dolum requirit. Secundo
confert text. in *l. igitur. §. generalem. ff. de liber. caus. & l. is, qui id quod de iurisd.* nam in pri-
ma putans, quamuis in iustis rationibus se liberum, & in libertate moratus, non te-
netur edicto de libera causa in alteram, qui per imperitiam, & sic per culpam latam
album Prætoris corruperit, fugit pœnam edicti, ea ratione, quoniam vtraque con-

stitutio dolum requirit, ibi dolo malo corruperit, & ibi, doli mali ideo fit mentio. Contrarium sentiunt *Bolog. d. l. in actionibus num.* 50. *Zas. & Dec. su locis paulo ante relatis*, quibus patrocinatur *l.* 1. *§. non autem. ff. si is qui test. liber esse iuss. fuer.* in illis verbis, non alias tenebitur iste libertus, quam si dolo quid dissipasse proponatur, ecce dolum expresse postulat, culpa autem, negligentiaque serui post libertatem excusata est & ita in lata procedit, quia dolum repræsentat, & gloss. ibi multa concordantia iura deducit, nec quicquam valet duplicata solutio *in d. l.* 1. *& in l. quod Nerua*, dum ait, vel illa nō esse verba edicti, vel quod Vlpianus ibi processit vlterius, declarans latam quoq; culpam contineri, alias inquit Bartolus non veniret. Quoniam, & si *in d. §.* non autem nō sint verba edicti, vt liquet ex gloss. in verbo dato, tamen illa interpretatio est ex mente edicti, sicut ibi *Dec. & Bolog. in l. in actionib.* probant quibus addo eam interpretationē fuisse à Compilatoribus in vim legis receptam. Secundo est tex. in sæpe *alleg. leg.* 1. *ff. si mensor falsum &c.* ibi hæc actio dolum malum duntaxat exigit, & ibi lata culpa dolo comparabitur, & pœna est pecuniaria, & sane quemadmodum hæc duo iura vrgent

44 vehementer aduersus Dd. ita mirandum † est, quod *Bart. in l. quod Nerua* deducat ad probandum, quod lex de dolo simpliciter loquens comprehēdat latam culpam, cum vel cæcis sit perspicuum expresse in eis dolum requiri, vt constat ex dictione taxatiua, & dictione non alias, Imo maiori admiratione dignum est, quod ipse negat in edicto. Si is qui testamento doli mentionem non haberi, & tamen Vlpianus referens verba edicti, ait si dolo maius, &c. & ibi iudicium dabo, in quib. gloss. obseruat illa fuisse verba edicti, & paulo ante Bartolus dixerat verba edicti nōn extare, quomodo igitur scribat in edicto doli non fieri mentionem, si eius verba non extabant, in simili vitio fuerunt scribæ, & Pharisæi, quando custodes Dominici sepulchri pecunia corrumpentes, monuerunt, vt dicerent, ipsis dormientibus venisse discipulos eius, & corpus ab-

45 stulisse saluatoris. Etenim si dormiebant dixit *D. Augustinus*, quo pacto †. venientes discipulos videre potuerunt? quid magis probandum? *Didac. in prox. relato loco, de Sponsa parte secunda, cap.* 6 *§.* 8. *num.* 21. aurea illa distinctione *Zas.* Dd. controuersiam putat esse conciliandam, nempe, vt constitutio expresse dolum postulans, non includat latam culpam ignauiæ, & vere ita loquuntur leges primo communi opinione deductæ, & quo *ad l. igitur. §. generaliter de lib. caus.* patet ex illis verbis, iustis rationibus, vel non iustis sine calliditate, tamen putauit se liberum, quo ad *l.* 1. *ne vis fiat ei. & l.* 2. *§. hac actione* plus quam manifestum est, quia per ignorantiam rem suam rapuerat, vel à possessione rei suæ deiecerat, quo ad *l. si quis*, id quod, euidenter apparet, quando rusticitatem, & imperitiam excusat, latam autem culpam versutiæ comprehendat ex iuribus pro vltima opinione deductis quæ sane in ea loquuntur, eum semper culpam dolo proximam vocent, & ampliatur ista distinctio, vt precedat non solum in edictis, vt le-

46 gibus, sed, & in † interdictis, in quibus culpa dolo proxima continetur, non secus ac dolus, *l. si fortuitu. ff. de incend. ruin. & naufrag.* ibi nisi tam lata culpa sit, vt luxutiæ, aut dolo sit proxima, nec equidem est mirum, Dolo enim adeo cohæret culpa versutiæ,

47 vt sæpe numero Iurisconsultus eam culpam dolum † nominet *in l. quod Nerua. ff. depos. in leg. magna cum simili. ff. de verborum significatio.* quod non ita accipiendum est, vt lata culpa vere sit dolus, neque enim diuerso nomine censeretur *leg. si idem Codice de Codicill*, hoc enim vere affirmari non potest, cum dolus veram imposturam inferat, at lata culpa sub velamento negligentiæ fraude contingat, sed sub excessu rethorico culpa lata dolus nominatur, sicut si Ciceronem laudaturus, non solum eloquentem, sed ipsam eloquentiam diceres, vel aliquem nefarium vituperationis ergo, scelus ipsum vocaueris, vt Simon ille *Terentianus* de Seruo Dauo, intelligens, dicit, vbi hoc scelus est? & ex hoc hyperbolico loquendi more colligitur

48 leges nostras † ostendere voluisse huiusmodi latam culpam, cum dolo semper esse connexam, & hinc accidisse arbitror sub doli vocabulo, non semel exponi exempla latæ culpæ versutiæ. *leg. si procuratorem. §. dolo. leg. doli. ff. mand. leg. quæsitum §. cum quoque. ff. de precario. leg. prima, §. non autem. ff. si quis testamento liber esse iuss. fuer. leg. prima, §. hac actio. ff. si mensor falsum mod. dixer. leg. tertia, §. sed si ff. naut. caup. leg. prima, §. si quis seruum. ff. deposit. l. contractus. ff. de reg. iur. iuncta. l. quod Nerua. ff. deposit.*

Quæst. 8. Quæro vera ne sit illa limitatio, quod in pœnis corporalibus lata culpa dolum non repræsentet, & veram esse apertissime probat *tex. l. in lege. ff. de Sicar.*

in hac

49 in hac lege inquit, lata † culpa pro dolo non accipitur, cuius solius legis authoritate moti Doctor. tam iurisciuilis, quàm Canon. omnium ore dixerunt, cessare doli, & latæ culpæ æquiparationem in id genus pœnis, nam quicquid est *in l. Cornelia* prouisum, nulla ratio potest adduci, cur in aliis quoque iudiciis, non sit ita accipiendum, eaque sententia non modo obtinet in causis capitalibus, sed in cæteris, in quibus pœna corporalis irrogatur. Communis opinionis testes sunt, *Iason in l. in actionibus. numer. 23. & 26. Cagn. in l. contractus de reg. iur. num. 10. Suarez. in suo Thes. in verb. dolus Iul. Clar. §. vlt. q. 84. Diaz. reg. 540.* regulam ita constituens, cum nonnullis limitationibus, *Socc. in cap. ea quae extra de pœn.*

Contrariam sententiam sequutos inuenio *Angelum in l. ad Commentariensem Codic. de Custod. Reorum & in l. fin. Codic. de plagiar. Saly. in l. 1. Codic. de Sicar. Augustin. ad Angel. de Maleficiis in verb. scienter*, & dolose, incipit additio, tu autem in hac actione & tandem *Zas. dict. cap. 2. sing. intellect. num. 42. verb.* occurrit, qui velut Achilles acerrime dimicat, multis propositis legibus, quibus luce clarius apparet ob culpam latam versutiæ corporales quoq; pœnas imò, & capitales infligi.

Et primo *l. capitalium. §. soles. ff. de pœnis*, in qua iuuenes, non ex dolo manifesto, sed ex quadam petulantia turbulentis acclamationibus vsi fuerunt, quæ fuit culpa dolo proxima, & tamen corporali pœna, nempe fustibus plectuntur, acriorem pœnam subituri, si idem facinus pluries admisissent.

Secundo *l. eiusdem. §. item is. ff. de Sicar.* in qua punitur pœna legis Corneliæ Dominus, non aliam ob culpam quam, quod familia sua ipso sciente, & non prohibente, alteri vim in possessione fecisset, quæ certe fuit lata culpa magis, quam verus dolus. Rursus eadem lege cauetur pœna capitis plecti eum, qui libidinis causa puerum castrauit in qua libidine expressus dolus non erat, sed culpa dolo proxima, idem si commercii causa castratum fecerit, etenim castrati serui efficiuntur pretiosiores, proinde culpa magis ex dolo proxima quàm verus dolus, & tamen capitalis etiam pœna indicetur, *l. lege. §. constitutum, & §. plane de Sic. l. 1. & 2. Codi. de eunuch.* Tertio confirmatur quoniam multa sunt militaria delicta, quæ culpa lata contrahuntur, non ma-
50 nifesto dolo, & tamen nedum corporali sed etiam capitali pœna puniuntur † *leg. quadam delicto. ff. de pœnis*, nempe si ludricam artem exerceat, vel in seruitutem sese venundare passus est miles, capite puniendum, Menander scribit, accedit quod contumacia Militis non est dolus apertus, fuga quoque timore mortis in acie dolum verum non continet, sed quia non facit miles, id quod facere tenetur, culpam dolo proximam committit argumento. *leg. si procuratorem. §. dolo. ff. mand.* & tamen vltimo supplicio afficitur. *l. omne delictum. §. contumacia. ff. de milit. l. non omnes. § captus. l. qui cum vno. §. 1. & seq. eod. tit.*

51 Quarto Carcerum Custodes, custodiam negligentes, † non sunt in aperto dolo, sed quoniam iniunctum officium non implent latam culpam dolo proximam contrahunt, & tamen, vel capite puniuntur, vel in eam, qua Rei tenebantur, pœnam incidunt *l. Milites. ff. de Custod. reorum. glo. ibi in vers. supplicio iuncta l. fin. eiusdem tit. l. ad Commentariensem* C. eodem tit.

Nec de iure ciuili verum de iure Canonico illa pœna irregularitatis, quam cle-
52 rici propter homicidium dolo commissum † incurrunt, habet quoque locum in homicidio culpa lata perpetrato, nam, & Herodes sub velamento Iuramenti sese purgabat à dolo, cum iussit afferri caput Ioannis in disco. Verum tamen non excusatur *c. cū iuramento & c. seq. de hom. c. Ioan. c. sicut dignū. §. his quoque de hom.* 4 b. sane iurib. apertè confirmatur posterior hæc aduersus Dd. sententia in fauorem Zasii, cui suffragatur, quod scriptum reliquit *Menoch. de Arbitr. casu 390. numero* 20. vbi non modo latam, sed interdum etiam leuem culpam criminaliter puniri, docet aperte, & *numero 24.* in terminis latæ culpæ ostendit criminalem pœnam imponi, adstipulatur, quod tradit *Soccinus in cap. 6. de iniur.* dicens quod, & si culpa lata non infamet. *§. suspectus. Institut. de suspect. tutor.* tamen potest inducere pœnam mutilationis membrorum, vel etiam mortis; clarior autem erit, & dilucidior confutata lex *in lege de Sicariis*: ad eam
53 enim est non obscura solutio, quod loquatur in lata culpa † ignauiæ, & exempla ibi subiecta, declarant manifestius quam sit probandum, ita enim se habent, si quis ex alto se præcipitauerit, & super alium venerit, eumque occiderit; putator ex arbore, cum ramum deiiceret, non proclamauerit, & pretereuntem occiderit, per manus au-

tem traditum est, regulam exemplis declarari, *l. scire oportet. §. de his ver. adoptantur. ff. de*
excus. tut. l. nam quod liquide in fin. ff. de penu legat. l. damni. §. Sabini. ff. de damno infect. l. 1. §.
Labeo. ff. de aqua quotid. & astiua.

Quæst. 9. Quæro insuper an iure consistat illa limitatio, quod dolus malam fi-
54 dem inducat, lata culpa † nequaquã, & sane verum esse putat. *Bart. d. l. in actionib. num.*
24. & ita maior numerus Doct. videtur sentire ex *l. sed si lege. §. scire, de petit. hæredit.* in
qua errans in iure, quamuis sit in lata culpa propterea, quod vnusquisque tenetur sci-
re iura. *l. leges C. de leg. l. constitutiones C. de iuris, & fact. ign.* tamen non dicitur malæ fidei,
& fructus perceptos non tenetur restituere.

Ex aduerso est *l. quemadmodum. C. de Agric. & Censit. lib.* 10. *ibi malæfidei,* namque
55 possessionem esse nullus ambigit, qui aliquid contra interdicta legum † mercatur. *ca.*
qui contra iura. de reg. iur. in 6. vbi Dyn. reg. declarat exemplo ementis a pupillo sine tu-
tore.

His conuenit *l. 2. C. si quis ign. rem min.* qua sancitum est fructus etiam ab eo esse re-
stituẽdos, qui rẽ minoris emerit, contra amplissimi ordinis decretũ, nisi se bona emisse
probauerit, p̃sumitur ergo in mala fide, donec bonæ fidei sit facta ꝓbatio, ad concili-
andam hanc antinomiam Bartolus egregie distinguit *in d. §. scire*; dicens sunt quæ-
dam iura prohibentia aliquos actus, vt *d. l. quemadmodum, & l. 2.* & tunc is, qui iuris er-
rore aduersus hæc iura committit, dicitur esse in mala fide, & propterea ad fructuum
restitutionem tenetur, quædam sunt iura, quæ non prohibent actum; sed ei non assi-
stunt, vt accidit in testamento non solemni. Necnon, vt Agnatus remotior non suc-
cedat, ei namque non assistit, dum proximiorem vocat, & errans in tali iure, non est
56 nec in bona, nec in mala fide, datur enim † medium inter bonam, & malã fidem, not.
in *l. 1. C. de acq. poss. l. 3. §. fin. ff. eodem tit.* & ideo *in d. §. scire lucratur fructus,* quippe quia ad
eorum acquisitionem, sat est abesse malam fidem, & in hoc differt ab vsucap. quod in
ea est necessaria bona fides positiue.

Quæst. 10. Quæro, an per ignorantiam iuris contrahatur culpa lata, & pro facto
controuersus est articulus, vt palam est ex *Bart. in l. quod Nerua. numer. 9 ex Alexand.*
57 *Castrens. Decio.* & *aliis in l. 2. ff. quod quisq. iuris, Alex. cons. 65. vol.* † *1. & cons. 77. col. 2. vol. 3.*
& cons. 66. vol. 4. & cons. 76. vol. 3. col. pen. ex Fel. in c. 2. de const. Saly. in l. quod te. ff. si cert. pet.
Imol. cons. 24. & *cons. 81. alias 55. col. 3. vol. 3.*

Et ad eruendam veritatem, sunt distinguendi aliqui casus. Nam multum inter-
est disputemus de ignorantia iuris naturalis, vel gentium, Aut de ignorantia iuris po-
sitiui. Rursus positiui iuris, aut communis aut municipalis. Nec non plurimum refert
loquamur in persona iuris periti, aut iudicis, & Magistratus, aut hominis popularis,
aut verò forensis.

Primus itaque casus sit in eo, qui ignorantia iuris naturalis ductus aliquid admi-
serit; & puto hunc incidere in latam culpam, arg. *l. Venia C. de in ius voc. facit gl. in reg. non*
est sine culpa, de reg. iur. in 6. Nemo enim ferendus esset, qui diceret ignorantiam filiis
denegasse alimenta, aut Parentibus non exhibuisse reuerentiam, nec ab hac culpa la-
ta quemq; excipio ex supradictis, nec iurisperitum, nec popularem, nec forensem,
quando iuris naturalis omnes sunt periti, & nullus est forensis, cum ius naturale sit,
q̃ omnia animalia docuit. *§. 1. Instit. de iure naturali gent. &c.* & *l. 1. §. huius studii. ff. de iust.*
& iure, an alicuius sit etiam admittenda excusatio ignorantiæ, si debitum honorẽ Deo
non exhibuerit contra *l. veluti. ff. de Iust. & iure,* nam qui dubitant vtrũ oporteat Deum
venerari, & honorari, indigent pœna, vt dixit *Aristot. 1. Topicorum,* cum etiam nulla
gens sit, nec tam ferrea, nec tam immãsueta, quæ non, etiam si ignoret, qualem Deum
habere deceat, tamen habendum sciat; in eodemque vitio, pono illos qui per iuris i-
gnorantiam, delictum aliquod fecerint quod est natura prohibitum, argumento *leg.*
extat, ff. quod met. caus. l. Miles. § fin. ff. de re iud. veluti furtum facere, iniuriam alteri infer-
re, ius sibi dicere, hæc vero lata culpa erit ignauiæ, si fuerit inconsulta temeritas,
aut versutiæ si adfuerit calliditas animi, cuius rei cognitio, tota arbitrio iudicis re-
linquenda.

Secundus casus est in illo, qui ius commune positiuum ignorans, aliquid fecerit,
an latam culpam contrahat, & distinctione videtur cõponenda controuersia, vt sic in

iuris-

iuris perito,& in iudice sit lata culpa per tex.in *l. 2.§. Seruius.de o ig.iur.l.sicut in fin.Co.de præscript. 30. annorum*,ibi etiam,si iuris ignorantia,se excusare tentauerit,etenim Iurisc. & Magistratus, se se peritos profitentur.*l. 2. vbi Dd.ff.quod quisq. iuris.* In populari autē homine sit culpa leuis, neque enim videtur latæ culpæ ascribendum ei, si rem arduam, & perdifficilem,dicat se ignorare, cuius cognitionem multis laboribus, multisque vigiliis legum studiosi vix possunt acquirere argumento.§. *quarum vtramq. viam. in proœ. Inst.* neq; enim omnes possunt iuri operam dare.

Sane quod ad primum membrum attinet iudicis,& iurisperiti,nulla est dubitatio, quin sint ad minus in lata culpa in tantum vt non desint, qui putent eos esse in dolo,vt fuit *Bald.in cap.1.§.iudices,de pace iur.firm.* quamuis eius opinio sit reiecta ab *Alexand.cons.77.lib.1.& in l.2.ff.quod quisque iur.numer.3.& ibi Dec.num.4.* multis authoritatibus confirmat.

Alterum autem membrum in homine populari, est paulo magis controuersum,nam *Bart.in l.quod Nerua nu.19.* non facit differentiam,inter iuris peritum,& popularem, quoniam illa peritia, quæ est in iuris prudente censetur esse in homine populari propter consulendi, quam habet potestatem *l. in bonorum. ff. de bonorum possess. l. 2.§ fin.ff. quis ordo in bonorum possess. seruetur.* Accedit, quod lata culpa, est non facere illud,ad quod facere aliquis tenetur. *l.si Procuratorem.§.dolo.ff.mandat.* scire autem leges omnes tenentur *l.leges C.de legib.l. constitutiones Cod. de iuris, & fact. ignor.* ibi constitutiones Principum, nec ignorare quemquam, nec dissimulare permittimus,his recte conuenit *l.reg.ff.de iuris,& fact.ignor.* in qua negat Paulus succurrendum ei, qui errat in iure, quia non stultis solet subuenire,sed errantibus, id vero inquiunt procedere in his,qui regulas iuris ignorant,non qui ignorant fallentias,*Saly.& Roman.in leg. quod te in gloss.fin.ff. si cert. pet. sed* Alexand. *ibi, & in leg. quod Nerua col. 13.* contrarium sentit.

Contrarias partes,quod iuris Communis ignorantia non contrahatur,culpa lata, non solum defendit ratio deducta, sed plane conuincit hæc argumentatio, lata culpa est non intelligere, quod omnes intelligunt.*l.lata culpa ff de verb.sig* igitur ignorate, quod pauci intelligunt, vt accidit in iure ciuili, non est latæ culpæ tribuendum. Præterea magna negligentia culpa est *l. Magna. ff. de verb. sig.* nescire autem iura, & eis non dare operam,non est magna negligentia, vt cuique est obuiam, imo nec magna negligentia debet appellari non consulere peritos, tum quia per pauci sunt perfecti,& hi consuli non possunt sine mercede, quam soluere non omnibus facultas est, & pluribus difficile est propter loci distantiam adire peritos, & ita multa accedere possunt,quibus facilitas consulendi popularibus adimatur, ex qua postrema ratione tollitur argumentum, *Bart.in d.l.quod Nerua*, præterquam quod non est par aut æqualis illa peritia, quæ est in iurecon.& populari,vt æqualis debeat esse culpa, perinde enim esset, ac si quis diceret similem esse errorem discipuli, ac Magistri. *Ad l. leges, & ad l. Constitutiones*, responsio est, vt non propterea ignorantes ad latam culpam obligentur, nam etsi teneantur scire non tamen est facile scire, sed, vt ignorantia illis ad acquirendum noceat *l.regul.§.sed iuris.ff.de iur.& fact.ignor.d.l.bonorum.d.l.2.§.fin.ff. quis ordo in bonorum possess. &c.* est autem in lata culpa quando tenetur facere, & facile potest agere, non cum magna difficultate, vt vsu contingit in scientia iuris; quæ vero de ignorantia iuris ciuil. diximus, credimus ad ignorantiam iuriscon. paritate rationis trahenda.

Tertius est casus in eo,qui ignorat ius Municipale,& tunc, aut loquimur in hominibus eiusdem Mancipii, aut in forensibus, in illis Bart. putat idem iuris esse statuendum quod dixit in ignorantia iuris communis & ratio est, vt arbitror, quoniam
58 Municipale † in loco,& quoad Municipes ius Commune recte dicitur, *Abb.in Rub. extr. de consuet. Bald. in l. constitutionis in fin. C. de bon. quæ liber.* & ideo si quis accusetur, quod frumentum extraxerit contra formam iuris communis verificatur etiam in statuto. *Bald.in l. 1.verb.quinimo C.de confess.prouide*, consuetudo quoque respectu loci,
59 in quo obseruatur,& ipsa appellatur ius † commune. *Bald. in tit. de pace const. in verb. per errorem*, quamuis si incideret controuersia, an aliqua dispositio vel constitutio, loquens de iure communi: esset intelligenda potius de iure communi Romanorum, an de statuto loci, atque ius Romanum accipiens, tamquam magis proprium & immediatum ius commune vt consuluit *Dec. cons. 645. in casu proposito. numer. 4. Socc. Se-*

mor.conf.271.in præsenti consult.volum.2. sed quantum ad rem nostram eadem est ratio scientiæ,& ignorantiæ inter vtrumque ius.

Quartus & vltimus casus,est in eo,qui ignorat ius Municipale illius ciuitatis, in
quo est forensis,& respondet *Bart.in d.l.quod Nerua num.19.in fin.* culpam non cōtra-
here. quippe quia idem iuris est hoc casu,ac in facti ignorantia per tex. *inc. 1. de const.*
in 6. in illis verbis,quia tamen locorum specialium, & personarum singularum con-
60 suetudines † & statuta cum sint facti,& in facto consistant potest Pontifex probabili-
ter ignorare,quare probat à maiori,cum loquatur in Pontifice,qui censetur habere o-
mnia iura in scrinio pectoris; intelligo autem,quod statuta sint facti, & in facto consi-
stant,quo ad existentiam in tali loco,& obseruantiam,nempe facti est quod in tali lo-
co fuerit promulgata talis constitutio,vel illud statutum facti quoque est, quod ibi ob
seruatur,vel non sit in vsu. Dispositio autem statuti & quicquid præcipit, aut vetat
iuris est;quippe conuenit statutis definitio legis,de qua *in l.1.ff de leg.* nec non definitio
iuris ciuilis. §. *ius autem gentium à iure ciuili, & §.sed ius quidem ciuile, Inst. de iure natur a-*
li gent.& ciuil.

*Q.*11. Quæro,dictum est culpam non præsumi,sed indigere probatione,num-
61 quid hoc sit perpetuo verum? resp. vt in dolo,quandoque & † culpæ fieri præsumpti-
62 onem & primo culpa præsumitur † in prouocantibus *l.si ex plagiis.§. tabernarii.in verbo*
culpam enim & ibi Bart.ff.ad l. Aquil. Alex.cons.119.num.4.volum.7.Roland.cons.63. nume.
5.volum 2.Mascard.de probat.volum.1.concl.467.num.20.Crau.cons.2.nu. 12. vbi etiam de-
clarat,quando quis dicatur prouocare.

Secundo quoties dubitatur, an aliquod factum culpa,vel dolo sit commissum,
tunc potius culpa præsumitur, *Bart.in l ha.n ff.de suspect. Tutor. Abb.cons.68.num.1.vol. 1.*
Gibr.in suis concl.crim.concl.2.num.5.Mascard.vbi sup.num. 12. ratio est,quoniam in du-
bio capienda est illa præsumptio per quam, vel absolute delictum excluditur; vel re-
63 mouetur maius,argumento *l.merito.ff.pro soc.* tertio præsumitur in culpa † custos Rei,
ita quod illi incumbit onus probandi contrarium, *Bart.in l.si quis ex argentariis.§. an ve-*
ro.ff.de edend. gloss & Bart.in l.si quis fundum.§.Imp.ff.locat. Syluan.cons.46.nume. 8. ibi mi-
64 nus obstat.Quarto præsumitur culpa in eo,qui immiscet se † rei,ad se,non pertinenti,
exemplum est in Assessore,& in Medico,qui cum profiteatur se peritum fuit condu-
ctus præstare operas suas, & per imperitiam male iudicauit , aut malam ægroto dedit
medicinam. *Dec in reg.culpa est ff.de reg.iur. Specul. in tit. de Aduoc. §.1. verb.item quod non*
habet. Dyn.in reg.non est sine culpa, de reg. iur. in 6. vbi limitat in agri mensore,qui de im-
peritia non tenetur *l.1.ff si mensor falsum mod. dixer.*

65 Quinto culpa præsumitur,quando † vtimur re ad alium vsum,quàm ad destina-
tum *l.vtriq.§.culpa,*& ibi *Bart.ff.de rei vend.* Sexto præsumitur in illo qui retinet pecu-
66 niam creditoribus solutioni paratam † *l.debitor.& ibi Bart.ff.de neg.gest.* Septimo præ-
67 sumptio culpæ est intricare rationes *l.in summa.§.1.ff.de † pecul. Bald.in Rubr.C.de fide In-*
stru.& in l.qua fortuitis col.v.C.de pig.act.

Octauo præsumptio culpæ fit,non agere,quod consuetum est agi *l.si pignore. §.si*
cred.& ibi Bart.ff.de pig.act. Bald.in l.patruus. C.commu. vtriusq. Iud.per l si negocia.ff.de neg.
68 *gest.Crau.cons.91.num.6.* Nono præsumitur † non interrumpendo præscriptionem *Ang.*
& Imol.in l.si hæres.§.si tempora.ff.ad Trebell.

69 Decimo culpæ præsumptio fit in teste,qui † asseruit negatiuam non coarctatam,
veluti,quod Titius nulla bona possidebat & in causa scientiæ dixisset,quia non potu-
isset habere,quin ipse sciret. Plane,se reperiretur postea, quod bona possideret,pote-
rit testis accusari de falso,& eo ipso dicitur probatū,quod fuerit dolose versatus, *Castr.*
& Alex.in l.2.ff.quod quisq. iur.n.5.& 6. Vndecimo præsumitur culpa contra eum,qui nō
70 † explorauit consuetudinem loci circa gabellas. *Bal.in l.3.C.de naut.fœnor.* Duodecimo
71 præsumitur in eo,qui viam veterem † non sequitur,not. *in l.cum proponas vbi Alex.C. de*
72 *Naut.fœnor.* Decimotertio,si quis non adhibuit in rebus alienis eam diligentiam,† quā
solitus erat præstare in rebus propriis. *Bart.in l.quod Nerua per illum tex.ff.deposit. in l. Soc.*
ff.pro soc.& in l.hæredes.§.non tantum ff famil.ercisc. Decimoquarto præsumitur aduersus
73 eū,q dicit vel docet, † vel facit prohibita. *l.culpa.C.de Malef.& Mathe.*& diximus sup. 4.
quæst. Decimoquinto culpa lata,pͤsumitur in illo q nō facit ea, q̄ qlibet faceret. *Bart.*
in l.quod Nerua.ff.deposit.l.si vt certo.§.nunc videndum.ff.commod. XVI culpæ fit præsum-
ptio contra eū,qui potuit amouere impedimentū,& non amouit *Crau. cons. 270. nu.* 3.

*Quæst.*12. Quæro ex diuerso,quando culpa non præsumatur,ita quod præsum-

ptio fit

ptio sit culpam abesse,& sane † non pauci sunt casus, & primo culpa creditur abesse si
74 quis fecerit, quod diligens quisque fecisset. † *l. qui merces.* §. *qui columnas. ff. locati l. eligi-*
75 *tur. ff. de pignor. act.*

Tertio si quis vtatur re ad vsum destinatum. *l. vtique, & ibi Bartolus. ff. de rei*
ven. † Quarto si quis fecit, quod maior pars hominum fecisset, *Bald in l. pignus ff. de pig.*
76 *act.* inferens in praxi ad quæstionem de rusticis, nempe, quod si maior pars hominum
Villæ iuit ad Molendinũ cum bestiis, quæ in cursu hostium, vel latronum sunt perdi-
tæ culpa præsumitur abesse inquiens esse tenendum menti, quoniam contingit de
facto.

Quinto cessat præsumptio culpæ, licet aliquis non cogitauerit futurum euentum
contractus, *l. Diuortio. ff. de neg. gest. Bart. in l. inter stipulantem.* §. *sacram ff. de verb. obl. Alex.*
in l. seruum. §. *Stichum eod. tit.* & supradicti casus, cumulatè probantur per *Masc. de prob.*
1. concl. 467. n. 21. & 22.

77 Quinto præsumitur ab illo culpa abesse, qui sciuit † quidem, sed prohibere, non
potuit. *l. culpa caret. ff. de reg. iur. l. nullum crimen. ff. eod. l. 1.* §. *occisorum. ff. ad Syllan.* vbi excu-
satur seruus, qui opem ferre non potuit, & plura similia congerit *Rom. cons. 7. visis ne-*
cessariis. Dec. con. 64. & Cast. cons. 423. consuluit q̃ Cõmunitas teneatur ex delicto Ciui-
um, quos ꝓhibere potuit, sentiens a contrar. non teneri, si prohibere non potuerit, vt
eam refert *Dec. d. reg. culpa caret.* Sexto si quis fecerit, quod consuetum est fieri. *l. si pigno.*
§. *creditor, & ibi Bart. ff. de pign. act.* etiam si in se, res non haberet excusationem, *Plautus*
in Trinummo.

Ambitio iam more sancta est, libera est legibus,
Scuta iacere, fugereque hostes, more habent licentiam
Petere honorem pro flagitio, more fit
Mores leges perduxerunt in potestatem suam.

Septimo, qui facit omnia, quæ fieri possunt, vel fecit, id quod necesse est fieri,
78 quod sane clarius est quàm indigeat probatione. Octauo si quis bono viro, † & fide
digno credidit *gl. not. in l. Titio fundus. ff. de cond. & demonstr. Menoch. de arbitr. casu 177.*
9 *num. 13.* Nono vitium naturale culpæ non imputatur. † *Alber. in 2. const. C.* & ideo do-
0 lus in Vulpe non dicitur dolus, aut culpa, sed † natura, id quod credimus esse ac-
cipiendum in brutis, siue ratione carentibus, iuxta exemplum traditum, non in
homine, in quo tanto facilius præsumitur dolus, vel culpa, quanto probatur consue-
tudo, & natura peccandi, inde semel malus, semper præsumitur malus; imo ex con-
suetudine delinquendi, grauius etiam punitur, alias essent melioris conditionis, ex
malo contracto habitu peccare, quo alia inducitur natura, si non imputaretur culpæ,
præsertim cum in hoc latæ sint leges, vt vel præmiorum exhortatione, vel metu pœ-
narum, boni ciues efficiantur. *l. 1.* §. *huius studii. ff. de inst. & iur.* & quod *Plautus* protulit in
detestationem deprauatorum, corruptorumquè morum, nisi asseteres, quibusdam
hominibus dolum, aut culpam propter naturam non imputari, velut illis, quos vul-
81 go † Zingaros dicimus, eis enim leuia quædam furta solent condonari. X. cessat præ-
82 sumptio culpæ in illo, qui bona fide suã † artem exercet. *Bal. in l. quæ fortuitis. n. 67. ver.*
modo sequitur C. de pign. act. cum nam seq. & ibi *appost* *Med. de fortuit casibus, parte 1. q. 10. n. 8.*
XI. culpa, vel dolus nõ præsumitur in expendente nummos ad eũ valorẽ pro quo eos
accepit. *Crau. cons. 6. n. 106.* nec in custode pecuniæ, si illa vna cum rebus suis subtracta
fuerit, ibidẽ, culpa imputari non debet, non facienti, quod facere non potuit, vel fecit
pro euitando dãno futuro, nec consulenti quod, quis faciat, quod alii facere consue-
uerunt, nec ei qui consuluit aliis faciendũ quod prius ipse fecit, nec facienti in re alie-
na, quod in re propria fecit, nec ei, qui non facit aliquid, quod si factum fuisset, nihil
esset profuturũ, *Grau. con. 83. n. 5. & con. 123. n. 10. & con. 18. n. 23. & con. 8. n. 21. & con. 219.*

Q. 13. Quæro an in dubio casus p̃sumatur, an culpa, & casus magis videtur præsu-
83 mendus ex reg. q̃ semper est capienda † p̃sumptio, per q̃ culpa excluditur *l. excep.* §. *fi. &*
ibi gl. & Bar. n. 7. ff. de fideiuss. Bar. & doct. in l. si cred. C. de pig. act. Bart. con. 193. Com. Lucis. ex
aduerso, quod culpa magis præsumatur, probatur ex *l. si quis ex argentariis.* §. *prætor,* & i-
84 bi *Castr. n. 6.* dicens notandum. quod non sufficit † probare prodidisse. sed debet doce-
re p casum ꝓdidisse ad conciliandã hanc antinomiã, ita dicendũ est, quando agitur
de interitu, vel de amissione rei, tũc est ante omnia ꝓbanda rei admissio, quę ꝓbatio,
quo pacto sit faciẽda recte docet *Bar. in d. l. si quis ex arg.* §. *an vero har. n. 2. & 3. ff. de eden.*
Probata. v. amiss. rei, si dubitetur q̃s debeat docere, an aduers. culpã meã, vel ego casũ

85 oportet distinguere. Nam sunt quidam casus furtuiti, qui † non facile possunt euenire absque culpa, vt furtum. *l. cum duobus. §. damna. ff. pro socio.* & incendium *l. vendita. ff. de pericul. & commod. rei vend.* fuga seruorum vel eorum, qui debuerunt custodiri, & in istis præsumitur culpa, ideo est probandus casus dd. legibus *l. fin. in fin. C. de custod. reorum. l. si à bona fide. ff. de rei vend. l. si quis fundum. §. imperator. ff. locat.* Alii sunt casus fortuiti,
86 qui solent † euenire sine culpa, vt vis hostium, impetus aquarum, & tunc probata amissione præsumitur casus, & propterea, est facienda culpæ probatio. *Bart. d. § an vero heredi. num. 4. & ibi Castr. num. 6. & 7. & in dict. §. prætor. Alex. quoque codem loco num. 6. Iason in dict. § prætor num. 29.* dicens, quod cæteri, cum Bartolo transeunt, præsertim *Ang. & Fulg. not. Abb. in c. 2. ext. depos. Doct. in l. creditor. C. de pignor. act. Mascard. de probat. volu. 1. concl. 560. num 5. & 8.* & ad materiam videndus est. *Bald. cons. 401. volum. 4. Sylua. consilio 47. num. 8. & 9* & secundum hanc distinctionem occurritur, obiectis in vtramq; par-
87 tem deductis, nam regula quod capitur coniectura, † per quam excluditur culpa procedit in terminis secundi membri. Scilicet in casibus, qui solent contingere sine culpa
88 ex quibus infertur, quod si superueniat Syndaco † scientia delicti commissi post finitum officium, non tenetur denunciare, dicitur enim sine culpa esse, cum Syndacus non sit amplius, & præsumitur casus, quod eo tempore cœperit habere fa-
89 cinoris commissi nuitiam. *Cepolla in l. cum hic num. 10. ff. de edil. edict.* Si autem quæras † cum in furto, & incendio culpa præsumatur, quo modo sit probandum culpam abesse, consule *Bald. in l. si cred. num. 4. & 5. C. de pig. act.* illud tamen non est inuoluendum
90 silentio. quod propter culpam de casu fortuito † tenemur, dummodo sit ad casum ordinata. *Crau. cons. 8. num. 29. & cons. 247. num. 7.* vbi etiam declarat, quando videatur ad casum ordinata scilicet quando principaliter respicit casum ipsum, & nemo debet de culpa condemnari, quando dubium est, an culpa sit commissa, *d. cons. 8. n. 30.* & sicut in
91 mora † vltima culpa nocet, *ibid. n. 24.*

Quæst. 14. Quæro in quibus rebus culpa committatur; respondemus cum *Bald. in l. quæ fortuitu numero vigesimoquarto, verb. viso de generib. Co. de pign. act.* nempe in qua-
92 tuor. †

Primo in Magistratibus, & officiis Secundo in contractibus. Tertio in vltimis voluntatibus

93 Quarto in delictis, inter Magistratus ponit *Bal. etiam* † Assessores; in officiis intelligit Tutores, Curatores & execqutores vlt. voluntatum *à nume. 24. vsq. ad nume. 52.*
94 in vltimis voluntatibus comprehendit † etiam legata, item actionem ex testamento *num 62.* de culpa in delictis, agit quoque *Bald. in leg. si quis non dicam rapere de pact & l. lect. in l. Diuus ff. de officio præsid. in fin.* & quoniam in his omnibus committitur tam culpa lata quam leuis, vel leuissima vt ibi plane *Bald.* ostendit, dicendum est infra de his, quando de leui, vel leuissima culpa differemus.

Quæst. 15. Quæro de probatione culpæ, quibus modis sit facienda, & præmitto
95 quod culpa est probanda, clare, & † specifice, & vt ait *Alex. cons. 183. num. 6. colum. 7.* terminate & limitate. *Crau. cons. 151. nume. 11. & cons. 8. nu. 20. Bart. cons. 93 incip. comm. lucegnani,* dicens non esse probatam culpam conductoris ex eo quod testes dixerint fundum fuisse damnificatum, culpa, & negligentia conductoris, nisi dixerint super quo sit commissa culpa. *Dec. consil. 346. & cons. 562. in fin. & cons. 631. colum. 1.* Et primo pro-
96 banda † videtur culpa per coniecturas, sicut dolus, argumento *l. dolum. C. de dolo, & consuluit Corne. cons. 94. num 14. volum. 2.* dicens, quod si vulneratus, cuius vulnera nō erāt lætalia iuerit ambulando per plures dies circum circa, & mortuus fuerit, arguitur culpa eius, vel si non adhibuerit medicum, vel malum medicum vocauerit, creditur esse in culpa, sed, & probationibus veris, puto culpam posse doceri, veluti per confessionem partis, & sicut per responsionem, ad pactiones, vt supra dictum est in titulo de probatione doli, & aliis modis, etenim culpa est immiscere se rei ad se non pertinenti *l. culpa caret. ff. de reg. iur.* hæc profecto culpa potest vere probari, nempe vnus officialis non debet se officio alterius immiscere. *Bartol. per illum tex. in l. in prouinciis C. de numer. Actuar. lib. 12. Bald. in l. Repetita. C. de Episc. & Cler. Dec. in d. l. culpa num. 2.* id profecto directa probatione potest doceri, illa quoque culpa, quæ dicitur esse intricare rationes. *l. in summa. §. 1. de pecul.* & illa culpa dicere, vel facere prohibita, & illa retineri pecuni solutioni paratam creditoribus *l. debitorum & ibi Bart. ff. de neg. 1. gestis,* & illa culpa, quæ est habere inimicitias. *l. si mercos. §. culpa. ff. locati Bald. in l Falsus C. de furt. per tex. in l. pen. ff. sol. matrim.* possunt vtique per veras probationes ostendi. Sed hic sit locus pul-

chræ

97 chrę dubitationi, vtrum scilicet culpa lata probetur testibus † singularibus sicut dolus
nec non vtrum testes de lata culpa probantes debeant etiam non interrogati reddere
rationem dicti sui, quemadmodum in dolo, & sane licet non inuenerim aliquem ex
98 Doct, explicantem, puto † tamen idem quod in doli probatione respondendum, per
l. quod Nerua. ff. deposit. per l. 1. ff. si mensor falsum mod. per l. 1. §. cum qui. ff. de precar. & per alia
innumera iura, in quibus dispositio loquens de dolo, comprehendit latam culpā versutiæ,
hoc vero accipiendum censeo; quod agitur de probanda culpa in genere, vt per
Crau. cons. 151. n. 15. verb sed esto, sed quando agitur de probanda culpa in specie, specifica,
& necessaria probatio exigitur, & non videntur sufficere testes singulares *Crau. d.
cons. 151. n. 11. Capra reg. 78. n. 52. cum seq. Mascard. de probat. concl. 467. n. 1. vol. 1.*

Quæst. 16. Quamobrem hac oblata occasione, quæro de aliquarum culparum spe-
99 ciali probatione & primo de culpa illius, quem allego, vt sim excusatus † à necessitate
habitandi cum eo, iuxta *d. cons. Crau. 151. num. 11.* nam debet probare rixas, & altercationes
esse tales, vt habitare cum eo non possit, ac contentiones prædictas originem habere
ab eo, cuius culpa assero me habitare non posse. *Alex. cons. 100. num. 3. vol. 1. Crau. d.
cons. 151. num. 14. cum seq.* ratio est quia qualitas requisita ad actum est specifice proban-
da *l. 2. §. docere. ff. de vi bonorum raptorum. l. 1. §. ait prætor, & ibi* Bartol. *ff. ne quid in flum. pub.*
100 *Bart cons. 153.* docens, quod qui innititur culpæ, siue agendo, siue † excipiendo, de-
bet deducere illam culpam certam, & limitatam per *l. Prætor ff. de iniur. Dec. cons. 430. n.
1. & cons. 562. num. 11.* late *Mascard. d. concl. 467. nu. 24. & 25.* Secundo quæro, quo pacto
101 sit probanda culpa illius, qui non † misit procuratorem cum posset *Bart. in l. idem quod.
ff. pro soc*, inquit probari si doceatur, quod facile procuratorem habere potuisset, con-
firmat *Dec. cons. 430. num. 2. & plenius 562. num. 13. refert Mascard. d. concl. 467. nu. 26.* Ter-
102 tio Tutor † est in culpa, si pecuniam pupillarem non erogauit in emptionem prædio-
rum sed quo pacto hæc culpa probabitur, resp. si ostendatur Tutorem habuisse pecu-
nias, & prædia per id tempus fuisse venalia, quæ licuisset emere. *Bart in l. Tutor. qui re-
pertorium. §. si post dispositionē ff. de admin. Tutor.* & *§. pen. Auth. qui oblig. se per has res Min. A-
lex. cons. 24. in fin. lib. 6. copiose Dec. cons. 562. num. 22. Mascard. dict. concl. nu. 26. & 27.* Quin-
103 to † culpa est mariti si non adhibuit medicum in curanda vxore, hoc vt doceatur pro-
bare oportet facile eum potuisse habere medicum, vt scriptum reliquit *Bart. in d. l. I-
demq. erit. ff. pro soc. in l. si ab hostib. § si vir vxorem. ff. sol. matr. Bart. de testib. in verb. lata culpa.
Dec. in d. cons. 430. n. 3. Mascard d. concl. 467. in fin.*

Quæst. 17. Quæro an culpa in re propria puniatur, & videtur negandum: Primo
104 ex *l. in re † mandata. C. mand. ex l. sed si lege. §. consuluit. ff. de petit. hære.* in qua dominus quis
dicitur rei suæ etiam abutendo.

Secundo ex *l. si constante. §. si maritus. ff. sol. matrim.* vbi Iuriscon. ait, culpa mariti,
quæ in alienis rebus coercetur, in propriis reprehenditur, igitur non punitur. Tertio
ex *l. cum de indebito. ff. de probat. a contr* nanque sensu probat posse quemlibet iactare su-
um, vt ex *§ fin. Inst. de rer. diui.* in quo licet vnicuique rem suam habere pro derelicto.
Quarto ex *l. etiam filii. §. licet. ff. sol. matr.* in illis verbis, quia in rei ipsius administratione
non erat culpa exigenda. In contrarium est tex. *in §. sed maior asperitas. Inst. de his, qui sunt*
105 *sui vel alien. iur.* Secundo confert ratio ibi expressa, scilicet quia † interest Reipu. ne sua
re, quis male vtatur, ratio rationis, quoniam interest Reip. Ciues suos habere diuites,
Auth. vt Iud. sine quoq. suffrag. in princ. & *§. cogitatio* ex rationibus adduct. *à Dd. maxime ab
Alex. in l. 1. in fin. ff. sol. matr.* III. suffragatur, quod lex interdicit prodigis suorum bonorū
administrationē *l. is cui bonis* vbi *DD. ff. de ver. obl.* & in vniuerso *tit. ff. de curat. furio.* Pu-
pillis, itē furiosis Mentecaptis, constituit curatores & Tutores, & tēpore mortis indul-
get parentibus vt pupillarem vel exemplarem eis substitutionem faciant *l. 2. ff. de vulg.
l. ex facto. ff. eodem tit. l. humanitatis. C. de Impub. & aliis subst.* ea ratione ne temere perdant
substantias suas, & si lex prohibet his, qui sine culpa dissiparent patrimonium, quanto
magis his faciunt ex culpa. quare Ang. *in dict. §. sed maior asperitas*, dicebat intelligen-
106 dum *l. in re † mandata. Codic. mand.* cum hac distinct. dummodo illa re non abutatur
sed improbat Iason. ibi *in add. ad Port.* inquiens esse contra casum *dict. §. consuluit*,
quare *Syluester Aldobrandus in dict. §. sed maior*, ait rei suæ permittitur abusus, si id in
modico fiat, quasi moderatus abusus legibus concedatur, ea, vt censeo ratione; quia
Ciues de diuitibus non fiunt pauperes sicut accidit per magnum abusum, & ita
procedant argumenta posterioris sententię. Alii distinguunt vt in re propria animata,

non licet culpam committere,& committens puniatur,appostill ad *d.§.licet*,in re pro-
pria inanimata sit concessus abusus. Sed Romanus cæteris quos viderim melius quæ-
stionem soluens,distinguit *in l.etiam filii. §. 1. nume 15 & 16.verbo vnde sciendum est*, &
107 duo capita constituens ait,aut res est ita propria,vt non speretur ad alium † reditura,
& tunc culpa in re propria regulariter non punitur,& ita accipienda est *l.an re mandau-
ta,cum.§.consuluit*,& alijs argumentis deductis ad confirmandam priorem sententiam,
108 & ideo recte dicitur in *§.si maritus*,culpa in re propria reprehenditur † limitatur vero
hæc conclusio multis modis , & primo si culpa haberet secum dolum præsumptum
ex qualitate facti resultantem,vt *in dict.§.sed maior,cum alijs alleg. à Roma. in alleg. §. licet.
numero 14.*

Secundo fallit,si culpa est de re,alias à lege prohibita , & contra iuris dispositio-
nem *l.1.§.fin.C.de falsa mon.l.1.C.de Thesaur.lib.10.l.3 & l.quicunque.C.de hered.l.si cui.§.
ante.ff.si seruit.vendic.& c. 1. de vsur.* vbi locans domum pro exercendis vsuris excom-
municatur *c.1.de vsur.in 6.* Tertio fallit in prodigis,& pupillis, & furiosis , quibus adi-
mitur rerum suarum administratio , non quidem in pœnam , sed ad eorum priuatam
vtilitatem,& ad publicum quoque commodum , virtute allegatæ reg. interest Reip.
109 ne sua re quis male vtatur. Aut res est propria † cum spes est iuuendi,vt est res dotalis
apud maritum *l.de re ancilla,& ibi Bart. Bald.& Saly. C.de ret vend.* & tunc culpa , non
est impunita propter vtilitatem eius,cui facienda est restitutio,& ita procedit *dict. § si
maritus,& dict.§.licet*,ita quoque intelligitur *l.ædiles.§.Padius ff.de ed.in edict.* in qua,&
si res esset apud culpabilem,tamen spes erat resolutionis eiusdem propter redhibitio-
nem,ratio est quoniam censentur res alienæ *l.in rebus.C.de iure dot.* res dotales ap-
pellat alienas Iurisconsl.in *§.maritus*,idem namque iudicatur,ac de rebus alienis,vt di-
xit *Capra in sæpe alleg.reg.78.n.33.verb.culpa vero leuis*,& ante eum *Bart.in l.quod Nerua nu.
26.verb.idem intelligo in reb.proprijs.*

Quæst.18. Quæro,quænam culpa sit illa,qua dirimitur iure ciuili matrimoni-
110 um,an lata, vel leuis † de ea est tex.*l.Lucius.ff.sol.matrim.in l.consensu & l fin. C. de repud.*
& quamuis inuenerim neminem ex DD. hoc in terminis attingentem existimo la-
tam esse culpam , etenim culpa in dirimendo matrimonio potest multifariam com-
111 mitti,& primum ob adulterium † *d.l.consensu,& vniu.tit ff.& C.de adult.* in quo latam
admitti culpam,non modo suadet ratio,cum grauissima Maritus afficiatur iniuria, &
probat grauitas pœnæ, quæ est in amissione dotis.*dict.l.Lucius & l.consensu* , sed etiam
112 conuincit *tex.apertus in l.quæ fortuita ff.de incend.Ruina,& naufr.* ibi:nisi tamē † lata cul-
pa sit,vt luxuriæ aut dolo sit proxima; causæ præterea, quibus iure distrahuntur ma-
trimonia relatæ *in dict.l.consensu*, sunt eiusmodi , vt earum plurimæ dolum verum po-
tius arguant,quàm culpam dolo proximam, veneficium scilicet machinatio cōtra Im
peratorem;latronum fauor , cum impudicis mulieribus commercium,ex parte viri,
extraneorum hominum conuiuia appetere,ex latere mulieris , foris sine licentia ma-
riti pernoctare,sine dolo vel lata culpa non agitur,eiusdem quoque generis, puto esse
113 etiam illam culpam,qua Maritus † demittens vxorem pauperem & indotatam, tene-
tur quartam partem ei bonorum suorum re inquere , iuxta *l. vltimam verbo inter cul-
pas*,autem viri,& vxoris,eodem in albo puro scribendum , & illam culpam,qua filius
114 ad necessitatem † redactus prohibetur alienare subiecta fideicommisso *Soc.in l.Mar-
cellus.§.res quæ num.3 ff.ad Trebell.* Simili modo,& illa est lata culpa,per quam filius cō-
115 sumpta portione † sibi assignata à patre pro alimentis,non est iterum alendus, nec nō
eiusdem farinę est,& illa quando filius assignatam sibi legitimam à patre consumsit,&
dilapidauit,non tenetur nouam legitimam assignare,idem iuris in dote , si lata culpa
filiæ fuerit male perdita. *Menoch.multa cumulans Cent.2.casu 182.num.54.* Hoc non in-
subtiliter quæritur nunquid lata culpa versutiæ,dans causam contractibus bonæ fidei
116 eos annulles ipso iure, contractus vero † stricti iuris dirimat ope exceptionis quem-
admodum supra de dolo disputauimus, & profecto licet nullus sit,quem legerim hāc
dubitationem excitantem , ego tamen ducto argumento a simili , puto tantundem
dicendum ac in dolo , quippe dispositio loquens de dolo comprehendit latam cul-
pam dolo proximam,cuiusmodi est lata culpa versutiæ. *leg. prima. ff. si mensor fal. mod.
& l.cis.ff.si quis testamento liber esse ius.* cum alijs supra allegatis , quid enim interest affe-
ctata negligentia,& velata calliditate inductus sit aliquis ad contrahendum, an aper-
to dolo?

Quæst.19. Quæro an semel commissa culpa purgari possit, & quomodo,& primo

teuoco

117 reuoco in dubium, an purgetur † casu fortuito, & videtur potior sententia negatiua, argumento sumpto à dolo, quem diximus casu non purgari. *l.16.& ibi Bald. ff. de noxal. action. Decis. Pedam.* 104.*numer.* 5. *Berous consil.* 144.*num.* 9. *volum.* 1. *Castrens. in l.fin.§. si ea num.* 3. *ad l. Rhod. de iactu, verum* Bald. *in l. qua fortuitis num.* 70.*verb. sequitur videre Cod. de pignor. act. distinctione.* rem putat explicandam, aut culpa transiit in speciem moræ, id quod est in obligatione profecta, & tunc non purgatur per casum superuenientem. *l. quod te, & ibi* Alex. Dec. *Ias. Bolog.* aut culpa non fecit transitum in speciem moræ, quod accidit in obligationibus non dum perfectis, & tunc, aut culpa est ordinata ad casum, & non purgatur per casum, *l. si vt certo.§. sed interdum. ff. commod. Menochius de arbitr. casu* 182.*num.* 59. *& 60. & supra num.* 41. conferunt quæ scribit. *Imola in c. vni extra commod,* aut culpa non est ordinata ad casum, & tunc per superuenientem casum excusatur. *l. si vendenda. §. idem iuris, ff.* Ad *l. Rhodiam de iactu,* vltra *Bal. iuuat tex. in c.* quia diuersitatem *extr. de conceß. præbend.* in quo episcopus excommunicatus non priuatur iure suo conferendi si ob excommunicationem fuit impeditus, quæ non erat ordinata ad casum collationis, adstipulatur text. in *l. non omne. ff. de statu liber.* dum non considerat impe-
118 dimentum non ordinatum ad casum libertatis, sed ordinatum ad † pœnam hæredis non manu mittentis, ita etiam procedit. *l. is qui. ff. de action. & obligat.* huius præterea rei ratio est, licet à Baldo non allegetur, quoniam, etsi ille casus euenerit, qui alias est pœ-
119 na dignus non tamen † punitur tunc, eo quod præter suam voluntatem immediate euenit, iuxta *l. verum. ff. de furt. c. si concupiscentia* 15. *quæst.* 1. sicut prudenter considerauit. *Abb. in d. c. quia diuersitatem* refert *Menoch. de arbitr. cent.* 2. *casu* 182. *num.* 59. *& 60.* Quibus consequens est in hoc differre culpam à dolo, qui nunquam excusatur per casum fortuitum, vt exponimus supra in *titulo de purgatione doli,* ratio discriminis videtur, quia lata culpa minor est dolo, cum dicatur proxima dolo, vel prope dolum. Præterea in
120 quæst. adduco. Dolus purgatur † transactione, Rei traditione, in qua dolus est commissus, vel restitutione facta ab eo, qui dolose fecerat rursus consensu eius, qui damnũ passus est; secundum ea quæ diximus supra in *d. tit. de purg. dol.* an iisdem mediis purgetur lata culpa, & non dubito idem esse respondendum, non solum à pari, quia idem iudicatur de culpa dolo *proxima ac de dolo. l.* 1. *ff. si mensor falsum mod. dixer.* sed si maiori, quoniam si dolus, qui paulo maius esse delictum creditur, vt nuper dicebam, illis modis purgetur, multo magis purgabitur etiam culpa lata.

De leui Culpa, Cap. III.

1 *Leuis culpa appellatio vnde fluxerit.*
2 *Culpa lata, dicitur etiam grauis culpa.*
3 *Dolus, culpa grauissima vocatur.*
4 *Culpa leuissima vnde sit appellata.*
5 *Leuis culpa alia etymologia.*
6 *Ex leui culpa sæpe graue damnum accidit.*
7 *Definitio leuis culpæ ex Authore.*
8 *Descriptiones leuis culpæ ex Bart.*
9 *Leuis culpa, cõmittitur aut in rebus prorsus alienis, aut in rebus communibus, ex accidenti aut ex conuentione.*
10 *Definitio leuis culpæ in rebus prorsus alienis.*
11 *Definitio leuis culpæ in rebus communibus ex accidenti.*
12 *Definitio leuis culpæ in rebus alienis per conuentionem.*
13 *Leuis culpa, aut in faciendo, aut in cõmittendo.*
14 *Alia definitio leuis culpæ.*
15 *Exempla multa leuis culpæ.*
16 *In leui culpa sunt gradus, maioris, & minoris culpæ.*
17 *Vtrum appellatione culpæ in legibus, & statutis, veniat lata culpa, an leuis.*
18 *Si testes deponant in iudicio de culpa alicuius, & non declarent de qua culpa, eorũ depositio, non intelligitur de leui.*
19 *Culpa leuißima, appellatur, fere semper diligentia.*
20 *Culpa lata, quando ponitur, tanquam à dolo distincta, nũquam dicitur culpa simpliciter.*
21 *Appellatione culpæ interdum venit leuißima culpa interdum culpa lata, regulariter autem culpa leuißima.*
22 *Culpa leuis, committitur in Magistratibus, in officiis, in contractibus, in delictis, in vltimis voluntatibus.*
23 *Magistratus, & Aßessores quo modo teneantur de leuißima culpa.*
24 *Magistratus leuem culpam committens mitius punitur arbitrio iudicis, & si non est soluendo non detruditur in carcerem, & si fuerit filiusfamilias non tenetur vltra peculium.*

25 *Agens contra Magistratum ratione leui culpa, debet in libello concludere esse cōdemnandum arbitrio boni viri.*
26 *An Iudex, cui datum est in iudicando arbitrium, possit de leui culpa accusari.*
27 *Arbitrium in iudicando, aliquando datur liberum, aliquando regulatum.*
28 *Concesso libero arbitrio, non creditur permissus dolus.*
29 *Iudex habens regulatum arbitrium differt in multis, à iudice ordinario.*
30 *Æquitas est theriaca contra venenum iniustitia.*
31 *Tutor de leui culpa tenetur, non de leuissima & quæ sit ratio.*
32 *Tutor interdum de leuissima culpa tenetur.*
33 *Hæres tutoris de leui culpa, non tenetur, sed de lata.*
34 *Tutor de leui culpa, aliquando nō obligatur.*
35 *Curator Minoris, vel furiosi de leui culpa tenetur.*
36 *Vtrum curator ad lites, possit de leui culpa condemnari.*
37 *Exequutores vltimarum voluntatum, cur hoc nomine dicantur.*
38 *Exequutores isti sunt in duplici differentia particulares sc. & vniuersales.*
39 *An isti exequutores de leui, & leuissima culpa teneantur.*
40 *Agrimensor, & Proxeneta, an teneantur de leui culpa.*
41 *Aduocatus, an de leui culpa obligetur, remissiue.*
42 *Nuntius, an de leui culpa puniatur, remissiue.*
43 *Depositarius, tenetur aliquando de leui culpa, veluti si se obtulisset deposito. aut gratis eius esset celebratum depositum.*
44 *Depositarius quandoque pro leuissima culpa obligatur, veluti si pro custodia recepisset mercedem.*
45 *Interdum, & pro casu fortuito.*
46 *Deponens si sui tantum gratia sit factum depositum tenetur de leuissima, si gratia Depositarii tantum obligatur de lata, si gratia vtriusque, de leui.*
47 *Leuis culpa, an, & quando veniat in contractu mandati, tam in actione directa, quam in actione contraria.*
48 *In precario, an fiat condemnatio ex leui, vel leuissima culpa.*
49 *In contractibus celebratis, gratia vtriusque contrahentis, an veniat culpa leuis, vel leuissima.*
50 *In contractibus initis causa recipientis tantum, vtrum succedat condemnatio ob leuissimam culpam.*
51 *In contractibus innominatis, quanam culpa veniat in condemnatione leuis, an leuissima.*
52 *In vltimis voluntatibus, numquid attendatur leuis, vel leuissima culpa.*
53 *Leuis culpa, quatenus puniatur in delictis.*
54 *Leuis culpa in incendio commissa, quo nam pacto obliget.*
55 *Leuis culpa quando dicatur commissa in incendio, arbitrio iudicis remittitur.*
56 *Cautela ad purgandam leuem culpam, quo ad incendium.*
57 *Vtrum damnum leui culpa datum, debeat emendari in conscientia foro.*
58 *Lex ciuilis, fundans se super præsumptione non ligat in foro conscientiæ, quando veritas est in contrarium.*
59 *Culpa leuis, an committatur in credendo, item an culpa lata.*
60 *Vtrum debitor falso persuasus à Titio, quod esset procurator sui creditoris, si soluerit debitam pecuniam, liberetur.*
61 *Culpa, an committatur non credendo.*
62 *Aliter consideratur leuis culpa in rebus cōmunibus, aliter in alienis.*
63 *Culpa leuis in faciendo, maior est illa, quæ est in omittendo.*
64 *Culpa leuis, tribus modis committitur, in facto, post factum, ante factum.*

Q*Væst.* 1. Hæc de lata culpa exposuisse sufficiat, ad leuem modo, progrediens, quæro primo vnde sit appellata, quid ipsa sit, & quot species habeat, & sane primæ
1 quæstioni satisfaciens, dico, quod † culpa lata, grauis etiam culpa appellatur. *Bald. in l. quæ fortuitis num.* 55. *verb. in contrarius. C. de pignor. act.* ad eius modum hæc culpa, quæ
2 minor est leuis, non iniuria † videtur nuncupata, & sicut dolus culpa grauissima voca-
3 tur, ita illa † culpa, quæ minima est, quasi illi opposita leuissima dicitur. Rursus dici-
4 tur leuis culpa, non quia † leue damnum semper inferat interdum enim graue detri-
5 mentum emergit ex ea, vt in † incendio, quod leui culpa habitantium creditur committi. *L.* 1. *& l.* 3. *ff. de offic. præfect. Vigil.* sed quod nulla coniectura colligi potest, animus
6 mali conscius, & ideo, licet † defectus ille non sit prorsus excusatus, leuior tamen æsti-
7 mari solet, quam † culpa lata, definitur etiam leuis culpa, vt sit negligentia in rebus alienis, quam solent homines plerumque euitare in rebus propriis, is enim peccare videtur leui culpa, qui non fuit tam diligens in re aliena, quantum esse solet diligens

pater-

paterf. in re propria, arg. *l. si cum vẽderet. §. fin. cum l. seq. ff. de pig. act.* etenim cum in illa act.
veniat leuis culpa, inquit *Paul. in l. seq. q. 14.* ea exigitur, quæ diligens paterf. in suis reb. p̃-
8 stare solet, à creditore exiguntur. Quod si cui hæc non arrideat † definitio, sumat quas
tradit. *Bar. in tract. de testib. in ver. leuis culpa, n. 115. & 116. & in l. quod Nerua, n. 26.* vbi cõpu-
tatis aliorũ descriptionibus, tres affert leuis culpę definitiones, prout trib. modis accidit
leuem culpã committi. Quæro igitur cũ Bart. quot spẽs sint leuis culpæ, & sumendo di-
uisionẽ à re, in qua culpa cõmittitur, resp. ille esse triplicẽ, aliã, q̃ cõmittitur in reb. alie-
9 nis, aliã † in reb. incidenter, q̃ per accidens sunt mihi cõmunia cum alio; veluti occasio-
ne legati vel hæreditatis aliã in reb. cõmunib. per conuentionẽ, exẽplũ prioris culpę est
in negociorũ gestore, Tutore, Curatore, Procuratore & definit à *Bar.* vt sit deuiatio in-
10 deliberata † ab ea prudẽtia, q̃ inest diligẽtib. hominib. eiusdẽ conditionis & pfessionis,
arg *leg. si cũ venderet, cum l. seq. de pign. act. l. si putator. ff. ad l. Aquil.* & in *tract. de test. n. 115.* in-
quit per illa verba diligentib. hominib. excludi latã culpã, per q̃ deuiamus à prudentia,
quæ cõmuniter inest omnib. & res alienas accipere debem⁹ hoc loco, etiã nostras, quas
tamẽ restituere sumus obligati, vt res dotales. *Bar. in l. quod Nerua, n. 26. verb. quod dixi.* Exẽ-
11 plũ † alteri⁹ leuis culpę est vt sup. in reb. cõm. p legatũ vel hæred. *l. 26. §. 1ã & ũ. ff. fa. hercis.* &
sic describitur; est deuiatio indeliberata ab ea diligẽtia quã tũc tẽporis in reb. ppriis ad-
hibet p tex. *in l. hæredes. §. nõ tantũ. ff. fam. hercis.* ibi talẽ igitur diligẽtiã p̃stare debet hæres,
12 qualẽ in suis reb. Exẽplum † tertiæ culpæ leuis est in reb. cõmunib. ex cõtractu, veluti so-
cietatis, & talis est definitio; deuiatio indeliberata ab ea diligẽtia, quã quis ante cõtractũ
reb suis p̃stare solebat. *l. Socius, socio. ff. pro socio,* vbi soci⁹ socio etiã nomine culpæ tenetur, i.
desidiæ, ac negligentię. culpa nõ ad exactissimã diligẽtiã dirigẽda est, sufficit talẽ diligẽ-
tiã rebus cõmunib. adhibere, qualẽ suis reb. p̃stare solet, id q exprimit iisdẽ verbis *Iust. in
§. fin. Inst. de societ.* & si qs existimaret nõ esse discrimẽ inter leuẽ culpã in reb. cõm. inci-
denter, & in reb. q̃ sunt cõmunia p cõuentionẽ ppendat in prima definitione culpæ, illa
verba tunc tẽporis, q̃ nõ sunt in posteriori, & quid operentur explicat subtiliter: *Bart. in
d. l. quod Nerua. n. 26. verb. item videnda sunt,* & paulo supra reddit rationem differentiæ,
cur alio modo definiatur culpa in re prsus aliena diuerso iure cõmuni & videtur sequi
Bal. in l. quæ fortuitis, n 37. vers. nunc venio ad leuẽ culpã, vbi definiens, seu potius decla-
rans ait leuis culpa est nõ p̃uidere, q à diligenti p̃uideri potuit per *l. si putator. ff. ad l. Aquil.*
Q. 2. Quæro, an aliter culpa leuis diuidatur? resp. ex diuerso modo cõmittẽdi nouã p-
13 duci leuis culpę diuisionẽ, etenim alia dicit̃ leuis culpa † in faciẽdo, alia in omittẽdo *Bar.
de test. in v. leuis culpa n. 115. & in l. quod Nerua n. 29 ff. depos. v. itẽ quæro Ias. in l. si mora n. 23. ff sol.*
14 *mat. Men. de arb. casu 390. Bal. in d. l. q̃ fortuitis n. 37. v. vel. dec.* dũ ait, q leuis † culpa est facere,
15 q nõ faceret, vel omittere, q nõ omitteret diligens, vel diligẽtior, ibiq; nõ † pauca exẽ-
pla ponit leuis culpę, puta adhibere oparios inertes. *l. si merces §. pe. l. videa. ff. loc. l. itẽ quæ-
ritur. §. nauicul. eo. tit. l. idẽq. §. se tit ff. ma.* In fullone quoque, q rẽ meã tradidit tibi, vel tuã
mihi, *l. itẽ q̃ritur. §. si fullo. ff. loca.* Prętęrea immittere ignẽ in stipulã suã tẽpore vẽtoso. *l. qui
occidit. §. in hac ff. ad l. Aq. c. si egress. ext. de iniur.* habere etiã inimicũ specialẽ culpæ leui ad-
scribit̃ *l. si merces. §. culpa. ff loc. l. pen. ff sol. mat.* nec nõ impitia, si modũ nõ excedat, leuiori
culpæ adnumerat̃. *l. Impitia. ff. de reg. iur. l. idẽ est. ff ad l. Aq.* culpa leuis est, nõ claudere fir-
miter ostiũ, idẽ *Bal. in l. solũ col. 5. C. de test.* eadẽ culpa est nõ adhibere in rebus cõmunib⁹
parẽ diligẽtiã, ac in reb⁹ ppriis. *l. soc. socio. ff. p socio. §. fi. Inst. eod* Ignorare etiã qualitates rei
suæ leui culpæ imputatur. *l. sed adde. §. pr. ff. loc.* alia quoq; exẽpla leuis culpæ in omittẽdo,
& in cõmittẽdo recẽset *Bar. de test. in ver. leuis. n. 116. & 117. & n. 121.* dicẽs leuẽ culpã ha-
16 bere grad⁹ † maioris, & minoris culpæ, sicut in dolo, & lata culpa reperiri paulo supra o-
stẽdimus, quoniã inter homines diligẽtes, vnus est in maiori gradu diligẽtiæ, q̃ alter, &
in *l. quod Nerua. n. 29. ver. itẽ q̃ro,* tradit leuẽ hãc culpã, quãdo cõsistit in faciendo, ęquiparari
culpæ latæ in omittẽdo, & pbauit. *Ias. in l. si mora, n. 23. ff. sol. mat.* Alia quoq; exẽpla cõge-
rit *Cap. de reg. 78. nu. 22. & seq.* Et idem *Bar. in l. hær. §. non tantum. ff. fam. ercisc.* asserit idem
quod paulo supra *Bal.* quod leuis culpa est facere, quod non faceret diligens paterfam.
Q. 3. Quæro an appell. culpæ in legib & statutis, veniat in dubio lata, vel potius leuis
17 culpa † & videtur venire lata ex reg. q verba in dubio sunt capiẽda in potẽtiori signifi-
catu *l. 1. ff. si ager vect. vel ẽph. pet.* Il. confert d. *Cor. con. 118. videtur 1. facie l. 1.* nã consuluit, q
18 si testes deponant † in iudic. de culpa cõmissa ab aliquo, & nõ declarẽt de qua culpa in-
telligãt, nõ accipit̃ in dubio culpa leuis, sed vitiatur, q a est incerta disp. cũ posset ad plu-
res culpas referri. E cõuerso, q in leui culpa sit accipiẽdũ statutũ. pbat *l. socius à socio. ff p
socio. & §. præ Inst. qui. mo. re con. obl.* ibi socius, soci⁹ socio culpæ nomine tenetur i. desidię,
ac negligẽtiæ, q̃ est leuis culpa, vt ostẽdimus, Il. est tex. *in l. contr. ff. de reg. iur. in l. si filiusfa.*

§.marito ff.sol.matr.in ver.culpa in l.si mora.ff.sol.matr.vbi Ias.n.8.in l.vendit.§.de tempor.ff de
bon.auth.iud.poss.vt ecce depositari⁹ tenet tantũ de dolo,nõ de culpa d.l.contr.& tamẽ de
culpa,q̃ dolo ꝓxima est obligat̃ igit̃ illa verba de culpa nõ tenet̃,ad leuẽ culpã referan-
tur,& hæc posterior opinio plurib.suffragiis videt̃ esse recepta,vt ꝑ Dec.in d.l.contract.n.
25.per Cag.ibi n.12.& 29.per Bal.in auth.q̃ locũ in 2.q.C.de collat.Bart.in d.l.in vend.Alex.&
Ias.in d.l si mora Dec.in l.in act.ff.de in lit.iur.Alex.con.74.n.1.li.6.q̃ sententiã noua ratione
confirmo.Appellatio culpæ in dubio nõ põt referri ad latã culpã,quoniã cõtinetur sub
appellatione doli l.1.ff.si mẽsor falsũ modũ l.2.§.eũ qui ff.de prec.Nõ põt etiã referri ad culpã
19 leuissimã,q̃ppe q̃ a custodia,vel diligẽtia fere semp legib.nostris† nũcupatur §.ité is,cui
vtr. aris ꝗ vtendã accepit exactã diligentiã custodiẽdi ꝑstare iubet̃ Inst.qb.mod re cõtra-
hat.obl.l.1.§.is vero ff.de act.& obl.ibi exactissimã diligentiã l.si vt certo §.nunc videndam.ff.
com.ibi ideo verior est Q.Mutii sentẽtia & culpã ꝑstandã,& diligẽtiã l.cũ res leg.§.culpa ff.
de leg.1.in illis verbis,an culpã,q̃ leuis est,aut nũquid etiã diligẽtia exigẽda est ab hærede
& Ias.ibi n.31.relinq̃tur igitur,vt ad leuẽ culpã,in dubio relationẽ habeat,accedat in cõ-
20 firmationẽ,q̃ culpa lata,quãdo ponit̃ separata à dolo,nõ simpliciter† culpa,sed lata cul-
pa appellat̃ l.q̃cq̃d l.arbit.tut.l.cur.& tut.C.de neg.gest l.4 ff.de magistr.cõuen l.7.eo.t.iunct.gl.
Nec repugnãt deducta in contrariũ,& l.euertit̃,quoniã lata culpa sub appellatione do-
li continet̃,vt plurib.ostendim⁹,& tradit Cag.in l.contr.n.8.ff.de reg.iur.Alc.in l.lata culpa.
ff.de ver sig.& ideo accipiẽdo etiã in potẽtiori significatu,ea faciẽda est interpretatio,ll.
specialiter obtinet in testib.quorũ depositio nõ debere,ille incerta,sed de necessitate,cõ
cludere,id q̃ nõ accidit in hac specie,quãdo ad leuissimã culpã põt etiã referri,Dec.d.l.
contr.n.25.Cag.ib.n.9.in fin.Distinguitur aũt com.concl.quoties aliud suaderet materia
subiecta,vt scriptũ reliqt Alex.in l.si mora n.9.ff.sol.matr.ex doctrina Bar.in l.in vendit.§ de
temp.ff de bon.auth.iud.poss.Saly.in l.si nulla C.de pign.act.Bar.in d.l.q̃ fortuitis ver.sed dubitat
Dec.in d.l.contr.n.25.q̃ppe venit nonnunq̃ leuissima culpa l.si seruus com.§.inst.vsq; ad veri
circa.ff.de furt.iunct.d.Bar.in l.q̃ Nerua n.30.q.8.ff.depos.interdũ culpa lata.l in act.ff.de in lit.
iur.iunct.gl.in ver.nõ etiã,& plerumq; dol⁹.l.1.in fin.iunct.d.l.in act.ibi solũ dolũ l.Luctus.ff.
sol matr.ibi culpa mulieris mulctãda est,nã ex grauitate pœnæ arguĩt maior culpa,q̃ le-
uis l.fin.l.de repud.in qua culpa multiplex enumerat̃,qua põt ab ea marit⁹ diuertere,&o-
21 minis dolũ,aut latã culpã† ꝑ se ferre videt̃, vt viuẽte marito,aliũ sibi virũ parare,abortũ
facere.lauactũ cũ alienis viris appetere,similis est tex.in l.sibi causa.§ si mulier.ff.de minor.

Q.4.Quæro culpa leuis cõmittitur in officiis,& magistratib.in contractib.in vltimis
22 voluntatib.† in delictis Bal.in d.l.q̃ fortuitis n.24.verb.viso de generib.C.de pign.act.& pr.de
23 magistratib.agẽs,dubito an de leui culpa teneant̃ & sub nomine† magistratuũ assessores,
atq; arbitros cõprehendo,& expeditæ q̃stionis est,eos obligari in tantũ,vt de leuissimã
quoq; teneri plerisq; Dd.videat̃ Bal.d.l.q̃ fortuitis ex l.non similiter,ex l.in magistratu iuncta
gl ff.de magistr.conuen.nec mirũ,quãdo respectu leuis culpæ magistrat⁹ æq̃parãt̃ tutorib.
l.præfect.cohort.ff.de ritu nupt.q̃ ꝑ leui culpa obstringunt̃ l.tutori.ff.de neg.gest.l.q̃cq̃d C.ar-
bitr.Tutela illud.v.nõ est inuoluendũ silẽtio,q̃ egregie tradit Bar.in alleg.l.q̃ fortuitis,nẽ-
24 pe magistrat⁹ leui culpa † peccãtes,miti⁹ puniri,vsq; adeo,vt Syndacatores in quota,vt
verbis eius vtar nõ in tota debẽt condẽnare,& si nõ sunt soluẽdo,nõ detrudent̃ in car-
cerẽ,sed tenent̃,in quantũ facere possunt,& si iudex fuerit filiusfam.& peculiũ habeat
nõ tenet̃ vltra vires peculii l.si filius ff.de iud.gl.in §.1.Inst.de obl q̃ ex malef.nascunt.Proinde
25 agẽs† cõtra magistratũ,ratione leuis culpæ nõ debet in libello,certã quantitatẽ petere,
sed debet concludere ad condẽnationem,quatenus æquum videatur bono viro,argu-
mento l.si iudex.ff.de variis extraord.cognit.Bald.d loco n.45.

Q.5.Sed hic pulchræ dubitationis sese offert occasio,vtrũ iudex,cui datũ est in iudi-
26 cãdo† arbitriũ sit liberãdus ab his quæ leui culpa cõmiserit Alex.in l.si mora col.3 n.21 in-
quit si potestati datũ sit arbitriũ,ita,vt nõ debeat teneri in Syndacatu,cẽset̃ ei remissa tũ
leuis,tũ etiã leuissima culpa,huic sentẽtiæ calculũ addit Bart in l.si sic legatũ in fin.ff.de leg.
1.& alii plures relati à Ias.ibi n.36.inquit hunc iudicem arbitrio suo posse iudicare dum-
modo dolo malo careat,eiusdẽ sentẽtiæ est Paris.de Syndac.in tit.de arbitrio n.1.§.quæritur,
q̃ arg.l.cum q̃dam.§.de leg.2.vbi rogatus restituere,libertas testatoris,quibus volet,potest
cæteris indignũ præferre:adstipulatur,quia illud arbitriũ nullius esset momenti,& nihil
prorsus differret ab alio iudice,cui non est concessum arbitriũ,nulla aũt dispositio de-
bet manere sine effectu operandi,arg.tex.in 1.const.C.& §.cumq; hoc Deo ꝓpitio in proœm.in-
stit.Bal.in rub.C.de contrah.empt.dicẽs in contractib.nullũ esse verbũ debet,q̃ nihil ope-
27 tur;ex aduerso pugnat,q̃ arbitriũ intelligit̃,ex ratione regulatũ Bal.in auth.iubem⁹ vlt.not.
C.de iud.de iure,aũt leuis culpa in iudicẽdo ꝑstanda est.d.l.non similiter.& l.in magistratu;
cum gl ff.de magistr.conuen.

Secundo

Secundo iudex habens arbitrium, proposita debet diligenter examinare & cum
deliberatione pronunciare, argumento. *l. 2. Cod. de sent. ex breuil. recit. l. 1. Cod. quando. &*
quib. quarta pars lib. 10. *Paris. de Synda, in tit. de Arbitriis, num. 11.* diligentia, autem per se
fert leuem culpam.

Tertio Iudex concesso arbitrio, debet in re aliena agere, quod in sua præstaret
Bart. in l. 1. nu. 5 ff. de solut. Tiraq. de retractu consang. §. 35. gloss. 1. in fin. Dec. in l. in personam
§. 1. in fin. ff. de reg. iur. Bald. in l. 1. C. de his, quæ pæna nomine. dicens hunc arbitrum non a-
liter iudicaturum, q̃ vellet pro se iudicari, at leuis culpa est non adhibere in re alterius
eam diligentiam, quam præstaret in rebus propriis. Ad hanc controuersiam dirimen-
dam opꝰ est distinctione aut hoc arbitrium iudici datum est liberum, aut est regulatũ,
siue fuit concessum arbitrium boni viri in iudicando quãdo vero liberum censeatur
esse datum arbitrium, vel regulatum, & quibus verbis vnum, vel alterum credatur
esse tributum, late *Bar. in extrauag. ad reprim. in verb. videbitur Ias. in l. si sic legatum. ff. de l.*
1. & post eum magis diffuse *Men. de arb. lib. 1. q. 7. & 8. & 9.* Priori itaque casu proce-
dit prior opinio, vt sc. videatur, leuis culpa remissa, quippe de his tenetur dũtaxat, quę
dolo gessit *Ang. in l. si à milite. §. post editionem de test. mil.* in quibus concesso libero arbitrio,
28 non dici concessum, quod contra bonos mores est, & hinc inferunt omnes † hunc iu-
dicem obligari, si quid per dolum malum egerit, nempe enormiter aliquem læserit, ex
qua dolus re ipsa proficiscitur *Bald. in Rub. de pæna Iud. qui male iud. nu. 2. Saly. in l. vlt. col.*
in eodem tit. Men. plura congerens *lib. 1. q. 13. cum seq.* ratio est, quia ab omni dispositio-
ne censetur, dolus exclusus, *Socc. Sen. cons. 159. col. vlt. lib. 2. & in l. cum filius fam. ff. de verb.*
oblig. intelligens de dolo ex proposito, non in dolo præsumpto, sed aduersantur, quæ
tradit *Men. d. q. 13.* in qua de præsumpto dolo disseritur, & prædicta conclusio obtinet
siue liberum arbitrium sit concessum à Principe, siue a partibus in re propria, semper
enim intelligitur, vt dolus absit, & iuste arbitretur. *l. si libertus ita iurauerit. ff. de oper. lib.*
Alex. cons. 37. lib. 2. n. 32. Dec. con. 430. col. 2. verb. 2. concl. & alii copiose deducti à *Men. d. q.*
13. at qui de leui, tantum de dolo obligatur, leuis culpę nomine non tenetur, vt mani-
festum est exemplo Depositarii *l. contractus. ff. de reg. iur.*

In secundo autem casu quando datum fuerit regulatum arbitrium, verior est poste-
29 rior sententia tum ex adductis rationibus, tum quia † Iudex habens regulatum arbi-
trium, debet sequi Canonẽ iuris rationis, & æquitatis. *Ias. in d. l. si sic legatum. n. 22.* & vt
inquit *Curt. in tract. monet q. 3.* debet iudicare secundum mentem legis iuris, rationis,
& æquitatis *Bal. autem in cons. 211. li. 4.* illud malum, ait ab hoc iudice æquitatẽ spectan-
30 dam, cum sit Theriaca † contra venenum iniustitiæ. Nec est absurdum, vt nulla sit dif-
ferentia inter hunc iudicem, & illum, cui non sit datum arbitrium, videtur enim ita
fuisse de mente concedentis, nam alias liberum dedisset arbitrium, propterea multi-
plici differentia, separantur, etiam si in eo puncto conueniant, vt ecce apud Iudicem
sine arbitrio est necessarius libellus non coram illo, qui regulatum etiam habet arbi-
trium. Secundo apud illum necessaria est litis cõtestatio, secus apud istum, *Ro. con. 515.*
in fin. Ias. in §. præiudiciales. num. 3. Inst. de act. & cons. 2. col. 2. lib. vol. 2. quibus conueniunt
cumulata à *Menoch. lib. 1. de Arbitr. quæst. 18. cum multis aliis seq. quæst.* in quibus alias dif-
ferentias congerit.

Quæst. 6. Quæro de leui culpa in officiis, & primum de tutore, cuius munus pu-
blicum est, *§. 1. Inst. de excus. tutor, & Cur. l. Pupillus. §. munus. ff. de verb. signif. l. nullus Cod. de*
Decur. lib. 10. is ergo, non solum de dolo, & lata culpa tenetur, verum etiam de leui. *leg.*
tutori C. de neg. gest. l. quicquid C. de arb. tut. Bart. in l. quod Nerua q. 10. ff. dep. Bal. in d. l. quæ for-
tuitis ver. sed dubitatur n. 47. Dec. cons. 274. n. 3. & 4.

31 Ratio, cur † non obligetur, etiam de leuissima est, quoniam est officium neces-
sitatis, & datur inuitis, *Bart. & Bald.* in alleg. locis, quare si quis sponte se obtulisset ad
32 leuissimam quoque culpam censeretur † obstrictus, à cessante ratione, vt sentit *Dec.*
d. cons. 274. num. 3. Bald. d. l. quæ fortuitis, num. 45. & 46. argumento l. 1. §. sæpe. ff. deposit. c. 1. de-
pos. leuissimæ culpæ nomine tenebitur si tutor specifice se obligasset reddere bonam
administrationis rationem, vt ea verba aliquid operentur, *l. si quando. §. 1. ff. de leg. 1. c. si*
Papa de priuil. in 6. Dec. d. cons. 274. Ruy. cons. 89. num. 8. vol. 9. & cons. 108. vol. 1. Borgn. de Tu-
33 *tor, & Curator. numero 120. verb.* Imò, quando de tutor. declara tamen † in hærede
tutoris, vt scilicet de leui culpa à tutore commissa regulariter non teneatur, sed de la-
ta duntaxat *leg. 1. vbi Bald. Saly.* & alii per illum text. *Codice de hæred. Tutor.* nisi vel lis
iam fuisset cum defuncto contestata, vel ex damno pupilli esset lucrum captatum,

quod cum tutor pupillo potuisset acquirere, aliis cessit. *d. l. 1.* tutor præterea aliquando † pro leui culpa non obligatur, nempe, si in non exigendo credito pupilli, per leuem eius culpam, nomina debitorum facta essent deteriora. *l. Nomina, & ibi Saly. C. de arbitr.*
5 *tut. l. tutor, qui repertorium. §. competit de adm. tut.* Quæro † de curatore, qui in duplici est differentia, Curator n. alius est bonorũ Minoris, vel furiosi, alius est Curator ad lites quo ad primum expeditissimum est teneri eũ ad similitudinẽ tutoris de leui culpa. *d. l. tutor C. de neg. gest. l. quicquid C. de arb. tut.* non de leuissima quibus suffragatur eadem ratio ex necessitate officii. *Bald. in l. quæ fortuitis num. 47. verb. sed dubitatur.* Quod spectat
6 ad curatorem † datum ad lites controuersi iuris articulus est, quippe videtur ad leuissimam etiam culpam astrictus, cum officium sit voluntarium, & ita à cessante ratio, *capit. cum cessante de appellat.* si quidem non eligitur inuitus. *leg. 3. §. si pupillus. ff. de tutori.* accedit text. *in leg. A procuratore. Codic. mandat.* iuncta gloss. ibi omnem culpam, nec non ostenditur ex illis verbis *leg. omnem culpam*, & non improuisum casum præstandum, nam si excluditur fortuitus casus tantum, omnis culpa includitur *Cyn. & Iacob de Aren.* ibi, & *Dyn. in c. contractus de reg. iur. in 6.* Contrarium tamen, quod imò de leui culpa duntaxat, debeat condemnari, placet *Baldo in l. quæ fortuitis, numer.* 48. quia munus publicum est, sicut est tutela, merito idem, quod in tutore, est statuendum argumento. *l. properandum. §. fin. C. de iud.* in quo tutores, & curatores ad lites procedunt à pari, & cum muneris sit publici, consequens est, vt detur inuitis, & ideo regeritur prior argumentatio, cui nõ repugnat, *l. qui habet. §. si pupillus*, quoniam probat curatorem non dari inuito adolescenti, id est, nisi petatur, non autem, quod ipse Curator non detur inuitus. Nec facit negocium argumentum Procuratoris ad lites, quippe quia officium est voluntarium, & propter tacitam assertionem industriæ, quam professus est
37 suscipiens mandatum arg. *l. si quid vend. ff. de C. de edilit. edict.*

Tertio quæro † de executoribus vltimarum voluntatum, qui sont quasi procuratores constituti post mortem testatoris *l. si non remunerandi. §. fin. ff. mand. cap. 2. de test. lib. 6.* & dicuntur exequutores vltimæ voluntatis, eadem ratione, qua publici iudicũ
38 Ministri, propterea quod sententiam testatoris isti, sicut illi Magistratuum sententiam exequuntur: testam. enim sententia dicitur; *leg. 1. ff. de test.* & sunt † in duplici differentia, Alii vniuersales, alii particulares: vniuersales sunt, quando testator nullos scripsit hæredes in specie, sed pauperes Christi, vel pia loca, iubens bona sua per huiusmodi testamentarios exequutores distribui, & hoc casu censentur exequutores quodammodo hæredes *l. id quod pauperibus, & l. si quis ad declinandum. C. de episc. & Cler.* Particulares vero exequutores, qui simul cum aliis hæredibus testamento scribuntur ad variarum causarum executionem, quia de fide hæredum dubitat forsitan de-
39 functus. *l. alio de hærede. ff. de alim. & cibar. leg.*

Quæstionis autem est, an † exequu[illegible]s teneantur de leui tantum, an etiam de leuissima & ad istam non obligari dixit *Bald. in l. quæ fortuitis, num. 52. verb. quæro, de exequutoribus* multa cumulans, quo vero ad leuem, *l. si seruus. §. cum aliquid. ff. de leg. 1.* ita distinguit: aut nullum consequitur commodum ex testamento & non tenetur de leui, siue hoc faciens sit Merus exequutor & nudus Minister, siue sit Mixtus exequutor, vt est legatarius qui iussus est restituere, & facta exequutione, nihil apud eum remanet Commodi, aut capit aliquam vtilitatem, & ad leuem culpam erit obstrictus, idem
40 quoque videtur sentire *Bald. in l. cum res. §. culpa. ff. de leg. 1. & ibi Imol.*

Quæro † quarto de Agrimensore, & de Proxeneta, & *Bald. in l. quæ fortuitis, num.* 45. respond. vtrumq; de lata culpa teneri, non de leui. *l. 1. §. 1. ff. si Mensor fals. mod. dixer.* ibi hæc actio dolum malum duntaxat continet, & infra lata culpa dolo comparabitur, redditurq; ratio à IC. sane egregia, & *l. 2. ff. de proxenet.* iuncta glos. quæ arguit de
41 proxeneta ad Agrimensorem.
42 Quid † in Aduocato *Fulgos, & Cyn. in Rub. C. de procur.* quin in Nontio † *Bald. in l. A Procuratore. C. de mand.*

Quæst. 7. Quæro de leui culpa in contractibus, & primo de contractibus nominatis, in quibus videtur hæc recepta distinctio, aut celebrantur gratia dantis tantum, vt accidit regulariter in deposito, & tunc leuis culpa non obligat accipientem, sed dolus tantum, & lata culpa. *l. contractus. ff. de reg. iur. l. sicut certo. §. nunc videndum*, vbi redditur ratio. *ff. commod. l. 1. C. depos. §. præterea. Institut. quibus mod. re contrah. obligatio*
43 *Bartol. in leg. quod Nerua quæst. 8. num. 30. ff. deposit. Bald. in l. quæ fortuitis Dec. in leg. contractus in princ.* limitatur si depositum gratia † Depositarii esset celebratum, Rursus, si is

De-

Depositarius obtulisset deposito; nec non si pecuniam pro custodia rei depositæ ac-
44 cepisset, his enim casibus ad leuissimã † quoq; culpam obligatur. *Dec. d. l. contractus à n. 1. vsq. ad nu.* 7. declarans, an vera sit limitatio in eo, qui se obtulit deposito, & nullam
45 capit ex eo vtilitatẽ. Limitatur etiã, vt depositari⁹ aliquãdo de casu fortuito teneatur, † nempe si depositũ fuisset in pecunia numerata, cum promissione de restituendo tantundem *l. Lucius, & l. Dies sponsaliorum. ff. deposit*, in quibus redditur ratio, quoniam tũc contractus egreditur notissimos fines depositi *Dec. d. l. num. 8.* Nec obtinet in act. depo-
46 siti directa. In actione vero contraria venit leuissima culpa, si depositum factum sit † gratia deponentis *l. si seruus communis. §. idque euidentius. ff. de furt. Bart. d. quæst. 8. l. quod Nerua, & Bald. d. l. quæ fortuitis. num. 56. verb. sed hic aduertendum.* citans *l. pen. ff. Commod.* eam rationem, quoniam contrariorum, contraria est ratio, & dispositio *l. fin. ff. de leg. 3.* Si vero celebratum sit depositum gratia Depositarii in actione contraria venit lata culpa, quãdo in directa venit leuissima culpa, & si gratia vtriusq; initum sit depositum
47 vterque de leui tenetur *Bart. d. q. 4.* Quæro de contractu † mandati, qui solet etiam celebrari gratia mandãtis, & videtur leuis culpa contineri in actione directa *d. l. Contractus*, ibi dolum, & culpam mandatam. Plane distinguendum est secundum *Bart. in leg. quod Nerua. q. 9. & Dec. d. l. contractus, n. 27.* aut mandatum est de re modica, aut nullam requirens industriã, & tunc mandatarius de dolo, & de lata culpa tenetur non de leui, exemplum est in fideiussore, vt soluat; in Nũtio, vt ferat literas. *l. si fideius. in pr. & §. 1. ff. man.* aut requirit mediocrem saltem diligentiam, vt emere vendere, vel negocia gẽrere, & tunc continetur etiam leuis culpa; & ita intelligitur *d. l. Contractus, & l. si procuratorem. § fin ff mand. & l. in re mandata. C. de mand.* aut vero postulat magnam diligentiam, cuiusmodi est mandatum ad lites & tunc obligatur etiam de leuissima. *l. à procur. C. mand. Alex. cons. 41. lib. 5.* inferens, quod Capitaneus Galeatum de leuissima culpa tenetur quoniam id genus negocii exactissimam diligentiam requirit; Ratio specialitatis in mandato, quod solitum est gratia mandantis contrahi: est, quia suscipiendo mandatum, videtur asserere se industriosum, cum propter industriam eligatur procurator. *Bart. d. quæst. 9.* asserens hæc in actione directa sibi locum vendicare in actione autem contraria venire leuissimam culpam. *d. l. si seruus communis. § si vero, & §. sequenti. ff. de furt.*

48 Quæro quid † in precario, & profecto videtur, cũm fiat gratia accipientis, continere leuissimam culpam, vt dicemus in commodato, verum tamen non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa *d. l. contractus. Bart. d. l. quod Nerua. num. 36. quæst. 13. per tex. in l. quæsitum §. illud ff. de prec.* Limitatur vero, si is qui precarium rogauit fuisset in mora, nã ad leuissimam culpam obligatur. *d. l. quæsitum. §. ex hac, & seruitute*, Ratio vero discriminis inter precarium, & commodatum est, quia precarium potest ad libitum concedentis reuocari, & cum in hoc grauetur recipiens, est in altero releuandus. *d. l. quæsitum. § eum quoq;* Commodatum vero, non reuocatur nisi finito vsu. *leg. in commodato. §. sicut. ff. Commod. c. 1. ff. extr. Commod. Dec. d. l. contractus, numer. 28. Bart. d. l. quod Nerua. numer. 36.*
49 Aut contractus celebratur † gratia vtriusq; contrahentis, vt in emptione, locatione, pignore, dote, negotiorum gestione, societate, & fit condemnatio, tam ex lata, quàm ex leui culpa *d. l. contractus*, & ibi *Dec. num. 31. cum seq. vsq. ad num. 41. l. hæres. §.* non tantum, & *l. puto. §. sed si famil. hæreis Bald. d. l. quæ fortuitis; num. 55. Bart. d. l. quod Nerua. num.*
50 *30. vsq; ad n. 36. & q. 14.* Aut si grãtia recipientis † tantum, vt in cõmodato, & venit in cõdemnationem leuissima culpa *l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. Commod.* in illis verbis; verior est Q. Mutii sententia culpam esse præstandam, & diligentiam, quin imo interdum, & de periculo Cõmodatarius tenetur, nempè, si rem commodatam æstimatam accepisset, vel si culpam ante casum commisisset, tunc enim ad casum obligatur *d. §. nunc videndum in fine.* Si vero Commodatum, vt accidit nonnunquam, fiat gratia dantis tantum, veluti si sponsæ, aut vxori suæ commodauerit, quò honestius culta ad se deduceretur, vel si ludos Prætor edens scenicis commodauit, non potest fieri cõdemnatio, nisi ob dolum, vel latam culpam ad instar depositi, *d. l. si vt certo. §. interdum.* At si celebretur gratia dantis, & accipientis vsq; ad leuem culpam nascitur obligatio. *d. §. nunc videndum*, verbo sed vbi; vtriusque rationem differentiæ explicat *Bald. in l. quæ fortuitis, num. 54*, nimirum, quia secundum naturam est, vt quem sequũtur commoda, eundem quoq; sequantur incommoda.

51 Hæc † in contractibus nominatis valent; quæro quid dicendum in contractibus innominatis. *Bart. in d. l. quod Nerua, n. 36. q. 14.* inquit: contractus innominatos iudica-

ri,secundum naturam illorum contractuum nominatorum quibus comparantur. *l. naturalis.§.sed si facto.ff.de præscript.verb.l.1.§.si quis seruum.ff deposit.l.enim qui.§. si inspecto-ri.ff.commod.* & propterea dolus, & culpa præstabuntur, aut veniet dolus tantum, secundum,quod nominatis contractibus assimulantur,*d.l.1.§.si quis seruum verb.* in conducto, & locato,& in negocio ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem dolum,& culpam præstabunt.

Quæst. 8. Quæro de culpa in vltimis voluntatibus, & distinguo cum *Bartol.in l.*
52 *quod Neruа num.30.quæst.15* † Nam ex intentione Petri inquit,aut hæres percipit modicam vtilitatem, fideicommissarii autem,quibus est restituendum magnam vtilitatem capiunt,& tunc ob dolum,& latam culpam sequitur condemnatio.*l.mulier.* §.*sed enim. ff. ad Trebell.* aut ex diuerso, hæres magnam vtilitatem sentit, modicam vero is, cui est facienda restitutio,& hoc casu leuissima culpa venit in condemnationem. *l. cũ res.§.culpa.ff de leg. prim.* aut æquale est vtriusq; commodum,& tunc de leui culpa nascitur oblig.*l.si seruus.§.cum quid.ff.de leg.1.coniuncta.l.si vt certo.§. nunc v dendum. ff. Co-*
53 *mod.*& huic distinctioni adhæret *Bald.in l.quæ fortuitis,n.26.* vbi quærit etiam † de culpa in delictis,remittens se ad ea,quæ scripsit in *l. si quis, non dicam rapere C. de Episcop.& Cler.& in l.* *Diuus in fin.ff. de off præsid.* & cum in plerisque delictis deprehendatur leuis culpa,præcipue vero in incendio, in quo frequentius videntur receptæ istæ conclusiones,& prima quidem est Conductorem domus teneri,si leui eius culpa domus cõbusta sit *Gram.decis.3.nu. 11.* ratio est,quia conductor leuem culpam præstare tenetur. *l.si quis fundum.§.locati.*ampliatur,vt obtineat in omnibus qui ex contractu de leui culpa obligantur.*l.Capitalium.§.incendiaris.ff.de pœnis.*Secunda conclusio is,cuius leui cul-
54 pa est exortum † incendium,tenetur etiam vicinis emendare damnum; *Marsil.in l.1.n. 15.ff.de Sicar. Saly. inter cons.crim. diuersorum cons.32.lib.1.*ratio est quia culpa præcedens casum in re aliena,obligare consueuit.*l.qui occidit.§ in hac.ff.ad l.Aqu.cap.si egressus extra de in iur.*cui accedit,quid factum vnius trahere alium in periculum nõ debet.*l.si seruus seruum.§ si fornacarius.ff.ad l. Aquil.* Tertia conclusio leuis hæc culpa non obligat Dominum ex facto suæ familiæ,nisi is dedisset incendium, qui ad ignem custodiendum, vel ad coquinã seruãdũ esset deputatus *d.§.fornacarius Gonz.cons.63.n.24. Gram.d.dec.3. num.12.*vel nisi serui essent nequam,& facinorosi.*l.1.§ familia.ff.de pub.* Quarta concl. leuis culpa obligat incendiarium ad pœnam quoq; criminalem, & ob id formari cõtra eum potest inquisitio. *Bald.in lege data opera num. 5. C. qui accus.poss.* nisi leuis culpa
55 esset in omittendo,eo quippe casu punitur extraordinem arbitrio † iudicis. *Zoannettus in tract. de differ. iuris ciuilis,& canon.numer.* 201. Quinta conclusio leuis hæc culpa quando dicitur commissa iudicis remittitur arbitrio vt sc.ex qualitate personæ habitantis,& quantitate ignis, atq; ex familia quam in domo habuit, iudicet an sua culpa incendium sit exortum, *Bald.cons.442.in fin.lib.2.* Sexta concl. ad tollendam hanc le-
56 uem culpam recepta † est cautela, vt is,qui habitat, probet se peruigilem, & in domo diligentem, & tempore noctis consueuisse admonere seruos, vt ignem diligenter custodiant. *Bald d.cons.442.in fin.*Has omnes conclusiones multis authoritatibus munitas,est inuenire apud *Menoch.de arbitr.cent.4 casu 390.num. 12. in sequent. verb.* quartus est casus vsque ad vers.quintus est casus, videndus est autem ad materiam.*Soci.in c. 6.extr. de iniur.& damno dat.*

*Quæst.*9.Quæro an damnum datum,culpa leui,debeat in conscientiæ foro emẽ-
57 dari. Nam de dolo,& lata culpa † est plus,quam manifestum, & videtur emendandũ ex regula probatissima.Quod lex ciuilis iusta, & nõ nutriens peccatum obligat in foro conscientiæ, *Ancar.in reg.poss.de reg.iur.in 6.facit c.2,de verb.signif.lib.6. Bald.in c.quæ in ecclesiarum extr.de constit.*cuiusmodi est in hac specie, cum peccatum non nutriat, sed requirit diligentiam,ne proximo damnum inferatur.

Porro autem contraria sententia est pluribus suffragiis probata,& constat ex *Gomes.in tit. de delict.c.fin.n.3.in fin.verb circa prædicta,latissime. Fely.in c.sicut dignum num.17. extr.de homic.*& fuit opinio. *Innoc ibi Abb.in c.1.de Constit.col. 7. in fin. & in c.si egressus de iniur. & in c.delictis de arbitr.in 3.colum. Summ. Siluestr. in parte de restit 3.verb.12.*probatur argumento *text.in c.inebriauerunt 15.quæst. 1.* Confirmatur ratione , nam lex ciuilis
58 † condemnans ad emendationem damni, est fundata in quadam præsumptione malignitatis quam præse fert illa negligentia. *Fely. dict. loco verb. sed certe*, & ideo succedit Theorica. *Baldi in l. cum quis colum. 10. Codic. de iuris, & fact. ignorant.* quod lex ciuilis fundans se super præsumptione non ligat in foro conscientiæ , quando

habetur

habetur veritas, eneruans illam præsumptionem idem scripsit in *l. Ea qua. C. de cond. indebit.* & in *authent. si qua mulier. C. de sacros. ecclesiis.* idemque iuris est in *l. Canonica*, quæ se fundat in præsumptione si in veritas est in contrarium *Ioan. Andre. in cap. si quis fidem extra de sponsſ.* & si quis obiiceret, quod lex in lata culpa sese quoque fundat in præsumptione & tamen ligat in foro conscientiæ, *Innoc. in d. c. sicut dignum Fely. ibi num.* 17. Solutio sit, quod præsumptio est adeo vehemens & indubitata, vt æquipolleat veritati, & hac manente ratione, non facit negocium argumentatio contraria, nam aptissima est responsio, si quidem obtinet quoties lex, nõ sit in præsumptione fundata, soluit, & alio modo. *Abb. d. c. si egressus*, sed non refero solutionem, quoniam eam iure improbat, *Felyn in d. c. sicut dignum.*

Quæst. 10. Quæro, an credendo culpa committatur. gloss. est magistralis in *l.*
59 *1. in verb quam vis. ff. de eo per quem factum est*, † vbi Alexand. & Angel. nec non Ioan. An-
dre. in add. ad Specul. in Rubric. de obligation. & solut. in 3. colum. in verb. quæstionem. Domini
60 mei, vbi determinauit quæstionem an si quis debitor † falso per suasus à Titio, quod
esset procurator sui creditoris, pecuniam debitam soluerit liberetur, & *Alex. in d. l. n.*
ex intentione Angeli ait, non esse in culpa, si quis crediderit viro digno, imo quod cre-
dens viro bono, dicitur esse in bona fide valida ad vsucapiendum, multosque alios ca-
sus congerit eo loco Angel. in quibus aliquis credendo excusatur, sicut in multis, cul-
pam committit, nẽpe si credat diuinationibus, & incantationibus, nam Christi fidem
61 perdit *c. episcopi in sequen. 26. quæst. 5.* qui credunt etiam hæreticorum † erroribus sunt in
culpa *cap. excommunicamus el. 2. extr. de hæret. & c. potest fieri. §. quod ergo de pœnit. dist. 1.*
ego vero dolo magis ascribere, aut certè culpæ latissimæ. Sed an econtra, committa-
tur culpa non credendo, facit. *l. si fundum. cum ibi not. per Cyn. C. de rei vend. per Bartol. in
l. Non solum. §. morte in 2. & 3.* species protestationis. *ff. de nou. oper. nunciat*, quos citat A-
62 *lex. d. l. 1. n. 5.* tandẽ pro coronide addo, quod leuis culpa in reb. † cõmunibus, aliter cõsi-
deratur, quã in reb. prorsus alienis, siquidem in alienis talis exigitur diligentia, qualẽ
diligens paterfamilias solitus est præstare, *l. si cum venderet. §. fin. cum l. seq. ff. de pign. act.
l. si Procurator. ff. ad l. Aquil.* in communibus autem talem sufficit præstare diligentiam,
qualem in suis rebus adhibere consueuit. *l. Hæredes. §. non tantum ff. fam. hercis.* Bart. in *l.
quod Nerua* verb. ad primum, & verbo ad secundum, & in *l. 1. ff. de sol.* Demum sicut ex-
63 posuimus in dolo, sic quoq; in culpa † recipiendũ est grauiorem esse in faciendo. *l. si cu-
ius. § de prætentis. ff. de vsufructu. l. si mora, iuncta gloss. & ibi* Bald. *ff. soluto matrimonio,*
conuenit text. in *l. excipiuntur*, & in *l. Cornelia ad Syllan.* Culpa præterea tribus modis
64 † committitur, in facto, §. *imperitia, institut. ad l.* Aquiliam. *l. qua actione. §. Celsus. ff. eod.
titul.* post factum, vt Medicus, qui bene secuit, sed curam dereliquit. §. *præterea instit.
de l. Aquil. l. Idem ius est. ff. eod* quo modo autem culpa probetur, & quo pacto etiam pur-
getur, explicatum est supra de lata culpa, *quæst. 16. & quæst.* 20.

De leuissima culpa. Cap. IIII.

1 *Vtrum detur in iure leuissima culpa.*
2 *Leuissima culpa exacta diligentia dicitur.*
3 *Cur dicatur leuissima culpa.*
4 *Leuissima hæc culpa, non dicitur maleficium & an habeat pœnam ordinariam.*
5 *Quid sit leuissima culpa.*
6 *Culpa leuissima in faciendo, aut in omittendo, & vna præponderat altera.*
7 *Culpa leuissima pro conditione personarum vario modo imputatur.*
8 *Vtrum leuissima culpa in faciendo, æquiparetur leui culpæ in omittendo.*
9 *Distinctio in hoc articulo.*
10 *Vtrum diligentissimus paterfamilias in suis rebus, sit in leuissima culpa, si diligentiss. non sit in rebus alienis.*
11 *Numquid leuissima culpa in omittendo, veniat in* l. Aquilia.
12 *Distinctio in articulo.*
13 *An iudices, & Magistratus de leuissima teneantur.*
14 *Magistratibus æquiparantur tutores.*
15 *Iudex, quando dicatur litem suam facere.*
16 *Iudex, an faciat litem suam, si condemnato liceat appellare.*
17 *Distinctio, quomodo iudices leuissima culpa nomine obligentur.*
18 *Iudices non rogati, suscipiunt iudicandi munus; sed rogantes, imo, & munera dantes.*
19 *In contractibus, quatenus veniat latissima culpa.*

20 *In commodato, an leuissima culpa contineatur.*

21 *Commodatarius tenetur quandoq; de casu fortuito, aliquando de leui culpa tantum, non nunquam de solo dolo.*

22 *Vtrum commodatarius de furto vel incendio rei commodatæ teneatur.*

23 *Distinctio in articulo.*

24 *Vtrum furtum computetur inter casus fortuitos.*

25 *Quid veniat in actione contraria commodati, remissiue.*

26 *In precario vtrum veniat leuissima culpa, vel leuis.*

27 *Differentia inter commodatarium, & precarium.*

28 *Leuissima culpa propter moram, obligat in precario.*

29 *Depositarius tribus casibus tenetur de leuissima culpa.*

30 *In contractu mandati, an contineatur culpa latissima.*

31 *An in contractu Tutelæ.*

32 *An in actione negociorum gestorum.*

33 *Leuissima culpa, an & quatenus veniat in actionibus directis, & contrariis.*

34 *Quæ sint actiones contrariæ, quæ actiones directæ.*

35 *Actio directa, multifariam dicitur.*

36 *Actio contraria, quæ sit, & quomodo distinguatur à directa.*

37. *In contractibus innominatis, an veniat leuissima culpa.*

38 *Vtrum in vltimis voluntatibus puniatur culpa.*

39 *In iudiciis, an leuissima culpa puniatur criminaliter remissiue.*

40 *De leuissima culpa in officiis tutelæ, procuratoris Aduocationis, nūcii, exequutoris, testamenti, custodis carcerum, Agrimensoris, Proxenetæ* & num. 41.

42 *Vtrum culpa vnius Rei credendi noceat aliis, & vnius Socii aliis, & remissiue.*

43 *Culpa leuissima quomodo probetur, iuris præsumptione & testibus.*

Q*Væst.* 1. De leuissima culpa tractaturis, quæro primum an detur in iure culpa le-
1 uissima & tutior videtur opinio affirmatiua, quæ omnium est † recepta suffragio.
Bart. in l. quod Nerua num. 27. & 28. ff. de possess. Dec. *Cagnol. & alii in l. contractus. ff. de reg. iuris gloss. &* Doctor. *in §. item is, & §. præterea. instit. quibus mod. re contrah. obligatio* fauet
huic sententiæ, quoniam datur in iure culpa minor, quam sit leuis culpa, vt palam est
ex *l. 1. §. is vere, qui vtendum. ff. de action. & obligat. verbo ei sufficit. §. item is. §. nec sufficit et instit. quibus modis re cont. obligatio.* facit. *l. in rebus. ff. commod.* vbi non sufficit
adhibere in re commodata, eam diligentiam, quam aliquis in rebus propriis adhibet,
sed quam præstat diligentissimus paterfamilias, erit ergo leuissima. Ex aduerso pugnat,
quod nullibi reperitur in iure nominata culpa leuissima vt manifestum est ex allegat.
2 iuribus, in quibus de leuissima culpa agitur, & diligentia † vocatur, aut custodia, aut
diligentia exactissima, numquam dicitur culpa leuissima. Ad tollendam hanc controuersiam, sunt constituendi duo casus, an hæc culpa, quam scribentes leuissimam
dicunt, detur in iure, & super ea leges disponant, & expeditum est eam dari, ex his,
quæ diximus in prima opinione. Secundus casus est, an ista culpa dicatur à lege leuissima an vero sit nomen magistrale Doct. & in his terminis, videtur tenenda posterior sententia quandoquidem in allegatis legibus, custodiæ, & diligentiæ nomen habet, cæterum idem est respondendum, in hoc quoque per textum quem puto esse vnicum in iure in *l. in lege ff. ad l. Aquil.* in qua *Vlpian. l. aut in l. Aquil.* leuissima culpa venit.
Quæst. 2. Quæro cur appelletur leuissima culpa, forsitan quia leuissimum
3 damnum inferatur ex ea? nequaquam, quia † per eam incendia sæpe committuntur, vt supra expositum est, quibus grauissima inferuntur incommoda, sed, vt *Bald. ait in l. quæ fortuitis num. 39.* quoniam minima est culparum, vel vt inquit *num.* 55 cum lata culpa appelletur grauissima hæc ad eius differentiā non iniuria dicitur leuissima, confirmo ego rationem, quippe culpa dolo proxima, grauis culpa, non ineleganter dicitur, quamuis sæpius appelletur culpa lata, ita eo leuior est, quo à dolo remotior, ista vero remotissima est inter omnes, leuissima igitur non iniuria dicitur. Arbitror etiam dici posse leuissimam, quia cæteris facilior fit ad committendum, & paucissimi sunt qui non incidant in eam, nec mirū, cū prætermissa exactissima diligentia cōmittatur, *l. Si vt certo. §. nunc videndum. ff. commod. l. 1. §. item is. ff. de actio. & obligat.* sicut in simili appellatur cōditio leuissima in legatis, quæ inter plures facilior est ad implendū, *l. in libertatibus. ff. de man. test. l. leuiss. ff. de cond. & demonstr.* censeo quoq; hanc culpam posse minimam appellari, siquidem cum lata culpa dicatur Magna, *l. Magna. ff. de verb. sig.* leuis est minor leuissima ergo recte minima nominatur, atq; hinc etiā euenire puto, vt hæc cul-

pa non

pa non dicatur † maleficium, secundum *Cyn. in l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & Cler. Bald. in l. cunctu. C. fin. reg. & in l. quæ fortuitis*, idem *Bald.* ait in hac culpa non esse pœnam ordioariam, id quod tamen apud me non est sine dubitatiooe, quando explorati iuris est eam venire in *l. Aquilia*, cuius ordinariam esse pœnam in *§. his autem verbis, & §. cap. Tertio*, in fine *Inst. ad l. Aquil.*

Q. 3. Quæro, quid sit leuissima culpa, & *Bart. in l. quod* Nerua *num. 27. & seq.* reie-
5 ctis † aliorum definitionibus, maxime gloss. *in §. pen. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.* putat ita definiendam, vt sit deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam habent homines diligentes, & diligentissimi eiusdem conditionis, & professionis, atque hæc posteriora defioitionis verba, inquit *Bart.* esse declaranda ex *l. 1. §. is quoque. ff. de act. & oblig. ex l. in reb. ff. commod. ex §. is quoque cui res. Inst. quib. mod. re contrah. oblig.* plane hæc de-
6 finitio, videtur conuenire tantum leuissimę culpæ in † omittendo, cum dicat est deuiatio, & tamen culpa leuissima non in faciendo consistit, sed facilis est, & expedita responsio, nam deuiatio ab ea diligentia, &c. vtramque culpam continet, siquidem discedendo ab ea hominis diligentissimi diligentia, faciens, quod ille non faceret, & prætermittens, quod ille non omitteret. *Bald. vero in d. l. quæ fortuitis num. 39.* verbo venio ad, im definit. Est deuiatio à legis dispositione, in eo quod lex disponit, esse diligentissimã, veluti non diligentissime custodire rem. tuæ custodiæ commissam, *l. Diuus ff. de off. præsid. in fin.* aut non diligentissime curare infirmum, vel aliquid de contingentib. omittere, quod si non fuisset omissum, res verosimiliter salua foret, exemplum est licet non citetur à *Bald. in c. si egressus*, in *c. si quis domum, & c. fin. ext. de iniur. in l. qui occidit. §. in hac. ff. ad l. Aquil. Bened. Capra reg. 78. num. 27.* ait culpa leuissima est facere, vel omittere, quod diligentissimus non faceret, nec omitteret, nempe si cõmodatarius librum sibi cõmodatum, reliquisset in camera, & in ea claudenda, clauem quidem reuoluit, sed non tẽtauit an esset bene clausum ostium, quod diligentissimus non solet omittere. *Imol. post D. Anton. in c. vnic. extr. commod.*

Quæst. 4. Quæro quotuplex sit leuissima culpa & an æqualiter committatur ab o-
7 mni persona. Ad primum in promptu est † responsio nimirum duplicem esse, in omittendo vnam, in committendo alteram. *Bart. d. l. quod Nerua nume. 29. Bald. in d. l. quæ fortuitis*, vbi ponit exempla. *Bart. in l. si mora num. 14. ff. sol. matr.* dicens, quod leuissima culpa in faciendo, præponderat culpæ leuissimæ in omittendo. Ad secundam dubitationem videtur affirmatiue respondendum ex definitione leuissimæ culpę, quæ est facere, quod non faceret diligentissimus &c. contrariam sententiam probat *Bald. d. l. quæ fortuitis num 39. & 40.* dicens leuissimam culpam diuerso modo ex diuersitate personarum iudicari. Etenim si commodaui equum scholari, non est ab eo requirenda illa diligentia, quam haberet summus equitator, & ideo ait culparum genera ad personarum qualitatem esse referenda argumento. *l. eius artificii. ff. de oper. libert. l. si non fort. in. §. libertus. ff. de cond. indebit. l. inter artifices de solut. & de leg. 3. l. si Stichus.* corroboratur ex definitione leuissimæ culpæ data à Bartolo dum dixit ab ea diligentia, quam habent homines eiusdem professionis, & conditionis, & *Capra d. reg. 78. num. 29.* ait cum varia sit personarum condictio certa regula in commissione leuissimæ culpæ, non potest constitui, proinde relinquitur arbitrio iudicis, qui ex circumstantiis, & coniecturis, iudicat in quam, quis culpam inciderit.

Q. 5. Quæro, an leuissima culpa in facieodo, æquiparetur leui culpæ in omitten-
8 do, hæc fuit quæstio † excitata à *Bart. in d. l. quod Nerua n. 29. verb. item quæro*, vtrum culpa leuissima *Bald. in l. quæ fortuitis n. 41. C. de pign. act. Bart. Ias. Castr. Alex. in l. si mora. ff. solu. matr.* vbi de hoc est glo. magistr. huius quæstionis effectus, est magnus, nam si æquiparabitur fiet, vt in omnibus contractibus, in quibus venit leuis culpa, continebitur etiam leuissima in faciendo, *arg. l. illud ff. ad l. Aquil.* & erit singularis declaratio ad *leg. sicut certo. §. nunc videndum. ff. commod.* & sane gl. *in d. l. mora, quam Bal. in l. acceptum in 6. quæst. C. de vsur.* ait esse notabilẽ, putat æquiparari & sequitur *Bar. ibi n. 14.* probat quoq; *Castr.* dicens gl. esse valde signandam, cõprobatur primo, quia culpa in faciendo præponderat culpæ in omittendo, maior. n. culpa præsumitur in faciendo *l. si vsusfr. §. de præteritis ff. de vsufr.* II. arguit *Bal. d. l. quod Nerua n. 29.* quia si quilibet extraneus, tenetur de leuissima culpa, vt palã est ex *l. in l. ff. ad l. Aquil.* multo magis ille, q. vigore alicui⁹ contract⁹, vel quasi tenetur adhibere custodiã ex not. in *l. si constãte. §. si marit. ff. sol. matr.* Contrariã sententiã videtur firmare *Bal. d. l. quæ fortuitis n. 41. Ias. quoq. d. l. si mora n. 26.* mouetur *Bald.* quoniã illa reg. culpa in faciẽdo præponderat, &c. nõ procedit in leuissima culpa

sed in culpa leui, vel maiori, & ideo inquit idem esse iudicium culpæ leuissimæ in faciendo, & in omittendo. Secundo arguit quoniam non est firma illa consequentia tenetur de leuissima in *l. Aquil.* ergo, & in contractu, cum diuersa sit natura delicti, & contractus, nam; qui ex contractu ligatur, est naturaliter obligatus, secus, qui ex delicto not. §, *ius gentiũ, Inst. de iure naturali gent. &c.* Tertio vltra Baldum considero, quod regula: Culpa in faciendo præponderat, &c. videtur vera, in eodem gradu culpæ, nempe si leuis culpa in faciendo, conferatur cum leui culpa in omittendo, & lata culpa in faciendo, comparatur latę culpæ in omittendo, non in diuerso gradu, siue genere culparum. Ad resoluendam difficultatem in citata *l. si Mora* post hinc, inde deducta, dicit
9 esse † adhærendum distinct. *Bart. eo loco numer. 14.* etenim agens de contractu dotis. & quærens, num quid maritus teneatur de leuissima culpa in faciendo, ita distinguit, aut loquimur secundum iura Codicis, nempe *legis in rebus. C. de iur. dot.* Quarto iure mulier est naturaliter domina dotis, & Maritus obligatur ex leuissima culpa in faciendo per *l. Aquil.* de leuissima autem culpa in omittendo, nec *l. Aquilia*, nec actione de dote tenetur aut loquitur secundum tempora. *l. si mora*, & ita, quando mulier non erat domina dotis; & tunc non obligatur, nec *l. Aquilia*, nec contractu dotis, ex qua distinctione non obscure colligitur quod in illis contractibus, in quibus venit culpa leuis, non punitur leuissima in faciendo per actionem ex illo contractu, sicut non tenetur Maritus etiam hodie pro leuissima culpa actione de dote, quæ profecto sententia videtur satis aperto confirmari; quippe quia nulla lex est, loquens de culpa leui in contractibus, quæ faciat hanc declarationem, vt contineatur etiam leuissima in faciendo, quare defecissent leges, tam necessariam declarationem omittens, addo, quod leges non bene distinguerent gradus culparum, in latam, leuem, & leuissimam si tanti valeret leuissima in faciendo, quanti valet leuis in omittendo, nam facta proportione leuis in faciendo, æquipararetur latę in omittendo, id, quod, nunquam inuenitur dictum a Scribentibus, cui esset consequens, Depositarium, qui de lata culpa tenetur, obligari quoque de leui in faciendo, quod nec lege, nec DD. authoritate probatur.

Quæst. 6. Quæro cum leuissima culpa sit deuiare ab exactissima diligentia, & facere
10 quod diligentissimus non faceret, vel omitteret, quod diligentissimus non ommitteret, an si quis in rebus suis diligentissimus tamen ab ea diligentia in re alterius, discesserit, sit nec ne in leuissima culpa, fuit quæstio *Bart. in dict. l. quod Nerua num. 49.* verbo & est notandum, & ad muniendam sententiam affirmatiuã, arguit à definitione leuissimæ culpæ per eum tradita, quæ est deuiatio incircumspecta ab ea diligentia, quam adhibent homines diligentes, & diligentissimi eiusdem conditionis & professionis, & hinc dixit gloss. *in l. etiam § 1. ff. sol. matr.* quod culpa leuissima imputatur ei, qui in rebus suis est diligens, si non sit talis in alienis, sed iuit postea in sententiam negatiuam per tex. *in dict. l. quod Nerua*, vbi is, qui in rebus alienis, non vtitur illa diligentia, quam solitus est præstare in suis propriis rebus, est in dolo præsumpto, ibi, nisi tamen ad suum modum curam deposito præstat, fraude non caret; nec officit argumentum sumptum à definitione leuissimæ culpæ; quando quidem ista deuiatio ab ea diligentia &c. nõ potest dici incircumspecta, cum lex præsumat eam venire ex animo, itaque non erit incircumspecta, sed præuisa, confirmatur vltra Bartolum ea ratione quod in leuissima culpa, an sit commissa inspicitur diligentia exactissima alterius hominis, non illius qui culpam commisit, & propterea dicitur esse in leuissima culpa etiam si non adhibuit tantam diligentiam, quantam diligentissimus quisque adhibuisset, sentit aperte *Capra in alleg. reg. 78. num. 28*, verbo quidam sunt, inquiens, quidam sunt diligentes, quidam diligentiores, & ad istos respicimus in culpa leui, quidam sunt diligentissimi atque ad eos habetur respectus in culpa leuissima, non mirum ergo, si, nec argumentatio *à definitione nocet*, nec obstat confirmatio, quippe punitur vt dolus præsumptus, nõ tanquam leuissima culpa *d. l. quod Nerua.*

Quæst. 7. Quæro numquid in actione legis Aquiliæ, veniat leuissima culpa in o-
11 mittendo, atque ex æquiori, & veriori † sententia non videtur ei locus esse primo ex Doct. *Bart. in l. si mora num. 14. ff. sol. matr.* nam disputantes, verum culpa leuissima contineatur in contractu dotis, dicit ea, tantum, quæ consistit in faciendo, maritum obligari, confert doctrina *Mascard. de probat. concl. 487. num. 9. &* 10. vbi affirmat conductorem de incendio non teneri, etiam ex *l. Aquilia*, quoniam præsumitur incendiũ commissum leuissimæ culpa, quæ non venit in *l. Aquilia*. Secundo ex *l. si vsusfructus. §. denique. ff. de vsufruct.* in verbo quia sunt casus, in quibus cessat Aquiliæ actio, quia, qui agrum non

non proscindit, qui vites non subserit, item aquarum ductus corrumpi patitur, lege Aquilia non tenetur, vnde *Bart. colligens in summa*, ait actio *l. Aquilia* datur Domino propter factum, non propter negligentiam, subdens per eum text. glossari vniuersum tit. *ff. & C. ad l. Aquil.* & eumd. text *pro singul. cit at idem Bar. in l. qui bona. §. cum inter. ff. de damno infecto*, dicens, culpam in non faciendo, non dare locum Aquilianæ legi. *Ang. quoque in d.* §. deniq; inquit nullum tex. in toto iure meliorem allegari ad probandum damnum negligentia datum actione legis Aquiliæ non resarciri; scilicet quando negligentia est causa proxima damni, secus si remota, per quam causam remotã, damnum postea faciendo est commissum *l. qui occidit. §. pen ff. ad l. Aquil. Appostill. ad Bart. in d. l. si vsusfr. in ver. deniq.* Contrariam sententiam probat. *l. in lege. ff. ad l. Aq.* in quã *Vlp.* ait in lege Aq. etiam leuissima culpa venit, cuius appellatio continet vtramq; in faciendo, & in omittendo, lege autem non distinguente, nec nobis distinguendum est, *l. de pretio. ff. de publ. in rem act. & l. generaliter*, loquens generaliter solet intelligi, *l. 1. ff. de leg. præstand.* obicienti autem, quod ille text. sit accipiendus in culpa facti, non omissionis, dũ ponit exemplum culpæ consistentis in faciendo, censetur nanque declarare reg in quibus terminis procedat. *l. damni infecti. l. 2. ff. de damno infect. l. vt responsum C. de tran. c. ad sedes, ext. de resc. sol.* ostenditur in conspectu, quoniam ibi verbo quoties, non deducitur exemplum, sed resoluitur quæstio, an Dn. teneatur. *l. Aq.* si seruus eius, se sciente vulnerauerit, vel occiderit, in quo non leuissima culpa est, sed dolus, ideoq; non pertinet causa doli ad principium legis de culpa leuissima respondentis. Il. suffragatur huic sententiæ *l. si seruus seruum §. si quis insulam, verb. si fornacarius. ff. ad l. Aq.* in verbo puto vtilem actionem competere, tam in eum, qui ad fornacem obdormiuit, quam in eum, qui negligenter custodiuit, ecce dormire; & negligenter custodire culpa est omittendo, & tamen vterq; lege Aquilia obligatur.

Tertio adstipulatur. *l. idem iuris. §. mulionem ff. ad l. Aq.* in qua Mullo qui; per imperitiam, vel infirmitatem, impetum mularum reprimere non potuit, si illæ alienum hominẽ obtriuerint, culpæ nomine tenetur, idem exprimitur in §. *imp. Inst. de l. Aq.* IV. iuuat text. in §. *præterea Inst. eod. tit.* in quo *Inst.* ait Medicum curationem infirmi relinquentem culpę reum esse, si ob id ægrotus interierit, deferere autem ægrotum est culpa in omittendo, quæ autem sit ad veritatem propensior opinio difficilè est statuere;
12 sunt iura in vtranq; partem perspicua; nobis vero † placet distinctio gl. *d. l. si vsusfr. §. deniq. ver.* non tenetur, quam Ang. ibi probat, & sequitur. *Appost. ad Bar. d. §. deniq.* : nẽpe vt directa actio. *l. Aq. non præstetur*, ex leuissima culpa in omittendo, & ita procedat prior opinio. Vtilis autem ex eadem lege accommodetur, vt diserte probat, §. *si quis insulam*, verbo si fornacarius. nam culpa est omissionis, & tex. ait puto vtilem, actionem cõpetere, corroboro ego hac ratiocinatione, vtilis actio. *l. Aq.* toties datur, quoties aliquis non suo corpore damnũ dedit. §. *cæterum. Inst d. l. Aq. & gl* ibi in verbo vt fugeret. *Ang.* etiam in primo ait, quando culpa est leuissima in omittendo, datur damnum, nõ suo corpore, vt perspicuum est in fornacario, qui obdormiuit ad fornacem, & ignis euadatus damnum intulit, sic, & Medicus, qui curationem infirmi deseruerit; amplius dico in his casibus competere etiã actionem infactum, vt probat gl. *d. §. cæterum in ver.* vtilis per tex *l. si obstetrix. §. si quis hominem ff ad l. Aq.*

Q. 8. Quæro de leuissima culpa in iudicibus, & Magistratibus, an scilicet ex ea obli-
13 gentur, ita quod credantur † fecisse litem suam & sane videtur æquius in sententiam negatiuam inclinare, in primis, quia leuissima culpa, non dicatur maleficium *Cyn. in l. si quis. non dicam rapere C. de episcopis & cler. Bald. in l. cunctis C. fin. regun.* Secundo quoni-
14 am Magistratus † æquiparantur tutoribus. *l. præfectus cohortis de ritu nupt.* Tutor autem de leuissima non tenetur, propter necessitatem officii, quæ militat in iudice. *Bal. in d. l. quæ fortuitis, num. 41,*

Contrarium probat text. *in* §. 1. *de oblig.* ex quasi contractu in quo litem suam facit,
15 Iudex, qui per ignorantiam † iniustam tulerit sententiam, facit lex *maleficiis. §. index. ff. de act. & obl. l. si. ff. de var. & extr. cogn. l. si per imprudentiam de euict.*

Secundo ducitur argumentum ex *leg. pen. in fine*, & ibi *Cyn. Bartol. Bald. Saly. & alii C. de pact.* vbi iudex per negligentiam facit litem suam in ver. quod si neglexerit etiam litem suã facere intelligantur *Ang. in d. §. 1. scribens*, idem iuris esse in delegato, plus dico etiam si sequuta est appel. ab ista † sententia iuxta distinct. *Bar. in suo disputat.* quæ
16 Incipit, Iudex, qui per imperitiã, imò, & tex. *in d. l. pe.* videtur extendere etiã ad iudices

compromissarios,cui consequens est hanc opinionem obtinere in leuissima culpa o-
missionis,cum negligentia nihil sit aliud, quam omissio. Plane si quis velit adhærete
priori sententiæ,euitabit primum obiectum, siquidem procederet in illa imprudẽtia,
quæ crassa est,non leuis, quid enim si Iudex sit secutus intellectum alicuius legis, ha-
bentis aliquot suffragatores ita,vt nõ esset in contrarium alius magis communis sen-
sus,vt perpendit *Ang.d.§.1.de oblig.ex quasi delict.n.4.* verbo & si fuerit sequutus. Ad se-
cundum solutio est,quia obtinet in Iudice negligente leges obseruare vt liquido con-
stat ex *d.l.pen.* quæ profecto negligentia,non leuissima,sed magna culpa est *l.magna ne-
gligentia ff.de verb.sig.* opinio etiam contraria,non est vndique tuta,etenim primum ar-
gumentum euertitur,quippe,licet hæc culpa,non appelletur maleficium nihil ad rẽ,
quia Iudex de quasi maleficio tenetur citatis iuribus. Secũdum remouetur,quoniam
in omnibus procedit æquiparatio,præterea,non bene probatur ex allegata *l.præfectus*,
neq; enim loquitur in magistratu,qui ius dicendi potestatem habeat,accedit quod lõ-
ge maior diligentia,& bonitas,exigitur in Iudice,cuius officium publicum est,autho-
ritate,& ad publicum ius spectat principaliter *l.1.§.huius studii.ff,de iust. & iur. Bart. in l.
1.in fin.ff.sol.matr.* Tutoris autem officium authoritate, non vtilitate. Quis ergo erit fi-
17 nis huius controuersiæ, *Bald.in l. quæ fortuitis nu. 45.* distinctione negocium absoluit, †
Aut Iudex, vel magistratus rogatus fuit, vt officium acciperet iudicandi,& tunc de le-
uissima non tenetur,sed tantum de leui,exemplo tutoris qui propter necessitatem of-
ficii suscipit onus tutelæ,aut vltro sese obtulit, illam sibi demandari prouinciam affe-
18 ctans,& tunc † de leuissima obligatur,argumento *l.1.§.sæpe.ff.deposit.* vbi propter spõ-
taneam obligationem de suscipiendo deposito, ad leuissimam culpam Depositarius
obstringitur,facit *l.si quis,nec causam.ff.si cert.pet.l.rogasti.ff.de præscript.verbis*, vnde colll-
gitur,quod Iudices fermè omnes leuissimæ culpæ nomine tenẽtur,quippe pauci sunt,
quasi albi Æthiopes, qui suscipere iudicandI munus rogentur, dum omnes vltro sese
offerunt,Principes,& Magnates omni officiorum genere prehensantes, & munera in
super tribuentes illis,qui apud Reges,& primates gratia valent,vel authoritate,quo fit
vt multi iniuncto oneri impares esse inueniantur, dum quisque de sui ingenii faculta-
tibus sæpe plus sperat,quàm vere in his sit,argumẽto. *§. in fraudem creditorum Inst.qu b.
ex caus.manu.non li.*

Q.9. Quæro de leuissima culpa in contractibus, & primo dubito, vtrum veniat
19 in commodato,& videtur † negandum primum quia hic contractus re celebratur *§.i-
20 tem is,Inst.quib.mod.re contrah.oblig.* at alii † contractus, qui re perficiuntur,hanc culpã
non præstant *l.1 ff.de act.& oblig.* Secundo ex *l.contractus.ff.de reg.iur.* in qua IC. inter eos
contractus,in quibus leuis tantum culpa continetur,commodatum recenset. Verum
contraria sententia communiori suffragio comprobata est. *Dd.in d.l.contractus*, & in *l.
quod Nerua.ff.deposit. Bald & alii in l.quæ fortuitis C.de pig.act.* authoritate tex.in *l.si vt cer-
to.§ nunc videndum.ff.commod.* in verbo verior est Q. Mutii sententia existimantis, &
culpam præstandam scil.leuem,& diligentiam,quæ est leuissima,vt ostendimus supra
in *1.quæst.huius cap.* conuenit tex.*in §.item is cui Inst.quib.mod.re contrah.obl.* in verbo ex-
actam rei custodiendæ diligentiam præstare tenetur,& *in l.in rebus.§.hoc ita.ff.commod.*
ratio conclusionis est relata ab *Vlp.in d.§.nunc credendum* in verbo commodatum autẽ,
plerumq; solam vtilitatem continet eius,cui commodatur,nec refragantur contrariæ
rationes,& prima quidem diluitur propter diuersitatem rationis,quæ est inter cõmo-
datum,& alios contractus, re celebratos,non in deposito solus dolus, quoniam de sola
deponentis agitur vtilitate;in aliis dolus,& culpa,quia vtriusq; contrahentis commo-
dum continent,in commodato solum recipientis emolumentum cõprehenditur,Se-
cundæ rationi satisfaciemus ex eademmet.*l.contractus*,sumendo medelam vnde læse-
rat,ibi in his quidam & diligentia,nam sensus videtur,dum dixit culpam,& dolũ, mã-
datum,commodatum,venditum,vt velit ostendere,quod in his,sunt aliqui, qui vltra
dolum,& culpã,diligentiam requirunt, cuiusmodi est commodatum, vt concordet,
cũm iuribus,ꝑ communi sententia deductis,ea vero,ita munita,recipit aliquas decla-
rationes scitu dignas,& in primis si in cõmodato res data sit æstimata, si quidẽ eo casu
21 de periculo,& fortuito † casu Cõmodatarius obstringitur,*d.§.nunc videndũ* verbo Q.
Mutii,ibi, & si forte res, nec repugnat vers sequens,propterea,ꝙ loquitur, quãdo res
non est accepta æstimata:nam,tunc periculi nomine non obligatur,nisi culpa præces-
sisset casum,vt *eod.vers.* continetur,& verbo & interdum mortis damnum,& *d.§.is cui.*
II.declaratur,vt veniat leuis culpa tantum,sc. quando commodatũ continet vtilitatẽ

vtriusque

Vtriusq; contrahentis alleg. *l. in reb.* §. *hac ita. ff. commod. Dd. in d. l. cōtract. gl. in d.* §. *nunc videndum in verb.* plerumq;. Tertio exponitur, vt solus dolus in commodato præstetur, nempe si ita conuenerit, vel si sua duntaxat causa commodauerit, sponsæ forte, vel vxori, quo honestius culta ad se deduceretur, citata *l. si vt certo.* §. *interdum plane*, in quo alia huius declarationis ponuntur exempla.

Quæst. 10. Quęro an commodatarius de furto, vel de incendio teneatur rei com-
22 modatæ? & tutius videtur † esse negare ex *l. si vt certo.* §. *nunc videndum, verb.* quod vero senectute ex *l. in reb. in* 1. *ff. commod. ex* §. *item is cui. inst. quib. mod. re contr. obl. ex l. contractus. ff. de reg. iur.* in quib. omnib. palam dicitur, nec incēdium, nec rapinas aut latronum incursus à cōmodat. præstari, quippe de casu fortuito, non tenetur. Contrarium defenditur ex regul. supra alleg. scil. quod de leuiss. obligatur, qui cōmodatum suscipit, furtum, autem culpa male custodientis, & incendium culpa inhabitantis ortum esse præsumitur. *l. cum duob.* §. *dãna. ff. pro socio*, vbi de furto *l. si venditor de periculo, & cōmod. rei vēd. l.* 3. *ff. de off. præfect. vigil.* in quib. de incendio, cumulat. *Masc. de prob. vol.* 1. *concl.* 467. *nu.* 4. *ver.* hæc limitare poteris, & *n.* 13. *Capra reg.* 78. *n.* 77. *& seq.* ad cōponendas discrepantes
23 sententias opus est distinct. aut † cōstat aliquam culpā cōmodatarii præcessisse, & tenetur, *d.* §. *nunc videdū, v.* quod vero senectute, ibi nisi aliqua culpa interueniat, aut sumus in dubio, & tunc fit locus quęst. cum incendiū ponatur inter casus fortuitos, quos præstare nemo cōpellitur; *Cap. in reg. modo alleg.* distinguit, quo ad habitantes, & quo ad alios, in primo casu tenetur, in verb. nequaquam, quia sc. præsumatur casus fortuitus. *d. nu.* 57. sane, quod attinet ad incendium, videtur recipienda distinctio, nempe si liqueat aliunde exortum fuisse nō tenetur: casus. n. fortuitus esse creditur. *dd. ll.* in dubio culpa habitantis commodatarii pręsumitur natū; quę licet sit leuissima iuris præsumptione tantum obligat. *Alex. cons.* 50. *lib.* 1. *late Men. de arbitr. casu* 390. *n.* 6. *&* 7. quod spe-
24 ctat ad furtum, non inuenio illud computari inter † casus fortuitos in allegatis iurib. sed rapinas tantum, & latronum incursus quibus propter violentiam resisti nō potest, rapina namq; est violenta rei ademptio, merito ergo furti tenebitur, quandoquidem diligenti custodia rectè defenditur, & vigilando quis non sineret perfodi domū suam ex quibus deducitur secundum *Capr. d. reg. n.* 59. quod in hac specie furti, & incendii, incumbit onus probandi cōmodatario, alleganti casum fortuitum, siquidem aduersus eum culpa præsumitur *l. fin. ff. de custod reor. l. si à bona fides.* §. 1. *de rei vend. l. si quis fundū.* §. *Imp. ff. locat.* plane hæc, quæ de furti obligatione aduersus commodatariū dicta sunt, limitatur per eumdem *Capr. citato nuper loco.* in primis si furtum sit factum à coniuncta persona, vel à tali à qua diligentissimus non suspicaretur, casus. n. reputatur fortuitus *l. eum qui* §. *idem scribit, ff. de furt.* rursus si furtum fuerit admissum a seruo, vel famulo cōmodato, vna cum re commodata vel si cū re cōmodata fuerit trāsmissus famulus, qui eam custodiret, & abinitio fuit pro custodia transmissus *l. si soluturus, ff. de solut.* & per o-
25 mnia sequitur *Masc. vol.* 1. *concl.* 467. *n.* 13. *& seq.* prædicta † obtinent in actione cōmodati directa, quid autem veniat in contraria explicat *Bald. in d. l. quod Nerua, quæst.* 12. *n.* 35.

Q. 11: Quæro de leuissima culpa in precario, an contineatur in eo? & videtur conti-
26 neri, quoniam de recipientis tantum † vtilitate agitur, adeo, vt ex parte cōcedentis liberalitas appelletur *l.* 1. *ff. de prec.* ad exemplū cōmodati, in quo ex prædicta ratione, leuissima culpa punitur *l. si vt certo.* §. *nunc videndum ff. com.* Porro aūt contraria sententia longę verior est per tex. in *l. contract. quidam. ff. de reg. iur.* ibi dolum tantum, depositū, & precarium, & in *l. quæsitum.* §. *cum quoq. ff. de prec.* vbi extenditur, vt nec de leui culpa te-
27 neatur, qui precarium rogauit, imo Vlp. diserte ponit discrimen † inter precarium, & cōmodatum, reddens rationem inter vtrumq; differentiæ, quã tollitur argumentū inquiens, cum solum hoc descendat ex liberalitate eius, qui precario concessit, sed commodatum ait eo loci gl. est liberalitatis ab initio, post necessitatis *l. in commodato* §. *sin autem. ff. com.* precarium liberalitatis est in principio & in fine *l.* 3. §. 1. *l. cum precario.* §. *ff. de prec.* & sicut *Bar.* declarat *in l. quod Nerua, q.* 13 *n:* 36. nempe quia potest reuocari quãdocunq;, dato tamen aliquo interuallo. *Dec. d. l. contr. n.* 11. & ita grauatur in hoc recipiens; ergo releuatur in alio, vt solum teneatur de dolo, & de lata, sed commodatum non potest reuocari nisi finito vsu. *l. in cōmodato.* §. *sicut. ff. loc. Dec. d. l. contractus nu.* 11. restringi-
28 tur d. concl. vt non procedat post † morã cōmissam, ab eo, qui precarium suscipit, nã leuissimæ culpæ nomine obligatur. *Bart. d. quæst.* 13. sequitur contractus depositi in
29 quo † *Bart. in l. quod Nerua, q.* 8. *n.* 30. distinguit tres casus, primus est quando depositum fuit celebratum gratia deponentis tantum, vt solet regulariter euenire, & tunc autem

loquimur de actione depositi contraria,& punitur leuissima culpa *l. si seruus com. §. idq. euidentius. ff. de furt.* aut agimus de actione directa, & tenetur de leuissima si ita conuenerit, vel si deposito se obtulerit depositarius *l. 1. §. sap. ff. deposit.* aliter si se non obtulisset. Secundus casus est, quando depositum est factum gratia depositarii, quod raro accidit; & tunc in actione directa venit leuissima in actione contraria, non ita, sed tantũ lata. Tertius est casus, quando depositum fit gratia vtriusq; & tũc ex vtroq; latere deponentis, & depositarii plectitur leuis culpa tantũ, vidẽdus igitur est *Bar. alleg. loco.* Ac-
30 cedit contractus † Mandati, in quo similiter *Bart. in d. l. quod Nerua, q. 9.* distinguit inter actionem mandati, directam, atq; contrariam, etenim quando mandatum fuit gratia mandantis tantum, in actione contraria obligamur, ex leuissima culpa *d. l. si seruus com. § quod vero. & §. seq. ff. de furt.* in actione vero directa distinguit, aut mãdatum est de re, quæ modicam desiderat industriam, & tunc nõ imputatur leuissima culpa, nec leuis, aut est de re, quæ exigit magnam diligentiam, & tunc habetur ratio leuissimæ culpæ, aut est de re, quæ postulat exactissimam diligentiam, vt in ꝓcuratore ad lites, & puni-
31 tur leuissima culpa *l. à procurat. C. mand.* Quæro in actione tutelæ, † & sane idem *Bar. ad l. quod Nerua n. 33. q. 10* concludit locum non esse culpæ leuissimæ quoniam ex necessitate sumitur hoc officiũ id q; placuit *Bal. in d. l. quæ fortuit. n.* 47. restringitur, autẽ duob. modis, vt nec quidem de leui tutor obligetur, verum de lata culpa duntaxat *in l. nomina. C. arbitr. tutel.* & in *l. tutor qui §. competit. ff. de admi. tutor.* quæro quid in actione nego-
32 ciorum gestorũ † *Bart. in sæpe alleg. l. quod* Nerua. *q.* 10. negat venire leuissimam culpã, ea ratione dicens esse receptũ, vt homines facilius suscipiant gerenda absentiũ negocia, quæ alias desererentur, imo interdum, & de dolo tantum obligantur. *l. 3. § interdum ff. de neg. gest.* porro autem *Bart.* nec respectu tutelæ, nec respectu negociorum gestorum
33 quicquam dixit de actione contraria, an puniatur † culpa leuissima id q; verosimiliter potest venire in dubitationem, quo ad alios etiam contractus, ex quib. duæ nascuntur actiones, directa, & contraria, & in actione pignoraticia contraria quæ datur creditori aduersus debitorem, quare puto recurrendum ad pulchrã theoricã *Bal. in l. quæ fortuitis n. 35. verb.* sed hic est aduertendum, vbi inquit in actionib. contrariis talem regulã cõstitui, vbi in directis actionib non cõtinetur, nisi dolus, & lata culpa. In contrariis punitur etiam leuissima & è conuerso, quoties in directis actionib. venit leuissima in cõtrariis non attenditur nisi grauissima *l. si seruus com. §. circa commod. & §. idq. euidentius. ff. de furt. & l. pen. ff. commod.* & est ratio inquit *Bal.* quoniam contrariæ habent rationẽ cõtrariam directis, & contrariorum in ratione contraria est regula, si aũt in actione directa venit leuis culpa, in contraria similiter continetur leuis, quippe quia ibi penes rationem nulla est claudicatio, non est. n. penes vtilitatem, cum celebretur vtriusq; gratia, ita claudicatio in super. casu, quãdo non vertitur vtilitas vtriusq; est penes rationẽ vtilitatis, non in alio, & ꝓpterea non obstat, quod quando actio directa est bonæfidei, ita quoq; & contraria esse dicitur bonæfidei *Bart. & alii in l. act. ff. de in lit. iur.*

Q. 12. Cum de contrariis actionib superiori quæstione tractatũ sit, quæro, quæ sint
34 actiones directæ, quæ † cõtrariæ, quæro etiã cum ex vno contractu duæ sæpe oriuntur actiones ita inter se cõpositæ, vt vna sit directa, alia contraria, velut in deposito, in mãdato, in pignore, in tutela, in cõmodato, interdũ aũt actiones ex vno negocio ꝓficiscẽtes sunt ambæ directæ, sicut in emptione, in locatione, in societate, quo nã facto, cognoscemus directas à contrariis. Ad illustrãdã priorem dubitationẽ, præmitto quod a-
35 ctio directa † multifariã accipitur in iure, & primo ponitur ad differentiã actionis præparatoriæ, qualis est actio rei vẽdicationis, quæ dicitur directa, siue principalis ad differentiã actionis ad exhibendũ, quæ est præparatoria *l. 3 §. ibid in verb. d. fferendum*, & in *l. 5 7. ff. ad exhib.* II. appellatur directa ad differentiam vtilis actionis, illa nascitur ex verbis legis, & ibi competit, vbi verba legis conueniunt, vtilis autem est, quoties cessant verba legis, sed conuenit mens. *§. cæterum Inst. de leg. Aquil. l. scire oportet. §. aliud etiã verb. sed & si ff de excus. tutor. l. 2. §. quamquam de aqua plu. arcend.* quamuis vtilis actio, ponatur nonnunquã ad differentiã actionis inualidæ *l. 1. iunct. gl. ff. de eo quod certo loco.* III. nuncupatur directa ad discrimen contrariæ actionis, & de his nostra est disputatio q d aũt sit actio contraria non est facile explicare, cum neminẽ Dd. sic inuenerim exponẽ-
36 tem, credere aũt posse † hoc modo describi, actio contraria est quæ cõpetit ei, qui pro eodẽ contractu potest actione directa conueniri, vel sic. Actio contraria est quæ nõ ꝑ re deducta in contractu, sed pro officio, circa illã rẽ ꝓstito cõpetit, vt depositari[9] nihil deduxit in cõtractu, rem nullam posuit, sed circa rem depositam custodiendã, officiũ suum

suam præstitit. Ad secundam dubitationem respondens, dico multas esse opiniones. Prima fuit gloss. *in l. consensu. ff. de act. & oblig. quam Ias. num. 21. & Dec. nu. 14.* probant in *l. in actionibus. ff. de in lit. iur.* sequitur, *Ang. in §. fin. Inst. de societ.* & videtur communiter ea declaratio probata, sicut est testis *Bol. d. l. in actionibus num.* 44 nempe actiones contrariæ sunt, quando non mutatur nomen contrahentium, vt Depositarius, & deponens, mandans, & mandatarius, sed refellit *Bolog. d. loco*, data instantia, etenim in tutela mutatur nomen contrahentium, cum alius dicatur tutor, alius Pupillus, & tamē redduntur inter eos, actiones directæ, & contrariæ. *l. 1. iuncta Rub.* de contraria, & vtili actione tutelæ rursus creditor, & debitor habent diuersa nomina, & tamen competunt illis actiones directæ, & contrariæ, & tamen secundum mentem gloss. ambæ debent esse directæ. confirmo vltra *Bolog.* quia nomina contrahentium sæpe non variatur, vt in societate, in qua vterq; dicitur socius, & tamen cessat actio contraria, & omnibus sociis competit directa. II. fuit opinio *Cor. lib. 6. Misc. c. 57. n. 40.* Directa inquit datur actio Domino, contraria his cōpetit, quoniam per accidens tantum interest, ex quadā æqtate per legis ostēsionē, vt sit apertū in deposito, in quo directa præstatur Domino deponenti, cōtraria Depositario, ob expensas factas in custodia rei depositæ, & ita per accidens ex æquitate, verū hanc quoq; sententiam reiicit *Bol* ea ratione, quoniam depositum, & Commodatū fieri potest a non Domino. *l. offic. ff. de rei ven. l. Bona fides ff dep.* & tamen locus est directæ, & contrariæ inter ipsos, plane *Corr. s.* largo modo Dominū accipit, pro eo, qui rem deduxit in contractu, & ita defenditur eius declaratio. At in cēptione, quia vterq; Dominus est & non datur per accidens, vtraq. actio, at directa, nō secus in locatione, in societate. III. fuit opinio *Bart. in l. in commodato. §. contraria. ff. Com.* quandoq; variatur nomen contractus, & contrahentium, vt in emptione, & venditione, locatione, & conductione, & oriuntur actiones ambæ directæ secundū suam appellationem, ex vendito, & empto; quandoq; non mutatur, nec nomen contractus, nec nomen contrahentiū, vt in contractu societatis, & tunc quoq; actiones, quæ proficiscuntur sunt directæ ab vtraq; parte, actiones sc. pro socio, quandoq; non mutatur nomen contractus, sed tantum contrahentiū, sicut in deposito, nam respectu vtriusq; dicitur Depositū, sed contrahentium alius vocatur deponens, alius Depositarius, & eo casu nascitur vna actio directa, quæ redditur habenti nomen proprium, nēpe deponenti, vel mandanti in contractu mandati. Alia contraria, q̄ cōpetit ei, qui nomen habet deriuatū, vt est Depositarius, Mandatarius. Quandoq; variatur nomen cōtrahentiū aliter quàm per deriuationem, sicut in pignore, etenim alius appellatur creditor alius debitor, in dote, Maritus, & vxor; in tutela tutor, & pupillus, & similiter nascuntur directa, & contraria, prima præstatur ei, qui rem deduxit in contractu, vt debitori, vt pupillo. Altera vero accommodatur illi, qui officium suum præstitit. V. fuit opinio *Bald. in d. l. quæ fortuitu, n. 57.* nempe quod actiones directæ simul nascuntur, & eodem tempore, qualis est actio ex empto, & ex vendito. Directa, & contraria non oriuntur eodem tempore, siquidem contraria oritur ex interuallo, & per accidens, exemplum est in deposito, in quo statim insurgit directa contraria ex post facto, si pro custodia rei sint a Depositario facti sumptus, & ita ex accidenti, quoniā, nullis sequutis expensis non emanaret. V. fuit opinio *Bol. d. l. in action. n. 45. ver.* vnde dicas, & ait, actiones reperiuntur in illis contractibus, in quibus vnus contrahentium ponit tantū officium suum ad vtilitatem alterius contrahentis, vt Depositarius, qui ad custodiam rei depositæ facit sumptus ex officio, cū non esset obligatus, alius. v. contrahentium rem ipsam ponit in contractu, vel quasi nempe deponens, mandans, cōmodans; Actiones autem directæ competunt pro eo, q̄ ab initio deductum est in cōtractu ab vtraq; parte pro substantia contractus, queadmodum in emptione, & venditione res, & preciū, in locatione, & conditione res, & merces, & pro his competunt actiones, quæ ortum habuerunt ab initio, & pro re deducta in contractu pręstatur, non pro officio redduntur, vt plane licet ex ipso *Bolog.* intelligere.

Q. 13. Reuersus ad culpā leuissimā in contractibus, quæro an detur in contractibus
37 innominatis, & † *Bar. in l. quod Nerua q. 14. n. 37.* resp. certam doctrinā afferri non posse, & proponit reg. secundum q̄ facile potest, hæc nodosa quæstio explicari etenim contractus innominati, iudicantur iuxta naturā contractuum nominatorum, quibus cōparantur. *Leum qui. §. si inspectori. ff. Com. l. 1. §. si quis seruum. ff. depos. l. naturalis. ff. de præscr. ver.* si quis ergo contractus innominatus inueniatur similis cōmodato, præstabitur leuissima culpa; & si quis reperiatur similis emptioni, vel locationi. punienda erit in eo

leuis culpa, censeo tamen rectius posse concludi, quod cũ innominati contractus sint quatuor, do, vt des, facio, vt facias, facio, vt des, do, vt facias *d. l. naturalis*, & ita omnes contineant vtilitatẽ vtriusq; contrahentis, regulariter non veniet in his leuissima culpa *l. si vt certo. §. nunc videndum. ff. Com. cum simil. Bar. in d. l. quod Nerua, q. 12. n. 35. & q. fi. n. 38. Bald. in l. quæ fortuitis, n. 47. & seq.*

Q. 14. Quæro, quod in vltimis voluntatibus, an præstetur leuissima culpa, nempe
38 vtrum is, qui tenetur ex † vltima voluntate dare, vel restituere, leuissimæ huius culpę pœnã patiatur. *Bar. in l. quod Nerua in vlt. q. n. 38. Bal. in l. quæ fortuitis. n. 62. verb.* sequitur videre. distinguũt ex intentione Petri, q̃ distinctionem probat. *Anc. & Imol. in c. bona fides, ext. Depos.* Aut hæres percipit magnã vtilitatem, legatarius autem paruam, & tenetur de leuissima culpa. *l. cum res. §. culpa. ff. de leg.* 1. Aut hæres modicum sentit commodũ; lɛgatarius amplum emolumentum, & doli latæq; culpæ nomine obligatur, *l. Mulier. §. iud. n. ff. ad Trebell.* Aut æqualis est vtilitas, & de leui culpa punitur *l. si seruus. § cum quod. ff. de l. 1.* vt in contractibus seruatur, inquit tex. in quibus vertitur vtilitas vtriusq;. Plane ad primum caput consideratione dignũ est, quod lex allegata, vim non facit in magnitudine rei legatæ, nec in quãtitate hęreditatis, ita, vt hæc sit magni momenti respectu rei legatæ, quid. n. si tanti precii esset legatũ, vt æquaret æstimationem hæreditatis, certe verba illius tex. sui generalitate, etiam hunc casum compræhẽderent, & tamen secundũ Bar. non puniretur leuissima culpa. Ad II. quoq; obseruo, quod si hæres rogatus esset restituere, infra dimidiam hæreditatis, idem respõderet. *l. C. in d. l. Mulier*, si serui decesserint, vel res perierit. Ad III. pondero, quod nõ loquitur in hærede, & legatario, sed in legatario, qui iussus est restituere alteri, proinde cum officium suum, nemini debeat esse dãnosum, non tenetur vltra dolum, & latam culpã in non exigendo legato, & restituendo. Quare aut loquimur de hærede respectu legati, & fideicom. particularis, & venit leuissima culpa nulla facta distinctione quantitatis, & valoris rei legatæ. *d. §. culpa, & l.* Domos *cum l. seq. ff. de leg. 1.* ibi si modo nulla culpa, &c. quæ verba comprehendunt etiam leuissimã culpam. Aut agimus de hærede directo, respectu fideicom. vniuersalis, & tunc non obligat leuissima culpa, sed nec leuis culpa, *d. leg. Mulier. § sed si ff. ad Treb.* quãuis plus remaneret apud hæredẽ, quam restituatur, fideicom. vel etiam si restitutio esset æqualis, quippe ea lex nõ distinguit, neq; enim loquitur de totius hęreditatis restitutione, nec vim ponit in eo; sed in restitutione iuris vniuersalis. Aut. v quęrimus de legatario respectu alterius legatarii cui iussus est restituere. & tunc succedit decisio. *d. l. si seruus. §. cum quod.*

Quæst. 55. Quæro de leuissima culpa in iudiciis, an puniatur criminaliter. Vide
39 *Flor. in leg. si vsusfructus, §. cum igitur † ff. de vsufr. Ang. in l. si cuius. §. vsusfructus. ff. de vsufruct. Cyn. in l. si quis non dicam rapere C. de episc. & Cler. Bart. post gl. in l. respiciendum. §. delinquunt. ff. de pœn. Butr. &* Abb. *in c. 1. extr. de constit. Saly. in l. 1. C. de Sicar. & plenius in l. si nullum C. de pign. act.*

Quæst. 16. Quæro de leuissima culpa in officiis, velut in Procuratore, Aduoca-
40 to, Nuntio, exequutore † testamenti, & Custode Carcernm, in Agrimensore, in Proxeneta, ad primum responde secundum ea, quæ dicta sunt supra in quæst. de mandato, nempe quod Procurator ad lites obligatur de leuissima culpa. *l. à Procurat. C. mand.* Ad secundum eadem videtur accõmodanda responsio per tex. in *l. si exhæredatus in p. ff. de inoff. test.* vbi procuratio, & aduocatio æquiparantur. *gl. in Rub. C. de proc Spec. in tit. de Salario ver. sed numquid de Salario*, plus aio, quod Procuratores, dicũtur etiam largo modo Aduocati. *Ias. in d. Rub. C. de Proc.* vbi vide pro hac quæst. in terminis Cynum, & Fulgos, quos citat *Appost. ad Bart. in l. quod Nerua, nu. 38. ver.* seruus in fine. Ad tertium respondet. *Bal. in l. à Procur. n. 5. C. de man.* negans obligari Nunciũ de leuissima culpa, quoniam, & si mittens Nuncium eligat eius fidem, non tamen dicitur eligere eius industriã. Ad IV. duplex est inspectio, prima quidẽ, an exequutor propter leuissimã culpam in non exequẽdo commissam perdat lucrũ sibi testamento relictum. Altera an teneatur de interitu, vel de deterioratione rei, quã debeat ex ordine testatoris, vel pauperibus distribuere, vel alio modo, exequutioni mandare; quo ad primũ iterum distinguendũ puto, etenim, aut exequutio respicit pia relicta, aut pphana. Exequutor legati pti habet tẽpus sex mensium, quod cedit à die insinuationis testamenti. *§. si legatum in auth. de eccles. titulis. Abb. &* Dd. *in c. nos quidem ext. de test. & ibi* Didac. *in epitome. nu. 106.* limitans in casu ecclesiæ constituendæ per tex. *in §. si quis ædificationi d. auth. de eccles. tit.* eoq; tẽpore elapso, si non soluit, is qui est legato oneratus tenetur ad vsum, & ad fructus *d. §.*

si lega-

si legatum Did. in c. filius noster. num. 5. ext. de test. vbi multa congerens declarationem affert, quod in exequutore obtinere sentit *Di. d. n. 6.* quæ negligentia non exequendi intra tempus sex mensium, videtur etiam referenda ad leuissimam culpam per text. in *Clem. 1. de test. in ver. negligentiæ*, vt not. ibi *Card.* nec sine ratione, quia leuis culpa negligentia est, & talis negligentia in *d. l. si legatum*, censetur leuissima culpa in omittẽdo, proinde *Card.* ait, exequutorem teneri de leuissima quasi de dolo, forsitan fauore piæ causæ, merito perdit lucrum sibi testamento relictum; sed an tollat fructus perceptos ex dicta re legata, non satis mihi constat, & sequor in dubio sententiã negatiuam, quoniam pœna certo debet esse iure imposita; sed si ille exequutor, fructus interim non percepisset, tunc ex sua contumacia forsitan deberet restituere. In exequutione legatorum prophanorum competit exequutori tempus anni ad exequendum, à die monitionis iudicialis. *Authent. hoc amplius Codic. de fideicommiss. cap. nos quidem*, & ibi *Dydac. in principio extr. de test.* & in d. *capit. filius noster, num. 6. & 7.* & tunc lucrum perdit exequutor.

Porro autem non videtur hæc esse leuissima culpa, cum respectauerit iudicis admonitionem, & eam spreuerit, nõ adimplendo intra annũ, imo potius lata culpa, quæ dicta sunt autem de tempore sex mensium, vel vnius anni ad exequutionem legatorum, accipere debemus locum habere, quoties tempus non est, præstitutum à testatore, nam si esset assignatum, deberet illud spectari à die aditæ hæreditatis computandũ. *Abb. in cap. nos quidem de test. col. 2.* & est tex. in *l. statu liberos. §. si quis hered. de statu liber. Bartol. in leg. Genero ff. de his, qui not. infam. Alexand. in l. si mihi, & ibi §. 1. de leg. 1.* iustum est enim ante aditam hæreditatem diem datum ad exequendum non currere *Did. in d. c. nos quidem. num. 1.*

Quo ad alteram inspectionem, an exequutor teneatur de leuissima culpa, si res interierit, vel sit deteriorata propter exequutionem non factam; sane puto negandum per tex. *in l. si seruus Com. §. cum quod. ff. de leg. 1.* vbi togatus præstare legatum, vel fideicõ. de dolo tantum obligatur, non de culpa, & si nullum percipiat ex eo testamento emolumentum, vt accidit exequutori in hoc nostro casu, qui autem desiderat de exequutore vltimæ voluntatis intelligere videat *Did. cæterosq. scrib. in c. nos quidem, & in c. si hær. ext. de test. Bart. in l. alio hær. ff. de alim. & cib. leg.*

Quæst. 17. Venio his explicatis ad custodem Carceris, quem apud antiquos Com-
41 mentariensem appellatũ † legimus, vt obseruat *Budæus in Pandectis ad tit. ex quibus causis maiores*, quia sc. in Commentariis custodias referret, an is teneatur de leuissima culpa. *Flor. in l. si vsusfr. § cum igitur. ff. de vsufr.* affirmatiuam sententiam probat, & addit q. solus custos Carcerum pro leuissima culpa criminaliter puniatur, & fauet eius sententiæ. *l. fin. ff. de cust. reorum*, ibi qui si negligentia amiserint, pro modo culpæ, vel castigantur, vel militiam mutant, ecce culpam omnem puniri, sed grauius, aut leuius pro modo culpæ, adeo, vt in *fin. d. cat tex.* si fraudulẽter fuerit versatus in dimittenda custodia, capite puniatur, vel in extremum militiæ datur. Confirmatur ratione propterea, quod Custos accipit officium, in quo desideratur maxima diligentia, eaq; ratione sicut diximus, in procuratore ad lites leuissimæ culpæ nomine obligari, tantundem debemus respondere in custode, vt pluribus ostendit *Masc. de probat. vol. 1. conc. 469 n. 3.* Distinguendum autem videtur, numquid Carceratus, qui aufugit culpa Custodis esset detrusus in carcere pro causa ciuili, aut criminali. Priori quidem casu tenebitur pro qualitate culpæ. *d. l. fin.* per quam declaratur *l. ad Commentariensem.* Secundo vero casu obligatur, creditori satisfacere *Ias. cons. 27. n. 1. lib. 3. post Bal. cons. 177. facit l. eum pro quo ff. de in ius voc.* Cæterum multis de causis excusatur iste custos, quas copiose, & eleganter congerit *Men. de arbit. iud. caus. li. 2. Cent. 4. casu 302. Masc. d. concl. 496. n. 8.* & ampliat prędicta procedere etiam quando aliquid est illatum, ex quo detrimentum possit oriri, quasi non potuerit accidere, nisi Custodis negligentia, *Areth. cons. 38. nu. 314. & 304.* vbi ampliat in custode Castrorum. Reliquum esset de Proxeneta, & de Agrimensore disserere verũ satis de his verba fecimus supra; Nam Agrimensor solum de lata culpa obligatur. *l. 1. ff. si Mensor falsum mod. dixer.* cui proxeneta simillimus est, vt ostendimus in antecedentibus

Q. 18. Quarto quo pacto culpa vnius Rei credendi noceat alteri, resp. cum *Bar. in*
42 *l. ex duobus. nu. 40. ff. de duobus reis*, † rursus in quæstionem porro, quo modo culpa vnius socii, noceat alteri, solue vt per *Bart. in l. si de [illegible] ff. si [illegible] ven.* dubito etiam qua
43 ratione leuissima culpa probetur, etenim † regulariter est probanda *l. fin. in ver. inter-*

dum de *custod. reorum. gloss. in l. quoties. § qui dolo. ff. de probat.* & capitur illa interpretatio, per quam excluditur culpæ præsumptio. *L. exceptione, & ibi gloss. in fine, & Bart. nu. 7. ff. de fideiussor. Dd. in l. si quis ex Argentarius. § fin. de eden.* Masc. *de probat. vol. 1. concl. 467.* & tanè probatur, aliquando iuris præsumptione sicut in furto, & in incendio, nempe si res commodata mihi furto subtracta, vel incendio consumpta, præsumitur namque leuissima mea culpa id accidisse, donec contrarium probauerim *Mascard. in loco modo citato num. 5.* præterea cum leuissima culpa sit facere, quod diligentissimus alius non faceret, & omittere, quod alius diligentissimus nō omitteret, iuxta exempla a nobis tradita in principio huius capituli non erit, vt arbitror difficile testibus probare istud, q; factum, vel prætermissum leuissima culpa dicemus. alius diligentissimus fecisset, vel prætermisisset, sicut è conuerso ad excusandam hanc culpam poterit probari factum esse, q; alius diligentissimus fecisset, vel esse prætermissum, quod ille prætermisisset.

De Fraude. Cap. V.

1 *Fraus sæpe pro dolo capitur in iure.*
2 *Fraus pœnam interdum significat.*
3 *Aliquando periculum.*
4 *Nonnunquam damnum.*
5 *Priuationem quoq; denotat.*
6 *Pro deceptione, fallacia, & impostura sumitur.*
7 *Fraudatorium interdictum, vnde appellatum, fraudator, fraudulentus, fraudatio, à fraude.*
8 *Vulpes fraudis symbolum. Lysandri dictum.*
9 *Pardi, & vulpis apologus.*
10 *Ex Rhadamantis sententia fraudulentorū hominum animæ vulpibus traduntur puniendæ.*
11 *Ordo explicandi fraudis materiam.*
12 *Fraus vnde sit appellata.*
13 *Quid sit fraus, ex D. Thoma. ex Alberico. ex Baldo. ex Doct.*
14 *Fraus, quid sit ex authore.*
15 *Fraudis multiplex diuisio, re, & consilio.*
16 *Fraudem quandoq; bonam inueniri.*
17 *Differentia inter dolum, & fraudem data à D. Thoma refellitur.*
18 *Fraus in omittendo, & in committendo.*
19 *Fraus alia vera, alia præsumpta.*
20 *Fraus, vtrum differat à dolo.*
21 *Multæ iuris regulæ quæ eodem modo in fraude, & dolo disponunt.*
22 *Ex diuersitate titulorum colligitur esse differentiam inter dolum & fraudem.*
23 *Dolus aduersus hominem, fraus aduersus hominem, & legem committitur.*
24 *Fraus differt à dolo, vt species à genere.*
25 *A remotione generis, remouetur quælibet eius species.*
26 *Genus de pluribus prædicatur, in quid.*
27 *Non est vera differentia, quod dolus committatur re, et verbis, fraus re tantum, non verbis.*
28 *Fraus verbis quoq; committitur.*
29 *Differentia inter dolum, & fraudem, ex* Alberico.
30 *Fraus an sit generalior dolo.*
31 *An dolus, & fraus, sint eiusdem virtutis, & æquè latè pateant.*
32 *Intellectus ad* l. iurisgentium. §. si fraudandi. ff. de Pact.
33 *Fraus est generalior dolo, ex sententia Authoris.*
34 *Contra quos fraus committi soleat, nempe contra creditores, contra patronos, cōtra parentes, contra filios, siue liberos, contra fiscum, & contra legem.*

NVnc post culpæ tractatum sequitur explicatio fraudis, quæ tam proxima est do-
1 lo, vt sæpissime pro dolo accipiatur † in iure. *l. Diuus. ff. de restit. in integr. l. nihil. ff. de in officioso test. l. 63. ff. de res vend. l. 3. in fin. ff. pro Socio l. 10. C. de procurat. Virgil. relatus à Cagn. in l. fraudis. ff. de reg. iur.*

Quid meruere boues animal sine fraude, doloq;?

Secundum quam significationem ex multis, quas istud nomen habet fraudem
2 hoc loco intelligimus, nam fraus pœnam aliquando † significat. *L. cum autem. § excipitur. ff. de ædilit. edict. in verb.* veteres enim fraudem pro pœna ponere solebant, quare capitalem fraudem ibidem *Vlpian.* appellat capitalem pœnam, per quam Reus sit capite puniendus, ideoque non inuenitur pœna sine fraude. *L. aliud est fraus. ff. de verb. signific.* qua definitur latiorem esse fraudis, quàm pœnæ acceptionem, si quidem, & cum pœna reperitur, & sine pœna, sed absque fraude non datur pœna, vt ibi quoque

Alciat.

3 *Alciat.* exponit. Secundo fraudis nomine † periculum alicuius incommodi contine-
tur. *l. 1. ff. ad l. Falcid.* in verbo eis, quibus ita datum, legatumue erit, eam pecuniam sine
fraude capere liceto. *l. 25. capite quinto ff. de adult. ibi:* viro adulterum cum sua vxore de-
prehensum retinere horas viginti testandæ eius rei causa sine fraude, iure liceto. *l. 8.*
qui accusare. ff. de accusat. ibi: Alii propter Magistratum, potestatemue, in qua agentes, si-
ne fraude in ius vocari non possunt, dicitur enim fraus noxa, & pœnæ quædam præ-
paratio. *l. aliud est fraus. ff. de verb. signif.* ideoque sine fraude, id est, sine periculo, & im-
4 pune. Tertio fraudem pro damno † accipi quidam putant. *l. inter eos. ff. ex quibus cauf.*
maior. in verbo. Medici officium. quod gerunt, & publice prodest, & fraudem eis affer-
re non debet restitutionis auxilium implorare possunt, & *leg. 1. ff. de alien. iud. mutan.* in
verbo idque data opera in fraudem nostram fecerit. *l. si longius in fine, ibi:* impune frau-
dem patiatur *ff. de iud.* ita capit. *Horat. in carmine seculari.*

Iuuit ardentem sine fraude Troiam.

Ita quoque sumitur, in alienationibus, manumissionibusue, quæ in Creditorum,
Patronorumque fraudem fiunt, pro damno, namque pecuniario accipitur. *l. 1. §. & a-*
lius. ff. quæ in fraud. patron. l. 11. ff. quæ in fraud. Cred §. in fraudē instit. quib. ex cauf. manum. li-
5 *cet, vel non §. item si quis in fraudem instit. de actio.* Quarto fraudandi verbum † priuatio-
nem significat, hinc fraudare hæreditate. *l. 2. ff. de his, quæ in testam. delen.* ibi multum
interesse arbitror, vtrum illum fraudare tantum voluerit hæreditate an vero causa il-
lius totum testamentum infirmare, hoc sensu fraudare Genium dixerunt, id est, tol-
lere, & auferre, voluptati, quæ per genium ostenditur, significantes. *Plaut. in Rulu. ego*
me fraudaui, animumque meum, Geniumque meum, & ille suum defraudans genium parsit me-
ser. eodem modo accepit. *Vergil. 4. Æneidos:*

Me puer Ascanius capitisque iniuria chari,
Quem regno Hesperiæ fraudo, & fatalibus aruis.

6 Quinto † pro deceptione, fallacia impostura, machinationeque sumitur, & vim
doli habet *Alciat. in l. aliud est fraus. ff. de verb. signific.* & probatum est initio huius capitu-
li multis iuribus, & ab ea deducitur nomen fraudulenti, dolosum, & fallacem signifi-
cans. *l. adeo quidem. §. ex diuerso. l. vlt. §. fin. ff. quæ in fraud. credit.* hinc fraudator tam qui
alienat, quam qui accepit in fraudem. *l. ait prætor. §. pen. eo tit.* hinc fraudatorium inter-
7 dictū, quo † gesta in fraudē reuocantur. *l. 67. ff. ad Trebell.* inde etiā fraudatio *l. 50. ff. de*
pecul. in qua fraudationis causa latitat, q hoc animo latitat, vt fraudet creditores, Hic
profecto mirū, quod hoc verbo, tā multa apud latinos significentur, quando, & apud
Græcos quoque est multiplicis acceptionis, vt egregie scriptum reliquit *Rhodigin. An-*
tiquarum lectio. Tomo 2. lib. 10. cap. 8. & secundum hanc significationem, de fraude no-
bis disserendum est. Cuius fraudis symbolum, erat tum sacris, tum prophanis Scripto-
8 ribus Vulpes, † nam per eam vafrum, callidumq; astutumq; hominem, ac dolis omni-
bus instructum tradunt significari. *Horat.*

Nunquam te fallent animi sub vulpe latentes.

Huic enim dolos, à Natura datos, testis est *Lucretius*, de eadem *Plutarchus* refert
9 Pardo respondisse † animo, sibi esse eam colorum varietatem, quam ille haberet in-
tergore, & celebre est Lysandri dictum, vbi non valeat leonis spolium, vulpeculæ pel-
lem assumendam, *Cicer. 1. de officiis,* fit iniuria aut vi, aut fraude, fraus quasi vulpeculæ
10 apud Claudianum † & Rhadamanti sententia fallacium hominum animæ Vulpibus
immittuntur puniendæ licet falsa sit sententia: De fraude itaque tractaturi videamus.
11 † Primo quid ipsa sit. Secundo quotuplex. Tertio quomodo distet à dolo. Quar-
to contra quos fraus committatur.

Quæst. 1. Et sane quo ad primam quæstionē si nominis definitionem inquiri-
12 mus, dicta est fraus à † ferendo, quasi deceptio sit, quæ alicui infertur, secundum
D. Thom. 1. secunda quæstione 55. articulo 5. si vero definitionem, quid rei desideramus;
Cagnol. in leg. fraudis. ff. de regul. iuris refert Bald. & alios in studio, si de feudo contro-
13 uersia † sit, inter Dominum, & Agnatum in *§. beneficium dicere,* fraudem esse proprie
quando simulatur permissum, & re vera prohibitum agitur, vel, vt ait *Abbas in conf. 68.*
lib. 1. Dec. in d. l. Generaliter de regul. iuris, fraus fit per eum, qui ad deceptionem alte-
rius, & ad sui commodum aut verum tacet, aut falsum exprimit. *D. Thomas loco nu-*
per citato ait fraus est exequutio iniustitiæ, in his quæ sunt facti. *Alberic. in leg.*
Iurisgentium. §. dolo. ff. de pact. dixit fraus est dolosa subtractio, iuris alteri

iam quæsiti lucrandi animo. *Bald. in l. fraus. ff. de legibus* inquit est de permisso ad pro-
14 hibitum tendens occasio. Arbitror † etiam non male definiri dicendo: fraus est al-
terius circumueniendi prohibitæ rei commissio, vel licitæ omissio, fraudem nanque
facimus, vel committendo quod non est licitum, nempe alienando bona nostra in
perniciem creditorum, vel omittendo quod est licitum, puta si quis fraudationis cau-
sa non vtatur seruitutibus, vel rem suam habeat pro derelicto *l. in fraudem, cum l. seq. ff.
quæ in fraud. credit.*

15 Sed iam, quæ sint fraudis † species intueamur; *Alciat. in l. Aliud est fraus & Cagn. in
l. fraudis interpretatio. ff. de reg. iur. ex intentione* Dd. *in l. iurisg. §. sed si fraudandi. ff. de pact.*
inquiunt simulationem, fallaciam, machinationem, imposturam, species esse fraudis,
vnamquamque declarantes.

Aliam diuisionem ponit *Accurs. in d. §. si fraudand.* vt sit duplex, altera re, & consi-
lio simul, altera re tantum *§. in fraudem Inst. quibus ex caus. manu. lic. vel non l. in fraudem. ff.
qui, & à qu b. l. fin. iuncto sum. C. de reuo. his, quæ in fraud. Dec. in d. l. fraudis,* dicens similē esse
hanc diuisionem illi, quam de dolo tradunt Dd. nempe dolus, aut ex proposito aut re
ipsa, & sicut dolus re ipsa non est proprie dolus, inquit *Dec.* idem videtur in fraude, vt
scilicet non dicatur fraus re ipsa, absque proposito, vel consilio videndus est *Cag. in d. l.
fraudis*, in qua hanc videtur Alciati diuisionem reprehendere.

Aliam quoque diuisionem prædictis addendam esse censeo, fraudem scilicet
aliam bonam, aliam malam esse, quemadmodum de dolo, respondit Iurisconsultus *l.
16 1. §. 1. & §. non fuit. ff. de dolo.* si quis enim aduersus † hostes, vel latrones se, sua, vel etiam
aliena tuendi, conseruandique causa, quippiam machinetur bonam fraudem appel-
labunt omnes, argumento *d. §. 1.* & licet bonam fraudem vocatam in iure, nō inueniā,
sed tantum bonum dolum; tamen ratio suadet vocari posse, maxime cum exploratum
sit legibus nostris, fraudem pro dolo non raro vsurpari, *Hora. 1. carmin.* malam fraudem
nuncupat, sentiens, & bonam inueniri.

Audax Iapeti genus ignem fraude mala gentibus intulit.

Et fraudem quandoque bonam inueniri *Rhodiginus Tomo 2. li. 11. cap. 7.* memoriæ
prodidit, his verbis, cæterum scire conuenit esse quandoque fraudē bonam, quando
Æschylus ita inquit.

Fraude iusta non abstinet Deus.

Et propterea veram non esse arbitror illam differentiam, quam plerique tribuunt
17 *D. Thoma*, quod † nimirum dolus potest esse sine fraude, sed fraus non consistit sine
dolo, accipiendo scilicet dolum, malum, non dolum generaliter, nam etiam generali-
ter fraus accepta reperitur bona, & mala. Alia quoque succedit diuisio nempe fraus a-
18 lia † in omittendo, alia in committendo *l. in fraudem cum l. seq. ff. quæ in fraud. cred.* & cō-
pertum est ex definitione fraudis, quam nuperrime dedimus. Huic proxima est illa
19 distributio, vt fraus vna sit vera, alia præsumpta. † Vera quidem quoties vere alius læ-
sus est fraudulento consilio *d. l. fraudis.* Præsumpta, quando non ita certum est an vere
commissa sit, cæterum lex quibusdam adiuncta coniecturis pręsumit commissam, ve-
luti coniunctione sanguinis. *Crau consilio 82. argumento leg. data opera. C. de donat. Bart.
in leg. non solum de ritu nupt.* Aut ex vicinitate actuum, idem *Crauet. consilia 153. num. 9.
verbo* est enim verosimile, vt infra suo loco copiosius exponemus, quando de pro-
batione fraudis agemus, & tandem, vt vno verbo, complectar traditæ omnes, *in
2. lib. doli* diuisiones, nisi me fallit opinio, possunt ad diuisionem fraudis accom-
modari.

Q. 2. Quæro de differentia doli, & fraudis, cuius quæst. duæ sunt positiones al-
20 tera an differant, altera si differant, † quonam modo inuicem distent, & quo ad pri-
mum videtur adhærendum sententiæ negatiuæ, tamquam communiori vt testis est
Ias. in l. Iurisg. §. si fraudandi ff. de pact. sentiunt enim Dd. esse Synonyma *Corn. cons. 181. n.
7. volum. 3. Alex. d. §. si fraudandi*, & probatur in primis ex multis iuribus citatis in primo
huius capituli in quibus fraus pro dolo sumitur *l. 12. ff. de inoff. test. l. 63. ff. de re vend.* & i-
deo coniunguntur, vt in *l. 3. in fin. ff. pro soc. l. 10. C. de procur. l. 1.* in verb. dolum, iuncta *rub.
ff. si quid in fraud. patro.*

21 Secundo ego corroboro eamdē sententiā † ex multis iuris regulis, q̄ eodē modo
in fraude, & in dolo cōstitutæ sunt, vt ecce nemo videt fraudare eos, qui sciunt & cō-
sentiunt *l. nemo. ff. de reg. iur. l. qui autem §. præterea. ff. quæ in fraud. cred.* & illa scienti & cō-
scienti non fit dolus, nec iniuria *l. 1. §. vsq. adeo. ff. de iniur. c. scienti de reg. iur. in 6.* rur-

sus fraus

lus fraus non potest allegari, nec per fraudulentum, nec per eius hæredem. *Bart. in suo*
consf. incipit *Petrus Niccola* ita, nec dolus in super fraus probatur coniecturis *c. 1. & 2. de*
renunciat. lib. 6. ita & dolus *l. Dolum. C. de dolo*, præterea fraudis præsumptio excluditur
per interuentum iudicis, vel consanguineorum, quod & in dolo contingit, ex aduer-
so, quod ista seiuncta sint ostenditur ex *l. 2. C. de in lit. iur.* in verbo si neque dolus nec la-
ta culpa, nec fraus hæredis interuenerit; *ex l. 1. ff. de his qui not. infam.* ibi qui de dolo ma-
lo, & fraude suo nomine condemnatus, pactusue erit obseruando cum *Alex. in d. §. si*
fraudandi, quod copula, & ponitur inter diuersa, & profecto, non videtur inficiandum,
quin aliquo inter se discrimine separentur, non tam ex allegato argumento dd. legum
(quoniam sæpe inter ea, quæ sunt eiusdem potestatis, ponitur illa copulatiua, vt *in tit.*
de leg. & fideicom. e. cum per omnia legata sint exæquata fideicommissis *l. 1. ff de leg. 1.*
& qui facit legatum dicitur protinus fecisse fideicom. *l. 2. C. comm. de leg.*) quàm ex di-
22 uersitate † nominis, & tractatus *l. si idem, iuncta gl. C. de codicill.* cur enim si idem possent
dolus, & fraus diuerso nomine censerentur, & diuerso tractatu exponerentur, de illo
agitur in *tit. ff. & Cod. de dolo*, de ista vero in titulo si quid in *fraud. patron. & in tit.* quæ
in fraudem creditorum; accedit quod dolus dirigitur contra personam, vt palam est
ex definitione eius *in l. 1. ff. de dolo*, ibi ad decipiendum, circumueniendum, &c. sed
23 fraus, & contra † hominem & contra legem committitur *Bart. in tract. de test. nu. 106.*
vers. quidam enim inquiens sæpe iura hisdem vocabulis ad alterum significandum vti
promiscue, ea, vt arbitror ratione quoniam tam dolus malus, quam fraus mala dece-
ptionem continet, ab animo facientis pendet, iustitiam lædit publice, ac priuatim da-
mnum inferens.

Quare cum ex iam dictis dilucide constet dolum, & culpam differre proximum
est, vt inquiramus, quo discrimine separentur. *Dd. in l. iurisg. § si fraudãdi* in varias sen-
tentias distrahuntur, & omnes muniunt suam sententiam ex *d. § sed si fraudandi* in illis
24 verbis (inest enim & dolo fraus) & tres † sunt opiniones, prima quod dolus sit pro ge-
nere, fraus loco speciei; altera ex diametro priori contraria, tertia est, vt æquiualeant,
priorem pluribus suffragiis receptam dicit *Iason.* arguens, quoniam fraus inest dolo, &
species inest generi.

25 Secundo *Bald.* ibidem ratiocinatur, à remotione generis, † remouetur quælibet
eius species *l. si causa. ff. de transact.* per remotionem autem doli factam ab edicto præ-
toris, censetur quoque remota fraus, cæterum euitatur hic obex, quippe licet prohi-
bito dolo, credatur quoque prohibita culpa, fit tamen alia ratione, quam quia sit re-
motum genus, nempe ex pari natura doli, & fraudis, cum tam iste quam illa sit inimi-
ca legis, bonum, & æquum corrumpens, quo salus ciuitatis continetur, *l. pen. ff. de Iust.*
& iur. Tertio suffragatur, quod dolus de pluribus prædicatur, quam fraus; & genus est
26 quod conuenit pluribus † specie differentibus *Bald. d. § si fraudandi*, & in *l. qua fortuitis*
num. 8 C. de pign. act. inquiens quod fraus dicitur proprie contra fidem, *Soc. Sen. in l. ait*
prætor l. 2. ff. de iureiur. Cagnol. in l. generaliter ff. de reg. iur. Dolus autem non modo contra
fidem, sed etiam extra fidem committitur, cum scilicet eum decipimus, cui nullam fi-
dem astrinximus. Plane refellitur, quoniam contra fidem est perfidia, non fraus. Per-
fidus enim est violans fidem *Virg. 4 Æneid.*

Dissimulare etiam sperasti perfide tantum posse nephas.

Fraus dicit à ferendo, quia deceptionem infert atq; probatur etiam quia sæpe fit fraus
legi Dd. in *l. non dubium. C. de legib. l. fraus ff. de leg.* & nihil fit aduersus fidem datam. sæpe
etiam fraudem facio, cui nullam fidem dederam, quare gloss. *in l. 2. C. de in lit. iur.* in-
quit dolum esse generaliorem quod fiat clam, & palam, fraus tantum palam, argu-
mento *l. iurisg. § dolo. ff. de pact.* quæ probat tantum dolum fieri clam scilicet aliud a-
gendo, aliud simulando, & fraus quoque clam geritur, cum pendeat ex fraudantis cõ-
27 silio *l. fraudis interpret. ff. de regul. iur.* & *Cic. dixit in primo. de off.* fraudem † esse quasi vul-
peculæ.

Quarto *Bar. in d. tract. de test. n 106.* ostendit latiorem esse dolum, authoritate D *Tho-*
mæ, cui asserit standum esse. Dolus inquit sanctus & doctissimus vir, cõmittitur, verbis
& factis: fraus autem factis tantum, sequitur *Nauarr. in manu. confess. c. 23. n. 7. & 77.* &
probatur ex titulo de his, quæ in fraudẽ credit. nẽpe alienando, manumittendo, porro
28 aũt diluitur argumentũ quando fraudẽ † verbis quoq; fieri compertũ est authoritate,
atq; ratione, illa ducitur ex *§ si quis nihil in l. fals. ff. de furt.* ibi (si nihil de sua persona mẽ-
titus, sed verbis fraudem adhibuit) & miror Bartolum, Nauarrum, viros oculatissimos

hunc textum nõ vidisse, Ratio, vero est quoniam fraudis species sunt, simulatio, falla-
cia, calliditas, machinatio, secundũ ea, quæ supra dicta sunt, fallacia verbis fit, descen-
dit enim a fallo, fallaciæ autem dicuntur verba ad decipiendum cõposita, machinatio
est ars decipiendi, verbo, vel facto. *Cagn. in d. l. fraudis interp.* si itaq; fraus verbis etiã fit,
29 non factis, est dolo æqualis, non inferior. † *Alb. autẽ in l. 1. n. 5. de dolo*, ait fraus est species,
& fit causa commodi, dolus est genus, quia cõmittitur causa cõmodi, & sine cõmodo,
verum *Alb.* non probat, & si quis recte considerat dolus, æque ac fraus exercetur ani-
mo lucrandi, quin imo sæpe fraus adhibetur sine vlla spe commodi, vt quando fit alie-
30 natio, vel manumissio in fraudem creditorum nihil ex ea lucratur Debitor. † Secun-
da opinio fuit fraudem esse dolo generaliorem quam *Bald. in d. §. si fraudandi nu. 5.* pro-
bat hoc argumento: genus inest cuilibet speciei, vt animal inest homini donatio lega-
to. §. 2. *Institut. de legat.* populus inest plebi. §. *plebiscitum, institut. de iur. naturali gent. &
ciuil.* & merito posita specie, ponatur genus, *l. 1. ff. si cert. pet. l. si quod eorum. §. inter em-
ptum. ff. de leg. 3.* & ideo recte ait textus dolo inest fraus. Huic opinioni mirifice ob-
stat, quod Iurisconsultus in *d. §. si fraudandi* cupiens ostendere, quod prætor prohi-
bet fraudem in pactis, ꝓbat ex eo, quod dolum prohibuit, quod si dolus esset species,
fraus autem genus, mala esset ratiocinatio, si quidem ad remotionem speciei, non se-
quitur remotio generis. Tertia succedit opinio, quam *Iason.* ibi inquit magis esse
communem, & *Alexand. eodem. §. si fraudandi numer. 4.* ait fuisse sententiam Bartol. cui
31 alii omnes adhærent, nimirũ, dolum, & fraudem eiusdem † esse virtutis, & potestatis,
soloque nomine seiungi, id quod generaliter acceptum, non censeo esse verum ex
his, quæ supra diximus propter diuersum tractatum doli, & fraudis, recte autem puto
conuenire. *d. §. sed si fraudandi* in quo pactum dolosum, sua vi & natura continet etiam
conuentionem fraudulentam; pactio namque fraudulenta etiam dolosa est, quid
enim si prætor in suo edicto, de pacto fraudulento esset locutus, nonne Iurisconsul.
32 idem fuisset responsurus, de pacto doloso? proinde dolo fraus inest in *eo.* § non vt †
species generi, sed natura, & virtute, quando dolus, æque ac fraus, machinationem
continet; ad probandum autem generaliter, dolum patere latius fraude, non satis vi-
33 rium habet propter varios intellectus, quibus est oneratus. Et si in hoc † articulo licet
interponere, quod mei iudicii sit, proclinior sum in eam sententiam, vt credam frau-
dem dolo generaliorem, & moueor palmario, ni fallor, argumento nam machinatio,
& fallacia sunt genus doli. *l. 1. §. 1. ff. de dolo*, si simulatio quoq; est genus doli *d. §. 1.* ibi cũ
aliud agitur, at fallacia, simulatio, machinatio, sunt species fraudis, *Alciat. in l. Aliud est
fraus ff. de verb. sign. Cagnol. d. l. fraudis de reg. iur.* si igitur quod est species fraudis, est ge-
nus doli, sequitur dolum esse longe strictiorem fraude, corroboratur fraus contra le-
gem, & contra hominem dirigitur, vt sæpius est dictum, dolus aduersus hominem
tantum, neque enim leges dicunt dolum fieri aduersus legem, sed fraudem; homini
autem dicunt, & dolum, & fraudem fieri, vt conspicuum est in *tit. de dolo, in titulo de his,
quæ in fraud. Cred. & titulo quæ in fraud. patron. in tit. C. de reuoc. his, quæ in fraud. Cred.*
34. Proximum † nunc est, vt quæramus fraus contra quos committatur? resp. contra
plures fraudem fieri, vt scriptum reliquerunt *Iacobus Butrig. Nicolaus de Neapoli & Ias.
in §. item si quis in fraudem, inst. de act.* præcipue verò

Aduersus { Creditores. / Patronos. / Parentes. / Liberos. / Fiscum. / Legem. }

De fraude contra Creditores Cap. IIII.

1 Fraus contra Creditores quinque modis committitur.
2 Creditoris multiplex significatio.
3 Quo modo accipiatur Creditor in hac materia fraudis.
4 Creditor in diem, vel sub conditione vtrum sit proprie creditor.
5 Fides est indubitata credulitas.
6 Testator mandans solui creditoribus suis, non creditur mandasse fieri solutionẽ his quibus

quibus obstat exceptio.

7 *Statutũ loquens in creditore numquid obtineat in conditionali creditore.*

8 *Creditor conditionalis est proprie creditor contra Dd. pro Fulgoſio.*

9 *Idem iudicatur de ſpe, quod de re.*

10 *Dictio* mox, *ſæpe denotat temporis interuallum.*

11 *Diuerſæ ſpecies, diuerſos pariunt effectus.*

12 *Creditor cõdit. etiam ſi eſſet impropriè talis, vt volunt communiter Dd. tamen ſub hoc titulo continetur.*

13 *Remedia reuocatoria, quando competant Creditori conditionali.*

14 *Actione reuocatoria reſtituuntur, tam res, quam obligationes alienatæ.*

15 *Fumos vendere, quid ſit, & vnde fuerit prouerbii origo.*

16 *Theticus apud Heliogabalum fumi venditor inſignis.*

17 *Pœna ab* Alex. *Imp. iniuncta Thureno fumorum venditori.*

18 *Fraus, non ſolũ facto, ſed verbo etiam committitur.*

19 *In fraudem factum, ſimulatum, fictum, & imaginarium videntur propè idem.*

20 *Simulati, ficti, & imaginarii, propria ſignificatio.*

21 *Fictio legis eſt non hominum.*

22 *Imaginaria locatio, imaginaria venditio, imaginaria apocha, imaginarius emptor.*

23 *Imaginaria ſolutio, imaginarium, & fictũ, quandoq; confunduntur.*

24 *Imaginarii contractus.*

25 *Differentia inter alienationem imaginariam, & ſimulatam ex vna, & alienationem factam in fraudem ex altera.*

26 *Fraudator dicitur tam is, qui alienat in fraudem, quam qui accepit, ſi ſuit particeps fraudis.*

27 *Debitor, contrahendo, poteſt fraudare creditores tam ex tit. oneroſo quam lucratiuo, quam mixto.*

28 *Titulus lucratiuus, quis ſit.*

29 *Vtrum filius reuocet alienata à patre per ludum illicitum.*

30 *Quis oneroſus.*

31 *Quis titulus mixtus.*

32 *Fraus fieri poteſt creditoribus, ſi magno precio emo, quod parui precii eſt.*

33 *Titulus dotis, ex parte Mulieris dotatæ eſt lucratiuus, ex parte patris dotantis, & mariti recipientis eſt oneroſus.*

34 *Dos, qua pacto, vel ſtatuto per mortem mulieris reuertitur in totum, vel pro parte ad patrem, vel ad maiorem, non deſinit eſſe ex titulo oneroſo.*

35 *Titulus legitimæ, titulus donationis propter nuptias, titulus alimentorum, numquid ſint tituli lucratiui.*

36 *Vt fraus facta dicatur creditoribus ex titulo oneroſo, quæ ſint neceſſaria.*

37 *Sæpe de facultatibus ſuis plus ſperant homines, quam in his ſit.*

38 *In alienis negocis nemo debet nimis videri curioſus.*

39 *Quo modo probatur, emptorem, vel alium accipientem titulo oneroſo fuiſſe participem fraudis.*

40 Denunciatio *facta ab eo, qui habet ius denunciandi inducit malam fidem.*

41 *Scientia ementis, vel aliter accipientis, titulo oneroſo, an ſufficiat pro reuocatione.*

42 *An ſcientia Tutoris, vel Curatoris, ſi pupillus emiſſet, vel Curator.*

43 *Contrahens cum debitore fraudulento, ignorauit ab initio fraudem, & tempore traditionis fraude comperea rem accepit, an cogatur reſtituere.*

44 *Facilius conſeruantur acquiſita, quam quærenda.*

45 *Emptor, vt vſucapiat, debet eſſe in bona fide tempore contractus, & traditionis.*

46 *Fraus debitoris alienantis, quomodo probetur.*

47 *In debitore alienante, cum fraudulento conſilio requiritur fraudulentus euentus.*

48 *In liberto alienante in fraudem patroni ſufficit ſolus euentus fraudulentus.*

49 *In debitore itidem ciuitatis fraudis euentus attenditur.*

50 *Vtrum pater, vel auus, poſſit in fraudẽ creditoris dotare filiam, vel neptem.*

51 *Libertus in fraudem patroni poteſt ſuæ filiæ dotem conſtituere.*

52 *Cur diuerſum in patre debitore filiam dotante.*

53 *Pater, vt fraudet creditores, nihil poteſt conferre filiis.*

54 *Mulier, in fraudem creditorum non poteſt ſeipſam dotare.*

55 *Nec extraneus eo conſilio dotem mulieri valet conſtituere.*

56 Dot *in fraudem creditorum conſtituta reuocatur, ita demum, ſi maritus fuit particeps fraudis.*

57 *Fraus poteſt fieri creditoribus in dominio, in actione, in obligatione, in tempore, in pignore.*

58 *Debitor, vt fraudaſſe ſuos Creditores dicatur titulo lucratiuo, quæ requirantur.*

59 Ex parte recipientis titulo lucratiuo, sufficit damnosus euentus.

60 Ampliatur in pupillo, in Muliere, in ecclesia recipiente titulo lucratiuo.

61 Amplia siue res tit. lucratiuo sit tradita, siue aliqua remissa oblig.

62 Vtrum intersit, an recipiens titulo lucratiuo à debitore fraudulento, sit particeps vel ignarus fraudis.

63 Distinctio in articulo.

64 Donatio facta in fraudem, an differat à donatione dolosa, vel simulata.

65 Fraus in rebus quoq; spiritualibus fieri potest, vt in renunciatione beneficiorum.

66 Fraus in renunciatione beneficiorum probatur coniecturis.

67 Coniectura sumuntur ratione infirmitatis, consanguinitatis, clandestinitatis, Senectutis.

68 Coniecturæ capiuntur etiam à qualitate beneficii, ab inimicitia, ab inobseruantia mandati.

69 Fraus fit etiam per ingressum religionis, quando hæres ingreditur Monasterium, vt faciat fraudem substituto.

70 Fraus quomodo fiat tit. mixto, partim onerosa, partim lucratiuo remissiue.

71 Fraus fit etiam emendo magno precio, quod est modici valoris.

72 Distractus quid sit; quid distrahere.

73 Fraus fieri potest creditoribus per distractũ duplici modo, soluendo, & liberando, renunciando.

74 Item deferendo debitori iuramentum.

75 Soluens ante tempus, vel ante conditionis euentum, dicitur fraudem facere.

76 Item soluens indebitum, interdum etiam soluendo debitum.

77 Soluens etiam, quod per aliquam exceptionem soluere non tenebatur.

78 Fraudem quoq; facit, liberans debitorem, siue purum, siue in diem, siue conditionalem.

79 Effectus fraudulentæ liberationis, qui sint.

80 Fraus fit etiam renunciando, vt cum fideiussor renunciat beneficio fideiussorum.

81 Vtrum debitor negligendo possit fraudem facere.

82 Si negligentia sit talis, vt per eam diminuatur patrimonium creditoris, dicitur facta fraus creditori.

83 Qui negligit occasionem acquirendi, non dicitur alienare, fallit in debitore fisci.

84 Repudiatio legati, an fraudem contineat adeo, vt reuocetur.

85 Hæres legatarii, qui decesserat non dum agnito legato, an possit in fraudem creditoris repudiare legatum.

86 Distinctio in articulo.

87 Testando, an possit fieri fraus Creditoribus.

88 Legando, fideicommittendo, & donando causa mortis, possũt fraudari creditores.

89 Vtrum pro legatis fideicõmissis, & mortis causa donationib. factis in fraudẽ, præstentur remedia reuocatoria, an potius cõdictio indebiti, vel actio hypothecaria.

90 Non inconuenit, vt remedium prætorium detur vbi competit ciuile.

91 Remedia prætoris reuocatoria, plenius prouident, quam condictio indebiti, vel hypothecaria.

92 Actio hypothecaria, & condictio indebiti, pro fraudulentis legatis dantur nouo iure.

93 Vtilis Fabiana præstatur, pro reuocatione fraudulenti relicti, de iure digestorum.

94 Pro reuocatione relictorum in fraudẽ, cur daretur vtilis Fabiana, & non directa.

95 Vtrum ad hoc, vt debitor in vltima voluntate videatur legando, aut fideicõmittendo fecisse fraudem, desiderentur illa duo consilium & euentus, sicut in actu inter viuos.

96 In vltima voluntate sufficit damnosus euentus, ad reuocationem relicti.

97 Fallit fauore libertatis.

98 In libertate iure directo, relicta nõ sufficit, ad reuocationem solus damnosus euentus, sed desideratur consilium dolosum.

99 In fideicommissaria libertate attenditur, solus damnosus euentus.

100 Differentiæ ratio inter libertates directas, & fideicommissarias.

101 Similitudines, & differentia inter alienationem fraudulẽtam in vltima voluntate, & in actu inter viuos.

102 Fraus fit creditoribus per manumissionem seruorum.

103 Manumissio fraudulenta, aut fit in vltima voluntate, aut in actu inter viuos.

104 Vnus seruus potest à Domino in fraudem creditorum manumitti.

105 Fallit si alicui creditori esset ille seruus specialiter obligatus, nam in fraudem illius non valet manumissio, sed debet se ipsum luere ab eo creditore.

106 Si plures sint serui à Debitore fraudulento instituti, primo nominatus erit hæres, secundo nominatus sit, esset vtilior spes, vel si secũdo nominatus erat à testatore, ex aliqua ratione manumittẽdus;

107 Si ex plurib. seruis test. institutis in fraudem creditorũ, non constet quis sit primo nominatus, nullius institutio valet.

108 Ma-

108 *Manumissio facta inter viuos, non dicitur fraudulenta, nisi dolosus animus cum damnoso euentu concurrat.*

1 IGitur exordientes eo quo proposuimus ordine videamus, de fraude aduersus creditores, in † cuius rei explicatione ante omnia monendi sumus, fraudē præcipue his modis committi scilicet.

1 Contrahendo.
2 Distrahendo.
3 Negligendo.
4 Testando.
5 Manumittendo.

2 Deinde cum nomen creditoris pateat latissime *l. creditores. l. creditor. l. creditorum* † *ff. de verb. signif.* non erit inutile declarare in quo sensu capiatur in hac materia fraudis, ac cuiusdam præludii quærere, an creditor sub conditione vel in diem sit proprie creditor, adeo, vt quæ de fraude creditorum dicuntur, in conditionali creditore, vel in 3 diem obtineant, & sane creditor videtur † hic accipiendus qui fidem sequitur alienā *l. 1. ff. si cert. pet.* & qui perpetua exceptione remoueri non potest *l. creditor is est ff. de ver. signif.* vel qui habet quamcunq; actionem, siue ciuilem, siue honorariam *l. creditores eo. tit.* siue pecuniam crediderit siue rem aliam, *l. creditorum eod. tit.* quibus consequens esse videtur, conditionalem creditorem proprio creditorem non esse, vt frequentior est *Dd.* opinio, testatā à *Cagn. in l. 1. n. 274. verb. circa totum. ff. si cert. pet.* Primo quia non sequitur fidem alienam mox recepturus ex eo contractu aliquid, neq; enim est omnia 4 recepturus † conditionalis creditor, cum facile possit conditio euanescere. Secundo quoniam pendente conditione remouetur per exceptionem adeo, vt debitor soluens habeat repetendi facultatem *l. si ita scripsisset. ff. de l. 2. l. sub conditione. ff. de cond. indeb.* Tertio vbi proprie non est debitor, ibi nec proprie creditor esse potest, ratione mutuæ solutionis, debitor autem est, à quo inuito exigi pecunia vales *l. debitor ff. de verbor. signification.* Creditor est ergo, cui licet exigere ab inuito, talis autem non est conditionalis creditor.

Quarto ex conditionali credito spes est tantum debitum iri § *ex conditionali Inst. de verb. oblig.* non igitur est debitum. Accedit quinto loco, quod si testator mandet solui omnibus creditoribus suis, non creditur mandasse fieri his solutionem, quibus aliqua obstet exceptio *Bart. in l. si Titius. & ibi Dd. in l. seq. ff. de leg. 1. Bald. Ang. Imol. Raphael. in l. quib. dieb. §. dominus. ff. de cond. & demonstr.* quia sc. à proprietate non est in dubio recedendum in testamentis *l. non aliter. ff. de leg. 3.* Quare, nec in statuto loquente de creditore continebitur conditionalis creditor, cum proprie statuta sint accipienda *l. 1. §. hac verba. ff. de neg. gest.* not. *Doct. in l. quicquid astringenda ff. de verb. oblig.* Confirman-5 tur prædicta, quando hic creditor non sequitur fidem, siquidem fides est † indubitata credulitas *gloss. in l. 1. C. de summa Trinit. & fide Cath.* & Iste credit in euentum conditionis, non indubitanter, vltimo suffragatur *l. si cum fideicom. verb. creditores. ff. qui & à quibus manum.* ibi creditores autem appellantur, quibus quacunque ex causa actio, cum fraudatore competit, porro autem creditori conditionali non competit actio, cum fraudatore, cum nec venerit, nec cesserit dies *l. cedere diem. & l. creditores. ff. de verbor. significat.* ex qua communiore sententia infertur aduersus conditionalem creditorem fraudem non fieri, sed proprium duntaxat creditorem intelligi, quod sane durum videtur ex *l. in possessionem. ff. ex quibus caus. in poss. eat. ex l. creditoribus*, de separat. in quibus creditoris conditionalis æque, ac pure habetur ratio, quare in hoc articulo duo spectanda sunt, alterum est an is creditor sit dicendus proprie creditor, alterum an in materia nostra fraudis, contineatur conditionalis creditor, dato etiam quod esset improprie creditor.

Quo ad primum censeo aduersus com scholam Dd. pro *Fulgos. in l. 1. ff. si certum petatur*, & aliis nonnullis, quos ibi recenset *Cagnol. 274. verbo* contraria opinio, & cum *Pal. in tract. subst. colum.* 8. aliis tamen argumentis, & primo creditor, nomen generis est, tres sub se species continens, nempe creditorem purum, in diem, & sub conditione, *l. creditores. ff. de verb. signif.* in qua etiam obseruo à nomine creditoris excludi illum cui natura debetur, merito, æque proprie de suis speciebus prædicabitur, roboratur, quoniam ex vno eodemque fonte constitutiuæ differentiæ earum specierū profluant, nempe ex tempore, nam alius est præsens creditor, alius in diem, alius sub con-

ditione, nec officit, quod non simpliciter dicatur creditor, sed in diem, vel sub condi-
tione, etenim ista nomina sunt ad distinguendas species inuenta, non ad significan-
dam proprietatem, quippe cum omnibus vnum competat nomen creditoris, non co-
gnoscerentur inuicem, nisi distinctæ essent appellationes. Secundo confert tex. a Dd.
non allegatus *in auth. de fideiuss. in fin. in vers.* & absolute, cuius hæc sunt verba. Et absolute creditorem ponimus antiquas sequentes leges omnem, qui actionem habere cõ-
tra aliquem potest. expendo verbum absolute, quod est sine distinctione vel sine ex-
ceptione & verbum ponimus, quod est definimus, & constituimus, & verbum habere
potest, actionem quod vtique maxime conuenit conditionali creditori. Tertio suffra-
gatur *l. is cui ff. de act. & oblig.* in verbo quamuis eum, qui stipulatus est sub conditione,
placuit etiam pendente conditione creditorem esse, nec ad rem pertinet solutio ali-
quorum, creditorem esse scilicet conditionalem, siquidem secundum hanc solutionẽ
creditor conditionalis ex stipulatione non differt ab eo, cui legatum est sub conditio-
ne; quem negat IC. creditorem esse, & ei opponit creditorem ex stipulatione dicens,
pendente etiam conditione creditorem esse, pondero etiam, quod tex. ait legatarium
tunc esse creditorem (intelligo proprie) cum extiterit conditio, & ait quamuis ex sti-
pulatione sit creditor etiam pendente conditione, considero etiam quod æquiparan-
6 tur † eo loco legatarius conditionalis, postquam exstiterit conditio, & creditor ex sti-
pulatione etiam si pendeat conditio, ille sine dubio creditor est, proprie igitur, & iste;
Nec aduersatur illa lex in fin. dum ait esse creditorem, qui actionem aliquam habet
ciuilem, vel honorariam, modo exceptione non summoueatur tum quia non potest
sibi aduersari, tum etiam, quia conditionalis creditor, si rite petat, non potest excepti-
one remoueri, vt paulo infra ostendam.

Quarto conuenit, quod creditor est, qui perpetua exceptione non potest re-
moueri *l. creditores. ff. de verbor. signification.* in qua recenset Iurisconsultus inter cre-
7 ditores † etiam conditionem, & in diem, qui sane si rite egerunt, nulla exceptio-
ne possunt remoueri: Debitor in diem, vt recte petat, debet implorare officium
Iudicis, vt condemnet debitorem ad soluendum, veniente die, & si ita petat, non
dicitur plus tempore petere, nec vlla exceptione remouetur ex plene not. a *Senato
Pedem. decis.* 130. quæ Senis est canonizata, Creditor conditionalis, recte aget, si
petat condemnari debitorem, vt soluat veniente conditione per tex. *in l. in lege
Aquil. ff. ad leg. Aquil.* in qua condemnatur is, qui chirographum debiti condi-
8 tionalis deleuit, conditione ipsius debiti nondum purificata, condemnationis †
vero exactio ad tempus purificati debiti differtur, iste quoque non potest exceptio-
ne repelli, & propterea *dict. leg. creditores*, quamuis repellat ex albo creditorum eum,
qui remouetur exceptione perpetua, non tamen repellit creditorem in diem, vel sub
conditione.

Quinto adstipulatur §. *ex conditionali inst. de verbor. obligation.* nam conditiona-
lis creditor per eum tex. spem habet eamque ad suos hæredes transfert, at idem iu-
9 dicatur † in iure de spe, quod de re *Dd. in ex. Cag. in l. 2. C. de resci. nd vend. Tiraq. de le-
gib. connub. gl 2. n. 36.* vendi, namque donari, & in contractu deduci, non secus, ac res i-
psa potest, vt allegatis in locis cumulate scriptum legimus.

Nec aduersantur rationes Dd. illa præsertim, quod conditionali creditori, vel
in diem non conueniat definitio Creditoris, de qua in *leg. 1. ff. si cert. petat.* tum quia
10 dictio † mox, sæpe denotat temporis interuallum, in contractibus vero semper, ad-
eo, vt, & in contractibus prius idem sit iuris, imo, & in contractu precarii, quod re-
uocatur ad concedentis arbitrium, interuallum aliquod temporis admittitur, alio-
quin esset inutile, tum etiam quia verbum recepturus, non imponit necessitatem
recipiendi, verum significat, vt fidem sequamur spe recipiendi, nam si strictam il-
lam rationem sequamur, nec purus creditor esset talis; quando ipse quoque inter-
dum non recepit, vel interitu rei, vel alio casu. Secundum argumẽtum euertitur quo-
niam diuersæ species diuersos producunt effectus & ideo non minus si purus debitor
soluens non repetat, conditionalis, repetendi facultatem habeat, vt ecce adrogatio
fit cum causæ cognitione; Adoptio minime §. *sed adrogatio inst. de adopt. cum ibi not.*
11 & tamen † vtraque est propria species adoptionis; Tertium diluitur. quoniam non
sequitur à contrario vt is non sit debitor, à quo inuito exigi pecunia non potest hoc
exemplo, qui prætore authore possidet, iuste possidet *l. iuste possidet. ff. de acq. poss.* Sed
non sequitur, vt qui sine authoritate prætoris possideat, sit iniustus possessor, quando
multa

multæ ſunt iuſtæ poſſidendi cauſæ, reſp. etiam ſi à debitore conditionali ritè petatur ſecundũ ea, quæ dicta ſunt in primo noſtro fundamento; nam cũ ſit condemnatus ſoluere purificata conditione, certe eo caſu, ab inuito, exigi pecunia poterit. Addo, ſi reſpicias effectum exactionis, magis propriè forſitan videbitur creditor, qui exigere poteſt ab inuito, cæterũ ſi vim verbi ſpectaueris, quæ in quæſt. proprietatis præcipue eſt conſideranda, ęque propriè erunt creditores. Quartum ſublatum eſt, ex vltima noſtra argumantatione, ex *l. is, cui. ff. de act. & oblig.* Quinto loco non refragatur doctrina Bart. quippe fundata eſt in illa com. Dd. ſententia, quod conditionalis ſit impropriè creditor; nullius quoque momenti eſt, quod de fide dictum fuit; ſiquidem de fide Theologica loquitur *Acc.* quæ pluribus differt a fide contractuum; exauditur enim ſecundum
12 naturã conuentionis; plus dico † conditionalẽ creditorẽ indubitatam fidem habere,
nempe, ſe recepturum veniente conditione, vltimum euitatur, quia competit actio
conditionali creditori, vt petat, ſecundum eã, quę dicta ſunt in quarta noſtra ratione,
rurſus dũ ait in eo titulo appellari creditores quibus cum fraudatore actio cõpetit, q̃,
& alio modo, eſſe non poſſint proprii creditores, cum non vtantur dictione taxatiua,
& aliis legib⁹ eſt ꝓbatũ, ꝓprii creditoris nomẽ cõuenire cõditionali creditori, quare
perſpicuum ſit, & aduerſus creditorem in diem, & ſub conditione fraudem poſſe cõmitti; & huic ſententiæ locum eſſe credo, tametſi concedamus conditionalem creditorem, vel in diem impropriè creditorem dici, ex *l. in poſſeſſionẽ. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. eat. ex l. 4. ff. de ſeparat.* per arg. à ſimili.

Tertio ex ratione, quæ eſt anima legis, *l. cum rem. ff. de bonis damn.* nam ſi conditio impleatur poſt alienationem factam à fraudulento debitore, iam fraudatus eſt creditor.

Quarto addo, quod cum retro trahatur conditio, cenſetur facta alienatione,
13 quando iam † erat purificatum creditum, & ideo gloſſ. *in d. §. item ſiquis in fraudem*, ait
reuocatoria remedia competere conditionali creditori & *Angel. ibi num. 4. verb. in gloſſ.*
Creditorum ad quem ſe refert. *Iaſon ibi num. 60.* declarat eſſe verum, vt poſt conditionem impletam habeat tanquam fraudatus indulta à lege remedia, & merito quidem, quoniam in materia indifferenti, cuius ratio æque militat in creditore puro, & conditionali: nulla conſtituitur in iure inter vtramque differentiam *Dec. in l. 1. in 2. lect. numer. 29. & in 3. lect. num. 96. ff. ſi cert. pet. Curt. Iun. ibi num. 74. Cagn. num. 277. verb.* quarta
limitatio, idemque iuris erit in creditore in diem. *leg. ait prætor. § ſi cum in diem ff. quæ in*
14 *fraud. cred. l. omnes. § fin. eodem titul.* imo a maioritate rationis † dicendum eſt, creditorem in diem habere facultatem reuocandi, cum eius reſpectu nata ſit actio. *l. cedere diem, vbi Alex. n. 1. ff. de ver. ſign. not. Dd. & præcipue Rip. in l. ſi ita ſtipulatus. ff. de verb. oblig. Alex. con. 129. n. 9. lib. 5. Senatus Pedem. deciſ. 130. n. 9.*

Ad hanc fraudem, quæ committitur contrahendo pertinent, quæ à *Zaſ. & Cag.*
15 dicuntur *in l. 2. num. 316. verb.* Fumos † ab *Alciato lib. 4. Parad. cap. 2.* De fumi venditoribus, ſcriptum etiam reliquit *Cælius Rhodigin lect. antiq. Tom. 3. lib. 26. cap. 21.* & traditur adagiis emendatis, in prouerbio *Fumos vendere*, *Lampridio in Heliogabalo, & in Alexand. Seuero*, memoriæ proditum eſt: Dicebantur enim fumos vendere familiares Principes, qui eius beneuolentiam vel fauorem, vel officia ſimulatis commendatio-
16 nis verbis recepta pecunia pollicebantur, nec præſtabant, vt fuit Teticus † apud
Heliogabalum, qui omnia facta eius, & dicta vendebat fumo ſibi diuitias comparans, cum aliis atque aliis precium reciperet, atque omnes falleret, egrediensque ab illo ſingulos adiret, dicens, de te hoc loquutus ſum, hoc de te audiui, de te illud futu-
17 rum eſt: apud Alexandrum Thurinus † Verconius, cuius ſupplicio factus eſt locus adagio, *Fumos vendere*, nam fumo necari iuſſus eſt ab Alexand quia fumos vendidiſſet, Præcone ita dicente fumo punitur, qui fumos vendidit, ad quod alludens *Martialis* dixit.

Vendere, nec vanos circum palatia fumos.

Et cum hæc fraus verbis præcipuè committeretur, confirmatur quod diximus
18 ſupra, nempe falſum eſſe, quod dolus re, & verbis fiat, fraus re tantum. † Huc etiam
ſpectat, quod in fraudem factum, ſimulatum, fictum, & imaginarium videntur prope
19 idem, cum tamen † longo interuallo ſint diſtincta *Alba. conſ. 97. Alciat. lib. 3. Parerg. cap. 11.* vbi ait fraude factum eſſe, quod vere inter partes agitur, ſed alterius fraudandi cauſa, vt cum pater alienat bona, filios in legitima, vel alios creditores fraudaturus,

20 & huiusmodi † contractus ipso iure valet, licet ab eo, in cuius fraudem sunt facti possint rescindi. Simulatum dicimus cum tacite aliquid agimus expressum, aliud simulamus, veluti si fœnerator contractum mutui colore venditionis obscurat, quo casu venditio nulla est ipso iure. *leg. si ex precio Cod. si cert. pet.* & in vniuerso *tit. le. plus valere quod agitur.* si modo contrahendi causa iniusta sit, aut falsa, aliter si causa sit iusta, vt puta centum aureos, quos vere tibi mutuo dedi, conuenit vt fatearis instrumento, te
21 nomine depositi accepisse, vt ibi recte explicat Alc. fictio ad † solam legem pertinet, neque enim contrahentes, aut testatores fingere possunt, quare stipulatio facta per A. & B. non valet secundum veriorem opin. *doct. in Rub. ff. de verb. obligat.* quia scilicet non possunt homines fingere, quod A. significet promittis, & B promitto, cum fingere sit legis, vt palam est, in fictione postliminii, *legis Cornelia in titul. ff. de capt. & postlim. reu. §. fin. Instit. quibus non est permiss. facere testam.* & fictio *leg. vnic. Co. de rei vxor. act.* legis est etiam non hominis, si quis rem medullitus inspexerit, Imaginarium dicitur, quod ad imaginem, vel similitudinem inductum est, facit *l. 53. contractus. ff. de actio. & obl.* ibi cum fidas facti simulatur, non intercedente voluntate, vt erat olim in testamento per æs, & libram. *§. 1. instit. de test. ordin.* in emancipatione liberorum. *§. praterea. Inst. quib. mod. ius patria potest. soluitur*, ibi per imaginarias venditiones, & ideo, non est verum; sed habet imaginem veri, vt quando fit venditio vno nummo dicitur imaginaria, sed vero precio accedente est vera venditio. *leg. Imaginaria. ff. de reg. iur.* sic ima-
22 giuaria † locatio dicitur in *l. 46. l. locat. & in l. si quis eodem tit.* ita in Codice *Theodos. in tit. de annon & tribut.* Imaginaria apocha, quæ speciem veri habet, ita imaginarius Emptor *l. 4. §. si ab ignoto. ff. de act. empt.* qui nomen alienæ emptioni accommodat, nihil de suo impēdens, hinc imaginaria coemptio, quādo vxor ad maritum veniens, vnum ex tribus assibus, quem manu tenebat ei dabat, veluti emendi causa, ad quem morē nuptiarum respiciens *Virg.* dixit.

Teq. sibi Generum Thetis emat omnibus vndis.

Sic quoque acceptilatio imaginaria † solutio *§. primo & secundo. Institut. quibus*
23 *modis tollitur obligatio.* Imaginarius Colonus, qui subditirius est, non verus: *leg. 46. de action. empt.*

Porro autem fictum, simulatum, & imaginarium, quandoque confundi probat tex. in *l. 3. C. de Repud.* vbi Imperator quod appellauerat fictum repudium, paulo infra
24 vocat imaginarium, eodem sensu videātur dici contractus † imaginarii *l. contractus ff. de act. & obligat.* Contractus imaginarii, inquit, etiam in emptionibus iuris vinculum non obtinet, cum fides facti simulatur, non intercedente veritate, iuncta glos. quæ intelligit illum text. iuxta *titulum Cod. plus valere, quod agitur, &c.* & in hoc casu accipit fi-
25 ctum, & imaginarium. *Iason in dict. §. item si quis in fraudem, num. 7.* dicens † esse differentiam, inter alienationem imaginariam, siue simulatam ex vna, & alienationem factam in fraudem ex altera, nam illa est nulla ipso iure, adeo, vt nec iuramento firmetur gloss. *singul. in l. emptione in fine, Cod. plus valere, quod agitur. Castrens. in l. contra legem, numer. 5. ff. de leg. Panormitan. in cap. ad nostrom ext. de empt. & vend.* idem *Iason in leg. nemo potest. ff. de leg. 1.* & ibidem *Alexand.* inquiens eam gloss. communiter esse receptam. Alienatio vero facta in fraudem creditorum mero iure valet, quamuis possit a creditoribus rescindi *d. §. item si quis, vbi Iason num. 10. l. 1. cum seq. Cod. de reuoc. his, qua in fraud. Credit.* Amplius dico à fraude appellari fraudatorem vtrumque contrahentem scili-
26 cet tàm alienantem, quàm † accipientem, quoties particeps fuerit fraudis in contrahendo. *l. ait prat. §. pen. & l. fi. §. fin. ff. qua in fraud. Cred. gl. & magist. in l. Imp. ff. de Cur. bon. dand.* quæ varias huius nominis significationes refert.

Quæst. 1. His itaque ad dilucidiorem intellectum, eorum, quæ dicenda sunt præ-
27 missis intueamur, quemadmodum † contrahendo fieri possit creditoribus fraus, id enim fuit, quod præ cæteris exponendum accepimus, & sane tribus modis contingit scil. per contractum ex

Titulo oneroso.
Titulo lucratiuo.
Titulo mixto.

28 Titulus † onerosus, vt ab illo exordiamur est causa, quæ exquirenti onus affert; & in qua tantum accipienti detur, quantum adimitur; & tantum facit abesse, quan-
29 tum adesse, vt in empto, vendito, locato, conducto, in pmutatione quoq;. Titulus † lucrati-

cratiuus, est causa, quæ ita lucrum affert acquirenti, vt nullum in ea sentiat commodum, vel causa, ex qua accipienti nihil prorsus abest, sed aliquid semper adest, vt indicat *text. in l. 84. §. fundus. ff. de leg.* 1. & tradit *Paul. lib. 4. sent. tit.* 1. hinc lucratiuam possessionem vocat *Iurisconf. in l. 2 ff. si quis omiss. caus. test.* q̃ ex lucratiua causa, aliquis adeptus est, exemplum sumitur ex legato, donatione, & ex aliis cumulate positis *à Iust. in leg.* 1. *Codic. de impon.* lucrat. *descript. libr.* 10. quæsita quoque in ludo illicito dicuntur ex titulo lucratiuo, idemque iuris in omni acquisitione ex maleficio *Bald. in leg.* 1. *verb. extra, quæro, numero* 15. *Codic. si in fraud. patron.* inferens quod filius † possit re-
30 uocare alienata à parte in ludo illicito, vsque ad legitimam, & ibi Apostillator plura congerit.

31 Titulus autem † mixtus, id est, lucratiuus, & onerosus est causa, per quam is, qui acquirit ne prorsus, lucri, nec damni sit expers gloss. est not. in *l. apud Celsum. §. au-*
32 *thoris autem dolus. ff. de except. doli in verb.* alia causa, declarans exemplo eius, qui † modico precio rem emat, quæ sit maioris valoris, & probat. *Iason in d. § item si quis in fraudem, numer.* 28. vbi eleganter explicat ex intentione Doctor. quatenus titulus dotis
33 possit esse lucratiuus † in persona mulieris dotatæ, non patris dotantis, nec mariti dotem accipientis, vel filiorum eius, addens quod cum in persona patris, & mariti sit onerosus, non propterea desinit esse talis, siue ex pacto, siue ex statuto ad alterum eo-
34 rum per mortem † mulieris dos integra, vel pars eius reuertitur, quia scilicet habuit tit. onerosum per text. *in d. leg. 1. C. de impon. lucrat. descript.* nec omittit exponere an
35 donationis propter nuptias sit titulus lucratiuus, item titulus legitimæ quam pater † viuenti filio præstet, nec non, an alimenta videantur titulo lucratiuo competere, *d. nu. 28. vsque ad num.* 33.

Quæst. 2. Quæro igitur quando fraus dicatur irrogata Creditoribus ex oneroso
36 contractu, & quæ † requirantur, Respon. ex parte debitoris duo desiderari, nempe fraudulentum consilium & damnosum euentum *l. fraudis interpretatio, & ibi gloss. Dec. & Cagn. ff. de reg. iur. per sex. in l. ait prætor. § quod ergo. & §. ita demum. ff quæ in fraud.*
37 *Credit.* ratio videtur, quia de suis facultatibus sæpe plus sperant homines † quam vere in his sit. §. *in fraudem, cum ibi not. Instit. quib. ex caus. manum. licet, vel non l. in fraudem. ff. qui, & à quibus*, quod etiam emendo accidit si magno precio emo, quod parui valebat *l. 1 § si quis. ff si quid in fraudem patron.* vbi datur etiam creditoribus remedium, ex parte vero alterius contrahentis, vt fraudis sit particeps. *d. l. ait prætor*, & ibi *Bart. in l. 1. eodem titul.* atque his simul iunctis datur creditoribus fraudatis ius reuocandi alienata, & non sufficit scire, sed oportet fraudis esse participẽ, *d. §. quod ait iuncto. §. seq.* & ratio est, vt ego cẽseo, de qua *l. doli mali. ff. de non.* quia sc. in priuatis actionibus, atque contracti-
38 bus, non facile est scire q d inter alios actũ sit, & si maxime sciret dissimulare † debet, ne curiosus videatur. Alia quoq; potest esse ratio, quia cum nemo fere sit, qui creditores non habeat in omni penè contractu præsumeretur fraus, si sola scientia sufficeret, atque ita commercia commutarentur contra publ. vtilitatem, *l. prima. ff. de contrah. empt.*

39 Particeps † autem fraudis meo iudicio probabitur, duplici modo, si doceatur, ideo eum emisse vel causa dotis accepisse, vt creditores vendentis, vel donantis fraudarentur, atque ita conspirato consensu ad fraudem ambo processerint, quod, vel ex tractatu, vel ex gestis ante contractum potest ostendi, vel quod sciat venditorem malo consilio inductum fuisse ad vendendum, & nihilominus emat, primum quidem clarius est, quàm oporteat probare alterũ satis aperte confirmatur ex *d. l. ait prætor. §. si*
40 *quis*, ibi non fraude caret, qui conuentus testato † à Cred. ne emeret, perseuerauit, *& §. illud certè, & §. hoc edictum l. 6. eod.* & ratio est, quia denunciatio facta ab eo qui ius habet denunciandi inducit malam fidem. *Bart. in d. §. quod ait. & in l. Celsus. ff. de vsucap.*
41 extenditur, vt procedat etiam † si sciret, vel vnum creditorem fraudari; Ampliatur in
42 scientia tutoris, † vel curatoris, pupill. ementis, nempe si ad pupillum, vel ad furiosum aliquid peruenerit. *d. l. ait prætor. §. ait prætor sciente eo.*

Quæst. 3. Sed hic sese offert nobilis occasio dubitandi: ecce is, qui cum frau-
43 dulento debitore contraxit, initio contractus fraudis fuit ignarus, cæterum † tempore traditionis fraude comperta rem accepit. An sit locus reuocationis? Excitauit hanc dubitationem primus omnium *Acc. in l. qui autem. §. hoc edictum in verb. cessare ff. quæ in fraud. Credit.* eamque postea *Angel. Nicolaus de Neapol. Rodulphus de Curt. Iason attigerunt in dict. §. item si quis in fraudem, Angel. quidem col. 2. in gloss. in verb. in cad.*

gloss. Iason num. 33. verb. & iusta. Angel. putat nocere scientiam fraudis tempore tradi
tionis, inquiens esse gl. not. *in d. leg. qui autem*, §. *hoc edicto*, in verbo cessare, verum in
meo Codice probat contrarium; fauet tamen eius sententiæ, *l. 2. in principio. ff. de vsu-
cap. primo emptor.* in illis verbis, scilicet, igitur, & bona fide emisse debet, & bona fide
44 possessionem adeptus esse; Cæterum *Rudolph. & Nicolaus* † respondent argumentum
procedere in acquirendis, nostram vero disputationem esse in quæsitis, quæ faci-
lius conseruantur argumento. *leg. patre furioso. ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* Contra-
riam sententiam probat *gl. in d. verbo cessare arg. l. 1. ff. quæ in fraud. cred.* in qua expressum
est reuocari per prætorem, ea quæ fraudationis causa gesta sunt ab eo, qui fraudem nō
ignorauit, sed is tempore, quo gesta sunt fraudis erat ignarus. sanè arbitror non esse
recedendum ab opinione Angeli moueor primo *ex d. §. hoc edictum*, in verbo suscepit,
hoc edictum eum coercet, qui sciens eum in fraudem facere, suscepit q. fiebat in frau-
dē creditorum, ecce locum esse edicto, si tempore † susceptionis, & sic traditionis sci-
45 ens erat, & paulo infra arguendo a contrario, si tamen is qui accepit ignorauit, cessare
videntur verba edicti, & infra in verbo simili modo, ibi sciens rem accepit, ergo sci-
entia tempore traditionis nocet, adeo, vt si ab initio fuisset malæfidei contrahens, in
actu traditionis foret bonæfidei, forsitan cessaret edictum; recte quoque probat *d. l. 2.*
& expendo illa verba scilicet at in emptione, & illud tempus inspicitur, quo contra-
hitur, igitur, & bona fide debet emisse, & bona fide possessionem adeptus esse & sic
tam ibi quam hic desideratur bonafides tempore contractus *d. l. 1. in princip. ff. quæ in
fraud. credit.* at tempus contractus *in d. l. 2.* continet etiam tempus traditionis rei de-
ductæ in contractu, ex quo tollitur argumentum gloss. obseruo etiam, quod ibi de-
sideratur bonafides ementis duplici tempore, etiam si ille, qui vendit bona fide ven-
deret, quanto igitur magis debet in nostro casu reuocatio concedi, si non vtroque
tempore emptor sit bonæfidei, cum alienus sit fraudulentus, ex quibus concidit so-
46 lutio *Nicol. & Rudolphi*, ad illum tex. Sed quo modo probabitur fraus † alienantis de-
bitoris; Respon. si doceatur, quod sciuerit se habere creditores, & bona sua non suffi-
cere: *l. si quis cum haberet. ff. de his, quæ in fraud. credit.* §. *in fraudem. Inst. quib. ex caus. manu.
liceret*; præsertim quia quisq; præsumitur habere notitiam facti proprii.

Redeo ad principalem conclusionem quod scilicet in debitore alienante requi-
47 ritur fraudulentum † consilium, vnà cum damnoso euentu, vt competat ius reuo-
candi? Eam vero *Iason in d. §. item si quis*, *num.* 33. verbo viso qui sint. limitat tribus mo-
dis ex mente Dd.

48 Primo cessat † in liberto alienante, in fraudem patroni, qui ratione legitimæ por-
tionis videtur creditor. satis enim est fraudulentus euentus, tametsi cōsilium abfuerit
fraudandi, prout in fin. explicatius dicemus, quando de fraude contra patronos disse-
remus.

49 Altera est limitatio † in debitore ciuitatis, nam qui cum eo contrahit sustinet re-
uocationem, licet fraudis non fuerit particeps per tex in *l. 2. C. de debit. ciuitat. lib. 11.*
ratio specialitatis est in fauore ciuitatis *Bart. ibi & Dyn. in d. l. qui autem. §. hoc edicto ex d.
l. 2.* & sequutus est. *Nic. de Neapol.* Porro a. hæc non est limitatio, quoniam *in d. l. 2.* non
agitur de reuocatione, proinde non consideratur scientia accipientis, itaq. non est de
reg. imò, nec de fraude alienātis nec de reuocatione alienatorum, qppe remanēt apud
possessores, & conueniuntur pro rata rei possessæ ad solutionē pecuniæ debitæ cum v-
suris ibi (pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus detinet, ex sorte, atque vsuris po-
stulari.) Tertio limitat Iason suo marte, quod ex parte debitoris, requiratur semper
fraudulentus animus, etiam in titulo lucratiuo, limitat inquam in casu. *l. ait prætor. §. si
debitorem. ff. quæ in fraud. cred.* nam ibi fit reuocatio, quamuis debitor maleuolum ani-
mum non habuerit, cæterum, nec ista est limitatio, quippe debitor ibi non alienat,
quando quidem ablata fuit ab eo pecunia, patet ex verbo, & abstulissem ei, quod mi-
hi debebatur, & in hoc differt à *leg. qui autem. §. secundum, eodem titulo*, ibi debitam pe-
cuniam accepit, nam ponitur idem casus fugientis debitoris; sed in vno accepit à de-
bitore pecuniam debitam, in alio abstulit, confirmatur ex *leg. pupillorum in fine in verb.
vt si exter ferim. ff. eodem*: & propterea accommodatior, & verior limitatio erit, *ex d. §.
secundum*, & ratio limitationis: ibi videtur expressa, quia sibi creditor inuigilauit *l. pe. in-
fra. ff. eod. tit.*

Q. 4: Quæro, an Pater, vel Auus possit in fraudem creditorum dotare filiam, vel
50 neptem, & videtur † quod sic, arguendo à simili, etenim libertus in fraudē patroni filiæ
dotem

dotem constituit. *l.1.§.sed si liberti.ff. si quid in fraudem patroni* ibi non videtur fraudare
patronum, quia pietas patris non est reprehendenda, sic quoque & in parente; tribu-
endum videtur pietati, non fraudi; sed contraria opinio est longe verior per tex. in *l.*
ait prætor.§.si cum muliere l. hac in factum act.l.fin.§.si à Socero.ff. quæ in fraud.cred. l. 2. C. de
reuo. his, quæ in fraud.cred. Angel. *Ias. & alii in dict. §. item si quis in fraudem ille col. 3. ipse num.*
32. verbo item dicebat Bart. & Alberic. in dict. §. si à Socero ratio conclusionis est in *dict. l. ait*
prætor. § si cum muliere, verbo neque enim dos, effectus erit quod filia cedere actionem
dotis creditoribus patroni debet contra maritum. Nec vrget contrarium, in primis,
quia patronus certat de lucro, creditor de damno *gloss. in dict. §. sed si libertus in verbo:*
51 reprehendenda, deinde tollitur. quoniam † libertus filios habens, siue maior sit con-
tentio siue minor; nihil tenetur relinquere patrono, nec ab intestato ei patronus suc-
cedit *d.l.1. quod autem. ff. si quid in fraud. patron. facit. l. & si ex modica. ff. de bon. libert.* De-
52 bitor † autem pater, nec donare filiis potest in fraudem creditorum nec illos hæredes
53 instituere *l. Papinianus. §. quarta. ff. de inoff. test.* si quidem æs alienum filii legitimam † an-
tecedit, cum prius fiat deductio, æris alieni, & postea detractio legitimæ, ideoque dici-
54 tur quarta bonorum *l. cum quæritur l. parentibus. Co. de inoff. testam.* Amplius, vt vera † sit
conclusio etiam in muliere, quæ se ipsam dotauerit in fraudem creditorum *d.l. ait præ-*
tor. §. sed cum mulier, siue maritus pecuniam dotis nomine dedisset, siue eum debito-
rem dotis constituendæ causa per acceptilationem liberasset, sicut ibi exprimitur, &
55 ratio ampliationis ponitur in verbo neque enim. Amplia etiam in extraneo † dotan-
te à multo magis *d.l.fin. §. item si extraneus*, omnino videndus, declara, si modo maritus
fuerit particeps fraudis *l. hac in factum*, ibi ergo si fraudator pro filia dotem dedisset sci-
enti fraudari creditores, & *d.l.fin. §. 1. ff. quæ in fraud.* ibi si à Socero fraudatore sciens ge-
ner dotem acceperit, ratio est in promptu, quia ex parte mariti titulus est onerosus *d.*
56 *l. fin. & ibi Bartol. Saly. in dict. l. in hac*, & diximus supra, effectus est quod si dotem † re-
stituerit creditoribus non tenetur mulieri soluto matrimonio, sed si restituerit mu-
lieri priusquam à creditoribus fraudatis conueniretur, non est ab illis liberatus,
sed si maritus ignorauit, non tenetur actione reuocatoria *dict. §. à Socero verbo in*
maritum.

Quæst 5. Quæro in quibus rebus fieri possit fraus creditoribus, Resp. in domi-
57 niis, in actionibus, in † obligationibus, in tempore, in pignoribus. *leg. 18. ff. quæ in*
fraud. credit. nempe si contigerit, hæc fraudulento consilio alienari, illis damnum in-
fert *l. hac in factum. ff. quæ in fraud. cred.* vbi dominia reuocari dicitur, & actiones restau-
rari. restituit ergo fraudis particeps dominia, & actiones cedit, & ibi expressum est fa-
cit tex. in *l. ait prætor. §. fin. ff. eod. tit.* ibi ex hac actione restitutionem fieri, siue res fue-
runt siue obligationes perinde ac si dicta liberatio facta non esset & restitutio dicta-
rum obligationum fit eo modo, quo erant tempore fraudulentæ extinctionis, vt si
conditionalis erat obligatio, cum sua conditione, si in diem, cum sua die fuit resti-
tuenda, nempe, vt intra illud tempus postuletur restitutio, quod superat obliga-
tioni *dict. §. fin.* Et amplia reuocari etiam medii temporis commodum, quod acqui-
situm esset liberatione non facta, vt ibi definitur de tempore est tex. *in leg. ait prætor.*
§. si cum in diem. eodem. vt si Titio debeo centum post annum, & soluo præsenti die,
nam fraus fit etiam in tempore inquit prætor, & principalis conclusionis ratio est
in *leg. prima. ff. eod.* ibi propter generalitatem edicti, ibi hæc verba generalia sunt, vt
contineant in se omnem omnino fraudem factam, vel alienationem, vel quem-
cunque contractum. Declara hæc esse veratam in titulo oneroso, quam lucratiuo;
prædicta nanque possunt vtroque titulo alienari in fraudem, vt clarius est, quam ege-
at probatione.

Quæst. 6. Quæro quando debitor dicatur fraudasse suos creditores contrahendo
58 titulo lucratiuo, puta donando, legãdo. † Resp. ex latere debitoris illa ead. duo esse ne-
cessaria, quæ diximus in titulo oneroso, consiliũ & euẽtus. ex parte, vero recipientis sa-
59 tis est damnosus creditorib. euentus † *l. qui autem. §. similiq; modo*, ibi si cui donatũ sit nõ
esse quærendũ, an sciente eo, cui donatũ sit, gestũ sit, sed hoc tantũ an fraudentur cre-
ditores *l. si fraudator in pr. l. ignoti. C. de reuo. his, q̃ in fraud. cred. facit l. nõ debet actori §. in re ob*
scura ff. de reg. iur. l. fin. §. & si legatarii C. de iur. delib. l. si fraudator §. si à Socero, in ver. at si neu-
60 *ter ff. q̃ in fraud. cred. d. l. q. aũt in fi.* vbi agitur de legato. † Amplia in pupillo, si ei in fraudẽ
creditorũ donatũ fuit *d. l. q. aũt §. si q pupillo, iunct. gl. in ver. omnimodo* in secũdo intellectu
& suadet identitas rationis, & paulo infra manifestum fiet. Amplia etiam in filia, cui

a patre fuit facta donatio *l. omnes. §. Lucius. ff. eod.* extende tertio ad mulierẽ, cui in fraudem creditorum fuerit dos ab aliquo data,, siue à patre, siue ab extraneo *d. §. si socero,* & ratio est, quoniam videtur eam ex titulo lucratiuo acquirere.

Ampliare etiam licet in ecclesia, in Repub. propter æquiparationem, quæ est inter causam piam, & causam doris *l. cum in. § si mulier. ff. de condict. indebit. Bald. in l. si eius interest. Co. de act. & oblig. & in l. mandatum. C. mand. & tex. not. in n. 1. §. donare in titul.* qualiter, olim feud. poterat alien. in vsibus feud. & inter pupillum & rempub. *l. Rempubl. cum ibi not. C. de iure Repub. libro decimo, l. qui solidum §. etiam vbi Imol. not. ff. de leg. 2. l. res-*
61 *pub. ff. ex quibus caus. maior.* Amplia siue res † data sit titulo lucratiuo, siue distracta, aut remissa sit obligatio *l. fraudator in princ. ff. quæ in fraud. cred.* ratio est. de qua in *l. hac in factum actione l. ait prætor. §. pactum quoque ff. quæ in fraud. cred.* Sed quæ est ratio differentiæ inter alienationem ex titulo lucratiuo & oneroso, reddit eam *Iurifcon, in dict. §. similique modo* ibi. Nec videtur iniuria affici, is qui ignorauit fraudari creditores, cum lucrum extorqueatur, non damnum infligatur, vnde succedit regula *l. fin. Cod. de codicill. §. pen. & in dict. § in re obscura,* & in *l, Proculus. ff. de damn. infect.* scilicet quod lucri, & damni semper fuit dispar in iure habita ratio *Dec in l. in eo. ff. de regulis iuris Cagnol. in d. §. quoties Dd. in leg. cum quidam per illum tex ff. de iure fisci Angel. in dict. §. item, si quis in fraudem num. 4.* verbo quæro secundo, & ibi *Ias. n. 6.*

Sed an sit idem iuris, quod is, qui titulo lucratiuo accipit de fraude participet,
62 vel fraudis sit ignarus? Resp. † cum distinctione. Nam quo ad potestatem ab eo reuocandi, nihil interest, quo vero ad qualitatem reuocationis interest, nam Donata-
63 rius † si fraudis non fuerit particeps tenetur in quantum factus est locupletior, *d. leg. quia autem. §. similimodo* verbo in hoc tamen, qui ignorantes ab eo, qui soluendo non sit liberalitatem acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt, vltra non, quare à contrario sentit Iurisconsultus quod si donatarius fuisset conscius fraudis, teneretur etiam si non esset factus locupletior, vt sui doli pœnam sustineret, maxime cum non deceat ignarum, & dolosum à pari procedere.

64 Altera † est differentia, quoniam si donatarius sit particeps fraudis licet donanti contra illam fraudulentam allegare donationem, atque ita reuocare, vt audiatur hoc casu suam turpitudinem allegans, quia alius fraudator, non potest eum repellere, fit enim compensatio turpitudinis *l. viro, atque vxore. ff. sol. matr. Aret. cons. 65. colu. 5. verbo* circa tertium, quem refert *Soc. cons. 264. verbo vnde reperio infra volum. 2.* aliter si fraudem non participasset *l. filius. C. de reuo. his, quæ in fraud. Soc. dict. cons. 264.* verbo secundo, quia in sequenti *Mascard de probat. vol. 1, concl. 557. n. 8.* Et in hoc differt donatio facta in fraud. à donatione dolosa, aut simulata. Nam hoc casu simulatio iure allegatur ab eo, qui donationem fecit contra eum, in quem est collata donatio *Bart. in l. post contractum n. 6. ff. de donat. per l. 1, C. si quis alteri vel sibi l. cum proponas. C. eod. tit. Soc. d. cons. 264. col. 4. in pr. vol. 2.* Ratio discriminis est, quia donans non se fundat in turpitudine; sed in nullitate, not. *Castr. in l. contra ff. de leg. Mascard. d. loco num. 12.* quomodo autem probãdum sit à creditoribus illam donationem fuisse celebratam in fraudem, dicemus infra. interim consule *Mascard. d. vol. 1. concl. 558.*

Quæst. 7, Quæ hactenus dicta sunt de alienatione in fraudem procedunt in tẽ-
65 poralibus, quare non iniuria † quæritur, an in spiritualibus quoque possit fieri fraus aduersus aliquos puta in permutatione, & renunciatione beneficiorum, & resp. affirmatiue per *tex. in c. fin. de renunci. lib. 6. per Rebuffum, Tomo concord. Rub. de collat. §. volumus in verbo vacantia,* de renunciatione fraudulenta extat singularis casus *in dict. c. fin.* in quo irritatur talis fraudulenta renunciatio, & ponitur modus probandi fraudem renunciantis. Titius obtinuerat à sede Apostolica primam præbendam vacaturam in tali ecclesia, & iam propediem erat vacatura propter grauem infirmitatem vnius Canonici præbenda valde pinguis, quidam alius Canonicus tenuem habens præbendam illam renunciauit fraudulento consilio vt Titius illam consequeretur; priusquã altera pinguis vacaret, ad effectum, vt ista prima iam obtenta, excluderetur a secunda, quæ statim vacauit. Inquit Pontifex: quod prima reiecta poterit Titius secundam adipisci, si modo fraudem per coniecturas probabiles ostẽderit, velut si tempore, quo exigua illa præbenda fuit renunciata, aliquis ex Canonicis grauiter ægrotaret, vel esset valde senex pinguiorem præbendam habens. II. fraus committitur in permutatione bene-
66 ficiorum *Rebuff. d. loco.* dicens probari hanc fraudem † coniecturis *l. quia autem. §. non simplici-*

simpliciter.ff.siquis omiss.caus.test.l.dolum.C.de dol.& multas ibi ponit coniecturas. Prima
67 est si quis graui infirmitate † grauatus permutat in mensibus graduatorum, vel nomi-
natorum, argumento *l.filia.ff.sol.matr.* vbi *Alber.* & grauis dicitur infirmitas, quando ex
ea moritur, vel quando à medicis, aut ab aliis communiter reputabatur moriturus ex
illo morbo. Secunda quando cōsanguineus, vel amicus magnus, cum amico permu-
tat, *c.graue ext.de praebend.* Nam, vt inquit *Ouid.*

Tuta frequensq; via per amici fallere nomen.

Rota decis.361.in antiq.Ancar.cons.385.in fin.Ias.in simili in *l.exigendi.C.de procur.*
3. quando aliquis permutat beneficium pingue, cum tenui: oritur enim suspicio frau-
dis, siquidem nemo praesumitur iactare suum *l.cum de indebito.ff.de prob.* proinde laten-
tis alicuius commodi gratia, creditur tam inaequalem permutationem fecisse. Quarto
si resignatio fit clam, & fit monitio Notario & testibus, vt secretum sit illis, nec palam
faciant argumento *l.in fraudem.ff.de his, quibus vt indignis.* Quinta quando resignans est
valde senex *gloss.in c.fin de renunc in 6.* Sexta quoties resignaret tempore pestis in do-
mo resignantis, Aut si resignaret aliquis accusatus statim condemnandus *Rip. in tract.
de Peste in 1. Boer.quaest.206.incipit.quae in decis.Burdegalensi.* Septima si multiplex sit facta
resignatio, nam hoc ostendit velle priuare graduatum, seu alium expectātem, sicut ex
multis clausulis positis ad fauorem vsurarii, praesumitur contractus vsurarius. *Card. in
clem.vni.de vsur.in § caeterum.Cepoll.de simul contractu praesumpt.c4.* Octaua quando resi-
gnans dicit, promissiones sibi factas adimplere, tūc enim praesumitur, quod non intē-
debat resignare, nisi intuitu illarum promissionum. Nona quando beneficium posteà
per mortem vacans, confertur ei, qui resignauit tenue beneficium durante infirmita-
te illius, qui optimum habebat beneficium, quia scilicet fraus ex actuū sequela praesu-
68 mitur. Decima quando † Inimicus expectantis resignabat exiguum beneficium, licet
non speraret alium sibi conferri, *gloss.& Dd.in c.2.de renun.in 6.* Vndecima quando p-
curator resignat alio modo, quam esset constitutus, veluti si mandatum erat ad resi-
gnandum ex causa permutationis, ille resignauit semper, vel constitutio mandati erat
ad resignandum vni personae, is vero resignauit alteri, ita inquit *Rebuff.loco praedicto*, ad-
dens, quod sunt centum, & vltrà coniecturae traditae *à Luca de Penna in l.quamquā. C. de
agric.& censit.lib.11.* sed ibi *Lucas* non loquitur in beneficiis, si de his intelligit *Rebuff.* de
clarat vero, q; vna ex istis coniecturis nō sufficit ad condemnandū, sed debēt esse plu-
res, quibus iudex possit animū suū instruere. Et idē *Rebuff* ponit paulo infra nouē casus
excusandi istas cōiecturas, vt ex illis nō fiat psumptio fraudis, ad eū, lectorē cupidū re-
mitto. Et vt supremā manū huic qstioni ponā; nō omitto alio quoq; modo, fraudem in
69 spiritualib. posse cōmitti, nēpe si quis † ingrediatur monasteriū in fraudē substituti *Dec.
in notabili q. cons.399.& cons.praecedenti n.6.extr.de prob.* vbi concludit absolute praedictā
fraudē nō obesse substituto. Vt.n. alienatio rerū facta in fraudē nō praeiudicat credito-
rib. ita nec alienatio psonae, siquidē alienatio personae videtur facta per ingressū, cū de
suo iure decedēs incipiat esse alieni iuris, & de sua volūtate faciat voluntatem alterius,
cumq; rerū suarū dominiū amiserit, & seruo, sit factus similis *Ias.in l.1.§.per seruum, qui
in fuga.ff.de acq.poss.n.125.Vant.de nullitatib.ex defectu compar.n.41.verb:tales igitur.*
70 Relinquitur, vt de fraude † disseramus, quae fit èx titulo mixto scilicet lucratiuo, &
oneroso, pro qua re videndus est *Ang.in §.item si quis in fraud Inst.de act.col.5.n.10.in vers.
in gl.* permittitur, illud tamē dixisse cōtentus, fraudē fieri posse creditorib. emendo pro
71 magno † precio, quod modicum valet *l.1.§.siquis in fraud.ff.si quid in fraud.patron.*

Q.8. Diximus de fraude, quae fit contrahendo, relinquitur ex ordine, vt inqui-
ramus de ea, quae distrahendo committitur, quaero itaque quomodo contingat per di
72 stractum fraudem cōmitti, & in primis declaro, quid sit distractus, qui nihil † esse vi-
detur, aliud nisi celebrati contractus resolutio argumento tex in *§.is quoq; in fin. Instit.
quib.mod.re contrah.oblig.* ibi, sed haec species obligationis, non videtur ex contractu cō
sistere, cum is, qui soluendi animo dat, magis velit negocium distrahere, quàm cōtra-
here, etenim distrahere, est dissoluere, & tollere, hoc sensu societatem distrahere di-
xit *Iurisconsul.in l.63 ff.pro soc.* matrimonium *l.2.ff.de Diuort.* item negocium *l.4. §.is quo-
que.ff.de action.& oblig.* quamquam non me lateat huius verbi significationem ad
venditionem, & ad auctionem extendi. *leg.si vni.ff.de transaction.leg.si ita.ff de contrah:*
73 *empt.* Ad quaest. igitur, quasi † è semita in viam reuersus: Resp. multifariam continge-
re fraudem nimirum.

1 Soluendo:

2 Liberando.
3 Renunciando.
4 Iurando.

Et primo quidem soluendo, quod debemus se dante tempus *l. ait prætor. §. si cum*
74 *in diem l. omnes §. Lucius in fin. ff. quæ in fraudem* † *Creditorum*, ea ratione, quia, & in tem-
75 pore fieri posse † fraudem prætor existimauit propter commodum repræsentationis, adeo, vt non liceat marito in fraudem suorum creditorum soluere statim post diuortium vxori suæ dotem, quàm post annum erat obligatus restituere *l. vni. C. de rei vxor. act. d. l. Lucius in fine.* Secundo extende ad eum, qui soluit debitum conditionale, nondum impleta conditione, & quidem à multo magis, cum nec venerit, nec cesserit di-
76 es *l. cedere diem ff. de verb signif.* Tertio soluendo † indebitum, vt in casu *l. pupillus. ff. quæ in fraud. credit. l. 3. in pr. ff. eod. tit.* aliquando soluendo debitum *d. l. pupillus.* Quarto sol-
77 uendo, id quod debitor aliqua exceptione † munitus, nõ cogebatur soluere argumẽto. *d. §. si cum in diem, & d. §. Lucius.*

Secundo modo principaliter committetur fraus liberando scilicet principales
78 debitores † *l. 1 in fin. ff. eod. l. ait prætor. §. si cum mulier l. 2. & l. omnes in pr ff. eod. tit. 2.* liberando fideiussores *l. fraudator. eod. tit.* Tertio liberando pignora *l. 2. & 18. ff. eod.* Quarto liberando obligationes, siue puras, siue in diem, siue sub conditione *l. ait prætor. §. par-*
79 *tum ff. eod.* & effectus † huius fraudulentæ liberationis est, quod, & pignora, & obligationes reducuntur in pristinum statum, perinde, ac si facta liberatio non esset, & quidem cum sua causa, vt obligatio sub conditione, cum illa restituatur *d. §. partum*, nec obstat. *l. licet §. secundum quæ. ff. eod.* vbi restituitur, pecunia, non obligatio in pristinum statum, resp enim *Alberic. in l. omnes*, quod ea lex procedit in debito conditionali *l. licet in debito puro*, sed mihi magis placet, nullam ibi fraudem esse, & agi de interesse mulieris, quæ accepto tulerat, hic vero de fauore creditoris cui satis esse debet habere obligationem in eo statu, in quo erat ante liberationem. Resp. etiam, quod ibi est, ac si maritus accepisset pecuniam, ergo illam debet restituere fingitur enim breui manu vxori numerata, & ab ea marito tradita, ex not. à Doct. max. à *Cag. in l fin. ularta ff. si cert. pet.* Solutiones quoq; factæ vel in totum reuocantur *d. l. pupillus*, vel quo ad commodum perceptum in repræsentatione *d §. si cum dies.*

Tertio modo, renunciando fit fraus, vt accidit in fideiussore, qui ad suos credi-
80 tores † fraudandos, renunciat beneficio de fideiussoribus *Ias. in d. §. item si quis nu. 125. & 126.* nempe beneficio epistolæ D. Hadriani, de quo *in §. si plures eã ũ ibi not. Inst. de fideiussor.* nec non beneficio excussionis, cuius meminit *Iustin. Imp. in auth. de fideiuss. in pr. auth. præsente*, & ibi *Bald C de fideiuss.*

Quarto fit fraus referendo, vel etiam deferendo iuramentum vt ecce Titius creditor Mæuii, vt fraudaret suos creditores defulit Mæuio iuramentum: qui se nihil illi debere iureiurando affirmauit; insuper debitor conuentus in iudicio ab aliquo, cui vere nihil debebat, tamen, vt suos defraudaret creditores detulit illi iusiurandum, & is, iurando dixit sibi centum deberi, tex est elegans *in l. nam, & postea. §. sed, & si quis. ff. de iureiur.* & ibi *Alex.* & alii, vbi, de reuocatione illius iuramenti per replicationem fraudis, vel per denegationem actionis iurisfcon. ait, idem iuris erit, si debitor, cui delatum erat iuramentum & salua conscientia poterat iurare, nihil se debere, tamen fraudandorũ creditorũ gratia retulit creditori iusiurãdũ, q iurauit sibi magnam summã esse debitã, eadem est. n. ratio, ac in delatione iusiurandi in qua dictum est reuocationẽ concedi.

Q. 9 Sequitur, vt dispiciam', quomodo debitor negligẽdo possit fraudẽ facere cre-
81 ditorib. quæro † itaq; an negligẽdo cõtingat fraudari creditores, & videt negãdo per tex. *in l. q. aũt ff quæ in fraud. cred.* in qua negligẽs acquirere nõ dicitur fraudẽ facere, ideo, nec locu esse edicto, facit *l si postulares ff. ad Tre.* ibi põt hæres rogat' restituere, expectare, vt grauetur, adeo, vt quartã nõ deducat in fraudẽ creditorũ *l patrẽ, & l. seq. ff. quæ in fraud. cred.* Adeo q̃ siue neglexerit nõ parẽdo conditioni, ne cõmittatur stipulatio per q̃ sibi quæsiisset aliqd vel etiã expresse repudiando hæreditatem legitimã, vel ex testamento *d. l. qui aũt.* Contrarium probatur ex *l. 3 ff. eod. puta* si debitor non veniat in iudicio vel litem mori patiatur, vel a debitore nõ petit. vt tempore liberetur aut vsumfructum, vel aliam seruitutem amittit, nempe seruituribus non vtendo *l. 4. eod. tit.* vel rem propriam habendo pro derelicto, vt *leg. 5. ff. eod. Bald. in Rub. C. de reuoc. his, quæ fraud. cred. numero 3. verbo:* quæro quod si debitor *Saly. in leg. 1. Codice. eodem titulo. Bartol. in l. 1. & 3. ff. quæ in fraud. credit.* de eo, quod dictum est pro derelicto. *Bald. in dict. Rubric. de reuoc.*

reuoc. his in fine 2. quaest. num. 4. vbi declarat dominium acquiri occupanti sed reuocabiliter, Conuenit *l. sicut Codic. de non numer.* vbi debitor, vel fideiussor, non potest amittere exceptionem non numeratae pecuniae in fraudem creditorum, *Iaf. in d. § item si quis, numero 126.*

82 Conclusio sit ad conciliationem huius antinomiae. † Aut diminuitur patrimonium nostrum negligendo, vt in *casibus d. l. 3. 4. & 5.* & dicuntur fraudari creditores, ita vt sit locus edicto. Quae in fraudem cred. Aut negligendo non minuitur patrimonium, vt *in d. l. Qui autem* scilicet quando non acquirimus, & tunc licet, accipiendo fraudem largo modo, videantur creditores fraudati, quoniam si debitor acquisiisset, foret vnde illis satisfieret, tamen accipiendo fraudem ad mentem praetoris, in cuius edicto fraus ad patrimonii diminutionem refertur, quae non contingit, ex hoc solo, quod non acquiratur, sed tantum impeditur augmentum, proinde cessat edictum. Confirmo quoq; alia ratione, nam edicto Praetoris prohibetur fraudulenta alienatio. *l. 1. §. quae fraudationis. ff. eod.* qui autem non acquirit non dicitur alienare. *La-*
83 *lienationis verbū. ff. de ver. sig. in ver.* qui occasione † acquirendi non vtitur, non intelligitur alienare, veluti, qui haereditatem omisit, conuenit. *l. si sponsus. §. si maritus. ff. de don. inter vir. & uxor l. 1. §. verum. ff. quae in fraud. patro. l. alienatum. ff. de ver. sig.* hoc tamen videtur coarctandum, vt non valeat in debitore fisci, cui nō licet in fraudem fisci omittere acquirendi occasionem. *l. in fraudem, & ibi Bar. ff. de iure fisci,* & qu. d attinet ad negligentiam in acquirendo, bene est videre. *Iaf. in d. §. item si quis, n. 121.* vbi infert ad pulchrum casum fratris, & Sororis.

Quaest. 10. Porro autem, quod dicendum in repudiatione legati, facta in fraudem,
84 numquid reuocetur, dum legatarius † in perniciem creditorum omittit quaerendi occasionem. & profecto, videtur sub edicto contineri, quippe est alienatio, ac patrimonii diminutio, cum à die mortis testatoris dominium rei legatae, acquiratur legatario *l. à Titio. ff. de furt. iunct. gl.* alienat itaque dominium, & ita verificatur verbum alienationis, comprehensum in edicto, significat, dominii translationem *leg. non alienaret, & ibi Dec. de reg. iur.* Caeterum contraria sententia est ad veritatem propensior, per tex. apertum *in d. l. qui autem*, ibi, sed, & illud probandum est, si legatarius repudiauerit cessare hoc edictum, cui ego addo alium tex: qui videtur in hoc compositus, vt hanc sententiam probaret *in l. 1. verb. & ait Iulianus. ff. si quid in fraud. patron.* ibi quamuis enim legatum retro nostrum sit, nisi repudietur, attamen cum repudiatur, retro nostrum non fuisse palam est. Euertitur autem obiectum a gloss. in verb. sed illud in verbo legatum repudiauit, duplici modo, & primo quod haec conclusio obtineat, quando legatum est repudiatum ante aditam haereditatem, & ita quando nihil iuris est, vere acquisitum legatario *dict. leg. Titio cum gloss.* Contrarium vero procedit facta repudiatione post aditionem haereditatis; sed non est ferenda solutio quando quidem compertum est ante aditam haereditatem quaesitum esse legatario dominium rei legatae. II respon. est magis accommodata, nempe quod legatum repudiatum censetur retro, nūquam fuisse acquisitum per tex. in *l. nam sicut ff. ad leg. Aquil.* ideoque non est, aut diminutio patrimonii, aut alienatio in repudiatione legati, verba dictae legis sunt haec, repudiante legatario legatum, haeredis est actio, ac si legatum non esset, & cum gl. sentit etiam *Bartol. in d. l. qui autem*, & confirmatur ex *l. prima verb. & ait Iulianus. ff. si quid in fraud. patron.*

Quaest. 11. Pulchra etiam inde infertur disputatio, nempe vtrum haeres legatarii,
85 qui decesserat † legato non dum agnito, possit in fraudem creditorum legatum illud repudiare, excitat hanc quaestionem *Albericus in d. l. qui autem in princ.* & arguit pro affirmatiua, quoniam si legatarius poterat facere, ergo eius haeres illum repraesentans. Corroboro ego à paritate rationis, quia scilicet non diminuitur patrimonium sed impeditur augmentum. Tertio à generalitate *l. qui autem in ver. sed si legatum*, nam ait si legatum repudietur, cessat hoc edictum, & non distinguit à quo repudietur. IV. poterat haereditatem legatarii repudiare, quod est plus; igitur & legatum quod est minus contrarias partes sequitur. *Alb. per tex in l. 26. liberto la. 2. ff. de bon. liber.* arguendo de patrono ad creditores, vbi haeres liberti repudiando legatū relictū liberto suo authori, & in haereditatē suā transmissum, non praeiudicat patrono, & ratio est quia per illud legatū transmissū, libertus videtur decessisse maior cētenario, & ita haeres legatarii, non
86 potuit repudiādo legatū fraudare patronū. Ego. v. † arbitror distinguendū: aut quaerimus numquid haeres legatarii possit omittere legatū in fraudem creditorū haereditariorū,

&adhæreo opinioni negatiuæ ex *d. l. liberto*, & ex ratione ibi expressa, quia scilicet le-
gatum repudiatum in quadrantem hæreditatis imputatur legatariis, sicut dicitur iux-
ta gl. aut dubitamus, an hæredi liceat repudiare in fraudē suorum creditorum & pu-
to licere ex argumentis prioris sententiæ, maxime vero, quia omittendo legatum, vel
etiam hæreditatem, non diminuit patrimonium.

Quæst. 12. Diximus testando fraudem fieri creditoribus, & probat. *l. ait prætor, §. si*
87 *fraudator. ff. quæ in fraud.* ibi † vtriusq; fraus, id est, testantis, reuocemus igitur in dubi-
um quo modo per testamentum fraudentur creditores. Respon. in primis, si testator
prohibuerit suorum bonorum alienationem, iuxta text. not. in *l. filiusfa. §. Diui ff. de leg.*
2. nam ex ea prohibitione, si vim haberet, fraudarentur creditores, cæterum I C. ait,
eam prohibitionem alienationis, nec fisco, nec creditoribus fraudi esse, id est, damno,
proinde enim est, ac si facta non esset, ideoq; non est locus edicto; quæ in fraud. Cred.
tum quia reuocat alienata, & ibi prohibetur alienatio, tum quia nullitatis ibi remedi-
um competit, ex edicto vero datur remedium rescissionis. Secundo respon fraudem
fieri legando, fidei committendo, donando causa mortis, sed hoc potest bifariam cō-
88 siderari, & primo quidem † modo, an per legatum fideicommissum &c. fraudentur
creditores, Alio vero, an primo reuocatione eorum præstetur remedium ex edicto
Quæ in fraud. & quod ad primum attinet est sine controuersia, fraudati scilicet cre-
89 ditores. quandoquidem patrimonium defuncti diminuitur, quod vero † spectat ad
secundum, iuris est magis controuersi, nam *Angel. Aret. d. §. item si quis, num 4. verb.
quæritur tertio, & Faber ibi col.* 3. Bal, *in l. 1. in* 8. *quæst. C. si in fraud. patron.* constanter affir-
mant dictum remedium non competere, vnico argumento ex *l. fi. & §. si præfatam ver.
creditores Cod. de iure delib.* in qua rescribit Imperat creditoribus fraudatis dari condi-
ctionem indebiti, vel actionem hypothecariam, nempe, vt *Bart. ibi num 4.* explicat hy-
potecaria datur, si res per legatum alienata, erat creditori ante hypothecata & extabat,
aut si nō erat subiecta hypothecæ, aut nō extabat, sed erat consumpta, vel aliter extin-
cta, & præstatur condictio indebiti, quippe, cum æs alienū excederet valorem patri-
monii, legata fuerunt indebite soluta, merito cessat nostrum edictum arg *l. cum Prat.
de iud.* Secundo patrocinatur, quod remedium Prætoris ex tit. quæ in fraudem: datur
quando alienatio valuit; §. *item si quis in fraudem*, ibi rescissa traditione, legata autem
quoties debitum superat æs alienum, non valent ipso iure. *leg. vniuersorum Codice
de legat.*

Tertio suffragatur sumptum à patrimonio fraudato ad creditores fraudatos; va-
let enim quia patronus creditor est, sed pro relictis in fraudem patroni non compe-
tunt actiones Fabiana, & Caluitiana *Bald. in d. l. 1. quæst. 8. C. si in fraud. patron. l. 1. in pr. ff.
si quid in fraud. patron.* Contrariæ sententiæ suum calculum tribuunt *Rudolph. Aret. Ni-
col. de Neapol. in d. §. item si quis*, eo fundamento, quod non est absurdum, quoties com-
90 petit remedium Ciuile, ibi quoq; dari † prætorium, vt testatissimum est in successio-
nibus, Prætor enim vocat ad successionem, etiam illos filios, vel Agnatos, quibus de-
fertur hæreditas de iure ciuili. §. *primo. Inst. de bonorum possess. l. 1. ff. de bonorum poss. ff.
secundum tabul.*

91 Secundo arguunt quoniam remedia reuocatoria inducta à Prætore plenius † pro-
uidenc, quam cōdictio indebiti, vel actio hypothecaria quippe in illis veniunt omnes
fructus, in istis debentur illi fructus duntaxat, ex quibus factus erat locupletior aduer-
sarius. *l. si non sortem. §. libertus, & l. indebiti in princ. ff. de cond. indebit.* verum parum est vi-
rium in his argumentis; Nam vbi velit Prætor, suum remedium tribuit habentibus à
iure ciuili, vt exemplo bonorum possessionis est conspicuum, sed an hic voluerit cō-
cedere, non apparet, quamuis etiam plenius sit remedio pretoris consultum; tamen
non constat, nam quod hoc casu voluerit suas partes interponere; ab hac tamen sen-
tentia non est recedendum, vt inquit *Iason d. §. item si quis. n.* 53. *ver.* ad hoc, enim esse ad
hærendum per text. *in l. qui autem. §. pen. ff. quæ in fraud. Credit.* qui rotundius est con-
tra Fabrum, Angelum & Bald. in illis verbis; item si necessarius hæres legata præsti-
terit, deinde eius bona venierint; Proculus ait etiam, si ignorauerint legatarii tamen
vtilem actionem dandam, quod nequaquam dubium est, & *gloss. ibi in 2. expositione*;
quam in dubio creditur tenere *Iason in l. si idem cum eodem. ff. de iurisd. om. iud.* ait vtilem
Fabianam in factum præstari, non obscure docens pro legato fraudulento competere
92 vtilem Fabianam, † Munitur ex *l. ait prætor §. si fraudator, ibi vtilem actionem competere. ff.
quæ in fraud. credit.*

Adde

93 *Addo*, ego in confirmationem, remedium condictionis, & hypothecariæ † nona lege inductum ab *Imper. d. l. fin.* sed ante Iustinianum est necessarium aliquod fuisse remedium, ne tam plana, & aperta via relicta esset fraudibus, sine promissione Prætoris, & ideo in *l. qui autem* definitur, dari solitam vtilem actionem: sed quæ est ratio, cur detur Fabiana vtilis, siue in factum vtilis, & non directa? *Iason* non dicit, nec alii, quos viderim, mihi autem ea videtur esse, quoniam Prætor reuocat gesta in fraudem per contractum *d. l. qui autem.* §. *apud Labeonem*, ibi totum enim hoc edictum ad contractus pertinere, vt puta pignora, venditionesq; at verba contractus, non pertinent ad testādi ius *l. verba gesserunt. ff. de verb. signif.* ergo verba edicti legatis non conueniunt, merito cessat actio directa, attamen quia suadet æquitas, ne detur occasio fraudis, & mens edicti conuenit, ideo competit vtilis ex notissima reg. Quod vbi cessant verba legis, suggerit tamen mens legis latoris, præstatur vtilis. § *fin. & ibi gloss. in verb. in factum. Inst. de lege Aq.* Non refragantur contraria, & ad primum aperta est solutio ex *d* §. *pen.* quod scilicet vtrumque remedium accommodatur, directum Ciuile, & vtile prætorium. Ad secundum mirum est, quod *Ias.* non resp. cum *Rod. & Nicol.* reprehendat, quod nō

94 soluant, & tamen sibi non secus, ac illis obstat. Nos credimus † esse negandum, quod legata & fideicom. sint ipso iure nulla, nec probat necessario. *d. l. si vniuersa*, quæ respicit effectum legatorum, dum ait in fine legata præstari, si aliquid superfit patrimonii, ergo sentit in primo quod non valent legata, non quia sint nulla, sed quoniam tamquam fraudulenta non debent præstari, confert *l. 1. gradu. ff. quæ in fraud. Cred.* ibi legata, si soluendo hæreditas non esset, non deberi, non dicit esse nulla: sed nō debere eorū præstationē, facit. *l. 1.* §. *15. qui quadringenta. ff. ad Tre.* vbi hæres est supra modū legatis oneratus, & præterea grauatus restituere hæreditatem datur contra eum legatorū petitio, quamuis ex æquitate non exigatur, nisi in quantum facere possit, vt gl. ibi declarat in verbo daturū: Nulla autem forēt legata personæ incapaci relicta, vel sine solennitate scripta, iuuatur ratione, etenim si alienatio per contractum facta in fraudem, ipso iure valet, vt constat inter omnes, cur non, & facta per legatum teneat: argumen. *text. in* §. *1. Institution. de leg. Fus. Canin.* cum non sit date rationem differentiæ, & hæc magis congrua mihi videtur solutio quam sit illa. *Ias. resp. in d.* §. *item si quis. n. 53.* nempe, quod legata valent in terminis *d. l. si vniuersa*, si non fiat inuentarium, cum hæres de suo præstare teneatur. *Auth. de hær. & Falc.* §. *si vero non fecerint*, primum quia solutio non est generalis, deinde quoniā non facto inuentario, non opus est quęrere de reuocatoria, vel de conditione indebiti, cum hæres de suo proprio sit creditoribus obstrictus, sicut legatariis.

Ad tertium perspicua est responsio ex *d. l. qui autem.* §. *pen.* ex eoq; destruitur opinio Baldi, si quidem liquido apparet differentiam esse inter legata relicta à fraudulēto liberto vel ab iniquo debitore.

Q. 13. Compertum est ex iam dictis, fraudem testamento fieri, sed illud in quæst.

95 ponitur an ad hoc, vt fraus dicatur † commissa, duo sint illa necessaria in persona testantis debitoris, sc. consilium, est euentus ad instar cōtractuum, & potior videtur sententia affirmatiua. Primo quia firmum est argumentum de cōtractibus ad vltimas voluntates §. *1. & ibi gl. Inst. de leg. Fusia Can.* Euerar. in loco à contractibus ad vlt. vol. *Rom. in auth. similiter, in 12. spec. C. ad l. Falc.* Secundo ex *l. si quis cum haberet, ff. quæ in fraud. Cred.* in qua Iulianus de legato libertatis in persona testatoris, inquit vtrumq; & consilium, & euentum fraudulentum exigimus. Secūdo ego addo, paritatem rationis, nimirum, quia de suis facultatibus sæpe plus sperant homines, quam vere in his sit. §. *in fraudem. Inst. quibus ex caus. manu lic. vel non*, quæ ratio militat in omnibus legatis, ne dum in legato libertatis, de quo in *d. l. si quis.* Contraria tamen sententia placet omnibus *in d.* §. *itē si quis gl. Aret Fab. Ias. num. 53. in verb. in ea gl. Nicol. de Neap. Pet. de Bella pertica, & Iacob.* pbatur primo ex *l. fin.* §. *& si præfatum in ver. si vero Cred. C. de iure delib.* ibi licentia Creditoribus nō deneganda aduersus legatarios venire, vel hypothecaria, vel indebiti condictione vti, & hæc quæ acceperunt recuperare, cum satis sit absurdum creditoribus quidem, ius suum persequentibus legitimum auxilium denegari, legatariis vero, qui pio lucro certāt suas partes leges accommodare. *l. 1.* §. *is qui quadringenta. ff. qui autem.* §. *fin. ff. quæ in fraud. Cred.* Secūdo ego probo per *l. 1. ff. si quid in fraud. patr.* in legatis inquis, non quærimus dolo malo factum sit. III. confirmatur ratione, etenim legata non debentur, nisi deducto ære alieno, gl. mag. *in d.* §. *item si quis in fraud. in verb. in fraudem propter fin.* Nec faciunt in negocium allegata ex aduerso & ad primum solutio est in prom-

seruo esset institutus alius liber homo, imo etiam si esset substitutus, cessat enim ratio iniuriæ defuncti, cum alius sit hæres. *l. si is, qui soluendo la 1. ff. de hæred. inst.* Secundo fallit, si ille seruus, qui solus est à Domino institutus, esset obligatus pignori speciali obligatione, etenim eo casu non fraudatur specialis ille creditor, nisi seruus sese redimat, à creditore, non potest adire hæreditatem. *l. pignori. ff. de hæred. instit.* quæ ita videtur intelligenda per text. in *l. ab eo. C. de seruo pignor. dato manu.* & *l. licet iuncta gloss. ff in quibus*
106 *casibus pignus, vel hypothec. contrahatur.* Si vero† plures hæredes instituit testator in fraudem, non omnes sunt hæredes, & liberi, sed ille tantum, qui primo apparet nominatus. *l. qui soluendo. ff de hæred. instit.* limita si secundo nominatus esset vilioris precii, nam iste hæres erit, vt fiat minus præiudicii creditoribus. *l. si quis habens. ff. qui & à quibus,* fallit etiam, si secundo nominatum, testator ex aliqua ratione tenebatur manumitto-
107 re, *l. si is qui soluendo. ff. de hæred. instit* si non appareat; quis primo sit † nominatus, tunc inuicem se impediunt, & neuter fit liber *l. qui soluendo la 1. cum l. sequenti. ff. de hæred. inst.* restringetur si vnus ex his moriatur viuo testatore, alter enim qui solus esset, liber &
108 hæres fieret. *d. l. qui soluendo.* Secundo casu, quando manumissio† est inter viuos, tunc fit locus. §. *in fraudem. l. si quis locuples. l. si quis habens,* & aliis iuribus supra initio quæstionis allegatis scil. vt non reuocetur, nisi ex consilio & ex euentu deprehendatur esse fraudulenta.

Quæ remedia competant Creditoribus fraudatis, Cap. VII.

1. *Duo sunt remedia, vt videtur nonnullis, Actio Pauliana, & actio in factum.*
2. *Aliis placet, vnum esse remedium scil. actionem in factum, Paulianam ab authore appellatam.*
3. *Pauliana competit pro reuocatione rerum corporalium. In factum, pro reuocatione incorporalium.*
4. *Actiones in factum, dicuntur, quæ proficiscuntur ex edictis Prætoris, si proprium actionis nomen non habebant.*
5. *Pro reuocatione eorum, quæ sunt relicta in vltima voluntate, tria dantur remedia.*
6. *Vtilis Pauliana, condictio indebiti, Hypothecaria.*
7. *Pauliana actio est Prætoria, & est duplex, vtilis, & directa.*
8. *Est personalis in rem scripta.*
9. *Est simplex rei restitutoria, non pœnæ prosequutoria.*
10. *Re fraudulenter alienata, & exstincta, datur actio contra alienantem, vsq; ad detrusionem in carcerem.*
11. *Pauliana datur, tam contra alienantem, quam contra accipientem rem alienatam, titulo oneroso; si particeps sit fraudis.*
12. *Titulo verò lucratiuo, indistincte.*
13. *Electio est Creditoris fraudati, quem velit conuenire.*
14. *Quid si creditor elegit, & succubuit, an habeat regressum contra alterum.*
15. *Datur hæc actio ad reuocandum, quod rite est alienatum, non quod nulliter distractum.*
16. *Hæc actio est temporalis.*
17. *Fallit in eo, quod ad fraudatorem peruenit, vel ad alium.*
18. *Fallit etiam in eo, qui dolo fecit, ne ad se perueniret.*
19. *Hæc actio est transitoria ad hæredes.*
20. *Est singularis, & stricti iuris.*
21. *In ea iuratur in litem.*
22. *In strictis iuris actionibus, quomodo iuretur in litem.*
23. *Vtrum hæc actio sit famosa.*
24. *Similitudo inter dolum, & fraudem, colligitur ex multis.*
25. *Infamia est pœna repellens à dignitatibus & testimoniis.*
26. *Actiones in factum non irrogant infamiam, si mentione bonæ fidei sint temperata.*
27. *Hæc actio non est pœnalis.*
28. *Nec afficit infamia.*
29. *Vtrum per hanc actionem reuocentur fructus,* & num 31.
30. *Titulus quando excuset à restitutione fructuum.*
31. *Titulus non defendit à restitutione fructuum rei in fraudem alienata.*
32. *Verbum restitutionis plenam habet significationem, & ad fructus pertinet.*
33. *Titulus quando non tueatur à fructuum restitutione.*
34. *Bona fides recipientis alienata in fraudem, quid operetur.*
35. *In hac actione restituitur res, cum sua causa, puta vsucapionis.*

36 *In hac actione veniunt fructus percepti, percipiendi, & extantes,* & num. 40.

37 *Partus Ancillæ, quando veniat in hac actione.*

38 *Quando etiam veniant usura.*

39 *Fructus percepti, quomodo sint restituendi.*

40 *Fructus sunt restituendi, deductis prius expensis.*

41 *Expensa, aut fiunt pro re, aut pro fructuum perceptione, ista debent indistincte deduci, illa vero cum distinctione, an sint necessaria, vel utiles, aut voluptariæ.*

42 *Utrum facta revocatione, creditor revocās, teneatur precium restituere,* & nu. 47.

43 *Distinctio in hoc articulo ex mente Bart. quæ refellitur.*

44 *Differentia quo ad revocationem inter patronum, & creditorem fraudatum.*

45 *Creditor revocans, precium non restituit ei à quo revocat.*

46 *Inquisitor hæreticæ pravitatis, revocans alienata in fraudem à Debitore hæretico, non reddit precium.*

47 *Utrum emptor particeps fraudis, facta revocatione rei empta, recuperet precium à venditore.*

48 *Ubi dantis, & accipientis turpitudo versatur cessat repetitio declara nu. 53.*

49 *In pari causa turpitudinis, melior est conditio illius, qui certat de damno.*

50 *Statutum disponens, ut nemo forensis possit emere in territorio, si nihil dicat de precio, debet emptor restitui.*

51 *Emens in fraudem fisci, perdit precium.*

52 *Propter vitium litigiosi, an perdatur precium.*

53 *Intellectus ad* l. 2. ff. de condict. ob turpem causam.

54 *Regula, dolus cum dolo compensatur, quomodo intelligatur.*

55 *Alia remedia revocatoria. Actio Calvitiana. Actio in factum. Fraudatorium interdictum. Actio Fabiana.*

56 *Calvitiana creditoribus præstatur, & patrono; Creditores Pauliana, et Calvitiana utuntur. Patroni Fabiana, & Calvitiana.*

57 *Actio in factum competit æque creditoribus, & patronis; est actio prætoria, & datur pro revocatione incorporalium.*

58 *Actiones in factum sunt quatuor, & declarantur.*

59 *Fraudatorium interdictum, numquid sit illud idem, quod continetur* in titul. ff. quæ in fraud. cred.

60 *Differentia inter edictum, & interdictum*

61 *Differentia inter interdictum fraudatorium, & edictum, quæ in fraudem creditorum.*

62 *Interdictum fraudatorium competit, contra Tutores, alienantes in fraudem res pupilli.*

63 *Idem iuris videtur contra curatores alienantes rem furiosi, vel prodigi.*

64 *In hoc interdicto fraud. est necessaria excussio sicut in Pauliana.*

65 *Utrum actio Pauliana sit nativa, vel dativa,* & num. 69.

66 *Actiones dativæ in multis differunt ab actionibus nativis.*

67 *Utrum dentur in iure actiones dativæ.*

68 *Non dantur ex opinione Authoris, sed cōmuni opinione dantur, qua stante*

69 *Pauliana, est actio nativa, non dativa.*

70 *Omnes actiones sunt dativæ* } *ex sentētia*
71 *Imo omnes sunt nativa.* } *Authoris.*

72 *Imo nulla nativa, nulla dativa.*

73 *Quid sit libellus, & eius definitionis declaratio.*

74 *De forma libelli in actione Pauliana remissive.*

75 *An futurū creditoribus, competat Pauliana.*

76 *Creditor ex delicto, an sit proprie creditor.*

77 *Creditoris definitio in* l. 1. ff. si cert pet. *quo modo sit intelligenda,*

78 *Credendi verbo, multa significantur.*

79 *Creditor, credere, creditum, an sint coniugata.*

80 *Creditori, ex delicto, datur actio revocatoria.*

81 *Verbum, quacunque causa, ampliative, nunquam restrictive penitur.*

82 *Creditor ex legato, vel fideicommisso, an sit proprie creditor.*

83 *Opinio communis negativa; sed verior est affirmativa.*

84 *Creditori ex legato datur actio revocatoria.*

85 *Cessionarius est proprie creditor.*

86 *Cessionario competit revocatoria actio.*

87 *Cessionarius sæpe habet privilegia, quæ cōpetebant cedenti.*

88 *Utrum actio revocatoria præstetur contra fideiussorem.*

89 *Fideiussor est proprie creditor.*

90 *Exceptio excussionis est dilatoria.*

91 *Fideiussor duplici modo potest fraudem facere.*

92 *Fideiussor ignarus fraudis liberatur per remissionem obligationis.*

93 *Fideiussor in fraudem creditorum non potest beneficiis sibi cōpetentib. renunciare.*

94 Debitor

94 *Debitor habens duos reos obligatos, an possit in fraudem vnum liberare.*
95 *Debitor ad quid, & in quantum teneatur liberando suos debitores in fraudem.*
96 *Actio reuocatoria, an detur futuris creditoribus,* & num. 103.
97 *Qui sint futuri creditores in hoc articulo.*
98 *Aliquis notabilem pecuniæ quantitatem mutuo accepturus, alienauit bona sua, & postea mutuum contraxit, an huic creditori competat reuocatoria.*
99 *Testator in testamento, dedit libertates in fraudem, postea viuens satisfecit illis creditoribus, quos fraudauerat, & antequam ex humanis decederet, nouos fecit creditores, an istis competat facultas reuocandi libertates.*
100 *Excogitata fraus, nocet fraudulento, etiam respectu futuri negocii.*
101 *Titulus, quæ in fraudem creditorum. loquitur de creditoribus præsentibus gratia frequentioris vsus.*
102 *Alienationem factam esse in fraudem futurorum creditorum, quibus modis probetur.*
103 *In hoc articulo, de fraude futurorum creditorum, distinguitur inter veram, & simulatam alienationem.*
104 *Reuocatio datur futuro creditori, qui successit in locum prioris.*

HActenus Quemadmodum fraus committatur aduersus creditores, exposuimus, intueamur quo pacto illis subueniatur, cuius disputationis summa ad tria capita deducitur.

Primum, quomodo sit illis succursum.

Secundum, an omnibus creditoribus succurratur.

Tertium quid nam agere debeant creditores, vt beneficiis in eorum fauorem inductis possint gaudere.

Quæst. 1. Ad primum responde varias esse sententias, nam vt quibusdam videtur, duæ sunt actiones inuentæ, quæ ab effectu dicuntur reuocatoriæ, quarum altera
1 appellatur particulari nomine † Pauliana, altera communi appellatione dicitur actio
in factum. *Bart. in l. Hac in factũ. ff. quæ in fraud. cred. & in l. 2. C. si quid in fraud. patrono.* aliis
2 nempe † Vltramontanis placet vnam esse actionem in factum, sicut, & aliæ sunt, quæ
proficiscuntur ex edictis prætorum, arg. *l. fi. §. 1. ff. de eo per quẽ factũ erit*, sed ab Authore
nuncupatam Paulianam, vt fuit publiciana dicta a Publicio prætore; prior tamen opinio est frequentiori recepta suffragio ex his, quæ tradit *Bart. in l. 2. C. si quid in fraudem patro.* & ibi *Saly. Aret. in d. §. item si quis*, ait hanc esse meram veritatem. Pauliana cõpetit
3 † pro reuocatione rerum corporalium; in factum pro reuocatione incorporaliũ, *Bart.
in d. l. hac in factum, gl. in l. videamus la. 2 §. in Fabiana de vsur.* nec aduersatur quod actio-
4 nes ex edicto prouenientes dicantur † in factum, id enim toties est verum, quoties deficit proprium nomen actionis, *gl. in §. sed istæ in verb. actio Inst de actio. l. quoties vbi not. ff. de præscr. verb.* verum vltra prædictas duas actiones (quamuis Dd. communiter non dicant) sunt aliæ duæ in fauorem creditorum comparatę sc. condictio indebiti, & hypothecaria *l. fin. & si præfatum ver. sin autem creditores. C. de iure deliber.* & *I. s.* considerat *in d. §. item si quis verb. habetis casum n. 101.* at defenduntur Dd. quoniam prędictæ duæ actio-
5 nes præstantur pro reuocatione relictorum † in vltima volũtate *d. §. & si præfatũ.* Quare videtur ita distinguendum, aut agimus ad reuocationem alienatorum inter viuos, & tunc si corporalia sunt siue mobilia siue immobilia competit Pauliana. Sin autem intentamus reuocationem incorporalium, & datur actio in factum, interdum & vtilis actio, vt si remittatur ius pignoris. *l. 18. ff. quæ in fraud. cred. & in casu l. quoties. C. de rei vend.* vt si quis vendat rem duobus, & eã tradat secundo in fraudem primi emptoris. Si vero ad reuocationẽ pro alienatis in vltima voluntate, & tunc duplex remedium con-
6 cessum est, prima vtilis actio † Pauliana, *l. qui autẽ. §. fin. ff. quæ in fraud. cred.* Secundum
directũ ex condictione indebiti, vel ex hypoth. *d. §. et si præfatum* Pauliana itaque actio,
7 est prætoria, † enumeratur enim à Iustin. inter prætorias. *§. aliæ inst. de actio, vsq. ad §. itẽ
si quis in fraudem d. l. videamus. §. in Fabiana vers. nam prætor. leg. ait prætor. §. hac actio. ff. quæ in fraud.* Pauliana quoq; est duplex vtilis, & directa, secundũ datã, à nobis distinctionẽ,
est actio personalis iuxta com. op. testatũ à *Ias. d. §. itẽ si quis n. 104.* vbi ipse de mente *Ni-
8 colai de Neap.* tenet non esse mere personalẽ, sed in rẽ † scriptam, quoniã originẽ habet
ex contractu, vel quasi, ex contractu, vel quasi ex maleficio, vel quasi, & sequitur possess. per ea, quæ ipsemet tradit in *§. omniũ Inst. de actio* in primo euidẽtiali, quippe si mere esset personalis, nõ persequeretur rẽ, vt eã persequitur, *l. si fraudator. §. si à Socero vers.
9 quia hæc actio † l. ait prætor. §. per hanc. ff. quæ in fraud. cred.* est actio in simplum, reuocat

namq; alienationẽ rei perinde ac si non esset secuta, & respectu recipiẽtis alienata in fraudẽ, nulla videtur esse pœna. *d.l.si fraudator.* §. *si à Socero*, ibi q a hæc actio rei restituẽ-
10 dæ gratia, nõ pœnæ nomine datur, sed quo † ad alienantẽ in fraudem, si res alienata sit extincta, datur cõtra eũ actio, vt detrudatur in carcerẽ *l.fi.§.fi.inuct.gl.* Secundũ primũ intellectũ, quẽ magis *Bar.* laudat, & suadent illa verba (& p̃tor nõ tã emolumentu acti-
11 onis intueri videtur in eo q exutus est bonis, q̃ pœnã) datur hæc actio † contra fraudatorẽ in alienãdo *l fi C.de reuo.his, quæ in fraud.cred.* de cuius intellectu *Cuia.li.12.obseruat. c. 5.* & contra eũ qui rẽ alienatã suscepit *d.l.fi §.fin.l.1.in pr ff.quæ in fraud.cred* ibi (in cũ, qui fraudẽ nõ ignorauit actionẽ dabo, idq; etiã aduersus ipsum, qui fraudẽ fecerit seruabo) nã in alienatis ex titulo oneroso, si emens non participauit fraudẽ dabitur tantũ aduersus fraudatorem actio *l.ait prætor.§.quod ait.ff. eod.* si participauit erit electio cre-
12 ditoris, quem velit eorum conuenire, in alienatis ex titulo lucratiuo, eum † fraus accipientis non consideretur, competit indistincte aduersus vtrumque.

Q.2. Sed, quid si creditor, vnum eligat, & succumbat, an sit dandus regressus cõtra
13 aliũ, & videtur † negandus argumento *l.fi.C.de Codicill.l quod in hæred.§.eligere.ff. de tribut.act.l.idẽ ait in fin.ff.Naut.caup.* ibi alterutra contentus esse debet *l.licet.§.possumus eod. tit* ibi vna contenti esse debemus.

14 Contrarium † suadet tex. in *l.fin.§.fin.ff.quæ in fraud.cred.* vbi contra fraudatorẽ datur ad pœnam, atq; ita cõpetunt ad diuersa. Suffragatur tex *in l.ait prætor § partum verb. hæc actio.ff.eod* ibi iniquũ, prætor putauit in lucro morari eũ, qui sensit lucrũ ex fraude, adeo q; si creditor agens contra fraudatorẽ succumberet, in quẽ est facta alienatio, p̃pter suã fraudẽ moraretur in lucro, nec aduersantur contraria, quippe sunt vera, quãdo plures actiones cõpetunt contra eandẽ personã, non contra diuersã, vt in hac specie, ratio est, quia semel absolutus, non est vlterius molestandus *c.de his ext.de accus. Dec. in l.nunquam act.in fin.ff.d reg.iur.& cons.227.in pr.* quæ sane ratio cessat. quando agitur cõtra diuersam personã, diuersitas nanq; personæ facit, vt non sit locus exceptioni rei iudicatæ *l. & an eandem cum not.ff. de except.rei iud. Bart.in l.hoc edicto verbo secundo quæris Dyn.ff.de publ* cogita q; melius, æquiusue iudices, Dd.n.q; ego viderim non attingit. Et,
15 vt ad Paulianã redeã, datur † hæc actio ad reuocãda, quæ in fraudẽ quidẽ, sed rite sunt alienata, non aũt ea, quæ sine solẽnitate sunt distracta. *Bar.in l si pater.ff quæ in fraud* præ-
16 terea † est tẽporalis viuit.n. per annum vtilem *l.ait prætor in pr.& §.annus l.qui autem. §.*
17 *fin.ff.quæ in fraud.cred.l.fi.C.eo.t.* limitatur † in eo, quod ad fraudatorẽ peruenisset, nã & post annum extendetur *d.l.ait prætor.§.hæc actio gl.in d.l qui aũt.§.fi in verb.annũ*, idemq;
18 iuris † est, si dolo fuit, ne ad eũ perueniret *d.l.ait prætor. §.fin.* in verbo siue igitur, & ibi *Bar.* declarat, quando dicatur peruenisse *Ias.in d.§.item si quis n.86.vers.gl.in ver.permittitur*, quib. in locis dicunt, & eum teneri ad quem res sine fraude peruenit. Nec ad rem pertinet, quod sit actio rei prosecutoria, persecutoriarũ aũt natura sit perpetuo cõpetere. *l.in honorariis.ff.de act.& obl.* siquidẽ, p̃cedit in prosecutoria, quæ non habet originem à delicto *l.non solũ §.fi ff.de alien.iud.mut.caus.gl.in d.l.in honorariis*, & ibi *Bar.* viden-
19 dus. Insuper † est transitoria ad hæredes *d.l.ait prætor § fin.* hæc inquit hæredi, cæterisq; successorib. competit; sed & in hæredes, similesq; personas datur, nempe de eo, quod ad eos peruenerit. *l.Cassius.ff.quæ in fraud.* Cassius actionẽ introduxit in id, quod ad hæ-
20 redẽ peruenit. Est quoq; actio † singularis *l.ait prætor.§.hanc eod.tit.l.si fraudator.§ Labeo ait*, quia hæc actio est rei restituendæ *eod.tit.* nec aduersatur *l.qui autem §.si seruum suum d.tit.* in quo seruus hæres institutus, & fraudulenter venditus, reuocatur à creditorib. vna cũ hæreditate, cõtingit.n. vigore cuiusdã accessionis, vt *gl.in ver.* reuocabitur manifeste declarat, atq; ita res principalis, quæ reuocatur est singularis. Est insuper actio stricti iuris, cum non recenseatur in § *actionum. Inst.de act.* & siquis obiiciat eã esse bo-
21 næ fidei, quoniam in ea iuratur † in litem *l.tenetur.ff.si quid in fraud.patron.* in stricti autem iuris iudiciis, non sit locus iuramento *l.in actionibus cum l.sequenti.ff.de in lit. Iur.*
22 sciat primum † in stricti iuris actionibus iurari, quando sunt personales in rem scriptæ gloss in *d.l.in actionib.cum l.seq* & ego confirmo ex *l.qui restituere.ff.de rei vend.* per quam probatur iurari in litem, quando agitur ad restituendũ si iussus a iudice, restituere, nõ paruerit, in Pauliana autẽ & Fabiana agi ad restituendũ, cum alienata reuocentur, clarius est, quàm egeat p̃batione, nec profecto mirum, quod iuretur, quando p̃pter contemptum præceptum iudicis iubentis restituere, actio efficitur arbitraria, in qua iusiurandum in litem præstari, memoriæ prodit. *Bart. in d. l. in actionibus*, quem alii vno ore commendant, nec facit vim, quod in stricti iuris iudiciis non admittatur iuramentũ si

quidem

quidem obtinet in simpliciter stricti iuris, non in stricti iuris arbitrariis, imo receptum
est in illis iurari, si duo concurrant, dolus aduersarii, & difficultas probationis, idem.
Bart. in l. in act. col. pe. n. 22. Ro. ibi col. 5. n. 23. Iaso. & Plot. in l. si quando C. vnde vi. §. 4. n. 20. vbi
cumulat plures Dd. testantes de communi opinione addens in fin. numer. 1. quoad a-
ctiones bonæ fidei vnum ex illis duobus sufficere, nempe dolum Rei.

Quæst. 3. Priusquam huic actioni vltimam manum imponam nouam quæst. ex-
23 cito, quam miror a Dd. esse prætermissam, scilicet vtrum hæc actio † irroget infami-
am cõdemnato, est enim probabilis admodum dubitatio, cum in fraude debitoris a-
lienantis, vel in vtriusq; tradentis, & accipientis malitia sit plerumq; fundata; Et sane
24 videtur actio famosa, primo, quia fraus, & dolus in hac materia † æquiualent, *l. 1. iuncta
Rub. ff. si quid in fraud. patr.* ibi si alienatio dolo malo facta sit, & ibi dolum malum acci-
pere, & *l. 4. ff. eod. tit.* ibi quodcumq; dolo malo liberti alienatum est Fabiana actione
reuocatur. *l. ait prat. §. fin. ff. quæ in fraud. Cred.* ibi, doloue malo. Condemnatus autẽ ob
dolum est infamis *l. no debet. ff. de dolo. l. 1. §. qui furti. ff. de his, qui not. infam. suspectus autem.
Inst. de susp. tut* Accedit secundu quod edictũ Prætoris, loquens de dolo, comprehen-
dit etiam fraudem *l. iurisg. §. si fraudandi. ff. de pact.* & sicut ob dolum iuratur in litem *l.
in actionibus. ff. de in lit. iur.* cum aliis supra deductis, ita quoq; ob fraudem factum in alie-
natione *d. l. tenetur. ff. quid in fraud. patr.* Et quemadmodum datur actio de dolo, non so-
lum aduersus eum, ad quem aliquid ex dolo peruenit, sed dolo facit, quo minus per-
ueniret, *l. qui dolo l. parem. ff. de reg. iur. c. pro poss. de reg. iur. in 6.* Ita quoq; hæc actio ex edi-
cto, quæ in *fraud. l. ait prat. §. fin. ver.* sine igitur fraudator. *ff quæ in fraud. cred.* Tertio suf-
fragatur, quod nulla potest deduci ratio discriminis, cur ex dolo condemnatus subeat
infamiam, ex fraude vero non ita. Quarto adstipulatur, quod in pœnam est etiam hęc
actio comparata *l. fin. §. fin. ff. eod. in verbo*, Prætor non tam emolumentum actionis in-
tueri videtur, quam pœnam. Contraria sententia æquior est, ad veritatem propensior,
in primis, quoniam infamia est pœna, & multa ex illa sequuntur incommoda, infa-
25 mes, namq; † repelluntur à dignitatibus, & a testimoniis. *Bar. in l. 1. ff. de his, qui not. infa.
l. infamia C. de Decur. lib. 10.* pœna autem non censetur imposita, nisi expresso iure ca-
ueatur. argumento *l. Cum de interpretatione ff. de pœnis, & ibi* Dyn. *de reg. iur. in 6.* verum,
nec in *tit. ff. quæ in fraud. cred. nec in tit. C. de his, quæ in fraud. Cred.* nec in *tit. ff. & C. si quid
fraud. patron.* exprimitur pœna infamiæ contra eum, qui condemnatus est actione re-
uocatiua, sicut legenti omnes illos tractatus potest esse perspicuum. Secundo, quia
hæc actio reuocatoria, est actio in factum. *l. hac in factum, quæ in frau. Cred.* actiones ve-
ro in factum non irrogant infamiam. *d. l. cum se. ff. de dolo*, in qua filius agens contra pa-
trem, & libertus cõtra patronum, ne ingerant infamiam, vtitur actione in factum, cæ-
26 terum huic potest responderi esse verum, quod verbis bonæfidei † temperata est, vt in
ea lege expressum est, etenim actiones in factum sua natura sunt aptæ infamare, sicut
27 diximus ex authoritate *Bart. in tit. de actione doli.* Tertio suadet ratio, quia hæc actio †
non est pœnæ causa inducta *leg. si fraudator. §. si à Socero. ff. in fraud. Credit.* in verbo, hæc
actio rei restituendæ gratia, non pœnæ nomine datur.

28 IV. si propter fraudem afferret † infamiã, varia esset hæc actio, & aliquando non in
ferret maculam. Nam in alienatione, ex titulo oneroso infamiæ notam inureret, quia
emptor non conuenitur, nisi fuerit particeps fraudis, *d. l. ait prat. §. si quis particeps.* In ti-
tulo autem lucratiuõ regulariter non induceret infamiam, quandoquidem non re-
quiritur dolus ex parte accipientis. *l. qui autem. §. simili modo. ff. eod. l. 1. ff si quid in fraud.
patron.* nec actori est necesse probare fraudem, sed satis habet docere damnosum e-
uentum. In alienatis etiam in vltima voluntate, in quibus solus expectatur euen-
tus. Contraria tolluntur, siue negocia: & primum quidem euertitur ex eo, quod pro a-
lienatione fraudulenta, non inuenitur expressa pœna infamiæ, sicut pro dolo, & in
pœnis non est facienda extensio, *cap. odia. de reg. iur. in 6. l. si vero. §. de viro. vbi Rom. latis-
sime. ff. sol. matr.* Secundum autem euitatur, quoniam dolus est fraus in hac actione in-
famiæ non æquiparantur à lege. Tertium diluitur, quoniam perspicua est ratio diffe-
rentiæ, cum actio reuocatoria non sit inducta causa pœnæ vt dictum est in tertio fun-
damento, ex quo tollitur etiam quartum, siquidem pœna de qua *in d. §. fin.* est carceris
ad effectum solutionis, vt *gl. in* t. intellectu declarat, quem ibi Bart. sequitur, tanquam
magis notabilem.

Q. 4. Quæro de effectu istius actionis reuocatoriæ, & hanc quæstionẽ causa facili-
29 oris doct. diuido in duas partes, prior est, an reuocet rem cum fructibus. † Posterior, an

qui reuocat tenetur in alienatione onerosa precium restituere, quo ad primam non videntur fructus restituendi, in primis ratione tituli. *l. si fundum. C. de rei vend.* in qua ti-
30 tulus † excusat malæ fidei possessorem à percipiendis, ergo cessante mala fide titulus liberaret etiā à perceptis, argum. § *si quis à non domino instit. de rerum diuis.* deinde quia fructus percepti, nō sunt pars rei, sed a re diuersi, *l. fructus pendentes. ff. de rei vend.* at hæc actio reuocat rem, quæ fuit alienata, *l. 1. l. ait prætor. § partum. ff. quæ in fraud. cred.* & ideo,
31 cum sint percepti, non extant amplius, quare † succedit decisio text. in *l. si id quod. ff. si quid in fraud. patron.* rei non extantis, non fieri reuocationem. Alia tamen est probanda sententia, authoritate, & ratione, & authoritas ducitur ex text. in *d. l. ait prætor. §. per hanc*, ibi fructus, non tantum, qui percepti sunt, verum etiam hi, qui percipi à fraudatore potuerunt, veniunt, ex *l. fin. §. si procurator, verb. non solum eodem titulo* non solum ait I. C. ipsam rem alienatam restitui opottet, sed etiam fructus qui alienationis tempore terræ cohæent, ex *l. videamus la. 2. §. in Fabiana ff. de vsur.* in Fabiana, & Pauliana, per quam, quæ in fraudem creditorum alienata sunt reuocantur, fructus quoque restituuntur.

Secundo comprobatur ratione, nam prætor in hoc edicto, de his, quæ in fraudem vsus est verbo restitutionis, *d. l. videamus* cum aliis, modo citatis, verbum autem
32 restituo plenam † habet significationem. vt fructus quoque restituantur, proinde quando prætor iubet restitui, fructus sunt restituendi. *d. l. videamus*, & in hac stipulatione rem recte restitui, fructus quoque continentur, *l. 73. ff. de ver. signific.* & Iudex iubens restitui, de fructibus etiam condemnationem facit, *l. 36. §. 1. ff. de rei ven.* & hinc etiam fit, quod verbum restituo in lege expressum, & si de fructibus non sit specialiter dictum, fructus continet, *l. 234. ff. de regul. iur.* & propterea, *in d. §. pactum*, in verbo prærerea dicitur, in hac actione venire commodum medii temporis. Additur alia ratio, quæ ibi expressa est, quoniam hæc actio restituit rem in pristinum statum, & perinde omnia reuocat, ac si alienatio facta non esset, propter quod etiam medii temporis commodum continetur, & veniunt vsuræ in stipulatione deductæ. Diluuntur autem sine difficultate contraria. & primo quidem satisfecit, *gloss. in d. §.* per hanc, &
33 probat ibi Bart. sc. esse speciale, propter commissam fraudem, vt titulus non † excuset a percipiendis, quod, & tradit *gloss. in d. l. si fundum*, enumerans tres alios casus, in quibus titulus non liberat à percipiendis, nempe in titulo meticuloso, *l. sed et si partus. ff. de eo, quod met. cas.* in eo, qui sciens emit contra legis prohibitionem, *l. quemadmodum. C. de agricol. & cens.* necnon in eo, qui emit á fisco, non solenniter vendente, *l. 1. C. de fid. Instrum. & iure hasta Fiscal.* Secundus obex diluitur, quoniam is à quo fit reuocatio per-
34 ceptos restituit propter malam fidem. Si vero † esset bonæ fidei in [illegible] restituit; quoniam quæri non debet, cum solum lucrum ab illo extorqueatur, [illegible] onerosо propter bonam fidem non restituit, nec rem, nec fructus, *d. l. ait p[illegible]* *& §. sequenti*, ibi sine fraudis conscientia, non videtur hac actione teneri, nec aduersatur, *l. si id quod*, tum quia loquitur in Patrono, in quo multa sunt diuersa iura, ac in creditore, tum quia loquitur in re alienata, & postea exstincta, non in fructibus perceptis, nam, & fructus perceptos Patronum recuperare probat, *l. 2. ff. quæ in fraud. patron.* tum quia creditor re exstincta, agit contra fraudatorem alienantem. *l. fin. §. fin.*
35 *ff. quæ in fraud. cred.* Amplia, vt restitutio fiat † cum sua causa *d. §. per hanc*, puta vsucapionis si is, qui alienauerat erat in vsucapiendi conditione & quodcunque aliud, quod habiturus esset. Actor, si controuersia ei facta non fuisset. *l. ait prætor. §. præterea. ff. eod. in verb.* si conditionalis vbi cum sua qualitate, *l. 37. l. 75. ff. de verb. sign. l. 20. ff. de rei*
37 *vend.* amplia, vt veniant † fructus percepti, percipiendi, & extantes, qui etiam pendentes appellantur, & sunt, qui solo cohærent, *l. 44. ff. de rei vend.* ratio est, quia censetur pars fundi, siue rei. *l. fructus pendentes. ff. de rei vend. l. Iulian. §. si fructib. ff. de actio empt. l. 7. § interdū. ff. sol. mat. l. 26. ff. de fruct.* percepti sunt, qui à solo sunt separati. *§. is vero. Inst. de rerum diuis.* percipiendi sunt, quos tam petitor percipere potuisset, quam possessor, *l. si nauis. §. fin. ff. de rei vend.* q; autē fructus percepti, & percipiendi veniant in restitutione probat *d. §. per hanc* de extantib. extat in *l. fin. §. procurator ver.* nō solū. *ff. quæ in fraud. cred.* amplia, vt extantes debeantur, siue maturi essent, siue immaturi, *d. § proc.* omnes enim
38 sunt pars fundi, amplia † in partu ancillæ si tēpore alienationis erat prægnans, vel tēpore moti iudicii concepisset, aut peperisset. *d. § procur.* non si post alienationem concepisset, & ante litem morā peperisset, quia non fuit in bonis, sicut ibi expressum est; am-
39 plia † in vsuris, si fuerint in cōtractu deductæ, vel cōtract⁹ erat eiusmodi, ex quo etiā nō dedu-

deductæ deberentur, *l. ait. § præterea. ff. quæ in fraud.* Declara primo vt debeantur fru-
39 ctus percepti † post inchoatum iudicium reuocationis, & qui percipi potuerunt. *d. § si procurator verb.* item eos, adeo quod illi fructus, qui non erant extantes tempore alienationis, sed postea nati, & percepti sunt, vsque ad litem contest. in iudicio reuocationis non restituantur, sed remanent penes possessorem, & ita debet intelligi. *d. §. per hanc, & §. præterea,* qui videtur repugnare cum *d §. procurator,* qui vere illos. §§. declarat, vt glo. ibi & Bart. probant, & hoc sibi volunt illa verba (medio autem tempore perceptos) vel alio modo, vt ipse puto conciliantur illi tex. nempe, *quod. §. per hanc* loquitur in eo, qui participauit de fraude, vt liquet ibi, à fraudatore percipi potuerunt, nam ratione malæ fidei tenetur ad omnes fructus, & ita procedit, *§. præterea, sed in § si procurator,* tractatur de illo, qui non erat conscius fraudis, & quia vsque ad inchoatum iudicium est in bona fide, merito facit fructus suos; post cæptum autem iudicium, qui incipit esse malæ fidei debet fructus restituere, nec obstat, quod supra dicebamus fructus restitui a bonæ fidei possessore quoniam extorquetur ab illo, lucrum dumtaxat. *l. qui autem. § similis modo. ff. quæ in fraud.* quia loquitur textus respectu rei alienatæ, & suffragatur euidens ratio, quoniam titulum habet, & bonam fidem, ex quibus possessor excusatur à fructuum restitutione. Declara secundo fructus quidem restitui, deductis
40 prius tamen † expensis necessariis *d §. per hanc,* ad cuius rei dilucidiorem intellectum,
41 scire oportet, alias expensas fieri in re, alias in † perceptione fructuum. Primæ autem sunt necessariæ, aut vtiles, aut voluptuosæ. *l. impensæ. ff. de verb. signific.* facit titulus de impensis in rebus dotalibus factis. Necessariæ impensę deducantur, ante quam fructus restituantur, id enim arbitrio iudicis continetur etiam a malæ fidei possessore, *d. § per hanc. l. 10. ait prætor ff quæ in fraud. credit. & l. Domum. C. de rei vend.* ratio est, quoniam Dominus etiam illas facturus erat, ne res periret, vtiles, aut voluptuosas potest malæ fidei possessor secum asportare, modo non afferant rei ex qua deducuntur læsionem *d. l. domum l. 3. §. generaliter. ff. de impens. in rebus dot. fact.* quo vero ad impensas factas pro fructuum perceptione, vtique istæ detrahuntur etiam à prædone. *l. fundus. ff. famil. hercis. l. si à domino, vel à patre. ff. de petit. hær.* facit. *l. 2. videamus. §. in Fabiana ff. de vsur. l. & si forte §. fin ff. si ser. vend.*

Quæst. 5. Aggredior secundam quæstionem, & quæro, an reuocatio facta per
42 hanc actionem inducat precii † restitutionem *Bart. in l. si debitor. ff. quæ in fraud. cred.* ait hanc disputationem deduci in duas partes. Prima est, vtrum emptor, vel alius accipiens ex titulo oneroso, si cogatur per reuocationem restituere rem, debeat recuperare preciũ à venditore, vel ab alio, datum, ex causa onerosa Secunda est, an debeat cõsequi precium a creditore reuocante. Nos de hac posteriore in ordine, prius disseremus, quia prior est ordine naturæ, quoniã si ab isto precium venditor nõ consequitur, recte dubitamus, an extorquere possit à vẽditore. *Bart.* itaq; in hoc articulo, putat duos
43 esse casus distinguendos † Nam, aut venditor non habet authoritatem vendendi, vel alio modo ex titulo oneroso alienandi, & tunc distingue, vt in *l. emptor. ff. de rei vend.* sc. si precium est conuersum in vtilitatem eius, qui reuocat, & debet restitui, aut non est conuersum, & fit restitutio; Aut habet authoritatẽ alienandi, vt in casu nostro, & tunc sunt constituendi duo casus, vt inquit. *Bart. in d. l. si debitor* ex mente gloss. nempe, aut Emptor fuerat in mala fide, quia participauit de fraude, & precium non refunditur. *d. l. si debitor,* aut emptor erat bonæ fidei, & precii fit restitutio, *l. 1. §. si in fraudem ff. si quid in fraud. patro.* cæterum, hæc distinctio, non videtur, nec plana, nec vera, non plana; quia quando emptor erat particeps fraudis, interdum recuperat precium, veluti si esset conuersum in vtilitatem venditionis *d. l. Debitor,* iuncta *l. sequenti atque* ita conuenit cum primo membro principalis distinctionis, in quo diximus, quæri, an precium versum sit in vtilitatem, vel non sit versum. Non est vera quoniam creditor non agit reuocatoria contra emptorem bonæ fidei. *leg. ait prætor. §. si particeps. ff. quæ in fraud. Cred.* ibi (qui scit aliquem creditores habere, si cum eo contrahit simpliciter sine fraudis conscientia, non videtur hac actione teneri) quod etiam tradit gloss. mag. in *principio §. item si quis in fraudem. Institution. de action.* vbi *Iason. numero vndecimo,* quare si non reuocatur, quo modo debet ei precium restitui, nec repugnat, *lex prima ff. si quis in fraudem Patron.* loquitur enim in patrono; non in Creditore frauda-
44 to, inter quos multas esse differentias † facile intelligere est ex *titulo. ff. si quis in fraudem Patroni.* & in terminis nostris aperta est constituta differentia, in *dicto §. si particeps,* & ratio discriminis nobis videtur, quia Patronus pro sua legitima habet

tur, sed actione ex empto, quoniam non est ex parte sua contractus impletus, cum à me fuerit res auocata, & contractus in sui forma licitus est; nec ego turpiter dedi precium; Nam licet particeps fuerim fraudis, tamen causa dandi precium non fuit turpis, sed iusta, quia rem habui. Vltimus obex tollitur, si quidem regula procedit, quando sum fraudatus à te de voluntate mea, & ita loquuntur leges allegatæ, sed in proposito articulo agebatur de dolo vtriusque in alterius necem scilicet creditoris, &
54 propterea non potest venditor regulam prædictam allegare, quoniam † obiicitur cōpensatio fraudis, & cum ambo sint fraudatores, & vnus certet de lucro, alter de damno, melior est conditio eius qui nititur euitare damnum *d. l. non debet actori. §. in re obscura. ff. de reg. iur.*

Q7. Hæc de Pauliana actione dicta sufficiant. quæro modo, an pro reuocatione
55 eorum, quæ sunt alienata in fraudem creditorum competant alia † remedia, & sane
56 videntur esse plura, & primum quidem est Caluitiana actio, secundum actio † in factum, tertium fraudatorium interdictum, quibus addi potest quartum, licet sit forsitan alienum a mente Doct. nempe actio Fauiana, etenim illi putant eam actionem, ita dari Patrono, vt Creditori non competat, & tamen est tex. apertus nostræ opinionis fauens in *l. videamus la. 2. §. in Fauiana ff. de vsur.* in illis verbis (in fauiana quoque actione, & Pauliana, per quam, quæ in fraudem creditorum alienata sunt, reuocatur, fructus veniunt) & secundum hanc opinionem, dicit multos sentire *Faber. in §. item si quis in fraudem*, refert *Ias. ibi n. 94. & 95.* citans multas. gl.

Ad I. actionem monendi sumus præstari quidem creditoribus ad reuocan-
57 dam alienata † in eorum fraudem, sed non solis, est namque communis Patrono glos. *in d. §. item si quis in verb. petere*, ideoq; creditores, Caluitiana experiri possunt, & Pauliana, de qua est elegans consilium *Soccin. 108. in hac vol. primo.* vbi explicat an, & quando competant, Patroni autem Caluitianam, & Fauianam intentare queunt. sunt autem inuentæ, quia nostra interest plures habere actiones. *l. cum filiis. §. varius. ff. de leg. 2.* & est gloss. singularis in *§. sic itaq; discretis in verb. odio. Inst. de actio.* quando Caluitiana accommodatur creditoribus, eadem in illa dicenda sunt, quæ obtinent in Pauliana, quando vere præstatur Patrono, eosdem parit effectus, quos producit Fauiana, de cuius nominis etymo *Iason d. §. item si quis, nu. 96. Bart. in l. hac in factum, ff. quæ in fraud. cred.* Sequitur actio in factum, quæ etiam secundum Comm: opin. tribuitur tam Patrono, quam creditori, pro reuocatione incorporalium, *d. l. hac in factum*, & est actio prætoria *l. ait prætor. §. si cum mulier verb. per hanc, & l. hac in factum. ff. quæ in fraud. cred.* ea vero ratione, sicut arbitror est appellata actio in factum, quia pro reuocatione incorporalium nulla est alia prodita actio ex edicto prætoris, quæ suum nomen habeat, sentit
58 *Bart. in l. ait prætor. §. si debitorem, num. 7. ff. eod. tit.* nam quatuor † sunt species istarum actionum: quæ vocantur in factum. Prima est quæ ex omni edicto, & interdicto competit, ex quo non sit specialis aliqua actio edita, cuiusmodi est actio in factum reuocatoria de qua in *ti. quæ in frau. Cre.* maxime in *l. hac in factum*; Alia est quæ in subsidium directæ, & vtilis actionis legis Aquiliæ præstatur, vt accidit quando datum est damnū de non corpore in non corpus. *§. fin. Inst. de leg. Aq.* veluti si quis alienum seruum compeditum misericordia ductus soluerit, vt fugeret à Domino, facit. *l. quia actionum ff. de præscrip. verb.* Tertia species est, quæ datur, quoties æqunm est actionem concedi, & nulla particularis est actio prodita. *l. sancimus C. de sacro. Ecclesiis*, vt in pactis appositis incontinenti in aliquo contractu *l. Petens, vbi not. dd. C. de pact.* Quarta species est, quæ æquiualet actioni præscriptis verbis, *l. 1. in fin. l. quoties iuncta gloss. ff. de præscript. verb.* & habet locum in omnibus contractibus innominatis excepto illo, ex quo nascitur actio de dolo, qui dicitur facio, vt des, de quibus in factum actionibus, est gloss. magistralis in *§. fin. Inst. de interd. in l. in factum. ff. de act. & obl.*

59 Succedit † fraudatorium interdictum, de quo non leuis est dissensio, vtrum idem sit cum eo, quod continetur in *titulo. ff. quæ in fraud. Credit.* vt tradit *Bart. in l. si pupilli ff de solut.* & propterea definiebant aliqui hoc interdictum dicentes esse illud quo reuocantur gesta in fraudem Creditorum. *leg: Postulante. ff. ad Trebellian.* Contrarium sentit *Bart. in dict. l. si pupilli*, idem etiam *Iason in §. item si quis in fraudem, num.* 101. & in principio *in 2. col. in 2. euidentiali*, & ita videtur esse magis communis sententia, cui fauet, quod in titulo quæ in fraudem, agitur de edicto Prætoris, & semper edictum
60 appellatur, nunquam interdictum, porro autem † edictum longe distat ab interdicto, vt palam est non modo ex diuersitate nominis, & tractatus; sed ex definitione

Nam siue interdictum sit, quasi interim dictum, vt placet *Paulo lib. 3. sent. iur.* & probat *Alciat. l. 1. in pr. ff. de non. oper. nunciat.* siue vt tradit *Iustin. in §. 2. Inst. de interd.* quod interdictum sit, inter duos dictum non conuenit hæc definitio edicto, nam impersonaliter, & indefinite, vt plurimum edicta concipiuntur absque certarum personarum respectu, & si quis plures differentias cupiat inter edicta, & interdicta noscere, consulat *Alciat. in d. l. 1. in princ. ff. de nou. oper. nunciat. vbi etiam Sylu. Spann.* non est ergo inter
61 dictum fraudatorium, † idem cum edicto *ff. quæ in fraud. credit.* quare *Rofredus in suis libell.* specialiter agit de hoc interdicto; ea vero est differentia, vt frequentius putant Dd. quod edictū reuocat ea, quæ a Domino debitore, fraudandorum creditorū sunt alienata, & ita reuocantur res proprie alienantis; fraudatorium interdictum, quo re
62 uocantur res alienatæ à non Domino in fraudem Domini, veluti † si Tutor delegauerit malo consilio debitorem pupilli creditori suo scilicet ipsius Tutoris, vt inde fraudetur pupillus, vt est elegans tex in *l. si pupilli.* & ibi *Bart. ff. de solut.* dixit *Ias. in d. §. item si quis in fraudem col. 2. in 2. eudens* & datur hoc interdictum pupillo aduersus creditorem Tutoris ad reuocandum quod accepit, si fraudis particeps fuit *d. l. si pupilli.* contra vero debitorem suum delegatum à Tutore, pupillus vel ipso iure agere potest, quasi solutio non sit facta creditori dicti Tutoris, vel per restitutionem in integrum, vt animaduertit *Bart. d. l. si pupilli.* Plane his obstat *d. l. postulante ff. ad Trebell.* quæ loquitur in interdicto fraudatorio, respectu illius, qui proprios creditores fraudat & *Bart. in d. l. si pupilli* fatetur contrarium; *Rodulphus vero Prat. eius in suo lexicon. iur. ciu. & Canon.* in verbo interdictum fraudatorium, est eius sententiæ, vt putet fraudatorium interdictum esse commune, in causa alienantis Debitoris in fraudem creditorum, & in causa Tutoris distrahentis in perniciem pupilli, de primo est tex. in *d. l. postulante*, de secundo in *d. l.*
63 *si pupilli*, crediderim etiam idem, † iuris fuisse, si curator, in fraudem, Minoris, vel prodigi, rem illorum alienasset, vt scilicet præstaretur interdictum fraudatorium, & adiu
64 uat prædicta, quia sicut in Pauliana, ita, & in hoc interdicto est necessaria † excussio bonorum debitoris *leg. prima, vbi not. Bartol. Codice si vend. pign. agatur Ias. in d. §. item si quis num. 67.*

Quæst. 8. Quæro, an hæc actio sit natiua, vel datiua; plurimum enim refert hoc
65 constituere; alii namque † effectus ex natiuis, alii ex datiuis actionibus oriuntur, vt author est *Ias. in l. iurisg. §. ideo num. 4. ff. de pact.* ex *gloss. not. in l. cum precario. ff. de precario,*
66 quam *Ias.* dicit esse peregrinam; † etenim datiuæ actiones non transeunt ad hæredes, natiuæ transeunt, cui consequens est, quod Titulus *C. vt actio, ab hærede*, & contra hæredem non procedat in actionibus datiuis; maxime cum loquatur, de actionibus descendentibus ex contractu, præterea illa regula quod obligatio est mater actionis *l. licet. §. ea oblig. ff. de procurat. l. ex placito. C de rer. permut.*

Tertio quia in actione natiua, quando eam producimus in iudicio dicimus aduersarium nobis obligatum, secus in actione datiua *Bart. in l. 1. C. de act. & oblig.* quoniã scilicet non ex obligatione nata inter partes, sed ex authoritate legis præstatur. Pen
67 det decisio huius articuli ab illa quæstione, an dentur in iure † actiones datiuæ, nam si probetur eas in iure non dari, sed omnes, æqualiter esse natiuas, compertum est reuo
68 catoriam non esse datiuam. Et nos credimus facile posse conuinci † vltra rationes. *Fulgos. in dict. l. iurisg. §. ideo, & Thobiæ in Rub. Inst. de oblig. num. 27.* Et primo quia nulla est actio in iure, quæ non sit ius persequendi in iudicio quod sibi debetur *§. 1. Inst. de act. l. nihil aliud. ff. de act. & oblig.* deberi autem significat obligationem aliquam, ergo omnis actio præsupponit antecedentem obligationem ex qua nascatur *l. licet. §. ea obligatio. ff. de procurat.*

Secundo si inuenirentur actiones datiuæ, aut essent personales, aut reales per tex. in *§. omnium Inst. de actio* siquidem omnes actiones ad eam generalem diuisionem reducuntur, personales non possunt esse datiuæ, quippe personam habent obligatam *l. actionum genera. ff. de actio. & oblig.* nec mirum, nascuntur enim ex contractu, vel quasi ex delicto, vel quasi *Ias. in dict. §. item si quis num. 112.* verbo si ergo est personalis, si vero sunt reales, non possunt esse datiuæ, si quidem ex dominio, vel alio iure reali nascuntur, vt enim personalium actionum mater est obligatio sic & realium ius reale, vnde emanant, imo, & in his adest, quædam obligatio personalis, ob id quod rem alienam detinet, & recusat restituere *Thob. in Rub. Inst. de oblig. num. 5. in fin.* Tertio actiones omnes, aut sunt ciuiles, aut prætoriæ cum actiones sint à iure ciuili, non à iure gentium *l. 2. & ibi not. scribens. ff. de orig. iur. l. ex hoc iure*, vbi *Bart. & alii ff. de iustit. & iure.* Prætoriæ

sunt

sunt natiuæ, quia ex prætoriis obligationib. profluunt, ciuiles etiam sunt natiuæ, quoniam ex ciuilibus obligationibus oriuntur §.2. *Inst. de oblig.* Quarto ex *l. obligamur. ff. de act. & oblig.* hoc modo inducendo. Actiones datiuæ si quæ sunt censentur esse illæ actiones in factum, quæ præstantur in subsidiũ omni alia actione cessante; sed istæ sunt natiuæ, & videtur aperte probari, *ex d. l. obligamur* ibi dum ait, facto, re, consensu, obligamur, facto ait tex. cum in facto summa quæstionis consistit, & talis est, quando datur actio in factum *arg. §. fin. Inst. de leg. Aquil.* Nam summa quæst. consistit in facto, ex ipso ergo oritur actio, vt in *l. pen. §. pen. ff. ne quis in ius vocat. vi eximat.* quis neget esse natiuam & ex ipso facto eximendi obligationem ortam, cum omnis alia cessit actio, eademque videntur dicenda de cæteris actionibus in factum. atque hæc sententia propensior mihi videtur ad veritatem; licet communis opinio sit in contrarium, vt constat ex his, quæ tradunt *Ias. Castr. Bald. Bart. & alii in l iurisgentium. §. ideo, & Bart. in l. 1. ff. de actio. & oblig.* & in *l. 1. cred. in l. cum mota. C de transact.* tangit in *l. certi conditio colum. 2. ff. si cert. pet.* & in *l. si me, & Titium. ff. eod. tit. Dec. in dict. l. certi conditio* & poterit quisq; studiosus *Tornellum in tract. de vtil. & direct. actionibus num. 21. cum seq.* vbi diffuse materiam explicat videre, & stante opinione nostra absolutum est, actionem reuocatoriam non esse datiuam, sed & firma manente communi inueniri scilicet datiuas actiones, existimo reuocatoriam, non esse in eatum albo scribendam, quamuis *Dyn. & Vltram. sc. Iacob. de Rau. Petrus de Bellapertic,* & post eos *Ias. in dict. §. item si quis numer. 112. & 121.* sentiũt contrarium, trahit me primo in hanc sententiam, quod actiones datiuæ, (sicut dictum est) non transeunt ad hæredes, reuocatoria autem transit *l. ait prætor. §. ha. actio,* ibi hæredibus, cæterisque successoribus *ff. quæ in fraud.*

Secundo quoniam si vera esset illorum opinio, sequeretur absurdum nempe quod hęc actio esset natiua, & datiua simul, nam quando vterque fraudem participat, nascitur hęc actio ex maleficio, fraus enim sicut dolus, maleficium est, & ideo esset natiua ipsis Vltramontanis consentientib. quando vero titulo lucratiuo accipit, & fraudis non est particeps, nulla videtur esse personalis obligatio, ideo est datiua, quia caret materia præexistente,

Tertio *Ias. d. n. 112.* arguit aduersus *Vltram.* Actio reuocatoria competens creditori, siue Reus fuerit conscius fraudis, siue non, semper est personalis *gl. in d. §. item si quis,* ab omnib. approbata, igitur nascitur ex contractu, vel quasi, ex delicto, vel quasi, proinde materiam habet præexistentem, cui consequẽs est non posse dici datiuam, &, non valet solutio quod imo careat præexistente materia, quippe quia cum accipiens, nõ fuerit particeps fraudis nullum est delictum, nullum quasi delictum, nullus contractus, nullus quasi contractus, quandoquidem adest delictum ex parte alienantis, quod sufficit ad producẽdam actionem in titulo lucratiuo, nam propter fraudem commissam ab alienante principaliter fuit à prætore inductum edictum, quæ in fraud. & fuit inuẽ-

69 ta † actio Pauliana, vt perspicuum est ex *l. 1. & l. ait prætor. ff. eod. tit.* Et priusquam vltimam manum actionibus istis datiuis, atque natiuis imponam, libet tres in ea materia nouas conclusiones facere. Prima erit omnes actiones esse datiuas. Secunda imo o-

70 mnes esse natiuas, Tertia nullas esse actiones natiuas, aut datiuas, veritas prioris † conclusionis probatur accipiendo datiuas actiones, quia dantur à lege, sic enim definiuntur datiuæ, quia dantur à lege; & tunc omnes actiones, aut dantur à lege, vt conditiones ex lege, vt actiones in factum, vt actiones vtiles, vt actiones subsidiariæ. Aut certa lege confirmantur, sicut in simili dicitur de tutela datiua *vt in tit. Inst. de Atil. Tut.* aut à Iudice confirmatur, vt tutela testamentaria, data filio emancipato *§. fin, Inst. qui testam. tutor. dar. poss.* facit *l. lege obuenire. ff. de verb. sign.* & hinc est, quod actiones iuris ciuilis esse dicuntur. *l. ex hoc iure, & ibi Bart. & Dd. ff de iustit. & iure;* Præterea quatenus actiones dantur à prætore, vt *in l. 1. ff. commod. in l. 1. ff. de dolo, in l. 1. ff. quæ in fraud. cred. in leg. 1.*

71 *vers. cur ver. ff. ex quib. caus. maior,* recte possunt appellari datiuæ. Secunda conclusio † probatur, quoniã si consideramus facta, causas, æquitatemq; ex quib. tamquã ex præexistente materia, pcedunt actiones vt *l. obligamur. ff. de act. & obl.* sunt omnes natiuæ iun-

72 ctis maxime rationib. paulo sup. explicatis. † Tertia cõclusio, q. nec natiuę sint, nec datiuæ confirmatur, quoniã nunquã inueniuntur, ita appellatæ actiones in iuresc. datiuarũ, aut natiuarũ nomine, nullaq; lex est, quæ natiuã, aut datiuã actionẽ vocet, & licet aliquæ leges dicant dandã esse actionẽ, vel actionẽ dari, non illud, pbant q. quærimus, cũ promiscue eodẽ genere loquendi vtatur, & in illis actionib. quas Dd fatetur esse datiuas, vt in *l. 1. ff. com. in l. 1. ff. de dolo.* nulla est etiã constitutio q̃ natiuã appellet acti-

onem,& quamuis multa iura dicant nasci actionem vt in *l.iurisg.§.quinimo,& §.seq.ff. de pact.* non tamen vocant natiuam,quippe de eadem actione dicunt aliquando,quod datur,aliquando præstatur,aliquando competit,aliquando conceditur, vt obuiũ est cuiq; apud leges inuenire;quare sicut recte dicimus actiones bonæ fidei, & actiones stricti iuris,actiones contrarias,actiones vtiles,actiones directas, actiones subsidiarias,quia hoc nomine appellatas legimus in iure;ita datiuas,aut natiuas dicere nõ possumus,quoniam lex nunquam ita vocat,aut appellat.

Q. 9 Quæro tandem,huic primo capiti finem impositurus,quomodo sit formãdus
73 libellus in hac† actione,q; vt dilucidi° possit,intelligi declarõ imprimis,q d sit libellus ex mẽte *Cyn.in auth. offeratur. C. de litis contest.* libellus,ait,est breuis,& ordinata scriptura,clarã,& negocio aptã continens,ac iudici,& parti demonstrãs intentionẽ agentis, vel accusantis. Breuius,quia verborũ plixitas à iure respuitur,*l.ampliorem §.in refutatorus.C.de appell.* ordinata,qa ordo petitionis non debet conuerti,cũ exequutione *l.1.C. de execut.rei iud.* nec etiã debet conclusio libelli facti narrationem præcedere *d. l. 1. & arg. l. vt responsum. C. de transact.* Scriptura,quia regulariter est de substãtia libelli,autho. offeratur *C. de litis contest. c. quoniam contra extr. de prob.* claram,quia claritas est amica logis *§. 1. in aut. de test imperfect.* obscuritas autem est inimica *l. si fides ff. de iure fisci*, & negocio aptam,quoniam conclusio debet esse conformis præmissis, & si nattatio est de empto,non debet concludi ad dandum,sed ad tradendum,quæ verba(negocio aptã) nos addimus tanquam necessaria,neque enim etant in definitione *Cyn* iudici,vel parti,vt ille possit ferre sententiam libello conformem *l. vt fundus. ff. com. diui. § curare, vbi Dd l. ff. de act.* Pars vero possit deliberare, vtrum cedere velit,vel contendere *l. 1. ff. de eden* Accusantis, quoniam,& in criminalibus offerendus est *l. libellorum. ff de accusat.* libellus, & in libello principaliter conclusio attenditur, alia vero,quæ in libello narrantur iuxta terminos conclusionis sunt declaranda , & secundum conclusionem censetur data sententia, nec plus, nec minus continere *Ant. Butr. & Alb. in c. exp. rite B per illum tex. de foro compet. Bal. in l. domum. C. de rei vend. Dec cons. 28. n. 3. & 7.* & de sententia,est tex in *l. si quis ad exhibendum. ff. de exception. rei Iud. Bartol. &* Dd. *in l. ait prætor. ff de re Iud.*

Venio igitur his declaratis ad formam libelli,quam *Ang. in d § item si quis nu. 1.* *Ias. ibid. n. 129. vers. restat postremo. Specul. qui est pater Practicæ in tit. de reb. Ecclesiæ non alien. §. 1.* in quo docet etiam quo modo sint formandæ positiones in hac materia, quare cũ
74 his,nihil addi posse censeam ad viros illos virtuosum lectorem † reiicio, præsertim ad *Ias.* qui duplici modo libellum componit, quando sc. agitur contra eum,qui fraudem cum alienante participauit,deinde quando fraudis particeps non fuit, prætetea *in d. §. item si quis* ponitur à Dd. forma libelli, non modo in Pauliana, verum etiam in Caluitiana actione.

Quæst. 10. Explicato , primo capite,secundum accipio, in quo differendum est, numquid per reuocatorias actiones fucuttatur omnib. creditoribus, & sane hæc inquisitio habet duas partes, quemadmodũ duæ sunt creditorum species, in hac materia, nempe creditores præsentes, creditores futuri, præsentes appello, qui tempore alienationis iam cũ debitore alienante contraxerãt. vel erant creditores ex delicto, vel quasi;futuros,qui tempore quo Titius, causa exempli fecit alienationem, nondũ cum illo conttaxerunt,aut aliquo modo habebant obligatũ,sed postea cõtraxerant; Quæ
75 ro igitur primo de conditionali debitore,an † habeat actionem reuocatoriam,vt sp. vt dixi in principio fermè huius tractatus.

76 Quæro secundo de creditore † ex delicto,cuius duplex est inspectio. Altera an creditor ex delicto,sit pprie creditor. Altera,an huic creditori sit per actionẽ reuocatoriam cõsultum. Quod ad primam attinet receptior est sentẽtia proprie creditorem esse,vt conspicuum est,ex his,quæ not. *Dd. in l. 1 ff. si cert. pet.* maxime ex *Bolog. nume. 45. verb.* tenendo hanc partem. *Cag.* tamen *ibi n. 127. & seq.* ait com. sententiam esse negatiuam: Primo ex *l. sicut. ff. de verb. sign.* ibi creditoris loco accipi, solutio;illa verba referuntur, æque ad creditorem ex locato, vel ex alio contractu, quem certum est; æque proprie creditorem esse eo magis, quod ille tex declarat *l. præcedentem* in qua expressum est creditorem dici, non solum, qui pecuniam credunt, nam strictè sunt isti creditores,sed etiam,qui ex empto, vel ex alio contractu, vt habetur *in d. l. sicut*; Resp. in super quod prædicta verba prolata à legislatore in his, quæ iuris sunt, importtant verita-
77 tem. *Alex. Dec. Rip. in d. l. 1. ff. si cert. pet. vbi Cagn. n. 135. vers. ad secundum.* Secundo suffragatur

fragatur. *d. l. 1. ff. si cert. pet. in prin.* Nam cuicunq; rei adsentimur, &c. nam definitio creditoris, & verbi credere, ibi positi, non conuenit creditori ex delicto, qui fidem nõ sequitur alienam, nec rei adsentitur, sed frangitur iudicio meo hoc modo, quoniam nõ ponitur ibi generalis, & absoluta definitio verbi credere, aut creditores, verum iuxta materiam, & tractatum, de quo agitur, Nam prætor proposuit titulum generalem de rebus creditis, sub quo agit de omnibus cõtractibus, quos instituimus alienam fidem sequuti, & propterea, quia credere significat aliquando fidem sequi alienam, de contractibus prætor tractaturus credendi verbum eligit nec inde sequitur, quod præter
78 istam † significationem, alias non habeat, æque proprias, confirmo subiecto exemplo. Prætor in suo edicto, accepit verbum, Rei, tanquam generale, quia quicquid in cõtractu deducitur rei appellatione continetur, an inde sequitur, quod extra cõtractus, res in alieno negocio deducta, vel alio modo accepta, non æque proprie dicatur res? profecto nullo modo. Corroboro; si credere importat hoc tantum fidem alienam sequi, ergo nihil aliud proprie significat in iure hoc autem consequens est falsum, cum varias habeat apud leges significationes, & modo veritatem denotat, vt in materia positionum *Bald. in l. 1. C. de falsa caus. adiect. leg.* interdum certum scire. *c. cum olim, & ibi Canon. extra de re iud.* aliquando opinionem, & credulitatem, cui conuenit illud vulgatum (nemini facile credendum) *l. sicut, & ibi Bald. Cod. de fid. instrum. gloss. in cap. cupientes,* post principium *de elect. in 6.* nonnunquam fiduciam habere, & confidentiam, vnde *Virgilianus Pastor.*

Heu formose puer, nimium ne crede colori.

Merito inualida est hæc consequentia (non sequitur fidem alienam) igitur non est creditor, cum non modo illam, sed alias quoque habent in iure significationes.
79 Euitatur etiam argumentum ex *dict. leg. 1. quoniam* † *creditor,* Credere. & creditum, non sunt coniugata, siquidem latius patet creditor, quàm credere, vel creditum, liquet, quia creditum est in contractibus *l. 2. § creditum. ff. si cert. pet.* credere est, sequi fidem alienam. *dict. l. 1. creditor non solum* in istis, sed etiam in delictis, & quasi delictum *l. creditorum appellatione vbi gloss. & Alciat.* declarant illa verba legis: hi, quibus ex quacunque causa debetur, declarant inquam in obligatione ex delicto. Creditor etiam est in exigendo sine timore exceptionis *leg. creditor is. ff. de verb. signif.* in qua ponitur definitio creditoris, & nullum adest improprietatis verbum, imo traditur per verbum est, quod est expressiuum substantiæ, quæ definitio conuenit creditori ex delicto Ita fit, vt ex verbo credere, quatenus significat fidem alterius sequi, non sit inferendum ad nomen creditoris, quoniam patet latius.

Accedit, quod si in delicto adest verus debitor, quando ab eo, etiam inuito exigi pecunia potest. *l. debitor. ff. de verbor. signification.* cur etiam non erit verus creditor qui potest exigere ab inuito? & sicut, vbi verus est filius, necesse est verum quoque patrem esse, quamobrem adhæreo sententiæ affirmanti creditorem esse proprie, quam *Cagn.* dicit esse contra com. & acerrime defendit in *d. l. 1. num. 233. cum seq.* quamuis nõ eo modo tollat nodum illum *Gordianum ex d. l. 1.* quo sane explicato, nullus relinquitur dubitandi locus.

Ex his vero infertur ad alteram partem quæstionis, an creditori ex delicto com-
80 petat † actio reuocatoria, verior autem, & frequentior est sententia, quæ affirmat *Ias. in d. § item si quis n. 56. vers.* sed ego, & probatur non modo ex superiori conclusione, sed etiam si improprie esset creditor, adhuc illam actionem haberet, primo quia reuocatoria datur creditoribus ex delicto *l. 1. & seq. ff. quæ in fraud.* Creditoris autem appellatione continetur creditor ex delicto *l. creditorum, vbi gl. & Alciat. ff. de verb. sig.* Secundo quoniam militat eadem ratio, ac in cæteris creditoribus, nempe quia illi damnum infertur, & damnum pecuniarium *l. 1. ff. si quid in fraud. patron.* Tertio suffragatur in terminis tex. in *l. cum fideicom. ff. qui, & à quibus,* in quo agitur de libertate data in fraudẽ creditorum reuocanda, & his verbis loquitur creditores autem appellantur, qui-
81 bus quacunque ex causa actio cum fraudatore competit: expendo illud verbum † ex quacunque causa, quod latissimam habet significationem, & semper ampliatiue, nunquam restrictiue sumitur. *Alciat. in leg. Mouentium. ff. de verbor. significatian. Roman. in l. id tempus. ff. de vsucap. Rolan. dict. cons. 54. numer. 36 volum. 3.* ratio est, quia dictiones vniuersales, non possunt restringi, etiam si materia sit odiosa, & *Roman. in dict. leg. id tempus,* ait, quod dispositio loquens de quocunque hærede, continet hæredem in proprium, cui congruit. *leg. qui in fraud. eodem titulo* ibi ex omni au-

tem causa Creditoribus lex Ælia Sentia ꝓspicit, ex omni causa, igitur, & ex causa de-
licti, cum dicens omne nihil excludit. §. *item ab hostibus. Inst. quibus mod. ius patria pot. sh.*
soluitur, non est itaq; ab hac sententia recedendum præsertim cum *Iason d. loco*. affirmet
ab omnibus approbari.

Quæst. 11. Quæro, quid iuris in Creditore ex legato vel ex fideicommisso, dubia
82 res est, quoniam vehementer † inter se scribentes dissentiunt, an proprie sit Creditor,
nam legatarius Creditori comparatur *l. vnum ex familia. §. 1. de leg. 2.* igitur non est pro-
prie talis gl. *in l. Mercis appell. ff. de ver. sign.*

Secundo ponitur tanquam separatus à Creditoribus in *l. quoties. ff. de separat. in l. fi.*
§. licentia. C. de iure delib.

Tertio quia eius creditum, quasi æs alienum nuncupatur. *l. 1. iunct. gloss. ff. vt legat.*
nom. caue. IV. quoniam is, qui inuit° credit, non est proprie creditor. *l. si tibi pecuniam. ff. si*
cert. pet. legatarius autem est eiusmodi, quia ex facto hæredis abeuntis est Creditor
83 quibus rationibus Dd. moniti vno ore consentiunt, ferè omnes, legatario † proprie
Creditoris nomen non conuenire, vt testis est *Cagn. in d. l. 1. num. 235. ver. ea propter non*
est. Plane non dubito, quin sententia contraria sit ad veritatem propensior, ex his, quæ
diximus in superiori articulo, nam definitio creditoris, de qua *in l. credit. is est. ff de verb.*
sig. legatario conuenit. Secundo quia Creditorum appellatione accipitur is, cui ex
quacunq; causa debetur. *l. creditorum. ff. eod. tit.* Rursus, quoniam in numero Credito-
rum, ponitur fideicommissarius *l. 1. C. qui manu. non poss.* etenim licet *Cagn. in d. l. 1. n. 230.*
vtatur argumento eius legis, pro opinione DD. arguens numeratur inter Creditores,
igitur non est verus Creditor falsa namque est argumentatio, quippe quia, qui nume-
ratur inter creditores creditor est, sicut Ciuis, qui numeratur inter Ciues. §. *plebis citum*
inst. de iure naturali gen. & vbi Patritii, & Senatores numerantur inter Ciues, & sunt ve-
ri, & proprii Ciues, vt ibi tex. pro constanti supponit, & est indubitatum; Et qui de-
scribuntur in albo Decurionum, proprie sunt Decuriones, *l. nominationum C. de Decur.*
lib. 10 facit. l. 1. ff. de albo Scribe. suffragatur, quod si hæres debens soluere legatum est ve-
rus debitor, quoniam ab inuito exigi pecunia potest, *l. debitor is est, ff. de verb. sign:* & ibi
Alci. Cur legatarius, qui est accepturus, non sit proprie Creditor virtute mutuæ rela-
tionis? Nec est supra spem difficultas euitare contraria, & primum quidem, si bene
inspiciatur, munit potius nostram sententiam tantum abest, vt aduersetur, nam sup-
ponit illum legatarium esse verum Creditorem ex priori testamento, cum relictum
ex secundo testamento dicatur esse inutile, quemadmodum quoniam legator credi-
tori, quid ei debetur pure. §. *si quis debitori verb. ex contr. Inst. de l. §. sed si rem eodem tit. l. si*
creditoris. ff. de leg. 1. & l. sin autem eodem tit. Ad secundum responsio est, vt per *Dec. Curt.*
& Moder. in d. l. 1. ff si cert. pet. Cag. ibi num. 233. verb. ad quartum, nimirum quod ibi se-
parentur Creditores à legatariis, vt genus, & species, *gloss. in Rub. C. de seruit; & aqua*, &
iuxta illud Euangelii, dicite Discipulis eius, & Petro, verum hæc solutio non satis arri-
det, siquidem certum est in iure, esse seruitutem aquæ §. 1. *Inst. de seruit. Rust. prad.* pro-
inde necessarium est vt *in d. Rub.* separetur tanquam species à suo genere; sed non est
ita exploratum legatarios esse veros Creditores, imo est controuersum, quare non
potest concludi, ex ea ratione fieri separationem *in d. l. quoties.* Respon. igitur sit, quid
in ea lege separantur Creditores Testatoris à legatariis, in suo testamento relictis, qui
non sunt creditores testatoris, sed hęredis; Tertium diluitur, quia illud verbum quasi,
ad æs alienum, non ad legatarios refertur; sed ad Successorem legatariorum, ibi, non
solum, autem omnibus; sed successionis necessitate, quasi ad æs alienum admittantur.
Quartum fundamentum conuellitur primo quia legatarius non credit inuitus, cum
liberum sit ei, non acceptare. Secundo resp. ex vltimis verbis illius legis, quibus ait *Ac-*
curs. corrigi totam legem. Confutatis contrariis dubitandum non est, titulum illum,
84 quæ in fraud cred. nec non actionem reuocatoriam pertinere ad legatarios, † & ad fi-
deicom. non modo ex antedictis; verum ex *l. 1. C. qui manu. non poss. vbi not. Bald. ex ver-*
bis illius tex. Secundo *ex l. qui in fraudem. ff. qui, & à quibus in vers.* ex omni causa Credi-
toribus lex Ælia Sentia prospicit, inter fideicom quoq; esse placuit, probat hanc sen-
tentiam Fab. *in § item si quis col. 7. quem refert. Ias. ibi num. 61. verb. numquid autem legatarii.*

Q. 12. Quæro. an actio reuocatoria competat Cessionario, id est, ei, in quē transfusa
85 est obligatio vel translatum † nomen à Creditore, qui etiam procurator dicitur in rem
suam, etiam absque mandato directarum. *l. procurator. § fin. ff. mand. Bald. Iason Castrens.*
in leg. stipendia. C. de procur. in l. 1. Cod. de action. & oblig. Spec. in tit. de cess. act. 1 a. verb. & nota,

quod

quod in forma. Pro resolutione, licet non inuenerim Dd. hunc articulum attigisse, pu
86 to affirmatiuam sententiam esse potiorem, in primis, quia cessionar. dicitur propriè † creditor, & com. esse opinionem inquit *Cagn. in l. 1. nu. 286. verb. iuxta prædicta. ff. si cert. pet. per l. ab Anastasio. C. mand.* vbi text. loquens de Cessionario, creditorem appellat, nec non quoniam definitio creditoris data in *l. creditor is est. ff. de verb. signif.* competit Cessionario, quando non potest perpetua exceptione remoueri, proinde inferunt Doct. quod si Cessionarius dixerit in libello creditorem procedit libellus argum. *l. sed et si. §.*
87 *item si iurauero, & ibi late Ias. & Alex. ff. de iureiur.* rursus si ex forma statuti † præscribatur certo tempore contra creditores, similiter præscribitur contra Cessionarium, *Bald. in l. per diuersas. C. mand.* Tertio si statutum concedat capi, ad instantiam creditoris, & incarcerari posse debitorem, poterit etiam ad petitionem Cessionarii in carcerem coniici, debitor cessat, *Cagn. in d. l. 1. nu. 289. & sequ.* Tertio quia est eadem ratio in creditore, ac Cessionario, cum succedat in locum ipsius cedentis. *l. emptor.* & ibi *Bald. in princ. C. de hæred. vel act. vend.* imo pleramq; non potest repelli ea exceptione, qua poterat remoueri cedens ex apertiss. *l. dolo. ff. de nou. Bal. in l. fin. in prin. secunda col. vers.* ex hoc colligi. *C. de iure dot.* &, sæpe priuilegium habet super recessa, quæ competebat cedenti, vt accidit, quando cessio fieret ex causa necessaria, *Bart. in l. post dotem circa finem. ff. sol. matr.* & in *l. 1. C. de priuil. dot.* & *Bald. in d. l. per diuersas, quæst. 8. C. mand.* agens de priuilegio fori, quod præstabatur credenti.

Quæst. 13. Quæro, an actio reuocatoria detur contra debitoris fideiussorem, si
88 cut accommodatur etiam contra † principalem, & satis dari contra fideiussorem, id est, eum, qui alienam obligationem interposita stipulatione suscepit, *l. 1. §. verbis. ff. de action. & oblig.* verius esse videtur, & æquius, ea præcipue ratione quod fideiussor pro
89 priè debitor † est, vt communi suffragio probant Dd. in *l. 1. ff. si cert. pet. teste Cagn. ibi nu. 279. verb.* quærit subcessiue, nec ad rem pertinet, quod non possit conueniri, nisi prius excusso principali, *auth. præsente, vbi Doct. C. de fideiuss. auth. hoc ita. C. de duobus reis,* si qui
90 dem exceptio excussionis † non est perpetua, & peremptoria, sed dilatoria *Bald. in dict. auth. præsente,* & exceptio dilatoria alicui competens, non prohibet, quando talis debitor sit propriè talis. *l. creditor is est, qui ff. de verb. signif. l. creditores eodem titulo.* etenim si ille, qui non remouetur perpetua exceptione est creditor, ergo ille, qui nō remouet eum perpetua exceptione est debitor, ideoque infertur, quod statutum faciens mentionem de debitore, locum habet etiam in fideiussore, *Imol. in l. 1. ff. de fideiuss.* & sicut quilibet alius creditor repellitur à tutela minoris *Auth. minoris debitor. C. qui tutor. dari*
91 *poss.* porro autem duplici modo potest † fideiussor fraudem facere, vno quidem alienando, quo creditores non inueniunt vnde sit illis consultum, si principalis discussus non sit soluendo. Alio modo, si sciens fraudari creditores eius, pro quo fideiusserit acceptauerit liberationem, atq; ita fuerit particeps fraudis, *l. si fraudator in princ. ff. quæ in fraud. cred.* sed si fuerit fraudis † ignarus liberatur, quippe, & si soleat esse satis fraus
92 principalis debitoris, quando accipiens lucratur, attamen hic non sufficit, cum non
93 lucretur, sed detrimentum effugiat, *d. l. si fraudator in princ.* vbi infert *Bart.* quod non † licet fideiussori renunciare beneficio de duobus Reis, beneficio de fideiussoribus, nec beneficio ordinis, tangit quoque *eodem loco Albert.* videndus etenim obitur ergo fideiussor quasi non liberatus, vel quia sit restituta obligatio in eo statu, in quo erat ante acceptilationem, vel ante renunciationem, *l. at prætor. § partum, verb. si condictionalis.*
94 *ff. quæ in fraud. cred.* quid dicemus † in duobus reis debendi, nempe, si quis habens duos reos debendi sibi obligatos liberet, vnum in fraudem creditorum. respon. vt per gloss. *in d. l. si fraudator in verb. in duobus.* quam ibi *Alberic.* probat, & confirmat per tex-
95 tum in *l. si pro vna. ff. ad Vellejanum;* † præterea ad quid, & in quantum teneatur is, qui fraudem fecit liberando debitorem suum, est *text. in l. fin. §. fin. ff. quæ in fraudem cred. & l. fin. Cod. eodem titulo de reuoc. his, quæ in fraudem cred.* de cuius intellectu dissentiunt *Dd. ibi Bald, Saly. Bald. Bart. Castr.* & veram interpretationem pollicetur, *Cuiac. in lib. 10. obseruat. cap. 5.*

Quæst. 14. Hæc de creditoribus exposuisse sufficiat, intueamur modo de fu-
96 turis quærentes, an ipsis † quoque concedatur actio reuocatoria, qui vero sint fu-
97 turi creditores expositum est *supra quæstion. 60. 70.* & potest duplici † exemplo illustrari, quorum alterum ponitur à *Iason. in dict. §. item si quis numero 62. verb.* prædicta omnia, alterum vero recensetur à *Baldo in Rubric. Cod. de reuocand. his, quæ in fraudem*
98 *credit. 2. verbo quæro pone, Iason.* ita deducis † *thema quæstion.* Titius statuerat acci-

perę mutuo magnam pecuniæ quantitatem, vel facere alium contractum, cuius sci-
licet virtute dare, tradere, vel facere teneri debet, alienauit omnia bona sua, vel ma-
iorem partem bonorum, post deinde mutuam contraxit ingentem pecuniæ quan-
titatem accipiens. Num quid huic creditori, sit danda reuocatoria, ad rescinden-
dam alienationem factam, & non esse dandam placuit, *Accurt. in l. 1. Cod. de iure fisc. lib.*
10. in verbo probatur, ibi sed ista sic, & colligi etiam ex illa lege, vbi donatio facta a pa-
tre, antequam fisco esset obligatus, non infirmatur; atque ita fisco futuro creditori
nocet. Secundo probatur ab Odofredo per textum in *l. ait prætor. §. ita demum. ff. de*
his quæ in fraud. in quo Iurisconsul. competere futuris creditoribus reuocatoriam, in-
quit, ita demum si in locum priorum creditorum successerint, quod accidit etiam
quando eorum pecunia est prioribus creditoribus satis factum. Tertio ad stipula-
tur text. in *l. si quis cum haberet ff. quæ in fraud. cred.* in qua Meuius habens creditorem,
99 & sciens non esse soluendo libertates dedit testamento postea cum † reconualuisset,
illi creditori satisfecit, & alium cœpit habere creditorem non minoris summæ, & de-
cessit cum illo eodem testamento. An huic creditori competat reuocatoria, negat i-
bi Iulianus ecce secundus iste creditor, tempore testamenti, non erat adhuc creditor
& sic futurus erat, & non habet reuocandi ius, tametsi damnum patiatur. Quarto
Ioan. Faber. deducit textum in *l. penultim. ff. quæ res pignor. obligation poss. in l. 1. ff. qui potior.*
in pignor. habeantur, vbi prioris creditoris, non posterioris, & sic futuri habetur ratio.
Verum contraria sententia plures suffragatores habet, eam enim sequuntur *Petrus à*
Bellapertica, Iacob. Nicolaus de Neapol. Ioan. Faber. in d. §. item si quis prout eos refert *Iason.*
numero 62. Bartol. in l. ait. §. ita demum. ff. quæ in fraud. in l. 1. C. de iure fisci libro 10. in l. post
contractum. 2. ff. de donation. & ibi *Bald. & Saly. in l. si quis post hæc Cod. de bonis proscri-*
ption. Bald. in l. res vxoris. Cod. de donat. inter vir & vxor. gloss. in auth. sed iam Cod. de don. t.
ante nuptias. omnes enim isti viri legum sibi manus dederant, testantes, reuocatori-
am concedi, si de fraude appareat alienantis, & in primis confirmant ex *l. sed si mari-*
tus. ff. qui. & à quibus, si constante matrimonio, ait *Vlpian.* dum mulier diuortium co-
gitat manumittat, vel alienet, & hoc dilucidis probationibus fuerit approbatum,
quasi in fraudem legis hoc factum sit, non debet alienatio valere, vel manumissio,
100 ecce fraudem excogitatam respectu † futuri nocere. Secundo ex *l. fin. § item rescri-*
pserunt. ff. ad municip. vbi pater consulto filiam emancipans, ne pro magistratu eius ca-
ueat proinde tenetur, ac si pro eo fideiussor extitisset, ecce etiam, quod excogitata
malitia, non caret pœna. Tertio conuenit text. in *l. 9. ait prætor quod. ff. de priuil. cred.*
in verb. postea contractum, & in verbo consilium, cœperit fraudandi. Quarto adsti-
pulatur paritas, imo maioritas rationis, de paritate rationis est perspicuum, parui e-
nim interest, quantum ad iustitiam, quæ præcipit neminem lædi, si damno afficia-
tur, qui tempore alienationis iam creditor erat, an is, qui statim futurus est creditor,
eademque malitia est ex parte alienantis, idem præiudicium ex parte eius, qui lædi-
tur, de maioritate rationis, non est obscurum, quippe creditor iam constitutus, a-
gendo, potuit suæ indemnitati cauere, aliquando etiam denunciando his, qui con-
trahunt cum debitore fraudulento, & sæpe euenit, vt propter negligentiam credi-
torum nomina debitorum fiant deteriora, at futurus creditor non potuit sibi cauere
101 quasi insidiis petitus; & † licet *titul. quæ in fraud. cred.* præsentes creditores respiciat,
non excludit futuros: sed gratia frequentioris vsus de illis verba facit. Quomodo au-
102 tem † probare oporteat fraudem factam in futurorum creditorum perniciem, do-
cet, *Bart. in d. l. 1. numer. 10. Cod. de iure fisci libr. 10.* nempe coniecturis quarum vna est,
si incontinenti post alienationem sequitur contractus per *l. si ventri iuncta. l. seque. ff. de*
priuil. cred. & adiuuat regula quæ fiunt incontinenti censentur inesse *l. lecta, vbi Iason. &*
alii. ff. si cert. pet. l. petens, vbi Dd. Cod. de pact. alia est coniectura *Bart.* si alienans scit se ha-
bere, vel habiturum creditorem, & bona sua non sufficere. Mox deinde ne relinqua-
tur vllus dubitandi locus. *Bart. in d. l. 1. & in d. l. ait prætor. §. 1. ff. quæ in fraudem cred.* ad-
hibet distinctionem, quam refert, & sequitur, *Iason dict. §. item si quis numero sexagesi-*
103 *mo quarto, verbo sed pauci.* † Aut alienatio est simulata, & tunc nec futuris, nec præ-
sentibus nocet creditoribus, quippe nulla est ipso iure. Aut est vera alienatio, & po-
test fraus perspicuis probationibus ostendi, & tunc, æque istis, & illis datur reuoca-
toria, argumento *dict. l. sed si maritus ibi*, & hoc dilucidis probationibus. Aut de frau-
de non constat, & tunc quia in dubio, non præsumitur, manebit in suo robore alie-
natio, nec dabitur futuro creditori reuocatoria; fallit si iste successisset, in locum

prioris

prioris creditoris qui vere fuisset fraudatus, tunc enim iure prioris creditoris, & propter eius repræsentationem, reuocatoriam habet, & ita procedit, *l. ait prætor. §. ita demum.* Nec quemquam moueant allegata ex aduerso, & ad primum plana est respõsio, quando in ea lege non constabat de fraude, vt sentit, *Bart. in d. §. ita demum,* ad secundum est iam data solutio addo quoque aliam solutionem, scilicet non dari reuocatoriam
304 futuro creditori, ex persona sua, sed virtute repræsentationis alterius creditoris. Tertio fundamento potest satisfieri ex ipsamet lege, quæ reddit rationem suæ decisionis, non quia futurus creditor, sed quia, quo ad illum futurum creditorem, non cogitauerat de fraude testatoris. At in hac nostra conclusione fraus præsupponitur. Quarto vero argumento satisfacit, *Io. Faber. relatus à . . . in d. §. item si quis, num. 63. princ. ad contrarium,* nimirum, quod in prædictis locis nulla præsupponitur fraus, hic vero certum est fraudem esse commissam. Hactenus, quo ad hoc secundum caput, in quo de remediis disseruimus, quæ competant fraudatis creditoribus, proximum est ex ordine, vt tertium accipientes, videamus, quæ agenda sint ab eodem, vt actionem reuocatoriam intentare, eiusq; beneficio possint gaudere.

Quid agere Creditores fraudatos oporteat, vt remedia reuocatoria possint intentare, eorumq; beneficio gaudere. Cap. VIII.

1 *Creditor fraudatus, potest agere, tam contra debitorem alienantem, quam contra tertium possessorem rei alienatæ.*
2 *Creditor acturus contra tertium possessorem, debet prius excutere principalem debitorem.*
3 *Excussionis definitio, & declaratio.*
4 *Excussio fuit principaliter inuenta in gratiam fideiussorum, deinde fauore tertii possessoris, sed contra.*
5 *Excussio, aut à lege proficiscitur, aut ex hominum conuentione.*
6 *Excussio fieri quoque potest ex præcepto testatoris.*
7 *Excussio quatenus sit facienda, ad hoc, vt ad fideiussores, vel ad tertios possessores, venire possit, remissiue.*
8 *Excussio in quibus casibus fieri non valeat.*
9 *Excussio, non fit, in loco, in quo viget statutum vt procedatur sola facti veritate inspecta, sine strepitu, & figura iudicii.*
10 *Excussionis remedium subsidiarium.*
11 *Excussio cessat, si debitor confiteatur se nomine creditoris possidere.*
12 *Creditor facta excussione, per quam probatur fraudulentus euentus debet quoque docere dolosum consilium.*
13 *Quoad tertium possessorem, aliquando est probanda participatio fraudis.*
14 *Quoad debitorem alienantem, creditor duo debet probare scilicet quod sciret se creditores habere, & non esse soluendo.*
15 *Scientia creditorum, quomodo sit à creditore probanda.*
16 *Hæres, an præsumatur habere notitiam creditorum defuncti.*
17 *Quibus modis probetur hæredem habuisse scientiam creditorum testatoris.*
18 *Quod quis sciat se non esse soluendo, pendet ex scientia sui patrimonii.*
19 *Scientia proprii patrimonii, an præsumatur. non leuis est dubitatio.*
20 *Distinctio Bartol. in articulo, in actu inter viuos, & in vltima voluntate.*
21 *Alia distinctio, inter bona mobilia, & immobilia.*
22 *Ex amplitudine patrimonii præsumitur ignorantia virium illius.*
23 *Fraudulentum consilium debitoris probatur per alienationem omnium bonorum, & per scientiam, quod haberet creditores.*
24 *Intellige in alienatione principaliter ex titulo lucratiuo.*
25 *Non in titulo oneroso, de quo non intelligitur,* l. omnes § Lucius ff. quæ in fraud. cred.
26 l. omnes. §. Lucius *procedit aliquando in titulo oneroso.*
27 §. Lucius l. omnes, *an obtineat in alienatione maioris partis bonorum.*
28 *Accidentia curantur, siue sint in toto, siue in maiore parte.*
29 *An d.* l. omnes. §. Lucius, *procedat in alienatione alicuius rei maxime preciosæ.*
30 *Verum debitor teneatur reuocatoria, si bona sua non soluendo esse vel alienauit; sed interpellatim* & num. 19.
31 *Si plures fuerit pater factæ donationes, diuerso tempore, quomodo reuocentur per natiuitatem filiorum.*

32 Si plures sint donationes inofficiosæ diuersis temporibus celebratæ quo pacto rescindantur.

33 Si statutũ imponat pœnam mortis pro furto centum aureorum, non comprehendit illum, qui fecerit plura furta, quorum nullum per se ascendat ad summã centum aureorum; quia summa illa nõ debent cumulari.

34 Statutum disponit, quod si quis emerit omnia bona alicuius, teneatur ad omnia eius debita, non erit obligatus, qui interpellatim emerit, & singularum rerum diuersis fuerit emptores.

35 Plures donationes, minoris summæ non cõseruantur, vt indigeant insinuatione, fallit, vt ibi.

36 Si libertus alienauerit minutatim omnia bona sua, reuocat Patronus pro rata vsque ad implementum suæ legitimæ.

37 Alienans in fraudem perdit beneficium cessionis, siue bona sua, simul alienauerit, siue interpellatim.

38 Creditor non tenetur tertios omnes possessores conuenire, sed potest vnum in solidum pro suo credito conuenire.

39 Distinctio, an debitor minutatim alienans, teneatur reuocatoria.

40 Solutio contrariorum.

41 Pecul. nomen videtur vniuersale.

42 Fraus debitoris alienantis probatur, si alienans reperiatur post alienationem possidere.

43 Si alienatio sit facta in coniunctam personam.

44 Si fuerit facta clam.

45 Si fuerit facta in clericum.

46 Fraus accipientis rem ex titulo oneroso, quomodo sit probanda, ad hoc, vt competat reuocatoria.

47 Probatur primo si fuerit à creditoribus denunciatum coram testibus, ne emerit,

48 Vel ex iudicis authoritate.

49 Aut si clam fuerit celebratus contractus.

50 Probata fraude accipientis, erit locus reuocatoriæ, siue acceperit titulo lucratiuo, siue oneroso, si modo, qui dederat ex titulo oneroso, per excussionem appareat non soluendo.

51 Per alienationem omnium bonorum, vel maioris partis bonorum, vili precio, præsumitur fraus.

52 Particeps fraudis emptor, vel permutator existimatur, si debitor alienans erit coniuncta persona.

53 Fraus accipientis probatur ex tractatu.

54 Si alienatio sit facta in fraudem vnius creditoris, an aliis quoq; cõpetat reuocatoria.

55 Vtrum creditor volens agere contra tertios possessores, teneatur omnes conuenire, an possit vnum eligere, & nu. 59.

56 Fiscus prius quam conueniat tertios possessores, debet agere contra hæredes debitoris.

57 Si à debitore pignora sunt distracta, licet creditori contra quem velit, agere ex possessoribus.

58 Si debitor tria prædia obligauerit, et distraxerit postea in fraudem creditoris, qui cõuenit vnum ex possessoribus, an ille possit obiicere, quod conueniat eum tantũ pro rata.

59 Conclusio in articulo illo, an creditor possit eligere vnum ex tertiis possessoribus.

60 Verbum omne, non est distributiuum, sed verbum omnes in numero plurali.

61 Vtrum si debitor post factam alienationem in fraudem, bona plura acquisierit, & cum creditores essent negligentes, iterũ alienauit in fraudem, an competat reuocatoria contra tertios possessores.

62 Vigente statuto, quod stantibus masculis fœminæ non succedant, an frater possit ad successionem admittere sororem in fraudem creditorum.

63 Fideiussor in fraudem creditoris, an possit renunciare beneficio fideiussorum & quid in hærede debitoris?

64 Creditor agens contra debitorem alienantem, debet probare, quod fraudulenter alienauit.

65 Item, quod res alienata fraudulenter non potest à tertiis possessoribus recuperari, vel per eorum potentiam, vel ex alia causa.

66 Fraudulentus debitor, perdit beneficium cessionis.

67 Tertius possessor à creditore cõuentus, quomodo possit eum repellere, ne rem restituat, quam habuit titulo lucratiuo.

68 Quid in tertio possessore ex titulo oneroso.

69 Tertius possessor an possit offerre creditori volenti reuocare, & rem retinere.

70 Ius offerendi, quibus competat.

71 Vtilitas offerendi multiplex.

72 Tertius possessor ex titulo lucratiuo, vni creditori offerens, nõ liberatur ab aliis si plures illa valebat, sed debet aliis quoq; offerre, vsq; ad iustũ rei possessæ valorẽ.

73 Tertius possessor ex titulo oneroso, quamuis fraudulentus, ius habet offerendi.

74 Emptor credidit ex illa emptione vnum tantum creditorem fraudari, & ab illo postea conuentus reuocatoria, fecit oblationem, an sit liberatus ab aliis creditoribus, quos ignorauit fraudari.

75 Ex persona vnius, sæpe competit ius agendi alte-

di alteri, & maximè in natura reuocationis.
76 *Ius offerendi vsq; ad quod tempus competat, quando ex beneficio legis datur.*
77 *Ius offerendi, veniens ex prouisione hominis, vsq; ad quod tempus concedatur.*
78 *Mitius agitur cum lege, quam cum homine.*
79 *Mulcta de iure offerendi remissiue.*

Q*Væst.*1. Superest tertia quæstio principalis, nempe quod agere debeant credito-
1 res, vt actionem reuocatoriam † intentare possint, & eius beneficio gaudere, &
sane, vt explicatius valeã respondere, arbitror in primo limine disputationis duos esse
casus distinguẽdos, Primus est, vt quæramus, an creditor velit agere cõtra tertios pos-
sessores, in quos est facta, fraudulẽta alienatio, posterior, an velit agere contra frauda-
torem iuxta *l.fin.§.fin.ff quæ in fraud.cred.*
2 Quo ad primum, debet creditor † excutere bona principalis debitoris, vt expe-
riatur, an sit soluendo, & si reperiat eius facultates non sufficere, habeat contra tertios
possessores regressum, antecedit igitur excussio bonorum debitoris. *Bal, in l. 1. C. si quid*
3 *in fraud. patron.* quæ ita potest definiri † excussio est inquisitio facultatum principalis
debitoris, vt sciatur an sit soluendo, nam excutere aliquem, est facultates eius discute-
re, & inquirere, facit *l.2.ff.si quis omiss.caus.test.l.1.§.si inter.ff.de magistr.conuen l.1.C.de re-
uo.his, quæ in fraud.*&c. hinc excutere vires alicuius dicit *Iurisconf. in l. 42.ff. mand.* p eo,
quod est experiri, an sit idoneus facultatibus, ibidem excutere vires hæreditatis id est,
quanti valoris sit, & causa finalis est illa, vt cognoscatur, an aliquis sit soluendo. *Alciat.*
4 *in l.fin.num.29.ff.si cert.pet.* Inuenta † fuit principaliter excussio in gratiam fideiussorũ,
auth. præsente. C.de fideiuss. Alciat. d.l.fin.n.13. mox deinde fauore tertii possessoris, quem-
admodum in hac materia exploratum est, in qua non tenentur actione reuocatoria.
Tertii possessores, nisi excusso principali *d.l.1.C. de reuo. his quæ in fraud.* sic etiam si quis
agat contra tertium possessorem actione hypothecaria. debet excutere bona debito-
ris principalis. *Ang. in §. item Seruiana num 8. in fin* verbo vnum addas, *Inst. de act.* per tex.
in aut. hoc si debitor, & ibi Dd. *C. de pignor.* Sed videtur inuenta prius in gratiam tertii pos-
sessoris, & postea fideiussorum, quippe fideiussoribus nouum est remedium, ex dicta
Authentica præsente; At tertiis possessoribus competebat de iure digestorum & *Cod.*
5 per *tit. quæ in fraud. cred.* Excussionis beneficium, aut † à lege, aut ab homine. *Alciat. d.l.
fin. num. 21.* à lege, vt est illud, quod fideiussoribus, Tertiisq; possessoribus datur, ab ho-
mine, quod vel paciscentium inducitur conuentione, vel ex præcepto Testatoris e-
manat, exemplum est in *d. l. fin.* in qua Titius promisit soluere Mæuio, quanto minus
exigere potuit à debitore suo, nam Titius non tenetur Mæuio, nisi excussis bonis De-
bitoris eius, appareat quantum solui possit de bonis suis, ideoque dubitat *Alc.* ibi, quod
6 Titius ita promittens, non possit appellari proprie fideiussor, dispositione etiam † Te-
statoris inducitur, nempe si condemnauerit heredem soluere Caio, quanto minus ex-
egerit à Lælio debitore suo, cuius excussionis beneficio ab homine inducto, non in-
telligitur renunciatum per claus. renunciationis omni legum auxilio *Dec. Ias. Alc. d.l.
fin. num. 2.*
7 Quomodo autem † sit facienda excussio, antequam perueniatur ad tertios pos-
sessores, vel ad fideiussores tradit *Marian. Soc. cons. 24. visis, verbo quarto* videtur proba-
ri *cum vers. seq. vol. 1. Alc. cons. 136. colu. 2. vol. 2.* & an requiratur excussio in obligatione,
quæ habet exceptionem paratam *Marian. d. cons. 24. verbo* & tamen si non opponatur;
& locum habet excussio, contra debitorem quantitatis; secus contra debitorem spe-
8 ciei, nã † si debitor libri in fraudem illum alienaret, licitum esset, creditori nulla præ-
cedente excussione agere actione reuocatoria, singulariter tradit. *Bald. in Rub. Codice
de reuoc. his, &c. col. 1. vers.* nota. quod ista actio, refert, & probat *Ias. in dict. §. item si quis
9 numer. 76.* vers. secundo principaliter; Desinit † etiam excussio, si debitor constituis-
set, se nomine creditoris possidere *Iason. ibi numero septuagesimoseptimo versiculo tertio*
10 limitatur; cessat quoque excussio † in loco, vbi viget statutum, quod procedatur
summariè, sola facti veritate inspecta sine strepitu, & figura iudicii *Mar. d. cons. 24. vers.
insuper volum. 1.* & quoniam id genus statuti viget per omnem fermè ciuitatem Ita-
liæ, raro venit in vsu ista materia excussionis, & maxime in alma patria mea Senarum,
cessit foro, ideo pauca hæc satis habeo attigisse, auidum lectorem ad *Ang. & Iason. in
dict. §. item si quis* relegans, illud tantum addo, quod cum præcedere debeat excussio,
11 hæc actio reuocatoria continet remedium † subsidiarium. *Bald. in Rubric. Codice
de reuoc. his.*

Quaest. 2. Quæro an creditor facta excussione teneatur, vlterius quicquam pro-
12 bare? Respon. per excussionem † probatum esse dolosum, siue damnosum euentum;
proinde superesse probationem fraudulenti cōsilii, argumento. *l. in fraudem. ff. qui, & à quibus. l. si quis cum haberet. ff. qua in fraud. Credit. §. in fraudem. Instit. quibus ex cans. manu.*
13 *licet, vel non.* Quo ad tertium possessorem, contra quem intentatur † actio reuocatoria,
aliquando est probanda participatio fraudis, vt contingit in alienatione ex titulo onerosо. *l. ait prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. Cred.* Quod attinet ad probandam
14 fraudem alienantis (neque enim præsumitur. *l. quoties. §. qui dolo. ff. de probat*) duo † videntur esse necessaria, quæ recenset *text. in l. si quis cum haberet*, alterum, quod sciret sibi esse Creditores, alterum, quod calleret se non esse soluendo, quare Bartol. ibi in-
15 quit, quod Iurisconsul. dat practicam in probanda fraude. Scientia Creditorum †
probabitur, ait *Bart.* facile negocio, si creditores sint ex facto Debitoris, nempe, quia illemet cum illis contraxerit, argumento *l. quamquam. ff. ad Vellet. iuncta gloss.* vbi fideiussor qui mandato mulieris intercesserat cogitur soluere, nec habet regressum aduersus eam, quia non licet allegare ignorantiam facti, id est, ait gloss. mandati, præsumitur ergo creditorum scientia, quos propria conuentione constituit. Sed quid si fue-
16 rint Creditores † hæreditarii, Bartol. non tangit, censetur tamen à contrario iudicare, illorum non præsumi notitiam argumento: *leg. qui in alterius. ff. de reg. iur. l. qui cum alio ff. eodem titul.* in facto enim alieno probabilis est ignorantia *leg. fin. ff. pro suo l. Mulier la. prima. ff. ad Vell.* ita fit, vt ob hanc præsumptionem ignorantiæ detur hæredi restitutio, not. *Bart. in l. ad diem in l. Cum filius. §. in hac. ff. de verb. obligat. Dyn. in reg. cum quis de reg.*
17 *Iur. in 6. Dec. in d. reg.* qui in alterius poterit tamen † etiam probari scientia. Primo ex denunciatione. *d. l. ait prætor. §. si qui particeps.*

Secundo si ab his fuerit lite petitus. Tertio si testator de suis creditoribus fecerit in testamento mentionem, siquidem hæres post aditam hæreditatem, siue suus fuerit, siue extraneus, præsumitur habere notitiam eorum, quæ testamento continētur, argumento *l. non est ferendus. ff. de transact. Bald. in l. cætera. §. fin. verb.* Secundo noto. *ff. de l.* 1. *& in l. tutor petitus verb.* Sexto fallit, de admin. & periculo tutorum, & de suo hærede dixit. *Alex. in l. qui Romæ. §. duo fratres. ff. de verb. oblig. & cons.* 40. *videtur inspectis lib.* 2. Abb. *cons.* 3. *facti contingentia lib.* 2. *Crau. cons.* 193. *n.* 7. dicens esse hoc verum quando suus est maior, vel repertum sit apud eum testamentum, argumento. *d. l. non est ferendus. Anc. cons.* 160. Dec. *in d. l. qui in alterius.*

18 Quo ad secundum quod ipse sciuerit se non esse † soluendo, pendet ex scientia virium sui patrimonii. An vero, hæc scientia præsumatur, & quando sit à Creditore
19 probanda, est pulchra † Theorica. *Bart. in auth. sed cum testator col.* 2. *num.* 3. *C. ad l. Falc. d.* & videtur præsumi notitia ex *l. quisquis C. de rescind. vend.* ibi quia familiaris rei scire vires, vel merita atque emolumenta ante debuerat, & ideo non excusatur, allegans ignorantiam sui patrimonii, sicut ea lege expressum est. Ex aduerso, quod cesset scientiæ præsumptio est tex. *in §. in fraudem, Instit. quibus ex cans. manu non li. in fraudem. ff. qui & à quibus, in illis verbis*, scilicet sæpe enim plus de facultatibus suis sperant homines, quam in his sit. Secundo nouiter considero, quod si dicta scientia præsumeretur non desideraretur in fraudulenta alienatione consilium alienantis, sed satis foret damnosus euentus, quandoquidem non plus sperarent homines de suis facultatibus, &c. vel lex non crederet, quod plus sperent homines, &c. & *dict. l. quisquis*, non multum viget in contrarium propterea quod probat quemlibet obligatum esse scire vires suarum facultatum, in verbo debuerat, quod si non fecerit excluditur à beneficio illius legis, nec auditur allegans ignorantiam, non quia præsumitur scire, sed quia fuit in culpa non sciendo; sed in casu nostro Creditor est qui reuocat, non alienans, vt in *d. l. quisquis*, & licet debitor scire teneatur vires sui patrimonii, non ideo sequitur, quod præsumatur scire, eaq; de causa requiritur fraudulēti consilii probatio. Quamobrem
20 *Bart.* ad tollendam † hanc antynomiam in *d. Auth. sed cum testator*, distinctionem facit, quam laudat; *Ias. in d. §. item si quis in frau. n.* 48. *ver.* hoc tamen. Ait enim in actu vltimæ volūtatis p̄sumitur testator ignorare vires sui patrimonii. *§. si vero in auth. de hær. & Falc. vers.* non. a. ratio videtur esse in *l. hac consul. §. at cum humana fragilitas C. qui test. facere poss.* fallit si ex aliqua cōiectura posset præsumi scientia, veluti si testator prohibuisset falcidiam deduci, idemq; iuris si ex statuto loci, ille testator posuisset bona ad catastū, pro solutione collectarum. II. ait *Bar. in actibus viuent.* Debitor bonorū q̄ sibi obuenerūt de nouo creditur habere ignorantiā. *l. qui non dum C. de hær. vel act. ven.* in qua hæreditatis delatæ,

delatæ, non dum aditæ, vires præsumitur hæres ignorare, confert. *l. qui in alterius. ff. de reg. iur:* vnde infertur, quod aditæ, & per aliquod tempus possessæ, non præsumitur ignorantia, Rursus † bonorum immobilium, quæ iam diu sunt acquisita, non de recēti comparata præsumitur sciētia *d. l. quisquis.* Vltimo bonorū mobilium, si præsentia sint, præsumitur notitia, si vero sint absentia succedit præsumptio ignorantiæ, *dict. leg. in fraudem*; crederem quoque præsumendam scientiam patrimonii tenuis, & exigui, nam, vt ait Poeta *Pauperis est numerare pecus*; sicut ex aduerso † ob amplitudinem facultatum potest, non iniuria fieri præsumptio ignorantiæ, vt in patrimonio Crassi, vel Luculli, de quo *Hor. primo epistolarum ad Numicium.*

21

22

Clamydes Lucullus, vt aiunt.

Si posset centum Scenæ præbere rogatus
Qui possum tot ait; tamen, & quæram, & quod habebo
Mittam. Post paulo scribit sibi millia quinque:
Esse domi Clamydum, partem, vel tolleret omnes
Exilis domus est, vbi non multa supersunt
Et dominum fallant, & prosunt furibus. ergo.

Quæst. 3. Quæro, an aliis præterea modis possit Creditor fraudem alienantis probare? Resp. affirmatiue, nempe probando, primo eum omnia † sua bona alienasse, id est, dominium transtulisse. *Iason num. 35. in d. §. item si quis, in glos.* super verbo tradiderit, deinde sciuisse sibi Creditor esse, si quidem ex hac probatione facti, insurgit iuris præsumptio, quod fraudulento consilio alienauerit, *l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in fraud. Cred. Iason d. loco. Bart. in l. post contractum ff. de donat.* & ibi *Imol. & Rom.* eritque vt censeo, præsumptio iuris, & de iure, tum ex verbis Iurisconsul. intelligendus est fraudandorum creditorum consilium habuisse, tum quia non videtur, quod res possit aliter se habere, nullaque bona præsumptio potest colligi. Atque eiusmodi præsumptio valet omnino aduersus debitorem alienantem † titulo lucratiuo, vt loquitur. §. *Lucius*; sed, an idem respondendum in alienat. omnium bonorum titulo oneroso, & profecto † non videtur.

23

24

25

Primo, quia inter vtramque alienationem, cum alibi tum præcipue in hac materia, non leues sunt differentiæ rationes, vt paulo supra expositum est. Secundo quoniam non est credendum temere Iurisconſ. in alienatione ex titulo lucratiuo respondisse.

Tertio propter diuersitatis rationem, nam in alienatione per titulum onerosum relinquitur vnde creditoribus satisfiat, precio in locum rei succedente *Bartol in l. qui debitore. ff. quæ in fraud. Credit.* id quod multo magis probarem si titulo permutationis fuisset alienatio celebrata, cum respectu effectus perinde esset, ac si nihil foret alienatum. *Bart. & Alberic. in leg. qui test. in verb. modum. ff. de probat. Bart. tamen in d. §. Lucius, & in l. post contractum in 2. col. gl. in l. Patronus. ff. de probat. Cyn. in l. 1. Cod. si in fraud. patron. Bartol.* se fundat in gloſſ. *d. l. qui test. & in l. in fraudem fisci. ff. de iure fisci*, quam citat *in l. post contractum, num. 2.* Sed illa gloſſ. nec lege, nec ratione suam opinionem munit, & text. *in leg. in fraudem*, loquitur in causa Fiscali; ex qua non bene infertur ad causam priuati, quem licet fraudare non acquirendo. *leg. qui autem. ff. quæ in fraud. Creditor. leg. 1. Codic. de his quæ in fraud patron.* Fiscum autem nequaquam *dict. leg. in fraudem, verb.* idem iuris est, quare tutius est aduersus Bartol. conclusionem facere vt *scilicet. §. Lucius,* non obtineat † in alienatione onerosa ex deductis argumentis quæ limitanda est, secundum *Imol. & Roman. in dict. leg. post contractum & Iason in dict. §. item si quis; num. 35.* si venditio esset facta pro valde minori precio, modicitas enim precii inducit fraudis præsumptionem *leg. per diuersas Codic. mandat. not. Canon. in cap. ad nostram extr. de emption. & vendition. & in cap. illo vos, extr. de pignor.* idemque statuendum arbitror, si res preciosæ fuerint cum vilioribus permutatæ. Limitarem etiam; si de precio quamuis iusto vel de re permutata licet æquale; non aliter constaret, quam per solam confessionem; mouet me; quia aliàs facillimum esset eludere. *l. omnes §. Lucius*; Reuocatur etiam in dubium; an ille, §. procedat; si non omnia bona; sed pars † maior fuerit alienata, & probabilius videtur procedere, per text. *iuncta gloſſ. & Bartol. in leg. nomen. §. filio ex parte, in verbo prope omnis substitutæ calendarii. ff. de leg. 3.* Secundo argumento text. *in leg. propter litem. ff. de excus. tutorum*, in qua Tutor excusatur, non solum ob litem omnium bonorum, sed etiam maioris partis bonorum. *Bald. in leg prima quæstio. 3. Cod. si quid in fraud. patron.* addo his

26

27

ergo Emphytheotam, vel conductorem excusari à solutione Canonis, vel pensionis, si amiserit omnes, vel maiorem partem fructuum, *gloss. in l. 1. in vers. particulare*, & ibi *Dd. C. de iure emphit.* Canon. & *in c. potuit extra loc.* dicitur quoque iustus metus, qui omnium bonorum fuerit, vel maioris partis *cap. Abb. iunctis not. per Io. Andream*, & alios
28 *ext. quod metus caus.* ratio prædictorum videtur, quoniam accidentia † curantur, siue in toto sint, siue in maiore parte, argumento tex. *in leg. seruus legatus. ff. de l. 3.* nec non quia maior pars æquiparatur toto, *Tiraq. copiose in l. si nunquam in verb. omnia, vel partem num. 12. & 13. C. de reuoc. don.* & huic sententiæ subscribit *Bald. in d. l. 1. q. 3. q. 3. Co. si in fraud. patron. & l. 2. C. de repud. hared. Ias. in d. § item si quis, num. 36. verb. aduerte*; idemque putant
29 definiendum, si res preciosiores sint † alienatæ, ex *l. summa ratione. ff. de pecul.* quæ sicut *Iason* considerat, parum probat, quamuis Angel. appeller singularem frequentius tamen, ita receptum est, vt asserit *Appostill. ad Iason in §. item si quis, num. 37. verb. item dict. §. Lucius in litera leg.* ratio est, licet non asserant Doctor. quoniam valor melioramentorum æquiualet maiori parti bonorum, cum maximæ sint æstimationis.

Quæst. 4. Quæro, Debitor alienauerit omnia bona, vel maiorem partem, non si-
30 mul, & semel; sed interpellatim; an præsumatur fraudulentum consilium, atque ita † competat reuocatio, & videtur competere, *1. ex l. si peculium la. 2. ff. de pecul. leg.* in qua multum interest, an peculium simul legetur, an specialiter res singulę in peculio comprehensæ, & ibi *Bart.* infert ad pulchram quæst. Secundo confert quod tametsi do-
31 natio omnium bonorum vel maioris partis facta † à patre reuocetur, ex *l. si vnquam C. de reuoc. don.* si eodem tempore facta sit, in versiculo omnia, vel partem, tamen si factæ sunt plures donationes, diuerso tempore, quæ omnes, vel cuncta bona, vel maiorem partem impleant, non reuocantur omnes, sed posteriores duntaxat, *Tiraq. ibi in verb. omnia, vel partem num.* 34. versiculo verum attende lector. Tertio huc spectat,
32 quod in materia in offic. donationis, si plures sint factæ † donationes, & plures sint validæ, posteriores tantum infirmantur *Cyn. Bartol. Bald. Castrens. in l. prima Codic. de reuoc. donat.*

33 Quarto accedit, quod stante † in Ciuitate statuto, vt pro furto valoris centum imponatur pœna mortis, & vnus fecerit plura furta, quæ singulariter considerata, non sunt valoris centum, simul autem iuncta, ad eam summam ascendant, fur non est capite puniendus, non sunt enim cumulanda. *Ang. inter cons. criminalia*; quod vidi seruari in praxi, in patria mea, in persona quorumdam Deputatorum ad colligendas cabellas, cōmiserunt enim multa furta, quæ singula, non efficiebāt summam librarum centum, simul autem congesta erant longe supra, & extabat in Ciuitate Decretū Sereniss. Principis inferens pœnam mortis, pro furto pecuniæ publicæ, valoris centum librarum, atque ita atrocem illam multam euadentes, leuiori puniti sunt; His dissimile non est, quod dixit *Bart. in leg. si peculium*, nempe, si caueatur statuto, quod si quis emerit o-
34 mnia bona alicuius, debeat ad omnia † eius debita teneri, non erit obligatus si interpellatim, singulatum rerum fecerit emptionem, quibus suffragatur, quod rescribit Imperator *in l. Sancimus. §. si quis autem per diuersas C. de donat.* in qua plures donationes
35 † eodem tempore collatæ in personam vnius, quarum nulla per se legitimam quantitatem excedit, in vnum tamen congestæ redundare videntur, & maioris esse quantitatis quingentorum solidorum, tamen non coaceruantur, ad necessitatem insinuationis, quamuis hoc recipiat limitationem: si in vno eodemq; instrumento facta esset donatio supra quingentos solidos, & addita esset clausula quod intelligantur plures donationes, creditur enim addita illa clausula in fraudem insinuationis *Iul. Cla. in §. donatio, quæst. 17. vers.* sed pone aliquis, & communem esse dicit *Socc. cons. 77. n. 10. lib. 1.* Diuersam sententiam commendant *gl. Bar. in d. l. nomen. § filio ex parte. ff. d. l. 3. Bal. in l. 1. in 4. q. C. si quid in frau. pat. & in l. 2. C. de repud. har. in l. 1. col. fi. C. bonis cedere possunt in l. fraus ff. de leg. Ang. in d. §. Lucius* & sequitur *Iason in d. §. item si quis in fraudem n. 38. versi-*
36 *culo*, quid autem, & *Bald. in dict. leg. 1. quæst. 4.* ait quod si libertus † minutatim alienauerit omnia bona; ex omnibus fit reuocatio pro rata; quousque Patroni legitima impleatur, & in *leg. prima Codice qui bonis cedere poss.* ait quod alienans bona in
37 fraudem Creditorum, priuatur beneficio † cessionis, quoniam suo dolo factus est inops idque præsumitur, siue omnia simul, siue separatim alienauerit. *dict. leg. nomen §. filio.*

Amplius dico, quod facilimum esset inuenire viam ad fraudandos non modo

Credi-

creditores, sed etiam edictum prætoris in titulo, *quæ in fraud. cred.* ita separatim alie-
nando, fraudibus autem est obuiandum, *l. in fundo. ff. de rei vend. cap. quanto extra de di-*
uort. cum simil. eaque ratione *Corn. consilio vndecimo, incipit. in præsent. consultatione colum.*
9. verb si teneamus *libro 3.* firmat in terminis *l. si vnquam. Cod. de reuoc. donat.* quod o-
mnes donationes simul reuocabuntur, cum sit eadem ratio in omnibus, *l. illud ff. ad l.*
Aquil. l. à Titio. ff. de verb. obligat. Tertio nimis, vt arbitror restringeretur reuocandi
facultas, si ex huiusmodi interpellata alienatione cessaret præsumptio fraudis. Nam
cum sciat se creditores habere cur videatur minus velle fraudare pedetentim alie-
nando, quam simul, & semel? effectus profecto, est fraudulentus, merito similis esse
creditur causa. & merito dixit *Bald.* quod ad fraudis intellectum omnia reducuntur,
d. l. 1. quæst. 4. C. si quid in fraudem patro. Quarta confirmatio petitur ex his, quæ ponunt
Dd. *in d. § item si quis maxime. Iason. numero centesimo vigesimo octauo. vers. quarto, & vl-*
38 *timo.* quod creditor agens reuocatoria, non tenetur † conuenire omnes tertios pos-
sessores, in quos est facta alienatio; sed satis est vnum pro suo credito in solidum con-
uenire: quid magis probandum? posterior opinio plures suffragatores habet, vt palam
est ex antè dictis. Cæterum, nec vnam, nec alteram sequor, quandoquidem est
textus hanc controuersiam apertis verbis dirimens in *l. si libertus. ff. de iure patron. in §.*
39 *fin.* quem notabilissimum ibi *Bartol.* vocat † arguendo de patrono reuocante ad cre-
ditorem, inter quos nulla est in his terminis ratio differentiæ, ait enim quod prior ali-
enatio, ipso iure non valet, posterior per Caluitianam, & Fabianam reuocatur, his
verbis (si quis plane non simul alienauerit, sed quasdã res ante, quasdã postea, alienatio
earũ rerũ, quę postea alienatę sunt, ipso iure non reuocabitur; sed prior in posteriorib.
Fabianæ, & Caluitianæ locus erit, igitur omnes alienationes reuocantur partim ipso
iure, partim per Caluitianam, vel Fabianam, item in creditore partim ipso iure, par-
tim per Paulianam, & dicta reuocatione omnium facta, suam Patronus legitimam
deducet, creditor vero suum creditum. An autem pro rata ex omnibus rebus, an ex
vna, textus non declarat; ideo consule, *Bald. in l. 1. C. si quid in fraudem patron.* Nec
40 refragantur † contraria, & ad primum *d. l. Si peculium respondet. Iason. in §. item si*
41 *quis numero 30.* quod parum facit, nec aliter soluit, ego puto solutionem esse, quia †
nomen peculii videtur quid vniuersale, cum augeatur, & diminuatur ad instar hæ-
reditatis, nascatur, & exstinguatur, *l. peculium nascitur. ff. de peculio*, pro inde aliud cre-
ditur esse peculium, aliud res peculiares, sicut aliud est hæreditas, aliud res hæredi-
tariæ regula autem, vt deducatur, quod domino, vel patri debetur, quando filio,
vel seruo prælegatur peculium, non obtinet in rebus peculiaribus, quæ singulariter
sunt legatæ; sed in peculio simpliciter legato.

Tertium tollitur quia est maxime controuersum, nam *Ripa* probat contrarium
in *l. Si vnquam. Cod. de reuoc. donat. quæstion. 8. colum. 3. vers.* sed hic suboritur, & gloss.
in *l. 1. Cod. de inoffic. donat. in 6. quæstion.* quemadmodum vltima legata induunt falci-
diam in omnibus, licet si prima legata tantum fuissent relicta non esset futurus lo-
cus legi falcidiæ. Secundum euitatur quoniam valde ambiguum est, vt per *Tiraque.*
dicto loco à numero trigesimo tertio, vsq; ad numerum trigesimum quintum. In quarto est spe-
cialis ratio propter pœnam, in qua semper fieri solet stricta interpretatio. Quin-
tum de statuto *Bartol.* nulla lege munitur, & aduersatur rationi, si quidem non dif-
ficulter statutum eluderetur. Vltimum de insinuatione plurium donationum euer-
titur propterea, quod in ea non agitur de præiudicio alterius, at hic agitur cau-
sa creditorum, proinde vt ibi Imperator ait humanius est plures donationes non
coacervare, ita hic benignum est, plures alienationes congerere, ne creditores frau-
dem patiantur.

Quæst. 5. Liquido itaque iam apparet ex ante dictis consilium fraudulentum
probari, probata alienatione omnium bonorum, vel maioris partis, cum distin-
ctione lucratiui, & onerosi tituli, vt exposuimus, in quæstionem nunc pono, an
aliis modis animi fraudulenti fieri probatio possit, in quo articulo, sicut in præce-
denti tenendum est, quod debitor sciat se creditores habere alioquin si ignoraret,
non diceretur habuisse fraudandi consilium, Resp. autem propositæ dubitationi,
aliis quoque modis probari dolosum consilium, secundum ea, quæ late tradunt,
Bartol. Imol. Roman. & alii in dict. l. post contractum. ff. de donat. idem Bartol. & Bald. in l.
2. Cod. de repud. hæred. cum aliis multis congestis à *Iason. in dict. §. item si quis numero*
quadragesimo vers. ex prædictis, prudenter considerans, quod probationes allegatæ

a Bart. non omnes conueniunt ad docendam fraudem crediroru; sed multa valent
ad probationem fraudis contra fiscum, de quibus paulo post agemus. Prima itaque
42 probatio sit, docendo † alienantem, rem alienatam possidere. *l. 1. §. superuacuum ff. quib.*
mod. pign. vel. hypothec. sol. Porro autem dicenda est hæc potius donatio simulata, quam
fraudulenta, vt *Bart. in d. l. post contractum col. 3. Ias. d. §. item si quis, n. 42.* quamuis nec ista
qualitas sufficeret, nisi concurrerent etiam aliæ coniecturæ. *Masc. de probat. vol. 1. con.*
558. à num. 3. vsq; ad num. 17.
43 Secunda si alienatio sit facta in coniunctam † personam. *l. lata de donat. l. pen. C. de*
bon. liber. Bart. cons. 65. Socc. cons. 264 num. 2. vers. tertio arguitur, vol. 2 Iason vbi supra, n. 41. si
modo, & aliæ præsumptiones concurrant. *l. si quis post hæc, vers. si quis. C. de bon. damnat.*
44 Tertia si alienatio sit † facta clam, siue ex titulo lucratiuo, siue oneroso. *Iason d. §. item si*
quis. n. 43. vers. item præsumitur, & *n. 509.* vbi notanter ait, quod in omnibus alienatio-
nibus, in quibus decretũ iudicis, vel authoritas superioris exigitur, ea non interueni-
ente, creditur esse facta *clam. l. 1. C. de præd. Curial. lib.* 10.
45 Quinto si † alienatio fuerit collata in Clericum, scilic. Episcopum, vel aliàs iuris-
dictionem habentem, nam censetur facta in potentiorem, & non sufficit esse celebra-
tam in simplicem Clericum, *Socc. d. cons. 264. Canon. in cap. 1. extr. de alien. Iud. caus. Ma-*
scard. citato loco, num. 19. vers. quarto, donatio, vbi ponit, & alias præsumptiones, quæ
tamen conueniunt magis ad probandam fraudem contra fiscum, quam aduersus cre-
ditores.

Quæst. 6. Relinquitur modo, vt quæramus, quonam pacto sit probanda fraus il-
46 lius, in quem est facta alienatio † ex titulo oneroso; Nam, & de huius fraude docen-
dum est, vt concedi reuocatio possit, *Dd. in §. item si quis in fraudem,* hanc quæstionem
non attingunt, nec in *tit. ff. quæ in fraud. Cred.* arbitror tamen plorifariam posse proba-
47 ri, & primo vt docet *Iuriscon. in l. ait præt. § si quis particeps. ff. quæ in fraud.* nempe † si ven-
dente debitore, emptor testator conuentus est à Crediroribus non emeret, id est, co-
ràm testibus, vt gloss. exponit, nec sine ratione, quoniam testatio pro conuentione, &
denunciatione testibus adhibitis facta sumitur. *l. 5. §. fin. ff. de adm. tutor. l. 1. § sed si quis*
contra ff. quod vi, aut clam. ratio est, inquit ibi text. quia fraude non caret, qui conuentus
48 testato, perseuerat; Extende; & si absque testibus † iudicis authoritate facta esset de-
nunciatio, ex his, quæ tradit *Alber. in dict. §. si quis,* & suadet ratio, à multo magis, argu-
mento. *l. De pupillo. §. meminisse. ff. de noui oper. nunciat. l. sicut, & l. cum notiss. C. de præscript.*
30. annorum & §. si quis autem non implens. Auth. de hæred. Falcid. & de Ecclesiast. titul.
§. sin autem hoc; Intellige, quod isti creditores denunciantes essent vere Creditores, a-
lioquin non habuissent ius denunciandi, vt colligitur ex *Bart. & Alber. in allegato. §. si*
49 *quis particeps.* II. censeo quoque probari participationem fraudis, si contractus fuerit †
clam celebratus, quando male agens odit lucem, & quamuis *Bart. in l. post contractum*
col. 4. dicat habere locum in titulo lucratiuo, tamen *Imol. eodem loco,* ait procedere eti-
am in titulo oneroso, & probat *Iason dict. § item si quis numero 43.* vers. item præsumi-
tur, & recte actus enim clandestinus, semper malam præsumptionem inducit,
50 in qua re mihi subit in mentem; quod probata ista participatione fraudis, erit locus †
reuocatoriæ, tametsi res alienata titulo oneroso, fuisset iusto precio vendita, vel cum
re æqualis valoris permutata: Etenim Creditor debet prius excutere debitorem prin-
cipalem, & si reperiat eum esse soluendo res est expedita in fauorem tertii possessoris,
si vero inueniatur non soluendo non debet prodesse tertio possessori fraudis conscio,
quod iustum valorem persoluerit, potuit namq; Venditor male perdidisse precium,
vel aliam rem acceptam, vt est verisimile eum facere voluisse, cum fraudationis cau-
sa alienauerit, & *tex. in d. §. si quis particeps,* supponit iustam emptionem, respectu precii,
& ait, emptorem fuisse participem fraudis, propter denunciationem me emeris, & i-
51 deo puto declarandum, quod dixi supra quod licet propter † alienationem bonorum
omnium, vel maioris partis bonorum non præsumatur fraus, si tit. oneroso facta sit, ta-
men si pbetur fraudulentũ consilium locus erit reuocatoriæ, siquidẽ præsumptio ce-
dit veritati. Tertio existimo doceri participationem fraudis ex alienatione omnium
bonorum, vel maioris partis bonorum, vili precio, quippe, qui rem magnæ æstima-
tionis leui precio emit verisimiliter fraudis nõ est ignarus. IV. si emptor, vel permuta-
52 tor † esset coniuncta persona, cũ sit in ore omniũ ex coniunctione sanguinis, oriri præ-
sumptionem sanguinis ex vtraq; parte, arg. eorum, quæ not. *Bart.* & alii sequuntur *in d.*
53 *l.* Post contractum. Quinto probando per testes † communic. fraudis, puta ex tractatu
ante-

antequã perficeretur cõtractus, aliis præterea modis, poterit participatio fraudis pro-
bari, quos diligens lector facile excogitabit, in quibus omnibus, ego arbitror pluri-
mum posse iudicis arbitrium, qui ex modo gerendi, ex tempore, ex qualitate persona-
rum, & aliis circumstantiis iudicabit, an, & quando accipiens rem titulo oneroso, vi-
detur participasse fraudem, arg. *l. 1. ff. de iure deliber.*

Quæst. 7. Quæro alienatum est in fraudem vnius creditoris, an aliis quoq; Cre-
54 ditoribus reuocatoria † competat, & videtur quod non per *tex. in l. Fulc. §. si aduersus. ff.*
ex quib. caus. in poss. eat. vbi si debitor, latitet cõtra vnũ creditorem, vt ipsum solum frau-
det, alii non mittuntur ex illo edicto in poss. bonorum eius; Contrarium tamen pro-
batur ex *l. ait prætor. §. præterea vers. illud. ff. quæ in fraud. Cred.* ad explicandum hunc mo-
dum *Bar. & Alb* ibi distinguunt, aut debitor in fraudem vnius duntaxat alienat, & non
conceditur cæteris reuocatoria. *d. l. Fulcinius*, & facit iudicio meo. *l. si is qui, cum haberet.*
ff. quæ in fraud. Cre. aut debitor in fraudem omnium alienat; sed acceptor, scit vnum
tantum fraudari, puta quia ille solus protestatus fuerit ne acciperet, iuxta *l. ait prætor. §.*
si quis particeps, & tunc prodest omnibus creditoribus, ex mente *Dyn.* nisi antequam
conuentus esset reuocatoria, satisfecisset illi creditori, quem sciebat fraudari. *d. leg. ait*
prætor. §. præterea, vers. illud.

Quæst. 8. Quæro Creditor facta excussione bonorum debitoris, eoq; reperto non
55 soluendo, vult agere † contra Tertios possessores; vtrum debeat omnes conuenire,
an vero vnum possit eligere, factamque in eum alienationem duntaxat reuocare, ex-
citat hanc quæstionem, *Iason e x mente Dd. in citato. §. item si quis, num. 128. vers. quarto, &*
vltimo, & affirmatiuæ sententiæ authorem dicit esse *Bar. in l. Moschis*, per illum tex. *iun-*
56 *cta gl. in vers. omnem. ff. de iure fisci*, nam ait IC. fiscus † Creditor antequã conueniat ter-
tios possessores, debet agere contra hæredes debitoris, & ait contra omnem possesso-
rem gloss. ibi, & *Bart.* exponunt omnes, id est, quemlibet, quia est distributiuum. Se-
cundo *Bar. in eodem loco* arguit *ex l. quamdiu C. de distract. pig.* & ex *l. Creditoris arbitr. ff. eo-*
57 *dem tit. de distract. pign.* quibus definitur esse † in arbitrio creditoris, si distracta sint pi-
gnora, contra quem velit agere, & quod magis placeat pignori reuocare. Tertio i-
pse confirmo ex doct. *Specul. in tit. de obliga. solut. §. 2. num. 40. vers.* item debitor meus, v-
58 bi *Specul.* ait Debitor † meus habens tria prædia, obligauit bona sua, & omnia distraxit
diuersis personis, conuenio vnum ex possessoribus, an mihi possit opponere, quod e-
um conueniam pro rata, & concludit negatiue per *d. l. Creditoris*; ex aduerso *Dyn.* cui
adhæret *Fab* probat aliam sententiam adductus *ex d. l. Moschis in vers.* omnem, quod
est verbũ collectiuũ. *l. si pluribus, & ibi gl. ff. de l. 2.* Præterea ad idẽ est tex. in *l. 2. C. de deb.*
Ciuit. li. 10. ibi pro rata rerum, quas possident. Tertio patrocinatur ratio vltra Dd. nam,
aut sunt possessores ex titulo lucratiuo; & cum æqualiter omnes lucrentur, debet æ-
qualiter ab illis lucrum extorqueri; aut sunt ex titulo oneroso, & ita fraudis omnes
participes, aliter non possent conueniri; & ideo in pari delicto, nõ debet alter esse me-
liori conditione, quam alter, & in æquali peccato, æqualis debet esse pœna, nempe
pro rata conueniantur omnes.

Quarto succurrit etiam præter alios tex. in hanc sententiam satis apertus *in l. 1. §. si*
pluribus. ff. si quid in fraud. patr. in vers. æqualiter patronus aduersus omnes in partem si-
bi debitam, cum multis concordantibus, ibi congestis à gl. in vers. omnis. In quam er-
59 go partem † inclinandum? ego sane non inuenio decisionem in terminis, quando-
quidem allegata iura pro vtraq; sententia, non loquuntur in alienatione fraudulenta
aduersus Creditores. Procliuior tamen sum in priorem sententiam, & moneo ante o-
mnia, quod nimirum implicaretur causa Creditorum, si vnumquemq; deberent pro
rata conuenire, & pluribus iudiciis, & maximis sumptibus vexarentur argumento eo-
rum, quæ tradit *Bald. in Auth. res quæ. num. 21. C. comm. de leg.* dicens esse conueniens, tot,
tantasq; fieri detractiones.

Secundo trahit me, manu prope, in hanc sententiam, quod, aut tertii possessores
sunt ex titulo lucratiuo, & non debet quæri ille, à quo lucrum extorquetur, non dam-
nũ infertur, ex eo, quod ab alio non petatur. Aut ex titulo oneroso, & nullo fauore di-
gnus est, quando fraudis cõscius fuit quemadmodum in simili, si plures dolum com-
miserunt, licet creditori in solidum quemq; cõuenire, tametsi æqualiter deliquerint,
vt copiose dictum est supra in titulo de pœna doli, & infra de reg. doli. Tertio adiuuat
easdem partes, quod hæc actio reuocatoria est scripta in rem, eamq; persequitur quo-
cunque vadat, & verba edicti Prætoris; quæ in fraudem, & c. verificantur, tam in vno,

quam in pluribus tertiis possessoribus, vt obuium est cuique intelligere, ex *leg. 1. & ex*
l. ait prætor. ff. quæ in fraud. Cre. hanc quoque sententiam commendat *Albericus in d. l.*
Moschis, declarando, quod tertius possessor nõ teneatur in plus, quàm valeret illa res
possessa & cum ista declaratione dicit hãc opinionem esse veriorem. Non obstat *Dy-*
ni & Fabri consideratio ad *l. Moschis*, de verbo collectiuo, euertitur enim si *Bar.* ibi, q
60 verbũ omnes † in plurali est collectiuũ, & ita loquitur, *l. pluribus*, sed in numero singulari
est distributiuum, non officit quoque. Secundum siquidem *Bar. & Spec. citatis in locis*,
inquiunt esse speciale in debitore Ciuitatis. Tertius nodus soluitur quia fauor credi-
torum præualet, & odium fraudantium facit conueniri eos in solidum, sicut ostendi-
mus in pluribus dolosis; Vltimus obex euitatur propter diuersitatem rationis, quippe
in Patrono debita est legitima ex omnibus bonis liberti, & ideo æqualiter ab omni-
bus detrahitur; Porro autem quid si vnum Creditor eligat, & succumbat, veluti si e-
gisset contra possessorem ex titulo oneroso, & non probasset participationem frau-
dis, an habeat regressum contra alios: diximus supra examinantes hunc articu-
lum.

Quæst. 9 Quæro Debitor alienauit in fraudem, & postea multa bona acquisiuit, &
Creditores non exegerant, negligentiam † committentes, quare Debitore iterum
alienante remanent fraudati Creditores, an agere possint contra Tertios possessores
consule *Iason in d. §. item si quis, num. 120. versic.* vltra prædictos, vbi concludit contra
creditores per tex. in *l. si fideiussores in id ff. de fideiussor.* quæro etiam cum Debitor possit
62 fraudare creditores, non acquirendo extat in Ciuitate † statutum, vt viget ferme in o-
mni Italiæ Ciuitate, quod stantibus Masculis, fœminæ nõ succedãt; an Masculus pos-
sit in fraudem Creditorum renunciare beneficio statuti; & fœminam secum admit-
tere? *Bal. in l. Maximum vitium in 4. col. post medium vers.* sed pone, quod frater accedit
sententiæ affirmatiuæ, sequitur *Iason dict. §. item si quis, numero 124. versicul. de intel-*
lectu, in l. Roman. ff. quæ in fraud. & idem Iason numero 125. versic. dicebat etiam, ait fide-
63 iussoribus † esse permissum in fraudem creditorum renunciare beneficio de fideius-
soribus, vt possit conueniri, Reo non excusso, quid autem in hærede debitoris, an
possit non acquirendo fraudare, petas à *Iason. dicto §. item si quis, numero 122.* vbi
videtur inclinare in affirmatiuam sententiam per *leg. liberto octuagento. ff. de bon. li-*
bert.

Quæst. 10. Ex his perspicuum est, quid agendum, probandumue sit creditori, quo-
ties agere velit contra Tertios possessores; proximum est ex ordine, vt inquiramus,
64 quid eum agere oporteat, si mouere contra † fraudulentum debitorem litem volue-
rit; Nam aduersus vtrumque agere eum posse constat ex *l. 1. & l. fin. ff. quæ in fraud. Cre-*
dit. & contra fraudatorem agitur, non solum si euentu fraudauit, sed etiam *consilio Bal.*
in l. 1. quæst. 5. C. si quid in fraud. patron. Sane duo mihi videntur probanda ex parte cre-
ditoris, primum quod debitor fraudulenter alienauit ex *d. l. 1. dum ait prætorem*, & ad-
uersus illum, qui fraudem fecerit actionem dare, & ibi: idque etiam aduersus ipsum,
qui fraudem fecerit seruabo, & *dict. §. fin.* hæc actio & in ipsum fraudatorem dabitur,
ergo ista qualitas, quod fraudem fecerit est probanda, nam qui se fundat in lege de-
bet probare qualitatem ipsius legis, vel statuti *Dec. cons. 440. num. 1. & cons. 524. num. 1.*
& cons. 49. num. 2.

65 Alterum, quod oportet docere est, rem † alienatam à tertiis possessoribus non
posse recuperari, vel propter potentiam eorum, argumento. *l. cum vnus. §. fin. ff. de bon.*
author. Iud. poss. vel propter casum quia fundus chasmate perierit, vel ager fuerit inun-
datus, aut ab hostibus possessus. *d. §. fin.* hanc vero probationẽ esse necessariam, liqui-
do apparet ex *l. fin. §. vlt. ff. quæ in fraud. Cred.* ibi (si vero quædam disperdidisset, si nulla
ratione recuperari possent, sed quid proderit creditori ista petitio? certe ad solam pœ-
nam debitoris, vt *d. §. vlt. l. fin.* ibi, & prætor non tam emolumentum ipsius actionis
intueri videtur in eo, qui exutus est bonis, quàm pœnam, proinde eo loco *Bart.* ait po-
66 terit in carcerem coniici, nec erit ei permissum † cedere bonis, & quamuis *Alber.* ne-
get quo ad carcerem, de qua nullum verbum apud Iurisconf. illud tamen certum est
debitorem aliqua pœna plectendum, ideo non est forsitan à vero alienum, quod de
carcere dixit *Bart.* sequutus *gl. ibi in 1. lectura*, quam cæteris esse notabiliorem affirmat.

Quæst. 11. Exposuimus, quæ ad Creditores fraudatos pertinebant, reliquum est
modo, vt videamus, quid agere possit tertius possessor actione reuocatoria conuen-
tus? & profecto duplex est inquisitio. Altera quomodo potest repellere creditores, ne
con-

condemnetur ad restituendum. Altera dato quod condemnetur, an possit offerendo creditum rem sibi retinere.

Quoad primum, si iste possessor est ex causa lucratiua, debet ostendere, in primis,
67 eos † non esse creditores, si id non valet probare, doceat quod proximum est debitorē non habuisse fraudandi consilium, aut in probatione deficiens, palam faciat, euentū non fuisse damnosum, tempore alienationis *l. qui autem. §. simili modo. quæ in fraud. cred.* vbi exprimitur, satis esse aduersus creditorem probare fraudatum non esse & obtinebit tertius possessor, siue ipse probauerit, suscepto in se onere probandi, siue per exceptionem ostenderit, a Creditore (cui probandi munus incumbit) quòd sit creditor, & quod sit fraudatus, argumento *l. verius, & l. ab ea parte. ff. de probat. l. qua accus. C. de dim.*
68 Si vero est tertius † possessor ex causa onerosa, vltra prædicta potest repellere agentem creditorem probando, quod non participauerit de fraude, vel excipiendo, quod per aduersarium non sit probata fraudis participatio, vt suæ intentionis est fundamentum *l. ait prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. Creditorum.* Quoad secundum *Bald. in l. 1. C. si quid in fraudem patroni. q. 7. n. 14.* agens de illo, qui titulo lucratiuo acceperat à liberto
69 fraudatore, ait non esse permissum offerre, efficacissima † ratione, quia scilicet ab illo petitur, res, & non pecunia verum vtraq; manutenenda est contraria sententia, quod
70 scilicet offerendo possit vti retentione, primum, quia † qualis cunque possessor habet ius offerendi *l. Paulus Sempronii §. vltimo. ff. quib. mod. pign. vel hypoth. sol. l. Mulier. ff. qui pot. in pign. habe.*

Secundo roboratur, nam intentans hypothecariā nititur quidem iure Com. & tamen per ius offerēdi repellitur a tertio possessore. *d. l. Paulus. §. fi.* quanto magis iste creditor debet repelli, qui nititur iure speciali arg. *l. cius militis. §. militia missus ff. de mil. test.*
71 Tertio ipse cōsidero quod per oblationem † cessat causa finalis edicti, quæ est ne creditores fraudentur, merito debet cessari disputatio *c. cum cessante, de appell. §. quamuis adire ff. de iure pat.* etenim cū creditor consequatur à tertio possessore, q. erat accepturus à principali debitore si non fecisset alienationem, nihil habet vnde iuste dolere possit. Nec audiendus est *Bal.* quoniam eius consequentia non tenet, sicut sit apertissimū in eo, qui experitur hypothecaria petit rem, & nihilominus per oblationem repellitur, præterea ratio Baldi militat quoq; in titulo oneroso; & tamen, in eo concessum est ius offerendi ex *l. 1. § si quis in fraudem. ff. si quid in fraud. patr.* Effectus autem ex dicta cōclusione prouenien s, quod si res, pro qua tertius possessor offert centum, maioris sit valoris, lucratur, quod superat valorem centum aureorum; Alias effectus est, quod si facta oblatione de valore rei nihil superesset, lucratur tamen commodum retentionis, propter affectionem, quam forsitan ad rem habet. *l. 1. §. & alia videamus. ff. si quid in fraud. pat.* Alius additur effectus, quod aduersus hunc possessorem nolentem restituere, sed offerentem non potest iurari in litem, sicut aduersus eum, qui nō vult restituere patrono. *l. tenetur. ff. si quid in fraud. pat.* Declara conclusionem, quod si tertius posses-
72 sor † ex causa lucratiua, offerat 30. pro retentione rei, quæ erat valoris centum, non liberatur ab aliis creditoribus fraudatis, nisi, & illis, vsq; ad concurrentem quantitatem offerre sit paratus; nam tenetur in quantum est factus locupletior, quando fraudem non participauit, *d. l. qui autem. §. in hac tamen. ff. quæ in fraud.* quod si fraudis fuisset conscius, teneretur de eo quod ad eum peruenit, etiamsi non sit factus locupletior, vt ibi videtur probari à contrario sensu, vt sit aliqua differentia inter eum, qui fraudem participauerit tamquam odio dignum, & eum, qui fraudis est ignarus; Declara quoque
73 quod tertius possessor ex titulo oneroso † non liberatur offerendo vni, si res possessa sit maioris valoris, nam, & ipse licet sit iniustus possessor, habet ius offerendi. *d. l. Paulus § fin. in verb.* qualiscunque possessor, & perpendit. *Iason in §. item si quis in fraudem. n. 114. vers.* ego multum.
74 Quæro debitor alienando, quantum in ipso fuit, voluit † omnes Creditores fraudare, sed is, qui accepit ab eo, credidit vnum tantum fraudari, & ei postea obtulit, an sit liberatus ab aliis, de quorum fraude non erat certus? *Iason in dict. §. item si quis, numero 113. versic.* in fine gloss. inquit ex intentione *Dyn.* quod poterit offerre antequam fuerit conuentus ab illo Creditore, non postea, etenim semel intentata reuoca-
75 toria, aperitur ius † agendi aliis Creditoribus, in quos nulla fuit commissa fraus ab accipiente, proinde cum tractetur de præiudicio ipsorum, non liberatur offerendo vni; sed si offeratur, quàm apertum sit cæteris ius agendi; ab illis liberatur, nec nouū est in iure; quod ex persona vnius pandatur aliis facultas agendi, & si mihi fue-

currit satis accommodatum exemplum in filio rite exhæredato cui competit ius con-
tra tabulandi ex persona alterius filii præteriti, *l. non putauit. §. non quauis vers. si ex hære-
datum. ff. de bonorum possess. contra tabulas.* Quæro etiam cum huic tertio possessori detur
ius offerendi creditoribus, à quibus conuenitur, quando de alienorum præiudicio
76 non agitur, secundum ea, quæ dicta sunt; quæro inquam vsque ad quod tempus †
competat, & *Iason. d. §. item si quis numero 115.* sentit concedi vsque ad tempus rei iudi-
catæ, id est, vsque quo actione iudicati conueniatur, argumento *l. item veniunt. §. idem
recte ff. de pet. hæred.* dixit *Speculat. in titulo de solut. & obligation. numer. 59. vers. quid si l. mi-
hi condemnatus*, ratio est, quia ius offerendi competit beneficio legis, *Bartol. in l. si quis
stipulatus sit decem in melle, in fin. ff. de solut.* Bald *in d. l. Paulus. ff. quibus modis pign. vel hy-
77 poth. solut. in lect. antiqua*; nam quando † competit ius offerendi ex facto hominis da-
tur spacium vsque ad litem contestatam, *d. l. si quis stipulatus*, & ibi *Bartol.* a lege enim
est, quod tertius possessor possit offerre *d. l. Paulus §. fin.* & ratio differentiæ est, quoni-
78 am mitius † agitur, cum lege, quam cum homine, *l. Celsus. ff. de arbitr. Doctor. in l. Si
79 insulam. ff. de verb. obligat.* Bartol. *in l. amplius non peti ff. rem ratam haberi*, ad pleniorem †
exitum huius quæst. & totius materiæ oportet consulere, *Bald. in Rubr. C. de reuo. his,
quæ in fraud. cred* quo loci deducit multas, ac perutiles quæst. quas etiam ponit, *Ang. in
d. §. si quis, & ibidem Ias.* attingit aliquos insigniores.

De Fraude contra Patronos. Cap. IX.

1 *Antiquissimum Romanis fuit Patroni nomen.*
2 *Patroni, quasi patres appellati.*
3 *Romuli instituto, Patroni introducti.*
4 *Clientes, quasi colentes dicti sunt.*
5 *Patroni, prima significatio,* & num. 3.
6 *Secunda, & tertia Patroni acceptio.*
7 *Pœna patroni fraudantis, clientem apud Virgilium.*
8 *Pœna ex* l. 12. tabularum, *et quid esset antiquitus hominem sacrum fieri.*
9 *Excommunicationis pœna antiquissimo tempore ante ius canonicum cognita.*
10 *Pœna, ex aliarum gentium instituto.*
11 *Quarta patroni significatio.*
12 *Quintus eiusdem nominis sensus.*
13 *Patroni Ecclesiarum, aut quasi patres, aut patrocinantes.*
14 *Vltima patroni nominis significatio.*
15 *Patrono in bonis liberti maioris centenario debetur legitima.*
16 *Patronus liberto filios habenti, non succedet.*
17 *Fallit, si filii essent inhabiles ad successionem.*
18 *In legitimam patroni imputatur quicquid à liberto, quocumque relictt titulo habuit.*
19 *Debetur legitima patrono, sine onere legatorum, aut æris alieni.*
20 *Patroni sæpe fraudantur, à libertis, ideo prætor illis succurrit.*
21 *Remedia, quæ creditoribus, Patronisq. fraudatis competunt sunt prætoria.*
22 *Similitudo inter actiones patrono, & creditori competentes.*
23 *Alienatio facta in fraudem patroni, quomodo conueniat cum ea quæ fit in fraudem creditorum.*
24 *Non dicitur facta alienatio in fraudem, nisi diminuatur patrimonium alienantis.*
25 *Diminutio patrimonii, quando dicatur esse sequuta per alienationem.*
26 *Creditor præbens licentiam debitori alienandi, vel iam factam ratificans, non habet reuocatoriam, idemque iuris in patrono.*
27 *Patronus, & creditor iisdem modis possunt fraudari.*
28 *Alienatio facta à liberto, vel à debitore in fraudem legis est nulla ipso iure.*
29 *Multa sunt differentia inter alienationem factam in fraudem patroni, & in fraudem creditoris.*
30 *Differentia, quoad alienationem ex titulo lucratiuo.*
31 *Differentia, quoad alienationem ex titulo oneroso.*
32 *Libertus potest in fraudem patroni filiæ dotem constituere.*
33 *Patronus debet agere contra omnes, in quos est fraudulenta alienatio.*
34 *Legata, & fideicommissa relicta in fraudem patroni, reuocantur ipso iure.*
35 *Libertus potest in fraudē patroni filio mortis causa donare.*
36 *Libertus etiam in fraudem patroni potest benemerenti donare.*
37 *Donatio in multis iuris partibus prohibita, sustinetur si fuerit facta ob benemerita.*

38 *Patronus re alienata exstincta, non agit.*
39 *Patrono non competit interdictum fraudatorium.*
40 *Facta rei alienatæ reuocatione, an transeat dominium in patronum ipso iure.*
41 *Vnum quodque dissolui eo vinculo quo colligatum est regula exornatur. Ratio cur distractus sit eiusdem natura, cuius est contractus.*

A Fraude creditorum in eum, quæ Patronis infertur, quasi in proximum gradum descendamus, breuius illam absoluturi, quando patronatus ius de quo agimus, est ferme inusitatum, & raro volat in foro, in eius autem explicatione euidentioris
1 causa doctrinæ à nomine Patroni exordior, quod sane Romanis † fuit antiquissimum,
2 & Patroni, quasi Patres fuerunt appellati. Erant autem, qui aliorum †
3 causam, & defensionem suscipiebant ex Romuli instituto, qui ex patrum † numero plebi, quos ei commodum esset deligendi potestatem fecit, qui ipsius causam susciperent ideoque patronus quasi pater, sicut matrona, quasi mater, & hi quorum causæ
4 suscipiebantur defendendæ, clientes vocabantur quasi † colentes, proinde fallere clientem, impium æque existimabatur, ac filium decipere. Patroni etiam latius ac-
5 cepto vocabulo more maiorum † erat inquit *Cicer. primo de officiis*, qui ciuitates, aut ditiones bello deuictas in fidem recepissent, sic Marcellus Siculoru dicitur patronus
6 † *in Verrinis*, & hoc nomen in aduocatis, & causarum defensoribus maxime frequentabatur in *titulo Cod. de aduocat. diuers. iudic.* maxime vero in *l. Sancimus, & in l. aduocati*, specialiter hoc nomine aduocatus fisci honotabatur, *l. Velamento. Cod. de postul. l. vltima. C. de aduoc. fisci. l. 5. C. de delatoribus libr. 19 l. 5. §. aduocatum. ff. de his quibus vt indignis*, & hoc modo acceptus patronus raro fraudabatur a cliente, sed frequentius ipsi clientes de-
7 cipiebantur, hinc *Virgilius 6. Æneid.* pœnam † recenset, quam patiantur fraudatores clientium apud Inferos.

Hic, quibus inuisi fratres dum vita manebat,
Pulsatusue parens, & fraus innexa clienti.

Verum, & apud superos in vrbe Romana grauissima pœna plectebantur ex *l. 12. tabularum his verbis.*

Patronus si clienti fraudem fecerit sacer esto.

8 *Sacrum* autem † hominem fieri dicebant antiqui eum, quem Sacerdotes, publico decreto sacrificiis arcebant, & ab ingressu templi repellebant, & aduersus eumdem diræ imprecationes fiebant; quibus, qui erat obnoxius diræ grauissimas pœnas, maximo infortunio affici necesse existimabatur, vt author est *Plutar. Crasso*, vbi tradit Acteium tribunum plebis his diris confixisse Crassum ad Parthos proficiscentem, ex quo illud *Lucani 3. Pharsalie.*

Crassumque in bella sequutoi.
Saua tribunitia vouerunt prælia diræ.

Et illud *Tullij primo de Diuination.* M. Crasso, quid acciderit videmus, dirarum obnunciatione neglecta. vt *Tiraquell.* elegantissimum scriptum reliquit *de retractu consanguineo. §. 1. gloss. 9. numero 289. vers.* Romanos quoque vbi cum multis numeris præ-
9 cedentibus, egregie declarat, antiquissimam fuisse † excommunicationis originem, & non iure tantum canonico cognitam ex more Gallorum ex *l. Platonis*, ex in-
10 stituto † Atheniensium, ex Germanorum consuetudine, plane rem demonstrans, fraudem præterea clienti facere Persis & Indis magni criminis instar erat, quorum lege cauetur, vt qui clientem decepisset quique ter mendacio abusus esset, illi per omnem vitam silentium indiceretur, nulloque magistratu, aut honore dignus haberetur, sicut memoriæ prodit, *Alexand. ab Alexand. Gen dierum. libro 6. cap. 10. fol. 42.* Pa-
11 tronus insuper, is dicitur qui † alicui feudum concessit, & dominus senior patronus appellatur, is vero, qui accepit Vasallus, nec non cliens nuncupatur, de cuius fraude aduersus patronum agitur *in titulo quibus modis feudum amittatur in vsib. feud.* pa-
12 troni † quoque nomen habet, qui insigne beneficium in ecclesiam contulit, veluti si templum ædificauit, aut magno aliquo prouentu locupletauit, atque ita ius acquisiuit nominandi clericos, & apud episcopum producendi, agitur de hoc patrono, & eius iure in *titulo extra de iure patron. extra, & lib. 6.* patronumque appellatum arbitror, à
13 patrocinio, nempe patronum, quasi † patrocinium præstantem ecclesiæ, dotando, eam, aut fundando, postea præsentando clericum, qui ecclesiam regat, quasi sponsus

14 sponsam gubernet, tandem † patronos intelligimus eos, qui ex seruitute manum ferunt, siue sponte, siue necessitate, nempe testamento grauati, vel hac lege ementes, vt
manumitterent. *l. 3. ff. de iur. & legit. l. libertus § ex causa. ff. ad municip.* eoque nomine patrona etiam continetur *l. 52. ff. de verbor. oblig.* qui vero manumissi sunt, vocantur liberti, & ita accipiuntur in *tit. de operis libert. in tit. ff. de bonis libertorũ, in tit. si quid in fraud. patron. in tit. ff. de in ius vocand.* De fraude autem aduersus hunc patronum commissa, proposita est nobis disputatio, ad cuius dilucidiorem doctrinam præmitto ex mente
Bald. in l. 1. C. si quid in fraud. patron. debitam esse patrono legitimam, id est, tertiam par-
15 tem bonorum ipsius liberti, quando maior est † centenario, id est, habet in bonis vltra
centum aureos. aliter si minor esset centenario *§. sed nostra Inst. de success. libert.* eo namque
16 casu excluderetur a legitima, idemq; iuris statuitur, si liberos † libertus habeat, habiles
17 ad successionem potior est enim ipsorum quam patroni causa, quod si idonei † non
sint ad succedendum, vtpote legitime exhæredati, vel rite præteriti, debita est patrono legitima, quoniam reputantur inter mortuos, liberi *d. § sed nostra*, & est argumento *l. 1. in fin. ff. de bono. poss. contra tabul.* computatur autem in hanc legitimam, qui quic-
18 quid datum, relictumue fuit † patrono, quocumque relicti titulo *. sue in prim. p. & ibi
not. ff. de iure patron.* eamdemque consequitur patronus sine onere legatorum, imo, &
sine onere † æris alieni *l. 2. ff. si quid in fraud. patro. gloss. in l. à matre. Cod. de rei vend. in gloss.*
20 *mag. vers.* nec obstat de patrono; Ergo eum in hac legitima, sæpe frustentur † Patronos, liberti immemores inæstimabile esse, quod acceperunt libertatis beneficium *§.
pen. Inst. ex caus. manu. non licet. l. libertus. ff. de reg. iur.* Prætor æquissimum esse putauit pa-
21 tronis non secus, ac creditoribus subuenire, ideoque promulgauit edictum † si quid
in fraudem patron. cuius æquitatem sequuti sunt *Impp. in titulo Codic. si quid. in fraud.
patron.* de quo nobis differendum est, vt inchoatum fraudis tractatum magis impleamus quam quod vtilem, aut necessariam in foro, eius disputationem existimemus, quam diuidimus in duas partes, in prima discutiemus, quomodo, & in quibus conueniat alienatio facta, in fraudem patroni, cum ea, quæ sequuta est contra creditores, In altera agemus de differentiis, quæ inter vtramque alienationem vertuntur.

Quæst. 1. Quæro igitur primo de similitudine, Resp. multiplicem esse. Et prima
22 quidem conuenientia † est, quia vtrum, & alterum remedium emanat a prætore dum is creditoribus iuxta, & patronis subuenit *leg. prima, versiculo si dolo malo libert. ff. si quid in fraud. patron. l. 1. & l. ait prætor. ff. si quid in fraud. patron.* & vtrumque edictum Vlpiani interpretatione illustratum fuit, vt perspicuum est ex inscript. *leg. prima, vtriusque tituli.*

Secunda, si tam patrono, quam creditori competit actio aduocatoria, quamuis vna Pauliana nominetur, altera Fabiana, de qua in *l. 1. ff. si quid in fraud. patro. in l. videamus lect. 2. §. in Fabiana. ff. de vsur. in l. si patronus §. patronum in l. tenor. l. si libertus l. ergo ff. si quid in fraud. patron.* & est secunda actio in personam, sicut Pauliana *l. 1 § hac actio. ff. si quid in fraud. patron.* Item rei persequutoria *d. l. si patronus § hac actio l. tenetur. §. in actione ff. eodem titulo* datur in simplum, reuocat enim tantum alienata. *d. l. 1. & quodcumque* & stricti iuris, quando non ponitur in *§. actionum. Inst. de actio.* præstatur hæredibus, & contra hæredes *l. 1. §. hac actio;* Non infamat, quia non inuenitur expressum, & in his omnibus conuenit cum Pauliana. Est actio perpetua *dict. leg. si patronus. §. hac actio;* in ea iuratur in litem. *d. l. tenetur. §. actione:* Potest quodammodo dici vniuersalis, ex quo petitur legitima, & agitur de iure successionis argumento *l. minimam. ff. de petit. hæred.* obstat autem, quod in ea non est æs alienum, quod in iure vniuersali, solet inueniri, atque in his discrepat à Pauliana, quæ est annalis, & absolute est singularis.

Tertia, est similitudo, quod duo sunt remedia creditoribus, ac patronis communia scilicet actio Caluitiana *l. fin. leg. In Fabiana. l. si patronus. §. plures ff. si quid in fraud. patro. l. in hac in factum. ff. quæ in fraud. cred.* Et actio in factum. quæ secundum Dd. pertinet ad vtrumque pro reuocatione tamen rerum incorporalium *l. hac in factum ff. quæ in fraud. credit.*

23 Quarta si libertus in fraudem patroni noluit † acquirere legatum, aut hæreditatem; Si aliquid sibi debitum erat sub conditione, & maluit conditionem deficere, si querelam inofficiosi noluit intentare. vel bonorum possessionem contra tabulas omisit, non datur patrono ad reuocandum actio *l. 1. §. aduersus,* vsq; ad versiculum sed si

puta

puta querelam, vbi redditur ratio scilicet quia sufficit patrono, si nihil de suo in necem
eius libertus alienauit, non si non acquisiuit, cui conuenit pulchra *lex non fraudan-
tur*, vbi *Cagnol. & Dec. ff. de reg. iur.* quæ procedit etiam in creditore, vt dicti viri decla-
rant, & suffragatur *l. qui autem. ff. quæ in fraud. cred.*

Quinta ex his emergit, similitudo, quod nec creditores, nec patroni possunt re
24 uocare alienata à debitore, vel liberto; nisi eorum † patrimonium diminuerint, *dict. l.
qui autem*, his verbis (pertinet enim edictum ad diminuentes patrimonium suum, non
25 ad eos, qui id agunt), ne locupletentur, diminuisse autem patrimonium videtur † etiã
ille, qui in lite vinci voluit, nempe si condemnatus est data opera, vel in iure confessus
est. *Azzo eodem titulo numer. 3.* si passus est actionem die perire, si transegit in fraudem
patroni, vel creditoris *l. 1. vers. quid si in lite. ff. si quid in fraud. patron. l. 3. vers. verum, & si
forte. ff. quæ in frau. cred.* Sexto datur vtrisque reuocatio, tam corporalium, quam incor-
poraliũ, vt seruitutũ *l. 1. §. si fideiusserit ver.* quis autem in partẽ. *ff. si quid in fraud. patro. l. 4.
ff. quæ in fraud. cred.* pro quib. vt dictũ est accõmodatur actio in factũ. VII. tam patroni,
quam creditores reuocant rem vna cum fructibus; de creditoribus diximus supe-
riori capitulo, de patronis est tex. in *l. 1. & l. seq. ff. si quid in fraud. patron. §. in hanc actionẽ*,
inquit etiam, fructus veniunt, qui sunt post litem contestatam percepti, & *in l. sequ.* ex-
pressum est venire etiam fructus præteritos, in quibus fructibus reuocandis, vna vi-
detur inter patronum, & creditorem differentia scilicet quod creditor non reuocat
fructus medii temporis, scilicet à tempore alienationis, vsque ad litem contest. perce-
ptos *l. fin. §. non solum. ff. quæ in fraud. cred.* Patronus omnes fructus, cum dicat præteritos
venire in Fabiana *dict. leg. secunda*, sed ea de re videtur superiori capitulo, tractatum.
Octauo sicut debitor in fraudem creditorum dicitur alienare, si omnia bona sua di-
straxerit, vel maiorem partem bonorum *l. omnes. §. Lucius Titius. ff. quæ in fraud. cred.* ita
quoque libertus *Bald. in l. 1. num. 5. & num. 9. Alberic. ibi num. 1. C. si quid in fraud patron. &
gloss. in l. patronus ff. de probat.* id quod iudicio meo potest extendi ad omnes casus, in
quibus debitor præsumitur in fraudem fecisse alienationem, vt scilicet in hisdem ca-
piatur præsumptio contra libertum, cum non possit explorata ratio differentiæ de-
duci *l. illud. ff. ad l. Aquil.*

Nono creditoribus æque, ac patronis necessaria est excussio, liberti, & debito-
ris, excussio bonorum *Dd. in d. §. item si quis de act. not.* in *l. decem, & ibi Doct. ff. de verbor.
obl. 2. Bald. in l. 1. num. 8 vers. item quæro. C. si quid in fraud. patron.* cui consequens est, quod
in quibus casibus creditori non est opus excussione, sunt autem plures, vt supra dictũ
est nec erit quoque patrono necessaria, ex paritate rationis, & ex his illud etiam se-
quitur, non solum Paulianam, sed Fabianam quoque esse subsidiariam. Decimo tam
debitor, quam libertus alienans in fraudem, transfert dominium in accipientem,
& ideo istæ duæ actiones sunt in personam, vt dixit idem *Bart. d. l. 1 numero. 7. versiculo
quæro numquid.*

Vndecimo quemadmodum debitor, tam simul, quam paulatim bona sua alie-
nans facit locum reuocationi ita, & libertus *Bald. in ead. l. nu 9.* vers. tertio quæro. Duo-
decimo, tam in creditore, quam in patrono, quando est facta alienatio titulo lucrati-
uo, non est necesse accipientem fraudis esse participem, vt concedatur reuocatio. *l. 1.
§. solũ accipere ff. quæ in fraud. patron. l. qui autem §. simili modo ff. quæ in fraud. cred* ea ratione;
quia ab eo locũ extorquetur, nõ damnũ infligitur. XIII., sicut creditor præbens debitori
26 licentiã † alienandi, non habet reuocatoriã *d. l. qui autẽ. §. præterea*, quoniã nemo videtur
fraudare eos, qui sciũt, & cõsentiunt, vt ibi expressum est. & traditur in *l. nemo. ff. de reg.
iur.* ita quoq; patronus. *l. non videtur. ff. si quid in fraud. patro. l. 2. C. eod. tit.* & tantũdẽ di-
cendum est si postea ratificet etiam absente parte, nam prodest ratificatio ad excepti-
onem doli *Alber. in l. 1. nu. 9.* vers. itẽ deciditur *C. si quid in fraud patron.* Decimoquarto;
27 conueniunt † in modo fraudandi, ambo. n. inter viuos, in vltima volũtate, cõtrahẽdo,
distrahendo, negligẽdo, manumittẽdo possunt fraudare; de creditore perspicuũ est ex
his, quæ diximus sup. De patrono est tex. *in l. 1. ff. si quid in fraud. patro:* in qua de alienati-
one inter viuos & vltimæ voluntatis; de distractu. *Azzo in summa eod. n. 3.* pbatur quo-
que ratione, quoniã omnib. his modis potest patrimonium diminui *l. 3. ff. quæ in fraud.
cred.* De manumissione *Alberic. in dict. l. 1. numero. 1. in fin. & n. 2. ver. tertio casu.* Decimo-
quinto vterque tam patronus quam creditor debet probare fraudulentam alienatio-
nem *l. 1. Cod. de reuoc. his, &c. l. in fraudem. ff. qui, & à quibus l. si quis cum haberet. §. quæ
in fraud. credit.* & confirmatur ratione scilicet quia fraus non præsumitur argumento.

forsitan est ratio rationis, cur possit libertus filiæ dotem cõstituere etiam fraudato patrono ex *d.§. sed nostra*, ibi liberos habens, cuiuscumque sexus.

Septimo si plures sint patroni vnius liberti, omnes vnam partem habent legitimæ portionis, & omnes petunt in virilem, & vno eorum non petente, portio vacans cæteris accrescit *l.4 ff. si quid in fraud. patron.* Cæterum inter plures creditores, non videtur esse locus iuri accrescendi, tamquam agentes ad rem diuersam. Octauo permittitur liberto donare
36 † inter viuos bene merenti, etiam si inde minuatur portio patroni, neque enim videtur habuisse consilium fraudandi, in bene merentes donationem conferens; sed animo soluendi naturalem obligationem, qua tenemur omnes
37 bene facienti bene facere, si quidem meritorum intuitu multa sunt in iure † præter communes iuris regulas inducta, quæ congerit *Ias. in l. ex hoc iure. ff. de Iust. & iure*, & vberius *Tiraq. cumulat in l. si vnquam, in vers. donatione largitus numer. 15. vers. sed, & per illum, cum mult. seq. Cod. de reuoc. donat.* ex quibus maxime conuenit nostro negocio, quod donatio in multis casibus iure prohibita veluti inter vir. & vxor. *l. donationes, quas parentes. C. de donat. inter vir. & vxor.* à milite, vel Clerico facta concubinæ *l. 2. C. eod. titulo. Bart. & alii in l. affectionis. ff. de donat.* cum simil., tamen si fuerit collata ob benemerita valet, *Bart. & Ias. in l. Diuortio. ff. de verbar. obligation. gloss. Bart. Ang. in Auth. vnde si parens C. de inoff. test. Tiraq. loco citato à nume. 20. vsque ad numer. 24.* Nemini igitur mirum, si libertus donando ob benemerita possit fraudare patronum, id quod non videtur permissum debitori, facit *l. viuus libertus. ff. si quid in fraud. patron.* & ibi Dd declarant, quomodo id sit accipiendum, illud profecto, mirum esse videtur, quod legare libertus ob benemerita non potest in fraudem patroni, tametsi donare possit *d. l. Viuus libertus*, cuius differentiæ exploratam rationem non inuenio.

39 Nono si res à liberto alienata † sit extincta cessat actio Fabiana *l. si id quod ff. si quid in fraud. patro.* sed non cessat Pauliana quandoquidem cõceditur contra fraudatorem ad pœnam *l. fin. §. fin. ff. quæ in fraud. cred.* ratio est, vt ego quidem puto, quoniam Fabiana est persequutoria, & rem persequitur re perempta extinguitur. Alia ratio, quia cum detur patrono post mortem liberti, nam eo viuo, non competit legitima. *l. fin. ff. de liberis agnoscendis.* vtique re perempta, rem persequi patrono non licet, nec in personam agere, liberto iam viam vniuersæ carnis ingresso, sed creditores, quia agunt viuo adhuc debitore, re extincta possunt conuenire debitorem, & in carcerem detrudere. *dict. l. fin. Bald. in dict. l. 1. C. si quid in fraud. patron. quæst. 5. num.* 11. Hinc resultat decima differentia, nam edictum, quæ in fraudem creditorum propositum est, tam contra eum, qui in fraudem alienat, quàm aduersus illum, qui rem fraudulenter alienatam suscipit *l. 1. ff. quæ in fraud. vers.* idque etiam, verum edictum, si quid in fraudem patroni promulgatum, est contra suscipientem, rem in fraudem distractam *in l. 1. iunct. Rub. ff. si quid in fraud. patron.*

Vndecimo differunt, quia patronus reuocat ex singularibus reb. alienatis pro rata eius, quod sibi in legitima deficit, *Albe r. in dict. l. 1. C. si quid in fraud. patron.* si modo res sit diuisibilis; argumento *l. in quantitate. §. magna ff. ad l. Falcid. l. si libertus. ff. de iure patron.* Alias si esset indiuisibilis reuocaretur in totum, *l. 1. §. quamuis autem ff. si quid in fraud. patron.* Creditores non à singulis rebus, sed vel ab vna possunt quod si debetur in totum consequi, secundum ea, quæ supra dicta sunt. Duodecima differentia est; quod si libertus rem vendidit, & receptum precium alicui donauerit, non qui rem emit, sed qui dono precium recepit, actione Fabiana, à patrono conuenitur *l. 1. §. sed si rem quidem. ff. si quid in fraud. patron.* vbi redditur ratio, quia patronus in precio decipitur, propter donationem factam, id quod non videtur obtinere in creditore, qui agit contra emptorem, nec ad precii restitutionem obligatur *l. si debitor. ff. si quid in fraud. cred.* extenditur, quod nuper diximus de patrono, vt idem sit iuris, si libertus acceptam mutuo pecuniam alicui donasset *d. l. 1. §. quid ergo.*

Decima tertia differentia, est, quia inter Creditorem, & Debitorem conce-
40 ditur etiam fraudatorium † interdictum *Ias. in §. item si quis numero. 5.* sed non ita inter patronum, & libertum, nullibi enim hoc cautum repetitur; Si fideiussor libertus intercedat pro Titio, & dederit creditori pignus in fraudem patroni, potest is agere cõtra eum, pro quo libertus fideiusserat, tam actione mandati, quàm actione Fabiana. *dict. leg. prima. §. si fideiussit.* Si seruo, vel filio alicuius libertus in fraudem patroni quid dederit, licet ei patrem, vel dominum conuenire per actionem Fabianam,

vt vel de in rem verso condemnetur, vel de peculio, id enim arbitrio iudicis continetur, *d.l.1.§ si seruo.* Lata autem sententia in fraudem Patroni reuocantis, & rescisso contractu, an transeat rei dominium in patronum ipso iure? *Bald.* ex intentione glo. *in l.1. Cod. si quid in fraudem patron. num.* 10. *vers. sexto* quaero, negat dicens esse necessariã retrotraditionem, quoniam contractus erat traditione subnixus, merito contraria 4 traditione † resoluitur, *l. nihil tam naturale, cum ibi not. ff. de regul. iur. l. fere. ff. eodem titulo. l. prout. ff. de solut.* in quibus vnumquoque resoluitur eo vinculo, quo colligatum est & ideo, qui de principiis rerum disseruerunt, illud constanter affirmauerunt res omnes in ea resolui, quae principia eorum fuerunt, qui scilicet terram rerum omnium principium dixerunt, in terram quoque omnia resolui voluerunt, vt Hesiodus, & hinc est illud *Xenophontis* à Theodorico Cyri vrbis praefecto celebratum:

Ex terra cuncta, atq; in terram cuncta recumbant.

Et quia homo est de limo terrae, audit singulis annis salubrem illam admonitionem, Memento, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, hinc est etiam, quod hi, qui natura prompti sunt, & faciles in assumendis qoibuslibet affectionibus, sint quoque faciles in his deponendis, proinde adolescentes, vt scribit *Aristotel.* & rerum magistra experientia docet, cito fiunt amici, atque etiam cito desistunt, & pueri cito irascuntur, & momento placantur iuxta illud *Horatianum*:

Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo,
Signat humum, gestat paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere.

Atque ex supradictis colligitur ratio, cur distractus sint eiusdem naturae, cuius sunt contractus, nec mirum quia generale est in omnibus, vt resolutio, aut reuocatio cuiuslibet actus, easdem vires, naturam, & qualitatem sortiantur, iisdemque regulis subiiciantur, quibus actus, vel rei confectio, siue productio, vel generatio, quod dixit, *Anaxagoras apud Aristol. lib. 1. de generatione, & corruptione,* inquiens generationem, & interitum esse eiusdem naturae, & hoc idem ostenditur in iure, in quo sicut missio in possessionem est mixti Imperii. *l. iubere. ff. de Iurisdict. omnium iud.* sic quoque illius reuocatio, *Castrens.* & Recentiores in *d.l. & not. in l. 4. §. si forte, & ibi gloss. in vers. ex causa. ff. de damn. infect.*

De Fraude Parentum aduersus liberos, & liberorum contra Parentes. Cap. X.

1 *Parentes aut naturales sunt, aut adoptiui.*
2 *Vtrum filio adoptiuo competat ius reuocandi alienata in fraudem sua legitima.*
3 *Parenti, nec Caluitianam, nec Fabianam competere.*
4 *Filio fraudato datur quasi Caluitiana, & quasi Fabiana actio.*
5 *Filius adoptiuus habet ius reuocãdi pro sua legitima, ad instar Patroni.*
6 *Et Symbolum habet cum creditore.*
7 *Vtrum filius naturalis, possit alienata à patre naturali in fraudem legitima sua rescindere.*
8 *Differentia inter legitimam filii adrogati, & filii naturalis.*
9 *Differentia inter alienationem ex titulo oneroso, & titulo lucratiuo in hac materia,* & num. 11.
10 *Plus fauent leges creditoribus, quam filiis, quoad materiam reuocandi.*
11 *Filius non reuocat alienata à patre in ludo licito.*
12 *Filius legitimatus, non reuocat alienata à patre ante legitimationem.*
13 *Vtrum parentes reuocent alienata à filiis in fraudem legitima illis debita.*
14 *Ratio cur Parentibus non detur Caluitiana, aut Fabiana remissiue.*
15 *Vtrum parentibus fraudatis in legitima, concedatur aliquod remedium.*
16 *Æquiparatio inter legitimam filiorum, & parentum.*
17 *Vtrum hereditas parentum sit magis debita filiis, quàm è contra.*
18 *Opinio affirmatiua magis communis.*
19 *Opinio negatiua noniter defenditur ab Authore.*

20 *Vtra-*

20 *Vtraq. legitima debetur iure naturæ.*
21 *Filius à natura est magis patri obligatus, quam è contra.*
22 *Filius quantum debeat amare parentes ex Cicerone.*
23 *Pater tria beneficia dat filio, causam essendi, causam viuendi, causam discendi.*
24 *Intellectus ad* l. Scripto. ff. vnde liber. *& ad* l. nam, & si parentibus. ff. de inoff test.
25 *Votum naturæ, & votum parentum, quid sit.*
26 *Quare dicitur parentes filiis succedere, ratione miserationis.*
27 *Quomodo sit parentibus fraudatis succurrendum.*

NOn modo debitores creditoribus, & liberti patronis fraudem inferunt, secundū ea, quæ dicta sunt, sed etiam filiis parentes, & vice versa istos liberi non raro decipiunt, quare, vt fraudis tractatus compleatur, operæ precium est, de vtraque fraude paucis agamus, neque enim consilium est, plena manu hanc rem explicare, ne lōgior appareat fraudis, quam doli tractatus. A parentibus incipiamus; & quoniam, aut
1 sunt naturales, † aut adoptiui. §. *primo, Institut. de adoptione. leg. si adrogator. ff. de adopt.*

Quæst. 1. De adoptiuis, primum disserens, quæro, Pater, qui aliquem in filium,
2 vel in nepotem adrogauit, cui † ex constitutione D. Pii tenetur legitimam relinquere. *d. l. adrogator. l. 1. §. si impuberi. ff. de collat. bon. l. Papinianus. §. si quis impubes. ff. de inoff. test. §. sed cum impubes. Inst. de adopt.* scilicet quando iniuste exhæredat, vel sine causa legibus cognita emancipauit filium fraudaturus, multa bona alienauit, an competat filio ius reuocandi alienata, ne sua defraudetur legitima. Et videtur negandum per tex. *in l. sed non vsq. ff. si à parente*, quis fuerit manum. quo definitur non exequari parentem & pa-
3 tronum, nec † ei Caluisianam, aut Fabianam competere. Contrarium est verius ex *l. fin. ff. si quid in fraud. patron.* ibi si quid, itaque in fraudem eius alienatum fuit, quasi per
4 Caluisianam, & Fabianam actionem † reuocandum est, etenim cum adrogato filio debeatur legitima, sicut patrono, ad eius instar rescindit alienata in fraudem, & quia eadem æquitas suggerit, & verba deficiunt, datur non directa Caluisiana, sed vtilis;
5 parui namque referret filio adrogato † habere legitimam, si posset in ea à parente fraudari.

Altera quoque est ratio, quia scilicet ea legitima debetur filio, tamquam æs alie-
6 num, proinde quasi † creditor, ius reuocandi habet, & huic conclusioni adhæret *Bart. in d. l. sed non vsque Bald. in l. 2. C. si quid in fraud. patron.* Ang. in §. *item si quis in fraudem Inst. de act. col. pen. in fin.* Nec facit negocium *d. l. sed non vsque* quippe; vt ait Bart. ille tex. loquitur in patre, & ait, eum non reuocare alienata à filio, non de filio, volente reuocare, & merito, quoniam parentum hæreditas est magis debita filiis, quàm è contra. *l. scripto. ff. vnde liber.* vna namque debetur, ex voto naturæ, altera ratione miserationis.

Quæst. 2. Quæro, an filius alienata à patre naturali, vel nepos distracta ab Auo, in
7 fraudem † suæ legitimæ possit reuocare? & *Bart. in d. l. sed non vsque* idem dicit probandum, quod in superiori articulo, sumpto argumento à multo magis, *auth. multo magis C.*
8 *de sacrosanct. Ecclesiis l. si quis. ff. de coniug.* cum emancipato liber. nam † legitima est magis debita filio naturali, quam adoptiuo, illi namque iure naturæ debetur *l. cū ratio. ff. de bon. damnat. §. 1. in Auth. dict. triente, & semiss.* huic vero, debetur iure ciuili *d. l. si ad opteator. ff. de adopt. & Bar.* accedit Ang. *in dict. §. item si quis in fraud. col. pen.*

Verum ab his dissentit *Bald. in l. 2. ff. si quid in fraud. patron. numero.* 4. versiculo tu dic, inquiens esse speciale in filio adrogato, quoniam eius legitima transit fere in tacitum contractum, si quidem adrogator videtur tacite promittere, quod in *D. Pii constitutione* continetur, imo adrogatio fit contracta fiducia. *Bald. in l. 1. num. 3. Codic. si quid in fraud. patron.* & nostrum non est *dict. l. finalem* nostro arbitrio extendere, vt *Bald. ait, arg. l. illam. Cod. de collat. & resp. ad c. Raynutius ex. de Test.* quod loquitur non de iure communi sed de consuetudine, & suffragatur quia non temere de solo filio adrogato loquitur, & specialem mentionem facit constitutionis D. Pii, & ratio diuersitatis inter vtramque legitimam est, quoniam filius naturalis, & legitimus nullum ius habet in bonis patris *l. lex Cornelia*, nulla bona. *ff. de vulg. & pupill.* adstipulatur meo iudicio huic sententiæ, quod pro filiis naturalibus, alia sunt comparata remedia, nempe inofficiosæ donationis, quo interdum, vsque ad legitimam reuocat interdum autem rescindit in totum, iuxta distinctionem *Bart. in l. Titia Seio. §. Imperat. ff. de leg. 2. in l. 1. & seq. C. de*

9 *in off.donat.* siue alienatio sit facta titulo lucratiuo, siue † oneroso in eo enim quod lu-
crum est fit reuocatio, ex *tit. de inoff.donat. Bart. in d.l.sed non vsque:* Si vero ex titulo one-
roso cum eo, qui participauit fraudem habet actionem de dolo, *Bart.d.l.1.num.3.verb.
item cum emptor.C.si quid in fraud.patron.argumento.l.cum quis.ff.de dolo. Inn.in cap.dudum
extr. de Decimis.*

Si autem titulo oneroso, cum eo, qui fraudis non fuit particeps, & tunc sicut non
datur reuocatoria Creditoribus, ita non debet concedi filiis; plus enim fauetur Cre-
10 ditoribus, quam † filiis in materia reuocationis, Creditor non reuocat in casu prædi-
cto, ergo nec filius. Sed si pater dilapidaret bona, adeo, vt iuste timerent filii priuari
sua legitima, possunt agere, vt patri tamquam prodigo interdicatur administratio bo-
norum, vel si nolint hanc notam inurere patri, licet illis implorare officium iudicis, vt
sibi constituantur alimenta. *Bald in d.l.1.num. 4. Marsi.sing. 613.* confert quod tradit i-
11 dem *Bart.in l.1.in fin. C.si in fraud. patron.* nempe quod filius alienat † à patre in ludo li-
cito, non reuocat quoniam, non est alienatio ex titulo lucratiuo. *Steph.in tract.de ludo
cart.6.Tir.de leg.conn.gl.verb.q.20.n.201.* inquiens alienata, per patrem titulo oneroso
12 à filio non reuocari, filius autem legitimatus † non reuocat alienata ante legitimatio-
nem, *Bal.d.l 2.in fin.C.si quid in fraud.patr.*

Quæst.3. Accedo nunc ad parentes, & quæro, an detur ipsis facultas reuocandi,
13 quæ à filiis in fraudem † legitimæ eisdem debitæ sunt alienata. *Bart. & alii in d.l.sed non
vsque*, sequuntur negatiuam, tum authoritate legis, quæ denegat parentibus Fabia-
nam, & Caluitianam, tũ etiam ratione. Nam, etsi filii dictas actiones habeãt. *l.si ff.si quid
in fraud. patr.* tamen minus est debita parentibus filiorum hæreditas quam econtra. *l.
nam etsi parentibus.ff.de inoff.test.l.scripto.ff. vnde liber.* Porro autem hæc conclusio, quo
ad facultatem reuocandi per Caluitianam, vel Fabianam videtur indubitata; aperte e-
nim ille tex. *denegat.* Et illa dubitatio, quę fiebat ex *d. l. fin. secundum Bart.* intellectum,
quod scilicet procedat etiam in filio naturali, nedum in adoptiuo, recte soluitur per
14 *Bart. in d.l.nam, & si parentibus.* Alia ratio cur parenti † non detur Caluitiana, exponitur
in *d.l.sed non vsque.* Verum pulchra sese offert occasio dubitandi. An cum parentibus
15 denegetur Fabiana concedetur aliquod remedium † ad reuocandum, in fraudem suæ
legitimæ alienata, & profecto rationi magis consentanea videtur sententia affirmati-
ua. Primo quia fraudibus est occurrendum, *arg.§.item si quis in fraudem Inst.de act.in tit.
16 ff.& C.quæ in fraud. Cred. in tit.si quid in fraud.pat.* II. † quoniam facile esset deludere le-
gem, concedentẽ parentibus legitimam. Tertio à simili filiis competit ius reuocandi,
vt supra traditum est, ergo, & parentibus; quibus non solum relinquenda est legitima,
sicut in *auth.de trient.& semiss.in pr.* sed debet relinqui tit. Institutionis, & quemadmo-
dum legitima filiorum est aucta, ita, & legitima parentum vt com. tradunt *Dd. in auth.
nouiss. C. de inoff.test.* vbi *Ias.num.35. & 37.* nec quemquam moueat ratio ex aduerso,
17 quod scilicet magis sit debita liberis parentum † hæreditas, quàm è contra, id enim
penitus inficior esse verum, aut adductis legibus probari, æqualiter namque debetur,
18 aut est magis obligata parentibus, & his argumentis † ostendo, filiis debetur legiti-
ma iure naturæ *d.l.nam, & si parentibus,* & *d.l.scripto* si igitur probauero parentibus quo-
19 que iure † naturæ esse debitam, vtique confectum erit, æquo iure deberi. Et in-
primis ex. §.1.*itaque in auth.de hered.& Falcid.* ibi testantibus aliis, lex necessitatem im-
posuit distribuere, quando partem personis quibusdam tamquam hoc secundum i-
psam naturam eis debeatur, quale est filiis, nepotibus, parentibus, interdum, & fratri-
bus, ecce illa verba (secundum ipsam naturam is debeatur) æque ad filios, nepotes,
& parentes referantur. Secundo ex *l.1.C.de Impo.lucr.descr.* post principium, nam cum
loquutus esset Imp. de relictis à patre filio, & è contra, & subiicit hæc verba (in tam ne-
cessariis, coniunctisque personis, sub liberalitatis appellatione, naturale debitum per-
soluitur.) Tertio ex § *sed hæc ita, iunctis.§.§ antecedent. Inst.de inof.test.* etenim cum in il-
lis dictum esset de querela inofficiosi, quæ filiis cõpetit, & parentibus, subnectit Imp.
sed hæc ita accipienda sunt, si nihil eis penitus rest. relictum est, quod nostra consti-
tutio ad verecundiam naturæ introduxit, ea verba, ad verecundiam naturæ, non mi-
nus parentes respiciunt, quàm filios. IV. ex *d.l.nam etsi parent.* quamuis Dd. allegent
in contrarium, nobis tamen auxiliatur in illis verbis, non minus piè, parentibus, quàm
liberis relinqui debet, pietas autem à natura descendit.

Quinto confirmatur ratione; nam testamentum ęque dicitur inofficiosum à patre,
ac filio, vt clarius est, quam egeat probatione in vniuerso, *titulo. ff. & Codic. de inoffic.
test.* in

test. inofficiosum dicitur, quia contra pietatem. §. 1. *Instit. de offic. test.* hoc autem officium est à natura, quia pietas naturalis, ergo filius, æque facit contra naturam, inique
20 patrem exhæredando. Sexto † ex alia ratione, si parentum hæreditas esset magis debita filiis, profecto filius posset facilius exhæredare patrem sicut facilius exhæredat fratrem, quàm è contra pater posset priuare hæreditate filium, & tamen consequens est falsum, quippe, parentes exhæredant filios ex 14. causis. §. *aliud quoque capitulum in auth. vt cum de appellatione cognoscitur*, filius autem priuat parentem ex 7. caussis, in *eod. §. cum alio seq* enumeratis, vt dixit etiam *Azzo in summa C. de inoff. test.* Septimo facit q. pari modo parentes, & filii succedunt ab intestato. *Auth. de hæred. ab intest. veni*, Octauo suffragatur quod parentes æque sunt alendi a filiis. *l. si quis à liberis. ff. de liber agnos.* imò, vt
21 inquit *Quintilianus*, liberi non præstant alimenta, sed redducti. Nono † confirmantur prædicta quoniam filius à natura est magis obligatus patri, quam è contra, *l. veluti.*
22 *ff. de iust. & iur.* in qua, obedientia † parentibus debetur non filiis, & *Cicero pro Cluentio*, Parentes inquit carissimos debemus habere, quod ab his, vita, libertas, patrimonium,
23 Ciuitas tradita est, ex *Arist. 8. Ethicorum*, ait pater † tria beneficia dat filio, causam essendi, dum generat, causam viuendi dum nutrit, & educat, & causam discendi dum informat, & disciplinis imbuit; Non vrgent ll. contrariæ, nam quod pertin et ad *l. nam & si parentibus.* causam nostram defendit, vt planum fecimus; paulò difficilior est solutio *ad l. scripto*, ibi, non sic parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas.
24 Resp. a. † est, quod illa verba, non sic, non respiciunt ius, sed modũ, & ordinem etenim eodẽ iure naturæ vtraq; successio defertur, vt ostendimus, sed nõ eodẽ modo, nec eo-
25 dem ordine, quippe, quod filius succedat patri † est votum Naturæ, id est, desiderium naturæ, quæ sicut prius generat patrem, ita optat, & ordinat illum de vita decedere, eumdemque in persona filii conseruare, & ita votum naturæ non significat ius; aut æquitatem naturæ; Est etiam votum parentum, vt succedat filius patri, non è contra propter naturalem parentum, erga filios, caritatem, quorum filiorum hæreditas delata parentibus appellatur luctuosa. *l. fin. C. de instit. & substit.* etsi contingat præcedere filium dicitur ordo naturæ turbari, *d. l. nam et si*, & propterea illa verba, non sic, ad ordinem pertinent, vt diximus in principio solutionis.

26 Sed parentes ad bona liberorum ratio † miserationis admittit, miseratione enim dignus est pater, qui extulit filium, qui naturæ videt ordinem turbari, qui aspicit illum extinctum, quem in hoc genuerat, vt superstitem relinqueret. & in illo ipse quodammodo viueret, qui denique intuetur se suo fine frustratum, siquidem ad solatium senectutis, & ad familiæ conseruationem genuerat, quem ante oculos habet extinctum. Vnde *Quintil.* dixit hic solus affectus est maior, quàm filios amari, filiis misereri, non admittit parentem ad successionem filiorum votum naturæ, imo eius ordo turbatur, sicut dictum est, nec votum filiorum, tum quia tantam non habent erga parentes caritatem: amor enim difficilius retrocedit, vt dixit Philosophus; tum quia sciunt se ex ordine naturæ superstites esse debere, admittit ergo ratio miserationis, quæ, & ipsa à natura descendit, quemadmodum de pietate diximus.

Planè stante nostra sententia, quæ videtur æquitati consentanea, quæro quo-
27 nam remedio erit † succursum parentibus, & puto competere querelam inoffic. donationis, in alienatis titulo lucratiuo, propter æquiparationem filiorum & parentum, cum non videam in hoc puncto rationem discriminis inter vtramque legitimam; in alienatis titulo oneroso, cum participatione fraudis ex parte recipientis actionem doli, vel iudic. officium qui præ oculis habens æquitatem. *leg. quod si Ephes. de eo, quod certo loco*, non sinet deludi legem decernentem parentibus in bonis filiorum legitimam, & non permittet, tam malo exemplo in fraudem parentum alienata firma manere.

De fraude tam contra legem, quàm aduersus fiscum Cap. XI.

1 *Fisci definitio ex Bart.*
2 *Annuus redditus à fisco computatur inter immobilia.*
3 *Alia fisci definitio.*
4 *Fiscus ab Ærario olim distinguebatur, nam Fiscus Principis. ærarium Pop.*

vel vigesima, vel quicquid ex consuetudine de rebus promercalibus solet pendi, de
9 quibus in *l. interpub. ff. de ver. sign.* Indictio † est, quod edicto Principis indicitur, quod,
plurimum certam quantitatem non complectitur, vt per *Alciat. in d. l. interpub.* quibus
arbitror addi posse, pœnarum compendia; nam fiscus dicitur vltor delictorum. *l. 1. &*
2. & ibi Bald. C. si seruus export. ven. quæ cum sint de regalibus in tit. quæ sint regalia in v-
sibus feudorum, ad fiscum pertinent, pœnis enim condemnationum ob delicta ma-
xime fiscus augetur, vt in *tit. ff. de iure fisci, & in tit. ff. de pœnis.* Ablatione quoque hære-
ditatis relictorumque, vt ab indignis facta, in *tit. ff. de his, quib. vt indig.* item bonorum
vacantium denunciatione. § *res fisci nostri. Inst. de vsucap. l. 1. & vniuerso tit. C. de bon. va-*
cant. lib. 10. Delatione eorum, quibus tacite hæreditas relicta est, cum essent incapa-
ces, siue alios incapaces in fiscum deferam, siue me ipsum, accusans dico mihi incapa-
ci puta spurio per tacitam accommodatam fidem fuisse à patre naturali relictam hæ-
reditatem, iuxta, *l. 1. ff. de iure fisci, & l. vni. C. de his, qui se deferunt lib.* 10. In his, itaq; omni-
10 bus † potest fiscus fraudari, & quo ad Canonem & vectigalia, scilicet ex quibus fisco
soluitur vectigal est text in *leg. fraudati vectigalis. ff. de publicanis. Roland. cons. 42. vol.* 3. In
11 quo tamen est animaduertendum, quod si fiscus gabellas alicui † vendiderit, & ali-
quis defraudauerit illas, non fraudando merces, non dicitur fiscum defraudare, nec
punitur, statuto loquẽte de fraudatore pecuniarũ communitatis quia mutatione per-
sonarum mutantur priuilegia, *Anc. cons. 25. incipit Christi nomine eiusque* matris &c. *Ber-*
tacch. in vers. fraudans emptorem.

Quo ad oblationem palam est, quod si quis de rebus promercalibus solitam non
soluerit octauam, siue vigesimam fraudem fisco infert, vel si indictio Principis non re-
spondeat quoquomodo.

Quæst. 2. Quæro quot modis fisco fraus inferatur. Respon. multis modis, testan-
12 do, Contrahendo, occultando, † Suscipiendo, manumittendo. Et primo testando;
vt si debitor fisci sua bona prohibuerit testamento alienari. *l. filiusfamil.* §. *Diui. ff. de leg.*
1. legando, fideicommittendo *l. in fraudem.* §. *à debitore. ff. de iure fisci.* Contrahendo, puta
donando, vt in *l. post contractum. ff. de don.* & in terminis *d. l. in fraudem fisci* etiam alienat,
qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum sequitur, vel futurũ pro-
spiciens, vt damnetur alienat, *l. 4. & 5. ff. de iure fisci,* vel alias super rebus Fisco incor-
poratis disponendo. *l. 8. Cod. de iure fisci lib.* 10. in qua pœna quadrupli imponitur, oc-
cultando, vt siquis seruum fiscalem occultauerit. *l. pen. C. de seru. fugit*: in qua præter re-
stitutionem serui est imposita pœna librarum 12. auri, Adoptando quoque vt *l. fi. ff. de*
bon. damnat: in qua ex bonis damnatorum soluitur legitima, ne dum filiis naturalibus,
sed adoptiuis, si non fraudis causa facta sit adoptio, puta, vel in reatu, vel desperatione
rerum per conscientiam metu imminentis accusationis, quis adoptet in hoc, vt ex bo-
nis, quæ se amissurum cogitat, portio detrahatur, vt palam est ex *d. l. fin. & Lucas de pen-*
na in l. quemad. C. de agr. & censit lib. 12. præsumpt. 26.

Quæst. 3 Quæro, an alienatio facta in fraudem fisci, sit nulla ipso iure, an valeat,
13 sed † rescindatur, & videtur ipso iure nulla, exemplo alienationis factæ in fraudem le-
gis, quæ ab initio non tenet Doct. *in* §. *item si quis in fraudem maxime. Ias. in euidentialibus*
Bald. in l. non dubium C. de leg. præsertim cum ob fraudem legis bona deuoluantur in fi-
scum, vt si quis in fraudem legis fidem testatori accommodauerit, de restituendo hæ-
reditatem incapaci. *leg. vni. C. de his, qui se deferunt. l. 1. cum seq. C. de Delat. l. cum tacitum. ff.*
de iure fisci.

Cæterum contraria sententia est ad veritatem propensior per *l. in fraudem. ff. de*
iure fisci, in illis verbis, reuocantur in fraudem fisci, non solum per donationẽ, sed quo-
cunq; modo alienatæ reuocantur; nam reuocatur, quod translatum fuit *l. hac in factum*
& per vniuersum illum titulum. *ff. quæ in fraud. Cred.* probatur quoque eadem lege. §. *à*
debitore, in verb. datas in fraudem, libertates retrahi placuit, in *l. aufertur.* §. *qui aliquid,* in
vers. restituere. *ff. eod. tit.* Munitur ex *l. si cum fideicom. libertas in* §. *Aristo. ff. qui, & à quibus,*
vbi manumissus in fraudem fisci, reuocatur in seruitutem, si non diu in libertate fuis-
set, id est, minus decennio; confirmatur ratione, quia fiscus creditor est. *d.* §. *Aristo,* alie-
nata in fraudem Creditorum valent mero iure, sed rescinduntur. *Iason in dict.* §. *item si*
quis, num. 9. per magistralem doctrinam *Bart. in d. l. Post contractum. col.* 3. Argumentum
14 autem ex aduerso diluitur, quippe; quia alienatio facta in fraudem † legis plurimum
distat, ab alienatione facta in fraudem Creditoris & licet sæpe propter fraudatam le-
gem bona deuoluantur in fiscum, diuersum tamen est fraudem facere legi, vel fisco,

15 qui nisi inueniatur specialiter priuilegiatus † vtitur iure priuati, *Crav.conf.156. Deci. conf.551.numer.3.gloss.in Item veniunt.§.in priuatorum.ff.de petit.hared.* & venit appella-
tione hominis gloss. & *Bald in l.eos § super.C.de vsur.* in eo autem videtur fiscus melio-
ris conditionis, quam priuatus creditor, quod non modo reuocat, quæ à debitore de
16 suo patrimonio sunt per alienationem diminuta, sed, & illa, quæ noluit, vt fiscum †
fraudaret, acquirere, *d.l.in fraud.in princ.& ibi Bartol ff.de iur.fisci*, vbi respondet ad *leg.
cum quidam, eodem titulo de iur.fisci.* ad pleniorem huius primæ partis expositionem, o-
17 mittendum non est, quod fraudator gabellæ non † tenetur ad pœnam, si dolo ca-
18 ruit, *Menoch.conf.95.num.22.volum.1.* de illo autem, qui contra statutum † extrahit
Bladum, triticum, oleum, &c. habes multa per *Ludouic. Assisiensem in decis.Perusina in 2.
parte decis.*80. vbi an captus in itinere extrahendi possit puniri pœna ordinaria. Frau-
19 dans autem principem † in solutione stipendii, & similes fraudatores quomodo
puniantur. *Moron.de tregua & pace; parte 1.quastion.* 50. & 55. quæ autem de fisco prin-
20 cipis, vel populi diximus, possunt in suis casibus ad fiscum Ecclesiæ porrigi, † cum,
& Ecclesia fiscum habeat, gloss. Abb. & alii in *c.quia diuersitatem, in vers.prater extra de
conceß prabend clem.2.in tit.de haret.* quæ vtitur hoc verbo, *Bald.in rub.ff.de publ.iud. & in
auth bona damnatorum.C.de bon.damnat.*

Quæst. 4. Relinquitur, vt de fraude contra legem dispiciamus. Et primo quid
ipsa sit. Secundo quomodo fiat. Tertio, q̃ pœna sit contra eos, qui legi fraudẽ faciunt
ad faciliorem aut eexplicationem primæ quæstionis præmitto, quod diuersa sunt ista
21 facere contra legem, & facere † in fraudem legis, *l.contra legem.ff.de legibus*, contra le-
gem agit, qui facit id, quod lex apertis verbis prohibet fieri, *d.l.cõtra*, idem iuris esse pu-
22 to, si non faceret quod lex expresse iubet fieri, quippe non facere † est facere, & ap-
pellatione facti continetur non factum. *l.facere non oportere* & ibi, *Alciat.ff.de verb sig.*
23 in fraudem vero legis facit, qui saluis verbis legis, circumuenit † eius sententiam. *d.l.
contra, & l.sequenti* & ob id colligi definitio potest, vt fraus legis sit, saluis verbis, mentis
24 ipsius circumuentio, etenim *l.fraus eodem titulo*, ait fraus legi fit, quod † fieri lex no-
luit, fieri autem verbis expressis non vetuit, mens tamen fuit prohibere, confert *text.
25 in l.non dubium.C.de leg* & distat † fraus legis, ab eo, quod contra legem fit, sicut sen-
tentia distat à dicto, siue quod differt, verbis expressum, à mentis conceptu vt ait *Bu-
daus d.l.fraus.* Quando vero dico legi fraudem fieri, legem generaliter accipio, prout
26 † omnes partes iuris ciuilis continet, scriptum, vel non scriptum, nam fraus fit Sena-
tusconsulto vt in *l.sed Iulianus.§.marui ad Macedon.l.4.& l.1.eodem titulo.l.quamuis.§.si
cum essem.ff.ad Velleianum.edicto.l.*edicto *Diui Traiani*, & in eius materia.*ff.de iure fisci*, cõ-
stitutioni.§.*fin.Inst.de his, qui sunt sui, vel alien.iur.* ibi qui Sabinus, si meæ constitutioni
fraudem fecerit, &c. item legi fit fraus, *l.7.in fine.ff.qui, & à quibus* in qua fieri fraus di-
citur *l.Ælia Sentia*, iuri quoque dicitur fraus afferri, *l.in fraudem ff. de his quibus, vt in-
dignis.* in fraudem. *l.falcidia. l.Seius Augerius ff.ad l.falcidiam.* Quod attinet ad secun-
27 dum Resp. duplici modo † aduersus legem fraudem committi, per actus sc. inter vi-
uos, & per vltimam voluntatem, vt latius exposuimus supra in titulo de dolo legis, vbi
hanc materiam fraudandæ legis, satis, vt arbitror diligenter tractaui, vnde petenda
28 sunt, quæ hic desiderantur. Ad tertium resp. pœnam esse † in actus nullitate. *l.hoc
modo legato.ff.de condit.& demonstrat.in vers.* ipso iure rescindi, quod fraudandæ legis
gratia esset ascriptum, & *d.l.7.ff.qui & à quibus*, ibi, negauit eam Proculus liberum es-
se, quoniam fraus legi facta esset, & *l.non dubium.C.de legibus*, ibi non solum inutilia. Al-
tera pœna est, quod iisdem pœnis punitur, quibus plecteretur, si aperte contra legem
veniret. *d.l.non dubium*, ibi nec pœnas infert eas, & fisco applicantur eiusq; commodis
cedunt, exemplum est in *l.vni.C.de his, qui se deferunt.* in *l.cum tacitum.ff.de iure fisci*, vt v-
berius dixi in allegato *c.de dolo legis*, ad quem locum reiicio lectorem, qui plura de
fraude legis cupiat intelligere, vt tandem fraudis absoluta interpretatione, ad fratrem
eius germanum, mendacium scilicet iam transeamus.

De Mendacio, Cap. XII.

1 *Fraus, & mendacium plurimum inter se conueniunt, & quasi cognatione iunguntur.*
2 *Pica auis mendacis symbolum.*
3 *Triphonis Grãmatici dictum de Mendacio.*
4 *Pythagoræ sententia, non esse gustandũ ex his, quib. est nigra cauda, quid sibi velit.*

5 *Menda-*

5 *Mendacium imbecille, quia tempus veritatem in lucem adducit.*
6 *Mendacium tenue, & perlucet, si diligenter inspexeris.*
7 *Mendacem memorem esse oportet, ne deprehendatur.*
8 *Mendacium non senescit.*
9 *Mendacium maxime damnosum quia non cuiq; datum est eius nouisse insidias.*
10 *Mentitur interdum iniquitas sibi, & quid hoc significet.*
11 *Mendacium vnde dictum.*
12 *Mendacium quid sit, & definitionis explicatio. Mendacium sermonibus constat sicut ædificium lapidibus.*
13 *Alia definitio mendacii.*
14 *Alia definitio ex authore.*
15 *Voluntas fallendi, est forma mendacii.*
16 *Mendacium verbis, & factis committitur.*
17 *Mendax est Scholaris, qui scholas frequẽtat non tamen studet.*
18 *Alia definitio mendacii ex authore.*
19 *Mendacium quandoque dicitur, ob publicam vtilitatem.*
20 *Salutare Rom. ciuitati, regis Hostilii mendacium.*
21 *Mendacium, interdum ob priuatum, honestum commodum.*
22 *Proprie, & improprie mendacium quid sit.*
23 *Mentiri, & mendacium dicere num differant.*
24 *Vir bonus non debet mentiri, vir prudens non debet mendacium dicere.*
25 *Mentiri, & mendacium dicere confunduntur in iure.*
26 *Mentiri potest aliquis sine dolo.*
27 *Leges frequentius inficiandi verbo, quam mentiendi; & inficiationis, quam mendacii nomine vtuntur.*
28 *Inficiare quid sit.*
29 *Mendacium duplex bonum, & malum.*
30 *Prouerbium: mendacium vtile.*
31 *Bonum mendacium quid sit.*
32 *In foro conscientiæ nullum mendacium bonum.*
33 *Mendacium malum quid sit.*
34 *Mendacium, in contractibus, in vltimis voluntatibus, in iudiciis.*
35 *Alia diuisio mendacii. quia, aut verbis, aut factis committitur.*
36 *Aristogitone lædicat: prouerbium.*
37 *Demosthenis simulatio, est pulchro cuiusdam ciuis dicto iocoso detecta.*
38 *Alia diuisio, quia mendacium dicitur, aut negando verum, aut affirmando falsum*
39 *Alia diuisio. Mendacium aut simplex est aut dolosum.*
40 *Mendacium in dubio, an præsumatur dolosum.*
41 *Alia diuisio, mendacium, aut authoris, aut successoris.*
42 *Alia diuisio, mendacium, aut ex proposito, aut re ipsa.*
43 *Vltima diuisio, mendacium, aut iocosum, aut perniciosum.*

NOn tam soror, & frater sunt interse sanguine iuncti, quam fraus & Mendacium
1 natura conueniunt, proinde † fraudis explicito tractatu, mendacii expositionem afferamus, quam ob multa, & varia, quæ de eo dicenda sunt, iucundam, & vtilem futuram esse confido.
2 Mendacii symbolum fuit antiquis Pica auis, vt puto, quia † anteriore parte candida sit, posteriore autem nigrescat, nam mendacium purum, ac sincerum primo
3 aspectu simulat, vt mox eludat, vel decipiat hinc *Triphon.* † *Grammaticus* dicebat, mendacium extrema parte nigrescere; & *Pythagoras* dicens minime gustandum esse
4 ex his quibus est nigra † cauda; indicabat mendaces, & simulatores esse fugiendos; & in amicitiam minime adsciscendos; & recte quidem, nam et si in prouerbium ces-
5 serit, mendacium † esse imbecille, quia tempus veritatem in lucem adducit; atque ita mendacium euanescit, & vt *Seneca epistola octuagesima,* ait Mendacium tenue
6 est; & perlucet si diligenter † inspexeris, & ex ipso veritatis ore dictum est, nihil esse occultum, quod non reueletur, tum quia difficile est, vt qui mentitur semper sibi constet, nisi sit tenaci memoria, deprehenduntur enim Mendaciorum Architecti, dum obliti, quæ prius dixerunt diuersa a superioribus loquuntur, vnde factum
7 est tritum sermone prouerbium Mendacem † memorem esse oportere, tamen ma-
8 xime nocet, & valde perniciosum † est his, qui decipiuntur antequam detegatur veritas, & falsitas in conspectũ prodeat; atque dictum adagium compositum est ma-
9 gis ad deterrendos eos, qui confingunt † mendacia, vt abstineant videntes cito posse eorum fallaciam detegi, quam, vt demonstretur, non esse timendum à mendace, ra-
10 ro namque accidit, vt possit vsurpari illud; Mentita † est iniquitas sibi, id quod euenit, quando mendacia non habent, quẽ decipiant, tunc sibi mentiuntur, imo frequenter inueniunt, quem laqueo simulationis capiant.

l. dolum. C. de dolo l. quoties. §. qui dolum. l. patronus. ff. de probat. Decimosexto, debitor, &
28 libertus, si in fraudem † legis, & creditoris, & patroni simul alienauerint, puta liber-
tus captauit occasionem, vt fieret minor centenario, eiusmodi alienationem tenet,
sed nulla est ipso iure, ideoque tam in vno, quam in altero casu, non est opus reuoca-
toria *Azzo in summa eod. num. 2. Bald. in l. 1. C. si quid in fraud. patro. num. 3. in 3. oppo. Albe-
ric. ibi num. 2.*

Quæst. 2. Quæro numquid intersit inter fraudulentam alienationem liberti, &
29 debitoris, Resp. plurimum † interesse, & sane prima differentia est in actione, vt paulo
supra ostendimus, nam reuocatoria competens patrono est perpetua, creditori autem
est annalis; in illa iuratur in litem *l. tenetur ff. si quid in fraud. patron.* quod arbitror proce-
30 dere in alienantis titulo † lucratiuo quippe in titulo oneroso est in potestate possesso-
ris, vel rem restituere, accepto precio, vel vsq; ad iustum precium supplere, retenta re
l. 1. §. si quis in fraudem. ff. si quid in fraud. patr. sed si neutrum facere vellet tunc esset locus
31 Iuramento; secunda est differentia † in titulo oneroso, nam sic alienata in fraudẽ cre-
ditorum non reuocantur, nisi accipiens sit fraudis conscius *l. ait prætor §. si quis particept
ff. quæ in fraud. Creditorum*, sed distracta à liberto reuocantur etiamsi acceptor, non sit
fraudis particeps *d. l. 1. §. si quis in fraudem*, ratio vero differentiæ est duplex, prima qui
dem secundum Ang. quia patronus dicitur habere ius in bonis liberti. *§. sed nostra Inst.
de success. libert.* Creditoribus autem dicitur res debita, Patroni dicitur sua, proinde iu-
ra magis confirmant id, quod nostrum est quam id, quod debitum dicitur *l. videamus.
§. si actionem. ff. de vsur.*

Altera ratio est, quoniam patronus, quando reuocat oneroso titulo alienata re-
stituit precium *d. §. si quis in fraudem*, Creditor non restituit *leg. si debitor, & l. seq. ff. quæ in
fraud. ibi gloss.* reddit rationem cum ergo patronus in vno prægrauetur, est releuandus
in altero *l. eum, qui. ff. de iur. Iur.* Iaf. *in d. §. item si quis numer. 33. versiculo. v so. & gloss in dict.
l. 1. §. si quis in fraudem in verbo* emptorem. affert rationem, quamobrem creditor pre-
cium non restituat, patronus restituat, nempe quoniam ille agit de damno, iste de lu-
cro, alia ratio est in tex. expressa ne fraudemus emptorem precio, maxime cũ de dolo
eius non disputetur, sed liberti, alias quoque rationes deducit *Alberic. in d. l. 1. §. si quis
in fraudem*, sed si emptor fuerit conscius fraudis, Iurisconsultus non definit apertis ver-
bis, sed tamen videtur sentire esse diuersum, & nõ iniuria, vt probatur à simili, Etenim
in alienatione fraudulenta ex titulo lucratiuo, non attenditur fraus recipientis, quo
ad concedendum reuocatoriam *l. qui autem. §. similique modo. ff. quæ in fraud.* multum
autem interest quemadmodum reuocandi, vtrum participauerit nec ne, sicut ibi de-
finitur.

Quando itaque possessor ex titulo oneroso, non conscius fraudis, habet electio-
nem supplendi, vel accepto precio rem restituendi, vel si liberto vendidit ementi ma-
gno precio, vt fraudaret patronum, eliget, vtrum velit diminuere de precio, vel rẽ suã
accipere restituto precio *d. l. 1. §. si quis in fraudem iuncto. §. seq.* Tertia est differẽtia, quia
32 libertus potest in fraudem † patroni filiæ suæ dotem constituere *d. l. 1. §. sed si libertus fi-
liam*, pietas enim patris, vt ait tex. non est reprehendenda, debitor autem dotem filiæ
assignare ad fraudandos creditores non valet *l. fin. § si à Socero. ff. quæ in fraud. cred. l. hac
in factum eod. tit. l. 2. C. de reuo. his &c.* ratio est, quia patronus lucratiuã, causam agit cre-
ditor onerosam, *gloss. in d. §. si libertus in* versiculo reprehendenda Quarta succedit dif-
33 ferentia, si libertus † pluribus donauerit in fraudem patroni, is debet æqualiter agere
contra omnes *d. l. 1. §. si plurib. ff. si quid in fraud. patron.* Creditor potest ex multis vnum
eligere, vt superiore capite exposuimus reddentes rationem discriminis. Quinta dif-
34 ferentia est in † legatis, & donatione mortis causa, quippe fraudato patrono reuocan-
tur ipso iure *d. leg. 1. §. si proponis. Bald. in l. 1. quæst. 8. num. 14. C. si quid in fraud. patron.* at in
persona fraudati creditoris fit reuocatio per actionem vtilem in factum *l. qui autem §.
pen. ff. quæ in fraud.* vel per actionem hypothecariam, vel per condictionem indebiti *l.
fin. §. & si præfatum. C. de iure deliber.*

35 Sexto concessum est liberto donare filio mortis † causa in fraudem patroni.
dict. leg. prima, §. quod mortis causa ff. si quid in fraud. patro. & § sicut ead. l. ratio autem est ex-
pressa in *dict. §. quod autem mortis*, quia filio potuit quantum voluit legare, ergo, &
mortis causa donare, *dict. § sicut*. ratio rationis videtur, quoniam libertus filios ha-
bens nihil tenetur relinquere patrono *dict. §. sed nostra, Inst. de success. libert.* atque hæc
forsitan

forsitan est ratio rationis, cur possit libertus filiæ dotem cõstituere etiam fraudato pa-
trono ex *d.§.sed nostra*, ibi liberos habens, cuiuscumque sexus.

Septimo si plures sint patroni vnius liberti, omnes vnam partem habent legiti-
mæ portionis, & omnes petunt in virilem, & vno eorum non petente, portio vacans
cæteris accrescit *l.4.ff.si quid in fraud.patron.* Cæterum inter plures creditores, non vi-
detur esse locus iuri accrescendi, tamquam agentes ad rem diuersam. Octauo per-
36 mittitur liberto donare † inter viuos bene merenti, etiam si inde minuatur portio
patroni, neque enim videtur habuisse consilium fraudandi, in bene merentes dona-
tionem conferens; sed animo soluendi naturalem obligationem, qua tenemur omnes
37 bene facienti benefacere, si quidem meritorum intuitu multa sunt in iure † præter
communes iuris regulas inducta, quæ congerit *Ias.in l.ex hoc iure.ff.de Inst.& iure.* &
vberius *Tiraq.cumulat in l.si vnquam, in vers.donatione largitus numer.* 15. *vers.sed, & per
illum, cum mult.seq. Cod. de reuoc. donat.* ex quibus maxime conuenit nostro negocio,
quod donatio in multis casibus iure prohibita veluti inter vir.& vxor. *l.donationes, quas
parentes.C.de donat.inter vir.& vxor.* à milite, vel Clerico facta concubinæ *l.2. C.eod.
titulo. Bart.& alii in l. affectionis.ff.de donat.* cum simil, tamen si fuerit collata ob bene-
merita valet, *Bart.& Ias.in l Diuortio.ff.de verbor.obligation.gloss.Bart.Ang.in Auth. vn-
de si parens C.de inoff.test.Tiraq.loco citato à nume.20. vsque ad numer.24.* Nemini igitur
mirum, si libertus donando ob benemerita possit fraudare patronum, id quod non vi-
detur permissum debitori, facit *l.viuus libertus.ff.si quid in fraud.patron.* & ibi Dd. decla-
rant, quomodo id sit accipiendum, illud profecto, mirum esse videtur, quod legare li-
bertus ob benemerita non potest in fraudem patroni, tametsi donare possit *d.l. Viuus
libertus*, cuius differentiæ exploratam rationem non inuenio.

39 Nono si res à liberto alienata † sit extincta cessat actio Fabiana *l.si id quod ff.si quid
in fraud.patro.* sed non cessat Pauliana quandoquidem cõceditur contra fraudatorem
ad pœnam *l.fin.§.fin.ff.quæ in fraud cred.* ratio est, vt ego quidem puto, quoniam Fabia-
na est persequutoria, & rem persequitur re perempta extinguitur. Alia ratio, quia cum
detur patrono post mortem liberti, nam eo viuo, non competit legitima. *l.fin.ff.de libe-
ris agnoscendis.* vtique re perempta, rem persequi patrono non licet, nec in personam
agere, liberto iam viam vniuersæ carnis ingresso, sed creditores, quia agunt viuo ad-
huc debitore, re extincta possunt conuenire debitorem, & in carcerem detrudere.
dict.l.fin. Bald in dict.l.1.C.si quid in fraud.patron. quæst.5. num. 11. Hinc resultat decima
differentia, nam edictum, quæ in fraudem creditorum propositum est, tam contra
eum, qui in fraudem alienat, quàm aduersus illum, qui rem fraudulenter alienatam
suscipit *l.1.ff quæ in fraud. vers.* idque etiam, verum edictum, si quid in fraudem patro-
ni promulgatum, est contra suscipientem, rem in fraudem distractam *in l.1.iunct.Rub.
ff si quid in fraud.patron.*

Vndecimo differunt, quia patronus reuocat ex singularibus reb. alienatis pro
rata eius, quod sibi in legitima deficit, *Alber.in dict.l.1.C.si quid in fraud. patron.* si modo
res sit diuisibilis; argumento *l.in quantitate.§.magna ff.ad l. Falcid l. si libertus. ff. de iure
patron.* Alias si esset indiuisibilis reuocaretur in totum. *l.1.§.quamuis autem. ff.si quid in
fraud.patron.* Creditores non à singulis rebus, sed vel ab vna possunt quod si debetur
in totum consequi, secundum ea, quæ supra dicta sunt. Duodecima differentia est?
quod si libertus rem vendidit, & receptum precium alicui donauerit, non qui rem e-
mit, sed qui dono precium recepit; actione Fabiana, à patrono conuenitur *l.1.§.sed si
rem quidem.ff.si quid in fraud.patron.* vbi redditur ratio, quia patronus in precio decipi-
tur, propter donationem factam, id quod non videtur obtinere in creditore, qui agit
contra emptorem, nec ad precii restitutionem obligatur *l.si debitor. ff.si quid in fraud.
cred.* extenditur, quod nuper diximus de patrono, vt idem sit iuris; si libertus acceptam
mutuo pecuniam alicui donasset *d.l.1.§.quid ergo.*

Decima tertia differentia, est, quia inter Creditorem, & Debitorem conce-
40 ditur etiam fraudatorium † interdictum *Ias.in §.item si quis numero.* 5. sed non ita in-
ter patronum, & libertum, nullibi enim hoc cautum repetitur; Si fideiussor libertus in-
tercedat pro Titio, & dederit creditori pignus in fraudem patroni, potest is agere cõ-
tra eum, pro quo libertus fideiusserat, tam actione mandati, quàm actione Fabiana.
dict. leg. prima. §. si fideiussit. Si seruo, vel filio alicuius libertus in fraudem patroni
quid dederit, licet ei patrem, vel dominum conuenire per actionem Fabianam,

vt vel de in rem verso condemnetur, vel de peculio, id enim arbitrio iudicis continetur, *d.l.1.§ si seruo.* Lata autem sententia in fraudem Patroni reuocantis, & rescisso contractu, an transeat rei dominium in patronum ipso iure? *Bald.* ex intentione glo. *in l.1. Cod. si quid in fraudem patron. num.* 10. *vers. sexto* quæro, negat dicens esse necessariã retrotraditionem, quoniam contractus erat traditione subnixus, merito contraria
4 traditione † resoluitur, *l. nihil tam naturale, cum ibi not. ff. de regul. iur. l. fere. ff. eodem titulo. l. prout. ff. de solut.* in quibus vnumquoque resoluitur eo vinculo, quo colligatum est & ideo, qui de principiis rerum disseruerunt, illud constanter affirmauerunt res omnes in ea resolui, quæ principia eorum fuerunt, qui scilicet terram rerum omnium principium dixerunt, in terram quoque omnia resolui voluerunt, vt Hesiodus, & hinc est illud *Xenophontis* a Theodorico Cyri vrbis præfecto celebratum:

Ex terra cuncta, atq. in terram cuncta recumbant.

Et quia homo est de limo terræ, audit singulis annis salubrem illam admonitionem, Memento, quia puluis es, & in puluerem reuerteris, hinc est etiam, quod hi, qui natura prompti sunt, & faciles in assumendis quibuslibet affectionibus, sint quoque faciles in his deponendis, proinde adolescentes, vt scribit *Aristotel.* & rerum magistra experientia docet, cito fiunt amici, atque etiam cito desistunt, & pueri cito irascuntur, & momento placantur iuxta illud *Horatianum:*

Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo,
Signat humum, gestat paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere.

Atque ex supradictis colligitur ratio, cur distractus sint eiusdem naturæ, cuius sunt contractus, nec mirum quia generale est in omnibus, vt resolutio, aut reuocatio cuiuslibet actus, easdem vires, naturam, & qualitatem sortiantur, iisdemque regulis subiiciantur, quibus actus, vel rei confectio, siue productio, vel generatio, quod dixit, *Anaxagoras apud Aristol. lib. 2. de generatione, & corruptione,* inquiens generationem, & interitum esse eiusdem naturæ, & hoc idem ostenditur in iure, in quo sicut missio in possessionem est mixti Imperii. *l. iubere. ff. de Iurisdict. omnium iud.* sic quoque illius reuocatio, *Castrens.* & Recentiores in *d.l. & not. in l.4. §. si forte, & ibi gloss. in vers. ex causa. ff. de damn. infect.*

De Fraude Parentum aduersus liberos, & liberorum contra Parentes. Cap. X.

1. *Parentes aut naturales sunt, aut adoptiui.*
2. *Vtrum filio adoptiuo competat ius reuocandi alienata in fraudem sua legitima.*
3. *Parenti, nec Caluitianam, nec Fabianam competere.*
4. *Filio fraudato datur quasi Caluitiana, & quasi Fabiana actio.*
5. *Filius adoptiuus habet ius reuocãdi pro sua legitima, ad instar Patroni.*
6. *Et Symbolum habet cum creditore.*
7. *Vtrum filius naturalis, possit alienata à patre naturali in fraudem legitima sua rescindere.*
8. *Differentia inter legitimam filii adrogati, & filii naturalis.*
9. *Differentia inter alienationem ex titulo oneroso. & titulo lucratiuo in hac materia,* & num. 11.
10. *Plus fauent leges creditoribus, quam filiis, quoad materiam reuocandi.*
11. *Filius non reuocat alienata à patre in ludo licito.*
12. *Filius legitimatus, non reuocat alienata à patre ante legitimationem.*
13. *Vtrum parentes reuocent alienata à filiis in fraudem legitima illis debita.*
14. *Ratio cur Parentibus non detur Caluitiana, aut Fabiana remissiue.*
15. *Vtrum parentibus fraudatis in legitima, concedatur aliquod remedium.*
16. *Æquiparatio inter legitimam filiorum, & parentum.*
17. *Vtrum hereditas parentum sit magis debita filiis, quàm è contra.*
18. *Opinio affirmatiua magis communis.*
19. *Opinio negatiua noviter defenditur ab Authore.*

20 *Vtra-*

20 *Vtraq; legitima debetur iure naturæ.*
21 *Filius à natura est magis patri obligatus, quam è contra.*
22 *Filius quantum debeat amare parentes ex Cicerone.*
23 *Pater tria beneficia dat filio, causam essendi, causam viuendi, causam discendi.*
24 *Intellectus ad* l. Scripto. ff. vnde liber. *& ad* l. nam, & si parentibus. ff. de inoff. test.
25 *Votum naturæ, & votum parentum, quid sit.*
26 *Quare dicitur parentes filiis succedere, ratione miserationis.*
27 *Quomodo sit parentibus fraudatis succurrendum.*

NOn modo debitores creditoribus, & liberti patronis fraudem inferunt, secundū ea, quæ dicta sunt, sed etiam filiis parentes, & vice versa istos liberi non raro decipiunt, quare, vt fraudis tractatus compleatur, operæ precium est, de vtraque fraude paucis agamus, neque enim consilium est, plena manu hanc rem explicare, ne lōgior appareat fraudis, quam doli tractatus. A parentibus incipiamus; & quoniam; aut
1 sunt naturales, † aut adoptiui. *§. primo, Institut. de adoptione. leg. si adrogator. ff. de adopt.*

Quæst. 1. De adoptiuis, primum disserens, quæro, Pater, qui aliquem in filium,
2 vel in nepotem adrogauit, cui † ex constitutione D.. Pii tenetur legitimam relinquere. *d. l. adrogator. l. 1. §. si impuberi. ff. de collat. bon. l.* Papinianus. *§. si quis impubes. ff. de inoff. test. §. sed cum impubes. Inst. de adopt.* scilicet quando iniuste exhæredat, vel sine causa legibus cognita emancipauit filium fraudaturus, multa bona alienauit, an competat filio ius reuocandi alienata, ne sua defraudetur legitima. Et videtur negandum per tex. *in l. sed non vsq. ff. si à parente*, quis fuerit manum. quo definitur non exequari parentem, & pa-
3 tronum, nec † ei Caluitianam, aut Fabianam competere. Contrarium est verius ex *l. fin. ff. si quid in fraud. patron.* ibi si quid, itaque in fraudem eius alienatum fuit, quasi per
4 Caluitianam, & Fabianam actionem † reuocandum est, etenim cum adrogato filio debeatur legitima, sicut patrono, ad eius instar rescindit alienata in fraudem, & quia eadem æquitas suggerit, & verba deficiunt, datur non directa Caluitiana, sed vtilis;
5 parui namque referret filio adrogato † habere legitimam, si posset in ea à parente fraudari.

Altera quoque est ratio, quia scilicet ea legitima debetur filio, tamquam æs alie-
6 num, proinde quasi † creditor, ius reuocandi habet, & huic conclusioni adhæret *Bart. in d. l. sed non vsque Bald. in l. 2. C. si quid in fraud. patron.* Ang. in *§. item si quis in fraudem Inst. de act. col. pen. in fin.* Nec facit negocium *d. l. sed non vsque* quippe; vt ait Bart. ille tex. loquitur in patre, & ait, eum non reuocare alienata à filio, non de filio, volente reuocare, & merito, quoniam parentum hæreditas est magis debita filiis, quàm è contra. *l. scripto. ff. vnde liber.* vna namque debetur, ex voto naturæ, altera ratione miserationis.

Quæst. 2. Quæro, an filius alienata à patre naturali, vel nepos distracta ab Auo, in
7 fraudem † suæ legitimæ possit reuocare? & *Bart. in d. l. sed non vsque* idem dicit probandum, quod in superiori articulo, sumpto argumento à multo magis, *auth. multo magis C.*
8 *de sacrosanct. Ecclesiis l. si quis. ff. de contug.* cum emancipato liber. nam † legitima est magis debita filio naturali, quam adoptiuo, illi namque iure naturæ debetur *l. cū ratio. ff. de bon. damnat. §. 1. in Auth. dict. triente, & semiss.* huic vero, debetur iure ciuili *d. l. si adoptator. ff. de adopt. & Bar.* accedit Ang. *in dict. §. item si quis in fraud. col. pen.*

Verum ab his dissentit *Bald. in l. 2. ff. si quid in fraud. patron. numero.* 4. versiculo tu dic, inquiens esse speciale in filio adrogato, quoniam eius legitima transit fere in tacitum contractum, si quidem adrogator videtur tacite promittere, quod in *D. Pii constitutione* continetur, imo adrogatio fit contracta fiducia. *Bald. in l. 1. num. 3. Codic. si quid in fraud. patron.* & nostrum non est *dict. l. finalem* nostro arbitrio extendere, vt *Bald. ait, arg. l. illam. Cod. de collat. & resp. ad c. Raynutius ex. de Test.* quod loquitur non de iure communi sed de consuetudine, & suffragatur quia non temere de solo filio adrogato loquitur, & specialem mentionem facit constitutionis D. Pii, & ratio diuersitatis inter vtramque legitimam est, quoniam filius naturalis, & legitimus nullum ius habet in bonis patris *l. lex Cornelia*, nulla bona. *ff. de vulg. & pupill.* adstipulatur meo Iudicio huic sententiæ, quod pro filiis naturalibus, alia sunt comparata remedia, nempe inofficiosæ donationis, quo interdum, vsque ad legitimam reuocat interdum autem rescindit in totum, iuxta distinctionem *Bart. in l. Titia Seio. §. Imperat. ff. de leg. 2. in l. 1. & seq. C. de*

9 *in off. donat.* siue alienatio sit facta titulo lucratiuo, siue † oneroso in eo enim quod lu-
crum est fit reuocatio, ex *tit. de inoff. donat. Bart. in d.l. sed non vsque*; Si vero ex titulo one-
roso cum eo, qui participauit fraudem habet actionem de dolo, *Bart. d.l. 1. num. 3. verb.*
item cum emptor. C. si quid in fraud. patron. argumento. l. cum quis. ff. de dolo. Inn. in cap. dudum
extr. de Decimis.

Si autem titulo oneroso, cum eo, qui fraudis non fuit particeps, & tunc sicut non
datur reuocatoria Creditoribus, ita non debet concedi filiis; plus enim fauetur Cre-
10 ditoribus, quam † filiis in materia reuocationis, Creditor non reuocat in casu prædi-
cto, ergo nec filius. Sed si pater dilapidaret bona, adeo, vt iuste timerent filii priuari
sua legitima, possunt agere, vt patri tamquam prodigo interdicatur administratio bo-
norum, vel si nolint hanc notam inurere patri, licet illis implorare officium iudicis, vt
sibi constituantur alimenta. *Bald in d.l. 1. num. 4. Marsi. sing.* 613. confert quod tradit i-
11 dem *Bart. in l. 1. in fin. C. si in fraud. patron.* nempe quod filius alienat † à patre in ludo li-
cito, non reuocat quoniam, non est alienatio ex titulo lucratiuo. *Steph. in tract. de ludo*
cart. 6. Tir. de leg. conn. gl. verb. q. 20. n. 201. inquiens alienata, per patrem titulo oneroso
12 à filio non reuocari, filius autem legitimatus † non reuocat alienata ante legitimatio-
nem, *Bal. d.l. 2. in fin. C. si quid in fraud. patr.*

Quæst. 3. Accedo nunc ad parentes, & quæro, an detur ipsis facultas reuocandi,
13 quæ à filiis in fraudem † legitimæ eisdem debitæ sunt alienata. *Bart. & alii in d.l. sed non*
vsque, sequuntur negatiuam, tum authoritate legis, quæ denegat parentibus Fabia-
nam, & Caluitianam, tũ etiam ratione. Nam, etsi filii dictas actiones habeãt. *l. si ff. si quid*
in fraud. patr. tamen minus est debita parentibus filiorum hæreditas quam econtra. *l.*
nam et si parentibus. ff. de inoff. test. l. scripto ff. vnde liber. Porro autem hæc conclusio, quo
ad facultatem reuocandi per Caluitianam, vel Fabianam videtur indubitata; aperte e-
nim ille tex. *denegat.* Et illa dubitatio, quę fiebat ex *d. l. fin. secundum Bart.* intellectum,
quod scilicet procedat etiam in filio naturali, nedum in adoptiuo, recte soluitur per
14 *Bart. in d.l. nam, & si parentibus.* Alia ratio cur parenti † non detur Caluitiana, exponitur
in *d.l. sed non vsque.* Verum pulchra sese offert occasio dubitandi. An cum parentibus
15 denegetur Fabiana concedetur aliquod remedium † ad reuocandum, in fraudem suæ
legitimæ alienata, & profecto rationi magis consentanea videtur sententia affirmati-
ua. Primo quia fraudibus est occurrendum, *arg. §. item si quis in fraudem Inst. de act. in tit.*
16 *ff. & C. quæ in fraud. Cred. in tit. si quid in fraud. pat.* II. † quoniam facile esset deludere le-
gem, concedentẽ parentibus legitimam. Tertio à simili filiis competit ius reuocandi,
vt supra traditum est, ergo, & parentibus; quibus non solum relinquenda est legitima,
sicut in *auth. de trient. & semiss. in pr.* sed debet relinqui tit. Institutionis, & quemadmo-
dum legitima filiorum est aucta, ita, & legitima parentum vt com. tradunt *Dd. in auth.*
nouiss. C. de inoff. test. vbi *Ias. num. 35. & 37.* nec quemquam moueat ratio ex aduerso,
17 quod scilicet magis sit debita liberis parentum † hæreditas, quàm è contra, id enim
penitus inficior esse verum, aut adductis legibus probari, æqualiter namque debetur,
18 aut est magis obligata parentibus, & his argumentis † ostendo, filiis debetur legiti-
ma iure naturæ *d.l. nam, & si parentibus*, & *d.l. scripto*, si igitur probaueto parentibus quo-
19 que iure † naturæ esse debitam, vtique confectum erit, æquo iure deberi. Et in-
primis ex. §. 1. *itaque in auth. de hæred. & Falcid.* ibi testantibus aliis, lex necessitatem im-
ponit distribuere, quando partem personis quibusdam tamquam hoc secundum i-
psam naturam eis debeatur, quale est filiis, nepotibus, parentibus, interdum, & fratri-
bus, ecce illa verba (secundum ipsam naturam is debeatur) æque ad filios, nepotes,
& parentes referantur. Secundo ex *l. 1. C. de Impo. lucr. descr.* post principium, nam cum
loquutus esset Imp. de relictis à patre filio, & è contra, & subiicit hæc verba (in tam ne-
cessariis, coniunctisque personis, sub liberalitatis appellatione, naturale debitum per-
soluitur.) Tertio ex § *sed hæc ita, iunct. in. §. §. antecedent. Inst. de inof. test.* etenim cum in il-
lis dictum esset de querela inofficiosi, quæ filiis cõpetit, & parentibus, subnectit Imp.
sed hæc ita accipienda sunt, si nihil eis penitus test. relictum est, quod nostra consti-
tutio ad verecundiam naturæ introduxit, ea verba, ad verecundiam naturæ, non mi-
nus parentes respiciunt, quàm filios. IV. ex *d.l. nam et si parent.* quamuis Dd. allegent
in contrarium, nobis tamen auxiliatur in illis verbis, non minus piè, parentibus, quàm
liberis relinqui debet, pietas autem à natura descendit.

Quinto confirmatur ratione; nam testamentum ęque dicitur inofficiosum à patre,
ac filio, vt clarius est, quam egeat probatione in vniuerso, *titulo. ff. & Codic. de inofficio*
test. in

test. inofficiosum dicitur, quia contra pietatem. § 1. *Instit. de offic. test.* hoc autem offi-
tium est à natura, quia pietas naturalis; ergo filius, æque facit contra naturam, inique
20 patrem exhæredando. Sexto † ex alia ratione, si parentum hæreditas esset magis de-
bita filiis, profecto filius posset facilius exhæredare patrem sicut facilius exhæredat
fratrem, quàm è contra pater posset priuare hæreditate filium, & tamen consequens
est falsum, quippe, parentes exhæredant filios ex 14. causis. §. *aliud quoque capitulum in
auth. vt cum de appellatione cognoscitur*, filius autem priuat parentem ex 7. caussis, in *eod. §.
tum alio seq* enumeratis, vt dixit etiam *Azo in summa C. de inoff. test.* Septimo facit q. pari
modo parentes, & filii succedunt ab intestato. *Auth. de hæred. ab intest. vent*, Octauo suf-
fragatur quod parentes æque sunt alendi a filiis. *l. si quis à liberis. ff. de liber agnos.* imò, vt
21 inquit *Quintilianus*, liberi non præstant alimenta; sed redducti. Nono † confirman-
tur prædicta quoniam filius à natura est magis obligatus patri, quam è contra, *l. velut.*
22 *ff. de iust. & iur.* in qua, obedientia † parentibus debetur non filiis, & *Cicero pro Cluentio*,
Parentes inquit carissimos debemus habere, quod ab his, vita, libertas, patrimonium,
23 Ciuitas tradita est, ex *Arist. 8. Ethicorum*, ait pater † tria beneficia dat filio, causam es-
sendi, dum generat, causam viuendi dum nutrit, & educat, & causam discendi dum in-
format, & disciplinis imbuit; Non vrgent ll. contrariæ, nam quod pertinet ad *l. nam &
si parentibus.* causam nostram defendit, vt planum fecimus; paulò difficilior est solutio
ad l. scripto, ibi, non sic parentibus liberorum, vt liberis parentum debetur hæreditas.
24 Resp. a. † est, quod illa verba, non sic, non respiciunt ius, sed modũ, & ordinem etenim
eodẽ iure naturæ vtraq; successio defertur, vt ostendimus, sed nõ eodẽ modo, nec eo-
25 dem ordine, quippe, quod filius succedat patri † est votum Naturæ, id est, desideri-
um naturæ, quæ sicut prius generat patrem, ita optat, & ordinat illum de vita decede-
re, eumdemque in persona filii conseruare, & ita votum naturæ non significat ius,
aut æquitatem naturæ; Est etiam votum parentum, vt succedat filius patri, non è con-
tra propter naturalem parentum, erga filios, caritatem, quorum filiorum hæreditas
delata parentibus appellatur luctuosa. *l. fin. C. de instit. & substit.* etsi contingat præcede-
re filium dicitur ordo naturæ turbari, *d. l. nam etsi*, & propterea illa verba, non sic, ad
ordinem pertinent, vt diximus in principio solutionis.

26 Sed parentes ad bona liberorum ratio † miserationis admittit, miseratione enim
dignus est pater, qui extulit filium, qui naturæ videt ordinem turbari, qui aspicit illum
extinctum, quem in hoc genuerat, vt superstitem relinqueret, & in illo ipse quodam-
modo viueret, qui denique intuetur se suo fine frustratum, siquidem ad solatium se-
nectutis, & ad familiæ conseruationem genuerat, quem ante oculos habet extin-
ctum. Vnde *Quintil.* dixit hic solus affectus est maior, quàm filios amari, filiis misereri,
non admittit parentem ad successionem filiorum votum naturæ, imo eius ordo tur-
batur, sicut dictum est, nec votum filiorum, tum quia tantam non habent erga paren-
tes caritatem: amor enim difficilius retrocedit, vt dixit Philosophus, tum quia sciunt
se ex ordine naturæ superstites esse debere, admittit ergo ratio miserationis, quæ, & i-
psa à natura descendit, quemadmodum de pietate diximus.

Planè stante nostra sententia, quæ videtur æquitati consentanea, quæro quo-
27 nam remedio erit † succursum parentibus, & puto competere querelam inoffic.
donationis, in alienatis titulo lucratiuo, propter æquiparationem filiorum & paren-
tum, cum non videam in hoc puncto rationem discriminis inter vtramque legiti-
mam; in alienatis titulo oneroso, cum participatione fraudis ex parte recipientis a-
ctionem doli, vel iudic. officium qui præ oculis habens æquitatem. *leg. quod si Ephesi
de eo, quod certo loco*, non sinet deludi legem decernentem parentibus in bonis filio-
rum legitimam, & non permittet, tam malo exemplo in fraudem parentum alienata
firma manere.

De fraude tam contra legem, quàm aduersus fiscum Cap. XI.

1 *Fisci definitio ex Bart.*
2 *Annuus redditus à fisco computatur inter immobilia.*
3 *Alia fisci definitio.*
4 *Fiscus ab Ærario olim distinguebatur, nam Fiscus Principis, ærarium Pop.*

vel vigesima, vel quicquid ex consuetudine de rebus promercalibus solet pendi, de
9 quibus in *l. interpub. ff. de ver. sign.* Indictio † est, quod edicto Principis indicitur, quod,
plurimum certam quantitatem non complectitur, vt per *Alciat. in d. l. interpub.* quibus
arbitror addi posse, pœnarum compendia, nam fiscus dicitur vltor delictorum. *l. 1. &*
2. & ibi Bald. C. si seruus export. ven. quæ cum sint de regalibus in tit. quæ sint regalia in v-
sibus feudorum, ad fiscum pertinent, pœnis enim condemnationum ob delicta ma-
xime fiscus augetur, vt in *tit. ff. de iure fisci, & in tit. ff. de pœnis.* Ablatione quoque hære-
ditatis relictorumque, vt ab indignis facta, in *tit. ff. de his, quib. vt indig.* item bonorum
vacantium denunciatione. *§. res fisci nostri. Inst. de vsucap. l. 1. & vniuerso tit. C. de bon. va-*
cant. lib. 10. Delatione eorum, quibus tacite hæreditas relicta est, cum essent in capa-
ces, siue alios incapaces in fiscum deferam, siue me ipsum, accusans dico mihi incapa-
ci puta spurio per tacitam accommodatam fidem fuisse à patre naturali relictam hæ-
reditatem, iuxta, *l. 1. ff. de iure fisci, & l. vni. C. de his, qui se deferunt lib.* 10. In his, itaq; omni-
10 bus † potest fiscus fraudari, & quoad Canonem & vectigalia, scilicet ex quibus fisco
soluitur vectigal est text in *leg. fraudati vectigalis. ff. de publicanis. Roland. cons. 42. vol. 3.* In
11 quo tamen est animaduertendum, quod si fiscus gabellas alicui † vendiderit, & ali-
quis defraudauerit illas, non fraudando merces, non dicitur fiscum defraudare, nec
punitur, statuto loquẽte de fraudatore pecuniarũ communitatis quia mutatione per-
sonarum mutantur priuilegia, *Anc. cons. 25. incipit Christi nomine eiusque:* matris &c. *Ber-*
tacch. in vers. fraudans emptorem.

Quoad oblationem palam est, quod si quis de rebus promercalibus solitam non
soluerit octauam, siue vigesimam fraudem fisco infert, vel si indictio Principis non re-
spondeat quoquomodo.

Quæst. 2, Quæro quot modis fisco fraus inferatur. Respon multis modis, testan-
12 do, Contrahendo, occultando, † Suscipiendo, manumittendo. Et primo testando,
vt si debitor fisci sua bona prohibuerit testamento alienari. *l. filiusfamil. §. Diui. ff. de leg.*
1. legando, fideicommittendo *l. in fraudem. §. à debitore. ff. de iure fisci.* Contrahendo, puta
donando, vt *in l. post contractum. ff. de don.* & in terminis *d. l. in fraudem fisci* etiam alienat,
qui iam eo crimine damnatus, ex quo publicatio bonorum sequitur, vel futurũ pro-
spiciens, vt damnetur alienat, *l. 4. & 5. ff. de iure fisci,* vel alias super rebus Fisco incor-
poratis disponendo. *l. 8. Cod. de iure fisci lib.* 10. in qua pœna quadrupli imponitur, oc-
cultando, vt siquis seruum fiscalem occultauerit. *l. pen. C. de seru. fugit:* in qua præter re-
stitutionem serui est imposita pœna librarum 12. auri, Adoptando quoque vt *l. fi. ff. de*
bon. damnat: in qua ex bonis damnatorum soluitur legitima, ne dum filiis naturalibus,
sed adoptiuis, si non fraudis causa facta sit adoptio, puta, vel in reatu, vel desperatione
rerum per conscientiam metu imminentis accusationis, quis adoptet in hoc, vt ex bo-
nis, quæ se amissurum cogitat, portio detrahatur, vt palam est ex *d. l. fin. & Lucas de pen-*
na in l. quemad. C. de agr. & censit lib. 12. præsumpt. 26.

Quæst. 3 Quæro, an alienatio facta in fraudem fisci, sit nulla ipso iure, an valeat,
13 sed † rescindatur, & videtur ipso iure nulla, exemplo alienationis factæ in fraudem le-
gis, quæ ab initio non tenet Doct. *in §. item siquis in fraudem maxime. Ias. in euidentialibus*
Bald. in l. non dubium C. de leg. præsertim cum ob fraudem legis bona deuoluantur in fi-
scum, vt siquis in fraudem legis fidem testatori accommodauerit, de restituendo hæ-
reditatem incapaci. *leg. vni C. de his, qui se deferunt. l. 1. cum seq. C. de Delat. l. cum tacitum. ff.*
de iure fisci.

Cæterum contraria sententia est ad veritatem propensior per *l. in fraudem. ff. de*
iure fisci, in illis verbis, reuocantur in fraudem fisci, non solum per donationẽ, sed quo-
cunq; modo alienatæ reuocantur; nam reuocatur, quod translatum fuit *l. hac in factum*
& per vniuersum illum titulum. *ff. quæ in fraud. Cred.* probatur quoque eadem lege. *§. à*
debitore, in verb. datas in fraudem, libertates retrahi placuit, in *l. aufertur. §. qui aliquid,* in
vers. restituere. *ff. eod. tit.* Munitur ex *l. si cum fideicom. libertas in §. Aristo. ff. qui, & à quibus,*
vbi manumissus in fraudem fisci, reuocatur in seruitutem, si non diu in libertate fuis-
set, id est, minus decennio; confirmatur ratione, quia fiscus creditor est *d. §. Aristo,* alie-
nata in fraudem Creditorum valent mero iure, sed rescinduntur. *Iason in dict. §. item si*
quis, num. 9. per magistralem doctrinam *Bart. in d. l. Post contractum. col. 3.* Argumentum
14 autem ex aduerso diluitur, quippe; quia alienatio facta in fraudem † legis plurimum
distat, ab alienatione facta in fraudem Creditoris & licet sæpe propter fraudatam le-
gem bona deuoluantur in fiscum, diuersum tamen est fraudem facere legi, vel fisco,

5 *Mendacium imbecille, quia tempus veritatem in lucem adducit.*
6 *Mendacium tenue, & perlucet, si diligenter inspexeris.*
7 *Mendacem memorem esse oportet, ne deprehendatur.*
8 *Mendacium non senescit.*
9 *Mendacium maxime damnosum quia non cuiq; datum est eius nouisse insidias.*
10 *Mentitur interdum iniquitas sibi, & quid hoc significet.*
11 *Mendacium vnde dictum.*
12 *Mendacium quid sit, & definitionis explicatio. Mendacium sermonibus constat sicut ædificium lapidibus.*
13 *Alia definitio mendacii.*
14 *Alia definitio ex authore.*
15 *Voluntas fallendi, est forma mendacii.*
16 *Mendacium verbis, & factis committitur.*
17 *Mendax est Scholaris, qui scholas frequẽtat non tamen studet.*
18 *Alia definitio mendacii ex authore.*
19 *Mendacium quandoque dicitur, ob publicam vtilitatem.*
20 *Salutare Rom. ciuitati, regis Hostilii mendacium.*
21 *Mendacium, interdum ob priuatum, honestum commodum.*
22 *Proprie, & improprie mendacium quid sit.*
23 *Mentiri, & mendacium dicere num differant.*
24 *Vir bonus non debet mentiri, vir prudens non debet mendacium dicere.*
25 *Mentiri, & mendacium dicere confunduntur in iure.*
26 *Mentiri potest aliquis sine dolo.*
27 *Leges frequentius inficiandi verbo, quam mentiendi; & inficiationis, quam mendacii nomine vtuntur.*
28 *Inficiari quid sit.*
29 *Mendacium duplex bonum, & malum.*
30 *Prouerbium: mendacium vtile.*
31 *Bonum mendacium quid sit.*
32 *In foro conscientiæ nullum mendacium bonum.*
33 *Mendacium malum quid sit.*
34 *Mendacium, in contractibus, in vltimis voluntatibus, in iudiciis.*
35 *Alia diuisio mendacii, quia, aut verbis, aut factis committitur.*
36 *Aristogiton claudicat: prouerbium.*
37 *Demosthenis simulatio, est pulchro cuiusdam ciuis dicto iocoso detecta.*
38 *Alia diuisio, quia mendacium dicitur, aut negando verum, aut affirmando falsum*
39 *Alia diuisio. Mendacium aut simplex est aut dolosum.*
40 *Mendacium in dubio, an præsumatur dolosum.*
41 *Alia diuisio, mendacium, aut authoris, aut successoris.*
42 *Alia diuisio, mendacium, aut ex proposito, aut re ipsa.*
43 *Vltima diuisio, mendacium, aut iocosum, aut perniciosum.*

NOn tam soror, & frater sunt inter se sanguine iuncti, quam fraus & Mendacium
1 natura conueniunt, proinde † fraudis explicito tractatu, mendacii expositionem afferamus, quam ob multa, & varia, quæ de eo dicenda sunt, iucundam, & vtilem futuram esse confido.
2 Mendacii symbolum fuit antiquis Pica auis, vt puto, quia † anteriore parte
candida sit, posteriore autem nigrescat, nam mendacium purum, ac sincerum primo
3 aspectu simulat, vt mox eludat, vel decipiat hinc *Triphon.* † *Grammaticus* dicebar,
mendacium extrema parte nigrescere; & *Pythagoras* dicens minime gustandum esse
4 ex his quibus est nigra † cauda; indicabat mendaces, & simulatores esse fugiendos,
& in amicitiam minime adsciscendos; & recte quidem, nam et si in prouerbium cesserit,
5 mendacium † esse imbecille, quia tempus veritatem in lucem adducit; at-
que ita mendacium euanescit, & vt *Seneca epistola octuagesima,* ait Mendacium tenue
6 est; & perlucet si diligenter † inspexeris, & ex ipso veritatis ore dictum est, nihil
esse occultum, quod non reueletur, tum quia difficile est, vt qui mentitur semper si-
bi constet, nisi sit tenaci memoria, deprehenduntur enim Mendaciorum Archite-
cti, dum obliti, quæ prius dixerunt diuersa a superioribus loquuntur, vnde factum
7 est tritum sermone prouerbium Mendacem † memorem esse oportere, tamen ma-
8 xime nocet, & valde perniciosum † est his, qui decipiuntur antequam detegatur
veritas, & falsitas in conspectũ prodeat; atque dictum adagium compositum est ma-
9 gis ad deterrendos eos, qui confinguot † mendacia, vt abstineant videntes cito pos-
se eorum fallaciam detegi, quam, vt demonstretur, non esse timendum à mendace, ra-
10 ro namque accidit, vt possit vsurpari illud; Mentita † est iniquitas sibi, id quod eue-
nit, quando mendacia non habeor, quẽ decipiant, tunc sibi mentiuntur, imo frequen-
ter inueniunt, quem laqueo simulationis capiant.

Quaest. 1. De mendacio igitur tractaturi, videamus primo quid illud sit, secundo
quotuplex sit, tertio, opportunas, & materiæ congruentes quæstiones subiiciamus.
Quarto, mendacii pœnas afferamus.

Quo ad primum si nominis definitionem quæramus; mendacium dictum putat
11 † à menda, quæ errorem significat, quare mendosum librum appellamus erroribus
plenum, quasi quod dicens mendacium in errorem inducat, cui mendacium loqui-
tur, falsum pro vero persuadens. Circa definitionem quod tet *D. Augustinus*, inquit,
12 Mendacium † est falsa vocis significatio, cum intentione fallendi, dicitur cum in-
tentione fallendi, quia ream linguam non facit, nisi rea mens *capit. 3. in fine 22. quaest.*
2. Ias. in l. si quis extraneus. num. 7. ff. de acq. hared. gloss. in l. de atate. §. si cum esset ff. de interro-
gat. act. Socc cons. 15. volum. 1. exemplum est in *l. si quis inficiatus. ff. deposit*, de eo, qui infi-
ciatur apud se depositum esse in *l. quaestionem. C. de fideicom.* de hærede negante à se le-
gatum, vel fideicommissum fuisse relictum, in *auth. contra qui propriam. C. de non numer.*
pecun. vbi negat aliquis propriam scripturam; dicitur falsa vocis significatio, quoniam
13 mendacium sermonibus, sicut ædificium lapidibus constat. † *Mascard. de probat. vo-*
lum. 1. quaest. 16 num. 4. definit mendacium; quamuis incidenter, dum refellit definitio-
nem fictionis datam a *Bart. in l. si is, qui empture ff de vsucap.* ea ratione, quoniam illa de-
finitio mendacio conuenit, & probans, ait omne mendacium est assumptio pro veri-
tate, in re certa contraria veritati;

14 Nos credimus † non inconcinne posse definiri, aut saltem describi; Mendacium
est verbis, vel factis aduersus veritatem voluntate fallendi callida demonstratio, hæc
15 vltima verba sunt loco generis, cum voluntate fallendi, formam continent † menda-
cii, verbis, & factis modum duplicem fallendi significamus, quippe non modo verbis
16 mendacium dicitur; sed etiam facto *c.* † *cauete fratres 22. quaest.* 2. cauete fratres menda-
cium ait, non solum in falsis verbis, sed etiam in simulatis operibus, veluti se Christia-
num dicere, & opera Christi non facere, mendacium quoque est sacerdotem se pro-
17 fiteri, & contraria huic ordini operari *dict. cap. cauete.* Mendacium est si Scholaris †
frequentet Scholas; & non studeat, vel ita definiatur mendacium est, iuuando, no-
18 cendique causa, mutatio, aut † occultatio veritatis. etenim, qui dicit mendacium, aut
19 propter † publicam vtilitatem dicit, vt *in c. vtilem 22. quaest. 2.* cuius exemplum singula-
20 re † præbuit *Tullus Hostilius apud Valerium lib. 7. c. 4* quando Metius Suffetius Albano-
rum Dux. ex acie decesserat, atque in proxima colle consederat. vt, aut victis insulta-
ret, aut, vt victores fessos aggrederetur, quod præuidens Tullus cōcitato equo pugnā-
tium globos præcurrit, prædicans suo iussu, secessisse Metium, eumque cum signum
21 dedisset inuasurum Fidenantium terga. Aut mentitur † propter priuatum commodū,
vt in *c. si qualibet. §. Abraham &c. quaeritur. § item opponitur 22. quaest. 2.* veritas etiam oc-
22 cultatur vt *dict. §. quaeritur*, & tunc minus proprie videtur † mendacium *c. ne quis dict.*
causa & quaest. aut mutatur, & tunc proprius mendacium; Sed hic opportune quæritur
23 numquid sit differentia † inter mentiri, & mendacium dicere, & videtur nullum esse
discrimen, cum, & is, qui mentitur mendacium dicat, & qui profert mendacium
mentiatur, *Plaut. in Amphitr.* Mentiris, faciam, vt verum discas dicere, *Virgil. o-*
ctauo Æneidos.

Raptabatque viri mendacis viscera Tullus.

Cæterum hæc inter se differre, palam est ex his, quæ scripta reliquit *Gell. libr. 11.*
cap. 11. referens verba *P. Nigidii* hominis in studiis bonarum artium præcellentis, Inter
mendacium dicere inquit, & mentiri distat, qui mentitur ipse non fallitur, sed alterū
fallere conatur, ita videtur accipere tex. in *l. si seruus. ff. de interrogation.* qui mendacium
24 dicit ipse fallitur, ideo subnectit, vir bonus præstare debet † ne mentiatur, Prudens ne
mendacium dicat, confirmatur quia mentiri est contra mentem ire, Mendacium à
menda id est errore, dicitur, vt expositum est, Verum an hæc differentia sit in iure re-
25 cepta non satis mihi constat, imo has voces inuicem † confundi arbitror, vt in *l. quae o-*
mnia, §. 1. ff de procur. confert tex. in cap. 4. 22. quaest. 2. Is mentitur, qui contra id, quod ani-
26 mo sentit, loquitur voluntate fallendi, quamuis, & sine dolo, quis interdum † mentia-
tur. *Alex. in l. quod si falsum. ff. de falsis. Cepoll. in l. qui sit fugitiuus. § idem Celsus. ff. edilitio. e-*
dict. In mendacio quoque voluntatem esse fallendi perspicuum est ex definitione *Au-*
gust. quam nostri Dd. probant, ostenditur etiam, quia scriptura, quæ dicit, os quod
mentitur occidit animam *c. nec artificiose 22. quaest. 2. eod.* dicit, & perdes omnes, qui lo-
quuntur mendacium *c. in ipsarum 22. quaest. 2. & cap. omne genus mendacii d. quaest.* & causa

pro eo-

pro eodem ponit mentiri, & mendacium dicere, ad idem inuenio tex. *in l. de ætate §.*
ſi cum eſſet. ff. de interrogat. act. ibi, hanc pœnam mendacii ferret. quod in ſolidum con-
uenitur, neque enim debuit mentiri, illud hoc loco non prætereo leges noſtras fre-
27 quentius † vſurpare ſolitas, verbum inficiari, & nomen inficiationis, quã mentiri, aut
mendacium dicere. *l. 2. ff. de exceptionibus Iudicatum ſolui. ff. Iud. ſolui. l. ſi quid. ff. de ſolut.*
l. ſi quis inficiatus depoſiti. §. ex quibuſdam, Inſt. de oblig. quæ ex quaſi cõtractu, & notæ ſunt
28 cauſæ quibus pœna inficiando creſcit *l. 30. ff. de iure iur.* inficiatio ſtricte † eſt rei debitæ
negatio, cum poſcitur, *Iſidor. etymol. 5. c. 26.* & apud *Feſtum* inficiari eſt creditum, vel de-
poſitum abnegare *d. l. ſi quis inficiatus.*

Q. 2. Hæc de mendacii definitione cui cum ſit proxima diuiſio, videamus quotu-
plex ſit mendacium, Prima itaque diuiſio in duo genera deducitur; nam mendacium
29 aliud eſt † bonum, aliud eſt malum, probatur primo ex vltima definitione noſtra &
ſcriptum reliquit *Berous in c. ſuper litteris extr. de reſcript. in 1. repet.* Memoriæ prodit *Ca-*
lius Tomo 2. lib. 12. capite vndecimo, in fine. Horat. libro tertio, carmin. Ode Mercurii, nam te
docilis magiſtro.

Vna de multis face nuptial
Digna periurum fuit in parentem
Splendide mendax, & in omne virgo
Nobilis æuo.

Et ideo mendacium dicere. Sapienti interdum conceſſum eſt, vt dixit *Quintil.*
li. 2. & Spec. in tit. de teſte §. 1. verſ. item, quod aliqui, ait quod mendacium bonum aliud
eſt officioſum, aliud pium *c. nec artificioſo cum gloſſ. 22. quæſt. 2.* probatur etiam ex veteri
30 *prouerbio, inter Adagia* † *Manutii, mendacium vtile.* duplici autem modo poteſt eſſe †
31 bonum, vel quia publice, vel quia priuatim proſit, vt paulo ſup. expoſuimus, quamuis
32 in foro † conſcientiæ nullum poſſit dici bonum mendacium; quippe quia ſemper pec-
catum inducit aut mortiferum, aut veniale *d. c. vtilem. §. ecce 22. quæſt. 2.* & ideo *in cap.*
omne genus eadem cauſa dictum eſt, omne genus mendacii ſummopere fuge, & in fine
33 caue mendacium in omnibus, malum † autem mendacium eſt, quod publice, vel pri-
uatim nocet *c. primũ eſt 22. quæſt. 2.* quod in omni hominum negocio frequenter vſur-
34 patur † in contractibus *d. l. ſi quis inficiatus. ff. depoſit.* in vltimis voluntatibus *l. fin. C. de fi-*
deicom. In iudiciis in *l. de ætate in l. ſi ſeruus ff. de interrogation.* & huic diuiſioni cõgruit
definitio *Auguſtini*, nam ſiue bonum, ſiue malum mendacium ſit ſemper eſt falſa vo-
cis ſignificatio, cum intentione fallendi.

35 Secunda ſuccedit diuiſio mendacii, nam aliud eſt, quod verbis † committitur,
aliud, quod factis *gl. in cap. fin. 1 quæſt. 6. in verſ. ſicut is*, dicens mentitur quis ore, vel ope-
re, confert huic diuiſioni tex. *in d. c. vtilem, & d. c. cauete* vbi ponuntur exempla menda-
36 cii, quod in opere conſiſtit, confirmatur veteri prouerbio † *Ariſtogiton Claudicat*, cuius
hæc fuit origo. Ariſtogiton vir iactabundus, de bellicis ſemper reb. loquebatur, & e-
ius Conciones, non niſi Martium bellum ſpirabant, cum alioqui mollis ipſe foret, &
nullius rei. Proinde cum die quadã delectum militum haberi accidiſſet ſimulata va-
letudine obligat, ac baculo innixus, quaſi grauiter vulneratus ſe in publicum ponit, cũ
vero, vbi è longinquo, ſic conſpicatus eſt Phecion ex vultu. Et opem agnoſcens voci-
ferans inquit ſcribe Ariſtogitonem claudum, & eumdem improbum, ac mendacem
Cælius Rhodig. Tomo tertio lib 25. c. 10. ſimile exemplum eſt apud *Gill. lib. 10. c. 9.* Demo-
37 ſthenis; † qui cum legatis Mileſiorum in Senatu Athenienſi acriter reſtituiſſet, eos nõ
eſſe auxilio dignos contendens, re in poſterum diè prolata, legatos Demoſthenem
adiiſſe, certum erat ne cõtra ſe diceret pecuniã dediſſe, poſtridie cum res agi denuo
ceptaſſet, Demoſthenem multa lana, collum circumuolutum ad populum prodiiſ-
ſe, & dixiſſe ex eo contra loqui non poſſe, tunc è populo vnum clamaſſe non eum an-
ginam pati, ſed argentinam, atque ita mendacem eſſe.

38 Tertia eſt diuiſio, quia mendacium aliud negando † veritatem dicitur, a-
liud falſum aſſeuerando profertur, qui depoſiti actione conuentus negat apud ſe de-
poſitum eſſe, qui de poſſeſſione interrogatus in iudicio negat ſe poſſidere, iuxta *leg.*
fin. ff. de rei vend. cum vere poſſideat mendacium dicit, negans verum. Qui in-
terrogatus in iudicio dicit ſe hæredem, cum non ſit, ſi conuentus rei venditione in-
quit rei de qua agitur dominium ad Actorem pertinere, cum non pertineat vt in *l.*
Non fatetur. §. ſed ſi fundum. ff. de confeſſ. leg. Cum falſa. Codice de iur. & fact. igno-
rant. mendacium profertur affirmando falſum. Quinta mendacii diuiſio eſt,

39 quoniam † aliud simplex mendacium, aliud mendacium cum dolo argumento *l. eleganter § idem Pompo cum seq. ff. de dolo*, & ibi not. *Bart.* Simplex est mendacium, quod sine dolo profertur, sine spe lucri, vel commodi proinde non parit actionem de dolo, vt ibi expressum est, & *Bar. not.* cõfert q. Abbas, & alii tradunt in *cap. sup. literis extr. de rescript.* mendacium scilicet strictos sumptum non esse sine dolo, secus si late accipia-
40 tur, qua occasione quæro, an mendacium in dubio † præsumatur dolosum *Crau. cons. 2. num. 13.* inquit præsumi, & Bartolum huius sententiæ authorem deducit in *l. si procurator, qui pro euictione ff de procur.* qui in meo codice, nihil dicit, vnde tamen A*lex. con. 41. num. 4. volum. 3. & cons. 41. colum. 3. lib. 3. pro Crau.*

Contrarium placuit A*lex. in l. dolum num. 3. C. de dolo*, dicens addo aliud notabile, quod mendax in dubio, non præsumitur in dolo, nisi mẽdacium redundaret ad vtilitatem suam *d. l. eleganter. §, fin. cum l. seq. ff. de dolo*, nec aduersatur cõsilium Crau. fundatum est enim in *l. siquis affirmauerit, ff. de dolo*, quæ magis probat contrarium in illis verbis de dolo dandam actionem, si callide hoc feceris, ecce quod nisi prius constiterit de calliditate in mendacio, non datur eius nomine actio, quod vero dictum est, nõ præsumi dolum in mendacio nisi vertatur vtilitas mendacis *l. quod si eum scires de dolo*, idem iuris esse crederem, si alia subesset probabilis coniectura, puta, quod sine suo commodo nocendi alicuius studio esset mentitus *dict. l. si cum scires* ibi, cum ei decipiendi causa falso laudasti, tantundem esset dicendum si amici, vel consanguinei iuuandi causa, dictum esset mendacium, ratio namque affectionis, & coniunctionis sanguinis induceret doli præsumptionem secundum ea, quæ copiose *diximus in li. 2. in tit. de præsumptione doli.*

41 Quinta sit diuisio, mendacium † aliud est Authoris: aliud successoris. *l. electio vero. §. neq. hæred. ff. de noxal. act.* vbi Bald. ait, quod mendacium defuncti, non nocet hæredi, nec proprium hæredis mendacium illi nocet, si reuocauerit ante litem contestatam, siquis autem dubitet, an mẽdacium Authoris obsit successori, respõdeo, aut quæris in actione noxali, de qua in *dict. l. neq. hæredi, resp.* vt ibi, aut quæris absolute, & tunc si mẽdacium non est dolosum, non nocet hæredi, quia, nec ipsimet nocet mendaci, cũ non detur aduersus eum actio de dolo *d. l. eleganter. § fin. cum l. seq ff. de dolo.* Si vero est dolosum distingue, vt supra dictum est, in illa diuisione doli Authoris, & successoris *libr. 2.* Sexta diuisio ex mente *Beroi in c. super literis, extr. de rescript.* nempe mendacium aliud
42 ex proposito, aliud re † ipsa, vt dictum est de dolo, sed considera, an hæc partitio sit eadem cum superiori in qua dixi, quod mendacium, autore profertur, aut opere com-
43 mittitur. Septima diuisio, mendacium aliud iocosum, aliud † perniciosum *cap. ne quis 22. quæst. 2.* versiculo duo sunt genera mendaciorum, & gloss. ibi addit tertium genus mendacii scilicet Malignitatis, Iocositatis, Benignitatis. Definitione autem, & diuisione mendacii absolutis ad eas, quas promisimus, quæst. descendamus.

De variis quæstionibus ad mendacium pertinentibus. Cap. XIII.

1 *Vtrum plus peccet, qui sponte mendacium dicit, quàm qui inuitus.*
2 *Succurritur magis facienti actum necessarium, quam voluntarium.*
3 *Plato in dicto articulo pro omni parte dubitat. & rem sub dubio dereliquit.*
4 *Resolutio difficultatis ex* Aristot. & Seneca.
5 *Quot modis committatur mendacium.*
6 *Numquid lex permittat mentiri, siue mendacium dicere.*
7 *Lex ipsa sæpe videtur mendacium dicere, in suis fictionibus, & num. 13.*
8 *Mendacium ex dolo procedit.*
9 *Mendacium contra naturam.*
10 *Distinctio quando liceat, vel non liceat mẽdacium dicere ex Gomesio.*
11 *Alia distinctio Speculatoris.*
12 *Mẽdacium numquam esse permissum, nec in foro animæ, nec in foro exteriori, ex sententia authoris.*
13 *Lex in suis fictionibus, non dicit mendacium.*
14 *Dixit aliquis Titio, mentiris saluo honore tuo, an competat actio iniuriarum.*
15 *Communis opinio, videtur affirmatiua.*
16 Protestatio contraria facta nihil releuat.
17 *Si dixero alicui palam, tædet me, quod fueris condemnatus de falso, teneor actione iniuriarum.*

18 Titius

18 *Titius improperat Menia mendacium, & verum est mendacium, dixisse, an competat Menio actio iniuriarum.*
19 *Siquis conuincat aliquem in iudicio de certo crimine, non potest ab eo actione iniuriarum conueniri.*
20 *Si quis posita in libello famoso, probet esse vera, non punitur de famoso libello.*
21 *Siquis nocentem infamat, non punitur.*
22 *Regula nostros defectus detegi, inhumanum est, & incurtosum.*
23 *Distinctio Bartoli in hoc articulo.*
24 *Vtrum respondens libello Actoris, tu mentiris, dicatur litem contestatus.*
25 *Opinio authoris contra com. sententiam, quæ in vno casu defenditur.*
26 *Quando liceat alicui dicere tu mentiris.*
27 *Vtrum mendacium nemini nocens puniatur.*
28 *Distinctio in articulo.*
29 *Mendacium, quando dicatur nocere, vel non obesse remissine.*
30 *An testis dicens cum iuramento mendacium, & credens dicere verum puniatur de falso?*
31 *Differunt iuramentum calumniæ, & iuramentum veritatis.*
32 *Communis opinio in articulo, videtur affirmatiua.*
33 *Declaratur communis illa sententia.*
34 *Opinio authoris contra communem.*
35 *Quid falsitas, & quæ requirantur ad constituendam falsitatem.*
36 *Vtrum liceat mendacium dicere, pro tuenda sua vel alterius salute.*
37 *Qui mendacium dicit præsumitur in dolo,* & num. 42.
38 *Vtrum rescriptum per mendaciũ impetratum tribuat iurisdictioni.*
39 *Regula Mendax precator, caret impetratis.*
40 *Distinctio Iaſ. in articulo.*
41 *Vtrum testis ob mendacium posit subiici tortura.*
42 *Vtrum dicens mendacium præsumatur in dolo.*

Quæst. 1. Varias mendacii quæstiones, tractaturus, quæro primo loco; an plus
1 peccet, qui sponte mendacium dicit, an qui † inuitus, & non sponte, vt intelligamus, quis eorum grauiori pœna plectatur, cum pro qualitate peccati, soleat esse plagarum modus. *l. Sancimus. Cod. de pœnis*; hæc quæstionis decisio pendet à generali illa Moralium Philosophorum quæstione, peccet ne magis, qui sponte, an qui inuitus aberrat, vel non sponte, quam tractat, *Aristot. lib. sexto moralium ad Nicoma. cap. 5. Seneca quoque epistola 96.* & in terminis mendacii discutit articulum, *Plato in Hippia minore*, siue de mendacio, vbi Socrates arguit à simili, vt probet, plus delinquere eum, qui inuitus, vel non sponte mendacium profert. Cursor sponte tardus, & in palestra, luctator, qui sponte cadit minus peccat, quam qui hæc facit inuitus, & ei magis est præferendus, ratio est, inquit *Socrates*, quia aberrans sponte præditus est scientia, & potentia rectè agendi, at qui aberrat inuitus, vno, vel altero caret, sciens autem, & potens, præstantior est ignorante, & melior impotente, & colligit, quicumque igitur sponte, turpia, inhonestaque committat, est vir bonus, quia habet scientiam iustam agendi, & honestam, confirmatur ex *leg. 1. ff de legi.* vbi lex dicitur esse coerctio delictorum, siue sponte contrahantur, siue per ignorantiam; & sic non sponte, & in *l. eodem titulo*, lex dicitur esse decretum hominum sapientium, correctio voluntariorum, & non voluntariorum peccatorum; ex aduerso *Hippias* contra Socratem *d. loco* ratiocinabatur, quod multum ignoscitur illi, qui per ignorantiam iniuriam infert, vel mendacium profert, & leges in eos seuerius animaduertunt, qui volentes delinquunt, quam qui, tam sponte, sed inulti peccant, id quod in fauorem Hippiæ comprobatur, *le. 1. §. Diuus. ff. de Sicariis l. absentem. §. vltimo. l. Metrodorum. l. respiciendum. §. delinquunt. ff. de pœn.* vbi etiam *gloss. not. l. 3. §. sed etenim, l. qui ædes. l. si fortuito. ff. de incendio.* infra naufragio latissime, *Roman. in l. Si vero. §. de viro, in 15. fallen. ff. soluto matrimonio*, in quibus iusta, & non affectata ignorantia, aut non punitur, aut lenius plectitur, hinc scriptum legimus apud *Herodotum libr. 1.* Adrastum Phrygem Gordii filium vibrato, in aprum iaculo, non illum, sed frustrato ictu, Atym filium Cræsi Lydorum regis interemisse, cui ipse Cræsus rex quod imprudens fecisset pepercit; at nihilominus Adrastus sese super bustum ipsius Atydis, confodit. Accedit huic sententiæ regula probatissima, qua
2 definitur † magis succurri facienti actum necessarium, quam voluntarium, ex his, quæ cumulat, *Tiraquell. de retractu consanguin. §. primo. num. 26. gloss. 1. numero decimo octauo, cum sequen. Marian. Soccin. in cap. 3. extra de furt.* cui etiam suffragatur
3 quod, qui inuiti, & † coacti delinquunt, vtpote vi metusue, compulsi leuius

puniantur *cap. sacris. & ibi late Dd. de his, quæ vi, metusue caus.* fiunt, & copiose *Tiraquel. de pœnis, caus. 36.* igitur mendacium dicens inuitus, vel non sponte minus intelligatur delinquere, cum inuitus puniatur, vt, & in cæteris peccatis accidit, à qua sententia tamen
4 magis recepta non est recedendum, quæ confirmatur † ex mente *Arist. citato loco,* nam ait, quod in virtutibus moralibus, in quibus modo nos versamur plus peccat, sponte peccans; & minus delinquit, qui inuitus aberrat, quia in actionibus moralibus, virtus, vel vitium est in electione, & ex ea consurgit probitas, vel improbitas actionis, vt *Seneca allegata Epistola,* vis scire inquit, quam dissimilis sit aliarum artium conditio & eius moralis scientiæ, quod in illis excusatius est voluntate peccare, quam casu, in hac vero maxima culpa est sponte delinquere, ex quibus colligitur solutio Socraticæ argumentationis, procedit enim in scientiis, & artibus, & ratio est, quoniam earum perfectio posita est in cognitione, & in possessione habitus; sed quia virtus in actione consistit, non potest esse iustus, qui iustitiam cognoscit, & aduersus eam operatur, nec etiam veritatis virtutem habere, qui eius pulchritudinem nouit, sed mendacio delectatur;
5 Nec opponatur de arte Medica, in qua sponte † Medicus errans, plus peccat, puta de industria occidit medicamentis infirmum, & punitur, secus si per ignorantiam faciat, adeo quod in artibus videtur magis delinquere, qui sponte peccat, nam tunc non peccat, vt Medicus; sed vt vitiosus, vt prudentissime considerat *Franciscus Piccolomineus in sua Moral. philosophia gradu 3. cap. vlt. in fine,* nititur enim mala electione, & errat tum in moribus, non in arte. Non facit etiam negocium obiectio ex *leg. 1. & 2. ff. de l. quibus;* nam verum est, delicta inuoluntaria à lege sæpe puniri, sed semper mitius plectuntur, & de minori, & maiori delicto, de leuiori, & grauiori pœna differemus in hoc articulo.

Quæst. 2 Quæro secundo an lex permittat mentiri, siue mendacium dicere, mo-
6 uent Doctor. hanc dubitationem † *in §. namque sicut, Inst. de actio* authoritate gloss. in versic eo dicit, *Gomes. in §. sed ista, num. 33. eodem titulo,* & verior videtur sententia affirmatiua.

Primo ex *dict. §. namque:* in quo agens publiciana actione, dicit se vsucepisse, quod non vsucepit.

Secundo ex *l. 1. C. de bon. mat.* in qua pater, bona materna filiorum vendens, debet dicere, ea esse proprii iuris.

Tertio confert tex. in *l. atqui natura, § cum me absente. ff. de neg. gest.* iuncta gloss. vbi permittitur, quod aliquis petat rem tuam, nomine tuo, te ignorante.

7 Quarto probo ego a maiori nam ipsamet † lex sæpe mendacium dicit, nempe in suis fictionibus, dum contra veritatem fingit reuersum ab hostibus, semper in ciuitate fuisse. *§. item ab hostibus. Inst. quibus mod. ius patria potest. solu. in tit. ff. de capt.* *Dd. lat. ff. in l. sits, qui praemptore. ff. de vsucap.* & morientem apud hostes fingit vna hora ante captiuitatem decessisse, *§. Inst. quibus non est permissum facere testamentum l. lege Cornelia. ff. de testam.* Ex aduerso pugnat, quod lex punit Mendaces. *l. fin. ff. de rei vend. l. fin. C. de fideicommiss. l. si quis insi. tatus deposit.* quod si permitteret, non puniret. *l. Gracchus Cod. de adulter.*

8 Secundo adstipulatur, quia mendacium. vt plurimũ † dolosum est, adeo, vt quædam definitiones dolum dixerint, mendacium ex dolo procedere ad decipiendũ dolus autem à lege semper improbatur, *Liurisg. §. quod ait præt. L. s. cum l. seq.* & in vniuerso *tit. ff. & C. de Dolo.*

9 Tertio quia mendacium dicitur esse † contra naturam *Soce. cons. 13. vol. 4. vol. 1.*
ideoque dicitur esse grauius peccatum, quàm fornicatio, *Felyn. in cap. cum dilectus extr. de accus. in cap. at si cleric. extr. de iudicus Silua nupt. lib. 4. num. 24.* lex autem à natura, non recedit, sed imo illam imitatur. *§. placet. Instit. de adopt. & Cicero 2. de legibus* ait, gaudeo nostra iura ad naturam accommodari, & est ratio imitationis, quia opera naturæ pulchriora sunt & certiora, & sicut eo excellentior est pictor, quo magis imitatur natu-
10 rã, ita & meliores sunt leges, quo magis ád naturã accedũt, quis erit exitus q̃st. *Gomes* † *citato loco,* putat distinguendum, aut agimus de iure nostro conseruando, & licet mentiri lege permittente. *Angel. in l. si quis liber.* per illum *tex. ff. de iniur.* & *d. l. at qui natura. §. qui absenti. ff. de neg. gest. & ita procedit. §. namque:* & ita verificatur nostrum quartum argumentũ nam pro iure nostro conseruando, scilicet pro conseruando testamento, vel conseruatione aliorum iurium, quæ nobis competebant, ante captiuitatem, lex fictionem postliminii inducit, & legis Corneliæ, Aut agimus de iure alicui auferendo,

& non

auferendo, & non est concessum mentiri, & ita accipienda sunt argumenta alterius
11 sententiæ.† *Specul. in tit. de Accusat.* ver. item repellitur, ait quod lex non docet mentiri, sed aliquando permittat mendacium, & probat in *tit. de propriet.* §. 2. *col.* 1. verum arbi-
12 tror nunquam esse permissum mendacium, siue† in foro animæ quæramus, siue in foro exteriori, quo ad primum sunt apertissima iura in *c. primum est*, in omne genus mendacii in *c. nec artificio* 50. 22. *q.* 2. circa secundum, aut quærimus, an liceat mentiri, ita quod mendacium sit quandoque impunitum, & dicemus paulo infra, aut quod permittatur mendacium, vt eo quasi instrumento vtamur ad ius nostrum conseruandũ, & non permittitur, quandoquidem improbum, & iniustum remedium, non debet concedi ad consequendum ius, lex enim veritati semper fauet, igitur aduersatur mẽdacio quod est sua natura malum, quoniam verba sunt instituta, non vt his sese inuicem homines fallant, sed vt animi sui cogitationes pandant *c. is autem* 22. *quæst.* 2. præsertim cum non sit abbreuiata manus legis, vt non possit iusta remedia inuenire. Nec vim habent adducta ex aduerso, & ad §. *namque*, solutio est in promptu, in eo scilicet tex. secundum vulgatos, & magis emendatos Codices, adesse dictionem quasi, & idem *Gom.* profitetur se decem codices vidisse eius lectionis; *ad l.* 1. *C. de bon. mater.* *Gom. quoque resp.* iuris proprii rem aliquam dici, si vel aliquod ius habeamus in ea *l. talem.* §. *si quis ita. ff. de her. inst.* nam pater ius vsusfructus habet in bonis filii, ipse verò puto aliter respondendum, quod scilicet pater non debet rem filii maternam vendere, aut donare, sed quando vendit, aut donat, debet prius rem non filii, sed proprii iuris esse docere, & ita nullum est mendacium, & hoc maxime debet emptor curare, quia si rem filiorum emeret, nunquam illis vindicantibus posset obiicere præscriptionem, non. 2. est illius cõstitutionis sensus, quod pater vendens rem filii debeat dicere rem esse proprii iuris; fieret enim quod lex iniquitatis vindex ad nequitiam inuitaret, & tex. vtitur verbo, docere, non verbo dicere.

Tertio in *l. atque natura*, si bene inspiciatur non adest mendacium, nam petens est de illis qui possunt agere sine mandato, vt gl. notat, & iuris præsumptione adest consensus illius, cuius nomine res petitur, maxime cum de eius vtilitate tractetur. Quar-
13 tum de fictione† diluitur, primum quia fictio distat à mendacio, *Masc. de prob. vol.* 1. *q.* 16. *num.* 4. Rursus fictio non est contra veritatem in genere nec enim contrariatur, vero, quod homo aliquis semper fuerit in ciuitate, & nunquam senserit captiuitatem Dd. in *l. si is qui pro emptore. ff. de vsuc.*

Tertio resp. quod lex non dicit mendacium, sed ratione publicæ vtilitatis, disponit super eo, quod non est, proinde, ac si esset; constituit testamentum valere eius, qui decessit apud hostes, proinde, ac si mortuus esset in ciuitate.

Quæst. 3. Quæro dicit aliquis Titio mentiris saluo honore tuo; an cum hoc ver-
14 bum sua† natura sit iniuriosum, *Bart. in l. item apud Labeonem.* §. *ait prætor. ff. de iniur.* *Bal. in l. turpia. ff. de leg.* 1. cesset contra eum actio iniuriarum propter illam qualitatem (saluo &c.) tractant Doct. in *l. si non conuicii C. de iniur.* *Alex. in l. fin. ff. quod quisq. iur. in l.* 3. *de liber. & post scilicet Abbas in c. te extr. de re iudic.* & in *c. cum te extr. de iure iur.* & sane non videtur esse locus actioni iniuriarum.

Primo quoniam iniuria non fit sine animo iniuriandi *d. l. si non conuicii*, animus autem, ex prolatione verbi colligitur argumento. *l. quod Labeo. ff. de supellect. leg. l. scire. ff. de tutor. & curat. dat. ab his.* Secundo probatur ex *Doct. Alexand. in l. de tutela, num.* 4. *Cod. de integ. rest.* vbi per illum text. in verb. falso iuncta gl. ait quod si quis dixerit alicui, tu dicis falsum his verbis non infertur iniuria, & allegat suæ opinionis assertorem *Saly.* qui inuehit in quosdam superbos, qui incontinenti assumunt ista verba, tamquam dicta in eorum iniuriam, affirmare autem tu mentiris, vel falsum dicis, paria sunt; Tertio vltra Doct. confirmo verba in quacunque dispositione, non debẽt manere sine effectu operandi, *Bald*, qui in hoc citatur ab omnibus in *Rub. C. de contrah. empt quæst nona*, *Tiraq. de contractu conuent.* §. 1. *gloss.* 2. *num.* 24. *& num.* 45. alias illa adiectio (saluo, &c) illusoria esset, & superuacua, contra *l. si quando. ff. de leg.* 1. *c. si Papa de priuileg. lib.* 6. Contraria opinio placet *Alberico in tractatu statutorum Rub.* 42. *in* 2. *parte*, vt refert *Ioan. Bapt.*
15 *Castrens. in add. ad Alberic. in verb. mentiri*, & videtur esse † magis communis, vt per *Iason in l. si quis extraneus num.* 2. *& num.* 7. *ff. de acquir. hered.* In primis ex *d. l. si non conuitii*, ex qua palam est, quod qui verbum iniuriosum infert in aliquem, non videtur habere animum saluandi honorem eius, sed parum probat, nam definit verba iniuriosa, censeri prolata animo inferendi iniuriam, nisi probetur contrarium, igitur datur facultas

probandi contrarium, quam probationem facit illa protestatio, saluo, & *cap. quetit*
16 *declaratiua animi*. Secundo confir. natur, quoniam eiusmodi protestatio est contraria † facto, igitur nihil releuat. *l. 1. §. 1 ff. si vsuf. pet. Bart. in l. 1. col. pen. C. de l. t. con. est. & in l. qui in aliena. §. 1. ff. de acq. hær. c. sollicitudinem in fi. ex. de app.* aduersantur enim quod saluus sit eius honor, & quod mentiatur.

Tertio *Iason* allegat doctrinam *Ang. in l. vestem, ff. de iniur.* quæ facit à simili, nam
17 dixero alicui † tędet me, quod fuerit condemnatus de f... tene... iniuriarum si quidem præsumitur, quod animo iniuriandi, & imprope... dixer... illud verbum tędet, & ratio est, vt arbitror quia si dolendi non impropera... dixissem, non vtique hominibus audientibus dixissem, sed inter me, & illum solum, vel saltem submissa voce; contraria facile euertuntur, & primum qui dem, & secundum diluuntur, ex secunda ratione communis sententiæ etenim ve... iniuriam, præfe ferri voluntatem iniuriandi & illa protestatio est contraria fa... conuincitur ex eodem me *Iason d. l. si quis extraneus, n. 8.* quippe ... esse vera sine crimine dicentis, quandoquidem vsu sæpe contingit, vt aliquis ... dicat, & putet se dicere verum, & licet Iason non allegat est tex. ... *falsum 22. quæst. 2.* vbi iurans falsum, & putans se iurare verum, non dicitur periurus; at non potest quispiam mentiri sine crimine, quia is mentitur, qui contra id, quod ... mo sentit loquitur voluntate fallendi. *c. si autem 22. causa 22. q. 2. gl. in l. de ætate. §. ... ff. de interrog. act.*

Quæst. 4. Quæro Titius improperat Mæuio mendacium, & vera est impropera-
18 tio, vtrum competat Mæuio † actio iniuriarum, tractat *Bart. in l. eum qui ff. de iniur. Hostien. in summ. ext. ne iniur. §. contra quos gl. in c. si peccauit 2. q. 1.* Et denegandam actionem probat a contrario sensu *l. 3. C. de iniuriis l. si quidem eod. tit.* vbi si alicui dixero delatorem ... se, cum non esset datur actio iniuriarum, & si quis conuicerit aliquem de certo crimi-
19 ne in iudicio non potest eo nomine iniuriarum † conueniri. Secundo verum, & iustum coinciduni, adeo vt veritas sæpe ad iustitiam significandum ponatur, iuxta ... *Psalmographi*, fidelia omnia mandato eius, facta in veritate, & ... Viæ eius misericordia, & veritas; Iniuria autem est, quæ non ... *Institut. eodem*, & sic contra ius, & contra verum, vbi ergo verum est, non potest ... iniustum, igitur nec iniuria.

Tertio patrocinatur *l. 1. §. fane si quis C. de fa. nos. libell.* in quá ... de famoso
20 † libello, si probauerit esse vera, quæ in libello continebantur laudem maximam consequitur. Quarto accedit *l. eum qui nocentem, ff. de iniur.* quæ definit eum qui nocentem
21 infamauit † non esse bonum, & æquum, ob e... n... ... x aduer...
22 ... regula, quod † nostros defectus dete... *quidem C. quando, & quibus quarta pars ...* ... nobis ... tamen propter malum modum, & ... animum detegendi, non debet ... impunitum, arg. *c. regulanus 1. q. ... Rom. d. consl. num. 6.* ... *vestem sordidam. ff. de iniur.* in qua tametsi vere sit aliquis Reus ... non tamen conceditur ei, qui coniunctus non e..., vestem sor... Rei no... pu... ha bere, capillum e submittere. Tertio iuuat doctrina *Ang. in d. l. vestem*, nempe quod iniuriarum actione teneor si dixero alicui eum fuisse condemnatum ... falso. Quæ ... igitur magis laudanda sententia? *Bart. in alleg. l. eum, qui ... distinctione*, negociu...
23 † Aut contumelia, quæ infertur est de eo, quod sciri ac detegi ... Rei ... aliquem fuisse mitratum, vel esse Bastardum; nam illa infamia detecta, non ... tur ad testimonium, nec ad honores, atq; ita de publico agitur in... esse, aut ... quod manifestum fieri, publice non interest, vt Titium esse cæcum, vel ... & hoc posteriori casu datur actio iniuriarum in priori vero cessat. ... *§. contra quos.* aliter distinguens ait. Aut contumeliosum verbum pr... ex ... eius, c... iniuria dicta est, veluti quod sit vinosus, vel ... actioni. Aut emanat citra culpam eius, nempe, cæcus est, ... & tunc conceditur actio, alibi aliter distinguunt, si quis autem exa... nem quæstion. videre desideret consulat *Roman. in d. consil. 96.* ... hinc inde deductis, & pluribus opinionibus diuersorum ... suam.

Quæst. 5. Quæro Reus respondens libello Actoris ... verum hoc
25 verbo † ... inducta litis contestatio, tractat *Bald. in leg. ... ff. de leg. prim. ... & Rom.*

& Rom. in l. si quis extraneus. ff. de hered. instit. Abb. *Butrius, Soc. Fely. in c. 1. extr. de litis contest.* qui sequuti Bald. sententiam dixerunt litis contestationem induci, vnico probãt
argumẽto quoniam hoc verbum tametsi contumeliosum sit, tamen est aptum nego-
cio, de quo agitur scilicet negationi, per quam perficitur litis contestatio, probat *Fely.
in dict. c. 1. num. 22.* citans eiusdem opinionis sectatores *Alex. & Ang. in alleg. l. si quis ex-*
25 *traneus.* Hæc tamen † sententia apud me non caret dubitatione, si quidem hoc ver-
bum iniuriosum est, atq; ad delictum tendens, ergo non aptum ad inducendum, qua-
si contractum, qui litis contestatione absoluitur. Verba enim delictorum non conue-
niunt vllo modo contractui.

Secundo, quoniam id genus verbi non est aptum negocio, scilicet inficia-
tioni etenim mentiri est proprie contra mentem ire, & is mentitur, qui contra id,
26 quod animo † sentit loquitur voluntate fallendi *c. is. autem 22. quæst. 2.* proinde dicere
tu mentiris, significat tu dicis contra mentem tuam, & habes voluntatẽ fallendi, quod
non præsumitur de eo, qui agit in iudicio: iniuriam enim non facit, qui iure suo vtitur
& creditur secundum mentem ire, qui apud iudicem petit. Tertio talis esse creditur
animus, qualia sunt verba loquentis *d. l. quod Labeo. ff. de suppell. leg.* verbum autem pro-
latum est iniuriosum, igitur animus proferentis videtur fuisse iniuriandi aduersarium,
non cum eo litem contestandi. Cæterum si hoc verbum accipiatur in eo sensu, quo
vulgo solet intelligi, nempe tu mentiris, id est, tu non dicis verum, posset Bald. & alio-
rum sententia defendi.

Quæst. 6. Quarto, an mendacium nemini nocens puniatur, de hac quæst. Dd. &
maxime *Gomes. in §. in personam num. 17. vers. nota tertio Inst. de actio. Bald. in l. fin. Cod. quod
falso tuto. auth. Saly. in auth. contra qui propriam colum. 3. in princ. C. de non numer. pecunia,* &
27 † non plecti dixit *Bal. citata l. fin.* dum ita summauit illum tex. Mendaciũ nemini nocẽs,
non punitur, & ampliat, idem iuris esse, si iudici dictum sit mendacium à teste, vel ab
alio, neque enim est à Iudice pœna afficiendus, ratio est, secundum *Saly. dict. loca,* quo-
niam mendacium alteri non nocens, dicitur nugatorium; Secundo loco munit eas-
dem partes, illud quod per manus traditum est, quamuis allegans legem correctam
incidat in pœnam falsi *l. fin.* vbi *Bart. ff. ad l. Cornel. de fals. in l. omnes pop. in fine. ff. de iust.
& iure. Doct. in §. 1. Inst. de test. ord.* fallit vbi extra iudicium allegaretur, quando nõ po-
test obesse *Bart. etiam dict. l. fin.* cui conuenit illud vulgatum, falsum nemini nocẽs non
puniri; Tertio adstipulatur *l. eleganter. § si. cum l. seq.* vbi denegatur actio de dolo aduer-
sus eum, qui dixerat simpliciter mendacium; Titium cui mutua pecunia dabatur esse
idoneum facultatibus.

Quarto in hanc sententiam *Alber.* citat *l. fundum. §. fin. iunct. gl. in verb. dixerim. ff.
de ciuit.* in qua *Ancar.* notat per illum tex. aliquem non puniri propter mendaciũ, quã-
do neminem afficit damno, & congruit *l. fin. ff. quod falso Tutor. auth gestum,* in qua Tu-
torem se dicens per mendacium, nulla tenetur actione, si pupillus in nullam exinde
28 captionem inciderit; Ad resoluendam † difficultatẽ, distinguo. Aut loquimur in sim-
plici mendacio, & sine dolo, & tunc nulla est constituta pœna, duplici ratione, tũ quia
caret dolo, & ita accipiendæ sunt *d. l. fin. & d. l. eleganter.* Aut sumus in mendacio dolo-
so, & tunc si non nocuit, sed nocere potuit, & non euadit impune, quia per mẽdacem
non stetit, sed si non obfuit, nec potuit obesse, tunc non plectitur ordinaria pœna, sed
extraordinaria propter malum animum arbitrio Iudicis, vt in simili in causa falsi dicit
Menoch. de arbitr. Iud. caus. cent. 4. casu 306. num. 21. versiculo dic non puniri, conferunt,
29 quæ tradita sunt in illa quæstione; an dolus nemini nocens † puniatur, faciunt tradita
per *Gomes. in d. §. in personam numer. 17.* versiculo secundo procedit, inquit enim quod
allegans legem correctam, punitur extraordinem, quoniam res est mali exempli ar-
gumento *l. si quis. §. abortionis. ff. de pœnis.* Illud autem obseruandum, quod mendaciũ
siue noceat, siue non noceat mentienti, nunquam rei veritatem immutat, iuxta aper-
tissimum tex, *in l. Assumptio. ff. ad municip in vers.* nec mendacio dicentis se esse, vnde nõ
sit deponitur origo, & ita ibi *not. Bart.*

Quæst. 7. Quarto testis dixit eum iuramento mendacium, credens se deponere
30 verum; an puniatur † tanquam falsarius, negatiuam sententiam amplectitur. *Hyppol.
Marsil. in leg. tertia, §. præterea versiculo vlterius circa. ff. de Sicar. Soccin. Iunior. consi-
lio tricesimoprimo, numero vigesimoprimo, versiculo quia cum falso volum. 2. Tiraq. de retractu.
§. 2. gloss. in num. 10.*

Contraria tamen opinio est pluribus recepta suffragiis, si credimus *Gabriell. in*

suis cons.lib.7. in tit.de criminal.concl.59.n.5.versiculo tenendo. Distinguitur enim inter iu-
31 ramentum credulitatis; cuiusmodi est iuramentum calumniæ,& iurementum † ve-
ritatis, vt est iuramentum testis, etenim in iuramento calumniæ, iuramus, quod credi-
mus esse verum, & licet sit falsum, non sumus periuri, & ita procedunt authoritates
priori loco allegatæ; ratio est in conspectu; quandoquidem nihil repugnat, quod cre-
dam esse verum,& tamen secus se res habeat, sed qui iurat in his, quæ ponuntur pro
veritate, vt accidit in teste periurus est, nisi verum dixerit, propterea, quod in te-
stibus nõ potest iurari de veritate etiam illud, quod aliquis pro certo tenet: *Archidiac.*
32 *in c.testis, item nota* † *3.quæst.1 c.Gabriel.vbi supra num.4. vers, contrarium;* declaratur au-
33 tem ibi communis hæc † opinio, vt iste testis non puniatur pœna falsi ordinaria, quip-
pe quia non concurrit verus dolus, nec intentio fallendi *Fely. in c.dilectorum vers. sine
dicit extr. de test.coge. Soc. Iun.cons.41.vers.nec obstat volum.2.* Plane dubia est, vt mihi vi-
34 detur, hæc conclusio. Nam † testis, qui putat verum dicere, & profert mendacium,
non est periurus *c. homines 2.q.2.* ratio est, quoniam sine dolo nemo incidit in periuriũ
Alciat.in c.cum contingat de iureiur. igitur nec falsarius, falsum namque sine dolo non
contrahitur *l.nec exemplum.C,de falsi.Soc.Iun.* dicit esse com.opinio *cons.39.num.13.libro
secundo.*

35 Confirmatur à definitione † falsitatis, est enim falsum immutatio veritatis fraudu-
lenter facta, vt in *auth.de instru.cautel.in pr.* valet quod dixit per eum tex. *Alber in dict.
in vers.* falsum est immutatio veritatis cum dolo, & ad esse falsitatis tria requiruntur;
mutatio veritatis, dolus, & quod alteri sit nociuum; *Ancar.cons.13.* facit *l.nec exemplum,
& l.domus.Cod.de falsis,* quomodo igitur erit falsarius si dolo caruit? & si falsarius non
est, quo pacto falsi pœna ordinaria, vel extraordinaria est puniendus? cum vtraq; pœ-
na falsitatem præsupponat, vt, qui falsum dixit, & nocuit plectitur ordinaria pœna fal-
sitatis, qui falsum protulit, & nocere non potuit afficitur pœna extraordinaria falsita-
tis; *Clar.in §.falsum, vers.item excusatur; Menoch.citatus in superiori quæst.in fin.* At cessan-
te dolo, vel fraude: deficit profecto falsi substantia, & forma, cui consequens est, cessa-
se vtramque pœnam, & hæc obtinet iudicio meo, si verbi proprietatem spectemus,
& stricte, vt solet fieri in pœnis *c.odia de reg.iur.in 6.* falsitatem exaudiamus. Porro au-
tem si latiori sumpto vocabulo falsum accipiamus, pro eo, quod verum non est, vt ca-
pitur in *l.si is qui ducenta.§.verum.ff.de reb.dubiis in l.3.Cod.qui Tutor.dari poss.* sane testis
est falsarius, & quasi temere affirmauerit, vel negauerit, id de quo non erat instructus
plecti debet, tribus namque modis falsum accipitur in iure, primo quidẽ pro eo, quod
verum non est *d.§.verum.*

Secundo pro immutatione veri fraudulenta *dict.Auth.de Instrum.caut. & fide,*
& prout crimen est, quoties dolum animi sequitur facti executio ad peruertẽdam ve-
ritatem *l.quid sit falsum, & quod ibi not.ff.de falsis.*

Quæstio octaua; Quæro, an liceat mendacium dicere pro tuenda sua, vel al-
36 terius salute. Pro opinione, quæ † negatiua est *tex. in cap. ne quis arbitretur 22.
quæst.2.* quia non est concessum facere minus malum, vt maius euitetur, & *D. Bernar-
37 dus hoc confirmat* † *in capite quadragesimo tertio,* de interiori domo, & refert illum *Card.
Albin. in leg. eleganter. §. idem Pomponius. ff. de dolo* conferunt dicta *Abbatis in ca-
pit. ultim extr. de rescription. & in cap. sicut colum. penult. eodem titulo,* ego vero Ca-
nonistis, & Theologis hanc dirimendam quæst relinquo.

38 Et iterum quæro rescriptum est impetratum † per mendacium, nempe talis.
P. iudicet in sua causa, an tribuat iurisdictionem & ad tuendam opinionem negati-
39 uam confert vulgata regula quod mendax † impetrator debet penitus carere im-
petratis *l.& si legib.C.si contra ius, vel vtil.publ.*

Contrariam sententiam defendit tex. in *l.præscriptione* secundum vnum intel-
40 lectum *Codice eodem titulo Iason.* ibi distinguit † inter mendacium dolosum, & sine
dolo, si quidem pro casu nullum tribuit iurisdictionem.

Secundo vero iterum distinguitur, nam aut precator tacuit, vel expressit id,
quod si non tacuisset, vel expressisset, nihilominus obtinuisset rescriptum, & tunc
Iurisdictionem tribuit, aliàs nullam Iurisdictionem tribuit, vt inquit ibi *Iason. per tex.
in c.super litteris extr.de rescript.* vbi, vide *Abb. & August.Beroum,* & conferunt ad prædi-
cta quæ scripsimus *sup.in tit.de dolo in rescript.*

Quæst.1. Quæro an testis ob mendacium possit subiici torturæ *Dec.in l.hoc edicto
num.11.*

num. 11. *verf. in gloff. ff. quod quifque iuris*, putat eum poffe torqueri, & ait ad mentem *Ca-*
41 *ftrenf.* quod fi teftis temere † afferuit, Titium nihil habere in bonis fi deprehenda-
tur in mendacio, poteft de temeritate puniri, adde, inquit hunc teftem poni poffe ad
torturam allegat, *Rom. Bartol. & Alex. Senatus autem Pedemont. decif. 79. num. 17. verf.* ultis
fic præmiffis diftinguit, quod fcil. mendacium in circumftantiis delicti, & in qualita-
tibus non faciat indicium ad torturam vllo modo. Mendacium vero circa delictum
facit, non per fe, fed iunctis aliis indiciis, vt per *Carrer.* qui multas authoritates cumu-
lat in *tract. crimin. in princ. num. 119.* cui additur *Hipp. Marf. conf. 15. colum. penult. Gramm.*
volum. 30. numer. 16. Menoch. autem de præfumpt. quæftion. 89. numero 68. quatuor recenfet
opiniones & probat vltimam fcilicet in arbitrio iudicis effe conftitutum per ea, quæ
tradit, *Clarus in pract. crim. § fin. quæft. 2.* in verb. mendacium, nam eo loco de mendacio
etiam Rei loquens. ait ego in hac varietate opinionum, crederem hoc effe relinquen-
dum arbitrio iudicis confiderata qualitate perfonæ, & rei fuper qua eft mendacium,
& an fit circa fubftantialia negocii, fubdens, quod ex folo mendacio, fine aliis admini-
culis, numquam poneret ad torturam.

Quæft. 10. Quæro an mendacium præfumatur in dubio dolo dictum, & videtur
42 quod fic, vt tradit † *Caftren. conf. 136. vifis, & confideratis in fin. libr. 1.* Ancar. *conf. 226. co-*
lum. 2. Roman. conf. 8. num. 2. Alexand. *conf. 63. lib. 1. Crau. conf. 2. & conf. 192. numer. 13. &*
conf. 244. num. 6. Mafcard. concluf. 531. num. 19. & num. 76. Decianus conf. 32. numer. 29. libr.
3. huc pertinent, *l. fi quis affirmauerit. §. 1. l. quod venditor, & l. eleganter. §. idem Pomponius.*
ff. de dolo. & l. falfus. §. fi quis. ff. de furt. & hinc infertur, quod impetrans refcriptum ex-
preffa aliqua falfa qualitate, dolofe egiffe præfumitur. *Crau. conf. 282. num.* 8. Hinc eti-
am dicimus dolum præfumi ex falfis perfuafionibus. *l. Seruus. §. vltimo. l. cum quis. ff. de*
dolo, copiofe. *Crau. d. conf. 192. num. 12. Decianus. d. conf. 32. num. 24. & 29.* Hinc quoque do-
lus præfumitur in matre, affirmante filium effe ætate minorem, fi probetur deinde ef-
fe maior, *Ruy in conf. 194. num. 8. lib.* 1. diftingue tamen aut, qui mendacium protulit, fen-
fit, aut fperauit fentire commodum ex mendacio. & præfumitur dolus, & ita obtinēt,
quæ modo dicta funt, aut nullum commodum eft confequutus, nec fperauit confe-
qui, & ceffat doli præfumptio. *Menoch. de præfumpt. lib. 5. præfumpt. 3. num. 62. per conf. Ruy.*
8. num. 5. lib. 4. & conf. 29. num. 6. lib. 1.

De pœna Mendacii negatiui, Cap. XIIII.

1 *Mendacium non relinquitur impunitum*
2 *Modicum mendacium, vitiat actum, maxime in lucro captando.*
3 *Mendacium, aut negatiuum, aut affirmatiuum.*
4 *Quinque pœnæ mendacii negatiui.*
5 *Prima pœna mendacii negatiui, ex* l. fin. ff. de rei vend. *eft amiffio poffeffionis, quã mendax fe negauit habere.*
6 *Duplex ratio dictæ pœnæ.*
7 *Quæ requirantur ex parte Rei ad hoc, vt incidat in illam pœnam, & funt quatuor requifita.*
8 *Negans Reus fe poffidere in pofitionibus, an perdat poffeffionem.*
9 *Reus negans narrata in libello, prout narrantur. non fubiicitur pœna* d. l. fin.
10 *Cautela actoris, ad hoc, vt Reus, teneatur pœna eiufdem legis.*
11 *Quæ requirantur ex parte Actoris, vt locus fit dicta pœna, et funt quinq. requifita.*
12 *In pœnis legalibus eft licita pœnitentia.*
13 *Actor probatis his, quæ oportet acquirit poffeffionem ex* d. l. fin. *non ipfo iure: fed per officium iudicis.*
14 *Pœna* d. l. fin. *obtinet etiã in Reo conuento actione Publiciana, nedum rei venditione, & quacumque actione reali.*
15 *Pœna eiufdem legis procedit. et illo, qui negauit fe poffidere nomine proprio, dicens alieno nomine habere poffeffionem.*
16 *Subiicitur quoq. illi pœna, qui mentitus eft in qualitate poffeffionis, puta negauit poffidere titulo emptionis.*
17 *Eadem pœna plectitur reus conuentus petitione hæreditatis.*
18 *Reus mendax priuatur poffeffione, etiamfi opponat exceptionem dominii probandi in continenti.*
19 *In remedio adipifcendæ poffeffionis, propter mendacium non obftat exceptio dominii, licet fine mendacio.*
20 *Tertius poffeffor, in quẽ bona fuerunt fraudulenter alienata, negans fe ea bona poffidere. perdit beneficium excuftionis, & poffeffionem.*
21 Pœna d. l. fin. *locũ habet etiã in fpiritualib.*
22 *Pœna prædicta reftringitur ad folã poffeffionem, neq. enim proprietatis continet iacturam.*

23 Qua limitatio restringitur, quando possessor negasset se possidere proprio nomine, asserens se possidere nomine alicuius potentioris, nam tunc proprietatem etiam amittit.

24 Cessat pœna d.l.fin. in eo, qui interrogatus, an dolo desierit possidere, negauerit per mendacium.

25 Pœn d. l. fin. procedit in vera, & propria possessione, non in ficta, & impropria.

26 Negans se possidere pro parte, non punitur in re tota.

27 Non est locus d.l.fin. si reus fuerit conuictus de mendacio, non ex probationibus ipsius actoris, sed vel per confessionem rei ante litem contest. vel ex iuramento actoris.

28 Deficit etiam ea constitutio in Prælato negante se possidere.

29 An ea lex vendicet sibi locum in eo, qui detinebat, & negabat se detentorem esse.

30 An ad hoc, vt sit locus d. legi, debeat reus interrogari an possideat, & cum comminatione.

31 Reus, negat se possidere, actor non vult sumere onus probandi contrarium.

32 Vtrum sit actori aliquo remedio succursum, ad obtinendam illam possessionem.

33 Mendacium in pluribus causis facit eum teneri in duplum, qui sine mẽdacio obligatus erat in simplum.

34 Lis crescit per inficiationem, in causa depositi, in damno iniuria dato, in legatis venerabilibus locis.

35 Depositarius in quatuor casibus propter mendacium tenetur in duplum; sed si minor sit restituitur in integrum.

36 Actio depositi, in his quatuor casibus est prætoria, & directa, non contraria.

37 Ampliatur, vt procedat in hærede depositarii negante.

38 Amplia dictos quatuor casus, ad alios similes.

39 Cessat hæc pœna in his casibus, si reus antequam de mendacio conuictus fuerit reuocauerit negationem.

40 Libellus in hac actione prætoria, qualiter sit formandus remissiue.

41 Reus actione l. Aquiliæ conuentus, si per mendacium negauerit punitur in duplũ.

42 Quodnam sit illud simplum, quod in l. Aquilia per inficiationem est duplandum.

43 Lis per inficiationem crescit, non modo in directa actione l. Aquiliæ, sed in actione vtili, & in actione in factum.

44 Actio vtilis l. Aquiliæ, & actio in factum quando præstentur.

45 Dupli condemnatio per inficiationem, an veniat iure actionis, an sit pœnalis.

46 An libellus debeat alternatiue concipi.

47 Neganti non prodest confessio facta ex interuallo.

48 Nec etiam releuatur negans si obtulerit actori iusiurandum.

49 Cessat pœna dupli in actione legis Aquiliæ, si actor propriis probationibus non conuincat reum de mendacio.

50 Minor, qui negauit, etiam in hac actione restituitur.

51 Desinit pœna prædicta, quando inficiatio est facta sine dolo, vel culpa.

52 Deficit etiam si de damno dato ageretur criminaliter.

53 Actore probante rei mendacium per iuramentum iudiciale, vel suppletorium; an sit locus duplicationi.

54 Grauatus soluere legata piis locis, si negauerit punitur in duplum.

55 Hæc pœna non modo locum habet in hærede ex testamento sed etiam ab intestamento.

56 Item, & in legatariis, & fideicommissariis, & in alio quocumque grauato præstare aliquid.

57 Executor testamenti, an eadem pœna teneatur, siue legitimus sit, siue testamentarius.

58 Pœna debetur, si fraudulenta fuerit negatio; si non fuit re integra reuocata, & si mendacium fuit probatum.

59 Vtrum in relictis fisco, Respublicæ vel Pupillis sit locus pœnæ propter inficiationem.

60 An pœna mendacii locum habeat in legatis factis pauperibus, vel in redemptionem captiuorum.

61 Quando pœna imponitur ipso iure, non augetur per negationem, sicut non diminuitur per confessionem.

62 Pœna veniens ex mẽdacio, dicitur extrinseca, & accidentalis.

63 Fideiubens pro certa quantitate, non tenetur ad pœnam, quæ ex mendacio, vel ex contumacia resultat.

64 Si pater teneatur soluere condemnationem filii authoritate statuti, non tenetur soluere pœnã quadrupli, quæ per aliud statutum imponitur, non soluenti intra mensem.

65 Vtrum condemnatus de mendacio in duplum, si in appellatione reuocauerit negationem, possit pœnam euitare.

66 Quid sit, & quomodo intelligendum illud duplum.

67 Num-

67 *Numquid condemnatus de mendacio, si non sit soluendo debeat luere in corpore.*
Distinctio in hoc articulo ex authore, & declaratio.
68 *Quid si confessus fuit, & postea negauit, & fuit conuictus?*
69 *Regula, ut non soluens in ære, luat in corpore, quomodo intelligenda.*
70 *Pœna dupli propter mendaciũ, ultra prædictos casus est in casu,* l. fin. §. licentia. C. de iur. deliber.
71 *Quæ, & qualis sit illa negatio, quæ in prædictis casibus inducit pœnam dupli.*
72 *Statutum tribuit beneficium confitenti, reus negauit, & postea confessus est, an gaudeat beneficio.*
73 *In causis, in quibus inficiando lis crescit, indebite solutum non repetitur.*
74 *Pœna dupli per inficiationem, an sit quoq; nouo iure authenticorum inducta.*
75 *Pœna dupli, ob inficiationem iure antiquo inducta, in quo differat ab ea, quæ iure nouo est inuenta.*
76 *Reus conuictus de mendacio per propriam scripturam, qua pœna plectatur.*
77 *Et quando per scripturam factam ab alio, sed à debitore subscripta.*
78 *Negans subscriptionem totam scripturam dicitur negare.*
79 *Eadem pœna, dupli est, quando confitetur scripturam, sed negat se recepisse quod in ea continetur.*
80 *Eadem tenetur Iudex: si mendacem non condemnauerit.*
81 *Reo conuicto de mendacio, an prosit exceptio solutionis.*
82 *Si reus ab initio negauerit, & rogatus, ut iuret confessus fuit, liberatur à pœna.*
83 *Actor negans propriam scripturam de recepto factam reo, punitur in duplum.*
84 *Et quid si actor, reuocauit negationem.*
85 *Tutores, vel curatores pupilli nomine conuicti, vel Minoris vel etiam agentes pro ipsis, qua pœna plectantur propriam scripturam negantes, & quæ nam sit pœna aduersus negantem publ. instrumentũ.*
86 *Quod remedium detur, contra negantem propriam scripturam, ut fiat condemnatio dupli.*
87 *Vtrum conuictus de homicidio, quod negauerat, possit confugere ad illam defensionem, quod ad sui defensionem fecerit.*
88 *Vtrum propter mendacem negationem sint aliæ pœnæ comparata.*
89 *Reus propter mendacium perdit priuilegium allegandi plures exceptiones.*
90 *Patitur immissionem in possessionem ex edicto de damno infecto.*
91 *Conuenitur tamquam hæres, licet non sit, si per mendacium dixerit se hæredem.*
92 *Qui interrogatus, an animal, quod dedit damnum sit suum, tenetur in solidum, & non liberatur dando illud pro noxa, si per mendacium negauerit.*
93 *Negans positionẽ, nõ potest in ea se frandare.*
94 *Potest tamen se frandare in dictis Testium super positione negata.*
95 *Vtrum, negans per mendacium perdat beneficium sibi competens.*
96 *Fideiussor negans se fideiussorem, amittit beneficium cessionis, & alia sibi indulta priuilegia.*
97 *Socius perdit beneficium ne conueniatur, nisi in quantum facere possit.*
98 *Item, & Maritus negans matrimonium.*
99 *Item Vasallus, feudũ si negauerit se Vasallũ.*
100 *Item emphytheuta, an cadat à iure suo, propter negationem mendacem.*
101 *Item negans immixtionem hæreditatis perdit beneficium abstinendi.*
102 *Item negans debitum, amittit priuilegium, ne conueniatur, nisi in quantum facere potest.*
103 *Per negationem non perditur priuilegium, nisi in casibus à iure expressis.*
104 *Negans debitum perdit beneficiũ cessionis.*
105 *Negans contractum, non potest opponere postea, quod non sit solemnis.*
106 *Negans aduersarium appellasse, non potest ea se iuuare appellatione.*
107 *Filiusfamilias se contrahendo dixit se patremfamilias emancipatum postea perdit priuilegium, ne conueniatur, nisi in quantum facere possit.*
108 *Creditor negans rem pignoratam, amittit ius pignoris.*
109 *Negans se habere instrumentum, cadit ab omni commodo, quod habere potest in eo.*
110 *Dicens se perdidisse instrumentum, nõ potest postea producere illud ad probationẽ.*
111 *Contra negantem positiones, quando possit in litem iurari.*
112 *Negans propriam scripturam, priuatur beneficio exceptionis nõ numeratæ pecuniæ.*
113 *Vtrum tutor negans se tutorem, perdat beneficia, quæ tribuuntur tutoribus.*
114 *Tutoris quatuor sunt beneficia, ordinis, diuisionis, cessionis, utilis actionis.*
115 *Multæ exceptiones dantur contra utiles actiones, quæ nõ cõpetant contra directas.*
116 *Mendacii nulla videtur pœna sine dolo.*
117 *Pœna priuationis beneficii, non habet locum in casibus exceptis.*
118 *Iudici secundũ Arist. quoad fieri potest modica est à legislatore danda authoritas.*

POST hæc quæro de pœna mendacii nam legibus non dimittitur impunita, & v-
1 troque iure † sunt aduersus eam pœnæ comparatæ. *l. fin. & ibi Bald. & Iason. Cod. de fideicomm. ff. l. fin. ff. de rei vend. l. sed si ex parte. §. inter dum. ff. quod cum eo, Authent. contra qui propriam. Cod. de non numer. pecun. l. si quis argentarius. §. cogentur. ff de edend. l. cum de indebito. ff. de probat. Authent. de trient. & semiss. §. illud gloss. in l. inde Neratius, in verb. duplum. ff. ad l.* Aquil. *c. fin. extra de solut. c. penult.* vbi Abb. *extra de Iuramento calumn.* in tantum quod licet de minimis non caret prætor, fallit in mendacio, siquidem modicum
2 mendacium vitiat † præsertim in lucro captando, *Tiraquell. de iudic. in rebus exiguis in*
3 *fine, pagina mihi 58. vers.* ex quibus plane liquet. Cum vero mendacium dicatur, aut † negando verum, aut asserendo falsum, vt supra exposuimus, videamus primo de pœna mendacii per negationem, quærentes quibus pœnis afficiatur, negans si de mendacio fuerit conuictus.

Et sane quantum ingenii nostri imbecillitate licuit inuestigare, quinque sunt in
4 iure † pœnæ mendacii negatiui.

Prima est amissionis possessionis, quam mendax sese negauit habere.
Secunda pœna dupli in quibusdam casibus.
Tertia amissionis beneficii sibi competentis.
Quarta pœna iuramenti in litem.
Quinta pœna condemnationis in solidum, in eo, qui tenebatur pro parte.

Quæst. 1. Vt autem omnia iuxta propositum ordinem transigantur, aggredi-
5 or expositionem prioris pœnæ, quæ sumitur † ex *l. fin. ff de rei vend.* ad cuius euidentiorem doctrinam, quæro quid ipsa sit, secunda quæ requirantur, vt *d. l. fin.* sit locus. Tertio ampliationes, & limitationes, afferam. Est itaque pœna, vt si Reus conuentus actione rei venditionis, negauerit se possidere, & fuerit de mendacio conuictus, perdit possessionem, quæ acquiritur actori, licet suam esse non probauerit, & ad idem est text in *Authent. de trient. & semis. §. illud*, ibi, scilicet pro abnegatione, namque circa hoc, & actoris laboribus, dum adhuc causa dicitur ad actorem transferatur rerum de quibus est quæstio facta possessio quibus ex verbis conspicuum est, non ob solum mendacium pœnam inferri, sed etiã ob merita actoris laborantis in probatione mendacii, & est pœna solius possessionis, vt eam solum amittat, sicut dictis iuribus expressum est, & probant, *Bart. Bal. Alberic. Angel. in d. l. fin. Abb. in c. penult. numero 18. extra de Iuramento calum. Iason. in §. omnium numero 86. Inst. de action.* Roman. *consi. 70. numero nono,*
6 dicens eius *l. fin.* duas esse † rationes, alteram ex parte rei propter mendacium, Alte-
7 ram ex parte actoris propter onus probandi: Quo ad secundum resp. aliqua † desiderare ex parte rei, quædam vero ex latere actoris. Et primo in reo exigitur, quod negauerit per mendacium. *Afflict. decis. 18.* & sit dictum dolo, vel lata culpa, ita quod
8 simplex mendacium non sufficit, veluti si ignorasset † se possidere. puta per filium, vel per seruum acquisita possessione Abb. *d. n. 18. cap. pen. de iur. calumn. Ias. citato loco n. 96.* per doctr. *Bald. in c. Vasallus, in prin.* si de feudo fuerit controuersia inter Dominum, & Vasallum, atq; eiusmodi dolus vel culpa alleganda est ab actore. *Alexand. consil. 35. vol. 5.* constabit autem de his, per coniecturas, argumento *l. dolum. C. de dolo.* Secundo desi-
9 deratur reum negasse super libello apto, quippe si esset † ineptus, non punitetur. *Bald. in l. edita. Cod. de eden. in repet. Pand. in vltima colum.* Idemque iuris esse crederem, si super positionibus interrogatus negasset habere possessionem, ex paritate rationis, imo ex maioritate rationis, quoniam iurato respondit, proinde magis delinquit.

Tertio

Tertio requiritur, quod dicta negatio non sit reuocata ante litem contestatam:
nam facta reuocatione lite nondum contestata, pœna cessaret, *Roland. consil.88. numer.*
4. Bald. & alii in d.l. fin. & in illis causis, in quibus non est necessaria litis contestatio vsq;
ad illum actum, qui solet fieri post litem cõtestatam Quarto opus est mendacium esse
præcise negatiuum possessionis proinde si Reus negaret, vt moris est, narrata in libel-
lo prout narrantur, non incideret in eam pœnam, per not. *d. Bartol. in leg. si dubitet. §. ita*
demum. ff. de fideiuss. & Ias. d. §. omnium, num 98. dicit nunquam esse delendum de me-
moria & esse vtilissimam in actu practico & *Imol. in allegata l. fin.* inquit se fuisse bene
lucratum super illo dicto, & sequitur in *l. sed hoc ita. ff. de rei in.* latissime. *Io. Trig. inter sing.*
Doct. singulari 75. Et ideo inualuit praxis, quod vt Reus conuentus, non incidat in pœ-
nam *dict. legis*, neget semper narrata esse vera, prout narrantur, *Mars. singul.* 242. quia
10 ratione inuenta est cautela, in fauorem Actoris, vt Reus non possit euitare † eius le-
gis pœnam, vt faciat in principio iudicii interrogari Reum an possideat, quia vult cõ-
tra cum agere Rei venditione, cogitur enim præcise respond. negando, vel affirman-
do; si affirmauerit res est in tuto, etiam si non possideret, nam videretur se obtulisse
possessioni *Bartol. in l. is, qui se obtulit. ff. de rei vend.* nisi reuocasset negationem ante lit.
contest. vti ibi *Bart.* si vero negat, & conuincitur de mendacio, incidit in pœnam *d. l.*
fin. Iason d. num. 99. allegans *Ang.* qui in actu practico tradit optimam hanc cautelam,
& de eiusmodi interrogatione, *Gabriell. in tit. de acquir. poss. concl. 5. num. 33 Guido Papa*
consil. 3. num. 1.

11 Pro parte vero † Actoris, necessaria est probatio, quod Reus tempore negatio-
nis possidebat, *Bart. Alber. Bald. in d. l. fin. Iason Ang. & alii in d. §. omnium, Pract. Papiens. in*
form. libell interrog. fiendæ cum Reo, in *gloss primo an dictus num.* 1. ita, vt si per confessio-
nem Rei factam ante litem contestatam, vel alio modo sine probatione Actoris con-
stet Reum possidere, cessat pœna eius legis, idem & si post litem contestatam reuo-
casset Reum suam negationem, modo adhuc non probauerit Actor, *Iason in §. item si*
quis in fraudem, num. 7. Inst. de actio. Gabriel. in loco nuper deducto, ratio est, quoniam Actor
non fuit grauatus onere probandi, quomodo autem dicta possessio sit probanda. *Rom.*
cons. 70. nu. 9. & 10. cum seq. nam vt dictum est, non ob solum mendacium Reus plecti-
tur, sed ob laborem quoque Actoris, copiose *Rolan d. cons. 88. num. 11. cum seq* reddens
12 rationem cur permissa sit negationis reuocatio, tum quia in pœnis legalibus † est lici-
ta pœnitentia, tum quia quando debitum non est consumatum, licet pœnitere, tertia
scilicet ratio, quoniam ex negatione ante lit. contestatam Actor, non est grauatus o-
nere probandi, *Roland. ibi num. 18.* verum ex ea, quæ fit in ipsa litis contestatione *A-*
lex. in l. eum qui col 3. ff. de iur. iur.

Secundo ex latere actoris requiritur quod doceat Aduersarium possidere, ita, vt
verificentur omnes confines rei de cuius agitur possessione, alioqui si vel vnus diuer-
sificaretur, diceretur Reus habuisse iustam causam negandi, & quamuis ad probãdam
identitatem Rei, sufficiat probasse duos confines, *Bart. in l. Demonstratio falsa. ff. de con-*
dit. & demon. secus tamen, quo ad inducendam pœnam d. legis, tantum dictum esset si
docerentur confines aliquo modo mutati, vt diffuse per *Alex. cons. 35. lib. 5. Lud. Cattus*
inter Consilia. Rom Senioris cons. 738. vol. 4. oportet. Tertio loco Actorem allegare, Men-
dacium Rei dolum esse, vel culposum *Alex. cons.* 35. veluti si dixerit, se non proprio,
sed alieno nomine possidere, cum in proprio facto non cadat ignorantia. Quarto ne-
cesse est, quod Actor, egerit in iudicio actione reali, non personali. *Abb. d. c. pen. de iur.*
calumn. num. 18. versiculo item requiritur, & in his terminis loquitur. *d. l. fin. & §. illud*
in auth. de triene. & semisse, & in auth. item possessor. C. qui potior. in pign. habe.

Quinto desideratur, Actorem petiisse à iudice beneficium *d. l. fin.* adeo, quod si
petierit se ad probandum admitti, non vt possessio ex *d. l.* sibi adiudicetur, absque alia
probatione, & cœperit docere, non possit postea dictum remedium implorare. *Guid.*
Pap. singul. 563. & plenius *singul.* 609. reddens rationem, quia cum semel elegerit viam
ordinariam, non potest confugere ad extraordinariam, refert *Gabriel. suis com. in tit. de*
acq. poss. conclus. 5. in fi. His ergo concurrentibus, Reus amittit possessionem, quæ acqui-
13 ritur Actori † non quidem ipso iure, sed per officium iudicis imploratum ab Actore,
& acquiritur absq; libello, litis contestatione, vel Iuramento Calumniæ, & per *Ias. d. §.*
omnium, num. 89. Rolan. d. cons. 88. num. 15. vol. 4. Gabr. vbi supra num. 15. cum not. à doct. in
sepe citata l. fi. Appost. ad Pract. Papiens, in forma interrogationis fiendæ, & in *gl. 1. an dictus*
& rationem ponit *Rom. d. cons. 70. n 7. vers. ego autem.*

Venio modo ad tertium nempe ad ampliationes,& limitationes. Primo itaque
14 ampliatur, vt procedat in Reo conuento act. rei vend. ſed † etiam actione publiciana,
& quacumque alia actione reali, gloſſ. *in d. §. illud in auth. de tr. ent. & ſemiſſ. Bald.* quem
alii commendāt in *ea l. fin. confert. tex. in auth. item poſſeſſ. C. qui potior in pign. &c.* ratio eſt,
quia adeſt odium mendacii,& fauor actoris propter onus probandi, *Alb. ibidem d. l. fi.
n. 3. verſ. & licet.*
15 Secundo ampliatur in eo, qui interrogatus reſpondit ſe poſſidere, ſed † no-
mine alieno,& fuit conuictus, quod proprio nomine poſſideret. *Roman. dict. conſil. 70.
numer. 7. verſic. vltim. quaro Roland.* multa cumulans. *d. conſ. 83. numer. 10. verſ. tertio dicta
libr. 4. Marſ. ſingul. 242. Gabriel. d. concl. 5. n. 18. Abb. & Butrius in c. quoniam frequentor. §.
quod ſi ſuper. vt lit. non conteſt.*
16 Tertio ampliatur in eo, qui mentitus eſſet non in poſſeſſione; ſed in † qualitate poſſ.
& ſic in titulo, quia negauerat ſe poſſidere tit. empt. *Iaſ. in §. omnium, n. 92. verſ.* quid au-
tem ſi Reus *Gabr. citato loco. n. 33.*
17 Ampliatur † quarto in petitione hæreditatis, quamuis ſit actio mixta. *l. hæredita-
tis petitionem C. de pet. hær. Dd. in Rub. ff. ſi cert. pet. per Bart. d. l. fin.*
18 Quinto ampliatur, vt Reus † priuetur poſſeſſione, licet ipſe opponat exceptio-
nem Dominii probandi in continenti, *Bar. & Bal. d. l. fin. Iaſon in §. omnium. n. 9. verſ. item
aduerſa. Gabriel. d. loco. num. 17.* inquit ab omnibus eſſe notandum, ceu ſingulare, quod
19 † in adipiſcendæ poſſeſſionis remedio, vt eſt *d. l. fi.* non obſtat exceptio dominii,& hoc
in pœnam mendacii.
20 Sexto † ampliatur, vt idem iuris ſit in ſpiritualibus, & beneficialibus per *Ang. in
d. l. fin. ex not. per Inn. in c. cum veniſſent in gl. in verſ. pertineret extr. de in integ. reſtit. Gabbr.
vbi ſupra n. 19.* ſed cogita cum *d. l. fin.* non habet locum in prælato, negante in præiudici-
um eccleſiæ, idem *Gab. n. 23.*
Ampliatur ſeptimo; nam ſi tertius poſſeſſor, in quem bona ſunt à debitore frau-
21 dulenter alienata, negauerit ſe illa bona poſſidere; perdit beneficium † excuſſionis,
Iaſ. in §. item ſi quis in fraudem, nu. 70. verſ. ſexto limito inſt. de act. ſed forſitan etiam poſſeſ-
ſionem prodet ex *d. l. fin.*
Accipio nunc limitationes. Primo itaque reſtringitur diſpoſitio. *d. l. ad ſolam* poſ-
22 ſeſſionem, proprietatis enim nulla fit † iactura *Abb. d. c. pen. de iur. calum. num. 18* inqui-
ens quod Reus propter illam negationem, & amiſſionem poſſeſſionis, ſi dominiũ ius
23 ſibi competere exiſtimauerit, de Reo efficitur Actor, hoc autem recipit † etiam reſtri-
ctionem, vt ſcilicet poſſeſſionem amittat, non proprietatem, fallit ſi Reus, non ſolum
negaſſet ſe poſſidere, ſed prӕterea dixiſſet ſe poſſidere, alicuius potentioris nomine,
cum vere ad eum ſpectet, nam hoc caſu proprietate quoque priuatur, *Bald. in l. 1. C. de
his, qui potentiorum nomine, &c. Mar. in c. quoniam frequentor. §. quod ſi ſuper ex. vt lit. non con-
teſt. Gab. concl. 5. n. 20. de acq. poſſ.*
24 Reſtringitur ſecundo † ſi fuit interrogatus, an dolo deſierit poſſidere,& ipſe per
mendacium negauerit, nam, & ſi de mendacio conuictus, & ſi dolus pro poſſeſſione
ſit, *l. parem, vbi Dec. & Cag. ff. de reg. iur.* tamen nõ ſubiicitur pœnæ dictæ legis quoniã lo-
25 quitur in poſſeſſione,& ideo in vera † poſſeſſione eſt accipienda, cum agatur de pœna
Alberic. d. l. fin. num. 3. verſ. item quaro, ex quo dubia redditur, quædam ampliatio *Iaſon. in
d. §. omnium. n. 95.* ex mente *Bal. in l. Cogi. C. de petit hær.* quod ſi Reus non poſſideret vere
rem, ſed precium eius,& dixerit non poſſidere, probata poſſeſſione precii committi-
tur pœna *d. l. fin.* etenim cum poſſidens precium videatur poſſidere ipſam rem, & ita
improprie dicta cõſtitutio intelligenda eſt in ꝓpria poſſeſſione. Tertio limitatur, vt ſi
26 Reus negauerit † ſe pro parte poſſidere, non eſt plectendus in amiſſione poſſeſſionis
totius rei, quia in pœnis ſtricte procedimus *cap. in pœnis de reg. Iur. cap. odia eodem ti-
tulo:* & in parte mentitus, punitur in parte. *Iaſon in §. omnium, nu. 94. Gabriel. d. concl. verb.
num. 30.*
27 Limitatur quarto ſi Reus fuit quidem † conuictus de mendacio, verum non
exprobationibus ipſius actoris; ſed per confeſſionem Rei factam ante litem conte-
ſtatam, vel etiam per iuramentum ipſius Actoris *l. eum qui iuraſſe. ff. de iur. iur.* vt dixi-
mus ſupra,& probat *Grat. conſ. 31. vol. 2.* ratio eſt in promptu, quia Actor non laborauit
in probando, *Bart. in alleg. l. fin. num. 11.*
28 Quinto fallit, vt expoſitum eſt in Prælato, qui negando non poteſt ſuæ eccleſiæ
inferre præiudicium, *Gabr. d. concl. 3. num. 32.*

Limita-

29 Limitat sexto *Guido Papa conf. 5. num.* 4. vt *d. l. fin.* procedat † in possidente, non indecinente, eaque ratione sustineetur limitatio, quoniam illud responsum accipiendum est in vera possessione, cui tamen aduersatur *Romanus cons. 70. num. 8. per tex. in auth. item possessor. C. qui potior in pign. habe.*

30 Septimo limitatur quoniam necesse est Reum fuisse per Actorem † interrogatum, in primis si rem petitam possidebat *Bart. d. l. fin.* vbi etiam inquit esse Reum interrogandum cum comminatione, Plane hæc limitatio non videtur probanda, quippe si vera esset, redderetur supervacanea altera limitatio scilicet vt ea constitutio cesset, si Reus respondens libello negasset narrata esse vera prout narratur, & vana redderetur illa cautela, quod Reus non simpliciter neget narrata in libello, sed narrata, prout narrantur ad eam pœnam euitandam, si quidem non ex responsione libelli sed ex illa interrogatione fieret amissio possessionis, nec *Bar. eo loco* asserit id, ad quod allegatur: sed ait item nota, ex hac lege, quod iudex potest interrogare aliquem, &c & quidem cum comminatione, sed quod debeat præcise interrogare alias cesset, eius legis dispositio, Bart. non dicit.

31 Quæro ad pleniorem exitum † huius materiæ Reus negauit se possidere, Actor non potest, aut non vult probare contrarium, an sit rei consultum aliquo remedio, vt valeat dictam possessionem negatam acquirere, *Ias. in §. omnium num. 91.* ex mente *Ang. ibi, Gabri. l. de concl. v. in fin. num. 37. Capoll. caut. 22. & 235.* dicunt prudentem Actorem,

32 posse à iudice petere, mitti in possessionem † illius rei, tanquam vacantem in præiudicium solius Rei negantis, & non alterius per tex. in *§. illud in auth. de trien. & semiss* per *Baldum in l. qui seruum. §. in iure. ff. de interroga. act. Specul. in tit. de interrog.* quæ fiunt ante litem contest. §. 1. *Appost. ad Practicam Papien. d. loco,* vbi eodemque titulo vbi inquit se ita practicasse.

Q. 2. Quæro, an mendax aliqua pœna plectatur. Resp. punitur pœna dupli, qui si-

33 ne mendacio tenebatur in † simplum, vt accidit in illis casibus, in quibus per inficiationem crescit *§. rei persequendæ verb. plane §. ex maleficiis. §. item furti, Inst. de act. l. . § 1. & §. merito, & l. quod tumultu. ff. deposit.* Videntur autem esse quinq; præcipui casus, in qui-

34 bus crescente lite, per inficiationem, mendax † condemnatur in duplum.

1. In deposito.
2. In damno iniuria dato, pro quo competit actio legis Aquiliæ.
3. In relictis venerabilibus locis.
4. In casu *l. fin. § licentia. C. de iure deliber.*
5. In negatione propriæ scripturæ.

De singulis, itaque tractari videamus, primo de deposito, in quo exploratí quidem iuris est, Depositarium regulariter teneri, dumtaxat in simplum *d. l. 1. §. 1. ff. deposi. § præterea Inst. quib. mod. re contrahit. oblig.* ratio est, quia voluntate fit depositum, ideo sibi imputat, qui non diligentiorem Amicum &c. *§. pen. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. & d. l. 1. § hac autem.* Limitatur verbo illa regula in Deposito facto ex necessitate, in quo si

35 is, qui depositum susceperat inficietur † conuictus de mendacio, tenetur in duplum *d. l. 1. §. prætor ait, & §. merito,* ea ratione ait *Vlp. in d. l. 1. §. hanc separationem* (quod cum exstante necessitate deponatur, crescit perfidiæ crimen, & publica vtilitate coercendum est, vindicandæ reipub. causa) Hæc vero deponendi necessitatis, ex quatuor potissimum causis pronõtiatur, primo quoties deponit aliquis propter tumultum ortum scilicet in ciuitate, vel in loco, in quo depositum est, vnde imminet mihi periculũ res meas amittendi, nisi deponerem, secundo si deponerem propter incẽdium scilicet vt à flammis citissime ereptas liberas reddam. Tertio propter Ruinam, dum eas ob imminenti ruina exemptas depono.

36 Quarto propter naufragium, & his casibus actio Depositi † est prætoria, licet regulariter sit ciuilis, *gloss. d. l. 1. §. 1. verb. dabo. Specul. in tit. deposit. §. nunc libellos. Gomes. in §. sequens num. 9. Inst. de act.* & colligitur, vt mihi videtur in *§. merito d. l. 1. dum ait Vlp.* merito has causas deponendi, separauit prætor, *Crispus de Montibus in suo tractatu de terminis actionum act. 152.* vbi etiam addit, hanc esse directam, & contrariam sicut ciuilis, consonũ est n æquitati, vt si Depositarius pro custodia Rei depositæ fecerit sumptus habeat repetendi facultatem, arbitror etiam ex hac directã actione prætoria, Depositarium cõdemnatum, affici nota infamiæ, cum maior sit ratio perfidiæ, ne dum æquali, *dict. lege prima, §. hac autem separatio,* ibi crescit perfidiæ crimen, similiter, & istam prætoriam puto bonæ fidei argumento *§. actionum de actio.* cum sub nomine depositi contineatur

37 Ampliatur, vt procedat etiam † in hærede Depositarii, si ipse quoque indebite men-
38 tiatur *d.l.1.§.1.vers.*quod alius; Extenditur etiam, vt valeat in aliis similibus † casibus,
veluti si factum sit depositum propter hostium incursum *Ang.in d.§.consequens de act.*
Porrigitur quoque ad depositum factum propter inundationem aquarum, Specul. *in*
39 *tit.de deposit.§.nunc libellas* Limitatio sit in eo, qui † non perseuerauit in negatione, sed
postea confessus est scilicet antequam esset conuictus de mendacio, ex probationib.
Aduersaris *Ias in §.sequens vers.ex maleficiis num.* 27. versiculo & iuxta prædicta *de act.*
facit.l.cum qui.ff.de iure iur. vbi probans mendacium rei, per iuramentum ab eo delatu,
non agit in duplum, quod non fuerit grauatus onere probandi; Limitatur in minore
quippe, qui aduersus negationem restituitur *l.si ex causa.§.nunc videndum vers.sed si ff.de*
40 *minor.* qualiter autem in hac actione prætoria oporteat formare † libellum, *Ang.in*
d §.sequent numero.2.vers.in deposita, Ias.eod.loca numera.31.Specul.in tit.de deposit.§.nunc li-
bellum, vbi format libellum, in omnibus his casibus, Incendii, Ruinæ, Tumultus,
Naufragii.
*Quæst.*3. Sed iam ad secundum casum transeamus scilicet ad damnum iniuria da-
tum, quod *l. Aquilia* emendatur, nam si Reus hac actione conuentus inficietur damnũ
41 intulisse probato aduersus eum † mendacio, non amplius in simplum, sed in du-
plum condemnabitur *l.contra negantem.C.ad l. Aquil.l.inde Neratius § hæc actio.ff. eod.tit.*
§.rei persequendæ.§.item furti, Inst.de act.
42 Quæro quodnam sit illud simplum, quod † ratione inficiationis duplatur; & sa-
ne gloss. *in d.l.contra negantem, in vers.probetur*, ibi, sed quod, & in § *hæc actio.l.inde Nera-*
tius ff.ad l.Aquil.& Bald d.l.contra num.8.vers.quæro, quod duplandum respondent du-
plari illud simplum, quod venit in *l. Aquilia, arg.l.si eum exceptione.§.1.* vers. quadrupla-
bitur *l.in hoc.ff.de vsu.carrupt.l.in actione furti.ff.de furto*, quibus consequens est, quod
cum ex primo capite legis Aquiliæ fiat condemnatio quanti plurimi valuerit in eo
anno animal occisum *§.1.Inst.de leg.Aquil.l.si seruum meum.ff.eadem tit.* si valuerit cen-
tum duplabuntur ista propter inficiationem, cum vero in tertio capite condemnatur
Reus quanti plurimi valuerit infra 30.dies animal vulneratũ *§.capite 3.Inst ad l. Aq.ver-*
siculo ex hoc tamen, si valuerit facta æstimatione 40.illa oportet duplari sequuta infi-
ciatione, & hoc sibi vult, vt arbitror *Bald.in dict.l.contra*, dum ait duplari omne interes-
43 se. Extende principalem conclusionem vt obtineat † non modo in actione *leg. Aquiliæ*
directa; Sed in actione vtili, & in actione in factum, vt dixit *gloss.in l.inde Neratius in fin.*
& in dict.l.contra per tex.in l.de pecoribus.C.ad l.Aquil.gloss.in auth.de triente, & semiss.in §.
studium in verbo actiones. vtilis enim competit quando datum est damnum de non cor-
44 pore in corpus *d.l.de pecoribus, & §.cæterum Inst d.l. Aquil.* In factum vero † præstatur,
quando nec corpore datum est damnum, nec corpus læsum est, sed alio modo alicui
damnum contigerit *d. §. cæterum*, versiculo sed si non corpore, vbi ponitur exemplũ,
Ratio ampliationis quoniam adest odium Mendacii, & fauor Actoris sustinentis onus
in probando contrarium, & conuincendo mendacium.
Secundo amplia ex mente *Castr.in d.l.contra negantem*, vt ista negatio duplicet
45 condemnationem, etiam si non petatur, quia hoc venit ex natura † actionis, & allegat
pro concordanti *Bald.in d.l.1.C.de furt.* & fuit opinio *Guid.de Suzza, & Bald. in l.1. num.*
24.C.de furt. & quod ita se habeat natura actionis, probat ex *dict.l.inde Neratius.§.hæc a-*
ctio, ait, cõpetit aduersus confitentem in simplum; aduersus negantem in duplum.
Plane huic ampliationi contra dicit *Bald.in dict.l.contra num.7.versiculo tertio, in fin.* vbi
deducit opinionem *Gugli*; quod nimirum sit petendum simplum, & si contingat ne-
gari petat duplum, & ait, quod licet opinio *Guid.de Suzza*, sit probabilis, & nitatur na-
tura Actionis, tamen alia sententia est securior, & habet meliorem practicam, & ita vi-
46 detur sentire *Ias.d.§.ex maleficiis num.*100.*vers.item dixi*, quare alternatiuum † libellum
docet fieri Speculator in causa depositi, quæ per inficiationem crescit in *tit. deposit.* §.
nunc libellos. Iudex enim non impartitur officium suum nisi petenti *l. 4. §. hoc iudicium,*
& ibi Dd.maxime Rip.ff.damn.infecto, ad hoc, vt sententia sit conformis libello, *l.vt fun-*
dus, cum ibi not.ff.comm. diuid.
47 Tertio, Amplia, vt † neganti non prosit confessio facta, ex interuallo, quando a-
ctor sustinuit onus probandi. *Bald.in d.l.contra num.4.Ias.& alii, in l.cum qui colum. fin.ff.*
de iure iur. facit in argumentum *l.fallaciter.Cod.de aditionibus*, not. *in auth.contra qui pro-*
priam.Cod.de non numer.pecun.
Quarto extenditur, si Reus obtulisset iuramentum, & Actor recusasset asserens
testibus

testibus velle se, vel instrumentis probare *Ias.d.l.eum qui num.* 13. Restringitur autem
multis modis,& primo quando mendacium non est probatū ex propriis actoris pro-
bationibus,puta testibus,vel instrumentis ab eo productis,verum iuramento delato
à parte,vel rei euidentia,vel alio modo,ita,quod actor non sustinuit onus probandi.
Dd.in d.l.eum qui per illum tex. Bald.in d.l.contra negantem,reddens triplicem eius rei ra-
tionem,prima est quia iurando releuatur ab onere probandi, Secunda quia Actoris
partes erant suscipere in se munus probationis.

Tertia quia sententia,quæ fertur contra Reum censetur fundata magis super iu-
48 re,quod ex † sacramento proficiscitur,quam ex actione in factum, vel legis Aquiliæ,
quæ pro damni emendatione conceditur.

49 Secundo restringitur, vt dictum est † in minore,qui petita restitutione in inte-
50 grum restitutione euitabit condemnationem † dupli, quam sua mendacii negatione
iuste sustinuerat *l.si ex causa.§.nunc videndum vers.sed si cum. ff. de minor.* quæ restrictio
ampliatur,vt ei sit locus,in actione Deposit.& in omni alia,quæ per inficiationem au-
geat cōdemnationem in duplum,si quidem §.*ille simpliciter* loquitur,quando propter
negationem fit duplicatio pœnæ.

51 Tertio restringitur,quando dicta negatio † non esset facta dolo,vel culpa ; quip-
pe lex mendacium puniens,cessat dolo,vel culpa cessante, *alex.in l.etiam;§.licet colum.
fin.licet c.3 ff sol.matr.Bal.in c.1.§.Vasallus,si de feud.fuerit controuers.inter domin.& Ang.Ge-
mes.in §.ex maleficiis n.29.de actione*,id quod etiam in causa depositi est probandum,ete-
nim ibi quoque negatio debet esse dolosa,vel saltem ex culpa profecta,proinde *Bal.in
l.eaque.ff.de condict.indebit* affirmat excusari quemcunq; ex iusta causa erroris. Quin-
52 to idem *Bald.nuper citato* † *loco* limitat si de damno dato ageretur criminaliter , & pro-
bat *Appost.ad Bart.in d.l.contra negantem.*

Quæst. 4. Quæro, an sit quinto loco restringenda prædicta conclusio vt valeat,
53 nedum in iuramento † voluntario sicut expositum est sed etiam in iuramento supple-
torio,siue necessario, vt scilicet eius virtute facta condemnatio, non augeatur in du-
plum,& profecto Bart.*Bald.Fulg.*Alex.*in d.l.eum qui* putant cessare pœnam dupli,ea ra-
tione,quod contra negantem duplicatur condemnatio, quando actor probauit da-
mnum illatum,appellatione autem probationis intelligimus de vera, & propria pro-
batione *gl.not.in c.constitutionem,in vers fide de elect. Bald.in l.peremptorias col.vlt.C.sent.re-
scind.non posse*,iuramentum autem suppletorium non est propria probatio *Bald.in c.1.§.
sacramentum,de consuet.rect.feud.* Altera est eius sententiæ ratio, quod in allegata *l.con-
tra negantem*, fit condemnatio dupli sub illa conditione,si actor probauerit,conditio
autem desiderat implementum in forma specifica *l.qui hæredi,& l.Mæuius.ff.de cond.&
demonstr.*igitur non debet valere probatio per iuramentum suppletorium *Bald. in l.in
bona fidei.C.de iur.iur.colum.pen.* Porro autem ex aduerso pugnant *Saly.Castr.Rom.in d.
l.eum qui*,eosque sequitur *Ias.num.*16.eo ducti argumento, quod tunc cessat pœna du-
pli, quando actor est releuatus ab onere probandi, & ea lege definitur.præstās autem
iuramentum suppletorium,non releuatur,quandoquidem nō obtinet à iudice iurā-
di potestatem,nisi facta prius semiplena probatione *Doct.in l. Admonendi.ff.de iur.iur.
& Canon.in cap.fin.extra de iure iur.*

Tertio adiuuat easdem partes,quod in iuramento necessario, Reus non detu-
lit,sed iudex,& ista fuit ratiocinatio *Saly.Rom.& Castr.* cæterum parui referret,si vtro-
que iureiurando, Actor æque exgrauaretur onere probandi, vt est mens. *d.l.eum qui,
quæro Ias.* Quarto loco fortius arguit,nempe *l.eum qui loquitur.*in iuramento volūtario,
ibi cum omissa hac parte edicti,nam iuramentum suppletorium non potest omitti *c.
fin.vbi gloss.& Doct.extr.de iure iuran.l.fin.ff.de in lit.iur.*nec est vera consideratio *Ias.* sci-
licet posse recusari si actor velit pleniorem probationem facere, siquidem iudex illud
non defert nisi petatur, & post petitionem sera videtur repudiatio, nec solet concedi,
nisi ob inopiam probationum *d.l.admonendi d.l.in bona fidei d.l.fin.* Atque hoc primum
fundamento veriorem esse puto posteriorem hanc sententiam, quippe lex agens de
iuramento voluntario, non procedit in iuramento necessario *d.l.admonendi in 2.parte,
iuncto prin. legis*, & licet colligere,ex vniuerso illo titulo,diuersa est nanque vtriusque
iuramenti natura.igitur diuersa dispositio *leg. naturaliter. §.nihil commune. ff. de acquir.
possessione.* Secundo quoniam actor per iuramentum necessarium non releuatur in
totum ab onere probandi,quemadmodum in voluntario,accedit quod multa requi-
runtur ad effectum,vt dictum iuramentum concedatur,vt per *Dd.in dict.l.admonendi*

Marant. de ordine iud. parte 6. c. de iuram. quibus perspicuum est actorem non leuiter la-
borare, in probatione, præterea vltra doct. considero, quod alia ratio redditur in *d. l. cū
qui*, & illa cessat in iuramento necessario, nam ait, & potest dici hoc iudicio non prin-
cipalem causam exerceri, sed iusiurandum actoris conseruari; verum non sic in iura-
mento suppletorio; cum suppleat factam probationem, nec ex se præstaret nisi præces-
sisset semiplena probatio; at iuramentum voluntarium non supplet sed per se sufficit.

Nec faciant negocium allegata ex aduerso, quoniam vis tota consistit, nō in pro-
pria, aut plena probatione, sed in onere probationis, vt scilicet actor grauatus sit one-
re probationis, ex quo conuinceret negantem de mendacio, & quando probauit se-
miplene res non est amplius integra, vt liceat Reo suam negationem reuocare, maxi-
me cum sit litis contestatio sequuta, & Iudex non potest iuramentum denegare alio-
qui faceret litem suam, *Ias. in d. l. admonendi.* ita, vt actor, suis dicatur probationibus de-
texisse mendacium; secundum argumentum euitatur, quippe quia specifice probatū
est damnum, cum iuramentum suppleuerit defectum probationis, & ideo, si in causa
damni dati potest esse locus iuramento suppletiuo, & sublatu est contrarium, aut non
potest deferri, & superuacua est disputatio.

Succedit modo tertius casus, in quo ratione mendacii lis crescit, & pæna dupli-
catur, nempe quando hæres, vel is, ad quem spectat onus soluendi legata, relicta vene-
54 rabilibus † locis negat se debere. §. *ex maleficiis vers. uem mixtas iuncta gloss. §. in duplum in
fin. §. sed furti vers. at ille inst. de actio.* ibi actiones illæ quæ de his cōpetunt, quæ venerabi-
libus locis relicta sunt, non solum inficiatione duplicantur, &c. in qua re vnum vide-
tur obseruatione dignum, quod hæc pœna, nec pandectarum, nec Codicis vlla lege
probatur, sed tantum authoritate institutionum, vbi glossæ in *add. §. §. nullam. Codic. aut
ffor.* constitutionem allegant, & ideo valet, quia imperator Iust. libris institutionū de-
dit robur, & authoritatem plenissimam suarum constitutionum §. *quas ex omnibus in
55 proœm. instit.* Hæc autem conclusio locū habet non solum in hærede † ex testamēto siue
directo, siue fideicommissar. verum etiam ab intestato, cum relicta piis locis duorum
testium interuentu sustineantur, & in vtroque hærede par sit, atque eadem ratio; secū-
56 do procedit † in legatariis, & fideicommissariis, si fuissent ipsi quoque grauati Eccle-
siæ, aliisque venerabilibus locis præstare non modo ex paritate rationis, sed ex genera-
litate etiam constitutionis *d. § ex maleficiis*, ibi item mixta est actio contra eos. qui reli-
cta sacrosanctis ecclesiis, &c. dicens æqualem esse pœnam, negare relictum, vel differa-
re. *§ sed facti inst. eod.* vbi Imperator generaliter ait relicta Ecclesiis inficiatione dupli-
cari, nulla facta distinctione personarum, tertio admittitur quoque contra hæredem
ab intestato.

Quæst. 5. Sed an militet eadem dispositio in executoribus vltimarum voluntatū
57 siue sint † testamentarii; siue legatarii, vt epistolis per tex. in *l. si quis ad declinandam in pr.
C. de episcopis, & Cler.* & videtur potior sententia affirmatiua, primum quia exequutores
tenentur actione ex testamento sicut hæres *d. l. si quis ad declinandam*, secundo quoniā
tenentur de omni culpa, ad quam obligatur hæres; *Imol. & Bald. in l. cum res. §. culpa. ff de
leg. 1. in allegato. §. ex maleficiis num. 2 a.* vers. nam exequutores, & ante eum *Faber, & Ang.*
ibi & hoc ordine proceditur, vt si testamentum extet, detur actio ex testamento cōtra
hæredes directos, vel fideicommissarios mox deinde contra exequutorē testamēta-
rium, testamento vero, non existente contra hæredem ab intestato: Cæterum dura
hæc mihi videtur opinio, etenim, aut exequutor nullum commodum habet ex testa-
mento, & tunc officium suum nemini debet esse damnosum, arg. *l. ab eo C. de fide. com. l.
Imp. §. pr. ff. de leg. 2. l. secundum naturam. ff. de reg. iur.* præterea durum quod ex mandato
sine suo commodo, duplum debeat de suo soluere, maxime cum mendacium sine do-
lo non puniatur, & vbi cessat species commodi in mendacio, cessat etiam præsumptio
doli, secundum ea, quæ dicta sunt; Durius autem si deberet duplicatum damnū de bo-
nis soluere hæreditatis, quę non deliquit; aut exequutor recepit aliquam vtilitatem ex
testamento, & tunc si differat exequutionem, non punitur hac pæna, sed alia, de qua
in *§. si quis autem pro redempt. in auth. de Eccles. titul.* nempe priuatur relicto quocumque:
Idem ergo iuris esse debet in inficiatione, cum æquiparentur inficiatio, & procrasti-
natio, quo ad pœnam *d. §. furti. inst. de act.* Declara autem huic pœnæ locum esse, vt in
58 præcedentibus, nimirum quando † fraudulenta fuit negatio. *Ang. in d. §. ex maleficiis n.
25.* quando non fuit reuocata re integra quando mendacium fuit probatum; proba-
tionibus actoris, & quando hæres acceptauit hæreditatem.

Quæst. 6.

Quæst. 6. Quærto, an quæ dicta sunt in legatis Ecclesiæ, &c. obtineant in relictis
59 fisco, Reipub. aut † pupillis, & videntur valere, quandoquidem firmum est argumentum de pia causa ad fiscum *l. fin. C. de sacros. Ecclesiis. §. fin. iuncta. gloss. in auth. de non al. en. aut permut. reb. ecclesiis, gloss.* & Abb. *in c. auditis extr. de in integr. restit.* proinde cum multa sint priuilegia Ecclesiæ, accurate, & copiose collecta à *Rom. in famosa repet. auth simil. C. ad l. Falcid. à Bart. Bald. & Doct. in l. 1. C. de sacro. Ecclesiis à Canon. in c. relatam. 1. extr. de testamento*, valent in fisco, vbi non sit diuersa ratio, vel non inueniatur decisum contrarium, & priuilegia Ecclesiæ sunt eiusmodi, vt fisco possint applicari, in proposito autem nostro, non apparet diuersitas rationis; non inuenitur decisio contraria, & priuilegium est congruens; Similiter validum est argumentum de repub. ad causam piam *gloss. in l. Rempub. in fin. C. de iure* Reip. *lib. 11. & gloss. in l. Respub. C. ex quib. caus. maior. gloss. in l. Imp ff. de re Iud.* Nec non, recte ratiocinamur, à pupillo ad Ecclesiam, *gloss. & Saly. in l. libertos. C. de excus. Tutor. gloss. in l. Respub. & ibi Bart. Bald. & Doct.* notant C. *ex quibus caus. maior.* Frequentior tamen opinio est pro negatiua, vt de cõmuni testis est. *Ias. in d §. ex maleficiis num. 40. vers. his*, & ista gloss. sequuti enim sunt Doct. illam gloss. quæ illa ratione, quasi firmissimo baculo innitur, quia in pœnalibus non fit extentio, pœnalis autem est constitutio vt lis per inficiationem crescat comprobatur etiam, nam licet regula sit quod in pœnis proceditur de similib. ad similia, copiose *Ias. in § querelam. Inst. de act.* Fallit tamen, vbi pœnæ imponuntur ex priuilegio personæ, vt in his terminis fauore enim pii loci imposita hæc pœna fuit, palam est, quia cessat in aliis legatis; tunc non est permissa extensio; nec de similibus personis, nec de similibus casibus *Iaso. d. §. ex maleficiis num. 37.* Rursus quamuis regula sit, quod quando duo sunt æquiparata per legem antiquam, si pœna statuitur in vno per legem nouam, censetur quoque statuta in alio, est namque vera, quando sunt æquiparata in eadem materia, tunc enim siquid in eadem materia, statuitur de nouo in vno, creditur sancitum in altero, sed quãdo illud, quod de nouo statuitur, in alia materia statuitur, in qua illa duo non sunt æquiparata, dispositum in vno, non porrigitur ad alterum, æquiparatio autem inter fiscum, & Ecclesiam in diuersa materia, quam legatorum inuenitur, vt in materia præsumptionis. *leg. fin. Codice de Sacrosanct. Ecclesiis*, In materia insinuandæ donationis *leg. Illud Codice de Sacrosanct. Ecclesiis leg. si pro redemptione Codice de donat.* & ita defendit *gloss. & Doct. Iason. ab impugnatione Angeli dict. §. ex maleficiis numero. 43. versiculo vnde aliter.*

Quæst. 7. Quærto, an pœna mendacii locum habeat in legatis factis pauperi-
60 bus, vel in redemptionem † captiuorum, & sane gloss. in *dict. §. ex maleficiis.* accedit sententiæ negatiuæ, quia in pœnis, &c. & videtur communiter recepta *Iason. ibi nume. 40. versiculo his ex ista, sed numer. 44. verbo* & quamuis testatur de communi aduersus gloss. ea ratione, quod priuilegia, quæ conceduntur Ecclesiis, præstantur pauperibus, & cuicunque loco pio *Bald. in leg. fin. colum. fin. Codice ad Trebell.* facit *§. 1. in Authent. de Ecclesiast. Titius* idem *Bald. & Angel. in leg. sine autem. §. si duobus. ff. de public.* & ideo *Iason dicto loco* putat ab opinione gloss. recedendam, dicens, & cum hac vltima decisione transeunt omnes.

Porro autem quoad legata relicta in redemptionem captiuorum, verior est, vt puto sententia gloss. non quidem ex sua ratione, quia in pœnis, &c. verum ex alia, nempe quia pœna est expressa in *auth de Ecclesiast. titul. §. si quis autem.* pro redemptione in quo expressum est, quod si quis secunda vice monitus ab episcopo legata præstare distulerit, cadit ipso iure ab omni commodo, & causæ piæ applicatur, quo stante sic argumentor in legatis piis eadem est pœna inficiationis, & procrastinationis *§. sed furti, versiculo sed illa, quæ Inst. de actio.* sed pœna procrastinationis non est dupli, igitur nec inficiationis, nec pœnæ sunt multiplicandæ, vt cadat à relicto, & præterea puniatur in duplum. Limitantur ante omnia supradicta, quando pœna à lege
61 imponitur ipso iure. † *Angel. in dict. § ex maleficiis. num. 25. versiculo vnum addas, Bald. in leg. prima, num. 24. Cod. de furt. Felyn. in cap. cæterum. num. 18. extr. de iud.* ratio limitationis est, quoniam vbi pœna imponitur ipso iure, nec minuitur confessione, nec augetur negatione. *Bart. in l. id quod simul ff. de pecul. leg.* facit *l. Palam. §. pen. in versiculo ego. ff. de ritu nupt.* sequitur *Iason. in dict. leg. eum qui num. 24. versiculo extra gloss. in fin. ff. de iureiur. Bald. in leg. ea qua num. 6. Codice. de condit. indeb. confert tex. ab aliis non allegatus in dict. §. sed furti versiculo* sed hæc actiones dupli sunt, iuncto versiculo sed illa. Ad declaratio-
62 nem tamen prædictorum notatu dignum est, quod pœna ex mendacio † profecta

accidentalis est, & extrinseca, & ideo non venit petenda ratione primæ obligationis *Ias. in § quadrupli de action. Gomes. in §. ex maleficiis num. 16, Inst. de action.* & hinc sequitur,
quod si quis fideiusserit pro certa quantitate, non tenetur ad pœnam, quæ ex contu-
63 macia, vel ex negatione eius † resultaret, vt est casus, quem ibi ponderat Aret. iuxta
secundum, intellectum *in l. 1. ff. de in lit. iur.* ibi *Ias. colum. pen.* infert ad statutum, quo pu-
nitur præstans auxilium eadem pœna, qua principalis; nam si pœna per contumaci-
am, vel aliter aucta sit, non tenetur; & tantumdem est dicendum stante statuto quod
64 paret † teneatur soluere condemnationem pro filio, vt non obligetur soluere pœnam
quadrupli, quæ per aliud statutum esset imposita non soluenti intra mensem per di-
ctum singulare *Bald. in l. si qua pœna. ff. de his, qui sunt sui vel al. en. iur.* & ibi *Alex. & Aretin.*
quos citat *Gomes. in d. §. ex malefi. in numero decimosexto, versiculo* & hinc est, quod fide-
iubens.

Quæst. 8. Quæro, condemnatus ob mendacem negationem appellauit, an in
65 iudicio appellationis possit † reuocare negationem, ad euitandam pœnã dupli *Angel.*
in dict. §. ex maleficiis numer. 24. versiculo item excusatur, putat posse reuocari per tex.
iuncta *l. 3. §. in l. creditor. §. iussus, & ibi Imol. &* Bart. *ff. de appell.* quia error vsque ad sen-
tentiam potest corrigi per *l. error. Cod. de iur. & fact. ignor.* tangit *Bald. in l. contra negan-*
tem. Cod. ad l. Aquil. num. 4. & 5. Ias. in l. eum qui num. 12. ff. de iure iur. Ias. in dict. §. ex malefi-
ciis num. 27. & 28. Sed in paulo diuersis terminis, quærunt enim an quis negans gau-
deat beneficio statuti, remittentis aliquam pœnam confitenti, In casu vero nostro; in
quo agitur de pœna euitanda, videtur esse omnium conclusio vt concedatur reuoca-
tio negationis, vsque ad litem contestatam, vel vsque quo non sit conuictus de men-
dacio, vt supra expositum est in casu *legis fin. ff. de rei vend. Iason. in §. omnium de act. in §.*
ex maleficiis. numer. 27. & 28. ergo non est concessa reuocatio post sententiam in causa
appellationis, quippe quia non est res integra, nec obstat dictum *Bart. & Imol. in dict.*
§. iussus, quoniam loquuntur in confesso, & condemnato, nos sumus in negante, &
conuicto, & in casu conuicti, *Bartol.* fatetur non fieri reuocationem, & suffragatur illa
ratio, quia Actor fuit grauatus onere probandi, & constat de mendacio, ex hoc, quod
66 vult reuocare; quæro etiam quomodo sit intelligendum † hoc duplum, & gloss. in
authent. contra qui propriam, in versiculo *facta solutio. Cod. de non numer. pecun.* existi-
mat esse duplum, vltra rem principalem; sed verior est opinio, vt sit duplum compu-
tato simplo, vt ad litteram dicit tex *in §. ex maleficiis in fin.* quem in hoc ponderat *Iason.*
ib. num. 30. quæro etiam si ab initio confessus est, & postea negauit, & conuictus fuit,
resp. quod vltima mora nocet. *gloss. in dict. §. ex maleficiis in vers.* distulerit, ratio est, quia
concurrunt illæ duæ qualitates necessariæ scilicet mendacium ex parte rei, onus pro-
bandi ex latere Actoris.

Quæst. 9. Quæro damnatus in duplum ratione mendacii, soluere non potest
67 in ære, an luere debeat † in corpore? *gloss. in d. §. ex maleficiis in vers. distulerit in fin.* probat
affirmatiuã ex generalitate *l. 1 ff. de pœnis l. quicumque ff. de seruo scilicet fugit & leg. pen. &*
fin. ff. de in ius voc. verùm *Ias. in § ex maleficiis. num. 30. vers. in ead. glos.* distinguit circa rem
principalem soluendam & circa pœnam, quo ad rem non luet in corpore, quoniam
potest cedere bonis *toto titulo. ff. de cessione bonorum*, nisi dolose distulisset, aut negasset,
68 tunc enim † perderet beneficium cessionis *l. fin. ff. quæ in fraud. cred.* secundum primũ
intellectum gloss. & Bart. ibi, sed quo ad pœnam legalem vera sit gloss. & Angel sen-
tẽtia. Plane alia nobis distinctio videtur longe probabilior, nempe, aut loquitur in le-
gatis relictis Ecclesiæ, &c & iste sit primus casus; aut in deposito, & *l. Aquilia*, & iste sit
secundus casus. In primo arbitror non esse locum regulæ *d. l. fin.* quod luat † in corpo-
69 re, nec respectu rei, nec respectu pœnæ argumento *l. si quis in hoc genus. Cod. de episc. &*
Cleric. ibi nec expectet, vt episcopus iniuriæ propriæ vltionem deposcat, cui sanitas i-
gnoscendi gloriam dereliquit, est. n. contra pietatẽ ecclesiæ, quæ quicquid acquirit, pau-
perib. patat *c. quando 16. q. 1.* per vniuersã illã quæstionẽ, vt petat pœnã corporalẽ ab eo,
qui nõ põt soluere in ære. Accedit, quod ecclesia, non agit ad vindictam, cuius species hęc
est, dũ pœna corporalis exigitur ab illo, qui nõ habet pecuniã, cui cõuenit, quod dicta
pœna non habet locũ, nisi petatur; at prælatus numquam esset ita alienus à pietate, vt
pro pecunia vellet verbera: In secundo casu procedat alia opinio ex regula generali, cũ
ea declaratione, *Ias.* vt quo ad rẽ nõ luat in corpore, sed quo ad pœnã, trib. tamẽ cõcur-
rentib primo vt persona, quæ debeat soluere in corpore, sit vilis, nõ nobilis, secũdo, vt res,
quæ erat debita nõ esset minima, sed alicuius põderis, id erit iudicis arbitrio remissũ, qui
pro qua-

pro qualitate personarum rem minimã, vel alicuius ponderis iudicabit. Tertio quod dicta pœna petatur ab eo, cui erat soluenda pecunia, alias non est concessum iudici condemnare, vt in defectu pecuniæ luat in persona, *Fely. in c. quo ad consultationem col. 7. in fin. extr. de re iud. in c. ad deliberandum. extr. de Iudæis*, vberrime *Ias. in §. pœnales. nu. 43. & 49. Inst. de act.*

Quæst. 9, Quæro, an alii sint casus, in quibus ratione mendacii imponatur pœ-
70 na dupli? Resp. † affirmatiue per tex. *in l. fin. §. licentia. C. de iur. deliber.* in quo hæres, qui acceptauit hæreditatem, cum beneficio legis, & inuentarii, si ex hæreditate aliquid susceperit, vel celauerit, vel amouendum curauerit, nec in inuentario posuerit conuictus in duplum hoc restituere, vel hæreditatis quantitate computare cogitur; Conuinci vero potest a legatariis, & creditoribus, & modus conuincendi, videtur esse duplex scilicet modo legitimo, & ordinario, nempe ordinariis probationibus, & extraordinario deducendo probationes de domo Rei, pro tormenta seruorum hæreditariorum, vel per sacramentum hæredis, si alię defecerint probationes *d. §. licentia*, ibi, quibus voluerint legitimis modis, vel per tormenta seruorum, vel per sacramentum illius, Ratio extraordinariæ huius probationis videtur esse duplex, secreta patrimonii, non recte possunt aliter probari, *Bar. ibi num. 2. in 2. not. Alex. num. 3. arg. l. consensu. §. si seruus. Cod. de repud. l. quoties. Cod. de naufrag. lib. 10. c. veniens. al. 2. extr. de restit.* & ita limitatur *l. nimis graue Cod. de testib. in c. litteras extr. de test.*

Altera ratio in odium mendacis, vt *in l. fin. Cod. de fideicom.* Cuius rei occasionẽ, quæritur, an hæres occultans rem hæreditariam perdat Falcidiam, in illa re tantum; an vero in omnibus, resp. vt per *Alex. ibi n. 4. vers. noto etiam.* ad materiam vero d. pœnæ dupli conferunt, quæ scribit *Alex. cons. 68. lib. 4. Rom. cons. 226. & cons. 74.*

Q. 10. Quæro dictum est supra, quod per negationem fraudulentam, cõmitti-
71 tur pœna dupli quænam sit † ista negatio, hanc pœnam inducens? *Bar. in l. eum qui ff. de iure iur.* copiose hunc articulum discurit, & post eum *Ias. ibi num. 14.* qui etiam tangit in *§. d. ex maleficiis num. 28. & 29.* & redigens in compendium *d. Bart.* inquit triplicem esse negationem, per quam incurritur pœna dupli, quarum prior est facti, veluti depositã non fuisse celebratum in vno, ex illis quatuor casibus, vel damnum non esse datum in *l. Aquilia*, aut legatum non esse relictum Ecclesiæ. Altera est negatio qualitatis, per facti substantiam mutãtis, vel alternantis, puta circa locum, & tempus. Accusationi insertum *l. denunciasse. §. quod tamen*, vbi plenius *Bar. ff. de adulteriis*, tertia quando negatur qualitas, per quam condemnatio, aut perimitur, aut diminuitur, veluti si inficietur valere testamentum, in quo legata sunt relicta pio loco, *Ias. in dict. §. ex maleficiis nu. 29.* versiculo aut enim negatur, & per quam Actor grauetur onere probandi, veluti si in *l. Aquilia*, damnum confiteatur Reus, sed neget æstimationem factam de damno, & hoc postremo casu, non committitur pœna dupli *l. inde Neratius cum l. seq. ad l. Aquil. Iason. d. nu. 59. & 29.* potest esse ratio, quoniam rem pincipalem confitetur, & cum varia sit rerum æstimatio *l. 4. ff. de eo. quod cert. loco l. precia rerum ff. ad l. Falcid.* non potest videri dolose inficiatus, *Bald. in l. contra negantem numer. 6.* vbi aliud satis accommodatum deducit exemplum.

Quæst. 11. Quæro etiam statutum tribuit confitenti beneficium, nempe diminu-
72 tionis pœnæ Reus † autẽ negauit, & postea confessus est, an prosit ei confessio ad obtinendam statuti fauorem; Plane *Bal. in d. l. cõtra negantem* in terminis huius statuti *n. 4.* putat non esse locum statuto, ductus quatuor rationibus, quarum præcipua est, quoniam agitur de consequendo commodo.

Sed tamen *Ias. in l. eum qui num. 9. vers. teneas ergo in l. 1. num. 11. C. de transact. in l.* Si autem *§. quod autem. ff. de re iud.* à *Bald.* dissentiens ait posse reuocari negationem, non quidem ad libitum reuocantis; sed vsque ad *lit. contest.* & multa cumulat *Alexan. dict. l. eum qui*, idem quoque probat *Castr. in auth. contra qui propriam colu. 2. C. de non num. pecun.* ea ratione quoniam Accusator, vel fiscus liberatur ab onere probandi, & opponenti, quod numquam prodesse poterit ista confessio, cum per negationem præcedentẽ sit facta litis contestatio, ex his, quæ tradit *Marant. de ordine Iud. part. 6. c. de litis contest.* responsio est aperta scilicet quod negatio sæpe fit per exceptionem, ex qua non inducitur litis contestatio Reus excipiens non dicitur litem contestari, *Rom. in l. eum qui, ca. 2. de litis contest. in 6. Bald. in l. quidam existimauerunt. ff. si cert. pet.* verum si quis in fonte videat dicta *Bald. in allegat. l. contra negantem*, nullã est inter *Bald.* & alios dissentio, si quidem, & ille aperte sentit vltra litem contest. confessionem factam non prodesse; dum

ait tertia ratio est, quia in ipsa litis contestatione quasi contrahitur, & iste quasi con-
tractus respicit integram pœnam malefici: vnde cum super tota pœna sit litis conte-
statio, posterior confessio, non debet prodesse, nec minuere litis contestationis effe-
ctum, quibus accedit, quod statuti dispositio est intelligenda in prima responsione; ar-
gumento. *l. Bones. §. hoc sermone, & ibi latissime Tiraquel ff. de verbor. signif.* suffragatur e-
tiam quod negatio, & confessio sunt contraria, quare eligendo vnum, videtur alteri re-
nunciare *leg. 1. in fin. C. de Codicill. leg. prima, si seruus extero. l. cum prætor ff. de Iud.* & cum
negando non agnoscat bonam fidem, tamquam mendax litigator, priuandus est cō-
modo statuti; vtraque conclusio est, quando certatur de beneficio. Porro autem, si lo-
quimur, non quo ad consequutionem commodi, sed quo ad euitationem maioris
pœnæ, vel damni, si ex parte Actoris sit consequuta probatio, non releuat confessio,
Ratio discriminis inter acquisitionem priuilegii, & euitationem damni, est quoniam
priuilegium de facili tollitur inquit *Bald. l. eius militis. §. militia. ff. de milit. testamento* at
quod euitata pœna subeat condemnationem simpli reponitur in terminis iuris com-
munis quod facilius conseruatur, vt accidit in *leg. Aquilia*, cuius actio, non est actu
pœnalis à principio sed potentia, & aptitudine pœnalis est, ideo de facili redit ad
suum principium, & ad suam naturam argumento *l. si vnus. §. pactus ne peteres in fi. ff. de
pact.* Non est tamen inuoluendum silentio vnum speciale, quod repetitur in his cau-
73 sis, † in quibus lis inficiando crescit nempe quod si soluatur aliquid indebitè non re-
petitur. *§. fin. Inst. de oblig. quæ ex quasi contractu. l. ea qua Cod. de condict. indebit. l. eleganter. §.
fin. iuncta gloss. mag. ff. de condict. indebit. & gloss. in d. l. ea qua*, pulchrè eam rē explicat, qui-
bus consequens est aliam esse pœnam mendacii; quæ in albo cæterarum, quas copio-
se congessimus scribenda sit.

Quæst. 12. Cum hæc pœna dupli ratione inficiationis in casibus enumeratis
74 antiquo iure sit inuenta non iniuria quæritur, an iure † nouo, authent. propter men-
dacem negationem eadem sit pœna cognita, & in aliis negotiis inducta. Responsio
est affirmatiua per tex. apertum in *authen. de trient. & semisse. §. studium in auth. contra qui
propriam. C. de non num. pecun.* quæ licet persimilis sit superiori: quia vtraque ex menda-
75 cio, tamquam ex suo fonte emanat, discrepat † tamen ab ea, quoniam obtinet locum,
tam in Reo, quam in Actore negante *dict. §. studium verbo quamobrem*, & versiculo sin
autem Reus, illa vero solum Reum mendacem afficit. Intueamur ergo, quando Reo
pœna irrogetur, mox expósituri, quando infligatur Actori, post quæ inuestigabimus
numquid alias præter debitores, & creditores eadem pœna teneat, & sane quo ad Re-
um, siue debitorem conuentum.

Prima est conclusio, si Reus in iudicio conuentus vigore propriæ scripturæ,
negauit scripturam, & debitum contractum in ea, perseuerans vsque quo creditor
76 probauerit contrarium, plectitur pœna dupli † in odium mendacis *d. §. studium versic.
indecentes*, & turpes negationes prædictæ pœnæ subiicere, ampliatur in scriptura fa-
cta manu alterius, & à debitore subscripta, quandoquidem subscribens, videtur vni-
uersum instrumentum scripsisse, argumento *l. cum antiquitas. § fin. C. de testam.* vbi *Ias. n.*
77 *13. & in l. si quis ex argentariis. §. cogentur. num. 14. vers. 6. nota*, † vbi inquit, quod tantum
operatur subscriptio, quantum ipsa scriptura, & ideo negans subscriptionem, à qua
78 pendet tota, vis scripturæ, propriam † scripturam videtur inficiatus, & expendat illa
verba in *§. studium* cum hæc littera eius habeat ita, quis enim ambigat scripturam eius
dici, qui subscripsit. Secunda conclusio si Reus agnoscat quidem scripturam, sed ne-
79 get se recepisse, quod in ea cōtinetur datum, & dedisse † se probauerit Actor, dupli pœ-
nam sustinebit *d. §. studium*, versiculo quamobrem, vsque ad versiculum nō quia a ma-
80 ioribus, & in vtroq; casu † Iudex eadem pœna plectitur, nisi Reum in duplum cōde-
81 mnauerit *d. § studium*, versiculo in talib itaq; omnib. modis. Tertia conclusio, si † Reus
negauit scripturā, & debitū in ea cōprehēsum, & cōuictus de mēdacio dicat se soluis-
se, nihil sibi ꝓdest solutio, & illud, q. scriptura cōtinetur exigitur, cui cum videatur re-
pugnare, tex. in *l. cum de indebito ff. de prob. Castr. in auth. contra qui propriam col. 6. n. 6.* versi-
culo itē tex. adhibita distinctione cōciliat. Quarta conclusio, si Reus ab initio negauit,
82 & postea † rogatus, vt iuret, timore religionis cōfessus est. vel Reo deferēte actor iura-
uit sibi deberi, euitat pœnā dupli, & liberat ab expēsis, nisi ꝓlixior lis fuerit, nā hoc ca-
su debet, velit, nolit, illas sustinere *§. studium*, versiculo hæc autem dicimus, & versicu-
lo omnes vero expensas. Accedo ad Actorem, in quo prima conclusio est, si cre-
83 ditori petenti offerat Reus propriam scripturam de recepto, & † is negauerit

facta

facta per Reum probatione Mendacii, punitur ita vt soluat, quod negauit, & tantum aliud adiiciat; quo fit, vt pœnam dupli subeat. *§. studium vers.* si autem etiam Reus, ideq; iuris puto, si scripturam quidem cõfitetur; sed negat recepisse se, quod in ea expressum continetur.

84 Secunda conclusio, si Actor negauit ab initio, & postea confessus fuit timore † iurisiurandi, vel Reus iuramento sibi delato negata probauerit ab Actore, absoluitur à condẽnatione dupli, & incidit in pœnã expensarum secundum datam supra in Reo distinctionem. Accedo modo, iuxta præmissum ordinem ad alios, qui hac pœna tenen-
85 tur, sunt † autem tutores, & Curatores, qui nomine pupilli conueniuntur, vel agunt, nam si Curator curatorio nomine conuentus scripturam à se factam negauerit, ipsemet punitur pœna dupli, non minor, vel pupillus, ita, vt valeant in eo, positæ superius conclusiones in Reo, si vero Curator conueniat alios; & scripturam a se factam inficietur, obtinebit in eo, quod nuper dictum est in Actore Domino. *dict. §. studium. §. si vero lis agatur per Curatorem, Bald. in auth. contra qui propriam, num. 5.* dicens propter mendacium tutoris, vel curatoris, dominum non puniri, argumento *l. Ciuitas. ff. si cert. pet. not. in l. si pupilli. ff. de neg. gest. in princ.*

Quæst 13 Quæro, an pœna dicta Auth. locum habeat in eo, qui negat publicum instrumentum. *gl. ibi Bart. & Bald. n. 7.* concludunt non habere, ea ratione, quoniam cõstitutio est pœnalis, ideo non est extendenda, è contra videtur esse huic authenticę locus, quoniam impudentius est mendacium publicam, quam priuatam scripturam negare vt in simili grauius delinquit, qui scripturam, & numerationem in ea expressam negat quàm, qui solam numerationem, *Bald. d. num. 7.* Prior tamen opinio est probanda, non ea ratiocinatione quod loquatur illa constitutio in propria scriptura, nam reprehenditur ex maioritate rationis, præterquam quod illa verba, quæ sunt in corpore in *§. studium*, sunt eiusmodi, vt publicam scripturam comprahendant ibi, si protulit aliquis scripturam, alter autem abnegauerit, & deest illud verbum contra si propriam Imo, & eo verbo sic stante non potest dubitari; quando latè sumpto vocabulo, appellatione propriæ scripturæ continetur; instrumentum publicum à me celebratum, & à Notario rogatum; nam scriptura est Notarii & publica fides conuentiones sunt contrahentium; rogatur enim ille de his; quæ gesta sunt à partibus, quare constitutio, quamuis pœnalis, & strictè accipienda compræhendit, & illum casum; cui latè sumpto vocabulo c. nueniunt verba; & adest eadem ratio, vel maior, vt hic *Dd. in l. omnes pop. ff. de Iustit. & iur. in l. quicquid adstringenda. ff. de verb. oblig. Canon. in cap. cũ dilectus. ext. de consuet.* & propterea, non esset extentio, quæ prohibita est in pœnalibus; sed compræhensio; Alia itaq; ratio est nempe, quia Actor non laborat in probatione, pœna namq; oritur, non ex solo mendacio, sed ex labore Actoris in probando; *Bald. in l. contra negantem C. ad l. Aq. & d. §. studium*, ibi necessitatem patitur, causas pati circa probationes; ostendo; nam Instr. publicum est probatio probata veritas apparens *Bald. in l. quoties C. de iud. in l. vlt. C. de vsur. pupill. in l. interest in vlt. not. C. de solut. in l. 2. C. de edict. D. Adriani tollend.* vbi ait; quod dicitur aliquis in continenti probare, quando habet instrumentum præ manibus, idq; ostendit *Dec cons. 424.* & dicitur realis probatio, *Socc. cons. 59. vers. 1. clare patet lib. 3.* & probatio probata *Bald. in l. Imp. la. 1. verb. sed an poterit. ff. de statu hom.* inducit Notorium, *Iason in l. admonendi num. 134. ff. de iur. iur. & iuss. Tiraquel. de retractu consang. §. 2. gloss. 1. num. 20. cum seq.* limitabat *Bald.* conclusionem principalem, nisi instrum. esset proprium debitoris, puta Notarii; nam Tabellio potest scribere contra se instrumentum obligatorium *leg. sententia. ff. de test. & tutel.* quæ limitatio stante ratione Dd. quod scilicet tex. loquitur in prima scriptura, & ideo non extendatur, vtique procederet, quoniam vere esset propria scriptura; Verum stante ratione nostra, limitatio non valet; quia scilicet Actor non laborat in probatione.

Quæst. 14. Quæro, quod remedium competat ex d. authen. contra negantem, vt
86 condemnetur in duplum? Respon. tres † sunt opiniones, prima ex gl. quod detur actio eo contractu. II. Bart quod competat condictio ex illa auth. Tertia *Bald. & Cast.* vt præstetur interdum officium iudicis, aliquando vero condictio ex auth. Nam si agam simpliciter ex scriptura, eamq; Reus neget, duplum petã sine nouo libello, quoniã ea, quę in litem emergunt ad officium iudicis mercenarium pertinent *l. Ædiles. §. sciendum. ff. de aedilit. edict. Bald. d. auth. contra propriam, n. 15. & ibi Castr. n. 9.* sed si non esset petitum durante instantia, tunc quia officium iud. mercenarium extra instantiam, non potest

implorari, ageretur condictione ex *l. necess nouum inquit Bald.* vt aliquid peti possit officio Mercenario, lite pendente, & postea iure actionis per *l. 1. C. de Iud.* alius est casus, in quo agitur condictione ex ista *l.* nempe si ab initio te conuenissem, vt recognosceres propriam scripturam, te negante, debeo nouum libellum proponere & condictione ex *l. Petere*, vt condemneris in duplum. *Castrens. d. num. 9.* & ibi *Bald. num. 23. & Bart.* ibi

87 ponit modum libellandi, & exceitat illam quæstionem; vtrum † inquisitus de homicidio, si neges se fuisse, & postea conuictus confugiat ad illam solutionem, quod fecerit ad sui necessariam defensionem; sit audiendus in hac defensione, & distinguit, aut neganti per statutum est imposita aliqua pœna, & istam postquam est conuictus, non poterit euitare; sed quo ad delictum principale debet audiri similem defensionem proponens; sed tenetur eam probare, quia homicidium, est iure diuino, & humano prohibitum proinde lex dolo, factum esse præsumit: *DD. in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* quæ præsumptio contraria probatione, est tollenda, eaque distinctio placet *Castrens. eodem loco, num.* 7 sentit, & *Bald. num.* 17. & probare videtur. *Iason in §. item si quis in fraudem, n. 79. vers. 6. ego*, & verbo ad idem allego. *Instit. de action. Cagnol. l. nemo ex his numer.* 5. vbi dicit com. opinionem; inuenio citatam etiam *Bald. in l. vni C. de confess. num.* 11. sed non loquitur in nostris terminis, sed quando Reus ab initio confessus cum ista qualitate, quod occidit ad sui necessariam defensionem; tradit etiam *Dec. in reg. nemo ex his. ff. de reg. iur.*

Quæst. 15. Quæro an in causis, in quibus non crescit lis per inficiationem, sit alia

88 pœna mendacii † negatiui, Respon. Mendacium, quod alicui nocet, vel nocere potest semper puniri; variæ autem sunt pœnæ, pro varietate subiectæ materiæ, & illa in primis est conspicua, quod cum Reus possit ad sui defensionem pluribus exceptioni-

89 bus vti, † etiam contrariis nemo prohibetur, vbi *Bart. & Soc. ff. de except. Dec. in l. nemo ex his. ff. de reg. iur.* tum quia fauorabilior est, quam Actor *leg. fauorabiliores. ff. de reg. iur.* tum quia non est in sua potestate, quando conueniatur. *leg. pure. §. fin. ff. de except. doli Bart. in d. l. nemo, Dec. in l. nemo. ff. de reg. iur. Dyn. in cap. nullus pluribus in 1. col. de reg. iur. in 6.* tamen fallit, quando conuictus est de mendacio *Dyn. Decius in locis supra citatis, Menoch. de præsumpt. lib. 2. quæst. 42.* & si quis obiiciat, quod dum proponit Reus contrarias defensiones, necesse est in vna esse mendacem, videat pro solut. *Dyn. citato cap. nullus col. 3. numer.* 7. vbi ponit cautelam circa modum proponendi exceptiones contrarias, ne quis incidat in mendacium, conferunt etiam ea, quæ tradit *Cagnol. dict. l. nemo ex his;* scilicet vt proponantur conditionaliter; Alia succedit pœna ex *l. non alienum est. ff. de*

90 *interrog. act.* quod si quis in iure interrogatus, an ædes, vel locus eius † sit vnde timetur damnum, & neget suum prædium esse, ne damni infecti nomine caueat, tradere illam

91 compellitur. Huic proxima est pœna in *l. sequentis de eo, qui cum † non esset hæres interrogatus respondit se hæredem esse*, fides enim contra seipsum habetur, & pro ea parte conuenitur pro qua se dixit hæredem, ille vero, qui cum esset hæres ex semisse interrogatus per mendacium dixerit, se minoris portionis esse hæredem, eam patitur sui mendacii pœnam, vt in solidum conueniatur, nisi iustam habeat excusationis causam, veluti si ignoraret aliquam portionem obuenisse sibi iure accrescendi vel dixisset se hæredem, testamentum fuerit expugnatum, per querelam inofficiosi, vel prolato testamēto fuerit inuentus exhæredatus. *l. de ætate. §. 4. cum sequenti. ff. de interrog. act.* Non absimilis est

92 † illa pœna, quando dominus, cuius animal pauperem fecerit, interrogatus numquid suum animal sit, negauerit, & de mendacio fuerat conuictus, nam in pœnam mendacii, in solidum tenetur, & non liberatur, dando animal pro noxa *l. 1. §. interdum. ff. si quadrup. pauper. fecisse dicatur Dyn. in cap. nullus pluribus de reg. iur. num. 4.* affinis est, & illa pœna, de qua in *l. quoties. §. prætor in l. si seruus depositum. §. si negauerit. ff. de noxal. action.* in quibus dominus conuentus actione noxali, negauit seruum habere in potestate, conuictus, non potest amplius habere licentiam dare seruum pro noxa, vel emendare damnum.

93 Prædictis † conuenit, & illud vulgatum, quod negans positionem, non potest se in illa fundare, sed vide *Alex. in l. 1. §. si quis simp. ff. de verb. obl.* item nec in libello Aduersarii, cui contradixit, nec etiam potest se iuuare ex articulo quem semel negauit. vt copiose *Mars. in Rub. ff. de fideiuss. n. 131. & nn. 340.* vbi notanter dicit, quod potest se fun-

94 dare † in dictis testium super positione negata.

Q. 16. Quæro an mendax perdat beneficium sibi competens, si de mendacio fuerit

95 conuictus, & † tertia erit pœna principalis. Resp. si quis negat id, quod est causa benefi- cii si-

uii sibi competentis, amittat beneficium: *Bart. in l. si dubitetur. §. 1. ff. de fideiussor. Bald. in l. 1. verb. circa secundum C. de furt. Iason in l. quod te. ff. si cert. pet. in l. fin. C. de fideicom. numer. 5. cum sequent. Mars. in Rub. ff. de fideiuss. num 322. numer. quadragesimo sexto, quarto, Felyn. in cap. cæterum num. 18. extr. de Iud. Iason in l. 1. C. de transact. Vasq. Illustr. quæst. cap. 33. num. 16. Gabriell. in suis Commun. in titul. de acquir. possess. conclus. 5. num. 21.* & quia regula iufert ad
96 multa. Et primo, quod fideiussor † negãs se esse fideiussorem perdit beneficium excussionis, *Vasq d. loco,* nec non beneficium cedendarum Epistolæ D. Adriani; Beneficium *ex auth. præsente C. de fideiuss. Bal. in auth. contra qui propriam col. 3. C de non n. pec. Rol. cons 55. vol. 4. per tex. in d. l. si dubitetur, Ias. in d. l. quod te, n. 30.* probatur in ea lege inficiantibus, diuisionis auxiliũ nũ esse indulgẽdũ, sed cũ de beneficiendarũ aut de beneficio excussionis, non loquatur, non caret dicta conclusio aliqua difficultate, cum apertissima sit in iure regula neminem priuari beneficio, nisi expresso iure caueatur. *§. cum igitur in auth. de non elig.* Secundo nubentis, & per eum tex *not. Bal. in auth. ex test. col. pen. l. De secu. nupt. Alex. in l. etiam col. pe. ff. sol. mat.* Data tamen communi affertur limitatio in eo fideiussore, à quo plus petitum esset, quamuis esset obligatus, quippe licitum est negare totum propter partem plus petitam, *Mars. de fideiuss. num. 339. verb. quarto limita.* Secundo in-
97 fertur † ad Socium, vt perdat, & ipse beneficium, ne conueniatur, nisi in quantum facere potest *l. si vnus. §. fin. pro Socero l. Sunt hi iuncta l sed hoc ita. §. fin. ff. de re iud. Alex. in leg.*
98 *quicum. ff. de iud Mar. & Ias. in locis supra citatis, Rol. d. cons. 88. n. 5.* † Tertio infertur ad maritum, vt, & ipse negans matrimonium, amittat in pœnam mendacii priuilegium, nec condemnetur; nisi in quantum facere possit. *Bart. in l. etiam in fi. ff. sol. mat.* & eum plurimi sequuntur, quos congerit *Roland. d cons. 88. num. 7.* & ibidem *Alex. num. 9. multa cumul. Trig. sing. 124.* Verumtamen, & hic animaduertendum est, quod amissio dicti priuilegii expresso iure non cauetur, nulla est enim lex quæ illam pœnam imponat sed Bart. arguit à simili; Habet autem Maritus illud priuilegiũ, quando conuenitur actione de dote, non si ex alio contractu, & quando iudicio dotis petitur, an eodem beneficio vtatur, si ad dotis restitutionem condemnetur, iuxta *l. si constante. ff. sol. matr. tractat Alex. in l. sunt qui. ff. de re iud.*

99 Quarto infertur † ad Vasallum, qui si rem esse fraudalem in totam, vel pro parte negauerit, aut feudi condict. ex certa scientia fuerit inficiatus, & quod abnegauit spoliatur, vt ad verbum ait tex in *c. 1. §. vasallus, si de feudo defuncti fuerit contro. inter Dominum, & Agnatos, vbi Bald. & Innoc. Abb. Fely. in c. cæterum extra de iudicis.* Quinto infertur
100 † ad emphytheutam, vt, & ipse negans rem emphytheuticam cadat à iure suo *Ang. in l. fin. ff. de rei vend. Alb. in l. 2. C. de iure Emphit. Ias. in §. omnium. num. 87. de Act. Mars. de fideiuss. num. 326. & sing. 242.* ratio est, vt puto, quia valet argumentum de feudo ad emph. *Spec. in tit. de feudo. §. quoniam ver. 4. in fine Rom. con. 103. Euer. in loco à feudo, ad emph.* vbi innumeros recenset huius argumenti effectus. Porro, cia. non desunt grauissimi viri huic conclusioni repugnantes, *Bar. in d. l. 1. § vasallus, Ias. in l. 2. C. de iure emphyt. Andre in add. ad Spec. in tit. locati. §. nunc aliqua v. & Gabr. qui alios citat in tit. de acq. poss. concl. 5.* ratio videtur, quoniã pœnę caducitatis ab emphyt. enumerantur in *d. l. 2.* inter quas non ponitur causa inficiationis, nec obstat, q in multis cõueniunt feudũ, & emph. quippe in multis quoq; discrepant, adeo, vt *Euer. d. loco, n. 47.* ponat remissiue centum, & sexaginta Sexto
101 † infertur, q negans immistionẽ hæreditatis non admittatur ad beneficium abstinẽdi vide *Cass. cõ. 21.* quæ illatio à simili sumpta videtur magis, q̃ certo iure probata. Septimo infertur, q negans verum valorẽ, & precium rei priuatur iure suo, *Cass. consuet. Burg. §. 16. vers. aduerse in simili. n. 5.* & iste quoq; effectus sumptus à simili est potius quàm aper-
102 ta lege confirmatus. † Octauo inficiatus debitum perdit exceptionẽ, ne conueniatur, nisi in quantum facere potest, *Fely. in cap. except. de except. Iason. in l. quod te. numer. 30. ff. si cert. pet.* sed vere *Ias.* ibi magis probat contrariũ, quippe cũ reg. sit, q difficultas excusat a mora, vt per *Ro. Saly.* & alios fallit, si debitor negasset per mendacium in iudicio. *Ias. n.* ait ex mente Dd. q difficultas semper excusat a mora, & in pœnalibus non debet fieri
103 extensio, nec nõ † quia nisi lex specialiter dixerit, aliquẽ ex negatione perdere beneficiũ non est locus d. pœnæ, *Auth. de non elig.* II. nubentes. § *cũ igitur,* nec quælibet est lex, aliquid tale dicens, per quẽ tex. ita expresse dicit, *Bal. in auth. ex test. C. de Secu nupt.* quem re-
104 fert, & cõmendat *Alex. cons. 163. videtur prima consideratione, vol. 1.* IX. † infertur negantẽ debitũ, admittere beneficiũ cessionis bonorũ, *Par. cons. 100. vol. 3.* X. infertur q negãs contractũ, nõ põt deinde opponere, cõtractũ nõ esse solẽnẽ. *Trig sing. 124.* dicẽs, regulæ solẽnitatẽ extrinsecã in cõtrac. nõ p̃sumi. *l. sciendũ cũ not. ibi à Dd. ff. de ver. ob.* limitari aũt

105 ob mendacium, in cuius odium † præsumitur extrinseca solennitas, fuit singulare di-
ctum *Bald. in primo cap. qui testes sint necess. ad proband.* nouam inuestituram, per *text. in*
auth. contra, qui propriam C. de non numer. pecun. referunt pro singulari. *Iason & Aret. in d. leg.*
106 *sciendum*, & confert *text. in l. cum de indebito. ff. de probat.* Decimo infertur ad eum, qui †
negat aduersarium appellasse, etenim non potest ea se iuuare, quamuis si non negasset
posset illa appellatione vti, per tex. *in l. Ampliorem. C. de appellat. Fely in c. ex parte verb. a-*
liud nota de rescript. Guido Papa singul. 380. Marsil. in Rub. de fideiuss. num. 328. Vndeci-
mo infertur ad libertum, qui impetrauit ius aureorum annulorum: nam si inficiatus
sit se esse libertum, illius iuris facit iacturam *l. 1. et 2. ff. de iur. aureorum annulorum*, relatæ
autem illationes eatenus sunt veræ, quatenus mendacium sit dictum in iudicio secun-
dum ea, quæ not. *Iason in l. quod te. num. 30.* Duodecimo filiusfam. de contractu gestu,
107 dum † erat in potestate non tenetur, sequuta emancipatione, nisi in quantum facere
potest per vniuersum titulum. *ff. quod cum eo*, sed si dum contrahebat mentitus est di-
cens se patremfamilias conuenitur in solidum, *Iason d. l. quod te num. 30. circa med. Gabr.*
d. concl. 5. num. 15. ex apertissimo textu in *l. sed si ex parte. §. interdum. ff. quod cum eo.* Deci-
108 motertio, Creditor † negans rem sibi pignoratam, præsumitur suo iure renunciasse.
Ang. in l. Titius. §. Titius fero. ff. quib. mod. pignus, vel hypoth. solut. Marsil. in auth. item possess.
C. qui pot. in pign. habeantur, & in Rub. de fideiuss. num. 327. & sing. 242. num. 3. Infertur 14.
109 ad eum † qui negat se habere instrumentum, de cuius exhibitione conuentus est, pri-
uatur enim omni cōmodo, quod posset ex eo percipere, *Marsil. in d. Rub. n. 328. argumen-*
to l. 1. ff. de his, quæ in testamento delentur, & allegat eo loco, *Innoc. Bald. & alios.* Decimo-
110 † quinto, negans se habere instrumentum, quia perdiderit, & volens postcà produce-
re ad effectum probationis, non est audiendus argumento *l. fin. C. fide instru.* Decimo-
sexto, qui negat contractum perdit beneficium contractus, *Bald. in l. 1. C. de furt. Marsil.*
111 *eadem Rub. num. 330.* Decimo octauo negans propriam † scripturam perdit benefici-
um exceptionis non numeratæ pecuniæ, *Auth. contra qui propriam à fortiori C. de nō num.*
112 *pecun.* Decimo nono inficiatus † positiones facti, quod scit esse veram, conuictus de
mendacio, quia probatæ sunt positiones veræ, patitur iuramentum in litem, super da-
mnis, interesse, & expensis ponentis, *Ancar. cons. 316. in causa col.* . & ideo si Reus nega-
uerit debitū, vel positiones factas super debito, quia negauit se pecunias habuisse mu-
tuo, vel in commodatum & per testes, vel per acta probetur de veritate debiti, dicen-
tibus testibus vidisse res dari, vel pecunias numerari; licet non probetur certa quanti-
tas, nec certa æstimatio rerum, standum est iuramento Actoris, siue Creditoris. sufficit
namque contra mendacem probari substantiam debiti, quoniam super qualitate, &
quantitate debiti statur iuramento Aduersarii, in pœnam Mendacii *Plot. latissime in l. si*
quando §. 37. nu. 2. cum seq. limitans in eo, qui fatetur debitum, sed negat in tanta fuisse
quantitate, etenim super ista quantitate, non creditur iuramento Actoris *Purp. in leg.*
admonendi, numer. 265. de iure, cum aliis congestis ibidem à *Plot.* restringente hanc
fallentiam in delictis, vt in furto, & Rapina: Nam si fur confiteatur quidem factum,
aut Raptor rapinam negat vero qualitatem, aut quantitatem furatorum, raptumque
rerum, statur tamen Iuramento Domini super quantitate, & qualitate earum. *numero*
8. & 9.

Q. 17. Quæro, an Tutor negans se esse tutorem perdat beneficia, quæ sunt de iu-
113 re indulta † tutoribus, & sunt *num. 4.* vt author *Iason est in l. quod te. num. 31 ff. si cert. pet. in*
114 *l. 1. C. de trans.* nempe beneficium ordinis, vt scilicet ex tutoribus primo conueniatur, †
qui administrauit. *l. 1. C. si tutor non gesserit*, secundum est beneficium diuisionis, vt scili-
cet quamuis tutores omnes teneantur insolidum, omnibus soluendo debitum diuidi-
tur pro rata *l. 1. §. nunc tractemus. ff. de tutel.* & rationibus distrahend. Tertium est be-
neficium cessionis, quando ex pluribus tutoribus vnus tantum est soluendo, & is à
pupillo cogitur soluere licet enim petere, vt sibi cedantur actiones aduersus contuto-
res, vt possit eos conuenire pro rata, si forte venirent ad pinguiorem fortunam Quar-
tum est beneficium vtilis actionis, quia si tutor, qui soluit totum, nec curauit, vt sibi ce-
derentur actiones habet à lege vtilem actionem sine cessione, & vtilitas est, quoniam
habens vtiles actiones cessas, potest exercere directas nomine cedentis. *l. qui stipendia.*
115 *C. de procur.* & directæ actiones habent multa priuilegia, quæ non competunt † vtili-
bus, quoniam pluribus exceptionibus eliduntur vtiles, quæ non admittuntur contra
directas act. gl. & in *l. emptor*, & ibi *Bal. C. de her. vel act. ven. gl. & Bart. in l pet. 2. C. de act.*
& obl. gl. in l. quoties inpr. & ibi Bart. ff. de admin. tutor Si quis ergo ex pluribus tutoribus
negan-

propter mendacium perdat relata à nobis beneficia? nouam quæst. appellat Iaso. in l. 1.
C. de transact. num. 11. vers. circa prædicta moneo, & profecto pro affirmatiua aduersus tu-
tores pugnat regula superius allegata, quod negans id quod est causa sui beneficii il-
lud amittit, Bart. in l. si dubitetur. §. 1. ff. de fideiussor. cum aliis supra citatis.

Secundo conueniunt multi relati casus, in quibus mendacium eripit mentien-
ti beneficium a lege indultum, Ias. d. l. quod te num. 30. Mars. d. Rub. num. 327. est q. glo. in
l. nemo ex his. ff. de reg. iur. per gl. in c. nullus plurib. de reg. iur. in 6.

Tertio confert tex. in cap. 1. §. porro verbo prædictu, & verbo & quia, quæ sit prima
causa benef. amittend. in quo, in materia priuationis feudi, & sic beneficii, inquit
tex. procedi de similibus ad similia, ibi solers, & discretus iudex prouideat, si qua fuerit
antiquioribus causis similis, siue maior, vt proinde sciat, vtrum sit beneficium amit-
tendum, vel retinendum vt ergo alii mendaces priuantur beneficio, ita & Tutores.
116 Quarto quando agimus de mendacio † supponimus dolum, alioquin nulla esset pœ-
na, igitur delictum, quoque supponimus. §. age item exigit. ff. de dolo, Ias. in §. item si quis in
fraudem n. 108. Instit. de act. tractatur ergo de delicto puniendo, proinde materia est fa-
uorabilis. l. 1. §. nunc tractemus verb. plane ff. de Tutel. & rationib. distrah. merito debet ex-
tendi, quippe lex etiam pœnalis tendens ad punienda delicta, censetur fauorabilis, &
recepit extensionem, Bart. in l. quemadmodum circa medium C. de agricol. & censit. lib. 10. l. 2.
§. post exercitium & ibi gloss. de his, qui not. infam. Bald. in l. non sine Cod. de bon. quæ liber. Ca-
strens. in l. bona fides. ff. deposit. atque his quatuor fundamentis ratiocinatur, Iason dict. leg.
1. numero 12 & 16. Cod. de transact. & suum iudicium non interponens, relinquit cogi-
tandum.

Quintum ego addo fundamentum ex l. fin. C. de reuo. donat. ex. §. aliud quoq. capi-
tulū in auth. vt cum de appell. cognos. in prima enumerantur. aliquæ causæ ingratitudinis,
ex quibus Donatarius donationem perdit, atque ita beneficium amittit, & vtitur Im-
perator dictione taxatiua, his tantummodo causis, &c. & tamen vno ore consentiunt
Doctores, ex similibus causis donationem extorquendam ab ingrato donatario, &
gloss. ibi notat vnam causam propter denegata alimenta per tex. in l. alimenta ff. de liber.
agnos. in §. aliud recensentur 14. causæ exhæredationis vt illæ tātum possunt allegari, vt
constat ex illis verbis, & præter ipsas nulli liceat ex alia l. ingratitudinis causas oppo-
nere, & tamen ex aliis similibus causis facta exhæredatio tenet, vt communis Docto-
rum schola probat.

Contrariam sententiam alias sequutus est Ias. in l. quod te n. 31. & in l. 1. n. 11. Cod. de
transact. Secundum illam consuluisse, & plures Dd subscripsisse consilium, & ita quo-
que Bald respondisse testatur d. n. 31. Primo per tex. in auth. de non elig. Secundo nuben-
tis § cum igitur per quem tex. notat Bal. in auth. ex testamento. C. de collat. quod pœna priua-
117 tionis † alicuius beneficii non habet locū, nisi lex expresse dicat ibi (ibi nec lex est quæ
libet tale dicens) probat Alex. in l. etiam §. 1. col. 4. ff. sol. matr. in Tutoribus autem non in-
uenitur hæc pœna expressa priuationis propter mendacium, cum alias regula sit; pri-
uationem, vnamquāque iuris competentis locum habere in casibus tantum expressa
lege decis. 15. gloss. in c. fin. de iure patron. & ibi Panorm. & Dd. quibus suffragatur, quod va-
sallus non ex omni facto priuatur feudo, propter quod venit contra iuramētum fide-
litatis sed ex illis tantum causis; quæ sunt expressæ in l. 1. §. illud, quæ fuit 1. caus. benef. a-
mitt. Id quod etiam suadetur, quia nimis ampla potestas daretur iudici, si ex omni cau-
118 sa, quæ sibi videretur similis, possit priuationis pœnam † imponere, vnde monet A-
rist. 1. Rhetoricorum, vt legislatores quantum possunt minimam potestatem iudicib. re-
119 linquant propter periculum corruptelæ. Accedit his, quod posset † lex repræhendi,
cum voluerit dare talem pœnam, nec sciuerit exprimere, sed prætermiserit; Opposita
autem sine magno negocio tolluntur, & ad primum solutio est regulam non esse per
120 omnia † veram, & supra ostendimus aliquos; In quibus mendacium, ea pœna nō ple-
ctitur Iason. in dict. l. quod te nume. 30. & 32. versiculo & ista est communis opinio, Pur-
puratus in leg. prima, Codice de transact. Alexand. in leg. etiam. ff. solut. matrim. & Gabriel.
tom. opin in titulo de acquir. possessione conclusio 5. numer. 21. versiculo sexto; amplia, innuit
non esse generalem. Secundum diluitur negando consequentiam in illis propter
mendacium, sequitur pœna priuationis beneficii, igitur, & in isto, cum pœna
desideret expressam, & specificam dispositionem, ad tertium respondetur per A-
lexand. dicto consilio 108. incipit videtur colum. 11. volum. 1. & Iason. in dict. l. quod te. ff.
si cert. pet. Respondeo & ipse, quod ex iure feudali, non bene argumentamur,

ad ius ciuile, cum sit text. expressus in contrarium, *in d. §. cum igitur, in auth. de non elig.* Secundo nubentis, iterum, respondens conuerto argumentum; etenim cum ibi text. palam dicat iudicis officium esse in illa materia procedere a simili, & pœnam in casu simili priuationis inducere, sentit non obscure tex. quod ea expressione non facta, non licuisset iudici in causa, vel negocio simili pœnam statuere, & propterea cum in multis casibus, sit definitum ratione mendacii beneficium amitti, in casu vero tutorum non inueniatur, dictum, nec nobis dicendum est, ne erubescamus sine lege loquentes. Quartum argumentum destruitur, quasi cera à facie ignis, quoniam si, vt prima fronte iacet acciperetur, periret regula in pœnalibus stricte procedi, *cap. in pœnis de reg. iur. in 6.* item, & illa, quod pœnæ sunt odiosæ *cap. odia eodem titulo*, nec non, & illa, quod pœna non censetur imposita, nisi expresse iure caueatur, *dict.* §. cum igitur, quare adducta regula *Ias* ita est audienda.

121 Nam quando † stricte interpretando delictum remaneret impunitum, tunc ne istud sequatur contra pub. vtilitatem, lata fit interpretatio, vt sit locus. *leg. ita vulneratus ff. ad l. Aquil. & l. Cognitio. ff. de officio præsidu.* sed quando certum est delictum puniri, sed dubitatur de maiori, vel de minori pœna tunc fit stricta interpretatio, vt eligatur pœna mitior, vel si dubitetur, vna. vel pluribus pœnis sit delictum puniendum, fit stricta interpretatio, vt vna, non pluribus, *Cagn. in Rub. ff. si cert. pet. num.* 70. verb. ad tertium allegat. *Bart. l. 1 §. exercitus ff. de infam. Socc. in l. 3. col. vlt. in princ ff. de verb. oblig. Dec. in l. qui se patris col. fin C. vnde liber.* applicando ad materiam nostram, tutores propter dolosum mendacium subiiciuntur aliis pœnis, nempe conuicti de doloso mendacio efficiuntur infames. *l. 1. ff de his, qui not. infam.* Rursus poterit pœna stellionatus arbitrio iudicis puniri, quia dolose mentiendo cõmisit delictum extraordinarium, nec nominatum. Nec obstat quod huiusmodi pœnę, videantur habere locum, etiam in superioribus casibus, in quibus tamen mendax cadit à beneficio, etenim id non est expeditum, deinde in illis lex non contenta, processit vlterius pœnam priuationis inducens competentis beneficii.

Quintum fundamentum conuellitur, quoniam in vtroque text. continetur vna causa, tam generalis, vt alias plurimas comprehendat, nempe si Donatarius atroces aliquas iniurias intulerit donatori, vel filius patri, possunt autem excogitari multi ac pœne infiniti casus, in quibus atrox inferatur iniuria, quos omnes comprehendet vel vna illa causa, alioqui non video quomodo, nõ deluderentur illæ leges per dictio-
122 nem † taxatiuam loquentes, nec ad rem pertinet reg. *l. ob æs Cod. de prædus minor.* quod dictio taxatiua, non excludit casus similes, siquidem intelligitur casus similes alia lege comprehensos, ne inducatur legum correctio, vt sunt casus positi in gloss. eius legis, alias frustra ponerentur in legibus dictiones taxatiuæ, nam casus dissimiles nulla lege excluduntur. cum sub lege non veniant. *l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. l. Papinianus exuli. ff. de minor.* confirmatur quoniam in *dict. §. aliud quoq; capitulum*, ait Imperator quod aliæ causæ, ibi non expressæ, non sunt idoneæ, nec possunt allegari, igitur qui ex alia causa diceret factam exhæreditatem valere, plus saperet, quam legislator, & maiorem haberet potestatem,

Quæst. 18. Prosequendo eandem materiam amissionis beneficii propter menda-
123 cium infertur 21. ad † casum *l. fin. C. de fideicom.* in qua si hæres negat se grauatum fuisse legato, aut fideicommisso, scilicet, quia non erant testes, & defunctus in solam eius fidem sine teste commiserat, legatarius autem eligat eius iuramẽtum, is vero, recusans iurare, confugiat ad illam defensionem, quod legata minus solenniter remissa, non debentur, in odium mendacii non auditur. *§. fin. Instit. de fideicom. hær.* Bar. *Iason Bald. in d. l. fin. per illum tex.* cuius authoritate, colligit *Bald. in numer.* 5. quod voluntas non solemnis, quale solet valere tantum inter suos. *l. hac consultissima. § ex imperfecto Codic. de test.* tam propter mendacium valet etiam inter extraneos. Infertur 22. ad casum *l. hæreditatis. §. fin. ff. ad l. Falcid.* nimirum, quod hæres negans rem aliquam esse hæreditariam, vt potest vti beneficio legis Falcidiæ, *Bartol. in leg. Paulus, & in leg. beneficio.*
124 *ff. eodem titul.* & est hic mirabile quod negans † rem esse hæreditariam, & subtrahens rem hæreditariam æquiparantur, quo ad amissionem legis Falcidiæ mendax quoque æquiparatur & illi hæredi, qui curant, vt ex legato pereant, *dict. leg. beneficio.*

Verum hic se se offert pulcherrima dubitatio, vtrum prædictum beneficium *leg. Falcidiæ* perdatur in totum, an vero pro illa parte tantum, nempe, vt ex ea re sola

quam

quam inficiatus est esse hæreditariam quartam non detrahat, disputat eam *Bart. in d. l. Paulus*, & ait in fraudem hæredis esse tex. in *d. §. fin. l. hæreditatem* in illis verbis, quidam putant eius quoque Falcidiam non posse retineri, eius scilicet rei negatæ, & sic rei singularis. Idem tenet *Iaf. in dict. l. fin. nu.* 11. *C. de fideicom.* probatur mihi quoque per tex. *in dict. l. Paulus*, nam æquiparantur, vt dixi, quo ad priuationem Falcidiæ subtractio, rei hæreditariæ est negatio; sed de singulis rebus subtractis, non deducitur, de cæteris deducitur *dict. l. Paulus*, vt intelligit *Alex.* ita colligens eum tex. in compendium; & hanc sententiam probat *Cyn. in auth.* sed eum Test. *C. ad l. Falcid.* Cæterum, quod imo perdat totum, tradit gloss. in *authen. de hæred. & Falcid. §. hinc nobis* verbo sancimus in versiculo hæredes, si voluerint hac vtilitate potiri, quærant seruare legis potestatem, & non per ea, quæ forte surripiunt, aut malignantur, &c. ergo malignantes circa res hæreditarias non vtuntur vtilitate *dict. l. Falcidia*. Nec repugnant allegata ex aduerso, quoniam inquit gloss. antiquo iure procedunt; & nouella constitutione corriguntur, ita, vt emendetur etiam *l. fin. §. licentia vers. de illo. ff. de iure deliber.* in qua definitur puniri in duplum hæredem, qui studiose omiserit rem ponere in inuentario, *Bart.* vero in *dict. §. licentia*,
125 distinguit † tria iura. Primum est ius Digestorum, quo mendax priuabatur beneficio *l. Falcidiæ*, quo ad rem negatam; secundum est ius Codicis, quo per mendacium aliqua re in inuentario prætermissa refunditur duplum, non quidem absolute; sed cum illa alternatiua, duplum restituere, vel hæreditatis quãtitati computare compellatur, idque vt arbitror, erit in arbitrium creditoris, vel legatarii hæredem de mendacio cõuincentis, ne sit electio Mendacis in præstatione dupli. Tertium ius est authenticõrum, quo sancitum est, per subtractionem vnius rei integram Falcidiam amitti; Plane durum nobis videtur, quod leges illæ Digestorum censeantur esse correctæ, & de emendatione nullũ verbũ, præsertim in constitutione Iustiniani, qui numquã solet ad correctionẽ alicuius iuris, vel legis pcedere, sine magna præfatione verborum, & exemplum est in *auth. de test. imperfectis in l. vni. Cod. de caduc. toll. in §. 1. Inst. de test. ordin.* accedit, quod *dict. §* hinc nobis verbo sancimus, non probat necessario totum perdi ius legis Falcidiæ, ait enim quod si voluerint hac vtilitate potiri, nihil malignẽtur, nec per ea, quæ forte surripiunt Falcidiam introducant, eum vtique si nihil malignati essent, non forte competeret, hæc enim verba rectè accommodantur ad illum sensum, vt quoad solam rem subtractam legis Falcidiæ non sentiat vtilitatem, atque ita euitetur legum correctio, vt monet *leg. præcipimus Codice de appellat. leg. sancimus. Codice de test.* Fauet tamen Bartolo vt ego considero, quod vbi non fit inuentarium, amittitur absolute legis Falcidiæ beneficium *dict. §. hinc nobis*, versiculo si vero, non fecerit inuentarium, ergo multo magis intelligit Imperator totius illius iuris fieri iacturam, inuentario maligne confecto.

Hunc articulum tractat *Roland. de inuentario fol.* 102. versiculo quod si hæres, & tandem post varia argumenta hinc inde deducta, refert distinctionem. *Angel. in dict. leg. Paulus. ff. ad leg. Falcid. & in §. in extraneis. versiculo quod autem hæres, Inst. de hæredum qualit.* & differentia nempe; aut non est factum inuentarium, & tunc fit locus *§. hinc nobis* versiculo si vero non fecerit, aut fecit; sed non maligne fecit, aliquid surripiendo, & tunc, aut quærimus, an perdat beneficium legis Falcidiæ, & perdit in totum; aut numquid perdat beneficium inuentarii, ita, vt hæres teneatur, vltra vires hæreditarias, & non perdit, sed punitur pro rebus substractis in duplum; iuxta *leg. fin. §. licentia versiculo illo Codice de iur. deliber.* vbi *Salyc.* ait in causa sibi commissa ita iudicasse, & vtriusque partis Aduocatos fuisse ita confessos, inter quos erant plures valentes; Intelligitur autem illa pœna commissa, si antequam à Creditoribus esset conuictus, rem ipsemet reuocata negatione detegeret, & in inuentario mandaret scribendam; est enim adhuc re integra, pœnitentiæ locus.

Infertur 23. quod licet in contractibus innominatis, non admittatur
126 pœnitentia, quando res † non est integra, *Doct. in leg. si pecuniam. ff. de condit. caus. dat.* & ibi *Iaf. numero duodecimo*, constituens reg. cum ampliationibus, & limitationib.
127 fallit † tamen quando mendacium dedisset causam contractui, nam eo casu habet locum pœnitentia, quamuis res non sit integra, idem *Iason, numero decimosexto, & decimoseptimo*, dicens esse notabile exemplum in *leg. si cum plures. §. mandati*; & ibi *Bartol. ff. locat.* & est quotidianus casus secundum *Alberic. & Castrens. ibi.*
128 Infertur 24. † ad filiumfamilias qui habet beneficium abstinendi, nam si minimam rem, subtraxit negans se immiscuisse, implicatur omnibus oneribus, & non

abſtinēdi, nam ſi minimam rem ſubtraxit negans ſe immiſcuiſſe, implicatur omnibus oneribus, & non poteſt amplius ſe abſtinere. *l. ſi ſeruum. § prætor ait. ff. de iure deliber. Bald. in l. fin. § cum igitur num. 8. Cod. de iure delibe.* inquiens propter maleficium perditur beneficium, & hoc idem eſſe reſpondet, ſi rem aliquam non poſuerit in Inuentario mē-
129 tiens eſſe ſuam. Infertur 25 † ad Notarium, negantem ſe fuiſſe rogatum de Inſtrumento, is enim ſi conuincatur de mendacio, & factum ſit recens punitur de falſo, ſecus ſi factum eſſet antiquum, *Ioan. Andreas ad Specul. in titulo de fide Inſtr. in § Inſtrumentum in princ. Bald. in l. cum qui. C. de falſis, Fely. in c. accepimus extr. de fide Inſtrum. num.*
130 *16. in verb. & iſta poſſunt.* Infertur 26. ad *l. ſi ſeruus. ff. de interrog. actio.* ſcilicet, quod † cum plures vnius ſerui domini ex facto eius teneatur pro parte dominica, ſi negauerit in ſua poteſtate eſſe omnes tenētur in ſolidum, quod etiam obtinet, ſi eorum vnus inficiatus fuerit: Alius quoq; caſus eſt valde ſimilis in *l. de ætate. § ſi cum eſſet. ff. eod. tit.* in quo cum eſſet quis ex ſemiſſe hæres dixerit ſe ex quadrante mendacii hanc pœnam feret, quod in ſolidum conuenietur, & in hoc, ſicut in aliis pluribus mendax æquiparatur doloſo nam, & is tenetur in ſolidum, vt ſupra probatum eſt, cui conuenit, quod, & aduerſum mendacem iuratur in litem, non ſecus ac contra doloſos *Soc. conſ. 213. col.* 13
3. verſiculo conuincitur dolus, ex quo deprehenditur in manifeſto mendacio *volum. 2. Ancar. conſil. 326.*

De pœna mendacii affirmatiui Cap. XV.

1 *Ratione mendacii affirmatiui, tenetur in ſolidum, qui erat obligatus pro parte.*
2 *Qui non erat vllo modo obligatus, tenetur pro ea parte pro qua mentitus eſt.*
3 *Pœna mendacii huius eſt in perſona ſerui damnatio in metallum.*
4 *Ex hoc quoque mendacio, datur interdū legis Aquiliæ actio.*
5 *Aſſerens per mendacium à ſe hominem occiſum, ſi poſtea probet hominem viuere, non punitur.*
6 *Mercatores, vt plurimum mendaces in venditione Mercium.*
7 *Mercatoribus, quatenus liceat ſuas laudare merces.*
8 *Dictum Saly. de mercatoribus.*
9 *Dictum iuriſconſ. graue eſt fidem fallere, verificatur præcipue in mercatoribus.*
10 *Mulieres laborant à natura hoc vitio mendacii.*
11 *Mulieres faciles ad mentiendum, & peierandum.*
12 *Fabula de mulieris mendacio.*
13 *Aduerſus mendacium affirmatiuum iuratur in litem, ſicut contra negatiuum.*
14 *Mendax interdum pœna falſi punitur.*
15 *Aliquando pœna criminis ſtellionatus.*
16 *Nonnunquam actione doli.*
17 *Quandoque ad intereſſe.*
18 *Interdum iudicis arbitrio.*
19 *Ex mendacio, perdit mendax, quæ impetrauerat per reſcriptum.*
20 *Differentia inter mendacium dictum à parte partis, vel dictum Iudici.*
21 *Mendacium dictum iudici, annullat proceſſum.*
22 *Teſtis dicens in vno, mendacium, an totum ſuum teſtimonium inficiat.*
23 *Vtrum mendax in vno præſumatur mendax in aliis.*
24 *Minor an reſtituatur aduerſus mendacium.*
25 *Mendacium ſemel commiſſum, an poſſit purgari.*
26 *Quomodo purgetur mendacium negatiuum.*
27 *Mendacium affirmatiuum purgatur, docendo iuſtum errorem, & 28.*
29 *Probando, eſſe emiſſum, ſine dolo, vel culpa.*
30 *Purgatur etiam pænitentia, ſi ius aduerſarii non ſit factum deterius.*
31 *Regula prior in tempore potius in iure, ceſſat propter mendacium.*
32 *Mendacium, quomodo probetur.*
33 *Mendacium apud Perſas plectebatur pœna infamiæ.*
34 *Apud Indos ter conuicto perpetuum ſilentium indicebatur.*
35 *Pœna Artaxerxis contra mendaces.*
36 *Mendacii pœna eſt, vt Mendaci poſtea dicenti verum non credatur.*
37 *Mendacem omnes odio habent.*
38 *Mendaces maxime Deus odit.*
39 *Diabolus pater mendacii.*
40 *Pœnæ ſpirituales aduerſus Mendacem.*

Hæc

HÆc sufficiat exposuisse de pœna mendacii negatiui, aggredior modo pœnas mẽdacio paratas affirmatiuo, quæ non sunt omnino dissimiles, his, quas proxime enumerauimus, sed conueniunt in multis, sunt vero infra scriptæ.

1. Vt in solidum teneatur, qui erat obligatus pro parte.
2. Vt de eo, quod per mendacium confessus est, obligetur, cum ad nihilum esset obstrictus.
3. Interdum pœna damnationis in metallum.
4. Aliquando pœna *l. Aquiliæ.*
5. Vt mendax nonnunquam patiatur iuramentum in litem.
6. Sæpe pœna falsi, pœna stellionatus, & doli.
7. Nonnunquam punitur iudicis arbitrio.
8. Amissione beneficii competentis.

Quæst. 1. Et, vt eo, quo proposui ordine incipiam illa sese primum offert, de qua
in *l. de ætate. ff. de interrog. action. in* §. 1. *&* 2. nempe, quod si quis vere hæres pro parte in-
1 terrogatus in iure, dixerit † se hæredem in totum, tenetur in solidum, & si quis nullo
modo hæres, affirmauerit se pro parte hæredem, conuenitur in pœnam mendacii, ac si
2 vere ex ea parte † esset hæres, fides enim contra se ei habetur, vt ibi Vlp. ait, atq; ita du-
plex est pœna, altera, vt qui in nullo tenebatur, pro ea parte obligetur, pro qua menti-
tus est, altera, vt qui erat obligatus pro parte, teneatur in solidũ, & in hoc conuenit cũ
mendacio negatiuo, vt paulo supra probatum est. Altera est pœna, de qua in *l. si quis di-
cat. ff. de manumiss.* nempe quod si seruus dicat se suis nummis emptum, & queratur a-
pud præfectum vrbis, vel in prouinciis, apud præsidem prouinciæ, quod à Domino em-
3 ptore non manumittatur, si illud non probauerit, datur in † opus metalli pro sui men-
dacii pœna, quia ausus est stare cũ domino suo in iudicio, a qua tamen potest eum do-
minus liberare, si malit eũ reddi sibi. Tertia pœna expressa in *l. inde Neratius.* §. *si quis. ff.
4 ad l. Aquil.* † nam si quis actione *l. Aquiliæ*, petitus confessus fuerit occidisse hominem;
si vero homo occisus est non quidem à confitente, sed ab alio, tenetur, *l. Aquilia*, ob suũ
mendacium, quod profecto est singulare, & contra reg. *l. error, & l. cum falsa, C. de iur. &
fact. ignor.* & etiam considerat gloss. in *d. l. inde Neratius.* §. *fin. in vers.* à quocunq; nisi di-
xerit erroneam esse confessionem, & mendacium sine dolo, hic vero cum dolo. Plane
si homo, qui dicitur occisus viuat, & illum ostẽderit, mendax liberatur à pœna *l. Aqui-
lia*, vt ibi expressum est, id autem obtinet in ciuilibus non in criminalibus, in quibus, si
5 quis per mendacium † hominem necasse dixerit & is ab alio occisus sit, & hoc non la-
teat non mendax non punitur, *Bal. in l. 1. n. 16. vers. quinto punitur mendax. C. de furt.* dicẽs
æquum non esse, vt per vnum mendacium homo moriatur, arg. *l. 1.* §. *fin. ff. de quæst.* in
6 hoc genere mendacii affirmatiui incidunt plerumq; mercatores † in vẽditione mer-
cium, dum nimium & plus æquo laudant illas, quo facilius inueniant emptores, *c. sci-
ens, & c. seq. 88. dist.* quod mendacium, non est, vt quidam arbitrantur, iure ciuili per-
missum per *l. sciendum. ff. de edilit. edicto*, ibi multũ differũt cõmendandarum mercium,
quid dixerit an vere præstatur, si promiserit, & per *l. quod venditor. ff. de dolo*, nam de ho-
7 nesta commẽdatione intelliguntur † illa iura, patet ex *l. quod venditor*, dum ait laudes
causa decipiendi dictas parare actionem doli aduersus venditorem. hinc *Cic. 3. de offi-
ciis*, tollendum est ait in rebus cõtrahendis omne mendacium, sed à paucis auditur, &
8 a paucioribus custoditur, vt merito † *Saly. in auth. ad hæc. C. de vsur.* exclamatiô magnam
notam temporum nostrorũ, quis est hodie mercator, qui in venditione merciũ, nõ di-
cat mendacia, & plerumq; vt emptores alliciat etiam deierer? iuxta illud *Satyrici.*

Cum plenius æquo
Laudat. mercator, qui vult extrudere merces, & alius poeta.
Periurat a suo post ponit Numina *lucro,*
Mercator stigiis, non nisi dignus aquis.

Et tamen nihil clarius in mercatore fulget, quam recta fides, cumq; omnibus ho-
9 minib. † conueniat *dictũ Iurisc. in l. 1. ff. de const. pecun.* quod graue est fidem fallere, & in *l.
1. ff. de pact.* nihil tam congruum fidei humanæ quam ea, quæ semel placuerunt serua-
ri, præcipue congruit mercatori, *Bal. in c. si pro debilitate extr. de offic. deleg. Ias. in l. Iurisg.* §.
sed cum nulla n. 11. ff. de pact. glos. in l. si à procuratore. C. mand. quem notandum ait *Bald.* pro
bonis mercatoribus, & pro malis, qui arripiunt fugam cum pecuniis alienis in eodem
10 † vitio mendacii sunt mulieres, sunt enim *Arist.* sententia *lib. 9. c. 1.* animalium natura
11 mendaces, & iusiurandum contemnunt, de mendacio † *Menander.*

Non admodum solet quicquam veri dicere mulier.

Euripides in Hyppolito.

Consilium tibi Theseu optimum do,

Mulieri ne credas, quamuis vera auditus.

12 Quæ res Ægyptiaca fabula comprobatur, Mulier† cum filio iuxta Nilum ambulabat, cui Crocodilus filium abstulit, redditurum se dicēs, si verum diceret, tum illa negauit fore, vt verum diceret, atque ob id æquum iiebat, filium reddi, cum vera dixisset; Quod vero faciles sint Mulieres ad peierandum cognouit *Imp. in auth. de nupt. §. quæ vero nunc sequitur*, nam ait cum mulierū periurium sit promptum abrogat *l. Iulia[m]* Miscellam, quæ iuramentum quoddam in eo casu à mulieribus exigebat, quin etiam in *auth. vt fine prohibit. mat. §. quia vero* multum compertum habens mulieres toties peierare, quoties iureiurando quicquam asserunt, aut pollicentur, vt periurii tollatur occasio aliam quandam veterem constitutionem abrogat, quæ iusiurandum pariter à mulieribus exigebat, & merito, quia cum præsumptio est verisimilis aliquem peieraturum, non est ei deferendum iuramentum, text. *est not. in cap. Clericos extr. de cohabit. Clericorum, & mulierum Abbas & Philippus Francus in cap. fin. extr. de app.* In hanc quoque sententiam est *Græcus Senarius.*

Mulieris iusiurandum in vino scribo.

Antiqui enim res prorsus irritas, & futiles in vino, vel aqua scriptas, scribendas sue dicebant; in eandem sententiam est *prouerbialis versus.*

Muliere iurante, ridet ater.

Sed, vt ex semita, in viam redeam, sunt & aliæ pœnæ huius mendacii commu-
13 nes cum superiori mendacio negatiuo, vt† iuramentum in litem, imo aliquando pœ-
14 na falsi, vt si quis vendat† rem alteri obligatam, dicens esse liberam, *l. si à debitore*, & ibi *gloss. & Bart. ff. de falsis. Negus. de pign. 3. parte principali in primo membro num. 2e. item adde*
15 cumulat *Piot. in l. si quando. §. 37. num. 12.* Nonnunquam pœna criminis stellionatus† *l. 3. & ibi gloss. ff. de crimin. stellion. l. 1. §. 1. ff. de pign. act.* vel dando vnam rem pro alia *d l. 3. §.*
16 *1.* & ibi *gloss.* Interdum† est pœna doli, vt in *l. si quis affirmauerit. ff. de dolo*, nempe quando sui commodi causa affirmasset aliquem esse idoneum facultatibus, cum non esset.
17 Tenetur in superiori mendax† sæpe ad interesse, vt si quis per mendacium affirmauerit, vas esse integrum, & bonum. *l. tenetur. §. si vas vers. sed si vas mihi. ff. de a). empt. Piot. d. loco num. 12.* Vbi vero pœna expressa pro mendacio, non inuenitur, & fingerit, æqui-
18 tas pœnam imponi, iudicis† arbitrio est infligenda *l. 3. §. sed si non constet*, vbi *Bart. num. 4. & 5. ff. vbi Pupill. educ. debe.* dicit eam in primis comminandam & postea exigen-
19 dam. Alia insuper pœna est, quia si quis† porrigat preces principi, & fuerit in aliquo mentitus, caret his omnibus, quæ impetrauerat, vnde regula est Mendax precator caret impetratis *leg. & si legibus C. si contra ius, vel vtil. public. c. super litteris, & c. sedes extr. de de rescript.*
20 Plane supra dictæ† pœnæ contra mendacium valent, quoties dictum est à Parte parti mendacium, etiam in iudicio; sed quando dictum est iudici tunc mendacium
21 reddit processum† nullum exemplum est in *l. si vt proponis la. 2. C. quomodo, & quando Iudex*, vbi Bart hoc not. & limitat in Mendacio dicto Arbitris quoniam scilicet totum negocium pendet à voluntate partium, idem quoque de mendaci dicto iudici affirmat, *Mathesil. in l. 5. nu. 3. C. quomodo, & quando Iudex, & in singul. 18.* iuncta *add. ibi num. 5.* & ita dicit esse casum singularem in *l. si prætor. §. Marcellus ff. de iud.* cum vero dicitur à parte parti, tunc producit exceptionem, Demum punitur hoc mendacium amissione beneficii sibi competentis, vt in *leg. 2. Codice si minor se maiorem dixerit*, & latius infra dicitur.

Quæstio. 2. Quarto an testis dicens in vno Mendacium, totum testimonium
23 inficiat, scilicet quando scienter est dictum, ponit † hanc quæst. *Specul. in titulo de teste. §. 1. numero 27. versicul.* item quod aliquid de suo, & iuribus pro vtraque parte deductis ita distinguit, aut mendacium tangit substantiam, vel circumstantias negocii, siue contractus, super quo deponit, & vniuersum testimonium vitiatur, puta in qualitate, vel quantitate precii idem quoque *Appostil. ibi in litter. B.* si vero, nec substantiam, nec circumstantiam attingit negocii, depositio non infirmatur, veluti si dicat contrahentem esse aliunde quam sit, vel alterius esse affinem cum non sit, ratio est quia officium testis non consistit in his, neque enim

facie

facit ad testimonium inquit *Speculator*, vnde sit contrahens, vel cuius sit affinis, am-
pliat eodem loco *Speculator*, in Tabellione, conficiente Instrumentum, allegans, quæ
dixit in titulo de instrumentor. editione. §. *instrumentum, versiculo quod si aliquid.* Quæro
23 etiam, an qui fuit mendax in vno, præsumatur † dicere mendacium in alio, & vide-
tur negandum, quando delictum non præsumitur in dubio. *l. merito. ff. pro Socero l. quo-
ties. §. qui dolo. ff. de probat.* Contrarium tamen videtur esse verius per tex. in *l. cum de in-
debito. ff. de probat.* in qua vocatus in iudicio quod pecuniam indebitam, quasi debitam
acceperit, & negauerit se vllam pecuniam accepisse, conuictus de mendacio, non li-
cet allegare, ego debitam pecuniam accepi, quia præsumitur in hoc, sicut in prima
mendacium dicere, & propterea ei incumbit onus probandi, & per eum tex. *Paris. con-
sil. 90. numer. 29. vol. 1.* colligit conclusionem mendax in vno, præsumitur in alio, nisi
probet verum, confirmatur ratione, quia semel malus semper malus in eodem genere
mali. *l. sicut. ff. de accus. l. omnes. §. à barbaris ff. de re milit. cap. semel malus de reg. iur. in 6.* ob-
iectum autem deficit, quasi fumus à facie venti, quippe quia delictum præsumitur, v-
bi sunt præsumptiones argumento. *l. dolum C. de dolo l. si quis affirmauerit. ff. de dolo, Crau.
cons. 2. num. 23. Imol. cons. 78.* eaque ratione mendacio alterius deceptis, iura subueniunt
*leg. 2. §. verba, l. si decipiendi. ff. ad Velleianum. l. 2. cum gloss. C. eodem titulo Feder. de Senis cons.
199. Ancar. cons. 49.*

Quæst. 3. Quæro an minor restituatur, aduersus mendacium; & sane videtur re-
24 stituendus per text. † *in leg. si ex causa. §. nunc videndum versiculo, sed si cum ex damno. ff. de
mino* cum ex damno dato, ait, confiteri posset, ne dupli teneatur, maluit negare, in hoc
solum restituitur, & pro confesso habeatur.

Secundo minor in delicto in omittendo restituitur, vt dixi *in lib. 2. in titul. de dolo
in omittendo*; At mendacium præsertim negatiuum, delictum est in omittendo. In con-
trarium est tex. *l. si ex causa, §. nunc videndum, in princ.* ibi, & placet in delictis minoribus
non subueniri *l. auxilium. ff. eodem titulo*; ibi neque in delictis, neque in calumniatori-
bus prætorem succurrere oportere certi iuris est, & huic posteriori sententiæ tan-
quam communi & veriori adhæreo, & eam probo in terminis ex *l. 1. ff. si minor se maio-
rem dixer.* Si is qui minorem se esse asseuerat fallaci maioris ætatis mendacio, te dece-
perit restitui non debet, secundo confirmo, hoc dilemmate; aut mendacium est dolo-
sum, & non meretur restitutionis auxilium; cessat enim in dolo restitutio dict. modo
iuribus; Aut est simplex, absque fuco, & fallacia, & non est opus restitutione, cum non
puniatur, sicut conspicuum est, ex his, quæ dicta sunt superius; Diluuntur fundamen-
ta ex aduerso, quasi cera a facie ignis, primum enim continet ius singulare, vt facile est
intelligere ex littera, in qua constituitur regula negatiua, deinceps limitatur, vt plane
ostendunt illa verba in hoc solum restitui &c. Alterum vero tollitur, ex his, quæ scri-
psimus in eodem titulo de dolo in omittendo, quibus addo, quod in mendacio affir-
matiuo adest dolus in committendo, vide *Oddum de rest. quæst. 83. art. 3.*

Quæst. 4. Quæro an mendacium possit purgari ad pœnam euitandam? Resp. affir-
25 matiue exẽplo doli; † Nam dolus purgatur, vt dilucide constat ex his, quæ tradita sunt
in titulo de purgatione doli *lib.* 4. igitur, & dolosum mendaciũ purgare cõcessum est,
tunc iterum reuoco in dubium, quomodo purgabitur? & profecto liquido constat ex
26 antecedentibus, nempe † reuocatione mendacii facta ante litem contestatam donec
res est integra, & aduersarius non cœpit adhuc docere mendacium esse commissum,
arg. *l. electio. §. neque hæredi, & ibi Bald. ff. de noxali. Alex. in l. licet hoc ita. §. hoc autem. ff. de re
iu. l. Dec. in l. 2. n. 7. C. de edend. Ias. in §. omnium, inst. de action. Bart. Ias. & alii in l. eum qui ff. de
27 iureiur* In mendacio vero † affirmatiuo, purgatio fit si doceat mendax iustum errorem
l. de ætate. §. si cum esset. §. ex causa, & §. qui instituit. ff. de interrog. actio. ibi interdum tamen
iusta ratione, purgatur etiam si constiterit, quod nec dolo, nec culpa dictum menda-
28 cium † fuerit, sed leui, vel leuissima *d. §. qui iusto vbi gloss.* ponit exemplum in c. 5. qui cũ
esset institutus in eo testamento, in quo seruus fuerat testis adhibitus, vel pupillus, qui
videbatur adultus, interrogatus dixerat se esse hæredem; purgatur etiam hoc menda-
29 cium pœnitentia, eo scilicet tempore facta; quo aduersarii ius adhuc † non est factum
deterius *l. de ætate. §. Celsus, iuncta gloss.* quæ etiam ponit exempla, ibi Celsus ait licere re-
30 spondenti pęnitere, si exceptio ex pęnitentia † obstet actori, vt accidit quando ius eius
est factum deterius; In alio etiam casu pœnitentia non valet ad purgationem menda-
cii, de quo per *Alex. in l. etiam filios. §. licet in dotalibus n. 9.* vers. successiue, & vers. quod in-
telligo nam cum ibi definitum sit maritum, negantem se esse maritum, & postea

31 confitentem non amittere suum priuilegium, ne conueniatur, nisi in † quantum facere possit, *Alex.* declarat ita demum procedere, si mulier velit acceptare confessioné mariti, & non maluerit probare, neque enim in terminis prodest confessio, secundum ea quæ dixit *Bart. in dict. l. eum qui. ff. de iure iur.* Allegat quoque idem Alex. notata a B. *l. in c. 1. §. porro, quæ fuerit prima cauſ. benef. amitt.* Verum de hac limitatione dubito, quippe quia est contra tex. in *l. de ætate. §. Celsus*, scribit; nam legi satis est ius Actoris non esse factum deterius, & sufficit Actorem nun laborasse in probando, vt superius ostendimus, siquidem non ob solum mendacium pœna imponitur, sed ob laborem probationis, quæ incumbit Actori ad conuincendum mendacium; Quæro de probatione mendacii; nam cum pœna non irrogetur nisi conuicto, vt supra expressum est, non sine ratione adducitur in quæst. quomodo debeat, & possit probari, & certe dicẽdum
32 est † eo modo fieri probationem mendacii, quo diximus dolum doceri, & fraudem; nempe præsumptionibus, & coniecturis, ratio est, quoniam mendacium sicut dolus consistit in animo, est enim mendacium authore *Augustino* falsa vocis significatio, cũ intentione fallendi *c. 5. § ille ergo 22. quæst. 2.* Intẽtionis autem, & animi solus Deus scrutator est, iuxta illud scrutans corda, & renes Deus, proinde non potest, nisi indirecte probari argumentis, & coniecturis *arg. l. dolum. C. de dolo*, quæcumq; igitur de doli probatione à nobis tradita sunt ad probationem mendacii rectissime accommodantur.
Quæst. 5. Hactenus enumeratæ pœnæ Romanis dictæ sunt legibus quæro an apud exteros populos aliquod esset mendacii supplicium indictum; Resp. nusquã pœ-
33 nè fuisse dimissos impunitos, † & primo apud Persas nihil erat fœdius mẽdacio, propterea infamiæ nota afficiebatur de eo crimine conuictus, ac illustre illorum erat institutum, vt tria Iuuenes præcipue addiscerent, nimirum equos peritè agitare, sagittas acriter, & certo ictu remittere, denique vera loqui, *Calius Rhodig. antiq. lection. tomo 2.*
34 *lib. 18 cap. 18.* Indis † vero frequentissima erat pœna constituta mendacii, vt si ter mẽdacium dixisse conuictus esset illi, per omnem vitam silentium indiceretur nulloq; magistratu, aut honore dignus haberetur, *Alex. ab Alex. lib. 6 Genial. dierum cap. 10.* quo
35 loci etiam refert Artaxersem † ita mendacium auersari solitum, vt mendacis hominis linguam clauo affigi iusserit. Dixi nullibi fere mendacium sua pœna caruisse, quoniam Ægyptiis summa erat impunitas mentiendi, quo fiebat vt nullus esset illis mentiendi modus, eodem *Alex. eodemque loco authore*, alia est pœna mendacii, quæ Iuris gentium constitutione dici potest inducta, cum peræque apud omnes populos obseruetur argumento. *l. omnes pop. ff. de Iust. & iur. § ius autem gentium. Inst. de iure natu-*
36 *rali gent. & ciuil.* vt † mẽtientibus, si postea vera proferunt, veritas ipsa non credatur, vt dixisse quondam *Arist.* refert Diogenes his verbis, mendax hoc lucratur quod cum vera dixerit, ei non credatur, retulit *Cyn. in l. transigere. C. de transact. Ias. in § item si quis in fraudem col. 29. de act. Sylu. nuptial. lib. 2. num. 25.* Cæteris autem grauior pœna est, quod
37 omnibus mendax est odio, à † nullo diligitur, proinde sicut nil vtilius est quam amari, ita nihil perniciosius, quam odio haberi, quia omnes quem oderunt. vt ait *Cicero 2. de officiis* periisse experiunt, multorum autem odiis nullæ opes possunt obsistere; nec mirum; quia mendax ab hoste nun differt *Homer. odyss. 4. lib.* vt merito infelix esse mendacium dixerit *Stobæus.*
Q. 6. Sed, an præter eas pœnas, quas aduersus mendaces, humanis legib. vel gẽtium more vidimus inductas, inueniantur aliæ cõtra hoc peccatũ, diuina sanctione cõparatæ; & nũquid in animæ iudicio mendacib. sit pœna cõstituta, *Salomon. prouerb. c. 6.* probat affirmatiuã, inquiens: sex sunt, quæ odit Deus, septimũ detestatur anima eius; o-
38 culos sublimes, linguã † mendacẽ; manus effundentes innoxiũ sanguinẽ, cor machinãs cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendũ in malũ, proferentẽ mẽdacia testẽ fallacẽ, & eũ qui seminat inter fratres discordiã, & qui fideliter agunt placent ei & *prouerb. c. 9.* Abominatio est domino, labia mẽdacia; nec equidẽ mirandũ, qa Deus veritas est, & quãdo genuit filiũ, genuit veritatẽ, iuxta illud, ego sum via. veritas, & vita,
39 Diabolus aũt genuit † mendaciũ. vt dixit *D. Augustinus super Ioannem, vnde in cap. cauete 22. quæst. 5.* dicitur ex sententia D. Ambrosii, cauete fratres mendacium, quia omnes, qui amant mendacium, filii sunt Diaboli; Nulla autem potest esse pœna maior, quam incurrisse in odium Dei, cuius amore cuncta creantur, & viuunt,
40 & huic proxima est, atque coniuncta, illa, quæ † occidit animam, hinc *prouerbiorum c. 19* inquit *Salomon.* qui loquitur mendacia peribit, & *c. 20.* qui congregat thesauros lingua mẽdacii, varius, & excors est, & impinguabitur, ad laqueos mortis, & *c. 1. Sapien-*

1. *Sapient.* Sermo obscurus in vacuum non peribit, & os, quod mentitur occidit animã *c. nec artificioso 22. quæst. 1. c. si quis ad te, ead. causa, & quæst.* cum ergo vita æterna mentiendo amittatur, numquam pro cuiusque vita temporali mentiendum est, has autem pœnas postremo loco posuimus, quod cæteris longe grauiores sunt, imo nulla est inter eas proportio, ideo suppliciter orare debemus diuinam clementiam, vt post huius vitæ cursum, ab illis tutos nos præstet, & incolumes.

De Calumnia Cap. XVI.

1 *Calumnia doli species est, & proxima mendacio.*
2 *Basiliscus symbolum est Calumniæ.*
3 *Calumnia quid sit, & vnde appellata.*
4 *Calumniæ definitio, ex* Alciato.
5 *Alia definitio ex* D. Hieronymo.
6 *Calumniatores qui sunt.*
7 *Calumnia malitiosa iuris interpretatio.*
8 *Calumnia odiosa est legibus.*
9 *Calumnia* Amicitiæ *inimica.*
10 *Hippiæ dictum de calumnia.*
11 *Cleantis de calumnia sententia.*
12 A*thenis calumniæ vitiũ quondã floruisse.*
13 *Calumniæ significatio, quæ magis sit nomini accommodata.*
14 *Calumnia præcipuè in litibus cognoscitur*
15 *De Calumnia iurare quid sit; quid per calumniam petere.*
16 *Alia definitio calumniæ.*
17 *Duplex calumnia in causa ciuili, & criminali.*
18 *In causa ciuili, quæ sit calumnia, & quo remedio tollatur.*
19 *Iuramentum de calumnia, & Iuramentum de malitia, an differant.*
20 *Remedium contra calumniam in causis criminalibus.*
21 *Calumniatores, qui sint in causa ciuili.*
22 *Et qui in causa criminali.*
23 *Alia diuisio calumniæ, in veram, & præsumptam.*
24 *Pœna quæ sint calumniæ in causa ciuili.*
25 *Pœna calumniæ in causa criminali.*
26 *Pœna calumniæ ex* l. 12. *Tabularũ ex* l. *Mosaica, ex* l. Gẽtiũ, ex l. Pythagoræ.
27 *Pœna talionis adempta, & quare.*
28 *Pœna calumniæ arbitraria.*
29 *Pœna infamiæ aduersus calumniatores.*
30 *Alia pœna iudicis arbitrio relicta, vt calumniatores à testimonio repellat.*
31 *Pœna quadrupli in eum, qui pecuniam accepit, vt calumniam faceret.*
32 *Datum, vel acceptum causa calumniæ, quando repetatur.*
33 *Pœna Calumniatoris, extra Iudicium in hominũ cõmerciis calumniã exercẽtis.*
34 *Alia pœna Calumniatoris, & quid significet, integræ frontis homo.*
35 *Infamia facti grauantur Calumniatores extra Iudicium.*
36 *Calumnia quomodo probetur.*
37 *Quomodo præsumpta doceatur.*
38 *Calumnia quibus modis excusetur.*
39 *Excusationes calumniæ, liberant accusatorem à similitudine pœnæ, & nempe ab ea, qua solent puniri calumniatores.*
40 *Excusatio calumniæ non liberat ab actione iniuriarum.*
41 *Nec à condemnatione expensarum.*

1 CAlumnia species † quædam est doli, & mendacio maxime coniuncta, de illa ita-
2 que paucis disseramus, cuius † symbolum erat Antiquis Basiliscus, quod non alia ratione Calumniator, homines conficiat, quam Basiliscus, qui sine morsu solo aspectu, vel mortifero spiritu vim habet interimendi, si quidem Principum auribus clam insusurratur nullo palam morsu infixo, quo diluendi, purgandiue ansam præripiat, atque ita plerique falsi delati extrema quæque pertulere. Quare Ægyptii Sacerdotes hominem Calumniatoribus male acceptum significaturi Basiliscum apponebant.

Quæst. 1. Videamus igitur, quid Calumnia sit, vnde appelletur, & quis Calumniator sit, secundo quotuplex sit, tertio quæ aduersus eam pœnæ sint constitutæ, quarto quomodo probetur, quinto quibus modis à pœnis calumniæ, Calumniator excuse-
3 tur, & iuxta propositum ordinem sumpto exordio: Calumniari † verbũ, deducitur ab antiquo verbo caluire, quod decipere significat, & frustrari, tracta à Caluis Metaphora qui eos frustrãtur, à quibus per capillos prehẽdi videtur, *Alc. in l. si calumnietur. ff. de ver.*
4 *sign.* est autẽ † calumnia malitiosa. & mendax infamatio, vt placet Nonio, cui non absimilis est, & illa definitio relata ab Alciat. in cons. De materia Duelli, & in *l. natura Cauillationis num. 6. & 7. ff. de verb. sign.* Calumnia est falsa criminatio, quæ ignorante Reo,

Calumniatori credita sit, quibus conuenit *l. 1. §. 2. ff. ad Turpil.* dum inquit calumniari
5 est falsa crimina intendere, D † *Hieronymus relatus in leg. eaest natura. ff. de reg. iur.* Calu-
6 mnia inquit est cum mitis hominibus crimen impietatis obiicitur, Calumniator † est,
qui sciens, prudensque litem, & controuersiam facit alteri, vt exerceat eũ, vel aliquid
ei extorqueat, *Cuiac. tit. 2. Titulo de Calumniatoribus*, accipitur autem quandoque calu-
mniator pro quocumque facinoroso homine. *§. 1. in procem. Instit. & ibi Syluester Alde-
brand. num. 3.* ibi, & per legitimos tramites Calumniantium, iniquitates expellat, &c.
7 Latius autem sumpta calumnia dicitur callida, & malitiosa † iuris interpretatio vt
author est *C. c. in princ. de officiis*, existunt sæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis cal-
lida, sed malitiosa iuris interpretatione, vt ille qui cum triginta dierum essent pactę in-
duciæ, noctu populabatur agros, quod dierum, non noctium pactæ essent induciæ, i-
mo est aliarum quoque causarum cauillosa interpretatio *Cic. 3. de Repub.* vt responde i-
tis Carneadi, qui sæpe optimas causas ingenii calumnia ludificari solet; ea maxime o-
8 diosa † est legibus *l. pen. ff. ad exhibend.* dum ait, quod ius ciuile, non debet calumniari,
neque verba eius captari, late *Cagn. in l. 2.* versiculo & cum placuisset *colum. 3. ff. de orig.
iur. l. 1. ff. de reg. Caton. l. 2. ff. ad Turpil.* Calumnia est in hominum conuersatione, Amici-
9 tiæ † præcipue contraria, & beneuolentiæ Amicorum tollendæ optima artifex, vt
10 non iniuria miratum se diceret Hippias, † quod nulla lege pœna sancita sit aduer-
sus calumniatores, sicut contra fures, quamuis amicitia, quæ est optima possessio fu-
rentur, & calumnia iniustior est, quam contumelia, quia cum lateat nocentior est, &
11 Cleantes † nihil esse tam malignum dicebat, quam calumniam; hæc enim vbi clam
aliquem à se persuasum decipit, odium excitat aduersus eum, qui nihil est commeri-
tus; viris bonis præcipue hostis acerrima, vt Aristotelis sententia apud *Ælian libr. 3. de
varia historia* compertum est, is cum Iudiciorum metu, Athenis profugisset cuidam
12 interroganti, qualis esset ciuitas Atheniensium, respondit † pulcherrima. Sed in ea
pyrus super pyrum, & Ficus super ficum consenescit, quo dicterio notauit Athenien-
13 sium Sicophantas, & Calumniatores perniciosissimos † esse bonis viris, ex tam multis
ergo calumniæ significationibus, prior est iuri nostro accommodata, falsi nempe cri-
minis institutio, significat etiam legibus nostris. eum quis ex certa scientia, & dolo in-
14 iusto agit, aut excipit, sic † accipitur in *l. 1. §. per calumniam. ff. si mulier ventris nomine*, &
ita quoque sumitur in titulo de iuramento calumnię, iurare enim ea constitutione iu-
bentur Reus, & Actor; ne calumniandi animo litem intendat, aut excipiat, quare per
15 calumniam † petere dicitur, qui vexandi animo petit *l. postquam de petit. hared.* sic, &
per calumniam satis petere, qui nullo iure petit, sed vexandi animo agit *l. 3. §. 1. ff. vt
in poss. legatorum. l. 1. §. fin l. Paulus. ff. de prato stipu'.* & de calumnia iurare, est iure iurãdo
16 promittere, se non vexandi animo facere. Potest etiam † calumnia describi, vt sit per
fraudem, & frustrationem, alicuius hominis in litibus vexatio, vt colligitur ex *l. Calu-
17 mniari. ff. de verbor. signif.* constat autem ex his duplicem † esse calumniam, alteram,
quæ in ciuili, alteram, quæ in criminali causa exercetur, in ciuili negocio; in titulo de
iuramento calumniæ, in titulo. *ff. si mulier ventris nomine*, per calumniam &c: *in leg.
penult ff. ne quis eum, qui in ius voc. est vi eximat in l. cui necessit as. ff. de liber. caus.* In crimina-
li causa, vt in titulo ad Turpilia. tam priuata, quam extraordinaria *l. 1. & l. & in priuatis
ff. eod. tit. ad Turpil.*

Ad euitandam autem calumniam in causis ciuilibus, fuit inductum reme-
18 dium iuris iur propter † calumniam, iurat enim quisque litigantium, se bona fide,
& non calumniandi animo agere, vel respondere, nec calumniandi animo gessisse,
vel respondisse, vt *leg. 2. §. 1. Cod. de iure. Calum. l. inter. §. qui familia ff. fam. harcis Azzo. in
summ. Cod. eodem in princ.*

Si vero id iuramentum non præstetur, quæ pœna aduersus recusantes statuta
sit paulo infra exponemus, cuius iuramenti de calumnia occasione, non iniuria
19 quæritur, an differat ab eo † Iuramento, quod dicitur de malitia, de quo in *cap. cum
dilectus extr. de elect.* & quamuis si vim nominis consideret, non videatur esse differen-
tia tamen re medullitus inspecta quatuor apparent differentiæ, & prima est, quod
iuramentum calumniæ præstatur post litem contestatam. *cap. in causis extr. de testa-
menta cap. causam de iuramento calumn. leg. secunda, §. primo, Codice eodem.* At iu-
ramentum malitiæ defertur ante, & post *dict. cap. cum dilectus*, & ibi *Doct.* Secun-
do illud iuramentum præstatur semel in tota causa, *Authentic. hoc sacramentum Co-
dice de iure calumn.* hoc vero datur toties, quoties quis aliquid proponit, vel
postulat

postulat fieri, quod ex malitia fieri timetur; Tertio illud vendicat sibi locum tantum
in rebus, & causis profanis, hoc vero in causis prophanis, & spiritualibus, Quarto iu-
ramento calumniæ prouidetur, ne quid calumniose fiat in tota lite, sed per iuramen-
tum malitiæ occurritur, ne illud quod proponitur, vel petitur malitiose proponatur,
quod accidit, quando proponens est suspectus, sicut copiose recenset *Apposit. ad Az-
zon. in titulo de iur. calum.*

10 Ad remouendam autem † calumniam in criminali causa factum fuit Sena-
tusconsultum Turpilianum, & promulgatum edictum de calumniatoribus, de qui-
bus agemus infra. Plane ex his potest esse perspicuum, qui sint calumniatores,
11 qui à calumnia † sumunt appellationem, etenim in causa ciuili, qui petit scien-
ter indebitum dicitur calumniator *dict. leg. pen. ff. ne quis eum, qui in ius voc. est, vi eximat*,
& qui non vult iurare, quod ex fide bona agit, vel excipit *l. 2. §. quod si volet. C. de iur. ca-
lum.* ibi sic enim non lites modo, sed calumniatores etiam minuentur, sic mulier, quę
sciens & prudens se non esse prægnantē, voluit tamen in possessionē mitti calumnia-
trix est *d. l. 1. §. si mulier ventris nomine*, Ideoque *Paul. lib. 1. recept. sentent. cap. 5.* inquit, ca-
12 lumniosus est, qui sciens, prudensque alicui negocium faciat; in causa † criminali
calumniator est, qui falsa crimina intendit *d. l. 1. in prin. ff. ad Turpil.*

Quæst. 2. Succedit modo secunda quæstio scilicet quotuplex sit calumnia, sed
eius resolutio conspicua est ex supradictis, nempe eam esse duplicem; alteram, quæ
in ciuili, alteram, quæ in criminali causa committitur; Altera est diuisio calu-
13 mniæ † nimirum calumnia vera, & præsumpta, vera est, cum legitimis probationi-
bus constat de innocentia Accusati; Præsumptiua quando Accusator, non proba-
uit accusationem, *Mascard. de probat. volum. 1. concl. 254. in vers. calumniator nume. 33.*
& potest ad causam eiusdem accommodari, vt in terminis *leg. prima. ff. si mulier ventr.
nomine*, & vera calumnia sit, si probetur scientia mulieris, scientis se non esse præ-
gnantem; Præsumpta autem si appareat eam non esse prægnantem, sed ignoretur
nunquid sciuerit se non esse prægnantem, quando petiit mitti se in possessionem ven-
tris nomine, differentia inter veram, siue euidentem calumniam, & præsumptam,
Menoch. de arbitrar. Cent. 4. casu 324. num. 23. & de vera calumnia est regula, de qua
per *Cagnol. in leg. ea est natura. ff. de verbor. signific. numero decimo*, quod exceptio euidentis
calumniæ æquiparatur exceptioni ineptitudinis libelli; quem iudex ex officio potest
repellere.

Quæst. 3. Veniamus ex ordine ad pœnas calumniæ, & primo quæramus, de
14 pœna calumniatoris † in causa ciuili, ea vero multiplex est, & varia pro varietate
causarum, veluti in titulo de iuramento calumniæ, Actor facit iacturam litis institu-
tæ, & à limine iudicii repellitur *l. 2. §. quod si Actor. C. eodem.* & in *auth. vt litigantes. §. 1.
vers. illo videlicet.* Reus autem habetur pro confesso *dict. l. 2. §. quod actor*, ibi pro confes-
so habetur, & condemnatur, quemadmodum rei qualitas iudici suggesserit *dict. §. 1.
in auth. vt litigantes, Azzo. de iuramento calum. num. 11.* Alia est pœna, de qua in *auth. de li-
tigiosis. §. ad excludendas calumniosas*, nempe decima pars eius quantitatis, quæ in libel-
lo continetur, quæ pœna, an sit eadem de qua *tex. in §. hæc autem omnia, Inst. de pœna te-
mere litig.* inquit vsu non fuisse seruatam, declarat *Accurs. in dict. §. 1. ad excludendas in
vers. decimum.*

Tertia est pœna in *l. 1. ff. si mulier ventris nomine*, in qua mulier calumniose dicens
se prægnantem conuenitur intra annum vtilem in id, quod interest eius, ad quem
pertinebat mulierem in possessionem non introduci. In causa vero criminali, nec
15 vna † sola est pœna, sed multiplex, & sane prima fuit talionis, hoc est similitudo sup-
plicii *l. vlt. C. de calumniat. l. fin. §. 1. C. de accus.* & fuit inducta ex *l. Rhemia: sed* prima eius o-
16 rigo in vrbe Romana fuit, ex *l. 12. tabularum*, in † quibusdam causis *§. pœna autem ta-
lionis, Inst. de iniur.* & in terminis calumniatoris, vt refert *Cagnol. in l. ea est natura. ff. de reg.
iur.* verba legis 12. tabularum erant:

Calumniator idem patitur, quod Reus si conuictus est.

Verum longe ante veteri sacra lege fuit inducta inter Hebræos *Exod. 21. &
Deuteron. 19.* ibi: non misereberis eius, sed animam pro anima, oculum pro oculo
exiges, dentem pro dente; eadem placuit & gentibus, vt constat *capit. 8. Ester* à
Rege Assuero, rege, & viro gentili, Aman calumniator emlaqueo fuisse suspensum
quod ipse innocentem Mardocheum suspendi calumniose curauerat, visa quoq; hęc

pœna Pythagoræ fuit adeo æqua, vt eius discipuli nihil aliud esse ius definirent, quam
retaliationem & apud Hesiodum versus est.

Lex recta est cum quis patitur, quod ipse fecerit.

Ab eodem fonte Talionis, emanauit, vt credere dignum est, illa *Rub. ff. quod quisq;*
27 *iuris*, fuit autem hæc pœna post aliqua tempora prætoris æquitate sublata, vt est † au-
thor *Iustinian. in §. pœna, Inst. de iniur.* cuius rei apud *Aul Gell. lib. 20. cap. 1.* duplicem rati-
onem affert. Sextus Cæcilius Iurisconsultus nempe incommoditatum rependendæ
pœnæ, & Talionis difficultatem, de ademptione, quoque dictæ pœnæ scribit *Bald. in
l. Athletas. §. calumniator ff. de his, qui not. infam. Abb. & Fely. in cap. primo extr. de calumn.*
28 sublata itaque pœna Talionis relictum † fuit Iudicis arbitrio, quomodo calumnia-
tor sit puniendus, ita fit, vt pœna sit arbitraria *l. & in priuatis. ff. ad Turpilian. & tot. de his
extr. de accus. Alciat. lib. 9. c. 8. parergon. Menoch. de arbitr. cent. 4. casu 322 nu. 32. Didacus lib. 2.
decret. cap. 9. numero 1.*

29 Alia est pœna scilicet † infamiæ, quæ calumniatoribus infligitur, tunc scilicet
demũ cum Iudex in sentẽtia condemnauit calumniæ nomine, *l. Athletas. §. calumnia-
tor. ff. de his, qui not. infam. l. 1. vers. nam si quidem. ff. ad Turpilian.* ea vero fuit vsque ad tẽ-
pora *Cic.* in vsu; nam de *Diuinatione ait.* nulla salus Reip. maior est, quam eos qui alte-
rum accusant, non minus de laude, de honore, de fama sua, quam illos, qui accusan-
30 tur de capite, ac de fortunis suis pertimescere. Alia est pœna Iudicis † etiam arbi-
trio relicta, vt calumniatores a testimonio in aliis causis repellantur, *l. quæsitum in fine
de testibus*, ibi rerum tamen, quod legibus prætermissum est, non omittitur religione
iudicantium, ad quorum officium pertinet, eius quoque testimonii fidem, quod in-
tegræ frontis homo dixerit perpendere, quod sane mirum videtur, cum aliàs infames
repellantur, iuris authoritate a Testamento reddendo, *l. 3. §. lege ff. de testam. in vers.
alii* propter notam, & infamiam vitæ suæ admittendi non sunt ad testimonii fidem, i-
deoque forsitan per *d. l. quæsitum*, non in arbitrio iudicis, sed eius officio necessitas
imponitur, vt verba textus non obscure indicant. & inueni postea, *Cuiacium tomo se-
cundo ad titulum qui testamenta facere poss. ad l. is cui lege. fol. 210.* ita declarantem. Alia est
pœna secundum *Alexand cons. 11. numer. 4. vers.* posset etiam. volum. primo post *Bart.
in l. Si quis obrepserit numero 1. de falsis.* verum hæc opinio refellitur à Baldo, & aliis re-
latis à *Bossio in titulo de accus. num. 12.* Alia succedit pœna, quæ calumniatoribus im-
ponitur, non quidem omnibus, sed iis, qui pecuniam acceperunt, vt alicui calumni-
31 am facerent, vel non facerent, de qua in *titulo. ff. de calumn.* nempe tenetur † inter
annum pœna quadrupli, eius pecuniæ, vel rei, quam accepit post annum in sim-
plum, pecuniæ autem appellatio in *eo titulo* continet quodcumque commodum Ca-
32 lumniator senserit, *l. 1. §. fin. cum l. sequ. ff. de Calumniat.* pecunia vero data † non re-
petitur ab eo, qui turpiter dederit, vt calumnĩa fieret, sed ab eo, cui erat calumnia fa-
cienda, verum si data sit ab eo, qui dedit tibi, ne calumniam faceres, quia non turpi-
33 ter dedit, habet repetitionem, & † ei, cui erat irroganda calumnia datur actio in
quadruplum aduersus eum, qui pecuniam, vel aliud quippiam acceperat, *l. Si quis ab
34 alio. ff. eodem titulo.* Alia quoque † fuit pœna calumniæ, ex *l. Rhemia*, scilicet quia
in fronte Calumniatoris, imprimitur littera, qua indicatur calumniatum eum
fuisse, *Cicero pro sexto* Roscio *Amer.* de Calumniatore, & *l. Rhemia* agens, ait litteram il-
lam, cui vos, eo vsque inimici estis ita vehementer ad caput affigent, & *Plin. in Pa-
negyrico*, loquens de delatoribus, frontem illam vulnerandam punctis præbeant, &
notas suas indicere, & ideo textus in *l. quæsitum. ff. de testibus.* inquit quod Iudex ex-
pendere solet testimonium integræ frontis hominis, qui litteris compunctam fron-
tem non habet, quanto magis Calumniatoris testimonium perpendet, cum non sit
integræ frontis homo, sed litteris maculatæ, vt declarat egregie, *Cuiac. tomo secundo ad
titulum qui testamenta facere poss. l. is cui, & cap. 7.* vbi ostendit pluribus etiam Reis con-
demnatis, litteras in fronte scribi, quæ pæna vniuersaliter sublata fuit per *l. Si quis. C. de
pœnis*, ea ratione, vt ibi inquit Imperator, vt facies hominis, quæ est ad similitudinem
35 pulchritudinis cœlestis figurata minime maculetur, Cum vero Calumniator † in-
ueniatur sæpe etiam extra Iudicium, qui inter amicos amice falsa crimina intendit,
non caret, & ipse sua pœna. Nam crudeles ex sententia Demosthenis appellan-
tur Calumniatores, viperinæque naturæ æquiparabantur; Agesilaus maiore odio
calumniantes, quam fures dignos esse affirmabat, & recte; quia furantur amicitiam,
& beneuolentiam, quæ rebus, quas eripiunt fures sunt longe præstantiores, eorumq;
fama

fama maxime grauata, est apud bonos viros, & dum ipsi famam aliis conantur aufer-
re famæ iacturam faciant.

Quæst. 4. Quæro quibus modis probetur calumnia, & sane probatio veræ ca-
36 lumniæ fit quando † testibus, vel aliis legitimis probationibus, constat de innocen-
tia Accusati, *Clar. §. fin. quæst. 67. vers.* Pro resolutione huius articuli *Mascardus de pro-
batione volum. 1. conclus. 254. num. 35. vers. vel secundo.* Secundo probatur si conuincatur
pecuniam accepisse, vel calumniam faceret, vt in *titulo ff. de Calumniat.* Præsumpta ve-
37 ro † calumnia, probatur ex eo, quod agens, vel Accusans, id quod obiecerit non
probauerit, gloss. in *l. Athletas. §.* calumniator, vers. ex vtraq; *ff. de his, qui not. infam. Bart.
in l. 1. num. 6. vers. alterius probando. ff. ad Turpil. Socc. cons. 118. colum. 4. lib. 1. Clar. §. fin. quæst.
62. vers. dixi supra, Abbas in c. calumniam extr. de pœnis* fidem facit ita se habere commu-
nem opinionem latissime *Mascard. de probat. d. concl. 254.* & in vers. calumniam; amplia-
tur, vt procedat, siue quis deficiat in probatione agendo, siue excipiendo. Secundo
extenditur, etiam si Accusator esset bono genere natus, accusatus vero esset obscuris
parentibus ortus. Tertio porrigitur, quando quis moratur frustretur, ita quod per
fraudem, & frustrationem alios vexaret litibus *l. si calumnietur. ff. de verb. signif. l. sed ad
eos. ff. ex quibus caus. maiores, Mascard. d. conclus. 254.* vbi plenissime ampliat, quod, & ille
præsumitur calumniari, qui non sufficiens mandatum dedit Procuratori *l. sed si vnius.
§ procuratorem. ff. de iniur. c. cum delicti de restit. spoliat, vbi Bald. numer. 7.* dicit esse textum
singularem.

Quæst. 5. Quæro quibus modis calumnia excusetur accusatoris, & sane plures
38 excusationis † causas congerunt, *Mascard. d. conclus. 254. & Menoch. cent. 4. casu 321* &
sunt numero Decem. Prima est quando Accusator suam accusationem semi plene
probasset, & non esset ille solitus calumniari, & illa semiplena probatio, non esset e-
lisa contrariis probationibus Rei. Secunda est causa, si Accusator testibus esset de-
ceptus, vtpote, quia extra iudicium dixissent se bene probaturos, & postea in
iudicio, nihil deposuerunt. Tertia si probauerit, id quod obiecit audiuisse à fi-
de dignis. Quarta cum quis ex necessitate officii accusat, vt est Tutor. Quin-
ta, cum dolor immensus impulit ad accusationem, vt maritus, qui de adulterio
accusauit vxorem. Sexta quando delictum pro quo fuit instituta accusatio est atrox,
& immane, exemplum est in delicto falsæ monetæ. Septima causa, cum quis accusat
Titium de eo delicto, de quo iam diffamatus est. Octaua est si ex dicto defuncti ad-
iuuetur, qui ante quam decessisset, dixerat se fuisse à Sempronio vulneratum. Nam
accusans Sempronium, si non probauerit accusationem excusatur à calumnia. Nona
causa, quando accusator probauit testibus qui propter defunctum personæ fuerunt
39 reiectæ. Decima infirmitas sexus, vt in muliere. Quæ sane causæ excusant † Ac-
40 cusatorem à pœna ordinaria calumniæ, sed non ab actione iniuriarum; † nec à refe-
41 ctione expensarum, vt facile est intelligere † apud *Mascard. & Menoch. prædictis in lo-
cis*, ad quos beneuolum lectorem libenter reiicio contentus summa rerum capita re-
tulisse.

De Cauillatione. Cap. XVII.

1 *Cauillatio pene soror calumniæ.*
2 *Cauillatio dolo vtitur.*
3 *Cauillatio quid sit, & vnde appelletur.*
4 *Cauillationis exemplum.*
5 *Cauillatio quid sit ex intentione Festi.*
6 *Cauillatio Annibalis contra regem Antiochum.*
7 *Cauillatio Dionysii Tyranni.*
8 *Cauillatio multiplex.*
9 *Cauillatio sophistica argumentatio, & idem apud Iuriscon.*
10 *Quid litigiosus syllogismus apud Dialecticos.*
11 *Cauillari leges quando dicantur.*
12 *Sophista nomen olim honestum, cauillationis nomen male audit.*
13 *Sophista, qui à iure consultis, & ab Imperatoribus intelligantur.*
14 *Sophistæ apud Ciceronem, qui sint.*
15 *Cauillationis pœna, quæ sint.*
16 *Cauillatio legibus odiosa.*
17 *Causarum patroni coguntur iurare post litem contestatam, ob euitandas cauillationes.*

18 *Cauillatio vno tantum casu est concessa, scilicet quando Aduocatus bonam causam habet, & non potest aliter vincere aduersarium.*

CVM Iurisconf. in *l. Calumnietur. ff. de ver. signif.* cauillationem penè sororem osten-
1 dat † esse Calumniæ, ibi inde, & cauillatio dicta est, consentaneum videtur de i-
psa aliquid attingere, quo doli consanguineos nullos præteream, in quorum albo
cauillationem esse scribendam, apparet, ex eo, quod, vt *Cag. ait in l. ea. est natura. ff. de reg.*
2 *iur.* quod dolo, & † fallacia vtitur.

Quæst. 1. Dispiciamus, quid ipsa sit, quotuplex, & quæ sit pœna ipsius. Quo ad pri-
mum, Cauillationis natura à Iuliano explicatur *in d. l. ea est natura, & in l. natura cauilla-
tionis. ff. de ver. sign.* scilicet ab euidenter veris per breues mutationes, ad euidenter falsa
3 producatur. Dicta est sicut calumnia † à verbo caluire, quod decipere significat, &
frustrari dolo, fallaciaque vti, metaphora à caluis tracta, qui frustrantur eos, à qui-
bus capillis præhendi videntur. Est itaque cauillatio ab euidēter veris per breues mu-
4 tationes ad euidenter falsa productio, veluti si dixero, † quę in nullius bonis sunt occu-
panti concedantur. §. *feræ bestiæ. Inst. de rerum diuis.* hoc euidenter verum est. Res sacræ
in bonis nullius sunt, §. *nullius, Inst. de rerum diuis.* ecce hic mutatur significatio illius vo-
cis nullius positæ in prima propositione, in qua agitur de bonis nullius opera naturæ
in secunda de bonis nullius opera hominum §. *sacræ de rerum diuis.* & ita peruenitur ad
id, quod est euidenter falsum, scilicet quod res sacræ concedantur occupanti, quo ex-
emplo vtitur *Alciat. in d. l. natura cauillationis*, sequitur *Cagn. in d. l. ea est in princ. ff. de reg. iur.*
& *Vallentiis ibidem relatus à Cagn.* ita Cauillationem definit, Cauillatio est sub dolo ora-
5 tio, quam nos conscii nobis mendacii, vincendi causa proferimus; *Festus autem* †
lib. 3. dicebat Cauillatio est Iocosa calumniatio, exemplum est cum Antiochus Rex o-
stenderet exercitum, & innumeros bellatores, & omnia, quæ contra Romanos para-
6 uerat diuitias, item, & opes † Annibali interrogauit numquid, crederet hæc satis esse
Romanis. Respondit etiam si auarissimi essent Rex intelligebat ad prosternendos
7 Romanos; Annibal, vt indicaret prædam futuram satis Romanis, & † Dionysius cum
Aureum Amyclum à statua Iouis sumeret cauillatus est, vt inquit *Cicero quinto de natu-
ra Deorum* æstate grave esse hyeme frigidum.

8 Multiplex autem † est cauilliatio *Alciato, & Cagn. dd. in locis*, authoribus Ca-
uillatur enim qui calumniose agit, Cauillatur, qui breui, & falso sermone captat ad-
uersarium, cauillatur, qui sciens, vt suam sententiam tueatur falsa prodit, tandem, vt
ait *I. C. in d. l. ea natura*, quę ab euidenter veris per breues mutationes ad euidenter falsa
9 disputationem producit, quæ sophistica argumentatio † appellatur à Dialecticis, &
10 litigiosus syllogismus, cauillari etiam leges dicuntur. cum † verba earum capiantur.
11 *l. 2. §. tractari ff. ad Tertullia.* ibi verba cauillatus †. *l. 1. ff. de reg. Caton.* ibi an cauillamur
l. Titio hæredi ff. de condict. & demonstr. ita, vt cauillationis nomen male audiat, quemad-
12 modum, & nomen Sophistæ, & Sophisticæ argumentationis, cum tamen olim † So-
phistarum appellatio honesta fuerit, etenim qui philosophiæ Doctores erant, vulgo
13 Sophistæ dicebantur. *Alciat. in d. l. ea natura*, † *sed in l. 1. C. de studiis liberal. Vrb.* Rom.
quinque Sophistæ publico stipendio ad instar oratorum constituuntur, & ponuntur
tanquā diuersi à Philosophis, nam ibi præter sophistas eligitur etiam philosophus in
versiculo vnum igitur adiungi cæteris, qui philosophiæ arcana rimetur. *Anton autem
August. lib. sing. ad Modesti. fol. 242.* tradit Sophistas, & Rhetores apud Iurisconsul. sig-
nificare, qui artem dicendi traderent, palam est ex *d. l. 1. Cod. de studiis liber. Vrb. Rom.* in
versiculo & qui facundia grauitatis pollere noscuntur quinque numero sint Sophistæ,
& puto Gręcos Rhetores esse, vt ibidem colligitur ex emendato Codice, nā legitur, qui
facundia græcanitatis pollent, non vt communiter legitur grauitatis; obseruo etiam,
quod multis in legibus soli ponuntur Sophistæ, vt in *leg. Vnic. Codice de professor.
vrbis Constantinopoli*, in aliis soli Rhetores, vt in §. *item Romæ, Institut. de excusat. tu-
tor.* quod argumento est pro vno eodemque capitulo. Aliquando vero simul ponun-
tur, & in *d. l. prima. Cod. de profess. Vrb. Constant.* ponuntur oratores, & Sophistæ, & sunt
qui putent Sophistas, græcos esse Rhetores, et Rhethores esse latinos sophistas,
ideoque constat honestum apud Græcos Sophistæ nomen fuisse. Nam latinis sæpe
14 in malam † partem accipiebatur, vt docet *Cicero in quæstionibus academicis*, Sophi-
stas.

stas eos esse appellatós affirmans, qui ostentationis, aut quæstus gratia philosophātur. In oratore autem, Isocratem, & Gorgiam Leontinum, qui nunquam ad causas orādas accesserant sophistas appellat, ab eisdem Sophismata fallaces conclusiones dicuntur, vt affirmat *Ant. August. d. loco.*

15 Pœna autem cauillationis, prima illa est, quod legibus improbatur, & à iure † re-
iicitur *Lactio. ff. de neg. oc. gestis l. sicut. §. debito. ff. quibus mod. pignus, vel hypotheca soluitur*, fa-
cit *l. si quis hæredem in fin. ff. de inst. & subst. l. pen. C. ad Velleianum l. fin. C. de legibus*, vbi talem
16 subtilitatem, secunda pœna † est, quod instantia causę per cauillationes, & subterfugia
aduersarii rogata non perit cursu triennii *cap. venerabilis*, ibi si per subterfugia & ca-
uillationes. extra de iudic. *Roman. cons. 220. Alex. cons. 42. col. 3. vol. 3. cum aliis citatis à Ca-
gnol. in d. l. ea est natura n. 9.* & licet ibi dicat quosdam tenere contrarium, tamen prior o-
pinio apertè nimis probatur ex *d. c. venerabilis.* Ad euitādam hanc litibus perniciosam
17 cauillationem, quæ † ab aduocatis, & causarum Patronis plerumque proficiscitur da-
tur illis post litem contestatam iuramentum iuxta formam *l. rem non nouam C. de iud.* ibi
18 ex mendacibus allegationibus composita, &c. vno tamen casu † videtur concessa ca-
uillatio scilicet quando aduocatus iustam causam habet; potest enim vincere aduersa-
rium etiam cum malitia *Dec. in d. l. ea est nu. 2. Cagnol. ibi numer. 24.* declaratis quomodo
sit accipiendum.

De Præuaricatione, & Tergiuersatione. Cap. XVIII.

1 *Definitio præuaricationis ex Cuiacio.*
2 *Ex Authore.*
3 *Præuaricatio latè sumpta, quomodo definiatur.*
4 *Præuaricator, qui sit, & vnde acceperit appellationem.*
5 *Definitio præuaricationis ex Cuiacio.*
6 *Præuaricari quid sit.*
7 *Quotuplex sit præuaricatio.*
8 *Præuaricator, qui officium sibi iniunctum deserit.*
9 *Aduocatus, & Procurator, quando dicantur præuaricari.*
10 *Accusator, quando præuaricationem dicatur committere.*
11 *Syndici incidunt in crimen præuaricationis.*
12 *Syndacus si omnes malefactores accusauerit vno excepto; incidit in pœnam statuti.*
13 *Pœna præuaricationis contra Procuratorem, & aduocatum triplex.*
14 *Pœna præuaricationis aduersus accusatorem triplex.*
15 *Reus corrumpendo actorem, vel accusatorem precio pœnam an aliquam patiatur.*
16 *Vtrum aduocatus, qui vidit iura partis, possit sine crimine præuaricationis suscipere alterius partis patrocinium.*
17 *Vtrum aduocatus accepta pecunia ab vna parte, quam viderit non habere iustam causam, possit ad defensionem contrariæ partis conuolare.*
18 *Tergiuersatio, quando committatur.*
19 *Contra tergiuersatores latum fuit S. C. Turpilianum.*
20 *Quis incidat in hoc senatusconsultum.*
21 *Pœna tergiuersationis multiplex.*

DVO mali affines siue cognatæ sunt Præuaricatio, & Tergiuersatio, igitur de his agamus, sed quam breuissime, & primo de Præuaricatione; Quid ipsa sit; Quotuplex; & quæ pœna iniungatur præuaricatoribus exponentes, & quo ad primum.

Quæst. 1. Præuaricatio licet non sit in iure definita, tamen *Cuiacio Tomo 2. libr. 15.*
1 *Digest. in tit. de præuaricat.* † videtur ita definienda. Præuaricatio est Collusio Accusa-
toris, cum reo, vt absoluatur. Nos credimus posse etiam describi, præuaricatio est de
publico crimine ab accusatore in gratiam Rei accusati facta proditio, colligitur ex *l.
1 ff. de præuaric. ex l. Athletas. §. præuaricator. ff. de his, qui not. infamia. ex l. præuaricatores.
ff. de verborum significationibus.* Sed vtraque definitio propriam; & strictè sumptam
2 † præuaricationem continet; quæ est in persona accusatoris, & de publico crimine
3 largius autem accepta paucis additis, ita † describitur, præuaricatio est cau-

sæ ab accusatore, vel aduocato malitiosa, aduersariis facta donatio, vt nō obscure colligitur ex *l. præuaricat. in princ.*

Quis autem sit præuaricator, & vnde acceperit denominationem. *Vlp.* tribus le-
4 gibus, quasi vno † responso explicat in *l. Athletas. § præuaricator. d. l. 1. de prænar. d. l. præuaricator.* Præuaricari est vera crimina abscondere, & is præuaricatur apud Martianū *in l. 1. ff. ad Turpil.* qui colludit cum Reo, & proprias probationes dissimulat, falsas vero Rei excusationes admittit. Præuaricator est, quasi varicator, qui diuersam partē adiuuat prodita causa sua, à varicando enim præuaricatores dicti sunt quod nomē La-
5 beo à varia † certatione tractum ait, nam qui præuaricatur ex vtraque parte consi-
6 stit, *Cuiac. lib. 9. obseruat. cap. 4.* Præuaricator † inquit est accusator, qui in iudicio publico absolutioni incurabit, non damnationi, quasi vericator quod in contrariis caussis, quasi varie positus esse videatur. Dictum est iudicio publico; nam si priuato iudicio Actor causam suam donat, nullum hæc res in se crimen habet. Dictum est Accusator, quia Reus hoc crimen non committit, & si causam suam perfunctorie egerit hoc ei nō erit crimini. Preuaricatio autem coercetur, tantum in iudicio publico, quia causæ publicam fraudem facit; in dicto iudicio priuato sibi soli.

Q. 2 Quæro quotuplex sit præuaricatio. Resp. duplicem esse, latam, & strictam,
7 secundum priorem † intelligimus præuaricationem Accusatoris, & Aduocati, secundum alteram, præuaricatio propria intelligitur accusatoris *d. l. 1. ff. de præuaric.* pos-
8 sumus addere tertium membrum, dicentes, quod quicumque deserit officium † sibi commissum; & à præscripto sibi munere deflexerit, & per malitiam aberrauerit preuaricatus videtur, *Laur. Vallen. lib. 6. elegantiarum*, vnde in sacra pagina dicitur, & præuaricatus est Adam, *Plin. lib. 18. c. 19.* Arator nisi incuruus præuaricatur, ita fit, vt Tutor, curator, magistratus si per malitiā ab officio suo deflexerit, nō iniuria possit vocari præuaricator, & orator si trāsiret dicēda, vel cursim, & breuiter attingeret, quæ essent am-
9 plianda, mereretur præuaricatoris nomen. † Aduocatus autem, siue Procurator, præuaricationem committit, cum secreta causæ detegit Aduersario *l. 1 § de præuaricat. argumento. l. omne. § explorat. ff. de re milit. gloss. in l. Athletas. § item procurator ff. de his, qui not. infa.* hæc autem non est proprie præuaricatio. *d. l. 1. quia non proprie accusator est l. qui cum natu. § pen. ff. de bonis liber.*

Secundo modo præuaricatur, cum causa pro quā mercedem accepit deserit, & in aliam partem transit, quo crimine aliquot ex antiquis notatos refert *Alciat. in dict. l. præuaricatores, Bossius etiam in tract. crimin. in titulo de præuaricat. num. 2.* nempe Cæcilium apud Romanos; Demosthenem apud Grecos, ex modernis Iurisconsultorum Oldradū testatur *Castr. in l. 1. in fin. C. de Aduoc. diuers. Iud.* inquiens illum præ nimio dolore, quod delictum esset detectum obiisse, testis est *Menoch. de arbitr. Cent. quarta, casu 329. numero octauo.*

Tertio modo præuaricatur, vt arbitror, si suas probationes omitteret, & iura, quæ causæ fauent desereret, & probationes Aduersarii, & iura, quæ posset refellere,
10 malitiose admitteret, argumento *d. l. 1. § præuaricatorem.* Accusator autem † præuaricatur; quando colludit cum Reo pecunia; vel gratia corruptus vera crimina abscondit, proprias probationes dissimulans, falsas, vel debiles probationes admittens, *Alcia. d. l. præuaricatores in princ. & Menoch. d. loco vbi num. 22. & 23.* inquit in hoc crimen inci-
11 dere, etiam Ancianos, & † Parrochianos, & Syndacos, qui ex statutorum dispositionib. tenentur denunciare delicta in eorum Parrochiis, & villis commissa, etenim si isti veras probationes tacerent, tanquam præuaricatores possent puniri, nam magna horum debet esse diligentia, vt crimina omnium deferant, imò, & propria, vt late cōsuluit *Catald de Buon compagnis inter cons. crim. cons. 52. lib. 1.* quod est egregium ad statutorum illorum interpretationem, & ideo idem *Menoch. num. 16.* infert. Ne Anciani vitantur cautela Cepollæ, in qua monet, vt delinquens, curet se denunciari ab Ancianis, vel Syndaco, & eorum testium det nomina; caueat enim Ancianus, quippe quia præuaricatoris pœnam subiret, & *numero decimosexto*, iterum infert, quod Synda-
12 cus omnes malefactores † denuncians, vno excepto incidit in pœnam statuti, *Bald. in leg. cum ideo. Codice de his quib. vt indig. Barbat. consilio 55. colum. 2. prope medium libro secundo.*
13 Venio modo ad pœnam † præuaricationis, & primo quo ad procuratorem, vel aduocatum punitur extraordinem arbitrio iudicis *d. l. 1. infr. de præuarat.* siue publico, siue priuato iudicio pūaricatus est, quādo vtroq; modo clienti fraudē fecit *l. 3. ff. de præuaric.*

Bart.

Bart. in l. 1. C. de aduoc. diuers. iud. d. lib. c. 40 obseruationum. Alia pœna est, quoniam efficitur infamis damnatus præuaricationis crimine. *d. l. Athletas. §. calumniator*, versiculo item præuaricator, & licet de proposito præuaricatore illi tex. loquantur; tamen nomine suo est condemnatus, non alieno, nihil potest afferri, cur subire non debeat infamiam; cum non solum conueniat ratio, sed nomen quoque præuaricatoris late sumpto vocabulo comperat *l. 1. iuncta Rub. ff. de præuaricat.* Tertia est pœna, quia etiā actione mandati tenetur Domino, *gloss. in Rub. C. de procur.* & ibi *Ias. n. 2. Bossius in tit. de præuaricat. nu. 2. Menoch. d. loco nu. 9.*

14 Quarta pœna † quo ad accusatorem est quia pœna extraordinaria punitur arbitrio Iudicis. *l. 2. ff. de præuaric.* & non potest amplius accusare *l. 5. ff. eo. t.* Altera est pœna infamiæ *l. 4. eod. tit. l. Athletas § præuaricator. ff. de his, qui not. infam.* quib. additur pœna *l. ab imp. ff. eod. tit.* quod præuaricatores puniantur illa pœna, quam passus esset accusatus si fuisset de crimine conuictus.

15 Sed an Reus, qui fecit Actorem, siue accusatorem præuaricari † illum corrumpens pœnam aliquam patiatur. Resp. in causa sanguinis ferre impune, quia licet vnicuique sanguinem suum quocunque modo possit redimere *D. Rub. C. transfigere. C. de transact. in c. crim. extr. de collus. detegenda. l. 1. ff. de bonis eorum, qui ante sent. sibi mor. consci. l. fin. ff. de præuari.* In aliis causis habetur pro confesso *d. l. fin.* notatu dignum est, quod sententia lata contra præuaricatorem, non officit Reo corrumpenti, nisi fuerit in illa causa citatus *Bart. in l. 2. de præuaricat.*

Quæst. 4. Quarto an Aduocatus, qui vidit iura vnius partis possit sine crimine
16 præuaricationis † alterius partis suscipere patrocinium, tangit *Alciat. in l. præuaricatores ff. de verb. signif.* & ante eum Bart. *in l. 1. ff. de præuaricat.* & negant ambo delictum præuaricatoris contrahere, quandoquidē non est præuaricator, qui aduocaturum se negauit, & ait Bart. præuaricationis crimen esse, cum tu es cum vna parte corpore, cum alia parte animo. *l. 1. ff. de præuaric. d. l. Athletas. § ite præuaricator*, hic vero, animo, & corpore, stat ab vna parte. Sed an incidat in crimen falsi, responsio est affirmatiua, si reuelauit secreta parti *l. 1. §. qui depositum. ff. de falsis. l. si quis aliquod. § si quis Instrumentum. ff. de pœnis, Roland. cons. 36. volu. 1. n. 23.* Verum quod si nulla sint secreta, puta non scripturæ;
17 non institutio, non testes, sed tota quæstio sit iuris; Aduocatus † cœpit pecuniam ab vna parte, & quia putat non iustam esse causam, deserto istius partis patrocinio suscepit alterius partis defensionem, & vere esse licitum, affirmat *Alciat* ibi hac subiecta declarationē, si honorarium, quod acceperat prius restituat, quamuis forsitan defendi posset, nec istud esse restituendum, quia elaborauit, oleumque consumpsit, vt videret iura, iisque visis, in quam partem esset iustitia cognosceret; quicquid tamen sit non vacat meo iudicio apud bonos, & graues viros infamiæ nota; Aduocatus, qui ita faceret & male audiret, & res esset non probati exempli, videndus est *Roland. cons. 36. volum. 3.* Proxima, est huic dubitatio Aduocatus vidit scripturas vnius partis, & respondit iniustam esse eius causam, requisitus deinde, cum esset instituenda lis ab altera parte illius suscepit patrocinium, non incidit in præuaricationis crimen, sed non euitabit inofficiosi crimen, nisi dubitasset, quod ille voluisset illum præoccupare paruo stipēdio scilicet vt ab altera parte non conduceretur; *Decianus in sua Apolog. nu. 14.* quæ edita est, & circumfertur cum eius consiliis, & hic casus nuper contigit meo consanguineo, qui me absente, testamenti exemplum dederat videndum Aduocato, à quo extra iudicialiter responsum fuit nullum ius ex eo testamento sibi cōpetere, inchoata deinde lite; Aduersariū dicti mei consanguinei id ægre ferentis defensionem suscepit. Accidit etiam in praxi, quæstio huiusmodi, Aduocatus subscripsit allegationibus, cuiusdam Doctoris, sibique amicissimi, litigantis in causa propria in progressu litis editæ sunt apud Iudices allegationes contra dictum Doctorem; & sine nomine, constitit paulo post compositas esse à prædicto Aduocato, an is inciderit in vitium præuaricationis; an in crimen falsi, ego plane non audeo quicquam affirmare, ne quemque ludam; illud vero non dubito asserere, negocium gessisse nulla laude dignum.

Quæst. 4. Succedit modo tergiuersatio, quæ committitur tunc, cum accusa-
18 tor à publica accusatione desistit, vt constat † ex *l. 1. ff. ad Turpil. in principio iunct. gloss. in versiculo accusatione*; & potest definiri, vt sit à publica accusatione citra abolitionem desistentia, vt satis aperte colligitur *ex dict. leg. prima, §. si quis autem* & aduer-
19 sus hanc † tergiuersationem fuit inductum Senatusconsultum Turpilianum de accusat. desertis; factum (vt creditur) tempore Neronis; C. Silio, & Marco Turpiliano

consulibus anno 819. cuius dispositionem egregie refert Imperator *in l. 1. C. ad Turpil*
20 Quæro quis † tergiuersatus videatur, vt in hoc Senatuscon. dicatur incidisse, Resp. ex
d. l. 1. nempe quando ab accusatore publici criminis causa ordinata, & fideiussoribus
de lite prosequenda datus, nõ impetrata abolitione desistit, dixi publici criminis, quo-
niam secus est in priuato crimine, *Azzo. in summa. C. eod. tit.* dictum est causa ordinata
quando si lis non esset contestata, quamuis libellum obtulerim, tamen non dicor ad-
huc recusasse. *l. quæsitum. ff. eod.* Ampliatur in eo, qui perseuerauit in primo iudicio, &
desistit in secundo appellationis *l. 1. §. fin ff. eod* nisi impetrauerit abolitionem, aut obti-
21 nuerit à principe veniam; pœna † huius Senatuscons. est multiplex. *in l. 5. ff. de præuar. li.*
2. C. eod. l. qui desistit. l. 4. C. eod. Azzo. in summa eod.

De Perfidia. Cap. XIX.

1 *Perfidia occultum, & insidiosum malum.*
2 *Vires perfidiæ, quæ sint.*
3 *Perfidia quid sit.*
4 *Quid fides.*
5 *Perfidus vnde denominetur.*
6 *Perfidiæ nota famosi Carthaginenses.*
7 *Prima perfidiæ diuisio.*
8 *Reg. Dialecticorum, quot modis dicitur vnum contrarium, totidem dicitur, & alterum.*
9 *Altera perfidiæ distributio.*
10 *Pœna perfidiæ irrogat infamiam.*
11 *Altera pœna, quia contra perfidos iuratur in litem.*
12 *Perfidia æquiparatur proditioni.*
13 *Quomodo distinguatur à dolo, remissiue.*

QVæst. 1. In famulatu doli non tenet postremum locum perfidia, de qua in *l. ei apud quem & leg. prima. §. primo ff. deposit.* in vers. hæc autem separauit, ideo non puta-
1 uimus prætereundum silentio, nusquam enim est sine dolo; † occultum, & insidi-
2 osum malum, eam appellat *Valer. lib. 9. cap. 6.* cuius efficacissimè vires sunt, ait idem, †
mentiri, ac fallere, tantum incommodi humano generi afferens, quantum salutis bo-
3 na fides præstat. † Ea videtur ita posse definiri. Perfidia est datæ promiscuè fidei ru-
4 ptio; etenim supponit fidem esse datam, & ita appellata est quasi fractio fidei. Quippe †
cum fides sit *authore Tullio*, dictorum, conuentorumque constantia, & veritas Perfidia
dicta, conuentaque frangit *gloss. est magistral. in l. fuit. §. fin. in versic. calculo. ff. de his. qui not. infamia.* & confert ibi tex. dum ait, in iudicio contrario tutelæ non iuratur quippe quia
in contrario non agitur de perfidia, adiuuat *l. 1. § 1. ff. deposit.* in quo reddens rationem,
cur in deposito causa Ruinæ, tumultus, &c. lis per inficiationem crescat in duplum,
ait; cum fiat Depositum causa necessitatis augetur perfidiæ crimen, hinc perfide
5 agere dicitur † Tutor, qui non ex fide tutelam gerat. *leg. tres Tutores. ff. de administr. Tutor.* Ab ea dicitur perfidus, qui fidem violat, quo nomine *Dido Virgiliana* appellauit *Æneam.*

Dissimulare etiam sperasti perfide tantum
Posse nefas.

& Horatius de arte poetica.

Perfidus Ision, Io vaga, Tristis Orestes.

6 Hoc perfidiæ † morbo maxime laborabant Carthaginenses, proinde fœdifra-
gi vocãtur à *Cic. in primo de officiis*; & *Liuius de Annibale.* perfidia plus, quàm Punica. du-
7 plex † est autem perfidia, altera, quæ aduersatur promissioni verborum, altera, quæ
conuentionibus, & pactis; Quandoquidem, si fides est, dictorum conuentorumque
8 constantia, vt paulo supra ostendimus, ita, & perfidia, eius contraria ex Dialectorum †
regula quot modis dicitur vnum cõtrarium, tot modis dicitur alterum, vt enim iusti-
tia est duplex distributiua, & commutatiua, ita quoque iniustitia, in distribuendo pre-
mia, vel pœnas, & in commutationibus, & commerciis reperitur. Alia diuisio perfi-
9 diæ, † nempe vna publica, altera priuata sicut & fides, aut publica aut priuata præ-
statur. *l. 5. vbi Doct. ff. de pact.* Perfidia publica est, quæ fidem publice datam frangit,
cuius pleraque exempla ponit *Valerius in capitulo de perfidia libro nono, cap. 6.* qua inuio-
labiliter custodita, nominis æternitatem consequutus est M. Attilius Regulus. dum
ait ad supplicium redire; quàm hosti fidem datam fallere. Priuata autem quan-
do fides data à priuato frangitur, priuato, vt accidit in contractibus. *dict. leg. 1. §. 1.*

& lat

10 *& l. ei apud quem. ff. deposit.* Pœna vero perfidiæ videtur esse duplex, nempe pœna † in-
famiæ, *l. furti. §. primo. ff. de his, qui not. infam.* & est infamia iuris, cum quis perfidiæ no-
mine condemnatur. Sed & non condemnatus, si hoc vitio laboret, est infamis, sed
infamia facti, prægrauatur enim eius opinio apud graues, bonosque viros. Altera
11 pœna est quia † contra perfidos iuratur in litem, nam in contrariis iudiciis non iu-
12 ratur, quoniam in his non agitur de perfidia. Tertia est pœna, quia † æquipara-
tur proditioni. *Liuius lib. 1. Decad. 1.* inquit, maior est dimicatio cum perfidia, & pro-
13 ditione Sociorum quam cum hostibus, quomodo autem perfidia † distinguatur à do-
lo, exposuimus supra in *tract. de dolo bono libr. 1. in illa quæst.* An fides hosti data sit ser-
uanda.

De Malafide. Cap. XX.

1 *Malafides sapit dolum.*
2 *In malafide est, qui contra iura mercatur.*
3 *Idemque dicitur esse in dolo præsumpto.*
4 *Malafides quid sit, ex intentione Dd.*
5 *Refellitur definitio scribentium.*
6 *Alia definitio ex authore.*
7 *Bonafides est triplex, Theologica, Physica, Ciuilis, &*
8 *Cuiusq; declaratio fidei.*
9 *Bonafides, de qua in vsucap. est particula fidei ciuilis.*
10 *Bonæfides in vsucapionibus definitio.*
11 *Triplex est malafides, Theologica videlicet*
12 *Physica, & ciuilis, siue moralis.*
13 *Malafides ciuilis duplex propria nostra, vel nostri authoris, puta testatoris.*
14 *Bona itidem fides duplex propria, & authoris.*
15 *Malafides vera, & præsumpta, siue*
16 *Malafides ficta.*
17 *Malafides præsumpta defuncti, non nocet hæredi.*
18 *Malafides videtur dolum includere.*
19 *Malæfidei possessor, improbus, dicitur improbior, improbissimus.*
20 *Malæfidei pœna multiplex.*
21 *Impedit vsucapionem in vtroque foro, siue fuerit ab initio, siue ex post facto superuenerit.*
22 *Inducit restitutionem fructuum.*
23 *Probatio malæfidei quemadmodum fiat.*
24 *Iuris præsumptione, denunciatione.*
25 *Confessione partis, & publica fama.*
26 *Malafides purgatur ex aliqua colorata causa.*
27 *Item cursu 30. annorum, quando est præsumpta, non vera.*
28 *Malafides interdum cursu 30. annorum non purgatur.*
29 *Malafides authoris, an, & quatenus noceat successori.*
30 *An malafides hæredis, noceat legatario, remissiue.*

1 His proxima est malafides, nam, & ipsa dolum † sapit, id quod eo argumento fit
apertissimum, quod is, qui contra iura mercatur dicitur esse in malafide *cap. qui*
2 *contra* † *de regul. iur. in 6. l. eum qui. C. de authoritate præstan. l. eum qui. ff. de vsucapion. pro*
empt. l. qui à quolibet. ff. de contrahen. empt. l. si dolus. Cod. de rescind. vend. l. Quemadmodum.
Cod. de Agricol. & censit. lib. 12. Bald. de præscriptione secunda parte tertiæ partis princip. num. 1.
3 Idemque dicitur † esse in dolo præsumpto, late *Socc. Iun. cons. 69. num. 45. libr. 1. Curt.*
Iun. cons. 50. Neuizza. cons. 87. num. 14. Roman. cons. 54. col. vlt. vers. secundo idem colligi-
tur, *Menoch. de recuper poss. remed. 15. num. 129.*

Quæst. i. Videamus igitur quid sit malafides. Secundo quotuplex. Tertio quæ
sit pœna malæfidei. Quarto quomodo probetur. Quinto quemadmodum purgetur.
4 Et iuxta propositum ordinem incipiens; † Malafides est conscientia; siue scien-
tia rei alienæ, *glo. in c. si virgo 33. quæst. 2.* Abb. *in cap. consultationibus de iur. patro. Balbus in l.*
Celsus numer. 21. ff. de vsucapion. quibus addo *l. 10. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. cred.* ve-
5 rum † non est omnib. numeris absoluta definitio, si quidem potest esse scientia rei ali-
enæ cum bonafide, veluti si sciam venditorem dominum non esse putem autem ha-
bere authoritatem vendendi, credens tutorem, vel curatorem eius *l. bonæfidei emptor.*
ff. de verb. signif. creditor quoque possidens pignus, scientiam habet rei alienæ, & ta-
men non dicitur in malafide, Balbus in *dict. l. Celsus num. 20.* & non præscribit, quoni-
am scientia rei alienæ etiam sine malafide; impendit vsucapion. imo datur etiam ma-
lafides cum scientia rei propriæ, vt emens à minore domino non seruatis solemnita-
tibus; *l. 1. Cod. si maior factus dict. cap. contra iura*; considero præterea definitionem Dd.

certum. Codic. de Rei vendic. siue ab initio fuerit malafides, siue ex post facto, *dict. l. Sed si lege.* § *de eo.*

Quæst. 4. Ad quartum quomodo probetur malafides, Respon. multis modis,
23 & primo iuris præsumptione velut † in possessore sine titulo si antiquior possessor apparcat, *Bartol. in dict. l. Celsus, & in l. fin. circa finem. Cod. vnde vi, Balbus in dict. l. Celsus numero 9. & 11.* vel si contractus est illicitus, quia scilicet contra iura emerit, *l. qui fundum.* §. *qui sciens. ff. pro emptore, cap. qui contra iura de regul. iuris in 6.* Rursus in omnibus
24 casibus, in quibus præsumitur dolus, vel lata culpa, præsumitur etiam † malafides, *Bald. in cap. si diligenti colum. 2. extra de præscription.* Secundo probatur denunciatione,
25 quod res † esset alterius, *l. si fundum. Cod. de rei vendic.* quando est facta ante contra-
26 ctum, *Bald. in dict. l. Celsus numero decimo tertio,* vbi latissime. Tertio probatur † confessione, ex regula, quod nulla est maior probatio, quam proprii oris confessio, *l. cum te, & ibi Iason. & Alciat. Cod. de transaction* etiam si facta sit absente parte, *leg. Celsus, & ibi Bart.* §. *si quis absente. ff. de confessis,* nimirum quia pendet ex voluntate vnius, non plurium. Quarto probatur fama, quæ erat in vicinia, *Bald. d. l. Celsus, nu. 17. & nu.* 19 vbi limitat egregiè. & ante eum Bart. ibi.

Ad quintum, quemadmodum purgetur malafides, Respon. plurifariam, Primo
27 ex aliqua iusta, vel colorata † causa ad exemplum doli, moræ, contumaciæ & periurii, a quibus leuis etiam causa præbet excusationem, copiose *Menoch. de recuper. possess. remed. 5. quæst. 14. Crau. consil. 24. numero tertio.* vbi de mora, *& cons. 254.* vbi de contumacia, *Grammatico voto 10 numero 70. vers. declaratur secundo,* vbi fert testimonium
28 de communi intellige, quo ad malamfidem præsumptam, quæ † triginta annorum possessione purgatur, & loco eius succedit præsumptio bonæfidei, & ita loquuntur, *Bald. & Menoch. allegati,* nec non *Viuius libro 2. commun. opinion. litt. M. opinione 167.* nam quo ad veram malamfidem, non videtur vllo tempore purgabilis ad effectum vsucapionis, *d. c. possessor ibi Dyn. Didac. & alii,* intellige etiam, nisi aliter constaret de malafide, puta ex his modis, quib. probatur vere malafides, si quidem eo casu non sufficit ad purgationem cursus 30. annorum, *Balbus d. l. Celsus numero 11. vers.* ex præmissis, de quo
29 temporis lapsu ad purgationem malæfidei *Vasq. illustr. quæst. cap. 79. & cap. 73.* Quæro † an malafides authoris noceat successori, Respon. si causatur malafides ex vitio reali vt furti, aut violentiæ, nocet cuicumque successori, scilicet quo ad præscriptionem 10. vel 20. annorum, sed non quo ad illam, quæ currit spacio 30. annorum inspecta iuris ciuilis constitutione secus de iure canonico nisi tertius esset possessor cum titulo, & bonafide, *Balbus de præscription. 3. parte tertia part. princ. vers. his præmissis quæst. 21.* Secundo respon. si malafides causatur ex vitio personali puta clandestinitatis, vel precarii, Distinguendum esse inter successorem vniuersalem, & singularem, vt per *Balbum d. loco vers.* primum membrum est, cum multis regul. Quæro † etiam an malafides hæ-
30 redis noceat legatario, explicat, *Alexand. in l. Pomp.* §. *sed legatarius. ff. de acquir. poss.* & ibi quoque moderni.

De Contumacia. Cap. XXI.

1 Contumacia sæpe dolus appellatur.
2 Aspis aurem obturans, symbolum erat contumaciæ.
3 Auris hominis obturata, alterum contumaciæ Hieroglyphicum.
4 Contumacia vnde appellata sit.
5 Contumacia, quid sit, & eius definitio ex mente Dd.
6 Alia definitio ex authore.
7 Contumax, quis sit.
8 Contumacia alia vera, alia ficta.
9 Vera contumacia quæ sit, quæ ficta,
10 Contumacia vna Actoris, altera Rei.
11 Contumacia alia bona, alia mala.
12 Apud ll. contumacia semper in malam partem accipitur.
13 Pœna vera contumaciæ est, quod multari potest contumax.
14 Altera est pœna, quia contumax patitur missionem ex primo decreto.
15 Altera est pœna, quia si perseueret in contumacia, proceditur contra ipsum ex secundo decreto.
16 Quarta pœna quia non auditur, nisi refectis expensis.
17 Iudex potest in quacunque causa audientiam contumaci.
18 Contumax interdum de Reo, efficitur Actor.

19 *Contumax verus non appellat.*

20 *Pœna actoris contumacis. quæ sit.*

21 *Grauius videtur peccare actor contumax, quam Reus.*

22 *Multa pœna rei contumacis conueniunt actori.*

23 *Contra actorem contumacem, quomodo procedatur.*

24 *An respondens positioni, cui non erat de iure respondendum habeatur pro confesso.*

25 *Contumax, an generaliter habeatur pro confesso.*

26 *Vt contumax habeatur pro confesso, quinque sunt necessaria.*

27 *Citatus cum clausula si sua putauerit interesse, non efficitur contumax.*

28 *Contumacia quomodo excusetur.*

29 *Excusatur mala valetudine iudicis.*

30 *Item propria eius, qui citatus est infirmitate, vel sui consanguinei.*

31 *Item per citationem ad maius tribunal.*

1 TAntam habet cum dolo affinitatem contumacia, vt sæpe dolus † appelletur in
iure, vt dixit *Alexand. in l. si mora. ff. solut. matrimon. numer.* 13. quare non carerem
iusta repræhensione, si contumaciam silentii velo contegerem. eius duplex erat a-
2 pud antiquos symbolum, Primum quidem Aspidis † aurem obturantis, nam homi-
nem contumacem nulli legum imperio, vel magistratuum edicto obtemperantem,
per Aspidem aurem obturantem significabant, quod ea vbi se excantationibus ac-
cersiri senserit statim vna in terram aure defixa, alteram cauda obturat ne carminum
3 vocem exaudiat, atque ita magorum conatum eludat. Alterum est auris hominis †
obturata, quippe sicut auris adaperta obedientiæ signum est ita clausa Hieroglyphicū
est contumaciæ superiorum mandata detrectantis, atque vtrumque symbolum ad
naturam contumaciæ mirifice accommodatum apertissimum erit ex his, quæ breui-
ter de contumacia, sumus dicturi.

Quæst. 1. Intueamur quid sit contumacia, quotuplex, quæ sint eius pœnæ. Po-
4 stremo quomodo purgetur. Ad primum si definitionem nominis † petas, respondeo
dictam esse à contemnendo, siue, vt aliis placet, à tumore, & ita contumax dicitur à
con, & tumeo, tumes, propterea quod inflatur, & superbus efficitur, recusans obedire;
& ita dicitur contumescere in se ipso, & efficitur iudici iniuriosus, Cardinalis in *Clem.
1. col. 8 de dolo, & contum. Maranta de ordine iudiciorum parte 6. in tit. de contum.* si definitio-
5 nem † rei quæras contumacia est vt placet *Hostien. in tit. extra de dolo, & contumacia*, er-
ga iudicem, vel prælatum commissa inobedientia. Contumacia est erga superiores,
vt ait *Iurisc. in l. contumacia. ff. de re iud.* atque hi sunt contumaces, qui negant obedi-
re ei, ad cuius iurisdictionem pertinent, vt autem commissa illa inobedientia dica-
tur, necesse est tria edicta esse commissa, vel vnum pro tribus, quod peremptorium
6 vocatur. Potest etiam aliter definiri † vltra Dd. contumacia est aduersus iudicem
competentem ad se vocantem, vel aliter præcipientem contemptus. Definitur con-
7 tumax ille qui † tribus edictis propositis, vel vno pro tribus, quod vulgo peremptoriū
appellatur præsentiam sui facere contemnit, *dict. l. contumacia*, nisi ad maius tribunal
fuerit vocatus, *leg. contra pupillum. §. is, qui de re iudic.* contumax est etiam, qui in iure
interrogatus omnino non respondet, *l. de ætate. § qui tacuit. ff. de interrog. action.* ex qui-
bus palam esse potest, quæ requirantur ad hoc, vt contumacia contrahatur. Videa-
8 mus † quotuplex sit contumacia & sane omnium consensu est probata illa diuisio, vt
alia sit vera, quam euidentem vocat *Specul. in titulo de contumacia. §. 1. num. 3:* alia ficta;
Host. in titulo extra de contumacia in princ. Marant. loco citato nu. 8. *Capiccius decis.* 139. *causa*
9 *Hieronymi numer.* 2. † vera contumacia contrahitur, quando Reus fuit personaliter
citatus, vel ad domum, & citatio peruenit ad eius notitiam, *Bart. in l. fin. ff. de in inte-
grum restitut. & Angel. cons.* 186. Idemque iuris est si in valuis Ecclesiæ, vel Palatii po-
10 testatis fuisset citatus. Alia est in super † contumacia actoris, Alia Rei: potest enim v-
terque iudici sub cuius iurisdictione est non comparere, & vtraque punitur. Ter-
11 tia est diuisio: † nam contumacia alia bona, alia mala; de prima est locus, *Cicer.
in primo Tuscul. libro.* adhibuit liberam contumaciam à magnitudine animi indu-
ctam non à superbia. Cornelius Tacitus: contumax etiam aduersus tormenta seruo-
12 rum fides. Mala contumacia, quæ supra definita est, verum † quicquid sit apud ali-
os aliarum facultatum authores puto iure nostro semper in malam partē accipi, cum
& culpæ nomine dicta inueniatur, *Alex. in d. l. si mora num.* 13. *& vbiq.* aduersus contu-
maces sunt pœnæ statutæ, de quibus modo agendum est.

Quæst. 2. Et primo de pœna rei contumacis, quæ multiplex est, & varia pro

casuum

13 casuum varietate, prima est, quod ob veram † contumaciam potest mulctari contu-
max Dd.in l.1.ff.si quis ius dicen.non obtemper.l.2.ff.si quis in ius vocatus non ierit, fictus enim
contumax non mulctatur, Alex.& comm. Dd.d.l.p.§.fin. Ang.cons.8.col.pen. Bald.in l. & in
14 multis C.de appell. secunda pœna est, quia contumax patitur missionem ex primo † de-
creto l.Fulcinius.§.1.ff.quibus ex caus.in poss.eatur l.si finita.§.Iulianus, & ibi Bart.& Dd.ff.de
15 damno infert toto titulo. de bonis author.iud.poss.d. Tertia si perseuerauit † in contumacia
proceditur, contra ipsum ad immissionem ex secundo decreto, quod parat plenũ præ-
iudicium d.§.Iulianus, Bart.in l.cum proponas Codic.de bonis author.iud.poss.d. Quarta quo-
16 niam † non auditur, nisi refectis expensis per text.& ibi Bald.in l.Sancimus Codic.de iudi-
17 ciis. Quinta † quoniam contumaci potest iudex denegare audientiam, non solum in
illa causa, verum, & in omni alia l.sed si per prætorem.§.sed si dum tuncta gloss.ff.ex quibus
caus.maior. plene Ias.in l.iusiurandum, & ad pecunias §.aut prætor in secundo not ff.de tutoribus,
vbi amplius dicit Ias. iudici concessum esse, mandare aliis iudicibus, at illum non audi-
ant in aliqua, & idem Ias.in l.1.§.fin.column.4.ff.si quis ius dic.non obtemper. Sed hic vi-
dendus est Alciat.in l.si priusquam versiculo ex ratione numer.20.ff.de nou. oper. nunciat. di-
cit enim potius esse constituendam reg.in contrarium, cui tamen subiicit sex limita-
18 tiones in quibus dictũ Ias. verificatur. Sexta pœna, quia interdum † de Reo efficitur a-
19 ctor, Alciat.dicto loco, Septima pœna, quia verus † contumax non appellat, sunt, & aliæ
pœnæ, quas vberrime congerit Marant.de ordine iud part.6.titulo de contumacia nu-
mero 37.

Aggrediamur contumaciam actoris, cuius vnam duntaxat pœnam recenset Ma-
20 rant.dict.loco nempe, quod Reo † comparente in vltimo peremptorio si actor nõ com-
pareat euanescit citatio, & edictum circumducitur l.post edictum.ff. de iudic. Reus ab-
soluitur ab obseruatione iudicii, & actor condemnatur in expensis, quas tenetur refi-
cere antequam agat Auth.qui semel Codic.quomodo, & quando iudex, & ibi Bart.& Bald.in
l.2.column.2. Codic.de edend. Nos autem credimus multas ex enumeratis pœnis à Marã-
ta, quas dixit proprias esse rei contumacis, conuenire etiam contumaciæ actoris; nam
21 æque, aut † magis peccat actor contumax, quàm Reus, quia actoris est ampliare, & a-
22 pud iudicẽ stare, Rei autem est fugere Speculator de contumacia.§.nunc nobis, vt ecce con-
tumax condemnatur in expensis, & hanc pœnam etiam patitur actor l.properandum.§.
& si quidem versiculo expensis tantummodo Codic.de iud. Rursus, & illa, quod verus contu-
max non appellat, adaptatur etiam actori dicto.§.& si quidem, versiculo sed actor, & §.sin
autem Reus versiculo cum enim terribiles in sui generalitate, & suadet ratio, vt à pari pro-
23 cedat Reus, & actor in his, quæ sunt proportionabilia Reo, & actori: † Similiter & illa,
quod contumax in respondendo positionibus, vel in recusando iurare de calumnia
habeatur pro confesso c.si post præstitum, & ibi Dd de confess.lib.6.l.2.§. quod si actor & ibi
Bartol.& Dd.Codic.de iur.calumn. Item contumax in non iurando, vel in non referendo
iuramentum l. Manifestæ.ff. de iur.iur. Lucas de Penna in l.locorum column. 2. de omni agro
deserto libr.12. cur non puniatur etiam actor cum negat respondere positionibus, vel de
24 calumnia iurare, vel iuramentum referre? Sed obiter, si quis dubitet, an † non re-
spondens positioni, cui de iure non erat respondendum habeatur pro confesso, vide-
at Abbas.consilio.128.volum.2. & an respondens possit illam responsionem reuocare,
25 Calder.in consilio 3.de confess. illud quoque quod contumax † habeatur generaliter pro
confesso, non caret difficultate; nam Alciat.in d.l.si prius numero 28.de nou. oper. nunciat.
inquit contumacem, regulariter non haberi pro confesso, in maius sui præiudicium
per text.in l.properandum.§.sin autem Reus Codic.de iudic. siue de causa ciuili agatur, si-
ue de criminali per Bart. in l.sepulchri ff.de sepulchro violato, & ideo Alex.de facto respon-
26 disse ait cons.188.volum.2. quinque esse † necessaria, vt contumax habeatur pro con-
fesso; primo, quod lis sit contestata; secundo, quod Iudex ipse non per nuncium iussis-
set; tertio quod præsens iussioni fuisset Reus, vel actor; quarto quod absque probabi-
li causa respondere recusauerit. Quinto quod interloquutus iudex esset; cum pro
confesso habetur, vel si absens esset, tunc transmittendam copiã interrogationis adie-
cta comminatione, nisi respondeat, eum pro confesso habiturum, Bart.in l.eius qui.ff.de
iure fisci facit tex.in cap.2.de confess.in 6.

Prædicta omnia intelliguntur vera esse, vt scilicet tanquam contumax puniatur
ille tantum, qui ad dandum, vel faciendum fuerit citatus; verum si vocatus fuerit in
27 iudic. cum illa clausula † si sua putauerit interesse, quia talis citatio, non arctat

ipſum ad comparendum, ſi non compareat, non dicitur contumax, nec tanquam talis punitur, dicitur enim iſta citatio voluntaria *Paul. & Alex. in l. teſtamenta C. de teſtamento Afflict. decis. 2. late Fely. in c. cum inter priorem extr. de except.* vbi congerit multas differentias inter citationem voluntariam, & neceſſariam. Vltimus eſt articulus quomodo ex-
28 cuſetur † contumacia, & ſane excuſatur, ex impedimento iudicis mala † valetudine
29 propria illius, qui citatus fuit, vel ſui proximi conſanguinei, item per † aliam citationē
30 ad maius tribunal: paupertate, nec non ex omni † cauſa ex qua citatus non tenetur cō-
31 parere, vel citatio non valet, & copioſe *Maranta de ord. iud. parte. 6. in titulo de contumacia num. 2. vſq. ad numer. 7.* Non me fugit longe plura potuiſſe in materia contumaciæ deduci, verum his paucis voluimus eſſe contenti, quoniam de ea perfunctorie loquuti ſumus, quatenus habet affinitatem cum dolo; cuius præcipue tractatum inſtituimus.

De Mora. Cap. XXII.

1 *An dolus, vel culpa inſit in mora.*
2 *Mora, dolus præſumptus, vel vt aliis placet dolus in omittendo.*
3 *Intellectus, ad* l. item, ſi verberatum. §. 1. ff. de rei vend.
4 *Mora vnde ſit appellata.*
5 *Qui moram fecit, Morator debet appellari, non moroſus.*
6 *Vtrum mora poſſit definiri.*
7 *Moræ plures definitiones reiiciuntur.*
8 *Definitio ex authore.*
9 *Diuiſio moræ, vt alia ſit regularis, alia irregularis refellitur.*
10 *Mora debitoris, mora creditoris.*
11 *De pœna moræ in perſona debitoris.*
12 *De pœna moræ in perſona creditoris.*
13 *De excuſatione à Mora, & quomodo differat à purgatione moræ.*
14 *Mora, quibus modis purgetur à Debitore.*
15 *Quomodo item à creditore.*
16 De *effectu purgationis moræ.*
17 *An contra moroſum, ſiue contra Moratorē iuretur in litem.*
18 *An mora vnius Rei, noceat alteri Reo, vel miſſiue.*
19 *An mora Rei, noceat fideiuſſori, & è cōtra, vel miſſiue.*

1 QVæſt. 1. In famulitio doli, an mora quoque ſit collocanda hōl cuis eſt dubitatio per tex. in *l. item ſi verberatum. § 1. ff. de rei vend.* ibi ſi ſine dolo malo, aut culpa † poſſeſſoris animo *l. demortuum ſit,* moram paſſo precium præſtādum eſt; ecce quod creditor paſſus eſt moram ſine dolo, & culpa debitoris, confirmatur quia mora ſæpe contrahitur, ob paupertatem debitoris, non valentis ſoluere, aliquando ob fortuitū caſum, *Bal. in l. nummis col. fin. verſ. item adde ff. de in lit. iur. Plot. l. ſi quando C. vnde vi. §. 27. in fine.*

2 Cæterū contraria ſententia, quod in mora dolus ſit, vel culpa, verior, & frequentior eſt; *Alciat. enim. in l. quod te n. 16. ff. ſi cert. pet.* moram dolum præſumptum † appellat per tex. in *l. ſi procurator. §. dolus ff. mand.* inferens ex mente Dd. grauius puniri moram, quam culpam ſcilicet quia moræ ineſt dolus præſumptus, quamuis *Bald. in l. ſi mora ff. ſol. matr.* dicat moram eſſe culpam in omittendo, tamē *Iaſ. in l. ſi ita quis promiſerit. §. Se:a. num. 13. ff. de verb. oblig.* Delictum vocat in omittendo, & dolum appellat per *l. Dolus ff. mand. & l. non poteſt videri improbus ff. de reg. iur.* Dolum quoque in omittendo vocat *Plotus in l. ſi quanda. §. 27, C. vnde vi,* Roboratur ex definitione moræ tradita à *Saly.* & relata ab *Alex. in l. quod te nu. 9. ff. ſi cert. pet.* nam ait mora eſt delictum, & gloſſ. in *l. in minorum. C. in quibus cauſis integr. reſt. non eſt neceſſaria.* definit mora eſt debitoris vitium; a Bartolo in *l. ſi mora ff. ſolut. matri.* improbata, & à iure punita dilatio nuncupatur. Accedit quod mora multis pœnis afficitur, ideoque non poteſt aliquo dolo carere; Nec faciunt ne-
3 gociũ allegata ex aduerſo, & ad primum ſolutio eſt, quod illa verba ſine dolo † malo, vel culpa, referuntur non ad moram poſſeſſoris quę iam erat commiſſa per iudicialem interpellationē ſed ad mortem ſerui, vel animalis, in qua ſi poſſeſſor morā cōmiſiſſet, duplex fuiſſet mora, non vna ex interpellatione quæ ſola facit, vt rei peremptæ precium ſit præſtandum, quia Dominus, ſi ei facta fuiſſet reſtitutio, diſtraxiſſet, atque ita apud eum non fuiſſet mortuus ſeruus, ibique ſupponitur, quod erat actor venditurus, & ita conciliatur, cum *l. 14. §. 1. ff. depoſit. cum l. 14. verſiculo pro eo. ff. quod me-*

tus

tur cauſ. in quibus contrarium conſtituitur ſcilicet quia non conſtabat, quod ſi actor habuiſſet, vendidurus fuiſſet: ad ſecundum ſolutio eſt in promptu, quoniam non cõmittitur moræ, vbi dolus, vel culpa non eſt, vt paulo infra patebit, cum itaque ex iam dictis palam ſit, moram dolo eſſe coniunctam non ſine ratione, inter proceres doli enumerauimus ad cuius expoſitionem diſpiciamus, vnde mora appelletur, an poſſit definiri, quid ipſa ſit, quot ſint eius ſpecies; quæ ſit pœna contra Moratores conſtituta, quomodo mora purgetur, aliaſque oportunas quæſt. ſubuciamus.

Quaeſt. 2. Et vt eo incipiam ordine quo propoſui, deriuatio huius nominis eſt à
4 verbo † moror, vt enim nouatio, à nouo, *l.* 1. *ff. de nouat.* Donatio, à dono *l. ſenatus. ff. de donat.* ita mora à verbo morari, quod ſignificat cunctari, & differre, vt docte explicat *Tiraq.* à recentioribus non viſus *de retract. conſang.* §. 4. *gloſſ. fin. num.* 4. *per text. in l. ſi ſeruum in princip. ff. de verb. oblig.* ibi poſteaquam moratus eſt ſolutionem, id eſt, vt recte interpretatur Accurt. diſtulit *l. ſi vſusfructus. ff. de vſufruct. leg.* in verſiculo moratuſque eſt in ea danda, atque inde ſequitur male noſtros interpretes eum qui morã facit, appella-
5 re † moroſum; hoc enim nomine ad eum ſignificandum paſſim vtũtur, morator enim eſt nuncupandus, tum quia a verbo moror ducitur eius origo, tum quia moroſus longe aliam ſignificationem habet, quippe illum deſignat, qui aſperis ſit moribus, id eſt, difficilem, intractabilem, nos vulgo faſtidioſum dicimus, *Cicero de ſenectute* ſunt moroſi, anxii, & difficiles ſenes, & *epiſt.* 7. *ad Trebat.* quam ſint moroſi, qui amant, vel ex eo intelligitur. *Horat. carm.* 1. *ode* 9.

Nec dulces amores
Sperne puer, neque tu choreis
Donec virenti canicies abeſt
Moroſa.

Vnde moroſe, pro faſtidioſe apud Vlpianum in *l. ſolet in verſ. non vero. ff. de off. praeton. ſol. & leg.* & vere, nã moroſus dicitur à moribus. Morator a verbo moror quare moratoria præſcriptio dicitur in *l.* 2. *C. de precib. imp. off.* non moroſa præſcriptio: moratoria cautio in *l. cum poſſ.* §. *vlt. de cenſib.* cum deberet attẽta operatio doctorum moroſa nuncupari.

Accedo ad definitionem moræ, & ſi quis obiiciat ſuperuacuam eſſe hanc quæſt. quia nulla poſſit dari moræ definitio, ſicut videtur dilucide probare *Iuriſcon. in l. mora.*
6 *ff. de vſur.* in illis † verbis D. quoque Pius Tullio Balbo reſcripſit an mora facta intelligatur, neque conſtitutione vlla, nec iuris authorum quæſt. decidi poſſit, cum ſit magis facti, quam iuris, cuius loci authoritate adductus *Bart. in* §. 1. *inſt. de oblig.* quæ ex delicto naſcuntur, vt *Butrcella* refert in *l. quod te. ff. ſi cert. pet.* dixit impoſſibile eſſe, huius rei definitionem afferre; ſed labitur *Bart.* ſi ita ſentiat; quid enim cauſæ eſt, vt minus definiri mora poſſit, quam teſtamentum, quam obligatio, quam tutelæ, quam nuptiæ, quã dos, cum & ipſa ſit iuris creatura, eſt namque mora, lege introducta, non ſecus, ac teſtamentum vel actio, vel obligatio id quod compertum eſt ex multis definitionibus moræ datis à doct. qui in re impoſſibili non elaboraſſent, ſi credidiſſent non poſſe eam definitionem inueniri; nec aduerſatur *d. l. mora* quippe *Martianus* ibi de commiſſione moræ agit ſcilicet an poſſit definiri, quando contracta, & commiſſa mora dicatur, non vero, vtrum mora per ſe conſiderata poſſit definiri, vt conſtat ex illis verbis, mora fieri intelligitur, & ibi an mora facta intelligatur, & ibi facti magis, quam iuris eſt. ſi quidem mora iuris eſt, an ſit commiſſa, vel ne facti eſt magis, eſt quam iuris, & quemadmodum plurimum intereſt quærere quando dicatur factum eſſe teſtamentum, & quid ſit teſtamentum; ita quoque non parui refert, quid ſit mora, & quando mora facta eſſe videatur; & ita eum text. intelligit ex antiquis, *Bald. in l. edita Cod. de edend. numer.* 61. *in pr. lect.* ex Modernis *Corraſ. lib.* 2. *Miſcellan. cap.* 6. *Carand. lib.* 3. *cap.* 10. *veriſimil. iuris Duaren. lib.* 1. *diſput. cap.* 4. *Menoch. de arbitr. iud. cauſ. lib.* 2. *Cent.* 3. *caſu* 22. *Bolog. in l. quod te num.* 4. *ff. ſi cert. pet.* & ita videtur frequentior interpretatio; non repugnat etiam opinio *Bart.* propterea quod ipſe quoque de commiſſione moræ loquitur, non de eius definitione; & non leui argumento probatur, quod in *l. quod te*; definitionem moræ proponit, experiamur, quomodo moram oporteat definire, & ſane multifariam à Dd. inuenitur definita: & primo omnium *Accurſ. in l. in minorum Codice in quibus cauſ. in integr. reſtitutio*
7 *non eſt neceſſaria*, ſic ait. Mora † eſt debitoris vitium, ſed vitioſa eſt, quia non explicat quod genus vitii ſit in debitore, multa ſunt enim vitia debitorum velut in mutuo, non reddere æque bonum *l. cum quid. ff. ſi cert. pet.* in commodato reſtituere rem deteriorem

l. 3. ff. commod. Secunda est *Azzon. in sum. C. de vsur. & Accurs. in dict. l. Mora*, sed illa explicat magis, quando dicatur mora contracta, quam quæ sit moræ definitio, & non est data in modum definitionis per genus, & differentias, & non comprehendit moram creditoris, sed tantum debitoris.

Tertia est *Saly. in l. cui num. ff. si cert. pet. Alex. in l. quod te num. 9. ff. si cert. pet.* Mora est delictum culpabile, in debito soluendo, vel credito recipiendo, nam vterque debitor, & creditor potest moram committere. *l. 41. §. intra certa el. 2. ff. de fideicom. libertat.* Sed remouetur quoniam abundat illud verbum culposum, nam satis est dicere delictum, in quo semper est culpa, alioqui non esset delictũ. Quarta est *Bart. in l. si mora ff. sol. matrim.* Mora, est debiti soluendi, vel crediti recipiendi a iure improbata, & punita dilatio; sed ab ea est recedendum, quia superuacuum est illud verbum improbata dilatio, satis enim fuit dicere punita dilatio, quod si punitur, semper improbatur. Quinta est *Dec. in l. quod te in 2. lectura.* Mora est debitoris, vel creditoris in solutione, vel acceptatione contumacia contracta; accepitque contumaciam in lata significatione pro omni contemptu legis, vel hominis, vt inquit *Bolog. num. 7.* Decium tuendo. Porro autem non conuenit omni definito, siquidem illa mora, quæ appellatur ex re in *d. l. mora*, sæpe est sine contumacia, vt in debitore minoris, in debitore Ecclesiæ probant cõmuniter *Dd. in dict. l. quod te sequitur Couarr. lib. 3. cap. 17. resol. Iaf. in l. 1. ff. de his quib. vt indig.* quare cum duæ sint æquales species moræ ex persona, & ex re *d. l. mora*, Definitio debet vtramque comprehendere.

Sexta est definitio *Bolog. ead. l. quod te num. 6.* Mora est iniusta frustratio, in non faciendo, vel non præstãdo, vel generaliter non exequendo id, ad quod efficaciter tenetur, frustratio proprium genus moræ, quippe frustrari significat tergiuersari, & cũctari *l. 24. & l. 25. ff. ex quib. caus. maior. l. 2. §. quod si pater. ff. ad Trebell.* vnde frustrator, pro moratore debitore *l. fin. ff. de vi, & vi armat.* ibi plus, quàm frustrator debitor es constitutus, & frustratio pro mora *l. Diui Seuerus ff. ad l. Falcid.* Plane nĩr is redundans est, & abundat illud verbum in non præstando, & in non exequẽdo, satis est enim illud verbum, in non agendo, superuacuum est etiam illud verbum iniusta. sufficiat enim verbum frustratio, quę semper iniusta est, nec obiiciatur, quod inuenitur frustratio bona per tex. in *l. cum. § cessatam ff. vt in poss. legat. vel &c.* nam ibi frustratio est iniusta, cum non tribuat, cuique, quod suum est, non punitur autem, quia pupillus carebat Tutore: nam frustratio inquit nõ debet nocere his personis, quæ sunt indefensæ, probatur insuper ex ipsa vi verbi frustrari, vnde deductũ est nomẽ frustrationis, est enim frustrari, tergiuersari, & frustrãtur hi, qui qualibet tergiuersatione efficiunt, ne secum agi, vel ne ad exitum controuersia deduci possit *l. fin. ff. de procurat. l. 3. ff. de iud.* vnde frustrator, qui in iudicio deest *l. 31. § Titius ff. de neg. gest.* Definitio autem est breuis, & circumscripta rei explicatio: Nos autem ita definimus.

8 † Mora est agendi eius, ad quod de iure tenemur, cum damno alterius cessatio. Hoc verbum cessatio loco generis est, atque apertissimum ad moram significandam, vt in *l. tutor. §. Lucius ff. de vsur. & dict. l. is cui §. cessaturis*, siue malis dicere, frustratio, aut omissio, nam hæc verba tantumdem valent. Dicitur cessatio faciendi eius, ad q. de iure tenemur, quoniã omnis mora siue ex re sit siue ex psona, siue debitoris, siue creditoris, cõsistit in omissione, vel cessatione faciẽdi, vt ecce debitor incidit in morã, quia nõ soluit, & sic cessat facere id, ad quod de iure tenetur creditor non recipiens solutionem oblatã, cessat facere id, ad quod iure tenetur. Tutores quoq; iudices, & qui ex officio aliquid agere sunt obligati, si officium deserunt, moram committunt, dixi cum damno alterius, quoniam non consideratur, vt mora, nec vlla moræ producit effectum, quę sine alterius succedit incommodo *l. si post tres. ff. si quis caut.* ibi si ius Actoris ex mora Rei non est factum deterius, defenditur Reus exceptione *l. sciendum. ff. de Vsur.* ibi mora debiti facta non videtur, *Bart. in l. Celsus ff. si cert. pet. Dec. in l. nulla ff. de regul. iur.* vbi nulla mora fieri intelligitur, vbi nulla petitio est scilicet efficax *l. 40. in fin. ff. si cert. pet. Dec. in l. si pupillus ff. de verb. oblig. Tiraq. de retract. conuent. § 8 gloss. 2 num. 9.*

Quæst. 13. Quæro quotuplex mora. Dd. comm. suffragio dicunt esse duplicem

9 regularem, & † irregularem, prior illa est, quæ per interpellationem, congruo loco, & tempore factam à creditore debitori, vt soluat, vel à debitore, vt pecuniã accipiat cõmitti solet. Posterior, quæ ipso iure contrahitur sine facto hominis interpellantis sola legis authoritate, cuius exemplum est in fure *l. fin. ff. de condict. furt.* nec non in vi pulsato possessore. *l. fi. ff. de vi & vi armat.* in debitore minoris. *l. 4. C. in quib. caus. in integr. rest. non est necess.*

est necessaria: hæc profecto diuisio vera est, si rem ipsam spectemus, nam eam constituit, *Iurisc. in d. l. mora de vsur.* non autem si ad nomen respicias; nam ibi *Mart.* hanc partitionem vocat ex persona, vnam, ex re alterã, quæ non ineleganter ex lege potest nuncupari, quid nam causæ est, quod Dd nostri velint diuerso nomine appellare, vocant regularem, quia sc. contrahatur secũdum reg. iuris sc. per interpellationem, &c. Irregularem alteram, quoniam non subiiciatur regulis, sed absq; vlla interpellatione sola legis authoritate constituatur, cæterũ labuntur, meo iudicio Dd. si quidem ista quoq; æque debet dici regularis, nam & si non vtatur iisdem regulis, quibus illa consistit, tamen suas regulas habet, prima est, vt legis authoritate committatur. Secunda regula, vt odio debitoris, quandoq; contrahatur, sicut in fure, tertia, vt perficiatur aliquando fauore creditoris, vt in minore & in Ecclesia. Quarta, vt fiat nonnunquã fauore causę vt in libertate, &c. Regularis dicitur, quia est de regula, & talis est hæc mora. Accedit quod *IC. in d. l. mora.* duas has species æquales constituit ex homine, & ex re, cur igitur istam magis, quam illam volumus regularem aut irregularem appellare, nostrã quoq; sententiam adiuuat, quod nunquam mora regularis, aut irregularis inuenitur in iure, quod ego viderim nominata, cõmentitia ergo sunt, hæc Dd nostrorum nomina, non ex iure deprompta; quare longe rectius est cum *Mart. in d. l. mora*, distribuere moram in duas species, ex homine vnam, alteram ex re, & sumitur hęc diuisio a causa efficienti, etenim altera nascitur ex homine, id est, ex facto hominis sc eius, qui interpellatus opportuno loco, & tempore non soluerit, & sic ex homine debente, eaq; mora tam in creditore interpellato, vt suam pecuniam recipiat, quam in debitore, vt debitam pecuniam soluat locũ habet; altera ex re, quę ex lege immediate introducitur, nulla considerata negligentia debitoris non soluentis, dicitur ex re, quia re ipsa non accedente aliquo facto extrinseco hominis interpellantis ipso iure introducitur, & recte potest mora ex lege vocari, cum lex ipso iure moratorem constituat furem, violentum possessorem, debitorem Ecclesiæ, vel minoris.

Sequitur alia moræ diuisio, seu potius subdiuisio; nam illud primum membrum
10 morę ex homine, iterum diuiditur in duas species sc. in mora † creditoris, & debitoris. Illa est culpa non recipientis solutionem, quæ à debitore recte oblata est, cum aliquo debitoris incõmodo coniuncta, & accipio creditorem largo modo, nempe eum, cui dandum, soluendum, præstandumq; aliquid est, quacunq; de causa, vt sic pupillus respectu tutoris in his terminis creditor videatur. Debitoris mora est culpa prætermittentis soluere, quod soluere debuit cum aliquo creditoris incõmodo cõiuncta, & debitorem intelligo non stricte, vt in *l. debitor ff. de verb. signif.* sed large pro eo, qui ad aliquid faciendũ est obligatus, vt tutor, qui tenetur facere inuẽtariũ, *l. tutor qui repertoriũ. §. fin. ff. de admin. tutor.* vt Iudex, vel Arbitrator, qui ius reddere neglexerit, vt *in l. fin. ff. de variis & extraord. cogn. in l. si quis arbitratu ff. de verb. obl.* in eo, qui tenetur rationes reddere, vt negociorũ gestorũ vel rationes edere, vt Argentarius *l. 4. & 6. ff. de edend.* nam, & isti moram faciunt, quoniam non soluunt, id est, non præstant id, ad quod tenentur.

Q. 152. Quæro quibus pœnis, mora mulctetur; Resp. sicut mora est ex re, & ex per-
11 sona, vel vt placet Dd. est regularis, & irregularis, ita † vtraq; puniturꝰ *Bolog.* dicens ita se habere com. Dd. interpretum sensum in *l. quod te nu. § 9. ff. si cert. pet.* aliter tamen puniri videtur in debitore aliter in creditore propter diuersitatem causæ, & subiecti; in quo mora vtriusq; cõtrahitur, & vt à debitoris mora incipiamus. Is postea quam aliquo ex supradictis modis fecit moram pro qualitate rei, in qua moram contraxit, tenetur ad interesse, ad vsuras, ad fructus. Ad interesse quanti plurimi; etenim si debitor erat, speciei animalis, puta, vel serui, & commissa mora interiit, vel deterius factũ est iumentũ; de interitu tenetur, & condemnatur ad interesse quanti creditoris interfuit animal nõ fuisse mortuum, *d. l. quod te l. si ex leg. causa. ff. de verb. obl. facit. l. 1. ff. de act. empt.* idem iuris est in rei deterioratione, *l. filio. §. 2. ff. sol. matr.* tantundem dicendũ est in obligationib. facti, nam opus aliquod facturus insulam puta, vel foueam, si in moram incidat fit cõdemnatio ad interesse *l. stipulationes non diuiduntur. ff. de verb. obl l. si insulam, vbi Bart. & alii ff. eod. tit.* si debitor erat obligatus in pecunia, post moram præstabit vsuras; propriũ est enim pecunię vsuras producere, *l. vlt. ff. de peric. & com. rei vend. l. si bene collocata. ff. de vsur. l. pecunia eod. tit.* si vero debitor ad prædia, ædes, animalia, quæ fœtus procreare solent, vel aliter producere, post moram condemnatur ad fructus, in quib. fœtus, & partus animalium computantur, *l. respondit. ff. de vsur.* vbi de partu ancillarum agitur, *l. videamus eod. tit.* vbi de fructibus prædiorum, & de mercede ædium tractatur, sin autem

debeatur res aliqua pondere, vel mensura constans, post commissam moram obligatur Debitor ad æstimationem quanti plurimi res valuerit *l.3.§ 3.ff.de act.empt.* ibi si per venditorem vini mora fuerit quominus traderet, condemnari eum oportet quanti plurimi vinum fuerit, vel quo venit, vel quo lis in condemnationem deducitur, item quo loco, &c. & ita prima pœna solutionis interesse, respicit verum rei valorem, hæc vero interesse quanti plurimi; egreditur verum rei valorem à tempore moræ. Alia præterea pœna plectitur Debitor; quia de interitu tenetur, & perpetuatur obligatio nempe illa obligatio quæ ex interitu rei, erat, & ipsa peritura, perpetuatur, *d leg. si ex leg. 82.causa.l.si seruum l.nemo.ff.de verb.oblig.* confert *l.quod te,* & vsque adeo verũ est, quod de interitu teneatur post moram debitor, vt nec excusetur, si res illa fuisset eodẽ modo peritura apud creditorem. *l cum res.§.vlt.ff.de leg. 1.l.item si ff de rei vend.* Nec officit quod scribit *Sabinus, in l.si plures.§.1.ff.deposit.* dicens, si homo sine debitoris culpa mortuus fuerit absoluendum esse debitorem, cum interitura esset res, & si restituta fuisset Actori, intelligendum est enim ex æquo, & bono, quando Actor vendere non potuisset, Perpetuatur autem obligatio, ne dum aduersus debitorem principalem, verum etiam contra hæredes, & fideiussores eius *d.l.si seruus ff.de verb.obligat.* Prædicta regulariter locum habent; sed accedit aliquãdo, vt mora, nec quo ad interesse puniatur, nec quo ad vsuras, nec quo ad fructus, sed alia pœna mulctetur, & hæc præcipue versatur in vltimis volũtatibus, & primus casus est in *l.si quis in suo.C.de inoff.test.* vbi hæres propter moram tenetur soluere tertiam partem pluris eius summæ, quam debebat. Secundus casus est in legatis; & fideicommissis relictis Ecclesiæ § *ex maleficiis. vers.item mixte.Inst.de action.*

Tertius casus est in *auth.hoc amplius.C.de fideicom.* eosque deducit *Bolog.in l.quod
12 te.num.11.in fine.* Hæc de mora Debitoris sufficiat retulisse; Aggredior † pœnas morosi creditoris, quarum prima est, quod si postquam moratus est, creditor res debita interierit, ipsi petit, non Debitori, qui amplius eam præstare non debet. *l. qui decem. ff. de solut.l.si soluturus ff.eod.tit:*

Altera est pœna, vt actione sibi competenti priuetur *l.si debitor. ff.de solut.* vel repellitur exceptione doli nouiter per moram eius acquisita debitori. *l. interdum.§.1.ff.de verb.oblig.* Tertia est pœna, quia si debitor ex natura obligationis contractæ teneretur de dolo, & de culpa, vt Maritus in re dotali, commodatarius in re commodata, post moram creditoris non tenebitur, nisi de dolo. *l si mora.ff sol.matr. l.illud. ff. de pericul. & commod.rei vend.*

Quarta est pœna quoniam si debitor ex qualitate obligationis teneretur de fructibus perceptis & percipiendis, propter commissionem moræ, in quam incidit cred. tenetur tantum de fructibus perceptis *d.l si mora, cum ibi not.*

Quæst.3. Quæro de excusatione & de purgatione moræ, excusatio largo mo-
13 do dicitur etiam purgatio moræ. Proprie tamen † excusatio est, quando quis dicit se in moram non incidisse, Purgatio eo tendit, vt tametsi mora commissa sit, tum nõ sit
14 pœna soluenda. Nonnullæ sunt † excusationis causæ, & prima est ne statim a facta interpellatione, vel à diei lapsu dicatur moram fecisse & eodem temporis momẽto non soluit, quoniam creditor non debet venire cum sacco paratus. *l.quod dicimus.ff.de solut.* temperamentum autem non minus.10. dierum accipitur. *l.promissor ff.de constit.pecun.* vel saltẽ arbitrio Iudicis, argumẽto. *l.1.ff.de iure deliber.* id, quod & in creditore recipiendum erit vt ex eadem causa excusetur, si oblatam solutionem, non accepit, quid enim si vbi poneret, non habuit? Altera est excusationis causa, de qua in *l.sciendum. ff.de vsur.* ibi mora debiti facta non videbitur, quæ non est communis creditori; tertia est causa, de qua in *l.cum quidam.§.si pupillo.ff.eo.* in quasi hæres fideicom pupillo relictum non soluat, quia Tutorem non habeat non incidit in morã, quia sine tutore non recte solueret. §.*vlt. Inst.quib.alien.licet, vel non,* conuenit hæc excusatio creditori, qui oblatam à pupillo solutionem non receperit, si quidem pupillus sine tutoris authoritate non recte soluit. *dict.§.vlt.* Altera est causa difficultas soluendi. *d.l.quod te.Bart.& alii in l.continuus.§.illud.ff.de verb.obl.l.sancimus.C.de fideiussor.*

Altera est in *l.sed & si ff. de vsur.* quæ etiam vtroq; accommodatur sc. quando repẽte coactus fuit abesse. reipub. causa, vt non potuerit facere, nec accep tare solutionẽ, Demum excusatur, si hæc quatuor non interuenerunt sc. debitum, facultas soluendi, prætermissio solutionis, & damnum ex ea profectum.

15 Proximũ est, vt de purgatione † moræ q̃ramus, Est aũt purgare re integra contractã

moram,

moram, sic eludere, vt omnis pœna euitetur, nā morā legitime purgās, effugit omnem pœnam, quam fuisset coactus persoluere mora non purgata. In debitore, vt moram possit purgare, requiritur integritas rei, *l. donec oblatio solutionis, & celeris satisfactio. l. si ita quis. §. Seia ff. de verb. obligat. c. fin. extr. locat. l. 6. ff. de opt. legat.* ibi si omnia in integro sint Res integra dicitur, quando ius creditoris ex illa mora nōn est factum deterius, *l. & si post tres. ff. si quis caut. l. mancipiorum. ff. de opt. leg. l. vtiq. ff. de arbitr. l. Si ita quis. §. 1. ff. de verb. oblig.* Idonea oblatio est pro ratione loci, vt scil. idoneo loco, & tempore fiat iuxta conuentionem contractus. in quo si loci, vel temporis non sit facta mentio arbitrio Iudicis erit, quando censeatur idonea oblatio, *d. l. si seruum. § sequitur. ff. de verb. oblig. iuncta l. si itaq. §. 1. ff. eod. titulo,* nempe quando sumus in obligationibus dandi, in obligatione facti tempus est purgandi moram, vsque ad litem contestatam, *l. si insulam. ff. de verb. obli.* vbi *Bart. Ias. & alii*, secundum quam intelligitur *l. continuus. §. 3. ff. eodem titulo.* In creditore, aut moram ipse purget, illa eadem desiderātur, scilicet vt debitoris offerentis ius non sit factum deterius, rursus, vt congruo loco, & tempore offerat se paratum accipere, *d. l. si seruum,* & pulcherrimus est *text. in l. si ita quis. §. Seia. ff. de verb. obligat.* Effectus
16 purgationis † moræ, quo ad debitorem est, vt transferat in creditorem omne periculum interitus, deteriorationis fructuum; vsurarum, æstimationis quanti plurimi, *leg. interdum. ff. de verb obligat. l. cum decem. §. 1. ff. de solut. l. semel moram. ff. soluto matrimonio,* ratio est ex vulgata regula, quia vltima mora nocet, *dict. l. si seruum, l. si per emptorem. ff. de action. empt. leg. interdum. §. vltimo. ff. de verb. obligation.* quo ad creditorem effectus est, vt liberetur ab omni periculo, & in debitorem transferat, quoniam vltima mora nocet.

Quæst. 4. His absolutis, quæro an contra moratorem, siue, vt Doct. dicunt ad-
17 uersus morosum † detur iuramentum in litem, Respon. adhibita distinctione, aut sumus in contractu stricti iuris, aut bonæ fidei. Primo casu ob solam moram, non iuratur, nisi concurrat etiam difficultas probationis. In secundo casu datur ex sola mora Iuramentum, non considerata difficultate probationis, vt latissime *Plot.* qui alios omnes refert in *l. si quando. §. 27 C. vnde vi.* Quæro an mora † vnius Rei, noceat alteri Reo, consule, *Bart. in l. ex duobus, num. 34. ff. de duobus reis,* quæro etiam † an mora Rei principalis noceat fideiussori, & econtra, distingue, vt per *Iason in l. mora rei nu. 2. ff. d. verb. oblig. & nu. 5. in l. decem nu. 36. ff. de verb. oblig.*

De Simulatione. Cap. XXIII.

1 *Simulatio, est veluti mater doli.*
2 *Simulatio, & dissimulatio, numquid differant.*
3 *Simulo, quod non est, dissimulo quod est.*
4 *Simulationis, & dissimulationis nomina sæpe confunduntur.*
5 *Definitio simulationis ex Baldo.*
6 *Malum punicum simulationis symbolum.*
7 *Alia definitio simulationis ex D. Thoma.*
8 *In simulatione non semper inest mendacium.*
9 *Definitio simulationis ex authore.*
10 *Declaratio definitionis.*
11 *Simulatio, vel ad legem circumueniendam, vel ad hominem decipiendum adhibetur.*
12 *Simulatio, decepit hominem, quandoq. ad vtilitatem ipsius, qui decipitur.*
13 *Simulatio, qua legem circumuenit semper mala.*
14 *Simulationis Hieroglyphicū, erat sepia piscis.*
15 *Diuisio simulationis in bonam, & malam.*
16 *Rursus simulatio, duplex, altera qua dictis, altera, qua factis committitur.*
17 *Simulatio præterea in contractibus vna.*
18 *In vltimis voluntatibus altera.*
19 *In iudiciis tertia.*
20 *Vtrum simulatio differat à fictione.*
21 *Fictio legis est, & à lege inducitur.*
22 *Homo non potest inducere fictionem.*
23 *Simulatio propria videtur esse hominis, imo, & fictio.*
24 *Verbum fingere, plures habet in iure significationes.*
25 *Fingere quandoq. significat disponere cōtra veritatem & inde fictio dicitur.*
26 *Fictio hoc modo sumpta differt à simulatione, quia habet diuersam definitionem.*
27 *Fictio differt à simulatione, in omnib. causis sc. efficiente, materiali, formali, finali.*
28 *Collusio an differat à simulatione.*
29 *Collusio semper fit in iudicio aut ciuili, aut criminali.*
30 *Collusio fit etiam in causa beneficiali.*

QVæst. 1. Inter cognatos, & consanguineos doli præcipuum locum obtinet simula-
tio, nam ei parētis videtur loco, cum dolus per simulationem definiatur à Seruio
1 Sulpitio *in l. 1. ff. de dolo*, & ex ea tanquam ex † matre originem sumat, atq; ab illa dolus
tanquā effectus à sua causa cognoscatur, non fuit ergo tam nobilis consanguinea præ-
tereunda silentio; sed quid ipsa sit explicandum, & quotuplex. Deinde quomodo dif-
ferat à fictione aperiendum, & quemadmodum separetur à collusione explanandū,
& vt propositi ordini inseruiam, quæro primum de nomine simulationis, numquid sit
2 eadem † cum dissimulatione, & non differre probat tex. *in l. 1. §. dolum. ff. de dolo* vbi Io.
vocat dissimulationem, quam paulo supra dixerat simulationem, ibi, sine dolo malo,
aliud agi, aliud simulari, sicut faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem tuentur sua,
vel aliena, *gloss. vero in l. 1. in vers. dissimulat. ff. de ventre inspic.* constituit inter hæc verba
3 differentiam inquiens simulo quod † non est, & probatur carmine *Iuuenalis*.

Qui Curios simulant, & bacchanalia viuunt.

Dissimulo quod sum *l. 1. §. ex hoc rescripto*, in qua mulier prægnans dissimulabat se præ-
gnantem *l. 4. §. sed & is ff. quib. ad libert. proclam. non licet* vbi seruus permittēs se venūdari
4 malus est, quia de sua conditione dissimulat, verum plerumq; confundi harum † vocū
significationem, in iure non dubito, vt in *d. l. 1. §. dolum, & in titul. plus valere quod agitur*,
quam quod simulate concipitur, nam contractus pignoris pallio emptionis inuolu-
tus dicitur simulatus, & tamē quia dissimulat, q non est, deberet dissimulatus appel-
lari, in eod. sensu accepit quoq; *Cic. ad Q. fratrē* multis simulationū inuolucris tegitur,
& quasi velis quibusdam obtenditur vniuscuiusq; natura, frons, oculi, vultus per sæ-
pe mentiuntur, & ad *Lentulum 1. famil.* fronte, atq; vultu simulatio facillime sustine-
tur & *Ouid. 3. de Ponto.*

Verbaq; profectu dissimulata carent.

Absoluta quæstione nominis, venio ad quæstionē, qd rei, & quæro, quid sit simulatio,
5 *Bald. in l. ei qui C. de distract. pign.* ita definit, simulatio est † imago, quæ habet speciē veri,
sed nō medullā, & ideo simulatio appellatur collusio, vt refert *Ias. in l. nemo potest in pri-
ma lectura n. 42. ff. de leg. 1.* Et apud antiquos simulatio repſentabatur in malo punico, q
6 exterius † mirabilē decorem referat cū interius sæpe putridū sit. Alia est definitio † *D.*
7 *Thomæ in 2. secunda quæst. 3.* Simulatio est mendaciū, in externorū factorū signis cōsistēs,
& infert quod cū omne mendaciū sit peccatū omnis etiā simulatio, erit peccatū, quā-
uis in hoc dissentiat *August. de quæst. Euāgelicis*, inquiēs nō semp qcquid simulamus; aut
8 fingimus mendaciū † est; nā Saluator noster finxit in longius ire, & sicut licet fallere
aliquē in duplicitate verborum propter aliquā sui, vel proximi vtilitatē, ita etiā cōces-
sum est, & per opus intētione vtilitatis consequentis ad talē simulationē venire, quib.
consequens est, simulationē non modo malā esse, sed etiā bonā *c. vtilem 22. q. 2.* in quo
tria ponuntur exēpla simulationis bonę, *Cic. 1. Philipp.* fit plerumq; vt hi, qui boni aliqd
voluerūt afferre, effingant aliqd, quo sc. faciant, q mētiuntur, & nō daretur simulatio
9 bona, si omnis simulatio esset peccatū, cū repugnet; esse bonū, & esse peccatū, † Nos et-
iā credimus nō inelegāter ita posse simulationē definiri; Simulatio est aliud in cortice,
aliud in medulla continens dictum, vel factum ad hominem, vel legem decipiēdam,
inuentum; vel sic: est dictum, vel factum aliud exterius, interius continens ad legem,
10 vel hominem decipiendum inuentum; † Appello simulationem dictum, vel factum,
quoniam dicto, vel facto committitur *dict. cap. vtilem*, in quo vtriusque simulationis
ponuntur exempla, & manet loco generis. Aliud exterius, forma est simulationis,
11 & gerit in definitione vicem differentiæ. † Ad leg. vel hominem decipiendum, quo-
niam finis simulationis est, vel hominem, vel legem decipere; Decipitur autem lex
multis modis per simulationem, vt de re ad rem, facta simulatione ad circumuenien-
dum Senatuscon. Maced. quod tribuit filiis familias exceptionem si mutuam pe-
cuniam acceperint, datur illis mutuo triticum, vel vinum. vt his venditis vtantur pe-
cunia. *l. Iulianus. §. mutui. ff. ad Maced.* aliisque modis explicatis supra in titulo cōtra le-
gem, & huc tēdunt omnes ferme contractus simulati, in quibus contrahentes, vt plu-
rimum hoc agunt; vt legem circumueniant. Ad hominem decipiendum extat ex-
12 emplum *in d. c. vtilem*, quæ simulatio decipit, quandoque ad bonum † ipsius decipien-
tis, vel proximi, sua, vel aliena tuendo vt de dolo dictum est *in leg. 1. §. 1. ff. de dolo*, non-
nunquam ad bonum ipsius, qui decipitur, vt *Nathan Propheta* cum illā simulatione
surreptæ pecudis Dauidem decepit, ad ipsius Dauidis vtilitatem, sicut comprobauit
euentus. Plerumq; decipit ad malū, vt scilicet damnū quocunq; modo afferat alteri.

13 Illa vero simulatio, quæ † lex circumuenitur semper tendit ad malum, cum enim lex i-
psa sit bona, publicis commodis inseruiens, & communis reipub. sponsio *l. 1. ff. de leg. &*
vrit lex, 9. distinct. necesse est malam esse simulationem, quæ legem bonam tentat circũ-
uenire: qui igitur dicto, vel facto simulato legem, vel hominem studet decipere simu-
14 lator appellatur, quem antiqui † per pictam sepiam notabant, nam quoties hominem
simulationum inuolucris vtentem volebant repræsentare sepiam piscem pingebant,
quod effuso in aquas atramẽto piscatores deludat quos prius speciosa præsentia sui ad
piscationem inuitauerat; solent. n. simulatores semper aliquid proiicere, quæ vera, & a-
perta videantur vt ad secũ contrahendũ alios inuitent, mox effundant nubẽ mẽdacii.
Quæst. 2. Ex his vero simulationis definitionibus, non obscure colligitur declara-
15 tio secundæ quæstionis, nempe quotuplex sit simulatio, etenim duæ † sunt species bo-
na, & mala simulatio, quemadmodum exemplis probatum est paulo supra. & videtur
sumpta hæc diuisio à causa finali, quæ est in simulatione, aut nocendi, aut iuuandi, pro-
16 xima † est alia diuisio, quia simulatio, alia dicto, alia facto constat; quippe, aut dicendo,
aut agendo simulamus, & est à causa efficiente, tertia succedit partitio accepta à re su-
17 per qua fit simulatio, & sunt tres species. Prima † in contractibus, ex qua simulati con-
tractus appellantur, & de ea in titulo *C. plus valere quod agitur*, est autem simulatio con-
tractus, cum aperte vnum agimus, causamque iustam prætendimus; & tacite aliquid
illicite facimus, vt cũ fœnerator, quod pignoris causa accepit, emisse videri vult *l. 3. C.*
18 *plus valere, quod agitur.* Secunda † species est in vltimis voluntatibus, vt quando testator
palam relinquit hæredi capaci, tacite agens accepta prius fide ab eo, vt restituat illam
hæreditatem Spurio testatoris incapacis ad *l. fraudandam*, quæ vetat has turpes perso-
nas à parentibus institui *l. 1. C. de his, qui se deferunt lib. 10.* & copiose diximus supra in ti-
19 tulo de dolo contra legem. tertia species est, quæ fit in iudiciis vt quando † accusatores
præuaricantur aut tergiuersantur, & ita quoque tergiuersatio, vel præuaricatio com-
mittitur *l. 1. ad Turpil. in tit. ff. & C. de collus. detegenda.*
Quæst. 3. Fit locus 3. quæstioni, vtrum differat simulatio à fictione, & profecto di-
20 uersitas nominis † arguit diuersitatem substantiæ arg. *l. si idem C. de codicill.* deinde fictio
21 dicitur esse à lege, lex enim † est quæ fictiones inducit, vt ea *l. Cornelia*; in postliminio
in tacita hypotheca pro dote *l. 1. C. de rei vxor. act. l. si is qui pro emptore. ff. de vsucap.* vbi
22 *Bart. Ias. & Dd.* in tantum, quod homo non possit fictiones † inducere *Ias. in l. si quis in-*
fundi vocabulo. ff. de leg. 1. l. 1. §. hoc autem in 1. lect. ff. ad Trebell. Scribentes in *d. l. si is qui pro*
emptore Bart. ibi n. 24. Crot. n. 42. Alphan. collect. 516. ad l. si forte. ff. de Castrens. pec. vbi decla-
ratur procedere in præiudicium tertii, nam in præiudicium sui potest ex pluribus, quę
ibi deducit, & hinc infertur, quod non valet stipulatio concepta per A. & B. *Ias. in d. l. si*
quis in fundi, & Dd. in rub. ff. de verbor. oblig. non alia ratione, nisi quia contrahentes, non
possunt fingere, quod A. significet promittis, vel dabis B. vero promitto, vel dabo. Si-
23 mulatio autem videtur esse † solius hominis, hinc contractus simulati, hinc collusio-
nes, quæ fiunt in iudicio, hinc simulationes, quæ fiunt in testamentis; omnes namque
proficiscuntur ab homine, nunquam à lege, quæ fraudem, deceptionemque nunquã
committit, immo eas in quantum potest vlciscitur seueritate pœnarum hinc *Terent.*
in Adelphis, simulare certe est hominis, Contra monet text. in *l. si Ancillã de contrah. empt.*
vbi Imp. quod verbo simulationis dixerat, paulo infra figmẽti nomine, ẽnũciat, in ver-
siculo postea se simulauit accepisse, tituli falsi figmẽtum donationis dominium aufer-
re non potuit *c. 2. de tempor. ord. lib. 6. ibi figmento quæsito.* secũdo adstipulatur, quod fingit
non secus, ac Lex per tex. in *l. Cum hi. § transactionis ff. de transact.* ibi fingi enim lites po-
terunt & *Iason in d. l. si quis in fundo numer. 5.* & sequent. ait hominem fictionem declara-
tiuam inducere, quare contractus ficti, & simulati promiscue dicuntur, sicut & ima-
ginarii, *Dec. & Cagnol. in l. imaginaria. ff. de reg. iur.* Porro autem vt dirimatur hæc contro-
uersia præmittendum est, hoc verbum fingere à quo fictio deducitur † plura signifi-
care & primo fingere importat componere & formare, *Salust. in Catilina*, quæ à natura
ventri prona, & obedientia finxit, & *Cic. 1. pro Sexto Roscio Amerino* conficta sunt multa à
poetis, vt effictos nostros mores, expressamque imaginem vitæ, quotidie videremus,
& *Horat. de arte Poetica.*

Ficta voluptatis causa, sunt proxima veris.

Secundo fingere idem est, quod simulare, quippe dum simulamus, rem ita componi-
mus, vt vera his videatur, quibus volumus illudere, & ita sumitur in *d. l. cum hi. § transf-*
actionis, & d. l. si ancillam, & in his terminis idem est fictio & simulatio, & in hoc sensu di-

cuntur contractus ficti, & simulati, secundum quoque hanc significationẽ homo di-
citur fingere, non lex, cuius natura est ab omni fallacia, atque ab omni impostura re-
25 mota, & ita accipiendus est locus *Terent.* simulare certe hominis est. † Tertio fingere,
est disponere, & statuere aliquid contra veritatem, vt accidit, quando lex Cornelia
fingit eum, qui decessit apud hostes vna hora ante captiuitatem decessisse §. *si inst. quib.*
non est permi. fac. testam. Dd. *in* §. *item ab hostibus inst. quibus mod. ius patria potest. soluit*, & *in l.*
si is qui pro emptore. ff. de vsucap. sicut etiam vsu venit quando reuersus ab hostibus finga-
tur semper in ciuitate fuisse *dict. iuribus.* Quæ significatio fictionis proprie pertinet ad
legalem facultatem, & aliis scientiis minime est communis, nec mirum singulæ si ar-
tes, & facultates, præcipua quædam, & singularia verba habent, & isto modo accepta
26 fictio, longo interuallo distat à simulatione, diuersa † etenim est vtriusque definitio, i-
gitur diuersa substãtia, cum definitio, vt placet Dialecticis sit oratio, quod quid est de-
monstrans, simulationis definitio, quæ sit perspicuũ est ex antedictis, quę vero sit defi-
nitio fictionis, explicat *Alciat. de præsumpt. in pr.* fictio est legis aduersus veritatem in re
27 possibili ex iusta causa dispositio differt à simulatione in causa † efficienti, quia fictio à
lege est, numquã ab homine *gloss. magistr. in* § *hac solemnia in vers. quibuscunq. inst. de verb.*
oblig. Bart. in l. si forte. ff. de Castr. pecul. Nec vim habet, quod dictum est supra de fictione
declaratiua, quoniam, vt inquit *Ias. d. loco*, nõ est proprie fictio, natura enim fictionis est
inducere. Nec etiam officit, quod homo videatur fingere, vt in Aquiliana stipulat. &
in aliis in quibus fingitur stipulatio aut hypotheca *l. 1. C. de vxor. act.* nam, aut in prædi-
ctis casibus est fictio legis, aut si est hominis, est ex authoritate legis, & ideo legi nõ ho-
mini adscribendum est quamuis non sit absq; controuersia, an homo cum authorita-
te legis possit fingere, vt patet ex *Ias. in l. si is qui pro emptore n. 172. cum sequent. & in l. si ita*
stipulatus fuero si Titius n. 2. ff. de verb. oblig. differunt in causa materiali ex dicto, vel facto
tamquam ex sua materia simulatio progreditur, fictio ex facto tantum nascitur, *Ias. d.*
loco n. 217. Rursus in causa formali, quandoquidem forma est fictionis contra veritatẽ
ex iusta causa, simulatio contra veritatem ex iniusta plerumque causa, sicut plerumq;
mala est, tandem in causa finali, si quidem fictio ad publicam vtilitatem tendit, vt in
postliminio in *l. Cornelia*, in tacita hypotheca pro dote. Simulatio vero, aut in damnum
alterius, quando scilicet mala est, aut ad priuatam vtilitatem quando bona est.

Quæst. 158. Quæro an differat simulatio à Collusione, & sane differt, vt species à
28 genere, etenim † collusio, quædã simulatio est, quæ fit in iudicio, vnde *Bald.* in sua defi-
nitione dixit simulationem, etiam collusionem appellari, cum simulatio præterea, &
in contractibus, & in vltimis voluntatibus fiat, vt palam est ex antedictis. Collusio fit
29 semper † in iudicio aut ciuili, aut criminali, *vt ff. & Cod. de collus. detegenda c. criminia extr.*
eod. & in l. si suspectum. ff. de inoff. test. l. & eleganter. §. *si dolo. ff. de dolo malo l. nisi. ff. de adulter.*
l. 1. §. *præuaricat. ff. ad Turpilian. l. sed addes. ff. locat. l. si seruus. ff. de leg. 1.* est autem collusio la-
tens, & fraudulenta conuentio, per quam alter in iudicio se permittit superari: *Hostien.*
in tit. extr. de collus. deteg. vbi n. 2. declarat etiam, qui collationẽ faciant, & præcipuè sunt
aduocati, & procuratores, qui se in lite superari patiuntur, *Azo in tit. C. eod.* & quomo-
do puniatur aduocatus dicitur in §. *notandum 2. quæst. 3.* & quomodo procurator in *l. e-*
leganter §. *pen. ff. de dolo.* Colludit etiam principalis persona quæ in iudicio prouocauit,
vel prouocata est, in causa ciuili est *tit. ff. de collus. deteg.* in causa criminali *tit. ad senatusc.*
30 *Turpilian.* † fit etiam collusio in causa beneficiali, *c. audiuimus extr. de collus. detegend.* vbi
ponitur aduersus colludentes pœna priuationis beneficii.

Possent equidem plures, & illæ præclaræ quæst. tractari ad simulationem perti-
nentes, sed quoniam propositum nostrum est de dolo, non de simulatione peragere
satis habeo hæc pauca de illa, tanquam de vna Doli cognata exposuisse, in
reliquis ad Barth. Cæpollam, lectorem cupidum relego; ne vi-
dear, tanquam in vtre, velle congregare a-
quas Maris.

Finis Libri Quinti.

LIBER

LIBER SEXTVS ET VLTIMVS,

DE REGVLIS DOLI.

De Regulis Doli Affirmatiuis.

1 *Ratio cur Auctor, nouissimo loco, librum regularum collocauerit.*
2 *Regula ius non constituit, sed ex iure quod est regula sumitur.*
3 *De quacunq; re verificatur, aut negatio, aut affirmatio.*
4 *Regula omnes, aut negatiue, aut affirmatiue concipiuntur.*
5 *Ab regulis affirmatiuis ducit Author exordium.*

VT ea, quæ ad materiam doli pertinent omnia (si fieri potest) hoc
1 tractatu comprehendantur, † aut saltem, quod proximum est:
pauciora prætereantur in eo, cõstituimus nouissimo loco, cunctas,
quas licuit regulas doli colligere; atq; collectas, quatenus exiguæ
ferent nostræ vires exponere, earum enim generalitate speciales
quoq; doli casus, quasi digito ostendamus, argumento *l. 1. ff. de leg. præst. l. 1. § qui autem ff. de Aetat. l. antiquitas. C. de vsufruct.* Postremũ
verò locum his assignauimus compilatores tum pandectarum, tum decretalium imitati, qui in fine operis titulum de regulis iuris posuerunt, quippe cum regula ius non
2 † constituat, sed ex iure quod est regula fiat. *l. 1. ff. de reg. iur.* prius est iura doli exponere,
mox regulas quæ sumunt ex illis explanare. Porro autem cũ vulgaris illa philosophã-
3 tium assertio, de quacunq; re † verificatur aut negatio, aut affirmatio, præcipue
4 locum habeat in regularum compositione: † siquidem nulla est, quæ affirmatiue non
sit, aut negatiue cõcepta; hoc ordine in regulis doli explicãdis procedemus, vt sc. prio-
5 ri loco regulas † affirmatiuas, postea negatiuas afferamus; offert autem sese nobis illa

REGVLA PRIMA.

Dolis & Malitiis est obuiandum.

1 *Hæc regula iure ciuili, et canonico probatur.*
2 *Dolus sua natura lædit.*
3 *Melius est occurrere, quã postea vindicare.*
4 *Quintiliani dictum.*
5 *Maritus non cogitur alteri, quam vxori dotis restitutionem promittere.*
6 *Interdictum, de aqua quotidiana æstiua & interdictũ de itinere actuq; priuato, debet intelligi, vt nõ cõpetat cũ alteri᷑ incõmodo.*
7 *Aduocatus habens bonã causã, quando possit ad victoriã vti fraudibus, atq; malitiis.*
8 *Iudex ad eruendam veritatem quando possit vti simulationibus.*
9 *Promittens alicui præmiũ, si furẽ indicaret, & is se ipsum prodiderit, potest per exceptionem repelli si præmium petat.*
10 *Qui non potest rem suam ab alio recuperare non punitur si aliam rem, tanti valoris eidem surripuerit.*
11 *Damnũ, ex aliena fraude nobis imminens, potest pari fraude euitari.*
12 *Requisitus de proditione potest facere tractatum duplicatum.*
13 *Si vnus ex coniugibus fidelibus deuiauerit à fide, non soluitur matrimonium.*
14 *Quandoq; non licet fraudibus occurrere.*

1 DEducitur † *ex l. in fundo alieno ver.* neq; malitiis. *ff. de rei vend. ex c. sedes Apost. §. nos igitur, ext. de rescript. ex c. detestanda de p̃sump. in 6. ex c. cũ dilecti ext q̃ metus causa,* ibi cũ
periuriis non fit via aperienda, ita fit, vt iure ciuili ꝓbetur, atq; canonico, nec equidem
2 iniuria; nã cũ dolus sua natura lędere † soleat, & damnũ inferre. *l. 1. in pr. ff. de dolo* melius
3 est occurrere, q̃ postea vendicare, † & vt ait Quintilianus prudẽtius est cauere ne vul-
4 nera fiant, q̃ † deinde facta medeãtur; cicatrices, enim obducũtur, & damnũ, illatũ nõ
potest ad vnguẽ emendari; proinde reip. interest dolis occurrere, ex iã deductis legib.
Probatur p̃terea hæc regula, à *gl. in d. l. in fundo* nec nõ à *Decio & Cag in l. ea est natura. ff. de reg. iur. à Marf. sing. 177. incipit malitiis ab Ancar. cons. 333. col. 2. Ang. cons. 66. col. 1. Soci. sen. cõsi 108. n. 11. vol. 1. Moron. de tregua, & pace quæst. 110. Hercul. d. cant. de nõ offend. c. 18 n. 11.* Infer-
5 tur primo ex hac reg, *ad l. 2. ff. sol. matr.* nẽpe, quod maritus † timens aliquod incõmodũ,
non cogitur dotis restitutionẽ, alteri, quã vxori promittere. Secundo infertur ad *l. 1. §.*
6 *illud Labeo dicit. ff. de aqua quotid. & æstiua,* quod nimirum † illud interdictũ, vna cũ illo, q̃
dicit de itinere, actuq; priuato; ita est exaudiendũ, vt non sit cum alterius incõmodo; id
quod confirmatur ex *l. sicui ver. per medias. ff. de seruit.* in qua definitur, quod habens viã
per fundũ alicuius, ad fundũ suũ, neq; p villã ipsã, neq; p medias vias ire agere finẽdus

est,cum id æque commode per alterum partem iter facere possit, cum minori serui-
entis fundi detrimento,quædam enim ait tex.in sermone tacitè excipiuntur,vt sic cō-
7 uentio ciuiliter intelligatur;Infertur tertio ad † Aduocatum,cui in bona causa licet
fraudibus vti,nisi possit aduersarium aliter superare Cag.in d.l.ea est natura,vbi pulchrè
declarat quomodo hoc sit accipiendum ff.de reg.iur.Mars.sing.177.nu.1.& nos copio-
se diximus in lib.1.in tract.doli boni.

8 Infertur quarto ad iudicem,qui ad eruendam veritatem † potest vti simulatio-
nibus,quemadmodum fecisse Salomonem,inter mulieres de filio contendentes me-
moriæ proditum est,& obseruasse Alex.3.Senensem Pontificem,vt Simoniacum Episco-
pum puniret constat inter omnes; Quemadmodum nos dicto loco copiosius expo-
suimus. Infertur quinto ad singulare dictum Vberti de Bobio in l.si pro fure.ff. de con-
dict.furt.Ioann.Andream in add.ad Specul.in Rub.de furt.Dicunt enim quod si passus furtū
9 † promiserit Titio 10.si fures indicauerit, & is,cum aliis furibus seipsum manifesta-
uerit,non potest agere ad obseruantiam facti,nam replicatione eliditur exceptio,cō-
cessum est enim vti dolo,ad occurrendū dolis;Et Mars.citato loco ait esse singulare ver-
bum,& perpetua memoria dignum. siquidem quotidie occurrit aliquod furtum,&
sæpe fiunt acclamationes,quod indicanti furtum, parcetur;si erit de sociis, solent ra-
tiico,qui huiusmodi promissiones faciunt,maxime principes eas opere implere, licet
de iure non teneantur,eo scilicet consilio;vt,& in aliis emergentibus casibus inueni-
antur,maleficiorum denunciatores spe impunitatis proposita; puto etiam politicam
esse rationem,quia expedit Reip.vni facinoroso parcere,quo ab aliis pœna sumatur,
quam omnes impunitos euadere,nemine eos detegentē,conferunt,quæ tradit Iaso.in
l.conuentionum.ff.de pact. Infertur sexto ad doctrinam Innocent.in c.eam olim & 2.de
10 restit.spoliat.quem ibi sequitur Antonius nempe quod si † non possum rem meam a te
recuperare; licet aliam rem,æquiualentem furtim a te recipere per tex.in c.dominus no-
ster.23 quæst.2.& ita Hebræi auferentes Vasa Ægyptiorum illis non fecerunt iniuriam,
quippe receperunt pro incommodis, & damnis,Quæ acerbe nimis in ea terra cōmo-
rantes sustinuerunt Cag.in l.iure naturæ.ff.de reg.iur.Quod dictum probat Florian.in leg.
itaque.ff.ad Aquil. in qua bonus est tex.cum aliis citatis à Mars.d.sing. 77.num.6. Infer-
tur septimo ad l.cum pater.§ Titio fratri ad leg.2 & ad alia infra,de quibus gloss.in d.§.Ti-
11 tio.in verbo excluserit Quod scilicet damnum ex aliena fraude † nobis imminens, po-
12 test pari fraude repelli, & ideo requisitus de proditione † poterit facere tractatum du-
plicatum.Lupus in c.per vestras §.is de donat.inter vir,& vxor.Lucas de Penna in l.vni.C.vt
armorum vsus verbo vsum in bello lib.11.Quoniam qui fallit,ne fallatur, vtitur prudentia
l.fin.de auri pondo lib.10.Bald.cons.142.volum.1.Nicolaus Maron. de Treg. & pace quæst.120.
num.13.Infertur octauo quod aduersus calumniam,licet se defendere cum calumnia,
gloss.in c.cauientes in verbo malignantium extr.de electio Mars.d.sing.177.in princ. No-
13 no infertur ad c.quanto extr.de diuort.in quo si ex duobus fidelibus † coniugatis vnus de-
uiauerit à fide,non propterea soluitur matrimonium;ratio est,vt obuietur malitiis,ne
quis fingat hæresim,vt eius vxor alteri nubat; & ipse postea reuersus ad fidem aliam
pulchriorem ducat vxorem.Declaratur autem hæc regula per Soc.Senio.cons.108.num.
11.verb.nec etiam obstat volum.1.vt non procedat quando lex non prouidet fraudibus,
14 vel dolis,eo siquidē casu nō licet † nostro marte dolis occurrere.lex enim facit multas
dispositiones,vt malitiis obuiet,non tamen omnibus obuiat; & tunc quando deficit
iuris remedium,non licet nobis remedium inuenire,vt ecce lex nō inuenit auxilium
in alienatione ex titulo oneroso facta in fraudem legitimæ parentum, ita vt rescinda-
tur.l.non vsque vbi Bart.ff.si quis à parent.fuer.manu.cum aliis,quæ deducit Soc.d.n.11 Si-
militer,non obuiatur omnino fraudi, quā faceret libertus in fraudem patroni ex cau-
sa onerosa.l.1.§ si quid in fraudem, & §.si mutuam.ff.si quid in fraud.patron. Non reuocatur
venditio facta in fraudē creditorū,quoties emptor non fuit particeps fraudis, l.qui§.
edictum.ff.quæ in fraud.l.ait prætor.§.quod ait eo tit.Plane his casibus,cum aduersus frau-
dē,nō sit remediū iuris proditum,non cōceditur nobis aduersus eā auxiliū inuenire.

REGVLA 2.

Dolus ab omni Dispositione censetur semper exceptus.

1 Ex quibus legibus reg.sumatur.
2 Quæ sit huius reg.ratio.
3 Legislatoris,Testatoris,contrahentiumq; mens;creditur à dolo esse aliena.

4 Contra

4 *Contra donationem insinuatam potest opponi exceptio doli.*
5 *Concesso, in iudicãdo libero arbitrio, nõ præsumitur concessũ alicui, vt dolose iudicet.*
6 *Voluntas testatoris in liberum alicuius arbitrium collata intelligitur. Dummodo dolus absit.*
7 *In libera administratione concessa filio*
8 *In promissione de rato* } *censetur dolus exceptus.*
9 *In delegationis rescripto, etiã generali*
10 *Procurator ad emendũ constitutus, non potest pro se emere, & dominum obligare.*
11 *Statutum prohibẽs reductionẽ laudi, ad arbitrium boni viri, non habet locũ, quãdo in laudo adest dolus re ipsa, vel ex proposito.*
12 *Ampliatur etiam: si is, qui fecit compromissum iurasset non contrauenire.*
13 *In generali remissione, & renunciatione censetur dolus exceptus.*
14 *Verum hæc regula intelligatur, tam in dolo vero, quam in dolo præsumpto.*
15 *Filia renuncians secundũ dispositionẽ* c. quis de pact. in 6. *potest renunciationi cõtrauenire quoties grauissime læditur.*
16 *Iuramentum non confirmat contractum stante grauissima læsione.*
17 *Dolus præsumptus est proprie dolus.*
18 *Dolus præsumptus rescindit conuẽtionem, sicut dolus verus.*
19 l.fin.C.si maior factus. *& c. procedit tãtum in vero dolo, & quæ sit ratio.*
20 *Hæc regula procedit etiã in dolo præsumpto.*
21 *Limita, nisi specialiter inueniatur dispositum contrarium.*
22 *Vel nisi aperta ratio differentia inter vtrumq; dolum reperiatur.*
23 *Alia limitatio. remissiue.*

1 SVmitur † hæc regula ex §. *Lucius creditor ff. mand. ex l. si pater. ff. quæ in fraud. cred.* dum
in principio tex. exprimitur in mãdato contineri ea tantum, quæ ex fide gesta sunt,
in secundo autẽ definitur, in libera peculii administratione filio à patre concessa, non
2 contineri, vt in fraudẽ creditorũ alienationẽ faciat: † Ratio in qua velut in fundamento regula collocatur, deducitur à verosimili mente disponentis, *Cephal. cõs. 121. n. 8. ver. quinta sit lib. 1.* & aperte dicit *in l. si libertus ita iurauerit*, ibi & fere ea mens est, & ibi quia
3 speraret recte arbitraturum, *ff. d. oper. libert.* etenim siue legislatoris siue † testatoris, siue
cõtrahentiũ mentẽ in disponẽdo spectemus, alienã à domo cognoscemus, siquidẽ lex
est sanctio sancta, iubẽs honesta, prohibens cõtraria, præceptrix faciendorũ, prohibitrix
non faciendorum. *l. 2. ff. de legib.* ideo dolum coercet. *l. 1. ff. de dolo.* Testator etiam relinquens liberationẽ ab administratione, non creditur de his, quæ dolo gesta sunt intelligere, *l. Aurelio. §. cuius. ff. de liberat. leg. Socc. cons. 139. n. 16. vol. 1.* contrahentes etiam transigendo, non videntur dolum remisisse. *l. actione. C. de transact. l. tres fratres, & ibi Bart. ff. de pact. & Socc. allegato cons.* ratio rationis est quoniam dolus est delictum *Ias.* in §. *item si quis in fraudem Instit. de actio.* nemo autem præsumitur delinquere, *l. merito. ff. pro Socio* probãt hãc regulã *Alex. cons. 139. vol. 7. & cons. 58. vol. 3. Rom. cons. 34. Barb. cons. 42. vol. 1. & cons. 70. vol. 4. Paris. cons. 95. volu. 2. & cons. 107. libr. 3. Ruy. in l. 1. num. 16. ff. de nou. oper. nunc. & cons. 18. num. 28. infra volum. 2.* Infertur autem primo loco de hac regula; quod con-
4 tra donationem † quamuis insinuatam potest opponi exceptio doli, *Remi. Iun. in primo*
5 §. *nu. 200. Inst. de donat.* Secundo infertur quod concesso † ad iudicandum libero arbitrio, non creditur, cuiquam concessum, vt dolose iudicet, proinde de dolo tenebitur,
ratio est, quia in tali arbitrio non censetur concessum, quod est contra bonos mores,
Ang. in l. si à milite. §. post edictum. ff. de milit. testamento, sicut est dolose ferre sententiam,
veluti si enormiter aliquem læsisset ex litigantibus, succedit enim eo casu præsumptus
dolus *Bald. in Rub. de pœnis Iud. qui male iudic. num. 2.* Confirmantur prędicta, ex his, quæ
6 tradit, *Bart. in l. 1. n. 63. C. de sacro Ecclesiis,* testatoris nimirum voluntatem † in liberum alicuius arbitrium collatam intelligi, dummodo dolus malus absit. *Gabriel. cons. 158. nu.*
7 *62. vol. 2.* hinc dixit *Socc. in l. cum filiusfamilias nu. 1. ff. de verb. oblig.* quod si pater † concordat filio liberam administrationem peculii censeri exceptum dolum malum. Promis-
8 sio quoq; de ratificando, intelligitur † dummodo cesset dolus malus, *Socc. d. cons. 119. n.*
9 *vol. 2.* in delegationis † etiam rescripto, licet contineatur, vt ea possit delegatus explicare, quæ delegans, subauditur tamẽ amoto dolo, neq; enim male agere videtur in de-
10 legatione concessa. *Dec. cons. 143. n. 3* infertur etiã quod procurator † constitutus ad emendũ, nõ possit ipse emere, & dominũ obligare pro facto suo proprio, nã procurator, qui ex natura officii debet tractare negocia domini: sua propria gerẽs videtur esse in dolo, & dominũ nõ obligat siquidẽ mandatũ intelligitur, vt dolus absit *d. l. creditor. §. Lucius & Dec.*
11 *in terminis cons. 483. n. 11.* Infertur præterea quod licet † statutum, vt Senis extat in Curia

Mercatorum prohibeat reductionem laudi, ad arbitrium boni viri, licet tamen petere ob enormissimam læsionẽ, quæ dolum arguit, nedum reipsa, sed etiam ex proposito arg. *l. si superstite C. de Dolo Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum ff pro Socio.* statutum autẽ casu dolosum non comprehendit, *Ceph. cons.* 137. *n.* 6. *vol.* 1. vbi *Corn. Socc. Crou.* eius senten-
11 tiæ assertores adducit, tradit etiam *Menoch. de arbitr. lib.* 1. *quæst.* 13. *nu.* 13. adeo † vt iuramento etiam non obstante, habeant contradicendi potestatem, ne iuramentũ sit iniquitatis vinculum *Dec. cons.* 189. *n.* 5. & 6. *Feder. de Senis cons.* 199. & 194. Infertur insuper
13 in generali renunciatione † cẽseri dolum exceptum, quod cum distinctione declarat esse verum *Socc. cons.* 159. *n.* 29 *vol.* 2. Porro autem hic sese offert pulchra disputandi occasio; nam duplex est dolus verus, & præsumptus, vt in *lib.* 2. *in* 1. *diuisione* doli copiose
14 exposuimus, quæro an † hæc regula procedat in vtroque dolo, ita vt non modo verus, sed etiam præsumptus dolus censeatur ab omni dispositione remotus. Et quidem potior videtur sententia affirmatiua, ex his, quæ tradit *Curt. Iun. cons.* 50. *n.* 8 consulit enim quod alienatio facta a minore non obseruata formã statuti Tridẽtini de contract. minor. non confirmatur solo temporis cursu, minore scilicet effecto maiore per *l. vltimã. C. si maior factus*, ea ratione, quod in eiusmodi contractu dolus est præsumptus, qui creditur, ab omni cõstitutione remotus, *Rom. cons.* 54. & *Barbas. cons.* 70. *col.* 3. & 4. *vol.* 3. suffragatur 2. quod tradunt Cano. maxime *Abb. in c. cum contingat col.* 8. *verb. quartus casus*
15 & *verb. nonus casus*, & *col. vlt. de iure iur.* † *Butr. cons.* 45. iuris rigor *Abb. cons.* 107. quatuor sunt in secundo dubio *lib.* 2. nimirum dispositionem *c. quãuis de pact. in* 6. & 7. *c. cum contingat*, in vtroq; dolo vim suã obtinere, & hanc sententiã semper fuisse obseruatã tanquam æquiore dixit *Afflict. decis.* 322. *n.* 11. & 12. & secundum illas constitutiones cõfir-
16 matur læsio mediocris, non † excessiua, quam grauissimã Dd. appellant, imo, nec eam roborari tradidit *Dec. in c. causam matrimonii n.* 5. *in fin. ex d. off. deleg. Ancor. Calder. Butr.* & se ipsum allegans *cons.* 86. accedunt plures cumulati à *Marsi. sing.* 673. *n.* 4. *Ceph. cons.* 173 *vol.* 1. Ex aduerso *Socc. in l. cum filius fam. n.* 1. *de verb. oblig. Menoch. de arbitr. lib.* 1. *quæst.* 18. *n.* 13. & *de recup. poss. remedio* 15. *n.* 179. *vsq. ad n.* 182. *Simon. de decret. lib.* 3. *tit.* 9. *n.* 34. *verb. item etiam*, dicentes in terminis *d. l.* 1. *C. si maior factus* eam constitutionem procedere in vero dolo, non in præsumpto, & ita reg. nostrã esse accipiendã, id quod probatur vltra ipsos, quoniam verba in dubio sunt intelligenda in casu vero, non in ficto, vel præsumpto *l.* 3. *§. hac verba ff. de neg. gest.* Procliuior, tamen sum in priorem sententiam, motus
17 quoniam dolus præsumptus est, etiam sicut verus † proprie dolus, sicut perspicuum est ex his, quæ diximus *sup. lib.* 2. *in* 1. *diuis. dol.* sum etiã adductus ex paritate rationis, quip-
18 pe dolus præsumptus ex grauissima læsione surgens; rescindit † conuentionem, nõ secus ac dolus verus; nec profecto refragatur sententia *Menocch.* siquidem generalis non
19 est, sed restringitur ad terminos *d. l.* 1. Quæ non † militat nisi in dolo vero speciali ratione, nempe quia si procederet in dolo præsumpto, esset prorsus inutilis, & maneret sine effectu operandi; quoniam vbi solemnitas in contractu non seruatur, dolus præsumptus resultat *c. qui contra iura de reg. iur. in* 6 *l.* 1. & *ibi gloss.* & *Bart. C. de fide instrum.* & *iur. hasta. fiscal.* Qui si cursu temporis, & per maiorem ætatem, non ratificaretur, nunquam esset locus illi constitutioni, per quam contractus à minore gesti sine solemnitate per
20 temporis cursum validatur, cui consequens est. *Curt. d. cons.* 50. male consuluisse, & eũ
21 nuncupatim reprobat *Menocch. de remed.* 15. *n.* 187. remanet † itaque conclusio nostrã
22 hanc reg. obtinere etiam in dolo præsumpto, nisi † specialiter reperiatur decisum cõ-
23 trarium *d. l.* 1. vel nisi in aliquo casu † inueniretur aperta differentiæ ratio inter vtrumque dolum. Limitat † reg. nostram *Gabriell. cons.* 99. *n.* 18. & 19. *vol.* 2. vt procedat in negociis, quę mandato alterius geruntur, non siquis disponat de re propria, vide eum afferentem exempla.

REGVLA 3.

Dolum facere, & locupletari cum alterius iniuria æquiparantur.

1 *Ex quibus iuribus reg. deducatur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Dolus aduersatur naturæ.*
4 *Ciceronis locus.*
5 *Altera ratio regulæ.*
6 *Actio doli datur etiam contra illum, qui locuple-*

locupletatur cum alterius iniuria.

7 *Hæres tenetur de eo, quod ad eum peruenit, si factus est locupletior.*

8 *Actio doli datur etiam contra Ecclesiam factam locupletiorē, cum alterius iniuria.*

9 *Statutum tollens exceptionem, non censetur tollere illam, ne quis locupletetur cum alterius iniuria.*

10 *Non potest renuntiari huic exceptioni, ne quis locupletetur &c.*

11 *Contra eum, qui factus est locupletior cum alterius iactura iuratur in litem.*

12 *Minor factus locupletior, cum aliena iactura, non restituitur.*

13 *Actio doli, quæ datur contra locupletatum cum alterius iniuria, non extinguitur biennio.*

1 ELicitur præsens regula † ex *l. si quis mancipiis. §. fin. ff. de instit. actio.* ibi nam videri me
dolum facere, qui ex aliena iactura lucrum quæram, ex *l. 3. §. si seruus pupilli. ff. de tri-*
2 *bus. act. ex l. si ex dolo, §. pen. ff. de dolo. ex l. in hæredem cum l. seq. ff. eod. tit.* Ratio † vero regu-
læ videtur, quia sicut dolus aduersatur naturæ, *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* ibi hominem
3 homini insidiari nephas; dolus enim insidiatur † homini, ita veritas est amica naturæ,
doli vero proprium est simulatio, *l. 1. ff. de dolo,* ita etiam contra naturę æquitatem est a-
liquem cum alterius iactura fieri locupletiorem, *l. nam hoc natura ff. de condict. indebit. l.*
4 *hæc condictio. ff. eod. tit. C. locupletari de reg. iur. in 6.* † *& Cicero 3. de officiis att.* Alterius incom-
modo suum augere commodum, magis est contra naturam, quam mors, quam pau-
pertas, quam dolor, quā cætera, quæ possunt, aut corpori accidere, aut rebus externis.
5 altera † ratio videtur, quoniam qui ditatur cum alterius iniuria, rem tenet sine causa,
proinde re ipsa est in dolo, non secus ac ille. qui rem petit sine causa, *l. 2. §. circa. ff. de ex-*
cept. dol. l. si quis cum alter. ff. de verb. obligat. vbi *Roma. & Iason.* probant, citant hanc regu-
lam *Calcan. cons. 73. Zas. cons. 4 num. 22. lib. 2. Iodoc. in sub tract. Parinm. vel simil. in ver.* do-
lus expressus *Petrus Loretus in l. si me, & Titium. ff. si cert. pet.* infertur primo ex hac regu-
6 la, quod sicut actio doli præstatur contra eum, qui dolo fecit, ita, & contra eum † con-
ceditur, qui locupletatur cum alterius iniuria, *l. Sabinus cum gloss. in verb. oportere. ff. de*
dolo. l. 1. § in pupillo. ff. deposit. vbi *Bart.* summat, pupillus tenetur de dolo, quatenus est fa-
7 ctus locupletior. *Calcan. d. cons. 78. num. 44. doct.* vbi *supra l. 1. §. 1. de author. tutor. Dec. in l.*
iure naturæ ff. de reg. iur. Secundo infertur, quod hæres de eo, quod ad eum † peruenit, id
est, de quo factus est locupletior actione doli conuenitur perinde, ac si dolum ipse fe-
cisset, *l. si plures in fin. l. in hæredem cum l. sequenti ff. de dolo.* Tertio infertur quod actio do-
8 li præstatur etiam contra † Ecclesiam quæ sit facta ditior, cum alterius iniuria glossa in
authent. qui res. C. de sacro Ecclesiis, in verb. cum Bald. in l. iubemus. § sane in prin. C. de sacro. Ec-
clesiis in l. si prædium: C. de præd. minor. Alexan. cons. 40. libr. 3. Dec. in d. l. iure naturæ num. 2.
9 *ff. de reg. iur.* Quarto infertur quod sicut † statutum tollens exceptionem nō censetur
tollere exceptionem doli, ex allegata regula, quod dolus præsumtus ab omni disposi-
tione censetur remotus, & quia malitiis non est aperienda occasio, *leg. in fundo. ff. de rei*
vend. ita non creditur tollere illam, ne quis locupletetur, cum alterius iactura, etenim
licet hoc casu iudicis officium implorare, not. *Bar. in l. plane in fin. ff. de petit. hæred. Abbas*
10 *in c. ex parte, extr. de offic. deleg. Dec. d. reg. nu. 3.* Quinto infertur, quod sicut † non potest
renunciari actioni doli futuri, *l. si vnus. §. illud ff. de pact. l. iurisg. §. adeo. ff. de pact.* & latius
diximus, *l. 2. in tit. de futuro dolo.* ita quoq; non valet renunciatio, ne quis locupletetur
cum alterius iniuria, ratio est, quoniam nemo se potest purgare aduersus reg. *l. nam hoc*
natura. ff. de cond. indebit. quæ futurum tempus respicit, *Iodoc. de loco,* quemadmodum à
contrario potest inferri; quod cum valeat renunciatio doli præteriti, *l. actione. C. de trāsact.*
poterit pari ratione expresse renunciari huic actioni, postquam aduersarius est fa-
ctus ditior; quippe possum Titio donare, quod detinet, cum meo detrimento. Sexto
11 potest inferri, quod sicut contra dolosum iuratur † in litem, *l. arbitrio. ff. de dolo; l. in a-*
ctionibus. ff. de in lit. iurant. ita & aduersus eum iurabitur, qui factus est ditior, cum al-
12 terius incommodo. Septimo infertur, quod vt minor † quando est in dolo, non re-
stituitur, *l. Diuus. ff. de in integrum restitution. l. ex causa. §. nunc videndum. ff. de minor.* sic
quoque non est restituendus, si factus est ditior, cum alterius detrimento. Limi-
13 tatur † hæc regula quod quamuis actio doli competens aduersus eum, qui dolum
commisit, extinguatur, biennio, *leg. fin. & ibi Bartol. & alii. Cod. de dolo,* hæc tamen
actio, quæ datur contra eum, qui factus est ditior, cum alterius iniuria durat perpe-
tuo, id est, vsque ad 30. annos, *l. in hæredem iuncta glo. in verb. actionem, & l. Sabinus in glo.*
in verb. deportare. ff. de dolo.

REGULA 4.

Dolus in committendo, maior est, quam in omittendo.

1 *Iura vnde sumitur hæc regula,*

2 *Contra dolosum in committendo probatur interesse per iuramentum in litem, secus contra dolosum in omittendo.*

3 *Dolosus in committendo tenetur de casu, quamuis dolus non sit ordinatus ad casum, non ita dolosus in omittendo.*

4 *Delictum in faciendo grauius est quàm in omittendo.*

5 *Virtus maior est in faciendo; quam in non faciendo.*

6 *Maior virtus est agere honesta; quam turpia non agere.*

7 *Maiori bono, maius malum opponitur.*

8 *Idem operatur propositũ in proposito, quod oppositum in opposito.*

9 *Liberatus tutor à reddenda ratione, creditur liberatus etiam à dolo in omittendo.*

10 *Actio doli quæ datur in officiales, & Magistratus ob delictum in omittendo non transit ad hæredes.*

11 *Dolus in omittendo, quod sit maior, vel saltem æqualis, cum dolo in committendo contra hanc regulam solutio remissiue.*

1 ACcipitur ex *l. mora* † *iuncta gloss. ff. solut. matrimon.* quam ibi *Bald.* aureis litteris di-
cit esse scribendam, nec non ex *l. vlt. C. de Magistr. conuen. iuncta, l. argentarius. §.*
cum autem ff. de eden. & quod ibi, Cyn. Bald. Saly. Alex. & recentiores notant, nam probato
2 dolo in † committendo agitur ad interesse, eiusque probatio fit per iuramentum in li-
tem, sed si dolus consisteret in omittendo ad probationem interesse, non sufficeret iu-
ramentum partis, sed esset plene probandum, *d. l. argentarius.* Deducitur etiam ex *l. 1. §.*
si rem depositam. ff. deposit. cum ibi notat. Castren. iuncta etiam *l. si vehenda. §. 1. ff. ad l. Rho-*
di. de iactu. cum not. a *Paulo Castr.* quippe habetur in prima, quod dolus in committendo,
3 facit teneri dolosum de casu, licet dolus † non esset ordinatus ad casum, quoties autẽ
consistit in omittendo, non obligat, nisi fuerit ordinatus ad casum. Ratio huius regu-
lę est, quoniam dolus est delictum, vt sæpius diximus, in delictis autem leuius reputa-
4 tur, quod est in † omittendo, & ideo leuius punitur argumento *l. 4. ff. de impen. in rebus*
dot. l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. eaque ratione leges prohibentes transigere super cri-
minibus publicis procedunt in his, quæ sunt tantum in committendo in *l. 2. per glo. ibi.*
ff. ad Sylla. 1. Cyn. in l. transigere. C. de transact. Tiraq. de pœnis causa 44. num. 27. Alia ratio est
5 nam virtus in faciendo † maior est, quam in non faciendo, *Arist. in 4. Ethicorum cap. 1.*
6 inquit virtutis ipsius esse potius honesta † agere, quam non agere turpia, & iura cano-
nica clamant, non sufficit abstinere à malo, nisi etiam fiat bonum, *c. de forma 2. quæst.*
3. & Psalmographus declina a malo, & fac bonum, nam in altero initium est, in altero
perfectio facit text. in *l. in illa stipulatione. ff. de verb. oblig. confert. text. in c. duo sunt 12. quæst.*
1. vbi abstinentes à malo, præmium non habemus, nisi etiam operemur bonum hinc
Prosper. Aquinatus &c.

Dignus laude quidem vitam sine crimine ducens.
Et quæcumq. sibi, sint nocitura cauent.
Maior cura boni est fratrum releuare labores.
Et ferre optatum tristibus auxilium.

Si igitur maior est virtus in faciendo, è contrario maior dolus in faciendo, cum
7 ex sententia *Philosophi 7. Ethicorum* † maiori bono, maius opponatur malum, & con-
8 uenit regul. *l. fin. ff. de leg.* Idem operatur propositum † in proposito, quod oppositum
in opposito *l. si ex toto, & ibi Imol. Castrens. Alex. ff. de leg. 1. l. fin. ff. de leg. 3* Probatur, & sæpe
deducunt hanc reg. *Bald. Aret. Imol. Alex. in l. si moro ff. solut. matr. Bal. in l. legis virtus. ff.*
de leg. Dec. in l. posthumo col. 5. vers. præterea magis. C. de bonorum poss. contra tabul. & cons. 37. in
causa rigorosa col. 5. ver. secunda ratio, Ias. in l. 1. col. 4. ver. sed ego strictius. C. de iure Emphit. in l.
qui Romæ. §. cohæredes colum. 5. ver. confirmatur, l. si quis iniquum. §. filius meus ff. si quis caution.
quamuis idem Ias. in d. l. si mora videatur aperte sentire cõtrarium. Infertur ad consilium
Decii 192. in casu proposito col. 2. vbi per hanc differentiam inter vtrumque dolum pul-
9 chre conciliat † duas opiniones super liberatione tutoris à testatore facta de non red-
denda ratione, nec de Inuentario faciendo, vt nimirum censeatur liberatus à dolo in
omit-

10 omittendo, non in faciendo. secũdo infertur, quod actio, quæ datur † contra officiales,
& Magistratus ob delictum in omittendo, non transit in hæredem *l. Iulian. ff. de iud.* quę
vero præstatur ob delictum, in committendo, transit *l. 4. §. vlt. ff. de damno infecto Bart.*
in l. cum par delictum ff. de reg. iur. cum alijs citatis à Tiraq d. causa. 44. n. 26. Opponitur ad-
11 uersus hanc reg. quod imo dolus † in omittendo sit maior, aut saltem ęqualis, cum do-
lo in omittendo ex his, quæ tradit *Ias. in d. l. si mora n. 25.* verbo contra istam: sed respō-
de secundum ea, quæ diximus *libr. 2. in V. diuisione doli quæst. 2. in fin.* in qua plura lector
inueniet, quæ ad hanc rem ornandam pertinent, præcipue vero reperiet multas nota-
biles differentias, inter vtrumque dolum, omissionis, & commissionis.

REGVLA 5.

Dolus obligat facientes in solidum.

1 *Leges ex quibus regula sumitur.*
2 *Dolus non potest pro parte committi, cum sit indiuiduus.*
3 *Delictũ obligat delinquentes in solidum.*
4 *Hæredes depositarij non teneantur in solidum de dolo defuncti, remissiue.*
5 *Si ex duobus dolosis conueniatur vnus, non liberatur alter.*
6 *Si ex duobus dolosis vnus desinat dolo possidere, est in potestate decepti directe agere cũ eo, qui possidet, vel actione prætoria, cum eo, qui desijt possidere.*
7 *Si vnus ex dolosis non sit soluendo, peruenitur ad alterum.*
8 *Per solutionem factam ab vno ex dolosis liberatur alter, & limita remissiue.*
9 *Vnus ex dolosis soluẽs an habeat regressum contra alios.*
10 *Nulla societas est maleficiorum, vel iusta communicatio damni de maleficio.*
11 *Si dolus sit commissus in re diuisibili, singuli tenentur pro parte; si omnes sint soluendo.*
12 *Limita in furto quando esset simul commissum à duobus.*
13 *Si procurator meus dolose egit cum aduersario meo, vt contra me daretur sententia, an sit in mea potestate, quem velim ex his conuenire.*
14 *Multum interest, an actio doli possit purgari actione ex eo contractu; an per solam actionem doli.*
15 *Si meus aduocatus cũ aduersario meo, dolose egerit, & contra me lata sententia fuerit, vtrũ possim eligere aduersus quem actionem instituam.*

1 EManat † ex *l. 3. ff. quod si mensor. fals. modũ dixer. ex l. 1. §. si apud duos. ff. deposit. ex l. si duo*
2 *§. quod si lucem. ff. eod. tit. ex l. electio ff. de noxal. act.* Ratio reg. videtur, quia † dolus non
potest, pro parte committi, cum sit actus indiuiduus *Ale. in l. 4. §. Cato ff. de verb. oblig. nu.*
90. cum seq. alia ratio est, vt scilicet id fiat in odium dolosi, vt per *Alcia. d. loco n. 92. l. 1. §.*
3 *plane. ff. de tutel. & rationib. distrahend.* Tertia ratio est, quia, cũ in † cæteris delictis omnes
teneãtur in solidum, consentaneum est, vt id quoque obtineat in dolo, quem ostendi-
mus esse delictum gloss. in *l. 1. si duo. ff. deposit. Caball. in tract. de diuid. & indiuid. parte 3. fol.*
382. n. 198. vsq. ad n. 106. Probatur hæc regula à *Socc. Alc. & alijs in d. §. Cato, & à Bart. in l. e-*
4 *leganter n. 2 ff. de dolo, à Caballino in loco citato,* vbi etiam quid † in hæredibus depositarij,
5 quo modo teneantur Ampliatur, vt si ex † duobus conueniatur vnus, non liberatur al-
ter, *d. l. 1. §. si apud duos,* potest. n. deceptus quem velit ex illis conuenire *d. l. electio,* amplia
6 etiã, q si vnus ex istis dolosis desierit dolo possidere, est in † potestate creditoris, aut di-
recte agere cũ eo, qui possidet, aut actione prætoria, cũ eo, qui desijt possidere *d. l. elect.*
7 *§ 1.* amplia, q si alter nõ sit soluẽdo † puenitur ad alterũ *d. l. 1. §. si apud.* Declara solutione
vnius, cæteros liberari, *l. 1. §. si plures. ff. de eo, per quẽ factũ erit d. l. 3. ff. si mensor falsum mod.* i-
8 bi sed altero cõuento, si satisfactũ † erit in alterũ actionẽ denegari oportebit, *& d. §. si a-*
pud vbi exprimitur, q facta solutione ab vno, nõ cõuenietur alter, exẽplo duorũ tuto-
rũ *l. si plures. ff. de dolo,* in qua vn⁹ vel rẽ restituẽdo, vel soluẽdo interesse liberat oẽs, limi-
ta etiã vt in *l. pen. §. hoc iudiciũ cũ glos. in verb. in singulos. ff. ne quis eũ,* vbi tres regulas ponit
9 Accurs. ad cognoscẽdũ quãdo solutio vnius, nõn liberat alterũ. † Sed hic opportune
q̃ritur, an siquis ex plurib. dolosis soluerit solidũ habeat aduersus socios doli regressum
ita vt ei sint cedẽdæ actiones. Et sane videtur dãdus regressus ex neg. cõmuni de qua p
Bar. in l. reos in 4. quæst. n. 5. ff. de duob. reis, quod si vnus ex socijs obligatis in solidũ solue-
rit, repetit à socijs *l. in rẽ cõmunem, & ibi Bald. C. si cert. pet.* sed tamẽ verior est opinio con-
traria p tex. sing. in *l. 1. §. plane. ff. de tutel. & rationib. distrahend.* ibi plane si ex dolo cõmu-
ni, conuẽtus prestiterit, neq; mandãdę sunt actiones, neq; vtilis cõpetit, quia pprii de-
licti pœnã tulit, q̃ res facit eũ indignũ, vt à cæteris doli participibus cõsequeretur, nec
10 n. vlla societas est † maleficiorũ, vel iusta cõmunicatio dãni ex maleficio; euertitur aũt

obiectū quoniam procedit in sociis non dolosis, videnda sunt tamen, quæ diximus su-
pra, *lib. 4. de pœna doli in contractu, pœna* 13. siquidem plura eo loco reperies.
11 Limitatur reg. in *d. l. si duo ff. deposit.* nempe si dolus sit commissus † in re diuisibili,
puta si hæredes depositarii pecuniā apud defunctum depositam pro parte omnes ab-
stulerunt, ex decem nummis singuli surripuerunt quinque; intellige si modo, omnes
sint soluendo, alias conueniretur in solidum, qui soluendo esset; intellige etiam, si am-
12 bo ista decem simul non † abstulerint, nam alias esset vnum furtum factum à duobus,
& ideo obligarentur in solidum, gloss. in *d. l. si duo in verb. non restituatur*. Restringe etiā
in casu *d. l. si duo in fine*, nempe quod si dolus sit commissus in re, quę non posset restitui,
hęredes condemnarētur pro hæreditaria portione, limita quoq;, vt per *Bart. in l. elegā-
13 ter n. 2. ff. de dolo*, dum explicat quando duo, vel plures, qui dolo fecerunt, possint in so-
lidum conueniri. Quæro hac sumpta occasione. Procurator † meus dolose egit cum
meo aduersario, ita quod aduersus me lata sententia fuit, quare mihi competit actio
doli. An possim eligere contra quem agam? ponunt hāc quæstionem *Dd. in l. si procura-
tor C. de procur. & Bart.* arguit primo affirmatiua ex *l. si plures. ff. de dolo.* qua sancitum est, si
plures dolum commiserint posse omnes actione doli conueniri, ex aperta *l. 3. ff. si men-
sor falsum modum.* tertio probatur ex *l. eleganter. ff. de dolo in §. pen. ex l. si procuras. ff. mand.*
Contrarium videtur confirmare *l. si procurator C. de procur. iuncta gloss.* debet enim agere
14 cum procuratore actione mandati si soluendo † est, & in subsidium contra aduersa-
rium *d. §. pen. l. eleganter*, placet distinctio Bartoli ad resoluendam hanc antynomiam,
quā *Ias. in d. l. si procurator*, notabilem appellat, ait. n. Aut vnus solus dolum commisit, sed
ex eo commodum peruenit ad alium, & tunc ille prius est conueniendus, eo vero, nō
existente soluēdo, peruenitur ad eum, qui cōmodum accepit ex dolo *l. si. ff. de eo per quē
factum erit in pr. vers.* plane si soluendo Aut plures dolum admiserunt, & tunc si dolus
non potest purgari, nisi per actionem doli quilibet potest conueniri, & ita procedit *l. si
plures*, vbi vidē Bartol. Aut dolus vnius purgatur sola actione doli, alterius vero dolus
purgatur actione ex eo contractu, vt accidit in proposita quæst. nā dolus procuratoris
purgatur actione ex eo contractu aduersarii dolus per actionem doli, & tunc agēdum
est primo contra illum, qui potest conueniri actione ex illo contractu, & ita procedit
d. l. si procurat. deinde aduersus illum, qui potest conueniri de dolo, ratio est, quia cum
sit actio subsidiaria; ad eam vltimo loco est perueniendum. Ex hac doctrina *Ias.* infert:
15 ad vnum, quod est scitu dignum, nimirum, quod si dolus † sit commissus ab aduocato
meo, potero eligere, quem illorum conueniam actione doli, ex quo emanat pulchra
differentia inter dolum aduocati, & Procuratoris.

REGVLA 6.

Dolus Præteritus potest remitti, futurus non potest.

1 *Leges ex quibus sumitur prima pars regulæ.*
2 *De furto iam facto pacisci licet.*
3 *Dolus præteritus, cur possit remitti.*
4 *Pactum de remissione doli præteriti, continet ius partis, & est de re familiari.*
5 *Dolus præteritus debet specialiter remitti.*
6 *In contractibus ad remissionem doli, videtur sufficere generalis remissio, nam per eam contrahentes videntur dolum etiam præteritum remisisse, sed*
7 *In vltimis voluntatibus ex generali remissione non præsumitur facta remissio doli, vbi de ratione differentiæ.*
8 *Ampliatio reg. remissiue.*
9 *Multa de præterito dolo, remissiue.*
10 *Iura ex quibus depromitur secunda pars regulæ.*
11 *Multiplex ratio regulæ in secunda parte.*
12 *Magna peccandi illecebra spes impunitatis.*
13 *Dolus futurus nec per indirectum potest remitti.*
14 *Expressum est potentius tacito.*
15 *Dolus futurus an possit per iuramentū remitti, remissiue.*
16 *Vtrum dolus futurus possit ab hærede remitti etiam remissiue.*

1 HÆc regula habet duas partes, quarum prima oritur † ex *l. si vnus. §. illud* secundum
cōmuniorē intellectū *ff. de pact. & ex §. pact. quæ turpē* eiusdē legis, ibi sed post ad-
missa hæc pacisci possum' ex *l. iurisg. §. si pacisc. ff. de pact.* in qua valet pactū, ne agas cōtra
2 me ob cędes incēsas, & ib. de furto † iā facto pacisci licet, his additur tex: *in l. act. C. de trāf.*
Ratio

Ratio reg. est à cessante ratione *l. quod dictũ. ff. de pact. c. cum cessante extra de appell.* nem-
3 pe dolus futurus † remittitur, ne detur occasio delinquendi *l. conuenire. ff. de pact. dotal. l.*
2. § si conueniat. ff. de deposit. id quod cessat in dolo iam commisso, vt animaduertit *Cag.*
in l. contractus. nu. 77. ff. de reg. iur. Alia est ratio relata ab *Accurs. in d. §. pacta, quæ turpem.*
4 Quia dolus † præteritus continet ius partis læsæ, siue damnum patientis, & non tangit
ius publicum, ius autem priuatum potest priuatorum conuentionibus mutari *l. pen. C.*
5 *de pact. l. ius pub. à contr. sensu, de pact. & d. §. si paciscar.* † Tertia additur ratio valde similis,
quoniam hoc pactum de remissione doli, & de re familiari, veluti si furtum fecisti, aut
dolo damnum intulisti at de re familiari initum pactum valet *d. § si paciscar.* Probāt, &
allegant regulam tam Iuristæ, quam canon. illi quidem in *l. contract. ff. de reg. iur. max.*
Cagn. & Dec. & alii in l. si vnus. § illud. ff. de pact. Ruy. cons. 97. nu. 8. vol. 3. Gabr. cons. 13. nu. 19.
vol. 1. Alc. & Ias. in l. actione. C. de transact. Isti vero in *c. fraternitatis extr. de test. vbi præcipue*
Fely. Declaratur regula dolum esse specialiter remittendum argumento *d. l. actione in*
6 *fine*, factaq; speciali † remissione, nõ videtur differentia inter cõtractus, & vltimas vo-
luntates, sicut author est *Castr. in d. § illud*, dicens scribentes communiter ita tenere, di-
scrimen vero inter contractus; & supremas voluntates, creditur esse in modo remit-
tendi dolum; siquidem generali remissione; videntur contrahentes remisisse dolum,
non ita morientes *l. Aurelius. § Caio. ff. de liber. leg.* ratio autem discriminis creditur esse,
7 quoniã legata plerumq; relinquantur † ex merito. *l. nec adiectu. ff. pro socio*, meritorũ au-
tem respectus desinit in eo, quod dolose gestum est, & propterea generalis commissio
non comprehendit dolũ, ex verosimili mente testantis, quæ non fuit iuuare dolosum:
Potro autem contractus nulla habita ratione meritorum celebrantur; sed propter cõ-
munẽ vtilitatem vtriusque contrahentis, proinde facilius generalis remissio dolũ in-
cludit; Alia est quoq; differentiæ causa, vt placet *Bald. in d. § illud. n. 2.* verbo tertio quæ-
ro; nempe quia legatum sola prudentia testatoris interpretamur, qui non præsumitur
voluisse consulere doloso. At contractus quia pendent a voluntate duorum *l. sicut ini-*
tio. Co. de action. & obl. l. Labeo. ff. de verb. signif. ideo ex mente solius remittentis nõ sunt
8 interpretandi, illud verò dictum de vltimis voluntatibus † ampliatur per *Bart. in dict. l.*
Aurelio. § Caius. num. 7. & si testator, vetuerit hæredem agere, & *n. 5.* Verum quomodo
9 facienda sit doli præteriti remissio, aliaque multa ad intellectum huius reg. petenda †
sunt ex his, quæ scripsimus *sup. in 2. diuis. doli, quæst. 3. vsq. ad septimam quæst.*
10 Altera pars reg. nostræ elicitur † ex *l. si vnus. § illud. ff. de pact*, ibi nulla pactione effici
potest, ne dolus præstetur ex *l. in commodato iunct. gl. ff. de comm.* ibi hæc pactio ne dolus
præstetur rata nõ est, ex *l. contract. ff. de reg. iur.* ibi excepto eo, quod Celsus putat nõ va-
lere si conuenerit, ne dolus præstetur, ex *l. conuenire. ff. de pact. dotal. ex l. ita demum. ff. de*
arbitr. quam citat *Mars. sing. 289. ex l. quidam decedens. ff. de author. tutor.* ibi, vbi dolus fu-
11 turus, tutori non põt directe remitti. † Ratio reg. est prima quidem, quã deducit Iuris-
con in *d. l. contract.* ibi; hoc. n. bonæ fidei iudicio contrariũ est, sed nõ cõuenit nisi con-
tractib. Altera est, ne quispiã inuitetur ad delinquendũ *d. l. conuenire.* nulla est. n. tanta
12 peccandi † illecebra, quantã est impunitatis spes, quæ ratio generalis est quoq; ad vlti-
mas volũtates, Tertio fatetur ratio expressa *in l. quidã decedens*, ibi nemo ius publicũ põt
remittere, etenim impune posse delicta cõmitti, publice aduersatur vtilitati *l. ita vul-*
neratus. ff. ad l. Aquil. l. iurisg. § si paciscar. ff. de pact. Probant; & citãt reg. Dd. in *alleg. § illud*
Bart. Bal. Castr. Alex. Ias. & Natta cons. 534. n. 15. vbi ponit exẽpla *Ruy. cons. 129. n. 21. lib. 5.*
Cephal. cons. 39. vol. 1. Alex. cons. 32. vol. 4. Soc. cons. 121. n. 7. li. 3. Bar. Ias. Alc. & alii in l. actione
13 *C. de transact.* Amplia, vt nec etiã † per indirectũ possit remitti ex crebriori Dd. sentẽtiã
Ias. d. l. act. n. 13. & diximus late *sup. li. 2. in tit. de dolo futuro. q. 4:* Amplia, vt nec tacita nec
expressa pactione remissio valeat *Dec. cons. 349. n. 11. & 22.* & testator de cõmuni adsti-
pulatur *Castr. in d. § illud*, expendens illa verba nulla pactione, ergo nec tacita, nec ex-
14 pressa; præterea † cũ expressũ sit regulariter potẽtius tacito, *l. expressa nocent. ff. de reg. iur.*
Tiraq. de legib. conn. gl. 7. n. 71. vbi agẽs de cõsensu, innumeris fere exẽplis docet consen-
sum expssum esse tacito potẽtiorẽ; consentaneũ est, dolũ tacita cõuentione nõ remitti
15 se. cum non teneat expressa remissio. † Sed belle quæritur, an valeat futuri doli remis-
sio per iuramentũ altissima quęstio est, quam copiose examinaui in tit. de futuro dolo,
16 *quæst. 6. li. 2.* vbi etiã disputatur † in *7. q.* numquid liceat hæredi futurũ dolũ remittere.

REGVLA 7.

Actio doli competit, quando aliæ cessant actiones.

1 Quibus ex legibus hæc regula deducatur. 2 Ratio regulæ.

3 *Actio doli famosa est subsidiaria.*
4 *Remedium subsidiarium dicitur duplici respectu.*
5 *Restitutio in integrum quomodo sit subsidiaria.*
6 *Actio doli omni respectu subsidiaria.*
7 *Officium iudicis facit cessare actionem doli.*
8 *Vbi sit locus alicui exceptioni, cessat actio doli.*
9 *Si deceptus possit consequi damnum, aliunde, quã à doloso, non vtitur actione doli.*
10 *Pupillus cum tutore primum agere debet; & si non sit soluendo aduersus illum agit, qui cum tutore particeps doli fuit.*
11 *Si compromissum sit munitum stipulatione, & vnus ex compromittentibus dolum fecerit, conuenitur actione ex stipulatu, non de dolo.*
12 *Qui deceptus est tam turpi dolo, vt iudex aduersus eum nullam esset daturus actionem, tunc illi quoque denegatur actio aduersus dolosum.*
13 *Limitatur hæc regula in actionibus generalioribus actione doli vt incerti conditione in actione in factum.*
14 *Limitatur in actionibus doli actione strictioribus, vt in actione quod metus causa, in interdicto vnde vi.*
15 *Actiones cur dicãtur strictiores actione doli.*
16 *Actio doli, & actio iniuriarum, non concurrunt in exercitio, sed in origine.*
17 *Limitatur etiã regula in replicatione doli,*

1 PRofluit, tanquam ex suo fonte † præsens hæc regula *ex l. 1. § 1. ff. de dolo*, ibi, & alia a-
ctio non erit, & *§. 2. eiusdem legis in verb. merito*, in quo respondit Vlp. non compete-
re actionem doli, si alia ciuilis detur, vel honoraria *ex l. 19. § si Dom. ff. de dolo*. ibi non est
de dolo actio, quia aliæ ex hac oriuntur actiones, *ex l. 2. C. de dolo*, in qua Imp ait, cum a-
lia nulla competat actio; causa cognita permittitur, *ex l. Diuus. ff de rest. in integr.* quę de-
finit, tunc demum ad actionem doli descendendum esse, cum alio remedio locus esse
2 non potest. † Ratio reg. est expressa in *d. § merito*, nempe quia hæc actio doli est fa-
3 mosa; alia deducitur ratio, quoniam hæc actio † est subsidiaria, i. in subsidium alterius
deficientis actionis inuenta; ideoque remedium dicitur subsidiarium; & quidem sub-
4 sidiarium omni respectu, etenim duplici mdo vocatur † subsidiarium remedium; vno
quidem respectu ordinarii remedii deficientis, & ita restitutio in integrum dicitur re-
5 medium subsidiarium *l. 1. ff. de minor. l. 1. ff. de integ. restit.* conceditur † .n. ei, cui ordina-
rio remedio succursum non est. *l. in causa. ff. de minor. Alphons collect. 755.* Altero vero ap-
6 pellatur † subsidiarium, quando præstatur loco deficientis ordinarii, & extraordinarii
remedii, & huiusmodi est actio doli, *l. 1. § idem Pomp. ff. de dolo.* Probant & deducũt hãc
reg. *Azzo in sum. C. eod. tit. Alc. & alii in l. sub prætextu C. de transact. Bal. & Corneus in l. 2. C. de
dolo*, ampliatur regula, vt non modo desinat actio doli, alia cõpetente actione; sed quã-
7 do competit officium iudicis, nam, & illud est in causa, vt non præstetur actio doli *d. l.*
8 *Diuus. not. Bald. d. l. 2. C. de dolo* Extenditur secundo si per † aliquam exceptionem esset
nobis succursum *d. l. 1. § non fuit verb. & si actionẽ. ff de dolo.* Ampliatur tertio vt non mo-
9 do cesset actio doli, si remedium habeam contra dolosum, verum, & si contra † alium
mihi possit esse consultum alia actione, ideoque si quis colludat cum tutore, non con-
10 uenitur actione doli, à pupillo, quippe † si tutor sit soluendo, contra ipsum agẽdum est
actione tutelæ, sed eo existente non soluendo, habet regressum contra dolosum *l. 1. lex
11 quę cũ tribus præcedent. ff. de dolo.* extẽditur quarto si fuisset factũ cõpromissum, & † stipu-
latione munitũ, vno ex cõpmittẽtib. dolũ cõmittẽte datur alteri actio ex stipulatu, nõ
de dolo, sed stipulatione nõ apposita præstatur actio doli *summa Rolã. c. 6. de cõpromisso,
& est aptiss. tex. in d. l. 1. §. nõ fuit ver. & si stip.* quinto amplia, quãdo tã turpi actione dece-
12 pti † sumus, vt nullus iudex sit cõtra nos daturus actionẽ; tũc nobis etiã denegatur actio
doli cõtra dolosũ, ratio est, quia ex eiusmodi dolo, iacturã nullã patimur *d. l. 1. §. nõ fuit
13 verb. & si actionẽ*, limitatur hæc regula, primo in his actionibus, quæ sunt † generaliores
actione doli, vt certi cõdictio, actio in factũ, cõdictio indebiti, siquidẽ datur actio doli,
& si aliqua ex istis cõpetit *l. certi cõdictio, & ibi Ias n. 14. verb. nũquid. ff. si cert. pet.* ratio est
14 inquit *Bald. in 2. opp.* quia species nõ excludit suũ genus. Limitatur secundo in † actioni-
bus doli actione strictioribus, vt in actione quod metus causa, interdicto vnde vi, in
15 interdicto quod vi, aut clam & dicũtur † strictiores, quasi nõ reperiãtur sine dolo, sed
dolus reperitur, pter ipsas in aliis casibus *l. si cũ except. §. eũ qui. ff. quod met. caus. Bart. Alex.
& alii in d. l. 2. C. de dolo*, ita fit, vt regula obtineat in actionibus æqualibus, notandum est
16 tamen quod actio doli, & actio iniuriarum, non possunt † simul concurrere in exerci-
tio, licet in origine concurrant. *Plot in l. si quando §. 3. n. 57. C. unde vi.* limitatur etiam re-
17 gula in † replicatione, vt pulchre per *Alex in l. de tutela. C. in integr. restitu.* conferunt ad
hanc reg quæ diximus *lib. 4. in tit. de act. doli. quæst. 13.*

Re.

REGVLA 8.

Contra dolosum iuratur in litem.

AD euidentiorem intellectum regulę. Quæro quid sit iurare in litem, quid etiam
1 sit iusiurandum in litem, & quotuplex; Ad primum † respondet *Azzo in summa Codicis eod tit.* inquiens iurare in litẽ est suo arbitrio præstito sacramento, pro quanto nollet re carere æstimationem rei, secundum suum interesse singulare facere, verum opponitur, quod interdum fit æstimatio secundum interesse cõmune, vt explicat, *Ias. in Rub. ff. de in litẽ iur.* & infra siet manifestum in diuisione iuris iurãdi, obstat etiã *Azzoni* quod verba (pro quanto nollet rẽ carere) & illa (secundum suum interesse singulare)
2 idem valent, ita fit, vt vel ista abundẽt, vel illa. † Quare *Plot. in l. si quando. §. 53. C. vnde vi,* ex intentione Doct. dicebat iurare in litem est, per iurisiurandi religionem æstimare rem in litem deductam, & ab actore controuersam, quantum in litem affectionis, vel veritatis æstimauerit actor, in hac quoq; definitione superuacua sunt illa verba (ab a-
3 ctore controuersam) quando in litem apparet deducta; Nobis videtur † non ineleganter posse describi. Iurare in litem, est rem in iudicio deductam singulari, aut com-
4 muni interesse, Deo in testem inuocato æstimare. Iuramentum autem in litem † secundum *Cuiacium in paratitlis ad tit. de in lit. iur.* est, quod à iudice defertur actori eius rei, quæ in iudicio deducta est, æstimandæ causa. Verum obserua quod non est data in
5 formam definitionis, quippe caret genere. Nos credimus † non inconcinne ita posse definiri, iusiurandum in litem est per actorem dolo aduersarii, non exhibitæ, vel non restitutæ rei religiosa æstimatio; hæc vltima verba funguntur vice generis, siquidem multæ sunt religiosæ æstimationes, quæ fiunt extra iudicium præstito iuramẽto, quæ ad nostrum hoc iusiurandum non pertinent; Alia verba differentiarum officium gerunt, & illud per actorem, excludit Iuramentum, de quo in *tit. ff. de iureiur.* quandoquidem ibi promiscue præstatur à Reo, & ab actore, siue sit voluntarium, siue suppletorium, & necessarium de quo in *l. admonendi eod. tit. in l bonæ fidei. C. de iureiur.* ea verò, dolo aduersarii, separant iuramentum quod datur in defectum probationis, vt in allegatis iurib. Et illa rei non exhibitæ, vel restitutæ, segregant omne aliud iuramentũ quod in iudicio contingat præstari. vt iusiurandum propter calumniã, iuramentũ etiã testiũ: dicitˀ in definitione (rei nõ exhibitę, vel restitutę) per *l. 2. §. cũ vero. ff. de in lit. iur.* restituta
6 aũt ẽt nõ dicitˀ, si deterior p dolũ sit restituta *l. 3. ff. cõm.* † dictũ est aũt iusiurãdũ in litẽ, q a p iuram. eiusmodi æstimatˀ, quãti res sit, q̃ in litẽ deducta est, q cquid *Azzo in summa, & Ias. Rub. ff. eod.* dixerint, nã ex eorum declaratione omne iuramentũ q̃ præstatur in iudicio posset in litẽ vocari, cũ tamẽ ex antedictis perspicuũ sit lõge ab aliis esse separatũ.

Quo ad secundam quæst. *Ias.* & ante eum *Castr. in Rub. ff. eod. Plot. in l. si quando. §. 53. n. 3. C. vnde vi, Corset. in tract. de iuram. in 5. euidentiali Marãt. de ord. iud. parte 6. in c. de iuram.*
7 *n. 16.* dicunt † tres esse huius iuramenti species, nimirum affectionis, veritatis, singularis interesse, iuxta declarationem in *d. Rub. de prima, & 2. specie,* agitur in *l. in actionib. in 1. & 2. parte. ff. de in lit. iur. de 3. in l. nummis eod. tit.*

8 Producitur tamquã ex sua † arbore pomum, præsens reg. *ex d. l. in actionib.* ibi, sed in omnib. ob solum dolum iuratur *ex l. 2. §. cum vero,* ibi cũ dolus, aut cõtumacia punitur non restituentis, vel exhibentis, quantum in litẽ iurauerit, actor *ex d. l. si quando. ex c. fin.*
9 *extr. de his, quæ vi, metusue cauſ. fiant ex c. in primis ver. gloriosus 2. quæst.* Ratio † verò, in qua fundatur regula, est propter odium dolosi, nam ad cõpescendam eius improbitatem,

inuenta est hæc probatio priuilegiata, secundum quam creditur proprio testimonio partis aduersus communes reg. *l. nullus. ff. de testib. in l. omnib. C. de testib.* nam facile dolosi ob difficultatem probationis impune delinquerent, nisi per iuramentum partis sufficeret probatio, ad rerum ablatarum æstimationem vt non immerito expressum sit in *d. c. fin.* talem condemnationem rationabiliter fieri, siquidem hoc modo delicta non remanent impunita, vt communis Reip. vtilitas postulat, *l. ita vulneratus. ff. ad L. Aquil.*
10 datur † hoc iuramentum quando non est dolus aduersarii & difficultas probationis, quæ præuio Sacramento tollitur, ab actore præstito per delationem iudicis, *dict. l. si quando. l. videamus. §. deferre. ff. de in lit. iur.* præcedente etiã taxatione, *d. §. deferre, ver. sed an Iudex d. l. si quando,* ibi nec licet ei vltra taxationẽ; alleg. *reg. Plot. & alii in l. si quãdo Dd. etiam in l. in actionib. Canon. in d. c. fin. de eo, quod metus causa.* Dicitur in regula contra do-
11 losum, nã contra eum, qui possidet bona dolosi, veluti contra † hæredes nõ datur *l. alio iure. l. is qui. l. fin. & ibi Dd. C. de in lit. iur. l. pen. § fin.* & ibi *Bart. et Castr. ff. ne qui in ius voc. est,*
12 *vt exim it Bart in d. l. in actionib. n. 22. Plot. in l. si quando. §. 49. n. 20.* dicitur etiã † cõtra dolosum ad excludendũ culposum, contra quẽ non iuratur in litẽ, etiã si lata fuerit culpa
13 *d. l. in act.* ibi, ob solum dolũ secundum crebriorẽ Dd. obseruationẽ; id vero limitatur † in tutore, vel curatore, nã & propter culpã aduersus eos iuratur. *d. l. alio iure,* & ibi *Saly.*
14 *& Dd.* restringentes, vt contra tutores nõ præstetur iuramentum, si dolus † eorum fuit in omittendo, latissime *Cephal. cons. 192. n. 12. vol. 2.* quod autẽ nuper diximus non dari
15 actionẽ doli contra hæredem dolosi, verum est, quando dolus purgatur † per actionẽ doli, sed quoties purgatur actione ex eo contractu; tunc alia actio ob dolum defuncti, conceditur etiam contra hæredes, *l. si homine. §. datur ff. deposit. l. ex deposito. §. ex contractibus. ff. de action. & oblig.*

REGVLA 9.

Dolus dans causam annullat, dolus autem incidens rescindit conuentiones.

1. *Quis sit dolus dans causam, quis dolus incidens remissiue.*
2. *Iura ex quibus tamquam ex sua sede regula deducitur.*
3. *Declaratur regula.*
4. *Ratio regulæ duplex.*
5. *Distractus sunt bonæ fidei, quorum contractus sunt bonæ fidei.*
6. *Oppositio aduersus regulam.*
7. *Limitatio regulæ in contractibus stricti iuris, cum ratione limitationis.*
8. *Restringitur dicta limitatio, vt non procedat in constituto, nam licet sit stricti iuris, tamen dolo interueniente tollitur ipso iure, sed de veritate remissiue.*
9. *Dolus dans causam contractui stricti iuris, annullat si talis fuerit dolus, vt potuerit capere prudentissimum hominem; de veritate remissiue.*
10. *Leges, ex quibus sumitur, secunda pars regulæ.*
11. *In dolo incidenti, quoad rescindendum, non est differentia inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris.*
12. *Ratio regulæ in secunda parte, cur sc. dolus incidens non irritet, nec contractus bonæ fidei, nec stricti iuris.*

1 QVis sit † dolus incidens, vel dans causam petere oportet ex his, quæ diximus copi-
2 ose in *lib. 2. in 4. diuis. doli c. 1. & 2.* hauritur † tamquã ex fonte *prima pars reg. ex l. eleganter in pr. ff de dolo,* ibi nullam esse vẽditionẽ, si in hoc ipso, quod vendiderit circumscript⁹. Secũdo ex *l. 3. §. fin. ff. pro Socio* ibi societas, si dolo malo, aut fraudãdi causa coita sit, ipso iure nullius momenti est, quia fides bona cõtraria est fraudi, & dolo. Tertio ex *l. si fraude C. de præsc. longi tempor.* ibi si fraude, vel dolo licet inter maiores annis 25. facta venditio est, hanc confirmare non potuit cõsequens tẽpus ex *l. in causæ. la. 2. ff. de minor.*
3 ibi nullã esse societatẽ, nec inter maiores quidẽ † declaratur obtinere regula in cõtractib. bonæ fidei, de quorum natura, & nomine, dictũ est supra *lib. 1. in 4. diuis. doli, quæst.*
4 secũda & tertia, nã in his loquũtur supracitatę leges; † Ratio regulę est, quoniã si dolus dans causam, eiusmodi contractus nõ annullaret, vtiq; tenerẽt, & producerent actionẽ per quã fieret illius purgatio doli, etenim quoties dolus non irritat actum, ad purgationẽ doli competit actio, ex eo contractu non ex dolo. Porro autẽ quãdo dolus causam dedit contractui bonæ fidei, cessat actio ex eo contractu, & datur actio doli, merito ille contractus nõ valuit propter causam doli. *Bart. in l. eleganter, n. 4. ver. mihi videtur ff. de dolo* Altera est ratio, nam dolus dans causam distractui, annullat ipso iure, *d. l. ele-*
5 *ganter. §. non solum ergo.* & contractum, siquidem eiusdem † est naturæ distractus, cuius est contractus, *l. de tutela. C. de in integr. rest. l. ab emptione,* & ibi *Doct. not. ff. de pact.* ponunt

hanc

hanc regulam *Bar. Ang. Imol. Iaf. in l. fi quis cum aliter. ff. de verb. obl. Bal. in l. non dubium in 4. oppositione. C. de legib. in l. fi cum dotē. § fi mulier. ff. sol. matr. Duar. in l. in actionib. ff. de in lit. iur. n. 6 & Iaf. ibi n. 13. Gomez. & alii in §. actionum inst. de act. Cogn. in l. 2. n. 16. C. d. rescind. vend. Igneus in l. contractus. ff. de reg. iur. Abb. & alii in c. cum dilecti extr. de empt. & vend.* atq; ita est
6 frequentior scribentium tam iuristarum, quam Canon. opinio, quamuis aliqui † contrarium sentiant per *l. fi dolo. C. de rescind. vend per l. Iulianus. §. per contrarium. ff. de act. emp. per l. maiorib. C. comm. vtriusq; iudicii,* in quib. contractus bonæ fidei ab initio non viden-
7 tur nulli, sed rescinduntur. † Limitatur regula in contractib. stricti iuris *Gomez.* dicens esse com. sententiam in *d. §. actionum. n. 12. & 25.* siquidem dolus dans causam, rescindit hos contractus, non annullat, *l. dolo. C. de inutil. stipul.* vbi dolo, vel metu adhibito, nascitur quidem actio si stipulatio sit interposita, si oritur actio, igitur valuit ab initio, subdit text. per doli tamen vel metus exceptionē summoueri petitio debet, si petitio summouenda est, merito constitit ab initio, ratio vero differentiæ inter vtrosq; cōtractus, colligitur, *l. 3. ff. pro socio,* ibi q̃a dolus, & fraus contraria est bonæ fidei, mutuo enim sese expellūt, & ideo si dolus est cōtractus, nō adest bona fides, ergo nō est cōtractus bonæ fidei, merito ipso iure nō tenet; quæ ratio cessat in stricti iuris iudiciis, cū sint cōtractus etiam absq; bona fide; alias quoq; huius rei afferunt rationes, quas recensuimus in *lib.*
8 *2. in* 4. Diuis. doli. Planè hæc limitatio, restringitur † in contractu constituti, quippe licet sit stricti iuris, cum non reponatur in *§. actionum instit. de act.* tamen si dolus ei dederit causam, irritatur, ac si bonæ fidei esset, propter æquitatem prætoriam, *l. 1. ff. de Const.*
9 *pecun.* coarctatur etiam in aliis contractib. stricti iuris, quādo dolus dans † causam esset huiusmodi, vt prudentissimū quēq; falleret, siquidē ipso iure tollitur, *Benin. in d. § actionū n. 193. & ibi Gomez. n. 15.* sed eas limitationes, nos confutauimus in allegata 4. *diuis.*
10 *doli quæst.* 8. † Secunda pars regulæ deducitur ex *l. fi quis cum aliter. ff. de verb.* ex *l. Iuli. §. sed & si vend. ff. de act. empt.* quare *Capra reg. 87. n. 60.* dicit in contractu emptionis ob dolum incidentē agi ad supplementū residui, vel ad restitutionē quanti pluris, *d. l. Iulian. §. & si*
11 *vend.* & quo ad hunc dolum nulla † est differentia, inter cōtractus stricti iuris, & bonæ fidei, æqua enim lance rescindit vtrumq; ope exceptionis: sed quæ est ratio, vt dolus incidens non tollat ipso iure contractus bonæ fidei, quēadmodū dolus dans causam, & puto esse in causa, quoniam, ratio doli dantis causam, cessat in dolo incidenti, quādoquidē p̃pter dolū incidentē non deficit nomen, aut substantia bonæ fidei, emptio enim licet sit dolus in precio, & locatio, quāuis sit fraus in mercede, nō p̃pterea desinit esse bonæ fidei *l. in causa l. n. 2. §. idē Pomp. ff. de minor.* licitum est enim contrahentib. quo ad precium inuicē sese decipere; sed dolus dans causam destruit substantiā contractus bonæ fidei, cum sc. induxeris ad vendendum, vel locandum, illū, qui non erat, aut vē-
12 diturus aut locaturus; ratio vero quāobrem † non tollat contractum stricti iuris, est in promtu sumitur enim à maiori etenim si dolus dans causam, qui maior est non annullat, quid mirum si dolus incidens, qui minor est, non euertat, *Iaf. in d. l. fi qs cum aliter n. 4. ff. de verb. obl.* confirmatur, quoniā si dolus incidens non irritat ipso iure cōtractū bonæ fidei, longe minus annullabit cōuentionē stricti iuris; datur locus discutiendi multas quæstiones, sed eas consulto dimittimus, quoniam absoluimus digniores in 4. *diuisione doli.*

REGVLA. 10.

Actio doli tollitur biennio, exceptio vero perpetuo competit.

1 *Prima pars regulæ ex quibus legibus sumatur.*
2 *Actio doli tollebatur olim spatio vnius anni vtilis.*
3 *Annus vtilis incipiebat à die scientiæ, non à die commissi doli.*
4 *Annus vtilis fuit mutatus in biennium continuum.*
5 *Biennium in præscriptione doli currit tam absenti, quam ignoranti.*
6 *Ratio regulæ in vtilitate fundatur.*
7 *Actio in factum perpetuo competit, pro eo, quod reliquum erat apud dolosum; licet actio doli sit exstincta.*
8 *Contra hæredem etiam dolosi de eo, quod ad eum peruenit, perpetuo in factum actio competit.*
9 *Quando agitur ad annullandum, quod dolose gestum est; datur officium iudicis, q̃ spatio 30. annorum tollitur.*
10 *Actio doli adeo est temporalis, vt nec per litis contestationem fiat perpetua.*
11 *Ratio, cur aliæ temporales actiones litis contestatione fiant perpetuæ, non actio doli.*

12 *Duplicatio doli non est etiam temporalis ad instar actionis.*
13 *Secunda pars regulæ ex quibus iuribus sumatur.*
14 *Ratio regulæ duplex.*
15 *Temporalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum.*
16 *Ampliatur regula in duplicatione, quoniam est de natura exceptionis.*

1 PRima pars regulę, quæ de actione loquitur, sumitur † ex *l. fin. C. de dolo*, ibi ex eo die,
quo asseritur dolus commissus intra biennium continuum de dolo actionem mo-
uere, ea est constitutio Constantini per quam duo corriguntur in præscriptione doli,
2 quæ prisco iure erant in vsu. Alterum quod huic actioni præscribebatur † spacio vnius
anni vtilis, alterum huic proximum erat, quod à die scientiæ, non à die commissi doli
incipiebat annus præscriptioni destinatus, ibi ex eo die, quod admissum dolū didicis-
3 se † cōmemorauit. Annus itaq; vtilis à Constantino in biennium † continuum com
4 muratur, quod ignoranti etiam concurrere sancitum est, & tam absenti, quā præsenti,
5 ibi siue † absfuerit, siue præsto fuerit, facit *l. pen. §. fin. ff. de except. doli*, ratio † mutatio-
6 nis, videtur fundata in vtilitate, vt innuit text. dicens, optimum ducimus, res enim est
multo expeditior in computatione temporis continui, quam vtilis, cū in tempore vtili
opus sit numerare tantum dies illos, quib haberi iudicis copia possit, id quod non mi-
nimam implicationem afferre solet aduocatis, dum eos ab aliis secernunt, & tempora
etiam absentiæ deducunt, *l. 2. C. de dolo*. Rursus vtilius est, vt currat etiā tempus etiam
ignoranti propter difficultatem probationis, quando à die scientiæ est numerandum,
probanda est namq; Aduersarii scientia. Declaratur autē regula, vt procedat quoties
actione doli, agitur cōtra illū, qui dolo fecit, siquidē tunc biēnio huic actioni præscri-
7 bitur, cæterū † pro eo, q apud eū ex dolo reliquū est, agitur actione in factum q perpe-
tuo cōpetit, *d. l. fin. & ibi gl. & in l. 29. ff. de dolo in ver.* perpetuo id q etiā obtinet, si cōue-
8 niatur † hæres, pro eo, q ad eū ex dolo defuncti peruenit, *l. itaq. §. & si res, & l. sequen. ff.
de dolo*, ibi sed vtiq; in hæredē ppetuo dabitur, q a nō debet lucrari ex alieno damno, &
9 ibi *gl. not.* limita † etiā si agatur ad annullandū, q dolo gestum est, nā cum eo casu detur
officio iudicis nō præscribitur minori spacio 30. annorū, *l. sicut in ver. psequutione*, & ibi
gl. cōm. approbata, *C. de præscrip. 30. annorū Curt. Ian. cons. 50. &* 51. datur nāq; ei, qui pas-
sus est dolū, ius dicēdi nullū, vsq; ad 30. annos, declaratur etiā hoc tēpus biennii igno-
rantis currere, vt absenti, *d. l. fin. C. de dolo Bart. Bal. Alex. Castr. Corn.* & vsq; adeo hæc actio
10 est tēporalis, vt nec litis cōtestatione perpetuetur, *d. l. fin. & ibi gl.* quāuis aliæ † actiones
tēporales soleant litis contestatione perpetuari, *l. non solet, & ibi gl. & Dd. ff. de reg. iur. l. a-
liū. ff. de nouat.* cessat enim negligentia p litis contestationē, cuius odio fuerant inuentę
11 pscriptiones, *l. fin. C. de præsc. 30. annorū.* Ratio † vero specialitatis videtur emanare, ex
eo, quod hæc actio infamat, & propterea æquissimum visum fuit, primum illū tollere.

12 Ampliatur † regula, vt procedat etiā in replicatione doli, quia est de natura actionis
doli, *l. quæsitum. § in dolo. ff. de peculio*, vbi *Bart.* colligit in cōpendium, replicationes sunt
temporales, sicut actiones, & infra nuncupatim agetur de replicatione doli.

13 Succedit altera pars regulæ quæ ad exceptionē pertinet doli, deducitur † autē ex
l. pace. § fin. ff. excep. doli, ibi non sicut actio de dolo tempore finitur, ita exceptio eodem
tēpore, danda est, nā hæc perpetuo cōpetit, nec non ex *l. except. lect. t ff. de excep.* ibi doli
14 mali exceptio, & rei iudicatę perpetuę dicuntur, † Ratio reg. est in *d. § fin. excep* quoniā
Reus cuius est excipere in sua potestate nō habet, quādo vtatur iure suo, atq; ita nō pōt
imputari negligētia, aduersus quā fuerunt inuentæ pscriptiones, *l. fin. C. de Annal. excep.*
15 *l. omnes. l. sicut. C. de præscr. 30. annorū.* Secunda ratio est ex alia regula. † Quæ temporalia
sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum argumento, *d. § fin. tradit* & *Ang. in*
16 *§. sequitur n. 40. i 2 verb. capiamus quarto inst. de except.* † Extenditur regula vt obtineat e-
tiam in duplicatione, quia opponitur replicationi, & ideo est de natura exceptionis, *l.
si pactum* iuxta vnum intellectum, & ibi *Bald. C. de except.*

REGVLA II.

Actio Doli irrogat infamiam condemnato.

1 *Actio doli ponitur inter actiones famosas.*
2 *Ex quibus regulis regula sumatur.*
3 *Ratio regulæ fundatur in odium delicti.*
4 *Pœna infamiæ grauis, quia segregat infamem à consortio bonorum hominum.*
5 *Infamia est q. quedā tēporalis excōmunicatio.*

6 In-

6 *Infamia est læsæ dignitatis status, legibus, & moribus improbatus.*
7 *Symbolum infamiæ.*
8 *Diogenis ad Demosthenem demonstrandum quibusdam hospitibus signum.*
9 *Bonæ famæ hyeroglyphicum erat fulmen.*
10 *Apelles pictor cur Alexandri effigiē pingens, fulmen in eius manu posuerit.*
11 *Ante condemnationem dolosus nondū infamis, nec quilibet alius delinquens.*
12 *Non solum condemnatus de dolo efficitur infamis, sed etiā pactus ne cōdēnaretur.*
13 *Tutor, vel curator pupillam quondā suam vel adultam sine licētia principis vxorem sibi, vel filio suo, ducens efficitur infamis ante condemnationem administratæ tutelæ.*
14 *Condemnatus de dolo nomine alieno non proprio, non redditur infamis, vt tutor, curator, hæres.*
15 *Condemnatus propter exceptionem, facti non iuris infamia notatur.*
16 *Condemnatus ob culpam, non subit infamiam, declara. num. 17.*

1 INter actiones famosas.i. quæ afficiūnt infamia condemnatos † ponitur actio doli. *l.*
1. ff. de his qui not. infam. ibi quia furti, vi bonorū raptorū, iniuriarū dolo malo, & fraū:
2 de suo nomine damnatus pactusue erit, & ita † ex ea *l.* deducitur regula, nec non ex *l.*
non debet. ff. de dolo. In qua *Vlp* ait, non debet dari actio doli liberis, vel libertis aduersus
parentes, patronosq; cum sit famosa, similis est tex. in §. *suspect. alis Inst. de suspect. tutor.*
3 ibi siquidē ob dolū famosus est, cui conuenit *l. Athletas in fin ff. de his, quæ not. infa.* † Ratio reg. videtur in odium delicti fundata ad comprimendam hominum audaciam timore pœnæ. Quo solēt boni ciues euadere *l. 1. §. bonos studio ff. de iust. & iur.* & recte: gra-
4 uissima est n. pœna infamiæ, cum infamis homo à proborū virorum consortio † segregetur, dum bonus quisq; eius consuetudinē fugit, ità vt pœnè sit similis illi, cui aqua,
5 & igni interdicebat', & videt' quasi ciuilis, seu tēporalis † excōmunicatio ipsa infamia,
6 quæ potest definiri, vt sit læsæ dignitatis status † morib. & legib. improbatus arg. *l. cognitionū. ff. de varus & extraordi. cognit.* sumendo definit à cōtrario sensu bonæ famæ, siquidē contrariorū contrària natura est, atq; substantia, pinde contraria etiā debet esse de-
7 finitio infamiæ; cuius apud antiquos † Symbolum erat medius digitus porrectus, aliis digitis manus compressis, & in pugnum contractis, ideoq; vetus adagium erat cum summum contemptum significabant *medium digitum ostendere*, vnde *Persius.*

Infami digito, & lustralibus ante saliuis.

Et *Martialis. Digitum porrigito medium* Et *Satyricus.*

Mandauit Laqueum, mediumq; ostenderet vnguem.

8 Huc pertinet q. de Diogene † scriptū reliqt in eius vita, *Laertius.* Nā hospitib. quibusdā Demosthenē videre cupientib. nō indice digito, sed medio porrecto demōstrauit, vt illū impudicitię, aut ignominiæ cuiusdā notaret ratio vero hui' famosæ significationis fuit, quoniā medi' digit', quasi maxime ignauus aliorū semp digitorū auxilio indigeat.
9 Bonæ aūt famę, † lōge, lateq; puagatæ hieroglyphicū erat in fulmine, qppe illud erat, pcipue fulminis significatū, vt vocē pcul auditā hoc est famā rerū gestarū per immēsa terrarū spacia diffusā fulmine, & tonitruo demōstrabāt, q. nihil magis, nihil validius,
10 nec terribilius tonitruo, sonare constat, eamq; ob causā Apelles pictor † cū Alexādri effigiē pingeret fulmē in eius manū posuit, quo nominis eius amplitudinē, ex reb. ab eo gestis, ppagatā, & nunq interiturā indicarēt. Et vt è semita in viā redeūtes, ad regu-
11 lā reuertamur; ait, condēnato; vt ostēdat ob solū dolū nō secuta † condēnatione; infāmiā nō irrogari, id q. obtinet in aliis quoq; famosis actionib. eaq; ratione *in l. 1. & l. athletas* ponitur verbū, condēnatus, etiā si iniusta condēnatio fuerit, & explicat *gloss. in d. l.*
12 *athletas in verb. condēnatus in princ.* Amplia, vt † non solū condēnatus de dolo subeat infamiā; Sed & is, qui nomine doli pactus est ne condēnetur *d. l. 1. ff. de his, qui not. infam.* ibi damnatus pactusue erit nomine doli, & *d. l. athletas*, dānatus pactusue erit, redditur ratio *in l. seq.* Quia sc. intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur, ita Dd. in simili in *l.*
13 *transigere. C. de transact.* non absimilis est tex. *in l. in fisci ff. de iure fisci.* Amplia † vt etiā cōdemnatus efficiatur infamis in casu *l. si tutor. C. de interd. matr.* sc. quādo tutor, vel curator pupillā, vel adultā, quōdā suā, sibi, vel filio suo sine licētia principis in matrimoniū collocauerit, manet. n. infamia cōtra eū, velut confessum de tutela, quia per huiusmodi coniūctionē fraudē administrationis tegere laborauit, & *Bal.* ibi not. fieri tutorē infamē illo casu ob dolū psumptum pactus aut, intelligitur, si dederit preciū, nō si precibus pactionem obtinuerit *l. furti §. siquis alieno*, fallit, si iussu ptoris pcium soluisset, vel
14 pactus esset *d. l. furti. § qui iussu.* † Limitatur reg. vt perdat officium suū in condemnato

ob dolum, sed nomine alieno *d.l. Athletas*, ibi suo nomine condemnatus *l. furti. §. si*
quis alieno. ff. de his, qui not. infam. si quis alieno nomine, inquit, condemnatus fuit nō la-
15 borat infamia, & ideo nec procurator, vel defensor, infamia notabuntur, † limita etiā,
vt locum non habeat in condemnato per exceptionem doli, quandoquidem iste vi-
detur effici tantum infamis infamia facti, nō iuris, de qua regula nostra intelligitur, si-
16 cut diximus in *tit. de except. doli quast.* † Limita etiam, vt non sit locus reg. in cōdemna-
to ob culpam etiam latam, quamuis dolo cōparetur *l. 1. ff. si mensor. falsum mod. dixerit &*
quod Nerua, & ibidem Dd. ff. depositi. per text. in *d. §. suspectus inst. de suspect. tutor.* quē in hoc
ponderat gloss. in *d. l. si tutor. C. de interd. matrim.* & omnes in *l. in actionib. ff. de in lit. iur.* di-
centes vno ore latam culpam non æquiparari dolo, quoties de pœna corporali infli-
genda tractatur, vel *d. l.* infamia irroganda; sed nos credimus id esse, accipiendum se-
17 cundum distinctionem † *Syluestri Aldobrandini in d. §. suspectus*, vt scilicet limitatio sit
vera in lata culpa ignauiæ non in lata culpa versutiæ, quæ sane condemnatū afficit in-
famia ex rationibus per eum adductis, perinde dixit ibi *Iustin.* siquidem ob dolum fa-
mosus est, si ob culpam, non æque, neque enim dixit absolute non fieri infamē ob cul-
pā, sed non æque, sicut ex dolo, nā propter dolū indistinctè, propter culpā, cū distinct.

REGVLA. 12.

Dolus præponderat culpæ.

1 *Quibus ex legibus regula sumatur.*
2 *Ratio regulæ. Quia dolus maius delictum continet, quam culpa.*
3 *Dolus quauis præsumptus præpōderat culpæ.*
4 *Emptor quando agat de euictione pro expensis.*
5 *Aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quia maior dolus præponderat minori.*
6 *Iudex ob dolosam sententiam tenetur in sindacatu, licet pars grauata non appellauerit.*
7 *Dolus verus præponderat dolo præsumpto.*
8 *Dolus in committendo præponderat dolo in omittendo.*
9 *Dolus apertus præponderat dolo velato.*
10 *Dolus in lucro captando præponderat dolo in damno euitando.*
11 *Culpa in committendo, præponderat culpæ in omittendo.*
12 *Leuissima culpa in faciendo venit in l. Aquilia, sed non ea, quæ consistit in omittendo.*
13 *Lata culpa præponderat leui culpæ & leuis culpa præponderat leuissimæ.*
14 *Lata culpa versutiæ, præponderat latæ culpæ ignauiæ.*
15 *Dolus quandoque non præpōderat latæ culpæ, fauore religionis.*
16 *In crimine hæresis, culpa præponderat dolo, commisso in alio delicto.*
17 *Crimen hæresis grauius est homicidio.*

1 COlligitur ex *l. item si obstetrix* † *in fine ff. ad l. Aquil.* vbi seruus transiens per locū, in
quo multi iaculabantur, fuit ab vno studiose iaculo vulneratus; est locus legi A-
quiliæ. Quippe quia, vt glossa ibi considerat, dolus iaculantis præpōderauit culpæ ser-
ui transeuntis per campum iaculatorum, transire enim non debuerat ad euitandū pe-
riculum. Similis est tex. in *l. item Mela in pr. & in l. qui foueas. §. actio. ff. eod. tit. ex l. si mora ff.*
sol. matr. in qua mulier fuit in culpa non recipiendo dotem; postea maritus dolum fecit
in re dotali, punitur hic dolus, & non attenditur, culpa mulieris; nimirum quia dolus
2 præponderat. Ratio † regulæ videtur, quoniam dolus Maius delictum continet, quā
culpa, ideoq; non excusatur propter culpā, siquidē non debuit propter culpā vnius,
procedere alter ad delinquendū. Probant, & citant regulā Dd. vtriusq; iuris, & primo
ex iuristis. *gloss. in d. l. obstetrix, verb. tenetur in l. vni. C. de senten. quæ pro eo quod interest, & i-*
bi Bolog. n. 25. vers. huc intellectū. *Cepoll. cons. 18. n. 15. & seq. & cons. 42. n. 11. in criminali Rol.*
cons. 87. n. 16. & 17. vol. 4. Rimin. Iun. in l. 1. n. 44. ff. quod quisque iuris ex Canonistis *gloss. fin*
Ant. Butr. & alii in *c. cum dilecti, extra de his quæ vi metusue causa fiunt, Abb. Socc. & alii in*
c. super eo extra de crim. falsi. Ex hac regula infert *Capolla, d. cons. 18.* Quod stante statuto, vt
villa teneatur de dāno occulte dato, & alicui fuerit occisum iumentū, licet Dom: iste
fuerit in culpa non bene rem suam custodiendo, tamen quia villa est in dolo præsum-
3 pto. ex præsumptione statuti, quod nimirum † aliquis de villa damnum dederit, tene-
bitur villa ad emendationē dāni, quia dolus licet præsumptus præpōderat culpę, vt di-
4 xit *Cepolla à n. 25. vsq. ad n. 28.* infert † secundo loco *Bolog. loco citato*, quod etiam emptor

ratione

ratione rei à se euictæ, pro expensis, quando non est in possessione; quia si sit in possessione potest illas per exceptionem retinere. §. *si quis in suo solo Inst. de rer. diuis.* & ideo imputet suæ Imprudentiæ, si non retineat *l. si per imprudentiam ff. de euict.* hoc autem fallit si venditor erat sciens, quandoquidem non adhibetur distinctio, an potuerit retinere per exceptionem sed indistinctè agit de euictione emptor *d. l. per imprudentiam*, quod est notabile ait *Bolog.* pro emétibus aream; & in ea ædificantibus magna palatia, vt cōtra vendentes scientes indistinctè petere possint suas expensas, ratio est, vt ibi ait, quia
5 dolus venditoris præponderat culpæ emptoris in retinendo. † Tertio infert *Roland. d. cons. 87.* quod aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quod imo iurauerint falsum, quoniā, tametsi illud iuramentū detur contra illum, qui fuit in dolo, vel contumacia *l. 2. ff. de in lit. iur.* ibi cum dolus, aut contumacia punitur, tamen maior est dolus falsum iurantis, qui Deum, & parte dicitur offendere *c. debitores extr. de iure iur. l. 2. C. de reb. cred.* quam sit delictum, qui hominem læsit, & ita maior dolus, in
6 hoc casu præponderat minori. IV. infert † *Riminal. loco supra deducto*, quod iudex ob dolosam sententiā, debet teneri in Syndacatu, etiam si pars grauata nō appellauerit, quoniam pars non appellando fuit in culpa; iudex reddendo ius iniquum fuit in dolo, cul-
7 pæ autem præponderat dolus † Ampliatur regula vt dolus præponderat dolo, non tantum culpæ. Et propterea dolus verus præponderat dolo præsumpto, quia scili-
8 cet maior est, *Rolandus consilio dicto* eadem ratione dolus † in committendo præponderat dolo in omittendo; vt in casu proposito à Riminaldo, nam is, qui non appellat à sententia iniqua; Est in dolo in omittendo, sed iudex iniquum ius decernendo est in dolo in committendo, ideo debet puniri, quoniam præponderat arg. *l. si mora. ff. sol.*
9 *matr.* Dolus etiam apertus præponderat dolo † velato, in quo agitur de lucro captādo,
10 præponderat dolo, in quo † agitur de damno euitando. *Abb. in c. sup. eo, ext. de crim. falsi*
11 extenditur, vt † idem iuris sit in culpa; nēpe quod culpa in faciendo præponderat culpæ in omittendo, arg. *d. l. si mora*, & tradit *Soc. in c. siquis domnum nu. 15. extr. de iniur.* maior
12 est. n. quæ consistit in facie ndo, ea q; ratione † leuissima culpa in faciendo continetur in lege Aquilia *l. in lege Aquilia l. 2 ff. ad l. Aquil.* secus si fuerit in omittendo *l. si vsusfructus §. denique ff. de vsufructu*, quem tex *Bart. Bald. & Ang.* mirifice extollunt ad limitati-
13 onem totius tituli *ff. & Cod ad l. Aquil.* Idem lata culpa † præponderat leui, leuis autē præponderat leuissimæ *Dyn. in c. in pari d. reg. in 6. Rom. in l. cum mulier verbo quarta est.*
14 *n. 95. ff. sol. matr.* Quib. consequens est quod lata culpa † versutiæ, præpōderat latæ culpæ ignauiæ, cum longe sit maior per *Syluestr. Aldobr. in d. §. suspect. autem Inst. de suspect.*
15 *Tuto.* † Limitatur hæc regula in *c. cum dilecti iunct. gl. fi. extr. de his*, quæ vi, metusue causa fiunt, etenim ibi dolo fuerant aliqui deducti ad ingressum religionis, & fuerant in culpa, quia ait tex. ad fatuitatem magis, quā ad circumuentionem poterat retorqueri; quippe non fuerat talis dolus, qui falleret prudentes viros, tamen non restituuntur, *gl.* ibi obseruat, q. dolus non præponderat culpæ imo culpa præponderat dolo, tū fauore religionis, tum q. a non est vere deceptus cū meliorē parte ingressus in monasteriū elegerit, verū, vt ipse puto non rectè pbat, quandoq; dem supponit tex. non fuisse dolū cōmissum dum inq; tribuendū esse magis illorū fatuitati, tacite inferens, quod si nō fuissent fatui, non fuissent circūuenti, atq; ita non erat Machinatio ad circumueniendū adhibita, nec obstat ratio fauoris religionis, siquidē stante deceptione ex vero dolo, nō teneret religionis ingressus, domin⁹. n. hilarē datorē diligit, & amar militē voluntariū.
16 Limitatur secundo loco in † crimine hæresis, in quo culpa præponderat dolo cōmisso
17 in alio delicto, veluti in homicidio, † quod leuius est hæresis delicto, vt per *Ioannem Francisc. Porrim in tract. de Lamiis n. 81. verb. vigesimatertia*, vbi tamen declarat, vt nō procedat in his, quæ non sapiunt manifestam hæresim.

REGVLA 13.

Quælibet causa excusat à Dolo.

1 *Iura ex quibus sumitur regula.*
2 *Dolus consistit in animo.*
3 *Ratio reg. duplex.*
4 *Illatio reg. vt culpa excuset à turbata possessione ab homici dio.*
5 *Si statutum puniens homicidium factum quocunq; modo, an excusetur ex causa.*
6 *Causa ab omni delicto videtur excusare.*
7 *Causa fatua erronea, iuris ignorantia,*

excusant à dolo, declara ex nu. 10.

8 *Imo iusta tantũ, & rationabilis causa, excusationem præstat à dolo.*

9 *Qualibet causa excusat à tanto, sed non à toto.*

10 *Qualibet causa, vt excuset à dolo, debet allegari, & probari, quod sci. fuerit quis motus & illa*

11 *Regula limitatur, vt procedat extra iudicium, non in iudicio.*

12 *Creditor ingrediens possessionem debitoris quo modo excusetur.*

13 *Error iuris naturaliter prohibiti non excusat à dolo.*

14 *An qualibet causa excuset ab homicidio, & à falso.*

15 *Opinio Menochii reiecta.*

16 *Limitatur regula, vt locum non habeat in dolo præsumpto, nec in culpa.*

17 *Declaratur regula, vt obtineat, quoad pœnam euitandam, non quo ad lucrum captandum.*

18 *Alia limitatio, in eo, qui cognouisset causam iniustam, & is perseuerasset in ea.*

PRouenit ex *l. igitur verb & general. ff. de liber. caus.* in illis verbis iustis rationibus du-
1 ctus, † vel iniustis, ex *l. clam possidere in princ. ff. de acq. poss.* ibi aut aliqua ratione, & ita
eum expendit *Aret. ibi in princ. not. & Ias. in õ. not. ex l. sed si leges. §. scire. ff. de petit. hared.* i-
bi, dolo caret, quãuis in iure errauerit ex *l. constat inter omnes §. recte. ff. de furt* ibi; quod
enim dolo fecit, qui putat Dominũ consensurum fuisse, siue falsò, siue vere putet ex *l.
si seruum. §. amouere, non videtur. ff. de acq. hared. in verb.* qui non callido animo, nec ma-
2 ligno, nec is quidem, qui in Iure errauit. † Ratio est, vt puto, quoniam dolus cõsistit in
animo, *Doct. in l. dolum. C. de dolo.* Ideoque non probatur directe, sed per coniecturas, si
igitur animus nõ dirigitur ad decipiendum, non est in dolo, non dirigitur autem, si a-
liqua causa à dolo remota fecerit, quod non erat faciendum, vel omiserit quod nõ e-
3 rat omittendum, facit *gloss. mag. in l. plagii in verbo iusta. C. de plagiar.* Rursus † alia sit ra-
tio, quoniam cessat In eo definitio doli: igitur & definitum; etenim, cum dolus sit Ma-
chinatio fraudulenta ad circumueniendum *l. 1. §. 1. ff de dolo*, plane non vult decipere,
qui aliqua alia causa ductus fecerit, vt nõ obscure colligitur ex *d. §. recte dictum*; In quo
fur dolo caret si putauit Dominũ consensurum, etiam si falso putet, veluti ratione ali-
cuius leuis amicitiæ. Probant, & citant regulam Doct. tam legentes, quam practici,
*Bart. & alii in l. iuste possidet in fin. ff. de acq. poss. Odofred. Bald. Ang. in l. plagii in verbo iusta. C.
de plagi. Bal. Ias. & Ang. in l. 1. § fin. ff. si quis ius dicen. non obtemper. Castr. & Balbus in l. Celsus
ff de vsucap. Gomes. in §. ex maleficiis. Inst. de actio. Bald. cons. 345. lib. 40. & cons. 431. eod. libro
Castr. cons. 199. col. 1. lib. 1. & cons. 271. lib. 1. Rom. cons. 224. circa medium Corne. cons. 17. li. 1. &
cons. 62. eod. lib. Cephal. cons. 4. & cons. 64. vol.* 1. cum aliis prope infinitis congestis à *Tiraq.
de pœnis causa 43. n. 2. à Gabriel. in tit. de conclus. crimin. concl. 8. à Menoch. de recup. poss. remedio
5. quæst.* 24. Ex canonist. probat *Fely. in c. cum contingat ex. de rescript. Bal. in c. si quis testium.
extra de testib. Cardin. Flor. & Ancar. in clem. 1 de sepultur.*

Infertur primo ad doctrinam *Bar. in l. 1. §. non autem, in fin. ff. si quis test. liber esse ius-
4 sus fuerit* † dum affirmauit dolum requisitum à statuto, eum punitur alienæ possessio-
nis turbator, cessare, cum causa aliqua turbationi suffragatur ex *d. l. igitur. §. causa. ff. de
liber. caus* Barb. *cons. pen. lib. 2. Ancar. cons. 127. circa finem.* Secundo infertur, vt excuset et-
iam à dolo, qui exigitur in homicidio. *Ias. in l. 1. ff de legi. in l. 1. nu. 24. ff. de eo per quem fa-
ctum erit, in l. qui iurasse. ff. de iure iur. Afflict. decis.* 60. *nu.* 6. nisi statutum puniret homici-
5 dium quomodocunque commissum, tunc enim non excusaretur propter illa † verba
(quomodocunque) sua namque generalitate comprehendunt homicidium sine dolo
Ias. in d. l. 1. n. 25. ff. de legib. Ruy. cons. 32. num. 7. lib. 2. Bellon. cons. 8. n. 22. Infertur tertio va-
6 lere leuẽ causam, vt quis † excusetur à crimine lęsę Maiestatis, à crimine falsi, à crimi-
ne malæ conuenticulæ, à periurio, à mora, vt multis congestis authoritatibus probat
Menoch. dicto remedio 5. quæst. 14.

7 Infertur quarto ad *cons. Aret.* 80. quod † credulitas etiam fatua, excusat à dolo. &
ad dictum *Ang. in dict. l. plagii.* Quod temeritas præbet excusationem à dolo; *Imol. in l. si
insulam. ff. de verb. oblig.* quod per credulitatem, quamuis bestialem excusamur à dolo.
cons. 131 col. 4. verb. amplius lib. 1. Crau. cons. 18. num 9. Infertur quinto quod sententia nul-
la, & inualida excusat à dolo, *Bartol.* & alii post eum in *leg. iuste possidet. ff. de acquir. possess.*
sequitur *Alex. cons. 160. visis narratis colum. 2. lib. 7, Tiraquel. d. causa 43. num.* 8. Infertur
sexto quòd error etiam iniustus excusat à dolo *Castrens. & Balbus in l. Celsus. ff. de vsucap.*

Infertur septimo quod consuetudo etiam irrationalis, excusat à dolo, & ita à
pœna temporali, non ab æterna, & in prohibitis à iure humano, non diuino, *gloss. fin.
in c. fin.*

in c. ſane in verb. antiqua conſuetudo de tempor. ord. & ibi *Innoc. Iaſ. in l. de quibus. ff. de leg. & in*
l. ſingularia. ff. ſi cert. pet. Gabr. latiſſ. d. concl. 8. n. 15. & 18. Infertur octauo quod iuris igno-
rantia excuſet à dolo. *Dyn. in reg. iuris ignor. de reg. iur. in 6. Bart. in l. ſed ſi lege §. ſcire* per il-
lum tex. *ff. de petit. hered. Ang. in l. ſicut in fin. C. de præſcript. 30. annorum Socc. conſ. 108. vol. 1.*
Infertur etiam ſi crediderit fide digno, quod qualiter ſit accipiendum, declarat copio-
ſe *Gabriellus d. concluſ. 8. n. 36. cum mult. ſeq.*
8 Verum contra prædicta, quod quælibet cauſa † non excuſat à dolo, aperte vide-
tur probari ex *l. doli verbum*, ibi; ibi probata, & iuſta ratione *ff. de ſeruo corrupto ex l. 3. §.*
generaliter. ff. de liber hom. exhib. ibi: non videtur dolo malo facere, qui iuſtam cauſam
habet hominis liberi apud ſe retinendi, id quod expreſſius oſtenditur in *§. ſeq.* vbi dolo
malo dicitur retinere, qui non bona, vel probata ratione hoc facit. Ad conciliandam
hanc antinomiam, *Tiraq. d. cauſa. 43. nu. 10. in fin.* ait regulam noſtram eſſe intelligen-
9 dam, vt dolum quælibet cauſa † excuſet a tanto, ſed non à toto, quam ſolutionem pro-
bat *Menocch. de recup. poſſeſſione remedio 5. quæſt. 14. num. 62.* dicens cauſam etiam leuem
excuſare à dolo, ne ſcilicet delinquens puniatur ordinaria pœna in totum, ſed non vt
aliquo modo non plectatur ex allegatis iuribus, erit ergo hæc pœna ſtellionatus, *Ang.*
in d. l. plagii. Decius in l. hoc edicto. ff. quod quiſq. iuris, nam ceſſante ordinaria pœna, ſit lo-
10 cus extraordinariæ pœnæ. Altera affertur † declaratio, nempe quod leuis iſta cauſa,
non ſolum eſt allegãda, ſed etiam probanda, vt facientem excuſet. *Bart. & alii in l. in-*
ter omnes. §. recte. ff. de furt. vbi inquit, quod aliqui ad doli excuſationem allegãt iniuſtã
cauſam; non præſumitur. ea motus delinquens, & animo delinquendi, niſi per vehe-
mentes coniectutas probauerit; idem voluit *Bart.* loquens de errore iuris, & *Ang. in l.*
ſed ſi lege. §. ſcire. ff. de petit. hered. Alex. conſil. 103. libro 1. & in terminis doli *Aret. conſil. 80.*
numer. 1. & 4. Corn. conſil. 244. volum. 3. & conſil. 280. eod. volum. Gomeſ. in §. ex maleficiis, in-
ſtitut. de act. o Tiraquell. dicta cauſa. 43. numer. 9. Gabriell. concluſ. 8. numer. 63. 66. 71. Vbi
grauiſſimorum virorum authoritate ait d. allegationem leuis, & iniuſtæ cauſæ, etiam
ſi non fuerit plene probata, quod vere metus fuit ex illa cauſa, probari teſtibus, nem-
pe ſi faciens declarauit ante coram teſtibus, *Cranett. de antiquitate tempor. part. 4. numer.*
11 153 *Gabriell. dicto loco numer. 67.* Limitatur † regula, vt obtineat in excuſatione doli
commiſſi extra iudicium, non in iudicio; *Baldus in l. qui non probaſſe, in ſecundo not. Codice*
de calumn. à contrario ſenſu Socc. conſil. 18. volum. 1. Gomeſ. in d. § ex maleficiis dicto remedio. 5.
quæſt. 14. Inferens ad caſum *l. creditores. Codice ſi per vim*, vel *alio modo*: Nam & ſi ex leui
12 cauſa † excuſetur, creditor, qui ſua authoritate ingreſſus eſt rem debitoris, tamen
ait locum eſſe pœnæ dictæ legis, ſi iam lis erat apud magiſtratum inſtituta, & quam-
uis Baldi ſententiam, ibi Menocchius in dubium reuocet, tamen ait iudices non rece-
dere à Baldi ſententia, oſtendens eam eſſe communem, & *Gabriell. dicta concluſio. 8. nu-*
mero 72. ſolum Abbatem contradictorem citãt in *capit. cum dilecti numer. 2. de electione.*
13 Altera eſt limitatio, quod error † iuris naturaliter prohibiti non excuſat à dolo; vt
cumulo multorum Dd. probat *Gabriellus citato loco numer. 73. verbo ſexto limita. Tiraqu.*
d. cauſ. 43. numer. 11. Quibus addo. *Alciat. reg. 3. præſumpt. 30. numer. 6. & Aret. dicto conſi-*
lio. 8. numer. 3. Quoniam ſcilicet in his eſt doli præſumptio, & ideo ad elidendam illam
præſumptionem in his, quæ naturaliter ſunt illicita, requiritur probatio per euiden-
tes coniecturas, *Innocent. & alii in capitulo primo extr. de præſumpt.* & probant alii multi ci-
14 tati à *Menocchio dicta quæſt. 14. numer. 58.* Ex qua limitatione † ſequitur ſupradictam
ampliationem non eſſe veram, quod quæuis cauſa excuſat ab homicidio, à periurio, à
falſo; quæ ſunt naturaliter prohibita; aut ſi vera eſt illa ampliatio, non conſiſtit vti-
15 que iſta limitatio, nec † ſatisfacit conciliatio *Menochii dicto numero* 58. quod ſcili-
cet dictum in limitatione ſit accipiendum in iure notorio, & nulla excuſatione digno,
quippe ius naturale eſt notorium, cum natura docuerit illud omnia animantia *§. primo*
inſtitut. de iure nat. & illud ius gentium, quo furta, falſitates, homicidia, fugere admone-
mur, notum eſt omnibus gentibus, ideoque procliuior ſum, vt credam veram eſſe li-
mitationem, & falſam ampliationem, & ſentio cum *Alciato dicta præſumpt. 30. cum Ga-*
briello dicta concluſione 8. numer. 74. vt procedat in iure ciuili, maxime notorio, & indu-
16 bitato, & longe magis in prohibitis iure diuino. Tertia † eſt limitatio, vt regula lo-
cum habeat in dolo vero, non autem in præſumpto *Bald. in l. qui contra Codice de inceſt.*
nupt. in 2. lect. per illum textum, dicens eſſe valde notandum, *Tiraquell. cauſa 43. nume.*
22. Idem iuris eſſe inquiens in lata culpa, vt ſcilicet ab ea non excuſet, quælibet cau-
ſa Bartolus in d. l. iuſte poſſidet, & ibi *Iaſon.* reputat eſſe notabile *Gabriell. dicto concluſio 8. nu.*

78. *& 79.* declarans esse veram, si statutum non exigeret dolum, sed culpam. Quarta
17 † limitatio est, vt quælibet causa excusationem præstet à dolo, nimirum quo ad euitandam pœnam, non quo ad faciendum lucrum, *Calcan. cons. 28. Gabriell. in sæpe citato loco numer.* 82.

18 Quinta limitatio † est in eo, qui cognouit causam esse iniustam, & nihilominus perseuerauit in ea *Bald. in l. siquis, id quod §. doli. ff. de iurisd. omn. iud.* vbi ponit exemplum, & *Ias. cons. 179. vol. 2.* siquidem hoc propter perseuerantiam conspicuum est illum non carere decipiendi animo; siquis plura ad hanc reg. requirat, petat à *Gabriello dicta conclus.* 8. vbi præter terminos doli, infert ad alia multa, sed nobis satis fuit, quæ proprius ad dolum pertinebant attigisse.

REGVLA 14.

Cuius, quis dolo grauatur, eiusdem debet sumptibus releuari.

1 *Ex quibus iuribus regula deducatur.*
2 *Ratio reg. fundatur in æquitate naturæ.*
3 *Catonis dictum de litibus.*
4 *Chilonis sententia de controuersiis forensibus.*
5 *Vetus adagium de lite.*
6 *Lepidum exemplum cuiusdam mercatoris forensibus negociis gaudentis.*
7 *Turrentii procuratoris factum, ob datam sibi ab officio vacationem.*
8 *Duæ sunt expensarum species. Iudiciales, & extra iudiciales.*
9 *Quæ sint extra Iudiciales.*
10 *Quæ iudiciales.*
11 *Expensæ, quibus aliquis potest dolo alterius grauari, sunt in multiplici differentia.*
12 *Expensarum quædam fiunt ante litem cōtestatam, quædam postea.*
13 *Expensæ officio iudicis petuntur.*
14 *Expensæ fiunt quoque in causa appellationis.*
15 *Numquid sit differentia in condemnatione in expensarum, in prima & in secunda instantia.*
16 *Victor, cui victus fuit in expensis condemnatus vsus fuit patrono, amico sine pecunia, an debeat consequi salarium, quod fuisset daturus Patrono, quando non præstitisset gratis suum patrociniū.*
17 *Emptor ad fundi restitutionem iudicialiter condemnatus fuit, cum sine aduocato, suo mar te causam acriter defendisset & nihil de contingentibus omisisset, an salarium aduocati cum aliis expensis cōsequi possit.*

1 PErtinet hęc regula ad expensas, quas ab eo cōsequimur, cuius fraude vexati sumus,
eximitur autem † ex *l. properandum. § & siquidem. Codice de iudic. ex l. 2. Codice de fruct.*
2 *& litium expens. ex capit. cæterum, & cap. fin. extra de rescriptionib.* Ratio † reg. finnitur ex
æquitate naturæ ne cuiquam sit impune, alium sumptibus vexare, ratio est etiam, nō
3 procliues ad lites fiant homines, expensarū cōdemnationis timore proposito. † Quare optat *Cato* pretiosissimis pannis stratam esse curiam, ne ciues litigaturi temere aude-
4 rent illam intrare. Et *Chilonis* illius sapientissimi Lacedæmonii † tria præcepta au-
5 reis litteris Delphis sunt consecrata. *Nosce te ipsum;* † *ne nimium cupias æris alieni, ac litis miseriam fac effugias.* Huc etiam respiciebat antiquum adagium, *cum licet effugere, ne quæras litem,* cuius immemores sunt quam plures dum litigant, non tam vt ipsi aliquid consequantur, quam aliis molestiam inferant, vt dixit *Hesiodus*, hoc parum laudato vitæ genere gaudentes; cuius conditionis hominum lepidum exemplum, affer-
6 re labor is non erit superuacuus, sed iucundæ lectionis, de Mercatore † quodam Parisiensi alioqui vero bono, sed qui tota vita, nihil vnquam vacui temporis à litibus forensibus habuisset, & valde senex fora omnia quotidie peruagaretur quod cum ad Franciscum primum Galliarum Regem elegantissimi hominem ingenii perlatū esset, quietis se aliquid misero homini confecturum, & cum omnibus, tam qui ab ipso peterent, quam a quibus ipse peteret, bonis, & æquis conditionibus transacturum recepit. At infelix senex ad regem accurrit, prouolutusque ad eius genua supplex orat, vt sibi vna saltem, vel altera lis, in qua se exerceret, relinqueretur vitam sibi ademta illa exercitatione, iniucundam, & insuauem fore; Risit Rex; & homini lites suas, quibus suo se arbitratu fatigaret, reliquit; sicut literis mandauit *M. Antonius Muretus in Scholiis ad Senecam de breuitat. vitæ in fine*, quo loci

Breuca

7 *Seneca* recenset † Tuttonium quemdam exactæ diligentiæ Senem, qui cum post no-
nagesimum annum, vacationem procurationis à Caio Cæsare vitro accepisset, com-
poni se in lecto, ac velut exanimem, à circumstāti familia plangi iussit, lugebat domus
ocium Domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quam labor ille suus restitutus est. Sed
8 vt è semita in viam redeam. † Præmitto duas esse expēsarum species, nempe extra iu-
9 diciales, & iudiciales, vt per *Specul. in tit. de expens. in princ.* Extraiudiciales † sunt, quæ in
re, velut in fundo, in area, in domo fiunt, interdum à bonæ fidei, interdum † malæ fidei
possessorib. §. *si quis à non domino, & §. certe illud constat Inst. de rerum diuis. l. impensa ff. de
impens. in reb. dot. fact. l. impensa. ff. de verb. signif. C. pastoralis extr. de Decim.* & de his non in-
telligitur regula nostra, quippe nō debentur ex vexatione nostri aduersarii, sed vel ex
nostra bona fide, vel ex laboribus in perceptione, collectione, & conseruatione fru-
ctuum; Quædam enim expensæ fiunt causa fructuum, siue quærendorum, vt in aran-
do, seminando, quædam gratia fructuum percipiendorum, vt quæ fiunt metendo, tri-
turando, quædam gratia conseruandorum, vt quæ fiunt in horreis, & de his impensis
dictum est, alias esse necessarias, alias vtiles, alias voluptarias *l. 6. & 7. l. 4. ff. de impen. in*
10 *rebus dotal.* † Iudiciales ergo expensæ proprius ad hanc nostram regulam pertinent,
de quibus Dd. *in d. l. properandum, & in l. fin. l. de fructibus, & lit. expen. Lancelott. in tracta.*
11 *de reg iuris Canon. in reg. eximus quis dolo. fol. 216.* † Sunt autem iudiciales expensæ, quibus
dolo, vel fraude alterius grauamur in multiplici differentia, nam earū aliquæ fiūt ante
12 † litem cōtestatam, quædam post litis contestationē, aliæ quæ contingūt in causis ap-
pellationum, atque in his omnibus videtur hæc regula accipienda. Et primo de ex-
pensis factis ante litis cōtestationē est tex. *in c. caterum, & in c. fin extr. de rescript.* in qui-
bus enumerantur multæ species eorum: Qui obtinent rescripta ad lites, vt fatigēt ad-
uersarios, & puniuntur in eo, vt careant impetratis, iuxta vulg reg. *Mendax precator ca-
reat impetratis. l. si legib. C. si contra ius, vel vtilit pub. c. super litteris c. sedes extr. de rescript.* nec
non aduersariis in moderatis expensis, ac damnis, quæ eos pertulisse constiterit con-
demnantur.

Secundo, is, qui passus est missionem in possessionem si velit rem suam recupe-
rare, debet congruam de expensis satisfactionem promittere, *c. quoniam frequenter. §. in
aliis vero extr. vt lite non contest. & de sequestr. c. 1.* Tertio vbicumque processus iudicis
malitiose impeditur. *l. non ignoret. C. de fruct. & lit. expens. l. sancimus. C. de iud* Quarto qui
temere vocat alium in iudicio *l. eum quem temere. ff. de iud.*

Quinto plus petens re vel causa. *c. vni extr de plus petit. § plus autem*, vbi *Doct. Inst.
de act.* in prædictis itaque casibus, & multis aliis similibus, quos inuenire cuilibet fa-
cile est, apud *Specul. tit. de expens. §. si ante litem nu. 9.* verbo; sunt autem multi, quoniam
dolo, vel fraude, aut malitia aduersarii grauamur, eiusdem sumptibus etiam releua-
mur *c. 2 extr. de dolo & contumacia, d c. caterum. c. fin. & c. ex tenore de maior, & obed. c. fin. &*
13 *c. accedens de accus.* Petuntur autem istæ † expensæ officio iudicis, propterea quod sunt
sequela personalis actionis; Quare cum iudex pronunciet super consequentiis causæ,
eodem modo, & super expensis pronunciabit argumento *l. Paulus. ff. de re iud. l. eum qui
emit. §. item si frumenta ff. de furt. Specul. citato loco. §. si ante in prin.* dicens, quod quemad-
modum officium iudicis ante litem contestatam; inseruit citationibus, interrogatio-
nibus, &c. ita & in expensis. Sequuntur modo expensæ quæ fiunt post litem contesta-
tam, & istæ considerantur bifariam.

Aut enim soluuntur ratione totius causæ principalis, quod iniustam habuerit
occasionem litigandi, aut respectu malitiosæ alicuius exceptionis propositæ, & non
probatæ, *Specul. d. tit. de expensis §. nunc de expens. num. 8.* verbo hoc vult dicere, quę sanè
expensæ omnes à reo peti possunt, vel ab Actore, quando iste, vel ille contumax fue-
rit, & malitiose litigauerit, vel aliam exceptionem proposuit, & defecit in probatione,
Specul. d. §. nunc de expens. num. 6. verbo hoc quoque & num. 8. vbi notanter infert. quid si e-
go ratione contumaciæ, vel exceptionis non probatæ in processu causæ soluerem de-
cem, & postea in fine victor existēs in causa principali, Iudex aduersarium mihi con-
demnauerit in expensis, non recuperabo illa 10 argumento *cap. auditis ex. de procur. ca.
fin. extr. de dolo, & contumacia*, confert, quod tradit *Bald. in leg. properandum. §. sin au-
tem in fine. Cod. de iud.* ratio est quoniam in istis expensis non attenditur, an succumbēs
iustam habuerit causam litigandi. *Specul dict. §. nunc de expens. num. 9. verb. hoc autem satis.*
Hæ quoque expensæ officio Iudicis petuntur, etenim, quæ post litem contestatā ac-
cidunt, spectant præcipue ad officium Iudicis, qui nisi earum fecerit in sententia con-

inuenta est hæc probatio priuilegiata, secundum quam creditur proprio testimonio
partis aduersus communes reg. *l. nullus. ff. de testib. in l. omnib. C. de testib.* nam facile dolo-
si ob difficultatem probationis impune delinquerent, nisi per iuramentum partis suf-
ficeret probatio, ad rerum ablatarum æstimationem vt non immerito expressum sit in
d. c. fin. talem condemnationem rationabiliter fieri, siquidem hoc modo delicta non
remanent impunita, vt communis Reip. vtilitas postulat, *l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil.*
10 datur † hoc iuramentum quando non est dolus aduersarii & difficultas probationis,
quæ præuio Sacramento tollitur, ab actore præstito per delationem iudicis, *dict. l. si
quando, l. videamus. §. deferre. ff. de in lit. iur.* pecedente etiã taxatione, *d. §. deferre, ver. sed
an Iudex d. l. si quando,* ibi nec licet ei vltra taxationẽ; alleg. *reg. Plot. & alii in l. si quãdo Dd.
etiam in l. in actionib. Canon. in d. c. fin. de eo, quod metus causa.* Dicitur in regula contra do-
11 losum, nã contra eum, qui possidet bona dolosi, veluti contra † hæredes nõ datur *d. alio
iure. l. is. qui. l. fin. & ibi Dd. C. de in lit. iur. l. pen. § fin.* & ibi *Bart. et Castr. ff. ne qui in ius voc. est,*
12 *vi exim ii Bart in d. l. in actionib. n. 21. Plot. in l. si quando. §. 49. n. 20.* dicitur etiã † cõtra do-
losum ad excludendũ culposum, contra quẽ non iuratur in litẽ, etiã si lata fuerit culpa
13 *d. l. in act.* ibi, ob solum dolũ secundum crebriorẽ Dd. obseruatiõnẽ; id vero limitatur †
in tutore, vel curatore, nã & propter culpã aduersus eos iuratur. *d. l. alio iure,* & ibi *Saly.*
14 *& Dd.* restringentes, vt contra tutores nõ præstetur iuramentum, si dolus † eorum fuit
in omittendo, latissime *Cephal. cons. 192. n. 12. vol. 2.* quod autẽ nuper diximus non dari
15 actionẽ doli contra hæredem dolosi, verum est, quando dolus purgatur † per actionẽ
doli, sed quoties purgatur actione ex eo contractu; tunc alia actio ob dolum de functi,
conceditur etiam contra hæredes, *l. si homine. §. datur. ff. deposit. l. ex deposito. §. ex contra-
ctibus. ff. de action. & oblig.*

REGVLA 9.

Dolus dans causam annullat, dolus autem incidens rescindit conuentiones.

1. *Quis sit dolus dans causam, quis dolus incidens remißiue.*
2. *Iura ex quibus tamquam ex sua sede regula deducitur.*
3. *Declaratur regula.*
4. *Ratio regulæ duplex.*
5. *Distractus sunt bonæ fidei, quorum contractus sunt bonæ fidei.*
6. *Oppositio aduersus regulam.*
7. *Limitatio regulæ in contractibus stricti iuris, cum ratione limitationis.*
8. *Restringitur dicta limitatio, vt non procedat in constituto, nam licet sit stricti iuris, tamen dolo interueniente tollitur ipso iure, sed de veritate remißiue.*
9. *Dolus dans causam contractui stricti iuris, annullat si talis fuerit dolus, vt potuerit capere prudentißimum hominem; de veritate remißiue.*
10. *Leges, ex quibus sumitur, secunda pars regulæ.*
11. *In dolo incidenti, quoad rescindendum, non est differentia inter contractus bonæ fidei, & stricti iuris.*
12. *Ratio regulæ in secunda parte, cur sc. dolus incidens non irritet, nec contractus bonæ fidei, nec stricti iuris.*

1 QVis sit † dolus incidens, vel dans causam petere oportet ex his, quæ diximus copi-
2 ose in *lib. 2. in 4. diuis. doli c. 1. & 2.* hauritur † tamquã ex fonte *prima pars reg. ex l. ele-
ganter in pr. ff. de dolo,* ibi nullam esse vẽditionẽ, si in hoc ipso, quod vendiderit circum-
scriptus. Secũdo ex *l. 3. §. fin. ff. pro Socio* ibi societas, si dolo malo, aut fraudãdi causa coita
sit, ipso iure nullius momenti est, quia fides bona cõtraria est fraudi, & dolo. Tertio ex
l. si fraude C. de præsc. longi tempor. ibi si fraude, vel dolo licet inter maiores annis 25. facta
venditio est, hanc confirmare non potuit cõsequens tẽpus ex *l. in causa la. 2. ff. de minor.*
3 ibi nullã esse societatẽ, nec inter maiores quidẽ † declaratur obtinere regula in cõtra-
ctib. bonæ fidei, de quorum natura, & nomine, dictũ est supra *lib. 2. in 4. diuis. doli, quæst.*
4 secũda & tertia, nã in his loquũtur supracitatæ leges; † Ratio regulæ est, quoniã si dolus
dans causam, eiusmodi contractus nõ annullaret, vtiq; tenerẽt, & producerent actio-
nẽ per quã fieret illius purgatio doli, etenim quoties dolus non irritat actum, ad purga-
tionẽ doli competit actio, ex eo contractu non ex dolo. Porro autẽ quãdo dolus cau-
sam dedit contractui bonæ fidei, cessat actio ex eo contractu, & datur actio doli, meri-
to ille contractus nõ valuit propter causam doli. *Bart. in l. eleganter, n. 4. ver. mihi videtur
ff. de dolo* Altera est ratio, nam dolus dans causam distractui, annullat ipso iure, *d. l. ele-
5 ganter. §. non solum ergo.* & contractum, siquidem eiusdem † est naturæ distractus, cuius
est contractus, *l. de tutela. C. de in integr. rest. l. ab emptione,* & ibi *Doct. not ff. de pact.* ponunt
hanc

hanc regulam *Bar. Ang. Imol. Iaf. in l. fiquis cum aliter. ff. de verb. obl. Bal. in l. non dubium in 7.*
oppofitione. C. de legib. in l. fi cum dotẽ. § fi mulier. ff. fol. matr. Duar. in l. in actionib. ff. de in lit. iur.
n. 6 & Iaf. ibi n. 15. Gomẽ. & alii in §. actionum inft. de act. Cagn. in l. 2. n. 16. C. d. refcind. vend.
Igneus in l. contractus. ff. de reg. iur. Abb. & alii in c. cum dilecti extr. de empt. & vend. atq; ita eft
6 frequentior fcribentium tam iuriftarum, quam Canon. opinio, quamuis aliqui † contrarium fentiant per *l. fi dolo. C. de refcind. vend. per l. Iulianus. §. per contrarium. ff. de act. emp. per l. maiorib. C. comm. vtriufq; iudicii*, in quib. contractus bonæ fidei ab initio non viden-
7 tur nulli, fed refcinduntur. † Limitator regula in contractib. ftricti iuris *Gomes*. dicens effe com. fententiam in *d. §. actionum. n. 12. & 25.* fiquidem dolus dans caufam, refcindit hos contractus, non annullat, *l. dolo. C. de inutil. ftipul.* vbi dolo, vel metu adhibito, nafcitur quidem actio fi ftipulatio fit interpofita, fi oritur actio, igitur valuit ab initio, fubdit text. per doli tamen vel metus exceptionẽ fummoueri petitio debet, fi petitio fummouenda eft, merito conftitit ab initio, ratio vero differentiæ inter vtrofq; cõtractus, colligitur, *l. 3. ff. pro focio*, ibi q a dolus, & fraus contraria eft bonæ fidei, mutuo enim fefe expellũt, & ideo fi dolus eft cõtractus, nõ adeft bona fides, ergo nõ eft cõtractus bonę fidei, merito ipfo iure nõ tenet; quæ ratio ceffat in ftricti iuris iudiciis, cũ fint cõtractus etiam abfq; bona fide; alias quoq; huius rei afferunt rationes, quas recenfuimus in *lib.*
8 *1. in* 4. Diuis. doli. Planè hæc limitatio, reftringitur † in contractu conftituti, quippe licet fit ftricti iuris, cum non reponatur in *§. actionum inftit. de act.* tamen fi dolus ei dederit caufam, irritator, ac fi bonæ fidei effet. propter æquitatem prætoriam, *l. 1. ff. de Conft.*
9 *pecun.* coarctatur etiam in aliis contractib. ftricti iuris, quãdo dolus dans † caufam effet huiufmodi, vt prudentiffimũ quẽq; falleret, fiquidẽ ipfo iure tollitur, *Benin. in d. § actionũ n. 193. & ibi Gomes. n. 15.* fed eas limitationes, nos confutauimus in allegata *4. diuif.*
10 *doli quæft.* 8. † Secunda pars regula deducitur ex *l. fi quis cum aliter. ff. de verb. ex l. Iul. §. fed & fi vend. ff. de act. empt. quare Copra reg. 87. n. 60.* dicit in contractu emptionis ob dolum incidentẽ agi ad fupplementũ refidui, vel ad reftitutionẽ quanti pluris, *d. l. Iulian. §. & fi*
11 *vend.* & quo ad hunc dolum nulla † eft differentia, inter cõtractus ftricti iuris, & bonæ fidei, æqua enim lance refcindit vtrumq; ope exceptionis: fed quæ eft ratio, vt dolus incidens non tollat ipfo iure contractus bonæ fidei; queãdmodũ dolus dans caufam, & puto effe in caufa, quoniam, ratio doli dantis caufam, ceffat in dolo incidenti, quãdoquidẽ ꝓpter dolũ incidentẽ non deficit nomen, aut fubftantia bonæ fidei, emptio enim licet fit dolus in precio, & locatio, quãuis fit fraus in mercede, nõ ꝓpterea defiinit effe bonæ fidei *l. in caufæ l. 2. §. idẽ Pomp. ff. de minor.* licitum eft enim contrahentib. quo ad precium inuicẽ fefe decipere; fed dolus dans caufam deftruit fubftantiã contractus bonæ fidei, cum fe. induxeris ad vendendum, vel locandum, illũ, qui non erat, aut vẽ-
12 diturus aut locaturus; ratio vero quãobrem † non tollat contractum ftricti iuris, eft in promtu. fumitur enim à maiori etenim fi dolus dans caufam, qui maior eft non annullat, quid mirum fi dolus incidens, qui minor eft, non euertat, *Iaf. in d. l. fiqs cum aliter n. 4. ff. de verb. obl.* confirmatur, quoniã fi dolus incidens non irritat ipfo iure cõtractũ bonæ fidei, longe minus annullabit cõuentionẽ ftricti iuris; datur locus difcutiendi multas quæftiones, fed eas confulto dimittimus, quoniam abfoluimus digniores in *4. diuifione doli.*

REGVLA. 10.

Actio doli tollitur biennio, exceptio vero perpetuo competit.

1 *Prima pars regulæ ex quibus legibus fumatur.*
2 *Actio doli tollebatur olim fpatio vnius anni vtilis.*
3 *Annus vtilis incipiebat à die fcientiæ, non à die commiffi doli.*
4 *Annus vtilis fuit mutatus in biennium continuum.*
5 *Biennium in præfcriptione doli currit tam abfenti, quam ignoranti.*
6 *Ratio regulæ in vtilitate fundatur.*
7 *Actio in factum perpetuo competit, pro eo, quod reliquum erat apud dolofum; licet actio doli fit exftincta.*
8 *Contra heredem etiam dolofi de eo, quod ad eum peruenit, perpetuo in factum actio competit.*
9 *Quando agitur ad annullandum, quod dolofe geftum eft; datur officium iudicis, quod fpatio 30. annorum tollitur.*
10 *Actio doli adeo eft temporalis, vt nec per litis conteftationem fiat perpetua.*
11 *Ratio, cur alia temporales actiones litis conteftatione fiant perpetua, non actio doli,*

12 *Duplicatio doli non est etiam temporalis ad instar actionis.*
13 *Secunda pars regulæ ex quibus iuribus sumatur.*
14 *Ratio regulæ duplex.*
15 *Temporalia ad agendum, sunt perpetua ad excipiendum.*
16 *Ampliatur regula in duplicatione, quoniam est de natura exceptionis.*

1 PRima pars regulę, quæ de actione loquitur, sumitur † ex *l. fin. C. de dolo*, ibi ex eo die,
quo asseritur dolus commissus intra biennium continuum de dolo actionem moueri, ea est constitutio Constantini per quam duo corriguntur in præscriptione doli,
2 quæ prisco iure erant in vsu. Alterum quod huic actioni præscribebatur † spacio vnius
anni vtilis, alterum huic proximum erat, quod à die scientiæ, non à die commissi doli
incipiebat annus præscriptioni destinatus, ibi ex eo die, quod admissum dolū didicis-
3 se † cōmemorauit. Annus itaq; vtilis à Constantino in biennium † continuum com
4 mutatur, quod ignoranti etiam concurrere sancitum est, & tam absenti, quā præsenti,
5 ibi siue † absfuerit, siue præsto fuerit, facit *l. pen. §. fin. ff. de except. doli*, ratio † mutatio-
6 nis, videtur fundata in vtilitate, vt innuit text. dicens, optimum ducimus, res enim est
multo expeditior in computatione temporis continui, quam vtilis, cū in tempore vtili
opus sit numerare tantum dies illos, quib. haberi iudicis copia possit, id quod non mi-
nimam implicationem afferre solet aduocatis, dum eos ab aliis secernunt, & tempora
etiam absentiæ deducunt, *l. 2. C. de dolo*. Rursus vtilius est, vt currat etiā tempus etiam
ignoranti propter difficultatem probationis, quando à die scientiæ est numerandum,
probanda est namq; Aduersarii scientia. Declaratur autē regula, vt procedat quoties
actione doli, agitur cōtra illū, qui dolo fecit, siquidē tunc biēnio huic actioni præscri-
7 bitur, cæterū † pro eo, q; apud eū ex dolo reliquū est, agitur actione in factum q̄ perpe-
tuo cōpetit, *d. l. fin. & ibi gl. & in l. 29. ff. de dolo in ver.* perpetuo id q; etiā obtinet, si cōue-
8 niatur † hæres, pro eo, q; ad eū ex dolo defuncti peruenit, *l. itaq. §. & si res, & l. sequēt. ff.
de dolo*, ibi sed vtiq; in hæredē ꝑpetuo dabitur, q a nō debet lucrari ex alieno damno, &
9 ibi *gl. not.* limita † etiā si agatur ad annullandū, q; dolo gestum est, nā tum eo casu detur
officio iudicis nō præscribitur minori spacio 30. annorū, *l. sicut in ver. ꝑsequutione*, & ibi
gl. cōm. approbata, *C. de præscrip. 30. annorū Curt. Ian. cons. 50. & 51.* datur nāq; ei, qui pas-
sus est dolū, ius dicēdi nullū, vsq; ad 30. annos, declaratur etiā hoc tēpus biennii igno-
rantis currere, vt absenti, *d. l. fin. C. de dolo Bart. Bal. Alex. Castr. Corn.* & vsq; adeo hæc actio
10 est tēporalis, vt nec litis cōtestatione perpetuetur, *d. l. fin. & ibi gl.* quāuis aliæ † actiones
tēporales soleant litis contestatione perpetuari, *l. non solet, & ibi gl. & Dd. ff. de reg. iur. l. a-
liū. ff. de nouat.* cessat enim negligentia ꝑ litis contestationē, cuius odio fuerant inuentę
11 ꝑscriptiones, *l. fin. C. de præsc. 30. annorū.* Ratio † vero specialitatis videtur emanare, ex
eo, quod hæc actio infamat, & propterea æquissimum visum fuit, primum illū tollere.
12 Ampliatur † regula, vt procedat etiā in replicatione doli, quia est de natura actionis
doli, *l. quæsitum. § in dolo. ff. de peculio*, vbi *Bart.* colligit in cōpendium, replicationes sunt
temporales, sicut actiones, & infra nuncupatim agetur de replicatione doli.
13 Succedit altera pars regulæ quæ ad exceptionē pertinet doli, deducitur † autē ex
l. pace §. fin. ff. excep. doli, ibi non sicut actio de dolo tempore finitur, ita exceptio eodem
tēpore, danda est, nā hæc perpetuo cōpetit, nec non ex *l. except. lect. 1 ff. de excep.* ibi doli
14 mali exceptio, & rei iudicatę perpetuę dicuntur, † Ratio reg. est in *d. §. fin. excep.* quoniā
Reus cuius est excipere in sua potestate nō habet, quādo vtatur iure suo, atq; ita nō pōt
imputari negligētia, aduersus quā fuerunt inuentæ ꝑscriptiones, *l. fin. C. de Annal. excep.
15 l. omnes. l. sicut. C. de præscr. 30. annorū.* Secunda ratio est ex alia regula. † Quæ temporalia
sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum argumento, *d. §. fin. tradit* & *Ang. in
16 §. sequitur n. 40. i 1 verb. capiamus quarto inst. de except.* † Extenditur regula vt obtineat e-
tiam in duplicatione, quia opponitur replicationi, & ideo est de natura exceptionis, *l.
si pactum* iuxta vnum intellectum, & ibi *Bald. C. de except.*

R E G V L A II.

Actio Doli irrogat infamiam condemnato.

1 *Actio doli ponitur inter actiones famosas.*
2 *Ex quibus regulis regula sumatur.*
3 *Ratio regulæ fundatur in odium delicti.*
4 *Pœna infamiæ grauis, quia segregat infamem à consortio bonorum hominum.*
5 *Infamia est q. quadā tēporalis excōmunicatio.*

6 In-

6 *Infamia est læsæ dignitatis status, legibus, & moribus improbatus.*
7 *Symbolum infamiæ.*
8 *Diogenis ad Demosthenem demonstrandum quibusdam hospitibus signum.*
9 *Bonæ famæ hyeroglyphicum erat fulmen.*
10 *Apelles pictor cur Alexandri effigiē pingens, fulmen in eius manu posuerit.*
11 *Ante condemnationem dolosus nondū infamis, nec quilibet alius delinquent.*
12 *Non solum condemnatus de dolo efficitur infamis, sed etiā pactus ne cōdēnaretur.*
13 *Tutor, vel curator pupillam quondā suam vel adultam sine licētia principis uxorem sibi, vel filio suo, ducens efficitur infamis ante condemnationem administratæ tutelæ.*
14 *Condemnatus de dolo nomine alieno non proprio, non redditur infamis, ut tutor, curator, hæres.*
15 *Condemnatus propter exceptionem, facti non iuris infamia notatur.*
16 *Condemnatus ob culpam, non subit infamiam, declara. num. 17.*

1 INter actiones famosas .i. quæ afficiunt infamia condemnatos † ponitur actio doli. *l.*
1. *ff. de his qui not. infam.* ibi quia furti, vi bonorū raptorū, iniuriarū dolo malo, & fratu:
2 de suo nomine damnatus pactusue erit, & ita † ex ea *l.* deducitur regula, nec non ex *l.*
non debet. ff. de dolo. In qua *Vlp.* ait, non debet dari actio doli liberis, vel libertis aduersus
parentes, patronosq; cum sit famosa, similis est tex. in §. *suspecti: aūt Inst. de suspect. tutor.*
3 ibi siquidē ob dolū famosus est, cui conuenit *l. Athletas in fin ff. de his, quæ not. infa.* † Ra-
tio reg. videtur in odium delicti fundata ad comprimendam hominum audaciam ti-
more pœnæ. Quo solēt boni ciues euadere *l. 1. §. huius studii ff. de iust. & iur.* & recte: gra-
4 uissima est n. pœna infamiæ, cum infamis homo à proborū virorum consortio † segre-
getur, dum bonus quisq; eius consuetudinē fugit, ita vt pœnè sit similis illi, cui aqua,
5 & igni interdicebat, & videt quasi ciuilis, seu tēporalis † excōmunicatio ipsa infamia,
6 quæ potest definiri, vt sit læsæ dignitatis status † morib. & legib. improbatus arg. *l. cogni-
tionū. ff. de variis & extraord. cognit.* sumendo definit à cōtrario sensu bonæ famæ, siqui-
dē contrariorū contraria natura est, atq; substantia, pinde contraria etiā debet esse de-
7 finitio infamiæ; cuius apud antiquos † Symbolum erat medius digitus porrectus, aliis
digitis manus compressis, & in pugnum contractis, ideoq; vetus adagium erat cum
summum contemptum significabant *medium digitum ostendere*, vnde *Persius.*

Infami digito, & lustralibus ante saliuis.

Et *Martialis. Digitum porrigito medium Et Satyricus.*

Mandauit Laqueum, mediumq; ostenderet vnguem.

8 Huc pertinet q; de Diogene † scriptū reliqt in eius vita, *Laertius.* Nā hospitib. quibusdā
Demosthenē videre cupientib. nū indice digito, sed medio porrecto demōstrauit, vt
illū impudicitię, aut ignominiæ cuiusdā notaret ratio vero hui⁹ famosæ significationis
fuit, quoniā medi⁹ digit⁹, quasi maxime ignauus aliorū semp digitorū auxilio indigeat.
9 Bonæ aūt famę, † lōge, lateq; puagatæ hieroglyphicū erat in fulmine, qppe illud erat, p-
cipue fulminis significatū, vt vocē pcul auditā hoc est famā rerū gestarū per immēsa
terrarū spacia diffusā fulmine, & tonitruo demōstrabāt, q; nihil magis, nihil validius,
10 nec terribilius tonitruo, sonare constat, eamq; ob causā Apelles pictor † cū Alexādri
effigiē pingeret fulmē in eius manū posuit, quo nominis eius amplitudinē, ex reb. ab
eo gestis, ppagatā, & nunq; interiturā indicarēt. Et vt è semita in viā redeūtes, ad regu-
11 lā reuertamur; ait, condēnato; vt ostēdat ob solū dolū. nō secuta † condēnatione; infa-
miā nū irrogari, id q; obtinet in aliis quoq; famosis actionib. eaq; ratione *in l. 1. & l. ath-
letas* ponitur verbū, cundēnatus, etiā si iniusta condēnatio fuerit, & explicat *gloss. in d. l.*
12 *athletas in verb. condēnatus in princ.* Amplia, vt † non solū condēnatus de dolo subeat in-
famiā; Sed & is, qui nomine doli pactus est ne condēnetur *d. l. 1. ff. de his, qui not. infam.*
ibi damnatus pactusue erit nomine doli, & *d. l. athletas,* dānatus pactusue erit, redditur
ratio *in l. seq.* Quia se, intelligitur confiteri crimen, qui paciscitur, ita Dd. in simili in *l.*
13 *transigere. C. de transact.* non absimilis est tex. *in l. in fisci ff. de iure fisci.* Amplia † vt etiā cō-
demnatus efficiatur infamis in casu *l. si tutor. C. de interd. matr.* sc. quādo tutor, vel cura-
tor pupillā, vel adultā, quōdā suā, sibi, vel filio suo sine licētia principis in matrimoniū
collocauerit, manet n. infamia cōtra eū, velut confessum de tutela, quia per huiusmo-
di coniūctionē fraudē administrationis tegere laborauit; & *Bal.* ibi not. fieri tutorē in-
famē illo casu ob dolū psumptum pactus aūt, intelligitur, si dederit preciū, nō si preci-
bus pactionem obtinuerit *l. furti §. siquis alieno,* fallit, si iussu ptoris pcium soluisset, vel
14 pactus esset *d. l. furti. §. qui iussu.* † Limitatur reg. vt perdat officium suū in condemnato

ob dolum, sed nomine alieno *d.l. Athletas*, ibi suo nomine condemnatus *l. furti. §. si*
quis alieno. ff. de his, qui not. infam. si quis alieno nomine, inquit, condemnatus fuit nō la-
15 borat infamia, & ideò nec procurator, vel defensor, infamia notabuntur, † limita etiā,
vt locum non habeat in condemnato per exceptionem doli, quandoquidem iste vi-
detur effici tantum infamis infamia facti, nō iuris, de qua regula nostra intelligitur, si-
16 cut diximus in *tit. de except. doli quæst.* † Limita etiam, vt non sit locus reg. in cōdemna-
to ob culpam etiam latam, quamuis dolo cōparetur *l. 1. ff. si mensor. falsum mod. dixerit §.*
quod Nerua, & ibidem Dd. ff. ae post. per text. in *d. §. suspectus inst. de suspect. tutor.* quē in hoc
ponderat gloss. in *d. l. si tutor. C. de interd. matrim.* & omnes in *l. in actionib. ff. de in lit. iur.* di-
centes vno ore latam culpam non æquiparari dolo, quoties de pœna corporali infli-
genda tractatur, vel d. l. infamia irroganda; sed nos credimus id esse, accipiendum se-
17 cundum distinctionem † *Syluestri Aldobrandini in d. §. suspectus*, vt scilicet limitatio sit
vera in lata culpa ignauiæ non in lata culpa versutiæ, quæ sane condemnatū afficit in-
famia ex rationibus per eum adductis, perinde dixit ibi *Iustin.* siquidem ob dolum fa-
mosus est, si ob culpam, non æque, neque enim dixit absolute non fieri infamē ob cul-
pā, sed non æque, sicut ex dolo, nā propter dolū indistinctè, propter culpā, cū distinct.

REGVLA. 12.

Dolus præponderat culpæ.

1 *Quibus ex legibus regula sumatur.*
2 *Ratio regulæ. Quia dolus maius delictum continet, quam culpa.*
3 *Dolus quauis præsumptus præpōderat culpæ.*
4 *Emptor quando agat de euictione pro expensis.*
5 *Aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quia maior dolus præponderat minori.*
6 *Iudex ob dolosam sententiam tenetur in sindacatu, licet pars grauata non appellauerit.*
7 *Dolus verus præponderat dolo præsumpto.*
8 *Dolus in committendo præponderat dolo in omittendo.*
9 *Dolus apertus præponderat dolo velato.*
10 *Dolus in lucro captando præponderat dolo in damno euitando.*
11 *Culpa in committendo, præponderat culpa in omittendo.*
12 *Leuissima culpa in faciendo venit in l. Aquilia, sed non ea, quæ consistit in omittendo*
13 *Lata culpa præponderat leui culpa & leuis culpa præponderat leuissimæ.*
14 *Lata culpa versutiæ, præponderat latæ culpæ ignauiæ.*
15 *Dolus quandoque non præpōderat latæ culpæ, fauore religionis.*
16 *In crimine hæresis, culpa præponderat dolo, commisso in alio delicto.*
17 *Crimen hæresis grauius est homicidio.*

1 COlligitur ex *l. item si obstetrix* † *in fine ff ad l. Aquil.* vbi seruus transiens per locū, in
quo multi iaculabantur, fuit ab vno studiose iaculo vulneratus, est locus legi A-
quiliæ. Quippe quia, vt glossa ibi considerat, dolus iaculantis præpōderauit culpæ ser-
ui transeuntis per campum iaculatorum, transire enim non debuerat ad euitandū pe-
riculum. Similis est tex. in *l. item Mela in pr. & in l. qui foue. 16. §. actio. ff eod. tit. ex l. si mora ff.*
sol. matr. in qua mulier fuit in culpa non recipiendo dotem; postea maritus dolum fecit
in re dotali, punitur hic dolus, & non attenditur, culpa mulieris; nimirum quia dolus
2 præponderat. Ratio † regulæ videtur, quoniam dolus Maius delictum continet, quā
culpa, ideoq; non excusatur propter culpā, siquidē non debuit propter culpā vnius,
procedere alter ad delinquendū. Probant, & citant regulā Dd. vtriusq; iuris, & primo
ex iuristis. *gloss. in d. l. obstetrix, verb. tenetur in l. vni. C. de senten. quæ pro eo quod interest; & i-*
bi Bolog. n. 25. vers. hūc intellectū. *Cepoll. cons. 18. n. 15. & seq. & cons. 42. n 11. in criminali Rol.*
cons. 87. n. 16. & 17. vol. 4. Rumin. Iun. in l. 1. n. 44. ff. quod quisque iuris ex Canonistis *gloss. fin.*
Ant. Butr. & alii in *c. cum dilecti, extra de his quæ vi metusue causa fiunt, Abb. Socc. & alii in*
c. super eo extra de crim. falsi. Ex hac regula infert *Capolla, d. cons. 18.* Quod stante statuto, vt
villa teneatur de dānō occulte dato, & alicui fuerit occisum iumentū, licet Dom. iste
fuerit in culpa non bene rem suam custodiendo, tamen quia villa est in dolo præsum-
3 pto. ex præsumptione statuti, quod nimirum † aliquis de villa damnum dederit, teno-
bitur villa ad emendationē dāni, quia dolus licet præsumptus præpōderat culpę, vt di-
4 xit *Cepolla à n. 25. vsq. ad n. 28.* infert † secundo loco *Bolog. loco citato;* quod etiam emptor

ratione

ratione rei à se euictæ, pro expensis, quando non est in possessione; quia si sit in posses-
sione potest illas per exceptionem retinere. *§. si quis in suo solo Inst. de rer. diuis.* & ideo im-
putet suæ Imprudentiæ, si non retineat *l. si per imprudentiam ff. de euict.* hoc autem fallit
si venditor erat sciens, quandoquidem non adhibetur distinctio, an potuerit retinere
per exceptionem sed indistinctè agit de euictione emptor *d. l. per imprudentiam*, quod
est notabile ait *Bolog.* pro emētibus aream; & in ea ædificantibus magna palatia, vt cō-
tra vendentes scientes indistincte petere possint suas expensas, ratio est, vt ibi ait, quia
5 dolus venditoris præponderat culpæ emptoris in retinendo. † Tertio infert *Roland.*
d. cons. 87. quod aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quod i-
mo iurauerint falsum, quoniā, tametsi illud iuramentū detur contra illum, qui fuit in
dolo, vel contumacia *l. 2. ff. de in lit. iur.* ibi cum dolus, aut contumacia punitur, tamen
maior est dolus falsum iurantis, qui Deum & partē dicitur offendere *c. debitores extr.*
de iure iur. l. 2. C. de reb. cred. quam sit delictum, qui hominem læsit, & ita maior dolus, in
6 hoc casu præponderat minori. IV. infert † *Rimiual. loco supra deducto*, quod iudex ob do-
losam sententiā, debet teneri in Syndacatu, etiam si pars grauata nō appellauerit, quo-
niam pars non appellando fuit in culpa; iudex reddendo ius iniquum fuit in dolo, cul-
7 pæ autem præponderat dolus † Ampliatur regula vt dolus præponderat dolo, non
tantum culpæ. Et propterea dolus verus præponderat dolo præsumpto, quia scili-
8 maior est, *Rolandus consilio dicto* eadem ratione dolus † in committendo prepon-
derat dolo in omittendo; vt in casu proposito à Riminaldo, nam is, qui non appel-
lat à sententia iniqua; Est in dolo in omittendo, sed iudex iniquum ius decernendo est
in dolo in committendo, ideò debet puniri, quoniam præponderat arg. *l. si mora. ff. sol.*
9 *matr.* Dolus etiam apertus præponderat dolo † velato, in quo agitur de lucro captādo;
10 præponderat dolo, in quo † agitur de damno euitando. *Abb. in c. sup. eo, ext. de crim. falsi*
11 extenditur, vt † idem iuris sit in culpa; nēpe quod culpa in faciendo præponderat cul-
pæ in omittendo, arg. *d. l. si mora*, & tradit *Soc. in c. si quis domum nu. 15. extr. de iniur.* maior
12 est. n. quæ consistit in faciendo, ea q; ratione † leuissima culpa in faciendo continetur
in lege Aquilia *l. in lege Aquilia l. 2 ff. ad l. Aquil.* secus si fuerit in omittendo *l. si vsusfru-*
ctus §. denique ff. de vsufructu, quem tex *Bart. Bald. & Ang.* mirifice extollunt ad limitati-
13 onem totius tituli *ff. & Cod ad l. Aquil.* Itidem lata culpa † præponderat leui, leuis au-
tē præponderat leuissimæ *Dyn. in c. in pari d. reg. in 6. Rom. in l. cum mulier verbo quarta est.*
14 *n. 95. ff. sol. matr.* Quib. consequens est quod lata culpa † versutiæ, præpōderat latæ cul-
pæ ignauiæ, cum longe sit maior per *Syluestr. Aldobr. in d. §. suspecti. autem Inst. de suspect.*
15 *Tuto.* † Limitatur hæc regula in *c. cum dilecti iuncta gl. fi. extr. de his*, quæ vi, metusue cau-
sa fiunt, etenim ibi dolo fuerant aliqui deducti ad ingressum religionis, & fuerant in
culpa, quia ait tex. ad fatuitatem magis, quā ad circumuentionem poterat retorqueri;
quippe non fuerat talis dolus, qui falleret prudentes viros, tamen non restituuntur, *gl.*
ibi obseruat, q; dolus non præponderat culpæ imo culpa præponderat dolo, tū fauore
religionis, tum q; a non est vere deceptus cū meliorē partē ingressus in monasteriū ele-
gerit, verū, vt ipse puto non recte probat, quandoquidem supponit tex. non fuisse dolū cō-
missum dum inquit tribuendū esse magis illorū fatuitati, tacite inferens, quod si nō fuis-
sent fatui, non fuissent circūuenti, atq. ita non erat Machinatio ad circumueniendū
adhibita, nec obstat ratio fauoris religionis, siquidē stante deceptione ex vero dolo, nō
teneret religionis ingressus, dominus. n. hilarē datorē diligit, & amar militē voluntariū:
16 Limitatur secundo loco in † crimine hæresis, in quo culpa præponderat dolo cōmisso
17 in alio delicto, veluti in homicidio, † quod leuius est hæresis delicto, vt per *Ioannem*
Francis. Porrini in tract. de Lamiis n. 81. verb. vigesimatertia, vbi tamen declarat, vt nō p-
cedat in his, quæ non sapiunt manifestam hæresim.

REGVLA 13.

Quælibet causa excusat à Dolo.

1 *Iura ex quibus sumitur regula:*
2 *Dolus consistit in animo.*
3 *Ratio reg. duplex.*
4 *Illatio reg. vt culpa excuset à turbata possessione ab homicidio:*
5 *Si statutum puniens homicidium factum quocunq; modo, an excusetur ex causa.*
6 *Causa ab omni delicto videtur excusare.*
7 *Causa fatua erronea, iuris ignorantia,*

excusant à dolo, declara ex nu. 10.

8 *Imo iusta tantũ, & rationabilis causa, excusationem præstat à dolo.*

9 *Qualibet causa excusat à tanto, sed non à toto.*

10 *Qualibet causa, vt excuset à dolo, debet allegari, & probari, quod sci. fuerit quis motus & illa*

11 *Regula limitatur, vt procedat extra iudicium, non in iudicio.*

12 *Creditor ingrediens possessionem debitoris quo modo excusetur.*

13 *Error iuris naturaliter prohibiti non excusat à dolo.*

14 *An qualibet causa excuset ab homicidio, & à falso.*

15 *Opinio Menochii reiecta.*

16 *Limitatur regula, vt locum non habeat in dolo præsumpto, nec in culpa.*

17 *Declaratur regula, vt obtineat; quoad pœnam euitandam, non quo ad lucrum captandum.*

18 *Alia limitatio, in eo, qui cognouisset causam iniustam, & is perseuerasset in ea.*

PRouenit ex *l. igitur verb & generãl. ff. de liber. caus.* in illis verbis iustis rationibus du-
1 ctus, † vel iniustis, ex *l. clam possidere in princ. ff. de acq. poss.* ibi aut aliqua ratione, & ita
eum expendit *Aret. ibi in princ. not. & Ias. in 6. not. ex l. sed si leges. §. scire. ff. de petit. hered.* i-
bi, dolo caret, quãuis in iure errauerit ex *l. constat inter omnes §. recte. ff. de furt* ibi; quod
enim dolo fecit, qui putat Dominũ consensurum fuisse, siue falsò, siue vere putet ex *l.
si seruum. §. amonere, non videtur. ff. de acq. hæred. in verb.* qui non callido animo, nec ma-
2 ligno, nec is quidem, qui in iure errauit. † Ratio est, vt puto, quoniam dolus cõsistit in
animo, *Doct. in l. dolum. C. de dolo.* Ideoque non probatur directe, sed per coniecturas, si
igitur animus nõ dirigitur ad decipiendum, non est in dolo, non dirigitur autem, si a-
liqua causa à dolo remota fecerit, quod non erat faciendum, vel omiserit quod nõ e-
3 rat omittendum, facit *gloss. mag. in l. plagii in verbo iusta. C. de plagiar.* Rursus † alia sit ra-
tio, quoniam cessat in eo definitio doli: igitur & definitum; etenim, cùm dolus sit Ma-
chinatio fraudulenta ad circumueniendum *l. 1. §. 1. ff de dolo*, plane non vult decipere,
qui aliqua alia causa ductus fecerit, vt nõ obscure colligitur ex *d. §. recte dictum*; In quo
fur dolo caret si putauit Dominũ consensurum, etiam si falso putet, veluti ratione ali-
cuius leuis amicitiæ. Probant, & citant regulam Doct. tam legentes, quàm practici,
*Bart. & alii in l. iuste possidet in fin. ff. de acq. poss. Odofred. Bald. Ang. in l. plagii in verbo iusta. C.
de plagi. Bal. Ias. & Ang. in l. 1. §. fin. ff. si quis ius dicen. non obtemper. Castr. & Balbus in l. Celsus
ff de vsucap. Gomes. in §. ex maleficiis. Inst. de actio. Bald. cons. 345. lib. 40. & cons. 431. eod. libro
Castr. cons. 199. col. 1. lib. 1. & cons. 271. lib. 1. Rom. cons. 224. circa medium Corne. cons. 17. li. 1. &
cons. 62. eod. lib. Cephal. cons. 4. & cons. 64. vol.* 1. cum aliis prope infinitis congestis à *Tiraq.
de pœnis causa 43. n. 2. à Gabriel. in tit. de conclus. crimin. concl. 8. à Menoch. de recup. poss. remedio
5. quæst. 24.* Ex canonist. probat *Fely. in c. cum contingat ex. de rescript. Bal. in c. si quis testium.
extra de testib. Cardin. Flor. & Ancar. in clem. 1 de sepultur.*

Infertur primo ad doctrinam *Bar. in l. 1. §. non autem, in fin. ff. si quis test. liber esse ius-
4 sus fuerit* † dum affirmauit dolum requisitum à statuto, cum punitur alienæ possessio-
nis turbator, cessare, cum causa aliqua turbationi suffragatur ex *d. l. igitur. §. causa. ff. de
liber. caus* Barb. *cons. pen. lib. 2. Ancar. cons. 127. circa finem.* Secundo infertur, vt excuset et-
iam à dolo, qui exigitur in homicidio. *Ias. in l. 1. ff de legi. in l. 1. nu. 24. ff. de eo per quem fa-
ctum erit, in l. qui iurasse. ff. de iure iur. Afflict. decis.* 60. *nu. 6.* nisi statutum puniret homici-
5 dium quomodocunque commissum, tunc enim non excusaretur propter illa † verba
(quomodocunque) sua namque generalitate comprehendunt homicidium sine dolo
Ias. in d. l. 1. n. 25. ff. de legib. Ruy. cons. 32. num. 7. lib. 2. Bellon. cons. 8. *n. 22.* Infertur tertio va-
6 lere leuẽ causam, vt quis † excusetur à crimine lęsę Maiestatis, à crimine falsi, à crimi-
ne malæ conuenticulæ, à periurio, à mora, vt multis congestis authoritatibus probat
Menoch. dicto remedio 5. quæst. 14.

7 Infertur quarto ad *cons. Aret. 80.* quod † credulitas etiam fatua, excusat à dolo. &
ad dictum A*ng. in dict. l. plagii.* Quod temeritas præbet excusationem à dolo; *Imol. in l. si
insulam ff. de verb. oblig.* quod per credulitatem, quamuis bestialem excusamur à dolo.
cons. 131 col. 4. verb. amplius lib. 1. Crau. cons. 18. num 9. Infertur quinto quod sententia nul-
la, & inualida excusat à dolo, *Bartol.* & alii post eum in *leg. iuste possidet. ff. de acquir. possess.*
sequitur *Alex. cons. 160. visis narratis colum. 2. lib. 7, Taraquel. d. causa 43. num.* 8. Infertur
sexto quòd error etiam iniustus excusat à dolo *Castrens. & Balbus in l. Celsus. ff. de vsucap.*

Infertur septimo quod consuetudo etiam irrationalis, excusat à dolo, & ita à
pœna temporali, non ab æterna, & in prohibitis à iure humano, non diuino, *gloss. fin.
in c. fin.*

in c. sane in verb. antiqua consuetudo de tempor. ord. & ibi Innoc. Ias. in l. de quibus. ff. de leg. & in l. singularia. ff. si cert. pet. Gabr. latiss. d. concl. 8. n. 15. & 18. Infertur octauo quod iuris ignorantia excuset à dolo. Dyn. in reg. iuris ignor. de reg. iur. in 6. Bart. in l. sed si lege § scire per illum tex. ff. de petit. hered. Ang. in l. sicut in fin. C. de praescript. 30. annorum Socc. cons. 108. vol. 1. Infertur etiam si crediderit fide digno, quod qualiter sit accipiendum, declarat copiose Gabriellus d. conclus. 8. n. 36. cum mult. seq.

8 Verum contra prædicta, quod quælibet causa † non excusat à dolo, aperte videtur probari ex l. dolo verbum, ibi; ibi probata, & iusta ratione ff. de seruo corrupto ex l. 3. §. generaliter. ff. de liber hom. exhib. ibi: non videtur dolo malo facere, qui iustam causam habet hominis liberi apud se retinendi, id quod expressius ostenditur in §. seq. vbi dolo malo dicitur retinere, qui non bona, vel probata ratione hoc facit. Ad conciliandam hanc antinomiam, Tiraq. d. causa. 43. nu. 10. in fin. ait regulam nostram esse intelligen-
9 dam, vt dolum quælibet causa † excuset a tanto, sed non à toto, quam solutionem probat Menocch. de recup. possessione remedio 5. quaest. 14. num. 62. dicens causam etiam leuem excusare à dolo, ne scilicet delinquens puniatur ordinaria pœna in totum, sed non vt aliquo modo non plectatur ex allegatis iuribus, erit ergo hæc pœna stellionatus, Ang. in d. l. plagii. Decius in l. hoc edicto. ff. quod quisq. iuris, nam cessante ordinaria pœna, fit lo-
10 cus extraordinariæ pœnæ. Altera affertur † declaratio, nempe quod leuis ista causa, non solum est alleganda, sed etiam probanda, vt facientem excuset. Bart. & alii in l. inter omnes. §. recte. ff. de furt. vbi inquit, quod aliqui ad doli excusationem allegãt iniustã causam; non præsumitur. ea motus delinquens, & animo delinquendi, nisi per vehementes coniecturas probauerit; idem voluit Bart. loquens de errore iuris, & Ang. in l. sed si lege. §. scire. ff. de petit. hæred. Alex. consil. 103. libro 1. & in terminis doli Aret. consil. 80. numer. 1. & 4. Corn. consil. 244. volum. 3. & consil. 280. eod. volum. Gomes. in §. ex maleficiis, institut. de a ?. o Tiraquell. dicta causa 43. numer. 9. Gabriell. conclus. 8. numer. 63. 66. 71. Vbi grauissimorum virorum authoritate alt d. allegationem leuis, & iniustæ causæ, etiam si non fuerit plene probata, quod vere metus fuit ex illa causa, probari testibus, nempe si faciens declarauit ante coram testibus, Crauett. de antiquitate tempor. part. 4. numer.
11 153 Gabriell. dicto loco numer. 67. Limitatur † regula, vt obtineat in excusatione doli commissi extra iudicium, non in iudicio; Baldus in l. qui non probasse, in secundo not. Codice de calumn. à contrario sensu Socc. consil. 18. volum. 1. Gomes. in d. § ex maleficiis dicto remedio. 5. quaest. 14. Inferens ad casum l. creditores. Codice si per vim, vel alio modo: Nam & si ex leui
12 causa † excusetur, creditor, qui sua authoritate ingressus est rem debitoris, tamen ait locum esse pœnæ dictæ legis, si iam lis erat apud magistratum instituta, & quamuis Baldi sententiam, ibi Menocchius in dubium reuocet, tamen ait iudices non recedere à Baldi sententia, ostendens eam esse communem, & Gabriell. dicta conclusio. 8. numero 72. solum Abbatem contradictorem citat in capit. cum dilecti numer. 2. de electione.
13 Altera est limitatio, quod error † iuris naturaliter prohibiti non excusat à dolo; vt cumulo multorum Dd. probat Gabriellus citato loco numer. 73. verbo sexto limita. Tiraqu. d. caus. 43. numer. 11. Quibus addo. Alciat. reg. 3. praesumpt. 30. numer. 6. & Aret. dicto consilio. 8. numer. 3. Quoniam scilicet in his est doli præsumptio, & ideo ad elidendam illam præsumptionem in his, quæ naturaliter sunt illicita, requiritur probatio per euidentes coniecturas, Innocent. & alii in capitulo primo extr. de praesumpt. & probant alii multi ci-
14 tati à Menocchio dicta quaest. 14. numer. 58. Ex qua limitatione † sequitur supradictam ampliationem non esse veram, quod quæuis causa excusat ab homicidio, a periurio, à falso; quæ sunt naturali iure prohibita; aut si vera est illa ampliatio, non consistit vtri-
15 que ista limitatio, nec † satisfacit conciliatio Menochii dicto numero 58. quod scilicet dictum in limitatione sit accipiendum in iure notorio, & nulla excusatione digno, quippe ius naturale est notorium, cum natura docuerit illud omnia animantia §. primo institut. de iure nat. & illud ius gentium, quo furta, falsitates, homicidia, fugere admonemur, notum est omnibus gentibus, ideoque procliuior sum, vt credam veram esse limitationem, & falsam ampliationem, & sentio cum Alciato dicta praesumpt. 30. cum Gabriello dicta conclusione 8. numer. 74. vt procedat in iure ciuili, maxime notorio, & indu-
16 bitato, & longe magis in prohibitis iure diuino. Tertia † est limitatio, vt regula locum habeat in dolo vero, non autem in præsumpto Bald. in l. qui contra Codice de incest. nupt. in 2. lect. per illum textum, dicens esse valde notandum, Tiraquell. causa 43. nume. 12. Idem iuris esse inquiens in lata culpa, vt scilicet ab ea non excuset, quælibet causa Bartolus in d. l. iuste possidet, & ibi Iason. reputat esse notabile Gabriell. dicto conclusio 8. nu.

7 *Seneca* recenset † Turtonium quemdam exactæ diligentiæ Senem, qui cum post no-
nagesimum annum, vacationem procurationis à Caio Cæsare vltro accepisset, com-
posuit se in lecto, ac velut exanimem, à circumstāti familia plangi iussit, lugebat domus
ocium Domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quam labor ille suus restitutus est. Sed
8 vt è semita in viam redeam. † Præmitto duas esse expēsarum species, nempe extra iu-
9 diciales, & iudiciales, vt per *Specul. in tit. de expens. in princ.* Extraiudiciales † sunt, quæ in
re, velut in fundo, in area, in domo fiunt, interdum à bonæ fidei, interdum † malæfidei
possessorib. §. *si quis à non domino, & §. certe illud constat Inst. de rerum diuis. l. impensa ff. de
impens. in reb. dot. fact. l. impensa. ff. de verb. signif. C. pastoralis extr. de Decim.* & de his non in-
telligitur regula nostra, quippe nō debentur ex vexatione nostri aduersarii, sed vel ex
nostra bona fide, vel ex laboribus in perceptione, collectione, & conseruatione fru-
ctuum; Quædam enim expensæ fiunt causa fructuum, siue quærendorum, vt in aran-
do, seminando, quædam gratia fructuum percipiendorum, vt quæ fiunt metendo, tri-
turando, quædam gratia conseruandorum, vt quæ fiunt in horreis, & de his impensis
dictum est, alias esse necessarias, alias vtiles, alias voluptarias *l. 6. & 7. l. 4. ff. de impen. in
10 rebus dotal.* † Iudiciales ergo expensæ proprius ad hanc nostram regulam pertinent,
de quibus Dd. *in d. l. properandum, & in l. fin. l. de fructibus, & lit. expen. Lanecllot. in tracta.
11 de reg iuris Canon. in reg. cum quis dolo. fol. 216.* † Sunt autem iudiciales expensæ, quibus
dolo, vel fraude alterius grauamur in multiplici differentia, nam earū aliquæ fiūt ante
12 † litem cōtestatam, quædam post litis contestationē, aliæ quæ contingūt in caulis ap-
pellationum, atque in his omnibus videtur hæc regula accipienda. Et primo de ex-
pensis factis ante litis cōtestationē est tex. *in c. caeterum, & in c. fin. extr. de rescript.* in qui-
bus enumerantur multæ species eorum: Qui obtinent rescripta ad lites, vt fatigēt ad-
uersarios, & puniuntur in eo, vt careant impetratis, iuxta vulg reg. *Mendax precator ca-
reat impetratu. l. si legib. C. si contra ius. vel vtilit pub. c. super litteris c. sedes extr. de rescript.* nec
non aduersariis in moderatis expensis, ac damnis, quæ eos pertulisse constiterit con-
demnantur.

Secundo, is, qui passus est missionem in possessionem si velit rem suam recupe-
rare, debet congruam de expensis satisfactionem promittere, *c. quoniam frequenter. §. in
aliis vero extr. vt lite non contest. & de sequestr. c. 1.* Tertio vbicumque processus iudicis
malitiose impeditur. *l. non ignoret. C. de fruct. & lit. expens. l. sancimus. C. de iud* Quarto qui
temere vocat alium in iudicio *l. eum quem temere. ff. de iud.*

Quinto plus petens re vel causa. *c. vni extr de plus petit. § plus autem*, vbi *Doct. Inst.
de act* in prædictis itaque casibus, & multis aliis similibus, quos inuenire cuilibet fa-
cile est, apud *Specul. tit. de expens. §. si ante litem nu. 9.* verbo; sunt autem multi, quoniam
dolo, vel fraude, aut malitia aduersarii grauamur, eiusdem sumptibus etiam releua-
mur *c. 2 extr. de dolo & contumacia, d. c. caeterum. c. fin. & c. ex tenore de maior, & obed. c. fin. &
13 c. accedens de accus.* Petuntur autem istæ † expensæ officio iudicis, propterea quod sunt
s. quela personalis actionis; Quare cum iudex pronunciet super consequentiis causæ,
eodem modo, & super expensis pronunciabit argumento *l. Paulus. ff. de re iud. l. eum qui
emit. §. item si frumenta ff. de furt. Specul. citato loco. §. si ante in prin.* dicens, quod quemad-
modum officium iudicis ante litem contestatam; inseruit citationibus, interrogatio-
nibus, &c. ita & in expensis. Sequuntur modo expensæ quæ fiunt post litem contesta-
tam, & istæ considerantur bifariam.

Aut enim soluuntur ratione totius causæ principalis, quod iniustam habuerit
occasionem litigandi, aut respectu malitiosæ alicuius exceptionis propositæ, & non
probatæ, *Specul. d. tit. de expensis §. nunc de expens. num. 8.* verbo hoc vult dicere, quę sanè
expensæ omnes à reo peti possunt, vel ab Actore, quando iste, vel ille contumax fue-
rit, & malitiose litigauerit, vel aliam exceptionem proposuit, & defecit in probatione,
Specul. d. §. nunc de expens. num. 6. verbo hoc quoque & num. 8. vbi notanter infert, quid si e-
go ratione contumaciæ, vel exceptionis non probatæ in processu causæ soluerem de-
cem, & postea in fine victor existēs in causa principali, Iudex aduersarium mihi con-
demnauerit in expensis, non recuperabo illa 10 argumento *cap. auditis ex. de procur. ca.
fin. extr. de dolo, & contumacia*, confert, quod tradit *Bald. in leg. properandum. §. sin au-
tem in fine. Cod. de iud.* ratio est quoniam in istis expensis non attenditur, an succumbēs
iustam habuerit causam litigandi. *Specul dict. §. nunc de expens. num. 9. verb. hoc autem satis.*
Hæ quoque expensæ officio Iudicis petuntur, etenim, quæ post litem contestatā ac-
cidunt, spectant præcipue ad officium Iudicis, qui nisi earum fecerit in sententia con-

demnationem postea non petuntur, *l. terminato. C. de fruct. & lit. expens.* proinde vtilissimum est, vt procurator petens sententiam, protestetur de expensis, quæ cum in cau-
14 sa † quoque appellationis fiant: ad eas venio, dicens eas etiam officio iudicis contineri, non secus ac illas, quæ in principali iudicio contingunt, *l. tutor. ff. de vsur.* ratio est quoniam Iudex appellationis succedit in locum iudicis principalis causæ cum potestate addendi, & minuendi, *l. 1. Cod. de senten. quæ sine cert. quant. & d. l. tutor.* imo tributa est ei facultas reuocandi condemnationem expensarum factam in causa princi-
15 pali, vel omissam supplere, *l. fin. C. quando prouoc. non est necesse.* Plane videtur † esse differentia in causa principali & in causa appellationis, siquidem in ista nō attenditur, nūquid appellans iustam habuerit causam litigandi, vt in illa, sed si succubuerit, indistincte solet in expensis condemnari, *c. ne debitus extra de appellat. c. sæpe &c. reprehensibilis cod. tit. l. eos. §. ne temere. C. de appellat. l. ab exequutore. Cod. quorum appellationes non recip. Specul. de expensis. §. nunc videndum in princ. & nu. 1.* affert rationem differentiæ, nempe quod ex sententia, quam contra se habuit, satis apparet de iniusta litigandi causa, sed *numero 3. & 4.* eam rem declarat, & limitat, sed si appellatus succumbat, atque ita sententia in eius fauorem lata fuerit à iudice appellationis reuocata, an possit in expensis condemnari, & licet videatur affirmatiue respondendum, propter æqualitatem seruandam in iudicio, maxime in expensis, *l. in sacris. C. de proxim. sacris scrinius, lib. 12.* tamen contrarium est verius, propterea quod rationabilē causam habuit litigandi, & defendendi sententiam in sui latam fauorem, pro qua eousq; præsumitur, quousque probetur contrarium, *l. generaliter. C. de rebus cred. c. sicut exera de reiud. Specul. in d. §. nunc videndum n. 9.* dicens, quod primi iudicis imperitia non debet ei nocere, si nihil in hoc
16 peccauerit occurrit † hoc loco conuiualis quæstionis disputandæ nobilis occasio, victor, cui ex regula communi victus fuerat in expensis condemnatus, habuit patronum gratis præstantem patrocinium, petitque salarium, quod erat habiturus causæ patronus, si non respuisset ex sua liberalitate mercedem. *Specul. in tit. de expensis. §. postremo n. 8. verb.* quod si victor, distinguit, vtrum ille animo, donandi causæ fuerit patrocinatus, & hoc casu non debet fieri cōdēnatio in salario, quod ille aduocatus promeritus est, ratio videtur, quoniam non fuit grauatus; & licet remaneat obligatus ad antidora arg *l. sed si lege §. consulit. ff. de petit. hæred. c. cum in officiis extr. de test.* tamen eiusmodi condemnatio non inducit condemnationem; si vero spe remunerationis, facienda est in expensis condemnatio, arg. §. *fin. l. idemq; & l. si vero non remunerandi. ff. mand.* & ratio est in promptu, quippe illud honorarium, præstaturus est victor, licet durante causa
17 nō pstiterit. † Rursus pulcræ dubitationis sese offert occasio, emptor fundi, cui vēditor ratione euictionis tenetur etiam ad expensas, cū esset pro illo fundo conuentus in iudicio, causam defendit sine aduocato quidem, sed ita, vt de contingentibus, nihil prætermiserit; numquid poterit expensarum nomine petere, quod aduocato dedisset, vel procuratori, *Specul. d. §. postremo nu* 8. procliuis est in affirmatiuam sententiam, *l. vtiq; §. culpa. ff. de rei vend.* motus non nullis rationib. à simili, & ante eum *Gulel. de Suz. in l. properandum. §. sin autem ex gestis*, eandem opinionem secutus apostil. ad *Specul.* ibi citat in terminis *Decis. Rotæ. 434. in antiquis*, incipit, quod si quis propriā causam per se tractauit, ān repetat expensas, quas facere potuisset in procuratores, & aduocatos, & *Decis. 531. in antiquis.*

REGVLA 15.

Dolus cum Dolo compensatur.

1 *Multæ sunt leges, ex quibus iustissima hæc regula sumitur.*
2 *Non solum iure ciuili, sed etiam iure canonico probatur.*
3 *Prima ratio huius regulæ.*
4 *Compensatio inducta est ad tollēdam multiplicitatem litium.*
5 *Compensatio delictorum; est ad instar aliarum compensationum.*
6 *Alia ratio huius regulæ est moralis, quia carere debet omni vitio, qui paratus est in alium dicere.*
7 *Alia ratio est Euangelica.*
8 *Controuersus est huius regulæ sensus, & intellectus.*
9 *Prima declaratio regulæ ex intentione glo. sed reprobatur à* Rom. nu. 11.
10 *Si dolus ab vtraq; parte fuerit commissus, & circa idem, admittitur compensatio.*
11 *Si dolus committatur circa diuersa cessat compensatio.*
12 *Declaratio Speculatoris, quæ à Romano etiam refellitur.*
13 *Si actor compensando, sentiret ex suo dolo com-*

commodum, denegatur compensatio.

14 *Si facta compensatione, actor non sentit lucrum ex dolo, conceditur compensatio.*

15 *Declaratio Iacobi de Arena, à Bart. probata.*

16 *Si volens compensare, tractat de damno euitando, vel est in pari causa cum agente, & non est locus compensationi.*

17 *Si opponens de dolo tractat de lucro captando, replicans autem de damno, admittitur compensatio, sed Bart. limitat.*

18 *Alia declaratio Dyni, quæ etiam à Romano confutatur,* nu. 23.

19 *Si duo faciunt contra legem delinquendo, deterior est conditio illius, qui incipit dolum proponere.*

20 *In pari causa turpitudinis, potior est conditio Rei.*

21 *Paria delicta, mutua compensatione tolluntur.*

22 *Si duo faciant contra legem crimen cōmittendo, sed postea repetendo crimen non committitur, non datur compensatio.*

23 *Si duo faciunt secundum legem, alter contra alterum innatur.*

24 *Distinctio Baldi pro declaratione regulæ.*

25 *De dolo aliquando agitur ciuiliter, aliquādo criminaliter.*

26 *In causa ciuili, doli cum dolo, circa idem cōmissi, vel circa diuersa tendentis tamē ad eundem effectum admittitur compensatio.*

27 *Quando dolus hinc inde cōmissus est in re diuersa, & ad diuersum tendit effectū, non est locus compensationi.*

28 *Facti clandestini; cum alio clandestino, ex interuallo facto, admittitur cōpensatio.*

29 *Nemini ex improbitate sua danda est actio.*

30 *Qui furtorem amisit, potest furi rem æquiualentem furto subripere, quando deest copia iudicis.*

31 *Commisso hinc inde dolo, si res non est integra, cessat compensatio.*

32 *Quando diuersa sunt facta ad dissolutionem eiusdem actus turpis tendentia, non denegatur compensatio.*

33 *Compensatio. quādo vim solutionis habet, tunc admittitur, licet delicta tendant ad diuersos effectus.*

34 *Quando compensatio in delictis vim solutionis non habet, non conceditur.*

35 *In causa criminali doli, seu delicti cum delicto etiam circa idem commissi non toleratur compensatio, quæ sit exclusiua pœnæ, vel confusiua delicti.*

36 *Admittitur, quandoq; compensatio exclusiua personæ accusantis.*

37 *Quando nec ciuiliter agitur, nec criminaliter, sed mixte, delicti cum delicto recipitur commendatio.*

38 *Quoties criminaliter agitur ad repellendā personam testis, delicti cum delicto per plures commissi, nō datur compensatio.*

39 *Romani declaratio ad reg. nostram.*

40 *Si ciuiliter de dolo tractatur, & circa idem dolus est commissus, siue eodem, siue diuerso tempore, potest cum dolo compensari, fallit autem, vt ibi.*

41 *Quando secundus dolus consumeret primū, non est locus compensationi, idemq; iuris, est in mora.*

42 *Si ex dolosis, vnus certat de damno euitādo, alter vero de lucro repellitur compensatio.*

43 *Inter duos dolosos in pari causa lucri cessat compensatio.*

44 *Quoties in causa ciuili dolus promiscuus tendit ad diuersa nō fit regulariter compensatio.*

45 *Vtrum mali cum bono fiat compensatio, in foro conscientiæ, & in foro seculari.*

46 *In foro animæ, compensatio boni, & mali non recipitur.*

47 *In foro exteriori, lucri ex legis prouidentia magis, quam administratoris mei prudentia contingentis, cum damno, culpa illius euenientis non datur compensatio.*

48 *Damni prouenientis ex casu fortuito, fit cōpensotio cum lucro, quod mihi prouenit ex industria mei administratoris.*

49 *Domnum proueniens ex dolo, vel culpa mei socii, non compensatur cum lucro ex illius industria proficiscente.*

50 *Damnum ex negligentia socii profectum, compensatur cum lucro ab eius industria acquisitum.*

51 Damnum *cum lucro, an sit compensandū in administratore necessario vt in tutore.*

52 *Princeps solet cum subditis malum cum bono compensare.*

53 *Vtrum mutuæ iniuriæ, mutua etiam compensatione tollantur, negat Speculator, & Roman. distinguit.*

54 *Iniuriarum compensatio fit, quando ciuiliter agitur, si non apparet: quis prius iniuriam intulerit.*

55 *Si constiterit; quis prius verba iniuriosa dixerit, non fit compensatio, sed prius ille punitur.*

56 *Si iniuriæ sint factæ ex interuallo, prohibetur compensatio.*

57 *Iniuriarum compensatio, quando criminaliter agitur, prohibetur.*

58 *Vtrum inter bannitos, admittatur compensatio banni.*

59 *Vtrum infamia cum infamia compensetur.*
60 *Meretricia, cum meretricio.*
61 *Vtrum culparum fiat compensatio.*
62 *Dolus interdum compensatur cum lata culpa.*
63 *Pudicitia, vtrum cum pudicitia compensetur.*
64 *Actio rerum amotarum, admittit compensationem.*

NObilissima iustissimaque regula ex vniuerso fere iure depromitur, infinitæ, nam-
1 que sunt leges, ex quibus † sumitur, & primo ex *l. si duo ff. de dolo*, in qua *Martianus*
ait, si duo dolo malo fecerint, inuicem de dolo non agent, verbo *ex leg. fin. §. pen. ff. de eo*
per quem factum erit, ibi ab vtraque parte dolum cum dolo compensando; ex *l. si domum*
in fin. ff. de contrah. empt. ex l. viro, atque vxore. ff. soluto matrimonio, in qua paria delicta mu-
tua compēsatione tolluntur. *ex l. cum mulier eod. tit. ex l. si altius. §. bellissime. ff. quod vi, aut*
clam. ex l. ex facto in fin. ff. de neg. gest. ex l. si ambo. ff. de compens. ex l. 1. §. nunc tractemus. ff. de
2 *tutel. & rationibus distrah. ex l fin. §. si ad ianuam. ff. quod vi, aut clam.* Profluit etiam ex †
iure canonico ex *cap. intelleximus extr. de adulter.* ibi mutua delicta pari compensatione
tolluntur, ex *c. quia frustra, & c. Michael. extr. de vsur.* in quibus vsurarum fit compensa-
3 tio. Ratio cui, velut † baculo, innititur regula non vna est, sed multiplex & prior illa
quidem quod dolus delictum est *Ias. & Gomes. in §. item si quis in fraudem Inst. de actio.* De-
lictorum vero fit compensatio, ex multis iuribus supra deductis, maxime vero ex *leg. si*
ambo. ff. de compens. ratio autem rationis est, quia compensatio est fundata, in æquitate
l. in rem suam. Ibi, æquitate vtetur compensationis. *ff. de compens.* æquissimum est autem;
vt quis creditorem, eundemque debitorem suum petentem summouere possit, si pa-
ratus est compensare, *l. 2. ff. de compens.*

Altera ratio est, quod eadem causa qua in ceteris negociis inducta est compen-
4 satio militat, in doli compensatione; fuit autem † ratio, vel ad tollendam multiplica-
tionem litium, vel quia interest magis rei conuenti non soluere, quam solutum repe-
tere, vel quoniam compensatio, vim solutionis habet *l. si debitor. ff. qui potior in pign. ha-*
beant. & facit, vt videar à te accepisse, quod mihi debes, & tibi tradere, quod debeo,
quasi fictione breuis manus, hæc obtinent in dolo, quando agitur de re pecuniaria, vt
sentit *Innoc. in d. l. si ambo*, vnde infertur ad dictum *Baldi*, quod refert, & probat *Roman.*
5 *in l. cum mulier. num. 52. ff. sol. matr.* quod † compensatio delictorum est ad instar aliarum
6 compensationum. Tertia est ratio † moralis, siquidem carere debet omni vitio, qui in
alium dicere paratus est *Cic. in Salustiū, & in Verrem*, legem sibi dicant innocentiæ; cō-
tinentiæ, virtutumq; omnium; qui ab altero rationem vitæ reposcunt, nec ferēdus est
ille, qui in altero vitium reprehendit, quod in eo ipso deprehenditur; Quarta est ratio
7 † Euangelica, dixit. n. *Sanctiss. D. & redemptor noster* his, qui apud se accusabant adul-te-
ram. Qui sine peccato est vestrum, primus in eam lapidem mittat; & ad hypocritam
ab eodem dictum est.

Tollere festucam, si vis de fratris ocello,
Quæ tua conturbat lumina, tolle trabem.

Facit c. qui sine 3. quæst. 7. & cap. seq. iudicat ille de alterius errore, qui non habet quod
condemnet in se ipso.

Probant, & adducunt reg ex Iuristis *gloss. in d. l. si duo. ff. de dolo in l. fin. §. pen. ff. de eo*
per quē factū erit. l. 4. §. Marcellus ff. de except. dol. Bart. Bald. Rom. & alii in l. cum mulier. ff. sol.
matr. Ang. in §. sequitur. nu. 22. Inst. de except. Spec. in tit. de except. § fin. Ias. in d. l. fin. de eo per
quem factum erit, in l. transact. C. de transact. Alex. & alii in l. de viro. ff. sol. matr. Alber. de sta-
tutis; quæst. 176. Ias. in l. in arenam. C. de inoff. test. Bart. in d. §. Marcellus. Bald. in sua Margarita
in verbo Dolus Ex Canonistis *Innoc. & Marianus Soc. in c. intelleximus extr. de adulter. idem*
Soc. in c. sirixanti. n. rt. 17. & 21. extr. de iniur. agens, quando iniuriæ ab vtraq; parte illatæ
compensantur, *Butr. in c. cum dilecti. n. 21. extr. de his, quæ vi, metusue causa fiunt, & in c. dile-*
cti extr. de except. Dyn. in c. in pari, de reg. iur. in 6. gl. in d. c. dilecti extra de except. Accedamus;
8 modo, ad sensum & † intellectum regulæ, est. n. de eo, non leuis inter Dd. controuer-
sia, ob multa iura; quæ prohibent in delictis, & negociis dolosis compensationem.

9 Primus † itaque intellectus, primaque declaratio est gloss. in *l. si duo. ff. de dolo*, nem-
10 pe aut dolus commissus † ab vtraq; parte est circa idem, & admittitur compensatio *l.*
fin. §. pen. ff. de eo per quem factum erit, vbi dolus rei, & actoris fuit quoad impediendum
alterum, ne alter veniret ad eundem iudicem, à quo primo eodem facto vocati e-
rant, & ita procedat regula, sequitur *Corn. in l. si non fuerit, ff. de iure iur.* Aut dolus fuit
commis-

11 commissus † circa diuersa,& cessat compensatio *per tex. in l. quemadmodum. ff. de na-*
xal. in quo si seruus meus aliquid tibi dolo subtraxerit, & tu eidem pecuniam ex illa re
perceptam dolose subripueris non est locus compensationi, sed furti actioni vltro,
citroque.

Plane *Romanus in dict. l. cum mulier, num. 4 r. verb.* sed certè. improbat hanc theo-
ricam gloss. tollens primum membrum ex *l. 46. Marcellus ff. de except. doli*, in qua exce-
ptio doli, non perimitur explicatione, quamuis circa idem commissi; Alterum etiam
euertitur per *dict. leg. si ambo in principio.* Qua cautū est inter vnum socium negligentem
12 & alterum socium rem communem ex societate accipientem, negligentiæ, & rei per-
ceptæ, atque ita diuersi facti, & negocii fieri compensationem. † Quare succedit alia
nostræ regulæ declaratio, *Specul. in tit. de excep. §. fin. in fin. & gloss. in cap. dilecti extr. de ex-*
cept. hoc scilicet modo, aut actor volens compensare, & de dolo replicare, consequé-
13 retur † commodum, & tunc denegatur compensatio, & ita accipiatur text. in *§. Mar-*
14 *cellus, & cap. dilecti.* Aut Actor non reportaret ex malitia † commodum, Immo po-
tius lucri faceret Reus, & tunc replicatio, & ita doli compensatio conceditur, & sic
procedit dictum capitulum intelleximus, *& cap. fin. extr. de adulter*, in quibus permitti-
tur vxori alterius Adulterii replicatio, quia non reportat commodum, verum magis
afficitur damno, cum iterum subiiciatur potestati Mariti. Cæterum, nec huic decla-
rationi, calculum suum Romanus addit, propterea quod in *dicto capitulo cum dile-*
cti, Actor nihil fuisset superlucratus. Quoniam non sese fundabat excommunicatio-
ne, sed in iure alias licite quæsito, & tamen reiicitur compensatio, & in *c. intelleximus*,
vxor cui dabatur compensatio lucrifacit, quippe sentit vtilitatem ex matrimonio, quo
nihil est dulcius Mulieribus, nihil gratius.

15 Tertia sequitur † explicatio *Iacobi de Arena*, quam refert, & aliquibus additis
16 sequitur *Bartolus in l. cum mulier, ff. sol. matrimonio.* Aut excipiens tractat de damno † e-
uitando, vel est in pari causa cum agente, & tunc non auditur replicatio Actoris, & i-
ta cessat compensatio, & hoc modo est intelligendus. *§. Marcellus*, ratio est, quia in pari
causa melior debet esse conditio possidentis. *l. cum par. ff. de reg. iur. l. nemo. §. fin. ff. de ver.*
obligat. l. si seruum. § sequitur. ff. de condict. sine caus. veluti si maritus ageret contra vxo-
rem, dotis tunc possessionem habentem, vt illam probato adulterio lucrifaceret, ipsa
vero opponeret lenocinium, ne dotem perderet, Marito non est permissum repli-
17 care de adulterio quoniam agit de lucro. Aut excipiens tractat † de lucro captando,
replicans vero de damno euitando & hoc casu replicatio doli perimit exceptionem
doli, atque ita inducitur compensatio *d. leg. cum Mulier, & d. c. cum intelleximus*, nempè
si vxor repeteret dotem à Marito, is autem cupidus lucri excepr. de adulterio, Muli-
er autem ne faciat dotis iacturam, replicat de lenocinio, & valet compensatio ex di-
ctis iuribus, hoc verò secundum membrum limitat *Bart.* duplici modo, & primo quo-
ties in replicatione allegaretur illud idem, quod fuerat deductum in libello. Secunda
est limitatio, quando exceptio, quæ obiicitur ab illo, qui de lucro tractat, non respicit
merita causæ, sed personam agentem, vt est exceptio excommunicationis, vel similis,
tunc enim contra exceptionem eiusmodi non datur replicatio, nec admittitur, com-
pensatio *d. c. dilecti extr. de except.*

18 Porro autem † Romanus longo apparatu examinat *dict. Bartoli in Alleg. l. cum*
mulier, num. 49. verb. secundo fallit. Quarta est declaratio *Dyn. in dict. cap. in pari*, quam
eum theorica *Iacobi de Arena*, studet coniungere, & explicare *Baldus in d. leg. cum Mu-*
lier, sed & ab illa recedit *Romanus numero 78. vers.* sed certè ista distinctio, quoniam li-
cet capita ab eo constituta, sint in se vera, tamen non vniuersam materiam includunt,
proinde affert.

Quinto aliam theoricam *Innocentii in capitulo intelleximus de adulter*, quo loco ita
19 distinguit, quandoq; duo faciunt † contra legem delinquendo, & tunc regulariter de-
terior est conditio illius, qui incipit dolum proponere, ideo si erit actor, non poterit
contra reum excipientem de dolo replicare, & ita sumi debet *§. Marcellus*, & ita proce-
20 dit regula dicens in pari causa † turpitudinis, potiorem esse Rei conditionem *l. si duo*
21 *ff. de dolo l. si. ff. de condit. sine caus.* & illa paria delicta mutua cōpensatione † tollūtur *d. l. di-*
uin. ff. sol. matr. cōfert *d. l. mulier*, in qua cōtra maritū excipientē de dolo, datur replica-
tio de lenocinio, *& l. 1. & l. si alterius, & C. si minor maior factus*, &c. in quibus si minori pe-
tenti restitutionem, obiiciatur exceptio, quod se dixerit maiorem datur replicatio,

ob dolum, sed nomine alieno *d.l. Athletas*, ibi suo nomine condemnatus *l. furti. §. si quis alieno. ff. de his, qui not. infam.* si quis alieno nomine, inquit, condemnatus fuit nō la-
15 borat infamia, & ideo nec procurator, vel defensor, infamia notabuntur, † limita etiā, vt locum non habeat in condemnato per exceptionem doli, quandoquidem iste videtur effici tantum infamis infamia facti, nō iuris, de qua regula nostra intelligitur, si-
16 cut diximus in *tit. de except. doli quæst.* † Limita etiam, vt non sit locus reg. in cōdemnato ob culpam etiam latam, quamuis dolo cōparetur *l. 1. ff. si mensor. falsum mod. dixerit* & *quod Nerua, & ibidem Dd. ff. depositi.* per text. in *d. §. suspectus inst. de suspect. tutor.* quē in hoc ponderat gloss. in *d. l. si tutor. C. de interd. matrim.* & omnes in *l. in actionib. ff. de in lit. iur.* dicentes vno ore latam culpam non æquiparari dolo; quoties de pœna corporali infligenda tractatur, vel d. l. infamia irroganda; sed nos credimus id esse, accipiendum se-
17 cundum distinctionem † *Syluestri Aldobrandini in d. §. suspectus*, vt scilicet limitatio sit vera in lata culpa ignauiæ non in lata culpa versutiæ, quæ sane condemnatū afficit Infamia ex rationibus per eum adductis, perinde dixit ibi *Iustin.* siquidem ob dolum famosus est, si ob culpam, non æque, neque enim dixit absolute non fieri infamē ob culpā, sed non æque, sicut ex dolo, nā propter dolū indistinctè, propter culpā, cū distinct.

REGVLA. 12.

Dolus præponderat culpæ.

1 *Quibus ex legibus regula sumatur.*
2 *Ratio regulæ. Quia dolus maius delictum continet, quam culpa.*
3 *Dolus quamuis præsumptus præpōderat culpæ.*
4 *Emptor quando agat de euictione pro expensis.*
5 *Aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quia maior dolus præponderat minori.*
6 *Iudex ob dolosam sententiam tenetur in sindacatu, licet pars grauata non appellauerit.*
7 *Dolus verus præponderat dolo præsumpto.*
8 *Dolus in committendo præponderat dolo in omittendo.*
9 *Dolus apertus præponderat dolo velato.*
10 *Dolus in lucro captando præponderat dolo in damno euitando.*
11 *Culpa in committendo, præponderat culpa in omittendo.*
12 *Leuissima culpa in faciendo venit in l. Aquilia, sed non ea, quæ consistit in omittendo.*
13 *Lata culpa præponderat leui culpæ & leuis culpa præponderat leuissimæ.*
14 *Lata culpa versutiæ, præponderat latæ culpæ ignauiæ.*
15 *Dolus quandoque non præpōderat latæ culpæ, fauore religionis.*
16 *In crimine hæresis, culpa præponderat dolo, commisso in alio delicto.*
17 *Crimen hæresis grauius est homicidio.*

1 COlligitur ex *l. item si obstetrix* † *in fine ff. ad l. Aquil.* vbi seruus transiens per locū, in quo multi iaculabantur, fuit ab vno studiose iaculo vulneratus, est locus legi Aquiliæ. Quippe quia, vt glossa ibi considerat, dolus iaculantis præpōderauit culpæ serui transeuntis per campum iaculatorum, transire enim non debuerat ad euitandū periculum. Similis est tex. in *l. item Mela in pr. & in l. qui fone. ss. §. actio. ff. eod. tit. ex l. si mora ff. sol. matr.* in qua mulier fuit in culpa non recipiendo dotem; postea maritus dolum fecit in re dotali, punitur hic dolus, & non attenditur, culpa mulieris; nimirum quia dolus
2 præponderat. Ratio † regulæ videtur, quoniam dolus Maius delictum continet, quā culpa, ideoq; non excusatur propter culpā, siquidē non debuit propter culpā vnius; procedere alter ad delinquendū. Probant, & citant regulā Dd. vtriusq; iuris, & primo ex iuristis. *gloss. in d. l. obstetrix, verb. tenetur in l. vni. C. de senten. quæ pro eo quod interest, & ibi Bolog. n. 25.* vers. hūc intellectū. *Cepoll. cons. 18. n. 15. & seq. & cons. 42. n. 11. in criminali Rol. cons. 87. n. 16. & 17. vol. 4. Rumin. Iun. in l. 1. n. 44. ff. quod quisque iuris* ex Canonistis *gloss. sim. Ant. Butr.* & alii in *c. cum dilecti, extra de his quæ vi metuue causa fiunt, Abb. Socc. & alii in c. super eo extra de crim. falsi.* Ex hac regula infert *Capolla, d. cons. 18.* Quod stante statuto, vt villa teneatur de dāno occulte dato, & alicui fuerit occisum iumentū, licet Dom: iste fuerit in culpa non bene rem suam custodiendo, tamen quia villa est in dolo præsum-
3 pto. ex præsumptione statuti, quod nimirum † aliquis de villa damnum dederit, tenebitur villa ad emendationē dāni, quia dolus licet præsumptus præpōderat culpæ, vt di-
4 xit *Cepolla à n. 25. vsq. ad n. 28.* infert † secundo loco *Bolog. loco citato*; quod etiam emptor

ratione

ratione rei à se euictæ, pro expensis, quando non est in possessione; quia si sit in posses-
sione potest illas per exceptionem retinere. §. *si quis in suo solo Inst. de rer. diuis.* & ideo im-
putet suæ Imprudentiæ, si non retineat *l. si per imprudentiam ff. de euict.* hoc autem fallit
si venditor erat sciens, quandoquidem non adhibetur distinctio, an potuerit retinere
per exceptionem sed indistinctè agit de euictione emptor *d. l. per imprudentiam*, quod
est notabile ait *Bolog* pro ementibus aream; & in ea ædificantibus magna palatia, vt cō-
tra vendentes scientes indistinctè petere possint suas expensas, ratio est, vt ibi ait, quia
5 dolus venditoris præponderat culpæ emptoris in retinendo. † Tertio infert *Roland.
d. cons. 87.* quod aduersus eum, qui iurauit in litem potest probari contrarium, quod i-
mo iurauerint falsum, quoniā, tametsi illud iuramentū detur contra illum, qui fuit in
dolo, vel contumacia *l. 2. ff. de in lit. iur.* ibi cum dolus, aut contumacia punitur, tamen
maior est dolus falsum iurantis, qui Deum & partē dicitur offendere *c. debitores extr.
de iure iur. l. 2. C. de reb. cred.* quam sit delictum, qui hominem læsit, & ita maior dolus, in
6 hoc casu præponderat minori. IV. infert † *Riminal. loco supra deducto*, quod iudex ob do-
losam sententiā, debet teneri in Syndacatu, etiam si pars grauata nō appellauerit, quo-
niam pars non appellando fuit in culpa; iudex reddendo ius iniquum fuit in dolo, cul-
7 pæ autem præponderat dolus † Ampliatur regula vt dolus præponderat dolo, non
tantum culpæ. Et propterea dolus verus præponderat dolo præsumpto, quia scili-
8 maior est, *Rolandus consilio dicto* eadem ratione dolus † in committendo præpon-
derat dolo in omittendo; vt in casu proposito à Riminaldo, nam is, qui non appel-
lat à sententia iniqua; Est in dolo in omittendo, sed iudex iniquum ius decernendo est
in dolo in committendo, ideo debet puniri, quoniam præponderat arg. *l. si mora. ff. sol.
9 matr.* Dolus etiam apertus præponderat dolo † velato, in quo agitur de lucro captādo,
10 præponderat dolo, in quo † agitur de damno euitando. *Abb. in c. sup. eo, ext. de crim. falsi*
11 extenditur, vt † idem iuris sit in culpa; nēpe quod culpa in faciendo præponderat cul-
pæ in omittendo, arg. *d. l. si mora*, & tradit *Soc. in c. si quis domum nu. 15. extr. de iniur.* maior
12 est. n. quæ consistit in faciendo, eaq; ratione † leuissima culpa in faciendo continetur
in lege Aquilia *l. in lege Aquilia l. 2 ff. ad l. Aquil.* secus si fuerit in omittendo *l. si vsusfru-
ctus §. denique ff. de vsufructu*, quem tex *Bart. Bald. & Ang.* mirifice extollunt ad limitati-
13 onem totius tituli *ff. & Cod ad l. Aquil.* Itidem lata culpa † præponderat leui, leuis au-
tē præponderat leuissimæ *Dyn. in c. in pari d. reg. in 6. Rom. in l. eum mulier verbo quarta est.
14 n. 95. ff. sol. matr.* Quib. consequens est. quod lata culpa † versutiæ, præpōderat latæ cul-
pæ ignauiæ, cum longe sit maior per *Syluestr. Aldebr. in d. §. suspect. autem Inst. de suspect.
15 Tutor.* † Limitatur hæc regula in *c. cum dilecti iunct. gl. fi. extr. de his*, quæ vi, metusue cau-
sa fiunt, etenim ibi dolo fuerant aliqui deducti ad ingressum religionis, & fuerant in
culpa, quia ait tex. ad fatuitatem magis, quā ad circumuentionem poterat retorqueri;
quippe non fuerat talis dolus, qui falleret prudentes viros, tamen non restituuntur, *gl.*
ibi obseruat, quod dolus non præponderat culpæ imo culpa præponderat dolo, tū fauore
religionis, tum quia non est vere deceptus cū meliorē partē ingressus in monasteriū ele-
gerit, verū, vt ipse puto non rectè probat, quandoquidem supponit tex. non fuisse dolū cō-
missum dum inquit tribuendū esse magis illorū fatuitati, tacite inferens, quod si nō fuis-
sent fatui, non fuissent circūuenti, atq; ita non erat Machinatio ad circumueniendū
adhibita, nec obstat ratio fauoris religionis, siquidē stante deceptione ex vero dolo, nō
teneret religionis ingressus, dominus. n. hilarē datorē diligit, & amat militē voluntariū:
16 Limitatur secundo loco in † crimine hæresis, in quo culpa præponderat dolo cōmisso
17 in alio delicto, veluti in homicidio, † quod leuius est hæresis delicto, vt per *Ioannem
Francis. Porrins in tract. de Lamiis n. 81. verb. vigesimatertia*, vbi tamen declarat, vt nō pro-
cedat in his, quæ non sapiunt manifestam hæresim.

REGVLA 13.

Quælibet causa excusat à Dolo.

1 *Iura ex quibus sumitur regula.*
2 *Dolus consistit in animo.*
3 *Ratio reg. duplex.*
4 *Illatio reg. vt culpa excuset à turbata pos-
sessione ab homicidio.*
5 *Si statutum puniens homicidium factum
quocunque modo, an excusetur ex causa.*
6 *Causa ab omni delicto videtur excu-
sare.*
7 *Causa fatua erronea, iuris ignorantia,*

excusant à dolo, declara ex nu.10.
8 *Imo iusta tantũ, & rationabilis causa, excusationem præstat à dolo.*
9 *Qualibet causa excusat à tanto, sed non à toto.*
10 *Qualibet causa, vt excuset à dolo, debet allegari, & probari, quod scil. fuerit quis motus & illa*
11 *Regula limitatur, vt procedat extra iudicium, non in iudicio.*
12 *Creditor ingrediens possessionem debitoris quo modo excusetur.*
13 *Error iuris naturaliter prohibiti non excusat à dolo.*
14 *An qualibet causa excuset ab homicidio, & à falso.*
15 *Opinio Menochii reiecta.*
16 *Limitatur regula, vt locum non habeat in dolo præsumpto, nec in culpa.*
17 *Declaratur regula, vt obtineat; quoad pœnam euitandam, non quo ad lucrum captandum.*
18 *Alia limitatio, in eo, qui cognouisset causam iniustam, & is perseuerasset in ea.*

PRouenit ex *l.igitur verb & general ff. de liber. caus.* in illis verbis iustis rationibus du-
1 ctus, † vel iniustis, ex *l.clam possidere in princ. ff. de acq. poss.* ibi aut aliqua ratione, & ita
cum expendit *Aret. ibi in princ. not. & Ias. in 6. not.* ex *l. sed si leges. §. feire ff. de petit. hared.* i-
bi, dolo caret, quãuis in iure errauerit ex *l. constat inter omnes §. recte. ff. de furt* ibi; quod
enim dolo fecit, qui putat Dominũ consensurum fuisse, siue falsò, siue vere putet ex *l.
si seruum. §. amouere, non videtur. ff. de acq hared. in verb.* qui non callido animo, nec ma-
2 ligno, nec is quidem, qui in iure errauit. † Ratio est, vt puto, quoniam dolus cõsistit in
animo, *Doct. in l.dolum. C. de dolo.* Ideoque non probatur directe, sed per coniecturas, si
igitur animus nõ dirigitur ad decipiendum, non est in dolo, non dirigitur autem, si a-
liqua causa à dolo remota fecerit, quod non erat faciendum, vel omiserit quod nõ e-
3 rat omittendum, facit *gloss. mag. in l. plagii in verbo iusta. C. de plagiar.* Rursus † alia sit ra-
tio, quoniam cessat in eo definitio doli; igitur & definitum; etenim, cum dolus sit Ma-
chinatio fraudulenta ad circumueniendum *l. 1. §. 1 ff de dolo*, plane non vult decipere,
qui aliqua alia causa ductus fecerit, vt nõ obscure colligitur ex *d. §. recte dictum*; In quo
fur dolo caret si putauit Dominũ consensurum, etiam si falso putet, veluti ratione ali-
cuius leuis amicitiæ. Probant, & citant regulam Doct. tam legentes, quàm practici,
*Bart. & alii in l. iuste possidet in fin. ff. de acq. poss. Odofred. Bald. Ang. in l. plagii in verbo iusta. C.
de plagi. Bal. Ias. & Ang. in l. 1. § fin. ff. siquis ius dicen. non obtemper. Castr. & Balbus in l. Celsus
ff de vsucap. Gomes. in §. ex maleficus. Inst. de actio. Bald. cons. 345. lib. 40. & cons. 431. eod. libro
Castr. cons. 199. col. 1. lib. 1. & cons. 271. lib. 1. Rom. cons. 224. circa medium Corne. cons. 17. li. 1. &
cons. 62. eod. lib. Cephal. cons. 4. & cons. 64. vol. 1.* cum aliis prope infinitis congestis à *Tiraq.
de pœnis causa 43. n. 2. à Gabriel. in tit. de conclus. crimin. concl. 8. à Menoch. de recup. poss. remedio
5. quæst. 24.* Ex canonist. probat *Fely. in c. cum contingat ex. de rescript. Bal. in c. siquis testium.
extra de testib. Cardin. Flor. & Ancar. in clem. 1. de sepultur.*
Infertur primo ad doctrinam *Bar. in l. 1. §. non autem, in fin. ff. siquis test. liber esse ius-
4 sus fuerit* † dum affirmauit dolum requisitum à statuto, cum punitur alienæ possessio-
nis turbator, cessare, cum causa aliqua turbationi suffragatur ex *d. l. igitur. §. causa. ff. de
liber. caus* Barb. *cons. pen. lib. 2. Ancar. cons. 127. circa finem.* Secundo infertur, vt excuset e-
iam à dolo, qui exigitur in homicidio. *Ias. in l. 1. ff de legi. in l. 1. nu. 24. ff. de eo per quem fa-
ctum erit, in l. qui iurasse. ff. de iure iur. Afflict. decis. 60. nu. 6.* nisi statutum puniret homici-
5 dium quomodocunque commissum, tunc enim non excusaretur propter illa † verba
(quomodocunque) sua namque generalitate comprehendunt homicidium sine dulo
Ias. in d. l. 1. n. 25. ff. de legib. Ruy. cons. 32. num. 7 lib. 2. Bellon. cons. 8. n. 22. Infertur tertio va-
6 lere leuẽ causam, vt quis † excusetur à crimine lęsę Maiestatis, à crimine falsi, à crimi-
ne malæ conuenticulæ, à periurio, à mora, vt multis congestis authoritatibus probat
Menoch. dicto remedio 5. quæst. 14.
7 Infertur quarto ad *cons. Aret. 80.* quod † credulitas etiam fatua, excusat à dolo. &
ad dictum *Aug. in dict. l. plagii.* Quod temeritas præbet excusationem à dolo; *Imol. in l. si
insulam. ff. de verb. oblig.* quod per credulitatem, quamuis bestialem excusamur à dolo:
cons. 131 col. 4. verb. amplius lib. 1. Crau. cons. 18. num 9. Infertur quinto quod sententia nul-
la, & inualida excusat à dolo, *Bartol.* & alii post eum in *leg. iuste possidet. ff. de acquir. possess.*
sequitur *Alex. cons. 160. visis narratis colum. 2. lib. 7, Tiraquel. d. causa 43. num. 8.* Infertur
sexto quod error etiam iniustus excusat à dolo *Castrens. & Balbus in l Celsus. ff. de vsucap.*
Infertur septimo quod consuetudo etiam irrationalis, excusat à dolo, & ita à
pœna temporali, non ab æterna, & in prohibitis à iure humano, non diuino, *gloss. fin.*

in c. sane

in c. sane in verb. antiqua consuetudo de tempor. ord. & ibi Innoc. Ias. in l. de quibus. ff. de leg. & in l. singularia. ff. si cert. pet. Gabr. latiss. d. concl. 8. n. 15. & 18. Infertur octauo quod iuris ignorantia excuset à dolo. Dyn. in reg. iuris ignor. de reg. iur. in 6. Bart. in l. sed si lege §. scire per illum tex. ff. de petit. hered. Aug. in l. sicut in fin. C. de praescript. 30. annorum Socc. cons. 108. vol. 1. Infertur etiam si crediderit fide digno, quod qualiter sit accipiendum, declarat copiose Gabriellus d. conclus. 8. n. 36. cum mult. seq.

8 Verum contra prædicta, quod qualibet causa † non excusat à dolo, aperte videtur probari ex l. dolo verbum, ibi; ibi probata, & iusta ratione ff. de serno corrupto ex l. 3. §. generaliter. ff. de liber hom. exhib. ibi: non videtur dolo malo facere, qui iustam causam habet hominis liberi apud se retinendi, id quod expressius ostenditur in §. seq. vbi dolo malo dicitur retinere, qui non bona, vel probata ratione hoc facit. Ad conciliandam hanc antinomiam, Tiraq. d. causa. 43. nu. 10. in fin. ait regulam nostram esse intelligen-
9 dam, vt dolum qualibet causa † excuset a tanto, sed non à toto, quam solutionem probat Menocch. de recup. possessione remedio 5. quaest. 14. num. 62. dicens causam etiam leuem excusare à dolo, ne scilicet delinquens puniatur ordinaria pœna in totum, sed non vt aliquo modo non plectatur ex allegatis iuribus, erit ergo hæc pœna stellionatus, Ang. in d. l. plagii. Decius in l. hoc edicto. ff quod quisq. iuris, nam cessante ordinaria pœna, fit lo-
10 cus extraordinariæ pœnæ. Altera affertur † declaratio, nempe quod leuis ista causa, non solum est alleganda, sed etiam probanda, vt facientem excuset. Bart. & alii in l. inter omnes. §. recte. ff. de furt. vbi inquit, quod aliqui ad doli excusationem allegat iniustam causam, non præsumitur, ea motus delinquens, & animo delinquendi, nisi per vehementes coniecturas probaueri: idem voluit Bart. loquens de errore iuris, & Ang. in l. sed si lege. §. scire. ff. de petit. hered. Alex. consil. 103. libro 1. & in terminis doli Aret. consil. 80. numer. 1. & 4. Corn. consil. 244. volum. 3. & consil. 280. eod. volum. Gomes. in §. ex maleficiis, institut. de act. & Tiraquell. d. causa. 43. numer. 9. Gabriell. conclus. 8. numer. 63. 66. 71. Vbi grauissimorum virorum authoritate ait d. allegationem leuis, & iniustæ causæ, etiam si non fuerit plene probata, quod vere metus fuit ex illa causa, probari testibus, nempe si faciens declarauit ante coram testibus, Crauett. de antiquitate tempor. part. 4. numer.
11 153 Gabriell. dicto loco numer. 67. Limitatur † regula, vt obtineat in excusatione doli commissi extra iudicium, non in iudicio; Baldus in l. qui non probasse, in secundo not. Codice de calumn. à contrario sensu Socc. consil. 18. volum. 1. Gomes. in d. § ex maleficiis dicto remedio. 5. quaest. 14. Inferens ad casum l. creditores. Codice si per vim, vel alio modo: Nam & si ex leui
12 causa † excusetur, creditor, qui sua authoritate ingressus est rem debitoris, tamen ait locum esse pœnæ dictæ legis, si iam lis erat apud magistratum instituta, & quamuis Baldi sententiam, ibi Menocchius in dubium reuocet, tamen ait iudices non recedere à Baldi sententia, ostendens eam esse communem, & Gabriell. dicta conclusio. 8. numero 72. solum Abbatem contradictorem citat in capit. cum dilecti numer. 2. de electione.
13 Altera est limitatio, quod error † iuris naturaliter prohibiti non excusat à dolo; vt cumulo multorum Dd. probat Gabriellus citato loco numer. 73. verbo sexto limita. Tiraqu. d. caus. 43. numer. 11. Quibus addo. Alciat. reg. 3. præsumpt. 30. numer. 6. & Aret. dicto consilio. 8. numer. 3. Quoniam scilicet in his est doli præsumptio, & ideo ad elidendam illam præsumptionem in his, quæ naturaliter sunt illicita, requiritur probatio per euidentes coniecturas, Innocent. & alii in capitulo primo extr. de praesumpt. & probant alii multi ci-
14 tati à Menocchio dicta quaest. 14. numer. 58. Ex qua limitatione † sequitur supradictam ampliationem non esse veram, quod quæuis causa excusat ab homicidio, à periurio, à falso; quæ sunt naturali iure prohibita; aut si vera est illa ampliatio, non consistit vti-
15 que ista limitatio, nec † satisfacit conciliatio Menochii dicto numero 58. quod scilicet dictum in limitatione sit accipiendum in iure notorio, & nulla excusatione digno, quippe ius naturale est notorium, cum natura docuerit illud omnia animantia §. primo instit. de iure nat. & illud ius gentium, quo furta, falsitates, homicidia, fugere admonemur, notum est omnibus gentibus, ideoque procliuior sum, vt credam veram esse limitationem, & falsam ampliationem, & sentio cum Alciato dicta praesumpt. 30. cum Gabriello dicta conclusione 8. numer. 74. vt procedat in iure ciuili, maxime notorio, & indu-
16 bitato, & longe magis in prohibitis iure diuino. Tertia † est limitatio, vt regula locum habeat in dolo vero, non autem in præsumpto Bald. in l. qui contra Codice de incest. nupt. in 2 lect. per illum textum, dicens esse valde notandum, Tiraquell. causa 43. nume. 12. Idem iuris esse inquiens in lata culpa, vt scilicet ab ea non excuset, qualibet causa Bartolus in d. l. iuste possidet, & ibi Iason. reputat esse notabile Gabriell. dicto conclusio 8. nu.

7 *Seneca* recenset † Turronium quendam exactæ diligentiæ Senem, qui cum post no-
nagesimum annum, vacationem procurationis à Caio Cæsare vltro accepisset, com-
poni se in lecto, ac velut exanimem, á circumstāti familia plangi iussit, lugebat domus
ocium Domini senis, nec finiuit ante tristitiam, quam labor ille suus restitutus est. Sed
8 vt è semita in viam redeam. † Præmitto duas esse expēsarum species, nempe extra iu-
9 diciales, & iudiciales, vt per *Specul. in tit. de expens. in princ.* Extraiudiciales † sunt, quæ in
re, velut in fundo, in area, in domo fiunt, interdum a bonæ fidei, interdum † malæ fidei
possessorib. §. *si quis à non domino, & §. certe illud constat Inst. de rerum diuis. l. impensa ff. de
impens. in reb. dot. fact. l. impensæ. ff. de verb. signif. C. pastoralis extr. de Decim.* & de his non in-
telligitur regula nostra, quippe nō debentur ex vexatione nostri aduersarii, sed vel ex
nostra bona fide, vel ex laboribus in perceptione, collectione, & conseruatione fru-
ctuum: Quædam enim expensæ fiunt causa fructuum, siue quærendorum, vt in aran-
do, seminando, quædam gratia fructuum percipiendorum, vt quæ fiunt metendo, tri-
turando, quædam gratia conseruandorum, vt quæ fiunt in horreis, & de his impensis
dictum est, alias esse necessarias, alias vtiles, alias voluptarias *l. 6. & 7. l. 4. ff. de impen. in
10 rebus dotal.* † Iudiciales ergo expensæ proprius ad hanc nostram regulam pertinent,
de quibus Dd. *in d. l. properandum, & in l. fin. l. de fructibus, & lit. expen. Lancelott. in tracta.
11 de reg. iuris Canon. in reg. eum qui dolo. fol. 216.* † Sunt autem iudiciales expensæ, quibus
dolo, vel fraude alterius grauamur in multiplici differentia, nam earū aliquæ fiūt ante
12 † litem cōtestatam, quædam post litis contestationē, aliæ quæ contingūt in causis ap-
pellationum, atque in his omnibus videtur hæc regula accipienda. Et primo de ex-
pensis factis ante litis cōtestationē est tex. *in c. caterum, & in c. fin. extr. de rescript.* in qui-
bus enumerantur multæ species eorum: Qui obtinent rescripta ad lites, vt fatigēt ad-
uersarios, & puniuntur in eo, vt careant impetratis, iuxta vulg reg. *Mendax precator ca-
reat impetratis. l. si legib. C. si contra ius, vel vtilit. pub. c. super litteris c. sedes extr. de rescript.* nec
non aduersariis in moderatis expensis, ac damnis, quæ eos pertulisse constiterit con-
demnantur.

Secundo, is, qui passus est missionem in possessionem si velit rem suam recupe-
rare, debet congruam de expensis satisfactionem promittere, *c. quoniam frequenter. §. in
aliis vero extr. vt lite non contest. & de sequestr. c. 1.* Tertio vbicumque processus iudicis
malitiose impeditur. *l. non ignoret. C. de fruct. & lit. expens. l. sancimus. C. de iud* Quarto qui
temere vocat alium in iudicio *l. eum quem temere. ff. de iud.*

Quinto plus petens re vel causa. *c. vni. extr. de plus petit. § plus autem.* vbi *Doct. Inst.
de act.* in prædictis itaque casibus, & multis aliis similibus, quos inuenire cuilibet fa-
cile est, apud *Specul. cit. de expens. §. si ante litem nu. 9.* verbo; sunt autem multi, quoniam
dolo, vel fraude, aut malitia aduersarii grauamur, eiusdem sumptibus etiam releua-
mur *c. 2 extr. de dolo & contumacia, d. c. caterum. c. fin. & c. ex tenore de maior, & obed. c. fin. &
13 c. accedens de accus.* Petuntur autem istæ † expensæ officio iudicis, propterea quod sunt
s. quela personalis actionis; Quare cum iudex pronunciet super consequentiis causæ,
eodem modo, & super expensis pronunciabit argumento *l. Paulus. ff. de re iud. l. eum qui
emit. §. item si frumenta ff. de furt. Specul. citato loco. §. si ante in prin.* dicens, quod quemad-
modum officium iudicis ante litem contestatam; inseruit citationibus, interrogatio-
nibus, &c. ita & in expensis. Sequuntur modo expensæ quæ fiunt post litem contesta-
tam, & istæ considerantur bifariam.

Aut enim soluuntur ratione totius causæ principalis, quod iniustam habuerit
occasionem litigandi, aut respectu malitiosæ alicuius exceptionis propositæ, & non
probatæ, *Specul. d. cit. de expensis §. nunc de expens. num.* 8. verbo hoc vult dicere, quę sanè
expensæ omnes à reo peti possunt, vel ab Actore, quando iste, vel ille. contumax fue-
rit, & malitiose litigauerit, vel aliam exceptionem proposuit, & defecit in probatione,
Specul. d. §. nunc de expens. num. 6. verbo hoc quoque & num. 8. vbi notanter infert. quid si e-
go ratione contumaciæ, vel exceptionis non probatæ in processu causæ soluerem de-
cem, & postea in fine victor existēs in causa principali, Iudex aduersarium mihi con-
demnauerit in expensis, non recuperabo illa 10 argumento *cap. auditis ex. de procur. ca.
fin. extr. de dolo, & contumacia*, confert, quod tradit *Bald. in leg. properandum. §. sin au-
tem in fine. Cod. de iud.* ratio est quoniam in istis expensis non attenditur, an succumbēs
iustam habuerit causam litigandi. *Specul. dict. §. nunc de expens. num. 9. verb. hoc autem satis*,
Hæ quoque expensæ officio Iudicis petuntur, etenim, quæ post litem contestatā ac-
cidunt, spectant præcipue ad officium iudicis, qui nisi earum fecerit in sententia con-

demnationem, postea non petuntur, *l. terminato. C. de fruct. & lit. expens.* proinde vtilissimum est, vt procurator petens sententiam, protestetur de expensis, quæ cum in cau-
14 sa † quoque appellationis fiant: ad eas venio, dicens eas etiam officio iudicis contineri, non secus ac illas, quæ in principali iudicio contingunt, *l. tutor. ff. de vsur.* ratio est quoniam Iudex appellationis succedit in locum iudicis principalis causæ cum potestate addendi, & minuendi, *l. 1. Cod. de senten. quæ sine cert. quant. & d. l. tutor.* imo tributa est ei facultas reuocandi condemnationem expensarum factam in causa princi-
15 pali, vel omissam supplere, *l. fin. C. quando prouoc. non est necesse.* Plane videtur † esse differentia in causa principali & in causa appellationis, siquidem in ista nõ attenditur, nũquid appellans iustam habuerit causam litigandi, vt in illa, sed si succubuerit, indistincte solet in expensis condemnari, *c. ne debitus extra de appellat. c. sæpe &c. reprehensibilis eod. tit. l. eos. §. ne temere. C. de appellat. l. ab executore. Cod. quorum appellationes non recip.* *Specul. de expensis. §. nunc videndum in princ. & nu. 1.* affert rationem differentiæ, nempe quod ex sententia, quam contra se habuit, satis apparet de iniusta litigandi causa, sed *numero 3. & 4.* eam rem declarat, & limitat, sed si appellatus succumbat, atque ita sententia in eius fauorem lata fuerit à iudice appellationis reuocata, an possit in expensis condemnari, & licet videatur affirmatiue respondendum, propter æqualitatem seruandam in iudicio, maxime in expensis, *l. in sacris. C. de proxim. sacris scrinus, lib. 12.* tamen contrarium est verius, propterea quod rationabilẽ causam habuit litigandi, & defendendi sententiam in sui latam fauorem, pro qua eousq; præsumitur, quousque probetur contrarium, *l. generaliter. C. de rebus cred. c. sicut extra de re iud. Specul. in d. §. nunc videndum n. 9.* dicens, quod primi iudicis imperitia non debet ei nocere, si nihil in hoc
16 peccauerit occurrit † hoc loco conuiualis quæstionis disputandæ nobilis occasio, victor, cui ex regula communi victus fuerat in expensis condemnatus, habuit patronum gratis præstantem patrocinium, petitque salarium, quod erat habiturus causæ patronus, si non respuisset ex sua liberalitate mercedem. *Specul. in tit. de expensis. §. postremo n. 8. verb.* quod si victor, distinguit, vtrum ille animo, donandi causæ fuerit patrocinatus, & hoc casu non debet fieri cõdẽnatio in salario, quod ille aduocatus promeritus est, ratio videtur, quoniam non fuit grauatus; & licet remaneat obligatus ad antidora arg *l. sed si lege §. consuluit. ff. de petit. hæred. c. cum in officiis extr. de test.* tamen eiusmodi condemnatio non inducit condemnationem, si vero spe remunerationis, facienda est in expensis condemnatio, arg. *§. fin. l. idemq. & l. si vero non remunerandi. ff. mand.* & ratio est in promptu, quippe illud honorarium, præstaturus est victor, licet durante causa
17 nõ pstiterit. † Rursus pulcræ dubitationis sese offert occasio, emptor fundi, cui vẽditor ratione euictionis tenetur etiam ad expensas, cũ esset pro illo fundo conuentus in iudicio, causam defendit sine aduocato quidem, sed ita, vt de contingentibus, nihil prætermiserit; numquid poterit expensarum nomine petere, quod aduocato dedisset, vel procuratori, *Specul. d. §. postremo nu* 8. procliuis est in affirmatiuam sententiam, *l. vtiq. §. culpa. ff. de rei vend.* motus non nullis rationib. à simili, & ante eum *Guliel. de Suz. in l. properandum. §. sin autem ex gestis*, eandem opinionem secutus apostil. ad *Specul.* ibi citat in terminis *Decis. Rotæ. 434. in antiquis*, incipit, quod si quis propriã causam per se tractauit, an repetat expensas, quas facere potuisset in procuratores, & aduocatos, & *Decis. 533. in antiquis.*

REGVLA 15.

Dolus cum Dolo compensatur.

1 *Multa sunt leges, ex quibus iustissima hæc regula sumitur.*
2 *Non solum iure ciuili, sed etiam iure canonico probatur.*
3 *Prima ratio huius regulæ.*
4 *Compensatio inducta est ad tollẽdam multiplicitatem litium.*
5 *Compensatio delictorum; est ad instar aliarum compensationum.*
6 *Alia ratio huius regulæ est moralis, quia carere debet omni vitio, qui paratus est in alium dicere.*
7 *Alia ratio est Euangelica.*
8 *Controuersus est huius regulæ sensus, & intellectus.*
9 *Prima declaratio regulæ ex intentione glo. sed reprobatur à* Rom. nu. 11.
10 *Si dolus ab vtraq. parte fuerit commissus, & circa idem, admittitur compensatio.*
11 *Si dolus committatur circa diuersa cessat compensatio.*
12 *Declaratio Speculatoris, quæ à Romano etiam refellitur.*
23 *Si actor compensando, sentiret ex suo dolo com-*

commodum, denegatur compensatio.

14 Si facta compensatione, actor non sentit lucrum ex dolo, conceditur compensatio.

15 Declaratio Iacobi de Arena, à Bart. probata.

16 Si volens compensare, tractat de damno euitando, vel est in pari causa cum agente, & non est locus compensationi.

17 Si opponens de dolo tractat de lucro captando, replicans autem de damno, admittitur compensatio, sed Bart. limitat.

18 Alia declaratio Dyni, quae etiam à Romano confutatur, nu. 23.

19 Si duo faciunt contra legem delinquendo, deterior est conditio illius, qui incipit dolum proponere.

20 In pari causa turpitudinis, potior est conditio Rei.

21 Paria delicta, mutua compensatione tolluntur.

22 Si duo faciant contra legem crimen committendo, sed postea repetendo crimen non committitur, non datur compensatio.

23 Si duo faciunt secundum legem, alter contra alterum inuatur.

24 Distinctio Baldi pro declaratione regula.

25 De dolo aliquando agitur ciuiliter, aliquãdo criminaliter.

26 In causa ciuili, doli cum dolo, ci ca idem cõmissi, vel circa diuersa tendentis tamẽ ad eundem effectum admittitur compensatio.

27 Quando dolus hinc inde cõmissus est in rẽ diuersa, & ad diuersum tendit effectũ, non est locus compensationi.

28 Facti clandestini; cum alio clandestino, ex interuallo facto, admittitur cõpensatio.

29 Nemini ex improbitate sua danda est actio.

30 Qui furtorem amisit, potest furi rem aequiualentem furto subripere, quando deest copia iudicis.

31 Commisso hinc inde dolo, si res non est integra, cessat compensatio.

32 Quando diuersa sunt facta ad dissolutionem eiusdem actus turpis tendentia, non denegatur compensatio.

33 Compensatio. quãdo vim solutionis habet, tunc admittitur, licet delicta tendant ad diuersos effectus.

34 Quando compensatio in delictis vim solutionis non habet, non conceditur.

35 In causa criminali doli, seu delicti cum delicto etiam circa idem commissi non tolleratur compensatio, quae fit exclusiua poena, vel confusiua delicti.

36 Admittitur, quandoq; compensatio exclusiua persona accusantis.

37 Quando nec ciuiliter agitur, nec criminaliter, sed mixte, delicti cum delicto recipitur commendatio.

38 Quoties criminaliter agitur ad repellendã personam testis, delicti cum delicto per plures commissi, nõ datur compensatio.

39 Romani declaratio ad reg. nostram.

40 Sicut iliter de dolo tractatur, & circa idem dolus est commissus, siue eodem, siue diuerso tempore, potest cum dolo compensari fallit autem, vt ibi.

41 Quando secundus dolus consumeret primũ, non est locus compensationi, idemq; iuris, est in mora.

42 Si ex dolosis; vnus certat de damno euitãdo, alter vero de lucro repellitur compensatio.

43 Inter duos dolosos in pari causa lucri cessat compensatio.

44 Quoties in causa ciuili dolus promiscuus tendit ad diuersa nõ fit regulariter compensatio.

45 Vtrum mali cum bono fiat compensatio, in foro conscientiae, & in foro seculari.

46 In foro animae, compensatio boni, & mali non recipitur.

47 In foro exteriori, lucri ex legis prouidentia magis, quam administratoris mei prudentia contingentis, cum damno, culpa illius euenientis non datur compensatio.

48 Damni prouenientis ex casu fortuito, fit cõpensatio cum lucro, quod mihi prouenit ex industria mei administratoris.

49 Damnum proueniens ex dolo, vel culpa mei socii, non compensatur cum lucro ex illius industria proficiscente.

50 Damnum ex negligentia socii profectum, compensatur cum lucro ab eius industria acquisitum.

51 Damnum cum lucro, an sit compensandũ in administratore necessario vt in tutore.

52 Princeps solet cum subditis malum cum bono compensare.

53 Vtrum mutua iniuria, mutua etiam compensatione tollantur, negat Speculator, & Roman. distinguit.

54 Iniuriarum compensatio fit, quando ciuiliter agitur, si non apparet: quis prius iniuriam intulerit.

55 Si constiterit; quis prius verba iniuriosa dixerit, non fit compensatio, sed prius ille punitur.

56 Si iniuria sint facta ex interuallo, prohibetur compensatio.

57 Iniuriarum compensatio, quando criminaliter agitur, prohibetur.

58 Vtrum inter bannitos, admittatur compensatio banni.

11 commissus † circa diuersa, & cessat compensatio *per tex. in l. quemadmodum. ff. de no-*
xal. in quo si seruus meus aliquid tibi dolo subtraxerit, & tu eidem pecuniam ex illa re
perceptam dolose subripueris non est locus compensationi, sed furti actioni vltro,
citroque.

Plane *Romanus in dict. l. cum mulier, num. 41. verb.* sed certè. improbat hanc theo-
ricam gloss. tollens primum membrum ex *l. 46. Marcellus. ff. de except. doli*, in qua exce-
ptio doli, non perimitur explicatione, quamuis circa idem commissi; Alterum etiam
euertitur per *dict. leg. si ambo in principio.* Qua cautū est inter vnum socium negligentem
12 & alterum socium rem communem ex societate accipientem, negligentiæ, & rei per-
ceptæ, atque ita diuersi facti, & negocii fieri compensationem. † Quare succedit alia
nostræ regulæ declaratio, *Specul. in tit. de excep. §. fin. in fin.* & *gloss. in cap. dilecti extr. de ex-*
cept. hoc scilicet modo, aut actor volens compensare, & de dolo replicare, conseque-
13 retur † commodum, & tunc denegatur compensatio, & ita accipiatur text. in *§. Mar-*
14 *cellus, & cap. dilecti.* Aut Actor non reportaret ex malitia † commodum, Immo po-
tius lucri faceret Reus, & tunc replicatio, & ita doli compensatio conceditur, & sic
procedit dictum capitulum intelleximus, & *cap. fin. extr. de adulter*, in quibus permitti-
tur vxori alterius Adulterii replicatio, quia non reportat commodum, verum magis
afficitur damno, cum iterum subiiciatur potestati Mariti. Cæterum, nec huic decla-
rationi, calculum suum Romanus addit, propterea quod in *dicto capitulo cum dile-*
cti, Actor nihil fuisset superlucratus. Quoniam non sese fundabat excommunicatio-
ne, sed in iure alias licite quæsito, & tamen reiicitur compensatio, & in *c. intelleximus*,
vxor cui dabatur compensatio lucrifacit, quippe sentit vtilitatem ex matrimonio, quo
nihil est dulcius Mulieribus, nihil gratius.

15 Tertia sequitur † explicatio *Iacobi de Arena*, quam refert, & aliquibus additis
16 sequitur *Bartolus in l. cum mulier. ff. sol. matrimonio*; Aut excipiens tractat de damno † e-
uitando, vel est in pari causa cum agente, & tunc non auditur replicatio Actoris, & i-
ta cessat compensatio, & hoc modo est intelligendus *§. Marcellus*, ratio est, quia in pari
causa melior debet esse conditio possidentis. *l. cum par. ff. de reg. iur. l. memo. §. fin. ff. de ver.*
obligat. l. si seruum. §. sequitur. ff. de condict. sine caus. veluti si maritus ageret contra vxo-
rem, dotis tunc possessionem habentem, vt illam probato adulterio lucrifaceret, ipsa
vero opponeret lenocinium, ne dotem perderet, Marito non est permissum repli-
17 care de adulterio quoniam agit de lucro. Aut excipiens tractat † de lucro captando,
replicans vero de damno euitando & hoc casu replicatio doli perimit exceptionem
doli, atque ita inducitur compensatio *d. leg. cum Mulier, & d. c. cum intelleximus*, nempè
si vxor repeteret dotem à Marito, is autem cupidus lucri except. de adulterio, Muli-
er autem ne faciat dotis iacturam, replicat de lenocinio, & valet compensatio ex di-
ctis iuribus, hoc verò secundum membrum limitat *Bart.* duplici modo, & primo quo-
ties in replicatione allegaretur illud idem, quod fuerat deductum in libello. Secunda
est limitatio, quando exceptio, quæ obiicitur ab illo, qui de lucro tractat, non respicit
merita causæ, sed personam agentem, vt est exceptio excommunicationis, vel similis;
tunc enim contra exceptionem eiusmodi non datur replicatio, nec admittitur, com-
pensatio *d. c. dilecti extr. de except.*

18 Porro autem † Romanus longo apparatu examinat *dict. Bartoli in Alleg. L. cum*
mulier, num. 49. verb. secundo fallit. Quarta est declaratio *Dyn. in dict. cap. in pari*, quam
cum theorica *Iacobi de Arena*, studet coniungere, & explicare *Baldus in d. leg. cum Mu-*
lier, sed & ab illa recedit *Romanus numero 78. vers.* sed certè ista distinctio, quoniam li-
cet capita ab eo constituta, sint in se vera, tamen non vniuersam materiam includunt,
proinde affert.

Quinto aliam theoricam *Innocentii in capitulo intelleximus de adulter*, quo loco ita
19 distinguit, quandoq; duo faciunt † contra legem delinquendo, & tunc regulariter de-
terior est conditio illius, qui incipit dolum proponere, ideo si erit actor, non poterit
contra reum excipientem de dolo replicare, & ita sumi debet *§. Marcellus*, & ita proce-
20 dit regula dicens in pari causa † turpitudinis, potiorem esse Rei conditionem *l. si duo*
21 *ff. de dolo l. si. ff. de condic. sine caus.* & illa paria delicta mutua cōpensatione † tollūtur *d. l. de*
viro. ff. sol. matr. cōfert *d. l. mulier*, in qua cōtra maritū excipientē de dolo, datur replica-
tio de lenocinio, & *l. 1. & l. si alterius; & C. si minor maior factus*, & c. in quibus si minori pe-
tenti restitutionem, obiiciatur exceptio, quòd se dixerit maiorem datur replicatio,

22 quod dolo vi ad ita asserendum fuerit inductus. † Secundus casus principalis est,
quando duo ab initio faciunt contra legem crimen committendo, sed postea repe-
tendo crimen non committitur, vt accidit duobus facientibus contractum vsura-
rium, & postea vsuras repetentibus, & tunc videtur, quod contra exceptionem non
23 datur replicatio, *cap quia frustra extra de vsur.* † Tertius est casus, quando duo faciunt
secundum legem, quo casu verior est conclusio, vnum iuuari contra alium per *l. fin. ff.
ex quibus caus. maior.* Nec Innocentii doctrina est communi suffragio canonistarum
probata, teste *Romano in d. l. cum mulier numero 81.* verbo tertius casus, cui non adhæret
Romanus, sed ab ea recedit multis rationibus, præcipue vero propter primum mem-
brum probatum in dicto §. *Marcellus*; nimirum quod deterior sit eius conditio dolosi,
qui proponere incipit dolum, quippe ille textus probat ex diametro contrarium, si-
quidem actor fundabat intentionem suam in contractu, nihil de dolo dicens, Reus
vero a fraude incipiens opposuit doli exceptionem, aduersus quam non replicatur de
dolo, ita fit, vt melior sit conditio eius, qui cœpit à dolo similiter & alia membra *Roma-
nus* impugnat, vsque ad *numerum 86. vers.* vnde ad conclusionem, & tandem quasi
24 herculeum hunc nondum explicaturus, proponit † distinctionem, *Bald. in d. l. cum
mulier. §. 77. verb. Bald* vero, eaque suppletionibus adiuuat, cuius duo sunt membra.
25 Primum est, quando dolo agitur † ciuiliter. Secundum quoties agitur criminali-
ter, ad enucleationem primi constituit nonnullas conclusiones. Prior est doli cum
26 dolo; vel delicti cum delicto circa † idem commissi, vel circa diuersa, tendentis ta-
men ad eundem effectum, vel ad idem iudicium eiusdem rei compensatio admitti-
tur, probatur ex *l. domum, ex l. fin. ex l. si in emptione. §. nam si emptor. ff. de contrahend.
emption.* in quibus inter emptorem, & venditorem promiscui doli compensatio cir-
ca eundem contractum commissi, confirmatur ex *l. fin. §. penultim. ff. de eo, per quem
factum erit*, in qua admittitur compensatio mutui doli inter actorem, & Reum ten-
dentis ad idem impedimentum, ne venire posset in iudicium. Huc etiam pertinet tex-
tus in *l. ex facto. ff. de nego gestis. ex l. 1. §. nunc tractemus, cum ibi not. ff. de tut. & rationib. distr.*
vbi recipitur compensatio reciproci doli per duos tutores, vel curatores commissi ad
eundem effectum scilicet ad detrimentum pupilli, suffragatur, *l. cum mulier & l. viro,
atque vxore. ff. soluto matrimonio*, in quibus concessa est compensatio adulterii, & le-
nocinii cum vterque dolus tendat ad violationem eiusdem Matrimonii.

27 Secunda conclusio est, quando dolus † hinc inde commissus est in re diuer-
sa, & ad diuersum tendit effectum non recipitur compensatio, quam Baldi conclusi-
onem *ait Romanus* esse veram, sed parum accommodatis exemplis declaratam; ideo
ipse probat eam per textum in *l. quemadmodum. ff. de noxali. action.* in qua furtum vnius
non compensatur cum furto alterius, per *l. qui vas. in princ. ff. de furt.* vbi, tu mihi rem
subtraxisti, & ego illam tibi violenter eripio, furtum non compensatur cum vio-
lentia.

Tertia conclusio sumitur ex *l. si aliat. §. bellissime. l. fin. §. si ad ianuam. ff. quod vi, aut
28 † clam.* in his enim facti Clandestini, cum alio clandestino facto admittitur com-
pensatio & ratio est secundum *Bald.* quoniam illud interdictum requirit iustum pe-
titorem; sed tu non videris iustus esse petitor, qui prætendis interesse ex iniquo ope-
re, *leg. 2. §. idem ait. ff ne quid in loco publico*, vnde per manus traditum est nemini ex
29 improbitate † sua esse dandam actionem, *l. itaque fullo §. 1. ff. de furt.* quam conclu-
sionem veram *Romanus* intelligit, quoties iudicis, vel superioris copia † non possit
30 haberi, tunc enim concessum est ei, qui mihi rem furto subtraxit, aliam rem pari fur-
to surripere, non ita si superioris adeundi facultas esset, *dict. l. quemadmodum. §. fin. &
d. l. qui vas*, constat etiam, quod si is, qui violenter Mæuium spoliauit, ab eodem fue-
rit postea violenter spoliatus, habet nihilominus interdictum vnde vi, *leg. si quis ad se
fundum. Cod. vnde vi l. qui possessorem. ff. de vi, & vi armat.* ea ratione, quod priori loco
spoliatus poterat iudicis implorare auxilium; sicut multa permittuntur propter defe-
ctum authoritatis superioris, vel propter periculum moræ, *l. generali. ff. de decur. libr. 10.
l. ait prator. §. si debitorem. ff. qua in fraudem creditorum l. nullus, cum ibi not. à gloss. Cod. de
iudiciis.*

31 Quarta conclusio, commisso † hinc inde dolo si res non est integra, quia ven-
tum est ad executionem facti, hoc est ad solutionem diuersorum delictorum, licet ad
idem tendentium, non recipitur compensatio, *l. 3. & l. si ob turpem. ff. de cond. ob turp.
caus. l. fin. ff. de cond. sine caus. l. in pari. ff. de rep. iur. l. si procurator. ff de exceptione doli*, quibus
definit-

definitur, eum, qui turpiter dedit, nō iuuari turpitudinis replicationē, quippe iam se-
cuta traditione rei turpiter promissæ.
32 Quinta conclusio, quando diuersa sunt facta † ad dissolutionem eiusdem obli-
gationis turpiter tendentia, conceditur compensatio, per tex. in *c. cōstitutus extr. de pœ-*
nis, cuius exemplum sit in pace inita inter me, & Titium, cum adiectione pœnæ, si eam
deinceps pariter fregimus, profectò mutua hæc factio pacis, tendens ad eiusdem a-
ctus resolutionem, compensatur, ne alter ab altero pœnam petat ex *dict. cap. constitu-*
tus. Plane si ex interuallo Titius pacem fregerit ego solus petere pœnam potero, quia
in eam non incidi. *d. l. cum par. §. illi*, & quia non debet Titius ex contractu commodum
reportare, quem nixus est impugnare, *c. ex eo de reg. iur. in 6.* pro qua Pacis controuersia
videndus est, *Rom. in l. si mora. ff. sol. matr.*
33 Sexta conclusio, compensatio quando † vim solutionis habet, vt regulariter
cōtingit, *l. si debitor. ff. qui potior. in pignor. habe.* tunc recipitur compensatio, tametsi deli-
cta tendant ad diuersos effectus, *l. si ambo. ff. de compens.* in qua furtum factum in vna re
societatis, & damnum in alia re datum, mutua compensatione tolluntur, si alter ciuili-
34 ter agat contra alterum, secus quando agitur de compensatione † delictorum, quæ
non habent vim solutionis; sed magis impugnat, vt *in leg. si quis ad se fundum. Cod. vnde*
vi, & in his conclusionibus, in quibus denegatur compensatio, *Bald.* sicut puto, vult
35 accipere *dictum. §. Marcellus.* Fit modo locus † secundo membro, quando scilicet
criminaliter agitur, & in eo quoque plures conclusiones *Bal.* constituit, quibus *Roma-*
nus suppletiuas affert *n. 57. vers. Bald. vero.*
Prima itaque sic se habet. doli, seu delicti, cum delicto, & circa idem commis-
si, non tolleratur compensatio quando est exclusiua pœnæ, vel confusiua delicti, *leg.*
secunda, §. si hoc, & §. si extraneus. ff. de adulter. in quo accusatus de adulterio, si dixerit
se mariti lenocinio fuisse, non est admittenda compensatio huiusmodi, confert *lex*
is, qui Reus. ff. de publ. Iud. lex prima, Cod. c. qui accus. non poss. cap. neganda. 3. q. vltima. Mo-
ron. de Treg. & pace in secunda parte quæst. dict. in quarta, dicens nec in præiudicium fisci
valere *num. 14.*
36 Secunda conclusio, admittitur † quandoque compensatio exclusiua personæ
accusantis, vt *in l. cum mulier. ff. solut. matrim.* vbi maritus compensatione lenocinii ex-
cluditur ab accusatore adulterii, cui suffragatur tex. in *l. si maritus, §. præscriptiones. ff. de*
37 *adulter. l. ita nobis C. eodem titulo, l. si filium C. de liber. caus. l. qui accusare. ff. de accusat.* †
Tertia est conclusio à Romano adiuncta, est cum, nec ciuiliter mere, nec crimi-
naliter agitur; sed mixte, nempe si ad separationem thori inter Coniuges, occasione
facti adulterii tractetur, vt in *cap. tua ad finem, extr. de procurat.* in quo delicti cum de-
licto in præiudicium eiusdem matrimonii commissi, conceditur compensatio, *cap.*
significasti. cap. ex literis extr. de diuort. cap. intelleximus, cap. fin. de adulter. Quarta cum † a-
38 gitur criminaliter ad repellendam personam testis; non datur compensatio delicti,
cum delicto per plures commissi *l. fin. C. de Accusat. leg. fin. C. de Malefic. & Mathem. l. fin. ff.*
de quæstio leg. 1 §. cum quis latrones, de confess. cap. primo de exception. cap. fin. de test. *Baldi* autem
Theorica hoc modo absoluta, Romanus in *d. l. cum Mulier. num. 86. vers.* vnde ad Con-
39 clusionem, alio modo † reg nostram explicat constituens ad eius intellectum duo
illa eadem membra, quæ superius a Baldo fuerunt constituta, sed diuerso modo pro-
40 sequens. † Si igitur ciuiliter de dolo vel de delicto tractatur, regula sit, quando do-
lus circa idem à duobus committitur eodem, vel diuerso tempore fit compensatio,
& ita contra exceptionem doli datur replicatio *dict. leg. cum Mulier d. l. vero dict. ca-*
pit. intelleximus, fallit *in cap. dilectis extr. de exceptione*, & in *cap. quia frustra extr. de*
vsur.
41 Itidem fallit, quando secundus dolus consumeret primum, † quippe tunc de
consumpto dolo, non potest opponi exceptio, nec admitti compensatio, veluti si ego
te spoliaui de possessione tui fundi tu deinceps ex interuallo spolias, competit mihi in-
terdictum vnde vi, nec licet obiicere compensationem de primo spolio, quia scili. Ille
dolus est consumptus per tuum, ex secundo spolio *d. l. si quis ad se fundum, & l. qui poss. ff.*
de vi, & vi arm. Verum si me spoliares incontinenti admitteretur compensatio, si qui-
dem primus dolus non esset cōsumptus. Id quod, & in mora obtinet, nam si ab vtroq;
cōtrahente sit mora comissa vltima mora nocet, & de ea non datur exceptio aduersus
priorē moram, atq; ita moræ, cum mora non fit cōpensatio. *l. illud. ff. de peric. & com. rei*
vend. l. si per emptorē. ff. de act. empt. l. Cels. §. si. cum l. seq. ff. de arb. l. Prat. §. aliquādo ff. de nou. ope.

nunciat.§.seruum legis sequitur l.interdum ff.de verb.oblig.l.qui decem.ff.de solut. tertio fallit
42 quando facta compensatione † alteruter remaneret in damno, nam in præiudicium il-
lius, qui certat de lucro captando, & ita debet intelligi.§.*Marcellus*, restringitur hæc li-
mitatio in *l.ob turpem, cum simil ff.de cond.ob turp.caus.* ratio est quoniã in pari causa tur-
43 pitudinis melior est conditio Rei possidentis. Si vero essent ambo † in pari causa lucri,
non esset locus compensationi, quoniam possidentis melior cõditio est in lucris *l. qui-*
44 *dam Turam l.si non solus §.1.ff.si quis omiss.caus.test.* † Secunda regula etiam quando ciui-
liter agitur, aut dolus promiscuus tendit ad diuersa, & nõ admittitur regulariter com-
pensatio *l.quemadmodum ff.de noxal.action.*

Secundum membrum principale est, quando criminaliter agitur, in quo *Rom.*
sequitur per omnia conclusiones supra firmatas, & ad vberiorem regulæ nostræ exi-
tum, clarioremque doctrinam *num.91.versic.* est secundum membrum, reuocat in du-
45 bium, vtrum fiat † compensatio mali cum bono, & econtra exemplum quęstionis est
in procuratore, vel negociorum gestore, vel Socio, qui sane multa fecit, ex quibus mi-
hi lucrum accessit, & ita bonum egit, & quædam, ex quibus passus sum damnum, & i-
ta auctus sum malo, an vnius cũ alio fiat compensatio distinguit Rom. duo capita, alte-
46 rum † est in foro conscientiæ, in quo negat fieri compensationem *c.quod aut 14.dist.cap.*
defleat de reg.iur. Alterum est in foro seculari, & tunc nonnullas colligit conclusiones:
47 Prior autem illarum est, lucri, seu boni † contingentis mihi ex legali prouidentia ma-
gis, quàm facto meę administrationis, non fit compẽsatio cum damno, seu malo, quod
ego percipio ex eiusdem dolo, vel negligentia *l.cuius.ff.de vsur.* vbi de lucro agitur pro-
48 ueniente vi consuetudinis. secunda conclusio damni, † seu mali prouenientis ex casu
fortuito fit compensatio cum lucro, quod mihi prouenit ex industria meę administra-
49 tionis *l.si negocia.ff de neg.gest.in fin.* † Tertia damni, seu mali, quod mihi prouenit dolo,
vel culpa meæ administrationis, vel socii non fit compẽsatio cũ lucro, seu bono, quod
prouenit ex eiusdem industria *l.de illo, & l.ideo cum praced.ff pro socio.* Quarta cessatio †
50 lucri, quod prouenit ex negligentia administratoris seu socii fit compensatio cum lu-
cro, quod prouenit ex eius industria *d.l.Caius.ff.de vsur.* secundum verum intellectum,
51 & prædicta obtinent in administratore voluntario. De † necessario vero administra-
tore, est tex. in *l cum quæritur.ff.de administr.tutor.* ibi nomina à tutore facta, pupillus fi-
52 nita tutela debet agnoscere omnia, aut omnia repudiare. † Princeps autem in eadem
persona solet malum, cum bono compensare *l.2.§.postea Appium.ff.de orig.iur §.sed, &*
quod princip. Instit. de iure naturali gent. & ciuil. ibi si quid ob meritum indulsit alicui *l. ad*
bestias ff.de pœnis.

Quæst.1. Ex his infertur ad quotidianam quæstionem. dixi tibi verba iniuriosa, tu
53 quoque verba iniuriosa retulisti, vocaui † te latronem tu vocasti me proditorẽ, num-
quid mutuæ istæ iniuriæ mutua compensatione tollantur. Hæc fuit quæstio excitata à
Speculatore in tit.de accusatore § 1.vers.quid si te latronem num.11. & arguens pro affirmatiua
inquit, quod sicut iniuria facta re, potest repelli, atque ita compensari vim vi repellen-
do *l.vt vim.ff.de iust.& iure c.significasti extr de homic.l.cum maior de abelis.* ita potest iniu-
ria retorqueri, quoniam paria delicta mutua compensatione tolluntur *l. viro.ff.soluto*
matrimonio. contrariam tamen sententiam probat per *l. neganda. Cod.de qui accusar. non*
possunt. ratio est, quia diuersæ sunt iniuriæ, & diuersa facta, quo casu cessat regula *l viro.*
ff.soluto matrimonio ex d.l.neganda, qua cautum est, quod accusatus non potest suum ac-
cusatorem reaccusare de pari crimine, vel minori, priusquam sit absolutus; sed eam re-
solutionem non videtur probare *Rom.d.l cum mulier num.64.vers.* ex his deciditur ea ra-
tione, quod allegatæ iniuriæ tendunt ad idem, si quidem is, qui secundo loco iniuriosa
verba dixit, videtur protulisse animo magis repellendi iniuriam, quam inferendi, vt
accidit in *d.l vt vim, in d.l.si cum maior.§.libertus.ff. de bonis. libert.* ibi ignoscendum est
ei, si voluit vlcisci prouocatus, addo quod *d.l.neganda*, non probat, si quidem ponit ma-
nifestam exceptionem, nisi suam prosequatur iniuriam, vt accidit in proposito, nam,
vt verbalem iniuriam repelleret verborum, dixit iniuriam. Romanus itaque distin-
54 guit duo membra, nempe, aut de ciuili pœna agitur, aut de criminali. † Si de pœna
ciuili, & non constat quis primo iniuriosa verba dixerit, neuter videtur puniendus, ar-
gumento *l.primæ.§.cum arietes, iuncta glossa. ff.si quadrupes pauperiem fecisse dicatur l. scien-*
tia.§.cum iumenta.ff.ad l. Aquiliam. † Secundo si liqueat, quis prior verba iniuriosa di-
55 xerit, ille solus puniendus est, non secundus, qui incontinenti verba iniuriæ referen-
do, videtur fecisse ad propulsandam iniuriam *dicto.§.libertus*, tum quia, sicut licet iniu-

riam factam incontinenti vendicare, adhibito tamen moderamine inculpatæ tutelæ
l. 1. C. vnde vi. l. scientiam. §. qui cum aliter. ff. ad l. Aquil. d. l. vt vim, ita quoque verborum
iniuriam concessum est pari iniuria cōtinuo repellere ad sui tutelam, tertio quoniam
parcendum est ei, qui verbis iniuriosis ad iracundiam commotus, iniuriosis etiā ver-
bis iniuriam retulit, argumento. *l. quicquid calore. ff. de reg. iur. l. 1. §. quaro posset. ff. ad Turpil.*
lubricum enim linguę, maxime iracundiæ commotæ, non est facile ad pœnam trahē-
dum. *l. famosi. § fin. ff. ad l. Iul. Maiest.* Nec aduersatur inquit *Rom. l. si non conuicis. Co. de in-
iur. l. aut facta. §. causa. ff. de pen. l. lex Iulia. §. fin. ff. ad l. Iul. repetund* in quibus punitur iniu-
ria, quamuis sit illata a prouocato calore iracundiæ: etenim procedunt d. iura, quando
prouocatio est causata aliunde quam ex iniuria proxima præcedente, nam cum mihi
præstiterit occasionem, inferēdo iniuriam, ipsemet sibi videtur intulisse, non a me re-
56 cepisse. *l. qui occidit. §. in hac. ff. ad l. Aquil. arg. c. fin. de iniur. & c. damnum de reg. iur. in 6.* †
Tertia sit conclusio, si inferenti in me iniuriam, ego ex interuallo iniuriam retulero,
non potest obiici compensatio, propterea quod repulsio iniuriæ permissa est dunta-
xat in continenti. *l. 3. §. cum igitur. ff. de vi, & vi armat.* quasi diuersa delicta non reci-
57 piant compensationem. *dict. leg. quemadmodum. ff. de noxal. act. §. fin.* Si † vero de pœ-
na criminali quæratur, tunc cum agatur ad vindictam publicam non permittitur cō-
pensatio *d. l. 2. §. qui hoc dicit, & §. si extraneus. ff. de adulter.*

Quæstio secunda. Occasione huius regulæ *Doct. maxime Bartol. & Bald. in dict.*
58 *leg. cum mulier. ff. solut. matrim.* inferunt ad duas quæst. † Prima est, an si Bannitus
agat contra alium Bannitum, si proponatur à Reo exceptio Banni, an possit repelli
alterius Banni replicatione, ita, vt fiat vtriusque Banni compensatio, *Romanus in dict.
leg. cum mulier.* promittit hanc quæst. perfecte tractare in *leg. contumacia ff. de re iud.* tra-
ctat etiam illam *Iacob. de Aren. in tract. de Bannitis, inter tract. Diuersorum criminum. numero
tricesimo secundo.*

Quæst. 3. Altera est disputatio, stante statuto, vt de quolibet contractu soluatur
gabella aliàs sit nullus. venditor repetit rem venditam, dicens contractum esse nul-
lum, defectu gabellæ ab emptore, an possit replicari, nec tu soluisti gabellam, compē-
satione æqualis delicti proposita, Romanus copiose in *dict. l. cum mulier numer. 97. cum
sequentib. versiculo secundo* quid si stet statutum.

Quæst. 4 Quæro etiam an defectus alicuius personæ possit cum pari defectu cō-
59 pensari, vt ecce infamia, cum † infamia tractat *Iason. in leg. in arenam. Cod. de inofficioso
testamento. Bartol. in d. ict. leg. cum mulier. numero octauo*, vbi concludit, quod si litigator
infamis obiiciat testi contra se examinato infamiam, quo illum repellat à testimonio,
non licet replicare de illius litigantis infamia. Sed tamen *Iason. in dict. l. in arenam*, mul-
tos congerit casus, in quibus iure conceditur infamiæ cum infamia compensatio,
60 nempe mater meretrix † non potest propter meretricium exhæredare filiam mere-
tricem, nisi mater ante conditum testamentum, fuisset emendata, & in se reuersa, ve-
nisset ad meliorem frugem; id quod bene obtinet in matre meretrice, non emendata,
cæterum nequaquam obtinebit in patre meretricatore si quidem filiam meretricem
ob eius impudicitiam poterit exhæredare, ea ratione, quoniam decet mulieres
magis esse pudicas, quam masculos. *leg. penult. Codice ad Orfici. Fulgas. in Authentic.
sed si post. Codice de inoffi. testam. Cyn. in leg. filium Codice eodem titulo, gloss. in leg.
palam. §. qua in adulterio. ff. de ritu nupt.* vbi maior castitas etiam secundum mores
hominum exigitur in fœminis, quam in masculis, confert etiam quod tradit *Bald.
in leg. improbum. Codice de infamibus*, quod nullus fœnerator habet querelam in-
officiosi testamenti aduersus testamentum fratris instituentis turpem personam,
quoniam, & ipse turpis persona est, quod dicit esse notandum *Iason.* pro decla-
ratione *leg. fratres. Codice de inofficioso testamento*, & suffragatur *tex. in capit. quia
frustra de vsur.* & in *leg. in arenam.* Arenarius frater, non potest arenarium filium
exhæredare, sed suam eum filii turpitudine compensando, perinde debet instituere,
ac si quilibet eorum esset integræ conditionis.

Nec aduersatur, quod dictum est de teste infami, recte enim *Bartol. dict.
numero octauo*, nodum explicans, demonstrat rationem diuersitatis, quippe quia te-
stis non facit fidem parti; sed iudici, & ideo licet, qui litigat sit Infamis, tamen iudex
repellet testem, cum non sit solitus adhibere fidem infamibus. Hactenus egimus de
compensatione doli.

Quæst. 5. Quæramus de compensatione culpæ. Numquid ea sit in iure concessa?
61 Et responde concessam esse, † nam sicut doli, ita culpæ fieri debet compensatio, etiam
si diuersæ culpæ sint, si vnus, & idem resultat effectus culparum, vt declarat *Romanus d.*
l. cum mulier. nu. 90. & 70. vers. septima *concl. per tex. in l. damn. §. quoties. ff. de damno infect.*
vbi si tu ex latere tuo fodis parietem communem, & ego ex latere meo impono onera
& ita culpa vtriusque paries ruat, fit compensatio, licet ipsa facta sint diuersa, & est gl.
valde signanda *in l. fin. §. pen. in vers. dolo. ff. de eo per quem factum erit*, in qua Accurs. ait
culpam, cum culpa, delictum cum delicto, negligentiam, cum negligentia, pœnā cū
pœna compensari. Intellige tamen, quando culpæ sunt æquales, vt lata cum lata, leuis
cum leui, siquidem maior culpa præponderat, *Ang. in §. sequitur num. 22. & n. 23. Inst.*
de action. Sebast. medic. de fortuit. casib. parte. 1. quæst. 10. num. 9. Imo culpæ esse debēt ambæ
in faciendo, aut in omittendo; non vna in committendo, altera in omittendo, nam illa
præponderat, *Maria Soc. in c. si quis domnum. num. 25. extr. de iniur.* Interdum tamen dolus
62 compēsatur † cum lata culpa, *Imol. in c. cum dilectus, de his quæ vi, metusue caus. fiunt* & vi-
detur sentire *gloss. in l. si ambo. ff. de compens.* § 1. in qua Accurs. declarat hoc procedere, si
tu dolo me læsisti in vna re, & ego culpa læsissem in alia, maxime si tendunt ad eūdem
effectum, ratio est, quoniam lata culpa dolo cōparatur *l. 1. cum vulg. ff. si mensor fals. mod.*
63 *dixer. Doct. in l. in actionib. ff. de in lit. iur.* † Limita etiam vt pudicitia, non compensetur
cum pudicitia *d. gl. in l. fin. §. pen. per tex. in l. 2. § si publico, & l. si vxor. §. Iudex ff. de adult.* in
quibus impudicus maritus. non repellitur ab Accusatione mulieris adulteræ, sed ex
aduerso contrarium expressum est in *l. viro, atque vxore, & in l. cum mulier. ff. sol. matrim.*
Existimo ita conciliandam esse hanc antinomiam, ex his, quæ diximus in superiori-
bus, nempe, vt opinio gloss. & iura ab eo deducta, locum habeant in causa criminali,
vt sonat ille titulus *ff. de adulter.* Aliæ vero leges obtineant in causa ciuili, cum de lucro
64 dotis, vel de diuortio ciuiliter agitur. † In actione quoque rerum amotarum est lo-
cus compensationi ad instar actionis doli. *leg. Mulier tincta gloss. magistralis. ff. re-*
rum amot.

REGVLA 16.

Dolo facit, qui petit, quod restiturus est.

1 *Leges, ex quibus regula sumitur.*
2 *Exempla reg. huius.*
3 *Ratio reg. quæ sit.*
4 *Declaratio reg. vt procedat in continenti, non ex interuallo.*
5 *Hæc reg. impedit litis ingressum.*
6 *An hæc regula distinguitur in petitorio, & in possessorio.*
7 *In hac regula locum habet in petitorio, & non videtur habere quinque casibus.*
8 *Hæc reg. obtinet quoad petitorium in multis casibus.*
9 *Vtrum hæc reg. procedat in possessorio, & maxime in interdicto recuperandæ.*
10 *Quinque casus, in quibus limitatur regula, spoliatus ante omnia, &c. sed remissiue.*
11 *Numquid regula nostra vendicet locū in interdicto adipiscendæ.*
12 *Probatio in continenti, quando videatur fieri in materia nostra regulæ, & numero 20.*
13 *An hæc regula procedat in interdicto retinendæ.*
14 *Exceptio dominii in continenti probandi, an admittatur in interdicto retinendæ.*
15 *An detur in interdicto quod vi, aut clam.*
16 *An quo ad remedium* c. Redintegrandæ, & l. vltimæ. Codic. de acquir. possessione?
17 *An interdicto recuperandæ.*
18 *Multa sunt priuilegia probationis faciendæ in continenti.*
19 *Spoliator, aut verus est, aut fictus, siue præsumptus.*
20 *In ficto spoliatore admittitur exceptio Dominii in continenti probandi.*

REgula ista, qua non est pulchrior altera, elicitur ex *leg. Dolo facit. ff. de exceptio-*
1 *ne* † doli, ex *l. in condemnatione. §. dolo. ff. de reg. iur. in c. dolo facit* de *reg. iur. in 6. ex l.*
2 *si Socer. §. Lucius. ff. sol. matr.* Exemplum † est apud *Dyn. de reg.* dolo facit. in marito, qui
petit dotem, quoties est in casu restitutionis.

Alterum

Alterum est exemplum apud *Dec.consilio 42.num. 4.& 5.* nempe si fideicommissarius vniuersalis sit pro possessione fideicommissi, & sit paratus docere in continenti de iure suo, potest impedire missionem in possessionem ex edicto *D. Adriani*, siue ex *l.2. C.sub eo titulo*, virtute huius regulæ dolo facit, qui petit, &c. sicut *Dec.* ibi considerat, & sequitur *Roland.cons.78.num.3.volum.3.* Aliud exemplum sumitur, ex *l.qui dolo.ff. de exceptione doli*, in legatario. & hærede, qui damnatus est non petere à Testatore, nam petens repellitur ista exceptione dolo facit, &c. sicut eo loci expressum est. Quartū exemplum est *Cremen.sing.153.* incipit facta est pax, nempe facta est pax inter duos Principes, vel duas communitates, & sequutæ sunt conuentiones, vt restituantur ablata particularibus ciuibus, an istis restitutionibus, quæ debent fieri possit opponi reg. Dolo facis, &c & sane posse opponi, inquit *Creme.* sicut est aureum dictum *Bald.in cap.1.§. possessiones de pace Constan.in vsib. feudorum*, refert Appostill. ad *Dyn.in hac reg. dolo facis* in
3 versiculo possessoriis. † Rationem autem, cui inhæreat regula non inuenio allegatam, cur scilicet lex reputet eum dolo facere qui petit, quod restituturus est, censeo autem esse duplicem, & primam quidem, quia cum sit restituturus ei, à quo petit, & per consequens nihil commodi ex ea petitione consequuturus, proinde causa, vexandi & ad-
4 uersarium implicandi sumptibus, merito præsumitur petere, confirmatur quoniam † si est restituturus alteri, aut est eidem restituturus, sed ex interuallo, hac exceptione non repellitur, vt inquiunt Doct. in *l. Dolo facit. ff. de exceptione in l.cum Socer. §. Lucius. ff.solut.matrim.*

Alteram quoniam cum sit restituturus, non videtur habere causam petendi, quare succedit reg. *l.2.ff.de exceptione doli*, quod petens sine causa creditur esse in dolo; nam respectu effectus proinde est, ac si nihil sibi deberetur, certum est autem eum dolo facere qui scienter petit, quod sibi non debetur; licet etiam addere tertiam, nempe inductam fuisse nostram regulam ad circuitus inutiles euitandos, vt non obscure colligitur ex *Gabr.cons.140.num.11.volum.2* dici enim iure videtur ad quid perditio hæc sumptuum scilicet & laborum? Ponūt reg. Dd. variis in locis, vt in *l.dolo.ff.de except.doli* maxime *Zas.ibi in l.in condemnatione.§.dolo, vbi Cag.* Dec. *& alii. ff. de reg. Iur.* Duenn. *reg. 209. Ang.in §.sequitur.num.22.Inst.de except. Bartol.& alii in l.si* Socer. *à genero.§.huius.ff. solut.matrimonio.* Dec. *dicto consilio 424.numero quinto Rolandus consilio 78.volum.3. Socin. Sen.consilio tricesimooctauo, in fin. volum. primo, Socin. Iun. consilio octuagesimooctauo, numero decimo, volum.primo, Gabriel. consilio tricesimooctauo, numero tertio, & decimoquarto, volum. secundo, & consilio centesimoquadragesimonono, numero vigesimotertio, & numero 112. & numero 115 eodem volum. Blancus de compromissis quæst.4.num.13.versiculo dolo facit, Seraphin. de Iuramento priuileg.127.in fin.* Intelligitur hæc regula a Dd. quando is qui petit est restituturus ei à quo petit, non aliis, tunc enim cessat, alioqui procuratores, & alii nomine agentes alieno, possent hac except. repelli, quoniam id quod petunt sunt restituturi; Intelligitur quoque dummodo ille alius rursus non esset restituturus ei, à quo petitur a principio *Bart.& Ias.num.8.& alii in l.si donaturus.§.1.ff.de cond.ob caus. Appostill. ad Dyn. dict. loco* in verbo regula accipienda est etiam regula in eo, qui statim est restituturus per tex. *in l.fin. vers.idem, vbi Bart.ff.vt legat nomine.* Non autem est restituturus ex interuallo, *Ias.in dict.l.si donatarius.§.si qui num.9.in 4.not. Gabriel.dict.cons.149.nu.23. numero 112.& numero 115.* est autem regula adeo vera, vt exceptio ista dolo facis; & im-
5 pediat litis † ingressum, vt dixit *Bald.in l,emptor.ff.de hæred.vel act. vend. l.apud.§.si is qui ff.de except.doli*, refert, & sequitur *Soc.cons.38.num.23.vol.1.*

In huius autem regulæ explanatione alii procedunt per ampliationes, & limitationes, vt *Zas.in dict.l.dolo*, Dec. *in dict.§.dolo.l.in condemnatione. Duenn.d.reg.209.* Dyn. *d. reg.dolo facit.* Alii vero per conclusiones sicut *Ang.in d.§.sequitur*, & *Rom.in d.l.si Socer.*
6 *§.Lucius.num.6.vers.in gloss.super verbo.* Et duo † capita constituunt, vnum in petitorio, alterum in possessorio.

Ex primo colligunt aliquas conclusiones, tum negatiuas, tum affirmatiuas ex
7 negatiuis † prima est, quando non est liquidum illud, quod petens est restituturus ei, à quo petit, non datur exceptio dolo facis, &c. Et ideo si ego sum restiturus tibi, à quo peto, sed non constat quantum debeam restituere, non possum hac exceptione repelli. *l.1.§.rediguntur secundum vnum intellectum.ff.quorum legat.* Secundum verum intellectum, vt ait Ang. quem ponit *gloss.in dict.leg.de dolo*, ratio est, quia non potest in continenti probari, *dict.gloss.* tum, quia facta liquidatione modicum forsan erit illud, quod superesset restituendum, ex eo quod petebat.

Secunda cum quis id, quod petit reſtituturus eſt ex interuallo, ei à quo petit pro-
pter dilationem, quæ reſpicit ipſam obligationem, hac exceptione non excluditur, l.
fin. ff. vt legat. nom. caueat. d. l. ſi donaturus. §. fin. Mant. ſing. 50. incipit regulam nu. 2. vbi red-
dens rationem ait, quia ante, illam diem adiectam obligationi, nõ eſt nata actio, eam-
que ob cauſam, ait in eiſdem terminis compenſationem obiici non poſſe. l. ſicum milit.
§. fin. l. quod in diem. ff. de compenſ. quæ ratio fuit Bart. in l. ita ſtipulatus. col. 6. ff. de verb. oblig.
& in d. l. ſi donaturus. §. 1. & clarius, quàm alibi in l. iuriſg. §. quinimo in gloſſ. poſt diuortium.
ff. de pact.

Tertia concluſio; ſi repetens id, quod repetit reſtituturus eſt, ex interuallo, ei à
quo repetit, propter dilationem, quæ miſerationis cauſa indulgetur ſolutioni, nõ re-
iicitur hac exceptione Bart. in l. 1. C. ſi cõſtante matrim. & in l. ſi mulier. §. rerum. ff. rerum
amotarum. Rom. in l. ſi cõſtante. §. quoties. ff. ſolut. matr. & ita Bart. facit differentiam, vt in-
fra conſtabit, an aliquis ab initio petat, vel repetat; Etenim ſi repetit, & dies ſit adiecta
ſolutioni, non obſtat hæc exceptio, ſecus ſi ab initio petat, & dies ſit appoſita ſolutioni.
Quarta concluſio ſi ille, qui petit eſt reſtituturus, ſed non illi, à quo petit, verum alteri,
non nocet iſta exceptio d. l. ſi Socer. § Lucius, vbi maritus, qui reſtituturus eſt, non hære-
di, a quo petit, ſed mulieri, non remouetur ex hac regula, ceſſat enim ratio præſumpti-
onis doli, intellige tamen, niſi ille cui reſtituo ſit reſtituturus illi, à quo peto; ſicut initio
dixi limit. vt per Ang. in d. §. ſequitur verſ. quin imo amplius. Quinta concluſio vltra Ro.
& Ang. eſt, quando aliquis iurauit, & conuenitur ab eo, qui eſt illi reſtituturus pro-
pter iuramentum, non poteſt hanc except. dolo facis, & opponere, quia ſc. venit con-
tra iuramentum, Ant. Petrucc. in l. 1. ff. de iure iur. verſ. quadrageſimus tertius nu. 28. & Ba-
8 uer. in tract. de Iuram. in effectu 66. Seraphin. de priuileg. nume. 3. † Venio ad concluſiones
affirmatiuas, quarum prima eſt, cum id, quod peto liquidum eſt, & ſum in continenti
reſtituturus ei, à quo peto, nocet exceptio. l. Dolo, quatenus intelligitur. ff. de except. doli. Se-
cunda ſi petens eſt reſtituturus ei, à quo petit ex interuallo propter delationem, quæ
miſerationis gratia indulgetur ſolutioni, repellitur hac exceptione. d. l. Lucius §. fin. leg.
nupta. §. quoties. ff. ſol. matrim. d. l. ſi donaturus; & obſerua quod dixi ſi petens; non ſi repe-
tens per ea, quæ dicta ſunt in tertia concluſione negatiua, ratio vero huius ſecũdæ cõ-
cluſionis, vt refert Mant. ſing. 50. num. 1. eſt quoniam eſt nata actio, & propterea poterit
obiici etiam exceptio compenſationis. Tertia concluſio eſt, ſi ille, qui à me petit, debet
reſtituere Titio, qui Titius ſi à me peteret repelleretur, poteſt eadem exceptione re-
pelli, vt ait Ang. dict. num. 27. verſiculo quin imo, amplius per tex. in l. Mania. §. 1. & ibi
Raphael. dicens tex. eſſe ſingularem. ff. ſol. matrimonio, perinde eſt enim ac ſi ille Titius
à me peteret. Quarta concluſio; ſi petens eſt reſtituturus Caio, & Caius eſt reſtituturus
ei, à quo primo petebatur, remouetur per exceptionem d. l. ſi donaturus in fin. eadem ra-
tione, quippe quia cum res ſit reditura ad illum primum à quo petitur fruſtra fatiga-
tur ſumptibus.

Quinta concluſio vltra Rom. ex intentione Ang. in verſiculo tu addas. Si notoriũ
eſt, quod petens non poteſt retinere rem. quam petit, nocet hæc exceptio, exemplum
eſt in clerico, qui ſpoliauit laicum de poſſeſſione prædii eccleſiaſtici, laicus agit con-
tra clericum ſpoliantem interdicto recuperandæ obſtat exceptio, notat Ang. d. l. Dolo
de except. facit tex. in c. ad decimas de reſtit. ſpoliatorum. probat Innoc. in c. conſtitutus de fil. is
9 præsbyter. Hæc obtinent † in petitorio, aggrediamur poſſeſſorium, quærentes, nũquid
militet in eo regula noſtra, & ſane multi, multa dicunt, & diuerſa eſt ſcriptorum ſen-
tentia. Etenim gloſ. in d. l. dolo. Dyn. & gloſſ. in reg. dolo facit, gloſſ. Cyn. Bald. Saly. Caſtr. in l. 2.
C. de edict. D. Adriani, Bart. in l. naturaliter. §. nihil commune, verſ. quarta combinatio ff. de acq.
poſſ. Bart. in l. ita ſtipulatus. n. 36. ff. de verb. obl. Iaſ. in l. ſi conſtante. n. 184. ff. ſol. matr. Soc. in l.
rem quæ nobis. n. 6 & 9. ff. de acq. rer. dom. dicens eſſe com. opin. quod locum non habeat
in poſſeſſorio recuperandæ, Fely. in c. debitores. n. 7. col. 4. extr. de iure iur. Alex. conſ. 6. n. 7.
vol. 3. Ang. in d. § ſequitur. nu. 27. verſ. in vero diſtingue, colligit, ſicut fecit in petitorio a-
liquas concluſiones, & primo agens recuperandæ poſſeſſionis remedio, hac exce-
ptione non repellitur, ibidem Ang. in §. quadrupli. Inſt. de actian. num. 3. verſ. nec tali, ea
ratione, quoniam ſpoliatus eſt ante omnia reſtituendus, poſtea de proprietate quæ-
10 rendum, Dyn. in d. c. qui dolo num. 8. † ſubiicit deinde quinque fallentias quæ ponuntur
etiam à Caſtr. in d. l. 2. in fin. C. de edict. D. Adriani, & limitat etiam Alex. in d. §. nihil com-
mune colu. 2. Iaſ. in l. 4. § condemnatum de re iud. Rub. in l. non ſolum. §. morte num. 478. de nou.
11 oper. nunciat. †

Secundo

Secundo interdicto adipiscendæ, puta quorum bonorum conclusio est affirmatiua, scilicet locum esse huic exceptioni, ratio videtur, quoniam cum hæc exceptio sit dominii, absorberet casum possessionis, deberet nunquam propter dominium rem restituere, & ideo, vt circuitus inutilis euitetur admittitur exceptio, dolo facis, *Ang. in d. §. quadrupli, num,* 41. *vers. quaero,* an sit annale, intellige quando de dominio incontinenti probatur, si quidem in hoc tamen casu, regula nostra admittitur in hoc possessorio, *Dec. cons.* 424. *num.* 4. *&* 5. *Bart. in l. fin. C. quorum bonorum, Ang. cons.* 35. *Paris. cons.* 12. *num.* 118. *vol.* 2. *Ruy. cons.* 27. *num.* 7. *vol. quinto, Cephal. cons.* 49. *num.* 10. *vol.* 1. *Roland. cons.* 78. *num.* 3. *vol.* 3. *& com. opin. dicit Dec. numer.* 48. *de edict. D. Adriani, Gabriel. cons.* 38.
12 *vol.* 1. *nu.* 32. *&* 14. declarans etiam quando dicatur fieri † incontinenti, & subdit quod potest probare talis exceptio, etiam post sententiæ exequutionem ibidem *num.* 7. *&* in secunda & tertia instantia *num.* 8. *Puteus decis.* 57. *lib.* 2. & datur dilatio arbitrio iudicis ad probandam hanc exceptionem, *eodem cons.* 38. *num.* 8. & *num.* 11. *&* 15. sed auctoritates ab eo allegatæ nihil dicunt de dilatione, & videntur ista pugnare, quod dentur dilationes, & fiat probatio incontinenti: & non solum in interdicto quorum bonorum, sed in omnibus remediis adipiscendæ admittuntur probationes incontinenti, *Menoch. de adipisc. poss. remed.* 1 *num.* 104. *remedio* 4. *quaest.* 88. *remedio vltimo, nu.* 48. *& Ang. in d. §. quadrupli,* ait in interdicto quorum bonorum non posse refricari exceptionē dominii nisi de eo fiat probatio incontinenti. †
13

Tertio in interdicto retinendæ conclusio est affirmatiua, nocere except. facta scil. in continenti probatione dominii, *Ang. d. §. quadrupli, num.* 50 *vers. an autem contra Agentem,* quia scilicet tibi non licuit ius dicere expellendo, ita debet negari in hoc retinendæ, quippe non licet etiam turbando tibi ius ministrare, *Ang. d. nu.* 50. tollit hunc obicem distinguendo. Aut iustus possessor est is, qui turbatur, & non potest impune turbari, ideoque non obstat exceptio dominii, aut est iniustus possessor, & tunc impunè turbatur, proinde, licet hanc exceptionem opponere, hæc refert *Ang.* dicens esse valde notanda. ad vberiorem autem declarationem, oportet videre *Mascard. de probat.*
14 *vol.* 2. *concl.* 687. *n.* 11. vbi copiose † explicat, & limitat, & latius rem examinat *Menoch. de retin. poss. remed.* 3 *quaest.* 39. *num.* 672. *cum mult. seq* vbi videtur acquiescere cum negatiua sententia *Bart.* limitans in omnibus casibus, in quibus talis exceptio admittitur in possessorio recuperandæ quod congerit *Castr. d. l.* 2. *C. de edict. D. Adriani toll. Ang. d. §. quadrupli, num.* 52. nam si hæc exceptio admittitur in remedio recuperandæ, longe magis admittenda in interdicto retinendæ. Ratio vero conclusionis *Bar.* est, quoniam si hæc obiici posset exceptio, esset in facultate Domini turbare possessorē in sua pacifica possessione, siquidem paratis probationibus, posset sua manu sibi ius dicere, & illam violentiam oblatis probationibus defendere, quod non conceditur *l. si quis in tantam, cum materia C. vnde vi l.* 1. *in fin. l. si duo. ff. vti poss. cap. eum qui de preb. in* 6. Altera ratio est, quia daretur occasio delinquendi contra *l. conuenire. ff. de pact. dotali.* Tertia quoniam non est singulis concedendum quod à iudice consequi licet *l. non est singulis de reg. iur.* limitatur etiam. cum possessorium retinendæ haberet vim iuris realis puta cum hæres, cui competit remedium adipiscendæ possidet, & petit se in ea possessione confirmari tūc enim obiici potest hæc dominii exceptio incontinenti probandi, *Rub. in d. §. nihil com.*
15 *num.* 184. *in fin. Men. d. loco* 684. † prætereundum etiam non est hanc exceptionem non dari in interdicto quod vi, aut clam, *Gabr. cons.* 149. *num.* 116. *vol.* 2. *l.* 1. *in princ. & §.* 1. *ff.*
16 *quod vi, aut clam.* †

Quæro an hæc exceptio vendicet sibi locum in remedio, *c. Redintegranda, & in l. vlt. C. de a q. poss.* quo ad primum *Gabr. d. cons.* 149. *num.* 11. negat esse locum reg. dolo facis, imo nec *l.* 3. *ff. de cond. indebit.* ratio est, quoniam vltimum spolium semper debet purgari, & ad possess. suam prædio quunque restituendus est, not. in *leg. si quis ad se fundum le. ad leg. Iuliam. de vi public. Doctor. in dict. §. nihil commune. Alexand. cons.* 6 *vol.* 3. *numero* 7. *Abb. in cap. fin. num.* 9. *de ord. Cognit.* sed multo copiosius *Menoch. in d. remedio cap. Reintegranda,* distinguens aliquos casus, *quaest.* 374. *Mascard. de probat. vol.* 2. *conclus.* 687. *numer.* 19.

17 Quo ad secundum *Calcaneus cons.* 29. *num.* 10. putat † esse locum, sed eius sententiam refellit *Menoch. remedio* 14. *quaest.* 4. ea ratione, quoniam remedium *dict. leg. fin.* est recuperandæ, in remediis autem recuperandæ denegatur hæc exceptio, vt paulo supra dictum est.

Quæro redeundo ad interdictum recuperandæ, in quo cessat exceptio nostræ
regulæ an saltem tunc locum habeat, quando potest probari dominium incontinen-
ti, & videtur affirmatiue respondendum, quoniam dispositio, seu constitutio prohi-
bens exceptiones non creditur illa prohibere, quæ recipiunt probationem inconti-
nenti, & ideo quamuis nullitatis exceptio non impediat Rei iudicatæ executionem,
18 impedit tamen si offeratur probatio incontinenti, multaque sunt † priuilegia proba-
tionis faciendæ incontinenti vt late, *Menoch. 1. remed. recup. quæst. 21. num. 21. num. 24.*
& sequent. Ex aduerso pugnat regula quod spoliatus est ante omnia restituendus, *c. 1.*
vbi gloss. Abb. & Berous, qui testatur de commun. extra de restit. spoliat. ne detur occasio de-
linquendi, & ne quis sibi ius dicat, *Menoch. d. remed. 1 quæst. 21, Bart. citatus, ibi à Menoch.*
19 *num. 243.* distinguit dicens; aut loquitur † in vero spoliatore qui scil. violenter acqui-
sierit possessionem, & tunc non est audiendus spoliator, etiam si hanc exceptionem
dominii velit probare incontinenti, ius enim suum dicitur amisisse, aut agimus de
spoliatore ficto, id est, de eo, qui acquisierit possessionem alterius sine violentia,
nam conuenitur quidem, tanquam spoliator remediis recuperandæ, tamen quia vi-
olentiam non commisit, impropriè dicitur spoliator, & tunc admittitur exceptio do-
minii incontinenti probanda & hæc videtur esse magis communis opinio. sed, & al-
tera sententia, quod imo in spoliatore etiam ficto cesset nostra regula, dicitur commu-
nis à *Beroo in c. 1. de restit. spoliat. num. 31. Menoch. vero citato loco numero 245. vers. limitatur*
20 1. videtur † adhærere priori opinioni in fauorem ficti spoliatoris respondens non-
nullis iuribus, quibus videbatur probari contrarium. Illa quoque opinio quod spo-
liator, non possit probare dominium in continenti, vt repellat agentem, multifariam
restringitur a *Menoch. vbi supra num. 247. vsque ad num. 253.* cum declaratione quando
dicatur fieri probatio incontinenti, vsque *ad num. 261.* videndus est etiam *Mascard. de*
probat. vol. 2. conclus. 687. num. 16. & num. 20. & 21.

Regula: 17.

Qui Dolo desiit possidere, habetur pro possessore.

1 *Ex multis iuribus hæc regula sumitur.*
2 *Ratio, quæ sit huius regulæ.*
3 *Contra dolosum iura clamant.*
4 *Ratio tituli.* De *alienatione iudicii mutandi causa facta, conuenit cum ratione huius regulæ loco possessionis, quo ad sustinendum iudicium.*
5 *Hæc regula locum habet, non solum in actione mere reali, sed in mixta reali, & personali.*
6 *Imo in actione merè personali, & in actione personali in rem scripta.*
7 *Item in interdictis.*
8 *In actione de peculio.*
9 *Nec non in beneficiis.*
10 *Petens beneficium nouum, debet exprimere, beneficia, quæ dolo desiit possidere.*
11 *Quomodo sit probandum. quod Reus dolo desierit possidere.*
12 Plures *coniecturæ ad docendum Reum dolo desiisse possidere.*
13 *Qui dolo desiit possidere, non euitat actionem personalem.*
14 *Quod aliquis dolo desierit possidere, probatur vario modo pro varietate materiæ, in qua hæc sit facienda probatio.*
14 *Cui incumbat onus probandi, vel Reo, quod non desierit possidere per dolum, vel actori quod dolo desierit, &c.*
15 D*istinctio in hoc articulo.*
16 A*ctori quando non incumbat onus probandi.*
17 *Vtrum facta probatione, quod Reus dolo desierit possidere, detur contra eum iuramentum in litem.*
18 A*n qui culpa desiit possidere non dolo, subiiciatur huic regulæ.*
19 *Vtrum qui dolo desiit possidere, iisdem remediis directis conueniatur, quibus verus possessor.*
20 *Si Reus desiit possidere post litem contestatam, an possit condemnari ex directa rei vendicatione in libello proposita, an vero sit opus vtilem intentare.*
21 A*n contra eum, qui dolo desiit possidere, possit intentari actio personalis, vel potius perdatur, cum competant remedia realia.*
22 *Vtrum hæc regula procedat in Prælato, qui dolo desiit possidere.*
23 *Vtrum si egero contra illum, qui dolo desiit possidere, liberetur ille. qui vere possidet.*

24 An

24 *An sententia lata contra eum, qui dolo desiit possidere possit mandari exequutioni contra eum, in quem fuit facta per dolum translatio possessionis.*

25 *Qui dolo desiit possidere habetur pro possessore in sui damnum, non in fauorem.*

26 *An cõtra eum, qui dolo desiit possidere perpetuetur obligatio sicut fit perpetua propter moram.*

27 *Vtrum statutum, loquens de possessore locum habeat in eo, qui dolo desiit possidere.*

HÆC regula, qua nulla sanctior est in vniuerso corpore Iuris, gignitur ex *l. qui dolo*
1 *ff. de reg. iur.* † ex *l. Parem. ff. eodem tit.* ex *l. is qui dolo*, ex *l. qui restituere*, ex *l. quod si possessor. ff. de rei vend. l. 10. l. 1. §. toties. ff. si quis omiss. caus. test.* quibus addo *l. 28. §. quod ait Senatus l. 30. l. 39. §. Prædo. ff. de petit. hæred. l. 3. §. si mecum. ff. ad exhibend. l. 5. §. idem Iulianus, & l. 9. in principio. ff. eodem titulo l. eadem. §. semper. ff. de reg. iur. cap. pro possessore de reg. iur. in 6. l. si*
2 *rem. ff. de excep. rei iud.* † Ratio verò reg. est, quam exprimit tex. in *d. l. qui dolo* nempe quia pro possessore dolus est, atque inde fit cõspicuum, quomodo sustineatur iudicium rei vendicationis, reo non possidente, scilicet quia dolus gerit vicem possessoris, & facit, vt fingatur Reus esse possessor cum enim in eo, qui actione reali conuenitur, desideretur a lege possessio vel quasi possessio. *gloss. & doct. in §. omnium, Inst. de action.* quasi possessio verificatur, & in eo, qui dolo desiit possidere, *Bart. in l. vni. C. de alienat. Iud. mutand.*
3 *caus. fact.* Porro autem ratio rationis videtur, esse fundata in odium dolosi † aduersum quem iura clamant, magis, quàm contra morosum. *l. quod te, vbi Dd. ff. si cert. pet. ot. l. si ex*
4 *legati causa*, & ibi *Scrib. ff. de verb. obligat.* parem † etiam huius reg. rationem esse crediderim, ac tituli *de alienat. Iud. mut. caus. fact.* Tractant hanc reg. *Dyn. in d. cap. pro possessore Dec. & Cagn. in l. qui dolo, Iason in §. omnium numer. 77. cum seq. Inst. de action.* vbi etiam *Faber. Bart. & Dd. in l. qui petitorio. ff. de rei vend. & in l. de pupillo §. morte numer. 49. de nou. oper. nunc. & Iason ibidem, numer. 36. vers. tertia conclusione Paris. cons. 5. lib. 2. gloss. & Dd. in cap. pen. de except. §. fin. ff. quod vi, aut clam Decius cons. 104. Alberic. in 1. parte statut. quæstio. 174. & quæst. 154. & in d. l. qui dolo. ff. de rei vendic. Specul. in tit. de empt. & vend. §. nunc di-*
5 *cendum, vers. sed † numquid.* Hæc vero regula obtinet non solum quando Reus conuenitur actione mere reali, *l. quod si dolo, & l. siue autem. ff. de rei vend.* sed etiam in actione mixta, vt in petitione hæreditatis. *l. 28. §. quod ait, & l. 30. & l. 39. ff. de petit. hæred.* Imo, &
6 † in actione personali, vt pro Socio *l. nemo. ff. pro Socio*, quin etiam in actione personali in rem scripta, vt in actione ad exhibend. *l. 5. & l. 9. ff. ad exhib.* & in actione noxali *l.*
7 *bonæfidei. ff. de noxal. actio. l. 2. §. 1. ff. si ex noxal. caus. agatur.* † In interdicto quoque sibi locum vendicat *l. Semper. §. pen. ff. quod vi, aut clam.* nec non in edicto *l. 1. §. toties. ff. si quis*
8 *om. ff. caus. test.* in † actione de peculio *l. 44. de pecul* in edicto Collationis, in quo emancipatus tenetur conferre & illa, quæ dolo desiisset possidere *l. 1. §. si is vers. confertur. ff. de collat. bonorum*: Militat etiam in beneficiis cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, *el. 2. extr. vt lit.*
9 *pend.* ex quo vtiliter infertur, quod † sicut petens beneficium, debet exprimere specialiter, non solum si quæ alia beneficia habeat, *Panormitan. & Dec. in cap. ad Aures extr.*
10 *de rescript. Clem. vl. de off. ordin. Fely. in cap. nostra extr. de rescrips.* † sed cogitur exprimere beneficia, quæ dolo desiit possidere, *Rebuff. in tract. nomin. quæst. 9. num. 19. vers. duodecimo quæro.*

11 Reuoco † nunc in dubium, quomodo sit probandum Reum dolo desiisse
12 possidere, cui dubitationi, *Dyn. in dict. reg.* pro possessore cupiens satisfacere, inquit † coniecturis probari, *arg. l. Dolum C. de dolo c. 2. de renunciat. in 6.* nempe si post litem contestatam vel post datum libellum, probabitur eum desiisse possidere, imo, & si doceatur, quod tempore primæ citationis possidebat; & postea reperiatur non possidere; præsumitur enim dolo desiisse possidere, *Bald. in c. fin. extr. de Iud. Iason in §. omnium, numero 79. Fely. in cap. aduersario tuo col. prima de exception. Alexand. consil. 77. vol. 4.* Probatur etiam si facta ei denunciatione, ne audeat alienare, quoniam propositum est agere contra eum in iudicio & is fecerit alienationem, *Bartol. in dict. leg. non solum. §. morte, numer. 45.* vbi multa cumulat; & *Iason ibi numero 36. versiculo tertia conclusio*; & idem *Bartol. in dict. leg. qui petitorio. ff. de rei vend.* factam scilicet ante litem contestatam; Huc spectant, quæ ponit *Masc. de probat. vol. 3. concl. 1192. à num. 10. vsque ad num. 12. & Alex. cons. 73. vol. 3. n. 1.*

His addo modum probationis esse varium pro varietate materiæ, in qua probare oportet, aliquem dolo dimisisse possessionem: etenim alio modo docetur iste

dolus in materia edicti, si quis omissa causa test. *leg. prima*, §. *toties. ff. eodem titulo*, vbi do-
lo videtur fecisse, quo minus possideat si ad alium transtulit possessionem in fraudem
vt legatarii, cæteriq; quicquam testamēto acceperint, careant his, quæ sibi relicta sunt
vel quia ab initio malitiose fecit, ne possidere inciperet, ita quoque in petitione hære-
ditatis. *leg. vigesimaoctaua*, §. *quod ait senatus de petit. hæred. leg. etiam*. §. *is qui dolo. ff. eo-
dem titulo*, alio modo in actione ad exhibendum. *leg. nona, in principio & l. si quis ff. ad
exhibendum.*
14 *Q.* 1. Sed hic opportunum, quæritur, cui probandi onus incumbat, † Reo,
quod dolo non dimiserit possessionem an actori, quod malitiose desierit possidere, &
profecto videtur hoc munus ad Reum pertinere *l. si rem meam ff. de except. rei Iud.* in illis
verbis, tu autem, ideo fueris absolutus, quod probaueris sine dolo malo desiisse possi-
dere.

Secundo suffragatur tex. *in l. si quis fundi*. §. *Imp. ff. locati*. vbi Caprarius tenetur proba-
re citra suam culpam, capras abactas fuisse. conuenit Tertio mirum in modum, tex.
in l. pen. C. de pericul. Tutor. dum Tutor ne teneatur negligentiæ nomine ob res, quæ pe-
rierunt tenetur probare ignorasse, se tutorem petitum, vel datum; Ex aduerso pugnat
vulg. *l. quoties*. §. *qui dolo. ff. de probat. c. sedes iuncta, gloss. in vers. dolus, extr. de rescript.* conci-
15 liantur, † autem pugnantes sententiæ, nam prior obtinet, si Reus tempore litis conte-
statæ possidebat, & postea dicat se non possidere, vt ab intentata actione reali liberetur
præsumptio est contra ipsum, quod dolo amiserit possessionem, merito igitur onera-
tur probatione. *dict. l. si rem meam*, & alia quoque iura sunt audienda, quando aduersus
Reum sit aliqua iuris præsumptio. Posterior autem opinio procedit, quando explo-
ratum non erat, quod tempore litis contestatæ possideret, tunc enim actori incumbit
onus probandi, quod dolosè desierit aduersarius possidere, ista fuit cōcordia, *glo. inc.
pen. super verbo sine dolo, vers. vel dic. extr. de except.* cui Dd. consentiunt, vt est testis *Abb.
ibi col. 2. num 8. vers.* nunc quæro, refert, & laudat *Fely. ibi num. 2. Mascard. de probat. vol.
3. conclus.* 11 92. *num.* 5. & subdit aliam fuisse conciliationem, *gl. in d. l. si rem meam*, scilicet
vt Reus censeatur hoc ipso probasse, quod sine dolo desierit possidere, quod non pro-
batur contrarium quemadmodum a simili dicitur quis benemeritus eo ipso, quod
non ostenditur demeritus. *leg cum pater*. §. *rogo ff. de leg.* 2. & ita placuit *Fabro in* §. *o-
mnium. Inst. de act. col. 9. n. 28. in fin. Mascard.* autem procliuior est in priorem cōciliatio-
nem, tanquam probabiliorem, si tamen, hæc posterior debet appellari conciliatio, cū
virtualiter dicat, onus probandi Actori iniungi, & Reum propter præsumptionē, quā
16 habet releuari ab onere probandi. † Limitatur autem cōclusio communis si Reus ha-
buisset vitiosum initium, vt furti, aut violentiæ, nam, & si absque dolo vel culpa desiis-
set possidere, tenebitur. *Mascard. d. loco num. 8. & 9. per tex. in l. si vi, me deiecerit. ff. de vi,
& vi armat. Iason in* §. *omnium. num. 80. in fin. Inst. de action. gloss. in d. cap. pro possessore* de-
clarans, quando dicatur habere malum initium, & quando dicatur possidere desiisse
per casum fortuitum.

Quæst. 2. Quæro an facta probatione, quod dolo desierit possidere detur cōtra
17 eam iusiurandum in litem, & quidem † præstari probat gloss. *in dict. c. pro possessore*, nec
videntur dissentire Doct. per tex. nimis apertum, in *l. qui restituere. ff. de rei vend.* in his
verbis: si vero non potest restituere, si quidem, si dolo fecit, quo minus posset, is quan-
tum Aduersarius in litem iurauerit damnandus est, si tamen Actor nolit iurare, sed
quanti res sit aduersarium condemnari, mos ei gerendus est. *leg. quod si possessor. ff. de
rei vend.*

Quæst. 3. Quæro etiam, an contineatur sub hac reg. is qui culpa desierit possidere
18 non dolo, *Cagn.* hic † respondet affirmatiue per tex. *in l. si culpa. ff. de rei vend.* in illis ver-
bis, quoniam pati debet æstimationem, si culpa, non fraude possessionem amiserit, &
sane de culpa lata, non videtur dubitandum propterea, quod dolo comparatur, *leg.
prima, ff. si mensor falsum modium dixer. leg. quod Nerua vbi Doct. ff. deposit. leg. secunda*. §. *sed
& si quod. ff. de hæred. vel act. vend.* sola dubitatio est de leui culpa, cum in ea cesset ra-
tio, *leg. qui dolo*, quod nimirum dolus est pro possessione tum etiam quia non vide-
tur tanta pœna dignus, qui culpa dimiserit possessionem; Cæterum *dict. leg. si culpa*,
intelligitur in leui culpa, quippe in dubio appellatione culpæ continetur leuis, vt
copiose probatum est in titulo de culpa leui, maxime autem cum ponitur distin-
cta à fraude, vt eo loco, confirmatur ex eo, quod inquit tex. Culpose, post-
quam rei æstimationem persoluerit esse cedendas à Domino actiones aduersus
posses-

possessorem, quod si de lata culpa IC. intelligeret, non ita responderet, si quidem constituto in lata culpa, non ceduntur actiones, sicut nec doloso, *l. si qui dolo, ff. de rei vend.* & ita puto accipiendam esse, *l. semper. §. pen. in vers. culpa, ff. quod vi, aut clam*, cum ponatur culpa, vt à dolo distincta. responsio autem ad *l. qui dolo*, sit supplenda per *l. si culpa*, nimirum, vt, & culpa, sit pro possessione. alterum autem argumentum euertitur quandò non tam grauiter punitur, quippe, licet patiatur litis æstimationem, tamen ei ceduntur actiones.

Quæst. 4. In quæstionem etiam pono, clari iuris est, cum qui dolo possessionem
19 amiserit perinde teneri, ac si possideret, † An iis remediis directis conueniatur, quibus agitur contra verum possessorem, *Angel. in l. competit. §. fin. ff. quod vi, aut clam.* respondet eodem modo, & forma agi, quibus agitur, & concluditur si possideret, argumento tex. in *l. semper. §. fin. ff. quod vi, aut clam. Cagn. in d. l. qui dolo, num. 1. Iason*, tamen in *citato. §. omnium, Instit. de action. num.* 85. *vers.* item aduerte, ait ex intentione omnium, cessare directa rei venditionis remedia, directe, & ex mente gloss. & citra montanorum, dandam esse directam vtiliter. Vltramontani sunt in ea sententia, vt putent, dari tantum vtilem actionem quibus adhæret *Bartol. in leg. quamquam, §. Iulianus. ff. de aqua pluu. arcend.* & ratio videtur, licet non dicat, quoniam ille dolus, qui pro possessione habetur, est ficta, seu quasi possessio; proinde non competit directa, quæ præsupponit veram possessionem in Reo conuento. In contrarium acriter dimicat *Iurisconsul. in l. Parem. ff. de reg. iur.* inquiens parem esse conditionem oportet eius, qui quid possideat, vel habeat, atque eius, cuius dolo factum est, quominus possideret; vel haberet. Suffragatur etiam, quia leges non videntur facere hanc distinctionem; neque enim dicunt vtilē intentari, sed simpliciter teneri cōuenire, proinde, ac si possideret, *l. Iulianus in prin. ff. ad exhib.* qui dolo desinit possidere ad exhibendum tenetur. *l. 1. §. toties. ff. si quis omiss. caus. test.* ibi eueniet, vt perinde teneatur, ac si hæreditatem adiisset, nec vnquam exprimitur quicquam de vtili contra consuetudinem legis, quæ cessante directa si competit vtilis solet semper exprimere, vt in vniuerso titulo. *ff. ad l. Aq. in §. fin. Inst. eod. tit.* nec officit q; sit ficta possessio sicut ficta vbi stipulatio pro dote, vt in *l. vnic. de rei vxor act.* tamen datur directa, non vtilis actio, maxime cum ex actu ficto resultare soleat verus effectus, *l. ab emptione*, vbi *Doct. ff. de pact.* posterior itaque nostra opinio videtur ad veritatem propensior, licet prior sit magis communis, qua supposita infertur, quod non tantū vtilis competat rei vendicatio in suo casu, sed quod in omnibus aliis casibus, in quibus agitur contra dolo desinentem possidere remedia sint vtilia; ex paritate rationis.

20 *Quæst.* 5. Eadem quoque stante sententia excitatur noua dubitatio. Reus tempore porrecti libelli † possidebat, sed post litem contestatam dolo desiit possidere, an contra eū possit sequi condemnatio ex directa rei vendicatione, quę fuerat initio propositi, an vero opus sit vtilem intentare; vel saltem directam vtiliter *Iason in d. §. omnium, num.* 82. negat opus esse vtilem experiri, quandoquidem esset in potestate Rei conuenti eludere processum Actoris, allegans Cynum *Bar.* & alios huius opinionis assertores, & limitat, vt non militet, quando ab initio competebat vtilis, & fuit intentata directa, vt in emph. & in superficiario, nam si ab initio actum fuisset directa non posset ferri sententia super vtili.

Quæst. 6. Quæro etiam Reus dolo desinens possidere potest actione reali con-
21 ueniri, vt dictum † est, an detur quoque personalis, an potius intereat *Oldrad. cons.* 320. consultus respondit, præstari, & personalem, in odium dolosi, debentque plures actiones dari, ad instar furum, & latronum. Verum repugnat, quod actio doli est subsidiaria, & cessat alia quauis actione competente. *leg. 1. & sequent. ff. de dolo.*

Quæst. 7. Rursus in quæst. adduco, an regula nostra procedat in prælato, qui do-
22 lo desierit † possidere, & omnium ore, probatur sententia negatiua, testis est *Dec. hic num.* 2. plane arbitror distinguendum secundum, glo. in *d. cap. pro possessore*, nempe si bonis propriis prælati sint, & sit locus nostræ legi, aut in bonis Ecclesiæ, & tūc cesset regula quoniam delictum prælati non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare, *ca. delictum de reg. iur in 6.* sicut, nec delictum tutoris obligat pupillum. *l. neque. ff. de reg. iur. l. pen. ff. de tab. exhib.* Pupillus enim & Ecclesia parificantur, *Dyn. in d. c. delictum persona, Euerard. in dialect. leg. in loco à pupillo ad Ecclesiam.*

Quæ.8. Sed prædictis succedit alia quæstio, egisti contra Titium dolo desinen-
23 tem possidere, † an liberetur vetus possessor: Huius sane dubitationis duæ sunt positi-
ones, altera an liberetur vetus possessor, quando Reus dolo desinens possidere persol-
uit æstimationem. Altera an si verus possessor offerat se liti, & ostendat se paratum
iudicium pati, excitat hanc quæstionem *gloss in l. etiamsi. §. item si quis, in vers. non libera-
bit ff. de petit. hæred.*

Ad primam responsio est non liberari per tex. *in dict. §. item illis verbis*, sed si is, qui
dolo desiit ante conueniatur. eum qui possidet non liberabit, declara inquit gloss. nisi
possessor haberet causam à doloso, propter quam sit regressum contra eum habiturus
nam eo casu iisdem defensionibus vtitur emptor, quibus venditor. *l. quoties. §. plane. ff. si
famil. furt. fect. dicatur. l. emptori. C. de euiction. l. sancimus. C. de vsur. rei iud.* Ad alteram re-
sponsio est affirmatiua *ex d. §. item si* in quo ponitur etiam limitatio; si petentis non in-
terest agere magis cum possessore, quam cum eo, qui dolo desiit possidere.

Q. 9. Quæro an sententia lata contra eum, qui dolo desiit possidere, possit man-
24 dari executioni † contra eum, in quem est dolose translata possessio, & non posse scri-
bit ex pluriũ sententia, *Ias. in d. §. omniũ n* 83, vers item aduerte, per tex. apertum in *l. 1. §.
necessario ff. si ventris nomine mulier in poss. mit.* eadem possessio ad alium dolo malo trans-
25 lata esse dicatur. † Tandem accipienda est regula, vt dolo desinens possidere habea-
tur pro possessore in sui damnum & præiudicium, nõ in sui fauorem, & commodum.
l. is, qui dolo. l. hæc si res. ff. de rei ven. in quibus Reo, postquam soluerit litis æstimationem
non ceduntur actiones; confirmatur ex *d. c. pro possessore*, vbi ait condemnari oportet, &
ita respicit damnum, non emolumentum, suffragatur etiam regula inferius exponen-
da, quod dolus suus nemini debet patrocinari.

Quæst. 10. Vltra alios hic succurrit noua dubitatio. An contra eum, qui dolo desiit
26 possidere † perpetuetur obligatio quemadmodũ fit perpetua propter moram, exem-
plum huius quæstionis est apud *Castrens.* qui eam excitauit in *l. quod te nu. 7. ff. si cert. pet.*
vt ecce Titius dolo possessionem dimisit, eaque est perempta, an liberetur, vel potius
dolus in desinendo possidere perpetuet illam obligationem, arguit ad vtramque par-
tem, & demum adhibita distinctione concludit. Aut erat obligatus Titius ad rẽ meã,
mihi restituendam, & tunc propter dolum in desinendo possidere, perpetuatur obli-
gatio ex *l. 1. §. si rem. ff. deposit.* in qua rem apud te depositam vendidisti, & ita dolo desii-
sti possidere, eam postea redemisti, & sine tuo dolo, periit, numquid sis liberatus, negat
tex. dicens, quia semel dolum fecisti, cum venderes, quare constat perpetuam esse o-
bligationem; quod sentiens ibi *Bart.* colligit eum tex in compendium his verbis. Do-
lus commissus in vendendo, non purgatur rem redimendo. Aut Titius erat obligatus
ad dandam rem, quæ non erat mea, & tunc solus dolus in desinendo possidere, non
sufficit ad perpetuandam obligationem, puta quia res illa sine dolo Titii interiisset, &
probat per tex. *in l. 1. §. si igitur ff. de hæred. vel act. vend.* nulla namque mora Titii præces-
sit. Limitatur à *Castr.* si ille, in quem est facta translatio, dolo suo rem interemit, quip-
pe quia factum illius creditur factum debitoris. *l. si indebitum. §. 1. ff. rem ratam habere. l.
Iulianus. in princ. ff. de rei vend. l. 3. § opus ff. de alien. iud. mutand. consil. fact.* rationem diffe-
rentiæ inter primam, & secundam conclusionem, non allegat *Castr.* & forsitan nõ po-
test allegari, quæ sit probabilis, cum respectu dolosi de cuius pœna agitur, æque pec-
cauerit desinens dolo rem possidere, quam debebat restituere, ac illam quam teneba-
tur dare, & verè *in d. l. 1. de hæred. vel act. vend.* non desiit dolo possidere, nec me fallit o-
pinio, venditor ille; nimirum si cessante dolo, & mora non commissa, sequitur libera-
tio, quandoquidem ibi quæstio est, an precium deberetur, vel res, id quod Iuriscon-
sultus ait inde cognosci, an stipulatio antecedat, vel sequatur, ibi, & quidem postea, &
ibi; quod si antecessit. Vrget etiam aduersus *Castr.* quod dolus est maius delictum ipsa
mora, quæ sæpe est sine dolo, cui consequens est, quod si mora perpetuat obligatio-
nem, vt clarius est, quam opus sit probare, etiam in obligationibus ad dandum. *d. l. quod
te, & l. si ex legati causa. ff. de verb. oblig.* longe magis dolus vim habet perpetuandæ obli-
gationis, tuum arbitrium sit, tua æstimare, benigne lector, quæ nam ex his sit tenenda
sententia, & si plura desideras, ad huius ornamentum regulæ à *Cagn. & Dec. petas in d.
l. qui dolo.* Dynum quoque consule *in dict. c. pro possessore.* Si vero scire cupias
27 vtrum † statutum loquens de possessore, locum habeat in eo
qui dolo desiit possidere, non te pigeat videre *Ias.
in l. possidere n. 20. ff. de acq. poss.*

REGVLA

REGVLA 18.

Qui Dolum allegat probare debet.

1 *Leges ex quibus regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Si statutum requirat testes optimæ opinionis, & famæ, ista qualitas est probanda.*
4 *Nemo præsumitur omni exceptione maior, licet quisque præsumatur bonus.*
5 *Alia ratio regulæ.*
6 *Regula procedit siue in agendo, siue in excipiendo dolus allegetur.*
7 *Regula quod quisque præsumitur bonus, obtinet siue excipiendo, siue agendo obiiciatur dolus.*
8 *Reus in sua exceptione est actor scilicet in exceptione affirmatiua, secus in penitus negatiua.*
9 *Sicut probatio actoris debet de necessitate concludere, ita, & Rei.*
10 *Non tenetur dolum probare, qui allegat, si contra aduersarium sit iuris præsumptio.*
11 *Dolus commissus in primo contractu, censetur repetitus in secundo, si fuerit celebratus in confirmationem primi.*

1 NAscitur æquissima † regula ex multis iuribus, nempe ex *l. quoties. § qui dolum ff. de probat. ex l. dolum. Cod. de dolo, ex l. 3. in fin. ff. de tribu. actio.* ibi dolus autem quatenus
2 noceat ostendi debet, id est, probari, inquit gloss. *l. non omnes. § à barbaris. ff. de re milit.* †
Ratio regulę est, quoniam quilibet præsumitur bonus, *l. Merito ff. pro Socio. C. de inofficio, testamento c. fin. extr. de præsumpt. l. cum pater. § rogo. ff. de leg. 2.* & ista est præsumptio naturæ, si quidem naturaliter omnes sunt boni, gloss. in *l. fin. ff. quod metus caus. Iacob. de Belu.*
3 *in l. omnino per illum text. C. de inofficio. testamento. Angel in l. stipulandum in fine. ff. de verb. obl.* †
præsumitur equidem bonus non tamen optimus, *Alciat. reg. 3. præsumpt. 2. n. 9.* inferens
ad statutũ quæ requirũtur testes optimæ opinionis, & famæ, erit enim illa qualitas articulanda, & probanda, secundum *Angel. in l. 2. § item. ff. quemad. testam. aperi. Aret. in § item verborum inst. de inutil. stipul. Alexand. cons. 82. volum. 1. Dec. cons. 321. colum. penult.* &
quamuis Imperator *in auth. sed cum testator,* & melius in corpore, vnde sumitur, *C. ad l. Falcid.* videatur probare contrarium, ostendens procedere in terminis iuris commu-
4 nis, Respon. *Alciat.* & infert, quod si statutum desideraret testem omni exceptione †
maior. idem iuris erit, quippe licet quis præsumatur bonus, tamen in hoc casu pręsumitur omni exceptione maior, *Mars. singulari* 181. incipit qualitas apposita. † Al-
5 tera ratio regulæ, quoniam creditur potius errore, quam malitia fecisse, *l. quod adhibitis. C. de his, qui sibi ascrib. in test.* in illis verbis, in quam te credo magis errore, quàm malitia incidisse, & eum text. dixit obseruatione dignum, *Bald. in l. 1. ff. de legi. & in l. obseruare. § proficisci quæst. 39. ff. de officio proconsul. & leg.* probant, & allegant regulas vtriusque iuris interpretes. *Castrens. in l. si quis ex argentariis. § prætor numer. 7. ff. de edend. in l. transactionē n. 2. C. de transact. Bald. in l. nemo clericus. C. de summa trini: & fide Catholica Fulg. in l. dolum. C. de dolo,* & ibi omnes, *Abb. in c. cum quidam num. 5. de iure iur. Fely. & Dec. in c. si autem colum. 1. & 2. extra de rescript. Dd. in c. fin. de* Renunc. *lib. 6. gloss. in c. sedes, in cap. literis de rescript. Socc. cons. 98. num. 23. vol. 2. Corne. cons. 140. num. 9. lib. 2. Paris. cons 96. num. 67. & sequent. volum. 1. & cons. 52. num. 27. vol. 4. Fulgos cons. 127. cum multis aliis congestis à Mas-*
6 *cardo volum. 1. concl. 531.* † Ampliatur regula vt vendicet sibi locum, non solum in eo, qui dolum allegat agendo, sed etiam excipiendo, *d. § qui dolo,* ibi qui dolo dicit aliquid factum, licet in exceptione docere dolum admissum debet, & probatur, nam ratio regulæ quod præsumatur quilibet bonus, militat. siue agendo, siue excipiendo, ei do-
7 lus obiicitur. † Tertio probatur ex alia regula, quod vbi exceptio est fundamentum intentionis, alicuius est probanda, eaque ratione per manus traditum est, Reum
8 in sua † exceptione haberi pro actore, *l. 1. & 2. ff. de except. l. in exceptionib. ff. de prob.* sc in exceptionib. affirmatiuis, non in excèptionib. penitus negatiuis, *l. 1. & fin. C. de probat.*
9 adeo quod Rei probatio in exceptione sua munienda debeat de necessitate † concludere, nõ secus, ac probatio actoris, *Cast. cons. 261. visis, & cõsideratis n. 5. vers. nõ obstat lib. 2. Ang. cõs. 25. col. 2. n. 5. Corn. cons. 46. col. 4. lib. 2. Dec. cons. 534. post n. 9.* in hoc ẽt facit, *Crau cõs.*
10 *201. n. 29. per l. matrē. C. de prob. l. in exceptionib. ff. de probat.* † Limitatur regula, vt perdat officium suum, in omnib. his casibus, in quib. contra eũ, cui dolus obiicitur, est aliqua iuris præsumptio, tunc etenim, siue actor, siue Reus sit, qui dolũ allegat, propter p̃sumptionē releuatur ab onere probãdi, & sunt penè infiniti casus, in quib. dolus p̃sumitur, vt diximus, *lib. 2. in 1. diuis. doli mali,* exemplum est in eo, qui fecisset actum sua natura

illicitum, *l. si non conuicii. C. de iniur. Corn. cons. 93. & cons. 360. vol. 3.* nisi qualitas personæ
facientis tolleret omnem præsumptionem doli, velut si pater leuiter percussisset filiũ,
præsumeretur enim fecisse ad emendationem, non dolose. *l. 1. C. de emend. propinq. glos.*
11 *in l. 2. ff. de Sicar.* † Alterum exemplum est, nam dolus commissus in primo contractu
censetur repetitus in secundo, si fuerit celebratus in confirmationem primi, *Crau. cons.*
142. num. 13. per ea, quæ consuluit *Castr. cons. 162. visis, & ponderatis vol. 2.* Multæ ad ornatum
huius regulæ possent tractari quęst. ad doli probationem pertinentes, sed quoniam
satis, vt arbitror abunde eas tractauimus, finem imponimus.

Regvla 19.

Qui contra iura mercatur, præsumitur in dolo.

1 *Hæc regula vnde deprompta sit.*
2 *Mala fides dolum sapit.*
3 *Regulæ huius ratio exprimitur.*
4 *Regula ampliatur à fortiori.*
5 *Errantem in iure naturali, vel quasi, rusticitas aut sexus, aut militia non excusant.*
6 *Ampliatur iterum.*
7 *Ampliatur tertio.*
8 *Declaratur, & limitatur.*
9 *Actum celebrans à iure reprobatum, punitur iactura fructuum.*
10 *Multa ad huius regulæ materiam, remissiue.*

1 HViusmodi regula relata † est *in c. qui contra de reg. iur. in 6.* licet non iisdẽ verbis, di-
citur. n. qui contra iura mercatur bonam fidem non præsumitur habere, verum
2 quoniam malam fidem creditur habere, & mala fides dolum † capit, vt supra diximus
lib. 5. c. 26. n. 1. & n. 18 non immerito his verbis præsentem regulam concepimus, con-
3 cordat. *l. quemadmodum. C. de agric. & censit. lib. 11.* cuius rationem † eam esse ait *Dyn. dict.*
reg. qui contra, quia aut emptor sciebat prohibitionem iuris, aut ignorabat, si sciebat de
mala fide non dubitamus, si ignorabat in mala fide præsumitur versatus, errauit. n. in iu-
re, quod scire tenetur, & cuius ignorantia non excusat, maxime in acquirendo, ideo i-
gnoranti iura non proficit vsucapio. *l. vlt. ff. pro empt. l. qui à quolibet. ff. de contrahen. empt.*
4 *l. si fur. ff. de vsucap.* † quod multo magis habet locum in eo, qui erraret in iure naturali,
vel quasi, *Alciat. reg. 3. præsumpt. 30. num. 4.* post *Ang. & Imol. in l. ex consensu. §. fin. ff. de*
5 *appellat.* ita, vt † neq; rusticitas, neq; sexus, neq; militia excuset. *l. venia. C. de in ius vocan-*
6 *do,* & nos diximus *lib. 3. c. 1. n. 45.* Item † multo magis in iure ciuili notorio *Alex. con. 103.*
n. 14. vol. 1. post Bal. in l. iud. ignorantia. nu. 3. C. qui admitti, & in l. 4. num. 3. Cod. pro empt. Crau.
7 *cons. 785. n. 20. & cons. 808. n. 7.* faciunt ea, quæ diximus *supra in reg. 13* sed † à fortiori lo-
cum obtinet prædicta regula non obstante huius culpæ personæ priuilegio, vbi actus
fuerit clam celebratus, tunc enim euidentior insurgit doli præsumptio *cap. vltimo. §.*
si quis vero de Clandest. desponsat. leg. vltima. ff. de ritu nupt. Tiraquell. de retractu
conuentionali in præfatione numero decimoquarto, Menoch. de arbitr. Iud. caus. casu 194.
numero 18.

8 Declaratur † prædicta regula vt procedat, quando non solum ll. actui non
assistunt, sed potius resistunt illum reprobando, tunc enim præsumitur dolus, & er-
ranti non modo non succurritur, sed omne lucrum amittit, & ad restitutionem fru-
9 ctuum † tenetur, sicut quilibet contrahens dolose *Didac. libro. 1. capit. 3. numero octauo,*
variarum resolut. verum si lex tantummodo non assisteret, & non approbaret actum,
10 errans in iure non præsumeretur in dolo *leg. sed si lege. §. scire.* † *vbi Bartol. numero*
quarto. ff. de petit. hæred. Alciat. reg. 3. præsumpt. 30. numero primo. Didac. dicto. loco. Osascus
Decis. Pedem. 60. per totam. Mascard. de probat. conclus. 640. per totam, Menoch. præsumpt. 23. lib.
6. vbi multa congerunt ad hanc regulam attinentia & nos aliqua diximus in superio-
ribus præsertim *lib. 3. cap. 3. num. 69.* quæ si per nos singula tractarentur, aut repeteren-
tur nimia prolixitate molesti essemus lectoribus, cum præsertim multa spar-
sim in hoc volumine dixerimus quæ eius respiciunt declarati-
onem. Idcirco ad alias accedamus regulas
explicandas.

Regv-

REGVLA 20.

Dolosus, quæ prius habebat priuilegia, perdit.

1 *Iura ex quibus regula deducitur.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Mulier ob dolum perdit beneficium Velleiani Senatusconsulti.*
4 *Filiusfam. propter dolum non iuuatur Macedoniano.*
5 *Maritus, Socius, Patronus, Socer. & alii, qui conueniũtur in quantum facere possunt, ratione doli condemnantur in solidum.*
6 *Filia primam dotem habitam à patre dolo perdens, non potest eum compellere ad nouam dotem constituendam*
7 *Ob dolum perditur querela inofficiosi testamenti.*
8 *Res legata, nõ vbi est, sed vbi petitur præstanda est, ob dolum hæredis.*
9 *Hæres dolo Creditoris, acceptans hæreditatem non confecto inuentario, non tenebitur in solidum.*
10 *Propter dolum cessat priuilegium,* l. quoties C. de rei vend.
11 *Propter dolum admittimus actionem negociorum gestorum.*
12 Ratione doli amittitur beneficium cessionis.
13 *Minor ob dolum, non auditur petens restitutionem; Nec maior in quibus casibus ei competeret.*
14 *Clericus ob dolum perdit priuilegium* cap. Odoardus ext. de sol.
15 *Fideiussor respectu doli caret beneficio excussionis, & cedendarum.*
16 *Dolosus perdit sua priuilegia, si dolum commisit in eo, in quo erat priuilegiatus.*
17 *Dolosus amittit sua beneficia, si dolum fecit in perdendo, non autem si fecit in non acquirendo.*

1 IVstissima regula deducitur, ex *l. sed hoc ita, cum l. seq. ex leg. si quis dolo. ff. de re iud. ex l. 2. §. hac verba. ff. ad Senatuscons. Velle. ex l. si non decipiendi, ex l. Mulier. ff. eodem, ex leg. si sine. §. fin. ex l. fœminis C. eodem ad Velleianum ex l. 1. C. ad* Macedon. *ex l. 4. §. Marcellus. vers. contra*
2 *Senatuscons.* Macedon. *& ibi gloss. ff. de except. dol.* Ratio † vero est, quia dolo suo se fecit indignum priuilegio. Secunda quia leges deceptis, non decipientibus subueniunt *d. l. 2. §. hac verba.* Porro autem regulam allegant *Bald. in d. l. fœminis,* Alex. & Dd. *in l. si quis dolo. ff. de re iud. gl. & Dd. in l. vni. §. cum autem C. de caduc. Saly. in l. quoties C. de rei ven. Cam-*
3 *peg. de Dote, parte 3. quæst. 238. ver. nono fallit ex quæst. 146.* Ex † hac regula deducitur, quod mulier ob dolum perdit beneficium Velleiani, tanta prudentia, & æquitate in gratiam
4 muliebris sexus à Senatu excogitatum, & inductum. *d. §. verba;* Ex eadem † infertur secundo loco, filiumfam. Macedoniano non iuuari, si dolose patremfam. dixerit. *d. l.*
5 *1. C. ad* Macedon. *Senatusc.* Infertur tertio quod † Socius, Maritus, Patronus, Socer, & alii, qui priuilegium habent à lege, ne conueniantur, nisi in quantum facere possunt, propter dolum condemnantur in solidum *l. verum est, in pr. & §. tempus autem. ff. pro Soc. l. alia causa l. maritum cum l. seq. l. etiam filios. §. licet in dotalibus. ff. soluto matrimonio l. vnic. §. cum autem C. de rei vxor. act.* in quibus de Socio agitur, & de marito, & *d. l. sed hoc ita,* quæ disponit de Socero, & generaliter si quis dolo fecit, ne esset soluendo, perdit priuilegium, ne conueniatur vltra, quam facere possit *l. si quis dolo, vbi Cast. & Imol. ff. de re iud.* IV. Infertur, ad amissionem beneficii *l. si constante. §. quoties,* & ibi *Bart. & Ro.* & *§. si vxor.*
6 *ff. sol. matr.* Infertur † quinto ad filiam, quæ in pœnam sui doli non potest cogere patrem, vt secunda vice dotem tribuat, si prima dos fuerit eius dolo perdita *l. fin. C. de dot. promis. l. si cum dotem. ff. sol. matr. l. Socius pro filia ff. pro Socio Bald. Ang. Imol. Alex. in d. l. si cum*
7 *dotem,* ita conciliantes illas leges, quæ videntur mirifice discrepare. † Sexto infertur, quod propter dolum amittitur querela inoffic. test. *l. nihil interest, cum gloss. ff. de inoff.*
8 *test.* Septimo infertur, † quod licet hæres gaudeat priuilegio, vt rem legatam ibi teneatur præstare, vbi res est, *l. quod legatur. ff. de iud. l. cum res. §. sed & alibi. ff. de legat.* 1. nam si hæres dolo malo, eam subduxerit, & aliò transtulerit, ibi præstanda est, vbi petitur.
9 *d. l. quod legatum. d. §. sed & alibi.* † Octauo infertur, quod cum hæres adita hæreditate non confecto inuentario, teneatur in solidum creditoribus hæreditariis, si tamen ab his deceptus adierit, non aliter aditurus, non tenetur, nisi quatenus patiantur vires hæ-
10 reditariæ, *Bald. in l. fin. ff. de dolo.* inquiens text. singularem. † Nono infertur, quod aliena negocia gerens, non absentis gratia, sed proprii compendii, perdit actionem ne-
11 gociorum gestorum, *l. 6. §. sed & si quis. ff. de neg. gest. leg. ex facto, ff. eodem titulo.* Decimo † quoq; infertur, ratione doli, cessare priuilegium *l. quoties C. de rei vend.* vbi scil duobus

eadem re vendita, is præferatur, cui prius tradita est, etenim hoc fallit, si ab isto sit do-
lus commissus, nec ei traditio prodest, *Bald. in Rub. C. de revoc. his quæ in fraud. cred. Saly.*
12 *in d. l. quoties in decima opinione.* † Vndecimo ob dolum periit beneficium cessionis, *Ias.*
13 *Ang. & Doct. in l. 1. C. qui bon. cedere poss.* duodecimo, † minor propter dolum excluditur
a beneficio restitutionis in integrum *l. si ex causa iudicati §. nunc videndum; & §. pen. ff. de*
minor. l. auxilium. ff. de restit. in integr. in qua iuriscon ait frustra auxilium legis inuocat,
qui in l. committit, id quod extenderetur ad maiores 25. annis, in illis casibus, in quibus
14 habent restitutionem in integrum *l. 1. ibi, aut sine dolo l. 4. ff. ex quibus caus. maior.* † deci-
motertio clericus ob dolum, non gaudet priuilegio. *c. Odoardus, extr. de solut.* quo cleri-
cus non soluendo iuuatur, vt non sit excommunicandus, nec aliter molestandus, sed
debet præstare cautionem soluendi, cum venerit ad pinguiorem fortunã, sed hoc be-
neficio redditur indignus, si dolo fecerit, quo minus esset soluendo, *Alc. in c. non ab ho-*
15 *minen. 77. extr. de iud.* † decimoquarto, fideiussor in pœnam commissi doli amittit be-
neficium cedendarum, & beneficium excussionis, *Bald. in l. 1. C. de transact. & in auth cõ-*
tra qui propriam col. 3. C. non num. pecun. per l. si dubitetur § ita demum. ff. de fi. l. iuss. Ias. in d. l. 1.
16 *C. de transact. Marf. in Rub ff. de fideiuss. n. 324.* † Intelligenda est autem regula, vt dolosus
sua priuilegia perdat, si modo dolum commisit in eo, in quo erat priuilegiatus, puta si
Socius dolose se gesserit in societate, maritus in re dotali, mulier dum alienam suscipit
17 obligationem, vel filiusfamilias mutuum acceperit, vt palam est ex allegatis iuribus. †
Intelligitur etiam regula, quando dolus cõmissus esset in perdendo, non autem in non
acquirendo *l. nemo. §. 1. ff. pro Socio, & ibi Bart.*

REGVLA 21.

Dolus serui obligat Dominum.

1 *Iura ex quibus reg. depromitur.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Opponitur regula alia regula, quod facto serui domini conditio potest fieri melior, non deterior.*
4 *Conciliatio antinomiæ.*
5 *Dolus serui in rebus dominicis post ius quæsitum, non facit deteriorem domini cõditionem, secus in iure quærendo.*
6 *Regula ista procedit, si ex dolo serui, peruenit aliquid ad Dominum.*
7 *Si seruus dolum fecerit, in re aliena, ignorãte Domino, vel sciente; sed prohibere nõ valente, obligat eum soluere æstimationem, vel dare seruum pro noxa.*
8 *Dominus, si potuit prohibere seruũ ne delinqueret, & non prohibuit, tenetur in solidum.*
9 *Si seruus peculium habeat, obligat Dominum peculiotenus, & si doli fuisset particeps obligaretur in solidum.*

1 VVlgaris regula † emanat *ex l. 3. §. quod seruus ex l. peregre. § vlt. ff. de acq. poss.* vbi seruus
meus de fundo meo discedens, præiudicat mihi, quo ad possessionem. Rursus ex
l. 1. & 2. ff. de noxal. act. ex l. licet §. pen. ff. de pecul. ex l. peculium. §. præterea cum seq. eodem titul.
2 *ex l. rem mihi §. 1. ff. Commod.* Ratio † reg. est, quoniam iniquissimum est ex delicto ser-
ui Dominum locupletari impune, *l. licet. §. ex furtiua. ff. de pecul.* proinde, & Domini
hæres tenetur *l. 31. ff. de pecul.* Alia ratio: quia debet hæres seruum sub sua potestate con-
stitutum coercere, atque emendare, ita fit, vt videatur, culpæ Domini ascribendum, si
3 frugi seruus non sit. † Verũ opponitur ex alia iuris regula huic pœnæ contraria, de qua
in *l. si seruus C. de pact.* cum aliis ibi deductis in gloss. nimirum, quod facto serui condi-
4 tio Domini potest quidem fieri melior; deterior autem nequaquam. † Quare ad e-
uertendum contrarium sciendum est posteriorem regulam habere locum, quando
seruus dolum facit in rebus dominicis, & agitur de iure quæsito, tunc enim meliorem
conditionem domini facere licet, non deteriorem, & ita procedit *d. l. si seruus*, cum aliis
5 allegatis in gl. nec ociosum est q, dixi, & agitur de iure quæsito; si quidẽ in iure quærẽ-
do potest seruus ex suo dolo præiudicium inferre *l. 3. C de hæred. Inst. & in l. fin. C. de acq.*
poss. ff. nec nouum est diuersum ius statui in iure quæsito, & in quærendo *leg. 6. ff. quæ*
6 *in fraud. Cred. & in l. 1. §. vtrum, ff. quæ in fraud. patron.* Regula † autem nostra obtinet,
inprimis si ex dolo serui aliquid peruenerit ad dominum; ne locupletetur cum al-
7 terius iniuria *dict. leg. licet ex furtiua, ff. de pecul. leg. 3. §. fin. ff. eod.* Procedit † etiam, si
nihil ad Dominum peruenit, & dolum fecit seruus in re aliena, etenim si Dominus
8 ignorauit, aut sciuit, sed prohibere non potuit, tenetur ait soluere † æstimationem, aut
dare seruũ pro noxa, plane si fuit in eius potestate prohibere, & non prohibuit, tenetur
9 in solidũ *l. 2. ff. de nox. act. l. 1. in uncta gl. in ver. euitare. ff. de noxal.* † quæ valent, quando seruo
non sit

non sit peculium, sed si is peculium habeat, & erit quartus casus, obligatur Dominus, peculio tenus, *l. si quis seruum. §. etiam, & l. sequen. in §. dolo. ff. de pecul.* & si doli particeps fuisset Dominus, teneretur etiam vltra peculium, *l. in bonae fidei. ff. de peculio.*

REGVLA 22.

Dolus Debitoris, nocet Creditoribus in iure Quaerendo.

1 *Ex quibus legibus regula colligatur.*
2 *Ratio regulae.*
3 *Non est eadem ratio lucri cessantis, & damni emergentis.*
4 *Alia ratio regulae.*
5 *Tertia ratio reg.*
6 *Quarta ratio reg.*
7 *Ampliatur regula in liberto, vt scil. nocere possit patrono in iure quaerendo.*
8 *Ampliatur in filio emancipato, cui licet nō acquirere, ne teneatur fratrib. conferre.*
9 *Maritus vxori donaturus, potest repudiare hereditatem sibi relictam.*
10 *Marito in fraudem suorum creditorum cōcessum est repudiare lucrum obueniens à statuto propter praedecedentiā vxoris.*
11 *Limitatio regulae in fauorem fisci, cui debitor, nec in iure quaerendo nocet.*
12 *Limitatur etiam regula in emptore haereditatis in cuius praeiudicium, venditor nō potest iura haereditaria nō acquirere.*
13 *Restringitur etiam in procuratore, qui non debet nocere Domino in iure quaerendo.*
14 *Restringitur in possessore haereditatis malae fidei.*

1 DEducitur regula † ex *l. 6. §. vnde si quis. ff. quae in fraud. credit. ex l. non fraudantur. ff. de regul. iur. ex l. 1. §. confertur. ff. de coll. bon. ex l. si sponsus. § si maritus & l. 2. ff. de donat. inter*
2 *vir. & vxor. ex l. 1. ff. si quid in fraud. patron.* † Ratio regulae est, quia debitor non acquirendo, non facit deteriorem conditionem suam, quae erat tempore initi contractus cum creditore, & talis remanet quo ad facultates, qualis erat tempore celebratae conuentionis, sicut colligitur ex *d. l. 6.* ex qua *Dec.* notat differentiae rationem, cur non fiat
3 creditori praeiudicium in iure quaesito, in iure autem † quaerendo praeiudicetur, nem-
4 pe quia non est eadem ratio lucri cessantis, & damni emergentis. † Aliam rationem considerat, *Bart. in l. qui autem in princ. ff. quae in fraud. cred.* nam dolus & fraus debitoris, tunc nocet creditori, quādo in fraudē eius negocium geritur, *l. 1. in prin. ff. quae in fraud. cred.* vbi praetor ait, quae fraudationis causa gesta sunt, & Iurisc. paulo infra interpretatur, omnem alienationem, & omnem contractum. At dum recusat debitor acquire-
5 re, non alienat, nec gerit contractum, vel quasi. † Quibus additur ratio à Iurecon. reddita in alleg. *l. qui autem*, scil. eo modo, non diminuit suum patrimonium, sed non vult
6 augere, quae ratio non discrepat à prima. † Alia quoque ratio, elicitur ex *l. 1. §. si is qui, verb. confertur. ff. de collat. bonorum*, nimirum quoniam is, qui negligit acquirere, vt fraudet creditores, se ipsum etiam fraudat, & ideo quemadmodum ibi parcitur nolenti acquirere, ne compellatur cōferre, ita videtur parcendum recusanti quaerere, vt fraudem creditoribus inferat, regulam allegant, *Doct. in d. l. qui autem, nec non Dec. Cagnol. &*
7 *alii in d. l. non fraudantur.* † Extenditur regula ad libertum patroni, qui non acquirendo potest in legitima patrono inferre praeiudicium, nempe legatum, vel hereditatem repudians. *l. 1. §. verum autem. ff. si quid in fraud. patron.* in illis verbis, si hereditatem libertus non adierit fraudandi patroni causa, vel legatum, repulerit Fabianam cessare, quamuis enim legatum retro nostrum sit, nisi repudietur, retro nostrū non fuisse palam est; nec mirum creditori, namq; proximus est patronus, eademq; ratio ab *Vlpiano* deducitur,
8 quę fuit allegata in *l. qui autem*, in causa creditoris. † Ampliatur in emancipato, cui permittitur non acquirere, ne teneatur suis conferre; *l. 1. §. si is qui vers. confertur. ff. de collat. bonorum.* Infertur ex hac regula, iuncta ratione, quia munita est ad *l. si sponsus. §. si maritus.*
9 *et l. 2. ff. de donat. inter vir. & vx.* † quod tametsi inutilis sit donatio inter coniuges, tamen marito donationis causa concessum est repudiare haereditatem, quippe quia ita repudiando, non fit pauperior. Prodest autem repudiatio mariti, inquit tex. si vel substituta
10 mulier sit, vel etiam ab intestato haeres futura. † Infertur quoq; ad maritum, vt in fraudem suorum creditorum possit repudiare lucrum oblatum à statuto propter prędecedentiam vxoris sine liberis. *Dec. cons. 260. Soc. iun. cons. 124. & 125. Truccard. in* Rub. C. de

pact. num. 21. Dixi obiter supra *lib. 2. de dolo ters. quæst. in fin.* verum contra regulam opponitur, quod debitor cogatur inuitus acquirere, ita, vt non acquirendo, perinde teneatur, ac si alienaret per *l. in fraudem. ff. de iure fisci*, in qua non secus punitur ille qui in fraudē fisci non vult acquirere, ac ille, qui distrahit, *l. 2. §. nō tamen. ff. de hær. vel act. vend. & §. sed si quid dolo malo*, in quo venditor hæreditatis tenetur, quod dolo malo fecerit, ne hæreditati acquireretur, quod poterat adipisci, his confert text in *l. si seruū meum. ff. ad l. Aquil.* vbi dicimur amisisse, quod, aut erogare cogimur, aut consequi potuimus, quæ iura deducit gloss. in *d. l. qui autem* in verss. locupletior, & plura deducit in *l. 2.*
11 *in vers. posset adipisci. ff. de hæred. vel act. vend.* † diluitur autem argumentum ex *l. in frau-*
12 *dem*, quoniam speciali fauore fisci consistit. Cæteris quoque legibus † similis accommodatur solutio si quidem singularitatione, vel propter naturam contractus, vel negocii gesti, debitor obligatur acquirere, vt in hæreditate vendita, quoniam cum vendens hæreditatem omnia iura credatur vendidisse, non debet venionem acquisitio-
13 nem spernere, *d. §. sed si, quid dolo malo d. l. 2.* † idem quoque iuris in procuratore, *l. dolo.*
14 *ff. mand.* quin † etiam in possessore hæreditatis malæ fidei, *l. sed, & si §. præterea. ff. de petit. hæred.* & ita *Dec. & Cagn.* limitant regulam ex mente, *Bart. in d. l. qui autem.*

REGVLA 23.

Dolus Defuncti, nocet hæredi.

1 *Leges ex quibus regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Vitia personalia non transeunt ad hæredes.*
4 *Vtrū actio doli sit personalis mere, an personalis in rem scripta.*
5 *An regula procedat in delictis, sicut in contractibus.*
6 *Hæres tenetur exonerare conscientiam defuncti.*
7 *Pœnales actiones ex maleficiis in hæredes non competunt.*
8 *An dolus defuncti noceat hæredi, quoad vsucapionem.*
9 *Si dolus defuncti inducit vitium reale, aut quasi reale nocet hæredi volenti vsucapere.*
10 *Vitia realia transeunt in quemcumq; successorem.*
11 *Dolus defuncti inducens vitium personale, nocet hæredi, quo ad continuandam vsucapionem cœptam à defuncto.*
12 *Hæres successor vitiorum defuncti, non potest inchoare vsucaptionem etiā ex persona sua.*
13 *Dolus authoris singularis, an officiat singulari successori remissiue.*

1 NOtissima regula † elicitur ex *l. si hominem. §. datur. ff. deposit.* ibi datur actio depositi in hæredem ex dolo defuncti, *l. ex deposito, l. ex contractibus. ff. de actio. & oblig.* ex depositi inquit Pomponius & commodati, & mandati, & tutelæ actionibus ob dolum malum defuncti hæres in solidum tenetur, *l. hoc iure. §. fin. ff. de reg. iur.* in contractibus ait, in quibus doli præstatio inest, hæres in solidum tenetur, *l. toties, & l. ad ea. §. fin. ff. de*
2 *reg. iur. l. in deposito. ff. deposit.* † Ratio regulæ est, quia hæres adeundo quasi contrahit cū creditoribus hæreditariis. *§. hæres quoq;* & ibi *Ang. in princ. inst. de obligat. quæ ex quasi contractu*, ex *d. l. si hominem. §. datur*, & hæc regula militat in contractibus, vt ex legibus de-
3 ductis fit manifestum. † Sed opponitur, quod vitia personalia non transeunt ad hæredes, *l. vitia. ff. de acq. poss. Ias. in l. Pomp. §. si quis num. 4. ff. de acq. poss.* dolus autem est vitium personale *l. 16. §. vltimo. ff. de dolo, sancta l. si oleum. §. pen ff. de dolo. l. 4. §. de authoris iuncta glo. in vers. persona. ff. de except. doli, Bart. in l. Hæredibus. §. vltimo ff. de dolo.* † solutio antinomiæ est quoniam actio doli, non est mere personalis sed personalis in rem scripta,
4 *Corras. Miscell. iuris t. 22. nu. 6.* conspicuum est, tum quia verba edicti de dolo sunt in rem scripta, *l. 1. ff. de dolo*, tum etiam, quia datur aduersus omnes, ad quos peruenerit commodum ex *l. sed & si ex dolo. ff. de dolo. l. si plures in fin. eodem.* merito cum sequatur possessorem scripta est in rem, cui consequens est, & transeat in hæredem.

Quæst. 1. Quæritur hic opportune an regula procedat in delictis, sicut in con-
5 tractibus, & idem videtur respondendum, cum † recte argumentemur de contractibus ad delicta, Euerard. in loco a contractibus ad delicta, cui suffragatur, *lex 3. §. quod autem ait. ff. quod quisque iur.* ibi an hæc pœna, ex *l. toties ff. de regul. iur.* ibi quoties ex do-
6 lo defuncti conuenitur. † Augetur vis argumenti si quidem hæres de iure quoque

Cano-

Canonico est obligatus, cum teneatur exonerare conscientiam defuncti, *cap. fin. & ibi gloss. ordinaria extr. de sepultu. Canon. communiter in c. literis extra de raptor.* verũ stat ex aduerso. *§. pen. Inst. de perpetu. & temp. act.* in quo Iustinianus ait expeditissimam regulam esse; pœnales actiones ex maleficiis in hæredes non competere; velut furti, vi bono-
7 rum raptorum † confert, *l. sicut pœna. ff. de reg. iur.* ibi pœna ex delicto defuncti hæres te-
neri non debet, *l. pupillum. §. in hæredes. ff. eodem titulo,* in hæredes ait transire non solent actiones pœnales ex maleficio. Ad resoluendam difficultatem opus est distinguere, secundum ea quę diximus in *7. diuis. doli mali quæst. 2.* in qua distinctionem facimus, aut de iure ciuili, aut de iure Canonico, & rursus de iure ciuili, aut in priuatis delictis, aut publicis.

Quæst. 2. Præterea venit in quæstionem, an dolus defuncti noceat hæredi, quò
8 ad vsucapionem quem † articulum disputat, *Accurs. in l. nihil. Codic. pro hæred. in l. si ego. §. partus Ancilla, vers.* ex omnibus causis, in versic. causis *ff. de public. in rem action. Ang. in §. sequitur. nu. 10. Inst. de except. Dyn. in c. possess. de reg. iur. in 6. Ias. in l. Pomponius. §.*
9 *cum quis num. 20. cum sequent. ff. de acq. possess.* Prima † autem conclusio sit, si dolus defun-
cti inducit vitium reale, vt quia furatus sit rem, aut quasi reale, puta si rem pupilli, emisset minoris, vel fisci, & tunc nocet hæredi, ratio est apertissima; quoniã vitia realia trãseunt in quemcumq; successorem, *l. vitia. C. de acq. poss. §. furtiuæ, & §. res fisci. Inst. de*
10 *vsucap.* † Secunda, si dolus defuncti inducit vitium personale, vt accidit quando scien-
ter emit à non vero Domino, vel ab eo, qui non habebat authoritatem vendendi, & tunc obest hæredi, quò ad continuandam vsucapionem inchoatam à defuncto. *§.*
11 *diutina, Inst. de vsucap. l. vnic. C. de vsucap. transfer.* † sed quid si velit hæres inchoare vsu-
capionem ex persona sua? paulo maior est difficultas; tamen siue de iure ciuili quæras, siue de iure Canonico, non potest hæres vsucapere quoniam est successor vitiorum defuncti, quemadmodum disputando conclusum fuit in *7. diuis. doli*
12 *mali.* † Quatenus etiam dolus authoris singularis, noceat successori singulari in
materia vsucapionis diffuse traditum est à nobis in allegata diuisione septima.

REGVLA 24.

Ex doloso consilio, competit actio Doli.

1 *Leges, quæ regulam producunt.*
2 *Ratio reg. multiplex.*
3 *Adagium antiquum; malum consilium consultori pessimum, vnde eius origo.*
4 *Fabula de leonis ægritudine.*
5 *Aman, & Mardochei historia.*
6 *Consilium, magis quam cætera delicta decet punire, quando malum est.*
7 *Consilio bono, nihil vtilius.*
8 *Res sacra consultor.*
9 *Bulla puerorum consilii symbolum.*
10 *Exempla huius regulæ.*
11 *Dolosum consilium, aut super contractu datur, aut super delicto.*
12 *Consilium dolosum super contractu, vel quasi, aut ab altero contrahentium datur; aut à tertio.*
13 *Ex consilio doloso Partis, dante causam contractui, bonæ fidei, competit actio doli.*
14 *Ex consilio fraudulento, dante causam contractui stricti iuris, non datur actio doli. Idem iuris. si consilium dolosum inciderit in contractu bonæ fidei.*
15 *Ex consilio doloso tertii, quando datur actio.*
16 *Si malum consilium fuerit datum super delicto nominato, puta furti, non actio doli præstatur; sed ex eo maleficio.*
17 *Si malum consilium fuerit præstitum super delicto innominato, non actio doli competit; sed stellionatus.*
18 *Vtrum ex fraudulento consilio obligetur consultor in maleficiis, distinguitur, an is, cui datum est consilium esset facturus, &c.*
19 *Multa requiruntur, vt sit huic regulæ locus.*
20 *Ex doloso consilio, non solum datur actio, ei qui deceptus est, verum etiam, et illi qui aliquod damnum passus est.*
21 *Ex consilio non fraudulento, actio nec oritur, nec obligatio.*
22 *Ratio, cur consilium non fraudulentum, non obliget; est, quia cuique liberum est explorare, an sibi consilium expediat.*
23 *Hæc ratio militat, & in consilio fraudulento, & tamen, inde nascitur obligatio cur tam varie?*

24 *Dolosa persuasio plus est, quàm violenta coactio.*

25 *Assessor quatenus ex suo consilio obligetur remissiue.*

1 REgula æquitati naturæ † maxime consentanea desumitur ex *l. consilii. ff. de regul. iur. ex l. 2. ff. de proxenet. ex l. sed si cum scires, ex l. fin. ff. de dolo, ex c. nullus ex consilio de reg.*
2 *iur. in 6.* Ratio † reg. videtur, quoniam æquum est consulentem dolose teneri, ne quispiam inuitetur ad delinquendum, si sciat facturum impunè, contra *leg. conuenire. ff. de pact. dot.* nulla autem alia actione tenetur, merito actio de dolo competit, quæ datur in subsidium *l. 1. §. 1. & § merito ff. de dolo argum. l. 2. ff. de proxenet.* in qua si Proxeneta dolo versatus sit hac actione tenetur, redditurque à gloss. ratio, quia, nec mandati, nec lo-
3 cati actio competit. †

Alia est ratio, quæ colligitur ex Doctr. *Alciat. in l. sæpe in fin. ff. de verb. signif.* sumptaque est ex celebrato adagio, *Malum consilium consultori pessimum*, cuius originem refert *Aulus Gell. lib. 4. cap. 5.* dicens à falso Aruspicum Hetruscorum consilio, seuere à Romanis vindicato, factum esse senariū à pueris tota vrbe decantatum, malū consilium cōsultori pessimum; nam statua Romæ in Comitio posita Horatii Coclitis viri fortissimi, de cœlo tacta est, ob id fulgur piaculis luendum iudicarunt Romani, Aruspices ex Hetruria acciti inimico, atque hostili in populum Rom. animo, instituerunt eam rem contrariis auspiciis procurare, quod cum ita fieri persuasissent delati ad Senatum proditique sunt, & cum de perfidia confessi essent, iustissime fuerunt necati; Aliam
4 quoque huius adagii originem affert *Valer. Max. lib. 7. c. 9.* † Apud græcos vero ex Apologo fertur habuisse principium, etenim leonem ob senectam ægrotantē, & ea causa suo in lectulo se continentem, cætera animalia officii gratia visebant Regem suum, excepta vulpe, proinde lupus nactus opportunitatem accusauit vulpem læsæ maiestatis; quod pro nihilo haberet eum, penes quem rerum erat summa potestas; atq; interea interueniis in lupi fabula vulpes, & extremam sermonis partem audiuit, itaque leo inspecta vulpe, protinus aduersus eam infremuit, at illa postulato ad se purgandū spacio, & quis, inquit, omnium, qui huc venerant, tantum tibi profuit, quantum ego, quę quoquo versum circumcursitaui; tibique morbi remedium à medicis reperi, cumq; leo dixisset; vt remedium aperiret, si viuum inquit lupum excories, & illius pellem indues conualesces, leo credulus continuo lupum inuasit, & interemit, quo extincto ri-
5 sit astuta vulpes calumniatoris, malum consilium in ipsius recidisse caput; † Et in diuinis scripturis insigne extat exemplum, Aman, & Mardochei, & verificatus est *Hesiodi*
6 notus ille versiculus, *Ipse sibi nocet, alium qui lædere quærit.* † Tertia potest esse ratio, quoniam si cætera delicta conuenit vendicare, longe magis consilium, quippe, vt dicebat *Sophocles.*

Res nulla consilio nocentior malo.

7 Sicut ex aduerso † nihil vtilius consilio bono, quare factum est tritum sermone
8 prouerbium † Res sacra consilium, quod sicut libenter accipiendum est, cum res postulat, ita religiose, citraq; fraudem dandum, si quis egeat, alioquin dicebant Græci, non defuturum numen aliquod, quod pœnas repetat ab eo, qui rem sacram, ac diuinā perfidia violauerit, & leges, quæ diuina quadam prouidentia sunt constitutæ, non relinquunt impunitum, sed vel actione de dolo, vt in hac regula dicitur, vel aliis pœnis
9 vlciscuntur. † Consilii symbolum erat bulla, illa, quæ puerilis ingenuitatis apud antiquos insigne fuit, & quoniam cordis erat eius figura, admonitos inde pueros volebāt, vt frugalia consilia semper sequuti corde præstare conarentur. Regulam hanc ponit gloss. in *l. 2. in vers. quia nemo ff. mand. & in l. 10. §. cui mandauero eodem titulo. Dd. in dict. l. Consilii, Bart. Alberic. Alciat. in l. sæpe ff. de verb. signif. Canon. maxime. Dyn. & Franc. in d. cap. nullus ex consilio, Felyn. & alii in c. sicut dignum, extra de homic. Dec. in c. 9. nu. 9. vers. sed tantum de off. deleg. Matthesil. sing. 96. & ibi Appostill. Menoch. Cent. 4. casu 342. Mascard. d. probat. vol. 1. concl. 419. Duenn. in regula consulens, & cons.*

10 Exemplum † reg. est in *l. fin. ff. de dolo*, in qua ob dolosum consilium, datur aduersus consulentem, aut actio doli, aut exceptio; consuluisti, vt hæreditatem quasi idoneā adirem, cum magno esset ære alieno grauata, datur mihi aduersus te actio doli, si plures sint hæreditarii creditores, si vero tu solus, competit exceptio, quoties aduersus me egeris. Alterum exemplum est *in l. si cum scires. ff. eod. & in l. eleganter. §. fin. ff. de dolo.* Sumitur, & alterum *ex cap. sane delicto, extr. de renunc.* vbi damnum illatum ex malo consi-
11 lio reparatur iustissima Pontificis constitutione. † Porro autem ad declarationē reg.

ſcire oportet de malo conſilio puniendo, quæri poſſe bifariam, nempe, aut in contra-
ctu, vel quaſi contractu præſtitum fuit, aut vero ſuper delicto. *Dyn. Dec. Cagn. in reg.*
12 *adductis, Dec. in d. c. 1. ext de offi. del.* Si in † contractu, vel quaſi, & tunc, aut conſiliũ ema-
13 nauit, ab eo, qui mecũ contrahit vel quaſi, aut ab aliquo tertio. † Priori caſu, ſi fraudu-
lẽtum conſilium, dedit cauſam contractui bonæ fidei, & præſtatur aduerſus eum actio
doli *l. eleganter in princ.* & ibi *doct. ff. de dolo*, quia ſcilicet nulla alia competit actio, & in
quaſi contractu loquitur, *d. l. fin. ff. de dolo*, cui ſcilicet iniquum conſilium cauſam dede-
14 rat. † Aut, & ad contractus ſtricti iuris, vel dolus erat incidens, & non actio doli, ſed ex
15 eo contractu datur. † In poſteriori caſu, quando interpoſitum eſt doloſum conſilium
tertii, in quo præcipue accipitur lex vnum, vt palam eſt ex *l. 2. ff. de proxen.* & concedi-
tur actio doli, quandoquidem nullum negocium geſtum eſt, cum eo, nec alia compe-
tit actio, merito ſuccedit actio doli in ſubſidium, quæ prodeſt, & illi, qui damnum paſ-
ſus eſt ex malo conſilio, & in his terminis, quando ſumus in dolo tertii, regula proce-
dit indiſtincte, ſiue is, cui malum conſilium datum eſt facturus erat, ſiue non erat fa-
cturus, *Dec. in d. cap. 1. de offic. deleg.* per doctrinam *Bart. in l. non ſoluen. §. ſi mandato, col. fin.*
16 *de iniur. ex generalitate l. conſilii. ff. de reg. iur. ex d. cap. nullus ex conſ.* † Quando vero conſi-
lium eſt præſtitum circa maleficium, & tunc, aut erat ordinarium, & nominatum; vt
furtum, aut homicidium, & non præſtatur actio doli; ſed ex eo maleficio, veluti furti,
aut bonorum raptorum; Aut vero erat innominatum, & extra ordinarium, & compe-
tit actio criminis ſtellionatus, quæ exercetur in delictis, quando deficit proprium no-
men actionis, non ſecus, ac in contractibus ſuccedit actio doli, omni alia actione defi-
17 ciente. † In maleficiis vero diſtinguitur, an is, cui erat datum conſilium eſſet facturus
18 nec ne. † Si quidem mitius punitur conſultor, ſi ille erat facturus. *Dec. d. cap. 1. numer. 9.*
circa medium, etiam ſi conſuluiſſet in atrocioribus, nam leuius plectitur arbitrio iudi-
19 cis. *Menoch. de arbit. Cent. 4. caſu 351. n. 24. verſ.* extenditur. † Plane multa requiruntur, vt
ſit locus huic regulę, quæ ſibi vendicat locum tam in conſilio fraudulento circa con-
tractus, vel quaſi, quam circa delicta; & primo, quod vere doloſum conſilium præceſ-
ſerit, contractum, vel delictum, ſecundo quod contractus, vel quaſi ſit vere celebra-
tus, & ita ſequuta ſit machinatio, & circumuentio.

Tertio quod dictum malum conſilium, non fuerit re integra reuocatum.

Quarto quod ille ex huiuſmodi prauo conſilio ſit læſus, ſiue ſit ille, qui malo con-
ſilio perſuaſus fuit, ſiue alius, qui inde paſſus ſit damnum, *gloſſ. in d. cap. nullus.* In conſi-
20 lio † autem ad delicta plura ſunt neceſſaria, vt eadem regula valeat, vt per *Dec. & Meno-*
21 *chiũ citatis in locis*, ſed quæ non conueniant circa contractum, vel quaſi. † Ex hac regu-
la deducitur à contrario obligationem aut actionem nullam oriri ex conſilio nõ frau-
dulento, ita apertiſſime dicit *d. l. conſilii*, & *d. c. nullus*; & ratio eſt, quæ redditur à Dd ibi,
quoniam ſcilicet conſilium non arctat, neque enim ei parere eſt neceſſe *l. 2. §. fi. ff. man.*
Iuſtin. in §. 1. & ſeq. inſt. mand. Id vero fallit, ſi ille cui datum eſt conſilium, non erat aliàs
facturus, quippe tunc conſilium ſumit vires mandati; & obligatur ex conſilio, quaſi
ex mandato, *l. ſi remunerandi. §. ſi tibi. ff. mand. & not. doct. in d. l. Conſilii*, ad quos relego
benignum lectorem; propterea, quod conſilium non doloſum, ad regulam noſtram
22 non pertineat; Illud tamen, † non puto negligendum. Quod iſta ratio, conſilium non
ſtringit, vt quia liberum, cuique ſit explorare; an expediat conſilium ſequi; militat
etiam in conſilio doloſo, nemo enim tenetur ei obtemperare; & tamen obligat con-
23 ſulentem; Quæ † ſit ratio diſcriminis, non inuenio redditam à doctoribus; Ego ve-
ro eam eſſe ſentio, quod cum dolus ſit machinatio, & circumuentio *l. 1. §. 1. de dolo*,
non eſt liberum, nec facile ei; cui datum eſt fraudulentum conſilium exquirere, an
vtile ſit, imò ſua machinatione ſuadet, omninò facere, & quaſi cogit, vel agere, vel ab-
24 ſtinere, vnde non iniuria per manus traditum eſt, doloſam † perſuaſionem plus
poſſe, quàm violentam coactionem *l. 3. §. ſi quis volentem in 2. reſp. ff. de liber. hom.* & li-
25 bero *l. 1. §. perſuadere de ſeruo corrupt. Dyn. in reg. ſciente de reg. iur. in 6.* Sub hac † regulá
tractant etiam Doctores de conſilio Aſſeſſoris, quatenus ex eo, ipſe tenea-
tur, nos autem ſatis, vt arbitror dilucide eam quæſtionem diſpu-
tauimus *libr. 2. in illa Diuiſione de dolo tertii,*
& Principalis.

REGVLA 25.

In Dolo est, qui petit id quod aliqua elidi potest exceptione.

1 *Leges, ex quibus regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Qui facit pactum de non petendo, repellitur exceptione doli, si deinde petat.*
4 *Accipiens vsuras futuri temporis, dolo malo facit petere interim rem principalem.*
5 *Vbi competit exceptio in factum, ibi quoq; datur exceptio doli.*
6 *Limitatur regula in eo, qui iuste ignorabat.*
7 *Fallit etiam, quando reuerentia personæ excluderet exceptionem doli.*
8 *Regula procedit in illa exceptione, quæ generalis appellatur.*
9 *Vbi dubitatur de certa specie exceptionis vtile est generalem proponere.*

1 REgula accipitur † ex *l. 2. §. item quæritur, vers. & generaliter. ff. de except. doli, ex l. qui*
2 *æquitate. ff. eodem titulo.* † Ratio regulæ est, quam exprimit Iurisconsul. *in d.* §. ibi,
nam, etsi inter initia nihil dolo malo fecit, attamen nunc petendo fecit dolose, similis
3 est text. in *l. 2. §. circa. ff. de except. doli, & in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obligat.* † Infertur, quod qui fecit pactū de non petendo, & postea petit, dolo facit, ideoq; exceptione
doli iure repellitur, *d. §. item quæritur, vers.* dolo enim ita fit, vt Reo duæ competant ex-
4 ceptiones, altera pacti conuenti, altera doli, sicut ibi expressum est, † infertur etiam
quod si creditor, qui sub vsuris mutuauerat pecunias, & in futurum vsuras acceperit,
si petat dicitur esse in dolo, proinde exceptione repellitur, siquidem accipiendo vsuras distulisse videtur petitionē, & tacite conuenisse, se interea non petiturum, *d. §. item*
5 *quæritur, vers.* non maledictum est, † Tertio generaliter infertur, quod qui iustam
aliquam exceptionem habet, potest etiam exceptione doli se defendere, *d. l. qui æquitate.* Infertur quarto vbi competit exceptio in factum, ibi etiam præstari exceptio-
6 nem doli, allegato, *§. item quæritur, vers.* & generaliter. † Fallit regula, & officium
suum perdit, quando is, qui petit esset in tali ignorantia quæ ipsum excusaret a dolo, *eodem §. item quæritur, vers.* nam si inter initia, exemplum erit in hærede, qui ignorans defunctum fecisse pactum de non petendo, rem petebat à debito-
7 rē † Secundo restringitur quando reuerentia personæ excluderet istam exceptionem doli iuxta text. in *d. l. apud Celsum. §. aduersus parentes. ff. de except. doli*, sed vide *infra*
8 *reg. 31. num. 4.* Et ista † exceptio nostræ regulæ quæ facit petentem videri in dolo est
illa quæ generalis appellatur, cum detur in locum cuiuscunque alterius exceptionis,
de qua est gloss. in *l. si executione. C. de non numer. pecun.* & propterea *Pract. Papiens. in forma respon. Rei conuenti, gloss. in vers.* doli exceptione, inquit bonum esse consiliū, quoties dubitatur de certa specie exceptionis, semper opponere hanc exceptionem generalem doli, quæ sufficit pro omnibus, & in processu liquidare, de certa specie exceptionis, veluti solutionis, vel pacti, vel iusiurandi, vel præscriptionis.

REGVLA 26.

Stipulatio Dolum malum abesse, absuturumque esse promissorem & eius hæredem tantum obligat.

1 *Iura, vnde regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Stipulatio habere licere spondes; huius regulæ stipulationi similis.*
4 *Alia ratio regulæ.*
5 *Non videtur aliquis in dubio, nisi pro his promittere, quos potest obligare.*
6 *Stipulatio doli, vt contineat extraneam personam, eius expressionem desiderat, & adiectionem pœnæ.*
7 *Sed contra quod sufficiat sola adiectio pœnæ.*

1 NAscitur † ex *l. Stipulatio ista habere. §. si quis dolum malum. ff. de verb. oblig. ex l. nouissima. ff. iudicatum solu.* verba sunt §. si quis dolum malum promissoris hæredisque
2 eius abesse velit, sufficere abesse, absuturumq; esse stipulari. † Ratio regulæ exprimitur in alleg. *l. nouissima*, quoniā sc. verbū absuturumq; esse plenissimū est, & ad omne tēpus refer-

refertur, vt si aliquo tempore non absuerit dolus, quia verum sit non abfuisse com-
3 mittatur hæc clausula; † Similis huic stipulationi est illa stipulatio habere licere spon-
des? quæ hoc continet, vt liceat habere, neq; per promissorem nec per eius hæredem
fiat, ita est. n. iuris interpretatio *d. l. stip. ista*, in principio & ibi *Bar. in summario*, & *Duare.*
4 *d. § si quis dolum.* † Alia quoq; ratio mihi reg. videtur, quòd cum factum alienum non
possit promitti; sed suum tantum, & successoris *d. l. stipulatio ista*, nemo videtur in dubio
promisisse, nisi pro his, quos potest obligare, ne videatur inutilem stipulationē fecisse,
quippe semper facienda est illa præsumptio, ne videatur quis facere voluisse actū in-
ualidum. *l. 3. ff. de milit. test. Alciat. reg. 3. præsumpt. 35.* Vt autem stipulatio doli contineat
etiā extraneā personā, ita q; promissor non solū de dolo proprio & hæredis; sed etiā de
5 dolo extranei obligetur, duo ex sentētia *Bar.* desiderātur, † Alterū q; in stipulatione fiat
expssa mētio extranei. Alterū q; pæna adiiciatur, *Bar. in d. § si quis dolū* nimirū vt liqueat
de mēte cōtrahentiū. Adiicitur pœna, vt obligatio valeat, & *Bar.* adhæret *Ang.* ibi, & *I-*
6 *mol.* in q. t, q; forsitan dictū *Bart.* seruaretur in *praxi.* Cæterū contrariā † sententiam esse
longe veriorem, & sufficere solam promissionem pœnæ ad comprehendendam per-
sonam extranei probat tex quo non præstantior alter in *d. l. nouissima*, etenim cū dixis-
set I C. illā stipulationē dolū malū abesse, abfuturumq; esse, nō cōtinere extraneū, sub-
nectit, sin autem adiectum sit, si huius rei dolus malus non aberit, quanti ea res est dari
spondes, etiam ob extranei dolum promissor pœnæ. Ecce nulla est habita mentio ex-
tranei in hac adiectione, & tamen ipse continetur, id quod, & dilucide quoq; constat
ex *d. l. Stip. ista. §. si quis dolum, vers. si vero de plurium dolo.* Solutio autem *Bart.* quod in alle-
gatis iurib. supponatur facta mētio extranei, digna est Oedipo, qui diuinator erat, nul-
lum quippe verbum est in eo responso vnde illud suppositum colligi possit, vt non in-
iuria *Imol.* & *Ias.* dissentiant à *Bart.* ea ratione, quod adiectio pœnæ, frustra fieret in illa
stipulatione, si pro hæredibus tantum valeret, cum explorati iuris sit pro hæredis obli-
gatione, pœnam non esse necessariam. Confirmo; verba stipulationis sua vi continent
extraneum, & propter adiectionem pœnæ valet oblig etiam pro dolo extranei, nihil
est quod repugnet, quin extranei quoque dolus comprehendatur, quod secus est in
prima stipulatione sine pœna, cuius verba sunt apta continere extraneum; sed obliga-
tio non valet.

REGVLA 27.

Constitutio pœnam capitalem imponens, habet tacitam clausulam, si dolo commissum sit delictum:

1 *Leges ex quibus hæc regula sumitur.*
2 Ratio reg.
3 *Mors vltimum terribilium, & morborum medicus postremus.*
4 *Nulla mors inquietior, quam quæ statim tota venit.*
5 *Vtrùm occidens aliquem tanquam bannitum, qui vere non erat, sit aliqua pœna plectendus.*
6 *An reg locum habeat, quando pœna statuti, vel constitutionis, non esset capitalis.*

1 COlligitur ex *l. cum autem* † *redhibitio, § accipitur ff. de edilit. edict.* ibi capitalem frau-
dem admisso dolo malo, & per nequitiam. † Ratio videtur esse in grauitate pœ-
2 næ, neq; tam grauis pœna videtur à lege imposita propter culpam, cum mors † sit vl-
3 mum terribiliū. *Arist. 3. ethicor.* & vltimus morborū medicus, vt refert *Stobeus*, eoq; ma-
gis quod luctuosissimum est mortis genus, quod non venit à natura, sed à Iudice, quia
4 nulla mors inquietior, quam quæ statim † tota venit, sicut *Quint. dixit 2. declam.* Rur-
sus quia priuare ciuitatem vno ciue, vt accidit quando mortis pœna aliquis plectitur,
non debet fieri sine magna causa, & tunc solum, quando atrocitate criminis, ostēditur
quasi putridum membrum, vt necessarium sit secare, ne corpus vniuersum inficiat.
5 *Quæst. 1.* Ex hac regula *Nell. de Bannitis in 2. parte 2. tēporis, quæst. 26. num. 16.* infert ad †
quæst. Caius sciebat Titium Iohannis esse Bannitum, videns alium quempiam Ti-
tium Ioannis, occidit, qui vere non erat Bannitus an sit pœna capitali feriendus,
tractat articulum *Aretin. in leg. si cum seruo. ff. de iniur.* & ait si iustam habuit causam
credēdi, forsitan quia publice ita cōmuni æstimatione tenebatur, & euadit impunitus

l.3.ff ad Maced.& l.Zenodorus.C.eod tit. Aut non reputabatur omnium opinione banni-
tus, verum ex aliqua iusta causa fuit adductus ad ita credendum, & tunc cum dolo ca-
reat non plectitur ordinaria pœna. *l. Corneliæ per l.in lege.ff.ad l.Cornel.de Sicariis*, sed pro
modo culpæ latæ, vel leuis erit plectendus.
6 Ampliat † *Bald reg.* in statuto quocunq; pœnali, vt scilicet tacite dolus intelliga-
tur in ea *l.fin.per gloss.in ff.quod quisq; iuris*, refert *Ias.in l.1.num.20.& 21.ff.de legib.* verum
quando pœna non esset capitalis, puto recurrendum ad distinctionem *Bart.in l.1.ff.si
quis test.liber.esse iuss.fuer.n.2.cum seq.& Saly.l.2.C.de nox.lib.* ad hanc reg. *Ias.in d.l.1.n.21.*
vbi multos, grauesque doctores in confirmationem ipsius allegat.

REGVLA 28.

Dolus, ex proposito, & Dolus re ipsa æquiparantur.

1 *Ex quibus legibus reg. veniat.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 Dolus *præsumptus proprie dolus.*
4 *Æquiparatio procedit, quoad rescindendũ actum.*
5 D*ispositio c.quamuis de pact.in 6.habet locum in vtroque dolo.*
6 *Idem iuris in* auth. sacramenta puberum.C.si aduersus vendit.
7 *Et in capit. cum contingat extra. de iure iur.*
8 *Dolo præsumpto futuro, ex læsione resultãti; non potest renunciari.*
9 *Enormissimæ læsioni, non valet renunciatio.*
10 *Procedit reg. quo ad producendam exceptionem.*
11 *Dolus ex proposito, differt in multis à dolo re ipsa, remissiue.*
12 *Alia declaratio regula.*

1 DEsumitur ex † *l.1.in fin.ff.de exceptione doli, ex l.si quis cum aliter.ff.de verb obl.* ibi, qui e-
nim per dolum obligatus est, competit ei exceptio, id est, & si nullus dolus inter-
2 cessit, sed ipsa res in se dolũ habet; † Ratio reg. est, quia dolus re ipsa est dolus præsum-
ptus, & ita proprie dolus, cum sint duæ species doli verus, & præsumptus, *Bart.in l.quod
Nerua col.2.vers.debetis scire.ff.deposit.* refert, & sequitur, *Curt.Iun.cons.141.num.6. Cephal.
3 cons.62.n.24.vol.1.Gram.cons.128 post num.3.in ciuil.* † Alia quoque ratio forsitan potest
adduci; quoniam scilicet quantum ad eum, qui læsus est parui refert, per dolũ ex pro-
posito, an per dolum re ipsa, quo ad intentionem, etiam, & mẽtem legis, quæ cupit ne
ciues sua re male vtantur, vt eos habeat, quam maxime diuites. *§.fin Inst.de his, qui sunt
sui.vel alien.iur* paria sunt, quod maleuolo alicuius consilio sit circumuentus, vel re i-
4 psa læsus † Declaratur autem regula, vt locum habeat, quoad rescindendum cõtra-
ctum, *Cephal.d.cons.142.n.28 & 29.vol.1.* Dec.*cons.39.n.9.vers.nam ex enormi,& con.60.
col.pen.ad fin.& consil.459.n.11.& consil.551.n.4.Caz.* qui dicit esse com opin. *in l.2.n.98.
C.de rescind.vend.* Dec.*consil.180.col.3.& 4* vbi de communi testimonium affert, *Pedem.
decis.41.n.2.Paris.consil.96.lib.1.& consil.20.num.46.& consil.208.& 209.vol.1.Crot.consil.
120.volum.1.*
5 Et ideo infertur, quod dispositio † *c.quamuis de pact.in 6.* cessat non solum in
dolo ex proposito; sed etiam re ipsa latissime *Cephal.cons.142.versic.secundo quoniam.n.
25.cum seq vol.1.& consil.137.num.62.& 71.& consil.72.eodem volum.& consil.62.n.25.eo-
6 dem volum.* & ita ea non obstante poterit contractus rescindi. Idemque iuris † in *auth.
sacramenta puberum.Cod.si aduers.vend.* vt etiam in dolo re ipsa locum non habeat, *Dec.
7 consil.45.n.1.Cephal.d.consil.137.n.75.* dicens ita passim tenere omnes, & *n.63* ait † tantũ-
8 dem esse dicendum, quo ad dispositionem *cap.cum contingat de iure iur.* † Infertur et-
iam quod sicut non potest renunciari vero dolo futuro ita, nec dolo præsumpto re-
sultante ex hac læsione, *Castr.in l.si vnus.§.illud.ff.de pact.Cephal.dict.consil.137.n.75.* & in
9 specie, non valere renunciationem enormissimæ læsioni consultus, respondit *Dec.con.
2.col.5.consil.11.& consil.39.cum aliis adductis à Ceph.consil 162.num.3, volum.1.* Declaratur
10 vt † obtineat quoad producendam exceptionem, *Rom.in l.si quis cum aliter.ff.de verbor.
oblig.* per illum tex. qui probat ad litteram idem est si nullus dolus intercessit; sed ipsa
11 res in se dolum habeat *l.2.§.circa ff.de except.doli.* †
In multis autem dolus ex proposito, differt à dolo re ipsa, vt diximus in quarta di-
uisione doli *c.1.* vbi quid esset vterque dolus, quos produceret effectus, aliaq; ad orna-
tum hu-

tum huius regulæ congessimus non spernenda, † declaratur, vt æquiparatio procedat quoad dolum ex proposito, qui dicitur incidẽs, non quoad illum qui dicitur dare causam, vt supra in titulo de dolo incidente in fine.

REGVLA 29.

Dolus semper præsumitur in eo, qui semel fuit versatus in dolo.

1 *Ex quibus iuribus reg. descendat.*
2 *Quæ sit ratio regulæ.*
3 *Ampliatio regul. vt locum habeat etiam in culpa.*
4 *Hæc præsumptio hominis sit, an legis.*
3 *Ampliatio, vt procedat in alio genere doli, si connexitatem habeat cum alio dolo.*
6 *Ampliatio, vt à præsenti dolo, præsumatur ad præteritum.*
7 *Si dolus sit emendatus, cessat reg.*
8 *In diuerso quoque genere doli, perdit officium suum.*
9 *Non militat etiam in his dolosis actis, quæ solo temporis cursu, atque ætate mutantur.*
10 *Declaratio reg.*
11 *Casus similis huius reg.*

1 PRofluit † hæc regula tamquam riuus ex fonte ex *l. in ciuilem iuncta gloss. in vers. inci-*
datis. C. de furt. ex l. vni. C. si quis Imperator maled. ibi ex personis dicta pensamus, ex
l. 1. iuncta gloss. in vers. non occidendi animo. l. de sicar. ex l. cum allegat. C. de vsur. ex l. fin. ff. de
2 *actio. & oblig.* quæ iura deducit *Roman. cons. 54. num. 6.* Ratio † regulæ videtur, quoni-
am malum ex malo semper præsumitur sicut bonum è bono, ratio rationis, quia mu-
tatio non præsumitur, *gloss. in l. si vero. §. qui pro rei qualitate. ff. qui satisdar. cogun. Alciat.*
2. regul. præsumption. in princip. Delectantur enim homines cum malefecerint, præser-
tim, si res successit impune; Alia ratio quia sicut ab initio de homine, nihil mali suspi-
camur quia à natura bona progenitus est, ita natura semel ad malum conuersa;
nihil boni potest de ipso præsumi, Arbor namque mala creditur malos fructus fa-
cere quemadmodum bona, bonos, & *Cicero pro Cluentio* perinde, vt opinio est de cu-
iusq; moribus, ita quod ab eo factum sit existimari potest. Accedit, quod semel malus,
c. semel malus de reg. iur. in 6. sic quoque semel dolosus, non iniuria præsumitur semper
dolosus, dolus enim malus est, adeo, vt, numquam pronuncietur, sine isto adiuncto;
palam est in *Rub. in tit. ff. & Cod. de dolo malo;* Hinc *Quintilianus lib. 5. instit. cap. 10.* spe-
ctanda quidem sunt, ante acta, dictaque, ex præteritis enim æstimari solent præsen-
3 tia, Allegant hanc regulam *Rom. dict. consi. 54. & Menoch. lib. 5. præsumpt. 32. per tot.* †
Extenditur regula, vt procedat in culpa, vt qui semel fuerit in culpa credatur esse sem-
per in culpa per text. in *c. scribebam de præsump.* vbi semel negligens præsumitur quod in
futura erit negligens & eo inferunt *Ioan. Andr. Imol. Fely.* q; is qui negligenter studuit, in
iure Canonico præsumitur, quod negligẽter sit daturus operam studio iuris Ciuilis; &
is, qui semel fidem non obseruauit, præsumitur quod nec in posterum sit seruaturus;
4 Præsumptio huius † regulæ est iuris, magis, quam hominis, ad instar illius præsum-
ptionis semel malus, &c. quippe quia scripta videtur in lege, non in hominis, siue iu-
dicis arbitrio relicta; nam lex ex dolo semel commisso, præsumit, & nouum dolum in
persona primi dolosi, cuiusmodi arbitror esse illam, quod semel periurus præsumitur
peieraturus in futurum *cap. paruuli 22. quæst. 5. & c. literas extr. de præsumpt. Alciat. reg.*
2. præsumpt. 10. quia lex ab vno periurio, ad nouum periurum præsumptionem suam
5 ducit. Ampliatur † etiam regula vt non modo vires habeat in eodem genere do-
li, vel simili; sed in diuerso, si modo connexitatem habeat cum primo; quemadmo-
dum extenditur regula semel malus, vt vendicet locum etiam in diuerso genere ma-
li, connexo tamen, & valde coniuncto hinc mulier luxuriosa, præsumitur etiam pro-
diga gloss. in *l. & mulieri de Curat. Furios. Tiraquel. de leg. Connub. l. 9. num. 106.* vt si defun-
cti consanguineus dolo persuasit scripto hæredi, ne adiret, persuaserit etiam eius sub-
stituto; si constet quod ista persuasio fuerit dolosa, præsumitur etiam secunda facta
cum dolo, nimirum vt hæreditas non adita ad ipsum iure sanguinis pertineat.
6 Extenditur † vt à præsenti dolo semel commisso, præsumatur ad præteritum, vt
in simili, dicimus viduã deprehensam in fornicatione, præsumi viuente quoq; marito

fornicatam, § *ult. in auth. de restit.* & ea, quæ parit in undec. mor. *Alciat. de præsumption.*
9. & infert ad ultimam illam quæst. excitatam à *Castrens. in l. Sororem num. 4. Cod. de his,*
quibus, ut indig. & latissime tractatam à *Doct. in rub. C. de edend.* An statutum priuans nu-
ptam, ob commissum adulterium dote, intelligatur etiam priuare viduam ob stu-
7 prum. Restringitur † autem regula ut non procedat in doloso postea emendato, ar-
gumento text. in §. *hinc autem nobis, vers. nam, etsi vitam, in authent. de monach. & ibidem*
Angel. Alberic. in l. omni modo numero 3. Cod. de inoffic. testamento Roman. consil. 236. ut
præmissa consultatio *num. 6. Alciat. reg. 2. præsumpt. 7. num. 2, vers. 2.* limitatur. *Dyn. in*
reg. semel malus. Rolan cons. 63. num. 12. lib. 3. sicut, & in hac specie cessat præsumptio reg.
8 semel malus, *Dyn. & Alciat. d. loco;* perdit † etiam officium suum hæc regula in diuerso
prorsus genere doli, ut qui dolum fecerit in contractibus; non præsumatur facturus in
iudiciis, & qui dolum fecit ludendo; non credatur facturus persuadendo, non secus,
ac regula semel malus, quiescit in diuerso genere doli, *Alberic. in d. l. omni modo numer. 5.*
9 *C. de inoffic. testament. Bart. in l. Cassius. ff. de senator. Dyn. &* Alciat. *in allegatis modo locis,* †
Rursus limitatur in eo genere doli, qui solet cursu temporis mutari, ut si quis Iuuenis,
dolose puellam persuaserit, sui copiam præstare; Senex factus non præsumitur, do-
lum in eadem materia veneris facturus; flauescit enim in senectute libido, præsumi-
tur eum ætate, non solum diminui; sed etiam exstingui, *Bart. in l. si cui. §. iisdem num. 8.*
10 *de Accusat.* Alciat. *reg. 2. præsumpt. 7. tertio limita.* † Declaratur regula ut tunc sit illi locus,
quando de futuro dolo, quærimus, de præterito. n. fit ad futurum dolum præsumptio,
cæterum a semel commisso dolo ad præsentem dolum, non inducimus præsumptio-
nem iuris, sed suspicionem tantum, Alciat. *de præsumpt. regul. 2. præsumpt. 7. vers. quarto in-*
11 *tellige,* Alberic. *in d. l. omni modo num. 3 C de in offic.* † Plures sunt huic regulę similes casus
in iure, quibus velut exemplis potest declarari. Ut qui semel est Calumniatus, in futu-
rum præsumatur calumniaturus, *l. sicut. §. idem. ff. de accus.* & qui se male gessit in mili-
tia, præsumitur, quod & in futurum male se gereret, *l. non omnes. §. à barbaris. ff. de re mi-*
lit. sicut, qui semel fidem, non seruauit, præsumitur q. nec in posterũ sit obseruaturus;
gloss. Bald. & Roman. in l. Cornelia. C. ad Syllanianum, inferentes, quod licet quis esset re-
laxandus à carcere dato fideiussore; tamen si semel aufugerat, non debet relaxari,
cum aliis multis, quæ ponit copiose, *Menoch. d. præsumpt. 32.* quæ cum simillima sit huic
nostræ præsumptioni, eius dicta possunt præsenti regulæ pro maiori parte accommo-
dari.

REGULA 30.

Exceptio doli, succedens in locum alterius exceptionis, regulatur secundum naturam illius in cuius locum succedit.

1 *Leges, quæ hanc regulam constituunt.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *In quarum exceptionum locum succedat exceptio doli.*
4 *Exceptio doli in locum alterius succedens, & sic generalis non videtur odiosa.*
5 *Tutus generali exceptione doli, si soluat repetitionem habet.*

1 SUmitur † ex *l. 2. §. & generaliter. ff. de except. doli,* ubi Bartol. ita colligit in compen-
dium, exceptio doli, si in locum alterius exceptionis succedit, regulatur secundum
2 naturam illius in cuius locum successit; † Ratio regulæ deducitur ex notissimo illo
axiomate, subrogatum sapit naturam eius in cuius locum subrogatur. *l. uni. C. de rei*
3 *uxor. act. §. fuerat, Instit. de action.* † exceptio doli, succedit in locum non numeratæ pe-
cuniæ, *l. 2. §. circa. ff. de exceptione doli,* nam si pecuniam non mutuasti vere, sed quasi
mutuaueris petas, es in dolo, & ante biennium, competet non modo exceptio non
numeratæ pecuniæ; sed, & doli, ut in simili text. in *d. l. 2. §. item quæritur,* adeo, quod
exceptio doli generalis, datur etiam habenti aliam actionem, regulariter non compe-
tat actio doli, *l. 1. §. 1. & sequent. ff. de dolo,* elapso autem bienuio, remanet sola exceptio
doli per quam tutus est, is qui confessus erat accepisse mutuam pecuniam.

Secundo hæc exceptio succedit in locum exceptionis pacti, de non petendo, *d.*
§. item quæritur, ubi dicitur, dolo eum facere, qui contra pactum agit.

Tertio

Tertio succedit in locum iusiurandi præstiti: Etenim si te deferente iuraui nō debere,
& deinde petas, dolo facis, cum me iudicem feceris in illa causa. Quinto succedit in
locum exceptionis, intentionis, & facti; quod accidit quando, actor sine actione agit
de facto, Reus enim excipit de facto, vel de dolo quis enim dubitat eum dolo agere,
qui sine actione agit, *d. l. 2. §. circa* præsertim cū in legē committat, quę vetat, quemquā
sine actione experiri, vulgariter de hac exceptione, quatenus in locum alterius succe-
dat, est gloss. Magistralis in *l. qui se debere in vers. exceptione. ff. de cond. causa, dat. caus. cum se-*
4 *quent. et in l. qui exceptionē. ff. de cond. in debit.* in vers. pecuniam, vbi *Accurs.* † notanter ait,
hanc doli exceptionem generalem, non esse odiosam, sed specialem tantum, effectus
5 autem est, quod tutus generali exceptione doli, † si soluat repetitionem habet, vt non
obscure sentit, *Accurs. d. l. qui exceptionem*, quod maxime votum est, quando doli ex-
ceptio successit in locum alterius exceptionis fauorabilis, vt eius naturam imitetur
per regulam subrogatorum.

REGVLA 31.

Qui iustam aliquam exceptionem habet, tutus est etiam exceptione doli.

1 *Ex quibus iuribus regula deducatur.*
2 *Ratio regula.*
3 *Exempla regula.*
4 *Limitatio reg. de cuius veritate dubitatur.*
5 *Contra ementem actionem à doloso, datur exceptio doli.*

1 COlligitur † ex *l. qui æquitate. ff. de exceptione doli*, in qua Papinianus ait, qui æquitatē
2 defensionis infringere actionem potest, doli exceptione tutus est. † Ratio regu-
læ videtur; quia si iusta est exceptio, necesse est actionem esse iniustam, & si æqua est
defensionis causa, consequens est iniquam esse agendi occasionem, cum contrario-
rum contraria sit natura, & cuius oppositum est bonum, eius contrarium est malum;
3 † Exempla regulæ sunt, veluti si quis pacti de non petendo, vel iusiurandi exceptio-
4 nem haberet, vel etiam solutionis aut transactionis. † limitatur autem, quando a-
ctor ex qualitate personæ, non admitteret exceptionem doli; gloss. in *d. l. qui æquitate*,
ideoque iuris, si actor dignitate excelleret, Reus vero esset humilis, puta consularis
contra plebeium, aut homo vitæ emendationis, aduersus luxuriosum, & prodigum;
l. non debet. ff. de dolo, Hæ namque personæ exceptione doli non repelluntur, ex allega-
tis iuribus. Plane an vera sit hæc limitatio non parum dubito; quippe quia allegatæ le-
ges loquuntur in exceptione doli speciali, quæ odiosa est, & opinionem sugillat, Re-
gula procedit in exceptione generali, quæ odiosa non est, gloss. *in l. qui exceptionem. ff.
de cond. in deb.* & diximus superiori regula, proinde recurrendum est, ad ea, quæ posui-
mus *supra lib. 4. in titulo de exceptione doli, quæst.* 1. in qua articulum ventilauimus, hæc
5 quoque exceptio doli, datur contra ementem actionem à doloso; *Bart. in l. 4. §. apud Iu-
lianum num. 2. ff. de exceptione doli.*

REGVLA. 32.

Petens sine causa, est in dolo.

1 *Leges, vnde nascitur regula.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Exempla regulæ.*
4 *Declaratio regulæ.*
5 *Limitatio regul. & num. 6.*

1 DEducitur † ex *l. 2. §. circa. ff. de exceptione doli*, ibi si quis stipulatus sit sine causa, de-
inde ex ea stipulatione experiatur, exceptio vtique doli mali, ei nocebit, & ex §.
2 *sequenti eiusdem legis.* † Ratio regulæ est quia petit, quod sibi non debetur, & hoc sibi
vult *Iurisconsul. in d. §. circa*, dum ait licet enim eo tempore, quo stipulabatur, nihil dolo
malo admiserit, dolo facit ex ea stipulatione petere, & cum nemo sine causa obligē-
tur, nec sine causa, cuiquam debeatur, argumento *l. cum de indebito. ff. de probat. & l. nul-
3 la ratio ff. de donat. & c. sicante de fide instr.* iniuste petit, iure igitur dicitur esse in dolo. †
Exēpla reg. sunt *in d. §. circa*; veluti si creditur tibi pecuniā, stipulat⁹ sum, certa die red-
di, nec data est, si contra te egero, sum in dolo; aut si mulieris nomine dotē, pmisero aut

sponte donationem propter nuptias, quę sequutę non sint, petens à me dotem vel do-
natione, dolo facit, nō est enim sequuta causa promissionis, *d. § circa in fine, & § penult.*
4 *inst. de donat. l. si non sequutis C. de donat. ante nuptias.* † declaratur regula vt obtineat, siue
is, qui petit nullam habuerit causam petendi, siue habuerit, eaq; finita sit; & extincta,
siue non fuerit causa sequuta, *d. § circa.* Nullam habuit ab initio, quando nulla prȩce-
dente sua, vel authoris sui causa crediti, nihilominus petit, non fuit sequuta causa, vt in
promissione dotis, non sequuto matrimonio, fuit extincta, veluti si quis contra fide-
5 iussorem ageret, recepta pecunia à principali debitore; † limitatur si is, qui petit, iu-
stam haberet ignorantiæ causam, quod enim si authori suo factam esse stipulationem
in instrumento deprehendat, reddendæ pecuniæ, nesciens numeratam non fuisse pe-
cuniam, *l. quam aliertus. ff. de reg. iur.* & in terminis *text. in d. l. ..., § item sequitur, vers.* naris,
6 & si interemitia; † restringenda etiam videtur, quando est facta promissio ex aliqua
falsa causa, vtraque parte sciente, eam esse falsam, vt per *Bar. d. § circa in fin.* ratio vide-
tur, licet non alleget, quia cum scienti, & volenti non fiat dolus, *l. cum donationis. C. de*
transaction. l. nemo fraudare ff. de reg. iur. l. venditori. C. de rescind. vendit. petens, non facit
dolo, cum aduersus scientem experiatur, vel ratio sit, quod cum debitor sciens cau-
sam esse falsam, nihilominus promiserit, videatur animo donandi spopondisse; pro-
inde nō circumuenitur, dum vocatur in iudiciū argumento *l. cum per errorem. ff. de re-*
gul. iur. vbi *Dec. & Cagnol.* sed stante hac ratione, non esset vera limitatio, quippe po-
tens, haberet causam petendi scilicet donationis causam.

REGVLA. 23.

In pari causa doli, melior est conditio possidentis.

1 *Iura ex quibus reg. producitur.* 3 *Exempla regulæ.*
2 *Ratio regulæ.* 4 *Illationes ex reg. & num. 5.*

1 COlligitur regula tamquam † ex sua arbore fructus ex *l. si procurator. ff. de exceptione*
doli, cuius summarium his verbis constat in pari causa turpitudinis potior est cō-
ditio possidentis, ex *l. 4. § Marcellus eod. tit.* cum longe æquius sit ex eo, quod per fide
gestum est, actorem nihil consequi, ex *l. si ob turpem ff. de condict. ob caus.* ibi, porro autem
si dantis, & accipientis turpis causa sit possessorem potiorem esse, ex *l. cum par delictum.*
2 *ff. de reg. iur. ex c. in pari delicto de reg. iur. in 6.* Ratio † regulæ est, in *d. § Marcellus*, ibi, cum
longe, æquius est, &c. & in *d. l. si procurator*, ibi, nam turpiter accepta pecunia iustius
3 penes eum est, qui deceptus est quam qui decepit. † Exemplum regulæ sumitur ex al-
legata *leg. si procurator*, in qua procurator Rei turpiter accepit pecuniam, vt proderet
Reum, pateretur que sese condemnari, prævaricationis crimen contrahens, cum pro-
diderit causam, *l. 1. ff. de prævaric.* actor quoque turpiter dedit, quando iniusto, atque il-
licito præsidio voluit sententiam redimere potius, quam per legitimos tramites, vel
per viam iustitiæ peruenire, & diffidentia forsitan iustæ sententiæ in pecuniæ corru-
ptelam, spem negocii reponere, *l. 1. C. de pæn. iud. qui mal. iudi.* Alterum exemplum est in
eo qui dederit iudici pecuniam, vt fauorabilem sententiam obtineret, siue in bona, si-
ue in mala causa, sententiam, data pecunia pro se ferri pactus esset, etenim si vt male
iudicetur numerata sit pecunia clarius est q̃ egeat probatione si in bona causa pronū-
cietur, adhuc crimen contrahitur, iudicem enim corrumpere videtur, *l. 2. in fin. de con-*
dict. ob turp. caus. & iudex turpiter facit iustitiam vendens, quam gratis teneatur admi-
4 nistrare; † Infertur quod, in pari causa doli, non dabitur soluenti repetitio, *l. 3. ff. de cond.*
ob turpem causam. in illis verbis, vbi dantis, & accipientis turpitudo versatur, non posse
repeti dicimus, *l. si ob turpem eod. tit.* ibi si, & dantis & accipientis, turpis causa sit posses-
sorem potiorem esse, & ideo repetitionem cessare, & *l. si procurator. ff. de exceptione doli*,
5 ibi nec hoc quod accipit procurator auferri ab eo potest. Infertur † præterea aduer-
sus doli exceptionem, non dari replicationem doli, *l. 4. § Marcellus de except. doli*, hoc
pacto, numquid remaneat possessoris causa melior, cum eius exceptio actoris repli-
catione minime elidatur? conferunt ad hanc regulam multa quæ tradita sunt in alia
regula dolus cum dolo compensatur.

De

De Regulis doli negatiuis.

COngessimus regulas, quas afferendo, affirmandoque leges nostræ producunt, atque constituunt, proximum est ex ordine, vt negatiuas exequamur, quarum expositionem inchoandam existimamus ab ea, quæ negat scienti, aut volenti dolum fieri, est enim adeo celebris, vt merito priorem locum sibi debeat vendicare.

REGVLA 34.

Dolus non infertur scienti & volenti.

1 *Iura ex quibus reg. sumitur.*
2 *Ratio reg.*
3 *Exempla* Regula.
4 *Extinctio reg. vt procedat etiam, quoad iniuriam, qua etiam non fit volenti.*
5 *Extenditur ad omnem dolum, tam ex proposito, quam re ipsa*
6 *Remedium* l. 2. C. de rescind. vend. *an cessare debeat, quando debitor sciebat verum rei valorem.*
7 *Data communi opinione affirmatiua limitatur in vendente ex causa necessitatis.*
8 *Ampliatur in dolo incidenti, & in dolo dante causam.*
9 *Ampliatur non solum in sciente, sed etiam in scire debente.*
10 *Ampliatur, vt nec actio detur ex crimine stellionatus.*
11 *Limitatio regula, quando ambo contrahentes volunt aliquid in fraudem legis facere, sed non videtur de reg.*
12 *Restringitur reg. vt locum non habeat in dolosa persuasione: verum non videtur limitatio de reg.*
13 *Restringitur reg. in dolo, qui inest in metu, nam scienti, & patienti metum fit dolus.*
14 *Limitatur in casu* l. si quis seruo. Cod. de furt.
15 *Vsurarius non obstante conuentione vsurarum potest puniri.*
16 *Limitatur, quia virtute huius reg. non potest tolli ius fisci.*
17 *Restringitur, vt locum habeat in contractibus.*
18 *Alia limitatio, remissiue.*

1 SVmitur † ex *l. cum donationis*, ibi; nec vnquam volenti dolus inferatur. *Co. de transact. l. de fideicom. C. eodem tit. l. nemo fraudare ff. de reg. iur. l. 1. §. fin. ff. de action. empt. l. si tam § et & §. in adilitiis de adilit. action. l. venditor. C. de rescind. vend. l. 1. §. eleganter. ff. deposit. l. 1. § fin. ff. quod falso Tut. auth.* ibi prætor scienti, non subuenit, quoniam se ipse decepit *c.* 2 *scienti de reg. iur. in 6.* †

Ratio reg. est, vt exprimit *gloss. in d. c. scienti*, nempe quia dolus est machinatio, circumuentio, deceptio, *l. 1. §. dolum ff. de dolo*, sciens, & volens, non circumuenitur, nec decipitur alleg. Iuribus. Atque ita scienti, & volenti, non conuenit definitio doli, me- 3 rito, nec definitum. † Exempla reg. multa, tam de iure ciuili, quam de iure canonico, & primum quidem in emptore emente rem cum seruitute, quam non ignorabat rei inesse. *l. 1. § fin. ff. de action. empt.* Alterum in *l. 3. §. volentem. ff. de liber. hom. exhib.* ibi, nam qui detinet hominem liberum volentem, non tenetur illo interdicto quia dolo caret;

Tertium in *l. non putauit. §. qui sua manu. ff. de contra tabul.* in qua valet exhæredatio scripta manu filii exhæredati quoniam videtur esse sine dolo patris, & sine iniuria filii, quartum est *in d. l. 1. §. eleganter*, in quo si depositos apud me nummos à seruo tuo, ea lege, vt tibi eos reddam pro precio serui manumittendi, egoque restituero tibi certiorato, non possum conueniri actione depositi, quia sciens recepisti, careo igitur dolo; Quintum exemplum est in homine ingenuo, qui sciens duxit Ancillam in vxorem, contra *cap. si quis ingenuus, & c. si fœmina. 29. quæst. 2.* vltimum est in Clericis, qui scienter, & voluntate iocosa sese ad inuicem percutiunt. *capit. primo de sententia excommun.* Deducunt regulam vltra *Doct. in alleg. Iuribus, Bald. in leg. fœminus, Cod. ad Velleia. Socin. consilio quadragesimooctauo, numero quarto, vol. 4.* Roland. *consilio quinquagesimonono, numero 13. volum. 1. & consil. 75. numero vigesimoseptimo, eodem vol.* Parif. *de Synda. in §. quæro,* Dec. *cons. 583. col. 1. Bero. cons. 30. num. 10. Castrens. consil. 74. vol. 1. Parif. consil. 52. num. 29. volu. 4. & Thob. consilio 67. num. 19. gloss. & Imol. in l. iam fi ff. de rei vend. Vital. de claus. in titulo. de absolut. à iuramento numero septimo, Medic. de fortuit. casibus, parte prima, quæ. 10. num. 36.*

4 Extenditur † regula, vt non modo obtineat in dolo, verum, & in iniuria, vt scili-
cet nec ipsa fiat volenti *d. l. nemo, & d. c. sciens*, etenim iniuria est quatenus iniuriatus,
5 eam sibi reuocat ad animum; † Ampliatur secundo vt locum habeat in omni dolo, nē-
pe, tam in dolo ex proposito, quàm re ipsa per *l. venditor. C. de rescind. vend.* & ideo si nō
ex animo dolus commissus appareat, sed re ipsa; sequuta est maxima læsio; sciente, &
volente eo, qui vendebat, permutabat, aut transigebat, non dicitur aduersus eum ad-
6 hibitus dolus; † Proinde *Soc. Rolan. Dec. Thob. in locis supra deductis*, inferunt remedium
l. 2. C. de rescind. vend. non concedi scienti verum rei valorē, quibus accedunt alii per-
multi congesti à *Pinello in l. 2. part. 2. num. 10. cum sequ. Co. de rescind. vend.* eo argumento,
quod scienti non fit dolus, nec quidem re ipsa, cui conuenit *l. domum. §. similis modo. ff.
de contrah. empt.* quem plurimum extollit *Roman. in l. si quis cum alter. num. 15. ff. de verbo.
oblig.* fit enim doli compensatio ex vtraque parte; Plane illius legis auxilium non cessa-
re ad fauorem scientis verum rei valorem, contra alios tenet *Pinell. ibi num. 11. cum seq.*
dicens ita placuisse. *Alberic. d. l. 2. num.* 12 & in eandem sententiam venire *Speculato-
rem in tit. de rescind. vend. num.* 12. In primis per generalitatem *alleg. l. 2. & l. si voluntate.
Cod. eod.* quæ non distinguunt an læsus sciat, vel ignoret verum rei valorem; Deinde
quoniam DD. communi voto testatur, necessariam esse specialem renunciationem,
vt non sit locus prędicto remedio. Scientia autem sola veri valoris, non potest vim ha-
bere specialis renunciationis, *Ruy. cons. 16. lib.* 4. & latius *Couarr. lib. 2. Resol. c. 4.* Nec fa-
cit negocium reg. scienti, & volenti, &c. etenim cum *d. l. 2.* voluerit succurrere læsis, i-
niquitas lædentis præponderat culpæ læsi, ac damnum passi, vt ait gloss. *in l. quisquis. C.
de rescind. vend. Alberic. d. l. 2.* merito debet iniquitas inferentis læsionem, tanquam ma-
ior attendi & esse locus *d. l. 2.* Nec aduersatur etiam *l. domum*, quippe tempore *dict. legis*
erat incognita dispositio *l. 2.* eaque ratione non potuit illam limitare, est enim *l. domum
Pauli Iurisc.* qui floruit sub Alexandro Seuero, & ita longo tempore præcessit Dio-
7 cletianum, & Maximianum Authores *d. l.* 2. † Si tamen demus com. opinionem pro
vera, restringere eam debemus, vt officium suum perdat, si ille, qui callebat verum rei
valorem; aliqua necessitate coactus vendidit, aut permutauit siquidem propter illam
8 necessitatem non verificatur in eo regula scienti, & volenti. † Ampliatur tertio; vt va-
leat tam in dolo incidente, quam in dante causa, quandoquidem vterque dolus est,
ex proposito, & militat ratio reg. scienti, & volenti, &c quippe sciens. nec in vno, nec
9 in altero dolo, circumuenitur. † Extenditur quarto vt procedat etiam in eo, qui scire
debebat, & si non sciret. *Cagnol. in d. l. nemo fraudare*, vbi declarat, scientiam requiri su-
10 per contractu. † Extende quoque vt non solum cesset actio doli, verum etiam crimen
stellionatus; *Crau. cons. 6. nu. 104. Rolan. cons. 75. n. 26. & 30. vol. 1. Bald. cons. 242. Menoc.
11 de arbitr. Cent. 4. casu 389. num. 7. & 8.* † Restringitur autem per *Ias. in d. l. cum dinatio-
nis*, per *Dec. dict. leg. nemo*, vt non procedat, quando contrahentes consentirent, &
vellent aliquid agere in fraudem legis; Etenim tunc enim præsumitur fieri sci-
enti, & ob id agitur ad annullandum, & rescindendum.

Porro autem hæc limitatio, mihi videtur præter regulam quæ est, vt non
fiat dolus scienti, & volenti & sic contrahenti, limitatio est, quæ fit legi, ambo
enim volunt fraudem inferre legi, & non in gratiam consentientis, & volentis,
& rescinditur, aut annullatur actus; sed ad fauorem legis, quæ non debet facto priua-
12 torum deludi. †

Altera est limitatio Decii, vt locum sibi non vendicet in dolosa persua-
sione per tex. in *leg. prima, §. persuadere. ff. de seru. corrupto, in leg. vni. Codice
de rapt. virg.* Verum nec ista videtur secundum terminos regulæ limitatio; etenim
qui dolose persuadetur, recusare, nec velle videtur, quandoquidem persuaderi est
plus quàm cogi, & compelli *d. § persuadere*, proinde non verificantur verba regulę sci-
13 enti, & volenti, &c. †

Tertio limitat *Bald. in lege fœminis Codice ad Velleianum*; dicens regulam
obtinere, in dolo proueniente ex animo, quia sciens non circumuenitur, & ces-
sare in dolo ex metu, nam fit scienti metus, metu namq; compulsus scit quod agit, &
14 non vellet agere; sed propter metum agit. †

Quarta limitatio colligitur ex *lege si quis seruo Codice de furtis*, in
qua Titius seruum meum voluit corrumpere, vt res aliquas mihi furto sub-
straheret; Reuelauit seruus iniquum consilium; egoque commisi, vt ad Titium

res il-

res illas perferret, inquit text. quod aduersus eum duplex præstatur actio furti scilicet & serui corrupti propter dolum ipsius Titii, licet seruus non sit corruptus, & licet etiam furtum non esset sequutum, quoniam non erat contrectatio facta inuito Domino. Ratio specialitatis deducitur, ibi per *tales*. ne ex huiusmodi impunitate in alium ser-
15 uum, qui facile possit corrumpi, hoc facere pertentet. † Ex quo tex. *Men. de arbit. Cent. 4. casu 398. num. 18. vsque ad num. 21.* Infert quod Vsurarius non obstante conuentione vsurarum poterit nihilominus puniri, ob suum depravatum animum, & quia non va-
16 let *d. reg.* ad tollendum ius fisci. † Quinta limitatio erit, quoties dolus manet in finibus
17 contractus, & † materia non est apta ad crimen inducendum, etenim eo casu ius fisci, non potest impediri quin procedat ad puniendum fauore Reipub. Quamuis impediatur ius partis, siue contrahentis, vt late *Menoch. numer. 21.* Qui plura ad ornatum reg. desiderat à *Dec. & à Cagnol. petat in dict. l. nemo.* † Sexta limitatio, quod scienti fiat dolus
18 per *Ruy. cons. 98. col. 11. & cons. 170. num. 19. vol. 1. Seraphin. de iuramento privil. 136. num. 12. vers. ex hoc.*

REGVLA 35.

Quoties Dolus potest purgari actione ex eo contractu, in quo est commissus, non datur actio doli.

1 *Iura quæ regulam producunt.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Exempla reg.*
4 *Vtrum si dolus sit in contractu stricti iuris detur actio doli, an vero actio ex eo contractu.*
5 *Vtrum aduersus vsurarium agi possit actione doli, vel crimine stellionatus, an actione ex eo contractu.*
6 *Purgationis verbum, quo modo accipiatur in hac reg. Quotuplex sit purgatio; Et quid intersit, quo ad purgationem doli; An agatur actione ex eo contractu; An vero actione doli, Remissiue.*

1 Deducitur † ex *l. eleganter. ff. de dolo*, quatenus *Vlpian.* ait cessare actionem doli, si indemnitati eius, qui læsus est, alio modo potest esse consultum, & quamuis hæc sola lex ad huius reg. probationem allegetur à scribentibus, sunt tamen aliæ plures eiusdem argumenti, vt in *l. 1. § merito cum aliis seq. eodem titulo de dolo. l. Diuus. ff. de rest. in in-*
2 *tegr.* † ratio Regulæ est duplex, & prima quidē, quoniam actio doli est subsidiaria, iure igitur alia competēte, ipsa denegabitur; secunda, quia actio doli est famosa ad quam tùm demum est descendendum, cum alio remedio locus esse nequit *d. l. Diuus in fine.*
3 † Exemplum regulæ est primum, quando dolus incidit in contractu bonæfidei, nam cum vim annullandi non habeat, vt dictum est sæpius, ad emendationem illius damni, competit actio ex eo contractu, in quo dolus incidit, cum ipso iure conuentio teneat, & deficit actio doli; *Azzo in summa C. de dolo, numer. 8. vers.* vbi autem; † Alterum
4 exemplum est in contractibus stricti iuris, in quibus siue dolus incidat, siue causam dederit, quoniā stricto, & mero iure valent, pro doli purgatione præstatur actio ex eo contractu, doli actione cessante; proinde si dolo deceptus in contractu stricti iuris agere velit abstinere debet à doli actione, si vero conueniatur exceptione doli sese tuebitur, *Bart. in d. leg. eleganter; Azzo citato loco, numer. 8. vers. si autem dolus per tex. in l. Dolo C. de inutil. stipulat. Allegant reg. Bart. in dict. leg. eleganter, Bald. consil. 15. ad euidentiam vol. 1. Castr. cons. 42. vol. 2. circa med. col. 1. Crau. cons. 103. Rol. cons. 75. n. 31. vol. 1. Cagn. in l. hoc iure,*
5 *§. in contractibus, num. 2. ff. de reg. iur.* †

Et inferunt ex hac reg. Quod aduersus Vsurarium, non poterit agi actione doli, non solum, quia scienti non fit dolus, vt in regula superiori verum etiam, quia habet aliud remedium, nempe quia condici possunt vsuræ condictione indebiti *cap. Michael de vsur. Abb. consil. 34. libro primo, & consil. 81. libr. 2. Castrens. in leg. Neratius. ff. de condict. indebit.* vel competit actio ex eo contractu, vt declaretur nullus, & Vsurarius remedio per ius canonicum inducto.

Huic dicunt consequens esse, vt non puniatur etiam criminaliter pœna stellionatus, vtpote quæ cessat, vbi cessat dolus. *leg. 3. ff. de crimine stellionat.* Plane aduersatur *Menoch. Centur. 4. casu 398. à numero 10. vsque ad numer. 21.* & nos etiam diximus in *titulo de purgat. doli, quæstio. 17.* quo loco plene, vt arbitror, tractaui materi-
6 am † purgationis doli, docens quemadmodum purgationis verbum accipiatur in

materia doli,& quo pacto sumatur in hac regula,nempe pro pœnæ solutione, & damni emendatione,quod per dolum alterius in nos fuit illatum.etenim non ad alium finem agimus actione ex eo contractu, quàm vt resarciatur damnum, quod dolo alicuius passi sumus. Eo quoq; loci expoluimus, quantum intersit,quo ad purgationem doli,agatur actione ex eo contractu,an vero actione doli.

Regvla 36.

Dolus vnius nocere alteri non debet.

1 HÆc Regula iustitiæ maxime consentanea, ex pluribus † legibus, quasi ex eius fon- 1
ibus hauritur, nempe ex *l. electio. §. fin ff. de noxal. act.* vbi ne alterius dolus vel desi-
dia aliis noceat ex *l. 1. §. 1.* ibi non debet negligentiam suam ad alienam iniuriam reuo-
eare. *ff. de transact. l. 2. ff. si quis aliq. testa prohib. l. rem hæreditariam ff. de empt. l. fin. ff. ad Syl-*
lan. ibi delictum vnius hæredis, non nocet alteri, *l. non debet alteri. ff. de reg. iur. c. non debet*
aliq. i. de reg. iur. in 6. l. si quis in suo. §. fin. C. de inofficio test. l. si procurator la 2. ff. de exceptio-
2 *ne do'i*, ibi neque alterius dolus nocere alteri debet. † Ratio regul. est quoniam dolus 2
suum tenere debet Authorem non alium. *Alexand. cons. 98. vol. 1.* Rursus quoniam ne-
mo sine culpa est puniendus *c. sine culpa de reg. iur. in 6. c. 2. extr. de constit.* tertia ratio quia
iustus non esset securus, nec innocentem defenderet innocentiæ, id quod ab omni le-
ge, tum naturali, tum ciuili est alienum, tractant reg. D*d in d. l. non debet Ias. & alii in d. l.*
si quis in suo. §. legis autem canon. in d. cap. non debet, præsertim à *Dyn. & Apostill.* ad eam *De-*
3 *ci. cons. 8.* † Infertur ad multa & primo quod dolus tutoris non præiudicat pupillo *l. 3.*
§. quando ff. de author. tutorum not. in cap. non debet, & in l. non debet *l. neque interdicto, vbi*
4 D*ec. & Cagnol. de reg. iur. l. vni. § si procurator. ff. si quis ius dic. non obtemper.* † secundo in-
fertur, quod dolus procuratoris non nocet Emptori. *l. qui fundum § procurator. ff. pro em-*
ptore vbi *Bartol.* summat, malitia procuratoris non nocet emptori bonæfidei, nisi cũ eo
colluserit tertio infertur, quod dolus procuratoris non nocet Domino, *Butr. in c. sæpe*
num. 2. de appell. c. 1. vt lit. non contest. quarto infertur, quod dolus prælati non officit Ec-
5 clesiæ *c. delictum personæ de reg. iur.* † *in 6.* quinto infertur, quod dolus patris non potest
obesse filiis in materia exhæredationis *d. l. si quis in suo §. legis*, nec non exhæredatio
6 facta † à Patre ob dolum ingratitudinis filii, non debet præiudicare nepoti qui cau-
sam ingratitudinis non commisit, si aliquo casu contingat ad nepotem deuolui inoffi-
ciosi testamenti querelam *l. 4. §. si emancipatus Cod. de contra tab. Dyn. d. reg. non debet nu-*
mero secundo, vbi defendit ab impugnationibus, de quibus omnibus illationibus nos
7 multa congessimus in *titulo de Dolo tertio.* Infertur † præterea ad multa, quæ ponit *Ias.*
in d. l. si quis in suo §. legis, etenim Ias. ibi facit ex regula nostra, sex illationes in materia ci-
uili, vt totidem in materia criminali, ipsum igitur diligens lector consulat.
8 † Deficit autem regula nostra, primum in dolo Socii, nam alteri So-

cio

focio nocet, quamuis aduersus dolosum detur socio regressus. *Dd.in l.si de communi.ff.*
9 *si seru.vend.* facit cõtra *l.si fraudat.§.1.ff. de pub.vect.* † Fallit etiã in dolo institoris, etenim
nocet proponenti eum *d.l.sed si pupillus.§.familiæ, & ibi probat Bart.ff.de public.l.1.ff.de furt.*
10 *aduers. Naut.* † limitatur etiam quando ex dolo alterius factus esset locupletior, in eo,
namque quod propter dolum acquisiuisset obligaretur, glo. magistral. in *d.l. electio. §.*
fin.de noxalib. & ita Pupillus de dolo tutoris, minor de dolo curatoris, Ecclesia de dolo
prælati, hæres de dolo defuncti, Dominus de dolo Procuratoris, *l. hæredibus.ff. de dolo.*
l.si plures in fin.ff.eodem l.procurator la. 2.ff.de exceptione doli.c. delictum personæ, & ibi *Dyn.*
num. 4. dicens ecclesiam teneri ex delicto Prælati, si aliquid ad eam peruenit, idemq;
iuris esse affirmat in pupillo; in seruo; cum aliquid dolo tutoris, vel Domini acquisitũ
est; imo, vniuersitas tenetur de eo, quod ex dolo suorum Administratorum ad eam
peruenit; *l.sed ex dolo.§.an in municipes.ff.de dolo*, quæ omnia latius declarauimus sup. de
11 dolo tertii per plures quæstiones. † Fallit in dolo Correi, nam aliis Correis nocet,
Bart.in d.l.duobus num. 37, *ff. de duobus Reis*, quando socii sunt, maxime in acquirendo,
12 *l.si duo Rei.ff.si quis caut.* ratio est quoniam ille dolus videtur ab omnibus commissus. †
Fallit in administratore, qui in acquisitionibus potest Domino præiudicare, non in
iam quæsitis, *Angel.in l.pure.§.actoris.ff.de dolo.l.apud.§.in hac.ff.de exceptione doli*, alias li-
13 mitationes ponit, *Medices de fortuitis casibus parte prima, quæst. 10.* † Ampliatur priori
loco in negligentia, nam ab vno commissa, alteri præiudicium non infert; *l.3.ff.de trãs-*
action ibi non debet negligentiam suam, & *l.rem hæreditariam.ff.de euict.* ibi cohæredis
14 negligentia alteri non debet esse damnosa. † Ampliatur in culpa per text. *in d.cap.si-*
15 *ne culpa.* † Extenditur in quolibet facto alterius, vt alteri obesse non possit, *l.qui-*
16 *dam.§.si quis filium.ff. ad trebell.* † Hæ vero ampliationes semper sunt intelligendæ, quã-
do ex negligentia alterius culpa, vel facto aliquid ad me non peruenerit, quippe si per-
uenisset vtique essem obnoxius ne fierem locupletior, cum alterius iactura contra tex.
in leg.nam hoc natura de condic.indebit. tum etiam quia sicut ex facto alterius non debeo
prægrauari, ita nec locuples fieri, cætera quæ onerare hanc regulam possunt,
petenda sunt à *Decio, Cagnol. & aliis in dict. l. non debet, & à Dyno in d.cap. non debet.cum*
Appostill.

REGVLA 37.

Ex suo Dolo, nemo debet lucrifacere.

1 *Natura suadente hæc regula introducta.*
2 *Ex iure ciuili, & Canonico depromitur.*
3 *Ratio regulæ multiplex, maxime quia peruerteretur ordo legis, & naturæ.*
4 *Excommunicatus potest vocari in iudicio.*
5 *Actio in factum est inuenta contra parentem, & patronum, ne locupletentur ex suo dolo.*
6 *Tacens, vel exprimens per dolum, quæ erant dicenda, vel tacenda, non potest commodum ex rescripto sentire.*
7 *Donatio facta à sponso sponsæ, quæ sua malitia induxerat sponsum ad contrahenda illicita sponsalia, non valet.*
8 *Malitia bifariam sumitur in iure, vno modo pro fraude, & dolo. Alio pro sagacitate, & astutia.*
9 *Fallit hæc regula in dolo bono, cuius exemplum ponitur.*
10 *Prouerbium cornicũ oculos configere, quid sibi velit.*
11 *Cessat regula in duobus dolosis, nam cum sit melior conditio possidentis, ex suo dolo lucratur, & in fine,* num. 14.
12 *Ampliatio regulæ vt nullus contrahentium quicquam lucretur, quam vt dolosus lucrum faciat.*
13 *Ampliatur, vt procedat in contractibus, in delictis, in vltimis voluntatibus, in aliis actis.*

1 PVblicæ honestatis, & vtilitatis amica regula, non ex vna lege; sed ex multis † pro-
ducitur, nec ex solo iure ciuili; sed etiam Canonico proficiscitur, imo ipsa na-
tura suadente introducta conspicitur. Ex primo de iure ciuili ex *l. 13.ff.de dolo*, ibi ne
ex dolo suo lucretur ex *l. itaque fullo.ff.de furt.* ibi sed nemo sua improbitate consequi-

tur actionem, ex *l. verum.* §. *tempus autem ff. pro soc.* ibi nec æquum est, quemquam suum
dolum reuelare. *l. si duo Rei. ff. si quis caut. ibi ne prosit ei dolus, l. ea demum. ff. de arbur.* ibi ne
quis de sua malitia præmium ferat *l. pen. C. de leg.* vbi ne accipiat fructum suum callidi-
2 tatis *l. si duo Rei. ff. si quis caut.* ibi ne prosit ei dolus. † De iure Canonico *capit. super literis,*
extr. de rescript. ibi in suæ peruersitatis pœnam nullum ex litteris impetratum commo-
dum consequatur, *c. ex literis de dolo, & cantum.* ibi nos attendentes malitiam, & dolum
nulli patrocinari debere *c. 1. de eo qui duxit in matrim. quam polluit per adulter.* ibi ne vir,
qui scienter contra Canones venerat, lucrum de suo dolo reportet *cap. 1. de Cogn. spirit.*
§. audiuimus de collus. deteg

3 Ratio reg. est † quoniam malitiis non est indulgendum, sed obuiandum *l. eum hi*
§. sed cum lis ff. de transaction. l. si longius §. si filius ff. de iudic. latius diximus in *prima regula.*
Præterea inuitarentur homines ad delinquendũ, si nõ modo ferrẽt impune, sed lucri-
facere posse sperarent: Tertio quoniam conuerteretur ordo legis, & naturæ, quæ vir-
tuti lucrum, & præmium tribuunt, dolo autem damnum, & pœnam, imo cum præ-
miorum exhortatione, & pœnæ timore ciues fieri bonos studeat *l. 1. §. huius studii. ff. de*
iustit. & iur. malos redderet, ne dicam pessimos, lucri spe allectos, & inuitatos, tractant
reg. ex *Canon. Imol. in c. postulastis de conceß. præb.* Alii *in d. c. literis extra de rescript. Lance-*
lot. Perusin. in reg. non debet in suo tract. reg. iur. canon. Ex Iuristis *Rom. in l. si ab hostib. ff. sol.*
matr. & cons. 246. num. 4. Decian. consil. 2. num. 53. vol. 1. Berous cons. 40. num. 41. Alba. cons.
9. num. 51. Castrens. in d. l. si duo rei. ff. si quis caut. Idem *Rom. in l. Transactione. C. de transactio-*
nib. Imol. in l. fi. de stip. Seruo. Cossan. consue. Burgun. n. 158. vers. item quaro. Infertur † ex hac
4 reg. quod excommunicatus tamquam Reus potest esse in iudicio. *c. intelleximus de iud.*
5 ne ex sua malitia reportet priuilegium euitandi iudicii. † Infertur ad parẽtes, & patro-
nos, qui cessante actione famosa, conueniuntur actione in factum, ne ex suo dolo lu-
6 crentur *l. 13. de dolo.* †

Infertur ad eum, qui dolo tacuit, quæ erant exprimenda, vel expressit, quæ e-
7 rant tacenda, vt commodum ex impetrato rescripto non sentiat *d. c. literis.* † Infer-
tur ad donationem factam à Sponso, Sponsæ super illicito matrimonio, ad quod sua
malitia Sponsum incitauerat, vt rem donatam teneatur restituere, nec ad commo-
dum ei cedat, quod deberet in eius pœnam retorqueri *c. & si necesse de donat. inter vir.*
& uxor. Sed opponitur ex *c. de illis de sponsal. & c. 1. eodem titulo in 6.* In quibus is, qui ra-
tione ætatis non est aptus matrimonio, ex malitia fit aptus, atque ita commodum ex
8 suo dolo consequitur. † Verum non est murus æneus, vt frangi non possit: Etenim
reg. est vera in dolo, fraude, & malitia, quæ deprauatum animum significat, in iuribus
autem adductis, malitiã indicat, sagacitatem animi, astutiam cum vigore corporis ad
Venerem coniunctam, quæ impropriè, appellatur malitia, & rectius appellaretur pru-
dentia, vt in *c. fin. de despons. Impub. Abb. in d. c. de illis.* Altera solutio est, quod scilicet ex
sua malitia non reportat commodum, quippe matrimonium onus est, propter mul-
ta, quæ secum affert incommoda. *l. pro oneribus. C. de iure dot. Doct. in l. 1. ff. solut. matrim.*
Sylua nupt. in 1. part. Rursus obiicitur *d. l. 2. §. Gn. Flauius. ff. de orig. iur. d. lege Titio. ff. ad mu-*
nic. Nã in prima expressum est, quod cum App. Claud. composuit actionum formulas,
Gn. Flauius, eius libertus subreptum librum populo tradidit, & pro furto Tribunus
plebis, factus est ædilis, & Senator, atque ita ex suo dolo præmium tulit. In altera, Lu-
cius quidam ex eo quod sustulit de epistola patriæ suæ nomen Titii, qui de manda-
to patriæ debebant illam epistolam Imperatori porrigere, commodum consequitur,
nempe viaticum, & gloss. ibi in versiculo indidisset, not. quod ex dolo suo interdum
aliquis lucratur; Plane prior argumentatio euertitur, quoniam dolum bonum fe-
9 cit, *Gn. Flauius*, vt patriæ suæ † consuleret, palam est ex definitione doli boni, quam
dedimus initiò huius operis, est enim dolus bonus priuatim, aut publice iuuandi
causa simulatio, neque sibi, sed patriæ furatus est, cui gratissimum fuit munus pro-
pterea quod populus acerbe nimis necabatur, difficultate impetrandi formulas
a Collegio Pontificum, quorum ob eam rem tyrannica prope facta erat autho-
ritas, vnde *Cicero in oratione pro Murana*, dixit inuentus est Gn. Flauius scri-
10 ba, qui † Cornicum oculos confixerit, & singulis diebus conficiendos fastos
populo proposuerit, est autem Cornicum oculos configere, plusquam pruden-
tiores vidisse, vt exposuit *Cagnol. dict. leg. secunda, numero* 110. cuius rei meminit
etiam *Gell. lib. 6. cap. 9.* Secunda oppositio conuellitur duplici modo, & primo qui-
dem factam esse collusionem inter Lucium, & Titium, sicut apertum est ex verbis

textus

11 textus ibi collusione facta, vterque igitur † erat in dolo, & Lucius, qui fuerat exequutus mandatum Reipublicæ est in quasi possessione commissi viatici, propter susceptum mandatum, merito eius conditio est melior in pari causa, *l. si procurator la. 1. ff. de exceptione doli.* Secunda responsio, non ex dolo, sed ex labore & negocio rite gesto Lucius viaticum consequitur.

Tertio, quoad rempublicam nihil ille malefacit, cum eius negocium rite gestum sit, nec dolosum animum habuit erga rempublicam.

Quarto, si Lucius promiserat restituere mandatum Titio, non restituendo fraude, Titius namque facta sibi restitutione mandati, volebat petere à Republica viaticum, Luciumque deludere, ideo iure successit notissimus ille vers. *Ouid. lib. 3. de Arte amandi.*

Iudice me, fraus est concessa, repellere fraudem.

12 Extenditur, † nam adeo prohibet lex, quemquam ex suo dolo commodum acquirere, vt malit neutrum lucrari etiam non dolosum, quam vtrumque lucrari & sic
13 etiam dolosum, vt est egregia doctr. *Castrens. d. l. si duo Rei numer. 3. ff. si quis caut.* † Ampliatur etiam, vt militet in contractibus. *l. verum. §. tempus autem. ff. pro Socio.* In vltimis voluntatibus, *l. Aurelius. §. Caio. ff. de liber. leg.* vbi not. *Doct.* per generalem remissionem, non censeri remissum dolum, nec ex eo lucretur dolosus, in iudiciis, *l. ita fallo. ff. de furt. l. si quis seruo. Cod. de furt.* In aliis quoque actis, vt in rescriptis, *d. c. literis.* in matrimoniis, *d. cap. 1. de eo, qui duxit in vxor. quam polluer. per adulterium*, nec profecto mi-
14 rum; est enim alienum à natura, vt aliquis ex suo dolo lucrum ferat. † Limitatur autem, quando verteretur controuersia inter duos dolosos, nam in pari causa potior est conditio possidentis, *Card. Alban. in Rub. ff. de dolo, num. 3.* probatur per textum in *l. si procurator la. 1. ff. de exceptione doli l. 3. & 4. ff. de condict. ob turpem caus.* videtur enim neuter commisisse dolum, facta doli compensatione, & nos exposuimus paulo supra in vltima doli regula affirmatiua.

REGVLA 38.

Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere.

1 *Leges, quæ hanc regulam producunt, tam ciuiles, quam Canonicæ.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Magistratus est minister legis, quæ sine magistratu mortua est.*
4 *Magistratus lex loquens. Lex mutus magistratus.*
5 *Magistratuum proles, & filia speciosa, dicitur æquitas, quæ est splendor prudentiæ, & absolutio iustitiæ.*
6 *Necessitas excusat à præsumptione doli.*
7 *Iussus iudicis, inducit præsumptionem bonæ fidei.*
8 *Dolus non est nisi voluntarius.*
9 *Regula quod spoliatus ante omnia est restituendus, non habet locum in spoliato à iudice.*
10 *Aliæ rationes huius regulæ.*
11 *Exempla regulæ tàm de iure ciuili, quàm de iure Canonico.*
12 *Limitatio regulæ vt procedat in mandato iud. iusto, vel dubio, non iniusto.*
13 *Declaratio, vt procedat in iudice, exercente officium suum, non si extra officium iubeat.*
14 *Iudex, quasi ius dicens.*
15 *Regula spoliatus ante omnia, &c. locum habet in iudice, qui extra officium spoliauit.*
16 *Obediens iudici extra officium, quando excusetur, remissiue.*
17 *An debitor, qui de mandato iudicis soluit alteri, quam vero creditori, liberetur à vero creditore, remissiue.*
18 *Vtrum debitor, qui sub pœna, & cum iuramēto promiserat certa die soluere, excusetur à pœna, & à periurio, si mandato iudicis non soluit, remissiue.*
19 *Regula habet locum, non solum in dolo, sed in omni culpa tam lata quam leui, vel leuissima.*

REgula hæc ex ciuilibus, atque † canonicis elicitur sanctionibus, & primo *ex l. non videntur. §. qui iussu. ff. de regulis iuris.* quæ eadem habet præcisa verba *ex leg.*

*si quasi.ff.ad Syllan.ex l.si quis id,quod § doli mali.ff.de Iurisd.om. Iud.ex l. qui autem.§. item a-
pud Labeonem ff.quæ in fraud.cred.l.qui furti.§.qui iussu.ff.de his,qui not.infam.* Iure Cano-
nico ex reg.Quod quis mandato facit iudicis *de reg.iur.in 6.ex c. Clericus de sent.excom.
in 6.* Vbi laicus iussu Iudicis capiens Clericum,non incidit in pœnam excommunica-
2 tionis.†

Ratio reg. est in dictis iuribus expressa,quia ita faciens habet parere necesse.
3 Quemadmodum enim legibus,ita,& magistratibus earum ministris † obtemperan-
dum est,parui namq; refert ius esse in ciuitate, nisi sint magistratus, qui iura reddere
possint,iura autem reddere non valerẽt,si non præstaretur illis obedientia *l.2.§.post ff.
4 de orig.iur.* Siquidẽ † magistratus est lex loquens, sicut lex mutus magistratus,*Cice.3.de
5 legibus* facit *l.nam hoc ipsum.ff.de iust.& iur.*nec mirum, † nam magistratuum proles filia
speciosa dicitur æquitas,quæ est splendor prudentiæ,absolutioque iustitiæ *Piccolomin.
6 de Moral.Philosop.gradu.10.c.15.* Parendi † autem necessitas excusat,& doli præsumptio-
nem tollit.*l.qui cum natu maior.§ si pater.ff.de bon.liber.* Vbi filius patroni,qui iussu pater-
ni testamenti accusauit libertum, non priuatur iure patronatus, quippe quia coactus
fecit *l.mater.C.de calumni.*in qua idem exprimit Imperator dicens,cum inter volunta-
riam accusationem,& officii necessitatem hæredis multum intersit,&merito quidem
quoniam dolus non est † nisi voluntarius,cum sit machinatio fraudulenta,&c.*l.1.§.1.
7 ff.de dolo.*

8 Imo † iussus iudicis inducit præsumptionẽ bonæfidei, quæ est contraria frau-
di,& dolo *l.3.ff.pro socio.l.qui authore,prætore.ff.de reg.iur.l.iuste possidet.ff.de acqu.poss.*ratio
est quia pro facto iudicis præsumitur.*l.2.§.quia non arbitramur.C.de off.Ciuil.iud.* quem
tex.sæpe ad hoc allegauit.*Bald.in l.vnic.C.ne quis in sua caus.ius dicat*, & reputat notabilẽ,
9 vt ait in *l.errore.C.de test.* ita sit, vt in spoliato † à iudice, non procedat, regula *l.si quis ad
10 se fundum.C.de vi public.* quod spoliatus ante omnia sit restituendus.†Alia ratio reg po-
test reddi,nempe quia iudex est qui videtur facere, cum iusserit *l.is demum.ff.de r. iur.
l.1.§.deiecisse.ff.de vi,& vi armat.* Succedit,& alia ratio,quoniam sicut necessitas excu-
sat à furto *l.2.§.cum in ead.naus.ff.ad l.Rhodiam de iactu.c.3.de furt.in 6.*sic,& à dolo, ita di-
xit gloss.in *d.c.quod quis in vers.cum habeat*,Demum,& illa ratio;non est omittẽda, quia
iuris excusatio,non habet iniuriam *l.iniuriarum.§.1.de iniur.gloss.in l quamquam de aqua
11 pluu.arcend.* † Exempla huius regulæ plura sunt,& primum quidem ponit *gloss.in §.qui
iussu.d.l.quiq; nati ad Syllan.* Alterum est *d l.quamquam de aqua plu.arcend.*in qua si iussu iu-
dicis destruxi sepulchrum, quia propter illud aqua pluuia nocebat,non teneor, acti-
one de sepulchro violato.

Tertium est in *l.si stipulatus la tertia §.qui lancem.ff.de solut.*vbi is,qui apud me de-
posuerat plures reliquit hæredes, ego iudicis authoritate solui vni eorum, nõ sum cæ-
teris obligatus. Non desunt exempla in iure Canonico vt in *d.c.si Clericus.de sent.excom.
in 6.* Aliud in *cap.miles 23.quæst.5.*in quo similes mandato iudicis; sub cuius potestate
est legitime constitutus occidit,non est homicidii Reus,confert tex. in *cap.lex æterna,
12 ead.quæst.* †Declarãt Dd.reg.procedere quando iudicis mãdatum fuit iustum, vel du-
bium,secus si constaret de iniustitia, ita quod illi non esset parendum, sed magis resi-
13 stendum,gloss.& *Dyn.in d.c.quod quis,gloss.& Dec.in d.c.qui iussu.*†

Secundo declarant, quando aliquis obsequitur iudici, exercenti officiũ suum,
non si extra officium *l.factum à iudice.ff.de reg.iur.* etenim eo casu non videtur factum
14 à iudice, cuius potestas est limitata respectu officii, †appellatur enim iudex, quasi ius
dicens *c.forus extr.de verb.signif.* adeo,vt spoliatus à iudice extra officium, sicut accidit
15 in quolibet,alio spolio, est ante omnia † restituendus *cap.conquerente, & ibi Abb.per il-
lum tex. in 2.not.extr.de restit.spoliat.Dec.con. 125.Ancar.cons.249. Dec.in d. l.factum,*secus
16 quo ad reuerentiæ exhibitionem *l.generaliter.ff.de in ius.voc.*† & quãdo obediens iudi-
ci extra officium excusationem habeat,colligitur,ex *gl.magistr.in l. liber homo lect. 2.ff.
17 ad l.Aquil.*†

Infertur *Cagn.*hic ad illam quæstionem,an debitor qui de mandato iudicis,sol-
18 uit alteri quàm vero creditori,excusetur,& à vero debitore liberetur. † Infertur et-
iam ad illam, vtrum debitor qui cum pœna,& sub iuramento soluere certa die promi-
19 serat,& iudicis mandato non soluit in pœnam incidat & in periurium. † Extenditur
regula vt sicut faciens mandato iudicis,non videtur dolo facere,ita nec culpam com-
mittere,nec latam,nec leuem,eadem ratione,qui parere necesse habet *l.is damnum.ff.*

de reg.

vero nulla culpa est, cui parere necesse est, obserua, quod dicit nulla culpa, igitur omnem culpam excludit, etiam leuissimam, quippe dicens omne, nihil excludit. *§. item ab hostib. Inst. quib. mod. ius patriæ potest sol.* Qui plura desiderat, quæ tradunt doct. *in d. §. qui iussu, & in reg. quod quis*, videas accurate.

REGVLA. 39.

Non potest Dolo carere, qui Imperio magistratus, non obtemperat.

1 *Leges ex quibus prodeat regula.*
2 *Ratio reg.*
3 *Pœna est statuta aduersus eum, qui magistratibus non obtemperat.*
4 *Ciceronis dictum aduersus eum, qui nõ obtemperat magistratibus.*
5 *D. Bernardi aurea sententia de obedientia erga magistratus.*
6 *Solonis eadem de re Apophthegma.*
7 *Laconæ iuuentutis institutum.*
8 *Magistratus olim qui essent.*
9 *Magistratus definitio ex Sigonio, & quot essent iura magistratuum.*
10 *Alia definitio secundum Franciscum Piccolomineum Senensem.*
11 *Magistratus etymologia.*
12 *Magistratus, aut maiores, aut minores.*
13 *Quomodo maiores à minoribus magistratibus distinguantur.*
14 *Magistratus alii vrbani. Alii prouinciales.*
15 *Imperium quomodo accipiatur in hac lege.*
16 *Imperium quomodo definiatur à Doctoribus.*
17 *Imperii definitio Authoris.*
18 *Aliæ rationes huius regulæ.*
19 *Vtrum qui non obtemperat magistratibus sit semper in dolo.*
20 *Limitationes regulæ ex Castrensi.*
21 *Vtrum dolus de quo in hac reg. sit verus, an præsumptus potius dicẽdus, item & quæ præsumptione iuris tantus, an iuris, & de iure, & an detur probatio in contrarium.*
22 *Vtrum, magistratus non obediens maiori magistratui sit in dolo.*

POlitica hæc reg. dolum præsumens in eo, qui magistratibus non obtemperat accipitur † ex *l. non potest. ff. de reg. iur.* in qua eadem sunt verba, nec non ex regula ante-
1 cedente in *l. non videntur. §. qui iussu. ff. de reg. iur.* à contrario sensu, vt ibi not. & *in c. quod quis de reg. iur. in 6.* Nam si a dolo excusatur, quia iussu iudicis, quippiam facit, merito non est immunis à dolo, qui recusat magistratibus prestare obsequium, contrariorum
2 enim contraria natura. *l. fin. §. fin. ff. de leg. 3.* † Ratio reg. videtur, quoniam sicut dolo non caret, qui legibus non obtemperat *c. qui contra iura de reg. iur. in 6. l. quemadmodum.*
3 *C. de agricol. & Censit. lib. 10.* ita, & qui non † obediat magistratibus, quos paulo supra diximus esse legis ministros, per quos legum effectum accipimus, vt dixit *Pomp. in l. 2. ff. de orig. iur.* Imo, qui negat obedire magistratui, ipsimet legi negat obedientiam, cuius viuam vocem Iuriscon. appellat in *l. nam hoc ipsum. ff. de iust. & iure*; probatur, quia vbi dolus non est, ibi non est regulariter pœna *Menoch. cons. 24. num. 13. vol. 1.* Porro aduersus eum, qui non obsequitur. Imperio magistratus est pœna statuta. *l. 1. ff. si quis ius dicent. non obtemper. l. contumacia. ff. de re Iud.* quæ pœna, quam varia sit pro varietate causarum declarat latè *Cagnol. in dict. leg. prima, ff. si quis ius dicent non obtemper.* & ante eum
4 gloss in *l. non potest. ff. de reg. iur.* † *& Cicero tertio de legibus* ait magistratus non obedientem, & noxium ciuem mulcta, vinculis, verberisq; coerceat; Mandatum namq;
5 Iudicis, & magistratus non debet ciuis procrastinare, vt dixit † vir ille sanctitate conspicuus D. *Bernardus*. sed statim parare aures auditui, linguam voci; Pedes
6 itineri, manus operi, vt iussum peragat Imperantis; vt vere dixisse † ferunt *Solonem*; cum interrogatus, qua ratione salua posset esse ciuitas respondit; si ciues obtemperarent suis magistratibus, magistratus autem legibus;
7 Proinde Laconum iuuenum † eruditio erat parere magistratibus, patientem esse
8 laborũ, in prælio vincere, aut mori, *Plut. in Apothegm. Lacon.* † magistratus erat olim, qui auspiciũ, iudiciũq; habebãt, postea vero dicti sunt magistratus, quib. resp. vel omnino,

Magistratibus non obtemperat quantum in ipso & Ciuitaté subuertit, quippe qui nó præstat obedientiam, aufert illos de ciuitate, quæ non magis sine Magistratu esse potest, quàm Nauis, vt dicebat *Cicero*, sine Gubernatore salua esse potest, accedit, quod Magistratus (vt Magistratus est) præscribit, quæ recta sunt, & vtilia, & coniuncta legibus, proinde non excusatur à dolo, qui Magistratui non exhibet obsequium, cuius ordinationi is, qui resistit, Dei ordinatione resistit, vt dixit *D. Paulus*, relatus in *cap. omnis anima ext. de censib.*

Quæst. 1. Verum cum regula dicat non potest dolo carere, &c. non sine ratio-
19 ne † quæritur, an semper sit in dolo, qui imperio Magistratus non obtemperat, Et videtur affirmatiue resp. propter vniuersalem illam negatiuam, præpositam verbo potest, quæ omnia sua natura excludit, quemadmodum si esset affirmatiua omnia includeret, imo negatiua potentius negat, *glossa in capit. cum dilectus de consuetud. gloss. not. in l. hoc genus d cond. & demonstr. Bulgar. in l. iurisgent. §. sed si fraudandi. ff. de pact. Dec. cons.* 3. *num.* 4. Augetur quia præposita verbo potest tollit omnem potentiam, *leg. nemo potest gladii ff. de reg. iur.* Ergo nec datur, nec dari potest casus, in quo abest à dolo, is qui Magistratibus non obtemperat, præsertim quia Magistratus (vt Magistratus est) semper recta, & honesta præcipit; etenim est lex loquens, siue lex animata.
20 Contrarium tamen sentiunt Doctores maxime *Dec. hic & Castr. in l. vt vim. ff. de iust. & iur.* quam legit coniunctim cum l. Antecedente, etenim ibi quatuor modis regulam nostram limitat, & primo vt regula procedat quando Iudex exequitur officium suum, secundo quando mandatum iudicis est iustum, aut sumus in dubio, non quando est notoriè iniustum. Tertio si grauamen illatum à iudice esset reparabile, secus si foret irreparabile.

Quarto in Magistratibus temporalibus, qui possunt finito officio conuenire; sed quo ad has duas posteriores, puto diligenter animaduertendum ad iura, quæ ibi *Paul.* allegat. Nec refragatur, argumento ex aduerso: etenim meminisse nos oportet regul. fuisse nobis à iure Canonico propositam, & hoc tenere debemus magis, quam conceptionem verborum, proinde cum natura regul. sit, non in omnibus prorsus esse veram, sed in multis officium suum perdere *leg. 1. ff. de reg. iur.* & in aliqua parte vitiari *leg. omnis definitio, eodem titul.* ad vim reg. magis, quam ad verborum tenorem respicere debemus, patet *ex dict. l. nemo potest gladii*; nam verbis vniuersalibus negatiuis est concepta, & nihilominus gladii potestas sæpe demandatur; nempe ex causa absentiæ. *leg. 1. §. huius rei. ff. de officio eius*, ex causa infirmitatis, vel propter multitudinem causarum, Doct. ibi Magistratus enim homines gerunt, igitur possunt errare; quia nihil est magis humanum, & non temere dictum est; Magistratus virum ostendit, & is, qui non obtemperat, vel ignorantia iusta, vel iusto impedimento impeditur interdum.

21 *Quæst.* 2. In dubium etiam reuocatur; Numquid dolus nostræ regulæ † resultans ex inobedientia Magistratuum, sit dolus verus, an præsumptus? licet exercitatam à Doctor. hanc quæstionem non viderim, arbitror eum esse præsumptum, argumento ducto à pari, ne dicam à maiori. Quippe si quis legi non obtemperat, in suis negociis contrahendis, dicitur esse in dolo præsumpto, vt alias expositum est per text. *in cap. qui contra iura, de reg. iur. in 6. in leg. quemadmodum Cod. de Agricol. & Censit.* ita, & qui imperio Magistratus non obtemperat. Et sicut ille dolus reputatur præsumptus præsumptione iuris, & de iure *Soc. Iun. consil.* 69 *numero* 45. *libro primo Paris. in cap. si diligenti, numer.* 26. *de præscript. Curt. Iun. consil.* 50. *numer.* 5. *Roman. consil.* 54. *Col. fin. versiculo secundo.* item colligitur *Menoch. de recuper. possess. remed.* 15. *numer.* 157. ita, & dolus nostræ regulæ eadem præsumptione poterit præsumptus appellari, cui consequens esse videtur, vt non admittat probationem in contrarium, quamquam hoc apud me non sit expeditum per text. *in leg. secunda Cod. si quis ignorant. rem Minoris*, vbi ad literam expressum est posse probari bonam fidem ab eo, qui contra decretum amplissimi ordinis emerat ad idem est *consil. Becc.* 59. *& consil.* 33. *Gabriel. in primo vol.*

22 *Quæst.* 3. Quæro etiam an reg. procedat in Magistratu, qui imperio † alterius Magistratus non obtemperat, & videtur distinguendum, An Magistratus iubens sit maior, aut minor, aut æqualis, & sane nec in Minori, nec in æquali, locum debet habere, etenim par in parem, non habet imperium, arg. *l. min. ff. de min.* & inferior obedire debet, nó præcipere cessat in his ratio regulæ, neq; enim tenetur obedire inobe-

entia autem inducit illam doli præsumptionem; æqualem autem intelligo, etiam si absolute esset Maior, & in causa, de qua agitur essent pares, vt in §. *sed hodie, hoc iure vtimur, Institut. de Attil. tutor.* Nam præfectus vrbi, Maior est Prætore absolute; sed quoad dandum pupillis tutorem, in vrbe Romana sunt pares. *dict.* §. *sed hodie;* Quid si præfectus præciperet Prætori, ne daret tutorem in vrbe, & is non obsequeretur eius Imperio, certe prætor dolo careret, cum in ea causa sint æquales; Si vero Magistratus imperans esset maior, fieret locus nostræ reg. etenim cum Minor teneatur obedire Maiori, est ad instar priuati; Quid enim si proconsul iuberet legato suo, aut Iudex Appellationis inhiberet iudici inferiori, & is sperneret inhibitionem? certe dolo non careret.

REGVLA 40.

Non videtur Dolo facere, qui ignorat causam, cur non debeat petere.

1. *Leges ex quibus reg. sumitur.*
2. *Ratio reg.*
3. *Exempla reg.*
4. *Ampliatio reg.*
5. *Vtrum procedat in omni ignorantia.*
6. *Declaratio quæstionis.*
7. *Alia declaratio reg.*

1 COlligitur ex *l.* † *qui in ius dominiumue.* §. *nemo videtur, ff. de reg. iur. ex l. non potest videri improbus. ff. eodem titulo ex l. 2.* §. *generaliter. ff. de except. doli ex l. si residuum C. de distr.*
2 *pignor.* † Ratio aperta videtur, quoniam vbi est ignorantia, ibi non est dolus, etenim cum dolus sit machinatio fraudulenta, ad circumueniendum alium adhibita *l. 1. §. 1. ff. de dolo,* hæc definitio non cadit in ignorante qui non potest de alterius deceptione, cogitare, dum ignorat, & quemadmodũ dolus non fit scienti, ita fit semper à sciente, nũ-
3 quam ab ignorante. † Exemplum reg. est in *d. l. si residuum,* & in *d.* §. *& generaliter.* habet vero locum tam ex parte creditoris, quàm ex parte debitoris. Creditoris nempe, si hæres petat, quod eo ignorante fuerat à restatore remissum, arg. *l. qui in alterius. ff. de regul. iur. d. l. 2.* §. *& generaliter de except. doli;* debitoris quando recusat soluere, quoniam ignorat quantum soluere debeat *d. l. non potest videri improbus d. l. si residuum gloss. in hac reg. &*
4 *in d. l. qui in ius.* An † vero sit locus huic regulę in ignorantia iuris, æque ac in ignorantia facti Dec. putat veram esse reg. in vtraque ignorantia, & quo ad illam iuris citat text. in *l. sed si lege.* §. *scire. ff. de pet. hared.* ibi dolo caret, licet in iure errauerit, in *l. si quis in grauis.* §. *si quis ignorans, vers. & si sciens. ff. ad Syllan.* in *l. si quis id quod in verſ. dolo. ff. de iurisd. omn. iud.*
5 † atq; ita erit secunda ampliatio, ad hanc reg. quæ tamen videtur restringenda, quoniam ignoratur ius prohibitiuum, & resistens ex *l. quemadmodum C. de agricol. & censit. c. qui contra iura de reg. iur. in 6. Bart. in d.* §. *scire,* cogita tamen, quia dicta iura loquuntur in
6 sciente, & ignoranti fauet *l. 2. Cod. si quis ignor. rem minoris,* secundo restringitur, hæc † ampliatio, vt placet Dec. in iurisperito, vt ibi *Apposiil. ad* Dec. turpe enim est patritio viro, ius in quo versatur ignorare *l. 2. ff. de orig. iur.* sed de hac limitatione alias differuimus. De ignorantia autem facti, clarius est quam egeat probatione, cum & prudentissimos
7 fallat; nemoque teneatur scire, quæ sunt facti *l. 2. in fin. ff. de iuris, & fact. ignor.* † Declaratur quod ignorantia probet excusationem, donec illa durauerit, nam superueniente scientia omnis adimitur excusationis causa, arg. *l. cum Ancillis, vbi Bald. C. de incest. nupt.* & de materia filii, & alii *Cano. in c. de quarta extr. de præscript. Alex. & alii in l. si quis id quod ff. de iurisd. omn. iud. Balbus in l. Celsus n. 4. not. ff. de vsucap.*

REGVLA 41.

Qui sine Dolo Malo, ad Iudicium prouocat, non videtur moram facere.

1. *Ex quibus legibus deducatur.*
2. *Quæ sit ratio reg.*
3. *Mora definitio.*
4. *Mora, interdum culpa, interdũ dolus præsumptus appellatur.*
5. *Exempla reg.*
6. *Ver-*

6 *Verbi, prouocat, multiplex significatio, & quomodo in hac regula accipiatur.*
7 *Mora à Reo, & ab Actore fieri potest.*
8 *Exempla iustæ causæ litigandi.*
9 *Limitatio in eo, qui iam moram commiserat, cum ad iud. prouoc.*
10 *Vltima mora nocet.*
11 *Declaratio præcedentis limitationis.*

1 EManat † ex *l. qui sine. ff. de reg. iur. ex l. illud. ff. de petit. hæred. ex l. si quis solutioni.* vbi iun-
2 cta gl. *ff. de vsur.* † Ratio vero reg. vt mihi videtur, est quæ redditur in *l. Illud* ne scili-
cet propter metum contrahendæ moræ, temere ius suum indefensum relinquat. Al-
tera potest esse ratio, quod prouocans ad iudiciũ, censetur velle cũ credirore de iure de-
3 cernere, quæ iusta sunt, quod, qui facit, non potest in moram incidere, quæ † est à iu-
re improbata dilatio debiti soluendi, vel crediti recipiendi, *Rip.* ex intentione Doct.
in *l. quod te. ff. si cert. pet.* & prouocans ad iudicium, creditur velle, quæ iuris sunt, merito
4 non est in mora, quæ † interdum culpa interdum dolus præsumptus appellatur. *Bal.*
R*om. num. 13. Alex. num. 13. in l. si mora. ff. sol. matr.*
5 Exemplum † reg. est in gloss. *d. l. qui sine*, in hærede non soluente precium rei em-
ptæ à defuncto quoniam erat ignarus conuentionis. Alterum est exemplum in *l. 3. §. si*
6 *paratus. ff. quod vi, aut clam.* † verbum prouocat intelligitur secundum glos. *d. l. qui sine*, se
defendendo, & ita refertur ad Reum, in quo non videtur cadere prouocatio, cum
ipse sit qui prouocatur. Actor autem qui prouocat, si quidem prouocare non modo,
ab inferiore ad superiorem recurrere, siue Maioris auxilium implorare, significat, vt
in *tit. C. quando prouo. non est necess.* quod Actori. & Reo commune est, verum etiam de-
notat vocare simpliciter in iudicio quod est solius Actoris *l. 13. & 14. ff. de in ius voc. l.*
12. in fin. ff. Com. diui. Prouocare est etiam incitare, hinc prouocare ad pugnam, *Liuius*
lib. 7. *Dec.* 1. Gallus vnus prouocat ex Romanis, qui secum ferro decernat; Prouocare
inimicitiis; prouocatus ab Amicitia nunquam recessi, dicitur etiam Reus prouocare
Actorem, sicut debitor Creditorem, quando differt soluere, tunc enim creditor inci-
tatur mouere iudicium, & litem *gl. magist. in l. 2. C. de Sicariis, & susceptoribus lib.* 11. Di-
cens Actor prouocatur ex eo, quod sibi non satis fit, & in hunc sensum videtur accipi-
7 endum hoc loco verbum prouocare. †

Porro autem cum tam Actor, quam Reus possint moram facere, vt palàm est ex
definitione moræ paulo supra tradita, ego arbitror hanc regulam Actori quoque con-
uenire, q d n. si debitor offert debitã pecuniã creditor vero ex aliqua iusta causa recu-
saret accipere atq; ita prouocaret, Reũ volentẽ inuito Creditori soluere ad mouendũ
iudiciũ certe creditor morã non cõmitteret per reg. istã. Sine dolo malo censetur pro-
uocare, quoties ex probabili causa vult iudiciũ suscipere, & non temere; sed ex bono,
8 & æquo litigare, iustæ † vero causæ exempla colliguntur ex *l. sciendum cum seq. ff. de v-*
sur. veluti si Antios Debitor requirat, vel debitis expediendis, vel fideiussoribus ro-
gandis, vel iusta aliqua exceptio allegetur. Quare morosus non dicitur, qui negat cen-
tum à se petita in re admodum implicita; *Dec. in l. non potest videri improbus. ff. de reg. iur.*
vel qui legitima exceptione se tuetur, *Dec. in l. nulla intelligitur. ff. de reg. iur.* cui conse-
quens est, quod si iusta causa litigandi careat, prouocandi ad iudicium scilicet dum
interpellatus recusat & differt soluere moram committit *l. nemo iuncta gl. ff. de ver. sign.*
vbi moram facit, qui maluit litigare, quam soluere, *Bar. & Dd. in l. quod te. ff. si cert. pet. l. si*
ex leg. causa. ff. de verb. oblig. Bart. in l. seruum. §. nunc videmus, & in l. quo Roma. §. Seia. ff. de
9 *verb. oblig. in l. vinum. ff. si cert. pet.* † Cessat autem reg quando Reus antequam prouoca-
retur ad iudicium, iam moram contraxisset, quippe quia per prouocationem ad iudi-
cium mora non purgatur per tex. in *l. fin. ff. de condict. furt.* & ibi *Castr.* tradit *in d. leg. qui*
10 *sine.* Id verò puto sic accipiendum, † quod cum regula sit vltimam moram obesse *Dd.*
in d. l. quod te, & in d. l. si ex leg. causa.

Si primo Debitor fecisset moram & postea Creditor, quia sine iusta causa recu-
sasset accipere oblatam pecuniam & interim noua aliqua defensio superuenisset de-
bitori, vtique prouocando ad iudicium moram non contraheret, si quidem prima
11 eius mora per secundam moram Creditoris erat purgata: † Intellige etiam regulam
vt moram non committat, si absque dolo, vel etiam lata culpa ad iudicium pro-
uocauerit. *Bart. in l. quod nerua. ff. deposit. Dec. & Bart. in l. quod te. ff. si cert. pet.* quoniam æ-
quiparantur *l. 1. ff. si mensor. fals. mod. dixerit.*

REGVLA 42.

Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur.

1 *Iura quæ reg. pariunt.*
2 *Ratio reg. multiplex.*
3 *Iure suo vti omni lege concessum est ciuili, & naturali.*
4 *Exempla reg.*
5 *Licet altius ædes suas tollere, etiam si vicini luminibus officiatur.*
6 *Quod pluribus modis limitatur.*
7 *Non conceditur aperire fenestram in suo, ad solam æmulationem vicini.*
8 *An liceat in suo facere furnum, vnde fumus noceat vicino, remissiue.*
9 *Alienans in fraudem, vel duobus eandem rem vendens, an dicatur iure suo vti.*
10 *In dubio creditur potius aliquis vsus proprio iure, quam dolum voluisse facere.*
11 *Præsumptio huius reg. est iuris, quæ admittit probationem in contrarium.*

1 ACcipitur ex *l. iniuriarum.* † *§. 1. de iniur. ex l. 3. §. 1. ff. de liber. homi. exhibend. ex l. si donaturus. §. si quis in dubium ff. de cond. caus. data ex l. nullus videtur. ff. de reg. iur. ex l. sum creditor. ff. de furt. ex l. Fluminum. §. finali. ff. de damno infect. ex l.* Procul. *eod. tit. ex l. merito. ff. pro socio.*
2 Ratio † est quæ ponitur in *d. l. iniuriarum*, nempe quia iuris executio, non habet
3 iniuriam. Alia est quoque ratio, † quoniam, qui suo iure vtitur, iustitia vtitur, quæ ius
suum cuiq; tribuit. *§. 1. Inst. de iust. & iur. l. iustitia ff. eod. tit.* iuste autem facere, & dolum
committere, inuicem pugnant; Tertia ratio, quia iure suo vti est facere quod legi
Ciuili, vel naturali concessum est, vt filium in sua potestate constitutum retinēs pater,
& non exhibens iure suo vtitur, scilicet lege ciuili concesso. *§. 2. Inst. de patr. potest.* item
qui vim vi repellit, iure suo vtitur iure naturali inducto. *l. vt vim. ff. de iust. & iur.* qui fa-
cit aliquid in suo vtitur etiam proprio iure, sicut, & ille, qui de re sua disponit, iure suo
4 vtitur iure gentium permisso. *d. l. fluminum l. in re mandata. C. mandat.* Exempla † huius
reg. sunt in gloss. *l. nullus. ff. de reg. iur. per tit. C. de emend. propinquorum ex l. 2. §. pen. & fin. ff.
de aqua pluu. arcend.* exemplum est etiam in *d. l. 3. §. 1. de liber. homin. exhibend.* vbi pater nō
exhibens filium in potestate constitutum, non dicitur dolo facere, quia suo iure vtitur
in *d. l. fluminum. § finali*, in quo damni infecti nomine non teneor, si fodiens puteum in
5 loco meo, venæ putei tui præcisę sunt, quia iure meo sum vsus, inquit tex. † Infertur au-
tem, vt ait *Decius*, licitum esse cuique ædificare, & altius ędes suas tollere. etiam si lumi-
na vicini obscurentur, *l. altius. §. in ædib. C. de seruit. & aqua. l. cum eo. l. Imp. ff. de seruit. vrb.
præd.* dummodo faceret ad propriam vtilitatem non autem vt vicino noceret, vt ple-
6 rumque accidit *l. 2. §. pen de aqua pluu. arcend. cum aliis deduct. per tex.* † limitatem hāc il-
lationem, vt per *Mars. sing.* 154. cuilibet, vbi trib. modis restringit primo in casu *l. fin. §.
fin. C. de seruit. vrba. præd.*
Secundo in locat. vt non possit tollere altius ædes suas in præiudicium domus
à se locatæ per doctrin. *Angel. in lege. si is qui ff. de vsufruct.* Tertio in eo qui al-
tius tolleret ædes suas, non propria vtilitate ductus; sed intentione nocendi vicino, *Ro-
man. cons. 52. in quæst. Alex. cons. 9. consideratu in 6. volum. per totum*, quibus conferunt di-
7 cta *Saly. post.* Bart. *in alleg.* altius, non † licet inquit alicui facere in suo fenestram ad æ-
mulationem alterius, nempe, vt inspiciat religiosos, & religiosas, vel vxorem, vel fi-
lium vicini, secus autem si concurreret etiam vtilitas propria, tunc enim esset conces-
sum, licet vicinus damnum pateretur, huc spectant, etiam quæ scribit *Soce. in reg. 102.*
8 *Ias. in l. quo minus. ff. de flum. vers. 2.* ad idem addo illud &c. †
Infertur etiam per *Cagn. in d. l. nullus & per appost. ad Dec.* ibi ad illam quæstionem
numquid sit permissum in loco proprio ædificare furnum, vnde fumus noceat vici-
no. Aduersus hanc regulam gloss. in *dict. l. nullus* opponit, probando, quod sæpe his qui
9 suo iure vtitur, dolo facit palam est in eo, qui alienat in fraudem, nam † in dolo est,
ita alienando, & tamen dominium transfert, licet possit à creditoribus per Fabianam,
vel Paulianam actionem reuocari, vniuerso *titulo. ff. de his quæ in fraud. credit.* Nec
non eo, qui eamdem rem vendit duobus. *leg. quoties. C. de rei vend.* & tamen dolo facit,
dum suo iure vtitur *l. in duobus. ff. de falsis iuncta. l. nec exemplum. Cod de falsis*, Respon-
sio vltra gloss. in conspectu est, nempe in his casibus non vtitur suo; sed magis abuti-
tur, siquidem iure suo vti, est vti iure concesso; at in fraudem alienare, & eamdem rem
diuerso

dinerso tempore vendere duobus nullo iure permissum est ex facultate reuocandi
10 & ex impositione pænę: † Extenditur regula vt non modo cesset dolus, quoties certum est, quod aliquis suo sit iure vsus, sed etiam quoties sumus in dubio, ita, vt possit videri, & non possit videri vsus, creditur in dubio vsus ad excludendum præsumptionem doli ex *l. merito. ff. pro socio*, ibi, & plerumque credendum est, eum qui partis Dominus est, iure potius suo vti, quam furti consilium inire ex *l. delator. ff. de iure fisci*, qui suæ causæ protegendæ aliquid ad fiscum nunciat, *l. cum creditor ff. de furt.* in qua *Vlpian.* ait cum creditor rem sibi pignoratam aufert, non videtur contrectare, sed pignori suo
11 incumbere; addo præterea his præsumptionem † huius regulæ vt scilicet non præsumatur in dolo, qui suo iure vtitur, esse præsumptionem iuris tantam, aduersus quam possit probari contrarium, etenim licet aliquis vtatur iure suo, potest tamen vti, non ad propriam vtilitatem, sed ad æmulationem, & vicinorum incommodum, vt paulo supra ostendimus.

REGVLA 43.

Creditor suum recipiens Dolum non committit.

1 *Leges ex quibus regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Ius ciuile vigilantibus scriptum est.*
4 *Exempla regulæ.*
5 *Edictum, quæ in fraudem creditorum cessat contra eum, qui recipit suum creditum à debitore non soluendo.*
6 *Intellige si exegit antequam bona debitoris essent à creditoribus possessa.*
7 *Intellige si modo illam pecuniam non extorserit à debitore.*
8 *Minore ad hæreditatem adeundam restituto, solutiones interim factæ creditoribus non rescinduntur.*
9 *Reuocatur, quod vni socio à debitore solutum est si velint alii socii.*

1 PRoducitur † hæc regula ex *l. nihil dolo. ff. de regul. iur.* ex *l. qui autem. §. apud Labeonem,*
2 *cum § seq. ff. quæ in fraud. cred.* ex *l. Pupillus eod. tit.* † Ratio est, quam allegat *Cagn. in d. l.*
nihil dolo, quoniam in eo non verificatur definitio doli, quæ est circumuentio ad aliquem decipiendum adhibita, *l. 1. § 1. de dolo*, qui autem suum creditum recipit, non parat alium decipere, sed sibi vigilat, *d. § apud Labeonem cum sequent.* suam condictionem sine cuiuspiam iniuria facit meliorem, & ius ciuile vigilantibus scriptum est, *d. l. Pupillus in fin.* Confirmatur quia dolum committens, respicit aliena non sua, & in rem alterius simulationem dirigit, *l. 1. in princ. & §. 1. de dolo.* At creditor de suo cogitat, si suum, ergo, alterum non lædit, dolus autem semper continet damnum alterius, *d. l. in prin.* ibi
4 aliis obfuerint calliditate, † exemplum regulæ est in *l. fin. C. deposit.* vbi vnus ex pluribus hæredibus petiit à Depositario defuncti, suam partem pecuniæ, alii non exegerunt, interim sine dolo malo depositarii pecunia interiit, non possunt cohæredes agere, cum illo, qui partem suam erat consequutus, quia suæ industriæ, inquit textus nō
5 debet subire pœnam. † Infertur cessare edictum, quæ in fraud. credit. contra illum, qui suum creditum à debitore nō soluendo recepit, *d. §. apud Labeonem*, quia sibi vigila-
6 uit, & *d. l. Pupillus*, etiamsi sciret debitorem non esse soluendo, † declara si exegerit antequam bona debitoris essent creditoribus possessa nam ex actio postea facta non va-
7 let, sed debet eum cęteris creditorib. cōmunicare, *d. l. qui autem. §. qui vero post bona*, † declara etiam dum modo creditor à debitore non extorserit illam pecuniam. *d. l. Pupillus*
8 *in fine.* † Infertur quoq; *ad l. si mulier. ff. de minor.* in qua minorem ad aditionem hæreditatis restituto solutiones creditorib. factæ non rescinduntur, quod etiam definitur *in l. 6. si Pupillus. ff. de bonis author. iud. possid.* vbi redditur ratio; ne alterius aut negligentia
9 aut cupiditas huic qui diligens fuit noceat. Alia ratio redditur à gl. *d. l. mulier per tex. in l. sancimus la. 1. C. de administr. tutor*, sc. quia nō debet, quod ritè, & secundū leges ab initio gestū est, ex alio euentu resuscitari. † Opponitur aūt per tex. *in l. verū. §. sicū tres. ff. pro socio*, vbi reuocatur, q. vni sociorum solutū est, sed aperta solutio est, sc. id esse speciale ppter societatē, quippe iniquū est ex eadē societate, aliū plus, alium minus consequi, sicut considerat ibi *Vlp.* habet enim societas, ius quoddam fraternitatis.

REGVLA 44.

Dolus non debet esse impunitus.

1 *Leges ex quibus sumitur regula.*
2 *Ratio regulæ.*

3 *Actio doli dicitur oriri ex delicto.*
4 *Delicta non debent remanere impunita.*
5 *Illationes ex reg.*
6 *Ratio, cur intersit Reipubl. delicta puniri.*
7 *Resp. sive populus corpus est, & tria sunt genera corporum.*
8 *Debitor obligatus dare ex duobus seruis, vnum ad suum arbitrium, vno per suam culpam mortuo, perdit electionem.*

1 Sumitur † ex *l. 4. §. cum dominus. ff. de noxal. action.* ibi, ergo dolus serui impunitus erit, quod est iniquum *l. si procurator. ff. de except. doli,* ibi in vniuersum autem ea reg. in ea
2 re sequenda est, vt dolus omni modo puniatur; Ratio † est, quia dolus est delictum *l. 1. iuncta gl. in vers. crimen. ff. de fideiuss. Tutorum,* quam ibi expresse ad hoc *Bart.* notat, & idem ponderat in *l. 1. § apud seruum. ff. depos.* facit tex. in *l. item exigit. ff. de dolo;* ibi nec in
3 tanto crimine vagari oportet, adeo † quod actio surgens ex dolo, dicatur oriri ex delicto. *Iason in §. item si quis in fraudem, numer. 108. Institution. de act. on.* Delicta †
4 autem non remanere impunita, Reip. interest. *l. ita vulneratus. ff. ad l. Aquil. l. illicitas §. ii* (sic) *bene. ff. de publicia. l. si longius §. 1. ff. de Ind.* ibi ne dum patet expectatur impunita sunt maleficia. *l. si a Reo. §. fin. ff. de fidei.* ibi pœnas ob maleficia solui, magna ratio suadet. *l. si operis C. de pœnis ibi,* cum non remitti pœnam facile publice intersit, ne ad maleficia temere
5 re quisquam prosiliat. †. Et hinc infertur ad *l. Iurigentium. §. prætor ait. ff. de pact.* quod non seruentur pacta dolo inita. *Infertur ad §. illud. l. si vnus. ff. de pact.* futurum dolum nō posse remitti Ad *c. quamuis de pact. in 6.* Dolosam conuentionem iuramento non infirmari; Infertur ad edictum prætoris de dolo, nam eadem ratione impulsus prætor, illud proponit, vt scilicet quos natura continere in officio non potest, hi magnitudine
6 pœnæ maleficii submouendi sunt, vt dixit *Cicero pro Roscio.* †. Sed quomodo intersit Reipubl. delicta puniri, non ineleganter quæritur, & solutio quæstionis colligitur ex *Cic. in Philip. 9.* Nam sicut in corpore, quando eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat vri, aut secari patimur, vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat, sic in Reip. corpore, vt totum saluum sit, quicquid est pestiferum amputatur,
7 † Resp. enim & populus corpus est *l. rerum mixtura. ff. de vsucap.* vbi tria esse genera corporum definitur, vnum quod constat vno spiritu, vt homo, leo. Alterum quod constat ex pluribus cohærentibus capitibus, vt ædificium, tertium ex pluribus distantibus ca-
8 pitibus, vt populus; Infertur, ad *l. Stichum,* aut *Pamphilum. ff. de verb. obl. in fin. princ. resp.* in quo Debitor dare vnum ex duob⁹ seruis ad suum arbitriū, vno per suam culpam mortuo, non potest amplius eligere, sed debet illam præstare in pœnam sui delicti.

REGVLA 45.

Doli clausula, non refertur ad eas partes, de quibus nominatim cautum est.

1 *Ex quibus legibus depromatur.*
2 *Ratio reg.*
3 *Illatio ex ea ratione.*
4 *Clausula doli continet incertitudinem.*
5 *Alia ratio, quia species derogat generi.*
6 *Regula, quod species derogat generi ampliatur, & declaratur.*
7 *Limitatio regul. species derogat generi.*
8 *Genus interdum derogat speciei.*
9 *Doli clausula, quomodo concipiatur.*
10 *Quid sub illa clausula contineatur remissiue.*

1 Depromitur † ex *l. Doli clausula. ff. de verb. oblig. ex l. si sine indice. §. si in stipulatione. ff. rem*
2 *ratam haberi.* † Ratio vero sumitur ex *l. stipulationes commodissimum. ff. de ver. obligat.* ibi doli clausula ad ea pertinet, quæ in præsentia occurrere non possunt, & ad incer-
3 tos casus spectant, & † ideo admonet, eo loci Iurisconsult. stipulationes ita componamus, vt quæcunque specialiter compræhendi possunt contineant, nam Clausula doli licet sua generalitate soleat omnia compræhendere tamen non debemus ea esse cō-
4 tenti, quippe † quia magnam incertitudinem continet, nec semper est exploratū, quid à bona fide alienum sit proinde consultius est ea nominatim exprimere, quæ specialiter licet compræhendere. Alia ratio est, † quoniā species derogat generi. *l. in toto. ff. de*
5 *reg. iur. l. Generi cod. tit.* siue species sequatur, siue præcedat, sicut simus in eadē lege, siue

in diuersis sc. quando lex specialis, & generalis sibi contra dicant, vt *Bart. in l.1. §. hoc*
6 *edictum. ff. de noui. oper. nunct*, dicens, quod in diuersis † legibus species non derogat ge-
neri, debet ita intelligi, quando lex generalis non dissentiunt; & regula prædicta quod
generi per speciem derogatur, admittitur non modo in legibus; sed in statutis, sed in
rescriptis; sed in legatis, vt late *Roland. à Valle consi. 5. num. 6. vol.* 4. quin etiam in contra-
7 ctibus, *d. l. Doli*, in mandatis iurisdictionis, quoque & laudis, † fallit autem in man-
dato fiscali, *Sebast. medices de reg. iur. parte prima, reg. 1. numer. 44.* restringitur præterea,
& fallit in *l. 12. §. si quis in fundum. ff. de fund. instrument. in l. legat. ff. de suppell. legat.* fallit de-
mum, vbi genus vnam tantum haberet speciem, *l. si hæres. ff. de optim. legat. l. si domino. ff.*
de leg. prima ibidem fallit in *l. verba testamenti. ff. de aliment. & ciba. leg.* in qua enumera-
8 tio quorumdam indiuiduorum legatum generale non vitiat. † Notandum tamen est
vnum scitu dignum, quod genus interdum derogat speciei *l. libertis. ff. de alim. leg.* vbi
9 generale legatum alimentorum derogat speciali. † Concipitur autem hæc clausula
doli ita. dolum malum abesse abfuturumque esse *Duaren. de verb. obligat. l. Stipulat. ita*
vers. si quis dolum promissiones, vel sic, si quod in ea re dolo malum factum est, *d. l.*
stipulatio ista & d. vers. si quis dolum, vel sic, cui rei dolus malus ab fuerit, *l. ex parte. ff.*
de ver. obligat. l. Hæc verba, cui rei ff. de verb. signific. vbi iuncta gloss. declaratur. Quæ sub
10 ista clausula contineantur. † Alia quæ ad ornatum huius regulæ pertinent; peten-
da sunt ex *tit. de dolo in contractibus lib. 2.*

REGVLA 46.

Exceptio Doli, quæ nocebat deleganti, non officit ei, cui fit delegatio.

1 *Leges ex quibus regula sumitur.*
2 *Ratio regulæ.*
3 *Ampliatio reg. vt procedat etiam in debitore, tam sciente, quàm ignorante exceptionem competere.*
4 *Ampliatur etiam, siue delegatio sit facta ex causa lucratiua, siue ex causa onerosa.*
5 *Extenditur ad exceptionem Macedoniani.*
6 *Limitatur in exceptione senatus consulti Velleiani.*
7 *Fallit in minore delegato ex ea causa, & obligatione, in qua fuerat circumscriptus.*

1 EMergit ex † *l. Doli mali exceptio. ff. de nouat ex l. si quis delegauerit eodem tit.* ex *l. Nesenni-*
2 *us. ff. de re iud.* & † Ratio regulę est, quæ redditur in *d. l. doli vers. ideo autem*, quia scil.
in priuatis contractibus, & pactis, & pactionibus non facile scire petitor potest, quid
inter eum, qui delegatus est, & debitorem actum est, aut etiam si sciat, dissimulare de-
3 bet, ne curiosus videatur, † Amplia siue debitor delegatus sciat, sibi exceptionem
competere, siue ignoret, *d. l. si quis delegauerit, de nouat.* etenim si sciuerit videtur exce-
ptionem remittere, si ignorauit quia creditor cui est facta delegatio suum recipit, vt
eadem lege expressum est. Consultum est ei aduersus delegantem remedio, de quo
in text. *d. l. Doli*, nempe vt contra eum restituatur in integrum, intra quadriennium vt
4 dicit ibi gl. † Amplia, & in aliis exceptionibus personalibus; siue delegatio sit facta ex
causa lucratiua, siue onerosa, *l. Nesennius, de re iud. d. l.* Doli vers. idemque & quod ma-
5 xime innuendum est † procedit etiam in exceptione Macedoniani, quam filiusfam.
delegatus aduersus secundum creditorem non opponit, quippe quia, vt ait IC. in hac
6 delegatione, nihil est factum contra Senatuscon. † Desinit autem regula in exceptio-
ne Velleiani scilicet nam mulieri licet eam opponere secunda creditori, quandoqui-
7 dem, & in hac secunda exceptione intercessio est. † Fallit quoque in minore, qui
delegatus est ex ea obligatione, in qua fuerat circumscriptus, nam, & in hac delega-
tione dicitur esse deceptus, allegata *l. Doli*, Pro qua regula exornanda, videre
oportet, quæ diximus in *titulo de exception. doli*, vbi etiam dispu-
tamus, an exceptio doli, quæ nocebat cedenti,
nocere possit cessionario.

REGVLA 47.

Doli exceptio non nocet his, quibus voluntas testatoris, non refragatur.

1. *Leges ex quibus regula profluit.*
2. *Ratio regulæ.*
3. *Exempla regulæ.*
4. *Oppositio, & resolutio.*

1 EManat † ex *l. pure in princ. ff. de excep. doli ex l. apud. §. prætorem. ff. eod. tit. ex l. qui cum alio.*
2 *§. non enim solet. ff. de reg. iur. ex l. 2. C. de iure dot.* † Ratio videtur, quoniã cum in vltimis iudiciis voluntas testatoris nominetur, *l. in conditionibus. ff. de cond. & demonstrat. l. cum quæstio. C. de leg. argumento l. non aliter. ff. de leg. 3.* aduersus eos, quibus voluntas eius resistit, obstat exceptio doli, *l. 1. §. consulto. ff. de his, quæ in testamento delentur. l. fin. §. auus. ff. de except. doli cum multis ibi not. in gloss. in verb. obstat ara. l. apud. §. præterea. ff. de except. doli,* ibi; si quis quid ex testamẽto petat contra voluntatem exceptione eum doli mali summoueri solet. Igitur à contrario, voluntate testatoris non resistente doli exceptio non
3 obstabit, † Exempla regulæ multa sunt, & primum illud quod colligitur ex *d. l. pure in princ. ff de except. doli.* nam testator, cui pure à te centum debebantur legauit illa tibi sub cõdictione hæres ea pendẽte potest petere, nec doli exceptione repellitur cũ possit etiam deficere conditio, sed tamen debet hæres dare cautionem de tanta pecunia reddenda, si conditio extiterat, aliàs summouebitur exceptione: expedit enim legatario retinere summam magis, quam mitti in possessionem rerum hæreditariarum. *d. l. pure.* Secundum est in *d. l. apud. Celsum. §. præterea, vers. si quis ex vncia* Tertium ponit. *glo. in l. 2. C. de iure dot.* & in *l. adulta. C. de hæred. actio.* in qua non exstinguitur actio, quam habet vnus ex hæredibus contra testatorem, nisi pro parte, qua hæres est, nisi hoc expresse
4 voluerit testator, *l. si compensandi. C. de hæred. instit.* opponit † autem gloss. de text. in *l. si pecuniam. ff. si cert. pet.* vbi debitorem purum iussi alii sub condictione promittere, & tamen non possum interim petere, Respon. procedere ex iure singulari; quia non esset debitori cautum in euentum conditionis: reliqua vide apud *Dec. & Cagn. in d. §. non solent. ff. de reg. iur.*

REGVLA 48.

Dolum suum, vel authoris allegans, non debet audiri.

1. *Ex quibus legibus deducatur.*
2. *Ratio regulæ cum ratione rationis.*
3. *Nemo de sua improbitate consequitur actionem.*
4. *Ampliatur etiam, quando actus esset inualidus, & nullus.*
5. *Ampliatur etiam si per replicationem dolus opponeretur.*
6. *Amplia, vt nec dolus authoris singularis, nec vniuersalis possit allegari.*
7. *Limita, vt audiatur in damnum ipsius allegantis.*
8. *Limita, vt possit allegari per exceptionem contra eum, qui pariter est in dolo.*
9. *Limita, vt audiatur actor per viam replicationis aduersus reum dolosum, qui de lucro captando ageret, ipse vero actor de damno.*
10. *Vtrum si timens bona mea confiscari, ea tibi simulato vendiderim; & postea cessante metu contra te agam excipientem de emptione, an possim replicare de simulatione.*
11. *Suam fraudem allegans, auditur si illa erat iam detecta, maxime se defendendo.*
12. *Auditur suum dolum allegans, quando actus erat nullus, quia aduersus legem celebratus.*
13. *Non repellitur, qui suum dolum allegat, quoties agitur de fauore animæ.*
14. *Non remouetur etiam, quando in totum eluditur ius actoris, vel ostenditur ei ipso iure, ius non competere.*
15. *Non expellitur etiam quando actus esset nullus fauore publico & de nullitate constet.*
16. *De eo, qui allegat turpitudinem suam, remissiue.*
17. *Propriæ turpitudinis obligatio, non reiicitur; vbi agitur ad coadiuuandam intentionem allegantis.*

Hæc

1 HÆC reg. qua nulla iustior, & honestior potuit à lege constitui, ex multis iuribus †
sumitur, nempe ex l. cum profitearis C. de reuoc. donat. ex l. si creditoribus. C. de seru: pign.
dato l. filios debitoris C. de reuo. his quæ in fraud. l. transactione finita la. 2. C. de trans. l. vendriti-
ci C. de rebus alien. non alien. l. pignori. ff. qui, & à quibus manu. liber non fiat. l. vendicantem de
euict. l. qui solidum. §. etiam resp. ff. de leg. 2. l. si ab eo. ff. de liber. cons. l. si seruus plurium. §. 1. ff. de
2 leg. 1. † Ratio reg. est, quia turpitudinem suam allegat, gl. in d. l. cum profitearis, & in d. l. fili-
os. & in d. l. si creditoribus, & quia contra factum suum, vel sui authoris, nemini conces-
sum est venire l. cum à matre C. de rei vend. l. post mortem. ff. de adopt. l. per fundum. ff. de seru.
3 Rust. præd. gl. mag. in c. cum super de concess. præbend. Ratio autem † rationis, vt mihi quidem
videtur est, quoniam de improbitate sua, nemo consequatur actionem. l. Itaque fullo. ff.
de inst. l. verum. §. tempus autem. ff. pro Soc. ibi nec æquum est quemquam suo dolo rele-
4 uari; †

Ampliatur, vt etiam procedat, quando actus esset inualidus, & nullus, si modo
de graui alterius præiudicio non agatur. l. 1. C. de liber. caus. c. cum semper iunct. gloss. de con-
5 cessio. præbend. Secundo † Amplia etiam, si per replicationem dolus opponeretur l. viro,
6 & vxore. ff. sol. matr. l. apud Celsum. §. Marcellus ait. ff. de except. doli. Tertio † extenditur, vt
nō modo authoris vniuersalis; sed nec etiam singularis dolus possit allegari; si de causa
7 lucratiua quæratur Grau. cons. 125. num. 6. Bald. cons. 258. lib. 4. † Restringitur primo in da-
mnum ipsius allegantis, audiretur enim vt inde puniretur. l. Neratius. ff. ad leg. Aquil in
fin. tametsi lex quandoque cū confitente mitius agat, vt ad detegenda facinora vnum-
8 quemque inuitet l. quisquis Cod. ad l. Iul. Maiest. † Secundo auditur dolum allegans per
exceptionem aduersus eum, qui pariter est in dolo, nam contra doli exceptionem re-
plicatio doli non admittitur. d. l. apud. §. Marcellus, quippe in pari culpa, potior est condi-
9 tio possidentis l. 1. & 2. cum seq. ff. de cond. ob turp. caus. Roland. cons. 3. num. 7. vol 1. maxime
si excipiens ageret de damno euitando; † Tertio auditur cum Actor per viam replica-
tionis allegaret dolum aduersus dolosum, qui de lucro captando ageret, Actor verò
de damno euitando; Aret. consil. 65. in fin. Bart. & doct. in dict. §. Marcellus, & §. procura-
tor legis iusiurandum. ff. de iure iur. quod æquitate non caret; atque hinc inferendo
cum eis.

Quæst. 1. Quæro cum timerem bona meá confiscari, tibi venditionis titulo tra-
10 didi, deinde timore † sublato, ago aduersus te rei vendicatione: opponentē exceptio-
nem contractæ emptionis; an possim replicare de simulatione contractus in frau-
dem fisci? Bald in d. l. cum profitearis, asserit concessam esse simulationis replicationem;
Alciat. autem in l. transactione finita. la. 2. num. 6. veram esse Baldi sententiam putat, sed a-
lia ratione, nempe quia ex contractu simulato propter defectum consensus, non tran-
sit aliquod dominium, quare fundamētum meę intentionis non est in dolo, sed in do-
minio, quod à me non discessit. Replicatio autem simulationis tuam exceptionem
emptionis elidit, quoniam simulationi in fraudem consensisti, quo fit, vt culpa mea
propter culpam tuam fuerit obumbrata, dominiumque apud me semper remanere
11 debebat, apud quem semper fuit: argumento. l. cum mulier. ff. sol. matr. † Quarto auditur;
quoties fraus ipsa erat iam detecta: nihil enim impedit; quin aduersus alium de ea ob-
ijci possit, Ruy. cons. 142. num. 7. vol. 1. & cons. 194. num. 11. eodem vol. Id quod dubium non
videtur; quoties excipiendo, seu se defendendo aliquis eam allegaret. l. Ante penult. de
suspect. Tutor. cap. ex pœnitentibus dist. 50. veluti si à munere iudicandi, quis se excusaret
quod de aliquo crimine damnatus sit, Bart. in l. 2. C. si seruus, vel liber lib 12. Sed quid a-
12 gendo, vel replicando, declarat Alciat. d. l. transactione finita. n. 7. † Quinto auditur cum
actus ideo nullus est, quia fit aduersus legem celebratus, iuste enim cuique concedi-
tur, vt actum à se gestum cōtra legum sanctiones, infirmum possit allegare l. ò Diuus Pi o.
ff. de ritu nupt. Id quod accipiendum est, vt non procedat, quoties actus esset nullus fa-
uore alterius, tunc enim non potest ei præiudicium fieri. Quare nec libertati hoc no-
mine præiudicatur, nec matrimonio nec Ecclesiæ: l. 1. & l. interrogatum de liber. caus. cap.
lator c. consanguinei de re iud. cum aliis deduct. ab Alciat. d. l. trans. à quo ampliationes, &
13 limitationes acceptæ sunt. †

Sexto auditur, vbi de fauore animæ tractetur, Ruy. consil. 132. numer. 10. & 12.
14 vol. 1. †

Septimo limitatur, quando in totum eliditur ius Actoris, vel concluditur Actori
15 ipso iure nullum ius competere, Ruy. cons. 72. n. 2. & 10. vol. 5. † Auditur octauo, si actus
esset nullus fauore pub. & de nullitate constaret, nam in dubio repelleretur propriam

16 dolum allegans. † Plane ad materiam allegantis dolum, & turpitudinem suam, con-
ferunt, quæ ponit, *Iason. in l. iusiurandum. §. procurator num. 26. & 27. ff. de iureiur.* vbi *Bart.*
& alii, in l. si seruus plurium §. si hæres. ff. de legat. primo num. 4. & 6. & in l. nemo potest numer.
41. ff. de legat. 1. Mathes. inter singularia Dd. in l. 3. C. de reuocand. his, quæ in fraud. cred. Dec.
17 *cons. 14. num. 7.* † Dicens posse allegari turpitudinem suam, ad coadiuuandam inten-
tionem, *Crau. cons. 106. num. 12. & cons. 125. num. 6. Roland. cons. 93 numer. 7. volum. 1. Ruy.*
cons. 125. num. 4. volu. 1. & cons. 154. num. 9. volu. 5. & cons 78 num. 7. volu. 4. in quo con-
suluit, quando vnus est in damno, alter est in lucro, vel vterq; est in damno, vel quan-
do actus est celebratus contra legem.

REGVLA 49.

Dolus, & fraus non considerantur ab euentu.

1 *Iura ex quibus emanat regula.*
2 *Ratio regulæ duplex.*
3 *Animus & intentio distinguunt facta.*
4 *Exempla regulæ.*
5 *Donatio inofficiosa re, & consilio reuocatur.*
6 *Alienatio facta in fraudem dicitur, si consilium, & euentus fraudem contineant.*
7 *Libertas non dicitur data in fraudem, nisi re & consilio fraudulento.*
8 *Ad reuocandam fideicommissariam libertatem, sufficit fraudulentus euentus, & quæ sit ratio.*
9 *Alienatio inter viuos facta in fraudem Patroni videtur, si euentus, & animus fraudulentus concurrant.*
10 *Alienatio vero in vltima voluntate, dicitur facta in fraudem Patroni si constet de fraudulento successu.*
11 *Alienatio quoque in fraudem fisci, consilium, & euentum fraudulentum desiderat.*
12 *In alienatione facta à filiis in fraudem Patris, idem iuris esse videtur, ac in alienatione facta in fraudem patroni.*
13 *Litteræ cambii non præsumuntur facta in fraudem, quod ille Campsor, cui sunt directæ breui tempore fuerit decoctus.*
14 *Euentus, nomen, quam varias obtineat in iure significationes.*

1 DEducitur † ex *l. fraudis interpretatio ff. de reg. iur. ex l. ait prætor. §. ita demum. ff. quæ in*
fraud. cred. l. 2. C de seruo pignor. dato manu. ex §. in fraudem Inst. quibus ex caus. manu.
2 *non li. ex l. si quis aūt ff. qui & à quibus. l. 1. & fin. C. qui manu. non poss.* † Ratio regulę est quia
3 animus, & intentio distinguūt facta † *l. 1. C de Sicar. l. 4. ff. de Tabul. exhibend. l. qua iniuria.*
ff. de furt. l. quod respon. ff. de iniur. Alia ratio quoniam sæpe de facultatibus suis amplius,
quam in his est sperant homines, *d. §. in fraudem, & l. in fraudem. ff. qui, et à quibus manum.*
vt frequenter accidit his, ait textus qui transmarinas negociationes, & in aliis regioni-
bus, quam in quibus ipsi morantur, per seruos, & libertos, exercent, & sæpe attritis
4 istis negociationibus, id ignorant. † Exemplum primum erit in donatione inoffi-
ciosa, quæ non aliter reuocatur, quam si re, & consilio sit contra officium & pieta-
tem facta *l. pen* ibi in cuius bonis, si idem consilium & euentus comprehenditur. *C. de*
5 *in offic. donat. iuncta gloss. in vers. cons.* † Idemque iuris esse videtur in dote inofficiosa,
7 propter æqualitatem rationis. † Secundum est in alienatione facta in fraudem cre-
ditorum, *d. l. ait prætor. §. ita demum*, ibi reuocatur, quod fraudandorum creditorum
8 causa factum est, si euentum fraus habuerit. Tertium in libertate data † in fraude,
d. §. in fraudem. d. l. in fraudem, & l. si quis cum haberet, quia vt libertates rescindantur, v-
trumque in eorumdem persona exigimus, & consiliū & euentū, fallit autem in fidei-
cōmissaria libertate, in qua satis est ꝑ reuocatione fraudulētus euētus, *l. 1. & l. fi. C. qui*
manu non poss porro limitationis ratio est duplex, altera est *Doct. in d. §. item si quis in*
fraudem Inst. de action. nam in directis libertatibus vtrumque requiritur quoniam di-
rectæ libertates, statim sequuta morte confirmantur, *l. 1. C. de fideicom. libert.* & sine ali-
quo facto hæredis gloss. in *l. fin. C. qui manu. non poss.* at fideicommissariæ exigunt fa-
ctum hæredis, *l. si seruus. C. de fideicom. hæred.* hæres autem non tenetur præstare vltra vi-
res hæreditarias. *l. successores. C. ad l. Falcid.* Alia ratio est, *Ias. & Christoph. de Castill. in d. §.*
item si quis in fraudem, quam refert, & probat, *Syl. Aldobrand. ibi num 11.* & nos retulimus
9 supra in titulo de fraude. † Quartum exemplum est in liberto qui alienat in fraudem
patro-

patroni, nam vt alienatio inter viuos, tanquam fraudulenta possit à patrono reuocari;
fraudulento consilio debet esse coniunctus fraudulentus euentus, *l. 1. in prin. ff. si quid in*
10 *fraud. patron. l. patronus iuncta gloss. ff. de probat.* † Sed in alienatione per vltimam volunta-
tem, veluti per legata, per donationem mortis causa, sufficit solus fraudis euentus *d. l.*
1. §. si in proponis matris causa. Ratio discriminis est, vt inquit *gloss. in d. l. patronus*, quoniam
leg. nunquam præstantur, nisi ære alieno deducto *leg. 1. §. is qui quadringenta in fin. ff. ad*
Trebell. hoc autem, quod patrono debetur, quasi æs alienum censetur *l. Papinianus. §. si*
quis impubes. ff. de inoff. test. & propter ea legata quæcumq; siue dolo, siue sine dolo reli-
cta, non præstãtur, nisi deducto, eo q. patrono debetur; & tantundem videtur dicen-
11 dum † in alienatione facta à filiis in fraudem parentum *leg. fin. ff. si quid in fraud. patron.*
12 cum his, quæ diximus supra *in titulo de fraud. filiorum* erga parentes. † Quintum ex-
emplum erit in alienatione facta in fraudem fisci, *Bartol. & Doct. in l. post contractum. ff.*
13 *de donat.* Ex hac regula *Rota Genuensis in decis.* 183. in præsenti infert. † Quod ex litteris
cambii factis ab vno Campsore non arguitur, quod fuerint factæ in fraudem ex eo,
quod ille Campsor, cui litteræ dirigebantur, cœperit breui tempore deficere, & ita
paulo post decoctus fuerit, dolus enim & fraus ab euentu non considerantur; sed ex
consilio per reg. nostram; quæ desiderat concursum vtriusque: euentus autem dicitur
a *Cic. in Rethoricis*, cuiuscumq; negocii finis, à quo sæpissime res iudicatur, *c. si forte de e-*
le. 7. lib. 6. vbi euentus dicitur effectus, & exitus. Sic in *l. 1. C. qui accus. non possunt l. ordinatã*
ff. de liber. caus. pro fine accipit *Ouid.*

Exitus acta probat, careat successibus opto.
Quisquis ab euentu facta notanda putat.

Euentus, quod fortuna, siue bonum, siue malum nobis affert, significare solet *Virg. 6. Æneidos, certosq; voluat, euentus animo secum, Cic. 1. de orat.* vt quisq; optime dicit, ita maxime varios euentus orationis pertimescit, interdum tamen, euentus solus inspicitur, vt in pœnis, *l. aut facta. §. euentus. ff. de pœnis.*

REGVLA 50.

Hæres Dolo non caret, si post motam controuersiam hæreditatis legata sine cautione soluit.

1 *Ex quibus reg. sumatur legibus.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Exempla reg.*
4 *Verbum cautionis, hoc loco ad stipulationem refertur.*
5 *Hæredis nomen, in hac reg. verificatur, etiam in bonor. poss.*
6 *Nominis huius, hæres, multiplex etymologia.*
7 *Hæres ab hæro id est Domino, hæres ab hæreditate; hæres ab, ercisco, quod est diuido, vt in* tit. fam. hercis. *vnde, hæres ab hærendo.*
8 Hæres ab ære.
9 *Fideicommissa etiam hac regula contineri.*
10 *Limitatur reg. in legatis, quæ ex licentia Testatoris possunt à legatario propria authoritate capi.*
11 *Restringitur etiam in legatis relictis his personis, quibus conseruantur ex edicto de leg. præstandis.*
12 *Legatarius, quando mota est controuersia hæreditatis, potest expectare exitum litis, vel ab initio mota litis legatum petere, & cautionem præstare.*
13 *Hæres ante motam controuersiam hæreditatis non est in dolo si cautionem à legatariis non exigat, nisi sciret propediem mouendam.*
14 *Hæres, cũ mouetur controuersia hæreditatis, potest petere, vt quæratur, an legatum debeatur, aut exigere à legatario cautionem, & ita legatum præstare.*
15 *Vtrum dolus nostra reg. sit in omittendo, vel in committendo.*
16 *Vtrum dolus huius regulæ sit præsumptus, sola iuris præsumpt. vel iuris, & de iure.*

vero motam controuersiam de hæreditate si cautionem non exegerit hæres, nihil ei imputandum. *d.l.hac autem.§.hac cautio ff.si cui plus, quàm per l.Falcid.* nam implet munus suum soluendi legata. *§.1.Instit.de legatis*, ibi ab hæredo præstanda, quod verum esse puto, nisi sciret prope diem mouendam controuersiam, puta quia fuisset ei denunciatum, denunciatio enim constituit in malafide, *Bart.in l.Celsus.ff.de vsuc.*

Quæst. 1. Sed quæritur an dolus nostræ regul. sit dolus in omittendo, an in com-
15 mittendo, neque enim parui refert hoc † scire, cum dolus in committendo sit maior, Et *Cyn.in l.Dolo.ff.ad l.Falcid.* credit esse dolum in faciendo, quippe quia fecit, quod ei non erat faciendum, nempe soluit legata, quæ non debuerat soluere; Alex. autem ibidem, existimat dolum esse in omittendo; quia omisit petere cautionem, quam debebat petere, & confirmatur, propterea, quod dolus imputatur ei, non ob præstationem legatorum, sed ob non exactam cautionem. Nec quicquam obest *l. Dolum C. de dolo*, definiens dolum, non nisi perspicuis indiciis probari; Nam lex ad probandum dolum pro indicio perspicuo habet, quod in solutione legatorum, non fuerit ab hærede petita cautio, sicut in tutore ad probationẽ doli, ꝓ indicio perspicuo; reputat, q; repertorium non fecerit. *l.tutor, qui repertarium.ff.de administr.tutor.* Eoque magis in terminis nostris, videtur esse in dolo hæres, quo legatarius petens legatum post motam de hæreditate controuersiam, debet offerre cautionem *l.si sept.* ibi præstandum est oblata
16 cautione. *ff.de pet.hæred.* †

Iterum reuocatur in dubium, an iste sit dolus præsumptus, sola præsumpt. iuris, an illa, quæ dicitur iuris, & de iure, & non admittit probationem in contrarium. Non inuenio à quoquam decisum proinde in dubio crederem posse probari contrarium ex aliqua iusta causa, ad excludendam doli præsumptionem, quæ semper capienda est *l.merito.ff.pro Socio.* Contra hanc reg. opponit *gloss. in d.l.fin. C.de petit. hæred. in verf. cautione*, & resoluit. Effectus reg. est in *l.hac autem.§.hac cautio in verf. culpæ nomine. ff. si cui plus, quàm per leg. Falc. & ibi gl.*

Regvla 51.

Dolus non præsumitur, nisi probetur & inter duos dolos, præsumitur minor dolus.

DEducitur ex *l.quoties.§.qui dolum.ff.de probat.ex l. dolum. C. de dolo.l.3.§.fin.ff.de tribu. act.* Quæ sit ratio regul. quia ex illa inferuntur. Quomodo sit intelligenda, petendum est ex *regul. decima actaua*; in qua plura sunt ad hanc quoque pertinentia, quibus addo, quod sicut dolus regulariter non præsumitur; Ita quando præsumitur, & dubitatur, de maiori, vel minori dolo, præsumitur minor dolus, vt minor imponatur pœna, vt dixit notanter *Bald.in l.si prædium, n.27.C.de ædilit.act.*

Idolus Doli mali.

1 *Cur doli mali figuram Author effingat.*
2 *Doli mali idolus, & eius interpretatia.*
3 *Hamus* Doli *mali Hieroglyphicum.*
4 *Lucri spes, voluntas, vindicta,* Doli mali *Duces.*
5 *Simulatio, culpa, mẽdacium, perfidia, fraus, Doli mali comites.*
6 *Infamia, dedecus, pœnitentia; Pœna;* Dolum *malum sequuntur.*

QVemadmodum viri grauissimi de virtute aliquando differentes, quo magis ad eam insectandam atq; amplectandam iuuentutem allicerent, postquàm cæleste eius naturam, diuinasq; operationes copiosa, & docta omnem exposuerunt, Idolum quoque eius componentes, oculis iuuenum repræsentare operæ precium esse crediderunt, vt admirabili, eius pulchritudine incensi, veluti honestissime Proci Coniu-
1 gem, id est, totius vitæ sociam facere virtutem omni studio curarent; Ita quoque † nos, qui de dolo malo quantum exiguæ vires nostræ tulerunt disseruimus diligenter, vt homines ad illum, quasi à facie Colubri fugiendum, magis, ac magis

hortaremur non superuacui operis esse existimauimus in fine operis, de formem eius speciem & totius corporis, variam habitudinem, velut ob oculos ponere.

2 Dolus † proceræ staturæ est, sublimia enim quæque loca, vertice suo tangit, pedibus obliquis, quia per humilia quæque loca sinuoso gradu transit, tum quia magnatis, æque ac extremæ sortis hominibus imperat, nec non quia.

Æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Diuitumque turres.

Vultus est pudore, modestiaque quasi fuco perfusus, quo latentem simulationem abscondit. Centum fronte oculi, quos nunquàm declinat somno, quibus omnes fallendi vias videt, longa sunt bracchia, teretesque manus, quoniam tam quæ remota,
3 quam quæ vicina sunt arripit, vel, quoniam à longe incipit, qui fallere tentat; † *Hamus pectore pendet*; doli mali symbolum, incessus est grauis, quo apud homines sibi authoritatem acquirat. Ouina sed auro veste contecta tegitur totus. Ouina est, vt nemo timeat, auro contexta, vt prætereà spe lucri agere, vel contrahere secum quisque alliciatur.

4 Duces † doli sunt, & illum antecedunt, lucri spes, voluptas, vindicta, etenim ne-
5 mo ad decipiendum, nisi aliquo horum suadente impellitur & Duce. † Comites eius, sunt, & à latere numquam discedunt; Culpa, Fraus, Mendacium, Perfidia, Simulatio, nam his velut satellitibus, simplicitatem, rusticitatem, adolescentiam, iuuentutem, ni-
6 hil tale timentes aggreditur, vulnerat, spolia detrahit, interdum, & occidit. † Dolum sequuntur, Infamia, Dedecus, Pœnitentia, Pœna, hæc enim præmia manent dolosos.

Hæc de bono, maloque dolo, nec non de culpa, fraude, & mendacio ex legibus nostris, atq; ex Dd. commentariis vtiliter excerpta, & congruo ordine composita litteris mandaui, ego Celsvs Bargalivs Senensis, legum studiosis, quantum tenues meæ vires ferent, semper profuturus: dum in almo Maceratensi Gymnasio ius Ciuile in prima sede interpretabar; excipe Benigne lector, quæ in tui gratiam edita cernis, & amicus dulcis, vt æquum est;.

Interim *Cum mea compenses vitiis bona, si quæ sunt:*
Viue, & vale, & si quid nouisti rectius istis.
Candidus imperti; si non, his vtere mecum

AD DEI LAVDEM.

Finis libri Sexti & Vltimi de Dolo.

ORATI-

INDEX REGVLARVM
Doli mali.

1 *Dolis, & malitiis est obuiandum.*

2 *Dolus ab omni dispositione censetur semper exceptus.*

3 *Dolum facere, & locupletari cum alterius iniuria æquiparantur.*

4 *Dolus in committendo, maior est, quam in omittendo.*

5 *Dolus obligat facientes in solidum.*

6 *Dolus præteritus potest remitti, futurus nõ potest.*

7 *Actio doli competit, quando alia cessant actiones.*

8 *Contra dolosum iuratur in litem.*

9 *Dolus dans causam annullat, dolus autem incidens rescindit conuentiones.*

10 *Actio doli tollitur biennio, exceptio autem perpetuo competit.*

11 *Actio doli irrogat infamiam condemnato.*

12 *Dolus præponderat culpæ.*

13 *Qualibet causa excusat à dolo.*

14 *Cuius quis dolo grauatur eiusdem debet sumptibus releuari.*

15 *Dolus cum dolo compensatur.*

16 *Dolo facit, qui petit quod restituturus est.*

17 *Qui dolo desiit possidere, habetur pro possessore.*

18 *Qui dolum allegat probare debet.*

19 *Qui contra iura mercatur, præsumitur in dolo.*

20 *Dolosus, quæ prius habebat priuilegia perdit.*

21 *Dolus serui obligat Dominum.*

22 *Dolus debitoris, nocet creditoribus in iure quærendo.*

23 *Dolus defuncti nocet hæredi.*

24 *Ex doloso consilio, competit actio doli.*

25 *In dolo est, qui petit id, quod aliqua elidi potest exceptione.*

26 *Stipulatio dolum malum abesse, absuturumq́; esse, promissorem; & eius hæredem tantum obligat.*

27 *Constitutio pœnam capitalem imponens, habet tacitam clausulam si dolo; commissum sit delictum.*

28 *Dolus ex proposito, & dolus re ipsa æquiparantur.*

29 *Dolus semper præsumitur in eo, qui semel versatus fuit in dolo.*

30 *Exceptio doli, succedens in locum alterius exceptionis regulatur secundum naturam illius in cuius locum succedit.*

31 *Qui iustam aliquam exceptionem habet, tutus est etiam exceptione doli.*

32 *Petens sine causa est in dolo.*

33 *In pari causa doli, melior est conditio possidentis.*

Regulæ negativæ.

34 *Dolus non infertur scienti, & volenti.*

35 *Quoties dolus potest purgari actione ex eo contractu, in quo est commissus, non datur actio doli.*

36 *Dolus vnius nocere alteri non debet.*

37 *Ex suo dolo nemo debet lucrifacere.*

38 *Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere.*

39 *Non potest dolo carere, qui Imperio Magistratus non obtemperat.*

40 *Nemo videtur dolo facere, qui ignorat causam, cui non debeat petere.*

41 *Qui sine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.*

42 *Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur.*

43 *Creditor suum recipiens, dolum non committit.*

44 *Dolus non debet esse impunitus.*

45 *Doli clausula, non refertur ad eas partes, de quibus nominatim cautum est.*

46 *Exceptio doli, quæ nocebat deleganti, non officit ei, cui sit delegatio.*

47 *Doli exceptio non nocet his, quibus voluntas testatoris non refragatur.*

48 *Dolum suum, vel authoris sui allegans, non debet audiri.*

49 *Dolus & fraus non considerantur ab euentu.*

50 *Hæres dolo non caret, si post motam controuersiam hæreditatis legata sine cautione soluit.*

51 *Dolus non præsumitur nisi probetur.*

ORATIONES VIGINTI.

EIVSDEM EXCELLENTISSIMI D. CELSI BARGALII, CVM SENIS, tum Maceratæ habitæ, pleræque vero in Insignibus Doctoratus conferendis.

IN DOCTORATV DOMINI HIPPOLYTI PICCOLOMINEI Anno Domini 1578. Mensis Aprilis.

ORATIO I. *Senis habita cum quatuor quæ proxime consequuntur.*

SINGVLARE profectò, & grauissimorum scriptorum testimonio, celebratum fuit illud *Vitellij Cæsaru numisma*; in quo vir ille summus, pulcherrimas Virtutis, & Honoris imagines insculpserat, ac virtutem sic expresserat: Nimirum iuuenem galeatum cum pennis supra galeam; hastam sinistra; sceptrum dextra manu præferentem; ocreas habentem; testudinem sub dextero pede tenentem; honoremque, qui muliebri veste ibi erat expressus, cupide intuentem. Cum vero admirabilis huius indumēti aliquando causas inuestigarem, arcanumque Imperatorii numismatis sensum, cupidus inquirerem; à doctissimis viris responsum in hanc sententiam accipere me memini. Habet caput galeatum, vt fortitudine ad virtutem opus esse iudicet, quo nos ab imminentibus insidiis tueamur, eandemque ob causam, hastam gestat. Pennæ vero vel cristæ ingenii acumen significant, & cogitatione rerum sublimium sceptrum; cupiditatum iuueniliter exultantium comprimendarum potestatem: ocreę deinde pręmonstrant, quod qui virtutem sectantur, semper ad locum, si opus sit, virtutis exercendæ causa, mutandum, parati esse debent. Testudo autem sub pede; vt palam fiat, sic gressus nostros esse dirigendos, prudentia duce; cuius symbolum testudo est; vt nosmet ipsos in peccandi necessitatem non coniiciamus. Honorem postremo intuetur; quod ad virtutē anhelanti, omnibus in rebus spectandus est Honor, non opes. Hæc cum memoria repeto, & hominem domi suæ honestissimum laurea à vobis cumulandum cōsidero; cum singulares eius animi dotes intueor; eum quemadmodum in omni eius vita se gesserit, animaduerto; verum, viuens, ac spirans numisma speciosi Honoris, & Virtutis imagines referens, mihi videor certe intueri, dum eum intueor; omnia, quæ de illo Cæsaris numismate audierim in viuo, ac solido huius iuuenis ære conspicicus. Nam ita fortiter, ita viriliter vitia primum calcauit, nec non ab improborū hominum insidiis tutum se præstitit; vt merito galeam induisse, & hastam fortitudinis tenuisse videri omnibus possit. Hippolyti enim ad instar (vt cuius nomen habet; eius quoque virtutem imitaretur) *Hippolytus* nephariis assentatoribus, veluti nouercæ blanditiis, clausas aures, iratumque vultum perpetuo præbuit; quo Dianæ, id est, iustitiæ virtutum Deæ, atque Reginæ, cui a teneris vnguiculis totum se dederat; fidem seruaret. Cum vero optimis disciplinis, præcipue autem iuris ciuilis scientiæ hactenus dederit operam, & ad ciuium suorum vtilitatem, & proprium splendorem post hac sit daturus; quis eum pennas supra galeam, id est, semper sublimia cogitantem, non agnoscat? tam enim familiaris Vlpiani, Martiani, Pauli, cæterorumque veterum sapientum euasit; vt quemadmodum de Archimede ferunt; non valuisse minus eum in imitandis sphæræ conuersionibus; quàm valuerit natura in illis perficiendis: sic auguror fore Laureandum vestrum in responsis eorum interpretandis, ac explican-

plicandis, non minus vt excellat, quam excelluerint ipsi in eis componẽdis. Si deinde quantum voluptates coercuerit, domitasque libidines habuerit, consideraverit quispiam; sceptrum dextra tenere profitebitur: is enim, vt moris erat apud Romanos in diuortiis, & repudiis, animi illecebras, blandissimasque voluptates, res suas sibi agere iussit; earumque consuetudine, ab ineunte ætate dixit, se non vsurum. Quippe tantum se habiturum semper sperauit, quantum differet; quantum labore pertheeret, & studio consequeretur. Qui insuper iuuenem hunc ad celeberrima totius Italiæ Gymnasia se contulisse, Patauium præsertim, multumque temporis in virtute comparanda cõsumpsisse acrioribus oculis inspexerit; Ocreas quidẽ habere testabitur. Si præterea quãta prudentia cum æqualibus, cum maioribus, cum inferioribus se gesserit, intellexit aliquis; pares eximio amore prosequendo; maiores summo honore colendo; inferiores mira comitate tractando; testudinem eum premere pede, non negabit. Si tandem studium, labores, vigiliæque eius omnes, etiam atque etiam considerentur; ad honorem semper raptum esse, honorẽ cupide semper contemplatũ esse constabit. Ita fit, vt sicut de nonnullis Assyriæ populis apud Pliniũ legimus: qui nullo alio cibo, sed solo rore nutriebantur: sic iuuenis hic rebus aliis, velut nullius saporis spretis, atq; contemptis; sola honoris, & gloriæ cupiditate, velut suauissimo cibo pascitur, & viuit. Honoris. n. desiderio impulsus, talẽ se prẽstitit, tũ in priuatis, tũ in publicis disputationibus; vt superiorem neminẽ, æquales autẽ paucos (Patres optimi) videre vobis contigerit. Honoris & calcaribus, quasi nouus ephorus fossus, mecũ, qui eius præceptor fui, fecit, q. terra eũ Agricola facere solet; quæ nunquã sine fænore reddit, quod accipit: & instar debitoris, qui centesimã vsurã suo tempore restituit creditori; eodẽ inflãmatus, dignũ se præbuit Francisco Piccolamineo nepotẽ: vt enim illũ non modo Patauiũ, sed vniuersa Italia philosophiæ viuũ parentẽ his diebus agnoscit: sic hunc, ciuilis philosophiæ filiam Senensis schola modo appellat, atque patrẽ, cum per ætatẽ dabitur, etiã appellabit. Honoris quoque impulsu dignũ se ea familia præstitit: quæ summorũ Pontificum matrẽ, clarissimos belli duces produxit: & eum hominum statura modica cognomen sortita sit; nescio qua eius florente fortuna id accidat, viros virtute, & probitate magnos, semper genuit; & maximos vtroque titulo virtutis, & probitatis viuentes, & præsentes ciuitas nostra conspicit, qui summam, qua sunt ornati, dignitatem meritorum magnitudine superant. Eo honoris studio, quasi manu ad doctoratum perductus est; eoque dignus haberi voluit, adeo vt non immerito, eum suis honoribus ornare, nemo etiã honoratissimus, & dignissimus, non possit. dignum se tandem præstitit, vt vos, patres opt. vltro post recitata egregie puncta, doctoratus honore, ad quem iampridem aspirauit, dignum eum iudicaretis: & in vestro numero, quasi gemmam in vestra corona alligaretis. Quorum prudentissimum iudicium, & iuuenis huius meritissimi æquissimum desiderium, ne diutius per me differatur, ad id, quod mei muneris est, propius accedo. Surge igitur

Magnanimum Carola gentis decus, omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.

Et iustitiæ templum, cuius es modo factus sacerdos, ingressurus, accipe libros clausos, & apertos: vt consulentibus, quasi oraculum dare responsa possis. Mox, vt ciues, quasi regem agnoscant reges enim Iurisconsulti appellantur, hoc pileo, quasi dignissima corona, dignissimum tuum caput exorno. vt vero scias dignitati te esse desponsatum, aureum annulum in digitum insero. postremo, vt intelligas, cum iustitia, quam profiteri debes, pacem etiam esse coniungendam, osculo pacis te osculor. Tandem, quod caput rei est tibi, & nobis omnibus benedicat, qui benedictus est in seculorum secula.

In Doctoratu admodum Reuerendi Domini Marii Coscii *Canonici Senen. mense Decembris* 1578.

Oratio II.

Et si multa à Romanæ eloquentiæ principe *M. Tullio*, præclare dicta commemorantur, illud tamen cæteris videtur esse præclarius, honorisque virorũ vsu, ac auctoritate cõprobatum: q. sc. homines in eo genere laudis, plerũq; student excellere; in quo eorũ maiores aliqua gloria præstiterunt. Suauiora enim, vt *Philostratus* dicebat, illa sunt

studia, quæ à maioribus insunt; dulcioresque artes, quæ iure hæreditario comparantur. Qua ratione Celsus, & Nerua iurisconsultissimi Celsum, & Neruam filios iur. ciuilis scientia prædicos reliquerunt Cassius, etiam Longinus gloriabatur, quod à duobus Iuriconsultis Tuberone, atque Sulpitio, ipse quoque Iurisconsultus descenderet, vt quibus esset sanguine iunctus, iisdem foret eodem studiorum vinculo colligatus: & quibus in fortunæ bonis successisset, iisdem in animi, atq; ingenii dotibus succederet. Quamobrem nemini mirum esse debet, si admodum Reuerendus ac doctissimus Laurentius vester, postquam excessit ex ephebis, post mansuetiores Musas, ad Iurisperitiam, ceteris posthabitis, animum appulit, habuit enim, quem imitaretur, Franciscum tempe patruum Iureconsultissimum Senensis Ecclesiæ Decanum, almique huius Collegii Vicarium quondam dignissimum, non modo Senis, & Pisis facundissima, doctissimaque iuris Canonici interpretatione clarissimum, sed in omni Italia libris in lucem editis celebratissimum. In his igitur solis florere pulchrum putauit, patruum haud illum sibi fore iudicans; si quemadmodum facultatum, librorum, religiosique habitus; sic quoque nominis, & splendoris eius non existeret hæres. Quod, vt feliciter sibi contingeret, non solum toto pectore cum hasta, cum scuto, legitima studia complexus est; sed etiam morum suauitatem, laudabileq; vitæ consuetudinē, illis adiungere constituit, ideoq; primum sic laborauit, sic sudauit, noctes dieq; vigilans pro noctibus sub æqualitate dierū vtens; vt non familiaria negocia, nō fratrum carissimorū obitus, non pupillorum tutelæ, quæ plærumq; animos iuuenū auertunt, illum ab studiis retardarint. Morum vero candore ita præstat, vt lacte eum in omni vita esse nutritum; quemadmodum de viro quodam probatissimo, *Theophrastus* refert, non sine ratione quilibet credat. Vt enim, qui equum, recte moderatur, & in gyrum, quasi rationis includit, modo frenum, modo calcar adhibet; sic ipse iter morum, & probitatis ingressus, modo pudore, ceu fræno; (sciens colorem virtutis esse pudorem) modo laudis amore, quasi stimulo vsus est: proinde viæ eius pulchræ, semitæ eius pacificæ, eloquia casta semper fuerunt. Habuit antiquitas Marium, virum bellicis laudibus abundantem; sed moribus asperum adeo, vt in eius vita Plutarchus dixerit integrū, & secus factum fuisse, si Musis sacrificasset. Hæc vero nostra ætas Marium habet in cœlesti militia strenuum; morum autem suauitate ita fragrantem, vt gratias Musis coniunxisse videatur. Quod enim mella spirant, hoc ipse animo spirat, & gratia fuit Marius vno, Consulatus septies multiplicati honore, conspicuus, hic vero *Marius*; iuuenis adhuc duplici, ecclesiastica scilicet, & sæculari dignitate splendet: & plures, atque maiores, indoles illius promittit, & merita. Auguror enim fore, quod quemadmodum Ciuitas nostra Socino patruo, Socino nepote gloriatur: sic quoque Gotcio patruo, Gotcio nepote lætabitur. Sed, vt pictor, cui in exigua tabella, ingens multitudo exprimenda est, nonnullorum vultus, atque ora, aliquorum summa capita tantum ostendit, reliquum corpus abscondit; ita multum Reuerendi huius, atque dilectissimi Candidati innumerabiles laudes, in angustum breuissimæ huius orationis curriculum per me includendæ, & stringendæ fuerunt; quæ si pandi, explicariq; potuissent, admirationem excitassent. Verum, & illas apud vos, Cōsultissimi patres, præterire sine reprehensione poteram; quippe, qui eius probitatem, ex honesta vitæ agēdę ratione, doctrināq; ex subtilissima disputatione ex nobilissima, examinatorū relatione, ex accurata narratione punctorū; cognoscentes ter paucis interiectis dieb. honorificeq; a vobis est appellatus. De legem nostri collegii, p summa illi⁹ merita, aliq. detraxistis in numerum vestrū cooptastis; Doctorem cōprobastis. Excuset me tamen summus ille, & naturalis præceptorum in Scolares amor; ita enim natura comparatum est, vt eos quisque laudare, ac exornare maxime cupiat, quorum causa plurimum laborauit. Ille idem præterea amor me, q munus hoc viris præstantissimis debitum, susceperim hunc iuuenē, q hanc mihi prouinciā demandarit, apud omnes excusatos faciat. Multos nāq; eloquentia, doctrina, atq; auctoritate præstantiores, suarum laudū inuenisset præcones: sui tamen amantiorem me ipso, inuenisset neminē. Cū igitur beneuolētia, non eloquētia impulsus, id oneris subierim; his, quæ adhuc de te vere, & cū laude de patre tuo Causidico celeberrimo, de optimis fratribus tuis honorifice defunctis; deq; honestissima tua [illegible], dici possunt; consulto prætermissis, ad id, q meo officii postremū est, hilari fronte, ac breui manu descendo. Surge igitur meritissime iuuenis, & tibi *Quod ut ipse Deus [illegible]*

[illegible]

Et per amantissimas manus tuorum laborum præmia suscipe.

In

In Doctoratu Domini FRANCISCI ACCARISII *Senensis Die* 12. *Iunii* 1580.

ORATIO III.

NIhil esse ab omni parte beatum, iam tritum videtur sermone prouerbium. nam quicunq; rerum humanarum fluxam, & inconstantem naturam sunt contemplati; neminem omnibus Naturæ, simulac fortunæ munerib⁹ cumulatum, neminem mortalium in omnibus felicem affirmare sunt ausi. Dolia namq; Iouis duo sunt in limine posita, vt Homerus dicebat, Lætitiæ, atq; Doloris vulgatumq; dictum vbiq; resonat: *Vbi mel, ibi fel.* Quare prudenter *Strabonem* dixisse ferunt: Nihil esse tam diuitiis instructum, tamq; artibus potens, aut virtute præclarum, nihil adeo numeris omnibus absolutum; quin aduersi aliquid non emergat in eo, ac non aliqua fortunæ nube, splendor lætitiæ obscuretur. Etenim multi, licet ingenio, & arte valeant; sunt tamen ita lingua hæsitantes; vultu, motuq; corporis agrestes; vt in Doctorum numerum merito venire non possint. Pleriq; affluentes opibus, natalium obscuritate dolent. Quosdam generis nobilitate claros; turpis premit egestas; aut, quod sæpe accidit, mali fædant mores. Nonnullis in magna opum affluentia, & in summo nobilitatis splendore; corporis infirmitas, aut oris deformitas, est molesta. Aliquorum virtutem, & decus; parentum improbitas, aut fratrum turpitudo maculat. Verum, & si hæc ita se habere videantur; arbitror tamen, nec vana fides; *Francisco* Laureæ donando vestro meritissimo, huiusmodi prouerbium haud conuenire, Quippe cui Natura, atque fortuna, ita fuerunt amicæ, ita altera in suis muneribus cumulandis, alteram superare conata est; vt ab omni parte beatus (quantũ homini fas est) sit iudicandus. qui.n. hæc ambo habet, vt sapiens ille quondam affirmabat, beati simul, ac boni viri nomine insignem vitam felicissime degit. Fortuna si quidem opes; Natura mentem tribuit: quare beatus, ex *Pindari* sententia, appellatur, qui simul opes possidet, ac mentem. Atqui Laureandus iste, non solum ingenio, & arte plurimum valet; sicut publicæ disceptationes ipsius, & grauissimorum virorum ex conscientia referentium in amplissimo hoc Collegio, testimonium, declarauerunt; verum etiam ita est viribus eloquentiæ pollens; vt oculos in se omnium conuertens intentos; ora tenere auditores coegerit. Is sicut honestarum facultatum, quasi dominus patre viuente, existimatur; ita quoq; generis nobilitate, & auorũ splendore maxime fulget, testes enim sumus omnes, *Accarisiorũ*, familiã antiquitate, & magnorum, ac religiosorum virorum gloria, nostræ Ciuitatis quasi oculum, corpori lumen; & quasi gemmas, coronæ ornamentum dedisse. E Gallia namq;, quẽadmodum lilia eius insignia demonstrant, in hanc Ciuitatem profecta, pios, ac præstantes multos, & vtiles Reip. Ciues genuit. inter quos *Vmbertus* sanctitate & sapientia conspicuus; qui Iliceti Cœnobium in agro Senensi amplificauit, atque ad præsentem formam exornauit. *Enrigolus* adeò prudentia, & consilio valuit; vt in numerum sexaginta ciuium fuerit cooptatus, quibus anno Dominicæ incarnationis 1266. fulciendi, communiendiq; pœnè collapsum multorum improbitate statum Ciuitatis, grauissimum onus fuit demandatum. Idem apud Regem Manfredum, mox deinde apud Alex. Quartum Sum. Pont. post memorabile prælium Montis Aperti, legationis munere honorificentissimè functus est. Huic proxime post annos decem *Bernardus Accarisius* Ciuis conspicuus, vnus ex triginta sex Senatoribus, patriæ nostræ regimen obtinuit. Celebres etiam fuerunt *Franciscus D. Bini, Meus, Vecchieta, Minus, & Mini Franciscus, atque Andreas filii*, & Equites celeberrimi; qui diuersis vicibus, iam circiter annos tercentos, Reip. Senarum exercitus Imperatores fuerunt. Plures eius nomine legationes, tum apud alias Respub. quam Reges, quàm Cæsares, quemadmodum *Matthæus Villanus libro annalium quarto cap. 51.* nec non Senensia, cum publica, tum priuata monimenta commemorant, obierunt. Quorum non interituram gloriam, posteriore seculo imitatus est *Balthasar ille Scipionis Rambottus, ex Accarisiis*, Principis Valentini, nec non Venetorum equitum Cataphractorum Dux gloriosus, post Meam, ex Armaleis, pariter Accarisiis ab antiquo oriundum superiore Bernardo viro magnifico, qui Armaleo à se genito filio, Armaleorum cognomini, iisdem gerentis insignibus, originem dedit. Neque vero solum religione, vsu armorum, aut politicæ admini-

16 dolum allegans. † Plane ad materiam allegantis dolum, & turpitudinem suam, conferunt, quæ ponit, *Iason. in l. iusiurandum. §. procurator num. 26. & 27. ff. de iureiur.* vbi *Bart. & alij, in l. si seruus plurium §. si hæres. ff. de legat. primo num. 4. & 6. & in l. nemo potest numer. 41. ff. de legat. 1. Mathes. inter singularia Dd. in l. 3. C. de reuocand. his, quæ in fraud. cred. Dec.*
17 *cons. 14. num. 7.* † Dicens posse allegari turpitudinem suam, ad coadiuuandam intentionem, *Crau. cons. 106. num. 12. & cons. 125. num. 6. Roland. cons. 93 numer. 7. volum. 1. Ruy. cons. 125. num. 4. volu. 1. & cons. 154. num. 9. volu. 5. & cons. 78. num. 7. volu. 4.* in quo consuluit, quando vnus est in damno, alter est in lucro, vel vterq; est in damno, vel quando actus est celebratus contra legem.

REGVLA 49.

Dolus, & fraus non considerantur ab euentu.

1. *Iura ex quibus emanat regula.*
2. *Ratio regulæ duplex.*
3. *Animus & intentio distinguunt facta.*
4. *Exempla regulæ.*
5. *Donatio inofficiosa re, & consilio reuocatur.*
6. *Alienatio facta in fraudem dicitur, si consilium, & euentus fraudem contineaut.*
7. *Libertas non dicitur data in fraudem, nisi re & consilio fraudulento.*
8. *Ad reuocandam fideicommissariam libertatem, sufficit fraudulentus euentus, & quæ sit ratio.*
9. *Alienatio inter viuos facta in fraudem Patroni videtur, si euentus, & animus fraudulentus concurrant.*
10. *Alienatio vero in vltima voluntate, dicitur facta in fraudem Patroni si constet de fraudulento successu.*
11. *Alienatio quoque in fraudem fisci, consilium, & euentum fraudulentum desiderat.*
12. *In alienatione facta à filiis in fraudem Patris, idem iuris esse videtur, ac in alienatione facta in fraudem patroni.*
13. *Litteræ cambii non præsumuntur facta in fraudem, quod ille Campsor, cui sunt directa breui tempore fuerit decoctus.*
14. *Euentus, nomen, quam varias obtineat in iure significationes.*

1 DEducitur † ex *l. fraudis interpretatio. ff. de reg. iur. ex l. ait prætor. §. ita demum. ff. quæ in fraud. cred. l. 2. C. de seruo pignor. dato manu. ex §. in fraudem Inst. quibus ex caus. manu.*
2 *non li. ex l. si quis aũt ff. qui & à quibus. l. 1. & fin. C. qui manu. non poss.* † Ratio regulę est quia
3 animus, & intentio distinguũt facta † *l. 1. C. de Sicar. l. 4. ff. de Tabul. exhibend. l. qua in iuria. ff. de furt. l. quod respon ff. de iniur.* Alia ratio quoniam sæpe de facultatibus suis amplius, quam in his est sperant homines, *d. §. in fraudem, & l. in fraudem. ff. qui, et à quibus manum.* vt frequenter accidit his, ait textus qui transmarinas negociationes, & in aliis regionibus, quam in quibus ipsi morantur, per seruos, & libertos, exercent, & sæpe attritis
4 istis negociationibus, id ignorant. † Exemplum primum erit in donatione inofficiosa, quæ non aliter reuocatur, quam si re, & consilio sit contra officium & pietatem facta *l. pen* ibi in cuius bonis, si idem consilium & euentus comprehenditur. *C. de*
5 *in offic. donat. iuncta gloss. in vers. cons.* † Idemque iuris esse videtur in dote inofficiosa,
7 propter æqualitatem rationis. † Secundum est in alienatione facta in fraudem creditorum, *d. l. ait prætor. §. ita demum*, ibi reuocatur, quod fraudandorum creditorum
8 causa factum est, si euentum fraus habuerit. Tertium in libertate data † in fraude, *d. §. in fraudem. d. l. in fraudem, & l. si quis cum haberet*, quia vt libertates rescindantur, vtrumque in eorumdem persona exigimus, & consiliũ & euentũ, fallit autem in fideicõmissaria libertate, in qua satis est ꝓ reuocatione fraudulẽtus euẽtus, *l. 1. & l. fi. C. qui manu non poss* porro limitationis ratio est duplex, altera est *Doct. in d. §. item si quis in fraudem Inst. de action.* nam in directis libertatibus vtrumque requiritur quoniam directæ libertates, statim sequuta morte confirmantur, *l. 1. C. de fideicom. libert.* & sine aliquo facto hæredis gloss. in *l. fin. C. qui manu. non poss.* at fideicommissariæ exigunt factum hæredis, *l. si seruus. C. de fideicom. hæred.* hæres autem non tenetur præstare vltra vires hæreditarias. *l. successores. C. ad l. Falcid.* Alia ratio est, *Ias. & Christoph. de Castill. in d. §. item si quis in fraudem*, quam refert, & probat, *Syl. Aldobrand. ibi num 11.* & nos retulimus
9 supra in titulo de fraude. † Quartum exemplum est in liberto qui alienat in fraudem

patro-

patroni, nam vt alienatio inter viuos, tanquam fraudulenta possit à patrono reuocari, fraudulento consilio debet esse coniunctus fraudulentus euentus, *l. 1. in prin. ff. si quid in*
10 *fraud. patron. l. patronus iuncta gloss. ff. de probat.* † Sed in alienatione per vltimam voluntatem, veluti per legata, per donationem mortis causa, sufficit solus fraudis euentus *d. l. 1. §. sin proponis matris causa.* Ratio discriminis est, vt inquit *gloss. in d. l. patronus*, quoniam leg. nunquam præstantur, nisi ære alieno deducto *leg. 1. §. is qui quadringenta in fin. ff. ad Trebell.* hoc autem, quod patrono debetur, quasi æs alienum censetur *l. Papinianus. §. si quis impubes. ff. de inoff. test.* & propter ea legata quæcumq; siue dolo, siue sine dolo relicta, non præstãtur, nisi deducto, eo q. patrono debetur; & tantundem videtur dicen-
11 dum † in alienatione facta à filiis in fraudem parentum *leg. fin. ff. si quid in fraud. patron.*
12 cum his, quæ diximus supra *in titulo de fraud. filiorum* erga parentes. † Quintum exemplum erit in alienatione facta in fraudem fisci, *Bartol. & Doct. in l. post contractum. ff.*
13 *de donat.* Ex hac regula *Rota Genuensis in decis.* 183. in præsenti infert. † Quod ex litteris cambii factis ab vno Campsore non arguitur, quod fuerint factæ in fraudem ex eo, quod ille Campsor, cui litteræ dirigebantur, cœperit breui tempore deficere, & ita paulo post decoctus fuerit, dolus enim & fraus ab euentu non considerantur; sed ex consilio per reg nostram; quæ desiderat concursum vtriusque: euentus autem dicitur a *Cic. in Rethoricis*, cuiuscumq; negocii finis, à quo sæpissime res iudicatur, *c. si forte de elect. lib. 6.* vbi euentus dicitur effectus, & exitus. Sic in *l. 1. C. qui accus. non possunt l. ordinata ff. de liber. caus.* pro fine accipit *Ouid.*

Exitus acta probat, careat successibus opto.
Quisquis ab euentu facta notanda putat.

Euentus, quòd fortuna, siue bonum, siue malum nobis affert, significare solet *Virg. 6. Æneidos, certosq; volutat, euentus animo secum, Cic. 1. de orat.* vt quisq; optime dicit, ita maxime varios euentus orationis pertimescit, interdum tamen, euentus solus inspicitur, vt in pœnis, *l. aut facta. §. euentus ff. de pœnis.*

REGVLA 50.

Hæres Dolo non caret, si post motam controuersiam hæreditatis legata sine cautione soluit.

1 *Ex quibus reg sumatur legibus.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Exempla reg.*
4 *Verbum cautionis, hoc loco ad stipulationem refertur.*
5 *Hæredis nomen, in hac reg. verificatur, etiam in bonor. poss.*
6 *Nominis huius, hæres, multiplex etymologia.*
7 *Hæres ab hæro id est Domino, hæres ab hæreditate, hæres ab, ercisco, quod est diuido, vt in tit. fam. hercis. vnde, hæres ab hærendo.*
8 *Hæres ab ære.*
9 *Fideicommissa etiam hac regula contineri.*
10 *Limitatur reg. in legatis, quæ ex licentia Testatoris possunt à legatario propria authoritate capi.*
11 *Restringitur etiam in legatis relictis his personis, quibus conseruantur ex edicto de leg præstandis.*
12 *Legatarius, quando mota est controuersia hæreditatis, potest expectare exitum litis, vel ab initio mota litis legatum petere, & cautionem præstare.*
13 *Hæres ante motam controuersiam hæreditatis non est in dolo si cautionem à legatariis non exigat, nisi sciret propediem mouendam.*
14 *Hæres, cui mouetur controuersia hæreditatis, potest petere, vt quæratur, an legatum debeatur, aut exigere à legatario cautionem, & ita legatum præstare.*
15 *Vtrum dolus nostra reg. sit in omittendo, vel in committendo.*
16 *Vtrum dolus huius regulæ sit præsumptus, sola iuris præsumpt. vel iuris, & de iure.*

1 EDita est † hæc reg. ex *l. Dolo. ff. ad l. Falcid.* in qua eadem ferme verba continentur
ex *l. hac autem. §. hac cautio. ff. si cui plusquam per l. Falcid.* ibi, hoc si ante motam con-
2 trouersiam soluat, quod si postea tenebitur culpæ nomine. † Ratio est reg. quia in do-
lo præsumitur, qui omittit scienter facere id quod peragere debuit *l. Dolus est. ff. mand.*
Rursus, quia in dolo videtur, qui facit id, quod eum non oportuit facere *l. si procurato-
rem § dolo. ff. eodem tit.* Accedit, quod nulla bona præsumptio capi potest in eo, qui post
motam controuersiam hæreditatis soluit legata; debuit enim cogitare incertum esse
litium euentum. *l. si filius, qui in potestate*, vbi *Ias. nu. 39. ff. de liber. & post.* & per sententiam
3 iudicis facile a se discessuram hæreditatem. † Exemplum ex reg. in *l. fin. C. de petit. in leg.
Iulianus. § si tibi. ff. de exhibend. in l. quod si poss. de pet. har. in l. si testamentum falsum. ff. eodem.*
In quibus post motam controuersiam soluuntur legata præstita cautione, ita fit, vt do-
4 lum committat quicunque legatorum faciat solutionem, non petita cautione. † Cau-
tionis verbum, non pro nuda promissione puto accipiendum, vt in *l. sancimus C. de ver.
signif.* sed cum stipulatione per tex. *in l. sed si possessor. ff. de pet. hæred.* vbi cautionem pro
legatorum restitutione si euincatur hæreditas IC. appellat stipulationem & in fine
ait hæredem euicta hæreditate actiones cedere petitori pro legatis solutis, quod si nu-
da fuisset cautio, nulla erat, quæ ex nuda conuentione, nasci, & cedi posset, actio, imo
5 parum esset consultum petitori hæreditatis: si nuda tantum cautio interponeretur. †
Hæredis nomen, & bonorum possessorem continere censeo, vt ipse sit in dolo, si sol-
uat legata non accepta cautione, vt accipitur in *l. hæredis appellatione iuncta gl. & in l. hæ-
reditatis appellatione. ff. de verb. signif* militat enim eadem ratio, & regulariter dispositio,
loquens de hærede, obtinet in bonorum possessore: *Doct. in Rub. Cod. qui admitt.* vbi di-
cunt, quod statutum loquens de hærede, procedit in bonorum possessore: *Bart. Iason,*
6 *& alii in l. 1. §. bonorum. ff. ad Treb.* †
7 Hæres dicitur, vt placet nonnullis ab hero, id est, domino; † sed aliis displicent,
propterea, quod herus habet primam syllabam breuem, hæreditatis vero longam;
Nonnullis videtur ab hæreditate acceptum nomen, quasi hæres, hoc est dominus bo-
norum defuncti; vnde hæredem instituere, nihil est aliud, quam designare aliquem
bonorum suorum post mortem suam Dominum. *§. item extraneus. & §. fin. Instit. de hæ-
red. qualit. & differentia l. pro hærede l. gerit. ff. de acq. hæred* Sed his eadem obstat obiectio,
censent alii non absurdum deducere ab hærcisco, quod est diuido, vt in titulo *ff. famil.
hercisc.unda.* Sunt etiam qui malint hæredem, ab hærendo appellatam, quasi defuncto
hæreat & coniungatur adeo, vt propè idem esse videantur, vt dixit *Conn. lib. 10. cap. 5.
de hæred. & differ.*
8 Alii ab ære † hoc nomē factum esse arbitratur, vt qui æris, id est, pecuniæ defuncti
successor existat, æs, namque pecuniā significat, pecuniæ vero appellatione quę possi-
9 demus omnia designantur. † Fideicommissa quoque hac regul. dicimus contineri, ob
paritatem rationis, non videtur dubitandum *l. 2. C. commun. de l. 1. ff. de leg.* 1. imo, & in o-
mni alio relicto, quod ab hærede præstari solet, tantundem videtur dicendum. *l fin. in
princ. C. de petit. hæred.* quippe militat semper eadem sinistra suspitio, quod scilicet fiat
10 in perniciem euincentis hæreditatem. † Restringenda est reg. in legatis, in quibus te-
stator dedisset licentiam legatario capiēdi propria authoritate iuxt. *tex. in l. non dubium
C. de legat.* Nam si legatarius vteretur potestate sibi concessa; tacente ipso hærede, non
esset locus huic regulę cum non liceret hæredi prohibere, & culpa careat, qui prohi-
11 bere non potest *l. culpa eum ibi nos. ff. de reg. iur.* †
Altera videtur limitatio, si legatum esset relictum his personis, quibus per edi-
ctum de legatis præstandis, legata conseruantur, ita quod is, qui mouet de hæreditate
controuersiam etiam vincens, debeat vigore allegati edicti, legata præstare; etenim si
hæres post motam controuersiam sine cautione legata dederit, non videtur dolum
cōmisisse, quia petitor erat, & ipse præstaturus obtenta victoria etiam cum fructibus. *l.
fin. vers. expectare autem C. de pet. hæred.*
Sciendū est autem, quod mota controuersia hæreditatis, siue ex testamento esset
relicta, siue ab intestato cum onere legatorum, est in potestate legatarii, vel expectare
exitum litis, & ab hærede si obtineat legatum cum accessionibus petere. *d. l. fin.* vel le-
12 gatum ab initio motæ litis præstita cautione. †
Hæredi autem, a quo petuntur legata post motam controuersiam, licet
13 horum vnum facere, † vel petere, vt antequam præstetur legatum, quæratur
14 an sit debitum, aut exigere cautionem à legatario soluto legato. † Ante
vero

vero motam controuersiam de hæreditate si cautionem non exegerit hæres, nihil ei imputandum. *d.l.hac autem.§.hac cautio ff.si cui plus, quàm per l. Falcid.* nam implet munus suum soluendi legata. *§. vl. Instit. de legatis*, ibi ab hærede præstanda, quod verum esse puto, nisi sciret prope diem mouendam controuersiam, puta quia fuisset ei denunciatum, denunciatio enim constituit in malafide, *Bart. in l. Celsus. ff. de vsuc.*

Quæst. I. Sed quæritur an dolus nostræ regul. sit dolus in omittendo, an in com-
15 mittendo, neque enim parui refert hoc † scire, cum dolus in committendo sit maior, Et *Cyn. in l. Dolo. ff. ad l. Falcid.* credit esse dolum in faciendo, quippe quia fecit, quod ei non erat faciendum, nempe soluit legata, quæ non debuerat soluere; Alex autem ibidem, existimat dolum esse in omittendo; quia omisit petere cautionem, quam debebat petere, & confirmatur, propterea, quod dolus imputatur ei, non ob præstationem legatorum, sed ob non exactam cautionem. Necquicquam obest *l. Dolum C. de dolo*, definiens dolum, non nisi perspicuis indiciis probari; Nam lex ad probandum dolum pro indicio perspicuo habet, quod in solutione legatorum, non fuerit ab hærede petita cautio, sicut in tutore ad probationẽ doli, ꝓ indicio perspicuo; reputat, quod repertorium non fecerit. *l. tutor, qui repertorium. ff. de administr. tutor.* Eoque magis in terminis nostris, videtur esse in dolo hæres, quo legatarius petens legatum post motam de hæreditate controuersiam, debet offerre cautionem *l. si test.* ibi præstandum est oblata
16 cautione. *ff. de pet. hæred.* †

Iterum reuocatur in dubium, an iste sit dolus præsumptus, sola præsumpt. iuris, an illa, quæ dicitur iuris, & de iure, & non admittit probationem in contrarium. Non inuenio à quoquam decisum proinde in dubio crederem posse probari contrarium ex aliqua iusta causa, ad excludendam doli præsumptionem, quæ semper capienda est *l. merito. ff. pro Socio.* Contra hanc reg. opponit *gloss. in d. l. fin. C. de petit. hæred. in vers. cautione*, & resoluit. Effectus reg. est in *l. hac autem. § hac cautio in vers. culpa nomine. ff. si cui plus, quam per leg. Falc. & ibi gl.*

REGVLA 51.

Dolus non præsumitur, nisi probetur & inter duos dolos, præsumitur minor dolus.

DEducitur ex *l. quoties. §. qui dolum. ff. de probat. ex l. dolum. C. de dolo. l. 3. §. fin. ff. de tribu. act.* Quæ sit ratio regul. quia ex illa inferuntur. Quomodo sit intelligenda, petendum est ex *regul. decima octaua*; in qua plura sunt ad hanc quoque pertinentia, quibus addo, quod sicut dolus regulariter non præsumitur; Ita quando præsumitur, & dubitatur, de maiori, vel minori dolo, præsumitur minor dolus, vt minor imponatur pœna, vt dixit notanter *Bald. in l. si prædium, n. 27. C. de adilit. act.*

Idolus Doli mali.

1 *Cur doli mali figuram Author effingat.*
2 *Doli mali idolus, & eius interpretatio.*
3 *Hamus Doli mali Hieroglyphicum.*
4 *Lucri spes, voluntas, vindicta, Doli mali Duces.*
5 *Simulatio, culpa, mẽdacium, perfidia, fraus, Doli mali comites.*
6 *Infamia, dedecus, pœnitentia; Pœna; Dolum malum sequuntur.*

QVemadmodum viri grauissimi de virtute aliquando differentes, quo magis ad eam insectandam atq; amplectandam iuuenturem allicerent, postquam cæleste eius naturam, diuinasq; operationes copiosa, & docta omnem exposuerunt, Idolum quoque eius componentes, oculis iuuenum repræsentare operę precium esse crediderunt, vt admirabili, eius pulchritudine incensi, veluti honestissime Proci Coniu-
1 gem, id est, totius vitæ sociam facere virtutem omni studio curarent; Ita quoque † nos, qui de dolo malo quantum exiguæ vires nostræ tulerunt disseruimus diligenter, vt homines ad illum, quasi à facie Colubri fugiendum, magis, ac magis

hortaremur non superuacui operis esse existimauimus in fine operis, de formem eius speciem & totius corporis, variam habitudinem, velut ob oculos ponere.

2 Dolus † proceræ staturæ est, sublimia enim quæque loca, vertice suo tangit, pedibus obliquis, quia per humilia quæque loca sinuoso gradu transit, tum quia magnatis, æque ac extremæ sortis hominibus imperat, nec non quia.

Æquo pulsas pede pauperum tabernas,
Diuitumque turres.

Vultus est pudore, modestiaque quasi fuco perfusus, quo latentem simulationem abscondit. Centum fronte oculi, quos nunquam declinat somno, quibus omnes fallendi vias videt, longa sunt bracchia, teretesque manus, quoniam tam quæ remota,
3 quam quæ vicina sunt arripit, vel, quoniam à longe incipit, qui fallere tentat; † *Hamus pectore pendet*, doli mali symbolum. incessus est grauis, quo apud homines sibi authoritatem acquirat. Ouina sed auro veste contecta tegitur totus. Ouina est, vt nemo timeat, auro contexta, vt præterea spe lucri agere, vel contrahere secum quisque alliciatur.

4 Duces † doli sunt, & illum antecedunt, lucri spes, voluptas, vindicta, etenim ne-
5 mo ad decipiendum, nisi aliquo horum suadente impellitur & Duce. † Comites eius, sunt, & à latere numquam discedunt; Culpa, Fraus, Mendacium, Perfidia, Simulatio, nam his velut satellitibus, simplicitatem, rusticitatem, adolescentiam, iuuentutem, ni-
6 hil tale timentes aggreditur, vulnerat, spolia detrahit, interdum, & occidit. † Dolum sequuntur, Infamia, Dedecus, Pœnitentia, Pœna, hæc enim præmia manent dolosos.

Hæc de bono, maloque dolo, nec non de culpa, fraude, & mendacio ex legibus nostris, atq; ex Dd. commentariis vtiliter excerpta, & congruo ordine composita litteris mandaui, ego CELSVS BARGALIVS SENENSIS, legum studiosis, quantum tenues meæ vires ferent, semper profuturus: dum in almo Maceratensi Gymnasio ius Ciuile in prima sede interpretabar; excipe Benigne lector, quæ in tui gratiam edita cernis, & amicus dulcis, vt æquum est;.

Cum mea compenses vitiis bona, si quæ sunt:
Interim *Viue, & vale, & si quid nouisti rectius istis.*
Candidus imperti; si non, his vtere mecum

AD DEI LAVDEM.

Finis libri Sexti & Vltimi de Dolo.

ORATI-

INDEX REGVLARVM

Doli mali.

Regvlae negativae.

Xxx

ORATIONES VIGINTI.

EIVSDEM EXCELLENTISSIMI D. CELSI BARGALII, CVM SEnis, tum Maceratæ habitæ, pleræque vero in Insignibus Doctoratus conferendis.

IN DOCTORATV DOMINI HIPPOLYTI PICCOLOMINEI Anno Domini 1578. Mensis Aprilis.

ORATIO I. *Senis habita cum quatuor quæ proxime consequuntur.*

SINGVLARE profectò, & grauissimorum scriptorum testimonio, celebratum fuit illud *Vitellij Cæsaris numisma*; in quo vir ille summus, pulcherrimas Virtutis, & Honoris imagines insculpserat, ac virtutem sic expresserat: Nimirum iuuenem galeatum cum pennis supra galeam; hastam sinistra; sceptrum dextra manu præferentem; ocreas habentem; testudinem sub dextero pede tenentem; honoremque, qui muliebri veste ibi erat expressus, cupide intuentem. Cum vero admirabilis huius indumēti aliquando causas inuestigarem, arcanumque Imperatorii numismatis sensum, cupidus inquirerem; à doctissimis viris responsum in hanc sententiam accipere me memini. Habet caput galeatum, vt fortitudine ad virtutem opus esse iudicet, quo nos ab imminentibus insidiis tueamur, eandemque ob causam, hastam gestat. Pennæ vero vel cristæ ingenii acumen significant, & cogitatione rerum sublimium sceptrum; cupiditatum iuueniliter exultantium comprimendarum potestatem: ocreę deinde pręmonstrant, quod qui virtutem sectantur, semper ad locum, si opus sit, virtutis exercendæ causa, mutandum, parati esse debent. Testudo autem sub pede; vt palam fiat, sic gressus nostros esse dirigendos, prudentia duce; cuius symbolum testudo est; vt nosmet ipsos in peccandi necessitatem non coniiciamus. Honorem postremo intuetur; quod ad virtutē anhelanti, omnibus in rebus spectandus est Honor, non opes. Hæc cum memoria repeto, & hominem domi suæ honestissimum laurea à vobis cumulandum cōsidero; cum singulares eius animi dotes intueor; cum quemadmodum in omni eius vita se gesserit, animaduerto; verum, viuens, ac spirans numisma speciosi Honoris, & Virtutis imagines referens, mihi videor certe intueri, dum eum intueor; omnia, quæ de illo Cæsaris numismate audierim in viuo, ac solido huius iuuenis ære conspicicns. Nam ita fortiter, ita viriliter vitia primum calcauit, nec non ab improborū hominum insidiis tutum se præstitit; vt merito galeam induisse, & hastam fortitudinis tenuisse videri omnibus possit. Hippolyti enim ad instar (vt cuius nomen habet, eius quoque virtutem imitaretur) *Hippolytus* nepharis assentatoribus, veluti nouercæ blanditiis, clausas aures, iratumque vultum perpetuo præbuit; quo Dianæ, id est, iustitiæ virtutum Deæ, atque Reginæ, cui a teneris vnguiculis totum se dederat; fidem seruaret. Cum vero optimis disciplinis, præcipue autem iuris ciuilis scientiæ hactenus dederit operam, & ad ciuium suorum vtilitatem, & proprium splendorem post hac sit daturus; quis eum pennas supra galeam, id est, semper sublimia cogitantem, non agnoscat? tam enim familiaris Vlpiani, Martiani, Pauli, cæterorumque veterum sapientum euasit; vt quemadmodum de Archimede ferunt; non valuisse minus eum in imitandis sphæræ conuersionibus; quàm valuerit natura in illis perficiendis: sic auguror fore Laureandum vestrum in responsis eorum interpretandis, ac explican-

plicandis, non minus vt excellat, quam excelluerint ipsi in eis componẽdis. Si deinde quantum voluptates coercuerit, domitasque libidines habuerit, consideraverit quispiam; sceptrum dextra tenere profitebitur: is enim, vt moris erat apud Romanos in diuortiis, & repudiis, animi illecebras, blandissimasque voluptates, res suas sibi agere iussit; earumque consuetudine, ab ineunte ætate dixit, se non vsurum. Quippe tantum se habiturum semper sperauit; quantum differet; quantum labore perficeret, & studio consequeretur. Qui insuper iuuenem hunc ad celeberrima totius Italiæ Gymnasia se contulisse, Patauium præsertim, multumque temporis in virtute comparanda cõsumpsisse acrioribus oculis inspexerit; Ocreas quidẽ habere testabitur. Si præterea quãta prudentia cum æqualibus, cum maioribus, cum inferioribus se gesserit, intellexit aliquis; pares eximio amore prosequendo; maiores summo honore colendo; inferiores mira comitate tractando; testudinem eum premere pede, non negabit. Si tandem studium, labores, vigiliæque eius omnes, etiam atque etiam consideren tur; ad honorem semper raptum esse, honorẽ cupide semper contemplatũ esse constabit. Ita fit, vt sicut de nonnullis Assyriæ populis apud Pliniũ legimus: qui nullo alio cibo, sed solo rore nutriebantur: sic iuuenis hic rebus aliis, velut nullius saporis spretis, atq; contemptis; sola honoris, & gloriæ cupiditate, velut suauissimo cibo pascitur, & viuit. Honoris.n. desiderio impulsus, talẽ se prestitit, tũ in priuatis, tũ in publicis disputationibus; vt superiorem neminẽ, æquales autẽ paucos (Patres optimi) videre vobis contigerit. Honoris &t calcaribus, quasi nouus ephorus fossus, mecũ, qui eius præceptor fui, fecit, q. terra cũ Agricola facere solet; quæ nunquã sine fænore reddit, quod accipit: & instar debitoris, qui centesimã vsurã suo tempore restituit creditori; eodẽ inflãmatus, dignũ se præbuit Francisco Piccolamineo nepotẽ: vt enim illũ non modo Patauiũ, sed vniuersa Italia philosophiæ viuũ parentẽ his diebus agnoscit: sic hunc, ciuilis philosophiæ filium Senensis schola modo appellat, atque patrẽ, cum per ætatẽ dabitur, etiã appellabit. Honoris quoque impulsu dignũ se ea familia præstitit quæ summorũ Pontificum ma er, clarissimos belli duces produxit: & cum hominum statura modica cognomen sortita sit, nescio qua eius florente fortuna id accidat, viros virtute, & probitate magnos, semper genuit; & maximos vtroque titulo virtutis, & probitatis viuentes, & præsentes ciuitas nostra conspicit; qui summam, qua sunt ornati, dignitatem meritorum magnitudine superant. Eo honoris studio, quasi manu ad doctoratum perductus est; eoque dignus haberi voluit, adeo vt non immerito, eum suis honoribus ornare, nemo etiã honoratissimus, & dignissimus, non possit. dignum se tandem præstitit, vt vos, patres opt. vltro post recitata egregie puncta, doctoratus honore, ad quem iampridem aspirauit, dignum eum iudicaretis: & in vestro numero, quasi gemmam in vestra corona alligaretis. Quorum prudentissimum iudicium, & iuuenis huius meritissimi æquissimum desiderium, ne diutius per me differatur, ad id, quod mei muneris est, propius accedo. Surge igitur

Magnanimum Carola gentis decus, omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.

Et iustitiæ templum, cuius es modo factus sacerdos, ingressurus, accipe libros clausos, & apertos; vt consulentibus, quasi oraculum dare responsa possis. Mox, vt ciues, quasi regem agnoscant reges enim Iurisconsulti appellantur, hoc pileo, quasi dignissima corona, dignissimum tuum caput exorno, vt vero scias dignitati te esse desponsatum, aureum annulum in digitum insero. postremo, vt intelligas, cum iustitia, quam profiteri debes, pacem etiam esse coniungendam, osculo pacis te osculor. Tandem, quod caput rei est tibi, & nobis omnibus benedicat, qui benedictus est in seculorum secula.

In Doctoratu admodum Reuerendi Domini Marii Coscii *Canonici Senen. mense Decembris* 1578.

Oratio II.

Etsi multa à Romanæ eloquentiæ principe *M. Tullio*, præclare dicta commemorantur, illud tamen cæteris videtur esse præclarius, bonorũque virorũ vsu, ac auctoritate cõprobatum; q. sc. homines in eo genere laudis, plerũq; student excellere; in quo eorũ maiores aliqua gloria præstiterunt. Suauiora enim, vt *Philostratus* dicebat, illa sunt

REGVLA 47.

Doli exceptio non nocet his, quibus voluntas testatoris, non refragatur.

1. *Leges ex quibus regula profluit.*
2. *Ratio regulæ.*
3. *Exempla regulæ.*
4. *Oppositio, & resolutio.*

1 EManat † ex *l. pure in princ. ff. de excep. doli ex l. apud. §. pratorem. ff. eod. tit. ex l. qui cum alio.*
2 *§. non enim solet. ff. de reg. iur. ex l. 2. C. de iure dot.* † Ratio videtur, quoniã cum in vltimis iudiciis voluntas testatoris nominetur, *l. in condictionibus. ff. de cond. & demonstrat. l. cum quæstio. C. de leg. argumento l. non aliter. ff. de leg. 3.* aduersus eos, quibus voluntas eius resistit, obstat exceptio doli, *l. 1. §. consulto. ff. de his, quæ in testamento delentur. l. fin. §. anus. ff. de except. doli cum multis ibi not. in gloss. in verb. obstatura. l. apud. §. præterea. ff. de except. doli*, ibi: si quis quid ex testamẽto petat contra voluntatem exceptione eum doli mali summoueri solet. Igitur à contrario, voluntate testatoris non resistente doli exceptio non
3 obstabit, † Exempla regulæ multa sunt, & primum illud quod colligitur ex *d. l. pure in princ. ff de except. doli.* nam testator, cui pure à te centum debebantur legauit illa tibi sub cõdictione hæres ea pendẽte potest petere, nec doli exceptione repellitur cũ possit etiam deficere conditio, sed tamen debet hæres dare cautionem de tanta pecunia reddenda, si conditio extiterat, alias summouebitur exceptione: expedit enim legatario retinere summam magis, quam mitti in possessionem rerum hæreditariarum. *d. l. pure.* Secundum est in *d. l. apud. Celsum. §. præterea, vers. si quis ex vncia* Tertium ponit. *glo. in l. 2. C. de iure dot.* & in *l. adulta. C. de hæred. actio.* in qua non exstinguitur actio, quam habet vnus ex hæredibus contra testatorem, nisi pro parte, qua hæres est, nisi hoc expres-
4 se voluerit testator, *l. si compensandi. C. de hæred. instit.* opponit † autem gloss. de text. in *l. si pecuniam. ff. si cert. pet.* vbi debitorem purum iussi alii sub condictione promittere, & tamen non possum interim petere, Respon. procedere ex iure singulari; quia non esset debitori cautum in euentum conditionis: reliqua vide apud *Dec. & Cagn. in d. §. non solent. ff. de reg. iur.*

REGVLA 48.

Dolum suum, vel authoris allegans, non debet audiri.

1. *Ex quibus legibus deducatur.*
2. *Ratio regulæ cum ratione rationis.*
3. *Nemo de sua improbitate consequitur actionem.*
4. *Ampliatur etiam, quando actus esset inualidus, & nullus.*
5. *Ampliatur etiam si per replicationem dolus opponeretur.*
6. *Amplia, vt nec dolus authoris singularis, nec vniuersalis possit allegari.*
7. *Limita, vt audiatur in damnum ipsius allegantis.*
8. *Limita, vt possit allegari per exceptionem contra eum, qui pariter est in dolo.*
9. *Limita, vt audiatur actor per viam replicationis aduersus reum dolosum, qui de lucro captando ageret, ipse vero actor de damno.*
10. *Vtrum si timens bona mea confiscari, ea tibi simulate vendiderim; & postea cessante metu contra te agam excipientem de emptione, an possim replicare de simulatione.*
11. *Suam fraudem allegans, auditur si illa erat iam detecta, maxime se defendendo.*
12. *Auditur suum dolum allegans, quando actus erat nullus, quia aduersus legem celebratus.*
13. *Non repellitur, qui suum dolum allegat, quoties agitur de fauore animæ.*
14. *Non remouetur etiam, quando in totum eluditur ius actoris, vel ostenditur ei ipso iure, ius non competere.*
15. *Non expellitur etiam quando actus esset nullus fauore publico & de nullitate constet.*
16. *Deeo, qui allegat turpitudinem suam, remissiue.*
17. *Propria turpitudinis obligatio, non reiicitur, vbi agitur ad coadiuuandam intentionem allegantis.*

Hæc

1 HÆC reg. qua nulla iustior, & honestior potuit à lege constitui, ex multis iuribus †
sumitur, nempe ex *l. cum profitearis C. de reuoc. donat. ex l. si creditoribus. C. de seru: pign.*
dato l. filios debitoris C. de reuo. his qua in fraud. l. transactione finita la. 2. C. de trans. l. venditri-
ci C. de rebus alien. non alien. l. pignori. ff. qui, & à quibus manu. liber non fiat. l. vendicantem de
euict. l. qui solidum. §. etiam resp. ff. de leg. 2. l. si ab eo. ff. de liber. caus. l. si seruus plurium. §. 1. ff. de
2 *leg. 1.* † Ratio reg. est, quia turpitudinem suam allegat, *gl. in d. l. cum profitearis, & in d. l. filios. & in d. l. si creditoribus*, & quia contra factum suum, vel sui authoris, nemini conces-
sum est venire *l. cum à matre C. de rei vend. l. post mortem. ff. de adopt. l. per fundum. ff. de seru.*
3 *Rust. præd. gl. mag. in c. cum super de concess. præbend.* Ratio autem † rationis, vt mihi quidem
videtur est, quoniam de improbitate sua, nemo consequatur actionem. *l. Itaque fullo. ff.*
de inst. l. verum. §. tempus autem. ff. pro Soc. ibi nec æquum est quemquam suo dolo rele-
4 uari; †

Ampliatur, vt etiam procedat, quando actus esset inualidus, & nullus, si modo
de graui alterius præiudicio non agatur. *l. 1. C. de liber. caus. c. cum semper sanct. gloss. de con-*
5 *cessio. præbend.* Secundo † Amplia etiam, si per replicationem dolus opponeretur *l. viro,*
6 *& vxore. ff. sol. matr. l. apud Celsum. §. Marcellus ait. ff. de except. doli.* Tertio † extenditur, vt
nõ modo authoris vniuersalis; sed nec etiam singularis dolus possit allegari; si de causa
7 lucratiua quæratur *Grau. cons. 125. num. 6. Bald. cons. 258. lib. 4.* † Restringitur primo in da-
mnum ipsius allegantis, audiretur enim vt inde puniretur. *l. Neratius. ff. ad leg. Aquil. in*
fin. tametsi lex quandoque cũ confitente mitius agat, vt ad detegenda facinora vnum-
8 quemque inuitet *l. quisquis Cod. ad l. Iul. Maiest.* † Secundo auditur dolum allegans per
exceptionem aduersus eum, qui pariter est in dolo, nam contra doli exceptionem re-
plicatio doli non admittitur. *d. l. apud. §. Marcellus*, quippe in pari culpa, potior est condi-
9 tio possidentis *l. 1. & 2. cum seq. ff. de cond. ob turp. caus.* Roland. *cons. 3. num. 7. vol. 1.* maxime
si excipiens ageret de damno euitando; † Tertio auditur cum Actor per viam replica-
tionis allegaret dolum aduersus dolosum, qui de lucro captando ageret, Actor verò
de damno euitando, *Aret. consil. 65. in fin. Bart. & doct. in dict. §. Marcellus, & §. procura-*
tor legis iusiurandum. ff. de iure iur. quod æquitate non caret; atque hinc inferendo
cum eis.

Quæst. 1. Quæro cum timerem bona meà confiscari, tibi venditionis titulo tra-
10 didi, deinde timore † sublato, ago aduersus te rei vendicatione; opponentẽ exceptio-
nem contractæ emptionis; an possim replicare de simulatione contractus in frau-
dem fisci? *Bald. in d. l. cum profitearis*; assent concessam esse simulationis replicationem;
Alciat. autem in l. transactione finita. la. 2. num. 6. veram esse Baldi sententiam putat, sed a-
lia ratione, nempe quia ex contractu simulato propter defectum consensus, non tran-
sit aliquod dominium, quare fundamẽtum meę intentionis nõ est in dolo, sed in do-
minio, quod à me non discessit. Replicatio autem simulationis tuam exceptionem
emptionis elidit, quoniam simulationi in fraudem consensisti, quo fit, vt culpa mea
propter culpam tuam fuerit obumbrata, dominiumque apud me semper remanere
11 debebat, apud quem semper fuit: argumento. *l. cum mulier. ff. sol. matr.* † Quarto auditur,
quoties fraus ipsa erat iam detecta: nihil enim impedit; quin aduersus alium de ea ob-
ijci possit, *Ruy. cons. 142. num. 7. vol. 1. & cons. 194. num. 11. eodem vol.* Id quod dubium non
videtur; quoties excipiendo, seu se defendendo aliquis eam allegaret. *l. Ante penult. de*
suspect. Tutor. cap. ex pœnitentibus dist. 50. veluti si à munere iudicandi, quis se excusaret
quod de aliquo crimine damnatus sit, *Bart. in l. 2. C. si seruus, vel liber lib. 12.* Sed quid a-
12 gendo, vel replicando, declarat *Alciat. d. l. transactione finita. n. 7.* † Quinto auditur cum
actus ideo nullus est, quia sit aduersus legem celebratus, iuste enim cuique conceditur, vt actum à se gestum cõtra legum sanctiones, infirmum possit allegare *l. à Diuo Pio.*
ff. de ritu nupt. Id quod accipiendum est, vt non procedat, quoties actus esset nullus fa-
uore alterius, tunc enim non potest ei præiudicium fieri. Quare nec libertati hoc no-
mine præiudicatur, nec matrimonio nec Ecclesiæ: *l. 1. & l. interrogatum de liber. caus. c. sp.*
lator c. consanguinei de resud. cum aliis deduct. ab *Alciat. d. l. trans.* à quo ampliationes, &
13 limitationes acceptæ sunt. †

Sexto auditur, vbi de fauore animæ tractetur, *Ruy. consil. 132. numer. 10. & 12.*
14 *vol. 1.* †

Septimo limitatur, quando in totum eliditur ius Actoris, vel concluditur Actori
15 ipso iure nullum ius competere, *Ruy. cons. 72. n. 2. & 10. vol. 5.* † Auditur octauo, si actus
esset nullus fauore pub. & de nullitate constaret, nam in dubio repelleretur proprium

16 dolum allegans. † Plane ad materiam allegantis dolum, & turpitudinem suam, conferunt, quæ ponit, *Iason. in l. iusiurandum. §. procurator num. 26. & 27. ff. de iureiur.* vbi *Bart. & alii, in l. si seruus plurium §. si hæres. ff. de legat. primo num. 4. & 6. & in l. nemo potest numer. 41. ff. de legat. 1. Mathes. inter singularia Dd. in l. 3. C. de reuocand. his, quæ in fraud. cred. Dec.*
17 *cons. 14. num. 7.* † Dicens posse allegari turpitudinem suam, ad coadiuuandam intentionem, *Crau. cons. 106. num. 12. & cons. 125. num. 6. Roland. cons. 93 numer. 7. volum. 1. Ruy. cons. 125. num. 4. volu. 1. & cons. 154. num. 9. volu. 5. & cons 78. num. 7. volu. 4.* in quo consuluit, quando vnus est in damno, alter est in lucro, vel vterq; est in damno, vel quando actus est celebratus contra legem.

REGVLA 49.

Dolus, & fraus non considerantur ab euentu.

1 *Iura ex quibus emanat regula.*
2 *Ratio regulæ duplex.*
3 *Animus & intentio distinguunt facta.*
4 *Exempla regulæ.*
5 *Donatio inofficiosa re, & consilio reuocatur.*
6 *Alienatio facta in fraudem dicitur, si consilium, & euentus fraudem contineant.*
7 *Libertas non dicitur data in fraudem, nisi re & consilio fraudulento.*
8 *Ad reuocandam fideicommissariam libertatem, sufficit fraudulentus euentus, & quæ sit ratio.*
9 *Alienatio inter viuos facta in fraudem Patroni videtur, si euentus, & animus fraudulentus concurrant.*
10 *Alienatio vero in vltima voluntate, dicitur facta in fraudem Patroni si consistet de fraudulento successu.*
11 *Alienatio quoque in fraudem fisci, consilium, & euentum fraudulentum desiderat.*
12 *In alienatione facta à filiis in fraudem Patris, idem iuris esse videtur, ac in alienatione facta in fraudem patroni.*
13 *Litteræ cambii non præsumuntur facta in fraudem, quod ille Campsor, cui sunt directa breui tempore fuerit decoctus.*
14 *Euentus, nomen, quam varias obtineat in iure significationes.*

1 DEducitur † ex *l. fraudis interpretatio. ff. de reg. iur. ex l. ait prætor. §. ita demum. ff. quæ in fraud. cred. l. 2. C. de seruo pignor. dato manu. ex §. in fraudem Inst. quibus ex caus. manu.*
2 *non lic. ex l. si quis aūt ff. qui & à quibus. l. 1. & fin. C. qui manu non poss.* † Ratio regulæ est quia
3 animus, & intentio distinguūt facta † *l. 1. C. de Sicar. l. 4. ff. de Tabul. exhibend. l. qua iniuria. ff. de furt. l. quod respon ff. de iniur.* Alia ratio quoniam sæpe de facultatibus suis amplius, quam in his est sperant homines, *d. §. in fraudem, & l. in fraudem. ff. qui, et à quibus manum.* vt frequenter accidit his, ait textus qui transinatinas negociationes, & in aliis regionibus, quam in quibus ipsi morantur, per seruos, & libertos, exercent, & sæpe attritis
4 istis negociationibus, id ignorant. † Exemplum primum erit in donatione inofficiosa, quæ non aliter reuocatur, quam si re, & consilio sit contra officium & pietatem facta *l. pen* ibi in cuius bonis, si idem consilium & euentus comprehenditur. *C. de*
5 *in offic. donat. iuncta gloss. in vers. cons.* † Idemque iuris esse videtur in dote inofficiosa,
7 propter æqualitatem rationis. † Secundum est in alienatione facta in fraudem creditorum, *d. l. ait prætor. §. ita demum*, ibi reuocatur, quod fraudandorum creditorum
8 causa factum est, si euentum fraus habuerit. Tertium in libertate data † in fraude, *d. §. in fraudem. d. l. in fraudem, & l. si quis cum haberet*, quia vt libertates rescindantur, vtrumque in eorumdem persona exigimus, & consiliū & euentū, fallit autem in fideicōmissaria libertate, in qua satis est ꝑ reuocatione fraudulētus euētus, *l. 1. & l. fi. C. qui manu non poss* porro limitationis ratio est duplex, altera est *Doct. in d. §. item si quis in fraudem Inst. de action.* nam in directis libertatibus vtrumque requiritur quoniam directæ libertates, statim sequuta morte confirmantur, *l. 1. C. de fideicom. libert.* & sine aliquo facto hæredis gloss. in *l. fin. C. qui manu. non poss.* at fideicommissariæ exigunt factum hæredis, *l. si seruus. C. de fideicom. hæred.* hæres autem non tenetur præstare vltra vires hæreditarias. *l. successores. C. ad l. Falcid.* Alia ratio est, *Ias. & Christoph. de Castill. in d. §. item si quis in fraudem*, quam refert, & probat, *Syl. Aldobrand. ibi num 11.* & nos retulimus
9 supra in titulo de fraude. † Quartum exemplum est in liberto qui alienat in fraudem

patro-

patroni, nam vt alienatio inter viuos, tanquam fraudulenta possit à patrono reuocari; fraudulento consilio debet esse coniunctus fraudulentus euentus, *l. 1. in prin. ff. si quid in*
10 *fraud patron. l. patronus iuncta gloss. ff. de prob as.* † Sed in alienatione per vltimam voluntatem, veluti per legata, per donationem mortis causa, sufficit solus fraudis euentus *d. l. 1. §. sin proponis matris causa.* Ratio discriminis est, vt inquit *gloss. in d. l. patronus*, quoniam leg. nunquam præstantur, nisi ære alieno deducto *leg. 1. §. is qui quadringent a in fin. ff. ad Trebell.* hoc autem, quod patrono debetur, quasi æs alienum censetur *l. Papinianus. §. si quis impubes. ff. de inoff. test.* & propter ea legata quæcumq; siue dolo, siue sine dolo relicta, non præstãtur, nisi deducto, eo q; patrono debetur; & tantundem videtur dicen-
11 dum † in alienatione facta à filiis in fraudem parentum *leg. fin. ff. si quid in fraud patron.*
12 cum his, quæ diximus supra *in titulo de fraud. filiorum* erga parentes. † Quintum exemplum erit in alienatione facta in fraudem fisci, *Bartol. & Doct. in l. post contractum. ff.*
13 *de donat.* Ex hac regula *Rota Genuensis in decis.* 183. in præsenti infert. † Quod ex litteris cambii factis ab vno Campsore non arguitur, quod fuerint factæ in fraudem ex eo, quod ille Campsor, cui litteræ dirigebantur, cœperit breui tempore deficere, & ita paulo post decoctus fuerit, dolus enim & fraus ab euentu non considerantur; sed ex consilio per reg nostram; quæ desiderat concursum vtriusque: euentus autem dicitur a *Cic. in Rethoricis*, cuiuscumq; negocii finis, à quo sæpissime res iudicatur, *c. si forte de ele 7. lib. 6.* vbi euentus dicitur effectus, & exitus. Sic in *l. 1. C. qui accus. non possunt l. ordinata ff. de liber. caus.* pro fine accipit *Ouid.*

Exitus acta probat, careat successibus opto.
Quisquis ab euentu facta notanda putat.

Euentus, quòd fortuna, siue bonum, siue malum nobis affert, significare solet *Virg. 6. Æneidos, certosq; volutat, euentus animo secum, Cic. 1. de orat.* vt quisq; optime dicit, ita maxime varios euentus orationis pertimescit, interdum tamen, euentus solus inspicitur, vt in pœnis, *l. aut facta. §. euentus. ff. de pœnis.*

REGVLA 50.

Hæres Dolo non caret, si post motam controuersiam hæreditatis legata sine cautione soluit.

1 *Ex quibus reg sumatur legibus.*
2 *Ratio reg. duplex.*
3 *Exempla reg.*
4 *Verbum cautionis, hoc loco ad stipulationem refertur.*
5 *Hæredis nomen, in hac reg. verificatur, etiam in bonor. poss.*
6 *Nominis huius, hæres, multiplex etymologia.*
7 *Hæres ab hero id est Domino, hæres ab hæreditate; hæres ab, ercisco, quod est diuido, vt in tit. fam. hercis. vnde, hæres ab hærendo.*
8 *Hæres ab ære.*
9 *Fideicommissa etiam hac regula contineri.*
10 *Limitatur reg. in legatis, quæ ex licentia Testatoris possunt à legatario propria authoritate capi.*
11 *Restringitur etiam in legatis relictis his personis, quibus conseruantur ex edicto de leg præstandis.*
12 *Legatarius, quando mota est controuersia hæreditatis, potest expectare exitum litis; vel ab initio mota litis legatum petere, & cautionem præstare.*
13 *Hæres ante motam controuersiam hæreditatis non est in dolo si cautionem à legatariis non exigat, nisi sciret propediem mouendam.*
14 *Hæres, cùi mouetur controuersia hæreditatis, potest petere; vt quæratur, an legatum debeatur, aut exigere à legatario cautionem, & ita legatum præstare.*
15 *Vtrum dolus nostra reg. sit in omittendo, vel in committendo.*
16 *Vtrum dolus huius regulæ sit præsumptus; sola iuris præsumpt. vel iuris, & de iure.*

vero motam controuersiam de hæreditate si cautionem non exegerit hæres, nihil ei imputandum. *d. l. hac autem. §. hac cautio ff. si cui plus, quàm per l. Falcid.* nam implet munus suum soluendi legata. *§. 1. Instit. de legatis*, ibi ab hærede præstanda, quod verum esse puto, nisi sciret prope diem mouendam controuersiam, puta quia fuisset ei denunciatum, denunciatio enim constituit in malafide, *Bart. in l. Celsus. ff. de vsuc.*

Quæst. 1. Sed quæritur an dolus nostræ regul. sit dolus in omittendo, an in com-
15 mittendo, neque enim parui refert hoc † scire, cum dolus in committendo sit maior, Et *Cyn. in l. Dolo. ff. ad l. Falcid.* credit esse dolum in faciendo, quippe quia fecit, quod ei non erat faciendum, nempe soluit legata, quæ non debuerat soluere; Alex. autem ibidem, existimat dolum esse in omittendo; quia omisit petere cautionem, quam debebat petere, & confirmatur, propterea, quod dolus imputatur ei, non ob præstationem legatorum, sed ob non exactam cautionem. Nec quicquam obest *l. Dolum C. de dolo*, definiens dolum, non nisi perspicuis indiciis probari; Nam lex ad probandum dolum pro indicio perspicuo habet, quod in solutione legatorum, non fuerit ab hærede petita cautio, sicut in tutore ad probationē doli, ꝑ indicio perspicuo, reputat, q. repertorium non fecerit. *l. tutor, qui repertorium. ff. de administr. tutor.* Eoque magis in terminis nostris, videtur esse in dolo hæres, quo legatarius petens legatum post motam de hæreditate controuersiam, debet offerre cautionem *l. si test.* ibi præstandum est oblata
16 cautione, *ff. de pet. hared.* †

Iterum reuocatur in dubium, an iste sit dolus præsumptus; sola præsumpt. iuris, an illa, quæ dicitur iuris, & de iure, & non admittit probationem in contrarium. Non inuenio à quoquam decisum proinde in dubio crederem posse probari contrarium ex aliqua iusta causa, ad excludendam doli præsumptionem; quæ semper capienda est *l. merito. ff. pro Socio.* Contra hanc reg. opponit *gloss. in d. l. fin. C. de petit. hæred. in verf. cautione*, & resoluit. Effectus reg. est in *l. hac autem. § hac cautio in verf. culpæ nomine. ff. si cui plus, quam per leg. Falc. & ibi gl.* [illegible]

REGVLA 51.

Dolus non præsumitur, nisi probetur & inter duos dolos, præsumitur minor dolus.

DEducitur ex *l. quoties. §. qui dolum. ff. de probat. ex l. dolum. C. de dolo. l. 3. §. fin. ff. de tribu. act.* Quæ sit ratio regul. quia ex illa inferuntur. Quomodo sit intelligenda, petendum est ex *regul. decima octaua* in qua plura sunt ad hanc quoque pertinentia, quibus addo, quod sicut dolus regulariter non præsumitur; Ita quando præsumitur, & dubitatur, de maiori, vel minori dolo, præsumitur minor dolus, vt minor imponatur pœna, vt dixit notanter *Bald. in l. si prædium, n. 17. C. de adult. act.*

Idolus Doli mali.

1 *Cur doli mali figuram Author effingat.*	*Duces.*
2 *Doli mali idolus, & eius interpretatio.*	5 *Simulatio, culpa, mēdacium, perfidia, fraus, Doli mali comites.*
3 *Hamus Doli mali Hieroglyphicum.*	6 *Infamia, dedecus, pœnitentia; Pœna; Dolum malum sequuntur.*
4 *Lucri spes, voluntas, vindicta, Doli mali*	

QVemadmodum viri grauissimi de virtute aliquando differentes, quo magis ad eam insectandam atq; amplectandam iuuentutem allicerent, postquam cælestē eius naturam, diuinasq; operationes copiosè, & doctè omnem exposuerunt, Idolum quoque eius componentes, oculis iuuenum repræsentare operę precium esse crediderunt, vt admirabili, eius pulchritudine incensi, veluti honestissime Proci Coniu-
1 gem, id est, totius vitæ sociam facere virtutem omni studio curarent; Ita quoque † nos, qui de dolo malo quantum exiguæ vires nostræ tulerunt disseruimus diligenter, vt homines ad illum, quasi à facie Colubri fugiendum, magis, ac magis

hortaremur non superuacui operis esse existimauimus in fine operis, de formem eius speciem & totius corporis, variam habitudinem, velut ob oculos ponere.

2 Dolus † proceræ staturæ est, sublimia enim quæque loca, vertice suo tangit, pe-
dibus obliquis, quia per humilia quæque loca sinuoso gradu transit, tum quia magna-
tis, æque ac extremæ sortis hominibus imperat, nec non quia.

Æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Diuitumque turres.

Vultus est pudore, modestiaque quasi fuco perfusus, quo latentem simulatio-
nem abscondit. Centum fronte oculi, quos nunquam declinat somno, quibus omnes
fallendi vias videt, longa sunt bracchia, teretesque manus, quoniam tam quæ remota,
3 quam quæ vicina sunt arripit, vel, quoniam à longe incipit, qui fallere tentat; † *Hamus*
pectore pendet, doli mali symbolum. incessus est grauis, quo apud homines sibi authori-
tatem acquirat. Ouina sed auro veste contecta regitur totus. Ouina est, vt nemo ti-
meat, auro contexta, vt prætereca spe lucri agere, vel contrahere secum quisque alli-
ciatur.

4 Duces † doli sunt, & illum antecedunt, lucri spes, voluptas, vindicta, etenim ne-
5 mo ad decip endum, nisi aliquo horum suadente impellitur & Duce. † Comites eius,
sunt, & à latere numquam discedunt; Culpa, Fraus, Mendacium, Perfidia, Simulatio,
nam his velut satellitibus, simplicitatem, rusticitatem, adolescentiam, iuuentutem, ni-
6 hil tale timentes aggreditur, vulnerat, spolia detrahit, interdum, & occidit. † Dolum
sequuntur, Infamia, Dedecus, Pœnitentia, Pœna; hæc enim præmia manent do-
losos.

Hæc de bono, maloque dolo, nec non de culpa, fraude, & mendacio ex legibus nostris, atq; ex Dd. commentariis vtiliter excerpta, & congruo ordine composita literis mandaui, ego CELSVS BARGALIVS SENENSIS, legum studiosis, quantum tenues meæ vires ferent, semper profuturus: dum in almo Maceratensi Gymnasio ius Ciuile in prima sede interpretabar; excipe Benigne lector, quæ in tui gratiam edita cernis, & amicus dulcis, vt æquum est;.

Cum mea compenses vitiis bona, si quæ sunt:
Interim *Viue, & vale, & si quid nouisti rectius istis.*
Candidus imperti; si non, his vtere mecum

AD DEI LAVDEM.

Finis libri Sexti & Vltimi de Dolo.

INDEX REGVLARVM

Doli mali.

1 *Dolis, & malitiis est obuiandum.*

2 *Dolus ab omni dispositione censetur semper exceptus.*

3 *Dolum facere, & locupletari cum alterius iniuria æquiparantur.*

4 *Dolus in committendo, maior est, quam in omittendo.*

5 *Dolus obligat facientes in solidum.*

6 *Dolus præteritus potest remitti, futurus nõ potest.*

7 *Actio doli competit, quando alia cessant actiones.*

8 *Contra dolosum iuratur in litem.*

9 *Dolus dans causam annullat, dolus autem incidens rescindit conuentiones.*

10 *Actio doli tollitur biennio, exceptio autem perpetuo competit.*

11 *Actio doli irrogat infamiam condemnato.*

12 *Dolus præponderat culpæ.*

13 *Qualibet causa excusat à dolo.*

14 *Cuius quis dolo grauatur eiusdem debet sumptibus releuari.*

15 *Dolus cum dolo compensatur.*

16 *Dolo facit, qui petit quod restituturus est.*

17 *Qui dolo desiit possidere, habetur pro possessore.*

18 *Qui dolum allegat probare debet.*

19 *Qui contra iura mercatur, præsumitur in dolo.*

20 *Dolosus, quæ prius habebat priuilegia perdit.*

21 *Dolus serui obligat Dominum.*

22 *Dolus debitoris, nocet creditoribus in iure quærendo.*

23 *Dolus defuncti nocet hæredi.*

24 *Ex doloso consilio, competit actio doli.*

25 *In dolo est, qui petit id, quod aliqua elidi potest exceptione.*

26 *Stipulatio dolum malum abesse, absuturumq; esse, promissorem; & eius hæredem tantum obligat.*

27 *Constitutio pœnam capitalem imponens, habet tacitam clausulam si dolo; commissum sit delictum.*

28 *Dolus ex proposito, & dolus re ipsa æquiparantur.*

29 *Dolus semper præsumitur in eo, qui semel versatus fuit in dolo.*

30 *Exceptio doli, succedens in locum alterius exceptionis regulatur secundum naturam illius in cuius locum succedit.*

31 *Qui iustam aliquam exceptionem habet, tutus est etiam exceptione doli.*

32 *Petens sine causa est in dolo.*

33 *In pari causa doli, melior est conditio possidentis.*

Regvlæ negativæ.

34 *Dolus non infertur scienti, & volenti.*

35 *Quoties dolus potest purgari actione ex eo contractu, in quo est commissus, non datur actio doli.*

36 *Dolus vnius nocere alteri non debet.*

37 *Ex suo dolo nemo debet lucrifacere.*

38 *Qui iussu iudicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere.*

39 *Non potest dolo carere, qui Imperio Magistratus non obtemperat.*

40 *Nemo videtur dolo facere, qui ignorat causam, cur non debeat petere.*

41 *Qui sine dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.*

42 *Nullus videtur dolo facere, qui iure suo vtitur.*

43 *Creditor suum recipiens, dolum non committit.*

44 *Dolus non debet esse impunitus.*

45 *Doli clausula, non refertur ad eas partes, de quibus nominatim cautum est.*

46 *Exceptio doli, quæ nocebat deleganti, non officit ei, cui sit delegatio.*

47 *Doli exceptio non nocet his, quibus voluntas testatoris non refragatur.*

48 *Dolum suum, vel authoris sui allegans, non debet audiri.*

49 *Dolus. & fraus non considerantur ab euentu.*

50 *Hæres dolo non caret, si post motam controuersiam hæreditatis legata sine cautione soluit.*

51 *Dolus non præsumitur nisi probetur.*

ORATIONES VIGINTI.

EIVSDEM EXCELLENTISSIMI D. CELSI BARGALII, CVM Senis, tum Maceratæ habitæ, pleræque vero in Insignibus Doctoratus conferendis.

IN DOCTORATV DOMINI HIPPOLYTI PICCOLOMINEI Anno Domini 1578. Mensis Aprilis.

ORATIO I. *Senis habita cum quatuor quæ proxime consequuntur.*

SINGVLARE profectò, & grauissimorum scriptorum testimonio, celebratum fuit illud *Vitellii Cæsaris numisma*; in quo vir ille summus, pulcherrimas Virtutis, & Honoris imagines insculpserat, ac virtutem sic expresserat: Nimirum iuuenem galeatum cum pennis supra galeam; hastam sinistra; sceptrum dextra manu præferentem; ocreas habentem; testudinem sub dextero pede tenentem; honoremque, qui muliebri veste ibi erat expressus, cupide intuentem. Cum vero admirabilis huius indumēti aliquando causas inuestigarem, arcanumque Imperatorii numismatis sensum, cupidus inquirerem; à doctissimis viris responsum in hanc sententiam accipere me memini. Habet caput galeatum, vt fortitudine ad virtutem opus esse iudicet, quo nos ab imminentibus insidiis tueamur, eandemque ob causam, hastam gestat. Pennæ vero vel crista; ingenii acumen significant, & cogitatione rerum sublimium sceptrum; cupiditatum iuueniliter exultantium comprimendarum potestatem: ocreę deinde pręmonstrant, quod qui virtutem sectantur, semper ad locum, si opus sit, virtutis exercendæ causa, mutandum, parati esse debent. Testudo autem sub pede; vt palam fiat, sic gressus nostros esse dirigendos, prudentia duce; cuius symbolum testudo est; vt nosmet ipsos in peccandi necessitatem non coniiciamus. Honorem postremo intuetur; quod ad virtutē anhelanti, omnibus in rebus spectandus est Honor, non opes. Hæc cum memoria repeto, & hominem domi suæ honestissimum laurea à vobis cumulandum cōsidero; cum singulares eius animi dotes intueor; eum quemadmodum in omni eius vita se gesserit, animaduerto; verum, viuens, ac spirans numisma speciosi Honoris, & Virtutis imagines referens, mihi videor certe intueri, dum eum intueor; omnia, quæ de illo Cæsaris numismate audierim in viuo, ac solido huius iuuenis ære conspiciens. Nam ita fortiter, ita viriliter vitia primum calcauit, nec non ab improborū hominum insidiis tutum se præstitit; vt merito galeam induisse, & hastam fortitudinis tenuisse videri omnibus possit. Hippolyti enim ad instar (vt cuius nomen habet; eius quoque virtutem imitaretur) *Hippolytus* nepharıis assentatoribus, veluti nouercæ blanditiis, clausas aures, iratumque vultum perpetuo præbuit; quo Dianæ, id est, iustitiæ virtutum Deæ, atque Reginæ, cui a teneris vnguiculis totum se dederat; fidem seruaret. Cum vero optimis disciplinis, præcipue autem iuris ciuilis scientiæ hactenus dederit operam, & ad ciuium suorum vtilitatem, & proprium splendorem post hac sit daturus; quis eum pennas supra galeam, id est, semper sublimia cogitantem, non agnoscat? tam enim familiaris Vlpiani, Martiani, Pauli, cæterorumque veterum sapientum euasit; vt quemadmodum de Archimede ferunt; non valuisse minus eum in imitandis sphæræ conuersionibus; quàm valuerit natura in illis perficiendis: sic auguror fore Laureandum vestrum in responsis eorum interpretandis, ac explican-

plicandis, non minus vt excellat, quam excelluerint ipsi in eis componēdis. Si deinde quantum voluptates coercuerit, domitasque libidines habuerit, consideraverit quispiam, sceptrum dextra tenere profitebitur: is enim, vt moris erat apud Romanos in diuortiis, & repudiis, animi illecebras, blandissimasque voluptates, res suas sibi agere iussit; earumque consuetudine, ab ineunte ætate dixit, se non vsurum. Quippe tantum se habiturum semper sperauit; quantum differet; quantum labore perficeret, & studio consequeretur. Qui insuper iuuenem hunc ad celeberrima totius Italiæ Gymnasia se contulisse, Patauium præsertim, multumque temporis in virtute comparanda cōsumpsisse acrioribus oculis inspexerit; Oereas quidē habere testabitur. Si præterea quāta prudentia cum æqualibus, cum maioribus, cum inferioribus se gesserit, intellexit aliquis; pares eximio amore prosequendo; maiores summo honore colendo; inferiores mira comitate tractando; testudinem eum premere pede, non negabit. Si tandem studium, labores, vigiliæque eius omnes, etiam atque etiam considerentur; ad honorem semper raptum esse, honorē cupide semper contemplatū esse constabit. Ita fit, vt sicut de nonnullis Assyriæ populis apud Pliniū legimus: qui nullo alio cibo, sed solo rore nutriebantur: sic iuuenis hic rebus aliis, velut nullius saporis spretis, atq; contemptis; sola honoris, & gloriæ cupiditate, velut suauissimo cibo pascitur, & viuit. Honoris.n. desiderio impulsus, talē se prestitit, tū in priuatis, tū in publicis disputationibus; vt superiorem neminē, æquales autē paucos (Patres optimi) videre vobis contigerit. Honoris ēt calcaribus, quasi nouus ephorus fossus, mecū, qui eius præceptor fui, fecit, q̄ terra eū Agricola facere solet; quæ nunquā sine fænore reddit, quod accipit: & instar debitoris, qui centesimā vsurā suo tempore restituit creditori; eodē inflāmatus, dignū se præbuit Francisco Piccolamineo nepotē: vt enim illū non modo Patauiū, sed vniuersa Italia philosophiæ viuū parentē his diebus agnoscit: sic hunc, ciuilis philosophiæ filiam Senensis schola modo appellat: atque patrē, cum per ætatē dabitur, etiā appellabit. Honoris quoque impulsu dignū se ea familia præstitit: quæ summorū Pontificum ma-et, clarissimos belli duces produxit: & cum hominum statura modica cognomen sortita sit; nescio qua eius florente fortuna id accidat, viros virtute, & probitate magnos, semper genuit; & maximos vtroque titulo virtutis, & problitatis viuentes, & præsentes ciuitas nostra conspicit: qui summam, qua sunt ornati, dignitatem meritorum magnitudine superant. Eo honoris studio, quasi manu ad doctoratum perductus est; eoque dignus haberi voluit, adeo vt non immerito, cum suis honoribus ornare, nemo etiā honoratissimus, & dignissimus, non possit. dignum se tandem præstitit, vt vos, patres opt. vltro post recitata egregie puncta, doctoratus honore, ad quem iampridem aspirauit, dignum eum iudicaretis: & in vestro numero, quasi gemmam in vestra corona alligaretis. Quorum prudentissimum iudicium, & iuuenis huius meritissimi æquissimum desiderium, ne diutius per me differatur, ad id, quod mei muneris est, propius accedo. Surge igitur

Magnanimum Carole gentis decus, omnia felix
Cui natura dedit, nullo renuente Deorum.

Et iustitiæ templum, cuius es modo factus sacerdos, ingressurus, accipe libros clausos, & apertos; vt consulentibus, quasi oraculum dare responsa possis. Mox, vt ciues, quasi regem agnoscant reges enim Iurisconsulti appellantur, hoc pileo, quasi dignissima corona, dignissimum tuum caput exorno. vt vero scias dignitati te esse desponsatum, aureum annulum in digitum insero. postremo, vt intelligas, cum iustitia, quam profiteri debes, pacem etiam esse coniungendam, osculo pacis te osculor. Tandem, quod caput rei est tibi, & nobis omnibus benedicat, qui benedictus est in seculorum secula.

In Doctoratu admodum Reuerendi Domini MARII COSCII *Canonici Senen. mense Decembris* 1578.

ORATIO II.

Etsi multa à Romanæ eloquentiæ principe *M. Tullio*, præclare dicta commemorantur, illud tamen cæteris videtur esse præclarius, bonorūque virorū vsu, ac auctoritate cōprobatum: q̄ sc. homines in eo genere laudis, plerūq; student excellere; in quo eorū maiores aliqua gloria præstiterunt. Suauiora enim, vt *Philostratus* dicebat, illa sunt

In Doctoratu Domini FRANCISCI ACCARISII *Senensis Die 12. Iunii* 1580.

ORATIO III.

N*ihil esse ab omni parte beatum*, iam tritum videtur sermone prouerbium. nam quicunq; rerum humanarum fluxam, & inconstantem naturam sunt contemplati; neminem omnibus Naturæ, simulac fortunæ munerib⁹ cumulatum, neminem mortalium in omnibus felicem affirmare sunt ausi. Dolia namq; Iouis duo sunt in limine posita, vt Homerus dicebat, Lætitiæ, atq; Doloris vulgatumq; dictum vbiq; resonat: *Vbi mel, ibi fel.* Quare prudenter *Strabonem* dixisse ferunt: Nihil esse tam diuitiis instructum, tamq; artibus potens, aut virtute præclarum, nihil adeo numeris omnibus absolutum; quin aduersi aliquid non emergat in eo, ac non aliqua fortunæ nube, splendor lætitiæ obscuretur. Etenim multi, licet ingenio, & arte valeant; sunt tamen ita lingua hæsitantes; vultu, motuq; corporis agrestes; vt in Doctorum numerum merito venire non possint. Pleriq; affluentes opibus, natalium obscuritate dolent. Quosdam generis nobilitate claros; turpis premit egestas; aut, quod sæpe accidit, mali fœdant mores. Nonnullis in magna opum affluentia, & in summo nobilitatis splendore; corporis infirmitas, aut oris deformitas, est molesta. Aliquorum virtutem, & decus; parentum improbitas, aut fratrum turpitudo maculat. Verum, & si hæc ita se habere videantur; arbitror tamen, nec vana fides; *Francisco* Laureæ donando vestro meritissimo, huiusmodi prouerbium haud conuenire, Quippe cui Natura, atque fortuna, ita fuerunt amicæ, ita altera in suis muneribus cumulandis, alteram superare conata est; vt ab omni parte beatus (quantũ homini fas est) sit iudicandus. qui.n. hæc ambo habet, vt sapiens ille quondam affirmabat, beati simul, ac boni viri nomine insignem vitam felicissime degit. Fortuna si quidem opes; Natura mentem tribuit: quare beatus, ex *Pindari* sententia, appellatur, qui simul opes possidet, ac mentem. Atqui Laureandus iste, non solum ingenio, & arte plurimum valet; sicut publicæ disceptationes ipsius, & grauissimorum virorum ex conscientia referentium in amplissimo hoc Collegio, testimonium, declarauerunt; verum etiam ita est viribus eloquentiæ pollens; vt oculos in se omnium conuertens intentos; ora tenere auditores coegerit. Is sicut honestarum facultatum, quasi dominus patre viuente, existimatur; ita quoq; generis nobilitate, & auorũ splendore maxime fulget, testes enim sumus omnes, *Accarisiorũ*, familiã antiquitate, & magnorum, ac religiosorum virorum gloria, nostræ Ciuitatis quasi oculum, corpori lumen; & quasi gemmas, coronæ ornamentum dedisse. E Gallia namq;, quẽadmodum lilia eius insignia demonstrant, in hanc Ciuitatem profecta, pios, ac præstantes multos, & vtiles Reip. Ciues genuit. inter quos *Vmbertus* sanctitate & sapientia conspicuus; qui Iliceti Cœnobium in agro Senensi amplificauit, atque ad præsentem formam exornauit. *Enrigolus* adeò prudentia, & consilio valuit; vt in numerum sexaginta ciuium fuerit cooptatus, quibus anno Dominicæ incarnationis 1266. fulciendi, communiendiq; pœnè collapsum multorum improbitate statum Ciuitatis, grauissimum onus fuit demandatum. Idem apud Regem Manfredum, mox deinde apud Alex. Quartum Sum. Pont. post memorabile prælium Montis Aperti, legationis munere honorificentissimè functus est. Huic proxime post annos decem *Bernardus Accarisius* Ciuis conspicuus, vnus ex triginta sex Senatoribus, patriæ nostræ regimen obtinuit. Celebres etiam fuerunt *Franciscus D. Bini, Meus, Vecchieta, Minus, & Mini Franciscus, atque Andreas filii*, & Equites celeberrimi; qui diuersis vicibus, iam circiter annos tercentos, Reip. Senarum exercitus Imperatores fuerunt. Plures eius nomine legationes, tum apud alias Respub. quam Reges, quàm Cæsares, quemadmodum *Matthæus Villanus libro annalium quarto cap. 51.* nec non Senensia, cum publica, tum priuata monimenta commemorant, obierunt. Quorum non interituram gloriam, posteriore seculo imitatus est *Balthasar ille Scipionis Rombottus, ex Accarisiis*, Principis Valentini, nec non Venetorum equitum Cataphractorum Dux gloriosus, post Meam, ex Armaleis, pariter Accarisiis ab antiquo oriundum superiore Bernardo viro magnifico, qui Armaleo à se genito filio, Armaleorum cognomini, iisdem serentis insignibus, originem dedit. Neque vero solum religione, vsu armorum, aut politicæ admini-

strationis laude, ex hac clarissima, stirpe viri, & Aurati Equites plurimi prodierunt; sed floruere etiam in omni literarum genere; præsertim vero in iure Ciuili proceres, atque Doctores, præcellentissimi; qualis fuit *Binus*, *Franciscus Bini*, *Iohannes*, *& Branca*, aliusque *Iohannes*, *& Celsus*, ex Armaleis nuncupatus; nec non alius *Balthasar de Rimberta* Romæ Senator; cuius consilia Typis impressa leguntur. In hoc autem Gymnasio *Franciscum Accarisium Branca* dicti filium, *ab anno* 1537. honorifico stipendio egregiè Iura profitentem, publica documenta testantur. Ars vero medica nostris fere temporibus *Sigismundum* consequuta est, Magistrum sua tempestate nemini secundum; ne plures breuitatis studio recenseam, sed an Iuueni nobili, atque erudito desit corporis decor, omnes, qui eum non conniuentibus oculis intueantur, iudicare possunt; adeo vt, qui tantæ indolis ipsum experti sunt, minus admirentur; postquam oris elegantiam inspexerint; cum forma corporis ingenii præbeat simulacrum, ac mentis egregiæ, quibus, & natura creditur æqualia domicilia parasse: quamobrem pulchra species plurimum creditur de Cœlo traxisse. Corpori autem adolescẽtis huius, quam bene mores respondeant; omnibus compertum est, qui ipsum cognouerunt; nouerunt autem semper bonarum artium sectatores, qui summam facilitatem eius, prudentemque vrbanitatem sunt admirati. Musis sacrificasse videtur; adeo humanæ consuetudinis suauitatem redolet: Socratis creditur, quodammodo alumnus; adeo morum candore conspicuus est. Decorem vero, & ornamentum, quod ex virtute contraxit; forsitan diminuunt parentes; an potius summa probitate amplificant? *Camillus* est pater, qui Anconæ extitit negociator fidelis, & diligens, quę duo vix coniunguntur in vno; Senis vero eius optimus apparuit; nec pauciores vrbanas dignitates, & munera honorifica gessit, quàm priscus ille Camillus functiones exercuerit militares. Is rei familiaris administratione, atque Oeconomica scientia tantum præstat; vt si Xenophon, & Aristoteles, qui de ea tam accuratè scripserũt, hodie reuiuiscerent, multa possent ab eo petere, quibus sua cumularent. Cur igitur Cãdidatus vester, quem summa virtus extollit, nobilitas illustrat, species commendat, morum suauitas exornat, eloquentia perficit, res familiaris decorat, parentum probitas informat, atque custodit; non erit iudicandus, quantum humana ratio patitur, ab omni parte beatus? Hæc vos (Patres optimi) considerasse mihi persuadeo; dum apertis suffragiis, tanto eum honore dignum iudicastis. beatum vestrum amplissimum ordinem existimantes, reparariq; vestrã iam Senescẽtem virtutem credentes; si id genus iuuenes in eũdem cooptentur. Eadem quoq; spectasse prudentissimos istos Magistratus arbitror; dum tam læta fronte huc accessisse conspicio; dicem, & locum hunc augusta eorum præsentia exornaturi: Cognouerunt enim *Franciscum* ad eum gradum dignitatis euectum; quo spem pulcherrimam habeamus posse Ciuitatẽ nostram in partibus illi credendis, gubernari. Illa eadem etiam spectasse amicos, atq; coniunctos; illa fuisse alienos intuitos, opinor; dum tam frequẽtes conuenerunt, Athletam nostrum non minus admiraturi, quàm exornaturi. Hæc me quoq; mouerunt, & gaudio magis perfusum; quàm eloquentia ornatum, de laudibus eius verba facere suaserunt: Cum enim scirem, summo dolore mutis aliquando dicendi potestatem tributam; versa vice sperabam ex immensa lætitia, quam hodie experiebatur, eloquendi facultatem, me aliquam consequuturum. Cæterum cum spes me fefellerit, pluraq; mente conceperim, quàm verbis exprimere valuerim; ne dum parum mihi placeo, aliis molestus sim; ad id, quod mei muneris postremum est, læta fronte me confero.

In Doctoratu DOMINI IACOBI PETRVCCII *Pandulphi filii Senen. Die* 11. *Iulii* 1584.

ORATIO IV.

ET si non modo bellicis laudibus, verum etiam ciuilibus Elogiis Marcus ille Marcellus celebratur antiquis; adeo vt dixerit *Flaccus*:

Crescit, occulto velut arbor æuo
Fama Marcelli.

Et

Et nunc victus Hannibal (nam primus ad Nolam eum vinci posse, docuit) nunc ardens patriæ iuuandæ studium; nunc opima spolia Ioui Feretrio dicata, ad cœlum efferant illũ, & extollant; nihil est tamẽ quod eum magis præclarum reddet apud posteros, & illustriorẽ, quàm, quod Romæ virtuti, & honori templũ erexit eo artificio, vt ad fanum honoris, non nisi per ædes virtutis pateret aditus. Hoc enim vno prudentiæ opere, plus adiuuasse Rempub. creditur; quàm fortitudinis penè innumeris editis exemplis. Nam ista ferocientẽ quidẽ; & patriæ iugulo imminentẽ hostẽ repressit; illa vero tot egregios viros longo ordine præstitit; vt eam nõ modo ab hostib. liberauerit; verum etiam dominam, atq; reginã orbis, breui temporis cursu, constituerit. Sed quorsum hæc, dicet aliquis? Vt ostendam, patres amplissimi, quibus sit digna laudib. quib. sit celebranda præconiis nobilissima, & illustris Petrucciorũ familia; quæ in alma nostra Ciuitate virtuti, & honori, non de marmoreo quidem lapide, sicut Marcellus; sed de viuis petris, templum erexit: sudore, pro aqua; labore, pro calce, vtens. Nam si antiqua, si nostra tempora spectemus, si summos celeberrimæ huius gentis homines cõsideremus, viuum templum virtutis, animarum fanum honoris, ex his constructum intelligimus Et vt de virtutis æde primum eloquar; solidum, ac firmum eius fundamentum iecerunt, viri omni disciplinarum genere peritissimi; inter quos *Federicus Petrucc.* quem, antiquos Iurisprudentes, quorum responsis libros Pandectarum Iustinianus composuit, æquasse ne dicam superasse, sapientissima eius consilia, quæ in vtroq; foro sunt celebratissima, apertè testantur. Hunc *Camillus, Hieronymi Petruccii, filius* doctrina, & eruditione forsitan antecessisset; nisi monstrassent eum terris tantum fata; quippe cum in iuuenili flore, seniles fructus ederet; & ad Pisanum clarissimum Gymnasiũ magno cum stipendio esset vocatus; nondum legendi prouinciam ingressus, corpore mortem obiit; nominis celebritate semper vitã acturus. His successit *Rainaldus Petruccius*, in quo vno priscos illos Iureconsultos, quasi renascentes. Iterum voluit naturà ostendere mundo. Nam Papiniani acutissimi ingenium, Pauli copiam, Vlpiani elegantiam, Scæuolæ grauitatem contulit in eum; vt merito Romanæ Rotæ Auditor electus, maximam in ea vrbe, Iurisprudentiæ laudem fuerit adeptus. in qua Iurisprudentia velut in proprio solo altissimas radices egit; cum tamen prius ad Carolum. V. Imperatorem bis; atq; ad Adrianum VI. summum Pontificem semel publico nomine nuncius creatus, maiores totius Reipub. Christianæ Aulas adiisset. Nec inter tales, tantosq; viros, est fœmina præclara omittenda silentio, Baptista nomine, Acchilles Petruccii vxor; quæ animi decorem, corporis pulchritudini, qua plurimum præstabat, studẽs æquare, Tuscis, latinisque litteris operam nauauit, tanta fœlicitate; vt elegãtissimã orationem latinam, habuerit ad Eleonoram, Federico tertio Imperatori destinatam vxorem; quando ipsa è Lusitano regno, nobilissimo Procerum; Principumque Virorum comitatu, ad Virum perducta Senis, in viridi Camilliæ prato, obuiam sibi venientem Sponsum complexa est. His adscribi possunt multi Petruccii viri, qui tum Romæ clari, tum in Patria insignes. Iurisprudentia Collegium nostrum exornant, nec non Theologica scientia Archiepiscopale capitulum illustrant. Iacto his petris templi fundamento; parietes viri Politici, & Reipub. gubernandæ sapientia præstantes, erexerunt: Vt fuit *Acchilles Petruccius*, qui publica patriæ negocia, publico nomine cum summo Pont. Sixto Quarto, cum Alexandro Sexto, & cum Ferdinando Neapolitano Rege, magna animi prudentia, atque ingenii dexteritate tractauit. Pari sapientia *Andreoccius*, cum Francisco Sfortia, cum Nicolao Piccinino armatis, ac pœne tremendis belli Ducibus; rogatus ipse, patriæ causam agens, publicæ vtilitati consuluit; ac cum Eugenio Quarto Florentiæ tunc agente, maximis de Reipub. rebus transegit. Nec est omittendus *Franciscus Bartholomei Cecci, Rubei* cognomine qui cum Martino Quinto communi nomine concilium Senis celebrandum, prudentia magis, quàm eloquentia suasit. Hos sequutus est *Pandulphus*, merito cognomine magnificus. Nam cum auctoritate, consilio, ingenio Principem cum Reipub. tenerent Ciues; tanta comitate, tantaque benignitate est visus in singulos; vt dum æqualem sibi putarent cuncti; Ducem libenter agnoscerent omnes; vnde prudentissimè videatur de illo iudicasse magnus ille Cardinalis Roanus in Italia pro Carolo Octauo Vicarius generalis; cum in Galliam concedens, Regi dixit: Sapientiorem virum Pandulpho Petruccio in Italia se inuenisse neminem. Nec desunt, hac nostra tempestate viri nobilissimæ huius familiæ, Reip. gerendæ maxime gnari; sicut gesti, ac sæpe repetiti magistrat⁹ ostendũt. Sublime vero tectũ; rei militaris

peritissimi homines posuerunt, nempe *Leonardus Petruccius*, qui tantopere in re bellica floruit, vt armorum Conestabilis (sic enim tunc temporis maiorem bellorum Ducem appellabant) a Repub. Senen. cum quatuor mille florenorum stipendio fuerit electus. Nec minori fama extitit *Antonius* Eques; cuius strenua, ac fideli opera saepe patria Senen. est vsa maxime vero cum aduersus Balduccium, & Ciarpellonem, eorumque exercitum agrum Senen. deuastare parantem, Ducem constituit; quem cum deinde ingrati Ciues exulem fecissent; Pius secundus, foelicis recordationis, motu proprio, qui adhuc inspici potest, Patriae restituendum curauit: vt eius opera, & consilio in expeditione, quam aduersus Turcas parabat; facilius vteretur. Alterum *Rainaldum* Ducem generalem acriter, fideliterque pro patria pugnantem, saepe conspexerunt Senenses ciues, quemadmodū, & nobis hodie multos antiquae Religionis Hyerosolimitanae, splendidissimiq; Ordinis Sancti Michaelis, nec non Diui Stephani sacrae, Turcisque tremendae Militiae strenuos equites; aliquot capitaneos, & acres belli Duces; plurimos grauis armaturae milites animosos, licet intueri; qui oblata occasione, maiorum virtutem non modo aequare, sed etiam antecedere summo semper studio contendunt. Porro autem columnas, quibus templi onus innititur, & sine quibus Virtutis aedes corruerent; posuerunt viri, religione, Ecclesiastica dignitate, & vitae probitate conspicui. Maioris vero ordinis columnas erexerunt *Alphonsus Mag. Pandulphi filius*, à Iulio secundo Cardinalis creatus; & *Raphael Petruccius* Romanę vrbis primò Castellanus, mox a Leone X. insigni Galero donatus. Secundi autem ordinis constituerunt quatuor Episcopi, *Lactantius* scilicet Suanae, in Senensi districtū, antiquae Ciuitatis. Antistes probatissimus. *Petrus, & Angelus Bertinorii*, praesules religiosissimi, & alter *Federicus* Galipolensis Episcopus integerrimus. Vltimi ordinis columnas fundarunt *Franciscus* Protonotarius Apostolicus, & qui hoc tempore Abbatis, & Archidiaconi dignitate in Ecclesia Senensi honorificentissimè funguntur; Abbas alter *Iulius* Laurentii, alter *Iohannes Maria* Petruccii, Iurisconsultus quilibet. hic Orator apud Galliae Regem Serenissimi Magni Ducis nomine degit; vt ille Romana in Curia, conspicuus viget. Luminaria vero, q̃ ante augustū altare splēdēt; Petrucciae sunt mulieres, quae oris pulchritudine. morū honestate, ac pudicitia quasi coelesti splēdore. vniuersum templū illustrant; cuiusmodi antiquę *Iulia*, *Agnesia*, *Aurelia*, & *Pandulphina*, fuerūt quarū dubiū semper fuit, maior ne esset corporis venustas, an pulchritudo animi: cū vtraq; apud omnes esset mirabilis. Sūt, & quae hodie in humanis agūt, forma, decore, atq; mentis integritate priscis illis minime cedētes; quasi incēsae clarae virtutis lampades, venerabilis templi aram illuminant. Pinnaculū autē templi, ex militū, ducumque trophaeis, ex literatorū operib. summorumq; ingeniorū monumentis, quasi quadratis petris constructū erigitur; vētorum rabiē, imbriū vires, ac fulminū impetum spernēs. Ita fit, vt de hoc viuo virtutis tēplo, vere dici possit, q̃ de solis tēplo olim *Ouid.* cecinit.

Regia Virtutis erat, sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammasq; imitante, pyropo.

Nā scientiarū, armorū, & politicae virtutis, quae omni p̃stant auro, splēdore illuminatur, ac religionis radio, omni pirnpo splēdidiore, illustratur. Cōstructo virtutis tēplo; facili negocio honoris aedes *familia Petruccia* postea fundauit nā virtutis comes est honor, & Gloria, virtutē, tanq̃ vmbra corpus, sequtur. Quis n. Federicū, Camillū, Rainaldū antiquos I.C. nō honoret? Quis hodiernos huius gētis legū vertices in honore non habeat? Quis Pādulphū, aliosq; politicos viros nō admiret? non suspiciat? Quis priscos belli Duces, q̃s viuētes eq̃tes, & Cataphractos nō in magna gloria ponat? Quis Cardinales amplissimos, Episcopos Reuerēdissimos, nō veneretur, & colat? Quis tandē hos oēs in vnū contēplans, nō viuū templū Honoris, nō animatas Gloriae aedes iudicet? Ex his viuis petris excisus est *Petrus. Iacob.* cādidatus meritissimus q̃, & ipse in tēplū virtutis, & Honoris ingredi cupiēs; cū petrā sese videret rudē, & impolitā nō sumptib nō laborib. parcēs, Patauinos, atq; Pisanos excellent. iurisciuilis artifices adiuit; quorū doctrinae malleo, arq; iurisprudentiae Scalptro ita polita, ita adamussim quadrata reddita est; vt antiq̃s illis Federici, ac Rainaldi lapidib. sit facta psimilis, atq; Petruccii cognomē sibi max cōueniat, sicut, & Iacobi nomē apprime cōgruit. Etenim quemadmodū prisco illi Iacobo, vt D. *Gregor.* testatur, nullus fuit laboriosior ita laboriosissimus fuit in studiis *Iacob. noster* Sicut antiquus Iacob. post multorū annorū sudores, duas adeptꝰ est vxores, turpē Liā, & pulchrā Rachelē ita *Iacob.* hic post multorū annorū vigilias, duas sponsas cōsecutꝰ est, sed vtramq; pulcherrimam pontificiā sc. & legalem scientiam. Vt tan-

Vt tandem priscus Iacobus cum Angelo luctam habuit, & victor euasit: sic *recens Iacobus*, cum diuina Philosophia, & cum legali prudentia, quæ rerum sunt diuinarum, & humanarum notitia; quasi cum Angelo palestram exercuit; ac priuatis, publicisque certaminibus, hodiernaque præsertim lucta, victorem, & corona dignum vos (sapientissimi patres) iudicastis & petram hanc, templo Virtutis inhærentem, ad templum Honoris transferendam iudicastis, *Iacobum Petruccium* nostra huius gradus dignitate promerentum declarantes. Quorum iustissimam sententiam pro iniuncto mihi munere executurus; ad id, quod mei officii postremum est, hilari fronte descendo. Surge igitur &c. Restat, vt antiqui benedictione Iacobi, muniat æternus opifex ille rerum.

Præfatio prouerbialis ad Scholasticos.

ORATIO V.

NVllus sane mortalium est, quamuis pistillo retusior, aut Bœoto aere crassior, qui [illegible] non admiretur, pulchraque eius imagine ad amorem sapientiæ non excitetur interdum; pauci vero sunt ac rari, qui vt dulces eius, suauesque fructus degustent, radices illius contemnant amaras, & tamen qui Corœbo stultior non est, aut Curione obliuior, optime nouit, quod Dii laboribus bona vendunt: Lippi sciunt, & Tonsores, nihil contra bouem esse oppidum; quia citra laborem nihil bene. Dulcis sine vulnere palma suauis citra puluerem, & incruenta victoria; sed paucis diuina virgula præstatur, aut Gygis annulus conceditur. Nunquam dormienti Dii conficiunt, vel ultro subiiciunt bona. Multa ferre, ac facere oportet, optatam, qui velit contingere metam, quippe difficilia, quæ pulchra, & simul flare, & sorbere difficile. Quamobrem primum, & optimum erit incipere; etenim dimidium facti, qui bene cœpit habet: & cuiusque rei potissima pars principium est; quod hoc tempore omnibus neruis, cum hasta, cum scuto vobis, adolescentes, adnitendum est; quoniam viren[illegible] haud semper erit [illegible], nec semper virebit ætas. Imprudentis est duodecima hora, velle ædificare in reliquam vero [illegible] manum habere sub pallio, sed dum vires, animique [illegible] tollerate labores, si non [illegible] vobis tempus abibit iners; temporis namque iactura nulla perniciosius, aut detestabilius: & lucro apponitur quicquid noctu, vel die elaboratur. Palam est omnibus, quod sicut præterita vnda reluhi non potest; sic nec lapsum tempus reparari, secunda rota tametsi [illegible] eodem cursu; nunquam tamen primam attingere valet. Secum cogitent iuuenes, imberbes genas non semper habituros. Considerent sapientissimi illius viri lamentationem: Hominem quasi florem egredi, conterique, ac velut vmbram fugere. Perpendant antiquitatem, quæ Genio flores offerebat, vt esset quisque quam breuissimæ vitæ non immemor; quod flos mane virescens, & ad vesperam arescens, humanæ vitæ typus, imaginemque præseferat. Perit autem nobis maxime tempus, quod ocio, voluptatique conceditur, literis, studiisque adimitur; illud enim mors est, & vera hominis sepultura, illud [illegible] malorum esca. Porro autem vitæ additur, quod homini studio adimitur: sola virtus in immensum prorogat annos. [illegible] tempus igitur iuuenes habent, [illegible] bonum remis, velisque ea sectentur, quibus deinde homines facti, [illegible] lapidem moueant, vt quam optimi viri fiant, toto pectore Catonem imitentur, quem *Cicero affirmat*, ad extremam vsque senectutem ita vixisse, vt frustra se natum non existimaret. Qui rubore non suffunditur; numerus esse, fruges consumere [illegible] brutumque referre, non hominem. Procul, procul esto ignauia, quæ non nisi ignauiam generat, procul fœminarum blanditiæ: quæ plumosos iuuenes, glabros reddunt, viuamque ad cutem tondent fœminam amplectens, hamum deuorat, ignem in sinu quo exuratur defert. mulieris oculus, spiculum iuuenibus, vna manu fert lapidem, panem ostentat altera. Et vt pauca de multis colligam, nunquam alta cogitat, qui fœminarum accessibus gestit. vos, vos igitur virtutem colite, hic murus aheneus esto; ad eam, velut ad sacram anchoram confugite, cætera, præter literarum studia, ne pili quidem facite, aut obolo digna existimatione. Vnus hoc Æ[illegible] hilari fronte subite, quod ferendo fit facilius: studium enim generat studium, & qui assuescit, fert bene. Multa vetustas lenit; dulces peracti labores: suauis peractorum laborum memoria, quod fuit durum pati, meminisse dulce est, honesti quippe nulla Satietas, ac bene natis, turpe est, turpiter

viuere. Quid quæso est iuuenis ociosus, & nobilis? in eburnea vagina plumbeus gladius; circulus aureus in naribus suis, bos in stabulo; telluris inutile pondus. Nitidorum enim hominum nulla est vtilitas. Sed è conuerso virtuti amicus, inter pueros est iuuenis; inter homines, vir, in conciliis senex, Ilias bonorum, aceruus meritorum; dignus tamen Argiuo clypeo. Quid diues ignarus? asinus in vnguento, Simia in purpura, at literis, & scientia clarus; Musarum est fauus; Mercurii typus; viuum musæum; Bibliotheca animata. Quid? voluptas perstringit oculos, enecat mentem; affigit humi diuinę particulam auræ. Plane virtus est inopiæ portus; sua cuiq; virtus pro viatico est, cymbalum mundi, Iouis germen reddit illos, qui eam consectantur. Quæ voluptatis comites, quæ virtutis ancillæ? Virtus apud *Sylium Italicum* voluptatem alloquens explicat.

Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus, & atris
Circa te semper volitans infamia pennis?
Me laus, & honor. & læto gloria vultu,
Et decus, & niueis victoria concolor alis,
Me cinctus lauro deducit ad astra triumphus.

Quis fructus à rudi, & literarum ignaro? nec sibi, nec aliis vtilis est, verba habet, pro farina, vmbrā pro corpore; ab asino lanam; ex pumice, aquam quæritis qui boni aliquid expectat ab eo. Quæ vtilitas à studioso, & bonarum artium sectatore? in gratiarum immortales hortos ducit; qui illius vestigia sequuntur? laureum baculum præbet porrigenti manus; suaue nectar spirat: Platonicum odorem olet. Pergite igitur, generosi adolescentes, & generoso studio, in quo estis, incumbite: timorem vobis labor non afferat, timidi namque trophæum non statuunt: audentes fortuna iuuat Dii facientes adiuuant. & cum minerua, manus quoq; mouenda: Bono animo estote: prima vice non successit; succedet altera: nam & post malam sementem, serendum est, conando Græci, Troia sunt potiti; agendo discimus agere cura omnia potest. domat cūcta diligentia; & taurum tollet, qui vitulum sustulerit. Verum quoniam vnus vir, nullus vir, nemo solus sapit, & multæ manus onus leuius ferunt; polliceor me vobis omni ope præsto futurum, vestraq; studia, quantum in me erit, adiuuaturum. Non sine thæsco in legales scientię studio curretis; Nec in minimo, nec in maximo ab eo, quod in rē vestram esse credidero, discedam: & quamuis, non cuiusuis sit recte condire, nec sint mihi Ephesinæ literæ: ac plerosque Doctores habeatis, quibus domi iura nascuntur; plenaque illis fluant dolia vini; mihi autem vix satis sit aceti: tamen, quia, & inter vepres sæpe rosæ nascuntur, & ex humili herba lilium nascitur; spero in hoc legum itinere, quo ad iustitiæ templum pergitis, eius sacerdotes euasuri; me si non Ducem, & Coriphæū; comitem saltem, vt hactenus humanitate vestra fecistis, me libēter vobis adiunctum iri. Ego enim nunquam mihi; sed vobis semper canam. funiculum ad lapidē admouebo si rudius dixero; plenius fortasse dixero: benefactaque nitar, benefactis ptegere. Adeste igitur equis animis, quod si feceritis, & ego cubitis adolescam; & vos vestræ benignitatis, nunquam fortasse pœnitebit. Cæterum quoniam, præeunte Reo, nullus officit obex; & monstrante initium Ioue, prona semita est, ad inueniendum, quod propositum est. Diisque præsentibus, fit expeditum quicquid erat implicitum. Diuino prius implorato suffragio, rem aggredior.

In Doctoratu Domini VALERII NEPII *Assisiensis Consiliarii Triumphantis, Macerata habita cum reliquis sequentibus.*

ORATIO VI.

CVm de *Valerii Nepii* triumphantis consiliarii, iuuenis tum nobilitate, tum virtute præstantissimi insignibus, mecum heri vesperi attentius cogitarem; & quæ de eius laudibus dici possent (id quod est præcipuum coronātis munus) cupido animo inquirerem; opprimi profecto me rei magnitudine intelligebam, & meritorum eius splendore; quasi solis radiis, hebetari ingenii nostri oculos plane sentiebam, & cum in eam cogitationem totus incumberem, inuitus placido dedi lumina somno; dormientiq;, nescio quo pacto, clarissima lux oborta est; qua est cōcessa magnarū, sublimiūq; rerū

videndi

quas si hodie vigilans, potero sine imminutione referre; spero non defuturos, qui affirment officio nostro, & Canditati meritis nos pro aliqua parte respondisse. Nam de Laurea *Valerii*, de triumpho triumphantis Consiliarii, vehementer cogitans; dulci, sicut dixi, somno correptus, per quietem vidi, quæ præsentem Lauream, non mediocriter sint exornatura. nec sane mirum; quando naturaliter accidit, vt quæ vigilantes nimium expetimus, sæpe videamus dormientes. Aspiciebam (patres optimi) augustum templum, clarum, micante auro, flammasq; imitante pyropo; materiam superabat opus; quo, siue pulchritudinem, siue maiestatē, siue diuitias spectaueris, Dianæ Ephesiæ fanum, inter septem mundi miracula numeratum, longe esset inferius. Vestibulum ante ipsum, speciosæ apparuerunt mulieres, & iuuenes quidam pulcherrimi, veluti custodientes atrium, ne quis sacras ædes illis inuitis temerarius intraret; agnoui protinus omnes. Virtus quippe erat ex illo mihi habitu cognita, quo eam *Silius Italicus* induit: frons hirta, nec vnquam composita; mutata coma, celsa humeros niueæ fulgebant stamina pallæ. Aderat niueis victoria concolor alis; erat, & fama illa, quæ nuntia veri, quæq; hominem ex sepulchro deducit, & ad vitam custodit illum. cui quot sunt corpore plumæ, tot vigiles oculi, tot linguæ, totidem ora sonant. Stabat cinctus lauro, & sanguine aspersus Triumphus; manebat & honor; vt illum repræsentabat antiquitas; muliebri veste vestitus, nudato pectore, cornu copiæ præ manibus habens. Quare dum templi maiestate, fœminarum, iuuenumque diuina pulchritudine commotus, quasi statim immobilis; quid mihi agendum, quo progrediendum esset, prorsus ignorans; cum illa, quod in cœlo rerum, pelagoque geratur, & tellure videt, totumque inquirit in orbem, fama scilicet, vltro ad me uolans, ait: Quæ sint augustæ ædes, si forte requiris, Deę Immortalitatis, scias esse cōsecratas. Huc properāt oēs, qui potiores Herculis ærumnas ducunt, sæuosque labores, & venere, & plumis, & cœnis Sardanapali. Huc omnes, qui tum antiquo, tum recenti tempore duxere triumphum. Et ne credas me vana loqui, consiste parumper; & nunquam à te visum, speciosum dabitur spectare triumphum. Hac enim causa Virtus, Honor, Victoria, Triumphus, mecum prodiere foras: nobis solis suffragantibus, in templum immortalitatis recipiuntur homines. Vix ea dicta dederat, cum repente maxime auditus est turbarū clangor, ingens tympanorum strepitus personuit aures; atque vnà visa multitudo magna læto vultu, serenaq; fronte sequentiū Mulierem, in aurato curru sedentē, cum albis quadrigis, quæ cum propius facta est; longæua, & veneranda senex apparuit, ac grauem, hilaremq; faciem habens, vexillum manu gestabat, altera digito ad templum porrecto; vultum ad insequentes viros læta conuertebat; quasi ostendens eos, tandem ad locum optatum peruenisse. Cupidus ego rerum nouarum, vltra processi; & famam, cui nihil est ignotum, humiliter rogaui, vt vellet talis, tantique spectaculi facere certiorem: En vero, cui nihil est gratius, quàm fortium referre facta virorum; continuò, sic ore loquuta est *Nepes* hæc est, antiquissima Neporum Assisiensium genitrix: cuius clara propago, rebus præclarissime gestis, venerandam matrem triumphali curru, modo sequitur ad immortalitatis templum. Vexillum in campo glauci coloris, liliis, rastroque decoratum, splendiss. familiæ Nepeis signata; designat Senilis ætas, antiquitatem gentis demonstrat; nam quadringentis ab hinc annis, & amplius Assisio nata est, auctoremque habuit *Lodogerium* Comitem Nepetinum; qui Constantini antipapæ, ingratorumque ciuium furorem aufugiens, Assisium peruenit: ibique suarum fortunarum sedem, & domicilium collocauit: & prudentia, opibus, bonitate, primum inter patritios Assisii ciues, locum sibi non modo comparauit, sed posteris suis stabilem, perpetuumq; reliquit: quæ exemptionibus, immunitatibus, priuilegiis in agro, & in Ciuitate gaudet. Maiores magistratus gerit, & ipsa sola: cum nobilissima illa de flaminibus stirpe, tanto dignata fuit honore; vt tempore Assisiensis Iubilei, proprio Saluatoris ore instituti, Capitaneos, vt vocant, ex generosis filiis suis eligat, ad custodiam sanctæ Mariæ Angelorum, & peregrinorum omnium securitatem, qui illuc ex totius orbis partibus confluunt: quorum per id tempus tanta est auctoritas, vt gladii potestatem habeant ad animaduertendū in facinorosos homines. Hęc familia religione, hæc titulis ecclesiasticis, hæc dignitatibus, hæc eadem armis semper floruit. Eaq; ratione virtute, honore, & victoria suffragantibus hodie triumphat: triūphalis est enim in quo, Romanorū more vehitur currus, eamq; Nepei filii coronati comitantur euntem. Primus ille vili, sordidoque habitu in oculis hominum, sed lucidissimo in conspectu Dei, fratrum nempe Minorum pallio indutus, Beatus est *Rufinus Nepius*, vnus ex septem Seraphici sancti

Francisci Sociis;tantæ ſanctitatis, vt idem D.*Franciſcus* interrogatus,quę ſanctior tunc temporis eſſet in terris Anima;diuina reuelatione reſpondit ſe accepiſſe;Beatum Rufinum ex tribus, qui mundum ſanctitate decorabant, eſſe vnum. Nec dubito illum, quamuis adhuc in via,ſanctum appellare ; cuius animo ſcio iam diuinos eſſe decretos honores in cælo. Humilitate tanta pollebat, vt ea ſola Dæmonibus eſſet infeſtus ; adeo vt ſolam Rufini præſentiam non ſuſtinentes,obſeſſa hominum corpora,nō ſine miraculo deſererent. Proximum huic cum vidiſſem virum, aſpectu grauem, purpura inſignem,& oſtro; nomen ab ea,quæ cætera edixerat,inquiro.tum ipſa: *Gregorius* eſt, inquit, Cardinalis tituli ſanctæ Luciæ, ab Adriano quarto purpureo galero donatus : hic probitate, & literarum ſcientia, æque, ac dignitate claruit. Quem vero eius lateri,adeſſe cernis, ſacro lituo innixum, mitramque gerentem, Aſſiſii ſcias fuiſſe religioſiſſimum Epiſcopum,Caroli nomine dictum:quem ciuitas illa nobilis vere paſtorem ouium experta eſt , non mercenarium : Cum verbo ſemper paſceret,& exemplo,lupoq; conſpecto, non fugam arriperet,ſed animam exponeret pro ouib.ſuis. Proximus illi eſt *Paulus*, Aſſiſio Præfectus , Ludouici Imperatoris Bauari authoritate cōſtitutus;qui virtute,pietate in ciuas,& caritate in patriam; iuuit in tēporalib.nō minus,q̄ fecerit Carolus in ſpiritualibus, vt nō immerito pari paſſu,ad immortalitatis tēplū procedant.Dum viros hos pene diuinos,eoſq; habitū miror,& inceſſum;fama ait: Nec eos, qui tertio ordine ſuccedunt,ſi nouiſſe cupis,ſilentio prætetibo:quos iampridē mea extulit tuba, *Antonium,& Petrum de Nepú*,primum illū Adriani molis , ſanctiue Angeli Caſtri præfectū,ſiue,vt appellant,Caſtellanū vidit: & ob inſignē eius corporis pulchritudinem,ac in re bellica prudentiam, mirifice laudauit: cumque tanti fecit Illuſtriſſimus Cardinalis Cortonæ;vt ei Laurentiā ſororē coniugio iunxerit ſtabili,propriamque dicarit; Alterum Palatini Comitis titulus illuſtrauit,& virtus plurimum extulit.Hæc mihi plurima cupiditate intuenti,at motum fulgor occurrit, conſpectique ſunt armati equites ; qui diſtrictis gladiis, vel contortis haſtis vexilla , hoſtiumq; ſpolia trahebant,conuerſo in terram capite. Strenui,fama ait,hi ſunt belli Duces,& milites fortiſſimi. Quorum primus ille *Marcus* eſt , militum ductor acerrimus , is manu promptus æque,ac conſilio prudens,quoties prælium commiſit(commiſit autem ſæpiſſime) toties victo, aut vulnerato hoſte diſceſſit ſuperior . Alter eſt *Ioannes Antonius iunior*, qui pedeſtrem cohortem , prudentiaque ſimul , & fortitudine feliciter duxit; atque ideo Marco in re bellica proximus acceſſit, vt inſtar Scipionum, duo dicerentur fulmina belli.His non inferior *Galeotus* Tridentino illuſtriſſimo Cardinali apprime gratus,equeſtri militia ſummopere præſtitit:& in eo præſertim belli ſimulacro, fortitudinis grande ſpecimen edidit, quod Romæ Pio quarto ſedente, peractum eſt. in quo aperto marte, Dominis tantum titulo inſignibus,conuerſis inter ſe equis,concurrere licuit. Nec poſſum,nec debeo (fama ait) tuum (laurea donande) patrem *Franciſcum* ſilentio præterire. militem ſtrenuum Marco Galeotto, & Antonio minime inferiorem. Hic ſua virtute meruit ſororem Claram , matrimonio collocare Andreæ Erulo , viro præexcellenti ; ex qua natus eſt perilluſtris, & Reuerendiſſimus Erulus Epiſcopus , & nunc Flaminiæ, vel vt vulgo dicitur Romandiolæ vice legatus præſtantiſſimus. Talia dicentem, & plura de his ſine numero qui triumphalem ducem ſequebantur,famam referre parantem; virtus, victoria, triumphus ad ſe ſe vocāt, vt Nepeam venerabilem matrem,ex aurato curru iam deſcendentem exciperent; atque vna cum filiis aperta ianua in templum inducerent.Quale vero,quantumue eſſet gaudium ingredientium,qualis, quantaq; lætitia;nō modo ex vultuum ſerenitate cognoui,ſed ex animi mei ægritudine,quam tunc contraxi,quod ingredi mihi non licebat,plane intellexi:nihil dulcius,nihil ſuauius immortalitatis dulcedine,ſentiens iam hymni , iam carmina illorum, qui ingreſſi fuerant laudem canebantur. Finem,exitumque rei tam illuſtris, expectantem Virtus, & Honor , me pro reuerentia inclinatum, conueniunt, & virtus oculis diuinis ad me conuerſis,hos edidit ore ſonos : *Celſe Doctor*,miranda hęc noſtra myſteria,ſolemneſq;pompas inſpicere tibi conceſſum eſt, vt Valerii dulciſſimi tui alumni,eximias,,quas per te non poteras & maximas optaueras referre laudes, noſtra ope poſſis; & vt noſtris verbis renuncies,nos eum expectare pro foribus templi,& vaticinari etiam inchoatum ab eo ſub ſcholaſtico pallio triumphum coniuncto togæ , longe ſpeciorum futurum; Neporumq; triumphantium numerum ſuo tempore impleturum. Nam,& ſi in eius Atauis ſanctitas triumphauit , vt vidiſti; in abauis Cardinalatus , & Epiſcopalis titulus , triumphauit; in proauis Præfectu-

fecturæ Castellaniæ, & Palatini Comitis dignitas, triumphauit in suis, & patriis bellicus splendor; sed non tamen triumphus adfuit literarum, & scientiæ, propediem igitur triumphabit in Valerio legalis doctrina, triumphabit Iurisconsulti dignitas, quæ patriam Assisium illustrabit: triumphabit in eo morum integritas, religio, humanitas, triumphabit liberalitas, qua nobiles scholasticorum animos satiauit, multorum etiam manus, & per am splendidissima collatione repleuit: triumphabit tandem suauitas consuetudinis, qua Maceratensium nobilissimam iuuentutem in sui amorem prouocauit, atque his dictis tenues abierunt in auras: Eoque summo gaudio perfusus, e somno excitatus, hoc feliciore nuncio, Valeri nobilissime, ad te venio, & quæ de te magnifice pronunciata sunt verbo, finem opere ipso habitura confido: atque illico iustissimum de te laurea illustrando decretum; ex iniuncto mihi munere, lætissimus impleo.

In Doctoratu Domini ANGELI GONTILONII *de Montephelstro.*

ORATIO VII.

ARdua mihi semper apud Morales quos appellant Philosophos, & ad vtramque partem agitata quæstio visa fuit, & dignus habitus vindice nodus; Honos ne, cui tātopere inuigilant homines, Honorātis sit potius, an Honorati: summi enim viri dissentiunt inuicem, & rationes sunt hinc inde graues; & sane magis esse Honorantis, plane ostendit: Quod honorem, bonum externum, quamuis maximum, appellant sapientes ab eo, qui honorant sponte profectum; non in eo, qui honoratur, positum esse significantes Suadent quoq; id ipsum dum negant, summum bonum in honore consistere, propterea, quod illius sit, qui conferat; non recipientis; in cuius facultate non sunt laus, & honor; sed laudantis. Honorare promerentem, virtutis est actio; ideo inquit *Seneca*: Honorantis bonum est, cuius est illa actio, non nostra; qui honoramur, & quemadmodū Iustitiæ virtus, est in eo qui ius suum tribuit vnicuique; non in recipiente: ita honor, & laus sunt tribuentis. Sicut etiam magis esse liberalem eum, qui donu accipit quam illum, qui seruata lege liberalitatis donat; indignū videtur affirmare: Gaudet, qui honoratur, quod signum suæ virtutis sit honor; lætatur, & ille, qui honorat; quoniam agit, quod iuste debet; cum verò nobilius sit agere, quam pati; ad honorantem potius spectamus, quàm ad honoratum; palmari ferme argumento conuincitur. Verum, quæ ex aduerso rationes occurrunt, aliam probare sententiam penè compellunt. Præmium si quidem illius est, cui datur: non dantis: nostrumque est, quod nobis, tamquam debitum tribuitur; honor vero præmium est debitum virtuti, quæ Honorato competit; non ei, qui hoorem contulit. Præterea cum quisque sit longe magis de honore acquirendo; quàm in alios conferendo solicitus; & nobis deferre honorem, quàm aliis tribuere, vehementius omnes experimus; non secus, ac res nostras potius, quàm alienas diligimus: aperte colligitur, nostrum esse honorem, non eorum; qui exhibent illum: id, quod oppositorum, quorum eadem est ratio, sit cōditione manifestius. Etenim vituperium, dedecus, infamia nō largientis, aut inferentis sunt, sed recipientis, cuius etiam vitia sunt; in quorum pœnam contumeliæ & probra fuerunt comparata His Patres Optimi, rationibus, dum anceps fuit nec satis constabat, quod magis probaretur; præclara Angeli Gentilonii hodierna coronatio, abstulit, dubitationē, nutantemq; animū confirmauit Nam cum iuuenē nobilitate, cōspicuū & virtute ornatū intueor, atq; illum amplissimo Collegio, insigni honore donatū contemplor; non Honorati tantum, aut Honorantis; sed vtriusque simul, honorem esse censeo. *Angelo* est honor, siue nobilitatem eius, siue virtutem respicias. Inclyti Collegii est decus; si dignitatem patrum, qui honorem contulerunt, honestissimamque, honoranda in virtute, actionem consideres. Planum id erit profecto, si quis Gentilonum, ac Rotundium sanguinem, nobilitatemque spectauerit, vnde genus ducit Athleta noster. Istæ namque duæ splendidæ familiæ Montiphilitrano communi insigni patria lætantur quidem; sed inter se tum nobilitatis, tum virorum gloria summa cum humanitate cōtēdunt. Gaudet Gentilona stirps *Ouidio* aliisq; fortissimis belli ducibus; qui Serenissimo Regi Philippo secundo, Catholicæ Ecclesiæ propugnatori; nec non inclytæ Venetæ Reip. operam strenuam nauauere. lætatur *Simone*,

Stephano, & *Iohanne Baptista* equitibus generosis; qui per se claram equitis dignitatem corporis robore, & virtute animi reddunt longe clariorem: exultat *Iohanne Francisco*, & *Mauritio* Iurisc. non vulgaris conditionis, vt scitis, sapientiss. Patres, qui eos in vestrum numerum, quartus iam agitur annus, concordi voto cooptastis. Hi in patria non contenti secundo inter Doctores honore; ad primum omni ope contendunt; ac tandē summū decus ponit in *Francisco*, Augustæ Perusiæ Ciuitatis, ac totius Vmbriæ Præside olim præstantissimo. Nam is tanta prudentia, tantaque integritate subiectos suæ ditioni populos gubernare valuit; vt, quod de patre erga filium dicitur legibus nostris, ad Franciscum, erga Perusinos cōuerterent homines; cum scilicet pro Perusinis optimum semper consilium caperet. Ornatur Rotundia paterna familia viris nobilissimis; vt quasi velit cum Gentilona stirpe illustri vmbratuli pugna certare; plurimos bellicosissimos equites in campum profert. *Cornelium*, *Pompilium*, *Frācişcum*, priscis illis Romanis Equitibus, animi viribus, & corporis fortitudine pares, *Deiphobum* præterea IC. celebrem ostendit, & Romæ apud summum Pontificem grauissima negocia totius prouinciæ nomine gerentem, & Phœbi nomine dignum; cum sicut Phœbus suis orbem radiis illustrat; ita, & ipse summis meritis patriam exornat. Propriis Gentilona familia nobilissimis filiis meritò gaudet; suis etiam Rotundia gens iure lætatur: sed iustissime communi gaudio ambæ simul exultant, propter *Angelum* candidatum, communem alumnum; & non secus de illius amore contendunt, ac de charitate Natorum communes solent disceptare parentes: nec quidem iniuria Angelus est enim ex eo, vt puto ordine Angelorum, qui virtutes appellantur: quoniam ab ineunte ætate virtutem amauit, ac dilexit vnicè, cuius sæpe in almo nostro Gymnasio argumenta præstiterit, extraordinariam legendi prouinciam, extraordinario Maceratensium, & solo scolarium voto fuit adeptus: & in ea gerenda extraordinariam doctrinæ, & eloquētiæ laudem est consequutus, quam cum extraordinaria punctorum interpretatione hodie comprobauit extraordinario Patrum fauore Doctor fuit, & Eques renunciatus & si extraordinarium tuarum laudum haberes præconem, nihil non præter ordinem fuisset. Verum cum ne ordinaria me sentiam eloquentia præditum; extraordinariis tuis laudibus prætermissis, ad ordinarium postremum munus descendo.

In Doctoratu Domini ÆMILII PIISSIMI.

ORATIO VIII.

FRATRVM gratiam esse raram; non tam celebris poetæ, quàm sancti cuiusdam Prophetæ, dixerit ore profusum, quisquis antiqua spectauerit, vel nostra quidem tempora; & quæ fratribus acciderint, secum animo reputauerit. Nam inuenerit primos, qui fuerunt in orbe fratres, inuidia fratrum trucidatos; mox sequenti tempore, alios eodem impellente furore, venditos; ac seruituti, quæ mortalitati comparatur, destinatos. Notus est iustus Abel; notior castus Ioseph. cognoscet præterea alios (mirabile dictu) materni ventris angustiis non modò discordes fratres; sed bellantes: minus admiraturus, cum legerit primos Romanæ vrbis fratres irrigasse fraterno sanguine muros. Nec etiam latebit eum, Rex Parthorum Phrates, qui triginta fratres iussit occidi: nihil veritus tali, tantoque sanguine, regnum male partum stabilire; & metum omnem inuisi consortis extinguere. Quod, & fecit in vnico, quem habebat impius Caracalla, Geta fratre necato; & amicis hortantibus, vt ad mitigandam inuidiam imperii, fratrem in numerum Deorum poneret; dixit: Sit Diuus, modo non sit viuus. Argumenta hæc sunt non modo parum ardentis amoris, & gratiæ; sed odii atque hostilis animi clarissima; vt sapienter dixisse videantur, qui fratrem, rem malam, boni nominis appellauit. Verum enimuero si tabellam, vt dicebat *Pausanias Pictor*, conuerterit aliquis; magnum esse inter se fratrum amorem, nullamq; gratiam (parentum vnam excipio) fraterna gratia maiorem inueniri; meritò iudicabit; authoritate, ratione persuasus, exemplis.

Etenim *Valerius*, cum de pietate erga parentes scripsisset accuratè; de beneuolentia fratrū verba facturus, inquit. Hanc charitatē, proximus fraternæ charitatis gradus excipit; vt non tam cara coniux, non tā grati, & iucundi affines, & ꝓpinqui esse soleāt

quoniam postea cogniti sunt, postea dilecti. Quippe nimis dulcis est illa recordatio: In eodem domicilio cum fratribus meis, antequam nascerer, habitaui: in eisdem incunabulis infantiæ tempora peregi: eosdem appellaui parentes, parentum maiorum imaginibus gloriam traxi, vndique paritas, multisque validissimisque nexibus iunctus amor, eodem nempe cibo alti, iisdem motibus imbuti, iisdem præceptoribus assueti. Quibus, si quis rationibus non mouetur; moueri certè debet exemplis; quæ verbis nuper dicta, planè confirmant effecta. Tissaphernis vxor, marito, filiis, ac fratre, imperio Darii ad supplicium destinatis, Regem lacrymis, ac supplici lamentatione ita commouit; vt eius afflictionem miseratus, dixerit: Vnum de his, qui erant interficiendi, eligeret: futurum enim, vt quem vellet incolumem eius precibus condonaret. Mulier præter spem omnium deposcit fratrem; & iussa à Rege dicere, cur illum viro, & filiis prætulisset; possum, inquit, iuuenis adhuc iterum nubere; atque ex alio marito, alios filios quærere; frater si ademptus sit; parentibus senio confectis, restitui non potest. Eumenes Asiæ Rex potentissimus, et si filium haberet; tamen Atalo fratri vxorem, & regnum reliquit. Is vero ne fraterna charitate vinceretur, quamuis ex coniuge postea procreasset liberos; nihilominus vnum ab Eumene relictum filium; in spem regni aluit; & vt primum aptum regnando vidit; Regno ei cessit; diu postea vitam priuatam agens. hæc fratrum pietas, fraterna pietate nihil esse maius, dilucide ostendit, Eam quoque illustrarunt Romani proceres, Marcus scilicet Fabius Consul; qui inclyta pugna Etruscis, & Veientibus superatis, delatum sibi populi studio triumphum ducere non sustinuit: quod eo prælio Quintus Fabius frater eius, vir Consularis fortiter dimicans, occiderat. Quantum in eo pectore fraterno bonæ voluntatis credimus habitasse, per quem tantus amplissimi honoris fulgor potuit extingui? Quantum in Rutilio fuisse amoris existimamus, cui adeo fratris dignitas cordi erat, in petitione Consulatus; vt eius audita repulsa; continuo animam efflauerit? Hæc si quis, & alia, quæ posset nouisse legendo fraternæ charitatis exempla, tacitus secum considerauerit; poeticum magis, quàm verum dictum *Ouidii* cognoscet: cum aduersetur Naturæ, repugnet rationi, & superetur exemplis. Quod certauerint aliquando fratres in vtero; maioris cuiusdam mysterii velamentum fuit. Quod venditi sunt fratres; diuino accedit consilio, vt summi Dei gloria clarius eluceret in Ægypto. Fratrum etiam quondam neces, impia fraterna manu commissæ; lædere aliquantulum; sed non extinguere possent fraternæ beneuolentiæ naturalem ardorem, non secus, ac Torquati, Bruti, Cassii, vt filios nimia seueritas limitare solum potuit, nobilissimam illam iuris regulam: Nullus est amor, qui vincat paternum. Accedit, quod Natura quemadmodum in corporibus formandis; quamuis nollet, interdum monstra generat; ita quando crudelem, & odiosum fratrem producit in fraterna generatione; velut monstrum præter animi sui sententiam procreat: pios, beneuolos, gratos fratres gignere mox cupiens. Quod feliciter ei profecto successit; cum Æmilium candidatum, nobilissimosque eius fratres edidit in lucem, tali enim charitatis, & beneuolentiæ nexu eos coniunxit; vt notum ex familiæ appellatione; quod ex amoris; & pietatis inter se magnitudine, piissimos illos deceat appellare. Multa possem mutuæ beneuolentiæ argumenta referre; quæ tum viuo, tum mortuo Rocho communi patre Equite generoso, viro integerrimo, dederant: duo vero nullo modo debent præteriri silentio. Adeo videtur innata fratribus post obitum parentis, communium bonorum diuisio; vt nec eam posse perpetuò prohiberi paterno testamento, nostræ leges constituerint. Tamen Piissimi fratres non modo diuisionem paternæ substantiæ nullam hactenus fecerunt; sed indiuisam manere cupientes in posterũ; vni eorum dederunt honestissimã, nobilissimãq; ex Aurispa clarissima gente cõiugẽ; vt vnus ad posteritatẽ liberos procreauerit; sed omnes, quasi à se genitos alunt; atq; ad dignitatẽ familiæ bonis moribus, & disciplinis erudiunt, & verè patruos, quod est, ferè alios fratres, sese pueris præbent; Id quidem est mutui amoris exemplum. Sed illud illustrius; quod tametsi, tot soleant esse sententiæ; quot homines sunt: & tot insitis pectoribus mores; quot sunt in orbe figuræ; Piissimorum tamen fratrum vnum fuit studium, vt omnes, quasi cor vnum, & animam vnam habeant: Legali scientiæ se se totos addixerunt, & duo natu maiores *Marcellus, & Barnabas*, in almo Perusino Gymnasio honorificum iuris scientiæ nomen adepti, doctrina, probitate egregiè substi-

nomen illam dignitatem. quorum amore, & exemplo excitatus *Æmilius candidatus*, voluit, & ipse Iurisconsultus fieri; vt cum fratribus suis non modo familiam, sanguinem, patrimonium; sed honorem, sed scientiam, sed doctorarus gradum, haberet communem. quo fit, vt illorum domus non tam Pilsimorum, quam Iurisconsultorum familia possit appellari. Pulchrum est, tres in vna domo fratres cōcordes; pulchrius omnes iisdem studiis delectari; pulcherrimum cunctos ad eundem Iurisconsul. gradum peruenisse. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum habitare fratres in vnum: nam gloria, & diuitiæ in domo eorum. Diuitias quidem concordia, qua paruæ res crescunt, facile acquisiuit: gloriam vero, legalis scientia peperit. Quam iucunditatem esse in Æmilio laureando vestro prudenter, cognouerunt Gymnasii professores, in priuatis disputationibus; hodie vero vos cognouistis, Amplissimi Doctores, in doctissima assignatorum iurium interpretatione, corporis venustati, qua sibi omnium conciliat animos, bene respondentem: quorum verum que, morum bonitate reddit illustriorem: musicis autem modulationibus, & testudinis sono multo suauiorem, ita vt nihil in eo, siue exterius, siue interius inspexeris, quod non sit magna commendatione dignum, siquidem ciuilis prudentia laudat ingenium, probitas morum, commendat animum; venustas, totum corpus celebrat; concentus extollit: namq; sunt sonandi dulcedine alacres manus; pedes ad benefaciendum veloces Quare *Iust.* gloriosæ memoriæ Imperator, qui Æmilium Papinianū ab ingenii subtilitate, & corporis pulchritudine mirificè commendauit *proæmio digestorum*; Æmilium etiam nostrum cognouisset; duas illas laudes, non reticuisset; & alias à me modo relatas cumulasset: quemadmodum vos, Optimi Patres, omni laude dignum iudicastis; cum viuis, apertisq; suffragiis Doctorem, & Equitem renunciastis; maiorem quoque scilicet in eum honorem collaturi. Quorum iustissimam sententiam, &c.

In Doctoratu Domini IOHANNIS *Bonæ* FERRI *Maceratensis.*

ORATIO IX.

PRudenter admodum apud *Comicum Poetam* mihi dictum videtur: Non ętate, sed ingenio acquiritur sapientia. Nam dum summos homines intueor, dum monumenta virtutum, disciplinarumq; contemplor, quibus mens nostra excolitur, mores formantur, Resp. geritur; dum honores, ad quos summa tantum merita homines prouehunt, mecum animo reputo; iuuenes fuisse illos, à iuuenibus illa emanasse, & iuuenibus illos sæpe fuisse delaros, grauissimis testimoniis compertum habeo. Etenim superior Aphricanus, cuius nomen stabit, magna dum Roma manebit, viginti quatuor annos natus aduersus Carthaginenses in Hispania Imperator electus, grauissimo Reip. tempore; tam grauiter, tam diserte apud Populum Rom. disseruit de Republica; vt nemini, mirum postea visum fuerit (sicut *ait Plut.*) quod Carthaginem deleuerit, & patriæ pœne cadentem libertatē restituerit. Apud antiquos, inquit *Cicero* Rullii, Decii, Coruini, admodum adolescentes Consules facti, tantas res gesserunt; quod Popul. Rom. imperium auxerint, ab excellenti virtute progressum ætatis minime expectandum iudicabant prisci illi Romani. indignum existimantes, eum nō dum honori tempestiuū videri, qui iam esset virtuti maturus Iuuenis, quo felicius nihil potest excogitari, præcipuo quodam amore a Deo fuisse dilectos, sacræ literæ testantur, quippe Dauid, & Salomon adolescentes vncti in Reges, diuino iudicio leguntur. Daniel, & Samuel in pueritia, prophetiæ accepisse donum, factique iudices à Deo leguntur. Quare nemini mirandum videbitur, quod plerunque iuuenibus, ingenium cœleste suis velocius annis, surgat; quod prudentia veniat ante pilos, quod liberalium artium citissime gloria præstent, Memoratur *Eupolis Poeta*. Atheniensis celeberrimus, qui 17. annos, totidē populo Comœdias exhibuit, & septies vicit. *Plinius* in decimo quarto anno, sicut ipse *testatur lib. 7. epistolarum*, Græcam Tragediam composuit. *Celsus Iurisconsultus*, adolescens propterea vocatur, quod in ea ætate ius ciuile tam grauiter, tam prudenter docuit; vt Paulus, & Iulianus, duo iuris nostri lumina, eius sententiam sæpe sequuti inueniuntur in iure, Bartolum nostrum, refert *Angelus*, in vigesimo

anno

anno respondisse de iure: & *Bal. in decimo quarto repetiisse l. Centum capua. ff. de eo, quod certo loco*: ita fit, vt recte illa per hominum ora dicta volent: Solem orientem venerandum magis, quàm occidentem; & virtutis cursum esse plerumque, quàm ætatis celeriorem. Quemadmodum laurea illustrando vestro, accidisse constat inter omnes. Is enim ante annos, animum gerens, curamque virilem, studiaque non puero tractans agenda; puer, in legali nostra facultate doctrinæ singularis, egregium experimentum fecit in ea ætate, in qua vix alii iuuenes primis Iustiniani elementis solent nauare operam, Adolescentem hunc dum intueor; non amplius miror *Neruam filium*, quem ferunt in 17. anno Iudicibus signata dedisse responsa; sic illum in isto, mutato nomine contemplor. In aliis huius temporis iuuenibus malitia; in isto scientia supplet ætatem, vt Ferræ stirpis generosæ, quæ nobilitate, & clarissimorum virorum gloria Maceratæ Ciuitatem, quasi gemina annulum exornat, surculus egregius adolescit; cum in iuuenili flore, producat fructum senilem. Felix arbor, quæ ferreis radicibus, aureos semper fructus fecit; quæ religionis, scientiæ, armorum, cæterarumque virtutum perpetua temporum serie præcocissima quæque poma dedit. Quorum primum *Petrus Franciscus* fuit, Archiepiscopus Nazarenus; qui probitate, religione, æque, ac dignitate clarissimus: & vere Archiepiscopus Nazarenus fuit. Quoniam, vt sibi Nazareni nomen conueniret; vinum, & siceram non bibit; voluptates scilicet, quæ turpiter inebriant hominum animos, contempsit; & de nullo immundo comedit; vitam quippe innocentissimam vixit. Cui sicut nomine; & vitæ integritate fuit æqualis alter *Petrus Franciscus*; ita dignitate paulo inferior Episcopus Pulignani, Polo animi sanctitate iugiter intentus. Suauissimus quoque nobilissimæ plantæ fructus fuit *Octauius Ferrus*; qui celebratissimo Iurisconsulto Iohanne genitus, Iurisconsulti gradum adeptus, veram illam prudentiam acquisiuit; quam rerum diuinarum, & humanarum Imperator Iustinian. vocat iusti, atque iniusti scientiam; qua munitus, summa cum laude præfuit Spoleto; Parmæ proconsulatum gessit; Fani Prætor fuit, & Camerini Præses; Flaminiam, Vicelegatus, sanctissime gubernauit, sacrique Concilii à Paulo Tertio sanctæ memoriæ instituti, Auditor, vt appellant, electus; & tandem amplissimæ ditionis Ecclesiasticæ causis omnibus præfectus; nunquam moriturus, felicissime moritur. Nam plura, ipse solus gessit opera, plures ipse solus administrauit dignitates, quàm suæ ætatis plurimi. Vbi iste Ferrus præfuerat, ibi ferro opus non erat. Aurea namque in illa prouincia surgebat ætas, & quisque sponte sua fidem, tectumque colebat. Protulit quoq; præstantissima Ferra planta, Ferra poma maxime ferro conspicua: *Ferruccium, & Camillum* acerrimos belli duces, qui ferreum pectus habebant; quo ferri pericula contemnebant. Militari prudentia suæ tempestatis nulli cedebant; corporis robore, & animi audacia, audaces quoque milites superabant; vt propterea non sit mirum, si de ferro nati; ferrum tractantes, ferro quoque acerrime dimicando ceciderunt, alter in bello Parmensi, alter propè Famagustam in Turcarum prælio; terras relinquens, ad sidera ferro sibi viam aperuit. Pendent ex ea generosissima arbore aurea poma, dum *Marcellus, & Iohannes fratres*, Octauii filii, Laurea ornandi vestri pater vnus, patruus alter; eorum primus *Iohannes* nouus in Picenio Mæcenas Poetis, & Musicis; Musicus ipse, suæ domus diuitis, ianuas semper reclusit, Marsupium, sinum, manusque denique ambas bonarum artium sectatoribus, earundem ille sectator, aperuit, propter quod multis quidem ille flebilis occidit; sed nulli flebilior, quàm Maceratæ; quæ Iohannis splendore, inter omnes prouinciæ Ciuitates splendebat, & fleret adhuc; si viri magnificentiam, animi nobilitatem, pietatem in pauperes, & in Principes, & Purpuratos hospitalitatem, defuncti Coniugis *Clelia* Coniux nobilissima, non bene referret, non cumulate repræsentaret. Fleret quoque, nisi eam recrearet, atque ad pristinam lætitiam reuocaret *Marcellus* frater, amore virtutum illi, non secus, ac sanguine iunctus. Is fraternæ liberalitatis æmulus, Musis domicilium erexit; quæ in nullo prouinciæ loco, tanta veneratione; quanta in domo Marcelli coluntur. Hic bonus est calamos inflare leues, hic dicere versus, hic Picenas docuit resonare Clorida siluas. Hic ferro præcipue innixa AVREA Maceratensis CATENA manet. Hunc, hominum pater, atque Deorum pulcherrima fecit prole parentem; sex dedit illi filios, qui quasi sex gemmis caput patris exornant; & patris pollicentur splendorem. Nec sane mirum: preciosissima namque Amica Margarita, pietatis, prudentiæ, & religionis amica, eos dedit in lucem; quos omnes nascentes, Melpomenem placido credas vidisse lumine; ita nati sunt ad Musas, ita musicas modula-

tiones, & testudinis sonos cum lacte nutricis imbiberūt. Quorum vnus *Iohannes Baptista*, non tam Musis amicus, quàm Mineruæ comes, legalem sapientiam amauit, præcipue dilexit; ostendens, quid possit, & quantum valeat virtutis amor. Nam quando alii suæ ætatis iuuenes studiorum cursum accipiunt; is, studiorum metam contigit; quando alii se se ad certamen accingunt; ipse quia legitimè certauit, iustissimo Patrum decreto. Coronam promeritus est: quam ne inornata mea oratione diutius remorer; ad id, quod mei officii postremum est, accedam.

In Doctoratu Domini ALBANESII *de* ALBANESIIS.

ORATIO X.

COlorum, sicut varius est hominibus vsus; ita multiplex erat, eaque valde, præclara antiquis sapientibus significatio: cæteris tamen longe nobilior, & illustrior, illa, qua colorem album decorabant. Quippe splendidiora, quæ nobis in hac vita possunt accidere corporis, animique bona; albo colore demonstrabant. Animi puritate, & morum candore nihil potest excogitari præstantius: vtrumque volentes patefacere, Vestales Virgines, summa pudicitia singulares; Suffibulo amictæ, Deæ Vestæ sacrificabant; erat vero Suffibulum vestimentum album. Vtrumq; præseferebant Romani ciues Magistratum petituri, toga candida induti procedebant in forum. Huc spectabant in Perside Magi; dum affirmabant, Deum non delectari, nisi vestibus albis; Eundem candorem commendaturus *Salomon*, dixit: In omni tempore candida sint vestimenta tua; vtpotè, quia ætatem nullam, officium nullum, ocium, aut negocium nullum sinceritatis, integritatisque mentis oporteat esse vacuum. Modestiam prætcrea, virtutem tam preciosam, quam rarā esse cernimus; ambitionis expertem, fastus, elatique animi nesciam, vestis alba præseferebat apud antiquos. libertate nihil profectò carius est, nihil dulcius, quando leges nostræ inæstimabilem appellant; & Poetæ: *Non bene pro toto, libertas venditur auro*; & libertatis symbolum candidum indumentum fuit. Etenim liberti manumissione accepta, non modo aureo annulo, patroni nomine, tribu mensaque honorabantur; sed alba quoque veste decorabantur. ideoque sancta Mater Ecclesia habet in more, adultos in sacro renatos fonte baptismatis, alba veste vestire: quasi à peccati iugo, & Dæmonis seruitute manumissos: lege nihil diuinius; siue veterem sentias siue nouam intelligas, legem veterem per album colorem, diuinarum literarum interpretes accipiunt; per rubicundum, nouam legem intelligunt. Cum in *Cantico canticorum* illa verba exponant; fratruelis meus albus, & rubicundus est. Hæc quæ de colore albo consulto diximus; de laurea vestro cingendo dicta existimate, Patres optimi: Albo colore decoratum, albaque veste indutum, nemo (vt opinor) inficiabitur: cum *Albanesius* nomine appellatus, de Albanesiorum nobilissima familia, ex honestissimo sigilli Municipio sit oriundus. Is ne temere, aut à parentibus, aut à Natura nomina, cognominaque à colore albo viderentur imposita; albi coloris significata summo labore studuit comparare. Quare in via bonorum morum ab adolescentia cæpit ambulare; animi sinceritatem, integritatemque mentis maxime professus. Modestiæ deinde factus amicus, superbiam, ambitionem, ad extinguendum inter homines beneuolentiam, & charitatem natas, quasi à facie colubri fugit valde velociter. Virtutis postea maiestate, cui veluti imperio Magistratus debent Ciues obedire, à voluptatis seruitute, quæ tanquam blandissima domina iuuenes vinculis coercet, & dulci carcere frenat, vindicta manumissus, sese in libertatem asseruit; & nobilissimæ, patronæ virtutis studiosi, nomen significauit. Et ne illi quicquam deesset, quod albi coloris significata pronunciant; legem addiscere, totoque animo statuit amplecti veterem, scilicet ciuilem, Romanaque prudentia conditam; & nouam, canonicam nimirum sanctissimorum ore profusam, illam albi nomine designans, hanc autem rubro pilorum colore præmonstrans: In quibus quales, quantosque fecerit progressus, & quanta dederit, documenta doctrinæ; oculati simul, auritique testes fuistis, sapientissimi Patres, & in *Albanesio nostro*, sub albi nomine candidos mores, sincerum animum, modestiam, ab illecebris redemptam libertatem, legis

legis vtriusque summam eruditionem cognoscentes: albis calculis, atro nullo reperto, Albanesii causam iudicastis: doctorem, auratumq; equitem cunctis suffragiis renunciastis; quorum iustissimam sententiam pro iniuncto mihi munere exequuturus accedo.

In Doctoratu Domini THEODORI CELLINI *Fulginensis 1583. mensis Ianuarii die 24.*

ORATIO. XI.

THeodorus ille, qui adeo Philosophiæ laudibus claruit, vt Philosophorum Deus appellaretur à doctis; finem hominis gaudium, & mœrorem esse affirmabat. bona vero iustitiam, atque prudentiam; mala autem contrarios habitus opinabatur. Gaudium quidem his; qui bonarum artium studiis nauantes operam, auxilium amicis, opem ferre vniuersis in omni vita curauerint, & merito. Quid enim potest accidere homini iucundius, quàm de multis bene mereri? Dolorem autem illis, qui ocio, & voluptati indulgentes; nec sibi, nec aliis sunt vtiles. Nam quid potest tristius euenire quàm telluris effici inutile pondus? Bona deinde quibus finem hunc lætissimum cōsequi liceat, rectè iustitiam, atque prudentiam iudicauit: illam, quod aliarum sit regina virtutum; istam, quod earum omniū sit gubernatrix, & domina. Huius summi viri, sicut fert nomen *Theodorus*, Candidatus meritissimus; ita etiam opinionem sequutus; gaudium, tanquam finem optimum sibi proposuit; atque ad illum consequendū per iustitiæ, atque prudentiæ angustas quidem; sed lætitiæ plenissimas vias ingressus est. Gaudium siquidem existimauit, non tantum sibi natum esse; sed ortus ipsius partem patriā vendicare posse, partem parentes, partem amicos: ideo legum studiis, post mansuetiores musas, totum se tradidit. Quibus patriam gubernari, *Iustinianus Imperator legislator optimus, in procæmio Institutionum dixit.* Amicos autem defendi, & parentes protegi, quotidiana rerum magistra experientia docet, lætitiam summam reputauit, consilio, verbis, exemplo, iuuare omnes; quare prudentiæ iuris animum appulit; qua humanas actiones omnes gubernari, vere sapientes prædicant. Hilaritatem ingentem credidit, Cellinæ familiæ suæ nobilitati, ac maiorum splendori, morum candore, & virtutis magnitudine respondere, proinde ad ingenuas disciplinas quibus familiarum genus fit illustre, omnes ingenii neruos intendit. Quippe *Iohannis Cellini* Camertinentium Ducum à Secretis præstantissimi, Petri Augustini in Luceusi clarissima Thusciæ ciuitate tertium prætoris integerrimi; & in Piceno per plures annos vice Thesaurarii solertissimi, nec non Liuii, apud illustrissimum Marchionem Virensem Consiliarii, prudentissimi; & Serenissimæ Reip. Venetæ ad magnum Hetruriæ Ducem legati dignissimi amplissimæ res gestæ; vt Themistocli Miltiadis trophæa, *Theodoro Laureando* vestro somnum ademerunt, adeo vt, dum illos non modo æquare; sed longo interuallo superare ingenii bonitate, & corporis labore contendit; magnam illis lætitiam attulerit; cum videant relata nuper Cellinæ domus lumina ætate ac Senio iam caligini proxima; in hoc vno Theodori lumine, iterum accendi omnia, nunquam interitura.

Quod si illi tantopere gaudent; quid facere Curtium eius genitorem putamus; qui præsens filium dignitati dicatum, ac gloriæ destinatum intueatur; ac eundem, tanquam è specula prospiciat, Theodoros omnes, quos celebrauit antiquitas, fama, & nominis celebritate superaturum? Fuerunt enim plures Theodori Philosophus vnus, de quo initio dixi: alter, qui de legumlatoribus scripsit; tertius, qui res Romanas literarum monumentis commendauit. Quartus Bizzantius in ciuilibus causis clarus: Quintus Athenæi discipulus, medicus peritissimus; Vltimus Thebanus, pictor optimus. Hi fane omnes in hoc *vno Theodoro* renascuntur; senioque iam confecto, illorum gloria iuuenescit. Philosophus enim veræ & non simulatæ Philosophiæ à vobis, Amplissimi patres est hodie creatus: & sicut ille Theodorus Philosophorum, ita hic (vt spero) Iurisconf. Deus appellabitur. De legislatorib. Pontificib. scil & Impp.

beatissima virgine Redemptorem nostrum sancta, catholicaque canit Ecclesia. A mense Martio, principium anni, diuino præcepto auspicantur Hebræi, in *Exodo* dicto te domino: erit hic vobis primus in mensibus anni. Ab eodem duxisse initium Romanos, constat *Ouidii carmine*; quando *tertio fastorum*, de Martio mense loquens, ait.

A te principium Romano ducimus anno.

Præcipua etiam veneratione *Martium mensem prosequebantur* antiqui, quod veris temporum amœnissimi secum exordium ferat. . .,

Omnia tunc florent, noua tunc est temporis ætas.

Martius, quoque est Candidatus vester, Patres amplissimi, multis nominibus, celebris. Nempe Patriæ, parentis splendore clarus, Martiæ familiæ nobilitate conspicuus, morum probitate insignis, Iuris vtriusque scientia singularis. Quàm bene igitur, quam opportune factum; vt Martii iuuenis celeberrimi, Martio mense celeberrimo celebrentur h[o]n[o]res? quam congruum, quàm consentaneum fuit; vt Martius, sicut floribus prata, sicut frondibus arbores ornat; ita *Martium Athletam* laurea Corona decoret? quæ certe quouis tẽpore comparata, magnam illi laudem attulisset; his baccanalibus potissimum, longe maiorem. quod dum alii iuuenes iocis, saltationibus, epulis, genio indulgent; is disputationibus legalibus, oppositionibus, solutionibusque intendit ingenio. Dum alii Cerere, & Baccho Dionysia celebrant; is honorem, ac dignitatem colit, quam vos P.C. iusto decreto detulistis; cuius ego insignia, ex iniuncto mihi munere traditurus, ad id, quod officii mei postremum est, læto vultu descendo.

In Doctoratu Ill. COMITIS NICOLAI DE MARCIANO 1583. *mense Decemb. die* 30.

ORATIO XIIII.

PRæclare admodum sensisse olim mihi videntur, qui mortalium rebus omnibus, pulchritudinem præstare dixerunt. nam, & si cuncta, quibus fruimur, Dei sunt dona; pulchritudinis tamen, & decoris, munus ipsius gloriosum esse, concinit ille *disciplinarum O. eanus Homerus*. Nec sane iniuria, superis enim suauissima; hominib. gratissima; possidẽti minimè molesta, & cognitu facillima. Cætera enim bona in homine sita, vt fortitudo, prudentia, latere possunt; nisi opere aliquo exponantur, pulchritudo autem latere nullo modo potest; quippe statim sui sensum exhibet; cumque bonis plurimi inuideant, ac sæpe inimici reddantur; pulchritudo semper eos, qui ipsam sentiunt, amicos reddit, & neminem sibi fieri inimicum permittit. *pulchrum enim ipsum*, (vt est vetus adagium) *amicum est*, quantoque pulchrius id est; tanto sit amabilius, Quod sentiens Peripateticorum princeps dixit; formam corporis, quauis epistola, efficaciorem esse ad commendationem. Alii vero tacitum oratorem appellarunt; quod sine verbis persuadeat; & Regnum absque Satellite, quod sine vi imperet, quæcumque velit. Pulchritudinem tanti semper fecerunt viri prudentes; vt Oratorum præstantissimus Cicero inter corporis bona, pulchritudinem primo posuerit; deinde valetudinem. & parum idoneum ad fœlicitatem eum Philosophus iudicauerit, cui desit oris venustas, & decus quod nobilitatem, & diuitias antecellere visum est *Alexandro Imolensi*; dum consultus respondit: Nobilem, diuitemque mulierem, deformem tamen, quæ pauperi alicui, formoso quidem in matrimonium collocata sit; haud indigno nupsisse: quod debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia, [c]um viri pulchritudine compensari. Poetarum nobilissimus in Agamemnone, & Achille altero Regum, altero bellatorum maximo, dignitatem formæ (præcipuum id esse bonum iudicans) membrorumque æquabilem proportionem laudauit. Iustinianus Imperator cum multa suppeterent, quibus commendare potuisset Papinianum, Iuris Asylum, ac legalis scientiæ Thesaurum; eum tamen, prætermisso omni alio genere laudis, ex pulchritudine, velut summo præconio extollens; pulcherrimum vocauit. Habet pulchritudo nescio quid reuerendum, & admiratione dignum; summoque semper in honore, ac pretio fuit, Testis est *Lucretius Philosophus Physicus, & Poeta* celeberrimus, qui canit; Principes viros, dum prima fieret inter gentes agrorum diuisio, Dominiorumque distinctio, formosum quemq; cæteris ante posuisse.

Nec id sane mirum; cum prisco illo tempore, ipsimet Principes, & Reges apud plerasque populos deligerentur, qui forma, & oris venustate aliis præstarent. *Author enim Strabo* grauissimus refert Indos, qui Cathæum habitant; adeo pulchritudinem excoluisse; vt Regem eligerent, qui cæterorum esset pulcherrimus. naturam, vt arbitror imitatos; quæ docuit Apes sibi reges insignis formæ, dissimilesque cæteris, tum magnitudine, tum nitore deligere. Imo Deum ipsum naturæ authorem sequutos; qui primos illos Iudæorum Reges, Saul dico, & Dauid elegit, alios omnes pulchritudine antecuntes: sicuti Regum sacra pagina; plane legentibus demonstrat: & ipsemet Rex Regum, speciosus præ filiis hominum esse voluit. Huius si quis rei causam cupidus inquirat; Platonem adeat: qui multis, iisque grauissimis rationibus probat, pulchrū naturaliter esse bonum. doctos etiam antiquos Hebræos audiat; qui eodem nomine bonum & pulchrum appellant; tamquam à pulchritudine, bonitas non possit seiungi: bonum autem omnia appetunt, omnia diligunt, omnia laudant; nec id profecto sine ratione. Nam virtutem ideo maxime probamus, vt *Isocrates Orator de laudib. Helena asserebat*; quod pulcherrima rerum sit omnium. Eademque causa; quod à bono pulchrum non separetur indicat exterioris hominis pulchritudo interioris hominis pulchritudinem, speciesq; corporis, simulacrum est mentis; Etenim diuinus ille animus venturus in corpus; dignum prius sibi parat hospitium, ideoque in pulchro corpore, pulchram Animam residere, prudenter ex nostratibus scripsit *Cynus in l. Prima. ff. de Iurisd. omn. Iud.* Cuius sane rei, si nullum suppeteret, aliud testimonium; locupletissimus esse testis posset *Illust. Comes Nicolaus Candidatus* vester: quo pulchrior alter, nō fuit Marcianidum. Is enim egregiam corporis formam, ad animi pulchritudinem ita composuit, vt nemo oris in eo dignitatem laudauerit (laudauerūt autem omnes) quin mentis quoq; pulchritudinem commendauerit, & cum *poetâ* dixerit.

Par animo quoq; forma suo respondet in illo;
Et genus, & facies, ingeniumq; simul.

Vix eum è Perusino Gymnasio venientem aspexerat inclytus Scholarium cœtus; cum eum amare, ac vnice in oculis ferre cœpit; cognitoque post paucos dies, corporis venustatem animi pulchritudini respondere; vniuersis eius in Rectorem, quasi Regem pulcherrimum, Indorum more deligendi, magna cupido incessit; eumque iustis de causis nobilissimam hanc prouinciam recusantem, excepto nomine, vti rectorem coluerunt, & obseruarunt. Quid? Maceratensis nobilis, & egregia iuuentus, quot in eum amoris & honoris dedit indicia? Quid? Professores almi Gymnasii, quo studio, quaque animi alacritate illum exceperunt; plurimum ex eius aduentu Gymnasio additum esse decoris, & dignitatis indicantes. Quid? vos, grauissimi Patres, qua vultuum hilaritate, speciosum hunc alumnum complexi estis, summo cum gaudio apertisq; suffragiis Doctorem eum renūciantes: vt dubium vobis fuerit; pulchrior ne corporis forma, an punctorum fuerit explicatio: fuit enim vtraq; pulcherrima, merita est profecto Athleta Ill. hanc tua virtus, coronam; sed virtuti, addidit forma suffragiū; Illa præstitit, vt oporteret te Iurisconsultum declarari; hæc vt deceret. Gratior namque fuit, pulchro veniens è corpore virtus. Felix sanè nostra hæc ætas merito videri potest; quæ *Iurisconf. Nicolaum* pulchritudine, & scientia Papiniano æqualem peperit; dignitate autem longe superiorem. Felix Maceratense collegium; cui illustrem titulo, pulcherrimum forma, & eruditissimū scientia Doctorem creare contigerit. Felix tu quoque CELSE: quod te præceptorem, tanto sit Illustris Scholaris amore prosequutus; vt à te principium, & finem legum eruditionis habere voluerit; & Senis non inuentum; Maceratæ, sollicito animo requisierit; vt quo duce in legalem palestrā descenderit; eodem largiente parte victoriæ, coronam acciperet; Quam ne ego ieiuna mea oratione diutius morer ad id &c.

In Doctoratu Domini CÆSARIS MERCVRII DE MONTEABOTTO *in Piceno* 1584. *die 14. Aprilis.*

ORATIO XV.

ARdua mihi semper illa è grauissimis viris agitata quæstio visa est; & dignus semper habitus vindice nodus; Maior ne sit delectatio, quæ per visum; an quæ per auditum

auditum habetur: & num videndo, magis quàm audiendo hominum oblectentur animi, magna sane vtraque voluptas, atque ad alliciendas mentes vtraque potentissima. Nam vt de visu, sensuum omnium præstantissimo primum eloquar, quantum nos allicit, quantum permulcet; cum varietatem, pulchritudinemque specierum omnium exhibet, Naturæ prouidentiam, vel Artis industriam nobis ostendens; orbium cœlestium hic decus; hic Syderum ornamentum, quibus nihil potest esse speciosius demonstrat; hic animalium, quæ nobis seruiunt; arborum, quæ fructum præbent, pulchritudinem indicat; hic lapidum, atque gemmarum, quibus ornamur, splendorem detegit. Visus est, qui ædificiorum miram structuram, Pontium admirabilem situm; templorum incredibilem decorem, nauium summum artificium; atque demum Artis veluti miracula; & quam sit æmula Naturæ, patefacit. Plane maximam esse etiam, quæ ex auditu proficiscitur voluptatem, miramque iucunditatem, Orphei, atque Amphionis sapientissime conficta fabula; manifeste declarat: cum Syluestrium hominum efferatos, ac indomitos animos dulcedine cantus, ita delinierint, ita demulserint, vt ille Syluas, & saxa traxisse; hic Thebanos muros, sono testudinis, & prece blanda construxisse dicatur. Herculem Galli pro eloquentia accipientes; fingebant pluribus veluti aureis catenis linguæ insertis, innumeros homines per aures catenis illis religatos alacres, lætosque sequentes quo velit ducere; vt ostenderent nihil esse, quod magis demulceat animos, magisque commoueat, eorum; quæ audiuntur dulcedine, atque suauitate. Argumento sunt, mentes illæ perbeatæ apud quas rerum omnium iucunditates maxime habentur; concentu, harmoniaque mirabili delectantur; neque suorum oculorum aspectui volunt exhiberi. quod si maior visus delectatio foret; spectaculis oculos oblectarent non cantibus demulcerent aures. Ego vero, & si anceps hactenus fuerim, nec satis mihi constiterit in quam partem inclinarem; Audita tamen hodie, doctissima, suauissima, elegantissimaque Candidati nostri punctorum explicatione, ita sum oblectatus, ita delenitus; vt voluptatem, quæ auditu; quàm quæ visu percipiatur; longe maiorem esse iudicem, nihil enim vidi vnquam tam pulchrum, quod hodie non audierim aliquid iucundius: nihil vidisse me memini tam speciosum; vt non perceperim hodie maiorem suauitatem. Quippe dum *Cæsarem*, de iure ciuili disserentem audiui; Cæsaris de bello ciuili elegantia subiuit in mentem. dum Mercurium, de Pontificum sapientia loquentem intelligerem; *Mercurii* facundia obuersabatur animo. Delectauerunt me plurimum, fateor, multa, quæ vidi miranda Naturæ, vel Artis opera; sed longe magis oblectarunt, quæ hodie ingenii, doctrinæ, & eloquentiæ munera audiui. Idque vos etiam fecisse (Patres optimi) summa vestra attentio, qua ab ore iuuenis pependistis, vultuum hilaritas, frontiumque serenitas; voluptatis quàm percepistis, indices verissimi, plane ostendunt. Athletam quoque nostrum huius esse hodie sententiæ non dubito; cum vocem illam facundissimam audiuit; omnibus suffragiis, & nemine penitus discrepante, in Togatorum se numerum esse cooptatum. Quæ enim tam grandis potuit oculis eiusque occurrisse iucunditas; quæ voluptate, quam audiendo percepit, valde non sit inferior? Quid credimus optimum eius parentem credere? an nostræ sententiæ accedere existimamus? Nam, quæ tanta potuit illi ex oculis contigisse voluptas; quæ hanc superet, quam auribus hodie percepit; cum audiuit dulcem natum, filiumque dilectum dignitate imbutum; & gloriæ destinatum esse: verum ne dum auditus auriumq; delectationem pluribus ostẽdere conor; auribus vestris (nobilissimi Auditores) exili mea oratione; rudi, atque agresti voce tædium, molestiamque afferam; ad id, quod mei officii postremum est, hilari fronte descendo; Surge igitur, atq; excipe pacato, *Cæsar doctissime*, vultu; quæ tuis laboribus iuste præmia debentur. Hinc tibi laus, & honor venient, hinc nomine magno, te venerabuntur Abbotii, iuuenesque, senesque. Pro quibus accipe in primis libros hos clausos; mox apertos.

In Doctoratu Domini MARII ANTONINI *Maceratensis, die 4. Iulii 1585.*

ORATIO XVI.

DVplicem esse auaritiæ speciem, alteram scilicet, quæ aurum, argentumue nimis appetit; alteram, quæ scientias, artesq; liberales vehementer exoptat; grauissimo fuo *D. Ambrosius* testimonio probat; & ratio apertissima confirmat. Etenim cum sit

auaritia (vt sapientioribus placet) habendi nimia cupiditas; cur non æque dicantur auari, qui disciplinarum summe percupidi diu, noctuq; studiis inuigilant; at qui perpetuo summis intenti, diuitiis, quasi Idolis seruiunt? cur non æque huic, atque illi auaritiæ nomen conueniat; cum tam ista, quam illa æquo tempore crescat? Nam *Plutarchus in illo de liberis educandis egregio libello*: Cum, inquit, omnia tempore minuantur, scientia tamen sola senectute augetur. Summam vero cupiditatem in ætate senili incrementum accipere, morales Philosophi multis, iisque grauissimis rationibus ostendunt. Quod sicut diuinarum maximum desiderium, *Aristot.* testimonio, crescit in immensum; ita sciendi vehemens affectus finem nullum habet: quare ille senescentem adhuc se aliquid addiscere lætabatur. Similis est vterque auarus hydropi, qui, sicut *Lyricus cantat Horatius*, crescit indulgens sibi, nec sitim pellit; imo, vt canebat alter: *Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ*: ita crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit; Crescit sciendi desiderium, quantum ipsa crescit scientia; testis est celeberrimus *Iulianus Iurisconsul.* quem *Pomp. l. ... ff. de fidei. omnu. liber.* dicere solitum refert; Si alterum pedem in tumulo haberet, adhuc libenter fore, vt aliquid edisceret. Vterq; nihil habere; nihilue possidere arbitratur. Licet enim alter nummos quotidie contempletur in arca; nihil tamen esse sibi iudicat: licet alter sciret, quæ scire posset omnia; hoc tamē vnum scire, cum *Socrate* affirmaret, quod nihil sciret. Parcus tandem, imò tenax vterque auri, hic scilicet, quo nihil præstantius cognoscit; temporis ille; quo nihil preciosius intelligit. Sed cum tantum inter se symbolum habeant, cumq; tanta similitudine coniungantur; quidnam causæ est; quod tanto distent interuallo, vt altera honesta, ac laudabilis, altera turpis, & inhonesta iudicatur auaritia: Derisui, & contemptui cunctis sit alter; admirationi sit omnibus alter auarus? Verissima mihi semper illa ratio visa est, quæ ex *Arist. ac Cicerone* colligitur; studium pecuniæ, *inquit Philosophus*, est vnum ex desideriis præter naturam; sciendi autem cupiditas, maxime secundum naturā apparet; cum scire omnes homines natura desiderent: Quæ vero, natura aspernatur, in malis esse: quæ adsciscit, in bonis, prudenter, vt solet, *Cicero scriptum reliquit*. Nemo igitur miretur amplius; cur altera sit animi vitium, quo turpe lucrum sectamur; altera sit animi virtus, qua laudabile pretium sequimur. Nemo quærat amplius; cur auarus alter bonus esse non possit; alter vero frugi semper existat, & probus. Sciendi namq; desiderium, viuendi rationem optimam esse, idem *Plutar. loco citato*, sapientissime respondet, & animi sanitatem in doctrinis collatam esse, *Tullius* affirmat. Nemo dubitet amplius, cur auarus alter semper egeat; alter autem semper abundet; est enim virtus sibi ner pulcherrima merces. Nemo tandem inquirat, cur opum furiosam libidinem, vitiorum matrem; sciendi vero summum desiderium, virtutum metropolim, *Deus c...tas* appellet. Siquidem illa, est vitium capitale, septem alia vitia, quasi propriam sobolem, procreans quippe, vt *D. Ambrosius ait*, duritiem cordis generet, inquietudinem mentis, violentiam, fallaciam, periurium fraudem, proditionem, illud vero capitalis est virtus, ex qua tanquam ex suo fonte, septem virtutes profluunt; quæ digno nomine artes liberales, quod ingenuo, ac liberali homine sint dignæ nuncupantur. Hæc in amplissimo Maceratensi Collegio, velut in proprio domicilio sedem posuit, penates collocauit, gloriosum templum erexit; cuius regalem aulam, Maceratenses Doctores non modo scientiis exornant, disciplinis illustrant, doctrinarum Thesauris ditant; sed Prouinciales, sed exteros, quos liberalium artium cupidos esse cognoscant, quos laudum auaros esse sentiant; hilari vultu excipiunt, libentique animo in illam admittunt omnes. Cuius rei, cum alii multi, tum præcipue locupletissimus est testis *Marius Antoninus Laureandus vester* meritissimus: quo honoris, ac disciplinarum magis auarum, nec Perusina Academia nouit; nec Maceratense Gymnasium vidit vnquam; Crœsi, & Crassi pecuniarum auaritiam, hæc bonarum artium auaritia, si recte fieret comparatio, superaret. Quin etiam Midam antecelleret; qui dum ex voto impetrat, vt quæ tangeret, verterentur in aurum; fame periit; hic autem dum ex studio quæcumque agit, ad scientiam vertat; vertat ad laudem; fama numquam peribit. Hic spacio quinquennii, quo gloriæ, laudumque lucro apertis animi faucibus inhiauit; eloquentiæ diuitias congessit; doctrinarum opes cumulauit; & legalis scientiæ Thesauros, in Perusino, ac Maceratensi solo fœliciter inuenit. quibus nobilissimam patriam suam illustrare; claram Antoninorum familiam splendidam reddere, fratribus honestis; decus addere; parentibus optimis, quamuis defunctis, lætitiam afferre potest; à vobis autem C. P. Doctoratus gradum, & lautcam

lauream coronam, quasi pretiosissimam animi suppellectilem, & totius corporis ornamentum emeret, compararet, tanto omnium consensu, & nemini vnquam maiori precio, meliore moneta, faciliorique solutione, quam *Dario emptore ditissimo* vendita fuisse videatur. In cuius vacuam, & liberam possessionem, vt ex iniuncto mihi munere te iam nunc inducam, surge &c.

IN DOCTORATV DOMINI Fabii Grandii, *EX OPpido sancti Viti in Piceno Ancona, Anno 1585. mense Iulii, die 15.*

Oratio XVII.

DVM humanarum literarum graues aliquot Authores, vt caloris molestiam effugerem, nudius tertius non sine animi voluptate percurrerē, leguminis vnius dotes, & hominis cuiusdam naturam legere memini, quæ admirationem præ ceteris attulerunt non mediocrem. Faba legumen illud appellatur, Homini verò senectionis est nomen. Hunc talis ingenii fuisse *Seneca suasoriarum primo* scriptum reliquit, vt grandia dicere cuperet, seruos nollet habere, nisi grandes, argentea vasa, solum grandia æstimaret, calceos maiores assumeret, omnia denique grandia tantum probaret, adeo vt non sine ratione, grandis meruerit appellationem. In Fabis Pythagorę fuit opinio mortuorum animas habitare: in earum flore literas inesse, *Festus Pompeius* obseruauit. Somnia impedire fabas, ac perturbare, memoriæ proditum legimus. Nequitiæ frenum velo coopertas significare apud Ægyptios compertum est. Continentiam etiam præseferre, apud antiquos nostræ religionis proceres, inuenies, dum fabas aqua madefactas, in vsum continentioris vitæ assumebant. Fabæ hæc natura cognita *Protogenes*, pictorum suæ ætatis celeberrimus, in Ialyso pingendo, quo laboraret attentius, fabis aqua maceratis, victitauit, quæ simul famem sustinerent, & sitim, dignus ille quidem, vt ipsius veneratione Demetrius rex, Ialysum non incenderet, quamuis ab ea sola parte posset Rhodon capere, ne tabulas cremaret, atque picturæ parceret, victoriæ occasionem amitteret nobilissimam. Fabiorum Romanæ familiæ præstantissimæ, Faba nomen tribuit, atque Ægyptiis, in summa veneratione est habita. Admiratione hæc, sicut initio dixi, fuerunt non mediocri, donec ad *Fabium grandem* L.V. meritissimum animum, & cogitationem conuerti, qui admirationem attulit longe maiorem, dum fabæ dotes complexum, & Senecionis grandis ingenium ita imitatum cognoui, vt commodè Fabii grandis in eum quadret denominatio. Nam ab ineunte ætate grandia semper cogitauit, quippe cum excessit ex ephebis, dataque est ei viuendi licentia liberior, non nugas, & voluptates, sed bonarum artium studia est insectatus, quibus, sicut nihil grandius potest excogitari, sic iis grandem se offici posse re, & nomine iure merito spectauit. Proinde seruos grandes habuit, id est, labores magnos vt illam, quam semper optauit sapientiam, consequeretur, libenti animo perpessus est. Argentea vasa grandia tamen dilexit, dum candidos mores dumtaxat, atque ingenuo homine dignos, studio acquireret, calceos maiores assumpsit, dum maiora semper, & super ætatem altiora cogitauit. Quis igitur neget Fabio nostro grandis cognomen conuenire? Si in Fabæ flore literas in esse *Festus Pompeius* obseruauit, & Fabius in ætatis flore literas ostendit, cum maximo animi ardore mansuetioribus Musis nauabat operam. Si in Fabis animę habitant mortuorum ex Pythagoræ sententia, & in Fabio animę defunctorum requiescunt, Papiniani scilicet, Vlpiani Pauli, cæterorumque antiquorum Iurisconsultorum leges, in quibus viui adhuc tantorum virorum spiritus conspiciuntur. Nam quis vestrum Patres Optimi in hodierna punctorum interpretatione, Papiniani non cognouit acumen? Vlpiani non animaduertit elegantiam? Pauli non intellexit copiam? sæpius mortuos hos I.C. quam alios viuentes alloquitur: cum non aliter se posse viuis Doctoribus placere existimaret, nisi in monumentis de mortuorū Iurisconsult. habitasset. Somnia Fabæ perturbant, & expellunt: & Fabius ludos & iocos, somniis persimiles, fugit: quem nemo, choreas exercentem, & saltationes, nemo conuiuia celebrantem, & comessationes vidit vnquam. Nequitiæ frenū faba, velo obtecta, demōstrat, & Fabius velo diuini timoris coopert, (cuius ad ma-

litiam procliues, rationis habenis moderatos, in viam dirigit bonitatis: si quidem nisi ex annis quisquam illum iuuenem cognouit; cuius actiones, senis maturitatē indicabant. Continentiæ symbolum fabæ aquis maceratæ præseferunt, & *Fabius* moderationis exemplum fuit Maceratæ, quæ superbientem nunquam, humilem autem semper eū aspexit, ita, aut voluptate (vt iuuenū fert ętas) concitatum aut iniciatum nunquā, mãsuetū verò, & castum, semper cognouit. Protogenes, vt Ialysii tabulā pingeret accuratius fabis aqua frigida maceratis nutriebatur, & *Fabius* vt diligentius in animo, ac mente iustitiam, Romanamq; sapientiam virtutis colore, ac vigiliarum penicillo nunquam defendam inscriberet; calida præmultis, sudoribus aqua maceratus est per aliquot annos Maceratæ. Fabā Ægyptii sapientes in summa veneratione habuerunt, & *Fabium* Iurisprudentes Maceratensis Collegii, Ægyptiis sapientiores, maximo tum honore, tum amore, sunt prosequuti, nec sane mirum, quod nobilissimam Grandiorum familiam, virtutum omnium altricem probe norunt, honestissimum patriæ sancti Viti solum, non modo frugum, sed hominum proborum feracissimum sciunt. Fabii vero summam probitatem per biennium, & amplius, optimè callent, ingenii verò bonitatem, & Iuris vtriusq; maximam scientiam iampridem in Gymnasio, & hodie in Collegio, tanta cum admiratione experti sunt; vt omnium suffragiis Doctor fuerit renunciatus. Quare, sicut illi, quod muneris erat sui, absoluerunt: ita, & ego etiam; quod mei est officii exequar, surge.

IN DOCTORATV Dn. HORATII CARBONII MACERATENSIS *Anno Dn. 1586. die vero 31. mensis Maii.*

ORATIO XVIII.

QVi res præclaras, atque magnificas quærentes, viles, merasque nugas inueniebant; antiquo illo notabantur adagio: *Thesaurus, carbones erant*. Contra vero, qui leuia, nulliusque momenti sectantes, pretiosa quæque reperirent; digno efferebãtur encomio: Carbones, thesaurus erant: hoc ego laudis genus P. C. iure mihi videor possevendicare. Carbones enim querelam, & Thesaurum inueni. Quippe Carbonium stirpem cupido animo inquirens; genere, & antiquitate nobilissimam; erga Patriam charitate præclaram; religione insignem; magnorumque hominum fœcundam matrem reperi. Vere igitur Carbones, thesaurus erant: *Nicolaum Carbonem* Candidati nostri proauum quærenti; obuiam venit quadratus homo, prudentiæ muneribus ornatus; rerum agendarum scientia clarus; animi integritate conspicuus adeo, vt apud inclytos Reges, magnosque Principes plurimum gratia, & authoritate valuerit. Testes sunt regiæ literæ, regioque sigillo munitæ, vt ipse mer vidi, à Ferdinando Neapolitano Rege anno 1461. ad amplissimum hunc virum scriptæ, quibus ob egregie nauatam operam pro ipsius Regis beneficio, & Regni vtilitate; verbis non vulgaribus gratias agit re quoq; vt testatur; vbi se se obtulerit occasio, cumulatissime relaturus. Testimoniū etiā perhibet egregiū, epistola plūbeo diplomate signata Serenissimi Iohannis Morenighi Venetiarum Ducis, quamquā ego legi, missa Potestati Rauennæ. quæ tunc Venetæ ditionis erat, præcipiens, vt familiam *Nicolai* per Rauennatensem agrum iter futuram, humanissimo exciperet, atque omni prosequeretur officiorū genere; quo cōmodius Venetias peteret vbi *Nicolaus* pro illustrissimo Roberto Sanseurrino Aragonensi, Venetorū exercitus cōtra Ducē Ferrariç Imperatore, Oratoris munere sapientissime fungebatur: & demōstrabat, q. iure Carbones, thesaurus erat, *Petrū Martyrē* laureādi nostri patrē quęrelā: obtulit sese vir pacis, & belli artibus clarus, qui ceu nouus Vlisses mores hominū multorū vidit, & vrbes hic sua iuuentutis robur, melioresque annos militię dedicans in Gallia, atque in Corsica; in Neapolitano regno, & in bello Florentino sub præclarissimo Ducibus honorifica stipendia meruit Illustrissimè Vrsinę Domui, præcipue vero Iordano, exercituū ductore nobilissimo ob ingenii dexteritatem, & in re bellica prudentia apprime carus. Virtus eius, Henrici II. Galliarum Regis Christianissimi literarum quas ego præ manibus habui, fuit testimonio cōprobata: dū illis admonet Comitē tendę, tum in Prouincia vt hodie appellat Proregē, vt omni studio, ope atq; auxilio pręsto sit Petro Martyri Carbonio, ad illa omnia parāda q ad securitatē, & tutelā Insulę vulgo, Corsicę nūcupatę vila fuerint ptinere. Magnū tamē est ex literis argumētu: sed maiorē fidē pbitatis facit donatio ab

eodem

eodem Rege in eundem Petrum Martyrem collata, quæ tam ampla fuit, vt nisi foret a principe celebrata, indiguisset insinuatione, mille enim aureorum fuit in auro à Regio Quæstore Lugduni numerato, Domum post longam peregrinationem reuersus, armisq; senio iam ætatis minime accommodatus, togam induit, atq; nobilissimæ suæ patriæ Maceratensis partes sibi pro tempore creditas, summo amore, atque incredibili prudentia gubernauit, sicut repetiti sæpe Magistratus plane declarant, & ostendunt, quod Carbones, thesaurus erant. *Hieronymum quoq; Carbonem* petens, virum christiana religione nulli secundum, philosophie is literis, nec non theologica diuina scientia praexcellentem inueniens, cognoui, quod Carbones thesaurus erant. *Horatii* Athletæ vestri mores inuestigabam, candidos, ingenuosq; ita deprehendi, vt lacte in omni vita nutritū existimares, mansuetos vero, adeo vt Musis sacrificasse diceres, & crederes, quod vere Carbones, thesaurus erant. Ingenium eius exquirenti, gloriæ ardentissimum apparuit, non equidem illius inanis, & vanæ, sed quæ in virtutis solo nunquam interituras radices agit. Nam puer adhuc, ex Aristotelis præcepto, Musicæ studium coluit, Dialecticæ, ac Rhetoricæ operam nauauit, & vt vocum harmoniæ, in qua pollet, animi quoque harmoniam accommodaret, Ciuilē philosophiam omnibus ingenii neruis complexus est, vt ostenderet, quod vere Carbones, thesaurus erant. Carbones vos quoq; P.A. in *Horatio Carbone* quærebatis, & in doctissima suorum punctorum interpretatione, thesaurum inuenistis: non quidem pecuniæ ab ignotis Dominis, vt Imperator ait, vetustiore tempore abditæ, sed legalis sapientiæ: quæ pretio nummario non potest æstimari à nobis præceptoribus traditæ, & ab illo breui tempore acquisitæ, thesaurum inquam sapientiæ repertis, eloquentiæ gemmis refertum, memoriæ, & venustatis capillis cumulatum: & hodie sub Carbone lapide pretioso latentem in vestro Maceratensi fœcundo solo inuentum, secundum imperatorium scitum, iure totum vestrum fecistis, atq; in amplissimo Collegio vestro, quasi in pretiosa arca recondentes, mihi mandastis, vt vestris insignibus, atque ornamentis, velut sigillo nobilissimo, signarem, vt nemo amplius credat, hunc thesaurum in bonis nullius esse, sed Maceratenses Patres, & Iurisconsultos dominos habere, quisq; intelligat, & cognoscat, quod vere Carbones, thesaurus erant. Vestram itaq; sententiam pro credito mihi munere executurus, ad id, quod mei officii postremum est, hilari fronte descendo.

IN LICENTIATVRA VEL LAVREA DVORVM GERmanorum Iohannis Georgii & Iohannis Iacobi Macerata, die 5. Octobr. 1588.

ORATIO XIX.

SOCRATEM Græcorum sapientissimum dicere solitum accepimus: nullam esse possessionem pretiosiorem, bono, veroq; amico: neq; aliunde plus fructus, & voluptatis accipi. Quod sentiens strenuus æque, ac prudens Dux Thebanorum Epaminondas, aiebat, sibi maxime semper curæ fuisse, ne prius discederet è foro, quàm nouum aliquem amicum veteribus adiungeret. Et Darius Rex Persarum, cum aperto grandi malo punico interrogatus esset à quodam, cuius nam rei tantum numerum habere cuperet, quantum illic esset granorum, respondit, Zopyrorum. Is erat vir bonus, & Dario fidus amicus. Intelligebat enim cordatus homo in amicitia esse omnia, quæ putant homines expetenda, gloriam, tranquillitatem animi, atque iucunditatem, vt vere dixerit, quisquis ille fuerit, Non aqua, non igne, non aere pluribus locis nos vti, quàm amicitia. Ea vero est, quæ morum similitudine bonorum inchoatur primum, mox virtutis robore confirmatur. Virtus quippe est, quæ conciliat, velut anima corpus, & veras amicitias conseruat. Hæc, vt Lælium, & Scipionem, cæterosq; antiquos proceres splendore amicitiæ claros, prætermittamus, Fulgosium, & Cumanum duo Iuris nostri lumina, illustres reddidit, non minus, quam legalis scientia, in qua mirifice excelluerunt.

Hæc eadem studiorum similitudine, & morum pari candore, inter nobilissimos nostros candidatos nota amicitia, tam arctè illos coniunxit, vt sicut *Ioannis* nomen commune, sic quoque animum habent & voluntatem. Commune fuit illis è Germania in Italiam iter, communes fuerunt in studiis labores, communes in Italicis

Gymnasiis præceptores,& tandem commune ad licentiaturæ vel laureæ gradum nobile votum. Sed quanam præcipue in Academia susciperent illum, dum vehementer dubitant, & hinc Pataui splendor, hinc Bononiæ antiquitas, & amplitudo, hinc Perusii dignitas, hinc Senarum claritas, hinc Papiæ nobilitas, certatim quisq; ad sese rapit, ne dum inu tat, vicerunt tandem nutantem *Iohannis Georgii* animum, beneficia non vulgaria à vestro amplissimo Collegio P. A. in duos eius clarissimos fratres Antonium, & Georgium magnificè collata. Quando illi, iam decem elapsis annis, doctoratus gradum per munificas æque, atque illustres manus vestras acceperunt. hæc monuerunt; imò impulerunt, tanta est vis liberalitatis, ac munificentiæ, vt posthabitis aliarum Ciuitatum quamuis splendidissimis Gymnasiis, Maceratense Collegium amplissimum, adeundum putauerit, & quod putauit ipse *Ioanni Iacobo* quoque visum est: eum duorum sit vna voluntas, animus vnus. Sperauerunt enim eandem in vobis humanitatem, benignitatemq; sese agnituros, quam Georgii fratres olim experti sunt. nec non eosdem honores adepturos confidunt, ad quos summa merita illos prouexerant. alter ex eis namq; à secretis est serenissimo Imperatori Rodolpho, alter à secretis Archiduci Ferdinando. Vestræ humanitatis opinio, sapientissimi Patres, minime illos fefellit, quando omnium consensu, concordi voto, & nemine penitus discrepante, laurea donatos constituistis, atque creastis. Nec fallet, auguror, de tantis honoribus bene conceptum omen, si vestra fortuna Dux (fortissimi Athletæ) vestram virrutem comitem noluerit suscipere. Exclusi, velut communiter dicitur licentiati estis à scolis, sed foro, vel cathedræ, quo vos magis fata trahent, nunc primum addicti. licentia hæc, vos vulgari hominum cætu segregat, & in albo doctorum virorum, vestrum nomen inscribit. Hæc non est illa licentia, de qua poeta cecinit: suadet licentia luxum; sed quæ laborem imperat, & vigilias. Hæc non illa licentia est, de qua Comicus ait: Omnes Deteriores sumus licentia, sed qua meliores euadimus omnes: nec illa quidem est licentia, quæ malitiæ, sed quæ virtutis nomen habet. Hanc si consequerentur homines, nulla esset inter eos licentia. voluptates enim docet coercere, domitasq; habere libidines. Licentiam vos ab amplissimis Patribus, ad honorem, & gloriam habuistis. Licentiam mihi quoq; ad leuamen pudoris præstate, vt scilicet meæ potius imbecillitatis, quam vestræ virtutis rationem habens; quæ de patriæ, de familiæ vestræ splendore, ac nobilitate, quæq; de vestris meritis dici possent, honesto magis silentu velo contegam, quam inculto sermone prædicem. Surgite igitur.

DE LAVDIBVS HIERONYMI BOVII BONONIENSIS, *EPIscopi Camertini, & Piceni Gubernatoris, Oratio, habita in Maceratensi Gymnasio, quando ille prima vice excellentissimi Domini Celsi Bargali Auditorium inuisit.*

ORATIO XX.

QVI rectè instituendæ vitæ percupidi, virtutem, quæ generosi huius voti compotes sola potest efficere, totis animi viribus amplecti desiderant, non modo ex ciuilibus institutis, vel ex disciplinis ipsis, & sapientum præceptis accipere solent documenta, quibus mentem informent, moresq; componant; sed, quod est mirabile dictu, à brutis, quoq; laudabilem viuendi rationem sæpius addiscunt: dum ad eorum ingenium non piget ipsos ingenium proprium accomodare. Etenim prudentiam, quæ non præsentia tantum, verum etiam præterita meditatur, & futura tamquam è specula prospicit à serpente accipere licet: quem antiquus Hebræorum legislator animalium prudentissimum dixit, quemq; nostræ salutis Author imitandum nobis proposuit: oportere nos prudentes esse, sicut serpentes, admonens. Magnitudinis animi etiam, quæ homines suæ dignitatis memores, efficit erectos ad sydera tollere vultus, viuum exemplum in Leone conspicitur. Vigilantiam præterea, sine qua in homine torpescunt omnia, & cuius comitatu ad optatos exitus cuncta prouehir, Gallus alitum vigilantissimus, docere potis est. Sed ne in singulis morer, aut omnia simul recenseam animalia, quę ad mores formandos, atq; ad ingenium excolendum vsui, & adiumento maximo nobis esse possunt, vnũ sat est, Bouem intueri. Eius vnius naturã, & dotes sufficit his contẽplari, qui non solũ priuatã, eamq; honestã, & cũ vir-

tute

tute coniunctum vitam traducere cupiunt, verum etiam, qui aliis præesse, populos regere, ac gubernacula rerum magna cum laude tenere gestiunt; & exoptant. Nam cum *laboris Symbolum* meritò *Bos* habeatur, quod onerosissimum animal sit, fructúq; ex laboribus perceptum, sapientum virorum sententia significet, admonere inprimis videtur omnes: in via virtutis, sine labore viam nullã inueniri, atq; otiosis prorsus esse inuiam, ad dulces, solidosq; sapientiæ fructus colligendos. Et vt ab aliarum exordiar Regina virtutum Iustitia, qua sola Populorum Moderatori licet vniuersos in officio continere, eius simulachra tam ampla in Boue conspiciuntur, vt diuinæ literæ (sicut doctus testatur Hesychius) per Boues, eos intelligunt, qui iustitiæ iugum trahentes iuris, & æquitatis sint operationibus intenti. Temperantia quoq;, per quã maxime distamus à belluis, generosa hæc bellua satis est ad omnes docendos, qui ab ea, non recusent exemplum accipere. Quippe, licet calidissimum animal, & in riuales pugnacissimũ esse constet, attamẽ à primo fœminæ cõceptu, quasi spõtè diuortio facto, secubans, trium plerumq; mensium spatio non apparet. Ideoq; veteres illi Ægyptiorum sacerdotes, cum temperantia præditũ hominem ab humanarum quidẽ rerum affectu non alienum, cæterum continentiæ cupidum significare vellent, Bouem naturæ admodum validæ, atq; robustæ faciebant. eademq; ratione antiquissimis Hebræorum sacris offerre vitulum, erat impotentiam carnis peruicisse: Quid de modestia dixerim? quam tantam in hoc animali esse perhibent, vt traditum sit, mulieres Alienses, cum Baccho, quem colebant, preces funderent, orare solitas, vt Taurino pede ad sese veniret: modestiam, verecundiamq; à diuino Numine poscentes: quomodo nihil decet fœminam magis, quam pudor. Non est, Auditores, prætereunda mansuetudo; virtus maxime homini conueniens, qua Bouem ornatũ esse, nõ tantum *Lucretius Philosophus, & Poeta nobilis* carminibus tradidit, cæterum, & sacris literis comprobatum est, quæ *Lucã euangelistã* Bouis figura demonstrant, quod præcipue mansuetudinẽ, quã præ se Deus tulit homo factus, testimonio suo, literarũ monumentis illustratam, posteritati commendauit. Non omitto pietatẽ, non bonorum, obsequium, & obedientiam, quã in Boue conspicuam esse antiqui prudentes affirmant, nam quantumuis ferocientẽ, & indomitum, si dextero alligaueris genu, mansuetũ, & vincula consequentem inuenies. quin etiam petulantiæ frenũ iniectum, ac rebellanti sensui iugum rationis impositum, hoc animal caprifico caput redimitum, plane ostendit: Caprifico enim ea vis est, vt ferocientium Taurorum naturam compescens, immobiles propemodũ eos reddat. Promptissimus est Boui auditus, Ceruumq; cuius est audiendi sensus acerrimus, lõge superat. Is etenim acutissimè audit, surrectas aures protendit, quas vbi dimiserit, laborat surditate, proinde facile capitur, sicut *author est Aristoteles*, quod insidias non sentiat venatorum: in Boue aũt aures ad audiendum promptæ semper. Frugum quoq; opulentiam, atq; annonæ fertilitatem Boues indicant, ac in Vespasiani Imperatoris nũmo iugati Tauri, rei frumentariæ commoda declarant. Tonitrũ etiam (quis crederet?) significabat Bos mugiens priscis illis Ægyptiorum sapientibus. Lætitiæ quoque signum Bouem esse, vetusto Hebræorum testemonio cõpertum est: apud quos currentem Taurum per somnum excogitare, futuri gaudii argumentum erat. Cum itaque, Auditores nobilissimi tot, tantisque præclaris dotibus natura Bouem exornauerit, mirandum non est, antiquos illos proceres tantum honoris Boui tribuisse, vt Italiam ipsam ab Italis bobus appellatam prædicarent: & sapientissimè dixisse Varroocm iudicarent, Boues scilicet cæteris pecudibus honore præstare, eademque ratione mirum esse non debet ecclesiarum principes & cælestis aulæ milites, Apostolos sanctos, per Boues esse significatos. quod suscepto Christi iugo, vniuersum terrarum orbem Euangelico vomere exarauerunt. Prudenter etiam fecisse Romanos illos fatendum est, qui familiæ suæ pro nobilitatis argumento, Bubulci nomen imposuere. Quos Bononiensium nobiliss. qui, & ipsi dignitate, & virtute penè Romani hodie euaserunt, sapienter videntur imitati. Quando genti suæ Bouiorum denominationem inscripserunt, & aurei Bouis stemmata accipientes, Bouios ab ea progonatos, ouncuparunt. Qui morum probitate, ingenuis disciplinis, pacis, & belli artibus alios inclytæ patriæ ciues tantum superare contenderunt, quantum Boues; corporis magnitudine, cæteras minores gregis pecudes supereminent omnes.

Cuius sane rei, si nullum nobis aliud testimonium suppeteret, grauissimus esse testis posset vnus hic Illustrissimus & Reuerendissimus *Hieronymus*

Bouius, hic vnus, vt illustrem patrem Thomam, & alios eiusdem Gentis Heroas prętermittam; ad vngulares, quos modo retuli, Bouis dotes comprobandas, satis superque est. Is enim Bouis temperantiam in voluptatibus, modestiam in sermonibus, iustitiam in iudiciis, bonorum obsequium in negotiis, pietatem ad ignoscendum, mansuetudinem in familiari sermone pręse ferens, summi Pastoris Gregorii in se beneuolentiam excitauit, atq; amorem incenditadeo, vt Camertinensem agrum, nullis Naturæ muneribus egentem, sub obedientiæ iugo, spirituali vomere commiserit arandum, mox Picenum Campum amplissimum, nobilitatis floribus amœnum, virtutum arboribus ornatum, diuitiarumq; fructibus vberem, temporali aratro Iustitiæ mandauerit excolendum. Quod vbi primum percrebuit, famaq; ad Picenorum peruenit aures, quo, bone Deus, sunt gaudio perfusi, qua lætitia missum de præstantissimo Romano grege Bouem præclarissimum exceperunt? frugum opulentiam, & annonæ vbertatem (sicut non fefellit euentus) expectantes. Quæ etenim nobilissimæ huius prouinciæ pars est, quæ non solum fruges sibi, suisq; ciuibus alendis sufficientes colligat, sed larga manu, quasi copiæ cornu, vicinis populis non effundat? vbi nam gẽtium Iustitia firmius radices egit, quàm Bouio cultore in Piceno solo? Vbi nam promptius illa Domina virtutum duplici illa suo, vt *Plato* dicebat, munere fungitur, speculandi scilicet, ne delicta perpetrentur, ac vindicandi quæcunq; constiterit esse commissa. Testes estis latrones, vos testimonium perhibetis Sicarii, qui feritate, crudelitateq; aliis hominibus Lupi existentes, Bouis huius acerrimi mugitum, quasi tonitrum perhorrescentes, illustrem prouinciam, quam diu vexastis, ac miris modis afflixistis, pacatam iam ad vnum, omnes relinquitis. nec sanè mirum, cum Bos maneat inter Lilia, quorum constat esse naturam, vt serpentium morsibus, atq; Scorpionum medeatur. In quo nam Præside mansuetudinem, atq; modestiam, dum nihil sibi audacius arrogat, dum nihil sibi impudentius sumit, dum humanissimè ad se venientes complectitur, maiorẽ, prudentissimi Maceratæ Ciues conspexere? Quandò fastidiuit inopem? quando derisit debilem? quando vexauit humilem? In quonam pietatem magis elucere pauperes, viduæ, pupilli, carceribus inclusi, quàm in amplissimo præfecto Bouio cognouerunt? qui acutissimi est auditus (procul enim audit, atq; ad audiendum semper paratas habet aures) nõ eum fallant longinqui, quin eorum insidias, & scelera præsentiat. Non sunt molesti præsentes: quando Picentibus, exterisq; omnibus est notum, alios loquendo potius, quàm hunc audiendo deficere, eumq; a negotiis deferi sæpius, quàm ipse negotia deferat. Hic ferocientem iuuenilibus annis ætatem, iuuentutemq; suam nobilitate, honoribusq; exultantem sancto Dei timore, ac Pastoris summi reuerentia, quasi Caprifico caput redimi, ita domat; ita compescit, vt immobilis propemodum cupiditatibus, ceterisq; Mundi illecebris factus, sensuum genu vinculo rationis colligato, sponte in bonorum obsequium trahatur. Vos, vos igitur, quotquot hic adestis bonarum artium Candidati, vt virtutem, ad quam tantopere aspiratis, comparare paruo negotio possitis, nihil est, quod ciuilis vitæ instituta addiscere, nihil, quod veterum Philosophorum præcepta tenere, nihil, quod Serpentis, Leonis, aliorumq; animalium scrutari naturam laboretis. Nam ad hunc vnum Bouium respicere, hunc vnum imitari sat est, vestrumq; ingenium ad illius ingenium componere. etenim nihil vniuersa Philosophorum Bibliotheca, quod ad decus, ad honestatem, ad gloriam pertineat scriptum legeritis, quod in Bouio, velut in clarissimo speculo, expressum cernere oculis, vobis non liceat. Hinc sumatis exempla virtutum, vbi tamquam in exemplari, magisteria sunt insculpta probitatis. Bouium hunc aureum insectemini, aurei Bouis aurea calcate vestigia, vt à legitimo tramite nunquam aberretis. Aureus enim Bos est, siue mores, siue stemmata spectetis, & meritò, nam sicut aurum, nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur: ita Bouius nõn pecunia, non voluptate, non ambitione, non concupiscentia, quasi igne destruitur. sed magis, ac magis probatur. Nec profectò mirum, pascitur nanq; Bos iste inter Lilia, quæ candorem animi, integritatemq; mentis demonstrant. Bouium iterum dico, tanquam viuum exemplar disciplinarum, Candidati, vobis proponite. nam, & vos per imitationem moribus, literis, probitate, atq; religione aurei viri effecti, præclaro nomine, illustriq; fama, ceu Liliorum odore fragrantes, tantò aliis hominibus præstabitis, quantò cæteris metallis præstat aurum. Dixi.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM, VERBORVM, SENTENTIARVM AC QVÆSTIOnum hoc in tractatu vtilissimo De Dolo, Dn. Celsi Bargalii IC. Senens. memorabilium locupletissimus.

In quo prior numerus marginem Summarii, posterior verò folium denotat.

A

B

C

[& alterum

Diffo-

Dolo

Idem

M

N

Regu-

FINIS.

